

DUKE UNIVERSITY
DIVINITY SCHOOL
LIBRARY

FRANK BAKER COLLECTION
OF
WESLEYANA
AND
BRITISH METHODISM

INSTITVTIO CHRISTIANÆ RELIGIONIS, IOHANNE CALVINO AVTHORE.

Quæ ad superiores editiones hâc postremâ, omnium emendatissima locupletissimâque recens addita sunt, statim post ipsius authoris Prefationem ad Regem Christianiss. inserta ad lectorem admonitio breuiter indicat.

*se sinceram pietatis
deatur & laceretur
uentus ordinum In-
pidius quam par e-
on latent plurima
me apud omnes
diabolus, si me
Deum*

*P
R*

GENEVÆ,
Apud IACOBVM STOE R.

M. DC. XVIII.

e/a

IOHANNES CALVINVS LECTORI.

RBR
C169IA

IN prima huius nostri operis editione quia eum quem pro immensa sua bonitate Dominus successum dedit, minime expectabam, leuiter maiori ex parte (ut in minutis operibus fieri solet) defunctus eram. Verum quum intelligerem, eo piorum seculo omnium fauore exceptum esse quem nunquam uolo expectare, nedum sperare ausus fuissim: ut mihi pius multo de ferri ex animo sententiam quam esse promeritus, ita magna ingratitude fore putauit nisi adeo propensis in me studiis, aut meam industriam sponte inuitantibus, respondere saltem pro mea tenuitate conarer. Neque in secunda tantum editione tentauit: sed quoties deinde excursus fuit opus, nonnulla occasione locupletatum fuit. Etsi autem laboris tunc impensi me non peni'e'at: nunquam tamen mihi satisfeci, donec in hunc ordinem qui nunc proponitur digestum fuit. Nunc me dedisse confido quod vestro omnium iudicio probeatur. Certè quanto studio ad operam hanc Ecclesie Dei prestandam incubuerim, luculentum testimonium proferre licet, quod proxima hyeme dum existimabam à febre quartana mortem mihi denuntiari, quò magis urgebat morbus, eò minus mihi peperci, donec librum superstitem relinquere, qui tam benigna piorum inuitationi gratiam aliquam rependeret. Nihil enim equidem cuius, uerius fati citò si fat bene. Opportunè autem prodisse tunc putabo, ubi scisero uberoiorem adhuc quam antehac fructum aliquem Ecclesia Dei attulisse. hoc mihi unicum votum. Et sanè mecum malè ageretur nisi unius Dei approbatione contentus, vel inulta & peruersa imperitorum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem. Nam quauis Deus & propagandi regni sui, & adiuuanda publica utilitatis studio animam meam penitus addixerim: mihi quoque probè conscius sum, ipsum & angelos testes habeam, nihil ex quo officium doctoris in Ecclesia suscepti, mihi fuisse propositum quam Ecclesie prodesse sinceram pietatis doctrinam asserendo: neminem tamen esse puto qui pluribus impetatur, mordeatur & laceberetur calumnijs. Quum iam sub prelo esset Epistola, ceruò rescium, Augusti, ubi contentus ordinum Imperij agebatur, sparsim fuisse de mea ad Populum defectione rumor, & cupidius quam par erat in aulis Principum exceptum. Hæc est felicitas eorum gratitudo quos certè non latent plurima constantia mea experimenta, quæ ut calumniam adeo sædam respuunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerant. Fallitur autem cum tota sua caterua diabolus, si me putidus mendacis obruendo, hæc indignitate fractiorem vel magis leuitem fore putat: quia Deum pro immensa sua bonitate daturum mihi confido ut in cursu sanctæ sue uocationis æquabili tolerantia perserem. Cuius rei nouum in hac editione documentum pijs lectoribus exhibeo. Porro hoc mihi in isto labore propositum fuit, sacra Theologia candidatos ad diuini uerbi lectionem ita preparare & instruere, ut & facilem ad eam aditum habere, & inoffensè in ea gradu pergere queant, siquidem religionis summam omnibus partibus sic mihi complexus esse uideor, & eo quoque ordine digesse, ut si quis eam rectè tenuerit, ei non sit difficile scire & quid potissimum querere in Scriptura, & quem in scopum quequid in ea continetur referre debeat. Itaque, hæc ueluti strata uia si quas posthac Scripturæ enarrationes edidero, quia non necesse habeo de dogmatibus longas disputationes instituere, & in locos communes euagari: eas compendio semper stringam. Ea ratione, magna molestia & fastidio pius lector subleuabitur: modo presentis operis cognitione, quasi necessario instrumento, promittitur accedat. Sed quia huius instituti ratio in tot meis Commentarijs quasi in speculis clarè apparet, re ipsa malo declarare quale sit, quam uerbis predicare. Vale amice Lector, & si quem ex meis laboribus fructum percipis, me precibus tuis apud Deum patrem nostrum adiua. Geneuæ, Kalend. Augusti, Anno M. D. LIX.

Quos animus fretat tenui excusare libello,
Dicendi studio magnum fecere uolumen.

Augustinus Epist. viij.

Ego ex eorum numero me esse profiteor qui scribunt proficundo, & scribendo proficiens.

* j

PRÆCIPVA CAPITA EORVM QVÆ

IN HO. INSTITVTIONIS CHRI-

stianæ opere continentur.

A negatio nostri lib. iij. cap. vij	Ecclesiæ potestas quoad fi. dei dogmata iij. viij	Peccatum originale ij. i
Adæ lapsus ij. i	Ecclesiæ veteris status 4. 4	Pœnitentia vera iij. iij
Angeli i. xiiij	Electio æterna iij. xxi	Pœnitentia Papalis iij. xix
Ascensus Christi in cœlũ iij. 16	Fides iij. ij	Politica administratio 04. xx
Baptismus iij. xv	Hæretici & schismatici 4. j	Prædestinatio Dei iij. xxi
Charitas proximi ij. viij	Hominis creatio i. xv	Promissionum Legis & Euangeliij conciliatio 3. 17
Celibatus Sacerdotũ iij. 12	Idola i. xi. xij	Providentia Dei i. xvj
Cœna Christi iij. xvij	Ieiunium iij. xij	Purgatorium iij. v
Concilia, & eorũ auctoritas iij. ix	Iesus quid ij. xv	Redemptor Christus ij. xvj
Confessio Papalis iij. iij	Imago Dei i. xv	Regeneratio iij. ij
Cõfirmatio Papalis iij. xix	Imaginem Deo affingere, nefas esse i. xj	Romanæ sedis primatus, & Romani papatus exordium iij. vj. & vij
Conscientia ij. xix	Impositio manuum iij. xix	Reprobos sua culpa accersere sibi interitũ ad quem sunt præd. stinati. 3. 24
Christus ad quid missus ij. 15	Indulgentia iij. v	Resurrectio Christi ij. xvj
Christi diuinitas ij. xiiij	Iudicia forensia iij. xx	Resurrectio vltima iij. xxv
Christi persona quomodo vna sit in duobus naturis ibidem	Iuramentum ij. viij	Sacramenta iij. xiiij
Christi descensus ad inferos ij. xvj	Iustificatio fidei iij. xj	Sacramenta falsò nominata xiiij. xix
Christus quomodo mediator ij. xij	Iustificacionis initium & progressus iij. xiiij	Sanctorũ intercessio ij. xx
Christus nobis meritus est vitam æternam ij. xviii	In Iustificat. quæ obseruanda iij. xiiij	Satisfactio Papalis iij. iij
Christus Propheta, Rex & Sacerdos ij. xxv	Lex ij. vij	Scandalum iij. xix
Cruce ij. viij	Legis finis, officium & vsus ibi.	Scripturæ sacræ autoritas i. vj
Dei notitia i. i. & sequen.	Legis moralis expli. ij. viii	Scripturæ doctrinã necessariam nobis esse i. ix
Deus cognoscitur naturaliter ab omnibus i. iij	Leges politicæ iij. xx	Spiritus sanctus, & illius officia iij. j
Dei cognitio quorsum tendat i. ij	Liberum arbitrium i. xv. & ij. ij & v	Spiritus arcana operatio ibidem
Dei cognitionem suffocari vel inscitia vel malitia hominum i. iij	Libertas Christiana iij. xix	Testamenti Veteris & Noui similitudo ij. x
Dei vnica essentia, & tres personæ i. xiiij	Marrimonium iij. xix	Traditiones humanæ 4. x
Deus quomodo vtatur impiorum operibus i. xvij	Merces operum iij. xviij	Trinitas i. xiiij
Diaboli i. xiiij	Merita operum iij. xv	Vita hominis Christianã iij. vj
Ecclesia iij. j	Missã Papalis iij. xviiij	Vitæ futuræ meditatio 3. 9
Ecclesiæ veræ & falsæ comparatio iij. ij	Monachus iij. xiiij	Vita præsentis quomodo vtendum iij. x
Ecclesiæ iurisdic. & discipl. iij. xj. xij	Monachus à Deo cõditus, ab eodem fouetur at gubernatur i. xvj	Vocatio sancti æternã Dei electionem iij. xxiij
Ecclesiæ potestas quoad leges ferendas iij. x	Mundi gubernatio ibidem	Vocatio sua diligenter cui, que inspicienda iij. viij
	Oratio iij. xx	Vota iij. xiiij
	Ordines Ecclesiastici Papæ iij. xix	Vnctio vltima Papalis 4. 19
	Ordo & ministeria Ecclesiæ iij. iij	
	Pædobaptismus iij. xvj	
	Pastorum electio & officium iij. iij	
	Peccatũ in S. sanctum iij. iij	

Hac omnia perspicue ac solide in hisce Institutionibus tractantur: & quicquid aduersarij contra obiciunt, ita confutatur, vt cuius pro lectori ita satisfiat, nequid eum posthac mereatur sospitarũ fuci.

POTENTISSIMO ILLVSTRISSIMO QVÆ
 MONARCHÆ FRANCISCO, FRANCORVM
 Regi Christianissimo, Principi suo, Iohannes
 Calvinus pacem ac salutem in Chri-
 sto precatur.

QVVM huic operi manum primùm admoue-
 rem, nihil minus cogitabam, Rex clarissime,
 quàm scribere quæ maiestati tuæ postea of-
 ferrentur. Tantùm erat animus rudimenta
 quædam tradere quibus formarentur ad ve-
 ram pietatem qui alioqui religionis studio
 tanguntur. Atque hunc laborem Gallis nostris potissimum de-
 fudabã, quorũ per multos esurire & sitire Christũ intelligebam:
 paucissimos autẽ videbam qui vel modica eius cognitione ritè
 imbuti essent. Hanc mihi fuisse propositã rationẽ liber ipse lo-
 quitur, ad simplicẽ scilicet rudẽmque docendi formã composi-
 tus. Verùm quum perspicerem vique eò quorundã improborũ
 furorẽ inualuisse in regno tuo, vt nullus sanæ doctrinæ sit istic
 locus: facturus mihi operæpretium visus sum si eadẽ opera &
 institutionem iis darem, & confessionem apud te edereim vnde
 discas qualis sit doctrina in quam tãta rabie exardescũt furiosi
 illi, qui ferro & ignibus regnum tuum hodie turbant. Neque e-
 nim verebor fateri, hĩc me summam ferè eius ipsius doctrinã
 complexum esse quam illi carcere, exilio, proscriptione, incen-
 dio multandam, quam terra marisque exterminandam vocife-
 rantur. Equidem scio quàm atrocibus delationibus aures ani-
 mũmque tuum impleuerint, vt causam nostram tibi quàm o-
 diosissimam redderent: sed id tibi pro tua clemẽtia perpenden-
 dum est, nullam neque in dictis, neque in factis innocentiam
 fore, si accusasse sufficiat. Sanè si quis faciẽdã inuidiã causa, do-
 ctrinam hanc, cuius rationem tibi reddere conor, omnium ordi-
 num calculis damnatam, multis fori præiudiciis confossum
 iam dudum fuisse censetur, nihil aliud dixerit quàm partim ad-
 uersariorum factione & potentia violenter deiectam: partim
 mendaciis, technis, calũniis, insidiosè fraudulentèrque oppres-
 sam. Vis est, quòd indicta causa sanguinariæ sententiæ aduersus
 illam feruntur: fraus, quòd seditionis & maleficij præter meri-
 tum insinulatur. Nequis hæc iniuriã nos queri existimet, ipse
 nobis testis esse potes, Rex nobilissime, quàm mendacibus ca-
 lumniis quotidie apud te traducatur, quòd nõ aliorum spectet
 nisi vt Regibus sua sceptra è manib. extorqueat, tribunalia, iu-

*Scribenda In-
 stitutionis Chri-
 stiane cõsiliũ.*

*Posteriores au-
 thoris cogitatio-
 nes, & quidẽ
 necessariæ.*

*1. Orthodoxe do-
 ctrina defensio.*

*2. Atrocium de-
 lationum ad re-
 gem depusio.*

*3. A vi, fraude,
 mendacijs, ca-
 lumnijs horren-
 dis piorum vin-
 dicatio.*

diciâque omnia præcipiter, subuertat ordines omnes & politias, pacem & quietem populi perturbet, leges omnes abroget, dominia & possessiones dissipet, omnia denique sursum deorsum voluat. Et tamen minimam portiunculam audis. horrenda enim quædam in vulgus sparguntur: quæ si vera essent, meritò illam cum suis authoribus mille ignibus ac crucibus dignam vniuersus mundus iudicet. Quis iam miretur publicum odium in illam accensum esse, vbi iniquissimis istis criminationibus fides habetur? En cur in nostram ipsorum doctrinæ que nostræ damnationem omnes ordines consentiant ac conspirent. Hoc affectu correpti, qui ad iudicandum sedent, præiudicia que domo attulerunt, pro sententiis pronuntiant: & se ritè perfunctos suis partibus putant si neminem ad supplicium trahi iubèant, nisi aut sua confessione, aut solidis testimoniis conuictû. At cuius criminis? Damnatæ (aut) istius doctrinæ. At quo iure damnata est? Id autem erat defensionis præsidium: non doctrinam ipsam abnegare, sed pro vera tueri. Hic nullitandi quoque facultas præciditur.

1. Iniquitatis, que in iudiciis inest manifestatio.

Attentione sibi conciliata Regij officij consideratione: Regum enim est assistere Ecclesie causam suscipere.

2. Christianæ religionis patronos non aspernari.

3. Impii veritatem & Ecclesiam persequentibus summè fauere.

4. Præposte è modo d. s. rum quos Evangelij pudet consilia non audire.

5. Gloriam & veritatem Dei promouere.

Quare non iniquè postulo, Rex inuictissime, vt integram causæ istius cognitionem suscipias: quæ perturbatè hæctenus nullòque iuris ordine, & impotenti æstu magis quàm legitima grauitate tractata est, vel quoquomodo exagitata. Neque hîc me priuatam defensionem meditari existimes, qua saluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tamen quo decet humanitatis affectu prosequor, vt nunc tamen res sunt, ea non molestè careo. Verùm communem piorum omnium, ad còque ipsam Christi causam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo proscissa ac protrita, velut deplorata iacet, Pharisæorum id quidem quorundam tyrannide magis quàm tua conscientia. Sed qui id fiat, hîc dicere nihil attinet. afflicta certè iacet. Hoc enim profecerunt impij, vt Christi veritas, si non vt fugata dissipatæque intereat, certè vt sepulta & ignobilis lateat, paupercula verò Ecclesia aut crudelibus cædibus absumpta sit, aut exiliis abacta, aut minis ac terroribus perculsa ne hiscere quidem audeat. Et instat etiam nû qua solèt insaniam & ferocitate, fortiter in parietem iâ inclinatum, & ruinam quam fecerunt incumbentes. Nullus interim prodit qui talibus furis patrociniû suum opponat. Quod si qui veritati maximè fauere videri volunt, ignoscendum esse censent errori & imprudentiæ imperitorum hominum. Sic enim modesti homines loquuntur, errorem & imprudentiam vocantes quam norunt certissimam esse Dei veritatem: imperitos homines quorû ingenium non ad cò despicabile Christo fuisse videt quin celestis suæ sapientiæ mysteriis dignatus sit. Ad cò omnes pudet Evangelij. Tuû autem erit, Ieremissime Rex, nec aures, nec animû à tam iusto patrocini

nio auertere. præsertim vbi de re tanta agitur: nèpè quomodo Dei gloriæ sua cõstet in terris incolumitas, quomodo suam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnum Christo factum rectumq; inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cogitatione, digna tuo tribunali. Siquidè & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoscere se in regni administratione Dei ministrum. Nec iam regnum ille sed latrocinium exerceat qui non in hoc regnat vt Dei gloriæ seruiat. Porro fallitur qui diuturnam prosperitatem expectat eius regni, quod Dei sceptro, hoc est, sancto eius verbo, non regitur: quando cæleste oraculû excidere non potest, quo edictum est dissipatum iri populum vbi defecerit prophetia. Nec te ab hoc studio abducere debet humilitatis nostræ contemptus. Nos quidem quàm pauperulus sumus & abiecti homunciones, probè nobis consilij sumus, coram Deo scilicet, miseri peccatores, in hominum cõspectu despectissimi: mundi (si vis) excrementa quædam & reiectameta, aut si quid adhuc vilius nominari potest. vt, quo apud Deum gloriemur, nihil restet. præter vnâ eius misericordiam, qua in spem æternæ salutis nullo nostro merito asciti sumus: apud homines verò non ita multum, præter nostram infirmitatè, quam vel nutu confiteri, summa inter eos ignominia est. Sed doctrinam nostram supra omnem mundi gloriam sublimè, supra omnem potestatem inuictam stare oportet: quia non nostra est, sed Dei viuentis, ac Christi eius, quem Pater Regem constituit, vt à mari vsque ad mare dominetur, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Et sic quidem dominetur, vt totam terram cum ferro suo atque æreo robore, cum splendore aureo & argenteo, sola oris sui virga percussam non secus comminuat quàm figulina vascula: quemadmodum de magnificentia regni ipsius vaticinantur Propheta.

Reclamant quidem aduersarij falsò prætere verbum Dei, cuius sceleratissimi sumus corruptores. Hæc verò quàm sit non modò malitiosa calumnia, sed insignis quoque impudentia, ipse, confessionem nostram legendo, pro tua prudentia iudicare poteris. Non nihil tamen hic etiam dicendum est quod tibi ad lectionem ipsam, vel studium attentionemque excitet, vel certè viam sternat. Paulus, quum ad fidei analogiã omnem prophetiam formatã esse voluit, certissimam amissim posuit, qua probari Scripturæ interpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam si nostra exigantur, in manibus est victoria. Quid enim melius atque aptius fidei conuenit, quàm agnoscere nos omni virtute nudos, vt à Deo vestiamur? omni bono vacuos, vt ab ipso impleamur? nos peccati seruos, vt ab ipso liberemur? nos cæcos, vt ab ipso illuminemur? nos claudos, vt ab ipso dirigamur? nos debiles, vt ab ipso sustentemur? nobis omnè gloriandi

6. Regia vocat-
tionis finem re-
tè agnoscens.

7. Iudicia Dei
formidare.

Prou. 29.18.

8. Pios pauperes
& afflictos non
abs se abycere.

9. Doctrinam
Christianam
quam pauperes
illi profitentur
reuereri.

Dan. 2.32.

Iesa. 11. 4.

Psal. 2.9.

Objectionis,
que Regem ab
audiendo reuo-
cat. occupatio
& dilutio.

Rom. 12. 6.

1. Collata ad fi-
dei analogiam
doctrina nostra
vera deprehenditur.

2. *Adversario-
rum falsæ.*

*Confirmatio à
dño Ieremie, 2.
13.*

*Aconsideratio-
ni v. r. s. f. i. c. i.*

Rom. 8. 32.

*Quam arrogan-
tia & præsum-
ptione non care-
re arrogantes
adversary cha-
rmitans.*

1. Tim. 4. 10.

*Iohann. 17. 3.
A conformitate
Ecclesie cū Chri-
sto, cui sit confor-
mis sub cruce.
Ab hostium ve-
ritatis ingenio,
studii & mori-
bus graphice de-
pictis.*

materiã detrahere, vt solus ipse gloriosus emineat & nos in ipso glorietur? Hæc atq; id genus reliqua quã à nobis dicuntur, interpellant illi, queritanturq; hoc modo subuerti cæcũ nescio quod lunien naturã, fictas præparationes, liberum arbitriũ, & meritoria salutis æternæ opera, cum suis etiam supererogationibus: quia ferre nõ possunt integrã omnibus boni, virtutis, iustitiæ, sapientiæ laudem ac gloriam apud Deum residere. At non legimus reprehensus qui nimum è fonte aquæ viæ hauserint: contra grauius obiurgantur qui foderunt sibi puteos, puteos contritos, & qui continere aquam non valent. Rursum quid fidei convenientius quã Deum sibi polliceri propitium Patrem, vbi Christus frater ac propitiator agnoscitur? quã omnia læta ac prospera securè ab eo expectare, cuius inenarrabilis erga nos dilectio eò progressã est vt proprio Ethio non pepercerit quin pro nobis ipsum traderet? quã in certa expectatione salutis & vitæ æternæ acquiescere, vbi Christus à Patre datus cogitur, in quo tales thesauri sunt absconditi? Hic nobis manum iniiciunt, & illam fiducia certitudinem arrogantia & præsumptione non carere clamant. At, vt nihil de nobis, ita omnia de Deo præsumenda sunt. nec alia ratione vana gloria spoliatur nisi vt in Domino discamus gloriari. Quid ultra? Percurre, fortissimè Rex, omnes nostræ causæ partes, & quouis sceleratorũ hominũ genere nequiores nos existima, nisi plenè cõpetias, in hoc nos laborare, & probris affici, quia spẽ reponimus in Deo viuo: quia hanc credimus esse vitã æternam, nosse vnum verum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Propter hanc spem, alij nostrũ vinculis constringuntur, alij virgis ceduntur, alij in ludibriũ circumducuntur, alij proscribuntur, alij sequissimè corquentur, alij fuga elabuntur: omnes rerum angustia premimur, diris execrationib; deuouemur, maledictis laceramur, indignissimis modis tractamur. Intuere iam in aduersarios nostros (de ordine sacrificarũ loquor, quorũ nutu & arbitrio alij nobiscum inimicitias exercent) & mecũ paulisper reputa quo studio ferãtur. Verã religionem, quæ Scripturis tradita est, quæq; inter omnes cõstare debuerat, facillè & sibi & aliis ignorare, negligere, despiciere permittunt: parũque referre putant quid quisque de Deo & Christo teneat, vel non teneat, modò implicita, vt aiunt, fide, suã mentem Ecclesiæ iudicio submittat. nec valde afficiuntur si Dei gloriam manifestis blasphemis pollui contingat, modò ne quis aduersus sedis Apostolicæ primatum & sanctæ matris Ecclesiæ auctoritatem digitum tollat. Cur ergo tanta sæuitia & acerbitate pro Missa, Purgatorio, peregrinationibus, & id genus nugis belligerantur, vt sine eorũ explicatissima, vt ita dicam, fide saluam fore pietatem negent, quum tamen nihil eorum à verbo Dei esse probent? Cur? nisi quia illis Deus

venter est, culina religio: quibus sublatis, non modò non Christianos, sed ne homines quidem futuros se credunt: Tametsi enim alij splendide se ingurgitant, alij tenuib. crustulis victitat: omnes tamen ex eadem viuunt olla, quæ sine illis fomentis nõ frigeret modò, sed penitus congelciaret. Ideo vt quisque corũ pro ventre est maximè sollicitus, ita pro sua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbunt, vel vt regnum incolome, vel vt ventrem confertum retineant: nemo vel minimam synceri zeli dat significationem.

Nec si tamen desinunt doctrinam nostram incessere, & quib. possunt nominibus criminari & infamare, quo vel inuisam vel suspectam reddant. Nouam appellant & nuper natam, dubiam esse & incertam cauillantur: rogant quibus confirmata sit miraculis: quærunť an sit æquum vt contra tot sanctorum Patrum consensum, & vetustissimam consuetudinem obtineat: vrgent vt schismaticam esse fateamur, quæ contra Ecclesiam prælium moueat: vel Ecclesiam multis seculis inter mortuam fuisse, quibus nihil tale audiuim fuit. Postremò nihil opus est: aut multis argumentis: qualis enim sic iudicari à fructibus posse: vt pote quæ tantum sectarum aceruum, tot sedition. m turbas, tantam vitiorum licentiam peperit. Scilicet per quã illis facile est apud credulam imperitamque multitudinẽ desertæ causæ insultare. verum si nobis quoque mutua essent dicendi vices, deserueret prof: Sed hæc acrimonia qua sic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impunè, despumant. Principiò, nouam quòd appellant, Deo sunt v hementer iniurij, cuius sacrum verbum nouitatis insimulari non merebitur. Illis quidem nouam esse minimè dubito: quibus & Christus nouus est, & Euangelium nouum: sed quã illam Pauli concionem veterem esse nouerunt, Iesum Christum mortuum propter peccata nostra, resurrexissie: propter iustificationem nostram, nihil apud nos deprehendent nouum. Quòd diu incognita sepultaque latuit, humanę impietatis crimen est: nunc quum Dei benignitate nobis redditur, saltem postliminij iure suam antiquitatem recipere debebat. Ex eodem ignorantie fonte pro dubia incertaque habent, hoc profecto est quod Dominus per Prophetam suum cõqueritur, Bouem cognouisse possessorem suum, & asinum præsepe dominorum suorum: se non agnosci à populo suo. Verum vtut in eius incertitudinem ludant, si sua illis proprio sanguine vitæq; dispendio obsignanda esset, liceret spectare quanti ab illis fiat. Longè alia nostra fiducia est, quæ nec mortis terrores, nec ad eò ipsam Dei tribunal formidat.

Quòd miracula à nobis postulant, improbè faciunt. non enim recēs aliquod Euangelium cudimus, sed illud ipsam retinemus cuius conformandæ veritati seruiunt omnia quæ vnquam

Impetrata audientia ad sex capita aduersariorum Christianæ religionis calumnias reuocat, quibus sigillatim respondet.

Prima calumnia, Nouam esse doctrinam.

Rom. 14. 25.

Diu incognitam sepultamque latuisse.

Dubiam esse & incertam.

Iesa. 1. 3.

Secunda calumnia, Nullis miraculis esse conuictam.

*Contra, Papa-
rum miraculis
scateret.*

*Sed miraculis
ridiculis & mē-
dacibus.*

Marc. 16. 20.
Actor. 14. 3.

Hebr. 2. 4.

*Euangelij enim
fidem diruunt ac
euertunt.*

Iohan. 7. 18. &
8. 50.

*Sunt Satanae
miracula.*

*Quibus samo-
lim Schismatici
gloriabantur.*

*In Ioan. tract.
31.
Matt. 24. 24.
1. Thess. 2. 9.*

*Objectionis di-
lucio.
2. Cor. 11. 14.
Hier. in præf.
Ieremiz.*

Christus & Apostoli miracula ediderunt. At id præ nobis ha-
bent singulare, quòd assiduis in hūc vsque diem miraculis fidē
suam confirmare possunt. Imò potius allegant miracula, quæ
animum alioqui bene compositū labefactare queant: ad eò aut
friuola sunt & ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiā
si valde prodigiola essent, contra Dei veritatem vilius momen-
ti esse oportebat: quādo & nomē Dei sanctificari vbiq; & sem-
per conuenit, siue portētis, siue naturali rerum ordine. Specio-
sior forsā esse fucus poterat, nisi de fine vsūque miraculorum
legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Aposto-
lorum prædicationem sequuta sunt, in eius confirmationem e-
dita fuisse docet Marcus, sic & Lucas Dominū sermoni gratiæ
sue reddidisse testimonium narrat, quū signa & portenta fierēt
per Apostolorum manus. Cui simillimū est illud Apostoli. Sa-
lutem annuntiato Euangelio fuisse confirmatam, contestante
Domino signis & portētis & variis virtutibus. Quæ verò audi-
mus Euangelij esse signacula, eāne ad diruendam Euangelij fi-
dem conuertemus? quæ veritati tantū obsignandæ sunt de-
stinata, an mendaciis confirmādis accommodabimus? Proinde
doctrinam, quæ præcedere ab Euangelista dicitur, priore loco
examinari exploratūque par est. quæ si probata fuerit, tum de-
mū à miraculis iure confirmationem sumere debet. Probæ au-
tem doctrinæ, authore Christo, isthæc nota est, si non in homi-
num, sed Dei gloriam quærendam vergit. Hanc quū doctrinæ
probationem Christus asserat, perperā censetur miracula quæ
aliò quā ad illustrandū vnius Dei nomen trahuntur. Et me-
minisse nos docet, sua esse Satanae miracula, quæ tumeti præsti-
giæ sunt magis quā veræ virtutes, sunt tamen eiusmodi quæ
imprudentes & imperitos deludant. Magi & incantatores mira-
culis semper claruerunt. idololatram stupenda miracula alue-
runt: quæ tamen nec Magorum, nec idololatrarum superstitio-
nem nobis approbant. Atq; hoc olim ariete vulgi simplicita-
tem concuriebant Donatistæ, quòd miraculis pollerent. Idem
ergo nunc nostris aduersariis respondemus quod tunc Donati-
stis Augustinus, Dominū contra istos mirabiliarios, cautos nos
fecisse: quum prædixit venturos pseudopphetas, qui signis
mendacibus variisque prodigijs in errorem electos, si fieri pos-
set, iuducant. Et Paulus admonuit, Antichristi regnum futurum
cum omni potentia & signis & prodigijs mendacibus. At hæc
(inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficijs, nō à pseu-
dopphetis, sed à sanctis fiunt. Quasi verò non nouerimus hæc
esse Satanae artem, transfigurare se in Angelum lucis Olim Æ-
gyptij sepultum apud se Ieremiam sacrificijs alijsque diuinis
honoribus prosequuti sunt. nōne sancto Dei Propheta ad ido-
latriā abutebantur? & tamen tali sepulchri veneratione con-
seque-

sequerentur, ut curationem à tactu serpentum putarent iustā illius mercedem esse. Quid dicendum? nisi fuisse hanc semper-
 que fore iustissimam Dei vindictam, iis qui dilectionē verita-
 tatis nō receperunt, mittere efficaciam illusionis, ut credant mē
 dacio? Miracula ergo nobis minimè defunt, eaq; certa nec ca-
 millis obnoxia. Quæ autem illi pro se obtendunt; meræ sunt
 Satanæ illusiones, quando à vero Dei sui cultu ad vanitatem
 populum abducunt.

Præterea calumniosè nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc seculi scriptores intelligo) acsi eos haberēt suæ impetratis suffragatores, quorum autoritate si dirimendum certamen esset, melior victoriæ pars (ut modestissimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verū quum multa præclare ac sapienter ab illis Patribus scripta sint, in quibusdam verò iis acciderit quod hominibus solet: isti pij scilicet filij, qua sunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorū tantum lapsus & errores adorant: quæ bene dicta sunt vel non observant, vel dissimulant, vel corrumpunt: ut dicas profus illis curæ fuisse, in auro legere ster-
 cora. Tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu Patrum contem-
 ptores & aduersarios. Nos verò ad eò illos non contemnimus, ut si id præsentis instituti esset, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem quæ hodie à nobis dicuntur, ipsorum suffragiis comprobare. Sic tamen in eorum scriptis versamur, ut semper meminerimus, omnia nostra esse, quæ nobis seruiant, non dominantur: nos autem vnus Christi, cui per omnia, sine exceptione, parendum sit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione cōstitutum habebit. quando multa ignorarūt sancti illi viri: sæpe inter se conflictantur, interdū etiam secum ipsi pugnant. Non sine causa (inquiūt) à Solomone admonemur ne transgrediamur antiquos terminos quos posuerunt patres nostri. At non eadē est regula in agrorū limitibus & obedientia fidei: quam sic cōparatam esse oportet: ut obliuiscatur populum suum & domum patris sui. Quòd si tantoperè gestiūt à λλη-
 γρην, cur non Apostolos potius, quàm alios quosuis, Patres interpretātur, à quib. præscriptos terminos nefas sit reuellere? sic enim interpretatus est Hieronymus, cuius verba in suos canones retulerunt. Quòd si eorū, quos intelligunt, fixos volunt esse terminos: cur ipsi, quoties libet, ad eò licenter transgrediuntur? Ex Patribus erant, quorum alter dixit, Deum nostrū non edere, neque bibere: itaq; non habere opus calicibus neque discis: alter, sacra autē non quærere, neque auro placere quæ auro nō emuntur. Transgrediuntur ergo limitem quum in sacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, sericis delectantur: nec ritè Deum coli putant nisi omnino exquisito splendore vel potius insano luxu diffuāt. Patet erat qui dixit, ideo se libe-

*Ex quibus men-
daciū (iusto
Dei iudicio) con-
firmatur.
2. Thei. 2. 11.*

*Tertia calum-
nia, Patres, id
est veteres Theo-
logos, Papatu
fauere.*

*A nobis contem-
pti aduersarios
haberi.*

*Resp. 1. Nos in
scripturis patrū
ut deest versa-
ri.
1. Cor. 3. 21.*

Prou. 22. 28.

*Exceptions di-
luto.
Psal. 45. 11.*

*Resp. 2. ostendens
14. testu ontis
Papilas esse a-
trua adre. sa-
ries.*

*1. Acatus in li.
11. c. 16. tri. ar.
hist.
Amb. lib. 2. de
off. cap. 28.
2. Spiridio trip.
hist. li. 1. c. 10.*

- re carnes edere quo die ceteri abstinebāt, quia Christianus esset. Itaque fines transiliunt quum diris animam deuouent quæ per quadragesimam carnem gustauerit. Patres erant, quorum vnus dixit, monachum, qui manibus suis non labore, violēto, aut si maus latroni, iudicari æqualē: alter, non licere monachis ex alieno viuere, etiam si assidui sint in contemplationibus, in orationibus, in studiis. Et hunc limitem transgressi sūt, quum otiosos ac doliare monachorum ventres in iustis ac fornicibus collocarunt, qui aliena substantiā saginarentur. Pater erat qui dixit horrendam esse abominationem, videre depictam vel Christi vel sancti vllius imaginem in Christianorum templis. Neque id hominis vnus voce pronuntiatum est, sed ab Ecclesiastico etiam Concilio decretū, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Pūrimū abest quin se intra hos fines contineāt, quando non relinquunt angulum imaginibus vacuum. Alius Pater consuluie vt officio humanitatis erga mortuos in sepultura defuncti, sineremus eos quiescere. Hos limites pertrūpunt, quum perpetuam mortuorum sollicitu linem incutiunt. Ex Patribus erat qui substantiam panis & vini testatur in Eucharistia ita permanere & non desinere, sicut manet in Christo Domino substantiā & natura hominis, iuncta diuinā. Igitur modum prætereunt qui fingunt desinere substantiam panis & vini verbis Domini recitatis, vt in corpus ac sanguinem transsubstantieter. Patres erant qui vt vniuersæ Ecclesiæ vnā duntaxat Eucharistiam exhibebant, atque vt inde arcebat flagitiosos & sceleratos, ita grauissimè damnabant omnes eos qui præsentem ei non communicarent. Hos fines quā procul submouerunt quum non templa tantū, sed etiam priuatas domos Missis suis replent, ad eas spectandas quosuis admittunt, & eo que nique libentiūs, quò largiūs quisque numerat, quantumuis impuri sint & scelesti: ad fidem in Christum, & fidelem Sacramentorum communionem inuitāt neminem: quin potius suum opus pro gratia & merito Christi venditant. Patres erant, quorū vnus ab vsu sacræ Christi Cænæ in totum submouendos decreuit qui alterius speciei participatione contenti, ab altera abstinebant: alter fortiter pugnat, nō denegandum populo Christiano Domini sui sanguinem, pro cuius cōfessione sanguinem suum effundere iubetur. Hos quoque terminos sustulerunt, quum inuiolabili lege id ipsum iusserunt quod ille excommunicatione puniebat, hic valida ratione improbat. Pater erat qui temeritatē esse asseruit, de re obscura in vtramuis partem definire sine claris atque euidētibus Scripturæ testimoniis. Hunc terminū obliet sunt quum tot cōstitutiones, tot Canones, tot magistrales de terminationes sine vllō Dei verbo statuerunt. Pater erat qui Mā tano inter alias hæreses exprobrauit quodd primus ieiuniorum
3. Trip. hist.
li. 8. c. 1.
Aug. de opere
mon. c. 17.
4. Epiph. epi. ad
Hie. vers.
- Con. Eleber. c.
36.
5. Amb. lib. de
Abra. c. 7.
6. Gelas. Pap. in
Conc. Rom.
7. Chrys. in 1. c.
Eph. Calix. Pa-
pa. de cōf. dist.
2.
8. Gelas. Can.
Comperimus.
de cōf. dist. 2.
Cypr. epist. 2.
lib. 1. de lapsi.
9. Aug. lib. 2. de
pecc. mer. c.
vlt.
10. Apollon.
de quo Eccl.

niorum leges imposuisset. Hunc quoque terminū longè excessere quū ieiunia strictissimis legib. sanxerunt. Pater erat qui negauit Ecclesiæ ministris interdendum cōiugium. castitatē pronunciauit, cum propria vxore cōcubitum. & Patres erant qui eius authoritati assenserunt. His finibus egressi sunt quum suis sacrificiis cœlibatum seuerè indixerunt. Pater erat qui censuit vnum Christum audiendum esse, de quodictum sit, Ipsum audire nec respiciendum quid alij ante nos aut dixerint aut fecerint, sed quid (qui primus omnium est) Christus præceperit. Hunc finem neque sibi ipsi præstituerunt, neque aliis præstitutum habere permittunt, dum quosuis potius & sibi & aliis magistros quàm Christum præficiunt. Pater erat qui contendit Ecclesiam non debere se Christo præponere, quia ille semper veraciter iudicat: Ecclesiastici autem iudices, sicut homines, plerumque falluntur. Hoc etiam sine perrupto, asserere nō dubitant totam Scripturæ authoritatem ab Ecclesiæ arbitrio pendere. Patres omnes vno peccatore execrati sunt & vno ore detestati, sanctum Dei verbum sophistarum argutis contaminari & dialecticorum rixis implicari. An isti iis limitibus se continent, dū nihil aliud in tota vita moliantur, quàm infinitis contentionibus & plusquam sophisticis iurgiis Scripturæ simplicitatem inuoluere & impedire? ut si nunc Patres suscitentur, & huiusmodi iurgandi artē audiant, quam speculatiuam theologiā appellant isti, nihil minus credāt quàm de Deo habere disputationē. Verūm latius iustis spatiis sese oratio nostra effunderet, si recensere vellem quā petulanter isti Patrum iugum, quorum obseruantes filij videri volunt, excutiant. Menses profectō atque anni me deficerent. Et adeo perdita sunt deplorataque impudentia, ut nos castigare auctum sint quod terminos antiquos transgredi non dubitemus.

Iam verò quod nos ad consuetudinem vocant nihil efficiūt, iniustissimè enim nobiscum ageretur si consuetudini cedendum esset. Equidem si recta essent hominum iudicia, consuetudo à bonis petenda erat, verūm longè aliter sapiusculè agi contingit, quod enim à multis fieri cōspectum est, consuetudinis ius mox obtinet. Atqui vix vnquam tam bene habuerunt res humanae ut pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorum vitiiis publicus error plerumque factus est, vel potius communis vitiorum consensus: quem nunc boni isti viri pro lege esse volunt. Vident qui oculos habent, non vnum mare malorum inundasse, multas fonticas pestes inuasisse orbem, omnia in præceps ruere, ut aut profus res humanæ deplorandæ sint, aut tantis malis iniicienda manus vel potius vis afferenda. Et ambigitur remediū, non alia ratione nisi quia iam pridem malis assueuimus. Sed locū sanè habeat in hominum societate publicus error: in regno tamē Dei sola eius æterna veritas audijda & spectada est,

hist. li. 5. c. 13.
11. Paphnu.
trip. hist. lib. 2.
c. 28.

12. Cypr. epi. 2.
lib. 2.

13. Aug. c. 1.
cont. Cresco.
grammatic.

14. De scholasticis doctor.
iudicium. Vi-
de huius operis
lib. 2. c. 2.
sect. 6. & lib.
3. c. 4. sect. 1. &
c. 7. 15. & c. 26.
28. 29. & li. 4. c.
18. sect. 1. & c.
19. sect. 1. 10. 11.
& c.

Quarta calumnia, Nos consuetudinem laudatam non sequi.

Decret. dist. 8.
c. fin. extr. de
consuet.

Ies. 8. 12.

cui nulla annorum serie, nulla consuetudine, nulla coniuratione præscribi potest. Sic quõdam electos Dei docebat Iesaias ne dicerent Conspiratio, ad omnia in quibus populus dicebat Cõspiratio, hoc est, ne in sceleratum populi consensum vnà ipsi cõspirarent, neve timorem eius timerent, ac formidarent: sed potius vt Dominum exercituum sanctificarent, & ipse esset timor eorum & pauor. Nunc itaque, vt volent, & præterita secula & præsentia exempla nobis obiectent: si Dominum exercituum sanctificauerimus, non valde terrebimur. Siue enim in similem impietatem multa secula consenserint, fortis est qui vltionem in tertiam & quartã generationem faciat: siue totus simul orbis in eandem nequitiam conspiret, experimento docuit quis sit eorum exitus qui cum multitudine delinquant, quum vniuersum hominum genus diluuiio perdidit, seruato Noe cum modica familia, qui per suam vnus fidem totum orbem condemnaret. Denique praua consuetudo non secus ac publica quædam est pestis, in qua non minus pereunt qui in turba cadunt. Adhæc expendere decebat quod alicubi dicit Cyprianus, eos qui ignorantia peccant, etsi non possint omni se culpa eximere, videri tamen posse quoquo modo excusabiles: oblatam autem Dei beneficio veritatem qui pertinaciter respuunt, nihil habere quod obtendant.

Gen. 7. 1.
Heb. 11. 7.

Epist. 3. lib. 2.
& in epist. ad
Iulian. de hæ-
ret. baptiz.

*Quinta calum-
nia, vel nos Ec-
clesiam aliquan-
diu intermor-
tuam fingere,
vel nunc Eccle-
sia intendere li-
tem.*
Matt. 28. 20.

Dilemnate suo non ad eò vehementer nos premunt, vt fateri adigant vel Ecclesiam fuisse aliquandiu intermorta, vel nunc cum Ecclesia nobis litem esse. Vixit sanè Christi Ecclesia, & viuet quãdiu Christus regnabit ad dexteram Patris: cuius manu sustinetur, cuius præsidio defenditur, cuius virtute suam incolumitatem retinet. Præstabit enim ille indubiè quod semel recepit, se affuturum suis vsque ad consummationem seculi. Aduersus eam nulla nunc nobis pugna est: siquidem Deum vnum & Christum Dominum vno consensu, cum omni fidelium populo, colimus & adoramus, qualiter semper ab omnibus piis adoratus est. Sed non parum à vero ipsi aberrant, dum Ecclesiam non agnoscunt nisi quam præsentis oculo cernant, & eam iis finibus circumscribere conantur quibus minimè inclusa est. In his cardinibus controversia nostra vertitur: primùm quod Ecclesiæ formam semper apparere & spectabilem esse contendunt: deinde quod formam ipsam in sede Romanæ Ecclesiæ & Præsulum suorum ordine constituunt. Nos contra asserimus, & Ecclesiã nulla apparente forma constare posse, nec formã externo illo splendore, quem stultè admirantur, sed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima Sacramentorum administratione. Fremunt nisi Ecclesiã digito semper ostendatur. Sed quàm sæpe in populo Iudæorum sic deformari cõtingit vt nulla species emineret? quam putamus formã resplicen-

*Dilexer para-
logismus Papi-
starum in nomi-
ne Ecclesiæ.*

*Prioris refuta-
tio.*

Reg. 19. 11.

resplenduisse, quum Helias solum se relictum deploraret? quã-
 diu ab aduentu Christi deformis latuit, quoties ab eo tempore
 bellis, seditionibus, hæresibus sic oppressa est vt nulla parte ful-
 geret? An si eo tempore vixissent, credidissent vllam esse Eccle-
 sian? sed audiuit Helias salua esse septem millia virorum qui
 non curauerant genu coram Baal. Nec dubium nobis esse de-
 bet quin semper in terris regnaue: it Christus ex quo cælum a-
 scendit, notabilem verò aliquam formam si tum pij oculis re-
 quisissent, nõnne protinus concidissent animis? Et sanè id iam
 summi vitij loco in suo seculo ducebat Hilarius, quòd stulta E-
 piscopalis dignitatis admiratione occupati, latentē sub ea lar-
 ua exitialem lernam non animaduertent, sic enim loquitur, Contra Au-
xentium.
 Vnum moneo, caute Antichristum, malè enim vos parictum
 amor cepit: malè Ecclesiam Dei in tectis ædificiisq; venerami-
 ni: malè sub iis Pacis nomen ingeritis. Anne ambiguū est in iis
 Antichristum esse sessurum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, &
 carceres, & voragines sunt tutiores, in iis enim Prophetæ aut
 manentes aut demersi prophetabāt. Quid autē hodie in cornu-
 tis suis Episcopis mundus veneratur, nisi quoniam sanctos esse
 religionis præfules autumat quos celebribus vrbib; videt præ-
 sidere? Apagesis ergo tam stupidā æstimationem. Quin potius
 permittamus hoc Domino: vt quando ipse solus nouit qui sui
 sint, interdum etiam Ecclesiæ suæ exteriorem notitiam ab ho-
 minum aspectu auferat. Est, fateor horribilis illa Dei vindicta
 super terram, sed ita meretur hominum impietas, cur iustæ Dei
 vltioni obistere nitimur? Sic anteaetis seculis Dominus homi-
 num ingratitude vltus est, nã quia veritati suæ obedire no-
 luerant, & lucem suam extinxerant, eos excæcatos sensu, & ab-
 surdis mēdacijs ludi, & altis tenebris immergi passus est, vt nul-
 la veræ Ecclesiæ facies extaret. interim tamen suos & dispersos
 & delitescentes in medijs erroribus & tenebris ab exitio serua-
 uit. Nec mirum: didicit enim seruare & in ipsa cõfusione Baby-
 lonis & flamma fornacis ardentis. Quòd autem formam Eccle-
 siæ nescio qua vana pompa cenferi volunt, id quã periculosum
 fit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationē in immē-
 sum extraham. Pontifex, inquiunt, qui sedem Apostolicam te-
 net, & qui ab eo antistites sunt inuncti & cõsecrati, infulis mo-
 dō & lituis insigniti sint, Ecclesiam repræsentant, & pro Eccle-
 sia haberi debent. idè nec errare possunt. Qui sic? quia pastores
 sunt Ecclesiæ, & consecrati Domino. Et Aaron cæterique præ-
 secti Israel nõnne pastores erant? Aaron verò & filij eius iã Sa-
 cerdotes designati errauerunt tamē, quum vitulum fabricaue-
 runt. Cur secundum hanc rationem Ecclesiam non repræsen-
 tassent quadringenti illi Prophetæ qui Achab mentiebatur? At
 Ecclesia stabat à patribus Micha, solius quidem & contempti-
2. Tim. 2. 9.
Posterioris pa-
ralogismi resu-
atio.
Exod. 32. 4.
1. Reg. 22. 17.

Ierem. 13. 18.

bilis, sed ex cuius ore verum egrediebatur. Nonne & nomen & faciem Ecclesiæ præ se ferebant Prophetæ, quum vno impetu aduersus Ieremiam insurgerent, & minaces iactarent fieri non posse vt periret Lex à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum à Propheta? Aduersus totam Prophetarum nationem solus Ieremias mittitur, qui à Domino denuntiet fore vt lex pereat à Sacerdote, consilium à Sapiente, verbum à Propheta. Nonne talis splendor refulgebat in eo consilio quod Pontifices, Scribæ & Pharisei collegerunt, consilia de interficiendo Christo capturi? Eant nunc, & in externa larua hæreant, vt Christum & omnes Dei Prophetas faciant schismaticos: Satana rursum ministros

Scito dilomate, ex sua autem hypothese, arguitur clericalis ordo Papisticus non esse Ecclesiam nec habere à sua parte Ecclesiam.

faciant Spiritus sancti organa. Quod si ex animo loquuntur, respondeant mihi bona fide, vbi nam gentium & ac iocorum Ecclesiam residere existiment ex quo Basiliensis Concilij decreto deiectus & abdicatus est Pontificatu Eugenius, subrogato in eius locum Amedæo? Negare, vel si rumpantur, nequeunt, Concilium quantum ad externos ritus attinet, fuisse legitimum, nec abvno tantum Pontifice, sed à duobus indictum. Damnatus est illic Eugenius schismaticis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Episcoporum grege qui cum eo Concilij dissolutionem admoliti erant. Postea tamen Principum favore subleuatus, saluum Pontificatum recepit, illa Amedæi electio generalis & sacrosanctæ Synodi autoritate ritè peracta, in sumum abiit: nisi quod ipse galero Cardinalicio, ceu canis latrans iniecta offa, placatus est. Ex illorum hæreticorum rebellium ac pertinacium gremio prodiit quicquid postea Patrum, Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, presbyterorum fuit. Hic deprehensi hæreant necesse est. Vitam enim in partem Ecclesiæ nomen conferent negabuntne Concilium generale fuisse, cui nihil ad exteriorem maiestatem deerat? nempe quod duobus diplomatibus solenniter indictum, præsidente Romane sedis legato consecratum, rerum omnium ordine bene compositum, eadem semper dignitate ad extremum perseverauit. Fatebantur schismaticum Eugenium cum toto sua cohorte, à qua omnes sanctificati sunt: Aut igitur Ecclesiæ formam aliter definiant: aut quotquot sunt, habebuntur à nobis schismatici, qui scientes volentes ab hæreticis ordinati sunt.

Ecclesia forma non pendet ab externo splendore.

Quod si nunquam antea compertum fuisset, externis pompis non alligari Ecclesiam, ipsi prolixo documento nobis esse possunt, qui sub specioso illo Ecclesiæ titulo tandiu se orbis superciliosè venditarunt, quum tamen essent exitiales Ecclesiæ pestes. De moribus non loquor, & tragicis illis facinoribus quibus scaret tota eorum vita: quâdo Phariseos se esse aiunt, qui sint audiendi non imitandi. Ipsam, ipsam doctrinam, cui id deberi aiunt quod sunt Ecclesia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam, & excidium Ecclesiæ esse non obscure cognosces, si legendi

gendis nostris aliquantum otij tui decidas.

Postremò non satis candidè faciunt, quum inuidiosè cõmen-
 norant quantas turbas, tumultus, contentiones secum traxerit
 nostræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus fe-
 rat. nam horum malorũ culpa indignè in ipsam deriuatur, quæ
 in Satanæ militiâ torqueri debuerat. Est hic diuini verbi qui-
 dam quasi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente
 Satana. hæc certissima & in primis fidelis nota, qua discernitur
 à mendacibus doctrinis, quæ se facillè produndũ æquis omniũ
 auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur. Sic secun-
 dis aliquot, quibus profundis tenebris submersa fuerũt omnia,
 huic mundi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus,
 nec secus ac Sardanapalus aliquis in alta pace desidebat ac de-
 liciabatur. quid enim aliud quã risisset ac ludisset, tranquilla ac
 pacata regni possessione? At verò vbi lux è supernis affulgens te-
 nebras eius aliquantum discussit, vbi fortis ille regnũ eius tur-
 bauit ac percudit, tum verò solitum suum torporem excutere
 cœpit, & arma corripere. Et primum quidem hominum manus
 cõcitauit, quibus illucescentem veritatem violenter opprime-
 ret. per quas vbi nihil profectum est, ad insidias se cõuertit: dis-
 fidia & dogmatum contentiones per Catabaptistas suos & alia
 nebulonum portenta excitauit. quibus eam obscuraret, tandem
 & extingueret. Et nunc vtraque machina ipsam tentare perseue-
 rat. siquidem & verum illud semen vi ac manu hominum euellere
 conatur, & suis zizaniis (quantum in se est) nititur occare,
 ne crescat, & fructum reddat. Id tamen ipsum frustra, si monito-
 rem Dominum audimus qui eius & artes multò ante nobis a-
 peruit, ne incautos deprehenderet: & contra omnes eius machi-
 nas satis firmis præfidiis armavit. Cæterũ in ipsum Dei verbum
 inuidiam conferre, aut seditionũ, quas improbi & rebelles: aut
 sectarum, quas impostores cõtrà excitant: quanta est maligni-
 tas? Nouũ tamen exemplum non est. Interrogabatur Elias an-
 non is esset qui turbabat Israel? Christus seditiosus Iudæis erat:
 Apostolis crimen impingebatur commotionis popularis. Quid
 aliud agunt qui hodie omnes turbas, tumultus, contentiones
 quæ in nos ebulliunt, nobis imputant? Talibus autem quid re-
 spondendum sit, docuit nos Elias, nos nõ esse qui vel errores spar-
 gimus, vel tumultus cõmouemus: sed eos ipsos qui Dei virtu-
 ti oblectantur. Verũ vt illud vnum ad retundendam eorum
 temeritatem satis est: ita rursus aliorum imbecillitati occurrẽ-
 dum, quos talibus offendiculis commoueri, ac perturbatos va-
 cillare non rarò cõtingit. Illi verò ne hac perturbatione labas-
 cant, ac de gradu deiciantur, sciant eadem expertos esse suo se-
 culo Apostolos, quæ nunc vsũ nobis veniunt. Erat in docti & in-
 stabiles, qui ad suam ipsorum perniciẽ deprauarẽt quæ à Pau-

Sexta calumnia, Euangelij doctrinam causam esse tumultum & discordiarum.

Paralogismus non cause vs causa.

Cur Euangelio parafacto, tot turba exorta sunt, vnde ad calumniam colligitur responsio

Resp. 2. veterẽ hanc esse calumnia, vt ex Prophetarum & Apostolorum histõriis ac exemplis colligere licet: nihilque nobis hic posse obici quod alijs Deserui iam pridem obiecerõ non fuerit.

1. Reg. 18. 18.

2. Pet. 3. 16.

Rom. 6. 1. c. 15. Io dicta sunt, qui quū audiebant abundasse peccatū vt gratia exūdāret, statim ingerebant, Manebimus in peccato, vt gratia abundet. Quum audiebant fideles non esse sub lege, protinus occinebāt, Peccabimus, quia non sumus sub Lege, sed sub gratia.

Philip. 1. 15.

Erant, qui illum mali suaforem arguebant. Subintrabant multi pseudoapostoli, qui diruerent Ecclesias quas ipse ædificauerat. Quidam per inuidiam & contentionem, nec sincerè Euangelii prædicabant, malitiosè etiam cogitantes se pressuram suscitare vinculis eius. Alicubi non multus erat Euangelij profectus. Omnes quæ sua erant, quærebant, nō quæ Iesu Christi. Alij retrorsum abibant, canes ad vomitum, & sues ad volutabrum luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad licentiam carnis. Insinuabant sese multi fratres, à quibus deinde piis imminebant pe-

Horum autem prudentia & simplicitas, in tot tantisque turbulentibus & scandalis, nobis imitanda.

Luc. 2. 34.

ricula. Inter ipsos fratres variæ concertationes suscitabantur. Quid hinc Apostolis agendum erat? an non vel ad tempus dissimulandum: vel potius omittendum illud Euangelium ac defendendum erat, quod tot litium videbant esse seminariū, tot periculorum materiam, tot scandalorum occasionem? At in huiusmodi angustiis succurrebat, Christum esse lapidem offensionis, & petram scandali, positum in ruinā & resurrectionem multorum, & in signum cui contradiceretur, qua fiducia armati per omnia tumultuum offensionūque discrimina audacter progrediebantur. Eadem & nos cogitatione sustentari decet, quādo hunc perpetuum Euangelij genium esse testatur Paulus, vt sit odor mortis in mortē iis qui pereunt: tamen in hunc potius usum nobis destinatum erat vt odor esset vitæ in vitam ac potētia Dei in salutem fidelium. quod ipsum nos quoque certè experiremur, nisi nostra ingratitude corrumperemus hoc tam singulare Dei beneficium, ac in exitium nostrum verteremus quod nobis vnicum salutis præsidium esse debuerat.

2. Cor. 2. 16.

Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorē tibi iniicere nituntur nostri aduersarij. Non aliud hoc nouo Euangelio, (sic enim appellāt,) captari ac quæri, nisi seditionum opportunitatem, ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuisionis Deus noster author est, sed pacis: & Filius Dei nō peccati minister est, qui venit ad dissoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accusamur, quarum ne minimam quidem suspicionem vnquā dedimus. Scilicet nos regnorum inuersionem meditamus: quorum nulla vnquam factiosa vox audita est, & vta semper quæta simplexque cognita fuit, quum sub te viueremus: & qui nūc etiā domo profugi, tibi tamen regnōq; tuo fausta omnia precari non desinimus. Scilicet nos impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etiam multa reprehendi possunt, nihil tamen tanta insultatione dignum: nec tā infelicit-

Peroratio, bene uolentiam concilians.

Nec seditionum nec vitiorum culpa Deo aut Christo impunitanda est. Nec nos seditionis sumus.

AD REGEM GALL.

citer (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin istis obtreſta-
 toribus vita noſtra, caſtitaſ, benignitaſ, miſericordiæ, conti-
 nentiaſ, patientiaſ, modeſtiaſ, & virtutis cuiuſvis exemplum eſſe
 poſſit. Nos ſanè Deum ſincerè timere & colere rei palàm *Imò Dei civita-*
 eſt, quando tum vita tum morte noſtra nomen eius ſanctificari *res eſſe cupimus*
 petimus, & ipſa invidia coacta eſt quibuſdam noſtrum inno- *& ſarvas:*
 centiaſ & civiſis integritatiſ teſtimonium dare: in quibus id v-
 num morte plectebatur quod ſingulari in laude ponendū erat.
 Quòd ſiqui ſub prætextu Euangelij tumultuantur (quales ha- *Anabaptiſtas,*
 ctenus aliquos in regno tuo fuiſſe nō compertum eſt) ſiqui vi- *Libertinos, Epi-*
 tiorum ſuorum licentiaſ, libertatem gratiaſ Dei prætexūt (qua- *curcos, damna-*
 les permultos novi) ſunt leges & legum pœnæ, quibus pro me- *mus.*
 ritis grauius coerceantur: modò ne interim Euangelium Dei
 ob ſceleſtorum hominum nequitiam malè audiat. Habes, Rex, *Ideo, aduerſo*
 ſatis multis expoſitam calumniatorum virulentam iniquita- *pios Chriſti ſer-*
 tem, ne in eorum delationes ultra modum credula aure pro- *uos Rex Chri-*
 pendeas: vereor etiam ne nimis multis: quando hæc iam præſa- *ſti auſt. calum-*
 tto ad iuſtæ penè apologiaſ modum accedit: qua non deſenſio- *niſ aures præ-*
 nem texere, ſed duntaxat, ad ipſam cauſaſ actionem audiendam *bere non debet.*
 animum tuum præmollire ſtudui, auerſum quidem nunc & a-
 lienatum à nobis, addo etiam inflammatum: ſed cuius gratiam
 recolligere nos poſſe confidimus, ſi hanc noſtram confeſſio-
 nem, quam pro deſenſione apud tuam maietaſtem eſſe volu-
 mus, placidus compoſitū (que ſemel legeris. Sin verò ita aures *Quod ſi ſecus*
 tuas occupant maleuolorum ſufurri, vt nullus ſit reis pro ſe di- *ſiat, patientiaſ*
 cendi locus: importunaſ verò illaſ furiaſ, te conuiuente, ſemper *nobis eſt opus,*
 vinculiſ, flagriſ, equuleiſ, ſectioſibus, incendiis ſequat: nos qui- *Dei que confi-*
 dem, velut oues maſtationi deſtinataſ, ad extrema queque re- *tuto tempore ap-*
 digemur: ſic ramen, vt in patientia noſtra poſſideamus animas *parebit in mi-*
 noſtras, & manum Domini fortem expectamus: quaſ indubiè *ſericordiaſ &*
 tempore aderit, & ſeſe armataſ exeret tum ad pauperes ex affli- *iudicium.*
 ctione eruendos, tum etià ad vindicandos, qui tanta ſecuritate
 nunc exultant, contemptores. Dominus Rex regum, thronum
 tuum iuſtitia ſtabiliet, & ſolum tuum æquitate, Illuſtriſſi-
 me Rex. Baſilæ, Calend. Auguſti, Anno Domini mil-
 leſimo quingentefimo trigefimo
 ſexto.

ADMONITIO AD LECTOREM.

*V*a huius operis renouata editioni nunc primum acceſſerunt, ut Theologia candidatorum ſtudia inuarentur, paucis deſignanda putauimus, tum ne officio noſtro de eſſe uideremur, tum ut ad ipſam Inſtitutionis tractationem comparatior accedere poſſes. Primum igitur præfixa eſt proximè ſequens Methodus & diſpoſitio ſeu ſctius operis Argumentũ quod Authoris ſcopum & mentem aperit, idque ex Gaſp. Oleniano, qui ante aliquot annos huius Inſtitutionis epitomen edidit. Sequuntur centum Aphoriſmi, quatuor librorum ſumma & ſeriem breuiter complectentes, ex tabulis Gulielmi Lauſai in Anglia excuſis collecti. Deinde in quatuor libros argumenta præcipua Capitulum partes analytica: Annotationes perpetua in ſingulas ſectiones, partim ex laboribus Nicolai Colladonij & Edmundi Bunniij (qui laudabilem operam in hac Inſtitutione illuſtranda iampridem Eccleſiæ Dei nauarunt) partim ex noſtris obſeruationibus excerpta, qua authoris Methodum, argumentorum ordinem, & nexum, ad obiecta aduerſariorum reſponſiones, nec non accuratam omnium membrorum explicationem & ſenſum perſpicuè oſtendunt. Loci ſimiles diuerſis in libris Inſtitutionis, aut capitulis, uel ſectionibus inter ſe collati ſunt ubique, & obſeruati: ut alter alteri ſemper ſit adiumento. Præterea quibus in alijs Opuſculis eadem tractentur à Caluino annotatum eſt. Scriptura ſacra & Veterum teſtimonia, qua in alijs editionibus aliquot locis deſiderabantur, nunc primum marginibus ſuiſque ſectionibus diligenter adſcripta ſunt. Indices locorum ſcripturae, rerum item ac nominum, olim ab A. Marlorato collecti, auctiores apparent. Tota denique hac editio, non ſine ſummo fauore Dei omnipotentis, inter ignes & gladios, Eccleſiæ ac Republicæ Geneuenſis ceruicibus, menſe Iulio anni 1590. undique imminentes, præclarum & uile admodum opus ad ſinem perducenſis, ac fremente Satana, exitium Chriſti ſeruum Caluinum rediituum, pro orthodoxa fidei ueritate fortiter ſcëlicitèrque pugnantem inducentis, caſtigatior & prioribus abſolutior exit in lucem. Porro, quàm neceſſaria tibi ſit huius Inſtitutionis aſidua lectio, quum ex argumentorum & reſponſionum ſerie ſatis ſuperque cognoscere poſſis, prolixiore monitione non eſt opus. Tantum addam: quot Caluino aduerſarios Satan excitauit, qui hanc Chriſtiana Religionis Inſtitutionis innumeris penè librorum latino & peregrino idiomate ſcriptorum telis adorti ſunt, tot ſeruo ſuo Dominus Ieſus uictoriarum trophæa deſiſcit. Id unum ſuper eſt, ut quàm tibi, Lector, typographus noſter, uir de tuiſtudijs bene meritus, præſtitit operam & indiſtrem, aequi bonique conſulas. Geneuæ, Kalendis Auguſti, anno temporis ultimi 1590.

INSTI-

INSTITUTIONIS CHRISTIANÆ RELI-
GIONIS METHODVS ET DISPOSITIO : SEV,

Totius operis Argumentum.

CORPVS authoris in hac Institutione Christiana duplex est: prior, Cognitio Dei, qua ad beatam immortalitatem perveniatur. Altera, nostri, ad priorem illam destinata. Ad hunc scopum, ut nos deducat, hac forma utitur: nempe proponit sibi prorsus methodum Symboli Apostolici, utpote omnibus Christianis familiarissimam. Propterea enim Symbolum quatuor constat partibus, quarum prima est de Deo patre, secunda de filio, tertia, de Spiritu sancto, quarta de Ecclesia: ita & author omnem suam Institutionem, ut utrumque scopum prius positum assequatur, partitur in libros quatuor: quorum primus primæ symboli parti, secundus secundæ, tertius tertiæ, quartus quartæ respondeat. Quod sigillatim nunc explicandum.

1. Primus articulus Symboli Apostolici est de Deo patre, de creatione, conseruatione, & rerum omnium gubernatione, quæ in eius omnipotentia inclusa sunt. Sic primus liber est de cognitione Dei, quatenus est Creator, conseruator, & gubernator rerum omnium & singularum. Docet & quæ sit vera Creatoris notitia, & in quem finem tendat. cap. 1. & 2. Hanc non in schola disci, sed quemlibet ab utero esse sibi eius magistrum, cap. 3. Tanquam verò esse hominis prauitatem, ut eam noticiam partim inscitia, partim malitia suffocet & corrumpat: ut per eam nec Deum, ut par est, glorificet, nec ad beatitudinem eius ductu perveniat. cap. 4. Et quamvis interior illa notitia subleuetur causa adiuuante, obiecto nimirum creaturarum speculo, in quo Dei virtutes contemplari liceat, ne sic quidem hominem proficere. Itaque Deum, quibus familiarius vult innotescere in salutem, scripturam verbi sui proponere, ubi de scriptura Sacra: in hac se patefecisse, quòd non solus Pater, sed vnà cum Patre, Filius, & Spiritus sanctus sit ille Creator cæli & terræ: quem nec ex insita naturali notitia ob nostram prauitatem, nec ex obiecto pulcherrimo mundi speculo ita cognoscere potuimus, ut à nobis glorificaretur. Hac occasione tractat patefactionem Dei in scriptura: ubi de vnica Dei essentia & tribus personis. Ne verò homo spontaneæ suæ cæcitatibus culpam in Deum conferat, docet qualis homo sit initio creatus, ubi de imagine Dei, de libero arbitrio, & prima naturæ integritate disseritur. Creatione ita expedita, ad conseruationem & gubernationem rerum omnium descendit tribus postremis capitibus, ubi tractatur plenissimè locus de Dei providentia.

II. Quia autem homo creationis iure excidit per peccatum, ad Christum est veniendum. Ideo in Symbolo sequitur, *Et in Iesum Christum, Filium eius unigenitum, &c.* Ita & author noster in secundo Institutionis libro tractat de cognitione Dei, quatenus est Redemptor in Christo: ducitque hominem ad Christum Mediatorem, ostenso hominis lapsu: ubi docet de peccato Originali, nec quicquam in ipso esse virium, quibus à peccato & maledictione incumbente se possit expedire: quin potius nisi damnabile ex ipso prodire, antequam reconcilietur & renouetur, hæc usque ad caput sextum: ideo homini in semetipso modis omnibus perditio, nec idoneo suscipiendæ vel cogitationi bonæ, qua sibi medeatur, aut Deo grata faciat, extra se quærendam esse redemptionem in Christo. In hunc finem Legem datam, non quæ cultores suos in se retineret, sed ad Christum manu duceret: qua occasione Legis Moralis expositio interseritur. Hunc sub Lege Iudæis ut salutis autorem fuisse cognitum, plenius verò sub Evangelio, in quo mundo fuit exhibitus: hinc fluit doctrina de similitudine & differentia utriusque Testamenti, Veteris & Noui, Legis & Evangelij, Hæc usque ad cap. 12. Inde docetur, ad producendum plenæ salutis effectum, oportuisse æternum Dei Filium fieri hominem, assumpsisse etiam re ipsa veram naturam humanam: item quo modo duæ naturæ unam efficiant personam demonstratur. Destinatum ad plenam salutem merito ipsius & efficacia, esse officium Christi Sacerdotale, Regium, & Propheticum. Deinde quomodo officio suo sit perfunctus, seu re ipsa Redemptoris partes impleverit, ubi articuli de Christi morte, resurrectione, ascensu in cælum exponuntur. Postremò eumcicit, rectè & propriè dici, Christum nobis esse promeritum gratiam Dei & salutem.

III. Quandiu Christus à nobis separatus est, nihil nobis prodest. Quamobrem ei inferi non oportet, ut palmites viti. Ideo post doctrinam de Christo, in tertia Symboli parte sequitur, *Credo in Spiritum sanctum*: utpote qui est vinculum vnionis inter nos & Christum. Ita & author noster libro tertio de Spiritu sancto tractat, qui nos Christo vnit: & per cõsequens, De fide, qua Christum amplectimur cum duplici beneficio, nempe gratuita iustitia, quam nobis imputat, & regeneratione, quam in nobis inchoat, donando nobis resipiscenciam. Et ut ostendat, nos nevitiquam de eiusmodi fide gloriari, quæ non cõiunctum habeat studium resipiscencix: prius quàm ad plenam tractationem iustificationis descendat, de resipiscencix & eius continua meditatione, quam Christus fide apprehensus Spiritu suo in nobis generat, fusè disserit 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. capitibus. Undecimo demùm capite, primum & præcipuum Christi, per Spiritum sanctum nobis cõiuncti beneficium pertractat, nempe Iustificationem, usque

vsq; ad cap. 20. quod est de Oratione, quæ velut manus est, quæ re ipsa bona illa fruenda accipit, quæ fides apud Deum sibi ex verbo promissionis nouit esse reposita. Quia autem nõ omnes homines per Spiritum sanctum, qui fidem in nobis creat & conseruat, Christo omnis salutis auctori vniuntur, agit cap. 12. de electione Dei æterna: qua factum est, vt nos, in quibus nil boni præuiterat quod ipse non gratis daret, Christo donarit, & per vocationem Euangelij efficacem ipsi vniuerit, vsque ad cap. 25. vbi de plena regeneratione & felicitatis fruitione, vltima scilicet resurrectione agitur, quod attollendi sunt oculi, cũ inchoata duntaxat in hoc mundo sit piorum felicitas, si fruitionem spectes.

IIII. Quoniam autem Spiritus sanctus non omnes homines Christo inserit seu fide donat, & quos ea donat, nõ sine medijs ordinariè donat, verùm vitur ad eam rem prædicatione Euangelij & Sacramentorum vsu, cum totius disciplinæ administratione: ideo in Symbolo sequitur, *Credo sanctam Ecclesiam Vniuersalem*, quam nempe ex gratuita electionis fonte in morte æterna iacentem, gratis sibi in Christo reconciliauit, & Spiritu sancto donauit: vt Christo insita, communionem cum ipso velut capite habeat, vnde perpetua fluit peccatorum remissio, & plena ad vitam æternam instauratio. Sic auctor noster libro quarto de Ecclesia tractat vsque ad ca. 14. Inde de medijs, quibus Spiritus sanctus ad efficaciter è morte spiritali vocandum, & conseruandũ Ecclesiam vitur, verbo & sacramentis, Baptismo scilicet & sacra Cœna: quæ velut sceptrum sunt Regis Christi quo regnum suum spirituale in Ecclesia virtute sui Spiritus inchoat, in dies promouet, ac post hanc vitam sine illis medijs perficit, ad 20. vsque cap. tractat.

Et quia politicæ sunt hospitia Ecclesiæ in hac vita (licet politica gubernatio à spiritali regno Christi sit distinct.) de ea, quantum sit Dei beneficium, quod Ecclesia grato animo agnoscere debet, nos instituit, donec ex hoc hospitio, in celestem hæreditatem euocemur, vbi Deus erit omnia in omnibus. Hęc Institutionis est dispositio. In summa, homo initio quidẽ creatus rectus, postea non dimidia ex parte, sed totus perditus, extra se totam salutem in Christo reperit, cui vnitus per Spiritum sanctum nobis gratis donatum, citra vltum futurorum operũ intuitum, duplex beneficium in eo percipit, plenam imputationem iustitiæ, quæ nos comitatur in sepulchrum vsque: & initium sanctificationis, quam in dies auget, donec tandem in die regenerationis seu carnis resurrectione perficiat, vt in æterna vita & hæreditate cælesti pro tanta misericordia celebretur.

CENTVM APHORISMI QVATVOR LIBRO-
RVM INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ
*Religionis summam & seriem breuiter
complectentes.*

LIB. I.

1. Vera hominis sapientia sita est in cognitione Dei creatoris & Redemptoris.

2. Hæc cognitio est nobis naturaliter insita, cuius finis esse debet cultus Dei rectè institutus, seu Naminis reuerentia cum timore & amore coniuncta.

3. Sed tale semen corrumpitur inscitia, vnde superstitiosus cultus: & malitia: vnde timor seruilis & Deitatis odium.

4. Aliunde etiam est comparata: nempe totius mundi fabrica & sacris scripturis.

5. Hæc fabrica docet qualis sit Dei bonitas, virtus, iustitia, sapientia. creando caelestia & terrestria, eademque conseruando per administrationem ordinariam & extraordinariam, in qua clarius innotescit eius prouidentia. Docet item qualis nostra sit indigentia, vt discamus nostram fiduciam collocare in Dei bonitate, potentia, sapientia: eius obtemperare præceptis, ad eum in aduersis confugere: quas habemus dotes ei r. ferre acceptas cum gratiarum actione.

6. Scripturis sacris etiam cognoscitur Deus Creator. In his considerandum quales sint, nempe vere & à Dei Spiritu profecta. quod probatur Spiritus S. testimonio, Scripturarum efficacia & antiquitate, prophetiarum certitudine, miraculosa Legis conseruatione, vocatione, & scriptis Apostolorum, Ecclesie consensu, martyrum constantia. Vnde constat omnia pietatis principia euertere fanaticos illos qui posthabita scriptura ad reuelationes transuolant.

7. Deinde, quid doceant: nempe qualis sit natura Dei in se, & in rerum creatione ac administratione.

8. Natura Dei in se est infinita,

inuisibilis, æterna, omnipotens: vnde sequitur eos errare qui Deo visibilem formam tribuunt. Item, vnus essentia, in qua tres personæ, Pater, Filius, Spiritus sanctus.

9. In rerum creatione considerantur præcipue caelestes & spirituales substantiæ, id est Angeli: quorum alij boni, & piorum tutores, alij mali, non creatione, sed corruptione: 2. terrestres, & præcipue quidem homo, cuius perfectio elucet in anima & in corpore.

10. In rerum administratione natura Dei apparet. Eius autem administratio alia est vniuersalis, qua dirigit omnes creaturas iuxta proprietatem quam singulis, dum eas creauit, largitus est.

11. Alia est particularis, quæ consideratur ratione rerum inanimatarum ita vt si quis vel aduersis casibus, vel prospero aliquo successu afficitur, id totum Deo adscribere debeat: & ratione rerum inanimatarum, quibus licet naturaliter indita sit sua proprietates, tamen viam suam non deserunt, nisi quatenus præsentis Dei manu diriguntur.

12. Consideratur item ratione temporis, præteriti & futuri. Præteriti, vt sciamus omnia euenire Dei dispensatione, operando vel per media, vel sine medijs, vel contra media ita vt quicquid accidat, pijs in bonum cedat, impijs in malum. Futuri, ad quod pertinent humanæ deliberationes, & quod vtendum esse docet medijs licitis: quæ prouidentia illa, in quam recumbimus, medijs suis vestita sit.

13. Postremò, considerata ratione fructus quem inde vj colligunt. Certo enim scimus, Deo curæ esse totum humanum genus, præcipue verò suam Ecclesiam. 2. Deum omnia suo nutu regere & sua sapientia moderari. 3. Satis amplam habere benefaciendi facultatem:

tem: quia in eius manu sunt cælum & terra, eius obsequio addictæ sunt omnes creaturæ, in eius protectione acquiescunt pii, & eius imperio coercetur inferorum potestas. Nihil fortuito fit, licet occultæ sint causæ, sed Dei voluntate, eaque tum arcana quam scrutari non possumus, sed reuerenter adoramus, tum expressa in Lege & Euangelio.

L I B. II.

14. Cognitio Dei Redemptoris colligitur ex lapsu hominis, & ex materiali redemptionis causa.

15. In lapsu hominis considerandum quid debeat & possit.

16. Quia creatus fuit ad imaginem Dei, id est, Sapientiae, Iustitiae, Sanctitatis diuinæ fuit particeps, atque ideò perfectus anima & corpore, debuit Deo perfectam mandatorum obseruationem.

17. Causæ lapsus, propinque fuerunt Satan, Serpens, Eua, fructus vetitus: remora, infidelitas, ambitio, ingratitude, contumacia. Vnde sequuta est deletio imaginis Dei in homine, qui factus est infidelis, iniustus, morti obnoxius.

18. Quid possit nunc videndum, tum animæ tum corporis respectu. Animæ intelligentia in rebus diuinis, id est, in Dei cognitione & vero cultu, talpa cæcior est: bona opera nec excogitare, nec exequi potest. In rebus humanis, vt artibus liberalibus & mechanicis, admodum cæcutit & varius est. Voluntas autem, quod ad res diuinas atinet, vult tantum quod malum est. Quod ad inferiores & humanas, incerta, vaga, nec omnino sui iuris.

19. Corpus animæ corruptos appetitus sequitur: multis infirmitatibus, morti tandem, est obnoxium.

20. Hinc sequitur homini perditio querendam in Christo mediatore redemptionem: quia electi populi prima adoptio, Ecclesiæ conseruatio, eiusdem liberatio ex petiulis, infusuratio post dispersiones,

piorum spes à gratia mediastoris semper pendeat. Ideò lex data, quæ suspensos tenet animos vsq; ad Christi aduictum: quod patet ex gratuiti fœderis sapius repetiti memoria, ceremoniis, sacrificiis, ablutionibus, adoptionis sine, & Sacerdotij.

21. Materialis causa redemptionis est Christus, in quo consideranda tria. 1. Quomodo exhibetur hominibus. 2. Quomodo recipiatur. 3. Quomodo in eius societate homines retineantur.

22. Christus exhibetur hominibus per Legem & per Euangelium.

23. Lex triplex est, Ceremonialis, Iudicialis, Moralis. Ceremonialis vsus est abrogatus, effectus perpetuus. Iudicialis seu politica Iudæis erat peculiaris, & sublata est, manente vniuersali illa æquitate quæ in Lega Morali descripta est. Hæc Moralis, quæ ad pietatem & Iustitiam fouendam ac conseruandam pertinet, perpetua est, & omnibus competit.

24. Vfus Legis Moralis est triplex. Primus nostram ostendit impotentiam, iniquitatem, damnationem, non vt desperemus: sed ad Christum recurramus. Secundus, vt qui promissionibus non mouentur terrore comminationum coerceantur. Tertius, vt sciamus qualis sit Dei voluntas: vt eam ad obsequium meditemur: vt ad id conseruentur animi: vt à lubrico retrahamur.

25. Summa legis præmio & duabus tabulis comprehenditur. In præmio notatur. 1. Dei potestas, vt populum obediens necessitate constringat. 2. Promissio gratiæ quæ se Deum Ecclesiæ proficitur. 3. Beneficium, quo Iudæos ingratitude arguit, nisi benignitati suæ respondant.

26. Prior tabula quæ ad Dei cultum pertinet, quatuor præceptis absoluitur.

27. Primi præcepti finis est, vt Deus in populo suo solus emineat. Solum Deo igitur debemus

adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem.

28. Secundi præcepti finis est, Deum superstitiosis ritibus cultum suum nolle profanari. Eiusdem partes duæ. Prior licentiam nostram coercet, ne Deum sub sensu nostris subiiciamus, aut vlla specie repræsentemus. Altera verat, ne vllas imagines adoremus religionis causa, ideo producit potentiam suam, quam sperni non patietur: æmulationem, quia consortem ferre nequeat: vindictam in pronopotes: misericordiam maiestatis suæ cultoribus.

29. Tertium præceptum tria iubet. 1. Vt Dei maiestatem respiciat quicquid mens nostra concipit & lingua profatur. 2. Ne temerè abutatur sancto eius verbo & sacris mysteriis ad ambitionem & avaritiam. 3. Ne eius operibus obloquatur, sed illa cum elogiis Sapietia, Patientia, Potentia, Boni atis, Iustitia prædicemus. His opponitur nominis Dei profanatio triplex, per iurii, inrametris superuacuis, idolo larris item, videlicet quum in Dei locum substituiamus sanctos, vel creaturas animas aut inanimatas.

30. Quarti præcepti finis est, vt propriis affectibus & operibus emortui regnum Dei meditetur. Hic autem tria sunt consideranda. 1. Reques spiritualis, quum fidelis à propriis operibus feriantur, vt Deus in ipsis operetur. 2. Vt sit status dies ad inuocandum nomen Dei, ad verbum eius audiendum, & ad ceremonias sacras peragendas. 3. Vt serui habeant aliquam à labore remissionem.

31. Posterior tabula, de charitatis officii erga proximum, sex postrema præcepta cõtinet. Quinti præcepti finis est, Quoniam Deo suæ dispositionis observatio cordi est, ordinata ab ipso eminentiæ gradus esse inuiolabiles. Interdicitur ergo ne superiorum dignitati derogemus, contemptu, contumacia, ingratitude, immo eos reuerentia, obediencia, gratitudine pro-

sequamur.

32. Sexti præcepti finis est. Quoniam hominum genus vnitare quadam Deo deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse cõmendatam: vnde sequitur violentiam interdici priuatis, benevolentiam præcipi.

33. Septimi præcepti finis est, Quia puritatè amat Deus, facere à nobis debet immudities. Ergo scortari prohiber animo, verbo, opere.

34. Octavi præcepti finis est. Quoniam Deo est abominationi iniustitia, vult vt vn cuique reddatur quod suum est. furantur autem homines, vel violentia, vel malitiosa impostura, aut calliditate, vel blanditiis, &c.

35. Noui præcepti finis est, Quum Deus, qui est veritas, mendacium excretur, prohibet calumnias falsaque criminationes quibus violatur proximi nomen: mendacia item quibus in suis fortunis quispiam grauatur. Contra requirit vt in asserenda veritate vnusquisque nostrum tuatur & nominis & rerum proximi sui integritatem.

36. Decimi præcepti finis est, Quia totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnis aduersa charitatis cupiditas ex animis est excutienda. Ideoque omnis cupiditas, que in altius derimentum vergit, prohibetur.

37. Per Euangelium diximus Christum nobis exhiberi. Primùm autem doctrinæ Euangelij seu noui Testamenti cum vetere Testamento demonstratur conuenientia. 1. Quia piis sub vtroque fœdere eadem sit, & fuerit spes immortalitatis. 2. Idem fœdus firmum non in operibus hominum, sed in Dei misericordia. 3. Idem Mediator Dei & hominum Christus.

38. Deinde, vtriusque fœderis discernimè quintuplex ostenditur. 1. Sub lege cœlestis hereditas sub rebus terrenis exhibebatur. Sub Euangelio rectè ad eam mētes nostræ diriguntur. 2. Vetus in figuris absente veritate imaginem tantum ostendebat,

zabat. Nouum præsentem veritatem exhibet. 3. Illud ratione Legis, ministerium erat damnationis & mortis. hoc iustitiæ & vitæ. 4. Illud feruitutis, quod timorẽ generet in animis. Hoc libertatis. quod in fiduciam erigat. 5. Vni Iudæorum genti destinatum erat verbũ. Nunc omnibus prædicatur gentibus.

39. Euangelicæ doctrinæ summa est docere. 1. Qualis sit Christus. 2. Quorsum missus. 3. Quomodo redemptionis partes impluerit.

40. Christus est Deus & homo. Deus, vt suis largiatur iustitiam, sanctificationem & redemptionẽ. Homo, quia hominis debitum erat persoluiturus.

41. Missus est vt munus exqueretur. 1. Prophetæ, vera prædicando, prophetias adimplendo, voluntatem Patris docendo & faciendo. 2. Regis, gubernando Ecclesiam totam & quodlibet membrũ eius, à qualibet aduersariorum iniuria suos defendendo. 3. Sacerdotis, pro peccatis corpus suum offerendo, Deum sua obedientia nobis reconciliando, pro suis semper precibus ad Patrem intercedendo.

42. Redemptoris partes impleuit, moriendo pro peccatis nostris, resurgendo ad nostram iustificationem, aperiendo nobis cælos per ascensionem, sedendo ad dexteram Patris, vnde venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Itaque nobis promeritus est gratiam Dei, & salutem.

L I B. III.

43. Christum redemptorem recipimus virtute Spiritus sancti qui nos cum Christo coniungit. Idẽ dicitur Spiritus sanctificationis & adoptionis, arthabo & sigillum nostræ salutis, aqua, oleum, fons, ignis, Dei manus.

44. Fides autem animæ manus est, quæ Christum in Euangelio nobis oblatum eadem virtute Spiritus S. recipit.

45. Commune fidei officium est veritati Dei subscribere, quoties, quicquid, & quomodo loquatur. Proprium verò, respicere Dei in

Christo voluntatẽ, misericordiam, promissiones gratiæ, in quarũ certitudinẽ Spiritus S. mentes nostras illuminat & corda confirmat.

46. Fides igitur est diuinæ erga nos benivolentiæ firma certaq. cognitio, quæ in gratuita in Christo promissione fundata, per Spiritum sanctum & reuelatur mentibus nostris, & cordibus obsignatur.

47. Fidei effectus sunt quatuor. 1. Pœnitentia. 2. Vita Christiana. 3. Iustificatio. 4. Oratio.

48. Pœnitentia vera duabus partibus constat: Mortificatione, quæ ex agnitione peccati & vero iudicij diuini sensu procedit: Viuificatione item, cuius fructus sunt, pietas erga Deum, charitas erga proximum, spes vitæ æternæ, vitæ sanctitas. Huic veræ Pœnitentiæ opponitur falsa, cuius partes Contritio, Confessio, & Satisfactio. Priores duæ ad veram pœnitentiam referri possunt: modò contritio sit cordis propter agnitionem peccati, nec à spe veniæ per Christum separetur: confessio autem, seu priuata soli D. o, aut Ecclesiæ pastoribus liberè & ad consolationem, non ad enumerationem delictorum & conscientie carissimam inuehendam fiat. seu publica, quæ est totius Ecclesiæ, vel vnus aut multorum coram tota Ecclesia. Satisfactio, olim Ecclesiastica, id est quæ ad edificationem Ecclesiæ ob peccatorum resipiscentiam & publicam confessionem fiebat, ad Deum relata est à Sophistis: vnde Indulgentiarum supplementa in hoc mundo, & ignis purgatorius post mortem. At contritio illa Sophistarum, confessio item auricularis (quam vocant) & operis satisfactio, gratuita peccatorum remissioni opponuntur.

49. Vitæ Christianæ partes duæ constituuntur. 1. Amor iustitiæ: vt sancti simus, quia Deus sanctus est, cum eo coniungimur, & in eius populo censetur. 2. Vt nobis norma præscripta sit quæ nos in iustitiæ stadio aberrare non sinat, siamúsque Christo conformes. Huius

autem exemplar nobis proponitur cuius formam in vita nostra debemus exprimere. Accedunt Dei beneficia quibus extremæ erit ingratitude si non respondeamus.

50. Summa vitæ Christianæ est nostri abnegatio.

51. Huius abnegationis fines sunt quatuor. 1. Ut nos consecremus Deo in hostiam viuentem. 2. Ne nostra queramus, sed quæ Dei sunt & proximi. 3. Ut crucem patienter feramus, cuius fructus sunt, nostræ imbecillitatis agnitio, patientiæ nostræ probatio, delictorū correctio, ardentior inuocatio, vitæ æternæ alacrior meditatio. 4. Ut sciamus quomodo vtedum sit præseuti vitæ eiusque adminiculis, propter necessitatem & oblectationē. Necessitas requirit ut omnia possideamus tanquam nihil possidentes: feramus placidè penuriam, & abundantiam moderatè, sciamus satiari, esurire, & patienter carere: habeamus rationem proximi, quia reddenda est ratio villicationis nostræ, omnia vocationi nostræ respondeant. Oblectatio nobis esse debet laudandæ benignitatis Dei maius argumentum.

52. In consideratione Iustificationis, quæ est tertius fidei effectus, occurrit primùm vocis explicatio. Iustificatus dicitur, qui Dei iudicio censetur & habetur iustus. Iustificatur operibus, cuius vita pura & irreprehensibilis est coram Deo. Et talis nullus vnquam fuit, excepto Christo. Iustificantur fide, qui operum iustitia exclusi Christi iustitiã apprehendunt. Tales sunt Dei electi.

53. Inde consequitur firmissima consolatio. Nam pro se uero iudice patrem habemus clementissimum. Iustificati in Christo, pacemque habentes, virtute eiusdem freti sanctitatem meditatur.

54. Consequitur item Christiana libertas, in tribus consistens. 1. Ut fidelium conscientiæ sese supra Legem erigant, totamque legis iustitiam obliuiscantur. 2. Ut conscientiam

iuo Legis liberæ voluntati Dei vltro obediunt. 3. Ut rerum indifferentium nulla religione coram Deo teneantur. Cauendâ tamen hîc duo præcipitia. Primum, ne dominis Dei abutamur. Alterum, ut scâdalum datum & acceptum fugiamus.

55. Oratio, quartus est effectus fidei: in qua considerantur, fructus, leges, errores, & petitiones.

56. Fructus orationis est quintuplex. 1. Dum assuescimus ad Deum confugere, cor nostrum inflammatur maiore desiderio eius querendū, amandi & colendū. 2. Nulla mala cupiditas cor nostrum inuadit, cuius testem Deum facere pudeat. 3. Eius beneficia cum gratiarum actione excipimus. 4. Donum consequuntur, ardentius Dei benignitatem meditatur. 5. Vltus nobis confirmat Dei bonitatem, prouidentiam & veritatem.

57. Leges sunt quatuor. 1. Ne aliter simus compositi, quàm qui ad Dei colloquium ingrediuntur. Ideo manuum eleuatio, cordis motus, perseverantia commendatur. 2. Inopiam nostram sentiamus. 3. Omni propriæ gloriæ cogitatione nos abdicemus, dantes Deo gloriam in solidum. 4. In mediis malorum abyssis prostrati spe certa exorandi animemur, quandoquidem Dei mandato & promissione freti sumus.

58. Errant autem qui Sanctos extra hanc vitam constitutos inuocant. 1. Quia scriptura docet solum Deum esse inuocandum, qui solus nouit quæ sunt nobis necessaria. Vult adesse, quia promissit. Potest, quia Omnipotens. 2. Quia vult inuocari fide, quæ verbo & promissione eius nititur. 3. Quia fides adulteratur, quàm primùm ab hac regula recedit. At in inuocatione sanctorum nullum est verbum, nulla promissio: ergo nulla fides. Nec Sancti illi audire aut iuuare possunt.

59. Summa orationis, quæ à Christo Domino nobis tradita est.

com.

comprehenditur proœmio & duabus tabulis.

60. In proœmio lucet Dei bonitas, quia Pater noster dicitur. Sequitur nos esse filios: & aliunde subsidia querere, esset velegantia, vel scœuitiam exprobrare Deo. Peccata non obesse quominus supplices misericordiam imploremus. Fraternalis dilectionis affectum debere inter nos intercedere. Lucet item in hoc proœmio Dei potentia: quia in cœlis. Vnde colligimus Deum per omnia distendi, quem dum querimus supra corporis & animi sensus attolli nos decet: euehi super omnem aleam corruptionis aut mutationis: vniuersum orbem complecti & sua potentia gubernare.

61. Prior tabula Dei glorię tota destinata est, & tres petitiones continet. 1. Vt Dei nomen, id est eius potentia, bonitas, sapiëntia, iustitia, veritas sanctificetur: id est, vt homines sine summa veneratione de Deo nec loquantur nec cogitent. 2. Vt Deus prauas omnes carnis cupiditates Spiritus sui virtute corrigat: sensus omnes nostros formet ad imperij sui obsequium: suos filios tueatur: & frangat impiorum conatus. Istius petitionis vsus triplex est. Retrahit nos à mundi corruptelis: accendit mortificandę carnis studium: ad crucis tolerantiam nos animat. 3. Tertia petitio agit non de arcana Dei voluntate, sed de ea quę per scripturas innotescit, cui respondet voluntarium obsequium.

62. Posterior tabula tres reliquas petitiones continet quę nos & proximos nostros respiciunt. 1. Petit omnia quibus corporis vsus sub mundi huius elementis indiget. Dei enim curę ac prouidentię nos committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. 2. Petimus quę ad spirituales vitam faciunt, nempe peccatorum remissionem, quę satisfactionem tollit, & cui apponitur cõditio, vt dicto factõque læsi à proximis nihilominus eis in nos deli-

ctã condonemus. 3. Liberationem à tentationibus, seu nos armis iustri & diuino præsidio defendi, vt pares simus ad victoriam. Tẽtationes autem differunt causa: nã tentat Deus, Satan, mundus, caro: & materia: à dextris enim tentamur, ratione diuitiarum, honorum, pulchritudinis &c. à sinistris, ratione paupertatis, contemptus, afflictionum: & sine, nam Deus pius tentat in bonum: Satan, caro, mundus in malum.

63. Porro, quatuor illa fidei effecta nos deducunt ad certitudinem electionis & resurrectionis vltimę.

64. Electionis causa efficiens, mera Dei liberalitas, quã cum humilitate & gratiarũ actione agnoscere debemus: materialis, Christus filius dilectus: finalis, vt certi de salute nostra, quia Dei sumus, eũtm in hac vita, tum in futura æternum glorificemus. Effecta sunt multorũ aut vnus respectu: idque alios eligendo, alios iuste reprobando. Electi autem vocantur verbi prædicatione, & Spiritus S. illuminatione, iustificantur, sanctificantur, vt tandem glorificentur.

65. Resurrectio vltima fiet. 1. Quia non possumus alia ratione perfectẽ glorificari. 2. Quia Christus in nostra carne resurrexit. 3. Quia Deus est omnipotens.

L I B. I I I I.

66. Deus in societate Christi nos retinet per administrationem Ecclesiasticam & ciuilem.

67. In Ecclesiastica administratione tria considerantur. 1. Quę sit Ecclesia. 2. Quomodo regatur. 3. Quę sit eius potestas.

68. Ecclesia dupliciter consideratur: Inuisibilis & vniuersalis, quę est sanctorum cõmunio. Visibilis & particularis. Dignoscitur autem Ecclesia verbi pura prædicatione, & Sacramentorum legitima administratione.

69. Quoad Ecclesię regimen quinque expenduntur. 1. Qui præsumunt. 2. Quales. 3. Quęnam sit co-

rum vocatio. 4. Officium. 5. Quis fuerit veteris Ecclesie status.

70. Præfunt nõ Angeli, sed homines, in hoc Deus suam benignitatem nobis declarat: habemus. singulare exercitium ad humilitatem & obedientiam: optimum item ad mutuam charitatem vinculum.

71. Hi sunt Prophetæ, Apostoli, Evangelistæ, quorum munus fuit temporarium: Pastores & doctores, qui perpetuo durant.

72. Eorum vocatio duplex. Interna & externa. Interna à Dei Spiritu. Externa, in qua occurrunt quatuor expendenda. 1. Quales sint eligendi: nempe sana doctrina & bonis moribus præditi. 2. Qualiter: cum ieiunio & oratione. 3. A quibus: Immediate à Deo, vt Prophetæ & Apostoli. Mediate verbo duce, ab episcopis, à senioribus, & à plebe. 4. Quo ritu: manuum scilicet impositione, cuius triplex est vsus. Primus vt ministerij commendetur dignitas. Alter, vt vocatus sciat se Deo esse consecratum. Tertius, vt credat Spiritum sanctum non defururum sancto huic ministerio.

73. Officium Pastorum in Ecclesia est prædicare verbum, administrare sacramenta, disciplinam coercere.

74. Veteris Ecclesie status distributus est in presbyteros, seniores, diaconos qui Ecclesiastica bona diuidebant episcopis, clero, pauperibus, templorum reparationi.

75. Potestas Ecclesie, consideratur ratione doctrine, legum ferendarum & iurisdictionis.

76. Doctrina respicit fidei dogmata, quæ nulla extra Dei verbum tradenda sunt, sed omnia ad Dei gloriam & Ecclesie edificationem referenda: respicit etiam dogmatum applicationem, quæ ad fidei analogiam debet congruere.

77. Leges Ecclesiasticæ, in præceptis necessario obseruandis, verbo Dei scripto conformes esse debent. In indifferentibus habenda est ratio locorum, personarum, temporum: cum obseruatione ordinis &

decori. Fugiendæ sunt autem cõstitutiones quæ à pseudopastoribus pro vero Dei cultu traditæ sunt, quæ præcisa necessitate cõscientias astringunt, quæ irritum faciunt Dei mandatum, quæ sunt inutiles & ineptæ, quæ suo numero cõscientias opprimunt, quæ histrionica referunt ostentationem, quæ pro sacrificiis expiatoriis habeantur, quæ ad quæstum conuertuntur.

78. Iurisdicctio duplex est. 1. Clero propria, de qua agebatur in Synodis provincialibus & generalibus. 2. Communis clero & plebi, cuius finis duplex, tũ vt scandala impediãtur, tum vt scandalum extortum aboleatur. Praxis autem consistit in admonitionibus priuatis & publicis: item in excommunicatione, cuius triplex scopus. 1. Ne Ecclesia male audiat. 2. Ne boni corrumpantur malæ consuetudine. 3. Vt præ pudore excommunicati penitere incipiant.

79. Proinde ratione temporum indicuntur ieiunia, & fiunt vota. Ieiuniorum finis est vt maceretur caro, simus ad preces melius compositi, sint humilitatis & obedientie testimonia. Consistent in tempore, in qualitate & quantitate ciborum. Hic autem cauendum ne vestimenta tantum frangamus, nõ corda, vt hypocritæ: ne pro opere meritorio facta censentur: ne rigidius exigantur tanquam ad salutem necessaria.

80. In votis considerandum. 1. Cui vouetur, nempe Deo. Vnde sequitur nihil t. mandandum nisi præeunte verbo, quo docemur quid placeat & quid displiceat Deo. 2. Quis vouet, nempe homo. Cauendum igitur ne libertatem nostrã negligamus: ne supra vires, aut quod cum vocatione pugnat promittamus. 3. Quid vouetur Ibi habenda ratio temporis: tum præteriti, quale est vetum actionis gratiarum & penitentiæ: tũ futuri, vt simus in posterum cautiore, & his stimulis ad officium excitemur. Hinc apparet quid de votis Papiisticis sit sentiendum.

81. In Sacramentorum explicatone tria sunt consideranda. 1. Quid, nempe externum symbolum quo benevolentiae erga nos suae promissionis conscientis nostris Deus obgnat ad sustinendam fidei nostrae similitudinem. Nos vicissim pietatem erga eum nostram testamur. 2. Quae necessaria, nempe Signum, Res signata, promissio, Generalis communicatio. 3. Quot sint: nempe Baptismus & Coena.

82. Baptismi signum est aqua: res signata, sanguis Christi: promissio, vita aeterna: communicantes seu participes, adulti post fidei confessionem: infantes item, quia Baptismus successit e. reuersioni, & in utroque mysterium, promissio, usus, efficacia, eadem sunt. Peccatorum item remissio ad infantes pertinet, ergo & signum huius remissionis.

83. Finis Baptismi duplex est. 1. Ut seruiat fidei nostrae erga Deum. Quia signum est nostrae ablutionis per Christum sanguinem: nostrae carnis item in Christo mortificationis & regenerationis: praeter ea Christo comurati credimus nos fore omnium suorum honorum participes, nec condemnationem ullam nobis futuram. 2. Ut seruiat confessioni erga proximum. Quia nota est nos velle populo Dei accenseri: testamur etiam nos religionem Christianam profiteri: cupere ut laudem Dei omnia nostra spirant.

84. Coena est epulum spirituale, quo in ea vita conseruamur, in quam nos verbo suo Deus genuit.

85. Finis coenae triplex est. 1. Ut seruiat fidei nostrae erga Deum confirmandae. 2. Confessioni coram hominibus. 3. Exhortationi ad charitatem.

86. Cavendum autem ne in extenuandis signis nimis à suis mysteriis ea diuellamus, quibus quodammodo annexa sunt. Ne item in iisdem extollendis immodici, mysteria ipsa obscurare videmur.

87. Partes sunt duae. 1. Spirituales veritas, in qua consideratur si-

gnificatio in promissionibus: materia, Christus mortuus & resuscitatus: effectus, nempe redemptio, iustificatio & sanctificatio nostra. 2. Signa visibilia, panis & vinum.

88. Coenae opponitur Missa papistica. 1. Contumelia Christum afficit. 2. Christi crucem sepelit. 3. Mortem eius abolet. 4. Beneficia quae in Christo obtinemus tollit. 5. Sacramenta quib. mortis memoria relicta est, eneruat.

89. Falsò autem numerantur Sacramenta, Confirmatio, Poenitentia, Extrema unctio, Ordo qui minores & maiores peperit, Matrimonium.

90. Superest civilis administratio, ad externam morum iustitiam pertinet.

91. In ea consideratur magistratus, leges, populus.

92. Magistratus est Dei vicarius, pater patriae, legum custos, praeses iustitiae, Ecclesiae nutritus.

93. His nominibus, 1. ad officium excitatur, ut coram Deo sanctè ambulet, & coram hominibus integritatem, temperantiam, continentiam, innocentiam, prudentiam referat. 2. Ut singulari consolatione muneris sui difficultates leniat.

94. Species magistratus seu civilis administrationis sunt Monarchia, Aristocratia, Democratia.

95. Quo ad leges videndum qualis sit eorum constitutio, ratio Dei & hominum: deinde qualis aequitas, ratio temporum, locorum, nationum.

96. Populus magistratui debet. 1. reuerentiam, tanquam Dei legato, idque animo sincero. 2. Obedientiam, siue edictis parendum: siue tributa soluenda siue subeunda publica munera & onera. 3. Amorem quo eorum prosperitatem precibus Deo commendat.

97. Iubemur non tantum bonis magistratibus parere, sed etiam omnibus qui rerum potiuntur, etiam si tyrannidem exercent:

nec enim sine numine Principes constituti sunt.

98. Tyrannis potè regnantibus: subeat primùm delictorum nostrorum recordatio quæ talibus flagellis castigantur. Inde humilitas patientiam nostram franabit. Deinde, non nostrum esse his malis mederi, hoc tantùm esse reliquum, ut Domini opem imploremus, cuius in manu sunt regum corda & regnorum inclinationes.

99. Duobus modis autem Tyrannorum furor: Deus compefcit, aut

ex seruis suis manifestos vindices excitans, qui populum à tyrannide eximant: vel furorem aliud cogitantium & molientium hominum eò destinat, tyrannidem alia tyrannide euertens.

100. Priuatis obedientia præscripta non impedit quominus populares quidam magistratus esse possint, penes quos sit tyrannos coercere & populi libertatem tueri. Ira autem Magistratibus est obediendū, ut supremo Regi ius suum integrum illibatūq; semper maneat.

1

INSTITUTIONIS
CHRISTIANÆ RELIGIONIS
LIBER PRIMVS.
DE COGNITIONE DEI
CREATORIS.
ARGVMENTVM.

*Primus liber de Cognitione Dei Creatoris differit, Quoniam ve-
rò in creatione hominis ea maximè elucet, idè de homine quoque
disputatio habetur. Atque ita precipui loci totius tractationis duo
sunt: prior de notitia Dei, alter de notitia hominis. Ac primo capite
de utroque coniunctim agitur: sequentibus de singulis separatim,
ita tamen ut quadam misceantur, quæ ad alterutrum istorum re-
ferri debeant: tractatur scilicet de S. Scriptura, & Imaginibus ad
notitiam Dei: tres reliqui de mundi opificio, de S. Angelis, de Dia-
bolis, ad hominis notitiam: Postremus, de ratione, qua Deus mun-
dum gubernat, ad utrumque spectet.*

*Quod ad priorem, hoc est, Dei notitiam attinet, primum ostendit
qualis sit notitia quam ipse postulat, cap. II. Deinde ubi quaerendus
sit, à III. ad IX. nimirum, non in homine: quia etsi naturaliter ho-
minum mentibus indita sit, tamen partim inscitia, partim malitia
suffocatur, XII. & XIII. Nec in mundi fabrica: quia etsi in ea claris-
simè lucet, nos tamè ad eò stupidi sumus, ut eiusmodi testificationes,
quantumuis perspicua, semper nobis sine fructu effluant, v. Sed in
Scriptura VI. De qua agitur, c. VII. VIII. IX. Tertio, qualis sit Deus, X:
Quarto, quàm impium sit Deo tribuere visibilem formam (ubi de
Imaginibus, earum adoratione & origine agit) c. XI. Quinto con-
tendit æquum esse, ut solus Deus in solidum colatur, XII. Postremò,
de unitate Essentia diuina, & trium personarum distinctione, cap:
XIII.*

*Ad posterierem hominis nempe notitiam, quod attinet, primum
de mundi creatione, de bonis & malis Angelis (qua omnia homi-
nem spectant) instituitur tractatio, XIII. cap. Deinde, ad hominem
ipsum accedens naturam virisq; eius examinat, cap. XV.*

*Ut autem Dei hominisque notitiam illustret, ad omnium huma-
narum actuum, totiusque mundi gubernationem, contra fortu-
nam & fatum, tribus reliquis capitibus XVI. videlicet, XVII. &
XVIII. descendit, doctrinam sinceram, atque illius usum, tradens:
tandem Deum, etsi impiorum opera vitatur, purum tamen ab om-
ni labe & culpa esse demonstrat.*

CAPVT I.

*Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quo modo
inter se cohæreant.*

*Vera sapientia
partes.*

OT A ferè sapientia: nostræ summa, quæ vera demum ac solida sapientia censeri debeat, duabus partibus constat, Dei cognitione & nostri. Cæterum, quum multis inter se vinculis connexæ sint, vtra tamen alteram præcedat, & ex se pariat, non facile est discernere. Nam primò, se nemo aspicere potest quin ad Dei, in quo vivit & mouetur, intuitum sensus suos

*1. Dei cognitio.
Act. 17. 28.*

protinus conuertat: quia minimè obscurum est, dotes quibus pollemus, nequaquam à nobis esse, imò id quidem ipsum quod sumus, aliud esse quàm in vno Deo subsistentiam. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cælo ad nos stillant, tanquam à riuis ad fontem deducimur. Iam verò ex nostra tenuitate melius apparet illa, quæ in Deo residet bonorum infinitas. Præsertim miserabilis hæc ruina in quam nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere, non modò, vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deest, sed metu expergesti, humilitatem discamus. Nam vt in homine reperitur quidam miseriarum omnium mundus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu, pudenda nuditas immensam probrorum congeriem deregit: propriæ infelicitatis conscientia vnumquemque pungi necesse est, vt in aliquam saltem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantia, vanitatis, inopia, infirmitatis, prauita-

*Vide Calvin.
in lo. c. 4. 10.
Utriusque cog-
nitionis con-
iunctio.*

tis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi quàm in Domino sitam esse veram sapientia: lucem, solidam virtutem, bonorum omnium perfectam affluentiam, iustitiæ puritatem: atque ad eò malis nostris ad consideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illum seriò aspirare possumus, quàm cæperimus nob. s. ipsis displicere. Quis enim hominum non libenter in se requiescat? quis etiam non requiescit quandiu sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est contentus, & inscius sue miseria: vel immemor. Proinde vnusquisque sui agnitione nò tantum instigatur ad quærendum Deum, sed etiam ad reperendum quasi manu ducitur.

*Cognitionis Dei
efficitur.*

2. Rursum, hominem in puram sui notitiam nunquam peruenire constat nisi prius Dei faciem sit contemplatus, atque ex illius

illius intuitu ad seipsum inspiciendum descendat. Nam (quæ ingenita est omnibus nobis superbia) iusti semper nobis videmur & integri, & sapientes, & sancti: nisi manifestis argumentis, iniustitiæ, fœditatis, stultitiæ, & impuritatis nostræ cõvincamur. Non autem conuincimur si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica est regula ad quam exigendum est istud iudicium. Quia enim ad hypocrisim natura propensi sumus omnes, ideo inanis quædã iustitiæ species pro iustitia ipsa nobis abundè satisfacit. Et quia nihil intra nos vel circum apparet quod non sit plurima obscenitate inquinatum: quod paulò minùs fœdum est, pro purissimo arri- det quandiu mentem nostram intra humanæ pollutionis fines continemus. Non secus atque oculos, cui nihil aliàs obuerfatur nisi nigri coloris, cãdidissimum esse iudicat, quod tamen sub- obfcura est albedine, vel nonnulla etiam fuscedine aspersum. Quin ex corporeo sensu propius adhuc discernere licet quantum in æstimãdis animæ virtutibus hallucinemur. Nam si vel terram despiciamus medio die, vel intuemur quæ aspectui nostro circũcirca patent, validissima perspicacissimãque acie videmur nobis præditi: at vbi solem suspicimus, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perstringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud nostrum in considerandis terrenis acumen, vbi ad solem ventum est, meram esse hebetudinem. Ita & in reputandis spiritualibus nostris bonis contingit. quantisper enim extra terram non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute pulchrè contenti, nobis suauissimè blandimur, & tantum non semidei videmur, at si semel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expendere qualis sit, & quàm exacta iustitiæ, sapientia, virtutis eius perfectio, ad cuius amissim conformari nos oportet: quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu arridebat, pro summa iniquitate mox sordescet: quod mirificè imponebat sapientiæ titulo, pro extrema stultitia scætebit: quod virtutis faciem præ se ferebat, miserrima impotentia esse arguetur: ad cõ diuinæ puritati malè respondet quod videtur in nobis vel absolutissimum.

3 Hinc horror ille & stupor, quo passim Scriptura recitat per- culsos atq; afflictos fuisse sanctos quories Dei præsentiam sentiebant. Quum enim eos videamus, qui absente ipso securi firmique consistebant, ipso gloriam suã manifestante: sic quate fieri ac consternari vt mortis horrore cõcidant, inò absorbeantur, & penè nulli sint: colligendum inde est hominem humilitatis suæ agnitione nunquam satis tangi & affici, nisi postquam se ad Dei maiestatem comparauit. Eius autem cõsternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis:

1. *Superbiam nostram ostendit.*

2. *Hypocrisim detegit.*

Confirmatio simili.

3. *Dei perfectiõnem omnibus numeris absolutã, miseriamque nostram infinitam esse demonstrat.*

Altera confirmatio, ab exemplis.

1. *Sanctorum Patrum.*

Iud. 13. 22.
Iesa. 6. 5.
Ezec. 1. 28. &
3. 14.
Iob. 9. 4. & c.
& alibi passim.
Gen. 18. 27.
1. Reg. 19. 13.

2. 3. Angelorum.
Iesa. 6. 2.
Ies. 24. 23.
3. Solu. & Lu-
na.
Lib. 2.

adedò vt vox illa in Dei p[ro]p[ri]o v[er]itate foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Idedò & historia Iob ad prosternedos sue stultitiæ, impotentia, pollutionis conscientia homines, potissimum semper argumentum à diuinæ sapientiæ, virtutis, puritatis descriptione ducit. Neque frustra, videmus enim vt Abraham melius se terram & puluerè agnoscat, ex quo propiùs ad conspiciendam Domini gloriam accessit: vt Elias reiecta facie, eius accessum exspectare non sustineat: tantùm est in aspectu formidinis. Et quid faciat homo putredo ac vermis, quum ipsos quoque Cherubim velare, ipso pauore, faciè suam oporteat? Hoc scilicet est quod dicit propheta Iesaias, Erubescet sol & confundetur luna quum Dominus exercituum regnauerit: hoc est, Vbi claritatem suam extulerit, ac propiùs adiuuerit, lucidissimum quodque præ illa tenebris obscurabitur. Vtunque tamen Dei nostrique notitia in tuo inter se nexu sint colligatæ, ordo rectè docèdi postulat vt de illa priore differamus loco, tum ad hanc tractandam postea descendamus.

CAPVT II.

Quid sit Deum cognoscere, & in quem finem tendat eius cognitio.

*Huius cognitio-
nis Dei creatori
(de redemptione
enim suo loco a-
getur) descriptio.*

Am verò Dei notitiam intelligo, qua non modo concipimus aliquem esse Deum, sed etiam tenemus quod de eo scire nostra refert, quod vtile est in eius gloriam, quod denique expedit. Neque enim Deum propriè loquendo cognosci dicemus vbi nulla est religio nec pietas. Atque hic nondum attingo eam notitiæ speciem qua homines in se perditì ac maledicti Deum redemptorè in Christo mediatore apprehendunt: sed tantùm de prima illa & simplici loquor, ad quã nos deduceret genuinus naturæ ordo si integer stetisset Adam. Nam etsi nemo iam, in hac humani generis ruina Deum vel patrem, vel salutis authorem, vel villo modo propitiũ sentiet donec ad eum nobis pacificandum medius occurrat Christus: aliud tamen est sentire Deum fictorem nostrum sua nos potentia fulcire, prouidentia regere, bonitate fouere, omnique benedictionum genere profequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Christo nobis propositam amplecti. Quia ergo Dominus primùm simpliciter Creator tã in mundi opificio, quàm in generali Scripturæ doctrina, deinde in Christi facie Redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nunc prior tractanda est, altera deinde suo ordine sequetur. **Quan-**
quam

*Discrimen co-
gniti-
onis de Deo*

quam autem Deum apprehendere mens nostra nō potest quin illi cultum aliquem tribuat: non simpliciter tenere sufficiet illum esse vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: nisi etiam persuasi simus fontem omnium bonorum esse: nequid a libi quā in ipso quæramus. Hoc ita accipio, non solum quod mundum hunc, vt semel condidit, sic inmensa potentia sustineat, sapiētia moderetur, bonitate conseruet, humanum genus præsertim iustitia iudic. & que regat, misericordia toleret, præsidio tueatur: sed quia nusquam vel sapiētiæ ac lucis, vel iustitiæ, vel potentia, vel rectitudinis, vel sinceræ veritatis gutta reperietur quæ non ab ipso fluat, & cuius ipse non sit causa: vt hæc scilicet omnia ab ipso expectare & petere discamus, eique cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutum Dei sensus nobis idoneus est pietatis magister, ex qua religio nascitur. Pietatem voco cōiunctam cum amore Dei reuerentiam quam beneficiorum eius notitia conciliat. Donec enim sentiant homines, Deo se omnia debere, paterna se eius cura foueri, eum sibi omnium bonorum esse authorem, vt nihil extra ipsum quærendum sit, nunquam ei se voluntaria obseruantia subiicient: imò nisi solidam in eo fœlicitatem sibi constituent, nunquam se illi verè & ex animo totes addicent.

2. Itaque frigidis tantum speculationibus ludunt quibus in hac quæstione insistere propositum est, quid sit Deus: quum intersit nostra potius, qualis sit, & quid eius naturæ conueniat scire. Quorsum enim attinet. Deum aliquem cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura se otio tantum oblectet? Quid denique iuuat Deum cognoscere quo cum nihil sit nobis negotij? Quin potius huc valere debet eius notitia, primum vt ad timorem ac reuerentiam nos instituat: deinde vt ea duce ac magistra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre discamus. Quomodo enim mentem tuam subire queat Dei cogitatio, quin simul extemplò cogites, quum signetum illius sis, eiusdem imperio esse te ipso creationis iure addictum & micipatum? vitam tuam illi deberi? quicquid agis, ad illū referri oportere? Id si est, iam profectò sequitur vitam tuam prauè corrumpi nisi ad obsequiū eius componitur: quando nobis vivendi lex esse debet eius voluntas. Rursum nec ad liquidum perspicere ipsum potes, nisi vt bonorum omnium fontem esse & originem agnoscas: vnde & desiderium illi adhærendi, & fiducia in ipsum nasceretur si non sua mentem hominis prauitas à recta inuestigatione abduceret. Nam initiò pia mens Deum non quemlibet sibi somniat, sed vnicum & verum duntaxat intuetur: neque illi quodcumque visum fuerit affingit, sed talem habere contenta est qualem se manifestat ipse, summæque diligentia semper cauet, ne audaci temeritate ultra voluntatem eius egressa, perperam va-

*Summa & usus
huius cognitio-
nis.*

Quid sit Pietas.

*Usus illius am-
plificatio, cum
necessaria profa-
nis curiositatis
& Epicureorum
resutatione.*

*Piarum mentium
Deus descriptus,
vt Epicureorum
in pia curiositas
magis ac magis
appareat.*

getur. Ita cognitum, quia cuncta moderari intelligit, tutorem sibi esse confidit ac protectorem, ideoque in eius fidem totam se confert, quia bonorum omnium intelligit esse authorem, siquid premit, siquid deest, mox se recipit: in eius præsidium, opem ab eo expectat. quia bonum & misericordem esse persuasa est, in eum certa fiducia recumbit, nec dubitat malis suis omnibus semper in eius clementia paratum fore remedium. quia dominum ac patrem agnoscit, eum quoque dignum statuit esse cuius imperium in omnibus intuei, maiestatem suspicere, gloriam promouendam curare, mandatis obsequi debeat. quia iustum esse iudicem videt, suaque seueritate armatum ad vindicanda scelera, eius tribunal semper in conspectu sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamen iudicii eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiam si quod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum uitorem, quam erga pios beneficium, quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impiis & sceleratis apud eum repositam esse poenam, quam iustis vitæ æternæ mercedem. Præterea non sola vindictæ formidine se coercet à peccando, sed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiam si nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit pura germanaque religio, nempe fides cum seruo Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in se contineat, & secum trahat legitimum cultum qualis in Lege præscribitur. Atque hoc eò diligentius notandum est, quòd omnes promiscuè venerantur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbique magna est in ceremoniis ostentatio, rara autem cordis sinceritas.

*Summa omnium
qua de Deo scri-
ptura S. nos te-
nere iubet.*

Vera religio.

CAPVT III.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.

*Hæc Dei cog-
nitio omnibus ob-
uia reprobos red-
dit inexcusabi-
les.*

Rom. i. 10.

QUONDAM inesse humanæ menti, & quidem naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersiam ponimus: siquidem, nequis ad ignorantiam prætextum confugeret, quandam sui numinis intelligentiam vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriam assiduè renouans, nouas subinde guttas instillat: vt quum ad vnum omnes intelligant Deum esse, & suum esse opificem, suo ipsorum testimonio damnentur quòd non & illum coluerint, & eius voluntati vitam suam consecrarint. Sanè sicubi Dei ignorantia quærat, nusquam magis extare posse

rantia quærat, nusquam magis extare posse eius exemplum verisimile est, quam inter obtusiores populos, & ab humanitatis cultu remōtiores. Atqui nulla est etiā, ut Ethnīgus ille ait, tā barbara natio, nulla gens tā efferata, cui non infideat hæc persuasio, Deū esse. Et qui in aliis vitæ partibus, minimè videtur à belluis differre, quoddam tamen perpetuè religionis semen retinent, ad eò penitus omnium animos occupavit, ad eò tenaciter omnium visceribus inhæret communis ista præsumptio. Nulla ergo quum ab initio mūdi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere possit: in eo tacita quædam cōfessio est, inscriptum omnium cordibus diuinitatis sensum. Quin & idololatria, huius cōceptionis amplum est documentum. Quam enim non libenter se deiiciat homo, ut alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quum lignū potius & lapidem colere malit, quàm ut nullum putetur habere Deū: constat vehementissimam istam esse de numine impressionem, quæ ad eò ex hominis mente obliterari nequeat, ut facilius sit naturæ effectum frangi: quemadmodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque sponte se demittit, quo Deum reuereatur.

2. Quare vanissimum est quod à quibusdam dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatam esse religionem, ut hac arte simplicem populum in officio continerent: quum tamen ipsi qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederent quàm aliquem esse Deum. Fateor quidem plurima in religione commentos esse astutos homines, quibus reuerentiā plebeculæ iniicerent, & terrorem incuterent, quo haberent obsequentiores eius animos, sed id nusquam obtinuissent nisi iam prius cōstanti illa de Deo persuasione imbutæ fuissent hominum mētes, ex quo velut semine emergit ad religionem propensio. Ac ne illos quidem ipsos qui religionis titulo callidè rudioribus imponebant, Dei notitia prorsus vacasse credibile est. Tametsi enim extiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui deum esse negent: velint tamē nolint, quod nescire cupiūt, subinde sentiscunt. Nemo in audaciorem aut effrānatiore numinis cōtemptum prorupisse legitur quàm C. Caligula: nemo tamen miserius trepidauit, quum aliquod iræ diuinæ iudicium se proferebat: ita Deum quem studebat ex professo contēnere, inuitus exhorrescebat. Hoc passim eius quoq; similibus euenire videas, ut enim quisque est audacissimus Dei contēptor, ita vel ad folii cadentis strepitū maximè perturbatur. vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis vltione: quæ illorum cōscientias eo vehementius percellit, quo magis refugere conātur? Omnes quidem latebras respectāt, quibus se abdant à Domini præsentia, & eam rursum ex animo suo delectant: sed reliquæ nolint, irriteriti semper

Cic. de nat. deor. libr. 1. Lactant. Insti. lib. 3. cap. 10.

Hanc omnes aliquo modo sentiunt & profitentur.

Etiā omnium stupidissimi.

Obiectio, Religionem & Numinis sensum esse hominum astutorum commentum.

Refutatio. Cic. de natura deor. lib. 1. circa fin.

Calu. lib. de scandalis.

Confirmatio ab exemplis ipsorum impiorum & atheorum. Sueton. in Calig. c. 51.

tenentur. Vt eunquē interdum videatur euānescere ad mōmentum aliquod, subinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit: vt si qua illis remissio est à conscientia anxietate, non multum ab- simili sit à somno ebriosorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placidè conuiescunt: quia diris & horrificis insomniis continenter vexantur. Ergo impij quoque ipsi exemplo sunt, vigere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

Tertia confir- 3 Hoc quidem rectè iudicantibus semper constabit, in scul-
matio, ab impos- prum mentibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nū-
sibili, Ampios se è quam potest. Imò & naturaliter ingenitam esse omnibus hanc
Dei metu furiosè persuasionem, esse aliquem Deum, & penitus infixam esse quasi
luctando extri- in ipsis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui
care non posse. furiosè luctando, se tamen extricare e Dei metu nequeunt. Io-
Cice. de nat. cosè licet eludant Diagoras & similes, quicquid omnibus secu-
deor. li. 1. & 3. lis de religione creditum fuit: subsannet Dionysius caeleste iu-
Val. Max. lib. 1. diciū: Sardonius hic risus est, quia intus eos mordet consci-
C. 1. entia vermīs cauteriis omnibus acrior. Non dico quod Cicero,
vetustate obsolescere errores, religionem in dies magis cresce-
& meliorem fieri. Nam mundus (vt paulo pòst dicendum e-
rit) omnem Dei notitiam, quantum in se est, excutere conatur,
& eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tantum dico,
quam stupida, quam impij ad Deum spernentium cupidè ac-
cessunt, durities in eorū animis tabescat, vigere tamen, ac sub-
inde emergere quem maximè extinctum cuperēt, deitatis sen-
sum. Vnde colligimus non esse doctrinam quæ in scholis pri-
mum discenda sit, sed cuius sibi quisque ab vtero magister est,
& cuius neminem obliuisci, natura ipsa patitur, quamuis huc
multi neruos omnes intendant. Porrò si ea cōditiōe nati sunt
omnes ac viuunt vt Deum cognoscant: Dei autem notitia nisi
huc vsque processerit, fluxa est ac euāida: eos omnes à crea-
tionis suæ lege degenerare palam est qui non ad hunc scopum
vniuersas suæ vitæ cogitationes actionesque destinant. Quod
nec Philosophos ipsos latuit. Non enim aliud est quod voluit
Plato, dum sapius docuit, summum animæ bonum Dei esse si-
militudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipsum tota trans-
formatur. Proinde scitissimè quoque ille apud Plurarchum
Gryllus ratiocinatur, dum homines affirmat, si ab eorum vita
semel absit religio, non modò brutis pecudibus nihil excelle-
re, sed multis partibus longè esse miseres, vt qui tot malorū
formis obnoxij, tumultuarium & irrequietam vitam perpetuò
trahant. Vnum ergo esse Dei cultum, qui superiores ipsos red-
dat, per quem solum ad immortalitatem aspiratur.

Conclusio, Dei
notitiam homi-
nium mentibus
naturaliter esse
inditam.

In Phædone &
Theæreto.

Lib quod bru-
ta animalia ra-
tione vtantur.

CAPVT IIII.

Eandem notitiam partim in scitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi.

SICVT autem omnibus inditum esse diuinitus religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur qui conceptum in suo corde foueat, nullus autem in quo maturefcatur: tantum abest vt fructus appareat suo tempore. Porro siue alij euanescent in suis superstitionibus, siue alij data opera malitiosè à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in superstitionem labi dixi, non ita accipio quasi sua eos simplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, semper ferè & superba vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbiæ coniuncta, in eo deprehenditur, quòd neque miserè homines in Deo quærendo supra seiplos, vt par erat, concendunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metiuntur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiosè tranfluolant. Itaque non apprehendunt qualem se offert: sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauerfum pedem moueant, in exitium præcipites semper ruere necesse est. Quidquid enim postea in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potius & somnium pro ipso colunt. Hanc prauitatem disertè notat Paulus infatuatos esse dicens, quum sapientes esse appeterent. Prius dixerat euauisse in suis cogitationibus: sed nequis eos culpa eximeret, subiicit, meritò eos excæcari, quia sobrietate non contenti, sed plus sibi arrogando quàm fas sit, tenebras vltro accersunt, imò inani ac perverso fastu seiplos infatuant. Vnde sequitur, non esse excusabilem eorum stultitiam cuius causa est non vana modò curiositas, sed libido plus sciendi quàm par sit, cum falsa confidentia.

2 Quòd autem Dauid impios, & vesanos dicit sentire in cordibus suis, non esse Deum, primò ad eos restringitur qui suffocata naturæ luce, consulto seiplos obstupesciunt, vt paulò post iterum videbimus. Quemadmodum multos videmus, postquam audacia peccandi & consuetudine obdurerint, furiosè repellere omnem Dei memoriam, quæ tamen illis spontè à naturæ sensu intus suggeritur. Iam quo magis detestabilem eo-

Altera obiectio. Hæc notitia in plerisque non apparet, sed prorsus extincta videtur.

Resp. ideo non sunt excusabiles.

Ratio 1. Quia eorum error vanitatem cum superbia coniunctam habet.

Rom. 1. 24.

Deinde contumaciam, impietatis & incurabilis vesaniam comitem. Pl. 1. 13. 1. & 52.

rum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deum esse, quamuis essentiam illi suam non adimant, sed quia spoliantes eum suo iudicio & providentia, otiosum cælo includunt. Nam quò nihil minus Deo cõueniat quàm abiectam mûdi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominûm scelera, vt impunè lasciuiant: quisquis extincto cælestis iudicij metu securre sibi indulget, Deum esse negat. Atque hæc iusta Dei vindicta est, pinguedinem obducere cordibus, vt impij postquam oculos suos clauserunt, videndo non videant. Et David alibi optimus suæ sententiæ est interpres, vbi dicit timorem Dei non esse præ oculis impiorum: item sibi in maleficiis superbè plaudere, quia Deum non aspiciere, sibi persuadeant. Quamquam ergo coguntur aliquem Deum cognoscere, eius tamen gloriam exinamût, potentiam illi detrahendo. sicut enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuò similis manet: ita isti mortuum & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Ad hæc notandum est, quamuis luctentur cum proprio sensu, & Deum non solùm inde excutere, sed in cælo quoque abolere cupiant, nunquam tamen eò vsque inualescere stuporem quin retrahat Deus ipsos interdum ad suum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter contra Deum ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipsis regnare certum est.

Conclusio. Inanem esse superstitionum prætextum, quam ratione primum, deinde Apostoli testimonio confirmat.

3 Sic inane illud patrociniûm quod superstitioni suæ prætere-
xere multi solent: evertitur. putant enim studium qualecunque
religionis, quamlibet præposterum, satis esse: sed non animad-
uertunt, veram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuam re-
gulam debere conformari: Deum verò ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phantasma, quod pro vniuscuiusque libidine transformetur. Et sanè videre est quàm mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripiens, quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non dissimulanter reiicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicumque cultus Deo cõmentitios erigunt: quia nequam ira cum Deo nugari auderent nisi Deum prius nugarum suarum ineptiis consentaneum finxissent, Quare Apostolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignorantiam pronũtiat. Quum Deum, inquit, nesciretis, seruiebatis iis qui natura dij non erāt. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabāt. Nec multum interest, hac saltem in parte, Deumne vnum, an plures concipias: quia semper à vero Deo discedis, & deficis: quo relicto, nihil tibi restat, nisi execrabile idolū. Superest ergo vt cum Lactantio cõstituamus: nullam esse legitimam religionem nisi cum

Gal. 4. 8.
Ephes. 2. 12.

Instit. lib. I. 2. 6.
& alibi passim.

§

cum

cum veritate coniunctam.

4 Accedit & secundum peccatum, quod neque Dei rationem
 vnquam habent nisi inuiti: nec ad ipsum appropinquant donec
 renitentes pertrahantur, nec tum quoque voluntario imbuun-
 tur timore, qui ex diuinæ maiestatis reuerentia fluat, sed tan-
 tum seruili & coacto, quem illis Dei iudicium extorquet: quod
 quia effugere nequeunt, exhorrent, sic tamen vt etiam abomi-
 nentur. Siquidem conuenienter in impietatem, atque in hanc
 solam competit illud Statij, Timorem primum, fecisse in orbe
 deos. Qui animum à Dei iustitia alienum gerūt, tribuna!, quod
 ad vindicandas eius transgressiones stare sciunt, euersum ma-
 gnopere cupiunt. Quo affectu, aduersus Dominum belligeran-
 tur, qui sine iudicio esse non potest: sed dum eius potentiam sibi
 inuitabilem imminere intelligunt, quia nec amoliri, nec effu-
 gere valent, reformidant. Itaque ne vbiq; videantur eum cō-
 temnere cuius maiestas eos vrget, qualicunq; religionis spe-
 cie defunguntur: interim tamen non desinunt omni vitiorum
 genere se polluere, & flagitia flagitiis copulare, donec sanctam
 Domini legē omni ex parte violarint, & vniuersam eius iusti-
 tiam dissiparint: vel certè non ita retinentur simulato illo Dei
 timore quin suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blan-
 dianur, & carnis suæ intemperantiæ indulgere malint, quàm
 Spiritus sancti fræno eam cohibere. Sed quando inanis ea est &
 mendax religionis vmbra, vix etiam digna quæ vmbra nomi-
 netur: hinc rursus facilè elicitur quantum ab hac confusa Dei
 noticia differat quæ solis fidelium pectoribus instillatur pietas,
 ex qua demum religio nascitur. Et tamen hoc per flexuosos cir-
 cuitus consequi volunt hypocritæ, vt Deo quæ fugiūt propin-
 qui appareât. Vbi enim perpetuus obedientię tenor in tota vita
 esse debuerat, in cunctis ferè operibus securè illi rebellâtes, pau-
 culis tantum sacrificiis placare eum student: vbi sanctimonia vi-
 tæ & cordis integritate illi seruiendū erat, frivolas nugas com-
 miniscuntur, & nihili obseruatūculas quibus eū sibi conciliēt.
 Imò maiore licentia in facibus suis torpent, quia cōfidunt ex-
 piationum ludicris se posse erga illum defungi: deinde vbi in il-
 lum defixa esse fiducia debuerat, in se vel creaturis subsidūt, eo
 posthabito. Tandem se tanta errorum congeriè implicant, vt
 scintillas illas quæ micabant ad cernendam Dei gloriam suffo-
 cet, ac demum extinguat malitiæ caligo. Manet tamen semen
 illud quod renelli à radice nullo modo potest, aliquam esse di-
 uinitatem: sed ipsum ad eò corruptum, vt non nisi pessimos ex
 se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc con-
 tendo, Naturaliter insculptum esse Deitatis sensum humanis
 cordibus, quia reprobis quoque ipsis eius confessionem extor-
 quet necessitas. Rebus tranquillis facerè illudunt Deo, imò ad

3. *Malitia fit, ut nunquam im-
 piij ad Deum cō-
 sincero animi af-
 fectu, sed inuiti,
 & variis & hy-
 pocriti inuoluntè
 accedant.*

*In summa ille in-
 impius & repro-
 bi sensus & con-
 sensus deitatis,
 non nisi pessimos
 ex se fructus pro-
 ducit.*

extenuandam eius potentiam dicaces sunt ac garruli. desperatio si qua eos vrget, ad eundem quærendum extimulat, dictaturque concisas preces, ex quibus pateat non prorsus ignaros fuisse Dei, sed quod citius emergere debuerat, fuisse peruicacia suppressum.

CAPVT V.

Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.

Huius Capituli duæ sunt partes.

- 1 Prior, decem prioribus sectionibus comprehensa, in duo genera vniuersa Dei opera distribuens, in vtroque genere Dei notitiam elucere contendit. priorique sex, posteriori quatuor sectiones designantur.
- 2 Altera, ostendit homines adeo stupidos esse, vt testificationes istæ, quantumlibet perspicuæ, semper sine profectu effluant. Hæc posterior pars à sectione vndecima, vsque ad postremam excurrit.

Dei essentia invisibilis & incomprehensibilis se in operibus suis visibilem modo quodam exhibuit.

AD hæc quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione positus est: ne cui præclusus esset ad felicitatem aditus, non solum hominum mentibus indidit illud quod diximus religionis semen, sed ita se patefecit in toto mundi opificio, ac se quotidie palam offert, vt aperire oculos nequeant quin aspiciere eum cogantur. Essentia quidem eius incomprehensibilis est, vt sensus omnes humanos procul effugiat eius numen: verum singulis operibus suis certas gloriæ suæ notas insculpsit, & quidem adeo claras & insignes vt sublata sit quamlibet rudibus & stupidis ignorantia excusatio. Ideo optimo iure Propheta exclamat, luce quasi vestimento ipsum esse amictum: ac si diceret, cœpisse tunc demum visibili ornatu insignem prodire ex quo in mundi creatione sua insignia protulit: quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circumferimus, decorus apparet. Ibidem etiam scitè idem Propheta caelos vt expãsi sunt, regio illius tentorio cõparat, cœnacula dicit contrignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, equitare super alas ventorũ, vëtos & fulgetra celeres esse eius nuntios. Et quoniã plenius sursum refulget potētia & sapiētia eius gloria, passim vocatur cælũ eius palatiũ. Ac primũ, quaquã versum oculos cõicias, nulla est mundi particula in qua non scintillæ saltè aliquæ gloriæ ipsius emicare cernantur. Amplissimam verò hanc & pulcherrimã machinam,

Psal. eccl. 2.

Quam sit illustris hæc exhibitio.

nam,

nam, quàm latè patet, vno intuitu lustrare nequeas quia vi inmensa fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter auctor Epistolæ ad Hebræos secula nuncupat, inuisibilia rerum spectacula: quod nobis vice speculi sit tam concinna mundi positio, in quo inuisibilem alioqui Deum contemplari liceat. Qua ratione Propheta cælestibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quod evidentior illic extat diuinitatis testificatio quàm vt præterire gentis vllius vel obtusissimæ considerationem debeat. Quod clarius enarrans Apostolus, patefactum esse hominibus, dicit quod de Deo cognosci operæpretium erat: quia inuisibilia eius, ad æternam vique eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conspiciunt.

2. Mirificam eius sapientiam quæ testentur, innumera sunt tum in cælo, tum in terris documenta: non illa modò reconditiora, quibus propiùs obseruandis astrologia, & medicina, & tota physica scientia destinata est: sed quæ rudissimi cuiusque idiotæ aspectui se ingerunt, vt aperiri oculi nequeant quin eorùm cogantur esse testes. Equidè qui liberales illas artes vel imberberunt, vel etià degustarunt, earum subsidio adiuti, longè altius prouehuntur ad introspectiua diuinæ sapientiæ arcana: nemo tamen earum incitia impeditur quominus artificij satis superque peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationem prorumpat. Nempe ad disquirendos astrorùm motus, distribuendas sedes, metienda interualla, proprietates notandas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspectis, vt Dei prouidentia explicatius se profert, ita in eius gloriam conspiciendam, animus par est aliquanto sublimius assurgere. Sed quum ne plebeij quidem & rudissimi, qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltro se in ista innumerabili, & tamen aded distincta & disposita cælestis militiæ varietate exerentem: constat neminem esse cui nõ abundè sapientiam suam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis stuctura connexionem, symmetriam, pulchritudinem, vsum, ea, quam Galenus adhibet, solertia pensulare, eximij est acuminis. Sed omnium tamen confessione, præ se fert corpus humanum tam ingeniosam compositionem, vt ob eam meritò admirabilis opifex iudicetur.

3. Ac proinde quidem ex philosophj his olim hominem non immeritò vocarunt *μακροσμοιον*, quia rarum sit potentiæ, bonitatis & sapientiæ Dei specimen, satisque miraculorum in se contineat occupandis nostris mentibus, modò ne attendere pigreat. Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque posse deprehendi, mox procul quærendum non esse adiungit, quia scilicet inuis singuli cælestem gratiam qua

Heb. ii. 3.

Psal. 19. 1.

Rom. i. 19.

Id testatur primum genus operum eius, miranda videlicet cæli & terra moles.

2. *Quicquid vulgi oculis occurrit.*

3. *Corporis humani fabrica. Libris de vtu partium. Præcipuè Verò in homine id maximè est perspicuum.*

Actor. 17. 27. Macrobi. li. 2. i. somn. Scip. c. 12.

Boerium de definitione. Arist. li. 1. de hist. animal. c. 17.

vegetantur, indubiè sentiunt. Si verò vt Deum apprehendamus, extra nos egredi opus nō est, quam veniam merebitur eius socordia, qui vt Deum inueniat, in se descendere grauabitur? Eadem etiam ratio est cur Dauid, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, statim exclamet, Quid est homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactentium stabilisti robor, siquidem nō tantum in genere humano clarum operū Dei speculum extare pronuntiat, sed infantibus dum à matrum vberibus pendent, satis disertas esse linguas ad prædicandam eius gloriam, vt minimè opus sit aliis rhetoribus. Vnde etiā eorum ora in aciem producerenō dubitat tanquā validè instructa ad refellendam eorum amentiam qui Dei nomen pro diabolica sua superbia extinguere cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos esse Dei progeniem: quia tanta præstantia nos exornans, se patrem nobis esse testatus est. Sicuti etiam ex communi sensu & quasi dictante experientia profani Poetæ eum vocarunt hominum patrem. Neque verò se quisquam vltro & libèter Deo addicet in obsequium, nisi qui gustato paterno eius amore vicissim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

A. 17. 28.

Fæda igitur est ingratitude eorum qui Deum quem in seipsis, tot modis, sentiunt, aspernantur: eo verò fædior quod ab animis suis, ad opificem ipsum non assurgunt.

4 Hic autem detegitur fæda hominum ingratitude, qui dum in se continent officinam innumeris Dei operibus nobis; & simul tabernam inæstimabili opū copia refertam, quum erumpere deberent in laudes, tanto maiore fastu contrā inflantur ac turgent. Quam miris modis in ipsis operetur Deus, sentiunt: quantam etiam donorum varietatem ex eius liberalitate possideant, vsu ipso docentur. Hæc diuinitatis signa esse, coguntur scire velint nolint: intus tamen supprimunt. Non opus quidem est extra seipsum egredi, modò ne sibi arrogādo quod è cœlis datum est, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deū clarè videndum præluet. Imò prodigiosos hodie multos spiritus terra sustinet, qui totū diuinitatis semē in natura humana sparsum conferre non dubitant ad obuendum Dei nomen. Quā detestabilis est, obsecro, hæc vesania, vt homo in corpore suo & anima centies Deum reperiens, hoc ipso excellentiæ prætextu Deum esse neget? Non dicent se fortuito à brutis animalibus distinctos: tantum obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium est artifex, Deum subducunt. Vident tam exquisitum artificium in singulis suis mēbris ab ore & oculis vsque ad infimos vnguiculos. Hic quoque naturam substituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tā præclaræ facultates, tam raræ dotes diuinitatem præ se ferunt, quæ se nō patiuntur facile celari: nisi Epicurei tanquam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius inferrent. Itane verò ad regendū quinque pedum vermiculum toti cœlestis sapientiæ thesauri concur-

Nec obstat, si quid organicum in ea statuitur.

concur-

concurrunt: vniversitas mundi hac prærogatiua carebit: Primò statuere aliquid organicum in anima quod singulis partibus respondeat. ad eò nihil ad obscurandam Dei gloriam facit, vt potius eam illustret. Respondeat Epicurus, quis atomorum cò-
 cursus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in sanguinem digerat, ac efficiat vt singulis membris tanta sit industria ad præstandum officium ac si totidem animæ comuni consilio corpus vnum regerent?

¶ Sed mihi nunc cum illa porcorum hæra negotium non est: eos magis compello qui præposteris argutiis dediti, frigidū illud Aristotelis dictum libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quàm ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organica sũnt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, vt sine eo non subsistat. Naturæ verò elogiis, quantum in se est, Dei nomen supprimunt. Atqui longè abest quin potentia animæ in functionibus quæ corpori feruiunt inclusa sint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerum stellarum colligas, teneas cuiusque magnitudinem, scias quo spatio inter se distent, qua celeritate vel tarditate cõ-
 ficiant suos cursus, quot gradibus huc vel illud deflectant? Fateor quidem esse aliquem Astrologiæ vñum: sed tantùm ostendo, in hac tam alta disquisitione rerum cælestium non esse organicam symmetriam, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplum vnum proposui, ex quo reliqua sumere, lectoribus promptum erit. Multiplex sanè animæ agilitas qua cælum & terram perlustrat: præterita futuris cõiungit: retinet memoriter quæ pridem audiuit: imò quilibet sibi figurat: solertia etiam qua res incredibiles excogitat: & quæ tot mirabilium artiũ mater est, certa sunt diuinitatis insignia in homine. Quid quòd dormiendo non tantùm se circumagat & versat, sed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat?

Quid hinc dicendum est, nisi deleri non posse quæ in homine impressa sunt immortalitatis signa? Nunc quæ ratio foret vt sit homo diuinus, & creatorem non agnoscat? Nos scilicet, iudicio quod nobis inditum est, discernemus inter iustum & iniustum, nullus autem erit in cælo iudex? Nobis etiam in somno manebit aliquid residuum intelligentiæ: nullus Deus excubias ager in mundo regendo? Tot artium rerumque vtilium inuectores censebimur, vt fraudetur Deus sua laude? quum tamen experientia satis doceat disparibus modis aliunde distribui quod habemus. Quòd autem de arcana inspiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterant, non modò dilutum, sed omnino profanum est. Pleretumque illis celebre dictum Virgilij,

*Principio cælum ac terras, campòsque liquentes
 Lucentemque globum Luna, Titaniãque astræ*

*Nã anima vi-
 res & actiones
 omnibus demõ-
 strant suas ani-
 ma esse partes à
 corpore separa-
 tas, illamque ef-
 se immortalem
 firmis rationi-
 bus probatur.*

*Testes, eius
 Agilitas,
 Iudicium,
 Memoria,
 Solertia.*

*Motus perpe-
 tuus.*

*Immortalitas
 animæ cum Dei-
 tatis sensu &
 nativitate cohaeret.*

*Obiectio, unicã
 esse animam,
 quæ totum mun-
 dum vegetat.
 Aneid. 6.*

Vide Caluin.
in Acta. cap.
17. 18.
Manil. lib. 1.
Astronomic.
Responsio, qua
huius obiectio-
nis impietatem
detegit. Videli-
cet mundum esse
aeternum. 1. sui
creatorem, &
(per consequens)
aeternum Deum.

*Spiritus, intus alit: notamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæq; volantum:
Et qua marmoreo fert monstra sub aequore pontus,
Igneus est ollis vigor, & caelestis origo, &c.*

Nempe ut mundus qui in spectaculum gloriae Dei conditus est, suus ipse sit creator. Sic enim idem alibi communem Graecis & Latinis sententiam sequutus,

*Esse apibus partem diuinae mentis, & haustus
Aethereos, dixere. Deum namque ire per omnes
Terrasque tractusque maris, calumque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas:
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
Syderis in numerum, atque alto succedere caelo.*

Merc. Trismeg.
in Pimandro.
Plato in Timaeo.

En quid ad gignendam fouendamque in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa speculatio de vniuersa mente quæ mundum animat ac vegetat. Quod etiam ex sacrilegis impuræ canis Lucretii vocibus melius liquet, quæ à principio illo deduc-

Lucr. de re-
rum natura,
lib. 1. Arist. li.
1. de animo. &
1. Met. Cicer. li.
1. & 2. de nat.
deor.

tae sunt. Hoc verò est, ut procul facessat verus Deus quem timeamus & colamus, umbratile numen facere. Fateor quidem piè hoc posse dici, modò à pio animo profisciscatur. Naturam esse Deum: sed quia dura est & impropria loquutio, quum potius Natura sit ordo à Deo præscriptus, in rebus tanti ponderis, & quibus debetur singularis religio, inuoluere confusè Deum cum inferiore operum suorum cursu, noxium est.

Umbratile nu-
men hac obie-
ctio fingit.
Supradictorum
conclusio, Dei
potentiam, aeter-
nitatem & bo-
nitatem ex hoc
primogenere o-
perum eius qua
ordinarium cur-
sum sequuntur,
addiscere nos
posse.

6 Meminerimus ergo quoties quisque naturam suam considerat, vnum esse Deum, qui sic gubernat omnes naturas vt velit nos in se respicere, fidem nostram ad se dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præposterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem spirant, & authorem negligere qui præcario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris speciminibus nos in considerationem sui rapit? nisi fortè latere nos potest, cuius sit virtutis, infinitam hanc cæli ac terræ molem suo verbo sustentare: solo nutu, nunc fragore tonitruum cælum concutere, fulminibus quidlibet exurere, fulgetris aerem accendere: nunc variis tempestatum formis conturbare, eundem ipsum statim, vbi libuit, vno momento serenare: mare, quod assiduam terræ vestationem minari sua altitudine videtur, quasi in aere suspensum, coercere: & nunc horrendum in modum tumultuoso ventorum impetu concitare, nunc sedatis vndis, pacatum reddere. Huc pertinent quæ passim occurrunt potentiae Dei elogia ex naturæ testimoniis, præsertim verò in libro Iob & apud Iesaiam: quæ nunc consultò prætereo, quia

commodiorē alibi locum reperient, vbi ex Scripturis de mundi creatione differam. Tantū nunc attingere volui, exteris & domesticis communem hanc esse viam quærendi Dei, si lineamenta sequantur quæ sursum ac deorsum viam eius effigiem adumbrant. Iam ipsa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit: quia æternum esse, & à seipso principiū habere necesse est, vnde oninia trahunt originē. Porro si causa quæritur qua & ad creanda hæc semel omnia inductus sit, & nunc ad conseruanda moueatur: solam illic suam bonitatem comperimus pro causā esse. Quinetiam hæc si vna sit, plus satis tamē sufficere debet ad nos in amorem eius alliciendos: quando nulla est creatura, vt Propheta monet, in quam non effusa sit eius misericordia.

7 In secundo quoque genere operum eius, quæ scilicet, præter ordinarium naturæ cursum eueniunt, nihilo obscuriora se proferunt virtutum eius argumenta. Nam in administranda hominum societate ita prouidentiam suam temperat, vt quum sit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamen ac quotidianis indiciis, suam piis clementiam, improbis ac sceleratis seueritatem declaret. Non enim dubiæ sunt quas de flagitiis sumit vltiones: quemadmodum nō obscurē tutorē, ac etiam vindicem, se innocentiaē esse demonstrat, dum bonorum vitā sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur, dolores lenit ac solatur, calamitates subleuat, salutem per omnia consulit. Neque verò perpetuā iustitiæ eius regulam obscure re debet, quod improbos & fontes ad tempus impunitos sæpiusculè exultare sinit: probos autē & immerentes multis rebus aduersis iactari, impiorum etiā malitia & iniquitate premi sustinet. Quin potius longè diuersa cogitatio subire mentem debet: quando in flagitiū vnum manifesto iræ indicio animadvertit, omnia ipsum odisse: quando multa inulta prætermittit, aliud fore iudicium quo puniēda differuntur. Similiter misericordiaē suæ considerandæ quātam materiam nobis suppeditat, dum sæpius miseros peccatores indefessa tamen benignitate prosequitur, donec eorum prauitatem benefaciendo fregerit, plusquam paterna indulgentia ad se reuocando?

● In hunc finem Propheta commemorans in rebus desperatis repentē & mirabiliter ac præter spem Deum miseris ac ferè perditis succurrere, siue per deserta vagantes à feris protegat, & tandem reducat in viam, siue egentibus ac famelicis victum suppeditet, siue captiuos ex tetrīs foueis & ferreis custodiis emittat, siue naufragos in portum adducat incolumes, siue à morbis sanet semimortuos, siue æstu & siccitate exurat terras, siue occulta irrigatione gratiæ fœcundet, siue attollat contēptissimos è vulgo, siue proceres deiiciat ex alto dignitatis gradu:

Psal. 145. 9.

*Alierum genū
operū Dei, quæ
videlicet præ-
ter ordinarium
naturæ cursum
eueniunt, mani-
festā Dei virtū-
tum argumentū
proponit. In ita
nōpē elucet Dei
bonitas, iustitiā,
misericordia.*

*Tum etiam pro-
videntia lucet
lenter deprimē.
Psal. 107.*

propositis eiusmodi exemplis colligit, qui cęsentur esse fortuiti casus, totidę esse prouidentię cęlestis testimonia, pręsertim verò paternę clementię: atque hinc piis dari materiam lætitię, in piis verò & reprobis ora obstrui. Sed quia maior pars erroribus suis imbuta, in tā illustri theatro cęcutit, exclamat rarę & singularis esse sapiętię, prudęter expendere hęc Dei opera, quorum aspectu nihil proficiunt qui alioqui videntur esse acutissimi. Et certę quantumuis splendeat Dei gloria, vix centesimus quisque verus eius est spectator. Nihilo magis aut potentia aut sapientia in tenebris latent. quarum altera pręclare emergit dum impiorum ferocia, omnium opinione insuperabilis, momento vno retunditur, arrogantia domatur, diruuntur validissima pręsidia, tela & arma comminuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & sua ipsarum mole concidunt: quę supra cęlos se efferebat audacia, in centrum vsque terrę prostermitur: rursus eriguntur humiles è puluere, & inopes è stercore suscitantur: oppressi & afflicti, ab extremis angustiis eruuntur: deplorati, in spem bonã restituuntur: inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam referunt. Sapientia verò ipsa manifestę excellit dum optima vnam quaque rem opportunitate dispensat: quamlibet mundi perspicaciam confundit, deprehendit astutos in astutia sua: nihil denique non optima ratione attemperat.

Denique potentia.

Psal. 113. 7.

Et Sapientia.
1. Cor. 3. 19.

Ex huiusmodi rebus, eruuntur testimonia quę Dei maiestatem asserunt ac illis frant, & quis sit horum fructus & vsus docet: Dei videlicet notitia cum vera pietate coniuncta.

9 Videmus non longa nec laboriosa demonstratione opus esse ad eruenda quę illustrandę asserendęque diuinę maiestati seruiunt, testimonia: siquidę ex paucis quę delibauimus, quocunque incideris ad eò prompta & obuia esse constat, vt oculis designari ac digitis notari facily queat. Atque hęc rursus obseruandum est, inuitari nos ad Dei notitiam, non quę inani speculatione contenta in cerebro tantum volitet, sed quę solida futura sit & fructuosa, si rity percipiatur à nobis, radicemq; agat in corde. A suis enim virtutibus manifestatur Dominus: quarum vim quia sentimus intra nos, & beneficiis fruimur, viuidius multo hac cognitione nos affici necesse est quam si Deum imaginaremur, cuius nullus ad nos sensus perueniret. Vnde intelligimus hanc esse rectissimam Dei quarendi viam & aptissimum ordinem: non vt audaci curiositate penetrare tetemus ad excutendam eius essentiam, quę adoranda potius est, quam scrupulosius disquirenda: sed vt illum in suis operibus contemplemur, quibus se propinquum nobis familiaręque reddit, ac quodammodo communicat. Quod respiciebat Apostolus quum diceret non longę quęritandum esse, quippe qui pręsentissima sua virtute habitat in vnoquoque nostrum. Proinde Dauid, inenarrabilem eius magnitudinem antę confessus, postquam ad operum commemorationę descendit, eam ipsam se enarraturum

Act. 17. 27.

Psal. 145.

rum profitetur. Quare & nos in eam Dei inuestigationem incumbere decet, quæ sic suspensum admiratione ingenium teneat ut efficaci sensu penitus simul afficiat. Et quemadmodum Aug. in Pſal. 144. docet alicubi Augustinus, quia illum non possumus capere, vel sub eius magnitudine deficientes, ad opera respicere cōuenit, ut eius reficiamur bonitate.

10 Deinde eiusmodi notitia non modò ad Dei cultum excitare non debet, sed ad sp̄e quoque futuræ vitæ expergefaceret Pios ad sp̄em futuræ vitæ animat & erigit hæc notitia. & erigere. Quum enim adnīaduertamus quæ Dominus tum clementiæ, tum seueritatis suæ specimina edit, inchoata dūtaxat & semiplena esse: haud dubiè ad maiora sic ipsum præluere reputemus oportet, quorum manifestatio plenâq; exhibitio in aliam vitam differtur. eonuerso, pios ab impiis quum videamus afflictionibus grauari, iniuriis cōcuti, calumniis opprimi, Impiis parata esse maiora supplicia testatur. cōtumellis probisque lacerari: scelestos cōtra florere, prosperrari, quietem cum dignitate obtinere, idque impunè: protinus colligendum est, alteram fore vitam, in qua, & sua iniquitati vindicta, & merces iustitiæ reposita sit. Adhæc quum obseruamus, Domini ferulis sapius fideles castigari, certo certius cōstruere licet, multò minis impios eius flagella olim euasuros. Scitum enim est illud Augustini: Si nunc omne peccatum manī Lib. 1. de Ciui. Dei. c. 8. festa p̄teretur pœna, nihil vltimo iudicio reseruari putaretur. Rursus, si nullum peccatum nunc apertè Deus puniret, nulla esse diuina prouidentia crederetur. Fatendum est igitur, in singulis Dei operibus, præsertim autem in ipsorum vniuersitate, nō secus atque in tabulis, depictas esse Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipsa in veram plenamque fœlicitatem inuitatur atque illicitur vniuersum hominum genus. Porrò lucidissimæ quum illic appareant: quorsum tamè potissimùm spectent, quid valeant, quem in finem à nobis sint reputandæ, tum denum assequimur dum in nos ipsos descendimus, ac consideramus quibus modis suam in nobis vitam, sapientiam, virtutē Dominus exerat: suam iustitiam, bonitatem, clementiam erga nos exercent. Nā etū iustè conqueritur Dauid, incredulos desipere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei cōsilia non expendunt: est tamen hoc verissimū quod idem alibi Psal. 92. 7. dicit, admirabilem Dei sapientiam hac in parte excedere capillos capitis nostri. Sed quia hoc argumentum posthac suo ordine plenius tractandum erit, nunc omitto. Psal. 40. 13. Lib. 1. c. 16. sect. 6. 7. 8. 9.

11 Atqui quantacunque claritate & se & immortale suum regnum Dominus in operum suorum speculo repræsentet: qui tamen est noster stupor, ad tā perspicuas rectificationes semper Capitū altera pars, describens stuporem quo indocti & eruditi percussuntur, vniuersalem hebescimus, ut sine profectu effluant. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimam positionem attinet, quotusquisque est nostrū, qui dum oculos vel in cœlū attollit, vel per regio-

*rerum ordinem
naturæ, admini-
strationem diui-
næ providentiæ
mirificam, forma-
tribuentes.*

nes terræ varias circumfert, mentem ad Creatoris memoriam referat, ac non magis, præterito Authore, in operum aspectu desideat? Quantum verò attinet ad ea quæ præter naturalis decursus ordinem quotidie eueniunt, quotuscumque non magis reputat, cæca potius fortunæ temeritate rotari & voluari homines quàm Dei providentiâ gubernari? Quòd si quando istarum rerum ductu ac directione, ad Dei considerationem adigimur (quod omnibus euenire necessarium est) tamen ubi temerè diuinitatis alicuius sensum concepimus, exemplò ad carnis nostræ deliria vel praua commenta delabimur, ac puram Dei veritatē nostra corrumpimus vanitate. **In eo** quidem dissimiles, quòd quisque sibi priuatim aliquid peculiaris erroris accersit: in hoc tamen simillimi, quòd ad vnū omnes ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta deficiamus. Quo morbo non plebeia modò & obtusa ingenia, sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prædita, implicantur. **Quam** prolixè suâ in hac parte stoliditatem ac insulsiatē prodidit tota Philosophorum natione: Nā vt aliis parcamus qui multò absurdius ineptiunt: Plato inter omnes religiosissimus & maximè sobrius, ipse quoque in rotundo suo globo euanescit. Et quid aliis non eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis prælucere, hallucinentur & impingant? Similiter, ubi rerum humanarū gubernatio providentiâ manifestius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamen inde plus proficitur, quàm si temeraria fortunæ voluntate crederentur omnia sursum deorsum versari: tanta est nostra in vanitatem & errorem propensio. De excellentissimis semper loquor, non vulgaribus illis, quorum in profananda Dei veritate processit in immensum insania.

Vide Cic. de Nat. deorum. & Plutarch. de Philos. placitis lib. 1. Plat. in Timæo. Cic. lib. 1. de Natura deorum. *Id testantur Philosophi veteres. Plato eorum corupphaus. Quid efficiant horum sententiæ.*

Hinc turpis herendaque Ethnicorum polydæia: & Philosophorum de Deo eorum infinita tū etiam sibi iniuicem repugnantes opiniones orta sunt.

Exemplo sint Thales, Empedocles, &c.

12 Hinc immensa illa errorum colluies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit. Suum enim cuique ingenium instar labyrinthi est, vt mirum non sit singulas Gentes in varia commenta diductas esse. neque id modò, sed singulis propè hominibus proprios fuisse deos, nam vt ad incitiâ & tenebras accedit temeritas & lasciuiâ, vix vnus vnquam repertus est qui nō sibi idolum vel spectrum Dei loco fabricaret. Certè non secus atq; ex vastâ amplâque scaturigine aquæ ebulliūt, immensa deorū turba ab hominum mente profluxit, dum quisque nimis licentiosè vagando, perperam hoc vel illud de ipso Deo cōmiscitur. Neque tamen hic superstitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogum texere necesse est: quia nec vllus esset finis: & vt verbum nullū fiat, satis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis sit humanæ mentis cæcitas. Rude & indoctū vulgus omitto. Sed inter Philosophos qui ratione & doctrina penetrare in cælū conati sunt, quàm pudēda est varietas: vt quisq; altiore ingenio præditus fuit, artèque & scientia limatus, ita speciosos

ciosos colores suæ sententiæ inducere visus est: quos tamen omnes si propius inspicias, euanidos esse fucos reperies. Arguē sibi visi sunt dicere Stoici, posse elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quasi verò non iam plus satis ad vanitatem præclives simus, nisi multiplex deorum copia nobis obiecta, longius & violentius nos in errorem abstraheret. Mystica etiam Ægyptiorum theologia ostendit, sedulò in hoc omnes incubuisse, ne absque ratione desipere viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile simplices & incautos deciperet: sed nihil vnquam excogitavit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confusa varietas Epicureis, & crassis aliis pietatis contemptoribus, audaciam addidit, vt omnem Dei sensum abiicerent. Nam quum prudentissimos quosque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorum dissidiis, & friuola etiam, vel absurda cuiusque doctrina colligere non dubitarunt, frustra & stultè tormenta sibi accersere homines vbi deum qui nullus est inuestigant: idque se impunè facere duxerunt, quia præstaret breui compendio prorsus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inscitè ratiocinantur illi, vel potius tegendæ suæ impietati nebulam inducunt ex hominum inscitia, ex qua Deo quidquam decedere minimè æquum est. Sed quum fateantur omnem nullam esse rem de qua tantoperè docti simul & indocti dissentiant, hinc colligitur, plusquam hebetes ac cæcas in cælestibus mysteriis esse hominum mentes quæ in Dei inuestigatione sic errant. Laudatur ab aliis Simonidis responsum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid esset Deus, diem sibi ad cogitandum dari petiit. Quum idem quæreret postredie tyrannus, biduum postulauit: ac sæpius duplicato numero dierum, tandem respondit, Quantò diutius considero, tantò res mihi videtur obscurior. Prudenter sanè ille sententiam de re sibi obscura suspenderit: hinc tamen apparet, si naturaliter tantùm edocti sint homines, nihil certum vel solidum, vel distinctum tenere: sed confisis tantùm principiis esse affixos, vt Deum incognitum adorent.

13 Iam tenendum quoque est, quicumque puram religionem adulterant (vt omnibus accidere necesse est opinioni suæ deditis) discessionem facere ab vno Deo. Aliud quidem sibi in animo esse iactabunt: sed quid intendant, vel quid sibi persuadent, non multum ad rem facit: quando Spiritus sanctus pronuntiat omnes esse apostatas, qui pro mentis suæ caligine deæramonia supponunt in Dei locum. Hac ratione Paulus sine Deo fuisse pronuntiat Ephesios, donec ex Euangelio didicissent quid esset verum Deum colere. Neque hoc ad gentem vnã

Cic. lib. 1. & 2. de Nat. deor. & Plutar. de placit. Philos. Lactant. Instit. Diu. lib. 1. & c.

Senec. lib. 4. de bonis cap. 7. & præfat. in lib. 1. natural. quæst. & lib. 2. cap. 45.

Plutarc. lib. de Iside. & Osir. Cic. lib. 1. de Nat. deorum.

Unde tanta ista in sapientibus insipientia & cæcitas.

Cic. lib. 1. de Nat. deor.

Ita ad vnum omnes à Deo defecerunt quippe qui puram religionem commentis suis adulterantes, aut pompulorum consuetudinem, aut antiquitatis impium consuetudinem.

sum secuti sunt.

Eph. 2. 12.

Rom. 1. 21.

Hab. 2. 18. 20.

Ioan. 4. 22.

1. Cor. 2. 8.

Ioan. 4. 22.

*Confirmatio, à
præstantiss. om-
nium philosopho-
rum philosophi-
sententia, quam
erroris Spiritus
dicitur.*

De dictis & fa-

ctis Socrat. lib.

1. Cic. de legib.

lib. 2.

Hinc sequitur,

Dei creatoris

mirandas lam-
pades sic nos un-
dique irradiare,
ut tamen vias
nostras sequi non
desinant.

Heb. 11. 3.

duntaxat restringere oportet, quum generaliter alibi asserat e-
uanuisse cunctos mortales in suis cogitationibus, postquam in
mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maiestas. Ideoque
Scriptura ut vero & unico Deo locum faciat, quidquid diuini-
tatis omnim celebratum fuit inter Gentes, falsitatis & mendacij
damnat; nec vllum numen relinquit nisi in monte Sion, vbi pe-
culiaris vigeat Dei cognitio. Certè inter Gentes Christi ætate
proximè ad veram pietatem accedere visi sunt Samaritæ: audi-
mus tamen ex ore Christi eos nescisse quid colerent: vnde sequi-
tur, vano errore fuisse delusos. Deniq; etiã si nō omnes laboraue-
rint crassis vitis, aut in apertas idololatrias prolapsi sint: nulla
tamè pura & probata fuit religio quæ tantum in cōmuni sensu
fundata esset. Quauis enim pauci quidam nō insanierint cum
vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi sapi-
entiam Dei à principibus mundi huius. Quòd si excellentissimi
quique in tenebris errarunt, quid de fœcibus ipsis dicendum e-
rit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominū arbitrio exco-
gitatos tanquàm degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in
cælestibus mysteriis opinio humanitus concepta, etsi non sem-
per magnam errorum congeriem pariat, erroris tamen est ma-
ter. Atque ut nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue
est, fortuitò adorare Deum incognitum: cuius tamen rei fiant
Christi ore, quicumque ex Lege edocti non sunt quem Deum
colere oporteat. Et certè non longius progressi sunt qui optimi
fuerunt legislatores, quàm ut in publico consensu fundata esset
religio. Quinetiam apud Xenophōtem laudat Socrates Apolli-
nis responsum, quo præcepit ut quisque ritu patrio & pro vrbis
sux consuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortali-
bus ut sua autoritate definiant quod mundum longè superat?
vel quis ita maiorum placitis, vel populi sentis acquiescere po-
terit, ut Deum absque dubitatione recipiat humanitus sibi tra-
ditum? Potius iudicio quisque suo stabit, quàm se alieno arbi-
trio subiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile sit pietatis
vinculum, vel vrbis cōiuetudinem, vel antiquitatis consensum
in colendo Deo sequi, restat ut de se testetur è celo ipse Deus.

14 Ergo frustra nobis in mundi opificio collectent tot ac-
centæ lampades ad illustrandam authoris gloriam: quæ sic nos
vndique irradiant, ut tamen in rectam viam, per se nequaquam
possint perducere. Et scintillas certè quasdam excitant: sed quæ
antè præfocantur quàm pleniorè effundant fulgorè. Quam-
obrem Apostolus, eo ipso loco, vbi secula, simulachra vocat re-
rum inuisibilium: subiungit, per fidem intelligi esse verbo Dei
aptata: ita significans, inuisibilem diuinitatem representari qui-
dem talibus spectaculis: sed ad illam perspiciendam non esse
nobis oculos nisi interiore Dei reuelatione per fidem illumi-
nentur.

nentur. Neque Paulus, ubi tradit patefieri quod cognoscendum est de Deo ex mundi creatione, talem manifestationem designat quæ hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit non ultra procedere nisi ut reddantur inexcusabiles. Idem quoque, tamen si alicubi negat Deum procul vestigandum, utpote qui intra nos habet: alio tamen loco docet quorsum valeat eiusmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus permisit Dominus Gentes ingredi viis suis, non tamen seipsum sine testimonio reliquit, benefaciens cælo, dās pluvias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vtunque ergo non destituatur testimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in sui cognitionem suaviter allicit: vias tamen suas, hoc est exitiales errores, propterea sequi non desunt.

Rom. i. 19.

A&. 17. 27.

A&. 14. 1.

15 Quanquam autem naturali facultate deficiamus quominus ad puram vsque & liquidam Dei cognitionem conscendere liceat: quia tamen hebetudinis vitium intra nos est, præcisa est omnis tergiversatio. Neque enim ignorantia sic prætexere licet quin semper & ignavia & ingratitude vel cōscientia ipsa nos cōvincat. Digna scilicet quæ admittatur defensio, si homo ad audiendam veritatem aures sibi defuisse obtendat, ad quam enarrandam suppetunt mutis creaturis plusquam canora voces: si oculis se non posse videre causentur, quod sine oculis creaturæ demonstrant: si mentis imbecillitate excusent, ubi omnes sine ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorsus excusatione merito excludimur, quod vagi & palantes aberramus: quum omnia rectam viam demonstrant. Sed enim, utcunque hominum vitio imputandum sit, quod semen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus suis inspersum, mox corrumpunt ne ad frugem bonam ac sinceram perveniat: verissimum tamen est, nuda ista & simplici testificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos sufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis gustum ex mundi speculatione delibauimus: vero Deo prætermisso, eius loco somnia & spectra cerebri nostri erigimus: ac iustitiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipso fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obscuramus aut inuertimus præuè æstinando, ut & suam illis gloriam, & auctori debitam laudem præcipiamus.

Omni tamē excusatione merito excludimur, quod hebetudinis vitium intra nos habentes palantes erramus, quum mundi officium & adinstratio rectam viam com-
monstrant.

CAPVT VI.

*Ut ad Deum creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura
duce & magistra.*

Huius capituli partes duæ.

1. Scriptura sacra ante Christum exhibitum primùm per oracula & visiones, deinde patriarcharum viva voce suos docentium ministerio; postea legis promulgatione, Prophetarum tandem & Evangelistarum ac Apostolorum scriptis Ecclesiæ tradita est, vers. 1. & 2.
2. Id confirmatur argumento à naturæ nostræ consideratione ducto, & testimoniis tum ex Dauide, tum ex Christi dicto petitis vers. 3. & 4.

*Meliori autem
adminiculo, vo-
ce sua videlicet
in Sacris literis
sonante, Deus e-
lectos suos ad
Nominis sui no-
titiã pertra-
xit.*

RGO quamquam hominum ingratitude
fatis superque omni patrocinio spoliat fulgor
ille qui in cælo & in terra omnium oculis in-
geritur: sicuti Deus ut genus humanum invol-
uat eodem reatu, cunctis sine exceptione nu-
men suum delineatum in creaturis proponit:
aliud tamen & melius adminiculum accedere necesse est quod
nos probe ad ipsum mundi creatorem dirigat. Itaque non fru-
stra verbi sui lumen addidit, quo innotesceret in salutem. at-
que hac prærogatiua dignatus est quos voluit propius & ma-
gis familiariter ad se colligere. Nam quia vaga & instabili agi-
tatione circumferri videbat omnium animos, postquam Iu-
dæos sibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circunde-
dit, ne aliorum more euanescerent. Nec frustra eodẽ remedio
nos in pura sui notitia continet: quia mox alioqui diffueret e-
tiam qui videntur præ aliis firmi stare. nempe sicuti senes, vel
lippi, & quicumque oculis caligant, si vel pulcherrimum volu-
men illis obiciat, quamuis agnoscant esse aliquid scriptum, vix
tamen duas voces contexere poterunt: specillis autẽ interpofi-
tis adiuti, distinctè legere incipiunt: ita Scriptura confusam alio-
qui Dei notitiã in mentibus nostris colligens, discussa caligi-
ne liquidò nobis verum Deum ostendit. Hoc igitur singulare
donum est, vbi ad erudiendam Ecclesiã non mutis duratæ
magistris Deus vitur, sed os quoque sacrosanctum referat: ne-
que tantum promulgat colendum esse aliquem Deum, sed eum
se esse simul pronuntiat qui colendus sit: nec electos docet mo-
dò in Deum respicere, sed se quoque exhibet in quẽ respiciant.
Hunc ordinem ab initio erga ecclesiã suã tenuit, ut præter
communia illa documenta verbum quoque adhiberet, quæ re-
ctior est & certior ad ipsum dignoscendum nota. Nec dubium
est

*Idque ab orbe
condito.*

est quin Adam, Noe, Abraham, & reliqui patres hoc adminiculo penetraverint ad familiarem notitiam, quæ illos ab incredulis quodammodo discrevit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in spem æternæ vitæ. nam ut transirent à morte in vitam, Deum non modò creatorem agnoscere necesse fuit, sed redemptorem quoque: ut certè vtrumque adepti sunt ex verbo. Ordine enim præcessit illa notitiæ species qua tenere datum fuit quisnam sit Deus ille à quo mundus est conditus, & gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior, quæ sola mortuas animas viuificat, qua Deus non tantùm mundi conditor, & omnium quæ fiunt vnicus author & arbiter cognoscitur, sed etiam redemptor in Mediatoris persona. Cæterùm quia nondum ad mundi lapsum & naturæ corruptionem ventum est, de remedio etiam tractare supersedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de scædere illo disserere, quo sibi Deus adoptauit Abrahæ filios: & de illa doctrinæ parte, qua propriè segregati semper fuerunt fideles à profanis gentibus: quia in Christo fundata fuit: sed tantum quomodo ex Scriptura discere conueniat, Deum qui mundi creator est, certis notis ab omni commenticia deorum turba discerni. Opportunè deinde series ipsa ad Redemptionem nos deducet. Quanquam autem multa ex Nouo Testamento testimonia adhibebimus, alia etiam ex Lege & Prophetis, vbi expressa sit Christi mentio: in hunc tamen finem tendent omnia, Deum mundi opificem nobis patefieri in Scriptura, & quid de eo sentiendum sit exponi, ne per ambages incertum aliquod numen quæramus.

2 Siue autem per oracula & visiones Patribus innotuit Deus, siue hominum opera & ministerio suggessit quod deinde per manus posteris traderent: indubium tamen est insculptam fuisse eorum cordibus firmam doctrinæ certitudinem, ut persuasi essent, atque intelligerent à Deo profectum esse quod didicerant. Semper enim Deus indubiam fecit verbo suo fidem, quæ omni opinione superior esset. Tandem ut continuo progressu doctrinæ veritas seculis omnibus superstes maneret in mundo, eadem oracula quæ deposuerat apud Patres, quasi publicis tabulis consignata esse voluit. Hoc consilio Lex promulgata fuit, cui postea interpretes additi sūt Prophete. Et si enim multiplex fuit Legis vsus, ut melius videbitur suo loco: præsertim verò Mofi & omnibus Prophetis propositum fuit, modum reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Christum vocat finem Legis) iterum tamen repeto, præter doctrinam fidei & pœnitentiæ propriam, quæ Christum Mediatorem proponit, Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & insignibus ornare,

Conuenienti ordine doctrinæ

De quo remedio lib. 3. agitur, à cap. 6. vsque ad finem.

Primum per oracula, visiones, & patriarcharum ministeriū.

Deinde per Legem promulgationem & Prophetarum conciones. Lib. 2. cap. 7. & 8. Rom. 10. 4.

ne misceatur cum falsa deorum turba. Ergo quanuis hominem serio oculos intendere conueniat ad consideranda Dei opera, quando in hoc splendidissimo theatro locatus est ut eorum esset spectator: aures tamen precipue arrigere conuenit ad verbum, ut melius proficiat. Ac proinde mirum non est magis ac magis in stupore suo obdurescere qui in tenebris nati sunt: quia paucissimi ut se intra metas contineant, verbo Dei se prebent dociles, sed potius exultant in sua vanitate. Sic autem habendum est, ut nobis affulgeat vera religio, exordium a caelesti doctrina fieri debere, nec quenquam posse, vel minimum gustum rectae sanæque doctrinae percipere, nisi qui Scripturae fuerit discipulus. unde etiam emergit verae intelligentiae principium, ubi reuerenter amplectimur quod de se illic testari Deus voluit. Neque enim perfecta solum, vel numeris suis completa fides, sed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nascitur. Et sanè hac in parte singulari prouidentia consuluit mortalibus Deus in omnibus ætates.

Quib. de causis doctrina de Deo scriptis consignata est.

Confirmatio. i. à natura nostra prauitate, quæ eiusmodi est, ut ad verbum veniendum sit qui cunque Deum rectè agnoscere volet.

3 Nam si reputamus quàm lubricus sit humanæ mentis lapsus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas identidem nouas & fictitias religiones libido: perspicere licebit quàm necessaria fuerit talis caelestis doctrinae consignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euanesceret, vel audacia hominum corrumpereetur. Quoniam itaque parùm sit, Deum erga eos omnes quos vnquam erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quòd effigiem suam in pulcherrima mundi forma impressam, parum esse efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, si ad synceram Dei contemplationem serio aspiramus. Ad Verbum, inquam, est veniendum, ubi probè, & ad viuum, nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicij nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur. Ab eo si deflectimus, ut nuper dixi, quàm libet strenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingere contingeret. Sic enim cogitandum est fulgorem diuini vultus, quem & Apostolus inaccessum vocat, esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi, nisi Verbi linea in ipsum dirigamur. ut satius sit in hac via claudicare, quàm extra eam celerrimè currere. Itaque sæpius David superstitiones è mundo tollendas docens, quòd pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non potestatem significans qua præditus est, & quam in vniuersa natura gubernatione exercet: sed doctrinam qua sibi legitimum principatum asserit: quia nunquam euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

1. Tim. 16.

Ab eo, quod David sapiens Deum regnantem inducit. Psal. 93. 96. 97. 99. & similib.

A manifestis

4 Proinde idem Propheta, ubi commemorauit gloriam Dei à cre-

à cælis enarrari, opera manuum enuntiarì à firmamento, ab ordinata dierù nocturnumque serie maiestatem eius prædicari, deinde ad Verbi mentionem descendit: Lex, inquit, Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Et si enim alios quoque Legis vsus comprehendit, significat tamen in genere, quum frustra Deus omnes populos ad se inuitet cæli terræque intuitu, hanc esse peculiarem filiorum Dei scholam. Eodem spectat Psalm. 29. vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbiniibus & procellis terram concutit, tremefacit montes, cedros confringit: in fine tandem subiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aëre resonant, surdi sunt increduli. Sicur alium Psalmum, vbi descripsit terribiles fluctus maris, ita claudit: Testimonia tua verificata sunt: decor templi tui, sanctitas in longitudinem dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Christus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod nescirent: solos Iudæos Deo vero cultum exhibere. Naai quum humana mens pro sua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat nisi sacro eius verbo adiuta & subleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, necesse fuit in vanitate atque errore versari.

quibusdam testimoniis ex Psal. 19. 29. & 93. de sumptis.

Psal. 93. 5.

4. A dicto quodam Christi. Ioan. 4. 22.

CAPVT VII.

Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: certa constet eius authoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesia iudicio.

Partes huius capituli.

1. Refutatio 4. obiectiõnum quas ij afferunt qui Scripturæ sacræ authoritatem ab hominum arbitrio pendere opinantur. vers. 1. 2. 3. 4.
2. Probatum firmis. demonstratiõibus Sacræ scripturæ authoritatem Spiritus S. testimonio in hominum piorum cordibus obfirmari. v. 5.

VERVM antequam longius progrediar, quædam inferere operæpretium est de Scripturæ authoritate, quæ non modò animos præparent ad eius reuerentiam, sed omnem dubitationem eximant. Porrò vbi sermonem Dei esse qui proponitur, in confesso est, nemo est tam deploratæ audaciæ, nisi fortè & sensu communi,

Scriptura authoritas non ab hominibus, sed à Dei Spiritu pendet.

& humanitate quoque ipsa destitutus, qui fidem loquēti derogare ausit. Sed quoniam non quotidiana è cælis redditur oracula, & Scripturæ solæ extant quibus visum est Domino suam perpetuæ memoriæ veritatem consecrare: non alio iure plenâ apud fideles auctoritatem obtinent, quàm ubi statuunt è cælo fluxisse, ac si viuæ ipsæ Dei voces illic exaudirētur. Res sanè dignissima quæ & tractetur fusius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, si magis respiciâ quid ferat operis instituti ratio, quàm huius rei amplitudo requirat. Inualuit

Obiectio prima, Scripturam ab Ecclesia determinatione pendere.

autem apud plerosque perniciosissimus error, Scripturæ tantū inesse momenti quantum illi Ecclesiæ suffragiis conceditur: ac si verò æterna inuolabilisque Dei veritas, hominum arbitrio niteretur. sic enim magno cum ludibrio Spiritus sancti quærent, Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiisse? Ecquis salua & intacta ad nostram vsque ætatem peruenisse, certiores reddat? Ecquis persuadeat, librum hunc reuerenter excipien-

Responsio. hic error 1. veritatem Dei hominum arbitrio subicit.

2. Spiritus S. est iniurius. 3. tyrannidem in Ecclesiam inuehit.

4. errores cumulat. 5. consciētias evertit. 6. impiorum sannū fidem nostram subiicit.

Alia resp. ex Apostoli verbis collecta.

Ephes. 2. 20.

dum; alterum numero expungendum: nisi certam istorum omnium regulam Ecclesia præscriberet? Pēdet igitur, inquit, ab Ecclesiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerētia debeat, & qui libri in eius catalogo censendi sint. Ita sacrilegi homines, dum sub Ecclesiæ prætextu volunt effrænatam tyrānidem inuohere, nihil curant quibus se & alios absurditatibus illaqueant, modò hoc vnum extorqueant apud simplices, Ecclesiā nihil non posse. Atqui si ita est, quid miseris consciētias fiet, solidam vitæ æternæ securitatē quærentibus, si quæcunque extant de ea promissiones, lolo hominum iudicio susta, consistant? An accepto tali responso fluctuari & trepidare desinent? Rursum, quibus impiorum sannis subiicitur fides nostra, quantam apud omnes in suspicionem vocatur, si credatur, hominum beneficio, non secus ac precariam habere auctoritatem?

2. Sed eiusmodi tabulæ, vel vno Apostoli verbo pulchrè reffelluntur. Ecclesiam ille restatur, Prophetarum & Apostolorum fundamento sustineri. Si fundamentum est Ecclesiæ Prophetica & Apostolica doctrina: suam huic certitudinem antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque est quod cauillentur, etiam si inde primum exordium ducat Ecclesia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apostolis sint adscribenda, nisi iudicium ipsius intercedat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunque reperierur ea doctrina, Ecclesiam certè præcessit eius approbatio: sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum est igitur commentum, Scripturæ iudicandæ potestatem esse penes Ecclesiam: vt ab huius nutu illius certitudo pendere intelligatur. Quare dum illam recipit, ac suffragio suo obsignat, non ex dubia aut alioqui controuersa authenticam reddit;

Instantia aduersariorum. Solutio.

reddit: sed quia veritatem esse agnoscit Dei sui proprietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quod autem rogant. Vnde persuadebimur à Deo fluxisse, nisi ad Ecclesiæ decretum confugiamus? *perinde* est ac si quis roget. Vnde discemus lucem discernere à tenebris, album à nigro, suaue ab amaro? Non enim obscuriorem veritatis suæ sensum vltro Scriptura præ se fert, quã coloris sui res albæ ac nigræ: saporis, suaues & amaræ.

3 Scio equidem vulgo citari Augustini sententiã, vbi se Evangelio crediturum negat nisi Ecclesiæ ipsum moueret auctoritas. Sed quàm perperã & calumniosè citerur in eum sensum, ex cõtextu facile est deprehẽdere. Negotiũ illi erat cũ Manichæis, qui absque controuersia credi sibi volebãt, quum veritatem se habere pollicerentur, non ostẽderent. Quia verò ut Manichæo suo fidem astruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnã facturi sint si in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere persuasionis eum sint in suam sententiã adducturi. Postea subiicit: Ego vero non crederem Euãgelio, &c. significans se, quum alienus esset à fide, non aliter potuisse adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quã Ecclesiæ auctoritate victum. Et quid mirum, si quis nondum Christo cognito, hominum respectum habeat? Non ergo illic docet Augustinus fundatam esse piorum fidem in Ecclesiæ auctoritate: nec Euangelii certitudinem inde pendere intelligit, verum simpliciter nullam fore Euangelii certitudinem infidelibus, vt inde Christo lucrifiant, nisi Ecclesiæ consensus eos impellat. Atque id paulo antè non obscurè confirmat, ita loquendo: Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irrifero, quid putas nobis esse iudicandum, quidue faciendum, nisi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod nondũ valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: nõ iam hominibus, sed ipso Deo intrinsicè mentem nostram firmante atque illuminante? Hæc certè sunt Augustini verba: ex quibus cuius colligere promptum est, non hanc sancto viro fuisse mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrioue Ecclesiæ suspenderet: sed tantũ vt indicaret quod nos quoque verum fatemur, eos qui nondum Spiritu Dei sunt illuminati, Ecclesiæ reuerentia ad doctrinam induci, vt Christi fidem ex Euangelio discere sustineant: atque ita hoc modo Ecclesiæ auctoritatem isagogen esse qua ad fidem Euangelii præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longè alio fundamento vult esse suffultam. Alioqui non nego quin sæpe Manichæos Ecclesiæ vniuersæ consensu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa ad

Alterius obiectionis refutatio.

Tertia obiectionis ex Augustini sententia per se considerata.

Contra Epistolam fundamenti, cap. 5.

Eiusdem lib. cap. 4.

Augustinus seipsum exponit.

Vide eundem Aug. lib. 2. de ordine, c. 9.

Lib. 32.

uerſus Fauſtum exprobratio: quod ſe Euangelicæ veritati non ſubdat, tam fundatæ, tam ſtabilitæ, tanta gloria diffamata, & à tempore Apoſtolorum per certas ſucceſſiones commendatæ. Sed nuſquam eo ſpectat, vt pendere doceat quam Scripturis authoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tãtũ, quòd in cauſa plurimum valebat, vniuerſale Eccleſiæ iudicium proferat, in quo aduerſariis erat ſuperior. Si quis pleniorẽ huius approbationem deſiderat, libellum eius legat de vtilitate credendi: vbi reperiet, non aliam credendi facilitatem ab ipſo commendari niſi quæ nobis aditum modo præbeat, ſitque opportunum inquirendi exordium, vt ipſe loquitur: non tamen in opinione acquieſcendum eſſe, ſed certa & ſolida veritate nitendum.

Concluſio, ſcripturam à Deo loquente authoritatem ſumere.

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè ſtabiliri doctrinæ fidem, quàm nobis indubiè perſuaſum ſit authorem eius eſſe Deum. Itaque ſumma Scripturæ probatio paſſim à Dei loquentis perſona ſumitur. Non iactant Prophetæ & Apoſtoli vel acumen ſuum, vel quæcunq; fidem loquentibus conciliant, neque inſiſtunt rationibus: ſed ſacrum Dei nomẽ proferunt, quo ad obſequium cogatur totus mundus. Nunc videndũ quomodo non opinione tantũ probabilis, ſed liquida veritate pateat, nõ temerè, nec faciliter obtendi Dei nomen. Iam ſi cõſcientiis optimè conſultum volumus, ne inſtabili dubitatione perpetuò circũferantur, aut vacillent, ne etiã hæſitent ad minimos quoſque ſcrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda eſt hæc perſuaſio, nempe ab arcano teſtimonio Spiritus. Verum quidem eſt, ſi argumentis agere libeat, multa poſſe in medium proferri quæ facile eũncant, ſiquis eſt in cælo Deus, Legẽ & Prophetias, & Euangelium ab eo manaſſe. Imò quamuis docti homines & ſummo iudicio præditi contra inſurgant & omnes ingenij vires cõferant atque oſtendent in hac diſceptatione: niſi tamen ad perditam impudentiã obdurerint, extorquebitur illis hæc confeſſio, manifeſta ſigna loquentis Dei cõſpici in Scriptura, ex quibus pateat cęleſtẽ eſſe eius doctrinam, ac paulo poſt videbimus, omnes Scripturæ ſacræ libros quibuſque aliis ſcriptis longiſſimè præcellere. Imò ſi puros oculos, & integros ſenſus illuc aſſerimus, ſtatim occurret Dei maietas, quæ ſubacta reclamãdi audacia, nos ſibi parere cogat. Præpoſterè tamen faciunt qui diſputando contendunt ſolidã Scripturæ fidẽ adſtrudere. Equidẽ tametſi nec ſumma dexteritate, nec faciãdia polleo: ſi tamẽ mihi certamẽ eſſet cũ vaferimis quibuſque Dei contẽptoribus, qui in labefactanda Scriptura ſolertes & faceri videri appetunt, non difficile mihi fore conſido obſtreperas eorum voces compeſcere, ac ſi vtilis in reſellendis eorum cauillis eſſet labor, non magno negotio qua-

Doctis omnibus niſi prorsus pudorem exuerint aſſentientibus.

qua-

quas in angulis iactantias mullitant discuterem. Verùm si quis sacrum Dei verbum asserat ab hominum maledictis, non pro-
tinus tamen quam requirit pietas certitudinẽ cordibus infi-
get. Quia opinione tantùm stare videtur religio profanis ho-
minibus, nequid stultè aut leuiter credant, ratione probari si-
bi cupiunt ac postulant Mosen & Prophetas diuinitus loquu-
tos esse. Atqui testimonium Spiritus omni ratione præstantius
esse respondeo. Nam sicuti Deus solus de se idoneus est testis
in suo sermone: ita etiã nõ antè fidem reperiet sermo in ho-
minum cordibus quàm interiore Spiritus testimonio obsigne-
tur. Idè ergo Spiritus qui per os Prophetarum loquutus est, in
corda nostra penetret necesse est, vt persuadeat fideliter protu-
lisse quod diuinituserat mandatũ. Atque hæc connexio aptis-
simè ab Iesaja ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te est,
& verba quæ posui in ore tuo & seminis tui, in perpetuum non
deficient. Bonos quosdam malè habet quòd dum impunè ob-
murmurant impii contra Dei verbum, non ad manum suppet-
rat clara probatio. Quasi verò non ideo vocetur Spiritus & si-
gillum, & arrha ad confirmandam piorum fidem, quia donec
mentes illuminet, semper inter multas hæsitaciones fluctuant.

5 Maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus sanctus intus do-
cuit, solidè acquiescere in Scriptura, & hanc quidem esse auctori-
tatem, neque demonstrationi & rationibus subiici eam fas esse:
quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus testimo-
nio consequi. Etsi enim reuerentiam sua sibi vltro maiestate
conciliat, tunc tamen demum seridò nos afficit quum per Spiri-
tum obsignata est cordibus nostris. Illius ergo virtute illumina-
ti, iam nõ aut nostro, aut aliorum iudicio credimus, à Deo esse
Scripturam: sed supra humanum iudicium, certò certius consti-
tuimus (non secus ac si ipsius Dei numen illic intueremur) ho-
minũ ministerio, ab ipsissimo Dei ore ad nos fluxisse. Non ar-
gumenta, non verisimilitudines quærimus quibus iudicium no-
strum incumbat: sed vt rei extra æstimandi aleam positæ, iudi-
cium ingeniumque nostrum subiicimus. Non id quidem qua-
liter solent quidam interdum rem incognitam arripere, quæ
mox perspecta displicet: sed quia inexpugnabilem nos veritatẽ
tenere, probè nobis conscius sumus. Neque qualiter superstitio-
nibus solent miseri homines captiuam mentem addicere: sed
quia non dubiam vim numinis illic sentimus vigere ac spirare.
qua ad parendum, scientes quidem ac volentes, viuimus tamè
& efficacius quàm pro humana aut voluntate, aut scientia tra-
himur & accendimur. Itaq; optimo iure per Iesaiã clamat Deus
Prophetas cũ toto populo sibi esse testes, quia vaticiniis edocti,
indubiè tenebãt absque fallacia vel ambiguitate loquutum esse
Deum. Talis ergo est persuasio quæ rationes non requirit: ta-

Quarta obie-
ctio. profanis ho-
minib. familia-
ris.

Responsio.

Iesaja. 51. 16.

Postrema con-
necessaria con-
clusio, Spiritus
S. Testimonio
Scripturae S. au-
thoritatem cor-
dibus piorum
obsignata.

Certitudo huius
testimonij.

Confirmatio, à
dicto Propheta
Iesaja. 45. 10.

lis noticia, cui optima ratio constet, nepe in qua securius constantiusque mens quiescit quam in vllis rationibus: talis denique sensus, qui nisi ex cælesti reuelatione nasci nequeat. Non aliud loquor quam quod apud se experitur fidelium unusquisque, nisi quod longè infra iustam rei explicationem verba subsidunt. Pluribus nunc superfedeo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum se offeret: tantum nunc sciamus, veram demum esse fidem quam Spiritus Dei cordibus nostris obfigurat: Imò vna hac ratione cõtentus erit modestus ac docilis lector: promittit Iesaias omnes renouatæ Ecclesiæ filios, Dei fore discipulos. Singulari priuilegio illic Deus solos electos dignatur, quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium est nisi prompta alacritas ad audiendam vocem Dei? Atqui Deus audiri postular per os Mosis, sicuti scriptum est. Ne dicas in corde tuo. Quis ascendet ad cælum, aut quis descendet in abyssum? ecce sermo est in ore tuo. Si hunc intelligentiæ thesaurũ filiis suis reconditum esse Deus voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tanta inscitia & stupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quosque, donec in Ecclesiæ corpus insiti fuerint. Adde quòd Iesaias non extraneis modò, sed Iudæis etiam qui domestici cenferi volebant, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonens, simul causam addit, Quia nõ reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex opposito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

Ab experientia fidelium.

Ab aucto testimonio.
Iesa. 54. 13.

Deut. 30. 12.

Iesa. 53. 41

CAPVT VIII.

Probationes, quatenus fert humana ratio satis firmas suppeterè ad stabiliendam Scripturam fidem.

Huius capituli partes sunt quatuor.

1. Prior, generales quasdam probationes continet, quæ ex vtriusque Testamenti libris facillè colligi possunt: doctrinæ sacræ videlicet dispositionem, dignitatem, veritatem, simplicitatem, effacaciam & Maiestatem, sect. 1. 2.
2. Altera, speciales probationes ex veteri Testamento petitas proponit: nempe librorum Mosis antiquitatem, auctoritatem, miracula, prophetias, sect. 3. 4. 5. 6. 7. aliorum item Prophetarum prædictiones & admirabilem consensum, sect. 8. Additur duarum aduersus Mosis & prophetarum libros obiectiones refutatio, sect. 9. & 10.
3. Tertia ex Nouo testamento collectas exhibet probationes: harmoniam

nam Evangelistarum de celestibus mysteriis differentium. Ioannis; Pauli & Petri in scribendo maiestatem: Apostolorum insignem vocationem, & Pauli conuersionem, sect. 11.

4 Postrema, depromptas ex Ecclesiastica historia probationes representat: Ecclesiæ perpetuum consensum in recipienda & conseruanda Dei veritate: ipsius veritatis, vt seipsam tueretur inuictum robur: piorum (tot modis alioqui inter se dissidentium) conuenientiam: nonnullorum illustrium virorum piam eiusdem doctrinæ professionem: martyrum denique constantiam omnem humanum captum superantem: sect. 12. & 13. His adiungitur tractationis conclusio.

Æc nisi certitudo adsit quolibet humano iudicio & superior & validior, frustra Scripturæ auctoritas vel argumentis muniatur, vel Ecclesiæ consensu stabilietur, vel alijs præsidijs confirmabitur. si quidem nisi hoc iacto fundamento,

*Secundaria ad-
minicula ad sta-
biliendam S.
scriptura fidem
In Genere.*

suspensa semper manet. Sicuti contra, vbi semel communi sorte exemptam religiosè ac pro dignitate amplexi sumus, quæ ad eius certitudinem animis nostris inferendam & infingendam non adedò valebant, tunc aptissima sunt adminicula.

*1. Sacra doctrina
na dispositio.
2. Dignitas.
3. Veritas.*

Mirum enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intentiore studio reputamus quàm ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quàm cælestis vbiq; &

nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter se consensio, & eiusmodi reliqua quæ ad conciliandam scriptis maiestatem conueniunt. Tum verò solidius adhuc confirmantur corda nostra, dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationem nos rapi.

4. Simplicitas.

Nam & hoc non sine eximia Dei prouidentia factum est, vt sublimia regni cælestis mysteria sub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne si splendidiore eloquentia illustrata forent, cauillarentur impii, solam eius vim hic regnare. Nunc quum inculta illa, & tantum non rudis simplicitas maiorem sui reuerentiam excitet quàm vlla Rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potentiorum Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo absque ratione Apostolus Dei virtute, non

1. Cor. 24.

humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed ostensione Spiritus & potentiæ commendabilis fuisset, siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis iussulta præsidijs, sola ipsa sibi ad se sustinendam sufficit. Hæc autem virtus quàm propria sit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis quamlibet artificiosè expolitiss,

5. Efficacia.

nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet. Lege Demosthenem, aut Ciceronem: lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosuis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt, rapiant: verum inde si ad sa-

eram istam lectionem te conferas, velis nolis ita viuide te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis insidebit, vt præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philosophorum propè euanescat: vt promptum sit perspicere, diuinum quiddam spirare sacras Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto interuallo superent.

6. *Maiestas, quæ in scriptis Prophetis euocat.*

2. Fateor quidē Prophetis nonnullis elegās & nitidū, imò etiā splendidū esse dicendi genus: vt profanis scriptoribus nō cedat eorū facundia. ac talibus exēplis voluit ostendere Spiritus S. nō sibi defuisse eloquētiam dum rudi & crasso stylo alibi vsus est. Ceterū siue Dauidē, Iesaiā & similes legas, quibus suauis & iucūda fuit oratio, siue Amos hominē pecuariū, Ieremiā & Zachariā, quorū asperior sermo rusticitatē sapit, vbique cōspiciuā erit illa quā dixi Spiritus maiestas. Nec me latet, vt Satā in multis est Dei ēmulus, quo se fallaci similitudine melius insinuet in animos simpliciuū, ita impios errores quibus miseros homines fallebat, astute sparsisse inculco sermone & ferè barbaro, & sepè obsoletis loquendi formis vsū esse, vt sub hac larua tegetet suas imposturas. sed quā inanis & putida sit affectatio, vident omnes mediocri sensu præditi. Quantū verò ad sacrā Scripturā attinet, quāuis multa arroderi conentur proterui homines, cōstat tamen sententiis refertā esse quæ humanitus concipi non potuerint. Inspiciantur singuli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè excesserit humanum modum: vt palato profus carere censendi sint quibus insipida est eorum doctrina.

Speciales probationes, ex veteri Testamento. Mercurius Trismegistus. Plato. Herodotus. 1. Librorum Mosis antiquitas. Plutarchus, &c. Diodorus. Vide Eusebiū, de præparatione Euangelica, li. 2. cap. 1.

3. Tractarunt alij hoc argumentum copiose: quo fit vt pauca tantū delibare in præsens sufficiat quæ ad summā totius causæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attingi, non parū habet ponderis ipsa Scripturæ antiquitas. Nā vteunq; Græci scriptores de Ægyptiaca theologia multa fabulentur, nullū tamen cuiusquā religionis monumentū extat quod non sit Mosis seculo longè inferius. Neq; Moses nouū Deū cōminiscitur: sed quod de æterno Deo lōga tēporum serie à patribus quasi per manus traditū acceperant Israclitæ, proponit. Quid. n. aliud agit, quā vt ad fœdus ipsos renocet cum Abrahamo initum? Quod si rē inauditam attulisset, nullus erat accessus: sed oportuit liberationem à seruitute, in qua detinebātur, rem omnibus notā ac tritā esse: vt audita eius mentio protinus omnū animos erigeret. Quintam, de quadringentorum annorum numero probabile est fuisse edoctos. Nunc reputandum est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tanto interuallo temporum superat alios omnes scriptores) repetit doctrinæ suæ traditionem, quantum vetustate Scripturæ sacra inter alias omnes emineat.

Quæ Ægyptiorum delirius merito opponitur.

4. Nisi fortè Ægyptiis credere libeat vetustatē suā extendentibus ad sex annorū nulla ante creatū mundū. Sed quū profanis etiā quibusq; semper ludibrio fuerit eorum garrulitas, non

est cur in eius refutatione laborē. Citat autem Iosephus contra Appionē testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium consensu doctrinam in Lege proditam ab vltimis seculis fuisse celebrē, quāuis neq; lecta, neq; verē cognita fuerit. Iā neque haberet apud malignos suspicio, nequa etiā improbis cauillandi esset anſa, vtriq; periculo optimis remediis Deus occurrit. Dū refert Moſes quid trecentis ferē antē annis cæleſti aſſlatu pronuntiaſſet Iacob de poſteris ſuis, quomodo tribū ſuā nobilitat? Imò eā notat æterna infamia in perſona Levi. Simeō, inquit, & Levi vaſa iniquitatis: in conſilium eorū nō veniat anima mea, nec in arcanū eorū lingua mea. Certē potuit de decus illud ſilere: non tantū vt patri ſuo parceret, ſed ne ſeipſum cum tota familia aſpergeret eiuſſe ignominia parte. Quomodo ſuſpectus eſſe poterit qui pri mū familiae ex qua oriundus erat, authorē Spiritus ſancti oraculo deteſtabilē fuiſſe vltro prædicans, neq; priuatim ſibi cōſulit, neq; recuſat ſubire inuidiā apud gentiles ſuos, quibus haud dubiè hoc moleſtum erat? Quum etiā impiū Aaronis germani fratris & Mariæ ſororis murmur commemorat, dicemūſne ex carnis ſuæ ſenſu loqui, an parere Spiritus Sancti imperio? Adhęc quū ſumma eius eſſet authoritas, cur ſaltē ius ſummi Sacerdotii non relinquit filiis ſuis, ſed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantūm ex multis delibo: ſed in ipſa Lege paſſim occurrent multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt abſque controuerſia Moſes quaſi Dei Angelus è cælo prodeat.

5 Iam verò tot ac tā inſignia quæ refert miracula, totidem ſunt Legis ab ipſo latae prodiæq; doctrinae ſanctiones. Nā quod nube abreptus fuit in montem: quòd illic vſque ad diem quadrageſimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipſa Legis promulgatione facies eius tanquā ſolaribus radiis fulgebat: quòd vndiq; micabāt fulgetra: tonitrua & fragores toto ære exaudiebātur: tuba etiā nullo humano ore inflata clangebat: quòd tabernaculi ingreſſus nube oppoſita excipiebatur à cōſpectu populi: quòd horrendo Core, Dathā & Abirō, totiūſq; impia factionis exitio tā mirificè vindicata fuit eius authoritas: quòd lapis virga percuffus flumen protinus eiecit: quòd Man è cælo ad eius precationē depluit: nonne hinc Deus ipſū cælitus cōmendabat tanquā indubiū Prophetā? Siquis obiiciat, me ſumere pro conſeſſis quæ controuerſia nō careāt, huius cauilli facilis eſt ſolutio. Nā quum hæc omnia pro concione publicauerit Moſes, quis fingēdi locus fuit apud ipſos rerum geſtarum oculatos teſtes? Scilicet prodiſſet in medium, ac populum infidelitatis, cōtumaciae, ingrati tudinis aliorūque ſclerum coguens, ſuam doctrinam ſub ipſorum conſpectu iactaſſet ſancitam fuiſſe iis miraculis quæ ipſi nunquam vidiffent.

2. *Authoritas.*

Gen. 49. 56.

Num. 12. 7.

3. *Miracula.*

Exod. 24. 18.

Exod. 34. 29.

Exo. 19. 16.

Exod. 40. 34.

Num. 16. 24.

Num. 20. 10.

Num. 11. 9.

Obiectionis pro-
fana refutatio.

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, simul odiosè coniungi quæ totum populum stimulare ad reela mandū poterant si vel minima fuisset occasio. vnde apparet nō aliter vt subscriberēt fuisse adductos, nisi quia plus satis cōiuncti erant sua experientia. Ceterū quoniā res erat illustrior quàm vt profanis scriptoribus liberum esset negare edita fuisse à Mose miracula, calumniam illis suggessit pater mendacii. ea magicis artibus adscribens. Sed qua coniectura magum fuisse insimulauit qui tātōpere ab hac superstitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantū cōsulerit magos & ariolos? Certè ne mō impostor præstigiis ludat, qui non obstupescere vulgi animos studeat captandæ famæ causā. Quid autē Moses? se & fratrem Aaronem nihil esse clamans, sed tantū exequi quæ Deus præscripsit, satis abstergit omnem sinistram notam. Iā si res ipsæ considerentur, quæquā incantatio facere potuit vt manna è cælo quotidie pluens, ad populum alendum sufficeret: si quis plus iusta mensura repositū haberet, ex ipsa putredine disceret incredulitatem suā diuinitus puniri? Adde quod multis seriis probationibus sic examinari passus est Deus seruum suum, vt nunc obstrepando nihil proficiant improbi. Quoties enim superbè & petulanter nunc surrexit totus populus, nunc quidam inter se conspirando, sanctum Dei seruum euertere conati sunt, eorum furorem præstigiis eludere qui potuit? Et euentus palàm docet, hoc modo lancitam in omnia secula fuisse eius doctrinam.

Alia obiectio impia.

Refutatio.
Leu. 20. 6.
Exo. 16. 7.

4. Prophetia.
Gen. 49. 10.

Regni sceptrum tribui Iudæ assignatum,
1. Sam. 11. 15.
1. Sam. 16. 13.

7 Adhęc quod tribui Iuda in persona Patriarchæ Iacob assignat principatum quis neget spiritu Prophetico factum esse: præsertim si rem ipsam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi nostræ subiicimus? Finge Mosen primū esse vaticiniū auctorem: ex quo tamen scriptum hoc memoriæ prodidit: prætereūt anni quadringenti quibus nulla est in tribu Iuda sceptri mentio. Post Saulem inauguratum videtur regia potestas in tribu Benjamin residere. Quomōdo à Samuele vngitur Dauid, quænam eius transferendæ ratio apparet? Quis regē sperasset ex plebeia hominis pecuarii domo exiturum? Et quomōdo illic septem essent fratres, quis minimo natu honorē destinasset? Qua deinde ratio ne ad spem regni peruenit? Quis humana arte vel industria vel prudentia gubernatam fuisse vnctionem dicat, ac non potius vaticiniū cælestis complementum esse? Similiter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis, obscurè licet, prædicat, quomōdo post duo ferè annorum millia euenerint, an nō diuino afflatu ipsum loquutum esse palàm faciūt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè spirant, vt sanis hominibus constet, Deum esse qui loquitur. Breuiter, vnum Canticum illustre speculum est in quo Deus euidenter apparet.

Gentium vocatio.

Deut. 32.
5. *Aliorum Prophetarum prædictiones.*

8 In reliquis autem Prophetis multo etiam nū clarius id cernitur.

nitur. Pauca tantùm exempla deligam, quia in omnibus colligendis nimius esset labor. Quum Iesaiæ tempore pacatum esset regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præsidij sibi repositum putaret, de excidio urbis populique exilio cõcionabatur Iesaias. Ut demus nondum satis clarum specimen fuisse diuini instinctus, multo ante prædicere quæ tunc videbantur fabulosa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen simul de redemptione vaticinia edit, vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrus nominat, per quem subigendi erant Chaldæi, & populus in libertatem afferendus. Elapsi sunt anni plus centum ex quo ita vaticinatus est Propheta priusquam nasceretur Cyrus, nam hic centesimo demum anno aut circiter post illius mortem natus est. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrum cui cum Babylonis bellum futurum esset: qui tam potenti monarchia sub manum suam redacta, finem Israelitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, sine villo verborum ornatu, nonne indubia esse Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Iesaias loquitur, planè demonstrat? Rursus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis septuaginta finiret tempus captiuitatis, reditumq; & libertatem indiceret, nonne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis sancitam fuisse Prophetarum auctoritatem, adeoque impietum esse quod ipsi iactant ad vindicandam sermonibus suis fidem? Priora ecce venerunt, noua annuntio: antequam oriantur, nota vobis faciam. Omitto quod

Excidium Hierosolymitanum, & reditus populi ex Babylone, Cyri opera. Iesa. 45. 1.

Ier. 25. 11. 12.

Iesa. 42. 9. 6. Consensus.

Danielis prophetia illustris cap. 9. &c.

Obiect. prima, aduer. Mosem, & Prophetas.

Responsio.

9 Scio quid in angulis obstrepant quidam nebulones, vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenij sui ostentent. Quærun enim, quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis hæc fuisse scripta quæ sub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæstionem mouere audent, fueritne vnquam aliquis Moses. At si quis in dubium reuocet fueritne vnquam vel Plato aliquis, vel Aristoteles, vel Cicero, quis non colaphis aut flagellis castigandam talem insaniam dicat? Fuit Lex Mosi cælesti magis prouidentia, quàm hominum studio mirabiliter conseruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus sepulta iacuit, ex quo pius rex Iosias eam inuenit, per continuas atatum successiones inter manus hominum versata est.

2. Reg. 22. 8. 2. Chron. 34. 15.

Neque verò quasi rem ignotam aut nouam protulit Iofias, sed quæ semper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erat memoria. Dicitur enim in templo volumen prototypon: dicitur regiis archiuis descriptum inde exemplar. tantum hoc acciderat quod Sacerdotes Legem ipsam ex solenni more publicare desierant, & populus etiam ipse vsitatam lectionem neglexerat. Quid quod nullum ferè seculum præterit quo non confirmata renouataque fuerit eius sanctio: an iis incognitus erat Moses qui Dauidem tractabant? Verum, vt de omnibus simul loquar, certo certius est ipsorum scripta non aliter peruenisse ad posteros quam de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum serie à patribus tradita, qui partim lequentes audierant, partim recenti memoria discabant ab auditoribus, fuisse ita loquutos.

Altera obiectio.

1. Mach. 1. 59.
Responsio.

10 Imò quod ex Machabæorum historia obiciunt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale est vt nihil ad eam stabiliendam excogitari possit aptius. Primum tamen quem obtendunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt. Quum Antiochus, inquit, libros omnes iusserit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem vicissim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerint. Constat enim post sedatam sæuitiam mox extitisse, & à piis omnibus qui in eorum doctrina educati familiariter eos nouerant, sine controuersia fuisse agnitos. Quinetiam quum omnes impij, quasi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè insultauerint, nemo vaquã illis obicere ausus est falsam librorum suppositionem. Nam qualiscunque, eorum opinione, sit religio Iudaica, Mosen tamè ipse esse authorem fateantur. Quid ergo aliud quam proteruiam suam plusquam caninam produnt isti blaterones, dum supposititios libros esse mentiuntur, quorum sacra vetustas historiarum omnium con-

*De admirabili
providentia Dei
in libris sacris
per tot secula con-
seruatu ac con-
seruatu inter tot
hostes & tam
seuas persecu-
tiones.*

sensu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calūniis frustra plus operæ impendam, potius hinc reputemus quantã Dominus conseruandi Verbi sui curam habuerit, quando ipsum ex truculentia sæuissimi tyranni, quasi ex præsentis incendio præter spem omnium eripuit: quod pios Sacerdotes aliòsque tanta constantia instruxit, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispendio, si opus foret, redemptum, ad posteros transmittere: quod acerrimam tot præsidum ac satellitum conquisitionem frustratus est. Quis insigne ac mirificum Dei opus non agnoscat, quod sacra illa monumenta quæ prorsus interuisse sibi impij persuaserant, mox quasi postliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta est enim Græca interpretatio quæ per totum orbem ea vulgaret. Neque in eo tantum apparuit miraculum quod fœderis sui tabulas Deus à sanguinariis Antiochi edictis vindicauit, sed quod inter tam multi-

*Græca interpre-
tatio.*

multi-

multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox prope ad internecionem redacta fuit, saluæ tamen superfuitæque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modo, sed prope incognita facebat: & certè, nisi religioni contentum voluisset Deus, in totum periisset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vsu desiciuerint, ex eius seculi Prophetis apparet: quod idèò notatu uile est, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutis doctrinam in lege & Prophetis comprehendam nobis Deus seruauit, ut Christus suo tempore pat. fieret? Per infensissimos Christi ipsius hostes Iudeos: quos merito Ecclesiæ Christianæ librariorum Augustinus idèò appellat, quia nobis subministrarunt lectionem cuius ipsi vsum non habent.

Iudeorum diligentia.

II Porro si ad nouum testamentum venitur, quàm solidis futuris nititur eius veritas? Historiam humili abiectioneque sermone tres Euangelistæ recitant. fastidio est multis superbis ista simplicitas: nempe quoniã ad præcipua doctrinæ capita nõ attendunt, ex quibus colligere facillè esset eos supra humanum captũ de cælestibus mysteriis disserere. Certè quicumque ingenui pudoris gutta prædũ erunt, lætèo primo capite Lucæ pudent. Iam Christi conciones quarum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni contèptu eorũ scripta facillè eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius prosternit. Prodeant in medium omnes isti nasuti censor, quibus summa voluptas est Scripturæ reuerentiam ex suis & aliorum cordibus excutere, legant Iohannis Euangelium: uelint nolint, illic reperient mille sententias quæ saltim eorum fœcordiam expergefiant: inidè quæ eorum conscientis ad cohibendos eorum risus horribile iurât cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio est, in quorum scriptis quamuis maior pars cæcutiat, ipsa tamen cælestis maiestas deuinctos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnum verò hoc eorum doctrinam supra mundum satis superque attollit, quòd Matthæus ad mensæ suæ quæstum antea affixus, Petrus & Iohannes in nauiculis suis uersati, omnes crassi idiotæ nihil didicerant in hominum schola quod aliis traderent. Paulus verò non tantùm ex professo hoste, sed etiam sæuo & sanguinario, conuersus in nouum hominem, subita & insperata mutatione ostendit cælesti imperio se compulsam doctrinam quam oppugnauerat asserere. Negæt canes isti Spiritum sanctũ super Apostolos delapsum esse, uel saltem historiæ fidem abrogent: res tamen palàm clamat à Spiritu fuisse edoctos, qui antè in ipsa plebe cõtemptibiles, repente de cælestibus mysteriis tã magnificè disserere cõperunt.

Speciales probationes ex nouo Testamento.

1. Euangelistarũ trium harmonia & sublimis in scribendo simplicitas.

2. Iohannis, Pauli & Petri maiestas.

3. Apostolorum uocatio.

4. Pauli conuersio.

Ex historia & ecclesiastica probationes.

1. *Perpetuus Ecclesie consensus in recipienda & conservanda veritate.*

2. *Ipsius veritatis inuictum robur.*

3. *Prorum (tot modis aliis qui inter se dissidentium) conuenientia.*

4. *Eruditorum virorum pia professio.*

5. *Martyrum constantia.*

Conclusio, tum demum eiusmodi testimonia non fore inania, dummodo interna Spiritus S. persuasione fundata fuerit in cordibus hominum Scripturae certitudo.

12 Adde quòd aliæ quoque sunt optimæ rationes cur pondere suo non careat Ecclesiæ consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot seculorum voluntates constanter in eius obedientiam consensisse: & vt cunq̃ue miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorsus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen iustar palmæ superiorè euasisse, & inexpugnabilem perstitisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio, vel sophista, vel rhetor olim fuit, qui vim suam aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuersa terræ potentia se armauit: in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam vali dè vndequaque impetita restitisset, non nisi humano freta præsidio? Quin magis hòc ipso à Deo esse conuincitur, quòd relucantibus humanis omnibus studiis, sua tamen virtute vsque emerferit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, non gens vna in eam recipendam & amplexandam conspirauit: sed quàm longè latèque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus aliis nihil inter se commune erat, sancta conspiratione suam auctoritatem adepti est. Porro quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus aliis inter se dissidentium, quando eam non nisi cælesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omnium quidem, sed quibus, ceu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

13 Iam quanta securitate nos ei doctrinæ nomen dare par est, quam tot sanctorum virorum sanguine sancitam ac testificatam videmus? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adèd magna alacritate oppetere: nos cum tali arrhabone ad nos transmissam, qui non certa & inconcussa persuasione susciperemus? Non ergo est mediocris Scripturæ approbatio, tot testium sanguine fuisse obsignatam: præsertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei testimonium appetiisse, non fanatica intemperie, qualiter interdum erratici spiritus solent: sed firmo constantique, sobrio tamen Dei zelo. Aliæ sunt nec pauca nec inualidæ rationes, quibus sua Scripturæ dignitas ac maiestas non modò asseratur piis pectoribus, sed aduersus calumniatorum technas egregiè vindicetur: sed quæ non satis per se valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cælestis Pater, suo illic numine patefacto, omni controuersia eximit. Quare tum verè demum ad saluificam Dei cognitionem Scriptura satisfaciet, vbi interiori Spiritus sancti persuasione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eam confirmandam humana extant

tant

tant testimonia, sic inania non erunt, si præcipuum illud & summum, velut secundaria nostræ imbecillitatis adminicula, subsequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam esse verbum Dei: quod nisi fide, cognosci nequit. Meritò itaque Augustinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

CAPVT IX.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui, posthabita Scriptura, ad reuelationem transfuclant.

DORRO qui repudiata Scriptura, nescio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putandi sunt. Emerferunt enim nuper vertiginosi quidam, qui Spiritus magisterium fastuosissimè obtendentes, lectionem ipsi omnem respuunt, & eorum irrident simplicitatem qui emortuam & occidentem, vt ipsi vocant, literam adhuc conlectantur. Sed velim ab ipsis scire quisnam sit iste spiritus cuius afflatu eò sublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem despiciere auiant. Nam si Christi Spiritum esse respondent, per quàm ridicula est eiusmodi securitas: siquidem Apostolos Christi, aliòsque in prima Ecclesia fideles non alio spiritu illuminatos fuisse, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorum verbi Dei contemptum inde didicit, sed vnusquisque potius maiore reuerentiâ imbutus fuit: quemadmodum eorum scripta luculentissimè testantur. Et sanè sic per os Iesaiæ prædictum fuerat. Neque enim vbi dicit, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo non discedent ab ore tuo, neque ab ore seminis tui in perpetuum, veterem populum externæ doctrinæ astringit ac si elementarius esset: quin potius veram hanc & plenam sub Christi regno scælicitatem nouæ Ecclesiæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando sacrilegio diuelli ab istis nebulonibus quæ inuolabili nexu propheta coniunxit. Huc adde quòd Paulus in tertium vsque cælum raptus, non destitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: sicuti & Timotheum singularis præstantiæ doctorem hortatur vt lectioni attendat. Ac memoratu dignum est elogium illud quo Scripturam ornat, vtilè est

Libertinorū, qui se spirituales cognominant, ingenium & error paucis describuntur.

Refutatio 1. Apostoli & verbi Christiani omnes verbum Dei scriptum amplexi sunt.

Confirmatio ex verbis Ies. 59. 21. petita.

Alteræ, ab exemplo & dictis Pauli.
1. Tim. 4. 13.
2. Tim. 3. 16.

2. *Christi spiritus verò scriptis doctrinam in mentibus priorum absignat.*
Iohan. 13. 10.

se ad docendum, monendum, arguendum, quo perfecti reddantur serui Dei. Quàm diabolici furoris est caducum, vel temporalem Scripturæ usum fingere, quæ ad vltimam vsque meritam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi respondet ab ipsis velim, an alium hauserint spiritum ab eo quem discipulis suis Dominus promittebat. Tamen si extrema infania vexantur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare audent. Qualem autem fore promittendo denuntiabat? nempe qui non à seipso loqueretur, sed suggereret eorum animis & instillaret quæ ipse per verbum tradidisset. Non ergo promissi nobis Spiritus officium est, nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelij doctrina abducamur: sed illam ipsam quæ per Euangelium commendatur, doctrinam mentibus nostris obsignare.

2. Pet. 1. 19.

2. Vnde faciliè intelligimus Scripturæ & lectioni & auscultationi esse studiosè incumbendum, si quem à Spiritu Dei usum ac fructum percipere libet (sicuti etiam laudat Petrus eorum studium qui attentè sunt ad Propheticam doctrinam, quæ tamen videri poterat loco cessisse post exortam Euangelij lucæ) contra verò, si quis spiritus, præterita verbi Dei sapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac mendacij suspectum esse debere. Quid enim? quomodo se Satan in angelum lucis transfiguret, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus nisi certissima nota discernatur? Et sanè perspicuè nobis designatus est voce Domini: nisi quia sponte in suum exitium errare affectant miseri isti, dum Spiritum à seipsis potius quàm ab ipso querunt. At verò indignum esse causantur, Spiritum Dei, cui subiicienda sunt omnia, Scripturæ subiacere. Quasi verò

3. *Satana præstigia nisi verbi scripti auxilio detegi nequeunt.*

1. *Obiectio Libertinorum.*
Responsio.

si hoc ignominiosum Spiritui sancto, sibi esse vbique parem & conformem, sibi per omnia constare, nusquam variare. Equidem si ad humanam, vel angelicam, vel alienam quamuis regulam exigeretur, censendus tum esset, in ordinem, adde etiam si placet, in seruitutem redigi. sed dum sibi ipsi comparatur, dum in seipso consideratur, quis ideo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur: fatcor: sed quo suam apud nos maiestatem sanciri voluit. Nobis abunde esse debet, simul atque se nobis insinuat. Verùm ne sub titulo suo Satanae spiritus obrepat, in sua imagine quam Scripturis impressit, vult à nobis recognosci. Scripturarum author est: varius dissimilisque esse non potest. Qualem igitur se illic semel prodidit, talis perpetuò maneat oportet. Hoc contumeliosum illi non est: nisi forte honorificum ducamus à seipso desciscere & degenerare.

2. *Obiectio petita ex verbis Apostoli.*

3. Quòd verò literæ occidenti nos incubare cauillantur, in eo pœnas luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim constat Paulum

Paulum illic aduersus pseudoapostolos contendere, qui quidem Legem citra Christum commendantes, à Noui testamenti beneficio populum auocabant, quo paciscitur Dominus se Legem suam in fidelium viscera insculpturum, & cordibus inscri-

2. Cor. 3. 6.
*Responsio, qua
 mentem Pauli
 aperit.*

pturum. Emortua est igitur litera, & suos lectores necat lex Domini, ubi & Christi gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tantum insonat. Verum si per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, si Christum exhibet: Verbum est vitæ, conuertens animas, sapientiam præstans paruulis, &c. Quinetiam eodem

2. Cor. 3. 8.

loco prædicationem suam Apostolus ministerium Spiritus vocat: nimirum significans, ita suæ quam in Scripturis expressit, veritati inhærere Spiritum sanctum, vt vim tum demum suam proferat atque exerat, ubi sua constat Verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repugnat quod nuper dictum est. Verbum ip-

sium non valdè certum nobis esse nisi Spiritus testimonio confirmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus Verbi Spiritusque sui certitudinem inter se copulauit: vt solida Verbi religio animis nostris infidat, ubi affulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt vicissim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, ubi illum in sua imagine, hoc est in Verbo, recognoscimus. Ita est sanè. Non Verbum hominibus

Instantia solutio, qua ostenditur Spiritus & Verbi scripti vinculum indissolubile.

subitæ ostentationis causa in medium protulit Deus, quod Spiritus sui aduentu extemplo aboleret, sed eundem Spiritum cuius virtute Verbum administauerat, submisit, qui suum opus efficaci Verbi confirmatione absolueret. In hunc modum

Christus discipulis duobus sensum aperiebat: non vt abiectis Scripturis per se saperent: sed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dum hortatur Thessalonicenses ne Spiritum extinguant, non sublimiter eos arripit ad inanes sine Verbo speculationes: sed continuò subiicit, non spernendas prophetias.

Luc. 24. 27.

1. Thess. 5. 19.
 20.

Que proculdubio innuitur, Spiritus lucem præfocari simul atque in contemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc timidi isti *ἐπιδουνασάδι*, qui hanc vnam reputant eximiam illuminationem, ubi securè omisso ac valere iusso Dei verbo, quicquid

Libertinorum ebrietas superba.

stertendo conceperint, non minus confidenter quàm temerè arripiunt? Filios certe Dei longè alia decet sobrietas: qui vt omni veritatis luce, sine Dei Spiritu, orbatos se vident, ita non ignorant, Verbum esse organum quo Spiritus sui illuminationem fidelibus Dominus dispensat. Alium enim Spiritum nesciunt quàm qui in Apostolis habitauit & loquutus est: cuius oraculis assidue ad verbi audientiam reuocantur.

CAPVT X.

*Scripturam, ut omnem superstitionem corrigat, verum Deum
exclusiue opponere diis omnibus
Gentium.*

*Ad Dei notitiã
explicandam re-
uerso, in qua o-
stenditur Deum
se talem in scri-
ptura nobis ex-
hibere qualem
in operibus suis
delineauit.*

ED enim quoniam Dei notitiã, quæ in mundi machina vniuersisq; creaturis non obscure alioqui proponitur, familiarius tamen etiamnum & clarius Verbo docuimus explicari: iam operæpretium est expendere ecquid se talem Dominus in Scriptura nobis præsentem qualem in operibus suis delineari, prius visum est. Longa certè materia: siquis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem proposuisse contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potissimum in Scripturis de Deo inuestigandum sit norint, & ad certum eius inquisitionis scopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gentibus distinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in filios qui hostes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitiã versamur quæ in mundi creatione subsistit, neque ascendit ad Christum Mediatorem. Etsi autem paulo post quosdam ex nouo testamento locos citare operæpretium erit (sicuti etiam inde & potentia Dei creatoris, & prouidentia in primæ naturæ conseruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propositum sit, ne fines sibi præscriptos transiliant. denique tenere in præsentia sufficiat quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à se conditum gubernet. Passim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiam procliuis: & exempla traduntur seueritatis, quæ iustum scelerum ultorem esse ostendunt, præsertim vbi tolerantia sua contra obstinatos nihil proficit.

*Nempe æternũ,
bonum, qui faci-
at misericor-
diam, iudicium,
& iustitiam in
veritate, ut Mo-
ses, David & Ie-
remias testantur.
Exod. 34. 6.*

2 Certis quidem locis dilucidæ magis descriptiones nobis proponuntur, quibus *εικοναί* visenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter comprehendere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset. Iehouah, inquit, Iehouah, Deus misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & scelera, apud quem innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem *ἡ αἰωνία*, magnifico illo nomine bis repetito, prædica-

ri deinde commemorari eius virtutes, quibus nobis describitur non quis sit apud se, sed qualis erga nos: ut ista eius agnitio viuo magis sensu, quàm vacua & meteorica speculatione constet. Virtutes porrò easdē hic enumerari audimus quas notauimus in cœlis & terra relucere: clementiam, bonitatem, misericordiam, iustitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia sub titulo Elohim continetur. Iisdem etiam epithetis illum insigniunt Prophetæ, quum ad plenum volunt sanctum eius nomen illustrare. Ne multa congerere cogamur, in presentia nobis Psalmus vnus sufficiat: in quo tam exactè summa omnium eius virtutum recensetur, ut nihil omissum videri queat. Et nihil tamen illic ponitur quod non liceat in creaturis contemplari. Ad eò talem sentimus, experientia magistra Deū, quælem se verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnosci à nobis velit, descriptionem proponit non ita plenam, sed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc gloriatur, quòd me nouerit Dominū qui facio misericordiam, iudicium, & iustitiā in terra. Tria certè hæc apprimè nobis cognitu sunt necessaria: Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus: Iudicium, quod in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium: Iustitia, qua conseruantur fideles, & benignissimè fouentur. Quibus cōprehensis, te abundè habere vaticinium testatur quo possis in Deo gloriari. Neque tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut sanctitas, aut bonitas. Quomodo enim constaret, quæ hic requiritur iustitiæ, misericordiæ, iudicii eius scientia, nisi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terram iudicio & iustitia moderari nisi intellecta eius virtute? Vnde autem, nisi ex bonitate, misericordia? Si denique, viæ omnes eius sunt misericordia, iudicium, iustitia, in illis quoq; & sanctitas conspicua est. Porrò non in alium scopum destinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creaturis impressa niteret: nempe ad Dei timorem primū, deinde ad fiduciam nos inuitat: quo scilicet & perfecta vitæ innocentia, & non simulata obedientia colere illum discamus: tum ab eius bonitate toti dependere.

3 Sed hic summam generalis doctrinæ colligere propositum est, ac primò quidem obseruant lectores, Scripturam ut ad verum Deum nos dirigat, disertè excludere ac reiicere deos omnes Gentium, quia seculis ferè omnibus passim adulterata fuit religio. Verum quidem est, vnius Dei nomen vbiq; fuisse notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbam colebant, quoties ex genuino naturæ sensu loquuti sunt, ac si vnico Deo contenti essent, simpliciter vsi sunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iustinus martyr, qui in hunc finem librum com-

Horum Dei attributorum explicatio.

Psal. 145.

Iere. 9. 24.

Summa.

Vsue huius notitiæ.

Scriptura autem ut ad verum Deum nos dirigat, disertè excludit deos gentium, quæ unitatem Dei quodammodo agnouerunt.

Lib. de Idololatria. Vide etiam Augustin. epist. 43. & 44. posait De monarchia Dei, vbi ex plurimis testimoniis ostendit vnitatem Dei fuisse omnium cordibus insculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi sermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate sua vel tracti vel prolapsi sunt ad falsa cōmenta, atque ita euauerunt eorum sensus, quicquid naturaliter senserunt de vnico Deo non vltra valuit nisi vt essent inexcusabiles. Nam & sapientissimi quique eorum vagum mentis sue errorem palàm aperiunt, vbi Deum quempiam sibi adesse cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos. Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginando, licet minus absurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & aliis sentirent, non fuerunt ipsi quoque immunes à Satanæ fallaciis. ac iam a libi diximus, quæcunque effugia argutè excogitarunt Philosophi, crimen defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo suo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui se verbo suo patefecerat.

Habac. 2. 20.

CAPVT XI.

Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola sibi erigunt.

Tres sunt huius capituli partes præcipuæ.

1. Refelluntur qui Deo formam visibilem assignant, sect. 1. & 2. addita responsione ad eorum obiectionem qui certis signis Deum numinis sui præsentiam exhibuisse audientes, inde errori suo quærunt patrocinium, sect. 3. & 4. deinde variis argumentis (sect. 5. 6. 7.) fit satis tritz obiectioni ex Gregorio, Libros idiotarum esse imagines.
2. De idolorum seu imaginum origine & adoratione à Papisitis reapse comprobata, sect. 8. 9. 10. effugiùmque illorum in sectione exploratur.
3. De vsu & abusu imaginum, sect. 12. An in templis Christianorum eas habere expediat, sect. 13. Tandem Synodi Nicenæ, pro imaginibus contra Dei veritatem, non sine Christiani nominis opprobrio, ineptè admodum litigantis, refutatio subiungitur.

Deus idolis opponitur, ut eum esse salum de se restem idoneam reges inselligat.

Erum vt Scriptura, rudi crassòque hominum ingenio consulens, populariter loqui solet, vbi verum Deum à falsis discernere vult, idolis præcipuè eum opponit, non quòd probet quæ subtilius & elegantius à Philosophis traduntur, sed quomelius

melius detegat mundi stultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quamdiu suis quisque speculationibus adhæret. Exclusiua igitur definitio quæ passim occurrit, in nihilum redigat quicquid diuinitatis propria opinione sibi fabricant homines: quia Deus ipse solus est de se idoneus testis. Interea quâ hic brutus stupor totum orbem occupauerit, ut visibiles Dei figuras appetent, atque ita ex ligno, lapide, auro, argenteo, aliâue mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis est hoc principium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaque Deus in Lege postquam sibi vni asseruit Deitatis gloriam, vbi docere vult quem cultum probet vel repudiet, mox adiungit: Non facies tibi sculptile, neq; similitudinem vllam: quibus verbis licentiam nostram coercet, ne ipsum vlla visibili effigie irrepresentare tentemus. ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperateius veritatem in mendacium conuertere superstitio. Scimus enim Solem adoratum fuisse à Persis. quotquot etiam astra in cælo cernebant stultæ Gentes, totidem sibi finxerunt deos. iam nullum propè animal fuit quod Ægyptiis non esset Dei figura. Græci verò supra alios sapere visi sunt, quòd sub humana forma Deum colerent. Atqui imagines Deus inter se non comparat, quasi altera magis, altera minus conueniat: sed absque exceptione repudiat simulachra omnia, picturas, aliâque signa quibus eum sibi propinquum fore putant superstitiosi.

z Id colligere promptum est ex rationibus quas prohibitio-
ni adiungit. Primum apud Moſen, Memento quòd Iehouah loquutus tibi sit in valle Horeb: vocem audisti, corpus non vidisti, obserua ergo te ipsum, ne fortè deceptus, facias tibi vllam similitudinem, &c. Videmus ut apertè vocem suâ opponat Deus omnibus figuris: ut sciamus à Deo desciscere quicumque visibiles eius formas appetût. Ex Prophetis sufficere vnus Iesaias qui in hac demõstratione plurimus est, ut doceat indecora, & absurda fictione scèdari Dei maiestatem, dum incorporeus materia corporea, inuisibilis visibili simulachro, spiritus re inanimata, inmensus exigui ligni, lapidis, vel auri frusto assimilatur. In eundem quoque modum ratiocinatur Paulus: Genus quum simus Dei non existimandum auro, & argento, aut lapidi arte sculpto, aut inuento hominis Diuinum esse simile. Vnde constat, quicquid statuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, simpliciter ei displicere ceu quædã maiestatis suæ dedecora. Et quid mirum si hæc è cælo Spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talem confessionem è terra eundem miseris quoque & cæcos idololatrias cogat? Nota est illa Senecæ querimonia, quæ apud Augustinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuiolabilesque deos in materia vilissima

Uetat autem. & verbis expressis, ne ipsum quis vlla visibili specie representare temet.

Exod. 20. 4.

Maximus Tyrius Platonici. Serm. 38.

Deu. 4. 15.

Rationes huius prohibitionis extant apud Moſen, Iesaiam & Paulam.

quibus additur Ethnicus hominis querimonia, ut idolorum cultores pudeſcant, Isa. 40. 13. & 41. 7. 9. & 45. 9. & 46. 5.

Act. 17. 29.

Lib. 6. de Ciuit. Dei, c. 10.

atque ignobili dedicant, illisque hominum & ferarum habitus induunt: quidem verò mixto sexu, & diuersis corporibus: ac numina vocant quæ si accepto spiritu occurrerent, monstra haberentur, vnde rursus palàm apparet, friuolo cauillo elabi imaginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuisse vetitas quòd ad superstitionem procliuēs essent. Quasi verò ad gentem vnā pertineat quòd Deus ex æterna sua essentia, & continuo naturæ ordine addueit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, sed Athenienses, quum errorem in Deo figurando refelleret.

*Obiectionis, ex
variis locis a-
pud Mosē pe-
nitæ, consideratio.
Deut. 4. 11.
Exo. 33. 13.*

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis signis numinis sui præsentiam, vt diceretur spectari facie ad faciē: sed omnia quę vnquam edidit signa, aptè quadrabant ad rationem docendi, & simul apertè monebant homines de incōprehensibili eius essentia. Nubes enim & fumus & flamma, quanquam symbola erant cælestis gloriæ, quasi iniectō fræno cohibebant omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Moses quidem (cui tamen præ aliis familiarissimè se patefecit) precibus adeptus est vt faciē illam cerneret. quin reipsonsum accepit, nō esse hominem tãti fulgoris capacē. Apparuit Spiritus sanctus sub specie colūbæ: sed dum protinus euauit, quis non videt, vnus momenti symbolo admonitos esse fideles Spiritū inuisibilem credendum esse? vt eius virtute & gratia contenti, nullam sibi externam figuram accerferent. Nam quòd sub forma hominis Deus interdum apparuit, præludiū fuit futuræ in Christo reuelationis. Itaq; hoc prætextu minimè licuit Iudæis abuti vt sibi deitatis symbolum erigerent sub humana figura. Propitiatorium quoque, vnde præsentiam virtutis suæ sub lege exeruit Deus, sic compositum erat vt innueret optimum diuinitatis aspectū hunc esse, dum animi supra se admiratione efferuntur, Cherubim siquidem alis extentis illud operiebant: velū obtegebat: locus ipse procul reconditus satis per se occultebat. Proinde insanire eos minimè obscurum est qui simulachra Dei & Sanctorum exemplo illorum Cherubim defendere conantur: Quid enim obsecro volebant imagunculæ illæ, nisi imagines

*Cherubim &
Seraphim, ima-
gines non esse i-
doneas represen-
tandis Dei my-
steriis ostendunt.
Iesa. 62. 1. 6.*

repreſentandis Dei mysteriis non esse idoneas? quando in hoc formatae erant, ut alis velantes propitiatorium, nō oculos in-
dō humanos, sed omnes sensus prohiberent à Dei intuitu: atq;
ita temeritatem corrigerent. Huc accedit quòd prophetæ Sera-
phim sibi in visione ostensos velata facie nobis pingūt: quo si-
gnificant tantum esse diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quo-
que ipsi à recto intuitu arceantur, & tenues eius scintillæ, quæ
in angelis emicant, ab oculis nostris sint subductæ. Quanquam
Cherubim de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pædago-
giam pertinuisse agnoscunt quicūque rectè iudicant. Ita in exē-
plum eos trahere quòd nostræ ætati seruiat, absurdū est. Præ-
teritū

*Præterea ad
veterem legis
pædagogiam
Cherubim per-
tinent.*

terit enim seculum illud puerile, ut ita loquar, cui eiusmodi rudimenta destinata erant. Ac sanè pudendum est, prophanos scriptores magis dextros esse Legis Dei interpretes quàm Papiſtas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd *puras nubes & cœli numen adorent*. Perversè quidem & impiè: veriùs tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papiſtæ, qui visibilem aliquam Dei effigiem fuisse garrunt. Quòd autè populus ille feruida celeritate subinde ad idola sibi quærenda prorupit, non aliter quàm aquæ ex magna scaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius discamus quanta sit ingenii nostri ad idololatriam propensio, ne vitii communis culpam regerendo in Iudæos sub vanis peccandi illecebris mortiferum somnum dormiamus.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & Idolorum materia, opera manuum hominum: quia & ex materia colligitur Propheta, nò esse deos quorum effigies aurea est vel argentea: & pro confessio sumit, quicquid proprio sensu concipimus de Deo, insipidum esse figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel splendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus esse probabile quàm ex mortua qualibet materia conflari deos. Interea non minus in altero insistit, nimis vesana temeritate efferri mortales, qui euanidum spiritum in singula momenta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis: Fateri cogetur homo se animal esse ephemerum, & pro Deo tamen haberi volet metallum: cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, nisi ex hominum arbitrio? Iustissima est profani illius poetæ subfannatio.

*Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus scammum faceret me, &c.
Mal. sit esse Deum.*

Horæ. r. Ser.
Saty. 8.

scilicet terrenus homuncio qui singulis ferè momentis vitam exhalat, suo artificio Dei nomen & honorem ad mortuū truncum transferet. Sed quia Epicureus ille facitè ludendo nullam religionem curauit, omiſſis eius & similibus diſtictis, pungat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophetæ, Nimum esse vecordes qui ex eodem ligno se calefaciunt, furnum accendunt coquendo panem, affant carnem vel elixant, deumque fabricant coram quo supplices ad precandum se prosternunt. Itaque alibi non tantum ex Lege reos peragit, sed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando scilicet nihil minus consentaneum, quàm velle Deum, qui immensus est ac incòprehensibilis, redigere ad quinque pedum mensuram. Et tamen portentum hoc quod palàm naturæ ordini repugnat, còsuetudo ostendit esse hominibus naturale. Tenendum porrò

Confirmatio, em
Iesaja & aliorum testimonium
desumpta.
Iesaja. 44. 12.

Iesaja. 40. 21.

Iesa. 2. 8. & 31. est, hac loquendi forma passim notari superstitiones, quòd o-
7. & 57. 10. pera sint manuum hominum, quæ Dei autoritate carent: vt
hoc fixū sit, detestabiles esse omnes cultus quos à seipsis homi-
nes excogitant. Furorem exaggerat Propheta in Psalmo, quòd
auxilium implerent à rebus mortuis, sensūque carentibus qui
intelligentia ideo præditi sunt vt sciant sola Dei virtute omnia
moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnum-
quemque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira
imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui
faciunt ea, & quicumque illis fidunt. Notandum autem non mi-

Græcorum ine-
pta cautio. nus similitudinem vetari quàm sculptile: quo inepta Græcorum
cautio refutatur. Bellè enim defunctos se putant si Deum non
sculpant, dum in pieturis licentiosius quàm vllæ aliæ gentes
lasciunt. Atqui Dominus non à statuario modò sibi erigi effi-
giem, sed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperam &
cum maiestatis suæ contumelia sic assimilatur.

Obiectio, libros 5 Scio quidem illud vulgò esse plusquam tritum, Libros i-
idiotarum esse diotarum esse imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter
imagines. pronuntiat Spiritus Dei, in cuius schola si edoctus fuisset hac in
1 *Responsio. Spi-* parte, nunquam ita loquutus foret. Nam quum Ieremias li-
ritus S. (Ier. 10. gnum esse doctrinam vanitatis pronuntiat: quum Habacuc do-
3. & *Habac. 2.* cet conflatile esse doctorem mendacij: certè hinc generalis col-
18.) *pronuntiat* ligenda est doctrina, futile esse, adeòque mendax, quicquid de
imagines esse do- Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à
ctores vanitatis Prophetis reprehendi qui simulachris ad impiam (superstitio-
& *mendacj.* nem abutebantur: fatèor id quidem: sed addo, quod omnibus
Grego. epist. conspicuum est, in totum damnari ab illis quod Papiſtæ pro
109. lib. 7. & e. certo axiornate sumunt, imagines esse pro libris. Opponunt e-
pist. 9. li. 9. ad nim vero Deo simulachra, tanquam res contrarias, & quæ nun-
Serenum epil- cop. Massil. quam simul cõuenire possint. Hæc, inquam, comparatio, in lo-
cis illis quos nuper citavi, statuitur: quum vnus sit verus Deus
quem colebāt Iudæi, perperam & falsò confingi visibiles figu-
ras quæ Deum repræsentent: ac miserè deludi omnes qui Dei
cognitionem inde petunt. Denique nisi ita res haberet, fallacem esse & adulterinam quæcunq; ex simulachris petitur Dei
cognitio, non ita generaliter damnarēt eam Prophetæ. Saltem
hoc habeo: quum vanitatem & mendacium esse docemus:
quòd simulachris Deum effingere homines tentant, nihil aliud
quàm de verbo ad verbum nos referre quod Prophetæ tradi-
derunt.

Institu. Diuina 6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Eusebius
rum lib. 1. c. 15. scripserunt, qui pro certo assumere non dubitant, inortales fuisse
Euseb. li. 7. de se omnes quorum simulachra visuntur. Nec aliter Augustinus,
preparat. Euan- qui securè pronuntiat nefas esse nò modò adorare simulachra,
gelica, c. 3. & 4. sed
2. *Veteres Theo-*
logi, imaginum
erectionem &
cultum damna-
runt.

sed Deo collocare. Neque tamē aliud dicit quàm quod multis ante annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc est tricesimum sextum caput. Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Augustinus, suaque subscriptione confirmat, Qui primi deorum simulachra induxerunt, eos & metum dempsisse, & errorem addidisse. Hoc si solus Varro diceret, parum fortasse haberet authoritatis: pudorem tamen nobis merito incurrere deberet, quod homo Ethnicus, quasi in tenebris palpans, ad hanc lucē perueniret, idēō indignis esse Dei maiestate corporeas imagines, quia metum eius diminuunt hominibus, erroremque augeant. Res certē ipsa testatur verē hoc non minus quàm prudenter fuisse dictum: sed Augustinus à Varrone mutuatus, tanquam ex suo sensu profert. Ac primum quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines sunt impliciti, non cœpisse à simulachris, sed noua materia superaddita, creuisse. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facillē possit eius numen in simulachrorum stultitia ineptōque & absurdo figmento contemni, quod secundum vtinam non tā verum esse experiremur. Quisquis ergo ritē doceri cupiet, aliunde quàm ex simulachris discat quod de Deo sciendum est.

7 Quare siquid frontis habent Papistæ, ne posthac effugio isto vtantur, libros esse idiotarum imagines: quod tam apertē pluribus Scripturæ testimoniis refellitur. Tamen vt hoc illis concedam, ne sic quidem multū profecerint pro idolis suis tuendis. Cuiusmodi portenta pro Deo obtrudant notum est. Quas verō sanctis picturas vel statuas dicāt, quid sunt nisi perditissimi luxus & obscœnitatis exemplaria? ad quæ si quis formare se vellet, fustuario dignus sit. Equidem lupanaria pudicius & modestius cultas meretrices ostendunt quàm templa eas quas volūt cenferi virginū imagines. Martyribus nihilo decentiorē fingūt habitū. Cōponant ergo sua idola vel ad modicū saltē pudorem, vt paulo verecundiū mentiat̄ur alicuius sanctitatis libros esse. Sed tū quoque respondebimus, nō hanc esse in sacris locis docendi fidelis populi rationem: quē longē alia doctrina quàm istis nēniis illic institui vult Deus. In Verbi sui prædicatione & sacris mysteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iussit: in quam parum sedulō intentum sibi animum esse produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocāt Papistæ idiotas, quorū ruditas solis imaginibus doceri sustineat? hos scilicet, quos pro suis discipulis agnoscit Dominus: quos cœlestis suæ philosophiæ reuelatione dignatur quos salutaribus regni sui mysteriis vult erudiri. Fateor quidem, vt res habet, hodie esse nō paucos qui talibus libris carere

Lib. 4. de Ciuit. Dei. ca. 9. & 31.

3. *Luxus & meretricius imaginum in templis papisticis ornatum, earum patrocinium euerit.*

4. *Alia est Ecclesia Dei in veritate insinuanda ratio.*

nequeant. Sed unde quæso, isthæc stupiditas, nisi quòd ea doctrina fraudantur quæ sola erat ad eos formandos idonea? Neque enim alia de causa, qui præerant Ecclesiis, resignarunt idolis docendi vices, nisi quia ipsi muti erant. Christum vera Euægelii prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos nostros crucifigi testatur Paulus. Quorsum igitur attinebat tot passim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, si probè & fideliter illud inculcaretur, Christum esse mortuū vt in cruce maledictionem nostram sustineret, peccata nostra expiaret corporis sui sacrificio, sanguinéque ablueret, nos deniq; reconciliaret Deo patri? Ex quo vno plus discere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis, nam in aureas & argenteas avari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm in vlla Dei verba.

Gal. 3. 1.

Capitis pars altera. De idolorum seu imaginum origine. Sapient. 14. 15.

8 Porro de idolorum origine publico ferè consensu receptum est quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet extirpasse eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipsorum memoriã superstitionis colerent. Et sanè fateor peruersum hunc morè fuisse vetustissimum: nec facem fuisse nego qua accensus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola enim iam fuisse prius in vsu quàm ista in consecrandis mortuorum imaginibus ambitio inualuisset, (cuius apud profanos scriptores crebra fit mentio) cõstat ex Mose. Quum Rachelem narrat furatam esse patris sui idola, non secus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquar, esse idolorum fabricam. A diluuiò quædã erat mundi palingenesia: atqui non multi anni fluunt quin sibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile est, superstite adhuc sancto Patriarcha, idololatriæ deditos fuisse nepotes, vt oculis suis non sine accerbissimo dolore cerneret idolis fœdari terram, cuius corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio purgauerat. Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falsorum deorum cultores erant, sicuti testatur Iosue.

Gen. 31. 19.

Paulò post diluuium exurgit.

Quum tam citò descuerit progenies Sem, quid de posteris Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerant maledicti? Ita est sanè. Mens hominis, vt superbia & temeritate est referta, Deum pro captu suo imaginari aude: vt hebetudine laborat, imò crassissima ignorantia est obruta, pro Deo vanitatem & inane spectrum concipit. Adhæc mala accedit noua improbitas, quòd homò qualem intus cõcepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hanc esse idololatriæ originem, quòd homines Deum sibi adesse non credunt nisi carnaliter exhibeat se præsentem, prodit Israelitarum exemplum. Nescimus, dicebant, quid isti Mofi contigerit: fac nobis

Iosue 24. 2.

Ab humana mente sedulo culta adolescit.

Exo. 32. 1.

bis deos qui nos præcedant. Deum quidem esse nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: sed propinquum sibi esse non confidebant, nisi oculis cernerent corporeum vultus eius symbolum, quod sibi testimonium esse gubernantis Dei. A præeunte ergo imagine volebant cognoscere Deum itineris sibi esse duce. Id quotidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem, donec sibi simile figmentum nacta est in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Omnibus ferè à condito mundo seculis, huic cæcæ cupiditati vt obsequerentur homines, erexerunt signa in quibus Deum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant.

9. Tale figmentum sequitur protinus adoratio: quum enim Deum se homines in simulachris intueri arbitrarètur, & ipsum quoque illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obbrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari. Iam constat, homines ad simulachrorum cultum, non antè prorumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti: non quidem vt deos existiment, sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginantur. Itaque siue Deum, siue creaturam tibi in simulachro representes, vbi ad venerationem prosterneris, iam superstitione aliqua fascinatus es. Hac ratione, Dominus non statuas modò erigi ad se effigiandum fabrefactas, sed titulos etiam quoslibet & lapides cōsecrari vetuit qui in adorationem prostarent. Eadem quoque ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione subiicitur. Nam simulatque efficta est Deo visibilis forma, huic quoque alligatur illius virtus. Ita stupidi sunt homines vt Deum affigant vbiunque affingunt. ac proinde fieri nō potest quin adorent. Neque interest idolū mne simpliciter colant, an Deum in idolo: hæc semper idololatria est quum idolo, qualicumque colore, exhibentur diuini honores. Et quia superstitiosè coli non vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defensionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac seculis vera religio submersa subuersaque fuit, miseris prætextus aucupantur. Non reputantur, inquit, pro diis imagines. Nec tam prorsus incogitantes erāt Iudai vt nō meminissent Deum fuisse cuius manu euedi essent ex Ægypto antequam fabricarent vitulum. *Quin* Aarōni dicenti, illos Exod 32.4.5. esse deos à quibus liberati essent è terra Ægypti, intrepidè anuebant, non dubia significatione, velle se retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnicici credendi sunt vt non intelligerēt Deum alium esse quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulachra, deos semper eosdem animo retinebant: & multa erant vni deo simulachra, nec pro multitudine com-

De imaginum adoratione.

Quid sit.

Pro imaginum adoratione idolatrarum prætextus resillitur.

*Ethnicorum præ-
textus.*
In Psal. 113.

*Idololatrarum
ingenium.*

plures tamen deos sibi fingebant: præterea noua quotidie consecrabant, nec putabant tamen se nouos facere deos. Legantur excusationes quas ab idololatriis sui seculi fuisse prætextas refert Augustinus: neque quum arguerentur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatoris, ut ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum nec dæmonium se colere aiebant: sed per effigiem corpoream intueri eius rei signum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatras, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non aliter quàm dictum est fuerunt animati. Spirituali intelligentia non contenti, certiore nræ propiore ex simulachris impressum iri sibi putabant. Postquam semel placuit præpostera ista Dei assimilatio, nullus finis factus, donec nouis subinde præstigiis delusi, in imaginibus Ddum vim suam exercere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnū verumque cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuasi erant se colere: & Gentes suos licet falsos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent.

*Mendax Papi-
starum effugiū,
& cum veteri-
bus idololatri-
conuenientia de-
regitur.*
In Psal. 113.

IO Hoc qui antehac factum, & nostra etiam memoria fieri negant, impudenter mentiuntur. Cur enim coram illis prosteruntur? Cur sese ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Siquidem verum est quod ait Augustinus: Neminem orare vel adorare sic intuentem simulachrum, qui non sic afficiatur ut ab eo exaudiri se putet vel sibi præstari quod desiderat, speret. Cur inter eiusdem Dei simulachra tantum discrimen ut altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni solenni honore prosequantur? Cur in visendis simulachris, quorum similia domi suæ habent, votiuus peregrinationibus se fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vique & strages digladiantur, ut facilius laturi sint vnicum Deū sibi eripi quam sua idola? Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui penè infiniti sunt, & omnium ferè corda occupant) enu-mero: tantum indico quod ipsi profitentur quum se maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquit, nostros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamè Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant: tantum ob ea quæ quotidie ab iis fiunt qui Christiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

*Aliud eorum ef-
fugium siue So-
phisna, distin-
ctionem duobus
& λαρίας in-
dices refellitur.
vide finē scēt.
16. & c. 12. scēt.
2.*

II Quanquam non ignoro, nec dissimulandum est, distinctione ipsos elabi magis arguta, cuius paulo post iterū plenior fit mentio. Cultum enim quem simulachris suis impendunt, & δαλοδουλίας esse obtendunt, εἰδωλολατρίαν esse negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliæ, siue Dei iniuria statuis & picturis posse communicari docent. Ergo innoxios se

arbitrantur si tantummodò serui sint idolorum, non etiam cultores. Quasi verò non aliquanto leuius sit colere quàm seruire, Et tamen dum in Græca voce latebras captant, secum ipsi pugnant admodùm pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis significet quàm colere: perinde valet quod dicunt, ac si imagines suas fateàtur se colere, sed absque cultu. Nec est quòd obiciant, aucupia me in verbis tendere: sed ipsi dum tenebras conantur offundere simplicium oculis, inscitiam suam prodūr. Quamlibet tamen sint disertī, nunquam sua eloquentia consequentur vt rem vnā & eandem nobis duas esse probēt. In re, inquam, ostendāt discrimen, vt habeantur veteribus idololatriis dissimiles: Sicuti enim reatum non effugit adulter aut homicida, si aliud adscititium sceleri suo nomen imposuerit: ita istos subtili nominis commento absolui absurdum est, si causa nihil ab idololatriis differunt, quos dānare ipsi etiam coguntur. Atqui tantùm abest vt ab illorū causa suā seiungant, vt potius fons totius mali sit præpostera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum symbola quibus Deum sibi figurent, & suo ingenio sibi comminiscuntur, & suis manibus confingunt.

12. Neque tamen ea superstitione teneor vt nullas profusū *Pars postrema*
 imagines ferendas censeam. Sed quia sculptura & pictura Dei *in qua t. de usu*
 dona sunt, purum & legitimum vtriusque vsum requiro: ne que *et abusu ima-*
 Dominus in suam gloriam & bonum nostrum nobis contulit, *ginum agitur.*
 ea non tantùm polluantur præpostero abusu, sed in nostram
 quoque perniciem conuertantur. Deum effingi visibili specie
 nefas esse putamus, quia id vetuit ipse, & fieri sine aliqua glorię
 eius deformatione non potest. Ac ne in hac opinione nos solos
 esse putent, omnes sanos scriptores id semper improbasse re-
 perient qui in eorum monumētis versati fuerunt. Si ne figura-
 re quidem Deo corpoream effigiem fas est, multò minus ipsam
 pro Deo, vel Deum in ipsa colere licebit. Restat igitur vt ea so-
 la pingantur ac sculpantur quorum sint capaces oculi Dei ma-
 iestas, quæ oculorum sensu lōgè superior est, ne indecoris spe-
 ctris corrumpatur. In eo genere partim sunt historiæ ac res ge-
 stæ, partim imagines ac formæ corporum, sine vlla rerum gesta-
 rum notatione. Priores, vsum in docendo vel admonendo ali-
 quem habent secundæ, quid præter oblectationem afferre pos-
 sint non video. Et tamen constat tales fuisse omnes propemo-
 dum imagines quæ hactenus in templis prostiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, sed stulta & inconsiderata cupiditate illic fuisse excitatas. Omitto quàm perperâ & indecenter magna ex parte sint effictæ, quàm licentiosè hîc pictores & statuarii lasciuierint, quam rem paulo antè attigi: tā-
 tùm dico, etiam si nihil vitii inesset, nihil tamen habere ad docendum momenti.

An in templis
Christianorum
imagines habere
expediat, qua-
sio excutitur.

Vide præfat.
huius operis, &
li. 4. c. 9. sect. 9.

Epist. 49. vide
& 4. lib. de Ci-
uitate Dei, c. 31.

In Psal. 113.

1. Ioan. 5. 21.

¶ Verùm illo quoque discrimine omisso, an vllas omnino imagines, siue quæ res gestas, siue quæ hominum corpora figurent habere in templis Christianis expediat; obiter expendamus. Principio, siquid nos mouet veteris Ecclesiæ authoritas, meminimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & syncerior doctrina vigeat, Christiana templa fuisse communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primùm in ornamentum templorum ascriptæ sunt quum ministerij synceritas nõ nihil degenerasset. Non disputabo equid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm si ætatem cum ætate conferas, videbis illos multum declinasse ab eorum integritate qui imaginibus caruerunt. Quid? an passuros fuisse putamus sanctos illos patres Ecclesiam tandiu ea re carere, quam vtilem ac salutarem esse iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum utilitatis, plurimum autem subesse periculi, repudiarunt magis consilio & ratione, quàm ignorantia aut negligentia prætermiserunt. Quod etiam Augustinus claris verbis testatur. Quum his sedibus locantur, inquit, honorabili sublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quamuis sensu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videret, &c. Paulò post, Plus valent simulachra ad curandam infelicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Hæc sanè videtur causa esse cur Ioannes non tantùm à simulachrorum cultu, sed ab ipsis quoque simulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili infania, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehac occupauit, plus nimio sumus experti, simulatque in templis collocantur imagines, quasi signum idololatriæ erigi: quia sibi temperare non potest hominum stulticia, quin prorinus ad supersticiosos cultus delabatur. Quòd si nec tantùm periculi immineret, quum tamen expendo in quem vsum destinata sint templa, nescio quomodo indignum mihi videretur eorum sanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo suo Dominus consecrauit: Baptisimum intelligo & Cœnam Domini, cum aliis cœremoniis quibus oculos nostros & studiosius detineri, & vividius affici conuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirant. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla pensatione refarciri potest, si Papistis creditur.

14 Iam satis multa, opinor, de hac re dicta forent, nisi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicæna, nõ illa celeberrima quam coegit Constantinus Magnus, sed quæ Irenes Imperatricis iussu & auspiciis ante annos octingentos habitæ est. De creuit enim non habendas modò in templis esse imagines, sed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnum ex aduerso præiudicium afferet Synodi authoritas. Et si, ut verum fatear, non tam hoc me mouet, quàm ut appareat lectoribus, quorsum euaserit eorum furor qui imaginũ magis fuerunt cupidi quàm Christianos decebat. Sed hoc primum expediamus. Qui hodie simulachrorum vsum tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem refutatorius liber sub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuisse tempore compositum. Illic Episcoporum sententiæ qui concilio interfuerunt recitantur, & argumenta quibus pugnarunt. Dixit Iohãnes legatus Orientalium. Creauit Deus hominem ad imaginem suam: atque inde collegit habendas igitur esse imagines. Idem commendari nobis putauit imagines hac sententia, Ostende mihi faciem tuam, quia speciosa est. Alius, ut probaret collocandas esse in altaribus, hoc testimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio. Alius, ut earum aspectum nobis vilem monstraret, adduxit versum ex Psalmo, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Alius similitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ vti sunt Gentium sacrificiis, ita Christianis habendas esse sanctorũ imagines pro idolis Gentium. Eodem torserunt illud, Domine dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingeniosa est ista interpretatio, Ut audiuius, ita & vidimus. Deum igitur non solo Verbi auditu cognosci, sed etiam imaginum aspectu. Simile Theodori episcopi acumen: Mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui sunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ sunt insulsiates, ut eas referre me quoque pigeat.

15 Vbi de adoratione disputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioseph, & tituli quem erexit Iacob, in mediũ adducitur. Quamquam in hoc postremo non tantũ deprauant Scripturæ sensum, sed arripiunt quod nusquam legitur. Tum illa, Adorate scabellum pedum eius. Item, Adorate in môte sancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appositæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam personam vellet, possêtne maiores & crassiores colligere ineptias? Ac nequa amplius restaret dubitatio, Theodosius Mirensis episcopus adorandas esse imagines Archidiaconi sui som-

3. *Conciliabuli Niceni, pro imaginum adoratione litigantis, in epistola superbia deo legitur.*

Sophismata, seu Scriptura deprauationes, pro imaginum in templis erectione.

Testimonia ad idololatriam statuentem deprauata.

niis tam serió confirmat, ac si oraculum cæleste in promptu haberet. Eant nunc simulachrorum fautores, & Synodi decreto nos vrgeant. Quasi verò non omnem sibi fidem abrogent venerandi illi patres, scripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè fœdèque lacerando.

Blasphemia vocæ nonnullorum iconolatrarum veterum, à recentioribus non paucis, tum verbis tum re ipsa comprobata.

16. Venio nunc ad impietatum portentâ, quæ euomere aulos esse mirum est: non fuisse autem illis reclamatum cum summa omnium detestatione, bis mirum. Atque hanc flagitiosam amentiam traduci expedit, vt saltem fucus antiquitatis quem Papiæ obtendunt, simulachrorum cultui detrahatur. Theodosius Amori episcopus anathema crepat aduersus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis calamitates huic sceleri imputat, quòd non fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Prophætæ, Apostoli, Martyres, quorum tempore nullæ extiterunt? Addunt postea, si imagini imperiali cum suffitu & thymiamate obuiam proceditur: multo magis hunc honorem Sanctorum simulachris deberi. Constantius autem Constantiæ Cypri episcopus se imagines reuerenter amplecti profiteretur, cultumque honoris qui viuificæ Trinitati deberur, illis se exhibiturum confirmat: quisquis idem facere recusauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis a mandatis. Ac ne putes priuatam esse vnius hominis sententiam, assentiuntur reliqui. Imò Ioannes legatus Orientalium, calore vltra prouectus, præstare admonet Iupanaria omnia in urbem admitti, quàm imaginum cultum abnegare. Tandem omnium consensu statuitur, hæreticis omnibus deteriores esse Samaritanos: at ipsis Samaritanis *εικονομαχος*. Cæterum ne suo solenni Plaudite fabula careat, additur clausula, Gaudeant & exultent qui Christi habentes imaginem sacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & duliæ distinctio, qua Dei & hominum oculos solent perstringere? Nam concilium sine exceptione tantundem simulachris ac Deo viuo largitur.

CAPVT XII.

Deum ab idolis discerni, vt solus in solidum colatur.

Scriptura vnicū Deum assrens logomachiam haud instituit, sed Deo omnem tribuit honorem & religiosum cultum. Id probatur.

IXIMVS autem initio, Dei notitiam non esse positam in frigida speculatione, sed secum trahere eius cultum. ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod aliis locis fusius explicandum erit. nunc tantum breuiter repeto, quod asserit Scriptura vnicum esse Deum;

non

non pugnare de nudo nomine, sed hoc etiam præcipere, ne aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit. vnde etiam patet quid à superstitione differat pura religio. *Eiōiōēia* certe Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia semper cæci ipsi in tenebris palpando, senserunt tenendam esse certā regulam, ne præposterè colatur Deus. Religionis nomen etiam verè sciteq; Cicero à relegēdo deducit, coacta est tamē, & longè petita quā assignat ratio, quòd probi cultores sæpius relegerēt, ac diligenter retractarent quid verum esset. Potius existimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen: quia maior pars mundi quicquid obuium est temerè arripit, imò etiam huc & illuc transuolat: pietas autem, vt in firmo gradu consistat, sese intra fines suos relegit. sicuti inde mihi dicta videtur superstitio, quòd modo & præscripta ratione non contenta, superuacua rerum inanum congeriem accumulēt. Cæterum vt voces omittamus, ætatum omnium consensu receptum semper fuit, vitiari peruertique religionē falsis erroribus. vnde colligimus, vbi zelo inconsiderato quiduis nobis permittimus, friuolum esse quē supersticiosi obtendunt prætextū. Quauis tamē in omnium ore personet hæc confessio, turpis interim se prodit inscitia, quòd neque adhærēt vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, sicuti ante hac docuimus. Atqui Deus, vt sibi ius suum vendicet, clamat se esse æmulum, ac seuerum fore ultorem si cum vllō deo fictitio mimescatur. deinde legitimū cultum definit, vt genus humanū sub obsequio contineat. Vtrunque complectitur Lege sua, vbi primò sibi addicit fideles, vt illis sit vnus legislator: deinde regulā præscribit qua ritè ex suo arbitrio colatur. De Lege quidē, quia multiplex est eius vsus ac finis, suo loco differam: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impositū esse hominibus, ne ad vitiosos cultus declinent. Quod autem priore loco posui, tenendū est, nisi in vno Deo resideat quicquid propriū est diuinitatis, honore suo ipsum spoliari, violariq; eius cultū. Atq; hinc intèriore cura animaduertere cōuenit quibus astutijs ludat superstitio. Neque enim ad alienos deos sic desciscit vt videatur summum Deum deserere, vel in aliorum ordinem redigere: sed dum supremum locum illi concedit, turbam minorum deorū circumdat, inter quos propria eius officia partitur. ita (licet dissimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnū tota maneat, disseccatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gētibus, deorū patri & arbitrio ingentē illā turbā subdiderūt, quibus cōmunis esset, pro ordinis ratione, cæli & terræ, cū sūmo Deo administratio. Sic aliquot retrò seculis, sãcti qui hac vita excesserāt, in Dei societate euecti sūt, vt pro illo & colerētur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuscari quidē putam⁹ Dei maiestatem, quā magna ex parte supprimatur & extinguatur:

1. *Argumento sumpto ab etymologia vocis.*

2. de Natura deorum.
Vide Lactan. li. 4. Instit. diu. c. 28.

2. *A Dei ipsius testimonio, clamantis se esse æmulum & ultorem, si cum vllō fictitio Deo mimescatur.*

nisi quòd frigidam retinemus de suprema eius potentia opinionem. interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

Quæ aduersus sinceram hanc doctrinam inuoluta est latræ & duliæ distinctio nihil Papiſtas inuuat, immo eos maioris etiam impietatis arguit, ut ex verborum significatione ostenditur.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta est latræ & duliæ, quam appellant, distinctio, quòd impunè viderentur Angelis & mortuis transcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultû defecerunt Papiſtæ, nihil re ipsa differre à Dei cultu palam est. promiscuè enim & Deum & illos adorant: nisi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo se illibat um seruare quòd suum est, quia latræ illi relinquunt. Atqui de re non de voce quum sit quæstio, quis illis permittat tam securè in re omnium maxima ludere? Verum (vt hoc quoque omittamus) non aliud tandem consequentur sua distinctio, quàm cultum ab ipsis vni Deo præstari, aliis autem seruitium. *λατρεία* enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: *δουλεία* verò propriè seruitutem sonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc discrimen. Porro vt demus esse perpetuum, nempe inquirendum est quid vtrûque valeat. *δουλεία* quidem seruitus est, *λατρεία* cultus. Iam quin maius quiddam sit seruire quàm colere, nemo dubitat. Nam ei seruire durum esset sæpenumero quem colere non recusares. ita iniqua esset distributio, Sanctis assignare quòd maius est, Deo quòd minus est relinquere. At complures ex veteribus hac distinctioe vsi sunt. Quid tum, si omnes eam perspicunt non modò impropiam esse, sed penitus friuolam?

Scriptura testimonia quæ Papiſticam illam distinctionem euerunt, & vni Deo debitum cultum religiosum asserunt.
Galat. 4. 8.
Matth. 4. 10.

3 Omisſis argutiis rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priusquam essent illuminati in Dei noticia, dicit eos duliã exhibuisse iis qui natura non erant dij. Vtcunque latræ non nominet, an idèò excusabilis est eorum supersticio? Ipse quidem nihilominus peruersam illam superstitionem damnat, cui nomen dulię imponit, quàm si exprimeret latræ nomen. Et quum Christus Satanæ insultum repellit hoc clypeo, scriptum esse, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæstionem latræ. Satan enim non nisi *προσκύπτειν* exigebat. Similiter quum reprehenditur Ioannes ab Angelo quòd in genua coram eo procidisset, non debemus intelligere Ioannem tam fuisse amentem vt debitum soli Deo honorem vellet ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid sapiat cultus qui cum religione coniunctus est, *προσκύπτειν* ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem sæpe adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autem aliam habet rationem, quæ simulatque coniuncta est cum cultu, diuini honoris profanationem secum trahit. Idem & in Cornelio videre licet. neque enim tã malè profecerat in pietate, quin summum cultum vni Deo tribueret. Quod ergo se coram Petro prosternit, non facit certè hoc animo vt

A& 10. 25.

eum

eum adoret loco Dei. seuerè tamen Petrus ne hoc faciat prohibet. Cur, nisi quia nunquã tam articulatè hominès inter Dei & creaturarum cultù discernunt, quin promiscuè transferant ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde si volumus vnum Deum habere, meminerimus ne tantulù quidem ex eius gloria delibandù quin retineat quod sibi proprium est. Itaque ^{Zach. 14. 9.} Zacharias, vbi de Ecclesiã reparatione cõcionatur, disertè exprimit non modò vnum fore Deum, sed vnum quoque fore eius nomen: nequid scilicet cum idolis commune habeat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi suo ordine videbitur. Nam ^{Li. 2. c. 7. & 8.} Lege sua voluit præscribere hominibus quid fas sit ac rectum, & ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permitteret cultum quemlibet comminisci. Sed quia non expedit multa miscendo onerare lectores partem illam nondum attingo. hoc tenere sufficiat, quæcunque pietatis officia aliò transferuntur quàm ad vnicum Deum, sacrilegio non carere. Ac primum quidè superstitione diuinos honores vel Soli & aliis stellis, ^{Diuini cultus deprauationes.} vel idolis affixit: deinde sequuta est ambitio, quæ mortales Dei spoliis ornando, quicquid sacrum erat profanare ausa est, & quamquam stabat principium illud, colere summum numen, Geniis tamen, diisque minoribus, aut heroibus mortuis promiscuè sacrificia offerre vsu receptum fuit. Adèd in hoc vitium procliuis est lapsus, vt quod sibi vni seuerè vindicat Deus, communiceetur cum magna turba.

CAPVT XIII.

Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas continet.

Constat hoc caput duabus partibus.

1. Orthodoxam de S. Trinitate doctrinam tradit, quæ à prima sectione vsque ad vigesimam primam, ad quatuor particulas reuocari potest. *Primum* enim agitur de significatione Personæ, rù vocis, tum rei ipsius respectu, sect. 2. 3. 4. 5. *Secundò*, deitatem filii probat, sect. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. *Tertio*, Spiritus Sancti deitatem asserit, sect. 14. 15. *Quarto*, quid de S. Trinitate sit sentiendum explicat. sect. 16. 17. 18. 19. 20.
2. Hæreses quasdam præcipuè verò nostro seculo adu. Orthodoxam hanc doctrinam exortas refellit, à sect. 21. vsque ad finem capituli.

V O P de immensa & spirituali Dei essentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, sed etiam ad refutandas profanæ Philosophiæ argutias valere debet. Scitè sibi vnus ex Veteribus dicere visus ^{Dei essentiam immensam & spirituales esse Scriptura docens, non tantum idolola-}

*was, & mundi
μωετοφρς. ve-
rumeti in Ma-
nichæos, & An-
thropomorphitas
refellit.*

Seneca præfat.
lib. 1. quæst. na-
tur.

*Breuis refutatio
Manichæismi
& Anthro-
pomisimi.*

*In unica autem
hac essentia tres
sunt Personæ, ita
tamen ut nec tri-
plex Deus sit,
nec simplex Dei
essentia tribus
Personis lacere-
tur.*

Heb. 1. 3.

*1. Quid vox
(Persona) signifi-
ficet, in hac dis-
putatione: seu de-
finiatur vocis.*

est, Deum esse quicquid videmus, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in singulas mundi partes divinitatem transfusam esse finxit. Et si autem Deus, ut nos in sobrietate contineat, parcè de sua essentia differit: duobus tamè illis quæ dixi epithetis tam crassas imaginationes tollit quàm reprimit humanæ mentis audaciam. Nã certè eius immensitas terrere nos debet, ne cum sensu nostro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam de eo terrenum aut carnale speculari vetat. Eodem pertinet quòd sæpius domicilium sibi in cælo assignat. Et si enim, ut est incomprehensibilis, terram quoque ipsam implet: quia tamen mentes nostras pro sua tarditate subsidere in terra videt, meritò, ut pigritiem & inertiam excutiat, supra mundum nos attollit. Atque hunc concidit Manichæorum error, qui duo principia statuendo, diabolum ferè Deo parem fecerunt. Certè hoc fuit & Dei unitatem abrumpere, & restringere immensitatem. Nam quòd abuti testimoniis quibusdam ausi sunt, turpis incitiæ fuit: sicuti ipse error, execrabilis insanix. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo sunt imaginati quòd os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi sæpe ascribit, facilè refutantur. Quis enim vel parum ingeniosus non intelligit Deum ita nobiscum, ceu nutrices solent cum infanti bus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimunt qualis sit Deus, quàm eius noticiam tenuitati nostræ accommodant. quod ut fiat, longè infra eius altitudinem descendere necesse est.

2 Sed alia quoque speciali nota qua propius possit dignosci, se designat. nam ita se prædicat unicum esse, ut distinctè in tribus personis considerandum proponat, quas nisi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen sine vero Deo in cerebro nostro volitat. Porrò nequis triplicem Deum somniet, aut putet tribus personis lacerari simplicem Dei essentiam, quærenda hinc nobis erit brevis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Cæterùm quia vocè Personæ odiosè exagitat nò nulli quasi humanicus inuentà, quæ æquitate id faciât prius vidèdū. Filiū Dei apostolus characterem hypostaseos Patris nominans, haud dubiè aliquā Patri substantiam assignat in qua differat à Filio. Nam pro Essentia accipere (sicuti fecerunt quidam interpretes, ac si Christus, velut sigillo impressa cera, Patris in se substantiam repræsentaret) non durum modò, sed absurdum quoque esset. Nam quum simplex & individua sit essentia Dei, qui totam in se continet, neque portione aut deflexu, sed integra perfectione, improprie, imò ineptè dicitur eius character. Sed quia Pater, quamvis sua proprietate distinctus, se totum in Filio expressit, optima ratione dicitur suam hypostasin reddidisse in eo conspicuam. Cui aptè còuenit quod mox ad-

additur, esse splendorem gloriæ. Certè ex Apostoli verbis colligimus propriam esse in Patre hypostasim quæ in Filio refuleat. Unde etiã rursus facillè elicitur Filii hypostasis, quæ eum à Patre distinguat. Eadem in Spiritu sancto ratio: quia & Deum esse statim probabimus, & tamen alium à Patre censerì necesse est. Hæc porro distinctio non est essentia, quam nefas est facere multiplicem. Ergo si fidè obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostasim. Idem quum expresserint Latini Personæ voce, nimii fastidii atque etiã peruicaciæ est de re clara rixari. Si verbû de verbo transferre libeat, Subsistentia dicitur. Multi eodem sensu substantiam dixerunt. Nec verò solis Latinis in vsu fuit Personæ nomen, sed Græci similiter, fortè te standi consensus causa, docuerunt tria *personas* in Deo esse. Qui tamen siue Græci siue Latini verbo inter se differunt, probè cõfentiunt in rei summa.

3. Nunc ut de persona oblatrent hæretici, vel quidam nimis morosi obstrepant se non admittere hominum arbitrio confectum nomen, quum nobis excutere non possint tres dici, quorum quisque in solidum sit Deus, nec tamen plures esse deos, quæna est ista improbitas, improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis testatû consignatûque est; Satius foret, inquit, nò modò sensa nostra, sed verba etiam intra Scripturæ fines cõtinerè, quàm exoticas voces spargere, quæ dissensionum ac iurgiorum semina futura sint. sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas altercando amittitur: sic charitas odiosè rixando dissoluitur. Si verbum exoticû appellatur quod totidem syllabis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanè legem nobis imponunt, quæ damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ cõtextu non cõfarcinatur. Sin exoticum illud est quod curiosè excogitatû superstitiosè defenditur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationè valet, quod vel importunè vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate pias aures offendit, quod à verbi Dei simplicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum sentio: quãdo & quicquid de eo à nobis cogitamus stultum est, & quicquid loquimur, insulsum. Est autè modus aliquis seruandus, petenda certa ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quam & mentis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quo minus, quæ captui nostro perplexa in Scripturis impeditaque sunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamen religiosè & fideliter ipsius Scripturæ veritati seruiant, & parè modestèq; nec citra occasionem vsurpentur? Cuius rei non desunt satis multa exempla. Quid autè, vbi Ecclesiam summa necessitate vsgeri ad

*Tres in Deo seu
Dei essentia, hy-
postases.*

*Aduersus eos
qui Persona vo-
culam in hac
disputatione re-
iiciunt.*

*Obiectio eorum-
dem.*

*1. Responsio nos
esse vocatum
exoticam.*

*Sed adhibitum,
ut mysteria sa-
cra verbis pla-
nioribus expli-
centur: ita ut
veritatis lucem
indignè ferant
qui voculam
hanc respuunt.*

vsurpandas Trinitatis & Personarum voces comprobatum fuerit, si quis verborum nouitatem tum reprehendat, nonne merito iudicetur lucem veritatis indignè ferre? vt qui tantum hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddi.

2. *Resp. necessitate coacti sunt Orthodoxi vt Trinitatis, consubstantialis, & Persona voces adherent: tum vt sanam doctrinam facilius uerentur, tum vt hereticos conuincerent.*
Confirmatio, ab exemplis Arianorum & Sabellianorum, ex Eccl. historia petitis.

4 Huiusmodi autem verborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum vsu venit dum aduersus calumniatores asserenda est veritas qui tergiversando ipsam eludunt. Quod hodie plus satis experimur, quibus plurimum est negotii in expugnandis puræ sanæque doctrinæ hostibus: aded obliquo & volubili flexu lubrici isti angues effugiunt nisi fortiter premantur, & deprehensi vrgeantur. Sic veteres variis prauorum dogmatum certaminibus exagitati, quid sentiret coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere, ne obliqua subterfugia impiis relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ. Arius fatebatur Christum Deum, & Filium Dei, quia euidentibus oraculis reluctari non poterat, & quasi probè defunctus consensus aliquem cum aliis simulabat. At interim non desinebat iactare Christum creatum esse & initium habuisse, vt reliquas creaturas. Quò flexilem hominis vasticem è latebris extraherent veteres, vltra progressi sunt, Christum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patrique consubstantialem. Hic efferbuit impietas, dum nomen *ἁμοιῶς* pessimè odisse & execrari Ariani cœperunt, Quòd si principio confessi essent sincerè & ex animo Deum, non inficiati essent Patri esse consubstantialè. Quis probos illos viros insectari audeat quasi rixatores & contentiosos, quòd ob vocolamvnam tanto disceptandi feruore incaluerint, & Ecclesiæ quitem turbauerint? At vocola illa distinguebat inter puræ fidei Christianos & sacrilegos Arianos. Surrexit postea Sabellius, qui Patris, Filii, & Spiritus sancti nomina ferè pro nihilo ducebat, non distinctionis alicuius causa posita esse disputans, sed diuersa esse Dei attributa, cuiusmodi plurima habentur. Si in certamen ventum esset, fatebatur se credere Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum Deum. sed postea elabi promptum erat, nihil se aliud dixisse quàm si Deum fortem, & iustum, & sapientem vocasset. Itaque recinebat aliam cantilenam, Patrem esse Filium, & Spiritum sanctum esse Patrem, nullo ordine, nulla distinctione, Probi doctores, quibus tum pietas cordi erat, vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoscendas esse in Deo vno tres proprietates. Atque vt se cõtra tortuosas versutias aperta simplicique veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo subsistere, seu (quod idem erat) in Dei vnitatem subsistere personarum Trinitatem.

5 Si ergo temerè non sunt inuenta nomina, cauendum est ne ea repudiando superbæ temeritatis arguamur. Vtinam quidem sepulta essent, constaret modò hæc inter omnes fides, Pa-

trem, & Filium, & Spiritum esse vnum Deum: nec tamē aut Filium esse Patrem, aut Spiritum Filium, sed proprietate quadam esse distinctos. Neq; verò tā præcisā sum austeritate vt ob nuda voculas digladiari sustineam. Animaduerto enim veteres, multa alioqui religione de iis rebus loquentes, nec inter se, nec singulos etiam secum vbique consentire. Quas enim Hilarius formulas à Conciliis vsurpatis excusat? Quò licentiæ interdum profilit Augustinus? Quàm absimiles sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplum vnum sufficiat. Nomē *ὁμοίου* quū reddere Latini vellent, dixerūt Consubstantialē, vñā esse Patris & Filij substantiā indicantes, atque ita Substantiā vsurpātes pro Essentia. Vnde & Hieronymus ad Damasum sacrilegium esse dicit tres in Deo substantias prædicare. Atqui plus centies apud Hilariū reperies, tres esse in Deo substantias. In vocabulo autem Hypostaseos quàm perplexus est Hieronymus? Venenum enim subesse suspicatur, quum nominantur tres in Deo hypostaseis. Et si quis pio sensu hac voce vtatur, impropiam tamē loquutionem esse non dissimulat. si tamen syncerē ita loquutus sit: ac non potius quos oderat Episcopus Orientis sciens ac volens graue studuerit iniusta calumnia. Certē hoc parum ingenuē asserit in omnib. profanis scholis *sciam* nihil aliud esse quā hypostasin, quòd ex cōmuni tritòque vsu passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus, qui etsi nomen Hypostaseos in hoc sensu Latinis auribus nouum esse dicit: aded tamē Græcis suam loquendi consuetudinem non eripit, vt Latinos etiam qui phrasin Græcā imitati fuerant, placidē toleret. Et quod etiam à Socrate de ipsā scribitur libro sexto Historiæ tripartitæ, eò tendit quasi ab imperitis hominibus sit perperam ad hanc rem accommodata. Quin idē Hilarius magno crimini ducit hæreticis, quòd eorū improbitate cogatur subiicere periculo humani eloquii quæ mentiū religione contineri oportuerat, non dissimulans quin id sit agere illicita, ineffabilia loqui, incōcessa præsumere. Paulò pòst multis adhuc excusat quòd audet proferre noua nomina: nā vbi posuit naturę nomina, Patrem, Filium, & Spiritum: subnectit, extra significantiā sermonis esse, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid vltra quæritur. Ac alibi felices Galliæ Episcopus prædicat, qui aliā nec excudissent, nec recepissēt, nec omnino nouissent cōfessionem, quā veterem illam & simplicissimam quæ ab ætate Apostolorum apud omnes Ecclesias recepta fuerat. Nec absimilis est Augustini excusatio, necessitate extortam fuisse hanc vocē propter humani eloquii in re tanta inopiam, non vt exprimeretur quod est, sed ne taceretur quomodo tres sint, Pater, Filius, & Spiritus. Aque hæc sanctorum virorum modestia monere nos debet ne tam seuerē velut censorio stylo protinus notemus

3. *Responsio, per anticipationem. Tameis veteres in explicatione vocum aliquoties dissentire videntur: tamen in verum ipsarū orthodoxo sensu amplectendo conueniunt: ut testantur Hilarij, Hieronymi & Augustini diuersa sententia, in vsu vocum. Essentia, Substantia, Hypostaseos.*

Lib. 5. de Trinitate. c. 8. & 9.

Lib. 2. de Trinitate.

De conciliis.

4. *Respon. Nemo tam morosus vel austerus esse debet, vt ob*

*nudas voces di-
gladiari velit,
modo orthodoxū
sensum & Eccle-
sia Christi perpe-
tuum consensus
sequatur.*

eos qui in verba à nobis concepta iurare nolint: modò ne aut fastu, aut proteruia, aut malitioso astu id faciant: sed expendant ipsi vicissim quanta necessitate adacti sic loquamur, ut paulatim vtili loquendi formæ tandem assuefiant. Cauere etiam discant, ne, vbi occurrendum est ex vna parte Arianis, ex altera Sabellianis, dū vtriusq; tergiverfandi ansam præcidi stromachantur, non nullâ suspicionē iniiciât vel Arii se esse discipulos, vel Sabellij. Dicit Arius Christum esse Deum: sed mussitat factū esse & initium habuisse. Dicit vnum cum Patre: sed clam in suorū aures insufurrat, vnitū esse ut cæteros fideles, quanquã singulari prærogatiua. Dic consubstantialē, detraxeris versipelli laruā, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius, Patrem, Filiū, & Spiritum nihil in Deo distinctū sonare. Dic tres esse, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei essentia personarū Trinitatē: dixeris vno verbo quod scripturæ loquuntur, & inanem loquacitatem cōpresseris. Porro si quos tam anxia constringit superstitio ut hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel si rumpatur, iustificari poterit, quum vnum audimus, intelligendā esse substantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna essentia, personas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulenter cōfesso, verba nihil moramur. Sed expertus pridem sum, & quidem sæpius, quicumque de verbis pertinacius litigant, fouere occultum virus: ut magis expediat eos vltro prouocare quàm in eorum gratiam obscurius loqui.

Sed qui hæc nomina repudiant, & de voculis litigant pertinacius, hæresin Arii vel Sabellij occultè fouent.

A definitione vocis ad rei ipsius definitionē accedit, quam deinde explicat. Ioan. I. I.

6 Cæterum omissa de vocibus disputatione, iam de re ipsa dicere aggrediar, Personam igitur voco subsistentiā in Dei essentia, quæ ad alios relata, proprietate incōmunicabili distinguitur. Subsistentiæ nomine aliud quiddā intelligi volumus quàm essentiā. Si enim Sermo simpliciter esset Deus, interea nō haberet aliquid propriū, perperam dixisset Ioannes fuisse semper apud Deum. Vbi continuo pōst addit, Deum quoque fuisse ipsū Sermonem, ad vnicam essentiam nos reuocat. Sed quia apud Deum esse non potuit quin resideret in Patre, hinc emergit illa subsistentia, quæ etū indiuiduo nexu cum essentia coniuncta est, nec potest separari, specialē tamen habet notam quæ ab ipsa distinguatur. Iam ex tribus subsistentiis vnāquaque dico ad alias relatā proprietate distingui. Relatio hīc disertè exprimitur: quia vbi simplex fit Dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autē atque Pater cum Filio confertur, sua quæque proprietates ab altero discernit. Tertiò quicquid singulis proprium est, incommunicabile esse assero, quia in Filium competere vel transferri non potest quicquid ad notam discretionis tribuitur Patri. Neq; verò mihi displicet Tertulliani definitio, modò dextre

Personarum distinctio.

Lib. contra Praxeam.

tre sumatur: esse quandam in Deo dispositionem vel œconomiam quæ de essentia vnitate nihil mutet.

7 Priusquam tamen longius progrediar, probanda erit & Filii & Spiritus sancti deitas, deinde vt inter se differant videbimus. Certè quum Dei verbum nobis proponitur in Scriptura, absurdissimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euandam vocem, quæ in aërem emissa prodeat extra ipsum Deum, cuiusmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ omnes fuerunt: quum perpetua magis Sapiencia indicetur apud Deum residens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (teste Petro) loquuti sunt Spiritu Christi veteres Prophetæ quàm Apostoli: & quicumque postea cælestem doctrinam administrarunt. Quia verò nondum manifestatus erat Christus, necesse est Sermonem intelligere ante secula ex Patre genitum. Quod si Sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuisse Deum. Atque hoc in mundi creatione satis clarè docet Moses, Sermonem illum intermedium statuens. Cur enim disertè narrat Deum singulis operibus creandis dixisse, Fiat hoc vel illud, nisi vt imperuestigabilis Dei gloria in imagine sua reluceat? Nasutis & garrulis hoc eludere promptum esset, vocè accipi pro iussu & imperio. sed meliores interpretes Apostoli, qui tradunt per Filiū secula esse condita, & portare omnia potenti suo verbo. Hic enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filii accipi, qui ipse æternus & essentialis est Patris Sermo. Nec verò sanis & modestis obscurem est quod dicit Solomon, vbi sapientiam inducit à Deo ante secula genitam, & rerum creationi & cunctis operibus præsentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, stultum ac friuolum esset: quum tunc exerere voluerit Deus fixum æternūque suum consilium, atque etiam aliquid occultius. Quò etiam spectat dictum illud Christi, Pater meus & ego vsque ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio assiduū in opere cum Patre fuisse affirmans, apertius explicat quod breuius attigerat Moses. Sic ergo Deum fuisse loquutum colligimus vt Sermoni in agendo suæ essent partes, atque ita vtriusque communis esset operatio. Multo autem omnium clarissimè Iohannes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerum omnium causam simul cum Deo Patre statuit. Nam & solidam permanētēque Verbo attribuit essentiam, & aliquid peculiare assignat, & dilucidè ostēdit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectæ reuelationes verbi Dei titulo ritè insignantur, ita Verbum illud substantiale summo gradu locare conuenit, oraculorum omnium scaturiginē, quod nulli varie-

2. *Æterna Filii deitas probatur variis argumentis. Primum, Filius est Verbum Dei Patris æterni. Ergo Filius est æternus Deus.*

1. *Petr. 1. 12.*

Obiectio.

Heb. 1. 2.

Responsio.

Prou. 8. 12.

Ioan. 5. 17.

Ioan. 1. 3.

rati obnoxium, perpetuò vnum idémque manet apud Deum, & Deus ipse est.

Obiectio.

ὁ λόγος cepit esse, quum Deus mundum creans loquutus est. Responsio, testimonis & rationibus firmissimis confirmata.

8 Hic obstrepunt nonnulli canes, qui quum suam illi diuinitatem palàm eripere non audent, aternitatem clam suffurantur. Dicunt enim, tum demum Sermonem esse cœpisse quum Deus in mundi creatione sacrum suum os aperuit. Sed nimis inconsideratè substantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt quæ externum opus respiciunt Dei nomina attribui ei cœperunt ab existentia operis ipsius (quale est quòd cæli & terræ creator vocatur) ita nullum nomen agnoscit pietas vel admittit quod Deo aliquid nouum in seipso accidisse significet. Nam siquid fuisset aduentitium, concideret illud Iacobi, manere desursum omne donum perfectum, & descendere à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, vel conuersionis obumbratio. Nihil ergo minus ferendum quàm principium fingere illius Sermonis qui & Deus semper fuit, & postea mundi opifex. Sed argutè scilicet ratiocinantur, Moysen, narrando Deum tunc primùm loquutum esse, simul innuere nullum antè in ipso fuisse Sermonem, quo nihil magis est nugatorium. Neque enim quia manifestari aliquid certo tempore incipit, colligendum propterea erat, nunquam prius fuisse. Ego verò longè secus concludo. quum in ipso momento quo Dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerferit & extiterit, ipsum multò antè fuisse. Quam dudum autem siquis inquireret, nullum exordium reperiet. Neque enim certum temporis spatium terminat quum dicit ipse, Pater illustra Filium gloria quam apud te initio possedi, antequam iacerentur mundi fundamenta. Neque hoc præterit Ioannes: quia antequam ad mundi creationem descendat: principio Sermonem apud Deum fuisse dicit. Constituimus ergo rursus, Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipsum perpetuò resedisse: vnde & aternitas, & vera essentia, & diuinitas eius comprobatur.

Iac. 1. 17.

Gen. 1. 3.

Ioan. 17. 5.

Secundum arg. Filius appellatur Deus & lehoua, aliisque nominibus insignitur in veteri Testamento. que aeterno Patri tribuuntur. Estigitur aeternus Deus.

9 Et si autem Mediatoris personam nondum attingo, sed differo vsque in eum locum vbi de redemptione agetur: quia rationem sine controuersia inter omnes constare debet, Christum esse illum Sermonem carne indutum, huc optimè conuenient quæcunque deitatem Christo asserunt testimonia. Quum dicitur Psalmo 45. Solium tuum Deus in seculum & vsque, tergierantur Iudæi, nomen Elohim competere etiam in Angelos & summas potestates. Atqui nusquam extat similis in Scriptura locus, qui thronum aeternum creaturæ erigat. neque enim simpliciter Deus vocatur, sed aternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus, nisi cum adiectio

ne, qualiter Moses fore dicitur Pharaoni in Deum. Alij in genituo casu legunt, quod nimis insipidum est. Fateor quidem sæpe diuinum vocari quod singulari præstantia eximium est: sed ex contextu satis liquet durum illud esse & coactum, imo nequaquam quadrare. Verùm si non cedat eorum pernicacia, certe non obscure à Iesaja idem Christus inducitur & Deus, & summa potentia ornatus, quod vnus Dei proprium est. Hoc est, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri seculi, &c. Oblatrant hic quoque Iudæi, & sic lectionem inuertunt, Hoc est nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Principem vocari pacis. Sed quorsum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congesta forent? quum Prophetæ consilium sit Christum insignibus notis quæ fidem in eo nostram ædificent, ornare? Quare dubium non est quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulo antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco quæri potest, hoc fore nomen quo vocabitur germen Davidis, Iehouah iustitia nostra. Nam cum doceant ipsi Iudæi vtrò alia Dei nomina nihil quàm epitheta esse, hoc solum quod ineffabile dicunt, esse substantiuum ad exprimendam eius essentiam: colligimus Filium vnicum esse Deum & æternum, qui alibi pronuntiat se gloriam suam non daturum alteri. Latebras quidem hic captant, quia & altari à se extructo nomen istud imposuerit Moses, & Ezechiel ciuitati nouæ Ierusalem. Sed quis non videt altare extrui in monumentum quòd Deus sit exaltatio Moïsi? nec Hierosolymam insigniri Dei nomine nisi ad testandam Dei præsentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Iehouah ibi. Moses verò in hunc modum, Ædificauit altare, & vocauit eius nomen, Iehouah exaltatio mea. Sed maius scilicet certamen restat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipsum elogium ad Ierusalem refertur his verbis, Hoc est nomen quo vocabunt eam, Iehouah iustitia nostra. Atqui tantum abest quin hoc testimonium officiat veritati quam defendimus, vt magis suffragetur. Quum enim antea Christum esse verum Iehouah testatus esset, vnde fluit iustitia, nunc pronuntiat, Ecclesiam Dei hoc vere ita sensuram, vt nomine ipso gloriari queat. Itaque prior loco fons & causa iustitiæ ponitur: deinde additur effectus.

Exo. 7. 1.

Obiectioni Iudæorum refutatio.

Iesa. 9. 6.

Alia obiectio, euerfa.

Iere. 23. 6.

Iesa. 42. 8.

Instantia Iudæorum solutio.

Eze. 48. 36.

Exo. 17. 15.

Iere. 15. 16.

Alia instantia solutio.

Tertium arg.

Iehoua in Angelis persona S. Patribus sub lege apparsens, se Iehouam esse asserit. Is autem

io Quòd si non satisfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam statui in Angelis persona, non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuisse sanctis Patribus dicitur. Idem sibi nomen æterni Dei vendicat. Si excipiat quispiam, personæ quam sustinet respectu hoc dici, minimè ita soluitur no-

est aterni Patri
αὐτοῦ. Ergo filius
est Deus aternus.
 Iudic. 6. & 7. c.
 Item, c. 13. 16.
 18. 22. & 23.

dus. Neque enim seruus, sacrificium offerri sibi permittens, suum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem se manducaturum negans, iubet offerri sacrificium Iehouæ. Deinde verò se illum Iehouam esse re ipsa probat. Itaque Manuah & eius vxor ex hoc signo non Angelum modò, sed Deum se vidisse colligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò respondet vxor, Si voluisset nos occidere Iehouah, non suscepisset è manu nostra sacrificium: certè Deum fatetur qui Angelus antè dictus est. Adde quòd ipsa Angeli responsio dubitationem tollit, Cur de homine meo interrogas quod est mirabile? Quo magis detestabilis fuit Serueti impietas, dum asseruit Deum nunquam patefactum fuisse Abrahamæ & aliis Patribus, sed eius loco adoratum fuisse Angelum. Rectè autem & prudenter orthodoxi Ecclesiæ Doctores sermonem Dei esse interpretati sunt principem illum Angelum, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Etsi enim nondum erat carne vestitus, descendit tamen quasi intermedius, vt familiarius ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod suum erat, retinuit, vt Deus esset ineffabilis gloriæ. Idem sibi vult Oseas: qui postquam recensuit luctam Iacob cum Angelo Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah memoriale nomen eius. Iterum oggannit Seruetus, Deum gestasse personam Angeli. Quasi verò non confirmet Propheeta quod à Mose dictum fuerat, Vt quid interrogas de nomine meo? Et confessio sancti Patriarchæ satis declarat non fuisse creatum Angelum, sed in quo plena deitas resideret, quum dicit, Vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Christum fuisse populi ducem in deserto: quia etsi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamen proposuit æternus ille Sermo eius officij cui destinatus erat. Iam si absque contentione expenditur caput Zachariæ secundum, Angelus qui alterum mittit, idem mox pronuntiatur Deus exercituum, & ei summa potentia adscribitur. Innumera testimonia omitto in quibus tutò acquiescit fides nostra, quanuis Iudæos non admodum moueant. Nam quum dicitur apud Iesaiam, Ecce Deus noster iste: hic est Iehouah: expectabimus eum, & seruabit nos: oculatis patet monstrari Deum qui in salutem populi denuò exurgit. Et emphaticæ demonstrationes bis positæ non aliò sinunt hoc trahi quàm ad Christum. Apertior etiam num & solidior locus Maiachi, vbi venturum Dominatorem, qui tunc expetebatur, ad templum suum promittit. Certè non nisi vni summo Deo sacrum fuit templum, quod tamen Propheta Christo vendicat. Vnde sequitur, eundem esse Deum qui

qui semper adoratus fuit apud Iudæos.

11 Nouum autem testamentum innumeris testimoniis scater. Ideo danda est opera vt breuiter potius seligamus pauca quàm omnia congeramus. Quauis autem de eo loquuti sint Apostoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducam, probandæ eius æternæ deitatis aptè conueniet. In primis istud est singulari animaduersione dignum, quòd Apostoli, quæ de æterno Deo prædicta erant, in Christo vel iam exhibita, vel olim repræsentanda docent. Nam vbi Iesaias Dominum exercituum Iudæis & Israelitis in petram scandali & lapidem offensionis fore vaticinatur, id Paulus asserit in Christo esse impletum. Dominum ergo illum exercituum Christum esse declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes semel sisti ad tribunal Christi. Scriptum est enim, Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Iesaiam de se Deus prædicet, Christus reipsa in se exhibeat, consequitur illum ipsum Deum esse cuius gloria traduci aliò non potest. Quod etiam ad Ephesios ex Psalmis citat, in Deum vnice competere liquet: Ascendens in altum duxit captiuitatem, tum ascensionem eiusmodi adumbratam fuisse intelligens quum insigni aduersus exterarum gentes victoria, potentiam suam exeruit Deus, in Christo plenius exhibitam significat. Sic Ioannes gloriam Filij fuisse testatur, quæ Iesaiæ per visionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipse Dei maiestatem sibi visam scribat. Illa verò quæ Apostolus ad Hebræos in Filium confert, non obscurum est esse clarissima Dei elogia: Tu in principio Domine fundasti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abucitur, quum ad Christum trahit. siquidem quæcunque in Psalmis illis canuntur, solus ipse impleuit. Ille enim fuit qui exurgens misertus est Sion: ille qui omnium gentium & insularum regnum sibi asseruit. Et cur dubitasset Ioannes Dei maiestatem ad Christum referre, qui præfatus fuerat, Verbum semper fuisse Deum? Quid formidasset Paulus Christum in Dei tribunali collocare, tam aperto præconio eius diuinitatem antè prosequutus, vbi dixerat esse Deum in secula benedictum? Atque vt appareat quàm sibi bene in hac parte consentiat, alibi etiam Deum in carne manifestatum esse scribit. Si Deus est in secula laudandus, ille est igitur cui soli omnem gloriam & honorem deberi, alio loco idem affirmat. Neque verò id dissimulat: quin palam clamat, Quum in forma Dei esset, non fuisse deturum rapinæ loco si æqualem Deo se præbuisset: sed vtrò

*Quartum arg.
ex Noui Testa-
menti testimo-
niis illustribus
collectum, vbi
Filius agnoscitur
Iehoua exerci-
tuum, Iudex
mundi, Deus
gloria, Creator
mundi Dominus
Angelorū, Rex
Ecclesie. 18795
aternus, Deus in
secula benedi-
ctus, Deus in
carne manife-
stus, Deo æ-
qualis, verus
Deus & vna
æterna. Domi-
nus & Deus om-
nium creden-
tium. Troinde
est Deus æter-
nus.*

Ies. 8. 14.
Rom. 9. 23.
Rom. 14. 10.
Ies. 45. 23.
Eph. 4. 8.
Ps. 68. 19.
Ioh. 1. 14.
Ies. 6. 1.
Heb. 1. 10. & 6.

Io. 1. 1. & 14.

2. Cor. 5. 10.

Rom. 9. 5.

1. Tim. 3. 16.

1. Tim. 1. 17.

Phil. 2. 6.

1. Io. 5. 20.

1. Cor. 8. 5.

1. Tim. 3. 16.
Acto. 20. 28.

Io. 20. 28.

*Quintum argu-
mentum. Chri-
stus est Creator,
Conseruator,
Redemptor, &
cordium scrui-
tator. Ergo est
aeternus Deus.*

Hebr. 1. 3.

Iesa. 43. 25.

Mat. 9. 6.

Mat. 9. 4.

*Sextum argu-
mentum, Chri-
stus miracula
edidit sua ipsius
virtute, & alijs
donum & vim
miraculorum e-
dendorum largi-
tur. Est igitur
aeternus Deus.
Act. 2. 6.*

seipsum exinaniuisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impij obstreperent, vltra progreditur Ioannes: ipse, inquit, est verus Deus, & vita aeterna. Quanquam satis superque nobis esse debet, Deum nominari: praesertim ab eo teste qui disertè nobis non plures esse deos asseuerat, sed vnum. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur. Vt cunq; multi nominentur dij, siue in caelo, siue in terra: nobis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audiamus Deum in carne manifestatū, Deū suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam: quid secundum Deum imaginamur, quem ille nequaquam agnoscit? Et minimè dubium est quin idem pijs omnibus fuerit sensus. Thomas certè similiter Dominum & Deum suum apertè praedicando, vnicum illum esse Deum profitetur quem semper adorauerat.

12 Iam si ab operibus eius diuinitatem censemus quæ illi in Scripturis ascribuntur, euidentius inde adhuc elucescet. Quum enim se ab initio vnà cum Patre haecenus operari diceret, Iudæi ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt tamen eum sibi diuinam potentiam vsurpare. Ac propterea (vt Ioannes refert 5. 17.) magis eum quærebant interficere, quod non sabbathum modò soluebat, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Qualis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem planè astrui sentiamus? Et sanè prouidètia & virtute mundum administrare, nutuq; propriæ virtutis omnia moderari, (quod illi dat Apostolus) non est nisi Creatoris. Neq; solam gubernandi orbis prouinciam cum Patre participat: sed alia quoque singula officia, quæ creaturis communicari nequeant. Clamat Dominus per Prophetam, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Secundum hanc sententiam quum iniuriam irrogari Deo Iudæi existimarent, eo quod peccata Christus remittebat. hanc potestatem sibi competere non tantum verbis asseruit, sed miraculo etiam comprobauit. Ergo peccatorum remissionis non ministerium, sed potestatem penes ipsum esse conspiciamus, quam à se ad alium transfiguram Dominus negat. Quid? tacitas cordium cogitationes percontari & penetrare, an non solius Dei est? At eam quoque habuit Christus: vnde colligitur eius diuinitas.

13 In miraculis autè quàm perspicuè luculentèque apparet? Quibus etsi paria & similia tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimum est discriminis, quod hi dona Dei suo ministerio dispensarunt: ille suā ipsius virtutem exeruit. Vnus est quidem interdum precatione, quod gloriam ad Patrem referret: sed videmus vt plurimum propriā eius virtutem nobis ostensam. Et quomodo non esset verus author miraculorum, qui dispensationem alijs sua autoritate commit-
tit?

tit? Narrat enim Euangelista illum dedisse Apostolis potestate mortuos suscitandi, leprosos curandi, eiiciendi dæmones, &c. Illi autem sic ministerio eiusmodi defuncti sunt, vt satis ostenderent virtutem non aliunde esse quàm à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge & ambula. Non mirum ergo si miracula sua obiecerit Christus ad reuincendam Iudæorum incredulitatem, vt pote quæ virtute eius edita, amplissimū diuinitatis testimonium reddebant. Præterea si extra Deum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita, Christus autem in se hæc omnia continet, Deus certè ostenditur. Neque mihi quispiam obiciat, diffusam à Deo in ipsum vitam aut salutem: non enim salutem accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, si nemo bonus nisi solus Deus, quomodo esset purus homo, non dico bonus ac iustus, sed ipsa bonitas & iustitia? Quid, quòd à primo creationis exordio, teste Euangelista, in ipso vita erat: & ipse vita iam tum existens, erat lux hominum? Proinde talibus documentis freti fidem in ipso nostram & spem reponere audemus: quum sciamus tamen sacrilegam esse impietatem si cuius fiducia in creaturis hæreat, Creditis in Deum, inquit, & in me credite. Atque ita Paulus duos Iesaiæ locos interpretatur, Quicumque sperat in eo non pudebit. Item, Erit ex radice Iesai qui consurget ad regendos populos: in ipso Gentes sperabunt. Et quid de ea re plura Scripturæ testimonia persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, Qui credit in me habet vitam æternam? Iam quæ ex fide pendet inuocatio, illi etiam competit, quæ tantum diuinæ maiestatis propria est siquid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, Quicumque inuocauerit nomen Iehouæ, saluus erit. Alter verò, Turris fortissima nomen Iehouæ: ad ipsam confugiet iustus, & seruabitur. Atqui in salutem inuocatur nomen Christi, sequitur ergo ipsum esse Iehouam. Porro inuocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, Domine Iesu, suscipe spiritum meum. deinde in vniuersa Ecclesia, quemadmodum Ananias testatur eodem libro, Domine, inquit, scis quanta hic intulerit mala sanctis omnibus qui inuocant nomen tuum. Ac quòd apertius intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Christo corporaliter habitare, fateatur Apostolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam præse tulisse quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipsam prædicasse. Quale istud quæso & quantum est Filij dumtaxat nomen annuntiari nobis quos Deus iubet in sui solius cognitione gloriari? Quis merè creaturam ipsum iactare audeat, cuius notitia vnicuique est nostra gloriatio? Huc accedit quòd saluationes Pauli epistolis præfixæ eadem à Filio precantur beneficia quæ à Patre: quo docemur non modò illius intercessione ad nos perue-

Mat. 10. 8.

Marc. 13. 15. &

6. 7.

Io. 5. 36. & 10.

37. & 14. 11.

Septimum arg.

Extra Deum æ-

ternum nulla est

salus, nulla iusti-

tia, nulla vita.

Christus autem

hæc omnia in se

continet. Per

consequens est

Deus æternus.

Matt. 19. 17.

Io. 1. 14.

Io. 14. 1.

Iesa. 26. 16. &

11. 10.

Octauum arg.

Necesse est curis

esse Deum æter-

num, in quem

credimus & spe-

ramus, quem in-

uocamus, quem

Ecclesia fidelium

seruatorem ag-

noscit, cuius co-

gnitio sola ad sa-

lutem obtinendā

proponitur, in

cuius solius co-

gnitione p̄ glo-

riantur, & quæ

beneficia æterna

communicat. Is

est Christus, Deus

Filius. Ergo Fi-

lius est Deus æ-

ternus.

Rom. 10. 11. &

15. 12.

Io. 6. 47.

Ioel. 2. 32.

Prou 18. 10.

Act. 7. 59.

Act. 9. 13.

1. Cor. 2. 2.

Ier. 9. 24.

nire quæ largitur cælestis Pater, sed potentia communiōne Filium ipsum esse authorem. Quæ practica notitia certior haud dubiè solidiorque est qualibet otiosa speculatione. Illic enim pius animus Deum præsentissimum conspicit & penè atrectat, ubi se viuificari, illuminari, seruari, iustificari, ac sanctificari sentit.

14. Quare iisdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem ad deitatem a-Spiritus asserendam petenda est probatio. Est quidem minimè zernam Spiritus S. asserendam. Gen. 1. 12.
1. *Est mundi Creator & Conservator.* Isai. 48. 16.
2. *Mittit Prophetas.*
3. *Omnia viuificat.*
4. *Est ubique.*
5. *Sanctos regenerat in vitam incorruptibilem.*
6. *Deitati omnia officia in eis conferuntur.* 1. Cor. 12. 10. 16. & 12. 10. Exo. 4. 11.
1. Cor. 12. 11. & seq.
14. Quare iisdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem a-Spiritus asserendam petenda est probatio. Est quidem minimè zernam Spiritus S. asserendam. Gen. 1. 12.
1. *Est mundi Creator & Conservator.* Isai. 48. 16.
2. *Mittit Prophetas.*
3. *Omnia viuificat.*
4. *Est ubique.*
5. *Sanctos regenerat in vitam incorruptibilem.*
6. *Deitati omnia officia in eis conferuntur.* 1. Cor. 12. 10. 16. & 12. 10. Exo. 4. 11.
1. Cor. 12. 11. & seq.
- Longè enim à creaturis alienum est quod illi Scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui ubique diffusus omnia sustinet, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipso creaturarum numero eximitur, quod nullis circumscribitur finibus. sed suum in omnia vigorem transfundendo, essentiam, vitam, & motionem illis in spirare, id verò planè diuinum est. Deinde si regeneratio in vitam incorruptibilem quauis præsentis. vegetatione superior est & multo excellentior, quid de eo censendum est cuius ex virtute procedit? Ipsum autem non mutuatitio, sed proprio vigore regenerationis esse authorem Scriptura multis locis docet: neque eius modò, sed futuræ quoque immortalitatis. Denique in ipsum omnia, vt in Filium, conferuntur quæ maximè propria sunt diuinitatis officia. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullus est inter creaturas consiliarius. sapientiam & loquendi facultatem largitur: quum tamen Dominus Mose pronuntiet, id facere suum esse solius. sic per ipsum in Dei participationem venimus, vt eius virtutem sentiamus erga nos quodammodo viuificam. iustificatio nostra, eius opus est. ab ipso est potentia, sanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari potest: quoniam vnus est Spiritus à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in primis notatu est sententia illa Pauli, Quamuis diuersa sint dona, & multiplex variâque distributio, eundem tamen esse Spiritum: quia ipsum non modò principium vel originem statuit, sed etiam authorem. quod etiam clarius exprimitur paulo post his verbis, Omnia distribuit vnus & idem Spiritus prout vult. Nisi enim esset aliquid in

Deo subsistens, minimè ei daretur arbitrium & voluntas. Clarissimè ergo Paulus Spiritum insignit diuina potentia, & in Deo hypostaticè residere demonstrat.

15 Nec verò quum de ipso Scriptura loquitur, à Dei appellatione abstinet. Paulus enim nos esse templum Dei ex eo colligit quia Spiritus eius habitat in nobis. Quod non est leuiter prætereundum. siquidem quum toties promittat Deus se electurum nos sibi in templum, non aliter impletur ea promissio quam eius Spiritu in nobis habitante. Certè vt præclare dicit **Augustinus**, Si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere iuberemur, quia cultus hic soli Deo debetur, clarum esset diuinitatis eius argumentum. nunc ergo quanto clarius istud est, quòd non templum illi facere, sed nos ipsi esse debemus? Et Apostolus ipse nunc templum nos Dei esse, nunc Spiritus sancti eodem significatu scribit. Petrus verò Ananiam reprehendens quòd Spiritui sancto mentitus esset, non hominib. mentitū esse dicebat, sed Deo. Atque vbi Iesaias Dominum exercituum loquentem inducit, Paulus Spiritum sanctū esse docet qui loquitur. Imò quum passim dicant Prophetæ verba quæ proferunt, esse Dei exercituum, Christus & Apostoli ad Spiritum sanctum referunt. vnde sequitur, verum esse Iehouam, qui præcipuus est Prophetiarum author. Rursus vbi Deus se ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Iesaias Spiritum eius sanctum contristatum scribit. Postremò si blasphemia in Spiritu neque in hoc seculo neque in futuro remittitur, quum veniam obtineat qui in Filium blasphemauit, palam hinc asseritur diuina eius maiestas, quam lædere vel imminuere, crimen inexcusabile est. Sciens ac volens supersedeo à multis testimoniis quibus vsi sunt veteres. Plausibile illis visum est citare ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum: vt probarent non minus Spiritus sancti opus esse mundum quàm Filij. Sed quum in Psalmis vsitatum sit bis idem repetere, & quum apud Iesaiam Spiritus oris idem valeat atque sermo, infirma illa ratio fuit. Itaque tantum parcè attingere volui quibus solidè inniterentur piæ mentes.

16 Quia autem Christi aduentu clarius se patefecit Deus, ita etiam in tribus personis familiaris innotuit. Sed ex multis testimoniis vnum hoc nobis sufficiat. Nam Paulus hæc tria sic connectit, Deum, Fidem, & Baptismum, vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nempe quia vna est fides, vñ inde vnum esse Deum demonstrat: quia vnus est Baptismus, inde queque vnam esse fidem ostendat. Ergo si in vnus Dei fidem ac religionem initiatur per Baptismum, nobis necesse est verum censere Deum in cuius nomen baptizamur. Nec verò dubium est quin hac solenni nuncupatione perfectam fidei lucem iam esse exhibitam

7. Deus appellatur.

1. Cor. 3. 17. & 6. 19. & 2. Cor. 16.

Aug. ad Maximinum. Epist. 66.

Act. 5. 3. 4.

Iesa. 6. 9. Act. 28. 25.

Iesa. 63. 10.

Mat. 12. 31.

Marc. 3. 29.

Luc. 2. 19.

8. Blasphemia in Spiritum S. nunquam remittitur. Est igitur Deus æternus cū Patre & Filio. Psal. 33. 6.

Iesa. 11. 4.

Quartum membrum prioris partu, quid de Trinitate sit sentiendum explicans. Eph. 4. 5.

Mat. 28. 19.

*Christianorum
Baptismus, Tres
Personas in uni-
ca Dei essentia
ostendit.*

testari voluerit Christus quum diceret, Baptizate eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti. siquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnus Dei nomen qui solida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè constat in Dei essentia residere tres personas in quibus Deus vnus cognoscitur. Et sanè quum fides non circumspicere huc & illuc debeat, neque per varia discurrere, sed in vnum Deum spectare, in eum conferri, in eo hærare: ex eo facile constituitur quòd si varia sint fidei genera, plures etiam esse deos oporteat. Iam quia sacramentum est fidei Baptismus, Dei vnitatem nobis confirmat ex eo quòd vnus est. Hinc etiam conficitur, vt non nisi in vnū Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidē in cuius nomē baptizamur. Quid ergo sibi vult Christus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizari præcepit, nisi vna fide in Patrem, & Filium, & Spiritum credendum esse? id verò quid aliud est, quàm clarè testari Patrem, Filium & Spiritum, vnum esse Deum. Itaque quum fixum illud maneat Deum vnum esse non plures, Verbum & Spiritum non aliud esse quàm ipsam Dei essentiam constituimus. Et verò stolidissimè ineptiebant Arriani, qui Filij diuinitatem confitentes, Dei substantiam illi adimebant. Nec absimilis Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effusa intelligi volebant. Nam vt sapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipso proficiuntur: ita vnus ipse est sapientia, prudentia, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec secundum gratiarum distributionem ipse diuiditur: sed vtrunque illæ variè diuidantur, idem tamen & vnus manet, inquit Apostolus.

I. Cor. 12. 11.

*De distinctione
trium Personarum.*

17 Rursum & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu distinctio Scripturis demonstratur. In qua tamen excutienda, quanta religione ac sobrietate versandum sit, ipsa mysterij magnitudo nos admonet. Ac mihi sanè vehementer istud Gregorij Nazianzeni arridet, ἢ φθὰς πὶ ἐννοήσῃ, ἢ τοῖς τρεῖσι θεολόγοις, ἢ φθὰς ἢ τὰ τρία διελθῆν, ἢ εἰς τὸ ἐναυαφέρομαι: Non possum vnum cogitare quin trium fulgore mox circumfundar: nec tria possum discernere quin subito ad vnum referar. Proinde & nos eam personarum Trinitatem ne imaginari in animum inducamus quæ cogitationem seorsum distractam detineat, ac non ad illā mox vnitatem reducat. Veram certè distinctionem insinuant Patris, Filij, & Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta esse putet quibus à suis operibus variè designetur Deus, sed distinctionem, non diuisionem. Proprietatem Filio à Patrè esse distinctam ostendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuisset apud Deum nisi alius esset à Patrè: neque gloriā suā habuisset apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quum alium esse dicit qui testimonium sibi perhibet;

In Serm. de sacro baptis.

*Non sunt autem
diuise, sed distin-
ctæ, ut apparet
ex testimoniis se-
quentibus.*

bet. Atque huc tendit quod alibi dicitur Patrem, per Verbum omnia creasse: quod non poterat, nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterea non descendit Pater in terram, sed is qui à Patre exiit: nō mortuus est, nec resurrexit, sed qui ab eō missus fuerat. Neque ab assumpta carnē exordium habuit hæc distinctio, sed antea quoque vnigenitum in sinu Patris fuisse manifestum est. Quis enim asserere sustineat, tum demum sinum Patris ingressum Filium quū è cælo descendit ad suscipiendā humanitatem? Erat ergo antè in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus sancti à Patre distinctionem Christus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à seipso autem, quoties alium vocat: ut quum alium consolatorem ab se mittendum denuntiat, & alibi sæpius.

10.5.32. & 8.16. & alibi.

10.1.18.

10.14.6. & 15.26.

10.14.16.

18 Enimvero ad vim distinctionis exprimendam, similitudines à rebus humanis mutuari nescio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: sed simul fatentur plurimum differre quicquid pro simili in medium afferunt. quo fit ut omnem audaciam hinc reformidem: ne siquid intempestiuè productū fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis ansam præbeat. Quam tamen Scripturis notatam distinctionem animaduertimus, subtriceri non cōuenit. Ea autē est, quòd Patri principium agendi, rerumque omnium fons & scaturigo attribuitur: Filio sapientia, consilium, ipsaque in rebus agendis dispensatio: at Spiritui virtus & efficacia assignatur actionis.

Hic cauendum nobis à similitudinibus quæ à rebus humanis sumuntur: idque duplici nomine. & scripturis veteris similitudo petenda est quæ etiam ordinis obseruationem demonstrat.

Porro quanquā Patris æternitas, Filii quoque & Spiritus æternitas est, quando nunquam Deus sine sapientia virtutēque sua esse potuit, in æternitate autem non est quærendum prius aut posterius: non est tamen inanis aut superuacua ordinis obseruatio, dum primus recensetur Pater, deinde ex eo Filius, postea ex utroque Spiritus. Nam & mens vniuscuiusque eò sponte inclinatur ut primò Deum consideret, deinde emergentem ex eo sapientiā, tum postremò virtutē qua cōsilia sui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat existere dicitur Filius, à Patre simul & Filio Spiritus. multis id quidem locis, sed nusquam clarius quàm cap. 8. ad Romanos, vbi scilicet idem Spiritus, nunc Christi, nunc eius qui suscitauit Christum à mortuis, promiscuè vocatur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritū Christi fuisse testatur, quo vaticinati sunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuisse Dei Patris.

2. Pet. 1.21.

19 Porro simplicissimam Dei vnitatem ad eò non impedit ista distinctio, ut Filium inde probare liceat vnū esse cum Patre Deum, quia vno simul cum eo Spiritu constat: Spiritum autem non aliud esse à Patre & Filio diuersum, quia Patris & Filii sit Spiritus. Siquidem in vnaquaque hypostasi tota intelligitur natura, cum hoc, quòd subest sua vnicuique proprietates. Pater to-

Cur tres illæ personæ simplicissimam Dei vnitatem non tollunt, immo constituunt.

10.14.10.11.

Augustinus
Homil. de
temp. 38. de
Trinit. & col.
ad Pascentium,
Epist. 174. Cy-
ril. lib. 7. de
Trinit. Idem
lib. 3. Dialog.
Aug. in Psal-
mum 109. &
Tract. in Ioh.
39. Aug. in
Psal. 68.

tus in Filio est, totus in Patre Filius, quemadmodum ipse quo- que asserit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla essentia differ- entia seungi alterum ab altero scriptores Ecclesiastici con- cedunt. His appellationibus quæ distinctionem denorant (in- quit Augustinus) hoc significatur quòd ad se inuicem referun- tur, non ipsa substantia qua vnum sunt. Quo sensu conciliandæ sunt inter se veterum sententia, quæ pugnare alioqui nonni- hil viderentur. Nunc enim Patrem Filij principium esse tra- dunt: nunc Filium à seipso & diuinitatem & essentiam habere asseuerant, adeoque vnum esse cum Patre principium. Eius diuersitatis causam bene ac perspicuè explicat Augustinus a- lib. 3. Dialog. libi, quò ita loquitur, Christus ad se Deus dicitur, ad Patrem Fi- lius dicitur. Rursusque, Pater ad se Deus dicitur, ad Filium di- citur Pater. Quòd dicitur ad Filium Pater, non est Filius: quòd dicitur Filius ad Patrē, non est Pater: quòd dicitur ad se Pater, Filius ad se, est idem Deus. Ergo quum de Filio sine Patris re- spectu simpliciter loquimur, bene & propriè ipsum à se esse as- serimus: & ideo vnicum vocamus principium: quum verò rela- tionē quæ illi cum Patre est notamus, Patrem Filij principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Au- gustini de Trinitate totus versatur. Longè verò tutius est in ea quam tradit relatione subsistere: quàm subtilius penetrando ad sublime mysterium, per multas euanidas speculationes eua- gari.

Conclusio prio-
ris partis, &
summa eorum
quæ de vnica
Dei essentia &
tribus personis
credere necesse
est.

20 Ergo quibus cordi erit sobrietas, & qui fidei mensura contenti erunt, breuiter quod vtile est cognitu accipiant: nem- pe quum profiteremur nos credere in vnum Deum, sub Dei no- mine intelligi vnicam & simplicem essentiam, in qua compre- hendimus tres personas vel hypostaseis: ideoque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritū, quàm Patrem designari. vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio: atque ita distinguimus inter personas. Quia verò proprietates in personis ordinem secum ferunt, vt in Patre sit principiū & origo: quoties mentio fit Patris & Filij simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur, hoc modo retinetur vnitas essētis, & habetur ratio ordinis, quæ ta- men ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum an- tē visum fuerit Apostolos asserere Filium Dei illum esse quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Iehouam, semper ad vnita- tem essentia venire necesse est. Proinde nobis sacrilegium de- testabile est, Filium vocari alium Deum à Patre: quia simplex Dei nomen relationem non admittit, nec potest Deus ad sei- psum dici hoc vel illud esse. Iā quòd nomen Iehouæ indefinitè sumptum in Christum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogauimus Dominum: quia vbi retulit Chri- sti re-

2. Cor. 12. 9.

sti responsum, Sufficit tibi gratia mea, subiicit paulo post, Ut inhabitet in me virtus Christi. Certum enim est nomen Domini pro Iehoua illic esse positum: atque ita restringere ad personam Mediatoris, frivolum esset ac puerile: quando absoluta est oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et scimus ex recepta Græcorum consuetudine Apostolos passim nomen ^{ueteris} substituere in locum Iehouæ. Et ne procul quærendum sit exemplum, non alio sensu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioëlis à Petro, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio ascribitur, aliam esse rationem constabit suo loco. nunc tenere satis est, quum absolutè Paulus Deum rogasset, statim subiicere nomen Christi. Ita & totus Deus à Christo ipso Spiritus nuncupatur. Nihil enim obstat quominus tota spiritualis sit Dei essentia, in qua Pater, Filius & Spiritus cõprehendantur. Quod ipsum ex Scriptura planum sit. nam ut illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum sanctum, quatenus est hypostasis totius essentiæ, audimus dici & Dei esse, & à Deo.

Act. 1. 16.

Ioel. 2. 28.

21 Quoniam autem Saran, ut fidem nostram ab ipsis radicibus cõuelleret, partim de diuina Filii & Spiritus essentia, partim de personali distinctione ingentes pugnas semper mouit: atque ut omnibus propè seculis impios spiritus excitauit qui doctores orthodoxos, hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hinc peruersis quorundam deliriis occurrere operèpretium est. Hactenus dociles manu ducere, non autè cum præfractis & contentiosis manū cõserere maximè propositum fuit: nunc autem veritas quæ placidè ostensa fuit, ab omnibus improborum calūniis asserenda. Etsi præcipuum studium in hoc incumbet, ut habeant qui faciles apertæque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede consistant. Equidem hic, si quando aliàs in reconditis Scripturæ mysteriis, sobriè multaque cum moderatione philosophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltra procedat, quàm verbi Dei fines se protendunt. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modulum mens humana definiat, quæ nondum statuere certò potuit quale sit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conspicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vsque substantiam excutiendam penetret, quæ suam ipsius minime assequitur? Quare Deo libenter permittamus sui cognitionem. Ipse enim demum vnus, ut inquit Hilarius, idoneus sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Permittemus autem si & talem cõcipiemus ipsum qualem se nobis patefacit: nec de ipso aliunde sciscitabimur quàm ex eius verbo. Extant in hoc argumentum homilie Chrysofomi quinq; aduersus Anomæos, quibus tamè

Posterior pars huius capituli, qua in resellendis Arrianis, Pneumatomachis, & Antitrinitariis versatur.

Cautio imprimis obseruanda in hac disputatione.

Lib. 1. de Trinitate.

De incomprehensibili natura Dei, importunæ Sophistarum voces extant apud Iustin. Theodor. & hist. Eccl. scriptores. cohiberi Sophistarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarét. Nihil enim modestius hîc se gesserunt quam ubique solent. Cuius temeritatis infelicissimo successu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in istam quæstionem incumbere curæ sit: nec in animum inducamus aut Deum vsquam inuestigare nisi in sacro eius verbo, aut de ipso quicquam cogitare nisi præeunte eius verbo, aut loqui nisi ex eodẽ verbo sumptum. Quòd si quæ subest in vna diuinitate Patris, Filii, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingeniis quibusdã plus faceffit negotii & molestiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgent: atque ita regi se sustineant cælestibus oraculis, vrcunquæ mysterii altitudinem non capiant.

Quum veteribus hæreticis sect. 17. 18. 19. clausa sit ianua.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei synceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum esset, plenumque inutili tædio: ac hæreticorum plerique crassis deliriis totam Dei gloriam ita aggressi sunt: obruere, vt satis esse duxerint cõcutere ac turbare imperitos. Statim verò à paucis hominibus ebullierunt plures sectæ, quæ partim lacerarent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter Personas est confunderét. Porrò si tenemus quod autè ex Scriptura satis ostensum est, simplicem & indiuiduam esse essentiam vnus Dei, quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rursus Patrè proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Ario tantùm & Sabellio, sed aliis vetustis errorum authoribus clausa erit ianua. Sed quia nostro tempore exorti sunt phrenetici quidã, vt Seruetus & similes, qui nouis præstigiis omnia inuoluerunt, paucis eorum fallacias discutere operæpretium est. Serueto nomẽ Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto insulas voces

Seruetum & recentiores Antitrinitarios aggredditur, & Serueto hæresin hac sectiõne euertit.

quas ad conuitiandum excogitauit. Hæc quidẽ speculationum eius fuit summa, tripartitum induci Deum vbi in eius essentia residere dicuntur tres Personæ, Triadẽmque hanc esse imaginariam, quia cum Dei vnitatem pugnet. Interea Personas voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia Dei, sed Deum nobis hac vel illa specie figurent: ac initio quidem nihil in Deo fuisse distinctum, quæ olim idem erat Verbum quod Spiritus: sed ex quo emerfit Christus Deus de Deo, Spiritum etiam alium ex ipso Deum fluxisse. Et si autẽ allegoriis interdum fucat suas nœnias, vt quum dicit Sermonem æternum Dei fuisse Spiritum Christi apud Deum, & reluctance iam idæa: item, Spiritum fuisse deitatis vmbra: postea tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, asserens secundum dispensationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem esse Dei, sicuti idem Spiritus substantialiter in nobis atque etiam in

Vide Calui. defensionem orthod. fidei S. Trinitatis adu. prodigiosos errores M. Serueti. Classe 5. tractatum Theologicorum.

lignis & lapidibus, Dei portio est. Quid de Mediatoris Persona blateret, suo loco videbimus: Prodigiosum verò hoc commentum, Personam nihil aliud esse quàm visibilem gloriæ Dei speciem, non longa refutatione indiget. Nam quum Ioannes nondum creato mundo λόγος fuisse Deum pronūtiat, longè ab idea Ioan. 1. 1. discernit: Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrē & propria sua gloria apud Patrē Ioan. 17. 1. insignis fuit, non potuit certè externus esse aut figuratius spē dor: sed necessariò sequitur fuisse hypostasin, quæ in Deo ipso intus resideret. Quanquã autē non sit Spiritus mētio nisi in historia creationis mundi, non tamē illic inducitur vt umbra, sed essentialis Dei virtus, quum narrat Moses informē quoque illam massam fuisse in eo suffultam. Æternum igitur Spiritum semper in Deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit confusam cæli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & series. Certè nondum potuit effigies vel repræsentatio Dei esse, vti somniat Seruetus. Alibi verò suam impietatem apertius detegere cogitur, quòd Deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. nam si hoc verum sit, non alia relinquitur Christo diuinitas, nisi quatenus æterno Dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd spectra illa quæ in locum hypostaseon supponit, sic transformat, vt noua accidētia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiscuè Creaturis omnibus, permiscet. Patres enim & partitiones palam asserit esse in essentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus est: præsertim verò spiritus fidelium coæternos dicit & consubstantiales Deo: quanuis alibi substantialem deitatem non tantum hominis animæ, sed aliis rebus creatis assignet.

23 Ex hac lacuna prodit aliud non dissimile monstrum. Nebulones enim quidam, vt Seruetica impietatis inuidiã ac dedecus effugerent, tres quidem personas esse confessi sunt, sed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus est Deus, Filiũ & Spiritũ formando, suam in eos deitatem trãsfudit. Nec verò abstinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota distinguunt à Filio & Spiritu, quia sit solus essentiator. Colorem hunc primò obtendunt, passim Christum vocari Dei Filiũ: vnde colligunt non alium propriè Deũ esse nisi Patrem. Atqui non obseruant, quamuis Dei nomen Filio quoque sit commune, tamē verè & propriè vnicum esse Deum, & solũ essentiatorem, usque ad finem capitis refutatur. passim Christum vocetur Dei filium: quum etiam Ac primũ probatur nihil profectis facere quod passim Christus vocetur Dei filius: quum etiam verus & vnicus Deus vocetur. verè est Dei Filius, absurdum esse censerit personæ Filium. Ego vtrumque verum esse respondeo, Dei nempe esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus (nondum enim de Me-

Iesa. 6. 1.

Io. 12. 41.

Iesa. 8. 14.

Rom. 9. 33.

Iesa. 45. 23.

Rom. 14. 11.

Heb. 1. 10. & 6.

Psal. 102. 26.

Psal. 97. 7.

Iesa. 44. 6.

Ierem. 10. 11.

*Resutatio 2. ab
impiis absurdis
qua ex ist rum
nebulonum hæ-
refloriuntur.*

diatoris persona nobis sermo est) & tamé explicandi causa habendá esse rationé personæ, vt nomé Dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre. nam si non aliú censemus Deum quàm Patrē, non obscuré deicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimé admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantum conueniat nomen veri Dei. Nam sanè Deus qui Iesaiæ apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Ioannes affirmat fuisse Christum. Qui etiam per os Iesaiæ testatus est se fore in lapidè offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Christum fuisse pronunciat. Quí per Iesaiã clamat, Viuo ego: mihi flectetur omne genu, vnicus Deus est. atqui idem Paulus Christum interpretatur. Huc accedunt quæ recitat Apostolus testimonia, Tu Deus fundasti cælum & terrã. Item, Adorent eum omnes Angeli Dei, quæ nõ nisi in vnicum Deum competunt: quum tamé propria Christi elogia esse contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Christum quod Dei proprium est, quia sit relucencia gloriæ ipsius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouæ, sequitur deitatis respectu ex se ipso esse. Nam si est Iehouah, negari nõ potest quin idem sit ille Deus qui per Iesaiam alibi clamat, Ego ego sum, & præter me non est Deus. Expendere etiam cõuenit illud Ieremiæ, Dij qui non fecerunt cælum & terrã, pereant de terra quæ sub cælo est: quando ex opposito fateri necesse erit Filium Dei eum esse cuius deitas sæpius apud Iesaiam probatur ex mundi creatiõne. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essentiatum à Patre Filium esse dicit, à seipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illum Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiam esse in solo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita spoliatus sua essentia, titularis solum erit Deus. Essentia Dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filii essentiator. Ita diuinitas Filii quiddam erit abstractum à Dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ non nisi Patri propria est, iure non censetur Spiritus Filii, quod tamen refellit Pauli testimonio: vbi communem Christo & Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris Persona, in quo à Filio & Spiritu differet nisi quia solus est ipse Deus? Fatentur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius. Qui in essentia eam ponunt, manifestè in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse nõ potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio nisi proprium aliquid habeat in se quod Filio commune non sit.

Quid

Quid iam reperient in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respondeant annon cum Filio eam communicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei essentiam. Restat vt tota & in solidum Patris & Filii sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes quem sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantū vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis proprium quàm esse iuxta illud, *Exo. 5. 14.*

Qui est, misit me ad vos.

24. Falsum quidem esse quod sumunt, quoties absolute fit Dei mentio in Scriptura. nō nisi Patrē intelligi ex multis locis refellere promptū est: & in illis ipsis quos pro se citant, turpiter produnt suam incogitantiam, quia illic Filij nomen apponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideòque restringi ad Patris personā. ac eorū obicctio vno verbo diluitur, Nisi solus Pater, inquit, verus esset Deus, suus ipse pater esset. Neq; enim absurdū est, propter gradū & ordinē Deum peculiariter vocari, qui non solum genuit ex se suam sapientiā, sed Deus etiam est Mediatoris, sicuti plenius suo loco disseram. Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantū quatenus ante secula genitus ex patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personā & munus, vt Deo nos coniūgeret. Et quoniam Filium à Dei honore tam audacter excludūt, scire velim, quum pronuntiat nullum esse bonum præter vnū Deū, an se bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne fortè excipiāt, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse. quæro an Sermo æternus Dei bonus sit necne. Si negēt, satis conuicta tenetur eorum impietas: satendo se ipsos iugulant. Quòd aurē primo intuitu videtur Christus à se remouere nomen boni, sententiam nostram magis confirmat: nēpe quum singulare sit vnus Dei elogium, quatenus ex vulgari more salutatatus fuerat bonus, falsum honorem repudiāns, bonitatem qua pollet diuinam esse admonet. Quæro etiam, vbi affirmat *1. Tim. 1. 17.* Paulus solum Deum esse immortalem, sapientem & veracem, *5. Solus est immortalis, sapiens, verax & adorandus. Eiusmodi Christus est.* an his verbis in ordinem mortalium, stultorum & fallacium redigatur Christus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatem conferret? non erit sapiens, qui æterna est Dei sapientia? non erit verax ipsa veritas? Quæro Ergo Deus æternus. præterea Christū ne adorandum censeant. Si enim hoc iure *Philip. 2. 10.* sibi vendicat, vt flectatur coram ipso omne genu, sequitur illum esse Deum, qui in Lege vetuit quenquam alium præter se adorari. De solo patre si accipi volūt quod apud Iesaiam dicitur, *Iesa. 44. 6.* Ego sum, ac nemo præter me, hoc testimonium in ipsos

Refutatio 3. Nomen Dei absolute positum de Filio dicitur aliquando, vt de Patre.

Matth. 19. 17. 4. Deus vnus, bonus, filius bonus est. Ergo Deus æternus.

1. Tim. 1. 17. 5. Solus est immortalis, sapiens, verax & adorandus. Eiusmodi Christus est. Ergo Deus æternus.

Philip. 2. 10.

Iesa. 44. 6.

*Obiectionis ex
Propheta de-
sumpta dilutio.
Alia obiectionis
refutatio.* retorqueo, quando videmus Christo attribui quicquid Dei est. Nec locus est eorum cauillo, Christum in carne fuisse exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis respectu omne imperium illi datum esse in cælo & in terra: quia etsi extenditur Regis & Iudicis maiestas ad totam Mediatoris personam, nisi tamen Deus manifestatus esset in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deus secum ipse pugnaret. Atque hanc controuersiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuisse docens, antequam se exinaniret sub forma serui. Porrò æqualitas ista quomodo staret nisi fuisset Deus ille cuius nomen est Iah & Iehouah, qui equitat super Cherubim, qui Rex est totius terræ, & Rex seculorum? Iam utcumque obstrepant, non potest eripi Christo quod alibi dicit Iesaias, Hic, hic est Deus noster, expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redemptoris describit, qui non modò ab exilio Babylonico populum redu-

Phil. 2. 6. 7.

Iesa. 25. 9.

*Tertia obiectionis
refellitur, & 6.
refutatio hære-
seos Antitrini-
tariorum, ex Mo-
sis historia de
creatione addi-
tur.*

Gen. 1. 26.

Ioan. 4. 24.

ceret, sed Ecclesiam plenè restitueret omnibus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Christum fuisse Deum in Patre suo. Nam etsi fatemur ratione ordinis & gradus principium diuinitatis esse in Patre, derestabile tamen esse dicimus commentum illud, solius Patris essentiam esse propriam, quasi Filii deificator esset: quia hoc modo vel mutiplex esset essentia, vel titulo & imaginatione tenus Christum appellat Deum. Si concedant Filium esse Deum, sed secundum à Patre: iam in ipso genita & formata erit essentia, quæ est in Patre ingenita & informis. Scio multis nasutis ludibrio esse quod ex verbis Mo- sis personarum distinctionem elicimus, ubi Deum sic loquentem inducit, Faciamus hominem ad imaginem nostram. vident tamen pii lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium induceret Moses, nisi subessent in vno Deo plures personæ. Iam quos alloquitur Pater, certum est fuisse increatos: nihil verò increatum, excepto ipso Deo, & quidem vno. Nunc ergo nisi concedant Patris, Filii & Spiritus communem fuisse creandi potestatem, & commune iubendi imperium, sequetur Deum non intus secum ita loquutum esse, sed direxisse ad alios extraneos opifices sermonem. Denique locus vnusduo simul eorum obiecta facilè expedit. Nam quod pronuntiat Christus ipse, Deum esse Spiritum, ad Patrem solum restringi consentaneum nõ esset, ac si Sermo ipse non esset spiritualis naturæ. Quòd si Filio similiter vt Patri conuenit nomen Spiritus, sub indefinito Dei nomine Filium comprehendi colligo. Subiicit tamen continuo potest, non alios probari cultores Patri nisi qui cum in Spiritu & veritate adorant. vnde alterum consequitur, quia sub capite fungitur Christus officio doctoris, Dei nomen Patri adscribere, non vt aboleat suam ipsius deitatem, sed vt gradatim nos ad eam attollat.

25 Sed in eo scilicet hallucinantur quòd indiuidua somniant, quorum singula partem obtineant essentia. Atqui ex Scripturis docemur vnum essentialiter Deum esse, ideòque essentiam tam Filij quàm Spiritus esse ingenitam. sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit suam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum est, censetur principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus: & Pater etiam personæ respectu ingenitus. Stultè etiam putant se ex nostra sententia colligere quaternitatem statui, quia falsò & calumniosè cerebri sui commentum nobis adscribunt, quasi deriuatiuè fingamus prodire ex vna essentia tres personas: quum ex scriptis nostris liqueat nò abstrahere nos personas ab essentia, sed quãuis in ipsa resideant, distinctionem interponere. Si separatae essent ab essentia personæ, probabilis fortè esset eorum ratio: sed hoc modo trinitas esset deorum, non personarum quas in se continet vnus Deus. Ita soluitur futilis eorum quæstio, concurratne essentia ad constandam Trinitatem: quasi tres deos ex illa descendere imaginemur. Quòd excipiunt Trinitatem igitur fore sine Deo, ex eadem insulitate nascitur: quia etsi ad distinctionem non concurrat vt pars vel membrum, non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia & Pater, nisi Deus esset, non poterat esse Pater: & Filius non aliter Filius nisi quia Deus. Deitatem ergo absolutè ex seipsa esse dicimus. vnde & Filium quatenus Deus est, fatemur ex seipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre. ita essentia eius principio caret: personæ verò principium est ipse Deus. Et quidem orthodoxi scriptores, quicumque olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas tantum retulerunt hoc nomen: quando non modò absurdus esset error, in ipsa distinctione complecti essentiam, sed nimis crassa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum, eos Filij & Spiritus essentiam exinanire palàm est, alioqui partes inter se commistæ conciderent: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si Pater & Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuum esset præter vnam: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnus cum duabus rebus creatis.

26 Quòd obiiciunt, Christum, si propriè sit Deus, Filium Dei perperam vocari, iam responsum est, quia sit vnus personæ ad alteram comparatio, nomen Dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrem, quatenus deitatis est principium, non essentia, vt fanatici nugantur, sed ratione ordinis. Hoc sensu accipitur sermo ille Christi ad Patrem. Hæc est vita æterna vt credant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Nam in Mediatoris persona loquens, medium gradum tenet

Refut. 7. hallucinantur in eo quod in Dei essentia somniant indiuidua, quorum singula Essentia partem obtineant: & quaternitatem ab Orthodoxis consilui calumniatur.

Quarta eorumdè obiectionis dilutio attentè legenda & obseruanda.

Prioris refutationis superior explicatio: qua ostenditur nomen Dei non debere ita ad Patrem restringi, vt Filio Mediatori nostro auferatur.

inter Deum & homines. neque tamen ideo imminuitur eius maiestas. Nam et si seipsum exinanivit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem.

Cap. I. 10. & 2.
9.

Sic Apostolus ad Hebræos, quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, æternum esse Deum qui fundavit terram. Tenendum igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris Patrem compellat, sub hoc Dei nomine diuinitatem complecti, quæ ipsius quoque est. Sic quum Apostolus diceret. Expediit me ascendere ad Patrem, quia Pater maior me est, non secundam diuinitatē tantum sibi tribuit, ut sit quo ad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cælesti gloria potitus, fideles colligit in eius participationem. In superiore gradu Patrem locat, quatenus differt conspicua splendoris perfectio, quæ in cælo apparet, ab ea gloriæ mensura quæ non inspecta fuit in ipso carne vestito. Eadē

Jo. 15. 18.

ratione alibi Paulus Christum dicit redditurum Deo & Patri regnum, ut sit Deus omnia in omnibus. Nihil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quod si nunquam desinet esse Dei Filius, sed idem manebit semper qui fuit ab initio, sequitur, sub Patris nomine vnicam Dei essentiā, quæ vtriusque communis est, comprehendi. Et certè ideò ad nos descendit Christus ut ad Patrem attollendo, simul etiam ad seipsum attolleret, quatenus vnum est cum Patre. Nomen ergo Dei exclusiue ad Patrem restringere ut Filio auferatur, neque fas neque rectum est. Nam & hac de causa verum esse Deum asserit Ioannes, nequis secundo deitatis gradu subsidere putet infra Patrem, ac miror quid sibi velint isti nouorum deorum fabri, dum Christum verum Deum confessi, mox eum excludunt à Patris deitate: quasi possit esse verus Deus nisi qui vnus est, aut transfusa diuinitas non sit nouum aliquod figmentum.

I. Cor. 15. 24.

Jo. 1. 1.

Responsio ad locos adductos ex Irenæo, ubi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israelis.

27 Quod multos locos accumulunt ex Irenæo ubi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israel, vel pudenda inscitia est, vel summa improbitas. Animaduertere enim debuerant sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrē Christi negabant illum esse Deum qui per Moysen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus est, ut palam faciat nõ alium prædicari in Scriptura Deum quàm Christi Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum si toties concludat non alium fuisse Deum Israelis quàm qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiã nunc, ubi diuerso errori resistendum est, verè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, nõ alium fuisse quàm Christum. Porrò si quis excipiat fuisse Patrem, in promptu erit responsio, dum pro Filij diuini-

Irenæi consilium.

tate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi consilium

consiliū si attendant lectores, cessabit omnis contentio. Quin-
 etiam ex sexto capite lib. 3. tota lib. facile dirimitur, vbi in hoc
 vnum insistit pius vir, Qui absolutè & indefinitè vocatur in
 Scriptura Deus, illum esse verè vnicum Deum: Christum verò
 absolutè Deum vocari, Meminerimus hūc fuisse disceptationis
 statum, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secūdi
 cap. 46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè
 non sit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam Filium quàm
 Patrem prædicatum fuisse Deum contendit à Prophetis & A-
 postolis. Postea verò definit quomodo Christus, qui Dominus
 est omnium, & Rex & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus om-
 nium acceperit potestatem: nempe subiectionis respectu, quia
 humiliatus est vsque ad mortem crucis. Interea paulo post affir-
 mat, Filium esse opificem cæli & terræ, qui Legè tulit per Mo-
 sis manum, & Patribus apparuit. Iam si quis blateret. Irenæo so-
 lum Patrem esse Deū Israel, regeram quod idē scriptor aper-
 tè tradit, Christum vnum & eundem existere: sicuti etiam ad
 eum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Austro veniet. Eodē
 pertinet quod legitur cap. 9. lib. 4. Ipse igitur Christus cum Pa-
 tre viuorum est Deus. Et eiusdem libri cap. 12. interpretatur A-
 braham credidisse Deo, quia factor cæli & terræ, & solus Deus
 sit Christus.

Lib. 3. c. 9.

Cap. 12. eiusdē
libri.Cap. 16. eiusdē
libri.Cap. 18. & 23.
eiusdem lib.

28 Tertullianum nihilo verius patronum sibi asciscunt, *Resp. ad locos*
 quia ethi asper interdum & spinosus est in suo loquēdi genere, *ex Tertulliano*
 summam tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: *prolatos ab An-*
 nempe quum vnus sit Deus, dispensatione tamē vel œconomia *trinitariis.*
 esse eius Sermonem: vnicum esse Deum substantiæ vnitatem, &
 nihilominus vnitatem dispensationis mysterio in Trinitatem
 disponit: tres esse non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma:
 nec potestate, sed serie. Dicit quidem se defendere secundum
 à Patre Filium, sed non alium intelligit nisi distinctione. Visi-
 bilem alicubi Filium dicit: sed postquam in vtraque partem
 ratiocinatus est, definit invisibilem esse quatenus est Sermo.
 Denique Patrem sua persona determinari affirmans, alienissi-
 mum se probat ab eo commento quod refellimus. Et quanquā
 non alium Deum agnoscit quàm Patrem, seipsum tamen pro-
 ximo contextu explicans, se non exclusivè loqui ostendit Filij
 respectu, quia negat alium esse à Patre Deum: ideòque non
 violari monarchiam personæ distinctione. Atque ex perpetuo
 eius consilio verborum sensum colligere promptum est. Con-
 tendit enim aduersus Praxeam, quanuis in tres personas distin-
 ctus sit Deus, non tamen fieri plures deos, neque discerni vni-
 tatem. Et quia secundum Praxæ commentum Christus non
 poterat Deus esse quin idem esset Pater, ideo tantoperè de di-
 stinctione laborat. Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat

Lib. aduersus
Praxeam.*Tertulliani per-
petua mens in
d'spuatione de
S. Trinitate.*

portionem totius, etsi dura est loquutio, excusabilis tamen est, quando ad substantiam non refertur, sed dispositionem tantum & œconomiam notat quæ solis personis conuenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiam pendet illud, Quot personæ tibi videntur peruerfissime Præca, nisi quot sunt voces? Sic etiam paulo post, Vt credant Patrem & Filium in suis quenque nominibus & personis. His arbitror satis refelli posse eorum impudentiam qui ex Tertulliani autoritate fucum tentant facere simplicibus.

Veteres Theologi, inter quos Iustinus & Hilarius, Antitrinitarios abundè refellunt, & orthodoxam de S. Trinitate doctrinam profitentur.

Ignatius, suspensum scriptor. Vide lib. 4. ca. 12. sect. 20. 21.

Augustin. libris de Trinitate, & alibi.

Conclusio dissertationis de S. Trinitate.

29 Et certè quisquis diligenter veterum scripta inter se conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde sequuti sunt, proditum fuit. Iustinus vnus est ex vetustissimis: nobis autem per omnia suffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Christi vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò asperius loquitur, æternitatem esse in Patre. An vt Filio auferat Dei essentiam? Atqui in eius fidei quam sequimur defensione totus est. Nec tamè eos puderet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadeant Hilarium esse erroris sui patrònum. Ignatium quòd obtendunt, si velint quicquam habere momenti, probè Apostolos legem tulisse de quadragesima & similibus corruptelis. nihil nœniis illis quæ sub Ignatij nomine editæ sunt, putidius. Quo minus tolerabilis est eorù impudentia, qui talibus laruis ad fallendum se instruunt. Porrò hinc veterum consensus clarè perspicitur, quòd neque in concilio Niceno Arius ex cuiusquã probati scriptoris autoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire. Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sūt, quàm sedulò excusserit omnium scripta, & quàm reuerenter amplexus sit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibusque scrupulis ostendere solet cur ab illis discedere cogatur. In hoc etiam argumento siquid ambiguū vel obscurū legerit apud alios, non dissimulat. Quam tamen isti oppugnant doctrinam pro cõfesso su mit ab vltima antiquitate sine controuersia fuisse receptam. Neque tamen quid antè docuissent alij, ipsum latuisse, vel ex vno verbo constat, vbi dicit in Patre esse vnitatē, lib. de doctrina Christiana primo, an garrient sui tunc fuisse oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia se purgat, vbi Patrē vocat principium totius deitatis, quia à nullo est: prudenter scilicet expendens specialiter Patri adscribi Dei nomen, quòd nisi ab ipso fiat initium, concipi nequeat simplex Dei vnitatis. His etiam demum, vt spero, agnosceret pius lector omnes calumnias discussas, quibus Satan hæctenus puram doctrinæ fidè peruertere vel obtenebrare molitus est. Denique totam huius doctrinæ summam fideliter esse explicatam confido, siquidem modum curiositati imponant lectores,

lectores, nec molestas & perplexas disputationes cupidius quàm par sit sibi accersant. Nam quos oblectat speculandi intemperies, minimè placandos suscipio. Certè nihil astutè præterij quod mihi aduersum esse putarem: sed dum Ecclesiæ adificationi studeo, multa non attingere consultius visum est, quæ & parum prodesse, & lectores grauarent superuacua molestia. Quid enim disputare attinet an semper generet Pater? quando stultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo Personas substituisse.

Vt multis disputat P. Lombard. lib. 1. distinct. 9.

CAPVT XIII.

In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deum à fictitiis.

Secunda pars libri I. de Notitia hominis.
Quædam verò hoc capite præmittuntur.

- 1 De Creatione mundi, in genere, sect. 1. & 2.
- 2 Tractatione de homine in proximum caput reiecta, de Angelis agitur, sect. 3. vsque ad 13.
- 3 De malis Angelis, siue diabolis, à 13. sect. ad 20.
- 4 Quis fructus ex historia creationis à nobis sit colligendus, sect. 20. 21. & 22.

Vanquam falsorum deorum cultoribus socor- *Esi ex mundi*
diam meritò exprobrat Iesaias, quòd ex terræ *creatione Deus*
fundamentis & cælorum ambitu non didicerint *agnosci debeat,*
quisnam esset verus Deus: quæ tamen est ingenij *ne tamen ad Gē-*
nostri tarditas & hebetudo, necesse fuit, ne ad *tium fragmenta*
destuerent fideles, expressius illis depingi *les. historiam*
Gentium fragmenta destuerent fideles, expressius illis depingi *creationis in*
verum Deum. Nam quum euanida sit quæ apud Philosophos *Scriptura exta-*
maximè tolerabilis habetur descriptio, Deum mentem esse *re voluit, &*
mundi: ipsum familiarius à nobis cognosci operæpretium est: *tempus notari,*
ne semper in ambiguo vacillemus. Itaque historiam creationis *Ies. 40. 21.*
extare voluit, cui innixa Ecclesiæ fides non alium Deum quæ-
reret nisi qui propositus est à Mose opifex mundi & conditor.
Illic primò notatum est tempus, vt continua annorum serie fi-
deles ad primam humani generis & rerum omnium originem
peruenirent. Quæ apprime utilis est cognitio, non tantum vt
prodigiosis fabulis, quæ in Ægypto & aliis terræ plagis olim
grassatæ sunt, obuiam eatur, sed etiam vt cognito mundi exor-
dio, clarius eluceat Dei æternitas, nòsque in sui admirationem

Impia obiectio, magis rapiat. Neque verò mouere non debet prophana illa sub-
cur mundum sannatio, mirum esse cur non citius venerit Deo in mentem,
Deus non citius cælum & terram condere, sed otiosus immensum spatium pte-
condiderit. terfluere fuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere
 posset: quum ad sex annorum millia nondum peruenerit mû-
 di ad vltimum finem vergentis diuturnitas. Nam cur tandiu
 distulerit Deus, neque fas est nobis inquirere, neque expedit:
 quia si eò vsque penetrare contendat mens humana, centies in
 itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile esset quod Deus ipse,
 vt fidei nostræ modestiam probaret, consultò voluit celatum

Responsio.

Confirmatio a
scito apophtheg-
mate py cuiusdã
senis. huius me-
 minit August.
 confessionum
 lib. 11. cap. 12.
 Vide cap. 6.
 sect. 1.

esse. Ac scitè pius ille senex, quum proteruus quispiam ex eo
 per ludibriũ quæreret quid ante creatum mun-
 dum egisset
 Deus: respondit fabricasse inferos curiosis. Hęc non minus gra-
 uis quàm seuera admonitio compeecat lasciuiam, quæ multos
 titillat, adeoque impellit ad prauas & noxias speculationes.
 Denique meminerimus, Deum illum inuisibilem & cuius in-
 comprehensibilis est sapientia, virtus & iustitia, Mosis historiã
 speculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet.
 Sicuti enim nihil distinctè cernunt oculi vel senio obtusi, vel a-
 lio vitio hebetes, nisi speculis adiuuentur: ita, quæ nostra est
 imbecillitas, nisi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, sta-
 tim euanescebat. Qui verò proteiuiæ suæ indulgent, quia nunc
 frustra monentur, terò horribili interitu sentient quanto satius
 fuerit arcana Dei consilia reuerenter suspicere, quàm blasphemias
 euomere quibus cælum obscurent. Et rectè Augustinus
 iniuriam Deo fieri conqueritur, vbi superior eius voluntate
 flagitatur rerum causa. Idem alibi prudenter admonet, non mi-
 nus perperam de immensis temporum quàm locorum spatiis
 quæstionem moueri. Certè quantumuis latè pateat, cælorũ cir-
 cuitus, est tamen aliqua eius dimensio. Nunc si quis cum Deo
 expostulet, quòd centuplo superet vacuitas, annon piis omni-
 bus detestabilis erit petulantia? Eodem furoris profiliunt qui
 exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante in-
 numerata secula non condiderit. Vt suæ cupiditati morem ge-
 rant, extra mundum egredi affectant. quasi verò in tam ampla
 cæli & terræ circumferentia, non satis multa occurrant quæ in-
 æstimabili suo fulgore absorbeant sensus omnes nostros: quasi
 intra sex annorum millia non satis multa documenta ediderit
 Deus, in quorum assidua meditatione mentes nostræ se exer-
 ceant. Ergo libenter maneamus inclusi his cancellis, quibus
 nos circumscribere Deus voluit, & quasi mentes nostras con-
 trahere, ne vagandi licentia diffuerent.

In eundem finem
non uno momen-
to, sed sex diebus
absolutum est
Dei opus.

2 Eiusdem rationis est quod narrat Moses, non momento,
 sed sex diebus absolutũ fuisse Dei opus. Nam & hac circumstan-
 tia ab omnibus signentis colligimur ad vnicum Deum qui in
 sex

sex dies opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vitæ cursu. Quamvis enim oculi nostri, in quancunque partem se vertant, coguntur in operum Dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm citò præteruolent si quæ nos tangant piæ cogitationes. Hic etiã obstrepit humana ratio, quasi à Dei potentia alieni fuerint tales progressus, donec subacta ad fidei obsequium quietem illã colere discit, ad quã nos inuitat septimi diei sanctificatio. In ipso autem ordine rerũ diligenter considerandus est paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletasset. Nam si eũ in terra adhuc sterili & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum consulere. Nunc vbi Solis & astrorum motus disposuit ad vsus humanos, terrã, aquas, ærem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis sufficeret: curam prouidi & seduli patrisfamilias suscipiens, mirificam erga nos suam bonitatem ostēdit. Quæ breuiter tantũ delibo si quisque attentius apud se expēdat, constabit Mosen certum vnus Dei creatoris testē ac præconē fuisse. Omitto quæ iam exposui, non de nuda tantum Dei essentia illic fieri sermonem, sed æternam quoque eius sapientiam & Spiritum nobis proponi. ne alium Deum somniemus quàm qui in illa expressa imagine vult agnosci.

Deinde & ordo describitur, nēpe non ante creatum fuisse Adamum, quam ei Deus abundè & paterna cura, mirificaque bonitate prouidisset.

3 Sed antequam de hominis natura plenius differere incipiam, aliquid de Angelis inferere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accommodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis nisi quæ oculis nostris occurrunt: vbi tamen postea Angelos Dei ministros inducit, colligere facillè licet eorum esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quamuis ergo Moses populariter loquens, non statim à primis rudimentis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi passim docet Scriptura, quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minime omittendum est tam præclarũ & nobile specimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hæc pars doctrinæ. Multorum mētes ita perstrinxit Angelicæ naturæ præstantia, vt putarent illis iniuriam fieri si vnus Dei imperio subiecti quasi in ordinem cogerētur. hinc illis afficta diuinitas. Emerfit etiam Manichæus cum sua secta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidem tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium si mētes nostras teneret implicitas, non constaret Deo sua in mundi creatione gloria. Nam quum nihil magis Dei propriũ sit quàm æternitas, & *αὐτοσία*, id est, à seipso existentia, vt ita loquar.

Locus de Angelis, expositus.

1. Ut ex iis quoque discamus agnoscere Deum.

2. Ut muniti sumus aduersus errores Angelolatram & Manichæorum.

Manichæismi, duo principia constituentis refutatio.

qui diabolo hoc tribuunt, nonne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam ubi omnipotētia Dei, si diabolo tale conceditur imperium, ut illo inuito ac repugnāte, quicquid voluerit exequatur? Quod autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nefas esse ascribi bono Deo vllius rei malę creationem, id orthodoxam fidem minimē lædit, quæ nõ admittit aliquam esse in mundi vniuersitate malam naturam: quādoquidem nec prauitas & malitia rum hominis, tum diaboli, aut quæ inde nascuntur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione: nec quicquam omnino ab initio extitit in quo non & sapientiæ & iustitiæ suæ specimen ediderit Deus. His ergo peruersis cōmentis ut obuiā eatur, altius animos attollere necesse est quàm oculi nostri penetrent. Quo consilio verūmīle est, ubi in symbolo Niceno vocatur Deus omnium conditor, res inuisibiles fuisse expressas. Modum tamen, quem præscribit pietatis regula, tenere curæ crit, ne altius quàm expedit speculando, lectores à fidei simplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter semper nos doceat Spiritus: in quibus verò parum est momenti ad ædificationē, vel subiceat prorsus, vel leuiter tantū & cursim attingat, nostri quoq; officij est, libenter ignorare quę nõ cōducunt.

Pietatū regula.

1. *Angeli sunt creati à Deo: quo autem tempore vel ordine, inquirere non expedit, ut facit P. Lombardus li. 2. dist. 2. & seq. usque ad 12. Gen. 2. 1.*

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussū eius exequenda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra controuersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, contentionem mouere nonne peruicaciæ magis quàm diligentię est? Terram esse perfectam, & cælos perfectos, cū omni exercitū eorum, narrat Moses: quid artinet anxie percontari quoto die præter astra & planetas alij quoque magis reconditi cælestes exercitus esse cœperint? Ne longior sim, meminerimus hęc, ut in tota religionis doctrina, tenendam esse vnam modestiæ & sobrietatis regulam, ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel scire etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, ut in lectione Scripturæ, iis cōtinenter quærendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curiositati aut rerum inutilium studio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæstionibus, sed in solida pietate, timore nominis sui, vera fiducia, sanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea scientia acquiescamus. Quamobrem, si ritè sapere volumus, relinquenda sunt nobis illa *uæ ratiō uera*, quæ & ab otiosis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine absque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius à multis arripi, & maiori voluptati esse quàm quæ in vsu quotidiano sunt posita. Verum, nisi Christi discipulos esse nos piget, eam quam ipse methodum præscripsit, sequi ne pigeat. Ita fiet ut eius magisterio contenti, à superuacuis speculationibus, à quibus nos reuocat, non tantum abstineamus,

*Regula Christi-
stiana.*

sed

sed etiam abhorreamus Dionysium illum, quicumque fuerit, nemo negauerit multa subtiliter & argute in cælesti Hierarchia disputasse: verum si quis propius excutiat, deprehendet maxima ex parte meram esse garrulitatem. Theologo autem non garruendo aures oblectare, sed vera, certa, vtilia docendo, concientiis cõfirmare propositum est. Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapsum referre non quæ didicit, sed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, sed restatus quoque est nefas esse homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria sapientia valere iussa, ex simplici Scripturæ doctrina consideremus quod de Angelis suis scire nos Dominus voluit.

5. Angelos esse cælestes Spiritus quorum ministerio & obsequio vitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit, passim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomen attributū est quòd illos veluti internuntios adhibet Deus ad se hominibus manifestandum. Aliæ etiam quibus insigniuntur appellationes, ex similitudine ratione sumptæ sunt. Exercitus vocatur, quia vt satellites principem suum circumdant, eius maiestatem exornant & conspiciam reddunt, & instar militum ad signum ducis sui semper intenti sunt, & ita parati sunt ac expediti ad capeffenda illius iussa, vt simul ac annuerit, operi se accingant, vel potius sint in opere. Talè imaginè throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, cum alii Prophetæ describunt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas assistisse dicit, quum Deus tribunal conscendisset. Quoniam vim ac fortitudinem manus suæ Dominus per ipsos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium suum in mundo per eos exercet ac administrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Potestates, nunc Dominationes. Postremò, quia in illis quodammodo residet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellatur. Quanquam de hoc postremo nihil velim asserere: quia diuersa interpretatio vel æquè, vel magis etiam congruit. Verum hoc nomine omisso, prioribus illis sæpe vitur Spiritus sanctus ad commendandam Angelici ministerij dignitatem. Neque enim æquū est, sine honore præteriti ea instrumenta quibus numinis sui præsentiam specialiter Deus exhibet. Quinetiã ob id num semel Dii nuncupantur, quòd in suo ministerio, velut in speculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis repræsentant. Tamen enim mihi non displicet quod veteres scriptores, vbi Scriptura Angelum Dei Abrahæ, Iacob, Mosi & aliis apparuisse commemorat, Christum fuisse Angelum illum interpretantur: sæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet. nam si principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui

5. Angelorum
natura, munera
nomina varia.

Vide Caluin.
in Ezech. cap.
1.4. & 10.14.

Dan. 7.10.

Col. 1.10.

Eph. 1.11.

Gen. 18.1. & 32.
2. & 28. Ios. 5.15.
Iudic. 6. 14. &
15.22.

Psal. 81.6.

summus est Rex & Iudex, vices gerunt in sua functione: longè maior causa est cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multo abundantius elucet.

6 Quod autem ad consolationem nostram fideique confirmationem facere maximè poterat, in eo docendo plurimum insitit Scriptura: nempe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ dispensatores esse & administratos. Ideòq; commemorat, pro salute nostra ipsos excubare, suscipere defensionem nostri, vias nostras dirigere, sollicitudinem gerere ne quid aduersi nobis accidat. Vniuersales sunt sententiæ quæ in primis ad Christum, Ecclesiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis suis inādauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus ostendit Deus, sese eorum quos custodiendos suscepit, tutelam Angelis suis delegare. Secundum hanc rationem Angelus Domini consolatur Agar fugitiuam, & dominæ suæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham seruo suo Angelum fore ducem itineris ipsius. Iacob in benedictione Ephraim & Manasse precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, prosperari eos faciat. Sic Angelus protegendis Israelitici populis præfectus fuit: & quoties voluit Israellem Deus redimere è manu hostium, Angelorū ministerio vindices excitauit. Sic deniq; (ne plura commemorare necesse sit) Angeli Christo ministrarunt, & ei adfuerūt in omnibus angustiis: eius resurrectionem mulieribus, & discipulis gloriosum aduentum nuntiarunt. Itaque quò istud protectionis nostræ munus impleant, contra Diabolum omnesq; hostes nostros depugnant, & vindictam Dei aduersus eos qui nobis infesti sunt exequuntur. Quemadmodum legimus Angelum Dei, vt Ierusalem obsidione liberaret, centum octoginta quinque millia in castris regis Assyrii vna nocte confecisse.

7 Cæterum an singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eorum defensionem, pro certo asserere non ausim. Certè quum Daniel Angelum Persarum & Græcorum Angelum inducit, significat certos Angelos regnis ac prouinciis quasi præfides destinari. Christus etiam quum dicit Angelos puerorum semper videre faciem Patris, certos esse Angelos, quibus commendata sit eorum salute, innuit. Sed ex eo nescio an colligi debeat, vnicuique præesse suum Angelum. Hoc quidem pro certo habendum, non tantum vni Angelo vnumquenque nostrum esse curæ: sed omnes vno consensu vigilare pro salute nostra. Nam de omnibus Angelis simul dicitur, quòd plus gaudeant super vno peccatore ad resipiscentiam conuerso, quam super

3. Sunt dispensatores & administratores beneficentiæ diuinæ erga nos,

Psal. 91. 11.

Psal. 34. 8.

Gen. 16. 9. Ib. 24. 7. Ibid. 48. 16.

Exod. 14. 19. & 23. 20.

Iudic. 21. 20. & 7. 11. & 13. 10.

Matt. 4. 11.

Luc. 22. 43.

Matt. 28. 5. 7.

Luc. 24. 5.

A&T. 1. 10.

2. Reg. 19. 35.

Iesa. 37. 36.

4. Regnorum & prouinciarum, quasi præfides: præcipue autem, electorum Dei custodes.

Nec certum est vnicuique no-

strum constitutum esse Angelum

quendam defensorum. Illud sufficiat, omnes An-

gelos pro Ecclesiæ salute excubare.

Dan. 10. 13. 20. & 12. 1.

Matt. 18. 10.

Luc. 15. 7.

nonaginta nouem iustis qui in iustitia perstiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quod Lazari animam in sinum Abrahamæ detulerint. Nec verò frustra ministro suo monstrat Elisæus totus currus igneos qui peculiariter illi destinati erant. Vnus est locus qui videtur ad id confirmandum aliis paulò clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulsasset fores domus in qua cõgregati erant fratres, quum suspicari non possent eum esse, dicebant Angelum ipsius. Videtur hoc illis in mentem venisse ex communi conceptione, quod singulis fidelibus præsidēs assignati sint sui Angeli. Quanquam hîc quoque responderi potest, nihil obstare quominus vnum quemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mandasset, neque tamen propterea esset perpetuus eius custos: quemadmodum vulgò imaginantur duos Angelos, bonum & malum, tanquam diuersos genios, singulis esse attributos. Neque tamen operæpretium est anxie inuestigare quod scire nostra nõ multum refert. Nam sicui hoc non satisfaciet, omnes cælestis militiæ ordines pro salute sua excubias agere, non video quid proficere ex eo possit si intelligat Angelum vnum peculiariter custodem sibi datum. Qui verò ad vnum Angelum restringunt quam de vnoquoque nostrum curam Deus gerit: magnam sibi & omnibus Ecclesiæ membris iniuriam faciunt: acsi de nihilo promissæ essent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animosius certemus.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, viderint quale habeant fundamentum. Michael, fatcor, princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorum gradus inter Angelos statuere, distinguere singulos suis insignibus, locum & stationem cuique assignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extant, Michael & Gabriel, & tertium, si addere velis ex historia Tobia, ex significato videri possunt, pro infirmitatis nostræ captu, Angelis indita, etsi id in medio malo relinquere. Quantum ad numerum, audimus ex ore Christi multas legiones: à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Elisæi minister: & ingentem multitudinem declarat, quod dicuntur castrametari in circuitu timentium Deum. Forma spiritus carere certum est: & tamen Scriptura pro ingenii nostri modulo Angelos sub Cherubim & Seraphim non frustra nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate semper ad auxilium nobis ferendum præsentēs fore simul ac res tulerit: acsi fulgur è cælo emissum, qua solet pernitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de utroque queri potest, credamus ex eo esse genere mysteriorum quorum plena reuelatio in vltimum diem differtur. Proinde à nimia vel inquerendo curiositate, vel inloquendo audacia

Luc. 16. 23.

2. Reg. 16. 17.

Act. 12. 15.

Angelorum multitudo & ordines non desinendi.

Dan. 12. 1. Iud.

9. 1. Thess. 4.

16. Dan. 10. 13.

21. Dan. 8. 16. &

9. 21. Luc. 1. 19.

16. Tob. 3. 17. &

5. 5. Mat. 26. 55.

Dan. 7. 10. Psal.

34. 8.

Angeli cur alati proponantur.

cauendum meminerimus.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo est habendū, Angelos spiritus esse ministratores, quorum obsequio vitur Deus ad suorum protectionē, & per quos tum sua beneficia inter homines dispensat, tum reliqua etiam op̄era exequitur. Fuit illa quidem olim Sadduceorum opinio, per Angelos nihil designari quā vel motus: quos Deus hominibus aspirat, vel ea quæ edit virtutis suæ specimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ testimonia vt mirum sit tam crassam ignorantem in illo populo ferri potuisse. Vt enim omittam quos superius locos citauī, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus sustinere, eorum animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & similia: sunt alij, ex quibus clarissimē euincitur reuera esse spiritus naturæ subsistentis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem esse latam in manu Angelorum: & Christus, electos fore post resurrectionē Angelis similes: diem iudicii ne Angelis quidem esse cognitū: se tunc venturum cum sanctis Angelis: vt maximē torqueatur, necesse erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheū coram Christo & electis ipsius Angelis attestatur vt præcepta sua custodiat, non qualitates aut inspirationes sine substantia, sed veros spiritus denotat. Nec aliter subsistit quod in Epistola ad Hebræos legitur, Christum excellentiorem Angelis effectū, illis nō esse subiectum orbem terrarum, Christum non ipsorum, sed hominum naturam assumpsisse: nisi beatos esse spiritus intelligamus, in quos cadant istæ comparationes. Et ipse author Epistolæ seipsum declarat, vbi in regno Dei, fidelium animas & sanctos Angelos simul collocat. Præterea quod iam citauimus, Angelos puerorum semper videre faciē Dei, eorum præsidio nos defendi, eos latari de salute nostra, mirari multiplicē Dei gratiā in Ecclesia, subesse Christo capiti. Eodem pertinet quod sanctis Patribus toties apparuerūt sub forma hominum, loquuti sunt, excepti etiam fuerunt hospitio. Et Christus ipse ob primatum quem obtinet in persona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad simplices præmuniendos aduersus illas stultas & absurdas cogitationes quæ ante multa secula à Satana excitatæ, subinde repullulant.

10 Restat vt superstitioni occurramus, quæ obrepere plerumque solet vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorū ministros esse ac præbitores. Eò enim protinus delabitur hominis ratio, vt nihil non honoris deferendum illis putet. Ita fit vt quæ folius Dei & Christi sunt, ad ipsos transferantur. Ita videmus Christi gloriam superioribus aliquot seculis fuisse multis modis obscuratam, quā immodicis elogiis Angeli præter Dei verbum

5. Sunt Spiritus ministratores, & substantia Spirituales.

Sadduceorum, Angelicam essentiam abolentium, error refellitur.

Luc. 15. 10.
Psal. 91. 11.
Matt. 4. 6.
Luc. 4. 10. & 16. 22.
Matth. 17. 10.
Act. 7. 55.
Gal. 3. 19.
Matth. 22. 30.
& 24. 37. ibid.
25. 31. Luc. 9. 26.
1. Tim. 5. 21.
Heb. 1. 4. & 2. 16.

ibid. 12. 22.

1. Petr. 1. 12.
Hebr. 1. 6.
Psal. 97. 7.
Malac. 3. 1.
Vide Genesim, & lib. Iudicū.

Ethnicus error, Angelos in Dei throno collocans refellitur, 1. Scriptura S. testimonij.

bum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius est vitium ex
 iis quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuisse ma-
 gnum certamen cum nonnullis apparet, qui sic angelos eue-
 hebant vt Christum propemodum in ordinè redigerent. Hinc Cap. 1. 16. & 20.
 tanta sollicitudine vrget in epistola ad Colossenses, Christũ nõ
 modò Angelis omnibus esse antefèrendũ, sed ipsis quoque bo-
 norum omnium esse authorem: ne eo derelicto, ad illos con-
 uertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed ex eodem, quo nos,
 fonte hauriuat. Certè quum in eis fulgor diuini numinis reful-
 gear, nihil est magis procliuè quàm in eorum adorationem stu-
 pore quodam nos prosterni, & omnia deinde illis tribuere quæ
 non nisi Deo debentur, Quod etiam Iohannes in Apocalypsi fa- Apoç. 19. 10.
& 21. 8. 9.
 tetur sibi accidisse: sed simul addit fuisse sibi responsum, Vide
 ne feceris: conseruus tuus sum, Deum adora.

II Atqui hoc periculum bene cauebimus si expendamus cur Deinde, argui-
 per eos Deus potius quàm per se sine ipsorum opera potentiã mentis ex S. Scrì
 suam declarare, fidelium salutem curare, suæque beneficentiæ ptura deprom-
 dona ipsis communicare soleat. Nõ facit hoc certè necessitate, ptis: simulque
 quasi carere illis nequeat: nam quoties libet, ipsis præteritis, o- estnditur cu
 pus suum vel solo nutu peragit: tantum abest vt ad leuandam Deum utatur
 difficultatem sint illi subsidio: Hoc ergo ad solatium nostræ Angelorum mi-
 imbecillitatis facit, nequid omnino quod animis nostris vel in nisterio.
 bonam spem erigendis, vel in securitate confirmandis valeat,
 desideremus. Illud quidem vnum satis superque esse deberet;
 quòd Dominus asserit se nostrum esse protectorem. Sed dũ tot
 periculis, tot noxis, tot hostium generibus nos videmus circũ-
 sideri: quæ nostra est mollities ac fragilitas, fieri interdum po-
 terit vt trepidatione impleamur, vel desperatione cõcidamus,
 nisi pro modulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehendere
 nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos sibi curæ fore
 proinittit, sed se innumeros habere satellites quibus procuran-
 dam salutem nostram mandauerit, horum præsidio ac turela
 quandiu septi sumus, quicquid periculi immineat, nos extra om-
 nem mali aleam esse positos. Perperam id quidem fieri à no-
 bis fateor. quòd post illam simplicem promissionem de vnus
 Dei protectione, adhuc circũspectamus vnde veniat nobis au-
 xilium. Sed quia Dominus pro immensã sua clementia & faci-
 litate, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantum eius
 beneficium negligamus. Eius rei exèplum in puero Elisæi ha-
 bemus, qui quum montem obsidione cingi videret ab exerci- 1. Reg. 6. 17.
 tu Syrorum, nec vllum effugium patere, pauore consternaba-
 tur quasi actum de se ac domino suo esset. Hic Elisæus Deum
 precatus est vt illius aperiret oculos: ille protinus montẽ equis
 ac curribus igneis refertum conspicit, multitudinẽ scilicet An-
 gelorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac vi-

sione confirmatus se recepit, & hostes potuit intrepido animo despiciere, quorum aspectu fuerat propè exanimatus.

*Usus doctrina in
Scriptura tradi-
ta, de S. Ange-
lis.*

12 Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortius stabiliatur. Siquidè hæc præsidia ideo nobis à Domino sunt comparata ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opem eius præualeret, sed ad illam Elisæi sententiam confugiamus: plures esse pro nobis quàm contra nos.

Quàm igitur præposterū est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt constituti vt præsentiorum eius opem nobis testentur: Abducunt autem, si non rectā ad ipsum manu ducūt, vt solum auxiliatorem spectemus, inuocemus ac prædicemus: si nō vt eius manus à nobis considerantur, quæ nullum ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si nō in vno Mediatore Christo nos retinent, vt ab eo profusus pendeamus, in eo recumbamus, ad eū feramur, & in ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hæere ac penitus infixū esse animis nostris debet, Angelos in terram ad homines descendere & ab hominibus in cælum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum.

Gen. 28. 12.

Quo indicatur sola Christi intercessione fieri vt Angelorū ministeria ad nos perueniant, sicut ipse affirmat, Posthac videbitis cælos apertos, & Angelos descendentes ad Filium hominis.

Ioan. 1. 51.

Gen. 24. 7.

Itaque seruus Abrahamæ, Angeli custodiæ commendatus, nō propterea ipsum inuocat vt sibi adsit, sed ea commédatione fretus preces fundit coram Domino, petitque vt misericordiam suam erga Abrahamum exerat. Quemadmodum enim non ideo potentia bonitatisque suæ ministros facit eos Deus vt suam cum illis gloriam partiat: ita non opem suam ideo in ipsorum ministerio nobis promittit vt nostram inter ipsos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philosophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipsis in hunc finem colendis, quo Deum faciliorem nobis reddant: quam superstitiosi curiosique homines conati sunt in religionem nostram ab initio inuehere, & ad hunc vsque diem perseverant.

Vide Plat. in
Epinomide
& Cratyllo.

*Locus de malis
Angelis, seu dia-
bolis, ad qua-
tuor capita re-
uocatus.*

1. Vt insidias,
molationes, &
insultus poten-
tissimorum isto-
rum aduersario-
rum armis ido-
neis propugne-
mus.

2. Cor. 4. 4.

Ioh. 12. 31.

Matt. 12. 29.

Eph. 2. 2.

1. Pet. 5. 5.

Ephes. 6. 12.

13 Quæ de diabolis Scriptura tradit, eò ferè tendunt omnia vt solliciti si nus ad præcauendas eorum insidias & molationes: tum iis armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint ac valida. Nam quum Deus ac princeps huius seculi vocatur Satan, quum fortis armatus, spiritus cui potestas est aëris, leo rugiens dicitur: nō aliò respiciunt istæ descriptiones nisi vt cautiores simus & vigilantiores, tum ad pugnam capessendam paratiores. Quod etiam expressis verbis interdum notatur. Nam Petrus postquam diabolū dixit, circuire instar leonis rugientis quærentem quos deuoret: mox adhortationem subiungit, vt fide fortiter resistamus. Et Paulus, vbi
monuit

monuit luctam non cum carne & sanguine nobis esse, sed cum principibus aëris, potestatibus tenebrarum, & nequitiis spiritalibus, continuo arma induere iubet quæ ad tantum tamque periculosum certamen sustinendum paria sint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, ut hostem, & hostem audacia promptissimum, viribus robustissimum, artibus callidissimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus referatissimum, pugnandi scientia expeditissimum nobis assidue imminere præmoniti: non socordia vel ignavia opprimi nos sinamus, sed ex aduerso erectis excitatisque animis pedem figamus ad resistendum, & quia hæc militia non nisi morte finitur, ad perseverantiam nos hortemur. Præcipue verò imbecillitatis & ruditatis nostræ nobis conscii. Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus nisi ipso freti: quando ipsius est solius & consilium & robur & animos & arma ministrare.

14 Quo autem ad id agendum magis excitemur ac urgeamur, non vnum aut alterum aut paucos hostes, sed magnas esse copias denuntiat Scriptura, quæ nobiscum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuisse à septem dæmoniis quibus occupabatur: & illud esse ordinarium testatur Christus, quod si eiecto semel dæmonio locum iterum patefacias, septem spiritus nequiores secum assumit, ac redit in possessionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnum obsedisse. His ergo docemur, cum infinita hostium multitudine bellandum nobis esse: ne paucitate contempta, simus ad prælium remissiores, vel intermissionem aliquam dari nobis interdum putantes desidia indulgeamus. Quod autem singulari numero sæpe vnus Satana vel diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis qui aduersatur regno iustitiæ. Quemadmodum enim Ecclesia & sanctorum societas Christum habet caput: ita impiorum factio, & ipsa impietas cum suo principe nobis depingitur, qui summum imperium illic obtineat. Qua ratione dictum est illud. Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet, quod aduersarius Dei & noster vbique dicitur. Nam si cordi nobis est Dei gloria ut par est, totis viribus aduersus eum entendum est qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Christi asserendum animati sumus ut oportet, necesse est nobis irreconciliabile cum eo bellum esse qui in illis ruinam conspirat. Rursus si qua salutis nostræ cura nos tangit, nec pax nec induciæ cum eo nobis esse debent qui in eius perniciem assidue insidias tendit. Talis autem describitur Geneleos cap. 3. ubi hominem ab obedientia quam Deo debebat abducit, ut simul & Deum iusto honore spoliaret, & hominem ipsum in

Ut eorum ingenti numero proposito excitemur ac urgeamur ad pietatis exercitia.

Marc. 16. 9.
Mar. 12. 42.
Luc. 8. 30.

Cur vnus sæpe singulari numero proponatur.

Mar. 25. 41.

Ut ad perpetuum certamen cum diabolo accendatur, quem Dei & hominis hostis vbique dicitur.

Matth. 13. 28.
Io. 8. 44.

ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangelistis, ubi inimicus vocatur, & spargere zizania ad corruptæ vitæ æternæ semen dicitur. In summa, quod de ipso testatur Christus, ab initio fuisse homicidam & mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mendacis enim veritatem Dei oppugnat: lucē tenebris obscurat: hominum mentes implicat erroribus: odia suscitatur: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem ut Dei regnum euerteret, homines in æternum interitum secum demergat. Unde constat, ipsum naturâ prauum, malignum ac malitiosum esse. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei & hominum salutem impetendam factum est, summam prauitatem esse oportet. Hoc etiam significat Ioannes in epistola sua, quum scribit eum ab initio peccare. Siquidem intelligit, ipsum omnis malitiæ & iniquitatis authorem, ducem, architectum.

1. Io. 3. 8.

2. Diaboli malitia non est ex creatione, sed ex deprauatione.

Io. 8. 44.

causam, modum, tempus & speciem lapsus Angelorum malorum querere curiosum est, & inutile.

2. Pet. 2. 4.
Iudæ 6.
1. Tim. 5. 21.

3. Diaboli systema eiusmodi est, ut quauis voluntate & consensu

16 Atqui quum à Deo conditus sit diabolus, hanc malitiam quam eius naturæ tribuimus, non ex creatione, sed ex deprauatione esse meminimus. Quicquid enim damnabile habet, defectu & lapsu sibi accersit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talē credentes à Deo prodisse, Deo ipsi adscribamus quod est ab eo alienissimū. Hac ratione denuntiat Christus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia non stetit in veritate. Certè quum in veritate persistisse negat, innuit aliquando in ea fuisse: & quum patrem facit mendacij, hoc illi adimit ne Deo vitij imputet, cuius ipse sibi causa fuit. Quanquam autē hæc breuiter sunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè sufficiunt ut Dei maiestas ab omni calumnia vindicetur. Et quid nostra refert: vel plura, vel in aliū finem de diabolis scire? Fremunt nonnulli quod non ordine & distinctè lapsum illum, eiusque causam, modum, tempus, speciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, si non subiceri in totum, at certè leuiter attingi: Quia nec Spiritu sancto dignum fuit, inanibus historiis sine fructu curiositate pascere: & videmus hoc fuisse Domino propositum, nihil in sacris suis oraculis tradere quod non ad ædificationem disceremus. Ergo ne superuacuis ipsi immoremur, contenti simus hoc breuiter habere de diabolorum naturâ, fuisse primâ creatione Angelos Dei, sed degenerando se perdidisse, & aliis factos esse instrumeta perditionis. Hoc quia utile cognitum erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Angelis, inquiunt, qui peccauerunt nec seruarunt suam originem, sed reliquerunt suum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

17 Quantum verò ad discordiam & pugnam attinet quam Satanæ cū Deo esse dicimus, sic accipere oportet, ut fixū interim illud maneat, illum, nisi volente & annuente Deo, nihil facere posse.

posse. Legimus enim in historia Iob, illum se sistere coram Deo ad excipienda mandata, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum nisi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus est Achab, recipit se fore spiritum mendacij in ore omnium Prophetarum: & à Domino amandatus, id præstat. Hac ratione & spiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi scribitur, plagas Ægyptiis fuisse à Deo inflictas per Angelos malos. Secundùm hæc particularia exempla Paulus generaliter testatur excæcationem incredulorum opus esse Dei, quum antea vocasset operatione Satanæ. Constat ergo sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nutu regi vt obsequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo resistere, & illius opera cù huius operibus dissidere, hanc repugnantiam & hoc certamè à Dei permissione pendere simul asserimus. De voluntate ià non loquor, nec etiam de conatu, sed de effectu tantùm. Quando enim improbus est natura diabolus, minimè ad obedientiã diuinæ volûtatis propensus est, sed totus ad cõtumaciã & rebellio-nem fertur. Hoc igitur à seipso suãque nequitia habet, vt cupiditate & proposito, Deo aduersetur. Hac improbitate extimulatur ad conatum earũ rerum quas maximè aduersarias esse Deo putat. Sed quia Deus illum potentie suæ fræno vinctum cõstrictumque tenet, ea modò exequitur quæ sibi diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo, velit nolit, obsequitur: quia cogitur ministerium præbere quocunque ille impulerit.

(idque à seipso) semper Domino aduersetur, ille tamen, nisi volente & annuente Deo, nihil facere possit.

Iob. 16. 6. & 2. 1.

1. Reg. 22. 20.

1. Sam. 16. 14. &

18. 10.

Pf. 73. 49.

2. Thess. 2. 9. 11.

18 Iam verò quia Deus immundos spiritus, prout libitum est, huc illuc inflectit: hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant, adorianentur insidiis, incurfionibus sollicitent, fatigent etiam sæpe, conturbent, pauesciant, ac interdum vulnerent, sed nunquam vincant nec opprimant: impios autem subactos trahant, in eorum animis & corporibus imperium exerceant, ad omnia flagitia velut mâcipiis aburantur. Quantum ad fideles attinet, quia ab eiusmodi hostibus inquietantur: ideo has exhortationes audiunt, Nolite locũ dare diabolo. Diabolus hostis vester vt leo rugiẽs circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes fide, & similes. Ab hoc genere certaminis se nõ fuisse immunem fatetur Paulus, quum scribit ad remedium domandæ superbie sibi datum Satanæ angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune est id exercitium. Quia autem promissio illa de conterendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter pertinet, ideo nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles posse. Consternuntur quidem sæpe, sed non exanimantur quin se recolligant: concidunt violentia ictuum, sed postea eriguntur: vulnerantur, sed non lethaliter. denique sic

Deinde Deus ita huc illuc inflectit spiritus immundos, vt illis fideles exercẽdos tantùm, incredulos & impios gubernãdos permittat.

Eph. 4. 27.

1. Pet. 5. 8.

2. Cor. 12. 7.

Gen. 3. 15.

laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriâ obtineant. quod tamen ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta Dei vindicta, Satanæ permissum fuisse ad tempus Dauidem vt eius impulsu populum numeraret: nec frustra spem veniæ relinquit Paulus etiâ si qui diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideo alibi idem Paulus promissionem superius citatam inchoari in hac vita, vbi luctandû est, ostendit: post luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret sub pedibus vestris. In capite quidem nostro semper ad plenû extitit hæc victoria: quia nihil in eo habuit princeps mûdi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nûc apparet: perficietur autem, quum carne nostra exuti, secundum quam infirmitati obnoxij adhuc sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi suscitatur erigiturque regnum Christi, Satan cum sua potestate concidit. quemadmodum ait Dominus ipse, Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem. Hoc enim responso confirmat quod de prædicationis suæ potentia retulerant Apostoli. Item, Quum princeps occupat atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet: quum autem superuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hunc finem Christus moriendo, vicit Satanam, qui habebat mortis imperium: & triumphum de omnibus eius copiis egit, ne Ecclesiæ noceant, alioqui centies eam pessundaret singulis momentis. Nam (quæ nostra est imbecillitas, & quæ illius sunt furiosæ vires) quomodo vel tantillum contra multiplices & asfiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri victoria? Nô ergo in aninas fidelium permittit Deus regnû Satanæ, sed impios duntaxat & incredulos illi gubernâdos tradit, quos in suo grege censeri non dignatur. Nam dicitur hunc mundum sine cõtroversia occupare donec à Christo exturbetur. Itē, excæcare omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus suû in filiis cõtumacibus. & meritò: sût enim impij omnes vasa iræ. Ideo cui potius quàm diuinæ vltionis ministro subiicerentur? Denique ex patre diabolo esse dicuntur: quia vt in eo filij Dei agnoscuntur fideles quòd imaginem eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quâ degenerarût, eius filij propriè censentur.

19 Quemadmodum autem superius refutauimus nugatoriam illam de sanctis Angelis philosophiam, quæ docet nihil esse quàm inspirationes vel monitiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: sic & hoc loco refellendi sunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes esse negantur, quæ nobis ingeruntur à carne nostra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & satis aperta Scripturæ testimonia. Primum quum immundi spiritus vocantur & Angeli apostatæ, qui ab origine sua degenerarût, ipsa nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, sed

2. Sam. 24. 1.
2. Tim. 2. 26.
Rom. 16. 20.

Luc. 10. 18.
Luc. 11. 21.

Io. 12. 31.
2. Cor. 4. 4.
Eph. 2. 2.
Rom. 9. 22.

Ioan. 8. 44.
1. Ioan. 3. 8.

4. De natura
malorum angelorum: spirituum videlicet sunt substantia, vel Spiritus sensu & intelligentia præditi.

Ioan. 7. 44.
Ioan. 3. 19.

sed magis reuera quod dicuntur, mentes vel spiritus sensu & intelligentia præditos. Similiter vbi filij Dei cum diaboli filiis rã à Christo quàm à Ioanne conferuntur, nõnne inepta esset comparatio si nomen diaboli nihil quàm malas inspirationes designaret? Et Ioannes aliquid etiamnum apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaelẽ archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo: certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui responder id quod legitur in historia Iob, comparuisse Satanam cum sanctis angelis corã Deo. Clarissimi autem omnium sunt illi loci qui mentionem pœnæ faciunt quam sentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipuè sensuri sunt in resurrectione. Fili Dauid, cur venisti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Item, Si propriis angelis non pepercit: sed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam damnationem seruandos, &c. Quàm ineptæ loquutiones forent, destinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis esse præparatum, iam torqueri ipsos & cruciari à Christi gloria, si nulli essent omnino diaboli? Sed quoniam hæc res disputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud istos verò inanes speculatores, quibus nihil placet nisi nouum, Scripturæ testimonius parum proficitur: videor mihi fecisse quod volui, vt scilicet instructæ sint piæ mentes aduersus eiusmodi deliria, quibus inquieti homines se & alios simpliciores turbant. Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere, ne qui illo errore impliciti, dum putant nullum se habere hostem, fiant ad resistendum segniores & incautores.

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piã oblectationem capere ex manifestis & obujs Dei operibus. Est enim hoc (vt alibi diximus) etsi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum fidei documentum, quaque uersum oculos circumferamus, omnia quæ occurrunt, meminisse Dei esse opera: & simul quem in finem à Deo condita sint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehendamus quod de Deo scire refert, historiam creationis mudi operæpretium est in primis tenere, qualiter à Mose breuiter exposita, & à sanctis deinde uicis, Basilio præsertim & Ambrosio copiosius illustrata est. Ex ea discemus, Deum Verbi ac Spiritus sui potentiã ex nihilo creasse cælum & terrã: hinc omne genus animalia rêsque inanimatas produxisse, mirabili serie distinxisse innumeram rerum varietatẽ, suam unicuique generi naturam indidisse, assignasse officia, loca attribuisse & stationes: & quum omnia sint corruptioni obnoxia, prouidisse tamen vt singulæ species ad diem extremum saluæ conferuentur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum subinde vigorem illis quasi instillare: aliis vim propagan-

1. Ioan. 3. 8.

Iudæ 9.

Iob. 1. 6. & 1.

Math. 8. 29.

Ib. 25. 41.

2. Pet. 2. 4.

*Postrema pars
capituli creationis
historiam pauca
complectens, cuius
notitia nos
docet quid de
Deo scire nostra
refert.*

di contulisse, ne suo interitu prorsus intereant. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit absolutissima rerum omnium copia, varietate, pulchritudine, non secus atque amplam ac splendidam domum, exquisitissima simul & copiosissima supellectile instructam ac refertam, mirabiliter exornasse. Demum hominẽ formando, eumque tam specioso decore, totque ac tantis dotibus insigniendo, præclarissimum in eo suorum operum specimen edidisse. Verum quoniam mudi creationem enarrare mihi non est propositum, satis sit hæc pauca iterum in transitu attigisse. Melius enim est, ut tam monui, lectores ex Mose & aliis qui mudi historiam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorẽ huius loci intelligentiam petere.

Et nempe ad hoc imprimis valet, ut quas in suis creaturis conspicuas virtutes exhibet Deus omnipotens, non ingrata vel incogitantia vel obliuione transcamus.

21 Quorsum verò tẽdere, & quem in scopum referri debeat operum Dei cõsideratio, pluribus disceptare nihil attinet: quum & alibi magna ex parte expedita hæc quæstio, & quantum præsentis instituti interest, paucis verbis absolui queat. Sanè si pro dignitate explicare libeat quàm inæstimabilis Dei sapiẽtia, potentia, iustitia, bonitas in mundi compositione reluceat, nullus orationis splendor, nullus ornatus tantæ rei magnitudini par erit. Nec dubium quin velit nos Dominus in hac sancta meditatione continenter occupari: ut dum illas immensas sapientiæ, iustitiæ, bonitatis, potentiæ suæ diuitias in omnibus creaturis, velut in speculis contemplamur, nõ tantum eas fugiente oculo percurramus, & euanido (ut sic loquar) intuitu. sed in ea cogitatione diu immoremur: eã seridè ac fideliter animis reuoluam, memoriæque identidem repetamus. Verum quia nunc in didactico versamur genere, ab iis super sedere nos cõuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo ut cõpendio studeam, tunc sciant lectores se vera fide apprehendisse quid sit Deum cæli & terræ esse creatorem, si illam primum vniuersalem regulã sequantur, ut quas in suis creaturis Deus exhibet conspicuas virtutes, non ingrata vel incogitantia vel obliuione transeant: deinde sic ad se applicare discant quod penitus afficiantur in suis cordibus. Prioris exemplum est, dum reputamus quanti fuerit artificis, hæc stellarum multitudinẽ quæ in cælo est, tã disposita serie ordinare & aptare ut nihil excogitari possit aspectu speciosus: alias ita inserere & affigere suis stationibus ut moueri nequeant: aliis liberio rem cursum concedere, sed ita ut errando non vltra spacium vagentur: omnium motum ita temperare, ut dies & noctes, menses, annos & anni tempora metiatur: & hæc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierum ad tale temperamentum redigere ut nihil cõfusionis habeat. Sic quoque dum potentiam obseruamus, in sustinenda tanta mole, in tam celeri cælestis machinæ volutatione gubernanda, & similibus. Hæc enim pauca exẽpla satis declarant quid sit Dei virtutes

Exemplum prioris huius notitiæ.

tutes in mundi creatione recognoscere. Alioqui si totam rem, vt dixi, oratione persequi libeat, nullus erit modus. quando tot sunt diuinæ potentia miracula, tot insignia bonitatis, tot sapientia documenta, quot sunt in mundo rerum species, imò quot sunt res vel magnæ vel exiguæ.

22 Restat altera pars quæ ad fidem propius accedit: vt dum animaduertimus in bonum ac salutem nostram Deum omnia destinasse, simul in nobis ipsis, & tantis quæ in nos contulit bonis, sentimus ipsius potentiam & gratiam: inde nos ad ipsius fiduciam, inuocationem, laudem, amorem excitemus. Porro omnia se hominis causa condere, ipso creandi ordine demonstrauit ipse Dominus vt paulo ante admonui. Non enim abs re est quòd mundi fabricam in sex dies distribuit: quum nihilo difficilius esset, vno momento totum opus simul omnibus numeris complere, quàm eiusmodi progressionem sensim ad complementum peruenire. Verùm in eo suam erga nos providentiam paternamque sollicitudinem commendare voluit, quòd antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac salutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quantæ nunc ingratitude foret, dubitare an huic optimo Patri curæ simus, quem videmus de nobis, priusquam nasceremur, fuisse sollicitum? Quàm impium esset diffidentia trepidare, ne aliquando nos in necessitate destituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum summa bonorum omnium affluentia fuisse expositam? Adhæc audimus ex Mose, nobis eius liberalitate subiectum quicquid omnino rerum est in toto orbe. Certum est, non ideo fecisse quòd nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum est quoad salutis nostræ referret. Denique vt semel finiam, quoties Deum nominamus cæli & terræ creatorem, simul in mentem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, dispensationem in manu ac potestate ipsius esse, nos verò esse ipsius filios, quos alendos & educandos in suam fidem custodiãque receperit: vt bonorum omnium summam ab eo vno expectemus, ac certò speremus illum nunquam passurum nos rebus ad salutem necessariis indigere, ne aliunde spes nostra pendeat: vt quicquid desideramus, ad eum vota nostra respiciant: cuiuscunque rei fructum percipimus, eius esse beneficium agnoscamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ suauitate illecti, ipsum toto pectore amare & colere studeamus.

2. Deinde & ad illud (quod fidem propius respicit) vt eas nostræ causa creatas esse agnoscamus, quo magis ad Dei fiduciam, inuocationem, laudem & amorem excitemur.

Gen. 1. 28. & 9.

2.

CAPVT XV.

Qualis homo sit creatus: ubi de anima facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima natura integritate differitur.

Partes huius capituli.

- 1 In hac disputatione de hominis statu ante lapsum, regulis necessariis adhibitis, primùm de corporis creatione agitur, & quid nos doceat eius ex terra formatio, & viuificatio, sect. 1.
- 2 Variis & validis argumentis probatur animæ humanæ immortalitas, sect. 2.
- 3 De imagine Dei (immortalitatis animæ humanæ argumento firmissimo) tractatus, refutatis quorundam d. Iuris, sect. 3.
- 4 Discussis nebulis errorum quæ luci veritatis tenebras offundunt, additur de facultatibus animæ humanæ ante lapsum Theologica & Philosophica consideratio, sect. 4. 5. 6. 7. & 8.

Duplex hominis cognitio ante & post lapsum. De priore, hoc capite agitur.

AM de hominis creatione dicendum; non modò quia inter omnia Dei opera nobilissimum ac maximè spectabile est iustitiæ eius, & sapientiæ, & bonitatis specimen: sed quia, vt initio diximus, non potest liquidò & solidè cognosci Deus à nobis nisi accedat mutua nostri cognitio. Etsi autem ea duplex est: nempe vt sciamus quales nos prima origine simus conditi, & qualis nostra conditio esse cœperit post Adæ lapsum (nec verò multum prodesset creationem nostram tenere, nisi in hac tristi ruina agnosceremus qualis sit naturæ nostræ corruptela & deformitas) nunc tamen integræ naturæ descriptione contenti erimus. Et sanè antequàm ad miseram istâ hominis conditionem, cui nunc addictus est, descendamus, operæpretiū est tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum est enim ne præcisè tantùm naturalia hominis mala demonstrando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quãdoquidè in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impietas si obtendere queat, quicquid habet vitij, à Deo quodammodo profectum esse: nec dubitat, si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpamque in eum transcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religiosius loqui de numine videri volunt, libenter tamen excusationem prauitatis suæ captant à natura, non cogitantes se Deum quoque (licet obscurius) sugillare: cuius in contumeliam recideret siquid vitij inesse naturæ probaretur. Quū ergo videamus carnem inhiare subterfugijs omnibus, quibus vtcunq; deriuati aliò à se malorum suorum culpâ existimat, huic

Regula seu cautiones in hac disputatione in primis obseruanda.

huic malitiæ diligenter obuiandum est. Itaque sic tractanda est humani generis calamitas vt præcidatur omnis tergiuersatio, & iustitia Dei ab omni insimulatione vindicetur. Postea suo loco videbimus quàm longè absint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum est, quum ex terra & luto sumptus fuit, iniectum fuisse superbiæ frænum: quia nihil magis absurdum est quàm sua excellentia gloriari qui non solum habitant tugurium luteum, sed qui sunt ipsi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas testaceum non modò animare dignatus est, sed etiã domicilium esse voluit immortalis spiritus, iure in tanta fictoris sui liberalitate gloriari poruit Adam.

2. Porrò hominem constare anima & corpore, extra controuersiam esse debet. atque animæ nomine essentiam immortaleni, creatam tamen intelligo, quæ nobilior eius pars est. Interdum spiritus vocatur. etsi enim dum simul iunguntur hæc nomina, significatione inter se differunt: vbi tamen seorsum ponitur spiritus, tantundem valet atque anima. sicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc spiritum ad Deum redire qui dedit illum. Et Christus spiritum suum Patri commendans, Stephanus etiam Christo, non aliud intelligunt, quàm vbi soluta est à carnis ergastulo anima, Deum esse perpetuum eius custodem. Qui verò animam imaginantur ideo spiritum dici quia status sit, aut vis diuinitus insula corporibus, quæ tamen essentia careat, eos nimis crasse desipere & res ipsa, & tota Scriptura ostendit. Verum quidem est, dum terræ plus iusto affixi sunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati sunt, tenebris esse obcæcatos, vt se à morte fore superstitis non cogitent: interim tamen non ita in tenebris extincta lux est, quin immortalitatis suæ sensu tangantur. Certè conscientia, quæ inter bonum & malum discernens, Dei iudicio respondet, indubium est immortalis spiritus signum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus sine essentia, & terrorem sibi ex reatu incuteret? Neque enim spiritualis pœnæ metu afficitur corpus, sed in solam animam cadit, vnde sequitur, essentiã præditam esse. Iam ipsa Dei cognitio satis coarguit, animas quæ mundum transcendunt, esse immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigor euanidus. Denique quum tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid insculptum ei clamitent, totidem sunt immortalis essentiæ testimonia. Nam qui brutis animalibus inest sensus, extra corpus non egreditur: vel saltem non longius se extendit quàm ad res sibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælum & terram, naturæque arcana perlustrans, & vbi sæcula omnia intellectu & memoria complexa est, singula digerens sua serie, futuriæque ex præteritis colligens, clarè demonstrat

Lib. 2. c. 1. & 2. & 3.

Gen. 2. 7. & 3. 19. 23.

Quid nos doceat corpus à luto formatum, & animatum.

Animæ humana immortalitas probatur.

Eccle. 12. 7.

Luc. 23. 46.

Act. 7. 59.

1. Testimonio conscientia.

2. Dei cognitio.

3. Præclaris dotibus quibus pollet.

4. Conceptionibus mirandis quæ per somnum fiunt.

5. Innumeris argumentis è Scriptura S. de promissis.

Iob. 4. 19.
2. Cor. 5. 4.
2. Pet. 1. 13. 14.
2. Cor. 5. 10.

1. Cor. 7. 1.

1. Pet. 2. 25.
1. Pet. 1. 9.
Ibid. 2. 11.
Vid. Caluin. in
Psychopann. &
in instr. adu. li.
ber. ca. 11. 12.
Heb. 13. 17.
2. Cor. 1. 23.
Mat. 10. 28.

Luc. 12. 5.

Heb. 12. 9.

Luc. 16. 22.

2. Cor. 5. 6. 8.

Act. 23. 8.

De imagine Dei,
pro immortalitatis anima firmi-
miss. argumento.
Gen. 1. 27.

latere in homine aliquid à corpore separatum. Deum inuisibilem & Angelos intelligentia concipimus, quod minimè in corpore competit. Recta, iusta, & honesta, quæ sensus corporeos latent, apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ sedem spiritum esse oportet. Imò somnus ipse, qui hominem obstupesciens, vita etiam exuere videtur, non obscurus est immortalitatis testis: quando non modò earum rerum quæ nunquam factæ sunt cogitationes suggerit, sed etiam in futurum tempus præfagia. Breviter hæc attingo quæ prophani quoque scriptores splendidiore verborum ornatu magnificè extollunt: sed apud pios lectores satis valebit simplex admonitio. Iam nisi anima essentialis quiddam esset à corpore separatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile est, ut tandem ultimo die reportemus mercedem, prout se quisque gesserit in corpore. Nam hi certè loci, & similes qui passim occurrunt, non solum manifestè distinguunt animam à corpore, sed hominis nomen ad eam transferendo, præcipuam esse partem indicant. Iam quum hortatur fideles Paulus ut se mundent ab omni inquinamento carnis & spiritus, duas partes in quibus residet sordes peccati constituit. Petrus quoque Christum vocans animarum pastorem & episcopum, perperam loquutus esset nisi essent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neque staret quod dicit de æterna animarum salute: & quod iubet animas purificare, & pravas cupiditates militare aduersus animam: quod item author Epistolæ ad Hebræos pastores dicit excubias agere, ut rationem reddant pro animabus nostris: nisi propriam essentiam animæ haberet. Eodem spectat quod Paulus testem inuocat Deum in animam suam: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obnoxia. Quod etiam clarius exprimitur Christi verbis, dum timere eum iubet qui postquam occiderit corpus, animam potest mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos patres carnis nostræ à Deo distinguit, qui vnus est pater spirituum, non potuit clarius animarum essentiam asserere. Adhæc, nisi animæ corporum ergastulis solutæ manerent superstites, absurdè induceret Christus Lazari animam gaudio fruentem in sinu Abrahamæ: & rursus diuitis animam horrendis tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præsentia extra carnem futuri. Ne longior sim in re parum obscura, hoc tantum ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quod spiritus & Angelos esse non crederent.

3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quod dicitur homo creatus ad imaginem Dei. Quauis enim in homine externo resurgat Dei gloria, propriam tamen imaginis sedem

dem in anima esse dubium nō est. Non inficior quidem, exter-
nam speciem, quatenus nos distinguit à brutis animalibus ac se-
parat, simul Deo propius adiungere: nec vehementius contem-
dam, si quis cenferi velit sub imagine Dei, quòd quum prona
spectent animalia cætera terrā, os homini subline datum est,
cælumque videre iussus, & erectos ad sydera tollere vultus. mo-
dò fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis no-
tis conspicitur vel emicat, spiritualem esse. Osiander enim (quæ
scripta eius testantur in futilibus commentis peruersè fuisse
ingeniosum) imaginem Dei promiscuè tam ad corpus quàm
ad animam extendens, cælum terræ miscet. Dicit Patrem, Fi-
lium, & Spiritum Sanctum in homine locare suam imaginem,
quia vtcunque stetit Adam integer, Christus tamen futurus
fuerit homo. Ita secundum eum corpus quod destinatum erat
Christo, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quæ tūc
formata fuit. Sed vbi reperiet Christum Spiritus esse imaginē?
Fateor certè in Mediatoris persona lucere totius diuinitatis
gloriam: sed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus ima-
go, quem ordine præcedit? Denique euertitur inter Filium &
Spiritum distinctio, si hic illum nominet suam imaginem. Ad-
hæc scire ex eo velim quomodo Christus in carne quam in-
duid Spiritum sanctum referat, & quibus notis vel lineamentis
exprimat eius similitudinē. Et quū Filii quoq; personæ sermo
ille, Faciamus hominem, &c. cōmunis sit, eum sui ipsius imagi-
nē sequitur esse: quod ab omni ratione abhorret. Adde quod nō
nisi ad Christi hominis typum vel exēplar formatus fuit ho-
mo, si recipitur Osiandri figmentum. atque ita idea ex qua
sumptus est Adam, fuit Christus, quatenus vestiendus carne e-
rat: quum Scriptura longè alio sensu doccat eum in imagine
Dei creatum esse. Plus coloris habet eorum argutia, qui expo-
nunt, Adam creatum fuisse in imagine Dei, quia Christo,
qui vnica Dei imago est, fuerit conformis, sed in ea quoque
nihil est solidum. Disputatio etiam non parua est de imagine,
& similitudine, dum interpretes differentiam quæ nulla est,
inter duas istas voces quærunt: nisi quòd similitudo vice expo-
sitionis addita est. Primò scimus Hebræis tritas esse repeti-
tiones quibus rem vnā bis explicant, deinde in re ipsa nulla
est ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo si-
milis est. Vnde ridiculos esse apparet qui subtilius philosophā-
tur in nominibus illis, siue Zelem, hoc est imaginem, statuāt in
substantia animæ, & Demuth, hoc est similitudinē, in quali-
tatibus, siue aliud diuersum afferant. quia vbi Deus hominem
creare decreuit in imagine sua, quod erat obscurius, exegeticè
reperit hac particula, Ad similitudinē. quasi diceret se homi-
nem facturum, in quo seipsum velut in imagine representaret,

Ouid. Met. li. 1.

Qualis sit hæc
imago.Osiandri deliria
de imagine Dei
reselluntur.

Gen. 1. 26.

De Osiandri
nugamentis
vide lib. 2. c.
12. sect. 5. &c.Imago & simi-
litudo an disse-
rant.

propter inculptas similitudinis notas. Itaq; Moses paulo pòst idem recitans, imaginem Dei bis ponit, omiffa similitudinis mentione. Friuolum autem est quod obiicit Osiander, non dici partem hominis, vel animam cum suis dotibus, imaginem Dei: sed totum Adam, cui nomen à terra, vnde sumptus est, impositum fuit. friuolum inquã sani omnes lectores hoc iudicabũt. Nã dũ mortalis vocatur totus homo, nõ ideo morti subicitur anima: nec rursus vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia comperit. Quamuis ergo anima non sit homo, absurdũ tamen non est, cum animæ respectu vocari Dei imaginem: etsi principium quod nuper posui retineo, patere Dei effigiem ad totam præstantiam, qua eminent hominis natura inter omnes animantium species. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compositos ad rationem, sensus omnes recto ordine réperatos, verèq; eximiis dotibus opificis sui excellentiam referret. Ac quanuis primaria sedes Diuinae imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima eiusq; potentia: nulla tamẽ pars fuit etiã vsque ad corpus, in qua nõ scintillæ aliquæ micarent. Certum est in singulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam subesse antithesin quæ hominem supra alias omnes creaturas extollat, & quasi separet à vulgo. Neque verò negandum est. Angelos ad Dei similitudinem creatos esse, quando summa nostra perfectio, teste Christo, erit similes illis fieri. Sed non frustra peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moses: præsertim quum visibiles tantũ creaturas homini comparet.

Mat. 22. 30.

Imago Dei in anima, quibus facultatibus censerì debeat, ex instauratione per Christum colligitur.

4 Nondum tamẽ data esse videtur plena imaginis definitio, nisi clarius pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus speculum censerì debeat gloriæ Dei. Id verò nõ aliunde melius quàm ex reparatione corruptæ naturæ cognosci potest. Quin Adam, vbi excidit è gradu suo, hac defectioe à Deo alienatus sit minimè dubiũ est. Quare etsi demus nõ prorsus exinanimam ac deletam in eo fuisse Dei imaginem, sic tamen corrupta fuit, vt quicquid superest, horrenda sit deformitas. Ideoq; recuperandæ salutis nobis initiũ est in ea instauratione quã consequimur per Christum, qui etiam hac de causa vocatur secundus Adã: quia nos in veram & solidã integritatẽ restituit. Quãuis enim viuificantem spiritum quo donatur à Christo fideles, opponens Paulus animæ viuẽti in qua creatus fuit Adã, vberiorẽ gratiæ mensuram in regeneratione cõmendet: non tamẽ alterũ illud caput tollit, hũc regenerationis esse finẽ, vt nos Christus ad imaginem Dei reformet. Itaq; alibi nouum hominẽ renouari docet secundum imaginem eius qui creauit illum. Cui

1. Cor. 15. 45.

Col. 3. 10.

Eph. 4. 24.

respon-

respondet illud, Induite nouum hominem qui secundum Deū creatus est. Iam videndū est quid maximè sub hac renouatione comprehendat Paulus. Priore loco agnitionē ponit, altero autē synceram iustitiam, & sanctitatem. vnde colligimus imaginē Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiumq; omnium sanitate conspicuam fuisse Dei imaginē. Quamquā enim fateor synecdochicas esse loquendi formas, non potest tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuū est, in ipsa etiam creatione tenuisse summū gradum. 2. Cor. 3. 18. Eodē pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriā Christi specularē, in eandē imaginem transformari, Videmus nūc vt Christus perfectissima sit Dei imago, ad quam formati sic in stauramur, vt vera pietate, iustitia, puritate, intelligentia imaginem Dei gestemus. 1. Cor. 11. 7. Quo posito, Osiādrica illa de figura corporis imaginatio per se facile euanescit. Quod autem vir solus imago & gloria Dei vocatur apud Paulū, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinē politicū restringi ex contextu patet. At sub imagine cuius fit mentio, cōprehendi quicquid ad spiritualem & æternam vitam spectat, iam satis probatum esse arbitror. Hoc idem, aliis verbis confirmat Ioannes, asserēs, vitā quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuisse lucem hominum. Nam quum propositum sit, singularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit laudare, vt eum segreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus est vitam, sed coniunctā cum luce intelligentiæ: simul ostendit quomodo ad imaginem Dei sit conditus. Ergo quum Dei imago sit integra naturæ humanæ præstantia, quæ refulsit in Adam ante defectiōem, postea sic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina nisi confusum, mutilum, labèque infectū superfit: nunc aliqua ex parte conspicitur in electis, quatenus spiritu regeniti sunt: plenum verò fulgorē obtinebit in cælo. Vt verò sciamus quibus partibus constet, de animæ facultatibus differere operæpretiū est. Nā illa Augustini speculatio minimè firma est, animā Trinitatis esse speculū, quia in ea residēt intellectus, volūtas, & memoria. Neq; etiam probabilis eorū opinio, qui Dei similitudinē in dominatu ei tradito locant: ac si Deum hac nota solūm referret, quia cōstitutus sit omnium rerū herus ac possessor, quū penes ipsū nō extra propriē quærēda sit: imò interius sit animæ bonū.

5 Cæterū antequā longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere necesse est, quod rursus hac ætate inuehere tentauit Seruetus. Quod dicitur inspirasse Deus in faciem hominis spiraculum vitæ, putarunt animā traducē esse substantiæ Dei: qua si aliqua iminentæ diuinitatis portio in hominem fluxisset. At qui hic diabolicus error quā crassas & fœdas absurditates secum trahat, breuiter ostendere facile est. Nam si ex Dei essentia per traducem sit anima hominis, sequetur, Dei naturā

*Quid sub hac
inspiratione
comprehenda-
tur.*

Iohan. 2. 4

*Imago Dei in
homine ante la-
psum, quid fue-
rit: in quibus
nunc conspicia-
tur, quando
ubi perfecta ap-
parebit,*

*Li. de Trin. 10.
& lib. De ciui.
Dei. 11. vid.
Calui. in Psy-
chopan. &
Comment. in
Genes.*

*Prius quam de
anima facultatibus
differat,
refellit Mani-
chæorum & Ser-
ueti delirium de
anima origine.
Gen. 2. 7.*

non solum mutationi esse obnoxiam & passionibus, sed ignorantia quoque, pravis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine inconstantius, quia eius animam exagitant & varie distrahunt contrarii motus: subinde per inscitiam hallucinatur: minimis quibusque tentationibus victus succumbit: animam ipsam scimus sordium omnium lacunam ac receptaculum esse, quae omnia Dei naturae ascribere conueniet, si recipimus animam esse ex Dei essentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem ex Arato Paulus nos dicit esse Dei progeniem: sed qualitate, non substantia, quatenus scilicet diuinis nos doribus ornauit. Interea Creatoris essentiam lacerare, vt partem quisque possideat, nimiae amentiae est. Animas ergo, quanuis illis insculpta sit imago Dei, creatas esse non minus quam Angelos, certò statuendum est. Creatio autem non transfusio est, sed essentiae ex nihilo exordiū. Nec verò si à Deo spiritus datus est, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendū est, ex eius substantia decerptum esse. Atque hac quoq; in parte Osiander, dū suis illusionibus effertur, impio errore se implicuit, imaginem Dei in homine non agnoscens sine essentiali iustitia, quali nos inæstimabili Spiritus sui virtute conformes sibi reddere nequeat Deus quin substantialiter Christus in nos se transfundat. Quocunque colore has praestigias fucare conentur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent quin videant respicere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis instauratione differit Paulus, ex eius verbis elicere promptum est, non substantiae influxu, sed Spiritus gratia & virtute hominem fuisse Deo conformem. Dicit enim Christi gloriam speculando, in eadem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur vt Deo consubstantiales non reddat.

A.C. 17. 18.

Et Osiandri, imaginem Dei in homine non agnoscens, sine essentiali iustitia.

2. Cor. 3. 18.

Et Osiandri, imaginem Dei in homine non agnoscens, sine essentiali iustitia, inestimabili Spiritus sui virtute conformes sibi reddere nequeat Deus quin substantialiter Christus in nos se transfundat. Quocunque colore has praestigias fucare conentur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent quin videant respicere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis instauratione differit Paulus, ex eius verbis elicere promptum est, non substantiae influxu, sed Spiritus gratia & virtute hominem fuisse Deo conformem. Dicit enim Christi gloriam speculando, in eadem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur vt Deo consubstantiales non reddat.

Ad animae facultates explicandas accedēs, primum doctrinam omnium ferè philosophorum variam, incertam & obscuram esse, ostendit.

6 Animae definitionem à Philosophis petere stultum esset, quorum nemo ferè, excepto Platone, substantiam immortalem solidè asseruit. Eam quidem alii quoque Socratici attingunt: sed ita vt nemo aperte doceat de quo ipse persuasus non fuit. Inde autem Platoni rector sententia quòd imaginem Dei in anima considerat. Alii eius potentias ac facultates ita praesentis vitae affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porro ex Scriptura antè docuimus esse substantiam incorpoream: nunc addendum est, quamuis propriè loco non cõprehendatur, corpori tamen inditam illic quasi in domicilio habitare: non tantum vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & utilia suis actionibus, sed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec solum quo ad officia terrenae vitae, sed vt ad Deum colendum simul excitet. Hoc postremum tamen in corruptione liquidè

Anima praesentia describitur.

liquidò non cernitur, eius tamè reliquæ in ipsis vitiis impressæ manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus, nisi ex pudore? Vnde autem pudor, nisi ex honesti respectu? cuius principiū & causa est, quòd se ad colendam iustitiam natos esse intelligunt in quo inclusum est religionis semen. Sicut autem absque controuersia ad cælestis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuisse insculptam certum est. Et sanè præcipuo intelligentiæ vsu careret homo si sua cum lateret foelicitas: cuius perfectio est cum Deo coniunctum esse, vnde & præcipua animæ actio est vt illuc aspiret. ac proinde quo quisque magis ad Deum accedere studet, eo se probat ratione esse præditum. Qui plures volunt esse animas in homine, hoc est, sensitiuam & rationale. ctsi videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil est firmum, repudià di nobis sunt, nisi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnā repugantiā esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi nō ipsa quoque ratio secum dissideat, & eius consilia alia cū aliis non secus ac hostiles exercitūs cōfligant. Sed quum hæc perturbatio sit ex naturæ deprauatione, perperam inde colligitur, duas esse animas, quia facultates qua decet symmetria inter se non consentiant. Cæterum de ipsis facultatibus subtilius differere Philotophis permitto nobis ad ædificandā pietatem simplex definitio sufficiet. Vera quidem esse, nec incunda modò cognitu, sed etiam vitia esse fateor, dextrèque ab illis collecta quæ docent: nec verò ab eorum studio prohibeo qui discendi cupidi sunt. Admitto igitur primo loco esse quinque sensus, quos tamè Platoni organa magis vocari placet, quibus in sensum cōmunem, seu in receptaculum quoddam, obiecta omnia instillantur: sequi phantasiam, quæ à sensu cōmuni apprehensa diiudicat: postea rationem, penes quam vniuersale est iudicium: postremò mentem, quæ defixo quietòque intuitu contempletur, quæ ratio discurrendo volutare solet. It em menti, rationi, phantasie, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiā appetitiuas respondere: Voluntatē, cuius partes sint, quæ mēs & ratio proponunt, appetere: Vim irascendi, quæ à ratione & phantasia porrecta arripiat: Vim cōcupiscendi, quæ à phantasia sensuque obiecta apprehēdat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia, quoniam tamen vereor ne magis nos sua obscuritate inuoluant quàm iuent, omittenda censeo. Sicuti libet alio modo animæ potētiās distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tamen si rationis expers, rationi tamen obtemperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per se ipsam rationis particeps: non valdè reclamo. Nec istud refellere velim, tria esse agendi principia, sensum, intellectum, appetitum. Sed nos diuisionē potius eligamus infra

Una tantum in
vno homine ani-
mas

Brevi recentis
sententia philo-
sophorum de ani-
mæ facultatibus
In Theæteto:

Arist. libr. 1.
Ethi. cap. vii.
Item lib. 6.
cap. 2.

Quid de ea phi-
losophorum sen-
tentia sit statuen-
dum.

Themist. in li. 3. de Anima. cap. 49. De duplici intellectu. De Fin. li. 5. omnium captum positam, quæ certè à philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitum & intellectum. sed vtrumque faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contentus nullum actionis motum habeat: quam rem ingenii nomine designari putat Cicero. interdum practicum, qui boni malive apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iustèque viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac βίαισι quidem esse quoties rationi appetitus, quem ὀρμησι appellat, obtemperat: πάθος autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad intemperiam excurrit. Ita semper in homine rationem imaginantur qua se rectè moderari queat.

Diuisio facultatum anime, in intellectum & voluntatem, doctrina Christiana conuenienti. Vide lib. 2. cap. 2. sect. 2. & 12. 7 Ab hac docendi ratione paulum discedere cogimur: quia philosophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectu prouenit, duos hominis status valde diuersos perperam confundunt. Sic ergo habeamus, subesse duas humanæ animæ partes quæ quidem præsentis instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sic autem officium intellectus, inter obiecta discernere, prout vnumquodque probandum aut improbandum visum fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod

ta Plato in Phædro.

bonum intellectus distauerit: aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hic nos remouentur illæ Aristotelis minutæ, nullam esse mētē per se motionem, sed electionē esse quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetituum. ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit nobis intellectum esse quasi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum semper respicere, & iudicium in suis desideriis expectare. Qua ratione verè tradidit ipse idem Aristoteles, simile quiddam esse in appetitu fugam & persecutionem, quale est in mente affirmatio aut negatio. Porro quàm certa nunc sit ad dirigendam voluntatem intellectus gubernatio, alibi videbitur. hic duntaxat volumus, nullam reperiri posse in anima potentiã, quæ non ritè ad alterutrum istorum membrorum referatur. Atque hoc modo sensum sub intellectu comprehendimus: quem alii sic distinguunt, quod sensum ad voluptatem propendere dicunt, pro qua intellectus bonum sequatur. inde fieri vt appetitio sensus, concupiscentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursum pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomē, quod vsitatus est, vsurpo.

Lib. Ethic. 6. c. 2. Lib. 2. cap. 7. à sect. 12 ad 26.

Intellectus & voluntatis officium ac vis in homine ante lapsum.

8 Ergo animam hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequendum vel fugiendum sit, præeunte rationis luce videret. vnde partem hanc directricem τὴν ἡγεμονικὴν dixerunt philosophi. Huic adiunxit

xit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis cõditio, vt ratio, intelligentia, prudẽtia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem supererent, sed quibus transcenderent vsque ad Deũ & æternam fœlicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motũque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderationi esset prorsus consentanea: In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vellet, adipisci posset æternam vitam. Hic enim intempestiuè quæstio ingeritur de occulta prædestinatione Dei: quia non agitur quid accidere potuerit necne, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam stare si vellet, quando non nisi propria volũtate cecidit, sed quia in vtranque partẽ flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseverandum constantia, ideo tam faciliè prolapsus est. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modo, sed in mente & voluntate summa rectitudo, & omnes organice partes ritè in obsequium compositæ, donec seipsum perdẽdo, bona sua corrumpit. Hinc tanta philosophis obiecta caligo, quod in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas quærebãt. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi inesset libera boni & mali electio. veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probè quidem hætenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit nihil mirum si cælum terræ misceant. Qui verò Christi se discipulos esse professi, in homine perduto & in spirituale exitium demerso liberum arbitrium adhuc quærunt, inter philosophorũ placita & cælestem doctrinam partiendo, planè desipiunt, vt nec cælum nec terram attingant. Sed hæc suo loco melius. Nũc duntaxat illud tenẽdum est, longè alium prima creatione fuisse hominem quàm totam eius posteritatem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labeni ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formatae erant singulae animæ partes, & constabat mentis sanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Si quis obiiciat: quasi in lubrico fuisse positam, quia imbecilla est facultas: satis ad tollendam excusationem valuit ille gradus. neque enim æquum fuit hac lege Deum constringi, vt hominem faceret vel qui non posset vel nollet omnino peccare. Præstantior quidem fuisset talis natura, sed præcisè exoptulare cum Deo, quasi hoc debuerit conferre homini, plusquam ini- quum est: quando in eius arbitrio fuit quantumcunque vellet dare. Cur autem perseverantiæ virtutẽ eum non sustinuerit, in eius consilio latet: nostrum verò est ad sobrietatem sapere. Acceperat quidẽ posse, si vellet, sed non habuit velle quod posset: quia hoc velle sequuta esset perseverantia. Excusabilis tamẽ

*Eiusdem liberi
arbitrii.*

*Arbitrium illud
liberum quod
lapsus primus
homo amisit Phi
losophi ignora-
runt.*

*Pelagianorum
& Papistarum
de iuribus.*

Lib. 2. c. 2.

*Obiectio de la-
psu hominis libe-
ri diluta.*

*Aug. lib. 11. su-
per Gen. c. 7. 8.
9.*

*De corrup. &
grat. ad Va-
lent. c. 11.*

non est, qui tantum accepit vt sibi sponte accerferet interitum: nulla verò imposita fuit Deo necessitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapsu gloriae suae materiam eliceret.

CAPVT XVI.

Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua prouidentia regere.

Partes huius capituli.

- 1 Doctrina de singulari prouidentia Dei circa omnes & singulas res creatas, deliriis Epicureorum de fortuna & fortuitis casibus, Sophistarum figmento de Dei omnipotentia, Philosophorum errori de confusa & ambigua mundi gubernatione, opponitur, scilicet. 1. 2. 3. 4. 5.
- 2 Prouidentiae Dei, cuncta animantia, praecipue verò genus humanum speciali cura moderantis, argumenta, testimonia & exempla. scilicet. 6. 7.
- 3 Facti, fortunae, casus, contingentiae, dubiorum euentuum (de quibus in hac disputatione controuertitur) consideratio, scilicet. 8. & 9.

Impij sensu carnis inducitur factentur Deum esse creatorem.

ORRÒ Deum facere momentaneum creatorem, qui semel duntaxat opus suum absoluerit, frigidum esset ac ieiunum. atque in hoc praecipue nos à profanis hominibus differre conuenit, vt non minus in perpetuo mundi statu quàm prima eius origine praesentia diuinæ virtutis nobis illuceat. Etsi enim impiorum quoque animi solo terræ cælique aspectu ad creatorem surgere coguntur, suum tamen peculiarem modum habet fides, quo solidam creationis laudem Deo assignet. Quò pertinet illud Apostoli quod antè citauimus, non nisi fide nos intelligere concinnatum esse seculum verbo Dei: quia nisi ad prouidentiam eius vsque transimus nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum esse creatorem, vtcunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis sensus, vbi Dei virtutem semel in ipsa creatione sibi proposuit, illic subsistit: & quum longissimè procedit, nihil aliud quàm in edendo tali opificio, authoris sapientiam, & potentiam, & bonitatem (quæ sponte sese profertur, & nolentibus etiam ingerunt) expendit & considerat: in eo autem conferuando & moderando generalem quandam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes sustinendas sufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum,

Heb. 11. 3.
Pij verò fide agnoscunt non modo creatorè, verum etiam sapientem, potentem & optimum singularum rerum creaturam moderatorem & conferuatorem perpetuum.

ditum. At verò fides altius penetrare debet, nempe vt quem omnium creatorem esse didicit, statim quoque perpetuum moderator & conseruatore[m] esse colligat: neque id vniuersali quadam motione tam orbis machinam quam singulas eius partes agitando: sed singulari quadam prouidentia vnumquodque eorum quæ condidit ad minimum vsque passerem, sustinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mundum fuisse à Deo conditum, statim ad continuum prouidentia tenorem descendit, Verbo Iehouæ cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehoua respexit super filios hominum: & quæ in eandem sententiam atrox. Quamquam enim non tam serè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non esset curari à Deo res humanas nisi esset mundi opifex: nec quisquam serio credit fabricatum esse mundum à Deo, quin sibi persuadeat operum suorum curam habere: non abs re Dauid optima serie ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inspiratione vegetari omnes mundi partes & philosophi docent, & humana[m] mentes concipiunt. Interea eo vsque non pertingunt quò euehitur Dauid, secumque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te respiciunt, vt des illis escam tempore tuo. te dante, colligunt: te manum aperiente, satiantur bonis. simulatque faciem auerteris, consternantur: vbi reduxeris spiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rursus emittis spiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quanuis Pauli sententia[m] suscribant, in Deo nos esse, & moueri, & viuere: longè tamen absunt à serio eius quam commendat gratia[m] sensu: quia specialem Dei curam, ex qua demum cognoscitur paternus eius fauor, minime gustant.

2 Quo melius pateat hoc discrimen, sciendum est, prouidentiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & casibus fortuitis opponi. Iam quum vulgò persuasum fuerit omnibus seculis, & eadem opinio cunctos ferè mortales hodie quoque occupet, fortuito contingere omnia: quod de prouidentia tenendum erat, non modò hac praua opinione obnubilari, sed ferè sepeliri certum est. Siquis in latrones incidat, vel feras bestias, si vento repente exorto naufragium faciat in mari, si domus vel arboris ruina obruatur: si alius per deserta oberrans inueniat penuria[m] suæ remedium, vndis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à distàtia tantum vnus digiti euadat à morte: hos omnes tam prosperos quam aduersos occurfus fortunæ carnis ratio adscribet. Quisquis verò edoctus est Christi ore, capillos omnes capitis sui esse numeratos, causam longius queret, ac statuet quoslibet euentus occulto Dei consilio gubernari. Ac de rebus quidem inanitatis sic habendum est, quamuis natura-

Fides illa nititur Dei verbo, cuius testimonia quadam proferruntur.

Math. 6. 26. & 10. 29.

Psal. 33. 6.

Ibid. 13.

Psal. 103. 27. 28. 29. 30.

Act. 17. 28.

Epicurei fortunam & casus fortuitos Des prouidentia in Scriptura tradita opponentes reseluntur.

Mat. 10. 30.

liter singulis indita sit sua proprietates, vim tamen suam non exercere nisi quatenus præsentis Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm instrumenta quibus Deus assidue instillat quantum vult efficaciam, & pro suo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac conuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illustrior vis est quàm solis. Præterquam enim quòd totum orbem illuminat suo fulgore, quantum istud est quòd animalia omnia suo calore fouet ac vegetat? terræ fecunditatem suis radiis inspirat? seminibus in eius gremio tepidatis, herbescentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis suffultam auget ac confirmat, donec in culmos assurgat? quòd perpetuo vapore pascit, donec in florem, & ex flore in frugem adolescat? quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quòd arbores similiter & vites ab eo repletæ gemmant primùm ac frondescent, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? At Dominus, vt solidam horum omnium laudem sibi vendicaret, antè & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam esse quàm solem crearet. Non ergo solem facit pius homo vel principalem vel necessariam eorum causam quæ ante solis creationem extiterunt, sed instrumentum duntaxat quo vitur: Deus, quia ita vult: quum possit, eo præterito, per seipsum nihilo difficilius agere. Deinde quum legitimus biduo solè substituisse in vno gradu ad preces Iosue, in gratiam regis Ezechie vmbra eius retrocessisse per decem gradus, paucis illis miraculis testatus est Deus, non sic quotidie cæco naturæ instinctu solem oriri & occidere quin ipse ad renouandam paterni erga nos sui fauoris memoriam cursum eius gubernet. Nihil magis naturale est quàm ver hyemi, veri æstatem, æstati autumnum vicissim succedere. Atqui in hac serie tanta perspicitur ac tam inæqualis diuersitas, vt facillè appareat singulos annos, menses & dies noua & speciali Dei prouidentia temperari.

Figmenti Sophistarum de otiosa Dei omnipotentia, refutatio. 3 Et sanè omnipotentiam sibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem sophistæ fingunt inanem, otiosam & ferè sopitam: sed vigilem, efficacem, operosam, & quæ in cõtinuo actu versetur. neque etiam quæ generale tantùm sit principium confusi motus, ac si fluuium per alueos semel præfixos fluere iuberet: sed ad singulos & particulares motus intenta sit. Ideo enim censetur omnipotens, non quòd possit quidem facere, cesset tamen interim & desideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali instinctu continuet: sed quia sua prouidentia cælum & terram gubernans, sic omnia moderatur vt nihil nisi eius consilio accidat. Nam quum in Psalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Insuper enim esset philosophico more interpretari Prophetæ verba, Deum

Deum esse primum agens, quia principium & causa est omnis motus: quum potius hoc solatio in rebus aduersis se leniant fideles, nihil se perpeti nisi Dei ordinatione & mādato: quia sunt sub eius manu. Quòd si Dei gubernatio sic extēditur ad omnia eius opera, puerile cauillum est, eam includere in naturæ influ-
 xu. Nec verò magis Deum sua gloria fraudant quàm seipfos vtilissima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam angustis finibus, ac si libero cursu secundū perpetuam naturæ legem ferri omnia sineret: quia nihil homine miserius si ad quoslibet cæli, aëris, terræ, aquarum motus expositus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur singularis erga vnūquemque Dei bonitas. Exclamat Dauid infantes adhuc pendentes à matrum vberibus satis facundos esse ad celebrandā Dei gloriā: quia scilicet statim ab vtero egressi, cælesti cura paratam sibi alimoniam inueniunt. Est quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & sensus nostros fugiat quod palàm experientia demōstrat, aliis matribus plenas esse mammas & vberes, aliis ferè aridas, prout liberalius hunc Deus alere vult, parcius verò alium. Qui verò Dei omnipotentia iustam laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructum, quòd satis ampla benefaciendi facultas penes ipsū sit, in cuius possessione sunt cælum & terra, & cuius nutum respiciunt omnes creaturæ vt se in obsequiū addicant, deinde quòd securè in eius protectione quiescere licet, cuius arbitrio omnes subiacent quæ alicunde timeri possunt noxæ, cuius imperio non secus ac fræno coercetur Satan cum omnibus suis furiis totòque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid salutis nostræ aduersatur: nec aliter corrigi vel sedari possunt immodici & superstitionis metus, quos subinde ex periculis obiectu cōcipimus. Superstitiosè nos esse timidos dico, si quoties minantur nobis creaturæ, vel terrorem aliquè ingerunt, perinde expauescimus ac si quam ex se vim nocendi haberent ac potestatem, vel temere læderent ac fortuitò, Iere. 10. 2. vel aduersus earum noxas non satis esset in Deo auxilium. Exempli gratia, vetat Propheta ne à stellis & signis cæli metuant filij Dei, quemadmodum increduli solent. Non quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad astra transferant infideles, suam vel felicitatē vel miseriam ab astrorum decretis & prælagiis, non autem à Dei voluntate pēdere fingunt, ita fit vt timor eorum ab vno illo quem respicere debebant, ad stellas & cometas abstrahant. Ab hac igitur infidelitate qui cauere valet, in memoria semper teneat, non erraticam vel potētiam, vel actionem, vel motionem esse in creaturis: sed arcano Dei consilio sic regi, vt nihil contingat nisi ab ipso sciente & volente decretum.

Omnipotentia Dei cum eius prouidentia coniuncta recta consideratione.

Psal. 8.

Duplex fructus ex Omnipotentia Dei vera agnitione promanans.

Infidelitas quò modo cauenda.

Prouidentia definitio, Philosophorum de causa mundi gubernatione errorum & fallens.

4 Principiò igitur teneant lectores prouidentia vocari, non

qua Deus è cœlo otiosus speculetur quæ in mûdo sũt, sed qua veluti clauum tenens, euctus omnes moderatur. Ita non minus ad manus quàm ad oculos pertinet. Nec enim quum filio suo dicebat Abraham, Deus prouidebit, tantum volebat præscium futuri euentus asserere: sed curam rei incognitæ in eius voluntatem reicere qui rebus perplexis & confusis exitum dare solet. Vnde sequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim incite nugantur multi de nuda præscientia. Non tam crassus est eorũ error qui gubernationem Deo attribuunt, sed cõfusam & promiscuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinã cum singulis partibus generali motu voluat atq; impellat: cuiusque verò creaturæ actione peculiariter non dirigat. Neq; tamẽ hic etiam error tolerabilis est. hac enim prouidentia quam vniuersalem appellant, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quominus contingenter moueantur, vel hominem, quo minus libero voluntatis suæ arbitrio huic atque illuc se conuertat: atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic sua virtute inspiret qua agere possit pro naturæ sibi indite ratione: huic autem actiones suas voluntario cõsilio moderetur. Breviter Dei potentia, sed non destinatione mundum, res hominum, ipsosque homines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peste refertus semper fuit mundus) qui Deum otiosum inertemque somniant: aliosque nihilo saniores, qui olim commenti sunt Deum ita dominari supra mediam aëris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. siquidem aduersus tam euidentem insaniam satis clamant mutæ ipsæ creaturæ. Nunc enim sententiam illam quæ vulgò ferè obtinuit refutare propositum est, quæ cæcanti modò nescio quàm & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum est illi adimit, vt incomprehensibili sapientia quæque dirigat ac disponat ad suum finem: atque ita verbo tantum non re Deum facit mundi rectorem, quia moderationem eripit. Quid enim quæso est moderari, nisi ita præesse vt destinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuersali prouidentia dicitur in totum repudio: modo vicissim hoc mihi concedant, mundum à Deo regi, non tantum quia positum à se naturæ ordinem tuetur, sed quia peculiarem vniuscuiusque ex suis operibus curam gerit. Verum quidem est singulas rerum species arcano naturæ instinctu moueri, ac si eterno Dei mandato parerent, & quod semel statuit Deus, sponte fluere. Atque huc referri potest quod dicit Christus, se & Patrem ab initio vsque semper fuisse in opere: & quod Paulus docet, in ipso nos viuere, moueri, & esse. quod etiam author epistolæ ad Hebræos Christi diuinitatè probare volens, dicit potèri eius nutu sustineri omnia, Sed perperam hoc prætextu tegunt & obscurant quidã specia-

Plin. lib. 2. c. 7.
Epicureorum &
Peripateticorũ
somnia.

Specialis Proui-
dentia Dei as-
sertio.

Ioh. 5. 17.
Act. 17. 28.
Heb. 1. 3.

lēm prouidentiam, quæ ad eò certis clarisque Scripturæ testimoniis asseritur, vt mirum sit potuisse de eà quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipsi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei cura: sed hoc perperam ad actus tantum particulares restringunt. Quare nobis probandum est, Deum sic attendere ad singulos euentus regendos, & sic omnes illos prouenire à definito eius consilio, vt nihil fortuito contingat.

5 Si demus principium motus penes Deum esse, sponte verò *Dei prouidentia specialem esse probatur, argu- mentis ex misericordia, & iustitia Dei consideratione peti- tu.* vel casu omnia ferri quò impellit nature inclinatio, mutue die- rum & noctium vices, hyemis etiam & æstatis, erunt Dei opus, quatenus suas quibusque partes attribuens, certam legē præfixit: nempe si æquabili tenore eundē semper modū seruarent, dies qui noctibus succedunt, menses mensibus, & anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum siccitate cōiuncti quicquid est frugum exurunt, nunc pluuiæ intempestiue segetes corrumpunt, quòd ex gradinibus & procellis subita calamitas accidit: nō erit hoc Dei opus: nisi fortè quia ex astrorum occurso, & aliis naturalibus causis vel nebulæ, vel serenitas, vel frigus vel calor originē trahūt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudicis locus relinquitur. Si Deū humano generi satis beneficum esse dicant, quia cælo & terræ vim ordinariam instillet qua alimenta suppeditet, nimis dilurū est ac profanum figmentum: acti fœcunditas anni vnus non esset singularis Dei benedictio: penuria autem & fames nō esset maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum esset, sufficiat ipsius Dei autoritas. In Lege & in Prophetis sæpius pronuntiat, quoties rore & pluuiæ terram irrigat, se gratiam suam retinere, cælum obdurescere instar ferri suo imperio, vredine & aliis vitis consumi segetes, gradinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hęc si recipimus, certū est non cadere pluuiæ guttā nisi certo Dei mandato. Laudat quidē David generalē Dei prouidentia, quòd *Deinde, testimonia S. Scripturæ, cali, terra & animalium respectu.* eam ministret pullis coruorum inuocantibus eum: sed quum animalibus Deus ipse famem minatur, nōne satis declarat nūc tenui nūc ampliore demerso, prout visum est, se alere cuncta animantia? Puerile est, vt iam dixi, hoc ad particulares actus restringere, quum sine exceptione loquatur Christus nullum ex passerulis nullius pretij cadere in terram sine Patris voluntate. Certè si auium volatus certo Dei consilio regitur, fateri necesse est cum Propheta, sic eum habitare in sublimi, vt se humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra.

6 Sed quia scimus humani præcipue generis causa mundum esse conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis spectandus est finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, *Psal. 112. 5. Respectu item generis humani, & quidem præcipue, quum huius causa mundus sit conditus, ter. 10. 23.*

Prou. 20. 24.

quia nō est hominis via eius, neque viri vt dirigat gressus suos. Solomo autem, A Domino sunt gressus viri, & quomodo disponet homo viam suam? Dicant nunc, hominem à Deo moueri secundum naturæ suæ inclinationem, ipsum autem conuertere motum quò visum fuerit. At si id verè diceretur, penes hominem foret viarum suarum arbitrium. Negabūt fortè, quia nihil sine Dei potètia valeat. At quum Prophetam & Solomonem constet non potentiam modò, sed electionem quoque ac destinationem Deo attribuere, nequaquam se expediunt. Atq; hanc hominum temeritatem elegàter alibi carpit Solomo, qui scopum sibi præstituunt sine Dei respectu, acti manu eius non ducerentur. Hominis, inquit, est dispositio cordis, & Domini est præparatio linguæ. Ridicula sanè infàntia, quòd facere sine Deo instituunt miseri homines, qui ne profari quidem possunt nisi quod ille voluerit. Porrò quo magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mundo geri nisi ex eius destinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi subiaccere ostēdit. Quid enim magis ad casum referas quàm dum prætereuntem viatorem defractus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus, qui se fatetur eum tradidisse in manum occisoris. Sortes similiter quis non fortunæ cæcitati permittat? Verùm Dominus non patitur, qui sibi vendicat earum iudicium. Non sua potentia fieri docet vt & in sinum coniciantur lapilli & extrahantur: sed quod vnū casui dari poterat, à seipso esse testatur. Eodem pertinet illud Solomonis, Pauper & scenerator occurrunt sibi: oculos amborum Deus illuminat. Quauis enim permixti sint pauperibus diuites in mundo, dum singulis diuinitus assignatur sua conditio, admonet, Deum qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerantiam hortatur: quia onus sibi à Deo impositum excutere conantur quicumque sua sorte contenti non sunt. Sic & aliter Propheta profanos homines obiurgat, qui industriæ hominum vel fortunæ ascribunt quòd alij iacent in sordibus, alij ad honores emergunt. Neque ab Oriente, neq; ab Occasu, neque à deserto sunt exaltationes: quia Deus iudex est, hic humiliat, & hic eleuat. Quia non potest Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius consilio alios excel-

Prou. 16. 1.

Exod. 21. 33.

Prou. 16. 11. 33.

Prou. 22. 2.

Psal. 75. 7.

Postremò, exemplis ex historia populi Israelitici, Iona, Iacobi patriarchæ, & quotidiana experientia desumptis.

Exod. 19. 13.

Ion. 1. 4. 6.

Psal. 104. 4.

lere, alios manere contemptibiles. 7 Quinetiam particulares euentus testimonia esse dico in genere singularis Dei prouidentia. Excitauit Deus in deserto ventum australem, qui populo aducheret copiam auium. Quū Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitādo emisit. Dicent qui non putant Deum mundi gubernacula tenere, hoc fuisse præter communem vsum. Atqui inde colligo nullum vnquam ventum oriri, vel surgere, nisi speciali Dei iussu. Nec verò aliter verum esset illud, ventos facere suos nuntios, & ministros.

suos ignem flammeum, nubes facere vehicula sua, & equitare super alas venti: nisi & nubes & ventos circumageret suo arbitrio, singularémque virtutis suæ præsentiam in illis ostenderet. Sic etiam alibi docemur, quoties ventorum flatu mare ebullit, impetus illos testari singularem Dei præsentiam. Præcipit, & excitat spiritum procellæ, & in sublime attollit fluctus maris. deinde stare facit procellam in silentio, ut cessent fluctus navigantium. sicut alibi denuntiat, ventis vrentibus se flagellasse populum. Sic quum naturaliter vis generandi indita sit hominibus, Deus tamen speciali gratiæ vult ferri acceptum quod alios relinquit in orbitate, alios sobole dignatur. nam donum eius, fructus ventris. Ideo dicebat Iacob uxori, An ego pro Deo sum, ut tibi dem liberos? Ut semel finiam, nihil magis ordinariû in natura quàm nos pane ali. Atqui pronuntiat Spiritus nõ modò terræ prouentum Dei esse donum speciale, sed non viuere solo pane homines: quia non ipsa saturitas eos vegetat, sed arcana Dei benedictio. sicut è conuerso minatur se fracturû panis fulturam. Nec verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi Deus cibum paterna manu nobis suggereret. Ideo Propheta, ut fidelibus persuadeat, Deum in ipsis pascèdis optimi patrisfamiliâs partes implere, admonet, escam dare omni carni. Denique ubi ab vna parte audimus, Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: ab altera autem, Oculus Domini super impios, ut perdat è terra memoriam eorû, sciamus creaturas omnes sursum & deorsum præsto ad obsequium adesse, ut eas in quencunque vult vsu accommodet. Vnde colligitur, non tantùm generalem eius prouidentiam viuere in creaturis, ut naturæ ordinem continuat: sed in certum & proprium finem aptari, admirabili eius consilio.

Psal. 107. 25. 29.

Gen. 30. 25

Deut. 8. 2.

Iesa. 30. 7.

Psal. 136. 25.

Psal. 34. 16.

Ibid. 17.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse dogma Stoicorum, de fato: quod & Augustino exprobratû aliquando fuit. Nos etsi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum non recipimus: tum quia est ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conantur grauare Dei veritatem, Dogma verò ipsum falsò nobis ac malitiosè obiectatur. Non enim cum Stoicis necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarum nexu & implicita quadam serie, quæ in natura contineatur: sed Deum cõstituiamus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus esset: & nunc sua potentia, quod decreuit exquirur. Vnde eius prouidentia non cælum modò ac terram, & creaturas inaninatas, sed hominum etiam consilia & voluntates gubernari sic asserimus, ut ad destinatum ab ea scopum rectâ ferantur. Quid ergo? inquires: nihilne fortuito, nihil contingenter accidit? Re-

Errores, qui doctrina de Dei prouidentia veritatem corrumpit, reselluntur. Libr. ad Bonif. 2. c. 6. & alibi. 1. Fatum Stoicorum.

2. *Ethnicorum* spondeo, verè à Basilio magno dictum esse: Fortunã & Casum. *Fortuna & Casus.* Ethnicorum esse voces, quarum significatione piorum mentes occupari non debeant. Nam si successus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio: fortunæ iam in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Augustini debet: In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellasse Fortunam. quanuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forfan, Forfitan, Fortasse, Fortuitò. quòd tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens, Etenim fortasse quæ vulgò Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihilque aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verum pœnitet me sic nominasse illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima cõsuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique passim docet, siquid Fortunæ relinquitur, temerè versari mundum. Et quanquam alicubi definit partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidètia omnia geri, huic tamè subesse homines & ab eo regi, satis paulo pòst ostèdit, principiũ illud sumès, nihil esse absurdius quàm fieri quicquam nisi ordinante Deo: quia temerè accideret. Quæ ratione & contingentiam quæ ab hominum arbitrio pendet excludit: mox verò clarius causam esse quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permissionis ab ipso mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, summam esse probat & primam omniũ causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè non fingit Deum in otiosa specula cessantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ aliòqui non posset censerì causa.

1. *Retraçt. c. 1.*

Lib. 83. *Quæstionum.*
Lib. de Trinit.
3. c. 4.

Quo modo fortuita nobis esse discuntur, quæ sunt certo Dei consilio.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentix Dei altitudinem subsidit mentis nostræ tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio. Dicam igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei consilio certa dispensatione, nobis tamen esse fortuita: non quòd Fortunam reputeamus mundo ac hominibus dominari, temerèque omnia sursum deorsum volutare: (abesse enim à Christiano pectore decet hãc vecordiam) sed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vt plurimum in Dei consilio latet, & humana opinione non apprehenditur: quasi fortuita sunt quæ certũ est ex Dei voluntate prouenire. Non. n. aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua consideratæ, aut secundum notitiam nostram iudiciumque æstimate. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui syluam ingressus cũ comitatu

Exemplum.

mitatu

mitatu fidorum hominum imprudenter à sociis aberret, ipso errore feratur in spoliarium, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantum Dei oculo præuisa, sed decreto stabilita fuerat. Non enim dicitur præuidisse quantum cuique vita protenderetur, sed terminos constituisse ac fixisse qui præteriri non poterunt. Quantum tamè mentis nostræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparèt. Quid hic sentiet Christianus? nempe quicquid in mortè eiusmodi intercessit, fortuitum natura, ut est, reputabit: prouidentiam tamen Dei præuisse nõ dubitabit ad fortunã in suum finè dirigendã. Eadè est ratio futurorũ cõtingentię. Futura omnia ut incerta nobis sunt, ita in suspenso habemus, ac si utrãuis in partem propensa forent. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum, nihil euentuum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud Ec-

Iob. 14. 5

3. *Contingentia & euentus, si ab occulto sed iusto & sapientiff. Dei decreto separentur.*

clesiastem sæpè repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam causam, quæ procul abscondita est. Et tamen nunquam ita delerum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum est in Scripturis, quin semper micarent in tenebris aliquæ scintillæ. Sic Philistinorum augures, quamuis ambigui vacillèt, Deo tamen partim aduersum casum tribuunt, partim fortunę: Si arca, inquit, transierit per viam illam, sciemus Deum esse qui nos

1. Sam. 6. 9.

percutsit: sin verò per alteram, casus fuit super nos. Stultè quidem, ubi eos fallit diuinitio, ad fortunã confugiunt: interea videmus eos constringi, ne audeant quod infelicitè illis acciderat fortuitum putare. Caterùm quomodo prouidentię suæ fręno euentus quoslibet in quacunque vult partem flectat Deus, insigni exemplo liquebit. Ecce eodè articulo temporis quo de-

Exemplum.

1. Sam. 23. 26.

27.

prehensus fuerit Dauid in deserto Mahon, irruptionem faciunt Philistini in terram: cogitur Saul discedere. Si Deus salutis serui sui consulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quamuis repentiè præter hominum opinionem arma ceperint Philistini, non tamen dicemus casu fuisse factum: sed quæ nobis videtur contingentia, secretum Dei impulsu fuisse agnosceret fides. Non semper quidè apparet similis ratio: sed indubiè sic habendum est quæcunque cernuntur in mundo cõuersiones, ex secreta manus Dei agitatione prodire. Interea quod statuit Deus, sic necesse est euenire, ut tamen neque præcisè neque suaptè natura necessarium sit. Exemplum in Christi ossibus familiare occurrit. Quum induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum videmus non temerè in scholis inuentas fuisse distinctiones de necessitate secundum quid, & absoluta: item consequentis & consequentię:

Aliud exemplum.

10. 19. 33. 35.

quando ossa Filij sui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati subiecit, atque ita restrinxit ad consilij sui necessitatem quod naturaliter contingere potuit.

CAPVT XVII.

Quorsum & in quem scopum referenda sic hæc doctrina, ut nobis constet eius utilitas.

In duas partes hoc caput commodè distribui potest.

1. Doctrinæ de providentia Dei quantum ad solidam piorum institutionem & consolationem conducit, explicatio in genere, sect. 1. & speciatim à sect. 2. ad 12. *Primum* autem refelluntur qui arcano, & incomprehensibili Dei consilio mundum regi negant: alij item qui seclerum omnium culpam in Deum reiiciunt, pietatisque exercitia inutilia esse somniant. sect. 2. 3. 4. 5. *Deinde* additur sancta providentiæ Divinæ meditatio in prosperis rebus & aduersis ad viuum depicta, sect. 6. 7. 8. 9. 10. 11.
2. Solutio duarum obiectionum ex Scripturæ locis qui Deo pœnitentiam adscribunt, & decretorum eius veluti quasdam abrogationes referunt, sect. 12. 13. 14.

Summa doctrina de Dei providentia, I. ad Præteritum & futurum tempus extenditur.

2. per media sine mediis, contra media operatur.

3. humani generis, ecclesie sue nominatim, specialiam curam gerit.

4. Plerumque occultas habet administrationis sue causas, at semper a quibusdam.

Orro (vt propensa sunt ad vanas argurias hominum ingenia) fieri vix potest quin se perplexis nodis impediunt quicunque non tenent probū rectūque huius doctrinæ vsum. Itaque in quæ finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hæc attingere expediet. Ac primò quidē notādū est, tam in futurū quàm in præteritū tēpus considerandā esse providentiā Dei: deinde sic moderatricem esse rerum omniū, vt nunc mediis interpositis operetur, nunc sine mediis, nunc contra omnia media. Postremò huc tendere, vt totum humanum genus sibi esse curæ Deus ostendat: præcipuè verò in regenda Ecclesia (quam propiore intuitu dignatur) sic excubias agere. Iam & hoc addendum est, quantum aut paternus Dei fauor & beneficentia, aut iudicij severitas sæpe in toto providentiæ cursu reluceat: interdum tamen eorum quæ accidunt occultas esse causas, vt obrepit cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro sollicitet, ac si Deus homines quasi pilas iactando, ludum exerceat. Verum quidem est,

est si quietis & sedatis mentibus ad discendum parati essemus, exitu tandem patefieri, Deo constare optimam consilii sui rationem: vel ut suos erudiat ad tolerantiam, vel ut corrigat prævios eorum affectus, & lasciviam domet, vel ut ad sui abnegationem subigat, vel expergeficiat torporem: rursus ut proster-nat superbos, ut impiorum astutiam discutiat, ut dissipet eorum machinationes. Vt cunque tamen nos lateant ac fugiant causæ, apud eum esse absconditas certò habendum est: ac proinde cum Davide exclamandum, Magna fecisti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non licet ordinare. si loqui tento, prævalēt supra narrationē. Et si enim semper in ærumnis nostris occurrere debent peccata, ut pœna ipsa nos ad pœnitentiam sollicitet: videmus tamen ut Christus arcano Patris consilio plus iuris asserat, quàm ut quæque pro ut meritis est castiget. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccavit, neq; parentes eius: sed ut manifestetur gloria Dei in ipso. Hic enim obstrepit sensus, dum ipsos natales prævenit calamitas, ac si Deus parum clemēter immeritos sic affligeret. At qui in hoc spectaculo fulgere gloriam Patris sui testatur Christus, modò puri sint nobis oculi. Sed tenenda modestia est, ne ad causam reddendā Deum

Psal. 40. 6.

Ioan. 9. 3.

trahamus: sed ita revereamur occulta eius iudicia, ut nobis eius voluntas, iustissima sit rerum omnium causa. Quæ cælum occupant densæ nubes, exoriturque violenta tempestas, quia & tristis caligo oculis obiicitur, & tonitru aures percellit, & sensus omnes terrore obstupefiunt, videtur nobis omnia confundi, & miseri: eadem interim semper manet in cælo quies & serenitas. Ita statuendum est, dum res in mundo turbulentæ iudiciū nobis eripiunt, Deum ex pura iustitiæ & sapientiæ suæ luce hos ipsos motus optimè composito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigiosus in hac parte est multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad suum calculum, & arcana eius consilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre sententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præposterum, quàm erga æquales nostros hac uti modestia, uti iudicium suspendere malinius quàm notam temeritatis incurrere: obscuris autem Dei iudiciis, quæ reverenter suspicere decebat, proteruè insultare?

Postrema hæc de Dei providentia thesis, de occultis & iustis eiusdem causis, sensus explicatur.

2 Ergo Dei providentiam ritè & utiliter nemo expendet, nisi qui sibi cum fictore suo mundique opifice negotium esse reputans, ad metum & reverentiā, qua decet humilitate, se submiserit. Hinc fit ut tam multi hodie canes doctrinā hanc virulentis suis moribus, vel saltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipsis dicat propria ratio. Nos etiam quanta possunt proteruvia exagitant, quòd non contenti

Prophanorum quorundam, arcano Dei consilio mundum regni negantium, deliria resilluntur variis S. Scripturae testimoniis.

Legis præceptis, quibus cōprehensa est Dei voluntas, arcana
 etiam eius cōsiliis mundum regi dicamus. Quasi verò cerebri
 nostri figmentum sit quod docemus: ac non vbiq̄ue idem di-
 fertè pronuntiet Spiritus & innumeris loquendi formis repe-
 rat. Sed quia eos retinet aliquis pudor: suas blasphemias au-
 deant in cælum euomere, quo liberius insaniant, se nobiscum
 litigare fingunt. Verùm nisi admittant, incomprehensibili Dei
 consilio quicquid in mundo accidit gubernari, respondeant
 quorsum dicat Scriptura. eius iudicia profundam esse abyssum.
 Nam quum clamet Moses voluntatem Dei non præcul in nu-
 bibus, vel in abyssis quærendam esse, quia familiariter in Lege
 exposita sit, sequitur profundæ abyssio conferri aliam volunta-
 tem absconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem di-
 uitiarū & sapientiæ & cognitionis Dei: quàm inscrutabilia sunt
 iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit
 mentem Domini? aut consiliarius eius fuit? Ac verum quidem
 est, in Lege & Euangelio comprehendi mysteria quæ longè e-
 mineant supra sensus nostri modum: sed quoniam Deus ad ca-
 pienda hæc mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorū
 mentes intelligentiæ spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus,
 sed via, in qua tutò ambulandum est, & lucerna pedibus regen-
 dis, & lux vitæ, & certæ conspicuæque veritatis schola. At mū-
 di gubernandi admirabilis ratio meritò abyssus vocatur: quia
 dum nos latet, reuerèter adoranda est. Pulchrè vtrumque pau-
 cis verbis expressit Moses. Occulta, inquit, Deo nostro: quæ au-
 tem hîc scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinent. Videmus
 enim vt non tantum ad Legem meditandam studium adicere,
 sed arcanam Dei providentiam reuerenter suspicere iubeat.
 Huius quoque altitudinis elogium ponitur in libro Iob, quòd
 mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis machinā sur-
 sum & deorsum lustrando, magnificè disseruit author de o-
 peribus Dei, subiicit tandem, En istæ sunt extermitates viarum
 eius, & quantulum quod auditur in eo? Qua ratione distinguit
 alio loco inter sapientiam quæ penes Deum residet, & sapien-
 di modum quem hominibus præscripsit. Nā vbi de naturæ ar-
 canis concionatus est, sapientiam dicit soli Deo esse cognitam,
 fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulò post sub-
 iicit, vulgatam esse vt inuestigetur: quia dictum sit homini, Ec-
 ce, timor Dei est sapientia. Huc spectat Augustini dictum, Quia
 non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit,
 in sola bona voluntate nos secundum Legem agere, in aliis
 verò secundum Legem agi: quia eius providentia Lex fit incō-
 mutabilis. Ergo quum sibi ius mundi regendi vendicet Deus
 nobis incognitum, hæc sit sobrietatis ac modestiæ lex, ac quies-
 cere summo eius imperio, vt eius voluntas nobis sit
 vnica

Psal. 16. 7.

Deut. 30. 12. 13.

14.

Ro. 10. 6.

Rom. 11. 33.

Deut. 29. 29.

Iob. 26. 14.

Iob. 28. 21. 28.

Lib. 83. quæ-
stio. cap. 27.

Unica iustitiæ regula, & iustissima causa rerum omniũ. Non illa quidẽ absoluta voluntas de qua garrunt sophistæ, impio profanoque dissidio separantes eius iustitiam à potentia : sed illa moderatrix rerum omnium prouidentia, à qua nihil nisi rectum manat, quanuis nobis absconditæ sint rationes.

3 Ad hanc modestiam quicunque erunt compositi, neque in præteritum tempus de rebus aduersis contra Deum fremet, neque scelerum culpam in ipsum regerent: sicut Homericus Agamemnon, ἔγω δ' ἐν αἰπῶς εἶμι, Ἀλλὰ ζεύς ἐγ μῶν ex. neq; rursus, vt Plautinus ille adolescens, quasi fati abrepti, desperatione se proiicient in exitum. Instabilis est fors rerum, pro libidine facta agunt homines: referam me ad scopulum, vt rem istic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen suis flagitiis obtendent. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulsor fuit: credo deos voluisse. Nã ni vellent, non fieret, scio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac discet, vt Spiritu duce illuc nitantur, simul Deũ quocunque vocat se qui parati, re ipsa ostendent nihil huius doctrinæ cognitione esse vtilius. Stultè cum suis ineptiis tumultuantur profani homines, vt penè cælum terræ, vt dicitur, permisceant. Si mortis nostræ punctum signauit Dominus, effugere non licet: frustra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius committere se viæ nõ audet, quã periculosã audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accersit, ac pharmacis se fatigat, vt vitæ opituletur: alius à crassioribus cibis abstinet, ne lædat imbecillã valetudinẽ: alius ruinosas ædes inhabitare formidat: omnes deniq; vias excogitant, & magna animi intentione excudunt, quibus id quod cõcupiscunt assequantur: aut hæc omnia inania sunt remedia quæ captantur ad corrigendã Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita sua industria vel obtinere vel refugere student. Quinetiam orationes fidelium peruersas nedum superuacuas fore colligunt, quibus peritur vt Dominus prospiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In summa, omnia quæ in posterũ capiuntur consilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentia aduersa, quæ, illis non aduocatis, quid fieri vellet decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidentia Dei imputant, vt conueniant ad hominem, quem id ipsum designasse constet. Occidit sicarius probum ciuem? exequutus est, inquiunt, consilium Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus? quia fecit quòd prouisum erat à Domino & ordinatum, minister est eius prouidentie. Parètis mortem, neglectis remediis, securus filius expectauit? non potuit Deo obistere, qui sic ab æterno præstituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocant, quia Dei ordinationi obsequantur.

Ut clarum istorum delicta appareant, quum ea omnia que adu. hoc caput doctrina solent obuiere, vel ad tempus futurum, vel ad præteritum referri possint, primum quo ad futura, hominum deliberationes cum Dei prouidentia minime pugnare demonstratur.
 Prou. 16. 9.

4 Atqui, quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facile cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorum stoliditatem ridet qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, ac si eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur, Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus diriget gressus eius: significans æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Naque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius simul curam apud nos deposuit: eius cõseruandæ rationibus subsidiisque instruit: periculorum quoque præciosos fecit: ne incautos opprimeret, cautiones ac remedia suggessit. Nunc perspicuum est quid sit nostri officii: nempe, si vitam nobis nostram tutandam commisit Dominus, ut eam tueamur: si subsidia offert, ut iis utamur: si pericula præmonstrat, ne temerè irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, nisi fatale: quod ineluctabile est remediis omnibus. Quid autem si ideo fatalia non sunt discrimina, quia iis propulsandis ac superandis remedia tibi Dominus assignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine diuinæ dispensationis conueniat. Tu cauendum non esse periculum colligis, quia fatale quum non sit, simus etiam citra cautionem euasuri: Dominus autem ideo ut caueas iniungit, quia fatale tibi esse nolit. Non expendunt insani isti quod est sub oculis, consultandi cauendique artes inspiratas hominibus esse à Domino, qui bus prouidentia eius subseruiant, in vitæ propriæ cõseruatione. Quemadmodum cõtrà neglectu & socordia, quæ illis iniunxit mala, sibi accersunt. Qui fit enim ut vir prouidus, dum sibi consulit, imminetibus etiã malis se explicet, stultus incõsulta temeritate pareat, nisi quod & stultitia & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumenta in vtranque partem? Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, ut tanquam dubiis occurramus, neque desinamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omnem curam superaerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non semper nudam occurrere, sed prout adhibitis mediis eam Deus quodammodo vestit.

Quoad præterita, insulsa eorum est argumentatio qui scelera authoribus suis impunita esse volunt, eò quod non nisi Dei dispensatione peccantur.

5 Idem præteriti tẽporis euentus perperam & inconsideratè ad nudam Dei prouidentiam trahunt. Nã quia ex ea pendent quę cunque contingunt. Ergo, inquiunt, nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquit, fur punitur, qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit castigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei voluntati seruiunt huiusmodi omnes, cur punitur? Sed enim eos Dei voluntati seruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere mini-

ministerium Deo iubenti dicemus, quum malignæ cupiditatî tantùm obsequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò contendit quò ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, nisi ex eius verbo? Proinde in rebus agendis ea est nobis perspicienda Dei voluntas quam verbo suo declarat. Id requirit vnum Deus à nobis quod præcipit. Siquid aduersus præceptum designamus, non obedientia est, sed cõrumacia & transgressio. At, nisi vellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei obsequium præstemus? At nobis ea nequaquam mandat, quin potius irruimus, non quid ille velit cogitantes, sed libidinis nostræ intemperie sic furentes: vt cõtra ipsum destinato consilio nitamur. Atque hac ratione, malè agendo, iustæ eius ordinationi seruiamus: quia pro immensa suæ sapientiæ magnitudine, ad bene agendum malis instrumentis vti bene probèque nouit. Ac vide quàm insulsa sit eorum argumetatio: impunita esse autoribus suis scelera volunt, quia non nisi Dei dispensatione patrantur. Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos diuinæ esse prouidentia instrumenta, quibus Dominus ipse ad exequenda quæ apud se cõstituit iudicia vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excusationem deberi nego. Quid enim? An vel eadem secum iniquitate Deum implicabunt, vel suam prauitatem illius iustitia operient? Neutrû possunt. Quo minus se purgent, propria conscientia redarguuntur. quo minus Deum insimulent, totum in se malum deprehendunt: penes ipsum, non nisi legitimum malitiæ suæ vltim. Sed enim per ipsos operatur. Et vnde, quæso, fœtor in cadauere, quod calore solis tum putrefactum, tum reueratum fuerit? Radiis solis excitari omnes vident: nemo tamen illos fœtere ideo dicit. Ita quum in homine malo subsidet mali materia & culpa, quid est quòd inquinamentum aliquod contrahere putetur Deus, si ad suum arbitrium vtatur eius ministerio? Facebat igitur canina hæc pro cacitas, quæ allatrare quidem eminus Dei iustitiam potest, sed non attingere.

6 Verùm has calumnias vel potius phreneticorum deliria facile discutiet pia sanctaque prouidentie meditatio, quam nobis dicitur pietatis regula, vt optimus & suavissimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Christianum pectus, quum certo certius persuasum sit: omnia Dei dispensatione euenire, nihil fortuito contingere: ad illum, velut præcipuam rerum causam, oculos semper referet: causas tamen inferiores suo loco intuebitur. Deinde singularem Dei prouidentiam ad se conseruandum excubare non dubitabit, quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac saluti sibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cum reliquis creaturis illi negotium est, vtrobique sibi pollicebitur Dei prouidentiam regnare.

1. Ratio Dei voluntati ipse facta resistunt scelera.

2. Propria conscientia redarguuntur.

3. In eis subsidet mali materia & culpa, etiam si Deus vtatur eorum ministerio.

Sancta diuina prouidentia meditatio.

1. Omnia eueniunt Dei dispensatione.

2. Pii omnia simul conseruant ad bonum.

3. *Hominum omnium corda & conatus in manu Dei sunt.* Quantum ad homines attinet, siue boni sint, siue mali, eorum consilia, volūtates, conatus, facultates sub eius manu esse agnosceret, vt flectere quò libuerit, ac quoties libuerit cōstringere, in eius arbitrio situm sit. Singularem Dei prouidētiam in salutem fidelium excubare plurimæ sunt & luculētissimæ promissiones quæ testantur: *Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te e-nutriet, nec permittet vnquam fluctuari iustum: quoniam illi curæ sumus. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Ergo clypeus tuus, murus aheneus: aduersantibus tibi aduersator. Etiam si mater obliuiscatur filiorum, non tamen obliuiscar tui* Quinetiam hic potissimus est scopus in historiis Bibli-cis: vt doceant tanta sedulitate vias sanctorum custodiri à Do-mino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulò ante à nobis explosa fuit eorum opinio qui vniuersalem Dei prouidentiam comminiscuntur, quæ nõ speciatim ad curam v-niuscuiusque creaturæ se demittat in primis tamen specialem hanc curam erga nos recognoscere operæpretium est. Vnde
- Mat. 10. 22. 29. Christus, vbi asseruit ne vilissimum quidem passerulum in ter-
Ibid. 30. ram decidere sine Patris voluntate, huc statim applicat, vt quo pluris sumus passeribus, eo propiore cura reputemus Deū nobis prospicere. ac eo vsque ipsam extendit, vt cōfidamus capil-los capitis nostri numeratos esse. *Quid nobis aliud optemus, si nec vnus è capite pilus defluere potest nisi ex eius voluntate? Non de genere humano tantùm loquor: sed quia Deus Eccle-siam sibi in domicilium elegit, non dubium est quin paternam in ea regenda curam singularibus documentis ostendat.*
- 7 His tum promissis, tum exemplis confirmatus Dei seruus, adiunget testimonia quæ docent sub eius potestate esse omnes homines, siue eorū conciliandi sunt animi, siue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim est qui dat nobis gratiam, non apud eos mòdò qui nobis bene volunt, sed etiam in oculis Ægyptiorum: hostium verò nostrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim mentē illis adimit, nequid sani sobriue capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os omnium Prophetarum, ad decipiendum Achab, Rechabeam iuuenili consilio dementat, vt regno per suam stultitiam spoliatur. Nonnunquam vbi mētem illis concedit, ita absterret & exanimat, ne id quod conceperunt velint aut machinentur. Interdum etiam, vbi conari permisit quod li-bido & rabies suadebat, impetus eorum opportunè abrumpit, nec finit ad finem vsque procedere quod instituūt. Sic consiliū Achitophel, quod exitiale Dauidi futurum erat, ante tempus dissipauit. Sic & creaturas omnes in suorum bonum ac salu-tē moderari, ei curæ est: ac diabolum etiam ipsum, quem con-spicimus, nihil ausum fuisse tētare aduersum Iob, siue permissu
6. *Hostes Eccle-sia sue vel emol-lit, vel reprimat, vel variis modis opprimit.*
1. Reg. 22. 22.
Ibi. 12. 10. & 15.
2. Sam. 17. 7. & 14.
7. *Creaturas omnes, & Satanam ipsum, in bonum ac salu-tem piorum moderatur.*
- Iob. 1. 12.

eius ac mandato. Hanc notitiam necessariò sequitur tum animi gratitudo in prospero rerum successu, tum in aduersitate patientia, tum etiam in posterum incredibilis securitas. Quicquid ergo prosperè atque ex animi sententia eueniet, id totum acceptum Deo referet, siue per hominum ministerium senserit eius beneficentiam, siue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo suo, Certè Dominus est qui ad me istorum animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt suæ erga me benignitatis instrumenta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum esse qui cælum exaudit, vt cælum exaudiat terram, ipsa quoque exaudiat suos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini solam esse qua omnia prosperentur: nec tot causis admonitus, ingratus esse sustinebit.

Usus 6. & 7.
meditationis.

8 Si aduersi quid contigerit, extemplò mentem hîc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiã placidãque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioseph in recognoscenda fratrum perfidia immoratus esset, nunquam fraternum potuisset in eos animum recipere. Sed quoniã mentem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ, ad mansuetudinem ac clementiam inclinatus est, vt fratres etiam vtrò soletur, ac dicat, Non vos estis qui me vendidistis in Ægyptum, sed Dei voluntate præmissus sum ante vos, vt vitam vobis conferuem.

8. Pios ad patientiam & ad animi moderationem assuefacit, exemplo Iosephi, Iobi & Dauidis.

Vos quidem cogitastis de me malum, sed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldæos se conuertisset, à quibus vexabatur, statim accensus esset ad vindictã: sed quia opus Domini simul recognoscit, semet pulcherrima illa sententia consolatur, Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Sic Dauid conuitijs & lapidibus à Semei impetratus, si in hominem defixisset oculos, ad retaliandam iniuriam suos animasset: verùm quia non sine Domini motu illum agere intelligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem fræno alibi doloris intemperiem cohibet, Tacui & obmutui, inquit, quia tu fecisti

Gen. 45. 8. & 50. 20.

Iob. 1. 21.

2. Sam. 16. 10.

Ps. 38. 10.

Iehouah. Si nullum efficacius est iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt possit eò mentem semper reuocare, Dominus voluit, ideo ferendum est: non modo quia reluctari non licet, sed quia nihil vult nisi quod & iustum sit & expediat. Summa huc redit, vt iniustè ab hominibus læsi, omnia eorum improbitate (quæ nihil quã dolorè nostrũ exasperaret, animòsque acueret ad vindictam) meminerimus ad Deũ conscendere, ac pro certo statuere discamus, iusta eius dispensatione fuisse & permissum & immissum quicquid hostis sceleratè in nos admisit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compefcet, prudenter admonet nobis non esse luctam cum carne & sanguine, sed

Eph. 6. 12.

cum hoste spirituali Diabolo, vt nos ad certandum paremus. Sed hæc ad sedandos omnes iracundiæ impetus vtilissima admonitio est, tam Diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & sedere quasi agonothetam vt patiētiam nostram exercent. Quòd si absque hominum opera eueniant, quæ nos premunt clades & miseræ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid prosperi est, ex fonte benedictionis Dei fluere: aduersa omnia esse eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denuntiatio, Si temerè inceditis contra me, ego quoque temerè incedam contra vos. Quibus verbis coarguitur torpor noster, vbi pro communi carnis sensu fortuitum esse ducentes quicquid in vtramque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad respiciētiam stimulamur. Hæc eadem ratio est cur acerbè exoptularent Ieremias & Amos cum Iudæis, qui tam bona quàm mala fieri putarent Deo non iubente. Eodem refertur illa Iesaiæ conuocatio, Ego Deus creans lucem, & formans tenebras: faciens pacem, & creans malum. ego Deus facio hæc omnia.

9. *Piorum torporem excusit, eosque ad respiciētiam sollicitat.*

Deut. 28. 2. & c.
Leu. 26. 23.

Thren. 3. 38.
Amos 3. 6.
Iesai. 46. 7.

10. *Causarum inferiorum rectū vsū edocet.*

9 Neque tamen interim ad causas inferiores vir pius conuicabit. Neque enim quia ministros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo illos præteribit, ac si nullam gratiam sua humanitate præmeriti essent: sed illis obstrictum se ex animo sentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata referre studebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerēbitur & prædicabit, vt præcipuū authorem: sed homines vt eius ministros honorabit: atque, vt res est, intelliget se Dei voluntate iis esse deuiētum

11. *Negligentiam & imprudentiā in officio præstādo piis demonstrat, vt suā culpam gementes agnoscant.*

per quorum manum beneficus esse voluerit. Siquid iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidē volente factum id apud se statuet, verū sibi quoque imputabit. Siquis morbo ablutus sit, quem, quum ex officio curare debuisset, negligenter tractauit: tametsi non ignorabit ad terminum peruenisse quem præterire non poterat, peccatum tamen suum inde non eleuabit: sed quia non est defunctus erga cum fideliter suo munere, perinde accipiet ac si negligentia suæ culpa periisset. Multo minus, vbi in designando vel homicidio vel furto fraus & concepta animo malitia intercesserit, eam excusabit sub prætextu diuinæ prouidentia: sed in eodem facinore, Dei iustitiam, hominis nequitiam, vt se vtraque manifestè

12. *Sceleratorum nequitiam damnat.*

prodit, distinctè contemplantur. In futuris verò potissimum, inferiorum huiusmodi causarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet si non destituetur subsidiis humanis, quibus ad incolumitatem suam vtatur. itaque nec in capiendis consiliis cessabit, nec torpebit in ope eorū imploranda, quibus suppetere conspiciet vnde iuuetur: sed à Domino

13. *Futurorum rectam considerationem parit, prudentesque, se dulos & strenuos reddit Dei ser-*

uor.

sibi in manum ferri reputans quæcunque commodare sibi aliquid possunt creaturæ, ipsas, tanquam legitima diuinæ providentiæ instrumenta ad vsum applicabit. Ac, quum incertus sit quem sint exitum habitura quæ negotia aggreditur (nisi quòd in omnibus Dominum suo bono prospecturum nouit) ad id studio aspirabit quod sibi expedire docet, quantum intelligentia mentèque assequi potest. Neque tamen in capiendis consiliis proprio sensu feretur: sed Dei sapientiæ commendabit ac permittet, vt eius ductu in rectum scopum dirigatur. Cæterum nõ externis subsidijs ita eius fiducia subnietur, vt si adsint in iis securè acquiescat: si desint, perinde ac destitutus trepidet. Mentè enim in sola Dei prouidentia semper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu, præsentium rerù consideratione, abduci patitur. Sic Ioab tamen prælij euentum in arbitrio manùque Dei esse agnoscit, nõ tamen inertix se dedit: sed quod suæ vocationis est sedulo exequitur: Domino autem permittit euentum moderari. Stabimus fortes, inquit, pro gente nostra, & urbibus Dei nostri: Dominus autem faciat quod bonum est in oculis suis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia exutos ad cõtinuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos nostros bona spe fulciat, vt quæ nos circumstant pericula, securè & fortiter despicere non dubitemus.

Hac verò parte se prodit inestimabilis piæ mentis scæliticæ. Innumera sunt quæ vitam humanam obsident mala, quæ totidem ostentant mortes. Vt extrà non exeamus: quum mille morborum receptaculum sit corpus, imò intus inclusas teneat ac foueat morborum causas, seipsum homo ferre nõ potest quin multas exitiorum suorum formas secum ferat, ac vitam quodammodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas vbi nec friget, nec sudatur sine periculo? Iam quocunque te veritas, quæ circa te sunt omnia, non modò ambiguae sunt fidei, sed aperte ferè minantur, ac præsentem mortem videntur intentare. Conscende nauem, pede vno à morte distas. Equo inside, in lapsu pedis vnus vita tua periclitatur. Incede per vias urbis, quot sunt in rectis tegulæ, tot discrimimbus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu sit, exerta est noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuam perniciem armata sunt. Quòd si vel hortobene munito includere te studeas, vbi nihil quàm amœnitas appareat, illic serpens interdum delitescet. Domus assidue incendio subiecta, interdum tibi paupertatem, noctu etiã oppressionem minatur. Ager grandini, pruinæ, siccitati, aliisque respectibus expositus quum sit, sterilitatem, atque ex ea famem tibi denunciat. Omitto veneficia, insidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi obsident, pars peregrè consequuntur. Inter has angustias annon oportet miserrimum esse hominem, utpote qui in vita

14. Sapientia & omnipotentiæ Dei facti vt ij se cõmittant, vocationu suæ interea diligenter incumbentes.

2. Sam. 10. 12.

15. Tametsi multæ innumeris (hic ad vitam depetit) vita humana obsideatur pij tua felicitate gaudent, qui in Dei optimæ Max. prouidentia acquiescunt

semitius anxium & languidum spiritum ægrè trahat, non se-
cus ac si imminentem perpetuò ceruicibus gladiù haberet? Di-
ces ista rarò euenire, aut certè non semper neque omnibus, nū-
quam verò simul omnia. Fateor, sed quum aliorum exemplis
admoneamur, euenire etiam nobis posse: nec nostram magis,
quàm eorum vitam excipi debere: fieri non potest vt non ti-
meamus ac formidemus tanquam nobis euentura. Tali ergo
trepidatione quid calamitosius fingas? Adde quòd Dei coixu-
melia non caret, si dicatur hominem, ex creaturis nobilissimã,
prostituisse ad cæcos & temerarios quoslibet Fortunæ ictus.
Sed hîc de miseria hominis tantùm loqui propositum est, quam
sensurus sit si sub imperium Fortunæ redigatur.

*Precedentium
meditationum
usus, & expo-
sitió, qua adu-
omnia pericula
pías mentes ar-
mat, inuictas-
que reddit.*

II At vbi lux illa diuinæ prouidentię semel homini pio a-
fulsit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietas
& formidine, sed omni cura releuatur ac soluitur. Vt enim me-
ritò Fortunã horret, ita securè Deo sese audet permittere. Hoc,
inquam, solatium est, vt intelligat patrem cælestem sic omni-
sua potentia continere, sic imperio nutúque suo regere, sic sa-
pientia moderari: vt nihil, nisi ex eius destinatione, cadat. in e-
ius porrò fidem se receptum, Angelorum curæ demandatum,
neque aquæ, neque ignis, neque ferri noxa posse attingi, nisi
quoad locù illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit
Psalmus, Quoniam ipse liberabit te de laqueo venatoris, & à
peste noxia. Sub ala sua proteget te, atque in pennis eius fidu-
ciam habebis, pro scuto erit veritas eius. Non timebis à pauore
nocturno, nec à sagitta volante per diem, à peste perambulan-
te in caligine, à noxa grassante in meridie, &c. Vnde & illa e-
mergit in sanctis gloriantis fiducia, Dominus mihi adiutor, nõ
timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid
trepidabo? Si consistant aduersum me castra, si ambulauero in
medio umbræ mortis, non desinam bene sperare. Vnde id que-
so habent, quòd illis nūquam excutitur sua securitas, nisi quia
vbi temerè mundus volutari in speciem videtur, Dominum v-
bique operari sciunt, cuius opus confidunt sibi fore salutare?
Iam si vel à diabolo, vel à sceleratis hominibus impetitur eo-
rum salus: hîc verò, nisi prouidentię recordatione ac medita-
tione confirmentur, protinus concidere necesse sit. Verùm vbi
in memoriam reuocant, diabolum totãque improborum co-
hortem sic omnibus partibus manu Dei, tanquam fræno, cohi-
beri, vt nec concipere vllum aduersus nos maleficium, nec cõ-
ceptum moliri, nec ad perpetrandum, si maximè moliantur, di-
gitum mouere queant, nisi quantum ille permiserit, imò nisi
quantum mandarit: nec cõpedibus tantùm eius teneri ligatos,
sed etiã ad obsequia præstãda fræno cogi: habent vnde se proli-
xè consolentur. Nam vt Domini est, eorum furorem arnare. &

Ps. 9. 3.

*Psalm. 118. 6. &
27. 3. & 56. 5.
& alibi.*

conuertere destinareque quò libuerit, ita & modum finemque statueret, ne pro sua libidine licentiosè exultent. Qua persuasio-
 ne suffultus Paulus, profectioem suam, quã vno in loco dixit-
 rat à Satana impeditam fuisse, alibi in Dei permissione statuit.
 Si tantùm dixisset obstaculum fuisse à Satana, nimium potesta-
 tis visus fuisset ei dare, ac si ipsa quoque Dei consilia euertere ef-
 fet in eius manu: nunc verò ubi Deum arbitrum statuit, à cuius
 permissione pendeant omnia itinera, simul ostendit nihil nisi
 eius nutu consequi Satanam posse, quicquid machinetur. Ea-
 dem ratione Dauid, quia propter varias conuersiones quibus
 assiduè voluitur & quasi rotatur hominum vita, in hoc asyllum
 se recipit, Tempora sua esse in manu Dei. Poterat aut vitæ cur-
 sum, aut tempus in singulari numero ponere: sed temporum
 nomine exprimere voluit, quantumuis instabilis sit hominum
 conditio, quæcunque subinde accidunt vices diuinitus guber-
 nari. Qua ratione Rasin & Rex Israel, quum viribus in exitiũ
 Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & absumendam
 terram accensæ, vocantur à Propheta rationes fumigantes, qui
 nihil quàm modicum fumum exhalare queant. Sic Pharaon, quũ
 & opibus & robore, & multitudine copiarum omnibus formi-
 dolosus esset, ipse belluæ marinæ, copiarum eius piscibus compa-
 rantur. Ducem ergo & exercitum denuntiat Deus se hamo suo
 capturum, & tracturum quò volet. Denique, ne hic diutius im-
 morer, faciliè, si animaduertas, perspicies, extremum esse om-
 nium miseriarum, prouidentia ignorationem: summam beati-
 tudinem in eiusdem cognitione esse sitam.

12 De prouidentia Dei, quantum ad solidam fidelium & cru-
 ditionem & consolationem conducit, (nam explendæ vanorũ
 hominum curiositati neque satis quicquam esse potest, neq; o-
 prandum est, vt fatisciat) satis dictum foret, nisi obstarent pauci
 quidã loci, qui innuere videntur, contrã quàm suprà expositum
 est, non firmum ac stabile constare Deo cõsiliũ, sed pro rerum
 inferiorũ dispositione mutabile. Primum aliquoties, Dei pœni-
 tentia cõmemoratur, vt quòd illum pœnituerit hominis creati:
 Saulis in regnũ euecti: quòd eũ pœnitebit mali quòd infligere
 populo suo statuerat, simul ac conuersionẽ eius aliquã senserit.
 Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur.
 Per Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapsis peri-
 turam Niniuen: atqui mox eorum pœnitentia ad clementiorem
 sententiã inflexus est. Ezechia mortem per os Iesaiæ pronun-
 tiarat: ad quam differendam lachrymis eius & precibus cõmo-
 tus est. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto
 res hominũ constituisse: sed prout sunt cuiusque merita, vel
 prout æquum ac iustum cõset, singulos in annos, dies & horas,
 hoc vel illud decernere. De pœnitentia sic habendum, non magis

1. Theff. 2. 18.

1. Cor. 16. 7.

Psal. 31. 16.

Iesa. 7. 4.

Ezech. 29. 4.

*Altera pars huius
 capituli, obiectiones duas dis-
 cuit: quarũ prior
 est, Scripturam
 tribuere Deo cõ-
 siliũ mutationem
 seu pœnitentiam:
 ideo eius prouidentiam firmam
 non videri.*

Gen. 6. 6.

1. Sam. 15. 11.

Iere. 38. 8.

Ioan. 3. 4. 10.

Iesa. 38. 1. 5.

2. Reg. 20. 1. 5.

*Responsio ad
 priorẽ illam*

obiectionem: ex Scriptura loci pœnitentiam in Deum haud cadere demonstrans. illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo sciens ac volens se in pœnitentiæ necessitatem coniicit, Deo pœnitentiam non tribuimus quin aut ignorare dicamus quid futurum sit, aut effugere non posse, aut præcipitanter & inconsideratè ruerè in sententiam cuius statim pœniteat. Id autem tantum abest à sensu Spiritus sancti, ut in ipsa pœnitentiæ mentione, ueget Deum pœnitentiæ duci, quia homo non sit quem pœnitere queat. Ac notandum est in eodem capite sic utrunque coniungi ut comparatio speciem repugnantiae optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deum pœniteat Saulis in regem creati. Paulo post additur, Nò mentietur fortitudo Israel, nec pœnitentiæ flectetur: quia homo non est, ut eum pœniteat. Quibus verbis palàm absque figura immutabilis asseritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis administrandis & perpetuam & omni pœnitentiæ superiorem esse certum est. Ac ne dubia esset eius constantia, testimonium illi reddere sui quoque aduersarij coacti sunt. Balaam enim, vel inuitum, in hanc vocem prorumpere oportuit, non esse Deum instar hominis ut mentietur, nec quasi hominis filium ut mutetur: ac fieri non posse ut non faciat quicquid dixerit, ut non impleat quicquid loquutus sit.

1. Sam. 15. 29.

Num. 23. 19.

Cur pœnitentiæ Deo tribuitur.

13 Quid ergo sibi vult pœnitentiæ nomen? Nempe quod alie omnes loquendi formulæ quæ Deum humanitus nobis describunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit nostra infirmitas, quæ nobis traditur eius descriptio, ad captum nostrum submittenda est, ut à nobis intelligatur. Hæc est porrò submittendi ratio, ut se talem nobis figuret, non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum sit, irasci se peccatoribus testatur. Quemadmodum ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in ipso motionem, sed reputare potius loquutionem hanc à sensu nostro sumptam, quia faciem exardescens iratque præ se ferat Deus quoties iudicium exercet: ira nec aliud debemus concipere sub pœnitentiæ vocabulo, quàm factorum mutationem: quia soleant homines facta sua mutando, testari sibi displicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines, correctio eius est quod displicet: correctio autem ex pœnitentiâ prouenit: id eo per pœnitentiæ nomen significatur quod Deus in suis operibus mutat: interim nec consilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: sed quod ab æterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore prosequitur, ut cunq; appareat subita hominum oculis varietas.

Posterior obiectio, decretorum Dei abrogatione in scripturis.

14 Nec sacra historia, dum Niniuitis remissum narrat quod iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechielæ vitæ, denuntiatam morte, prorogatam: abrogata fuisse Dei decreta ostendit. **Qui**
sic

fic sentiunt, in denuntiacionibus hallucinantur: quæ tamen si simpliciter affirmant, tacitam in se nihilominus conditionem continere ex fine ipso intelligitur. Cur enim ad Niniuitas Iordanam Dominus mittebat, qui ruinam vrbis prædiceret? Cur per Iesaram mortem indicabat Ezechix? Poterat enim & illos & hunc perdere, sine cladis nuntio. Aliud ergo spectauit quàm vt mortis suæ præscij venientem illam eminus cernerent. Nimirum non perditos voluit: sed, ne perderentur, emendatos. Quod ergo Niniuen post quadraginta dies ruituram Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quod Ezechix spes vitæ longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiusmodi contaminacionibus voluisse ad resipiscentiam expergefacerere quos terrebat, vt effugerent quod peccatis suis meriti erant iudicium? Id si conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in simplici denuntiacione conditionem tacitam subaudiamus. Quod etiam confirmatur similibus exemplis, Abimelech regem corripienti Dominus, quod Abrahæ suam vxorem sustulisset, his verbis vtitur, Ecce, tu morieris propter mulierem quam accepisti: est enim viro iuncta. Postquam autem ille excusauit, in hunc modum loquitur, Restitue vxorem viro: est enim Propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, scito quod moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides, vt primo edicto vehementius animum eius concutiat, quò satisfactioni reddat intentum: altero autem voluntatem liquidè suam explicet? Quando similis est aliorum locorum ratio, ne ex illis inferas quicquam fuisse priori Domini consilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternæ suæ ordinationi sternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad resipiscentiam monet eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne sermone quidem: nisi quod syllabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum est. Si quidem illud Iesaiæ manere verum oportet, Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit dissoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam?

descriptam proponens: quæ abrogatio Dei prouidentiam tollere videtur.
Responsio.
 Ioan. 3. 10.
 Iesai. 38. 1. 5.

Confirmatio ab exemplo simili.
 Gen. 20. 3.

Iesai. 14. 27.

CAPVT XVIII.

Deum ita impiorum opera uti, & animos flectere ad exequenda sua iudicia, vt purus ipse ab omni labe maneat.

Constat postremum hoc caput primi libri tribus partibus.

- I Quum paulò antè dictum sit Deum reprobos omnes atque adeo Satanam ipsum suo arbitrio flectere, tres occurrunt obiectiones. Prior, Dei permissione, non voluntate, ista fieri. Huic obiectioni duplex op-

ponitur responsio, quarum altera, Angelos & homines bonos malosque nihil efficere nisi quod à Deo constitutum est : altera, arcanos omnes motus ab occulta Dei inspiratione ad finem suum dirigi probatur, sect. 1. & 2.

- 2 Altera obiectio, duas in Deo contrarias esse voluntates, si occulto consilio decernit quæ lege sua palam prohibet, sect. 3. diluitur.
- 3 Postrema, Deum constitui scelerum omnium authorem, si non modò impiorum opera uti, sed etiam consilia & affectus gubernare dicatur, ac proinde impios immeritò damnari, refellitur, sectione vltima.

*Sensus carnis, ob-
rigo obiectio-
num qua adu. Di-
providentiã pro-
ponuntur.*

Vid. Cal. adu.
Libert. c. 15. &
16. & Ang. li. 1.
de ordine, cap.
1. & c.

X aliis locis ubi Deus Satanam ipsum & omnes reprobos suo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit quæstio. Quomodo enim per illos agens, nullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa sit immunis, ministros autem suos iustè damnet, vix capit sensus carnis. hinc reperta distinctio inter agere & permittere : quia hic nodus multis inexplicabilis visus est, sub Dei manu & imperio Satanam & impios omnes ita esse, ut eorum malitiam in quemcunque visum est finem dirigat : & sceleribus utatur ad exequenda sua iudicia. Ac excusabilis fortè esset eorum modestia quos terret absurditatis species, nisi quòd perperam mendacij patrociniò asserere tentant Dei iustitiam ab omni sinistra nota. Absurdum videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatissuæ pœnas daturus est. Tergiuersando itaque effugiunt, Dei tantum permissu, non etiam voluntate hoc fieri. Ipse verò palam se facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quòd autem nihil efficiant homines nisi arcano Dei nutu, nec quicquam deliberando agitent nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, innumeris & claris testimoniis probatur. Quod antè citauimus ex Psalmo, Deum quæcunque vult facere, ad omnes actiones hominum pertinere certum est. Si Deus bellorum & pacis certus est arbiter, ut illic dicitur, idque sine vlla exceptione, eo inscio aut quiescente homines cæco motu temerè ferri quis dicere audebit ? Sed in specialibus exemplis plus lucis erit. Ex primo capite Iob scimus Satanam se coram Deo sistere ad excipienda iussa, non minus quàm Angelos, qui sponte obediunt : diuerso quidem id modo & fine : sed tamen ne quid aggredi possit, nisi volente Deo. Etsi nuda permissio deinde subiici videtur ut sanctum virum affligat : quia tamen vera est illa sententia, Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Deo placuit, ita factum est : colligimus, eius probationis cuius Satan & scelesti latrones ministri fuerunt, Deum fuisse authorem. Molitur Satan sanctum virum desperatione adigere in furorem : Sabæi crudeliter

*Prior obiectio,
Dei permissionē
ab eius voluntate
separans.*

*Responsio : An-
geli & homines
sum boni tum
mali nihil effi-
ciunt nisi quod à
Deo est constitu-
tum.*

*Probatio ab e-
xemplis expressis
& perspicuis.
Primum exem-
plum.
Iob. 1. 21.*

liter & impiè in aliena bona prædando inuolant. Agnoscit Iob diuinitus se exutum esse omnibus fortunis, & se pauperem factum, quia sic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines vel Satan ipse, Deus tamen clauum tenet, vt ad exequenda sua iudicia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidum regem Achab decipi: operam suam offert diabolus ad eam rem: mittitur cum certo mandato, vt sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Si Dei iudiciũ est exæcatio & amentia Achab, nudæ permissionis sigmentum euanescit: quia ridiculum esset, iudicem tantum permittere non etiã decernere quid fieri velit, & mandare executionem ministris. Iudæis propositum est Christum extinguere: Pilatus & milites rabiosæ eorum libidini morem gerunt. fatentur tamẽ in solẽni precatione discipuli nihil fecisse omnes impios nisi quod manus & consilium Dei decreuerant. sicuti iam ante concionatus fuerat Petrus, definito consilio & præscientia Dei traditũ fuisse vt interficeretur: acsi diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit) scientem & volentem statuisse quod Iudæi executi sunt. sicuti alibi repetit, Deus qui prænuntiãuit per omnes suos Prophetas passurũ esse Christum, ita impleuit. Absalõ incesto coitu, patris torum polluens, detestabile scelus perpetrat: Deus tamen hoc opus suum esse pronuntiat, verba enim sunt, Tu fecisti occultè: ego verò palàm faciam, & coram sole hoc. Quicquid sequitiæ exercent Chaldæi in Iudæa, opus Dei esse pronuntiat Ieremias. Qua ratione Nabucadnezer vocatur Dei seruus. Clamat passim Deus, suo sibilò, tubæ suæ clãgore, imperio & iussu excitari impios ad bellũ: Assyrium vocat virgam furoris sui, & securim quam manu sua mouet. Cladem vrbs sanctæ & Templi ruinam vocat opus suum. David non obstrepens Deo, sed iustum iudicem agnoscens, ex illius tamen iussu prouenire maledicta Semei fatetur. Dominus inquit, iussit eum maledicere. Sæpius in sacra historia occurrit, quicquid accidat, proficisci à Domino, sicuti decem tribuum defectionem, interitum filiorum Heli, & eiusdem generis permulta. Qui mediocriter exercitati sunt in Scripturis, vident me ex multis pauca tãtũ proferre testimonia, vt breuitati consulam, ex quibus tamen satis supérque liquet nugari eos & ineptire qui in locum prouidentia Dei nudam permissionem substituunt, acsi in specula sedens expectaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent ab hominum arbitrio.

2 Quantum ad arcanos motus spectat, quod de corde Regis prædicat Solomo, flecti huc vel illuc, prout Deo visum est, ad totũ certè humanum genus extenditur, tãtũdẽmque valet acsi dixisset, quicquid animis cõcipimus, arcana Dei inspiratio ne ad suum finem dirigi. Et certè nisi intus operaretur in mēti-

*Alterum.*1. Reg. 22. 20.
21. 22. 23.*Tertium.*

A& 4. 28.

A& 2. 23.

A& 3. 18.

Quartum.

2. Sam. 16. 22.

2. Sam. 12. 12.

Quintum.

Iere. 50. 25.

Iesa. 5. 26. & 50.

5. & 19. 25.

1. Sam. 16. 10.

2. Reg. 11. 31.

1. Sam. 2. 34.

*Sextum.**Septimum.**Alteræ Specie
lis refutatio ob
iectiõnis, per
missionẽ a Dei
voluntate sepa-*

stantis, qua ostenditur arcanos motus occulta, sed iusta Dei inspiratione ad suam finem dirigi.

Iesa. 29. 14.

Psal. 117. 40.

Ezech. 7. 26.

Leuit. 26. 36.

1. Sam. 26. 12.

Rom. 1. 26. &

11. 8.

Exo. 8. 15.

Instantia prima.

Responsio.

Instantia 2.

1. Resp.

2. Resp.

Ibid. 4. 21.

Iosue 11. 20.

Psal. 105. 25.

Iesa. 10. 9.

Instantia 3.

Responsio.

1. Sam. 16. 14.

2. Cor. 4. 4.

Eze. 14. 9.

Rom. 1. 28.

Cap. 4. sect. 3. 4.

bus hominum, non rectè dictum esset, auferre labium à veracibus, & à senibus prudentiam: auferre cor principibus terræ, vt errent per deuia. Atque huc pertinet quod sæpè legitur, homines esse pauidos, prout eius terrore occupantur eorum corda. Sic Dauid è castris Saulis, nemine sciente, egressus est: quia sopor Dei irruerat super omnes. Sed nihil clarius potest desiderari quàm vbi toties pronuntiat se excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, spi u soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi reiciunt, ac si deserendo reprobos, à Satana excæcari sineret. Sed quum disertè exprimat Spiritus sanctus, iusto Dei iudicio infligi cæcitatè & amentiam, nimis friuola est illa solutio. Dicitur indurasse cor Pharaonis, item aggrauasse, & roborasse. Eludunt in sulco cauillo quidam has loquēdi formas: quia dum alibi dicitur Pharaon ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa ponitur eius voluntas. Quasi verò non optimè conueniant hæc duo inter se, licet diuersis modis, hominē, vbi agitur à Deo, simul tamen agere. Ego autem, quod obiciunt in eos retorqueo: quia si indurare nudam permissionem sonat, ipse contumaciæ motus nõ erit propriè in Pharaone. Porò quàm dilurum esset ac inspidū ita interpretari, ac si tātūm Pharaon se obdurari passus esset. Adde quòd ansam talibus cauillis præcidit Scriptura. Tenebo, inquit Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaā dicit Moses progressos fuisse in pugnam, quia roborasset Deus eorum corda. Quod idem ab alio Propheta repetitur, Vertit cor eorum vt odio haberent populum suum. Similiter apud Iesaiam contra gentem fallacem missurum se Assyrios pronuntiat, ac præcepta daturum, vt auferant spolia, & diripiant prædam. non quia impios & præfractos homines docere velit ad spòte parendum, sed quia flexurus sit ad exequēda sua iudicia, perinde ac si iussa eius animis insculpta gestarent, vnde apparet certa destinatione Dei fuisse impulsos. Fateor quidē interposita Satanæ opera sæpè Deum agere in reprobis: sed vt eius impulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quatenus datū est. Spiritus malus turbat Saulem: sed dicitur esse à Deo: vt sciamus furorem Saulis à iusta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idē Satan excæcare infidelium mentes: sed vnde hoc, nisi quòd à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendaciis credant qui renuunt parere veritati: Secundūm priorem rationem dicitur, Si Propheta quispiam loquutus fuerit mendaciter, ego Deus illū decepi. Secundūm alteram verò dicitur ipse dare homines in reprobum sensum, & proiicere in fœdas cupiditates: quia iustæ suæ vindictæ præcipuus est author, Satan verò tātūm minister. Sed quia, vbi secūdo libro disputabimus de libero vel seruo hominis arbitrio, iterum hæc res tractāda erit, breuiter mihi nunc dixissè

dixisse videor quantum locus postulabat. Summa hæc sit, quum Summa omniū resp. ad 1. obiectiōnem.
Dei voluntas dicitur rerum omnium esse causā, providentiam eius statui moderatricem in cunctis hominū consiliis & operibus, ut non tantum vim suam exerat in electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium cogat.

3 Quando autem hætenus recitavi solūm quæ apertè & Iterum detegitur fons prioris & sequentiū obiectiōnum, superbia videlicet & blasphemia spiritus.
non ambigūe in Scriptura traduntur, viderint qui cælestibus oraculis sinistras ignominia notas inurere non dubitant, quod nā vsurpent censura genus. Nam si ex inscitia simulatione laudem modestia appetunt, quid superbius fingi potest, quàm Dei authoritati verbulum vnum opponere? Mihi secus videtur, vel hoc attingi non placet. Sin apertè maledicunt, quidnam proficient cælum sputis impetendō? Nouum quidem huius petulantia exemplum non est: quia fuerunt omnibus seculis impij & profani homines, qui aduersus hanc doctrina partem ore ra- Psal. 51. 6.

bido latrarent. Sed quod olim pronūtiauit Spiritus per os Dauidis, re ipsa sentient verum esse, ut vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perstringit David hominū amentia in hac tam effræni licentia, quod ex suo cæno non solūm aduersus Deum litigant, sed potestate sibi arrogat eius damnadi. Interea breuiter admonet, quas in cælum euomunt blasphemias, ad Deum nō pertingere, quin iustitia suam, discussis calumbiarum nebulis illustret fides etiā nostra (quia in sacro Dei verbo fundata, 1. Ioh. 5. 4.
superior est toto mundo) nebulas istas ex sua altitudine despicat. Nam quod primò obiciunt, si nihil eueniat nisi volente Altera obiectio, quæ duas in Deo repugnantes voluntates imaginatur.
Deo, duas in eo contrarias esse voluntates, quia occulto consilio decernat quæ Lege sua palam vetuit: facile diluitur. Antequam tamen respondeā, monitos iterum volo lectores, cauillum hoc non in me, sed in Spiritum sanctū torqueri, qui certè hanc sancto viro Iob confessionem dictauit, Sicut Deo placuit Responsio 1. Iob. 1. 21.

ita factum est: quum spoliatus esset à latronibus, in illorū iniuria & maleficio iustum Dei flagellum agnoscit. Quid alibi Scriptura? Non obtemperarunt patri suo filii Eli, quia voluit Deus 1. Sam. 2. 25.
occidere eos. Clamat etiam alius Propheta, Deum, qui in cælo Psal. 113. 3.
residet, quæcūq; vult facere. Et iam satis apertè ostendi, Deum Secunda.

vocari eorum omnium authorem quæ isti cælores volūt otioso tantum eius permisso contingere. Testatur se creare lucem & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali accidere quod ipse non fecerit. Dicant obsecro, volensue an nolens iudicia sua Iesa. 45. 7. Amos 3. 6.
exerceat. Atqui sicuti docet Moses, eum qui fortuitò securis lapsu occiditur, diuinitus traditū esse in manum percussoris: Deut. 29. 5. Act. 51. 28.

ita tota Ecclesia dicit apud Lucam, Herodem & Pilatum conspirasse, ut facerent quæ Dei manus & consilium decreuerat. Et sanè, nisi Deo volente crucifixus esset Christus, vnde nobis redemptio? Neque tamen ideo vel secum pugnat, vel mutatur Simplex & vna Dei voluntas cur multiplex homini apparat.

Dei voluntas, vel quod vult se nolle simulat: sed quum vna & simplex in ipso sit, nobis multiplex apparet: quia pro mētis nostræ imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri & velit non capimus. Paulus vbi Gentium vocationem dixit mysterium esse absconditum, paulopōst adiungit, in ea manifestatam fuisse *πολυποίκιλον* sapientiam Dei. An quia propter hebetudinem sensus nostri multiplex apparet Dei sapientia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpretes) ideo somnianda nobis est in ipso Deo aliqua varietas, quasi vel consilium mutet, vel à seipso dissideat. Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere vetat, veniat nobis in memoriam nostra imbecillitas, & simul reputemus, lucem quam inhabitat, non frustra vocari inaccessam, quia caligine obducta est. Ergo huic Augustini sententiæ pii omnes & modesti facillè acquiescent, Interdum bona voluntate hominem velle aliquid quod Deus non vult: velut si bonus filius patrem vult viuere, quem Deus vult mori. Rursus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus, nempe ille vult quod non vult Deus, iste verò vult quod vult & Deus. Et tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius consonat, quamuis aliud volētis, quàm huius idem volentis impietas: tātum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiusque voluntas, vt vel approbetur, vel improbetur. Nam Deus quæ bene vult, per malas voluntates malorum hominum implet. Paulò verò ante dixerat sua defectione Angelos apostatas, omnesq; reprobos quātum ad ipsos pertinet, fecisse quod Deus nolebat: quātum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc potuisse: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipsis facta est eius voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquisita in omnes voluntates eius: vt miro & ineffabili modo nō fiat præter eius voluntatem quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret si non sineret: nec utique nolens finit, sed volens: nec fuisset bonus fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene.

Eph. 3. 10.

Quarta.

1. Tim. 6. 16.

Enchir. ad

Lau. cap. 101.

Exemplum, superioriores
responsiones illustrās.

Aliud exemplum.

Psal. 111. 2.

Tertia obiectio, Deum esse auctorem omnium scelerum &c. Responsio 1. exemplis ex Davidis historia depromptis confirmata. 1. Sam. 16. 22. 2. Sam. 16. 10.

4 Hoc etiam modo soluitur, imò sponte liquefcit altera obiectio, Si non modò impiorum opera vitur Deus, sed etiam consilia & affectus gubernat, scelerum omnium esse auctorem: ac proinde immeritò damnari homines si exequuntur quod decreuit Deus, quia eius voluntati obtemperant. Perperā enim miscetur cum præcepto voluntas, quàm longissimè ab illo differre innumeris exemplis constat. Nam etsi dum stuprauit Absalon patris vxores, voluit Deus hoc probro vlcisci Davidis adulterium: non ideo tamen præcepit scelerato filio incestum committere, nisi fortè Davidis respectu, sicut loquitur de cõui-

tiis Semei. Nam illum Dei iussu maledicere dum fateatur, minime comendat obsequium, acsi Dei imperio pareret proteruus ille canis: sed eius linguam flagellum Dei esse agnoscens, castigari patienter sustinet. Hoc quidem tenendum est, dum per impios peragit Deus quod occulto suo iudicio decreuit, non esse excusabiles, quasi obediunt eius præcepto, quod data opera pro sua libidine violant. Iam quomodo ex Deo sit, & occulta eius providentia regatur quod peruersè faciunt homines, illustrè documentum est electio regis Iarobeam, in qua seuerè damnatur populi temeritas & amentia, quòd ordinem à Deo sanctum peruerterit, ac perfidè deiciuerit à familia Davidis, & tamen scimus voluisse vngi: vnde & in verbis Osee quaedam apparet repugnantiæ species, quòd vbi conquestus est Deus regnū illud se nesciente & nolente fuisse erectum, alibi prædicat se dedisse regem Iarobeā in furore suo. Quomodo hæc conuenient, Iarobeam non ex Deo regnasse, & ab eodem fuisse præfectum regē? Nempe quia nec deiciere à familia Davidis potuit populus quia iugum sibi diuinitus impositum excuteret: neq; tamen libertas ipsi Deo erepta fuit quominus Solomonis ingrati- tudinem ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfidiam nolens, defectionem tamen alio fine iuste velit. vnde & Iarobeam præter spem sacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra historia fuisse à Deo suscitatum hostem, qui Solomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunque expendant lectores, quia placuerat Deo sub manu vnus Regis gubernari populū: vbi in duas partes scinditur, fieri contra illius voluntatem: & tamen ab eiusdem voluntate initium fuisse diuortii. Nam certè quòd Iarobeam nihil tale cogitantem Propheta & voce & vnctionis tessera ad spem regni sollicitat, non sit hoc vel nescio vel inuito Deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure dā- natur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Davidis posteris deiciuerit. Hac ratione etiam subicitur postea, quòd Rechabeam superbè despexit populi preces, hoc à Deo factum esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manū Abihæ serui sui. Ecce vt nolente Deo laceretur sacra vnitas, & tamen vt eodem volente alienentur à filio Solomonis decem tribus. Accedat simile quoque aliud exemplum, vbi consentiente populo, imò manus suas præbente, iugulantur filii regis Achab, & exterminatur tota progenies. Verè quidem refert Iehu nihil in terrā cecidisse ex Dei sermonibus, sed ipsū fecisse quicquid loquutus fuerat per manū serui sui Eliæ. Et tamen non abs te ciues Samariæ perstringit quòd operam suā commodassent, Iustine estis, inquit? Si ego coniuravi contra dominum meū, quis hos omnes occidit? lam antè liquidò, nisi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam se prodat hominis crimen, quā

Secunda responsio
ex hist. apo-
stolica Israelita-
rum.

1. Reg. 12. 20.

Osee 8. 4.
Osee 13. 11.

1. Reg. 11. 23.

2. Reg. 11. 15.

Tertia responsio,
ex Achab &
Iehu hist.
1. Reg. 10. 7.

Augustini con-
sensu, & ex hi-
storia mortis
Christi, quarta
responsio superio-
res confirmans,
ac carnalis pru-
dentia os ocllu-
dens.
Epist. 48. ad
Vincentium.
De grat. & li.
arbit. ad Valer.
c. 20.

refulgeat Dei iustitia : & modestis ingeniis semper hæc Augu-
stini responsio iufficit. Quum Pater tradiderit Filium, & Chri-
stus corpus suum, & Iudas Dominū, cur in hac traditione Deus
est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quam fecerunt, cau-
sa non vna est ob quam fecerunt? Si quos autem magis impe-
diat quod nunc dicimus, nullum esse Dei cum homine consen-
sum, vbi hic iusto illius impulsu agit quod sibi nō licet: succur-
rat quod alibi admonet idem Augustinus. Quis non ad ista iu-
dicia contremiscat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum
quicquid vult: reddens eis tamen secundum eorum merita? Et
certē in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam sceleris Deo
adscribere, quia Filium suum & tradi voluit ipse, & tradidit in
mortem: quam redemptionis laudem ad Iudam transferre. Ita-
que verē alibi idem scriptor admonet, in hoc examine Deum
non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, sed
quid voluerint, vt in rationem veniat consilium & voluntas.
Quibus hoc asperum videtur, quā tolerabilis sit sua morosi-
tas paulisper cogitent, dum rem claris Scripturæ testimoniis
testatam, quia excēdat eorum captum, respuunt, ac vitio ver-
tunt in medium proferri quæ Deus nisi sciuisset vtilia esse co-
gnitu, nunquam per Prophetas suos & Apostolos doceri iussis-
set. Nam sapere nostrum nihil aliud esse debet quā mansuetam
docilitate amplecti, & quidem sine exceptione, quicquid in
sacris Scripturis traditum est. Qui verò prætèrius
insultant, quum satis constet eos contra
Deum blaterare, longiori refutatio-
ne digni non sunt.

Christia-
sapientia.

INSTITUTIONIS
CHRISTIANÆ RELIGIONIS
LIBER SECVNDVS.

DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS
IN CHRISTO QUAE PATRIBVS SVB
Lege primùm, deinde & nobis in Euan-
gelio patefacta est.

ARGVMENTVM.

Absoluta prima parte Symboli Apostolici, de Cognitione Dei Creatoris, tractatione, sequitur altera de Cognitione Dei Redemptoris in Christo, quam hic liber secundus explicat.

Primùm verò de Redemptionis occasione, hoc est de lapsu Adæ differit. Secundò, de Redemptione ipsa. Dissertationi priori priora quinque capita, posteriori reliqua assignantur.

Quòd ad Redemptionis occasionem, non tantùm in genere de lapsu agit, sed etiam speciatim de eius effectis, id est de peccato Originali, de arbitrij seruitute, de corrupta omnium hominum natura, de Dei in hominum cordibus operatione, cap. I. II. III. IIII. quibus su biungit refutationem obiectionum qua pro defensione liberi arbitrij afferri solent, cap. V.

Tractatus de Redemptione ad quinque partes præcipuas reuocari potest.

1 Ostendit quis ille sit, in quo salus homini perduto quærenda est: nempe Christus, VI. cap.

2 Quomodo hic ille Christus mundo patefactus sit, nimirum duplici ratione: Primùm sub Lege (qua occasione Decalogum explicat & alia quadam de lege discutit) cap. V. VI. & VII. Deinde sub Evangelio, ubi de similitudine & differentia vtriusq; Testamenti disputat. IX. X. & XI. cap.

3 Qualis fuerit debueritq; esse Christus, ut Mediatoris officium præstaret, homo videlicet & Deus in vna persona, XII. XIII. XIII. cap.

4 Quorsum missus à Patre in mundum fuerit, cap. XV. ubi de Propetia, Regno & Sacerdotio Christi locus explanatur.

5 Quibus modis vel gradibus Redemptoris partes impleuerit, ut nobis salutem acquireret, cap. XVI. ubi de eius crucifixione, morte, sepultura, descensu ad inferos, resurrectione, ascensu in calum, sessione ad dexteram Patris: articuli & fructus ex hac doctrina nascentes excutiuntur: addita cap. XVII. quaestionis solutione, An Christus gratiam Dei & salutem nobis sit promeritus.

CAPVT I.

Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse. ubi de peccato originali.

Partes huius capituli.

- 1 Quàm necessaria sit nostri notitia: qualis esse debeat : quot & quibus obnoxia periculis: eius partes præcipue, scilicet. 1. 2. 3.
- 2 De causis horrendi lapsus Adæ scilicet. 4.
- 3 De huius lapsus contagione tum creata omnia, tum Adæ posteros inuadente, à scilicet. 5. ad finem capituli, ubi de peccati originalis propagatione, definitione & efficacia agitur.

*Nostri notitia
vera est necessaria
admodum.*

*Qua ut bene
tamur, exuenda
est superbia.*

*Induenda deinde
vera humilitas,
quæ nos ad
hominis lapsum
considerandum,
& Dei in Christo
misericordiam
amplectendam,
deducat.*

NON sine causa: pro uerbo veteri tantopere homini commendata semper fuit cognitio sui ipsius. Nam si turpe ignorare ducitur quæcunque ad humanæ vitæ rationem pertinet: multo verò scædior ignorantia nostri est, qua fit ut in capiendo de re qualibet necessaria consilio miserè hallucinemur, atque ad eam cæcutiamus. Verum quo utilior est præceptio, eo diligentius videndum est nobis ne ipsa præposterè utamur: quod Philosophis quibusdã videmus accidisse. Illi enim dum hominẽ hortantur ut seipsum nouerit, finem simul proponunt, ne dignitatẽ excellentiamque suam nesciat, neque aliud ipsum in se contemplari volunt, quã vnde inani fiducia intumescat & superbia infletur. Nostri autẽ cognitio primùm in eo sita est, ut reputantes quid nobis in creatione datum sit, & quàm benignè suam erga nos gratiam continuet Deus, sciamus quanta sit naturæ nostræ excellentia, si quidem integra maneret: simul tamen cogitemus, nihil nobis inesse proprium, sed præcario nos tenere quicquid in nos Deus contulit, ut semper ab ipso pendeamus. Deinde ut nobis occurrat misera post Adæ lapsum nostra conditio, cuius sensus, prostrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos vecondiderandum, re humiliet. Nam sicuti Deus ad imaginem suam iuitiò nos finxit, ut mentes nostras tum ad virtutis studium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne socordia nostra obruatur tanta generis nostri nobilitas quæ nos à brutis animalibus discernit, cognoscere operæ præteritum est, ideo nos ratione & intelligentia præditos esse, ut sanctam & honestam vitam colendo ad propositum beatæ immortalitatis scopum tendamus. Cæterum in mentem venire nequit prima illa dignitas, quã mox

ex altera parte se offerat triste sceditatis & ignominia nostræ spectaculum, ex quo in primi hominis persona ab origine nostra excidimus. Vnde & nostri odium ac displicentia veraque humilitas oritur, & nouum accenditur quærendi Dei studium, in quo quisque ea bona recuperet quorum prorsus inanes & vacui deprehendimur.

2 Hoc sanè quærendum in excutiendis nobis esse præscribit Dei veritas. nempe talem exigat notitiam, quæ nos & ab omni propria facultatis confidentia procul auocet, & omni gloria materia destitutos, ad submissionem adducat. Quam regulam tenere conuenit si ad rectam & sapiendi & agendi meram pertingere libet. Neque me latet quanto plausibilior sit illa sententia quæ ad reputanda nostra bona potius nos inuitat, quàm ad inspiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miseram nostram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil est quod magis appetat humanum ingenium quàm blanditiis demulceri. atque idè, vbi dotes suas magni fieri audit, in hanc partem nimia credulitate propèdet. Quominus mirum est, hic adè perniciosè fuisse à maxima hominum parte aberratum. Nã quum sit ingenuus vniverſis mortalibus plusquam cæcus sui amor, libentissimè sibi persuadent nihil inesse sibi quod meritò debeat esse odiosum. Ita sine alieno patrocinio vanissima hæc opinio fidem passim obtinet, hominem sibi abundè sufficere ad bene beatèque viuendum. Quod si qui modestius sentire volunt, ut cunq; aliquid Deo concedant, ne sibi arrogare omnia videantur: sic tamen partiuntur vt potissima & gloria & fiducia materia semper apud se resideat. Iam si accedit oratio, quæ sponte prurientem in hominis medullis superbiam suis illecebris titillet, nihil est quod magis arideat. Proinde vt vnusquisque humanæ naturæ præstantiã benignissimè suo præconio extulit, ita magno seculorum propè omnium applausu fuit exceptus. Sed enim quæcunq; talis est humanæ excellentiæ commendatio, quæ hominem in se acquiescere doceat, nihil aliud quàm suauitate illa sua delicias facit: & sic quidem illudit, vt qui assentiuntur, eos pessimo exitio perdat. Quorsum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, instituere, tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac destitui tum sana intelligentia, tum vera virtute inter primos conarus: pergere tamen securè, donec in exitium corruamus? Atqui non aliter succedere iis potest qui se aliquid posse propria virtute confidunt. Talibus ergo magistris, qui reputandis tantum bonis nostris nos detinent, si quis auscultet, non in sui cognitionem proficiet, sed in pessimam ignorance[m] abripietur.

3 Ergo quum in hoc consentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium sensu, secundam sapiencia[m] partem in nostri cognitioni ratione, ali-

*Tametsi autem
plausibilis est
sententia que
nos ad nostri ad-
mirationem in-
citat: altera sa-
nè sola est reci-
pienda que ad
veram animi
submission[m] fle-
ctit.*

*Superbia nostra
prætexit.*

*Homini pecca-
torum misera va-
nitas.*

zer sentiant Car-
 nu prudentia & est dissidium. Tūc enim homo, iudicio carnis, probè sibi explo-
 Conscientia, qua ratur videretur, quum & intelligentia & integritate sua confusus,
 ad amissim di- audaciam fumat, ac sese incitat ad virtutis officia: & indicto vi-
 uini iudicij sei- tiis bello, ad id quod pulchrum & honestum est toto studio in-
 psara expendit. cūbere conatur. Qui autem se ad amissim diuini iudicij inspi-
 cit & examinat, nihil reperit quod animam ad bonam fiducia
 erigat, ac quo penitius se excussit, eo magis deicitur: donec om-
 nni fiducia prorsus abdicatus, nihil sibi ad vitam rectè instituē-
 dam relinquit. Neque tamen vult nos obliuisci Deus primę no-
 bilitatis, quam Adæ patri nostro contulerat, nempe quæ nos ad
 iustitiæ bonitatisque studiū meritò expergefacerere debeat. Non
 enim possumus aut primam nostram originem, aut quorsum
 conditi sumus cogitare, quin ad meditando in immortalitatem,
 expetendūque Dei regnum pungamur. Sed tantum abest vt a-
 nimos nobis faciat ista recognitio, vt potius submissis illis, ad
 humilitatem prosternat. Quæ enim illa est origo? Nempe à qua
 excidimus. Quis ille creationis nostræ finis? A quo penitus auer-
 si sumus, vt miseræ nostræ sortis pertæli ingemiscamus: ingemi-
 scendo, ad perditam illam dignitatem suspiremus. Nos autem,
 quum dicimus nihil in se oportere hominem intueri quod ip-
 sum animosum reddat, intelligimus nihil esse penes ipsū cuius
 fiducia debeat superbire. Quare si libet, quam homo sui notitiā
 habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finē crea-
 tus sit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogi-
 tatione ad diuini cultus vitæque futuræ meditationē excitetur:
 deinde suas facultates, vel cerè facultatum inopiam expendat:
 qua perspecta, non secus atque in nihilum redactus, in extrema
 confusione iacet. Huc tendit prior consideratio, vt quale sit of-
 ficiū suum agnoscat: altera, quid ad ipsum præstādum valeat.
 De vtraque, prout series docendi poscet, à nobis differetur.

*Torro dua sunt
 partes huius no-
 titia. Prior pars
 li. i. c. 15. discuf-
 fa est. Posterio-
 rem nunc aggre-
 ditur.*

*In ea autem ex-
 plicanda, duo
 occurrunt.
 1. Qui factum
 sit vt tam horre-
 da calamitate
 Adam se & te-
 tum humani ge-
 nus inuolueret.*

4 Quia verò non leue delictum, sed detestabile fuisse scelus
 oportet, quod tam seuerè vltus est Deus, species ipsa peccati in
 lapsu Adæ consideranda nobis est, quæ horribilem Dei vindictā
 accendit in totum humanum genus. Puerile est quod de gulæ
 intemperie vulgò receptū fuit. Quasi verò summa & caput vir-
 tutum omnium in abstinentia vitæ tantum fructus fuerit, quū
 vndique affluerent quæcunque expetibiles erant deliciae, atque
 in beata illa terræ fecunditate non tantum copia ad lautitias
 suppeteret, sed etiam varietas. Altius igitur spectandum, quia
 prohibitio ab arbore scientiæ boni & mali, obedientiæ exa-
 men fuit, vt parendo Adam se Dei imperio libèter subesse pro-
 baret. Nomen verò ipsum ostendit præcepti non alium fuisse
 finem, quam vt sua sorte contentus, se improba cupiditate al-
 tius non efferret. Promissio autem, qua vitam æternam spera-
 re ius-

re iussus est quandiu ederet de arbore vitæ: rursus horrenda mortis denuntiatio simulac gustaret de arbore scientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam spectabat. Hinc elicere non difficile est quibus modis in se prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Augustinus, dum superbiam dicit malorum omnium fuisse initium: quia nisi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extulisset ambitio, manere poterat in suo gradu: plenior tamen definitio ex tentationis specie, quam describit Moses, sumenda est. Nam dum serpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet fuisse inobedientiam. Quod etiam confirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuisse perditos docens. Simul tamen notandum, descivisse primum hominem ab imperio Dei, quòd non tantum Satanæ illecebris captus fuerit, sed contempta veritate, deflexerit ad mendaciũ. Et certè contempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter consistit eius maiestas inter nos, nec integer manet eius cultus, nisi dum ab eius p̄demus ore. Proinde infidelitas radix defectiois fuit. Hinc autem emerfit ambitio, & superbia, quibus annexa fuit ingratitude, quòd Adam plus appetēdo quàm cōcessum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè spreuit. Hæc verò prodigiosa fuit impietas, terræ filio parum videri quòd ad similitudinem Dei factus esset nisi accedat æqualitas. Si scēdũ & execrabile scelus est apostasia, qua se homo conditoris sui imperio subducit, imò petulanter excutit e-
 jus iugum, frustra extenuatur peccatum Adæ. Quanquã non simplex apostasia fuit, sed cũ scēdis in Deũ probris cōiuncta, dum Satanæ calumniis subscribunt quibus Deum & mendacii & invidiæ & malignitatis insinuat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò contumaciæ fuit mater, vthomines, abiectò Dei metu, sese proiicerent quòd ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam salutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: sicuti illis fenestris, dum Satanæ patuerunt, mors admissa fuit. Nunquam enim repugare Dei imperio ausus fuisset Adam nisi eius verbo incredulus. Optimũ scilicet hoc erat fr̄nũ ad omnes affectus ritè temperādos, nihil melius esse quàm Dei mandatis parendo, colere iustitiam: deinde ultimã felicitis vitæ metã esse ab ipso diligere. Diaboli ergo blasphemii abreptus, quantum in se erat exinaniuit totam Dei gloriam.

5 Sicut spiritualis Adæ vita erat, manere opifici suo cōiunctum & deivinctũ: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum si genus suum pessunderit sua defectioe qui totũ naturæ ordinem peruertit in cælo & in terra. Ingemiscũt omnes creaturæ, inquit Paulus, corruptioni obnoxie, non volentes. Rom. 8. 20.

In Psal. 19. cæli enarrant.

Id non ex imperie gula accidit. sed ex infidelitate. (unde execranda alia peccata effluxerunt) quòd per eam à Deo defecerit, in quo uno ultima felicitatis suæ metã erat posita.

Peccatorum illorum ex infidelitate primi hominis præduntium, enumeratio.

Rom. 5. 19.

2. Quam luti serpat hac via tagio. In creaturâ

2. In totam Adā
sobolem.

Hæc est heredi-
taria corruptio
scilicet peccatum o-
riginale, & na-
tura antea bonæ
puræque deprava-
tatis.

Quæ totam Adæ
posteritatem in-
uastit: secus ac
Pelagianæ &
Cælestianæ sen-
serunt.

Psal. 51. 7.

Iob. 14. 4.

Non tantum per
imitationem, ve-
rum etiam per
propagationem,
quod probatur.

Si causa quæritur, non dubium est quin partem sustineant eius^s pœnæ quam promeritus est homo in cuius vltimū conditæ fuerāt. Quum ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit male-
dictio, quæ grassatur per omnes mūdi plagas, nihil à ratione a-
lienum si propagata fuerit ad totam eius sobolē. Postquā ergo
in eo oblitterata fuit cælestis imago, nō solus sustinuit hæc pœ-
nā, vt in locū sapiētiae, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ (qui
bus ornāmētis vestitus fuerat) teterrimæ cederent pestes, cæci-
tas, impotentia, impuritas, vanitas, iniustitia: sed iidem quoq;
miseris implicuit suā progeniem, ac immerfit. Hæc est heredi-
taria corruptio, quā peccatū originale veteres nūcuparūt, Pec-
cati voce intelligentes naturæ antea bonæ, puræque deprava-
tionem. Quæ de re multa fuit illis cōcertatio, quū à cōmuni sen-
sū nihil magis sit remotum quàm ob vnius culpam fieri omnes
reos, & ita peccatum fieri commune. Quæ videtur fuisse ratio
vetustissimis Ecclesiæ doctoribus cur obscure tantum per-
fringerent hoc caput: saltē minus dilucidè quàm par erat ex-
plicarent. Neque tamen hæc timiditas efficere potuit quin sur-
geret Pelagius, cuius profanum commentum fuit, Adam suo
tantū damno peccasse, nihil nocuisse posteris. hæc scilicet astu-
tia Satan morbum tegendo, incurabilem reddere tentauit. Cæ-
terum quū euinceretur manifesto Scripturæ testimonio, pec-
catū à primo hominē transisse in totam posteritatem: cauilla-
batur transisse per imitationem, non propaginem. Ergo boni
viri in hoc elaborarūt, (ac præ aliis Augustinus) vt ostenderent
nos non ascita nequitia corrumpi, sed ingenitam vitiositatem
ab utero matris asferre. Quod inficiari summe impudētē fuit.
Sed Pelagianorum & Cælestianorū temeritatem non mirabi-
tur qui ex illius sancti viri monumentis perspexerit quàm fue-
rint in aliis omnibus perditæ frontis bestię. Certè non ambi-
guum est quod confitetur Dauid, se in iniquitatibus genitum,
& in peccato conceptū à matre. Non arguit illic patris aut ma-
tris delicta: sed quo Dei erga se bonitatem melius commēdet,
propriæ perversitatis confessionē ab ipsa genitura repetit. Quū
id Dauidi peculiare non fuisse constet, sequitur cōmuncem hu-
mani generis sortem sub eius exemplo notari. Omnes ergo qui
ab impuro semine descendimus, peccati contagione nascimur
infecti: imò antequam lucem hanc vitæ aspiciamus, sumus in
Dei conspectu scdæti & inquinati. Quis enim daret mundum
de immundo? Ne vnus quidem, vt est in libro Iob.

6 Audimus ita in filios transmitti parentum immunditiam,
vt omnes citra vllam exceptionem, sua origine sint inquinati.
Huius autem pollutionis non reperietur exordium, nisi ad pri-
mum omnium parentem, tanquam ad fontem, ascendimus. Ita
certè habēdum est, fuisse Adamum humanæ naturæ nō proge-
nito-

nitorē modò, sed quasi radicē, atque ideo in illius corruptio-
 ne meritò viciatum fuisse hominum genus. Quod ex illius &
 Christi comparatione planum facit Apostolus. Quemadmodū
 (inquit) per vnum hominem peccatum intravit in vniuersum
 mundum, & per peccatum mors, quæ in omnes homines per-
 uagata, quando omnes peccauerunt: ita per gratiam Christi ius-
 titia & vita nobis restituta est. Quid hinc garrunt Pelagiani? pec-
 catum Adæ imitatione propagatum? Ergone ex Christi iustitia
 nihil aliud proficimus, nisi quòd exemplum nobis est ad imita-
 tionem propositum? Quis tantum sacrilegium ferat? Quòd si
 extra controuersiam est, Christi iustitiam communicatione no-
 stram esse, & ex ea vitam: simul conficitur, vtraque ita in A-
 dam fuisse perditam, vt in Christo recuperetur: peccatum verò
 & mortem ita per Adam obrepisse, vt per Christum aboleantur.
 Non sunt obscura verba, iustificari multos per Christi obe-
 dientiam, quemadmodum per Adæ inobedientiam peccatores
 fuerant constituti. Ideòque inter eos duos hanc esse relationē,
 quòd hic nos suo exitio inuolutos secum perdidit: ille nos sua
 gratia in salutem restituit. In tam perspicua luce veritatis nihil
 longiori vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror. Sic
 & in priore ad Corinthios, quum in resurrectionis fiducia vult
 pios confirmare, ostendit recuperari in Christo vitam, quæ in
 Adam perditæ fuerat. Qui nos omnes in Adā mortuos esse pro-
 nuntiat, iam simul apertè quoque testatur, peccati labe esse im-
 plicitos. Neq; enim ad eos perueniret damnatio qui nulla ini-
 quitatis culpa attingerentur. Sed clariùs intelligi quid velit, quã
 ex alterius membri relatione, non potest: vbi spem vitæ restituit
 in Christo docet. Satis autem scitur, illud non aliter fieri quàm
 vbi mirifica illa communicatione iustitiæ suæ vim in nos Chri-
 stus transfundit. quemadmodum alibi scribitur, Spiritum nobis
 vitam esse propter iustitiam. Ergo neque aliter interpretari li-
 cet quod dicitur nos in Adam mortuos esse, quàm quod ipse
 peccando, non sibi tantum cladem ac ruinam asciuit, sed natu-
 ram quoque nostram in simile præcipitavit exitium. Neque id
 suo vnus vitio, quod nihil ad nos pertineat: sed quoniã vniuer-
 sum suum semen ea in quam lapsus erat vitiositate infecit. Nec
 verò aliter staret illud Pauli, natura omnes esse iræ filios, nisi iã
 in ipso vtero maledicti essent. Naturam verò illic notari, non
 qualis à Deo condita est, sed vt in Adam viciata fuit, facillè col-
 ligitur: quia minimè consentaneum esset, Deum fieri mortis
 authorem. Sic ergo se corruptit Adam, vt ab eo transierit in totã
 sobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cælestis ipse iu-
 dex Christus omnes prauos & vitiosos nasci, vbi docet, quic-
 quid genitum est ex carne, carnem esse, ideòque omnibus clau-
 sam esse vitæ ianua, donec regeniti fuerint.

1. Comparatione
 Adæ cum Chri-
 sto.
 Rom. 5. 12.

Confirmatio prio-
 ris huius argu-
 menti à testimo-
 nio Apostoli.
 1. Cor. 15. 22.

Rom. 8. 10.
 Secunda confir-
 matio.
 1. Cor. 15. 22.

2. Omnium testi-
 monio, quòd vi-
 delicet simus na-
 tura filij iræ.
 Ephes. 2. 3.

3. Quòd caro sit
 quicquid ex car-
 ne genitum est.
 Ioan. 3. 6.

Obiectio. Si pro- 7 Nequē ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia di-
pagatum est pec- spatio quæ veteres non parum torfit : an filij anima ex tradu-
eatum in Adace paternæ animæ oriatur? quod in ea potissimum lues resideat.
posteror, anima **Eo** nos esse cōtentos oportet, Dominum, quas voluit humanæ
sunt ex traduce. nature collatas dotes, apud Adamum deposuisse. Idēd, illum,
Responso. quum acceptas perdidit, non tantūm sibi perdidisse, sed nobis
 omnibus. Quis de animæ traduce sit sollicitus, vbi audiat Ada-
 mum nobis non minus quān sibi ornamenta illa quę perdidit,
 accepisse? non vni homini data illa fuisse, sed vniuersæ hominis
 nature attributa? Nihil ergo absurdi, si spoliato eo, natura nuda
 inopsque destituitur: si illo per peccatum inquinato, in naturam
 contagio serpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi pro-
 dierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se na-
 scentes furculos. Sic enim vitiiati sunt filij in parente, vt nepoti-
 bus essent tabifici : hoc est, ita corruptionis exordium in Adam
 fuit, vt perpetuo defluxu à prioribus in posteros transfundatur.
 Neque enim in substantia carnis aut animæ causam habet con-
 tagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quæ primo homini
 dona contulerat, ille tam sibi quān suis haberet simul ac per-
 deret. Quod autem caullantur Pelagiani, verisimile non esse à
 parentibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eo-
 rum puritate sanctificari debeant, facillē refutatur. Non enim
 ex eorum regeneratione spiritali descendunt, sed generatione
 carnali. Proinde, vt ait Augustinus, siue reus infidelis, siue abso-
 lutus fidelis, non absolutos vterque generat, sed reos : quia ex
 vitiosa natura generat. Porrō quod eorum sanctitati quodam-
 modo communicant, specialis est populi Dei benedictio, quæ
 non facit quominus prima illa & vniuersalis gentis humanæ
 maledictio præcedat. Ex natura enim, reatus : sanctificatio au-
 tem ex supernaturali gratia.

Peccati origi- 8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, pec-
nalis definitio. catū originale definiamus. Neque verō singulas, quæ à scripto-
Vide Calu. in ribus positæ sunt definitiones excutere mihi propositū est : sed
decretum pri- vnā proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimē
um, ses. 5. con- consentanea. Videtur ergo peccatū originale hæreditaria natu-
cil. trident. ræ nostræ prauitas & corruptio, in omnes animæ partes diffu-
 sa : quæ primūm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis
 profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id est propriē
 quod à Paulo sæpius peccatū nominatur. Quæ verō inde emer-
 gūt opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, cędes,
 comestationes, fructus peccati secūdum hanc rationem vocat:
 quæquān & peccata, cum in Scripturis passim, tum etiam ab i-
 pso nuncupantur. Hæc itaque duo distinctē obseruanda: nempe
 quod sic omnibus naturæ nostrę partib. vitiiati peruersique, iam
 ob talem dūtaxat corruptionem damnati meritō conuictique
 coram

Definitionis par-
tes dua.

coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. Neque ista est alieni delicti obligatio. quod enim dicitur, nos per Adæ peccatū obnoxios esse factos Dei iudicio: nō ita est accipiendum ac si ius fontes ipsi & immerētes culpā delicti eius sustineremus: sed quia per eius transgressionem maledictione induti sumus omnes, dicitur ille nos obstrinxisse. Ab illo tamen non sola in nos pœna grassata est, sed instillata ab ipso lues in nobis residet, cui iure pœna debetur. Quare Augustinus, utcumque alienum peccatū sæpe vocet (quo clarius ostendat propagine in nos deriuari) simul tamen & propriū vnicuique asserit. Et Apostolus ipse disertissimè testatur, idē mortē in omnes peruegatam, quod omnes peccarint, id est, inuoluti sint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atque idē infantes quoque ipsi, dum suam secum damnationem à matris utero afferunt, non alieno, sed suo ipsorum vitio sunt obstricti. Nā tamen si suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamē in se inclusum semen: imō tota eorum natura, quoddam est peccati semen: idē non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Vnde sequitur, propriè coram Deo cenferi peccatum, quia non esset reatus absque culpa. Alterum deinde accedit, quod hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit: ea scilicet, quæ antè descripsimus, opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas efflat, aut scaturigo aquam sine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iustitiæ originalis, quam ineffe nobis oportebat, quanquā id totum complectuntur quod in re est, non tamen satis significanter vim atque energiam ipsius expresserunt. Non enim natura nostra boni tantum inops & vacua est: sed malorum omnium adē fertilis & ferax, ut otiosa esse non possit. Qui dixerunt esse concupiscentiam, non nimis alieno verbo vsi sunt, si modò adderetur (quod minimè conceditur à plerisque) quicquid in homine est, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vsque, hac concupiscentia inquinatum refertūque esse, aut, ut breuius absoluat, totum hominem non aliud ex seipso esse quàm concupiscentiam.

9 Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuisse possessas, ex quo à fonte iustitiæ desciiuit Adā. Neque enim appetitus tantum inferior eum illexit, sed arcem ipsam mētis occupauit nefanda impietas, & ad cor intimum penetrauit superbia: ut frigidum sit ac stultum, corruptelam, quæ inde manauit, ad sensuales tantum, ut vocant, motus restringere: aut fomitem vocare qui solam partē, quæ illis sensualitas est ad peccatū alluciat, excitet ac trahat. In quo crassam incitiā detexit Petrus Lombardus, qui sedem quærens & vestigans dicit in carne esse, teste Paulo nō quidē propriè, sed quia in carne magis apparet. Quasi

Posterioris partis explicatio: peccatum illud omnes reddere reos ira diuina.

Cum alibi sæpe, tum verò de peccatorum merit. & rem. ca. 8. Rom. 5. 12.

Item, opera carnis in nobis proferre.

Alia definitio-nes expensa.

Prior pars definitionis (in omnes anima partes diffusam esse peccatitatem illam hereditariam) explicatur.

Vide li. 4. c. 15.

sect. 10. 11. 12.

Lib. 2. distin. 31.

Rom. 7. 18.

Eph. 4. 17. 18.

Ephes. 4. 23.

Rom. 12. 2.

Cap. 2.

Rom. 8. 7.

Definitionis partibus explicatis, sequitur Deum non esse auctorem peccati: quando quidem naturaliter & propria visitate corruptum sit uniuersum genus hominum.
Vid. Calu. li. de prædest.

Eccles. 7. 30.

verò tantum partem animæ designet Paulus, ac non totam naturam quæ supernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, corruptionem docens non in vna tantum parte subsidere, sed nihil à mortifera eius tabe purum esse, aut sincerum. Nam de vitiosa natura disputans, non tantum inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, sed præcipue contendit mentem aciecitati, & cor prauitati addictum esse. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud est quam originalis peccati descriptio. Id ex renouatione clarius patet. Nam spiritus, qui veteri homini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel sensualis, sed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atq; idè Paulus non tantum crassos appetitus in nihilum redigi, sed nos spiritu mentis renouari iubet, sicut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis. vnde sequitur, partem illam, in qua maximè refulget animæ præstantia & nobilitas, non modò vulneratam esse, sed ita corruptam, vt non modò sanari, sed nouam propè naturam induere opus habeat. Quatenus & mentem & cor occupet peccatum, mox videbimus. Hic tantum breuiter attingere volui, totum hominem quasi diluuiò à capite ad pedes sic fuisse obrutum, vt nulla pars à peccato sit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari. sicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, esse inimicitias aduersus Deum, & idè mortem.

io Eant nunc qui Deum suis vitiis inscribere audent, quia dicimus naturaliter vitiosos esse homines. Opus Dei perperam in sua pollutione scrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo nostræ culpa, non à Deo nostra perditio est. quando non alia ratione perimus, nisi quia degenerauimus à prima nostra conditione. Neque hic obstrepat quispiam, potuisse Deum nostræ saluti melius prospicere si Adæ lapsui occurrisset. Nam obiectio ista cum ob nimis audacem curiositatem piis mentibus abominanda est, tum ad prædestinationis arcanum attinet, quod suo loco postea tractabitur. Quare ruinam nostram naturæ deprauationi imputandam meminerimus, ne in Deum ipsum naturæ auctorem stringamus accusationem. Hæere quidem exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert accesseritne aliunde, an ab origine infederit. Constat autem per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur nisi de nobis ipsis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Ecclesiastes, Hoc scio, quod fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem quæsierunt sibi adinventiones multas. Homini tantum suum exitium adscribendum apparet, quum Dei benignitate restitutionem adeptus, sua ipse dementia in vanitatem delapsus sit.

II Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ à natura non fluxerit. A natura fluxisse negamus, ut significemus aduentitiã magis esse qualitatem quæ homini acciderit, quàm substantialem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen naturalẽ, nequis ab vnoquoque praua consuetudine comparari putet, quum hæreditario iure vniuersos comprehensos teneat. Neque id sine authore facimus. Eadem enim causa nos omnes esse natura filios iræ docet Aposto-
 lus. Quomodo creaturæ omnium nobilissimæ infensus esset Deus, cui placent infima quæque opera sua? Sed operis sui corruptioni magis infensus est quàm operi suo. Ergo si ob vitiatã humanam naturam non insciẽ dicitur homo naturaliter esse Deo abominabilis, nõ etiam ineptẽ dicitur naturaliter prauus & vitiosus: quæmadmodum non veretur Augustinus, ratione corruptæ naturæ naturalia dicere peccata quæ in carne nostra necessario regnant, vbi abest Dei gratia. Ita euanescit stultum Manichæorum nugamentum, qui quum substantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere ausi sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare.

Hæc prauitas autem à natura minimè fluxit, sed aduentitiã est qualitas.

Ephes. 2. 3.

Ideo Manichæorum delirium de duob. principijs euanescit.

CAPVT II.

Hominem arbitrij libertate nunc esse spoliatum, & miseræ seruituti addictum.

Traçtatione de primi hominis lapsu & corruptione humani generis priori capite absoluta, necessario querendum vide rur, An omni libertate Adæ filij spoliati sint, tum si qua libertatis particula adhuc viget, quousque vis eius procedat? Huic quæstioni quatuor capita proxime sequentia designantur.

Porò. caput 2. ad tres præcipuas partes reuocari potest.

- 1 Fundamentum totius disputationis subternit, scilicet. 1.
- 2 Aliorum refert de humana libertate & seruitute sententias, scilicet. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.
- 3 Quid sit de hac controuersia statuendum ostendit, à 10. sectione ad 27.

Dostquam visum est peccati dominatum ex quo primum hominem sibi obligatum tenuit, non solum in toto genere grassari, sed in solidum etiam occupare singulas animas, nunc propius excutiendum restat, in hanc seruitutem redacti sumus, an omni spoliati si-

Superioris capituli cum 4. sequentibus connexo. Ut autem disputationis de libero arbitrio fundamentum

*commodè subter-
ponatur, rudera
seu duo prae-
cipitia remouet, de-
ficiam videlicet
& superbiam.*

*Ud. Caluin.
adu. Theol. Pa-
risiens. artic. 2.
Hæc 2. præci-
pitia notat
Aug. epist. 47.
& in Ioh. I. cap.
12.*

*Fundamentum
& summa to-
tius disputatio-
nis.*

*Huius fundamē-
ti solida structu-
ra & firma de-
monstratio, ab
argumento à ma-
iori ad minus.*

*Item ab incon-
modis & absur-
dis quæ ex præ-
cipito superbia
oriuntur.
In Euang. Io.
tract. 81.*

mus libertate: & si qua particula adhuc viger, quousque vis eius procedat. Sed quò facilius nobis huius quæstionis veritas eluceat, scopum obiter præfigam, quò tota summa destinanda sit. Hæc autem optima cauendi erroris erit ratio, si pericula considerentur quæ vtrunque imminet. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, statim ex eo desidix occasione arripit: & quia nihil ad iustitiæ studium valere per se dicitur, illud totum quasi iam nihil ad se pertineat, sulque deque habet. Rursum vel minutulum illi quippiam arrogari non potest quin & Deo præripiatur suus honor, & ipse temeraria cõfidentia labefactetur, Ad hos ergo scopulos ne impingamus, tenèdus hic cursus erit, vt homo nihil boni penes se reliquum sibi esse edoctus, & miserissima vndique necessitate circumseptus, doceatur tamen ad bonũ quo vacuus est, ad libertatem, qua priuatus est, aspirare: & acrius ab ignauia excitetur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc secundum quàm necessarium sit, nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuersiam posito, nihil homini de suo adimendum esse, quãtopere interfit ipsum falsã gloriatione deiici, palàm constare debet. Nam si ne tum quidem hoc homini cõcessum fuit vt in se gloriaretur, quũ Dei beneficẽtia summis ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob suam ingratitude ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus est? Pro eo, inquam, tempore quo in summum honoris fastigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus esset ad imaginem Dei: quo scilicet insinuat nõ propriis bonis, sed Dei participatione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest nisi vt Deum, (cuius beneficentiæ gratus esse non potuit, quum diuitiis gratiæ eius afflueret) omni gloria nudus ac destitutus agnoscat? & quem bonorum suorum recognitione non glorificauit, nunc saltem propriæ paupertatis confessione glorificet? Nihilo etiã minus è re nostra est, omnem sapientiæ virtutisque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attingat: vt cum sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte nostro docemur contèdere, nisi quòd baculo arundineo in sublime euehimur, quo mox contrafacto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires nostræ, dum baculo arundineo comparãtur. Fumus enim est quicquid de illis vani homines commenti sunt & garriunt. Quare non abs re toties ab Augustino præclara ista sententia repetitur, præcipitari magis à suis defensorib. liberũ arbitrium, quàm stabiliri. Hæc præfari necesse fuit propter nõnullos, qui dum audiunt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc disputationem pessimè

peffimè oderunt quafi periculofam, nedum fupervacuam : quã tamen & in religione neceffariam, & nobis vtiliffimam effe apparet.

2 Nunc confideremus, quum paulo antè dixerimus in mente & corde fitas effe animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philofophi fanè magno confenfu rationem in mente confidere fingunt, quæ inftar lampadis confiliis omnibus præluceat, & inftar reginæ voluntatem moderetur. Ita enim luce divina perfufam effe, vt optimè confulere: eo vigore præftare, vt optimè imperare queat. Senfum contra torpere & lippitudine teneri, vt femper humi ferpat, & in craffioribus obiectis volutetur, nec vnquam fe attollat ad veram perfpicaciam. Appetitum, fi rationi parere fufineat, nec fenfui fubigendum fe permittat, ad ftudium virtutum ferri, rectam viam tenere & in voluntatem formari: quod fi in feruitutem fenfus fe addicat, ab eo corrumpti & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas fuprà dixi animæ facultates infideant, intellectus, fenfus, & appetitus, feu voluntas: (quæ appellatio iam vulgatiore vfu recepta eft) intellectum ratione præditum afferunt optima ad bene beatæque viuendū moderatrice, ipfe modò in fua præftantia fufineat, ac vim fibi naturaliter inditam exerat. Inferiorem autem eius motionem, quæ fenfus dicitur, qua ad errorem & hallucinationem abftrahitur, talem effe vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationem & fenfum mediam locant, fui fcilicet iuris & libertatis compotem, fiue rationi obtemperare, fiue fenfui rapiendam fe proftituere libeat.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipfa nimirum experientia conuicti, quanta cum difficultate rationi apud fe regnum homo ftabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falfa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuerfum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus malifque moribus mox extinguui. Vbi verò femel occuparunt in animis hominum eiuſmodi morbi, impotentius graffari fatètur quàm vt facile coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui ex turbata ratione, ceu auriga excuffo, intemperanter ac fine modo lafcuiant. Hoc tamen extra controuerfiam ponunt, virtutes & vitia in noſtra effe poteflate. nã fi noſtræ (inquiunt) electionis effe hoc aut illud agere: ergo & non agere. Rurfum fi non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur quæ agimus, & ab iis abſtinere quibus abſtinemus: ergo fi quid boni agimus vbi libeat, poſſumus illud

Altera pars capituli, aliorum ſententias referens. 1. Philoſophorum, hic ſequenti ſeſtione. Lib. 1. cap. 15. ſect. 7. & 8.

**Philoſophorum labyrinthi.*

Lib. 1. de leg. Lib. 3. Tuſcul. Queſt.

Vide apud Ariſt. lib. 3. Ethic. cap. 5.

Seneca passim. 3. de Nat. deorum. *omittere: siquid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Quinetiam eò licentiæ quidã eorum proruperunt, vt iactarent deorum quidem esse munus, quod viuimus: nostrum verò quòd bene sancteq; viuimus. vnde & illud Ciceronis in persona Cottæ, quia sibi quisque virtutem acquirit, neminem ex sapiētibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret si donum esset Dei, non à nobis. Ac paulo pòst. Iudiciũ hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam. Hæc ergo philosophorum omnium sententiæ summa est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem illi subiacentem, à sensu quidem ad mala sollicitari, sed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam posse quin rationem ducem per omnia sequatur.*

Summa sententia omnium Philosophorum.

2. De Seruo & libero arbitrio veterum Theologorum sententia. 4 Inter scriptores Ecclesiasticos, tametsi nemo exitit qui non agnosceret & sanitatē rationis in homine grauiter ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicatam esse: multi tamen eorũ longè plus æquo philosophis accesserunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc consilio vires humanas sic exulisse, ne si impotentia disertè essent confessi:

Quæ partim ex philosophia, partim ex Theologia constata sunt.

Homil. de prodi. Iudæ.
Homil. 18. in Genesim.

primum philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum tunc certamen habebant, excuterent: deinde carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouã desidia occasionem præberent. Ergo nequid communi hominum iudicio absurdum traderet, Scripturę doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare studium illis fuit: præcipuè tamen secundũ illud spectasse, ne desidia locum facerēt, ex eorum verbis apparet. Habet Chrysoſtomus alicubi: Quoniã bona & mala in nostra Deo potestate posuit, electionis liberum donauit arbitriũ: & inuitos non retinet, sed volentes amplectitur. Item, sæpe qui malus est, si voluerit in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. quia liberi arbitrii esse nostram naturam fecit Dominus: nec imponit necessitatem, sed cõgruis remediis appositis totum iacere in ægrotantis sententia sinit. Item. Sicut nisi gratia Dei adiuti, nihil vnquam possumus rectè agere: ita nisi quod nostrum est attulerimus, non poterimus supernum acquirere fauorem. Dixerat autem prius, Vt non totum diuini sit auxilii, simul nos aliquid afferre oportet. Adeoq; verbum hoc illi passim familiare est, Afferamus quod est nostrum, reliqua Deus supplebit. Cui consentaneũ quod ait Hieronymus, Nostrum esse incipere. Dei autem perficere: nostrũ offerre quod possumus: illius implere quod non possumus. Vides certè iis sententiis homini plus quàm par erat ad virtutis studium illos esse largitos: quia putabant se non aliter

Homil. 52.

Dialog. 3. contra Pelag.

corpore nobis ingenitū posse expergefacerē, quān si solo ipso nos peccare arguerent. id autem quanta dexteritate ab illis factū sit, postea videbimus. Certē, quas retulimus sententiās, esse falsissimas, paulò post constabit. Porrò tamen Græci præ aliis, atque inter eos singulariter Chrysoſtomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modū exceſſerunt, veteres tamen omnes, excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillāt, aut perplexè loquūtur, ut certi ferè nihil ex eorū scriptis referre liceat. Itaq; enumerandis singulorum sententiis exactius nō insistemus: sed carptim ex vnoquoq; tantū delibabimus quantū argumenti explicatio exigere visa fuerit. Qui postea sequuti sūt (dum pro se quisq; in humanæ naturæ defensione argutiæ laudem captat) sensim alii post alios in deterius continuò delapsi sunt: donec eò ventum est ut vulgò putaretur homo sensuali tantū parte corruptus, habere prorsus incolumem rationem, voluntatē etiam maiori ex parte. Interea voluit illud in ore omnium, naturalia dona in homine corrupta esse, supernaturalia verò ablata. Sed quorsum tenderet, vix centesimus quisque leuiter gustauit. Ego certè si dilucidè tradere velim qualis sit naturæ corruptela, his verbis facillè sim contentus. Sed magno perè interest attētè expendi quid homo & in cunctis naturæ suæ partibus vitiatuſ, & donis supernaturalib. exutus valeat. Nimis ergo philosophicè hac de re loquuti sunt qui se Christi iactabāt esse discipulos. Nam quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrii nomē extitit. Græcos verò non pudit multo arrogantius vsurpare vocabulum, siquidem ἀνθρώπων dixerunt, ac si potestas sui ipsius penes hominē fuisset. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipsum omnes hoc principio imbuti sunt, præditum esse libero arbitrio hominem, nonnulli autē eorum qui eximii volunt videri, quousque id extendatur nesciunt: nos vim vocis prius excutiamus, tum ex Scripturæ simplicitate exequamur quid suapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberum arbitrium quid esset, quum in omnium scriptis identidem occurrat, pauci definitierunt. Videtur tamen Origenes id de quo passim inter eos conueniebat, posuisse, quū dixit, Facultatem esse rationis ad bonum malūue discernendum: voluntatis ad vtrumuis eligendum. Nec ab eo variat Augustinus, quum docet facultatem esse rationis & voluntatis, quā bonum eligitur gratia assistente: malum ea desistente. Obscurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait esse consensum, ob voluntatis inamissibilem libertatē, & rationis indeclinabile iudicium. Nec satis popularis Anselmi definitio, qui tradit esse potestātē seruandi rectitudinē propter seipsam. Itaque Petrus Lombardus & Scholastici Augustini definitionē magis amplexi sunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat:

*Ideo vel falsæ
vel hyperbolicae,
vel perplexæ;
aut variæ
& pugnantēs.*

*Vide huius
cap. sect. 12.*

*Philosophia præ
sana nimis a-
mor in Eccle-
sia. Dei & nostri
notitiam obscu-
rauit.*

*Ut autem sen-
tentia veterum
melius expen-
dantur, definitio
Liberi arbitrii
est constituenda:
in qua illi mini-
mè consentiunt.*

*Lib. 3. de prin-
cipiis.*

*Refertur à Lō-
bardo, lib. 2.*

dist. 24.

*De grat. & lib.
arb.*

*Dialog. de li.
arb. c. 12. & 13.*

*Lib. 2. Senten-
dist. 24. sect. 5.*

sine qua voluntatē sibi per se non sufficere videbant. Sua tamē & ipsi afferunt, siue quæ meliora esse, siue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principio consentiunt, nomen arbitrii magis ad rationem referendum, cuius est discernere inter bona & mala: epithetum liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrunque flecti possit. Quare cùm libertas propriè voluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit si liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamē ad appetitum inclinet. Iam habemus in quibus sitam esse doceant vim liberi arbitrii, in ratione scilicet & voluntate. nunc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum superest.

Part. I. quæst. 87. art. 3.

Cuiusmodi res libero arbitrio subiciantur veteres, præcipuè vero Scholastici. Lib. I. c. 2.

A. sect. 12. ad 18.

Quotuplex item, secundum eos, sit arbitrii libertas.

Lombard. li. 2. dist. 25.

Scholasticorum Theologorum scrupuli in huius quæstione explanatione.

Lombard. li. 2. dist. 26. sect. 7. 8.

Lib. 2. dist. 26.

5 Communiter solent res medias, quæ scilicet nihil ad regnum Dei pertinent, sub libero hominis cōsilio ponere: veram autem iustitiam ad specialem Dei gratiam & spiritualem regenerationem referre. Quod dum vult ostendere author operis De vocatione Gentium, triplicem voluntatem numerat: primā sensitiuam, alteram animalem, tertiam spiritualem: quarum priorcs duas homini liberas esse tradit, vltimam opus esse Spiritus sancti in homine. Quod an verum sit, suo loco tractabitur. nunc enim recensere breuiter aliorum sententias, non refellere propositū est. Hinc fit vt quum de libero arbitrio agunt scriptores, non quid ad ciuiles seu externas actiones, sed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quā posteriorem quæstionem sic præcipuam esse fateor, vt illam arbitri non prorsus negligendam. Cuius sententiæ spero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in scholis distinctio, quæ triplicem libertatem numerat: à necessitate primam, secundam à peccato, tertiam à miseria, quarum prima sic homini naturaliter inhæreat vt nequeat villo modo eripi, duæ alteræ per peccatum sint amissæ. Hanc distinctionem ego libenter recipio, nisi quòd illic necessitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum sit discriminis, & quàm necessariò considerandum, alibi apparebit.

6 Hoc si recipitur, extra controuersiam erit, non suppetere ad bona opera liberum arbitriū homini, nisi gratia adiuuetur, & gratia quidem speciali, qua electi soli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiscuè expositam esse garrunt. Sed nondum istud liquet sitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, sed pusillam & infirmam, quæ per se quidem nihil possit, opitulante verò gratia, suas ipsa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magister sententiarum, duplicè gratiam necessariā esse nobis docet, quò reddamur ad bonum

opus

opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatem sequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi displicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominem iam suapte natura, bonum quodammodo licet inefficaciter, appetere sicut Bernardus bonam quidem voluntatem opus Dei esse asserens, homini tamen hoc cõcedit, vt motu proprio bonam eiusmodi voluntatem appetat. Sed istud ab Augustini mente procul abest, à quo tamen lumpfisse partitionem videri vult Lombardus. In secundo membro ambiguitas offendit, quæ peruersam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt nos secundæ Dei gratiæ cooperari, quòd nostri iuris sit primam gratiam vel respuendo irritam facere, vel obedienter sequendo confirmare. Quod author operis De vocatione Gentium sic exprimit, Liberum esse iis qui rationis iudicio vtuntur, à gratia discedere: vt non discessisse sit præmium, & vt quod nõ potest nisi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quantum à sanioribus Scholasticis dissentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophistis differo, quanto scilicet à verustate longius abscesserunt. Vtuncunque, ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint arbitriũ homini. Pronuntiat enim tandẽ Lombardus, non liberi arbitrii, ideo nos esse quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum peræque polleamus: sed duntaxat quod coactione soluti sumus. Quæ libertas non impeditur, etiam si prauis simus, & serui peccati, & nihil quàm peccare possimus.

7 Liberi ergo arbitrii hoc modo dicitur homo, non qui liberam habeat boni æquẽ ac mali electionem: sed quia male voluntate agit, nõ coactione. Optimẽ id quidem: sed quorsum attinebat rem tantulam adedò superbo titulo insignire? Egregia verò libertas, si homo quidem non cogitur ad seruiendum peccato: sic tamen est ἐδεδωκεν, vt vinceta teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογισμαχίας abominor, quibus frustra Ecclesia fatigatur: sed religiosẽ centeo cauendas eas voces quæ absurdum aliquid sonant: præsertim vbi perniciosẽ erratur. Quotus autem quæso quisque est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipit illum esse & mētis suæ & voluntatis dominum, qui flectere se in vtrãuis partem à seipso possit? Atqui (dicit quispiam) sublatum erit huiusmodi periculum, si de significatione diligenter plebs admoneatur. Imò verò quum in falsitatem vtrò humanum ingenium propendat, citius errorem verbulo vno hauriet, quàm veritatẽ ex proluxa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc

Vide huius lib. c. 3. sect. 10. & c. 7. sect. 9.

De libero arbit.

Vid. sect. 27. huius capituli.

Lib. 3. c. 49.

Lib. 2. sent. dist. 35.

Conclusio. rem tantulam magnifici debuisse.

Obiectio eorum qui voces nouas in Ecclesia resistent.

Responsio.

ipſo vocabulo, quàm optandum ſit, experimentum. Illa enim veterū interpretatione prætermiſſa tota ferè poſteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecta eſt.

Altera reſponſio, Patres (imprimis Auguſtini) etiam ſi vocem arbitrij retinuerint, tamen hereticorū, gratiam Dei tot leniura dogma de libero arbitrio damnaſſe.
Lib. 1. cor. Iu. 33 in Ioh. Ad Anaſt. epiſt. 144. De pecc. iuſt. Ench. ad Lau. rent. cap. 30. Lib. 3. ad Bonifac. cap. 8. Lib. 3. c. 7. Lib. 1. ad Bonifac. cap. 3. Lib. 3. c. 7. Iib. de ver. Apof. ſer. 3. Lib. de ſpiritu & litera. c. 30. 2. Cor. 3. 17.

8 Quòd ſi nos Patrum authoritas mouet : illi quidem aſſidue in ore habent vocabulum, ſed ſimul declarant quanti faciunt illius uſum. In primis Auguſtinus, qui non dubitat ſeruū appellare. Alicubi ſuccenſet aduerſus eos qui liberū negant arbitrium: ſed præcipuam rationem declarat, quum ait, Tantum ne audeat quiſquam ſic negare voluntatis arbitrium, vt velit excuſare peccatum. At certè alibi fatetur ſine Spiritu non eſſe liberam hominis voluntatem, quum cupiditatibus vincietibus ac viciantibus ſubdita ſit. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, cœpiſſe carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio malè uſum, & ſe & arbitriū ſuum perdiſſe. Itè, liberum arbitrium captiuatum, nequid poſſit ad iuſtitiam. Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iuſtitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quaſi ſuis viribus facit: ſed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, ſed à Deo liberata voluntas obſequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi ſcribit, hominē magnas liberi arbitrij vires, quum conderetur, accepiffe: ſed peccando amiſſiſſe. Itaque alibi, poſtquam oſtendit liberum arbitrium conſtitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui ſibi illud arrogat ſine gratia. Vt quid ergo, inquit, miſeri homines aut de libero arbitrio audent ſuperbire, antequam liberentur: aut de ſuis viribus, ſi iam liberati ſunt? Nec attendunt in ipſo nomine liberi arbitrij vtique libertatem ſonare. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo ſerui ſunt peccati, quid ſe iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Si autem liberati ſunt, quid ſe iactant velut de opere proprio? An ita liberi ſunt, vt nec ſerui eius eſſe velint qui dicit, Sine me nihil poteſtis facere? Quid, quòd alio etiam loco videtur iocoſè eludere uſum eius vocis, quum dicit, liberum quidem eſſe arbitrium, ſed non liberatum: liberum iuſtitia, ſeruum peccati. Quam ſententiam alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum à iuſtitia non eſſe hominem, niſi arbitrio voluntatis: à peccato autem non fieri liberum niſi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud eſſe ſibi teſtatur quàm emancipationem, vel manumiffionem à iuſtitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaq; ſiquis vocis huius uſum non p̄ aua intelligentia ſibi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: ſed quia ſine ingenti periculo non poſſe retineri cenſeo, magno contra Eccleſiæ bono futurum ſi aboleatur: neque ipſe uſurpare velim, & alios, ſi me conſulant, abſtinere optarim.

Ioan. 15. 5. De corrept. & gra. cap. 13.

9 Magnum mihi præiudicium attolisse forsân videar, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambigüe aut variè in hac re locutos esse cõfessus sum, vt ceruü quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nõnulli interpretabuntur quasi à suffragij iure depellere ideo ipsos voluerim, quia mihi sint omnes aduersarij. Ego verò nihil aliud spectauì quàm quòd volui simpliciter ac bona fide cõsultum piis ingeniis: quæ si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incerta fluctuabunt: aded nunc hominem liberi arbitrij viribus spoliatum, ad solam gratiam confugere docent: nunc propriis ipsum armis aut instruunt, aut videtur instruere. Difficile tamen factu non est, vt appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo aestimata, totam Spiritui sancto bonorum omnium laudem detulisse: si qualdam eorum sententias huc inferam quibus id clarè docetur. Quid enim sibi vult illud Cypriani, toties ab Augustino celebratum, De nullo gloriadum: quia nihil nostrum est, nisi vt homo prorsus apud se exinanitus, à Deo totus pendere discat. Quid illud Augustini & Eucherij, dum lignū vitæ Christum esse exponunt, ad quem qui manum porrexerit, viuet: lignum scientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo, qui relicta gratia Dei gustauerit, morietur? Quid illud Chrysostomi, Quod omnis homo non modò naturaliter peccator, sed totus peccatum est? Si nihil boni nostrum est, si homo à vertice ad calcem totus est peccatum, si ne tentare quidem licet quantum valeat arbitrij facultas: quò iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Possent eiusmodi formæ per multa ex alijs referre: sed nequis canilletur, me feligere sola ea quæ causæ meæ seruiunt, quæ autem aduersantur callidè præterire, ab hac recitatione abstinco. Audeo tamen hoc affirmare, vt cumque nimij interdum sint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propositum fuisse scopum, vt hominem à virtutis suæ fiducia penitus auersum, in Deo vno fortitudinem suam repositam habere doceant. Nunc ad simplicem veritatis explicationem in consideranda hominis natura venio.

10 Quod tamen initio huius capituli præfatus sum, cogor rursum hic reperere, Vt quisque maximè suæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominix conscientia deiectus est & consternatus, ita optimè in sui cognitione profecisse. Non enim periculum est ne sibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. At sibi ne tantillum quidem sumere vltra ius suum potest, quin & inani confidentia se perdat, & ditium honorem ad se traducens, immanis sacrilegij reus fiat. Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incescit vt aliquid nostrum habere experamus, quod in nobis scilicet potius quàm

Quamuis autem veteres) excepto Augustino) ita loquuti sint de libero hominis arbitrio post lapsam, vt certum quidpiam ex eorum scriptis elici nequeat: attamen in hac loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimè aestimata, totam Spiritui S. bonorum omnium laudem detulerunt. Lib. de prædest. sancti. Item ad Eusebium lib. 8. a. 1. b. i.

Lib. in Genesin. Homil. 1. in aduentu.

Postrema huius cap. pars simplicem veritatis doctrinam in consideranda hominis natura proponens. Fundamentum autem illud est, vt homo se perditum agnoscens, tum demum in sui cognitione profecisse existimet.

in Deo resideat, cogitationem hanc non ab alio consiliario sciamus nobis suggeri quàm qui primos parentes induxit ut diis esse similes vellent, scientes bonum & malum. Si verbum diabolicum est, quod hominem in seipso erigit, illi ne locum demus: nisi ab hoste consilium capere licet. Dulce quidem est, tantum habere propriæ virtutis ut in teipso acquiescas: sed, ne ad inanem istam fiduciam illectemur, deterreant nos terribiles sententiæ, quibus severè prosternimur: quales sunt, Maledictum esse qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Item, Non delectari Deum robore equitibus viri illi non placere: sed affici erga timentes se, suspicietes bonitatem suam. Item, Ipsum esse qui dat lasso vires, & virtute defecto robur auget: qui facit ut fatigentur & laborent adolescentes: iuvenes impingant: qui autem in ipso vno sperant, roborètur. Quæ omnes eò spectant, ut ne quantulacunque fortitudinis nostræ opinione nitamur, si Deum volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rursum veniant istæ promissiones, Effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Item, Omnes sitientes venite ad aquas. Quæ restantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi suæ paupertatis sensu rabscentes. Nec prætereundæ eiusmodi, qualis ista est Iesaiæ, Non erit amplius tibi sol ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Solis certè aut lunæ splendorem non aufert Dominus seruis suis: sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab iis etiam quæ habentur eorum opinione excellentissima, fiduciam eorum procul auocat.

1. Testimonium veterum Theologorum.

Hom. de perf. Euang. Epist. 56. ad Dioc.

De vera humilit. vide c. 7.

4. & li. 3. ca. 12. sect. 6. 7.

Hom. in Ioan. 49. Lib. de natura & gratia. c. 51.

II Semper sanè mihi vehementer illud Chrysoctomi placuit, Fundamentum nostræ philosophiæ esse humilitatem. magis etiamnum illud Augustini, Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentiæ præceptis: respondit pronuntiationem: quid secundum, pronuntiationem: quid tertium, pronuntiationem. ita si me interrogas de religionis Christianæ præceptis, primò, secundò, & tertio & semper respondere liberet humilitatem. Porrò humilitatem non intelligit, ubi homo aliquantæ virtutis sibi conscius à superbia fastuque abstinet: sed ubi talem se verè sentit qui nullum habeat nisi in humilitate refugium, quemadmodum alibi declarat. Nemo, inquit, se palpet: de suo Satanas est: id vnde beatus est, à Deo tantum habet. Quid enim de tuo habes nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est: nam iustitia Dei est. Item, Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? vulnerata, sauciata, vexata, perditæ est. Vera confessione, non falsa defensione opus habet. Item, Quando quisque cognoscit quòd in seipso nihil est, & adiutorium de se nullum habet: arma in ipso contracta sunt,

In Psal. 45.

unt, bella sedata sunt. Necessè autem est vt conterantur omnia impietatis arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quantò magis in te infirmus es, tantò magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum septuagesimum iustitiæ nostræ reminisci nos vetat, quo Dei iustitiam agnoscamus: ac Deum ostendit sic nobis gratiam suam commendare, vt nos nihil esse sciamus. Stare tantum Dei misericordia, quum à nobis ipsis non nisi mali simus. Ne hinc ergo de iure nostro cum Deo contendamus, ac si salutem nostram decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt nostra humilitas, eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis, miserationem eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltro cedat: & si quas facultates habet, ab iis animam auertat, quo in veram humilitatem subigatur: sed vt seposito *φιλανθρίας* & *φιλανειρίας* morbo (quo excæcatus; æquo altius de te sentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probè recognoscat.

12 Ac illa quidem vulgaris sententia quam sumplerunt ex Augustino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per peccatum, supernaturalibus autem exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore membro intelligunt tam fidei lucem quam iustitiam, quæ ad cælestem vitam æternamque felicitatem adipiscendam sufficerent. Ergo se abdicans à regno Dei, simul priuatus est spiritualibus donis, quibus in spem salutis æternæ instructus fuerat, vnde sequitur, ita exulare à regno Dei, vt quæcunque ad beatam animæ vitam spectant, in eo extincta sint, donèc per regenerationis gratiam ipsa recuperet. In his sunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studium. Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitia censentur, & præter naturam: idcòque fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis & cordis reſtitudo simul fuerunt ablata, atque hæc est naturalium donorum corruptio. Nam etsi aliquid intelligentiæ & iudicij residuum manet vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanam dicimus, quæ & debilis est, & multis tenebris immersa, & prauitas voluntatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, non potuit in totum deleri: sed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinae appareant. Hoc sensu dicit Iohannes lumen adhuc in tenebris lucere, sed à tenebris non comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruersa & degenerare hominis natura micare adhuc scintillas, quæ ostendant rationale esse animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum sit: & tamen hanc lucem multà ignorantia densitate suffocari, vt efficaciter emergere ue-

Fundamēto posito, vt ostendat quantum in homine post lapsū tribuendum sit cum intellectui, tum etiam voluntati: primum de vtroque generatim affirmat (idque secundum Augustinum & Scholasticos) naturalia verò penitus amissa.

Ioan. 1. 5.

Deinde, utrumque separatim explicandū sibi assumit. Intellectus primum vires excutiens ab hac sectione ad 26.

Generalis autē priore loco quaedam profert: nempe i. intellectum humanum perspicientia a liqua valens.

Quatamen duplici vanitate laborat.

Porro, intelligentia hac ad res terrenas & caelestes extenditur.

Quantum intellectus valeat in rerum terrenarum cognitione assequenda ostenditur hac sect. & quatuor pro-

queat. Sic voluntas, quia inseparabilis est ab hominis natura, non perit, sed pravis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectū appetere queat. Hæc quidem plena est definitio, sed quæ pluribus explicanda est. Ergo, vt secūdum primam illam distinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti sumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatē ita eum damnare, vt nihil intelligentiæ vllō in genere rerum reliquū facias, non modò verbo Dei, sed sensus etiam communis experimēto repugnat. Videmus enim insitum esse humano ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aspiraret nisi aliquo eius odore antè percepto. Est ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perspicientia, quod veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit crassum absque ratione sensum. Quamquam hæc qualiscunque appetentia, antequam cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inuestigandī viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando subinde impingit, donec tandem palata euanescat. ita veritatē quærendo, quā sit ad ipsam quærendam & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauius laborat: quod in quarū rerum veram notitiam incumbere expediat, sapius non discernit. Itaque in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula curiositate se torquet: ad res maximè cognitu necessarias aut non aduertit, aut contemptim & rarò despectit: studium certè suum vix vnquam seridè applicat. De qua prauitate quum passim conquerantur profani scriptores, omnes ferè se ea implicuisse cōperiuntur. Quare Solomo, in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persequutus in quibus sibi videntur homines valde sapere, inaniam tamen esse & frivola pronuntiat.

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritum cedunt, quin aliquid assequatur, præsertim vbi seipsam ad inferiora ista intendit. Quinctiam non ita stupida est quin exiguū quiddam & de superioribus delibet vtcunque negligentius illis percontandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum supra vitæ præsentis spatium euehitur, tum præcipuè demum cōuincitur suæ imbecillitatis. Quare, vt melius perspiciamus quo vsque pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, distinctionem nobis proponere operæpretium est. Sit ergo hæc distinctio, esse aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam verò caelestium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnūque eius, ad veram iustitiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingunt, sed cum vita præsentī rationem relationemque habent, & quodammodo intra eius fines continentur.

uentur. Res cælestes, puram Dei notitiam, veræ iustitiæ rationē, ac regni cælestis mysteria. In priore genere sunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, disciplinæque liberales. In secundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ secundum eam formandæ regula. De priori autem sic fatendum, Quoniam homo animal est natura sociale, naturali quoque instinctu, ad fouendam conferuandamque eam societatem propendet. ideoque ciuilibus & honestatis & ordinis vniuersales impressiones ineffe omnium hominum animis conspicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur qui non intelligat, oportere quosuis hominum cœtus legibus contineri, quique non earum legum principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm singulorum mortalium in leges consensus, quia insita sunt vniuersis, absque magistro aut legislatore, ipsarum semina. Neque moror dissensiones & pugnas quæ mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuersum, soluta legum repagula, libidinem solam pro iure grassari, vt fures & latrones: alij (quod viciū plusquam vulgare est) iniquum esse putant quod pro æquo ab aliis sancitur: contrà, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidem illi non ideo leges oderunt quod ignorent bonas & sanctas esse: sed præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant: &, quod mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominantur. Posterior certamen tale est vt primam illam conceptionem æquitatis non dirimat. siquidem de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quandam æquitatis summam consentiunt. In quo debilitas certè humanæ mentis arguitur, quæ etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamen illud, inspersum esse vniuersis semen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum est, in huius vitæ constitutione, nullum destitui luce rationis hominem.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuaræ, quibus discendis, quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiã apparet vis humani acuminis. Quamquam autem non sunt omnes omnibus discendis idonei, satis tamen communis energię certum specimen est, quod nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perspicientia non se exerat. Neque sola suppetit ad discendum energĩa & facilitas, sed ad excogitandum in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperã impulit vt: aderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quàm recordationē: ita nos optima ratione cogit fieri esse ingenitū humano ingenio eius principium. Hæc ergo documenta aperte testantur vniuersalem rationis & intelligentiæ comprehensionem esse hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuersale

*ximè sequenti-
bus, nempe 14.
15. 16. 17.*

*Ac primam,
quod ad res illas
medias siue terrenas
attinet, manent adhuc
in homine quadam
intelligentiæ vires: Politicæ
enim & œconomiam ita omnes
amplectuntur vt
non solum intelligant,
oportere quosuis hominū
cœtus legibus
contineri: verum etiam
& harum rerum principia
mente comprehendunt:
atque confessionum auctores
ac sanctores damnant.*

*Secundò, in artibus
discendis valet humanus
intellectus.*

*Sic autē est bonum
vniuersale eiusmodi facultas
intelligendi.*

ut nihilominus varia dona singulis collata Dei gratiam satis superque testentur. est bonū, ut in eo pro se quisque peculiarem Dei gratiā agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abunde expergefācit ipse naturæ cōditor, dum in orationes creat, in quibus repræsentat quib. excellat dotib. hominis anima, nisi eius lumine perfusa: ut quod sic naturale inest omnibus, ut pro fusus gratuitum sit erga singulos beneficentiæ eius munus. Ipsatum porrò artium inuentio aut methodica traditio, aut inter. or & præstātor cognitio (quæ propria est paucorum) non est quidem solidum argumentum communis perspicaciæ: quia tamen promiscuè cōtingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

Usus cognitionis & intelligentiæ circa res terrenas versantū, in eo consistit, ut mentem hominis quantumlibet ab integritate sua collapsam, eximis tamen Dei donis vestitam esse & exornatam esse agnoscamus. 15 Quoties ergo in profanos scriptores incidimus, illa quæ admirabilis in iis affulget veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate sua collapsam & peruersam, eximis tamen etiamnum Dei donis vestitam esse & exornatam. Si vnicum veritatis fontem, Dei Spiritum esse reputamus, veritatem ipsam neque respuemus, neque contemnemus, ubi cunque apparebit: nisi velimus in Spiritum Dei contumeliosi esse. non enim dona Spiritus, sine ipsius contemptu & opprobrio, vilipenduntur. Quid autem? Veritatem affuluisse antiquis iureconsultis negabimus, qui tanta æquitate civilem ordinem & disciplinam prodiderunt? Philosophos cæcut. Hæc dicemus cum in exquisita ista naturæ contemplatione, tum artificiosa descriptione? Dicemus mentem illis defuisse, qui arte disferendi constituta nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos insanisse, qui medicinam excludendo, suam industriā nobis impenderunt. Quid mathemata omnia? putabimū sine amētium deliria? In iō ne sine ingenti quidem admiratione, veterū scripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autē, quia præclara, ut sunt, cogemur agnoscere. Porrò laudabile ēne aliquid aut præclarum censebimus, quod non recognoscamus à Deo provenire? Pudeat nos tantæ ingratiitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poetæ, qui & philosophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta esse confessi sunt. Ergo quum homines istos, quos Scriptura *ἄχρηστους* vocat, vsque eò fuisse pateat in rerum inferiorum inuestigatione acutos & perspicaces, talibus exemplanis discamus quot naturæ humanæ bona Dominus reliquerit, postquam vero bono spoliata est.

Deinde, in commune bonum generis humani quibusdam collata sunt hæc dona. 16 Neque tamen interim obliuiscamur hæc præstantissima diuini Spiritus esse bona, quæ in publicum generis humani num, quibus vult dispēsat. Si enim Beseleel & Oliab intelligentiam & scientiam quæ ad fabricam tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei instillari: nō mirum est, si earum rerum quæ sunt in vita humana præstantissimæ, cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur. Neque est cur roget quispiā, Quidnam cum Spiritu commercij impiis, qui sunt à Deo pro-
fus

Exod. 31. 2. & 35. 30.

sus alieni? Nā quòd dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habi-
 tare, id intelligendum de Spiritu sanctificationis, per quem
 Deo ipsi in templa consecramur. Neque tamen idèò minùs re-
 plet, mouet, vegetat omnia eiusdem Spiritus virtute, idque se-
 cundùm vniuscuiusque generis proprietatem, quam ei creatio-
 nis lege attribuit. Quòd si nos Dominus impiorum opera &
 ministerio, in physicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id
 genus voluit adiutos, ea vtamur: ne si Dei dona vltro in ipsis o-
 blata negligamus, demus iustas ignauia nostræ pœnas. At verò,
 nequis hominem valdè beatum putet quum sub elementis
 huius mundi tanta veritatis comprehendendæ energia illi con-
 ceditur: simul addendum est, totam istam & intelligendi vim,
 & intelligentiam quæ inde consequitur, rem esse fluxam & eu-
 nidam coram Deo, vbi non subest solidum veritatis fundamēt-
 um. Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus,
 coacti sunt Magister sententiarum & scholastici) vt gratuita
 homini dona post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quæ
 restabant, corrupta fuisse docet. non quòd per se inquinari pos-
 sint, quatenus à Deo proficiuntur: sed quia polluto homini
 pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur.

*Interdum etiam
 & impii, quibus
 pura & firma
 esse coram Deo
 desinunt.*

Li. 2. distn. 25.

17 Hæc summa sit, in vniuerso genere humano perspici na-
 turæ nostræ propriam esse rationem, quæ nos à brutis animalibus
 discernat, sicut ipsa sensu differunt à rebus inanimatis. Nam
 quòd nascuntur moriones quidā, vel stupidi, defectus ille gene-
 ralem Dei gratiam non obscurat: quin potius tali spectaculo
 monemur, quod nobis relictum est, Dei indulgentiæ meritò
 debere atribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitū
 secum traxisset defectio. Quòd autem alij præstant acumine, a-
 lij iudicio superant, aliis mens agilior est ad hanc vel illam ar-
 tem discendam, in hac varietate gratiam suam nobis commen-
 dat Deus, ne sibi quisquam velut proprium arroget quod ex
 mera illius liberalitate fluit. Vnde enim alius alio præstantior,
 nisi vt in natura communi emineat specialis Dei gratia, quæ
 multos præteriens, nemini se obstrictam esse clamat? Adde
 quòd singulares motus pro curusque vocatione Deus instillat.
 cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur
 Spiritus Domini induisse quos ad regendum populū vocabat.
 Denique in eximiis quibusque factis specialis est instin-
 ctus. Qua ratione Saulem sequuti sunt fortes, quorum tetigerat
 Deus corda. Et quum prædicitur inauguratio in regnū, ita lo-
 quitur Samuel, Transibit super te Spiritus Domini, & eris vir a-
 lius. Atque hoc ad totum gubernationis cursū extenditur: si-
 cuti postea narratur de Dauide, quòd transierit super eum Spi-
 ritus Domini à die illa in posterū. Sed idem alibi traditur quo-
 ad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere
 dicuntur homines non modò prout cuique distribuit Iupiter,

*In summa, ali-
 quid natura hu-
 mana reliquum
 est: quicquid au-
 tem est, id totum
 indulgentiæ di-
 uinae adscribi
 debet.*

Ratio 1.

2.
Exempla.
 Iudic. 6. 34.

1. Sam. 10. 6.

1. Sam. 16. 3.

Odyss. 8.
 Ratio 3.

sed ὅτι ἐπὶ τῆς μὲν ἀγνοίας. Et certè experientia ostendit, dum attoniti sæpe hærent qui maximè ingeniosi erant ac solertes, in manu & arbitrio Dei esse mentes hominum, vt eas singulis momentis regat: qua ratione dicitur auferre sensum prudentibus, vt errent per inuia. Cæterùm in hac diuersitate conspiciamus tamen aliquas imaginis Dei superstitites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis distinguant.

Mai. 107. 40.

Altera pars dis-
putationis de vi-
humana rationis
seu intelligentiæ,
circa res caelestes
& spirituales:
ab hac 18. sect.
ad 26. vsque.
Quum autem
res spirituales
ad 3. capitula re-
uertuntur, nempe
diuine notitiæ,
adoptionis, &
voluntatis intel-
ligentiæ: circa
hec tria homines
cæcitate proba-
tur rationibus
firmissimis, ele-
gantè similitudine
illustratis.

Vide lib. 3. cap. 2. sect. 14. 15. 16.

18 Nunc exponendum est quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venit & spiritualem illam perspicientiam: quæ tribus potissimum rebus constat, Deum nosse, paternum erga nos eius fauorem, in quo salus nostra consistit, & formandæ, secundum legis regulam, vitæ rationem. Cùm in primis duobus, tum verò in secundo propriè, qui sunt hominum ingeniosissimi, talis sunt cæciores. Equidem non inficior, sparsim quædam apud philosophos de Deo legi scitè & appositè dicta: sed quæ vertiginosam quandam imaginationem temper respiciant. Præuoluit quidem illis Dominus, vt supra dictum est, exiguum diuinitatis suæ gustum, ne ignorantiam impietati obtenderent; & eos interdum ad dicenda nonnulla inpulit, quorum confessione ipsi conuincerentur: sed ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerent, qualiter nocturni fulgetri conuulsionem, qui in medio agro est viator, longè latè que ad momentum videt: sed ad eò euano aspectu, vt antè noctis caligine reforescat, quàm pedem mouere queat: tantum abest vt in viam tali subsidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttula, quibus libros tanquam fortuitò aspergunt, quot & quàm portentosis mendaciis sunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos beneuolentiæ certitudinem (sine qua hominis ingenium immensa confusione repleri necesse est) ne olfecerunt quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collimat humana ratio, vt intelligat quis sit verus Deus, qualisve erga nos esse velit.

Deinde scripturæ testimonium, ex quibus colligitur, aliquam lucem donatos esse Adami filios, haud comprehendere posse. Iohan. 1. 4.

19 Sed quia falsa perspicaciæ nostræ opinione ebrii, ægerri- mè nobis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cæcā prorsus esse & stupidam: satius, opinor, fuerit Scripturæ testimoniis, quàm rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper cirauit loco, quum scribit in Deo ab initio fuisse vitam, & eam vitam quæ esset lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua saltem eius flamma, vel saltem scintilla destituatur: sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera est caligo. Quum enim Spiritus homines appellat

Ratio prima.

tene-

tenebras, eos simul spoliat omni spiritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles qui Christum amplectuntur, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo natos asserit. Quasi diceret, non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, ut Deum, & quod Dei est, suscipiat, nisi Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum testatus est Christus, hanc specialem esse Patris reuelationem, quod à Petro agnoscitur.

20 Si persuasum nobis foret (quod extra controuersiam esse debet) naturæ nostræ deesse quicquid cælestis Pater electis suis per Spiritum regenerationis confert, hic nulla esset hæsitandi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam. Quoniã apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Idem testatur Apostolus, quum ait neminem posse dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Et Iohannes Baptistas, stuporem discipulorum videns, exclamat, neminẽ posse accipere quicquam, nisi datum illi fuerit de super. Donum autem ab eo intelligi de speciali illuminatione, non cõmuni naturæ dote, inde constat, quod tot verbis, quibus Christũ commendauerat discipulis suis, nihil se profecisse conqueritur. Vnde, inquit, verba nihil esse ad mentes hominum de rebus diuini imbuẽdas, nisi Dominus per Spiritum suum intelligentiã dederit. Quinimo Moses, dum populo exprobrat suam obliuionem, simul tamẽ notat, non aliter ipsum posse in mysteriis Dei sapere, nisi ipsius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui signa illa portentaque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret, si nos vocaret stipes in operibus Dei cõsiderandis? Vnde Dominus per Prophetam singularis gratiæ loco, pollicetur se daturum Israëlitis cor, ut ab illis cognoscatur: nimirum innuens, tantũ hominis mẽtem spiritualiter sapere, quantum abs se illustrata fuerit. Hoc quoque sua voce dilucidẽ confirmauit Christus, quum diceret neminẽ venire ad se posse, nisi cui datum à Patre suo foret. Quid? annon ipse est viua Patris imago, in qua totus gloriæ eius splendor nobis exprimitur? Ergo non potuit melius ostendere qualis sit nostra ad agnoscendum Deum facultas, dum ad cernendam eius imaginem. vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis esse negat: Quid? Annon ideo in terras descendit ut Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon sua quoque legatione fideliter defunctus est? Ita est sanẽ, sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edocti sunt. Quæ ista discendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendũ, Spiritus mira & singulari virtute format. Ac ne illud nouum videatur, Iesaiã

Iohan. 1. 12.

Ratio altera.

Matth. 16. 17.

2. Adoptio non

à natura, sed à

Patre cælesti

per regenerati-

onis Spiritum in

electis assigna-

tur: ideo intei-

ligentia qua sa-

luti nostræ sunt

ante regenerati-

onem minime ap-

prehendit, ut ex

Scriptura S. va-

riis locis appa-

ret.

Psal. 36. 10.

1. Cor. 12. 3.

Iohan. 3. 27.

Deut. 29. 2.

Iere. 24. 7.

Iohan. 6. 44.

Argumentis fir-

missimis idem

confirmatur.

Primum argu-

mentum.

Iesa. 54. 7.

vaticinium citat, vbi dū Ecclesiæ instaurationem promittit, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicit Deus, constat nō de eo doctrinæ genere ipsum loqui quod impiis etiam & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressum nisi cui nouam mentē Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omnium verò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc ex professo ingressus, postquam stultitiæ ac vanitatis damnauit vniuersam hominum sapientiam, adeoque prorsus exinaniuit, ita cōcludit demum, Animalē hominē nō posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter diiudicantur. Quem vocat animale? nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, in quā, nihil in spiritualibus mysteriis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiam si enita tur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter diiudicantur. Quid istud significat? quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: adeo vt pro stultitia ducantur, vbi Spiritus Dei non illucet. Ante autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus se, quin sapientiam humanam, quasi velum quoddam esse testatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apostolus infatuatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribnemus, quo ad Deum & cælestis regni adyta penetrare possit? Faceffat à nobis tanta vecordia.

Tertium argu-
mentum.
I. Cor. I. 20.

Quartum argu-
mentum. Deo
soli tribuit S.
Scriptura ado-
ptionis & salu-
tis nostræ gloriā.
Cecutit igitur in
rebus cælestibus
intelligentia hu-
mana, nisi illu-
minetur.
Ephes. I. 15.
Obiectionis ha-
reticæ dilutio.
Psal. 119. 18.

IAE. I. 7.

21 Itaque quod hīc detrahit hominibus, alibi soli Deo tri-
buit in precatōne. Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spi-
ritum sapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem sapientiam
& reuelationem esse Dei donum. Quid præterea? Illuminatos
oculos mentis vestræ. Certè si noua reuelatione indigent, à
seipsis cæcuriunt. sequitur deinde, Vt sciatis quæ sit spes voca-
tionis vestræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces ho-
minum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neque
hīc garriat Pelagianus quispiam, huic vel stupiditati, vel rudi-
tati Deum succurrere, dum verbi sui doctrina eò dirigit homi-
nis intellectum, quò, sine duce, peruenire non poterat. Habe-
bat enim Dauid Legem, in qua quicquid sapientiæ desiderari
potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculo
sibi regegi postulat, vt Legis ipsius mysteria consideret. Quæ
certè loquutione innuit, solem exoriri terris, vbi hominibus,
Dei verbum eluceat verum eos non multum inde consequi, do-
nec oculos vel dederit vel aperuerit ille ipse qui id eò pa-
ter luminum vocatur, quia vbicunque Spiritu suo non re-
splendet

splēdet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo Iohan. 14. 26. quidem magistro ritē & abundē edocti fuerant : nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hęc ipsa doctrina, quam antē audierāt, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo, deesse nobis confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligenda Dei mysteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eo cæcior est, quod cæcitatē suam non agnoscit.

22 Restat tertium illud membrum, de cognoscenda vitæ 3. Veram Legis probē instruendæ regula, quam verē operum iustitiæ notitiā diuine notitiā nuncupamus: vbi videtur mens humana esse aliquāto quàm in ignora humana superioribus acutior. Siquidem testatur Apostolus, Gētes quæ intelligētia: Legē non habent, dum Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, quod probatur testimonio Apostoli. ac ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis, testimoniū Rom. 2. 14. illis reddente conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iustitiā habent mentibus suis insculptam, certē non dicemus eas in vitæ ratione prorsus cæcutire. Et nihil est vulgatius, quàm lege naturali (de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter ad rectā vitæ normam institui. Nos verò expendamus, quorsum indita hominibus hęc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quousque illos ad rationis veritatisque scopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, si quis dispositionē obseruet. Dixerat paulo antē, eos qui in Lege peccauerunt, per Legē iudicari: qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vilo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò subiicit, suam illis conscientiam esse vice Legis: idēque ad iustam earum dānationem sufficere. Finis ergo legis naturalis est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec malē hoc modo definitur. Quod sit conscientia agnitio, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantia prætexum, dum suo ipsorum testimonio redarguuntur. Ea est hominis erga seipsum indulgentia, vt in malis perpetrands libenter mentem à peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione videtur impulsus fuisse Plato, vt existimaret non peccari nisi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in regendis vitiis proficeret, vt mens non sibi malē conscia esset coram Deo. Sed quum subterfugiens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illic identidem retrahatur, nec conuiuere ita permittatur quin cogatur, velit nolit, aliquando aperire oculos: falsò dicitur ipsam ignorantia sola peccare.

Ratione ex eodem testimonio deproptia.

A consideratione finis & definitionis Legis natura.

Unde liquet Platonem falli, qui peccata omnia ignorantia tribuit.

In Protagora.

Ad veritatem
autem propius
accedit Themi-
stius, qui intel-
lus hallucina-
tionem circa
particularia
versari existi-
mat.

Paraph. in 3.
li. de anima.
ca. 46.

Eius regula
exceptio.

Medea apud
Ovidium.

Lib. Eth. 7. c. 1.

23 Verius Themistius, qui intellectum in definitione vniuersali, seu rei essentia, rarissime falli docet: hallucinationem esse quum ultra progreditur, nempe quum ad hypothesein descendit. Homicidium esse malum, si in genere quaratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulteriū in genere damnabit adulter: in suo priuatum sibi blandietur. Hæc est ignorantia, dum homo, vbi ad hypothesein ventum est, eius regulæ obliuiscitur quam in thesi nuper constituerat. De qua re elegantissime disserit Augustinus in expositione primi versus Psalmi 57. Quamquam ne istud quidem est perpetuum: sic enim interdum flagitii turpitudine conscientiam vrget, vt non sibi imponēs sub falsa boni imagine, sed sciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeit istæ voces. -- *video meliora, proboque: Deteriora sequor.* Quare mihi scitissime Aristoteles incontinentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum seu *πῶρο* particularem notitiam menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: vbi deseruit perturbatio, pœnitentiā extemplò succedere. Intemperantiam autem non extinguunt aut frangi peccati sensu, sed contrā obstinatē in suscepta mali electione persistere.

Errat etiam in
eo Themistius,
quod intellectu
circa generalia
rarissime falli
docet.

Ratio. Si ad di-
uina legis nor-
mam reuocatur
intellectus hu-
manus, cecitas
eius apparet.

24 Porrò quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimine, ne sanum vbique & integrum esse putes: Nam si in hunc tantum finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum ne ignorantia excusationem prætexāt, minimè necessarium est veritatem in singulis cernere: sed satis superque est, eatenus intelligere, ne tergiuersari queant quin teste conscientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant. Esti rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectæ est iustitiæ exemplar, conperiemus quàm multis partibus cœcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua sunt, minimè assequitur: qualia sunt, de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero sabbathifino. Quæ vnquam anima, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus positum esse legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper ramē illuc relabuntur. Negant quidē placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis sinceritas. quo restantur aliquid se concipere de spiritali Dei cultu, quem tamen falsis cominentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præscribit, verum esse nunquam illis persuaderi poterit. Dicāme præstare vlla perspiciā mentem, quæ nec per se sapere, nec monitionibus auscultare valet? In secundæ tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelli-

Tū prioristabu-
la respectu.

Tum posterioris
tabula.

intelligentiæ: quo scilicet ad ciuilem inter homines societatis cōseruationem propius accedunt. Quāquam & hic deliquium interdum pari deprehenditur. excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimum est, iniquam ac nimis imperiosam dominationē ferre, si qua modo ratione depellere queat. Nec aliud est iudiciū humanæ rationis quàm seruilis esse abiectique animi patienter eam ferre: rursus honesti ingenii que pectoris excutere. Nec verò iniuriarum ultio pro vitio ducitur apud Philosophos. Atqui Dominus nimia ista ingenuitate damuata, illam apud homines infamem patientiam suis præscribit. Omnino autem in vniuersa Legis obseruatione perspicentiam nostram fugit concupiscentiæ animaduersio. Non enim abduci se sustinet animalis homo vt cupiditatum suarum morbos recognoscat. Antè suffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyssi ingressum accedat. Nam dum Philosophi pro vitis notant immoderatos animi motus, illos extantes & se crassioribus signis exerentes intelligunt: quæ autem placidè titillant animum praua desideria, nihil reputant.

Secunda ratio.

Tertia.

Quarta.

25 Quare, vt supra meritò reprehensus est Plato quòd omnia peccata ignorantia imputarit, ita & eorum est repudianda opinio qui consultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. Nimum enim experimur quoties labamur cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustiis irretitur, vt plurimum à certa directione absit. Quàm verò nihili sit coram Domino in cunctis vitæ partibus, Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: sed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis posse quomodo ritè quippiam agendum sit. Itane deprauata est omnis industria, perspicentia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat. Nobis nimirum, qui rationis acuminem (quam pretiosissimam dorem reputamus) ægrè patimur spoliari, durum id nimis videtur: Spiritui autem sancto æquissimum, qui nouit omnes cogitationes sapientū vanas esse, & qui clarè pronuntiat, omne figmentum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium nostrum concipit, agit, instituit, molitur semper malum est, qui in mentē nobis veniat instituire quod Deo placeat, cui sola sanctitas & iustitia accepta est. Ita videre est, mentis nostræ rationem, quoquo se verat, esse vanitati miserè obnoxiam. Huius imbecillitatis sibi cōscius erat David, quum petebat sibi dari intellectum ad mādāta Domini rectè discendā. Inruit enim, suum ingenium nequaquam sufficere, qui nouum obtingere sibi cupit. Neque

Media igitur hæc via tenenda est, vt nec omnia peccata ignorantia imputentur, nec consultam malitiam in omnibus peccatis intercedere statuamus: 2. Cor. 3. 5.

Deinde; quicquid obiciat humana ratio, mentis nostræ vires à vera directione plurimum abesse, imò & malum esse coram Deo quicquid in hisce reb. ingenium nostrum concipit, agit, & molitur.

Psal. 94. 11. Gen. 6. 3. & 8. 21.

Tertiò, assidua directione in singula momenta nos opus habere.
 Philip. 1. 4.
 Col. 1. 9.

Denique, illuminationis gratiam merum esse Dei donum nobis tam necessarium quam oculum lux Solis. Quæ omnia expressit Scriptura testimonium confirmantur.
 Lib. 2. de pecc. merit. & rem.
 c. 5.

Pl. 119. 10.

Psal. 51. 12.

id semel facit: sed in vno Psalmo decies ferè repetit eandem pre-
 cationem. Qua repetitione subindicat quanta ad petendum ne-
 cessitate urgeatur. Et quod ille sibi vni petit, Paulus communi-
 ter Ecclesiis precari solet. Nò cessamus, inquit, orare pro vobis
 & postulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudètia &
 intelligètia spiritali, vt ambuletis dignè Deo, & c. Quoties au-
 tem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus eum simul
 testari, non esse in hominis facultate positam. Adeò autem hùc
 rationis defectum ad intelligenda quæ Dei sunt agnoui Aug-
 ustinus, vt non minus necessariam mètibus illuminationis gra-
 tiam putet, quàm oculis solis lucem. Nec eo contentus, corre-
 ctionem subiicit, quòd oculos ipsi aperimus ad cernendam lu-
 cem: mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi ma-
 nent. Neque vno tantùm die illuminari mentes nostras docet
 Scriptura, vt deinde per se videant: quia ad continuos progres-
 sus & incrementa pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc
 disertè exprimit David, his verbis, In toto corde meo exquisiui
 te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum regenitus es-
 set, adeòque non vulgariter profecisset in vera pietate, fatetur
 tamen assidua directione se opus habere in singula momenta,
 ne à scientia qua præditus est declinet. Itaque alibi rectum spi-
 ritum, quem sua culpa perdiderat, innouari petit: quia eiusdem
 Dei est, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus resti-
 tuere.

Hæc & sequenti sectione voluntas examinatur.
 1. Ostendit natu-
 rale illud deside-
 rium boni, quo
 omnia imbun-
 tur, nihil omni-
 no facere ad
 probandam ar-
 bitrii libertatē.
 Ratio.
 Thomas, partis
 1. quæst. 83. ar-
 tic. 3.

26 Examinandam nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrii li-
 bertas vertitur. quandoquidem magis huius esse electionem,
 quàm intellectus, antè visum est. Principiò, nequid ad humanæ
 voluntatis reëtitudinem pertinere videatur quod à Philosophis
 traditum, publico cõsensu receptum est, omnia naturali instin-
 ctu bonum appetere: obseruemus, liberi arbitrii vim non confi-
 derandam in eiusmodi appetitu qui magis ab essentiæ inclina-
 tione quàm mentis deliberatione proficiscitur. Nam & scho-
 lastici fatentur nullam esse liberi arbitrii actionem nisi dum
 se ratio vertit ad opposita. qui intelligunt, oportere appeti-
 tus obiectum tale esse quod electioni subiaceat: & delibera-
 tionem præire, quæ electioni viam sternat. Et sanè si respicias
 quale sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies
 illi cum belluis esse commune. Siquidem & illæ bene sibi esse
 cupiunt: & vbi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò
 sequuntur. Homo verò, nec id quod verè sibi bonum sit, pro na-
 turæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id studio
 persequatur, nec rationem adhibet in consilium, nec mentem
 intendit: sed sine ratione, sine consilio, naturæ inclinationem,
 instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrii libertatem,
 an homo sensu naturæ ad bonum appetendum feratur: sed

hoc

hoc requiritur, ut bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum persequatur. Ac ne cui scrupulus inhereat, aduertendus est duplex paralogiſmus. Nam & appetitus hinc non proprius voluntatis motus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iustitiæ appellatur, sed cõditionis: ut scilicet homo bene habeat. Deniq; ut maximè appetat homo aſſequi quod bonum est, non tamen sequitur. sicuti nemo est cui non grata sit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo nisi Spiritus impulsu aspirat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrii libertatem facit naturale hominibus bene habendi desiderium, non magis scilicet quàm in metallis & lapidibus, ad essentiæ suæ perfectionem inclinans affectio: in aliis consideremus, sitne penitus ita omni ex parte vitiata corruptaque voluntas, ut nihil nisi malum generet, an particulam aliquam illæsam retineat, unde nascantur bona desideria.

Hic autem aduertenda duplex Sophistarum fallacia: in voce Appetitus & Boni.

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt ut efficaciter velimus, è conuerso innuere videntur, inesse facultatem animæ vltro ad bonum aspirandi, sed imbecillioem quàm quæ in solidum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibusdam sumptam, Scholastici communiter amplexi sint: quando solent hominem in puris, ut loquuntur, naturalibus reputare qualè describit Apostolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota quam illic exequitur Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quæ breuius attingit ad Galatas) quam deles in conflictu carnis & spiritus in se perpetuò sentiunt. Porro Spiritus non à natura est, sed à regeneratione. Loqui autem Apostolum de regeneratis inde constat, quod vbi dicitur in se bonum nullum habitare, subnectit expositionem, quod intelligat de carne sua. Ideòque negat se esse qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitans. Quid sibi vult ista correctio, In me, hoc est, in carne mea? Nempe acsi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipso: nam in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species excusationis, Non facio malum ipse, sed quod habitat in me peccatū. quæ solis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iam verò quæ subiicitur conclusio totum hoc liquido declarat. Condelector, inquit, Legi secundum interiorum hominem: video autem aliã legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in se tale dissidium habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circumfert? Proinde Augustinus, quū sermonem illū de hominis natura aliquādo haberi putasset, interpretationem suã, tanquã falsam, &

2. Illud minime probandum est, quod Scholastici prima Dei gratia tribuentes vobis efficaciter velimus, hoc ipso innuunt, inesse quidem animæ vltro ad bonum aspirandi facultatem, sed imbecillioem quàm qua in solidum affectum emergat, aut conatum excitare possit. Scholasticis autem opponuntur, expressa totius S. Scripturæ eos resistentis testimonia.

Vide sect. 6. Rom. 7. 15. & 19. Gal. 5. 17. Rom. 7. 22.

Lib. ad Bonif. 1. c. 10. & in Rætract.

2. Cor. 3. 5.
Gen. 8. 21.

Quum totus ho-
mo peccati impe-
rio subiaceat,
sequitur, ipsam
voluntatem qua
præcipua est
peccati sedes ar-
ctissimis vinculis
opus habere: ni-
hilque nostrum
esse nisi peccatū.
Ioh. 8. 34.
Phil. 2. 13.
Psal. 119.
Psal. 51. 12.
De verb. A.
post. serm. 10.

malè congruentem, retractauit. Et verò si illud recipimus, ho-
mines sine gratia habere quamlibet pusillos, aliquos tamen ad
bonum motus, quid respondebimus Apostolo, neganti vel ad
cogitandū aliquid nos esse idoneos? Quid Domino per Moſen
pronuntianti, omne figmentum humani cordis tantummodo
malum eſſe? Quum ergo falſa loci vnius ſentētia impegerint, nō
eſt quòd eorum ſententiam moremur. Potius valeat hoc Chri-
ſti, Qui facit peccatum, ſeruum eſſe peccati. Peccatores ſumus
omnes natura: itaque ſub peccati iugo detinemur. Quòd ſi to-
tus homo peccati imperio ſubiaceret, ipſam certè voluntatē, quæ
præcipua eſt eius ſedes, arctiſſimis vinculis cōſtringi neceſſe eſt.
Nec verò aliter conſtaret illud Pauli, Deū eſſe qui velle in no-
bis operatur, ſi qua voluntas præcederet Spiritus gratiam. Fa-
ceſſat igitur quicquid de præparatione multi nugati ſunt: quia
etſi interdum petunt fideles cor ſibi formari ad Legis Dei ob-
ſequium (ſicuti Dauid pluribus locis) norandum tamen eſt hoc
quoque precandi deſiderium à Deo eſſe: quod ex eius verbis
colligere licet. nam quum optet in ſe cor mundum creari, certè
creationis initium ſibi non arrogat. Ideo apud nos potius va-
leat illud Auguſtini, Præueniet te Deus in omnibus: præueni &
tu aliquando eius iram. Quomodo? Conſitere iſta omnia à Deo
te habere: quicquid boni habes eſſe ab ipſo: à te, quicquid eſt
mali. Et paulo poſt. Noſtrum nihil niſi peccatum.

CAPVT III.

Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnabile prodire.

Huius capituli partes præcipuæ.

- 1 *Ανακεφαλαίως* prioris capituli, hominis intelligentiam & voluntatem, testimoniis S. Scripturæ adeo corruptam eſſe probans, vt in nullo iam inueniri poſſit aut integritas, aut notitia, aut timor Dei: ſect. 1. & 2.
- 2 Aduerſus ſuperiorem doctrinam, Obiectionum, de virtutibus quæ in nonnullis Ethnicis eluxerunt, dilutio, ſect. 3. & 4.
- 3 Qualis in homine peccati ſeruo voluntas maneat, ſect. 5. eiusedemque remedium ac ſanitas. ſect. 6.
- 4 Sophiſtarum Neopelagianorum: de humanæ voluntatis præparatione & efficaciâ, item de perfeuerantia & gratia cooperante opinioniones reſelluntur, tum rationibus, tum S. Scripturæ testimoniis, ſect. 7. 8. 9. 10. 11. 12.
- 5 Tandem ſubiiciuntur Auguſtini dicta, quæ huius doctrinæ veritatem confirmant, ſect. 13. & 14.

SED melius homo vtraque animæ parte cognosci non potest, quàm si cum suis elogiis in medium prodeat, quibus à Scriptura insi-
 gnitur. Si totus depingitur his Christi verbis, Quod natum est ex carne, caro est (vt euince-
 re promptum est) valde miserum esse animal conuincitur. Affectus enim carnis, teste Apostolo, mors est: quandoquidem inimicitia est aduersus Deum, eoque Legi Dei nec subditur, nec subdi potest. Itane est peruersa caro, vt toto suo affectu simultatem aduersus Deum exercent? vt cum Legis diuinæ iustitia consentire nequeat? vt nihil denique parere queat, nisi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem: & inde quippiam, si potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad sensualem pertinet tantùm, non ad superiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Christi & Apostoli abundè refellitur. Argumentum est Domini, oportere hominem renasci: quia caro est. Nō secūdū corpus renasci præcipit. Animo autem non renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed vbi tota renouatur. Idque confirmat vtroque loco posita antithesis. sic enim carni cōparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non est spirituale in homine, secundum eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus, nisi per regenerationē. Est igitur caro quicquid habemus à natura. Verū de ea resiqua aliàs posset esse dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi descripto veteri homine, quem dixerat corruptum esse concupiscentiis erroris, iubet nos renouari spiritu mentis nostræ. Vidēs eum non ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte sensitiua modò, sed in ipsa etiam mēte: atque ideo eius exigere renouationem. Et sanè eam humanæ naturæ imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruersos esse ostenderet. Nam quòd Gentes omnes scribit ambulare in vanitate mentis suæ, obtenebratas esse intelligentia, alienatas à vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipsis est, & cæcitatem cordis sui: minimè est dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitudinem suæ tum sapientiæ, tum iustitiæ nondum reformauit. Quod etiam clarius fit ex comparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd non ita didicerint Christum. Siquidem ex istis verbis colligimus, Christi gratiam vnicum esse remedium quo ab illa cæcitate & malis inde consequentibus liberemur. Nam & ita de regno Christi vaticinatus erat Iesaias, quum Dominum Ecclesiæ suæ fore in lucem sempiternā promitteret: quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum in sola Ecclesia exorituram Dei lucem testetur: extra Ecclesiam certè non nisi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recensebo sigillatim

Totius hominis
 intelligentia, &
 voluntas, corrupta est.
 Io 3.6.
 Vocatur enim
 Caro.

Rom. 8.6.

Quæ vox non
 tantum ad sensualem, sed etiã
 ad superiorem
 animæ partem,
 seu mentem,
 pertinet.

Quod Scripturæ
 firmis de-
 monstrationibus
 probatur.
 Ephes. 4.23.

Ephes. 4. 17. 18.

Iesa. 60.2.

Pl. 62. 10.

quæ in hominis vanitatem passim, in Psalmis præsertim & Prophetis, habentur. Magnum est quod scribit David, Si cum vanitate appendatur, ipsa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultæ, friuolæ, insanæ, peruersæ, irridentur.

Cor etiã ipsum eadem corruptione inuoluitur.
Iere. 17. 9.

2 Nihilo leuior est cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur præ omni re & peruersum. Sed quia breuitati studeo, contentus ero vno tantum loco: qui tamen lucidissimi speculi instar futurus sit, in quo totam naturæ nostræ imaginem intueamur. Apostolus enim, dum humani generis arrogantiam

Rom. 3. 10.

vult deicere, his testimoniis agit, Quod non est iustus quisquã, non est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose

Iesa. 59. 7.

agunt, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum sanguinem: in viis quorum cõtritio & infelicitas: quibus præ oculis non est timor Dei. His fulminibus non in certos homines, sed in vniuersam filiorum Adam nationem inuehitur. Neque in vnus aut alterius seculi deprauatos mores declamat: sed accusat perpetuam naturæ corruptionem. Siquidem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo resipiscant: sed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppressos, è qua emergere non possint nisi misericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat nisi de clade & exitio naturæ constitisset: protulit hæc testimonia, quibus

Ad hoc quo in nullo prorsus iam inueniri potest vel integritas, vel notitia, vel timor Dei.

plusquam perditam esse naturam nostram conuincitur. Maneat ergo hoc, non prauæ duntaxat cõsuetudinis vitio tales esse homines quales hic describuntur, sed naturæ quoque prauitate: quando non aliter stare potest Apostoli argumentatio. Nullam esse homini salutem nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Non hinc laborabo in approbanda testimoniorum applicatione, ne cui videantur intempestiue usurpata. Perinde agam ac si à Paulo primum hæc dicta forent, non è Prophetis desumpta. In initio adimit homini iustitiam, id est, integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectum arguit apostasia à Deo: quem requirere, primus est sapientiæ gradus. illud autem necesse est iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit, omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullum esse qui faciat bonum: tum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testatur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerant. Si istæ sunt hæreditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidẽ fateor nõ omnia hæc in vnoquoque homine

homine flagitia emergere: inficiari tamen non liceat quin hydra ista in singulorum pectoribus lateat. Nam ut corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiam si nondum ferueat dolor, non dicitur sanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis scatet, sana censetur: quanquam non per omnia quadrat similitudo. In corpore enim quolibet morbido vigor vitæ superest: anima verò isto exitiali gurgite immersa, non ex vitiis modò laborat, sed omni bono profus vacua est.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis surgit. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neque moror si multo lapsus in eorum moribus notari possint: ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt non nihil fuisse in natura sua puritatis. Quid pretii habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tamen si plenius edisseremus ubi ageretur de operum meritis, dicendū tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argu-

menti explicationem necesse est. Exempla igitur ista monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus: quòd eius instinctu quidam non modò eximiis facinoribus excelluerunt, sed perpetuo tenore vitæ honestissimè se gesserunt. Sed hic succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quaslibet exultare permetteret, nemo haud dubiè esset qui non re ipsa fidem faceret verissimè in se

competere omnia mala quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Tene eorū numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis scædatae, guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulentæ, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandum elati, omnes deniq; partes ad infinita flagitia cōcinnatae? Si omnibus eiusmodi portentis obnoxia est vnaquæq; anima (quem admodum audacter pronuntiat Apostolus) videmus certè quid futurum sit si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat, nulla est rabiosa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum est quilibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio, In electis suis morbos istos curat Dominus, eo què

mox exponemus modo: in aliis, iniecto fræno duntaxat coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alii pudore, alii legum metu retinentur ne in multa scæditatis genera prorumpant, vt-cunque suam magna ex parte impuritacè non dissimulèt, alii, quia honestam viuendi rationè conducere ducant, ad eā: vt cum-

Obiectio. Ethnici quidam fuerunt præclaris dotibus ornati. Ergo hominis natura in totis vitiosa minimè putanda est.

Responsio. Corruptio non est purgata, sed tantum intus cohibita.

Pl. 14. 13. Ratio huius responsionis.

Ro. 3. 13.

que aspirāt, alii supra vulgare sortē emergūt, quo sua maiestate alios cōtineāt in officio. Ita sua prouidētia Deus naturæ peruer- sitatem refrænāt, ne in actum erumpat: sed non purgat intus.

Infantia, Aut Ethnici, vitio & virtute præditi, confidentur: aut qui vir- tute excelluerūt naturam huma- nã bonitate non vacare, si exco- latur, ostendunt.

Vide Augu. l. 4. cōtra Iulian.

Resp. 1.

Animus mansit prauus.

Resp. 2.

Non sunt ista do- na communes na- turae doses, sed speciales Dei gratia.

2. Sam. 10. 6.

Quæ ab ambi- tiosis Ethnicis polluta sunt.

Iesa. 11. 3.

Psalm. 111. 10.

Et quamuis co- ram hominibus

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camil- lum parem Catilinæ faciamus, conuenit: aut in Camillo habe- bimus exemplū, naturam, si studio excolatur, bonitate nō pror- sus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt speciosæ dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendabiles videri, si in se æstimentur, sed quomodo naturalis probitatis erunt in ipso do- cumenta? Annon ad animum redeundum erit, & hæc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morū integritate præstitit, non deesse vtiq; naturæ ad virtutis studium facultatem. Quid autem si animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem sectatus sit? Et talē fuisse nō dubiū est, si animale illum hominē concedis. Quā mihi in hac par- te prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam, si in summa integritatis specie semper ad corruptionem ferri de- prehenditur? Ergo vel hominem à virtute non commendaue- ris, cuius vitia sub virtutis imagine imponunt: ira humanæ vo- luntati recti expetendi facultatem non tribuas, quantisper ipsa in sua peruerfitate defixa est. Quāquā hæc certissima est & fa- cillima huius quæstionis solutio: non esse istas communes na- turæ dotes, sed speciales Dei gratias, quas variè & ad certum modū profanis alioqui hominibus dispensat. Qua ratione, non formidamus in vulgari sermone hunc bene narum, illum pra- uæ naturæ dicere. Nec tamen vtrūque desinimus includere sub vniuersali humanæ prauitatis conditione: sed indicamus quid specialis gratiæ in alterū Dominus contulerit, quo alterum nō sit dignatus. Saulē præficere regno volens, quasi nouum homi- nem formauit. atque hæc ratio est cur Plato, ad Homericā fa- bulam alludens, Regum filios creari dicat aliqua singulari no- ta insigne: quia Deus humano generi consulere volens, sæpe quos ad imperium destinat, heroica natura instruit. atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum cele- brant historiæ. Idem & de priuatis hominibus censendum est. Sed quia vt præstantissimus quisque fuit, eum semper impulit sua ambitio (qua labe sædantur omnes virtutes, vt cor- ram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum est quicquid laude dignū apparet in hominibus profanis. Ad- de quod præcipua pars rectitudinis deficit vbi nullum est illu- strandæ Dei gloriæ studiū, quo vacui sunt omnes quos Spiritu suo non regenuit. Nec verò frustra dicitur apud Iesaiam, super Christum requiescere spiritum timoris Dei: quo docemur qui- cunque à Christo alieni sunt eosdem carere timore Dei, qui sapientiæ initium est. Quantum ad virtutes quæ inani specie

specie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud cæleste verò tribunal nullius erunt pretij ad iustitiam promerendam.

5 Quia igitur peccati seruitute viuēta detinetur voluntas, ad bonum commouere se non potest, nedum applicare. eiusmodi enim motus, conuersionis ad Deum principium est, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt se cōuertat, si conuersum velit. Vnde Propheta eodem capite, spirituales populi fidelis redemptionem describens, dicit redemptum de manu fortioris, nempe significans quàm arctis compedibus alligatus est peccator, quandiu à Domino desertus, sub iugo diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propensissima affectione ad peccandum & propendeat & festinet. siquidem non voluntate priuatus est homo, quum in hanc necessitatem se addixit, sed voluntatis sanitate. Neque verò ineptè Bernardus, qui velle nobis omnibus inesse docet: sed velle bonum, profectus: velle malum, defectus. Ideo simpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, gratiæ. Porrò quòd libertate abdicatam voluntatem dico necessitate in malum vel trahi vel duci: mirum est sicui videatur aspera locutio, quæ nec absonum habet quippiam, nec à sanctorum vsu aliena est. Offendit autem eos qui inter necessitatem & coactionem distinguere nesciunt. At si quis eos interroget, Annon Deus necessariò bonus sit: annon diabolus necessariò malus: quid respondeant? Sic enim connexa est Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis necessarium sit ipsum esse Deum, quàm bonum. Diabolus autem per lapsum sic à boni communionē alienatus est, vt nihil quàm malè agere possit. Quòd si quis sacrilegus obganniat, Deo parum laudis ex sua bonitate deberi, ad quam seruandam cogatur: cur non erit prompta responsio, Immensa eius bonitate fieri ne malè agere possit, non violenta impulsione? Ergo si liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quòd necesse est illum bene agere: si diabolus, qui non nisi malè agere potest, voluntate tantum peccat: quis hominem ideo minus voluntariè peccare dicet, quòd sit peccandi necessitati obnoxius? Hanc necessitatem quum vbique prædicet Augustinus, dum etiam inuidiosè Cælestij cauillo virgeretur, ne tum quidem afferere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum est vt esset homo cum peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate fecit necessitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modum loqui de necessaria peccati seruitute. Hæc igitur distinctionis summa obseruetur, hominem, vt vitiatum est ex lapsu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propensissima, non violenta coactione propriæ

sua habent laudem, nullius sunt pretij ad iustitiam promerendam coram Deo.

1ere. 31. 18. Porro, quandiu post lapsum voluntas in homine manserit voluntatis sanitas in eo non reperitur.

In peccati seruitutem enim necessarium, sed voluntariè insidit.

Necessitas à coactione distinguenda est.

Vid. Calvin. adu. Pighium.

Huius necessitatis veteres Theologi quidam meminerant.

Lib. de perf. iustit.

De nat. grat. & alibi.

Ser. super Can-
tica 8.

libidinis motu, non extraria coactione: qua tamen est naturæ prauitate, non posse nisi ad malum moueri & agi. Quod si verum est, peccandi certè necessitati subiaccere non obscurè exprimitur. Augustino subscribens Bernardus ita scribit, Solus homo inter animalia liber: & tamen intrerueniente peccato, patitur quandam vim & ipse: sed à voluntatè, non à natura, vt ne sic quidem ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntarium, etiam liberum. Et paulo post. Ita nescio quo prauo & mirò modo ipsa sibi voluntas peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit, vt nec necessitas (quum voluntaria sit) excusare valeat voluntatem, nec voluntas (quum sit illecta) excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria. Postea dicit nos premi iugo, non alio tamen quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis: idco pro seruitute esse miserabiles, pro voluntate inexcusabiles: quia voluntas, quum libera esset, seruum se peccati fecit. Tandem cõcludit, Ita anima mirò quodam & malo modo sub hac voluntaria quadam ac malè libera necessitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter necessitatem: libera, propter voluntatem: &, quod magis mirum magisque miserum est, ideo rea, quod libera: eoque ancilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc certè agnoscunt lectores nihil me nouum asserere, quod olim ex piorum omnium consensu prodidit Augustinus, & mille ferè annis postea in claustris monachorum retentum fuit. Lombardus autem quum necessitatem à coactione distinguere nesciret, pernicioso errori materiam dedit.

Quorum testi-
monia Lombardus
di ositantiam
damnat.

Remedium au-
tem, seu sanitas
humanae volun-
tatis, est conuer-
sio ad Deum.
Phil. 1. 6.

6 Ex opposito reputare operæpretium est quale sit diuinæ gratiæ remedium, quo naturæ vitiositas corrigitur ac sanatur. Nam quum Dominus in ope ferenda, quod nobis deest largiatur, vbi constiterit quale sit in nobis illius opus, quæ sit è conuerso nostra penuria, statim elucescet. Quum dicit Apostolus Philippensibus, se cõfidere quòd qui cœpit in ipsis opus bonū, perfecturus sit vsque in diem Iesu Christi: non dubium quin per boni operis principium, ipsam conuersionis originem, quæ est in voluntate, designet. Bonum itaque opus inchoat in nobis Deus, iustitiæ & amorem & desiderium & studium in cordibus nostris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda nostra flectendo, formando, dirigendo in iustitiam: perficit autè, ad perseverantiam nos confirmando. Nequis à Domino bonū inchoari tergiversetur, quòd voluntas, per se infirma, adiuuatur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas sibi relicta. Dabo, inquit, vobis cor nouum: spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Qui voluntatis humanæ

Non inchoata
tantummodo, sed
continuata etiã
& absoluta: ad
eo vt inchoatio,
perseuerantia &
consummatio so-
li Deo tribua-
tur.

Ezech. 36. 26.

infr-

infirmatatem dicit subsidio roborari, quò ad boni electionem efficaciter aspiret, quum trāsformari renouarique totam oporteat? Siqua est in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexum quemlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quod in eo imperfectum est suppleatur. Verùm si hac similitudine ostendere voluit nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: ne inter ipsum & nos partiamur quod sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti studium conuertit: aboletur quicquid est propriae nostræ voluntatis: quod in eius locum succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, nõ quatenus est voluntas: quia in hominis conuersione integrum manet quod primæ est nature: creari etiam nouam dico, non vt voluntas esse incipiat, sed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidũ à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei sumus, eodem Apostolo teste. Itaque alibi tradit non modò Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facillè colligitur quod dixi, quicquid boni est in voluntate, esse vnius gratiæ opus. Quo sensu alibi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neq; enim illic de vniuersali gubernatione differit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem asserit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsque Deum spiritualis vitæ authorem facit: quod idè aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo esse dicens in Christo: vbi apertè nouam creationem qua aboletur quod communis natura est, commendat. Subaudienda enim est inter Adam & Christum antithesis, quã alibi clarius explicat, vbi docet nos esse Dei facturam, creatos in Christo ad bona opera quæ præparat: it vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostram salutem: quia initium omnis boni fit à secunda creatione quam in Christo consequimur. Atqui si qua esset vel minima ex nobis facultas, aliqua etiã esset meriti portio. Verùm vt nos profus exinaniat, nihil promeritos esse ratiocinatur, quia in Christo conditi sumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquam in Psalmo dixit nos Dei esse figmentũ, ne qua fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipsi. de regeneratione eum loqui, qui principium est spiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuo pòst sequitur nos esse populũ eius, & gregem pascuorum eius. Videmus autem vt non contentus simpliciter salutis nostræ laudem Deo dedisse, disertè ab omni societate nos excludat: quasi diceret ne tantillum quidem restare homini in quo gloriatur, quia totum à Deo est.

*Id similitudine
cordis lapidei &
carnei ex Eze-
chiele petite
probat: deinde
Scriptura testi-
moniu.*

2. Cor. 3. 5.
Philip. 2. 13.

1. Cor. 12. 6.

Eph. 1. 1.

Eph. 2. 10.

Psal. 100. 3.

*Objectionū va-
riarum adu. su-
periorum doctri-
nam dilutio.*

*1. Voluntas qui-
dem à Deo con-
uertitur: sed præ-
parata habet
suas partes.*

*Resp. ex Augu-
stino.*

*Ad Bonif. e-
pist. 106.*

*Lib. 2. senten.
Dist. 25.*

2. Obiectio.

*Nec gratia sine
voluntate, nec
voluntas sine
gratia quicquā
potest.*

Serm. de inuēt.

S. Crucis.

*Resp. Ipsa gratia
operatur volun-
tatem. Dominus
anim præuenit
volentem ut ve-
lit: volentē sub-
sequitur ne fru-
stra velit.*

*Altera respon-
sio ex variis Au-
gustini locis col-
lecta.*

*Lib. 2. de remis-
sionibus peccat. c. 18.*

Io. 6. 45.

*Prioris respon-
sionis ad 2. obie-
ctionem confirma-
tio. Nulla volū-
tas reperitur ad-
iūs sancti viri (Augustinum dico) testimonio destitui, quam ex
bonum propensā,
nisi in electis.*

*Atqui electio-
nis causa ex-*

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suo pte ingenio auersam sola Domini virtute conuerti : sic tamen vt præparata, suas deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Augustinus, omne bonū opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate, quod non malè à sancto viro dictum præposterè huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citati, quàm in aliis locis clarè duo signari contendo : quòd & prauam nostram voluntatem corrigat Dominus, vel potius aboleat, & à seipso bonam submittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pedissequam appelles tibi permitto : sed quia reformata, opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti, pedissequa voluntate obsequatur. Idco non rectè à Chrysofomo scriptum est, Nec gratiam sine voluntate, nec voluntatē sine gratia quicquam posse operari. quasi verò non ipsam quoque voluntatem operetur gratia, sicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Augustini consiliū fuit, dū pedissequam gratiæ vocat humanā voluntatem, secundas quædam à gratia partes illi assignare in bono opere: sed quia hoc illi tantum propositum erat refellere pessimum Pelagij dogma, quòd primam salutis causam in hominis merito ponebat: quòd satis erat præsentī causæ, contendit, gratiam omni merito esse priorem: altera interim quæstione ommissa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dū dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: volentem subsequi ne frustra velit: ipsum boni operis in solidum facit auctorem. Quamquam clariores de hac re sunt eius sententiæ quàm vt longam argumentationem desiderent. Laborant, inquit, homines inuenire in nostra voluntate quod nostrum sit, & non ex Deo: & quomodo inueniri possit ignoro. Libro autem contra Pelagium & Cælestium primo, vbi dictum illud Christi interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, sic adiuuatur vt non solum quid faciendum sit sciat: sed quod sciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, sed per Spiritus gratiam, ita docet vt quòd quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat.

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam versamur: agedum, summam rei paucis ac aperitissimis tantum Scripturæ testimoniis probaram tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detortè perperam Scripturæ insimulet) ostendamus neque humani sancti viri (Augustinum dico) testimonio destitui, quam ex Scriptura desumptam asserimus veritatem. Nā neque expedire cenleo, vt quæ in sententiæ nostræ confirmationem adduci ex Scripturis possunt, ordine singula recenseantur: modò ex selectis-
simis

simis, quæ proferentur, via sternatur ad reliqua omnia, quæ par
sim leguntur intelligenda. neque rursus intempestiuè factum
iri si palàm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire, cui
plurimū authoritatis meritò defert piorum consensus. Certè
boni exordium non aliundè quàm à solo Deo esse facili & cer-
ta ratione liquet, neque enim voluntas reperietur ad bonum
propensa nisi in electis. Atqui electionis causa extra homines
quærenda est: vnde conficitur, rectam voluntatem non esse
homini à seipso, sed ex eodem beneplacito, quò ante mundi
creationem electi sumus, fluere. Accedit altera non absimilis
ratio. nam quum bene volendi & agendi principium sit, x fide,
videndum est vnde sit ipsa fides. Quum verò gratuitum esse Dei
donum clamet tota Scriptura, sequitur ex mera gratia esse vbi
velle bonū incipimus: qui ad malum toto animo sumus natura-
liter propensi. Ergo Dominus, vbi in populi sui conuersione
duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, aper-
tè testatur oportere aboleri quod ex nobis est, quod ad iusti-
tiam conuertamur: quicquid autem in eius locum subit, à sei-
pso esse. Neque id vno loco pronuntiat, dicit enim apud Iere-
miam, dabo eis cor vnum, & viam vnā, vt timeant me vniuer-
sis diebus. Paulo pòst, Timorem nominis mei dabo in cor eo-
rum, vt non recedant à me. Rursus apud Ezechielem, Dabo
eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo in visceribus eorum.
Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor car-
neum. Non posset euidentius sibi vindicare, nobis adimere,
quicquid est in voluntate nostra boni & recti, quàm dum con-
uersionem nostram, creationē noui Spiritus & noui cordis esse
testatur. sequitur enim semper, & ex voluntate nostra nihil pro-
dire boni donec reformata fuerit: & post reformationem, qua-
tenus bona est, à Deo esse, non à nobis.

9 Sic & preces sanctorum compositæ leguntur. Inclinet
cor nostrum ad se Dominus, dicebat Solomo, vt seruemus
mandata sua. Pervicaciam cordis nostri ostendit quod in Le-
gis diuinæ rebellionem naturaliter exulcet, nisi flectatur. Idem
& in Psalmo habetur. Inclina cor meū ad testimonia tua. Sem-
per enim notanda est antithesis inter peruersum cordis motum
quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua in ob-
sequium cogitur. David autem quum se directrice gratia ad
tempus orbatum fuisse sentiens, Deum rogat vt cor mundum
in se creet, Spiritum rectum innouet in suis visceribus, annon-
omnes cordis sui partes impuritate refertas agnoscit, & spiri-
tum obliqua prauitate contortum? munditiem autem quam
flagitat, Dei creaturam vocando, an non totam illi acceptam
refert? Siquis excipiat, preces ipsam signum esse pii san-
ctique affectus, prompta est solutio, quamuis iam aliqua ex

tra homines quæ
renda est. Vnde
conficitur, recta
voluntatem ex
Dei beneplacito,
vt & electionē
nostram, fluere.
Altera confir-
matio. Bene vo-
lendi & agendi
principium est ex
fide. At fides est
donum Dei. Se-
quatur ex mera
gratia esse vbi
velle bonum in-
cipimus, ad ma-
lum natura pro-
pensi.

Tertia confir-
matio testimo-
nii Scripturæ.
Ierem. 32. 19.

Ezech. 11. 19.

Quarta confir-
matio.

Preces sanctorum
sanctorum
quibus in a col-
liguntur axio-
mata.

1. Dominum non
ita preparare
hominem, vt po-
stea ex se ipso
aliquid boni a-
gat: sed vt illius
tantum censea-
tur quod recti a-
morem concipit
voluntas, quod
in eius studium
inclinatur, quod
ad eius sectandā
conatum incita-
tur & mouetur.

1. Reg. 8. 58.
Psal. 119. 36.
Psal. 51. 12.

2. *Quod electio, quod conatus non satisfiunt, sed ad effectum usque procedunt.* Io. 15. 1.

3. *Quod homo in illis constanter pergit & ad finem usque perseverat.*

parte respiciisset David, cōferre tamen priorem statum cum illa tristi rursus quā expertus erat. Personam ergo hominis à Deo alienati suscipiens, merito sibi dari petit quæcunque electis suis in regeneratione confert Deus. Itaque mortuo similis, optat se iterum creari, ut ex mancipio Satanæ, fiat Spiritus sancti organum. Mira sanè & portetosa superbæ nostræ libido. Nihil severius Dominus exigit quàm ut religiosissimè suum sabbathum obseruenius, quiescèdo scilicet ab operibus nostris: à nobis verò nihil magis agrè impetratur, quàm ut operibus nostris valere iussis, Dei operibus iustū locum cedamus. Nisi obstaret recordia, satis luculentū testimonium reddidit gratis suis Christus ne malignè supprimerentur. Ego sum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola est. Sicut palmes non potest fructum ferre à seipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. Si non aliter per nos fructificamus, quā reuulsus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non est amplius quærendum quæ sit naturæ nostræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua est ista cōclusio, Sine me nihil potestis facere. Non dicit nos esse infirmiores quàm qui nobis sufficiamus: sed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatis opinionem excludit. Si in Christo insiti fructificamus instar vitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cælesti, tū à solis fomento vegetationis ducit energiam: nihil in bono opere restare nobis video, si Deo illibatum seruamus quod suum est. Nequicquam obtēditur friuola argutia, succum: iam inclusum esse in palmitate, & vim proferēdi fructus: ideòque non omnia sumere à terra vel à prima radice, quia aliquid suū conferat. Neque enim aliud vult Christus, quàm nos aridū & nihil esse lignum ubi sumus ab eo separati, quia seorsum nulla sit in nobis bene agendi facultas, sicut alibi quoque inquit, Omnis arbor quam nō plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apostolus totam illi summam transcribit in loco iam citato, Deus est, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere. Prior pars operis boni, est volūtas: altera, validus in exequēdo conatus: vtriusque author est Deus. Ergo Domino surripimus siquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu. Si diceretur Deus opem ferre infirmæ voluntati, nobis non nihil relinquere: sed quum dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum est locatur. Porrò quoniam carnis nostræ pondere bona etiānum voluntas obruitur, ne emergat: subiunxit, eluctandis eius pugnæ difficultatibus, conatus constantiam ad effectum usque administrari. Siquidem nec aliter constare posset quod alibi docet, vnicum esse Deum qui efficit omnia in omnibus, ubi totum spiritualis vitæ cursum comprehendenti antè docuimus. Qua ratione David postquam vias Dei

3. *Obiectio. Responsio.*

Mat. 15. 13.
Altera responsio.
Phil. 2. 13.

2. Cor. 12. 6.
Tertia responsio.

Secl. 6.
Psal. 86. 11.

sibi patefieri precatus est, vt ambulet in ei⁹ veritate, mox adiūgit. Vnias cor meū ad timendū nomen tuū. Quibus verbis significat, etiā qui probè affecti sunt, tot esse distractionibus obnoxios vt facillè euanescent vel effluant nisi ad constantiam firmentur. Qua ratiōne alibi, postquā gressus suos dirigi ad seruandū Dei sermonē precatus est, robur quoq; ad bellandū sibi dari postulat: Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniquitas. Hunc itaq; in modū & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius sit, quod recti amorē concipit voluntas, quod in eius studium inclinatur, quod ad eius sectādi conatū incitatur & mouetur: deinde quod electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremò, quod homo in illis constanter pergit, & in finem vsque perseuerat.

Psal. 119. 133.

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis seculis traditum est & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: sed illam efficaciter afficiendo, Illud ergo toties à Chrysofomo repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volentē trahit: quo insinuat Dominum porrecta tantum manu expectare an suo auxilio iuari nobis adlubescat. Talē fuisse hominis adhuc stantis conditionem concedimus vt potuerit ad alterutram partem inclinare: sed quum suo exemplo docuerit quā miserum sit liberum arbitrium, nisi Deus in nobis & veit & possit: quid fiet nobis si ad eum modulum suā gratiā nobis impertitur? Imò nos ipsi eā obscuramus & extenuamus nostra ingratitude. Non enim docet Apostolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiā si acceptemus: sed ipsum velle in nobis efficere: quod non aliud est nisi Dominum suo Spiritu cor nostrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in possessione sua, regnare. Nec verò per Ezechielem promittit se daturum electis Spiritum nouum hoc tantum sine vt in præceptis suis ambulare possint, sed vt re ipsa ambulent. Neque secus accipi sententia Christi potest, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quā vt efficacem à seipsa Dei gratiā doceat: quemadmodum & Augustinus contendit. Qua gratia nō quoslibet promiscuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgò iactatur illud (nisi fallor) Occamicum, eā nemini denegari facienti quod in se est. Docendi quidē sunt homines, expositā esse Dei benignitatem omnibus, sine exceptione, qui eam quærunt: sed quum ij demum quærere incipiant quibus cælestis gratia aspirauit, nec hæc saltem portiuncula de eius laude decerpēda erat. Hæc est sanè electorum prærogatiua, vt per spiritum Dei regenerati, ipsius ductu agantur ac gubernentur. Quare meritò Augustinus tamen eos deridet, qui aliquas volendi partes sibi arrogat, quā reprehendit alios qui putat promiscuè dari omnib. quod speciale est, gratuitæ electio-
nis testimoniū: Cōmunis (inquit) omnib. est natura, nō gratia:

4. Obiectio.

Responsio

Confirmatio responsionis multiplici Scriptura & Augustini testimonio munita.

Ezech. 11. 19.
& 36. 27.

Ioa. 6. 45.

Libr. de præd. sanct.

De verbis Apost. post. Sermo. 11.

vitreum acumen appellans quod mera vanitate splendet vbi ad omnes generaliter extenditur, quod Deus quibus vult confert. Alibi autem, Quomodo venisti? credendo. Time ne dum tibi arrogas quod inuenta sit à te via iusta, pereas de via iusta. Veni, inquis, libero arbitrio: voluntate propria veni. Quid turgescis? vis nosse quòd & hoc præstitum est tibi? Ipsum audi vocantem. Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Et citra controuersiam elicitur ex Iohannis verbis, sic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, vt inflexibili affectu sequantur. **Qui** ex Deo genitus est (inquit) non potest peccare: quia semen Dei in ipso manet. Nam medium quem Sophistæ imaginantur motum, cui obsequi vel quem repellere liberum sit, apertè excludi videmus vbi asseritur efficax ad perseuerandum constantia.

Ioan. 6. 4.

1. Ioan. 3. 9.

Perseuerantia quoque non à nobis, sed à Deo est.
Obiectio.

II De perseuerantia nihilo magis dubium futurum erat quin habenda esset pro gratuito Dei dono, nisi inualuisset pessimus error, pro hominum merito hanc dispensari, prout se vnusquisque non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniam inde natus est quòd putabant in manu nostra esse respicere vel accipere oblatam Dei gratiam, hac opinione explosa ille quoque sponte sua corrui. Quanquam hic bifariam erratur. nam præterquam quòd nostram erga primam gratiam gratitudinem legitimamque vsum posterioribus remunerari docent. addunt etiam, nō iam solam gratiam in nobis operari, sed esse tantum nobis cooperatricem. De priore sic habendum est, Dominum, dum in dies locupletat, & nouis suæ gratiæ dotibus cumulat seruos suos, quia opus quod in illis cœpit, gratum acceptumque habet, in illis inuenire quod maioribus gratiis prosequatur. Atque huc pertinent sententiæ illæ, Habenti dabitur. Item, Euge serue bone: quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam. Sed hic duo sunt cauenda, ne aut remunerari dicatur posterioribus gratiis legitimus vsum primæ gratiæ, ac si homo sua ipsius industria redderet gratiam Dei efficacem: aut sic remuneratio cœseatur vt desinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam esse fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vsi fuerint superioribus gratiis, vt eo maioribus posthac adaugeantur: sed illum quoque vsum à Domino esse dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire. ac sinistrè non minus quam infeliciter tritam illam distinctionem vsurpant, operantis gratiæ & cooperantis. Hac quidem vsum est Augustinus, sed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem esse gratiam, sed fortiri nomen pro diuerso modo effectus. Vnde sequitur, eum non partiri inter Deum & nos, ac si ex proprio vtriusque motu esset mutua cōcurrentia: sed gratiæ

multipli-

Responsio.
Duplex error huius obiectio- nis.

Prioris refutatio.
Matth. 25. 21.
23. & 29.
Luc. 19. 17. & 26.

Cautio duplex hic adhibenda.

Distinctionis de gratia operante & cooperante consideratio.

multiplicationem notare. Quò pertinet quod alibi dicit, *mul-* Enchiri. ad
ta Dei dona præcedere bonam hominis voluntatem, inter quæ Laur. cap. 32.
est & ipsa. Vnde sequitur; nihil reliquū facere quod ipsa sibi ar-
roget. Quod & Paulus nominatim expressit. Nam quū dixisset, Phil. 2. 13.
Deū esse qui efficit in nobis & velle & perficere, cōtinuò sub-
didit vtrunque facere pro bona voluntate: hac dictione gratui-
tam esse benignitatem indicans. Ad id autē quod dicere solent *Posterioris est*
postquam primæ gratiæ locum dedimus, iam conatus nostros *roris ex 6. obie-*
subsequenti gratiæ cooperari, respondeo: Si intelligant nos, ex *ctione nascentis*
quo semel Domini virtute in iustitiæ obsequiū edomiti sumus, *refutatio.*
vltrò pergere, & propensos esse ad sequendam gratiæ actionē,
nihil reciamo. Est enim certissimum, vbi gratia Dei regnat, ta-
lem esse obsequendi prōptitudinem. Vnde id tamen nisi quòd
Spiritus Dei vbiq; sibi cōsentiens, quam principio generauit
obedienciæ affectionem, ad perseverandi constantiam fouet &
confirmat? At si hominem à seipso sumere volunt vnde gratiæ
Dei collaborer, pestilentissimè hallucinantur.

12 Atque huc falsò per inscitiam torquetur illud Apostoli, *7. Obiectio est*
Plus omnibus iis laboraui: non ego, sed gratia Dei mecum. Sic *distinctio illa*
enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat *de gratia coope-*
quòd se præferret omnibus, id quidē corrigere, laudem ad Dei *rante deducta;*
gratiam referendo: sed ita vt se gratiæ cooperarium vocet. Ad *1. Cor. 15. 10.*
hanc festucam mirum est tot nō malos altoqui homines impe- *Responsio*
gisse. Non enim gratiam Dominicam laborasse scribit Apo-
stolus, vt se cōsortem laboris faciat: quin potius totam laboris
laudem vni gratiæ transcribit, ista correctione, Nō ego, ait, sum
is qui laboraui, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem
eos loquutionis ambiguitas: sed magis præpostera versio, in qua
vis Græci articuli prætermittitur: Nā si ad verbum reddas, nō
dicit gratiam sibi fuisse cooperatricem: sed gratiam quæ sibi ad
erat, omnium fuisse effectricem. Atque id non obscure, licet *Confirmatio A.*
breuiter, docet Augustinus, quum ita loquitur, Præcedit volun- *gustini or Ber-*
tas bona hominis multa Dei dona, sed non omnia. Quæ autem *nardi testimonio*
præcedit ipsa, in eis & ipsa est. Sequitur deinde ratio: quia scri- *roborata.*
ptum sit, Misericordia eius præuenit me. Et, Misericordia eius *Pl. 59. II.*
subsequetur me: nolentem præuenit, vt velit, volentem subse- *Pl. 23. 6.*
quitur, ne frustra velit. Cui consentit Bernardus, Ecclesiam ita *Ser. 2. in Cant.*
loquentem inducens, Trahe quodammodo inuitam vt facias
voluntariam: trahe torpentem vt reddas currentem.

13 Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne *Postrema capitis*
ætatis nostræ Pelagiani, hoc est Sorbonici sophistæ totam vetu- *pars, qua proba-*
statem nobis aduersam pro suo more criminantur: in quo scili- *tur ex multis lo-*
cet patrem suum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim *cis eandem fuisse*
arenam ipse Augustinus protractus est. Libro de correptione & *Augustini senten-*
gratia ad Valentinum fufus executur, quod breuiter, eius ta- *tiam: nempe*
non offerri tan-

inim à Deo gra- men verbis referam, Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse
nam, quæ libe- datam si vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate cōcupiscen-
ra cuiusque e- tiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet: sed nō vel-
lectione aut re- le vt posset: nobis & velle dari & posse. Primā fuisse libertatem,
iciatur aut re- posse non peccare: nostram multo maiorem, non posse peccare.
spuatur: scilicet Ac ne de futura post immortalitatē perfectione loqui putetur
ipsam esse, quæ in (sicuti perperam Lombardus eō trahit) scrupulum hunc paulo
corde & electio- post eximit. Tantūm quippe, inquit, Spiritu sancto accenditur
nem & volun- voluntas sanctorum: vt ideo possint quia sic volunt: deo velint,
tatem formet. quia Deus operatur vt sic velint. Nam si in tāta infirmitate, in

Cap. 2.

Lib. 2. distin.

25.

2. Cor. 12. 9.

qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet,
 ipis relinquatur volūtas sua, vt adiutorio Dei possint, si velint,
 nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes, infir-
 mitate voluntas ipsa succumberet, ideoque perseverare non
 possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt
 gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur, ideo-
 que quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copio-
 sius quomodo corda nostra Dei afficientis necessariò sequatur
 motum: ac dicit quidem Dominum homines suis voluntatibus
 trahere, sed quas ipse operatus est. Habemus nunc Augustini
 ore testatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tā-
 tum à Domino gratiam, quæ libera cuiusque electione aut re-
 cipiatur, aut respuatur: sed ipsam esse, quæ in corde & electio-
 nem & voluntatem formet: vt quicquid deinde sequitur boni
 operis, fructus sit ipsius ac effectus, nec aliam habeat sibi obse-
 quentem voluntatem nisi quam fecit. Sunt enim eius quoque
 verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus non nisi gra-
 tiam facere.

3 Obiectio, Au-
 gustinum Augu-
 stinum opponens, a-
 liti: eiusdem
 Theologi testimo-
 nium explicata.
 Apist. 125. 106.

14 Quod autem aibi dicit, non tolli gratia voluntatem, sed
 ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: signi-
 ficat tantūm hominem non ita trahi vt sine motu cordis, quasi
 extraneo impulsu feratur: sed intus sic affici vt ex corde obse-
 quatur. Specialiter gratuitoque electis dari, in hūc modum ad
 Bonifacium scribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei
 gratiam: & quibus datur, neque secundum merita operū dari,
 neque secundum merita voluntatis, sed gratuita gratia: quibus
 non datur, scimus iusto Dei iudicio, non dari. Ac in eadem epi-
 stola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meri-
 tis subsequenter gratiam reddi putat: quia primam gratiā non
 respuendo, se dignos præstiterint. Vult enim Pelagium fateri,
 nobis gratiam necessariā esse ad singulas actiones, neque ope-
 ribus retribui, quò sit verè gratia. Sed breuiore summa compre-
 hendi res nō potest quàm ex octauo capite libri ad Valentinū,
 de correptione & gratia: vbi primūm docet, Quòd humana vo-
 luntas non libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatē:

Summa doctri-
 na Augustini de
 libero arbitrio.

Quòd

Quòd per eandem gratiam impresso delectationis affectu ad perpetuatatem cōformetur: Quòd insuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquam excidat: deserente, protinus corruat. Quòd gratuita Domini misericordia, & ad bonum conuertatur: & conuersa in ipso perseueret. Quòd voluntatis humanæ directio in bonum, & post directionē constantia, ex sola Dei voluntate pendeat, non vllò suo merito. Ita hominiale relinquitur liberum arbitrium (si appellare ita libet) quale alibi scribit, quòd ne cad Deum conuerti, nec in Deo persistere, nisi per gratiam, possit: à gratia valeat quicquid valet.

Epist. 46.

CAPVT IIII.

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

Tres sunt huius capituli præcipuæ partes.

1. An aliquid in malis actionibus & quantum Deo tribuendum sit, diabolo item & homini, sect. 1. 2. 3. 4. & 5.
2. In rebus mediis quantum Deo tribuendum, & quantum homini relinquendum sit, sect. 6.
3. Durum obiectionum, quæ in hac disputatione occurrunt, solutio, sect. 7. 8. & 9.

HOMINEM peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coercionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret eum, dum necessariò peccat, nihilo tamen minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in seruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus, expediendum restat: tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat fessoris nutum expectanti: Deum ac diabolum, fessoribus. Si Deus illi infidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus fessor, compositè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compescit: petulantiam luxuriàmque contercet, peruicaciam retundit, in rectam viam deducit, quod si eam diabolus occupauit, instar solidi ac petulantis fessoris peritiam rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociàmque instigat. *Qua similitudine, quando*

Quarta huius capituli cum tertio connexio, ex qua præsens quæstio oritur. Alio respectu hæc tractauit li. 1. c. 18. ubi videtur de sect. 2. Item lib. adu. Libertinos, c. 15. & 16.

Ab Augustino similitudine boni & mali fessorum illustrata. In Psal. 31. & 33. meminit Dei fessoris.

*Responsio ad
questionem dia-
boli respectu.* melior non occurrit, in præsentia cõtenti erimus. Imperio igitur diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur subiaceretur vt inde agitetur, non significat ipsam reluctantem ac restitantiem ad obsequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iussa nostra dominij iure cogimus) sed Satanæ præstigijs fascinatam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessariò præbere. Nam quos Spiritus sui regimine nõ dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Quare Apostolus deum huius sæculi excæcasse mentes infidelibus exitio destinatis ait, ne cernant lumen Euangelij. Et alio loco, ipsum operare in filiis contumacibus. Excæcatio impiorum, & quæcunque inde sequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc est, peccatum) residet.

2. Cor. 4. 4.

Eph. 2. 2.

*Respectu Dei,
& hominum
Exemplum, in
Iob historia.
Iob. 1.*

*Dei opus ab opere
Satanæ & ho-
minis impij di-
stinguitur.
1. Consilio, seu
fine agendi.
2. Modo.*

*Quomodo Satan
agat in reprobis.*

*Quomodo item
Deus in iisdem
agat.*

2 Longè est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo sit calamitas à Chaldæis sancto Iob illata. Chaldæi, interemtis eius pastoribus, gregem hostiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palàm extat, neque in eo opere cessat Satan, à quo totum id prouenire narrat historia. Ipse autem Iob Domini opus in eo recognoscit, quem dicit sibi abstulisse quæ crepta erât per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem auctoritatem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei cõsortio, vel Deum mali auctorem prædicemus? Facile, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modum. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consilijs diuersitas opus iam valde distinguit. In mundo non minus est discriminis. Satanæ affligendum seruum suum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandum id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniâque membra scelere obstringunt ac contaminant: Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum suum, hoc est nequitia, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quòd Satan ipse (instrumentum quò sit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hic vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt sustententur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa speciali actione tantùm loquor quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari, videmus non esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit vt illic inculcata Dei iustitia

reli-

reluceat, Satane hominifq; nequitia cū suo opprobrio se prodar.

3 Veteres religiosius interdum simplicem quoque veritatis confessionem in hac parte reformidant: quod verentur ne impietati fenestrā de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam sobrietatem vt exosculor, ita minimè periculofum iudico si simpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est: quem admodum vbi dicit indurationem & excacationē non ad operationem Dei, sed ad præscientiam spectare. At istas argutias non recipiunt tot Scripturæ loquutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præscientiam interuenire clarè ostendunt. Et Augustinus ipse libro contra Iulianū §. longa oratione contendit, non permissiois tantum aut patientiæ diuinæ esse peccata, sed etiam potentia, vt sic priora peccata puniātur. Similiter quod de permissione afferunt, dilutius est quàm vt subsistat. Sæpissimè excacare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda verte-
res, inclinare, impellere, vt alibi fusius docui. Id quale sit, nequaquam explicatur, si confugitur ad præscientiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri. Siquidem quum sublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas superfit: quum ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: quum cessante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: ritè excacare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatē, quod ad exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam, & consilia eorum destinat quò visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moses Schon regem transitum non dedisse populo, quia indurauerat Deus Spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem consilij mox subiungit, Vt daret eum in manus nostras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obstinatio cordis, diuina fuit ad ruinam præparatio.

4 Secūdum priorem rationem istud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à senioribus. Aufert cor ab iis qui præfunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementasti nos Domine, indurasti cor nostrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicat potius quales Deus homines faciat deserendo, quàm qualiter opus in ipsis suum peragat. At sunt alia testimonia quæ vltra procedunt: qualia sunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Postea dicit se aggrauasse cor illius, & roborasse. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quòd obstinatione pectus eius obfirmandum Satana mandauit. vnde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex Ægypto: prodeunt obuiā infesti regionis

Obiectio, ex ueribus desumpta, ad præscientiam aut permissionem Dei, non autem ad eas actiones esse referendas.
Lib. de Prædest. & gratia.
Responsio, ostendens Deum indurare, excacare reprobos, &c.
Lib. 1. c. 18.
Idque duplici ratione. 1. eos deserendo.
2. *Eos Satana tradendo, ut male pereant.*
Deut. 2. 30.
Scriptura illustra dicta que utranque rationem confirmant, & superiorem illam. de iudicio Dei præscientia & permissione obiectionem diluunt.
Ezech. 7. 26.
Psal. 107. 40.
Iob. 12. 20.
Iesa. 63. 17.
Exo. 4. 21. & 17. 3.
Exo. 10. 1.
Exo. 3. 19.

Deut. 2. 30.
Pl. 105. 25.

incolæ. vnde excitati? Moses certè populo assererat Dominum fuisse qui corda eorum reprobasset. Propheta verò eandem historiam recitans, dicit ipsum vertisse corda eorum vt odio haberent populum suum. Iam dicere non possis destitutos Domini consilio impegisse. Nam si roborantur & vertuntur, destinatio inflectuntur ad ipsum. Adhæc, quoties in populi transgressiones vindicare illi placuit, quomodo opus suum in reprobis adimpleuit? vt videat efficaciam agendi penes ipsum fuisse, illos ministerium duntaxat præbuisse. Quare nunc libito suo euocaturum se illos minabatur: nunc instar lagenæ sibi fore ad irretiendos: nunc mallei instar, ad feriendos Israelitas. Sed præcipuè tum declarauit quàm non sit otiosus in illis, dum Sennacherib securim vocat, quæ ad secandum manu sua & destinata fuit & impacta. Non malè alicubi Augustinus ira desinit, quòd ipsi peccant, eorum esse: quòd peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est diuidentis.

Iesa. 5. 26. & 7.
18.

Ezech. 12. 13. &
17. 20.

Iere. 50. 23.

Iesa. 10. 15.

Augu. de Præ-
dest. sanct.

1. Sam. 6. 14. &

18. 10. & 29. 9.

Alia confirmatio, ex Augustino sumpta.

Necessaria superioris responsionis correctio seu explicatio, quæ ad reprobos instigandos Satanae ministerium, ex Sauli historia & Apostoli testimonio, semper intercedere probatur: tum ab omni nequitia Deum manere immunem ostendit.

2. Thess. 2. 10.

Lib. 1. c. 16. 17.

18.

5 Porro Satanae ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia sua eos destinat, vel ex vno loco satis constiterit. Dicitur enim sapius in Samuele, quòd Saulem aut raptauerit aut dimiserit spiritus Domini malus, & spiritus malus à Domino. Ad Spiritum sanctum id referre nefas est. Spiritus ergo impurus, Dei spiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiamque respondet, instrumentum magis ipsius in agendo, quàm à seipso author. Simul addendum est quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac seductionis immitti, vt credant mendacio qui veritati non paruerunt. Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impij molitur. Ille, mala instrumenta, quæ sub manu habet & versare quolibet potest, seruire iustitiæ suæ facit. Hi, prout mali sunt, nequitiam ingenij prauitate conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maiestatem, tum præcidendam impiis tergiuersationem pertinent, in capite De prouidentia iam exposita sunt. Hic enim breuiter propositum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare.

Quo ad res medias. Deus ita operatur in cordibus hominum, vt quoties viam vult facere sua prouidentia, voluntates nostras pro suo libitu stectat & verset.

6 In actionibus autem quæ nec iustæ per se, nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis quàm spiritualem vitam spectant, quàm libertatem obtineat homo, etsi supra attingimus, nondum tamè explicatum est. Nonnulli in talibus liberam ei electionem concesserunt, magis vt arbitror, quòd de re non magni momenti dilceptare nolebant quàm quòd asserere pro certo vellent illud ipsum quod concedunt. Ego, etsi eos qui nullas esse ad iustitiam vires tenent, quod in primis ad salutem cognitu necessarium est tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partem negligen-

gligendam, vt nouerimus specialis esse gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re nostra est: quoties eò voluntas inclinatur: rursus quoties & mens & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc se protendit diuinæ prouidentię vis, non modò vt rerum euentus succedant quemadmodum expedire prospexerit: sed vt voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarum administrationem, nihil dubitabimus eatenus sub humano arbitrio sitas esse: verum si aures tot testimoniis præbemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipsum speciali Dei motioni subiicere nos cogent. Quis Ægyptiorum voluntates Israelitis conciliavit vt pretiosissima quæque vasa illis commodatò darent? Nunquam eò animum ipsi suapte sponte induxissent. Eigo eorum animi Domino magis suberant quàm à seipsis regebantur. Nec sanè Iacob nisi persuasus esset Deum, prout visum est, hominibus induere diuersos affectus, dixisset de filio Ioseph (quem profanum esse quempiam Ægyptium putabat) Det vobis Deus inuenire misericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Ecclesia in Psalmo fatetur, quum eius misereri voluit Deus, inausu facta ad clementiam ab ipso fuisse crudelium Gentium corda. Rursus quum exarsit in ira Saul vt se ad bellum accingeret, causa exprimitur, quòd eum impulerit spiritus Dei. Quis animum Absoloni auertit ab amplexando consilio Achitophel, quòd esse vice oraculi solebat? Quis flexit Rehabeam, vt iuuenili consilio persuaderetur? Quis Gentes magnæ prius audaciæ perterruit ad Israelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri confessa est meretrix Rahab. Quis rursus metu & formidine deiecit Israelis corda, nisi qui in Lege minatus est se daturum illis cor pauidum?

7 Excipiet quispiam, esse hæc singularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuersa debeant. Ego verò dico, sufficienter us probat: quòd contendo Deum, quoties viam facere vult suæ prouidentię, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionem quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minimè perplexis iudicium & mens sæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flaccescit: rursus in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium: in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior superit: Atque ita interpretor quòd ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat; Dominus facit vtrunque. Non enim mihi de creatione loqui videtur, sed peculiari functionis gratia. Quum verò scribit, Dominum cor Regis, quasi riuos aquarum, in

Nec ita libera est in his rebus arbitrij nostri electio quum eius libertati arbitrium Dei dominetur.

Exo. 11. 3.

Varia exempla, quæ hanc doctrinam confirmant.

G. n. 43. 14.

Psal. 106. 46.

1. Sam. 11. 6.

2. Sam. 17. 14.

1. Reg. 12. 10.

Ios. 2. 9.

Leuit. 26. 36.

Obiectio, exempla hæc regulam non constituunt.

Deut. 28. 62.

Responsio, experientia omnium hominum testimonio fulta.

Item perspicuis scripturæ testimoniis.

Prou. 20. 12.

Prou. 21. 1.

Deinde Augustini dicto. De grat. & lib. arbit. ad Valent. c. 10.

manu sua tenere & inclinare quocumque voluerit: sub vna precepto specie totum genus comprehendit. Si cuius enim voluntas omni subiectione soluta est, id iuris regie voluntati maxime competit, quæ in alias quodammodo regnum exercet, quod si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hac de re insignis extat Augustini sententia. Scriptura, si diligenter inspiciatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos & vitam dirigit æternam: verum illas quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quod voluerit, quando voluerit, faciat inclinari vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas, occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

Quoniam nonnulli aduersus errorem de libero arbitrio pugnares, ab euentu rerum sumunt argumentum: id quomodo sit intelligendum explicat.

8 Hic meminerint lectores ab euentu rerum non esse æstimandam humani arbitrij facultatem, quod imperiti quidam præposterè facere solent. Ex eo enim pulchrè & ingeniosè sibi videntur humanam voluntatem conuincere seruitutis, quod ne summis quidem monarchis omnia ex sententia fluant. Atque facultas ista de qua loquimur, intra hominem consideranda est. non ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrij disputatione non hoc quæritur, an homini quacumque animo deliberarit perficere & exequi per externa impedimèta liceat: sed an in re qualibet liberam habeat & iudicii electionem, & voluntatis affectionem, quæ vtraque si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrij Attilius Regulus erit, angustiis dolii aculeati inclusus, quàm Augustus Cæsar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

CAPVT V.

Obiectionum refutatio qua pro defensione liberi arbitrij afferri solent.

Has obiectiones ad 3. præcipua capita refert.

- 1 Quattuor abiurda, quæ ab aduersariis adu. orthodoxam de humani arbitrij seruitute doctrinam conficta sunt, proponit ac refellit, sect. 1. 2. 3. 4. & 5.
- 2 Scripturæ testimonia, quibus abutuntur ut errorem conitent, ad quinque classes reuocata, explicat, à sect. 6. ad 16.
- 3 Quinque alia singularia loca, pro liberi arbitrij defensione, citata interpretatur, sect. 16. 17. 18. & 19.

Absurda ab aduersariis conficta primùm refellit. Deinde Scripturæ testimonia explicat.

DE humani arbitrij seruitute satis dictum videri posset, nisi qui fallæ libertatis opinione præcipitare ipsum conantur, suas ex aduerso quasdam rationes obtenderent ad sententiam nostram oppugnan-

pugnandam. Congerunt primò absurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem: postea Scripturæ testimoniis cum ea congreduuntur.

1. *Absurdum, à Pelagio mutatum.*

Vtraque machinas ordine retundemus. Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam definit esse peccatū: si voluntariū est, ergo vitari potest. Hæc Pelagij quoque arma erant ad impetendum Augustinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægruari, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd necessarium est: nego rursum, consequi quod inferunt, evitabile esse, quia voluntariū sit.

Responsio, per negationem.

Siquis enim disceptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudiciū subterfugere, quoniam aliter non potuerit: habet paratam responsionem quam alibi attulimus, non ex creatione esse, sed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil vel-

Confirmatio responsionis.

le possunt nisi malum. Vnde enim ista quam improbi libenter prætexerent impotentia, nisi quod Adam vtrò se diaboli tyrannidi addidit? Hinc ergo vitiositas, cuius vinculis tenemur constricti, quòd primus homo defecit à suo opifice. Huius defectio-

nis si meritò rei tenentur vniuersi homines, ne se necessitate excusatos putent, in qua ipsa luculentissimam habent damnationis suæ causam. Atque hoc supra clarè explicui: & in di-

abolo ipso exemplum proposui, vnde pateret non minus voluntariè peccare qui necessariò peccat: sicuti rursum in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis sit à bono, non definit tamè

Ser. 81. in Cantica.

voluntas esse: quod idem idem Bernardus quoque scitè docet, nos ideo inferiores esse, quòd voluntaria est necessitas: quæ tamen nos sibi addictos ita cõstringit, vt serui simus peccati, sicuti antè retulimus. Secundū ratiocinationis membrū vitiosū est:

quia à volūtario perperā trāsilit ad liberū: nos autè supra euicimus, volūtariè fieri quòd liberæ tamè electioni non subiaceat.

2 Subiiciunt, nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur. Hoc argumentū, etsi Aristotelicum est, fateor tamen à Chrystomo & Hieronymo alicubi vsurpatū. Pelagianis tamè fuisse familiare nec ipse Hieronymus dissimulat, ac ipsorum etiam verba refert: Quod si

2. *Alterum absurdum, ex Aristotele & Pelagio desumptum, in epist. ad Ctesiphon. & Dial.*

gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos qui non laboramus. coronabitur. De pœnis respondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberòne iudicio an seruili, modò voluntaria cupiditate peccetur: præsertim quū inde peccator arguatur homo, quia est sub seruitute peccati? Quantum ad iustitiæ præmia, magna verò absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius quàm propriis meritis de-

Responsio, per distinctionem.

pendere, Quoties hoc apud Augustinū recurrit. Non merita nostra Deum coronare, sed sua donā: præmia autem vocari, non

Confirmatio responsionis. Augustinè testimonium citata.

quæ meritis nostris debeantur, sed quæ gratiis iam collatis retribuantur? Acute sanè hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis si non ex liberi arbitrij fonte prodeunt: sed quòd istud tantopere dissentaneum ducunt, longè aberrat. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere, quod ita nefas confiteri putant: quemadmodum ubi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ sunt? Quando ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donat indebitam gratiam. Si vis esse alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata sunt tua: merita autem, Dei: Supplicium tibi debetur: & quò præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Eodem sensu alibi non gratiam ex merito, sed meritum ex gratia esse docet. Ac paulò pòst concludit Deum suis donis merita omnia præcedere, vt inde eliciat sua merita, & prorsus gratis dare, quia nihil inuenit vnde saluet. Sed quò d longiorem catalogum texere necesse est, quomò subinde tales sententiæ in eius scriptis recurrant? Atqui melius etiamnum hoc errore liberabit eos Apostolus, si audiant quò ex principio sanctorum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iustificauit: quos iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo teste Apottoio, coronantur fideles? Quia domini misericordia non tua industria & electi sunt & vocati & iustificati. Faceat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita si liberum non itabit arbitrium. Stultissimum enim est ab eo absterri ac refugere quò nos Scriptura vocat. Si omnia accepisti, ait, quid gloriaris, quasi non acceperis? Vides ob id ipsùm libero arbitrio ad mere eum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamen vt inexhausta & multiplex est Dei beneficentia a liberalitas, quas gratias in nos confert, quia nostras facit, perinde ac nostras virtutes remuneratur.

In Psal. 31.

In Psal. 70.

Epist. 52.

De verb. Apo.
Scr. 15.

Altera confir-
matio, Apostoli
authoritate suj-
fulta.

Rom. 8. 29.

2. Tim. 4. 3.

1. Cor. 4. 7.

3. Tertium ab
surdū, ex Chry-
sostomi verbu
colledum.

Homil. 22. in
Genes.

Lib. 4. c. 4.

Responso, per
negationem.

3 Addunt quod ex Chrysofomo sumptum videri potest, Quod si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiusdem naturæ participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abest ab eo quicumque est scriptor ille operis, De vocatione Gentiu, qui sub Ambrosij nomine circumfertur, dum ratiocinatur, ne nimen vnquam à fide fuisse recessurum nisi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum est tantos viros sibi excidisse. Quomodo enim Chrysofomo in mentem non venit electionem Dei esse quæ inter homines sic discernat? Nos quidem concedere minimè formidamus, quod Paulus magna contentione asserit, omnes simul prauos esse & malitiæ deditos: sed cū illo

illo subiicimus, Dei misericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo laboremus naturaliter omnes, soli illi conualefcunt quibus medicam manum admouere Domino placuit. Alij, quos iusto iudicio prætermittit, in sua putredine tabescunt, donec absumantur. Nec aliunde est quòd alij ad finem perseverant, alij in cepto cursu prolabantur. Si quidem & ipsa perseverantia donum Dei est, quod non omnibus promiscuè largitur, sed quibus visum est impertit. Si causa differentie requiritur, cur alij constanter perseverent, alij instabilitate deficiant, non alia nobis constat, nisi quòd illos tua virtute roboratos sustinet Dominus, ne pereant: his, quòd sint inconstantie documenta, non eandem virtutem administrat.

4 Instant præterea, frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionum usum, ridiculas esse obiurgationes nisi sit penes peccatorem parere. Similia olim quum obiectarentur Augustino, libellum De correptione & gratia scribere coactus fuit. Vbi etsi copiosè illa diluit, ad hanc tamen summam aduersarios reuocat. *O homo*, in præceptione cognosce quid debeas agere: in correctione cognosce tuo te vitio non habere: in oratione cognosce unde accipias quod vis habere. Eiusdem ferè argumenti est liber De Spiritu & litera, vbi Deum Legis suæ præcepta non humanis viribus metiri docet, verum vbi iussit quod rectum est, gratis dare implendi facultatem suis electis. Nec verò hæc res longæ disceptationis est. Primùm non solumus in hac causa, sed Christus & omnes Apostoli. Viderint isti quomodo superiores euadant in certamine, quod cum talibus antagonistis suscipiunt. Christus, qui testatur nos sine se nihil posse, an ideo minus reprehendit & castigat eos qui extra seipsum malè agebant? an ideo minus exhortatur vt quisq; bonis operibus incumbat? Paulus quàm seuerè in Corinthios inuehitur ob charitatis neglectum? Iisdem tamen demùm charitatè à Domino dari flagitat. Testatur in epistola ad Romanos, non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei: non desinit tamen postea & admonere & hortari & corrèpere. Cur nõ ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus exigendo quæ solus ipse dare potest: ea castigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonet vt parcat iis quorum in manu non est velle aut currere, nisi præcunte Dei misericordia, quæ nunc ipsos destituit? Quasi verò non optimo doctrinæ suæ ratio Domino constet, quæ in promptu se offert religiosus quærentibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quantum per se efficiant ad animum immutandum, indicat Paulus dum scribit, neq; qui plantat esse aliquid, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat, solum efficaciter agere. Sic Mosen seuerè videmus Legis præcepta sancire,

4. Quartum absurdum à Pelagianis olim obiectum.

Responsio per negationem, ex Augustini operibus collecta.

Confirmatio responsionis, testimonio Christi illustrata.

Ioan. 15. 5.

Et Pauli Apostoli.

Rom. 9. 36.

Alterà responsio, quæ usum exhortationum demonstrat.

1. Cor. 3. 7

& Prophetas acriter instare, & minari transgressoribus: quum tamen fateamur tunc sapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse corda circumcidere, & pro lapideis dare carnea: Legem suam inscribere visceribus: denique animas innouando, facere vt efficax sit doctrina.

Tertia responsio, qua secundam suis explicat, superiorum respectu. 5 Quorsum ergo exhortationes? nempe si ab impijs obstinato corde spernuntur, in testimonium illis futuræ sunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum conscientiam verberant ac feriunt: quia vtcunque irrideat proteruissimus quisque, improbare tamen non potest. Sed quid faciat miser homuncio, inquires, quando cordis mollities, quæ ad obedientiam necessaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiuersatur, quum duritiam nulli nisi sibi ipsi imputare queat? Itaque impij libenter eas eludere parati, si liceat, velint, nolint, earum virtute prosternuntur. Præcipua autem utilitas erga fideles consideranda est: in quibus vt omnia per Spiritum suum agit Dominus, ita verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat. Stet ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia sitam esse, secundum illud Prophetæ dictum, Dabo illis cor nouum vt in illis ambulent. Atqui excipies, Cur iam admonentur officij sui, ac non potius sinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus sollicitantur, quando festinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur castigantur si quando à via deflexerunt, quando necessaria carnis infirmitate lapsi sunt? O homo, qui es qui legem imponas Deo? Si ad recipiendam hanc ipsam gratiam, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationem vult nos præparari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel sugilles? Si nihil exhortationes reprehensionisque apud pios aliud proficerent nisi vt peccati redarguerent, essent eo ipso reputandæ non prorsus inutiles. Nunc, quum agente intus Spiritu, ad inflammandum boni desiderium, ad discutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contra autem, ad odium tædiûmque generandum plurimum valeant: quis audeat superfluas cauillari? Siquis clariorem desiderat responsionem, sic habeat. Bifariam Deus in electis suis operatur: intus, per Spiritum: extrâ per verbum. Spiritu, mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem cultûmque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam excitat. Vtroque manus suæ efficaciam pro dispensationis suæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis destinat, etsi non in eorum correctionem, in alium tamen vsum valere facit: quo & in præsens conscientiæ testimonio vrgeantur, & in iudicij diem magis reddantur inexcusabiles. Sic

Christi

Christus, quanuis pronuntiet neminem ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venire postquam à Patre audierint, & didicerint: non tamen ipse doctoris munus negligit, sed voce sua sedulò inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus non otiosam esse doctrinam, quia illis odor est mortis in mortem, suavis tamen odor Deo.

6 In cõgerendis Scripturæ testimoniis valde sunt laboriosi: idque sedulò faciunt, vt quoniam pondere nequeunt, numero saltem nos adobruant. Sed quemadmodum in præliis, vbi ad manus ventū est, imbellis multitudo, quantūlibet pōpæ & ostentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimū erit illos cum sua turbadificere. Quia enim in paucissimos scopos coeūt loci omnes quibus aduersum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint, compluribus vna responsione satisfiet: singulis dissoluendis incumbere necesse non erit. Præcipuū robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi probatum sit, his præstari posse necessariò consequatur. Ergo singula percurrunt & ex illis viriū nostrarū modum meriuntur. Aut enim (inquiunt) illud it nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam, castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum immunditiam, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam, & similia interdicit: aut eantum requirit quæ sunt in nostra potestate. Porro omnia ferè quæ accumulunt præcepta, in tres species distinguere licet. Aliqua primam ad Deum conversionem exigunt: alia simpliciter de Legis obseruatione loquuntur: alia perseuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere differamus, tū descendemus ad formas ipsas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu esse cœpit, & nonnullam speciem habet: sed à rudissima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt si dicatur Legis obseruationem esse impossibilem, validissimo scilicet argumento insistant, frustra aliàs datam esse Legem. Perinde enim loquuntur ac si nusquam Paulus de Lege loquutus esset. Quid enim, quæso, ista sibi volunt, Legem propter transgressiones positam esse, Per Legem esse cognitionem peccati, Legem peccatum efficere, Subingressam esse vt abundaret delictum. an ad nostras vires limitandam fuisse, ne frustra daretur: Quin potius lōgè supra nos positā, quò impotentiam nostrā cõuinceret. Certè ex eiusdē definitione finis Legis ac cõplementū est charitas. Atqui dum ea Thessalonicèsum animos repleri optat, satis fatetur sine profectu in auribus nostris sonare Legē, nisi totam eius summam cordibus nostris Deus inspiret.

Prima classis argumentorum qua Neopelagiani ex Scriptura colligunt pro liberi arbitrii defensione.

1. Lex à nobis integritatem exigit: ergo aut Deus nobis illud, aut que sunt in nostra potestate requirit.

Responsio, per distinctionem triplicem præceptorum, de quibus primum in genere differit hac & sequenti scilicet.

Rom. 3. 20.

Ibid. 7. 7.

Galat. 3. 19.

Rom. 5. 20.

1. Tim. 1. 5.

1. Thess. 3. 12.

Argumentum autem illud de Lege in genere nihil inuat arbitrij liberi patronos.

Promissiones enim præceptis connexæ, nos in Deo gratia salutem inuenire probant.

Obiectio.

Lex uiuis hominibus data est. Responso, Augustini testimonio confirmata.

In Ench. ad Laurent. de gratia & lib. arbit. ca. 16. Hom. 29. in Iohan. Epist. 24.

Specialis consideratio triplicium præceptorum nihil inuat liberi arbitrij patronos.

Ioel. 2. 12.

Ier. 31. 18.

Deut. 10. 16.

Ibid. 30. 6.

Eze. 36. 26.

Ier. 31. 18. Lib.

de doctrin.

Christ. 3.

1. Neque præcepta, quæ conuer-

ſionem ad Deum

exigunt.

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ regulã, ad quam studia nostra componere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum sententiam descenderem. sed quum multiplicem Legis vsu diligenter ac perspicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit. Quantum præsentis causæ refert, simulac quid agendum sit nobis præscripsit, obediendi virtutem à Dei bonitate esse docet: idèoque ad preces inuitat quibus eam nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium, nulla promissio, têtandæ essent vires an ad respondendum imperio sufficerent: sed quum simul promissiones connectantur quæ in diuinæ gratiæ auxilio non modo subsidium, sed totã virtutem nobis esse sitam clamãt, illæ satis superque testantur nos profus ineptos, nedũ impares obseruandæ Legis esse. Quare ne amplius ista virium nostrarũ cum Legis præceptis proportio vrgeatur, ac si Dominus quam in Lege daturus erat iustitiæ regulam ad modulum nostræ imbecillitatis exegisset, magis ex promissionibus reputandum quàm simus ipsi à nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) verisimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem destinasse? Neque id quispiam persuadere molitur, Non enim aut impii taxa sunt aut stipites, dum aduersari Deo suas libidines per Legem edocti, suo ipsorum testimonio rei fiunt: aut pii, dum suæ impotentiae admoniti, ad gratiam confugiunt. Quod pertinent istæ solennes Augustini sententiæ, Iubet Deus quæ nõ possumus, vt nonerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorum utilitas, si libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat: imo idèò Lex imperat, vt impetret fides quod imperatum erat per Legem: imò fidem ipsam exigit à nobis Deus, & non inuenit quod exigat, nisi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit.

8 Id, recenſendis tribus præceptorum formis quas superius attigimus, clarius cernetur. Iubet sæpius Dominus tũ in Lege, tum in Prophetis, vt ad se conuertamur. At succinit ex aduerso Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam, &c. Iubet vt præputia cordis nostri circumcidamus. At per Moſen denuntiat, istam circumſionem manu sua fieri. Cordis nouitatem passim requirit: sed alibi à se dari testatur. Quod autem promittit Deus, vt Augustinus ait, non facimus ipsi per arbitrium vel naturam: sed facit ipse per gratiam. Atque hæc obseruatio est quam idem ipse inter regulas Ticonii quinto loco enumerat, vt bene distinguamus inter Legem & promissiones, vel inter manda-

ta & gratiam. Eant nunc qui ex præceptis colligunt ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam percipiant, per quam præcepta ipsa adimplentur. Secundi generis præcepta simplicia sunt, quibus Deum colere, eius voluntati seruire & adhærere, eius placita obseruare, eius doctrinam sequi iubemur. Sed innumerati sunt loci qui testificentur illius esse donum, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei permanerent. Sed vnde illa constantiæ virtus petenda sit, alio loco idem Paulus tradit. Quod superest (inquit) fratres, sitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne contristemus Spiritum Dei, quo ob signati sumus in diem redemptionis nostræ. Sed quod illic exigit, quia præstari ab hominibus non poterat, Thessalonicensibus à Domino imprecatur, ne pe vt dignos habeat vos vocatione sua sancta, & impleat bonum omne propositum bonitatis suæ, opusque fidei in illis. Eodem modo in secunda ad Corinthios epistola, de elemosynis tractans, bonam & piam eorum voluntatem sapius commendat: paulo post tamen gratias agit Deo, qui posuit in corde Titi vt exhortationem susciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præstare Titus potuit nisi quatenus suggessit Deus, quomodo alii ad agendum voluntarii fuissent, nisi Deo ipso corda eorum dirigente?

9 Cauillantur hæc omnia testimonia astutiores: quia nihil impediæ quominus ipsi conferamus nostras vires, & infirmis conatibus Deus suppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis, vbi conuersionis nostræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Quales nobis suppetias Dominus ferat, supra demonstratum est, neque hic opus est repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, frustra implendæ Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando constat omnibus Dei præceptis adimplendis & necessariam esse gratiam Legislatoris, & nobis promissam, quia inde patet, saltem plus à nobis exigi quam sine us soluendo. Nec verò vllis cauillis dilui potest illud Ieremiæ, irritum fuisse pactum Dei percussum cum veteri populo, quia literale tantum erat: non aliter autem sanciri quam vbi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format. Neque eorum errori astipulatur sententia illa. Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Siquidem illic Dei conuersio notatur, non qua cor nostrum ad respiciendum renouat, sed qua se beneuolum ac propitium, rerum prosperitate testatur: quemadmodum rebus aduersis offensionem interdum indicat. Quoniam igitur multis miseriarum & calamitatum formis vexatus populus, auersum à se Deum querebatur:

2. Neque præcepta, que simpliciter de Legis obseruatione loquuntur.

Act. 13. 43.

2. Neque præcepta, que in Dei gratia nos persequerare iubent.

Ephes. 6. 10.

Ibid. 4. 30.

2. Thess. 1. 11.

2. Cor. II. 16.

Instantia adæ. Superiorem considerationem.

Zach. 1. 5.

Sec. 7. 8.

Responsio.

Confirmatio rationis ex Ieremiæ.

Ier. 31. 32.

Alia instantia solutio.

respondet non futuram illis suam benignitatem si ad vitam rectitudinem, & ad seipsum, qui est iustitiae exemplar, redeant. Perperam ergo detorquetur locus, dum eò trahitur ut opus conversionis videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eo brevius perstrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

Vide cap. 2.
sect. 27. cap. 7.
& 8. sect. 2. 3.

*Secunda classis
argumentorum
pro libero arbitrio,
ex Dei promissionibus.*

Amos 5. 14.

Ier. 4. 1.

Isa. 1.

Deut. 28. 1.

Leuit. 26. 3.

2. Irritæ sunt

Dei promissiones,

quibus beneficia

nobis cum qua-

rentibus pollice-

tur. si nostrum nõ

fit illa stabilire

vel irrita face-

re.

Responsio, quæ

vsus harum

promissionum: er-

ga pios & im-

pios ostendit, &

repugnantiam

ab aduersariis

consilium conci-

liat.

io Secundus argumentorum ordo superiori finitimus est. Allegant promissiones quibus Dominus cum voluntate nostra pacificatur: quales sunt, *Quærite bonitatem & non malitiam, & viuetis.* Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutum est. Item, *Si abstuleris abominationes tuas à facie mea, non expellèris: si audieris vocem Ichouæ Dei tui, & facias & custodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelsores cunctis Gentibus terræ.* Et reliquæ similes. Importunè & per ludibriũ, quæ Dominus in promissionibus offert beneficia, voluntati nostræ delegari putant, nisi nostrum sit illa vel stabilire, vel irrita facere. Et sane rem istam facundis querimoniis amplificare promptum est: nos crudeliter à Domino illudi, quum benignitatem suam à voluntate nostra pendere denuntiat, si voluntas ipsa nostri iuris non est. Egregiam verò fore hanc liberalitatẽ Dei, si beneficia sua ita nobis exponat, ne fruendi vlla sit facultas. miram promissionum certitudinem, quæ ut nunquam impleantur, à re impossibili dependeant. De promissionibus eiusmodi quæ conditionem habent appositam, alibi dicemus: ut palam futurum sit, in earum impossibili complemento nihil esse absurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia sua demerendã inuitat, quos nouit esse prorsus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxta & impiis offeratur promissiones, suũ apud virosque vsus habent. Quemadmodum præceptis impiorum conscientias pungit Deus, ne suauiter nimium in peccatis deliciantur, nulla iudiciorum suorum memoria: ita in promissionibus quodammodo eos attestatur quàm indigni sint sua benignitate. Quis enim æquissimũ & conuenientissimum esse neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur: maiestatis autem suæ contemptores pro sua seueritate vlcisci? Ritè ergo & ordine agit Deus, dum impiis peccati compedibus deuinctis, hanc legem in promissionibus dicit, tum demum sua beneficia percepturos si à prauitate discesserint: vel ob hoc solum, ut intelligant se ab iis meritò excludi quæ veris Dei cultoribus debentur. Rursum, quia modis omnibus ad implorandã suam gratiam fideles extimulare studet, nequaquã erit absõnũ, si quod illũ multo cum fructu præceptis agere erga eos ostendimus, id quoque promissionibus tentet. De voluntate Dei præceptis edocti, mi-

seriæ nostræ admonemur, qui sic ab illa toto pectore diffidemus: simul instigamur ad inuocandū eius Spiritum, per quē in rectam viā dirigamur. sed quia præceptis ignauia nostra nō satis acuitur, subduntur promissiones, quæ dulcedine quadā ad eorū amorē nos alliciant. Quo autem maiore tenemur iustitię desiderio, eo simus ad quærendam Dei gratiam feruentiores. Eni quomodo illis obtestationibus, Si volueritis, Si audieritis, neq; volendi audiendū: liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

II Habet & tertia classis multam cum illis affinitatem. Lo-
cos enim producunt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat stetit quominus ab indulgentia sua omnigenus bonorum receperit. Cuius generis sunt isti, Amalec & Chananeus ante vos sunt, quorū gladio corruetis: eo quod nolueritis acquiescere Domino. Quia vocaui vos, & non respondistis, faciam huic domui sicuti feci Silo. Item, Hæc gens nō audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: ideo proiecta est à Domino. Item, Quia indurastis cor vestrum, & noluitis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquit, quomodo aduersus eos congruerent quibus extemplo respondere liceat, Nobis verò prosperitas cordi erat, aduersa timebamus: quod autem illius adipsiscendæ, horum vitandorum causa, Domino nō parauimus, nec vocem eius auscultauimus, eo factum est quia peccati dominationi obnoxii: liberum non fuit. Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit nostræ potestatis: Sed omissa necessitatis obtentu in quo infirmum est ac futile patrocinium, rogo possintne culpam deprecari. Nam si culpæ alicuius tenentur conuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum perueritate factum esse quominus suæ clementiæ fructum sentiret. Respondent ergo, possintne inficiari causam contumaciæ, prauam suam voluntatem fuisse. Si mali fontem intra se reperiunt, quid vestigandis extraneis causis inhiant, ne sibi ipsi fuisse exitij auctores videantur? Quod si verum est suo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & vltionibus castigari, magna ratio est cur istas exprobrationes ex ore Dei audiant: ut si obstinatè in vitiis pergant, discant in calamitatibus suam potius nequitiam accusare & detestari, quàm Deum iniquæ sœuitiæ insimulare: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capiti (quorum meritò miseros se ac perditos vident) in viam redeant, ac id ipsum seriâ confessione agnoscant quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vltum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profecisse, ex solenni Danielis oratione constat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vltus exemplum intuemur in Iudæis, quibus suarum miseria-

Tertia Classis;
ex Dei exprobrationibus colligita.
Num. 14. 43.
Iere. 7. 13. & 38.
Ier. 32. 32i

3. Frustra nobis mala exprobrantur qua effugere nostra non fuit potestatis.

Responsio. Quia peccatores conscientia sentis damnati tenentur, merito exprobrationes ex Dei ore audiunt;

Præterea duplex usus harum exprobrationum est considerandus.
Ier. 7. 27.

rum causam enarrare Ieremias iubetur : quum tamen non aliter casurum esset quàm Dominus prædixerat. Loqueris ad eos omnia verba hæc, & non audient te : vocabis eos, & non respondebunt tibi. Quorsum igitur canebatur sùrdis? vt nolentes ac inuiti intelligerent verum esse quod audiebant : nefarium esse sacrilegium si malorum suorum culpam, quæ in ipsis residebat, Deo transcriberent. Paucis his solutionibus expedire te facillimè possis ab immensa testimoniorum congerie, quam ad erigendū liberi arbitrii simulachrū hostes gratiæ Dei struere solent, tã ex præceptis quàm ex obtestationibus aduersus Legis transgressores. Probrosè de Iudæis in Psalmo refertur, Generatio praua quæ non direxit cor suum, alio etiã Psalmo hortatur Propheta suæ ætatis homines, ne obdurent corda sua: nepe quia omnis cõtumaciæ culpa in hominum prauitate heret. sed stultè inde colligitur, cor in vtramque partē esse flexibile, cuius præparatio à Deo est. Dicit Propheta, Inclinaui cor meū ad obseruanda præcepta tua: nempe quia libenter & hilari animi propensione Deo se addixerat: neque tamen se inclinationis authorem esse iactat, quam in eodem Psalmo fatetur Dei esse donum. Itaque tenenda Pauli admonitio, dum fideles iubet operari salutem suã cum timore & tremore, quia Deus est qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis assignat, ne indulgeant carnis torpori: sed metū & sollicitudē præcipiens, sic eos humiliat, vt meminerint hoc ipsum quod agere iubentur, proprium esse Dei opus. quo disertè exprimit passiuè (vt ita loquor) agere fideles, quatenus è cælo suggeritur facultas, vt nihil sibi prorsus arrogent. Proinde dum nos hortatur Petrus vt subministremus in fide virtutem: non concedit nobis secundas partes quasi separatim quicquam agamus, sed tantū carnis pigritiem expergefacerit, qua plerunque suffocatur ipsa fides. Eodem spectat illud Pauli, Spiritum ne extinguatis, quia subinde obrepat fidelibus ignauia: nisi corrigatur. Si quis tamen inde inferat, in eorum esse arbitrio fouere oblatam lucem, facillè refutabitur eius inscitia, quia hæc ipsa sedulitas quã requirit Paulus, non nisi à Deo est. Nam & sæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus sibi vni consecrandi munus vindicet. Denique per concessionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex Iohannis verbis palam est, Quisquis ex Deo est, seruat scriptum. Vocem hanc arripiunt liberi arbitrii præcones, quasi partim Dei virtute, partim nostra seruemur: quasi verò hanc ipsam custodiam, cuius Apostolus meminit, non habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Christus vt nos à malo seruet, & scimus pios, dum aduersus Satanam militant, non aliis quàm Dei armis victoriam consequi. Itaq; Petrus vbi animas purificare iussit in obediētia veritatis,

Variorum Scri-
pturæ locorum
solutio ex priori-
bus responsioni-
bus colligenda.
Psal. 78. 8.
Psal. 95. 8.

Philip. 2. 12.

2. Pet. 1. 5.

1. Thess. 5. 19.

2. Cor. 7. 1.

1. Ioan. 5. 18.

Ioan. 7. 15.

1. Pet. 1. 22.

mox correctionis vice adit, per Spiritum. Denique quàm nihil sint omnes humanæ vires in certamine spiritali, breuiter ostendit Ioannes, quum tradit non posse peccare qui ex Deo geniti, sunt, quia semen Dei in illis manet ac rationem alibi red- dit, quòd fides nostra sit victoria quæ vincit mundum.

1. Ioan. 9. 3. &
5. 4.

12. Citatur tamen de Lege Moſis testimonium, quod solutioni nostræ valde aduersari videtur. Nam ille populum post Legē promulgatam, hunc in modum contestatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie non est occultū, neq; procul positum, neque in eo situm, sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud, Hæc certè si de nudis præceptis dicta intelligentur, fateor ad causam præsentem habere non parum momenti. Nam etsi eludere leuis operæ fuerit, quòd hinc non de obseruationis, sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamen scrupulum sic, quoque forsàn relinquerent.

Instantia ad superiorē solutionem, ex Moſe desumptæ.

Deut. 30. 11.

Dilutio Apostoli autoritate,

& firma demonstratione confirmata.

Verùm omnem nobis dubitationem eximit Apostolus, non ambiguus interpres, qui de Euangelij doctrina Moſen hinc loquutum esse affirmat. Quòd si quis refractarius contendat, violèter à Paulo detorta fuisse vt ad Euangelium trahi posset; quanquam impietate non carebit eius audacia, est tamen quo præter Apostoli autoritatem redarguatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moſes, vanissima confidentia populum instabat. Quid enim aliud quàm se præcipitassent, si Legis obseruationem aggressi forent suis viribus tanquã sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruandæ ista tam obuia facilitas, quando nullus nisi per exitiale præcipitium patet accessus? Proinde nihil certius est quàm Moſen his verbis misericordiæ fœdus comprehendisse, quòd vnà cum Legi exactione promulgauerat. Nam & paucis ante versibus docuerat, circuncidi manu Dei oportere corda nostra, vt ipsum diligamus. Ergo hanc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, sed in opeac præsidio Spiritus sancti posuit, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit. Quanquam nec de præceptis simpliciter intelligendus est locus, sed magis de promissionibus Euangelicis, quæ a deo comparandæ iustitiæ facultatem in nobis non stabiliunt vt eam prorsus euertant. Id reputans Paulus, non sub dura illa ardua & impossibili conditione salutem in Euangelio proponi, qua nobiscum Lex agit, (nempe vt ipsam ij demum assequantur qui mandata omnia impleuerint) sed facili, expedita, & expositi accessus hoc testimonio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad vindicandam humano arbitrio libertatem.

Rom. 10. 8.

Deut. 30. 8.

13. Obiectari solent & alij quidem loci quibus ostenditur Deū interdū, reducto gratiæ suæ subsidio, explorare homines, & expectare quorsum conuertant sua studia, qualiter est apud

Quarta classis, ex Dei exploratione & expectatione.

Ose. 5. 14.

4. Deus expectat an peccatores respiciant nec ne: ergo vtrumuis possunt.

Oseam, Vadam ad locum meum donec ponant in corde suo, & quærant faciem meam. Ridiculum (aiunt) erat, si consideraret Dominus an Israel faciem suam quæsiturus esset, nisi flexibiles fuissent animi, qui vtrouis suopte ingenio inclinare possent. Quasi ve: ò istud non sit in Prophetis vltatissimum, Deo speciem aspernantis ac proiicientis populum præ se ferre, donec vitâ in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduersarij elicent? Si volunt, populum à Deo derelictum conversione à seipso posse meditari, tota Scriptura reclamante id facient: si necessariam Dei gratiam ad conversione fatentur, quid nobiscum litigant? At necessariam ita cõcedunt vt suam homini velint seruata facultatem. Vnde id probant? certè non ex loco illo, neque similibus. aliud est enim secedere ab homine, & respicere quid sibi permissus relictusq; agat: aliud, vires eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicit quispiam, insinuant istæ formulæ? Respondeo, perinde valere ac si ita loqueretur Deus quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud cõtumacem hunc populum proficitur, subducam me paulisper, & eum afflicti tacitus sinam. Videbo an aliquando eum post longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abscedere autem Dominum procul, signat prophetiam submouere. Speculari ecquid facturi sint homines, significat tacitum & quasi se dissimulantem afflictionibus variis eos ad tempus exercere. Vtrumque facit quo nos magis humiliet. citius enim contunderemur rerum aduersarum flagellis quàm corrigemur, nisi Spiritu suo nos ad eã docilitatem componeret. Porro vbi Dominus infracta nostra peruicacia offensus & tanquam fatigatus, nos paulisper omittit (submoto scilicet verbo suo, in quo præsentiam quandam sui exhibere solet) & experimentum capit quid se absente facturi simus: inde falso colligitur, aliqua esse liberi arbitrij vires quas contempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoscendam nostram *idest* nos adigat.

Quinta classis argumentorum pro libero arbitrio ex perpetua loquendi ratione.

5 Bona & mala opera nostra dicuntur: ergo penes nos est utraque facere.

14 Pugnans etiam ex perpetua loquendi ratione, quæ tum in Scripturis, tum in hominum sermonibus observatur. si quidem bona opera nuncupantur nostra, & quod sanctum placitumque Domino est, non minus facere quàm peccata perpetrare dicimur. Quod si peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certè & in iustitiis aliquid nobis assignandum eadem ratione erit. Neque enim consentaneum esset rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, instar lapidum à Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, nostram tamen operam vel secundarias tenere partes illæ loquutiones indicat. Si vnum illud vrgeretur, bona opera nostra

Responso, per expositionem, qua neutram loquendi ratione pro liberi arbitrij patronis facere ostendit.

stra nuncupari, ego vicissim obiicerem, panem nuncupari nostrum quem nobis dari à Deo poscimus. Quid ex possessionis titulo percipient, quam Dei benignitate ac gratuito munere nostrum fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant absurditatem: aut ne pro ridiculo habeant quòd nostra vocantur bona opera in quibus nihil habemus proprium nisi ex Dei largitate. Atqui istud aliquanto est validius, quòd nos ipsos Deum colere, seruare iustitiam, obedire Legi, bonis operibus studere Scriptura sæpe affirmat. Hæc quum sint propria mentis & voluntatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & simul nobis tribui, nisi quædam esset studij nostri cum diuina virtute communis Instantia à simili.

catio? His tricis nullo labore nos exoluemus, si ritè modum reputemus quo in sanctis agit Spiritus Domini. Extranea est illa similitudo qua nos inuidiosè grauant. quis enim ita despicit vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neque verò quicquam simile consequitur ex nostra doctrina. In Responso.

naturales hominis facultates: referimus, approbare, respuere: velle, nolle: eniti, resistere: nempe approbare vanitatem, respuere solidum bonum: velle malum, nolle bonum. eniti ad nequitiam, resistere iustitiæ. Quid hic agit Dominus? Si eiusmodi prauitate vti vult tanquam iræ suæ instrumento, dirigit ac destinat quòd libuerit, vt per vitiosam manum bonum suum opus exequatur. Scelestum igitur hominem, qui Dei potentix sic seruit, dum libidini tantùm suæ obsequi studet, an cum saxo confereamus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec sensu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum sit discriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua est quæstio? Vbi regnū in illis suum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus sursum deorsum raptetur, pro naturæ inclinatione. per Spiritum suum cohibet: quo in sanctitatem ac iustitiam propendat, ad iustitiæ suæ regulam flectit, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus sui virtute stabilit ac confirmat. Qua ratione De corrup. & Augustinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agimus. Imò gra. c. 2. agis, & ageris: & tunc bene agis, si à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit, agentibus adiutor est, nomen adiutoris præscribit, quòd & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionē hominis non tolli Spiritus sancti motu, quia à natura est voluntas, quæ regitur vt ad bonum aspiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxiliij posse colligi nos etiam aliquid agere, nō conuenit ita accipere, quasi seorsum aliquid nobis tribuat: sed vt ne foueat in nobis ignauiam sic Dei actionem cum nostra conciliat vt velle sit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat, Nisi Deus nos adiuet, non modò vincere, sed neque pugnare poterimus.

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen sumitur vbi de regeneratione est sermo) esse Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam hominis voluntatem. Moderari non potest quin corrigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis esse, vt quod nostrum est aboleatur) simul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in solidum esse omnes quæ inde emanant actiones. Interim non negamus verissimum esse quod Augustinus docet, non destrui gratia voluntatem, sed magis reparari: quia vtrunque optimè constat: vt instaurari dicatur hominis voluntas, dum correcta vitiositate & peruersitate ad veram iustitiæ regulam dirigitur: & simul noua in homine voluntas dicatur creari, quia sic vitiosa corruptaque est, vt nouum penitus ingenium induere necesse habeat. Nihil iam obstat quominus ritè agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiam si nihil à seipsa conferat nostra voluntas quod ab eius gratia separetur. Ideoq; memoria tenendum quod alibi ex Augustino citauimus, frustra quosdam satagere vt in hominis voluntate quicquā boni proprium reperiant, quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrij virtute afferre student homines ad Dei gratiam, nihil aliud quam eius corruptio est: perinde ac si quis lutosa & amara aqua vinum dilueret. Et si autem quicquid in voluntate boni est, ex mero Spiritus instinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingeneratum est velle, non abs re ea agere dicimur quorum laudem sibi iure Deus vindicat. primum, quia nostrum est eius benignitatis quicquid operatur in nobis, modò non à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens, nostra voluntas, nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

Tertia & vltima pars capituli, singularia quædam loca excusanti.

v. Locus ex Mose desumptus. Genes. 4.7.

Responsio r. genum sensum proponens.

Altera responsio per dilemma.

16 Quæ præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multum faceissent negotij, quæ superiores modò solutiones probè imbibierint. Citat ex Genesi sententiam illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, ac si Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim superiorè peccati, si in eo perdomando laborare vellet. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum. Illic enim iniquitatem inuidiæ quam in fratrem Cain conceperat, arguere propositum est Deo, id facit duplici ratione: quòd frustra meditabatur scelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud què nullus est honor nisi iustitiæ: deinde quòd nimium ingratus esset ià accepto Dei beneficio, qui ne subiectum quidem suo imperio fratrem ferre possit. Verùm ne hanc interpretationem ideo videamur amplexari quòd altera nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquutū fuisse Deum. Si ita est, aut promittit hoc Dominus quod denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam

Iam inde probationem facultatis humanæ sequi iam demonstrauimus: si promittit, ubi promissionis complementum, quando peccato, cui dominari ipsum oportebat, Cain succubuit? Promissioni inclusam dicent tacitam conditionem, ac si diceretur victoriam reportaturum fuisse si certaret: sed quis recipiat istas ambages? Nam si ad peccatum refertur ista dominatio, nemo ambigat imperatiuam esse orationem, in qua non definitur quid possimus, sed quid vel supra potestatem debeamus. Quamquam & res ipsa & ratio Grammaticæ postulant, comparationem fieri Cain & Abelis, qua primogenitus frater minori posthabitus non fuisset nisi proprio scelere deterior.

17 Utuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse volentis, nec currentis, sed miserentis Dei: ex quo eliciunt, aliquid esse in voluntate & conatu, quod per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum, prospero successu non careat. Atqui si sobriè pensarent quæ illic causa tractetur à Paulo, ista sententia non ad eò inconsideratè abuterentur. Scio eos posse Origenem & Hieronymum citare suæ expositionis suffragatores: possem & illis vicissim Augustinum opponere: sed quid illi opinati sint nostra nihil refert, si constat quod voluerit Paulus. Illic docet, iis demum paratam esse salutem quos sua misericordia Dominus dignetur: ruina & interitum manere quoscunque non elegerit. Reproborum sortem sub Pharaonis exemplo demonstrauerat gratuita quoque electionis certitudinem Moysi testimonio confirmat, Miserebor cuius miserebor. Concludit, non esse volentis aut currentis, sed miserentis Dei, Quod si in hunc modum intelligatur, non sufficere voluntatem aut conatum, quia tantæ moli sint impares: parum conuenienter à Paulo dictum foret. Proinde apage istas argutiolas, Non est volentis neque currentis: ergo est aliqua voluntas, est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli, Non est voluntas, non est cursus quæ nobis viam ad salutem comparant: sola est hinc Domini misericordia. Non enim aliter hinc loquitur quàm ad Titum, ubi scribit apparuisse Dei bonitatem & humanitatem, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidem ipsi qui arguantur Paulum inuuisse aliquam esse voluntatem & aliquem cursum, quia negauerit esse volentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari concederent, aliqua nos bona opera fecisse, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatem nos assequutos. Quod si vitium in hac argumentatione perspiciunt, aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernent. Firma est etiam ratio illa qua nititur Augustinus, Si ideo dictum foret non esse volentis neque currentis, quia non sufficiat voluntas nec cursus: posse in contraria parte retorqueri, non esse Dei misericordiam, quia neque sola

2. *Locus, ex epist. ad Rom. c. 9. 16. Responso.*

Orige. lib. 7. in epistol. ad Romanos, Hieron. dial. 1. in Pelag.

Instantia dilutio.

Tit. 3. 1.

Alia dilutio ab absurdo.

Tertia, ex Augustino, epist. 107. ad Vitalè.

illa ageret. Quum hoc secundum sit absurdum, meritò concludit Augustinus, ideo esse hoc dictū, quia nulla sit hominis voluntas bona nisi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrunq; Deus efficit in nobis. Non minus incitè torquetur à quibusdam illud Pauli, Dei cooperarij sumus, quod ad solos ministros restringi minimè dubium est: cooperarios autem vocari non qui ex se quicquam afferant, sed quoniam eorum opera vitur Deus postquam idoneos reddidit, instruxitque necessariis dotibus.

3. Locus ex Apolo-
stolo, 1. Cor. 3. 9.
Responsio.

4. Locus ex Ec-
clesiast. cap. 15.
74.

Responsio.
Eccles. 7. 30.

Alia responsio
per distinctionē.

18 Ecclesiasticum producent, quem dubiæ authoritatē scriptorem esse non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure nostro nobis licet) quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem statim atque creatus fuit, relictū esse in manu cōsilij sui: data illi esse præcepta, quæ si seruariet, ab illis vicissim seruariet: ante hominem positam esse vitam & mortem, bonū & malum: quodecunq; voluerit, ei datum iri. Esto, acceperit homo à sua creatione facultatē adipiscendæ vitæ aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non est contradicere Salomoni qui asserit hominē rectum ab initio creatū esse, ipsum sibi ascivisse multas adinventiones: verū quia homo degenerando, & sui & bonorum omnium naufragium fecit, quidquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoq; Ecclesiastico (quicumque tandem sit) respōdeo. Si hominem vis instituire vt apud seipsum acquirendæ salutis facultatem quærat, tanti non est nobis tua authoritas, vt vel minimi præiudicij aduersus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem capere solet: ideòq; respōdes rectitudinem homini inditam fuisse quo ipsum exitij sibi causam esse appareat, libenter assentio, modò mihi rursus tecum hoc conveniat iis ornamentis quibus eum Dominus initio induerat. nunc sua culpa esse spoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.

5. Locus ex Luca
ca 10. 30.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam Christi de viatore, quem semiivium latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo calamitatem repræsentari generis humani, scio vulgarissimum esse omnibus pene scriptoribus. Inde argumentum sumunt nostri aduersarii, non ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominem quin superstites retineat honorū priorum reliquias: quandoquidē dicitur relictus esse semiivius. Vbi enim est illud vitæ dividuū nisi rectæ & rationis & volūtatis portio aliqua maneret? Primū, si nolum locū dare ipsorū allegoriæ, quid obsecro facturi sūt? nā prætergerma-

Responsio 1. Al-
legorica argu-
menta sunt in-
firma.

germanum orationis Domini sensum, à patribus excogitatum fuisse nihil dubium est. Allegoriæ ultra procedere non debent quàm præeuntem habent Scripturæ regulam: tantum abest vt fundandis vllis dogmatis per se sufficiant. Neque desunt rationes quibus possim, si lubeat totū hoc commentum conuellere: neque enim dimidiam homini vitam relinquit Dei verbum, sed penitus interiisse docet quantum ad beatæ vitæ rationem. Non semiuuios dicit sanatos Paulus, dum loquitur de nostra redemptione: sed cūm mortui essemus, suscitatos. non semiuuios in- clamat ad recipiendam Christi illuminationem, sed dormien- res & sepultos: nec secus Dominus ipse, dum horam venisse ait qua mortui ad vocem suam resurgant. Qua fronte leuem allu- sionem tot claris sententiis opponerent? Valeat tamen allegoria hæc pro certo testimonio: quid tamen à nobis extorquebunt: Semiuuius est homo: habet igitur aliquid saluum: nempe habet mentem intelligentiæ capacem, etiam si ad cælestem spiritua- lémque sapientiam non penetret: habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, vtcunque veram Dei rationem non assequatur. Sed quò ista recidunt? certè non efficiunt vt nobis illud Augustini, communibus etiam schola- rum suffragiis approbatum adimatur, Adempta esse homini post lapsum gratuita bona vnde salus dependet: naturalia verò corrupta pollutaque esse. Stet ergo nobis indubia ista veritas, quæ nullis machinamentis quate fieri potest, Mentem hominis sic alienatam prorsus à Dei iustitia, vt nihil non impium, con- tortum, scædum, impurum, flagitiosum concipiat, concupiscat, molietur, cor peccati veneno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum scætozem efflare queat. Quòd si quippiam in- terdum boni in speciem ostentant, mentem tamen semper hy- pocrisi & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori per- ueritate illigatum manere.

*Altera respon-
sio, quæ hunc lo-
cum per alia
magis perspicua
interpretatur.*

*Eph. 2. 5. 30. &
5. 14.
Iohan. 5. 25.*

*Tertia responsio
per concessionem.*

*Postrema, ex
Augustino sum-
pta.*

*Totius de libera
arbitrio tracta-
tionis conclusio
& summa.*

CAPVT VI.

Homini perduto quarendam in Christo redemptionem esse.

Partes huius capituli.

- 1 Doctrinæ de Christo Redemptore, semper ab ecclesia Dei perceptæ, vtilitas, sect. 1.
- 2 Christus, vtriusque fœderis Mediator, fidei piorum Israelitarum seu veteris populi fuit obiectum, vt ex sacrificiorum ritu, familiæ Abraha- mi electione, & Dauidis eiusque posterorum dignitate liquet, sect. 2.

3 Inde consolatio, robur, fiducia & spes piorum sub Lege, quos ad Christum cælestis Pater variis modis inuitavit, sect. 3. & 4.

Inutilis est cognitio Dei Creatoris, nisi succedat fides in Christum redemptorem.

Q V V M in Adæ persona perierit totum humanum genus, nobis ad eò nihil prodesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filij sui vnigeniti persona Redemptor appareat

Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro suo opere non agnoscit. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua differimus, cognitio, nisi succederet etiam fides, Deum in Christo Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam fœlicitatem fieret transitus. sed post defectiorem quocunque vertamus oculos, sursum & deorsum occurrit Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Etsi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conspectu patrem colligere non licet, vbi nos intus vrget conscientia, ostenditque iustam in peccato abdicationis causam esse, ne pro filiis nos censeat Deus vel reputet. Accedit & socordia & ingratitude: quia nec mentes nostræ, vt sunt excæcatæ, quid verum sit cernunt: & vt prauis sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cæli & terræ, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu sapienter Deum cognoscere decebat, sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi, quæ ob stultitiæ speciem incredulis fastidio est. Quamquam ergo humano ingenio non respondet prædicationis crucis, humiliter tamen amplecti oportet, si ad Deum opificem nostrum & factorem, à quo sumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum pater esse incipiat. Certè lapsam primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absque Mediatore: quia non de sua tantum ætate loquitur Christus, sed omnia secula comprehendit, quum dicit hanc esse vitam æternam, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quo fœdior est eorum socordia, qui cælum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura pallim docet vnicam esse ianuam qua in salutem ingredimur. Quòd si quis ad Euangelij promulgationem illud Christi dictum restringere velit, in promptu refutatio est, quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit

Ratio 1.

Ratio altera, testimonio Apostoli firmata. 1. Cor. 1. 21.

Conclusio.

Hac doctrina ab exordio mundi omnibus seculis tecum habuit inter Dei filios. Ioan. 17. 3. Ideo toto cælo aberrant, qui profanis & incredulis Christum nescientibus, cælum aperiant horumque prætextus scripturae testimonij reselluntur.

fuit ratio illa, non posse absque reconciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filij iræ. Iohan. 4. 21.

Huc adde quod respondit Christus mulieri Samaritanæ: Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & quilibet Gentium religiones falsitatis damnat, & rationem assignat, quia soli electo populo fuerit promissus Redemptor sub Lege. vnde sequitur, nullum vnquam Deo cultum placuisse nisi qui in Christum respeceret, Vnde etiam affirmat Paulus, Gentes omnes absque Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitam ab initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum mundum, ad fontem illum redire necesse est. atque ideo Christus, quatenus est propitiator, se vitam esse asserit: Et sanè non ad alios quàm Dei filios pertinet cælorum hæreditas. Filiorum autem loco & ordine censeri minimè consentaneum est qui non insiti sunt in corpus vnigeniti Filij. Et clarè testatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Christum expresso differere mihi nondum propositum est, in transcurso attigisse satis fuerit.

2 Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitium, nec spem gratiæ vnquã fecit absque Mediatore. Omitto sacrificia legis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à solo Christo peracta est, quærendam salutem esse. Hoc tantùm dico, beatum & scelicem Ecclesiæ statum semper in Christi persona fuisse fundatum. Nã etsi Deus totam Abrahæ sobolem in fœdere suo complexus est, prudenter tamen ratiocinetur Paulus, Christum propriè esse semen illud in quo benedicendæ erant omnes Gentes: quando scimus non omnes qui secundum carnem ex eo geniti sunt, reputatos fuisse in semine. Nam vt de Isinaele & aliis taceam, qui factum est vt ex duobus filiis Isaac, nempe Esau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in utero matris coniuncti essent, vno electo alter repudiaretur? Imò qui factum est vt primogenito reiecto, minor natu solus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite censeri Abrahæ semen: nec salutem promissam constare donec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant colligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendeat. Quod etsi non adedò claris verbis exprimitur apud Moysen, vulgò tamen piis omnibus fuisse notum satis apparet. Nam antequam Rex in populo creatus esset, iam Hanna Samuelis mater de piorū sclicitate differens, in suo cantico sic loquitur, Dabit robur Regi suo Deus, & exaltabit cornu Messiæ sui. Quibus verbis intelligit Deum Ecclesiæ suæ benedicturū. Cui etiã respondet oraculū quod paulo pòst

Ephes. 1. 12.

Iohan. 14.

Iohan. 1. 12.

Veteri autem Israelitarū populo Deus nunquam fuit propitius absque Mediatore Christo. Ratio. I. ex sacrificiis de prompta. Ratio altera ex summa Abrahæ electione petita. Gal. 3. 16.

Altera ratio, ex regia dignitatis in Dauidis familia stabilita consideratione collecta, illustratisque testimoniis confirmata. 1. Sam. 2. 10.

- subiicitur, Ambulabit sacerdos quem constituam coram Christo meo. Nec verò dubium est quin cælestis Pater in Dauide eiusque posteris conspici voluerit viuam Christi imaginem. Ideo pios ad Dei timorem hortari volens, iubet osculari Filiū: cui scilicet hæc Euāgelij sentētia respōdet, Qui nō honorat Filium, nō honorat Patrē. Itaque licet decē tribuum defectione collapsum fuerit regnum, sc̄dustamen quod pepigerat Deus in Dauide & eius successoribus, stare oportuit, sicut & per Prophetas loquutus est, Non scindam prorsus regnum propter Dauid seruum meum & propter Ierusalem quam elegi: sed filio tuo restabit tribus vna. vbi secundò & tertio idem repetitur. Disertè etiam adscribitur, Affligam semen Dauidis: sed non cunctis diebus. Aliquo postea temporis interuallo dictum est, Propter Dauid seruum suum dedit lucernam Deus in Ierusalem, vt suscitaret ei filium, & saluam tueretur Ierusalem. Iam quum res ad interitum vergerent, rursus dictum fuit, Noluit Deus dispergere Iehudah propter Dauid seruum suum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit summa, præteritis omnibus aliis, Dauidem vnū fuisse electum, in quo beneplacitum Dei resideret: sicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribū Iehudah, montem Sion quem dilexit: Elegit seruum suum Dauid, vt parceret Iacob populum suū, hæreditatem suam Israel. Denique sic Ecclesiam suam seruare voluit Deus, vt eius incolumitas & salus à capite illo penderet. Ideòque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi sui, robur salutum Christi sui. Et mox precationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: significans Ecclesiæ statum indiuiduo nexu cum Christi imperio coniunctum esse. Eodem sensu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugisse ad Dei opem, nisi quia delitescabant sub Regis præsidio, quod ex alio Psalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Iehouæ: vbi satis constat reuocari ad Christum fideles, vt se Dei manu saluos fore sperent. Eodem respicit alia precatio, vbi tota Ecclesia Dei misericordiam implorat, Sit manus tua super virum dexterae tuæ, super filium hominis quem conseruasti (vel aptasti) tibi. Nam etsi populi totius dissolutionem deplorat author Psalmi, tamen instaurationem flagitat in solo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vastata terra, & rebus in speciem perditis, Ecclesiæ eladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu spem fidelibus præciliam esse queritur. Christus, inquit, spiritus oris nostri captus est in peccatis nostris, cui diximus, In umbra tua viuemus inter Gentes. Hinc iam satis liquet, quia non potest Deus propitius

humano generi esse absque Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.

3 Porro ubi rebus afflictis solatium promittitur, maximè ubi describitur Ecclesię liberatio, fiducia & spei vexillū in Christo ipso præfigitur, Egressus est Deus in salutem populi sui cum Messia suo, inquit Habacuc. Et quoties de instauratione Ecclesię mentio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promissionem Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirum quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quò pertinet insigne illud responsum Iesaię. Quum enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de soluenda obsidione Hierosolymę & præsentī salute testatus fuerat, quasi ex abrupto transit ad Messiam, Ecce virgo concipiet ac pariet filium, obliquè significans quauis Rex & populus sua prauitate reiicerēt oblatam sibi promissionem, ac si data opera incumberent ad labefactandam Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quin suo tempore veniret Redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, ut Deum placabilem ostēderent, semper in mediū proferre illud Dauidis regnum vnde pendebat & redemptio & æterna salus. Sic Iesaias, Statuam vobiscum fœdus, misericordias Dauidis fideles. ecce testem dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter sperare poterant fideles, nisi teste illo interposito, Deū sibi fore exorabilem. Eodem modo Ieremias ut desperatos erigat, Ecce (inquit) dies veniunt quibus suscitabo Dauidi germen iustum, & tunc seruabitur Iuda, & Israel tutò habitabit. Ezechiel autem, Suscitabo super oves meas pastorem vnum, nempe Dauidem seruum meum. Ego Iehoua illis in Deum ero, & seruus meus Dauid in pastorem: & percutiam cū iis fœdus pacis. Item alibi, postquam de incredibili renouatione disseruit, Seruus (inquit) meus Dauid erit Rex eorum, & erit pastor vnus super omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipsis. Pauca ex multis delibo, quia tantū lectores volo admonitos, spem omnium piorum nō alibi vnquam fuisse repositam quā in Christo. Succinunt etiā alii omnes Prophetę, sicuti apud Oseam dicitur, Congregabuntur filii Iuda & filii Israel pariter, & ponent sibi caput vnum. quod postea clarius explicat. Reuertentur filii Israel, & inquirent Iehouam Deum suum & Dauidem Regem suum, Michas etiam, de populi reditu verba faciens, dicitur, Transibit Rex ante ipsos, & Iehoua in capite eorum. Sic Amos populi renouationem promittere volens, Suscitabo (inquit) in die illa tabernaculum Dauid quod collapsum est, & septiam interruptiones, & subuersiones erigam, nempe quia vnicum illud erat salutis vexillum, iterum in sublime emergere regiam gloriam in familia Dau-

Nec aliunde quam ex hoc ipso fonte in rebus afflictis aut solatium promissum est. aut fiducia & spei vexillum vnquam erectura.

Habac. 3. 13.

Confirmatio, ex variis selectisque Scriptura dictis.

Iesa. 7. 14.

Iesa. 55. 3.

Iere. 23. 6.

Ezech. 34. 23.

Ezech. 37. 25. 26.

Ose. 1. 11.

Mich. 2. 13.

Amos 9. 11.

Zac. 9. 9. *dis, quod in Christo impletum est. Itaque Zacharias, sicuti eius*
 Psal. 28. 8. *seculum Christi manifestationi propius erat, apertius exclamat, Lætare filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & seruat. Quod loco Psalmi antè citato respondet, Iehoua robur salutem Christi sui, serua Iehoua. vbi salus à capite ad totum corpus extenditur.*

Sic Iudæos docuit Dominus ut in Christum respicerent. 4 *His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petendæ causâ, rectâ oculos ad Christum conuerterent. Nec verò quâuis turpiter degenerassent, potuit tamen aboleri memoria generalis illius principii, Deum per manum Christi, sicuti Dauidi pollicitus fuerat, fore Ecclesiæ liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore gratuitum foedus quo Deus electos suos adoptauerat. Hinc factum est vt in ore puerorum personaret canticum illud quum Christus Hierosolimam paulò ante mortem ingressus est, Hosanna filio David. Vulgo enim notum ac celebre fuisse apparet atque ex communi vñu petitum quod canebant, vnicum sibi restare misericordiæ Dei pignus in aduentu redemptoris. Hac ratione Christus ipse discipulos, vt distinctè & perfectè credant Deo, iubet in se credere, Creditis in Deum, & in me credite, inquit. Et si enim propriè loquendo, à Christo fides ad Patrem conscendit, significat tamen eam, etiam si Deo innitur, paulatim euanescere nisi intercedat ipse medius qui eam in solida firmitate retineat: alio-*

quod illud vulgare dictum, Deum esse obiectum fidei, correctione seu interpretatione opus habet. *quod illud vulgare dictum sic admitto, Deum esse fidei obiectum vt tamen correctione opus habeat: quia non frustra vocatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, nõ posse in salutem nobis innotescere. Et si autem apud Iudæos falsis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, nõ aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod doceat Paulus, Christum esse finem Legis: quàm tamen verum sit ac certum ex Legge ipsa & Prophetis liquidò patet. De fide nondû dissero, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixû lectorib⁹ maneat,*

quod illud vulgare dictum, Deum esse obiectum fidei, correctione seu interpretatione opus habet. *quod illud vulgare dictum sic admitto, Deum esse fidei obiectum vt tamen correctione opus habeat: quia non frustra vocatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, nõ posse in salutem nobis innotescere. Et si autem apud Iudæos falsis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, nõ aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod doceat Paulus, Christum esse finem Legis: quàm tamen verum sit ac certum ex Legge ipsa & Prophetis liquidò patet. De fide nondû dissero, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixû lectorib⁹ maneat,*

quod illud vulgare dictum, Deum esse obiectum fidei, correctione seu interpretatione opus habet. *quod illud vulgare dictum sic admitto, Deum esse fidei obiectum vt tamen correctione opus habeat: quia non frustra vocatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, nõ posse in salutem nobis innotescere. Et si autem apud Iudæos falsis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, nõ aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod doceat Paulus, Christum esse finem Legis: quàm tamen verum sit ac certum ex Legge ipsa & Prophetis liquidò patet. De fide nondû dissero, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixû lectorib⁹ maneat,*

quod illud vulgare dictum, Deum esse obiectum fidei, correctione seu interpretatione opus habet. *quod illud vulgare dictum sic admitto, Deum esse fidei obiectum vt tamen correctione opus habeat: quia non frustra vocatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, nõ posse in salutem nobis innotescere. Et si autem apud Iudæos falsis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, nõ aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod doceat Paulus, Christum esse finem Legis: quàm tamen verum sit ac certum ex Legge ipsa & Prophetis liquidò patet. De fide nondû dissero, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixû lectorib⁹ maneat,*

quod illud vulgare dictum, Deum esse obiectum fidei, correctione seu interpretatione opus habet. *quod illud vulgare dictum sic admitto, Deum esse fidei obiectum vt tamen correctione opus habeat: quia non frustra vocatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, nõ posse in salutem nobis innotescere. Et si autem apud Iudæos falsis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, nõ aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod doceat Paulus, Christum esse finem Legis: quàm tamen verum sit ac certum ex Legge ipsa & Prophetis liquidò patet. De fide nondû dissero, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixû lectorib⁹ maneat,*

Lib. 3. c. 2.

Lib. 4. c. 8.

sus est, in Filio esse finitum, quia se ad modulum nostrum *Confirmatio Irenaei testimonio.* accommodauit, ne mentes nostras immensitate suæ gloriæ absorbeat. Quod fanatici non reputantes, vulem sententiam ad impium phantasma detorquent, ac si portio tantum diuinitatis à tota perfectione defluens in Christo esset: quum nihil aliud velit quàm Deum in Christo solo comprehendi. Omnino verum semper fuit illud Ioannis, *1. Ioan. 2. 32.* Qui non habet Filium neque Patrem habet. Nam et si olim gloriati sunt multi summum nomen, cælique & terræ opificem se colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei misericordiam verè gustarent, atque ita persuasi essent sibi patrem esse. *Sequitur, Ethnicos, Deum ad salutem non cognouisse.* Quia ergo Dei cognitio: vnde etiam factum est vt in crassas scædâsque superstitiones demum prolapsi, ignorantiam suam proderent, sicuti hodie Turcæ, quamuis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem suum esse Deum, substituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Christo abhorrent.

CAPVT VII.

Legem fuisse datam, non qua populum veterem in se retineret, sed qua foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum.

Summa & partes capituli.

- 1 Lex moralis & cremonialis pædagogus fuit ad Christum, sect. 1. & 2.
- 2 Moralis præcipuè cuius conditionales promissiones optima de causa datæ sunt: item quomodo legis moralis obseruatio impossibilis esse dicatur, sect. 3. 4. 5.
- 3 De triplici legis moralis officio & vsu, à sect. 6. ad 12. refutatis Antinomis, sect. 13.
- 4 Qualis sit Legis, tum moralis, tum cremonialis, abrogatio, sect. 14. 15. 16. 17.

DX continua illa, quam retulimus, serie colligere licet, Legem non ideo post mortem Abrahamæ quadringentis circiter annis fuisse superadditam, vt electum populum à Christo adduceret: imò vt suspensos teneret animos vsque ad eius aduentum, accenderet etiam eius desiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerent. *Primum in genere ostenditur Legem vniuersam religionis formam veteri populo per manum Moysi à Deo traditam, nos multis modis ad Christum dirigere.* Legis nomine non solum decem præcepta,

quæ piè iustèque viuendi regulam præscribunt intelligo, sed formam religionis per manum Moſis à Deo traditam. Neque enim datus est Moſes legislator qui benedictionem generi Abrahamæ promiſſam aboleret: imò videmus vt paſſim reuocet in memoriam Iudæis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percuffum, cuius hæredes erant: ac ſi ad illud renouandum miſiſus foret. Id clariffimè ex ceremoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut friuolum quàm homines, vt ſe Deo recõcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offerre? vt ſordes ſuas eluant, ad aquæ vel ſanguinis aſperſionem confugere? Denique totus Legalis cultus (ſi per ſe reputetur, nec cõtineat ymbra & figuras quibus reſpõdeat veritas) res erit proſus luſoria. Quare nõ abs re & in cõcione Stephani, & in epiſtola ad Hebræos tam diligenter expenditur locus ille vbi Deus Moſen iubet quæcunq; ad tabernaculum pertinent formare ſecundũ exemplar quod oſtenſum illi fuerat in monte. Niſi enim ſpirituale aliquid fuiſſet proſitutum quò tenderent, nõ ſecus in illis operam luſiſſent Iudæi atque Gentes in ſuis nugis. Profani homines, qui nunquã ſeridè in pietatis ſtudium incubuerunt, non abſque ſtudio audire ſuſtinent tam multiplices ritus: neque ſolũ mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, ſed deſpiciũt illas ac rident tanquam pueriles luſus. Nempe quia ad finem nõ attendunt, à quo ſi legales figuræ ſeparentur, vanitatis damnari neceſſe eſt. Atqui oſtendit typus ille, Deum non ideo mandaſſe ſacrificia vt cultores ſuos occuparet in terrenis exercitiis, ſed potiùs vt altius erigeret eorum mentes. Quod etiam ex eius natura liquido conſtare poteſt: quia, vt ſpiritualis eſt, non alio quàm ſpirituali cultu oblectatur. Teſtantur hoc tot Prophetarum ſententiæ, quibus Iudæos ſocordix arguunt, quòd putent vilius eſſe apud Deum momenti quæuis ſacrificia. An quia Legi quicquam derogare conſilium ſit? Minimè: ſed (vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad ſcopum oculos dirigi voluerũt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur Legem Chriſto non fuiſſe vacuam. hũc enim adoptionis finẽ illis propoſuit Moſes, vt eſſent Deo in regnum ſacerdotale: quod aſſequi non poterant niſi maior & præſtantior quàm ex ſanguine pecudum reconciliatio intercederet. Quid enim minus conſentaneum, quàm Adæ filios, qui hæreditaria labe naſcuntur omnes peccati mancipia, in regiam dignitatem attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei conſortes, niſi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum, Ius quoque ſacerdotij quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorum ſordibus abominabiles Deo erant, niſi conſecrati eſſent in ſancto capite? Quare eleganter Petrus illud Moſis dictũ cõuertit, plenitudinem gratiæ cuius guſtum

Nempe per ſacrificia, ablutiones & ingentem ceremoniarum congeriem.
Act. 7. 44.
Heb. 8. 5.
Exod. 2. 5. 40.

Confirmatio huius proſitionis, ex Dei conſilio maniſeſtate deſumpta.

Alteram confirmatio, à ceremoniarum conſideratione.

Tertia, à natura Dei.

Quarta à gratia Iudæis oblata.

Exod. 19. 6.

Quinta à ſacerdotum conſecratione.

stū sub Lege perceperant Iudæi, in Christo exhibitam esse docens. Vos estis genus electum, inquit, regale sacerdotum. Huc enim tendit vocum inuersio, plus adeptos esse quibus apparuit Christus per Euangelium, quàm illorum patres, quia omnes prælitati sint sacerdotali honore & regio, vt Mediatore suo freti, liberè in Dei conspectum prodire audeant.

1. Pet. 2. 9.

2. Atque hic obiter notandum est, regnum quod tandem erectum fuit in familia Davidis, esse Legis partem, & contineri sub Mosis ministerio, vnde sequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in posteris Davidis Christū oculis veteris populi quasi in duplici speculo fuisse obiectum. Quia, vt nuper dixi, non aliter coram Deo esse poterant vel reges vel sacerdotes, qui & ferui erant peccati ac mortis, & sua corruptione polluti. Hinc verissimum esse patet illud Pauli, Iudæos quasi sub pædagogici custodia fuisse retentos, donec veniret semen in cuius gratiam data erat promissio. Nam quia nōdum familiariter innotuerat Christus, similes fuerunt pueris, quorum imbecillitas nondum plenam rerum cælestium scientiā ferre poterat. Quomodo autem ceremoniis ad Christum fuerint manuducti, antè dictum est, & ex pluribus Prophetarum testimoniis melius intelligere licet. Nam et si nouis quotidie sacrificiis ad Deum placandum accedere ipsos oportuit, vnico tamen sacrificio scelera omnia expiati in promittit Iesayas, cui cōcinit Daniel Sacerdotes ex tribu Leui designati sanctuarium ingrediebatur: at de vnico sacerdote semel dictum fuit, iurando diuinitus electum esse qui sacerdos esset in perpetuum secundum ordinem Melchisedech. Erat tūc visibilis olei vnctio, aliam fore Daniel ex visione pronuntiat. Ac ne pluribus insistā, satis probe & dilucidè author epistolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimam atq; demonstrat nihili & inanes esse ceremonias donec ad Christum ventum fuerit, Quod verò ad decem præcepta spectat, tenenda similiter est Pauli admonitio, Christū esse finem Legis in salutem omni credenti: & altera, Christū esse spiritum qui literam per se mortiferam viuificat. Nam priore quidem significat frustra doceri iustitiam præceptis, donec eam Christus & gratuita imputatione & spiritu regenerationis conferat. Quare meritò Christum vocat complementum Legis, vel finem: quia nihil prodesset quid exigat Deus à nobis scire, nisi sub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppressis Christus succurreret. Alibi Legem propter transgressiones positam esse docet: nempe vt homines damnationis suæ conuictos humiliaret. Porro quia hæc ad Christum quærendum vera & vnica est præparatio, quæcunque diuersis verbis tradit, probè inter se consentiunt. Sed quia disceptatio illi fuit cum peruersis doctoribus, qui Legis operibus iustitiam nos mereri sungebant, vt eorum

Sexta confirmatio propositio: legem fuisse p̄iā veteribus pædagogum ad Christum, a consideratione regni in Davidis familie erecti.

Gal. 3. 24.

Septima, à finē ceremoniarum:

Iesa. 53. 7.
Dan. 9. 26. 27.
Pl. 110. 4.

Octaua, à legis mora in fine.

Rom. 10. 4.

2. Cor. 3. 6.

Gal. 3. 19.

errorem refutaret, coactus est interdum nudā Legē præcisè accipere: quæ tamē gratuita adoptionis fœdere alioqui vestiraest.

*Postrema confirmatio-
nis am-
plior expositio.
Lex moralis
ducit ad
Christum.
Perfecta
etenim
coram
Deo iustitia
mō-
strata, nos
quod
eamdem
assequi
nequeamus
procul
arceat
à
vita, &
aeterna
morti
aduclat,
vel
solicitat
ad
remedium
in
Christo
quaren-
dum.
Deut. 30. 19.*

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles reddamur, ut nos ad veniam expetendam reatus sollicitet, breuiter cognoscere operæpretiū est. Si verum est perfectionem iustitiæ in Lege nos edoceri: istud etiam consequitur, absolutā eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam: quæ scilicet homo iustus apud cæleste tribunal censeatur ac reputetur. Quare Moses Lege promulgata, non dubitat contestari cælum & terram quòd proposuisset Israeli vitam & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iustam legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Rursum tamen operæpretium est recognoscere equid eam obedientiam præstemus, cuius merito concipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim est, videre in Legis obseruantia positum vitæ æternæ præmium, nisi præterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hæc verò in parte Legis imbecillitas se profert, nam quia in nullo nostrūm illa Legis obseruantia deprehenditur à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, sed quid necessarium sit. quum enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissiones, nō tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum restat vt ab earum bono suam miseriam melius æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortem sibi certò imminere. Ex aduerso instant horridæ sanctiones, quæ non paucos nostrūm, sed omnes ad vnum irretitos constringunt, instant, inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur, vt præsentissimam in Lege mortem cernamus.

*Promissiones
Legis
moralis,
etsi
conditionales,
optima
tamen
de causa
piis
facta
sunt.*

*Causa
huius
ex-
plicatio.*

4 Itaque si Legem duntaxat intuemur, nihil aliud possu- nus quàm animum despondere, confundi, ac desperare, quum ex ea damnemur omnes ac maledicamur: à beatitudine quam suis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergone, inquires, ita nos iudicatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abest, spem felicitatis ostentare, ad eam inuitare & hortari, illam testari nobis expositam, quum interim præclusus sit & inacces- sus ingressus? Respōd eo, Etiam si promissiones Legis, quatenus conditionales sunt, à perfectā Legis obedientia dependeant, quam nulli reperire est: non tamen frustra datas esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces nisi gratuita sua bonitate, citra intuitum operum, nos Deus amplectetur, atque adeo illam bonitatem, nobis per Euangelium exhibitam, fide simus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficiacia, etiam cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuito cōfert

vt hoc quoque ad cumulum suæ beneficentiæ adiungat quòd semiplenam nostram obedientiam non respuens, & quòd deest complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promissionū fructum percipere nos facit. Sed hanc quæstionem, quia in tractanda fidei iustificatione plenius disputanda erit, non vltra in præsens prosequemur.

5 Quod autem impossibile Legis obseruationem diximus, *Nec absurdum id est paucis verbis explicandum simul & confirmandum. solet videri debet, quod impossibilis esse Legis obseruatio dicatur.* enim vulgo absurdissima sententia videri: vt Hieronymus non dubitarit anathema illi denuntiare. Quid visum sit Hieronymo, nihil moror: nos quid verum sit inquiramus. Non texam hic longas ambages de variis possibilitatis generibus. Impossibile appello quòd nec fuit vnquam, & ne imposterum sit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem sanctorum existisse dico qui corpore mortis circumdatus, ad eum dilectionis scopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret, neminem rursus qui non concupiscentia laborabit. *Vide inter opera Iustini quæstionem 103. & Hieronymum ad Ctesiphontem adu. Pelagianos, vbi idem & negare & fateri videtur.* Quis reclamet? Video quidem quales nobis sanctos imaginetur stulta superstitio, quorum scilicet puritati vix caelestes Angeli respondeant: sed repugnante tum Scriptura, tum experientiæ ratione. Dico item, neminem posthac futurum, qui ad veræ perfectionis metam peruenturus sit nisi corporis mole solutus. *Ratio, seu demonstratio firmissima huius propositionis.* In hanc rem primùm suppetunt aperta Scripturæ testimonia, Non est homo iustus super terram qui non peccet, dicebat Solomo. *Confirmatio d. Scriptura dicitis.* David autem Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, Gal. 5. 17. Iob plurimis locis idem affirmat. Clarissimè omnium Paulus, Gal. 3. 10. quòd caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritu aduersus Deum. 27. 26. carnem. Nec alia ratione probat omnes qui sub Lege sunt, maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit maledictos omnes 1. Reg. 8. 46. qui non permanserint in omnibus eius mandatis: innuens scilicet, imò pro confesso allumens neminè permanere posse. *Ps. 143. 2.* Quicquid autem Scripturis prædictum est, id pro perpetuo, adeoque pro necessario haberi docet. Eiusmodi argutia vexabant Augustinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo si plus iubet quàm per eius gratiam præstare queat fideles. Ille, vt effugeret calumniã, *Alia confirmatio ex Augustino.* fatebatur posse quidem Dominum, si vellet hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: sed neque fecisse vnquã, Lib. de natura & gratia. nec facturũ, quòd aliter in Scripturis asseruisset. Id neque ego inficior: sed addo tamen importunè de potentia Dei disputari contra eius veritatem. ideo caullis non esse obnoxiam sententiam, si quis dicat fieri non posse quòd non futurum Scripturæ *Matth. 19. 25.* pronũtiant. Verũm si de verbo disputatur, Dominus rogantibus discipulis quis possit saluus esse, respõdet, apud homines id quidẽ impossibile, apud Deũ verò omnia possibilis. Validissima etiã

De spiritu & littera, in fine, & sæpe alias.

ratione id cōtendit Augustinus, nunquā in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor, inquit, notitiā ita sequitur, vt Deum amare nemo perfectè possit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per speculum & in enigmate: sequitur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Sit ergo extra controuersiam, impossibile esse in hac carne legis implementum, si naturā nostrā impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc ostendetur.

Rom. 8. 3.

Rom. 8. 3.

Lib. 2. cap. 12. sect. 4. & lib. 3. c. 4. sect. 27. & cap. 11. sect. 23.

Ex officij usus que Le. 15 moralis consideratione apparet Legē nos ducere ad Christum.

1. Dum enim lex iustitiam Deo acceptam deseruit unumquemque conuincit esse iniustum.

6 Sed quo tota res melius pateat, officium vsūque Legis quam moralem vocant, succincto ordine recolligamus. Porrò tribus istis partibus, quantū intelligo, continetur: Prima est, vt dum iustitiam Dei ostendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suā unumquemque iustitiæ admoneat, certiolem faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus est, cæcum & ebrum amore sui hominem, ad notitiā simul & confessionē suæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando nisi vanitas eius euidenter redarguatur, insana virium suarum confidentiā inflatus est, nec adduci vāquam potest, vt de earum tenuitate sentiat, quantisper eas arbitrii sui modo metitur. Atqui simul ac eas comparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociā minuat. Vt unque enim ingentem de iis opinionem præsumpserit, mox tamē eas sub tanto pondere anhelare sentit: deinde titubare ac labascere, tandem concidere etiā ac deficere. Sic Legis magisterio eruditus, exiit illam, qua prius cæcutiebat arrogantiam. Similiter, altero, quo ipsum laborare dictum est, superbie morbo sanandus est. Quantū iudicio suo stare permittitur, hypocrisin comminiscitur pro iustitia: quacōtentus, factitiis nescio quibus iustitiis aduersus Dei gratiam erigitur. Postquam verò ad Legis trutinam examinare vitam suā cogitur, omnia commentitiæ illius iustitiæ præsumptione, immenso spacio se abesse à sanctitate cernit: rursus infinitis vitiis se abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac sinuosis recessibus absconduntur concupiscentiæ mala, vt hominis aspectum facillè fallāt. Nec sine causā dicit Apostolus, se concupiscentiam ignorasse nisi Lex diceret, Non cōcupisces: quia nisi per illam retegatur ex latebris suis, occultius miserum hominem perdit quàm id exitiale eius telum sentiat.

Rom. 7. 7.

Ideo lex speculo appressi: comparatur, quod miseriam nostram nobis detegit.

7 Ira Lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremo ex vtraque maledictionem cōtemplamur: quemadmodum oris nostri maculas speculum nobis repræsentat. Quem enim ad sequendam iustitiam destituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus necesse est. Peccatum continuè maledictio sequitur, Ideo quo maioris transgressionis deprehensus conuictusque Lex tenet,

net,

net, eo grauioris simul iudicij reos agit. Huc pertinet Apostoli dictum, quòd per Legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantum notat, eius experimentum est in peccatoribus nondum regeneratis: Huic coniuncta sunt ista, Legem esse subgressam vt abundaret peccatum, ac proinde esse administrationem mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè crefeit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conscientia feritur: quod ad prauaricationem tunc aduersus Legislatorem contumacia accedit. Restat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per se potest quàm accusare, damnare & perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si dicit Spiritus gratiæ, in hoc tantum adest vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè si voluntas nostra tota in eius obedientiam formata compositaque foret, planè iam ad salutem sufficeret: sola ipsius cognitio: at quum natura nostra carnalis & corrupta cum Spirituali Dei lege hostiliter pugnet, nec eius disciplina quicquam emendetur, superest vt Lex quæ in salutem (si auditores idoneos nacta fuisset) data erat, in peccati & mortis occasionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius transgressores esse conuincimur, quo iustitiam Dei clarius referat, eo nostram ex aduerso iniquitatem magis detegit, quo vitæ salutisque præmium iustitiæ repositum certius confirmat, eo certiorum iniquorum interitum reddit. Tantum ergo abest quin Legi contumeliosa sint ista elogia, vt ad illustriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, nostra nequitia & prauitate nos impediri quominus vitæ beatitudine per Legem in proparulo posita fruamur. Vnde suauior redditur, quæ sine Legis subsidio nobis succurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, misericordia, qua discimus identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipsam defatigari.

8 Quòd autem omnium nostrarum iniquitas & damnatio, Legis testimonio consignatur, non ideo fit (si tamen ritè in ea proficimus) vt concidamus desperatione, ac desponsis animis in precipitium corruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur reprobi, sed ob animi obstinationem. Apud filios Dei alium esse eruditionis finem conuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos esse testatur Apostolus, quo omne os obstruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes sub incredulitate cõclusisse, non vt perdat, aut omnes perire sinat, sed vt omnium misereatur. Nempe vt omnia suæ virtutis stolidi opinione, sola Dei manu stare se & consistere intelligant, vt nudi & vacui ad eius misericordiam

Rom. 3. 20.

Rom. 5. 20. 2.

Cor. 3. 7.

Rom. 4. 15.

*Nec propterea
Lex ignominia
afficitur, aut de
excellentiæ sua
quicquam amit-
tit.*

*De corrept. &
grat.*

*Vide Ambros.
ca. 1. de Iac. &
vita beata c. 6.*

*Nec ideo despon-
dere animus
debemus quod
Lex scelerates
nostras detegat:
sed potius ad
Dei misericor-
diam confugere.*
Rom. 3. 19.
Rom. 11. 32.

confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc penitus se abiant, hanc vnam pro iusticia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est quicunque eam vera fide & expectant & expectant. Deus enim in Legis præceptis: non nisi perfectæ iustitiæ, qua nos omnes destituti sumus, remunerator: contra autem seuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores relucet.

Quomodo id fieri potest.

Prioris huius Legum moralis v-
sus & officij cõ-
firmatio, ex Au-
gustino, variu
locu,
Epist. 89.
Epist. 200.
Epist. 9.
Li. de corrept.
& grat.
In Pl. 70.
In Pl. 118.

9 De profectu ad implorandam auxiliij gratiam sepe Augustinus: vt quum scribit Iuliano, iubet Lex vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ percipere nouerimus. Item Asellio, Vtilitas Legis est vt hominem de sua infirmitate cõvincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi subministrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data est Lex vt vos reos faceret: rei facti, time- retis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus vestris non præsumeretis. Item, Ad hoc data est Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iustitiam vires de tuo non habere monstraret, ac sic inops, indignus ac egenus ad gratiam confugeres. Postea sermonem ad Deum dirigit, Ita fac Domine, ita fac misericors Domine: impera quod non possit impleri: imò impera quod non nisi per gratiam tuam possit impleri: vt quum homines id implere per suas vires nequiverint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus coram Deo. Sed ego ineptus sum qui tot testimonia congero, quum proprium opus scripsit sanctus ille vir, cui titulum fecit De spiritu & litera. Secundum profectum non tam significanter describit, vel quòd dependere ex illo priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel quòd verba non habebat quibus rectum altoqui sensum ita distinctè & perspicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipsis primum hoc Legis officium cessat. Quanquam enim cum filiis Dei non hucusque pergunt vt post carnis deiectionem interiore homine renouentur ac reflorescant, sed primo terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamen ad manifestandam diuini iudicij æquitatem, eiusmodi fluctibus eorum conscientias exagitari. Siquidem libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergiversari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conscientiæ testimonio sic consternati, in seipsis produnt quid meriti sint.

Concio. 27.

2. Alterum Legis officium est, vt peccatores coercentur.

10 Secundum legis officium est vt qui nulla iusti rectique cura, nisi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea sanctiones, coercentur saltem pœnarum formidine. Coercentur autem, non

non quod interior eorum animus promoueat aut afficiatur: sed quia tanquam iniecto freno, manus ab exteriori opere continent, & suam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulantius effusuri erant. Ex eo nec meliores quidem sunt, nec apud Deum iustiores. Nā tametsi vel terrore vel pudore impediti exercere non audent quod animo cōceperunt, nec suæ libidinis furias palam efflare, cor tamen non habent compositum ad timorem & obedientiam Dei: imo quo magis scēle retinent, eo fortius intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis face re, & quouis prorumpere, nisi hīc terror Legis obstaret. Nec id solum, sed Legem quoque ipsam pessimè oderunt, & Deum Legislatorem execratur, ut eum si possent, maximè velint tollere, quem nec rectā iubentem, nec suæ maiestatis contemptores vlciscensem ferre possunt. Aliis quidē obscurius, aliis clarius, omnibus tandem non regeneratis hīc sensus inest, ut non voluntaria submissione, sed inuiti ac resistentes, tantum timoris violentia ad Legis studium trahatur. Sed tamē hęc coacta expressaque iustitia, necessaria est publicæ hominum cōmunitati, cuius hīc trāquillitati consulitur, dū cauetur ne omnia permisceatur tumultu: quod fieret si omnia omnibus licerent. Quinetiam filiis Dei non est inutile hac Pædagogia exerceri, quāti sperante uocationem, Spiritu sanctificationis destituti, insipientia carnis lasciuiūt. Dum enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, utcumque nōdum animo domiti patum in præsentia promoueat, aliquā tamen ex parte ferendo iustitiæ iugo assuescunt: ne quum vocati fuerint, sint ad disciplinam ceu ad rem incognitam, rudes prorsus ac nouitii. Hoc officium videtur Apostolus propriè attigisse, quum tradit Legē non esse iusto positā, sed iniustus & immorigeris, impiis & peccatoribus, sceleratis & prophanis, patricidis, homicidis, fornicariis, pederaftis, plagiariis, mendacibus ac peritris: & siquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus retinaculum.

II Ad vtrumque verò accomodari potest quòd alibi dicit Legem fuisse Iudæis pædagogum ad Christum. siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christum si a pædagogia manu ducit. Alii (de quib. primo loco diximus) quia propriæ aut vitutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint exinaniti. Ergo eos miseræ suæ agnitione Lex ad humilitatem subigit, quo ita præparatur ad expetendum quod sibi antea deesse non putabant. Alii opus habent freno quo retineantur. ne ita laxent fræna carnis suæ lasciuiæ ut ab omni iustitiæ studio prorsus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdum libidines, ut periculum sit ne animam sibi obnoxiam

Est itaque illud publica hominum communitati valde necessarium: nec tantum reprobis, sed etiam electis ante regenerationem, quod Apostoli auctoritate confirmatur.

1. Tim. 1. 9.

Primò, ad com-monstrandam vnicuique suam miseriam, et ad remedium excipiendum non deplorati præparentur. Deinde ad continentium vnumquemque in suo officio.

in obliuionem contemptumque; Dei demergat: & fieret nisi Dominus hoc remedio obuiam irer. Itaque quos ad regni sui hereditatem destinauit, si non statim regenerat, ad tempus sue uisitationis conseruat per Legis opera sub timore, non illo quidem casto & puro qualis in eius filiis esse debet, uili tamen ad hoc ut ad veram pietatem pro suo captu erudiantur. Huius rei tot habemus documenta, ut minimè opus sit exemplo. Quicumque enim aliquandiu in ignoratione Dei uersati sunt hoc sibi accidisse fatebuntur ut Legis fræno retinerentur in qualicumque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsam amare inciperent.

Confirmatio, ab experientia & sensu uniuscuiusque.

3. *Tertius usus (qui & præcipuus & maximè proprius) tantum erga Dei electos loqui habet.*

Primum enim eos de uoluntate Dei fideliter & indies magis ac magis instruit.

Deinde exhortationibus excitat in obsequium.

Teste Dauid.
Psal. 19. 8.

Psal. 119. 105.

Qui cum Aduersario conciliatur.

12 Tertius usus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finem propius spectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam uiget ac regnat Dei spiritus. Nam tametsi digito Dei Legem scriptam & insculptam habent in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem ut obtemperare Deo cupiant: bifariam tamè adhuc in Lege proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini uoluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Ut si quis seruus iam ita sit toto animi studio cõparatus ut domino suo se approbet, necesse tamè habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accomodat. Nec se quispiam nostrum ab hac necessitate eximat. nemo enim eò sapientiæ adhuc penetrat ut non possit ex quotidiana Legis eruditione novos facere progressus in puriorem diuinæ uoluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque uilitatem ex Lege capiet seruus Dei, ut frequenti eius meditatione excitetur ad obsequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet qui secudum Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendant, carnis tamen ignauia semper onerantur quo minus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrum est, quo instar inertis tardique asini, ad opus uigetur, imo spiritali homini, quia nõdum carnis mole expeditus est, assiduus aculeus erit qui desiderare illum non permittat: Nimirum in hunc usum respiciebat Dauid, quum insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas iustitiæ Domini rectæ, latificant corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis, ac innumera quæ toto illo Psalmo profecquitur. Neque uerò repugnant ista Paulinis sententiis quibus ostenditur, nõ quem regeneratis usum Lex præstet, sed quid homini per se conferre queat. Hic autem canit Propheta quanta cum uilitate Legis
sua

suæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obsequendi promptitudinem aspirat: nec sola præcepta arripit, sed rebus annexam gratiæ promissionem, quæ sola facit ut quod amarum est dulcescat. Quid enim Lege minus amabile, si flagitando tantum & minando metu sollicitet animas, & terrore angat? Præsertim verò ostendit David, se in Lege Mediatorem apprehendisse, sine quo nulla est oblectatio vel suavitas.

13 Quod discernere dum imperiti quidam nesciunt, totum Mosén animosè explodunt, duâsque Legis tabulas valere iubent: quia scilicet Christianis alienum esse arbitrantur adhærere doctrinæ quæ mortis administrationem continet. Facessat longè ex animis nostris profana istæ opinio. pulchrè enim docuit Moses, Legem, quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare potest in sanctis meliorem præstantiorémque habere debere usum. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda vestra in omnia verba quæ ego testificor vobis hodie, ut mandetis ea filiis vestris, doceatisque custodire, facere & implere uniuersa quæ scripta sunt in volumine Legis huius, quia non in cassum præcepta sunt vobis, sed ut singuli in eis viverent. Quod si absolutum in ea iustitiæ exemplar eminere nemo inficietur, aut nullam esse nobis rectè iustèque viuendi regulam oportet, aut ab ea nefas est discedere. Siquidem non plures, sed vna est perpetua & inflexibilis viuendi regula. Quamobrem quòd iusti hominis vitam in Legis meditatione continuam facit David, id ne ad seculum vnum referamus, quia singulis ad finem mundi ætatibus conuenientissimum est: nec absterreamur ideo, aut refugiamus ab eius institutione quòd exactiorem multo sanctitatem præscribat quàm præstaturi sumus dum circumferemus carcerem corporis nostri. Non enim iam rigidi exactoris vicè erga nos fungitur, cui non satisfaciat nisi soluto penso: sed in hac ad quam nos adhortatur perfectione, metam demonstrat ad quam nobis tota vita contendere non minus vtile est quàm officio nostro consentaneum. In qua contentione si non deficiamus, bene est. Stadium namque est tota hæc vita, cuius decurso spatio, dabit Dominus ut metam illam, ad quam nunc eminus nituntur nostra studia, teneamus.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorū conscientias maledictione liget, sed quæ pigritiam, subinde instando excutiat, & imperfectionem vellitet: multi dum volunt significare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam esse Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum est, sed duntaxat ne sit illis quod antea erat, hoc est, ne eorum conscientias perterrendo & confundendo, damnet ac perdat. Et sanè talem Legis abrogationem non obscure docet

Ideo profana illa opinio Antinomorum explodenda, Christianos scilicet non debere Legi adhærere, quippe quæ mortis administrationem continet.

Deut. 32. 46.

Ratio ex Mosis & Davidis dicto desumpta.

Psal. 1. 2.

Postrema capituli pars in qua de abrogatione Legis agitur. Primum autem de morali.

Paulus. A Domino quoque fuisse prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à se dissipanda non refutasset nisi inualuisset inter Iudæos. Quò autem non potuerit tamerè, sine illo prætextu, emergere: credibile est, ab eius doctrinæ falsa interpretatione fuisse natam: qualiter cuncti ferè errores occasionem à veritate sumere consueverunt. Nos verò, ne ad eundem impingamus lapidem, accuratè distinguamus quid in Lege sit abrogatum, quid firmum adhuc maneat. Quum testatur Dominus se non venisse ad Legem abolendam, sed ad implendam: nec præteriturum, donec cælum ac terra transeant, apicem ex Lege quin omnia fiant: nihil de obseruantia Legis per suum aduentum detractum iri satis confirmat. Et meritò: quando in hunc finem potius venit vt eius transgressionibus mederetur. Manet igitur per Christum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

Quid in ea sit abrogatum & non abrogatum.
Mat. 5. 17.

Maledictio Legis quomodo abrogata.

Galat. 3. 10.
Deut. 27. 26.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad institutionem ipsam pertinere, sed solùm ad constringendæ conscientiæ vigorem, constat. Non enim solùm docet Lex, sed imperiosè exigit quod mandat. Si non exhibeatur, imò si qua in parte ab officio cessetur, maledictionis fulmen stringit. Hac ratione dicit Apostolus, omnes qui sunt ex operibus Legis, esse execrationi obnoxios, quia scriptum sit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Eos autem sub operibus Legis dicit qui in remissione peccatorum iustitiam non statuunt, per quam à Legis rigore soluiuntur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, nisi volumus sub illis miserè perire. Sed quibus vinculis? illius austeræ & infestæ exactionis quæ ex summo iure nihil remittit, nec transgressionem vllam impunitam finit: Ab hac, inquam, maledictione vt nos redimeret Christus, factus est pro nobis maledictio. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Capite quidem sequenti tradit, Christum Legi fuisse subiectum, vt eos qui sub Lege erant redimeret: sed eodè sensu, subdit enim continud, Quo ius filiorum, adoptione recipemus. Quid istuc est? ne perpetua seruitute premeremur, quæ conscientias nostras anxietate mortis compressas teneret. Interim manet illud semper inconcussum, ex Legis autoritate nihil decessisse quin eadem semper veneratione obedientiæque ipsam suscipi à nobis conueniat.

Galat. 3. 13. & 4. 4.

Deut. 21. 23.

De abrogatione Legis ceremonialis, quoad usum tantummodo.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, sed vsu solo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu suo Christus imposuit, ad eò nihil earum sanctitati derogat vt eam magis commendat ac illustret. Nam sicuti veteri populo inane præbuisent spectaculùm nisi mortis & resurrectionis Christi virtus illic monstrata esset: ita nisi cessassèt, discernere hodie non liceret quorsum fuis-

fuis-

fuiſſent inſtitutæ. Ideo Paulus, vt earum obſeruatiõem nõ ſuperuacua modò, ſed noxiã quoque eſſe probet, vmbraſ fuiſſe docet, quarum nobis extat in Chriſto corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm ſi adhuc procul & quaſi obtento velo Chriſtum qui palàm apparuit figurarent: Ideo & Chriſti morte velù tẽpli in duas partes ſciſſum cecidit: quia iam viua & expreſſa cæleſtium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obſcuris tantùm lineamenti inchoata fuerat, ſicuti loquitur author epiſtolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictum Chriſti, Legem & Prophetas fuiſſe vſque ad Ioannem: ex eo regnum Dei cœpiſſe euangelizari. non quòd prædicatione quæ ſpem ſalutis & vitæ æternæ continet, priuati fuerint ſancti Patres: ſed quia procul & ſub vmbraeulis intuiti ſunt duntaxat quod hodie in plena luce conſpicimus. Cur autem Eccleſia Dei ab illis rudimentis altius tranſcendere oportuerit, explicat Ioannes Baptiſta, Quòd Lex per Moſen data ſit, gratia autem & veritas per Ieſum facta. Quia eſt verè expiatio in veteribus ſacrificiis promiſſa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum vmbraſ fuiſſet, niſi in Chriſti gratia fundatum, vbi reperitur ſolida æternæque ſtabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quamuis ſeruari deſierint ritus legales, ipſo tamen ſine melius cognoſci quanta fuerit eorũ vtilitas ante Chriſti aduentum, qui vltimũ tollendo, vim & effectum ſua morte obſignauit.

17 Paulò plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum eſſetis mortui per delicta & præputium carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipſum tulit è medio, affigès cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantum vltra dilatare, vt nihil iam nobis ſit cum illius decretis. Errant enim qui ſimpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis ſeueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius penſiculantes Pauli verba, perſpiciunt in Legem ceremoniam propriè competere: & oſtendunt, id non ſemel apud Paulum ſonare vocabulum Decreti: nam ad Ephēſios quoque ita loquitur, Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis ſitam euacuans, vt duos conderet in ſeiſo, in vnum nouum hominem. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interſtitium vocat, quo Iudæi à Gentibus diſſidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fautor: ſed ab his quoque nondum bene explicari mens Apoſtoli mihi videtur. Nam illos duos locos ſimul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephēſios quum de ſua in ſocietatem Iſraelis cooptione certiores facere vellet, impedimentum

Coloſ. 2. 17.

Matth. 27. 51.

Cap. 10. 1.

Luc. 16. 16.

Ioan. 1. 17.

Ratio autem ab Apoſtolo aſſignata non ad Legem moralem, ſed ad obſeruatiões ceremoniales ſpectat.

Coloſ. 2. 13.

Ephēſ. 2. 14.

Qua ideo abrogata ſunt, non ſolum quod Iudæos à Gentibus ſeparauerint.

quo arcebantur olim, sublatum docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & sacrificiorum quibus Iudaei Domino consecrabantur, eos à gentibus segregabant. At in epistola ad Colossenses sublimius mysterium attingi quis non videat? Certamen est quidem illic de Molaicis obseruationibus, ad quas pseudoapostoli Christianum populum adigere studebant: sed quemadmodum in Epistola ad Galatas controuersiam illà altius ducit, & quodammodo ad fontem suum reuocat: ita & hoc loco. Nam si in ritibus nihil aliud consideras quàm defungendi necessitatem, quorsum atinebat vocari chirographum contrarium nobis? praterca in eo totam propè redemptionis

Sed multò magis quòd tibi esse t quam sterna quam lam instrumenta que reatum & inamunditiam nostram testarentur.

Heb. 7. 9. 10.

Heb. 9. 15.

Hac quòd Christus morte sua deleuerit, merito chirographum, quod contra nos erat, sustulisse & cruci affixisse dicitur.

nostræ suam man, ponere, ut induceretur? Quare res ipsa clamat, hic aliquid interius reputandum esse. Ego autem confidome germanam intelligentiam assequutum, si tamen mihi verum esse conceditur quod alicubi verissimè ab Augustino scriptum est, imò quod ex claris Apostoli verbis hauit, in ceremoniis Iudaicis confessionem magis delictorum exitisse quàm expiationem. Quid enim sacrificiis aliud agebant quàm se mortis conscios fatebantur, qui in suum locum catharmata substituiebant? Quid purificationibus, nisi quòd se immundos testantur? Ita renouabatur subinde ab illis & piaculi & impuritatìs suæ chirographum: solutio in illa testificatione non erat. Qua ratione scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionem præuaricationum esse peractam, quæ manebant sub veteri Testamento. Meritò ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus aduersa: quando per illa suam damnationem ac immunditiam palàm consignabant. Nec obest, quòd illi quoque eiusdem nobiscum gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assequuti in Christo, non in ceremoniis quas illic à Christo discernit Apostolus: quoniam Christi gloriam, tum vsurpata, obscurabant. Habemus ceremonias, si per se considerentur, eleganter & appositè vocari chirographa, hominum saluti contraria: quia velut solennia instrumenta erant, quæ ipsorum obligationem testarentur. Illis quum vellent rursum Christianam Ecclesiam astringere pseudoapostoli, non sine causà Paulus altius repetita earum significatione, Colossenses admonuit, quòd relaberentur, si subiugari se in eum modum ab ipsis passi essent. Simul enim illis excutiebatur Christi beneficium: quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata consignanda tantùm validæ, ad eadem delenda nihil poterant.

CAPVT VIII.

Legis moralis explicatio.

Quatuor partibus constat hoc caput.

- 1 Præmittuntur generalia quadam dicta, intellectu necessaria, quæ præfationis vice funguntur, scilicet 1. 2. 3. 4. & 5.
- 2 Deinde tres obseruationes perpetuæ in Legis moralis uero sensu explicando & assequendo, à scilicet 6. ad 22.
- 3 Explicatio Legis moralis, seu decem Dei præceptorum, additur, à 13. scilicet & ad 50.
- 4 Postrema pars ostendit quorsum tota Lex spectet: nempe non tantum ut rudimenta, sed etiam ut perfectionem doceat: idque à 51. scilicet: donec uisq; ad finem capitis.

Hic decem Legis præcepta, cum breuiorū
 explicatione, inferere non alienum fore ar-
 bitror: quia & inde melius patebit quod at-
 tigi, quem semel Deus præscripsit cultum
 adhuc vigere: deinde accedet secundi capitis
 confirmatio, non solum didicisse ex ea Iudæos quamnam esse
 uera pietatis ratio, sed horrere iudicij, quum se obseruationi
 viderent impares, fuisse tubactos ut uel inuiti ad Mediatorem
 traherentur. Porro inter explicandam eorum summam, in qua
 in uera Dei nouitia requiruntur, docuimus non posse ipsam
 pro sua magnitudine à uobis concipi quin statim occurrat e-
 jus maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cogni-
 tione nostri hoc præcipuum posuimus, ut propriæ uirtutis
 opinione vacui, & propriæ iustitiæ fiducia exuti: contra, ege-
 stas conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discer-
 mus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus
 exequitur, ubi primùm vindicata sibi legitima imperandi po-
 testate, ad numinis sui reuerentiam nos uocat, atque in quo
 sita ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ
 suæ regula (cuius rectitudini ingenium nostrum, ut prauum
 est & contortum, perpetuò aduersatur: & infra cuius perfe-
 ctionem facultas nostra, ut imbecilla est & ad bonum euer-
 ra procul iacet) tū impotentia nos, tum iniustitiæ arguit. Porro
 hæc ipsa quæ ex duabus tabulis dicenda sunt, quodam modo
 nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inscripta
 & quasi impressam superius dictum est. Non enim sinit nos per-
 petuum somnū sine sensu dormire nostra conscientia, quin intus

*Primum Lex
 scripta est, ut
 uolens est salu-
 tarem cum Dei,
 tum etiam: no-
 stri nouitiam,
 qua nos tenui-
 ter esse obseru-
 Lex naturalis
 in uerat ple-
 nus & perfe-
 ctus nos adue-
 rer.*

*Connexio fun-
 dationis capitis cum
 lib. 1. ca. 1. & 2.
 item cum lib.
 2. c. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
 Propositionis pro-
 batio à præci-
 puarum partium
 Legis moralis
 enumeratione.
 Lib. 2. c. 2. sect.
 22.*

*Lex, à dictami-
 ne Legis natura-
 lis omnium cor-
 dibus inscripta
 & peccato uo-
 luntate obliterata.*

testis sit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verum, qua errorum caligine obvolutus est homo, per Legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitione sic turgidus, sui que amore exæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descēdere, quo submittere se ac deicere discat, suā-

Qua de causa Lex scripta nobis posita est.

que miseriam fateri. Proinde (quod tum heberudini tum cōturbaciacæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur quod in Lege naturali nimis obscurum erat, & mentem memoriāque nostram, excusso torpore, viuidius feriret.

Generalia quædam dicta.

1. *Ex Dei per Legem notitia discimus, Deum Patris & Domini locum erga nos iure obtinere.*

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege descendum sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiā, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non esse nostri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, sequamur, sed ab eius nutu suspensos in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac rectitudinem illi cordi esse, iniquitatem verò abominationi: ideòque, nisi velimus impia ingratitude à conditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colendam. Nam si tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam dū voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quàm iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec prætere exculationem licet, quòd facultas desit, & velut exhausti debitores, soluendo non sumus Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate, qualescunque enim sumus, manet ille sui similis semper, amicus iustitiæ, iniquitati infensus. Quicquid à nobis exigat, (quia nō potest nisi rectum exigere) ex naturæ obligatione obsequendi necessitas nos manet: quòd autem non possumus, id vitii nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vinciti tenemur, ne soluti simus in nostri Patris obsequium, non est cur necessitatem pro defensione causemur, cuius malum & intra nos est & nobis in-

Iustitiam illi gratam, iniquitatem abominationi esse.

Est igitur iniquitas fugienda, iustitia verò colenda, vicung; sumus imbecilles.

putandum.

2. *Ex nostri per Legem notitia crediditatem & impotentiam nostram intueri discimus: vt in nobis ipsis frustrati & pudesacti, a iud auctilium conquiramus.*

3 Vbi huc vsque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, descendere oportet, vnde tandem duo referamus: Primùm, iustitiā Legis cū vita nostra cōparando, longè abesse quin Dei voluntati respondeamus: ideòque indignos esse qui locum nostrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios censeamur. Deinde vires nostras reputando, adimplendæ Legi non impares modò eas esse, sed prorsus nullas. Hinc necessariò sequitur tum propriæ virtutis dissidentia,

tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere potest conscientia, quin mox Dei iudicium obuersetur. Sētiri verò Dei iudicium non potest quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiae documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium suarum desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat. ita fit demum vt homo aeternae mortis (quam iniustitiae suae merito sibi imminere videt) sensu perterrefactus, ad vnam Dei misericordiam, tanquam ad vnicum salutis portum, sese conuertat: vt suae non esse facultatis sentiens exoluere quod legi debet, in seipso desperabundus, ad opem aliunde poscendam & expectandam respiret.

4 Sed enim non contentus Dominus iustitiae suae reuerentiam conciliasse: quò etiā eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra imbueret, promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat mentis nostrae oculus quàm vt sola boni pulchritudine afficiatur, clementissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsam amandum & expetendū illectare praemiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposita virtutibus apud se praemia: nec operam frustra sumpturum qui praecipis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, non tantum esse execrabilem sibi iniustitiam, sed nec impunè euasuram: quòd ipse contemptae suae maiestatis ultor sit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tã vitæ praesentis benedictiones, quàm aeternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiae qui mandata sua seruauerint: transgressoribus non minus praesentes calamitates, quàm aeternae mortis supplicium minatur. Illa enim promissio. Qui fecerit haec, viuet in illis: item comminatio illi respondens. Anima quae peccauerit, ipsa morietur: ad futuram procul dubiò & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem spectant. Quãquam vbicumque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub illa aeternitatis vitæ, sub hac aeternum exitium cōtinetur. Praesentium autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recensetur. Atque in sanctionibus quidem summa Dei puritas, quae iniquitatem ferre non potest: in promissionibus verò praeter summum erga iustitiam amorem (quem praemio fraudare non sustinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quū eius maiestati cum nostris omnib. simus obærat, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit. debiti autem solutio remuneratione digna non est. Iure igitur suo decedit quum praemium proponit nostris obsequiis, quae non vltro ceu indebita exhibentur. Quid autem ipsae nobis per se afferant partim dictum est, partim clarius iterum suo loco apparebit. satis in praesentia est si tenemus ac reputamus esse in Legis promissionibus

Hinc est quòd Deus praecipis promissiones ac minas subiunxit.

Quae non tantum res momentaneae, sed etiam caelestes & aeternas comprehendunt.

Leui. 18. 5.
Ezech. 18. 4.
& 20.

Præterea summam Dei puritatem, iustitiam amorem & erga nos benignitatem testantur.
Leuit. 26. 4.
Deut. 28. 1.

non vulgarem iustitiæ commendationem: quò certius constet; quantòpere Deo placet eius obseruatio: sanctiones in maiorem iniustitiæ execrationem esse positas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legislatoris sibi paratum obliuiscatur.

3. Porro lex obsequit nihil Deo esse acceptius obedientia. Quæ opera omnia fictitia & hypocritarum varias cultus damnat. Vide Calui. lib. de vera Ecclesiæ reformandæ ratione.

5 Porro quòd Dominus perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi acceptius obedientia. Quod eò diligentius obseruandum est, quòd proclinior est humanæ mentis lasciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illù demereatur. Omnibus enim seculis hæc irreli-giosa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter insita est) se prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iustitiæ ratione præter Dei verbum semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis quæ communiter censentur operibus angustiore locum tenent Legis præcepta, innumera illa humanorum turba totum fere spatium occupante. At verò quid aliud Moses quàm eiusmodi libidinem cohibere studuit, quum post Legis promulgationem sic populum compellaret? Obserua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, quum feceris quod bonum est & placitum coram Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito: non addas, nec minuas. Atque antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiam coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepisset à Domino, subiecerat, Custodi igitur te ipsum & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne aliquando excidant è corde tuo. Quia scilicet providebat Deus, non quieturos Israelitas quin, recepta Lege, nouas præterea iustitias parturirent, nisi seuerè retinerentur: hic iustitiæ perfectionem esse comprehensam pronuntiat: quod validissimum retinaculum esse debet: nec tamen ab illa tantòpere vetita audacia destiterunt. Quid nos? Eodem certè dicto constringimur, non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo absolutam iustitiæ doctrinam Legi suæ Dominus vendicauit: illa tamen non contenti, bonis operibus aliis

Remedium aduersus supersticiosos cultus & humanam audaciam sese supra Deum attollentem.

super alia confingendis & eundem prodigiosè laboramus. Huic sanando vitio remedium optimum erit si constanter insederit hæc cogitatio, Legem nobis esse diuinitus traditam, quæ nos perfectam iustitiam edoceret: illic non aliam iustitiam doceri nisi quæ ad præscriptum diuinæ voluntatis exigatur: frustra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus sola constat obedientia. Quin potius quod extra Dei Legem euagetur bonorum operum studium, esse diuinæ veræque iustitiæ non tolerandam profanationem. Veris-

Lib. 4. de ciui. Dei ca. 12.

simè quoque Augustinus, qui nunc matrem custodèmq; virtut-

virtutum omnium, nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo præstatur.

6 Verum ubi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aptius demum & maiore cum fructu quod de ipsius officio vltique antè disserui confirmabitur. Antè verò quam ad excutienda singula capita ingredimur, quæ ad vniuersalem eius notitiam faciunt, modò præcipere operæpretium est. Initiò constitutum sit, non ad externam honestam modò, sed ad interiorē spiritualemque iustitiam, hominis vitam in Lege informari. Quod quum inficiari nemo queat, paucissimi tamen ritè animaduertunt. Id fit quia in Legislatorem non respiciunt: à cuius ingenio natura quoque Legis æstimanda est. Siquis rex edicto scortari, occidere, furari prohibeat: sanctione, fateor, non tenebitur si quis scortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantum, nihil eorum perpetrarit. Nempe, quia mortalis Legislatoris prouidentia non nisi ad externam ciuilitatem protenditur, nō violantur eius interdicta nisi patris flagitiis. Deus autem (cuius oculus nihil fugit, & qui externam speciem non tam moratur quàm cordis puritatem) sub scortationis, homicidii, furti interdicto libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum & quicquid tale est, vetat. Nam quum sit spiritualis Legislator, animæ non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animæ, ira est ac odium: furtum mala cupiditas & auaritia: scortatio, libido. Leges etiam humanæ (dicit quispiam) consilia & voluntates spectant, non fortuitos eventus. Fateor: sed quæ extrà emerferunt. Quo animo vnumquodque facinus editum fuerit, expendunt: sed arcanas cogitationes nō scrutantur: Proinde illis satisfactū fuerit ubi quis mandata taxat continuerit à transgressione: contra autem, quia animis nostris lata est Lex cælestis, eorum coercitio ad iustam eius obseruationem inprimis necessaria est. At vulgus hominum, etiam dum Legis contèptum fortiter dissimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obseruationem componit: cor ab omni obedientia alienissimum interrim retinet, ac se defunctum putat si probè homines celauerit quod gerit in conspectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis, non furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora sua meretricibus non commiscunt: manus alienis bonis nō iniiciunt. Hæc omnia bene hæctenus: sed cædes totis animis spirant: feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò deest quod præcipuū erat Legis. Vnde quæso tam crassus stupor, nisi quòd omisso Legislatore, iustitiam suo magis ingenio accommodant: His fortiter reclamatione Paulus, affirmans Legem esse spiritualem: quo significat, nō modò animæ, inentis, voluntatis obsequium exi-

Secundâ partē capitis, tres vbi à seruationes seti regulas continēs; quarum primâ est, ut statuamus non modò ad externam honestatem, sed ad interiorē spiritualemque iustitiam hominis vitam in Lege formari; atque in hac ab edictis magis stratum diffidat.

Deus enim est spiritualis Legislator, non autem homo.

De bono coniugali. Contra aduers. Legis & Prophetarum; Lib. 1. c. 54.

Quæratio latè admodum extenditur, nec satis attentè consideratur à nobis.

Rom. 7. 14.

gere, sed require Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis sordibus absterfa, nihil quàm spiritum sapiat.

Confirmatur superior regula Christi auctoritate. Marc. 5. 21. 24. & 43.

7 Hunc quem esse Legis sensum dici nus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus, sed Christum sequimur optimum Legis interpretem. Quum enim Pharisei peruersa opinionone populum imbuissent, Legem perficere qui externo opere nihil aduersus Legem perpetrasset: hunc periculosissimum errorem arguit: & impudicum mulieris aspectum, scortationem esse pronuntiat: homicidas testatur quicumque fratrem oderint, facit enim reos iudicio, qui vel iram animo conceperint: reos consilio, qui murmurando aut fremendo aliquam offensi animi significationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conuiciis & maledicentia in apertam iram prosilierint. Hæc qui non viderunt, fixerunt Christum alterum Mosen, Legis Eu-

Et vindicatur à falso dogmate Sophistarum, qui Christum alterum Mosen esse tradunt.

angelicæ latorē, quæ defectum Mosaicæ illius suppleuerit. Unde illud vulgatum axioma de perfectione Legis Euangelicæ, quæ Legem veterem longo interuallo superet, quod multis modis est perniciosissimum. Nam ex ipso Mose, vbi postea præceptorum summam colligemus, patebit quàm indignam contumeliam diuinæ Legi iurat. Patrum certè sanctimoniam non procul ab hypocrisis abfuisse insinuat, nosque ab vna illa & perpetua iustitiæ regula deducit. Facillima autem est erroris confutatio: quòd putarunt Christum Legi adiicere, vbi suæ tantum integritati restituit, dum Phariseorum mendaciis obscuratam & fermento inquinatam asserit & repurgat.

Alterà obseruatio seu regula, diligenter ab interpretibus expendenda.

8 Hæc nobis secunda sit obseruatio, plus inesse semper in præceptis ac interdictis quàm verbis exprimat. quod tamen sic temperandum est: ne sit nobis instar Lesbicæ regulæ, qua freti, Scripturam licentiosè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enim quidam hac immoderata excurrendi libertate, vt apud alios vilescat Legis auctoritas, aliis spes intelligentiæ concidat. Igitur si fieri potest: in eunda est via aliqua quæ nos ad Dei voluntatem recto ac solido gressu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, non at textam esse Legi diuinæ ex humanis glossis appendicem, sed purum germanumque Legislatoris sensum fideliter redditum. Sanè adeò in omnibus ferè præceptis manifestæ sunt synedochæ, vt deridiculo iure

Cuius usus est, vt finem præcepti scrutentur, donec reperiant quid legislator probet aut improbet. Exemplum.

sic futurus qui Legis sensum ad verborum angustias restringere velit. Ultra verba itaque progredi sobriam Legis interpretationem palam est: sed quo vsq; obscurum manet, nisi inodus aliquis finiatur. Hunc ergo modum optimum fore cenfeo, si ad præcepti rationem dirigatur: nempe vt in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis fuerit. Exempli gratia, Omne præceptum aut imperatiuum est, aut prohibitorium. Vtriusque gene-

generis veritas statim occurrit si rationem, seu finē, intuemur, ut præcepti quinti finis est, honorem esse iis reddendum quibus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti summa, rectum esse, Deo que placere ut eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus est: contemptum & contumaciam aduersus eos, abominationi esse. Primi præcepti ratio est, ut Deus solus colatur.

Summa igitur præcepti erit, veram pietatē; hoc est numinis sui cultū Deo cordi esse: impietatem abominari. Sic in singulis præceptis inspiciendum qua de re agatur: deinde quærendus finis, donec reperiamus quid propriè illic testetur sibi placere Legislator, vel displicere. Demum ab eo ipso ad contrarium ducenda ratiocinatio, in hunc modum, Si placet hoc Deo, contrariū displicet. si hoc displicet, contrarium placet: si hoc præcipit, contrarium vetat: si hoc vetat, contrarium præcipit.

Deinde ab eo ipso ad contrarium ducuntur ratiocinationes.

9 Quod nunc subobscurè attingitur, inter exponenda præcepta clarissimum ipsa exercitatione fiet. Quare sufficit attigisse, nisi quòd postremum membrum (quòd vel alioqui non intelligeretur, vel intellectum, forsitan absonum initio videri possit) sua probatione breuiter confirmandum erit. Probatione illud nõ eget, dum bonum iubetur, vetari quod cum eo pugnat malum. nemo est enim qui non concedat. Imperari quoque contraria officia, dum mala vetantur; non ægerrimè recipiet commune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduersa vitia damnantur, vulgare est. Sed nos plus aliquid postulamus quàm vulgò significant istæ formulæ. Contrariam enim vitio virtutem, ferè interpretantur vitij ipsius abstinentiam: nos eam vltra procedere dicimus, ad officia scilicet factaque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occides, sensus hominum communis nihil aliud considerabit quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abstinendum esse. Ego præterea contineri dico, ut proximi vitam quibus possimus subsidiis adiuuemus. Ac ne sine ratione loquar ita confirmo. Deus vetat iniuria fratrem lædi aut violari, quia vitam eius charam nobis esse vult ac pretiosam: simul ergo postulat quæ ad illius conseruationem conferri possunt officia charitatis. Atque ita videre est ut semper nobis finis præcepti referet quicquid illic facere aut iubemur aut vetamur.

Posterioris huius membri finis explicatio: Deum videlicet non tantum mala prohibere, sed contraria etiam officia iubere.

Exemplum

10 Cur autem Deus ita velut dimidiis præceptis, per synecdochas significarit magis quid vellet quàm exprefferit, quum aliæ quoque rationes reddi soleant, hæc mihi in primis placet, quia peccatorum sceditatem (nisi vbi palpabilis est) diluere, & speciosis prætextibus inducere semper caro molitur, quod erat in vnoquoque transgressionis genere deterrimum & scelestissimum, exemplaris loco proposuit, cuius ad auditum sensus

Idcirco autem proposuit quod erat in vnoquoque transgressionis genere scelestissimum: ut quæ rationis in vnoquoque genere demonstrantes.

quoque exhorresceret, quo maiorem peccati cuiuslibet detestationem animis nostris imprimeret. Hoc nobis imponit sæpius in æstimandis vitiis : quod si tectiora sunt, eleuamus. Has præstigtias Dominus discutit quum nos assuefacit vniuersam vitiorum multitudinem ad hæc capita referre quæ optimè quantum sit in vno quoque genere abominationis repræsentant. Exempli gratia, Ira & odium non vsque adeo execranda putantur mala quum suis nominibus appellantur : at quum interduntur nobis sub homicidij nomine, melius intelligimus quanta sint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horren di flagitij ordinem reiciuntur: atque ipsi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem assuescimus melius reputare.

Exemplum.

Tertia observatio seu regula, de legis partitione in duas tabulas. Quarum prior pietatem erga Deum, altera Charitatem erga proximos complectuntur.

II Tertio loco considerandum quid sibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitione : quarum nomabs re nec temerè solentem mentionem aliquoties factam esse omnes sani iudicabunt. Et in promptu causa est quæ ambiguos nos de hac re manere non sinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iustitia, Legem suam sic diuisit Deus, vt priorem religionis officiis, quæ peculiariter ad numinis sui cultum pertinet, alteram officiis charitatis quæ in homines respiciunt, assignauerit. Primum sanæ iustitiæ fundamentum, est Dei cultus: quo euerso, reliqua omnia iustitiæ mēbra, velut diuulsi collapsique ædificij partes, lacera & dissipata sunt. Qualis enim iustitiæ esse dices quod homines nō vexa s furtis ac rapinis, si per sceleratum sacrilegiū interim Dei maiestatem sua gloria spoliās? quod fornicatione corpus tuum nō conspurcas, si blasphemis tuis prophanas nomen Dei sacrosanctum? quod hominem nō trucidās, si memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Frustra igitur sine religione venditatur iustitia: ac nihilo maiore specie quàm si truncum abscisso capite corpus ad decorem obtendatur. Neque modò est præcipua ipsius pars, sed anima quoque, qua tota ipsa spirat & vegetatur. neque enim citra Dei timorem inter se homines æquitatem ac dilectionem seruant. Principium ergo & fundamentum iustitiæ vocamus Dei cultum: quod eo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent, inane est ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & spiritum: quia ex eo discunt homines temperanter ac sine maleficio inter se viuere, si Deum venerantur, tanquam rectori & iniqui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maiestas sua colenda est, nos instituit: alterâ præscribit quomodo propter nominis sui timorem nos in hominum societate gerere debeamus. Quæ ratione Dominus noster (vt Euangelistæ referunt) Legem totam summatim in duo capita collegit, vt Deū ex toto corde, ex tota anima

Earum coniunctio necessaria & inseparabilis.

Ordo perpetuus.

Summa.

Matth. 22. 37.
Luc. 10. 27.

anima

anima, ex totis viribus diligamus: ut proximum amemus sicut nosmetipsos. Vides ut è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus destinet.

12 Verùm, quanquam vniuersa Lex duobus capitibus contenta est: Deus tamen noster, quo omnem excusationis prætextum tolleret, voluit fufius & explicatius decem præceptis enar-

Diuisio seu partitio in decem verba sine præcepta.

rare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem sui spectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter seipsum nobis erga homines mandat. Nec in diuisionem præceptorum noscendam malè studium intenditur: modò eius generis rem esse memineris in qua liberum cuique iudicium esse debeat, ob quam non sit contentiosè cum dissentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus necessariò attingendus est, ne, quam posituri sumus diuisionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur. Legem esse decem verbis distinctam, quia Dei ipsius autoritate sapius comprobatur, extra contro-

uersam est. Quare non de numero, sed de secandi ratione ambigitur. Qui sic partiuntur ut tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua septem in secundam reiiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè sub primo occultant: quum mandati loco haud dubiè à Domino distinctè positum sit. decimum verò, de non concupiscendis proximi rebus, ineptè in duo conserpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore seculo incognitam fuisse, mox intelligetur. Alij quatuor capita nobiscum in prima tabula numerant: sed primi vice, promissionem statuunt, sine præcepto. Ego autem, quia, nisi euidenti ra-

Qua variè à nonnullis distinguuntur.

tionem conuincar, decem verba apud Moysen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine disposita videre mihi videor: permessa illis sua opinione, sequar quod magis mihi probatur, nempe ut quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam Legem teneat: sequantur deinde præcepta primæ quatuor, secundæ tabulæ sex, eo quo recensentur ordine. Hanc diuisionem Origenes sine controuersa, perinde atque passim suo seculo, receptam tradidit. Suffragatur & Augustinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem seruat, ut vni Deo religionis obsequio seruiatur, ut idolum non colatur, ut nomen Domini non in vanum accipiat, quum antè seorsum de vniuersali Sabbarhi præcepto lo-

Sed aptius hoc modo, ut quatuor priora prima tabula, sex sequentia secundæ tribuantur.

quutus foret. Alibi quidem prima illa diuisio illi arridet, sed ob nimium leuem causam, quòd in numero ternario (si tribus præceptis conficiatur prima tabula) magis eluceat mysterium Trinitatis. Quanquam nec illic dissimulat in cæteris nostram sibi magis placere. Nobiscum præter illos est author operis imperfecti in Matthæum, Iosephus, non dubium quin ex communi ætatis suæ consensu, quina præcepta singulis tabulis as-

Origenes in Exod. li. 3.

Lib. 1. Quest. 1. test.

signat. Quod cum rationi aduerfatur in eo quod religionis & charitatis diftinctionem confunditur: tum refutatur Domini auctoritate, qui apud Matthæum in catalogo fecundæ tabulæ, mandatum de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipfum audiamus loquentem fuis verbis.

PRÆCEPTVM PRIMVM.

Ego fum IEHOVAH, Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti, de domo feruitutis: Non habebis deos alienos coram facie mea.

Tertia pars capituli, decalogi præcepta explicans. Præfixa autem eft præfatio, qua lex à contemptu vindicatur: idque triplici argumento. Primum, maiestatis fua declaratione.
Rom. 11. 35.

13 Partémne mandati primi facias priorem fententiam, an feparatim legas, mihi in medio eft, modo ne vice præemij cuiufdam effe in totam Legem mihi neges. Primum in legibus ferendis curandum eft ne contemptu mox abrogentur. Prouitio, qua lex à contemptu vindicatur: idque triplici argumento vtitur. Potefatem ac ius imperij fibi vendicat, quo electum populum constringat parendi neceffitate. Promiffionem gratiæ proponit, cuius fuauitate eundem alliciat ad fanctitatis ftudium. Beneficium commemorat quo Iudæos redarguat ingrati tudinis, nifi benignitati fuæ refpondeant. Sub nomine Iehouah imperium & legitima dominatio defignatur, quod fi ab ipfo funt omnia, & in ipfo confiftunt, æquum eft vt in ipfum referantur: quemadmodum ait Paulus, Abundè itaque hoc folo verbo fub diuinæ maiestatis iugum redigimur, quia portentofum fuerit ab eius ditione velle nos fubmouere extra quem effe non poffumus.

Quinde, beneficiæ paternæ commemoratione.

14 Poftquam fe eum effe oftendit qui ius habeat præcipiendi, cui obedientia debeat: ne fola neceffitate videatur trahere, dulcedine quoque illeceat, Deum fe Ecclefiæ pronuntiando. Subeft enim loquutioni relatio mutua, quæ in promiffione continetur, Ero illis in Deum, ipfi erunt mihi in populum. Vnde Abrahæ, Ifaac & Iacob immortalitatem ex eo Chriftus confirmat quod Dominus fe eorum Deum teftatus fit. Quare perinde eft ac fi ita loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præfenti vita benefacerem, fed vitæ quoque futuræ beatitudinem largirer. Quorfum autem iftud fpectet, variis locis in Lege annotatur. nam quum hac mifericordia nos dignatur Dominus vt populo fuo in confortio accenfeat, eligit nos, inquit Mofes, vt fimus fibi in populum peculiarem, in populum fanctum, ac custodiamus præcepta fua. Vnde illa cohortatio, Sancti eftote, quia fanctus fum. Porrò ex his duobus illa quæ eft apud Prophetam obteftatio ducitur, Filius honorat patrem, & feruus dominum. Si ego Dominus, vbi timor? fi ego Pater, vbi amor?

Ier. 31. 33.

Mat. 22. 31.

Deut. 7. 6. & 14. 2. & 26. 18.
Leuit. 19. 3.
Mal. 1. 6.

15 Sequitur commemoratio beneficij, quæ eò validior esse debet ad nos commouendos, quò magis detestabile, etiam inter homines, ingraturitudinis flagitium. Recentis quidem beneficij tum Israellem admonebat, sed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile, ad posteritatem quoque valeret. Ad hæc conuenientissimum est præsentis causæ. innuit enim Dominus, eos è misera seruitute idèò liberatos vt se libertatis authorem obedientia & obsequendi promptitudine colant. Sollet etiam (quo nos in vero sui vnus cultu retineat) certis epithetis sese insignire, quibus sacrum suum nomen ab omnibus idolis ac diis commentitiis discernit. Nam (vt antea dixi) quæ nostra est ad vanitatem propensio cum temeritate coniuncta, simulac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus, ipse suam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibusdam veluti cancellis circumscribit, ne huc aut illuc euagemur, & temerè nobis fingamus nouum aliquem Deum, si derelicto Deo viuo, idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè designare volunt, illum vestiunt & quasi includunt iis notis sub quibus se populo Israëlítico manifestauerat. Neque enim, quum Deus Abrahamæ, vel Deus Israëlitis vocatur, quum in templo Hierosolymitano collocatur inter Cherubim, istæ & similes loquendi formulae ipsum vni loco alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes piorum in illo Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israëlè pepigit, sese ita repræsentauit vt ab eiusmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat, redemptionis fieri mentionem, quo alacrius Iudæi se Deo addicant qui sibi iure eos vendicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Ægyptiacam Israëlitis seruitutem typum esse spiritualis captiuitatis in qua omnes victi detinemur, donec brachij sui virtute liberatos in regnū libertatis nos cœlestis vindex traducit. Quemadmodum ergo, quum dissipatos olim Israëlitas ad cultum nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebatur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deum esse proficitur, eos omnes iam ab exitiali diaboli potestate asserit, quæ illa corporali adumbrata fuit. Quamobrem nemo est cuius animus inflammari non debeat ad auscultandam Legem, quam à summo Rege profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita æquum est vt finem suum vicissim in ipsum destinent ac dirigant. Nemo, inquam, est qui non rapi debeat ad amplexandum Legislatorem, ad cuius obseruanda mandata peculiariter se delectum esse docetur: à cuius benignitate, cum bonorum omnium affluentiam, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius

Tertio, commemoratione educationis è terra Ægypti.

Cur Deus certis epithetis sese insigniat.

*Exod. 3. 6.
Amos 1. 2.
Hab. 2. 28.
Psalm. 80. 2. &
99. 1.
Isa. 37. 16.*

Cur huius redemptionis mentionem faciat.

Quomodo & quatenus ad nos hodie pertineat huius beneficij recordatio.

mirabili virtute ac misericordia è faucibus mortis se liberatum nouit.

*Primi præcepti explicatio.
Finis eiusdem.*

16 Fundata & stabilita Legis suæ authoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie sua. Finis præcepti est quòd Dominus in populo suo solus vult eminere, & iure suo potiri in solidum. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quamlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet. atque eadem ratione, vero pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id serè sonat, siquidem habere Deum nõ possumus quin simul cõplectamur quæ sunt ei propria. Quod ergo vetat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, aliò transferamus. Esti autem quæ Deo debemus innumera sunt, ad quatuor tamè capita non ineptè referètur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, spirituale cõscientiæ obsequium. Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionè, Adorationem voco venerationem ac cultum quem illi reddit quilibet nostrum, vbi se eius magnitudini submisit. Quare nõ immeritò eius partem facio, quòd nostras cõsciètijs eius Legi subiicimus. Fiducia est, ex virtutù eius recognitione, ac quiescèdi in eo securitas: quum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, veritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius communicatione nos beatos existimamus. Inuocatio, sit mèris nostræ, quoties vrget illa necessitas, in eius fidem atq; opem receptus, tanquam ad vnicum præsidium. Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neq; enim satis fuerit ab alieno abstinere Deo, nisi in hoc ipso te contineas, quod nefarij quidam contemptores solent, quibus summum compendium est religiones omnes ludibrio habere. Atqui præcedat oportet vera religio, qua in Deum viuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad suscipiendam, timendam, colendam ipsius maiestatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem vbiq; requirendam, ad recognoscendam laudisque confessione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus vitæ actionibus, tanquam ad vnicum scopum, aspirent. rum caueatur praua superstitio, qua animi à vero Deo deflecti, huc atque illuc, ceu in varios diducuntur deos. Proinde si vno Deo sumus contenti, memoria repetamus quod antè dictum est, procul abigendos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum quem vnus ille sibi vendicat. Quia ne tantillum quidem ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quæcùq; ei propria sunt resideant. Particula quæ sequitur, Corà facie mea, indignitatem auget, quod Deus ad zelotypiã prouocatur quoties signèta nostra substitui-

*Quid sit habere Deum, & habere deos alios.
Deo debetur adoratio.*

Fiducia.

*Inuocatio.
Gratiarum actio qua virtutes hoc præcepto commendatur.*

Item vera religio.

Prohibetur autem superstitio, polytheia, & theismus.

Quid significent hæc verba, Coram facie mea.

mus.

mus in eius locum: quemadmodum si impudica mulier, produ-
cto palam ante oculos mariti adultero, eius animum magis v-
reret. Quum ergo præsentis sua virtute & gratia testatum face-
ret Deus se populum quem elegerat respicere, quo magis à sce-
lere defectionis deterreat, non posse novos deos ascisci admo-
net, quin testis sit ac spectator sacrilegij. Huic enim audaciæ
plurimum impietatis accrescit, quod in suis transfugiis Dei o-
culos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso reclamat Domi-
nus, quicquid struimus, quicquid molimur, quicquid fabrica-
mus, in conspectum suum venire. Pura sit ergo conscientia vel
ab occultissimis apostasiæ cogitationibus, si religionem no-
stram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorrup-
tam diuinitatis suæ gloriam non externa modò confessione
requirit, sed in oculis suis quæ abditissimas cordium latebras
intuentur.

PRÆCEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi sculptile, neque similitudi-
nem vllam eorum quæ in cælo sunt sursum, vel in
terra deorsum, vel in aquis quæ sub terra sunt.
Non adorabis, neque coles.

Quemadmodum proximo mādato Deum se vnum esse pro-
nuntiavit, præter quem nulli alij dij cogitādi aut habendi sint:
ita qualis sit, & quo cultus genere honorādus, apertius etiam nū-
edicat: ne quid sibi carnale affingere audeamus. Finis ergo præ-
cepti est, quod superstitiosis ritibus legitimum sui cultum non
vult profanari. Quare in summa, nos à carnalibus obseruation-
culis, quas stolida mens nostra, vbi Deum pro sua crassitie con-
cepit, comminisci solet, in totum reuocat & abstrahit: ac proin-
de ad legitimum sui cultum, hoc est spiritualement & à se institu-
tum, format. Quod autem est in hac transgressione crassissimū
vitium notat: idololatriam externam. Ac duæ quidem sunt mā-
dati partes. prior licentiam nostram coërcet, ne Deum, qui in-
comprehensibilis est, sub sensus nostros subiicere, aut vlla spe-
cie repræsentare audeamus. Secunda vetat ne imagines vllas a-
doremus, religionis causa. Porrò formas omnes breuiter enu-
merat, quibus solebat à profanis & superstitiosis gentibus figu-
rari. Per ea quæ in cælo sunt, solem, lunam, aliàsque stellas &
fortasse aues intelligit quemadmodum Deuteronomij quarto
exprimens suā mentiē, tam aues quàm astra nominat. Quod non
annotassem, nisi quosdam viderem ad Angelos imperitè refer-
re. Itaque reliqua mēbra, quia per se nota sunt, prætermitto. ac
iam lib. 1. satis apertè docuimus, quascūque ex cogitat homo vi-
sibiles Dei formas, pugnare ex diametro cū eius natura. ideo

Secundi præ-
cepti explicatio.

Finis.

Summa.

Partes dua.

Formarum ve-
titarum breuis
& enumeratio.

Deut. 4. 15.

Cap. 11. & 12.

que, simulac in medium prodeunt idola, corrumpi veram religionem & adulterari.

Cur hæc sanctio addatur.

18 Quæ additur sanctio non parum ad excutiendam socordiam valere debet. Minatur

* vel fortem. nam hoc Dei nomen à fortitudine ductum est.

Se Iehouam esse, Deum nostrum, * Deum, æmulatorem, qui visitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen suum: faciat autem misericordiam in millia iis qui diligunt se, ac præcepta sua seruant.

Dominum quatuor elogii oratione inducit, ut nos excitet. Fortis vocatur.

Hoc verò perinde est ac si diceret se solum esse in quo hæere debeamus. Eò ut nos inducat, potentiam suam prædicat, quæ se impunè contemni vel eleuari non patiat. Ponitur hic quidem nomen *EL*, quod Deum significat: sed quia à fortitudine ducitur, quo sensum melius exprimerem, hoc quoque reddere non dubitavi, vel contexui inserere. Deinde æmulatorem se vocat, qui consortem ferre nequeat. Tertiò, vindicem se futurum asserit suæ maiestatis ac gloriæ, si qui eam ad creaturas aut sculptilia transferant: neque id breui aut simplici vindicta, sed quæ in filios, nepotes & pronepotes se protendat, qui scilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque in longam posteritatem iis misericordiam ac benignitatem suam exhibet qui se diligunt, ac Legem suam custodiunt.

Æmulator.

Vindex.

Misericors.

Cur Æmulator dicitur.

2. Cor 11. 2.
Eph. 5. 30.
Ier. 6. 2. 5.
Ose. 2. 19.

Personam mariti erga nos induere, vtilissimum est Deo. si quidem coniunctio qua nos sibi deuincit dum in Ecclesia sinu recipit, sacri cuiusdam coniugij instar habet, quod mutua fide stare oportet. Ipse ut omnibus fidelis ac veracis mariti officiis defungitur, ita vicissim à nobis stipulatur amorem ac castitatem coniugalem: hoc est, ne animas nostras satanæ, libidini, scæditque carnis cupiditatibus stuprandas prostituamus. Vnde quum Iudæorum apostasiam corripit, eos proiecta pudicitia adulteriis inquinatos conqueritur. Ergo ut maritus, quò sanctior est ac castior, eò grauius accenditur si vxoris animum ad riualem inclinare videt: ita Dominus, qui nos sibi in veritate desponsauit, ardentissimam zelotypiam suam esse testatur, quoties, neglecta sancti sui coniugij puritate, scelestis libidinibus cõspurcamur, tum verò præsertim dum numinis sui cultum, quem maximè illibatum esse decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua superstitione. Quandoquidem hoc modo non tantum violamus datam in coniugio fidem, sed ipsum nuptialem thorum inducitis adulteris, polluimus.

Ier. 3. 12.
Ose. 2. 2.

Ratio, à simili.

19 In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationem. Nam præterquam quòd à diuinæ iustitiæ æquitate alienum est pœnam alieni delicti ab infonte expectere, Deus ipse quoque hoc se non commissurum affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. Atqui sententia tamen hæc non semel repetitur, de pœnis auctorum scelerum in futuras generationes prorogandis. sic enim sæpius alloquitur eum Moses, Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. Jeremias similiter, **Qui facis misericordiam in millibus**, qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos. Nonnulli, dum soluendo hoc nodo ægrè desudant, de pœnis duntaxat temporariis putant intelligendum: quas si filij sustinent pro parentum delictis, non est absurdum: quando sæpe in salutem infiguntur. Quod verum quidem est. nam Ezechia denuntiabat Iesaias, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. Domus Pharaonis & Abimelec ob læsum Abrahamum afflicti sunt, &c. sed quum id ad quæstionis huius solutionem affertur, effugium est magis quàm vera interpretatio. Grauiorera enim ultionem edicit hic & similibus locis quàm vt intra vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum est quod iusta Domini maledictio non modò in caput impij, sed in totam quoque familiam incumbat. Vbi incubuit quid expectari potest, nisi vt pater, Spiritu Dei destitutus, flagitiosissimè viuat? filius ob patris nequitiam similiter à Domino derelictus, eandem exitij sequatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum detestabilium execrabile semen, præcipites post eos ruant?

20 Primum inspiciamus an talis vindicta diuinam iustitiam dedecet. Si vniuersa hominum natura est damnabilis: quos Dominus gratiæ suæ communicatione non dignatur, iis paratum scimus esse interitum, nihilominus propria iniquitate, non iniquo Dei odio intereunt. Nec vlla relinquitur expositio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in salutem adiuuentur. Quum ergo hæc impiis & flagitiosis irrogatur ob scelera puniuntur, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur: quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationem intendar? At Dominus contrà pronuntiat, pœnam peccati paterni in filium non transituram. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quam diu & assidue multis calamitatibus vexarentur, prouerbum iactare cœperant, patres suos comedisse vnam acerbam, vnde dentes filiorum obstupescerent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata, quorum pœnas ipi, iusti alioqui & immerentes, penderent implacabili magis Dei

*Comminationis
& addite explicatio.*

Ezech. 18. 20.
*Prioris partu de
visitatione ini-
quitate patrum
in filios.*

Num. 14. 8.

Ier. 22. 8.

*Interpretatio à
scopo recedens.*

Iesa. 39. 7.

Gen. 12. 17. &

20. 3.

*Eiusdem dilu-
tio, & genuinus
comminationis
sensus.*

*An visitatio i-
niquitatis patrū
in filios diuinam
iustitiam dede-
cent.*

*Locorum in spe-
ciem pugnantis
conciliatio.*

Ezech. 18. 20.

iracundia quàm moderata seueritate. Iis denuntiat Propheta, non ita esse: quia ob propria flagitia plectantur: neque Dei iustitiæ cōuenire ut filius iustus ob scelesti patris nequitiam supplicium luat. quod neque in præsentī sanctiōe habetur. Nam si uisitatio, de qua nunc sermo est, adimpletur quum ab impiorum familia gratiam, lumen suæ ueritatis, reliqua salutis adiumenta aufert Dominus: eo ipso quòd excæcati & derelicti ab ipso filij parentum uestigiiis insistant, maledictiones ob paterna scelera sustinent. Quòd uerò & temporariis miseris subiciuntur, & æterno demum exitio, ita iusto Dei iudicio non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriam puniuntur.

*Posterioris par-
tis, de misericor-
dia Dei in mille
generatione: pro-
pagandas expo-
silio.*

21 Altera ex parte offertur promissio de propaganda in mille generationes Dei misericordia: quæ etiam frequenter in scripturis occurrit, & in solemnī Ecclesiæ fœdere inseritur, *Ero Deus tuus, & seminis tui post te.* Quod respiciens Salomō, scribit filios iustorum post mortem eorum beatos fore: nō tantum sanctæ educationis ratione (quæ & ipsa certè momentum non minimum habet) sed ob istam in fœdere promissam benedictionem, quod Dei gratia in familiis piorum æterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingens impiis terror: nam si post mortem quoque memoria tum iustitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum ualeat, ut maledictio huius & illius benedictio in posteritatem redundet, multo magis in ipsis authorum capitibus residebit. Cæterum nihil obstat quòd impiorum soboles interdum ad bonam frugem se recipit, fidelium soboles degenerat: quia non perpetuam hinc regulam figere uoluit Legillator, quæ suæ lectioni derogaret. Nam ad consolationem iusti ac terrorem peccatoris sufficit non esse vanam ipsam aut inefficacem sanctiōem, tametsi non semper locum habeat. Quemadmodum enim quæ paucis sceleratis infliguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicij, tametsi multi impunè usque ad uitæ finem euadant: ita quum exemplum unum edit Dominus istius benedictionis, ut filium in patris gratiam misericordia & benignitate sua prosequatur, documentum præbet constantis & perpetuæ in suos cultores gratiæ: quum patris iniquitatem semel in filio persequitur, docet quale reprobos omnes iudicium ob scelera propria maneat. quam certitudinem potissimum hinc spectauit. Obiter etiam misericordiæ suæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes assignarit uindictæ.

*Eius promissioni
usus.
Gen. 17. 7.
Prou. 20. 7.*

*Exceptionis rei-
pisa & frequen-
ter admodum
occurrentis confi-
deratio.*

*Amplitudo hu-
ius beneficij.*

PRÆCEPTVM TERTIVM.

Non usurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

22 Finis præcepti est, Quòd nominis sui maiestatem vult nobis esse sacrosanctam. Summa igitur erit, ne ipsam contemp-
 ptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdicto co-
 hæret ex ordine præceptū, vt eam religiosa veneratione profe-
 qui nobis studio & curæ sit. Itaque sic animis & linguis com-
 paratos esse nos decet, vt nihil de ipso Deo eiusque mysteriis
 aut cogitemus aut loquamur nisi reuerēter & multa cū sobrie-
 tate: vt in æstimandis eius operibus nihil nisi erga ipsum hono-
 rificū sapiamus. Hæc, inquā, tria obseruare non oscitanter con-
 uenit, vt quicquid mens de ipso cōcipit, quicquid lingua pro-
 fatur ipsius excellentiā respiciat, & sacræ nominis eius sublimi-
 tati respondeat: denique ad extollendā eius magnificentiā aptū
 sit. Sancto eius verbo & adorandis mysteriis ne temerè præpo-
 sterēque abutamur vel ad ambitionem, vel ad avaritiam, vel ad
 ludicra nostra: sed prout impressam gerunt nominis eius digni-
 tatem, suum inter nos honorem ac pretiū semper habeant. Po-
 stremò, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quem-
 admodum illi contumeliosè solēt obstrepere miseri homines:
 sed quicquid ab ipso memoramus factum, cum sapiētīæ, iusti-
 tiæ, bonitatis elogiis prædicemus. Id est nomen Dei sanctifica-
 re, vbi secus fit, vano prauoque abusu polluitur: quia rapitur
 extra legitimum vsum, cui soli consecratum erat: atque vt nihil
 aliud, sua tamen dignitate exutum, cōtemptibile paulatim red-
 ditur. Quòd si in hac temeraria vsurpandi importunè diuini
 nominis facilitate tantum est mali: multò plus in eo, si in nefa-
 rios vsus conferatur, vt qui ipsum necromantiæ superstitioni-
 bus, diris deuotionibus, illicitis exorcismis, aliisq; impiis in-
 cantationibus seruire faciunt. Iuramentum autem in mandato
 potissimum assumitur, in quo peruersus diuini nominis abusus
 maximè est detestabilis: quo inde melius absterreamur ab om-
 ni in vniuersum eius profanatione. Hic autem de cultu Dei præ-
 cipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate quæ iu-
 ter homines colenda est, inde patet quòd inde in secūda tabu-
 la periurium & falsum testimoniū damnabit, quo læditur hu-
 mana societas. superuacua autem esset repetitio si hoc præceptū
 tractaret de officio charitatis. Iam ipsa quoque distinctio hoc
 postulat, quia non frustra Deus, vt dictum est, duas Legi suæ tā-
 bulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius suum sibi vindicare, ac
 tueri nominis sui sanctitatem, non autem docere quid homi-
 nes hominibus debeant.

23 Primo loco habendum est quid sit iuramentum. Est au-
 tem Dei attestatio ad veritatem sermonis nostri confirmandā.
 Quæ enim manifesta in Deum probra continent execratio-
 nes, indignæ sunt quæ inter iuramenta censeantur. Eiusmodi
 attestacionem, vbi ritè peragitur, speciem esse cultus diuini.

Tertij præcepti
 expositio finis est
 summa.
 Partes tres.

Prima.

Alter.

Tertia.

Usurpate nomen
 Dei in vanum
 quid. Species hu-
 ius usurpationis,

Inter alias, iura-
 mentum.

Distinctio huius
 præcepti à nouo,

Iuramenti de-
 finitio.

Est diuini cultus
 species.

Ies. 19. 18. ostēditur multis locis Scripturæ. ut quum Iesaias de Assyriis & Ægyptiis in fœderis societatem cum Israele vocandis vaticinatur, Loquētur, inquit, lingua Chanaã, & in nomine Domini iurabunt, hoc est, iurando per nomen Domini, confessionem religionis edent. Item quum de propagando eius regno loquitur.

Ies. 65. 16. Quicūque benedicet sibi, in Deo fidelium benedicet: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero. Ieremias, Si eruditi, inquit, docuerint iurare populum in nomine meo, sicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in testimonium inuocando, nostram in ipsum religionem dicimur testari. Sic enim ipsum, æternam esse & immutabilem veritatem confitemur: quem appellamus non modò tanquam præ aliis idoneum veritatis testem, sed etiam ceu eius assertotem vnicū, qui abscondita in lucem proferre queat: deinde ut cordium cognitorē. Vbi enim desunt hominum testimonia, ad Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asserendum est quod in conscientia lateret. Qua ratione amarè succenset iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iurifurandi genus, argumentū manifestæ defectionis interpretatur.

Ierem. 5. 7. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non sunt dii. Et sceleris huius gravitatem, pœnarum comminatione declarat, Disperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

Hic verò multi- 24 Iam vbi intelligimus, sacramentis nostris Dominum impliciter peccatur esse velle nominis sui cultum: eo maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineant. Contumelia est non leuis si per ipsum peieratur: unde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim restat Domino, vbi sua veritate fuerit spoliatus? iam Deus esse desinet. Sed enim spoliatur certè, dum falsi iuffragator & approbator cōstituitur. Quare Iosuah, dum Achan ad cōfessionē veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Israel: innuens scilicet, Dominum grauissimè inhonorari si per eum peieratur. Neque mirum: non enim stat per nos quin mendacium sacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem vsitatam inter Iudæos fuisse, quoties ad sacramentum dicendum quispiam vocaretur, constat ex simili obtestatione qua vtuntur in Euangelio Ioannis Pharisæi. Ad hanc cautionem nos instituūt formulæ quæ in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc faciat mihi Dominus & hæc addat: Testis sit Deus in animam meam: quæ insinuant Deum aduocare nos non posse orationis nostræ testem quin periurii vltorem nobis imprecemur si fallimus.

Ioan. 1. 24.
1. Reg. 14. 19.
39.
1. Sam. 3. 9.
2. Cor. 1. 23.

25 Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur: siquidem accipitur hic

hic quoque in vanum. Quare non satis fuerit à periurio abstinere, nisi simul meminerimus, iusiurandum non libidinis aut voluptatis, sed necessitatis causa permissum & institutum, id eodemque extra licitum illius usum egredi qui rebus non necessariis accommodat. Porrò non alia prætendi necessitas potest quàm ubi vel religioni vel charitati est seruendum. Quare in re nimis licentiosè hodie delinquitur, eoque intolerabilius quòd assuetudine ipsa pro delicto imputari desit: quod certè apud Dei tribunal non paruo æstimatur. Passim enim promiscuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec malè fieri putatur, quia in tantæ improbitatis possessionem longa & impunita audacia ventum est. Manet tamen ratum Domini mandatum; manet firma sanctio: & effectum olim suum obinebit, quæ peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui frustra nomen ipsius usurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum sanctos eius seruos in iuramentis substituimus, manifesta impietate: quia sic diuinitatis gloriã ad eos traducimus. Neque enim abs re est, quòd speciali mandato præcipit Dominus iurare per nomen suum: speciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apostolus idem liquidè testatur, quum scribit homines in iuramentis superiorem seipsis appellare: Deum, quia sua gloria maiorem non habebat, per seipsum iurasse.

16 Hac iurisiurandi moderatione Anabaptistæ non contenti, omnia sine exceptione execrantur: quoniam Christi generale sit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: sit autem sermo vester, est, est: non, non: quod ultra est, à malo est. Sed hoc modo inconsideratè in Christum impingunt: dum illum faciunt Patri aduersarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram descenderit. Siquidem Deus æternus in Lege nõ modò iuramentum, ceu rem legitimam, permittit: (quod ipsum abudè foret) sed in necessitate imperat. Christus autem se afferit vnũ esse cum Patre, se non aliud afferre quàm quod Pater mandauerit, doctrinam suam non esse à seipso, &c. Quid ergo, Deumne sibi contrarium facient, qui quod semel in moribus præcipiendo approbarit, postea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Christi nõ nihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Hic autem nunquam verum assequemur nisi oculos intendamus in Christi scopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non est institutum, Legem aut laxare, aut restringere, sed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quæ falsis Scribarum & Pharisæorum commentis valde deprauata fuerat. Id si tenemus, non putabimus Christum damnassem in totum iuramenta: sed ea tantum quæ Legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis constat, populum nihil tunc cauere solum

mentis inanimibus appellantes, vitem quodammodo & contemptibilem red damus.
Iuramentum quando & quomodo adhibendum.

3. *Si Dei seruos in eius locum iurando substituimus.*
 Exod. 23. 13.
 Deut. 6. 13. & 10. 20.
 Heb. 6. 13.

Anabaptista omnia iuramenta damnantes resciluntur.
 1. *Authoritate Christi, qui Patri aduersarius esse nequit.*
 Mat. 5. 34.
 Exod. 22. 11.
 Ioan. 10. 30.
 Ibid. 18.
 Ioan. 7. 16.

Interpretatione loci quem Anabaptista peruertunt.

præter periuria, quum non iis solis, sed inanibus quoque ac superuacuis iuramentis Lex interdicat. Dominus ergo, certissimus Legis interpres, non modò petere, sed etiam iurare, malū esse admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quæ autē in Loge commendantur iuramenta, salua & libera relinquit.

Instantia eorumdem solutio.

Videntur sibi validius pugnare quum mordicus arripiunt particulam Omnino: quæ tamen non ad iurandi verbum refertur, sed ad subiectas sacramentorum formulas. Nam & ista erat erroris portio, quòd dum per cælum & terram deierabant, Dei nomen se non putabant attingere. Ergo post præcipuum præuaricationis caput, omnia etiam subterfugia Dominus illis præcidit: ne se opinentur euasisse si suppresso Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hic quoque obiter notandum, quanuis non exprimat nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipsum iurare, quemadmodum si per lumen vitale, per panē quo vescuntur, per baptismū suū, aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora qualibet iurent. Neque verò

Christi scopu.

Christus eo loco per cælum & terram & Hierosolimam iurare veras, superstitionē corrigit, vt falsò quidem putant: sed eorū potius sophisticam argutiā refellit, qui pro nihilo ducebāt indirecta iuramenta fuisser iactare, quasi sacro Dei nomini parcerent, quod tamen insculptū est singulis eius beneficiis. Alia est ratio vbi est mortalis quispiā, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur: sicuti apud profanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam, per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apotheosis vnus Dei gloriā obscurat & minuit. Verum vbi nihil aliud est propositum quàm ex sacro Dei nomine petere dictorum confirmationē, quamuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis læditur eius maiestas. Licentiā hanc vano prætextu spoliatur Christus, omnino iurare prohibēs.

Cur omnino iuramenta Christi prohibeat hoc loco.

Iacob. 5. 12.

Eodem & Iacobus tēdit, illa Christi verba quæ citauimus usurpās: quia semper in mundo grassata est illa temeritas, quæ tamen profanatio est nominis Dei. Nam si ad substantiam referas particulam Omnino, ac si nulla exceptione illicitum esset quoduis iurandum, quorsum explicatio quæ mox additur: Neque per cælum, neque per terram, &c. Quibus satis patet, cauillis occurri vnde leuari suum vitium Iudæi putabant.

3. Exēplo Christi & Pauli Apostoli.

Sæpius a- pud Euangelistas.

2 Itaque sanis iudiciis ambiguum iam esse nequit, Dominum illic iuramenta modò ea improbasse quæ per Legem vetita essent. Nā & ipse, qui perfectionis, quam docebat, exemplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & discipuli, quos magister suo per omnia paruisse non dubitamus, idem exemplum sequuti sunt. Quis audeat dicere iuraturum fuisse Paulum, si iurandum prorsus interdictum fuisset?

fuisse? Atqui ubi res ita tulit, sine vilo scrupulo iurat, etiam ad-
 dita interdum imprecatione. Nōdum tamen finita est questio:
 quando nonnulli sola ab hoc interdicto publica iuramenta exi-
 mi arbitrantur: qualia sunt quæ deferente exigentēque magi-
 stratu præstamus: qualia etiam in sancendis fœderibus vsurpa-
 re principes solent: vel populus, quum in nomen principis iu-
 rat: vel miles, quum sacramento militiæ adigitur: & quæ sunt
 huiusmodi. In hunc quoque ordinem (& iure) referunt quæ ex-
 tant apud Paulum, ad asserendam Evangelij dignitatem: quādo
 Apostoli in sua functione priuati homines non sunt, sed publi-
 ci Dei ministri. Et sanè non inficior illa esse tutissima, quod so-
 lidioribus Scripturæ testimoniis defenduntur. Iubetur magistra-
 tus in re dubia adigere testem ad iuramentum, ille vicissim iu-
 ramento respondere. & Apostolus ait humanas controuersias
 hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque solidam
 officij sui approbationem. Quinetiam apud veteres ethnicos
 obseruare licet, publicum & solenne iurandum in magna re-
 ligione habitum fuisse: vulgaria, quæ promiscuè faciebant, aut
 pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac Dei
 numen in his non intercedere putarent. Verum priuata iura-
 menta, quæ sobriè, sanctè, reuerèter necessariis rebus adhiben-
 tur, damnare nimis periculosum fuerit: quæ ipsa & ratione &
 exemplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum
 inter se iudicem appellare licet, multò magis testem. In simula-
 bit te frater tuus perfidiæ. purgare te studebis, ex charitatis offi-
 cio: ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimen fa-
 ma tua ob illius obstinatam malignitatem veniat, sine offensa
 ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore ma-
 nifestet. Minus est testem aduocare, si verba expenduntur. Non
 video igitur cur hîc illicitam asseramus attestationem. Neque
 desunt plurima exempla. Si Abraham & Isaac sacramentum cū
 Abimelech publico nomine præteritur: ac certè Iacob &
 Laban priuati erant, qui mutuo iuramento fœdus inter se san-
 ciunt. Priuatus erat Boos, qui promissum coniugium Ruth eo-
 dem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iustus & ti-
 mens Dei, qui iuramento asseuerat quod Eliæ vult persuadere.
 Nullam itaque meliorem regulam habeo, nisi vt iuramenta sic
 moderemus ne temeraria sint, ne promiscua, ne libidinosa, ne
 friuola: sed iustæ necessitati seruiant, vbi scilicet vel Domini
 gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio. quò Le-
 gis mandatum spectat.

Rom. 7. 9.
2. Cor. 1. 23.

*Iuramenta publi-
 ca probant
 nonnulli, priua-
 ta autem mini-
 mè.*

Hebr. 6. 16.

*Sed priuata en-
 tiam licita esse
 tum ratione, tum
 exemplis ostendit-
 ur, adhibitis
 cancellis, quos
 Dei verbum
 præscribit.*

Gen. 21. 24. 26.
32.
Gen. 31. 53.
Ruth. 2. 13.
1. Reg. 13. 10.

*Regula in iura-
 mentis sequen-
 da.*

PRÆCEPTVM QVARTVM.

Recordare diem sabbathi vt sanctifices. Sex

diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbathum Iehouæ Dei tui est. Non facies vllum opus in eo, &c.

Quarti præcepti expositio & finis.

28 Finis præcepti est vt propriis affectibus & operibus emortui, regnum Dei meditemur. atque ad eam meditationem institutis ab ipso rationibus exerceamur. Verùm, quoniam habet peculiarem & diuisam à reliquis considerationem, paulò diuersam interpretationis seriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare solent, quòd externam diei obseruationem. contineat quæ in Christi aduentu cū reliquis figuris abolita fuerit, quod verè quidem ab illis dicitur: sed dimidia tantum ex parte rem attingunt. Quare altius repetenda est expositio: & dispiciendæ tres causæ, quibus constare hoc mandatum obseruasse mihi videor. Voluit enim cælestis Legislator sub diei septimi quiete populo Israel spiritualē requiem figurare, qua à propriis operibus ferri debent fideles, vt Deum in se operari sinant. Deinde statum diem esse voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vel saltem quem operum suorum meditationi peculiariter darent: vt hac recordatione ad pietatem exercerentur. Tertio, seruis, & iis qui sub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgendum censuit, quo aliquam haberent à labore remissionem.

Causæ tres.

Prima.

Alterâ.

Tertiâ.

Prima causæ explicatio. Spiritualis quietis adumbratio primarium locum in hoc præcepto tenet.

Num. 13. 22.
Eze. 20. 12. &
22. 8. & 23. 38.
Ier. 17. 21. 22. &
27.
Iesa. 56. 2.
Nehem. 9. 14.

29 Illam tamen spiritualis quietis adumbrationem primarium in sabbatho locum tenuisse. multifariam docemur. Nullius ferè siquidem præcepti obedientiam seuerius Dominus exigit. Quoniã subuersam omnem religionem vult apud Prophetas significare, polluta, violata, non custodita, non sanctificata sua sabbatha conqueritur: quasi, omisso hoc obsequio, nihil amplius restaret in quo posset honorari. Eius obseruantiam eximie encomiis prosequitur: vnde & fideles, inter alia oracula, sabbathi reuelationem mirificè estimabant. Sic enim loquuntur Leuitæ apud Nehemiam, in solenni congregatione, Ostendisti patribus nostris sabbathum tuum sanctum. mandata & ceremonias & Legem dedisti eis per manum Moysi. Vides vt singulari dignatione habeatur inter præcepta omnia legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam mysterii dignitatē, quod à Mose & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt sabbathum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos, in generationibus vestris: vt sciatis quòd ego sum Dominus qui sanctifico vos. Custodite sabbathum: sanctum est enim vobis. Custodiant Filij Israel sabbathum, & celebrēt illud in generationibus suis. pactum est sempiternum inter me & filios Israel, signumque perpetuum. Fustus etiam

Exod. 31. 13.
Quod iudicat Deum esse nostrum sanctificationem.
Eze. 20. 12.

num Ezechiel: cuius tamen summa huc redit, esse in signū quod Unde sequitur
 Israel cognosceret, Deum esse suum sanctificatorē. Si sanctifica- *seriankum nobis*
 tio nostra propriē voluntatis mortificatione cōstat, iam se pro- *esse ne Deum ita*
 fert apertissima signi externi cū re ipsa interiori analogia. Quies- *nobis operantibus*
 cendum omnino est, vt Deus in nobis operetur: cedendum vo- *impediamus.*
 luntate nostra, resignandum cor, abdicandæ cūctæ carnis cupi- *Hebr. 3. 13. &*
 ditates. Deniq; feriandum est ab omnibus proprii ingenij mu- *4. 9.*
 nis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipso acquiesca-
 mus, quemadmodum Apostolus quoque docet:

30 Perpetuam istam cessationem Iudæis representabat vnus *Si quis carnalitē*
 diei ex septenis obseruatio: quæ vt maiori religione coleretur, *significationem*
 eam exemplo suo Dominus commendauit. Non enim ad exci- *in numero requi-*
 tandum hominis studium mediocriter valet vt se ad Creatoris *rat, sensus præ-*
 imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in sep- *cepti et respectu*
 tenario numero significationem requirat, quando hic in Sep- *aperitur, sabbat-*
 tenario numero significationem requirat, quando hic in Scri- *thi perpetuat,*
 ptura perfectionis est numerus, non sine causa delectus est ad *et in ultimo die*
 notandam perpetuitatem. Cui & illud suffragatur, quod Moses *perfectio:*
 in die quo narrat requieuisse Dominum ab operibus suis, finem
 describendæ dierum ac noctium successionis facit. Potest & al-
 tera probabilis afferri numeri notatio: quod scilicet designariē
 Dominus nunquam absolutum fore sabbathum donec ventum
 ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in illo beatam quietem
 hic inchoamus, in ea nouos quotidie progressus facimus: sed
 quia assidua est adhuc cum carne militia, non prius consumma-
 bitur quàm implebitur illud Iesæ de continuandâ neomenia
 cum neomenia, sabbatho cum sabbatho, nepe quum erit Deus
 omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominis per diem sep-
 timum populo suo delineasse futuram sui sabbathi in vltimo
 die perfectionem: quo continenti sabbathi meditatione ad
 hanc perfectionem tota vitâ aspiraret.

31 Siquis hanc numeri obseruationem ceu nimis argutam si *simplicitas*
 fastidiat, nihil impedito quominus simplicius accipiat: Domi- *accipias, parum*
 num certum diem ordinasse, quo ad meditandam spiritualis *inter est. modò*
 quietis assiduitatem populus sub Legis pædagogia exerceretur. *mysterium ma-*
 Septimum assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel vt pro- *neat, de perfe-*
 posita exempli sui similitudine, melius populum extimularet: *tua nostrorum*
 vel certè admoneret non aliò spectare sabbathum nisi vt suo *operum quiete*
 Creatori conformis redderetur. Parum enim interest: modò *ita tamen vt su-*
 mysterium quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua no- *perstiosa dierū*
 strorum operum quiete. Ad quod contemplandum identidem *observatio arcea*
 reuocabant Iudæos Prophetæ: ne carnali cessatione defunctos *tur.*
 se putarent. Præter allegatos iam locos sic habes apud Iesaiam. *Ies. 58. 13.*
 Si auerteris à sabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem
 tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum &
 sanctum Domini gloriosi: & glorificaueris cum dum non

*Ceremonia
Christi aduentu
abrogata.
Rom. 6.4.*

facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermo-
nem: tunc delectaberis super Domino, &c. Cæterum non du-
bium quin Domini Christi aduentu, quod ceremoniale hîc e-
rat, abolitum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figu-
ræ omnes euanciscunt: corpus cuius aspectu, umbræ relinquuntur.
Ipse, inquam, verum sabbathi complementum. Per baptis-
mum illi confepulti, in consortium mortis eius insiti sumus, vt
resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ideo
sabbathum umbram fuisse rei future alibi scribit Apostolus:
corpus extare in Christo, hoc est, solidam veritatis substantiam,
quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die contenta est,
sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismet ipsis mor-
tui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet super-
stitiosa dierum obseruatio.

Col. 2. 16. & 17.

*Secunda & ter-
tia cause expi-
catio, quæ dupli-
cem habet respic-
tum perpetuum.
Confirmatio.*

32 Enimuerò quoniam duæ posteriores causæ veteribus um-
bris annumerari non debent, seculis omnibus peræquè conue-
niant: abrogato sabbatho, inter nos tamen etiamnum locum
istud habet, vt statis diebus ad audiendum verbum, ad mystici
panis fractionem, ad publicas orationes cõueniamus: deinde vt
seruis & operariis suis detur à labore remissio. Vtramque in
sabbathi præceptione curæ fuisse Domino, procul dubio est.
Prior abundè testimonij, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Se-
cundam signauit Moses in Deuteronomio, his verbis, vt requie-
scat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memento quòd & ipse
seruieris in Ægypto. Item in Exod. Vt requiescat bos & asinus
tuus: & respiret filius ancillæ tuæ. Vtrunque quis neget nobis
perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Ecclesiastici nobis
Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas, ipsa vitæ experi-
entia, nota satis est. Nisi statim sint, & suos habeant constitutos
dies, quomodo haberi possunt? Omnia decenter & ordine ge-
renda inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantum verò abest
quin decorum & ordo, nisi ista politia & moderatione conser-
uari possit, vt præsentissima impendat Ecclesiæ perturbatio
& ruina si dissoluatur. Quòd si eadem nobis necessitas incum-
bit, cuius in subsidium Iudæis Dominus sabbathum cõstituerat:
nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim pro-
uidentissimus & indulgentissimus Pater noster, nostræ, non mi-
nus quàm Iudæorum necessitati prospicere. Cur non quotidie,
inquires, potius conuenimus, vt ita tollatur dierum discretio: v-
tinam illud quidem daretur: & sanè digna erat spiritualis sa-
pientia, cui quotidie decideretur particula aliqua temporis. Sed
si à multorum infirmitate obtineri non potest vt quotidiani
conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non
permittit: cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei
voluntate impositam.

Deut. 5. 14.
Exod. 23. 12.

1. Cor. 14. 40.

*De conuentibus
sacris.*

33 Paulò hìc cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebè Christianam quiritantur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationem. Ego autem respondeo, citra Iudaismū dies istos à nobis obseruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniam artèssima religione celebramus, qua putemus, mysterium spirituale figurari: sed suscipimus vt remedium retinendo in Ecclesia ordini necessarium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Christianos: quia sit vmbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra laborarit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos asserit superstitiosum esse si quis iudicat inter diem & diem. At quis præter istos duntaxat furiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Non enim in finem istum politicum & Ecclesiasticum ordinem respiciebāt: sed quum, tanquam rerum spiritualium vmbas retinerent, tantundem obscurabant Christi gloriam & Euangelij lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd essent à sacris studiis & meditationibus auocamenta: sed religione quadam, quòd feriando, mysteria olim commendata recolere se somnabant. In hanc, inquam, præposteram dierum discretionem inuehitur Apostolus: non in legitimum delectum, qui societatis Christianæ paci seruiat. Siquidem in Ecclesiis ab eo institutis sabbathum in hunc vsum retinebatur. Illum enim diem præ-

De diei Domini obseruatione, adu. eos qui plebem Christianam sic in Iudaismo foueri quiritantur.

Col. 2. 16.

Obiectio.

Responsio.

Gal. 4. 10. 11.

Rom. 14. 5.

scribit Corinthiis, quo symbola ad subleuandos Hierosolymitanos fratres colligantur. Si timetur superstitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nunc habent Christiani) diebus. Nam quod ad euertendam superstitionem expediebat, sublatus est Iudæis religiosus dies: quod decoro, ordini, paci, in Ecclesia retinendis necessarium erat, alter in eum vsum destinatus est.

1. Cor. 16. 2.

34 Quanquam non sine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum sabbathi subrogarunt. Nam quum veræ illius quietis, quæ vetus sabbathum adumbrabat, in resurrectione Domini finis sit ac complementum, ipso die, qui vmbri finem attulit, admonetur Christiani ne vmbrauli ceremoniæ inhæreant. Neque sic tamen septenarium numerum moror, vt eius seruituti Ecclesiam astringam. neque enim Ecclesias damnauero, quæ alios conuentibus suis solennes dies habeant, modò à superstitione absint. Quod erit si ad solam obseruationem disciplinæ & ordinis bene compositi referantur. Summa sit: vt sub figura Iudæis tradebatur veritas, ita nobis sine vmbri commendatur: primùm, vt perpetuum tota vita sabbathismum meditemur à nostris operibus, quò Dominus in nobis per suum Spiritum operetur: deinde vt pia operum Dei re-

Ratio huius institui.

A quo tamen abesse debet: si persistosa necessitas.

Summa præcepti.

De hac liber-
tate. vide So-
cratem hist., tri-
li. 9. c. 38.

Iesai. 8. 58. 13.

cognitione priuatim se quisque, quoties vacat, diligenter exer-
ceat: tum etiam, vt omnes simul legitimum Ecclesiæ ordinem,
ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationem,
ad publicas orationes constitutum, obseruemus. tertio ne nobis
subditos inhumaniter premamus. Ita euanescent nugæ pseudo-
prophetarum qui Iudaica opinione populum superioribus se-
culis imbuerunt, nihil aliud afferentes nisi abrogatū esse quod
ceremoniale erat in hoc mandato (id vocant sua lingua diei
septimæ taxationem) remanere autem quod morale est, nem-
pe vnus diei obseruationem in hebdomade. Atqui id nihil ali-
ud est quàm in Iudæorum contumeliam diem mutare, diei
sanctitatem animo eandem retinere: siquidem manet nobis et-
iamnum pars mysterij in diebus significatio quæ apud Iudæos
locum habebat. Et sanè videmus quid tali doctrina profecer-
int. qui enim eorum constitutionibus hærent, crassa carnalisq;
sabbathismi superstitione Iudæos ter superant: vt nihilominus
hodie ipsis conueniāt obiurgationes quæ apud Iesaiam legun-
tur, quàm iis quos sua ætate Propheta increpabat. Cæterum ge-
neralis doctrina præcipuè tenenda est: ne religio inter nos vel
concidat vel languescat, diligenter colendos esse sacros cœtus,
& externis subsidiis quæ ad fouendum Dei cultum valeant o-
peram dandam esse.

PRÆCEPTVM QVINTVM.

Honora patrem tuum & matrem vt sis longæ-
uius super terram quam Iehoua Deus tuus daturus
est tibi.

Quinti præcepti,
quod est primum
secundæ tabulæ,
expositio, finis
summa & in-
terdictum. Ho-
nor parentibus
exhibendus. quæ
latè pateat.
1. Tim. 5. 17.
Cui patris &
matris meminit.

35 Finis est, Quoniam Domino Deo suæ dispositionis con-
seruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentia gradus oportere
nobis esse inuiolabiles. Sūma igitur erit vt quos nobis præfe-
cit Dominus, eos suspiciamus, eorūque & honore & obedientia
& gratitudine prosequamur. Vnde sequitur interdictū, nequid
eorum dignitati, vel contemptu, vel cōtumacia, vel ingrati-
tudine derogemus. Sic enim latè patet vocabulum honoris in
Scriptura, vt quum dicit Apostolus, Presbyteros qui bene præ-
sunt, duplici honore dignos esse nō modò reuerentiā iis deberi
intelligit, sed quam ministeriū eorū remunerationem meretur.
Quoniā autem hoc de subiectione præceptū cū humani inge-
nij grauitate valde pugnat (quod, vt est celsitudinis appetentia
turgidū, ægrè se subici sustinet) quæ naturā maximè amabilis
est ac minimè inuidiosa superioritas, in exemplar proposita est:
quia facilius animos nostros emollire & inflectere ad submis-
sionis cōsuetudinem poterat. Ad omnē ergo legitimam subie-
ctionē ab ea quæ facillimā est toleratu, nos paulatim assuefaci t

Domini-

Dominus: quando est omnium eadem ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam, quatenus ad eam tuendam necesse est, suum cum illis nomen communicat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, ut quoties vnum aliquem ex iis audimus, maiestatis illius sensu animum nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorum facit participes, eos quadam fulgoris sui scintilla illustrat, ut sint pro suo quisque loco spectabiles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare par est: quia diuinum titulum non sine causa gerit. Qui princeps est, qui dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem.

Cui nomen Patris conueniat.

36 Quapropter ambiguum esse non debet quin hic vniuersalem regulam Dominus statuat: nempe prout quenque nouimus esse nobis eius ordinatione praefectum, ut ipsum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus possumus officii profequamur. Nec interest dignine an indigni sint quibus honor iste deferatur, nam qualescunque sint tandem, non tamen sine Dei providentia hunc locum assequuti sunt, cuius ratione ipse Legislator eos honorari voluit. Nominatim tamen de parentum reuerentia praecipit, qui nos in hanc vitam sustulerunt: ad quam natura ipsa quodammodo instituere nos debet. Mōstra enim sūt,

Nec interest, dignine an indigni sint quibus honor iste deferatur.

non homines, qui patriam potestatem contumelia vel peruicacia infringunt. Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, ut beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt quorum opera in eam peruenerint. Atque ex variis quidem Legis appendicibus apparet verum esse quod annotauimus, tres esse honores de quohic loquitur partes, reuerentiam, obedientiam, gratitudinem. Primam Dominus sancit dum interfici praecipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduersus immorigeros & rebelles poenam mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Christus Matth. 15. Ex precepto Dei esse ut beneficiamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur.

Præcipue autem sancitur erga parentes honor.

Cuius tres sunt partes.

37 Subnectitur promissio: commendationis vice quæ magis admoneat quam grata Deo sit, quæ hic nobis imperatur submissio. Istum enim aculeum excitando torpori nostro admouet Paulus, quum dicit mandatum hoc esse primum cum promissione. Si quidem quæ in prima tabula praecessit, non specialis & propria vnus mandati fuit, sed ad Legem vniuersam extendebatur. Porro sic accipienda hæc est, Peculiariter Israelitis loquebatur Dominus de terra quam illis promiserat in hereditatem. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ possessio, non miremur si Dominus testari voluerit suam gratiam, vitæ longitudinem largiendo, per quam fiebat ut diurnus caperetur sui beneficii fructus. Sæsus ergo est. Honora patrē & matrē,

Reuerentia.

Exo. 21. 17.

Leuit. 20. 9.

Prou. 20. 20.

Deut. 21. 18.

Mat. 15. 4.

Ephes. 6. 1.

Coloss. 3. 20.

Obedientia.

Gratitudo.

Promissio quorum audita sit.

Quo sensu accipienda.

*Præfens vita,
diuina benedi-
ctionis testimo-
nium.*

*Exceptionis con-
sideratio & so-
lutio.*

*Ex aduerso, im-
morigeris filijs
maledictio de-
nunciatur.*

*Sed, quousque
parentibus &
ijs qui parentū
locum obtinent
At obediendum
additur necessa-
ria instructio.
Ephes. 6. i.*

quò per longum vitæ spatium frui tibi diu liceat ea terræ pos-
sessione quæ tibi futura est in gratiæ meæ testimonium. Cete-
rùm, quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentem vitam
inter Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos simi-
liter spectat istæ promissio, quatenus scilicet diuinæ beneuo-
lentia documentum nobis est præsentis vitæ duratio. Nō enim
ea aut nobis promittitur, aut promissa fuit Iudæis, quasi beati-
tudinē in se cōtineret: sed quia symbolum piis esse solet diuinæ
indulgentiæ. Quare si contingat ante maturam ætatem obse-
quentem parentibus filium è vita abripi (quod non rarò cerni-
tur) nihilo minus in suæ promissionis complemento constāter
Dominus perseuerat, quàm si eum centum terræ iugeribus mu-
neretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc situm est
vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei
benedictio est: benedictionem verò esse quatenus diuinæ gra-
tiæ est documentum: quam ipse per mortem infinito vberius &
solidius seruis suis testificatur & re ipsa demonstrat.

38 Ad hæc, dum præsentis vitæ benedictionem Dominus pol-
licetur filiis qui parentes qua decet obseruatione coluerint: si-
mul innuit, omnibus immorigeris ac inobsequentibus certissi-
mam imminere maledictionem, cui ne desit executio, eos per
Legem suam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac suppli-
ciū de ipsis sumi mandat. Si iudicium effugiūt, ipse vltionē ex-
petit quouis modo. Videmus enim quātus numerus ex hoc ho-
minum genere vel in præliis vel in rixis cadat: alij insolitis mo-
dis affliguntur. omnes propè comminationem hæc non esse va-
ram argumento sunt. Quòd si qui euadunt ad vltimam senectu-
tem: quia in hac vita, Dei benedictione privati, nihil aliud quā
miserè languent, & maioribus in posterum pœnis reseruantur,
multum abest quin benedictionis piis filiis promissæ fiāt parti-
cipes. Sed istud etiam obiter annotandum, quòd illis obedire
non nisi in Domino iubemur: neque id obscurum est ex iacto
prius fundamento, præsidet enim eo loco in quem euexit eos
Dominus, communicata cum ipsis honoris sui portione. Quæ
ergo submissio illis exhibetur, ad suspiciendum summum illū
Patrem gradus esse debet. Quare si in Legis transgressionem
nos instigant, meritò tum non parentes nobis habendi sunt, sed
extranei, qui nos à veri Patris obedientia subducere conantur.
Sic de principibus, dominis, & vniuerso superiorum genere
habendum. Indignum enim & absouum est vt ad deprimen-
dam Dei celsitudinem eorum eminentiā polleat, quæ vt ab il-
la pendet, ita in illam deducere nos debet.

PRÆCEPTVM SEXTVM.

Non occides.

39 Finis præcepti est: Quoniam hominum genus vnitate qua- Sexti præcepti
dam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vniciue expofitio, finis &
debere esse commendatam. In summa ergo, violentia omnis & summa.
iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus lædatur,
nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra
ad tuendam proximorum vitam subsidij est, fideliter impende-
re, quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procurare: depellen-
dis noxis excubare: siquo in discrimine sunt, præbere manū au-
xiliarē. Si Deum legislatorem sic loqui recordaris, simul cogita Quum Legislatōr
velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim si spiritualis ho-
foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, isque præcipuè micidium cordis
immoratur, ad veram iustitiam nihil quàm corpus erudiret. Er- prohibet, & in-
go & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur teriorē affectū
interior affectus conseruandæ fratris vitæ. Manus quidem ho- conseruanda vi-
micidium parit, sed animus concipit, dum ira & odio inficitur. ta proximi præ-
Vide an irasci aduersus fratrem possis quin noxæ libidine ar- cipit.
deas. Si non irasci, ergo nec odisse: quando odium nihil aliud
est quàm ira inueterata. Dissimules licet, & vanis ambagibus
extricare te coneris: vbi vel ira vel odium est, illic est maleficus
affectus. Si tergiverfari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum
est, homicidam esse qui fratrem in corde suo oderit: ore Domi-
ni Christi pronuntiatum est reum esse iudicio qui fratri suo i-
rascitur: reum esse concilio qui dixerit racha: reum esse gehē-
næ ignis qui dixerit fatue.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua niti- Ratio duplex hu-
tur hoc præceptū: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. ius præcepti.
Quare nisi imaginem Dei violare libeat, sacrosanctum habere
illum: nisi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam
fouere debemus. Quæ à redemptione & Christi gratia ducenda 1. Homo est ima-
est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine go Dei.
considerari Dominus voluit, quæ nos ad conseruationem eius 2. Et caro nostra.
inducerent: vt & suam imaginem in ipso impressam reuereā- Lib. 3. c. 7. sect.
mur, & carnem nostram amplexemur. Non ergo euasit homi- 4. 5. 6. 7. & cap.
cidij crimen qui à sanguinis effusione sibi temperarit. Si quid 20. sect. 38. 45.
opere perpetras, si conatu machinaris, si voto & consilio conci- Item lib. 4. c. 1.
pis quod alterius saluti sit aduersum, homicidij reus teneris. sect. 13. 14. 15.
Nisi rursus illā pro facultate & opportunitate tueri studes, ea 16. 17. 18. 19. & c.
quoque immanitate Legem præuaricaris. Quòd si rantopere de 17. sect. 33. 40.
corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum
studiū & operæ salutis animæ debeatur quæ in immensum co-
ram Domino præcellit.

PRÆCEPTVM SEPTIMVM.

Non mœchaberis.

*Septimi præcepti
expositio, finis &
summa.
Cur scortatione
vetat.*

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, facessere à nobis omnem immunditiam oportere. Summa igitur erit, ut ne qua spurcitia, aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affirmatiuum præceptum, ut castè & continenter omnes vitæ nostræ partes moderemur. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: ut illius fœditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiam maculam inurit) in libidinis curusuis abominatione nos adducat. Quoniam hac lege conditus est homo ut solitariam vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio utatur: deinde ex peccati maledictione in hanc necessitatem magis addictus est: quantum satis erat, Dominus opitulatus est nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius societatem sua autoritate initam, sua quoque benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra coniugium, societatem, coram ipso maledictam esse: & illam ipsam conjugalem in necessitatis remedium esse ordinatam, ne in effrahem libidinem prouamus. Ne ergo nobis blandiamur, dum audimus non posse virum cum muliere, sine Dei maledictione, eius coniugium copulari.

Continentia donum, eximium quidem, in manu solius Dei: aliis omnino negatum, aliis ad tempus concessum est.

42 Iam quum per naturæ conditionem & accensa post lapsum libidine, mulieris consortio bis obnoxij simus, nisi quos singulari gratia Deus inde exenit: videant singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam aliis negata est, aliis non nisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonij subsidium se conferant, ut ita in suæ vocationis gradu castitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, si non proposito concessioque remedio intemperantiæ suæ succurrant, cum Deo pugnant, ac resistunt eius ordinationi. Neque mihi quispiam obstrepat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia posse. Dei enim auxilium non nisi iis adest qui in viis suis ambulant: hoc est, in sua vocatione, à qua se omnes subducunt, qui præteritis Dei subsidiis necessitates suas superare eluctarique inani temeritate contendunt.

*Obiectionis pro
cælibatu, dilu-
tio.
Psal. 91. 1. 14.
Matr. 19. 12. 1.*

1. Cor. 7. 7.

Continentiam singulare esse Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiscuè, nec in vniuersum corpori Ecclesiæ, sed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primum enim certum hominum genus facit quod se castrauerit propter regnum cælorum, hoc est, ut solutius ac liberius vacare regni cælestis negotiis liceat. Ac ne talem castrationem esse in hominis sitam potestate, quis putet, paulo antè ostenderat non omnes esse capaces, quibus peculiariter è cælo datum sit. vnde concludit, Qui potest capere capiat. Afferit etiam num apertius Paulus dum scribit vnumquemque habere proprium donum à Deo: vnum sic, alterum autem sic.

43 Quando aperta denuntiatione admonemur, non esse cuiuslibet seruire castitatem in cœlibatu, etiamsi studio & conatu ad id maximè aspiret: peculiarem esse gratiam quam dominus non nisi certis hominibus confert, quo ipsos habeat ad opus suum expeditiores: uónne Deo & naturæ ab eo institutæ repugnamus, si non vitæ nostræ genus ad facultatis nostræ modum accommodamus? Hic scortationem Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius seruandæ vna est ratio, vt suo quisque modulo se metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem sibi aut inutilem aut superuacua: nemo cœlibatum aliter expetat quàm si vxore carere possit. Neque in eo etiam carnis tranquillitati vel commoditati consulat, sed tantùm vt vinculo hoc solutus ad omnia pietatis officia promptior sit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium non nisi ad tempus confertur, tandiu quisque à coniugio abstineat quandiu erit ad seruandum cœlibatum idoneus. Si ad domandum libidinem vires deficiant, intelligat iam sibi coniugij necessitatem à Domino impositam. Hoc demonstrat Apostolus quum præcipit vt ad fugiendam scortationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque mulier virum. Item, Vt qui non potest se continere, matrimonium in Domino contrahat. Primùm significat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio esse obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxij sunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium confugere quo impudiciæ obuiam itur. Ergo qui sunt incontinentes, si hac ratione mederi negligunt suæ infirmitati, eo ipso peccant quòd huic Apostoli mandato non obtemperant. Neque sibi blandiatur qui mulierem non attingit, ac si impudiciæ argui non posset: quum interim animus libidine intus ardeat. pudicitiam enim definit Paulus, coniunctam cum castitate corporis, animi puritatem. Cælebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini sunt: quomodo sancta sit corpore & spiritu. Itaque dum superius illud præceptum ratione confirmat, non tantùm dicit melius esse vxorem ducere quàm scorti societate se polluere, sed dicit melius esse nubere quàm vri.

44 Porrò, si coniuges recognoscunt suam societatem esse à Domino benedictam, eo adiuuentur non esse intemperata & dissoluta libidine conspurcandam. Non enim si incontinentiæ turpitudinem velat matrimonij honestas, ideo eius irritamentum protinus esse debet. Quare non omnia sibi licere coniuges existiment: sed suam quisque vxorem sobriè habeat, & vicissim vxor virum: sic agentes nequid omnino indignum honestate ac temperantia matrimonij admittant. Sic enim ad modum & modestiam reuocari decet coniugium in Domino contra-

Tandiu igitur vnusquisque à coniugio abstine-re potest, quãdiu erit ad seruandum cœlibatum idoneus.

Cœlibatus quis sit verus & legitimus vsus.

1. Cor. 7. 2. & 9.

Qui incontinentiæ vitio cælebs laborat, Deo & natura ab ipso instituta bellum indicit.

1. Cor. 7. 34. Pudicitia definitio.

Maritis etiam cauendum, ne dissoluti libidinibus sic frax laxent, vt vxorum adulteri potius quàm mariti censei de-beant.

ctum, non in extremam quamque lasciuam exundare. Hanc
 Amb. lib. de perulantiam Ambrosius graui quidem, sed non indigna senten-
 philosoph. c. tia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vsu coniu-
 citat Augulti- ciali nullam verecundiæ vel honestatis curam habet. Postremò
 nus lib. contra reputemus quis hic Legislator scortationem damnet, nempe is,
 Iulia. num. 2. qui quum nos totos possidere debeat, iure suo, animæ, spiritus,
 & corporis integritatem requirit. Ergo dum scortari prohibet,
 simul vetat & lasciuo corporis ornatu, & obscœnis gestricula-
 tionibus, & impuris sermonibus alienæ pudicitiaë insidiari. Nò
 enim ratione caret Archelai sententia ad adolescentem molliter
 & delicatè vltra modum vestitum, non referre qua parte ci-
 nædus esset: si quidem Deum respicimus, qui omnem contami-
 nationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel cor-
 poris nostri appareat. Ac ne dubium sit, memineris hic pudici-
 tiam à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Domi-
 nus, quicquid illi aduersum est damnat. Proinde si ad obedi-
 tiam adspiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec o-
 culi in corruptos affectus lasciuant, nec corpus ad lenocinium
 excolatur, nec lingua spurcis sermonibus mentem ad similes
 cogitationes illiciat, nec gula sua intemperie inflammet. Sunt
 enim omnia eiusmodi vitia veluti maculæ quædam quibus ca-
 stitatis puritas conspurcatur.

*Denique quic-
 quid pudicitia
 (hic sancta) re-
 pugnat, hoc se-
 ptimo præcepto
 damnatur.*

PRÆCEPTVM OCTAVVM.

Non furtum facies.

*Octauum præcepti
 expositio, finis &
 summa.* 45 Finis, Quoniam abominationi est Deo iniustitia, vt red-
 datur vnique quod suum est. Summa igitur erit, nos veteri
 rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi suis vnique confer-
 uandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandū
 est, vnique euenisse quod possidet, non fortuita sorte, sed ex
 distributione summi rerum omnium Domini: non posse igitur
 præuerti malis artibus facultates cuiuspiam quin fraus diuinæ
 dispensationi fiat. Plurima autem sunt furtorum genera. Vnum
 est in violentia: quum vi quacunque & prædatoria licentia a-
 liena diripiuntur. Alterum in malitiosa impostura: vbi fraudu-
 lenter intercipiuntur. Aliud in tectiori calliditate: vbi per spe-
 ciem excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi sub donationis præ-
 textu emunguntur. Sed ne in generibus recensendis nimium
 insistamus, artes omnes, quibus proximorum possessiones &
 pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à sinceritate dilectionis, ad fal-
 lendi aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquant, pro fur-
 tis nouerimus esse habendas. In forensi certamine obtineant
 licet, à Deo tamen non secus æstimantur. Nepe videt lōgas ca-
 ptiones, quibus simpliciorum homo vafer animum incipit irre-
 tire,

*Quatuor furto-
 rum genera.*

*Quæ sint mala
 artes hoc præce-
 pto damnatæ.*

tire, donec in suas tandem nallas attrahat: videt duras inhumanaeque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibustanquam hamis imprudentem astutior inescat. quæ omnia latent humanum iudicium, nec in cognitione veniunt. Neque hæc iniuria in pecunia modò, aut in mercibus, aut agris locum habet: sed in iure cuiusque. suo enim bono proximos fraudamus, si denegamus officia quibus erga eos obstringimur. Si procurator aut villicus otiosus vorat domini substantiam, nec ad rei familiaris curam intentus est: si commissas sibi facultates vel iniuria dissipat, vel luxuriosè profundit: si seruus herum ludibrio habet, si eius arcana diuulgat, si villo modo tùm vitam, tum bona eius prodit: si dominus rursùm familiam inmaniter vexat: furti apud Deum tenetur. Alienum enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex suæ vocationis munere aliis debet.

Alie furti pecuniarie & obseruanda species.

46 Ritè ergo sic parebimus mandato, si nostra sorte contenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus: si non appetamus cum iniuria ditescere, nec fortunis diruere proximum moliamur. quòd res nobis accrescat: si non crudelè opes, & ex aliorum sanguine expressas cumulare contèdamus: si non intemperatè vndecunque per fas & nefas corradamus, quòd vel expleatur nostra avaritia, vel prodigentia satisfiat. Verùm econuerso sit nobis perpetuus hic scopus, omnes quoad licet consilio atque ope fideliter in retinendis suis iuuare, quod si cum perfidis ac fallacibus negotium fuerit, ex nostro potius aliquid cedere parati simus, quam vt contendamus cum illis. Neque id modò: sed quos rerum difficultate viderimus premi, eorum necessitatibus comunicemus, ac nostra copia subleuemus eorum inopiam. Postremò respiciat vnusquisque quatenus ex officio aliis sit obligatus, ac quod debet, bona fide persoluat. Hac ratione populus omnes sibi præfectos in honore habeat, eorum dominationem æquo animo ferat, legibus & iustis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre possit. Rursùm illi plebis suæ curam sustineant, publicam pacem conseruent, bonis sint præsidio, malos coerceant: sic omnia administrant quasi supremo iudici Deo functionis suæ rationem reddaturi. Ecclesiarum ministri fideliter verbi ministerio incumbant, nec salutis doctrinam adulterent: sed puram & synceram populo Dei tradant. Nec doctrina solùm, sed vitæ exemplo instituant. præsent denique, vt boni pastores ouibus. Populus vicissim eos pro nuntiis & Apostolis Dei suscipiat, eum iis honorem reddat quo summus Magister eos dignatus est: quæ eorum vitæ necessaria sunt præbeat. Parentes, liberos, vt sibi à Deo commissos, alendos, regendos, docendos suscipiant: nec sæuitia

Eiusdem præcepti recta obseruatio.

Prima.

Alter.

Tertia.

Quarta.

Huius obseruationis applicatio. 1. ad populum & magistratum.

2. Ad pastores & oues Ecclesie.

3. Ad parentes & liberos.

corum animos exasperent, & à se auertât: sed lenitate ac indulgentia quæ suam personam deceat, eos foueant & amplectâtur. Quo modo & suam illis obseruantiam à liberis deberi ante dictum est. Iuniores senilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilem esse Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem suam prudentia, & (quo magis quàm illi polent) rerum vsu moderentur, nō asperis clamorosisque insectationibus eos incessentes, sed temperantes comitate ac facilitate seueritatem. Serui se ad obsequium sedulos & morigeros dominis præstēt: neque id ad oculum, sed ex animo, tanquam Deo ipsi seruientes. Heri quoque non morosos se & intractabiles erga seruos gerant, non asperitate nimia diuexent, non contumeliosè accipiāt: sed potius agnoscat sibi fratres esse, suosq; sub cœlesti Domino conseruos, quos inuicem amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quisque reputer quid in suo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet soluat. Ad hæc referenda semper mens ad Legislatorem: vt aninis perinde ac manibus regulam hanc nouerimus constitui: quò aliorum commodis atque vtilitatibus & tuendis & promouendis studeant.

4. Ad iuniores & Senes.

5. Ad Seruos & Heros.

6. Ad singulos.

PRÆCEPTVM NONVM.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

Noni præcepti
expositio summa
& finis.

47 Finis eius: Quoniam mendacium Deus (qui veritas est) execratur, veritatem sine fuce esse inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calūniis falsisque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in suis fortunis grauemus: denique ne maledicentiæ & procacitatis libidine quempiã lædamus. Cui interdicto cohæret imperium, vt vnicuique fidelē operam, quoad licet, in asserenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum suarum integritatem. Sensum mandati sui videtur exponere voluisse Dominus his verbis. Non suscipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam, vt pro inpio dicas falsum testimonium Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modò parte à mendacio nos reuocat, ne simus criminatores ac susurrone in populo: sed nequis decipiat fratrem suum. vtrumque enim distinctis mandatis cauet. Sanè dubium nō est, quin, vt præcedentibus mandatis cohibuit seuitiam, impudicitiam, avaritiã, ita hic falsitatem coerceat: cuius duo sunt mēbra, quæ prius notauimus. Aut enim malignitate & obreptandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut inētiendo, interdum etiã obloquendo, detrahimus eorū cōmodis. Nihil autem interest, solēne & iudiciariū testimonij hic nominari

Sensus mandati,
menda. ij detesta
tio & veritatis
consecratio.
Exod. 23. 17.
Leuit. 19. 16.

Falsitatis
membra.
Testimonium
publicum &
priuatum.

nari putes, an vulgare, quod in priuatis sermonibus fertur. Sēper enim eò recurrendū est, ex singulis vitiorum generibus speciem vnā paradigmatis loco proponi, ad quam cæteræ referantur: eam autē potissimum deligi, in qua vitii turpitudine maximè emineat. Quanquam generalius exteudere conuenit ad calumnias & sinistras obrectationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forensis testimonii falsitas nunquā periurio caret. Periuurijs autē quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio satis est obuiatū. Proinde legitima præcepti obseruatio est, vt lingua in asserenda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum vtilitatibus seruiat. Æquitas plusquam manifesta est. Nam si quibuslibet thesauris pretiosius est nomen bonum, nihilo minore noua nominis integritate quàm fortunis spoliatur homo. In diripienda autem eius substantia, nō minus interdum falso testimonio, quàm manuum rapacitate proficitur.

48 Et tamen mirum est quàm supina securitate passim in hac re peccetur, vt rarissimi reperiantur qui nō hoc morbo notabiliter laborent: aded venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam esse exculationem si sæpe numero non mentimur. Nam qui prohibet in edacio fratris nomen deturpari, vult etiam illibatam conseruari, quantū per veritatem licet. Siquidem vtcunq; illi aduersus mendacium tantū caueat: eo ipso tamen innuit, sibi esse commendatum. Atqui id nobis sufficere debet ad famam proximo saluam custodiendam, Deo eam curæ esse. Quare daninatur procul dubio in vniuersum maledicentia. Porro maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ sit castigandi studio: non accusationē aut iudiciali denuntiationem, qua remedium malo queritur: non publicam reprehensionem, quæ ad incutiendum cæteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos quorum salutis interest præmonitos fuisse, ne ignorantia periclitentur: sed odio famæ criminationem quæ ex malignitate & obrectandi petulantia nascitur. Quia huc quoque extenditur mandatū istud, ne scurrilem vrbauitatem affectemus, & amaris lædoris intinctam, quibus aliorum vitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringantur, qualiter solent nonnulli qui facetiarū laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiusmodi procacitate non leuiter interdum fratres sugillantur. Nunc si ad Legislatorem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quàm linguæ, pro suo iure dominari: succurret certè & audiendarum obrectationum auiditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim est si quis putes Deum odisse maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis

*Præcepti huius
æquitas.*

*Quam multi
aduersus hoc præceptum peccent.*

1. Obrectationibus.

*2. Maledicentia
à qua Christiana
charitatis efficitur
a d. singulatur
& remouentur.*

*3. Vrbauitate
scurrilis & amarulenta.*

*4. Curiositate
importuna &
ad sinistra iudicia
propensio.*

in animo, non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris salibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspitionibus temerè mētem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua saluum illis suum honorem candidè seruemus.

Quid ab omnibus requiratur.

PRÆCEPTVM DECIMVM

Non concupisces domum proximi tui, &c.

Decimi præcepti expositio. summa.

49 Finis est, Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Summa igitur erit, nequa cogitationo- bis irrepit, quæ noxia & in alterius detrimentum vergente concupiscentia, animos nostros commoueat. Cui respondet ex aduerso præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate sit coniunctum. Sed hic magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè superius à nobis dictum est, sub

Quid concupiscentia nomine hic intelligatur.

scortationis & furti vocabulis, scortandi libidinem, & nocendi, fallendique consilium cohiberi: superuacuum fuisse videri queat, vt nobis postea seorsum alienorum bonorum concupiscentia interdiceretur. Sed nobis faciliè nondum istum expediret distinctio

Distinctio inter consilium & concupiscentiam hoc præcepto damnata.

inter consilium & concupiscentiam. Consilium enim, qualiter de eo in superioribus præceptis loquuti sumus, est deliberata voluntatis consensus, vbi animum libido subiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationem & assensionem esse potest, quum animus vanis peruersisque obiectis pungitur modò, & titillatur. Quemadmodum ergo voluntatibus, studiis, operibus, charitatis regulam præesse hæctenus Dominus iussit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne sint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorum extimulent. Quemadmodum animum inflecti atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam, mendacium, vetuit, ita nunc prohibet instigari.

Curtantam reuerentiam Deus exigit.

50 Neque verò sine causa tantam reuerentiam exigit. Nam quis æquum esse neget, omnes animæ potètiæ charitate occupari? Si qua autem à charitatis scopo aberret, quis morbosam esse inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum subeant cupiditates fratri tuo damnosæ, nisi quòd neglecto illo, tibi vni studes? Si enim charitate totus esset imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate esse oportet, quatenus concupiscentiam recipit. Obiiciet quispiam non tamen consentaneum esse vt phantasiam, quæ temerè

Obiectis.

volu-

voluntantur in mente, & tandem euanciscunt, pro concupiscentiis, quarum sedes in corde est, damnetur. Respōdeo, hīc quæstionem esse de eius generis phantasiis quæ dum mentibus obuerfantur, simul animum cupiditate mordent ac feriunt; quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum saluat. Mirabilem ergo dilectionis ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiscentiæ tricis vult impediri. Animum mirificè cōpositum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primūm viam aperuit Augustinus: ne graui suffragio destitui eam putes. Etsi autem qualibet praua cupiditate interdiceret cōsiliū Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum proposuit quæ falsa delectationis imaginæ nos vt plurimum captunt; nequid cupiditati prorsus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potissimūm insanit & exultat. En secunda Legis tabula, in qua satis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius consideratione pendet tota charitatis ratio. Quare frustra inculcaueris quæcunque in hac tabula docētur officia, nisi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, subnitatur. Qui duo præcepta quærent in concupiscentiæ prohibitionē peruersa sectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me tacente iudicabit. Nec obstat quod secundo repetitur verbum, Non concupisces, quia vbi domum posuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum esse, ac Deum in summa præcipere, vt quod possidet quisque, maneat saluum & intactū non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, sed à minima etiam cupiditate quæ animos sollicitet.

si Quorum verò spectet Lex vniuersa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iustitiæ complementum: vt hominis vitam ad diuinæ puritatis exemplar formet. Ita enim suum ingenium Deus illic delineauit, vt si quis factis quicquid illic præcipitur repræsentet, imaginem Dei quodammodo sit in vita expressurus. Quamobrem Moses, quum summam illius reducere Israelitis in memoriam vellet, Et nunc Israel (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, nisi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius: diligas eum, ac seruias ei in toto corde, & in tota anima, custodiasque mandata eius? Nec cessabat eadem occinerè illis quoties indicandus erat Legis scopus. Huc ita respicit Legis doctrina, vt hominem vitæ sanctitate cum Deo suo coniungat, & (quem admodum alibi Moses loquitur) cohærere faciat. Porrò eius sanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus sita est, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximū, sicut nos ipsos. Ac pri-

Responso.

Charitas ergo proximum hinc præcipue commendatur.

Cur domus, vxoris, serui, ancillæ, bouis, asini, &c. meminit.

Epist. 200. 83. quæstionib. sub fide. 66. quæst. concione 8. in Psal. 118. in Psal. 143. Ser. 45. de tempore. Retract. lib. 1. cap. 5. & lib. de continentia, c. 8.

Aduersus eos qui hoc præceptum in duo diuidunt.

Postrema pars huius capituli qua ostenditur scopus legis.

Confirmatio. Deut. 10. 12.

Deut. 6. 5. & 10. 13. Summa decem præceptorum.

1. Tim. 1. 5.

num quidem est vt Dei dilectione anima nostra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltro fluet proximi dilectio. Quod ostendit Apostolus, dum scribit finem præcepti esse charitatem ex conscientia pura & fide non simulata. Vides, tanquam in capite collocari conscientiam, & fidem non simulatam: hoc est: vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo si quis autumat rudimenta quædam & primordia iustitiæ duntaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, non etiam dirigantur ad rectam bonorum operum metam quando vltra illam Moysi & hanc Pauli sententiam, ad supremam perfectionem nihil desiderare queas. Quod enim quæso procedere volet, qui ista institutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad spiritualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad sequendam viam Domini rectitudinem, denique ad puritatem conscientiam, synceram fidem & dilectionem eruditur? Vnde confirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis vestigat & reperit. Qui enim arida ieiunaque tantum elementa sectantur, ac si dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teste Apostolo, nequaquam tenent.

Sequitur ex superioribus dictis Legem non rudimenta quædam & primordia iustitiæ duntaxat tradere: sed ad puritatis diuinæ exemplar in iustitia complementum spectare.

Cur apud Evangelistas & Apostolos posterioris tantum tabula, non prioris, aliquoties mentio fiat.

Matt. 23. 24.

Matt. 19. 18.

Idem occurrit apud Prophetas.

52 Enimvero quia in commemoranda Legis summa interdum Christus & Apostoli priorem tabulam præmittunt, ea in re plurimum hallucinantur, dum eorum verba ad vtramque tabulam tradere volunt. Vocat Christus apud Mattheum præcipua Legis, misericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non est ambiguum quin veritatem erga homines designet. Atqui, vt sententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: frustra certè, nam Christus de his operibus differit quibus homo se iustum approbare debet. Hæc ratione si obseruemus, desinemus etiam mirari cur alibi roganti adolescenti quæ sint mandata quorum obseruatione ad vitam ingredimur, hæc sola respondeat: Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximum tuum sicut teipsum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ assidue incumbabant: at opera charitatis talia sunt vt solidam iustitiam per ea testemur. Hoc verò ita passim occurrit in Prophetis, vt lectori mediocriter exercitato familiaris esse debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitentiam, omissa priore tabula, fidem, iudicium, misericordiam & æquitatem vrgent. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, sed eius seriam probationem à signis exigunt. Hoc quidem notum est, vbi de Legis obseruatione differunt, plerumque insistere in secunda tabula: quia illic maximè perspicitur iustitiæ & inte-

integritatis studium. Neque opus est recensere locos: quia per se quisque facile animaduertet quod dico.

53 Ergone, inquires, pluris est ad iustitiæ summã, cum hominibus innocenter viuere, quàm pietate Deum honorare? Minime. sed quia non temerè quis charitatem per omnia custodit, nisi Deum seriò timeat, inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad seipsũ posse (quod & per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque nõ sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionẽ in charitate reponit. Nec ipsam alibi absurdè vocat Legis complementum: addens, Legẽ perfecisse qui diligit proximum. Item, Totam Legẽ vno verbo comprehendì, Dilige proximum sicut teipsũ. Non enim aliud docet quàm Christus ipse, dum ait, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, eadem facite illis. hoc est enim Lex & Prophetæ. Certum est, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet, inferiõre loco subsidere dilectionem: sed intelligit Dominus, in Lege nobis tantũ præscribi iuris & æquitatis inter homines obseruantiam, qua ad testandum pium eius timorem, si quis in nobis est, exerceamur.

54 Hic ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legisque præscriptum compositam fore vitam nostram quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit. In tota verò Lege syllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis statuatur quæ carnis suæ commodo facturus aut omissurus sit. Et sanè quando ita nati sunt homines vt in amore sui plus iusto toti proni ferantur, & quantumuis à veritate excidãt, eum semper retineãt: nulla fuit opus Lege quæ amorem illum sponte sua immodicum, magis inflammarerit. Quò planè perspicuum est, non nostri ipsorum amorem, sed Dei & proximi, obseruationem mandatorum esse: optimèque ac sanctissimè eum viuere qui quàm minimum fieri potest, sibi viuere ac studet: neminem verò eo peius nec iniquius viuere, qui sibi duntaxat viuere ac studet, suãque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propensione nos in proximorum dilectionem agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullum habebat vehementiorem aut validiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pensatã est vis loquutionis. nõ enim (quod stolidè somniarunt sophistæ quidã) priores partes. *τῆ φιλανθρῶν* concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affectũ trahimus ad nos ipsos, eum ad alios transfert. Vnde Apostolus asserit charitatem non quærere quæ sua sunt. Nec pili æstimanda est eorum ratio,

Aduersus superiorioris conditionem obiectio, & eiusdem solutio.

Psal. 16. 2.

Eph. 3. 19.

Rom. 13. 8.

Galat. 3. 14.

Matth. 7. 12.

Vita ad Legem normam composita recta ratio charitatem erga proximos postulat.

Vide Augu. de Doctrin. Christiana lib. 1. ca. 23. & sequentibus.

Quam evertunt qui priores partes philantropiæ buunt.

1. Cor. 13. 5.

Regulatum semper esse inferius sua regula. Siquidem nō regulam statuit in amore nostri Dominus, cui charitas erga alios subesser: sed ubi naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostendit aliō iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, sollicitudine parati simus ad benefaciendum proximo quā nobis ipsis.

*Horum ratio
exertitur.*

*Proximus quis
Luc. 10. 36.*

*Non modò con-
iunctus sangui-
nis, affinitatis,
patria, vicinia,
amicitia, huma-
nitatis vinculo:
sed etiam alie-
nissimus & re-
motissimus quis-
que.*

*Quem vt sincero
affectu amplecti-
mur, in Deum
præcipientem cō-
uertendi sunt
oculi. Scholastici
igitur dupliciter
à recto aberrarunt.*

*1. Quod ex præ-
ceptis consilia fe-
cerunt, quæ mo-
nachis obseruan-
da reliquere.*

*Frou. 25. 21.
Exod. 23. 4.*

*Deut. 32. 35.
Leuit. 19. 18.*

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritani demonstrarit alienissimum quemque contineri, nō est quod dilectionis præceptum ad nostras necessitudines limitemus. Non nego, vt quisque est nobis coniunctissimus, ita officiis nostris esse familiaris adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eò plura homines inter se officia communicēt, quò arctioribus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniae vinculis connectuntur. Atque id nulla Dei offensione, cuius prouidentia huc quodammodo adigimur. Sed dico, vniuersum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu esse amplexandum: nullum hīc esse discrimen barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, nō in seipsis considerandi sunt: à quo intuitu dum deflectimus, nō mirum est si multis erroribus implicamur. Quare si veram diligendi lineam tenere libet, non in hominem primū cōuertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sepius quā amorē eximeret: sed in Deum, qui amorem, quem sibi deferimus, ad vniuersos homines diffundi iubet. vt sit hoc perpetuum fundamentum. Qualiscunque sit homo, diligendum tamen esse, quia diligitur Deus.

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantiae vel malitiæ fuit, quòd Scholastici ex præceptis de non appetenda vindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebantur, consilia fecerunt, quibus parere vel non parere liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad monachos relegarūt: qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quod vltro se seruandis consiliis obstringerent. Et rationem assignāt cur ea non recipiant pro legibus: quòd onerosa nimium & graua videantur, Christianis præsertim, qui sunt sub Lege gratiæ. Itāne Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? An tale in aliqua Legis pagina discrimen extat: ac non magis passim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis seuerissimè exigāt? Quale enim est istud, quod esurientem iubemur inimicum pascere? eius boues & asinos errantes in viam dirigere, aut oneri succumbentes subleuare? Beluisne in eius gratiam beneficiemus, nulla in ipsum beneuolentia? Quid? annon æternum est verbum Domini, Mihi vindictam, & ego rependam? Quod alibi quoque explicatius habetur, Non quæ-

quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Legè, aut Dominum Legislatorem fuisse agnoscant, non consiliarium fuisse mentiantur.

57 Et quid hæc, quæso, sibi volunt quæ ausi sunt in sulso glossemate illudere? Diligite inimicos vestros: benefacite iis qui oderunt vos: orate pro persequentibus vos: benedicite iis qui vos execrantur: vt sitis filij Patris vestri qui est in cælis. Quis nõ hic cum Chrysoftomo ratiocinetur, ex tam necessaria causa probè constare nõ esse exhortationes, sed præceptiones? Quid nobis amplius restat, vbi expungimur è numero filiorum Dei? At secundum eos filij Patris cælestis erunt soli monachi, soli Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Ecclesia? Eodè iure relegabitur ad Gentiles & publicanos. Dicit enim Christus, Si amicis vestris estis beneuoli, quam inde gratiã expectatis? annon Gentes & publicani idem faciunt? Bene verò nobiscũ agetur si Christianorũ titulus nobis relinquatur, cælestis regni adimatur hæreditas. Nec minus firmum est Augustini argumentum. Quum scortari, inquit ille, Dominus vetat, nõ inimici minus quam amici vxorem attingere prohibet: quum furtũ interdicit, nihil omnino furari permittit, siue ab amico, siue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, &, Non scortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet sub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ergo aut falsum Legis interpretè fuisse Paulum oportet, aut necessariò hinc conficitur, diligendos quoque esse inimicos ex præcepto quæ admodum amicos. Verè itaq; se filios Satanæ esse produnt qui commune iugũ filiorum Dei excutiunt ad eò licentiosè. Dubites autem maiorine stupiditate an impudentia istud dogma euulgarint. Nemo enim veterum est qui non tãquam de re certa pronuntiet hæc esse mera præcepta. Ne Gregorij quidem ætate dubitatum de eo fuisse, ex secura eius asseueratione liquet. nam citra cõtrouersiam pro præceptis habet. Et quàm stolidè ratiocinantur? Onus, inquit, esset nimis graue Christianis. Quasi verò grauius quicquam excogitari possit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ ista Legè nihil nõ facile haberi debeat, siue diligendus inimicus, siue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda, Omnia certè nostræ imbecillitati ardua sunt & difficilia, vel ad minimum vsque Legis apicè. Dominus est in quo virtutè facimus. det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub Legè gratiæ esse Christianos, nõ est effrenatè sine Legè vagari, sed Christo insitos esse, cuius gratia à Legè maledictione liberi sunt, & cuius spiritu Legem habeat in cordibus inscriptam. Hanc gratiam, Legem impropriè vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionem eam opposebat: isti in nomine Legis in nihilo philosophantur.

Huius erroris refutatio. Scriptura & veterũ Theologorũ testimoniis munita. Mat. 5.44. Lib. de cõpunctione cordis. Matth. 5.45.

Lib. de doctrina Christi.

Rom. 13.9.

Instantia subtilis solutio.

3. *Quod occultā impietatem & concupiscentiam veniale peccatū nuncuparunt.* 58 Eiusdem est rationis quod peccatum veniale nuncuparunt, cum occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduersatur, tum vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, esse cupiditatem sine deliberato assensu, quæ nõ diu cordi infideat. Ego autem ne subire quidem posse dico, nisi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Vetamur alienos habere deos. Quum mens diffidentie machinis perculsa, aliò circumspicit, cum subita cupidine alio transferendæ suæ beatitudinis incessitur: vnde isti quamlibet euanidi motus, nisi quia est aliquid in

Huius erroris refutatio à summa totius decalogi (qua Dei & proximi dilectionem iubet) consideratione.

Libro 2. de Baptif. contra Donatist. c. 6.

2. A testimonio Apostoli. Rom. 6. 23.

3. Ab autoritate Christi. Mat. 5. 19.

4. A natura & maiestate Dei.

anima vacuum ad recipiendas eiusmodi tentationes? Ac ne longius argumentum protrahatur, præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. nisi ergo omnes animæ potentie in Dei amorem intenduntur, iam discessum est à Legis obedientia. quia Deo non bene stabilitum in conscientia nostra thronum arguunt qui illic insurgunt aduersus regnum eius hostes, eiusque edicta interpellant. Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere demonstratum est. Pupugit nos animi aliquod desiderium? iam concupiscentie rei tenemur, ac simul constituimur Legis transgressores: quia Dominus non tantùm deliberare & machinari quod sit in iacturam alterius vetat, sed concupiscentia etiam stimulari & æstuarè. Legis verò transgressioni maledictio Dei semper incumbit. Non est igitur quod vel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æstimandis peccatis, inquit Augustinus, non afferamus stateras dolosas, vbi appendamus, quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes, hoc graue, hoc leue est: sed afferamus stateram diuinam de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: & in illa quid sit grauius appendamus: imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus. Quid autem Scriptura? certè dum Paulus stipendium peccati mortem vocat, sibi putidam hanc distinctionem incognitam fuisse ostendit. Quum plus iusto procliuè ad hypocrisin simus, fomentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conscientias mulceret.

59 Vtinam reputarèt quid sibi velit illud Christi dictum, Qui transgressus fuerit vnũ ex mādatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno cælorum. An ex eo numero non sunt, dum Legis transgressionem ita extenuare audent ac si digna morte non esset? Atqui oportuerat considerare, non simpliciter quid præcipiatur, sed quisnam sit ille qui præcipit, quia in qualicumque mandatæ ab eo Legis transgressiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum est Dei maiestatem vlla in re violari? Deinde si suam in Lege voluntatem exposuit Deus, quicquid Legi contrarium est, illi displicet. An iram Dei sic exarnatam fingent vt non mortis vindicta protinus con-

sequatur? Neque ipse obscure pronūtiavit (si vocem eius exaudire in animum potius inducerent, quàm clarā veritatem insipidis suis argutationibus obturbare) Anima (inquit) quæ peccauerit, ipsa morietur. Itē quod nuper citavi, Stipendiū peccati, mors. Isti autem quod peccatum esse fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen nō esse contendunt. Sed enim quia plus satis hæcenus insanīæ indulserunt, discant saltem aliquādo resipiscere. Quòd si delirare perseverant, illis valere iussis, habeāt Filij Dei, omne peccatū mortale esse: quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram necessariò prouocat, quia est Legis præuaricatio, in quam edictum est sine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia esse, nō ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur.

5. A sententia in peccatum pronuntiatā. Ezech. 18. 20. Rom. 6. 23.

Conclusio multiplex huius refutationis.

CAPVT IX.

Christum, quanuis sub Lege Iudaicis cognitus fuerit, tamen in Evangelio demum exhibitum fuisse.

Partes capituli tres.

- 1 De Christi cognitione & beneficio dicturus, appostre disputat de huius cognitionis dispensatione, quæ illustrior fuit post Christum in carne manifestatum quàm sub Lege, quo à s. c. 1. & 2. persequitur.
- 2 Occurrit Serueti profano delitio, promissiones in totum abolentis, s. c. 3. eos item refellit qui Legem cum Evangelio non rectè conferunt, sectione 4.
- 3 Tandem de Iohannis Baptistæ ministerio, quod inter Legem & Euangelium interpositum est, additur necessaria & brevis explicatio, sect. vltima.

VIA non frustra Deus iam olim per expiationes & sacrificia voluit se Patrem testari, nec frustra populum electum sibi consecrauit: iam tunc haud dubiè in eadē imagine cognitus est in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Idcò Malachias, postquā Iudæos ad Legem Moïsis iussit attendere, & in eius studio perseverare (quia post eius mortē futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mōdenūtiat exoriturū esse solē iustitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere vt pios in expectationem venturi Christi contineat: eius tamen aduentu longè plus lucis sperandum esse. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuisse sciscitatos & sedulò inquisuisse de salute quæ nunc per Euangelium patefacta est: &

Sancti Patres sub Lege viderunt diem Christi, sed obscuriore intuitu: nobis autem plenius reuelatus est sub Evangelio. Malach. 4. 2.

1. Pet. 1. 12.

fuisse illis revelatum quod non sibi vel suo seculo, sed nobis ministrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur. Non quod inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipsis etiã nihil profuerit: sed quia thesauro potiti non sunt, quem nobis transmisit Deus per eorum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua testificati sunt: & quum eam modicè delibauerint, vberior nobis offertur eius fructio. Idèd Christus, qui se testimoniũ à Mose habere asserit, gratiæ tamen mensuram qua Iudæos superamus extollit. Nam discipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui videt quæ videtis: & beatæ aures quæ audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ hoc optarunt, nec adepti sunt. Hæc non parua est revelationis Euangelicæ commendatio, quod sanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui sententiæ minimè repugnat alter locus, vbi dicitur Abraham vidisse diem Christi, & gaudio exultasse. Quia etsi obscurior fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene sperandi certitudinem defuit: vnde lætitia illa quæ sanctum Patriarcham ad mortem usque comitata est. Neque vox illa Iohannis Baptistæ, Deum nemò vidit vnquam, vnigenitus qui est in sinu Patris, enarrauit nobis, pios qui antè mortui fuerant excludit à societate intelligentiæ & lucis quæ refulget in Christi persona: sed illorũ sortem cum nost a comparans, mysteria quæ sub vmbriis obscurè tantum speculati sunt, docet nobis manifesta esse: quemadmodum probè explicat author epistolæ ad Hebræos, multifariã & multis modis loquutum fuisse olim per Prophetas, nunc verò per dilectũ Filium. Quauis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie est splendor gloriæ & character substantiæ Dei Patris, olim Iudæis innotuerit, sicuti alibi citauimus ex Paulo, fuisse antiquæ liberationis ducem: verum tamen est quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iussit è tenebris lumen splendescere, nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam gloriæ Dei in facie Iesu Christi, quia vbi apparuit in hac sua imagine, quodammodo se fecit visibilem, prævt obscura & vmbra-tilis antè fuerat eius species. Quo turpior & magis detestabilis est eorum ingratitude ac prauitas, qui hinc in meridie cæcutiunt. Et idèd mentes eorum à Satana obtenebratas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo velo interposito, in Euangelio refulgentem.

Quauis vox
Euangelij late
sumpti, compre-
hendat testimo-
nia quæ Deum
misericordia sua
patribus obiuu-

Porro Euangelium accipio pro clara mysterij Christi manifestatione. Fateor certè, quatenus Euangelium vocatur à Paulo doctrina fidei, eius partes censerì quæcunque passim in Lege occurrunt promissiones de gratuita peccatorũ remissionem, quibus sibi Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illis opponit, quibus angitur & vexatur conscientia, si ex

ope-

operibus petenda sit salus. Vnde sequitur, vocem Euangelij largè sumendo, sub ea comprehendi quæ olim testimonia Deus misericordiæ suæ paternique fauoris Patribus dedit. verùm per excellentiã aptari dico ad promulgationem exhibitã in Christo gratiæ. Idque non modò communi vsu receptum est, sed à Christi & Apostolorum autoritate pendet. Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipsum prædicasse Euangelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelij Iesu Christi. Nec verò opus est locos colligere quibus probetur res satis superque nota. Suo igitur aduentu Christus vitam & immortalitã illustrauit per Euangelium. Quibus verbis non intel igit Paulus demersos fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnẽ indueret Filius Dei: sed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & insolitũ legationis genus fuisse docet, quã Deus quæ pollicitus fuerat præstitit: vt in Filij persona extaret promissionum veritas. Nam etsi semper experti sunt fideles verum esse illud Pauli, In Christo omnes promissiones esse etiam & amen: quia eorum cordibus fuerunt obũgnatæ: quia tamen omnes nostræ salutis numeros in carne sua impleuit, viuã ipsã rerum exhibitio iure nouum & singulare præconium obtinuit. Ex quo illud Christi, Posthac videbitis cælos apertos & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super Filium hominis. Et si enim alludere videtur ad scalam in visione ostensã Patriarchæ Iacob, præstantiam tamen aduentus sui commendat hac nota, quòd ianuam cœlorum nobis aperuerit vt familiaris pateat ingressus.

3 Cauendum tamen est à diabolica imaginatione Serueti, qui dum magnitudinem gratiæ Christi extollere vult, vel saltẽ se velle fingit, promissiones in totum abolet, quasi finem simul cum Lege acceperint. Ostendit, fide Euãgelij nobis afferri promissionum omnium complementum. Quasi verò nulla sit inter nos & Christum distinctio. Admonui quidem nuper, Christum ni hil reliquum fecisse ex tota salutis nostræ summa: sed ex eo perperam inferitur, beneficiis ab ipso partis nos iam potiri: ac si falsum illud Pauli esset, salutem nostrã in spe esse absconditam. Fateor quidẽ nos, in Christum credendo, simul transire à morte in vitam. sed tenendum interea est illud Iohannis, quanuis sciamus nos esse filios Dei, nondum tamen apparuisse, donec similes ei erimus: dum scilicet eum videbimus qualis est. Quãuis ergo præsentem spiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Christus offerat, fructio tamen sub custodia spei semper latet, donec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea in promissiones recumbere nos iubet Spiritus sanctus, cuius autoritas compescere apud nos debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teste

Euangelium tamen propriè & specialiter vocari debet promulgatio illa exhibitã in Christo Deus ipse gratia.

2. Tim. 4. 6.

Matth. 4. & 9.

Marc. 1. 1.

2. Tim. 1. 10.

2. Cor. 1. 20.

Iohan. 1. 31.

Sequitur refutatio Serueti, promissiones in totum abolem.

Quare in Dei promissiones sit nobis adhuc incumbendum.

2. Tim. 4. 8.

2. Tim. 1. 1.
2. Cor. 7. 1.

Altera ratio.

*Difficultati qua
in hac disputa-
tione occurrit
solutio.*

*Refelluntur &
ij qui legis & E-
uangelij collatio-
nem non rectè
instituant.*

*Conciliatio qua-
sionum hic oc-
currentium.*

Rom. 1. 16.

*Collationis huius
brevis explica-
tio.*

*Tertia pars ca-
pituli, de Iohanni
Baptista mini-
sterio, ad superio-
rem tractationē
omnino pertinēs.*

Paulo, pietas tam futuræ quàm præsentis vitæ promissionem habet: qua ratione iactat se Apostolū Christi secundum promissionem vitæ quæ in ipso est. Et alibi nos easdem habere promissiones admonet, quibus olim donati fuerunt sancti. Denique hanc fœlicitatis summam statuit, quod ob signati simus Spiritu promissionis sancto. Nec verò aliter Christo fruimur, nisi quatenus eum amplectimur promissionibus suis vestitum. Quo fit ut habitet ipse quidem in cordibus nostris, & tamen ab ipso peregrinemur: quia per fidem ambulamus, & non per aspectū. Nec malè inter se conveniunt hæc duo, nos possidere in Christo quicquid ad cælestis vitæ perfectionem spectat, & tamen fidem esse visionem bonorum quæ non videntur. Tantum in natura promissionum vel qualitate notandum est discrimen: quia Evangelium digito monstrat quod Lex sub typis adumbravit.

4 Hinc etiam conuincitur eorum error, qui Legem nunquàm aliter Evangelio conferunt, quàm operum merita gratuita imputationi iustitiæ. Est quidem hæc antithesis minimè repudianda: quia sæpe Paulus sub Legis nomine regulam iustè viuendi intelligit, qua Deus à nobis exigit quod suum est, nullam vitæ spem faciens nisi omni ex parte obsequimur, ac vicissim maledictione addita si vel minimum deflectimus: nempe ubi disputat gratis nos placere Deo & per veniam iustos censeri, quia nusquam inuenitur Legis observatio, cui merces promissa est. Aprè igitur Paulus iustitiam Legis & Evangelij facit inter se contrarias. Sed non ita successit Evangelium toti Legi, ut diuersam rationem salutis afferret: quin potius ut sanciret ratumque esse probaret quicquid illa promiserat, & corpus vmbri adiungeret. Neque enim Christus, ubi dicit Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, quam effugere non possunt serui Legis: sed rudimentis tantum imbutos fuisse significat, ut longè subsisterent infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Evangelium appellant Dei potentiam in salutem omni credenti, mox addit habere testimonium à Lege & Prophetis. In fine verò eiusdem epistolæ quanquam præconium Iesu Christi reuelationem esse tradit mysterij temporibus æternis taciti, sententiam hanc addita explicatione mitigat, manifestum esse docens per Scripturas Propheticas. Vnde colligimus, ubi de tota Lege agitur, Evangelium respectu dilucidæ manifestationis tantummodò ab ea differre: cæterum propter inestimabilem gratiæ affluentiam, quæ nobis fuit in Christo exposita, non abs re eius aduentu. dicitur erectum fuisse in terris cæleste Dei regnum.

5 Iam inter Legem & Evangelium interpositus fuit Ioannes, qui medium obtinuit munus, & utriusque affine. Et si enim Christum vocans agnum Dei & victimam expiandis peccatis, sum-

nam

mam Euangelij protulit. quia tamen incomparabilem illam virtutem & gloriam quæ demum enituit in resurrectione, non explicuit: Christus Apostolis parem esse negat. Hoc enim signi-
 ficant eius verba, quanuis inter filios mulierum excellat Iohannes, qui tamen minimus est in regno cælorum, maiorem illo esse. Quia non hominum personas illic commendat: sed postquam Ioannem prætulit omnibus Prophetis, Euangelij prædicationem in summum gradum attollit, quam alibi vidimus notari per regnum cælorum. Quòd autem se vocem tantum esse Iohannes ipse respondet, quasi Prophetis esset inferior, non facit hoc simulatæ humilitatis causa, sed docere vult sibi non mandatam esse propriam legationem, sed officio apparitoris se defungi: sicuti à Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouæ magnus & terribilis. Nec verò aliud toto ministerij sui cursu egit quàm vt Christo pararet discipulos. Sicuti etiam hoc sibi diuinitus iniunctum esse ex Iesaja probat. Hoc sensu dictus est à Christo lucerna ardens & lucens, quia nondum illuxerat plenus dies. Nec tamen hoc obstat quominus numeretur inter Euangelij præcones, sicuti eodem vsus est Baptismo, qui postea traditus fuit Apostolis. Sed quod exorsus est, non nisi Christo in cælestem gloriam recepto liberiore progressu per Apostolos completum est.

Matth. xi. ii.

Ioh. i. 23.

Malac. 4. 5.

Ioh. 5. 35.

CAPVT X.

De similitudine Veteris & Noui testamenti.

Quatuor partibus constat hoc caput.

- 1 Summa, vtilitas, & necessitas huius tractationis, sect. 1.
- 2 Demonstratio, qua in genere docetur vetus & nouum fœdus reipsa vnum esse, quamuis administratione diuersum, & tria proponuntur, in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt, sect. 2. 3. 4.
- 3 In eò tertia pars versatur, vt vetus Testamentum, perinde ac nouum, ad spem immortalitatis & futuram vitam spectasse euincat, vnde reliquæ duæ similitudines seu conuenientiæ consequuntur: vtrunque scilicet & gratuita Dei misericordia constitisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Multis argumentis, testimoniis & exemplis nititur hæc pars à sect. 5. vsque ad 23.
- 4 Totius capituli conclusio, vbi rursus in plenioram confirmationem quædam Scripturæ dicta proferuntur, reiectis Sadducæorum Iudæorum cauillis.

Prior pars, in qua propter Seruum & Anabaptistas necessarium esse probat de similitudine utriusque fœderis tractationem.

EX superioribus liquere iam potest, quoscunque ab initio mundi homines Deus in populi sui sortem cooptauit, eadem lege atque doctrinæ eiusdem quæ inter nos viget vinculo fuisse ei fœderatos. sed quia non parum interest caput hoc stabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiusdem nobiscum hæreditatis fuerint consortes, & eiusdem Mediatoris gratia communem salutem sperauerint, quatenus in societate hac diuersa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus testimonia, palam faciunt non aliam vnquam fuisse in Dei populo religionis pietatisque regulam: quia tamen apud scriptores multa sæpe de discrimine Veteris ac Noui testamenti disputantur, quæ scrupulum parum acuto lectori iniicere possint, huic rei melius atque exactius discutiendæ peculiarem locum iure destinabimus. Quinetiam quod vtilissimum alioqui futurum erat, necessarium nobis fecerunt prodigiosus nebulo Seruetus & furiosi nonnulli ex Anabaptistarum secta, qui non aliter de Israelitico populo sentiunt quàm de aliquo porcorum grege, utpotè quem nugantur à Domino in hac terra saginatum, citra spem vllam cœlestis immortalitatis. Hunc ergo pestiferum errorem ut arceamus à piis animis, simul etiam ut difficultates omnes eximamus, quæ audita diuersitatis mentione inter Vetus ac Nouum testamentum, suboriri protinus solent, obiter inspiciamus quid simile, quidve diuersum habeant, quod olim cum Israelitis fœdus ante Christi aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifestato, percussit nobiscum.

Alter pars de hac similitudine in genere agens. Unum re ipsa est utrumque fœdus: administracione verò duplex.

Tria autè sunt in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt.

2 Ac vno quidem verbo expediri utrumque potest. Patrum omnium fœdus adeò substantia & re ipsa nihil à nostro differt, ut vnum prorsus atque idè sit: administratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam assequeretur, longiorem explicationem, siquid prodesse volumus, persequi necesse est. Cæterum in similitudine vel potius vnitatem ostendenda, singulas particulas, quæ iam expeditæ sunt, ex integro retractare superuacuum fuerit: miscere verò quæ adhuc a libi dicenda erunt, intempestiuum. In tribus autem maximè capitibus hinc insistendum est, Primum ut teneamus, non carnalem opulentiam ac fœlicitatem, metam fuisse Iudæis propositam ad quam demum aspirarent, sed in spem immortalitatis fuisse cooptatos: atque huius adoptionis fidem illis fuisse tum oraculis, tum Lege, tum Prophetis certò factam. Deinde, fœdus quo conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, sed sola Dei vocantis misericordia fuisse suffultum. Tertium, & habuisse ipsos & cognouisse mediatorem Christum, per quem & Deo conuen-

- 1.
- 2.
- 3.

inungeretur, & promissionum eius compotes forent. Ex quibus secundum, quia nondum fortè satis innotuit, suo loco fuscè demonstrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum testimoniis confirmabimus, à mera fuisse bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo suo benefecit ac promisit. Tercium quoque suas habuit sparsim non obscuras demonstrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

3 In hoc ergo explicando (quia ad causam præsentem maximè pertinet, & de ipso plus controuersie nobis faciunt) intentiorem ponemus operam, sic tamen vt siquid aliorum explanationi adhuc deest, obiter sufficiatur, vel opportuno deinde loco addatur. Sanè de omnib. dubitationem eximit Apostolus, quum ait Deum Patrem Euangelium, quod de Filio suo secundum tempus destinatum promulgauit, iugè antè per Prophetas in Scripturis sanctis promississe. Item, fidei iustitiam quæ per Euangelium ipsum docetur, testimonium habere à Lege & prophetis. Euangelium siquidem hominum corda non in præsentis vitæ lætitiis detinet, sed ad spem immortalitatis euehit: nõ terrenis deliciis affigit, sed spem in cælo repositam annuntiat, illuc quodammodo transportat. Sic enim alibi definit. Posteaquam Euangelio credidistis, ob signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arbor hereditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis possessionis. Item, audiuimus fidem vestram in Christo Iesu & charitatem erga sanctos: propter spem vobis repositam in cælis, de qua audistis per sermonem veracem Euangelij. Item, Vocauit nos per Euangelium, in participationem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Vnde & verbum salutis & potentia Dei ad saluandos fideles, & regnum cælorum nuncupatur. Quòd si spiritualis est Euangelij doctrina, & ad vitæ incorruptibilis possessionem aditum aperit, ne putemus eos quibus promissum ac denuntiatum fuit, præterita neglectaque animæ cura, in captandis corporis voluptatibus instar pecudum obstupuisse. Nec cauilletur hic quispiam, promissiones quæ in Lege & Prophetis de Euangelio sunt consignatæ, nouo populo esse destinatas. Nam paulo post quàm illud posuit de Euangelio in Lege promissum, subiicit, quæcunque Lex continet, ad eos sine dubio proprie dirigi qui sub Lege sunt. In alio quidem argumento fateor. sed non aded erat obliuiosus, vt quum diceret ad Iudæos verè pertinere quæcunque Lex docet, non cogitaret quid paucis antè versibus affirmasset de Euangelio in Lege promissum. Clarissimè ergo demonstrat Apostolus ad futuram vitam præcipuè spectasse testamentum Vetus, quum sub eo dicit Euangelij promissiones contineri.

Prima autem illa generalis similitudo seu convenientia est quod Vetus Testamentum, per inde ac Nouum, non tantum ad præsentis vitæ promissiones, sed multo magis ad futuram, & ad immortalitatis spem certissimè Dei electos eue-

*Rom. 1. 2.
Rom. 3. 21.
Ephes. 1. 13.
Col. 1. 4.*

2. Thes. 2. 14.

Ratio huius similitudinis seu convenientiæ.

*Obiectio.
Responsio.*

Rom. 3. 19.

Generali illa similitudine probata reliquæ duæ consequuntur. vtrunque scdus scilicet & gratuita Dei misericordia constituisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Iohan. 8. 56. Hebr. 13. 81.

4 Eadem ratione sequitur & gratuita Dei misericordia cōstituisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Nam & Evangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iustificari præter suum meritum peccatores pronūtiat: & tota eius summa in Christo terminatur. Quis igitur expertes Christi Iudæos facere ausit, quibuscum audimus fuisse percussurum Euangelij scdus, cuius vnicum fundamētum Christus est? Quis alienos reddere à gratuita salutis beneficio, quibus admistratam fuisse audimus iustitiæ fidei doctrinam? Ac ne diu de re liquida disceptemus, habemus insignem Domini sententiā: Abraham exultauit vt videret diem meum, vidit, & gauisus est. Et quod de Abraham restatur illic Christus, ostendit; Apostolus in fideli populo fuisse vniversale, quum dicit Christum manere heri, hodie, & in secula. Neque enim de Christi æterna diuinitate, simpliciter illic loquitur: sed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. Quare & beata Virgo & Zacharias in suis canticis reuelatam in Christo salutem exhibitionem esse dicūt promissionum, quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si Christum suum exhibendo, iurisiurandi sui veteris fidem soluit Dominus, dici non potest quin eius finis in Christo & vita æterna semper fuerit.

Quum autem due posteriores ha similitudines seu conuenientia à priore pendunt, in ea probanda versatur tertia pars capitis ab hac scēt. ad 23. Primum argumentum autem ex Apostolo de sumptum est, qui à pari sacramentorum significatione. parem veterum conditionem cum nostra fuisse euincit. 1. Cor. 10. 1. 11.

5 Quin Apostolus non scdederis tantum gratia pares nobis facit Israelitas, sed etiam sacramentorum significatione. Nam pœnarum exemplis quib. castigatos olim fuisse illos Scriptura recitat, deterrere Corinthios volens, ne in similia flagitia incurrerent, à præfatione ista orditur. Non esse cur vllam prærogatiuā nobis vindicemus, quæ nos à Dei vindicta eripiat quā illi subierunt, quando non iisdem modò beneficiis prosequutus sit illos Dominus, sed iisdem quoq; symbolis illustrem in ter eos gratiam suam reddiderit, ac si diceret, Si confiditis vos extra periculum esse, quia & Baptismus quo insigniti estis, & Cœna quam quotidie suscipitis, eximias habent promissiones: interim contempta Dei bonitate, licentiosè lasciuistis: scitote nec Iudæos talib. symbolis caruisse, aduersus quos tamen iudicia sua Dominus seuerissimè exercuit. Baptizati sunt in transitu maris & nube, qua protegebantur ab ardore solis. Transitorium illum Baptisimum carnalem fuisse aiunt, qui spirituali nostro secundum quandam proportionem respondeat. Verum si id recipitur, non procederet Apostoli argumentum, qui hîc vult ademptum Christianis ne Baptismi prærogatiua Iudæos præcellere se putent. Nec obnoxium est huic cauillo quod protinus sequitur. Illos eandem nobiscum spirituales escam manducasse, ac eundem bibisse spirituales potum, quem Christum interpretatur.

Iohan. 6. 31.

Obiectio, Patres

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli sententiam, quòd

quod ait Christus, Patres vestri māducauerūt manna in deserto, & mortui sunt. Qui manducat carnem meā, nō morietur in æternum, quæ duo inter se nullo negotio conciliantur. Dominus, quia sermonem habebat ad auditores qui tantū vētris alimento quærebant saturari, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præsertim verò comparationē mannæ & corporis sui pro eorum sententia statuit. Postulabant vt acquirendæ sibi authoritatis gratia suam virtutē miraculo aliquo approbaret, qualis ediderat Moses in deserto quum manna è cælo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebant nisi carnalis inediæ, qua populus tunc afflictabatur, remedium: ad mysterium illud sublimius, quod Paulus respicit, non penetrabant: Christus ergo, vt demōstret quanto præstantius à se beneficium expectare debeant quàm quod à Mose collatum patribus suis prædicarent, hanc comparationem format, Si magnum fuit opinione vestra, & memorabile miraculum, quòd Dominus per Moysen populo suo, ne in deserto fame periret, cælestē cibum subministrauit, quo sustentaretur ad modicum tempus: hinc colligere quanto excellentior sit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prætermiserit Dominus, infimam tantum eius utilitatem notarit. Nempe quoniā Iudæi, velut exprobrandi studio, Moysen illi obiecerant, qui populi necessitati mannæ remedio opitulatus esset: respondet, se longè superioris gratiæ esse administrum, præ qua vilescere meritò debeat carnalis populi educatio, quam solam tanti æstimabāt. Paulus quia nouerat Dominum, quum māna è cælo deplueret, non in ventris dūtata pastum effudisse, sed spiritualis quoque mysterii loco dispensasse, ad figurandam quæ in Christo habetur spiritualem viuificationem, partem istam, quæ consideratione dignissima erat, non negligit. Quare certò clarèque conficitur, non easdem modò quibus nos dignatur nūc Dominus, vitæ æternæ ac cælestis promissiones comunicatas fuisse Iudæis, sed etiam sacramentis verè spiritualibus obsignatas. Quade re copiosè Augustinus aduersus Faustum Manichæum disputat.

manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt.

Christiani manducant Christi carnem, nec moriuntur.

Responsio: sententiam Evangelista specie tenus pugnantem Apostoli dicto concilians.

Alterum argumentum, ex Legge & Prophetiis de verbi diuini viuificans, efficacia ante Christi exhibitum, Unde necessario sequitur Iudæos fideles in spem æternæ vitæ suis se segregatos.

7 Quòd si testimonia ex Legge & Prophetis sibi recitari magis lint lectores, ex quibus perspiciant spirituale scdus fuisse Patrib. etiam commune sicuti ex Christo & Apostolis audimus: huic quoque voto obsequar, eoque libentius quòd ita certius conuincuntur aduersarij, nequid postea tergiversari queant. Atque ab ea quidem demonstratione incipiam, quam tamen si Anabaptistarum supercilio futilem & penè ridiculam fore scio, apud dociles tamen & sanos plurimum valebit: ac pro confesso sumo, eam verbo Dei inesse vitæ efficaciam, vt quoscunque

1. Pet. 1. 23.

Icf. 40. 6.

Deus participatione eius dignatur, eorum animas viuificet. Valuit enim semper illud Petri, semen esse incorruptibile quod in æternū manet, sicuti etiam ex verbis Iesaiæ colligit. Iam quū hoc sacro vinculo Deus olim sibi deuinxerit Iudæos, non dubium est quin eos segregauerit in spem æternæ vitæ. Nā quum verbum fuisse amplexos dico quod illos Deo propius adiungeret, communicandi rationem intelligo, non illam generalem quæ per cælum & terram omnésque mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuersa viuificet pro sua vnumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis necessitate eruit) sed istam specialem qua piorum animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiusmodi verbi illuminatione quum adhæserint Deo Adam, Abel, Noe, Abraham, & reliqui patres, dico minimè dubium esse quin illis in regnū Dei int mortale fuerit ingressus. Erat enim solida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum esse non potest.

*Tertium argu-
mentum, à scdo
ris formula, quæ
unicum respicit
esse ostendit ante
& post Christi
in carne mani-
festationem.*

Leuit. 26. 12.

Psal. 144. 15.

Psal. 33. 12.

Habac. 1. 12.

Ies. 33. 21.

Deut. 33. 29.

Leuit. 26. 11.

Exod. 6. 7.

8 Si tamen illud non nihil implicitum videtur, age, ad ipsam fœderis formulam transeamus: quæ non placidis modò ingeniis satisfaciet, sed eorum inscitiam abundè coarguet qui contradicere nituntur. Sic enim semper pepigit cū seruis suis Dominus. Ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & salutem, & omnem summam beatitudinis comprehendi Prophetæ quoque exponere soliti sunt. Non enim Dauid sine causa sapius pronuntiat, beatum populū cuius Dominus est Deus: beatam gentem quam in hæreditatem sibi elegit: nec terrenæ quidem fœlicitatis gratia, sed quoniam à morte eripit, perpetuò cōseruat, æternaque misericordia profequitur quos in populum assumpsit. Quemadmodum est apud alios Prophetas, Tu Deus noster, nō moriemur. Dominus, Rex noster, Legislator noster: ipse saluabit nos. Beatus es Israel, quia in Dominò Deo saluaris. Sed ne in re superuacua multum laboremus passim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam, adeoque salutis certitudinem deesse, modò nobis Dominus sit in Deum: & meritò. Si enim facies eius, simul atque illuxit, præsentissimum est salutis pignus, cuius se homini in Deum manifestet, cui non salutis quoque thesauros aperiat? Hac enim conditione Deus noster est vt in medio nostri habitet: quemadmodū per Mosen testabatur. Obtineri autem talis eius præsentia non potest, vt non simul vita possideatur. Atque vt nihil vltra exprimeretur, satis claram habebant vitæ spiritualis promissionem in his verbis, Sum Deus vester. Non enim solis vtique corporibus Deū se fore denuntiabat, sed animis præcipuè animæ autē, nisi per iustitiam Deo coniunctæ, ab ipso alienæ in morte manent. Adsit rursus illa coniunctio: perpetuam salutem secum ducet.

9ª Accedit eò, quòd non modò se illis Deum esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat: quòd spes eorum præsentibus bonis non contenta, in æternitatem protèderetur. Id porrò valuisse apud eos temporis futuri notationem ostendunt multæ voces, vbi se non in præsentibus tantùm malis, sed in posterum consolantur fideles: quòd sibi Deus nunquam defuturus esset. Iam verò (quæ pars erat secunda promissionis) ipsos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga se pro roganda, clarius etiamnum confirmabat, Ero Deus seminis vestri post vos. Nam si suam erga mortuos benevolentiam declaraturus erat, benefaciendo posteris: erga ipsos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim instar hominum est Deus, qui suum idèò amorem ad amicorum filios transferût, quia morte interrumpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendant sua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suæ profectò misericordiæ fructum mortuis non tollit, quam eorum causa transfundit in mille generationes. Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiã suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, volebat illis Dominus commendare, quum talem describebat quæ in totam familiam exuberaret. Huius verò promissionis veritatem tum ob signavit Dominus, & quasi complementum protulit, quum Deum se Abraham, Isaac & Iacob longè post eorum mortem appellaret. Quid enim annon ridicula erat appellatio, si perierant? Perinde enim fuisset ac si ita foret loquutus, Ego sum Deus eorum qui non sunt Proinde vno isto argumento Sadducæos à Christo constrictos fuisse Euangelistæ referunt, vt ne inficiari quidem possent resurrectionem mortuorum à Mose esse testatam. nempe qui ex ipso Mose didicerant, omnes sanctos esse in manu illius. Vnde inferre promptum erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, custodiam, protectionemque suam recepisset qui mortis & vitæ est arbiter.

10 Iam (qui præcipuus est cardo in hac controuersia) dispiciamus annon ipsi quoque fideles sic instituti fuerant à Domino, vt meliorem alibi vitam sibi esse sentirent, ac neglecta terrena, illam meditentur. Primùm, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, assiduum erat exercitium, quo adiuuarentur se omnium esse miserimos si in hac modò vita felices essent. Adam, vel sola recordatione perditæ felicitatis infelicissimus, anxiis laboribus egestatem suam ægrè sustentat, ac ne in solis manuum laboribus Dei maledictione prematur, vnde solatium illi restabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eum habet superstitem cuius aspectum meritò detestetur ac horreat. Abel

Confirmatio superioris argumenti, ex perspicuis formulæ illius verbis desumpta

Gen. 17. 7.

Exod. 20. 6.

Alia confirmatio illustris tum à superiore, tum à Dei natura fluens.

Exod. 3. 6.

Matt. 22. 23.

Luc. 20. 32.

Deut. 33. 3.

Quantum argumentum ab exemplis. Patres, Adã, Abel, Noe, ante Christum variis tentationibus agitati ad meliorem illam vitam viuam fide & spe inuicta, presentem negligentes, aspirarunt. Illorum igitur vi & sub E-

uangelio credentium, idem fuit scopus.
 Gen. 3. 17.
 Gen. 4. 8.
 Gen. 6. 22.
 Genes. 9. 24.
 in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum est humane calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis securè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda detulit. Quòd mortem effugit, id fit maioribus eius molestiis quàm si centum mortes obeundæ essent. Nam præterquam quòd arca illi est quasi sepulchrum decem mensium, insuauius nihil esse potest quàm in animalium stercorebus penè immersum tandiu detineri. Postquam tantas difficultates eluctatus est, in nouam mœroris materiam incidit: ludibrio se haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio saluum ex diluuiò receperat, suo ipsius ore maledicere cogitur.

Gen. 12. 4.
Quarti argumentum, continuatio, ab exemplo Abrahami, cuius vocatio & vita curriculum hominem ad felicitatis æternæ premium & dominicium inter innumerabiles arumnas toto peccatore anhelantè ostendit.
 Gen. 12. 10. &c.
 Vide Caluin. commentar. in Gen. cap. 12. vers. 11. 15.
 Gen. 20. 1. 2.
 Gen. 13. 7. 8. 9.
 II Abraham quidem vnus instar decem myriadum nobis esse debet, si spectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, vt filij Dei simus censerì nos oportet. Quid verò absurdius quàm patrem omnium fidelium esse Abraham, & ne postremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deiici non potest, quin aboleatur tota Ecclesia. Iam quod ad vitæ experimenta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem esse putant: ac si illum destinato consilio omnibus vitæ oblectamentis spoliare Dominus vellet. Simul ac terram ingressus est in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem quærendam refugit, vbi, quo se incolumen

seruet, necesse habet vxorem prostituere: quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursùm expellitur. Simul eodem necessitatis redigitur apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. Dum huc atque illuc multos annos incertus vagatur, assiduus seruorum rixis compellitur, nepotem, quem filij loco habebat, à se demittere. Quæ discessio sine dubio non aliter ab eo accepta fuit, quàm si membri vnus sectionem passus foret. Paulo post captiuum ab hostibus abripi audit. Quo-

Gen. 14. 12. 13. 14.
 Gen. 21. 30.
 Gen. 15. 2. & 16. 15. & 21. 10.
 cunque pergat, vicinos reperit immanis barbariæ, qui ne ex effossis quidem magno labore puteis aquam bibere sinant. Neque enim vsum redimeret à rege Gerar, nisi ante fuisset prohibitus. Iam vbi ad effœtam senectutem ventum est, quod habet ea ætas insuauissimum & acerbissimum, orbitate multatum se videt, donec præter spem Ismaelem gignit: cuius tamen natiuitatem magno redimit, dum Saræ probris fatigatur, perinde ac si ancillæ contumaciam fouendo, domesticæ perturbationis ipse causa esset. Nascitur demum Isaac, sed ea mercede vt exturbetur primogenitus Ismael, ac pro derelicto penè hostiliter proiciatur. Vbi solus relictus est Isaac, in quo acquiescat de fessa boni viri senectus, paulo post mactare ipsū iubetur. Quid cala-

Gen. 21. 2. 3. 14.

Gen. 22. 2.

mitosus excogitet humana mēs quàm patrem fieri filij carnificem? Si morbo absumpus foret, quis nō putasset miserimū esse se senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multū esset aucta calamitas. Istud verò omnia calamitatis exempla superat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitæ curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt si quis velut in tabula exemplar calamitosa vitæ depingere velit, nihil reperiat magis oppositum. Neque obiiciat quispiā cum nō fuisse prorsus infelicem, quòd à tot tantisque tempestatibus prosperè tandē emer-

Obiectio noni d. 19.

ferit. Non enim beatam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum spatium laboriosè eluctetur: sed qui, sine malorum sensu, præsentibus bonis placidè fruatur.

Item ab extemo

12 Isaac, qui minoribus malis afflictor, vix tamen minimum suavitatis gustum percipit. Eas ipse vexationes experitur quæ beatum esse hominem in terra non sinant. Illum fames fuggat è terra Chanaan: vxor è sinu illi eripitur: vicini illum subinde exagitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decertare: domi suæ à nuribus multum molestiarum sustinet: filiorum dissidio angitur: nec mederi tanto malo potest, nisi per exilium eius cui benedixerat. At verò Iacob nihil quàm extremæ infelicitatis insigne est exemplar. Pueritiā domi inquietissimè transigit inter fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogitur. Profugo à parentibus ac natali solo præterquam quòd acerbum est exulare, apud Laban auunculum nihilo mitius ac humanius accipitur. Parum est durissimam atque austerissimam septem annis seruire seruitutem, nisi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam seruitutem ingrediendum est, vbi totum diem solis æstu torreatur, noctu peruijgil vrgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantam vitæ asperitatem dum annos viginti sustinet, quotidie nominis loceri iniuriis affligitur. Nec domi suæ quietus est, quam videt vxorum odiis, iurgiis, æmulationibus distractam ac penè dissipatam. Vbi in patriam iubetur se recipere, abitum captare illi necesse est ignominiosæ fugæ similem: nec tamen loceri iniquitatē ita potest effugere quin eius probris ac contumeliis in medio itinere vexetur. Excipit mox eum multo sæuior difficultas. Nam dum ad fratrem accedit, tot mortes habet in conspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Diris ergo terroribus supra modū discruciat, ac discerpitur quandiu aduentum eius expectat: vbi in conspectum eius prodit: tanquam semimortuus ad pedes procumbit, donec placatiorem sentit quàm sperare ausus fuerat. Ad hæc Rachele, vnice dilecta coniuge, primo terræ ingressu priuatur. Postea quem ab ea filium susceperat, eoque

plo Isaaci.

Gen. 36. 35.

Gen. 8. 15

Gen. 28. 30

Et Iacobi,

Gen. 29. 20.

Gen. 13. 25.

Gen. 33. 11.

Gen. 35. 16.

Gen. 37. 32.

Gen. 34. 2.

Gen. 35. 22.

Gen. 38. 18.

Gen. 42. 32.

Gen. 47. 9.

præ aliis amabat, à fera laceratum audit: cuius ex morte quantum mœrorem ceperit, declarat ipse, quòd post diurnas lachrymas solatis omnibus viam obstinatè claudit nihil sibi reliquum faciens nisi vt descendat ad filium lugens in sepulchrũ. Interim raptus & defloratio filix, in iis vindicandis filiorum audacia, quæ illum non fœtere modò fecerat apud omnes regionis incolas, sed præsentissimum internecionis periculum illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tædij causæ erant? Sequitur horrendũ illud flagitiũ Ruben primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter summa infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum sit vbi à proprio filio perpetratum est id scelus? Aliquãto post altero incestu cõtaminatur familia, vt constantissimũ alio qui & infractũ calamitatus animum tot dedecora labefactare debeant. Sub extremum vitæ, dum suæ ac suorum inedia succurrere quærit, noui infortunij nuntio percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Beniamin vnicum suum desiderium permittere aliis cogitur. Quis putet in tanta malorum congerie momentum illi datum quo saltem securè respiraret? Itaq; ipse optimus de se testis asseuerat Pharaoni, dies suos breues ac malos fuisse super terram. Qui per continuas miserias vitam se transgisse pronuntiat, negat profectò eam prosperitatè se sensisse quæ illi à Domino promissa fuerat. Ergo aut malignus ingratusque Dei gratiæ æstimator erat Iacob, aut verè se miserũ fuisse super terram profitebatur. Si vera fuit affirmatio, sequitur non habuisse ipsum spem in rebus terrenis defixam.

Cœlestis probationis quarti argumenti, S. Patres, Adamum, Abelem, Noahum, Abrahamum, Isaacum, Iacobum, & alios sub Lege non in terris, sed in celo promissionũ Dei complementum expectasse.
Heb. 11. 9.

13 Si sancti isti Patres (quod vtique indubitatum est) beatam vitam expectarũt è manu Dei, aliam quàm terrestri vitæ beatitudinem & cogitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrimè ostendit Apostolus, Fide (inquit) demoratus est Abraham in terra promissionis, tanquam aliena, in casulis habitando, cum Isaac & Iacob confortibus eiusdem hæreditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac conditor Deus. In fide defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed procul eas inspicientes, ac credentes, confitentèsque quòd hospites & inquilini forent super terram. Quo significat se patriam inquirere. & si desiderio eius quam reliquerat tacti fuissent erat facultas reuertendi: sed meliorem appetebant, nempe cœlestem. Vnde Deus non erubescit vocari eorũ Deus: quando parauit illis ciuitatem. Spiritibus enim obtusiores fuissent tam pertinaciter promissiones consecretando, quarum nulla spes in terris apparebat, nisi complementum earum alibi expectassent. Id verò in primis non sine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam nuncuparunt: qualiter & Moses refert. Si enim peregrini & inquilini sunt in terra Chanaan,

Ideo p̃y illi vitã hanc terrenam peregrinationem appellarunt.

vbi promissio Domini qua illius constituti erant hæredes? Manifestè ergo indicat longius spectare quod de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedem in terra Chanaan non acquiserunt nisi in sepulchrum. quo testabantur se sperare fructum promissionis non nisi post mortem percepturos. Atque hæc causa est cur tanti æstimauerit Iacob illic sepeliri, vt iurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: cur Ioseph post aliquot secula transferri ossa sua, iam pridem in cinerem collapsa voluerit.

¶ in terra Chanaan (felicitatis aeterna figura) sepeliri voluerunt.
Gen. 47. 9.
Gen. 47. 29. 30.
& 50. 15.

14 Denique apertè constat, in omnibus vitæ studiis propositam futuræ vitæ beatitudinem habuisse. Quorsum enim primogenituram tantopere affectasset, tantòque periculo ambisset Iacob, quæ exilium & tantum non abdicationem illi constituta erat, boni verò nihil prorsus allatura: nisi ad altiorem benedictionem respexisset? Atque eum sibi sensum fuisse declarauit ea voce quam inter vltimos spiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine. Quam salutem expectasset, quum intelligeret se animam expirare: nisi in morte initium nouæ vitæ cerneret? Et quid de sanctis ac filiis Dei disceptamus, quum eiusmodi intelligentiæ gustu ne is quidem caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nitebatur? Quid enim sibi volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiat nouissima mea similia eorum: nisi quòd sentiebat id quod postea Dauid prodidit, Pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini: mortem verò impiorum pessimam? Si vltima linea & meta in morte forent, nullum in ea notari posset discrimen iusti & impij. sorte, quæ post mortem vtrosque diuersa manet, inter se distinguuntur.

¶ Quintum argumentum, ex historia Iacobi primogenituram affectantis. Id enim futura vitæ incertum ostendit.
Gen. 49. 18.

¶ Quo intelligentiæ gustu Balaam nocuit.
Num. 23. 10.
Pl. 116. 15.
Pl. 34. 22.

15 Nondum vltra Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officij habuisse dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate rerumque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (nisi quis sponte semet offerentem lucem respiciat) perspicua iam extat spiritualis fœderis declaratio. Quòd si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vitæ aeterna & regnum Christi se profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit superior, ita pro ordine diuinæ dispensationis cælestia mysteria obscurius quàm illi adumbravit, quantam perspicuitate ac certitudine ad eum scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationem qualiter æstimauit testatur hæc sententia, Aduena hic sum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens velut vmbra quisque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea, Domine? spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aurabile confessus, spei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repositam sibi fœlicitatem contempletur. Ad eam contem-

¶ Sextum argumentum, ex Dauid, qui tanta sibi à Domino pollicetur, & tagiam hanc vitæ nihil aliud esse vult quàm vanitatem: unde sequitur eum a se suam felicitatem repositam habuisse. & salutem expectasse que cum Dei aternitate conuenit.
Pl. 39. 13.

plationem fideles reuocare solet, quoties vult eos verè consolari. Nam assibi, postquam de breuitate fluxaque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus est, subicit, Misericordia autem Domini vsque in æternum, super timentes eum. Cui simile est quod habetur etiam Psalmo centesimo secundo, Initio Domine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: velut vestis veterascent, & sicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipse perstas, & anni tui non deficient. Filij seruorum tuorum habitabunt, & posteri eorum coram te stabiliuntur. Si ob cæli ac terræ interitum non desinunt pij stabiliri coram Domino: sequitur eorum salutem cum Dei æternitate esse coniunctam. Atqui omnino non potest stare spes ista, nisi in promissionem recumbat quæ apud Iesaiam exponitur, Cæli (inquit Dominus) sicut fumus liquefcent: terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: salus autem mea in æternum erit, & iustitia mea non deficiet. Vbi iustitiæ ac saluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum resident, sed quatenus ab hominibus sentiuntur.

Psal. 103. 17.

Psal. 102. 26. 27.

28. 29.

Iesai. 51. 6.

Septimum argumentum, ex eodæ Propheta. Quæ de fidelium prospero successu passim canit, ad cælestis gloriæ fruitionem necessariè sunt referenda: quandoquidem in hoc mundo omnium malorum genere preuenitur.

16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fidelium prospero successu passim canit, nisi vt in cælestis gloriæ manifestationem conferantur. Quæ sunt, Custodit Dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Item, Iustitia pij manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria: desiderium peccatorum peribit. Item, veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo; habitabunt recti cum vultu tuo. Item in memoria æterna erit iustus. Item, Redimet Dominus animas seruorum suorum. Siquidem seruos suos Dominus impiorum libidini non vexandos modò, sed lacerandos perdendòsque sæpè permittit. in tenebris & squallore languere patitur bonos, dum impij penè inter stellas refulgent: nec illos ita vultus sui serenitate exhilarat vt diurna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipse quidem dissimulat, si in præsentem rerum statum oculos designant fideles, grauissima tentatione percussum iri, ac si nulla esset innocentiae apud Deum gratia nec merces. Adedò impietas vt plurimum prosperatur ac floret, dum piorum natio, ignominia, paupertate, contemptu, omnique crucis genere premitur. Parum, inquit, abfuit quin lapsus pes meus, quin effusi fuerint gressus mei, dū vrit me fortuna stultorum, dum improborum prosperitatem video. Tandem post narrationem concludit, Instituebam cogitationem si possem hæc cognoscere: sed tormentum est spiritui meo, donec ingrediar in sanctuarium Domini, & intelligam nouissimum eorum.

Psal. 99. 10.

Psal. 112. 7. 9.

Psal. 140. 14.

Psal. 112. 6.

Psal. 34. 23.

Psal. 73. 17.

Octauum argumentum ex cõ-

17 Ergo vel ista Davidis confessione discamus, non ignorasse sanctos Patres sub veteri Testamento quàm rarò vel nunquam in hoc

in hoc

in hoc mundo repræsentet Deus quæ seruis suis pollicetur, at-
 que ideo animos ad Dei sacrarium sustulisse, in quo recondi-
 tum habebant quod in præsentis vitæ umbra non apparet. Hoc
 erat vltimum Dei iudiciū, quod cum oculis minimè cernerent,
 fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quicquid eue-
 niret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubi-
 tabant quo Dei promissiones implerentur. Qualiter istæ voces
 testantur, Ego in iustitia contemplanor faciem tuam, satiabor
 specie tua. Item, Ego sicut oliua viridis in domo Domini. Item,
 Iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani frondescet. Planta-
 ti in domo Domini, in atrijs Dei nostri florebut. Adhuc fructi-
 ficabunt in senecta pingues ac virides erunt. Quum paulò antè
 dixisset, Quàm profundæ sunt cogitationes tuæ Iehoua, dū flo-
 rent impij germinant quasi herba, vt pereant in perpetuū. Vbi
 species ista & decor fidelium, nisi vbi mundi huius facies regni
 Dei manifestatione inuersa fuerit? In illam æternitatem quum
 oculos conuerterent, contempta præsentium calamitatum mo-
 mentanea asperitate, securè in has voces erumpebant, Non da-
 bis in æternum vt moriatur iustus. Tu verò præcipitabis sceles-
 tos in puteum interitus, Vbi in hoc mūdo puteus æterni exitij
 qui sceleratos absorbeat in quorum felicitate hoc quoq; alibi
 numeratur quòd diem extremum in puncto sine multo lāguo-
 re claudunt? Vbi tanta sanctorum stabilitas, quos ipse Dauid nō
 modò concuti, sed opprimi & conteri prorsus vbique con-
 queritur? Nempe ob oculos sibi statuebat, non quid ferat insta-
 bilis & plusquam æstuarial mundi vicissitudo: sed quid facturus
 sit Dominus quum ad æternam cæli ac terræ cōstitutionem o-
 lim sedebit. Quemadmodum alio loco eleganter describit, Ni-
 tuntur stulti opulencia sua, ob diuitias multas superbiunt: & ta-
 men nemo, quantalibet excellentia polleat, redimere fratrem
 suum à morte possit, nemo pretium redēptionis Deo soluere.
 Quum autè videant & sapientes mori, peruersos pariter & stul-
 tos interire, & alienis relinquere diuitias suas, cogitant domos
 sibi permansuras in sempiternum, habitationes in secula: & no-
 mina sua in terra celebrant. At homo in honore non permane-
 bit: similis erit pecudibus quæ intereunt. Hæc meditatio eorum
 summa stultitia est: quam tamen posteri cupidè æmulantur. In-
 star gregis apud inferos collocabuntur, mors præsidebit illis.
 Exorta luce dominabuntur illis: forma ipsorum peribit: infer-
 nus ipsorum domicilium. Primùm illa stultorum irrissio, quòd
 in lubricis & volubilibus mundi bonis acquiescant, ostendit lō-
 gè aliam sapientibus quærendam esse felicitatem. Sed illic re-
 surrectionis mysterium euidētius reserat vbi illis perdi-
 tis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim, quæso, di-
 cemus esse illum lucis exortum, nisi nouæ vitæ reuelationem,

*muni omnium
 piorum sensu
 confessione,
 qui in calis per
 fidem & spem
 viam quæse-
 runt quod in
 presentis vita
 umbra non ap-
 paruit.
 Pf. 17. 15.
 Pf. 52. 10.
 Psa. 92. 13. 4. 5.*

*Pf. 55. 23. 24.
 Iob. 21. 13.*

*Pfal. 49. 7. 8.
 &c.*

quæ finem præsentis sequitur?

*Superioris argu-
menti continua-
tio & confirma-
tio, à spe piorum
& impiorum in
mundo riden-
dum exitio.
Pfal. 70. 6.*

*Pro. 10. 7.
Pfal. 116. 15. &
34. 22.
1. Sam. 2. 9.
Ezech. 28. 10.
& 31. 18. & ali-
bi.
Pfal. 69. 29.
Job. 19. 25.*

18 Inde illa nascebatur cogitatio, quam in miseriarum solatium ac tolerantia remedium fideles vsurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius misericordia. Quomodo afflictiones momento terminabant qui per totam ferè vitam affligebantur? vbi tantam videbant diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimum gustum delibabant? Si in terra hæssissent, nihil tale reperire poterant: sed quia cælum intuebantur, agnoscebant punctum esse temporis quo exercentur per crucem sancti à Domino: miseraciones seculi esse, quibus colliguntur, rursus impiorum, qui per somnium beati ad diem vnum essent, æternum ac nunquam finiendum exitium præuidebant. Vnde illæ voces, Memoria iusti in benedictione erit: nomen autem impiorum putrescet. Pretiosa mors sanctorum in conspectu Domini: mors peccatorum pessima. Item apud Samuelem, Dominus pedes sanctorum seruabit, & impij in tenebris conticescent, quæ significant, illos probè cognouisse, vt cunque variè circumferrentur sancti, vltimum tamen eorum exitium, vitam ac salutem: impiorum felicitatem amcenam esse viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo istorum mortem vocabant exitium incircuncisorum, vt quibus resurrectionis spes præcisâ esset. Quare nullam hac excogitare potuit David grauiorem imprecationem, Deleantur de libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

*Novum argu-
mentum ex lo-
bo, qui omnium
apertissimè de
hac spe disseruit.
Obiectionis dilu-
tio.*

*Iob. 13. 15.
Alia obiectio.*

Responso.

19 Præ alijs verò insignis illa sententia Iob, Scio quia redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum: & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Reposita est hæc spes mea in sinu meo, Qui volunt veditare suum acumen, cauillantur non esse hæc intelligenda de vltima resurrectione, sed de primo quoq; die quo sibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamè, velint nolint, ad eam spei amplitudinem non potuisse peruenire Iob si cogitatione in terra resedisset. Necesse ergo est fateamur, oculos in futurâ immortalitatem sustulisse, qui sibi vel in sepulchro iacenti redemptorè affore conspexerit. Siquidem de præsentis tantum vita cogitantibus mors extrema est desperatio, quæ nec ipsa spè eius abscondere poterat. Etiam si me occiderit, dicebat, in ipso nihilominus sperabo. Nec mihi obstrepat hîc nugator quispiam paucorum fuisse istas voces, vnde minimè proberetur talem fuisse inter Iudæos doctrinam, Responsum enim à me statim accipiet, paucos istos non prodidisse talibus sententiis arcanam aliquam sapientiam, ad quam seorsum ac priuatim excellentia tantum ingeniamitterentur: sed, vt erant constituti à Spiritu sancto plebis doctores, quæ communiter ediscenda essent Dei mysteria, & popularis religionis prin-

principia esse deberent, palàm promulgasse. Quum ergo audiamus publica Spiritus sancti oracula, quibus de spiritali vita tã clarè ac dilucidè in Iudæorum Ecclesia differuit, intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare, vbi solius terræ ac terrestri opulentia fiat mentio.

20 Si ad posteriores Prophetas descendam, illic verò liceat, quasi in campo nostro, liberè spatari. Nã si in Dauide, Iob, Samuele fuit non difficilis victoria: illic multo est facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in dispensando misericordia suæ fœdere tenuit Dominus, vt quo propius temporis progressu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illustraret. Proinde in initio quum prima salutis promissio Adæ data fuit, quasi tenues scintillæ emicauerunt: postea facta accessione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emerfit, latiusque fulgorem suum protulit: donec tandem nubibus omnibus discussis, sol iustitiæ Christus vniuersum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non est ergo metuendum ne si ad causam nostram comprobendam Prophetarum petamus suffragia, illa nos deficiant: sed quia ingentem materiæ sylum fore video, in qua diutius multo immorari necesse sit quàm ferat instituti ratio (esset enim opus longi voluminis) simulque vel parum perspicaci lectori viam inestruisse ex superioribus arbitror, qua inoffenso cursu pergere queat, à prolixitate non adè in præsens necessaria abstinere: præmonitis tamen lectoribus, vt viam sibi ea clauis expedire meminerint, quam prius in manum illis dedimus: Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetæ commemorant (cuius vix minima vestigia in præsentem vitam cernuntur) ad hanc distinctionem confugiant: Dei bonitatem quod melius Prophetæ commendarent, temporariis beneficiis, velut lineamentis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse effigiem quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & perituum seculum raperet, atque ad cogitandum futuræ ac spiritalis vitæ fœlicitatem necessariò excitaret.

21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Israelitæ Babylonem deportati, suam dissipationem morti simillimam esse cernerent: dimoueri ab ea opinione vix poterant quin fabulosum putarent esse quod de sua restitutione vaticinabatur Ezechiel: quod perinde id æstimabant ac si denuntiasset suscitatum in vitam iri putrida cadauera. Dominus vt ostenderet nec ea ipsa difficultate se impediri quominus beneficio suo locum faceret, Prophetæ campum aridis ossibus plenum per visionem ostendit: quibus, sola verbi sui virtute, spiritum vigoremque vno momento reddidit. Seruiebat quidem ad præsentem incredulitatē corrigendam visio: sed interim Iudæos commonefaciebat quan-

Notam argumentum, ex posterioribus Prophetis, qui prioris felicitatem extra terrena huius vitæ limites sitam esse docuerunt.

Cap. 6. sect. 3. 4.

Id vno exemplo ex Ezechiel sumpto de ossibus aridis viuificatis, dilucidè probatur.
Ezech. 37. 4.

*Confirmatio, ex
dicto Iesaiæ.
Ies. 26. 19.*

tum ultra populi reductionem virtus Domini protenderetur, quæ arida & dispersa ossa solo nutu, adedè faciliè vegetaret. Quare sententiam illam cum altera Iesaiæ ritè comparabis: Vivent mortui, cadauer meum, resurgent. Expergiscimini & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam. Vade popule mi, intra in tabernacula tua: claude ostia tua super te, abscondere pauxillum, donec pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra sanguinem suum, nec operiet diutius imperfectos suos.

*Postremum argumentum. Ex-
tare in Prophe-
tis aliquot locos
qui aperte piorsù
in regno cælesti
saturam immor-
talitatem demõ-
strant.
Ies. 66. 22.*

22 Quamquam si quis ad eiusmodi canonem ompia redigere tentet, absurdè fecerit: sunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futuram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitatem demonstrant: quales nonnullos recitauimus, & quales sunt cum alijs plerique, tum præcipuè duo isti. alter apud Iesaiam, Sicut cæli noui & terra noua, quæ facio stare coram me: sic stabit semen vestrum. Et erit mēsis ex mense, sabbathum ex sabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me, quod vermīs eorum non morietur, & ignis non extinguetur. alter verò Danielis: In tempore illo confurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi sui: & veniet tempus angustię non quale fuit ex quo geutes esse cœperunt. Et tunc saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabūt, alijs in vitam æternam, alijs in opprobriū sempiternū.

Dan. 12. 1.

*Conclusio totius
tractationis de
similitudine v-
triusque Testa-
menti.*

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres scilicet Christum in fœderis sui pignus habuisse, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam reposuisse: quia minus cōtrouersię & plus claritatis habent, non laborabo. Cōstituamus ergo securè quod nec vlljs diaboli machinis reuelli queat: vetus Testamentum seu fœdus, quod cum Israelitico populo percussit Dominus, non rebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis æternæque vitæ promissionem continuisse: cuius expectationem omniunt animis impressam oportuit qui in fœdus verè consentiebant.

*ad cuius pleniorē
confirmationem
quatuor testimo-
nia Scripturæ
proferuntur.
Mat. 8. 11.
Act. 3. 25.*

Hanc verò insanam ac perniciosam opinionē procul summo-ueamus, aut Dominum nihil aliud proposuisse Iudæis, aut illos nihil quæsiuisse præter ventris saturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potentiam, liberorum fœcūditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cælorum regnū hodie promittit suis Christus Dominus, quàm vbi recumbant cum Abraham, Isaac & Iacob. ac Iudæos seculi sui Petrus hæredes esse Euangelicæ gratiæ asserbat, quod filij eissēt Prophetarū cōprehenſi in fœdere quod Dominus olim cū

sua gente pepigisset. Ac ne id solis verbis testatum esset, Dominus factus quoque approbavit. Eo enim quo resurrexit momento multos sanctorum resurrectionis sue consortio dignatus est, ac visendos in ciuitate prebuit: certo arrhabone sic dato, quicquid fecit ac passus est in æternæ salutis acquisitionem, ad veteris Testamenti fideles non secus quàm ad nos pertinere. Nempè & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teste Petro, præditi fuerunt, Quum Spiritum illum, qui est veluti quædam immortalitatis in nobis scintilla (vnde & arrhabo hæreditatis nostræ alibi vocatur) in illis similiter audimus habitasse, quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus? Quo magis mirum est eo stuporis olim recidisse Sadducæos, vt tum resurrectionem, tum animarum substantiam negarent: quorum vtrunque tam illustribus Scripturæ testimoniis consignatum habebāt. Nec minus prodigiosa hodie foret totius nationis stoliditas in expectando terrestri Christi regno, nisi hanc repudiati Euāgelij pœnam daturus Scripturæ multò antè prædixissent. sic enim iusto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cæli lumen respuendo, tenebras vtrò sibi accersuissent. Mosē ergo legunt, & assiduè reuoluunt: sed opposito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem. atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Christum conuertantur, à quo illum nunc quantum possunt, abducere ac distrahere student.

Matt. 27. 58.

A. 15. 8.

Eph. 1. 14.

Unde consequitur perspicua erroris Sadducæorum & Iudæorum salutem æternam & spem certam Ecclesie Dei ab olentium, refutatio.

2. Cor. 3. 14.

CAPVT XI.

De differentiis vnius Testamenti ab altero.

Tres sunt præcipuæ partes huius capituli.

- 1 Proponit quinque Veteris & Noui Testamenti differētiās, à sc. 1. ad 12.
- 2 Quoniam verò inter has postrema est, quod Vetus Testamentum ad Iudæos tantum pertinuit, Nouum ad omnes, de vocatione Gentium subiungitur breuis tractatio, sc. 11.
- 3 Additur responsio ad duas obiectiones, quibus hæc doctrina de Veteris & Noui Testamenti discrimine grauari solet, sc. 13. & 14.

VID ergo (inquires) nullumne discrimen veteris & noui Testamenti relinquetur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuersissimæ inter se conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differētiās: sed ita vt nihil constitutæ iā vni-

Quinque hæc vnius Testamenti ab altero differētiæ ad modum administrationis potius quàm ad substantiam fæderis pertinent.

tati derogent: quemadmodum videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ (quantum animaduertere mihi licuit, & meminisse possum) numero quatuor præcipuæ. Quibus si quintam adiungere libeat, minimè reclamo. Eas omnes sic esse dico, & ostēsurum me profiteor, vt ad modum administrationis potius quàm ad substantiam pertineant. Hac ratione nihil impediēt quominus eadem mancant veteris ac noui Testamenti promissiones, atque idem ipsorum promissionū fundamentum, Christus. Porro prima est, Quòd tametsi olim quo-

Prima differentia. In Vetere Testamento ceterum sub terrenis beneficiis cōtemplandam & degustandam Dominus exhibuit: sub Nouo. istiusmodi terrena subsidia emittuntur.

que Dominus populi sui mentes in cælestem hæreditatem volebat collimare, atrectōsque esse animos: quo tamen in spe illius melius alerentur, contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius liquidiusque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectà ad eius meditationem, omisso inferiori, quem apud Israelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes nostras dirigit. Hoc consilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius conscendisse quàm ad illa quæ corpori promittēbatur bona. Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut insigne adeoque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium. Audiunt nihil seuerius Dominum eiusdem Legis transgressoribus interminari quàm ab eius terræ possessione expellendos, ac dispergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè summam recidere quęcunque vel benedictiones vel maledictiones à Mose denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter constituunt Iudæos non sua causa, sed aliena fuisse à cæteris populis segregatos: nempe vt imaginem haberet Christiana Ecclesia, in cuius externa specie spiritualium rerum documenta cerneret. Sed quū aliquoties Scriptura demonstrat: huc terrena, quibus eos prosequēbatur beneficia Deum ipsum destinasse, vt ad spem cælestium ita ipsos manu duceret: eiusmodi dispensationem non considerare, nimis imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere status controuersiæ nobis est, quòd illi possessionem terræ Canaan Israelitis pro summa atque vltima beatitudine habitam, nobis post reuelatum Christum cælestem hæreditatem figurare docent. Nos contra contendimus, in terrena qua fruebantur possessione, velut in speculo, futuram, quam sibi in cælis præparatam crederent, hæreditatem esse inuitos.

Probatio prima istius differentie, a simili de hærede paruulo, cuius mentio fit apud Apostolum. Gal. 4. 1.

2 Id melius elucebit ex similitudine quam posuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorum gentem hæredi paruulo, qui ad se regendum nondum idoneus, tutoris aut pædagogici, cuius custodia commissus est, dictum, sequitur. Quòd autem eam ad ceremonias similitudinē potissimum refert, nihil obstat quominus huc quoque aptissimè applicetur. Eadem ergo illis hæreditas

reditas quę nobis destinata fuit: sed cuius ad eundem & tractandam nondum per ætatem capaces forent. Eadem inter illos Ecclesia: sed cuius ætas adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos continuit Dominus, vt spirituales promissiones non ita nudas & apertas illis daret, sed terrenis quodammodo adumbratas. Abrahami ergo, Isaac & Iacob, eorumque posteritatem quā in spem immortalitatis cooptaret, terram Chanaā in hæreditatem illis promisit: non in qua spes suas terminarent, sed cuius aspectu in spem veræ illius, quæ nondum apparebat: hæreditatis se exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari possent, dabatur superior promissio quæ terram illam non supremum esse Dei beneficium testaretur. Sic Abraham in accepta terræ promissione torpore non finitur: sed maiori promissione erigitur illius mens in Dominum. Audite enim, Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna valde. Hic videmus Abrahamo proponi finem suæ mercedis in Domino, ne illam, quærat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: sed immarcescibilem esse reputet. Subiungit deinde terræ promissionem, non alia conditione quàm vt sit diuinæ benevolentię symbolū, ac cælestis hæreditatis typus, quem sanctis fuisse sensum, eorum voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad summam illam atque vltimam assurgit. Languet (inquit) tui de

Gen. 15. 1.

Psal. 73. 26.

& 84. 3.

Psal. 16. 5.

Psal. 142. 6.

Ioh. 18. 17.

Apud Iesaiam

multis locis.

Psal. 133. 3.

3 Hæc ratio est cur maioris quàm nunc deceat, æstimasse mortalem vitam eiusque benedictiones sancti legatur sub Veteri testamento. Tamen si enim probè nouerant non esse in ea tanquam in cursu sui meta consistendum: quia tamen recognoscebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipsorum modulo exercendos, gratiæ suę lineameta Dominus impresserat, maiori eius suauitate afficiebantur quàm si ipsam per se considerassent: Quemadmodum autem Dominus, benevolentiam suam erga

Ob hanc causam

S. Patres sub Le

ge terrenam vi-

tam eiusque be-

nedictiones ad-

motum estima-

runt, & penas

exhorruerunt

qua etiam magis

erant conspicua.

fideles presentibus bonis testando, spiritualem felicitatem eiusmodi typis ac symbolis tunc adumbrabat, ita è conuerso dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicij sui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant, ita pœnæ. Hanc inter pœnas & præmia analogiã ac conuenientiam (vt sic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta sæuis horrendisque suppliciis vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinae iracundiæ affectu, & mitius & rarius multo puniat: & parum abest quin ob id diuersos Veteris & Noui testamenti deos imaginetur, quod etiam Manichæis accidit. Ve-

Cur graua & subita sub Lege supplicia extiterunt. **¶** Tum talibus scrupulis facillè expediemur, si animum referemus ad istam quam notauimus Dei dispensationem, quòd tum futuræ ac æternæ fœlicitatis gratiam terrestribus beneficiis, tum spiritualis inortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit quo Testamentum seum quodammodo adhuc inuolutum Israelitico populo tradebat.

Secunda differentia. Vetus ceremonis Christum adumbrabat: Nouum presentem veritatem & corpus solidum exhibet. **¶** 4 Alterum Veteris & Noui testamenti discrimen statuitur in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantum & pro corpore vmbram ostentabat: hoc præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Atque huius ferè sit mentio vbicunque Veteri Testamento Nouum opponitur: fusior tamen est eius tractatio in epistola ad Hebræos quàm alibi vsquam. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Legis Mosaicæ obseruationes aboleri posse non putabant nisi vt secum traherent religionis totius ruinam. Quo hunc errorem refutet assumit quod de Christi sacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat, nam

Heb. 7. 11, 19 & 9. 9. & 10. 1. **¶** quum æternum illi deferatur sacerdotium, certum est aboleri sacerdotium illud vbi alii aliis successores quotidie substituebantur. Præualere autem noui istius sacerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiungit postea in ea sacerdotij translatione verti etiam testamenti mutationem. Atqui id necessarium fuisse ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionem posset. Tum deinde prosequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iustitias habuerit, quæ cultores suos non possent secundum conscientiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis, nec peccata delere, nec veram sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuisse in ipsa futurorum bonorum, non viuam rerum effigiem: ideòque non aliud habuisse officij nisi vt introductio esset in spem meliorem quæ in Euangelio exhibetur. Hic videndū est qua parte fœdus Legale cū fœdere Euangelico, Christi ministeriū cum Mosaiico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio,

Epistola ad Hebræos, hanc differentiam explians, scopus.

paratio, magnum extaret inter duo Testamenta diffidium: sed quum status quæstionis aliò nos ducat, eò tendendum est vt verum reperiamus. Fœdus ergo quod æternum & nunquam interiturum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complemētum, vnde tandem habet an statum ratumque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Mosen præscribit, quæ sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat, cederéne oporteret Christo quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò tamen fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè accessiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi, fœderis nomē habent. qualiter & aliis sacramenti dari solet. Proinde, in summa, Vetus testamentum hoc loco appellatur solennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis comprehensa. In ea quoniam nihil solidum subest, nisi vterius transeat, oportuisse antiquari & abrogari contendit Apostolus, vt Christo potioris Testamenti sponsori ac mediatori locus daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones oblitteratæ, quæ sub Lege manebat. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quod vmbatili & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradebatur, id eòque temporarium fuisse, quia veluti in suspensio erat, donec firma & substantiali cōfirmatione subniteretur. Tum verò demum nouum æternumque factum fuisse, postquam Christi sanguine consecratum stabilitumque fuit. Vnde calicem, quem discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui Testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum verè Dei Testamento suam constare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obfirmatur.

Veteris Testamenti definitio.

Mat. 26. 28.

5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoq; filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Cōueniebat enim, sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perspicaciam. Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispensauit, vt eam eminus adhuc & obscure cernerent. Ideò hanc intelligentiæ tenuitatem pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obseruantiuinculis, tanquam regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus: per quem fidelis populi cognitionem adulescere oportebat. Hanc distinctionem signauit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderunt; nepe gustum præbebant eius sapientiæ quæ

Hinc etiam est, quod Legis pædagogia dicimus ad Christum deduci.

Gal. 3. 24. & 4. 1.

Matt. 11. 13.

olim ad liquidum manifestanda erat, & procul emicantem præ monstrabant. Vbi autem digito potest ostendi Christus, reseratum est regnum Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnes sapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad ipsa cæli adyta penetratur.

Col. 2.9.

Nec obstat quod inter veteres sub Lege quidam existerunt in fide robustissimi, cum quibus nemo ferè in Ecclesia Christiana sit conferendus. Ordinaria n. Dei dispensatio respicienda est. Deinde excellentissimi quique sub hac pedagogia comprehensunt, & ceremoniis aduti ut Christum minus intuerentur ac salutarè.

6 Nec obstat quòd nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat qui fidei præstantia sit cum Abraham componendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodiè que orbem vniuersum illuminant. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hinc quæritur: sed quam in populo docendo ordinariam dispensationem sequutus sit: qualis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de reb. longinquis, & typis inclusa est eorum prædicatio. Ad hæc, ut cunq; mirifica illis notitia emerit, quum tamen ad communem populi pedagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quoque censentur. Postremò nunquam tanta vllis tunc contigit perspicientia, quæ nõ seculi obscuritatè aliqua ex parte resiperet. Vnde illud Christi, Multi Reges & Prophetæ desiderarunt videre quæ vos videtis, & nõ viderunt, & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque vestri oculi beati, quia vident: & aures, quia audiunt. Et sanè hac prærogatiua Christi præsentiam pollere æquū fuit, ut ab ea dilucidior emergeret cælestium mysteriorum revelatio. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epistola, fuisse illis patefactum, nostro maximè seculo vtilem esse eorum operam.

Tertia differentia. Verus est literalis: nouum spirituale: illud mortis ministerium: hoc, vita organum.

Iere. 31. 31.

7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur, cuius sunt verba, Ecce dies veniēt, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactū quod pepigi cum Patrib. vestris, in die qua apprehendi manum eorum ut educerem eos è terra Ægypti, pactum quod irritū fecerunt, quanuis dominarer eis. sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem meam in visceribus eorum, cordibus eorum inscribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum. Omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem accepit Apostolus comparisonis huius inter Legem & Euangelium statuendæ, ut illam vocaret, literalem, hoc, spirituale doctrinam: illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prædicationem mortis, hoc vitæ: illam damnationis, hoc, iustitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnus expendere satis fuerit, ut assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiosius enim loquitur

2. Cor. 3. 6.

Hæc differentia ab Apostolo tractatur primum in genere.

quitur

Idem de Lege Apostolus quàm propheta. neque id simplici Legis respectu: sed quòd erāt nebulones quidā Legis κακὸς ἔργου, qui peruerso ceremoniarum studio, Euangelii claritatē obscurabant: de Legis natura secundum eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulo obseruare operæpretium erit. Vterque verò quia vetus ac Nouū testamētum per contentionem inter se componit, nihil in Lege considerat nisi quòd proprium eius est. Exēpli gratia: Lex misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tantum tribuunt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmium edicat culcoribus iustitiæ, pœnam transgressoribus minetur: cordis interim prauitatem; quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutet aut emender.

8 Nunc Membratim Apostoli collationē explicemus. Vetus testamentum literale: quia siue Spiritus efficacia promulgatum: Nouum, spirituale: quòd Dominus hominum cordibus spiritualiter inculpauit. Ideo secunda antithesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm maledictione inuolucere vniuersum hominum genus: Nouū est vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo restituit. illud damnationis mysterium est: quia eos peragit in iustitiæ omnes filios Adam. hoc, iustitiæ: quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euangelium, quia ipsum corpus exhibet, firmam perpetuamque retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: sed alia ratione, quòd scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptum fuerit. sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi, in Testamentum propriè non conferretur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutæ, causam infirmitatis intra se habebant. Porro differentia illa Literæ & Spiritus non sic accipienda est ac si nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorum ad se conuerso: sed per comparationem posita est, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelii prædicationem idem Legislator, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinē recensemus quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ cōmunionē collegit paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi sint, qui tamen multifuerūt, si suo pte numero sine cōparatione cēlestatur.

Deinde spectandum, membrum textus Apostolici diligenter collatis, per triplicem antithesin. Vetus est literale, mortiferum, temporarium. Nouum est spirituale, viuificum, æternum.

Literæ & Spiritus differentia;

*Quarta differen-
tia. Vetus testa-
mentum est ser-
uitutis: nouum
autem libertatis.
Id quod tribus
Apostoli testimo-
niis confirmatur.
Rom. 8. 13.
Heb. 12. 18.*

9 Ex tertio discrimine quartum emergit. Vetus enim testamen-
tum Scriptura vocat seruitutis, quod timorē in animis ge-
neret: nouum autem, libertatis, quod in fiduciam ac securita-
tem eosdem erigat. Sic Paulus ad Romanos, Non accepistis, in-
quit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed Spiritum ado-
ptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod
habetur ad Hebræos, non accessisse nunc fideles ad corporeum
montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & pro-
cellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, nisi quod terrore men-
tes percellat: adeo vt ipse quoque Moses expauescat, vbi vox
terribilis insonat, quam audire omnes deprecantur: sed accessisse
ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cele-
stem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom.
adduximus, breuiter tangit Paulus, fufius explanat ad Galatas,
quum ad allegoriā trahit duos Abrahæ filios, in hūc modum,
Quod Agar serua typus sit montis Sinai, vbi Legē accepit popu-
lus Israel: Sara libera, figura sit cælestis Ierusalem, à qua fluit
Euangelium. Quod quemadmodum semen Agar seruum nas-
citur, quod ad hæreditatem nunquam perueniat. Saræ liberum,
cui hæreditas debeatur: ita per Legem addicamur in seruitu-
tem, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc
autem summa redit, Vetus testamentum pauorem ac trepida-
tionem incussisse conscientijs: noui beneficio fieri vt in lætitiā
soluantur. Illud iugo seruitutis conscientias alstrictas tenuisse,
huius liberalitate in libertatem manumitti. Quod si ex populo
Israelitico sancti Patres obiciuntur, quos quum eodem fidei
Spiritu nobiscum præditos fuisse constat, sequitur eiusdem &
libertatis & lætitiæ fuisse participes: respondemus, neutrum à
Lege fuisse: sed quum se per Legem & seruili conditione præ-
mi, & conscientix inquietudine fatigari sentirent, ad Euange-
lij subsidium confugisse: ideoque peculiarem noui Testamenti
fructum fuisse, quod præter communem Vereris testamenti le-
gem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita liber-
tatis & securitatis spiritu fuisse donatos, vt non experti sint ali-
qua ex parte & timorem à Lege & seruitutem. Vtunque enim
illa, quam per Euangelij gratiam assequuti erant, prærogatiua
fruerentur, erant tamen iisdem obseruationum vinculis & one-
ribus cum vulgo obnoxij. Quum ergo ad eas ceremonias so-
licitè obseruandas adigerētur, quæ pædagogix seruituti simi-
lis symbola erant, & chirographa quibus se peccati reos faterē-
tur, ab obligatione non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis
ac timoris Testamento fuisse dicuntur, dum respicitur commu-
nis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Dominus
agebat.

Obiectio.

*Responsio, per
distinctionem.*

*Alter a per nega-
tionem.*

Distinctio inter

10 Tres quas posteriores retulimus comparationes sunt Le-
gis

gis & Euangelii. quare in illis Lex, Veteris testamenti, Euange-
 lium, noui nomine signatur. Prima latius extenditur: compre-
 hendit enim sub se & quæ ante Legem editæ sunt promissio-
 nes. Quòd autem ipsas sub veteris Testamenti nomine censen-
 das Augustinus negauit, optimè in eo sensit. nec aliud voluit
 quàm quod docemus: siquidem ad illas Ieremiæ & Pauli senten-
 tias respiciebat, vbi Vetus testamentum à verbo gratiæ & mise-
 ricordiæ discernitur. Istud quoque scitissimè eodè loco subiun-
 git, pertinere ab initio mundi ad Nouum testamentū filios pro-
 missionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operatè
 obediuerunt mandatis. Idque in spe non carnalium terrenorū,
 temporalium, sed spiritualium, cælestium, æternorum bonorū,
 præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt
 & spiritum sibi administrari, vt beneficerent, & ignosci, quo-
 ties peccarent. Id enim ipsum est quòd asserere in animo fuit,
 Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem cõsortes
 fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mūdi peculiariter à Deo
 selectos Scriptura commemorat. Inter nostram ergo & illius
 partitionem hoc interest, quòd nostra (secundum illam Christi
 sententiam, Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem, ex eo regnū
 Dei euangelizatur) inter Euangelij claritatem, & obscuriorem
 quæ præcesserat verbi dispensationè distinguit. altera simplici-
 ter Legis debilitatem fecerit ab Euangelij firmitudine. Atque
 hic quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri
 Testamento vixisse, vt nõ illic restiterint, sed aspirarint semper
 ad nouum, adeoque certam eius communionem amplexi sint.
 Qui enim presentibus vmbriis contenti, mentem ad Christum
 non extenderunt, eos cæcitatibus & maledictionis damnat Apo-
 stolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi
 possit, quàm à peccate mactata peccati expiationem sperare?
 quàm in externa aque irrigatione, animæ purgationem quæ-
 rere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis val-
 dè oblectetur, velle placere? Ad istas enim omnes absurditates
 delabuntur qui sine Christi respectu in Legis obseruationi-
 bus hærent.

ii Quintum, quod adiungere licet, discrimen, in eo iacet,
 quòd ad Christi vsque aduentum gentem vnã segregauerat
 Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quando distri-
 buerat Altissimus gentes, quãdo diuidebat filios Adam, inquit
 Moses, in possessionem illi cecit populus suus: Jacob funiculus
 hereditatis eius. Alibi sic populum alloquitur, Ego Domini
 Dei tui est cælum & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus
 tamè tuis tantummodo adhæsit, amauit eos vt eligeret semen
 eorum post eos: nempe vos ipsos, è cunctis gentibus. Populum
 ergollū veluti solus ad se ex hominibus pertineret, nominis

tres posteriores
 differentias
 primam.

Lib. 3. ad Rom.
 nific. c. 4.

Confirmatio sua
 periturum disto-
 rum, ex Augu-
 stino desumpta.

Matt. II. 13.

Regula, de S.
 Patribus sub
 Veteri testa-
 mento.

Quint ad differen-
 tia, Vetus testa-
 mentum ad vnū
 tantum populum
 pertinuit: Nouū
 verò ad omnes.
 D. ut. 3. 8.

Ibid. 10. 14.

fui cognitione dignatus est solum: sœdus suum quasi in eius sinu deposuit: præsentiam sui nuninis illi manifestavit: omnibus prærogatiuis eum honoravit. Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hîc agitur, illum verbi sui communione sibi deuinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea gentes alias, quasi nihil secum haberent rei aut commercii, in vanitate ambulare sinebat: nec vt earû exitio mederetur, quod vnicum erat medium afferebat, verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tunc filius Domino delicatus: alij extranei, ille cognitus, & in fidẽ tutelamque susceptus: alij tenebris suis relictus: ille à Deo sanctificatus: alij profani. ille Dei præsentia honoratus: alii omni propinquitate exclusi. At vbi venit plenitudo tẽporis, instaurandis omnibus destinata, exhibitusque est ille Dei & hominum conciliator: diruta maceria quæ tandiu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat, annuntiata pax est iis qui procul erant, nõ secus atque iis qui propè coniuncti, vt Deo simul reconciliati, in vnum populum coalescerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi, circumcisionis vel præputij ratio, sed omnia in omnibus Christus, cui datæ sunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: vt sine discrimine dominetur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad vltimos orbis fines.

12 Gentium igitur vocatio, insignis est tessera, qua supra Vetus testamentum Noui excellentia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis Prophetarû oraculis testata antè fuerat: sed ita vt in regnum Messîæ eius complementum reiceretur. Ac ne Christus quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fecit: sed eò vsque distulit donec absolutis omnibus redẽptionis nostræ numeris, ac finito humiliationis suę tempore, acciperet à Patre nomen quod est super omne nomẽ, coram quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananæ, hac opportunitate nondum expleta, negat se missum nisi ad oves perditas domus Israel. nec Apostolos in prima missione patitur eosdem limites superare. In viam Gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorû ne ingrediamini: sed ite potius ad oves perditas domus Israel. Vtcurque autem tot testimoniis prodita foret, vbi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolens illis visa est vt tanquam prodigium aliquod exhorrent. Trepidè sanè nec sine reculatione tandẽ aggressi sunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè consentaneum, vt Dominus, qui tot sæculis Israelẽm à reliquis gentibus selegerat, quasi repẽte mutato consilio delectum illũ tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat: sed non poterant vaticiniis ad eò attẽti esse, vt rei nouitate, quæ se oculis ingerebat, nihil moueretur. Neq; satis ad eos permouẽdos valebãt quæ iam olim

Altera pars capituli, à præcedenti sectione pendens, in qua de vocazione Gentium paucis agitur.

Phil. 2. 9.

Matt. 15. 24.

Mat. 10. 5.

Cur gentium vocatio adeo noua & insolens Apostolis visa est?

olim futuræ Gentium vocationis specimina Deus ediderat. Si quidem præterquã quòd paucissimos vocauerat, illos ipsos in-
serebat quodammodo in familiam Abrahæ, vt populo suo ac-
cederent: ista verò publica vocatione non modò Iudæis æqua-
bantur Gentes, sed velut in demortuorum locum subire eas ap-
parebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei,
quoscunque Deus antè in corpus Ecclesiæ ascuerat. Itaque non
abs re Paulus mysterium hoc tantopere prædicat absconditum
à seculis & generationibus & quod etiam Angelis mirabile esse
dicit.

13 His quatuor aut quinque membris totam Veteris & Noui Postrema capi-
testamenti differentiam, quantum ad simplicem docendi ratio-
tis pars, qua ob-
nem sufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nõ-
iectiones dilust.
nulli hanc in gubernanda Ecclesia varietatem, diuersum in do-
Col. 1.26.
cendo modum, tantam rituum ac ceremoniarum conuersio-
nem pro magna absurditate iactant: iis quoque respondendum
est, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id breuiter po-
test, quia nõ tam firmæ sunt obiectiones vt accurata refutatio-
ne opus habeant. Non est, inquit, consentaneum, vt Deus,
qui perpetuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, vt
quod semel iusserat & commendauerat, postea improbaret. Re-
spondeo, non propterea mutabilẽ iudicari Deum debere quòd
diuersis seculis diuersas formas accommodauerit, prout cuique
expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æstate familiæ suæ
agricola præscribit, non propterea illum inconstantia argue-
mus, aut deuiare putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cū
perpetuo naturæ ordine coniuncta est. Similiter si quis paterfa-
miliã aliter suos liberos in pueritia, aliter in adolescentia, ali-
ter in iuuentute erudiat, regat, tractet: non propterea dicemus
ipsum leuem esse, aut à sua sententia discedere. Quid ergo in-
constantia notam Deo inurimus, quòd temporum diuersitatẽ
aptis & congruentibus notis distinxerit? Posterior similitudo
penitus satisfacere nobis debet. Iudæos pueris similes facit Pau-
lus, Christianos adolescentibus. Quid in hoc Dei regimine est
inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis
modulo ipsis congruebant: nos firmiore & quasi viriliore disci-
plina instituit? Ergo in eo elucet Dei constantia quòd eandem
omnibus seculis doctrinam tradidit: quẽ ab initio præcepit no-
minis sui cultum, in eo requirendo perseverat. Quòd externam
formam & modum mutauit, in eo non se ostendit mutationi
obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, ea-
tenus se attemperauit.

14 Atqui vnde (inquiunt) ista diuersitas, nisi quia talem esse
Deus voluit? nõnne tã bene ab initio quàm post Christi aduẽ-
tum perspicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam
2. Ab initio cum
Iudæis agere
potuit quemad-
modum hodie
cum Christianis

æternam, paucis & claris sacramentis suos erudire, Spiritū sanctum largiri, gratiam suam per orbem vniuersum diffundere?

Responsio quæ huius obiectiōnis absurda detegit.

Hoc verò perinde est ac si cum Deo litigarent quòd mundum tam serò creauerit, quum posset ab initio: quòd alternas vices inter hyemem & æstatem, intra diem & noctem esse voluerit.

Instantia. Deus improbat quod olim probauit.

Nos verò (quod sentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum est, sapienter & iustè factum ne dubitemus: etiamsi causam sæpe nesciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim esset nimium nobis arrogare, non concedere Deo vt consilij sui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum est (inquiunt) quòd nūc pecudum victimas, & totum illum sacerdotij Leuitici apparatus respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quasi verò Deum externa ista & caduca oblectent, aut villo modo asficiant. Iam dictum est, nihil horum fecisse sua causa, sed omnia pro hominum salute dispensasse.

Responsio à simili.

Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem postea iam sene alio curationis genere vtatur: num idè dicemus ipsum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa constanter perstet, rationem ætatis habet. Sic Christum aliis signis & absentem figurari, & venturum prænuñtari oportuit: aliis nunc exhibitum repræsentari decet. Quòd ad vocationem Dei latius

Alia responsio, à voluntatu diuina iusta estimatione, & gratia eiusdem dispensatione.

per omnes populos in aduentu Christi sparsam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largius effusas, quis, obsecro, æquum esse neget vt in manu & arbitrio Dei sit libera gratiarum suarum dispensatio, vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi sui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ suæ profectum & successum largiatur? nominis sui notitiam, quibus velit seculis, auferat è mundo, propter ipsius ingratitude: quando iterum velit, propter suam misericordiam restituat? Videmus ergo nimis indignas esse calumnias, quibus impij homines hac parte simplicium animos exagitant, vt vel Dei iustitiam vel scripturæ fidem in dubium vocent.

CAPVT XII.

Christum, vt Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem.

Partes huius capituli duæ.

1. Causæ propter quas Mediatorem nostrum oportuit verum Deum esse, & hominem fieri, sect. 1. 2. & 3.
2. Variarum obiectiōnum, à nonnullis fanaticis, tum præcipuè ab Osiandro, aduersus orthodoxam de mediatore Deo & homine doctrinam dilutio, sect. 4. 5. 6. & 7.

AM magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem qui Mediator noster futurus esset. De necessitate si quaeritur, non simplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel absoluta fuit: sed manauit ex caelesti decreto, vnde pendebat hominum salus. Ceterum quod nobis optimum erat statuit clementissimus Pater. Quum enim iniquitates nostrae quasi interiecta inter nos & ipsum nube nos à regno caelorum prorsus alienassent, nemo, nisi qui ad eum pertingeret, pacis restituendae interpres esse poterat. Quis autem pertigisset? quispiamne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente suo ad conspectum Dei horrebant. Angelorum aliquis? Sed enim illi quoque opus habebant capite, per cuius nexum solidè & indistractè Deo suo cohærent. Quid igitur? deplorata certè res erat, nisi maiestas ipsa Dei ad nos descenderet: quando adscendere nostrum non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id est nobiscum Deum: & hac quidem lege, vt mutua coniunctione eius diuinitas & hominum natura inter se coalescerent. alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec affinitas satis firma, vnde nobis spes fieret Deum nobiscum habitare. Tantum erat inter nostras sordes & summam Dei mundi iam dissidium. Quauis ab omni labe integer stetitset homo, humilior tamen erat eius conditio quam vt sine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demersus, scædatus tot maculis, corruptione sua scætidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Christum proponere Mediatorem volens, discretè commemorat esse hominem. Vous, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Poterat Deum dicere: poterat saltem & nomen hominis sicut Dei omittere, sed quia spiritus per os eius loquens, infirmitatem nostram nouerat vt tempestatè occurreret, aptissimo remedio vsus est, Filium Dei tanquam vnum ex nobis familiariter in medio statuens. Nequis igitur se torqueat vbinam ille quaerendus Mediator, aut qua via ad ipsum perueniendum, hominem nominans propinquum, imò contiguum nobis esse admonet, quando quidem caro nostra est. Idem certè designat quòd alibi pluribus verbis explicatur, non esse nobis Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, quando sit more nostro, sola peccati exceptione, per omnia tentatus.

Necessarium fuit, non absolutè, sed ex caelesti decreto, vt Mediator Deus esset & fieret homo.

Homo purus aut Angelus id non poterat: & illi capite opus habebant.

Dei Filium igitur ad nos descendere oportuit.

Nec homo in integritate permanens ad Deum sine mediatore penetrare poterat: multo minus post lapsum.

1. Tim. 2. 5.

Mediator autè ille non modò Deus, sed etiam homo nobis proponitur.

Heb. 4. 15.

2. Id etiam clarius fiet si reputeemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præstandum erat, nempe sic in Dei gratiam nos restituere, vt faceret ex filiis hominùm, illius filios, ex hæredibus gehénæ, regni caelestis hæredes. Quis hoc poterat: nisi Filius Dei fieret idem filius hominis, & sic nostrum acciperet vt

Altera causa, ex officio à Mediatore præstando desumpta, videlicet vt nos ex filie

Adā & haredibus gehenna filios Dei regni celestis haredes efficeret.

transferret ad nos suum? & quod suum erat natura, nostrum faceret gratia? Hac ergo arrha freti nos esse filios Dei cōfidimus, quia naturalis Dei filius sibi corpus de corpore nostro, carnem ex carne nostra, ossa ex ossibus aptauit, vt idem nobiscum esset, quod nobis proprium erat, suscipere grauatius non est, vt vicissim ad nos pertineret quod proprium ipse habebat: atque ita in commune ipse nobiscum & filius Dei esset & filius hominis. Hinc sancta illa fraternitas, quam ore suo commendat, vbi dicit, Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meū & Deum vestrum. Hac ratione certa nobis est regni cælestis hæreditas, quia vnicus Dei filius, cuius in solidum propria erat, nos sibi fratres adoptauit: quod si fratres, ergo & hæreditatis consortes. Ad hæc apprimè vtile fuit hac etiam de causa verum esse Deum & hominem qui redemptor noster futurus esset. Eius erat mortem absorbere: quis hoc poterat nisi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat nisi ipsa iustitia? Eius erat mundi & aëris potestates profigare: quis hoc poterat nisi virtus & mundo & aëre superior. Porro penes quem vita est, aut iustitia, aut cæli imperium & potestas, nisi penes solum Deum? Sese ergo clementissimus Deus in persona vnigeniti Redemptorem nostrum fecit, dum nos redemptos voluit.

Iohan. 20. 17.

Rom. 8. 17.

Tertia, vt in nostra carne perfectam obedientiam prestaret pro fratrib. suis, diuino iudicio satisfaceret, & pœnas peccati persolueret: vt nostra esset victoria & noster triumphus.

3 Alterum hoc nostræ cum Deo reconciliationis caput erat vt homo, qui sua se inobedientia perdidit, remedij loco obedientiã opponeret, iudicio Dei satisfaceret, pœnas peccati persolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noster, Adq̃ perfidius nam induit, nomen assumpsit, vt eius vices subiret Patri obediendo, vt carnem nostram in satisfactionis pretium iusto Dei iudicio susteret: ac in eadem carne pœnam quam meriti eramus persolueret. Quam denique mortē nec solus Deus sentire, nec solus homo superare posset, humanam naturam cū diuina sociavit, vt alterius imbecillitatem morti subiiceret, ad expianda peccata: alterius virtute luctam cum morte suscipiēs, nobis victoriam acquireret. Qui ergo Christum sua diuinitate, aut humanitate spoliant, eius quidem vel imminuunt maiestatem & gloriam, vel bonitatē obscurant. Sed non minus altera ex parte hominibus sunt iniurij, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ nisi hoc fundamento nixa stare non potest. Adde quod sperandus fuit redemptor ille Abrahamæ Davidisque filius, quem in Lege & Prophetis Deus promiserat. vnde alterū fructum colligunt piæ mentēs, quod ipsa originis specie ad Davidem & Abrahamā perductæ, certius agnoscunt hunc esse Christū qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper exposui, præcipuè tenendum est, communem naturam pignus esse nostræ cum Filio Dei societatis: carne nostra vestitum debellasse mortem cum peccato, vt nostra esset victoria & triumphus noster:

Quarta causa ad totius Ecclesie consolationē & confirmatiōnem spectans.

ster : carnem quam à nobis accepit, obtulisse in sacrificium, vt facta expiatione reatum nostrum deleteret, & placaret iustam Patris iram.

4 His vt par est considerandis qui sedulò attentus erit, vagas speculationes facile negliget, quæ leues spiritus & nouitatis cupidos ad se rapiunt: cuius generis est, Christum, etiam si ad redimendum humanum genus non fuisset opus remedio, futurum tamen fuisse hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturæ statu præfectum Angelis & hominibus fuisse caput. qua ratione dicitur à Paulo primogenitus omnium creaturæ, sed quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne, vt fieret redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimie temeritatis est. Quorsum ab initio promissus fuerit Christus latius notum est : vt scilicet instauraret collapsum mundum, & perditis hominibus succurreret. Itaque sub Lege proposita fuit eius imago in sacrificiis, vt sperarent fideles Deum sibi propitium fore, postquam expiatis peccatis recõciliatus foret. Certè quum seculis omnibus etiam Lege nondum promulgata, nunquam sine sanguine promissus fuerit Mediator, colligimus, æterno Dei consilio purgandis hominum sordibus fuisse destinatum: quia piaculi signum est sanguinem fundi. Sic de eo concionati sunt Prophetæ, vt reconciliatorem Dei & hominum fore promitterent. Sufficiet pro omnibus vnum illud in primis celebre Iesaiæ testimonium, vbi prædicit percutiendum esse Dei manu propter scelera populi, vt castigatio pacis esset super eum: & Sacerdotem fore, qui se in victimam offerret: ex plagis eius fore aliis sanitatem: & quia omnes errarunt & instar ouium fuerunt dispersi, placuisse Deo illum affligere, vt omnium iniquitates ferret. Vbi ad opem miseris peccatoribus ferendam Christum diuinitus propriè addici audimus, quisquis has metas transiit, stultæ curiositati nimis indulget. Iam vbi prodiit ipse, hanc aduentus sui causam esse asseruit, vt placato Deo nos à morte in vitam colligeret. Idem testati sunt de eo Apostoli. Sic Iohannes, antequam doceat Sermonem factum esse carnem, defectionem hominis narrat. Sed ipse ante omnes audiendus est de officio suo differens. Sic Deus dilexit mundum, inquit, vt Filium suum vnigenitum daret: vt quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Item, Venit hora vt mortui audiant vocem Filij Dei, & qui audierint viuant. Ego sum resurrectio & vita. qui credit in me, quamuis sit mortuus, viuet. Item, Filius hominis venit ad seruandum quod perierat. Item, sanis non opus est medico. Nullus esset finis si omnia referre vellem, Vno quidem consensu ad hunc fontem nos reuocant Apostoli: & certè nisi ad reconciliandum Deum venisset, concideret honor sacerdotij, quando ad deprecandum

Obiectio 1. aduersus orthodoxam hanc doctrinam.
Responsio.

Col. 1. 13.

Confirmatio, à legalibus sacrificiis.

A testimonio Prophetarum.
Ies. 53. 45.

A testimonio itè Apostolorum & Euangelistarum, atque adeo ipsius Christi.
Ioh. 1. 9.
Ibid. 10. 14.
Ibid. 3. 16.
Ibid. 5. 25.
Ibid. 11. 23.

- Heb. 5. 1.
 2. Cor. 5. 19.
 Rom. 8. 3.
 Tit. 2. 11.
 Luc. 24. 26.
 Ioan. 10. 17.
 Ibid. 3. 14.
 Ibid. 12. 27. 28.
 Luc. 1. 79.
 Colof. 1. 3.
 1. Cor. 2. 2.
 2. Obiectio.
 Resp. sio.
 Confirmatio.
 Ephe. 1. 4.
 3. Obiectio.
 Responso.
- medius statuitur inter Deum & homines: Sacerdos non esset iustitia nostra, quia pro nobis victima factus est, ut nobis peccata Deus non imputet. Denique omnibus elogiis, quibus eum ornat Scriptura, spoliabitur. Concidet etiam illud Pauli, Quod impossibile erat Legi, Deum misisse Filium suum ut in similitudine carnis peccati pro nobis satisfaceret. Nec stabit quod alibi docet, in hoc speculo apparuisse Dei bonitatem & immensum amorem erga homines, dum Christus datus est redemptor. Denique non alium finem ubique assignat Scriptura cur carnem nostram suscipere voluerit Dei filius & hoc etiam mandatum à Patre acceperit, nisi ut victima fieret ad Patrem nobis placandum. Ita scriptum est, atque ita oportuit Christum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam. Propterea diligit me pater, quia animam meam pono pro otibus: hoc mandatum dedit mihi, Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis. Alibi, Pater serua me ex hac hora: sed propterea veni in hanc horam. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem assumptæ carnis assignat, ut victima & piaculum fiat abolendis peccatis. Eadem ratione pronuntiat Zacharias, secundùm promissionem datam patribus venisse, ut illuminet qui in umbra mortis sedebant. Hæc omnia meminimus de Filio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes scientiæ & sapientiæ thesauros absconditos esse testatur, & præter quem nihil se scire gloriatur.
- § Siquis excipiat, horum nihil obstare quominus idè Christus, qui damnatos redemit, testari etiam potuerit suum erga saluos & incolumes amorem, eorum carnem induendo: breuis responsio est, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto cõiuncta simul hæc duo fuisse, ut fieret nobis redemptor Christus, & eiusdem naturæ particeps, fas non esse longius inquirere. Nam quem titillat plus aliquid sciendi cupiditas, immutabili Dei ordinatione non contentus, ostendit etiã ne hoc quidem Christo, qui nobis in pretium redemptionis datus est, se contentum esse. Nec verò Paulus solùm recitat quom sum missus fuerit, sed ad sublime prædestinationis mysterium conscendens, omnem humani ingenij lasciuiam & prurium opportunè compefcit. Elegit nos in Christo Pater ante mundi creationem ut adoptaret in filios secundùm propositum voluntatis suæ, & acceptos habuit in Filio dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. Hic certè non præsupponitur Adæ lapsus quasi tempore superior: sed quid ante secula statuerit Deus ostenditur, quum mederi vellet humani generis miseræ. Si rursus obiiciat aduersarius, consilium hoc Dei pependisse ex hominis ruina quam præuidebat, mihi satis superque est, impia audacia ad fingendum nouum Christum prorumpere, quicumque

cunque sibi de Christo plus inquirere permittunt vel scire appetunt, quã Deus arcano suo decreto prædestinavit. Ac meritò Paulus, ubi de proprio Christi officio ita disseruit, precatur Ephes. 5. 16. 17. 18. spiritum intelligentiã, vt comprehendant quã sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quã omnem scientiam supereminet: ac si data opera cãcellos mentibus nostris circundaret, ne à gratia reconciliatiõnis tantillum declinent quoties fit Christi mentio. Quare cum fidelis hic sermo sit, teste Paulo, Christum venisse vt peccatores saluos faceret: in eo libenter acquiesco. Et quum alibi doceat Apostolus gratiam quã nunc per Euangelium manifestata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsque constanter in ea manendum statuo. Huic modestiã iniquè obstrepit Osiander, qui hanc quæstionem à paucis ante leuiter motam, rursus hoc tempore infeliciter agitauit. Confidentia eos insinuat qui Filium Dei negant apparituum in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo Scripturæ testimonio commentum hoc repudietur. Quasi verò peruersã curiositati frænum non iniiciat Paulus, ubi de redemptione per Christum parua loquutus, mox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erupit quorundam vesania, dum præposterè acuti videri appetunt, vt quærerent an naturam asini assumere potuerit Dei filius. Hoc portentum, quod pij omnes tanquam detestabile meritò exhorrent. hoc prætextu excusat Osiander quòd nusquam disertè in scriptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Christum crucifixum, asinum salutis authorem admittat. Ergo qui alibi Christum prædicat æterno Patris consilio in caput fuisse ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoscat cui nullæ redimendi partes iniunctæ sint.

6 Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret quem iam Patet carne vestire decreuerat. Vnde colligit, si nunquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quàm istud & nugatoriu sit & cõtortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi. Interea primum se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet non solum in dotibus eximis, quibus ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, sed essentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedam imaginem Dei Adam gestasse quatenus coniunctus erat (quæ vera est ac summa dignitatis perfectio) Dei tamen similitudinẽ non alibi quærendam esse contendo quàm in illis præstantiã notis quibus Adam Deus insigniuerat præ aliis animantibus. Ac Christum quidem iam tunc fuisse imaginem Dei vno consensu

Confirmatio.

Ephes. 5. 16. 17.

18.

1. Tim. 15.

2. Tim. 1. 9.

4. Obiectio Osiandri.

Responsio.

Tit. 3. 9.

1 Cor. 2. 2.

Ephes. 1. 22.

5. Obiectio Osiandri, quæ est basis errorum quos in hanc doctrinam effutimus.

Responsio.

fatentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ inculptum ipsi Adæ fuit, inde manasse, quòd per vnigenitum filium ad opificis sui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo in quo suam gloriam creator ipse conspici quasi in speculo voluit. In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti filij beneficio, sed addo filium ipsum tam Angelis quàm hominibus cõmune fuisse caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, consentaneum esset negare inditum illis fuisse aliquid quo patrem referrent. Quòd si tam in Angelis quàm in hominibus repræsentari suam gloriam & in vtraq; natura conspiciuam esse voluit, inscitè nugatur Osiander, Angelos fuisse posthabitos tunc hominibus, quia non gestarent Christi figuram. Neque enim præsentis Dei intuitu assiduè frueretur, nisi ei essent similes. nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm si Angelis socientur, vt simul inter se cohæreant sub vno capite. Denique, si Christo creditur, hæc vltima erit nostra felicitas, vbi in cœlos erimus recepti, cõformes esse Angelis. Quòd si inferre Osiandro licet, primarium imaginis Dei exemplar fuisse in Christo homine, eodem iure contendet quispiam Christum oportuisse fieri Angelicæ naturæ consortem, quia ad illos quoque pertineat imago Dei.

Imago Dei in Adam quid.
Gen. 1. 27.
Christus, Angelorum & hominum caput.
Psal. 82. 6.

Colof. 3. 10.

Obiectio Osiandri.
Responsio.

7. *Obiectio.*

Responsio.
Heb. 4. 15.
Luc. 3. 38 4. 70.
1. Cor. 15.

8. *Obiectio.*

Responsio.

7 Non est igitur cur metuat Osiander Deum posse mendacem deprehendi nisi in eius mente prius fuisset de Filio incarnando decretum fixum & immutabile. Quia etiam si nõ collapsa fuisset Adæ integritas, similis fuisset Deo cum Angelis: neque tamen propterea necesse fuisset Filium Dei fieri vel hominem vel Angelum. Frustra etiã absurdum illud metuit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, nõ vt redemptor, sed vt primus homo, ne à sua prærogatiua excideret: quando iam non nisi per accidens natus esset, vt scilicet instaret perditum genus humanum. vt inde inferat, creatum igitur fuisse ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam apertè docet Scriptura similem nobis fuisse factum per omnia, excepto peccato? vnde & Lucas filium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiam velim cur à Paulo Christus vocetur secundus Adam, nisi quia destinata fuit humana conditio, vt ex ruina erigeret Adæ posteros. Nam si creationem ordine illa præcessit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Osiander, quia iam Christus homo præcognitus erat in mente Dei, homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur, mediam statuit defectionem, ex qua naturæ in pristinum ordinem reformandæ necessitas. vnde sequitur, eandem Filio Dei nascendi

nascendi fuisse causam, ut homo fieret. Interea malè & insulsè ratiocinatur Osiander, Adam, quamdiu integer stetit, futurū imaginem fuisse sui ipsius, nō Christi. Respondeo ex opposito, quia etsi nunquam induisset carnem Dei filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis semper apparuit, Christū esse verè caput, & primatum tenere in omnibus. Atque ita soluitur futilis argutia, quam ventilat Osiander, carituros fuisse Angelos hoc capite nisi Deo propositum fuisset Filium suum carne vestire, etiam citra Adæ culpam. Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus concedet Christo non competere primatum in Angelos, ut fruatur eo principe, nisi quatenus est homo. Atqui facilè elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei sermo, primogenitum esse omnis creaturæ, non quòd creatus sit, vel numerari inter creaturas debeat: sed quia integer mundi status, qualis ab initio fuit summa pulchritudine insignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui contextu considerandum proponit Apostolus, per Filium creata fuisse omnia, ut Angelis dominetur: & hominem esse factum ut redemptor esse inciperet. Eiusdem inscitia est quòd homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi homo fuisset. Quasi verò non potuerit cōstare regnum Dei, si æternus Dei filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in societatem cælestis gloriæ suæ & vitæ collectis, primatum ipse tenuisset. Sed in hoc falso principio semper hallucinatur, vel sibi præstigias facit, Ecclesiam fuisse ἀκρίφρατος futuram nisi apparuisset in carne Christus. Quasi verò sicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiam diuina sua virtute præesse hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, instar corporis sui, donec in cælum collecti eadē cum Angelis vita fruerentur. Quas hæctenus refutavi nœnias, pro firmissimis oraculis ducit Osiander: nempe ut suarum speculationum dulcedine inebriatus, ridiculos pæanas de nihilo efflare solet. Vnum verò postea dicit longè firmiter se afferre, prophetiam Adæ scilicet, qui vxore sua, conspecta dixit, Hoc nunc os ex ossib. meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincit? nempe quia eundem sermonem Christus apud Matthæum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod contineat, Vaticinia in singulis Legis præceptis quærat Osiander, quæ à Deo auctiore profecta esse cōstat. Adde quòd rudis & terrenus fuisset Christus in literali sensu subsistens. Quia nō de mystica vnione qua Ecclesiam dignatus est differit, sed tantum de fide coniugali: ob hanc causam Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vnā, ne insolubile illud vinculum quif-

9. Obiectio.
Responsio.

10. Obiectio.

Responsio.

Colof. 1. 15.

Colof. 1. 18.

Ibid. 16.

11. Obiectio.

Responsio.

12. Obiectio.

Gen. 2. 23.

Responsio.

Instantia solutio.
Ephes. 5. 30.

quam diuortio violare tentet. Hæc simplicitas si Osiandro sor-
det, Christum reprehendat, quia discipulos ad mysterium non
traduxerit, Patris dictum subtilius interpretando. Nec verò eius
delirio suffragatur Paulus, qui ubi dixit nos esse carnem de car-
ne Christi, mox adiungit, magnum hoc esse mysterium. Neque
enim quo sensu hoc protulerit Adam referre voluit, sed sub fi-
gura & similitudine coniugij sacram coniunctionem propo-
nere, quæ nos vnum cum Christo facit. & hoc verba sonant:
quia se de Christo & Ecclesia hoc dicere admonens, correctio-
nis loco à lege coniugij discernit spiritualement Christi & Eccle-
siæ coniunctionem. Quare facile euanescit hæc futilitas. Nec
verò mihi necesse arbitror similes quisquiliæ discutere: quia
ex breuissima hac refutatione deprehendetur omnium vani-
tas. Hæc quidem sobrietas filiis Dei solidè pascendis abundè
sufficiet, quum venit plenitudo temporum, missum fuisse fi-
lium Dei factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub
Lege erant redimeret.

*Summa superio-
ri doctrina.*
Galat. 4. 4.

CAPVT XIII.

*Christum veram humane carnis substan-
tiam induisse.*

Partes huius capituli.

- 1 Orthodoxæ doctrinæ de vera humanæ carnis Christi substantia multis
Scripturæ testimoniis confirmatio, scilicet 1.
- 2 Marcionitarum, Manichæorum, & eiusmodi hæreticorum, impiæ ob-
iectiones aduersus hanc doctrinam diluuntur, scilicet 2. 3. & 4.

*Prima pars, ve-
ritatem humane
naturæ Christi
aduersus Mani-
chaos & Mar-
cionitas probans.*

DE Christi diuinitate, quæ alibi clari & firmis te-
stimoniis probata est, nunc iterum discere super-
uacuum, nisi fallor, esset. Videndum igitur restat
quomodo carne nostra indutus Mediatoris par-
tes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veri-
tas olim tam à Manichæis quam Marcionitis impugnata est: quo-
rum hi quidem spectrum pro Christi corpore sibi fingebant, illi autem
caelesti carne præditum somniabant. Sed vtriusque Scripturæ
testimonia & multa & valida resistunt. Non enim vel in caele-
sti semine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in
semine

Gen. 12. 3. & 18.
18. & 22. 18. &
26. 4.

semine Abrahamæ & Iacob. neq; homini aëreo promittitur thronus æternus, sed Davidis filio, & fructui ventri eius. vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Davidis & Abrahamæ: non ideo tantum quod ex Virginis utero natus sit, in aëre autem cretus: sed quia (Paulo interprete) secundum carnem factus sit ex Davidis semine: sicut alibi docet idem Apostolus eum descendisse ex Iudæis. Quamobrem dominus ipse non contentus hominis nomine, filiū quoq; hominis subinde se appellat, clarius exprimere volens se hominem esse ex hominis semine verè progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantæque diligentia & simplicitate rem per se non abstrusam enarrauerit, quis cogitasset tanta vltos mortales impudentia fore qui officias adhuc spargere auderent? Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat. quale est illud Pauli, Deum misisse Filium suum factum ex muliere: & innumera, quibus fami, siti, frigori, aliisque naturæ nostræ infirmitatibus obnox. um fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissimum quæ animis in vera fiducia ædificandis cōducere queant: vt quum dicitur Angelis nequaquam tantū honoris detulisse, vt eorum naturam assumeret: sed nostrā assumpsisse, vt in carne & sanguine per mortem destrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item, eius communicationis beneficio nos fratres eius censerī. Item, debuissē fratribus similem fieri, vt misericors esset ac fidelis intercessor: nos Pontificē non habere qui nō possit compati infirmitatibus nostris: & similia. Eodem pertinet quod paulō antè attingimus, oportuisse in carne nostra expiari peccata mundi. quod à Paulo clarè asseritur. Accerè ideo ad nos pertinet quicquid Christo contulit Pater, quia caput ex quo totum corpus per iuncturas cōnexum simul coalescit. Inò non aliter conveniet quod dicitur, Spiritum ei datum esse absque mensura, vt de plenitudine eius hauriamus omnes: quando nihil absurdius quàm Deum in sua essentia, aduentitio dono locupletari. Hac etiam ratione dicit alibi Christus ipse, Ego propter eos sanctifico meipsum.

2 Quos verò in erroris sui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quæ iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur: quia dicatur alicubi in similitudinem hominis factus, & figura compertus vt homo. Sed ita minimè expēdit quid illic agat Paulus. nō enim quale sibi corpus sumpsit Christus vult docere: sed quum iure diuinitatem suam exercere posset: nihil præ se tulisse nisi quod erat abiecti contemptique hominis. Nam, vt eius exemplo nos hortetur ad submissionem, ostēdit, quum Deus esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam

Aët. 3. 25.
Galat. 3. 8.
Psal. 45. 7.
Matth. 1. 15.

Rom. 1. 3.
Ibid. 9. 5.

Galat. 4. 4.

Heb. 2. 16.

Ibid. 1. 11. & 17.
Ibid. 4. 15.

Rom. 8. 3.
Ephē. 4. 16.
Ioan. 1. 16.

Ioan. 1. 17. 19.

Altera pars hereticorum impias obiectiones diluens.

1. Obiectio ex Apostoli loco. Philip. 2. 7.

Responsio consilium Pauli apostolici.

- statim proponere: cessisse tamē iure suo, & sponte seipsum exinanuisse: quia scilicet imaginem serui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hic certè non docet quid fuerit Christus: sed qualiter se gesserit. Quinetiam ex toto contextu facillè colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuisse Christū. Quid enim hoc sibi vult, figura repertum fuisse tanquam hominem, nisi quia ad tempus non resplenduit diuina gloria, sed tantum in vili & abiecta conditione apparuit humana species? Nec verò aliter constaret illud Petri, mortuum fuisse carne, viuificatum spiritu, nisi infirmus fuisset Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clariùs explicat passum fuisse asserens pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia disertè nouam gloriam adeptus fuisse dicitur Christus, postquam seipsum exinanuit. quod aptè non quadraret nisi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aëreū fabricatur corpus, quia vocetur Christus secundus Adam de cælo cælestis. At neque illic essentiam corporis cælestem inducit Apostolus, sed vim spiritualement, quæ à Christo diffusa nos viuificat. Porrò eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne separant. Quin potius ex eo loco egregiè stabilitur quæ inter orthodoxos de Christi carne viget doctrina. Nisi enim vnā haberet nobiscum corporis naturam Christus, inanis esset ratiocinatio quam tanta vehementia Paulus prosequitur. Si Christus resurrexit, nos quoque resurrecturos, si non resurgimus, neque Christum resurrexisse. Quibuscunque cauillis elabi conentur siue Manichæi veteres, siue recentes eorū discipuli, non se expediunt. Putidū est effugium, quòd nugantur Christum dici Filium hominis quatenus hominibus promissus est. siquidem palàm est, Hebraico more vocari filiū hominis verum hominem. Christus verò haud dubiè phrasia linguæ suæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi conueniat, extra controuersiam esse debet. Ac (ne longius abeamus) locus Psalmi octauī, quem ad Christum Apostoli accomodāt, abundè sufficiet, Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd visitas eum? Hac figura exprimitur vera Christi humanitas: quia etsi non fuerit ex patre mortali immediate genitus, origo tamen eius ex Adam fluxit. Nec verò aliter stare quòd iam citauimus, Christū participem factū carnis & sanguinis, vt pueros sibi aggregaret ad obsequium Dei. quibus verbis aperte Christus eiusdem nobiscū naturæ socius & consors statuitur. Quo etiam sensu dicit ex vno esse auctorē sanctitatis, & eos qui sanctificantur. Nam id referri ad naturæ societate ex contextu euincitur: quia mox subiicit, Ideo non erubescit eos vocare fratres. Si enim prius dixisset fideles ex Deo esse

Responsionis confirmatio alijs testimonij.

1. Pet. 3. 18.
2. Cor. 13. 4.

2. Obiectio, ex alio Pauli loco.

Responsio.
1. Cor. 15. 47.
Responsio.

1. Cor. 15. 13. 14.
15.

3. Obiectio, ex Evangelistis.
Responsio.

Confirmatio responsionis.
Heb. 2. 14.

ibid. 2. 11.

esse, in tanta dignitate quænam esset erubescentiæ ratio : Sed quia pro immensa grãtia ad sordidos & ignobiles se aggregat Christus, ideo dicitur non erubescere. Frustra autem obiectant, *4. Obiectio, ab absurdo. Responsio.* impios hoc modo fore Christi fratres : quia scimus filios Dei nõ ex carne & sanguine, sed ex Spiritu nasci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem nõ facit sola caro. Tamen si autẽ Apostolus hunc honorẽ assignat solis fidelibus, quod ex vno sint cum Christo, non tamẽ sequitur quominus ex eodẽ fonte nascatur increduli secundum carnem. quemadmodum vbi dicimus Christum factum esse hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Christi corpus spiritualiter inserit. De primogeniti etiam nomine rixam incitẽ mouent. Causam Christum debuisse ex Adam nasci statim ab initio, vt primogenitus esset inter fratres. Primogenitura enim non ad ætatem, sed ad gradũ honoris & virtutis eminentiam refertur. Nihilõ etiam plus coloris habet quod garrunt Christum hominem assumptisse, nõ Angelos. quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt Apostolus amplificet honorem quo nos Christus dignatus est, Angelos nobis comparat, qui posthabiti fuerunt hac in parte. Ac, si probẽ expenditur Mosis testimonium, vbi senẽ mulieris dicit contriturum caput serpentis, litem profus decider. Neque enim de vno duntaxat Christo illic sermo habetur, sed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Christo victoria, generaliter pronũtiat Deus posteros mulieris superiores fore diabolo. Vnde sequitur Christum ex humano genere esse progenitum: quia consilium Dei est, Euam quam alloquitur, bona spe erigere, ne nocerori succumbat.

3 Testimonia vbi Christus semen Abrahamæ & fructus ventris Davidis vocatur, nõ minus stultẽ quàm improbẽ allegoriis inuoluunt Nam si allegoricẽ positum esset nomẽ seminis, Paulus certẽ hoc non tacuisset, vbi clarẽ & sine figura affirmat non esse plures Abrahamæ filios redemptores, sed vnum Christum. Eiusdem est farine, quod obtundunt non aliter vocari Davidis filium nisi quia promissus fuerat, & suo demum tempore fuit exhibitus. Postquam enim Filium Dei nominãuit Paulus, continud post subiiciens, Secundum carnem, naturã certẽ designat. Sic & nono. cap. Deum benedictum prædicans, seorsum ponit, Secundum carnem ex Iudæis descendere. Iam nisi verẽ genitus esset ex semine Davidis, quid valebit ista loquutio, fructũ esse ventris eius? Quid promissio ista? Ex lumbis tuis descendet qui manebit in folio tuo. Porro in Christi genealogia, qualis refertur à Matthæo, sophisticẽ ludunt. etsi enim non recenset Mariæ parẽtes, sed Iosephi: quia tamen de re tunc vulgõ comperta verba facit, satis habet ostendere Iosephum ex Davidis semine

5. Obiectio, à vno ce primogeniti. Rom. 8. 29. Responsio.

6. Obiectio ab Apostoli dicto: H b. 2. 16. Responsio. Genes. 3. 15.

7. Obiectio lumbus allegoriis. Responsio. Gal. 3. 15.

8. Obiectio, seu fallacia homonymie. Responsio. Rom. 1 3. & 9. 5. Confirmatio re. sponsionis.

9. Obiectio, seu ignoratio elench. Pl. 13. 11. Responsio.

10. *Obiectio, ex
philosophia &
medicina confi-
deratione de-
sumpta.*

*Responsio, variis
rationibus ex di-
uino ac humano
iure collectis con-
firmata.*

Leuit. 18. 14.

Galat. 4. 4.
11. *Obiectio.*

Responsio.

ortum esse, quum satis constaret Mariam ex eadē esse familia. Magis etiam vrget Lucas, salutem à Christo illarā toti generi humano communem esse docet: quia Christus author salutis ex Adā communi omnium patre sit progenitus. Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Christum esse Filium Dauidis: nisi quatenus ex Virgine progenitus est. Sed nimis superbè noui Marcionitæ fucandi erroris sui causa, nempe vt Christum de nihilo corpus sumpsisse, euincant, mulieres contendunt esse *ἀσώπυς*; atq; ita euerunt naturę elementa. Quoniā autem theologica non est hæc disputatio, & rationum quas adducunt ea est inutilitas quę nullo negotio refelli queat, quæ philosophię sunt & artis medicę non attingam: ac diluere satis erit quę ex Scriptura obiiciunt, nempe Aaron & Ioidah duxisse vxores ex tribu Iehudath, atque ita confusam tunc fuisse tribuū discretionem, si inesset mulieri generatiuum semen. Atqui satis notum est, quantum ad pollicitem ordinem spectat, ceteri progeniem ex virili semine: neque tamen præstantiā sexus obstare quominus in generando cocat semen mulieris. Hæc quoque solutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideo dicendum est mulieres nihil esse? Imò pueris ipsis notum eas sub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur scæminæ parere suis maritis, quia familiæ nomen penes masculos semper residet. Iam sicuti virilis sexus præstantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censeantur filij vel ignobiles: ita etiam in seruitute, partus ventrem sequitur, secundum Iariconsultos. Vnde colligere licebit ex materno semine foetum procreari. & communi gentium vsu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei cōsentit, quæ perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte sua vetaret: quia nulla esset consanguinitas. Viro etiam fas esset sororem vterinam in coniugium accipere, modò ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor viri passiuam adscribi mulieribus, ita respondeo de illis promi scūe idem prædicari quod de viris. Neque enim Christus ipse dicitur factus per mulierem, sed ex muliere. Ac quidam ex eorum caterua, excusso pudore, nimis proteruè quærūt an dicere velimus ex semine menstruali Virginis procreatum esse Christum. quia vicissim excipiam, annou coaluerit in matris sanguine. quod fateri cogentur. Aptè ergo ex Matthæi verbis conficitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatum esse ex eius semine, sicuti quū dicitur Boos genitus ex Rahab, similis notatur generatio, Nec verò Matthæus hęc Virginem quasi canalem describit, per quem fluxerit Christus: sed hunc mirificū generandi morem à vulgari discernit, quod per eam ex semine Dauidis genitus fuerit Christus. Eadem enim ratione qua Isaac

ex Abraham, Salomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Matth. 1. 5i
 Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem
 ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem
 ducere à Dauide, hoc vno contentus est, ex Maria esse geni-
 tum. Vnde sequitur, pro confesso sumpsisse, Mariam fuisse con-
 sanguineam Ioseph.

4 Absurda quibus nos grauare volunt, puerilibus calum-
 niis sunt referta. Turpe & probrosum Christo esse ducunt si ex
 hominibus originem traxerit: quia non potuerit à communi
 lege eximi, quæ totam Adæ sobolem absque exceptione sub
 peccato includit. Atqui hunc nodum facillè soluit antithesis
 quæ apud Paulum legitur. Sicuti per vnum hominem peccatū,
 & per peccatum mors: ita per iustitiam vnus hominis abun-
 dauit gratia. Cui & altera respondet, Prior Adam è terra terre-
 nus & animalis, secundus è cælo cælestis. Itaque alibi idem A-
 postolus Christum in similitudine carnis peccati missum fuisse
 docens, vt Legi satisfaceret, eum disertè à communi sorte se-
 parat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter
 autem nugantur, si ab omni macula immunis est Christus, ac
 per arcanam Spiritus orationem genitus fuit ex femine Mariæ:
 non esse igitur impurum semen mulieris, sed viri duntaxat.
 Neque enim immunem ab omni labe facimus Christum, quia
 tantum ex matre sit genitus absque viri cōcubitu, sed quia san-
 ctificatus est à Spiritu, vt pura esset generatio & integra, qua-
 lis futura erat ante Adæ lapsum. Ac omnino fixum hoc nobis
 manet, quoties de Christi puritate nos admonet Scriptura, no-
 tari veram hominis naturam: quia superuacuum esset dicere
 purum esse Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohan-
 nis 17. in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex
 fingitur Adæ semen, quanuis nulla ad Christum contagio per-
 uenerit: quia hominis generatio per se immunda aut vitiosa
 non est, sed accidentaliter ex lapsu. Proinde nihil mirum si Chri-
 stus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptio-
 ne exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudunt,
 si Sermo Dei carnem induit, fuisse igitur angusto terreni cor-
 poris ergastulo inclusum, mera est procacitas. quia etsi in vnâ
 personam coaluit immensa Verbi essentia cum natura homi-
 nis, nullam tamen inclusionem fingimus. Mirabiliter enim è
 cælo descendit Filius Dei, vt cælū tamen non relinqueret: mira-
 biliter in vtero Virginis gestari, in terris versari, & in cruce
 pendere voluit, vt semper mundum impletet, sicut ab initio.

12. Obiectio ab
 absurdo.

Responsio.
 Rom. 5. 12.

1. Cor. 15. 47.
 Rom. 8. 3.

13. Obiectio ab
 absurdo.
 Responsio.

14 Obiectio ab
 absurdo.
 Responsio.

CAPVT XIII.

Quomodo dua natura Mediatoris unicam efficiant personam.

Duæ sunt præcipuæ partes huius capitis.

- 1 Doctrina de duabus in Christo naturis unicam personam efficientibus, breuiter traditur, sect. 1. 2. 3. 4.
- 2 Seruati hæreses naturarum in Christo distinctionem & diuinæ filii naturæ æternitatem tollentes, reselluntur, sect. 5. 6. 7. 8.

Prima pars demonstrans duas esse in Christo naturas, diuinam & humanam. Iohan. 1. 14.

ORRO quod dicitur Verbum carnem esse factum, non sic intelligendum est quasi vel in carnem verbum, vel carni confusè permixtum fuerit: sed quia è Virginis utero templum sibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est, non confusione substantiæ, sed vnitæ personæ. Siquidem ita coniunctam vnitæque humanitati diuinitatem asserimus, vt sua vtrique naturæ solida proprietates maneat, & tamen ex duabus illis vnus Christus constituatur. Siquid in rebus humanis tanto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo appositissima videtur, quem ex duabus substantiis conspiciamus constare: quarum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturæ suæ proprietatem. Neque enim aut anima corpus aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur quod in corpus nullo modo cadere potest, & de corpore rursus, quòd nulla ratione animæ conueniat: de toto homine, quod nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi ineptè, accipi possit. Postremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam, qui tamen iis constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi verò loquendi formulæ & vnæ esse in homine personam ex duobus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas quæ hanc constituent. Ita & de Christo Scripturæ loquuntur. attribunt illi interdum quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: interdum quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ vtrunque naturam completantur, neutri seorsum satis conueniant. Atque istam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tanta religione exprimunt, vt eas quandoque inter se communicent, qui tropus veteribus *ἰδιωματικὴ κοινωνία* dictus est.

Confirmatio, per similitudinem, quæ sumpta est à cõmuniõne corporis & animæ.

Applicatio similitudinis.

Secunda confirmatio, à testi-

2 Hæc parū firma essent nisi plurimæ & passim obuiæ Scripturæ phrasæ probarent nihil eorum fuisse humanitus exco-

gitatum,

gitatum. Quod de se ipse dicebat Christus. Antequam Abraham fieret, ego sum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo cauillo deprauent locum hunc erronei spiritus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis, quia iam tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus piorum. Sed quum apertè diem manifestationis ab æterna essentia distinguat, & ex professo ab antiquitate imperiū sibi conciliet, quo excellat supra Abraham, sibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis est proprium. Quòd primogenitum Paulus asserit vniuersæ creaturæ, qui ante omnia exiterit, & per quem omnia consistant: quòd etiam se prædicat gloriosum fuisse apud Patrè ante mundum conditum, seque vnà cum patre operari, nihilo magis homini competit. Hæc igitur & similia peculiariter diuinitati attribui certum est. Quòd autem seruus Patris vocatur, quòd creuisse narratur ætate & sapientia apud Deum & homines, quòd gloriam suam non querere, nescire diem vltimū, à seipso non loqui, non facere voluntatem suam, visus & palpatus fuisse dicitur, solius humanitatis id totum est. Siquidem quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest, & omnia propter se operatur, nec quicquam eum latet: agit omnia pro suæ voluntatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neque tamen hæc humanæ tantum suæ naturæ seorsum adscribit, sed in seipsum recipit quasi Mediatoris personæ conueniant. Communicatio autem idiomaticū siue proprietatum est quod dicit Paulus, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, palpatum fuisse Sermonē vitæ, Deus certè nec sanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi potest. sed quoniam is qui verus erat Deus & homo Christus sanguinem suum pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta sunt, ad diuinitatem impropriè, licet non sine ratione, transferuntur. Simile est exemplum, vbi Ioannes docet Deum posuisse animam suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietates cū altera natura communicatur. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agēs, neminem in cælum ascendisse nisi Filium hominis qui in cælo erat, certè tunc secundum hominem & in carne quam induerat non erat in cælo, sed quia ipse idem erat Deus & homo propter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

3 Sed omnium clarissimè veram Christi substantiam enarrant loci qui vtranque simul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quamplurimi, siquidem nec dei-
tatis singulare, nec humanitatis fuit, sed vtriusque simul quod illic legitur, potestatem accepisse à Patre remittendi peccata, suscitandi quos velit, iustitiam, sanctitatem, salutem largien-
di: præfectum esse iudicem viuus & mortuis, vt honoretur

monii Scriptura desumpta, quæ vtriusque nature, diuina nempe & humana, distinctione declarant.

Ioh. 8. 58.

Coloss. 1. 15.

Ioh. 17. 5.

Ioh. 5. 17.

Iesa. 42. 1. & aliis locis.

Luc. 2. 52.

Ioh. 8. 50.

Marc. 13. 32.

Ioh. 14. 10. & 6.

38.

Luc. 24. 39.

De communicatione proprietatum, testimonia.

Act. 20. 28.

1. Cor. 2. 6.

1. Ioh. 1. 1.

1. Ioh. 3. 16.

Ioh. 3. 13.

Tertia confirmatio, à testimoniis que vtriusque nature conjunctionem ostendunt.

Ioh. 1. 12. & 5.

11. 22. 23. & 9. 5.

Ibid. 10. 9. 11.
Ibid. 15. 1.

1. Cor. 15. 24.

Philip. 2. 8.

Heb. 2. 6.

Philip. 2. 10.

1. Cor. 15. 28.

Vide Caluin.
epist. ad Polo-
no. adu. Stan-
cærum,

Regula in hac
disputatione ob-
seruatu digna.

1. Cor. 8. 6.

quemadmodum & Pater. Denique quòd lux mundi, pastor bo-
nus, vnicum ostium, vitis vera nuncupatur. Huiusmodi enim
prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manifestatus est, prædi-
tus fuit: quas etsi ipse vnà cum Patre ante mundum conditum
obtinerebat, non tamen eodem modo vel respectu: & quæ homi-
ni qui nihil quàm homo esset, dari non poterant. In eundem
quoque sensum accipere conuenit quod apud Paulum habe-
tur, Christum peracto iudicio redditurum esse regnum Deo &
Patri. Regnum sanè Filij Dei quod initium nullum habuit, ne-
que finem habiturum est: sed quo modo sub carnis humilitate
delituit, & seipsum exinaniuit accepta serui forma, deposita-
que maiestatis specie, Patri se obedientem præstitit, ac eiusmodi
subiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus
est, atque euectus in summum imperium, vt coram ipso flecta-
tur omne genu: ita nunc & nomen ipsum & coronam gloriæ,
& quicquid à Patre accepit Patri subiiciet, vt sit Deus omnia in
omnibus. Quorsum enim data ei potestas est ac imperium, nisi
vt per eius manum Pater nos gubernet? Quo etiam sensu dici-
tur ad Patris dexteram sedere. Hoc verò temporale est, donec
præsenti diuinitatis aspectu fruamur. Atque hic excusari non
potest veterum error, qui dum ad Mediatoris personam non at-
tendunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legi-
tur, genuinum obscurant sensum, scæque implicant multis la-
queis. Sit igitur nobis hæc rectæ intelligentiæ clauis, neque de
natura diuina neque de humana simpliciter dici quæ ad Me-
diatoris officium spectant. Regnabit ergo Christus donec pro-
dierit mundi iudex, quatenus pro infirmitatis nostræ modulo
Patri nos coniungit. Vbi autem consortes cælestis gloriæ Deum
videbimus qualis est, tunc perfunctus Mediatoris officio, desi-
net Patris legatus esse, & ea gloria contentus erit qua potieba-
tur ante mundum conditum. Nec alio respectu peculiariter in
Christi personam competit Domini nomen, nisi quatenus me-
dium gradum statuit inter Deum & nos. Quòd pertinet illud
Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem
omnia: nempe cui temporale imperium à Patre mandatam est,
donec facie ad faciem conspicua sit diuina eius maiestas: cui a-
dedò nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt longè clarior
emineat. Nam & tunc desinet caput Christi esse Deus, quia Chri-
sti ipsius deitas ex se ipsa fulgebit, quum adhuc velo quodam
sit obiecta.

Utilitas & vsus
superioris doctri-
ne de consueti-
one & distinctio-
ne vtriusque na-
turæ in Christo.

4 Atque hæc obseruatio ad soluendos quamplurimos no-
dos non paruo vsui futura est, si eam scitè accommodent lecto-
res. Mirum enim quantum rudes, imò quosdam etiam nō pror-
sus indoctos torqueant eiusmodi formulæ, quas vident Chri-
sto attribui, neque diuinitati eius, neque humanitati satis aptas,
quia

quia non considerant eius personæ in qua Deus & homo manifestatus est, & Mediatoris officio congruere. Ac omnino videre est, quàm pulchrè inter se cohæreant singula, si modò sobrium habeant interpretè, qui tanta mysteria qua decet religione examinet. Verùm nihil est quod furiosi & phrenetici spiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinitatem: diuinitatis rursùm, ad tollendam humanitatè. quæ verò de vtraque natura sic cõiunctè dicta sunt vt neutri cõueniât, ad tollendâ vtranque. Id verò quid aliud est, quàm contendere Christum non esse hominem, quia Deus est: non esse Deum, quia homo est: nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul & Deus est? Christum ergo, vt Deus est & homo, vnitis, licet non confusis, naturis constans, Dominum nostrum verumq; Dei Filium esse constituimus, etiam secundum humanitatem: etsi non ratione humanitatis. Procul enim abigendus est à nobis Nestorii error, qui dum naturas distrahere potius quàm distinguere volebat, duplicem Christum ita cõmimescebat, quando Scripturam videmus clara voce reclamare, vbi & Filii Dei nomen inditur ei qui de virgine nascitur & virgo ipsa, mater Domini nostri appellatur. Cauendum & ab Eutychniana insania, ne dum volumus personæ vnitatem demonstrare, vtranque naturam destruamus. Tot enim iam citauimus testimonia, vbi ab humanitate distinguitur diuinitas, & tot alia passim extant, vt vel contentiosissimis possint os obstruere. Et paulo post nonnulla subiiciam quæ figmentum illud melius discutiant. Nobis in præsentia satis erit locus vnus. neque enim templum Christus vocasset corpus suum, nisi distinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Ephesina synodo damnatus fuerat Nestorius, ita & postea in Constantinopolitana ac Chalcedonensi Eutyches: quando non magis confundere duas in Christo naturas licet quàm distrahere.

Aug. in Enchir. ad Lau. cap. 36.

Aduersus Nestorianos disp. i. cõm Christum fingentes.

Luc. 1. 32. 43.

Item. adu. Eutychnianos vtranque naturam confundentes, ac destruentes.

Iohan. 2. 19.

Virique merito ab Ecclesia damnati.

5 Verùm nostro quoque seculo emerfit non minus exitiale monstrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei supposituit. Ac primò quidem negat Christum alia ratione Dei Filium esse nisi quatenus in vtero Virginis genitus est ex Spiritu sancto. Huc autem tendit vafrities, vt euerfa duplicis naturæ distinctione, Christus aliquid sit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo censatur. Toto enim progressu huc incumbit, antequam patefactus fuerit Christus in carne, umbratiles tantùm fuisse in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incipit esse Filius Dei. Sermo illo qui ad hunc honorem destinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus est propriè esse Dei Filium. Nec verò speculum esset in-

Alter pars capit, qua nominatim Serueti, Filij Dei deitatem & vtriusq; natura in eadem veritatem pernegantis, hæreses refelluntur.

Generalis responsio, seu summa orthodoxa doctrina de Christo.

æstimabilis Dei gratiæ homo Christus nisi in eum collata esset hæc dignitas vt sit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Ecclesię definitio, cenferi Dei Filium, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnione hypostatica naturam humanam susceperit. Porrò vnio hypostatica veteribus dicta est, quæ personam vnã cõstituit ex naturis duabus, quæ loquutio ad refellendum Nestorij delirium inuenta fuit: quia Filium Dei fingebar ita habitasse in carne, vt non idẽ ille esset homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermonem antequam carne vestitus esset, iam fuisse Dei Filium: ac si aliud diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si Deus fuit antequam homo fieret, ideo Nouus esse Deus inceptit. Nihilò absurdus est in carne apparuisse Dei Filium; qui tamen ab æterna genitura semper hoc habuit vt Filius esset. Quod subindicat Angeli verba ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei, ac si diceret Filij nomen, quod obscurius fuerat sub Lege, celebre fore & passim norum. Cui responderet illud Pauli, quia nunc per Christum sumus filij Dei, liberè & cum fiducia clamare, Abba Pater. Annon olim quoque sancti Patres habiti fuerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus est vnigenitus Dei Filius, clariùs innotuit cælestis paternitas, hoc quasi priuilegium assignat Paulus Christi regno. Hoc tamen constanter tenendum est, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuisse patrem nisi vnigeniti Filij respectu: præsertim homines, quos propria iniquitas Deo exosos reddit, gratuita adoptione esse filios: quia ille est naturã. Nec est quòd obstrepat Seruetus, pendere hoc à filiatione quam Deus apud se decreuerat: quia hic non agitur de figuris, qualiter expiatio in sanguine pecudum ostesa fuit: sed quum re ipsa filij Dei esse non poterint nisi in capite fundata esset eorum adoptio, detrahere capiti quod membris commune fuit, ratione caret. Ultra progredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tâta dignitas à futura redemptione non pendeat: Christum tamen ordine præire necesse est qui Patrem illis conciliet. Breuiter iterum repetã. & idem addam de genere humano. Quum à prima origine conditi hac lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtriusque esset Pater, si verum est illud Pauli, semper Christum fuisse caput, & primogenitũ omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: ritè mihi colligere videor, Filium quoque Dei fuisse ante mundi creationem.

6 Quòd si principiũ habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus est, sequetur Filium humanæ quoque naturæ respectu voluisse. Voluit Seruetus & similes phrenetici Christum

Vnio hypostatica, quid.

1. Obiectio Serueti aduer. eternam Christi deitatem.

Responsio.

Rom. 8. 15.

2. Obiectio. Responsio.

Psal. 82. 6.

Coloss. 1. 15.

3. Obiectio.

stum, qui in carne apparuit, esse Dei filium: qui extra carnem non potuit censerī hoc nomine. Respondeant nunc mihi an secundum utranque naturam & utriusque respectu sit Filius. Sic quidem garrunt: sed longè aliter docet Paulus. Fatemur quidē Christum in carne humana Filium dici, nō vt fideles, adoptione duntaxat & gratia, sed verum & naturalem, ideòque vnicū:

Responso.

vt hac nota discernamur ab omnibus aliis. Nos enim qui in nouā vitam sumus regeniti, Deus filiorum nomine dignatur: nomen veri & vnigeniti vni Christo defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum numero, nisi quòd natura possidet, quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totam Mediatoris personam, vt verè & propriè sit filius Dei, qui & natus est ex Virgine, & se victimam Patri in cruce obtulit: sed deitatis tamen respectu, sicuti Paulus docet, dum se ait segregatum in Euangelium Dei, quod antè promiserat de Filio suo qui genitus est ex semine Dauid secundum carnem, declaratus Filius Dei in virtute. Cur secundum carnem distinctè nominans Filium Dauidis, seorsum diceret declaratum esse Dei Filium, nisi vellet innuere aliunde hoc pendere quàm à carne ipsa? Nam quo sensu alibi dicit passum fuisse ex infirmitate carnis, resurrexisse ex virtute spiritus, ita nunc discrimen statuit utriusque naturæ. Certè concedant necesse est, sicuti à matre accepit cuius causa Filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius causa sit Filius Dei, idq; ab humana natura aliud esse ac di-

Christus verus, naturalis & vnicus filius: quæ nota à filii adoptionis, i. ab omnibus Dei in eodē Christo electū discernitur.

Rom. 1. 1. 2. 3.

uersum. Duplici nomine eum insignit Scriptura, passim vocans nunc Dei nunc hominis Filium. De secundo his moueri non potest quin ex communi linguæ Hebraicæ vsu hominis dicatur filius, quia ex progenie Adæ. Ex opposito contendo deitatis æternæque essentia ratione vocari Dei filium: quia non minus consentaneum est ad diuinam naturam referri quòd vocatur Dei filius, quàm ad humanam, quòd vocatur hominis. Deniq; eo quem citavi loco, non aliter intelligit Paulus eum qui secundum carnem genitus est ex semine Dauidis, declaratum esse in virtute Filium Dei, quàm alibi docet, Christum qui ex Iudæis descendit secundum carnem, esse Deum benedictum in secula. Quòd si utroque loco geminæ naturæ distinctio notatur, quo iure negabunt Filium Dei esse naturæ diuinæ respectu, qui secundum carnem filius etiam est hominis?

2. Cor. 13. 4.

Duplex Christi filiatio: Dei videlicet, & hominis.

Rom. 9. 5.

4. Obiectio. Rom. 2. 32. Luc. 1. 32.

Responso.

7 Tumultuosè quidem illi erroris sui patrociniū vrgent, quòd dicitur Deus proprio Filio non peperisse, quòd illum ipsū, qui è Virgine nasceretur, Filium Altissimi vocari Angelus præcepit. Verū (ne tam futili obiectioe superbiant) expendant paulisper nobiscum quàm validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœpisse Dei Filium, quia qui conceptus est, filius vocatur: sequitur esse cœpisse Verbū à

1. Ioh. 1. 1.
Mich. 5. 2.

sua manifestatione in carne, quia Iohannes tradit se de Verbo vitæ annuntiare, quod manus suæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, parua es in millib. Iuda: ex te mihi nasceretur dux qui regat populum meum Israel, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, si talem argumentandi modum sequi volent? Nos enim minimè Nestorio suffragari testatus sum, qui duplicem Christum commentus est: quãdo ex doctrina nostra iure fraternæ coniunctionis nos secum Dei filios Christus fecit: quia in carne quã à nobis sumpsit, ipse vnigenitus est Dei filius. Ac prudenter admonet Augustinus, miræ & singularis Dei gratiæ illustre esse speculum, quod honorem adeptus est, quatenus est homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præstantia etiam secundum carnem ab utero ornatus fuit Christus, ut Filius Dei esset. Neque tamen in personæ unitate fingenda est permixtio quæ deitati quod proprium est tollat. Nec verò magis absurdum est æternum Dei Sermonem, & Christum, unitis in vnâ personam duabus naturis, vocari diuersis modis Dei Filium, quàm secundum varios respectus nunc Filium Dei, nunc filium hominis dici. Nihilò etiam magis nos grauat alia Serueti calumnia, antequam apparuit in carne Christus, nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura: quia etsi obscurior fuit tunc eius descriptio, quum tamen iam clarè probatum sit, non aliter æternum fuisse Deum nisi quia sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris personam quam suscepit, nisi quia Deus est in carne manifestatus: neque Deum Patrem ita fuisse vocatum ab initio nisi mutua iam tunc fuisset ad filium relatio, per quem omnis cognatio vel paternitas censetur in celo & in terra: hinc colligere promptum est, sub Lege quoque & Prophetis fuisse Dei Filium, antequam celebre esset hoc nomen in Ecclesia. Quod si de sola voce certetur, Solomo de immensa Dei altitudine differens, tam filium eius, quàm ipsum incõprehensibilem affirmat: Dic nomen eius, si potes, inquit, aut filij eius. Nec me latet apud contentiosos non fore satis ponderis in hoc testimonio: neque etiam eo valde uitor, nisi quod malignè eos cauillari ostendit qui Filium Dei negant esse Christum, nisi quatenus homo factus est. Adde quod vno ore & consensu vetustissimi quique scriptores hoc idem tam apertè testati sunt, ut non minus ridicula quàm detestabilis sit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obicere nobis audent, quorum vterque inuisibilem fatetur fuisse Dei Filium, qui postea visibilis apparuit.

Lib. de correptione
& grat. c. 11. &
lib. 10. de ciuit.
Dei, c. 29.
Vid. c. 17. scilicet.

5. Obiectio.
Responso.

Ephes. 3. 15.

Prou. 30. 4.
Confirmatio, à
testimonijs veterum
Theologorum.
Conclusio superiorum
obiec-tionum consequens
horrendum inducens, quasi ex
traduce Dei humanam naturam
haberet Christus.

Gen. 2. 7.

8 Etsi autem horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alij non subscriberent: quicumque tamen Filium Dei non agnoscunt nisi in carne, si propius instes, ab illis id concedi animaduert-

inaduertes, nō alia ratione nisi quia cōceptus est in vtero Vir-
 ginis ex Spiritu sancto : qualiter olim nugati sunt Manichæi,
 hominem ex traduce Dei animam habere: quia legebāt Deum
 inspirasse Adæ vitæ spiraculum. Non ita mordicus arripitūt Fi-
 lij nomen, vt nullum inter naturas discrimen relinquant: sed
 confusē blaterent Christum hominem esse Dei Filium, quia se-
 cundum humanam naturam ex Deo genitus est. Sic æterna Sa-
 pientię genitura, quam prædicat Salomo, aboletur, & nulla ha-
 betur deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum spe-
 ctum supponitur. Crassiores Serueti præstigias, quibus se &
 quosdam fascinauit (vt hoc exēplo admoniti pij lectores se in
 sobrietate & modestia contineant) refellere vtile quidem esset:
 tamen superuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me fa-
 ctum est. Huc summa redit, Filium Dei ab initio fuisse ideam,
 & iam tunc præordinatum fuisse hominem qui esset essentialis
 Dei imago. Nec alium Dei Sermonem agnoscit nisi in externo
 splendore. Hanc fuisse genituram interpretatur, quòd Filij ge-
 nerandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu
 se extendit in ipsam creaturam. Spiritum interea miscet cum ip-
 so Sermone, quia Deus inuisibile verbum & Spiritum dispen-
 sauerit in carnem & animam. Denique figuratio Christi locū
 genituræ apud eum obtinet: sed qui tunc per speciem vmbriati-
 lis fuit Filius, eum tandem esse genitum dicit per Sermonem,
 cui Seminis partes attribuit. Vnde sequetur, porcos & canes nō
 inuis esse Dei filios, quia ex originali femine verbi Dei creati
 sunt. Et si autem ex tribus increatis elementis Christū constat,
 vt sit genitus ex essentia Dei: sic tamen primogenitum esse fin-
 git inter creaturas, vt eadem sit essentialis diuinitas lapidibus
 secundum suum gradum. Ne verò Christum videatur sua dei-
 tate exuere, asserit carnem eius Deo esse *ἐνωστος* & Sermonem
 fuisse hominem factum, carnis in Deum conuersione. Ita dum
 Christum apprehendere non potest Filium Dei, nisi eius caro
 ex Dei essentia prodierit, & in deitatem fuerit conuersa, æter-
 nam Sermonis hypostasim redigit in nihilum, & filium Davi-
 dis, qui promissus fuit redemptor, nobis eripit. Sapius quidem
 hoc repetit, genitum fuisse Filium à Deo, scientia & prædesti-
 natione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ in-
 initio apud Deum fulgebat in tribus elementis, quæ deinde ap-
 paruit in prima luce mundi, in nube & columna ignis. Porò
 quàm turpiter secum ipse subinde pugnet nimis prolixum esset
 referre. Ex hoc compendio colligent sani lectores, versutis am-
 bagibus impuri canis spem salutis prorsus fuisse extinctam.
 Nam si caro esset ipsa diuinitas, defineret esse eius templum. Iā
 nec redemptor nobis esse potest nisi qui ex Abrahæ Davidisque
 semine progenitus, verè secundum carnem homo factus sit. Ac

Prou. 8. 24.

Alij pestilentes
Serueti errores
cur non refellun-
tur.

Summa horum
errorum & eo-
rundem impie-
tas breuiter per-
stricta.

Impuri illius
heretici scopus.

perperam id verbis Iohannis insistit, Sermonem fuisse factum carnem : quia Sicut Nestorij errori occurrunt, ita impium hoc commentum, cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuant; quum Euangelistæ non aliud fuerit propositum quàm personæ vnitatem asserere in duabus naturis.

CAPVT XV.

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus propheticum, regnum & sacerdotium.

Partes capituli.

- 1 De Prophetico Christi munere, eiusdemque dignitate ac vsu, sect. 1. & 2.
- 2 Quale sit Christi regnum, & quæ bona inde percipiamus, sect. 3. 4. & 5.
- 3 De Christi sacerdotio, atque eiusdem efficacia, sect. 6.

Christus nomine tenus apud hæreticos & pseudochristianos inuenitur. Enc. ad Laurent. c. 5.

RECTE Augustinus, quanuis hæretici Christi nomen prædicent, commune tamen illis cum piis fundamentum esse negat, sed manere Ecclesiæ proprium. quia si diligenter consideretur quæ ad Christum pertinent, nomine tenus inuenitur Christus apud eos: re ipsa nõ est. Sic hodie Papistæ, quamuis in ore ipsorum resonet Filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti sua virtute & dignitate eum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput non tenere. Ergo vt in Christo reperiat fides solidam salutis materiam, atque ita in ipso acquiescat, statuentium hoc principium est, tribus partibus constare quod ei iniunctum à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus est, & Rex & Sacerdos. quanquam nomina hæc tenere parum prodesset, nisi accederet finis & vsus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiantur, sed frigidè nec magno cum fructu, vbi nescitur quid in se vnumquodque elogium contineat. Diximus antè, quanuis Deus Prophetas continua serie alios aliis submittens populum nunquam destituerit vtili doctrina, & quæ ad salutem sufficeret: piorum tamen mentes hac persuasione semper fuisse imbutas, aduentu Messiæ demum plenam intelligentiæ lucem sperandam esse, adeoque eius rei opinio peruenerat vsque ad Samaritanos, quibus tamen nunquam innotuerat vera religio. quod patet ex voce illa mulieris, Messias quum venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudæi temerè præsumperant ani-

Col. 2. 19.

A Dei electis verè ac efficaciter Propheta, Rex & sacerdos Ecclesiæ cognoscitur.

Quod ad Prophetiæ munus, Ecclesiæ redemptor nõ est à quo plenam intelligentiæ lucem sperandam esse, adeoque eius rei opinio peruenerat vsque ad omnes sub Legge sperauerunt. Ioh. 4. 25.

mis: sed, vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. Illustris inter alias est Iesaiæ sententia, Ecce posui eum testem populis, ducem & magistrum populis dedi eum: nempe quomodo iam alibi vocauerat angelum vel interpretem magni consilij. Hac ratione Apostolus perfectionem doctrinæ Euangelicæ cōmendans, vbi dixit, variè olim, & sub figuris multiplicibus Deum loquutum esse Patribus per Prophetas, adiungit nouissimè nobis loquutum esse per dilectum Filium. Quia autem commune Prophetis officium fuit tenere suspensam Ecclesiam, & simul fulcire vsque ad Mediatoris aduentum, idèd conquestos in dissipatione fideles legimus, priuari se ordinario illo bono, Signa nostra non videmus: non est inter nos Propheta: nō est cognoscens amplius. At verò quum iam non longè abesset Christus, præfixum fuit Danieli tempus ad obsignandam visionem & prophetiam, non solum vt vaticinio de quo illic agitur, certa constaret autoritas: sed vt fideles æquo animo carerent ad tempus Prophetis, quia instaret omnium reuelationum plenitudo & clausula.

2. Porro notandum est ad hæc tria munera Christi pertinere elogium. scimus enim sub Legō sacro oleo tam Prophetas quàm sacerdotes ac reges fuisse vnctos. Vnde & celebre Messia nomen promisso mediatori fuit impositum. Etsi autem fateor peculiari regni intuitu & ratione dictum fuisse Messiam (vt etiam alibi ostendi) prophetica tamè & sacerdotalis vnctio gradum suum obtinent, neque sunt à nobis negligendæ. Prioris expressa fit mentio apud Iesaiam, his verbis, Spiritus Domini Iehouæ super me ideo vnxit me Iehoua vt prædicarem māsuetis, medelam afferrem contritis corde, promulgarem captiuis liberationem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vnctum Spiritu fuisse vt præco & testis esset gratiæ Patris: neque id communi more: quia à reliquis doctoribus, quorum simile erat officium, discernitur. Atque hic rursus notandum est, non sibi modò vnctionem accepisse, vt fungeretur docēdi partibus: sed toti suo corpori, vt in continua Euāgelij prædicatione virtus spiritus respondeat. Interea manet illud fixum, hac quam attulit perfectione doctrinæ finem impositū fuisse omnibus prophetiis: vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid assuunt. Nam extra omnium ordinem singulari priuilegio eum euexit vox illa quæ detinuit è cælo, Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Ab ipso deinde capite ad membra diffusa est hæc vnctio: sicut à Ioele prædictum fuerat. Prophetabunt Filij vestri, & filia vestra visiones videbunt, &c. Quod autem dicit Paulus, datum esse nobis in sapientiā: & alibi in eo absconditos esse thesauros omnes sciētiæ & intelligentiæ, paulò diuersum sensum habet: nepe extra

Iesa. 53. 4.
Iesa. 9. 6.
Hebr. 1. 1.

Adeò vt Pro-
pheta suis reue-
lationibus sus-
sante tenuerint
Ecclesiam vsque
ad Mediatoris
aduentum, qui
omnia doceret.
Psal. 74. 9.
Dan. 9. 24.

Et quamuis pe-
culiari regis di-
gnitatis respectu
vnctus fuisse di-
catur, hæc vnctio
tamen & Pro-
pheticam & Sa-
cerdotalem di-
gnitatē respicit.
Iesa. 61. 1.
Vnctus est igitur
ratione muneris
Prophetici, &
quidem non tam
sibi quàm nobis.

Dignitas huius
vnctionis,
Matth. 3. 17.
Ioel. 2. 28.

1. Cor. 1. 30.
Coloss. 1. 2.

Necessitas.
1. Cor. 2. 2.

Vsus.

ipsum nihil esse vile cognitu , & quicumque fide recipiunt qualis sit, totam bonorum cælestium immensitatem cõplexos esse. Qua ratione alibi scribit, Nihil scire pretiosum duxi præter Iesum Christum, & hunc crucifixum, Quod verissimū est, quia ultra Euangelij simplicitatem progredi fas non est. Atque huc tendit prophetica dignitas in Christo , vt sciamus in summa doctrinæ quam tradidit , inclusos esse omnes perfectæ sapien- tiæ numeros.

De regno Christi,
quod est Spirituale, æternitas colligitur: eaque duplex.

Dani. 2. 44.

Luc. 1. 33.

Prior, ad totum corpus Ecclesie pertinet.

Psal. 89. 36. 37.

38.

3 Venio ad regnum de quo frustra verba fierent nisi prius admoniti essent lectores spiritualemente esse eius naturam : quia inde quid valeat & quid nobis conferat , totaque eius vis & æternitas colligitur. Æternitas porrò, quam apud Danielem Angelus Christi personæ tribuit, merito Angelus item apud Lucã salutem populi accommodat. Sed hæc quoque duplex, aut duobus modis statuenda est: altera enim ad totum Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem referendum est quod in Psalmo dicitur , Semel iuravi per sanctitatem meam Dauidi, non mentiar, semen eius in æternum manebit: solum eius sicut sol in conspectu meo : sicut luna stabilietur in æternum , & testis in cælo fidelis. Neque enim dubium est quin illic promittat Deus se per manum Filij sui æternum fore Ecclesiæ præsidem ac defensorem. Neque enim alibi quàm in Christo reperitur vaticinij huius veritas. quandoquidem statim post mortem Solomouis concidit maiori ex parte regni dignitas , & cum ignominia familiæ Dauidicæ ad priuatum hominem translata est , postea sensim diminuta fuit, vsquedum profus tristi & pudendo interitu deficeret. Eundem habet sensum illa Iesaiæ exclamatio, Generationem eius quis enarrabit? Nam Christum ita à morte superstitem fore pronuntiat vt eum coniugat cum suis membris. Ergo quoties audimus armari Christum æterna potestate, meminerimus hoc præsidio fulciri Ecclesiæ perpetuitatem : vt inter turbulentas agitationes, quibus assidue vexatur , inter graues & formidabiles motus qui innumeras clades minantur , salua tamen maneat. Sic vbi David hostium audaciam ridet qui iugum Dei & Christi eius abrumpere conantur , dicitque reges & populos frustra tumultuari , quia ad frangendos eorum impetus satis fortis est qui in cælis habitat : de perpetua ecclesiæ conseruatione pios certiores reddens , ad bene sperandum animat quoties illam opprimi contigerit. Sic alibi quum dicit in persona Dei, Sede à dextris meis , donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: admonet, vt cunq; ad oppugnandam Ecclesiam multum & validi hostes conspirent non tamen suppetere illi vires quibus aduersus decretum illud immutabile Dei præualeant, quo Filium suum constituit æternum Regem. Vnde sequitur fieri

Iesa. 53. 8.

Psal. 2. 34.

Psal. 110. 1.

Vsus huius doctrina.

non posse vt Diabolus cum toto mundi apparatu Ecclesiam vnquam deleat, quæ in æterno Christi folio fundata est. Iam quod ad specialem cuiusque vsum spectat, eadem illa æternitas in spem beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum est atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum esse cernimus, ergo Christus vt spem in cælos nostram attolat, regnū suū pronuntiat nō esse ex mundo. Denique vbi quisque nostrū spirituale Christi, regnum esse audit, hac voce excitatus penetret ad spem melioris vitæ: & quod nunc protegitur Christi manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro seculo expectet.

*Posterior propria
cuiusque mem-
bri Ecclesia.*

Ioan. 18. 36.

4 Quod diximus vim & vtilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi quàm dum spirituale esse cognoscimus, vel hinc satis liquet, quod dum toto vitæ curiu militandum sub cruce nobis est, aspera & misera est nostra conditio. Quid igitur nobis prodesset, collectos esse sub regis cælestis imperium, nisi extra terrenæ vitæ statum conitaret eius fructus?

*Vnde nobis con-
stet Spirituale
esse Christi re-
gnum, & que bo-
na inde hauria-
mus.*

Ideoque sciendum est quicquid nobis felicitatis in Christo promittitur, non subsistere in externis commodis, vt lætam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus, securi simus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere solet caro: sed cælestis vitæ esse propriū.

*1. Ad vitam æ-
ternam nos at-
tollit.*

Sicut autē in mundo prosper & optabilis populi status partim bonorum omnium copia & domestica pace, partim validis præsidijs continetur, quibus tutus sit contra externam violentiam: ita & Christus suos omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat, & virtute mun-

*2. Bonis omnib.
ad salutem ne-
cessariis nos di-
tat.*

nit qua stent inexpugnabiles contra quoslibet hostium spiritualium impetus. Vnde colligitur ipsum nobis magis regnare quàm sibi, idque intus & extra: vt scilicet donis Spiritus, qui-

*3. Inmissos red-
du adu. hostes
spirituales.*

bus naturaliter vacui sumus, quatenus expedire nouit Deus, referri ex iis primitiis sentiamus verè nos Deo coniunctos esse ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiusdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra Diabolum, mundum, & quoduis noxæ genus nos semper fore victores. Huc tendit responsum Christi ad Phariseos, quia regnum Dei intra nos est, cum obseruatione non venturum. Probabile enim est, quia profitebatur se regem illum esse sub quo speranda erat summa Dei benedictio, per ludibrium rogasse vt perferet sua insignia. Ipse verò ne stultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propensi sunt in terram) eos in suas conscientias ingredi iubet, quia regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto. His breuiter docemur quid nobis conferat Christi regnum, nam quia non terrenum est vel carnale, quod corruptiōi subiaceat, sed spirituale, ad æternam nos vsque vitam attollit: vt patienter hanc vitam sub ærumnis, inedia, frigore, contemptu, probris, aliisque molestiis transigamus:

Luc. 1. 7. 27.

Rom. 14. 17.

*4. Ad patientiã
nos animat.*

hoc vno contenti quòd nunquã destituet nos Rex noster qui necessitatibus nostris subueniat, donec malitia nostra perfuncti vocemur ad triumphum. quia talis est regnandi ratio vt communicet nobiscum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia sua arinat & instruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis suppetit vberissima gloriandi materia, atque etiam fiducia suggeritur, vt intrepidè certemus cum Diabolo, peccato & morte. Denique vt iustitia eius vestiti, omnia mundi opprobria fortiter superemus: & sicut ipse suis donis liberaliter nos replet, ita nos vicissim fructus in eius gloriam proferamus.

5. *Gloriandi materiam & fiduciam suggerit.*
6. *Fortitudinem & charitatem.*

Celestis autem fuit Redemptoris nostri unctio.
Iesa. 11. 2.
Psal. 45. 8.
Ut nos sua abundantia perfunderet.
Ioan. 3. 34.
Ioan. 1. 16.
Eph. 4. 7.

5 Ideo regia eius unctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis confecta nobis proponitur, sed Christus Dei vocatur, quia super eum requieuit Spiritus sapientia, intelligentia, consilij, fortitudinis & timoris Dei. Hoc oleum est lætitiæ, quo Psalms prædicat eum fuisse unctum præ confortibus suis, quia nisi in ipso talis esset præstatiua: inopes essemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictum est) ipse sibi ditatus est: sed vt ieuunos & aridos (sua abundantia perfunderet. Nam sicut dicitur Pater non dedisse Filio Spiritum ad mensuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiã pro gratia. Ex quo fonte manat largitio, cuius meminit Paulus, quæ variè distribuitur gratia fidelibus, secundum mensuram donationis Christi. His satis superq; confirmatur quod dixi, Christi regnum in Spiritu, non terrenis deliciis vel pompis esse situm. ac proinde, vt simus eius participes, mundo renuntiandum esse.

Huius unctiois symbolum & fructus ad Christianos pertinet.
Ioan. 1. 32.
Luc. 3. 22.
1. Ioan. 21. 20.
27.

Huius sacræ unctiois visibile symbolum in Christi baptismo ostensum fuit, dum super eum requieuit Spiritus in Specie corporea, Spiritum verò eiusque dona unctiois voce designari, neque nouum est, neque absurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè verò quòd ad cælestem vitam spectat, nulla est in nobis vigoris gutta, nisi quam nobis Spiritus sanctus instillat, qui sedem in Christo delegit, vt inde largè ad nos scaturirent cælestes diuitiæ quarum adeò sumus egeni. Quod autem & regis sui fortitudine inuicti stant fideles & spirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicuntur Christiani. Cæterum huic, de qua loquuti sumus, æternitati nihil derogat Pauli sententia, Tunc regnum trader Deo & Patri. Itè, Subiicietur Filius ipse, vt sit Deus omnia in omnibus. quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria non talem fore regni administrationem qualis nunc est. Dedit enim Pater omnem potestatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, sustentet, sub eius tutela nos protegat, nobisque auxilietur. Ita quantisper à Deo peregrinamur, Christus intercedit medius. qui nos paulatim ad solidam cum Deo cõiunctionem perducat.

Conciliatio sententia Apostolica cum superioribus dictis de æterno Christi regno.
1. Cor. 15. 24. 28.

gat Pauli sententia, Tunc regnum trader Deo & Patri. Itè, Subiicietur Filius ipse, vt sit Deus omnia in omnibus. quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria non talem fore regni administrationem qualis nunc est. Dedit enim Pater omnem potestatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, sustentet, sub eius tutela nos protegat, nobisque auxilietur. Ita quantisper à Deo peregrinamur, Christus intercedit medius. qui nos paulatim ad solidam cum Deo cõiunctionem perducat.

Et certè quòd sedet ad Patris dexteram, tantundem valet ac si vocetur Patris legatus, penes què tota sit imperij potestas: quia Deus mediatè (vt ita loquar) vult in eius personà Ecclesiam regere ac tueri. Sicuti etiam interpretatur Paulus primo ad Ephesios, locatum fuisse ad dexteram Patris, vt sit Ecclesiæ caput, quæ est corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet, datum illi fuisse nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd sit in gloriam Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Christi regno ordinem commendat præsentì nostræ infirmitati necessarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per se tunc fore vnicum Ecclesiæ caput, quia impletæ erunt Christi partes in Ecclesiæ defensione. Eadem ratione passim scriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis præfecit Pater vt suam dominationè per eum exercent. Licet enim mûlta dominiã celebrentur in mundo, vt
 nus nobis Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus Christus, per quem omnia: & nos per ipsum, inquit Paulus, Vnde ritè colligitur, eundem esse ipsum Deum, qui per os Iesaiæ asseruit se regem esse ac legislatorem Ecclesiæ. Nam est ubique beneficium & donum Patris vocat quicquid habet potestatis: nam aliud tamen significat quàm se diuinitus regnare: quia ideo Mediatoris induit personam vt è sinu Patris & incòprehensibili gloriã descendens, ad nos appropinquaret. Quò iustius est nos omnes vno consensu ad parendum accingi, summâque alacritate obsequia nostra dirigere ad eius patrum. Nam sicuti regis & pastoris officia coniungit erga pios qui se morigeros vitrò subiiciunt: ita ex opposito audimus sceptrum ferreum gestare, quo frangat ac conterat præfractos omnes, quasi vasa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem sibi aduersam prosternat. Cuius rei quædam hodie cernuntur exempla: plenum verò documentum extabit vltimo iudicio, quod etiam propriè censerì potest extremus regni eius actus.

Philip. 2. 9.

1. Cor. 8. 9.

Iesai. 33. 22.

Psal. 2. 9.

Psal. 110. 6.

6 Iam de sacerdotio breuiter sic habendum, finem & vsum eius esse vt sit mediator purus omni macula, qui sanctitate sua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iusta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infensus est: vt nobis fauorem comparet sacerdos ad placandam iram ipsius Dei, piaculum interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impleat Christus, cum sacrificio in mediũ prodire oportuit. nam & sub Lege sacerdotij fas non erat sanctuarium ingredi absque sanguine: vt scirent fideles, quanuis sacerdos interpositus esset deprecator, non posse tamen Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apostolus disputat in epistola ad Hebræos à septimo capite ferè ad finè vsque decimi. Summa tamè

Quod ad sacrificiũ
 Iesu Christi, vt
 ad nos perueniat
 eius efficacia
 utilitas.

huc redit, non nisi in Christum competere sacerdotij honorem, quia sacrificio mortis suæ reatum nostrum deleuit, & satisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res sit, ex solenni illo Dei iureiurando, quod absque pœnitentia prolatum est, monemur. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Psal. 110. 4.

Sancire enim haud dubiè voluit caput illud, in quo præcipuum salutis nostræ cardinem verti sciebat. Neque enim, ut dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum pater accessus: nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiâque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum & vitiorum arcet immundities. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, ut ad nos perveniat sacerdotij eius efficacia & utilitas. Hinc sequitur æternum esse deprecatorem, cuius patrocinio favorem consequimur. Vnde rursus oritur non modò precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientijs: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certòq; persuasæ sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quàm verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, ut idè esset hostia qui sacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat, nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filiû offerret. Iam sacerdotis personam sustinet Christus, non modò ut æterna reconciliationis lege patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etiam ut nos alcescat in societate tanti honoris. Nam qui in nobis polluti sumus, in ipso tamen sacerdotibus, offerimus nos & nostra omnia Deo, cœlestèque sanctuarium liberè ingredimur, ut grata sint ac boni odoris in còspectu Dei quæ à nobis proueniunt sacrificia precû & laudis, Atque hucusque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfuncti quatenus nos secû Patri dicauit (qui alioqui fortè coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarij, cuius mentio fit apud Danielelem. Notanda enim est antithesis inter hanc vnctionè & illam umbratilè quæ tunc in vû fuerat: ac si diceret Angelus, disculsi umbris in Christi persona clarû fore sacerdotium. Quò magis destabilè est eorum commentum qui non contenti Christi sacerdotio, seipsos ad eum mactandum ingerere ausi sunt. quod tentatur quotidie in Papatu, vbi missa censetur immolatio Christi.

A morte Christi incipiendum est: unde sequitur 1. eiusdem intercessio pro nobis, 2. precandi fiducia, 3. conscientiarum tranquillitas.

4. Christiani per Christum sunt sacerdotes seipsos & sua omnia Deo accepta offerentes. Apoc. 16. Iohan. 17. 19.

Dan. 9. 24.

Hinc sequitur Papistas grauius peccare qui Christum se immolare iactant.

CAPVT XVI.

Quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, ut nobis salutem acquireret: vbi de morte, & resurrectione eius agitur, & in calum ascensu.

Huius capituli quatuor præcipue sunt partes.

- 1 De tota re in genere agit, necessariam quæstionem de Dei iustitia & misericordia in Christo coniuncta discutiens, sect. 1. 2. 3. & 4.
- 2 Sigillatim ostendit quomodo Redemptoris partes Christus impleuerit, à 5. sectione ad 18. vbi de eius morte, sepultura, descensu ad inferos, resurrectione, ascensione in calum, sectione ad dextram Patris, & reditu eius ad iudicium.
- 3 Quoniam verò bonam partem symboli ea occasione enarrauit, quid sit de eo symbolo (quod Apostolis adscribitur) sentiendum exponit, sect. 18.
- 4 Conclusio, doctrinam & vsum totius doctrinæ de Redemptore Christo proponens, sect. 19.

Uæ hæcenus de Christo diximus, ad vnum hunc scopum referenda sunt vt in nobis damnati, mortui & perditæ iustitiæ in ipso, liberationem, vitam & salutem quæramus: quemadmodum docemur insigni illa Petri sententiâ, non esse aliud

nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri. Neque verò temerè, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio impostum illi fuit nomen Iesu, sed è cælis ab Angelo supremi decreti præcone allatum, ratione etiam addita: quia ad seruandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum vt nobis esset saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad vltimam vsque salutis metam nos perduceret. Itaque simulac vel minimùm ab eo deflectimus, sensim euanescit salus, quæ solida in eo residet: vt se vltro priuent omni gratia quicunque in eo non acquiescunt.

Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, non modò lucem sed cibum quoque esse nomen Iesu: oleum etiam esse: si ne quo aridus est omnis animæ cibus: salem esse, sine cuius cõditura inspidum est quicquid proponitur: denique esse mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & simul medicinam: & quicquid disputatur insulsum esse, nisi vbi sonat hoc nomẽ. Sed hæc diligenter expèdere cõuenit quomodo nobis ab ipso parta sit salus: vt nõ modò ipsum eius authorẽ persuasi simus, sed que

Adeo solida in Christo salus nobis proponitur, vt quicquid nobis ad eam conquirendam & obtinendam necessarium est in ipso abundè reperiamus.
Act. 4. 19.
Matt. 1. 21.
Luc. 1. 31.

Extra Christum autem mors æterna.
Bernard. in Cant. Ser. 15.

Quomodo hæc salus à Christo nobis parta sit.

ad stabilem fidei nostræ futuram sufficiunt amplexi, repudiamus quæcûque possent huc vel illuc nos abstrahere. Quî enim nemo possit in seipsum descendere ac serîo reputare qualis sit, quin Deum sibi iratum infestumque sentiens, necesse habeat eius placandi modum ac rationem anxie expetere, quod satisfactiorem exigit, non vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu soluti fuerint, semper iucumbit ira Dei & maledictio, qui, ut est iustus iudex, non sinit impunè legem suam violari, quin ad vindictam armatus sit.

Id ut intelligatur, quæstionem explicat de conciliatione iustitiæ & misericordiam Dei nobis reconciliati per Christum.

Rom. 5. 10.

Gal. 3. 10. 13.

Col. 1. 21. 12.

2 Verum, antequam longius progrediamur, in transcurso videndum est quomodo conveniat, Deum, qui nos misericordia sua præuenit, fuisse inimicum, donec per Christum nobis reconciliatus est. Nam quomodo in Filio vnigenito singulare amoris sui pignus nobis dedisset, nisi iam antè fuisset gratuito favore complexus? Quoniam ergo hic emergit aliqua repugnantiam species, hunc nodum expediam. In hunc ferè modum Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuisse hominibus inimicum, donec in gratiam Christi morte sunt restituti: fuisse maledictos, donec illius sacrificio expiata est eorum iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerunt in coniunctionem recepti. Huius generis loquutiones ad sensum nostrum sunt accommodatæ, ut melius intelligamus quàm misera sit & calamitosa extra Christum nostra conditio. Nisi enim clatis verbis diceretur, iram ac vindictam Dei mortemque æternam nobis incubuisse, minùs agnosceremus quàm miseri essemus sine Dei misericordia, & beneficiû liberationis, minoris æstimaremus.

Scriptura his loquendi formulis utitur, ut melius intelligamus quàm misera sit extra Christum nostra conditio.

Exempli gratia: audiat aliquis, Si te, quo tempore adhuc peccator eras, odisset Deus, & te abiecisset, ut eras meritis, horribile exitium te manebat: sed quia spontè ac gratuita sua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à se passus est, eo periculo sic te liberauit: afficietur quidem & sentiet aliqua ex parte, quantum debeat misericordiam Dei. Verum audiat rursus quod Scriptura docet, se alienatum fuisse à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, exclusam ab omni spe salutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, sub peccati iugo captium, horribili denique exitio destinatum & iam implicitum: hic Christum deprecatorum intercessisse, pœnam in se recepisse ac luisse quæ ex iusto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminebat: mala, quæ Deo exosos illos reddebant, sanguine suo expiasset: hoc piaculo satisfactum ac ritè litatum Deo Patri esse: hoc intercessore iram eius fuisse placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus esse subnixam: hoc vinculo benevolentiam illius erga ipsos contineri: his nonne eò magis permouebitur quo melius ad vitium repræsentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In

summa,

summa, quoniam non potest animus noster vitam in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè percussus & consternatus: sic instituimur sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestum cernamus, & eius manum in exitium nostrum armatam, beneuolentiam eius paternamque charitatem non nisi in Christo amplexemur.

3 Atque hoc tamen pro captus nostri infirmitate dicitur, *Nec tamen id falsè dictum est.* non tamen falsò. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitatè *Deus enim iustissimus in nobis reperit quod summo odio dignum est, donec reatus per Christum aboleatur utique pro bonitate sua quod suum est in nobis diligit.* quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum sit. Proinde secundum corruptæ nostræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ respectum, in offensione Dei reuerà sumus omnes in eius conspectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod suum est in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro sua benignitate amet. Vtcunque enim peccatores vitio nostro sumus, manemus tamen eius creaturæ: utcunque mortem nobis asciuerimus: ipse tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui si perpetuum & irreconciliabile dissidium est inter iustitiam & iniquitatem: quandiu peccatores manemus, suscipere nos totos non potest. Itaque vt sublata omnis simultatis materia, nos sibi prorsus reconciliet, proposita in morte Christi expiatione, quicquid in nobis inale est abolet, vt iusti in eius conspectu & sancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde sua dilectione prouenit ac anteuertit Deus Pater nostram in Christo reconciliationem. Imò quia prius diligit, postea nos sibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec sua morte succurrit Christus, manet iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & est coram eo maledicta ac damnata: non antè plenam habemus firmamque cum Deo coniunctionem quàm vbi Christus nos coniungit. Ad eoque si Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Christum solum oculos mentesque defigere conuenit: vt reuera per ipsum solum consequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei secum trahit.

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos ante mûdi creationem complexus est Deus, in Christo constitisse ac fuisse fundatam. Hæc perspicua sunt & Scripturæ cõsentanea, locòsque illos optimè inter se conciliat, vbi dicitur, Deum suam erga nos dilectionem in eo declarasse quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuisse inimicum, antequam morte Christi in gratiam reductus esset. Verùm quo firmior sit apud eos qui veteris Ecclesiæ testimonium requirunt,

*Confirmatio ex
Scripturis.
Eph. 1. 4.
Ioh. 3. 16.
Rom. 5. 10.*

Ex Augustino.
Tract. in Euāg.
10. 110,

citabo locum Augustini ubi idipsum docetur. Incomprehensibilis (inquit) ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem Filij eius, cepit nos diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, ut cum eius Unigenito etiā nos filij eius essemus, antequā omnino aliquid essemus. Quod ergo reconciliati sumus per mortem Christi, non sic accipiatur quasi ideo nos reconciliauerit ei Filius, ut iam amare inciperet quos oderat, sed iam nos diligenti reconciliati sumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod utrum verum dicam, attestetur Apostolus. Commendat (inquit) dilectionem suam ergā nos, quoniam quum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus. Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias aduersus eum exercentes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipse non fecerat: & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in unoquoque nostrū & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat. Hęc sunt Augustini verba.

Rom. 5. 8.

Altera pars capituli, de redemptione nostra per Christum agens, primum in genere. Ea autem ad totius obedientia Christi cursum referenda est.
Rom. 5. 19.
Gal. 4. 4.
Mar. 3. 15.

5. Iam ubi queritur quomodo abolitis peccatis dissidium Christi inter nos & Deum sustulerit, & iustitiam acquisierit quæ cum nobis fauentem ac beneuolum redderet: generaliter responderi potest, toto obedientia suæ cursu hoc nobis præstitisse, Quod Pauli testimonio probatur, Quemadmodum vnus transgressione peccatores multi sunt constituti: sic vnus obedientia iusti constituimur. Et sanè alibi causam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totam Christi vitam.

Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, subiectum Legi, ut eos qui sub Lege erant redimeret. Ita in ipso quoque Baptismo asseruit impleri iustitiæ partē quod obediēter Patris mandatum perageret. Denique ex quo induit personam serui, cepit ad nos redimendos pretium liberationis soluere. Scriptura tamen, quo certius definiat modum salutis, hoc morti Christi quali peculiare ac proprium adscribit. Pronuntiat ipse animam se dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuum esse propter peccata nostra. Clamabat Iohannes Baptista, ipsum venisse ad tollendum peccata mundi, quia agnus Dei esset. Alibi Paulus nos iustificari gratis tradit per redemptionem quæ est in Christo: quia propositus est reconciliator in suo sanguine. Item, nos iustificatos esse in sanguine ipsius & reconciliatos per mortem. Rursum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus est peccatū, ut essemus iustitia Dei in illo. Non omnia persequar, quia immensus esset catalogus, & multa deinde suo ordine citanda erunt. Quamobrē in symbolo fidei quod Apostolicum vocāt, optimo ordine statim

Deinde speciatim modus salutis morti Christi adscribitur.
Mat. 20. 28.
Rom. 4. 25.
Ioh. 1. 29.
Rom. 5. 9.
2. Cor. 5. 21.

à natalibus Christi fit transitus ad mortem & resurrectionem, ubi perfectæ salutis summa consistit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus est in vita: sicuti Paulus ab initio ad finem vsque totam comprehendit, quod seipsum exinanierit, forma serui accepta, & Patri fuerit obediens vsque ad mortem: nempe mortem crucis. Et sanè in ipsa quoque primum gradum occupat voluntaria subiectio: quia ad iustitiam nihil profuisset sacrificium nisi spontè oblatum. Itaque ubi testatus est Dominus se animam pro ouibus ponere, disertè addit, Nemo tollit eam à meipso: Quo sensu Iesaias dicit obmutuisse instar agni coram tonsore. Et historia Evangelica refert obuiam prodidisse militibus: & coram Pilato, omissa defensione, stetit ad subeundum iudicium. Non id quidè absque certamine: quia & infirmitates nostras susceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri suo præstabat obsequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis specimè, luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abiicere sui curam vt nobis consuleret. Illud quidem tenendum est, non potuisse ritè Deo aliter litari quàm dū proprio se affectu abdicās Christus illius se arbitrio subiecit, totumque addixit. Quam ad rem appositè testimonium illud Psalmsi citat Apostolus, In libro Legis scriptum est de me vt faciam voluntatem tuam: Deus. Vo-

lo, & Lex tua in medio cordis mei. Tunc dixi, Ecce venio. Cæ-

terum quia non nisi in sacrificio & ablutione, quibus expiatur peccata, quietem reperiunt trepidæ conscientiæ: illuc meritò dirigimur, & in morte Christi statuitur nobis vitæ materia. Porro quia nos maledictio & reatus manebat ad cæleste Dei tribunal, primo loco refertur damnatio coram præside Indæ Pontio Pilato: vt sciamus, poenam, cui eramus obstricti, fuisse iusto inflictam. Horribile Dei iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Christus coram homine mortali, imò etiam scelesto & profano damnari sustinuit. Neque enim solum ad astruendam historiæ fidem exprimitur nomen præfecti, sed vt discamus quod docet Iesaias, castigationem pacis nostræ fuisse super eum, cuiusque liuore nos fuisse sanatos. Neque enim tollendæ damnationis nostræ causam satis erat quamlibet obire mortem: sed, quo redemptioni nostræ satisfaceret, genus mortis deligendum fuit, in quo & damnationem ad se traducens, & piaculum in se recipiens, utroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus fuisset, vel tumultuariè cælus per seditionem vulgi, in eiusmodi morte nulla satisfactionis species exitisset. Verum ubi reus ad tribunal sistitur, testimoniis arguitur & premi-

tur, ipsius iudicis os morte addicitur: his documentis intelligimus ipsum personam fontis & malefici sustinere. Atque hic duo notanda sunt quæ & Prophetarum vaticiniis prædicta erant,

Philip. 2. 7.

In qua præcipuè
elucet voluntaria
subiectio
Christi. ita tamè
vt nos absque
certamine pro-
prio se affectu
abdicarit.

Ioh. 10. 15.

Ies. 53. 7.

Ioh. 18. 4. 11.

Hebr. 10. 5.

Psal. 40. 9.

Deinde confide-
randa damna-
tio coram Pila-
to præside.

Ies. 53. 5.

In qua damna-
tione duo sunt
observanda.

1. Christum inter
iniquos reputa-
tum.

& eximiam fidei consolationem & confirmationem afferunt. Quum enim Christum audimus à iudicis folio ad mortem dimissum, inter latrones esse suspensum: habemus complementum eius prophetiæ quæ ab Evangelista citatur, Inter iniquos reputatus est. Cur istud? nēpe ut peccatoris, non iusti aut insonitis vices obiret: quia non innocentis, sed peccati causa mortem oppetebat. Contrā, ubi audimus eodem quo damnatus fuit ore absolutum (nam eius innocentiam non semel testimonium palam reddere coactus est Pilatus) in mentem veniat quod est apud alterū Prophetam, Quæ non rapuerat exoluiffe. Atque ita & peccatoris sceleratiquē personam in Christo repræsentatam intuebimur, & relucente innocentia, conspicuū simul fiet alieno potiùs quàm proprio scelere grauatum. Passus ergo est sub Pontio Pilato, solenni præsidis sententia in scelestorū numerū ita relatus: neque sic tamen quin iustus ab ipso simul pronuntietur, dum affirmat nullam se in eo inuenire causam. Hęc nostra absolutio est quod in caput filij Dei translatus est reatus, qui nos tenebat pœnæ obnoxios. Nam hæc compensatio in primis tenenda est, ne trepidemus atque anxij simus tota vita: ac si nobis instaret iusta Dei ultio, quam in se transtulit Dei Filius.

Iesa. 53. 11.

Marc. 15. 18.

2. Iudicij ore absolutum.

Psal. 69. 5.

Fructus & v. sus huius doctrinæ.

Iohan. 18. 39.

Cur Christus cruci affixus sit.

Mysterium illud in Lege adumbratum.

A Prophetis & Apostolis detestum.

Iesa. 35. 5. & 11. 2. Cor. 5. 21.

Rom. 8. 3.

6 Iam & ipsa mortis species insigni mysterio nō caret. Maledicta crux erat, non humana tantum opinione, sed diuinæ Legis decreto. In eam ergo dum tollitur Christus, maledictioni se obnoxium facit. Atq; ita factum oportuit, ut omni execratione, quæ propter iniquitates nostras nos manebat, vel potius nobis incumberebat, eximeretur, dum in eum traducitur. Quod etiam in Lege adumbratum fuit. Siquidem ΠΙΘΥΝ (quo vocabulo peccatum ipsum propriè designatur) vocabantur oblatae pro peccatis victimæ & expiatrix. Qua nominis translatione innuere Spiritus voluit, initar κἀδαρμότης ipsas esse, quæ debita sceleribus execrationem suscipere ac sustinerent. Quod autem in Mosaicis sacrificiis figuratè repræsentatum fuit, id in Christo figurarum archetypo exhibetur. Quare, ut iusta expiatione defungeretur animā suam ΠΥΝ impedit, hoc est satisfactoriam peccati hostiam (ut inquit Propheta) in quā reiecta quodammodo macula & pœna, nobis desinat imputari. Apertius id ipsum testatur Apostolus, quum docet, eum qui peccatum nō nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quo iustitia Dei efficeremur in illo. Nā Filius Dei, omni vitio purissimus, iniquitatum tamen nostrarum probrum ac ignominiam induit, ac sua vicissim puritate nos operuit. Eodē videtur respexisse, quum tradit de peccato, damnatum fuisse peccatum in eius carne. Siquidem peccati vim aboleuit Pater, quum in Christi carnem translata fuit eius maledictio. Indicatur itaque hæc

hac voce, Christum patri fuisse in morte pro victima satisfactoria immolatum, ut peracta per eius sacrificium litatione, iram Dei iam horrere desinamus. Nunc liquidum est quid sibi ^{Iesa. 53. 6.} velit illud Prophetæ, positas fuisse in eo nostras omnium iniquitates: nempe quod sordes earum abstersurus, iisdem per translatitiam imputationem obiectus fuit. Eius rei symbolum ^{Galar. 2. 13.} fuit crux, cui affixus est, teste Apostolo. Christus, inquit, redemit nos ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio. Scriptum est enim, Execrabilis omnis qui pendet in ligno. ut in gentes benedictio Abrahæ in Christo perueniret. Eodem respexit Petrus, vbi docet peccata nostra portasse in ligno: ^{1. Pet. 2. 24.} quia ex ipso maledictionis symbolo clarius intelligimus, onus quo eramus oppressi, fuisse illi impositum. Neque tamen eam ^{Christus quo subiisse maledictionem intelligendus est qua obrutus ipse fuesensis maledictio factus pro nobis.} rit: quin subeundo potius, vim eius vniuersam depressit, infregit, dissipauit. Proinde fides in Christi damnatione absolutionem, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs re Paulus triumphum, quem sibi in cruce peperit Christus, magnificè prædicat, acsi crux, quæ plena erat dedecoris, conuersa esset in currum triumphalem. Dicit enim affixū fuisse cruci ^{Colos. 2. 19.} chirographum quod erat contrarium nobis, & expoliatos principatus, ac palam traductos. Nec mirum, quia per Spiritum æternum (teste altero Apostolo) seipsum obtulit Christus. vnde ^{Heb. 9. 17.} illa naturæ rerum conuersio. Sed hæc ut firmam radicem agant ^{Cruce Christi cum effusione sanguinis eiusdem continentia.} in cordibus nostris, & penitus infideant, semper nobis in mentem veniant sacrificiū & ablutio. Neque enim certò confidere possemus Christum esse *ἀπολύτρωσις ἢ ἀπίλυτες ἢ ἰαστέριον*, nisi victima fuisset. Ideoque toties fit sanguinis mētio, vbi modum redemptionis ostendit Scriptura. Quanquam non modò ad litationem valuit effusus Christi sanguis, sed lauacri etiam vice fuit, ad sordes nostras purgandas.

7 Sequitur in symbolo, mortuum fuisse & sepultum. vbi ^{De morte Christi.} videre est quomodo in vicem nostram vbiq; se supposuerit ad soluēdum nostræ redemptionis pretium. Mors iugo suo nos obligatos tenebat, in illius se potestatem loco nostro tradidit, quò nos inde eximeret. Hoc intelligit Apostolus, quum ^{Heb. 2. 9.} scribit eum mortem gustasse pro omnibus. Moriēdo enim efficit ne moriamur, vel (quod idem est) morte sua vitam nobis redemit. Hoc autem à nobis diuersum habuit, quòd morti se velut deglutiendum permisit, non ut eius gurgitibus absorberetur, sed magis ut eam absorberet, à qua mox eramus absorbendi: quòd subigendum ei se permisit, non ut eius potestate opprimeretur, sed magis ut eam prosterneret, quæ nobis imminēbat ac iam depressis insultabat. Denique ut per mortem ^{ibid. 15.} destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum:

Fructus.

& liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxijerant servituri. Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum verò, quod participatione sui membra nostra terrena mortificat, suas in posterum actiones exercéant: veteréque nostrum hominem enecat, ne posthac vigeat ac fructificet.

De Christi sepultura.

Galat. 2. 19. & 6. 14. Colof. 3. 3.

Quò etiam sepultura eius pertinet: nempe cuius confortes, peccato & ipsi sepeliamur. Non enim dum nos in similitudinem mortis Christi insitos esse Apostolus docet, & cum eo sepultos in peccati mortem, per eius crucem nobis crucifixum esse mundum, & nos mundo: nos illi commortuos esse, ad exprimendû mortis eius exemplum nos duntaxat adhortatur: sed hanc illi inesse efficaciam declarat, quæ in Christianis omnibus apparere debeat, nisi velint mortem ipsam inutilem reddere & infructuosam. Proinde duplex in morte sepulturæque Christi beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio a morte cui participati eramus, & carnis nostræ mortificatio.

Fructus.

De descensu Christi ad inferos.

8 Nec verò descensum ad inferos amittere conuenit, in quo ad redemptionis effectum non parum est momenti. Quinquâ enim ex veterum scriptis, particulam quæ legitur in symbolo apparet non adeo fuisse olim in Ecclesiis vtitam: in tractanda tamen doctrinæ summa locum ei dari necesse est: utpote quæ rei maximæ vtile ac minimè spernendum mysterium continet.

Hic articulus aurem non protinus, sed sensim Ecclesiam insuevit.

Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam non prætermittant. Vnde conicere licet, post aliquantum temporis inertam, non protinus, sed sensim Ecclesiis insueuisse. Id certè extra controuersiam est, ex communi piorum omnium sensu fuisse desumptam: quando nemo est Patrum qui non in suis scriptis descensum Christi ad inferos commemoret, tametsi interpretatione diuersa. Verùm aut à quibus, aut quo primùm tempore inserta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in symbolo animaduertendum, ut plena & numeris omnibus absoluta fidei summa nobis constet, in quam nihil ingeratur nisi ex purissimo Dei verbo petitur. Si quos porò impedit in oratione ne in symbolum admittant, mox tamen planum fiet tanti interessè ad redemptionis nostræ summam ut ea præterita multum ex mortis Christi fructu depereat.

Neque tamen est repudiandus.

Aut cum superiore articulo de sepultura confundendus.

Sunt etiam rursus qui opinentur, non aliquid nouum hîc dici, sed aliis verbis repeti quod prius de sepultura dictum fuerat: quando quidem inferni vocabulum sæpius in Scripturis pro sepulchro ponatur. Quod de verbi significatione obtendunt, verum esse concedo, non rarò pro sepulchro accipi infernum: sed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facillè adducor ut ab illis dissentiam. Quanta enim oscitantia fuisset, rem minimè difficilem verbis expeditis & clavis demonstratam, obscuriore deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nâ quoties loquutiones

tiones duæ rem eandem exprimentes simul connectuntur, posteriori esse prioris exegesis conuenit. At verò qualis erit ista exegesis si quis ita loquatur. Quòd Christus sepultus esse dicitur, significat ad inferos descendisse? Deinde non est verisimile, irrepere potuisse superfluam eiusmodi battologiam in compedium hoc, vbi summatim, quàm fieri potest paucissimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facile assentiantur quicumque rem ipsam paulò diligentius expendierint.

9 Alij secus interpretantur, quòd Christus descenderit ad animas Patrum qui sub Lege mortui erant, vt nuntium peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi inclusæ tenebantur: & huc perperâ trahût testimonia ex Psalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos frerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verùm, quum Psalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula coniiciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abyfso comparet cladem Babylonicam in qua demersus erat populus: & simul doceat, totius Ecclesiæ salutem esse exitum à profundis inferis: nescio quí factum sit vt posteritas locum putaret esse subterraneum, cui affinxit nomen limbi. sed hæc fabula tametsi magnos authores habet, & hodie quoque à multis seriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula est. Nam concludere in carcere mortuorum animas puerile est: Christi autem animam illuc descendere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidem fateor, Christum ipsis illuxisse virtute sui Spiritus: vt gratiam, quam spe gustauerant duntaxat, mundo fuisse tunc exhibitam agnoscerent. Et probabili ratione huc aptari potest Petri locus, vbi dicit Christum venisse, ac prædicasse spiritibus qui in specula erant. (carcere vertunt communiter) nam & contextus eò nos ducit fideles qui ante id tempus defuncti fuerât, consortes fuisse eiusdem nobiscum gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos usque penetrauerit, dum piæ animæ eius visitationis, quàm sollicitè expectauerant præsentis aspectu sunt potitæ: contrâ, reprobis clarius patuit se excludi ab omni salute. Quòd autem Petrus non tam distinctè loquitur, non ita accipiendum est quasi nullo discrimine pios simul & impios permisceat: sed tantum docere vult communem vtrisque fuisse mortis Christi sensum.

10 Verùm de Christi descensu ad inferos seposita ratione symboli, certior expositio quærenda est: & nobis ex Dei verbo constat non modò sancta & pia, sed plena quoque eximie consolationis. Nihil actum erat si corporea tantum morte defunctus fuisset Christus: sed operæ simul pretiũ erat vt diuinæ vltionis

Absurda expositio de limbo patrum, ad quæ Christum descendisse quidam volunt.

Psal. 107. 16.
Zach. 9. 11.

Huius fabula refutatio.

Vid. argu. epist. 99.
1. Pet. 3. 19.

Articuli descensus ad inferos certior expositio, & plena eximia consolationis.

Icfa. 53. 5.

AA. 2. 24.

Exceptio.
Responsio.

seueritatem sentiret: quo & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copiis æternæque mortis horrore, quasi confertis manibus, luctari. Correctionem pacis nostræ illi impositam fuisse ex Propheta nuper retulimus, fuisse propter scelera nostra à Patre percussum, at ritum propter nostras infirmitates. Quibus significat, in locum sceleratorum sponsores, vadem, ad eoque instar rei submissum, qui defenderet ac perfolueret omnes, quæ ab illis expectandæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quod doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si ad inferos descendisse dicitur, nihil mirum est, quum eam mortem pertulerit quæ sceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeoque ridicula est eorum exceptio, qui dicunt hoc modo perueriti hominem: quia absurdum est sepulturæ subiici quod præcessit. vbi enim quæ in hominum conspectu passus est Christus exposita fuerunt, opportunè subiicitur inuisibile illud & incomprehensibile iudicium quod coram Deo sustinuit: vt sciamus non modò corpus Christi in pretium redemptionis fuisse traditum: sed aliud maius & excellentius pretium fuisse quod diros in anima cruciatus damnati ac perditæ hominis pertulerit.

Confirmatio huius expositionis testimonio Scripturæ & veteris Theologorum iuncta.

AA. 2. 24.

Heb. 5. 7.

II Hoc sensu dicit Petrus Christum resurrexisse solutis mortis doloribus, à quibus impossibile erat ipsum teneri, vel superari. Non simpliciter nominat mortem: sed Filium Dei implicitum fuisse doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis est. Quam tulum enim fuisset, securè & quasi per lusum prodire ad subeundam mortem? Hoc verò immensæ misericordiæ verum fuit specimen, mortem quam tantopere horrebat, non refugere. Nec dubium est quin idem docere velit Apostolus in Epist. ad Hebræos, vbi scribit, Christum à suo metu fuisse exauditum (reuerentiam alij vertunt vel pietatem, sed quàm parum aptè, res ipsa euincit, & ipsa etiam loquendi forma.) Christus ergo cum lachrymis & clamore valido orans, à metu suo exauditur: non vt à morte sit immunis, sed ne absorbeatur vt peccator: quia illic personam nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quàm sentire te à Deo derelictum & alienatum: & quum inuocaueris non exaudiri: perinde ac si in tuam perniciem ipse cõspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectum vt coactus fuerit, vrgente angustia, exclamare, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Quod enim nonnulli volunt, ex aliorum potius opinione quàm ex suo sensu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: quum ex intimi animi angore deductam fuisse vocem constet. Neque tamen innuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit

Obiectio adu. superiorem confirmationem dilutio.

Psal. 22. 2.

Marth. 27. 46.

Vide Cyril lib. 2. de recta fide ad Reginas.

Quieuit, irasceretur? aut quomodo Christus Patrem aliis sua intercessione placeret, quem infensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis grauitatē cum sustinuisse: quoniam Dei manu percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo descensu hoc nos esse consequutos ratiocinatur, vt mors perempta sit. Nec aliis locis à nostra sententia abludivit: vt quum ait, Crux, mors, inferi, nostra vita sunt. Item alibi, Filius Dei in infernis est: sed homo, refertur ad cælum. Et quid priuati hominis testimonium cito, quum idem Apostolus asserat, hunc victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitā obnoxii erant seruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales assiduè angit ac vrget: quod fieri nõ potuit nisi pugnando. Porrò fuisse non vulgare aut leui de causa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conserendo, factum est vt referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noster deglutiuit.

12 Hic nebulones quidam, licet indocti, malitia tamen magis quàm inscitia impulsī, clamitant me atrocem facere Christo iniuriam: quia minimè consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calumniam durius exagitant, me desperationem adscribere Filio Dei, qui fidei contraria sit. Primum de metu pauoreque Christi, quem tam apertè prædicant Euangelistæ, controuersia ab his improbè mouetur. Nam antequam instaret tempus mortis, turbatus est spiritu, & affectus mœrore: in ipso verò congressu cœpit expauescere vehementius. Simulationem si fuisse dicant, nimis putidum est effugium. Confidèter ergo (vt verè docet Ambrosius) profiteri Christi tristitiam conuenit, nisi nos crucis pudeat. Et sanè nisi pœnæ fuisset participans anima, corporibus tantum fuisset redemptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui prostrati iacebant: adeoque nihil inde cœlesti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nunquam satis laudata quod infirmitates nostras in se suscipere grauatus non est. Vnde etiam solatium illud anxietatum & dolorum, quod nobis proponit Apostolus, Mediatorem hunc expertum esse nostras infirmitates, vt ad succurrendum miseris propensior sit. Obtendunt, quod vitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi verò supra Spiritum Dei sapiant, qui hæc duo simul conciliat, Christum fuisse tentatum per omnia sicut nos, & tamen absq; peccato. Nõ est igitur cur nos terr eat infirmitas Christi, cui vt se subiiceret, non violentia aut necessitate coactus, sed mero amore nostri, misericordiæq; inductus est. Quicquid autem sponte passus est pro nobis, nihil ex eius mi-

Lib. 4.2. & 3.
de Trinit.

Heb. 2.15.

Fructus descēdit
& sus Christi.

Alia obiectio,
Christo fieri iniuriam, & desperationem adscribi, si metuisse eum dicamus.

Resp. ex Euangelistis apparet Christum verè timuisse, turbatum fuisse spiritu, exterritum fuisse per omnia sicut nos: attamē absque peccato.

Heb. 4.15.

Infantia dilutiono.

Cur Christus infirmus fieri voluit.

Motus Christi sine peccato.

nuit virtute. In vno autem falluntur isti obrectatores, quòd infirmitatem in Christo omni vitio labèque puram & vacuam nò agnoscunt: quia se intra obedientiæ fines continuit. Nam quia & operatio in naturæ nostræ deprauatione conspici non potest, vbi omnes effectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer esset, in cùctis eius affectibus viguit moderatio, quæ excessum cohiberet.

Alia instantia dilutio qua questio explicatur. An & cur Christus mortem mererit.

Vnde nobis in dolore, metu & formidine similis esse potuit, vt tamen hac nota differret. Conuicti ad aliud tandem cauillum transiunt, quauis mortem timuerit Christus, maledictionem & iram Dei, à qua se tutum esse nouerat, non timuisse. Sed expendant pij lectores quàm honorificum hoc sit Christo, molliorem ac magis meticulosum fuisse quàm plerosque gregarios homines. Contumaciter ad mortem properant latrones aliique malefici: eam multi alto animo despiciunt: alii placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuisse percussum & propè attonitum, cuius fuisset constantiæ vel magnitudinis? Quòd enim prodigiosum censerì vulgò posset, de eo refertur, præ vehementia cruciatus guttas sanguinis ex eius facie fluxisse. Neque verò spectaculum hoc præbuit aliorum oculis, quum in arcano recessu gemitus suos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit quòd Angelos, qui insolita oratione eum erigeret, è cælo descendere necesse fuit. Quàm pudenda, vt dixi, fuisset hæc mollities, eò vsque torqueri ob communis mortis formidinem, vt sanguineo sudore difflueret, neq; posset recreari nisi Angelorum conspectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater si fieri potest, transeat à me calix iste, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit asperius & magis arduum fuisse Christo certamen quàm cum morte communi? Vnde apparet, nugatores istos, cum quibus disputo, audacter garrire de rebus incognitis: quia nunquam seridè reputarunt quid sit aut valeat nos redemptos esse à Dei iudicio. Atqui hæc nostra sapientia est, probè sentire quanti constiterit Dei Filio nostra salus.

Math. 16. 39.

Quando Christus descendit ad inferos.

Si nunc roget quispiam an tunc descenderit Christus ad inferos quum mortem deprecatus est: respòdeo hoc fuisse exordiū, vnde colligi potest quàm diros & horribiles cruciatus perpeffus fuerit, quum se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra causa. Quanquã autem sese ad momentum occultauit diuina vis spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: sciendum tamen est talem fuisse tentationem ex doloris & metus sensu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc modo impletum est quod habetur in concione Petri, non potuisse eum teneri à doloribus mortis: quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tãrillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia

Quomodo.

Act. 2. 24.

tia clamavit, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Matt. 27. 47.
 Nam etsi supra modum angitur, non tamen desinit vocare
 Deum suum, à quo se derelictum exclamat. Porrò hinc refelli-
 tur tam Apollinaris error, quàm eorum qui Monothelitè dicti
 sunt. Ille Christo fingeat spiritum æternum fuisse animæ vi- Ex Supradictis
 ce, vt tantùm esset dimidius homo. Quasi verò expiare peccata refellitur error
 nostra potuerit nisi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut Apollinaris.
 voluntas obedientiæ nisi in anima? quam ideo turbatam fuisse
 scimus vt nostra trepidatione discussa, pacem & quietem obti-
 neant. Adhæc contra Monothelitas, videmus vt nunc secundum Et Monotheli-
 hominem noluerit quod volebat secundum diuinam naturam tarum.
 Omitto quòd metum, de quo loquuti sumus, contrario affectu,
 subigat. neque enim obscura est illa repugantiæ species, Pater Ioan. 12. 27. 28.
 libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc, Pater
 clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit in-
 temperies, qualis in nobis ceruitur dum maximè nitimur ad
 nos domandos.

13 Sequitur à mortuis resurrectio, sine qua mutilum esset De resurrectione
 quod hætenus diximus. Quando enim cruce, morte, & sepul- Christi.
 tura Christi non nisi infirmitas apparet, translienda sunt illa o-
 mnia fidei, vt pleno robore instruatur. Proinde tametsi in eius
 morte habemus solidum salutis complementum, quia per eam Huius multi-
 & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio satisfactum, & plex fructus.
 maledictio sublata, & perfoluta est pœna: dicimur tamen non
 per mortem sed per resurrectionem regenerati in spem vitæ. 1. Pet. 1. 3.
 quia vt ille resurgendo victor mortis emerfit, ita fidei nostræ
 victoria in ipsa demum consistit resurrectione. Quale hoc sit, Rom. 4. 25.
 melius Pauli verbis exprimitur. mortuum enim dicit propter
 peccata nostra, suscitatum propter nostram iustificationem. ac si
 diceret, morte eius sublatum peccatum, resurrectione instau- 1. Instaurata re-
 ratam restitutamque iustitiam. Quomodo enim moriendo li- stitutaque nobis
 berare nos à morte poterat, si morti ipse succubisset? quomo- est coram Deo
 do comparasset nobis victoriam, si in certamine defecisset?
 Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mortem & re-
 surrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolutum, &
 mors extincta: per hanc, iustitia reparata, & erecta vita: sic ta-
 men vt huius beneficio vim efficaciamque suam illa nobis profes-
 rat. Itaque Paulus in ipsa resurrectione declaratum fuisse Filiū Rom. 1. 4.
 Dei asserit: quia tunc demum exeruit caelestem potentiam, quæ
 & clarum diuinitatis eius speculum est, & stabilis fidei nostræ
 futura. sicuti etiam alibi docet passum fuisse pro infirmitate 1. Cor. 13. 4.
 carnis, resurrexisse autem ex virtute spiritus. Eodem sensu alibi
 de perfectione differens, Vt cognoscam illum (inquit) & potē- Philip. 3. 10.
 tiam resurrectionis illius. Continuo tamen post societatem 1. Pet. 1. 21.
 cum morte annectit. Cui aptissimè congruit illud Petri, Deum

suscitasse eum à mortuis, & dedisse illi gloriam: vt fides & spes nostra esset in Deo. non quod fides morte suffulta vacillet, sed quia virtus Dei quæ sub fide nos custodit, in ipsa maximè resurrectione sese aperit. Proinde meminerim⁹, quoties solius mortis fit mentio, simul comprehendì quod proprium est resurrectionis: parem quoque synecdochè esse in voce resurrectionis, quoties seorsum à morte ponitur: vt secum trahat quod pecu-

1. *Eius vita est fidei ac spei nostra basis: iuam noua vita in nobis causa efficax.*

1. Cor. 15. 17.

Rom. 8. 34.

Rom. 6. 4.

Colof. 3. 5.

Colof. 3. 1.

3. *Est pignus futuræ resurrectionis corporum nostrorum.*

lariter morti conuenit. Sed quia resurgendo palmam adeptus est, vt fieret resurrectio & vita: meritò contendit Paulus abolitam esse fidem, & inane fallaxque Euangelium, nisi Christi resurrectio cordibus nostris sit infixæ. Ideo alibi, postquam in Christi morte aduersus dånationis terrores gloriatus est, amplificandi causa addit. Immodè idem qui mortuus est resurrexit, & nunc coram Deo pro nobis apparet mediator. Deinde quem admodum ante exposuimus ex cõmunicatione crucis pendere carnis nostræ mortificationè: sic & alterum ex eius resurrectione fructum nos obtinere illi respondentem intelligendum est. Ideo enim, inquit Apostolus, similitudini mortis eius infiti sumus, vt participes resurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi vt argumentum ex eo quòd Christo sumus commortui, deducit, mortificanda esse membra nostra super terram: ita etiam quia cum Christo surreximus, ex eo infert, quæ sursum sunt nobis esse quærèda, non quæ super terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat, exemplo suscitati Christi, ad sectandam vitæ nouitatem: sed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iustitiam. Tertium quoque ex ea fructum consequimur, quòd veluti arrha, securi reddimur de nostra ipsorum resurrectione, cuius illam esse certissimam hypostasim cõstat, qua de re prolixius disputat. 1. Corinth. 15. Obiter autem annotandum est, quòd dicitur ex mortuis resurrexisse: qua voce & mortis & resurrectionis veritas exprimitur, ac si diceretur, & eandè quã cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiisse, & in eadem quam mortalem susceperat carne, immortalitatem recepisse.

De Christi ascensu in cælum.

14 Resurrectioni non abs re annectitur in cælum ascensus. Etsi enim gloriam virtutèque suam Christus resurgendo plenus illustrare cœpit, deposita iam scilicet abiecta & ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia: sua tamen demum in cælum ascensione regnum suum verè auspicatus est.

Cur in cælum ascenderit.

Eph. 4. 10.

10an. 7. 37.

Quod Apostolus ostendit quum docet illum ascendisse vt impleret omnia, vbi in specie repugnantiæ admonet pulchrum esse consensum: quia sic à nobis discessit, vt præsentia esset vtilior, quæ in humili carnis domicilio se continebat quãtisper in terris versatus est, Itaque Iohannes. vbi præclaram illam inuitationè retulit, Siquis sitit, veniat ad me, &c. subiicit nondū fuisse

tunc

tunc fidelibus datum Spiritum : quia nondum glorificatus erat Iesus. Quod etiam testatus est discipulis ipse Dominus, Expedi-
vobis ut abeam: ni si enim abiero, Spiritus sanctus non veniet. Ioh. 16. 17.

Corporalis verò absentia solatium proponit, quòd non de-
ret pupillos, sed iterum ad eos veniet, inuisibili quidem modo;
sed magis optabili : quia tunc certiore experientia edocti sunt,
imperium quo potitur, & quam exerceat potentia non modò ad
beatè viuendum, sed feliciter quoque moriendum fidelibus suf-
ficere. Et sanè videmus quanto maiorem Spiritus sui abundan-
tiam tum effuderit, quanto magnificentius regnum suum pro-
mouerit, quanto maiorem potentiam tum in adiuuandis suis,
tum in hostibus deiiciendis, extulerit. In cælum ergo sublatus,
corporis sui præsentiam è conspectu nostro iustulit: nò ut adesse
fidelibus desineret, qui adhuc in terris peregrinaretur, sed ut
præsentiore virtute & cælum & terram regeret. Huius ascensionis
fructus.

Quin potius quod pollicitus est, se futurum nobiscum usque ad consumma-
tionem seculi, id sua hac ascensione præstitit: quia ut corpus su-
pra omnes cælos eleuatum est, ita virtus & efficacia ultra omnes
cæli ac terræ fines diffusa propagataq; est. Hoc Augustini verbis
malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortè erat Chri-
stus ad dexteram Patris, vnde venturus est ad viuos & mortuos
iudicandos: præsentia itidem corporali, secundum sanam do-
ctrinam fideique regulam. Nam præsentia spirituali cum eis
erat venturus post ascensionem suam. Et alibi fusius ac clarius,
Secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod
ab eo dictum est. Ecce vobiscum sum omnibus diebus usque ad
consummationem seculi. Secundum carnem verò quam Ver-
bum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secun-
dum id quòd à Iudæis cõprehenus est, quòd ligno cõfixus, quòd
de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro
conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper ha-
bebitis me vobiscum. Quare? Quoniã conuersatus est secundum
corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, &
eis deducuntibus videndo, non sequendo, ascendit in cælum, &
non est hic: ibi enim sedet ad dexteram Patris, & hic est: non e-
nim recessit præsentia maiestatis. Ergo secundum præsentiam
maiestatis semper habemus Christum, secundum præsentiam
carnis, rectè dictum est discipulis, Me autem non semper habe-
bitis. Habuit enim illum Ecclesia secundum præsentiam carnis
paucibus diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Traç. in Euang.
Iohan. 109.

Matth. 28. 20.

Act. 1. 3. & 9.

15 Quare mox subiicitur, conuersus ad Patris dexteram: si-
militudine scilicet à principibus sumpta, qui suos habent assen-
siones, quibus regendi imperandiq; vices demandant. Ita Chri-
stus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in
cuius dexteram receptus dicitur, ac si diceretur cæli ac terræ
De sessione Chri-
sti ad Patris
dexteram.
Marc. 16. 9.
Heb. 1. 3.

Quid sit, sedere ad dexteram Patris. dominio inauguratus, commissæ sibi administrationis possessionem solenniter adiisse: nec semel adiisse tantum, sed in ea persistere, donec ad iudiciû descendat. Sic enim Apostolus interpretatur quum ita loquitur, Constituit illû Pater ad dexteram suam supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed in futuro, &c. Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput Ecclesiæ supra omnia, &c. Vides quorsum pertineat illa sessio, nepe vt eius maiestatem tum cælestes tum terrenæ creaturæ suscipiant, manu eius tegantur, nutû intueantur, virtuti subiectæ sint. Neque aliud volunt Apostoli quum illam toties commemorant, quàm vt eius arbitrio permitti esse vniuersa doceant. Quare non rectè illi qui beatitudinẽ simpliciter designari putant. Porro nihil refert quod in Actis Stephanus cum stantem se videre testatur, quia non de corporis constitutione: sed imperij maiestate hic agitur: vt Sedere nihil aliud sit quàm cælesti tribunali præsidere.

Act. 7. 56.

Fructus multiplex ascensus Christi. 16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominum suo in cælum ascensu aditum regni cælestis, qui per Adam præclusus fuerat, aperuisse. Quando enim in carne nostra quasi nostro nomine eo ingressus est, inde sequitur quod ait Apostolus, nos quodammodo in cælestibus iam in ipso cõsidere. Vt pote qui cælum non spe nuda expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illum non sine magno nostro bono apud Patrem residere. Sanctuarium enim non manufactum ingressus, coram facie Patris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita conuertit vt à peccatis nostris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & accessum nobis sternat ad eius thronum sua intercessione, ipsum gratia & clementia replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertio potentiam eius apprehendit, in qua situm est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascendens in cælum, captiuam duxit captiuitatem: & spoliatis hostibus, locupletauit populum suum ac quotidie spiritualibus diuitiis cumulat. In excelsis ergo sedet, vt transfusa inde ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet, vt spiritu suo sanctificet, vt variis gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet, vt protectione sua tutam aduersus omnes noxas conferuet vt ferocientes crucis suæ ac nostræ salutis hostes manus suæ fortitudine coerceat, denique vt omnem teneat potestatem in cælo & in terra: donec inimi cos omnes suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiæ suæ ædificationem consummarit. Atqui verus est regni eius status, hæc potestas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium adueniens compleat.

Fructus multiplex ascensus Christi.

1. Aditum regni qui per Adam præclusus fuerat aperit,

August. de fide & symb. c. 8.

Eph. 2. 5. Heb. 7. 25. & 91.

2. Intercedit pro nobis apud Patrem.

Ro. 8. 34.

2. Transfuso inde ad nos sua virtute multa ad salutem præclarè in nobis operatur.

Eph. 4. 6. Ps. 110. 1.

17 Non obscura quidem præsentissimæ virtutis documenta præbet suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodammodo in terris delitescit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitandam visibilem illam præsentiam quam supremo die manifestabit. Visibili enim forma è cælo descendet qualis ascendere visus est: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potentia, cum Angelorum satellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illum quo agnoscegregabit ab hædis, electos à reprobis: nec erit quisquæ aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clâgor, quo ad ipsius tribunal accersentur omnes, tum quos dies ille superstites deprehendet, tum quos iam antea è viuorum contortio mors sustulerit. Sunt qui secus Viuorum & Mortuorum vocabula hîc accipiant: & sanè videmus, quosdam veterum in particulæ istius expositione hæstasse: sed ille sensus, vt planus est & dilucidus, ita symbolo longè conuenientior est, quòd populariter scriptum esse constat. Neque repugnat quod Apostolus asserit, omnibus hominibus constitutum semel mori. Nam etsi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali supererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia instar mortis erit, non improprie mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum est, sed immutabuntur omnes. Quid istud est? Interibit & absorbebitur vno momento mortalis eorum vita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum istum carnis nemo negauerit mortem esse: manet tamen interim verum, quòd viui & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde qui reliqui erunt & superstites, obuiam Domino cum illis rapiuntur in æra. Et cerè verisimile est hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas desumptam fuisse, & solenni Pauli ad Timotheum obtestatione.

18 Hinc egregia exoritur consolatio, quòd penes eum iudicium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: tantùm abest vt in condemnationem nostrâ tribunal sit concensurus. Quomodo enim perderet populum suum clementissimus princeps? quomodo in cæbra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes patronus condemnaret? Nam si audet exclamare Apostolus, Christo intercedente nullû prodire posse qui condemnet, multo verius est, Christum ipsum intercessorem non condemnaturum eos quos in fidem clientelaque suâ recepit. Non modica certè securitas quòd non ad aliud tribunal sistemur quâ redemptoris nostri, à quo salus sit expectanda: præterea, quòd ille qui per Euangelium nunc æternâ beatitu-

*De reditu Christi
sibi ad iudicium.*

*Qualis erit:
Act. 1. 11.
Matt. 24. 30.*

Matt. 25. 31.

*Qui sint Viui illi
& mortui iudicandi.*

*Conciliatio locorum
speciei enim
pugnantium.
Heb. 9. 27.
1 Cor. 15. 5.
Ibid. 5. 1.*

Modus iudicij

*1. Thess. 4. 16.
Act. 10. 42.
2. Tim. 4. 1.*

*Fructus doctrinæ
de Christi reditu
ad iudicium.*

Rom. 8. 33.

*Vide Ambr.
li. 1. de sac. c. 6.*

Ioh. 5. 22.

Tertia pars capituli, quid de Symbolo Apostolico sentiendum sit explicans.

Summa Symboli Apostolici.

dinem promittit, tunc ratam promissionem iudicandofactus est. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudiciū illi deferendo, vt ita conscientis suorū, terrore iudicii trepidis, consuluerit. Haftenus symboli Apostolici ordinem sequutus sum : quia dum paucis verbis capita redemptionis perstringit, vice tabulae nobis esse potest, in qua distincte & sigillatim perspicimus quae in Christo attentione digna sunt. Apostolicum autem nuncupo, de authore interim minimè sollicitus. Apostolis certè magno veterum scriptorum consensu adscribitur: siue quòd ab illis in commune conscriptū ac editum existimabant, siue quòd compendium istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum tali elogio confirmandū censuerunt. Neque verò mihi dubium est quin à prima statim Ecclesiae origine adeoque ab ipso Apostolorum seculo, instar publicae & omnium calculis receptae cōfessionis obtinuerit, vnde cunctaque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuisse conscriptum verisimile est quū ab vltima vsque memoria sacrosanctae inter pios omnes auctoritatis fuisse constet. Quod vnice curandum est id extra controuersiam positum habemus, totam in eo fidei nostrae historiam succinctè distinctoque ordine recenseri, nihil autem contineri quod solidis Scripturae testimoniis non sit consignatum. Quo intellecto, de authore vel anxie laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet: nisi qui fortè non sufficiat certam habere Spiritus sancti veritatem, vt non simul intelligat aut cuius ore enuntiata, aut cuius manu descripta fuerit.

Postrema pars, seu conclusio totius capituli, quae in Christo omnium Dei electorum salutem & singulas salutis partes comprehensas esse demonstrat.

A. 4. 12.
1. Cor. 1. 30.
Heb. 2. 17.
Galat. 3. 13.

19 Quando autem totam salutis nostrae summam ac singulas etiam partes videmus in Christo comprehensas, cauendum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si salus quaeritur, ipso nomine Iesu docemur penes eum esse: si Spiritus alia quaelibet dona in eius vnctione reperientur: si fortitudo, in eius dominio: si puritas, in eius cōceptione: si indulgentia, in eius natiuitate se profert, qua factus est nobis per omnia similis: vt cōdolefcere disceret: si redemptio, in eius passione: si absolutio, in eius damnatione: si maledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descensu ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in eius resurrectione: si immortalitas, in eadem: si hæreditas regni caelestis: in caeli ingressu: si praesidium, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: si securam iudicij expectatio, in potestate iudicandi illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quae sint, inde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipso non contenti feruntur huc atque illuc in spes varias, etiã si in illum praecipue respiciunt, eo tamen ipso rectam vitam non

tenent

tenent quòd aliquam suæ cogitationis partem aliò defleſcunt. Quamquam irrepere diffidentia iſta non poteſt, vbi ſemel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

CAPVT XVII.

*Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse
gratiam Dei & salutem.*

Partes huius capituli.

- 1 Variis rationibus & testimoniis probatur gratiam Dei & meritum Christi (qui salutis nostræ princeps & author est) rectè consistere posse, se&. 1. & 2.
- 2 Christum sua obedientia (vsque ad mortem crucis, quæ fuit pretium redemptionis nostræ) verè nobis gratiam apud Patrem esse promeritum, se&. 3. 4. & 5.
- 3 Scholasticorum curiosa temeritas in huius doctrinæ tractatione retunditur, se&. 6.

HÆc etiam quæstio vice auctarij expedienda est. *Christus non est
Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui duntaxat mini-
etli fatentur salutem nos per Christum consequi, ster salutem.*
nomen tamen meriti audire non sustinent, quò
quo putant obscurari Dei gratiam: atque ita Chri-
stum volunt instrumentum esse duntaxat vel ministerium, non
authorem vitæ vel ducem & principem, sicuti à Petro vocatur.
Equidem fateor, si quis simpliciter & per se Christum opponere
vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non repe- *A&. 3. 11.
Sed author &
princeps.*
rietur in homine dignitas, quæ possit Deum promereri: imò, vt
verissimè Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestina- *Lib. 1. de præ-
dest. Sanct. c. 15.*
tionis & gratiæ ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc
esset, nullis operum vel fidei præcedentibus meritis natura hu-
mana quæ in illo est comparauit. Respondeatur quæso, ille ho-
mo vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem personæ assumptus,
Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit? Appareat igitur
in nostro capite ipse fons gratiæ, vnde secundum vnusquisuisq;
menſuram per cuncta eius membra se diffundit. Ea gratia quæ
que ab initio fidei suæ fit Christianus, qua homo ille ab initio *De bono per-
seuer. c. vlt.*
suo factus est Christus. Item alibi, Nullum illustrius est præde-
stinationis exemplum quàm ipse Mediator. Qui enim hunc fe-
cit ex semine Dauid hominem iustum qui nunquam esset iniu-
stus, sine vllò merito præcedētis volūtatis eius, ipse ex iniustis fa-
cit iustos qui mēbra sunt illius capitis, & quæ sequuntur. Quum

Neque italo-

ergo de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium: quando obscuratur Dei gratia. sed conscendimus ad Dei ordinationem, quæ prima causa est: quia mero beneplacito Mediatorem statuit qui nobis salutem

Quia Christi acquireret. Atque ita inscitè opponitur Christi meritum misericordiae Dei. Regula enim vulgaris est, quæ subalterna sunt, non pugnare. ideòque nihil obstat quominus gratuita sit hominum iustificatio ex mera Dei misericordia, & simul interueniat Christi meritum, quod Dei misericordiae subiicitur. Nostri autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor quàm Christi obedientia: suo ordine vtrunque. Nam Christus non nisi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit: sed quia ad hoc destinatus erat vt iram Dei sacrificio suo placaret, suæque obedientia deleret transgressiones nostras. In summa quando ex sola Dei gratia (quæ hunc nobis constituit salutis modum) dependet meritum Christi, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iustitiis opponitur.

Sed ab ea dependet.

Hæc duo autem rectè consistere posse probatur variis testimoniis, quæ utrumque simul conueniunt.

Ioh. 3. 16.

1. Ioh. 4. 10.

1. Ioh. 2. 2.

Coloss. 1. 20.

2. Cor. 5. 19.

Eph. 2. 16.

Eph. 1. 6.

2 Hæc distinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt quisquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei electio, tanquam summa causa vel origo: sequatur fides in Christum, tanquam causa secunda & propior. Siquis excipiat, Christum non nisi formalem esse causam, magis extenuat eius virtutem quàm ferat verba. Nam si fide, quæ in ipsum recumbit, iustitiam consequimur, salutis nostræ materia in eo querenda, quod pluribus locis clarè probatur. Nō quod priores dilexerimus eum, sed ipse nos prior dilexit, ac Filium suum misit *ἵνα σωθῶν* pro peccatis nostris. Clarè his verbis demonstratur, Deum, nequid suo erga nos amoris obstaret, reconciliandi modum statuisse in Christo. Ac magnum pondus habet nomen placationis: quia Deus ineffabili quodam modo, quo tempore nos amabat, simul tamen erat insensus nobis, donec reconciliatus est in Christo. Quò pertinent omnes istæ sententiæ, Ipse expiatio est pro peccatis nostris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipsum omnia erga se, pacificans per sanguinem crucis eius per ipsum, &c. Item erat Deus in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius mysterij ex primo ad Ephesios capite petenda est, vbi postquam docuit Paulus nos in Christo fuisse electos, simul addit, nos in eodem gratiam esse adeptos. Quomodo cœpit Deus fauore suo completi quos ante conditum mundum dilexerat, nisi quia amorem suum exeruit vbi reconciliatus est Christi sanguine? Nam quia Deus fons est omnis iustitiæ, necesse est vt homo, quando peccator est, illum habeat testem & iudicem. Quare principium amoris

amoris est iustitia, qualis à Paulo describitur, Eum qui peccatū non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in ipso. Significat enim gratuitam iustitiam adeptos Christi sacrificio, vt Deo placeamus, qui natura sumus filii iræ, & per peccatum alienati. Cæterum hæc distinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Christi gratia, vnde sequitur, eum de suo quod acquisiuit, nobis largiri: quia nō aliter quadraret seorsum à Patre ei adscribi hanc laudem, quòd gratia eius sit, & ab ipso proueniat.

3 Quòd autem verè Christus sua obedientia nobis gratiam apud Patrè acquisierit ac promeritus sit, ex pluribus scripturæ locis certò & solidè colligitur. Nam hoc pro confesso sumo, si pro peccatis nostris Christus satisfecit, si pœnam nobis debitam persoluit: si obedientia sua Deum placauit, denique si iustus pro iniustus passus est: iustitia eius partam nobis salutem: quod tantundem valet ac promereri. Atqui teste Paulo, reconciliati sumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio locum non habet nisi vbi offensio præcessit. Sensus ergo est, Deum cui propter peccatum eramus exosi, morte Filii sui placatum fuisse, vt nobis sit propitius. Ac diligèter notanda est quæ paulopost sequitur antithesis. Sicut per transgressionem vnus peccatores cōstituti sunt multi; sic & per obedientiam iusti cōstituuntur multi. Sensus enim est, Sicut Adæ peccato alienati à Deo sumus & destinati ad interitum, ita Christi obedientia, nos in fauorem recipi tanquam iustos. Nec futurum verbi tempus præsentem iustitiam excludit: sicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat *χρῆμα* ex multis delictis esse in iustificationem.

4 Cæterum quum dicimus Christi merito partam nobis esse gratiam, hoc intelligimus, sanguine eius nos fuisse mundatos, & eius mortem expiationem fuisse pro peccatis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic sanguis est qui effunditur in remissionem peccatorum. Si hic effectus est fusi sanguinis vt non imputentur nobis peccata, sequitur eo pretio satisfactum esse iudicio Dei. Quòd pertinet illud Baptistæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Nam omnibus Legis sacrificiis Christum opponit, vt impletum in eo solo doceat quod figuræ illæ monstrarunt. Scimus autem quid passim dicat Moyses, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in vereribus figuris optimè docemur quæ sit mortis Christi vis & efficacia. Et hanc rem Apostolus, dextrè sumpto hoc principio in Epistola ad Hebræos explicat, quòd remissio absque sanguinis effusione non fiat. Vnde colligit, Christum in abolitionem peccati per suum sacrificium semel apparuisse. Item, Oblatum esse vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius, nō per san-

Altera pars, & præcipua quidè, huius capituli, probans Christum sua obedientia verè nobis apud Patrè gratiã esse promeritum.
Rom. 5. 11.

Rom. 5. 19.

Gratia hæc nobis contigit per sanguinis Christi effusionem & mortem, ad quam usque factus est Patri obediens.
Philip. 2. 8.
1 Ioh. 1. 5.
Luc. 22. 20.
Ioan. 1. 29.

Heb. 9. 22.

Ibidem. 12.

Ibid. 17.

guinē hircorum aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semel intrasse in sancta æterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc mundū ratiocinatur, Si sanguis vitulæ sanctificat secūdum carnis puritatem, multò magis sanguine Christi purificari cōscientias ab operibus mortuis: facile patet, nimis extenuari Christi gratiam nisi eius sacrificio vim expiandi, placandi, & satisfaciendi concedimus: quemadmodum paulò post addit, Mediator hic est Noui testamenti, vt morte interueniente in redemptionem præcedentium delictorum quæ manebant sub Lege, promissionem æternæ hæreditatis accipiat qui vocati sunt. Præsertim verò expendere conuenit analogiam quæ à Paulo describitur, quòd pro nobis factus sit maledictio, &c. Superuacuum enim, adeòque absurdum fuit, onerari Christum maledictione nisi vt quod alij debebant persoluens, iustitiam illis acquireret. Clarum est etiam Iesaiæ testimonium. Quòd castigatio pacis nostræ Christo imposita fuit, & liuore eius nobis obtigit sanitas, Nisi. n. satisfecisset pro peccatis nostris Christus, non diceretur placasse Deum pœna, cui eramus obnoxij, in se recepta, cui respondet quòd ibidem sequitur, Propter scelus populi mei percussus eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relinquet, quòd peccata nostra portauerit super lignum. Onus enim damnationis, quo leuati sumus, dicit in Christum esse reiectum.

Ibidem 15.
Galat. 3. 13.

Iesa. 53. 5.

3. Pet. 3. 24.

Et ita quidem
vt ipse pretium
persoluerit, quo
nos à mortis rea-
tu redimeret.

Rom. 3. 24.

2. Pet. 1. 18.

1. Cor. 6. 20.

1. Tim. 2. 5 6.

2. Cor. 1. 14.

Coloss. 2. 14.

Galat. 2. 21.

Leuit. 18. 5.

Act. 13. 38.

5 Nec obscure pronuntiant Apostoli pretium soluisse quo nos à reatu mortis redimeret. Iustificati gratia ipsius per redemptionem quæ in Christo, quem posuit Deus *ἵλασθη* per fidem quæ est in sanguine eius. Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, quia redemptionis pretiū dedit in Christi morte: deinde iubet nos confugere ad eius sanguinem, vt iustitiam adepti coram Dei iudicio securi stemus. Idem valet illud Petri, Redempti non auro & argento, sed pretioso sanguine agni immaculati. Neque enim congrueret antithesis nisi pro peccatis satisfactum esset hoc pretio, qua ratione Paulus dicit nos pretiosè emptos esse. Non stare etiam alterum eius dictum, Vnus mediator qui se dedit *ἑπὶ τοῦ σταυροῦ*, nisi reiecta in eum esset pœna quam meriti eramus. Ideo idem Apostolus redemptionem in sanguine Christi definit remissionem peccatorum, ac si diceret, iustificari nos vel absolui coram Deo, quia sanguis ille in satisfactionem respondet. Cui & alter locus consonat, delectum fuisse in cruce chirographum quòd erat contrarium nobis. Solutio enim vel compensatio notatur quæ nos à reatu absoluit. Magnum & his verbis Pauli subest pondus, Si iustificamur ex operibus Legis: ergo gratis Christus mortuus est. Nam hinc colligimus, à Christo petendum esse quòd lex conferret siquiseam impleat: vel (quòd idem est) non consequi per Christi

Christi gratiam quod Deus operibus nostris in Lege promissit, Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Quod non minus clarè in concione Antiochiæ habita confirmat, credendo in Christum iustificari nos asserens ab omnibus à quibus non potuimus in lege Mosis iustificari. Nam si obseruatio Legis iustitia est, quis neget Christum, dum hoc onere in se suscepto nos Deo perinde conciliat ac si essemus Legis obseruatores, fauorem nobis promeritum? Eòdem spectat quod postea ad Galatas tradit, Deus filium suum misit Legi subiectum, vt eos qui sub Lege erant redimeret. Quorsum enim subiectio ista, nisi quòd iustitiã nobis peperit, suscipiens præstandum cui nos soluendo non eramus? Hinc illa iustitiæ imputatio sine operibus, de qua Paulus disserit: quia scilicet accepta nobis fertur quæ in solo Christo reperta fuit iustitia. Nec certè alia de causa vocatur caro Christi cibus noster, nisi quia in eo reperimus vitæ substantiã. Ea porrò vis non aliunde prouenit nisi quia in iustitiæ nostræ pretium crucifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quòd seipsum tradiderit sacrificium in odorem bonæ fragrantia. Et alibi, Mortuus est propter peccata nostra: resurrexit propter iustificationem nostram. Inde conficitur, non modò per Christum salutem nobis datam esse, sed Patrem nobis eius gratia nunc esse propitium. Nam solidè in eo impleri non dubium est, quod per Iesaiam sub figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem seruum meum. Cuius rei optimus testis est Apostolus quum dicit, Remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Nam etsi non exprimitur Christi nomen, Ioannes tamen suo more sub pronomine *ω̄ν*, eum designat. Quo etiam sensu pronuntiat Dominus, Sicuti ego viuo propter Patrem, ita & vos viuetis propter me. Cui respondet quod dicit Paulus, Vobis datum est propter Christum, *κατὰ Χριστὸν*, non solùm vt in eum credatis, sed etiam vt pro eo patiamini.

Galat. 4. 4.

Rom. 4. 5.
Ioan. 6. 56.Ephes. 5. 2.
Rom. 4. 25.Iesa. 57. 35.
1. Ioan. 2. 12.Ioan. 6. 57.
Philip. 1. 29.

6 Quærere verò an sibi ipse meruerit (quod faciunt Lombardus & Scholastici) non minus stulta est curiositas quàm remeraria definitio vbi hoc idem asserunt, Quid enim opus fuit descèdere vnicum Dei Filium vt sibi acquireret quicquã noui? Et consilium suum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filij utilitati consuluisse dicitur Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse: quia mundum diligeret. Et notanda sunt loquutiones propheticae, Puer natus est nobis. Item, Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd Christus pro inimicis mortem subierit. Inde enim colligimus rationem sui non habuisse: idque clarè affirmat, dicens, Pro illis sanctifico me ipsum. Se enim sibi nihil acquirere testatur qui fructum sanctitatis suæ in alios trãsfert.

Scholasticorum
curiosa temeritas
in hac disputatione
resoluitur.Lib. 3. Sentent.
dist. 18.Rom. 8. 32.
Iesa. 9. 6.

Zach. 9. 9.

Rom. 5. 10.

Ioan. 17. 19.

Philip. 2. 9.

Et certè hoc maximè dignum obseruari quòd Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodammodo sui obli-
 tus est. Præposterè verò huc trahunt Pauli testimonium, Pro-
 pterèa exaltauit illum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus e-
 nim meritis assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput
 Angelorum, atque vt potiretur summo Dei imperio, atque in
 eo resideret maiestas illa cuius millesimam partem cunctæ ho-
 minum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis
 & plena solutio est Paulum illic non differere de causa exalta-
 tionis Christi: sed consequentiam duntaxat ostendere vt
 nobis esset exemplo, nec omnino aliud voluit quàm
 quod alibi dicitur, oportuisse Christum
 pati, & ita intrare in gloriam
 Patris.

I N S T I-

INSTITUTIONIS
CHRISTIANÆ RELIGIONIS
LIBER TERTIVS.

DE MODO PERCIPIENDÆ CHRIS-
TI GRATIÆ, ET QVI INDE FRVCTVS
nobis proueniant, & qui effectus consequantur.
ARGVMENTVM.

De Deo Creatore & Redēptore priorib. libris duobus actū est. Hic autē de Deo sanctificatore, seu de Spiritu S. effectū ad salutē nostrā differit, tertiam Apostolici Symboli partem accuratē explicans.

Præcipui loci totius tractationis sunt septem, qui eundem sermō finem, fidei nempe doctrinam spectant.

1 Quoniā arcana & speciali operatione Spiritus S. fit, ut Christo, bonisq; eius omnib. fruamur, de hac operatione, quæ fidei, noua vita, & Sanctorū omniū exercitiorum est fundamentum, agitur, c. I.

2 Deinde quā fides sit veluti manus quæ Christū redēptorē à Spiritu S. nobis oblatū amplectimur, iustā fidei tractationē subiūgit, c. II.

3 Ut salutaris ista fides melius innotescat, ostēditur quæ inde fructus necessario proueniāt, cōtendit verā pœnitentiā à vera fide semper promanare. Primum autē in genere doctrinā de Pœnitentiā proponit, c. III. deinde de pœnitentiā Papisica, eiusq; partibus, c. IIII. de Indulgentiis & purgatorio igne, c. V. Speciatim verò de vera Pœnitentiā partibus tractationem instituit, videlicet de mortificatione carnis & viuificatione Spiritus, seu de vita hominis Christiani, quam egregiè admodum describit, c. VI. VII. VIII. IX. & X.

4 Quò clarius ostēdat quæ sit huius fidei utilitas, & qui effectus consequantur, primum de iustificatione fidei agit c. XI. deinde consequentes quæstiones explanat, cap. XII. XIII. XIII. XV. XVI. XVII. & XVIII. Tandem de libertate Christiana, quæ est veluti appendix iustificationis, differit, c. XIX.

5 Sequitur oratio, præcipuum fidei exercitium ac veluti medium vel instrumentum quo Dei beneficia quotidie percipimus, c. XX.

6 Quum autem non omnes promiscuè amplectantur Christi communionem per Euangelium oblatam, sed ij tantum quos Spiritus sui efficacia & peculiari gratia dignatus est Dominus, ne cui absurdum hoc videatur, necessariam & appositam de Dei electione disputationem subnectit, c. XXI. XXII. XXIII. XXIIII.

7 Postremò, quoniā molestū nobis multis modis esse potest, sub hac dura militia exerceri quæ vitā hominis Christiani sēper comitatur, cōtendit eum leniri posse ultimæ resurrectionis meditatione: quæ causam de ea resurrectione tractationem subiūgit, c. XXV.

CAPVT I.

*Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse, arcana
operatione Spiritus.*

Partes capituli tres.

- 1 Arcana illa Spiritus Sancti salutem nostram obſignantis operatio, in mediatore Christo primùm, tanquam in nostro capite, consideranda, sect. 1. & 2.
- 2 Elogia Spiritui S. tributa docent nos membra Christi fieri eiusdem Spiritus gratia & virtute, sect. 3.
- 3 Vis autem præcipua Spiritus S. quum in fidei donis eluceat, meritò huius tractationem aggreditur, & viam sibi munit ad caput secundum, sect. 4.

*Spiritus S. (de
cuius essentia &
deitate primo li-
bro actum est)
vinculum est
nostra cum Chri-
sto coniunctionis.*

Nunc videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vsum, sed vt inopes egenosque locupletaret. Ac primò habendum est, quandiu extra nos Christus & ab eo sumus separati, quicquid in salutem humani generis passus est ac fecit, nobis esse inutile nulliùsque momenti. Ergo vt nobiscum, quæ à Patre accepit, communicet, nostrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput nostrum vocatur & primogenitus inter multos fratres: nos etiam vicissim dicimur in ipsum inferi, & cum induere: quia nihil ad nos (vt dixi) quæcunque possidet, donec cum ipso in vnum coalescimus. Et si autem verum est, hoc fide nos consequi: quãdo tamen videmus non omnes promiscuè amplecti Christi communicationem quæ per Euangelium offertur, altius conscendere ipsa ratio nos docet, ac de arcana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Christo bonisque eius omnibus fruamur. Differui autè de æterna Spiritus deitate & essentia: nunc speciali hoc capite contenti simus, Christum ita in aqua & sanguine venisse, vt de eo testificetur Spiritus, ne salus per hunc parta nobis effluat. Quemadmodum enim tres citantur in cælo testes, Pater, Sermo & Spiritus: ita etiam tres in terra, aqua, sanguis & Spiritus. Neque frustra reperitur Spiritus testimonium, quod sentimus cordibus nostris sigilli vice insculptum esse. Vnde fit vt ablutionem & sacrificium Christi obſignet. Qua ratione etiam dicit Petrus fideles electos esse

Ephe. 4. 15.
Rom. 8. 29.
Rom. 11. 17.
Galat. 3. 17.
Quæ fide fit.

*Sed tamen ar-
cana Spiritus S.
operatione.
Lib. 1. c. 13. sect.
14. 15.
1. Ioan. 5. 7 8.
Vt ex sequenti-
bus testimoniis
apparet.
1. Pet. 1. 2.*

esse in sanctificatione Spiritus, in obedientiam & asperisionem sanguinis Christi. Quibus verbis admonet, ne irrita sit sacri illius sanguinis effusio, arcana Spiritus irrigatione animas nostras eo purgari. Qua ratione etiam Paulus, de purgatione & iustificatione verba faciens, dicit nos fieri vtriusque compores in nomine Iesu Christi & Spiritu Dei nostri. Huc summa redit, Spiritum sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus. Quod etiam pertinent quæ proximo libro de huius vnctione docuimus.

2 Verum quo res apprimè digna cognitu certius liqueat, tenendum est Christum peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum: nempe vt à mundo nos segregaret, ac in spem colligeret æternæ hæreditatis. Hinc Spiritus sanctificationis dicitur: quia non virtute tantum generali quæ conspicitur tam in humano genere quàm in reliquis animantibus, nos vegetat & fouet, sed radix ac semen est cælestis vitæ in nobis. Itaque hoc maximè elogio Christi regnum commendant Prophetæ, quod vberior Spiritus affluentia tunc floreret. Insignis præ aliis est Ioëlis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo super omnem carnem. Et si enim videtur dona Spiritus restringere Prophetæ ad munus Prophetandi, sub figura tamen significat, Deum illustratione Spiritus sui facturum sibi discipulos qui prius expertes & vacui fuerant cælestis doctrinæ. Porro quia Deus Pater propter Filium suum Spiritu sancto nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem deposuit, vt suæ liberalitatis minister esset ac dispensator: nunc Patris, nunc Filij Spiritus vocatur. Vos (inquit Paulus) non estis in carne, sed in Spiritu: siquidem Spiritus Dei habitet in vobis. quod si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Inde verò spem facit plenæ renouationis, quod is qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra propter Spiritum eius habitantem in nobis. Nihil enim absurdi est, Patri adscribi donorum suorum laudem quorum est author: & tamen, Christo, apud quem deposita sunt Spiritus dona quæ suis largitur, eisdem adscribi partes. Ideo cunctos sitientes ad se inuitat vt bibant. Et Paulus docet singulis distribui Spiritum pro mensura donationis Christi. Ac sciendum est, Spiritum Christi dici, non modò quatenus æternus sermo Dei est eodem Spiritu cum Patre coniunctus: sed secundum Mediatoris quoque personam: quia nisi hac virtute præditus, frustra ad nos venisset. Quo sensu vocatur secundus Adam è cælo datus in Spiritu viuificantem, vbi Paulus singularem quam suis vi tam inspirat Filius Dei, vt secum vnum sint, comparat cum vita animali quæ reprobis etiam communis est. Similiter vbi optat Christi gratiam & Dei charitatem fidelibus, simul annectit cõ-

Col. 6. 11.

In Christo autē
mediatore pleni-
tudo donorum
Spiritus Sancti
consideranda est
quorsum.

Ioel. 2. 28.

Cur Spiritus S.
vocatur Spiritus
Patris &
Filij.

Rom. 8. 9.

ibid. 12.

Ioan. 7. 37.

Ephel. 4. 7.

Quo respectu
Spiritus Filij
dicitur.

1. Cor. 15. 45.

2. Cor. 13. 2.

Rom. 5.5. municationem Spiritus, sine qua nec paternum Dei fauorem nec Christi beneficentiam quicquam gustabit. Sicut etiam alibi dicit, Charitas Dei effusa est in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

Elogia eiusdem. 3. Atque hic notare expediet quibus elogiis Spiritum insinuat Scriptura, ubi de exordio totaque instauratione salutis nostrae agitur. Primò vocatur Spiritus adoptionis: quia nobis testis est gratuita Dei benevolentiae qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus est, vt nobis esset in Patrem, nosque ad precandi fiduciam animat, imò verba dicit, vt intrepide clamemus Abba Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & sigillum nostrae hereditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis similes è caelo ita viuificat vt certi simus sub fideli Dei custodia salutem nostram in tuto esse, vnde & vita esse dicitur propter iustitiam. Quoniam verò arcana sua irrigatione ad germina iustitiae proferenda nos fecundat, vocatur saepius aqua, vt apud Iesaiam, Omnes sitientes venire ad aquas. Item Effundam Spiritum in eum super sitientem, & flumina super aridam. Quibus respondet Christi sententia quam nuper adduxi, Si quis sitit veniat ad me. Quamquam interdum à purgandi mundandique energia sic nuncupatur, vt apud Ezechielem, vbi dominus aquas mundas promittit quibus populum suum à sordibus abluet. Quoniam verò gratiae suae liquore perfusus in vitae vigorem restituit ac fouet, inde nomen obtinet olei & vntionis. Rursum quia concupiscentiae nostrae vitia assidue excoquendo & exurendo, corda nostra incendit amore Dei & studio pieratis, ab hoc quoque effectu merito ignis appellatur. Denique nobis describitur quasi fons, vnde ad nos manant caelestes omnes diuitiae: vel Dei manus, qua suam potentiam exercet: quia virtutis suae afflatu diuinam nobis vitam sic inspirat vt non iam agamur ipsi à nobis, sed eius actione ac motu regamur: vt si qua sunt in nobis bona, fructus sint gratiae ipsius, nostrae verò sine ipso dotes, mentis sint tenebrae cordisque peruersitas. Hoc quidem iam clarè expositum est, donec intentione sint in Spiritum mentes nostrae, Christum iacere quodammodo otiosum: quia frigidè eum extra nos, adeoque procul à nobis speculamur. Scimus autem non aliis prodesse nisi quorum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Facit sola haec coniunctio, ne inutiliter, quoad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò spectat sacrum illud coniugium quo efficiamur caro de carne eius, & ossa ex ossibus, adeoque vnum cum ipso: solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus & gratia & virtute efficiamur illius membra, vt nos sub se contineat, vicissimque illum possideamus.

4 Verùm quia fides præcipuum est eius opus, ad eam magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimẽ-
dam passim occurrunt: quia non nisi per eam nos in Euangelii lu-
men adducit, sicuti docet Iohannes, datam esse prærogatiuam
credentibus in Christum vt sint Filij Dei, qui non ex carne &
sanguine, sed ex Deo nati sunt, vbi Deum opponens carni &
sanguini, supernaturale esse donum asserit, quòd fide recipiant
Christum qui alioqui suæ incredulitati dediti manerent. Cui
simile est illud Christi responsum, Caro & sanguis non reucla-
uit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. quæ nunc breuiter at-
tingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam est illud
Pauli. Obsignatos fuisse Ephesios Spiritu promissionis sancto.
Ostendit enim internum esse doctorem cuius opera in mentes
nostras penetrat salutis promissio, quæ alioqui aerem duntaxat
vel aures nostras feriret. Similiter vbi Thessalonicenses dicit e-
lectos à Deo in sanctificatione Spiritus & fide veritatis: quo cõ-
textu breuiter admonet fidẽ ipsam non aliunde prodire quàm
à Spiritu. Quod apertius explicat Iohannes, Nos scimus quòd
manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc co-
gnoscimus in eo nos manere, & ipsum in nobis, quòd dedit no-
bis ex Spiritu suo. Itaque discipulis suis, vt capaces essent cæle-
stis sapientiæ, promissit Christus Spiritum veritatis, quem mun-
dus non potest capere. Et hoc illi proprium munus attribuit,
suggerere quæ ipse ore docuerat. quia frustra cæcis lux se of-
ferret nisi Spiritus ille intelligentiæ aperiret mentis oculos: vt
ritè clauem vocare queas qua cælestis regni thesauri nobis re-
ferantur, eiúsque illuminationem mentis nostræ aciem ad vi-
dendum. Ideo Paulus tantopere commendat ministerium Spi-
ritus, quia sine profectu clamarent doctores nisi Christus ipse
interior magister suo Spiritu ad se traheret qui dati sunt à Pa-
tre. Ergo sicut in Christi persona reperiri diximus perfectam
salutem: ita, vt fiamus eius participes, baptizat nos in Spiritu
sancto & igni, illuminans nos in Euangelij sui fidem, atque ita
regenerans vt simus nouæ creaturæ: & prophanis sordibus
purgatos in sancta Deo templa consecrat.

Quum fides sit
præcipuum o-
pus Spiritus S.
propterea ad eam
magna ex parte
referuntur quæ
passim in Scri-
ptura referuntur
ad vim & effi-
caciã Spiritus
exprimendam.
Ioan. 1. 12.
Matth. 16. 17.
Eph. 1. 13.

2. Thef. 2. 13.

1. Ioan. 3. 24. &

4. 13.

Ioan. 14. 17.

2. Cor. 3. 6.

Ioan. 6. 4.

Luc. 3. 16.

CAPVT II.

De fide: ubi eius definitio eius ponitur, & explicantur qua habet propria.

Huius capituli tres præcipuæ sunt partes.

- 1 Quædam ad disputationem de fide pertinentia breuiter explicantur à prima sectione ad decimamquartam. Et *primum* de fidei obiecto, *sect. 1.* Deinde, de fide implicita, *sect. 2. 3. 4. 5. 6.* Tertio definitio fidei proponitur, *sect. 7.* Quarto, de multiplici significatione huius vocis, *sect. 8. 9. 10. 11. 12. 13.*
- 2 Partium huius definitionis, septima sectione propositæ, proluxa expositio à *sect. 14.* ad 43.
- 3 Breuis confirmatio eiusdem definitionis Apostoli auctoritate, eaque occasione ostenditur relatio quam ad se inuicem habent fides, spes, & charitas, *sect. 41. 42. & 43.*

*Breuis repetitio
quorundam ca-
pitulum totius tra-
ctationis lib. 2.*

ERVM hæc omnia cognitu facilia erunt, ubi posita fuerit clarior fidei definitio: ut vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quum Deus nobis per Legem præscribat quid agendum sit, siqua in parte lapsi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudicium nobis incumbere. Rursum, quia non modò arduum sed prorsus supra vires extraque omnem nostram facultatem est Legem implere ut exigit: si nos duntaxat ipsos intuemur, & quæ meritis nostris digna sit conditio reputamus, nihil bonæ spei esse reliquum, sed à Deo obiectos sub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnâ esse liberationis rationem quæ nos à tam misera calamitate eruat: ubi apparet Christus redemptor, per cuius manum cælestis Pater, pro sua immensa bonitate & clementia nostri miserus, succurrere nobis voluit: siquidem & solida fidei misericordiam hanc amplectimur, & in ipsa constanti spe acquiescimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis esse hæc fides debeat, per quam regni cælestis possessionem adeunt quicumque adoprati sunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam persuasionem parum esse constat. Atque eo maiore cura & studio dispicienda est nobis & disquirenda germana fidei proprietas, quo perniciosior hodie est in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, audito eius nomi-

*Scopus huius ca-
pituli.*

*Necessitas doctri-
næ de fide.*

ne, nihil altius concipit quàm vulgarem quendam Evangelicæ historię assensum, imò quò in scholis de fide disputant, Deū eius obiectum simpliciter vocādo, euanida speculatione (vt a-
 libi diximus) miseris animas rapiunt transuersum magis quàm ad scopum dirigant. Nam quò Deus lucem inaccessam habi-
 ter, Christum medium occurrere necesse est. Vnde & se lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrem (qui fons est vitæ) nisi per ipsum nemo venit: quia solus Pater cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil se cognitu exinimum ducere asserit præter Christum: & Actorum vigesimo se prædicasse refert fidem in Christum. & alibi Christum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, vt accipiant remissionem peccatorum & sortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriã testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem est in vnum Deum fidem respicere: sed illud quoque addendum est, vt agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus lateret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum deposuit, vt in eo se patefaceret: vt ipsa bonorum communicatione exprimeret verã gloriæ suæ imaginem. Siquidem, vt dictum est, Spiritu nos trahi oportere vt ad Christum quærendum incitemur: ita vicissim monēdi sumus inuisibilem Patrem non alibi, quàm in hac imagine quærendum esse. Qua de re eleganter Augustinus, qui de fidei scopo disserens, sciendum esse tradit quò sit eundem & quatum continuò pòst colligit, munitissimam aduersus omnes errores viam esse eundem Deum & hominem. Deum enim esse quò tēdimus, hominem quò imus: vtrunque autem non nisi in Christo inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quò toties inculcat de fide, quæ totam suam stabilitatem habet in Christo. Petrus verò aptissimè vtrūque connectit, dicens per ipsum nos in Deum credere.

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera scholasticis acceptum referri par est, qui velut obducto velo Christum texerūt, in cuius intuitū nisi rectà intenti simus, per multos labyrinthos semper vagari continget. Præterquam verò quòd caliginosa sua definitione totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine crassissimam ignorantiam ornantes miseræ plebeculæ cum magna perniciè illudunt. Imò (vt verius & apertius dicam quòd res est) commentum hoc veram fidē non modò sepelit, sed penitus destruit: Hoc cernere credere est, nihil intelligere, modò sensum tuū obediēter Ecclesiæ submittas: Nō in ignorantia, sed in cognitione

Quam obscurā
 Scholastici, Deū
 fidei obiectum
 (omisso Christo)
 constituent.
 Hi autem variis
 testimoniis refela
 luntur.

1. Tim. 6. 16.
 Iohan. 8. 12.
 Ioan. 14. 6.
 Luc. 10. 22.
 1. Cor. 2. 2.
 Act. 26. 17. 18.

2. Cor. 4. 6.

Li. II. de ciuit.
 Dei. cap. 2.

1. Pet. 1. 21.

Dogma eorundē
 de fide implicita
 impugnatur.

Vide Chryf.
 in Iohan. ho-
 mil. 16.

Fidem enim de-
 struit, qua in co-
 gnitione diuina
 vniuersitas sita
 est.

sita est fides: atque illa quidem non Dei modò, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutem consequimur, vel quòd parati sumus pro vero amplecti quicquid Ecclesia præscripserit, vel quòd inquirendi cognoscendique prouinciam ad ipsam relegamus: sed quando Deum agnoscamus nobis esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum verò in iustitiam, sanctificationem, & vitam nobis esse datum, Hac (inquam) cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cælorum obtinemus. Nam quum dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem, non satis esse indicat si quis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquireat: sed explicatam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia.

Qua sit hæc voluntas, & quam necessaria eiusdem cognitio.
Rom. 10. 10.

Multi quidem sunt & erunt nobis impliuita.

3 Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circumsepti) quin plurima nobis implicita nunc sint, & etiam sint futura, do nec deposita carnis mole propius ad Dei præsentiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expediat quàm iudicium suspendere, animum autem affirmare ad tenendam cum Ecclesia vanitatem. Verum hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimum est. Fides enim in Dei & Christi cognitione non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum ista sua implicatione sint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum sub Ecclesiæ obtunditur titulo, ab imperitis instar oraculi arripiatur, interdum etiã prodigiosissimi errores. Quæ inconsiderata facilitas, quum certissimum sit in ruinam præcipitium, ab iis tamẽ excusatur: quia definiè nihil credat, sed apposita cõditione, si talis Ecclesiæ sit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius

Attamen fides in Dei & Christi cognitione, nõ in Ecclesiæ reuerentia iacet.
Ioh. 17. 3.

Alia refutatio ab absurdis qua hoc dogma consequuntur.

immoremur, tantum admonemus lectorem vt ipsa cum nostris conferat. ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditam per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur an implicita sit fides multis ignorantia reliquiis, sed definiunt, ritè credere quum in sua inficitia stupent, adeoque sibi indulgent, modò Ecclesiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quasi verò Scriptura passim non doceat cum fide coniunctam esse intelligentiam.

Quo sensu nostra fides agnoscenda sit implicita.

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse concedimus, non solum quia nos multa adhuc latet: sed quia multis errorum nebulis circumdati, non omnia assequimur. Nam perfectissimi cuiusque summa sapientia est proficere, placidamque docilitate longius eniti. Itaque fideles hortatur Paulus vt si qua de re alij ab aliis dissentiant: expectet reuelationem. Et sanè experiètia docet, donec carne simus exuti, minus nos assequi quàm optandum esset, ac quoti die legèdo in multos

Philip. 3. 15.

multos obscuros locos incidimus, qui nos ignorantia coarguunt. Atque hoc freno in modestia nos Deus retinet, fidei mensuram singulis assignans, ut optimus etiam quisque doctor ad discendum paratus sit. Ac insignia huius fidei implicitae exempla in Christi discipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti essent. Videmus quam difficulter rudimenta ipsa gustent, ut haesitent in minimis quibusque, ut à magistri ore pendentes, non tamen multum promoveant. quinetiam, dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, resurrectionis magistri illis instar somnii est. Quum illis fidei testimonium antè reddiderit Christus, ea prorsus fuisse vacuos dicere fas non est: imò, nisi persuasi fuissent Christum resurrecturum esse, concidisset in illis omne studium. Nec verò superstitio traxit mulieres, ut cadauer hominis extincti aromatibus condirent de cuius vita nulla spes foret: sed quanuis haberent eius verbis, quem sciebant veracem esse: ruditas tamen, quae adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, ut essent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidisse, ubi re ipsa ab ipsis comperta fuit sermonum Christi veritas: non quod credere inceperint, sed quia occulta fidei semen, quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emerit. Vera ergo in illis fuit, sed implicita fides: quia reuerenter Christum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipso edocti, statuebant sibi esse authorem salutis. denique credebant e caelo venisse, ut per gratiam Patris discipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quaerenda est quam quod in cunctis semper mixta est fidei incredulitas.

*Exempla in
postolis.*

*In multis
piis.*

*In omnibus cre-
dentibus.*

5 Vocare etiam fidem implicitam licet quae tamen proprie nihil aliud est quam fidei preparatio. Plerosque credidisse Evangelistae referunt qui tantum miraculis in admirationem rapti, non ultra progressi sunt quam Christum esse Messiam qui promissus fuerat: quanuis netenui quidem Evangelii doctrina imbuti essent. Talis obseruantia quae eos subegit ut Christo libenter se subiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen non nisi initium fuit. Sic aulicus ille qui de filij sanatione promissioni Christi credidit, domum reuersus, teste Evangelista denuò credidit, nempe quia primò instar oraculi habuit quod audierat ex ore Christi: deinde eius auctoritati se addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam sciendum est, ita fuisse docilem & paratum ad discendum, ut tamen verbum credendi priore loco particularem fidem denotet, secundo loco eum numeret inter discipulos qui nomen Christo dederant. Non absimile exemplum in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris sermone crediderunt ut feruè ad Christum accurrerent, qui tamen eo audito sic loquuntur, iam non credimus ob sermonem tuum,

*Est item impli-
cita fides, seu fi-
dei preparatio
in quibusdam.*

Iohan. 4. 53.

Iohan. 4. 42.

sed eum adiuvimus, & scimus quòd servator sit mundi. Ex his patet, eos etiam qui primis elemētis nondum sunt imbuti, mòdò ad obediendum ferantur, vocari fideles, nò quidem propriè sed quatenus Deus pro sua indulgentia pium illum affectū tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi desiderio longè distat à crassa ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur à Papistis) contenti sunt. Nam si Paulus severè eos damnat qui semper discentes, nunquam ad scientiam veritatis perveniunt, quanto grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil scire?

Sed hæc docilitas longè distat à fide implicita scholasticorum.
2. Tim. 3. 7.

Eiusmodi autem est verbi Dei re- latio ad fidem: ut verbum sit fons ac basis fidei, ac velut speculum in quo Deum intuetur.
Ephes. 4. 20.

Rom. 10. 4.

Confirmatio, variis Scripturæ testimoniis,
Iesa. 55. 3.
Iohan. 20. 31.

Psal. 95. 8.

Iesa. 53. 13.

Act. 6. 1. 2. 7. & 9. 1. 10. 19. 15. 26. 38. & 11. 26. 29. & 13. 52. & 14. 15. 16. 18. 19. 20. 21.

Denique absque verbi cognitione nulla potest esse fides.

6 Hæc igitur vera est Christi cognitio, si eum qualis offerretur à Patre suscipimus, nempe Evangelio suo vestitum: quia sicuti in scopum fidei nostræ ipse destinatus est, ita non nisi præeunte Evangelio rectè ad eum tendemus. Et certè illic nobis aperiantur thesauri gratiæ: quibus clausis, parum nobis Christus prodesset. Sic Paulus fidem doctrinæ individuum comitem addit his verbis, Non ita didicistis Christum: siquidem edocti estis quæ sit veritas in Christo. Neque sic tamen ad Evangelium restringo fidem quin fatear à Mose & Prophetis traditum fuisse quod ad eam ædificandam sufficeret: sed quia plenior Christi manifestatio in Evangelio exhibita est, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei. Qua etiam ratione alibi dicit, fidei adventu Legem abolitam fuisse: hac voce comprehendens novum & insolitum docendi genus, quo Patris misericordiam magis illustravit, & de salute nostra certius testatus est Christus ex quo apparuit magister. Quanquam facilior erit & aptior methodus, si gradatim à genere ad speciem descendimus. Principio admonendi sumus, perpetuam esse fidei relationem cum Verbo, nec magis ab eo posse deulli, quàm radios à sole, vnde oriuntur. Ideò apud Iesaiam clamat Deus, Audite me, & viuet anima vestra. Et hunc eundem fidei fontem demonstrat Iohannes his verbis, Hæc scripta sunt ut credatis. Propheta quoque hortari volens populum ad fidem, Hodie (inquit) si vocem eius audieritis, & audire passim accipitur pro credere. Denique non frustra Deus apud Iesaiam hac nota discernit filios Ecclesiæ ab extraneis, quòd omnes erudiet, ut sint ab ipso edocti, quia si promiscuum esset beneficium, cur ad paucos dirigeret sermonem? Cui respondet quòd passim Evangelistæ fideles & discipulos ponunt tanquam synonyma, ac præsertim Lucas in Actis Apostolorum sæpius. quinetiam hoc epitheton ad mulierem vsque extendit, Act. 9. Quare si ab hoc scopo in quem collimare debet, vel minimum deflectit fides, naturam suam non retinet, sed incerta est credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum basis est; qua fulcitur & sustinetur: vnde si declinat, corrui. Tale igitur verbum, & nulla iam restat it fides. Non hîc disputamus

namus an ad seminandum Dei sermonem, vnde fides concipitur, necessarium sit hominis ministerium, quod alibi tractabimus: sed verbum ipsum, vtcunque ad nos deferatur, instar speculi esse dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhibeat, siue sola sua virtute operetur, semper tamen iis quos ad se trahere vult, per verbum suū se repræsentat. Vnde & fidem definit Paulus obedientiam quæ præstatur Evangelio, & obsequium fidei laudat in Philippensibus. Neque enim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deū esse nouerimus, sed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua sit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim scire quis in se sit: tantum nostra refert, sed qualis esse nobis velit. Iam ergo habemus fidem esse diuinæ erga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum est, præsumpta de veritate Dei persuasio. De cuius certitudine, quandiu secum animus tuus disceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neque etiam sufficit Deum credere veracem qui nec fallere nec mentiri possit, nisi constituas proculdubio, quicquid ab ipso prodit, sacrosanctam esse & inuolabilem veritatem.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirendum adhuc est, quid propriè fides in verbo respiciat. Vox Dei erat ad Adam, Morte morieris: Vox Dei ad Cain, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: sed quæ nihil per se, nisi fidem quatefacere queant: tantum abest vt stabilendæ sint idoneæ. Non negamus interim quin fidei officiū sit veritati Dei subscribere, quoties & quicquid & quocunque modo loquitur: sed quærimus modò quid in verbo Domini reperiatur fides, quo nitatur & recumbat. Vbi solam indignationem & vindictam conscientia nostra conspicit, quomodo non trepidabit & exhorrescet? Deum autem quem exhorrescit, quomodo non refugeret? atqui Deum querere fides debet, non fugere. Constat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque nosse, pro fide censendum non est. Quid si in locum voluntatis, cuius sæpe tristis est nuntius & formidabile præconium, benevolentiam seu misericordiam subiiciamus? Ita certè ad fidei ingenium propius accesserimus. tum enim ad Deum quærendum allicimur postquam didicimus salutem nobis apud eum esse repositam: quod ipsum nobis confirmatur vbi sibi curæ studioque eam esse declarat. Proinde gratiæ promissione opus est, qua nobis testificetur se propitium esse Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare possumus, & in eā solam recinare cor hominis potest. Hac ratione in Psalmis passim iunguntur hæc duo sicuti inter se coherent, misericordia & veritas: quia nec

Rom. 1. 5.

Philip. 2. 17.

Summa disputationis adu. dogmata scholasticorum de fide implexita.

Quid propriè fides in verbo Dei respiciat.

Gen. 2. 17.

Ibid. 4. 10.

Gratiæ videlicet promissionis.

quidquam nos iuaret scire Deum esse veracem, nisi clementer nos ad se alliceret: nec eius misericordiam amplecti nostrum esset nisi eam sua voce offerret. Veritatem tuam & salutem prædicaui: non celavi bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas custodiant me. Alibi, Misericordia tua ad cælos, veritas tua vsque ad nubes. Item, Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas custodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Causam nomini tuo super misericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem sententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem esse & fidelem in promissis. Témere enim statuemus Deum nobis propitium, nisi de se testetur ipse, nósque sua inuitatione præueniat, ne dubia vel obscura sit voluntas. Iam autem visum est vnicum amoris pignus esse Christum: sine quo sursum & deorsum apparent odij & iræ signa. Iam quum non multum habitura sit momenti diuinę bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat, excludenda est dubitatione mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum disceptet. At verò plurimum abest quin mens hominis, vt cæca est & obtenebrata, ad percipiendam vsque Dei voluntatem penetret ac conscendat, atque etiam cor, vt perpetua hæsitacione fluctuatur, securum in ea persuasionem resideat. Itaque aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis constabit si dicamus esse diuinæ erga nos beneuolentiæ firmam certamque cognitionem, quę gratuite in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum S. & reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.

Modò cum fide amplectamur.

Cuius fidei iusta proponitur definitio.

Scholasticorum nugatoria distinctio de fide formata & informi resellitur. Lombard. li. 3. distinct. 23.

A consideratione nature fidei, qua Spiritus Dei donum est quod à pio affectu nullo modo potest trahi.

8 Verùm antequam vltra progrediar, quædam præcemia necessaria erunt ad nodos explicandos, qui obstaculum alioqui afferre possent lectoribus. Ac primò refutanda est quæ in scholis volitat nugatoria fidei formata & informis distinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu necessarium est ad salutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis sensu tanguntur. Quasi verò Spiritus sanctus corda nostra in fidem illuminando, non sit nobis adoptionis nostræ testis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamante, persuasionem illã timore Dei vacuam, fidei nomine dignatur. Cum eorum definitione lógicus conuictari opus non est, quàm fidei naturam simpliciter enarrando, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quã imperitè & insulsè de ipsa strideant magis quàm loquantur. Partè iam attingi, reliqua suo loco deinde subiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento posse fingi absurdus. Fidem assensum esse volunt, qua recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndum erat, sibine quisque proprio

proprio Marte fidem accersat: an Spiritus sanctus per eam testis sit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiunt, quaerendo an eadem sit fides quam superueniens qualitas format: an verò diuersa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de singulari Spiritus dono nunquam cogitasse: quia initiũ credendi iã in se reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd si expenderent illud Pauli, Corde creditur ad iustitiam: fingere definerent frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis suppeteret ratio, valere deberet ad litem definiendam: assensionem scilicet ipsam, sicuti ex parte attigi, & fusius iterum repetam, cordis esse magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud obsequium præfert Dominus. & meritò, quando illi sua veritate nihil est pretiosius, quàm à credentibus quasi subscriptione facta obsignari Ioannes Baptista est testis. Quoniam res minime dubia est, vno verbo statuimus, eos ineptè loqui quum fidem formari dicunt accessione piæ affectionis ad assensum facta: quum assensus quoque pia affectione constet: qualis saltem in Scripturis demonstratur. Sed alterum multo clarius argumentum se etiamnum offert. Quum enim fides Christum amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille verò non in iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem offeratur, sed in sanctificationem quoque & fontem aquæ viuæ: eum haud dubiè ritè cognoscere nunquam poterit quin significationem Spiritus simul apprehendat. Aut si quis aperius id dictum cupiat, Fides in Christi notitia sita est. Christus nisi cum Spiritus sui sanctificatione cognosci nequit. Consequitur, fidem à pio affectu nullo modo esse distraendam.

9 Quòd solent obtrudere quod ait Paulus: Siquis scilicet omnem fidem habeat, vt montes transferat, charitatem verò non habeat, eum nihil esse, quò fidem charitate spoliata deformat: non animaduertent quid eo loco sit Apostolo fides. Quum enim proximo capite disseruisset de variis donis Spiritus in quibus reposuerat genera linguarum, virtutes, prophetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex iis meliora, hoc est, vnde plus fructus & emolumenti rediet ad totum Ecclesiæ corpus: subiicit, excellentiorem adhuc se viam demonstraturum. Eiusmodi dona omnia vt cunq̃ue per se excellentia sunt, nihili tamen æstimanda esse nisi charitati seruiant. Esse enim in Ecclesiæ ædificationem data: in eam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum distributione vtitur, repetens eadē illa quæ superius recensuerat dona, sed alijs nominibus. Pro eodem autem vsurpat virtutes, & fidem, nempe pro eodendorũ miraculorum facultate. Quum ergo hæc siue virtus siue fides particulare sit donũ Dei, quo impius quispiã & pollere

Rom. 10. 10.

Rom. 1. 5.

Ioh. 9. 25.

1. Cor. 13. 2.

Obiectio ex Paul.

li dicto.

Responsio.

1. Cor. 13. 10.

Ibidem 31.

Error scholasticorum in eo est, quod vocē multiplicis significationis synonyma esse somniant.
Infr. cap. 17. se. 2.

queat & abuti, vt dono linguarū, vt prophetia, vt aliis charisimatibus non mirum si à charitate separetur. Tocus autem istorum error in eo est, quod quum vocabulum fidei sit *πρόσθεσις*, significari diuersitate non obseruata, perinde pugnant ac si eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in eiusdem erroris patrocinium accersunt, alibi discutietur. Quamquam verò plures esse fidei formas docendi causa concedimus, dum volumus ostendere qualis sit in impiis Dei noticia: vnicam tamen piorum fidem, vt Scriptura docet, agnoscimus & prædicamus. Credunt certè plurimi Deum esse, Euangelicam historiam ac reliquas Scripturæ partes veras esse arbitrantur: (quale ferè iudicium esse solet de iis quæ vel olim gesta narrantur, vel ipsi præsentibus spectauimus) sunt etiam qui vltra procedunt: nam & Dei sermonem pro certissimo habent oraculo, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus vt cunq̃ue commouentur. Talibus quidem fidei testimonium tribuitur, sed per *κατάχρησιν*: quoniam Dei verbum non impugnant manifesta impietate, vel reiciunt, vel contemnunt: sed quandam potius obedientiæ speciem præ se ferunt.

Fidei testimonium abusivè duobus hominum generibus tribuitur. Quid de hac attributione sit sentiendum.
Act. 8. 13. 18.

io Verùm hæc fidei seu vmbra, seu imago, vt nullius est momenti, ita indigna est fidei appellatione: à cuius solida veritate quàm procul absit, tametsi mox fusius videbitur, nihil tamè impedit nūc obiter indicari. Credidisse dicitur Simon Magus, qui tamen suam incredulitatem paulo post prodit. Quòd fides illi tribuitur, non intelligimus cum quibusdam, simulasse verbis quam in corde nullam haberet: sed potius arbitramur, Euangelij maiestate victum, qualemcunq̃ue fidem adhibuisse, atque ita Christum, vitæ & salutis authorem agnouisse, vt libenter illi nomen daret. Eodem modo credere ad tempus dicuntur in Euangelio Lucæ, in quibus verbi semen, antequam fructificet, præfocatur: aut etiam nullis dum actis radicibus arefcit mox & deperit. Tales nō dubitamus quodam verbi gustu affectos ipsum auidè arripere, & diuinam eius virtutè persentiscere: vt fallaci fidei simulatione non hominum oculis modò imponant, sed suis ipsorū animis. Ipsissimam enim pietatem esse sibi persuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam esse impietatem reputant, nisi manifestum & confessum eius vel probrum vel contemptum. Qualiscunq̃; autem illa est ascensio, ad cor ipsum vsque minimè penetrat, vt illic defixa resideat. & quamquam radices egisse interdum videtur, viuæ tamen illæ non sunt. Tot vanitatis recessus habet, tot mendacij latebris scæter cor humanū, tam fraudulenta hypocrisis oblectū est, vt seipsū sepe fallat. At verò qui talibus fidei simulachris gloriatur, intelligat Diabolis nihilo se in hac parte præcellere. Priores certè illis sunt multò inferiores, qui stupidi

Credentes ad tempus qui.
Luc. 8. 7. 13.

Hypocritarum fides.

stupidum audiunt & intelligunt, quorum notitia Diaboli contremiscunt: alij in hoc pares sunt, quod qualiscunque sensus, quod tanguntur, in errorem tandem exit & consternationem.

II Scio quibusdam durum videri ubi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fructum electionis esse asserat, qui tamē nodus facile soluitur: quia etsi in fidem non illuminantur, nec Evangelij efficaciam verè sentiunt nisi qui præordinati sunt ad salutem: experientia tamen ostendit reprobos interdum simili ferè sensu atque electos affici, ut ne suo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil absurdi est quod cælestium donorum gustus ab Apostolo, & temporalis fides à Christo illis adscribitur: non quod vim spiritualis gratiæ solidè percipiant ac certum fidei lumen: sed quia Dominus, ut magis conuictos & inexcusabiles reddat, se insinuat in eorum mentes, quatenus sine adoptionis Spiritu gustari potest eius bonitas. Siquis obiciat, nihil igitur amplius restare fidelibus unde certò adoptionem suam æstiment: respondeo, quanuis magna sit similitudo & affinitas inter Dei electos, & qui fide caduca ad tempus donantur, vigere tamen in solis electis fiduciam illam quam celebrat Paulus, ut pleno ore clament, Abba Pater. Ergo, ut solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, ut nunquam dispereat semen vitæ eorum cordibus insitum: ita solidè in illis obsignat adoptionis suæ gratiam, ut stabilis ac rata sit. Sed hoc minimè obstat quin illa inferior Spiritus operatio cursum suum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles, sollicitè & humiliter seipsum excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis securitas. Adde quod reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, ut umbram potius apprehendant quàm solidum corpus: quia peccatorum remissionem Spiritus propriè in solis electis obsignat, ut eam speciali fide in usum suum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi credere sibi propitium: quia donum reconciliationis, licet confusè nec satis distinctè, suscipiunt: non quod eiusdem vel fidei, vel regenerationis participes sint cum filiis Dei: sed quia commune cum illis fidei principium habere videntur, sub integumento hypocritæ. Nec verò nego quin hucusque eorum mentes irradiet Deus, ut eius gratiam agnoscant: sed sensum illum à peculiari testimonio quod reddit suis electis, ita distinguit, ut ad solidum effectum & fruitionem non perueniant. Non enim ideo se propitium illis demonstrat, quia verè ex morte ereptos in custodiam suam recipiat, sed tantum illis manifestat præsentem misericordiam. Viua autem fidei radice solos electos dignatur, ut in finem usque perseverent. Ita diluitur obiectio illa, si verè gratiam suam demonstrat Deus, hoc perpetuò fixum esse: quia nihil obstat quominus præsentem gratiæ suæ sensum, qui postea e-

Cum quibus commiserendi sunt.

Iac. 2. 19.

Fides cur reprobis tribuatur.

1. Thess. 1. 4-5.

Obiectio.

Responsio.

Galat. 4. 6.

Quem gratiam sensum reprobi percipiunt.

Electi quomodo à reprobis discernantur.

uanescit, Deus aliquos illustret.

*Cur fides tempo-
varia sit in re-
probis.*

12 Quamquam etiam fides diuinæ erga nos benevolentiae
notitia est, & certa de eius veritate persuasio: non mirum tamen
est diuini amoris sensum in temporariis euanescere, qui licet
fidei sit affinis, ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei im-
mutabilis est, fateor, & semper eius veritas sibi constat. atqui
nego hucusque progredi reprobos, vt in arcanam illam reuela-
tionem penetrarent, quam solis electis Scriptura vendicat. Nego
igitur eos vel Dei voluntatem, vt est immutabilis, capere, vel e-
ius veritatem constanter amplecti, quia in sensu euanido subsi-
dunt, sicuti arbor non satis altè plantata, vt viuas radices agat,
temporis successu arefcit: licet per aliquot annos non flores tã-
tùm & folia emittat, sed etiam fructus. Denique sicut primi ho-
minis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago
Dei, ita mirum non est si quibusdam gratiæ suæ radiis reprobis

*Cur firma &
perpetua in ele-
ctis.*

illuceat, quos postea extinguere patitur. Nec verò quicquam im-
pedit quominus leuiter alios tingat Euangelij sui notitia, alios
penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumuis exi-
gua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa
illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum
cordibus deleri posse eius sculpturam: reprobos verò tali luce
aspergi quæ postea dispareat. Neque tamen fallacem esse Spiritum:

*Ratio, respectu
reproborum.*

quia semen quod iacit in eorum cordibus, non viuificat,
vt semper maneat incorruptibile, sicuti in electis. Ultra proce-
do: nam quum ex Scripturæ doctrina, & quotidiano vltu con-
stet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ sensu, quoddam mu-
tui amoris desiderium in illorum cordibus excitari necesse est.

Exemplum.

Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à
quo paternè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine
capiabatur. At quemadmodum radicitus non hæret in reprobis
de paterno Dei amore persuasio: ita non solidè eum redamant
vt filij, sed mercenario quodam affectu ducuntur. Nam soli
Christo hac lege datus est Spiritus ille amoris, vt eum membris
suis instillet. nec certè longius quàm ad electos patet illud
Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum san-
ctum qui datus est nobis, nempe charitas quæ illam, quam su-
pra attigi, inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex opposito

Rom. 5. 5.

*Cur Deus irasci-
tur filiis suis.*

videmus: Deum mirabiliter irasci filiis suis quos amare non
desinit: non quòd apud se eos oderit, sed quia terrere eos vult i-
ræ suæ sensu, vt superbiam carnis humiliet, torporem excutiat,
& ad pœnitentiam sollicitet. Itaque eodem tempore & iratum
sibi, vel peccatis suis, & propitium concipiunt: quia non fictè i-
ram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia
confugiunt. His quidem constat, quosdam nò simulare fidem,
qui tamè vera fide carent. sed dū subito zeli impetu feruntur, sei-
pso

ipfos falsa opinione decipiunt. Nec dubium est quin ipsos occupet socordia, ne cor suum probe, vt par erat, examinent. Tales fuisse probabile est quibus (teste Iohanne) Christus seipsum nō credebat, quum tamen in ipsum crederēt: quia nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Quod nisi à cōmuni fide multi exciderent (communem appello, quia magna est similitudo & affinitas fidei temporalis cum viua & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei estis: & cognoscetis veritatem: & veritas vos liberos reddet. Eos enim compellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad profectum fidei, ne torpore suo lumen quod datum est, extinguant. Ideo Paulus fidem electis peculiariter vendicat, significans multos euanescere, quia viuam radicem non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis crassius est mendacium, quos Deo & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui fallaci prætextu impiè fidem profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidem non nōtam, nisi quia multi sibi audacter arrogāt quod non habent, & inani fūco vel alios vel interdum seiplos fallunt. Itaque bonam conscientiam arcæ comparat, in qua custoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

13 Tenenda etiam est ambigua verbi significatio. sæpe enim fides tantundem valet ac sana pietatis doctrina, sicut eo quem nuper citauimus loco, & eadem epistola vbi Paulus diaconos tenere vult mysterium fidei in pura conscientia: Item, vbi denuntiat quorundam defectionem à fide. Ex opposito autem dicit enutritum fuisse Timotheum verbis fidei. Item, vbi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsè nominatæ scientiæ, in causa esse vt multi à fide discedant: quos alibi reprobos vocat circa fidem. Sicuti rursus vbi Tito præcipit, Admone eos vt sani sint in fide: sanitatis voce nihil aliud intelligit quàm doctrinæ puritatem, quæ hominum leuitate facillè corrumpitur & degenerat. Nempe quia in Christo, quem possidet fides, absconditi sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ, meritò extenditur ad totam cælestis doctrinæ summam, à qua non potest separari. Contrà ad particulare aliquod obiectum aliquando restringitur, sicuti quum dicit Matthæus Christum fidem eorum vidisse qui per tegulas paralyticum demiserant: & ipse clamat se non inuenisse tantam fidem in Israel quantam Centurio attulerat. Atqui probabile est intentum profus fuisse ad filij sanationem, cuius cura occupauerat totum eius animum. sed quia solo Christi nutu & responso contentus corporalem præsentiam non flagitat, huius circūstantiæ causa tantopere extollitur eius

Ioh. 2. 24.

Quo sensu à fide multi excidere dicantur.

Ioh. 8. 31.

Tit. 1. 1.

Mat. 15. 13.

Iacob. 2. 14.

1. Tim. 1. 15.

Ibid. 19.

*Fidei variae significationes.**1. Sumitur pro sana pietatis doctrina.*

1. Tim. 3. 9.

1. Tim. 4. 1. & 6.

2. Tim. 2. 16.

Tit. 1. 13. & 2. 2.

Colos. 2. 3.

2. Aliquādo restringitur ad particulare aliquod obiectum.

Matth. 9. 2.

Matth. 8. 10.

fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum. quo pollent qui nec Spiritu Dei sunt regeneriti, nec eum serio colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in 1. Cor. 13, 10. 3. Significat etiã fide institui mur. Nam quum scribit fidem abolendam, non du- Ecclesia ministrum est id referri ad Ecclesiæ ministeriũ, quod infirmitati nostræ hodie vtile est. In his quidem loquendi formis cõstat analogia. Cæterum vbi improprie transfertur nomen fidei ad falsã professionem vel mædacem titulum, nihilo asperior videri debet κατὰ χεῖρας, quàm vbi timor Dei ponitur pro vitioso & peruerso cultu. sicuti quum sæpius dicitur in sacra historia, Gentes exterarum quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerant, timuisse deos fictitios & Deum Israel. quod tantundem valet, ac cælum terræ miscere. Sed nunc quærimus quid sit fides quæ filios Dei ab incredulis distinguit, qua Deum inuocamus patrẽ, qua transimus à morte in vitam, & qua Christus (æterna salus & vita) in nobis habitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuisse videor.

Variũ significatiõibus expositiũ, singulas definitionis (sect. 7. circa finem proposita) partes explicaturus sex præcipua mēbra seligit.

2. Qualis sit: Cognitionis, cuius meminit in definitione.

Ephe. 3. 18.

Colof. 1. 26. & 2. 2.

1. Joh. 3. 2.

14 Nunc singulas partes definitionis eius de integro persequamur: quibus diligenter excussis, nihil (vt opinor) dubium restabit. Cognitionem dum vocamus, non intelligimus comprehensionem, qualis esse solet earum rerum quæ sub humanũ sensum cadunt. Ad eò enim superior est vt mentem hominis ipsam excedere & superare oporteat, quò ad illam pertingat. Neque etiam vbi pertigit, quod sentit assequitur: sed dum per sualum habet quod non capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit quàm si humanum aliquid sua capacitate perciperet. Quare eleganter Paulus, qui id vocat comprehendere quæ sit longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminentem cognitioni dilectionem Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infinitum esse quod mens nostra fide complectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intelligentia longè sublimius. Quia tamen arcanum voluntatis suæ, quod à seculis & generationibus absconditum erat. Dominus sanctis patefecit, optima ratione fides inde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò scientia quum fideles testatur scire se esse filios Dei. Et sanè certo sciunt: sed diuinæ veritatis persuasionem confirmati magis quàm rationali demõstratione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aspectum: quibus ostendit, ea quæ per fidem intelligimus, à nobis tamen abesse, & aspectum nostrum latere. Vnde statimur, si dei notitiam certitudine magis quàm apprehensione contineri.

2 Cur certa & firma cognitio requiratur.

15 Addimus, certam ac firmam, quo solidior persuasionis constantia exprimitur. Nam vt dubia & versatili opinione non est contenta fides, ita nec obscura perplexaq; conceptione: sed plenam

plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis esse so-
 let certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in
 cordibus nostris incredulitas, & ita ad eam sumus propensi, vt
 quod ore fatentur omnes, Deum esse fidelem, non absque ar-
 dno certamine quisquam sibi persuadeat. Præsertim vbi ad rem
 ventum est, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat. *Ratio à confide-
 ratione nostra*
 Nec verò frustra tam insignibus elogiis verbo Dei autoritatē *infirmis.*
 asserit Spiritus sanctus: sed morbo, quem dixi, mederi vult, vt
 Deus in suis promissis plenam obtineat apud nos fidem. Elo- *Psal. 12. 7. & 18.*
 quia Iehouæ, eloquia pura (inquit Dauid) argentum fustum in *31.*
 eximio catino terræ, purgatum septies. Itè, Sermo Iehouæ ex- *Prou. 30. 5.*
 coctus clypeus est omnibus confidentibus in ipso. Solomo au-
 tem idem confirmans & ferè iisdem verbis, Omnis sermo Dei
 excoctus. Sed quia in hoc verè argumento Psalmus centesimus
 decimus nonus consumitur, plura recitare superuacuum esset.
 Certè quoties ita suum sermonem commendat nobis Deus, *Altera ratio, à
 consideratione*
 obliquè incredulitatem nobis exprobat: quia non aliò tendit *certitudinis pro-*
 nisi vt peruersas dubitationes è cordibus nostris eradicet. Sunt *misionum Dei.*
 etiam permulti qui Dei misericordiam sic cōcipiunt, vt quam-
 minimum consolationis inde recipiant. Simul enim misera
 anxietate constringuntur, dum dubitant an misericors sibi sit
 futurus: quia illam ipsam, de qua persuasissimi sibi videntur,
 clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita se-
 cum reputant, magnam quidem eam esse & copiosam, effu-
 sam in multos, obuiam omnibus & paratam: sed incertum esse
 an ad se quoque peruentura sit, vel potius an sint ad eam per-
 venturi. Hæc cogitatio, quum in medio cursu resistat, dimi-
 dia tantum est. Itaque non tam secunda Spiritum tranquillitate
 confirmat, quàm irrequieta hesitatione sollicitat. Longè est
 alius sensus *αληθοφροειας*, quæ fidei semper in Scripturis tribui-
 tur: nempe qui Dei bonitatem perspicuè nobis propositam
 extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius iuuita-
 rem verè sentiamus, & experiamur in nobis ipsis. Quare Apo-
 stolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rursum audaciam. Sic *Ephes. 3. 12.*
 euim loquitur, per Christum nos habere audaciam, & adi-
 tum in fiducia, quæ est per fidem illius. Quibus sanè verbis o-
 stendit, non esse rectam fidem, nisi quum tranquillis animis
 audemus nos in conspectum Dei sistere. Quæ audacia non nisi
 ex diuinæ benevolentix salutisque certa fiducia nascitur. Quod
 adè verum est vt sapiusculè pro fiducia nomen fidei vsurpe-
 tur.

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas dominus *Huius certitudi-*
 offert misericordix promissiones, extra nos tantum veras esse *nis cardo.*
 arbitremur, in nobis minime: sed vt potius eas intus complectē-
 do nostras faciamus. Hinc demum nascitur fiducia illa quam *Rom. 5. 1.*

Fructus.

Verè credentis
descriptio.

Hebr. 3. 14.

Rom. 8. 31.

Eph. 1. 18.

Obiectio ad
hanc certitudi-
nem.De fidei imper-
fectione. con-
firmatione &
incremento,
vid. lib. 4. sect.
7. 8.

Responsio.

Confirmatio re-
sponsionis à Da-
uidis exemplo.

alibi pacem idem vocat: nisi qui pacem deriuare inde malit. Est autem securitas quæ conscientiam coram Dei iudicio sedat & serenat: sine qua, cum multo saepe trepidatione ipsam vexari & penè dilaniari necesse est, nisi fortè Dei & sui oblita, ad momentum obdormiscat. Et verè ad momentum, neque enim diu fru- tur misera illa obliuione, quin memoria diuini iudicij subinde recurrente, acerrimè lancinetur. In summa verè fidelis non est nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium beneuolum- que patrem esse persuasus, de eius benignitate omnia sibi pol- licetur: nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitata salutis expectatione præsumit: vt Apo- stulus his verbis demonstrat, Si fiduciam & gloriationem spei ad finem vsque firmam tenuerimus. Sic enim non bene sperare in Domino existimat nisi qui confidenter se regni cælestis hæ- redem gloriatur. Fidelis (inquam) non est nisi qui suæ salutis secu- ritati enixus, Diabolo & morti confidenter insultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confusus sum (inquit) quod neque mors neq; vita, neque Angeli, neq; prin- cipatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura pote- runt nos à charitate Dei diuellere, qua nos cõplectitur in Chri- sto Iesu. Sic idem Apostolus non aliter existimat benè illumina- ri oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes æternæ hæ- reditatis, ad quã vocati sumus. Et vbiq; sic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendi nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus.

17 Atqui (dicit quispiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in recognoscenda erga se Dei gratia nõ modo inquietudine tentantur (quod sæpe illis contingit) sed grauissimis etiam ter- roribus interdum quatesiunt, tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia: id quod non satis videtur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodus hic soluen- dus est si superiorem illam doctrinam stare volumus. Nos cer- tè, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubi- tatione, nec securitatem quæ nulla sollicitudine imperatur: quin potius dicimus perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia. tantum abest vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursum tamen, qualemcunque in modum affli- ctentur, decidere ac desciscere negamus à certa illa, quam de misericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illius vel ma- gis memorabile exemplum fidei proponit Scriptura quàm in Dauide, præsertim si continuum vitæ cursum spectes. Ille tamè quàm non semper pacato animo fuerit, innumeris querimo- niis declarat, ex quib. paucas eligere sufficere. Deum abin-
ter turbu-

turbulentos motus exprobrat, quid aliud quam suæ incredulitati succēset? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuaris intra me? spera in Deum. Et certè consternatio illa apertum diffidentiae signū fuit, ac si destitui se à Deo putaret. Amplior etiam alibi confessio legitur, Dixi in mea præcipitatione, Proiectus sum à conspectu oculorum tuorum. Alibi etiā anxia & misera perplexitate secum disceptat, imò de ipsa Dei natura litē mouet. An oblitus est misereri Deus? an in secula repellet? Durius quod sequitur, Atqui dixi, Occidere meum est: mutatio nes dextræ excelsi. Nam quasi desperatus seipsū exitio adiudicat: nec tātū agitari se dubitatione fatetur, sed (quasi in certamine succubuerit) nihil sibi facit residuum: quia Deus ipsum deseruerit, & manum, quæ olim auxiliaris erat, conuertit ad ipsum perdendum. Quare non abs re animam suā hortatur ut ad quietem suam redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos se iactari. Et tamen, quod mirabile est, inter istas concussiones piorum corda fides sustentat: verèq; palmę vicem obtinet, ut contra quælibet onera nitatur, sursumq; se attollat: sicuti Dauid, quum obrutus videri posset, se tamē increpando, ad Deū surgere non destitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in suis anxietatibus cōtendit, iam magna ex parte victor est. Quod ex hac sententia & similib. colligere licet, Expecta Iehouam: fortis esto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipsum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, se multis agitationibus subinde obnoxium fatetur esse. Interim non tantum sibi displicet in his vitiis: sed enixè ad correctionem aspirat. Certè si propius iusto examine cōferre eum libeat cum Achaz, reperietur magnum discrimen. Mittitur Iesaias qui remediū afferat impij Regis & hypocritæ anxietati, his verbis eum alloquitur, Sis incustodia, & quiesce, ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictū fuerat cor eius fuisse commotum, sicuti quantuntur arbores syluæ à vento, licet audita promissione expalescere non destitit. Est igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, sic contremiscere ut in tētatione se à Deo auertat qui sibi ianuam fide non aperit: cōtrā autem fideles, quos incuruat & ferè opprimit tentationum moles, constanter, quanuis non sine molestia & difficultate emergūt. Et quia sibi propriæ imbecillitatis sunt conscij, cum Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbum veritatis vsque valde. Quibus verbis docemur interdum ipsos obmutescere, ac si prostrata esset eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, sed certamen suum persequi, & suam segnitiam precando acuere, ne saltem ex indulgentia stuporem contrahant.

18 Id quo intelligatur, necesse est redire ad illam carnis & spiritus diuisionem, cuius alibi meminimus, quæ in hoc parte luci

Psal. 42. 6. & 43. 5.

Psal. 31. 23.

Psal. 77. 19.

Vid. Calvin. adu. Pighium, pauld post initium.

Psal. 116. 7.

Psal. 27. 14.

*Amplificatio ab opposito Achazi exemplo. Iesai. 7. 4.**Item à perpetua fidelium expectatione.*

Psal. 119. 43.

Hac de causa conflictus carnis & Spiritus in anima fidelis describitur.

diffimè se profert. Sentit ergo in se diuisionem pium pectus, quòd partim ob diuinæ bonitatis agnitionem suauitate perfunditur, partim ob suæ calamitatis sensum amaritudine angitur, partim in Euangelij promissionem recumbit, partim suæ iniquitatis testimonio trepidat, partim vitæ apprehensione exultat, partim mortem exhorrescit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quando nunquam tam bene in præsentis vitæ cursu nobiscum agitur vt omni diffidentia morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc conflictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia, ad oppugnandam, quæ intuitus concepta est fidem, insurgit. Verùm si in fideli mente certitudo permixta est dubitatione, annon eò semper recidimus vt fides non certa & liquida, sed obscura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia constet? Minimè verò. Neq; enim, si variis cogitationibus distrahimur, ideo protinus à fide diuellimur. nec si fursum deorsum diffidentia agitatione vexamur, ideo in eius abyssum demergimur: neque sic concutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem istius certaminis semper hic finis est quòd fides eas difficultates, quibus ita circumfessa videtur periclitari, tandem eluctatur.

Eius conflictus finis est fidei gloria.

Summa, fides electorum Dei est indubitata & certa.

19 Summa hæc sit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mètibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & serene am nobisque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ita certo intuitu, vt sciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos assiduè proficere deest) quasi progressu facto, in propiorem eius conspectum eòque certiozem venimus, & ipsa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quædam ignorando, aut obscurius id quod cernit cernendo, impenditur, quin diuinæ erga se voluntatis perspicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potissimas partes tenet. Quemadmodum si quis carcere inclusus, ex angustiore fenestra obliquè tantùm & quasi dimidiatim emicantes habeat solis radios, libero quidem priuatur solis aspectu, splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiusque vsum recipit: sic terrei corporis compedibus vincti, vt-cunque multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillum ad exerendam eius misericordiam irradiante, quantum satis est ad solidam securitatem illumina-

Confirmatio simili.

Actra ab Apostoli testimonio, ex quo apparet fidem esse imperfectam ad modum in Dei

20 Vtrunque diuersis locis Apostolus eleganter docet. Quùm enim ex parte nos cognoscere, & ex parte prophetare viderè; in ænigmate per speculum tradit, quàm tenuis in præsentis vitæ illius veræ diuinæ sapientiæ portiuncula nobis detur, indicat.

Et h

Et si enim non simpliciter indicant verba illa imperfectam esse fidem quantisper gemimus sub carnis onere, sed quòd necesse est nobis assidue discendo exerceri, ex imperfectione nostra cõttingere, innuit tamen modulo nostro & angustiis quod immensum est non posse comprehendì. Atque hoc Paulus de tota Ecclesia prædicat: cuique autem nostrum sua ruditas obstaculum & remora est, ne tam propè accedat quàm optandum esset. At quàm certo & minimè fallaci sui gustu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi ostendit, quum affirmat nos per Evangelium, reuelata facie, nullòque obiecto velamine gloriã Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantia inuolucris plurimum simul dubitationis & trepidationis implicari necesse est: quũ præsertim cor nostrum suo quodam naturali instinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ magno identidem impetu insiliunt. Ipsa præcipuè conscientia incumbente peccatorum mole oppressa, nunc secũ querulatur ac gemit, nunc se arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduersæ iram Dei præ se ferunt, siue eius argumentum & materiam conscientia in se reperit, in de tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc scopum perpetuò destinantur, vt Deum nobis aduersum & insensum esse putantes, nec opis ab ipso quicquam speremus, & timeamus ceu ab hoste capitali.

21 Ad hos impetus sustinendos fides se verbo Domini armat & munit. Atque vbi insultat huiusmodi tentatio, Deum esse inimicum, quia sit infestus: contra excipit, esse quoque, dũ affligit, misericordẽ: quia castigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum esse iniquitatum vindicem, opponit viam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator se confert. Ita pia mens, vt cunq̃ue miris modis exagitetur ac diuexetur, supra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti vnquam paritur. Quin potius quæcunq̃ue disceptationes eam exercent & fatigant, in istius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento est, quòd sancti, dum vltione Dei maximè vrgeri sibi videntur, apud ipsum tamen querimonias suas deponunt, & dum se minimè exauditum iri aparet, eum nihilominus inuocant. Quorsum enim attineret apud eum deplorare à quo solatium nullum sperarent? eum verò inuocare nunquam inducerent in animum, nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli, in quib. fidei. pusillitatem Christus reprehedit, se quidẽ perire querebatur, eius tamen auxiliũ implorabant. Nec verò dum eos ob pusillã fidem castigat, teicit à suorum ordine, vel annumerat incredulis, sed

admodum in
Dei electis, fir-
mam nihilomi-
nus & certant
esse.
1. Cor. 13. 9.

2. Cor. 3. 18

Natura fidei
superior explica-
tio.

1. Quum formidi-
ne concutitur fi-
dels in Dei mi-
sericordis sinum
se recipit.

2. Deum perse-
quentem fugit,
sed in eum se-
rat.

3 *Incredulitatē in corde suo regnare non patitur.*

ad vitium excutiendum incitat. Ergo, quod iam superius dictū est, rursus asserimus, fidei radicem nunquam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hæreat, utcumq; decussa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui aut præfocari, quin saltem velut sub fauilla delitefcatur. atq; hoc documento patefieri, verbum, quod semen est incorruptibile, fructum sui similem producere, cuius germen nunquam arefcit ac perit in totum. Siquidem quum hæc sit sanctis extrema desperationis materia, manum Dei in suum exitium, secundum præsentium rerum æstimationem, sentire: eo vsque tamen progressuram spem suam Iob affirmat, vt si ab eo occidatur, non sit propterea desiturus in eum sperare. Ita est sanè, non intus in

Iob. 13. 15.

4 *Imo cum oppugnat, nec perit præliū in æternū.*

Eph. 6. 16.

cordibus piorum regnat incredulitas, sed foris oppugnat: nec lethaliter vulnerat suis telis, sed infestat, aut cerrè sic lædit vt vulnus sit sanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis pro scuto est: ea telis opposita, eorum vim sic excipit vt prorsus depellat, vel saltem frangat, ne ad vitalia penetret. Quum ergo concutitur fides, perinde est ac si violento ictu iaculi miles aliqui firmus pedem mouere cogatur, & paulum cedere: quum autem fauciat fides ipsa, perinde est ac si clypeus fractionem aliquā ex impressione recipiat, sic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine mortis est terrificum: nec fieri potest quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorrescāt. Sed quoniam illa cogitatio superat, quod Deum habeant præsentem, & suæ saluti consulentem, simul vincitur timor securitate. Quantalibet autem machinas (vt Augustinus ait) aduersum nos erigat Diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus est foras. Ita si ex euentu iudicium fiat, non tantum ab omni pugna salui evadunt fideles, vt paulo post recepto vigore rursus in arenam descendere sint parati: sed impletur quod dicit Ioannes in sua canonica, Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Neque enim tantum in prælio vno, vel paucis, vel contra aliquem insultum affirmat fore victricem, sed superiorem toto mundo quantumvis

Psal. 23. 4.

5 *Victrix tantum euadit fides, quantumvis miles impetatur.*

millies impetatur.

1. Ioh. 5. 4.

22 Altera est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeo nihil deccedit fidei securitati, vt solidius inde stabilietur. Nempe dum fideles vel exempla diuinæ ultionis aduersus impios edita documentorum vice sibi esse cogitantes, ne iisdem flagitiis iram Dei in se prouocare sibi contingat, sollicitè cauēt: vel quum miseriam suam secum recognoscentes, à Domino toti pendere discunt, sine quo se quolibet vento fluxos magis & euanidos esse vident. Nā Apostolus dum propositis flagellis,

Est & altera timoris species, ex iudiciorum Dei adu. impios consideratione procedens quam fides etiam superat.

1. Cor. 10. 11.

quibus

quibus in Israeliticum populum olim Dominus vindicavit, terrorem Corinthiis incurrit ne similibus malis seipfos obstruant, eo fiduciam ipsorum nihil labefactat, sed torporem carnis modo excutit, quo fides obrui magis quàm confirmari solet. Nec dum à Iudæorum casu argumentum exhortandi sumit, ut qui stat videat ne cadat, nos vacillari iubet, acti nostræ stabilitatis parum certi effemus: sed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis præfidentiam adimit, ne depulsis Iudæis Gentes in eorum locum receptæ, ferocius insultent. Quinquã non fideles tantùm illic alloquitur, sed oratione sua hypocritas etiam comprehendit, qui externa duntaxat specie gloriabantur. Neque enim singulos homines admonet, sed cõparatione inter Iudæos & Gentes posita, postquam illos ostenderit iustas incredulitatis & ingratitude suæ in eo pœnas dare quòd reiecti essent, has etiam hortatur ne superbiendo ac sese efferendo gratiam adoptionis nuper ad se translata amittant. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione supererãt aliqui ex ipsis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui sine vera fide, tantùm stulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in suam perniciem Dei benignitate. Verùm etiã electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo sequetur incommodi. Aliud enim est temeritatem, quæ ex carnis reliquis interdum sanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia lateat, aliud conscientiam timore percellere, ne plena securitate in Dei misericordia acquiescat.

23 Deinde ubi docet ut cum timore & tremore operemur salutem nostram, non aliud exigit nisi ut in Domini virtutem, cum multa nostri deiectione, suspicere assuescamus. Enimvero nihil tam nos ad fiduciam certitudinẽque animi in Dominum reiiciendam expergeficit quàm nostri diffidentia, & concepta ex eo scientia nostræ calamitatis anxietas. In quem sensum accipiendum est quod est apud Prophetam, In multitudine bonitatis tuæ ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei audaciam, quæ Dei misericordiæ innititur, cum religioso timore coniungit, quo nos affici necesse est quoties in conspectum diuinæ maiestatis prodeuntes, ex eius splendore, quanta sit nostra obscœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo, dum beatum hominem pronuntiat qui terret assidue cor suum quoniam induratione in malum corrumpitur. At terrorem intelligit qui nos cautiores reddat, non autem quo afflicti concidamus, dum scilicet animus in se confusus, in Deo se recolligit: in illo erigitur, apud seipsum deiectus: diffusus sibi, illius fiducia respirat. Proinde nihil obstat quin simul & terreatur fideles, & securissima consolatione potiantur: prout nũc in

Ibid. 12.
Rom. 11. 20.

Eiusmodi exempla
placita ob oculos
fidelium posita
carnis confidentiam
reprimunt,
& fidem in Deo
stabiliant.

Nec obstat Apo-
stoli dictum, quòd
nihil aliud exi-
git, nisi ut domi-
ni virtutem cum
multa nostri de-
iectione suspice-
re assuescamus.
Philip. 2. 12.
Psal. 5. 8.

Prou. 28. 14.

*nexu copulan'ur
timor & fides,
quod ex oppositis
liquet.*

suam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatē animi cogitationem referunt. Quomodo (dicet quispiam) in eodem animo sedem habebunt pavor & fides? Nempe sicuti ex opposito torpor & anxietas. Nam quum impij indolētiam sibi accersant, nequis timor Dei eos sollicitet, vrget tamen eos Dei iudicium ne assequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quominus suos exerceat Deus ad humilitatem, vt fortiter militando, sub fræno modestiæ se cohibeant. Atque hoc fuisse Apostoli consilium liquet ex contextu, vbi metus & tremoris causam assignat Dei beneplacitum, quo dat suis & bene velle & strenuè prosequi. In hunc sensum accipere conuenit illud Prophetæ. Pauebunt filij Israel ad Deum & ad bonitatem eius: quia nō solum pietas reuerentiam Dei gignit, sed ipsa dulcedo & suauitas gratiæ hominem in seipso deiectum timore simul & admiratione imbuat vt à Deo pendeat, seque humiliter subiiciat eius pœnitentiæ.

*Confirmatio, à
dicto Propheta.
Ose. 3. 5.*

*Nec etiam fauet
hæc doctrina er-
rori eorum qui
fiduciam incre-
dulitate mixta
somniaut.*

24. Neque tamen sic locum facimus pestilentissimæ philosophi, quam nonnulli semipapistæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim crassam illam dubitationem, quæ in scholis tradita fuit, tueri nequeunt, confugiunt ad aliud commentum, vt fiduciam incredulitate mixtam faciant. Quoties in Christum respicimus, fatentur illic nos inuenire plenam bene sperandi materiã: sed quia semper indigni sumus illis omnibus bonis quæ in Christo nobis offeruntur, volunt indignitatis nostræ intuitu nos fluctuari & hæsitare. In summa, conscientiam sic statuunt inter spem & metum, vt per interualla & vices huc atque illuc alternet: spem verò & metum sic inter se conferunt, vt illa ex oriente, hic opprimatur: hoc resurgente, illa rursus concidat. Ita Satan, vbi iam videt apertas machinas illas quibus fidei certitudinem destruere antea solitus erat, nunc nihil valere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autem

*Huius erroris ve-
futatio, à confi-
deratione digni-
tatis Christi in
nobis habitantis.*

erit illa fiducia quæ subinde desperationi cedit? Si Christū (inquunt) consideras, certa salus, si ad te ipsum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam spem in animo tuo regnare necesse est. Quasi verò Christum, veluti procul stantem, & nō potius in nobis habitantem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipso salutem expectamus, nō quia eminus nobis appareat: sed quia nos corpori suo infitos, non modò suorum omnium bonorum participes faciat, sed sui quoq; ipsius. Proinde hoc ipsorum argumentum sic retorque. Si teipsum consideras, certa damnatio: sed quoniam Christus tibi cum omnibus suis bonis sic communicatus est, vt omnia eius tua fiant, vt suas eius membrum, adeoque vnum cum ipso: iustitia eius tua peccata obruit, salus eius tuam damnationē abolet, ipse sua dignitate intercedit ne in cōspectū Dei veniat tua indignitas. Sic est

*Retorquetur ar-
gumentum.*

sanè:

fanè: Christum à nobis separare, aut nos ab ipso minimè conuenit: sed utraq; manu fortiter retinere oportet eam qua se nobis agglutinavit societate. Ita nos Apostolus instituit. Corpus quidem (inquit) mortuum est propter peccatū: sed Spiritus Christi qui in vobis habitat, vita est propter iustitiam. Secundum istorū nugamentum dicere debuerat, Christus quidem vitam apud se habet: sed vos, vt estis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxij. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur damnationem, Christi salute absorptam esse: atque ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vitur: quia Christus non extra nos est, sed in nobis habitat: nec solum indiuiduo societatis nexu nobis adhæret, sed mirabili quadã cõmunionem in vnum corpus nobiscum coalescit in dies magis, ac magis, donec vnum penitus nobiscū fiat. Neque tamè inferior, quod nuper dixi, quãsdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in densa caligine tētatic nū suffocatur eius lumen. Quicquid tamè accadat, à quærendi L ei studio nõ defisit.

25 Nec aliter differit Bernardus, quum hoc argumentum ex professo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nõnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quãdam contraria inuenire. si ipsum, prout in se est & ex te, intueor: de ea nihil verius dicere possum quàm ad nihilum esse redactam. Quid modo necesse est singulas eius miseras numerare, quàm sit onerata peccatis, offusa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiscentiis, obnoxia passionibus, impleta illusionibus, prona semper ad malum, in vitium omne procliuis, postremò ignominia & confusionis plena? Nimirum si ipsa quoque iustitia omnes ad lumen veritatis inspecta, velut pannus menstruatæ inueniuntur, iniustitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod in nobis est, tenebræ sunt, ipsa tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? sine dubio vanitati similis factus est homo: in nihilū redactus est homo: nihil est homo, Quomodo tamen penitus nihil est què magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appositum est cor diuinum? Respiremus fratres. Etsi nihil sumus in cordibus nostris, fortè in corde Dei potest aliquid latere de vobis. O Pater misericordiarum, ô Pater miserorum, quomodo apponis erga nos cor tuū? Cor enim tuum vbi est thesaurus tuus. Quomodo autem thesaurus tuus sumus, si nihil sumus? Omnes gentes quasi non sint, sic sunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non intra te: sic in iudicio veritatis tuæ, sed non sic in affectu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non sunt, tanquam sint, & non sunt, ergo, quia quæ non sunt, vocas: & sunt, quia vocas. Licet enim non sint, quantum ad se: apud te tamen sunt, iuxta illud

Et confirmatur
refutatio, Apo-
stoli auctorita-
te.
Rom. 8. 18.

Quid de hac
quæstione sta-
tuendum sit.

Conclusionis præ-
cedentis confir-
matio, ex Ber-
nardo desumpta.

Iesa. 64. 6.
Mat. 6. 23.

Rem. 9. 18.

Pauli, Non ex operibus iustitiæ, sed ex vocante. Deinde mirificā esse hanc connexionem dicit vtriusque considerationis. Certè quæ inter se connexa sunt, se inuicem non destruunt. Quod etiam in conclusione apertius declarat his verbis: Iam si vtraq; consideratione diligenter inspexerimus nos quid sumus: in id in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio nostra: sed forsitan magis aucta est, solidata quidem, vt non in nobis, sed in Domino gloriemur. Nimirum si cogitamus, si decreuerit saluare nos, statim liberabimur: iam in hoc respirare licet. Sed in altiore speculam ascendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus sponsam. Non oblitus sum: sed cum metu & reuerentia dico, Nos inquam sumus: sed in corde Dei. Nos sumus: sed illius dignatione, non nostra dignitate.

**Verus timor autem ex gemino sensu emanat: quum scilicet Deum vt Patrem reuereri, vt Dominum timere decemur.*

Pl. III. 10.

Prou. 1. 7.

Prou. 15. 23.

Ioh. 8. 31.

Mala. 1. 7.

26 Porro timor Domini, cuius testimonium passim defertur sanctis omnibus, & qui aliàs initium sapientiæ, aliàs sapientia ipsa nuncupatur, tametsi vnus est, gemino tamen ex sensu emanat. Habet enim in se Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum ritè volet colere, & obedientem illi filium se prestare & obsequentem seruum studebit. Obedientiam quæ sibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obsequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & seruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vt cunque autem distinguat, vides vt confundat vtrunque simul. Timor ergo Domini, sit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum si vtrunque affectū idem animus recipiat. nam qui secum reputat qualis sit nobis Pater Deus, satis habet causæ, etiam nulli sint inferi, cur eius offensionem qualibet morte grauius perhorrescat. Sed etiam (quæ est ad peccandi licentiam carnis nostræ lasciuiam) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul est hæc cogitatio: Domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi omnem iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitiosè viuendo eius iram aduersum se prouocarint.

Obiectio, ex dicto Ioanni Apostoli.

1. Ioan. 4. 15.

Responsio, per distinctionem timoris filialis & seruilis.

27 Quod autem Ioannes dicit, timorem non esse in charitate, sed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniã timor pœnam habet, nihil istis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo longè differt iste fidelium timor. Neque enim Deum timent impij, quòd in eius offensionem incurere vereantur, siquidem impunè id possent: sed quia vindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius, horrore cõcutiuntur. Ac irã quoq; sic timēt, quia sibi imminere arbitrantur, quia singulis momentis expectant dum in caput suum corruat. Fideles autè (vt dictum est) & offensam plusquàm pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, ac si ceruicibus suis impendere

penderet: sed cautiores redduntur ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiae. Non minatur in ipsos descensuram: sed admonet, ut impiis ob ea quae recensuerat flagitia iram Domini praeparatam cogitent: ne & ipsi eam experiri velint. Quanquam raro contingit ut solis & simplicibus minis expergeant reprobi: quin potius iam sua duritie tardi hebetes, quoties verbis fulminat Deus è caelo, ad contumaciam se obdurant: sed manu eius percussi, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò seruillem vocant, & ingenuo voluntariòq; opponunt, qui filios decet. Alii mediam speciem subtiliter interferunt: quia seruius ille & coactus affectus animos interdum subigit ut ad timorem Dei sponte accedant.

28 Iam in diuina beneuolentia, quam respicere dicitur fides, intelligimus salutis ac vitae aeternae possessionem obtineri. Nam si Deo propitio, nihil boni deesse potest: abundè nobis sufficit ad salutis certitudinem, ubi suae dilectionis ipse nos certiores facit. Ostendat faciem suam, inquit Propheta, & salui erimus. Vnde hanc salutis nostrae summam statuunt Scripturae, quòd abolitis inimicitis omnibus in gratiam nos recepit. Quò scilicet innuunt, Deo nobis recòciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene succedant. Quare fides, dilectione Dei apprehensa, promissiones habet vitae praesentis & futurae, solidamque bonorum omnium securitatem: sed qualis è verbo percipi potest. Neque enim vitae huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes sibi certò fides promittit: (quòd nihil horum nobis esse constitutum voluit Dominus) sed hac certitudine còtenta est, utcunq; nos multa deficiat quae ad vitam huius subsidium pertinent, Deum tamen nunquàm defuturum. Praecipua autem eius securitas in futurae vitae expectatione residet, quae extra dubiù per Dei verbù posita est. Quaecunq; tamen in terra miseria & calamitates eos maneat quos sua dilectione còplexus est Deus, impedire nequeunt quin eius beneuolentia, plena fit foelicitas. Proinde, quum summam beatitudinis velle-mus exprimere, Dei gratiam posuimus: è qua scaturigine vniuersae bonorum species nobis profuunt. Atque id passim obseruare in Scripturis licet. nos ad Domini charitatem reuocari quoties non de aeterna modò salute, sed quolibet bono nostro agitur. Qua ratione David canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde sentitur, vita ipsa esse suauiore & optabiliorè. Denique, si nobis affluent omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti simus, maledicta erit ac proinde misera nostra foelicitas. Quòd si affulgeat paterna Dei facies, ipsae quoq; miseriae beatæ erunt, quia vententur in salutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduersas accumulans, gloriatur tamen, per

Absolute secundo definitionis membro (cuius consideratio à scilicet. 15. ad hanc extenditur) de certitudine scilicet, tertium excutit, nempe quòd fide dicitur respicere diuinam beneuolentiam.
 Pf. 80. 4. 3. 20.
 Ephe. 2. 14.

Quid hæc beneuolentia comprehendat.
 Pf. 63. 4.
Confirmatio ex Davide
 Paulo.

Rom. 8. 31.

illam nos ab amore Dei non disiungi: & in suis precationibus semper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis prosperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos turbant, opponit solium Dei fauorem. Si ambulauero in medio umbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et sentimus semper animos nostros vacillare, nisi Dei gratia contenti, pacem suam in ea quærunt, & penitus infixum habent quod dicitur in Psalmo, Beatus populus cuius Iehoua est Deus, & gens quam elegit in hæreditatem sibi.

Quartum membrum definitionis, gratuita promissio, quæ est fidei fundamentum.

29 Fidei fundamentum facimus gratuitam promissionem, quòd in ipsa propriè fides consistat. Tametsi enim Deum per omnia veracè esse statuat, siue iubeat, siue prohibeat: siue promittat: siue minetur: iussa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obseruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promissione incipit, in ipsa constat, in ipsam definit. Vitam enim in Deo quærunt, quæ non in mandatis, aut pœnarum edictis, sed misericordiæ promissione reperitur: eaq; nõ nisi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remittitur, nõ aliter vitam promittit, quàm si perspiciamus esse in nobis sitã. Ergo, nisi fidem tremere ac vacillare volumus, illam salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino vltro ac liberaliter, potiusq; miserix nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Quare Apostolus hoc Evangelio testimonium defert, quòd sit verbum fidei: Legis tum præceptis tum promissionib. admittit: quãdo nihil est quod fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio qua sibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Evangelij correlatio, dum Evangelij ministeriũ sibi commissum docet in fidei obedientiam: illud esse virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiam ex fide in fidem. Nec mirum, si quidem, cum Evangelium sit reconciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinæ erga nos beneuolentiæ testimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbũ omni ex parte amplectantur & suscipiant fideles, sed misericordiæ promissionem fidei in proprium scopum destinamus. Quemadmo-

Ratio.

Confirmatio.

Rom. I. 5. & 16.
17.
2. Cor. 5. 18.

Pf. 86. 5. & 103.
8. & 145. 8.

Nec inde sequitur fidem locerari, quæ gratuitam promissionem in Evangelio quærunt.

dum iudicem & vltorem scelerum Deum debent quidem agnoscere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis considerandus illis describitur qui beneuolus sit & misericors, procul ira, multus bonitate, suavis vniuersis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens.

30 Nec verò Pighij aut similibus canum latratus moror, dum hanc restrictionem exagitant, quasi fidem lacerando, frustum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectũ (vt loquuntur) esse Dei veritatẽ: siue minetur, siue spẽ faciat gratiæ.

Quare

Quare Apostolus fidei hoc adscribit, quòd Noè mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minæ ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum est, sed nos immeritò grauant calūniatores, ac si negaremus, fidem habere respectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus, nūquam scilicet ipsam consistere, donec ad gratuitam promissionem perueniret: deinde non aliter nos per ipsam cōciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Vtrunque notatu dignum. Fidem *Ratio.* quærimus quæ Dei filios à reprobis discernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deum & iustè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vocabitur? Nihil minus. *Conclusio aliq̃ ratione confir-* Firmus ergo fidei status non erit, nisi in Dei misericordia sistatur. *mata.* Iam quorsum de fide disputamus? nõne vt teneamus viam salutis? Quomodo autem fides saluifica nisi quatenus nos in Christi corpus inserit? Nihil ergo absurdi si in definitione præcipuum eius affectum ita vrgemus, & loco differentiæ subiicimus generi notam illam quæ fideles ab incredulis separat. Denique nihil habent in hac doctrina maleuoli quod carpāt quin *Rom. 10. 8.* Paulum nobiscum inuoluant in eandem reprehensionem, qui Euangelium propriè appellat fidei sermonem.

31 Hinc verò rursum colligimus quod antè expositum fuit, *Verbum Dei, est* non minus verbo opus habere fidem quàm fructū viua radice *fidei fulcrum & radix: sed verbum quod Dei bonitatem & misericordiam nobis restatur.* arboris: quia non alij, teste Dauide, sperare in Deo possunt, nisi qui nouerunt nomen eius. Hæc autem cognitio ex cuiusque imaginatione non est: sed quatenus Deus ipse suæ bonitatis testimonis est. Quod idem Propheta alibi confirmat, *Pfal. 9. 11.* *Pfal. 119. 43.* Salus tua secundum eloquium tuum: Item, Sperauit in verbo tuo, saluum me fac. Vbi notanda est fidei ad verbum relatio, deinde salutis cōsequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu nisi se fides sustentet, nunquam Deo tribuet suum honorem. Viderur Paulus frigidū quiddam aut vulgare referre *Rom. 4. 21.* de Abraham: quòd crediderit, Deum, qui benedictum semen *2. Tim. 1. 12.* ei promiserat, potentem esse. Item alibi de seipso, Scio cui crediderim, & certus sum quòd potens sit depositū meum seruare in diem illum. Verùm si quisque secū expendat quot identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, satis agnoscet qui eam magnificiunt vt digna est, non paruos fecisse progressus in fide. Fatebimur omnes Deum posse quicquid vult: sed dum nos metu consternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palam est nos derogare potentiæ Dei cui præferimus quæ contra eius promissiones minatur Satan. Hæc ratio est cur Iesaias, dum salutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immensa Dei virtute differat. *Iesaiæ variè de* *ci ad Dei pe-* detur sæpe, vbi sermonem exorsus est de spe veniæ & reconcili-

zentiam intuen-
dam pios inui-
santes explican-
tur.

liationis, aliò digredi, & vagari per lōgas & superuacuas ambages commemoras quàm mirabiliter Deus cæli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet. nihil tamen est quod non circumstantiæ præsentis seruiat: quia nisi virtus Dei qua potest omnia, oculis nostris occurrat, verbum aures malignè admittent, vel non æstimabunt iusto pretio. Adde quòd effectualis potentia hîc notatur: quia pietas, vt alibi visum fuit, Dei potētiam semper ad vsūm & opus accommodat: præsertim opera Dei sibi proponit quibus se patrē esse testatus est. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua discere poterant Israelitæ, Deum, qui semel author fuerat salutis, æternū fore eius custodem. Suo etiam exemplo nos admonet Dauid,

Alij loci ex Da-
uide.

Ff. 143. 5.
Pl. 77. 11.

Sic cavendum
ne transgredia-
mur verbi fines,
ne fidei zelus nos
ultra metas in
vitium aliquod
impellat, vt Sa-
ram, Rebeccam
& Isaacum.
Gen. 16. 5.
Gen. 27. 9. &c.

que priuatim singulis beneficia contulit Deus, ad confirmationem fidei eius in posterum valere: imò vbi deseruisse nos videtur, sensus nostros longius extendere conuenit vt vetusta eius beneficia nos erigāt, sicuti alio Psalmio, dicitur, Memor fui dierum antiquorum: ineditatus sum in cunctis operibus tuis, &c. Itē, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quia sine verbo euandum est quicquid concepimus de potentia Dei & operibus: non temerè asserimus nullam esse fidem donec gratiæ suę testimonio præluceat Deus. Posset hîc tamē mo-

ueri quæstio, quid de Sara & Rebecca sentiendum sit, quarum vtraque fidei zelo (vt videtur) impulsæ, extra verbi fines egressæ est. Sara quum arderet desiderio promissæ sobolis, ancillam suā marito supposuit. Quin multis modis peccauerit negandū non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo suo abrepta se intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamen est, desiderium illud à fide perfectum esse. Rebecca oraculo certior facta de electione filij sui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat. marito suum gratiæ Dei testem ac ministrum decipit: filium suum cogit mentiri variis fraudibus & imposturis corrumpit Dei veritatem. Denique ludibrio exponens illius promissionem, quantum in se est eam abolet. Neque tamen hoc opus, quamlibet vitiosum & reprehensione dignum, fide vacuum fuit quia superare multa offendicula necesse fuit vt tantopere appeteret quod sine spe terrenæ utilitatis ingentibus molestiis & periculis refertum erat. Sicuti sanctum Patriarcham Isaac non omnino fide priuabimus, eo quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium translato, non desinit tamen propensus esse in primogenitum suum Esau. Docent certè hæc exempla, errores sæpe fidei esse permixtos: sic tamen vt primatū semper teneat illa, vbi vera est. Sicuti enim Rebeccæ particularis error non irritum benedictionis effectum reddidit, sic neque fidem, quæ generaliter dominata est in eius animo, principiumque & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit

Eiusmodi dese-
ctus fidem obscu-
rat, non extin-
guit.

dit Rebecca quàm lubricus sit humanæ mentis flexus simul ac vel tantillum sibi permittit. Et si autem defectus & imbecillitas fidem obscurat, non tamen extinguit: interim nos admonet quàm sollicitè pendere oporteat ex ore Dei: & simul confirmat quod docuimus, fidem nisi verbo suffultam effluere: sicuti & Saræ & Isaac & Rebecca euanuissent animi in obliquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei frano in verbi obedientia retenti essent.

*Admonet autē,
ne tantillum à
Dei verbo rece-
damus.*

32. Rursum non sine causa in Christo promissiones omnes concludimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt Dei promissiones, in ipso esse etiam & Amen. Cuius rei in promptu est ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eo benevolentiam suam testatur: ut nulla sit eius promissio quæ non sit dilectionis testimonium. Nec refert quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficiis dum in pij cumulatur, eò grauiori iudicio sese induunt. Quum enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoscant, aut si quando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputent: non possunt inde magis de eius misericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen prospiciunt. Nihilò magis obstat quòd destinas plerūque sibi promissiones respuendo, vltionem hac occasione maiorem sibi accersunt. Quanquam enim tum se demum profert promissionum efficacia vbi fidem apud nos inueniunt: vis tamen ac proprietates earum nostra infidelitate aut ingratitude nunquam extinguitur. Ergo quum Dominus suis promissionibus, non ad percipiendos modò suæ benignitatis fructus, sed etiam cogitandos hominem inuitet, suam illi dilectionem simul declarat. Vnde huc redeundum est. promissionē quamlibet, esse diuinæ erga nos dilectionis testificationem. Atqui extra controuersiam est, neminem à Deo extra Christum diligi. Ille est Filius dilectus in quo residet & acquiescit amor Patris, & ad nos deinde ab eo se diffundit: sicut docet Paulus, nos gratiam adeptos esse in dilecto. Ipso igitur inrecedente, ad nos deinde ac perueniat oportet. Proinde Apostolus alibi pacem nostram ipsum vocat, alibi seu vinculum proponit, quo paterna pietate Deus nobiscum deuinciatur. Consequitur, in illum coniciendos esse oculos, quoties vlla promissio nobis offertur: nec absurdè à Paulo doceri: in ipso confirmari & adimpleri quæcunque sunt Dei promissiones. Repugnant exempla quædam: neque enim Naaman Syrum, quum de modo ritè colendi Dei sciscitaretur ex Propheta, de Mediatore edoctum fuisse credibile est: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis & Romanus vix tenere potuit quod non omni-

*Quantum mem-
brum definitionis
In Christo pro-
missiones omnes
includi.*

*Obiectio 1.
Responsio.
Rom. 1. 3.
1. Cor. 1. 7.
2. Cor. 1. 20.*

Obiectio 2.

Responsio.

*Matth. 3. 17. &
17. 5.*

*Ephē. 1. 6.
Ephē. 2. 14.*

*Rom. 8. 3.
Obiectio 3. ab e-
xempli.*

*Rom. 15. 8.
Responsio, Naa-
manus, Cornelij
Eunuchi fidem
expedens.
Act. 10. 31.*

bus Iudæis cognitum erat, & quidem obscure: eleemosynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: & sacrificia Naaman, Prophetæ responso probata, quod neuter potuit consequi nisi fide. Similis eunuchi ratio ad quem delatus est Philippus, qui nisi fide aliqua præditus non sumpsisset longi ac difficilis itineris laborem & sumptus adorandi causa. Videmus tamen ut interrogatus à Philippo suam de Mediatore inscitiam prodatur. Equidem fateor aliqua ex parte implicitam fuisse eorum fidem, non modò quoad Christi personam, sed quoad virtutem & munus à Patre iniunctum. Interea certum est, principiis fuisse imbutos quæ gustum aliquem Christi, licet tenuem, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neque eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum properasset Ierosolymam: & Cornelius, Iudaicam religionem semel amplexus, tantum temporis non transegit quin rudimentis veræ doctrinæ assuesceret. Quod ad Naaman spectat, nimis absurdum fuisset quum de rebus minutis eis præciperet Eliseus, tacuisse de præcipuo capite. Quamuis ergo obscura inter ipsos esset Christi cognitio, nullam tamen fuisse consentaneum non est: quia legis sacrificiis se exercebant, quæ à fine ipso, hoc est, Christo discerni oportuit ab Adulterinis Gentium sacrificiis.

33 Atque hæc quidem nuda externaque verbi Dei demonstratio abundè ad fidem faciendam sufficere debebat, nisi cæcitas peruicaciæque nostra impediret. Verùm (quæ mētis nostræ ad vanitatem est propensio) Dei veritati nunquam adhærere potest: quæ hebetudo est, ad eius lucē semper cæcutit. Proinde, sine Spiritus sancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiā liquet fidem humana intelligentia multo superiore esse. Nec satis fuerit mētē esse Dei Spiritu illuminatam, nisi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra scholastici aberrant, qui in fidei consideratione nudum ac simplicem ex notitia assensum arripiunt, præterita cordis fiducia & securitate. Ergo singulare Dei donum utroque modo est fides, & quòd mens hominis ad degustandam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in eo stabilietur. Neque enim fidei tantum inchoator est spiritus, sed per gradus eam auget, donec ea nos in regnum cæleste perducatur. Egregium, inquit Paulus, depositum seruato, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Quomodo autem Spiritum ex auditu fidei donari tradat Paulus, nullo negotio expedire licet. Si vnum duntaxat esset Spiritus donum, absurdè Spiritum effectum fidei dixisset, qui author est & causa: sed quum dona prædicet quibus ornat Deus Ecclesiam suā, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirum est si ea fidei ascribat, quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id quidem paradoxotaton, quum dicitur, neminem, nisi

Sextum & vltimum membrum, fides non alia ratione quam per Spiritum Sanctum reueletur mentibus nostris & cordibus obsequatur.

Bipartitum est hoc membrum. 1. Primum enim mens hominis ad gustandam Dei veritatem purgatur. 2. Tim. 1. 14. Galat. 5. 5. 2. Deinde animus in eâ stabilietur: idque Spiritus virtute.

Cui donatum sit, posse in Christum credere: sed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm recondita sit ac sublimis cœlestis sapientia, vel quanta sit in percipiendis Dei mysteriis humana hebetudo, partim quòd ad firmam illam stabilémque cordis constantiam, hoc est, præcipuam fidei partem, non respiciunt.

34 Atqui si humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo est testis nisi spiritus hominis qui in ipso est, diuinæ voluntatis qui certus esset homo? Et si Dei veritas apud nos in iis quoque rebus vacillat quas oculo præsentem intuemur, quâ firmam stabilisq; foret, vbi Dominus eo pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? Adeò autem hîc consternatur & deficit humana perspicacia, vt primus in Domini schola proficiendi gradus sit, ab ea deficere. Nam ea, ceu obiecto velamine, impedimur quominus assequamur Dei mysteria, quæ non reuelantur nisi paruulis. Neque enim caro & sanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ sunt Spiritus. quin potius stultitia est illi Dei doctrina: quia spiritualiter diiudicanda est. Necessariæ ergo sunt Spiritus sancti suppetiæ, vel potius vis eius sola hîc vrget. Nemo est hominum qui sensum Dei nouerit, aut consiliarius eius fuerit: sed Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei: per quem fit vt mentem Christi teneamus. Nemo potest venire ad me (inquit) nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à Patre, & didicit, venit. Non quòd Patrem viderit quisquam, nisi is qui est à Deo missus. Quemadmodum ergo nisi Spiritu Dei tracti, accedere ad Christum nequaquam possumus: ita vbi trahimur, mente & animo euehimur supra nostram ipsorum intelligentiam. Nam ab eo illustrata anima nouam quasi aciem sumit, qua cœlestia mysteria contempletur, quorum splendore antè in seipsa perstringebatur. Atque ita quidem Spiritus sancti lumine irradiatus hominis intellectus: tum verè demum ea quæ ad regnum Dei pertinent gustare incipit: antea prorsus ad ea delibanda fatuus & insipidus. Quamobrem Christus regni sui mysteria duobus discipulis præclare edifferens, nihil tamen proficit, donec sensum illis aperit vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apostolis Spiritus tamen veritatis mittendus est, qui ipsorum mentibus eandem instillet doctrinam quam auribus vsurpauerant. Verbum quidem Dei instar Solis est omnibus affulgentis quibus prædicatur: sed nullo cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæci sumus omnes hac in parte: proinde in mentem penetrare nequit, nisi interiore illo magistro Spiritu per suam illuminationem aditum faciente.

Prioris membri probatio.
1. *Rationibus.*
1. Cor. 2. 11.

Matth. 1. 15.
Luc. 10. 21.
Matth. 16. 17.
2. *Testimoniis Scripturæ.*
1. Cor. 2. 14.

Rom. 11. 34.
2. Cor. 2. 14.

Ioan. 6. 44.

3. *Exemplis.*
Luc. 24. 27. & 45.
Ioan. 16. 13.

4. *Similitudine applicata.*

5. *Attributis e-ximiis fidei.*

Lib. 2. c. 2. & 3.

35 Alibi quum de naturæ corruptione tractandum fuit ple-

2. Cor. 4. 13.
2. Theſſ. 1. 11.

1. Cor. 2. 4.

6. *Augustini
præclaro testimo-
nio.*

Augu. de ver-
bis Apoft. lib.

2.
Ioan. 6. 44.

nus ostendimus quàm non sint idonei homines ad credendū. Itaque non fatigabo lectores eadem repetendo. Sufficiat Spiritum fidei vocari à Paulo fidem ipsam, qua donamur à Spiritu, non autem quam naturaliter habeamus. Ideo precatur vt in Theſſalonicensibus impleat Deus omne beneplacitum suum & opus fidei in virtute. Vbi fidem vocans opus Dei, & loco epitheti insigniens, appositivè vocans beneplacitum, negat esse ex proprio hominis motu: neque eo contentus, adiungit, specimè esse virtutis diuinæ. Ad Corinthios, vbi fidem non pendere ex sapientia hominum dicit, sed fundatā esse in potententia Spiritus, loquitur quidem de externis miraculis: sed quia ad eorum aspectum cæcutiunt reprobi comprehendit etiā interius illud sigillum, cuius alibi meminit. Ac quò magis in tā præclaro dono suam liberalitatem illustret Deus, non omnes eo promiscuè dignatur: sed singulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus testimonia. quorum fidus interpret Augustinus exclamat, vt Seruator doceret ipsum quoque credere doni esse, non meriti. Nemo (inquit) venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum est quòd duo audiunt: vnus cõtemnit, alter atcendit. Qui cõtemnit, imputet sibi: qui atcendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare vni datum est, non alteri? Non me piget dicere, Hoc est profundum crucis. De profundo nescio quo iudiciorum Dei, quæ perſcrutari non possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: vnde possum, non video: nisi quia hætenus video, à Deo esse. Quare autem illum, & non illum? multum est ad me abyssus est: profundum crucis. Admiratione exclamare possum non disputatione monstrare. Huc redit summa, Christum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus sui virtute, simul inferere in corpus suum, vt fiamus bonorum omnium participes.

*Posterioris mem-
bri explicatio,
eius confirmatio
deducitur à
priori, tanquam
à minore ad
maius.*

36 Restat deinde vt quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur. neque enim si in summo cerebro voluntatur Dei verbum, fide perceptum est: sed vi in iuno corde radices egit, vt ad sustinendas repellendâsque omnes tentationum machinas inuictum sit propugnaculum. Quòd si veram mentis intelligentiam, eius illuminationem esse verum est: in tali cordis confirmatione multo euidentius eius virtus apparet: quo scilicet & maior est cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animū securitate instrui quàm mentem cognitione imbui difficilius est.

*Ob hanc causam
Spiritus S. dicitur
sigillum, ar-
rha, & Spiritus
promissionis.
Ephes. 1. 13.*

Proinde Spiritus sigilli vice fungitur, ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obſignandas, quarum certitudinem prius mentibus impressit: atque ad confirmandas & constituendas arrhæ locum tenet. Postquam credidistis (inquit Apostolus) obſignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis

reditatis nostræ. Vides per Spiritu, velut sigillo, corda fidelium insculpi doceat? ut hac ratione appellet promissionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & signauit nos, & dedit arrham Spiritus in cordibus nostris. Et alibi quum de fiducia audaciæque sperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham.

37 Neque verò oblitus sum quod antè dixi, & cuius memoria assidue renouat experientia, fidem scilicet variis dubitationibus impelli, ut raro sedatæ sint piorum mentes, saltem non semper fruuntur tranquillo statu: sed quibuscunque machinis quantantur, vel ex ipso tentationum gurgite emergūt, vel in statione sua permanent. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuetur deus, ubi statuimus quod in Psalmo dicitur, Dominus protectio nostra, auxilium in tribulatione: ideo non timebimus dum commisit terra & transilient montes in cor maris. Hæc etiã sua uisissima quies alibi celebratur, Decubui, & somnum cepi, & surrexi: quia Dominus suscepit me. Non quòd æquabili tenore semper ad lætam hilaritatem compositus fuerit Dauid, sed quatenus Dei gratiam pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepidè despiciere quicquid metis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari vult, quiescere iubet. Apud Iesaiam, In spe & silentio erit fortitudo vestra. In Psalmo, Sile Iehouæ, & expecta illum. Quibus respondet illud Apostoli ad Hebræos, Patientia opus est, &c.

38 Hinc iudicare licet quàm perniciosum sit scholasticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos nõ aliter statuere posse quàm ex coniectura morali, prout se vnusquisque non indignum ea reputat. Equidem si ab operibus æstimandum sit qualiter affectus sit erga nos Dominus, id ne tenui quidè coniectura posse nos assequi fateor: sed quum simplici & gratuita promissioni respondere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac conditione ratiocinemur, Deum esse nobis propitiũ, modò ita vitæ nostræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractandis suum locum destinauimus, longius non prosequemur in præsens: quum præsertim abundè liqueat fidei nihil esse magis aduersũ quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac pessimè huc detorquent Ecclesiastæ testimonium, quod identidem in ore habent. Nemo scit vtrum odio dignus sit an amore. Nam, ut præteream hunc locum in vulgari interpretatione mendosè redditum, latere tamen vel pueros ipsos non potest quid eiusmodi verbis sibi velit Salomo: nempe, si quis à presententi rerũ statu cēfere velit quos odio prosequatur Deus, quos amore cōplectatur, cum frustra laborare ac nullo operæpretio

Ita tamen ut scilicet delium animi interdum agitur, non ut pericant, sed ut extentationum gurgite emergant, & in statione sua permanent.
Psal. 46. 3.
Psal. 3. 6.

Testimonia.
Iesai. 30. 15.
Psal. 37. 7.
Heb. 10. 36.

Obiectio scholasticorum aduersus superiorum doctrinam.
Responsio.

Obiectionis huius defensio. ex Ecclesiastæ petitione.
Vid. Bernard. S. r. 2. in die ascensionis, & Serm. 2. in octaua Paschæ.
Responsio mentem Solomensis operiens.

torqueri: quum omnia pariter eueniant iusto & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde sequitur, Deum non testari perpetuò amorem suum quibus omnia succedere prosperè facit: neque odium suum in eos semper prodere quos affligit. Idque facit ad vanitatem humani ingenii arguendam quum in rebus scitu maximè necessariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulò antè scripserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videretur interire. Siquis inde inferre velit, sola coniectura niti quam de animorum immortalitate sententiã teneamus, annon insanus meritò habeatur? An igitur sani sunt isti qui nullam esse gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præsentium aspectu comprehendi possit?

Ibid. 3. 9.

Altera obiectio,
temeraria præ-
sumptionis ele-
ctos in Christo
insimulans.
Responsio.
1. Cor. 2. 12.

39 Atqui temerariæ præsumptionis esse causantur, indubitata voluntatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si tantum nobis sumeremus vt ingenii nostri tenuitati subiicere vellemus incomprehensibile Dei consiliũ, Sed vbi simpliciter cum Paulo dicimus, nos accepisse nõ spiritũ huius mundi, Sed Spiritum qui ex Deo est, quo docente sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quid contra obgãnre possunt, quin Spiritum Dei contumeliôsè incessant? Quod si ab ipso profectam reuelationem vel mendacii, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudine quid delinquimus? Verũm hoc quoque nõ vacare magna temeritate exclamant, quòd de Christi Spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum esse istorum stuporem qui orbis magistri habere volunt, vt in primis religionis elementis ad eò turpiter impingant? Mihi certè credibile nõ esse, nisi testarentur quæ extant eorum scripta. Paulus eos demum filios Dei esse pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio spiritu, diuino autem vacuos esse volunt qui sint filii Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro quòd filii Dei sumus: hi tamen à Dei inuocatione non arcent, Spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu ritè inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat qui non agantur Spiritu Christi: hi Christianismum confingunt Spiritu Christi non indigentem. Ille nullam beatæ resurrectionis spem facit nisi Spiritum in nobis residentem sentiamus: hi spem tali sensu vacuã confingunt. Sed respondebunt forsã, non se inficiari quin illo præditos esse oporteat, ceterũm modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quum iuber Corinthios testare an sint in fide, semel probare an Christum habeant, quem nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu au-

Instansia.

Responsio.

Rom. 8. 14.
Ibidem. 16.
Responsionis con-
firmatio, variis
Apostoli Pauli
testimoniis nu-
merata.

Rom. 8. 11.

2. Cor. 13. 5.

tem quem dedit nobis, inquit Iohannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus, què super suos omnes effusurum se denuntiauit? Quid, quòd Spiritui sancto iniuri sumus, qui fidem, opus eius pecuniare, ab ipso separamus? Hæc quom prima sint pietatis tyrocinia, miserrimæ est cæcitatæ arrogantia notari Christianos qui Spiritus sancti præsentia gloriari audent: sine qua gloriatione Christianismus ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarant quàm verè dixerit Christus Spiritum suum mundo incognitum esse: ab ipsius modò agnosci apud quos manet.

4° Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipsam adoriuntur: nempe, etiamsi secundum præsentem iustitiæ statum, de gratia Dei iudicium sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseverantiæ notitiam. Egregia verò salutis fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali æstimamus, quid in crastinum sit futurum nescimus. Longè aliter Apostolus: Certò, inquit, persuasus sum, quòd neque Angeli, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præsentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Christo complectitur. Euadere conantur friuola solutione, id habuisse Apostolum ex speciali reuelatione garrientes: sed pressus constringuntur quàm vt effugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuersis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, nõ quæ specialiter ipse experiatur. Atqui idem nos alibi nostræ imbecillitatis & inconstantia mentione deterret. Qui bene stat (inquit) videat ne cadat. Verum est: at non terrore quo consternemur, sed quo discamus nos sub potenti manu Dei humiliare, quem admodum Petrus explicat. Deinde quàm præposterum est, ad pûctum tēporis limitare fidei certitudinem cuius propriū est, superatis huius vitæ spaciis, ad futuram immortalitatem protēdi? Quom ergo id gratia Dei fideles acceptum ferant, quòd Spiritu eius illuminati, cælestis vitæ contēplatione per fidem fruuntur: adèd procul abest ab arrogātia talis gloriatio, vt si quem confiteri pudet, eo extremam ingratiitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè supprimendo, quàm modestiam aut submissionem testetur.

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perspicuè fidei natura declarari posse videbatur quàm à promissionis substantia, qua velut proprio fundamēto sic nititur, vt ea sublata protinus corruat, vel potius euanescat: ideo nostram definitionem inde sumimus, quæ tamen ab illa Apostoli vel definitione vel descriptione potius, quàm suæ disputationi accommodat, minimè aliena est: vbi docet esse rerum sperandarum subsisten-

Item Iohannis
Iesaja.
I. Iohan. 3. 24.
Iesaja. 78. 4.

Tertia obiectio
perseuerantiam
electorum Deo
in fide impu-
guans.

Rom. 8. 38.
Responso ex
Apostoli petita.
Instantia soluta.

Alia Instantia
diluitur.
1. Cor. 10. 13.

1. Pet. 5. 6.

Summa totius
refutationis.

Definitione fidei
explicata, ostenditur
eam non pugnare sed conuenire
cum illa quam Apostolus tradidit.
Heb. 11. 1.

Dan. 7. 10.
 Huius definitio-
 nis seu descriptio-
 nis explicatio.

Rom. 8. 24.
 Homil. in Io-
 han. 79. 95.
 De precat. me-
 ri. & rem. li. 2.
 cap. 31.

Refutatio erroris
 Scholasticorum,
 charitatem fide
 ac spe priorem
 esse docentium.
 Lombard. li.
 3. Sen. dist. 25.
 & læpius.
 Serm. 1. in An-
 nuntiatione.
 2. Cor. I. 12.

tiam, indicem non apparentium. Nam per *πίστιν* (quo vocabulo vitur) quasi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Ac si diceret fidem ipsam certam quandam esse ac securam possessionem eorum quæ nobis à Deo promissa sunt. nisi quis *πίστιν* pro fiducia accipere malit. quod non displicet: quanquam illud quod receptus est amplector. Rursum vt significaret ad supremum vsque diem quo libri aperiuntur, subtiliora esse, quæ quæ sensu nostro percipi, aut oculis spectari, manûve contrectari possint: eaque non aliter interim possideri à nobis, quàm si caprum omnem ingenij nostri excedamus, ac supra omnia quæ in mundo sunt arcem nostram intendamus, nos deniq; ipsos superemus: addidit securitatem hanc possidendi, esse rerum quæ in spe iacent, ideòque non videntur. Siquidẽ euidentiã, (vt Paulus scribit) spes non est: nec ea quæ videmus speramus. dum verò indicem, aut probationem, aut (vt sæpe reddidit Augustinus) coniunctionem appellat rerum non præsentium: (nam Græcè est *ἐπιγχα*) perinde loquitur ac si diceret euidentiã non apparentium rerum, visionem earum quæ non videntur, perspicuitatem obscurarum, præsentiam absentium, demonstrationem occultarum. Mysteria Dei enim, cuiusmodi sunt quæ ad salutem nostram pertinent, in se, suãq; (vt dicitur) natura cerni non possunt: verùm ipsa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas sic persuasa esse nobis debet, vt pro factò impletòque habendum sit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis gustum percipiendum quomodo se attollat animus, quin simul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognosci illa suauitatis affluentia non potest, quam Deus timentibus se recondidit, vt non simul vehementer afficiat, Quem autem semel affecit, penitus ad se rapit & effert. Proinde mirum non est si peruersum cor & obliquum nunquã subit hic affectus: quo in cælum ipsum traducti, ad recòditissimos Dei thesauros admittitur, & ad sacratissima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingressu non decet. Quod enim tradunt Scholastici, charitatem fide ac spe priorem esse, merum est deliramentum: quandoquidem sola est fides quæ in nobis charitatem primum generat. Quantò rectius Bernardus: Testimonium, inquit, conscientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus consistere credo. Necessè enim primò omnium est, credere quòd remissionem peccatorum habere non possis nisi per indulgentiam Dei: deinde quòd nihil pro r fus habere queas operis boni nisi & hoc dederit ipse: postremò quòd vitam æternam nullis potes operibus promereri nisi gratis detur & illa. Paulò post subiicit, hæc non sufficere, sed esse quoddam fidei initiũ: quia credèdo peccata non posse remitti nisi à Deo, simul tenere oporteat remissa nobis esse donec etiã Spiritus

Spiritus sancti testimonio persuasi sumus salutē nobis esse repositam : quia Deus peccata condonat, merita ipse donat, & præmia idem redonat, non posse gradum in illo principio figere, Verūm hæc & alia suis locis tractanda erunt: nunc tantūm quid fides ipsa sit, habere sufficiat.

42. Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin spem eternæ salutis comitem secum habeat indiuiduā, vel potius ex se gignat & exerat : qua sublata, quamlibet disertē atque ornatē de fide differamus, nullam habere conuincimur. Nam si fides (vt auditum est) certa est de veritate Dei persuasio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita esse queat: qui hanc certitudinem conceperunt, simul profectō expectant fore vt promissiones suas Deus præstet, quæ eorum persuasione nō nisi verē esse possunt : vt in sūma nihil aliud sit spes quàm eorum expectatio quæ verē à Deo promissa fides credidit. In fide Deum veracem credit: spes expectat, vt in temporis occasione veritatem suam exhibeat, fides credit nobis esse patrem: spes expectat vt se talem erga nos semper gerat. fides datam nobis vitam æternam credit: spes expectat vt aliquando reueletur, fides fundamentum est, cui spes incumbit: spes fidem alit ac sustinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam potest nisi qui prius eius promissis crediderit: ita rursus fidei nostræ imbecillitatem ne velut fessā concidat, sustineri ac foueri patienter sperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus ritē salutem nostram in spe collocat. Nam ea dum in silentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis festinando præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promissionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigetur: extendit ad vltimam illam metam, ne in medio cursū aut etiam in carceribus deficiat. Denique assiduē renouando & instaurando, facit vt seipsa subinde ad perseverantiam vegetior emergat. Atque omnino quod nominibus necessaria sunt spei subsidia ad fidē stabilendam, medius patebit si cogitemus quot tentationum formis imperantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi sunt. Primū Dominus, promissiones suas differendo, diutius sæpe quàm pro votis nostris, suspenso animi nos tenet. hinc officium est spei, præstare quod iubet Propheta: vt si moram illę fecerint, expectemus tamen. Interdum non modò languere nos finit, sed apertam indignationem præ se fert. hinc spem multò magis succurrere necesse est, quo, secundum alterius Prophetę dictum, possimus expectare Dominum, qui absconderit faciem suam à Iacob. Insurgunt etiam illusores (quemadmodum ait Petrus) qui rogant, Vbi est promissio aduentus eius? quando ex quo patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creatio nis. Imò eadem hæc nobis insurrant caro & mundus. Hinc fidē

Spei indiuidua
comit uina fidei.

Ratio.

Conexi fidei &
spei, mutuumque
auxilium.

Rom. 8. 24.

Ex variis tentationum formis
constat necessaria esse spei subsidia ad fidem stabilendam.

Habac. 2. 3.

Iesa. 8. 17.

2. Petr. 3. 8.

Psal. 90. 4.

2. Petr. 3. 8.

Spei tolerantia suffultam, in eternitatis cōtemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, instar diei vnus reputet.

Interdum quidem fides & Spei vocabula confunduntur.
1. Pet. 1. 5.

43 Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem custodiri vsque ad salutis reuelationē: quod spei magis quadrabat fidei tribuit: neq; immeritò: quando iam docuimus, nihil aliud spem esse quàm fidei alimentum & robur. Interdum simul iunguntur, sicuti eadem epistola, quo fides vestra & spes esset in Deo. Paulus

Phil. 1. 20. 21.

verò ad Philipenses ex spe deducit expectationem: quia sperando patienter, vota nostra suspendimus, donec patefacta fuerit Dei opportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citauimus. Paulus alibi, quanuis inproprie loquatur, hoc ipsum tamen intelligit, his

Gal. 5. 3.

verbis, Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus: nempe quia Euangelij testimonium de gratuito amore amplexi expectamus dum palam ostendat Deus quod nunc sub spe est absconditum. Neque iam obscurum est quàm insulse Petrus Lombardus duplex spei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum

Refutatio errorum Scholasticorum, qui duplex spei fundamentum, Dei gratiam, & meritum operum, constitunt.

meritum. Nō huic alius scopus quàm fidei esse potest. fidei autem iam clarissime exposuimus vnicum esse scopum, Dei misericordiam: in quam utroque (vt ita loquar) oculo respicere debeat. Sed operæpretium est auscultare quàm vividam afferat rationem. Si quippiam (inquit) sine meritis sperare audeas, non spes illa, sed præsumptio dicenda erit. Quis non meritò, amice

Math. 9. 29.

lector, tales bestias excretur, quæ temerè & præsumptuosè fieri pronuntiant si quis Deum veracem esse confidat? Nam quum Dominus nihil non à sua bonitate expectari velit, præsumptionem esse dicunt in ea recumbere & acquiescere. O magistrum talibus dignum discipulis quales in iusanis rabularum scholis nactus est! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores spem salutis concipere, libenter tantum præsumamus de veritate eius, vt sola eius misericordia freti, abiecta operum fiducia, bene sperare audeamus. Non faller ipse, qui dixit, Secundum fidem vestram fiat vobis.

CAPVT III.

Fide nos regenerari, ubi de pœnitentiâ.

Partes huius capituli.

- 1 Titulus videtur de fide tractationum polliceri, tamen de pœnitentiâ tantum, indiuidua fidei cōmite, nunc agitur. Et primam variaz

- riz aliorum de Pœnitentia referuntur opiniones, sect. 1. 2. 3. 4.
 2 Orthodoxæ doctrinæ de Pœnitentia expositio, à sect. 5. ad 10.
 3 Causæ propter quas in vltimum vsque vitæ terminum Pœnitentia extendi debeat, sect. 10. 11. 12. 13. 14.
 4 De fructibus Pœnitentiæ, vel quorsum & in quem finem tendit, à sect. 15. ad 21. vsque.
 5 Vnde Pœnitentia nobis proueniat, sect. 21. 22. 23. 24. & 25. vbi de peccato in Spiritum sanctum & de reprobatorum impœnitentia.

Etsi iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obscurum esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non abs re summa Euangelij statuitur in pœnitentia & remissione peccatorum.

Ergo duobus illis capitibus omissis, ieiuna & mutila erit adeoque propè inutilis quælibet de fide disputatio. Iam quum vtrunque nobis conferat Christus, & vtrunque fide consequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi series postulat vt de vtroque hoc loco differere incipiam. Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit transitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo sola fide & mera venia iustificetur homo, neque tamen à gratuita iustitiæ imputatione separetur realis (vt ita loquar) vitæ sanctitas. Pœnitentiam verò non modo fidem continuo subsequi, sed ex ea nasci, extra controuersiam esse debet. Quum enim venia & remissio per Euangelij prædicationem ideo offeratur, vt à tyrannide Satanæ, peccati iugo, & misera seruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei transeat; certè Euangelij gratiam nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam se recipiat, totumque suum studium applicet ad pœnitentiæ meditationem. Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quàm ab ipsa manare vel proferri tanquam fructus ab arbore, nunquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur.

2 Christus (inquiunt) & Iohannes in suis concionibus populum ad resipiscentiam primùm hortantur: deinde regnum cælorum appropinquasse subiiciunt. Tale prædicandi mandatum accipiunt Apostoli: talem ordinem sequutus est Paulus, quem admodum Lucas refert. Atqui dum in syllabarum contextu superstitiosè hærent, nõ animaduertunt quo sensu inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum cõcionatur Christus Dominus & Ioannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum: annon resipiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Perinde ergo valent eorum verba

Huius capituli cum præcedenti & sequentibus coniunctio.

Fidem sequitur pœnitentia, ex eaque nascitur.

Ratio.

Qui contra sentiunt, saluntur.

1. Obiectio eorundem.

Mat. 3. 2.

Mat. 4. 17.

Act. 20. 12.

Responsio.

Mat. 3. 2.

acti dicerent, Quoniam appropinquauit regnū cælorum, ideo respicite. Nam Matthæus, ubi sic prædicasse Ioannem narrauit, impletum in ipso fuisse Iesaiæ vaticinium docet de voce in deserto clamante, Parate viam Domini, rectas facite semitas

Ioh. 4. 3.

Quo sensu pœnitentia seu respici-
scentia origo ad
fidem refertur.

Dei nostri. Verūnī apud Prophetam illa vox iubetur à consolatio-
ne & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quum respici-
entia originem ad fidem referimus, spatium aliquod tēporis som-
niamus quo ipsam parturiat: sed ostendere volumus, non posse
hominem pœnitentiæ serid studere nisi se Dei esse nouerit. Dei
autem se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiā prius
apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipso progressu edifferen-
tur. Fefellit eos fortè quod multi conscientia pauoribus antè

Unde eorum or-
ror manarit, qui
fidem à pœnitē-
tia oriri putant,
atque eiusdem
refusatio.

do manent, vel formantur ad obsequium, quàm imbuti fuerint
cognitione gratiæ? imò eam gustauerint. Atque hic est initialis
timor, quem inter virtutes quidam recensent, quia veræ & iu-
stæ obedientiæ propinquum esse cernunt. Sed nō hic agitur quā
uariè nos Christus ad se trahat, vel præparet ad pietatis studiū.
tantū dico, nullam rectitudinē posse inueniri vbi non regnat
Spiritus ille quem accepit, vt eū membris suis communicaret.

Psal. 137. 4.

Deinde, secundum illud Psalms, Apud te est propitiatio vt ti-
mearis: nemo vnquam Deum reueretur, nisi qui sibi propitiū
confidet: nemo se ad Legis obseruationem libenter accingit ni-
si qui persuasus erit ei placere sua obsequia, quæ in ignoscendo
& tolerandis vitiis indulgētis, signum est paterni fauoris. Quod

Osc. 4. i.

etiam demonstrat illa Oscæ exhortatio, Venite, reuertamur ad
Iehouam: quia ipse rapuit, & sanabit nos: percussit, & curabit
nos: quia spes veniæ tanquam stimulus additur, ne in suis pecca-
tis torpeant. Omni autem rationis specie caret eorum delira-
mentum, qui vt à pœnitentia exordiantur, certos dies suis neo-
phytis præscribunt per quos se in pœnitentiam exercent: qui-
bus demum transactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ip-
sos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor: is præfer-
tim qui spirituales haberi mirè gaudent, eorūque sodalibus
Iesuitis, & similib. quiscuilib. Tales scilicet fructus profert spi-
ritus ille vertiginis, vt pœnitentiam, quæ in totam vitam pro-
roganda est homini Christiano, paucis dieculis terminet.

Anabaptistæ
& Monachorū
pœnitentiæ limi-
tes figentium hy-
pocrisis detegi-
tur.

3 Cæterū de pœnitentia docti quidam viri, longè etiam
ante hæc tempora, quum iuxta Scripturæ regulam simpliciter
& sincerè loqui vellent, dixerunt cōstare duabus partibus, mor-
tificatione & viuificatione. Mortificationem interpretantur a-
nimæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & sensu iudi-
cij Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitio-
nem adductus est, tum verè peccatum odisse & execrari incipit:
tum sibi ipsi ex animo displicet, miserū se & perditū fatetur, &
alium se esse optat. Adhæc vbi sensu aliquo iudicij Dei tactus
est

Prima hæc de
pœnitentia opi-
nionē excussa,
secunda confide-
ratur, qua duas
pœnitentiæ par-
tes constituens,
posteriorem non
rectè explicat.

est

est (alterum enim ex altero protinus sequitur) tū verò perculsus ac cōsternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificationem interpretantur consolationem quæ ex æde nascitur: vbi scilicet homo peccati conscientia prostratus, ac Dei timore perculsus, postea in Dei bonitatem, in misericordiã, gratiam, salutē, quæ est per Christum, respiciens, sese crigit, respirat, animum colligit, & velut è morte in vitã redit. Ac voces quidē istæ, si modo recta cōstet interpretatio, vim pœnitentiæ satis commodè exprimunt: sed quòd viuificationem accipiunt pro lætitiã quam recipit animus ex perturbatione & metu sedatus, non assentior: quum potius sanctè pièque viuendi studium significet, quod oritur ex renascentia: quasi diceretur hominem sibi mori vt Deo viuere incipiat.

4 Alij, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas posuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqui distinguerent, alteram legalem dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus & terrore iræ Dei attritus in ea perturbatione constrictus hæret, nec se explicare potest. Euangelicã alteram, qua peccator grauiter quidē apud se afflictus, altius tamen emergit, & Christum, vulneris sui medicinã, terroris consolationem, miserix portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla esse volunt, Cain, Saul, Iudam: quorum pœnitentiam dum Scriptura nobis commemorat, intelligit peccati sui grauitate agnita, irã Dei timuisse: sed Deum duntaxat vltorē & iudicē cogitantes, in eo sensu defecisse. Ergo eorum pœnitentiã non aliud fuit quàm quoddam inferorum atrium, quò iã in hac vita ingressi, cœperunt à facie iræ maiestatis Dei pœnas dare, Euangelicam pœnitentiã videmus in omnibus qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiducia autem misericordiæ Dei erecti & recreati, ad Dominum conuersi sunt. Perterritus est Ezechias accepto mortis nuntio: sed flens orauit, & in bonitatem Dei intuitus, fiduciam recepit. Cōturbati sunt Niniuitæ horribili denuntiatione excidij: sed induti sacco & cinere orarūt, sperantes quod conuerti posset Dominus, & auerti à furore iræ suæ. Cōfessus est David se nimium peccasse in recensendo populo: sed adiecit, Aufer Domine iniquitatem feni tui, Agnouit adulterij crimē obiurgante Nathan & se coram Domino prostravit: sed veniã simul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentiã qui ad prædicationem Petri compuncti sunt corde. sed Dei bonitate cōfisi, addiderunt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipseus, qui fleuit quidem amarè, sed sperare non desuit.

5 Hæc quanquam omnia vera sunt, nomen tamen ipsum pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis assequi possum) aliter accipiendū est. Nã quòd fidē sub pœnitentiã cōplectuntur, pugnat

Tertia opinio, eorum qui duas pœnitentiã formas, legalem & Euangelicam, constituunt.

Exempla legalis.

Genes. 4. 13.

1. Sam. 15. 30.

Matt. 25. 7.

Harum formarum consideratio.

Exempla Euangelica.

2. Reg. 20. 2.

1. Esai. 38. 1.

Ion. 3. 5.

2. Sam. 24. 10.

2. Sam. 12. 13. & 16.

Act. 2. 37.

Matt. 26. 75.

Luc. 22. 62.

2 Altera pars capituli, ab hac sectione ad 10.

de pœnitentiâ or
phodoxam doctri
nam continet.
Act. 20. 21.
1. Distinguenda
fides & pœni
tentia, non con
fundende, vel
separanda.

2. Nomeni confi
deratio.

3. Rei definitio.
Seu, quid sit pœ
nitentia.

4. Prophetis &
Apostolis tradi
ta.

Matt. 3. 2.
1. Sam. 7. 2.

Luc. 2. 8.
Rom. 6. 4.
Act. 26. 20.

Definitionis ex
planatio.

Hæc tribus par
tibus constat.

1. Pœnitentia
est vita nostra
ad Deum con
uersio.

Ezech. 18. 31.

cum eo quod Paulus in Actis dicit, se Iudæis ac Gentibus testi
ficatum in Deum pœnitentiâ, & fidem in Iesum Christum. Vbi
tanquam duo diuersa, pœnitentiâ & fidem enumerat. Quid
igitur? An vera pœnitentia citra fidem consistere potest? Mini
mè. Verùm etsi separari non possunt, distingui tamen debent.
Quemadmodum sine spe fides non est, & tamen fides ac spes
varia sunt: ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter se
vinculo cohærent, magis tamen coniungi volunt quàm cõfun
di. Equidem nec me latet sub pœnitentiæ nomine totam ad Deum
conuersionem comprehendere, cuius pars non postrema fides
est: sed quo sensu, facillimè apparebit vbi vis ac natura eius ex
plicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hebræis à conuersione vel
reditu, Græcis à mentis consiliique mutatione deductum est:
nec vtrique etymologiæ res ipsa malè responderet: cuius summa
est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita
pristina mente nouam induamus. Quamobrem non malè,
meo quidem iudicio, sic pœnitentia definiri poterit. Esse ve
ram ad Deum vitæ nostræ conuersionem, à sincero seriorq; Dei
timore profectâ, quæ carnis nostræ veterisq; hominis mortifi
catione, & spiritus viuificatione constet. In eum sensum acci
piendæ sunt conciones omnes quibus vel Prophetæ quondam,
vel Apostoli postea sui temporis homines ad pœnitentiâ hor
tabantur. Hoc enim contendebant vnum, vt peccatis suis con
fusi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo prociderent &
humiliarentur in quem deliquerant, ac vera resipiscentia in re
ctam eius viam se reciperent. Ideo hæc promiscuè vsurpantur
apud ipsos eodem significatu. Conuerti seu reuerti ad Domi
num, Resipiscere, & pœnitentiâ agere, Vnde etiam & Sacra
historia pœnitentiâ dicit agi post Deum, vbi homines qui in
suis cupiditatibus, eo posthabito, lasciuiebant, incipiunt verbo
eius obsequi: & duci suo præsto sunt ad pergendum quò voca
uerit. Et fructus pœnitentiâ dignos proferre dixerunt Ioannes
& Paulus, pro vitam ducere quæ eiusmodi resipiscentiâ in
cunctis actionibus referat ac testetur.

6 Sed antequàm vltra procedamus, definitionem à nobis
positam dilucidius enarrare conduxet. In qua tria sunt præci
pue capita consideranda. Primum, quum vitæ ad Deum cõuer
sionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in
operibus tantum externis, sed in anima ipsa: quæ vbi vetustatē
suam exuerit, tum demum operum fructus renouationi suæ res
põdentes ex se pariat. Quod dū vult exprimere Propheta, iubet
vt cor nouū sibi faciant quos ad pœnitentiâ vocat. Vnde Mo
ses sæpius ostensurus quomodo ritè ad Dominū conuerterentur
Israëlitæ pœnitentiâ ducti, docet vt id fiat ex toto corde, &
ex tota anima (quam loquutionē videmus à Prophetis subinde
repe-

repetitam) & cordis circuncisionem nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus est ex quo melius perspicere liceat quæ sit germana pœnitentiæ proprietates, quàm ex cap. 4. Jeremiæ, Si reuerteris Israel, inquit Dominus, ad me reuere. Arate vobis aruum, & nolite serere super spinas. Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in studio iustitiæ capescendo nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde impietas fuerit. Et quo penitus eos afficiat, monet cum Deo esse negotium, apud quem tergiuersando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet. Nam ob rem præposteros hypocritarum conatus irridet Ieremias, qui externam in ceremoniis resipiscentiam strenuè quidem moliebantur: at interim fasciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, dissoluere non curabant. Vbi etiam pulchrè ostendit, in quibus propriè sita sit officii pœnitentia non ficta.

Huius descriptio.
Iere. 4. 1. 3. 4.

Amplificatio à contrariis.

7 Secundum caput erat, quòd ex serio Dei timore docuimus ipsam proficisci. Prius enim quam ad resipiscentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus infederit, Deum aliquando tribunal conscensurum ad exigendam omnium dicitorum facturumque rationem: miserum hominem interquiescere non sinet, nec punctum temporis respirare quin perpetuò ad meditandum aliud vitæ institutum extimulet, quo se ad iudicium illud sistere securè queat. Quare Scriptura sæpè, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem iniicit, ut apud Ieremiam ne fortè egrediatur ut ignis furor meus, & non sit qui extinguat, propter malitiam operum vestrorum. In concione Pauli ad Athenienses. Et tempora quidem huius ignorantia quum hactenus dissimularit Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique pœnitentiam agant: eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate, & aliis compluribus in locis. Interdum à pœnitentibus iam irrogatis, Deum esse iudicem declarat: quo peccatores secum reputent, peiora sibi imminere nisi maturè resipuerint. Exemplum Deuteronomij vigesimo nono.

2. Ex serio Dei timore profecta.

Ideo iudicij mentio apud Prophetas & Apostolos.
Iere. 4. 4.
Act. 17. 30.

Exemplum.

Quoniam verè à peccati horrore & odio cõuersio inchoatur, ideo tristitiam quæ secundum Deum est, pœnitentiæ causam facit Apostolus. Tristitiam autem secundum Deum appellat, ubi non pœnam modò exhorremus, sed peccatum ipsum est quo displicere Deo intelligimus, odimus & execramur, nec mirum, quia nisi acriter pungamur, non posset corrigi carnis nostræ pigrities: imò non sufficerent eius stupori & socordia punctio- nes, nisi ferulas exerèdo altius penetraret Deus. Accedit etiam contumacia, quam velut malleis contundi necesse est. Ergo serueritatem, quam Deus vitur minando, ingenij nostri prauitas

Explicatio secti- di huius membri definitionis, ex Paulo desumpta.

2. Cor. 7. 10.

*Ratio, cur serius
Dei timor pœni-
tentia pars sit
& principium.*

ab eo extorquet: quia dormientes frustra blandè alliceret. Testimonium non recito quæ passim occurrunt. Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium est: quia etsi omnibus virtutum numeris absoluta sit hominis vita, nisi ad Dei cultum referatur, laudari quidem poterit à mundo: sed in cælo mera abominatio erit, quando præcipua iustitiæ pars est, suum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propositum non est subiicere nos eius imperio.

*3. Constantis mor-
tificatione carnis
& Spiritus vi-
uificatione.
Pf. 34. 15.
Iesa. 1. 16.*

8 Tertio loco explicandum restat quale sit istud quod dicimus pœnitentiã duabus partibus constare: mortificatione scilicet carnis, & spiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu simplicius & rudius, liquidò tamen expriment, quum dicunt, Desine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mundi estote, aufer te malum operum vestrorum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite

*Has exigunt
Propheta.*

iudicium, subuenite oppresso, &c. Quum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruersitate referta est. Res prorsus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuersus carnis affectus similtas sit aduersus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio. Postea renouationem designant à fructibus qui

Rom. 8. 4.

*Etiam sigillatim
illa explicantur.*

inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Siquidem non satis fuerit talibus officiis ritè defungi, nisi mens primum ipsa & cor iustitiæ, iudicij, misericordiæ affectum induerint. id fit quum Dei Spiritus intinctas sua sanctitate animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queant. Et certè vt naturaliter sumus auersi à Deo, nisi præcedat abnegatio nostri, nunquam ad id quod rectum est tendemus. Ideo roties iubemur exuere veterem hominem: renuntiare mundo & carni: concupiscentiis nostris valere iussis, renouari Spiritu mentis nostræ. Nomen porò ipsum mortificationis admonet quàm difficile sit obliuisci prioris naturæ: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia discere nisi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quasi pronuntiaret Deus, vt censeamur inter suos filios, opus esse communis naturæ interitu.

*Unde oriuntur.
Rom. 6. 6.*

9 Vtrunque ex Christi participatione nobis contingit. Nam si verè morti eius communicamus eius virtute crucifigitur nonster homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio. Si resurrectionis sumus participes, per eam suscitamur in vitæ nouitatem, quæ Dei iustitiæ respondeat. Vno ergo verbo pœnitentiã interpretor, regenerationem, cuius non alius est scopus nisi vt imago Dei quæ per Adæ transgressionè

*Hinc sequitur
Pœnitentiã ni-
hil aliud esse
quàm reforma-
tionem imaginis
Dei in nobis.*

facta-

sc̄data, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apostolus, quum ait, Nos autem reuelata facie gloriā Domini repræsentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum. Proinde ista regeneratione in Dei iustitiam, Christi beneficio instauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum restituere placet Domino quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem instauratio non vno momento, vel die, vel anno, impletur, sed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis suis carnis corruptelas: repurgat eos sordibus, sibi que in templa consecrat, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quo se tota vita exerceant in pœnitentia: sciântque huic militiæ nullum nisi in morte esse finem.

Quo maior est impuri rabulæ & apostatæ Staphyli cuiusdã improbitas: qui statum præsentis vitæ cum gloria cælesti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatem & iustitiam veracem. Quasi verò vbi res aliqua definitur, non quærenda sit ipsa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed quatenus ad Dei similitudinem propius quisque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, stadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus assignat.

10 Sic ergo à peccati seruitute liberantur filij Dei per regenerationem, non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti, nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur: neque exerceantur modò, sed infirmitatem quoque suam melius discant. Atque in ea re omnes saniores iudicij scriptores inter se consentiunt, manere in homine regenerato mali fomitem, vnde perpetuò scateant cupiditates quæ ipsum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatentur etiam, sanctos illo concupiscendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obstare nequeant quin subinde libidinem, vel ad auaritiã, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus est multum inuestigando labore quid hîc veteres senserint: quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnâque diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur sumant lectores, siquid de sensu antiquitatis habere certi volent. Porrò inter illum & nos hoc discriminis videri potest interesse, quòd ipse quidem quum fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, sic illigatos teneri concupiscentiis vt

Que breui aliquo momento nõ absoluitur, sed vsque in vltimã vitæ terminum extenditur.

*Tertia pars cau-
sa, propter quas
pœnitentia in
vltimum vsque
terminum vitæ
debeat extendi.*

*Lib. ad Bonif. 4.
Lib. 1. & 2. con-
tra Iulianum.*

*Augustini sententia de concupiscentia in re-
matis excutitur.* non possint non concupiscere, eum tamen morbum peccatum
vocare non audet: sed ad illum designandum infirmitatis no-
mine contentus, tunc demum fieri peccatum docet ubi vel opus

Sermo. 6. de
verb. Apost.

vel consensus ad conceptionem vel apprehensionem accedit,
hoc est, quando primæ appetitioni cedit voluntas. nos autem il-
lud ipsum pro peccato habemus, quod aliqua omnino cupidi-
tate contra legem Dei homo titillatur: imò ipsam prauitatem,
quæ eiusmodi cupiditates nobis degenerat asserimus esse pec-
catum. Docemus itaque in sanctis, donec mortali corpore ex-
uantur, semper esse peccatum: quia in eorum carne residet illa
concupiscendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque
tamen semper à peccati nomine abstinet. sicuti quum dicit, Hoc
peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata
in carnalem concupiscentiam. Hoc quantum ad sanctos perti-
net, regnum admittit in terra, perit in cælo. Quibus verbis fate-
tur, quatenus obnoxij sunt fideles concupiscentis carnis, pec-
cati esse reos.

*Locus, ex Paulo,
qui Augustini
sententiam con-
firmare videtur.
Eph. 5. 26. 27.*

II Quod autem Deus Ecclesiam suam purgare ab omni pec-
cato dicitur, quod eam liberationis gratiam per Baptismū pol-
licetur, & in electis suis implet: ad reatum potius referimus
quàm ad ipsam peccati materiam. Præstat hoc quidem Deus,
suos regenerando, vt peccati regnum in ipsis aboleatur: (virtu-
tem enim Spiritus subministrat, qua superiores in certamine
victorés (que fiant) sed regnare tantum, non etiam habitare desi-
nit. Proinde sic dicimus veterem hominem crucifixum esse, le-
gem peccati sic abolitam esse in filiis Dei, vt reliquæ tamen su-
persint: non vt dominantur, sed vt eos suæ infirmitatis consci-
entia humiliant. Et illas quidem fatemur non imputari, ac si non
essent: sed hoc simul Dei misericordia fieri contendimus vt ab
hoc reatu liberentur sancti, qui meritò aliàs peccatores & rei
coram Deo forent. Neque verò hanc sententiam confirmare

*Responsio.
Rom. 6. 6.*

difficile nobis erit: quando extant in eam rem clara Scripturæ
testimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Rom.
7. clamat Paulus: Primùm, illic eum in hominis regenerati per-
sona loqui, cum nos alibi ostendimus, tum Augustinus firmis
rationibus euincit. Taceo quod mali & peccati vocabulis uti-
tur. vt voces illas cauilari possint qui reclamare nobis volent:
quis tamen repugnantiam aduersus Legem Dei, malum esse
neget? quis impedimentum iustitiæ neget esse peccatum? quis
deniq; non concedat culpam inesse, vbi est spiritualis miseria?

*Confirmatio re-
sponsionis, ex 2.
pso Apostolo.
Rom. 7. 6.*

*Altera confir-
matio, ex Legi
præcepto.*

Atqui ista omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde
habemus certam à Lege demonstrationem, qua breuiter tota
hæc quæstio expediri potest. Iubemur enim Deum diligere ex
toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita om-
nes animæ nostræ partes Dei amore occupari deceat, certū est
eos

eos præcepto non satisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere, vel vllam omnino cogitationem animo admittere possunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatē abducatur. Quid enim? an non illæ sunt animæ facultates, subitis motionibus affici sensu apprehendere, mente concipere? Istæ igitur quum vanis & prauis cogitationibus aditum ad se patefaciunt, annō ostendunt se tantundem ab amore Dei esse vacuas? Quare qui non fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata: illum verò concupiscendi morbum, quem fomitem appellant, esse peccati scaturiginem: ille transgressionem Legis peccatum esse negat necessè est.

Conclusio.

12 Si cui absurdum videtur, iam in vniuersum damnari cupiditates omnes quibus homō naturaliter affigitur, quū à Deo inditæ sint naturæ authore: respondemus nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus sic à prima creatione insculpsit, vt inde eradicari nisi cum ipsa humanitate non possint: sed tantum insolentes effrænæque motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quum ob naturæ prauitatē omnes facultates adeò vitiatæ sint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua *atrazia* & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt appetitiones, inde vitiosas esse contendimus. Aut (si paucioribus verbis summam habere liber) omnes hominum cupiditates malas esse doctemus, & peccati reas peragimus: nō quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec synceri prodire potest. Neq; verò ab hac doctrina tantū discedit Augustinus quantum in speciem apparet. *D*um inuidiam plus æquo reformidat, qua eum grauare studebant Pelagiani, à peccati nomine interdum abstinere: quum tamen scribit, manente in sanctis peccati lege, tolli diuinitat reatum, satis indicat se non adeò à sensu nostro abhorre.

Exceptio: tãtã damnari cupiditates quæ cum Dei ordinatione pugnant.

Non quatenus sunt naturales, sed quatenus inordinate dantur: vt sensit etiam Augustinus.

Ad Bonif.

13 Afferemus alias aliquot sententias vnde melius appareat quid senserit. Lib. secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur desideria, contra quæ dimicant & fideles. Item, Lex itaque peccati (quæ in tãti quoque Apostoli membris erat) remittitur in baptisate, nō finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis solutus est in baptisimo reatus, Ambrosius vocauit iniquitatem: quia iniquum est vt caro concupiscat aduersus Spiritum. Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec sepulturæ perfectione sanetur, rebellat & mortuum. Lib. quinto etiam num apertius: Sicut cæcitas cordis & peccatum est, quo in Deum

Cuius nulla testimonia presertimur, qua eius mentem aperiant.

non creditur: & pœna peccati, qua cor superbū digna animadu-
 uersione punitur, & causa peccati quum aliquid cæci cordis er-
 rore committitur: ita concupiscentia carnis aduersus quam bo-
 nus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobe-
 dientia contra dominatum mentis: & pœna peccati quia reddi-
 ta est meritis inobedientis: & causa peccati defectione consen-
 tientis, vel contagione nascentis. Vocat hîc sine ambiguitate
 peccatum: quia prostrato iam errore, & cōfirmata veritate, ca-
 lumntias minus veretur. *Quemadmodum* & in Iohannem, ho-
 mi. 41. vbi ex animi sui sensu sine contentione loquitur, Si car-
 ne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet
 peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desideriis
 eius. Non ait: non sit: sed, non regnet. *Quandiu* viuus peccatum
 necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur,
 non fiat quod iubet. Qui concupiscentiam non esse peccatum
 defendunt, illud Iacobi obiicere solent. Concupiscentia post-
 quam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc re-
 fellitur: nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actua-
 libus intelligamus ipsum loqui, ne mala quidem voluntas in
 peccato deputabitur. Ex eo autem quod flagitia & praua faci-
 nora concupiscentiæ partus vocat, atque iis ipsis peccati nomen
 tribuit, non protinus sequitur quin concupiscere, res mala sit,
 & coram Deo damnabilis.

Rom. 6. 12.

Obiectio ex Iacobi dicto.

Iacob 1. 15.
 Responso.

Alia obiectio,
 Anabaptistarū
 & Libertinorū
 adu. perpetuam
 filiorum Dei pe-
 nitentiam,
 Vid. Caluin.
 adu. Libertin-
 nos, cap. 18.

14 Anabaptistæ quidam hoc seculo, phrenetici nescio
 quam intemperiem pro spiritali regeneratione committunt:
 nempe in statum innocentiae restitutos Dei filios, iam non
 oportere sollicitos esse de libidine carnis refrananda: Spiritum
 ducem sequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur.
 Incredible esset hominis mentem eò vesaniæ prolabi, nisi pa-
 lam & fastuosè suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiolum
 certè quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æ-
 quum est qui veritatem Dei, in mendacium vertere animum
 induxerūt. Itane delectus omnis turpis & honesti, iusti & iniu-
 sti, boni & mali, virtutis & vitij tollitur? Tale, inquiunt, disci-
 men est ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Christum
 exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, sinceri-
 tatem & astutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapi-
 nam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formi-
 dinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò securè & in-
 trepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non
 obtufoescat? Popularis tamen est philolophia apud eos, qui li-
 bidinum amentia excæcati, sensum communem exuerunt. Sed
 quem obsecro, Christum nobis fabricantur, & quem Spiritum
 eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnum Spiritum re-
 cognoscimus, quem Prophetæ commendarunt, Euangelium
 exhibi-

Responso, hor-
 rendam istius-
 modi monstrorum
 impietatem de-
 regens.

Altera respon-
 sio, ab absurdis
 qua hæc obiectio
 parit.

exhibitum prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non est homicidij, scortationis, ebrietatis, superbix, contentionis, auaritiæ, fraudis patronus: sed author dilectionis, pudicitix, sobrietatis, modestiæ, pacis, moderationis, veritatis. Nō est vertiginosus, & qui præceps per fas & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientiæ & intelligentiæ qua ritè inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effrænemque licentiam: sed prout licitum ab illicito discriminat, modum moderationemque seruare docet. Quid tamen diutius in refellenda beluina ista rabie laboremus? Christianis Spiritus Domini non turbulentum est phantasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab aliis confictum acceperint: sed eius notitiam à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipso traduntur, nobis in sanctificationem datum esse, quo ab immunditiis & inquinamentis purgatos, in obedientiam diuinæ iustitiæ deducat: quæ obedientia constare nequit nisi domitis subactisque concupiscentiis, quibus isti habenas laxare volunt. Deinde sic nos eius sanctificatione purgari, vt multis vitiis multaque infirmitate obsideamur quandiu inclusi sumus mole corporis nostri. Quo fit vt longo interuallo à perfectione distiti, proficere semper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari necesse habeamus. Vnde etiam consequitur, excussa desidia & securitate, intentis animis vigilandum esse, ne carnis nostræ insidiis incauti circumueniamur. Nisi fortè confidimus nos maiores progressus fecisse quàm Apostolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quo virtus ab infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & Spiritus diuisionem in sua carne non fictè repræsentabat.

15 Quod autem Apostolus in descriptione pœnitentiæ seipsem eius vel causas, vel effectus, vel partes enumerat, id optima causa facit, sunt autem studiū aut sollicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Neque absurdum videri debet, quod statuere non audeo causæ an effectus ceteri ferri debeant, vtrunque enim disputari potest. Possunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ, sed quia omiſſis illis quæstionibus, intelligere licet quid Paulus velit, simplici expositione contenti erimus. Dicit ergo ex tristitia quæ secundum Deum est, excitari sollicitudinem. Nam qui serio displicentiæ sensu tangitur quod in Deum suum peccarit, simul excitatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus se explicet, vt ab eius insidiis melius sibi caueat, ne à Spiritus sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur. Proxima est excusatio, quæ hoc loco non defensionem significat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet sed purgationem, quæ

*Tertia responsio.
sinceram de pœnitentia & vitiis Christiana doctrinam istorum errori opponens.*

*Confirmatio, ab Apostoli exemplo & dicto.
2. Cor. 12. 15.
Rom. 7. 6.*

*Quarta pars capituli de pœnitentiæ fructibus, qui cause vel effectus, aut partes, siue affectiones dici possunt.
1. Cor. 7. 11.*

Sollicitudo.

Excusatio.

in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. Qualiter filij non reprobis dum errata sua agnoscunt & consentunt, deprecationem tamen adhibent: atque ut ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abieciisse eam quam parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non ut se iustos esse ac innocentes probent, sed tantùm ut ueniã obtineant:

Indignatio.

Timor.

Desiderium.

Zelus.

Vindicta.

Sequitur indignatio, qua peccator secum intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suam peruersitatem suãque in Deum ingratitude[m] recognoscit. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mentibus nostris incutitur, quoties cogitamus & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari necesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiores in posterum reddit. Quòd si oritur ex timore sollicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter se cohæreant. Desiderium videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio & obsequendi alacritate, ad quam maxime prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio. Huc quoque pertinet zelus quem cõtinuò subiungit. ardorem enim significat quo accendimur ubi aculei illi nobis admouentur: Quid feci? Quòd me præcipitaueram, nisi mihi Dei misericordia subueniret; Postrema est vindicta. quo enim seueriores in nos sumus, & acriore censura quæstionem habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium ac misericordem Deum. Et certè fieri non potest quin anima diuini iudicij horrore perculsa, partes ultionis in exigenda de se pœna occupet. Sentiunt sanè pij quales pœnæ sint pudor, confusio, gemitus, displicentia sui, & reliqui affectus qui ex seria delictorum

Modus autem tenendus, idque sanctissimo Bernardi consilio, ne eiusmodi tristitia nos absorbeat.

Heb. 12. 3.

recognitione nascuntur. Meminerimus tamen modum esse tenendũ, ne tristitia nos absorbeat: quia nihil magis procliuè est trepidis conscientijs quàm in desperationẽ ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoscumque videt metu Dei prostratos, in profundũ illum mœroris gurgitem magis ac magis demergit, ne vnquam assurgant. Non potest quidem nimius esse timor qui in humilitatem desinit, neque discedit à spe veniæ. Semper tamẽ ex Apostoli præcepto cauendum, ne peccator, dum se ad displicentiam sollicitat, nimia formidine oppressus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus, qui per pœnitentiam nos ad se vocat.

Serm. II. in Cant.

in Qua de re utilis etiã est admonitio Bernardi, Necessarius dolor pro peccatis si non sit continuus. Suadeo reflectere pedem in scerdum à molesta & anxia recordatione viarum uestrarum, & euadere ad planitiem serenæ memoriæ beneficiorum Dei. Miscemus absynthio mel, ut salubris amaritudo salutem dare queat: cum immisto dulcore temperata bibetur: & si de vobis in humilitate sentitis, sentite & de domino in bonitate.

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales sunt, intelligi potest: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, ad hæc in tota vita sanctimonia ac puritas. Denique quo maior quisque studio vitam suam exigit ad normam Legis Dei, eo certiora pœnitentiæ suæ signa edat. Itaque Spiritus sæpe dum nos ad pœnitentiã hortatur, nunc ad singula Legis præcepta, nunc ad officia secundæ tabulæ nos reuocat: quanquam aliis locis postquam imunditiem damnauit in ipso fonte cordis, deinde ad externa testimonia descendit quæ sinceram resipiscentiam cõmendant. Cuius rei tabulam in descriptione vitæ Christianæ mox subiiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis testimonia quibus partim subsannant eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum placari, ostenduntque mera esse ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non esse caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quisquis mediocriter in Scriptura versatus fuerit, per se absque alterius monitu intelliget, vbi cum Deo negotium est, nihil agi nisi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis locus aliis intelligendis non parum valebit. Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Vtrunque etiam breuiter expressum est his Iacobi verbis, Munde scelerati manus, purgate corda duplices, vbi priori quidẽ membro accessio ponitur, fons tamen & principium deinde monstratur, nempe abstergendas esse occultas sordes, vt altare in ipso corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remedijs vel ad nos humiliandos, vel ad domadã carnem nostram vtimur: publicè verò ad resipiscentiæ testificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus. siquidem hæc afflicti animi sunt propria, in squalore, gemitu, lachrymis esse: fugere splendorẽ & quẽ libet apparatus, omnibus delicijs se abdicare. Deinde is qui sentit quãtum malum sit carnis rebellio, remedia omnia quaerit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quã graue sit violasse Dei iustitiam, quiescere non potest donec in sua humilitate gloriam dederit Deo. Eiusmodi exercitia sæpe commemorant verusti scriptores, quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquã autem vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores si dixero quod sentio, plus æquo certè insistere in his mihi videntur. Ac si quis prudenter expendat, mihi (vt spero) assentietur, dupliciter eos modũ excessisse. Nam quum tantopere vrgerent, ac immodicis elogijs commendarent corporalem illam disciplinam, hoc quidem consequeretur vt plebs eam maiore studio amplecteretur: sed quod longè maioris momenti esse debet, quodammodo obscurabant. Deinde in exigendis castigatõibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Ecclesiastica mansuetudo,

Qualis sint pœnitentiæ fructus.
Interii.
 1. Pietas erga Deum.
 2. Charitas erga homines.
 3. Vita puritas.
 Lib. 3. c. 6. &c.
Quam sedulo hi fructus à Trophæis commendantur.

Ioel. 2. 13.

Iacob. 4. 8.

Externi.
 4. Corporis exercitia.
 2. Cor. 7. 41.

A vetustis scriis priorib. nimium commendata.

Dupliciter enim modum excesserunt.

quem admodum alibi tractandum erit.
 17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerem cum alibi frequenter, tum præsertim apud Ioclem commemorari audiunt, præcipuam respicientiæ partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda est eorû hallucinatio. Quod de conuersione totius cordis ad Dominum, deque scissione non vestimentorum sed cordis illic dicitur, respicientiæ proprium est: fletus autem & ieiunium, non ut perpetua aut necessaria eius effecta subnectuntur, sed specialem habent circumstantiam. Quoniam grauissimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei suadet anteuertere, non tantum respiscendo, sed mœroris iudicia præ se ferendo. Qualiter enim promissa barba, impexo capillo, pulla veste suppliciter se demittere solet reus ad conciliandam iudicis misericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius scueritatem miserabili habitu deprecari oportebat. Quamquam autem cinis & saccus illis forte temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunij valdè opportunum fore inter nos vltum constat quoties cladem aliquam aut calamitatem nobis minari visus fuerit Dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui suos ad fletum & ieiunium, hoc est ad reorum mœstitiam, cohortatur, de quorum flagitiis constitutam quæstionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Ecclesiastici pastores, si dum impendentem suorum crucibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod est præcipuum maiore & intentiore cura & opera semper urgeant, scindenda scilicet esse corda, non vestimenta. Extra dubium est, non semper pœnitentiæ cohærere ieiunium, sed calamitosus temporibus peculiariter destinari vnde & cum luctu coniungitur à Christo dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua præsentia orbatî mœrore conficerentur, de solenni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, ut in toto eius decursu quædam ieiunij species continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesiæ disciplina agitur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur.

Ioel. 2. 12.

Cur in Iudaica
Ecclesia recepta
sint.

Horum exerci-
tiorum legitimus
usus in Ecclesia
Christiana.

De ieiunio.

Matt. 9. 15.

Lib. 4. c. 2.

Sed præcipua
pœnitentiæ
pars in conuer-
sione ad Deum
consistit.

Usus horum
exercitiarum
Matt. 11. 21.
Luc. 10. 13.

18 Hoc tamen adhuc inseram, quum ad hanc externam professionem transfertur nomê pœnitentiæ, improprie à genuino illo sensu quem posui deflectit. Neque enim tam est conuersio ad Deum quàm culpæ confessio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Sic pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud est quàm testari displicentiam, vbi Deus ob graues offensas vobis irascitur. Atque hæc quidem confessionis species publica

blica est, qua nos damnatos coram Angelis & mundo, praeuenimus iudicium Dei. Nam eorum segnitiam coarguens Paulus qui peccatis suis indulget, Si iudicaremus nos ipsos (inquit) non à Deo iudicaremur. Sed homines facere palam confcios & testes nostrae respiscientiae, non semper est necessarium: priuatim autem Deo confiteri, pars est verae poenitentiae quae omitti non potest. Nihil enim minus consentaneum quam ut peccata ignoscat Deus, in quibus nobis ipsi blandimur: & ne in lucem proferat, protegimus per hypocrisisin. Nec tantum quae quotidie amittimus peccata fateri conuenit: verum grauiores lapsus longius trahere nos debent: atque in memoriam reuocare quae videntur pridem sepulta: quod exemplo suo nobis praescribit David. Tractus enim recentis flagitij pudore, seipsum examinat vsque ad matris uterum, & agnoscit iam tunc fuisse corruptum & infectum carnis labe. neque id ut culpam suam extenuet: sicuti multi in turba se occultant, & alios secum inuoluendo, impunitatem captant. Longè aliter David, qui ingenuè culpam exaggerat, quod à prima infantia corruptus, non desierit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale praeteritae vitae examen suscipit, ut adolescentiae suae peccatis misericordiam Dei imploret. Et certè tum demum soporem nobis esse excusum probabimus si gemendo sub onere, malaque nostra deflendo, leuationem à Deo petemus. Notandum praeterea est, poenitentiam, cui assidue incumbere iubemur, ab ea differre quae velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effraenilicentia se proiecerant ad peccandum, vel quadam defectio- nis specie excusserant iugum Dei. Nam Scriptura saepe dum hortatur ad poenitentiam, quasi transitum & resurrectionem à morte invitam significat: & dum refert populum egisse poenitentiam ab idololatria aliisque crassis sceleribus conuersum fuisse se intelligit. Qua ratione Paulus luctum peccatoribus denun-
1. Cor. 13. 31.
Peccatorum confessio & agnitio qualis esse debeat.
Psal. 51. 7.
Psal. 25. 7.
Poenitentia ordinaria & specialis distinctio.
2. Cor. 12. 26.
Huius distinctio nis usus.

19 Porro si verum est quod clarissimè constat, totam Euāgelij summam duobus istis capitibus contineri, poenitentia, & peccatorum remissione: annon videmus, Dominum ideo gratis suos iustificare, quo eos simul Spiritus sui sanctificatione, in

Ex Ioānis, Christi & Apostolorum prædicationis forma, quis sit ostenditur.
 Matt. II. 10.

Marc. I. 4.
 Luc. 3. 3.

Huius prædicationis summa.
 Marc. I. 15.
 Luc. 24. 26. & 46.

Act. 5. 2.

Rom. I. 30.

veram iustitiam instaureret? Ioannes angelus ante faciem Christi missus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum. Ad pœnitentiam invitando, monebat ut se peccatores agnoscerent, suaque omnia coram Domino damnata, quo carnis suæ mortificationem, ac novam in Spiritu regenerationē totis votis expeterent. Regnum Dei annuntiando, ad fidem vocabat. siquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnino in Christo assumimus, significabat. quare apud alios Euangelistas legitur, Venit Ioannes prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Quod quid aliud est, quàm ut peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se converterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspiciatus est. Appropinquavit regnum Dei: pœnitentiam agite, & credite Euangelio: Primùm declarat, thesauros misericordiæ Dei in se apertos: deinde pœnitentiam exigit, tum postremò fiduciam erga Dei promissiones. Itaque quùm totam Euangelij summam breviter complecti voluit, dixit se oportuissè pati, resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiã, & remissionem peccatorum. Id & Apostoli post eius resurrectionē prædicarunt, excitatum à Deo, ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum. Prædicatur pœnitentia in nomine Christi, quùm per Euangelij doctrinam audiunt homines suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta & vitiosa esse: propterea necesse ut renascantur, si volunt ingredi in regnū Dei. Remissio peccatorum prædicatur, quùm docentur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiam, salutē, & vitam: cuius nomine, gratis in Dei conspectu iusti habeantur & innocentes. Utraque gratia quùm fide apprehendatur (ut alibi demonstratum est) quia tamen proprium fidei obiectum est Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter distinguere oportet.

Pœnitentia Christiana terminus, vita nostra finis.
 Ies. 61. 1.
 Matt. II. 5.
 Luc. 4. 18.
 Mat. 9. 13.
 Act. 3. 26. & 5. 21.

Hoc modo remissionē peccatorum in Christo oblatam & respicientis

20 Porro ut peccati odium, quod pœnitentiæ exordium est, primū nobis ad Christi cognitionē ingressum aperit, qui nullis se exhibet, nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria tabescunt: ita in pœnitentiam ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad ultimum prosequi nos oportet, si in Christo consistere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, sed ad pœnitentiam. Missus est ad benedicendum indignis: sed quo se convertat unusquisque à nequitia sua. Plena est Scriptura eiusmodi vocibus. Quare ubi peccatorū remissionem offert Deus, respicientiam vicissim stipulari ferè solet: innuens suam misericordiam, respiciendi causam hominibus esse debere. Facite, inquit,

inquit, iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. *Item,* ^{causam adipi-} Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob resipiscunt à pecca- ^{scimus.} tis. *Item,* Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum ^{Ies. 56. 1. & 59. 20.} dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & iniquitatem ^{Ies. 55. 6.} cogitationum suarum, & ad Dominum conuertatur: & misere- ^{Act. 2. 38.} bitur eius. *Item,* Conuertimini, & resipiscite, vt deleantur pec- cata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non eam conditionem sic apponi quasi emerendæ veniæ fundamentum sit nostra resipiscencia: quin potius (quia in hunc finem hominum misereri statuit Dominus vt resipiscant) quò sit tendendū indicat, si gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis nostri habitabimus, assiduè nobis cū naturæ nostræ corruptæ vitiis luctandum est, adeòque cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi meditationem esse mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuū esse studium & exercitationem mortificandæ carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimū displicere didicit: non vt in hoc luto hæreat, nec vltra progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & suspiret; quò morti vitæque Christi infertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè non aliter possunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit nisi prius iustitiæ amore captus. Hæc sententia, vt erat simplicissima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate optimè consentire visâ est.

21 Porro singulare esse Dei donum Pœnitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm vt longum sermonè re- ^{Postrema pars} texere opus sit. Itaq; beneficium Dei laudat, & miratur Eccle- ^{unde sit Pœni-} sia, quòd Gentibus dederit pœnitentiam ad salutem: & Paulus ^{tentia docens,} Timotheum patientem & mansuerum erga incredulos esse iu- ^{videlicet à Deo} bens. Si quando, inquit, Deus illis det pœnitentiam qua resipi- ^{gratia.} scant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omniū ^{Act. 11. 18.} cōuersionem: & exhortationes communiter omnibus destinat: ^{2. Tim. 2. 25. 26.} efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius ^{Electis commu-} esset creare nos homines, quàm proprio Marte induere præstā- ^{nicata quos} tiorē naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vo- ^{Deus eripere} camur Dei figmentum creati ad bona opera quæ præparauit vt ^{vult ab interitu,} in illis ambulemus: Quoscuque eripere vult Deus ab interitu, ^{Ephes. 2. 10.} hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd pœnitentia proprie sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabilem esse à fide & misericordia Dei: quando, teste Iesaiâ, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidem hoc firmum, vbicunque viget Dei timor, Spiritum in salutem hominis operatum esse. Itaq; fideles apud Iesaiam, dñi queruntur ^{Ies. 63. 17.} & deplorant à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signū ^{Heb. 6. 6.}

Reprobis autem obduratio & impenitentia eorum aeterni est denuntiatio, ut ex Iesaja & Apostolo liquet. Ibid. 10. 29.

ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, rationem asserit, esse impossibile eos renouari ad penitentiam: quia scilicet Deus renouans quos perire non vult, signum ostendit paterni fauoris, & quodammodo radiis sereni & lati vultus eos ad se attrahit: rursus obduratione fulminat contra reprobos, quorum irremissibilis est impietas. Quod genus vindictæ Apostolus denuntiat voluntariis apostatis, qui dum à fide Euangelij deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumeliosè respuunt, profanant ac conculcant Christi sanguinem: imò quantum in se est, rursus ipsum crucifigunt. Neque enim, ut volunt quidam præposterè austeri, voluntariis omnibus peccatis spem veniæ præcidit: sed apostasiam docet omni excusatione indignam esse, ut mirum non sit Deum inexorabili rigore tam sacrilegium sui contemptum vlcisci. Impossibile enim esse tradit, eos qui semel illuminati fuerint, gustauerint donum cælestè, participes facti sint Spiritus sancti, gustauerint bonum Dei verbum, virtutesque venturi seculi, si prolabantur, cursum renouari ad penitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio exponentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus post acceptam notitiam veritatis, non vltà pro peccatis reliqua est hostia: sed

Ibid. 6. 4.

Ibid. 10. 5.

Hic autem Apostoli locus (Hebr. 6. 6.) quum voluntarium tantum Apostolus remissionem neget, nihil pro Nouatianis facit.

formidabilis quædam expectatio iudicij, &c. Hi quoque loci sunt ex quorum praua intelligentia infancti materiam olim Nouatiani hauserunt: quorum asperitate offensi boni quidam viri, hanc supposititiam Epistolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apostolicum spiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non est nisi cum iis qui eam amplexantur, facile est ostendere quàm nihil illæ sententiæ ipsorum suffragentur errori. Primum necesse est, Apostolum cum magistro suo consentire, qui omne peccatum & blasphemiam remissum iri affirmat, excepto peccato in Spiritum sanctum, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remittitur. Hac, inquam, exceptione contentum fuisse Apostolum certum est, nisi volumus illum gratiæ Christi aduersarium facere. Vnde conficitur, nullis singularibus peccatis veniam negati præterquam vni, quod ex desperato furore proscriptum neque infirmitati adscribi potest, & palàm demonstrat hominem à diabolo esse possessum.

Hac occasione de peccato irremissibili in Spiritum sanctum agitur.

21 Ut tamen hoc expediatur, quod sit tam horrendum eiusmodi flagitium quod nullam remissionem habiturum est, querere conuenit. Quod Augustinus alicubi definit obstinatum ad mortem usque pernicitiam cum veniæ diffidentia, non satis quadrat ipsis Christi verbis, Non remissum iri in hoc seculo. Nam aut hoc frustra dicitur, aut in hac vita committi potest. Si autem vera est Augustini definitio, non committitur nisi

ad mortem vsque perseveret. Quod alij dicunt, in Spiritu sanctum peccare qui gratia in fratrem collata invidet: non video unde sumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ ubi firmis testimoniis comprobata fuerit, facile per seipsam omnes alias cuertet. Dico igitur in Spiritu sanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringuntur vt ignorantiam causari nequeant, tamen destinata malitia resistunt, in hoc tantum vt resistat. Christus enim explicaturus quod dixerat, continuò subiungit, Qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei: qui autem blasphemauerit cõtra Spiritum, non remittetur. Et Matthæus pro blasphemia in Spiritum, ponit Spiritum blasphemia. Quomodo in Filium quis probum iacere possit quin simul in Spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam imprudentes impingunt, qui Christo ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt patefactam sibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint esse Christum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem ac Filium peccant. Sic multi sunt hodie, qui Euangelij doctrinam pessimè execrantur: quam si Euangelij esse scirent, toto corde venerari parati essent. Quorum autem cõuicta est conscientia, Dei verbum esse quod repudiant atque impugnant, impugnare tamen non desinunt: illi in Spiritum blasphemare dicuntur: quandoquidem aduersus illuminationem (quæ opus est Spiritus sancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum resistere Spiritui per Stephanum loquenti non possent, resistere tamen contendebant. Non dubium est quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: sed fuisse alios apparet qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerent, hoc est in doctrinam quam esse à Deo non nesciebant. Tales & ipsi Pharisei, in quos Dominus inuehiur, qui Spiritus sancti virtutè vt discicerent, Beelzebud nomine infamabant. Hic ergo est Spiritus blasphemia, ubi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera profilit. Quod innuit Paulus, quum docet se misericordiam consequutum, quod ignorans ea per incredulitatem commiserat, quorum merito indignus alioqui fuisset gratia Domini. Si ignorantia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc sequitur, non esse veniæ locum ubi sciencia ad incredulitatem accessit.

23. Apostoloni verò non de particulari vno lapsu vel altero, sed de vniuersali defectione loqui qua se reprobi à salute abdicant, si bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum sentire mirum non est, quos Iohannes in sua Canonica affirmat non fuisse ex electis à quibus exierunt. Sermonem siquidem in eos dirigit qui religionem Christianam se repetere posse imaginabantur, etsi semel ab ea defecerant: quos

Vera huius peccati definitio, ex scripturis probata & illustrata.

Matt. 12. 31.

Marc. 3. 29.

Luc. 12. 10.

Qui peccent in Spiritum sanctum.

Exempla.

1. Iudæi: Stephanus resistentes.

Act. 6. 10.

2. Pharisei.

Matth. 9. 34. &

12. 24.

Probatio definitionis à contrario Pauli exemplo.

1. Tim. 1. 13.

Cur illud peccatum sit irremissibile.

1. Ioh. 2. 19.

*Paralogismus
Nouatianorum,
Apostoli locum
deprecantium,
excusatur.*

ab hac falsa & pernicioſa opi nione auocans, dicit quòd veriſſimum eſt, non patere iis reditum ad Chriſti communionē qui eam ſcientes volentes proiecerint. Proiiciunt autem non qui ſimpliciter diſſoluta vitæ licentia verbū Domini tranſgredūtur: ſed qui totam eius doctrinam ex profeſſo reiiciunt. Ergo paralogiſmus eſt in verbo Prolabendi & Peccandi. quoniam Prolabi Nouatiani interpretantur, ſiquis Lege Domini, nō furandum nec ſcortandum edoctus, à furto aut ſcortatione non abſtineat. At contrā ſubefſe tacitam antitheſin affirmo, in qua repeti debeant contraria omnia iis quæ priùs dicta fuerant: vt hīc non particulare aliquod vitium, ſed vniuerſalis auerſio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apoſtaſia exprimitur. Quum ergo dicit, eos qui prolapſi ſint, poſtquam ſemel illuminati fuerunt, guſtauerunt donum cæleſte, participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtauerunt etiam bonum Dei verbum, virtutēſque venturi ſæculi: intelligendum eſt, qui lumen Spiritus deſliberata impietate ſuffocarint, doni cæleſtis guſtum reſpuerint, à ſanctificatione Spiritus ſe alienarint, verbum Dei & ſæculi vèturi virtutes conculcarint. Ac quo magis exprimeret illam impietatis, certam deſtinationem, alio poſtea loco nominatim adiecit dictionem, Voluntariè. Nam quum dicit, nullam fieri reliquam hoſtiam iis qui volentes, poſt acceptam veritatis notitiam, peccarint, non negat Chriſtum eſſe perpetuam hoſtiam, ad expiandas ſanctorum iniquitates: (quod tota ſerè epiſtola diſertè clamat, inter explicandum Chriſti ſacerdotium) ſed nullam aliam reſtare dicit vbi ab ea diſceſſum eſt. Diſceditur autem, abnegata ex profeſſo Euangelij veritate.

*Heb. 6. 2.
Et conſeruntur
duo eiſdem A.
poſtoli reſtimo-
nia.
Heb. 10. 36.*

*7. Obiectio ad-
uerſ. ſuperiorem
doctrinam.
Reſponſio.*

24 Quòd autem nimis durum & Dei clementia alienum videtur quibusdam à remiſſione vllos omnino depelli qui ad implorandam Domini miſericordiam conſugiant, id facile diluitur. Non enim denegari veniam dicit ſi ad Dominū ſe converterint: ſed omnino negat poſſe ad pœnitentiam ſurgere: quòd ſcilicet æterna cæcitate, ob ſuam ingratitudinem iulto Dei iudicio percuffi ſint. Neque obſtat quòd idem exemplum Eſau huc poſtea accommodat, qui fruſtra lachrynis & eiulatu tètauerit amiſſam primogenituram recuperare. Nihilo etiam magis illa prophetæ comminatio, Quum clamauerint, nō exaudiam. Neque enim talibus loquendi formulis aut vera cōuerſio, aut Dei inuocatio deſignatur: ſed illa impiorum anxietas, qua in rebus extremis cōſtricti coguntur reſpicere quòd antea ſecurè negligebant, ſibi nihil eſſe boni, niſi in Domini auxilio. Illud autem non tam implorant, quàm ſibi ablatum eſſe gemunt. Itaq; nihil aliud ſignificat Prophetæ per clamorem, Apoſtolus per lacrymas, quàm tormentum illud horribile quòd impios ex deſperatione vrit & diſcruciat. Hoc diligenter notare operæ-
pretium

*Instauria deſum-
pta ex exemplo
Eſau & Pro-
pheta commina-
tione ſolutio.
Zach. 7. 3.*

2. Obiectio.

pretiū est, quia secum alioqui pugnaret Deus, qui per Prophetam clamat, se propitium fore sinuul ac conuersus fuerit peccator. Et (quemadmodū iā dixi) animum hominis in melius mutari non nisi præueniente illius gratia certum est. De inuocatione etiam nunquam fallit promissio. sed conuersio & precatio improprie vocatur cæcum illud tormentum quo distrahuntur reprobī, quum Deum sibi quærendum esse vident vt inueniant malis suis remedium, & tamen eius accessum refugiunt.

Ezech. 18. 20.

21.
Responso.

25 Quaritur tamen, quum neget Apostolus ficta pœnitentia placari Deum, quomodo veniam adeptus sit Achab, & pœnam sibi indictam auerterit: quem tamen nō nisi subito pauore fuisse consternatum ex reliquo tenore vitæ apparet. Induit quidem saccum, aspersus est cinere, iacuit humi, & (quemadmodum testimonium illi redditur) humiliatus est coram Deo: sed parum fuit vestes scindere, quum maneret cor obstipum & malitia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clemētiā flectatur.

3. Obiectio, deficta impiorū (vt Achabi) pœnitentia, quā Deus probari videtur, 2. Reg. 18. 19.

Responso.

Respondeo, sic interdum hypocritis parci ad tēpus, vt tamen semper illis incumbat ira Dei: idque fieri non tamen eorum gratia quā in commune exemplum. Nam quōd mitigata fuit pœna ipsi Achab, quam inde vtilitatem consequutus est nisi vt eam viuus in terra non sentiret? Ergo Dei maledictio, quāuis recōdita, fixam habuit sedem in eius domo: ipse autem in æternum exitium perrexit. Idem videre est in Esau. Ersi enim repulsam passus est, tēporalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis. Sed quia Spiritualis hæreditas ex Dei oraculo non nisi penes vnum ex fratrib. residere poterat, dum præterito Esau electus est Iacob, abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatium hoc quasi homini belluino fuit residuum, vt pinguedine terræ & rore cæli saginaretur. Atque id est quod nuper dixi ad exemplum aliorum referri debere, quo alacrius ad synceram pœnitentiā adiicere animos & studia nostra discamus: quia minime dubitandum est verè & ex animo cōuerfis Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsq; extendit: dum aliquid displicentiæ præ se ferunt. Eadem etiam opera docemur quā horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba fronte nō minus quā corde ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est. In hunc modum sæpe filiis Israel manum porrexit ad leuandas eorum clades, quanuis simulati essent eorum clamores, duplexque & perfidus animus: sicut ipse in Psalmo conqueritur, statim ad ingenium fuisse reuersos. atque ita voluit tam amica facilitate ad seriam conuersionem eos adducere, vel reddere inexcusabiles. Neque tamen, pœnas ad tempus remittendo, perpetuam sibi legē imponit: quin potius seuerius interdum cōtra hypocritas insurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quantopere ei displiceat fi-

Confirmatio, ab exemplo Esau. Gen. 17. 18. 19.

Cur Deus impios ficto corde pœnitentes ferat ad tempus.

Psal. 78. 36. 37.

Exceptio.

ctio. Sed quædam (vt iam dixi) exempla profert suæ ad dandam veniam propensionis, ex quibus pij animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum superbia qui proteruè aduersus stimulum calcitrant.

CAPVT IIII.

Quàm procul absit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt Sophistæ in suis scholis, ubi de confessione & satisfactione agitur.

Partes huius capituli.

1. Exposita orthodoxa doctrina de Pœnitentia, falsa hoc capite refellitur Scholasticorum doctrina in genere & summatione perstricta, sect. 1.
2. Singulæ partes eius deinde examinantur: Contritio, sect. 2. & 3. Confessio à 4. sect. ad 24. Satisfactio à 25. ad finem capituli.

Scholasticorum errores in tradenda doctrina de pœnitentia.

1. Male definiunt. Prima definitio. Secunda.

Tertia.

Quarta.

Pri. est Gre. & refer. li. 4. Sent.

dist. 14. cap. 1.

Sec. Ambr. refer. illic, & in

Decr. dist. 2.

de pœnit. cap.

Pœnit. priore.

Tert. August. refer. ea dist.

dist. c. Pœn.

post.

Quart. Amb.

refer. dist. 1. de

pœn. cap. Vera

pœnit.

Harum definitio-

num examen.

NUNC venio ad excutienda ea quæ de pœnitentia scholastici sophistæ tradiderunt, quæ quàm paucissimis fieri poterit percurram. quia omnia persequi animus non est: ne hic liber, quem ad docendi compedium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem aliqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus sit exitus si te paulùm in eorum fœces immerferis. Principio, in danda definitione planè ostendunt nunquam se intellexisse quid esset pœnitentia. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicta, quæ vim pœnitentiæ minimè exprimunt. Quòd pœnitere sit antea acta peccata desere, & fienda non committere. Item, quòd sit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd sit quædam dolens vindicta, puniens in se quod dolet commississe. Item, quòd sit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisque commisit, vel quibus consensus. Hæc enim vt à Patribus benedicta concedamus (quod inficiari tamen contentioso difficile non esset) non tamen in eam partem dicebantur vt pœnitentiam describerent, sed tantùm vt suos hortarentur ne in eadem delicta rursùm incidere à quibus extracti erant. Quòd si elogia istiusmodi omnia in definitiones conuertere placet, alia quoque non minori iure assuenda erant. Quale est hoc Chryostomi, Pœnitentia est medicamentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum superans. Adde quod do-

ctri-

etrina, quam postea tradunt, istis definitionibus est aliquantulum deterior. Sic enim sunt in externis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex immensis voluminibus colligas quam pœnitentiam esse disciplinam & austeritatem, quæ partim domandæ carni, partim castigandis puniendisque vitiis seruiat: de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem secum trahit, mirum silētium. De contritione quidem & attritione multus apud eos sermo: multis scrupulis animas torquent: & plurimum molestiæ & anxietatis ingerunt: sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ceremoniarum aspersione totam amaritudinem sanant. Pœnitentiam tam argute definitam, in contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionem operis partiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definiunt: etsi videri volunt totam atatem in syllogismis contexendis detriuisse. Verùm si quis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentandi apud dialecticos valet) posse aliquem antea peccata deferre, & stenda non committere: posse præterita mala plangere, & plangenda non committere: posse punire, quod doleret commisisse, &c. quauis ore non confiteatur: quomodo suam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitens non confitetur, pœnitentia sine confessione esse potest. Quod si respondeant, hanc partitionem ad pœnitentiam referri quatenus est sacramentum, vel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi quæ suis definitionibus non comprehendunt, non est vnde accuser: sibi ipsi imputent, qui non purius ac dilucidius definiunt. Ego certè pro mea crassitie, quum de re aliqua disputatur, ad ipsam definitionem omnia refero, quæ est totius disputationis cardo ac fundamentum. Sed sit illa magistralis licentia. iam partes ipsas ordine periuftremus. Quod neglectim quasi friuola transilio quæ ipsi graui supercilio pro mysteriis venditant, non facio inficitia: (neque enim mihi valde laboriosum esset excutere quæcunque argute & subtiliter ipsi existimant à se disputari) sed mihi religio esset fatigare talibus ineptiis lectores absque fructu. Certè de rebus ignotis eos garrere, ex questionibus quas mouent & agitant, & quibus miserè se impediunt, cognitu facile est. qualis illa est, An vnus peccati pœnitentia Deo placeat, vbi in alijs durat obstinatio. Item, an pœnæ diuinitus inflictæ ad satisfactionem valeat. Item, an sapius iterari possit pro mortalibus peccatis, vbi turpiter & impiè definiunt non nisi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter crasso errore valde se torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium. in quo ostendunt se nunquam à bruto stupore euigilasse; vt millesimam vitiorum suorum partem vel procul sentirent.

2. Velim autè animaduertat lectores, non hîc de asini ymbra

Lib. 4. Sent. 16.
cap. 1. de pœn.
dist. 1. c. Perfe-
cta pœnit.
Ineptè diuidunt.

Responsonis co-
rum dilutio.

3. Sunt vanilo-
qui, & spineses
questionib. im-
pedunt ammos
legenti. m.
4. Scipios implè-
cane & inacr-
tant.

Quam necessaria sit falsa scholasticorum doctrina refutatio. rixam esse, sed rem omnium maximè seriam tractari: nempe de peccatorum remissione. Quum enim tria ad pœnitentiã requirunt, compunctionem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrandam peccatorum remissionem necessaria esse docent. Siquid autem in tota religione scire nostra refert id certè refert maximè, nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remissio. Hæc notitia nisi perspicua certaque constat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut securitatem habere potest cōscientia: sed assiduè trepidat, fluctuatur, æstuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conspectum Dei. Quòd si ab his conditionibus pendet peccatorum remissio quibus eam ipsi alligat: nihil nobis miserius nec deploratius. Contritionem, primam obtinendæ veniæ partem faciunt eamque debitam exigūt, hoc est iustam & plenam: sed interim non constituunt quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse. Equidem sedulo & acriter instandum esse fateor, vt quisque amarè deslendo sua peccata, se ad eorum displicentiam & odium magis acuat. Hæc enim est non pœnitenda tristitia, quæ pœnitentiam gignit in salutem, sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudinì respondeat, & quæ in trutinâ appendatur cum fiducia veniæ: hîc verò miseræ cōscientiæ miris modis torquentur, & exagitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec assequuntur debiti mensuram, vt secum decernere possint, se persoluisse quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis est, eodè semper reuoluimur. quando enim audebit sibi promittere quispiã, omnes se vires contulisse ad lugenda peccata? Vbi ergo diu secum luctatæ, & longis certaminibus exercitæ conscientiæ, portum tandem in quo resideant non inueniunt: vt se aliqua saltè parte leniant, dolorem à se extorquent, & lachrymas expriment, quibus suam contritionem perficiant.

Falsa & vera contritionis consideratio.

3 Quòd si me calumniari aiunt: prodeant sanè, & vnum aliquem ostendant qui huiusmodi contritionis doctrina vel nō sit ad desperationem adactus: vel simulationē doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, nō opposuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia obuenire peccatorum remissionem, quòd nulli nisi afflicti, & peccatorū conscientia vulnerati, Dei misericordiam implorare sincerè possunt: sed simul adicimus, pœnitentiam non esse causam remissionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quòd debita præstada sit. Peccatorem docuimus non in suam compunctionem neq; in suas lachrymas intueri, sed vtrunq; oculum in solâ Domini misericordiã defigere, Tantùm admonuimus vocari à Christo la-

borātes & oneratos, quādo missus sit ad euāgelizandū pauperibus, ad sanandum contritos corde, prædicandū captiuis remissionem, ad educendos vinc̄tos, consolandos lugentes. Quo excluderentur & Pharisei, qui sua iustitia saturi, paupertatem suā non agnoscut: & contemptores, qui securi iræ Dei, malo suo remedium non querunt. Tales enim non laborant, nec onerati sunt, nec cōtriti corde, nec vinc̄ti, nec captiui. Multā verò interest doceāne emereri peccatorum remissionem iusta & plena contritione (qua nunquam defungi possit peccator) an cum instituas ad esuriendam & sitiendam Dei misericordiam, quo per miseræ suæ agnitionem, suum æstum, lassitudinē, captiuitatem illi ostendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatē debeat: Illū deniq; doceas in sua humilitate dare Deo gloriam.

4 De confessione semper ingens fuit pugna inter *Canonistas* & Theologos scholasticos: his contendentibus mandari dicitur in uino præcepto confessionem: illis reclamantibus, Ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo verò certamine insignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorserunt, quot in rem suam citabant. Et quando ne sic quidem obtineri posse viderunt quod postulabant, qui arguti volebant præ aliis videri, hoc effugio elapsi sunt confessionem à iure diuino profectam, quantum ad substantiam: sed formam postea accepisse à iure positiuo. Nempe sic qui inter leguleios sunt ineptissimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum sit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia responderit Adam quasi excipiens, Vxor quam dedisti mihi, &c. vtrique tamen formam à iure ciuili datam. Sed videamus quibus argumentis confessionem hanc vel formatā vel informem Dei esse mandatum probant. Misit (inquiunt) leprosos Dominus ad Sacerdotes. Quid? misitne ad confessionem, quis vnquam fando audiuit, audiēdis confessionibus præfectos Leuiticos sacerdotes? Confugiunt ergo ad allegorias: Sanctum erat Lege Mosaica vt sacerdotes discernent inter lepram & lepram: peccatum, spiritualis est lepra: de hac pronuntiate, Sacerdotū est. Antequā respōdeo, quæro obiter si hic locus spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? Scilicet hoc non est Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis. hanc nobis vsurpemus. Peccatum est lepra spiritualis. simus & peccati cognitores. Nunc respondeo: Translato sacerdotio, necesse est Legis translationem fieri. Omnia sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnum ius omne & honos sacerdotij translatus est. Si tantopere amant allegorias sectari, vnicū Sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumulent:

De confessione auriculari, An sit necesse de iure diuino.

Canonistarum & Scholasticorum argumenta. Gen. 3.9.12.

1. Primum, quod est allegoricum, & Iudaismum inducens.

Matth. 8.4. Luc. 5.14. & 7.

14. Deut. 17.8.9.

Responsio 1. Heb. 7.12.

Resp. 2. quæ causam reddit eum leprosi ad sacerdotes missi sint à Christo. facile id feremus. Ad hæc importuna est ipsorum allegoria, quæ Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Christus ad Sacerdotes, leprosos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes ipsum Legem violare: qui iubebat coram Sacerdote repræsentari à lepra curatum; & oblato sacrificio expiari: iubet mundatos leprosos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, ostendite vos Sacerdotib. & offerremus quod præcepit. Moses in Lege, ut sit in testimonium ipsis. Et verè futurum erat illis in testimonium miraculum hoc: pronuntiauerant eos leprosos, nunc curatos pronuntiant. Nonne velint, nolint, coguntur fieri testes miraculorum Christi? Explorandum illis Christus suum miraculum permittit, diffiteri non possunt: quia autem adhuc tergiuersantur, est illis hoc opus in testimonium.

Matth. 24. 14.
Matth. 10. 18.

Homil. 12. de muliere Chanaanæ.

libi, Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Item, ante Reges, & Præsides ducemini, in testimonium ipsis. Id est, quò in iudicio Dei fortius conuincantur. Quòd si Chrysostròmo acquiescere malunt, ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docet, ne Legis præuaricator haberetur. Quamquam in re tam clara suffragium vltius hominius accersere pudet: vbi Christus pronuntiat se ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam professis Euangelij hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisset occlusum. Quare ut hanc possessionem retineant papales sacrifici, palàm concedant in eorum partes quos necesse est vi compeisci ne Christo maledicant. Nam ad veros eius ministros nihil hoc pertinet.

2. Argumentum allegoricum.

1. Responsio. Ioan. 11. 44.

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria. quasi multum valeat allegoria ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant sanè, nisi eas ipsas ostendero speciosius à me obtendi, quàm ab ipsis posse. Dicunt ergo, Dominus discipulis præcepit, ut suscitatum Lazarum fasciis soluerent & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, estque multo verisimilius dixisse Iudæis astantibus: quo citra vllam fraudis suspicionem euidentius fieret miraculum, & maior sua virtus eluceret, quòd nullo tactu, sua sola voce mortuos suscitaret. Sicequidem interpretor, Dominum quo omnem sinistra suspensionem Iudæis tolleret. voluisse illos reuoluere lapidè, scæterem percipere, certa mortis signa spectare, sola verbi virtute surgentem videre, viuentem primòs atrectare. Atque hæc Chrysostròmi sententia est. Sed demus hoc dictum discipulis, quid dum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem. quanto aptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, si dicamus hoc symbolo Deum voluisse fideles suos instituere, ut soluerent à se suscitatos: hoc est, ne in memoriam peccata reuocarent,

Serm. contra Iudæos, Gentiles & hæret. Responsio. 2.

carent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores dānarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent quæ ipse condonasset: ne ybi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi essent? Certè nihil ad ignoscantiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui se nimium rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas venditent.

6 Iam propius manus conferunt, dum apertis (vt sibi videntur) sententiis pugnant Qui ad Iohannis Baptismum veniebāt, confitebantur peccata sua: & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si confitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictum enim antè est, Ioannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ, baptizasse aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizasset, nisi qui se peccatores confessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscerent? Confitebantur itaque peccata sua, vt baptizarentur. Nec sine causa præcipit Iacobus vt alij alis confiteantur. Verùm si animaduertent quod proximè sequitur intelligerent, parum estiam hoc sibi suffragari. Cōfitemini, inquit, alter alteri peccata vestra, & orate pro inuicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit. Si solis sacrificulis confitendum est: ergo & pro illis solis orandum. Quid, quodd sequeretur ex verbis Iacobi, solos sacrificulos confiteri posse: siquidem dum vult vt mutuo confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum confessionem audire possint. *ἀλλήλοις*, inquit, mutuò, inuicem, vicissim, aut si malunt, reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt nisi qui sunt audiendis confessionibus idonei. Qua prærogatiua quando eos solos sacrificulos dignantur nos quoque confitendi munus ad eos solos ablegamus. facessant igitur hoc genus nugamenta, & ipsam Apostoli mētem accipiamus: quæ simplex est & aperta, nempe vt nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinum deponamus, mutuam cōsiliū, mutuam compassionem, mutuam inter nos cōsolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò conscij, pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordiæ Dei vrgemus? Confiteri autem Dei misericordiam nemo potest nisi miseriam suam prius confessus. Quin potius anathema esse pronuntiamus, quicumque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominib. peccatorem cōfessus fuerit. Omnia enim conclusit Dominus sub peccatum, vt omne os obstruatur, & humilietur omnis caro coram Deo: solus autem ipse iustificetur & exaltetur.

7 Miror autem qua fronte audent contendere confessionem, *Confessione hęc*

3. Argumentum
à duobus Scri-
ptura locis.
Matth. 3. 6.
Iaco. 5. 16.

Prioris loci ex-
positio.

Posterioris expo-
sitiō.

Gal. 5. 22.
Rom. 3. 3. & 19.

de qua loquuntur, iuris esse diuini: cuius equidē vetustissimū esse vltim fatemur: sed quē faciliē euincere possumus olim fuisse liberum. Certē nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentij tertij tempora, eorum quoque annales narrant. Certē si lex illis fuisset antiquior, potius eam arripuissent quā contenti Lateranensis concilij decreto, pneris quoq; ipsis ridiculos se fecissent. Nō dubitāt in aliis reb. excludere fictitia decreta, quę vetustissimis cōciliis adscribūt, vt ipsa antiquitatis veneratione simpliciū oculos perstringāt. In hoc capite talem fallaciam obiiicere non venit illis in mentem. Itaque (ipsis testibus) nondum elapsi sunt anni trecēti ex quo iniectus ab Innocentiō tertio laqueus, & imposta confitendi necessitas. Atque vt de tempore taceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem vtriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidē excipiunt hoc præcepto teneri solos hermaphroditos, ad neminē verō spectare qui sit vel mas vel fœmina. Crassior deinde insulitas in discipulis se prodidit, dum explicare nequeunt quid sit proprius sacerdos. Quicquid blaterent omnes conductitij Papæ rabulæ, tenemus neque Christum huius legis authorem esse quæ ad enumeranda peccata homines cogit: imō fluxisse annos mille & ducentos à resurrectione Christi antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum inuectam quā extinctæ pietate & doctrina, sine delectu quiduis licentiæ sibi iam sum-

Propositiōnis confirmatio petita ex historia Ecclesie.

Ecc. suæ hist. lib. 7. cap. 17.

Veteris confessionis auriculari simulachrum in ser Pontificios in iudicium illis.

psissent laruæ Pastorum. Deinde luculenta testimonia extant tum in historiis, tū apud antiquos alios scriptores, quę doceant hanc fuisse politicā disciplinam, ab Episcopis institutam, non legem à Christo aut Apostolis positam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obscurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuisse hanc Episcoporum constitutionem diligenter obseruatam in Ecclesiis occidentalibus, præsertim verō Romæ. Quo significat non fuisse vniuersale omnium Ecclesiarum institutum: vnum autem è presbyteris peculiariter destinatum fuisse dicit qui huic muneri præesset. Quo abundē confutat quod isti de clauibus vniuerso sacerdotali ordini in hunc vsum promiscuē datis mentiuntur. Siquidem non omnium Sacerdotum communis erat functio, sed singulares vnus partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est quē hodie quoque in singulis cathedralibus Ecclesiis pœnitentiarium vocant, grauiorum criminum, & quorum censura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde, eum quoque morem Constantinopoli fuisse donec matrona quædam, confitentem simulans, ea specie consuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id facinus Nectarius, vir & sancti-

sanctitate & eruditione clarus illius Ecclesiæ Episcopus, con-
 fitendi ritum abrogavit. Hic, hîc aures asini isti arrigant. Si Lex
 Dei erat auricularis cōfessio, quâ ausus esset Nectarius eam te-
 fingere ac conuellere? Nectarium sanctum Dei hominem, omni-
 bus veterum suffragiis probatum. hæreseos & schismatis accu-
 sabunt? Sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam Constanti-
 nopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modo
 dissimulatum fuisse, sed ad suam usque memoriam obsoleuisse
 affirmat Sozomenus. Imò non Constantinopolitanam, sed O-
 rientales omnes Ecclesias defectionis reas agant, quæ inuiola-
 bilem (si verum dicunt) legem, & Christianis omnibus manda-
 ram neglexerunt.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chryso-
 stomus testatur, Constantinopolitanæ & ipse Ecclesiæ præsul,
 vt mirum sit istos audere contrâ mutire. Peccata, inquit, tua di-
 cito, vt deleas illa. si confunderis alicui dicere quæ peccasti, di-
 cito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis conseruo
 tuo, qui exprobet: dicito Deo qui curat ea. Peccata tua super
 stratam confitere, vt ibi sua mala quotidie cōscientia tua reco-
 gnoscat. Item, Nunc autem neque necessarium est præsentibus
 testibus confiteri. cogitatione tua fiat delictorum exquisitio:
 sine teste sit hoc iudicium: solus Deus te confitentem videat.
 Item, Non te in conseruorum tuorum theatrum duco, non
 hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo
 conscientiam tuam, & explica. Ostende Domino, præstan-
 tissimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum:
 ostende ei qui nihil opprobrat, sed humanissimè curet. Itè, Cer-
 tè ne homini dixeris, ne tibi opprobrat. neque enim conser-
 uo est confitendū, qui in publicum proferat: sed Domino (qui
 tibi curam gerit, & qui humanus est, & medicus) ostende vul-
 nera. Postea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in me-
 dium prodire theatrum, ac multos adhibere testes, mihi soli
 dic peccatum tuum privatim, vt sanem vlcus. Dicimúsne Chry-
 stostomum eò progredi temeritatis, quum hæc & similia scri-
 bit, vt conscientias hominum liberet his vinculis quibus diuina
 Lege constringuntur? Minimè verò, sed quod Dei verbo intel-
 ligit nequaquam esse præscriptum, exigere ceu necessarium non
 audet.

9 Verùm, vt res tota planior & expeditior fiat, primum bo-
 na fide referemus quod genus cōfessionis verbo Dei nobis tra-
 ditum sit: deinde & eorum commenta subiiciemus, non quidē
 omnia (quis enim immensum illud mare exhauriret?) sed ea
 duntaxat quibus summam arcanæ suæ confessionis completū-
 tur. Hic commemorare piget quàm frequenter vetus inter-
 pres verbum confiteri reddiderit pro laudare, quod rudis

In Ecclesia Const
 antinopolita-
 na, sublati sū
 stius confessionis
 usus

Homil. 2. in
 Psal. 50.
 Quod ex Chryso-
 stomi variis te-
 stimoniis etiam
 colligere licet: cui
 hoc genus confes-
 sionis admodum
 displicuit.

Serm. de Pœ-
 nit. & confit.
 Homil. de in-
 cōpreh. Dei na-
 tura, contra
 Anomæos.
 Homil. de Laz-
 zaro.

Falsa confessione
 remota, confessio
 nis verbo Dei
 tradita conside-
 ratio subiungi-
 tur.

Primum autem error veteris interpretis homonymia decepti refellitur.
 Pl. 4. 5.

finis idiotis vulgatum est : nisi quod eorum audaciam traducit expediat, dum ad tyrannicum suum edictum transferunt quod de laudibus Dei scriptum erat. Ut confessionem probent valere ad exhilarandas mentes, obtrudunt illud Psalmi, In voce exultationis & confessionis. Atqui si talis metamorphosis valeat, quodlibet nobis ex quolibet nasceretur. Verum quando ita illos depudit, meminerint pii lectores iusta Dei vindicta in reprobam mentem fuisse coiectos, quo magis detestabilis esset eorum audacia. Quod si nobis in simplici Scripturae doctrina acquiescere libet, periculum non erit ne quis talibus fucis nobis illudat. Illic enim vna praescribitur confitendi ratio, nempe, quando Dominus est qui peccata remittit, obliuiscitur, delet: huic peccata nostra ut confiteamur, veniunt obtinenda causa. Ille medicus est: vulnera igitur nostra illi exponamus. Ille laesus est & offensus: ab illo pacem petamus. Ille est cordiam cognitor, & cogitationum omnium conscius: coram ipso corda nostra effundere propereamus. Ille est denique qui peccatores vocat, ad ipsum accedere ne moremur. Peccatum meum, inquit David, cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti iniquitatem cordis mei. Talis est altera ipsius Davidis confessio, Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccaui. Domine, peruersum egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando a mandatis tuis. Et aliae quae passim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumen ferè impleret. Si confitemur peccata nostra (inquit Ioannes) fidelis est Dominus, ut remittat nobis peccata nostra. Cui confiteamur? ipsi scilicet, hoc est, si afflicto & humiliato corde coram ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantes, bonitate eius & misericordia absolui petamus.

Deinde Scriptura testimonio probatur peccatorum confessionem ad Deum solum dirigere.
 Pl. 51. 5.
 Ibid. 1.
 Dan. 9. 5.

1. Ioan. 1. 9.

Arcana huius confessionis, quae soli Deo fit, effectus.

2. Sam. 12. 13.

10 Qui animo & coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit, habebit haud dubie & linguam ad confessionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei misericordiam praedicare: neque tantum ut vni & semel & in aurem cordis secretum infusuret: sed saepius, sed palam, sed toto orbe audiente ingenuè & suam ignominiam, & Dei magnificentiam ac decus commemoret. In hunc modum, quum David à Nathan argueretur, conscientiae aculeo punctus, peccatum & coram Deo & coram hominibus confitetur. Peccaui, inquit, Domino. hoc est, iam nihil excuso, non tergiuerfor quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod clam Domino esse volui, hominibus quoque ipsis patefiat. Arcanam ergo illam confessionem, quae Deo fit, sequitur voluntaria apud homines confessio, quoties id vel diuinæ gloriae, vel humiliationis nostrae interest. Hac ratione instituit Dominus

Dominus olim in populo Israelitico, vt præeūte verbo à Sacer- Leuit. 16. 21.
dote, populus suas iniquitates palàm in templo confiteretur. Alterum genus
Siquidem hoc adminiculum illis necessarium esse prouidebat, confessionis quæ
quo vnusquisque melius adduceretur ad iustā sui recognitiō- fit hominibus.
nem. Et æquum est vt miseræ nostræ confessione, bonitatem ac
misericordiam Dei nostri inter nos & coram toto mundo illu-
stremus.

II Hoc verò confitendi genus & ordinarium esse in Eccle- Huius duas spec-
sia conuenit, & tunc extra ordinem singulari modo vsurpari, si- ies, publica &
quādo populum communi aliquo delicto obstringi contigerit. privata.
Huius secundi generis exemplum habemus in sollemni illa cō-
fessione, qua populus vniuersus auspiciis ductūq; Esdræ & Ne- Publica, aut
hemie defungitur. Nam quum exilium illud diuturnum, vrbis, ordinaria, aut
ac templi excidium, religionis dissipatio, communis omnium extraordinaria
defectionis fuisset pœna, non poterant liberationis beneficium Nehem. 8. 7.
vt par erat agnoscere, nisi se antè reos peragerent. Neque re-
fert si in vna congregatione pauci aliqui interdum sint infon- Extraordinariæ
tes: quando enim membra sunt languidi ac malè affecti corpor- vsue.
ris, nō debent sanitate iactare. Imò fieri non potest quin aliqua
labe contracta aliquid ipsi etiā culpæ sustineant. Ergo quoties
vel peste, vel bello, sterilitate, vel alia qualibet calamitate affli-
gimur: si officij nostri est, ad luctum, ad ieiunium, & alia rea- Ordinaria vsue
tus signa confugere: ipsa confessio ex qua alia omnia dependēt.
minimè est negligenda. Ordinariam illam, præterquam quòd
ore Domini commendata est, nemo sanus, expensā eius utilita-
te, improbare audeat. Nam quum in omni sacro conuentu si-
stamus nos in conspectum Dei & Angelorum: quod erit aliud
initium actionis nostræ, quàm indignitatis nostræ cognitio?
Atqui illa, iniquis, sit qualibet precatōne. quoties enim pre- Obiectio adu.
camur veniā, peccata nostra confitemur. Fateor. At si confide- confessiones &
res quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socor- preces publicas,
dia, concedes mihi salutare fore institutum, si solēni aliquo cō- Responsio.
fiteudi ritu Christiana plebs ad humiliationē exerceatur. Ta-
met si enim ceremonia quā Dominus Israëlitis præcepit, ex Le-
gis pædagogia erat: res tamen ipsa aliquo modo ad nos quoq;
pertinet. Et lanè videmus hunc morem in Ecclesijs bene mora-
tis cum fructu obseruari, vt singulis diebus Dominicis minister
formulam confessionis suo & populi nomine concipiat: qua
reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino compeca-
tur Denique hac clauē tam singulis priuatim, quàm omnibus
publicè aperitur ad præcandam ianua.

12. Duas præterea priuatæ cōfessionis formas Scriptura probat. Vnā quæ nostra causa fiat. quo pertinet illud Iacobi vt Priuatæ confes-
alter alteri peccata confiteamur: sentit enim vt nostras infir- sio duplex.
mitates alter alteri detegentes, consilio & consolatione mutua Iac. 5. 16.
1. Nostrā causā,

2. Proximi causa.
Prioris usus.

nos iuuenus. Alteram, quæ in proximi gratiam facienda est, ad ipsum placandum, & nobis reconciliandum, si qua in re nostro vitio læsus fuerit. Ac in priore quidem specie, tametsi Iacobus neminem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, ut ei confiteamur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia tamen pastores præ aliis ut plurimum iudicandi sunt idonei, potissimum etiam nobis eligendi erunt. Dico autem ideo præ aliis appositos, quòd ipsa ministerij vocatione nobis à Domino designatur, quorum ex ore crudiamur ad subigenda & corrigenda peccata, tum consolationem ex veniæ fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutæ admonitionis & correptionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, ministris tamè specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutæ nos debeamus consolari, & in fiducia diuinæ misericordiæ confirmare. videmus tamen ministros ipsos, ut de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius ac sponsores constitui, adèd ut ipsi dicantur remittere peccata, & animas soluere. Quum audis hoc illis tribui, in usum tuum esse cogita. Ergo id officij sui vnusquisque fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur & afficitur peccatorum sensu ut se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offeratur remedium: nempe ut ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem vtatur: ac ad solatia sibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publicè & priuatim populum Dei Evangelica doctrina consolari. Verùm ea moderatione semper vtendum est, ne vbi Deus nihil certum præscribit, conscientiæ certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eiusmodi confessionem liberam esse oportere, ut non ab omnibus exigatur, sed his tantùm commendetur quia ea se opus habere intelligunt. Deinde ne hi ipsi qui illa vtuntur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, ut solidum consolationis fructum referant. Hanc Ecclesiis libertatè non modo relinquere, sed tueri quoque & forèiter vindicare debent fidi Pastores, si volunt & tyrannidem abesse à frò ministerio, & à populo superstitionem.

Qui multum à fide Ecclesia pastoribus promouetur & iuuatur.

Matt. 16. 19.
Matt. 18. 18.
Ioh. 3. 15.

Quid hic cauedum sit, & obseruandum.

Posterioris à Christo commendatè usus.
Matt. 5. 23.

Quid comprehendat.

13 De altera autem loquitur Christus apud Matthæum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priusque recòciliare fratri tuo: & tunc veniens offers munus tuum. Sic enim sarcienda est charitas quæ nostra culpa dissilierit, culpam quam admisimus agnoscendo & deprecando. Sub hoc genere comprehenditur eorum confessio qui vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam si tanti priuatam vnus

vnus hominis offensam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iusta satisfactione redierint in gratiam: quanto maior est ratio vt qui Ecclesiã læsit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus est & Corinthius ille in communionem, quum se obsequentem correptioni præbisset. Hæc etiam forma cõfitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodũ & Cyprianus ineminit, Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, vt per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiant. Aliam cõfitendi vel rationem vel formam Scriptura prorsus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vinculis conscientias, quas in seruitutem redigere Christus seuerissimè vetat. Interim quin sistant se Pastori oues, quoties sacram Cœnam participare volunt, aded non reclamo, vt maximè velim hoc vbique obseruari. Nam & qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructum: & qui admonendi sunt, monitionibus locum ita præbent, modò semper absit tyrannis & superstitio.

14. In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam deprecatur tota Ecclesia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, pœnitentiam suam testatur: vel quum is qui ob conscientia iniquitatem ope ministri indiget, suam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia etsi tunc quoque conscientia paci consulitur, præcipuus tamen finis est vt sublato odio inter se vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi, minimè spernendus est, quo libentius confiteamur peccata nostra. Quum enim tota Ecclesia velut coram Dei tribunali adstat, ream se cõfiteatur, vnum refugium habet in Dei misericordia: non vulgare aut leue solatium est habere illic præsentem Christi legatum, reconciliationis mandato præditũ, à quo denuntiari sibi absolutionem audiat. Hic utilitas clauium merito commendatur, quum ritè, quo ordine & qua religione decet, ista peragitur legatio. Similiter quum is qui se ab Ecclesia quodammodo alienauerat, restituitur in fraternam vnitatem accepta venia, quantum beneficium est quòd sibi ab iis agnosci intelligit quibus dixit Christus, Quibuscunque remiseritis peccata in terris, remissa in cælo erunt? Nec minoris efficacitæ aut fructus est priuata absolutio, vbi ab iis petitur qui singulari remedio ad infirmitatem suam subleuandam opus habent. Accidit enim non rarò vt qui generales promissiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem destinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remissione nõdũ impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem s̄ pastori suo secretum

2. Cor. 2. 6.

Aliam cõfitendi vel rationem, Scriptura prorsus ignorat.

Potestas clauium in his tribus confessionum generibus locũ habet.

Huius potestatis utilitas, respectu confessionis & absolutionis publica.

Mat. 18. 19. Ioh. 20. 23.

Et priuata.

Lib. 9. 2.

Causa obserua-
da.

L. 1. c. 11. & 12.

animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelij vocem peculiari-
ter ad se directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, con-
fide: animum confirmabit ad securitatem, illaque qua prius a-
stuabat trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agi-
tur, semper cauendum est ne facultatem aliquam somniamus
ab Euangelij prædicatione separatam. Alio iterum loco plenius
hæc res explicanda erit, vbi de Ecclesiæ regimine agitur: atque
illic videbimus verbo alligatum esse quicquid iuris ad ligandū
vel soluendum Christus Ecclesiæ suæ contulit. Hoc tamen in
ministerio clauium maximè verum est, cuius tota vis in eo po-
sita est vt Euangelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fi-
delium animis publicè ac priuatim obligetur: quod fieri, nisi
sola prædicatione, nequit.

Papistici errores
de confessione.Necessitas con-
fitendi omnia
peccata omnibus
prescripta.C. Omnis v-
triusque sexus.
De summa
Trin. & fide
catho. decretū
est Inno. in
cōcil. Lateran.
3. Claus. sibi-
tæ.Et refert Lom-
bar. lib. 4. sen-
dist. 14. c. 2. &
dist. 18. c. 2.

Matth. 18. 19.

3. Ligandi &
soluendi manda-
tum incognitum.

Iesa. 43. 11. 25.

15 Quid Romanenses theologi? Statuunt vt omnes vtriuf-
que sexus, statim atque ad discretionis annos peruenerint, se-
mel ad minimum quotannis confiteantur omnia sua peccata
proprio sacerdoti: nec peccatum dimitti nisi confitendi votum
firmiter conceptum fuerit. quod votum nisi oblata facultate
persolutum fuerit, iam nullū patere paradisi ingressum. Sacer-
dotem verò potestatem habere clauium, quibus peccatorem
soluat ac liget. quia non sit irritum Christi verbum, Quodcun-
que ligaueritis, &c. De hac verò potestate pugnaciter inter se
belligerantur. Alij dicunt, vnicam esse clauem in essentia, scilicet
potestatem ligandi & soluendi: scientiam ad bonū quidem
vsum requiri, sed tantūm instar accessorij esse, non essentia iter
coherere. Alij, quia videbant hanc nimium effanatam licen-
tiam, duas clauas recensuerunt, discretionem & potestatem. A-
lij rursum, quum tali moderatione cohiberi sacerdotum im-
probitatem viderent, alias clauas excuderunt, auctoritatem di-
scernendi, qua in definiendo vterentur: & potestatem, quam e-
xecutione suæ sententiæ exercerent: scientiam accedere velut
consiliarium. Istud autem ligare & soluere non audent inter-
pretari simpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum
clamantem audiunt apud Prophetam, Ego sum, & nō alius præ-
ter me, ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas Israel. Sed
dicunt Sacerdotis esse pronuntiare qui ligati sunt aut soluti, &
declarare quorū remissa aut retenta sint peccata: declarare au-
tem, vel per cōfessionem, quum absoluit, & peccata retinet: vel
per sententiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramen-
torum communionem. Demum quum intelligunt nondum se
hoc nodo explicari, quin semper obici possit, indignos sæpe li-
gari & solui à suis Sacerdotibus, qui propterea non ligentur aut
soluantur in cælo: quod vltimum refugium est, respondent, col-
lationem clauium cum limitatione accipiendā esse: quod Chri-
stus promiserit, apud tribunal suum approbatum iri sacerdotis
senten-

sententiam, quæ iuste prolata fuerit, secundum quod merita ligati aut soluti postulabant. Porro has claves omnibus sacerdotibus à Christo datæ esse, quæ illis ab Episcopis in promotione conferuntur: sed liberum usum penes eos duntaxat esse qui muneribus Ecclesiasticis funguntur: apud excommunicatos & suspensos manere quidem ipsas claves, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modesti ac sobrii iure videri possint præ aliis qui sub noua incide nouas claves fabricati sūt, quibus thesaurū Ecclesiæ oblerari tradūt: quas postea suo loco excutiem⁹.

16 Ad singula paucis respondebo. Taceo autem ad præsens quo iure quæve iniuria fidelium animas suis legibus obstringat: quando id suo loco dispicietur. Quod autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quod peccatum dimitti negant nisi sub conditione, si votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quod nullum superesse ingressum Paradisi garrunt, si facultas cōfiteđi neglecta fuerit: istud verò nullo modo ferendum est. Omniāne peccata enumeranda sunt? At Dauid, qui secum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum cōfessionem, tamē exclamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis mei munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ transierunt super caput meum, & sicut onus graue, grauata sunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quàm multæ scelerū facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorū clamabat ad Dominum, Obrutus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portæ circumdederunt me, immersum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis suorum peccatorum nunc supputationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum inire non posse?

17 Hæc carnificina plusquam crudeliter diuexatæ sunt eorum animæ qui aliquo Dei sensu afficiebantur. Principiò sese vocabant ad calculū, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorum formules dissecebant. tum appendebant qualitates, quantitates, circumstantias, atque aliquantum quidem res procedebat. Vbi verò longius progressi fuerāt, cælum vndique & vndique pontus, nullus portus, nulla statio, quo plura transmiserant, maior semper congeries oculis ingerebatur, imò verò velut altæ moles assurgebant: nec spes vlla, vel saltem post longas ambages, euadendi apparebat. Hærebāt itaque inter sacrum & saxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm desperatio. Ibi sæui isti carnifices, vt vulnera leuaret quæ fecerant, fomenta quædam adhibuerūt: vt faceret scilicet quisque quod in se esset. Sed nouæ rursus curæ obstrepabant, imò noui cruciatus excoriabant miseras animas. Nō satis

4. Quibus illud minus ligandi & soluendi sit commissum.

Ca. 5. li. 3. se. 2.

Primi erroris re solutio.

Ab impossibili testimonio Dauidis.

Psal. 19. 11.

Psal. 38. 5.

Testimonio reus conscientia, que nullo modo huius seuerioris obligationi satisfacere potest.

Deinde, quod in desperationem aut stuporem reue necessit.

temporis impendi, non iusta opera incubui, multa per negligentiam præterij, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non est excusabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca, quæ eiusmodi dolores demulcebant: Age negligentiam tuam pœnitentiã, modò supina non sit, condonabitur. Verùm omnia ista cicatricem obducere non possunt: nec tam mali sunt leuamenta quàm uenena melle oblita, ne sua acerbitate primum gustum offendat: sed in intima penetrent, antequam sentiantur. Urget ergo semper terribilis illa vox, & auribus insonat, Confitere omnia peccata tua: nec potest horror iste pacari nisi certo solatio. Hic cogitent lectores quàm possibile sit ad rationem vocare totius anni acta, & quid singulis diebus peccarint colligere: quando experientia unumquemque conuincit, ubi ad uesperam excutienda sunt unius tantùm diei delicta, memoriam confundi: tanta se turba & varietas ingerit. Neque enim de crassis & stupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduersis, defunctos se putant: sed de ueris Dei cultoribus, qui postquam se exanime peracto obrui vident, addunt etiam illud Ioannis, Si cor nostrum arguit nos, maior est Deus corde nostro, itaque expauescunt ad iudicium illius conspectum, cuius cognitio sensum nostrum longè superat.

¶, Ioan. 3. 20.

A duplici similitudine, altera primi erroris refutatio ducta.

Summa totius refutationis.

18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale uenenum temperabatur, acquieuit, non id factum est quòd Deo satisfactum crederet, aut sibi etiam planè satisfaceret: sed ut, quasi in medio mari fixa anchora, paulum interquiesceret à nauigatione, vel quasi fessus & fatiscens uiator, in uia decumberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quisque testis apud se esse potest. Dicam in summa qualis lex illa fuerit. Primum simpliciter est impossibilis, itaque non nisi perdere, damnare, confundere, in ruinam & desperationem conicere potest. Deinde peccatores, à uero peccatorum suorum sensu abductos, hypocritas facit, Deique ac sui ipsorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiscuntur latentem illam uitiorum lernam, occultas suas iniquitates, & interiores sordes, quarum potissimum noticia miseriam suam reputare debuerant. At certissima erat confessionis regula, tantam mali nostri abyssum agnoscere ac fateri, quæ sensum quoque nostrum superet. Hac regula uideamus compositam Publicani confessionem, Domine, propitius esto mihi peccatori: Quasi diceret, Quantus quantus sum, totus sum peccator, nec ipsam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua assequi possum: abyssus misericordie tuæ hanc peccati abyssum absorbeat. Quid, inquires, ergo confidentia non sunt singula delicta? ergo nulla confessio Deo accepta, nisi duobus istis uerbis conclusa, Peccator sum? Imò uerò dàda potius

Tertia refutatio ab opposito, certissimam confessionis regulam proponens.
Luc. 18. 13.

Huius regule explicatio.

potius opera ut quatum in nobis est totum cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, sed ut tales nos verè & ex animo agnoscamus: quanta sit & quam varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoscamus: non modò nos immundos, sed qualis sit & quanta, quamque in multis partibus nostra immundities: non modò debitores, sed quantum debitis grauati, & quot nominibus obstricti: non modò vulneratos, sed quam multis & lethalibus plagis faucij simus. Hac tamen recognitione quum se totum peccator coram Deo effuderit, seridò ac sincerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorum suorum recessus quam quos penitus excutere possit. Atque aded exclamet cum Dauide, *Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.* Iam verò quòd affirmant non dimitti peccata, nisi voto confitendi firmiter concepto, & clausam esse paradisi portam ei qui facultatem confitendi sibi oblatam neglexerit, absit ut istud eis concedamus. Non enim alia nunc est peccatorum remissio quam semper fuit. Quotquot remissionem peccatorum à Christo obtinuisse leguntur, non leguntur in aurem sacrificuli cuiuspiam confessi. Nec sanè confiteri poterant, vbi nec sacrificuli confessionarij erant, nec ipsa etiam confessio. Et multis postea seculis inaudita fuit hæc confessio, quibus sine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia longius disceptemus, verbum Dei apertum est, quod æternum manet: *Quotiescunque inge-*

*Pl. 19. 13.
1. Obiectio.
Responso.*

*Confirmatio.
Ezech. 18. 27.*

*2. Obiectio.
Responso.*

*3. Obiectio.
Responso 1.*

Responso 2.

muerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid audet adicere, non peccata ligat, sed Domini misericordiam. Nam quòd contendunt non posse ferri iudicium nisi causa cognita, in promptu est solutio, temerè hoc sibi arrogare qui sunt à seipsis iudices creati. Ac mirum est tam securè sibi fabricare principia quæ nemo sanæ mentis admittet. Iactant sibi ligandi & soluendi munus esse mandatum, ac si quædam esset iurisdictio quæstioni adiuncta. Porro hoc ius Apottolis fuisse incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò scire soluaturne peccator, ad sacerdotem pertinet, sed ad eum à quo petitur absolutio: quando nunquam scire potest qui audit, sitne iusta & integra enumeratio. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba eius qui iudicandus est restricta. Adde quòd tota soluendi ratio ex fide & pœnitentia constat: quæ due res cognitionem hominis fugiunt, vbi de altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligandi & soluendi certitudinem nõ subijci terreni iudicis arbitrio: quia minister verbi, vbi partes suas ritè exequitur, non potest nisi conditionaliter absolvere: sed in gratiam peccatoris hoc dici, *Quorum remisistis peccata: ne dubitent veniam, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cælis fore ratam.*

4. Obiectio, confessionem auricularem esse rem indifferentem, & etiam utilem.

19 Nihil itaque mirum si auricularem istam confessionem, rem adeò pestilentem totque nominibus Ecclesiæ noxiant, damnamus, ac sublatam è medio cupimus. Quòd si per se res esset indifferens, quando tamen nulli vsui est nec fructui, tot autem impietatibus, sacrilegiis, erroribus causam dedit: quis non protinus abolendam censet? Recensent quidem aliquot vsus, quos vt valde fructuosos venditant: sed illos aut eumentitos, aut nullius prorsus momenti. Vnum tantùm singulari prerogativa commendant, erubescenciam confitentis grauem esse pœnam, qua & peccator fit in posterum cautior, & Dei vindictam auertit, seipsum puniens. Quasi non satis magna verecundia hominem humiliemus, dum ad summum illud tribunal caeleste, ad Dei, inquam, cognitionem vocamus. Egregiè vèrò profectū est si vnus hominis pudore peccare desinimus, Deum non erubescimus habere malæ conscientia nostræ testem. Quæquam id quoque ipsum falsissimum est. nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam passim videre est, quàm dum, confessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, non feci. Nec toto solùm anno fiunt ad peccandum audaciores: sed in reliquum anni tempus de confessione securi, nunquam ad Deum suspirant, nunquam ad se redeunt, sed peccata peccatis accumulunt: donec omnia, vt opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi videntur, iudiciūque à Deo transfulisse, quod sacerdoti detulerunt: Dei obliuionem induxisse, vbi consciunt sacerdotem fecerunt. Porrò quis confessionis diem lætus instare videt? quis ad confitendum alacri animo pergit? ac non potius, quasi obtorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac reluctanti similis venit? nisi fortè ipsi sacrificuli, qui mutuis facinorum suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicate oblectant. Non multas chartas inficiam referendis prodigiosis

Responsio, quæ patronorum huius erroris hypocrisis, mendacium, impietate, & prodigiosus abominationes detegit.

Nestarius, de quo sect. 7.

abominationibus, quibus scater auricularis confessio. Tantùm dico, si non inconsultè fecit sanctus ille vir, qui ob vnum scortationis rumorem, confessionem ex Ecclesia sua, vel potius à suorum memoria sustulit: infinitis hodie stupris, adulteriis, incestis, lenociniis, quid factò opus sit admonemur.

Secundi erroris refutatio. Matt. 18. 18. Lib. 4. c. 12.

20 Quod huc obtendunt potestatem clauium, & in eâ regni sui prorari (vt aiunt) & puppim confessionarij locant, videndū quantum valere debet. Ergo sine causa (inquiunt) datae sunt clauis? ergo sine causa dictum est, Quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis? Frustramur ergo verbum Christi? Respondeo, grauem fuisse causam cur darentur clauis: quæ admodum & nuper exposui, & vbi de excommunicatione agitur, explicatius iterum docebo. Sed quid, si vno gladio eiusmodi omnibus eorum postulatis ansam præcidam, sacrificulos nō esse

1. Sacrificuli non sunt Apostolorū successores.

Apostolorum vicarios nec successores? Verum istud quoque a Lib. 4. c. 6.
 libi tractandum erit. nunc vnde se munire maximè volunt, a-
 rrietem erigunt quo molitiones omnes suæ deiciantur. Chri-
 stus cuim non ante Apostolis ligandi & soluendi potestatem
 fecit quàm eos Spiritu sancto donauit. Nego igitur vllis cõpe-
 tere clauium potestatem, qui non prius acceperint Spiritũ san-
 ctum. Nego quenquam clauibus vti posse nisi præeunte docen-
 tẽque Spiritu sancto, & dictante quid agendum sit. Spiritũ san-
 ctum habere se illi nugantur: sed re ipsa negant, nisi fortè Spiritu-
 m sanctum rem esse vanam & nihili fingunt, vt certè fingūt:
 sed illis non credetur. Atque hac quidem machina in vniuersum
 subuertuntur, vt cuiuscunque ofij clauem se habere iactent,
 semper interrogandi sint habeantne Spiritum sanctum, qui
 clauium est arbiter & moderator. Si habere se respondeant,
 rursus intepellandi sunt an errare possit Spiritus sanctus? Istud
 discretè profari non audebunt, tametsi obliquè sua doctrina in-
 sinuant. Inferendum ergo erit, nullos sacrificulos habere clauium
 potestatem, qui passim sine delectu soluunt quæ ligari Domi-
 nus voluerat, ligant quæ solui iusserat.

21 Quando clarissimis experimentis euinci se videt, quod di-
 gnos & indignos promissuè soluant & ligent, potestatem v sur-
 pant sine scientia. Et quanquam negare non audent ad bonum
 vsum requiri scientiam, potestatem tamen ipsam malis dispen-
 satoribus traditam scribunt. Atqui hæc potestas est, Quodcum-
 que ligaueris aut solueris in terra, erit in cælis ligatũ aut solu-
 tum. Aut promissum Christi mentiri oportet, aut bene ligat &
 soluunt, qui sunt hac potestate præditi. Nec est quod tergiver-
 sentur, Christi dictũ limitari secundum eius merita qui ligatur
 aut soluitur. Et nos etiam fateamur nec ligari nec solui posse nisi
 dignos qui ligentur aut soluantur. Sed habent Euangelij nuntij
 & Ecclesia verbum quo dignitatem hanc metiãtur. In hoc ver-
 bo nuntij Enãgelij possunt omnibus remissionem peccatorum
 in Christo polliceri per fidem: possunt damnationem edicere in
 omnes & super omnes qui Christum nõ amplectuntur. In hac
 verbo Ecclesia pronũtiat, scortatores, adulteros, fures, homici-
 das, auaros, iniquos, partem in regno Dei non habere: talisque
 certissimis vinculis ligat. Eodem verbo soluit quos respiscen-
 tes cõsolatur. Sed quæ erit isthæc potestas, nescire quid ligandũ
 sit aut soluendum? ligare autem nõ posse aut soluere, nisi scias?
 Cur ergo dicunt se absoluere autoritate sibi data, quum incer-
 ta sit absolutio? quod nobis imaginaria hæc potestas, si nullus sit
 vsus? Iam autem habeo, aut nullum esse, aut tam incertum esse
 vt pro nullo habendus sit. Quum enim fateantur bonam esse
 sacerdotum partem qui non ritè vtantur clauibus, potestatem
 verò sine legitimo vlu inefficacem: quis mihi fidem faciet;

2. Non habent
 Spiritum S. qui
 solus est clauium
 moderator &
 arbiter.

Ratio.

Tertij erroris re-
 futatio.

1. Mandatũ &
 promissum Chri-
 sti ignorant.

Objectionis dilu-
 tio.

1. Cor. 6. 9.

2. In absurda
 innumera incur-
 runt, à Dei ver-
 bo (quod est cer-
 ta ligandi &
 soluendi regula)
 reuidentes.

eum à quo soluoꝝ bonum esse clauium dispensatoꝝ ? quòd si malus est, quid aliud habet quàm friuolam istam dispensationem ? Quid in te ligandum sit aut soluendum, nescio, quando iusto clauium vsu careo: sed si mereris, te absoluo. Ac tantundem posset, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent) sed Turca, aut diabolus. Id enim est dicere, Verbum Dei non habeo, certam soluendi regulam: sed authoritas mihi data est te absoluendi, si ita sunt tua merita. Videmus igitur quorsum spectarint, quum diffinierunt, clauis esse authoritatem discernendi, & executionis potestatem: scientiam accedere consiliarij, & instar consiliarij ad bonum vsu esse. Nempe libidinosè, licenter, sine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

Vid. sect. 15.

Exceptio. ad hanc 3. erroris resolutionem.

22 Si excipiat quispiam, legitimos Christi ministros non minus perplexos fore in suo officio, quia absolutio quæ à fide pendet semper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidum solatium fore quia minister ipse qui idoneus iudex non est eorum fidei, de eorum absolutione certus non est: in promptu est solutio. Dicunt enim illi, non remitti à sacerdote peccata nisi quorum ipse est cognitor, ita secundum eos remissio ex sacerdotis iudicio pendet. qui nisi prudenter discernat quinam venia digni sint, tota actio cassa est ac irrita. Denique potestas de qua loquuntur, iurisdictio est examini annexa, ad quod restringitur venia & absolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda est abyssus: quia ubi integra non est confessio, mutila etiam est spes veniæ. deinde sacerdos ipse suspensus hæreat necesse est, dum nescit an bona fide enumeret peccator sua mala, postremò (quæ incertitia & ruditas sacerdotum est) maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior est quàm furor ad agros colendos: alij ferè omnes sibi merito suspecti esse debent. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de absolutione papali, quòd eam fundatam esse volunt à sacerdotis persona: neque id modò, sed à cognitione, vt tantum de rebus delatis, quæ sitis & compertis iudicet. Iam si quis à bonis istis doctoribus quærat, reconcilieturne Deo peccator, peccatis quibusdam remissis, non video quid respondeant: nisi quòd fateri cogentur infructuosum esse quicquid pronuntiat sacerdos de remissis peccatis, quorum recitationem audierit, quandiu alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis quàm perniciofa anxietas conscientiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dñi recumbit in sacerdotis discretionem, vt loquuntur: nihil ex verbo Dei statuere potest. Ab his omnibus absurdis libera & immunis est doctrina quam tradimus. Conditionalis enim est absolutio vt confidat peccator sibi propitium esse Deum, modò sincerè in Christi sacrificio expiationem quærat: & acquiescat oblata sibi gratia. Ita errare

Resp. 1. ad absurdam varia pönificios deducens, seu sacrificium, seu confitentem foeltes.

Resp. 2. exceptio ni abundè satisfaciens.

non

non potest qui pro officio præconis, quod sibi ex Dei verbo dictatum est, promulgat. Peccator verò certam & liquidam absolutionem amplecti potest, vbi simplex illa conditio apponitur de amplexanda Christi gratia, secundum generalem illam magistri ipsius regulam, quæ impiè spreta in papatu fuit, Secundum fidem tuam fiat tibi.

23 Quàm insulsè misceat quæ de clauis potestate docet Scriptura, promisi me alibi dicturum: & locus erit opportunior in tractando regimine Ecclesiæ. Meminerint tamen lectores præpositè ad auricularè & secretam confessionem torqueri quæ partim de Euangelij prædicatione, partim de excommunicatione à Christo dicta sunt. Quare dum obiciunt, ius soluendi datū esse Apostolis, quod sacerdotes exercent, peccata sibi agnita remittendo, falsum & friuolū principium sumi palam est, quia absolutio quæ fidei seruit, nihil aliud est quàm testimonium veniæ ex gratuita Euangelij promissione sumptū, altera autē quæ ex disciplina Ecclesiæ pedit, nihil ad secreta peccata, sed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Ecclesiæ offensio. Quod autem hinc inde testimonia corradunt quib. probent non sufficere vel soli Deo vel laicis confiteri peccata, nisi sacerdos sit cognitor, putida ac pudenda est eorum diligentia. Nam si quando peccatoribus suadent vetusti patres vt se exonerent apud suum pastorem, de récitatione accipi non potest quæ tunc in vsu nõ fuit. Deinde, vt sinistri fuerunt Lombardus & similes, videntur data opera libris adulterinis fuisse addicti, quorum prætextu deciperent simplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiã semper comitatur solutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitentia tactus est, quãuis nondum cõfessus fuerit, idèoque tunc sacerdotè non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remissa esse. Quanquam in verbo, declarandi, crassum errorem insinuant, cerèmoniam subrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem attextunt, in facie Ecclesiæ absolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestivè trahunt ad peculiarem cuiusque vsum. quod iam diximus cõmuni disciplinæ esse destinatum vbi tollenda est grauioris & nota culpæ offensio. Sed paulo pòst moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnæ & satisfacionis, in quo suis sacrificiis ius arrogant dimidiãdi quod Deus vbique in solidum nobis promisit. Quum enim simpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorsus sacrilega est. Perinde enim valet ac si sacerdos, tribuni personam iustinens, Deo intercederet nec vellet Deum pati mera sua liberalitate in gratiam recipere nisi qui ad tribunitium subsellium prostratus iacuerit, illicque sit multatus.

Matth. 9. 29.
Quarti erroris
(ius Soluendi
sacrificiis con-
cedentis) refuta-
tio.
Lib. 4. cap. 12.
1. Petitio princi-
pij & ignoratijs
elenchi.

2. Ecclesiastica
disciplina inuer-
sio.
Obiectio. 1.
Responsio. 12

Obiectio. 2.
Responsio.

Obiectio 3.
Responsio.

*Conclusio totius
disputationis
aduersus confes-
sionem hanc si-
licitiam, cuius
ortum, tyranni-
dem, blasphemiam,
sacrilegium & multi-
plicem impietatem
depingit.*

24 Tota huc summa redit. si Deum facere velint confessio-
nis huius fictitiæ authorem, eorum vanitatem coargui: sicuti
monstrauit falsarios in paucis quos citant locis. Quum verò pa-
lām sit legem esse ab hominibus impositam, dico & tyrānicam
esse & cum Dei iniuria latam, qui verbo suo cōscientias astrin-
gens, vult ab hominum imperio solutas esse. Iam quū ad obti-
nēdam veniam necessitas eius rei præscribitur quam Deus vo-
luit esse liberam, dico sacrilegium esse minimè tolerabile. quia
nihil Deo magis proprium, quàm peccata remittere. in quo no-
bis sita est salus. Adhæc ostendi inuēctam de inum fuisse hāc ty-
rannidem, quum fœda barbarie oppressus esset mundus. Docui
præterea legem esse pestiferam quæ vel in desperationem præ-
cipitat miseras animas, vbicunque viget Dei timor: vel vbi est
securitas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Postre-
mò exposui quascunque afferunt mitigationes non aliò tende-
re nisi vt inuoluant, obscurent ac deprauent puram doctrinam,
fucosis autem coloribus impietates tegant.

*Desatisfactioe,
cur tertium locū
assignant sophi-
stæ in pœniten-
tia, errores &
mendacia.
Li. 4. sen. dist.
10. c. non suf-
ficat de Pont. c.
med. eadem
dist. C. nullus
ead. dist.*

25 Tertium locum, satisfactio in pœnitentia assignant, de
qua quicquid blaterant, vno verbo subuerti potest. Dicunt non
sufficere pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in
melius cōmutare, nisi de iis quæ facta sunt satisfaciatur Deo. Esse
autem multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachry-
mas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominum propi-
tandum, iis debita iustitiæ Dei persolueda, iis compensanda
delicta, iis veniam emerēdam. quamuis enim largitate miseri-
cordiæ culpam remiserit, pœnam tamen retinere disciplina iu-
stitiæ. hanc esse pœnam quæ satisfactioibus redimenda sit. In
hanc ramen summam recidunt omnia, nos quidem à Dei clemē-
tia delictorum veniam impetrare, sed intercedente merito o-
perum, quibus peccatorum noxa compensetur, quo debita iu-
stitiæ Dei satisfactio persoluetur. Talibus mendaciis oppono gra-
tuitam peccatorum remissionem, qua nihil in Scriptura clarius
prædicatur. Primū, quid est remissio, nisi meræ liberalitatis do-
num? Nō enim remittere dicitur creditor, qui antapocha testa-
tur sibi numeratam pecuniā: sed qui nulla solutione, vltro sua
beneficentia nomē expungit. Cur deinde gratis additur, nisi ad
tollendā omnem satisfactiois opinionē? Qua igitur confiden-
tia suas satisfactioes adhuc erigūt, quæ tā valido fulmine pro-
sternuntur? Quid autem? quum Dominus per Iesaiam clamat,
Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me: & pec-
catorum tuorum non ero memor: annō apertè denuntiat, cau-
sam & fundamentum remittendi à sola sua bonitate se petere?
Præterea quum Scriptura vniuersa testimonium Christo defe-
rat, quòd per nomen eius sit accipienda peccatorum remissio,
nōne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per satis-
factio-

*His opponitur
vox.*

1. Remissionis.

Ies. 52. 3.

Rom. 8.

Col. 2. 14.

Tit. 3. 5.

2. Gratuite.

3. Dei iniquita-
tes delentis.

Ies. 43. 25.

4. Per & pro-
pter Christum.

Ag. 10. 43.

factionum nomen accipi docent? Neque verò hoc se dare satisfactionibus negent, etiam si ipsæ intercedant quasi subsidia. Nani quòd Scriptura ait per nomen Christi, intelligit nihil nos afferre, nihil nostrum prætere, sed sola Christi commendatione niti. quemadmodum Paulus asserens, quòd Deus erat mundum sibi in Christo reconcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta, modum rationemque mox subiicit, quia pro nobis factus est peccatum qui peccati expertus erat.

26 Verùm qua sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, & reconciliationem fieri semel dicunt, quum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post baptismum, resurgendum esse per satisfactiones, sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per clauas Ecclesiæ dispensatur. Nec de re dubia loquor, quum suam impuritatem clarissimis scriptis prodiderint: nec vnus aut alter, sed vniuersi scholastici. Nam ipsorum magister, postquam Christum in ligno pœnam peccatorum soluisse, iuxta Petri doctrinam, confessus est: subiuncta illi exceptione sententiam illam corrigit, quod in Baptismo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: vt ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentia. Sed longè aliter Ioannes, Siquis peccauerit, ait, habemus aduocatū apud Patrem, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis filio: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur: quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionem ostendit qua offensus Deus propitiari placariue possit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc vobis alias rationes quærite: sed perpetuum facit aduocatum, qui sua intercessione in Patris gratiam nos semper restituat: perpetuam propitiationem, qua peccata expientur. Est enim illud perpetuò verum, quod alter Ioannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipse, nō alius, hoc est quando ipse solus est Agnus Dei, solus quoque oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Nam quum ius & potestas ignoscendi propriè competat in Patrem, vbi à Filio distinguitur, vt iam visum est: in altero gradu Christus hic locatur, quod pœnam nobis debitam in se transferens, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum reficiat honor ille quem sibi rapiunt qui Deum placere tentant suis compensationibus.

27 Ac duo hinc perpendere conuenit: vt integer & illibatus

Nihil ergo opus est satisfactione nostra.
2. Cor. 5. 19.

2. Obiectio, Christi gratiam & efficaciam angelis limitibus includens.
Lib. 3. sent. dist. 9.

1. Pet. 2. 24.
2. Tim. 1. 9.

Responsio 1. ex Iohanne Euangelista.
1. Ioan. 3. 12.

Responsio 2. ex Iohanne Baptista.
Ioan. 1. 36.

Responsionum harum consequens. Duo que hic obseruanda erant, satisfactionis commento violantur.

Icf. 53. 4. 6.

2. Pet. 2. 24.

Rom. 8. 3.

Gal. 3. 13.

Primum vide licet Christi honorem illibatum seruari debere, probatur sigillatim.

ſuus honor Chriſto ſeruetur : vt cōſcientiæ de peccati venia ſecuræ, pacem apud Deum habeant. Iſaias ait, Patrem poſuiſſe in Filium noſtras omnium iniquitates, vt liuore eius ſateniur. Quod aliis verbis repetens Petrus ait, Chriſtū pertuliſſe in corpore ſuo peccata noſtra ſuper lignum, Paulus ſcribit: damnatum eſſe peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum factus eſt: hoc eſt vim & maledictionem peccati in eius carne interemptā quum in hoſtiam datus eſt, in quam tota peccatorū noſtrorū molēs, cum ſua maledictione & execratione, cū horrendo iudicio Dei, & mortis dānatione, reiiceretur. Hic nequam audiuntur nugamenta illa: quōd poſt initialem purgationem, paſſionis Chriſti efficiā nō aliter noſtrū vnulquiſque ſentiat quā pro ſatisfactoriæ pœnitentiæ modo: ſed ad vnicā Chriſti ſatisfactionē, quoties lapſi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi peſtilentes eorum nānias proponere. Gratiam Dei in prima peccatorum remiſſione ſolam operari: ſi poſtea acciderim⁹, ad ſecundam veniam impetrandam opera noſtra cooperari. Hęc ſi locum habeant, āne quæ Chriſto ſuperius ſunt attributa, illi ſalua manent? Immanē quantum hæc differunt, iniquitates noſtras poſitas eſſe in Chriſto vt in ipſo expiarentur, & noſtris operibus expiari: Chriſtum eſſe propitiationem pro peccatis no-

Alterum, de paſtris, & Deum operibus propitiandum. Quōd ſi de pacificanda conſcientia agitur: quæ iſtæ erit pacificatio, ſi audiat peccata redimi ſatisfactionibus? quando tandē illi ſatisfactionis modus conſtare poterit? Ergo ſemper dubitabit an Deum habeat propitium, ſemper æſtuabit, ſemper horreſcet. Nam qui leuibus ſatisfactionibus acquieſcunt, nimis contemptim iudiciū Dei æſtimant: & parum reputant quanta ſit peccati grauitas: vt alibi dicimus. Et vt ipſis cōcedamus, peccata aliquot iuſta ſatisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum ſatisfactionibus nec centū vitæ, vel ſi totæ in hoc ſint, ſufficere queant? Adde quōd loci omnes quibus aſſeritur peccatorum remiſſio, non ad catechumenos pertinent, ſed ad regenitos Dei filios, & qui in Eccleſiæ ſinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tam ſplendidè extollit Paulus, Obſecro vos Chriſti nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, ſed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui ſatisfactionibus valere iuſſis, ad Chriſti crucem eos ablegat. Sic quum ſcribit Coſſenſibus Chriſtum pacificaſſe per ſanguinem crucis quæ ſunt in cælo vel in terra, non reſtringit hoc ad momentum quo recipimur in Eccleſiam, ſed ad totum curſum extendit. Quod facile ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionē per ſanguinem Chriſti, nempe remiſſionem peccatorum. Quāquam plures locos congerere ſuperuacuum eſt qui ſubinde occurrunt.

2. Obiectio, qua peccatorum remiſſionem ad catechumenos reſtringunt, diluitur.

2. Cor. 5. 20.

Col. 1. 20.

ſtris, & Deum operibus propitiandum. Quōd ſi de pacificanda conſcientia agitur: quæ iſtæ erit pacificatio, ſi audiat peccata redimi ſatisfactionibus? quando tandē illi ſatisfactionis modus conſtare poterit? Ergo ſemper dubitabit an Deum habeat propitium, ſemper æſtuabit, ſemper horreſcet. Nam qui leuibus ſatisfactionibus acquieſcunt, nimis contemptim iudiciū Dei æſtimant: & parum reputant quanta ſit peccati grauitas: vt alibi dicimus. Et vt ipſis cōcedamus, peccata aliquot iuſta ſatisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum ſatisfactionibus nec centū vitæ, vel ſi totæ in hoc ſint, ſufficere queant? Adde quōd loci omnes quibus aſſeritur peccatorum remiſſio, non ad catechumenos pertinent, ſed ad regenitos Dei filios, & qui in Eccleſiæ ſinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tam ſplendidè extollit Paulus, Obſecro vos Chriſti nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, ſed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui ſatisfactionibus valere iuſſis, ad Chriſti crucem eos ablegat. Sic quum ſcribit Coſſenſibus Chriſtum pacificaſſe per ſanguinem crucis quæ ſunt in cælo vel in terra, non reſtringit hoc ad momentum quo recipimur in Eccleſiam, ſed ad totum curſum extendit. Quod facile ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionē per ſanguinem Chriſti, nempe remiſſionem peccatorum. Quāquam plures locos congerere ſuperuacuum eſt qui ſubinde occurrunt.

28 Hic in asylum confugiunt ineptæ distinctionis. Peccata quædam venialia esse, quædam mortalia: pro mortalibus graue satisfactionem deberi: venialia facilioribus remediis purgari, oratione Dominica, aquæ benedictæ asperione, absolute Missæ. Sic cum Deo ludunt & ineptiunt. Quum tamen assidue peccatum veniale & mortale in ore habeant, nondum alterum ab altero discernere potuerunt, nisi quoddam impietatem & imunditiam cordis peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iusti & iniusti regula docet) peccati stipendium pronuntiamus esse mortem: & Animam, quæ peccauerit, morte dignam. Cæterum fidelium peccata venialia esse: non quia non morte mereantur, sed quia Dei misericordia nulla est condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu: quia non imputantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc nostram calumniantur: dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum equalitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincuntur. Quæro enim, annouit inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoscant. Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipendium peccati mortem esse: Legis obedientiam, esse vitæ viam: transgressionem, mortem: hanc sententiam euadere non possunt. Quem ergo satisfaciendi exitum inuenient in tanto peccatorum cumulo? si vnus diei est satisfactio peccati vnus: dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quâdo die nullum præterit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò satisfactiones dum se accingent, numerosa vel potius innumera cumulabunt. Iam præcisa est satisfaciendi fiducia: quid morantur? quemodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?

29 Conantur quidem se expedire: sed aqua (vt dicitur) illis hæret. Fingunt sibi distinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia: sed culpa remissa pœnam restare, quam persolui Dei iustitia postulat. Ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactiones. Quæ ista, bone Deus, de solertia sanctitas? culpa remissionem nunc gratutam pro stare cõfiteatur, quâ precibus & lachrymis, alijsq; omne genus præparationib; emereri subiude docent. Verum adhuc cum ista distinctione ex diametro pugnat quicquid de peccatorum remissione in Scriptura nobis traditur. Quod tamen satis superq; existimo iam à me confirmatum, subnectam tamen quædam alia testimonia, quibus aded constringantur tortuosi isti angues, vt ne summam quidem caudam complicare posthac queant. Hoc est testamentum nouum quod Deus in Christo suo nobiscum pepigit, Quod iniquitatum nostrarum non recordabitur. Quid his significauerit, discimus ex altero Propheta, vbi Dominus,

3. Obiectio. peccata venialia & mortalia pro suo arbitrio fabricans, id est, cum Deo ludens & Scripturam repugnans.

Ro. 6. 23.

Ezech. 18. 20.

Resp. peccati vbi malis veram distinctionem aspiciens. Instantia ex superioris obreptione nata. Responsio. Rom. 8. 1.

Prou. 24. 16.

4. Obiectio, pœna, & culpa distinctionem inducens, vt satisfactionis signum stabiliat. Responsio. 1.

Responsio 2. variis Scripturæ testimonijs illustrata.

Iere. 13. 31. 34.

Ezec. 18. 24.
27.

Si iustus (inquit) à iustitia sua deflexerit, omnium iustitiarum eius non recordabor, si impius ab impietate sua recesserit, omnium iniquitatum eius non recordabor. Quòd se iustitiarum recordatorum negat, utique hoc est, nullam se earum habiturum rationem, ut remuneretur. Ergo & peccatorum non recordari, est ea non postulare ad pœnam. Id ipsum alibi dicitur, proicere post tergum, delere instar nubis, demergere in profundum maris, non imputare, rectumque habere. Talibus loquendi formulis non obscure sensum suum nobis explicuerat Spiritus sanctus, si dociles aures illi accommodaremus. Certè si punit Deus peccata, imputat, si vindicat, recordatur: si ad iudicium vocat, tecta non habet: si examinat, post tergum non proiecit: si inspicit, non obliteravit instar nebulae: si ventilat, non proiecit in profundum maris. Atque in hunc modum interpretatur Augustinus claris

Iesa. 38. 17. 22.
& 44. 22.
Mich. 7. 19.
Psal. 32. 1.

Rationibus.

'Praclaro Augustini dicto.
In Psal. 31.

Iesa. 1. 18.
Iere. 50. 20.

Aliis oppositis Scripturae locis.
Iob. 14. 17.
Ose. 13. 12.
Iere. 17. 1.

verbis, Si texit peccata Deus, noluit advertere: si noluit advertere, noluit animadvertere: si noluit animadvertere, noluit punire: noluit agnoscere, maluit ignoscere. Tecta ergo peccata quare dixit? Ut non viderentur. Quid erat, Deum videre peccata, nisi punire? Audiamus verò & ex alio Prophetae loco, quibus legibus peccata remittat Dominus. Si fuerint (inquit) peccata vestra ut coccinum, quasi nix albescent: & si rubuerint ut vermiculus, erunt quasi lana. Apud Ieremiã autè sic legitur, In illa die requiretur iniquitas Iacob, & non inuenietur: peccatum Iehudah, & non erit: quia propitiabor reliquiis quas seruauero. Vis breuiter tenere quis sit verborum istorum sensus? Expende quid è conuerso sibi velint loquutiones illæ, Dominum in sacco iniquitates colligare, in fasciculum colligere & recondere, stylo ferreo exarare in lapide adamantino. Nempe si vindictam repensum iri significant (quod extra dubium est) neq; etiam dubitandum est quin contrariis sententiis omnem vindictæ repensioñe Dominus se remittere affirmet. Hic mihi obestandi sunt lectores, non ut glossis meis auscultent: sed tantum ut verbo Dei locum aliquem esse sinant.

Responsio 3. à consideratione efficacie mortis Christi.
1. Pet. 2. 24.
Ies. 53. 5.

30 Quid, quæso, nobis præstitisset Christus, si adhuc pro peccatis pœna exigeretur? Nam quum dicimus eum pertulisse omnia peccata nostra in corpore suo super lignum, nõ aliud significamus quàm defunctum pœna & vindicta quæ peccatis nostris debebatur. Id ipsum significantius declarauit Iesaias, quum dicit, Castigationem (siue correctionem) pacis nostræ fuisse super eum. Quid verò est correctio pacis nostræ, nisi pœna peccatis debita, & à nobis persoluenda, antequam Deo reconciliari possemus, nisi vices nostras ipse subiisset? En clarè vides, Christum peccatorum pœnas sustinuisse, ut suos ab illis eximeret. Et quoties de redèptione per eum facta meminit Paulus, vocare solet *ἀπολύτρωσις*, quo non simpliciter redemptione indicat qualiter

Ro. 3. 24.

qualiter vulgò intelligitur : sed pretium ipsum & satisfactio^{1. Cor. 1. 30.}
 redemptionis. Qua ratione & Christum ipsum se pro nobis^{Eph. 1. 7.}
 ἀπλότρον dedisse scribit. Quæ apud Dominum propitiatio est^{Col. 1. 14.}
 (inquit Augustinus) nisi sacrificium? Et quod est sacrificium,^{1. Tim. 2. 6.}
 nisi quod pro nobis oblatum est in morte Christi? Validū au-^{Resp. 4. à confi-}
 tem in primis arietem nobis suppeditat quod de expiandis pec-^{doratione sacri-}
 catorum noxis in Lege Mosaica præscribitur. Neque enim illic^{fictorum sub Leo}
 Dominus hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit: sed^{ge.}
 totam in sacrificiis compensationem requirit. Vbi tamen alio-
 qui diligentissimè atque exactissimo ordine omnes expiandi ri-
 tus exequitur. Qui fit autem vt nullis prorsus operibus admissa
 delicta procurare iubeat, sed sola in expiationem sacrificia re-
 quirat, nisi quòd ita testari vult vnicū esse satisfactionis genus,
 quo iudicium suum placatur? Nam quæ tum immolabant sa-
 crificia Israelitæ, non hominum opera cenlebantur: sed à sua
 veritate, hoc est, vnicò Christi sacrificio, æstimabantur. Qualē^{Resp. 5. à confide-}
 autem compensationem à nobis recipiat Dominus, paucis ver-^{ratione vera sa-}
 bis eleganter Oseas expressit. Omnem (inquit) tolles iniquita-^{tisfactionis no-}
 tem ð Deus: En peccatorum remissio. Et vitulos labiorum per-^{stra.}
 soluemus: En satisfactio. Scio quidem subtilius adhuc ipsos ela-^{Ose. 14. 3.}
 bi, dum inter æternam pœnam & temporales distinguunt, sed^{vid. Calui. ad}
 quum temporalem pœnā quoduis supplicium esse tradāt, quod^{concil. Trident.}
 tam de corpore quàm de anima sumit Deus, excepta modò æ-^{sess. 6. c. 15.}
 terna morte, parum eos subleuat hæc restrictio. Nam superio-^{Distinctionis}
 res loci quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos con-^{Sophistarum dis-}
 ditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ me-^{cutio.}
 riti, remittat, culpam ignoscendo. Et quoties David aut alij
 Prophetæ peccatorum veniam petunt, simul pœnam deprecā-
 tur. Imò diuini iudicij sentus huc eos impellit. Rursum quum à
 Domino misericordiam promittunt, semper ferè ex professo &^{Ezech. 36. 22. &}
 de pœnis earūq; remissione concionantur. Certè quum Do-^{32.}
 minus apud Ezechielem pronuntiat finem se impositurum Ba-^{5. Obiectio seu}
 bylonico exilio, idque propter se, non propter Iudæos: gratui-^{Scriptura testi-}
 tum esse vtrumq; satis demonstrat. Deniq; si à reatu liberamur^{monis abutens.}
 per Christum, pœnas quæ inde proueniunt cessare oportet.^{2. Sam. 12. 13.}
 31 Verùm quando & ipsi Scripturæ testimoniis sese armāt,^{1. De animad-}
 videamus qualia sint quæ ipsi obtendunt argumēta. David (in-^{uersione in Da-}
 quiunt) de adulterio & homicidio à propheta Nathā obiurga-^{uidem.}
 tus, veniam peccati accipit: & tamen morte filii, quem ex adul-^{2. De iustitia re-}
 terio sustulerat, postea plectitur. Tales pœnas, quæ post culpæ^{dicinente pecca-}
 etiam remissionem infligendæ essent, satisfactioibus redime-^{ta,}
 re docemur. Hortabatur enim Daniel Nebuchadnezer vt ele-^{Dan. 4. 24.}
 mosynis peccata redimeret. Et Solomo scribit, propter æquita-^{Prou. 6. 6. &}
 tem & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate ope-^{10. 12.}
 riri multitudinem peccatorum. Quam sententiam confirmat^{1. Pet. 4. 8.}
^{Luc. 7. 47.}
^{3. De charitatē}
^{peccata operien-}
^{te.}

4. De misericordia expiante iniquitatem.

5. De elemosynis omnia mundantibus.

6. De peccatis multis mulieri cōdonatis, quod multum dilexisset.

Huic obiectioni ut satisfiat, quedam præmittuntur de duplici iudicio Dei.

1. Vindictæ.
2. Castigationis.

& Petrus. Idem apud Lucam Dominus de muliere peccatrice ait, remissa esse illi peccata multa, quia dilexerit multum. Vt peruersè semper & præposterè facta Dei æstimant! At si obseruassent, (quod minimè prætereundum erat) duo esse diuini iudicij genera: longè aliam in hac Dauidis correptione vidissent pœnæ formam quàm quæ ad vltionem tendere putanda sit. Quoniam autem nostra omnium nõ mediocriter refert intelligere quorsum pertineant Dei castigationes quibus in peccata nostra animaduertit: & quantum ab exemplis differant quibus impios & reprobos cum indignatione persequitur: summam perstringere non abs re, arbitrò, fuerit. Iudicium vnum, docèdi causâ, vocemus vindictæ: alterũ, castigationis. Porrò iudicio vindictæ, sic intelligendus est Deus inimicos suos vlcisci, vt irâ aduersus illos suam exerceat, confundat, dissipet, in nihilũ redigat. Id ergo sit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione coniuncta est. Iudicio castigationis nõ ita sequitur vt irascatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitũ. Vnde non est supplicium propriè aut vindicta, sed correctio & admonitio. Alterum iudicis est, alterum patris. Index enim quũ facinorosum punit, in ipsum delictum animaduertit, & de facinore ipso pœnam expetit. Pater quum filium seuerius corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulctet, sed magis vt doceat & cautiore in posterum reddat. Paulò diuersa similitudine Chrysofomus alicubi vitur, quæ tamen eodẽm recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus. sed hic vt seruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius disciplina indigens, castigatur. Huic correptio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

Ex vtriusque consideratione duæ producuntur distinctiones, quarum prior iram Dei (vbi pœna est ad vltionem) testatur: cui opponitur castigatio, amoris paterni testimonium: quod multis locis Scripturæ confirmatur.

Iob. 3. 17.
Prou. 3. 11.
Heb. 12. 5.
Pl. 118. 18.
Psal. 119. 71.
Ier. 10. 27.

32. Vt breuiter & expedite rem totam teneamus, hæc ex duabus statuatur prima distinctio, vbi cunq; pœna est ad vltionem, ibi maledictio & ira Dei se exerit, quam semper à fidelibus continet. Castigatio contrà, & Dei benedictio est, & amoris habet testimonium, vt docet Scriptura. Hoc discrimen satis Dei verbo passim notatur. Quicquid enim afflictionum in presenti vita sustinent impij, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde æternam suam damnationem eminus iam conspiciunt: tantũque abest vt inde emendantur, aut fructum aliquẽ percipiant, vt potius talibus præludiis ad dirissimam, quæ tandem eos manet, gehennam apparentur. Castigans autem castigat seruos suos Dominus, sed morti non tradit eos. quare eius serua verberati, bonum id sibi fuisse fatentur ad veram eruditionem. Vt autem sanctos vbique legimus tales pœnas placido animo suscepisse, ita superioris generis flagella semper vehementer sunt deprecari. Castiga me Domine (inquit Ieremias) sed in iudicio, nõ in irata: ne fortè imminuas me. Effunde

furorem

furorem tuum in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ
 nomen tuum non inuocarunt. Dauid autem, Domine ne in fu- psal. 6. 2. & 38.
 rore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Neque obest
 quod sæpiusculè sanctis suis irasci dicitur Dominus, quum in
 eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Iesaiam, Confite- Iesa. 12. 1.
 bor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor Obiectio. Ergo
 tuus, & consolatus es me. Item Habacuc, Quum iratus fueris, Deus electis suis
 misericordiæ recordaberis. Michæas verò, Iram Dei portabo, sæpius irascitur.
 quia peccaui ei. Vbi admonet non solum nihil obstrependo Habac. 3. 2.
 proficere qui iustè plectuntur, sed doloris mitigationem sup- Michæ. 7. 9.
 petere fidelibus, consilium Dei reputando. Eadem enim ratio-
 ne hæreditatem suam profanare dicitur: quam tamen, vt sci-
 mus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei pu-
 nientis consilium vel affectum, sed ad vehemētē doloris sen-
 sum refertur, quo afficiuntur qui vel qualemcunque eius seueri-
 tatem sustinent. Atqui fideles suos non mediocri tantum au-
 steritate pungit, sed interdum ita vulnerat vt sibi non longè ab
 inferorum exitio distare videantur. Sic quidem testatur iram
 suam promeritos, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant,
 Dei placandi maiore cura tangantur, & sollicitè ad veniã
 petendam festinent: sed in eo ipso luculentius interim clemen-
 tiæ quàm iræ suæ testimonium profert. Stat enim fœdus in ve- Ita tamen vt
 ro nostro Solomone nobiscum percussum, cuius fidē nunquam misericiandiam
 fore irritam is qui fallere non potest affirmauit. Si derelique- suum non aufe-
 rint, inquit, filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non am- rat ab eis.
 bulauerint: si statuta mea profanauerint, & mandata mea non psal. 89. 31.
 custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus
 peccata eorum: misericordiam autem non auferam
 ab eo. Cuius misericordiæ quo nos certiores faceret, virgam,
 qua Solomonis posteritatem arguet, dicit fore virorum, & ver- 2. Sam. 7. 14.
 bera filiorum hominum. Quibus particulis dū moderationē & Confirmatio ab
 lenitatem significat, simul innuit non posse nisi extremo lethali- eius promissionz.
 que horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse senti-
 unt. Huius lenitatis quantum habeat rationem in Israele suo
 castigando, ostendit apud Prophetam, In igne repurgauit te, in-
 quit, sed non velut argentum. nam & ipse totus absumptus ef-
 fes. Quinquam purgationis loco castigationes illi esse docet:
 eas tamen ipsas addit ita se temperare, ne plus iusto per eas de- A testimonio ex
 teratur. Idque omnino necesse est, quia vt quisque Deum ma- imp'lo, perpetua
 gis reueretur, & ad colendam pietatem se addicit, sic tenerior ecclesie Dei
 est ad ferendam eius iram. Reprobi enim, quanuis sub flagellis experientia illu-
 gemant, quia tamen non expendunt causam, quin potius tam strato.
 suis peccatis quàm Dei iudicio tergum obuertunt, ex fœcordia Icl. 48. 10.
 illa contrahunt duritiem: vel quia fremunt & calcitrant, adeo- Reprobtorum ex
 que tumultuantur contra suum iudicem, furiosus ille impetus ectorum domi
 castigantur di- firmen.

amentia & furore eos obstupescit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, statim descendunt ad reputanda peccata, & metu horroreque percussi, ad deprecationem supplices confugiunt. Hos dolores, quibus se cruciat miseræ animæ, nisi leniret Deus, succumberent centies etiam in mediocri iræ eius signis.

Posterior distinctio. Dum flagellatur reprobi, pœnas æternas quodammodo pœdere incipiunt: Castigationes priorum eos ad resipiscentiã & Dei gratiam amplectendam incitant: quod & S. Patrum & Scripturæ testimoniis confirmatur.
In serm. de Pœn. & confessione.
Expof. in Psal. 102. circa fin.

33 Sit deinde hæc altera distinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pœdere incipiunt. & quanquam illis non impunè cederet talibus iræ diuinæ documentis non auscultasse, non tamen ideo plectuntur quo ad meliorem mentem redeant: sed tantum ut Deum magno suo malo iudicem & ultorem experiantur. Ferulis autem verberantur filij, non ut multam delictorum Deo persoluant, sed ut inde ad resipiscentiã proficiant. Proinde in futurum eas potius quàm in præteritum tempus respicere intelligimus. Id Chrysostomi verbis malim quàm meis exprimere. Propter hoc inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens supplicium, sed ad futura nos corrigens. Sic & Augustinus, Quod patris, vnde plangis, medicina est tibi, non pœna: castigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis repelli ab hæreditate, &c. Tota ista miseria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis, &c. Has sententias ideo citare placuit, necui videretur noua aut minus vilitata loquutio quam posui. Atque huc pertinent querimonie indignationis plenæ, quibus Deus sæpe de populi ingratitude exoptulat, quòd perniciter contempserit omnes pœnas. Apud Iesaiam, Ad quid percuterem vos ultra? à planta pedis ad verticem non est sanitas. Sed quia talibus sententiis abundant Prophetæ, breuiter indicasse satis fuerit, non alio consilio Deum punire suam Ecclesiam nisi ut subacta resipiscat. Ergo quum Saule in regno abiecit, puniebat ad vindictam: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc sententiam accipiendum est quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hoc est, dum nos filij Dei manu cælestis Patris affligimur, non hæc pœna est qua confundamur: sed castigatio duntaxat qua erudiamur. Quæ in re planè nobiscum est Augustinus. docet enim, pœnas, quibus homines pariter castigantur à Deo, variè considerandas esse: quia sanctis sunt, post peccatorum remissionem, certamina & exercitationes: reprobis, sine remissione, supplicia iniquitatis. Vbi pœnas Dauidi aliisque pijs inflatas commemorat, & eò spectasse dicit ut eorum pietas huiusmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod dicit Iesaias, remissionem esse populo Iudæico iniquitatem, quòd plenam accepisset castigationem de manu Domini, à pœnæ solutione pendere delictorum veniam arguit: sed

Iesa. 1. 5.

1. Sam. 5. 23.

2. Sam. 12. 18.

2. Cor. 11. 32.

Lib. 2º Peccato. meritis ac remis. 2. c. 33. & 34.

Iesa. 40. 2.

sed perinde est ac si diceret, Satis iam pœnarum exactū est: quorum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuistis, tempus est vt accepto plenæ misericordiae nuntio, animi vestri in lætitiā diffusi me patē sentiāt. Nam illic Deus patris induit personam, quem iustæ quoq; seueritatis pœnitet, vbi coactus est asperius in filiū animaduertere.

34 His cogitationib. fidelem instrui necesse est in afflictionum acerbitate. Tempus est vt iudiciū incipiat à domo Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid facerent filii Dei si seueritatem quam sentiunt, vltionem eius esse crederent? Qui enim manu Dei percussus, Deum iudicem punientem cogitat, non potest nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem, detestari denique se à Deo diligi nunquam persuaderi poterit qui sic erga se affectum sentiet vt adhuc punire velit. Sed ille demum sub Dei flagellis proficit qui suis vitis irascentem, sibi autē propitium ac beneuolum ipsum reputat. Alioqui enim necesse esset euenire quod Propheta se expertum conqueritur, Super me trāsierunt furores tui Deus: terrores tui oppresserunt me. Itē quod scribit Moses, Quoniā defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies nostri recesserunt in ira tua: cōsumpti sunt anni nostri, sicut verbum ex ore emissum. Cōtrā verò Dauid de paternis castigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, sic canit, Beatus homo quē tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt præstes illi quietem à diebus malis, dū foditur peccatori fouea. Dura certē tentatio, vbi Deus parcens incredulus, & eorū scelera dissimulans rigidior erga suos apparet. Ideo que solatii causam addit Legis admonitionem, qua discant salutis suæ consiliū dum reuocantur in viam, impii verò præcipites ferantur in suos errores, quorum finis est fouea. Nec refert sitne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, pestilētia, morbi, maledictiones Dei sunt, quàm ipsum mortis æternæ iudiciū: dum inferūtur in eum finem, vt sint aduersus reprobos iræ vindictæque Domini instrumenta.

35 Perspiciunt nunc omnes (ni fallor) quod spectet illa Domini animaduersio in Dauidem: nempe vt documentum esset, grauius Deo displicere homicidium & adulterium, aduersum quod tantam offensionem in dilecto & fideli seruo declarasset: vt erudiretur ipse Dauid ne postea tale facinus auderet: nō autem vt pœna esset qua compensationem quandā Deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua Dominus populum vehemēti peste affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quā in recensendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati

Doctrina que hac distinctione continetur duplex usus, fidelis anima re-

spectu.

1. Petr. 4. 17.

Ier. 22. 29.

Prior, vt in afflictione Deum sibi beneuolum, vitis suis est irascentem, credat.

Psal. 88. 17.

Psal. 90. 7.

Psal. 94. 12.

Alter, reprobis temporarias pœnas maledictionis æternæ esse præludia.

Duplici distinctione de iudicio Dei explicata,

responsio subiicitur ad 5. obiectionis primæ

membrum.

De animaduersione ne in Dauidē, qua castigatio fuit non pœna.

1. Sam. 24. 15.

quidem noxam Dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicū omnium seculorum exemplum, tum ad Davidis quoq; humilationem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipsum flagello suo asperimè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoq; humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quū enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpeccimur quæ in peccati pœnā parenti nostro indictæ fuerant, miserias: talibus exercitamentis admoneri nos sentimus quàm grauius Deo Legis suæ transgressio displiceat, quò miseræ nostræ sortis conscientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aspiremus. Stultissimus verò fuerit si quis arbitretur præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impostas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse, quum ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis perseverantes ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua iam erit pœna. Quare, pro vt vnus cuiusque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illū benigniore tractat indulgentia. Itaq; vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immodicū, exprobrat duro & obstinato populo quòd percussus non tamē faciat finem peccandi. Hoc sensu conqueritur Ephraim esse quasi placentiam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabāt in animos ferulæ, vt vitii excoctis populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simulac quisque respuerit, se mox fore placibilem, sibiq; nostra peruiacacia exprimi quem exercet rigorem in castigandis delictis cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea est nostra omnium durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visum est prudentissimo Patri omnes sine exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem est cur sic in vnum Davidis exemplum oculos cōiiciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus gratuitam peccatorum remissionem licebat contemplari. Legitur publicanus descendisse è templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambrosius, legimus: satisfactionem non legimus. Et audit paralyticus, Surge, remittuntur tibi peccata tua: pœna non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur absolutiones, gratuita describuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potius peti debuerat, quàm ab vnico illo, quod nescio quid singulare continet.

Hypocriſeos reuocatio ad theſi, confirmata testimonijs & exemplis.

Homil. 3. de prouid. ad Strabirium.

Ierem. 5. 3. Oſæ 7. 8.

Cur omnes communi flagello Dei per totam vitam exercetur.

Luc 17. 14. Luc 22. 61.

Serm. 46. de Pœnit. Petri. Matth. 9. 1.

Dan. 4 24.

Ad alterum membrum 5. distinctione, de iustitia redimente peccata, responſo.

36 Daniel sua exhortatione, qua suadebat Nebuchadnezer vt peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates suas misericordione pauperū: non voluit significare iustitiā & misericordiā esse Dei propitiationem & pœnatū redemptionem: (absit enim vt alia vnquam fuerit ~~deus vnus~~ quàm sanguis Christi) sed illud redimere

redimere, ad homines potius quam ad Deum retulit. ac si dixisset, *Exercuisti, ô rex, iniustam & violentam dominationem, oppressisti humiles, spoliasti pauperes, durè & iniquè tractasti populum tuum: pro iniustis exactiõibus, pro violentia & oppressiõne nunc refer misericordiam & iustitiam.* Similiter Salomõ charitate operiri multitudinem peccatorum ait: nõ apud Deum, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer verus, Odium excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo versu, more suo, per antithesin, mala quæ ex odiis nascuntur, cum fructibus charitatis confert, in hunc sensum, *Qui inter se oderunt, vicissim mordent, carpunt, exprobrant, lacerant, omnia vitio vertunt: at verò qui se diligunt, multa inter se mutuo dissimulant, ad multa conueniunt, multa vicissim condonant: nõ quòd alter alterius vitia probeat, sed tolerat, & ad inuicem medetur, potius quam insectando exulceret.* Eodem sensu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum est: nisi deprauatæ varfræque detortæ scripturæ insimulare eum volumus. Vbi verò misericordia & benignitate docet expiari peccatum, non intelligit illis coram facie Domini compensari, vt tali satisfactione pacatus Deus, pœnam, quam alioqui erat expecturus, remittat: sed familiaris Scripturæ more indicat quòd ipsum sibi propitiũ reperturi sint qui vitiis ac nequitis prioribus valere iussis, per pietatem & veritatem ad ipsum conuertuntur. ac si diceret iram Domini residere, acquiescere eius iudicium vbi à flagitiis nostris quiescimus. Nec verò causam veniæ, sed potius modum veræ conuersionis describit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetæ frustra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentia, quem oblectat integritas cum officiis charitatis. Sicut etiam admonet author epistolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans, eiusmodi sacrificia placere Deo. Nec certè Christus, dum Pharisæos subannans quòd purgandis tantum carnis incenti, cordis munditiem negligenter, iubet eos, quòd omnia munda sint, dare eleemosynas, ad satisfaciendum hortatur: sed tantum docet qualis probeatur Deo mundities. De qua loquutione alibi tractatum est.

37 Quantum attinet ad locum Lucæ, nemo, qui parabolam illi à Domino propositã sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Pharisæus apud se cogitabat, non cognosci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad se admisisset. Sentiebat enim non fuisse admissurum, si peccatricem, qualis erat, cognouisset. Atque ex eo colligebat non esse Prophetam, qui eum in modum falli posset. Dominus, vt peccatricem non esse ostenderet cui iam remissã essent peccata, parabolam proposuit: Duo debitores erant vni fœneratori: alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtrique remissum est debitum, vter maio-

Prou. 10. 11.

Responsio ad
tertium mem-
brum, de chari-
tate multitudi-
nem peccatorum
operiente.

1. Pet. 4. 8.

Prou. 16. 6.

Ad quartum
membrum, de
misericordia
peccatum ex-
piante, responsio.

Heb. 10. 14.

Mat. 23. 5.

Luc. 11. 4.

vid. Cal. in
harm. Euang.

Luc. 11. 4.

Luc. 7. 36.

Item, ad quintũ,
de eleemosynis o-
mnia mundan-
tibus.

Et ad postremũ
de peccatu mul-
tu mulieri con-
donatu, quòd
multum dile-
xisset.

rem gratiam habet? Respondet Phariseus, Is utique cui plus donatum est. Subiicit Dominus, Hinc agnosce remissa esse huic mulieri peccata, quia dilexit multum. Quibus verbis (ut vides) dilectionem non facit causam remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili eius debitoris, cui remissa erāt quingenta, cui non dixit ideo remissa, quia multum dilexisset: sed ideo multum diligere, quia remissa sint. Atque huc eam similitudinem applicari conuenit, in hanc formam. Putas mulierem hanc esse peccatricem. atqui talem non esse, agnoscere debueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorum fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demonstratur à signis sequentibus. Qua autem ratione peccatorum remissionem illa obtinuerit, palam Dominus testatur. Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam testamur.

Dilectio mulieris non causa remissionis peccatorum, sed probatio.

Argumentum à posteriori.

6. *Obiectio, pro satisfactione, ex veterum scriptis.*

Homil. 2. in Plat. 50.

Horum nonnulli est hac in parte aut lapsi sunt, aut nimis asperè ac duriter locuti, tamen cum scholasticis non conueniunt, ut ex Augustini & Chrysostomi testimonio constat.

Cap. 54.

Hom. 10. in Genes. Enchir. ad Laurent.

Mat. 6. 12.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter, omnes ferè quorum libri exant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperè ac durè loquutos: sed non cõcedam eos ipsos ad eò fuisse rudes & imperitos, ut eo sensu illa scripserint quo à nouis istis satisfactionariis leguntur. Chrysostomus alicubi ita scribit, Vbi misericordia flagitatur, interrogatio cessat: vbi misericordia postulat, iudicium non sãuit: vbi misericordia petitur, pœnæ locus non est: vbi misericordia, quæstio nulla: vbi misericordia, condonata responsio est. Quæ verba utcunque torqueantur, cum dogmatibus tamen scholasticis conciliari nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Ecclesiasticis qui Augustino inscribitur, sic legis, Pœnitentiæ satisfactio est, cautas peccatorum excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque seculis irrisam passim fuisse satisfactionis doctrinam, quæ pro admittis delictis rependi diceretur: quum omnem satisfactione ad cautionem referat se in posterum à peccatis abstinendi. Nolo citare quod tradit idem Chrysostomus, eum nihil à nobis vltra requirere quàm ut delicta nostra cum lachrymis apud se confiteamur: quando eiusmodi sententiæ subinde in eius & aliorum scriptis recurrunt. Augustinus quidem alicubi opera misericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remissionis: sed ne in verbulo isto quis impingat, ipse alio loco occurrit. Caro Christi, inquit verum est & vnicum pro peccatis sacrificium, non modò iis quæ vniuersa in baptisinate delentur, sed quæ postea ex infirmitate subrepunt: propter quæ vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita nostra. Et remit-

remittuntur per singulare illud sacrificium.

39 Vocantur autem ut plurimum satisfactionem, non compensationem quæ Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerat quum in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua poenitentia certiore. Indicebantur enim illis poenitentibus certa ieiunia, & alia quibus se prioris vitæ vere & ex animo pertælos esse apparebant, vel potius priorem memoriam obliterarent. atque ita dicebantur non Deo, sed Ecclesiæ satisfacere. Quod etiã his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchiridio ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu sumpserunt originem confessiones & satisfactiones quæ hodie in vsu sunt. Viperei sanè partus, quibus factum est, ut ne umbra quidem melioris illius formæ superfit. Scio veteres interdum duriusculè loqui: nec, ut nuper dixi, forsan lapsos esse nego. sed quæ pauculis næuis aspersa erant, dum illotis istorum manibus tractantur, prorsus inquinantur.

Et si veterum autoritate pugnandum est, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones suos contexit, ex insulis quorundam monachorum deliriis quæ sub Ambrosij, Hieronymi, Augustini & Chrysoctomi nomine feruntur, decerpta est. ut in præfenti argumento omnia ferè sumit è libro Augustini De poenitentia, qui à rapsodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus confarcinatus, Augustini quidem nomen præfert, sed quem nemo, vel mediocriter doctus, agnoscere pro suo dignetur. Quòd autem in eorum ineptias non tam argutè exquiri, ignoscant lectores, quos volo molestia leuare. Mihi certè nec valde laboriosum, & tamen plausibile esset traducere cum maximo probro quæ antehac pro mysteriis iactarunt: sed quia fructuosè docere propositum est, supersedeo.

*De satisfactio-
nibus enim ita
loquuti sunt, ut
appareat eo tem-
pere satisfactio-
nes Ecclesiæ pacè
non Dei throno
respexisse.
Cap. 65. Citatur
in Decr. c. in
ad. poenit. dist.
1.*

*Scholastici autè,
quod obscure à
nonnullis insulse
ab ignoris mo-
nachis prolatum
est, pessimè sunt
interpretati.*

CAPVT V.

De supplementis quæ ad satisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio.

Partes capituli.

- 1 Indulgentiarum Papisticarum summa, descriptio & refutatio, sect. 1. & 2.
- 2 Easundem confutatio ex Leone & Augustino collecta, simulque additur ad duas obiectiones quæ hunc errorem falsiunt responsio, sect. 3. & 4.
- 3 Papæ item hæc in parte profana turpis lucri cupiditas, & indulgentiarum origo, detegitur, sect. 5.
- 4 Purgatorij Papistici examen necessarium, impietas horrenda, sect. 6.

Explicatio quinque locorum Scripturæ, quibus somnium illud Sophiste confirmare nituntur, sect. 7.8.9. Deinde quid veteres Theologi de hoc purgatorio senserint, diffinitur, sect. 10.

Satisfactionis doctrina indulgentiarum mater. Harum definitio.

X hac porrò satisfactionis doctrina scaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad satisfaciendum facultatibus nostris deest, istis sufficiuntur: atque eo proficiunt insaniam ut dispensationem esse definiant meritorum Christi & martyrum, quam Papa suis bullis partitur. Et si autem helleboro magis quam argumentis digni sunt, ut non magnum operæpretium sit tam frivolis erroribus refellendis incumbere, qui multis artibus percussi sua sponte consensere & ad inclinationem spectare incipiunt: quia tamen imperitis quibusdam utilis erit brevis refutatio, eam non omitam. Et sanè quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ, ac in tam impotenti & furiosa lascivia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id verò documento esse potest quàm alta errorum nocte immersi fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa & suis belligerulis palàm nec dissimulanter ludibrio haberi: quæstuosas nundinationes de anima: um suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis pretium taxari, nihil gratuitum proficere: hac specie emungi se oblationibus, quæ in scorta, in lenones, in comestationes turpiter absumerentur: summos indulgentiarum buccinatores, summos esse contemptores, monstrum istud maiori in dies licentia grassari ac luxuriari, nec finem vitium fieri, plumbum semper novum afferri, novos nummos elici. Excipiebant tamen summa veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutius, existimabant tamen pias esse fraudes, quibus cum fructu aliquo falli possent. Tandem ubi orbis aliquantum sibi sapere permisit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam congelascunt, donec planè evanescant.

Ac vanitas.

Tamen diu inuauerunt, & qua de causa.

Testes sunt autè impie auaritia Pontificis & Cleri Romani: horrenda ut mæ itatus qua Christianus orbis iam dudum percussus est.

Harum descriptio, ex Sophistarum sententia.

2 Verùm quoniam plurimi, qui sordes, imposturas, furta, rapacitates (quibus luserunt hæctenus, & nos iustificati sunt indulgentiarum) vident, fontem ipsum impietatis non conspiciunt: operæpretium est indicare non solum quales sint indulgentiæ, sed quid omnino sint omni macula absterse. Thesaurum Ecclesiæ vocant, Christi & sanctorum Apostolorum Martyrumque merita. Huius horrei radicalem custodiam (ut attingi Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, ut & ipse per se elargiri possit, & elargiendi iurisdictionem aliis delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Episcopis, quadraginta. Sunt autem illæ

Re vera quid

(ut ge-

(vt genuinè describam) sanguinis Christi profanatio, Satanæ-
 que ludibrium, quo Christianum populum à Dei gratia, à vita ^{sint, & tante}
 quæ est in Christo adducant, & à vera salutis via auertant. ^{impictatis resu-}
 Qui enim poterat fœdus profanari Christi sanguis, quàm dum ne- ^{tatio. septem Scri}
 gatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliatio- ^{pturalocis con-}
 nem, ad satisfactionem, nisi velut arefcentis & exhausti defe- ^{firmata.}
 ctus aliunde suppleatur & sufficiatur? Christo Lex & Prophetæ
 omnes (inquit Petrus) testimonium perhibent, quòd per ipsum ^{Act. 10. 43.}
 accipienda sit remissio peccatorum, indulgentiæ remissionem
 peccatorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis
 Christi emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ ^{1. Ioan. 1. 7.}
 sanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablutionem.
 Christus (inquit Paulus) qui peccatum non nouerat, factus pro
 nobis est peccatum (id est peccati satisfactio) vt iustitia Dei ef- ^{2. Cor. 5. 21.}
 ficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum satisfactionem in
 sanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus & Corinthiis
 restificabatur: solum Christum pro ipsis crucifixum & mortuum ^{1. Cor. 1. 13.}
 esse: indulgentiæ pronuntiant, Paulum & alios pro nobis
 mortuos. Alibi dicit Christum acquisiuisse Ecclesiam suo ^{Act. 20. 8.}
 sanguine: indulgentiæ aliud pretium acquisitionis in Martyrum
 sanguine statuunt. Vna oblatione Christus consummavit
 in perpetuum sanctificatos, ait Apostolus: indulgentiæ reclama- ^{Heb. 10. 14.}
 mant, à Martyribus perfici sanctificationem, quæ alioqui non
 sufficeret. Iohannes dicit sanctos omnes lauisse stolas in sanguine
 Agni: indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine san- ^{Apoc. 7. 14.}
 ctorum.

3 Præclarè aduersus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ^{Item luculento}
 ad Palæstinos, Quauis (inquit) multorum sanctorum in ^{Leoris, Rom.}
 conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis ^{Episcopi testimo-}
 occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dederunt ^{nio.}
 coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, ^{Epist. 81.}
 non dona iustitiæ. singulares quippe eorum mortes fuere, ^{Psal. 116. 15.}
 nec alterius quispiam debitum suo sine persoluit: quum vnus
 extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes
 mortui, sepulti, suscitati. Quam sententiam, vt erat memorabilis,
 alibi quoque repetiit. Nihil certè clarius ad confodiendum
 impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus ap- ^{Epist. 95.}
 positè Augustinus in eandem sententiam, Etsi fratres (inquit) ^{Cui Augustinus}
 pro fratribus morimur, nullius tamen sanguis Martyris in pec- ^{suffragatur.}
 catorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis: ^{Tract. in Io-}
 neque in hoc quod imitemur, sed quod gratulemur, cõtu- ^{han. 34.}
 lit nobis. Item alibi, Sicut solus Filius Dei factus est Filius ho- ^{Lib. 4. ad Bo-}
 minis, vt nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis solus ^{nific. 4.}
 suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per ipsum sine bonis
 meritis consequeremur indebitam gratiam. Equidem quum ^{Nihilominus ta-}

*men Papistici
doctores prodigi-
osam hanc in-
dulgentiarum
blasphemiam
tueri, & quidem
Apostoli autho-
ritate, conantur.*

tota eorū doctrina ex horrēdis sacrilegiis & blasphemis con-
suta sit, hæc tamen præ aliis prodigiola est blasphemia. Agno-
scant annon hæc sint sua placita, Martyres plus morte sua Deo
præstitisse ac meritos esse quàm sibi opus esset, tantàmque illis
meritorum largitatem superuisse quæ in alios redundaret. Ne
igitur superuacuum sit tantum bonum, cōmisceri eorum san-
guinem sanguini Christi, & ex utroque thesaurum Ecclesiæ cō-
fici, ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atque ita

Col. 1. 24.

accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quæ
desunt passionum Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia,
Quid hoc est, nisi Christo nomen relinquere, cæterum vulga-
rem sanctulum facere, qui in turba vix dignoscatur? Vnum, v-
num illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nomina-
ri, vnum respici, quum de obtinenda peccatorum remissione,
expiatione, sanctificatione agitur. Sed audiamus eorum enthy-
memata. Ne sine fructu effusus sit sanguis Martyrum, in com-
mune Ecclesiæ bonum conferatur. Itane? an verò nullus erat

Responsio 1.

fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius suo sangui-
ne subscribere? testificari præsentis vitæ contemptu, meliorem
se vitam quærere? fidem Ecclesiæ sua constantia confirmare,
hostium autem pertinaciam frangere? Sed hoc est scilicet, nul-
lum fructum agnoscunt: si solus Christus est propitiator, si so-
lus mortuus est propter peccata nostra, si solus est oblatus pro
nostra redemptione. Nihilominus (inquiunt) coronā victoriæ
adepti essent Petrus & Paulus si in lectulis defuncti essent sua
morte. Quod autem ad sanguinem vsque certarunt, id sterile &
infructuosum relinquere, iustitiæ Dei non quadraret. Quasi ve-
rò pro donorum suorum mensura gloriam in seruis suis auge-
re Deus non nouerit. Vtilitas autem satis magna in commune
ab Ecclesia percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pu-
gnandi zelum.

*Obiectionis di-
lucio.*

Responsio 2. ad
*Apostoli locum,
quem indulgen-
tiarum malitiosè
detorquent.*

4 Quàm verò malitiosè Pauli locum detorquent, vbi dicit
se supplere in corpore suo ea quæ deerant passionum Christi.
Non enim defectum illum supplementumue illud ad redem-
ptionis, satisfactionis, expiationis opus refert, sed ad eas affli-
ctiones quibus Christi membra, nempe fideles omnes, exerceri
oportet, quandiu in hac carne agēt. Dicit ergo hoc restare pas-
sionum Christi, quod in seipso semel passus, quotidie in mem-
bris suis patitur. Eo nos honore dignatur Christus, vt nostras
afflictiones, suas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus,
pro Ecclesia, non intelligit pro redemptione, pro reconcilia-
tione, pro satisfactione Ecclesiæ: sed pro ædificatione & pro-
fectu. Quemadmodum alibi ait, se sustinere omnia propter ec-
lectos, vt salutem consequamur, quæ est in Christo Iesu. Et
Corinthiis scribebat, pro eorum consolatione & salute se per-
ferre

*Confirmatio re-
sponsionis, à col-
latione aliorum
locorum.*

ferre quascunque tribulationes patiebatur. Et continuò ibidem 1. Cor. 1. 6. seipsum explicat, quum addit se factum Ecclesiæ ministrum, non ad redemptionem, sed secundum dispensationem quæ illi commissa erat, ad prædicandum Christi Euangelium. Quòd si

*Ab Augustini,
Paulum inter-
pretantis, testi-
monio.
In Psal. 16.*

alium quoque interpretem requirunt, audiant Augustinum. Passiones (inquit) Christi in solo Christo, vt in capite: in Christo, & Ecclesia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrum vnum Paulus, Suppleo in corpore meo quod deest passionibus Christi. Si ergo in membris Christi es, qui quis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non sunt Christi membra, doceat passionibus Christi. Passiones verò Apostolorum pro Ecclesia susceptæ quorsum tendant, alibi exponit, Christus mihi ianua est ad vos. quia oves Christi estis, sanguine eius comparatæ: agnoscite pretium vestrum, quod à me non datur, sed per me prædicatur. Deinde subnectit, Quomodo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificandam pacem, ad fidem asserendam. Hæc Augustinus. Absit autem vt deesse aliquid putauerit Paulus passionibus Christi quantum ad omnem iustitiæ, salutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui ad eò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Christum tanta largitate effusam vt omnem vim peccati longè supergressa fuerit. Hac sola sancti omnes salui facti sunt, non vitæ aut mortis suæ merito, quemadmodum Petrus disertè testatur: vt in Deum & Christum eius contumeliosus fuerit qui vilius sancti dignitatem alibi quàm in sola Dei misericordia reposuerit. Sed quid hîc diutius, perinde atque in re adhuc obscura, moror, quum talia prodigia traducere, vincere sit?

Traç. in Io. 47

*Ab aliis Apo-
stoli locis, qui
consilium serui
Dei aperient.*

Rom. 5. 15.

A. 15. 11.

5 Porro, vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Iesu Christi includere, quam Dominus verbo Euangelii dispensari voluit? Sanè aut mendax Dei Euangelium esse oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euangelio Christum cum omni affluentia bonorum cælestium, cum omnibus suis meritis, omni sua iustitia, sapientia, gratia, nulla exceptione, nobis offerri testis est Paulus, quum dicit depositum esse apud ministros verbum reconciliationis, quo hac legationis forma fungantur, ceu Christo per ipsos hortante, Obsecranus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Christi *conuicia*, quæ (eodem Apostolo teste) fruenda nobis in Euangelio offertur, norunt fideles. Contra indulgentiæ demensum aliquod gratiæ ex armario Papæ reclusum, plumbo, membranæ, loco etiam affigunt, à verbo Dei auellunt. Siquis autem originem requirat, hinc videtur hic abusus emanasse, quòd quum iniungerentur olim

*Profana turpis
lucris cupiditas
pontificis Roma-
ni resellitur.*

2. Cor. 5. 18.

1. Cor. 1. 17.

*Indulgentiarum
origo.*

seuiores satisfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri possent, qui pœnitentia sibi imposita grauari se ultra modum sentiebant, petebant ab Ecclesia relaxationem. Remissio, quæ talibus fiebat, indulgentia vocabatur. Vbi autem satisfactiones ad Deum transfulerunt, ac compensationes esse dixerunt quibus se redimant homines à iudicio Dei, simul etiam indulgentias ed traxerunt vt essent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blasphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum pretextum habere queant.

Purgatorij à papistis confecti ex amen quam sit necessarium.

6. Iam nec de suo Purgatorio molesti nobis sint: quod hac securi fractum, dirurum & à fundamentis profus euersum est. Neque enim quibusdam assentior qui dissimulandum hac in parte censent, & mentionem Purgatorii omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugna oriuntur, minimum ædificationis referri potest. Equidem & ipse tales nugas negligendas consuleret, nisi seria ducerent. Sed quum ex multis blasphemis constructum sit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offensiones suscitet: profectò conuiendum non est. Illud fortè vtunque ad tempus dissimulari poterat, quòd sine Dei verbo curiosa audacique temeritate excogitatum erat: quòd de ipso creditum erat nescio quibus reuelationibus Satanae arte confectis: quòd ad ipsius confirmationem aliquot

Ratio 1. à rei ipsius consideratione.

Scripturae loci in se detorti erant. Quanquam non fert Dominus humanam audaciam sic in abditos iudiciorum suorum recessus percurrere: & seuerè prohibuit, neglecta voce sua, sciscitari à mortuis veritatem: nec verbum solum tam irreligiousè contaminari permittit. Demus tamen, illa omnia tolerari aliquantisper potuisse vt res non magni momenti, at vbi peccatorum expiatio alibi quàm in Christi sanguine quaeritur, vbi satisfactio aliò transfertur, periculosissimum silentium.

2. A Dei auctoritate. Deut. 13. 11.

Clamandum ergo non modò vocis sed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanae esse commentum, quod Christi crucem euacuat, quod contumeliam Dei misericordiae non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit & euerit. Quid enim illis est Purgatorium nisi quæ post mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis satisfactio? vt diruta satisfaciendi opinione, ipsum ab imis radicibus extemplo euertatur. Quòd si proxima disputatione plusquam perspicuum est, Christi sanguinem vnicam esse pro fidelium peccatis satisfactionem, expiationem, purgationem: quid superest nisi Purgatorium meram esse camque horribilem in Christum blasphemiam? Præterea sacrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliâque innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodiiisse conspicimus.

3. A consideratione meriti Christi, quod hoc commento aboletur.

Purgatorium quid.

4. Ratio ab impietatibus. ex hoc fonte scaturientibus.

spicimus.

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perpetam solent, illis è manibus excutere operæ pretium est. Quò Dominus (inquiunt) peccatum in Spiritum sanctum, neque in hoc neque in futuro seculo remittendum asseuerat, ex eo simul innuit, quorundam esse in futuro seculo peccatorum remissionem. Verùm quis non videat, Dominum illic de peccati culpa loqui? Quod si ita est, quid ad eorum Purgatorium, utpote quorum illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpã in præsentis vita remissionem esse non inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obstrepãt, planiorem habebunt solutionem. Quum Dominus spem omnẽ veniæ præcidere vellet tam flagitiosã nequitia, nõ satis habuit dicere, nunquã remissum iri: sed quò magis amplificaret, partitione usus est, qua & iudicium cõplexus est quod sentit in hac vita vniuscuiusque conscientia, & postremum illud quod palãm in resurrectione feretur. ac si diceret, Vos à malitiosa rebellionem, non secus ac præsentissimo exitio, cauetẽ. Nam qui oblatam Spiritus lucem destinatò extingueret conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuersionem data est, veniam cõsequetur, neq; vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hædis segregabuntur, & regnũ cæleste omnibus scandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam ex Matthæo parabolã, Cõcordiam habe cum aduersario tuo: ne quando te ille iudici tradat, iudex licetori, licetor carceri: vnde non ex eas donec perfolueris vltimum quadrantẽ. Si iudex hoc loco Deum significat, litigator Diabolum, licetor Angelum, carcer Purgatoriũ, libenter dabo manus. Verùm si nulli non constat, voluisse illic Christum ostendere quot periculis ac malis se obiciant qui summũ ius obstinatè pertentare in alunt quàm ex æquo & bono agere; quò vehementius ad æquam concordiam suos exhortaretur: vbi quælo, reperietur Purgatorium?

8 Petunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cælestium, terrestrium & inferiorũ genua Christo flecti affirmat. Infernos enim non posse intelligi, qui æternæ damnationi addicti sunt, pro cõfesso assument. Proinde superest vt sint animæ in purgatorio laborantes. Non pessimè ratiocinarentur si Apostolus verũ pietatis cultum per geniculationẽ designaret: sed quum simpliciter doceat, delatam esse Christo damnationem qua subiugandæ sint vniuersæ creaturæ: quid obstat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui sanè ad Domini tribunal sistẽtur, iudicem suum agniture, cum terrore & trepidatione? Quali ter eandem prophetiam Paulus ipse alibi interpretatur, Omnes (inquit) sistenur ad tribunal Christi. Scriptum est enim, Vivo ego, mihi flectetur omne genu, &c. Atqui in eum modum interpretari nõ licet, quod in Apocalypsi habetur, Omnẽ creaturam,

Locorum Scriptura pro Purgatorio citatorũ explicatio;

Matt. 12. 32.
Marc. 3. 28.
Luc. 12. 10.

1. De peccatò quod neque in hoc neque in futuro seculo condonatur: vnde inferunt; quorundam esse in futuro seculo peccatorum remissionem.

2. De vltimo quadrante perfoluendo.
Matt. 5. 25;

3. De geniculatione inferiorum;
Phil. 2. 10:

Rom. 14. 10;

Apoc. 5. 14.

quæ in cælo & quæ super terram, & quæ sub terra, & quæ in mari, & quæ in ipsis sunt, omnia audiui dicentia, Sedenti in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorû. Id quidem facillè concedo. sed quales hinc creaturas recè feri putant? Certo enim certius est, & ratione carentes & inanimatas comprehendi. Quo non aliud affirmatur quàm singulas

4. De exemplo
Iuda Macchabæi, oblationem
pro mortuis Hierosolymam misit
zentu.

2. Macha. 12. 43.
Contra 2. Gaudent. epist. c. 23.
Luc. 24. 44.

orbis partes, à summo cælorum vertice ad vsque terræ centrû, suo modo Creatoris gloriam enarrare. Quod ex Machabæorû historia proferunt, responsione non dignabor, ne opus illud videar in sacrorum librorum catalogum referre. At Augustinus pro canonico recepit. Primùm quàm certa fide? Scripturam (inquit) Machabæorum nõ habent Iudæi sicut Legem, Prophetas, & Psalmos, quibus testimonium perhibet Dominus tanquam testibus suis, dicens, Oportebat impleri omnia quæ scriptura sût in Lege, & Psalmis & Prophetis de me. Sed recepta est ab Ecclesia nõ inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur, &c. Hieronymus autem sine dubitatione, minimè valere eius auctoritatem ad asserenda dogmata docet. Et ex libello illo venusto qui sub nomine Cypriani de expositione Symboli inscribitur, apertè constat locum nullum in veteri Ecclesia habuisse. Et quid frustra

2. Mach. 15. 36.

hinc contendo? Quasi author ipse non satis ostendat quantum sibi deferendum sit, quum veniam in fine precatur, si quid minus bene dixerit. Certè qui scripta sua indigere venia fateretur, Spiritus sancti oracula non esse clamat. Adde quod non alio nomine laudatur Iudæ pietas, nisi quia spem firmam de vltima resurrectione habuerit vbi oblationem misit pro mortuis Hierosolymam. Neq; enim ad pretium redemptionis trahit scriptor historiz quod ille egit: sed vt confortes æternæ vitæ essent cum reliquis fidelibus qui pro patris & religione occubuerant. Superstitione quidem & præpostero zelo non caruit hoc factum: sed plusquam fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsq; trahunt quâdo aduëtu Christi scimus cessare quæ in vsu tûc fuerunt.

1. Cor. 3. 12.

5. De igne vniuscuiusque opus probante.

9 Verùm habent inuictum cuneum in Paulo, qui non ita facillè percelli queat. Siquis superædificat, inquit, super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, scæni, stipulam, vniuscuiusque opus quale sit, dies Domini manifesta bit: quod in igne reuelabitur: & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. ipse autem saluus erit: sed quasi per ignem, Quis (inquit) ille ignis esse potest nisi purgatorius, per què peccatorum sordes abstergantur, quo puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium esse senserunt veterum plerique, nempe tribulationem seu crucein per quam Dominus suos examinat, ne in carnis sordibus acquiescant: idque multo probabilius quàm purgatorium con-
singendo. Quanquam nec illis assentior: quia mihi videor cert-

Chrysost. August. & alij.
Veterum Theologorum sententia.

riorem multo & lucidiorē eius loci intelligentiam assequu-
 rus. Antequam tamen eam profero, velim mihi respondeant *Responsio, ad
 absurda dedit-*
 putentne Apostolis ac Sanctis omnibus per hūc ignē purgato-
 rium transeundum fuisse. Negabunt, scio, nimis enim absonum
 foret eos purgari oportuisse quorum merito ultra mensuram
 ad vniuersā Ecclesiæ membra redundare somniant. Verūm A-
 postolus hoc affirmat. neq; enim dicit, quorundā opus proba-
 rum iri, sed omnium. Neque hoc meum argumentum est, sed
 Augustini, qui sic interpretationem illam oppugnat. Et (quod
 magis absurdū est) non dicit transiuros ob quælibet opera: sed
 si Ecclesiam summa fidelitate ædificarint, mercedem receptu-
 ros, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiō, vide-
 mus Apostolum metaphora vsū esse, quum doctrinas homi-
 num capite excogitatas, lignum, scœnum, & stipulam vocauit. *Enchi. ad
 Laur. c. 63.*
 Ratio quoque metaphoraē prompta est: nempe quod velut li-
 gnum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deper-
 ditur, sic neque illæ perdurare poterunt, quum eas examinari
 contigerit. Porriō eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci, ne-
 minem latet. Quo igitur filum metaphoraē prosequeretur, ac
 partes iusta correlatione inter se aptaret, ignem appellauit e-
 xamen Spiritus Sancti. Perinde enim atque aurum & argētum, *Ignis, & locus
 quid.*
 quo propius ad ignem admouentur, eo certiorē probitatis
 puritatēq; probationem referunt: ita Domini veritas, quo ex-
 actius spiritali examine expenditur, eo maiorem sumit autho-
 ritatis cōfirmationem. Quemadmodum scœnum, lignum, stipu-
 la igni admotā, corripuntur in subitam consumptionem: ita
 hominum inuenta, Domini verbo non stabilita, Spiritus sancti
 examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & dispereāt.
 Denique si commentitiæ doctrinae, ligno, scœno, stipulae com-
 parantur, quod instar ligni, scœni, stipulae comburantur ab igne,
 & corrumpanitur in interitum, non autem conficiuntur aut
 profligantur nisi à Domini Spiritu: sequitur, Spiritum esse ig-
 nem illum à quo probabuntur, cuius probationem vocat Pau-
 lus diem Domini, vulgato Scripturæ vsu. Dies enim Domini
 esse dicitur quoties suam præsentiam hominibus aliquo mo-
 do manifestat. Tum verò potissimum facies eius luget, vbi ve-
 ritas eius illucet. Iam euictum est, non alium esse ignem Paulo,
 quàm Spiritus sancti examen. Quomodo autem per ignem il-
 lum salui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Id ipsum intel-
 ligere non erit difficile, si consideremus de quo genere homi-
 num loquatur. Siquidem eos Ecclesiæ architectos notat qui re-
 tento legitimo fundamento, disparem materiam superstruunt:
 hoc est, qui non desectentes à præcipuis & necessariis fidei ca-
 pitibus, in minoribus, nec ita periculosis hallucinantur, com-
 menta sua Dei verbo admiscētes. Tales, inquā, operis iacturā

*Augustini testa-
 monio cōfirmata.*

Sensus Apostoli.

*Metaphora vsu-
 p. spiritus percipit.*

Dies Domini.

*Quomodo per ig-
 nem salui fiunt
 qui operis iactu-
 ram patiuntur.*

facere oportet, abolitis eorum cōmentis, ipsi autem salui sunt; sed quasi per ignem, hoc est, non quod eorum ignorātia & hallucinatio coram Domino sit probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicumque auream diuini verbi puritatem isto purgatorij stercore insecerunt, operis iacturam facere necesse est.

6. *Vetusta quidem est hac opinio, quam vetustior Apostolus refellit.*

10 At vetustissima fuit Ecclesiæ observatio. Hanc obiectionem soluit Paulus, dum suam quoque ætatem in ea sententia comprehendit, vbi denuntiat, iacturam operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesiæ structura aliquid fundamēto minus consentaneum posuerint. Quum ergo mihi obiiciunt aduersarij, ante mille & trecentos annos vsu receptum fuisse vt preces fierēt pro defunctis, eos vicissim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum sit. Neque enim hic Scripturæ testimonia desunt tantum: sed quæcunque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturæ habentur illic multæ & interdum longæ narrationes: de precibus ne minimum quidem apicem videas. At-

Nec firmis estimationis aut argumentis à veteribus suffulta est.

qui quo maioris momenti res est, eo magis debuerat commemorari. atque ipsi etiam veteres qui preces fundebāt pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hic se destitui videbant. Cur ergo audebāt? In eo dico aliquid humani passos esse: idcōque ad imitationem trahendum non esse contendo quod fecerunt. Nam quum nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa conscientia, vt Paulus præcipit, in oratione potissimum requiritur hæc certitudo. Credibile tamen est aliqua ratione ad id impulsos: nempe solatium quærebant quo subleuarent suum mœrorem: & inhumanum videbatur non edere coram Deo aliquod suæ erga mortuos dilectionis testimonium. Ad

Immo verò recepta consuetudine & non moderato ad regulam verbi Dei zelonebatur.

hunc affectum quàm sit propensum hominis ingenium, omnes experiuntur. Fuit etiam instar facis recepta consuetudo, quæ ardorem multorum animis iniiceret. Scimus apud cunctas Gentes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta mortuis, & lustratas quotannis fuisse eorum animas. Etsi autem his præstigijs stultos mortales delusit Satan, fallendi tamen occasionem ex recto principio sumpsit mortem non esse interitum, sed transitum ex hac vita in alteram. Nec dubium est quin gentiles etiam ipsa superstitio cōuictos apud Dei tribunal teneat, quod futuræ vitæ, quam se credere profitebantur, curam negligenter. Iā ne deteriores essent profanis hominibus Christiani, pudit eos nullum mortuis officium præstare, ac si penitus extincti foret. Hinc malè consultat sedulitas: quia si pigri essent in curandis funeribus, in epulis & oblationibus, putabant se magno probro expositi iri. Quod autem ex peruersa æmulatione fluxerat, nouis subinde incrementis sic auctū est, vt præcipua sanctitas Papatu-

Sed ex peruersa æmulatione fluxit qua tan

fit mortuis laborantibus opem afferre. Verùm aliud solatium longè melius ac solidius suppeditat Scriptura, quàm beatos mortuos testatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requiescunt à laboribus suis. Amori autem nostro non debemus eo vsque indulgere, vt peruersum orandi morem in Ecclesia erigamus. Certè quisquis mediocri prudentia pollet, facilè agnoscit, quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitiæ fuisse datum. Abrepti etiam ipsi, fateor, in errorem fuerunt: nempe vt inconsiderata credulitas priuare iudicio solet hominum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis commendat, lectio ipsa demonstrat. Monicam matrè suam in libris confessionum Augustinus narrat vehementer rogasse vt sui memoria in peragendis mysteriis fieret ad altare. Anile scilicet votum quod filius non exegit ad normam Scripturæ: sed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Liber autem de cura pro mortuis agenda, ab eo compositus tot hæsitaciones continet, vt suo frigore meritò debeat stulti zeli calorem extinguere, si quis mortuorum patronus esse appetat, frigidis certè verisimilitudinibus securos reddet qui prius erant solliciti. Hæc enim vna est fultura, quia inualuit consuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, non esse spernendum hoc officium. Cæterùm vt concedam vetustis Ecclesiæ scripturis pium esse visum suffragari mortuis, regula quæ fallere nequit semper tenenda est, fas non esse in precibus nostris quicquam afferre proprium, sed vota nostra Dei verbo subicienda esse: quia penes eius arbitrium est præscribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem syllaba libertatem suggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei est tenrare plusquam nobis præcipiat. Verùm ne gloriantur aduersarij nostri quasi veterem Ecclesiam erroris sui solociam habeant, dico esse longum discrimen. Agebant illi memoriam mortuorum, ne viderentur omnem de ipsis curam abieciisse: sed simul fatebantur se dubitare de ipsorum statu. de purgatorio certè adeò nihil asserbant, vt pro re incerta haberent. Isti quod de purgatorio somniant, pro fidei dogmate haberi sine quæstione postulant. Illi parcè & tantùm vt defungentur, in communionem sacræ Cœnæ suos mortuos Deo commendabant. Hi mortuorum curam assiduè vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum testimonia proferre nobis haud difficile esset, quæ totas illas pro mortuis preces, quæ tunc vñtatæ erant, manifestè euertunt. Quale est hoc Augustini: quum resurrectionem carnis & æternam gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ post mortem sequitur: tunc vnumquemque accipere, si dignus est, quum moritur.

dem in superstitionem impiam à Spiritu Dei, Apoc. 14. 13. refutatam conuersa est.

Puriores autem, vt Augustinus, dubitanter preces pro mortuis commendat.

Quicquid sit, regula verbi Dei tenenda est, quæ eiusmodi cõmentata reuicit.

Cæterum ingens est discrimen inter veteres illos, & recentiores Purgatoriij architectos: vt ex hac breui collatione constat.

Homil. in Ioh. 4. c. Vide eund. li. 24. de Ciuit. Dei, c. 13.

Iraque pios omnes non minus quàm Prophetas & Apostolos & Martyres statim à morte, beata quiete frui testatur. Si talis est eorum conditio, quid illis obsecro conferent nostræ preces? Crassiores illas superstitiones, quibus simplicium animos fascinatunt omitto: quæ tamen sunt innueræ, & pleræque aded portentosæ, vt nullo honesto colore prætexere ipsas possint. Illas quoque turpissimas nundinationes taceo, quas in tanto inûdi stupore sua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurûs esset finis, & sine commemoratione satis habebunt hic pij lectores vnde conscientias suas stabiliant.

CAPVT VI.

De vita hominis Christiani: ac primùm quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.

Quæ hoc sexto capite & quatuor sequentibus de Vita hominis Christiani disputantur, eo ordine videntur esse congesta, vt omnia ad duo præcipua capita referri possint. Primùm, vt hoc vnum apud omnes pro confesse habeatur, Neminem Christianum esse qui non afficitur singulari quodam iustitiæ amore, c. 6.

Deinde, quod ad normam attinet, qua quisque vitam suam formare debet, & si ea 7. caput tantùm occupare videatur, reliqua tamen tria quæ sequuntur ad eam spectant. Nam quæ duo homini Christiano præstanda esse docet, quum tam ardua deprehendantur, vt in iis præstandis summa patientia sit opus: huius rei gratia & vtilitatem crucis ex professo describit, c. 8. & ad futuræ vitæ meditationem reuocat, c. 9. deinde (quod ad hanc rem non parum conducit) quomodo hac vita cuiusque adiumentis vtiendum sit, nequid ex vlla parte in eo peccetur, perspicuè ostendit, c. 10.

Porò huius 6. capitis partes sunt duæ.

- 1 Tractationis de vita Christiana cum doctrina de regeneratione seu pœnitentia, connexio, eiusdemque methodus & partes, sect. 1. 2. 3.
- 2 Quæ extrema sint fugienda. 1. Pseudochristiani Christum factis abnegantes damnantur, sect. 4. Christianis autem non est desperandum, etiam si perfectionis metam nondum attigerint: modò in stadio pietatis & iustitiæ aliquos progressus in dies faciant. sect. 5.

Connexio huius
capituli cum do-
ctrina de rege-
neratione.

COPVM regenerationis esse diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iustitiam & eorum obsequium symmetria & consensus: atq; ita adoptionem confirment qua recepti sunt in filios. Etsi autem nouitatem illam qua imago Dei in nobis instauratur, lex ipsius in se continet, quia tamen tarditas nostra multis tam stimulis quàm ad-
mini-

miniculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ formandæ colligere, ne in studio suo aberrant quibus respicientia cordi est. Porro dum vitam Christiani hominis formandam suscipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copiosum, & quod magnitudine sua longum volumen explere possit, si numeris suis omnibus ipsum absoluere libeat.

Necessitas doctrinae de vita hominis Christiani.

Videmus enim in quantam prolixitatem diffundantur veterum paræneses de singulis tantum virtutibus compositæ. Neque id loquacitate nimia, siquidem quamcunque virtutem commendare oratione propositum sit, vltro stylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, ut ritè disseru isse non videaris nisi multa dixeris. Mihi verò animus non est, quam me

Brevitas huius tractationis, quam tamen absolutissimam videtur.

traditurū nunc profiteor vitæ institutionem eo vsque extendere, ut & peculiariter singulas prosequatur virtutes, & in exhortationes exspatiatur. Ex aliorum scriptis, præsertim verò ex veterum homiliis, hæc petantur. Mihi abundè erit si methodum ostendero qua vir pius ad rectum constituendū vitæ scopum deducatur, ac regulam quandam vniuersalem breuiter finiero, ad quam officia sua non malè exigat. Declamationibus suum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo sum idoneus relinquam. Amo natura breuitatem: & fortè, si copiosius loqui vellem, non succederet. Quod si maxime plausibilis esset prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præ-

Methodus.

sentis autem operis ratio postulat ut simplicem doctrinā quantalibet breuitate perstringamus. Quemadmodum autem certos recti & honesti fines habent philosophi, vnde particularia officia totūque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam æconomiam tenet, ac philosophicis omnibus multo certiozem. Hoc tantum interest quòd illi (vt erant ambitiosi homines) exquisitam dispositionis perspicuitatem, qua ingenij dexteritatem ostentarent, sedulo affectarunt: Spiritus verò Dei, quia sine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obseruauit. quam tamen dum alicubi ponit, satis innuit non esse à nobis negligendam.

Scriptura sacra in formandis moribus præstans æconomiam, non sumpta, sed aperta & simplex.

2 Porro duabus potissimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ institutio. Prior est, vt iustitiæ amor, ad quem alioqui natura minimè propensi sumus, animis nostris instilletur ac inferatur: altera, vt nobis norma præscripta sit, quæ nos in iustitiæ stadio aberrare non sinat. Cōmendandæ autem iustitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas supra diuersis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hic attingemus. A quo fundamento melius exordiatum quam dum admonet nos sanctificari oportere, quia Deus noster sanctus est? Siquidem quem instar dissectarum ouium dispersi esse-

Partes generales huius methodi duæ.

Hæc 2. pars tractatur c. 7.

Priori partis commendatio duplex.

Prior. A sanctificatione nostra t. qui Deus noster sanctus est. Leu. 19. 1.

1. Pet. 1. 6.

scus est? Siquidem quem instar dissectarum ouium dispersi esse-

mus, ac per mundi labyrinthum dissipati, ipse nos recollegit, vt sibi aggregaret. Quum nostræ cum Deo coniunctionis in ætione audimus, meminerimus sanctitatem oportere eius esse copulam: non quia sanctitatis merito veniamus in eius communionem (quæ potius adhærere primò illi oporteat, vt eius sanctitate perfusi sequamur quò vocat) sed quoniã ad eius gloriã magnopere pertinet, non esse illi cõsortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis nostræ finem esse docet in quem respicere semper conuenit, si vocãti Deo velimus respondere. Quorsum enim à mundi nequitia & pollutione, in quib. demersi cramus nos erui attinebat, si nobis permittimus tota vita in illis volutari? Adhæc simul etiam admonet nos, vt in Domini populo censeamur, sanctam ciuitatem Ierusalem oportere inhabitare: quam vt ipse sibi consecrauit, ita incolarum impuritate nefas est profanari. vnde sunt eæ voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedunt sine macula, & iustitiæ student, &c. quia sanctuarium in quo habitat, minimè decet instar stabuli sordibus esse refertum.

2. Nos cum eo coniungimur seu in populo eius censemur: id est sanctos esse conuenit.
Iesa. 35. 8. & alibi.

¶ Ier. 15. 2. & 24.

Posterior, à redemptione nostra.
Rom. 6. 18.

Vnde liquet eam in Scriptura s. contineri, qua morum syncretam philosophiam nobis tradit.

Speciales rationes seu exhortationes ad vitam Christianam instituendam.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Mala. 1. 6.

Ephe. 5. 1.

1. Io. 3. 1.

Ephe. 5. 26.

Heb. 10. 10.

1. Cor. 6. 11.

1. Pet. 1. 15. & 19.

1. Cor. 6. 15.

3 Ac quo melius nos expergeficiat, ostendit Deum Patrem, quemadmodum nos sibi in Christo suo conciliauit, ita in eo nobis imaginem signasse ad quam nos cõformari velit. Age, præstantiorem œconomiam mihi apud philosophos reperiant, qui apud eos solos ritè atque ordine dispositã putãt philosophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egregiè volunt adhortari, nihil aliud afferunt quàm vt naturæ conuenienter viuamus. Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationem, quum non modò vitam nostram ad Deum authorem cui obstricta est, referre præcipit: sed postquã degenerasse nos docuit à vera creationis nostræ origine ac lege, subiungit, Christum, per quem in gratiam cum Deo redimus, nobis propositum esse exemplar cuius formam in vita nostra exprimamus. Quid hoc vno efficacius requiras? imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac enim cõditiõne si adoptamur in filios à Domino, vt Christum, nostræ adoptionis vinculum, vita nostra repræsentet: nisi nos iustitiæ addicimus ac deuouemus, nõ modò à Creatore nostro deficimus pessima perfidia, sed ipsum quoque seruatorem eiu-ramus. Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ nobis commemorat, ac singulis salutis nostræ partibus sumit exhortandi materiam. Ex quo se nobis Patrem Deus exhibuit, extremæ ingratiitudinis nos esse arguendos, nisi vicissim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Christus sanguinis sui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptismum communicauit, non decere vt nouis sordibus inquinemur. Ex quo nos suo corpori inseruit, sollicitè cauendum ne nobis, qui sumus eius membra, maculam aut labem vllam aspergamus. Ex quo ipse idem, qui

caput

caput est nostrum, in cælum ascendit, cõuenire vt deposito ter-
 ræ affectu, illuc toto pectore aspiremus. Ex quo nos Spiritus S.
 templa Deo dedicauit, dandã operam vt Dei gloria per nos il-
 lustretur: nec verò esse committendum vt peccati spurcicia pro-
 fanemur. Ex quo & anima nostra & corpus caelesti incorruptio-
 ni & immarcessibili coronæ destinata sunt, strenuè enitendum
 esse vt pura & incorrupta in diem Domini conseruentur. Hæc,
 inquam, auspiciatissima sunt bene constituendæ vitæ funda-
 menta, quibus nequaquam similia deprehendas apud philoso-
 phos: qui in commendatione virtutis, nunquam supra hominis
 naturalem dignitatem conscendunt.

4. Atque hic locus est compellendi eos qui nihil habentes
 Christi præter titulum ac symbolum, Christiani tamen nomi-
 nari volunt. Qua tandem fronte sacro eius nomine gloriantur?
 Siquidem nihil est commercij cum Christo nisi his qui rectam
 eius cognitionem ex verbo Euangelij perceperunt. Atqui eos
 omnes Christum rectè didicisse negat Apostolus, qui nõ edocti
 sunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur secundum desi-
 deria erroris, ipsum esse induendum. Falsò igitur atque etiã in-
 iuria Christi cognitionem obtendere arguuntur, quamlibet di-
 fertè interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim
 linguæ est doctrina, sed vitæ: nec intellectu memoriâque dun-
 taxat apprehenditur, vt reliquæ disciplinæ, sed tum recipitur de-
 mum vbi animam totam possidet, sedemque & receptaculum
 inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo desinant cum Dei
 contumelia iactare id quod non sunt, aut se non indignos Chri-
 sto magistro discipulos præstent. Doctrinæ, qua religio nostra
 continetur, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea salus
 nostra inchoatur. verùm ea in pectus transfundatur atque in-
 raones transeat oportet, adeoque nos in se trãsformet vt sit no-
 bis non infructuosa. Si iure in eos philosophi excaudescunt,
 eosque probrosè à grege suo abigunt, qui quum artem profiteã-
 tur quæ magistra vitæ esse debeat, eam in sophisticam loquaci-
 tatem conuertunt: quanto meliori ratione nugaces istos sophi-
 stas detestabimur, qui Euangelium in summis labris volutare
 contenti sunt, cuius efficacia centuplo magis quàm frigidè phi-
 losophorum paræneses, in effectus cordis intimos penetrare,
 animæ insidere, ac totum hominem afficere debuerat?

5. Neq; requiro vt nihil quàm absolutum Euangelium Chri-
 stiani hominis mores spirent. quod tamen ipsum & oprandum
 est & conari necesse est. Sed non ita seuerè requiro Euangeli-
 cam perfectionem, vt non sim pro Christiano agnitus qui
 nondum ad eam pertigerit. sic enim ab Ecclesia excluderentur
 omnes: quando nemo reperitur qui non sit longo adhuc inter-
 uallo distitus: multi verò parum adhuc progressi sunt, qui tamè

10.15.3.

Eph.5.23.

Col.3.1.

1. Cor.3.16. &

6.19.

2. Cor.6.16.

1. Theſ.5.23.

Sextia.

Huius de vita

Christiana do-

ctrina hostes

pseudoChristia-

ni increpantur.

Eph.4.22.

1. Quod Christi

non rectè didice-

rint.

2. Quod Euange-

lium lingue do-

ctrinam non vi-

ta faciant.

3. Quod magistra

Christum non i-

mitentur.

4. Quod Dei Spi-

ritum ab eius

verbo separare

velint.

Nec tamè Chri-

stiani animum

despondere de-

bent.

1. *Modò verbum Dei pro scopo habeant.* immò abiiicerentur. Quid ergo? scopus ille ante oculos præfigatur, ad quem solum dirigatur studium nostrum. Præstituat meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim ita partiri cum Deo fas est vt ex iis quæ tibi eius verbo præscribuntur partem suscipias, partem arbitrio tuo præteras. Primo enim loco integritatem, tanquam præcipuam cultus sui partem, vbique commendat. quo nomine synceram animi simplicitatè intelligit, quæ fucò & fictione careat: cui cor duplex opponitur. ac si diceretur spirituale esse rectè viuèdi principium, vbi interior animi affectus sine fictione ad sanctitatem & iustitiam colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tantum suppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iusta cursus alacritate festinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueant, eamus quisque pro facultatule suæ modo, & inceptum iter prosequamur. Nemo tam infelicitè incedet, quin aliquantum saltem viæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere nõ desinamus, vt aliquid assiduè in via Domini proficiamus: neq; successus tenuitatem desperemus. vtcunq; enim successus voto non respondeat, non tamen perdita est opera vbi hodiernus dies hesternum vincit: syncera modò simplicitate in scopum nostrum respiciamus, & ad metam aspiremus, non assentatoriè blandientes nobis ipsis, nec malis nostris indulgentes, sed perpetuo conatu in hoc incumbentes vt meliores nobis ipsis euadamus, donec ad ipsam peruentum fuerit bonitatem: quã quidem toto vitæ spatio quærimus ac sequimur, tum apprehendemus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius consortium recepti fuerimus.
2. *Integritatem ex animo colant.*
3. *In viâ Domini pro suo modo lo incedant.*
4. *Aliquos progressus in ea faciant.*
5. *Perseuerent in pio hoc proposito.*

CAPVT VII.

Summa vita Christiana: vbi de abnegatione nostri.

Partes capituli.

- 1 Norma quæ nos in iustitiæ stadio non sinit aberrare duo postulat, videlicet vt homo à se discendens se totum dedat Dei obsequio: vnde consequitur non quæ nostra, sed quæ Dei sunt esse quærenda, scilicet 1. & 2.
- 2 Ex Apostolo ad Titum huius renouationis seu vitæ Christianæ descriptio desumpta, quæ in speciales quasdam partes distributa accuratè explicatur à 3. scilicet ad postremam.

TSI optimam & aptissimè dispositam constitucndæ vitæ methodum habet lex Domini, visum tamen est cælesti magistro, accuratiore etiãnum ratione ad ipsam quam in Lege præscripserat regulam suos formare. Atque huius quidem rationis principium hoc est: quod fidelium officium est, præbere Deo sua corpora hostiam viuentem, sanctam, & illi acceptam: atque in eo situm esse legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne se accommodent ad figuram seculi huius, sed transformentur renouatione mentis suæ, vt probent quæ sit voluntas Dei. Iam hoc magnum est, nos esse Deo consecratos, ac dedicatos: nequid posthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus, nisi in eius gloriam. Sacrum enim non sine insigni in eum iniuria ad profanos vsus applicatur. Quod si nostri non sumus, sed Domini: & quis error sit fugiendus, & quorsum dirigendæ sint vitæ nostræ actiones vniuersæ apparet. Nostri non sumus: ergo ne vel ratio nostra, vel voluntas in consiliis nostris factisq; domineatur. Nostri non sumus: ergo ne statuamus nobis hunc finem, vt quæramus quod nobis secundum carnem expediat. Nostri non sumus: ergo quoad licet obliuiscamur nosmetipsos, ac nostra omnia. Rursum, Dei sumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei sumus: cunctis ergo nostris actionibus præsideat sapientia eius & voluntas. Dei sumus: ad illum igitur, tanquam solum legitimum finem, contendant omnes vitæ nostræ partes. O quantum ille profecit qui se non suum esse edoctus, dominium regiménque sui propriæ rationi abrogauit, vt Deo asserat! Nam vt hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis, vbi sibiipsis obtemperant, ita vnicus est salutis portus, nihil nec sapere, nec velle per seipsum, sed Dominum præcuntem duntaxat sequi. Sit hic itaque primus gradus, hominem à seipso discedere, quo totam ingenij vim applicet ad Domini obsequiũ. Obsequium dico non modò quod in verbi obedientia iacet, sed quo mens hominis, proprio carnis sensu vacua, se ad Spiritus Dei nutum tota conuertit. Hanc transformationem (quam renouationem mentis Paulus appellat) quam primus sit ad vitam ingressus, philosophi omnes ignorarunt. Solam enim rationem homini moderatricem præficiunt, hanc solam putant audiendam, hinc denique vni morum imperium deferunt ac permittunt, at Christiana philosophia illam loco cedere, Spiritui sancto subiicit ac subiugari iubet: vt homo iam non ipse viuat, sed Christum in se ferat viuentem ac regnantem.

2 Inde consequitur & illud alterum, Vt ne quæramus quæ nostra sunt, sed quæ & ex Domini sint volũtate, & faciãt ad gloriam eius promouendã. Magni & hoc profectus, vt nostri penè

Posterioris partis generalis de institutione vitæ Christiana consideratione.

Prior pars explicata est 2. vers. c. 6. Rom. 12. 1.

Huius principii & summa.

Duplex respectus.

1. *Nostri enim non sumus.*

Ad hoc caput & tria sequentia confert Augustini librum de moribus Ecclesiæ catholice. Vide & Calu. de Ican-dalis.

2. *Dei sumus.*

Respectus vtriusque fructus & vsus.

Rom. 4. 8.

Eph. 4. 27.

Omnes Philosophi incognitus qui rationem in Spiritus S. throno collocarunt.

Gal. 2. 20.

Quid ex hac consideratione consequatur: videlicet quomodo nostri non sumus, Dei gloriam quæramus, & eius voluntati pareamus.

obliti, certè ratione nostri posthabita, Deo eiusque mandatis fideliter studium nostrum impedere conemur. Quum enim nos priuatam nostri rationem omittere iubet Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentia affectationem, hominũ gratiã ex animis nostris eradit: sed ambitionem quoque & omnẽ gloriã humanã appetitum, aliãque secretiores pestes eradicat. Ita sanè compositum & comparatum esse conuenit hominẽ Christianum, vt sibi in tota vita negotium cum Deo esse reputet. Hac ratione, vt omnia sua ad arbitrium calculumque eius reuocabit, ita totam mentis intentionem religiosè ad eũ referet.

Hac est abnegatio nostri Christi discipulis commendata.

Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, simul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc illa est nostri abnegatio, quam discipulis suis à primo tyrociniõ mandat tanta diligẽtia Christus: quẽ vbi semel in animo obtinuit, primum neq; fastui, neque ostentationi, deinde neque auaritiã neque libidini, neq; luxuriã, neque mollitiã, neque aliis quæ ex amore nostri generantur malis locum vllum relinquit. Contrã vbicunq; non regnat, illic vel spurcissima vitia sine pudore peruagantur: vel si qua est virtutis species, praua gloriã cupidine vitatur. Ostende enim hominem, si potes, qui nisi sibi, iuxta Domini mandatum, renuntiarit, gratis exercere bonitatem inter homines velit. Nã quicumque non fuerunt hoc sensu occupati, laudis saltẽ gratia virtutem sequuti sunt. Qui autem vnquam ex philosophis virtutem propter se expetendam maximè contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud virtutem expetisse, nisi vt superbiendi haberent materiam. Atqui adeo non oblectatur Deus neque illis popularis aurã captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundo suam recepisse mercedem, his propiores regno cælorum faciat meretrices & publicanos. Necdum tamen ad liquidum exposuimus quot & quantis obstaculis impediatur homo à recti studio quãdiu seipsum non abnegauerit. Verè enim dictum est olim, Mũdum vitiorum esse reconditum in hominis anima. Nec aliud remedium inuenias, quàm si te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad eã quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantum quærenda quia illi placent.

Cuius multiplex fructus in toto vitæ curriculo.

A qua quisquis aberrat, aut hypocrisis vel superbia deceptus ruit in æternum exitium.

3 Alibi distinctius idem Paulus singulas vitæ bene compositionis partes, quanuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiẽs nos vt abnegata impietate & mundanis cõcupiscentiis, sobriè & iustè & piè viuamus in præsentis seculo expectantes beatam spem, & manifestationem gloriã magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi qui dedit se pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi

Eiusdem considerationis distinctio, qua duo sequenda & tria sequenda esse in vitæ nostra studio iubet.

Tit. 2. 11.

Eugeniã irripitas.

populum peculiarem, studiosum bonorum operum. Postquam enim ad nos animãndos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad

Deum

Deum verè colendū viam sternat, duo tollit obstacula quæ maximè impediunt, impietatem scilicet, ad quam natura sumus nimium proclives, deinde mundanas cupiditates quæ se longius extendunt. Ac sub impietate quidem non modo superstitiones notat, sed comprehendit etiam quicquid pugnat cum serio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantumdem valent atque carnis affectus. Ita quo ad utranque Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & abnegare quicquid ratio & voluntas dicitur. Iam omnes vitæ actiones ad tria membra restringit, sobrietatem, iustitiam, & pietatem, ex quibus sobrietas haud dubiè tam castitatem & temperantiam quam purum & frugale temporalium bonorum usum, & inopiæ tolerantiam denotat. Iustitia autem omnia æquitatis officia complectitur, ut reddatur unicuique quod suum est. Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamento segregatos vera sanctitate cum Deo coniungit. Hæc ubi insolubili vinculo inter se connexa sunt, solidam efficiunt perfectionem. Verùm quia nihil magis difficile est, quam ratione carnis valere iussa, & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ sordibus meditari: Paulus, ut animos nostros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad spem beatæ immortalitatis: non frustra nos certare admonens: quia ut semel apparuit Christus redemptor, ita ultimo suo aduentu fructum salutis à se partem ostendet. Atque hoc modo illecebras omnes discutit quæ nos obnubilant, ne aspiremus, ut decet, ad cælestem gloriam: imò docet peregrinandum esse in mundo, ne pereat vel excidat nobis cælestis hæreditas.

4 Porro in his verbis perspicimus abnegationem nostri partim quidem in homines respicere, partim verò (idque præcipue) in Deum. Quum enim sic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura ut illos honore nobis anteferamus, ut procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax est animus noster, nisi antè naturali sensu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorem nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se efferendi, alios autem præ se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non poenitendū, eo freti, statim animos tollimus: nec tantum intumescimus, sed penè ruimur superbia. Vicia, quibus abundamus, & occultamus sedulo apud alios, & nobis ipsis leuia minutaque esse fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus osculamur. Eadem, quas in nobis admiramur, dotes si in aliis apparent, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra malignitate deterimus ac carpimus: si qua sunt vitia, seuera ac riq̃ue animaduersione ea obseruare non contenti, odiosè amplificamus. Hinc illa insolentia, ut

*Mundanarum
item cupiditatum
caterua.*

Sequenda sobrietas.

*Iustitia.
Pietas.*

*Stimulus ad vitam
tam rectè est insi-
tuendam.*

*Sententia Pauli
summa est abne-
gatio nostri.*

Rom. 12. 10.

Phil. 2. 3.

*Hæc abnegatio
hominum respectu,
quando honore
nobis sunt
antefere. hinc, ad-
modum est dif-
ficialis.*

*Quia sumus su-
perbi.*

Hypocrite.

Maligni.

Inuidi.

Insolentes.

*Feroces.
Philantia.*

Contentiosi.

*Tot animæ mor-
borum remedia.*

*1. Ambitio remo-
uenda.*

1. Cor. 4. 7.

*2. Humilitas
amplectenda.*

*3. Candor ma-
gnificandus.*

*4. Charitas
mutua conser-
uanda.*

*5. Modestia
sinceræ coienda.*

*Quum autem
quærenda est
proximi utili-
tas, abnegatio
nostri prorsus est
necessaria, et
admodum diffi-
cilis: propter phi-
lantiam nobis
ingentiam.*

1. Cor. 13. 4.

*Huius malo du-
plex remedium
oppositum.*

quisque nostrum, ceu communi lege exemptus, supra reliquos
velit imminere: neminem verò mortalium nõ securè & ferociter
contemnat, vel certè tanquam inferiorem despiciat. Cedunt
diuitibus pauperes, plebei nobilibus, serui dominis, literatis
indocti: sed nemo est qui non aliquam præstantiæ opinionem
intus alat. Ita singuli sibi adulando regnum quoddam gerunt
in pectore. sibi enim arrogantes quo sibi placeant, de aliorum
ingeniis & moribus censuram agunt: si verò ad contentionem
ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi sanè non-
nullam mansuetudinem præ se ferunt quandiu blanda omnia
& amabilia experiuntur: at verò qui eundem seruet modestiæ
tenorem vbi pungitur & irritatur, quotusquisque est? Nec aliud
remedium est quàm vt reuellatur ex imis visceribus hæc no-
xiosissima *π*: φιλονητίας ή φιλαυτίας pestis: quemadmodum etiam
Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim institui-mur, vt quas
Deus nobis largitus est dotes meminerimus non nostra esse bo-
na, sed gratuita Dei dona: quibus si qui superbiant, ingrati-tudi-
nem suam produnt. Quis te præstantiorem reddit? inquit Paul-
lus. quòd si acceperis omnia, quid gloriaris ac si tibi data non
essent? Deinde assidua vitiorum nostrorum recognitione ad hu-
militatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis restabit quo tur-
geamus: multa verò erit deiectionis materia. Rursum iubemur,
quæcunque in aliis respicimus Dei dona, sic reuereri ac suspi-
cere vt eos quoque honoremus penes quos resident. Nam, quo
iplos honore dignatus est Dominus, magnæ improbitatis fo-
ret cum illis adimere. Ad vitia autem docemur coniuere, non
equidem vt adulando foueamus, sed ne illorum causa insulte-
mus iis quos beneuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt
cũ quocunq; mortalium negotiũ nobis sit, non tantum mode-
ratè nos & modestè, sed comiter & amicè etiam geramus. Quæ-
admodum ad veram mansuetudinem nunquam alia via perue-
nies quàm si & tui deiectione: & alterius reuerentia indurum
pectus habueris.

5 Tam in quærenda proximi utilitate officium præstare,
quantum habet difficultatis? Nisi à tui consideratione discedas,
& te quodammodo exuas, nihil hic efficies. Quomodo enim
pera exhibeas quæ charitatis esse Paulus docet, nisi tibi renũtia-
ueris, vt alius totum te addicas? Charitas (inquit) patiens est, be-
nigna, non procax, non fastidiosa, non inuidet, non inflatur, nõ
quærit quæ sua sunt, non irritatur, &c. Hoc vnum si exigatur,
ne quæramus quæ nostra sunt, non tamen minima vis erit affe-
renda nature: quæ sic in solam nostri dilectionem nos inclinat,
vt non tam faciliè patiatnr nos ac nostra negligenter transire,
quòd alienis commodis inuigilemus: imò iure nostro sponte ce-
dere, quod alteri resignemus. At Scriptura, vt eò nos manu
ducat,

ducatur, præmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, esse nobis hac lege concreditum ut in commune Ecclesie bonum conferatur. ideoque legitimum gratiarum omnium usum esse liberalem ac benignam cum aliis communicationem. Nulla nec certior regula, nec validior ad eam tenendam exhortatio excogitari poterat, quam ubi docemur, omnes quibus pollemus donis, Dei esse deposita, ea lege fidei nostrae commissa ut in proximorum bonum dispensetur. Sed ulterius etiamnum pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita sunt humani corporis membra. Nullum membrum suam facultatem sibi habet, nec in priuatum usum applicat: sed ad sociamembra transfundit: nec ullam inde utilitatem capit nisi quæ ex communi corporis totius comoditate procedit. Sic pius vir quicquid potest, fratribus debet posse: sibi non aliter priuatum consulendo quam ut ad communem Ecclesie ædificationem intentus sit animus. Hæc itaque sit nobis ad benignitatem beneficiarumque methodus, quicquid in nos Deus contulit quo proximum queamus adiuuare, eius nos esse œconomos, qui ad reddendam dispensationis rationem astringimur. Eam porro demum rectam esse dispensationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet ut non modò alieni commodi studium cum propriæ utilitatis cura semper coniungamus, sed hanc illi subiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam esse legem ritè administrandi quæcunque à Deo dona suscipimus, in minimis quoque benignitatis suæ munieribus eam olim posuit. Primitias enim frugum offerri sibi mandauit, quibus testaretur populus nefas sibi esse aliquem percipere fructum ex bonis non illi autè consecratis. Quod si ita demum sanctificantur nobis Dei dona, postquam ipsi authori manu nostra ea dedicauimus: impurum esse ab usum constat qui noui eiusmodi dedicationem redoleat. Atqui Dominum frustrarum tuarum communicatione locupletare contendas. ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (ut Propheta inquit) ea tibi erga sanctos eius qui in terra sunt exercenda est, ideoque sacris oblationibus comparantur eleemosynarum, ut legalibus illis nunc respondeant.

6 Porro ne benefaciendo fatiscamus (quod protinus fieri alioqui necesse foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apostolus, Patientem esse charitatem, nec irritari. Omnibus in unum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indignissimi sunt, si proprio merito æstimentur: sed hæc optima ratione subuenit Scriptura, quum docet non esse respiciendum quid ex seipsis mereantur homines, sed imaginem Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domesticis autem fidei illam eandem diligenti

1. Beneficia nobis collata esse ut in commune Ecclesie bonum conferantur.

2. Quicquid possumus, proximis posse debemus: quod comparatione membrorum corporis humani illustratur.

Huius erga proximos officij ratio, à mandato Dei charitatem erga illos commendantis; perita.

Exod. 22. 29. & 23. 19.
Pl. 16. 3.
Heb. 13. 16.
1. Cor. 13. 4.

Charitatis huius comites esse debent Patientia & Benignitas.

Imago enim Dei in proximis præcipue in fidei domesticis consideranda.

Gal. 6. 10.
Ies. 58. 7.
Vnde quadruplex emergit consideratio, quæ obsecutiones omnes refellit.

Matt. 6. 14. &
18. 35.
Luc. 17. 3.

Communis obsecutionis dilutio imprimis obseruanda.

Mat. 5. 44.

Ex superioribus liquet sine charitate, si sincero cordis affectu, nullam in homine agnoscendam esse vitam Christianam regulam.

obseruandam quatenus per Christi Spiritum renouata est & instaurata. Ergo quisquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, causam non habes cur illi te impedere detrectes. Dic extraneum esse, at Dominus nota illi impressit quæ familiaris esse tibi debet: quæ ratione vetat carnem tuam despiciere. Dic contemptibilem ac nihil, at eum Dominus esse demonstrat, quem imaginis suæ decore dignatus sit. Dic nullis eius officii te esse obgratum, at eum velut in vicem suam substituit Deus, erga quem tot ac tanta recognoscas beneficia quibus te sibi deuinxit. Dic indignum esse curus causa vel minimum labores. at digna est imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quod si non modò nihil boni promeritus est, sed iniuriis quoque ac maleficiis te prouocauit, ne hæc quidem iusta causa est cur illum & dilectione complecti & dilectionis officii proficere desinas. Longè aliter (inquit) de me promeritus est. At quid meritus est Dominus? qui dum illi iubet remitti quicquid in te peccauit sibi certè vult imputari. Hac profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ profus aduersum est, necdum difficile: ut diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala pensamus, probris benedictiones referamus: si meminerimus non hominum malitiam reputandam esse, sed inspicendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac oblitteratis corum delictis ad eos amandos amplexandisque sua pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, si charitatis numeros impleamus. Ille autem implet non qui omnibus charitatis officiis solummodo defungitur, etiam si nullum prætermittat: sed qui ex sincero amoris affectu id facit. Potest enim accidere ut quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quantum attinet ad externa officia: interim tamen longè absit à vera exolendi ratione. Quosdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod non superbia vultus aut etiam verborum insolentia exprobrent. Atque huc calamitatis hoc infœlici seculo deuentum est, ut nullæ probè elemosinæ, saltem à maxima parte hominum, sine cõtumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidem tolerabilis esse debuerat, nam à Christianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm ut hilaritatem in vultu præ se ferant, & verborum comitate amabilia reddant sua officia. Primùm, eius quem ope sua indigere cõspiciunt personam suscipiant oportet, ac fortunæ perinde miserentur ac si eam sentirent ipsi ac sustinerent: ut misericordiæ atque humanitatis sensu ad ferendas illi suppetias non aliter quàm sibi, ferantur. Qui sic animatus ad operam fratribus suis dandam accedet, non modò nulla vel arrogantia vel exprobratione officia sua

Vltiorum, quæ huic charitati aduersantur, remedia.

1. Misericordia.

sua contaminabit: sed nec fratrem, cui benefacit, vel tanquā o-
 pis egenum despiciet, vel tanquam sibi obligatum subiugabit.
 non magis scilicet quā vel ægro membro insultamus, cui re-
 focillando reliquum corpus laborat: vel reliquis membris pu-
 tamus specialiter obligatum, quia plus operæ ad se traxerit quā
 rependerit. Siquidem officiorum inter membra communica-
 tio nihil gratuitum habere creditur, sed potius solutio esse eius
 quod naturæ lege debitum negare prodigiosum esset. Hac quo-
 que ratione fiet ut ne liberatum se putet, qui vno genere offi-
 cii defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri solet ut diues,
 postquam aliquid de suo erogavit, alia onera, tanquam nihil ad
 se pertinentia, aliis deleget. Sed ita potius secum quisque co-
 gitabit, se, quantus quantus est, proximis debitorem sui esse, nec
 alium exercendæ erga ipsos beneficentiæ statuendum esse sine
 nisi quum facultates deficiunt: quæ quā latè extenduntur, ad
 charitatis regulam limitari debent.

8 Præcipuam abnegationis nostri partem; quam diximus
 in Deum spectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidem
 de ea iam dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficere
 tractare quatenus ad æquanimittatem tolerantiamque nos for-
 mat. Principio igitur in quærenda vitæ præsentis vel commo-
 ditatis vel tranquillitatis, huc nos Scriptura vocat, ut Domini
 arbitrio nos nostraque omnia resignantes, domandos ac subiug-
 andos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honorisque
 expetendos, ad ambiendā potentiam, ad cumulandas diuitias,
 ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompamque fa-
 cere videntur, congerendas, furiosa est nostra libido, infinita
 cupiditas. Rursum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus
 timor, mirum odium: quibus ad illa modis omnibus amolieda
 stimulamur. Hinc videre est quā irrequieto sint ingenio, quor-
 tentent artes, quibus studiis se fatigent quicunque vitam pro-
 prio consilio componunt: quo scilicet adipiscantur quæ vel
 ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rursum quo pauperiem
 humilitatemque defugiant. Pus ergo hominibus, ne talibus la-
 queis implicentur, hæc tenenda est via. Principio non aliunde
 prosperandi rationem vel appetant, vel sperent, vel cogitent
 quā ex Domini benedictione: ideoque in eam se toto ac cō-
 fidenter reiciant ac reclinent. Nam utcumque sibi pulchrè suf-
 ficere videatur caro, dum vel propria industria ad honores o-
 pisque contendit, vel studio enitur, vel adiuuatur hominum
 gratia: certum est tamen omnia hæc nihil esse, neque aliquid
 vel ingenio vel labore nos profecturos, nisi quatenus vtrunque
 Dominus prosperabit. At è conuerso sola ipsius benedictio e-
 tiam per omnia impedimenta viam reperit, ut nobis in lætum
 faustumque exitum succedere omnia faciat: deinde ut maximè

2. Humilitatis

3. Modestias

4. Alacritatis

5. Perseuerantiam

Abnegationis

nostri, respectu

Dei consideratio

nos ad æquani-

mitatem tole-

rantiamque for-

mat.

1. Ut Deo sem-

per subdiuisum:

2. Ambitionem

et auaritiam

fugiamus.

3. A sola Dei

benedictione

prospera omnia

expectemus, et

toti pedeamus.

sine ipsa possimus aliquid gloriæ atque opulentæ nobis comparare : (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen ne minime quidem felicitatis particulam degustant quibus incumbit Dei maledictio, sine ipsa nihil nisi quod malè nobis vertat consequemur. Porro nequaquam appetendum quod homines magis miseros facit.

4. *Opes & honores extra hanc minimè cupimus.*

9 Ergo si omnem prosperi successus atque optabilis rationem in sola Dei benedictione credimus esse positam, qua absente miseræ nos omne genus & calamitates maneat: restat etiam ut ne propria vel ingenii dexteritate vel sedulitate freti, nec hominum favore subnixi, vel mani fortunæ imaginatione confusi ad opes honoresque cupidè contendamus: sed in Dominum semper respiciamus, ut eius auspiciis ad quamcunque ille prouiderit sortem deducamur. Ita primum fiet ut non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantum fortunas sequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinæ benedictionis, inter fraudes, rapinas, aliâque nequitæ artes, auxilium? Nam ut illa nisi pure cogitantem ac rectè agentem non sequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauitque facinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica ditescendi cupiditate ardeamus, neue honoribus ambitiosè inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo se adiutum iri confidat, ad ea consequenda quæ contra eius verbum desiderat? Absit enim ut quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur. Postremò, si pro voto ac spe non succedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunque nostræ conditionis detestatione: quòd sciemus id esse murmurare aduersus Deum cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores dispensantur. In summa, qui se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ furiosè expeti ab hominibus solent, malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturum cogitabit: nec, si quid prosperè acciderit, sibi imputabit, ac suæ vel sedulitati, vel industriæ, vel fortunæ, sed Deo auctori acceptum feret. Quòd si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat, imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocre successum, qui voto duntaxat non respondeat: habens scilicet solatium, in quo tranquillius acquiescat quàm in summo vel opulentæ vel potentæ fastigio: quia ut salutis suæ conducit, ita res suas ordinari à Domino reputat. Sic Dauidè fuisse affectum videmus, qui dùm sequitur Deum, seque ei regendum tradit, simile se testatur puero ablatato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus supra se.

5. *Impiorum artes haud sequimur.*

6. *Vocatione nostra contenti, euentuum omnium onus & curam in Dei sinum deponamus.*

7. *Aliorum prosperitati nunquam inuideamus, sed Dei còsilio acquiescimus.*

Ps. 131. 1.

10 Neque in hac tantum parte constare piis animis debet illa tranquillitas & tolerantia: verum ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est praesens vita, extendatur necesse est. Ergo nemo se rite abnegavit, nisi qui se totum ita resignavit Domino ut omnes vitae suae partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui vero sic animo compositus erit, quicquid accidat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cum Dei invidia conqueretur. Quam vero necessaria sit haec affectio, inde patebit, si consideres quot accidentibus subiecti sumus. Alij atque alij morbi nos identidem infestant: nunc saevit pestilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc gelu aut grandine, spe anni deuorata, sterilitatem inducit quae nos ad penuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio absumitur domus: haec sunt quorum euentu, vitae suae maledicunt homines, suum natalem detestantur, caelum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (ut sunt facundi ad blasphemias) iniquitatis eius & saevitiae accusant. Fidelem vero in his quoque oportet Dei clementiam & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde siue suas aedes, sublatis propinquis, in solitudinem redactas videat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem se conuertet, Gratia tamen Domini, quae domum noeam inhabitat, eam desolatam non relinquet. Siue adustis pruina segetibus, aut gelu consumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen despondebit animum, nec Deo invidiam faciet: sed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini sumus, & oves in pascuis eius educatae: ille igitur alimenta nobis etiam in extrema sterilitate suppeditabit. Siue morbo afflictabitur, ne tum quidem frangeatur doloris acerbitate, ut ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo expostulet: sed iustitiam ac lenitatem in Dei ferula considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia sciet manu Domini ordinatum, placido gratoque animo suscipiet, ne contumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suaque omnia semel permisit. Facebat imprimis à pectore Christiani hominis stulta illa & miserrima ethnicorum consolatio, qui ut animum contra res aduersas confirmarent, eas fortunae imputabant: contra quam indignari stultum esse iudicabant, quod a nonno esset, temeraria, quae caecis oculis merentes simul ac immerentes vulneraret. Haec enim est conuerso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunae arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non uere inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

3. Omnes vitae nostrae partes Dei arbitrio committamus.

Huius doctrinae necessitas.

Multiplex usus in variis afflictionibus.

Psal. 79. 13.

Abusus & corruptela ethnica.

Quam pietatis regulam tollit.

CAPVT. VIII.

De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.

Partes huius capituli.

- 1 Crucis quid sit: huius necessitas & dignitas, sect. 1. & 2.
- 2 Multiplex crucis utilitas describitur, sect. 3. 4. 5. & 6.
- 3 Crucis species omnium aliarum præstantissima, quæ tamen omnem doloris sensum minimè tollit, sect. 7. & 8.
- 4 Confectus sub cruce descriptio, & ad Christi exemplum veræ patientiæ (à Philosophica distinctæ) effigies, sect. 9. 10. & 11.

Crux quid sit.
Matt. 16. 24.

V I N altius etiamnum conscendere piam mentem decet, nempe quò discipulos suos vocat Christus, ut suam vnusquisque crucem tollat. Quoscunq; enim Dominus cooptauit, ac suorum consortio dignatus est, ij se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimisque ac variis malorum generibus refertam vitam præparare debent. Sic est cælestis Patris voluntas, ut certum de suis experimentum capiat, eos talem in modum exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem prosequitur. nam quum esset ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: ut verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quandiu terram incoluit: sed totam eius vitam nihil aliud fuisse quàm perpetuæ crucis speciem. Causam Apostolus assignat, quòd obedientiam discere oportuerit ex iis quæ passus est. Cur nos ergo ab ea cõditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit: præsertim quum nostra causa subierit, ut nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet? Quam obrem Apostolus omnibus filiis Dei hunc esse destinatum finem docet, ut conformes eius fiant. Vnde etiam insignis consolatio ad nos redit in rebus duris atque asperis, quæ aduersæ malæque existimantur, nos Christi passionibus communicare: ut quent, admodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cælestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quod dum communionem discimus afflictionum eius, simul apprehendimus potentiam resurrectionis: ac dum cõformes reddimur morti eius, ita præparamur ad gloriosæ resurrectionis consortium. Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbicatem, quòd quo magis reb. aduersis afflictamur, eo certius cõfirmatur

A quo imposta.
Matt. 3. 17. & 17.
5.
Quibus.

Qua de causa,
unde constat eius necessitas.

Ro. 8. 29.

Et dignitas, ex qua insignis consolatio in aduersis.

Act. 14. 22.
Phil. 3. 10.

Qua sit hac dignitas.

nostra

nostra cum Christo societas? cuius communionem passiones ipsæ non modò benedictæ nobis fiunt, sed ad promouendam quoque nostram salutem multum afferunt adiumenti.

2. Adde quòd Dominus noster crucem ferendam suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandam approbandamque Patri suam obedientiam, nobis verò multis rationibus necesse est sub assidua cruce vitam degere. Primùm (vt natura nimium pro-

Crucis nobis necessaria.

penso sumus ad omnia carni nostræ tribuenda) nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demonstrata fuerit, facillè virtutem nostram supra iustum modum æstimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, contra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in stolidam & inanem carnis confidentiam euehimur: qua freti, contumaciter deinde superbimus in Deum ipsum, perinde ac si propriæ nobis facultates citra eius gratiam sufficerent. Hanc arrogantiam melius retundere non potest quàm dum experimento nobis comprobatur quanta non modò imbecillitate, sed etiam fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus sustinendis longè impares, quantum ad nos attinet, mox succumbimus. Sic humiliati discimus inuocare eius virtutem: quæ sola sub pondere afflictionum consistere nos facit.

1. Ut superbia nostra retundatur.

Quinetiam sanctissimi, vt cunque Dei gratia, non propriis viribus stare se nonerint, de sua tamen fortitudine & constantia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitentiam sui notitiam adducat. Hæc socordia Dauidi quoque obrepserit, Ego dixi in quiete mea, Non mouebo perpetuò. Iehoua stabilieras in beneplacito tuo monti meo robur, abscondisti faciem tuam: fui perculsus. Fatetur enim torpore in rebus prosperis obitupescere suos sensus, vt posthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, sibi innixus fuerit vt perpetuitatem sibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis nostrum non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus tranquillis, maioris constantiæ & patientiæ opinione sibi blandiebantur, rebus asperatis humiliati, hypocrisisin fuisse dicunt. Talibus, inquam, documentis admoniti suorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem, vt praua carnis confidentia exuti, ad Dei gratiam se conferant. Porro vbi se contulerunt, diuinæ virtutis præsentiam, in qua satis superque præsidij inest, experiuntur.

2. Ut humiliati discamus inuocare Dei auxilium.

Pf. 37. 7. Confirmatio ab exemplo Dauid.

3. Atque id est quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probationem. Nam quod Deus promissit fidelibus se adsurum in tribulationibus, id verum esse sentiunt dum patienter subsistunt, eius manu suffulti: quod suis viribus nequaquam possent. Patientia igitur experimentum affert sanctis, quòd Deus, quam sanctis pollicitus est opem, re ipsa dum opus est exhibeat. Inde spes quoque eorum confirmatur: quando in-

3. Ut eius presentiam experiamur.

Crucis utilitas multiplex.

Rom. 5. 3.

1. Patientia unde oritur.

Spei confirmatio.

In Deum firma & sincera fiducia. gratitudinis nimiae foret, non expectare in posterum quam constantem ac firmam experti sint Dei veritatem. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce nascantur. Illam enim quam falso de propria virtute praesumimus opinionem euertens, nostramque hypocrisim, quae delicias nobis facit, detegens, perniciosam carnis confidentiam excutit. sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit ut non opprimamur, nec succumbamus.

Victoria.

Victoriam autem spes sequitur: quatenus scilicet Dominus, quod promisit praestando, suam in futurum veritatem stabilit. Sanè ut solae sint istae rationes, apparet quam necessaria nobis sit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti est caecum tui amorem abstergi, ut imbecillitatis tuae conscius probè fias. Imbecillitatis propriae sensu affici, ut diffidere tibi discas. Diffidere tibi, ut fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, ut ipsius auxilio fretus ad vltimum inuictus perseueres. Consistere ipsius gratia, ut veracem esse in suis promissis intelligas. Certitudinem promissionum eius habere comperit, ut spes tua inde roboretur.

Perseuerantia.

2. *Exploratio* 4 Alium quoque finem habet Dominus affligendi suos, ut ipsorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd possint illi obedientiam praestare, nisi quam ipse dederit: sed ita placet ei praeclaris documentis testatas facere ac illustres quas in sanctos contulit gratias: ne intus otiosae lateant. Ergo tolerandi virtutem ac constantiam, qua seruos suos instruxit, in apertum proferendo, dicitur eorum patientiam explorare. Vnde illae sunt loquutiones, quòd tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius còpertam habuerit ex eo quòd non detrectasset proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus non secus fidem nostram tribulationibus docet probari, quam aurum in fornace igni examinatur. Quis autem non expedire dicat ut praestantissimum patientiae donum, quod à Deo suo fidelis accipit, in vsum producat, ut certum manifestumque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipsum pro merito aestimabunt. Quòd si Deus ipse, ne in obscuro lateant, imò inutiles iaceant ac depereant quas fidelibus suis virtutes contulit, iure facit dum illis excitandis materiam suppeditat: optimam rationem habent sanctorum afflictiones, sine quibus nulla foret eorum patientia. Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia sic non ad proprium votum, sed Dei arbitrium vivere docentur. Sanè, si omnia illis ex sententia fluere, nescirent quid esset Deum sequi. Atque illud Seneca commemorat fuisse vetus proverbum, quum ad res aduersas tolerandas quempiam hortarentur, Deum sequere. Quo scilicet innuebant, tum verè demum iugum Dei subire hominem, quum eius ferulae manum ac tergum praerberet. Quod si æquissimum est ut caelesti Patri

Fides inuisita.

2. Exploratio patientia & eruditio ad obedientiam.

Confirmatio, ab exemplo Abraham, & Petri testimonio.
Gen. 22. 1. 12.
1. Pet. 1. 7.

Eruditio ad obedientiam quam vnus.
De vita beata,
c. 15.

nos per omnia obsequentes esse approbemus, non est certè detrectandum, vt ad reddendam sibi obedientiam modis omnibus nos assuefaciat.

5 Necdum tamen perspicimus quàm necessaria sit nobis ista obedientia: nisi simul reputamus quanta sit ad excutiendum Dei iugum carnis nostræ lasciuia, simulatque mollius aliquantisper atque indulgentius habita est. Idem enim prorsus accidit illi quod equis refractariis, qui si aliquot dies otiosi saginatur, præ ferocitate domari postea nequeunt: nec fessorem recognoscunt, cuius imperio vtcunque antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum est quod fuisse in populo Israelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduersus eum qui nos aluit & enutriuit. Debebat quidem nos Dei beneficentia ad reputandam ac deamandam eius bonitatem allicere: sed quando ea est nostra malignitas vt perpetuo eius indulgentia potius corrumpamur, plusquam necessarium est nos aliqua disciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic ne immodica opum abundantia ferociamus, ne honoribus elati superbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis insolescamus, Dominus ipse, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis nostræ ferociam crucis remedio subigit ac refrænât. Idque variis modis: quantum scilicet vnicuique salubre est. Neque enim aut iisdem morbis peraq̃e grauius laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre est vt alij alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios lenius tractet, alios asperioribus remediis purget cælestis medicus, dum vult omnium sanitati cõsulare: neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit esse morbosos.

6 Adde quòd non modò infirmitatem nostram præuenire, sed præterita etiã delicta sæpe corrigere necesse habet clementissimus Pater: vt nos in legitima erga se obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, subire protinus in mentem debet anteactæ vitæ recordatio. ita proculdubio reperiemus, nos admisisse quod dignum eiusmodi castigatione esset. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè sumenda est ad patientiam exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè considerationem suppeditat, quum dicit rebus aduersis nos à Domino corripì, ne cū hoc mundo damnemur. Ergo in ipsa quoque tribulationum acerbitate Patris nostri clementiam erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit: quando ne tum quidem desinit salutem nostram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat: sed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Filii mi, ne respuas correctionem Domini, neque afficiaris tædio quum ab eo ar-

Necessaria item ad demandam carnis nostræ lasciuia, quæ asperita similitudine depingitur. Deut. 33. 35.

Inde variæ crucis species, quibus p̃j premuntur.

3. Infirmitates nostras præuenit Deus, & præterita delicta corrigit, vt nos in obedientia contineat. 1. Cor. 11. 3. 32.

Confirmatio, à testimonio Solomonis. Prou. 3. 11.

gueris. Quem enim diligit Deus, corripit: & cū velut Pater filium amplectitur. Vbi ferulam Patris agnoscimus, au nostrum non est obediētes potius docilēsq; filios exhibere, quā cōtumacia desperatos homines imitari, qui maleficiis induruerūt? Perdit nos Deus nisi à se delapsos correptione reuocat. vt rectē ille dicat, nos spurios esse, non filios, si extra disciplinā sumus. Pueruissimi ergo sumus, si ipsū ferre non possumus, dū suā nobis beneuolentiā & quam habet de salute nostra curam declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet Scriptura, quod illi velut inueteratæ recoctæque nequitiae mancipia, flagellis deteriores modò ac obstinatioris sunt: hi, ceu filij ingenuitate præditi ad pœnitentiā proficiunt. Eligendum nunc vtro in numero esse malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum est, contentus breuiter attigisse, finem faciam.

Ab Apostoli dicitur.
12.8.

Singulari autē sub cruce consolatione, est ubi pro iustitia (quæ loquēter patet) persecutionem patitur.

7 Porro singularis illa est consolatio, vbi pro iustitia persecutionem patimur, Succurrere enim tū debet quanto nos honore dignetur Deus, quod ita nos peculiari militiæ suæ nota insignit. Persecutionē pati pro iustitia dico, non tantum qui pro Euangelij defensione, sed qui pro quolibet iustitiæ patrociniū laborant. Siue ergo in asserenda aduersus Satanae mēdacia Dei veritate, siue in suscipienda bonorum atque innocentium cōtra improborum iniurias tutela, necesse est inturrere in mundi offēiones & odia, vnde aut vitæ nostræ, aut fortunis, aut honori periculū immineat: ne graue sit nobis aut molestū eatenus Impēdere nos Deo, aut ne miseros in iis nos putemus, in quibus ipse suo ore nos beatos pronūtiavit. Paupertas quidem, si in se ipsa æstimetur, misera est: similiter exilium, contemptus, carcer, ignominia: mors denique ipsa extremum est omnium calamitatum. Verū vbi aspirat fauor Dei nostri, nihil est istorū quod non in fœlicitatem nobis cedat. Contenti ergo potius simus Christi testimonio quā falsa carnis æstimatione. Ita fiet vt Apostolorum exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro nomine suo contumeliam patiamur. Quid enim? si innocentes ac nobis bene consciij impiorum scelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: sed verè apud Deum in cælis diuitiæ ita nobis accrescunt: si penatibus nostris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam. si vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Christo radices, si probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco sumus in regno Dei, si trucidamur, ita nobis ingressus patefit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris estimare, quibus tantum pretium Dominus statuit, quā vmbrales & euanditas vitæ præsentis illecebras.

Matth. 5.10.

Act. 5. 41.
Partes quædam huius consolationis.

Hæc crucis species fidelium ma-

8 Quam ergo his & similibus monitis abundè soletur Scriptura quas pro iustitiæ defensione sustinemus vel ignominias vel

vel calamitates: nimis ingrati sumus nisi libenter atque hilari-
ter eas è manu Domini suscipimus. præferim quò sit hæc cru-
cis species fidelium maximè propria, qua vult Christus in no-
bis glorificari: quemadmodum & Petrus docet. Quia verò im-
genus naturis acerbius est contumeliam, quàm centum mor-
tes pati, nominatim admonet Paulus non modò persecutiones
nos manere, sed etiam proba, quia speramus in Deum viuum.

*ximè propria li-
benter ac hila-
riter è manu Dei
suscipienda est.
1. Pet. 4. 15.
1. Tim. 4. 10.
2. Cor. 6. 8.*

Sicut alibi suo exemplo ambulare nos iubet per infamiam &
bonam famam. Neque verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ
omnem acerbitalis dolorisque sensum tollat. alioqui nulla in
cruce esset sanctorum patientia, nisi & dolore torquerentur, &
angerentur molestia. Si nulla esset in egestate asperitas, nullus
in morbis cruciatus, nulla in ignominia pūctio, nullus in mor-
te horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea sū-
que de que habere? At quum vnumquodque ipsorum ingenta
sibi amaritudine nostros omnium animos naturaliter mordeat,
in eo se profert fidelis hominis fortitudo, si eiusmodi amaritu-
dinis sensu tentatus, vt cunque grauius laboret, fortiter tamen
obstendo eluctatur. in eo se exerit patientia, si acriter exstimu-
latus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intempe-
riam erumpat. in eo elucet alacritas, si tristitia & mœrore vul-
neratus, in spiritali Dei consolatione acquiescit.

*Hilaritas autè
stipida non re-
quiritur, sed
qua sub onere
gemat & pa-
tienter expectat
Dominum.*

9 Hunc conflictum, quem aduersus naturalem doloris sen-
sum sustinent fideles, dum patientiæ ac moderationi student, e-
leganter descripsit Paulus his verbis. In omnibus premimur, at
nō anxij reddimur: laboramus, at nō destituimur: persecutionē
patimur, at in ea non deserimur: deiicimur, at non perimus. Vi-
des vt patienter ferre crucē, non sit prorsus obstupescere, & o-
mni doloris sensu priuari. quemadmodum Stoici magnanimū
hominem stultè olim descriperunt qui exuta humanitate, re-
bus aduersis perinde ac prosperis: tristibus perinde ac lætis affi-
ceretur. imò qui instar lapidis, nulla re afficeretur. Et quid ista
sublimi sapientiā profecerunt? nempe simulachrum patientiæ
depinxerūt, quod neque repertum est vnquam inter homines,
neque extare potest. Quin potius dum nimis exactam ac præci-
sam patientiam habere volunt, eius vim sustulerunt è vita hu-
mana. Nunc quoque sunt inter Christianos noui Stoici, quibus
non modò gemere ac flere, sed tristari quoque & sollicitum ef-
se vitiosum est. Atq; hæc quidem paradoxa ferè ab otiosis ho-
minibus procedunt, qui speculando magis quàm agendo se e-
xercentes, nihil quàm talia paradoxa parere nobis queunt. At
nihil nobis cum ferrea ista philosophia, quam magister ac do-
minus noster non verbo tantum, sed exemplo etiam suo dam-
nauit. Nam & suis & aliorum malis ingemuit & illachrymauit,
nec aliter discipulos suos instituit. Mūdus inquit, gaudebit: vos

*Huius conflictus
descriptio ex A-
postoli verbis
desumpta.
2. Cor. 4. 8.*

*Stoicorum vanti-
tati opposita.*

*Christi autori-
tate & exemplo
illustrata.*

Ioan. 17. 20.

Matth. 5. 4.

Luc. 22. 44.

autem lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, proposito edicto beatos pronuntiauit qui lugent. nec mirum. Nam si improbantur omnes lachrymæ, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius è corpore sanguineæ lachrymæ distillarunt? Si quælibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorem illum quo non leuiter consternatum fuisse legimus? si omnis tristitia displicet, quomodo placebit quod animam suam fateretur esse tristem vsque ad mortem?

*Electorum Dei
perpetua expe-
rientia & testi-
monio compro-
bata.*

10 Hæc eo dicere volui vt pios animos à desperatione reuocarem, ne studio patientiæ ideo proit us renuntiet quod naturalem doloris affectum exuere non possunt. Quod necesse est euenire iis qui ex patientia stuporem, ex homine forti & constanti stiptem faciunt. Sanctis enim tolerantia laudem defert Scriptura, dum ita malorum duritia afflictantur, vt non frangantur nec concidant: ita amaritudine punguntur, vt simul perfundantur spirituali gaudio: ita preuincuntur anxietate, vt Dei consolatione exhilarati respirent. Interim versatur in eorum cordibus illa repugnantia, quod naturæ sensus, quæ sibi sentit aduersa refugit atque horret. pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expressit Dominus quum ita loqueretur Petro,

Ioan. 11. 18.

*Item speciali e-
xemplo Petri
Apostoli.*

Quum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quò libebat. Quum autem senueris, præcinget te alius & ducet quò non voles. Non est sanè verisimile, Petrum, quum necesse esset glorificare Deum per mortem, inuitum ac resistentem eò tractum esse. alioqui parum haberet laudis eius martyrui. Verum vt cūque cordis summa alacritate diuinæ ordinationi pareretur, quia tamen humanitatem non exuerat, duplici volūtate distringebatur. Nam dum cruentam illam mortem quam erat obiturus, per se reputabat, eius horrore percussus, libenter effugisset. Rursum dū succurrebat Dei imperio se ad eam vocari, euncto ac proculcato timore,

*Qualis sit patientia
qua à nobis
requiritur.*

libenter atque adeo hilariter eam subibat. Hoc ergo studentum est, si Christi discipuli esse volumus, vt tâta Dei obseruãtia atq; obedientia imbuantur animi nostri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac subiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocumque vexemur crucis genere, in summis etiam animi angustiis patientiam constanter retineamus. Res enim ipsæ aduersæ habebunt suam asperitatem qua mordeamur. Sic morbo afflicti, & ingemiscemus, & inquitabimur, & sanitatem expectemus: sic egestate pressi, sollicitudinis & tristitiæ aculeis perstringemur: sic ignominia, contemptus, iniuriæ dolore feriemur: sic in funeribus nostrorum debitas naturæ lachrymas exoluemus. sed hæc semper erit clausula, Atqui Dominus ita voluit, ergo eius voluntatem sequamur. Imo inter ipsas doloris punctiones, inter gemitus & lachrymas, necesse est interueniat

hæc

hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipsa quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinæ.

¶ Quoniam autem præcipuam crucis tolerandæ rationem à diuinæ voluntatis consideratione sumpsimus, paucis definiendum est quid inter philosophicam ac Christianam patientiam intersit. Equidem paucissimi ex philosophis eò rationis conscenderunt ut manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerent, & Deo hæc in parte obtemperandum censerent. sed illi quoque ipsi non aliam afferunt rationem, nisi quia ita necesse sit.

Quid autem istud est dicere nisi cedendum esse Deo, quia frustra contendas oblectari? Nam si Deo tantum paremus quia necesse est: si euadere liceat, parere desinemus. Scriptura autem longè aliud in voluntate Dei considerare iubet, nempe iustiti-

primùm & æquitatem: deinde salutis nostræ curam. Huiusmodi ergo ad patientiam sunt Christianæ exhortationes. Siue paupertas, siue exilium, siue carcer, siue contumelia, siue morbus, siue orbitas, seu quid aliud simile nos cruciat, cogitandum nihil istorum accidere nisi nutu ac providentia Dei. Porro ipsum nihil nisi iustissimo ordine agere. Quid enim? annon innumera ac quotidiana nostra delicta promerentur seuerius ac grauioribus ferulis castigari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon æquissimum est carnem nostram domari, & veluti iugo assuescieri, ne libidinose pro suo ingenio ferociat? an non digna est iustitia & veritas Dei cuius causa laboremus? Quòd si indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, nõ possumus sine iniquitate vel obmurmurare vel oblectari. Non audimus iam illam frigidam cantionem, Cedendum quia necesse est: sed viuendam ac plenam efficaciam præceptionem, Obtemperandum, quia resistere nefas est. Patienter ferendum, quoniam impatientia sit aduersus Dei iustitiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis est quod saluti ac bono esse nobis agnoscimus, hæc etiam parte consolatur nos optimus Pater, dum asserit, se eo ipso quòd nos cruce affligit, saluti nostræ consulere. Quòd si salutare nobis tribulationes esse constat, cur non grato placidoque animo eas susciperemus? Quare eas patienter ferendo non succumbimus necessitati, sed bono nostro acquiescimus. Istæ, inquam, cogitationes faciunt, ut quantum animi nostri contrahuntur in cruce, naturali acerbioris sensu, tantum spirituali lætitia diffundantur. Vnde & gratiarum actio sequitur, quæ nulla siue gaudio esse potest. Quòd si laus Domini, & gratiarum actio non nisi ab hilari lætoque pectore emanare potest: nihil autem est quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm necessarium sit, crucis amaritudinem spirituali gaudio temperari.

Philosophica ac Christiana patientia discrimen.

Philosophica necessitatem obtendit, cui non potest resistere.

Christianæ iustitiam Dei proponit & salutis nostræ curam.

Huius discriminis diffusor explicatio.

CAPVT IX.

De meditatione futuræ vitæ.

Partes capituli.

- 1 Præcipua crucis vtilitas ea est, quòd nos variis modis tum ad præsentis vitæ contemptum assuefacit, tum ad futuræ meditationem excitat, sect. 1. 2.
- 2 Necessè est nos ita vi abstrahi ex præsentis vita, vt illam neque fugiamus neque odio prosequamur: sed futuræ desiderio præsentem alacriter in morte deferamus, cum bona summi nostri Imperatoris venia, sect. 3. 4.
- 3 Infirmittatis nostræ mortem formidantis descriptio, correctio, & tuta remedia, sect. 6.

Dei suus affligē-
tis consiliū.

¶ Vult assuesca-
mus ad præsentis
vitæ contemptū.

Cuius amore in-
sanimus.

Quem amorem
variis afflictio-
num variarum
pharmaciis ex-
tinguimus.

VOCVNQVE autem tribulationis genere pre-
mamur, respiciendus semper est hic finis, vt
assuescamus ad præsentis vitæ contemptum,
indèque ad futuræ meditationem excitemur.
Quoniam enim optimè nouit Deus quanto-
pere in belluinum mundi huius amorem si-
mus naturâ inclinati, aptissimam rationem adhibet ad nos re-
trahendos & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo
amore inhærescamus. Nemo quidem est nostrum qui non vi-
deri cupiat ad cælestem immortalitatem toto vitæ curriculo a-
spirare & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pe-
cudes: quarum conditio nihilo nostra inferior futura esset, nisi
spes æternitatis post mortem nobis supersit. Verum si consilia,
studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quàm
terram. Inde autem stupiditas, quòd mens nostra fulgore inani
opum, potentia, honorum, perstricta hebetatur, ne longius cer-
nat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine occupatum degra-
uatur, ne altius assurgat. Denique tota anima carnis illecebris
irretita, foelicitatem in terra suam quærit. Huic malo vt occur-
rat Dominus, assiduis miseriarum documentis suos de præ-
sentis vitæ vanitate edocet. Ergo, ne altam sibi & securam pa-
cem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrociniis,
vel aliis iniuriis inquietari sæpe infestari que permittit. Ne a-
uiditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhiant, aut in iis quas
possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terræ, nunc
incendio, nunc aliis modis ad inopiam eos redigit, aut certè in
mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugij
deli-

delicientur: aut vxorū improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd si in his omnibus indulgentior illis est, ne tamen vel stulta gloria intumescant, vel confidentia exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm instabilia sint ac euanida quæcunque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demum ritè proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitam, quum in se æstimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miseram, nulla ex parte planè beatum esse: omnia quæ æstimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multisque admixtis malis vitata esse: atque ex eo simul constituimus, nihil hîc quærendū aut sperandum quàm certamen: at tollendos in cælum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habendum est, nunquã serîo ad futuræ vitæ desiderium ac meditationem erigi animum, nisi præsentis contemptu antè imbutus fuerit.

2 Siquidem inter ista duo nihil medium est: aut vilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui vincetos nos detineat. Proinde si qua æternitatis cura est, huc diligenter incumbendum vt malis istis compedibus nos explicemus. Porro quoniam plurimas blanditias habet præsens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, suauitatis speciem qua nos demulceat: magnopere nostra refert identidem nos auocari, ne talibus lenociniis fascinemur. Quid enim, obsecro, fieret si perpetuo bonorum ac scælicitatis concursu hîc frueremur: quum assiduis malorum stimulis non possimus satis expergefieri ad reputandam eius miseriam? Vitam humanam fumi vel vmbrae instar esse, non modò eruditus notū est, sed vulgus quoque hominum prouerbium nullum magis tritum habet, & quia rem esse videbant in primis cognitu vtilem, multis insignibus sententiis commendarunt. Verùm nulla ferè res est quam vel negligentiùs expendamus vel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra constituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter sepulchra ambulamus, quia tūc oculis obuersatur mortis simulachrum, egregiè, fateor de vitæ huius vanitate philosophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiunt ista omnia. Verùm vbi accidit, momentanea est philosophia, quæ, simul atque terga vertimus, euanescit, ac ne minimum quidem post se recordationis vestigium relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plausus in iucundo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tantùm, sed mortalitatis quoque ipsius oblitus, ac si nullus vnquam de ea rumor ad nos peruenisset, in supinam terrenæ immortalitatis securitatem reuoluimur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal esse *φῆμι ἔγωγ* fatemur id quidem: sed ad eò nulla attentione

1. In cælum extollamus oculos ad coronam immortalem.

Qui præsentis vitæ amore detinetur, futuram meditari haud facile potest.

Id confirmans prosperitatu incommoda.

Humani iudicij cæcias.

Momentanea etiam eorum philosophia, quæ meliorum vitæ desiderio tenentur.

Conclusio, nece- vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis infideat. *sariam esse cru-* ergo neget, nobis omnibus summum operæpretium esse, non *cem, qua pij ad* dico verbis admoneri, sed quibuscumque fieri potest experimē- *futura vitæ me-* tis conuinci de misera terrestris vitæ conditione : quando vix *ditationem &* conuicti etiam desinimus praua stultaque eius admiratione ob *amorem exci-* stupefcere, acsi vltimam bonorum metam in se contineret? *tantur.* Quòd si necesse habet Deus nos erudire : nostri vicissim officii est auscultare vocanti, & torporem nostrum vellicanti; vt contempto mundo ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

Verumtamen 3 Sed enim ad talem præsentis vitæ contemptum sese affue- *præsentis vitæ, nō* faciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus *est detestanda,* Deum ingratitude. Siquidem hæc vitæ, vt cunque infinitis *quum sit diuina* miseris referta sit, censetur tamen meritò inter non aspernan- *benevolentie erg-* das Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus di- *gapios testimo-* uini beneficii, rei iã sumus nō paruæ in Deū ipsū ingrati- *nium,* tudinis. Præsertim verò fidelib, testimoniū esse debet diuinæ be- *3* neuolentiæ: quando ad salutem eorū promouendam tota est de- *faciant fideles,* stinata. Prius enim quàm æternæ gloriæ hereditatem nobis *Deum ingratitude.* palàm exhibeat, minoribus documentis se nobis Patrem vult *Siquidem hæc vitæ,* declarare. ea sunt quæ quoridie ab ipso nobis conferuntur bo- *vt cunque infinitis* na. Quum ergo nobis seruiat vitæ hæc ad intelligendam Dei bo- *miseris referta sit,* nitatem, fastidimūsne eam quasi nullam boni micam in se ha- *censetur tamen meritò* bere? Hunc igitur sensum atque affectum induere nos oportet, *inter non aspernan-* vt ipsam reponamus inter minimè respuenda diuinæ benigni- *das Dei benedictiones.* tatis dona. Nam si deessent Scripturæ testimonia (quæ plurima *Quare si nihil in ea* sunt & clarissima) ipsa quoque natura nos hortatur ad reddend- *recognoscimus di-* dam Domino gratiarum actionē, quòd in eius lucem nos pro- *uini beneficii,* tulit, quòd vsuram nobis concedit: quod omnia ad eam conser- *rei iã sumus nō paruæ* uandam necessaria præsidia largitur. Et multo illa maior est ra- *in Deū ipsū ingratitu-* tio, si reputamus in ea nos ad gloriam regni cælestis quodam- *dinis. Præsertim verò* modo præparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim co- *testimoniū esse debet* ronandi sunt in cælo. certamina prius in terris obeant, ne triū- *diuinæ bene-* phent nisi superatis belli difficultatibus, & parra victoria. Deinde *uolentiæ: quando ad* altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis suauitatem *salutem eorū promouendam* delibare in ea incipimus: quo spes ac desiderium nostrum ac- *tota est destina-* cuatur ad plenam eius reuelationem expetendam. Vbi consti- *tinata. Prius enim quàm* tutum illud fuerit, diuinæ clementiæ munus esse quòd terrenā *æternæ gloriæ hereditatem* vitam viuimus, cuius gratia vt sumus illi obligati, ita memores *nobis palàm exhibeat,* gratosque esse oportere: tum opportunè descendemus ad con- *minoribus documentis* siderandam miserrimam eius conditionem: quo scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum est, vltro *Patrem vult* natura propendemus.

Præterea, nos ad gratiarum actionem *Deo* *Opt. Max. reddendam* hortatur & impellit.

Post certamina enim in terris victoriā & coronam electis in cælo reposuit.

Tedium vitæ præsentis quomoda temperandum.

4 Porro quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitæ desiderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos quibus

quib. visum est optimū non nasci: proximum, quā citissimè a-
 boleri siquidem Dei lumine & vera religione destituti, quid in
 ea cernere poterant non infaustum ac tetrū? Nec sine ratione
 illi, qui natales suorum mœrore ac lachrymis, funera solenni
 gaudio prosequēbātur, sed id faciebant sine profectu: quia recta
 fidei doctrina orbat, nō videbāt quomodo piis in bonū cedat
 quod per se nec beatū nec desiderabile est. itaq; iudicium suū
 desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fidelium in æstimā
 da mortali vita, vt dum intelligunt nihil per se quā miseriam
 esse, eo alacriores & magis expediti totos se ad futuræ illius &
 æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem
 ventum est, tūm verò illa non modò securè negligi potest, sed
 præ hac penitus cōtemnenda est ac fastidieuda. Nam si cælū pa-
 tria est, quid aliud terra quā exilium? Si migratio è mūdo est
 in vitam ingressus, quid aliud mūdos quā sepulchrum? in ipso
 manere quid aliud quā in morte demersum esse? Si liberari à
 corpore, est asseri in solidam libertatem, quid aliud est corpus
 quā carcer? Si Dei præsentia frui suprema sælicitatis summa
 est, nōne ea carere miserum? Atqui donec è mundo euaseri-
 mus, peregrinamur à Domino. Ergo si cum cælesti vita terrena
 comparetur, non dubium quin facilè & cōtemnenda & procul-
 canda sit. Odio certè habenda nunquam est, nisi quatenus nos
 peccato tenet obnoxios. quanquam ne illud quidem odiū pro-
 priè in ipsam conuertendum est. Vtcunq; sit, nos tamen ita eius
 vel tædio vel odio affici decet, vt finem eius desiderantes, pa-
 rati quoque sumus ad arbitrium Domini in ea manere. quò sci-
 licet tædium nostrum sit procul ab omni murmure & impatiē-
 tia. Est enim instar stationis, in qua nos Dominus collocauit,
 tandiū nobis seruanda quoad ille reuocarit. Deslet quidem
 sortem suam Paulus, quòd voto suo diutius corporis vinculis
 alligatus teneatur, & suspirat ardenti redemptionis desiderio:
 nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratū se ad vtrunq; pro-
 fitibatur: quia se id Deo debere agnoscit vt nomen eius vel per
 mortem vel vitā glorificet. ipse autem est statuere quid ma-
 ximè ad gloriam suam expediat. Itaq; si Domino viuere ac mo-
 ri nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque nostræ
 terminum: sed ita, vt & illius studio flagremus, & in meditatio-
 ne simus assidui: hanc verò præ futura immortalitate cōtemna-
 mus, & ob peccati seruitutem ei renuntiare, quoties Domino
 placuerit, optemus.

5 Hoc verò portenti simile, quòd pro illo mortis desiderio, *Contra. damnantur Christiani*
 tanta eius formidine tenentur multi, qui se Christianos esse ia-
 ctant, vt ad quamlibet eius mentionem contremiscant, velut *qui ad mortis*
 rei penitus ominosæ & infaustæ. Equidem non est mirum si na-
 turalis sensus in nobis exhorrescat, audita nostri dissolutione. *nomen trepidat.*

*Scopus fidelium
in ea æstimanda.*

*Præsentis est
futura collatio.*

1. Cor. 5. 6.

*Quatenus præ-
sens vita odio
est habenda.*

*Stationi æstimā-
lata.*

Rom. 7. 24.

Phil. 1. 23.

*Ex qua non sine
Dei arbitrio exi-
re licet.*

At istud nullo modo ferendum, non esse in pectore Christiano pietatis lumen, quod maiori consolatione qualemcunque illum timorem superet ac supprimat. Nam si cogitemus hoc instabile, vitiosum, corruptibile, caducum, emarcidum, putre corporis nostri tabernaculum ideo dissolui ut in firmam, perfectam, incorruptibilem, cœlestem denique gloriam mox instauratur: an non ardentem fidem expectere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortem ab exilio nos reuocari ut patriam, & cœlestem patriam incolamus, an nihil inde solatii consequemur? At nihil est quod non permanere appetat. Fateor sanè, atque ideo ad futuram immortalitatem respiciendum nobis contendo, ubi stata conditio obtingat, quæ interra nusquam apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortem pergere docet, non quia velint exui, sed quia superindui cupiant. An verò bruta animalia, atque ad cœlestem ipsæ creaturæ vique ad ligna & lapides, præsentis suæ vanitatis sibi conscia, in vltimum resurrectionis diem intentæ erunt ut cum filiis Dei à vanitate eximantur: nos & ingenii luce præditi, & supra ingenium, Dei spiritu illuminati, quum de essentia nostra agitur, non attollemus animos ultra hanc terræ putredinem? Verùm non est huius instituti aut loci contra tantam hanc peruersitatem agere. Et iam initio professus sum me locorum communium fusiorem tractationem hinc minimè velle suscipere. Ego huiusmodi timidulis animis suaderem ut Cypriani libellum de mortalitate legerent, nisi digni essent qui ad Philosophos ablegarentur: ut inspecto quem illi præ se ferunt mortis contēptu, erubescere incipiant. Hoc tamen habeamus constitutum, neminem bene in Christi schola profecisse, nisi qui & mortis & vltimæ resurrectionis diem cum gaudio expectet. Nam & hæc nota fideles vniuersos describit Paulus, & Scripturæ familiare est quoties solidæ lætitiæ argumentum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita vestra: appropinquat enim redemptio vestra. An rationale, quæso, est ut quod ille tantum valere voluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitandam, nihil quam tristitiam ac consternationem pariat? Si ita est, quid adhuc eo quasi magistro gloriamur? Saniores ergo mentem concipiamus: atque, ut repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed genitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expectere. Adueniet enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitam & gloriæ suæ hereditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam si delium nationem, quandiu terram inhabitant, oportet esse tanquam oues mactationi destinatas, quo Christo capiti suo conformentur. Deploratissimi ergo essent,

1. Ratio.

2. Altera.

Obiectio.

Responsio.

2. Cor. 5. 2.

Rom. 8. 19.

3. Tertia ratio
à comparatis,
& à minori ad
maius.

4. Quarta à testimonio.

5. Quinta, à vocatione & spe nostra.

Tit. 2. 13.

Luc. 21. 28.

6. Sexta à redemptionis fine.

7. Septima, à vita presentis consideratione.

Rom. 8. 36.

1. Cor. 15. 19.

essent, nisi, in cælum mente erecta, superarent quicquid in mū-
do est, & præsentem rerum faciem traicerent. Contrà, vbi se-
mel caput supra omnia terrena extulerint, etiamsi videant flo-
rentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum o-
mnium splendore ac luxu superbire, si deliciis omnibus afflue-
re cernant, si præterea eorum improbitate pulsantur, si contu-
melias ab eorum fastu sustineant, si auaritia expilentur, si alia
quauis libidine vexentur: non difficulter se in talibus quoq; ma-
lis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Dominus in
regni sui quietem fideles suos recipiet, absterget ab eorum ocu-
lis omnem lachrymam, stola gloriæ & lætitiæ ipsos induet, de-
liciarum suarū inenarrabili suauitate pascet, in suæ altitudinis
societatem euehet, denique fœlicitatis suæ participatione di-
gnabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint; in extremā
ignominiam proiciet: eorum delicias cruciatibus, risum & læ-
titiā fletu stridorēque dentium permutabit, pacem diro con-
scientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inexcin-
cto; piis etiam, quorum patientia abusi fuerint. eorum capita
subiciet. Hæc enim est iustitia (teste Paulo) dare miseris & in-
iuste afflictis relaxationem, reddere verò afflictionē improbis
qui pios affigunt, quum reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Hæc
profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut ne-
cesse erit desp̄dere animum, aut vanis mundi solatiis in exitiū
nostrum delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes
confitetur, dum in præsentī impiorum prosperitate reputanda
nimium immoratur: neque potuisse aliter consistere quàm dū
sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorū
finem conuerit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum
in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabolo, car-
ne, peccato & impiis, si oculi in resurrectionis potentiam con-
uertuntur.

8. Octaua à vlti-
ta futura medi-
tatione.

Iesa. 25. 18.
Apoc. 7. 17.

9. Postrema, ab
impiorum exis-
tus horren-
discriptione ducta.

2. Thes. 1. 6.

Pl. 73. 2.

Conclusio.

CAPVT X.

Quomodo utendum præsentī vitæ, eiusq; adiumentis.

Partes huius capituli.

- 1 Huius doctrinæ necessitas ac vtilitas: quæ extrema item nobis fugi-
enda, si præsentī vitæ eiusque adiumentis rectè uti cupimus, sect.
1. & 2.
- 2 Horum extremorum alterum, nempe carnis intemperies diligenter
est compescenda, idque quatuor modis ordine descriptis, sect.
3. 4. 5. & 6.

*Quam necessa-
ria sit hac do-
ctrina.
Ratio.*

AL I B V S rudimentis probè nos simul insti-
tuit Scriptura, quis rectus sit bonorum terre-
strium vsus : res in componenda vitæ ratione
minimè negligenda. Nam si viuendum est, v-
tendum quoque necessarijs vitæ adminiculis.
nec fugere ea quoque possumus quæ videntur
oblectationi magis quàm necessitati inferuire. Modum ergo
tenere oportet, vt pura conscientia siue ad necessitatem si-
ue ad oblectamentum vtamur. Eum Dominus verbo suo præ-
scribit, quum docet, vitam præsentem quandam peregrin-
ationem suis esse, qua in cæleste regnum contendunt. Si
per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eate-
nus vtendum sit eius bonis, vt cursum nostrum iuuent potius
quàm morentur. Ideo non abs re suadet Paulus hõc mundo ita
vtendum esse quasi non vtamur : eodem animo emendas esse
possessiones quo venduntur. Verùm quia lubricus est hic locus,
& vtranque in partem procliuus ad lapsum, studeamus pedem
figere vbi tutò stare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & san-
cti alioqui homines, qui quum viderent intemperiem ac luxu-
riam effræni libidine perpetuò euagari nisi seuerius coercea-
tur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperent : quæ
vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permise-
runt, quatenus necessitatis interesset. Pium quidem consilium.
sed impendiò austeriores fuerunt. Nam (quod est valde peri-
culosum) arctiores laqueos indierunt conscientijs quàm qui-
bus verbo Dõmini stringerentur. Necessitas porrò illis est, ab
omnibus abstinere quibus carere possis, ita secundum eos vix
ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Alio-
rum maior austeritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui
opes suas in mare proiecit: quia nisi perirent, perditum se ab
illis iri putabat. Multi autem hodie, dum prætextum quærunt
quo in rerum externarum vsu carnis intemperies excusetur,
& interim lasciuienti vjam sternere volunt : pro confesso assu-
munt quod minimè illis concedo, nulla modificatione restrin-
gendam esse hanc libertatem: sed permittendum cuiusque con-
scientiæ vt vsurpet quantum sibi licere videat. Equidem fa-
teor nec debere nec posse conscientias statis præcisisque legum
formulis hîc alligari : sed quum Scriptura generales legiti-
mi vsus tradat regulas, secundum illas certè limitandus no-
bis est.

*Vsue bonorum
vitæ presentis.*

1. Cor. 7. 3.

*Extrema fugien-
da.*

1. *Nimia auste-
ritas.*

Plutarch. lib.
de vitædo ære
ali. Philostrat.
in vita Apoll.

2. *Carnis intem-
peries & lasci-
uita.*

*Quod ad pri-
mum attinet,
Deus tot bona
creando, nõ mo-
dò necessitati
nostræ, sed oble-
tamento quoq;*

2 Sit hoc principium, vsum donorum Dei non aberrare,
quû in eum finem refertur in què illa nobis auctor ipse creauit
ac destinauit: siquidem in bonum nostrum creauit, non in per-
niciem. Quamobrem nemo iter rectius tenebit quàm qui di-
ligenter finem hunc intuebitur. Iam si reputemus quem in fi-
nem

nem alimenta creauerit, reperiemus non necessitati modo, sed ac hilaritate con-
 oblectamento quoque ac hilaritati voluisse consulere. Sic in sulust.
 vestibus, præter necessitatem, finis ei fuit decorum & honestas.
 In herbis, arboribus, & frugibus, præter vsus varios, aspectus
 gratia, & iucunditas odoris, nisi enim id verum esset, non recen-
 teret Propheta inter beneficia Dei, quòd vinū lætificet cor ho- Confirmatio, ad
 minis, quòd oleum splendidam eius faciem reddit. Nò comme- diato Prophetas
 morarent passim Scripturæ, ad commendandam eius benigni- Pl. 11. 4. 15.
 tatē, ipsum eiusmodi omnia dedisse hominibus. Et ipsæ natura-
 les rerum dotes satis demonstrant quorsum & quatenus frui li-
 ceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Domi-
 nus, quæ vltro in oculos incurreret: tantam odoris suauitatem, Ab experientia
 quæ in olfactum influeret: & nefas erit vel illos pulchritudine, ipsa.
 vel hunc odoris gratia affici? Quid? annon colores sic distinxit
 vt alios aliis faceret gratiores? Quid? annon auro & argento, e-
 bori ac marmorì gratiam attribuit, qua præ aliis aut metallis
 aut lapidib. pretiosa redderentur? Denique annon res multas,
 citra necessarium vsum, commendabiles nobis reddidit?

3 Facessat ergo inhumana illa philosophia, quæ dum nullum Nimia igitur
 nisi necessarium vsum concedit ex creaturis, non tantum mali- hac austeritate
 gnè nos priuat licito beneficentiæ diu nã fructu: sed obtinere explodenda est.
 non potest, nisi hominem cunctis sensibus spoliatum in stipte
 redegerit. Sed non minus diligenter altera ex parte occurren- Nec minus di-
 dum est carnis libidini: quæ nisi in ordinẽ cogitur, sine modo ligerent Carnis
 exundat: & habet (vt dixi) suos suffragatores, qui sub prætextu lusciosa.
 concessæ libertatis, nihil non illi permittunt. Primò frænã illi i. Sciendũ crea-
 vnum iniicitur, si statuatur, ideo condita nobis esse omnia vt turas nos ad
 cognoscamus authorem, ac eius indulgentiam erga nos gratia Creatoris cogni-
 rum actione prosequamur. Vbi gratiarum actio, si te epulis aut tionem, amorem
 vino ita ingurgites vt vel obstupescas, vel inutilis reddaris ad hon rem re-
 pietatis tuæque vocationis officia? Vbi Dei recognitio, si caro uocare.
 ex nimia abundantia in scædã libidinem ebulliens, mentẽ im- Quod præstare
 puritate sua inficit, nequid recti aut honesti cernas? Vbi in ve- nequit terrenus istis
 stib. gratitudo erga Deum, si sumptuoso earum ornatu & nos intemperanter
 admiremur, & alios fastidiamus? si elegantia & nitore ad impu- abutuntur.
 dicitiam nos comparemus? Vbi recognitio Dei, si in earũ splẽ-
 dorẽ defixæ sint mentes? nam totos suos sensus multi sic deliciis
 addicunt, vt mens obruta iaceat: multi marmore, auro, picturis
 ita delectantur vt marmorei fiant, vertantur quasi in metalla,
 similes sint pictis figuris. Nidor culinæ vel odorũ suauitas alios
 obstupescit, nequid spirituale olfaciãt Id quoque ipsum in re-
 liquis videre est. Quamobrem constat hîc iam abutendi licen-
 tiam aliquantum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulã, ne Rom. 13. 14.
 carnis curam agamus ad eius concupiscentias, quibus si ni-

mium conceditur, sine modo vel temperie ebulliunt.

2. Eatenus hac omnia contemnenda, quatenus ad vitam celestis meditationem expedit. 1. Cor. 7. 31.

4 Sed nulla certior aut expeditior via est quam quæ nobis fit à præsentis vitæ contemptu & cælestis immortalitatis meditatione. Inde enim consequuntur duæ regulæ, vt qui vtuntur hoc mundo, perinde affecti sint, ac si non vterentur: qui vxores ducunt, ac si non ducerent: qui emunt, ac si non emerent, quemadmodum Paulus præcipit. Deinde vt non minus placidè ac patienter penuriam, quam moderatè abundantiam ferre nouerint. Qui præscribit vtendum hoc mundo tanquam non vtaris, non modò in cibo & potu, gulæ intemperiem: in mensis, ædificiis, vestibus nimiam mollitiem, ambitionè, superbiam, fastu, morositatem excindit: sed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducatur, vel impediatur à cælestis vitæ cogitatione & excolendæ animæ studio. Atqui verè illud olim à Catone dictu est, Cultus magnam curam, magnam virtutis esse incuriam: & veteri prouerbio vsurpatum, Eos qui multum in corporis cura occupantur, ferè animæ esse negligètes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda sit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi subiecta est vt quàm minimum sibi indulgeant: contrà, perpetua animi intentione sibi instent ad rescindendum omnem superuacue copię apparatus, nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant ne ex adiumentis sibi faciant impedimenta.

Hac meditatio nimio rerum creaturarum amore extinguitur.

Primum, intemperantia.

Deinde impatientia, & immodica appetentia.

5 Altera regula erit, vt quibus res angustæ sunt ac tenues, patienter carere nouerint, ne immodica earum cupiditate sollicitentur: quam moderationem qui tenent, non mediocriter in schola Domini profecerunt. Quemadmodum vix habere potest quo se discipulum Christi esse probet qui non hac in parte aliquatenus saltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitantur pleraque alia vitia: qui impatienter fert penuriam, contrarium etiam in abundantia morbum vt plurimum prodit. Hoc intelligo, quòd qui sordida veste erubescet, pretiosa gloriabitur: qui tenui cœnula non contentus, lautioris desiderio inquietabitur, intemperanter quoq; lautitiis illis abuteretur, si contingant: qui priuatam humilèmq; conditionem difficulter feret ac inquieto animo, si ad honores conscendat, à fastu haudquaquam abstinebit. Huc ergo conuertant omnes quibus non fictum pietatis studium est, vt discant, Apostoli exemplo, satiari & esurire: abundare & penuriam pati. Habet præterea Scriptura & tertiam regulam, qua rerum terrenarum vsus modificatur: de qua non nihil dictum est quum præcepta charitatis tractaremus. Statuit enim, omnes illas sic esse datas nobis Dei benignitate & in commodum nostrum destinatas, vt sint velut deposita quorum reddenda sit olim ratio. Sic ergo dispescere oportet vt assiduè auribus nostris insonet

Remedium aduersus haemalæ. Philip. 4. 12. 3. Creatura in nostrum vsus ita deputata est, vt vsus de eius rationem reddens iusto iudici, qui ab usum omnem damnans.

insonet vox illa, Redde rationem villicationis tuæ. Simul occurrat, à quo eiusmodi ratio exigatur, nempe ab eo qui ut abstinentiam, sobrietatem, frugalitatem, modestiam tantopere commendauit: luxum, superbiam, ostentationem, vanitatem denique execratur. cui non alia bonorum dispensatio approbatur quàm quæ sit cum charitate coniuncta qui delicias quassibet, quæ à castitate ac puritate hominis animum abstrahunt, vel mentem caligine hebetant, ore suo iam condemnauit.

6 Postremò est illud notabile, quòd Dominus vnumquemque nostrum in cunctis vitæ actionibus in suam vocationem intueri iubet. Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm desultoria leuitate hoc atque illuc feratur, quàm cupida sit, ad res diuersas simul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne stultitia & temeritate nostra, omnia sursum deorsum miscerentur, distinctis vitæ generibus sua cuique officia ordinauit. Ac nequis temerè suos fines transiliret, eiusmodi viuendi genera vocationes appellauit. Suum ergo singulis viuendi genus est quasi statio à Domino attributa, ne temerè toto vitæ cursu circumagantur. Adèd autem necessaria est ista distinctio, ut actiones omnes nostræ inde coram ipso æstimètur, ac sæpe quidem longè aliter quàm pro humanæ ac philosophicæ rationis iudicio. Nullum magis præclarum facinus habetur. etiam apud Philosophos, quàm liberare tyrannide patriam. æqui voce cælestis arbitri apertè damnatur qui priuatus manum tyranno intulerit. Verùm nolo in recensendis exemplis immorari. satis est si nouerimus, vocationem Domini, esse in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui se non referet, nunquam rectam in officiis viam tenebit. Poterit fortè interdum nonnihil in speciem laudabile designare: sed illud qualecunque sit in conspectu hominum, apud Dei thronum respuetur. deinde in ipsis vitæ partibus nulla erit symmetria. Proinde tum optimè composita erit tua vita, quum ad hunc scopum dirigeretur. quia nec quisquam propria temeritate impulsus, plus tentabit quàm ferat sua vocatio: quia sciet fas non esse transilire suas metas. Qui obscurus erit, priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deserat. Rursum hæc erit curis, laboribus, molestiis aliisque oneribus non parua leuatio, dum quisque sciet Deum in his omnibus sibi esse ducem. Libentius magistratus partes suas obibit: pater familiàs se ad officium astringet: quisque in suo vitæ genere incommoda, sollicitudines, tædia, anxietates perferet ac vorabit, vbi persuasi fuerint onus cuique à Deo esse impositum. Hinc & eximia consolatio nascetur, quòd nullum erit tam sordidum ac vile opustio. quod (modò tuæ vocationi pareas) non coram Deo respiciat & pretiosissimum habeatur.

4. Deus vnumquemque nostrum in cunctis vitæ actionibus in suam vocationem intueri iubet, nequid temerè aut dubia conscientia tentemus.

Utilitas eiusus huius doctrinae.

Eximia consolatio.

CAPVT XI.

De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis
& rei definitione.

Hoc capite & septem sequentibus orthodoxa de Iustificatione fidei doctrina explicatur, refutat erroribus oppositis. Possunt autem hoc ordine ira connecti, vt Caput 11. rem ipsam asserat. Quatuor proximè succedentia, iustitiam operum destruendo, fidei iustitiam confirmant, singula secundum eam rationem quam in suis quæque titulis præ se ferunt. Nempe 12. à descriptione perfectæ iustitiæ. 13. à duobus quæ cavenda sunt. 14. à consideratione initij & progressus sanctificationis in renatis. 15. à duobus pessimis effectis quæ iustitiam operum continuò comitantur.

Tria reliqua sunt reformatoria. 16. Calumnias aduersariorum discutit. 17. argumentis respondet quæ ex promissionibus vel Legis vel Euangelij ducuntur. 18. Refellit ea quibus ex promissa mercede colligitur operum iustitia.

Porro tres præcipuæ sunt partes huius capitis.

- 1 De loquutionibus, quæ in hac tractatione occurrunt, disputat, sect. 1. 2. 3. & 4.
- 2 Osiandri delirium de Essentiali iustitia impugnat, à 5. sect. ad 13.
- 3 A sect. 13. ad finem capitis contra iustitiam operum fidei iustitiam erigit.

Doctrina de regeneratione Iustificationis locus coniunctus explicatur. Li. 2. c. 6. & 7. Lib. 3. ab initio vsque ad hunc locum.

AM mihi satis diligenter exposuisse supra videor, quomodo hominibus à Legge maledictis vnicum recuperandæ salutis restet in fide subsidium. Rursum quid fides ipsa sit, & quæ in hominum Dei beneficia conferat, & quos in eo fructus edat. Summa autem hæc fuit, Christum nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi ac possideri, cuius participatione duplicem potissimum gratiam recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propitium habeamus in cælis Patrem: deinde vt eius Spiritu sanctificari, innocentiam puritatemque vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ secunda est gratia, dictum fuit quantum sufficere videbatur. Iustificationis ratio leuius ideo tractata est, quoniam ad rem pertinebat intelligere primùm & quàm otiosa non sit à bonis operibus fides, qua sola gratuitam iustitiam, Dei misericordia obtinemus: & qualia sint sanctorum bona opera, in quibus pars huius quæstionis versatur. Ea ergo nunc penitus discutienda: & ita discutenda vt meminerimus præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem: quo maiorem attentionem curamque afferamus.

Huius autem notitia duplici nomine admodum est necessaria.

Nisi

Nisi enim primum omnium, quo sis apud Deum loco, & quale de te sit illius iudicium, tenes: ut nullum habes stabilendæ salutis fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed necessitas cognoscendi melius ex cognitione ipsa elucescet.

2 Porro ne impingamus in ipso limine (quod fieret si de re incognita disputationem ingrederemur) primum explicemus quid sibi velint istæ loquutiones, Hominem coram Deo iustificari, Fide iustificari vel operibus. Iustificari coram Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: siquidē ut Deo abominabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiā, quatenus est peccator & quādiu talis censetur. Proinde ubique peccatum est, illic etiam se profert ira & ultio Dei. Iustificatur autem qui non loco peccatoris, sed iusti habetur, eoque nomine consistit coram Dei tribunali, ut peccatores omnes corruunt. Quemadmodum si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, ubi secundū innocentiam eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicē dicitur: sic apud Deum iustificatur qui numero peccatorum exemptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iustificari ergo operibus ea ratione dicitur, in cuius vita reperietur ea puritas ac sanctitas, quæ testimoniū iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritate, respondere & satisfacere illius iudicio queat. Contra iustificabitur ille fide qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiā per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu non ut peccator, sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet. Eamque in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

3 In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ testimonia. Principiō hanc esse propriam & vltimatissimā verbi significationem negari non potest. Sed quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, satis sit lectores monuisse: per se enim facillē obseruabunt. Paucos tantum producam, ubi hæc, de qua loquimur, iustificatio nominatim tractatur. Primum ubi narrat Lucas plebem Christo audito iustificasse Deum, & ubi pronuntiat Christus sapientiā iustificari à filiis suis, non significat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quanuis totus mundus eripere conetur: neque hic etiam salutis doctrinam facere iustam, quæ per se hoc habet: sed utraq; loquutio tantundem valet, ac laudē Deo eiuſque doctrinæ tribuere quam merentur. Rursum quum Phariseis exprobrat Christus quod seipſos iustificent, non intelligit acquirere iustitiam recte agendo, sed ambitiosē

Quam ut facilius assequamur, traditur definitio vocum.
1. Iustificari coram Deo.

2. Iustificari operibus.

3. Iustificari fide.

Definitio rei.

Vocū (Iustificari) multiplex significatio.

Prima, laudem Deo & veritati tribuere.
Luc. 7. 21.
Ibid. 37.

2. Inanē iustitiā ostentare.

Luc. 16. 15.

captare iustitiæ qua vacui sunt famam. Hunc sensum melius intelligunt Hebraicæ linguæ periti: vbi etiam scelesti vocantur non modò qui sibi conscij sunt sceleris, sed qui iudicium damnationis subeunt. Neque enim Bersabe, dum se & Solomonem dicit fore scelestos, crimen agnoscit: sed probro se & filium expositum iri conqueritur, vt numerentur inter reprobos & dånatos. Ex contextu tamen facillè patet, verbum hoc, etiam dum Latine legitur, non posse aliter accipi, nempe relativè, non autem vt qualitatem aliquam denotet. Quod verò ad causam præsentem attinet, vbi Paulus ait Scripturam præuidisse quod ex fide iustificet Gentes Deus, quid aliud intelligas, quàm Deum iustitiam ex fide imputare? Item, quum dicit Deum iustificare impium qui est ex fide Christi, quis sensus esse potest, nisi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipsorum impietas merebatur? Apertius etiam num in conclusione, dum sic exclamat, *Quis accusabit electos Dei?* Deus est qui iustificat, quis condemnabit? Christus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nunc interpellat pro nobis. Perinde enim est ac si diceret, *Quis accusabit quos Deus absoluit?* quis damnabit quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare ergo nihil aliud est, quàm eum qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia à reatu absolvere. Quum itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriæ innocentie approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis non sumus. Sic Actorum 13, in concione Pauli, Per hunc vobis annuntiatur remissio peccatorum, & ab omnibus iis à quibus non potuistis iustificari in Lege Moysi, omnis qui credit in eum, iustificatur. Vides post remissionem peccatorum iustificationem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro absolutione sumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Christi beneficium esse: vides fide percipi: vides deniq; interponi satisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iustificari per Christum. Sic quum publicanus dicitur iustificatus è templo descendisse, non possumus dicere aliquo operum merito consequutum esse iustitiam. Hoc ergo dicitur, post impetratam peccatorum veniam, pro iusto esse coram Deo habitum. Iustus ergo fuit non operum approbatione, sed gratuita Dei absolutione. Quare eleganter Ambrosius, qui peccatorum confessionem vocat iustificationem legitimam.

1. Reg. 1. 21.

3, Iustitiam ex fide imputare, Gal. 3. 8, Rom. 3. 26, Rom. 8. 33,

Per Christum propter Christum.

Act. 13. 38,

Prima confirmatio à dicto Pauli. Et Christi. Luc. 18. 14.

In Ps. 118, Serm. 10.

Altera confirmatio, ex collatione aliarum vocum, qua non mine iustificatio nis gratuita coram Deo iustitiam per

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipsam si intuemur qualiter nobis describitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iustificationem designat, quum dicit ad Ephesios 1. 5. Destinati sumus in adoptionem per Christum, secundum beneplacitum Dei in laudem gloriæ ipsius gratiæ, qua nos acceptos vel gratiosos habuit.

Id enim ipsum vult quod alibi dicere solet, Deum nos gratuito iustificare. Quarto autem capite ad Romanos, primum appellat iustitiæ imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remissione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat, iustitiam sine operibus: sicut scriptum est, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Illic sanè non de iustificationis parte, sed de ipsa tota disputat. Eius porò definitionem à Dauide positam testatur, quum beatos esse pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iustitiam hanc de qua loquitur, simpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille est omnium optimus vbi hanc esse summam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sed ulò expendant lectores totum contextum. nam paulò post exegeticè addens, Christum qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatum: vt modum reconciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. Nec sanè quod alibi tradit statet, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

fidem in Christū intelligunt.
Rom. 3. 24.
Rom. 4. 6.
1. *Acceptio.*

2. *Iustitia imputatio.*
3. *Beatitudo.*
4. *Remissio peccatorum.*
2. *Cor. 5. 18.*
5. *Reconciliatio cum Deo.*

6. *Iustitia per obedientiā Christi.*

Rom. 5. 19.

5 Verum quia Osiander monstrum nescio quod essentialis iustitiæ inuexit, quo etsi noluit abolere gratuitam iustitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas serio gratiæ Christi sensu priuet: antequam ad alia transeo, hoc delirium refellere operæpretium est. Primò hæc speculatio meræ est ieiunæque curiositatis. Multa quidem Scripturæ testimonia accumulatur, quibus Christum probet vnum esse nobiscum, & nos vicissim cum ipso: quod probatione non indiget: sed quia non obseruat huius vnitatis vinculum, se ipsum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile est, qui tenemus nos cum Christo vniri arcana Spiritus eius virtute. Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt essentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commentum, Adam fuisse formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapsum destinatus erat Christus exemplar humanæ naturæ. Sed quia breuitati studeo, in præsentia causa insistam. Dicit nos vnum esse cum Christo. Fatemur: interea negamus misceri Christi essentiam cum nostra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius prestigias: Christum nobis esse iustitiam, quia Deus est æternus, fons iustitiæ, ipsaque Dei iustitia. Ignoscent lectores si nunc tantum attingo quæ ratio docendi in alium locum differri postulat. Quamuis autem excuset se voce iustitiæ essentialis non aliud intendere quàm vt huic sententiæ occurrat, nos propter Christum iustos reputari: dilucidè tamen exprimit se non ea iustitia contentum, quæ nobis obedientia & sacrificio

Altera pars capitū, Osiandri deliria de essentiali iustitia refellens.
1. *Argumentum Osiandri.*

Responsio.

2. *Argumentū.*

Responsio 1^a Altera.

3. *Argumentū.*

mortis Christi parva est, fingere nos substantialiter in Deo iustos esse tam essentia quam qualitate infusa. Hæc enim ratio est cur tam vehementer contendat, non solum Christum, sed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etsi verum esse fateor, peruersè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe quod Pater & Spiritus in Christo sunt: & sicut in ipso habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipso possidenus totum Deum. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliud tendit nisi vt simplices abstrahat à Christo. Deinde substantialem mixtionem ingerit, qua Deus se in nos transfundens, quasi partem sui faciat. Nam virtute Spiritus sancti fieri vt coalescamus cum Christo, nobisque sit caput, & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis misceatur. Sed in Patre & Spiritu apertius, vt dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola Mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiam simpliciter vel solide nobis offerri: sed nos fieri iustitiæ diuinæ consortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

Responsio 1.

Responsio 2.

*Quam necessaria sit hæc resu-
tatio.*

6 Si tantum diceret Christum nos iustificando, essentiali coniunctione nostrum fieri: nec solum quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinæ quoque nature essentiam in nos diffundi: minore noxa delicias se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tanta esset excitanda contentio: sed quum principium hoc sit instar sepia, quæ egestione atrii turbidique sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volentes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter resistere necesse est. Nam in hac tota disputatione nomen iustitiæ & verbum iustificandi ad duas partes extendit, vt iustificari sit non solum reconcilari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: vt iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quam Dei essentia in nobis residens inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Christus sacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipsum esse iustitiam nostram, sed vt est Deus æternus, & vita. Vt probet illud primum, Deum non tantum ignoscendo, sed regenerando iustificare, quærit an quos iustificat, relinquat quales erant natura, nihil ex vitiiis mutando. Responsio perquam facilis est: sicut non potest discerpi Christus in partes, ita inseparabilia esse hæc duo, quæ simul & coniunctim in ipso percipimus, iustitiam & sanctificationem. Quoscumque ergo in gratiam recipit Deus, simul spiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad suam imaginem. Verum si solis claritas non potest à calore separari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illustrari? Hac similitudine nihil ad rem præsentem magis accommodum: sol calore suo terram vegetat ac fecundat, radiis suis illustrat & illu-

*A consideratio
ne falsa inter-
pretationis vocum
præcipuarum,
& ab ignora-
tione elenchi.*

4. Argumentum.

Responsio.

*Similitudine cõ-
firmata.*

illu-

illuminat, hinc mutua est ac indiuidua connexio: transferre tamen quod vnius peculiare est ad alterum, ratio ipsa prohibet. In hac duplicis gratiæ confusione, quam obtrudit Osiander, similis est absurditas: quia enim re ipsa ad colendam iustitiā renouat Deus quos pro iustis gratis censet, illud regenerationis donum miscet cum hac gratuita acceptatione, vnumque & idē esse contendit. Atqui Scriptura vtrunque coniungens distinctē tamen enumerat, quo multiplex Dei gratia melius nobis pateat. Neque enim superuacuum est illud Pauli, datum fuisse nobis Christum in iustitiam & sanctificationem. Et quoties à salute nobis parta, à paterno amore Dei, à Christi gratia ratiocinatur nos ad sanctitatem & munditiem vocatos esse, aperitè indicat aliud esse iustificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam ventum est, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iustitiam nō operanti, sed credenti in eum qui iustificat impium, exponit iustum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem fucō inficere quod nuper citauit, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. vbi de reatu & absolutione simpliciter agi palam est, ac ex antithesi pendere Apostoli sensum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturæ suffragiis nimum futilis deprehenditur. Nihilo etiā rectius de nomine iustitiæ differit, quòd scilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iustitiam, postquam amplexus Christum (qui Dei iustitia est, & Deus ipse) eximiiis virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipso vitiosè fieri vnum corruptum. neque enim iustitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis cursum pertinet: quin potius testatur Spiritus, quamuis eximia esset præstantia virtutum Abrahæ, diūque perseverando tandem auxisset, non tamen aliter placuisse Deo, nisi quòd gratiam in promissione oblatam fide recepit. Vnde sequitur in iustificatione nullum operibus esse locum, sicuti Paulus scitè contendit.

Secunda respō-
sio, ducta est ab
absurdo.

1. Cor. 1. 30.

5. Argumentum.
Responso.

6. Argumentum.
Responso.

7 Quod obiicit, vim iustificandi non inesse fidei ex seipsa, sed quatenus Christum recipit, libenter admitto. nam si per se, vel intrinseca, vt loquuntur, virtute iustificaret fides, vt est semper debilis & imperfecta, nō efficeret hoc nisi ex parte. sic manca esset iustitia quæ frustulum salutis nobis conferrer. Nos quidem nihil tale imaginamur, sed propriè loquendo Deum vnū iustificare dicimus: deinde hoc idem trāsferimus ad Christum, quia datus est nobis in iustitiam. fidem verò quasi vasi conferimus, quia nisi exinaniti ad expetendam Christi gratiam aperto animæ ore accedimus, non sumus Christi capaces. Vnde colligitur non detrudere nos Christo vim iustificandi, dum prius eum fide recipi docemus quàm illius iustitiam. Neque tamen

7. Argumentum.
Responso.

8. *Argumentū.* interea tortuosas huius sophistæ figuras admitto, quum dicit fidem esse Christum: quasi verò olla fictilis sit thesaurus, quòd in ea reconditum sit aurum. Neque enim diuersa ratio est quin fides, etiãsi nullius per se dignitatis sit vel pretij, nos iustificet, Christum asserendo, sicut olla pecuniis referta hominem locupletat. Inscitè ergo fidem, quæ instrumentum est duntaxat percipiendæ iustitiæ, dico misceri cum Christo, qui materialis est causa, tantique beneficij author simul & minister. Iam expeditus est ille quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum fidei, vbi de iustificatione agitur.

9. *Argumentum.* 8 In Christi receptione longius prouehitur: nempe verbi externi ministerio verbum internum recipi, quo nos à sacerdotio Christi & Mediatoris persona ad externam eius diuinitatè traducat. Nos quidem Christum non diuidimus, sed eundem,

Responsio. qui in carne sua nos Patri reconcilians iustitia donauit, esse æternum sermonem Dei: nec verò ab eo potuisse aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iustitiam nobis acquiri, nisi esset Deus æternus. Sed hoc Osiandri placitum est, quum Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ factū nobis esse iustitiam. Atqui si propriè hoc in diuinitatem competit, peculiare non erit Christo, sed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia est vnus quàm alterius iustitia. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis esse factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum esse iustitiam, qui illud quod interpositum est conueniet, factum esse à Deo? Hoc certè peculiare est Mediatoris personæ: quæ etsi in se continet diuinam naturam, hîc tamen insignitur proprio elogio, quo seorsum à Patre & Spiritu discernitur. Ridiculè verò

Instantia.

Responsio L.

2. *Instantia.*

Ier. 23. 6. & 33.

14. *Responsio I.* qui nostra est iustitia, esse Deum manifestatum in carne. Alibi retulimus ex concione Pauli, Deum sibi acquisisse Ecclesiam suo sanguine. Siquis inde inferat, sanguinem quo expiata sunt peccata, esse diuinum, & diuinæ naturæ: quis tam scèdum errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo se omnia adeptum esse putat Osiander, tumet, exultat, multasque paginas farcit suis ampullis: quum tamè simplex sit, & expedita solutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germen Davidis, fore piorum iustitiam: sed quo sensu, docet Iesaias, Cognitione sui iustificabit multos iustus seruus meus. Notemus Patrem loqui: Filio attribuere iustificandi partes: causam addere, quod iustus sit: modum vel medium (vt loquuntur) locare in doctrina qua Christus cognoscitur. Nam vocè עֲבָדָה passiuè accipere commodius est. Hinc colligo Christum esse factum iustitiam quando serui speciem induit: secundò nos iustificare quatenus obsequentè se Patri

A. A. 20. 28.

2.

Confirmatio.

Iesai. 53. 11.

*Conclusio respō
sonum ad 9. ar-
gumentum.*

Patri

Patri præbuit: ac proinde non secundum diuinā naturam hoc nobis præstare, sed pro dispensationis sibi iniūctæ ratione. Et si enim solus Deus fons est iustitiæ, nec aliter quàm eius participatione sumus iusti: quia tamen infelici dissidio ab eius iustitia alienati sumus, necesse est descendere ad hoc inferius remedium, vt nos Christus mortis & resurrectionis suæ virtute iustificet.

9 Si obiiciat, opus hoc sua præstantia superare hominis naturā, ideòq; non posse nisi diuinæ naturæ adscribi, prius concedo: in hoc secundo dico eum in scitè hallucinari. Nam etsi neq; sanguine suo animas nostras purgare, neq; Patrem suo sacrificio placare, neque à reatu absolueret nos poterat Christus, nec deniq; munus sacerdotis peragere, nisi verus fuisset Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen est his omnibus perfunctum esse secundum humanam naturam. Quomodo enim iustificati sumus si quæritur, respondet Paulus, Christi obedientia. An verò aliter obediuit quàm assumpta serui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis esse iustitiam. Similiter in aliis verbis (quæ sæpius citare quomodo Osiandrū non pudeat valde miror) non alibi statuit iustitiæ fontem quàm in carne Christi. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Iustitiam Dei in flatis buccis attollit Osiander, & triumphū canit, quasi euicerit esse spectrum illud suum essentialis iustitiæ: quū longè aliud verba sonēt, iustos nos esse expiatione per Christum facta. Iustitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum esse debuerat elementariis: sicuti apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio, interdum vocari Dei iustitiam, cuius est ipse author, & qua nos donat: sed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Christi piaculo suffultos apud Dei tribunal stare, sani lectores me tacente agnoscunt. Neque in voce tantum est momenti, modò nobiscum de hoc consentiat Osiander, nos in Christo iustificari quatenus pro nobis factus est expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iustitiam & salutem quam nobis attulit obsignare vult Christus, certum eius pignus in carne sua proponit. Vocat quidem se panem viuum: sed modum explicans, adiungit, carnem suam esse verè cibum, & sanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in sacramētis perspicitur: quæ etsi fidem nostram ad totum Christum non dimidium dirigunt, simul tamen iustitiæ & salutis materiam in eius carne recludere docent, non quòd à seipso iustificet aut viuificet merus homo, sed quia Deo placuit, quod in se absconditum & incomprehensibile erat in Mediatore palam facere. Vnde soleo dicere Christum esse nobis quasi expositum fontem, vnde hauriamus quod

10. *Argumentum.**Responsio.*

Rom. 5. 19.

*Instantia 1.**Responsio.*

Iohan. 12. 43.

*Instantia 2.**Responsio.**Instantia 3.**Responsio.*

Instantia 4.

alioqui sine fructu lateret in occulta illa & profunda scaturigine, quæ in mediatoris persona ad nos emergit. Hoc modo & sensu non inficior Christum, ut est Deus & homo, nos iustificare, commune esse etiam hoc opus Patris & Spiritus sancti, denique iustitiam, cuius nos consortes facit Christus, æternam esse Dei æterni iustitiam, modò firmis & apertis quas citavi rationibus cedat.

Responsio.

Quo sensu Christus dicatur nostra iustitia.

10 Porro ne suis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono nos priuari donec Christus noster fiat. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, habitatio Christi in cordibus nostris, mystica denique vnio à nobis in summo gradu statuitur: ut Christus noster factus, donorum quibus præditus est nos faciat consortes. Non ergo eum extra nos procul speculamur, ut nobis imputetur eius iustitia: sed quia ipsum induimus, & insiti sumus in eius corpus, vnum denique nos secum efficere dignatus est: ideo iustitiæ societate nobis cum eo esse gloriamur. Ita refellitur Osiandri calumnia, fidem à nobis censer iustitiam: quasi Christum spoliemus iure suo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos accedere, ut eius gratiæ locum

ii. Argumentum.

demus, quo nos ipse solus impleat. Sed Osiander hac spiritali coniunctione spreta, crassam mixturam Christi cum fidelibus vrget, atque ideo Zuinglianos odiosè nominat quicumque non subscribunt fanatico errori de essentiali iustitia: quia non sentiant Christum in Cœna substantialiter comedi. Mihi verò probrum hoc audire ab homine superbo suisque præstigiis dedito summa gloria est. Quanquam non me solum, sed quos modestè venerari debuerat scriptores orbi satis cognitos perstringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam causam non ago.

Responsio I.

quo sincerius hanc causam ago, qui liber sum ab omni prauo affectu. Quòd ergo essentialem iustitiam & essentialem in nobis Christi habitationem tam importunè exigit, huc spectat, primum ut crassa mixtura se Deus in nos transfundat, sicuti in Cœna carnalis manducatio ab ipso fingitur, deinde ut iustitiam suam nobis inspiret, qua realiter simus cum ipso iusti: quando-

*Alter a.**12. Argumentum.*

quidem secundum ipsum iustitia hæc tam est Deus ipse quàm probitas, vel sanctitas, vel integritas Dei. Non multum operæ impendendam diluendis quæ adducit testimoniis, quæ perperam à cælesti vita ad statum præsentem detorquet. Per Christum (inquit Petrus) donata sunt nobis pretiosa & maxima promissa, ut consortes efficeremur diuinæ naturæ. Quasi verò nunc simus quales Euangelium fore promittit, ultimo Christi aduentu: imò admonet Ioannes tunc nos Deum visuros sicuti est, quia similes ei erimus. Tantùm exilem gustum dare volui lectoribus, data opera me supersedere ab his nugis, non quòd

*1. Pet. 1. 4.**Responsio.**1. Ioan. 3. 2.*

diffi-

difficile sit eas diluere, sed quia nolo molestus esse in labore superuacuo.

II Cæterum in secundo membro plus veneni laeret, ubi nos vnà cum Deo iustos esse docet. Satis iam me probasse arbitror, quanuis non tam pestiferum esset hoc dogma, quia tamen frigidum & ieiunum est suaque vanitate diffluit, sanis & piis lecto-
ribus meritò debere esse insipidum. Verùm hæc minimè tolerabilis est impietas, prætextu duplicis iustitiæ labefactare salutis fiduciam, & nos raptare supra nubes, ne gratiam expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Osian-
der qui iustificari docent esse verbū forense: quia oporteat nos re ipsa esse iustos. nihil etiam magis respuit quàm nos iustificari gratuita imputatione. Agedum si nos Deus non iustificat ab-
soluendo & ignoscendo, quid sibi vult illud Pauli? Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Primùm obtineo, iustos censerì qui Deo reconciliantur. modus inseritur, quòd Deus ignoscendo iustificet: sicuti alio loco iustificatio accusatiōni opponitur, quæ antithesis clarè demonstrat sumptā esse loquendi formam à forensi vsu. Nec verò quisquam mediocriter in lingua Hebraica versatus (modò idem sedato sit cerebro) inde ortam esse phrasin hanc ignorat, deinde quorsum ten-
dat & quid valeat. Iam verò mihi respondeat Osian-
der, ubi dicit Paulus describi à Dauide iustitiam sine operibus in his verbis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates: sitne plena hæc definitio, an dimidia. Certè Prophetā non adducit testem, ac si doceret partem iustitiæ esse veniam peccatorum, vel ad hominem iustificandum concurrere, sed totam iustitiam in gratuita remissione includit, beatum hominem pronuntians cuius tecta sunt peccata, cui remisit Deus iniquitates, & qui transgressiones non imputat: sceleritatem eius inde æstimat & censet, quia hoc modo iustus est non re ipsa, sed imputatione. Excipit Osian-
der, contumeliosum hoc fore Deo, & naturæ eius contrarium, si iustificet qui re ipsa impij manent. Atqui tenendum memoria est quod iam dixi, non separari iustificandi gratiam à regeneratione, licet res sint distinctæ. Sed quia experientia plus satis notum est, manere semper in iustis reliquias peccati, necesse est longè aliter iustificari quàm reformantur in vitæ nouitatem. Nam hoc secundum sic inchoat Deus in electis suis, totòque vitæ curriculo paulatim, & interdum lentè in eo progreditur, vt semper obnoxij sint apud eius tribunal mortis iudicio. Iustificat autem non ex parte, sed vt liberè, quasi Christi puritate induti, in cælis compareant. Neque enim: conscientias pacaret aliqua iustitiæ portio, donec statutum sit nos Deo placere:

13. Argumentum
de duplici iustitia.

Responsio.

14. Argumentum.

Responsio 1.
2. Cor. 5. 21.

Responsio 2.
Rom. 4. 7.
Psal. 32. 1.

Osian-
deri ex-
ceptio.

Responsio 3.

Iustitia imputata
& inchoata
distinguenda.

quia sine exceptione iusti corā ipso sumus. Vnde sequitur perverti & funditus everti iustificationis doctrinam, vbi animis iniicitur dubitatio, concutitur fiducia salutis, libera & intrepida inuocatio remoram patitur: imò vbi non stabilitur quies & tranquillitas cum spiritali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hæreditatem non esse ex Lege: quia hoc modo exinanita esset fides, quæ si operum respectum habeat, labascit: quando nemo ex sanctissimis illic reperiet in quo confidat. Hoc discrimen iustificandi & regenerandi (quæ duo confundens Oslander, duplicem iustitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo. nam de reali sua iustitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui Oslander titulum imponit essentialis iustitiæ) flebiliter exclamat, Miser ego, quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iustitiam verò confugiens quæ in sola Dei misericordia fundata est, magnificè & vitæ, & mortis, & probris, & inediæ, & gladio rebúsque omnibus aduersis insultat. Quis accusabit contra electos Dei, quos ipse iustificat? Certò enim persuasus sum quòd nihil nos separabit ab amore eius in Christo. Iustitiam sibi esse clarè prædicat quæ sola ad salutem in solidum sufficiat coram Deo vt gloriandi fiduciæ non deroget ac nihil remoræ iniiciat misera illa seruitus, cuius sibi conscius sortem suam paulo ante desiebat. Hæc diuersitas tatis nota est adeoque familiaris sanctis omnibus qui sub onere iniquitatum gemunt, & interea victrice fiducia emergunt supra omnes merus. Quod autem obiectat Oslander, dissentaneum esse à natura Dei, in eum recidit. nam etsi duplici iustitia tanquam pellita veste sanctos vestit, fateri tamen cogitur, sine peccatorum remissione neminem placere Deo. Quod si verum est, saltem concedat secundum ratam partem imputationis (vt loquuntur) iustos censerì qui re ipsa non sunt. Quousque autem extendet peccator acceptationem hanc gratuitam, quæ subrogatur in locum iustitiæ? ex deince, an ex vncia? Ambiguus profecto & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: quia non licebit quantum ad fiduciam necessarium erit iustitiæ sibi sumere. Bene est quòd huius causæ non est arbiter, qui Deo legem vellet præscribere. Cæterùm illud stabit fixum, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ autem arrogantix est damnare summum iudicem quum gratis absoluit, ne valeat illud responsum, Miserebor cuius miserebor? Et tamen Moisis intercessio, quam hac voce compescuit Deus, non eò tendebat ne cui parceret, sed vt omnes pariter abolito reatu, quamuis obnoxij culpæ essent, absolueret. Ac nos quidem dicimus ideo sepultis peccatis iustificari coram Deo perditos: quia (vt peccatum odio habet) non potest amare nisi quos iustificat. Sed hæc est mirabilis iustificandi ratio, vt Christi

Galat. 3. 18.

Ab Oslandro
confunduntur.
Rom. 7. 24.

Rom. 8. 33.

Oslandri obiectio.
II. Responsio.

Psal. 51. 6.

Exod. 31. 19.

si iustitia tecti non exhorreant iudicium quo digni sunt; & dum seiplos merito damnant, iusti extra se censeantur.

12. Monendi tamen sunt lectores, ut ad mysterium, quod se illos celare nolle iactat, sedulo advertant. Postquam enim diu & prolixè contendit non sola imputatione iustitiæ Christi nos favorem cõsequi apud Deum, quia hoc ei impossibile esset habere pro iustis qui non sunt: (vtor eius verbis) tandem concludit Christum non humanæ naturæ sed diuinæ respectu datum nobis esse in iustitiam: & quanuis hæc non nisi in persona Mediatoris reperiri queat, esse tamen non hominis sed Dei iustitiã: Non colligat nunc suum funiculũ ex duabus iustitiis, sed planè iustificandi officium adimit humanæ Christi naturæ. Operę pretium autem est tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Christus factus in sapientiam: quod non conuenit nisi æterno sermone. Ergo nec Christus homo iustitia est. Respon-

15. Argumentũ
seu delirium
Osianderi.

Responsio

Col. 2.3j

Ioh. 8.12j

16. Argumentũ

Responsio

Galat. 3.15.

17. Argumentũ

Responsio

Heb. 2.14.

18. Argumentũ.

- Responsio.* locorum congeriem, qua sine delectu atque etiam sine communi sensu oneravit lectores, vbiunque fit iustitiæ mentio, debere hâc essentialem intelligi. sicuti vbi David Dei iustitiam ad ferendas sibi suppeticas implorat, quum id faciat plus cætes, rot sententias corrumpere non dubitat Osiander. Nihilo etiam firmius est quod obiectat, iustitiam propriè dici & rectè quâ ad rectè agendum mouemur, solum verò Deum operari in nobis & velle & perficere. Neque enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iustitiam: sed primò videndum est faciâtne hoc per se & immediatè, an verò per manum Filij sui, penes quem omnem Spiritus sancti plenitudinè deposuit, vt sua abundantia membrorum inopiæ subueniret. Deinde quâuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iustitia, non tamen sequitur, Christum, qui in carne se propter nos sanctificauit, secundum diuinam naturam nobis iustitiam esse. Non minus friuolum est quod adducit, Christum ipsum diuina iustitia fuisse iustum: quia nisi cum voluntas Patris impulisset, ne ipse quidem iniunctis sibi partibus satisfecisset. Nâ etsi alibi dictum fuit omnia Christi ipsius merita fluere ex merito Dei beneplacito, nihil hoc tamen ad phantasma quo suos & simplicium oculos fascinat Osiander. Quis enim colligere permittat, quia fons & principium iustitiæ nostræ Deus est, essentialiter nos esse iustos, & essentialitè iustitiæ Dei in nobis habitare? In redimenda Ecclesia (inquit Iesaias) Deus iustitiam suam induit quasi lorica. an vt Christum armis spoliaret, quæ dederat, ne esset perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Propheta, quàm Deum extra se nihil mutuatum esse, neq; fuisse vllò subsidio adiutum ad nos redimendos. Quod aliis verbis breuiter significauit Paulus, salutem nobis dedisse in ostensionem suæ iustitiæ. Sed hoc mini è euertit quod alibi docet, nos vnius hominis obedientia iustos esse. Denique quisquis duplicè iustitiam inuoluit, ne quiescant miseræ animæ in mera & vnica Dei misericordia, Christum implexis spinis per ludibrium coronat.
13. Sed quoniam bona pars hominum iustitiam ex fide & operibus compositam imaginatur, præmonstremus id quoque sic inter se differre fidei operumque iustitiam, vt altera stante, necessariò altera euertatur. Dicit Apostolus se omnia pro sterco ribus reputasse vt Christum lucrifaceret, & in illo reperiretur non habens suam iustitiam quæ est ex Lege, sed quæ est ex fide Iesu Christi, iustitiam quæ est ex Deo per fidem. Vides & contrariorum esse hîc comparisonem, & iudicari propriam iustitiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Christi iustitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ causam fuisse tradit, quòd suâ volentes iustitiam stabilire, iustitiæ Dei nõ fuerunt
- Responsio.*
- Argumentū.*
Philip. 2. 3.
- Responsio.*
- Ioan. 17. 19.
20. *Argumentū.*
- Responsio.*
- Iesa. 59. 17.
- Rom. 3. 25.
Rom. 5. 19.
Conclusio refutationis errorum Osiandri.
- Postrema pars capituli, Sophistas fingentes iustitiã ex fide & operibus compositam refellens.*
Phil. 3. 8.
- Rom. 10. 3.

runt subiecti. Si propriam iustitiam stabiliendo, Dei iustitiā ex-
 cutimus: vt hanc consequamur, oportet profectò illam penitus
 aboleri. Id ipsū quoque ostendit quum negat per Legem ex-
 cludi gloriatiōē nostram, sed per fidem. Vnde sequitur, quan-
 tisper manet quantulacunque operū iustitia, manere nobis nō-
 nullam gloriandi materiam. Iam si fides omnem gloriatiōem
 excludit, cū iustitia fidei sociari nullo pacto iustitia operum po-
 test. In hunc sensum tam clarè loquitur quarto capite ad Rom.
 vt nullū cauillis aut tergiuersationib. locū relinquat. Si operi-
 bus, inquit, iustificatus est Abraham, habet gloriam. Subiūgit,
 Atqui non habet gloriam apud Deum. Cōsequens ergo est, nō
 iustificatum esse operibus. Ponit deinde alterum argumentū à
 contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito,
 non ex gratia. Fidei autem tribuitur iustitia secundum gratiam.
 Ergo id non est ex meritis operum. Valeat igitur eorum som-
 nium qui iustitiā ex fide & operibus conflata cōmīscuntur.

14 Subtile effugium habere se putant sophistæ, qui sibi ex
 Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias
 faciunt. nam opera exponunt, quæ literaliter tantū & liberi
 arbitrij conatu extra Christi gratiam faciunt homines nondū
 regeniti. id verò ad opera spiritualia spectare negant. Ita secū-
 dū eos tam fide quā operibus iustificatur homo, modò ne
 sint propria ipsius opera, sed dona Christi & regenerationis
 fructus. Paulum enim non alia de causā ita loquutū, nisi vt Iu-
 dæos viribus suis fretos conuinceret stultè sibi arrogasse iusti-
 tiā, quum solus Christi Spiritus eam nobis conferat, non studiū
 ex proprio naturæ motu. Atqui non obseruant in antithesi lega-
 lis & Euangelicæ iustitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi
 qualibet opera, & quocunque ornentur titulo. Docet enim iu-
 stitiā Legis hanc esse, vt salutem obtineat qui præstitit quod Lex
 iubet: iustitiā verò fidei, si credimus Christum esse mortuum,
 & resurrexisse. Adhæc videbimus postea suo loco, diuersa esse
 Christi beneficia, sanctificationem & iustitiā. Vnde sequitur ne
 spiritualia quidem opera in calculum venire, vbi vis iustifican-
 di fidei adscribitur. Nec verò Paulus, vbi negat (quod nuper ci-
 tauit) Abraham habere cur gloriatur apud Deum, quia operi-
 bus iustus non est, restringi hoc debet ad literalem & externam
 virtutum speciem, vel liberi arbitrij conatum: sed quanuis spiri-
 tualis & ferè Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen suppe-
 tere operum merita, quæ illi iustitiā coram Deo acquirant.

15 Crassius paulò scholastici, qui præparationes suas mis-
 cēt: hi tamē nō minus prauo dogmate simplices & incaut os im-
 buunt, sub prætextu Spiritus & gratiæ misericordiam Dei, quæ
 sola trepidas animas placare potest, tequentes. Nos verò fate-
 mur cum Paulo, iustificari apud Deum legis factores: sed quia à

Ratio. Ita differunt inter se fides dei & operum iustitia, vt altera stante altera necessariò sustinetur.

*Ro. 3. 27.
Ro. 4. 21*

Effugium sophistarum homonymiā iustitiarū

Responsio prioris

Gal. 3. 11. 12.

Altero.

Secundum effugium seu sophisma.

Legis obseruatione lōgè omnes absumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iustitiã valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare, quia illis destituimur. Quod ad vulgares Papistas pertinet vel scholasticos, dupliciter hîc falluntur: & quòd fidem appellant conscientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei non gratuita iustitiæ imputationem, sed Spiritum ad studium sanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apostolum, Accedentem ad Deum oportet primùm credere quod Deus sit, deinde quòd remunerator sit quærentib. se. Sed non animaduertunt quis sit quæredî modus. In nomine verò gratiæ eos hallucinari palàm fit ex eorum scriptis. Lombardus enim iustificationem per Christum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, mors Christi nos iustificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus nostris, qua iusti efficiuntur: deinde quòd per eãdem extinctum est peccatum: quo nos captiuos distinebat diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iustificatione cõsideret, quatenus ad bona opera per Spiritus sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atque etiam à recta imitatione multùm deflectit: quia & obscurat siquid ab illo perspicuè dictum est, & quod non adeo impurum in illo erat, corrumpit. Scholæ in deterius semper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quendam Pelagianismum. Ac nec Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio per omnia recipienda est. Tametsi enim egregiè hominem omni iustitiæ laude spoliât ac totam Dei gratiæ transcribit: gratiam tamen ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Heb. 11. 6.

Lib. 3. Sent. dist. 16. c. 1.

Huius sophismatis fructus pestifera.

Respon. 2. quæ quid sit fidei iustitiæ ex Scripturis aperit.

16 Scriptura autem, quum de fidei iustitia loquitur, longè alio nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectionem tantùm respiciamus. Siquidem hîc iustificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratuitaque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à seipso causam petens cur illi beneficiat, quod peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficiat, qui de propriis operibus diffusus, totã salutis suæ summam in ipsius misericordiam reiciat. Hic est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum ex Euangelij doctrina agnoscit Deo se reconciliatum: quòd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus fit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operibus quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuam

petuam iustitiam cogitat. Hæc ubi sigillatim expensâ fuerint, perspicuam sententiæ nostræ explicationem reddent. Quanquã alio quàm proposita sint ordine melius digerentur. Sed parum interest, modo inter se ita cohæreant ut rem totam ritè expositam certóque confirmatam habeamus.

17 Hic memoria repetere conuenit quam prius relationem *Id ut melius appareat, duo loci ex Apostolo de-* constituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iustificare *promuntur.* dicitur fides, quod oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per Euangelium dicitur offerri, eo

excluditur omnis operum cõsideratio. Quod quum aliàs sæpe, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter se conferens, Iustitia, inquit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hæc homo, uiuet in ipsis. *Prior, ex epistola ad Rom. cap. 10. 5.*

quæ autem fidei est iustitia, salutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quòd Pater illum suscitauit à mortuis. Vidésne ut Legis & Euangelij discrimen hoc faciat, quòd illa operibus iustitiam tribuat, hoc citra operum subsidium gratuitam largiatur? Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intelligamus, eam quæ nobis per Euangelium donatur iustitiam, Legis conditionibus solutam esse. Hæc ratio est cur tanta repugnantiæ specie promissionem Legi non semel opponat. Si ex Lege est hæreditas, iam non est ex promissione, & quæ eodem capite in hæc sententiam habentur. Certè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euangelicis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi velimus fateri ineptâ esse collationem. Quale autem istud erit, nisi quòd gratuitæ sunt, ac sola Dei misericordia suffultæ, quum Legis promissiones ab operum conditione pendeat. Neque hinc obganniat quispiam, repudiari quã ex proprio Marte & libero arbitrio iustitiã obtrudere Deo uolunt homines. quando sine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil prodesse: quia nemo est qui impleat, non tantum ex vulgo, sed ex perfectissimis quibusque. *Rom. 8. 2.*

18 Secundus locus est, Quòd ex Lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est. Quia iustus ex fide uiuet. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit hæc homo, uiuet in ipsis. Quomodo alioqui constaret argumentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus separanda esse? Lex, inquit, est à fide quersa. Quare? Propterea quòd ad illius iustitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri. Ex ista relatione apparet, citra operum meritum, imò extra operum meritum iustificari, qui fide iustificantur, quia fides eam quam

Alter locus ex Abacuc, c. 2. 4. & epistola ad Galatas, c. 3. 2.

Rom. 4. 2.

Euangelium largitur iustitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt, quod operibus non alligat iustitiã, sed in sola Dei misericordia collocat. Simile est quod ad Romanos contendit, Abraham non habere gloriandi materiam, quia fides illi in iustitiam sit imputata. ac confirmationem subiicit, quod tum fidei iustitiæ locus est vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces. Vbi (inquit) sunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum est. siquidem & verborum, quibus illic vitur, sensus huc quoque pertinet. Quod subnectit aliquãto pòst, ideo ex fide nos obtinere hæreditatem, vt secundũ gratiam: hinc colligit gratuitam esse hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id, nisi quia fides sine operum admiculo, tota in Dei misericordiam recumbit? Atque eodem sensu haud dubiè alibi docet iustitiam Dei absque Lege manifestatam esse, quantum testimonium habeat à Lege & Prophetis: quia exclusã Lege operibus adiunari negat, nec operando nos eam consequi, sed vacuos accedere vt eam recipiamus.

Rom. 3. 26

19 Iam perspicit lector quanta æquitate doctrinam nostram hodie Sophistæ cauillentur, quum dicimus hominem sola fide iustificari. Fide iustificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non audent: sed quum nusquam exprimitur Sola, hanc adiectionem fieri non sustinent. Itãne? sed quid ad hæc Pauli verba respondebunt, vbi contendit non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conueniet? Quibus etiam calumniis eludent quod alibi dicit, in Euangelio Dei iustitiam manifestari: Si manifestatur in Euangelio iustitia, certè non lacera nec dimidia, sed plena & absoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falsa modò, sed planè ridicula tergiversatione in exclusiua particula consistunt. Annon enim satis solidè soli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid sibi, amabo, volunt istæ loquutiones, Sine Lege manifestatam esse iustitiam, Iustificari gratis hominem, & sine operibus Legis? Hic ingeniosum subterfugium habent: quod tamen non excogitarunt ipsi, sed ab Origene & quibusdam veterum sumpserunt, ineptissimum tamen est. Opera Legis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt assiduè rixando vt ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apostolum dum ad eius sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Et, Maledictus omnis qui non impleuerit omnia quæ scripta sunt in volumine Legis. Nisi insaniant, non dicent promissam vitam ceremonialium cultoribus, nec denuntiatam maledictionem solis earum transgressoribus. Si sunt de Lege morali intelligendi: non dubium quin à iustificandi potestate moralia quoque opera excludantur. Eodem spectant istæ

Tertius Sophista
ma Papistarũ,
exclusiua particula
reputantur.

Responsio 1.

Secunda.

Rom. 4. 2.

Rom. 1. 17.

Tertia,

Ro. 3. 21. & 24.

Quartum Sophista
ma seu fallacia
dictionis.

Responsio 1.

Gal. 3. 10. 12.

istæ ratiocinationes quibus utitur, Quoniam per Legē cognitio peccati, ideo non iustitia. Quia Lex iram operatur, ergo nō iustitiam. Quia Lex certam non potest reddere conscientiam, ideo nec iustitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscissa est gloriatio. Si data esset Lex quæ posset vivificare, verè ex Lege esset iustitia: sed Deus conclusit omnia sub peccato, ut promissio daretur credentibus. Nugentur, si audeant, in ceremonias ista competere, nō in mores. atqui pueri quoque ipsi exploderent tantam impudentiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iustificandi facultas.

20 Siquis autem miretur cur tali adiectione vsus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: in promptu est ratio, Si quidem ut tanti æstimentur opera, pretium à Dei approbatione magis quàm à propria dignitate illud habent. Quis enim operum iustitiam Deo venditare audeat, nisi quam ipse approbavit? quis tanquam illis debitam reposcere mercedem, nisi quam ille promiserit? Habet ergo id ex Dei beneficentia, quòd & iustitiæ titulo & mercede digna habentur. atque adeo hac vna ratione valent, dum per ipsa propositum est obedientiam Deo exhibere. Quare ut probet alibi Apostolus, Abraham iustificari ex operibus non potuisse, allegat, fermè quadringentis demum & triginta annis post percussum fœdus latam esse Legem. Rideret huiusmodi argumentum imperiti, quòd ante promulgationem Legis potuerint esse iusta opera: sed quia operibus non nisi ex Dei testimonio ac dignatione tantum inesse momenti nouerat, pro confesso assumpsit, ante Legem vim iustificandi non habuisse. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrachere iustificationem: quia scilicet de illis solis cōtrouersia moueri potest. Quanquam & sine adiectione quælibet interdum opera excipit, ut quum Davidis testimonio beatitudinem homini assignari dicit cui Deus sine operibus imputat iustitiam. Facere ergo nullis cauillis possunt quin generalem exclusiuam obtineamus. Ac frustra etiam friuolam subtilitatem captant, iustificari nos sola fide quæ per dilectionem operatur, ut nitatur charitate iustitia. Fatemur quidem cum Paulo, non aliam fidem iustificare quàm illam charitate efficacem: sed ab illa charitatis efficacia iustificandi vim non sumit. Imò non alia ratione iustificat, nisi quia in communicationem iustitiæ Christi nos inducit. Alioqui excideret id totum quod tanta contentione Apostolus vrget. Ei qui operatur (ait) non imputatur merces secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur sua fides ad iustitiam. Poteratne euidētius loqui.

Secunda.
Rom. 3. 20. & 4.
15.

Gal. 3. 21.
Tertia.

Quintum sophisma bona opera iustitiæ titulo & mercede digna haberi.
Responsio firmis. Pauli argumentum munita.
Gal. 3. 17.

Rom. 4. 6.

Sextum sophisma.
Responsio.
Gal. 5. 6.

Rom. 4. 4.

quàm sic agendo? nullam esse fidei iustitiam, nisi vbi nulla sunt opera quibus debeat merces: ac tum demum fidem imputari in iustitiam, vbi per indebitam gratiam iustitia confertur.

Quandò & Sophisti resurati, definitio iustitiæ fidei probatur. Supra, circa finem 2. lect. Iesai. 59. 7.

21 Nunc illud quàm verum sit excutiamus, quod in definitione dictum est, iustitiam fidei esse reconciliationem cū Deo, quæ sola peccatorum remissione constet. Semper ad illud axioma redeundum est, vniuersis iram Dei incumbere, quandiu peccatores esse perseverant. Id eleganter significauit Iesaias his verbis, Non est abbreviata manus Domini, vt seruare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestræ dissidium fecerunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum esse diuisionem inter hominem & Deum, vultus Dei auersionem à peccatore. nec fieri aliter potest: quandoquidem alienum est ab eius iustitia quicquam commercij habere cum peccato. Vnde Apostolus inimicum esse Deo hominem docet, donec in gratiam per Christum restituitur. Quem ergo Dominus in coniunctionem recepit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiam, nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciat. Istud addimus fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Dominus reconciliauit, reperientur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato solutos puròsque esse oportet. Constat itaq; quos Deus amplectitur, non aliter fieri iustos nisi quod absteris peccatorum remissione maculis purificantur: vt talis iustitia vno verbo appellari queat peccatorum remissio.

Confirmatio huius probationis. 2. Cor. 5. 19.

22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex istis Pauli verbis quæ iam recitauimus: Erat Deus in Christo mūdum sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta, & deposuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Iustitiam & reconciliationem hęc promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicissim contineri intelligamus. Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet, dum nobis delicta non imputatur. Quare ne posthac dubites quomodo nos Deus iustificet, quum audis reconciliare nos sibi, non imputādo delicta. Sic ad Romanos, Davidis testimonio probat homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronuntiat hominem cuius remissæ sunt iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iustitia illic ponit, eam quæ asserat in remissione peccatorum consistere, non est cur aliter ipsam definiamus. Proinde Zacharias pater Ioannis Baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorum positā canit. Quæ regulā sequutus Paulus in cōcione quæ de salutis summa apud

Ibid. 21.

1. Testimonij Scriptura.

Rom. 4. 6.

Luc. 1. 77.

Antiochenos habuit, conclusisse in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remissio peccatorum vobis annuntiatur: & ab omnibus iis à quibus non potuistis iustificari in Lege Moysi, in hunc omnis qui credit, iustificatur. Sic remissionem peccatorum connectit Apostolus cum iustitia ut idem prorsus esse ostendat. unde merito ratiocinatur, gratuitam esse nobis iustitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inusitata videri debet loquutio, iustos non operibus, sed gratuita acceptione esse fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum sic loquantur. Sic enim alicubi Augustinus, Sanctorum iustitia in hoc mundo magis peccatorum remissione constat quàm perfectione virtutum. Cui respondent præclare Bernardi sententiæ, Non peccare, Dei iustitia est: hominis autem iustitia, Dei indulgentia. Antè autem asseruerat Christum nobis esse iustitiam in absoluteione, ideòque solos esse iustos qui veniam ex misericordia consequuti sunt.

23 Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere ut coram Deo iustificemur. Quod perinde valet acsi diceretur, hominem non in seipso iustum esse, sed quia Christi iustitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduersione dignum est. Siquidem euanescit nocumentum illud, ideo iustificari hominem fide, quoniam illa Spiritus Dei participat quo iustus redditur, quod magis est contrarium superiori doctrinæ quàm ut conciliari inquam queat. Neque enim dubium quin sit inops propriæ iustitiæ qui iustitiâ extra seipsum quærere docetur. Id autem clarissimè asserit Apostolus, quum scribit eum qui peccatum non nouerat, pro nobis hostiam peccati expiaticem esse factum, ut efficeremur iustitia Dei in ipso. Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram: nobis tantùm eo iure competere quia Christi sumus participes: siquidem omnes eius diuitias cum ipso possidemus. Nec obstat quod alibi docet, damnatum esse de peccato peccatum in Christi carne, ut iustitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum designat quàm quod imputatione consequimur. Eo enim iure communicat nobiscum Dominus Christus suam iustitiam, ut mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfundat. Aliud non sensisse abundè liquet ex altera sententia, quam paulo antè posuerat, Quemadmodum per vnus inobedientiam constituti sumus peccatores, ita per obedientiam vnus iustificari. Quid aliud est in Christi obedientia collocare nostram iustitiâ, nisi

asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur, acsi nostra esset? Quare mihi elegantissimè videtur Ambrosius huius iustitiæ paradigma in benedictione Iacob statuisse: nempe quemadmodum ille primogenituram à seipso

A& 13. 38.

2. Veterum Theologorum.

Lib. de ciuit. Dei, c. 27.

Serm. 23. in Cant. Serm. 23.

Sequitur, non ideo hominem fide iustificari, quoniam illa Spiritus Dei participat, quo iustus redditur: sed quia Christi iustitiam fide apprehendit.

2. Cor. 5. 21.

Exceptionis solutio.

Rom. 8. 3.

Rom. 8. 19.

Iustitia fidei paradigma ex Ambrosio.

Lib. de Iacob & vita beata c. 2.

non meritis, habitu fratris occultatus, eiusque vestē indutus, quæ optimum odorem spirabat, seipsum insinuat patri, ut suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet: ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescere, ut testimonium iustitiæ à conspectu Dei referamus. Verba Ambrosij sunt, Quod Isaac odorem vestium olfecit, fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide: quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum. Et sanè ita res habet nam quò in salutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obtegi ac sepeliri.

CAPVT XII.

Vt serìo nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Deū tribunal tollendas esse mentes.

Partes huius capituli.

- 1 Iustitiæ Dei meditatio operum iustitiam imaginariam evertit, ut patet ex testimoniis Scripturæ & piorum confessionibus ac exemplis, sc&.1. 2.3.
- 2 Conscientiæ item serium examen, & ad cæleste tribunal perpetua citatio, sc&.4. & 5.
- 3 Vnde non hypocrisis & meriti operum vana opinio, sed vera humilitas in cordibus piorum nascitur, quod autoritate Scripturæ & publicani exemplo illustratur, sc&.6.7.
- 4 Conclusio, abiiciendam esse arrogantiam & securitatem: quia tantum quisque obiicit impedimenti diuinæ beneficiæ, quantum in seipso acquiescit, sc&.8.

Fons errorum de operum iustitia.

Tutarunt sophista de tribunali quodam humano questionem institui.

HÆC omnia tamen luculentis testimoniis verissima esse patet, tamen quàm necessaria sint, non prius nobis clarè constiterit, quàm ea nobis ob oculos posuerimus, quæ totius disputationis fundamenta esse debent. Principiò ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia, sed cælestis tribunalis, sermonem esse institutum: ne ad modulum nostrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio satisfiat. Atquì mirum est quanta temeritate & audacia id vulgò definiatur. Quinetiam videre est

vt nulli confidentius & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iustitia garriat, quam qui palpabilibus morbis prodigiosè laborant, vel intercutibus crepant vitiiis. Id fit quia Dei iustitiã *Agitur autem de Dei maiestate & iustitia.* non cogitant, cuius si vel minimo sensu afficerentur, nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè ultra modum floccipenditur, si talis tamque perfecta non agnoscitur vt nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nullaque sorde inquinatum, quale in homine reperire nec licuit vnquã, nec licebit. Facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum umbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed vbi in conspectu Dei ventum est, facilliant tales delicia oportet, quia res illic agitur seridè, non ludicra *Coram quantum nihil acceptum est, nisi omni ex parte integrum & absolutum.* *λογραφία* exercetur. Huc, huc referenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo cœlesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, *Vide præcipuè Iobi librum.* sed qui depingitur nobis in Scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebrantur stellæ, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iustitiæ nec Angeli pares sunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta quum semel accensa est, penetrat vsque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta, quis securus ad eius thronum se sisset? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, &c. Sed procedat ille quisquis est. Imò verò facit illa responsio nequis prodeat: Ex aduerso enim terribilis vox insonat, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Pereundum sanè mox sit omnibus, vt alibi scribitur: Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur: aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiunt ei non sunt fideles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur coram tinea? A mane vsque ad vesperam succidentur. Item, Ecce, inter *Testimonia hanc doctrinam confirmantia.* *Iesaiæ.* *Iesai. 33. 14.* sanctos eius nemo est fidelis: & cœli non sunt mundi in conspectu eius: Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? Fateor quidem in libro Iob mentionem fieri iustitiæ quæ excelsior est obseruatione Legis. atque hæc distinctionem tenere operæpretium est: quia etiam si quis Legi satis faceret, ne sic quidem staret ad examen illius iustitiæ quæ sensus omnes exuperat. Itaque etiam si Iob bene sibi conscius sit, attonitus tamen obmutescit: quia videt ne Angelica quidem sanctitate posse Deum placari, si ad summam trutinam reuocet eorū opera. Ego igitur iustitiam illam quã attingi, quia

Immo uerò si ad Legem iustitiam deficiat, maledictio quam primùm apparet.
 Deut. 27. 26. incomprehensibilis est, nunc omitto: sed tantùm dico, si exigitur vita nostra ad normam scriptæ Legis, nos esse plusquam locordes nisi horrenda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergeri uoluit Deus: atque inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in hoc libro. Denique insipida vel diluta erit hæc tota disputatio, nisi se quisque reum sistat coram cælesti iudice, & de sua absoluteione sollicitus ultrò se prosternat ac exinaniat.

Fiducia hypocritarum origo.
 2 Huc huc attollendi erant oculi, ut trepidare potius disceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem est, dum in hominibus subsistit comparatio, ut se quisque habere reputet quod alij committere non debeant: sed ubi ad Deum assurgimus, corrumpit dicto citius ac deperit fiducia illa. Atque id prorsus animæ nostræ erga Deum uel uenit, quod erga visibile cælum corpori acies enim oculi, quantisper rebus adiacentibus perlustrandis insistit, perspicientiæ suæ documenta capit: si in solem dirigitur, nimio eius fulgore perstricta & obstupescit, non minorem in eius intuitu debilitatem sentit, quàm in rerum inferiorum aspectu roboretur.

Simili appositio explicata.
 Ne fallamus ergo nos uana fiducia, etiam si reliquis hominibus uel pares uel superiores nos esse ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocanda est ista cognitio. Quod si domari ferocia nostra monitionibus istis nequit, respondebit nobis quod Phariseis dicebat, Vos estis qui uos iustificatis coram hominibus. At quod hominibus altum est, abominabile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumidè inter homines gloriaris, dum illam Deus ex cælo abominetur. Quid autem serui Dei, uerè eruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Alter uerò, quantum sensu paulum diuerso, Non poterit homo iustus esse cum Deo: si uoluerit contendere cum eo, non poterit respondere unum pro mille. Hic iam ad liquidum audimus, qualis sit Dei iustitia, cui scilicet nullis humanis operibus satisfiet: cui mille scelerum nos interroganti, unius purgatio afferri non poterit. Talem nimirum iustitiam bene animo conceperat electum illud Dei organum Paulus, quum profiteretur se nihil sibi conscium esse, sed non in hoc iustificari.

Item exhortatione.
 Luc. 16. 15. illam Deus ex cælo abominetur. Quid autem serui Dei, uerè eruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Alter uerò, quantum sensu paulum diuerso, Non poterit homo iustus esse cum Deo: si uoluerit contendere cum eo, non poterit respondere unum pro mille. Hic iam ad liquidum audimus, qualis sit Dei iustitia, cui scilicet nullis humanis operibus satisfiet: cui mille scelerum nos interroganti, unius purgatio afferri non poterit. Talem nimirum iustitiam bene animo conceperat electum illud Dei organum Paulus, quum profiteretur se nihil sibi conscium esse, sed non in hoc iustificari.

Deinde testimonio Davidis, Iobii & Pauli.
 Psal. 143. 2.
 Iob. 9. 2. Nec in sacris modò literis extant talia exempla: sed omnes pij scriptores hunc sibi sensum fuisse demonstrant. Sic Augustinus, Omnium, inquit, piorum sub hoc onere corruptibilis carnis & in hac uitæ infirmitate gemetium una spes est, quod Mediorem unum habemus Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quid audimus? si unica hæc illis spes est, ubi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam relinquit. Bernardus uerò, Et re uera, ubi tuta firmaque infirmis requies & securitas nisi in uulneribus Saluatoris: tanto illic secu-

Postremò Augustini & Bernardi confessione.
 Li. ad Bonif. 3. c. 5.
 Serm. cantuar. Serm. 62. 3 Nec in sacris modò literis extant talia exempla: sed omnes pij scriptores hunc sibi sensum fuisse demonstrant. Sic Augustinus, Omnium, inquit, piorum sub hoc onere corruptibilis carnis & in hac uitæ infirmitate gemetium una spes est, quod Mediorem unum habemus Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quid audimus? si unica hæc illis spes est, ubi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam relinquit. Bernardus uerò, Et re uera, ubi tuta firmaque infirmis requies & securitas nisi in uulneribus Saluatoris: tanto illic secu-

Secu-

securior habito, quanto potentior est ad saluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur. Non cado, quia fundatus sum supra firmam petram. Peccati peccatum graue. Turbatur conscientia: sed non perturbabitur, quia vulnerum Domini recordabor. Postea ex iis concludit, Meritum proinde meum miseratio Domini. non sum planè meriti inops, quando non fuerit ille inops miserationum. Quòd si misericordiæ Domini multæ, multus ergo peræquè sum in meritis. Nunquid iustitias meas cantabo? Domine, meminero iustitiæ tuæ solius.

Ipsa enim est & mea, nempe factus est mihi iustitia à Deo. Item alibi, Hoc totum hominis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem saluum facit. Similiter ubi pacem sibi retinens, gloriam relinquit Deo, Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur si pacem habuero. Abiuro gloriam prorsus: ne si vsurpauero quod meum non est, perdam & oblatum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid sollicita sit Ecclesia? cui de proposito Dei firmior suppetit securiorque gloriandi ratio? Sic non est quod quæras, quibus meritis speremus bona: præsertim quum audias apud Prophetam, Non propter vos faciam. sed propter me, dicit Dominus. Sufficit ad meritum scire quòd non sufficiant merita: sed vt ad meritum satis est de meritis non præsumere, sic carere meritis satis ad iudicium est. Quòd merita liberè vsurpat pro bonis operibus, ignoscendum est consuetudini. In fine verò consilium eius fuit terere hypocritas, qui peccandi licentia contra Dei gratiam proteruiunt: sicuti mox se explicat, Felix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio absque meritis deest. Habet vnde præsumat, sed non merita. Habet merita, sed ad promerendum, non præsumendum. Ipsum non præsumere nonne promereri est? Ergo eo præsumit securius quo non præsumit, cui ampla materies gloriandi est, misericordiæ Domini multæ.

4 Ita est sanè. Hoc vnicum est salutis asyllum, in quo respirare turò possint, sentiunt exercitata conscientia, ubi cum Dei iudicio negotium est. nam si quæ lucidissimæ videbantur noctu stellæ, splendorem suum perdunt solis aspectu, quid putamus vel rarissimæ hominis innocentie futurum, ubi ad Dei puritatem composita fuerit: Erit enim seuerissimum illud examen, quod in abditissimas quasque cordis cogitationes penetrabit: & quemadmodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abscondita cordium reueget: quod latitantem & restitantem conscientiam proferre coget omnia quæ nunc è memoria quoque nostra elapsa sunt. Urgebit accusator diabolus, conscius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompa: quæ solæ

In Psal. Qui habit. ser. 15. Ser. 13. in Cant.

Serm. 68.

Ezech. 36. 22.

32.

Altera machina, operum iustitiam euertens, conscientia videlicet: examen ferum, & ad Dei perfectionem imperfectiois humana comparatio.

1. Cor. 4. 5.

que nostra elapsa sunt. Urgebit accusator diabolus, conscius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompa: quæ solæ

nunc estimantur: sola postulabitur volūtatis synceritas. Quare hypocrisis non modò qua homo corā Deo sibi malè conscius, ostētare se apud homines affectat, sed qua sibi quisq; corā Deo imponit (vt sumus ad nos palpādos adulandòsq; procliuēs) cōfusa concidet, vtcunque nunc plusquam temulenta audacia superbiat. Ad eiusmodi spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & placidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quæ in iudicio Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cumulatae, experge factis euanescent. Qui autem seridè, tanquam sub Dei conspectu, de vera iustitiæ regula quærent, illi certò comperient, omnia hominum opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta esse & sordes: & quæ iustitia vulgò habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatem, quæ integritas censetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

Hypocrita contra sibi ipsi plaudunt.

Simile.

*Qui sit, vt tan-
topere imagina-
ria huius iusti-
tiæ operum opi-
nione detinea-
mur.*
Prou. 21. 1. &
15. 2.

*Huius mali re-
medium: sum-
me Dei maiesta-
tis, & miseria
nostræ considera-
tio.*
Job. 15. 16.
Job. 14. 4.

Job. 9. 20.

*Miseria nostra
vina descriptio.*
Iesa. 53. 6.

§ Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blanditiis cæcòve amoris affectu respiciēdos descendere ne pigeat. Mirum enim non est si tã opere cæcutiamus in hac parte, quum à pestulenti erga se indulgentia nemo nost ūm caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hæere clamat Scriptura. Cuiq; viro, inquit Salomo, recta est via in oculis suis. Item, Omnes viæ hominis mūdæ videntur in oculis eius. Quid autem? an ista hallucinatione absoluitur? imo verò (quemadmodum ibidem subiungit) Dominus ponderat corda, hoc est, dum homo ob externā quam præ se fert iustitiæ larvā se demulcet, interim Dominus latentem cordis impuritatem trutina sua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adeo non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in nostram perniciē. Quo autem nos probè excutiamus, necessariò ad Dei tribunal reuocāda est nostra conscientia. Illius enim luce omnino opus est ad detegenda, quæ altoqui nimis profundè latent, prauitatis nostræ inuolucra. tum dilucidè demum perspiciemus quid ista valeant: longè abesse quin iustificetur coram Deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tanquā aquas iniquitatem. Nā quis poneret mundū, de immundo conceptum semine? ne vnus quidem. Tū & id ipsū experiemur quod de se Iob dicebat, Si innocentem me ostendere voluero, os meum cōdemnabit me: si iustum, prauū cōprobabit. Neque enim ad seculum vnum sed ad omnia pertinet, quod Propheta de Israele olim querebatur, omnes quasi oues errasse, vnūquemq; declinasse in viam suam. Siquidem omnes illic comprehendit ad quos peruentura esset redemptionis gratia. Atque eo vsque procedere debet istius examinis rigor, donec in plenam consternationem nos subegerit, eoque modo ad recipiendam Christi gratiam compararit. Fallitur enim qui putat se huius fruendæ esse capax, nisi omnè prius

prius animi altitudinem, deiecerit. Notum est illud, Deum superbos confundere, humilibus dare gratiam. 1. Pet. 5. 5.

6 Quæ autē humiliandi nostri ratio nisi ut toti inopes ac vacui Dei misericordiæ locū demus? Non enim humilitatem voco, siquid nobis residuū esse putamus. Et hæcenus perniciosam hypocrisin docuerunt qui hæc simul duo iunxere, humiliter de nobis sentiendum coram Deo, & iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim contrā quàm sentimus confitemur corā Deo, improbè illi mentimur. sentire autē non possumus ut delectet, quin prorsus quicquid videtur in nobis esse gloriosum coneratur. Quum ergo audis apud Prophetam, paratam esse salutem humili populo, deiectionem oculis superborum: primū cogita, ad salutem non patēre accessum nisi deposita omni superbia, & assumpta solida humilitate: deinde humilitatem illam non esse modestiam aliquam, qua Dōmino de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocantur coram hominibus qui nec se fastuosè efferunt, nec aliis insultant, quum tamen nonnulla excellentiæ conscientia nitantur) sed submissionem non simulatam animi serio miseræ inopiæque suæ sensu consternati. sic enim ubique verbo Dei describitur. Quum Dominus apud Sophoniam sic loquitur, Auferam de te exultantem, residuum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem, & sperabunt in Domino: annon apertè demonstrat qui sint humiles? Nempe qui suæ paupertatis cognitione afflictii iacent. Contra superbos vocat exultantes, quòd rebus prosperis læti homines soleant exultare. Humilibus verò, quos saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi ut sperēt in Domino.

Sic & apud Iesaiam, Ad quem autem respiciam nisi ad pauper-culum & contritum spiritu, ac tremientem sermones meos? Itē, Excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctum nomen eius, in excelso & in sancto habitans, & cum contrito humilique spiritu: ut uiuificet spiritum humilium, & cor contritorum. Quum audis toties contritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominem humi prostratum attolli non sinat. Tali contritione vulneratum esse cor tuum decet, si velis cum humilibus, iuxta Dei sententiam, exaltari. Id si non fit, humiliaberis sub potenti Dei manu in tuum pudorem & dedecus.

7 Ac verbis non contentus optimus Magister, in parabola, velut in tabula, legitimæ humilitatis imaginē nobis representauit. Publicanum enim profert, qui procul stans, nec oculos audens in cælum erigere, cum multo plāctu orat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ne putemus esse hæc fictæ modestiæ signa, quòd cælum non audet intueri, nec propius accedere, quòd peccatus plāgendo peccatorem se fatetur: sed interioris affectus sciamus esse testimonia. Ex aduerso Pharisæum opponit,

Hac demum vera est humilitas Christiana, deposita omni imaginaria iustitia nostræ fiducia in Dei misericordiam per Christum fide apprehensum acquisiscimus.
Ps. 138. 2 & 8.

Humilitas illa describitur.
Soph. 3. 11.
Testimonis Scriptura comprobatur.

Ies. 66. 2. & 57. 15.

Publicani parabola representatur.
Luc. 18. 13.

qui gratias agit à Deo quòd non sit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in sabbato, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta confessione agnoscit esse Dei donum quam habet iustitiam: sed quia iustum se esse confidit, discedit à facie Dei ingratus & odiosus: Publicanus suæ iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc videre licet quanta sit humiliationis nostræ gratiæ coram Domino: ut nò pateat suscipiendæ eius misericordiæ pectus, nisi omni propriæ dignitatis opinione prorsus vacuum. Hæc ubi occupauit, illi claudit aditum. Quod necui dubium foret, cum hoc mandato dimissus est Christus à Patre in terram, ut euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatē, clausis apertionem, consolaretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Secundum istud mandatum, non nisi laborantes & oneratos ad participandam suam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iustos vocandos, sed peccatores.

Matt. 21. 28. & 9. 11.

Hinc sequitur abiiciendam esse arrogantiam.

8 Ergo si Christi vocationi locum dare libet, facessat procul omnis à nobis tum arrogantia, tum securitas. Illa ex stulta præiustitiæ persuasione nascitur, ubi homo habere se aliquid putat cuius merito apud Deum commendetur, hæc etiam sine vlla operū persuasione esse potest. Multi enim peccatores, quia vitiorum dulcedine inebriati, Dei iudicium non cogitant, tanquam veterno quodam obstupescit iacet, ne aspirent ad oblatam sibi misericordiã. At verò non minus excutiendus talis torpor: quam abiicienda quæuis nostri cōfidentia, quo expediti ad Christum festinemus, quo vacui & ieiuni impleri ipsius bonis queamus. Nunquã enim illi satis confidemus, nisi de nobis penitus diffisi: nunquam in ipso satis animos erigemus, nisi prius in nobis deiectos: nunquã in ipso nos satis solabimur, nisi in nobis desolati.

Deinde nostri confidentiam.

Si modò Dei Gratiam apprehendere ac obtinere percipimus. De verb. Apostoli c. 8. Serm. 13. in Cant.

Gratiæ ergo Dei apprehendendæ ac obtinendæ, abiecta quidem prorsus nostri fiducia, freti verò sola bonitatis eius certitudine, idonei sumus, dū (ut ait Augustinus) nostra merita oblitæ, Christi dona amplectimur. quia si in nobis merita quæreret, non veniremus ad eius dona. Cui pulchrè succinit Bernardus, seruis infidis comparans superbos, qui meritis suis vel minimū arrogant: quia laudem gratiæ per se transeuntis improbè retinent, perinde ac si paries radiū se parturire dicat quæ suscipit per fenestram. Ne longius hîc immoremur, habeamus breuem sed generalem certamque regulã, eum ad participandos diuinæ misericordiæ fructus cōparatum, qui seipsum non dico iustitia (quæ nulla est) sed vana ventosaque iustitiæ imagine penitus exinaniuit. quia tantum quisque obicit impedimenti Dei beneficentiæ, quantum in seipso acquiescit.

Regula seu summa superioris doctrinæ.

CAPVT XIII.

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda:

Partes huius capituli.

1. Gloria Dei & conscientie tranquillitas in iustificatione gratuita obseruanda occurunt. In gloriam Dei peccant qui in se gloriantur & extra Christum / cuius iustitia fide apprehensa coram Deo electis omnibus ad reconciliationem & salutem æternam obrinendam imputatur / iustitiam querunt, sect. 1. & 2.
2. Conscientie tranquillitas nulla alia ratione quam iustificatione gratuita acquiri potest, quod abundè probatur, sect. 3. 4. & 5.

ATOVS omnino quidem duo hinc præcipuè spectanda sunt, nempe vt Domino illibata constet ac veluti sarta testæ sua gloria, conscientis verò nostris coram ipsius iudicio placida quies ac serena tranquillitas. Videmus quoties ac quam sollicitè Scriptura nos hortetur ad reddendam soli Deo laudis confessionem, vbi de iustitia agitur. Atque adeò hunc finem Domino fuisse testatur Apostolus conferendæ nobis in Christo iustitiæ, vt suam ipse demonstraret. Mox verò qualis illa sit demonstratio subiungit: nempe si solus ille iustus cognoscatur. ac iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Vides iustitiam Dei non satis illustrari nisi & solus censeatur iustus, & immerentibus iustitiæ gratiam communicet? Hac ratione vult omne os obturari, & obnoxium sibi reddi vniuersum mundum: quia quantisper habet homo quod in suam defensionem loquatur, Dei gloriæ non nihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quantopere ex recognitione nostræ iniquitatis nomen suum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omnium scelerum quibus polluti estis: & displicebitis vobis in conspectu vestro, in omnibus malitiis quas commisistis. Et scietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum: & non secundum scelera vestra pessima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conscientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno nostro malo tentamus vel vllam particulam ex ista gratuita benignitatis laude Domino suffurari? Similiter Ieremias, dum clamat, Ne gloriatur sapiens in sapientia sua, aut diues in diuitiis suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino gloriatur: annon innuit de gloria Dei non nihil deperire si in semetipso homo gloriatur? In hunc certè vsum Paulus

*Dei gloria sarta
testa manet, ubi
soluta ipse iustus
agnoscatur.*

Ro. 3. 25.

*Confirmatio,
testimonis.*

Ezechielem.

Ex. ch. 20. 47.

*Ieremia.
Iete. 9. 23.*

Pauli.

1. Cor. 1. 30.

*Qui igitur in se
gloriantur, ad-
uersus Deum
gloriantur.*
Rom. 2. 19.
1. Cor. 4. 25.

Obiectio.

*Resp. Apostolo-
rum Pauli, &
Petri authorita-
te firmata.*

Rom. 3. 26.

Ephe. 1. 6.

Ephe. 2. 8.

1. Pet. 2. 8.

*Conscientia tranqui-
llitas ex sola
iustificatione gra-
uita nascitur.*
Pro. 20. 9.
Teste Solomone.

Conscientiâ ipsa.

verba illa accommodat, quum omnes salutis nostræ partes apud Christum depositas esse tradit, ut non nisi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum insurgere & tenebras obducere gloriæ eius quisquis vel tantillum de suo se habere putat.

2 Ita est sanè: nunquam in ipso verè gloriamur, nisi nostra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum est catholicum theoremata, aduersus Deum gloriari quicumque in se gloriantur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mundum cæset. Paulus dum profus adempta est hominibus quævis gloriandi materia. Proinde Iesaias, quum iustificationem Israel in Deo fore denuntiat, addit simul & laudem: quasi diceret, in hunc finem à Domino iustificari electos ut in ipso non alibi gloriantur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo versu docuerat. nempe ut iuremus esse in Domino iustitias nostras, & fortitudinem nostram. Obserua non exigi simplicem confessionem, sed iuramento confirmatam: ne ficta nescio qua humilitate defungendum putes. Neque hinc cauterur quispiam se nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognoscit. talis enim æstimatio esse non potest quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriâ pariat. Meminerimus ergo in tota iustitiæ disputatione finem hunc esse spectandum, ut illius laus penes Dominum solida integrâque maneat. Quandoquidem in demonstrationem iustitiæ suæ gratiam suam, teste Apostolo, in nos effudit, quo sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Vnde alio loco, quum docuisset Dominum nobis salutem contulisse, quo nominis sui gloriâ illustraret: postea, quasi idem repetens, subiicit, Gratia estis saluati, ac Dei dono, non operibus, ne quis gloriatur. Et Petrus, dum admonet nos in spem salutis vocatos esse, ut virtutes enarremus eius qui è tenebris non vocauit in admirabile lumen suum, haud dubiè vult ita personare in aure si Ielium solas Dei laudes, ut alto silentio obruant omnem carnis arrogantiam. Summa hæc est, non posse hominem sibi ullam iustitiæ micam sine sacrilegio vindicare, quia tantundem ex diuinæ iustitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

3 Iam si querimus qua ratione serenari queat coram Deo conscientia, non aliam reperiemus quam si gratuita nobis iustitia, Dei dono conferatur. Subeat semper illud Solomonis. Quis dicet, Mûdau cor meum, purificatus sum à peccato meo? Nemo est certè qui non infinita colluue obruatur. In suam ergo conscientiam descendat vel perfectissimus quisque, & facta sua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quasi bene composita sibi sint cum Deo omnia, suauiter conquiescet, ac non potius diris tormētis lacerabitur quum in se damnationis materiam, si ab operibus æstimetur, residere sentiet? Conscientiam,

tiam,

tiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere necesse est, vel inferorum terroribus obsideri. Nihil ergo proficimus de iustitia differendo, nisi eam statuerimus cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima nostra quo & intrepida coram Dei vultu appareat, & incussa eius iudicium excipiat: tum sciamus demum nos non fictitiam iustitiam reperisse. Non ergo sine causa tã opere hac parte insisit Apostolus, cuius verbis agere quã meis malo. Si ex Lege, inquit, promissio hæreditatis, exinanita est fides, abolita est promissio Prius infert, exinanitam & euacuata esse fidem, si iustitiæ promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex Legis obseruatione pendeat. Nunquam enim in ea securè acquiescere quisquam posset: quando nunquam futurum est vt certò apud se quisquam statuat se Legi satisfecisse, vt certè nullus vnquam per opera plenè satisfacit. Cuius rei ne longè perantur testimonia, sibi quisq; testis esse potest, qui se recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quã profundos recessus & tenebricosos hominum mentes defodiat hypocrisis, dum tã securè sibi indulgent vt opponere suas blanditias non dubitent Dei iudicio: quasi iustitiam quoddam illi indicerent. Fideles autem, qui sincerè seipso excuriunt, longè alia sollicitudo angit & excrutiat. Igitur in omnium animos subiret primùm hefitatio, demùm & desperatio: dum pro se quisque subduceret quãta debiti mole adhuc premeretur, quãque longè distaret ab imposta sibi cõditione. En iam oppressam extinctãque fidẽ, non enim fluctuari, variare, sursum deorsum ferri, hæsitare, suspensum teneri, vacillare, desperare denique, fidere est: sed constanti certitudine ac solida securitate animum obfirmare, haberẽque vbi recumbas ac pedem figas.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euandam fore promissionem. Si enim eius complementum à nostro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur: Quinetiam secundum istud membrum ex priorẽ consequitur: si quidem non implebitur promissio nisi iis qui fidem illi habuerint. Collapsa igitur fide, nulla vis promissionis residua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt secundum gratiam ad stabiliendam promissionem. Abundè enim confirmata est, dum sola Dei misericordia nititur, quia perpetuo nexu coniunctæ sunt inter se misericordia & veritas, hoc est, quæcunque Deus misericorditer pollicetur, fideliter quoque præstat. Sic David, antequam salutem sibi ex Dei eloquio postulet, causam primùm statuit in eius misericordia. Veniant, inquit, ad me misericordiæ tuæ, salus tua secundum eloquium tuum. Et meritò: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus nisi ex mera misericordia. Itaque hinc spem totam sistere conuenit &

Et Apostolo, quod fidem exinanitam esse contendit, sicut iustitiæ promissio ex Legis obseruatione pendet. Rom. 4. 14.

Deinde de promissionem.

Quæ sine fide planè corrumpit.

Psal. 119. 76.

In Psal. 88. tract. 1.
 Fide autem in Dei sola misericordia per Christum stante, promissio abunde confirmata est: quod ex Augustino & Bernardo probatur. Serm. 5. in dedicatione templi. Eccle. 9. 1. 1. Cor. 2. 16.

velut profundè figere, non respectare ad nostra opera, quò ex illis subsidium aliquod petatur. Sic & Augustinus agèdum præcipit: ne hic nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Christus in seruis suis. Hoc promissit Deus, hoc dixit Deus, si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non potest dubitare. Bernardus quoque, Quis poterit saluus esse? dicunt discipuli Christi. At ille, Apud homines impossibile hoc est, sed non apud Deum. Hæc tota fiducia nostra, hæc vnica cõsolatio, hæc tota ratio spei nostræ. Sed de possibilitate certi, de voluntate quid agimus? Quis scit an odio vel amore dignus sit? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hic iam planè fidem nobis subuenire necesse est: hic oportet succurrere veritatè: vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius testificans persuadeat cordibus nostris quòd filij Dei sumus. Persuadeat autem vocando & iustificando gratis per fidem: in quibus nimirum velut medius quidam transitus est ab æterna prædestinatione ad futuram gloriam. Breuiter sic colligamus, Scriptura nõ esse firmas Dei promissiones indicat, nisi certa conscientia fiducia arripiatur. vbiq; est dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat, rursus nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat si operibus nostris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iustitia necesse est, aut ne veniant in cõsiderationem opera, sed sola fides locũ habeat, cuius isthæc natura est, aures arrigere, oculos claudere: hoc est, vni promissioni intetam esse, cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum suum subter vineã & subter ficum suum. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace fruisse fideles quàm post impetratam peccatorum remissionem. Tenenda enim est analogia hæc in Prophetis vbi de Christi regno differunt, externas Dei benedictiones, quasi spiritualium bonorum figuras proponere. Vnde & Christus rex pacis & pax nostra vocatur: quia omnes conscientia agitationes sedat. Modus si quaeritur, ad sacrificium, quo pacatus est Deus, venire necesse est: quia trepidare nunquam desinet, quisquis non statuet sola illa expiatione propitiari Deum qua Christus iram eius sustinuit. Denique non alibi quàm in Christi redemptoris nostri terroribus pax nobis quaerenda.

Deinde firmissimo argumento ex supradictis Prophetarum perspicuis prædictionibus illustrato.

Zach. 3. 9.

Iesa. 9. 6.
 Eph. 2. 14.

Tertio, aperta Apostoli demonstratione. Rom. 5. 1.

Sed quid obsecuriore testimonio vtoret? Negat vbiq; Paulus pacem vel tranquillum gaudium relinqui conscientis, nisi statutum sit iustificari nos fide. Vnde autè illa certitudo, simul declarat, quò scilicet amor Dei in corda nostra diffusus est per Spiritum

Spiritum sanctum : ac si diceret non posse aliter sedari animas nostras nisi certò persuasi simus Deo nos placere. Vnde etiam alibi exclamat ex piorum omnium persona, *Quis nos separabit ab amore Dei, qui est in Christo ? quia ad minimam quanq; auram trepidabimus donec appulerimus ad portum illum : securi autem erimus in caligine mortis, quandiu se nobis pastorem Deus ostendet. Ergo quicumque garrunt nos fide iustificari, quia regeneriti, spiritualiter viuendo iusti sumus, nunquam gustarunt gratiæ dulcedinem, vt Deum sibi propitium fore considerent. Vnde etiam sequitur, ritè orandi modum nihilo magis eos scire quàm Turcas & profanas alias quaslibet Gentes. Neq; enim, teste Paulo, vera est fides nisi dicter & suggerat suauissimum illud Patris nomen, imò nisi os nobis aperiat proferendo libero clamori, Abba Pater. Quod alibi clarius exprimit, In Christo nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidè eius. Hoc certè non contingit regenerationis dono : quod vt mutilum semper est in hac carne, ita multiplicem dubitandi materiã in se continet. Quare ad remedium illud venire necesse est, vt statuunt fideles nou alio iure sperandam sibi esse hæreditatem regni cælestis, nisi quia insiti in Christi corpus, iusti gratis reputantur. Nam quoad iustificationem res est merè passiuæ fides, nihil afferens nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.*

Ibid. 5.

Psal. 23. 4.

Postremò, ab oppositi sophismatis refutatione, nãpe non ideo iustos esse, quia regeneriti spiritualiter viuimus.

Ratio.

Gal. 4. 6.

Eph. 3. 16.

CAPVT XIII.

Quale initium iustificationis & continui progressus.

Partes huius capituli.

Vt facilius quæ dicta sunt percipiantur, qualis esse possit toto vitæ decursu hominis iustitia discutiendum suscipit, omnèque homines in quatuor classes tribuit.

1. Prima classis iustratur, scilicet 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
2. 3. Secunda & tertia coniunctim, scilicet 7. & 8.
- Quarta, scilicet 9. & inde ad finem capituli.

Vo res dilucidior fiat, qualis possit esse toto vitæ decursu hominis iustitia ; excutiamus, quadruplicem verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demersi sunt ; aut sacramentis initiati, vitæ impuritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus sunt Christi : aut

Homines tota vitæ decursu, aut

- Idololatra.
- Impij.
- Hypocritæ.

Aut regenerati.

*1. Idolatra sunt
omni iustitia ex-
cusi.*

Iere. 17. 9.

Gen. 3. 21.

*Psal. 94. 11. &
14. 2.*

Gen. 6. 3.

Gal. 5. 19.

*Inpietate & in-
iustitia obruti.*

*Proorsus miseri
& perditii corā
Deo.*

*Multum tamen
interest quosdam
virtute praeditos
& deploratissi-
mos. Quod discrimen
1. in Dei
donis, 2. distin-
ctione inter ho-
nesta & turpia,
3. vita praesentis
benedictionibus
elucet.*

hypocritæ sunt, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt: aut Spiritu Dei regenerati, veram sanctimoniā meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus censendi sunt, à vertice capitis ad plantam vsque pedis scintilla boni non reperietur: nisi fortè volumus insinulare falsi Scripturam, dum hisce elogiis vniuersos filios Adam commendat, quòd prauo sint & præfracto corde, quòd omne figmentum cordis eorum malum sit à primis annis, quòd vanæ sint eorum cogitationes, quòd timorē Dei præ oculis non habeant, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro sint: quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, intimitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid sceditatis & abominacionis excogitari potest. Hæc est dignitas scilicet cuius fiducia superbire debeant. Quòd si qui inter eos ea morum honestate polent quæ speciem aliquā sanctitatis habeat inter homines: quia tamen scimus Deum nō morari externum splendorem, ad fontem ipsum operum penetrandum est, si quid ipsa valere velimus ad iustitiam. Inspiciendum, inquam, penitus est ex quo affectu cordis opera ista prodeant. Quanquam autem latissimus hic dicendi campus patet, quia tamen paucissimis verbis potest res expediri, sequar quantum licebit in docendo compendium.

2 Principiò, non inficior esse Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ dotes. Neque verò sic à sensu communi dissideo, nihil vt interesse contendam inter Titi & Traiani iustitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligula, vel Neronis, vel Domitiani tabiem, intemperiam, senitiām: inter obscenas Tiberij libidines, & Vespasiani hac in parte continentiam: ac (ne in singularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) inter iuris legumque obseruationem ac contemptum. Tantum enim est iusti & iniusti discrimen, vt vel in mortuo illius simulachro appareat. Quid enim ordinatum restabit in mundo si hæc inter se confundamus? Itaque eiusmodi distinctionem inter honesta & turpia facinora non modò singulorum mentib. Dominus inculpsit, sed prouidentię quoque suæ dispensatione sæpe confirmat. Videmus enim vt multis presentis vitæ benedictionibus prosequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago minimum eius beneficiū mereatur: sed ita placet illi approbare quantopere cordi sit sibi vera iustitia, dum externam quoque & simulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde sequitur quod nuper confessi sumus, Dei esse dona qualescunque istas virtutes aut virtutum potius imagines: quando nihil est vlllo modo laudabile quod non ab iplo proficiatur.

3 Atqui nihilominus verum est quod Augustinus scribit, omnes à Deī vnius religione alienos, vtcunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla remuneratione dignos, sed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis sui pollutione contaminant. Etsi enim Dei instrumenta sunt ad conseruandam, iustitia, continentia, amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominum societatem: bona tamen hæc Dei opera pessimè exequuntur: quia non sincero boni studio sed vel sola ambitione, vel amore sui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipsa cordis impuritate, velut à sua origine, corrupta sint, non magis inter virtutes ponèda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac similitudinem virtutis imponere solent. Denique quum perpetuum esse meminimus recti finem, vt Deo seruiatur: quicquid aliò contendit: iam meritò amittit recti nomen. Quia ergo scopum non respiciunt quem Dei sapientia præscribit: tamen si officio bonum videtur quod agunt, sine tamen peruerso peccatum est. Constituit igitur, omnes Fabricios, Scipiones, & Catones in illis suis præclaris facinoribus hoc peccasse, quòd quum fidei luce carent, non ad eum finem ipsa retulerunt ad quem referre debuerunt. non fuisse ergo in illis veram iustitiam: quia non actibus sed finibus pensantur officia.

4 Præterea si verum est quod Iohannes ait, non esse vitam extra Filium Dei: qui patrem in Christo non habet, quales sint, quicquid agant, vel moliantur, in exitium tamen æternæque mortis iudicium toto cursu pergunt. Secundum hanc rationem illud ab Augustino dictum est. Religio nostra iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit: sine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè idem ipse alibi, dum talium hominum studium erroneo cursui cõparat. Quo enim magis strenuè currit quis extra viam, eo longius à scopo recedit, ideòque fit miserior. Quare melius esse contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Postremò malas esse arbores constat, quando sine Christi communicatione nulla est sanctificatio. pulchros ergo & aspectu speciosos, gustu etiam suaues fructus generare possunt: bonos nequaquam. Hinc facile cernimus esse maledictum, nec modò nullius ad iustitiam pretij, sed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, antequam Deo per fidem reconcilietur. Et quid tanquam de re dubia disputamus, quum iam probatū sit testimonio Apostoli, impossibile esse vt sine fide quis placeat Deo?

5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit si naturali hominis conditioni Dei gratia è regione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad

Verum quicquid ab huiusmodi virtute humana præditus sit, quantum laudabile videatur, corruptum est.
Lib. 4. contra Iulianum.

1. Cordis impuritate.

2. Recti finis desertione.

3. Christi (extra quem non est vita) priuatione.
1. Io. 5. 12.
Li. 3. ad Bon. cap. 5.

Præf. in Psal. Quod Augustini pronuntiat confirmatur.

Heb. 11. 6. 4. Naturalis hominis conditione, Scripturæ verbis descripta, que hominem ante regenerationem in peccatis

mortuum esse re-
stantur in rege-
neratione unicā
Dei gratiā pre-
dicant.

Ioan. 5. 25.

Ephes. 2. 4.

Rom. 4. 17.

Iob. 41. 2.

Rom. 11. 3.

Eph. 2. 8. 9.

2. Tim. 1. 9.

Tit. 3. 4.

Rom. 11. 6.

Math. 9. 13.

5. Iesaiæ Prophe-
ta testimonio.

benefaciendū illi inciterur, sed gratuita sua benignitate illum præuenire. Quid enim ad vitam possit mortuus? Atqui dum sui cognitione nos illuminat, dicitur à morte suscitare, ac nouam creaturā facere. Hoc siquidem titulo (præsertim apud Apostolum) videmus sæpe Dei erga nos benignitatem commendari. Deus (inquit) qui diues est in misericordia, propter multā charitatem qua dilexit nos, etiam quum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, &c. Alibi dum sub typo Abrahamæ generalē fidelium vocationem tractat, Deus est, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt tãquam sint. Si nihil sumus, quid quæso possumus? Quare arrogantiam istam validè retundit Dominus in historia Iob, in his verbis, *Quis præuenit me, & retribuam ei?* omnia enim mea sunt. Quam sententiam explicās Paulus eò confert, ne putemus nos aliquid ad Dominum afferre præter meram inopiæ & vacuitatis ignominiam, Quare loco suprā citato, vt probet sola eius gratia, non operibus, in sp̄e salutis nos peruenisse, allegat nos illius esse creaturas, quoniam regenerati sumus in Christo Iesu, ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Ac si diceret, *Quis nostrum iactet se sua iustitia Deum prouocasse*, quum prima nostra ad bene agēdum potentia ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi sumus, citius ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonum exprimetur. Mirū profectò si homo, tãtæ ignominia damnatus, audet sibi adhuc reliquū aliquid facere. Fateamur ergo cum præclaro isto Dei organo, nos à Domino vocatos vocatione sancta: non secundum opera nostra, sed secundum propositū ac gratiam eius: ac benignitatem dilectionemq; erga nos Saluatoris nostri Dei apparuisse: quia non ex operibus iustitiæ quæ fecerimus nos, sed secundum suam misericordiā saluos nos fecit: vt iustificati illius gratia, hæredes efficeremur vitæ æternæ. Hac confessione, omni iustitia vsque ad minimam particulam hominem spoliamus, donec sola misericordia in spem vitæ æternæ regeneratus fuerit: quando, si aliquid operū iustitiæ ad nos iustificandos confert, falsò dicimur gratia iustificari. Non exciderat sanè sibi Apostolus quum gratiam afferuit iustificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non esse gratiam si quid opera valeant. Et quid aliud sibi vult Dominus, quum negat se venisse ad vocandos iustos, sed peccatores? Si soli peccatores admittuntur, quid per fictitias iustitias aditum quæramus?

6 Redit eadem mihi subinde cogitatio, periculum esse ne Dei misericordiæ sim iniurius, qui tanta anxietate in ea asserenda laborem, perinde ac si dubia obscurave foret. Sed quoniam ea est nostra malignitas, quæ nūquam nisi validissimè depulsa cōcedat Deo quod suum est, cogor paulo longius insistere. *Quia*

tamen

tamen satis perspicua est in hac re Scriptura, eius potius verbis quam meis pugnabo. Iesaias, ubi descripsit vniuersale generis humani exitium, pulchrè ordinem restitutionis subtextit, Vidit Dominus & malum apparuit in oculis eius. Et vidit quia non est vir: & admiratus est, quia non est qui intercedat: & salutem posuit in brachio suo, & iustitia sua se cõfirmavit. Vbi sunt nostræ iustitiæ, si verum est quod ait Propheta, neminem esse qui in recuperanda sua salute Domino opiculetur? Sic alius Prophetæ, ubi Dominum de reconciliandis sibi peccatoribus agentem inducit, Desponsabo, inquit, te mihi in perpetuum in iustitia, iudicio, gratia, & misericordia. Dicam misericordiam non consequutæ, Misericordiam consequuta. Eiusmodi scædus, quod primam nobis esse cum Deo coniunctionem constat, si misericordia Dei nititur, nullum relinquitur iustitiæ nostræ fundamentum. Et verò intelligere ex iis qui hominem cum aliqua operum iustitia Deo obuiam procedere fingunt cuiusquam, an omnino vllam iustitiam esse putent nisi quæ sit accepta Deo. Id cogitare si insanum est, quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus suis factis aueratur? Omnes, inquam, nos esse capitales ac professos inimicos Dei nostri testatur veritas, donec iustificati, in amicitiam recipimur. Si principium dilectionis est iustificatio, quæ operum iustitiæ illam præcedent? Ita, vt pestilentem illam arrogantiam auertat Iohannes, diligenter nos monet quomodo non priores cum dilexerimus. Et id ipsum iam olim per Prophetam suum Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos spontanea dilectione: quia conuersus est furor meus. Operibus certè non instigatur, si sponte ad nos inclinauit se eius dilectio. Sed rude hominum vulgus nihil aliud esse putat nisi quòd vt redemptionem nostram perageret Christus nemo promeritus fuerit: vt autem redemptionis possessionem adeamus, operibus nostris adiuuari. Imò verò, vt cunque à Christo redempti simus, donec tamen vocatione Patris inserimur in illius communionem, & tenebræ & mortis hæredes, & Dei aduersarij sumus. Non enim ab immunditiis nostris purgari nos & ablui Paulus, docet Christi sanguine, nisi dum purgationem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus sanctificationem valere in obedientiam, & aspersionem sanguinis Christi. Si Christi sanguine in purificationem per Spiritum aspergimur, ne putemus alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quàm est sine Christo peccator. Maneat ergo illud, principium nostræ salutis, esse quandam velut à morte in vitam resurrectionem: quia ubi propter Christum nobis datum est in eum credere, tunc incipimus demum transire à morte in vitam.

Ies. 59. 15.

Cui suffragatur
Os. 11.

Ose. 2. 17. & 23.

Paulus item &
Iohannes.

Rom. 5. 6.

Col. 1. 21.

1. Ioh. 4. 10.

Ose. 14. 5.

6. Validissima
ratione, qua
vulgi suorum o-
perum iustitiam
cum redemptio-
ne per Christum
nobis acquisita
confundenti er-
rorem tollit.

1. Cor. 6. 11.

1. Pet. 1. 2.

7 Sub hac ratione, qui secundus & tertius in diuisione supra

Secunda classis
impios nomine

zenus *Christia-*
nos & hypocri-
tas comprehen-
dit, à quibus ni-
hil nisi prorsus
damnabile pro-
dit.

posita notatus fuit hominum ordo, comprehenditur. Consciē-
 tiæ enim impuritas utrosque nondum esse Dei Spiritu regene-
 ratos arguit. Rursum autem, regenerationem in eis nullam ef-
 fectum, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondum recō-
 ciliatos, nondum in eius conspectu iustificatos: quando ad hæc
 bona nisi per fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores à
 Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile? Hac quidem stolidi
 confidentia cum impij omnes turgent, tum præsertim hypocri-
 tæ, quòd utcumque totum cor suum obsecnitate scaterere norint:
 si qua tamen edunt speciosa opera, digna æstimant quæ Deus
 non aspernetur. Hinc perniciosus ille error, quòd sceleratæ &
 nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt ut se iustitia va-
 cuos fateantur: sed iniustos se agnoscentes, quia inficiando non
 sunt, iustitiã tamen nonnullam sibi arrogant. Hanc vanitatē
 egregiè Dominus refutat per Prophetam, Interroga, inquit, Sa-
 cerdotes, dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora
 vestimenti sui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid
 sanctificabitur? Responderunt autem Sacerdotes, Non. Et dixit
 Haggæus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum, nõne
 contaminabitur? Responderunt sacerdotes, Contaminabitur.
 Dixit Haggæus, Sic populus iste ante faciem meam, dicit Do-
 minus: & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtu-
 lerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc sententia vel plenã
 fidem posset obtinere apud nos, vel memoriæ probè insidere.
 Nemo enim est quamlibet alioqui tota vita flagitiosus, qui per-
 suadere sibi sustineat quod hic Dominus clarè pronuntiat. Si-
 mul ac nequissimus quisq; vno vel altero Legis officio persun-
 ctus est, non dubitat sibi iustitiæ loco acceptum ferri. at Domi-
 nus reclamationem, nullam inde acquiri sanctificationem nisi corde
 prius bene purgato. Neque eo contentus, contaminari cordis
 impuritate, quæcumque à peccatoribus prædeunt opera, asseue-
 rat. Facebat ergo nomen iustitiæ ab his operibus quæ pollutio-
 nis, ore Domini damnantur. Et quàm eleganti similitudine il-
 lud demonstrat? poterat enim obiectari, sanctum inuolabiliter
 esse quod Dominus præcepisset. Ipse verò contrà opponit, nihil
 mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improbo-
 rum spurcicia contaminantur: quum sacrum atrectando, im-
 munda manus profanet.

Teste Haggæo
 Propheta.
 Hagg. 2. 12.

Obiectio.
 Responsio.

Deinde Iesaias.
 Iesai. 1. 13.
 Vid. ca. 58. eiu-
 dem Prophetæ.

8 Eandem enim causam egregiè apud Iesaiam persequitur,
 Ne offeratis, inquit, sacrificium frustra: incensum abominatio
 est mihi: Calendas & solennitates vestras odit anima mea: facta
 sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Quum extenderitis ma-
 nus vestras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicauer-
 itis orationem, non exaudiam. manus enim vestræ plenæ sunt
 sanguine. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitatio-
 num

num vestrarū. Quid isthuc sibi vult quòd Dominus ita nāseat ad obsequium suæ Legis? Imò verò nihil hic respuit quod sit ex gerinana Legis obseruatione : cuius initium esse vbiq̄ docet, syncerum sui nominis timorem. Illo sublato, non modò nugæ sunt quæcunque illi offeruntur, sed fetidæ abominandæque sordes. Eant nunc hypocritæ, & inuolutam corde prauitatem retinentes, Deum operibus studeant demereri. Atqui magis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi sunt in piourum victimæ: sola rectorum oratio accepta est illi. Constitui-mus ergo extra dubium, quod vulgarissimum esse debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel summo splendore conspicua sunt opera in hominibus nondum verè sanctificatis, tam procul abesse à iustitia coram Domino, vt peccata censeā-tur. Ac proinde verissimè illi qui non conciliari personæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt: sed è conuerso tum placere demum opera vbi persona gratiam prius in Dei conspectu inuenerit. Religiosèque est obseruandus hic ordo ad què Scri-ptura nos manu ducit. Respexisse Dominum ad Abel, scribit Moses, & ad opera eius. Vides vt Dominum hominibus propi-rium designet antequam ad eorum opera respiciat? Quare puri-ficationem cordis præcedere oportet, vt quæ à nobis prodeunt opera, benignè à Deo excipiantur. quia semper viger illa Iere-miæ sententia, oculos Dei respicere veritatem. Porro solam fi-dem esse qua corda hominum purificantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit, vnde constat primum esse in vera viuâque fide fundamentum.

Solomone.
Prou. 15. 8.

Augustino item
& Gregorio.
August. lib. de
pæni. & Gre-
gor. cuius ver-
ba referuntur
3. quæst. 7.
Gen. 4. 4.

Ierem. 5. 3.

Act. 15. 16.

9 Inspiciamus nunc quid habeant iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fatemur dum nos intercedēte Christi iustitia sibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remissione dona-tos pro iustis habet: cum eiusmodi misericordia coniunctam si-mul esse hanc eius beneficentiam, quòd per Spiritum suum san-ctum in nobis habitat, cuius virtute concupiscentiæ carnis no-stræ magis ac magis in dies mortificantur : nos verò sanctifica-mur, hoc est consecramur Domino in veram vitæ puritatem, cordibus nostris in Legis obsequium formatis. Vt hæc sit præci-pua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere. Enimvero etiam dum san-cti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, ne tamen nostri oblici animos tollamus, remanent imperfectionis reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumentum præbeant. Non est iustus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualem ergo iusti-tiam ex suis operibus etiamnum obtinebunt? Primum dico, quod optimū ab illis proferrî potest, aliqua tamen semper car-nis impuritate resperitum & corruptum esse, ac tanquā aliquid fæcis admixtum habere. Seligat, inquam, ex tota sua vita S. Dei

Quarta classis
est re-generatorum

Hi est Spiritus
S. ductu rectâ
via incedant.

1. Reg. 8. 46.
Quicquid tamen
optimum profe-
runt, carnis im-
puritate resper-
sum & corruptis
est.

seruus quod in eius cursu maximè eximium se putabit edidisse, bene reuoluat singulas partes: deprehendet procul dubio alicubi quod carnis putredinem sapiat: quando nunquam ea est nostra alacritas ad bene agendum quæ esse debet, sed in cursu retardando multa debilitas. Quanquam non obscuras esse maculas videmus quibus respersa sint opera sanctorum, fac tamen minutissimos esse nauos duntaxat: sed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne stellæ quidem puræ sunt? Habemus, nec vnum à sanctis exire opus, quod si in se censetur, non mereatur iustam opprobrij mercedem.

Præsertim quæ ad Dei tribunal accedunt.

Præterea, vnicui delictum vel factum est ad delendam omnem priorem iustitiam.

Ezech. 18. 24.
Iac. 2. 10.

10 Deinde etiam si fieri posset vt aliqua nobis essent omnino pura absolutaque opera, vnum tamen peccatum satis est ad delendam extinguendamque omnem memoriam prioris iustitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus consentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus est omnium reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura sit aut vacua, quicquid iustitiæ à nobis comparatum foret, id sequentibus identidem peccatis corruptum, oppressum, & perditum, in conspectum Dei nõ veniret, nec in iustitiam nobis imputaretur. Denique vbi de operum agitur iustitia, non opus Legis respiciendum est, sed mandatum. Ideo si ex Lege iustitia quaeritur, frustra vnum aut alterum opus proferamus: sed necessaria est perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti sumus peccatorum remissionem non semel (vt multi stolidè opinantur) nobis in iustitiam Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, postea in Lege iustitiam quaeramus: quòd nihil quàm in spem falsam inductos rideret ac luderet. Quum enim perfectio nulla obtinere nobis possit quandiu hac carne indati sumus, Lex autem mortem ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iustitiam opere præstiterint: habebit semper quo nos accuset, reosque agat, nisi contra occurreret Dei misericordia, quæ assidua peccatorum remissione nos subinde absolueret. Quare id semper constat quod principiò diximus, Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamen cum omnibus nostris conatibus & studiis morte & interitu dignos esse.

Ideo operibus nullo modo iustificari possunt.

Superioribus duabus rationibus breuiter repetitum tertium additur adu. Sophistas: Scripturam perspicue docere vitæque bonis operibus polleat re-

11 Duobus his fortiter insistendum, nullum vnquam exitisse pij hominis opus quod si severo Dei iudicio examinaretur, non esset damnabile. Adhæc si tale aliquod detur (quod possibile homini non est) peccatis tamen, quibus laborare authorem ipsum certum est, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere. atque hic præcipuus est nostræ disputationis cardo. Nam de principio iustificationis nihil inter nos & saniores scholasticos pugnæ est, quin peccator gratuito à damnatione liberatus iustitiâ

obi-

obtineat, idque per remissionem peccatorum. nisi quod illi sub ^{generati, solata-}
 vocabulo iustificationis renouationem comprehendunt, qua ^{men fide & gra}
 per Spiritum Dei reformamur in Legis obedientiam, iustitiam ^{tuita iustitia}
 verò hominis regenerati sic describunt, quod homo per Christi ^{Christi imputa-}
 fidem Deo semel reconciliatus, bonis operib. iustus censetur ^{tione iustificatus}
 apud Deum, & eorum merito sit acceptus. Verùm Dominus ^{esse.}
 contrà, se fidem imputasse Abrahæ in iustitiam pronuntiat, nõ ^{Rom. 4. 13.}
 eo tempore quod idolis adhuc seruiebat. sed quum multis iam
 annis vitæ sanctitate excellisset. Diu ergo coluerat Abraham
 Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præstiterat
 quæ ab homine mortali præstari potest: habet tamen adhuc
 repositam in fide iustitiam. Vnde colligimus, secundum Pauli
 ratiocinationem, non ex operibus. Similiter quum apud Pro- ^{Hab. 2. 4.}
 phetam dicitur, Iustus ex fide viuet: non de impiis & prophanis
 habetur sermo, quos Dominus ad fidem cõuertendo iustificet:
 sed oratio ad fideles dirigitur, & iis vita promittitur ex fide. Pau- ^{Rom. 4. 7.}
 lus quoque omnem scrupulum soluit, quum pro confirmatio- ^{Psal. 32. 1.}
 ne illius sententiæ istum Davidis versiculum sumit, Beati quo-
 rum remissa sunt iniquitates. Certum est verò Dauidem non de
 impiis, sed de fidelibus loqui, qualis ipse erat: quia ex conscien-
 tiæ suæ sensu loquebatur. Ergo hanc beatitudinem non semel
 habere, sed tota vita tenere nos oportet. Postremò legationem ^{2. Cor. 5. 18.}
 de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterũ
 diem promulgari, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur. Pro-
 inde non aliam iustitiam ad finem vsque vitæ habent fideles
 quàm quæ illic describitur. Manet enim perpetuò mediator
 Christus, qui Patrem nobis reconciliet. ac perpetua est mortis
 eius efficacia: nempe ablutio, satisfactio, expiatio, perfecta de- ^{Ephes. 2. 8.}
 nique obedientia, qua iniquitates omnes nostræ conteguntur.
 Nec Paulus ad Ephesios dicit nos initium salutis habere ex gra-
 tia, sed per gratiam saluatos esse, non ex operibus, ne quis glo-
 rietur.

12 Que ad euadendum subterfugia quærunt hîc scholasti- ^{Scholasticorum}
 ci, eos non expediunt. Aiunt non tanti esse intrinseca dignitate ^{Sophisma adu-}
 bona opera vt ad iustitiam comparandam sufficiant: sed hoc ^{superiorem do-}
 acceptantis esse gratiæ, quod tantũ valent. Deinde, quia fateri ^{ctrinam de 4.}
 coguntur iustitiam operum hic semper esse imperfectam, con- ^{hominum classe.}
 cedunt nos quandiu viuimus, remissione peccatorum indigere,
 qua defectus operum suppleatur, sed delicta quæ committuntur,
 operibus supererogationis compensari. Acceptantem enim
 quam vocant gratiam, non aliam esse respondeo quàm ^{Responsio.}
 gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur Pa-
 ter: dum innocentia Christi nos induit, eamque fert nobis ac-
 ceptam, vt eius beneficio pro sanctis, puris & innocentibus nos
 habeat. Iustitiam enim Christi (quæ vt vna perfecta est, ita sola

Dei conspectum sustinere potest) pro nobis sisti oportet, ac iudicio repræsentari velut sponsores. Hac nos instructi assiduam peccatorum remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ nostræ sordes & imperfectorum immunditiæ, non imputantur: sed velut sepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confecto in vobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cū nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cælestis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur.

Huius responsionis explicatio.

Leu. 18. 5.

13 Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiososque reddere queunt: ac ne ipsa quidè placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionem obtinet. Non enim certis operibus promisit Deus vitæ mercedem: sed tantum pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionem illam celebrem opponens contra omnes eos qui non præstiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commentum partialis iustitiæ, vbi non alia iustitia admittitur in cælis quàm integra Legis observatio. Neque verò solidius est quod garrere solent de sufficienda per supererogationis opera compensatione.

Quæ commentū partialis iustitiæ & de sufficiens da per supererogationis opera compensatione refellit.

Quid enim? annon eò semper redeunt vnde iam sunt exclusi? eum qui ex parte Legem seruat, eatenus iustum operibus esse? Quod illis nemo sani iudicij concesserit, nimis impudenter pro confesso assumunt. Toties testificatur Dominus nullā se agnoscere operum iustitiam nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas quum ea deficiamus, ne videamur omni gloria spoliati, hoc est prorsus Deo cessisse, nescio quibus paucorum operum fructulis nos iactare, & quod decet, redimere per alias satisfationes conari? Satisfationes iam potenter dirutæ supra fuerunt, ve ne per somnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tantum dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res sit coram Deo execrabilis peccatum: intelligerent enim profectò, totam hominum iustitiam in vnum cumulum coactam, vnius compensationi parem esse non posse. Videmus namque

Gen. 3. 17.

Primo, quod satisfationibus sublati, eiusmodi fragmenta corrupto necesse est.

ut simul omnem recuperandæ salutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfationis facultas, qua qui sibi blandiuntur, nunquam certè Deo satisficient: cui nihil gratum acceptumve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitam esse peccatorum remissionem: quam sceleratè blasphemant qui satisfationes vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ rectò sunt obli-

Phil. 3. 13.

obliuiscetes, ad ea autem pergentes quæ ante nos sunt, curramus in stadio nostro, tendentes ad palmam supernæ uocationis.

14 Iactare uerò supererogationis opera, quomodo cum illo cõuenit quod nobis præceptum est, ut quum fecerimus quæcunque præcipiuntur nobis, dicamus nos seruos esse inutiles, nec plus fecisse quàm quod debuimus? Dicere coram Deo, non est simulare aut mentiri: sed quòd pro certo habeas apud te cõstituiere. Iubet itaque nos Dominus syncerè sentire, & nobiscũ reputare, nulla sibi præstare gratuita officia, sed debitas operas reddere. Et meritò: serui enim sumus tot obsequiis defœnerati quot defungi non possumus, etiam si omnes nostræ cogitationes omniãque mēbra, in Legis officia uerterentur. Idcòq; quod ait, *Quum feceritis quæcunque præcipiuntur uobis: perinde ualeat ac si plusquam omnes hominum iustitiæ unius forent.* Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustā mēsuram? Nec est quod excipiat quispiam, nihil ob stare quomin⁹ ultra necessaria officia prodeat eius studium qui à necessariis aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil uobis uel quod ad Dei cultum, uel quod ad dilectionem conferat, in mentem venire posse, quod non sub Dei Lege comprehendatur. Quòd si pars est Legis, ne uoluntariam liberalitatem iactemus, ubi astringimur necessitate.

15 Atque in hanc rem intempestiuè allegatur illa Pauli gloriatio, *Quod inter Corinthios iure suo sponte cesserit, quod licebat alioqui, si libuisset, usurpare: nec illis tantum impēderit quod ex officio debebat, sed gratuitam operā ultra officij finē largitus sit.* Atqui animum aduertere cõueniebat ad rationem illic signatam, hoc fecisse ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentiq; operarij, quo & fauorem fonticis suis dogmatibus conciliarent, & odium constarent Euangelio: ut necesse Paulo fuerit, uel in periculum accersere Christi doctrinam, uel eiusmodi artibus obuiare. Agedum, si res est homini Christiano media, offendiculum incurere, quum abstinere liceat, fateor Apostolum aliquid Domino supererogasse: sin hoc ipsum iure requirebatur à prudenti Euangelij dispensatore, dico fecisse quod debebat. Denique etiam si talis causa non apparet, uerum tamen semper est illud Chrysofomi, nostra omnia eandem habere conditionem cum seruorum peculiis, quæ iure ipso debent domino constar. Neque id dissimulauit Christus in parabola: interrogat enim quam gratiam habituri simus seruo, ubi tota die uario labore exercitatus ad nos uespero redierit. Atqui fieri potest ut maiori industria incubuerit quàm auisi fuisset exigere. Esto: nihil tamen fecit quod non ex conditione ser-

Deinde, quod longè aliud innuat præceptum illud Christi, Quum feceritis omnia, &c.

Obiectio, ex Pauli gloriatio- ne arrepta. Luc. 17. 10.

Responsio 1. scilicet sum Apostoli ostendens. Ibid. 12.

Altera generalem doctrinam proponens ex Chrysofomo. Luc. 17. 9.

Tertia supererogationes istorum nihil esse quam nugæ vanissimas.
 uirtutis deberet: quia cum tota sua facultate noster est. Taceo quales sint supererogationes quas isti venditare Deo volunt. nugæ enim sunt quas neque ipse vnquam imperauit, neque approbat, nec quum reddenda erit apud se ratio, acceptas feret. Hac demum significatione concedemus esse supererogationis opera, utpote de quibus apud Prophetam dictum est, Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Sed meminerint quid & alibi dicatur de iis, Quare appenditis argentum vestrum & non in panibus? laborem vestrum infumitis & non in saturitate? Non est quidem valde laboriosum otiosis istis rabbinis hæc sub umbra in mollib. cathedris disputare. at quum summus ille iudex pro tribunali sederit. euanescere ventosa huiusmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eius tribunal defensionis fiduciam afferre, non quid in scholis & angulis fabulari possimus.

Quarta, Scripturas à fiducia qualibet in operum iustitia nos depellere.
 16 Dux sunt potissimum nobis abigendæ hæc parte ex animis pestes: nequid in operum iustitia fiduciæ ponant, nequid illis gloriæ adscribant. Fiducia qualibet nos passim depellunt Scripturæ, quum docent iustitias omnes nostras fœtere in Dei conspectu, nisi à Christi innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei ultionem posse, nisi misericordiæ eius indulgentia sustineantur. Ita porro nihil reliquum nobis faciunt, nisi ut iudicem nostrum: deprecemur, cum illa Davidis confessione. Neminem iustificatum iri coram ipso, si rationem à seruis suis reposcat. Vbi autem Iob dicit, Si in impiè egi, vax mihi: si autem iustè nec sic erigam caput: quanquam respicit ad summam illam Dei iustitiam, cui ne Angeli quidem respondent: simul tamen ostendit, vbi ad Dei iudicium venit, nihil restare cunctis mortalibus nisi ut obmutescant. Non enim eò tantum pertinet quòd cedere vltro malit quàm cum rigiditate Dei periculose certare: sed significat non aliam sensisse eum in seipso iustitiam, quàm quæ primo momento esset à facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum confidentia trepider à Dei conspectu? Ventendum ergo quòd nos vocat Iesaias, ut in Deo laudetur ac gloriatur omne semen Israel: quia verissimum est quod alibi dicit, nos plantationem esse gloriæ Dei. Ritè ergo tum purgatus erit animus, quum nec in fiducia operum vlla ex parte recubet, nec in gloria exultabit. Ad falsæ autem & mendacis istius fiduciæ statum stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus semper locant.

Psal. 143. 2.
 Iob. 10. 15.

Quinta gloria-tionem quoque à nobis procul remouere.
 Iesai. 46. 20.
 Iesai. 61. 3.

Sexta responsio, 17 Verum si quatuor causarum genera respicimus, quæ in eorum effectu considerare præcipiunt Philosophi, nullum eorum reperiemus operibus in constituenda salute nostra conuenire.

nire. Efficiētē enim vitæ æternæ nobis comparandæ causam in vbiq; Scriptura prædicat Patris cælestis misericordiam, & gratuitam erga nos dilectionem: materialē verò, Christum cum sua obedientia, per quā nobis iustitiam acquisiuit. formalē quoque vel instrumentālē quam esse dicemus nisi fidem? At-

*nulum operibus
in constituendā
nostra salutē
uenire sigillatim
demonstrant.
Iohā. 3. 16:*

que tres simul istas vna sententia comprehendit Iohannes, quū dicit. Sic Deus dilexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum nō pereat, sed habeat vitam æternam.

Rom. 3. 26:

Porro finalē testatur Apostolus esse; & diuinæ iustitiæ demonstratiōem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres disertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: iustificatur autem gratis ipsius gratia hic habes caput & primum fontem, quōd Deus nos gratuita misericordia complexus est. Sequitur, Per redemptionem quæ est in Christo Iesu: hic habes vcluti materiam qua nobis iustitia conficitur. Per fidem in sanguine ipsius hic causa instrumentālis ostenditur, qua Christi iustitia nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quum dicit, In demonstratiōem iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificans eū qui est ex fide Christi. Atque (vt obiter quoque denotet iustitiam hanc reconciliatiōem constare) nominatim ponit, Christum datum esse in reconciliatiōem. Sic & primo ad Ephesios capite docet nos recipi à Deo in gratiam in mera misericordia: id fieri Christi intercessiōe: in fide apprehenditiōem: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuersiam nobis mouere possunt vel coniuratissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucū faciunt, quasi dimidiatam cum fide Christi que iustitia locum opera nostra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante: quæ & Christum nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc iustitiæ bonum sola fide possideri.

*1. Efficiens est
gratua Dei
Patris erga nos
dilectio.*

*2. Materialis;
Christus iustitiæ
nobis acquirens.*

*3. Instrumentā-
lis fidei.*

*4. Finalis, diuini
iustitiæ demō-
stratio & bñ
nitatis laus.*

Quum videamus omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuersiam nobis mouere possunt vel coniuratissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucū faciunt, quasi dimidiatam cum fide Christi que iustitia locum opera nostra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante: quæ & Christum nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc iustitiæ bonum sola fide possideri.

18 Quod autem innocentiae integritatisq; suæ memoria sepiusculē sancti se confirmant ac consolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abstinēt, id fit bifariam: vel quod bonam suam causam cum mala impiorum causa comparando, securitatem inde victoriæ concipiunt, non tam suæ iustitiæ commēdatione quàm iusta meritaque aduersariorū damnatione: vel quod etiam sine aliena comparatione dum se coram Deo recognoscunt, nonnullam iis & consolationem & fiduciam affert propriæ conscientiae puritas. De priorē ratione postea videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

*Secundā obiectio, à piorum sancta gloriatio-
ne.*

Responsio hās loquendi formas explicans & dissinguens.

Vid. cap. 17.

videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

videmus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quemodo scilicet. 14. & ca. cū eo cōueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio

*Quomodo affecti
sunt sancti, quum
de certitudine
sua salutis agi-
tur.*

perum fiducia subnitendum, nulla eorum opinione gloriandū. Hæc porrò conuenientia est, quòd sancti, quum de fundandâ, constituendâque salute sua agitur, citra operum respectum in solam Dei bonitatem oculos intendunt. Neque ad eam modò ante omnia tanquam ad beatitudinis principiū se conuertunt: sed tanquam in cõplemento conuiescunt. Sic fundata, erecta, stabilita conscientia, operum quoque consideratione stabilitur: quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis ac regnantis. Quando igitur isthæc operum fiducia locū non habet, nisi totam prius animi fiduciam in misericordiã Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pendet. Quare dum operū fiduciam excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Christiana ad operum meritum, velut ad salutis subsidium, reflectatur: sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissione. Non vetamus autem ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis hanc fidem fulciat & confirmet. Nam si dum memoria repetuntur quæcun que in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodam modo instar radiorum diuini vultus: quibus illuminemur ad summam illam bonitatis lucem contemplandam: multo magis bonorum operum gratia, quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonstrat.

*Altera respon-
sio, Dei effectus
huiusmodi glo-
riatione nihil al-
liud quàm à vo-
cationis sua fru-
ctibus se à Patre
celesti adoptatos
esse reputare.
1. Ion. 4. 26.
Gen. 24. 40.
2. Reg. 10. 3.*

19 Quum igitur à conscientia innocentia fidem suam confirmant sancti, & exultandi materiã sumunt, nihil aliud quàm à fructibus vocationis se in filiorum locū à Domino cooptatos esse reputant. Quòd ergo à Salomone traditur, in timore Domini esse firmam securitatem: quòd interdum hanc obtestationē sancti vsurpant quo exaudiantur à Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: locum in iacèdo firmandæ conscientia fundamentum nullum habent: sed tum demum valent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor ille qui securitatem plenam affirmare queat: & sancti sibi talis integritatis conscij sunt cui multæ carnis reliquæ adhuc sunt permixtæ. Sed quoniam ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus sancti argumentum capiunt. inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessitatibus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem possunt, nisi primùm Dei bonitatem, nulla alia quàm promissionis certitudine obsignatam, apprehenderint. Nam si illam æstimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis infirmum. quandoquidem si per se opera æstimentur: non minus irã Dei sua imperfectione arguent, quàm utcunque inchoata puritate beneuolentiam testantur. Denique sic Dei beneficia prædicant vt tamen non desistant à gratuito Dei fauore, in quo testatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem sitam esse. quasi diceret,

*Huius gloriatio-
nis ordo.*

*Fundamentum,
structura &
partes.
Eph. 3. 10.*

quocunque se vertant piorum sensus, quantumvis altè conscè-
dant, quantumvis longè & latè se extendant, non debere tamèn
à Christi dilectione egredi quin se in ea meditanda totos con-
tineant: quia omnes dimensiones in se comprehendit. ideòque
dicit eam excellere & eminere supra omnem scientiam: & dum
agnoscimus quantopere nos Christus dilexerit, impleti in o-
mnem plenitudinem Dei. Sicut alibi dum gloriatur pios in o-
mni certamine esse victores, rationem mox addit, Propter eum
qui dilexit eos.

Ephel. 3. 19.
Rom. 8. 37o

20 Videmus iam non eam in sanctis fiduciam operum esse
quæ vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter
quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoscant,
non aliter quàm vocationis signa vnde electionè reputens) vel
quippiam deroget gratiæ, quam in Christo consequimur, iu-
stitiæ: quando ab ea dependet, nec sine ea subsistit. Hoc ipsum
Augustinus paucis verbis, sed eleganter significat, quum scribit,
Non dico Domino, opera manuum mearum ne despicias. Ex-
quisivi Dominum manibus meis, & non sum deceptus. Sed opera
manuum mearum non commendo: timeo enim ne quum inspe-
xeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc solùm dico, hoc
rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuum
in me vide, non meum. Nam si meum videris, damnas: si tuum
videris, coronas. Quia & quæcunque mihi sunt opera bona, abs-
te sunt. Duas causas ponit cur non auit sua opera Deo vendita-
re: quia si quid bonorùm operum habet, illic nihil videt suum: dein-
de, quia id quoque peccatorum multitudine obruitur. Vnde fit
vt plus inde timoris & consternationis sentiat conscientia, quàm
securitatis. Ergo non aliter Deum intueri vult sua rectè facta
quàm vt vocationis suæ gratiam in illis recognoscens, opus
quod inchoauit perficiat.

Conclusio, sancti-
tos nec operum
meriti quisquæ
tribuet, nec
quippiam dero-
gare iustitiæ quæ
in Christo conse-
quuntur.
In Ps. 137o

Confirmatio: &
dicto Augustini,
duas causas pro-
ponentis, propter
quas nemo pio-
rum auit sua o-
pera Deo vendi-
ditare.

21 Quòd autem præterea bona fidelium opera, Scriptura
causas esse ostendit cur illis Dominus benefaciat, id sic intelli-
gendum est, vt stet incòcussum quod antea posuimus, effectum
nostræ salutis in Dei Patris dilectione firmum esse, materiã, in Fi-
lij obedientia: instrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc est
fide: fidem esse tantæ Dei benignitatis gloriam. Istitis nihil ob-
stat quominus opera Dominus, tanquam causas inferiores am-
plectatur, sed vnde id: nempe quos sua misericordia, æternæ vi-
tæ hæreditati destinauit, eos ordinaria sua dispensatione per bo-
na opera inducit in eius possessionem. Quod in ordine dispen-
sationis præcedit, posterioris causam nominat. Hac ratione ab
operibus interdum vitam æternam deducit, non quòd illis
referenda sit accepta: sed quia quos elegit, iustificat vt de-
mum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus est ad sequen-
tem, causam quodammodo facit. At quoties assignanda est

Tertia obiectio,
bona fidelium o-
pera sunt causa
beneficiorum
Dei.

Resp. 1. Sunt cau-
sa inferiores.

Gratuita iu-
stificatione pen-
dent, quæ est sola
vera causa cur
Deus nobis ben-
efaciat.

Rom. 8. 30.

vera causa, nō ad opera iubet confugere, sed in sola misericordiae cogitatione nos retinet. Quale enim istud est quod per Apostolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, sic peccato iustitiam opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim ritè constatuta erat antithesis, quæ ista variatione nō nihil abrumpitur. Sed Apostolus, id quod erat, exprimens ista, comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem. vitam non nisi in sola Dei misericordia esse repositam. Deniq; istis loquutionib. series magis notatur quàm causa: quia Deus gratias gratiis cumulando, ex prioribus causam sumit secundas addendi, nequid ad locupletandos seruos suos omittat: atque ita liberalitatem suam prosequitur, vt tamen gratuitam electionem, quæ fons & initium est, respicere nos semper velit. Quanquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte procedunt, amat: nostrum tamen est, gratuitam illam acceptionem tenere, quæ sola fulcire animas nostras potest, quæ verò Spiritus sui dona deinde largitur, ita subnectere primæ causæ vt ei nihil derogent.

Ei minime aduersantur.
Rom. 6. 23.

Resp. 2. Isti loquutionibus series magis notatur quam causa.

CAPVT XV.

Qua de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere.

Partes huius capituli.

- 1 Doctrinæ de gratuita iustificatione opponitur quaestio, An apud Deū opera gratiam mereantur, nec ne, sect. 1. Cui respondetur, sect. 2. & 3.
- 2 Explicantur deinde testimonia Scripturæ, quæ in confirmationem erroris de merito proferuntur, sect. 4. 5.
- 3 Postremò Scholasticorum Semipelagianorum Sophismata refelluntur. 6. & 7. sect.
- 4 Additur conclusio quæ orthodoxæ doctrinæ sufficientem usum detegit, sectione vltima.

Eorum quæ ante dicta sunt breui repetitioni subiicitur quaestio.
A cap. II. huc vsque.

AM quod præcipuum est in hac causa expediuimus: quia si operibus fulciatur iustitia, corruere protinus à conspectu Dei necesse sit: sola Dei misericordia, sola Christi communicatione: ideòque sola fide contineri. Præcipuum autem hunc esse causæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur communi non vulgi modo, sed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim

enim atque quæritur de fidei operumque iustificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritum coram Deo tribuere videntur: perinde verò ac si euieta foret operum iustificatione, si probatum fuerit alicuius esse apud Deum pretij. Enimvero supra clarè ostendimus, in perfecta tantummodo, absolutaque Legis obseruatione consistere operum iustitiam. Vnde sequitur, non iustificari operibus hominem nisi qui ad summum perfectionis euectus, nullius, vel minimæ transgressionis argui queat. Altera igitur & separata est quæstio, Vt cunque ad iustificandum hominem minimè sufficiant opera, annon tamen illa apud Deum gratiam promereantur?

An opera apud Deum gratiam mereantur, necne.

2. Primum, de meriti nomine id mihi præfari necesse est: quicumque primus illud operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, eum fidei synceritati pessimè consuluisse. Equidem à logomachiis libens abstineo, sed cuperem eam seruatam fuisse semper inter Christianos scriptores sobrietatem, ne vsurpare, quum nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animum induxissent, quæ multum parerent offendiculi, fructus minimum. Quorsum enim, obsecro, opus fuit inuehî nomen meriti, quum pretium bonorum operum significanter alio nomine citra offendiculum explicari posset? Quantum autem ipsum offensionis in se contineat, magno cum orbis detrimento patet. Certè vt est fastuosissimum, nihil quàm obscurare Dei gratiâ, & homines praua superbia imbuere potest. Vsi sunt (fateor) passim vetusti Ecclesiæ scriptores, atque vtinam voculæ vnius abusu erroris materiam posteris non præbuisent. Quamquam nonnullis ipsi quoque locis testantur, quam non præiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur Augustinus, Humana merita hic conticescant, quæ perierunt per Adam: & regnet Dei gratia, per Iesum Christum. Item, Meritis suis nihil tribuunt sancti: totum nonnisi misericordiæ tuæ tribuent ô Deus. Alibi, Et quum viderit homo quicquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo, videt id totum quod in eo laudatur, non de suis meritis, sed de misericordia Dei esse. Vides vt adempta homini bene agehdi virtute, meriti quoque dignitatem prosterнат. Chrysostomus autem, Nostra siqua sequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio sunt & debitum: at Dei munera, gratia & beneficentia, & largitionis magnitudo. Omissio tamen nomine, rem potius cernamus. citauit quidem antea ex Bernardo sententiam, Vt ad meritum satis est de meritis non præsumere: sic carere meritis, satis est ad iudicium. Sed continuò addita interpretatione, duritiem vocis satis emoluit, quum dicit. Proinde merita habere cures: habita, data noveris: fructum speres Dei misericordiam: & omne periculum euasisti, paupertatis, ingratiitudinis, præsumptionis. Fœlix

Prior responsio. Meriti vocem expendens.

Qua vox operibus perperam est imposta.

Pium tamen sensum habuit. De Prædest. sancta. Teste Augustino.

In Ps. 139.

In Ps. 88.

Homil. 33. in Genes.

Chrysostomo.

Bernardo.

In Can. Ser. 98.

Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio sine meritis deest. Et paulo antè abundè ostenderat quàm pio sensu uteretur. Nam de meritis, inquit, quid sollicita sit Ecclesia, cui de proposito Dei firmior securiorque existit gloriandi ratio? Non potest seipsum negare Deus: faciet quod promissit. Si non est quod quaras, quibus meritis speremus bona? præsertim quum audias, Non propter vos, sed propter me. Sufficit ad meritum scire quòd non sufficiant merita.

Ezech. 36. 22.
32.

*Altera respon-
sio perspicua ad
quæstionem pri-
mum per nega-
tionem.*

Luc. 17. 10.

3 Quid promerentur omnia opera nostra, Scriptura ostendit quum Dei conspectum ferre posse negat, quia immunditiæ sint plena, quid deinde promeritura sit perfecta Legis observatio, (si qua reperiri posset) quum præcipit ut nos inutiles seruos reputemus quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitum impenderimus Domino, sed debitis obsequiis tantum defuncti sumus, quibus non est habenda gratia.

*Deinde per con-
cessionem,*

Dominus tamen quæ in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & non tantum accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim tanta promissione animari, animòsque colligere ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatem vera gratitudine prosequi. Gratiam Dei esse non dubium est quicquid in operibus est quod laudem meretur, nullam esse guttam quam propriè nobis adscribere debeamus: id si re vera serioque agnoscimus, euanciscit quælibet meriti non fiducia tantum, sed opinio. Bonorum, in quæ, operum laudem non (ut sophistæ faciunt) inter Deum & hominem partimur: sed totam, integrâ ac illibatam Domino seruamus. Tantum hoc homini assignamus, quòd ea ipsa quæ bona erant, sua impuritate polluit & contaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfectò, quod non sit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus optima sunt: suam in illis quidem iustitiam agnoscat, hominis verò dedecus & probrum. Placent itaque Deo bona opera, nec suis authoribus sunt infructuosa: quin magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, sed quia diuina benignitas hoc illis ex se ipsa pretium statuit. Quæ autem ista est malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmiis muneratur, sacrilega ambitione ultra contendere, ut operum meritis videatur rependi quod diuinæ totum est munificentia? Hic sensum communem vniuscuiusque appello.

*Quid in operum
remuneratione
Deo tribuendum
sit.*

fit.

Quid horrii.

*Bona opera qua
re Deo placent
& operantibus
sunt fructuosa.*

Si is qui vsum fructum in agro alieno liberalitate habet, proprietatis quoque titulum sibi vendicet? annon huiusmodi ingratitude eam ipsam quam tenebat possessionem amittere meretur? Similiter si manumissus à domino seruus, dissimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo se vendicet: annon dignus

*In operibus iu-
sticiam querent-
ium ingrati-
tudine simili-
tudine aperta.*

dignus est qui in pristinam redigatur seruitutem? Hic enim legitimus demum est fruendi beneficij vltus, si nec plus arrogamus nobis quàm datum est, nec boni authorem sua laude fraudamus: quin potius sic nos gerimus vt residere quodammodo apud eum videatur quod in nos transtulit. Hæc moderatio si erga homines præstanda est, videant singuli & reputent qualis Deo debeat.

4 Scio Sophistas abuti locis quibusdam, vnde probent meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Ecclesiastico sententiam, Misericordia faciet locum vnicique secundum meritum operum suorum. Ex Epistola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. In repudianda Ecclesiastici auctoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quod scripsit Ecclesiasticus, quicumque fuerit ille scriptor. sic enim

habet Græcum exemplar, *πάση ἐλεημοσυνῇ ποιήσει τόπος. ἕκαστος δὲ καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὐρήσει.* Omni misericordiæ faciet locum. vnuiqueque enim secundum opera sua inueniet. Atque hanc esse germanam lectionem quæ in Latina versione deprauata sit, cum ex solo verborum istorum complexu, tum ex longiore superioris orationis contextu liquet. in Epistola ad Hebræos non est cur

decipulas in verbo vno nobis tendant, quando in Græcis Apostoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hostias placere acceptasque esse Deo. Id vnum abundè sufficere debeat ad compescendam retundendamque nostræ superbix insolentiam, ne quam operibus dignitatem vitra Scripturæ formulam affingamus. Porro Scripturæ doctrina est, aspersa esse perpetuò sordibus multis bona nostra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis succenseat. tantum abest vt vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro sua indulgentia non iure summo examinat, perinde accipere ac si purissima essent, ideòque licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum præsentis vitæ, tum etiam futuræ.

Non enim à doctis alioqui ac pijs viris positam distinctionem recipio, meritoria esse bona opera earum quæ nobis in hac vita conferuntur gratiarum: solius fidei præmium esse æternam salutem. Mercedem enim laborum & certaminis coronam in cælo Dominus semper ferè collocat. Rursum operum merito sic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd alijs super alias gratis à Domino cumulamur, est contra Scripturæ doctrinam. Tamen si enim dicit Christus, habenti datum iri, & super multa constitutum iri fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamen alibi ostendit incrementa fidelium esse gratuitæ suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentam, venite,

Responso duplici, ad primam.

Responso ad secundam obiectionem.

2. Responso.

Distinctioni infirma resutat.

Matt. 13. 21. & 29.
Iesa. 55. 1.

emite absque argento & absque vlla commutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculum piis cōfertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia. tamen & in hac & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testandam erga nos dilectionis suæ magnitudinem, non modò nos, sed quæ nobis largitus est dona tali honore dignatur.

Tertio responso
firmissima, ad
Christum salutis
fundamentum,
quod est piorum iu-
sticiam unicam,
nos reuocans.
1. Cor. 3. 11.

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestaque essent anteaetis seculis, nunquam tantum turbarum ac dissensionum ortum esset. Paulus ait in architectura Christianæ doctrinæ retinendum esse quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud poni queat: id autè esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentum est? an quod initium nobis salutis fuit, vt complementum à nobis sequeretur? & viam aperuit tantum per quam ipsi nostro Marte pergeremus? Minimè verò, sed quomodo paulò ante posuerat, illum dum agnoscimus nobis datum esse in iusticiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iusticiam: quando non dicit Apostolus missum esse quo ad iusticiam consequendam nos iuuet: sed vt ipse sit nostra iusticia. Nimirum quòd in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundum diuini beneplaciti propositum: quòd eius morte ipsi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quòd in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quòd per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati: quòd illi in custodiam dati, pereundi excidendique periculo eximimur: quòd illi ita inserti, iam vitæ æternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Necdum finis: quòd talem eius

Quomodo sit iu-
sticia nostra.
1. Cor. 2. 30.

Eph. 1. 4.
Col. 1. 14. 20.
1c. 10. 18.

Unde liquidò
constat, nos in
Christo (cuius om-
nia nostra
sunt) omnia ha-
bere, in nobis
nihil.

Mat. 28. 28.

participationem adepti, vt cunque simus adhuc in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: vt peccatores simus, ipse nobis iusticia: vt inmundi simus, ipse nobis puritas: vt infirmi simus, vt inermes & Satanæ expositi, nostra tamen est quæ ipsi data est in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc nobiscum circumferamus, ipse tamen nobis vita est. Breuiter quòd omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, si volumus in templum Domino sanctum cre-scere.

Ideo detestandi
Sophista.
1. Ioh. 5. 12.
Rom. 14. 23.

6 At longè aliter iam pridem institutus est oibis. reperta sunt moralia nescio quæ bona opera, quibus gratiosi Deo reddantur homines antequam Christo inferantur. Quasi verò mētiatur Scriptura quum dicit, in morte esse omnes qui Filium non possederint. Si in morte sunt, quomodo vitæ materiam generarent? Quasi nihil illud valeat, peccatum esse quicquid sit extra

extra fidem. quasi arboris malæ possint extare boni fructus. *Qui Christi merito Christo verò ubi suam virtutem exerat quid pestilentissimi Sor- phistæ reliquerunt? Aiunt meruisse nobis primam gratiam, hoc runt, ut huma- est, occasionem merendi: esse iam nostrarum partium, occasio- num stabilirent.*
 ni oblata non deesse. O projectam impietatis impudentiam, quis expectasset ut Christi nomen professi, illum ita denudatū sua virtute, tantum non proculcare auderent? Hoc testimonium illi passim redditur, quod iustificati sint quicumque in eum credunt: isti nihil aliud beneficii ab eo provenire docent nisi ut singulis ad seipsos iustificandos aperta sit via. Vtinam verò gu- *Horum autem starent quid sibi velint: istæ sententiæ, Vitam habere quicun- impietas illustri- que Filium Dei habeant: Quicumque credit, transiisse à morte bus Scripturæ in vitam: Iustificatos esse nos illius gratia, ut hæredes efficiere- sententiæ refelli- mur vitæ æternæ. Fideles Christum habere in se manentem, 1. Ioh. 5. 12. per quem Deo adhæreant: participes vitæ eius, sedere cum ipso Ioh. 5. 24. in caelestibus: traductos esse in regnum Dei, & salutem conse- Rom. 3. 24. quutos: & similes innumeræ. Non enim aut comparandæ iusti- 1. Ioh. 3. 23. tiæ, aut salutis tantum acquirendæ facultatem fide Christi ob- Eph. 2. 6. tingere significant, sed utrunque nobis donari. Proinde simul- Col. 1. 13. atque per fidem insertus es Christo, iam Filius Dei factus es, cælorum hæres, iustitiæ particeps, vitæ possessor: at (quo melius eorum mendacia coarguantur) non adeptus merendi oportunitatem, sed omnia Christi merita: siquidem tibi communi- cantur.*

7 Ita Sorbonicæ scholæ, errorum omnium matres, iustifi- *Impiorum So- cationem fidei, quæ pietatis est totius summa, nobis sustulerunt. phistarum erro- Fatentur quidem verbo, iustificari fide formata hominem, sed res. id postea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera Prior. ut ad iustitiam valeant: ut penè per ludibrium videantur nomi- nare fidem, quia sine ingenti invidia sileri non poterat, quum toties à Scriptura repetatur. Nec dum etiam contenti, in laude *Alter. bonorum operum Deo suffurantur quod ad hominem transfe- rant. Quia vident parum valere ad hominem attollendum bo- næ opera, ac ne merita quidem propriè vocari, si divinæ gratiæ fructus censeantur: ex vi liberi arbitrii ea eliciunt, oleum scilicet ex lapide. Ac principalem quidem causam in gratia esse non negant: sed eo tamen contendunt non excludi liberum arbi- trium, per quod sit omne meritum. Neque id tradunt postero- *Ex Lombardè res modò Sophistæ, sed eorum Pythagoras Lombardus: quem lacuris hausti. si cum istis compares, sanum & sobrium esse dicas. Miræ pro- Ab Augustino fectò cæcitatatis fuit, quum Augustinum toties in ore haberet, Lib. 2. sentent. non vidisse quanta sollicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis dist. 28. operibus gloriæ particula in hominem deriuaretur. Suprà, In Ps. 144. quum de libero arbitrio disputatio esset, recitauimus aliquot Epist. 105. in hanc rem ipsius testimonia, quibus similia identidem in***

eius scriptis recurrunt. ut quum vetat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa Dei dona sunt: & quum scribit, omne meritum nostrum non nisi à gratia esse, non parari per nostram sufficientiam, sed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturam lucem cæcutisse, minus mirum: in qua non ita feliciter exercitatum fuisse apparet. Nihil tamen desiderari possit aduersus eum & eius discipulos clarius isto Apostoli verbo. Interdicta enim Christianis omni gloriatione, rationem cur gloriari nefas sit, subiungit, Quia Dei factura sumus, creati ad bona opera, quæ præparauit ut in illis ambulemus. Quum ergo nihil à nobis boni prodeat nisi quatenus regenerati sumus, regeneratio autem nostra, tota citra exceptionem, Dei sit: non est cur vnciam nostris operibus vendicemus. Postremò dum assidue inculcant bonà opera, sic interim conscientias instituunt, ut confidere nunquam ausing Deum se propitium ac fauentem suis operibus habere. Nos autem contrà, nulla meriti mentione, singulari tamen consolatione fidelium animos nostra doctrina erigimus, dum eos docemus in suis operibus Deo placere, indubieque acceptos esse. Quin etiam hic exigimus ut nullum quisquam opus tentet aut aggrediatur sine fide: hoc est nisi certa animi fiducia prius definiat Deo placiturum.

Item à scriptura s.

Eph. 2. 10.

Tertium error.

Refutatur.

Conclusio, fundamentum quod positum est. ab alijs de sufficere, ad doctrinam & exhortationem.

1. Ioh. 3. 8.

1. Pet. 4. 3.

2. Tim. 2. 20.

Luc. 9. 23.

¶ Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguem patiamur: quo iacto, sapientes deinde architecti rectè atque ordine superædificant. Nam sine doctrina & exhortatione opus est, admonent quòd in hoc Dei Filius apparuit ut dissoluat opera Diaboli: ne peccent qui ex Deo sunt, sufficere præteritum tempus implendis Gentium desideriis: electos Dei vasa esse misericordiæ selecta in honorem, quæ à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel dicuntur, quum ostenditur quòd tales velit Christus discipulos, qui seipsis abnegatis, ac sublata sua cruce, ipsum sequantur. Qui seipsum abnegauit, malorum omnium radicem exsecuit, ne amplius querat quæ sua sunt. Qui crucem suam sustulit, ad omnem patientiam ac mansuetudinem se comparauit. At Christi exemplum & hæc & alia omnia pietatis ac sanctitatis officia complectitur. Ille se Patri obedientem præstitit ad mortem vsque. ille totus fuit in operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriam toto pectore spirauit. ille animam suam pro fratribus posuit. ille hostibus suis bene & fecit & precatus est. Quòd si consolatione opus fuerit, mirificam afferent consolationem: quòd affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, sed non deserrimur: humiliamur, sed non confundimur: deiciimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circumferentes, ut vita Iesu manifestetur in nobis. quòd si

Item etiam ad consolationem.

2. Cor. 4. 8.

2. Tim. 2. 11.

Philip. 3. 20.

Rom. 8. 29. &

39.

commortui sumus, & conuiuemus: si compatimur, & conregnabimus. quod ita configuramur eius passionibus, donec perueniamus ad resurrectionis similitudinem: quando Pater prædestinavit conformes fieri imaginis Filij sui, quos in ipso elegit, ut sit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quod neque mors, neque præsentia, neque futura separabunt nos à charitate Dei, quæ est in Christo: quin potius in bonum ac salutem cedent omnia. Ecce, non iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: ut ex regno peccati, transeant in regnum iustitiæ, atque hoc testimonio certam facere suam vocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari.

Summa orthodoxa doctrina de iustificatione. 2. Pet. 1. 10.

CAPVT XVI.

Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papista.

Partes huius capituli.

1. Propositis Papistarum adu. orthodoxam de iustificatione doctrinam calumnias, has ad duas classes reuocat, quarum prior cum sua appendice, si c. 1. 2. & 3. refellitur.
2. Ad alteram calumniam quæ à priori dependet, postrema sectione respondetur.

HOC vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines, quum dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri. inde nimis facile ad iustitiam iter sternere, quum in gratuita peccatorum remissione ipsam iacere docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte plus nimio proclives, ad peccandum allicere. Hæc, inquam, calumniæ vno illo verbo satis refutantur. breuiter tamen respondebo ad vtræque.

Calumniæ Papistarum.

1. *Nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines.*

2. *Eosdem ad peccandum allicere.*

Priori calumniæ refutatio.

1. *Qui sint censurati.*

Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Super sedeo dicere, quales sint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtreçant. Liceat illis tam impunè coniciari quàm licentiosè vitæ suæ obscenitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera exciso resisti.

2. Iustificatio per
fidem doctrinam
de bonis operibus
erigit & stabili-
tur.

Ratio. Sanctifi-
catio & iustifi-
catio coherent,
quamvis sint di-
stinctæ.

1. Cor. I. 30.

dere suo gradu. Quid si magis erigantur & stabiliantur? Non enim aut fidem somniamus bonis operibus vacuum, aut iustificationem quæ sine iis constet. hoc tantum interest, quod quum fidem & bona opera necessariò inter se coherere fateamur. in fide tamen, non operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione fiat, explicare promptum est si ad Christum modò cõuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iustificamur? quia fide apprehendimus Christi iustitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non possis quin & sanctificationem simul apprehendas. Datus est enim nobis in iustitiam, sapientiam, sanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Christus iustificat quem non simul sanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redimit, iustificet: quos iustificat, sanctificet. Sed quia de iustitia & sanctificatione tantum quæstio est, in iis insistamus. Inter se distinguamus licet, inseparabiliter tamen vtranque Christus in se continet. Vis ergo iustitiam in Christo adipisci? Christum antè possideas oportet. possidere autem non potes quin fias sanctificationis eius particeps, quia in frustra discerpi non potest. Quum ergo hæc beneficia, non nisi seipsum erogando, fruenda nobis Dominus concedat, vtrunque simul largitur: alterum nunquam sine altero. Ita liquet quàm verum sit nos non sine operibus, neque tamen per opera iustificari: quoniam in Christi participatione, qua iustificamur, non minus sanctificatio continetur quàm iustitia.

Duobus modis
hæc & sequenti
sektione resellitur
prioris calu-
s. appendix,
nempe abduci
homines à bene-
agendo si meren-
di opinionem
tollimus.

2 Illud quoque falsissimum est, abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus. Obiter hinc monendi sunt lectores, insulse eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt postea clarius explicabo: quia scilicet principium illud ignorant, non minus liberalem esse Deum vbi mercedem operibus assignat, quàm dum rectè agendi facultatè largitur. Hoc tamen in suum locum differre malo. Nunc quàm infirma sit eorū obiectio attingere satis erit, quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt, nullam fore curam bene instituendæ vitæ nisi spe mercedis proposita, tota via errant. Si enim hoc tantum agitur vt homines mercedem spectent quum Deo seruiunt, & illi suas operas locent aut vendant, parum proficitur. gratis colere vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præcisa omni spe recipiendæ mercedis, colere tamen eum non desinat. Porro si incitandi sunt homines, nemo possit acriores ad mouere stimulos quàm à redemptionis ac vocationis nostræ sine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam esse ingratitude non mutuo redamare eum qui nos prior dilexit: sanguine Christi

emun-

emundari ab operibus mortuis conscientias nostras, ad seruiendum Deo viuenti: indignum esse sacrilegium si semel mundati, nouis sordibus nos inquinantes, sacrum illum sanguinem profanamus. Liberatos esse nos è manu hostium nostrorum, vt sine timore seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus vitæ nostræ: nos à peccato emancipatos esse, vt libero spiritu iustitiam colamus: crucifixum esse veterem nostrum hominem, vt in vitæ nouitate resurgamus. Item, si mortui simus cum Christo (vt decet eius membra) quærenda esse quæ sursum sunt, & in mundo peregrinandum, vt in cælos adspicemus vbi est thesaurus noster. In hoc apparuisse gratiam Domini vt abnegata omni impietate, & mūdānis desideriis, sobriè sanctè, & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & apparitionem gloriæ magni Dei & Saluatoris. Quare nos non esse constitutos, vt iram nobis concitemus, sed vt salutem consequamur per Christum. nos esse templa Spiritus sancti quæ profanari sit nefas. nos tenebras non esse, sed lucem in Domino, quos vt filios lucis ambulare oporteat. nos non ad immunditiam vocatos, sed ad sanctitatem. quia hæc sit voluntas Dei, sanctificatio nostra, vt nos abstinemus ab illicitis desideriis: vocationem nostram esse sanctam, ei non responderi nisi vitæ puritate. in hoc nos esse liberatos à peccato, vt iustitiæ obediamus. An incitari ad charitatem vilo viuaciori argumento possimus quàm illo Iohannis, vt mutud inter nos diligamus, quemadmodum dilexit nos Deus? In hoc differre eius filios à filiis diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manent? Illo item Pauli, Nos, si Christo adhæremus, vnus esse corporis membra, quæ inuicem adiuuari mutuis officiis conueniat? An ad sanctitatem fortius prouocari, quàm dum rursum ab Ioanne audimus, omnes qui habent hanc spem, sanctificare seipso, quoniam Deus eorum sanctus est? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promissione freti mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus: quàm dum Christum audimus se nobis exemplar proponentem vt sua vestigia sequamur?

3 Atque hæc quidem paucula tantum in gustum proposui. Nam si singula persequi esset animus, longum volumen contextendum foret. Toti parænesibus, adhortationibus, castigationibus pleni sunt Apostoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonum instituant, idque citra meriti mentionem. Quin potius inde potissimas ducunt exhortationes, quod nullo nostro merito, sola Dei misericordia stet nostra salus. Quemadmodum Paulus, vbi tota epistola disseruit nullam esse nobis spem vitæ nisi in Christi iustitia, vbi ad paræneses descendit, per illam Dei miserationem qua nos dignatus est obsecrat. Et hæc nobis

Heb. 9.14.

Luc. 1.74.

Rom. 6.18.

Ibid. 6.

Colof. 3.1.

Tit. 2.11.

1. Thef. 5.9.

1. Cor. 3.16.

Ephes. 2.21. &

5.8.

2. Cor. 6.19. 1

1. Thef. 4.7. &

3.

2. Tim. 1.9.

Rom. 6.18.

Ioan. 13.10.

1. Io. 2.11.

1. Cor. 6. 17. &

12.12.

1. Io. 3.3.

Meriti nulla mē

no apud Apōsto

les, quæ ad bona

opera fideles ad-

hortantur: quin

potius, meritis

hominum exclu-

sis, ad unicam

Dei misericordiā

nos reuocant.

Rom. 12.1.

Matt. 5. 16. vna causa satis esse debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quòd si qui Dei gloria non ad eò vehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius sufficientissima est, quæ tales ad benefaciendum incitet. Verùm isti quia seruilia fortè aliqua coactaq; Legis obsequia ingerendis meritis extundunt, mentiuntur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia non eadem ingredimur via. Quasi verò talibus obsequiis valde oblectetur Deus, qui profitetur se hilarem datorem diligere, & quicquam dari quasi ex tristitia aut necessitate vetat. Neque id dico quòd id vel respuã vel negligã adhortationis genus quod

Chrysofom. homil. in Genes.

2. Cor. 9. 7.

Exceptio.

Responsio.

Alter modus refutationis, quadruplex.

1. Scriptura sæpenumero vsurpat, ne vllam omittant nos vndique animandi rationem. Commemorat enim mercedẽ quam Deus redditurus sit vnique secundum opera sua, sed illuc vnicum atque etiam in multis præcipuum esse nego. Deinde exordium inde sumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigenda qualia isti prædicant merita contendo: quemadmodum postea videbimus. Postremò neque vsui esse nisi doctrina præoccupauerit: Solo Christi merito, quod per fidem apprehenditur, nos iustificari, nullis autem operum nostrorum meritis. quia nulli ad sanctitatis studium apti esse possunt nisi qui doctrinam hanc prius imbiberint. Quod & Propheta pulchrè innuit, dum sic Deũ alloquitur, Apud te est propitiatio Domine, vt timearis, nullũ enim esse Dei cultũ ostendit nisi agnita eius misericordia, qua sola & fundatur & stabilitur. Quod apprimè notatu dignũ est, vt sciamus non modò principũ Dei ritè colendi esse fiduciã misericordix eius, sed timorem Dei (quem meritorium esse volunt Papistæ) ideo non posse meriti nomine cenleri, quia fundatus est in peccatorum venia & remissione.

Psal. 130. 4.

Posterioris' calumnia refutatio.

- 4 Longè verò futilissima calumnia, inuitari ad peccandũ homines quum gratuita peccatorum remissione in, in qua collocatam dicimus iustitiam, affirmamus. Tanti enim esse dicimus vt nullo nostro bono pensari possit: ideoque nunquam impetrandã, nisi gratuita foret. Porro nobis quidem esse gratuitam, Christo non item, cui tam magno cõstitit: nempe suo sacratissimo sanguine, extra quem nullum tam satis dignum pretium fuit quod Dei iudicio solueretur. Hæc quum docetur homines, admonetur per ipsos nõ stare quominus toties sacratissimus ille sanguis effundatur quoties peccant. Ad hoc, discimus eam esse nostram fœditatem quæ nisi huius purissimi sanguinis fonte nunquã eluatur. Hæc qui audiunt annon maiore debent concipere horrorem peccati, quàm si bonorum operũ aspersione abstergi diceretur? Et si quid Dei habent, quomodo non horreant semel purificati, denuò se in lutum prouoluerẽ, quòd huius fontis puritatẽ quantum in se est cõturbent & inficiant? Laui pedes meos, (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rursum.

Cantic. 5. 3.

sum inquinabo illos? Nunc palàm est vtri & viliorẽ peccatorum remissionem faciant, & iustitiæ dignitatem magis prostituant. Illi Deum friuolis suis satisfactionibus, hoc est stercoribus, placari nugatur. nos grauiorem asserimus esse peccati noxam quàm quæ tam lenibus nugis expietur: grauiorem Dei offensam quàm quæ his nihili satisfactionib. remittatur proinde hanc solius sanguinis Christi prærogatiuam esse. Illi iustitiam sicubi deficiat, instaurari dicunt ac reparari satisfactoriis operibus: nos pretiosiorẽ esse putamus quàm vt æquari vlla operum compensatione queat. ideo vt restitatur, ad solam Dei misericordiam confugiendum esse. Cætera quæ ad peccatorum remissionem pertinent, ex capite proximo petantur.

Resollitur huius calumnia appen- dix, nimis facile iter ad iustitiam sterni, quum in gratuita peccatorum remissione constituitur.

CAPVT XVII.

Promissionum Legis & Euangelij conciliatio.

Partes huius capituli, in quibus Sophistarum fidei iustificacionem di-
ruerẽ aut deterere studentium argumenta reuocantur ad duas clas-
ses, quarum prior est generalis, posterior specialis & quædam argu-
menta præcipua continet.

- 1 Prima classis, quæ generalis est, omnium argumentorum veluti fun-
damentum, continet argumetum à legalibus promissionibus peritum,
quod sect. 1. 2. & 3. expenditur.
- 2 Altera à priori fluens, & specialia argumenta proponens: secundum
autem, ex Cornelij historia haustum, explicatur sect. 4. & 5.
- 3 Hac occasione additur luculenta expositio locorum Scripturæ qui cle-
mentem ac propitium iustitiæ cultoribus Deum affirmant, sect. 6.
- 4 Tertium argumentum ex locis qui bona opera iustitiæ titulo insigni-
unt, & hominem illis asserunt iustificari, sect. 7. & 8. diluitur.
- 5 Deinde firmo dilemmate vrgentur aduersarij, tolliturque partialis
eorum iustitia, sect. 9. & 10.
- 6 Quartum argumentum, Apostolum Iacobum cum Paulo commit-
tens consideratur, sect. 11. & 12.
- 7 Ad quintum argumentum ex Apostoli loco, factores Legis non audi-
tores iustificari, responsio, sect. 13.
- 8 Sexti argumenti, ex locis quibus fideles suam iustitiam Dei iudicio
examinandam audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cu-
piunt, consideratio, sect. 14.
- 9 Postremum, à testimoniis quæ iustitiam & vitam viis fidelium adscri-
bunt, sect. 15. excutitur.

Brevis summa
cap. 15. & 16.

V N c persequamur alia quoque argumenta quibus Satan per suos satellites fidei iustificatione aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excussum esse puto calumniatoribus: ne nobiscum perinde agant atque bonorum operum iniusticiis. siquidem operibus detrahitur iustificatio,

Quomodo & cur
operibus iustifi-
catio detrahitur.

non ut nulla bona fiat opera, aut bona esse negetur quae sunt. sed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne salutem adscribamus. Fiducia enim haec nostra est, haec gloria, & unica salutis anchora, quod Christus filius Dei noster est, ac nos in ipso vicissim filii Dei regnique caelestis haeredes, Dei benignitate, non nostra dignitate, in spem aeternae beatitudinis vocati. Sed quia aliis praeterea machinis, ut dictum est, nos impetunt: age in illis quoque propul-

1. Argumentum,
a legalibus pro-
missionibus pe-
nitentium.

Deut. 7. 12.

Iere. 7. 3. & 23.

sandis pergamus. Primum redeunt ad legales promissiones, quas Legis suae cultoribus edidit Dominus: & rogant velimusne irritas esse profusas an efficaces. Irritas dicere quoniam absonum ac ridiculum fuerit, pro confesso assumunt, alicuius esse efficaciae. Hinc ratiocinantur, non sola fide nos iustificari. Sic enim Dominus loquitur, Eritque si audieris praeccepta & iudicia haec, custodierisque ea & feceris, custodiet etiam Dominus tibi pactum & misericordiam quam iuravit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Item, Si bene direxeritis vias vestras & studia vestra, non ambulaueritis post deos alienos, iudicium feceritis inter virum & virum, nec in malitiam recesseritis, ambulabo in medio vestri. Nolo mille eiusdem formae frustra recitare, quae quando nihil sensu differunt, istarum solutione explicabuntur. Summa, propositam testatur Moses in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumentatur, aut benedictionem istam otiosam infructuosamque fieri, aut non solius esse fidei iustificationem. Iam supra ostendimus quomodo si in Lege haereamus, omni benedictione defectis sola nobis maledictio imminet, quae vniuersis transgressoribus edicta est. Non enim promittit Dominus: quipiam nisi perfectis Legis suae cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & irae Dei obnoxium: a qua ut solvantur, & potestate Legis exire necesse est, & velut ab eius seruitute in libertatem asseri: non carnalem quidem illam, quae ab observatione Legis nos subducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, velut ruptis repagulis, aut effusis habenis lasciuire permittat: sed spiritualem, quae percussam & consternatam conscientiam soletur & erigat, liberam illam ostendens a maledictione ac damnatione qua illam Lex vincit ac constrictam premebat. Hanc a subiectione Legis liberatione,

Deut. 11. 26.

Huius argumen-
ti summa.

Responsio, Qui-
cunque iustifica-
ri coram Deo cu-
puit, a potesta-
te Legis eos exi-
re necesse est.

Summa, propositam testatur Moses in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumentatur, aut benedictionem istam otiosam infructuosamque fieri, aut non solius esse fidei iustificationem. Iam supra ostendimus quomodo si in Lege haereamus, omni benedictione defectis sola nobis maledictio imminet, quae vniuersis transgressoribus edicta est. Non enim promittit Dominus: quipiam nisi perfectis Legis suae cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & irae Dei obnoxium: a qua ut solvantur, & potestate Legis exire necesse est, & velut ab eius seruitute in libertatem asseri: non carnalem quidem illam, quae ab observatione Legis nos subducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, velut ruptis repagulis, aut effusis habenis lasciuire permittat: sed spiritualem, quae percussam & consternatam conscientiam soletur & erigat, liberam illam ostendens a maledictione ac damnatione qua illam Lex vincit ac constrictam premebat. Hanc a subiectione Legis liberatione,

Quo pacto id
fiat.

& vt ita dicam, manumissionem assequimur, quum per fidem, misericordiam Dei in Christo apprehendimus, qua securi certique reddimur de peccatorum remissione, quorum sensu pungebatur nos Lex ac mordebat.

2. Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebantur promissiones, inefficaces forent omnes & irritæ, nisi Dei bonitas per Euangelium succurreret. Hæc enim cõditio, vt Legem perficiamus, à qua ipsæ pendent, & à qua demum præstandæ sunt, nunquam implebitur. Sicut autem opitulatur Dominus, non partem iustitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex sua indulgentia sufficiens: sed dum vnicum Christum pro iustitiæ cõplemento assignat. Nam Apostolus præfatus se aliõsq; Iudæos, scientes quòd ex Legis operibus non iustificatur homo, in Iesum Christum credidisse: rationem subiicit, non vt adiuuarentur ad iustitiæ summam, ex fide Christi: sed vt illa iustificarentur, nõ ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem demigrat, vt in hac iustitiam inueniant, quam abesse ab illa vident: certè iustitiæ Legis renuntiant. Iraque amplifcet nunc qui volet retributiones quæ Legis obseruatorem manere dicuntur, modò simul animaduertat nostra prauitate fieri ne fructum inde vllum sentiamus donec aliam ex fide iustitiam fuerimus adepti. Sic David, vbi retributionis meminit, quam præparauit seruis suis Dominus, statim ad peccatorum recognitionem descendit, quibus illa exinanitur. Psalmo etiam 19. 12. magnificè Legis beneficia deprædicat, sed continuo exclamat, Delicta quis intelligit? ab occultis, meis munda me Domine. Prorsus hic locus cum superiore congruit, vbi quum dixisset, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem timentibus eum: subnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa est enim im. Sic & nos recognoscere debemus, expositam quidem esse nobis in Lege Dei beneuolentiam, si operibus eam demereri liceat: sed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

3. Quid ergo? an datæ sunt vt sine fructu euanescerent? Iam nuper testatus sum non esse id meæ sententiæ. dico sanè efficaciam suam ad nos non proferre quãdiu ad operum merita respiciunt: quare si in se considerentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illã promissionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit, viuet in ipsis: nullius momenti esse Apostolus docet si in ea resistamus, nec pilo plus profuturam quàm si data non esset: quia ne sanctissimis quidem Dei seruis competit: qui procul omnes absunt à Legis complemento, multis verò transgressionibus sunt circumdati. Sed dum promissiones Euangelicæ substituuntur, quæ gratuitam peccatorum remissionem denuntiant, non efficiunt modò vt ipsi Deo accepti simus, sed vt

*Confirmatio re-
sponsionis, ducta
Ab impossibilitate
Gal. 2. 16.
Ab Apostoli
testimonio.*

*Item & David
dicit, Psal. 25. 10.
& 11.*

*Leuit. 18. 15.
Ezech. 20. 11.
Rom. 10. 5.*

*Occurrit obie-
ctioni, & ad
quod hæc promif-
siones data sin-
ostendit: videli-
cet si in se cõsi-
derentur, vel ad o-
perum nostrorum
merita respi-
ciant, efficaciam
suã nõ proferre,
& quodammodo*

aboleri: sed dum operibus quoque nostris fit sua gratia. neque hoc tantum, ut ea
Euangelica promissiones substituantur, non modo efficere ut ipsi Deo acceptissimus, sed ut operibus. quoque nostris sit sua gratia, idque ex triplici causa divina liberalitatis, qua fit ut accepta sint fidelium opera. Dominus grata habeat, sed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebantur Legis suæ observationi, protequatur. Fateor ergo fidelium operibus rependi quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in Lege sua Dominus promissit: verum in hac retributione, consideranda semper est causa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porro triplicem esse cernimus. Prima est, quod Deus auctore à servorum suorum operibus intuitu, quæ probrum magis quam laudem perpetuo merentur, ipsos in Christo complectitur, ac sola fide intercedente, citra operum subsidium reconciliat sibi. Altera quod opera, non æstimata eorum dignitate, patienter benignitate atque indulgentia, huc honoris auollit ut allicuius pretij habeat. Tertia, quod ea ipsa cum venia suscipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quam virtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantum delusi sint sophistæ, qui bellè se absurda omnia euasisse putarunt quum dicerent, non intrinseca sua bonitate valere opera ad salutem demerendam, sed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate sua tanti æstimauit. Atqui non obseruabant interim, quæ meritoria opera esse volebant, quantum abessent à promissionum conditione, nisi & iustificatio sola fide subnixæ, & peccatorum remissio, per quam à maculis bonæ quoque opera abstergi necesse habent, præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis causis, quibus fit ut accepta sint fidelium opera, vnam tantum annotabant: duas, & eas quidem precipuas, supprimebant.

Distinctionis sophistica de operum dignitate ex pacto, & intrinseca refutatio.

2. Argumentum ex Cornelij historia. Act. 10. 34. 35. Responsio, per distinctionem duplicis acceptio nis. Prior.

4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quod non sit personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Atque hinc, quod minimè dubius esse viderur, colligunt, si rectis studiis conciliat filij homo Deum, non solius esse Dei beneficium quod salutem consequitur. Imò sic pro tua misericordia Deum peccatori succurrere, ut operibus ad misericordiam flectatur. Verum Scripturas nullo modo conciliare possis nisi duplicem hominis apud Deum acceptio nem obserues. Qualis enim natura est homo nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinatur, præter vnicam miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contra malorum genere refertum & oneratum hominem si constat esse, vbi primum à Deo suscipitur: quam ob dotem, quæso, dignum illum caelesti vocatione dicemus? Facessat ergo inanis meritorum imaginatio vbi clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & eleemosynas ascendisse in Dei conspectum: pessimè detorquetur ab iis, præparari hominem ad recipiendam Dei gratiam, bonorum operum studio. Iam enim spiritu sapien-

Exceptionis sophistarum dilutio.

sapientia illuminatum fuisse Cornelium oportuit, qui vera sapientia, timore scilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu sanctificato, qui iustitiæ cultor erat: quam illius certissimum esse fructum Apostolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuisse in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abest ut ad eam recipiendam illis suo Marte se præparet. Nulla sanè Scripturæ syllaba proferetur quæ nõ huic doctrinæ consentiat: non esse aliã Deo causam hominis ad se recipiendi nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditum autem quia non vult, suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc videmus ut ista acceptio non hominis iustitiam spectet, sed purum sit diuinæ erga miseros, tantoque beneficio longè indignissimos peccatores bonitatis documentum.

Galat. 3, 5.

5 Postquam verò Dominus hominem ex abyſſo perditionis

Posterius.

reductum, sibi per gratiam adoptionis segregavit: quia illum

regeneravit ac reformavit in novam vitam, iam ut novã crea-

turam, cū Spiritus sui donis amplectitur. Hęc illa est acceptio

Ex hac distin-

tione liquet

cuius meminit Petrus, qua post suam vocationem Deo fideles

Cornelii prius

approbantur, operum quoque respectu: quia Dominus non a-

gratitudo fuisse

mare & osculari non potest quæ per Spiritum suum in illis effi-

acceptum quam

cit bona. Verum id semper memoria repetendum est, non ali-

bona opera eius

ter operum ratione illos esse Deo acceptos nisi quia illorũ cau-

acceptum esse pos-

sa & in gratiam, quicquid bonorum operum contulit, liberali-

sens.

tatem suam augedo, sua quoque acceptance dignatur. Vnde e-

nim illis bona opera, nisi quod Dominus illos, quemadmodũ

vasa in honorẽ elegit, ita vult vera puritate exornare? Vnde etiã

bona reputãtur, ac si nihil illis deesset: nisi quod nãvis & macu-

lis, quæ illis adhærescunt, veniam benignus Pater indulget? In

summa nihil aliud significat hoc loco quàm gratos esse Deo &

amabiles suos filios in quibus notas & lineamẽta vultus sui vi-

det. Regenerationem enim alibi, imaginis diuinæ reparationẽ

in nobis esse docuimus. Quoniam ergo ubicunque faciem suã

Deus cõtemplatur, & meritò amat, & in honore habet: nõ sine

causa dicitur illi placere fidelium vita, ad sanctitatem & iustitiam

composita. Sed quia pij mortali carne circũdati, adhuc sũt pec-

catores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vi-

tium redolentia: neque illis neque his propitius esse potest nisi

in Christo magis quàm in se ipsis amplexetur. In hunc mo-

Atque hic est

sensu similium

tiæ cultoribus, Deum testantur. Dicebat Moyses Israelitis, Do-

locorum qui cle-

mentem & pro-

minus Deus tuus custodiens pactum ac misericordiam dilige-

pitium iustitia

tibus se, & custodientibus præcepta sua, in mille generationes.

cultoribus Deũ

quæ sententia in frequentem formulã vsurpata postea à populo

testantur.

fuit. Sic Solomo in solẽni precatatione, Domine Deus Israel, qui

1. Reg. 8.

Neh. 1. 5.
Deut. 29. 18.

custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo. Eadem verba & à Nehemia repetuntur. Siquidem vt in omnibus misericordiarum suarum pactis integritatem ac sanctimoniam vitæ vicissim à seruis suis Deus stipulatur ne ludibrio sit sua bonitas, neue quis inani ob eam exultatione turbidus, benedicat animæ suæ, ambulans interim in prauitate cordis sui: ita in fœderis communionem admissos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minus fœdus ipsum & gratuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundùm hanc rationem David quamuis prædicet sibi redditam fuisse mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum quem notauit præterit, quod extractus fuerit ab vtero, quia Deus eum dilexit: vbi ita commendat causæ suæ bonitatem, vt nihil derogat gratuita misericordiarum, quæ dona omnia, quorum origo est, præuenit.

1. Sam. 22. 2.

Expositio horum locorum, qui vt melius intelligantur, animaduertendum, sit promissio Legalis an Euangelica.

6 Atque hic obiter notare profuerit quid distet istæ loquendi formæ à Legalibus promissionibus. Legales promissiones appello, non quæ vbique sparsæ sunt in libris Moisaicis: (quando in illis quoque Euangelicæ multæ occurrunt:) sed quæ propriè ad Legis ministerium pertinent. Eiusmodi promissiones quocunque nomine vocare libeat, sub conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratâ esse renumerationem denuntiant. At quum dicitur, Dominum custodire pactum misericordiarum iis qui se diligunt, magis demonstratur quales sunt illius serui, qui bona fide eius fœdus susceperint, quàm exprimaturs causa cur illis Dominus beneficiat. Hæc portò demonstrationis ratio.

Legalis enim semper sub conditione à nobis postulatur, si fecerimus: Euangelica verò, quamuis conditionem adhibet, si crediderimus, & Deum diligamus, tamen ad solam Dei misericordiam nos deducit, cuius complementum ab operibus nostris minime pendet.

Quemadmodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæcunque misericordiarum in Scriptura promissiones habentur, meritò ad hunc diriguntur finem vt reueramur, & colamus beneficio rum authorem. Quoties ergo audimus ipsum benefacere iis qui Legem suam obseruant, meminerimus Dei filios ab officio designari quod in illis perpetuè esse debet: hac ratione nos esse adoptatos vt ipsum patris loco veneremur. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus. huc semper eniten dùm quò tendit nostra vocatio. Id tamen rursum teneamus, non pendere ab operibus fidelium complementum misericordiarum Domini: sed ipsum ideo salutis promissionem adimplere iis qui vitæ rectitudine suæ vocationi respondent, quia in illis germana demum filiorum insignia agnoscit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc referatur quod est in Psalmo 15. 1. de ciuibus Ecclesiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte tuo sancto? Innocens manibus & mundo corde, &c. Item, apud Iesaiam, Quis habitabit cum igne deuorante? Qui facit iustitiã, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamentum quo fideles coram Domino subsistant, describitur: sed modus quo

Iesa. 33. 14.

in suum consortium eos clementissimus Pater introducit, & in ipso tueretur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat: quos sibi coniungit, eos Spiritu suo purificat: ut sibi regnoque suo reddat conformes. Ergo si prima causa quaeratur unde pateat sanctis accessus in Dei regnum, unde habeant, ut consistant in eo ac permaneant, prompta est responsio, Quia Dominus eos sua misericordia & adoptavit semel, & perpetuò tueretur. Si autem de modo quaestio est, tum ad regenerationem est descendendum, cuiusque fructus qui Psalmo illo recensentur.

7 At verò plus longè difficultatis esse videtur in his locis, qui & bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominem illis asserunt iustificari. Plurimi sunt prioris generis, ubi mandatorum observationes, iustificationes vocantur seu iustitiæ. Alterius generis exemplum est quod apud Moysen habetur, Erit hæc iustitia nostra, si custodierimus præcepta ista omnia. At si promissionem esse legalem excipias, quæ adnexa conditioni impossibili, nihil probet, sunt alia de quibus idem respondere non possis, quale est illud, Eritque tibi id pro iustitia coram Domino, reddere pauperi depositum, &c. Item quod Propheta dicit, zelum in vindicando Israelis probro, imputatum fuisse Phinees in iustitiam. Itaque Pharisei nostri temporis anplam insultandi materiam hinc se habere putant. Nam quum dicamus, erecta fidei iustitia cedere operum iustificationem, eodem iure argumentantur, Si ex operibus iustitia, ergo falsum est nos sola fide iustificari. Ut dem legis præcepta vocari iustitias, nihil mirum. sunt enim re vera. Quanquam monendi sunt lectores, Græcos parum aptè vocem Hebraicam *HVCIM* vertisse *δικαιοσύνην* pro edictis. De voce tamen facillè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectam iustitiam contineat. Tametsi enim quia debitores sumus omnium quæ præcipit, etiam plena eius obedientia defuncti, serui inutiles sumus: quia tamè eam honore iustitiæ Dominus dignatus est, non detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, absolutam Legis obedientiam esse iustitiam: mandati vniuscuiusque observationem esse iustitiæ partem, siquidem in reliquis etiam paribus tota iustitiæ summa constat. Sed extare vsquam talem iustitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quòd manca per se sit ac mutila: sed quòd ob carnis nostræ debilitatem, nusquam compareat. Atqui non modò præcepta Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus quoque sanctorum tribuit hoc nomen. Ut quum Zachariam & eius coniugem refert ambulasse in iustitiis Domini, sanè dū ita loquitur, opera magis ex Legis natura æstimat quàm propria ipsorum conditione. Etsi rursus hinc obseruandum quòd nuper dixi,

Argumentum, ex locis qui bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominem illis asserunt iustificari.
Deut. 6. 25.
Deut. 24. 13.
Ps. 106. 30.

Responsio ad priorem partem huius argumenti, de bonorum operum nomine.

Cur Sanctorum opera vocantur iustitiæ.
Luc. 1. 6.

ex incuria Græci interpretis non esse statuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta versione nihil mutare voluit, neque ego contendam. Deus enim ea quæ Lege continentur mandauit hominibus in iustitiam: sed eam iustitiam non exequimur nisi totam Legem obseruando. qualibet enim transgressione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil nisi iustitiã præscribat, si in ipsam respicimus, iustitiæ sunt singula eius mandata: si homines spectamus à quibus fiunt, iustitiæ laudem minimè consequuntur ex vno opere, in multis transgressores, & ex eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectionem vitiosum est.

Distinctio obseruanda.

Ad secundam partem tertij arg. hominum operibus iustificari.
Galat. 4. 4.
Pl. 106. 31.

8 Sed venio ad secundum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probandam fidei iustitiam, quàm quod de Abraham scribitur, fidem illi suã pro iustitia imputatam fuisse. Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuisse ad iustitiam dicatur. quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduersarij nostri, quasi re eucta, constituunt nos quidem sine fide non iustificari: sed neque per eam iustificari solam, opera esse quæ iustitiam nostram impleant. Ego hic pios obtestor, vt si veram iustitię regulam ex sola Scriptura petendam norunt, mecum religiosè & seridè expendant quomodo Scriptura secum ipsa sine cauillis ritè conciliari possit. Quum sciret Paulus, fidei iustificationem suffugium esse iis qui propria iustitia deficiunt: audaçter infert, iustitia operum exclusos quicumque fide iustificantur. Quoniam verò constat omnium illam esse fidelium communem, ex eo pari fiducia constituit operibus neminem iustificari: quin magis contrà, nullo operum adminiculo iustificari. Sed aliud est disputare quid per se valeant opera, aliud

Opera per se nihil valent fidei: que sola iustificamur.
Huius iustitiæ definitio.

quo loco post stabilitam fidei iustitiam habenda sint. Si operibus statuendum est pro dignitate sua pretium, indigna esse dicimus quæ in conspectum Dei prodeant, ideo nihil operum habere hominem quo apud Deum gloriatur. inde omni operum adminiculo exutum, sola fide iustificari. Eam porò iustitiam, definimus, quòd in Christi communionem receptus peccator eius gratia Deo reconciliatur: dū illius sanguine purgatus peccatorum remissionem obtinet: & iustitia non secus ac propria

Bonorum operum æstimatio unde.

vestitus, coram cælesti tribunali securus subsistit. Præposita peccatorum remissione, quæ iam sequuntur bona opera aliam quàm à suo merito æstimationem habent: quia quicquid in illis est imperfectum, Christi perfectione contegitur: quicquid næuorum est aut sordium, eiusdem puritate abstergitur, ne in iudicij diuini quæstionem veniat. Obliterata igitur omnium transgressionum culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum proferant, sepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera scdare solet: quæ

quæ fiunt à fidelibus bona opera, iusta censentur: vel (quod idem est) in iustitiam imputantur.

9 Nunc mihi si quis istud obiecerit ad impugnandam fidei iustitiam. Primum interrogabo num homo iustus censetur ob unum aut alterum sanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis transgressor. Plusquam absurdum quidem est. Deinde requiramus an ob multa quoque bona opera, siquidem Prævaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne hoc quidē contendere audebit, reclamante Legis sanctione, maledictōsque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad ultimum impleverint. Adhæc ultra progrediar, sitne vllum opus quod nullius impuritatē aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo esset corā iis oculis quibus nec stellæ satis mundæ sunt, nec Angeli satis iusti? Ita nullum extare bonum opus concedere cogetur quod non & appositis sibi transgressionibus, & sua ipsius corruptione pollutum sit, ne iustitiæ honorem teneat. Quod si constat à iustificatione fidei proficisci vt opera impura alioquin immunda, dimidiata, indigna Dei conspectu, nedum amore, iustitiæ imputentur: quid huius iactatione destruere illam moluntur, quæ si nō esset, hanc frustra iactarent? Viperæ umne partum facere volunt? Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iustificationem, principium, fundamentum, causam, argumentū, substantiam operum iustitiæ esse non possunt inficiari: concludunt tamen fide non iustificari hominem, quod bona quoque opera in iustitiam reputentur. Omittamus ergo istas ineptias, & quod res est fateamur, si à fidei iustificatione dependet qualiscunque tandem censetur operum iustitia, non modò per hanc nihil imminui, sed potius confirmari: quo nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam sic putemus commendari post gratuitam iustificationem opera, vt & ipsa in locum iustificandi hominis postea succedant, aut eiusmodi officium cum fide partiantur. Nisi enim perpetuò maneat solida fidei iustificatio, illorum immundities detegetur. Nihil autem absolum est, sic fide hominem iustificari vt non ipse modò iustus sit, sed opera quoque eius suprà dignitatem iusta censentur.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iustitiam (quod ipsi aduersarij volūt) sed perinde approbati Deo ac si perfecta absolutaque foret. Sed si meminerimus quo fundamento fulciatur, soluta erit omnis difficultas. Gratiū enim opus tūc demū esse incipit vbi cū venia suscipitur. Porò vnde venia, nisi quia Deus nos & nostra omnia in Christo inuenitur? Quæ admodū ergo nos ipsi vbi in Christū inueni sumus, ideo iusti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur nostræ iniquitates: sic opera nostra iusta sunt & habentur, quia quicquid aliàs vitij in ipsis est, Christi puritate

Responsionis confirmatio, dilemmate firmis. munita. Bona opera vel in iustitiam imputantur per se. vel singula & omnia simul, quod falsum est. Deut. 27. 26. Job. 4. 18.

Vel in iustitiam imputantur per fidem & propter iustitiam fides: & singula & omnia simul.

Ergo sola fides iustificat & totum hominem & omnia eius bona opera.

Et sensu fidelitatis partialis iustitia, imperfecta, accepta est: non illa autem quam aduersarij gratuita iustitia per fidem somniant.

sepultum, non imputatur. Ita meritiò dicere possumus, sola fide non tantùm nos, sed opera etiam nostra iustificari. Iam si ista qualiscunque operum iustitia à fide & gratuita iustificatione penderet, & ab ea efficitur: debet sub eam includi, & tanquam effectus causæ suæ (vt ita loquar) subordinari, tantùm abest vt erigi debeat ad illam vel destruendam vel obscurandam. Sic Paulus, vt extorqueat, beatitudinem nostram Dei misericordia non operibus constare, vrget maximè illud Dauidis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Siquis contra obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia sunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui misereatur pauperis, qui non ambulauit in consilio impiorum, qui suffert tentationem: beati qui custodiunt iudicium, immaculati pauperes spiritu, mites, misericordes, &c. non efficiunt quominus verum sit quod ait Paulus. Quoniam enim illa quæ prædicantur, omnia nunquam sic sunt in homine vt Deo propterea is approbetur, conficitur, miserum semper esse hominem nisi à miseria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuersa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remissione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciat: sequitur hanc esse non modò summam & præcipuam, sed vnicam: nisi fortè velis ab illis enervari, quæ in ea sola consistunt. Multò iam minus rationis est cur nos conurbare debeat appellatio iustorum, quæ fidelibus plerunque tribuitur. Iustos certè à vitæ sanctimonia nuncupari fateor: sed quum in iustitiæ studium magis incumbant quàm iustitiam ipsam impleant, qualemcunque hanc iustitiam, fidei iustificationi cedere par est, vnde habet id quod est.

II Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis restare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuisse iustificatum, & nos quoque omnes operibus iustificari, non sola fide. Quid igitur, pertrahéntne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Christi ministro habent, sic accipienda est eius sententia, ne à Christo per os Pauli loquente dissentiat. Spiritus per os Pauli asserit, Abraham fide: non operibus iustitiam fuisse consequutum: nos quoque fide docemus omnes sine operibus Legis iustificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit, & Abrahæ & nostram iustitiam operibus non fide tantùm constare. Spiritum secū non pugnare certum est. Quæ erit ergo istorum concordia? aduersariis abudè est si conuellerint quam nos altissimis radicibus stabilitam volumus fidei iustitiam: suam autem conscientias tranquillitatem reddere, non magnæ curæ est. Vnde videas quidè eos fidei iustifi-

Rom. 4. 7.
Psal. 32. 1.
Psal. 102. 1.
Prou. 14. 21.
Psal. 1. 1.
Iacob. 1. 12.
Psal. 106. 3. &
119. 1.
Math. 5. 3.

Conclusio refutationis tertij argumenti.

Iac. 2. 21.
4. Argumentum ex Epist. catholica Iacobi Apostoli.
Resp. 1. Apostolum cum Apostolo non esse committendum.

iustificationem arrodere, sed nullam interim constituere iustitiæ metam ubi conscientiaë sistantur. Triumphent ergo ut libet, modò non aliam iactare victoriã possint quàm omnem iustitiæ certitudinẽ se sustulisse. Ac miseram quidem hanc victoriã obtinebunt, ubi extincta veritatis luce mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbi cunq; autem stabit Dei veritas, nihil proficiet. Nego itaque Iacobi sententiam quam assidue tanquam Achillis clypeũ nobis obtendunt, illis vel tantillum suffragari. Id quo planum fiat, intuendus primũ erit Apostoli scopus: deinde observandum ubi hallucinentur. Quoniam tum erant plerique (quòd malum in Ecclesia perpetuum esse solet) qui infidelitatem suam manifestè probabant, quæcunq; propria sunt fidelium opera negligendo ac omitendo, falso tamen fidei nomine gloriari non desinebant: stolidam talium fiduciam hic eludit Iacobus. Non est ergo illi propositum veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostendere quàm ineptè nugatores isti vacuæ eius imagini tantùm arrogarent ut hac cõtenti, securè diffuissent in omnem vitiorum licentiam. Hoc statu concepto, facilè erit animadvertere ubi peccent nostri adversarij. Incidunt enim in duplicem paralogismum: alterum in fidei vocabulo, alterum in verbo iustificandi. Quòd fidem nominat Apostolus, inanem opinionem procul à fidei veritate distitam, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demonstrat his verbis, Quid prodest, fratres mei, si quis fidem dicat se habere, opera autem non habeat? non dicit, Si fidem quis habeat sine operibus: sed, Si iacet. Clarius etiam paulò post, ubi deteriores diabolica notitia per ludibrium facit: postremò ubi mortuam vocat. Sed à definitione sufficienter deprehendas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus est. sanè si nihil in ista fide continetur nisi ut credatur Deum esse, iam nihil mirum est si non iustificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquam derogari putemus fidei Christianæ, cuius longè diuersa est ratio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dum nos Christo conglutinat, ut vnum cum illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur? non ergo eo iustificat quòd diuinæ essentiaë notitiam concipiat: sed quòd in misericordiæ certitudine recumbit.

Resp. 2. adversarius, de conscientia tranquillitate parum sollicitus satis esse si iustitiam fidei arrodere possint.

Resp. 3. sumpta ex scopo Iacobi.

Qui duplicem adversarium paralogismũ detegit.

1. In fidei vocabulo, fides enim hic est inanis opinio, per concessionem: apud Paulum, instrumentum est quo Christum iustitiã nostram apprehendimus.

2. Alter paralogismus in verbo iustificandi. Paulus de causa, Iacobus de effectibus iustificationis loquitur, agens de Abrahamo.

Paulus de iustitiã imputatione: Iacobus de iustitiã cognitione & declaratione.

12. Nondum scopum attingimus, nisi discutiamus & alterum paralogismum. siquidem iustificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibi ipsi consentaneum Iacobum facere velis, necessarium est, iustificandi verbum alio significato accipere quàm apud Paulum: iustificari enim dicimur à Paulo, quum oblitterata iniustitiæ nostræ memoria iusti reputamur. Eò si spectasset Iacobus, præposterè citasset illud ex Mose, Credidit Abraham Deo, &c. Sic enim contexit,

Abraham operibus cōsequutus est iustitiā quōd filium immolare, iubente Deo, nō dubitauit. Atque ita impleta est Scriptura, quæ dicit illum credidisse Deo, & imputatum ei ad iustitiam. Si absurdum est, effectum esse sua causa priorem, aut falsū testatur Moses eo loco, imputatam fuisse Abrahamæ fidem in iustitiam, aut ex ea quam in Isaac offerendo præstitit obedientia, iustitiam non fuit promeritus. Nondum concepto Ismaele, qui iam a Ioueuerat antequam Isaac nasceretur, fide sua iustificatus fuit Abraham. Quomodo igitur dicemus obedientia diu post sequuta iustitiam sibi comparasse? Quare aut perperam ordinem inuertit Iacobus (quod cogitare est nefas) aut iustificatum noluit dicere, quasi promeritus sit ut iustus ceaseretur. Quid ergo? Certè de iustitiæ declaratione, non autem impuratione ipsum loqui apparet. ac si diceret, Qui vera fide iusti sunt, ij suā iustitiā obedientia bonisque operibus præobāt, nō nuda & imaginaria fidei larua. In summa nō disputat qua ratione iust. ficemur: sed iustitiā operatricē à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operū adminiculū iustificari cōtendit: ita hic iustos haberi nō patitur qui bonis careant operibus. Huius scopi consideratio nos omni scrupulo extricabit. nam hinc præcipuè falluntur nostri aduersarij quōd putant Iacobū iustificationis rationem definire, cum nihil aliud studeat quàm præuam eorum securitatē diruere qui excusando bonorum operū contemptum si lem inaniter obtendebant. Ergo quoslibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas sententias expriment. Inane fidei spectrum non iustificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis suam iustitiam declarare.

*Summa diffu-
sationis Apostoli
Iacobi.*

*5. Argumentum
ex Paulo.
Rom. 2. 13.*

*Responsio, sensum
Apostoli expli-
cans.*

*Altera, aduer-
sarios ad impos-
sibile deducens.*

*Cur hoc usus est
argumento Pau-
li.*

13 Quod autem ex Paulo in eundem sensum citant, minimū eos inuat, Factores Legis, non auditores iust. ficari. Nolo solutione Ambrosij euadere, ideo esse illud dictū quia cōplementū Legis sit in Christum fides. Video enim merū esse effugiū, quo nihil opus est ubi aperta patet via. Illic stolta confidentia Iudeos deiicit Apostolus, qui sola Legis agnitione se venditabant, quū interim summi essent eius contemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere sibi placerent: admonet, si ex Lege queratur iustitia, nō eius notitiā, sed obseruationē quæri. Nos certè istud in dubium non vocamus quin Legis iustitia consistat in operibus: ac ne illud quidem quin cōsistat in operū dignitate & meritis iustitia. Sed nondum probatum est operibus nos iustificari, nisi vnum aliquem proferant qui Legem impleuerit. Non aliud autem sensisse Paulum erit satis amplo testimonio orationis contextus. Postquam Gentes ac Iudæos in commune iniustitiæ damnauerat, tū ad distributionē descendit, ac dicit eos qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire: quod ad Gentes refertur. qui verò in Lege peccauerunt, per Legē iudicari: quod Iudæo-
rum

tum est. Porro quoniam illi suis præuaricationibus conuiuentes, sola Lege superbiebant: adiungit quod optimè congruebat, non ideo latam esse Legem ut audita solummodo eius voce iusti redderentur: sed tum demum si obedirent: ac si diceret, in Lege quæris iustitiam? ne auditum eius prætexas, qui parui est per se ponderis: sed afferas opera quibus declares Legem non tibi frustra positam. His quoniam deficiebantur omnes, sequebatur, Legis gloriatione esse spoliatos. Itaque contrarium potius ex mente Pauli argumentum formandum est. Iustitia Legis in operum perfectione sita est. nemo iactare potest se per opera Legis satisfecisse. nulla ergo est à Lege iustitia.

Tertia, argumētum retorquens.

14. Iam & ex locis illis pugnant quibus suam iustitiam fideles examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt. Quales sunt, Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, quæ sunt in me. Item, Exaudi Deus iustitiam meam. Probasti cor meum & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniquitas. Item, retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia custodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Itē, Iudica me Domine, quoniam in innocentia mea ambulauī. Non sedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impijs animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulauī. Dixi suprà de fiducia quam sibi sancti simpliciter ab operibus sumere videntur. Quæ autem huc adduximus testimonia nos non valde impediunt si secundum suam *deis aut*, hoc est, complexum, vel, (vt vulgo loquuntur) circumstantiam, accipiantur. Ea porro duplex est, nam nec de ipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel absoluantur: sed specialem causam in iudicium disceptandam afferunt: nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac scelestorum comparatione iustitiam sibi arrogant. Primum, quum de homine iustificando agitur, non tantum quæritur vt bonam in realiqua particulari causam habeat: sed perpetuam quandam tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobendam suam innocentiam Dei iudicium implorant, non se ipsos omni noxa solutos & omni ex parte inculpatos offerunt: sed quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, confisi tamen esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò causam in qua innocentes opprimuntur, illi commendant. Dum verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati responsura gent.

6. Argumentum ex locis quibus fideles suam iustitiam Dei iudicio examinandam audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt.

Psal. 7. 9.

Psal. 17. 1.

Psal. 13. 21.

Psal. 26. 1. & 9.

Responsio, per duplicis circumstantiam considerationem.

1. Specialem causam tantum in iudicium afferunt.

2. Ex improborum comparatione iustitiam sibi arrogant.

fit si seuerè conquiratur: sed quia præ aduersariorum malitia, improbitate, astutia, nequitia, synceritatem, iustitiam, simplicitatem, puritatemque suã Deo compertam gratiamque esse norunt: non reformidant, inter se & illos iudicem inuocare. Sic quum David Sauli dicebat, Reddat Dominus vnique secundum iustitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per se examinaret ac muneretur pro meritis: sed Dominum attestabatur quanta esset sua innocentia præ vt erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloria-tione se iactat, quòd bonum habeat conscientie testimonium, se cum simplicitate & integritate versatum esse in Ecclesia Dei, vult eiusmodi gloria-tione apud Deum niti: sed coactus impiorum calumniis, fidem ac probitatem suam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam esse sciebat, aduersus quamlibet hominũ maledicentiam asserit. Videmus enim quid alibi dicat, se nihil esse sibi malè consciuum, sed non in hoc iustificari. Quia scilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè transcendere. Vt cunq; ergo pij contra impiorum hypocresin suam innocentiam Deo teste ac iudice defendant: vbi tamen cum so-
 Pl. 130. 3. & 43. lo Deo negotium est, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Item, Ne ingrediaris in iudicium cum seruis tuis: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. suisque operibus diffusi, libenter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

Postremum argumentum, à testimonio quæ in uita uis fidelium adscribunt.

Prou. 20. 7. & 12. 28.

Ezech. 18. 9. 21. & 33. 15.

Responsio, id ex paterna Dei benignitate procedit: non quod si delium opera, ut Scholastici tradunt, in pretium æqualitatis Dei acceptione euehantur.

Eph. 1. 4.

1. Thess. 3. 13. & alibi.

15 Sunt & alij non absimiles superioribus loci, in quibus subsistere etiamnum quis possit. Dicit Solomon, cum qui ambulat in integritate sua, iustum esse. Item, In semita iustitiæ esse vitam, ac in ea ipsa nõ esse mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iustitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur, vel obscuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Dei oportet, aut ad misericordiæ asylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus sua integritas, dimidiata licet ac imperfecta gradus sit ad immortalitatem. Sed vnde id nisi quoniam quos in fœdus gratiæ assumpsit Dominus, eorum opera nõ excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur? Quo non tantum intelligimus quod tradunt Scholastici, à gratia acceptante habere opera suum valorem: Illi enim sentiunt, imparia alioqui opera ex Legis pacto salutis comparandæ, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, eorum aliis transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, non aliud valere nisi quod Dominus veniam vtriusque indulget. quod est, gratuitam homini iustitiam largiri. Neque tēpestiue hic obruduntur illæ Apostoli preces, vbi tantam fidelibus perfectionem optat, vt sint inculpati & irreprehensibiles

fibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cælestini valde olim exagitant, ad perfectionem iustitiæ in hac vita asserendam. Sed quod arbitramur sufficere, breuiter post Augustinum respondemus: ad hanc quidem metam aspirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie. sed quia optima & præstantissima vitæ præsentis ratio nihil aliud est quam profectus ad eam metam, nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adhærebimus. Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulū sanctis tribuere volet: modò eam quoque Augustini ipsius verbis definiat. Perfectam, inquit, sanctorum virtutem quum nominamus, ad ipsam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio.

Lib. 3. ad Bon.
c. 7.
Perfectio san-
ctorum.

CAPVT XVIII.

Ex mercede malè colligi operum iustitiam.

Partes huius capituli.

- 1 Solutio duarum generalium obiectionum quæ ad operum iustitiam stabilendam proferuntur. 1. Deum unicuique redditurum secundum opera sua. 2. Vitam æternam operum mercedem appellari, à prima sectione ad sextam.
- 2 Ad alias speciales obiectiones inde deductas, & ex Scripturæ deprauatis testimoniis desumptas, responsio, s. c. 6. 7. 8. 9.
- 3 Sophismatis, fidem opus vocari, ideo nos opere iustificari asserentis, dilutio, postrema sectione.

Pranseamus nunc ad eas sententias quæ affirmant Deum unicuique redditurum secundum opera sua cuiusmodi sunt. Vnusquisque refert quod gessit in corpore, siue bonum siue malum. Gloria & honor operanti bonum. tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum. Et, ibunt qui bona egerint in resurrectionem vitæ: qui malè fecerint, in resurrectionem iudicij. Venite benedicti Patris mei: esuriui, & dedistis mihi cibum: sitiui, & porum tribuistis, &c. Atque illis quoque eas coniungamus quæ mercedem operum appellant vitam æter-

Prima generalis
obiectione.

Matt. 16. 27.

2. Cor. 5. 10.

Rom. 2. 6.

Ioh. 5. 29.

Matt. 25. 34.

Alterâ.

PROV. 12. 14.

& 13. 19.

MAT. 5. 12.

LUC. 6. 23.

2. COR. 3. 8.

*Prima obiectio-
nis solutio.*

RO. 7. 6. & 8. 30.

*Eiusdem expli-
catio.**Operandi ver-
bum quid signifi-
cet.*

PHIL. 2. 12.

IOH. 6. 27.

PHIL. 1. 6.

*Secunda obie-
ctionis generalis
solutio.**1. Opera salutis
causam non fa-
cere, ab heredi-**tatis nomine &
natura offendi-
tur.*

EPH. 1. 18.

GAL. 4. 30.

MAT. 25. 34.

COL. 3. 24.

GEN. 15. 5. & 17.

Y.

nam: quo in genere sunt, Retributio manuum hominis resti-
tuetur ei. Qui timet mandatum, remunerabitur. Gaudete & ex-
ultate: ecce merces vestra copiosa est in cælis. Vnusquisq; mer-
cedem accipiet secundū laborem. Quòd vniciq; dicitur red-
diturus Deus secundum opera, paruo negotio dissoluitur. Or-
dinem enim cōsequentiaē magis quàm causam indicat loquen-
tio. Extra dubium autem est, Dominum his misericordiaē suæ
gradibus salutem nostram consummare dum electos ad se vo-
cat, vocatos iustificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola
misericordia suos in vitam suscipiat: quia tamen in eius posses-
sionem ipsos deducit, per bonorum operū studium, vt quo de-
stinavit ordine suum in illis opus impleat: nihil mirū si secundū
opéra sua dicuntur coronari: quib. haud dubiè ad recipiendam
immortalitatis coronā preparantur. Quin hac ratione appo-
sità dicuntur salutem suam operari, dum bonis operibus incū-
bendo, vitam æternam meditantur. nempe sicut alibi iubentur
operari cibum qui non perit, dum in Christum credēdo sibi vi-
tam acquirunt: & tamen mox additur, Quem filius hominis da-
turus est vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam
opponi gratiæ, sed referri ad studium: ac proinde non sequi-
tur, vel fideles ipsos esse salutis suæ authores, vel ab ipsorum
operibus eam emanare. Quid ergo? simul atque per Euangeliij
notitiam, & Spiritus sancti illuminationem adsciti sunt in Chri-
sti consortium, inchoata est in illis æterna vita. Iam quod in
illis bonum opus inchoavit Deus, & perficit oportet vsque in
diem Domini Iesū. Perficitur porrò, quum iustitia & sanctitate
Patrē cælestē referentes, se filios eius nō degeneres esse probāt.

2 Ex mercedis nomine non est cur opera nostra ratiocine-
mur causam esse salutis. Principio istud sancitum sit in cordibus
nostris, regnum cælorum non seruorum stipendium, sed filio-
rum esse hæreditatē: qua soli potentur qui à Domino in filios
cooptati fuerint: neque vllam aliam ob causam quàm ob hanc
adoptionem. Non enim erit hæres filius ancillæ, sed filius libe-
ræ. Adeoque in his ipsis locis quibus gloriam æternam merce-
dem operibus fore pollicetur Spiritus sanctus, hæreditatē no-
minatiōe exprimendo, aliunde nobis prouenire demonstrat. Sic
Christus opera recenset, quæ cæli remuneratione compensat
dum in eius possessionem electos vocat: sed simul adiungit,
hæreditatis iure possidendum. Sic Paulus iubet seruos fideliter
agentes quod officij sui est, sperare retributionem à Domino:
sed addit hæreditatis. Videmus vt quasi præscriptis verbis dili-
genter caueant ne acceptam feramus operibus æternam beati-
tudinem, sed Dei adoptioni. Cur ergo simul operum mentio-
nem faciunt? Vno Scripturæ exēplo ista quæstio elucescet. An-
te natiuitatem Isaac, promissum erat Abrahæ semen in quo
bene-

benedicendæ erant omnes terræ nationes: seminis propagatio quæ æquatura esset stellas cæli, & arenas maris, aliâque similia. Multis post annis, ut erat oraculo iussus, Abraham ad filiū imolandum se accingit. Ista obedientia defunctus, recipit promissionē. Per memetipsum iurauit, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo semen tuū sicut stellas cæli & arenas maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Quid audimus? an obedientia sua promeritus est benedictionem Abraham, cuius promissionem receperat antequam ederetur præceptum? Hic profecto citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat: nihil dum causa habens cur ipsis beneficeret nisi suam misericordiam.

3 Neque tamen frustratur aut ludit nos Dominus quū ait se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandam eorum quæ promisit exhibitionem vel fruitionem, ut ita loquar, ac per ea decurrere, ut contendamus ad beatam spem nobis propositam in cælis, ritè & illis assignatur promissionum fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expressit vtrunque Apostolus, quum diceret officiis charitatis studere Colossenses, propter spem in cælis sibi repositam, de qua antè audierant per sermonem veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouisse spem sibi in cælis repositam, declarat solo Christo, nullis autè suffultam operibus. cui concinit illud Petri, Custodiri pios Dei virtute per fidem: in salutem quæ parata est manifestari suo tempore. Dum ipsos ait eius causa laborare, significat currendum esse fidelibus toto vitæ spatio ut apprehendant. Ne verò putarem us ad meriti modum redigi quā nobis Dominus mercedem pollicetur, parabolam proposuit, in qua se fecit patrifamiliās, qui quoscunque habet obuios, mittit in vinea suæ culturam: alios quidem hora diei prima, alios secunda, alios tertia, quosdam etiam vndecima: vesperi rependit omnibus æquale pretium. Curus interpretationem breuiter & verè complexus est quicumque sit ille tandem vetustus scriptor, cuius liber de vocatione Gentium sub Ambrosij nomine fertur. Eius verbis potius quàm meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatem ad vnā gratiā pertinentem adstruxit: vbi sine dubio qui hora vndecima intronissū in vineam totius diei operariis exæquatur, eorum præferunt sortem quos ad commendandam gratiæ excellentiam, in defectu diei, & conclusionē vitæ diuina indulgētia muneravit: nō labori prætiū soluens, sed diuitias bonitatis

2. Insignique exemplo confirmatur, iis bonis Dominum remunerari fidelium opera, quæ illis ante cogitata opera dederat.

Gen. 22. 3. 17.

Prima causa cur vita æterna dicatur merces operum: videlicet ut per sanctā vitæ stadium ad æterna gratuita premia alacrius contendamus.

Col. 1. 4.

1. Pet. 1. 5.

Testimonij Scripturæ confirmatur.

Matt. 20. 1.

Consensu Ambrosij.

Lib. 1. cap. 3.

Regula obseruanda. suæ in eos, quos sine operibus elegit, effundens : vt etiam qui in multo labore sudarunt, nec amplius quam nouissimi acceperunt, intèligant donum se gratiæ non operum accepisse mercedem. Postremò hoc quoque notatu dignum est, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non simpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatem : quum nos paterna beneuolentia in Christo amplectitur : sed pro beatitudinis possessione vel fruitione ; vt vocant, sicut etiam sonant ipsa Christi verba, In futuro vitam æternam. Et alibi, Venite, possidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in resurrectione fiet : ac postea interpretatur, redemptionem corporis nostri. Alioqui autem quemadmodum alienatio à Deo æterna mors est, sic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt communicatione eius fruatur, vnūque cum eo fiat, transfertur à morte ad vitam, id quod fit solius adoptionis beneficio. Et si more suo pertinaciter vigeant operū mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam æternam fidei esse mercedem.

Apostoli auctoritate.

I. Pet. 1. 9. *Secunda causa, Deum nostra imbecillitati sic occurrere, ne animis fatiscamus.* 4. Itaque ne cogitemus Spiritum sanctum huiusmodi promissione commendare operum nostrorum dignitatem, ac si talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in conspectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc est vt arrogantiam nostram retundat, nos humiliet, deiiciat, & prorsus cōterat. Verùm nostræ imbecillitati sic occurritur: quæ statim alioqui collaberetur ac concideret, nisi hac se expectatione sustineret ac solatio leniret sua tædia. Primum quam durum sit, non modò sua omnia, sed se quoque ipsum relinquere & abnegare, reputent pro se quisque singuli. Et tamen hoc tyrocinio discipulos suos, hoc est pios omnes, Christus iniciat. Deinde si per omnem vitam sub crucis disciplina erudit, ne cor adiciant ad bonorum præsentium vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter sic ferè tractat, vt quocunq; flectant oculos quàm longè hic mundus patet, non nisi desperationem sibi vbique obuertantem habeant. vt Paulus dicat, miserabiliores esse nos omnibus hominibus, si in hoc mundo duntaxat speremus. In his tantis angustiis ne deficient, adest illis Dominus, qui monet vt altius caput exerant, & longius oculos cōiiciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud se reperiuros. hanc beatitudinem, præmium, mercedem, retributionem vocat: non operum æstimans meritum, sed compensationem esse significans eorum pressuris, passionibus: contumeliis, &c. Quamobrem nihil obest quominus vitam æternam remunerationem, Scripturæ exemplo, vocemus: quod in ea Dominus suos ex laboribus in quietem, ex afflictione in prosperum & opta-

Marc. 10. 30.
Matth. 15. 34.
Rom. 8. 18.

Huius solatiij prima necessitas.
Altera.
Tertia.
I. Cor. 15. 19.
Quarta.

optabilem statum, & mœstitia in gaudium, ex paupertate in affluentiam: & ignominia in gloriam recipiat: omnia deniq; quæ perpeffi sunt mala, bonis maioribus permutez. Sic & nihil erit incommodi, si vitæ sanctitatem, existimemus esse viam, nõ quidem quæ aditum aperiat in gloriam cœlestis regni, sed qua electi à Deo suo in eius manifestationem ducantur: quando hæc bona eius voluntas est, glorificare quos sanctificauit. Tantùm ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè hærent sophistæ, quia istum quem exponimus finem non considerant. Quàm autem præposterum est, vbi in vnum finem vocat nos Dominus, aliorum respicere? Nihil clarius est quàm ad subleuandam aliquo solatio carnis nostrę debilitatē, non autem ad inflandos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operū inde colligit, vel appendit in trutina opus cum mercede, à recto Dei scopo longissimè aberrat.

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iustum iudicem redditurū olim suis iustitiæ coronam, non tantùm cum Augusto no excipio. Cui redderet iustus iudex coronam, si non donasset gratiã misericors Pater? & quomodo esset iustitia, nisi præcessisset gratia quæ iustificat impium? quomodo ista debita redderentur, nisi prius illa indebita darentur? sed aliud etiam addo, Quomodo iustitiã imputaret nostris operibus, nisi quod iniustitiã in illis est, absconderet sua indulgentia? Quomodo censeret digna mercede, nisi quod in illis pœna dignum est, immissa benignitate aboleret? Soler enim ille vir gratiam nominare vitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus rependitur. At Scriptura nos vltra humiliat & simul erigit. Nam præterquàm quod in operibus gloriari vetat, quia sunt gratuita Dei dona, simul facibus quibusdam semper inquinata esse docet: vt Deo satisfacere non possint si ad iudicij eius regulam examinentur: sed, ne concidat nobis a'acritas, mera venia placere. Etsi autem paulo aliter Augustinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita dissentire constabit ex eius verbis libro ad Bonifacium tertio, cap 5. Vbi quum inter se duos contulisset homines, alterum vitæ vsque ad miraculum sanctæ & absolutæ, alterum probum quidem & integris moribus, non tamen adeo perfectum quin desiderari in eo multum queat: tãdem infert, Nempe iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in Deum fidem ex qua viuit, & secundum quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deum laudat. sibi tribuens ignominiam, illi gloriam: atque ab ipso sumens & indulgentiam peccatorum & dilectionem rectè factorum, de hac vita liberandus, in consortium Christi migrat. Quare, nisi propter fidem quæ licet sine operibus neminè

Sanctitas via
regni, non causa
regnandi.
Rom. 8. 30.

Sophistarum hæ
lenchus

Obiectio. Deus
opera suorum
coronat.

2. Tim. 4. 8.
Eugu. ad Val.
lent. de gratia
& lib. arbit.

Resp. i. ex Au-
gustino.

Alteræ, quæ
Augustini men-
tionem aperit.

Tertia ex Scri-
pturas

Quarta, ex eo-
dem Augustino
seipsum in ser-
mone prætant.

saluat (ipsa enim est nō reprobā fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipsam etiam peccata solvuntur, quia iustus ex fide vivit. si ne ipsa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hic certè non obscure fatetur quod tantopere cōtendimus, inde pendere bonorum operum iustitiam quod per veniam Deo approbantur.

Prima Specialis obiectio. In calis thesaurizare iubemur.
Luc. 16. 9.
1. Tim. 6. 7.

6 Superioribus locis proximum sensum habent isti: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut quā defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus huius seculi præcipe non superbè sapere, neque sperare in certis divitiis, sed in Deo vivo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera,

Responsio, nihil aliud significant hi loci, quam ut nostrum esse doceant: si calum patriam esse credimus, illius potius transmittere opes nostras, quā hic retinere, ubi subita migratio ne amittenda sunt.

Math. 6. 21.

quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Respondeo, nos ad veram eorum intelligentiam nunquam accessuros nisi oculos in scopum conuertamus quò sua verba Spiritus dirigit. Si verum est quod ait Christus, ibi animum nostrum residere ubi est thesaurus noster: quemadmodum filij seculi intenti esse solent ad ea comparanda quæ ad præsentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndum est, postquam hanc vitam instar somnij mox evanituram didicerunt, ut ea quibus verè frui volunt, eò transmittant ubi solidam vitam sunt habituri. Quod ergo faciunt qui demigrare instituant in locum aliquè, ubi perpetuam vitæ sedem elegerunt, nobis imitandum est. præmittunt illi suas facultates, neque illis ad tempus ægrè carent: quia se beatiores eo putant quo plus habent bonorum ubi diu sunt futuri. Nobis si cælum patriam esse credimus, illuc potius transmittere opes nostras convenit, quàm hic retinere ubi subita migratione peritura nobis sint. Quomodo autem transmittemus? nēpe si pauperum necessitatibus communicamus: quibus quicquid

Quomodo id fieri potest.

Mat. 25. 40.

Prou. 19. 17.

2. Cor. 9. 6.

erogatur, sibi datum Dominus imputat. Vnde egregia illa promissio: Qui largitur pauperi, Domino scæneratur. Item, Qui benignè seminat, benignè metet. Deponuntur enim in manum Domini quæ fratribus ex charitatis officio impenduntur. Ille, ut est bonæ fidei depositarius, olim restituet cum copioso scænore. Ergo ne tanti sunt apud Deum nostra officia ut sint in eius manu quasi recòditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quā toties ac tam apertè id testetur Scriptura? Cæterū si quis à mera Dei benignitate transilire velit ad operum dignitatem, his testimoniis ad errorem astruendum nihil iuabitur. Nihil enim ritè inde colligas nisi meram diuinæ erga nos indulgentiæ propensionem: quandoquidem quo nos ad benefaciendum animet quamlibet vel solo eius iuvitū indigna sint quæ illi exhibemus obsequia, nullum tamen perditum sunt.

Secūda obiectio

7 Sed magis vrgent Apostoli verba: qui dum Thessalonicenses

censes in tribulationibus consolatur, eas immitti illis docet ut *Per afflictiones*
 digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Siquidem, in- *pij qui iustitiam*
 quit, iustum est apud Deum, reddere iis qui vos affligunt, affli- *& charitatem*
 ctionem: vobis autem relaxationem nobiscum, quum reuela- *exercuerunt di-*
 bitur Dominus Iesus è caelo. Author verò epistolæ ad Hebræos *gni habentur 18*
 Non est, inquit, iniustus Deus ut obliuiscatur operis vestri, & *igno Deo.*
 dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, quòd ministratis *2. The. 1. 1.*
 sanctis. Ad priorem locum respondeo, Nullam illic meriti di- *H. b. 6. 30.*
 gnitatem significari: sed quia Deus pater vult nos, quos elegit *Rom. 8. 29.*
 filios, Christo primogenitò conformari: sicut oportuit illum *Luc. 24. 26.*
 primò pati, & tum demum intrare in gloriam sibi destinatà: ita *Act. 14. 21.*
 & nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum ca- *Responso ad*
 lorù. Tribulationes ergo dum patimur pro Christi nomine, quæ *priorem locum,*
 dā veluti notæ imprimuntur nobis quibus oves gregis sui Deus *Digni, qui 18.*
 signare solet. Hac ergo ratione digni habemur regno Dei, quia *quo.*
 stigmata Domini nostri & magistri portamus in corpore, quæ *Gal. 6. 17.*
 sunt filiorum Dei signa. Huc & illæ sententiæ pertinent, Nos *1. Cor. 4. 10.*
 circumferre mortificationem Iesu Christi in corpore nostro ut *Philip. 3. 29.*
 vita ipsius manifestetur in nobis. Nos passionibus eius confor-
 mari, ut perueniamus ad similitudinem resurrectionis ex mor-
 tuis. Quæ subiicitur ratio, non ad probandam vllā dignitatem,
 sed *spem regni Dei confirmandā pertinet: ac si diceret, ut iusto*
 Dei iudicio conuenit, vindictam ab inimicis vestris expetere
 earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxatio-
 nem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui sic *Resp. ad alterū*
 iustitiam Dei decere tradit suorum obsequia obliuioni non mā *locum ex ep. 18.*
 dare ut propè iniustum fore innuat si obliuiscatur, hanc ratio- *ad Hebr. de-*
 nem habet: Deus, quo segnitiam nostram acueret, fiduciam no- *suū firmam.*
 bis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis sui susce-
 perimus laborem. Semper meminerimus hanc promissionem
 ut ceteras omnes, nihil fructus nobis allaturam nisi præcederet
 gratuitū misericordiæ fœdus, cui tota salutis nostræ certitudo
 incumberet. Eo autem freti, confidere securè debemus, obse-
 quiis etiam nostris quamlibet indignis non defuturum à Deo li-
 beralitate præmiū. In ea expectatione ut nos confirmet Apo-
 stolus, Deum asserit non esse iniustum, quin cōstaturus sit fidei
 semel datæ. Iustitia igitur ista magis ad diuinæ promissionis ve-
 ritatem, quàm ad reddendam debiti æquitatem refertur. In quæ *In Psalm. 32.*
 sensum insigne est dictum Augustini: quod ut vir sanctus repe- *109. & alibi*
 tere sæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignum *sæpe.*
 iudico quod assidue memoria repetamus. Fidelis, inquit, Domi- *Tertia obsecratio*
 nus qui se nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipien- *ex tribus Apo-*
 do, sed omnia promittendo. *stoli locu colle-*
ctā.

8 Abducuntur & illæ Pauli sententiæ, Si habeam omnem fi-
 dem, ita ut montes loco dimoueam, charitatem autem non ha-

beam, nihil sum. Item, Nunc manent spes, fides, charitas: sed maxima in his charitas. Item super omnia habet charitatem, quæ est vinculum perfectionis. Ex primis duobus contendunt nostri Pharisei charitate nos iustificari potius quàm fide: virtute nimirum, ut ipsi aiunt, potiore. At nullo negotio diluitur hæc argutatio. Exposuimus enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoq; de vera fide interpretamur, qua maiorem esse charitatem dicit: non tanquàm sit magis meritoria, sed quia magis fructuosa est, quia latius patet, quia pluribus seruit, quia semper viget: quum fidei usus ad tempus consistit. Si excellentiam spectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hic sermo Paulo non est. Si quoniam illa tantum quidem vnum istud vrget ut mutua charitate nos in Domino vicissim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere: quis tamen sano iudicio, imò quis omnino sano cerebro, ex eo ratiocinetur magis iustificare? Vis iustificandi quæ penes fidem est, nõ in dignitate operis locatur. Sola Dei misericordia & merito Christi constat nostra iustificatio, quam dum fides apprehendit, iustificare dicitur. Nunc si aduersarios interrogas, quo sensu iustificationem charitati assignent: respondebunt. Quia officium est Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione iustitiam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iustificare dicimus, non quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed quia instrumentum sit quo Christi iustitiam gratis obtinemus. Isti, prætermissa Dei misericordia, Christoque præterito (vbi summa iustitiæ est) charitatis beneficio nos iustificari pugnant, quia supra fidem excellat. Perinde ac si quis aptiorem esse Regem disputet conficiendo calceo quàm sutor: quia sit infinito præstantior. Hic vnus syllogismus amplo documento est scholas omnes Sorbonicas ne suminis quidè labris degustare quid sit fidei iustificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellat cur fidei nomen tantulo intervallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi constat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & spei quodammodo subsint, quia ad cognitionem Dei spectant, ea omnia *κατ' ἀναγκα- λαιον* sub nomine fidei & spei complectitur. ac si diceret, Et Prophetia, & lingua, & interpretandi gratia & scientia hunc habent scopum ut nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem non nisi per spem & fidem in hac vita agnoscimus. Quum ergo fidem & spem nomino, hæc omnia simul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc est, quantum sit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua est charitas, &c. Ex tertio loco inferitur, Si per alio sensu perfectionis vinculum est charitas: ergo & iustitiæ, quæ nihil aliud est

Resp. primus locus non loquitur de fide iustificatione: sed de fide miraculorum.

Secundus locus, transfert qualificationis statum, de iustificatione agitur, quæ fidei est: quoniam illa tantum quam instrumentum Christi iustitiæ apprehendimus gratis obtinemus, non autem charitate, cuius officium illud non est, etiam si magis fructuosa sit.

Confirmatio à simili.

Item ab explicitatione mentis Apostoli.

Tertius locus alio sensu perfe-

est quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè constitutæ Ecclesiæ membra inter se bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici, quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiam, ad perfectionem istam nunquam nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus. indèque inferam, quum omnes à charitatis complemento sint remotissimi, spem omnem illis perfectionis abscessam esse.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonistæ arrepta ex Scripturis temerè (vt quodque primum obuium se tulit) testimonia aduersum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec cõmemorare ipse possim, nisi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Christi sententiam explicuero, qua mirum in modum sibi placent. Respondet enim Legisconsulto roganti quid esset ad salutem necessarium, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quid vltra, inquit, volumus quum ab ipso gratiæ auctore per mandatorum obseruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quasi verò non constet, Christum iis responsa sua attemperasse quibuscum negotium esse sibi videbat. Hic à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id simpliciter, sed quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona & ipsa interrogatio Dominum inducebat vt sic responderet. Ille persuasione Legalis iustitiæ imbutus, in operum fiducia cæcitatebat. Deinde non aliud quærebat nisi quæ essent opera iustitiæ, quibus salus compareretur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoque clara voce prædicamus seruanda esse mandata, si in operibus vita quæritur. Atque hæc doctrina cognitu necessaria est Christianis. quomodo enim ad Christum confugerent, nisi se agnoscerent à via vitæ in mortis præcipitium excidisse? Quomodo autem intelligerent quàm procul aberrarint à via vitæ, nisi prius qualis sit illa intelligant? Tum igitur demum recuperandæ salutis asyllum in Christo esse admonentur, dum cernunt quantum sit vitæ suæ cum diuina iustitia, quæ Legis obseruatione continetur, distiduum. Summa hæc est, si in operibus salus quæritur, seruanda esse mādara quibus instituiamur ad perfectam iustitiam. Sed nō est hīc hærendum nisi velimus in medio cursu deficere, nemo enim nostrum seruandis mandatis par est. Quoniam ergo Legis iustitia excludimur, ad aliud subsidium nos conferamus necesse est, nempe ad fidem Christi. Quamobrem vt hīc Dominus quem vana operum confidentia rurgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde discat esse peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium. Sic alios qui eiusmodi sui notitia iā humiliati sunt, alibi omissa Legis mētione,

tionis vinculis charitati iri- buit: & vtrun- que accipiant, nihil tamen ho- rum errorem iu- uat.

Quarta obiectio. Christus iussit quendam per mandatorū obseruationem regnum Dei acquirere.

Matt. 19. 17.

Responsio, ex verbis ipsius interrogantis.

Summa exposi- tionis horū Chri- sti verborum. Matt. 11. 25.

gratiæ promissione solatur, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus vestris.

Postrema obiectio, ex eo quod Iohan. 6. 29. f. des dicitur opus. Resp. fides non iustificat quatenus est opus.

Tandem, postquam Scripturam inuertendo defatigati sunt, ad argutias & sophismata delabuntur. Cauillantur in eo quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Quasi verò fides, quatenus obedientia est diuinæ voluntatis, suo merito iustitiam nobis conciliet: ac non potius, quòd Dei misericordiam amplectendo Christi iustitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelij prædicatione, cordibus nostris obsignat. Talibus ineptis diluendis si non immoror, veniam dabunt lectores. ipsæ enim, sine alieno impetu, suapte debilitate satis franguntur. Obiectionem tamen vnam, quæ speciem habet aliquam rationis, obiter discutere libet, ne quibus non ad eò exercitatis negotium faciat. Quæ eandem esse contrariorum regulam dicitur sensus communis, ac peccata singula iniustitiæ nobis vertantur, consentaneum esse aiunt, singulis quoque bonis operibus iustitiæ laudem tribui.

Instantia, eandem esse contrariorum regulam. Responso.

Qui respondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non satisfaciunt. Equidem illis assentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem esse. Est enim prima à Deo defectio, quæ sequuntur deinde particulares contra Legem transgressiones.

Resp. 1. per distinctionem horum contrariorum, quorum diuersissima est ratio.

Sed quòd videntur eandem statuere bonorum & malorum operum rationem in æstimanda iustitia vel iniustitia, in eo cogor ab ipsis dissentire. Iustitia enim operum est perfecta Legis obedientia. Itaque iustus operibus esse non potes nisi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore sequaris. Ab ea vbi primùm deflexisti, in iniustitiam prolapsus es. Hinc apparet, iustitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, sed ex inflexibili indefessaque obseruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniustitiæ multo diuersissima est ratio. Qui enim scortatus est, aut furatus, vno delicto, mortis est reus: quia in Dei maiestatem offendit.

Iacob. 2. 10.

Impingunt ideo nostri isti argutores, quòd ad illud Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno factum omnium reum esse: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde absurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iustum esse vniuscuiusque peccati stipendium: quia iusta Dei indignatione ac ultione digna sunt singula. Sed insulsius eris ratiocinator si ex aduerso inferas, vno opere bono conciliari posse hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

CAPVT XIX.

De libertate Christiana.

Partes huius capituli.

1. Necessitas doctrinæ de libertate Christiana, scilicet triusmodi: quæ partes explicantur, scilicet 1. & 2. vsque ad 9.
2. Huius libertatis natura & efficacia aduersus Epicureos, & alios qui infirmorum rationem minimè habent, scilicet 9. 10.
3. De scandalo, dato & accepto: eorundemque consideratio prolata non necessaria, scilicet 11. ad capituli finem.

RACTANDVM nunc de Christiana libertate, cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui summam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propositum sit. Est enim res apprimè necessaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè sine dubitatione aggredi conscientiæ audent: in multis hæsitant & resiliunt, semper variant & trepidant. præsertim verò appendix est iustificationis, & ad vim eius intelligendum non parum valet. Imò qui Deum seridè timent, hinc fructum incomparabilem percipiens eius doctrinæ quàm impij & Lucianici homines lapidem suis diceriis exagitant: quia in spiritali ebrietate, qua correpti sunt, quæuis proteruita illis est licita. Quare nunc opportunè in mediū prodibit: deinde planiorem eius disputationem (nā leuiter aliquoties supra à nobis attacta est) in hunc locum reicere vtile fuit: quia simulatque iniecta est aliqua mentio Christianæ libertatis, ibi aut feruent libidines, aut insani motus surgunt nisi inarturè obuiam eatur lasciniis ingenijs istis, quæ alioqui optima quæque pessimè corrumunt. Partim enim huius libertatis pretextu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in effænatam licentiam se propriunt, partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem rerumque delectum tolli. Quid hic agamus, talibus angustijs circumsepti? An Christiana libertate valere iussa, huiusmodi periculis opportunitatem præcidamus? Atqui vt dictum est, nisi ea tenetur, nec Christus, nec Euangelij veritas, neque interior pax animæ rectè cognoscitur. Danda potius opera ne adeò necessaria doctrinæ pars supprimatur, & occurratur tamen interim absurdis illis obiectionibus quæ inde enasci solent.

2. Christiana libertas in tribus (vt ego quidem sentio) partibus sita est. Prima, vt fidelium cōscientiæ, dum fiducia suæ corā

Connexio huius capituli cum prioribus de iustificatione, & quā vtilis ac necessaria sit libertas Christiana vera cognitio.

1. Conscientias pacat.

2. Lasciua ingenua coerces.

3. Christi meritum, Euangelij, veritatem, animæ pax ē tuetur. Partes tres huius libertatis.

1. Prima est, vt legū iustitia ommissa, fideles vnum Christum intueantur.

Deo iustificationis quærenda est, sese supra Legem erigant atque efferant, totamque Legis iustitiam obliuiscantur. Nam quæ Lex (vt alibi iam demonstratum est) neminem iustum relinquit: aut ab omni spe iustificationis excludimur, aut ab illa nos solui oportet: ac siquidem, vt nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debere ad obtinendam iustitiam cogitat, non potest modum ad finem præfigere: sed debitorem vniuersæ Legis se constituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operum cogitatione seposita, vnam Dei misericordiam amplecti conuenit quæ de iustificatione agitur: & auerso à nobis aspectu, vnum Christum intueri. Non enim illic quæritur quomodo iusti simus: sed quomodo, iniusti licet ac indigni pro iustis habeamur. Cuius rei si certitudinem aliquam assequi volunt conscientia, nullum Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus superuacaneam esse, quos non ideo docere & exhortari & stimulare ad bonum desinit, tametsi apud Dei tribunal in eorum conscientis locum non habet. Hæc enim duo vt multo diuersissima sunt, ita probè diligentèrque sunt à nobis distinguenda. Tota Christianorum vita quædam pietatis meditatio esse debet: quoniam in sanctificationem vocati sunt. In hoc situm est Legis officium, vt eos officij sui admonendo ad sanctitatis & innocentia studium excitet. At vbi conscientia sollicitantur quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constaturæ si ad eius iudicium postulentur: ibi non subducendum est quid Lex requirat, sed vnus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem superat.

Obiectio.

*Responsio, per
distinctionem
iustitiæ legalis
& Evangelicæ.
Ephes. 1. 4.
Thess. 4. 5.*

*Primam hanc
partem tota ad
Galatas episto-
la comprobari,
ex tribus illis
præcipuis capi-
tibus, in quibus
versatur mani-
festum est.
Gal. 3. 13. & 5. 1.*

3 In hoc cardine totum ferè argumentum Epistolæ ad Galatas vertitur. Nam insulsos esse interpretes qui docent Paulum in ea pro cæremoniarum tantum libertate pugnare, ex locis argumentorum probari potest. Quales isti sunt, Quod Christus factus sit pro nobis execratio, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Christus vos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico, si circumdamini, Christus vobis nihil proderit. Et qui circumciditur, debitor est vniuersæ Legis. Christus vobis otiosus factus quicumque per Legem iustificamini: à gratia excidistis. Quibus certè aliquid sublimius continetur quam cæremoniarum libertas, equidem fateor Paulum illic de cæremoniis tractare, quia illi cum pseudoapostolis pugna est, qui veteres Legis umbras Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Ecclesiam moliebantur. Verum ad hanc questionem expediendam disputandi erant altiores loci, in quibus tota controversia posita erat. Primum, quia umbris illis Iudaicis obscurabatur Euangelij claritas, ostendit in Christo nos solidam eorum omnium exhibitionem habere quæ Mosaicis cæremoniis adubrabantur.

Primum caput.

Secundum.

tur.

tur. Deinde quia illi impostores pessima opinione imbuebant plebē, quod hæc scilicet obedientia valeret ad promerendā Dei gratiā: hinc plurimū insistit ne vllis Legis operibus nedū minus illis elemētis iustitiā se cōsequi posse coram Deo existiment fideles. Et simul docet damnatione Legis, quæ vniuersis hominibus aliās impender, esse per crucem Christi liberos: vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus huc propriè pertinet. Postremò conscientis fidelium suam asserit libertatem, ne qua religione in rebus non necessariis obstringantur.

4 Altera, quæ ex superiore illa pendet vt conscientiæ non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequatur: sed Legis ipsius iugo liberæ, voluntati Dei vtrò obediant. Quoniā enim in perpetuis terroribus versantur quādiu sub Legis dominio sunt, a lacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compositæ erūt nisi huiusmodi prius libertate donatæ. Exemplo & breuius & magis perspicuè assequemur quò hæc pertineant. Legis præceptū est vt diligamus Deū nostrū ex toto corde, ex tota anima,

ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio sensu & cogitatione est euacuāda, cor omnib. desideriis expurgādū, vires in hoc vnū colligendæ & cōtrahendæ. Qui præ aliis multū progressi sunt in via Domini, longissimè absunt ab hac meta. Nam etsi Deū ex animo diligūt, & sincero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animæ partē occupatā habent carnis cupiditatib. quibus retrahuntur & sistūtur quominus citato ad Deū cursu pergant. Multo quidē conatu cōtendunt: sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hinc faciant, dū

sentiunt nihil se minus quā Legē præstare? Volunt, aspirant, conantur: sed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentāt aut meditātur operis, maledictū esse vidēt. Nec est quòd se quisque fallat, colligens opus eo ipso non omnino malum esse quia imperfectum, & ideo quod in eo boni est Deo nihilominus acceptū esse. Nam Lex perfectam dilectionem exigēs, omnē imperfectionem damnat, nisi rigore mitigato. Opus igitur suum consideret, quod pro parte bonū videri volebat: & eo ipso transgressionē Legis esse inueniet quia imperfectū est.

5 En quomodo omnia nostra opera Legis maledictioni subiacent si ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum se alacriter accingerent ad opus infelices animæ pro quo non nisi maledictionem se referre posse considerent? Rursum si ab hæc seuera Legis exactione, vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiant hilares & magna alacritate vocanti respondebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui Legis iugo astringuntur, seruis sunt similes quibus certæ, in singulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conspectum dominorum venire

Gal. 4. 30.

Tertium.

2. Altera pars libertatis Christiane, vt conscientia à Legis voluntati Dei vtrò obediant. Deut. 6. 5.

Id fieri non potest, quādiu sub lege sumus.

Ratio.

Vbi verò ab hac seuera Legis exactione (qua perfectam obedientiam postulat) liberamur, hilares & magna alacritate Deo vocanti respondere possimus.

audent, nisi exactus operarum modus constiterit. Filij verò, qui liberalius, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis nō dubitant inchoata & dimidiata opera aliquid etiam vitij habentia offerre, confisi suam obedientiam & animi promptitudinē illis acceptam fore, etiam si minus exactè effecerint quod volebant. Tales nos esse oportet qui certò confidamus, obsequia nostra indulgentissimo Patri probatum iri, quantumcumque sint, & quantumvis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetā nobis confirmat, Parcā eis, inquit, sicut solet Pater Filio parcere seruienti sibi. vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia coniuere positum constat, quoniam simul obsequij meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis necessaria est, sine qua frustra omnia conabimur. siquidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultū verè à nobis fiat. Id autem qui possit inter illos terrores, vbi dubitatur offendarūne Deus, an colatur nostro opere?

Mal. 3. 17.

Probatio huius
secundæ partis,
ex Apostolo.
Heb. 11. 3.
Rom. 6. 12.

6 Atque ea causa est cur author Epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis Patribus bonorum operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac libertate illustis est locus in Epistola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari qui non sumus sub Lege, sed sub gratia. Quoniam enim fideles hortatus esset ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, neve exhiberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerent tanquā ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo: illi verò contra oblicere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam concupiscentiis, & peccatum in se habitare: subiicit eam consolationem à Legis libertate. ac si diceret, Tametsi nondum extinctum peccatum, necdum iusticiam in se viuere planè sentiant, non tamen esse cur formident, & animo deiciantur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia non sumus sub Lege, hæc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare.

Finis eius est,
hac libertate nō
ad malum accendi,
sed ad bonum animari.

3. Tertia pars,
rerum indifferentium
liber vsus.
Huius partis cognitio
necessaria ad desperationē
& superstitionē
tollendā.

7 Tertia vt nulla rerum externarū, quæ per se sunt ἀδιάφορα religione coram Deo teneamur quin eas nunc vsurpare nunc omittere indifferēter liceat. Atque huius etiā libertatis cognitio perquam nobis necessaria est. quæ si aberit, nulla conscientis nostris futura est quies, nullus superstitionum finis. Videmur hodie plerisque inepti qui disceptationem mouemus de libero esu carniū, de libero feriarum vestiūque vsu & similibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quàm vulgo creditur. Nam vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum

ingre-

ingrediuntur, vnde nō facilis postea exitus patet. Siquis dubitare inceperit an sibi linteis, indusiis, sudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio. secum enim volutabit annon sine mantilibus cœnare possit, annon sudariis carere. Sicuti paulo delicatioribus illicitus visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mentē venit, se vilioribus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona conscientia pace bibet, postremò nec dulciorem mūdiorēque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt super trāsversam (quod dicitur) festucam incedere nefas ducat. Non enim hīc leue certamen inchoatur: sed hoc controuertitur an hīs aut illis nos vti Deus velit: cuius voluntas consiliis nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in confusam voraginem abripi necesse est: alios cōtempto Deo & abiectō eius timore, viam sibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicumque enim tali dubitatione impliciti sunt, quod se vertant, præsentem vbique conscientiaē offensionem vident.

*Superstitionis
descriptio.*

8. Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per cōmune, *Probatio huius* profanum accipiens (nisi qui existimat aliquid commune, illi *tertia pars ex* commune est. Quibus verbis res omnes externas libertati nostræ subiicit: modò eius libertatis ratio animis nostris apud *Apostolo ad Romanos.* Deum constat Verùm si qua superstitiosa opinio scrupulum nobis iniiciat, quæ suapte natura pura erant, nobis contaminatur. *Rom. 14. 14.*

Quare subiicit, Beatus qui nō iudicat seipsum in eo quod probat. At qui diiudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porro quod non ex fide, peccatum est. Inter huius-

Rom. 14. 22.

modi angustias qui omnia securè nihilominus audēdo, se animosiores ostendunt, nōnne se tantundem à Deo auertunt?

*Hanc qui non
observant, tandē*

qui verò aliquo Dei timore penitus afficiuntur, quum & ipsi cogantur multa admittere auersante conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales sunt, nihil

cuadunt 1. Dei

contemptores.

2. Desperabundi.

3. Ingrati.

1. Tim. 4. 5.

donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, qua tamen sola nobis omnia in vsum nostrum sanctificari testatur Paulus. Intellego autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi quidem eorum Dei bona esse intelligunt quibus vntur, & Deum in operibus suis laudant: sed quum sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquam datori? Videmus in summa, quorsum hæc tendat libertas, nepe vt Dei donis nullo conscientiaē scrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vsum nobis ab ipso data sunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ nostræ, & eius erga nos

*Finis huius
tertia partis.*

largitatem agnoscant. Hic enim comprehenduntur omnes liberæ observationis ceremoniæ, ne qua necessitate ad eas observandas conscientiæ astringantur: sed earum vsum Dei beneficio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

*Altera pars capituli de natura & efficacia libertatis Christianæ.
x. Adversus Epicureos.*

9 Est autem diligenter observandum, Christianam libertatem omnibus suis partibus rem spiritualem esse: cuius tota vis in formidolosis conscientiis coram Deo pacificandis posita sit, siue de peccatorum remissione inquietæ sint ac sollicitæ, siue anxie sint utrum opera imperfecta & vitiiis carnis nostræ inquinata Deo placeant, siue de rerum indifferentium vsum torqueantur. Quare perversè interpretantur, vel qui suis cupiditatibus ipsam prætexunt, ut bonis Dei donis abutantur in suam libidinem: vel qui nullam esse putant nisi coram hominibus usurpatam: ideoque in ea vrenda nullam infirmorum fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc seculo peccatur.

Quorum ingenitè describitur.

Nullus ferè est cui somptuoso esse per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxuriosus splendor: qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere velit: qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur. Aiunt res esse indifferentes, fateor: modò iis indifferenter quis utatur. Cæterùm ubi nimis cupidè appetuntur, ubi superbe iactantur, ubi luxuriosè effunduntur, quæ per se licita alioqui erant, his vitiiis fœdari certum est. Inter res indifferentes optimè distinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum,

*Prætextus item allegatio, quibus satisfi, & de vsum & diuinitatem agit.
Tit. 1. 15.*

quando polluta est eorum mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationem suam habent, qui saturati sunt, qui nunc ridet, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ sunt, hominum vsum permissæ: imò Dei providentia destinatæ. nec ridere, aut saturari, aut novas possessiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut vinum bibere, vsquam prohibitum est. Verum istud quidem, sed ubi rerum copia suppetit, in deliciis volutari, ac se ingurgitare, mentem & animam inebriare præsentibus voluptatibus, nouisque semper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vsum longissimè absunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant vanitatem & arrogantiam, ut pura conscientia, Dei donis purè utantur. Ubi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebunt legitimi vsum regulam. Desit rursus hæc moderatio, plebeiæ communisque deliciæ nimix sunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno sæpe apimum purpureum habitare: interdum sub

Luc. 6. 24.
Amos 6. 1.
Ier. 5. 8.

Abusque item detegitur.

Quomodo sit corrigendus.

byllo

byssis & purpura simplicem humilitatem latere. Ita in suo quisque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel splendè viuat: vt meminerint omnes se à Deo ali vt viuant, non vt luxurientur. ac legem hanc Christianæ libertatis putent si cum Paulo didicerint, in quibus sunt, eis conuenienti esse: si norint & humiles esse & excellere: si docti sint vbique & in omnibus & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati.

10 Errant in eo plerique, quòd perinde ac si sua libertas incolumis ac salua non esset nisi testes haberet homines, promiscuè & imprudenter ea vtuntur. Qua importuna vsurpatione infirmos fratres læpenumero offendunt. Videas hodie quosdam, quibus sua libertas non videtur consistere nisi per esum carniū die Veneris in eius possessionem venerint. Quod eundem non reprehendo: sed exigenda est ex animis falsa isthæc opinio. siquidem cogitare debebant, nihil se sua libertate nouum consequi in hominum conspectu, sed apud Deum: & tam in abstinendo constitutam esse, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt velcaturne carnis an ouis, rubrisne an nigris vestibus induantur: satis superque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiam si posthac carnis tota vita abstineant, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi sunt. Imò ideo, quia liberi sunt, libera conscientia abstinent. Perniciosissimè verò labuntur quòd fratrum infirmitatem nullius pensi habent, quam sic sustineri à nobis decet ne quid temere admittamus cum eorum offendiculo. Verùm interdum quoque interest, coram hominibus asseri nostram libertatem. Et hoc fateor. modus tamen summa cautione tenendus est: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

11 Dicam hinc itaque de scandalis non nihil, quo in discrimine habenda sunt, quæ cauenda, quæ item negligenda: vnde postea statuere liceat quis sit inter homines libertati nostræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ scandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ testimonium habet, nec ineptè exprimit quod significat. Si quid importuna aut leuitate, aut lasciuia, aut temeritate, non ordine, nec suo loco facias quo imperiti imbecillè que offendantur, scandalum abs te datum dicitur: quoniã tua culpa factū fuerit vt eiusmodi offensio suscitaretur. Ac omnino scandalum in re aliqua datū dicitur, cuius culpa ab auctore rei ipsius profecta est. Scandalū acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admissa, maleuolentia aut sinistra quadã animi malignitate in offensionis occasionem rapitur. Non

Philip. 4. 12.

2. *Aduersus eos qui rationem infirmorum nullã habent.*

Eiusmodi hominum error refertur.

Lapsus perniciosissimus detegitur.

Obiectio.

Responsio.

Reuocatio commoda & aptissima theos ad hypocrisin seu locum doctrina de libertate Christiana oppositum, videlicet de scandalis: quorũ duo sunt genera.

- enim hęc datum erat scandalum: sed sinistri illi interpretes sine causa accipiunt. Priore illo scandali genere non nisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo acerba ingenia & Pharisaica supercilia. Quare alterum vocabimus scandalum infirmorum, alterum Phariseorum: ac sic libertatis nostrę usum temperabimus, ut fratrum infirmorum ignorantia cedere debeat: Phariseorum austeritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum sit, abunde multis locis ostendit Paulus. Infirmos, inquit, in fide suscipite. Item, Ne posthac alius aliū iudicemus: verūm illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. & multa in eum sensum, quę ex eo loco peti satius est quā hęc referri. Summa est, ut nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentium sufferamus, ne placeamus nobis ipsis: sed unusquisque nostrū proximo placeat in bonum, ad ædificationem Alibi Sed videte ne quo modo facultas vestra offendiculo sit iis qui infirmi sunt. Item, Omnia quę in macello venduntur edite, nihil interrogantes propter conscientia. Porro conscientiam nō vestram dico sed alterius. Denique tales estote ut nullum præbeatis offendiculum neque Iudæis, neque Græcis, neque Ecclesie Dei. Alto etiam loco, in libertatem vocati estis, fratres: tantūm ne libertatem vestram detis in occasionem carni, sed per charitatem seruite vobis inuicem. Ita est sanē. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos data est, quorū nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, ut pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacatē etiam inter homines vi uamus. Phariseorum autem offensio quanti sit facienda, discernis ex verbis Domini quibus iubet omitti illos, quia cæci sūt, duces cæcorum. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negligendos, nec curandam esse eorum offensionem.
- 12 Restamen adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sint habendi infirmi, & qui Pharisei. tuo discrimine sublato, non vidēo quis prorsus restet inter offensiones libertatis usus, qui nunquam sine summo periculo foret. Verūm mihi clarissimē definiisse videtur Paulustum doctrina tum exemplis quatenus vel moderanda sit libertas nostra, vel offendiculis redimēda. Timotheum quum in consortium suum assumeret, circumcidit: Titum ut circumcideret nō adduci potuit. Diuersa facta: nulla consilij nec animi mutatio. nempe in circumcidendo Timotheo, quum liber esset ab omnibus, omnibus semetipsum seruū fecit: & factus est Iudæis quasi Iudæus, ut Iudæos lucrifaceret: iis qui sub Lege erant, quasi esset sub Lege, ut eos qui sub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia, ut multos seruaret, quemadmodū alibi scribit. Habemus iustam libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit.
- Scandalum datum.*
- Acceptum.*
- De scandalo dato, doctrina paulcis comprehensa.*
Ro. 14. 1. & 13.
- Rom. 15. 1.
1. Cor. 8. 9. & 10. 25.
- Gal. 5. 23.
- De scandalo Pharisaico seu accepto.*
Mat. 5. 14.
- Quinā sint habendi infirmi & Pharisei.*
- Exemplis doctrina Pauli probatur.*
Act. 16. 3.
Gal. 2. 5.
1. Cor. 9. 9.
- Ibid. 22.

possit. Quid respexerit quum Titum circumcidere fortiter ab-
 nuit, ipse testatur, sic scribens, Sed neque Titus, qui mecum e-
 rat, quum esset Græcus, cōpulsus fuit circumcidi: propter obiter
 ingressos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandum li-
 bertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, quo nos in
 seruitutem adigerent, quibus ne ad tempus quidem cessimus
 per subiectionem, vt Evangelij veritas maneret apud vos. Ha-
 bemus & necessitatem vindicandæ libertatis, si per iniquas ex-
 actiones pseudoapostolorum, ea in simis in conscientiis peri-
 clitatur. Vbiq; studendum charitati, & spectanda proximi æ-
 dificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licent: at non omnia expe-
 diunt. omnia mihi licent: at non omnia ædificant. Nemo
 quod suum est querat, sed quod alterius. Nihil iam hac regula
 expeditius, quàm vtendum libertate nostra, si in proximi nostri
 ædificationem cedat: sin ita proximo non expediat, ea tunc
 abstinentum. Sunt qui Paulinam prudentiam simulant in ab-
 stinentia libertatis, nihil minùs quàm in officia charitatis eam
 conferentes. Sux enim quieti vt consulant, omnem libertatis
 mentionem sepultam optant: quum non minus intersit pro-
 ximorum libertatem in eorum bonum & ædificationem inter-
 dum vsurpare, quàm pro ipsorum commodo, eam loco mode-
 rari. Pij autem hominis est cogitare, sibi liberam in rebus ex-
 ternis potestatem ideo esse concessam quò sit ad omnia chari-
 tatis officia expeditior.

13. Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res
 medias & indifferentes referri volo. Nam quæ necessaria sunt
 factu, nullius offendiculi timore omittenda sunt. Quemadmo-
 dum enim charitati subiicienda est nostra libertas: ita sub fidei
 puritate subsidere vicissim charitas ipsa debet. Equidem & hinc
 charitatis rationem haberi decet, sed vsque ad aras: hoc est ne
 in gratiam proximi Deum offendamus. Non est probanda eo-
 rum intemperies qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui per-
 rumpere omnia malunt quàm dissuere. At nec audiendi sunt
 qui quum in mille impietatis formas duces se præbent, sic sibi
 agendum fingunt ne proximis sint offendiculum. quasi nō inte-
 rim proximorum conscientias in malum ædificent: præsertim
 vbi nulla spe exitus in eodem semper hærent luto. Et suaues
 homines, seu doctrina, seu vitæ exemplo sit instituendus pro-
 ximus, aiunt lacte pascendum esse, quem pessimis exitialibus
 que opinionib; imbuunt. Lactis potu se aluisse Corinthios Pau-
 lus commemorat: sed si tum inter eos fuisset Papalis missa, an
 sacrificasset, ad præbendum ipsis lactis potum? Minimè: nam
 lac venenum non est. Mentiuntur ergo se alere quos sub blan-
 ditiarum specie crudeliter necant. Atq; vt demus probandam
 ad tempus istiusmodi dissimulationem: quouq; tandem pue-

Vnde constat in-
 sta Christiana li-
 bertatis modera-
 tio.

Qua necessariò
 est vindicandæ
 Tum hypocrisis
 negligendo.

2. Cor. 10. 23.

Tum infirmorum
 Et proximorum
 ad ficationem
 curando.

Ita tamen vt
 hac doctrina ad
 res indifferentes
 referatur.

1. Cor. 3. 2.

ros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grandescunt, vt vel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint: nec lacte fuisse vnquam educatos certum est. Cur nunc acrius cum illis non congregiar, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quum apud omnes sanos meritò sordeant: deinde quia peculiaribus scriptis hoc abudè præstiti, nolo actum agere. Tantùm hoc teneant lectores, quibuscunque scandalis Satan & mûdus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille præscribit, strenuè nihilominus pergendum esse: deinde quicquid discriminũ impendat, non tamen liberum vel latum vnquam deflectere ab eiusdem Dei imperio, nec vlllo prætextu fas esse quicquam tentare nisi quod permittit.

Vide epist. de fugiendis impiorum illicitis sacris. Item epist. de abiiciendis vel administrandis sacerdotiis. Itẽ libellum de vitandis superstitiis.

Nam qua necessaria sunt, nullius offensus timore omittenda sunt.

Refutatis iis qui in libertate Christiana naturam & efficaciam peccati conscientias piarum, indifferentiũ rerum respectu, traditionũ humanarum laqueis liberat esse docetur.

1. Pet. 1. 18.
Gal. 5. 2. 4.

14. Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descripsimus, donata fideles conscientiæ id Christi beneficio consequutæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur in quibus eas esse liberaas Dominus voluit: omnium hominũ potestate exemptas esse constituimus. Est enim indignum aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire, aut conscientias ipsis fructum. Neque res leuicula existimanda nobis est, quam videmus tanti Christo construisse: vt pote quam non auro aut argento, sed proprio sanguine æstimauit. vt Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quam Christum nobis obscurari, vel potius extinguui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt hominum arbitrio legum ac constitutionum vinculis illaqueari, Verùm vt res est cognitu dignissima, ita longiori magisque perspicua explicatione indiget. Statim enim atq; de humanarum constitutionum abrogatione verbum factum est, ingentes turbæ partim à seditionis, partim à calumniatoribus commouentur: quasi vniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia.

Quod ita est intelligendum, vt regimen spirituale à politico discernatur.

15. Ad eum ergo lapidẽ nequis impingat, primùm animaduertamus duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & ad cultum Dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgò appellari solent iurisdicção spiritualis & temporalis, non impropriis nominibus, quibus significatur, priorem illam regiminis speciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præsentis vitæ sunt versari: non quidem in pascendo tantùm aut vestiendo, sed in præscribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè modestèque exigit. Nam illa in animo

Leges item quæ

inter

interiori sedē habet: hęc autem externos mores duntaxat cōpo-
nit. Alterum vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, re-
gnum politicum. Hęc autem duo, ut partiti sumus, seorsum sin-
gula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, a-
uocandi auertendisque ab alterius cogitatione animi. Sunt e-
nim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & va-
rię leges pręesse possunt. Hac distinctione fiet ne quod de spi-
rituali libertate docet Euangelium perperam ad politicum ordi-
nem trahamus: ac si minus secundum externum regimen
humanis legibus subicerentur Christiani, quia solutę sunt cō-
ram Deo ipsorum conscientię: quasi propterea eximerentur,
omni carnis seruitute, quod secundum spiritū liberi sunt. De-
inde quia in iis etiam constitutionibus quę ad spirituale regnū
videntur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has
etiam ipsas discernere oportet quę legitimę habendę sint, ut
Dei verbo consentaneę: quę rursus locum apud pios habere
non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De le-
gibus etiam Ecclesiasticis dicere in pręsentia supersedeo: quia
plenior tractatio quarto libro conueniet, ubi de Ecclesię pote-
state agetur. Huius autem disputationis hęc sit clausula. Quę-
stio (ut dixi) per se non adeo obscura vel perplexa, plerisque
ideo impedit quod inter externam (ut vocant) & conscientię
forum nō satis subtiliter discernunt. Pręterea difficultatem au-
get quod Paulus obediendum esse magistratui pręcepit, non
pęnę solū metu, sed propter conscientię. Vnde sequitur, po-
licitis quoque legibus obstringi conscientias. Quod si ita esset,
caderet quicquid paulō antē diximus, ac iam dicturi fuimus de
spirituali regimine. Ut hic nodus soluatur, primō operę pretiū
est tenere quid sit conscientia. ac definitio quidē ex etymo vo-
cis petenda est. Nam sicuti quum mēte intelligentięque homi-
nes apprehendunt rerum notitiā, ex eo dicuntur scire, vnde &
scientię nomen ducitur: ita quū sensum habent diuini iudicij,
quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non
sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille voca-
tur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem me-
dium: quia hominem non patitur in seipso suppressere quod
nouit, sed eo vsque persequitur donec, ad reatum adducat. Hoc
est quod intelligit Paulus, quum tradit, conscientiam simul
testari hominibus, ubi cogitationes eos accusant vel absol-
uunt in iudicio Dei. Simplex notitia in hominē residere posset
veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudi-
cium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arca-
na obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultum ma-
neat. Vnde & verus illud prouerbiū, Conscientia mille testes.
Eadem ratione & Petrus bonę erga Deum conscientię inter-

prius illud sp̄-
tant considerat
de sunt, nec per-
peram ad post-
rius pertrahē-
dō.

Videntur hęc
an sint consentā-
nea verbo Dei
neue.

Lib. 4. c. 20.

Conclusio dispu-
tationis.

Rom. 13. i. & 5.

Porro ut clarior
liquat, quātē-
nus humanis con-
stitutionib. con-
scientia ligentur
primū tradi-
tur conscientię
definitio.

Rom. 2. 15.
Apostolicis tē-
stimonis expli-
cata.

1. Pet. 3. 21.

H.b.10.2.

Deinde ostenditur quam relationem habeat ad externam obedientiam: primum in his rebus quæ per se aut bonæ sunt, aut malæ: secundò, in mediis & indifferentibus. 1.Tim.1.5. Act.24.16.

rogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepide coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad Hebræos, non habere amplius conscientiam peccati: pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum nos amplius non arguat.

16 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur: vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scribit complementum Legis esse charitatem ex pura conscientia & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostendit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis, vultum esse colendi Dei affectum, sincerumque pie & sancte viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operâ dedisse vt bona conscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est, quòd bonæ conscientiæ fructus ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere conscientiam lex dicatur, quæ simpliciter hominem ligat, sine hominũ intuitu vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum purumque ab omni libidine, Deus præcipit, sed quamlibet verborum obscenitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiam si nullus in mundo homo viueret, conscientia mea lubiicitur. Ita qui se intemperanter gerit, non tantùm eo peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstructã habet apud Deum. Alia in reb. per se mediis est ratio. Abstinerè enim debemus si quod pariant offendiculum: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur. Siquis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter conscientiam: Dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed vt cunq; fratris respectu necessaria illi sit abstinentia, vt à Deo præscribitur, non tamen conscientiæ libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

2. Cor. 10. 28.

CAPVT XX.

De Oratione quæ precibuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.

Par-

Partes huius capituli præcipuæ.

- 1 Tractationis de oratione cum superioribus connexio, quid item, & quam necessarium sit illud Christianorum exercitium, sect. 1. & 2.
- 2 Quis sit orandus, addita obiectio quæ nimium frequenter animis occurrit necessaria refutatione, sect. 3.
- 3 Leges quæ inter inuocandum sunt obseruandæ à piis hominibus, sect. 4. vsque ad 17.
- 4 Per quem est inuocandus, sect. 17. 18. & 19.
- 5 Error aduersus doctrinam de vnico Mediatore & intercessore erectus excutitur, additis responsionibus ad præcipua argumenta quæ pro sanctorum intercessione proponuntur, à 20. sect. ad 28.
- 6 Orationis species, & accidentia quædam, sect. 28. 29. 30. 31. 32. & 33.
- 7 Perfectæ inuocationis formula, seu Dominicæ orationis enarratio. à 34. sect. ad 50. vsque.
- 8 Nonnullæ citra orationem obseruandæ rationes de tempore, de perseverantia, de animi affectu & certa fidei periuasione, sect. 50. 51. 52.

His quæ hætenus disputata sunt, non obscure perspicimus, quam sit homo bonorum omnium egenus ac inanis: utque illi omnia desint salutis adiumenta. Quare si præsidia querit quibus inopiæ suæ succurrat, extra se exeat oportet, & aliunde ea sibi comparet.

Hoc postea nobis explicatum est, Domini se-
 se vtrò, ac liberaliter in Christo suo exhibere, in quo pro nostra miseria omnem felicitatem, pro nostra inopia opulentiam offert, in quo cælestes thesauros nobis aperit, ut dilectum Filiū suum tota fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio pendeat, in ipso tota spes nostra hæreat & acquiescat. Hæc quidem secreta est absconditaque philosophia, & quæ syllogismis erui non potest: sed scilicet eam perdiscunt quibus oculos aperuit Deus, ut in suo lumine lumen videant. Postquam verò fide edocti sumus, agnoscere quicquid nobis necesse est, nobis que apud nos deest, id in Deo esse ac Domino nostro Iesu Christo: in quo scilicet omnem suæ largitatis plenitudinē Pater respicere voluit, ut inde (velut ex vberissimo fonte) hauriamus omnes: superest ut in ipso quæramus, & ab ipso precibus postulemus quod in ipso esse didicimus. Alioqui scire Deū bonorum omnium Dominum ac largitorē, qui nos ad se poscendum inuiter: ipsum verò nec adire nec poscere, ad eum non prodesset, ut perinde id futurum sit ac si quis indicatum thesaurum, humi sepultū ac defossum, negligat. Proinde Apostolus, ut ostēderet otiosam à Dei inuocatione esse nō posse veram fidem, hunc ordinem posuit: Sicuti ex Euangelio nascitur fides, sic per eam ad inuocandum Dei nomē corda nostra forinari. Atque hoc ipsum est quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui testi-

I.

*Summa eorum
 quæ exposita
 sunt ab operis
 initio. & transi-
 tio ad doctrinā
 de Dei inuoca-
 tione.*

*Huius cura tra-
 ctatu de fide
 connexio.*

V. 114.

Rom. 10. 14.

Rom. 8. 26.

monium Euangelij cordibus nostris obsignat, erigere spiritus nostros vt vota sua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo postremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quasi leuiter actum est, nunc fufius tractari conuenit.

Orationis definitio.

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quæ nobis apud cælestem Patrem repositæ sunt opes penetremus. Est enim quædam hominum cum Deo communicatio: qua sanctuarium cæli ingressi, de suis promissis illum coram appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuisse vanum, vbi necessitas ita postulat experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur postulare. adeo verum est, oratione effodi thesauros, quos Euangelio Domini iudicatos fides nostra intuita fuerit. Iam verò quàm necessaria sit & quot modis utilis sit prædicandi exercitatio, nullis verbis satis potest explicari. Non abs re est profectò quòd cælestis Pater vnicum in sui nominis inuocatione salutis præsidium esse testatur, qua scilicet præsentiam & prouidentiam eius, per quam rebus nostris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos sustineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totù ipsam, vt se nobis præsentem exhibeat accersimus. Hinc eximia conscientis nostris requies ac tranquillitas nascitur. siquidem necessitate, quæ nos premebat, Domino exposita, vel in eo abudè quiescimus, quòd illum nihil malorum nostrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè consulere posse persuasi sumus.

Necessitas.

Utilitas.

11.

Obiectio. Exer-
citiū illud inuti-
le videtur: quan-
do quidem Deus
saprens & bo-
nus nouit qua
parte urgeamur.
& quid nobis
expediat.
Responsio, ab o-
rationis instituc-
tione & sine.
1. Reg. 18. 42.
Confirmatio ab
exemplo.

3 Sed enim, dicit quispiam, annon sine monitore etiam no- uit & qua parte urgeamur, & quid nobis expedit: vt superuacuum quodammodo videri queat ipsum precibus nostris sollicitari, perinde atque conuiuentem, aut etiam dormientem, donec voce nostra expergefactus fuerit? Verùm qui sic ratiocinantur, quem in finem suos ad orandum instituerit Dominus nõ animaduer- tunt. neque enim id tam sua ipsius, quàm nostra potius causa ordinauit. Vult quidem, vt æquum est, sibi ius suum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & sentiunt ad suam utilitatem facere, idque votis testatum faciunt. Sed hu- ius quoque sacrificij quo ipse colitur utilitas ad nos redit. Itaq; sancti Patres quòd Dei beneficia apud se & alios confidentius iac- tarunt, eo acrius ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ ex- èplum nobis satis erit, qui de consilio Dei certus, postquam regi Achab pluuiam nõ temere pollicitus est, anxie tamen in- ter genua precatur, famulumque septem vicibus mittit ad ex- plorandum: non quòd oraculo fidem abroget, sed quòd officij sui esse nouit, ne somnolenta vel torpida sit fides, sua desideria apud

apud Deum deponere. Quare tamen nobis ad miseras nostras
 stupidis & hebescentibus, ipse pro nobis vigilat & excubat, ac
 interdum quoque succurrit non rogatus: nostra tamen pluri- *A necessario.*
 mum interest assidue ipsum à nobis implorari, vt serio, arden-
 tiusque eius semper quærendi, amandi, colendi desiderio cor no-
 strum inflammetur, dum assuescimus ad ipsum, velut ad sacram
 anchoram in omni necessitate confugere. Deinde vt nulla cu- *Ab honesto.*
 piditas, nullumque omnino votum animi nostrum subeat,
 cuius ipsum testem facere pudeat: dum Vota nostra omnia co-
 ram eius oculis sistere, adeoque totum cor effundere discimus.
 Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam *Ab officij nostri*
 gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu *perpetua recor-*
 nobis prouenire nostra precatione admonemur. Ad hæc quod *datione.*
 petamus consequuti, votis nostris ipsum respondisse persuasi,
 hinc ad meditando eius benignitatem ardentius feramur: &
 si nul maiori cum voluptate amplexemur, quæ precibus agno- *A diuina prou-*
 scimus fuisse impetrata. Postremo vt eius prouidentiam animis *dentia medita-*
 nostris pro imbecillitatis nostræ modo vsus ipse & experimen- *tione.*
 tum confirmet, dum intelligimus ipsum non modò polliceri, se
 nunquam nobis defuturum, & aditum vltro ad se appellandum
 in ipso necessitatis articulo patefacere: sed manum semper ha-
 bere extentam ad suos iuandos: nec lactare eos verbis, sed
 præsentis ope tutari. Eas ob res clementissimus Pater, vt cunque
 nunquam vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpen-
 tiusque speciem plerunque præbet, quo ita ad se petendum, ro-
 gandum, flagitandum magno nostro bono nos, alioqui desides
 & ignauos, exerceat. Nimum ergo insulsè illi qui vt hominū *Conclusio. utilif-*
 animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum om- *simum esse inuo-*
 nium custodiæ excubantem, frustra nostris interpellationibus *cationis Dei e-*
 fatigari garriunt: quum non frustra Dominus contra testetur *xercitium, tribus*
 se propinquum esse omnibus inuocantibus nomen suum in *testimonij con-*
 veritate. Nihilò secius est quod alij nugantur, superfluam esse *firmata.*
 eorum petitionem quæ vltro largiri paratus sit Dominus: quū *Psal. 145. 18.*
 ea ipsa quæ à spontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus *Psal. 34. 15.*
 nostris concessa vel it agnoscere. Quod testatur memorabilis illa
 sententia Psalmi, cui multæ similes respondent, Oculi Domini
 super iustos, & aures eius in preces eorum. quæ Dei prouiden-
 tiam sua sponte curandæ piorum salutis intentam sic commen-
 dat, vt tamen non prætereat fidei exercitium, quo abstergitur
 fœcordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæ-
 corum necessitati subueniat: sed vult ipse vicissim audire no-
 stros gemitus, quo suum erga nos amorem melius probet. At-
 que ita vtrunque verum est, non dormire neque dormire cu-
 stodem Israël, & tamen cessare quasi nostri oblitum, vbi nos *Psal. 131. 4.*
 torpentes ac mutos videt.

III.

4 Porrò ritè probèque instituendæ orationis est hæc prima *Leges orationis Christianæ. Prima, ut Deum reuerſamur.* lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingre-
diuntur, mente animòque compositi ſumus. Quod ſcilicet quàm ad mentem conſequemur, ſi carnalibus curis cogitationibusque expedita, quibus à recto puròque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota intendat ſe in precationem, ſed etiam quoad fieri potuerit ſuprà ſeipſam eleuetur ac feratur. Neque verò mentem hìc requiro ita explicatam vt nulla ſollicitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contrà multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi (qualiter ſanctos Dei ſeruos, ingentes cruciatus nedum ſollicitudines videmus teſtari, quum è profunda abyſſo atque è mediis mortis faucibus querulam ſe ad Dominum efferre vocem dicunt,) ſed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc & illuc vaga ipſa mens circumferatur, & è cælo detracta in terrâ deprimatur. Suprà ſe verò ipſam eleuari oportere intelligo, ne quid eorum quæ cæca & ſtolida noſtra ratio commentari ſolet, in Dei conſpectum proferat, nec ſe intra vanitatis ſuæ modulum conſtrictam teneat, ſed ad puritatè Deo dignam aſſurgat.

Qualis eſſe debeat mētis Chriſtiana compoſitio.

Hic igitur videndum eſt. Ut leuitate omni depoſita, ſtudia ſenſus que noſtros ſerìo ad orandum applicemus.

5 Vtrunque notatu apprimè dignum, vt quiſquis ſe ad orandum comparat, illuc ſuos ſenſus ſtudiàque applicet, neque (vt fieri ſolet) detrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas illa teſtis licentiæ nimium laſciuentis & ab omni metu ſolutæ. Qua in re tanto enixius laborandum eſt quanto magis difficilem experimur. nemo enim ſic intentus eſt ad præcādum quin multas obliquas cogitationes obrepere ſentiat, quæ orationis curſum vel aberrumpant, vel flexu aliquo ac diuerticulo morentur. Hic verò nobis ſuccurrat quàm indignum ſit vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, ſacra profanis miſcendo. dum eius reuerētia mentes noſtras ſibi deuinctas nō tenet: ſed perinde ac ſi nobis ſermo eſſet cum homine vulgari inter orandum, omiſſo illo, huc vel illuc tranſuolamus. Sciamus ergo non alios ritè probèque ſe accingere ad orandum niſi quos afficit Dei maietas, vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Atque id ſibi vult cæremonia elevationis manuum, vt meminerint homines ſe procul remotos eſſe à Deo, niſi ſenſus ſuos in ſublime tollant. Sicut etiam dicitur in Pſalmo. Ad te leuavi animam meam. Et ſæpius hanc loquendi formam vſurpat Scriptura, orationem tollere: ne in ſuis ſæcibus deſideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hæc ſumma ſit, quo liberalius nobiſcum Deus agit, comiter nos inuitans vt in ſinum ſuum curas noſtras exoneremus, minns nos eſſe excuſabiles niſi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus apud nos præponderat, nōſque ad ſe trahit, vt ſtudia ſen-

Quod elevationis manuum cæremonia confirmatur. Pl. 25. 1.

sensusque nostros seriò ad orandum applicemus, quòd fieri nò
 potest nisi mens cū impedimentis fortiter luctando sursum e-
 mergat. Alterum proposuimus, ne petamus, nisi quantum no-
 bis Deus permittit. Et si enim iubet nos effundere corda no-
 stra, non tamen stultis ac prauis affectibus indifferenter habe-
 nas laxat: & dum promittit se facturum secundum piorum vo-
 luntatem, nò eo vsque procedit indulgentia, vt eorum arbitrio
 se submittat. Atqui in vtroque passim grauitur delinquitur: ne-
 que enim modò temere sine fronte, sine reuerentia Deum ple-
 rique de suis ineptiis interpellare audent, & quicquid per so-
 mnium adhibuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: sed
 tanta vel stoliditas vel stupiditas eos tenet, vt spurcissimas quas-
 que cupiditates obrudere Deo ausint, quarum conscios facere
 homines vehementer pudeat. Audaciam hanc riserunt atque
 etiam detestati sunt quidam profani homines, vitium tamen ip-
 sum semper regnauit: atque hinc factum est vt ambitiosi Iouem
 sibi patrònum asciscerent, auari Mercurium, Apollinè &
 Mineruam doctrinæ cupidi, bellicosi Martem, Venerem libidi-
 nosi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem licentiam illicitis
 suis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quàm si pares
 cum paribus iocosè fabularentur. Atqui non patitur Deus suam
 facilitatem ita haberi ludibrio, sed ius suum sibi vindicans, vo-
 ta nostra sub imperio subiicit & frano coeret, ideo tenendum
 est illud Iohannis, Hæc est fiducia nostra, quòd siquid petierim-
 us secundū voluntatem eius, audit nos. Cæterum quia tanta
 perfectioni longè abest quin pares sint facultates nostræ, qua-
 rendum est remedium quòd subueniat. Quemadmodum men-
 tis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eo-
 dem sequi necesse est. Vtrunque verò longè infra subsistit, imò
 verius fatiscunt & deficiunt, aut in contrarium feruntur. Ideo
 vt huic imbecillitati succurrat Deus spiritū in precibus nobis
 dat magistrum, qui dicet quòd rectum est, atque affectus no-
 stros moderetur. Quia enim quid orandum sit quemadmodum
 oportet nescimus, in subsidium ille subit, & pro nobis interpel-
 lat gemitibus inenarrabilibus, non quòd ipse reuera vel prece-
 tur vel ingemiscat: sed fiduciam, vota, suspiria in nobis excitat,
 quibus concipiendis haudquaquam sufficerent naturæ vires.
 Neque abs re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce
 Spiritu emittunt fideles: quia non ignorant qui verè exercitati
 sunt in precibus, cæcis anxietatibus ita se perplexos constringi
 vt vix reperiant quid profari expediat: imò dum conantur bal-
 butire, impliciti hæsitant, vnde sequitur singulare esse rectè o-
 randi donum. Hæc non eo dicuntur quo nos ipsi propriæ de-
 ficiæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus,
 & torpeamus in illa incuria ad quā plus satis sumus procliuēs:

Psal. 61. 9.

2. Ne petamus
 nisi quantum
 nobis Deus per-
 mittit.

1. Iohan. 5. 14.

Hac quia non
 possumus, vt no-
 stra imbecillita-
 ti Deus opera se-
 rat. Spiritum
 suum in preci-
 bus nobis dedit
 Rom. 8. 26.

Quale sit illud
 magistrum.

Non tamen vt
 ipsi interim effi-
 cium precati-
 di corde & ore
 negligamus.

(qualiter impiæ quorundam voces audiuntur, oscitanter esse expectandum donec ille mentes nostras alibi occupatas præueniat) sed potius ut nostram ignauiam fœcordiamque pertæsi, tale Spiritus adminiculum expectamus, Nec verò Paulus quî iubet orare in Spiritu, ideo desinit ad vigilantiam hortari: significans ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, ut conatum nostrum minimè impediatur vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quàm efficaciter corda nostra impellat fides.

6 Esto & altera lex, ut rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, seriùm imò ardentè impetrandi affectum iungamus cû ipsa precatone. Multi enim defunctoriè preces ex formula recitant, ac si pensum Deo soluerent: & quanquam fatentur necessarium suis malis remedium hoc esse, quia Dei ope quam implorant carere exitiale sit: apparet tamen hoc officio ipsos defungi ex more: quia interim frigent animi, neq; expendant quid postulent. Generalis quidem & confusus necessitatis suæ sensus illuc eos ducit: sed non eos sollicitat quasi in re præsentî, ut egestatis suæ leuamen petant. Porrò quid odiosius aut etiã Deo magis execrandum putamus hac fictione, vbi quis veniam peccatorum postulat, interim aut se peccatorem non esse cogitans, aut certè peccatorem esse non cogitans: nempe qua Deus ipse planè ludibrio habetur. Atqui eiusmodi prauitate, ut nuper dixi, refertum est hominum genus, ut defungèdi causa per multa sæpe flagitent à Deo quæ citra eius beneficentiam aut sibi aliunde euenire, aut iã apud se residere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictum esse videtur, sed neque ipsum tolerabile: ut preces sine meditatione demurmurent qui tantùm hoc principio imbuti sunt, votis litandum esse Deo. Piis autem maximè cauendum ne vnquam prodeant in conspectû Dei quicquam postulaturi, nisi quod & serio animi affectu exardescunt, & ab ipso simul obtinere cupiunt. Quinetiam tametsi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, nõ videmur primo intuitu necessitati nostræ consulere, ea tamen non minori desiderij feruore & vehementia peti conuenit. Ut quum poscimus nomen eius sanctificari, ardentè (ut ita dicam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

1. Cor. 14. 16.
Secunda lex,
inopie nostre
sensus.
1. In eam peccant defunctoriè & ex formula garrion.
166.

2. Hypocrita
qui peccatorum
suorum sensu
nullo modo tanguntur.

3. Oscitantes,
qui nihil inter
precandum cogitant.

Remedia.

Obiectio. Non
semper æquali
necessitate urgemur ad precandum. Respon-
sio, semper est o-
randum.
Jacob. 5. 13.
Psal. 32. 6.

7 Siquis obiciat, non semper æquali necessitate urgeri nos ad precandum. fateor id quidè: atq; hæc distinctio nobis ab Iacobò utiliter traditur, Tristatur quis inter vos? oret, qui letus est canat. Ergo dicat ipse communis sensus, quia nimirum pigri sumus, prout res exigit, nos acrius à Deo pungi ad strenuè orandum. Et hoc tempus opportunum nominat Dauid: quia sicuti pluribus aliis locis docet (quo nos durius premunt mole-
lestia,

lestia, incommoda, timores, aliaque species tentationum, ac si nos Deus ad se accelleret, liberior pater accessus. Interea non minus verum est illud Pauli, omni tempore orandum esse: quia vnicunque ex animi nostri sententia res prosperè fluat, & vndique nos circumdet lætitiæ materia, nullum tamen est punctum temporis quo nos ad precandum inopia nostra non hortetur. Abundat quispiam vino & tritico: quando bucella panis nisi assidua Dei gratia frui non potest, non impediunt cellæ vel horrea quominus panem quotidianum postulet. Iam si reputemus quæ singulis momentis discrimina immineant, nullum ab orando inimune nobis esse tempus docebit metus ipse. Hoc tamen in spiritalibus, melius licet cognoscere. Quando enim tot peccata, quorum nobis sumus conscij, nos securos cessare sinent quin suppliciter & culpam & penam deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedunt quin ad auxilium properemus? Ad hæc regni Dei & gloriæ studium non per intervalla, sed assidue nos rapere ad se ita debet ut eadem semper nos maneat opportunitas. Ergo non frustra toties nobis præcipitur orandi assiduitas. Nondum de perseverantia loquor, cuius postea fiet mentio: sed Scriptura assidue orandum admonens, sollicitudinem nostram coarctat: quia non sentimus quam necessaria sit nobis hæc cura & sedulitas. Hæc regula hypocrisis & Deo mentiendi calliditas ab oratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit Deus se propinquum fore omnibus qui invocauerint eum in veritate, & inuenturos denuntiat qui quæsierint in toto corde. eò minimè aspirant qui sibi placent in suis sordibus. Itaque penitentiam legitima oratio postulat. Unde illud tritum in scripturis, Deum sceleratos non exaudire, & preces eorum esse execrabiles, sicuti sacrificia: quia æquum est ut Dei aures clausas inueniant qui obserant corda sua, nec Deum flexibilem sentiant qui sua duritie prouocant eius rigorem. Apud Iesaiam minatur in hunc modum, *Quum multiplicaueritis preces vestras, non exaudiam: manus enim vestrae sanguine plenæ sunt.* Item apud Ieremiam, *Clamauit, & renuerunt audire: clamabunt ipsi vicissim, & non audiam.* quia summi probri loco ducit, iactari fœdus suum ab improbis qui sacrum eius nomen tota vita polluunt. Unde apud Iesaiam conqueritur, quum labijs ad se Iudæi accedant, cor eorum esse longè remotum. Non restringit quidem hoc ad solas preces, sed fictionem in singulis cultus sui partibus se abominari asserit. Quod pertinet illud Iacobi, *Petitis, & non accipitis: quia malè petitis, ut in voluptates vestras insumatis.* Verum quidem est (ut paulo post iterum videbimus) non inniti dignitati piorum quas fundunt preces: non tamen superuacua est Iohannis admonitio, *Siquid petierimus accipiemus ab eo, quia præcepta eius seruamus: quandoquidem mala conscientia ianuam nobis claudit.*

Eph. 6. 13.

Huius responsionis confirmatio ab enumeratione periculorum quæ singulis momentis vite & salutis nostræ imminet.

A Dei mādats.

Ab eiusdem promissione.

A vera penitentia natura, & impoenitentiæ consideratione.
I. c. 1. 15.

Ier. 11. 7. 8. & 11.

Iesai. 29. 13.

Iac. 4.

1. Ioh. 3. 22.

Conclusio.

Vnde sequitur nec ritè precari, nec exaudiri nisi sinceros Dei cultores. Displiceat igitur sibi in suis malis quisquis se ad orandum comparat: & (quod sine pœnitentia fieri non potest) induat mendicî personam & affectum.

Tertia Lex, Omnia superbia abdicatio.

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione se abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omnis denique sui fiducia decedat quisquis se coram Deo sistit precandi causa, dans in abiectiōe sui gloriâ Deo in solidum. ne siquid, vel minimû, arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus. Huius submissionis, quæ omnem altitudinem prostermit, frequentia exempla in Dei seruis habemus:

Exempla.

Daniel.
Dan. 9. 19. 20.

quorum vt quisque est sanctissimus, ita quum in Domini conspectum prodit, plurimum prosternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipse commendauit, Non in iustitiis nostris, dicebat, corâ te fûdimus preces: sed in misericordiis tuis magnis. Exaudi nos Domine, Domine propitius sis nobis, Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter te ipsum: quia inuocatum est nomen tuum super populum tuum, & super locum sanctum tuum. Neq; verò obliqua figura, vt fieri solet, quasi vnus è populo se turbæ permiscet, quin potius seorsum reatum fatetur, supplèxque ad veniæ asylum confugit: sicuti disertè pronuntiat, Quum ego confessus essem peccata mea & populi mei. Hanc quoq; humilitatem suo exemplo præscribit Dauid, Ne intres in iudiciû cum seruo tuo: quia nõ iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Dauid.
Psal. 143. 2.
Iesaias.
Icfa. 64. 5.

Tali forma precatur Iesaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum est seculum, ideo seruabimur. Et fuimus omnes repleti inmunditia: & quasi pannus fœdatus, omnes iustitiæ nostræ: & emarcuimus nos omnes quasi folium, & iniquitates nostræ quasi ventus dispergunt nos. Et non est qui inuocet nomen tuum: qui se excitet vt apprehendat te. Quoniâ abscondisti faciem tuam à nobis, & tabescere nos fecisti in manu iniquitatis nostræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noster, nos sumus lutum: tu es forinator noster, & nos sumus opus manus tuæ. Ne irascaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En respice, agedum, nos omnes sumus populus tuus. Vide vt nulla prorsus fiducia nitantur nisi hac vna quòd se Dei esse cogitantes, illi se fore curæ nõ desperant. Nõ secus Ieremias. Si iniquitates nostræ responderint contra nos, fac propter nomen tuum.

Ieremias.
Ier. 14. 7.

Verissimè enim simul ac sanctissimè scriptum est (à quocunque tandè sit) quod ab incerto auctore scriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima tristis & desolata super magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dât tibi gloriam Domine. Non secundum iustitias patrû fundimus preces in conspectu tuo, & coram facie tua petimus misericordiam Domine Deus noster: sed quia tu es misericors, miserere nostri,

Baruch.
Baruch. 2. 18.

ftri, quia peccauimus coram te.

9 Denique ritè precandi initium atque etiam præparatio est veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confessione. Neque enim sperandum est vt quicquam à Deo impetret vel sanctissimus quisque, donec gratis reconciliatus ei sit: nec fieri potest vt aliis Deus sit propitius nisi quibus ignoscit. Vnde non mirum si hac clauē ianuam sibi fideles aperiant ad orandum: quod ex compluribus Psalmorum locis discimus. David enim aliud postulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & transgressionum mearum ne memineris. secundum misericordiam tuā reminiscere mei propter bonitatem tuam Domine. Itē, Respice afflictionem meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiam videmus nō satis esse si in singulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, nisi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem inducta videri poterat. Nam & idem Propheta alibi scelus vnum graue confessus hac occasione vsque ad vterum matris reuoluitur, in quā iam labem contraxerat: non vt culpam ex naturæ corruptela extenuet, sed vt totius vitæ peccata accumulās, quo seuerior est in se damnando, magis exorabilem Deum reperiat. Et si autem non semper expressis verbis peccatorum remissionem postulant sancti, si tamen diligētē expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facillè quod dico occurret, orādī animum sumpsisse ex sola Dei misericordia, atque ita semper exordium fecisse ab eo placando: quia si quisque suam cōscientiam interroget, tantum abest vt audeat familiariter curas suas apud Deum deponere, vt ad omnē accessum trepidet, nisi misericordia & venia fretus. Est quidem & alia specialis confessio, vbi pœnarum liberationem optant, vt simul orēt peccata sibi ignosci: quia absurdum esset effectum tolli velle, manente causā. Cavendum enim est ne stultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantum accidentibus solliciti, radicē ipsam morbi negligunt. Quin prius danda opera est vt nobis propitius sit Deus quā vt fauorem suū externis signis testetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipse, & parum nobis prodesset eum habere beneficium, nisi cōscientia placatum sentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiā monemur Christi responso: nam quum paralyticum sanare decretū esset, Remittuntur (inquit) tibi peccata tua: erigēs animos scilicet ad id quod præcipuè optandum est, vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructū recōciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterum præter specialem illā præsentis reatus confessionē, qua fideles pro impetranda cuiusq; culpæ pœnæ venia supplicāt, generalis illa præfatio, quæ cōciliat precibus fauorem, nunquam omittenda est. quia nisi in gratuita misericordia fundatæ nūquam Deum exorabunt. Quo referri po-

Huius abdicationis utilitas, venia scilicet deprecatio cum humili confessione & certa misericordia fiducia conuenit.
Dauidē teste.
 Ps. 25. 6. & 18.

psal. 51. 7.

Quæ non semper expressis verbis concepta fuit.

Est præterea specialis priorum pœnitentia.

Mat. 9. 2.

Generalis item præfatio quæ precibus fauorē conciliat nunquam est omittenda.

2. Ioh. 1. 9.

test illud Iohannis, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus vt nobis remittat, & nos emundet ab omni iniquitate. Vnde preces sub Lege sanguinis expiatione consecrari oportuit, vt acceptæ essent, atque ita commonefieret populus se tanta honoris prærogatiua indignum esse, donec à suis inquinamentis purgatus, ex sola Dei misericordia conciperet precandi fiduciam.

Obiectio aduertentiam restæ inuocationis Legem. De gloria

zatione sanctorum.

Psal. 86. 2.

2. Reg. 20. 4.

Psal. 34. 16.

Responsio.

1. Ioh. 3. 22.

Eiusdem respõ

sionis ratio seu

confirmatio.

10 Quod autem propriæ iustitiæ suffragium interdum ad exorandum Deum citare sancti videntur (vt quum Dauid dicit, Custodi animam meam, quia bonus sum. Item, Ezechias, Re-

cordare Domine obsecro, quod ambulauit coram te in veritate, fecique in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis ni-

hil sibi aliud volunt quàm ex ipsa regeneratione, seruos Dei se ac filios testari, quibus ipse fore se propitium recipit. Per Pro-

phetam docet (vt iam visum est) oculos suos super iustos esse,

aures suas in preces eorum. Rursus per Apostolum, nos impe-

traturos quicquid petierimus, si mandata sua obseruemus. Qui-

bùs sententiis pretium orationi non statuit ab operum meritis,

sed ita stabilire vult eorum fiduciam qui sibi non fucatae inte-

gritatis & innocentie probè conscij sunt, quales oportet esse fi-

deles vniuersos. Siquidem ex ipsa Dei veritate sumptum est quod

dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, non exaudiri à Deo

peccatores, si peccatores modo recepto Scripturæ vsu intelligi-

mus, qui citra iustitiæ desiderium toti suis peccatis indormiunt

& acquiescunt: quando nullum cor in sinceram Dei inuocatio-

nem vnquam prorumpet quod non simul ad pietatem alpiret.

Talibus ergo promissis respondent sanctorum obtestationes,

quibus suæ vel puritatis vel innocentie mentionem iniiciunt,

quòd sibi exhiberi sentiant quod est omnibus Dei seruis expe-

ctandum. Deinde tum ferè vsi reperiuntur hoc precationis ge-

neri dum se coram Domino cum suis hostibus comparant, è

quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò

comparatione mirum non est si iustitiam suam & cordis sim-

plicitatem protulerunt, quo ex causæ ipsius æquitate magis ad

ferendas sibi suppetias Dominum permouerent. Id ergo boni

pio pectori non præripimus, quin suæ puritatis conscientia cor-

am Domino fruatur, ad se confirmandum in promissionibus

quibus veros suos cultores Dominus solatur & sulcit: sed im-

petrandi fiduciam, deposita proprii meriti cogitatione, sola Dei

clementia subniti volumus.

Quarta Lex si-
ue cõditio, certa
fiducia exaudi-
tionis nos ad pre-
sancti animans.

II Quarta demum, vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandum animemur. Res

quidem in speciem contrariæ, cum sensu iustæ vltionis Dei cõ-

iungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter se optimè

conueniunt, si propriis malis oppressos sola Dei bonitas erigar.

Sicuti enim antè docuimus pœnitentiam & fidem socias esse

inse-

inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamen altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuo eas occurrere oportet. Atque hunc consensum paucis verbis exprimit David, *Psal. 5. 8.* Ego, inquit, in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in templo sanctitatis tuæ cum timore. Sub Dei bonitate fidem complectitur, timorem interea non excludens: quia non tantum eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbiæ & securitatis oblitos sub metu nos continet: Fiduciam verò non intelligo, quæ solutam omni anxietudinis sensu mentem suavi & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorum est qui rebus cunctis ex voto fluentibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio vruntur, nullo timore æstuant. Optimus autem ad inuocationem Dei stimulus sanctis est, dum necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantum non exanimantur in seipsis, donec oportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affulget Dei bonitas, vt præsentium quidem malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantia difficultatem subleuent ac solentur, & exitum liberationemque sperent. Ex utroque ergo affectu emergat pij hominis oratio conuenit. vtrunque etiam contineat & repræsentet: nempe vt malis præsentibus ingemat, & à nouis sibi anxie timeat: tamen cõfugiat simul ad Deum, minimè dubitans quin auxiliarem ille manû porrigere sit paratus. Mirum enim quàm diffidentia nostra irriteretur Deus, si poscamus à se quam non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis consentaneum precationum naturæ quàm legem hanc illis præscribi & statui, ne temerè prorumpant: sed fidem præeuntem sequantur. Ad hoc principium nos omnes Christus vocat hac sententia, Dico vobis quæcunque petitis, credite vos accepturos, & eueniet vobis. Idem & alibi confirmat. Quicquid petieritis in oratione credentes, &c. Cui concinit Iacobus, Si quis indiget sapientia, postulet ab eo qui dat, omnibus simpliciter, nec exprobrat: postulet autè in fide, nihil hæsitans. Vbi hæsitacioni fidem opponemus, vim eius aptissimè exprimit. Non minus etiam notandum quod addit, nihil proficere qui Deum perplexi & dubij inuocant, nec statuunt in animis suis exaudiendi sint necne. Quos etiam fluctibus comparat qui variè mouentur à vento & circumferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus secundum suã cuique fidem se daturum toties affirmet, citra fidem nihil consequi nos posse innuit. Denique fides est quæ impetrat quicquid orando conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quam inspidi homines parum attendunt, *Quomodo inuocabit quispiam in quem non credidit*

Qualis fiducia à nobis requiratur, miseria nostra videlicet securus sensus cum certa spe conuenit.

Inde pij hominis oratio emergit.

Quam obscurat diffidentia.

Marc. 11. 22.

*Matth. 21. 22.
Iacob. 1. 5.*

*Iacob. 5. 15.
In summa, fides requiritur.
Rom. 10. 14.*

quis autem credet nisi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordiū ex fide gradatim deducēs, apertè contendit non posse Deum ab aliis syucere inuocari, nisi quibus Euangelij prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit exposita.

Hanc fidem & spem certam exorandi pro absurdissimababent aduersarij.

12 Hanc necessitatem minimè cogitant aduersarij nostri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus statuere, Deum sibi propitium esse ac beneuolum, rem omnium absurdissimam dicere nos putant. Atqui si vllum veræ precationis vsum haberent, intelligerent profectò, sine firmo illo diuinæ benevolentia sensu, non posse Deum ritè inuocari. Quum verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experimēto eam in corde suo sentit: quid cum eiusmodi hominibus disputando proficias, qui apertè ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quam necessaria sit illa, quam requirimus certitudo, ex inuocatione potissimum discitur, quod qui nō videt, valde stupidam habere se conscientiam prodit. Nos igitur omisso hoc cæcorum genere, defixi in illa Pauli sententia hæreamus, non posse ab aliis inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam sibi paratam esse certò persuasi sunt. Qualis enim erit ista oratio? *ô Domine, ego quidem an exaudire me velis dubius sum, sed quia anxierate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurris. Non ita soliti sunt omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Apostolum Spiritus sanctus, qui iubet nos adire ad thronum cælestem cum fiducia, vt gratiam consequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Christi. Hanc ergo obtinendi quod petimus securitatem (quam & sua voce Dominus mandat, & omnes sancti exemplo suo docent) vtraque manu tenere nos oportet, si cum*

Quorum error depingitur & refellitur varijs Scriptura testimonijs.

H. b. 4. 16.
Eph. 3. 12.

fructu orare volumus, Ea enim demum accepta Deo est oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præsumptione fidei nascitur, & intrepida spei certitudine fundata est. Poterat simplici fidei nomine esse contentus: atqui non modò fiduciam addidit, sed eam quoque instruxit libertate vel audacia, vt hac nota discerneret à nobis incredulos, qui Deum promiscuè quidem nobiscum orant, sed fortuitò. Qua ratione tota Ecclesia in Psalmo orat: sit misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te. Eadem etiam conditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clama uero, hoc scio quòd Deus mecum. Item, Mane disponam tibi, & speculabor. Ex his enim verbis elicimus preces in aerem frustra proiici, nisi spes sit annexa, vnde velut è specula Deum quic ti expectemus. Quibus conuenit series Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in spiritu sollicitet omni

Orationem Deo acceptam certam fiducia & spe intrepida comitatam describentibus.

Pf. 33. 22.
Pf. 56. 10.
Pf. 55.

tempore

tempore cum vigilantia & assiduitate, in primis iubet assumere scutum fidei, galeam salutis, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei. Memoria porrò hîc repetant lectores quod antè dixi, minimè labefactari fidem, vbi cum miseræ, egestatis, sordiumque nostrarum agnitione connectitur. Quantumvis enim gratitudo cum mihi scelerum mole premi se vel laborare sentiant fideles, nec modò rebus omnibus vacuos quæ favorem conciliare apud Deum queant, sed oneratos multis noxis quæ eum meritò formidabilem reddant: non tamè desinunt se offerre, neq; terret eos hic sensus quominus ad ipsum se conferant: quando non alius est ad eum ingressus. Neque enim instituta est oratio qua nos arroganter coram Deo efferamus, aut quicquam nostrum magno æstimemus, sed qua reatum nostrum confessi, ærumnas nostras apud Deum deploramus: quemadmodù filij apud patres familiariter querelas suas deponunt. Quin potius imventa malorum nostrorum cõgeries calcaribus vel stimulis referenda esse debet quæ nos ad precandum incitèt. qualiter etiam nos suo exemplo docet Propheta, Sana animam meam, quia peccavi tibi. Fateor quidè in ijs aculeis mortiferas fore punctiões nisi Deus succurreret: verùm pro incomparabili sua indulgentia optimus Pater tempestivum remedium addidit, quo per turbationem omnem sedans, curas leniens, metus abstergens, comiter nos ad se alliceret, imò scrupulos omnes tollens, nedum obstacula, facilem vitam sterneret.

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipso præcepto nos coarguit impiæ contumaciæ, nisi obsequimur. Nihil magis præcisè mandari poterat quàm quod habetur in Psalmo, Inuoca me in die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullū frequentius commendant Scripturæ, non est quòd longius hic immorer, Petite (inquit magister) & accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quanquam hic præcepto adiūgitur etiam promissio, vt necesse est, et si enim præcepto esse obediendum factentur omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocantem, nisi se exorabilem adeòque obuium fore promitteret. His quidem duobus positis, certum est quicunc; tergiverfantur ne rectà ad Deum veniant, non modò esse rebelles & immorigeros, sed etiam incredulitatis conuinci: quia promissionibus diffidit. Quod eo magis notandum est, quia hypocritæ, humilitatis & modestiæ prætextu, tam superbe contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ invitationi abrogant: imò eum fraudant præcipua cultus sui parte. Nam vbi sacrificia repudiavit in quibus tunc videbatur sita esse tota sanctitas, hoc summum esse & sibi præ aliis preciosum declarat, inuocari in die necessitatis. Quare vbi quod suum est exigit, & ad parendi alacritatem nos animat, nulli sunt tam speciosi dubitandi colores qui nos ex-

Nec cum hac doctrina pugnat quòd istac certitudo cum miseræ, egestatis sordiumque nostrarum agnitione connectitur.

Psal. 41. 5.

Huic nostra indignitati opponimus.

1. Dei præceptis.

Psal. 50. 15.

Matt. 7. 7.

2. Promissionem.

Quod rebelles & hypocritas sædamus superque.

Testimonia Scri-
pturae præceptis
de inuocatione
confirmantia.
Zach. 13. 9.

Pfal. 65. 3.

Pfal. 50. 15.
2. Sam. 7. 27.

Pfal. 145. 19.

Alia testimonia
de promissioni-
bus quæ ad pios
Deum inuocan-
tes pertinent,
Prou. 8. 10.
Ioel. 2. 32.

Iesa. 65. 24.

Pfal 91. 15.

culent. Quæcunque ergo passim occurrant in Scripturis testi-
monia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio, totidem ante o-
culos nostros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inspi-
cunt. Tem-
eritatis esset prorumpere in Dei conspectum, nisi ipse antequam
teret nos vocando, itaque viam nobis sua voce patefacit: Di-
cam illis, Populus meus vos: dicent mihi, Tu Deus noster. Vide-
mus ut cultores suos præueniat, velitque subsequi, ideoque ti-
mendum non esse ne parum suavis sit hæc melodia quam ipse
dicat. Insigne præsertim illud Dei elogium nobis in mentem
veniat, quo freti omnia obstacula nullo negotio superabimus;
Tu Deus exaudiens precationem: ad te vique omnis caro ve-
niet. Quid enim magis amabile vel blandum quam Deum hoc
titulo indui, qui certiores nos reddat nihil magis esse naturæ
eius proprium quam supplicium votis annuere? Hinc iamnam
patere colligit Propheta non paucis sed cunctis mortalibus:
qui etiam omnes hac voce compellat, Inuoca me in die affli-
ctionis: eruiam te, & glorificabis me. Secundum hanc regulam
Dauid promissionem sibi datam obiicit, ut obtineat quod pe-
tit. Tu Deus reuelasti in aurem serui tui: propterea inuenit
seruus tuus cor suum ut oraret. Vnde colligimus pauidum fuis-
se nisi quatenus eum promissio erexerat. Sic alibi generali do-
ctrina se instruit. Voluntatem timentium se faciet. Imò hæc in
Psalmis animaduertere licet, quasi abrupto orandi contextu
transitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem,
nunc ad fidem promissionum. Videri posset intempestiue Da-
uid sententias illas inferens, preces mutilas reddere: sed vsu &
experientia compertum habent fideles languescere ardorem
nisi adhibeant noua fomenta: ideoque minimè inter precandû
superuacua est tam naturæ Dei quam verbi meditatio. Atque
ita exemplo Davidis inferere ne pigeat quæ languidos animos
nouo vigore reficiant.

14 Ac mirum est tanta promissionum dulcedine vel frigide
vel nullo ferè modo nos affici ut per ambages vagando bonæ
pars malit relicto aquarum viuentium fonte sibi fodere aridas
cisternas, quam Dei liberalitatem vltro sibi oblatam amplecti.
Arx inexpugnabilis nomen Domini, (inquit Solomo) ad eam
confugiet iustus, & seruetur, Ioel verò, postquam de horribili
quæ instabat clade vaticinatus est, memorabilem illam senten-
tiam subiicit, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit:
quàm scimus propriè ad cursum Euangelij spectare. Vix centes-
simus quisque mouetur, ut in occursum Deo prodeat. Clamat
ipse per Iesaiam, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò ante
quàm clametis respondebo vobis. Hoc quoque eodem hono-
re alibi totam Ecclesiam communiter dignatur: sicuti ad om-
nia Christi membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum:

cum ipso sum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes enumerare propositum est: sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm humaniter ad se nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis constricta sit nostra ingratitude, vbi ad tā acres stimulos adhuc pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris semper resonent hęc voces, Propè est Dominus omnibus inuocantibus se, inuocantibus in veritate. Item quas ex Iesaja & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus se intentum esse ad exaudiendas preces, adeoq; oblectari quasi grati odoris sacrificio, vbi curas nostras in ipsum coniicimus. Hunc singularem percipimus promissionum Dei fructū, vbi non dubitanter & trepidè concipimus preces, sed eius verbo freti cuius nos alioqui terreret maiestas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc suauissimum nomen suggerere nobis dignatur. Restat vt talibus inuitamentis præditi, sciamus inde satis esse nobis materiæ ad exorandum: quando preces nostræ nullo merito nituntur, sed tota earum dignitas & spes impetrandi fundata est in Dei promissionibus, atq; ab eis pendet: vt neque indigeat alia fultura, neque sursum huc vel illuc circumspiciat. Itaque cum animis nostris statuendum est, etiam si non excellimus pari sanctitate quæ laudatur in sanctis patribus, Prophetis & Apostolis, quia tamen commune est nobis orandi præceptum & communis fides, si verbo Dei innitmur, nos in hoc iure eorum esse socios. Deus enim (vt antè visum est) se facilem ac propitium omnibus fore denuntians, miserrimis quibusque spem obtinendi quod petierint, faciat, atque ideo notandæ sunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantum adsit cordis sinceritas, displicentia nostri, humilitas, & fides: ne hypocrisis nostra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non respuet optimus Pater, quos non modò ad se venire hortatur, sed quibuscumque potest modis sollicitat. Hinc illa precandi ratio Davidis quam nuper recitauimus, En pollicitus es Domine seruo tuo: eam ob rem colligit animum hodie seruus tuus. & inuenit quod oraret corā te. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua vera crunt. Loquutus es seruo tuo de his beneficiis. incipe ergo & fac. Sicut etiā alibi, Præsta seruo tuo secundum eloquiū tuū. Et omnes simul Israëlitæ, quoties se scæderis recodatione muniūt, satis declarāt nō esse timidè orandū, vbi Deus ita præscribit, atq; in hoc imitati sunt Patrum exempla, præsertim Iacobi, qui postquam confessus est se minorem esse tot misericordiis quas susceperat è manu Dei, ad maiora tamè postulanda se animari dicit, quia Deus se facturū promiserat. Quocunque verò colores obtendant increduli, vbi ad Deū non cōfugiunt, quoties vrget necessitas, ipsum non requirunt, nec eius

Psal. 145. 18.

Nec obstat quod non excellimus pari sanctitate quæ in eximis aliis Dei seruis commendatur, modo inani fiducia vacui ad misericordiam sincero animo confugiamus.

2. Sam. 7. 27.
Psal. 119. 76.

Gen. 32. 10.

Ex aduerso idololatrae sunt qui cunque Deum, urgente necessitate, non inuocant.

opem implorant, non aliter defraudant eum legitimo honore quam si fabricarent sibi novos Deos & idola: siquidē hoc modo Deum sibi bonorum omnium authorem esse negant. Contra nihil validius ad pios omni scrupulo liberandos, quam armari hac cogitatione, non esse cur vlla remora impediatur dum morem gerunt Dei mandato, qui obedientia nihil sibi gratius esse pronuntiat. Hinc rursus quod prius dixi clarius elucescit: probè cum metu, reuerentia, sollicitudine quadrare intrepidum precandi spiritum, neque verò absurdum esse si prostratos Deus erigat. Hoc modo belle inter se cōsentiunt quæ in speciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel se prosternere preces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio nostra in conspectu Dei, vt misereatur residuæ plebis suæ. Rursus sæpe fideles dicuntur orationē leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices suscipiat. Et David precē suam ascendere cupit sicuti incensum. Nempe quamuis de paterno Dei amore persuasi in eius fidem se alacriter conferant, nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: nō tamen supina eos quasi proiecta frōte securitas attollit, sed ita per gradus promissionum sursum ascendunt, vt tamen simplices manent in sui deiectione.

*Denique quot
metus & fiducia
in rella inuoca-
tione incurrat,
bene conueniunt
ha loquutiones,
piis suas coram
Deo preces pro-
sternere & le-
uare.*

Iere. 42. 9.
Dan. 9. 13.
Iere. 42. 2.
2. Reg. 20. 10.
Psal. 141. 2.

*Obiectio, à qui-
busdam exem-
plis petita. Effec-
tum consequen-
tæ sunt preces
quorundam,
quamuis ad ver-
bi præscriptum
non essent for-
mata.*

Iud. 9. 20.
Iud. 16. 28.

Responsio 1.

2.
Luc. 9. 55.

3.
*Quamuis ad i-
mitationem no-
bis proposita non
sint eiusmodi
exempla, am-
plius tamen
fructus inde ad
nos procedit, ne-*

15 Hic non vna obiicitur quæstio: nam Scriptura refert vo-
tis quibusdam Deum morè gessisse, quæ tamen ex animo mini-
mè sedato vel composito eruperat. Iusta quidem de causa Iona-
than incolas Sichem cladi quæ postea superuenit deuouerat:
sed tamen feruore iracundiæ & vltionis accensus. morem exe-
crationi gerēs Deus, videtur impetus malè ordinatos probare.
Talis etiā feruor Samsonem rapuit, quum diceret, Robora me
Deus, vt sumam vltionem de incircumcisīs. Etsi enim aliquid
fuit probi zeli admixtū, feruida tamen atque ideo vitiosa cupi-
ditas vindictæ illic dominata est. Annuit Deus. Vnde colligi
posse videtur, quamuis ad verbi præscriptum formatae non sint
preces, effectum tamen consequi. Respondeo, singularibus e-
xemplis non aboleri perpetuam legem: deinde speciales inter-
dum motus inditos paucis hominibus fuisse, quibus factum est
vt dissimilis illorum esset atque vulgi oratio. Notandum est e-
nim responsum illud Christi, quum discipuli exemplum Eliæ
inconsideratè æmulari cuperent, eos nescire quo spiritu essent
præditi. Carterū ultra progredi necesse est, non semper placere
Deo vota quibus annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet,
claris documentis palam fieri quod Scriptura docet, cum scili-
cet miseris succurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniuste
afflicti opem eius implorant: ideo exequi tua iudicia, dum ad
eum surgunt inopum querimoniam, quamuis indignæ quæ tā-
tillum impetrent. Quoties enim de impiorum sauitia, rapinis,
violentiā,

violentia, libidine, aliisque sceleribus pœnas sumens, compe-
 scens audaciam & furorem, tyranicam quoque potentiam pe inuocatio ex
 uertens, indignè oppressis se opem ferre testatus est, qui tamen facile nascens, o-
 incertum numen orando aerem verberabant: Et Psalmus vnus randi feruor,
 clarè docet non carere effectu preces quæ tamen fide in cælum exauditis, gra-
 non penetrant. Colligit enim quas incredulis nõ minus quàm tudo, &c.
 piis necessitas extorquet preces ex naturæ sensu: quibus tamen Psal. 107.
 Deum propitium esse ex euentu demonstrat. An quia tali faci-
 litate gratas sibi esse testetur? imò vt suam misericordiam am-
 plificet vel illustret hac circumstantia, quòd ne incredulis qui-
 dem negantur sua vota: deinde vt probos suos cultores ad orã-
 dum magis extimulet. dum vident profanos eiulatus non care-
 re interdum profectu. Non tamè est cur fideles deflectant à le-
 ge sibi diuinitus imposita, vel inuideant incredulis, quasi ma-
 gnum lucrum fecerint, vbi adepti sint quod volebãt. Hoc mo-
 do diximus flexum fuisse Deum ficta pœnitentia Achab, vt hoc
 documento probaret quàm sit exorabilis erga suos electos, vbi 1. Reg. 11. 39,
 ad ipsum placandum vera affertur conuersio. Ideòque in Psal-
 mo cum Iudæis exoptulat, quòd experti ipsum votis suis faci-
 lem, ad ingenii sui peruicaciam paulo pòst reuersi sint. Quod
 etiam ex Iudicum historia liquidò patet, quoties scilicet fleue-
 runt, et si fallaces erant eorum lacrymæ, fuisse tamè ereptos ex
 hostium manibus. Sicut ergo promiscuè Deus solem suum pro-
 ducit super bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit
 quorum iusta est causa, & auxilio dignæ ærumnæ. Interea non
 magis hos in salutem exaudit, quàm bonitatis suæ contempto-
 ribus alimenta suppeditat. Difficilius videtur esse quæstio de
 Abrahamo & Samuele: quorũ alter nullo Dei verbo instructus Obiect. 2. Effec-
 pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitionem tum non sunt
 pro Saule orauit. Eadem ratio Ieremiæ, qui vrbis excidium de- consequuta pre-
 precatus est. quamuis enim repulsam passus fuerint, durũ tamen ces quorundam
 videtur eos fide priuare. Atqui solutio hæc modestis lætoribus piorum.
 vt spero, satisfaciet: generalibus principiis fultos, quibus iubet Gen. 18. 23.
 Deus indignos quoque misericordia prosequi, nõ profus fide 1. Sam. 15. 11. &
 caruisse, quàm in ipsa specie frustrata eos fuerit opinio. Pru- 16. 1.
 denter alicubi Augustinus, Quomodo Io (inquit) fide orant sancti Iere. 32. 16.
 vt petant à Deo contrà quàm decreuit? nõne quia secundum vo- Responsio, Au-
 luntatem eius erant, non illam absconditam & incommutabi- gustini præclaro
 lem, sed quã illis inspirat, vt eos exaudiat alio modo, sicut pru- dicto confirmata.
 denter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incõprehensibili Lib. 22. de ci-
 consilio sic temperat rerum euentus, vt non irritæ sint sancto- uit. Dei. ca. 1.
 rum preces quæ fide & errore simul implicitæ sunt. Neq; tamen
 hoc ad imitationem magis valere debet quàm sanctos ipsos ex-
 cusat: quos non inficior modum excessisse. Quare vbi non ex-
 tat certa promissio, conditione interposita rogandus est Deus.

Pfal. 7. 7.

Quatuor autem illas rite precandi leges non ita rigide exigi, ut preces qua in eas regulas non nihil peccant, Deus repudiet, ostenditur exemplis.

1. Davidis.

Exemplum ex prima Lege precandi, de qua sect. 4.

Pfal. 39. 14.

Exemplum ex secunda Lege, de qua sect. 6.

Quo pertinet illud Davidis, Euigila ad iudicium quod mandasti. quia ad petendum temporale beneficium speciali oraculo se instructum esse admonet.

16 Hoc etiam notare operapretium est, quæ de quatuor rectè orâdi legibus differui, non ita exigi summo rigore, ut preces repudiet Deus, in quibus non inuenit perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnâ cum zeli ardore votisque rectè compositis. Diximus, quamuis oratio familiare sit piorum cum Deo colloquium, seruandam tamen esse reuerentiam & modestiam ne habenas laxemus quibuslibet votis, ac ne concupiscamus nisi quantum Deus permittit. deinde, ne viscescat nobis Dei maiestas, tollendas esse sursum mentes ad puram castamque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuisset integritate vnquam præstitit. nam (vt de vulgo non loquar) quam multæ Davidis querimoniam intemperiam sapiunt: non quod consultò vel expostulare cum Deo velit, vel eius iudicii obstrepere: sed quia præ infirmitate fatiscens non aliud inuenit melius solatiũ quàm si dolores suos in illius sinũ cõiciat. Quinetiã toleratur à Deo nostra balbuties, & incitiam datur venia, quoties inconsideratè aliquid nobis excidit: vt certè sine hac indulgentia nulla esset precandi libertas. Cæterùm quauis Davidis animus esset Dei se arbitrio totum subiicere, nec minore patientia quàm impetrandi studio oraret, emergunt tamen, imò interdum ebullit turbulenti affectus, qui à prima quam posuimus lege non parũ distant. Maximè ex clausula Psalmi tricesimi noni conspici licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit sanctus vir, ne sibi modum statueret. Desine (inquit) à me, donec abeam, & non sim. Diceres hominem desperatum nihil aliud expetere nisi vt cessante Dei in manu in suis malis putrescat. Non quod deuoto animo ruat in illam intemperiam, aut, vt solent reprobi, velit Deum faceffere: sed tantùm conqueritur iram Dei sibi esse intolerabile. In illis etiam tentationibus sæpe effluunt vota non satis bene formata ad regulam verbi Dei, & in quibus non satis expendunt sancti quid fas sit & expediat. His quidem vitiis quæcunque maculatæ sunt preces repudiari merètur, modò tamen ingemiscant sancti, castigent seipsos, & statim ad se redeant, ignoscit Deus. Sic etiam in secunda lege peccant: quia & cum frigore suo illis sæpe luctandũ est, neque sua illos egestas & miseria satis acriter pungit ad seriò precandum. Iam sæpe contingit eorum mentes dilabi & propè euanescere. venia igitur hac quoque in parte opus est, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulsã patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus, legitimas non esse preces nisi mētibus sursum sublati. Hinc ceremonia eleuationis manuum, vt antè diximus, quæ omnib. seculis & gentibus trita fuit, sicuti

sicuti adhuc viget: sed quotusquisque, dum manus leuat, non sibi conscius est tarditatis? quia cor in terra subsidit. Quod ad petendam peccatorum remissionem spectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, sentiunt tamen qui verè sunt in precibus exercitati, vix decimam eius sacrificij partem se afferre de quo loquitur Dauid: Sacrificiū Deo acceptum, spiritus afflētus, cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Ita semper duplex petenda est venia, quòd & sibi conscij sint multorū delictorum, quorum tamen sensu non ita tanguntur vt sibi quantum oportet displiceant: & quatenus in pœnitentia & timore Dei proficere illis datū est, iusto mœrore ob suas offensas prostrati, iudicis vindictam deprecantur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat nisi succurreret Dei indulgentia: sed nihil mirum est hunc defectum à Deo ignosci, qui asperis documentis suos sæpe exercet, ac si data opera fidem eorum vellet extinguere. Durissima est hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quousque irasceris super oratione serui tui? ac si preces ipsæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Excluit Deus orationem meam, non dubium est violenta perturbatione fuisse concussum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem sanctorum sæpe mixtam fuisse dubitationibus & agitatum, vt credendo & sperando aliquid tamen infidelitatis proderent: sed quia non perueniunt quòd optandum est, eo magis eniti eos oportet vt correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea sentire in quanta malorum profunditate sint demersi qui in ipsis remediis novos sibi morbos accersunt. quando nulla est oratio quam non meritò fastidiat Deus, nisi ad maculas conuiueat quibus omnes aspersæ sunt. Hæc non ideo commemoro vt sibi quicquam fideles securè cōdonent, sed vt seiplos seuerè castigando contendant superare hæc obstacula: & quanuis omnes vias obstruere conetur Satan vt eos ab orando prohibeat, nihilominus perumpant, certò persuasi, vt cunq̄ non omnibus remoris expediti sint, conatus tamen suos Deo placere, votaque sua probari, modò contendant & nitantur quòd non statim pertingunt.

17 Quando verò nemo est hominum dignus qui se Deo præsentet, ac in eius conspectum prædeat: ipse cælestis Pater, vt nos pudore simul & metu eximeret, qui nostros omnium animos delectare debebant, Filium nobis suum donauit Iesum Christum Dominum nostrum: qui apud ipsum nobis sit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipsum securè accedamus. tali intercessione cōfisi, nihil quod eius nomine petierimus nobis denegatum iri vt illi à Patre nihil denegari potest. Atq; huc omnino referri necesse est quicquid antehac de fide docuimus: quia sicuti pro-

*Exemplum ex
tertia, de qua
sect. 8.
Psal. 51. 19.*

*Exemplum ex
quarta, de qua
sect. 11.
Psal. 80. 5.*

*2. Ieremia.
3. Piorum multorum.
Thren. 3. 8.*

*Conclusio sine
summa huius se-
ctionis.*

III.

*Per quem Deus
fit inuocandus,
scilicet, quis noster
apud Patrem ca-
lestem mediator,
nempe Iesus
Christus, filius
dilectus.
1. Tim. 2. 5.
1. Ioh. 2. 1.*

*Ratio à conside-
ratione diuina
manifestatur.*

H. br. 4. 16.

Iohan. 16. 13. &
16. 14.

*A Dei ipsius
præcepto & pro-
missione.*

*Ideo non alio
quàm Christi
nomine Deus est
inuocandus.*

1. Cor. 1. 20.

Ioh. 16. 26.

*Esi fideles om-
nes, ab initio per
hunc solum ex-
auditi sunt, ta-
men hæc gratia
ad tempus quod
ascensionē Chri-
sti in calos est
sequutura potissi-
mum restringi-
tur.*

Exo. 28. 9. & 12.
21.

Psal. 20. 4.

*Ratio huius re-
strictionis.*

missio Christum mediatorem nobis commendat, ita nisi spes impetrandi eo subnixæ sit, orandi beneficio se priuat. Nam simulac in mentem venit horribilis Dei maiestas, fieri non potest quin expauescamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Christus, qui solum formidabilis gloriæ in solum gratiæ cominuet: sicuti etiam docet Apostolus vt cum omni fiducia apparere audeamus misericordiam consequuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt lex de inuocando Deo posita est, vt promissio data, exauditum iri qui inuocauerint: ita in nomine Christi inuocare peculiariter iubemur: & promissionē habemus propositam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus, inquit, non petistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, illi faciam, vt glorificetur Pater in Filio. Hinc sine controuersia clarum est, eos qui in alio quàm Christi nomine Deum inuocant, illius iussu contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam verò promissionem habere quicquam impetrandi, Siquidem, vt ait Paulus, omnes Dei promissiones in Christo sunt etiam & amen: id est confirmantur & implentur.

18 Ac diligenter notanda est circumstantia temporis, dum Christus discipulos ad suam intercessionem iubet confugere, postquam in cælum ascenderit. In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certum quidem, ab initio non fuisse exauditos quicumque precati sunt, nisi Mediatoris gratia. Hæc ratione instituerat in Lege Deus vt solus sacerdos sanctuarium ingrediens gestaret in humeris nomina tribuum Israel, & totidē ante pectus lapides pretiosos: populus autem procul staret in atrio, atque inde vota sua coniungeret cum sacerdote. Quinetiā huic valebat sacrificium vt ratæ essent ac firmæ preces. Ergo illa umbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideòque mediatore opus esse, qui nomine nostro appareat, nosque gestet in humeris, & peccatori alligatos teneat, vt in eius persona exaudiamur: deinde sanguinis atpersione preces mundari, quas alioqui, nunquam sordibus vacuas esse dictum est. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, spem suā in sacrificiis fundasse: quia sciebant votorum omnium esse sanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocaustum tuum pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Christi deprecatione fuisse placatum, vt piorum vota susciperet. Cur ergo nouam horam assignat Christus qua in suo nomine orare incipient discipuli, nisi quia hæc gratia, vt est hodie illustrior, ita plus commendationis apud nos meretur? Et hoc eodem sensu paulo antè dixerat, Hactenus non petistis quicquā in nomine meo: petite. Nō quod de Mediatoris officio nihil prorsus

prorsus tenerēt (quū his rudimētis imbuti essent omnes Iudæi) sed quia nondum liquidò cognouerant, Christum suo in cælū ascensū certiorē quàm antè fore Ecclesiæ patronum. Ergo absentia suæ dolorē vt aliquo non vulgari fructu soletur, minus aduocati sibi vendicat, & docet præcipuo hætenus beneficio eos caruisse, quo frui illis dabitur dū eius patrocínio fulti liberius Deum inuocabunt. sicut dicit Apostolus, viam eius recentem eius sanguine dicatam esse. *Quo minus excusabilis est nostra prauitas, nisi tam inæstimabile beneficiū, quod nobis propriè destinatum est, utroque, (vt aiunt) brachio amplectimur.* Hebr. 10. 20.

19 Porro, quum sit ipse vnica via, ac vnus accessus quo ad Deum ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hūc accessum deserunt, iis neque via vlla neque accessus ad Deum superest: nihil in eius throno reliquum fit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce pater nobis signauerit, qui ab eo vllò modo declinant vel obliquāt, conantur quantum in se est notam à Deo impressam delere & adulterare. Ita vnus statuitur Mediator Christus, cuius intercessione propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. *Ira Dei manet super eos qui Christum vnicum mediatorem deserunt.* 1. Tim. 2. 1.

Quantum interim & suæ sanctis intercessionem relinquunt, quibus aliorum salutem mutuò inter se Deo commendant, de quibus meminit Apostolus: sed tales quæ ab vnica illa dependeant, tantum abest vt delibent ex ea quippiã. Nam vt à dilectionis affectu scaturiunt, quo nos vltro citroque amplectimur, ceu vnus corporis membra: ita etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quoque in Christi nomine fiunt, quid aliud quàm testantur, neminem vllis omnino precibus, nisi Christo intercedente, posse adiuuari? Atq; vt non obstat sua intercessione Christus quominus in Ecclesia precibus alter alteri vicissim patrocinemur: ita fixum maneat, omnes totius Ecclesiæ intercessionem in illam vnica esse dirigendas. Imò hoc maxime nomine cauenda nobis ingratitude est, quòd Deus indignitari nostræ ignoscens, nõ tantū singulis pro se orare permittit, sed etiã alios pro aliis admittit precatos. Cuius enim superbiæ esset, vbi Deus Ecclesiæ suæ patronos constituit qui meritò repudiari merentur, si pro se quisque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Christi honorem obscurent?

20 Porro merum est nugamentū quod balbutiunt Sophistæ, Christum esse redemptionis Mediatorem, fideles autem intercessionis. Quasi verò Christus temporaria mediatione defunctus, & æternã & nunquã internotitiam ad seruos suos reiecerit. Benignè scilicet illum tractant, qui tantulã honoris portionem illi decidunt. Atqui longè aliter Scriptura, cuius simplicitate, omissis istis impostoribus, contentum esse pium hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, *Siquis pecca-*

*Responſio, clarif-
ſima authorita-
te Scripturæ, &
Auguſtini teſti-
monio firmata.*
Rom. 8. 32.
1. Tim. 2. 5.

uerit, aduocatum nos habere apud Patrem, Chriſtū Ieſum: an patronum olim nobis fuiſſe intelligit, ac non potius perpetuā illi interceſſionem aſſignat? Quid, quòd Paulus ſedentē ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere aſſeruat? Quū verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nūcupat, an nō ad preces reſpicit quarum antè paulò meminerat? Si quidem pro omnibus hominibus intercedendū præfatus, in eius ſententiæ confirmationem mox ſubnectit, vnum eſſe omnium Deum, & vnum mediatorem. Neque verò aliter interpretatur Auguſtinus, quum ſic loquitur; Homines Chriſtiani inuicem ſe commendant orationibus ſuis. Pro quo autem nullus interpellat, ſed ipſe pro omnibus hic vnus verūſq; Mediator eſt. Paulus Apoſtolus, quanquam ſub capite præcipuum membrum, quia tamen membrum erat corporis Chriſti, & no- uerat, non per figuram in interiora veli ad ſancta ſanctorū, ſed per expreſſam & firmam veritatem in interiora cæli, ad ſancti- tatem non imaginariam ſed internam intrare maximū & ve- riſſimum Sacerdotē Eccleſiæ, ſe orationibus fidelium ipſe quo- que commendat. Nec mediatorem ſe facit inter populum & Deum: ſed rogat vt omnia corporis Chriſti membra inuicem pro ſe orent: quoniam inuicem ſolicita ſunt membra, & ſi pati- tur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac ſic mēbrorum omnium adhuc in terra laborantium mutuę pro ſe inuicem o- rationes aſcendant ad caput quod præceſſit in cælū, in quo eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Nam ſi eſſet mediator Paulus, eſſent utiq; & reliqui Apoſtoli, ac ſic multi mediatores eſſent, nec conſtaret ipſius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Chriſtus: in quo & nos vnum ſumus, ſi ſeruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi. At verò Sacerdotem ſi requiras, ſuper cęlos eſt, vbi inter- pellat pro te, qui in terra mortuus eſt pro te. Neque verò ſom- niemus illum, Patris genibus aduolutum, ſuppliciter pro nobis deprecari: verū cum Apoſtolo intelligimus, ſic eum apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis interceſſionem valeat: ſic tamen vt ſanctuariū cæli ingreſſus, ad conſummationem vſque ſeculorum ſolus populi eiꝰ inus in atrio reſidentis vota ad Deum deferat.

Lib. 2. contra
Pammen. c. 8.

Rom. 15. 30.
Eph. 6. 19.
Coloſ. 4. 3.
1. Cor. 12. 25.

1. Tim. 2. 5.
Eph. 4. 3.
In Pſal. 94.
*Qualis ſit Chri-
ſti interceſſio.*

2. De ſanctorū
in cælis cū Chri-
ſto viuentium,
interceſſione.

21 Quantum ad ſanctos attinet, qui carne mortui, in Chri- ſto viuunt, ſi quam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipſis ſomniemus aliā eſſe rogandi Dei viam, quàm Chriſtum, qui ſolus via eſt: aut alio nomine Deo eſſe acceptas eorum pre- ces. Itaque poſtquam Scriptura nos ab omnibus ad Chriſtū v- nū reuocat, poſtquā cæleſtis Pater vult omnia in ipſo recollige- re: nimij ſtuporis fuit: ne dicā infantiæ, nobis per ipſos acceſſum ſic velle moliri, vt ab illo abduceremur ſine quo nec eis aditus
vllus

vlus pater. Id autem aliquot seculis factitarum quis neget, hodieque vbiunque Papismus viget, factitari? Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorum merita subinde obruduntur: atque vt plurimum, Christo praterito, per eorum nomina Deus obsecratur. Annon hoc, quæso, est, munus vnice illius intercessionis quam Christo supra asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiusmodi quam fingunt ipsorum intercessione syllabam vnquam renunciauit: in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius comminiscendæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quaerit, quibus non munitur per Dei verbum, luculentè suam diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelleretur qui sanctorum intercessione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde ac si hic Christus deficeret, aut nimium seuerus foret. Quæ primùm perplexitate Christum inhonorant, & solius Mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloriam natiuitatis eius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in Patrem exhibeat: non enim illis Pater est, nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod planè abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quo nihil mollius aut tenerius esse potest) cogitant. Quare illum vnice Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit. Iple, inquit Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur, oculus noster, per quem Patrem videmus, dextera nostra, per quam nos Patri offerimus. Quo nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, frivolum effugium est: quia non minus profanatur Christi intercessio, dum mortuorum precibus & meritis miscetur, quàm si ea penitus omiſſa soli mortui in ore essent. Deinde in suis omnibus litanis, hymnis & proſis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Christi mentio.

22. Eò autem vsque progressa est stoliditas, vbi hinc expressum habeamus superstitionis ingenium, quæ vbi semel frænum excussit, nullum lasciuiendi finem facere solet. Nam postquam cœptum fuerat in sanctorum intercessionem respicere, sensim sua cuique procuratio est attributa, vt pro negotij diuersitate nunc hic nunc ille aduocaretur intercessor: tum singuli peculiare sibi diuos ascuerunt, in quorum, non secus atque tutelariũ deorũ, fidẽ se contulerunt. Neq; modò quod olim Israeli

Quali fingatur sub Papismo.

Refutatur primùm ab absurdo.

Deinde, ab eo quod huius Scriptura nunquam meminit.

Tertiò, ab appellatione conscientia superstitionis.

Quartò, à blasphemiis, quibus redemptionis nostra mysteria,

Dei benignitatẽ, Christi charitatem & officium obruunt.

Lib. de Isaac & anima.

Exceptio.

Responsio 1.

3. *Errorum parenta, ex prioribus enata.*

1

2

3. *Jer. 2. 28. & II. 13. Resolluntur.* reprobrabat Propheta, secundum vrbium numerum dii sunt erecti, sed secundum capitum multitudinem. Atqui, quum in vnam Dei voluntatem desideria sua omnia referant, hanc intueantur, in ea acquiescant: stolidè & carnaliter atque etiã contumeliosè de iis cogitat, qui aliam ipsis orationem assignat, quàm qua Dei regnum aduenire expetant. à quo lōgissimè abest quod illis assignunt, vnumquenque priuato affectu in suos cultores esse propensorem. Tandem nec ab horrendo sacrilegio abstinerunt plurimi, non vt suffragatores iam, verùm vt salutis suæ præsidēs, inuocando. En quo recidant miseri homines, dum à legitima sua statione, hoc est, Dei verbo, euagantur.
4. Omitto crassiora impietatis monstra in quibus tametli Deo, Angelis & hominibus sunt detestabiles, eorum tamen nondum ipsos pudet vel piget. Prostrati ad statuam aut picturam Barbaræ, Catharinæ, & similibus demurmurant Pater noster. Hunc furorem tantum abest vt Pastores sanandum vel cohibendum curent, vt quæstus odore allecti, plausu suo comprobent. Verū vt tam fœdi criminis inuidiam à se deriuent, hoc tamen quo colore defendent, rogari Eligium vel Medardum vt seruos suos respiciant & iuuent è cælo? sanctam Virginem vt Filium facere iubeat quod petunt? Olim vetitum fuit in concilio Carthaginensi, ne ad altare directa fieret precatio ad sanctos: ac probabile est, quum sancti viri impetum præuæ consuetudinis non possent in totum compescere, hanc saltem moderationem adhibuisse ne hac forma vitarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quanto autem longius euasit diabolica eorum importunitas qui ad mortuos transferre non dubitant quod Dei & Christi proprium erat?

23. Quòd autem efficere student vt Scripturæ auctoritate videatur subniti eiusmodi intercessio, frustra in eo laborant. Angelorum, inquirunt, orationes leguntur sæpius. neque id modò: sed in Dei conspectum per eorum manus perferri dicuntur fidelium preces. Verùm si Angelis sanctos præsentī vita defunctos conferre libet, probandū fuerit esse administratorios Spiritus, quibus delegatum sit ministerium curandæ nostræ salutis, quibus demandata sit prouincia custodiendi nos in omnibus viis nostris qui nos circumceant, qui moneant & consolentur, qui pro nobis excubias agāt. quæ omnia illis deferūtur: his autem minimè. Quā præposterè Angelis sanctos mortuos inuoluant, satis supérque ex tot diuersis munerib. patet, quibus alios ab aliis Scriptura distinguit. Causidici partibus apud terrenum iudicē fungi nemo audebit nisi admissus. Vnde ergo vermibus tanta licentia vt Deò patronos obtrudant quibus munus iniunctū nō legitur? Voluit Deus Angelos curadē nostræ salutis præficere. vnde & sacros cœtus frequentāt, & Ecclesia illis theatrum est,

Expistarum argumenta pro intercessione sanctorum.

1. *Ab officio Communere Angelorum.*

Responsio.

Heb. r. 14.

Psal. 91. 11.

Psal. 34. 8.

est, in quo mirantur variam & multiplicem Dei sapientiam. Quod illis peculiare est, ad alios qui transferunt, certè ordinem à Deo positiū, qui inuiolabilis esse debebat, confundunt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citandis aliis testimoniis. Jeremiæ dicebat Deus, Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Quomodo sic de mortuis (inquit) loquutus foret, nisi pro viuis intercedere illos nouisset? Ego verò contrà sic colligo: quum inde appareat neq; Mosē neque Samuelem intercessisse pro populo Israelitico, tunc nullam fuisse profus mortuorum intercessionem. Quis enim sanctorum de populi salute laborare credendus sit, cessante Mosē, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, superauit? Ergo si minutulas istas argutias sectantur, Mortui pro viuētib; intercedunt, quoniā dixit Dominus, Si intercesserint: ego longè speciosius argumentabor in hūc modum, In extrema populi necessitate Mosēs non intercedebat, de quo dicitur, Si intercesserit. Ergo neminem alium intercedere verisimile sit, quum omnes à Mosis humanitate, bonitate & paterna sollicitudine procul absint. Id scilicet cauillando consequuntur, vt iis armis vulnerentur quibus se pulchrè munitos putabant. At verò simplicem sententiam sic contorqueri valde ridiculum est: quia tantum pronuntiat Dominus populi flagitiis se non parciturum, etiam si Moses aliquis patronus illis cōtingeret, aut Samuel, quorum precibus se tantopere indulgentē prækiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissimè eligitur, Si fuerint, inquit Dominus, istitres in ciuitate viri, Noha, Daniel & Iob, filios & filias non liberabunt in sua iustitia: sed animas tantum suas liberabunt. Vbi dubium nō est quin indicare voluerit, si reuiuiscere duos ex illis contingat. nam tertius eo tempore superstes erat, Daniel scilicet, quem tum constat in primo adolescentiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimen. Eos igitur omittamus quos Scriptura clarè demonstrat, cursum suum consummasse. Ideo Paulus, quum de Davide loquitur, non docet precibus ipsum iuuare posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inferuisse.

24 Excipiunt rursū. Ergo eos omni pietatis voto exuimus, qui nihil toto vitæ decursu quàm pietatem & misericordiam spirarunt? Equidem, vt curiosius excutere nolim; quid agant, aut quid meditentur, ita nequaquam est probabile variis & particularibus votis huc illuc circumferri: sed potius stata atque immota voluntate in Dei regnum aspirare. quod non minus impiorum interitu quàm fidelium salute constat. Quod si verum est, eorum quoque charitatem in cōmunionē corporis Christi non dubium est contineri, nec latius patere quàm fert cōmunionis illius natura. Iam verò tametsi in hunc modū pro

2.
A Ieremia dicitur, de Mosē & Samuele.
Iere. 15. 1.

Responsio, quæ argumentū validissimè torquet in aduersarios.

Sensus Prophetæ.

Simili Ezechielis loco cōfirmatur.
Ezech. 14. 14.

Item Apostoli testimonio.
Act. 13. 36.

3.
A charitatis natura, quæ in sanctis cū Christo viuētib; est perfectior.
Responsio 1.

- nobis orare concedam, non tamen ideo à sua quiete discedunt vt distrahantur in terrenas curas : ac multo minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neque id agendum ex eo consequitur quòd qui in terris degunt homines, vicissim alij aliorum precibus commèdare se possunt. Hoc enim alendæ in ipsis charitati officium seruit dum suos inter se necessitates veluti partiuntur & mutuò suscipiunt. Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neque promissione destituuntur : quæ duo semper in oratione primas tenent. Omnes eiusmodi rationes à mortuis absunt quos à nostro contubernio dum subduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum quantum assequi licet coniecturis. Quòd si quis causetur, fieri non posse quin eandem erga nos charitatem retineant, vt sunt vna nobiscum fide coniuncti: quis tamen eo vsque longas illis esse aures reuelauit quæ ad voces nostras porrigatur? oculos etiam tam perspicaces qui necessitatibus nostris adagilent? Nugantur quidè in suis umbris nescio quid de fulgore diuini vultus ipsos irradiante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciant, verum id affirmare, qua præsertim consentientia illi audent, quid est nisi per temulenta cerebri nostri somnia vellemus in abdita Dei iudicia, sine eius verbo penetrare & perirumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicam esse pronuntiat: vanitatem sensus nostri in vniuersum damnat: prostrata omni nostra ratione, solam Dei voluntatem à nobis vult spectari.
- 25 Quæ verò alia Scripturæ testimonia propugnando huic suo mendacio asciscunt, pessimè contorqueunt. Sed enim, iniquiunt, Iacob vt suum patrumque Abraham & Isaac nomē super suam posteritatem inuocetur rogat. Primum videamus qualis ista sit inuocationis forma inter Israelitas. non enim patres suos ad ferendas sibi suppetias implorant: sed Deum obtantur quo seruatorum suorum, Abraham, Isaac & Iacob meminerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad sanctos ipsos sermonem habuerint. Verum quia stipites isti, qua sunt hebetudine, nec quid sit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum sit capiunt: non mirum si in ipsa quoque forma sic pueriliter titubant. Loquutio hæc non semel in Scripturis occurrit, Iesaias enim virorum nomē inuocari super mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco sub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham super Israelitas, & in hoc sita est dum generis sui originem ad eum referunt, eumque pro auctore & parente suo memoria celebri colunt. Neque verò id facit Iacob quòd sit de propaganda nominis sui celebritate sollicitus: sed quum totam posterorum beatitudinem constare noverit hæreditate fœderis quod secum Deus pepigerat: quòd illis bono-

*Instansia.**Responsio.*

Ecc. 9. 5. 6.

*Secunda instansia.**Responsio.**Tertia, de Trinitatis speculo.**Responsio.*
Rom. 8. 6.

4.

A Moyses testimonio, de Patriarcharum nomine super posterorum inuocando.
Gen. 48. 16.*Responsio, per interpretationem loci illius cum Iesaiâ simili dicto collati.*
Ies. 4. 1.

bonorum omnium summum fore videt, cōprecatur vt genere suo censeantur. id enim aliud non est quàm fœderis successio- nem ad eos transmittere. Illi vicissim, dum memoriam eiusmo- di precibus suis inducunt, non ad intercessionem mortuorum suffugiunt: sed Domino fœderis sui recordationem obiiciunt, quo clemētissimus Pater illis se propitium ac beneficium fore, *Secunda resp. ex publica Ecclesia voce petita. Iesa. 63, 16.* in Abraham, Isaac & Iacob gratiam recepit. Alioqui quàm pa- trū in Patrum merita sancti reclinauerint, testatur publica vox Ecclesiæ apud Prophetam, Tu pater noster, & Abraham nesci- uit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine Pater noster, & re- demtor noster. Ac dum sic quidem loquuntur, simul addunt, Conuertere Domine propter seruos tuos, nullam tamen cogi- tantes intercessionem, sed ad fœderis beneficium animum ad- uertentes. Nunc verò quum Dominum Iesum habeamus, in cu- ius manu non percussum modò, sed confirmatum sit nobis æ- ternum misericordiæ fœdus: cuius potius nomen in precibus nostris prætendamus? Et quoniam boni isti magistri his verbis Patriarchas volūt statui intercessores, scire ex ip̄is velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat A- braham, Ecclesiæ pater. Ex qua colluue sibi aduocatos sumant minimè ignotum est. Abraham, quem Deus aliis omnibus præ- tulit, & quem euexit in summum honoris gradum, negligi ac suppressi quàm contentaneum sit mihi respondeant. Nempe quum palam esset talem vltimū veteri Ecclesiæ fuisse incogni- tum, placuit, occultandæ nouitatis causa, de antiquis Patribus filere: ac si nominum diuersitas recentem & adulterinum mo- rem excusaret. Quòd autem obiiciunt quidam rogari Deum vt in Davidis gratiam populi misereatur, adeo nō suffragatur eor- um errori, vt ad eius refutationem maximè sit efficax. Nam si expendimus quam personam sustinuerit David: segregatur ab omni sanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pe- pigit, stabiliat. Ita & fœderis potius quàm hominis habetur ra- tio, & sub figura Christi intercessio vnica asseritur. Nam quod singulare fuit Davidi, quatenus Christi imago fuit, in alios non competere certum est.

Tertia. quasi regerendo.

Obiectio.

Responsio.

26 Sed hoc quosdam scilicet mouet quòd sanctorum ora- tiones sæpe leguntur exauditæ. Cur? Nempe quia orarunt. In te sperauerunt (inquit Propheta) & salui facti sunt: clamaue- runt, & non sunt confusi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum instar exaudiamur. Hi verò, contrà quàm decet præ- posterè ratiocinantur, nō exauditum iri nisi qui semel exaudi- ti sunt. Quanto melius Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis similis: & precatione precatus est ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex. Rursum orauit, & cælū dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quid? An singularem

5. Ab exauditis precibus qua à sanctis fiunt.

Responsio. Ptal. 22. 5. Iac. 5. 17.

aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam sit nobis confugiendum? Minimè verò, sed vim piæ puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad similiter orandum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, nisi talibus experimentis confirmamur in certiore promissionum eius fiduciam: quibus non vni, alteri, aut etiam paucis inclinaram fore aurem suã pollicetur, sed omnibus qui nomen suum inuocauerint. Atque eo minus excusabilis est inscitia hæc quòd tot Scripturæ admonitiones vidètur quasi ex professo contemnere. Liberatus est sæpius Dauid Dei virtute. an vt eam ad se traheret vt eius suffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipse, Me expectant iusti donec rependas mihi. Item, Videbunt iusti, & gaudebunt, & sperabunt in Domino. Ecce pauper iste clamauit ad Deum, & respondit ei. Multæ in Psalmis sunt eiusmodi preces, quibus ad precandum quod postulat hac ratione Deum prouocat, ne pudeant iusti, sed suo exemplo erigantur ad bene sperandum. Vno iam contenti simus, propterea orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Quem locum eo libentius citauì quòd non puduit rabulas, qui operam linguæ meritoria ad defensionem Papatus locant, eum obtendere ad probandam mortuorum intercessionem. Quasi verò aliud velit Dauid quàm fructum ostendere qui ex Dei clementia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum est, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios non vulgare esse adminiculum ad confirmandam promissionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia sibi proponit in fiduciæ materiam, quia Psalmorum lectoribus sponte occurrent. Hoc idem suo exemplo prius docuerat Iacob, Minor sum cunctis miserationibus tuis & veritate quam præstitisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis egredior. Promissionem quidem allegat, sed nõ solam: quin simul effectum coniungit. quo animosius in futurum confidat eundem erga te Deum fore. Neque enim similis est mortalibus, quos liberalitatis suæ tædet, vel quorum exhauritur facultas: sed à propria natura æstimandus est, sicut prudenter facit Dauid, Redemisti me (inquit) Deus verax. Postquã salutis suæ laudem Deo tribuit, adiungit veracè esse, quia nisi perpetuò similis sui esset, non satis firma sumi posset fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem dare bonitatis suæ & fidei, timendum non est ne spes nostra pudeat, vel nõ frustretur.

Confirmatio responsionis, auctoritate Scripturæ munta.

Psal. 142. 8.

Psal. 51. 8.

Psal. 34. 7.

Psal. 32. 6.

Et illustrata exemplis Iacobi.

Gen. 32. 10.

Dauidis.

Psal. 31. 6.

Conclusio, sanctorum inuocationem esse rem impiam.

27 Summa hæc sit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis summum caput commendat vt eum inuocemus (sicuti posthabitis

bitis omnibus sacrificiis à nobis hoc pietatis officium exigit) non sine manifesto sacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde etiã in Psalmo dicitur, Si expandimus manus nostras ad Deum alienum, nõnne Deus requiret ista? Deinde quum Deus non nisi ex fide velit inuocari, & disertè ad amussim verbi sui orationes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, sit re etæ orationis mater: simulac à verbo deflectitur, orationem adulterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consulitur tota Scriptura, illic hunc honorem soli Deo vendicari. Quod ad intercessionis munus pertinet, etiam vidimus Christo peculiare esse, nec vllam Deo gratam esse precationem nisi quam Mediator ille sanctificat. Ac tametsi fideles vltro citroq; preces apud Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vnica Christi intercessioni derogare ostendimus: quia omnes simul ea subnixi tam se quàm alios Deo commendant. Adhæc docuimus inscitè hoc trahi ad mortuos, quibus nusquam legimus mandatum esse vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officij vices: de mortuis ne syllaba quidem. Imò Iacobus hæc duæ coniungens, vt confiteamur peccata nostra inter nos, & vicissim alii pro aliis oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde ad hunc errorem damnandum sufficit vna illa ratio, exordium ritè orandi nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, vbi nulla fictitiæ intercessionis mentio: quia temerè patronos sibi asciiuit superstitione, quid diuinitus dati non erant. Nam quum multis precandi formis referta sit Scriptura, nullum reperitur exemplum huius aduocationis, sine qua in Papatu nulla creditur esse oratio. Adhæc superstitionem hanc constat ex diffidentia natam esse: quia vel Christo deprecatore contenti non fuerint, vel cum omnino spoliauerint hac laude. Atque hoc posterius ex eorum impudentia facile coarguitur: quia non alio validiore argumento pugnent, opus nobis esse sanctorum patrocinio, quàm dum obiciunt nos esse indignos familiari ad Deum accessu. Quod nos verissimum quidem esse fateimur, sed inde colligimus nihil eos Christo reliquũ facere qui pro nihilo ducunt eius intercessionem, nisi accedant Georgius & Hippolytus, aut similes laruæ.

1. Quia Deo suã gloriam eripit. Psal. 44. 21.

2. Fide meueritit.

3. Christi intercessionem abolet.

4. Verbo Dei re pugnat.

Iacob. 5. 16.

5. Ritè precandi regula aduersatur.

6. Exeplis proba iu caret.

7. Ex diffidentia orta est.

Postrema obiectio.

Responsio.

V 1.

Orationis species. Vota.

Preces. Petitiones.

Gratiarum actiones.

28 Etsi autem oratio propriè ad vota & preces restringitur, tanta est tamen inter petitionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè sub nomine vno comprehendi queant. Nã quas Paulus enumerat species, sub prius membrũ huius partitionis recidunt. Rogando & precando desideria nostra apud Deum effundimus, poscentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illustrandum eius nomen, quàm beneficia quæ vlti nostri conducunt. Gratas agendo, benefacta eius orga nos iusta laude celebramus, acceptũ ferentes eius libera-

Pfal. 50. 15.

Harum conne-
xio, perpetuus
usus, & neces-
sitas.

Accuratio ex-
plicatio rati-
onis, testimoniis
& exemplis con-
firmata.

Iacob 4. 14.

Ies. 30. 1. & 31. 1.

1. Tim. 4. 5.

Pfal. 40. 4.

Pfal. 50. 17.

Ies. 38. 20.

Ies. 2. 10.

Ionæ 2. 10.

litati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas istas partes simul complexus est Dauid, Inuoca me in die necessitatis: erua me, & glorificabis me. Vtrumque nobis continenter in usu esse non abs re præcipit Scriptura. tantam enim nostram esse inopiam alibi diximus, res verò ipsa clamat tot ac tantis nos angustiis vndique vrgeri ac premi, satis sit causæ omnibus cur assidue gemant & suspirent ad Deum, supplicisque eum implorēt. Nam etsi à rebus aduersis sint immunes, sanctissimos tamē quoque stimulare debet scelerum suorum culpa, deinde innumeri tentationum insultus ad expetendum remedium. In sacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla esse potest sine scelere interruptio: quando non cessat Deus alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quanuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Deniq; tanta ac tam effusa benefactorum eius largitas nos penè obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, quaquauersum spectes, cernuntur, vt nunquam nobis desit laudis gratiarumque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hæc planius aliquanto explicentur, quum sic in Deo spes omnes opeque nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatum est) vt neque nos, neque nostra omnia prosperè habere nisi eius benedictione possimus: assidue nos ei nostraque omnia oportet cōmendemus. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac voluntate, sub spe denique auxilii eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui sui alteriusve cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuunt, qui extra eius voluntatem, ipsoque non inuocato, quicquam moliantur, aut inchoare tentant. Et quum iam aliquoties dictum sit, iusto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoscitur: inde consequitur, si ex manu eius suscipienda esse illa omnia vt assidua gratiarum actione prosequamur: nullamque esse iustam rationem qua eius beneficia vsurpemus, quæ non alio fine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, nisi etiam in laude eius confitenda & gratis agendis assidui simus. Paulus enim, dum testatur per verbum & orationem sanctificari, simul innuit, sine verbo & oratione minimè sancta & pura nobis esse, per verbum scilicet fidem metonymicè intelligas. Proinde eleganter Dauid, dum præcepta Domini liberalitate, datum sibi in os canticum nouum predicat. quo scilicet innuit, malignum esse silentium, si quod eius beneficium sine laude præterimus: quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam Iesaias, singularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur fideles. Quo sensu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc sibi liberationis finem

finem testantur fore, vt canticis Dei-bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem Legem Dauid generaliter piis omnibus præscribit, Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulerit? Calicem salutem accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam sequitur Ecclesia alio Psalmo, Saluos fac nos Deus noster, vt confiteamur nomini tuo, & gloriemur in laude tua. Item, Respexit ad precem solitarii, & non contempsit preces eorum. Scribetur hoc ad generationem posteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in Sion nomen eius & laudem eius in Ierusalem. Imò quoties obsecrant Deum fideles vt faciat propter nomen suum: sicut indignos se profiterentur qui obtineant quicquam proprio nomine, ita se obligant ad gratias agendas: & hunc sibi rectum beneficentiæ Dei vltimum fore promittunt, vt eius sint præcones. Sic Oseas, de futura Ecclesie redemptione loquens, Auferet (inquit) iniquitatē ô Deus, & attollit bonum: nos autem vitulos labiorum soluemus. Nec modo lingua præconium sibi vèdicat Dei beneficia, sed amorem sibi naturaliter conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudivit Dominus vocē deprecationis meæ. Item alibi quæ senserat auxilia recitans, Diligam te Deus, fortitudo mea. Nec verò vnquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris. Quæritâ tenendum est illud Pauli, vota omnia peruersa & vitiosa esse quibus non annexa est gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Nam quia multos impellit morositas, rædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmurmurent, iuber ita temperari affectus, vt fideles antequam adepti sint quod cupiunt, hilariter nihilominus benedicant Deo. Quod si hæc copula in rebus ferè contrariis vigere debet, eo sanctiore vinculo nos obstringit Deus ad canendas suas laudes, quoties nos votorum compotes facit. Sicuti autem docuimus Christi intercessione consecrari nostras preces, quæ alioqui polistæ essent, ita Apostolus, iubens nos per Christum offerre hostiam laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen os non satis purum esse admonet, nisi intercedat Christi sacerdotium. Vnde colligimus prodigiosè falsos fuisse homines in Papatu, vbi maior pars Christum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio est cur præcipiat Paulus sine intermissione & orare & gratias agere: volens scilicet quanta fieri potest assiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta esse ad Deum omnium vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant, sicuti perpetua laudandi orandique argumenta nobis offert.

Psal. 116. 12.

Psal. 106. 47.
Psal. 103. 18.

Osee. 14. 3.

Psal. 116. 1.

Psal. 13. 2.

Regula de hæc
precum & gratiarum
actionis.
Philip. 4. 6.Quæ Christi intercessione
Deo
consecrantur.

Heb. 13. 12.

1. Thess. 5. 17.

Orationis actio.
Primitia.

29 Hæc autem orandi assiduitas, etiam præsertim proprias ac

videlicet & publica, assidua, statis horis, &c. priuatas cuiusque respicit, nonnihil tamen ad publicas quoque Ecclesie orationes pertinet. Atqui nec assidua esse possunt, nec aliter etiam fieri debent quam ex politia quae communi inter omnes sensu conuenerit. Fateor, sane. Ideo enim & certae horae condicuntur ac praestituuntur, ut apud Deum indifferentes, ita hominum visibus necessariae, quo sit omnium commoditati prospectum, & omnia decenter & compositè, iuxta Pauli sententiam, in Ecclesia administrantur. Sed enim istud nihil obstat quominus unaquaeque Ecclesia, cum subinde ad frequentiore[m] precationum usum se extimulare, tum maiore aliqua necessitate admonita acriore studio flagrare debeat. De perseverantia autem, quae multam cum assiduitate affinitatem habet, erit circa finem dicendi locus. Porro haec nihil ad *βαθλογίαν* qua interdictum nobis Christus voluit, non enim diu, nec sepe nec multo cum affectu insistere precibus vetat: sed ne aliquid à Deo extorquere nos posse cõfideamus, garrulalocutate eius aures obtundendo, ac si humano more persuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant sibi negotium esse cum Deo, non secus pompas suas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Phariseus ille qui gratias Deo agebat quod non esset aliis similis, sibi haud dubie plaudebat in hominum oculis, ac si vellet ex precatione captare sanctitatis famam. Hinc *βαθλογία* illa quae hodie simili de causa grassatur in Papatu, dum alii preculas easdem iterando tempus frustra terunt, alii longa verborum congerie apud vulgus se venditant. Quum haec garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum est ab Ecclesia prohiberi, ne quid illis personet nisi serium & profectum ex corde intimo. Huic corruptelae vicina est similis altera, quae simul damnat Christus: quod scilicet hypocritae ostentationis causa venantur multos testes, ac fortè potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipsorum preces. Quando verò hunc esse orationis scopum iam prius dictum est, ut erecti in Deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mente & animo positas esse: vel potius orationem ipsam, esse propriè interioris cordis affectum, qui apud Deum, cordium scrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrem (ut iam dictum est) caelestis magister quum optimam orandi legem ferre vellet, iussit intrare in cubiculum, ibique ostio clauso orare Patrem nostrum in abscondito, ut Pater noster qui est in abscondito nos exaudiat. Nam ubi ab hypocritarum exemplo abstulit, qui ambitiosa precum ostentatione hominum fauorem captabant, simul adiicit quod sit melius intrare scilicet cubiculum, & clauso ostio ibi orare. Quibus verbis (ut ego interpretor)

1. Cor. 15. 40.

Exceptio temporis necessitatis.

Sec. 51. 52.

Matt. 5. 7.

Qualis debeat esse orationis assiduitas, aduer. garrulalocutate[m], Papi. stis et; unum hodie familiarè. Luc. 18.

Garrulitatis & hypocrisis Pharisaeica vsu ratio.

Orationis scopus.

Descriptio.

Math. 6. 6.

Orare clauso ostio, quid.

pretor) secessum, qui nos ed inuuet vt tota cogitatione in cor nostrum descendamus & ingrediamur penitus, quarere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa esse debent corpora nostra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: sed esse quiddam secretum ostendit orationem, quæ & in animo potissimum locata sit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis requirat. Non ergo sine causa ipse quoque Dominus, quæ precibus incumbere vehementius vellet, in secessum procul hominum tumultu se conferebat: sed vt suo nos exemplo commonefaceret, non esse negligenda isthæc adminicula, quibus animus noster per se nimium lubricus magis ad serium orationis studium intèditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, si quando ita tulerat occasio, à precando abstinere: sic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque ad eò sic habendum est, quisquis in sacro piorum conuentu orare detrectat, nescire quid sit orare seorsum, vel in recessu, vel domi. Rursus qui solus & privatim orare negligit, quantumuis sedulo frequentet cœtus publicos, ventosas tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui essent communes Ecclesiæ preces, eas splèdidis e-logiis olim Deus ornauit: præsertim vbi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuam cultus sui partem hac voce docuit esse precandi officium: atque vt in eo se fideles vno consensu exercerent, instar vexilli erectum illis fuisse templû. Addita etiam fuit insignis promissio, Te expectat, Deus laus in Sion, & tibi votum reddetur in Ierusalem. Quibus verbis admonet Propheta nunquam irritas esse Ecclesiæ preces, quia Deus populo suo semper canendi materiam cum gaudio suppeditat. Epsi autem cessarunt legales umbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere voluit, non dubiû quin ad nos pertineat eadem promissio, quæ & Christus ore suo sâciuit, & Paulus perpetui vigoris esse docet.

*Orare omnibus
in locis.
1. Tim. 2. 8.*

Orare priuatim.

*Precum publicarum
elogium
Iesa. 56. 7.*

Psal. 65. 2.

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo suo edicit, sic & templa publica ipsis peragendis destinata esse oportet, vbi qui orationem cum Dei populo communicare respuunt, non est quòd isto prætextu abutantur, cubiculum se ingredi, quo Domini mandato pareant. Ille enim qui pollicetur se facturum quicquid duo aut tres petierint in nomine suo congregati, palam conceptas preces se minimè aspernari testatur: modò facessat ostentatio & humanæ gloriæ aucupium, modò adsit syncera veraque affectio quæ in cordis arcano habitat. Si hic legitimus est templorum vsus (vt certè est) cauendum est rur-

*De locis publicis
seu templis, vbi
communes preces
concipi debent.*

Matt. 18. 20.

Templorum le-
gitimus vsus.

Abusus.
Iohan. 4. 23.

Icf. 66. 1.
Act. 7. 48.
De voce & cā-
tu, qua in oratio-
ne nullius sunt
momenti, nisi ex
sincero cordis
affectu proficif-
cantur.
Ief. 29. 13.
Matth. 15. 8.

Vox autem, e-
iusdemque vsu
ad publicas pre-
ces magis quam
ad priuatas per-
tinere videtur.

sum ne aut (quemadmodum seculis aliquot haberi cœperunt) propria esse Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut secretam nescio quam illis affingamus sanctitatem, quæ sacrationem apud Deum orationem reddat. Vera enim Dei tēpla quum simus ipsi, in nobis oremus oportet, si in sancto templo suo Deum volumus inuocare. Illam verò crassitiem Iudæis ac Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de inuocando, citra loci discretionem, in spiritu & veritate Domino. Dedicatum quidē templum erat olim Dei iussu precibus ac victimis offerēdis. sed quo tempore veritas sub talibus vmbri figurata delitescerat, quæ nunc ad viuum nobis expressa in nullo materiali templo harere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commendatum fuit templum vt Dei præsentiam eius parietibus includerent, sed quo ad contemplandam veri templi effigiem exercebantur. Itaque grauius ab Iesaja & Stephano reprehensi sunt qui Deum in templis manufactis habitare villo modo putarent.

31 Hinc præterea plusquam clarum est, neque vocem neque cantum (si in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduersus nos prouocant si è summis duntaxat labris & gutture exeunt: quando id est sacrosancto eius nomine abuti, ac eius maiestatem derisui habere. sicuti ex Iesaja verbis elicimus, quæ etsi latius patent, ad hoc quoque vitium coarguendum pertinent. Populus (inquit) iste appropinquat mihi ore suo, & labiis suis me honorat: cor autem eorum longè est à me: & timuerunt me mandato & doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupendum, peribit enim sapientia à sapientibus eorum, & prudentia seniorum euanesceat. Neque tamen vocem aut cantum hinc damnamus: quin potius valde commendamus, modò animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica est & versatilis, facillè remittitur, & in varia distrahitur, nisi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in singulis corporis nostri partibus elucere quodammodo debeat, conuenit præsertim linguam huic ministerio addictam esse ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandamque Dei laudem, condita est. Potissimus tamen linguæ vsus est in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno spiritu eademque fide colimus, communi vna voce & veluti eodè omnes ore pariter glorificemus, idque palā, vt omnes vicissim, à suo quisque fratre, confessionem fidei accipiant, ad cuius e-

xemplum inuitentur & incitentur.

32 Canendi verò in Ecclesiis ritum (vt id quoque obiter dicam) non modò vetustissimum esse constat , sed Apostolis quoque in vsu fuisse, ex illis Pauli verbis colligere licet, Canam spiritu, canam & mente. Item ad Colossenses, Docentes & cōmonefacientes vos mutuò in hymnis, psalmis & canticis spiritualibus , canentes cum gratia & in cordibus vestris Domino. Priore enim loco, voce & corde canendum esse præcipit: altero cantilenas spirituales commendat , quibus se mutuò pij ædificant. Id tamen vniuersale non fuisse testatur Augustinus , qui refert sub Ambrosio demum cœpisse canere Ecclesiam Mediolanensem: quum sæuiente aduersus fidem orthodoxam Iustina Valentiniani matre , populus solito magis assiduus in vigiliis esset: reliquas deinde occidentales Ecclesias sequutas. Paulò enim antè dixerat ab orientalibus profectum fuisse hunc morè. Indicat etiam lib. Retractationum 2. sua ætate fuisse in Africa receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius, morem, qui tunc esse apud Carthaginem cœperat, vt hymni ad altare dicerentur de Psalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum distribueretur populo quod fuisset oblatum, maledica reprehensione vbicunq; poterat lacerabat. Huic respondi, iubentibus fratribus. Et certè si ad eam, quæ Dei & Angelorum conspectû decet, grauitatem attemperatus sit cantus , cùm dignitatem & gratiam sacris actionibus conciliat , tum ad excitandos in verum precandi studium ardoremque animos plurimū valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationē intentiores sint aures quàm animi ad spirituales verborum sensum. Quo periculo se permotum fatetur alicubi idem Augustinus, vt interdū optarit insticui morem ab Athanasio obseruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat sonare vt pronuncianti vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quum reminisceretur quantā sibi vtilitatem cantus attulissent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione , nihil dubium quin sanctissimum sit ac saluberrimum institutum. Quemadmodum rursus, quicunq; ad suauitatem duntaxat auriumque oblectationem compositi sunt cantus , nec Ecclesiæ maiestatem decent , nec Deo non summo perè displicere possunt.

33 Quo etiam planè constat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hactenus passim factitatum est) sed populari sermone cōcipiendas esse publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi possit: quandoquidem in totius Ecclesiæ ædificationem fieri conuenit: ad quam ex sono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla est nec charitatis nec humanitatis ratio , ij saltem Pauli autho-

Canendi ritus est quidem vetustissimus. 1. Cor. 14. 13. Col. 3. 16.

Non tamen fuit vniuersalis. Confess. lib. 9. c. 7.

Quomodo sit cōponendus.

Confess. lib. 10. c. 33.

Populari, non exotico sermone concipiendæ sunt preces publicæ.

1. Ratio ab Ecclesiæ consideratione.

1. Cor. 14. 16.

ritate moueri aliquantulum debebant, cuius verba minimè ambigua sunt. Si benedixeris, inquit, spiritu, is qui implet locum apostoli auctoritatis, quomodo ad tuam benedictionem respondebit Amen, quandoquidem quid dicas nescit? nam tu quidem gratias agis, sed alius non ædificatur. Quis ergo effrenem Papistarum licentiam satis miretur, qui Apostolo palàm sic reclamante, exorica lingua verbosissimas preces reboare non formidant, in quibus nec syllabam vnã ipsi interdum assequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò secus agendum præscribit Paulus, Quid ergo? (inquit) orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Spiritus voce singulare linguarum donum significans, quo nonnulli præditi abutebantur, quum à mente, hoc est, intelligentia, illud auellerent. Sic tamen omnino sentiendum, nulla ratione fieri posse: nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua sine animo summopere Deo displiceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem esse debere incitatam, quo totum longè superet quod lingua enuntiando exprimere potest. Postremò, ne esse quidem orationi priuatae necessariam linguam, nisi quoad interior sensus vel sibi ipsi ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehemètia linguæ actionem secum rapit. Nam etsi optimæ interdum orationes voce carent, sæpe tamen vsu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem & membra alia in gestulationem sine ambitione erumpant. Inde scilicet incertum istud Hannæ murmur, cuius simile quiddam sancti omnes perpetuò in se experiuntur, dum in abruptas & concisas voces profiliunt. Corporis autem gestus in precatione obseruari soliti (quales sunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur.

1. Cor. 14. 15.

Animi sincerus affectus semper & in omnibus precibus requiritur.

Non semper auiem necessaria est lingua.

1. Sam. 1. 12.

Geniculatio & capitis detectio genitalia exercitia.

VII.

Forma orandi à Christo proposita duplici ratione immensam celestis Patris bonitatem nobis depingit.

Mat. 6. 9.

Luc. 11. 2.

Magnæque consolationis fructus à nobis inde percipiuntur.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa discenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cælestis Pater tradidit: vbi immensam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam præterquam quod nos monet atq; hortatur vt se in omni nostra necessitate quæramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vlla anxietate affligantur, confugere solent) quoniam videbat ne id quidem satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid æquum postulare, quid è re nostra esset, huic etiam nostræ ignorantia occurrit: & quod captui nostro deerat, de suo ipse supplicuit ac suffecit. Præscripsit enim nobis formulam, qua velut in tabula proposuit quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram conducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore

rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferendis, quibus concessis pessimè illis sæpius cōsultum fuerit: optimam precandi rationem hanc esse pronuntiat, è veteri Poëta sumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere, quod cupiditas nostræ nostræ dictauerit: simul nostram infœlicitatem prodit, qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possumus, nisi ad rectam orandi normam nos Spiritus instituat. Quo maiore in precio censeret apud nos meretur hoc privilegium, dum vnigenitus Dei filius verba nobis in os suggerit quæ mentem nostram omni hæsitatione expediant.

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne iis accedam qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduersatiua dictione interiecta videtur Euangelista duo illa membra voluisse inter se colligere: ac si dixisset, Ne tentatione opprimi nos sinas, quia potius nostræ fragilitati opem feras, & liberes, ne succumbamus. Nobiscum etiam sentiunt veteres Ecclesiæ scriptores. ut iam quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegeticè ad sextam petitionem referendum sit. Tamen si autem eiusmodi est tota oratio, ut vbi que gloriæ Dei ratio in primis habenda sit, priores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinatae sunt: quam solam in illis intueri nos oportet, nullo commodi nostri (ut aiunt) respectu. Tres reliquæ nostri curam gerunt, ac propriè iis quæ ex vsu nostro sunt postulandis sunt assignatae. Ut quum nomen Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratiæ an spe mercedis ametur à nobis & colatur, nihil tum de nostro commodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est quam intentis oculis vnâ intueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atque hoc quidem ipsum nobis in magnum commodum cedit, quòd dum ita petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi utilitatem oculi nostri (ut dictum est) conuenire ac quodammodo cæcutire debent, ne in ipsam omnino respiciant. Ut si omnis spes priuati nostri boni præcisâ esset, hæc tamen sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari & precibus postulari non desinant. Ut in exemplis Moïsi & Pauli spectatur, quibus graue non fuit mentes & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensòque zelo suum ipsorum interitum expetere, ut vel suo dispendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rursum quum panem nostrum quotidianum nobis dari petimus: tamen si optemus quod est nostri commodi: tamen hic quoque Dei gloriam querere præfer-

In Alcib. 2. vel de voto.

Rom. 8. 26.

Orationis dominice diuisio in sex petitiones.

Vide finem sect. 43.

August. in Enchirid. ad Laurent. c. 116.

Chrysost. in opere imperfe.

Subdiuisio in duas præcipuas partes: quarum

prior Dei gloriâ, posterior salutem nostram respiciunt.

Partium istarum ordo.

Exod. 32. 32.

Rom. 9. 3.

tim debemus, vt ne perituri quidem simus nisi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipsam orationis enarrationem aggrediamur.

Pater noster, qui es in cælis.

*Patris nomen exigi. Vt in u-
niu Christi no-
mine Deum pre-
ferunt.
Supra, sect. 17.
p. 19.*

36 Primū in ipso limine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo non aliter debere, quàm in Christi nomine: vt nullo alio nomine illi commendari potest. Nam ex quo Patrē vocamus Deum, nomen certè Christi prærendimus, qua enim fiducia Deum aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi vsurparet honorem filii Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui quum verus sit Filius, nobis in fratrem ab ipso datus est: vt quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrū fiat, si tantam beneficentiam certa fide amplectamur. Quemadmodum Iohannes ait datā esse potestatem iis qui credunt in nomen vnigeniti Filij Dei, vt filij Dei ipsi quoque fiant. Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à nobis vocari vult: hac tanta nominis suauitate, omni nos dissidentia eximens, quādo nullus alibi maior amoris affectus quàm in Patre reperiri possit. Itaque nullo certiore documento inmensam spā erga nos charitatem testificari potuit, quàm ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipsius verò charitas tanto erga nos maior præstant. Orque est omni parentū nostrorum charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericordia superat vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sensu exuti, filios destituerēt, ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniam seipsum negare nō potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quū mali sitis, nostis bona dare filiis vestris: quanto magis Pater vester qui in cælis est? Item apud Prophetam, Potestne mater obliuisci filiorum? Et si obliuiscatur, ego tamen non obliuiscar tui. Quòd si filij eius sumus, vt filius in fidei extranei alienique hominis se conferre non potest nisi simul de patris vel sæuitia vel inopia queratur: ita aliunde subsidia quàm ab ipso quærere non possumus, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatum inopia, vel sæuitia nimiaque austeritate.

*2. Vt dissidentiam omnem exuamus.
Iohan. I. 12.*

*3. Vt ab ipso bona omnia expectemus, nisi eum egestatis ac facultatum inopia vel nimia austeritatis accusare velimus.
1. Iohan. 3. 1.
Psal. 27. 10.
1. Cor. 6. 3. 16.
1. Tim. 2. 13.
Matt. 7. 11.
1. Cor. 4. 9. 15.*

*Obitatio, Peccata nos arcent à conspectu eius quem iudicem non Patrem reddidimus.
Responsio, à natura Dei qua ab Apostolo describitur.*

37 Nec causamur, nos meritò timidos reddi peccatorum conscientia, quæ Patrem, quanvis clementem ac mansuetū, tamen nobis offensum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono causam suam apud Patrem filius agere potest, nullo meliore interprete perditā eius gratiam sibi conciliare ac recolligere, quàm si ipse supplex ac demissus, culpam agnoscens, patris misericordiam imploret (non enim tū se paterna viscera dissimulare possunt quin ad tales preces commo-
ueantur)

ueantur) quid ille Pater misericordiarum, & Deus totius con-^{2. Cor. 1. 36}
 solationis? annon potius filiorum pro se deprecantium lachry-
 mas & gemitus exaudiet (quum præsertim ad id nos inuitet &
 exhortetur) quàm quævis aliorum patrociniæ? ad quorum sub-
 sidiū ideo pauidi suffugiunt, non sine aliqua desperationis spe-
 cie, quia de patris sui mansuetudine ac clementia diffidunt. Hanc
 paternæ mansuetudinis exuberantiam nobis in parabola pingit
 ac repræsentat: ubi pater filiū, qui ab eo se alienauerat, qui sub-
 stantia eius dissolutè prodegerat, qui modis omnibus grauiter
 in eum deliquerat, obuuis vlnis amplectitur: nec expectat donec
 verbis veniam postulet, sed ipse anteuertit, redeuntem eminus
 agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc e-
 nim tantæ mansuetudinis exemplum in homine spectandum
 proponens. docere nos voluit quam effusionem expectare de-
 beamus à se, non modò Patre, sed patrum omnium longè opti-
 mo ac clementissimo: quauis ingrati, rebelles ac improbi filij:
 modò tamen in eius misericordiam nos coniciamus. Ac quo
 certiore fidem faceret se huiusmodi Patrem nobis esse, si
 Christiani sumus, non modò Pater, sed nominatim noster dici
 voluit, ac si in hunc modū cum eo ageremus, Pater qui tanta in
 filios pietate es præditus, tanta ad ignoscendum facilitate, nos
 filij tui te appellamus, ac poscimus, securi ac planè persuasi non
 alio te esse erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indi-
 gnos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immensitatem non
 capiunt cordis nostri angustia, non modò adoptionis pignus
 & arrha nobis Christus est, sed eiusdem adoptionis testem no-
 bis dat Spiritum, per quem libera & sonora voce clamare licet,
 Abba Pater. Quoties itaque nobis obstat aliqua cunctatio,
 petere ab ipso meminerimus vt correctæ nostræ timiditate spi-
 ritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum
 præficiat.

*Ab exemplo seu
parabola illustri.
Luc. 15. 20.*

*Postremo, ab eo
quod Noster di-
ci voluit.*

*Cuius adoptionis
Christus est ar-
rha, & testis Spi-
ritus S.
Galat. 4. 6.*

38 Quòd autem non ita institui mur vt suum quisque pa-
 trem peculiariter nominet, sed potius vt nostrum in commune
 omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dile-
 ctionis affectū inter nos intercedere oporteat, qui talis patris,
 eodem misericordiæ & gratuita liberalitatis iure, pariter su-
 mus filij. Nam si vnus omnibus nobis communis est pater, à
 quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest:
 nihil inter nos diuisum esse decet quòd non magna animi ala-
 critate parati simus alter alteri communicare, quantum vsus
 postulat. Iam si ita vt par est, vicissim manum porrigere atque
 opem ferre cupimus, non est in quo magis commo-
 datus fratri-
 bus possimus quàm si optimi Patris curæ ac prouidentia com-
 mendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari
 potest. Et sanè hoc ipsū Patri etiā nostro, debemus. Vt enim qui

*Cur Noster in
commune di-
ci-
tur.*

Matth. 23. 9.

*Simile, rationem
superiorem de
charitate fra-
terna confirmans*

patrem aliquem familiās verè & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac benevolentia cōplectitur : ad hunc modum, quo simus in hunc cælestem Patrem studio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hereditatem ostendere conuenit : quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij sui vocauerit. Ad hanc igitur legē Christianus homo preces suas exigit, vt cōmunes sint, ac omnes complectantur qui illi sunt in Christo fratres. Neque solū quos tales ad præsens videt atque cognoscit, sed omnes qui super terram agunt homines: de quibus quid statuerit Deus, extra notitiam est : nisi quòd illis optare optare & sperare non minus pium quàm humanum est. Etsi præ aliis in domesticos fidei singulari quodam affectu propensos esse decet : quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In summa, sic debent omnes esse orationes, in eam spectent communitatem quam Dominus noster in regno suo ac domo sua constituit.

Eph. 1.24.

Gal. 6.10.

Liceat etiam pro nobis & pro certis aliis specialiter orare, modo animus ad hanc communitatē per omnia sese referat, quod similitudine, ab electionis ad preces deducta, confirmatur.

39 Neque id tamen obest quominus & pro nobis & pro certis aliis orare specialiter liceat : modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non discedat, nec discedat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quamuis singulariter concipiuntur, quia tamen ad eum scopum diriguntur, cōmunes esse non desinunt. Id totum similitudine facile intelligi potest. Generale est Dei mandatum de subleuanda pauperum omnium egestate, & huic tamen obediunt qui in eum finē eorū inopiæ succurrunt quos laborare aut norunt aut vident : etiamsi multos prætercūt qui non leuiori necessitate premuntur: vel quia nō omnes nosse, vel quia non omnibus sufficere possint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hanc societatem Ecclesiæ spectantes & cogitantes, huiusmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo singularibus verbis se aut alios Deo commendant, quorum necessitatē propius ipsis innoscere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione sunt similia. nam benignitas largiendi exerceri non nisi erga eos potest quorum perspecta est nobis inopia: iuuare autem oratione vel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis distiti sint. Id autem sit per generalem illam precatōis formulam qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi sunt. Huc referre licet quod Paulus suæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant absque contentione : quia dissidium precibus ianuam claudere admonens, vnanimes vota sua in commune vult conferre.

1. Tim. 2.8.

Quo sensu dicitur Deus esse in cælis.

40 Adscribitur, Ipsum esse in cælis. Ex quo non protinus ratiocinandum est, ipsum cæli circumferentia, quasi cancellis quibusdam, inclusum & circumscriptū alligari. Siquidem & Solomon

homon confitetur cælos cælorum eum capere non posse. Et ipse per Prophetam ait, cælum suam sedem esse, terram autem scabellum pedum suorum. Quo scilicet significat, non certa aliqua regione se limitari, sed diffundi per omnia. Verum quia aliter inenarrabilem eius gloriam mens nostra pro sua crassitie concipere non poterat, nobis per cælum designata est, quo nihil augustius aut maiestate plenius sub aspectum nostrum venire potest. Quando igitur vbiicumque rem quampiam apprehendunt sensus nostri, affigere illic solent: extra omnem locum Deus statuitur: vt dum quærere volumus ipsum, supra omnem corporis & animæ sensum attollamur. Deinde hæc loquendi formula, supra omnem aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur. demum vniuersum orbem complecti & continere, suæque potentia moderari significatur. Quare hoc perinde est ac si dictus esset infinitæ magnitudinis aut sublimitatis, incomprehensibilis essentia, immensæ potentia, æternæ immortalitatis. Id verò dum audimus, excrenda est altius nostra cogitatio, quum de Deo sermo est: ne quicquam terrenum aut carnale de eo somniamus: ne ipsum nostris modulis metiamur, neve eius voluntatem ad nostros affectus exigamus. Simul erigenda est nostra fiducia in ipsum, cuius prouidentia & virtute cælum & terram gubernari intelligimus. Summa sit, sub Patris nomine nobis in medio statui Deum illum qui in imagine sua nobis apparuit, vt certa fide inuocetur: nec modò fiducia aptari familiare Patris nomen, verum etiam ad retinendas mentes valere ne ad dubios vel fictitios deos trahantur: sed ab vnigenito Filio ad vnicum Angelorum & Ecclesiæ Patrem conscendant: deinde quòd solium eius locatur in cælis, ex mundi gubernatione nos commonefieri non frustra ad eum nos venire qui præsentia cura sponte occurrit. Qui ad Deum accedunt (inquit Apostolus) eos primò credere oportet Deum esse: deinde remuneratorem omnibus qui ipsum quærunt. Vtrunque hic Christus Patri suo asserit, vt in ipso sistatur fides nostra, deinde vt certò persuasi simus salutem nostram ab eo non negligi: quia suam ad nos vsque prouidentiam extendere dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad ritè orandum comparat: nam antequam iubeat petitiones nostras coram Deo innotescere, præfatur hoc modo, De nulla re sitis solliciti: Dominus propè est. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota sua in animo voluere qui hoc probè infixum non habent, Oculum Dei esse super iustos.

41 Prima petitio est, Vt sanctificetur Dei nomen, cuius necessitas magno cum nostro dedecore coniuncta est. Quid enim magis indignum quàm vt Dei gloriam obscuret partim nostra ingratitude, partim malignitas: audacia verò & furiosa proteruitia, quantum in se est, deleat? Crepent, licet, omnes impij cum

1. Reg. 8. 37.
Ier. 66. 1.

Act. 7. 49. & 17.
24.

*Triplex huius
doctrina vsus
ad nostram con-
solationem.*

*Tria autem ca-
uenda.*

*Summa doctrina
huius præfatio-
nis in orationem
Domini.*

- 1.
 - 2.
 - 3.
- Heb. 11. 6.

- 4.
- 5.

*Confirmatio, ex
Paulo & Davi-
de.*

Philip. 4. 6.
Ps. 33. 18.

*Prima petitio-
nis necessitas no-
stram iniustitiã
arguit.*

sacrilega sua libidine, resulget tamen nominis Dei sanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuum Deus, ita laus tua in omnes fines terræ. Nam ubique innotuerit Deus, fieri non potest quin se proferant eius virtutes, potentia, bonitas, sapientia, iustitia, misericordia, veritas, quin in eius admirationem nos rapiant, & incitent ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè sua Deo sanctitas eripitur in terris, si eam asserere nobis non datur, saltem iubemur eius curam votis suscipere. Summa est, ut optemus suum haberi Deo honorem quo dignus est, ut nunquam de ipso loquantur vel cogitent homines sine summa veneratione: cui opponitur profanatio, quæ semper nimium in mundo vulgaris fuit, ut hodie adhuc grassatur. Atque hinc petitionis necessitas, quam, si mediocris inter nos pietas vigeret, superuacuum esse decebat. Quod si Dei nomini sua constat sanctitas, ubi ab aliis omnibus segregatam gloriam spirat, hic non tantum petere iubemur ut Deus sacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, sed etiam ut ad eius reuerentiam subigat totum humanum genus. Iam quum Deus partim doctrina, partim operibus se nobis manifestet, non aliter à nobis sanctificatur quam si utraque in parte tribuamus ei quod suum est, atque ita quicquid ab ipso profectum erit, amplexemur: nec laudem suam apud nos minus obtineat eius seueritas quam clementia: quando in multiplici operum diuersitate gloriæ suæ notas insculpsit, quæ confessionem laudis merito ex omnibus linguis eliciat. Ita fiet ut Scriptura instam apud nos authoritatem obtineat, nec ullus euentus impediat benedictionem quam Deus in toto gubernationis mundi cursu meretur. Huc etiam rursum tendit petitio, ut omnis impietas quæ sanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quæcuque hanc sanctificationem obscurant, aut diminuant tam obreftationes quam ludibria faceffant: ac dum sacrilegia omnia compescit Deus, magis ac magis hinc clarescat eius maiestas.

42. Secunda petitio, ut adueniat regnum Dei: quæ etsi nihil continet nouum, à prima tamen non sine ratione distinguitur: quia si nostram in re omnium maxima somnolentiam expendimus, quod per se notissimum esse debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium est. Postquam ergo Deum rogare iussi sumus ut agat in ordinem, ac tandem prorsus deleat quicquid maculam aspergit sacro eius nomini: iam additur alterum simile & ferè idem votum, ut regnum eius adueniat. Etsi autem regni huius definitio antè à nobis posita est, breuiter nunc repeto, Deum regnare ubi homines tam sui abnegatione quam mundi terrenæque vitæ contemptu illius iustitiæ se addicunt, ut ad cælestem vitam aspirent. Ita duæ sunt huius regni partes: altera

Psal. 48. II.

Nomen Dei, quid.

Quomodo sanctificetur.

Partes huius sanctificationis.

Deprecatio malorum quibus nomen Dei profanatur.

Secunda petitio à prima distinctio.

Regnum Dei quid.

Huius partes.

altera

altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quæ turmatim contra eum belligerentur, Spiritus sui virtute corrigit: deinde vt sensus omnes nostros formet ad imperii sui obsequium. Itaque non alii legitimum ordinem tenent in hac prece, nisi qui à seipſis incipiunt, nempe vt purgètur corruptelis omnibus quæ tranquillum regni Dei statum perturbant, & puritatem inficiunt. Iam quia verbum Dei instar sceptri regii est, precari hæc iubemur, vt omnium mentes & corda voluntariæ eius obediætiæ subiiciat. Quod fit vbi arcano Spiritus sui instinctu efficaciam verbi sui exerit, vt emineat in quo meretur gradu honoris. Postea ad impios descendere conuenit, qui peruicaciter & desperato furore, eius imperio resistunt. Regnum ergo suum erigit Deus totum mundum humiliando, sed diuersis modis: quia aliorum lasciuias domat, aliorum indomitam superbiam frangit. Id quotidie fieri optandum est: vt sibi Deus Ecclesias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propaget atque augeat, donis suis locupletet, legitimum in illis ordinem stabiliat, ex opposito prosternat omnes puræ doctrinæ & religionis hostes, dissipet eorum consilia, conatus deiiciat. Vnde apparet non frustra nobis præcipi studium quotidiani progressus: quia nunquã tam bene agitur cum rebus humanis, vt discussis purgatissque vitiorum sordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimum Christi aduentum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo separant quominus regnum eius intra nos vigeat: simul accendere studium mortificandæ carnis: postremò ad crucis tolerantiam nos instituire: quando hoc modo vult Deus regnum suum propagari. Nec verò iniquè ferendum est exteriorem hominem corrupti, modò interior renouetur: Hæc enim regni Dei conditio est, vt dum nos subiicimus eius iustitiæ, gloriæ suæ consortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem suam nouis semper incrementis illustrans, quib. Satane regni que eius tenebræ ac mendacia euanescent, extinguantur, pereant, suos protegit, Spiritus sui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perseverantiam confirmat: impias verò hostiũ conspirationes deiicit, insidias & fraudes discutit, occurrit malitiæ, peruicaciam retundit, donec tandè Antichristum Spiritu oris sui conficiat, omnemque impietatem illustratione aduentus sui delect.

*Quomodo adæ-
mat.*

*Peculiaris ex-
positio huius pe-
titionis.*

1. Cor. 15. 28.

*Tria nos morat
hæc petitio.*

*Regni Dei in
mundo aduen-
tus.*

43 Tertia petitio est, Vt fiat voluntas Dei in terra sicuti in celo. Quod tametsi à regno eius dependet, neque ab eo potest dissociungi, non frustra tamen seorsum additur propter nostram rudiratem quæ non facilè vel statim apprehendit quid sit. Vide infra, c. Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè sumere absur-

*Tertia petitionis
à secunda di-
stinctio.*

24. lect. 27.

dum non erit: tunc Deum fore regem in mundo vbi se omnes eius voluntatis subiiciunt. Porrò non agitur hìc de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in suum finem destinat.

Voluntas, de qua hic agitur, non arcana, seu beneplaciti.

Sed patefacta in verbo, siue Signi, ut vocant. Plal. 10. 20.

Quauis enim tumultuosè Satan & homines contra ipsum ferantur, nouit tamen incomprehensibili suo consilio non solum flectere eorum impetus, sed in ordinem agere vt per eos faciat quod decreuit. Sed hìc notatur alia Dei voluntas, nempe cui respondet voluntarium obsequium: ideòque nominatim cõfertur cœlum terræ: quia Angeli, vt in Psalmo dicitur, sponte obediunt Deo, & intenti sunt ad exequenda eius iussa. Iubemur ergo optare, sicut in cœlo nihil geritur nisi ex Dei nutu, placidèque Angeli ad omnè rectitudinem compositi sunt, sic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiusmodi imperio subigi. Atque id quidem postulantes, carnis nostræ desideris renuntiamus: quia nisi quis affectus suos Deo resignet ac permittat, eius voluntati, quantum in se est, se opponit, quando nihil ex nobis prodit nisi vitiosum. Atque iterum hac precatatione ad nostri abnegationem formamur, vt Deus pro suo arbitrio nos regat: neque id solum, sed etiam vt nouas mentes nouòsque animos, nostris in nihilum redactis creet, ne quem sentiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum consensum cum eius voluntate. in summa, nequid ex nobis velimus ipsi, sed vt Spiritus eius corda nostra gubernet, quo intus docente discamus amare quæ ei placeant, odisse verò quæ displiceant.

Quomodo fit in terra, sicuti in calu.

Conclusio trium priorum petitionum vide supra scilicet. 35.

Vnde hoc quoque sequitur vt quicumque eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos reddat. En prima tria capita precatationis, in quibus poscendis solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, ommissa nostri ratione, nec spectata vlla nostra utilitate, quæ tametsi largæ inde nobis prouenit, hìc tamen à nobis quærenda non est. Hæc autem omnia quamuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec patientibus nobis, suo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poscenda nobis sunt. Idque facere non leue operæpretium est, vt sic nos seruos esse ac filios Dei testemur & profiteamur, eius honori (quod Domino patrique debetur) quantum in nobis est studentes, verèque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac studio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei sanctificetur, vt eius regnũ adueniat, vt fiat voluntas eius: ii neque inter filios & seruos Dei habendi sunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confusione illis cedent ac interitum.

Secunda partis dominica orationis summa. 1. Cor. 10. 31.

44 Sequitur pars orationis secunda, in qua ad nostras utilitates descendimus: non quidem vt gloria Dei valere iussa (quæ teste Paulo etiam in cibo & potu spectanda est) tantum queramus quod nobis expedit: sed hoc discrimen esse admouimus,

quòd

quod Deus peculiariter tria vota sibi vindicans, nos ad se totos rapit, ut pietatem nostram hoc modo probei. Deinde concedit etiam commodis nostris prospicere, hac tamē lege ne quibus expetamus nisi in illum finem ut quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illustrent, quia nihil æquius est quam nos ei vivere & mori. Caterum hæc in genere omnia, quibus corporis vsus sub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modo quo alamur ac vestiamur, verum etiam quicquid omnino nobis conducere ipse prospicit, ut panem nostrum in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac providentiæ committimus, ut nos pascat, foueat, seruet. Nō enim dedignatur optimus Pater corpus etiā nostrum in fidem ac custodiam suam suscipere, ut fidem nostram minutis istis in rebus exerceat, dum ab eo omnia, vsque ad micā panis, & guttam aquæ, expectamus. Nam quū sit nescio qua nostra iniquitate comparatum, ut maiori carnis quam animæ sollicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, sunt tamē adhuc de carne solliciti, ad huc hæsitant, quid edant, quid vestiantur: & nisi præ manibus habeant vini, frumētī & olei copiam, trepidant. Tanto pluris nobis est huius momentaneæ vitæ umbra, quam aterna illa immortalitas. Qui verò Deo confisi, illam de carnis cura anxietatem semel abiecerunt, simul statim quæ maiora sunt, etiam salutem & vitam aeternam, ab eo expectant. Non ergo leue est fidei exercitium, ea de Deo sperare quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neq; parum profectum est, ubi hæc, quæ in omnium penē hominū ossibus mordicus hæret, infidelitatē exuimus. Quod porò de pane substantiali quidam philosophantur, mihi videtur Christi sententiæ perparum cōuenire, imò nisi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritii partes, mutila esset precatio. Ratio quam afferunt nimis est profana: non esse cōsentaneum ut filii Dei, qui spirituales esse debent, nō modò adiciant animum ad terrenas curas, sed Deum quoque illis secū implicent. Quasi verò non resurgat etiam in victu benedictio eius & paternus favor: aut de nihilo scriptura sit pietatē habere promissiones non tantum futuræ vitæ, sed etiam præsentis. Et si autem peccatorū remissio longè pluris est quam alimenta corporis, quod tamē inferius erat priore loco posuit Christus, ut nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ præcipue sunt cælestis vitæ: in quo tarditati nostræ cōsultuit. Iubemur autem petere panem nostrum, ut contenti simus dimenso quod nobis erogare dignatur cælestis Pater, neq; artib. illicitis lucrū captemus. Interea tenendū est nostrum fieri donationis titulo, quia nec industria nec labor nec manus nostræ (ut dicitur apud

Tres petitiones
Prima, quid
contineat.

Nobis testatur
Dei summam
benignitatem.

Dissidentiam
nostram

Panis, quid.

1. Tim. 4. 8.

Cur panis peti-
tio remissionem
peccatorum præ-
cedat.

Noster, quare
dicitur.

Leuit. 26. 20.

Mosen) nobis per se quicquam acquirunt nisi ad sit Dei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillū proficeret nisi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quā egenis necessaria est hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent nisi per eius gratiam pane suo fruarentur. Particula hodie vel quotidie, vt est

Hodie, vel quotidie, cur peius dicitur.

apud alterum Euangelistam, item epitheton quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua solenus præter modum ardere, & cui accedunt alia mala: quia si largior suppetit abundantia, ambitiosè in voluptatem, delicias, ostentationem, aliâsque luxus species profundimus. Itaque petere iubemur duntaxat quantum necessitati nostræ satis est, & velut in diem, hac fiducia, vbi nos hodie nutrierit cælestis Pa-

Doctrina que ex hac petuit fuit.

ter, neque erastino defuturum. Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria: semper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certo tenendum est omnem substantiam nihil esse nisi quatenus effusa sua benedictione Dominus eum cōtinuo progressu fecundat: quæ etiam in manu nostra est, ne eam quidem nostram esse, nisi quatenus in singulas horas portiunculam nobis largitur, vsūque permittit. Id quia ægerrimè sibi persuaderi patitur hominum superbia, singulare in omnia secula documentum se præbuisse testatur Dominus, quum manna in deserto populum suum educauit, vt nos commonefaceret, non in solo pane viuere hominē, sed in verbo potius quod ex ore suo egreditur. Quo indicatur, solam eius virtutem esse qua sustentantur vita & vires: tametsi eam sub corporeis instrumentis nobis administrat. Quemadmodum & contrario documento nos erudire solet, quum robur panis (& vt ipse vocat, baculū) quoties libet confringit, quo scilicet edentes tabescant fame, & bibentes siti arefcant. Qui verò pane quotidiano non contenti, sed effreni cupiditate infinitis inhiantes: aut quia abundantia sua saturi, & diuitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo supplicant, nihil quàm ipsū irrident.

Exemplis illustrata.

Deut. 8. 3.

Matt. 4. 4.

Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidianum duntaxat, quantumque possunt auaritiæ suæ affectum Deo dissimulant: quum vera oratio totam ipsam mentem & quicquid intus latet, apud ipsum effundere debeat. Alteri verò postulant quod minimè ab eo expectant, nempe quod sibi apud se esse arbitrantur. In eo quod noster dicitur, magis quidem, vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ nostrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum est quod etiam attingi, ita designari iusto labore & innoxio partum, non autē imposturis quaesitum aut rapinis: quia alienum semper est quicquid cum

Et documentis oppositis.

Ie. III. 26.

Duo hominum genera in hac precationis partem peccantes,

Noster, quo sensu p. mis dicitur.

alio

aliqua noxa nobis acquirimus. Quod dari nobis petimus, si *Cur enim nobis*
 significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vndeunque *dari petimus.*
 nobi s adueniat: etiam vbi maximè visus fuerit arte atque indu-
 stria, nostra quæsitus, ac manibus nostris comparatus: quando
 sol a eius benedictione efficitur vt laboribus nostris rectè suc-
 ce dat.

45 Sequitur, Remitte nobis debita nostra: qua petitione &
 proxima breuiter amplexus est Christus quicquid ad cælestem
 vitam fecit, quemadmodum his tantum duobus membris con-
 stat spirituale fœdus quod Deus in salutem Ecclesiæ suæ pepi-
 git, Leges meas inscribam cordibus ipsorum, & propitius ero
 eorum iniquitati. Hic à remissione peccatorum Christus in-
 cipit, deinde mox adiungit secundam gratiam, vt nos Spiritus
 sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat, vt inuicti stemus
 contra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat quòd
 eorum pœnam debemus, nec satisfacere vilo modo possemus,
 nisi hac remissione solueremur, quæ venia est gratiæ miseri-
 cordiæ eius, quum ipse liberaliter hæc debita expungit, nullum
 à nobis pretium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi sa-
 tisfaciens in Christo, qui semel in compensationem seipsum
 tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri con-
 fidunt, hisque satisfactionibus peccatorum remissionem pensa-
 ri ac redimi, huic gratiæ condonationi minimè communi-
 cant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud
 quàm in suam accusationem subscribunt, adeoque damnationem
 obsignant suo ipsorum testimonio. fatentur enim se debitores
 nisi remissionis beneficio soluantur, quã tamen non accipiunt
 sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo ob-
 trudunt. sic enim non eius misericordiam implorant, sed iu-
 dicium appellant. Qui verò sibi perfectionem somniant quæ
 veniæ petendæ necessitatem tollat, discipulos habeant quos au-
 rium pruritus ad fallacias impellit: modò ereptos esse Christo
 constet quoscunque sibi acquirunt. quãdo omnes ille ad faten-
 dum reatum instituens nullos admittit nisi peccatores: nõ quòd
 blanditiis foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè, exui
 carnis suæ vitiis sciebat, quin semper maneant Dei iudicio ob-
 noxii. Optandum quidem est atque etiam enixè laborandum
 vt omnibus officii nostri numeris defuncti, verè apud Deum
 nobis gratulemur nos esse puros ab omni macula. sed quia Deo
 placet paulatim tuam in nobis imaginem refingere, vt semper
 aliquid contagionis in carne nostra resideat, remedium mini-
 mè negligendum fuit. Quòd si Christus pro autoritate sibi à
 Patre data iubet nos toto vitæ cursu ad reatus deprecationem
 cõfugere, quib. tolerabiles erunt noui magistris: qui perfectæ in-
 nocentiæ spectro, simpliciū oculos perstringere conatur: vt se ab

*Affinitas & cons-
 iunctio huius
 quinta petitionis
 cum sequente.*

*Iere. 31. 33. &
 33. 8.
 Peccata cur de-
 bita dicuntur,
 Rom. 3. 24.*

*In hanc petiti-
 onem peccanti-
 1. Qui suis aut
 aliorum meritis
 Deo satisfieri
 credunt.*

*2. Qui sibi per-
 fectionem som-
 niant quæ veni-
 petenda neces-
 sitatem tollat.
 Vid. Calu. in
 Daniel c. 9. 20.
 Cur electi in
 hac vita perfe-
 ctionis metum
 non attingunt.*

*Libertini isti
 perfectionis som-
 niatores, refei-
 luntur.*

1. Ioh. 1. 10.

omni culpa reddi posse immunes confidunt? Quod teste Iohāne, nihil aliud est quàm mendacem facere Deum. Eadem etiā opera nebulones isti scdus Dei, quo vidimus salutem nostram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt. non tantum in eo sacrilegi quod separant res adeo cōiunctas, sed etiam impij & crudeles quod miseris animas obruunt desperatione: in seiplos quidem & sibi similes perfidj, quod scordiam sibi accersunt Dei misericordix ex diametro aduersari. Quod autem obiiciunt, regni Dei aduentum optan-

*Eorundem ob-
iactio diluitur.*

do simul nos peccati abolitionē petere: nimis puerile est. quia in priore orationis tabula summa nobis perfectio: hic autem infirmitas proponitur. Ita duo hxc aptē inter se conveniunt vt aspirando ad metam, quæ necessitas nostra remedia exigit, non negligamus. Petimus demum remissionē nobis fieri, vt i-

*Quo sensu dica-
mur nos alijs
remittere qui in
nos peccarunt.
Ier. 43. 25.*

psi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut facti inique tractati aut dicto contumeliosè accepti. Nō quod delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit quod solius Dei est: verum hæc nostra est remissio, iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione cōtemnere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda non est, nisi offensas etiā ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniurij vel sunt vel fuerunt. Si qua verò odia animis retinemus, vltiones meditamur, & qua noceamus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam ipsò: que omni officiorū genere demereri, nobisque conciliare nitimur: hac precatione Deum ob-

*Hæc. conditio
quo sensu acci-
pienda.*

testamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Postcimus enim vt nobis faciat, quam alijs facimus. Hoc verò est petere ne nobis faciat nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid consequuntur sua petitione nisi grauius iudicium? Postremò obseruandum est, non hanc conditionem ideo adici vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quod nostra quam alij facimus, remissione, eius remissionem mereamur, ac si notata esset causa: verum hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostræ imbecillitatem. addidit enim hoc tanquam signum quo confirmemur tam à se certò nobis factam remissionem peccatorum, quam certò conscij sumus alijs eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatusque est: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciscendum præcipientes, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur, ipsi aduersus alios fouēt, ne se pro Patre inuocare audent, quod etiam discretè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

46 Sexta petitio (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris inculpanda : sed quia non sine continua malitia durisque & arduis certaminibus Deo paremus, hic perimus nos armis instrui & præsidio defendi, vt pares simus ad victoriã: quo monemur non tantum nobis opus esse Spiritus gratia, quæ corda nostra intus emolliat, flectat, & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos insuperabiles reddat contra omnes Satanæ tam insidias quam violentos confictus. Iam verò multæ sunt ac variæ tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones, in Legis transgressionē nos prouocantes, quas vel concupiscentia nostra nobis suggerit, vel diabolus excitat, tentationes sunt: & quæ suapte natura mala non sunt, diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum sic oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæc quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, quæ plerumque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt, hominum acriem perstringunt, & blanditiis suis inescant, vt talibus præstigiis capti, vel tali dulcedine ebrii, Deum suum obliuiscantur. A sinistris, vt paupertas, probra, contemptus, afflictiones & cetera id genus: quorū acerbitate difficultatēque offensi animos despondeant, fiduciam ac spem abiiciant, demum à Deo prorsus alienentur. His tentationibus vtrisque, quæ vel concupiscentia nostra in nobis accensæ, vel Satanæ vafritia nobis propositæ nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat, à Deo Patre nostro precamur: verum vt potius manu sua nos sustentet ac erigat: quod eius virtute robusti, contra omnes maligni hostis insultus firmi stare possimus, quascunque cogitationes animis nostris inmittat: deinde quicquid nobis in vtranque partem proponitur, in bonum vertamus. hoc est, ne inflemur prosperis, nec aduersis deiciamur. Neque tamē hic postulamus ne vllas omnino tentationes sentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellicari, magnopere nobis opus est, ne nimium residues torpeamus. Neque enim abs re David tētari optabat: nec citra causam electos suos quotidie tentat Dominus: eos per ignominiam, paupertatē, tribulationem, & alias crucis species castigans. Sed aliter Deus tentat, aliter Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus verò, vt suos probando, experimentum de eorum sinceritate sumat, & exercendo robur confirmet: eorū carnem mortificet, excoquat, adurat, quæ nisi in hunc modū coerceretur, lasciuiet, & supra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat: Deus vnā cum tentatione facit euentum, vt sufferre sui patienter possint quicquid illis immittit. Maligni nomine diabolum an peccatū intelligamus quam minimum refert. Satan quidem ipse hostis

Sexta petitio
sensu, ad tres
articulos tenetur
catu.

1. Variæ tentationum formæ
Iac. 1. 2. & 14.
Matt. 4. 1. 3.
2. Theil. 3. 5.
A prauis animi conceptionibus.
A Satana, vel à dextris, vel à sinistris.

2. Quid sit induci in tentationē.

Non postulantur non tentari.
Psal. 26. 2.
Gen. 22. 1.
Deut. 8. 2. & 13.
3.
A Deo.
Sed petimus ne nos inducat in Satana tentationes.
1. Cor. 10. 13.
2. Pet. 2. 9.
1. Pet. 5. 8.
3. Malignus quis.

*Summa huius
petitionis.*

*Quam necessa-
ria sit.*

*Psal. 60. 14.
Superbiam su-
perstitiosorum
damnat.*

*Multa egregia
complectitur.*

*Quo sensu Deus
in tentationem
inducere dica-
tur.
Iaco. 1. 13. & 14.*

est qui vitæ nostræ insidiatur : peccato autem armatus est in nostrum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne vllis tentationibus vincamur ac obruamur, sed Domini virtute contra omnes aduersas virtutes, quibus oppugnamur, fortes stemus, quod est non succumbere tentationibus: vt in eius custodiâ ac fidem suscepti, ac protectione eius securi, supra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum diaboli regnum inuicti duremus: quod est à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendum est, non nostrarum esse virium cum diabolo tanto bellatore cõgredi, nec vim eius atque impetum ferre. Alioqui frustra aut per ludibriũ à Deo posceretur quod domi apud nos esset. Sanè qui sui fiducia ad talem se pugnam comparant, non satis intelligunt cum quàm pugnaci atque instructo hoste sibi res sit. Nunc petimus ab eius potestate liberari, tanquam ab ore insani ac rabidi alicuius leonis, statim eius dentibus ac vnguibus discerpendi, eius faucibus deglutiendi, nisi nos Dominus è media morte eripiat: hoc tamen simul scientes quòd si Dominus adierit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in eius virtute faciemus virtutem. Confidant alij vt volent propriis liberi arbitrij (quas à se habere sibi videtur) facultatibus ac viribus: nobis satis sit, quòd vna Dei virtute stamus ac valemus. Plus autem ista precatio complectitur quàm prima specie præ se ferat. nam si Dei Spiritus virtus nostra est ad certamen cū Satana depugnandum, victoriam referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis nostræ infirmitatem exuerimus: A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari subinde experimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Durum & asperum videtur quibusdam, peti à Deo ne in tentatione nos inducat, quando eius naturæ contrarium est nos tentare, teste Iacobo. Sed iam ex parte soluta quæstio est, quòd omnium tentationũ quibus vincimur, concupiscentia nostra propriè causa est, ideòque culpam sustinet. Neque aliud vult Iacobus quàm frustra & iniuste in Deum vitia transcribi quæ nobis imputare cogimur: quia sumus eorum nobis conscij. Cæterum hoc non obstat quominus nos Deus vbi ita visum est Satanæ mancipet, proiciat in sensum reprobum foedasque cupiditates, atque ita in tentationes inducat, iusto quidem iudicio, sæpe tamen occulto: quia sæpe hominibus abscondita est causa quæ tamen apud eum certa est. Vnde colligitur non esse impropiam loquutionem, si persuasi sumus non absque ratione ipsum toties minari, quum percutientur cæcitate & obduratione cordis reprobi, hæc certa fore vindictæ suæ documenta.

*Porro tres istæ 47 Tres istæ preces, quibus peculiariter nos ac nostra
pultima peti- omnia Deo commendamus, euidenter ostendunt quòd antea
diximus,

diximus, Christianorum orationes publicas esse debere, ac in publicam Ecclesiae aedificationem communionisque fidelium profectum spectare. Nō enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: verū omnes in commune, panem nostrū, remissionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, vt à maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subiicitur cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi: quæ tamen in Latinis exemplaribus non extat, magis tamen appositè hinc quadrat quàm vt omittenda videatur, nempe quòd eius est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum. Hæc solida tranquillaque est fidei nostræ requies. nam si nostra dignitate nostræ Deo orationes commendandæ essent, quis vel mutire coram eo auderet? Nam vt miserrimi simus, vt omnium indignissimi, vt omni commendatione vacui, nunquam tamen orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria, cripi potest. Ad finem additur, Amen: quo ardor desiderij exprimitur obtinendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis concessum iri: quando à Deo promissa sunt, qui fallere non potest. Atque hoc conuenit cum illa quam prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iustitiam nostram: quæ non tantum finem votorum suorum exprimunt sancti, sed faterentur indignos se esse qui impetrent, nisi Deus causam à seipso petat: ac sibi exorandi esse fiduciam ex sola Dei natura.

rationes ostendunt Christianorum preces publicas esse debere. Sect. 38. & 39.

Appendix orationis dominice petendi audaciã & obtinendi fiduciam parit. Vide sup. sect. 1. 12. 13. 14. 36. 37.

Quo sensu addatur Amen.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiam possumus, descriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magistro Christo tradita: quem nobis Doctorem Pater præfecit, & quem vnum auscultari voluit. Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo factus, Angelus magni consilij hominibus datus est. Atque adeo numeris omnibus absoluta est hæc oratio, vt quicquid illi extraneū alienūque additur, quod ad eam referri nō possit, impium sit & indignum quod à Deo probetur. Hac enim summa præscripsit quid se dignum, quid sibi acceptum, quid necessarium nobis sit, quid denique concedere ipse velit. Quamobrem qui ultra progredi audent, & præter hæc aliquid à Deo postulare, primū quidem sapientiæ Dei ex suo addere volunt (quòd sine insana blasphemia esse non potest) deinde sub voluntate Dei non se continent: sed ea contempta, longius cupiditate euagātur. Postremò nihil vnquam assequuntur, quum sine fide orent. Quin verò omnes eiusmodi orationes citra fidem fiant nihil est dubium: quia hinc abest verbū Dei, quo nisi fides sæper nititur, stare nullo modo potest. Qui verò posthabita magistri regula suis votis

Quicquid à Deo petere debemus ac possumus hac formula descriptum est. Mar. 17. 5. Iesa. 11. 2.

Vide August. de orat. ad Probam.

Qui ultra progrediuntur tripliciter peccant.

De fuga in per- indulgent, non modò verbo Dei carent, sed quantum omni co-
secutione, natu valent aduersantur. Eleganter ergo non minus quàm verè
Tertullianus legitimam orationem nuncupauit : alias omnes
exleges & illicitas esse tacitè indicans.

Possumus tamen 49 Hæc ita nolumus accipi quasi hac precandi formula a-
aliu verbu pre stringamur, vt nec verbum aut syllabâ mutare liceat. Multæ e-
ues concipere, a- nim passim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab ista lon-
liorum sanctoru gè diuersæ, eodem tamen Spiritu conscriptæ, & quarum vsus
exemplo. valde utilis nobis est. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus assidue
Modo quoad suggeruntur, quæ verborum similitudine non ita multum con-
sensum nulla ueniunt. Id duntaxat sic docendo agimus, ne quis omnino aliud
fuert discre- quærat, expectet, aut postulet, quàm quod hac oratione sum-
pantia. matim comprehensum est: & verbis licet diuersissimis, sensu ta-
men non variet. Quomodo omnes & quæ in Scripturis habentur,
& quæ ex piis pectoribus prodeunt orationes, in hanc conferri certum est: nullam sanè reperire vsquam liceat, quæ huius
perfectionem æquare, nedum superare possit. Nihil hic omis-
sum est quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro
suis commodis in mentem venire debeat. & adeo quidem ex-
actè vt omnibus meritò spes ablata sit melius aliquid tentandi.
In summa, meminerimus hanc diuinæ sapientiæ esse doctrinâ
quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod necesse fuit.

VIII.

Circumstantia 50 Quanquam autem suprâ iam dictum est, sublatis ad Deum
guadam obser- animis semper suspirandum, & sine intermissione orandum:
uanda. quando tamè ea nostra est imbecillitas quæ multis adminiculis
1. De peculiari- sustentari, is noster torpor qui calcariis excitari opus habeat:
bis horis ad pre- conuenit vt sibi quisque nostrum exercitationis causa peculi-
ecandum consti- res horas constituat quæ non sine oratione effluant, & quæ to-
tuendis. tos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nempe
dum mane surgimus, antequam diornam operâ aggredimur,
dum ad pastum discumbimus, dum Dei benedictione pasti sumus,
dum ad quietem nos recipimus. Hæc modò sit non superstitiosa
horarum obseruatio, quibus ceu pensum Deo soluentes, in cæteras
horas defuncti nobis videamur: sed imbecillitatis nostræ pædagogia,
qua sic exerceatur, & subinde stimuletur. Præsertim sollicitè
curandû est, quoties aliqua rerû angustia aut ipsi premimur,
aut premi alios videmus, vt ad eum statim citatis non pedibus,
sed animis recurremus: deinde ne quâ aut nostram aut aliorum
prosperitatem præterire sinamus, quin laude ac gratiarum actione
manum eius agnoscere nos testemur. Postremò, hoc in omni
oratione diligenter obseruandum est, ne certis circumstantiis
Deum alligare velimus, nec illi præscribere, quo quid tempore,
quo loco, qua ratione facturus sit.

Quid tunc ca-
nendum & cu-
randum.

- 1.
- 2.
- 3.

Voluntas Dei
votorum nostro
cum regula.

Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut
conditionem imponere: sed eius arbitrio permittere, vt quæ fa-
cilius

Sturus est, qua sibi ratione, quo tēpore, quo loco visum fuerit, faciat. Propterea antequam vllam pro nobis precem concipimus, præsumatur vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati nostram subiicimus, quo non secus ac iniecto frano coercita, Deū in ordinem cogere ne præsumat, sed eum votorum omnium suorum arbitrum ac moderatorem statuatur.

51. Si animis in hanc obedientiam compositis, prouidentia diuinæ legibus nos regi patimur, facile discemus in oratione perseverare, ac suspensis desideriis patienter expectare Dominum: certi, etiam si minimè apparet, nobis tamē semper adesse, suoque tempore declaraturum quā non habuerit surdas aures precibus, quæ in omnium oculis neglectæ videbantur. Erit verò istæ præsentissima consolatio, ne deficiamus ac desperatione concidamus, si quando ad prima nostra vota Deus nō respondeat. Quemadmodum solent qui dum suo tantū ardore feruntur, sic Deū invocant, vt nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentem opem attulerit, statim iratum sibi inensūmque fingant, & omni spe exorandi abiecta, inuocare desināt. Quin potius spem nostram bene temperata animi æquitate differendo, in eam perseverantiam insistamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nā in Psalmis frequenter videre licet, vt Dauid & reliqui fideles, dū precando ferè lassī videntur ærem verberasse, quia Deo surdo verba sparserint, non tamen à precando desistunt: quia sua verbo Dei autoritas nō asseritur, nisi locatur eius fides supra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tentemus, & nostra improbitate fatigatū, aduersum nos prouocemus. quod multis solenne est, qui non nisi certa condicione cum Deo paciscuntur, & perinde, ac si suarū cupiditatum seruus esset, stipulationis suæ legibus adstringunt: quibus nisi exemplo parcat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo saepe in furore suo iratus concedit quod aliis in misericordia propitius denegat. Documento sunt filii Israel, quibus satius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare.

52. Quòd si denuin nec post longam expectationem assequatur sensus noster quid orando profectum sit, nec fructū inde vllum sentiat: fides tamen nostra, quod sensu percipi nō poterit, nobis certum faciet, nos obtinuisse quod expediebat. quādo toties ac tā certò sibi curæ fore molestias nostras Dominus recipit, ex quo semel in suum sinum depositæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione consolationem possideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus tamen nunquam nos destituet, qui expectationem ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in se complectitur, quæ olim nobis

2. De perseverantia in precibus.

Nobis maxime commendata præceptis & exemplis scriptura.

Cui opponitur eorum fremitus qui Deo tempus & modū exaudiendi præseriunt.

Num. 11. 18. & 33.

3. De fidei dignitate, qua precibus nostris semper obtinimus quicquid maxime expedit.

¶ Iohan. 5. 15.

Quod quidem
cognitu valde
necessarium est,
ne pij impatien-
tia & despera-
tione obruatur.

¶ Sam. 2. 6.

reuelabit in die iudicij, quo regnum suum planè manifestabit, Adde quòd etiam si nobis annuat Deus, non tamen semper ad discretam voti formulam respondet: sed in speciem nos suspendens, modo tamen incognito preces nostras nō vanas fuisse ostendit. Hoc sibi volunt Iohannis verba, Si nouimus, quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo. Diluta videtur hæc verborum superfluitas: sed apprimè utilis est declaratio, quòd scilicet Deus, etiam vbi nobis morem nō gerit, precibus tamen nostris facilis est ac propitius, vt spes verbo eius innixa nunquam nos frustretur. Hac verò patientia sustentari eo vsque opus habent fideles, vt non diu constaturi sint nisi in eā recumberent. Non enim leuibus experimētis suos probat Dominus, nec molliter exercet: sed in extrema quæque sæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hærerè sinit, antequam gustum, suæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atq; vt ait Hæna, Mortificat: & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hîc possent nisi linqui animis, & in desperationem ruere: nisi afflictos, desolatos, & iam semimortuos hæc cogitatio erigeret, se à Deo respici, & finem præsentibus malis affore? Vtuncque tamen eius spei securitate consistant, orare interea non desinunt, quandoquidem, nisi adsit in oratione perseverandi constantia, nihil orando agimus.

CAPVT XXI.

De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.

Partes huius capituli.

- 1 Necessitate & utilitate huius de electione æterna doctrinæ aperta, curiosis frænum iniicitur, sc& 1. & 2.
- 2 Deinde nonnullis perperam modestis, qui tractationem de prædestinatione fugiunt, satisficit, sc& 3. 4.
- 3 Postremò, orthodoxa doctrina traditur, sc& 5. 6. & 7.

Doctrina de electione ac prædestinatione.

AM verò quòd non apud omnes perquè homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuersitate mirabilis diuini iudicij altitudo se profert. Nec enim dubium quin æternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas seruiat. Quòd si palam est Dei nutu fieri vt aliis vltro offeratur

tur salus, alij ab eius aditu arceantur: hinc magna & ardua protinus emergunt quæstiones, quæ aliter explicari nequeunt quàm si de electione ac prædestinatione constitutum habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæstio: quia nihil minus consentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad salutem, alios ad interitum prædestinari. Vt autem perperam se ipsi impediunt, ex contextu postea liquebit. Adde quòd in ipsa quæ terret caligine, non modò utilitas huius doctrinæ, sed suauissimus quoque fructus se profert. Nunquam liquidò vt decet persuasi erimus salutem nostram ex fonte gratuitæ misericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiæ Dei illustrat, quòd non omnes promiscuè adoptat in spem salutis, sed dat aliis quod aliis negat. Huius principij ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palàm est. Atqui quod ita cognitu necessarium est, cognosci posse negat Paulus, nisi Deus omissio prorsus operum respectu, quos apud se decreuit eligat. In hoc (inquit) tempore reliquæ secundum electionem gratuitam saluæ fuerunt. Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non esset gratia. Si ex operibus, non ex gratia: quandoquidem opus non esset opus. Si ad electionis originem reuocandi sumus, vt constet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis salutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantum in se est obscurant quod magnificè ac plenis buccis celebrandum erat, & ipsam humilitatis radicem euellunt. Clarè testatur Paulus, vbi residui populi salus electioni gratiæ ascribitur, tunc demum cognosci, Deum mero beneplacito seruare quos vult, non autem mercedem rependere, quæ nulla deberi potest. Qui fores ocludunt, nequis ad gustum huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam. quia neq; ad nos vt par est humiliandos quicquam aliud sufficiet, nec quàm simus obstricti Deo, ex animo sentiemus. Nec verò alibi solidæ fiduciæ futura, etiam Christo authore: qui vt nos inter tot discrimina, insidias & lethales cõficietis omni metu liberet, inuictòsque reddat, saluum fore promittit quicquid à patre accepit in custodiam. Ex quo elicimus continua trepidatione miseros fore quicunque se peculiũ Dei esse ignorant: ac proinde eos pessimè & sibi & cunctis fidelibus consulere qui ad tres quas notauimus utilitates cæcutiendo, salutis nostræ fundamentum è medio sublatum cuperent. Quid quòd nobis inde emergit Ecclesia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, nõ posset inueniri, nec inter creaturas agnosci? quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædestinationis, & intra massam miseræ damnationis. Sed antequam rem

*Est necessaria.**Utilis item & suauissima.**Multiplex illa utilitas. huius ignorantia gloriam Dei imminuit.**Rom. 11. 5.**Humilitati rãdicem euellit.**Et superbiam gignit ac fouet in mentibus hominum.**Contra, inde oritur certitudo salutis.**Pax conscientia. Ioh. 10. 25.**Serm. in cant. 78.**Ecclesia nascitur.*

Duplici autem hominum generi primùm occurrit. ipsam ingredior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum est. Disputationem de prædestinatione, quã per se sit altquantum impedita, valde perplexam atque ad eò periculofam reddit hominum curiositas: quæ nullis repagulis cohiberi potest quin in vetitas ambages euagetur, & in iublime se proripiat: nihil, si liceat, arcani, quod non scrutetur atque euoluat, Deo relicta. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus passim ruere, & in iis quosdam alioqui non malos: opportunè admonendi sunt quis sit in hac parte officij sui modus. Primùm ergo meminerint, in prædestinationem dũ inquirunt, se in diuinæ sapientiæ adyta penetrare, quò si quis securè ac confidenter prorumpat, nec quo suam curiositatem fatiet assequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum est vt quæ in seipso abscondita esse voluit Dominus, impunè homo excutiat: & sapientiæ sublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipsam quoque admirabilis nobis foret) ab ipsa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda censuit voluntatis suæ arcana, ea verbo suo prodidit. Censuit autem, quatenus nostra interesse nobisque conducere prouidebat.

Confirmatur sententia Augustini. 2 Peruenimus in viam fidei, inquit Augustinus, eam constanter teneamus. Ipsa perducit ad cubiculũ Regis, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ absconditi. Nõ enim ipse Dominus Christus suis magnis & selectissimis discipulis inuidebat quũ diceret, Multa habeo vobis dicenda: sed non potestis portare nunc. Ambulandum est, proficiendum est, crescendum est: vt sint corda nostra capacia earũ rerum quas capere modo non possumus. Quòd si nos vltimus dies proficientes inuenierit, ibi discemus quòd hic non potuimus. Hæc cogitatio si apud nos valeat, verbum Domini vnicam esse viam quæ ad inuestigandum quicquid de eo teneri fas est nos deducat, vnicum esse lumen quod ad perspicieñtium quicquid de ipso conspici oportet nobis præluceat: facile nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciẽmus enim, vbi primùm verbi fines excesserimus, nobis extra viam & in tenebris esse cursum, in quo errare, labi, impingere identidem, necesse sit. Sic igitur primùm nobis hoc præ oculis, aliam prædestinationis notitiã appetere quàm quæ verbo Dei explicatur, nõ minoris esse insanix, quàm si quis vel per inuium incedere, vel in tenebris canere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re nescire vbi est aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab eius scientiæ inquisitione abstineamus, cuius est cum stultum periculosa, atque ad eò exitialis affectatio. Quòd si nos sollicitat ingenij lasciuia, semper illud quo retundatur, opponere expediet, sicut nimium mellis non bonum est, ita inuestigationem gloriæ non cedere curiosi

Dicto Solomonis.
Prou. 25. 27.

sis in gloriam. Est enim cur ab ea audacia absterreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos potest.

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non sepeliri iubent omnem prædestinationis mentionem. sanè à qua-
libet eius quæstione, non secus atque à scopulo, refugere do-
cent. Quorum tamen iure in eo laudanda est moderatio, quòd
tanta sobrietate delibanda censent mysteria: quia tamen nimis
infra modum descendunt, parum proficiunt apud humanum in-
genium, quod se coerceri non temerè patitur. Ergo, ut hac quo-
que in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad ver-
bum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulam.

Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua ut nihil præ-
termisum est scitu & necessarium & utile, sic nihil docetur nisi
quod scire conducatur. Quicquid igitur de prædestinatione in
Scriptura proditur, cavendum est ne ab eo fideles arceamus: ne
videamur aut illos malignè fraudare Dei sui beneficio, aut Spi-
ritum arguere ac suggillare qui ea vulgari quæ utile sit vltimo
modo supprimi. Permittamus, inquam, Christiano homini cun-
ctis qui ad eum diriguntur, Dei sermonibus mentem auresque
referare, modò cum hac temperantia, ut quum primum Domi-
nus sacrum os clauserit, ille quoque viam sibi ad inquirendum
præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò
in discendo præeuntem semper sequamur Deum, sed ipso fi-
nem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tanti est
quod timent periculum, ut à Dei oraculis auertere animos id-
eo debeamus. Celebre est Solomonis dictum, gloriam esse Dei
celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiscuè non in-
telligi & peras & sensus communis dicitur: quærenda nobis di-
stinctio est, ne modestiæ & sobrietatis prætextu bruta incertitia
nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimi-
tur. Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filiis
nostris hæc manifestavit. Videmus enim ut studium doctrinæ
Legis populo commendat tantum à cælesti decreto, quia Deo
placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in
iis cancellis, hac sola ratione quia fas non est mortalibus se in
arcana Dei ingerere.

4 Arripiunt subito, fateor, profani homines in prædestina-
tionis materia quod vel carpant, vel cavillentur, vel allatrent,
vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celanda e-
runt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à
blasphemia inuolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt.
Refractarium ingenium non minus insolenter se efferet quum
audierit tres in Dei essentia subesse personas, quàm si audiat
Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet.
Nec abtinebunt à cachinnis quum intellexerint paulum supra

2. Occurrit aliis,
perperam mede-
stis, qui hanc do-
ctrinam nullo
modo attingi vo-
lunt.

Quorum simula-
ta moderatio-
nis adhibetur corre-
ctio prima.

Altero.

Tertia.

Et obiectio ex
Solomone perita
diluitur Mosis
testimonio.
Prou. 25. 2.
Deut. 29. 29.

Secunda eorum-
dem obiectio,
profanos homi-
nes impingere
in hanc doctri-
nam.

1. Responso, in
multis aliis or-
thod. fidei capi-
tib. idem sacer-
dot. impy.

quinque annorum millia effluxisse à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otiosa fuerit ac sopita Dei virtus. Nihil deniq; proferetur quod non ludibriis suis impetant. Quo hæc sacrilegia compescamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum?

2. *Dei veritas seipsam satis superque tueatur.*
 Cap. 15. vsque ad 20.

Tertia obiectio, periculosam esse hanc disputationem.

1. *Responsio. idè Augustino obiectum est.*
 De bono persecuerantiæ, c.

14.
 2. *Quæ Deus aperuit non condemnauimus.*

Lib. 5. de Gen. ad liter.

3. *Arrogantes esse huiusmodi obiectores, & in Deum blasphemos.*

Quod ad rem ipsam attinet, ab omnibus receptum, à quibusdam cauillis inuoluitur.

1. *Præscientiæ nomine, quam Prædestinationis causam constituunt. Ideo quid sit Præscientia & Prædestinatio ostenditur: nec præscientiam, sed Dei beneplacitum prædestinationis esse causam.*

an silendo transmittenda mundi creatio? Imò verò potentior est & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodum & Augustinus in opusculo de bono persecuerantiæ validè contendit. Videmus enim pseudoapostolos non potuisse efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eum ipsius puderet. Quod autem piis quoque mentibus periculosam esse dicunt totam hanc disputationem, quia sit exhortationibus aduersa, quia fidem quærefaciat, quia cor ipsum conturbet atque exanimet: inane est. Has ob causas redargui se solitum non dissimulat Augustinus quòd prædestinationem nimium liberè prædicaret. sed, quod illi promptum erat abundè refellit. Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur absurditates, vnamquamque suo loco diluendam seruare maluimus. Tantum illud in vniuersum obrinere apud eos cupio vt quæ in occulto recondita Dominus reliquit, ne scrutemur: quæ in apertum protulit ne negligamus: ne aut vna ex parte nimix curiositatis: aut ex altera, ingratitude: nis damnemur. Nam & illud scitè ab Augustino dictum est, nos tutò Scripturam sequi; esse, quæ velut materno incessu submissius graditur, ne infirmitatem nostram deserat. Qui verò tam cauti sunt vel timidi vt prædestinationem obrutam cupiant, ne debiles animas conturbet: quoniam obscuro colore teigent suam arrogantiam, quum obliquè Deum insimulent stultitæ incogitantix, quasi periculum, cui prudenter occurrere sibi videntur, non præuiderit? Quisquis igitur prædestinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: ac si inconsideratè ei elapsum foret quod est Ecclesiæ noxium.

¶ Prædestinationem, qua Deus alios in spem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius censeri, simpliciter negare audeat: sed eam multis cauillis inuoluunt, præsertim verò qui præscientiam faciunt eius causam. Ac nos quidem vtranque in Deo statuimus: sed preposterè dicimus alteram alteri subiici. Præscientiã quum tribuimus Deo, significamus omnia semper fuisse ac perpetuò manere sub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, sed omnia sint præsentia. & sic quidè præsetia, vt nõ ex ideis tantum imaginetur (qualiter nobis obuersantur ea quorū memoriã mens nostra retinet) sed tanquã ante se posita verè intueatur ac cernat. Atq; hæc præscientia ad vniuersum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur. Prædestinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet.

vellet. Non enim pari cōditione creātur omnes: sed aliis vita æterna, aliis dānatio æterna præordinatur. Itaq; prout in altero-
 trum finem quitque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mor-
 tem prædestinatū dicimus. Hanc verò Deus non modò in sin-
 gulis personis testatus est, sed specimē eius in tota Abrahæ so-
 bole edidit, vnde palām fieret, in eius arbitrio esse qualis cuius-
 que gentis futura sit conditio. Quum diuideret Altissimus gen-
 tes, & separaret filios Adam, pars eius fuit populus Israel, funi-
 culus hæreditatis eius. Ante omnium oculos est segregatio: in
 Abrahæ persona, quasi in arido trunco, populus vnus aliis reie-
 ctis peculiariter eligitur: causā verò nō apparet, nisi quòd Mo-
 ses, vt posteris anām gloriandi præcidat, gratuito tantum Dei
 amore excellere eos docet. Liberationis enim hæc assignat cau-
 sam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit semen eorum post
 eos. Expressius alio capite. Non quia reliquas gentes superastis
 numero, complacuit ei in vobis vt vos eligeret: sed quia dilexit
 vos. Sæpius eadem apud ipsum admonitio repetitur. En Domi-
 ni Dei tui cælum est, terra, & quæcunque in ea sunt: & tantum-
 modo complacuit sibi in patribus tuis, & amauit eos, elegitque
 vos semen eorū. Item illis alibi sanctificatio præcipitur, quòd
 electi sint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio asse-
 ritur esse protectionis causā. Quod etiam fideles vna voce præ-
 dicant, Elegit nobis hæreditatem nostram, gloriam Iacob
 quem dilexit. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes
 in gratuitum amorem transcribunt: non modò quia scie-
 bant nullis eas meritis se adeptos, sed ne sanctum quidem Pa-
 triarcham ea fuisse virtute præditum vt sibi & posteris tantam
 honoris prærogatiuam acquireret. Et, quo validius conterat
 omnem superbiam, exprobrat nihil tale fuisse pro merito. quū
 populus sit contumax ac duræ ceruicis. Sæpe etiam odiosè &
 probri loco hanc electionem prophetæ Iudæis obiciunt, quo-
 niam ab ea turpiter descuerant. Quicquid sit, nunc in medium
 prodeant qui Dei electionē volunt astringere vel dignitati ho-
 minum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnā aliis
 omnibus præferri, audiant nullo respectu adductum fuisse
 Deum vt in paucos & ignobiles, deinde etiā prauos & immo-
 rigeros esset propensior: cum eone litigabunt, quia tale miseri-
 cordiæ documentum proferre voluit? Atqui neque obstreperis
 suis vocibus opus eius impediunt, nec conuiciorum lapides in
 cælum iactando, iustitiam eius ferient aut lædent: quin potius
 in eorum capita recident. Ad hoc etiā principium gratuiti scœ-
 deris reuocantur Israelitæ, vbi vel gratiæ Deo agendæ sunt, vel
 spes in futurum tempus erigenda. Ipse fecit nos, & nō ipsi nos
 (inquit Propheta) populus eius, & oues pascuorum eius. Non
 est superuacua negatio, quæ ad nos excludendos adiicitur, vt

Id primum ex
 gratuita electio-
 ne sobolis Abra-
 hæ, & aliorum
 omnium repro-
 batione appa-
 ret.

Deut. 32. 8.

Deut. 4. 37.

Deut. 7. 8.

Deut. 10. 14.

Deut. 23. 5.

Psal. 47. 5.

Deut. 9. 6.

Psal. 95. 7.

- sciant bonorum omnium, quibus excellunt, Deum non modò esse authorem, sed à seipso causam sumpsisse, quia nihil in ipsis erat tanto honore dignum: Mero etiam Dei beneplacito contentos esse iubet, his verbis, Semen Abrahæ, serui eius: filii Iacob, electi eius. Et postquam continua Dei beneficia recensuit tanquam electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egisse, quia recordatus est fœderis sui. Cui doctrinæ respondet toties Ecclesiæ canticum, Dextra tua & lumen vultus tui Patribus nostris dedit terram: quia complacitū tibi est in illis. Notandum verò est, ubi fit terræ mentio, symbolum esse visibile arcanae segregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gratitudinem populum hortatur alibi Dauid, Beata gens cuius Iehoua est Deus, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Ad bonam spem verò animat Samuel, Non deseret vos Deus propter magnum nomen suum: quando placuit ei vos sibi creare in populum. Quomodo & seipsum Dauid, dū impetitur eius fides, ad pugnam armat. Beatus quem elegisti, habitabit in atriis tuis. Quia autem electio, in Deo abscondita, tam liberatione prima quàm secunda aliis que intermediis beneficiis sancita fuit, illuc transfertur verbum eligendi apud Iesaiam. Miserabitur Deus Iacob, & eliget adhuc de Israel, quia futurum tempus designans, collectionem residui populi, quem vitus fuerat abdicasse, signum fore dicit stabilis firmæque electionis, quæ simul excidisse visa fuerat. Quomodo etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: continuū insignis liberalitatis paternæ benevolentia: cursum commendat. Apertius apud Zachariam Angelus, Eliget adhuc Deus Ierusalem. quasi eam durius castigando reprobasset, vel exilium fuisset electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non semper appareant signa.

Deinde, quod ex Abrahæ secundum carnem filius quosdam repudiavit, quosdam specialiter gratia Deus dignatus est.

Pl. 78. 69.

6 Addendus est secundus gradus restrictior, vel in quo conspicua fuit Dei gratia magis specialis: quādo ex eodem genere Abrahæ alios repudiavit Deus, alios in Ecclesia fouendo, se inter filios retinere ostendit. Ismael parem initio gradum cum fratre Isaac adeptus erat: quia spirituale fœdus in eo nō minus ob signatum fuerat symbolo Circumcisionis. Excidit ille: deinde Esau: postremò innumera multitudo & totus ferè Israel. In Isaac vocatum fuit semen: eadem vocatio in Iacob duravit. Simile exemplū edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Psalmo magnificè predicatur, Repulit tribum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribū Iuda. Quod aliquoties sacra historia repetit, quo melius in ista mutatione admirabile gratia Dei arcanum pateat. Vitio suo & culpa, fateor, exciderunt ab adoptione Ismael, Esau, & similes: quia opposita erat conditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarunt. Fuit tamē hoc singulare Dei beneficiū, quòd eos reliquit

Gentibus præferre dignatus fuerat: sicut dicitur in Psalmo, Nō ita fecit aliis nationibus, nec iudicia sua manifestavit eis. Cæterum hinc duos gradus notandos esse non temere dixi: quia iam in totius gentis electione ostendit Deus se in mera sua liberalitate nullis legibus astrictum: sed liberum esse, ut minimè ab eo exigenda sit æqualis gratiæ partitio: cuius inæqualitas ipsam verè esse gratuitam demonstrat. Ideo Malachias Israelis ingratitude ampliat, quòd non tantum ex toto genere humano electi, sed etiam ex sacra domo in peculium segregati, perinde & impiè Deum tam beneficum Patrem spernant. Nonne frater erat Esau Iacob? inquit. Atqui Iacob dilexi, Esau autem odio habuit. Sumit enim Deus pro confesso, quum uterq; esset progenitus ex sancto patre, & fœderis successor, denique ramus ex sacra radice: iam filios Iacob non fuisse vulgariter obstructos, qui in illam dignitatem asciti fuerant, sed quum reiecto Esau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hæres factus esset, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuisse retentos.

7 Quanquam satis iam liquet Deum occulto consilio liberè quos vult eligere, aliis reiectis, nondum tamen nisi dimidia ex parte exposita est gratuita eius electio, donec ad singulas personas ventum fuerit, quibus Deus non modò salutem offert, sed ita assignat ut suspensa vel dubia non sit effectus certitudo. Hi in semine illo unico censentur cuius meminit Paulus. nam etsi adoptio in manu Abrahamæ fuit deposita, quia tamen multi ex posteris quasi putrida membra reiecti sunt: ut efficax & verè stabilis sit electio, necesse est ascendere ad caput in quo electos suos cælestis Pater inter se colligauit, & sibi insolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abrahamæ enituit quidem liberalis Dei fauor, quem aliis negauit, in Christ: tamen membris longè præstantior eminet vis gratiæ: quia capiti suo insiti nunquam à salute excidunt. Scitè itaque Paulus ex Malachiæ loco quem nuper citauit ratiocinatur, ubi Deus, interposito vitæ æternæ pacto, populum quempiam ad se inuitat, specialem electionis modum in parte subisse, ut non omnes promiscua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totam sobolem Patriarchæ, quã Propheta illic opponit posteris Esau. Hoc tamè non obstat, quominus in persona vnus hominis specimen electionis propositum nobis fuerit, quæ effluere non potest quin ad metam suam perueniat. Hos Paulus vocari reliquias non frustra obseruat: quia experienciã ostendit ex magna multitudine plerosque dilabi & euanescere, ut sapius maneat exigua tantum portio. Quod autem generalis electio populi non semper firma & rata sit, in promptu se offert ratio: quia cum quibus paciscitur Deus, non protinus eos donat spiritu regenerationis.

Psal. 47. 20.

Malac. 1. 2.

Postremò, quod
in Christianis
quoq; hoc ipsum
factum esse A-
postolus ostendat,
vsque ad singu-
las personas.
Rom. 9. 8.
Gal. 5. 16. 19. 20.

Malach. 1. 2.
Rom. 9. 27.

Rom. 11. 4.

Cur generalis
electio Israelis
non semper fir-
ma & rata sit.

cuius virtute vsque in finem in fœdere perseuerent: sed externa mutatio absquo interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida esset, medium quiddam est inter abiectionem humani generis & electionem exigui piorum numeri. Hæreditas Dei vocatus est totus populus Israel, ex quo tamen multi fuerunt extranei: sed quia non de nihilo propegerat Deus se patrem & redemptorem illius fore, gratuitum suum fauorem potius respicit quàm perfidam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia ubi sibi residuum aliquid seruauit, vocationem eius apparuit esse absque pœnitentia. Nã quod sibi Deus Ecclesiam subinde ex filiis Abrahæ potius quàm ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœderis sui: quod

Communis illa adoptio maioris beneficii imago.

ab ipsa multitudine violatum ad paucos restrinxit, ne profusus intercideret. Deniq; communis illa adoptio seminis Abrahæ, visibilis quædã imago fuit maioris beneficii quo Deus aliquos ex multis dignatus est. Hæc ratio est cur tam sedulo discernat Paulus filios Abrahæ secundum carnem à spiritualibus, qui exemplo Isaac vocati sunt: non quod simpliciter esse Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuosa (quod non sine fœderis cõtumelia diceretur) sed quia immutabile Dei consilium, quo sibi prædestinavit quos voluit, efficax demum per se his solis posterioribus in salutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis

Ex supradictis sequitur, Deum immutabili consilio de gratuita quorundam hominum electione & aliorum iustitia reiectione semel constituisse. Summa huius capituli & trium sequentium.

quid sentiendum sit liqueat, ne in vtranvis partem sibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè ostendit dicimus, æterno & immutabili consilio Deum semel constituisse quos olim semel assumere vellet in salutem, quos rursum exitio deuouere. Hoc consilium quoad electos in gratuita eius misericordia fundatum esse asserimus, nullo humanæ dignitatis respectu, quos verò dånationi addidit, his iusto quidem & irreprehensibili, sed incõprehensibili ipsius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem statuimus, electionis testimonium. Iustificationem deinde, alterum eius manifestandæ symbolum, donec ad gloriam in qua eius complementum extat peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iustificatione electos suos Dominus signat, ita reprobos vel à noticia sui nominis, vel à Spiritus sui sanctificatione excludendo quale maneat eos iudicium istis veluti notis aperit. Multa hinc præteribo signa, quæ ad euertendã prædestinationem commenti sunt stulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ simulac proferuntur, suam ipsa falsitatem abundè redarguunt. In iis tantum immorabor vel de quibus inter doctos disceptatur, vel quæ difficultatem simplicibus adferre possint, vel quæ speciosè ad suggillandam Dei iustitiam prætendit impictas.

CAPVT XXII.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scriptura testimoniis:

Partes huius capituli.

- 1 Orthodoxæ doctrinæ, aduersus duplex hominum genus, confirmatio; ex Pauli & Christi testimoniis, diligenter expositis, collecta, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
- 2 Quarundam obiectionum ex veteribus, Thoma Aquinate, & recentioribus, repetitarum, dilutio, sect. 8. 9. 10.
- 3 De reprobatione, cuius fundamentum in Dei iusta voluntate prorsus situm est, sect. vlt.

HÆc omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non potest. Vulgò enim existimant Deum, prout cuiusque merita fore præuidet, ita inter homines discernere, quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis damnationi deuouere. Sic inreposito præscientiæ velo electionem non modò obscurant, sed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio solius vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, nequis causæ nostræ magnopere obfuturum confidat si eorum nomina contra opponantur. Certior est enim hic Dei veritas quàm ut concutiatur, clarior quàm ut obruatur hominum autoritate. Alii verò neque in Scriptura exercitati, neque vllò suffragio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant quàm ut tolerabilis sit eorum proteruita. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam, alios præterit, litèr ei intendunt. Verùm si res ipsa nota est, quid proficient contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non sit, Deo quibus vult gratiam suam erogare liberum semper fuisse. Non quæram vnde aliis posteritas Abrahæ præcelluerit, nisi ex illa dignatione cuius extra Deum causa non inuenitur. Respondeant cur homines sint magis quàm boues aut asini: quum in manu Dei esset canes ipsos fingere, ad imaginè suã formauit: Cõcedentne brutis animalibus de sua sorte cū Deo exoptulare. quasi iniustū sit discriminè? Certè prærogatiua quã nullis meritis adepti sunt, eos potiri nihilo æquius est quã Deū sua beneficia pro iudicii sui mensura variè distribuere. Si ad personas

Nonnulli existimant Deum prout cuiusque merita fore præuidet, alios eligere, alios reprobare:

Alij litèr Deo intendunt quod quosdam eligens alios præterit:

Utique reselentur. s. firmis simis rationib:

2. *Augustini te-**stimonio.*Aug. de cor. &
gratia ad Va
lent. c. 15.Item, De bono
perseuerant. i.c. vlt. Et de ver
bis Apo. Serm.

8.

3. *Apostoli au-*
thoritatem.

Ephes. 1. 4.

transiliat, vbi magis odiosa illis est inæqualitas, saltem ad Christi exemplum debebunt expauescere, ne de sublimi hoc mysterio tam securè garriant. Concipitur ex semine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus prouenerit fuisse dicet vt in ipso vterò fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iustitia, & salus mundi? Hoc prudenter animauertit Augustinus, in ipso Ecclesię capite lucidissimū esse grauitæ electionis speculum, ne in membris nos conturbet, nec iustè viuendo factum esse Filium Dei, sed gratis tanto honore fuisse donatum, vt alios postea faceret donorum suorum consortes. Hic si quis quærat cur non alij quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo distemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modo vesaniam suam, sed impudentiam suam quoque simul proderet. Quod si pergunt velle Deo liberū ius eligendi ac reprobandi eripere, simul etiam quod datum est Christo auferant. Iam quid de vnoquoq; pronuntiet scripturæ operæpretium est attendere: Paulus quum docet nos in Christo electos fuisse ante mundi creationem, omnem certè dignitatis nostræ respectum tollit, perinde enim est ac si diceret, quoniam in vniuerso Adæ semine nihil electione sua dignum reperiebat cælestis Pater, in Christum suum oculos conuertisse: vt tanquā ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ consortiū sumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Christo fuisse in cælestem hæreditatē adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Dei, vt idonei ad gloriam futurę vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipse quo ad nos eligendos moueatur? Apertius etiamnum altera eius sententia quod volo exprimeretur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mūdi fundamenta, secundum beneplacitum voluntatis suæ, vt essemus sancti & immaculati, & irreprehensibiles in conspectu ipsius. Vbi Dei beneplacitum quibescit nostris meritis opponit.

Coloss. 1. 12.

Ephes. 1. 4.

*Qui electi.**Quando.**In quo.*

2. Quo solidior sit probatio, singulas eius loci partes notare operæ pretium est, quæ simul connexæ nihil dubitationis relinquunt Electos nominans, minimè dubium est quin fideles compellet, sicuti etiam mox asserit, quare nimis fædo commēto deprauant nonnen illud qui ad ætatem detorquet qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuisse dicēs ante creatum mūdum, omnē dignitatis respectum tollit. Quæ enim discriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erāt? Iam si electi in Christo, sequitur non modò vnumquemq; extra se, sed etiam alios ab alijs segregatos: quādo videmus

denus non omnes esse Christi membra. Quod additur, fuisse electos, vt essent sancti, errorem aperte refutat qui electionem ex præscientia deducit. quando reclamatione Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis esse effectum. Iam si causa superior quæritur, respondet Paulus Deum ita prædestinasse & quidem pro voluntatis suæ beneplacito. Quibus verbis euerit quæcunque in seipsis imaginantur homines electionis suæ media. nam & quæcunque ad spiritualem vitam beneficia cõfert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, & , antequam nati essent, gratiam qua dignari eos volebat, seorsum illis repositam habuit.

Ad quid.

Qua de causa.

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in considerationem veniunt opera. Antithesin quidem hinc non profertur, sed subaudienda est qualis alibi explicatur ab ipso. Vocauit nos, inquit, vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis à Christo ante tempora secularia. Et iam ostendimus in eo quod sequitur, Vt essemus sancti & immaculati, scrupulū omnem adimi. Dic enim, quoniam futuros præuidit sanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere turdè potes, Si elegit nos vt sancti essemus, non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnans enim inter se hæc duo, habere pios ab electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hic cauillum quo subinde confugiunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiã, futuris tamen cõcedere. Quæ enim dicitur electos fuisse fideles vt sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas ab electione habuisse exordium. Et quomodo quadrabit istud verbum, quæ ab electione deriuatur, electioni causam dedisse. Id ipsum quod dixerat, videtur magis postea cõfirmare, vbi ait, Secundum propositum voluntatis suæ, quod proposuerat in semetipso. siquidẽ Deum in semetipso proposuisse, perinde valet ac si diceretur nihil extra se considerasse, cuius rationem in discernendo haberet. Itaque protinus subiicit huic pertinere totam electionis nostræ summam, vt simus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia non sola prædicari in electione nostra meretur, nisi hæc gratuita sit. Porro hæc gratuita non erit, si in suis eligendis Deus ipse qualia sunt futura cuiusque opera reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in vniuersum valere inter omnes fideles cõperitur, Non vos me elegistis: sed ego elegi vos. Vbi nõ præterita tantum merita excludit, sed nihil habuisse in seipsis significat cum eligeretur, nisi sua misericordia anteuertisset. Quomodo & illud Pauli intelligendū. Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem ostendere vult sic Dei bonitatẽ homines præuenire: vt nihil apud ipsos nec

Hæc de causa ad Dei beneplacitum, ita in electione regnat, vt nulla in considerationem veniant opera, nec præterita, nec futura, quod probatur Pauli & Christi præclaris testimoniis.
2. Tim. 1. 9.

Ephes. 1. 5.

Iohan. 15. 16.

Rom. 11. 35.

Deinde illustri
disputatione
Apostoli ad
Romanos.
Rom. 9. 6. II.

præteritum, nec futurum reperiat, quo ipsis concilietur.

4 Iam ad Romanos, ubi argumentum hoc & repetit altius & fusius prosequitur, negat omnes esse Israelitas qui progeneri sunt ab Israele: quia etsi iure hæreditario omnes essent benedicti, successio tamen non ad omnes peræquè transibat. Origo huius disputationis erat ex superbia fallacique gloriatio- ne Iudaici populi. nam quum sibi Ecclesiæ nomen assererent, volebant à suo arbitrio pendere fidè Euangelii. Sicuti hodie libenter Papiſtæ fictitio hoc colore se in Dei locum substitueret. Paulus, quanuis concedat sanctam esse Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamen extraneos esse in ea plerosque: neque id modò quia degenerent, ut fiant ex legitimis adulteri- ni: sed quia in summo fastigio emineat ac regnet specialis Dei electio, quæ sola ratâ illius adoptionem facit. Si alios sua pietas stabiliret in spe salutis, alios abdicaret sola sua defectio: stultè profectò & absurdè Paulus ad arcanam vsque electionem lectores eueheret. Iam si Dei voluntas (cuius causa extra ipsum neque apparet neque quærenda est) alios ab aliis discernit, ut nò omnes filii Israel sint veri Israelitæ, frustra cuiusque cõditio in seipso initiũ habere fingitur. Longius deinde rem prosequitur sub exemplo Iacob & Esau. nam quum ambo essent filii Abrahæ, pariter inclusi in utero matris, primogenituræ honorè transferrè ad Iacob, portento similis fuit mutatio, qua tamen Paulus

Cuius scopus & methodus aperitur.

Hanc autem impugnant præscientiæ doctores, quos Apostolus refellit, electionem specialem & prorsus gratuitam asserens.

cõtendit testatam fuisse electionem vnus, & alterius reprobationem. Quæritur origo & causa quam præscientiæ doctores in hominũ virtutibus & vitiis expositam esse volunt. Hoc enim illis facile cõpendium est, Deum monstrasse in persona Iacob, se gratia sua dignos eligere: in persona Esau, se repudiare quos præuidet indignos: sic quidem audacter illi. Paulus autè quid? quũ nondum nati essent, nec quippiã boni aut mali fecissent, ut secundum electionè propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictũ est, Maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Si quid valeret præscientia in hoc fratrum discrimine, importuna certè fieret temporis mentio. Demus Iacob fuisse electũ, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorsum diceret Paulus nondum fuisse natum? Iam hoc inconsideratè additum foret, nihil dum boni fecisse: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latere, atque ira pietatem Iacob coram ipso fuisse præsentem. Si opera cõciliant gratiam, suum illis pretium meritò iam tunc constare debuit ante natum Iacob, perinde ac si adoleuisset. Atqui in expediendo nodo pergit Apostolus, docetque adoptionè Iacob, nò ex operibus profectam esse, sed ex vocatione Dei. In operibus futurum vel præteritũ tempus non interponit: deinde præcisè ea opponit Dei vocatiõni, vno posito alterum diserte evertere volens.

acsi

acti diceret considerandum esse quid Deo placuerit, non quid attulerint ex seipsis homines. Postremò certū est electionis & propositi vocibus, quascūque comminisci homines solent causas extra arcanum Dei consilium, ab hac causa remoueri.

5 Quidnam ad hæc obscuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locū aliquem in electione assignant? Hoc enim est prorsus eludere quod contendit Apostolus, non ex aliquā operum ratione, sed ex mera Dei vocatione pendere fratrum discrimen: quia inter nondum natos constitutum fuerit. Neque verò eum lætisset istorum argutia, siquid solidi habuisset: sed quia optimè nouerat in homine Deum præuidere nihil boni posse, nisi quod electionis suæ beneficio iam prius largiri statuerit: non confugit ad præposterum illum ordinem, ut opera bona causæ suæ proferat. Habemus ex verbis Apostoli, solius diuinæ electionis arbitrio fundatam esse fidelium salutem. neque illum fauorem operibus conciliari, sed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propositam quasi *Summa dispensationis Apostolica, eiusdemque ana'is.*

πρωτον. Fratres sunt Esau & Iacob, iisdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero conclusi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuersum tamen de illis Dei iudicium. Alterum enim assumit, alterum reiicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque destinato consilio primogenituram videtur semper contempsisse Deus, ut omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Ismaele animum ad Isaac adiicit, Postposito Manasse, Ephraim magis honorat.

6 Quòd si quispiam interpellet, ab istis inferioribus & minutis beneficiis non statuendum esse de summa futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputeret in cæli hæreditatē cooptatus (sunt enim plurimi qui ne Paulò quidem parcant, quasi ad alienum sensum Scripturam detorse-
Exceptio.
Responso 1.

rit in his testimoniis citandis) Respondeo sicut antehac, nec incogitantia lapsum fuisse Apostolum, nec Scripturæ testimoniis sponte fuisse abufum. Sed videbat (quod ipsi considerare non sustinent) voluisse Deum spirituales Iacobo electionem, quæ apud inaccessū eius tribunal alioqui latebat, terreno simbolo declarare. Nisi enim concessam illi primogenituram ad futurū seculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incommoda, triste exilium, multasque tristitiæ & curarū acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatum cerneret quam in regno suo spirituales & minimè caducam seruo suo parauerat: nō dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenen-

dum etiam illud memoria, terræ Chanaan annexū fuisse cælestis domicilij pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insutum fuisse in Christi corpus, vt eiusdem vitæ socius esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prædestinatione discernitur, à quo nullis meritis differabat. Causam si quæres, hanc reddit Apostolus, Quia Mofi dictum sit, Miserebor cuius

Rom. 9. 15.

Efficacia autem electionis gratiæ pertinet tantum ad fideles: qui populus præcognitus appellatur.

Rom. 11. 2.

Act. 2. 23.

1. Pet. 1. 2.

Porro hæc Dei præcognitio vel præscientia, non est speculativa, sed actiua.

miserebor: & miseratione dignabor quemcunque miseratione dignabor. Et quid hoc, quæso, sibi vult? Nempe clarissimè Dominus pronuntiat, nullam hominibus benefaciendi rationē in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere: ideòque suū esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus staturat, cur ad te ipsum descendes? Quum vnam tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuā cogitationem in sua miseratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad minorem illū populum venire necesse est, quem Paulus alibi præcognitum fuisse Deo scribit: non qualiter isti imaginantur, præciscere ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu læpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Christum definito consilio & præscientia Dei fuisse morti addictum, non speculātem Deum inducit, sed salutis nostræ authorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles ad quos scribit, propriè exprimit arcanam illam prædestinationem, qua Deus filios sibi quos voluit signavit. Et propositum quod loco synonymi coniungit, quum vbique fixam (vt vulgò loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè dum author est nostræ salutis, non egredi extra seipsum docet. Quo sensu in eodem capite Christum dicit agnum fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim insulsius aut frigidius quàm Deum è sublimi spectasse vnde ventura esset humano generi salus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantum obteçti, primas inter pios coram mundo arrogāt, dicit Deum cognoscere qui sui sint. Denique illa voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abrahamæ: alterum verò inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum conspectum latet. Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quanuis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in speciem conditio) perinde acsi diceret, in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam iustar sanctioris thesauri: nec obstare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum dispensatorem & arbitrum facere

2. Tim. 2. 19.

cere se volens, præcisè negat se vni potius quàm alteri fore misericordem: nisi quia ita libuerit. quia vbi quærenti misericordia occurrit, etsi repulsam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem sibi vindicat Deus, aut præuenit, aut ex parte sibi acquirit.

7 Nunc de re tota pronuntiet supremus cognitor ac magister. Tantam in suis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè sine fructu funderet, vt medeatur huic scandalo exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hæc enim est voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. Obserua à Patris donatione fieri initium, vt in Christi fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hîc fortè quispiam circulum, atque excipiet, cæteri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantùm laborat Christus, etiam si defectioes ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen cælisque ipsis stabilius fore consilium Dei ne vnquam labascat electio. Electi dicuntur antè fuisse Patris quàm eos donaret vnigenito Filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo suos facit. Maior inest Christi verbi claritas quàm vt tergiuersando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit & didicit à Patre, ille ad me veniet. Si promiscuè omnes coram Christo genu flecterent, communis esset electio: nunc in paucitate credentium manifesta apparet diuersitas. Itaque postquam discipulos qui sibi dati sunt, asseruit Christus fuisse Dei patris peculium, paulò post addit. Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Vnde fit vt totus mundus ad suum creatorem non pertineat, nisi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte æterna nõ multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in suo interitu, cui destinatus est, relinquit. Interea quanuis se medium Christus inserat, sibi tamen ius eligendi communiter vindicat cum Patre. Non de omnibus, inquit, loquor: scio quos elegerim. Siquis roget vnde elegerit, alibi respondet, Ex mundo, quem à precibus suis excludit vbi discipulos Patri commendat. Hoc quidem tenendum est, vbi affirmat se scire quos elegerit, speciem aliquam notari in genere humano: deinde non distingui qualitate suarum virtutum, sed cælesti decreto. Vnde sequitur, nullos proprio Marte vel industria excellere, quando se Christus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudam inter electos numerat, quum Diabolus esset, hoc tantùm refertur ad munus Apostolicum, quod etsi illustre speculum est fauoris Dei, (sicuti in sua persona toties agnoscit Paulus) non tamen spem in se continet æternæ salutis. Potuit ergo Iudas, quum perfidè Apostolatam gereret, Diabolo esse

Postremò, hoc ipsum ex ipsis Christi verbis probatur.
Iohan. 6.

Exceptio.

Responsio.

Iohan. 6. 44.

Iohan. 17. 9.

Iohan. 13. 18.

Iohan. 15. 19.

Conclusio responsionis, & iniquitatis de Iuda solutio.

deterior: sed quos inseruit semel Christus in corpus suū, eorum neminem perire sinet: quia in conseruāda eorum salute quod pollicitus est præstabit: nempe exeret Dei potentiam quæ maior omnibus est. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dedisti mihi nemo perit; nisi filius perditionis, et si *ἡ ἀπαρχὴ τῶν αἰώνων* est loquutio, nulla tamen ambiguitate laborat. Summa est, Deum gratuita adoptione creare quos vult habere filios, eius verò intrinsicam esse in ipso causam: quia arcano suo beneplacito contentus est.

1. Obiectio ex veteribus Patribus. Lib. 1. Retract. cap. 11. 8 At Ambrosius, Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suā gratiā inter homines dispensare prout ea quæ bene vult præuiderit. Adde & Augustinū in ea fuisse aliquando sententia: sed cū melius in Scripturæ cognitione profecisset, nō retractauit modò vt euidenter falsā, sed fortiter cōfutauit. Quin & post retractationē, Pelagianos perstringens, quòd in errore persisterent: Quis istū, inquit, acutissimū sensum Apostolo defuisse nō miretur? Nā cū rem stupendā proposuisset de illis nō dū natis, & deinde sibi quæstionē obiiceret: Quid ergo? nūquid est iniquitas apud Deū? erat locus vt responderet, Deum præuidisse vtriusq; merita, non tamē hoc dicit, sed ad Dei iudicia & misericordiā cōfugit. Et alibi, cū omnia ante electionē merita sustulisset: Hic certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præscientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia præsciuit Deus futuros nos bonos, non seipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros præsciuerat: simul etiam præsciuisset quòd etiam eum electuri; & quæ in eam rem sequuntur. Valet Augustini testimonium apud eos qui libenter in patrū autoritate acquiescunt. Quamquam non patitur Augustinus se à reliquis disiungi: sed claris testimoniis diuertium hoc, cuius inuidia granabant eum Pelagiani, ostendit falsum esse. Citat enim ex Ambrosio (lib. de præd. sanct. cap. 19.) Christus quem miseratur vocat. Item, Si voluisset, ex induotis fecisset deuotos. sed Deus quos dignatur vocat: & quem vult, religiosum facit. Si ex Augustino integrū volumen contexere libeat, lectoribus ostendere promptum esset, mihi non nisi eius verbis opus esse: sed eos prolixitate onerare nolo. Sed age; fingamus ipsos non loqui: ad rem ipsam intendamus. Difficilis quæstio mora erat, Nū iustè faceret Deus qui certos homines sua gratia dignaretur, qua se vno verbo expedire Paulus poterat, si operū respectū obtendisset. Cur ergo id non facit: quin sermonem potius cōtinuat qui in eadem difficultate versetur. Cur, nisi quia non debuit? non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus sanctus, qui per os eius loquebatur.

Responsio ex Augustino melius edocto. Epist. 106. ad Sixtum.

Hom. in Ioh. 8.

Iohan. 15. 16. Ex Ambrosio quem citat Augustinus.

Ex firmissima ratione Apostoli.

Nullis

Nullis ergo ambagibus responder, Ideo suis electis fauere Deum, quia velit: ideo misereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miserebor, cuius miserebor: & miseratione complectar, quem miseratione complectar: ac si diceretur, Deum non alia ratione ad misericordiam moueri, nisi quia misereri velit. Verum ergo manet illud Augustini, Gratiam Dei non inuenire eligendos, sed facere.

Exod. 33. 19.

Cuius summa additur.

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præscientiam meritorum non ex parte quidem actus prædestinationis esse prædestinationis causam: ex parte autem nostra, quodam modo sic vocari posse, nempe secundum particularem prædestinationis æstimationem, ut quum dicitur Deus prædestinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei largiri decreuit quæ gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione nisi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, si quis plus aliquid prospicere hic cupiat, præpostera erit affectatio. Quod si certare subtilitate libear, non deest quo istam Thomæ argutiolam retundamus. Ipse contendit, gloriam electis quodammodo prædestinari ex meritis: quia gratiam illis prædestinat Deus qua gloria mereantur. Quid si contra excipiam, prædestinationem ad gratiam electioni ad vitam subseruire, esseque eius veluti pedisequam? gratiam iis prædestinari quibus gloriæ possessio iam diu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere Domino placeat? Inde enim sequetur, prædestinationem gloriæ causam potius esse prædestinationis gratiæ, quam è conuerso. Sed valeant hæc certamina, ut sunt superuacua inter eos qui satis sapientiæ sibi in verbo Dei esse ducent. Verè enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim dictum fuit, qui Dei electionem meritis assignant, eos plusquam oportet sapere.

2. Obiectio, ex Thomæ Aquinate. In 1. Sent. Tract. 25. quæst. 23.

Responsio 1.

2.

3. Ambr. de vocat. gent. lib. 1. cap. 2.

10 Obiciunt nonnulli Deum sibi fore contrarium si vniuersaliter omnes ad se inuitet, paucos verò electos admittat. Sic promissionum vniuersitas discretionem specialis gratiæ, secundum eos, tollit. atque ita loquuntur moderati quidam homines, non tam opprimendæ veritatis causa, quam ut spinosas quæstiones arceant, ac frænent multorum curiositatem. Laudabilis voluptas: sed consilium minimè probandum: quia nunquam excusabilis est tergiversatio. Eorum verò qui proteruius insultant, nimis certè putidum cauillum, vel nimis pudendus error. Quomodo Scriptura hæc duo conciliet, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitentiam & fidem, neque tamè omnibus dari respicientiæ & fidei spiritum, alibi explicui, & mox aliquid expectandum erit. Iam quod postulant illis nego, ut duobus modis falsum est, nam qui minatur, dum super urbem vnam pluet, siccitatem fore super alteram: qui famem doctrinæ alibi denuntiat, non obstringit se certa lege ut æqualiter vocet omnes

3. Obiectio recentiorum.

Responsio.

Conciliatio locorum specie tenus pugnantium. Amos 4. 7. & 8.

11.

Act. 16. 6.

Iesa. 8. 16.

Cur multi vo-
cati pauci sint ec-
lecti.

Iesa. 53. 1.

Iohan. 1. 12.

1. Exceptionis de
mutuo consensu
fides cum verbo
solutio.

2. Ad quam sa-
zu fit verbum Au-
gustini, Pauli,
et Bernardi.
Aug. de verb.
Apost. Ser. 11.

Ephes. 1. 3.

Tit. 1. 1.

Ad Thomam
prepositum
Benedicti, epist.
107.

Et qui Paulum vetans in Asia verbum facere, & eundem à Bi-
thynia auertens in Macedoniam trahit, sui iuris esse demon-
strat, thesaurum hunc quibus visum est distribuere. Per Iesaiam
tamen apertius demonstrat quomodo electis peculiariter salu-
tis promissiones destinet. nam de illis tantum, non autem indif-
ferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipulos.
Vnde constat perperam quibuslibet prostitui salutis doctrinam
vt efficaciter proficit, quæ solis Ecclesiæ filiis seorsum reposita es-
se dicitur. Hoc in præsentia sufficiat, quamuis generaliter om-
nes compellet vox Euangelij, rarum esse tamen fidei donum.
Causam assignat Iesaias, quod non omnibus pateat brachium
Dei. Si diceret Euangelium malignè & peruersè cõtemni, quia
audire pertinaciter multi reculant: valeret fortè hic color de
vniuersali vocatione. Neque verò Prophetæ consilium est ex-
tenuare hominum culpam, vbi cæcitatatis fontè esse tradit quod
Deus non dignetur illis brachium suum patefacere, tantum ad-
monet, quia fides singulare donum est, externa doctrina aures
frustra verberari. Scire autem ex doctoribus istis velim solane
prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Io-
hannis primo, Quicumque credunt in filium Dei vniigenitum,
filios Dei ipsos quoque fieri, non confusa illic ponitur con-
gertes: sed specialis ordo datur fidelibus, qui non ex sanguini-
bus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex
Deo nati sunt. At fides (inquiunt) mutuus est cum verbo con-
sensus. Neque vbiq; est fides, sed semen inter spinas cade-
re, vel in locis lapidosis, nouum non est: non solum quia maior
pars contumax re ipsa apparet aduersus Deum, sed quia non om-
nes oculis & auribus sunt præditi. Quomodo igitur conue-
niet, Deum ad se vocare quos scit non venturos? Respondeat
pro me Augustinus. Disputare vis mecum? Mirare mecum, &
exclama, O altitudo. Ambo consentiamus in pauore, ne in er-
rore pereamus. Adde quod si electio, teste Paulo, fidei mater
est, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo non esse gene-
ralem fidem, quia specialis est electio. Nam à serie causarum &
effectuum faciliè colligitur, vbi dicit Paulus nos esse refertos om-
ni benedictione spirituali, sicuti nos elegerat Deus ante mû-
di creationem: ideo non omnibus esse communes has diuitias,
quia elegit Deus tantum quos voluit. Hæc ratio est cur alibi fi-
dem electorum commendat, ne quisquam putetur fidem sibi
proprio motu acquirere, sed penes Deum resideat hæc gloria,
illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. Rectè enim Bernar-
dus, Amici (inquit) seorsum audiunt, quibus & loquitur, Nolite
timere pusille grex: quia vobis datum est nosse mysterium re-
gni cælorum. Qui sunt hi? Vtique quos præsciuit & prædestina-
uit conformes fieri imagini Filij sui. Magnum secretumque

innotuit consilium, Nouit Dominus qui sui sint : sed quod notum erat Deo , manifestatum est hominibus : nec alios sanè dignatur tanti participatione mysterij , nisi eos ipsos quos fore suos præsciuit & prædestinavit. Paulo post cõcludit, Misericordia Dei ab æterno vsque ad æternum super timentes eum: ab æterno, ob prædestinationem : in æternum , ob beatificationem: altera principium, altera finem nesciens. Sed quid Bernardum citare testem opus est, quando ex magistri ore audimus, non alios videre nisi qui sunt ex Deo? Quibus verbis significat, eos omnes qui ex Deo non sunt regeneriti, ad splendorem vultus eius obstupescere. Ac electioni quidem aptè coniungitur fides, modò secundum gradum teneat. Quem ordinem clarè exprimunt alibi Christi verba, Hæc est voluntas Patris, vt nõ perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius est vt quisquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellet saluos, custodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus sacro fidei vinculo infereret. Nunc constat fidem singulare esse paterni amoris pignus, filiis quos adoptauit reconditum. Ideo Christus alibi dicit, o- ues sequi pastorem, quia nouerunt vocem eius, alienum verò non sequi, quoniam non agnoscunt vocem alienorum. Vnde autem ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt illis aures? Nemo enim se ouem facit, sed formatur cælesti gratia. Vnde & salutem nostram Dominus perpetuò certam & turam fore docet: quia insuperabili Dei potentia custoditur. Proinde concludit, incredulos non esse ex ouibus suis: nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus sibi per Iesaiam pollicitus est fore discipulos. Porro quia testimoniis quæ citauimus exprimitur perseverantia, inflexibilem electionis constantiam simul testantur.

II Nunc de reprobis, quos simul illic coniungit Apostolus. Vt enim Iacob, nihil dum bonis operibus promeritus, assumitur in gratiam: sic Esau, nullo adhuc scelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriam irrogamus Apostolo, quasi id ipsum quod nobis perspicuum est nõ viderit. Porro non vidisse conuincitur, quando hoc nominatim vrget, quum nihil dum boni aut mali designassent, alterum electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prædestinationis fundamentum in operibus non esse. Deinde vbi obiectionem mouit numi iniquus sit Deus, illud quod certissimum & apertissimum fuisse iustitiæ eius patrociniũ, non vsurpat, Deum rependisse Esau secundum suam malitiam: sed diuersa solutione contentus est quòd in hunc finem excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illustretur. Demum subnectit clausulam Deum cuius vult misereri, & quem vult indurare. Vides vt in solũ Dei arbitrium vtrunque conferat? Ergo si non possumus rationem assignare

Item, Christi ap-
erto testimonio.
Iohan. 6. 46.

Ibid. 39.

Ioh. 10. 4.

Ibid. 29.

Ibid. 26.

Rom. 9. 13.

De Reprobatio-
ne quid sit sta-
tuendum.

Ibid. 18.

Cuius fundamē-
tum in Dei iusta
voluntate sumit.

cur suos misericordia dignetur, nisi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobandis aliud habebimus quam eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel misericordia prosequi quem voluerit, eo admonentur homines nihil causae querere extra eius voluntatem.

CAPVT XXIII.

Refutatio calumniarum quibus hac doctrina semper iniquè grauata fuit.

Constat hoc caput quatuor partibus quæ præcipuas obiectiones variisque aduersariorum instantias & exceptiones ab his obiectionibus pendentes, refellunt. His præmittitur 1. sect. refutatio eorum qui electionem fatentur, reprobationem negant.

- 1 Primæ obiectionis adu. doctrinam de electione & reprobatione consideratio, sect. 2. 3. 4. & 5.
- 2 Ad secundam obiectionem responsio, sect. 6. 7. 8. & 9.
- 3 Obiectionem tertiam, eiusdemque confirmationem diluit sect. 10. & 11.
- 4 Quarta refellitur sect. 12. & 13. addita sect. 14. utili & necessaria cautione.

Falluntur qui reprobationem negant.

Vid. Bernar. in die ascens. Ser. 2.

2. *Electio enim nisi reprobationi opposita non stat.*

Proteruè agunt eum Deo, cuius consilia Angeli ipsi adorant.
Rom. 9. 20.

3. *Expresſus Scripturæ testimoniū refelluntur.*

Æc verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia quin velut ad canticum classici variè & supra modum tumultuetur. Ac multi quidem, acsi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatentur vt negent quenquam reprobari, sed incitè nimis & pueriliter: quando ipsa electio nisi reprobationi opposita non staret. Dicitur segregare Deus quos adoptat in salutem: fortuitò alios adipisci, vel sua industria acquirere, quod sola electio paucis confert, plusquam inulsè dicitur. Quos ergo Deus præterit, reprobatur: neque alia de causa nisi quòd ab hereditate quam filiis suis prædestinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis est hominum proteruia, si Dei verbo frænari se non sustinet, vbi agitur de incomprehensibili eius consilio quod Angeli ipsi adorant. Atqui nunc audiuius indurationè non minus in manu Dei & arbitrio esse quam misericordiam. Nec verò Paulus, horum quos dixi exèplo, anxie laborat vt mendacij patrocinio Deum excuset: tantum admonet figmento nefas esse cum fictore suo rixari. Iam qui non admittit, vllòs à Deo repro-

reprobari, quomodo se expedient ab illa Christi sententia; Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur: Apertè exitio abdicari & deuoueri audiunt quoscumque cælestis Pater dignatus non est quasi sacras arbores in agro suo plantare. Si hoc reprobationis signum esse negant, nihil est tam liquidum quod illis queat probari. Quòd si obstrepere non desinunt, cõ-tenta sit fidei sobrietas hac Pauli admonitione, non esse cau-sam litigandi cum Deo, si ab vna parte volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, ferat in multa tolerantia & lenitate vasa iræ apparatus in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ quæ præpara-uit in gloriam. Obteruent lectores, vt ansam susurris & obtre-ctationibus præcidat Paulus, summum dare imperium iræ & potentiæ Dei: quia iniquum est calculo nostro subiici profun-da illa iudicia quæ sensus omnes nostros absorbent. Quod res-pondet aduersarii friuolum est, Deum nõ prorsus reiicere quos in lenitate tolerat: sed suspensio manere erga eos animo, si for-tè resipiscant. Quasi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum cõuersionem expectet quos dicit aptatos esse ad interi-tum. Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, vbi po-tentia tolerantie adiungitur, Deum non sinere, sed virtute sua moderari. Addunt etiam non abs re vasa iræ dici apparatus ad interitum, vasa autè misericordiæ Deum præparasse: quia hoc modo salutis laudem Deo adscribit & vëdicat: perditionis cul-pa reiicit in eos qui proprio arbitrio ipsam sibi accersunt. Sed vt illis concedam diuersa loquendi forma Paulum asperitatem lenire prioris membri: minimè tamen consentaneum est, præ-parationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanũ con-silium Dei: quod etiam paulò antè in contextu asseritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem: deinde quos vult induret. Vnde sequitur absconditum Dei consiliũ obdurationis esse causam. Hoc saltem obtineo quod tradit Augustinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt domctur eorum durities, proinde obstinatos ideo non conuertit, quia potentio-rem illam gratiam non exerit Deus, qua non destituitur si eam proferre vellet.

2. Hæc quidem piis & modestis abundè sufficerent, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnam speciem vi-rulentæ isti canes euomunt contra Deum, ad singulas, pro vt res-feret, respondebimus. Multis modis cum Deo litigant stulti ho-mines, quasi cum teneant suis criminationibus obnoxium. Pri-mùm ergo interrogant quo iure suis creaturis irascatur Domi-nus, à quibus nulla antè offensa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quàm legitimæ iudicis sententiæ conuenire. Esse igitur cur cum Deo expo-stu-

Matt. 15. 13.

4. Deo obsta-punt, per Aposto-lum consilia sua aperienti. Rom. 9. 22.

Exceptio.

Responsio.

Lib. 5. cont.

Iul. cap. 5.

Exceptio.

Responsio.

Augustini voce confirmata.

Lib. 1. de prædest. Sanct. c. 2.

2.

Obiectio. Deum immerito irasci iis quos exitio, citra proprium meritum, deuouet.

Responsio 1. à cōsideratione diuinae voluntatis.

Hoc ex Aug. sumptum lib. 1. de Gen. contra Manic. c. 3.

Quæsit illa voluntas, & quomodo consideranda.

Psal. 51. 6.

Resp. 2. eaque trimembris.

Deus nihil homini debet.

Aequissima iustitiae ratione peccato corruptos odio prosequitur.

lent homines, si nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternam mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes si quando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulsus, vel hoc vno satis armabuntur, si reputent quæ sit improbitatis, causas diuinæ voluntatis duntaxat percontari quum omnium quæ sunt, ipsa sit causa, & merito esse debeat. Nam si ullam causam habet, aliquid eam antecedit oportet, cui veluti alligetur: quod nefas est imaginari. Ad eum enim summa est iustitiæ regula Dei voluntas, ut quicquid vult, eo ipso quod vult, iustum habendum sit. Vbi ergo quæritur cur ita fecerit Dominus, respondendum est, Quia voluit. Quod si ultra pergat rogando cur voluerit, maius aliquid quæris, & sublimius Dei voluntate, quod inueniri non potest. Compelcat igitur se humana temeritas, & quod non est ne quærat: ut ne forte id quod est non inueniat. Hoc, inquam, fræno bene continebitur quisquis de arcanis Dei sui cum reuerentia philosophari volet. Aduersus impiorum audaciã, qui Deo palam maledicere non formidat, Dominus ipse sua iustitia, sine nostro patrocinio, satis se defendet, quum eorum conscientias, omnem tergiversationem adimendo, conuictas stringet, reasque peraget. Neque tamen commentum ingerimus absolutæ potentiæ: quod sicuti profanum est, ita merito detestabile nobis esse debet. Non fingimus Deum ex legem, qui sibi ipsi lex est: quia (ut ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modo ab omni vitio pura, sed summa profectio nis regula: etiam legum omnium lex est. Verum negamus obnoxium esse reddendæ rationi: negamus etiã nos esse idoneos iudices, qui proprio sensu pronuntiemus de hac causa. Quare si tentamus ultra quam licet, metum incutiat illa comminatio Psalmi, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

3 Tacendo potest Deus ita cõpescere hostes suos. Sed ne illos sacrum nomen suum impunè ludibrio habere patiamur, arma quoque aduersus eos nobis ex verbo suo suppeditat. Proinde si quis nos huiusmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædestinavit, qui quum nondum essent, mereri iudicium mortis nondum potuerant: Nos, responsionis loco, vicissim eos rogemus, quid Deum homini debere existiment, si eum à natura sua æstimare velit. Qualiter peccato vitiatum sumus omnes, non possumus non esse Deo odiosi, idque non tyrannica sæuitia: sed æquissima iustitiæ ratione. Quod si iudicio mortis obnoxii sunt omnes naturali conditione, quos ad mortem Dominus prædestinat, de qua, obsecro, eius iniquitate erga se conquerantur? Veniant omnes filii Adam: cum suo creatore contendat ac disceptent, quod æterna illius

providentia, ante suam generationem, perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obstrepere aduersus hanc defensionem poterunt, ubi Deus illos ad sui recognitionem contrà vocabit? Ex corrupta massa si desumpti sunt omnes, non mirum si damnationi subiacent. Ne ergo Deum iniquitatis insimulent si æterno eius iudicio morti destinati sint, ad quam à sua ipsorum natura sponte se perduci, velint nolint, ipsi sentiunt. Vnde apparet quàm peruersa sit obstrepenti affectatio, quòd data opera supprimunt quam in se agnoscere coguntur damnationis causam, vt Dei prætextus eos liberet. Atqui vt centies Deum esse authorem confitear, quod verissimū est, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conscientis insculptum subinde eorum oculis recurrit.

4 Rursum excipiunt, Nōne ad eam quæ nunc pro damnationis causa obtenditur, corruptionem Dei ordinatione prædestinati antè fuerant? Quum ergo in sua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipsius prædestinatione lapsus est Adam, ac posteros suos præcipientes se cum traxit. Annon itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit? Fateor sanè in hanc qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse vniuersos filios A-

Sua ipsorum conscientia sensu iudicio reprobis omnes morti destinari iusto Dei iudicio agnoscunt.

Exceptio. Ad peccatum reprobos præordinatos videri.

dam. atque id est quod principio dicebam, redeundum tandem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Sed non protinus sequitur, huic obtrectationi Deum subiacere. Occuremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo, tu quis es qui disceptes cum Deo? Num figmentum dicit ei qui se finxit, Cur me finxisti sic? Annon habet potestatem figulus, vt ex eadem massa faciat vas aliud in honorem, aliud in contumeliam? Negabunt ita verè defendi Dei iustitiam, sed subterfugium captari, quale habere solent qui iusta excusatione destituuntur. Quid enim hîc aliud dici videtûr quàm Deo esse potentiam quæ impediri nequeat

Responsio.

Eiusd. expositio. Rom. 9, 20.

quominus, prout libitum fuerit, quiduis agat? verum lōgè seculus est. quæ enim potentior afferri ratio potest quàm dū iubemur cogitare quis sit Deus? Quomodo enim vllam iniquitatem admitteret, qui iudex est orbis? Ad Dei naturam si propriè pertinet, iudicium facere, iustitiam igitur naturaliter amat, iniustitiam auersatur. Proinde non quasi deprehensus foret Apostolus, ad cuniculos respectauit: sed indicauit altiore esse iustitiæ diuinæ rationem quàm vt vel humano modo metienda sit, vel ingenii humani tenuitate possit comprehendî. Fateatur quidem Apostolus: eam subesse diuinis iudiciis profunditatem, à qua mentes omnes hominum absorbendæ sint si conentur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignum sit ad eam legem redigere Dei opera, vt simulac eorum ratio

Instantia.

Solutio, textum Apostoli à calumniis præclare vindicans.

nobis non constiterit, improbare audeamus. Notum est uictū Solomonis (quod tamen pauci dextrè intelligunt) Magius creator omnium mercedem reddit stulto, & mercedem transgressioribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio est pœnam sumere de stultis & transgressoribus, quanuis eos Spiritu suo non dignetur: Ac prodigiosus est hominum furor dum ita rationis suæ modulo subiicere appetunt quod imensum est. Angelos qui steterunt in sua integritate, Paulus electos vocat: si eorum constantia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuisse derelictos. Cuius rei causa non potest alia adduci quàm reprobatio, quæ in arcano Dei consilio abscondita est.

Prou. 26. 10.

1. Tim. 5. 21.

Eadem solutio Augustini auctoritate confirmatur.

Epist. 106.

Profopopeia item egregia illustratur.

Psalm. 35. 7.

Et præclaro Augustini consilium amplecti. Tu homo expectas à me respōsum, de sum? & ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O uerbis Apost. Serm. 10.

Age, adsit nunc Manichæus aliquis aut Cœlestinus, diuinæ providentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non esse reddendam: quia magnitudine sua intelligentiam nostram longè superet. Quid mirum? aut quid absurdum? uel sitne Dei potentiam sic limitatam esse, ut nequid plus ad agendum valeat quàm mens sua capiat? Dico cum Augustino, esse à Domino creatos, quos in exitium ituros sine dubitatione præsciebat, idque ita factum quia sic uoluit. Cur autem uoluerit, non esse nostrum rationem exigere, qui comprehendere non possumus: neque conuenire, ut diuina uoluntas in controuersiam apud nos descendat, de qua quoties habetur sermo, sub ipsius nomine suprema iustitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæstio mouetur, ubi iustitia clarè apparet? Neque uerò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo sic obstruere: ac quoties oblatrare audebunt, identidem repetere. Quinam estis miseri homines qui Deo accusationem intentatis? & ideo intentatis, quia operum suorum magnitudinem ad ruditatem uestram non artemperat? Quasi uerò ideo peruersa sint quia carni sunt occulta. Immensitas iudiciorum Dei claris experimentis uobis nota est. Scitis uocari profundam abyssum. nunc genii uestri angustias cōsulite, an quod decreuit apud se Deus capiant. Quid ergo iuuat uesana inquisitione uos demerge e in abyssum, quam uobis exitialem fore ratio ipsa dicit? Cur non uos metus aliquis saltem cohibet quod de incomprehensibili Dei sapientia & terribili potentia tam historia Iob quàm Prophetici libri prædicant? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Augustini consilium amplecti. Tu homo expectas à me respōsum, de sum? & ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O homo tu qui es? melior est fidelis ignorantia quàm temeraria scientia. Quære merita: non inuenies nisi pœnam, ò altitudo. Petrus negat: latro credit, ò altitudo. Quæris tu rationem? Ego expauescam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem uideo, ad profundum non peruenio,

uenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit inuestigabiles eius vias: & tu vestigas? Vterius procedendo nihil proficiemus: nam nec satiffiet eorum petulantiz, nec alia eget defensione Dominus, quàm qua per Spiritum suū vsus est qui per os Pauli loquebatur, & ipsi dediscimus bene loqui vbi cum Deo loqui desinimus.

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen non tam ad Dei suggillationem, quàm ad peccatoris excusationem rectà spectat. Etsi, qui à Deo damnator peccator, non nisi cum iudicis ignominia iustificari demum potest. Sic ergo profanz linguæ obgannunt, Cur ea vicio Deus imputaret hominibus, quorum necessitatem sua prædestinatione imposuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarentur? At frustra id facturi sint, quum omnino facere non possunt. Nō ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædestinatione causa est. Hic abstinebo à defensione ad quam ferè scriptores Ecclesiastici recurrunt, non impedire Dei præscientiam quominus homo peccator reputetur, quādo quidem illius mala, non sua Deus præuideat. Non enim licet subsisteret cæcillatio, sed potius vrgeret, Deum tamen malis quæ præuideat potuisse occurrere, si voluisset, quum non fecerit, destinato cōsilio creasse hominem in eum finem, vt se in terra ita gereret. Quod si Dei prouidentia in hanc conditionem homo creatus est, vt postea faceret quæcunque facit, non esse illi crimini vertendum quod nec effugere possit, & Dei voluntate constringatur. Ergo videamus quomodo ritè nodus expediri debeat. Primum omnium constare inter omnes debet quod ait Solomō, Deum omnia propter semetipsum condidisse, impium quoque ad diem malum. Ecce, quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum relideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nutuque suo ita ordinat, vt inter homines ita nascantur, ab vtero certæ morti deuoti, qui suo exitio ipsius nomē glorificent. Siquis causetur, nullā eis inferri necessitatem ex Dei prouidentia, sed potius ea conditione ab ipso esse creatos, quoniam futuram eorum prauitatem præuidet: neque nihil dicit, neque totum. Solent quidem interdum hac solutione vti veteres, sed quasi dubitanter. Scholastici verò in ea quiescunt, acsi nihil contrā opponi posset. Equidem præscientiam solam nullam inferre necessitatem creaturis libenter concessero, tamen si non omnes assentiantur, sunt enim qui ipsam quoque causam rerum esse volunt. Verum mihi acutius ac prudentius videtur perspexisse Valla, homo alioqui in sacris non admodum exercitatus, qui superuacuan effehanc contentionem ostendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis voluntaris quàm præ-

Obiectio, Deus imputare non debet hominibus peccata quorum necessitatem sua prædestinatione imposuit.

Prima responsio veteram, quæ scriptura confirmatur. Ratio.

Pro. 16. 4.

Secunda responsio, etiam diluta.

Tertia responsio, quam Valla proposuit, probata.

scientiæ sint actiones. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam suo arbitrio disponderet ac ordinaret. tum non abs re ageretur quæstio, ecquid ad eorum necessitatem valeat ipsius præuidentia. sed quum non alia ratione quæ futura sunt præuideat, nisi quia ita ut fierent decreuit: frustra de præsciencia his mouetur, ubi constat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

Exceptio, decretum non fuisse à Deo ut Adam sua defectione periret, diluitur multiplici ratione, à fine creationis, Dei omnipotentia, sapientia, & iustitia incomprehensibilibus.

Vide Cal. li. de prædest. plurib. in locis.

7 Disertis verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo ut sua defectione periret Adam. Quasi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædicat facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobilissimam ex suis creaturis Liberi arbitrij fuisse dicunt ut fortunam ipse sibi fingeret: Deum verò nihil destinasse nisi ut pro merito eum tractaret. Tam frigidum commentum si recipitur, ubi erit illa Dei omnipotentia, qua secundum arcanum consilium, quod aliunde non pender, omnia moderatur? Atqui prædestinatio, velint, nolint, in posteris se profert.

Neque enim factum est naturaliter ut à salute exciderent omnes, vnus parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano genere concedunt? Quid enim tergiversando luderent operam? Cunctos mortales in vnus hominis persona morti æternæ mâcipatos fuisse Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adscribi nequeat, ab admirabili Dei consilio perfectum esse minimè obscurum est. Bonos istos iustitiæ Dei patronos perplexos hæere in festuca, altas verò trabes superare nimis absurdum est. Iterum quæro, Vnde factum est ut tot gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia Deo ita visum est? Hic obmutescere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præsciuerit Deus quem exitum esset habiturus homo antequam ipsum cõderet, & ideo præsciuerit quia decreto suo sic ordinat. In præscienciam Dei si quis hic inuehatur, temerè & inconsultè impingit. Quid enim, quæso, est cur reus agatur cælestis iudex, quia non ignorauerit quod futurum erat?

Item Augustini præclaro testimonio.

In prædestinationem competit siquid est vel iustæ vel speciosæ querimonix. Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam præuidisse: sed arbitrio quoque suo dispensasse. Vt enim ad eius sapientiam pertinet omnium quæ futura sunt esse præsciũ, sic ad potentiam, omnia manu sua regere ac moderari. Et hanc quoque quæstionem Augustinus, ut alias, scitè expedit, saluberrimè confitemur quod rectissimè credimus, Deum Dominũque rerum omnium, qui creauit omnia bona valdè, & mala ex bonis exortura præsciuit, & sciuit magis ad suã omnipotentissimam bonitatem pertinere etiã de malis benefacere, quã

Enchir. ad Laurent.

malã

mala esse non sinere : sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium. deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.

8 Hic ad distinctionem voluntatis & permissionis recurritur, secundum quam obtinere volunt, permittente modo non autem volente Deo perire impios. Sed cur permittere dicimus nisi quia ita vult: Quamquam nec ipsum quidem per se pro-

2. Exceptio: Permittente nō volente Deo perire impios.

babile est, sola Dei permissione, nulla ordinatione hominē si-

Responsio.

bi accersisse interitum. Quasi verò non constituerit Deus quæ conditione præcipuam ex creaturis suis esse vellet. Non dubi-

Lib. 6. de Gen. ad literam ca. 15.

tabo igitur cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse rerum necessitatem, atque id necessariò futurum esse quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura sunt quæ prævide-

Infantia.

rit. Nunc verò si pro sua & impiorum excusatione vel Pelagiani, vel Manichæi, vel Anabaptistæ, vel Epicurei (nam cum istis quatuor sectis nobis in hoc argumento negotium est) necessi-

tatem, qua ex Dei prædestinatione constringuntur, obiiciant: nihil afferūt ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil aliud est quàm diuinæ iustitiæ, occultæ quidem, sed inculpa-

Resp. 1. à prædestinatione descriptio.

tæ, dispensatio: quia non indignos fuisse certum est qui in eam sortem prædestinarentur, iustissimum quoque esse interitum quem ex prædestinatione subeunt, æquè certum est. Ad hoc,

sic ex Dei prædestinatione pendet eorum perditio, ut causa & materia in ipsis reperiatur. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat. cur censuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter censuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam inde meritò illustrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita. Iustū enim esse oportet, quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei providentia sic ordinante: sed suo vitio cadit. Pronuntiauerat paulo antè Dominus, omnia quæ fecerat esse valde bona. Vnde ergo illa homini prauitas ut à Deo suo deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, clogio suo approbauerat Deus quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrupit, & sua ruina totam posteritatem in exitium secū attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura euidētē damnationis causam, quæ nobis propinquior est, contēplemur quàm absconditam ac penitus incomprehensibile inquiramus in Dei prædestinatione. Neque immensæ Dei sapientiæ submittere hucusque ingenium pigeat, ut in multis eius arcanis succumbat. Eorum enim quæ scire nec datur, nec fas est, docta est ignorantia: scientiæ appetentia, insanix species.

Resp. 2. à voluntarij lapsus Adami & gloria Dei consideratio.

9 Dicit fortè quispiam me nondum attulisse quod sacrile-

nc.

gam illam excusationem compekeret, Ego verò ne id quidem

Gen. 1. 37.

Pia exhortatio.

3. Exceptio. Responsio 1.

effici posse fateor quin sēper fremat impietas & obmurmuret: mihi tamen dixisse video quod ad obloquendi non rationem tantum, sed prætextum quoque adinendum sufficeret. Excusabiles peccando haberi volunt reprobī, quia euadere nequeunt peccandi necessitatem: præsertim quū ex Dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus ritè excusari, quando quidem Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, tua constet æquitas: nobis quidem incognita, sed illa certissima. Vnde constituimus, nihil illos sustinere mali quod non iustissimo Dei iudicio infligatur. Deinde præposterè docemus agere ipsos, qui ad quærendam suæ dānationis originem, in recondita diuini consilij adyta oculos intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè scaturit, conueniant. Hæc autem imputare ne Deo possint obstat quòd suæ creationi testimoniū reddat. Tametsi enim æterna Dei prouidentia, in eam cui subiacet calamitatem conditus est homo: à seipso tamen eius materiam, non à Deo sumpsit, quando nulla alia ratione sic perditus est, nisi quia à pura Dei creatione in vitiosam & impuram peruersitatem degenerauit.

Obiectio. Ex 10 Iam & tertia absurditate Dei prædestinationem infamāt eius aduersarij. quum enim nō aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuersali exitio eximantur quos in regni sui hæredes Deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptionem personarum, quod vbiq̄ue Scriptura negat. Ergo vel Scripturam esse sibi dissentaneam, vel in electione Dei esse meritum respectum. Primum, alio sensu, negat Scriptura Deum esse personarum acceptorem, quàm quo ipsi iudicant, siquidem Personæ vocabulo nō hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem conciliare, vel odium, contemptum, dedecus constare solent. Qualia sunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magistratus, patria, formæ elegantia, & cætera eiusmodi. Item paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, cōtemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personarum acceptorem non esse Dominum docent, quia non discernat inter Iudæum & Græcum, quo solius gentis ratione alterum respuat, amplectatur alterum. Sic Iacobus isdem verbis vtitur, dum vult asserere Deū in suo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo sic loquitur, quòd libertatis aut seruitutis in iudicando nullam habeat rationē. Proinde nihil repugantiæ erit, si dicemus, Deum secundum beneplaciti sui arbitrium eligere in filios, nullo merito, quos visum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tamen sic explicari potest, vt plenius satisfiat. Quærunť quī fiat vt ex duobus quos nullū meritum discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterū assumat Deus. Ego vicissim rogo, putent ne

Act. 10. 34.
Rom. 2. 10.
Gal. 3. 28.
Iaco. 2. 5.

Col. 3. 25.
Ephes. 6. 9.

Resp. 2. ostendens nihil repugnantia istis inesse.
Vide August. epist. 105.

in eo qui assumitur esse aliquid quod Dei animū ad ipsum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod necesse est) sequetur Deum non hominem intueri , sed à sua bonitate rationem petere cur vide August. illi beneficiat. Quod igitur hominem vnum eligit Deus, altero lib. ad Bonif. 2. reiecto, id nō provenit ab hominis respectu, sed à sola eius misericordia: cui liberum esse debet proferre se & exerere ubi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuisse nobiles, vel sapiētes, vel splendidos, vt Deus humiliaret carnis superbiam , tantum abest vt personis deuinctus fuerit eius fauor.

II Quare falsò & pessimè Deum inæqualis iustitiæ insimulant nōnulli quòd non eundem erga omnes tenorē in sua prædestinatione seruat. Si omnes (inquiunt) noxios deprehendit, peræque omnes puniat: si infantes, ab omnibus iudicij rigorem abstineat. Atqui perinde cum ipsò agunt ac si vel interdicta illi foret misericordia, vel, dum vult misereri, cogatur in totum iudicio renuntiare. Quid est quod flagitant? si omnes sunt noxij, vt simul eandem omnes luan pœnam. Fatemur commanem noxam: sed dicimus quibusdam succurrere Dei misericordiam. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, æquum vt puniendo se quoque æquum iudicem ostendat. Id dum non sustinent, quid aliud quàm vel miseradi facultate Deum spoliare conantur, vel hac saltem lege ipsam permittere vt iudicio se prorsus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant istæ Augustini sententiæ, Epist. 106. De Quum in primo homine vniuersa generis massa in condemnationem defluerit, quæ fuit ex ea vasa in honorem , non propria iustitiæ, sed Dei misericordiæ vasa esse. Quòd verò alia sūt in contumeliam, non iniquitati, sed iudicio deputandum, &c. Quòd Deus iis quos reprobat , debitam pœnam rependit : iis quos vocat, immeritā gratiā largitur: ab omni accusatione liberari, similitudine creditoris, cuius in potestate est, alteri remittere: ab altero exigere. Potest igitur Dominus etiā dare gratiam quibus vult, quia misericors est: non omnibus dare, quia iustus iudex. Dando quibusdam quod non merentur, gratuitam suam ostendere gratiam: non omnibus dādo, quid mercantur omnes declarare. Nam quum Deum scribit Paulus clausisse omnia sub peccato vt omnium misereatur, simul addendum est nemini esse debitorem: quia nemo illi prior dedit, vt inuicem exigit.

Exceptio. Peccatores peræque sunt puniendi: aut inæqualis est Dei iustitia. Responsio.

Instantia. dilutio, testimonis Augustini firmata.

Epist. 106. De prædest. & gratia. De bono per se. c. 18.

12 Hoc quoque ad euertendam prædestinationem exagitat, quòd ipsa stante concidat omnis sollicitudo, & bene agendi studium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno & immutabili Dei decreto sibi fixam esse aut vitam aut mortem , quin protinus in mentem veniat, nihil interesse quomodo se gerat: quando suo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei prædestinatione? Ita omnes proiciunt se, & deploratum in morem,

Rom. 11. 32.

Obiectio. hac doctrina securitatem & impietatem parit.

Resp. per concessionem, reprobatorum quorundam respectu.

quocunque libido tulerit præcipientes ibunt. Et sanè non in uersum mentiuntur: sunt enim plerique porci qui prædestinationis doctrinam impuris istis blasphemis conspirant, atque hoc etiam obtentu admonitiones & obiurgationes quaslibet eludunt. Scit Deus quid de nobis agere semel statuerit. si salutem decreuit, adducet nos ad eam, suo tempore: si mortem de-

3. A fide Scripturæ hanc doctrinam proponit.

stinavit, frustra contrà tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerentia & religione sit de tanto mysterio cogitandum, tum pios in longè diuersum sensum instituit, tum scelestam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim prædestinationem eo commemorat ut in audaciam erigamur, & inaccessa Dei secreta excutere nefaria temeritate tentemus: sed potius ut humiliati ac deiecti, ad iudiciũ eius tremere, misericordiam suspicere discamus. Ad hunc scopum fideles collimabunt. Ille autem scædus porcorum grunnitus à Paulo ritè cõpescitur. Securos se in vitiis pergere dicunt: quia si sint è numero electorum, nihil obfutura sint vitia quominus tandem ad vitam perducantur. Atqui in hunc finem electos esse nos Paulus admonet, ut sanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si

Ab auctoritate Apostoli.

electionis scopus est vitæ sanctimonia, magis ad eum alacriter meditandam expergefaceret & stimulare nos debet, quàm ad desidia prætextum valere. Quantopere enim hæc inter se dissident, à bene agendo cessare, quia electio ad salutem sufficiat, & electioni propositum esse finem ut in bonorum studium incubamus? Facebant ergo eiusmodi sacrilegia quæ totum electionis ordinem perperam inuertunt. Quod autem suas blasphemias longius extendunt, dum eũ qui sit à Deo reprobatus, perdicurũ operam dicunt si innocentia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacij conuincuntur. Vnde enim tale studium oriri possit nisi ex electione? Nam quicumque sunt ex reprobatorum numero, ut sunt vasa in cõtumeliam formata, ita non desinunt perpetuis flagitiis iram Dei in se prouocare, & euentibus signis confirmare quod iã in se latum est Dei iudiciũ, tantũ abest ut cum ipso frustra contendant.

Ephes. 1. 4.

Electio enim electos esse nos Paulus admonet, ut sanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si

4. Ab electionis scopo.

electionis scopus est vitæ sanctimonia, magis ad eum alacriter meditandam expergefaceret & stimulare nos debet, quàm ad desidia prætextum valere. Quantopere enim hæc inter se dissident, à bene agendo cessare, quia electio ad salutem sufficiat, & electioni propositum esse finem ut in bonorum studium incubamus? Facebant ergo eiusmodi sacrilegia quæ totum electionis ordinem perperam inuertunt. Quod autem suas blasphemias longius extendunt, dum eũ qui sit à Deo reprobatus, perdicurũ operam dicunt si innocentia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacij conuincuntur. Vnde enim tale studium oriri possit nisi ex electione? Nam quicumque sunt ex reprobatorum numero, ut sunt vasa in cõtumeliam formata, ita non desinunt perpetuis flagitiis iram Dei in se prouocare, & euentibus signis confirmare quod iã in se latum est Dei iudiciũ, tantũ abest ut cum ipso frustra contendant.

Infantia impia.

Quod autem suas blasphemias longius extendunt, dum eũ qui sit à Deo reprobatus, perdicurũ operam dicunt si innocentia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacij conuincuntur. Vnde enim tale studium oriri possit nisi ex electione? Nam quicumque sunt ex reprobatorum numero, ut sunt vasa in cõtumeliam formata, ita non desinunt perpetuis flagitiis iram Dei in se prouocare, & euentibus signis confirmare quod iã in se latum est Dei iudiciũ, tantũ abest ut cum ipso frustra contendant.

Responso.

Nam quicumque sunt ex reprobatorum numero, ut sunt vasa in cõtumeliam formata, ita non desinunt perpetuis flagitiis iram Dei in se prouocare, & euentibus signis confirmare quod iã in se latum est Dei iudiciũ, tantũ abest ut cum ipso frustra contendant.

Postrema obiectio ex superioribus pendens.

1. Responso, ex scriptis Augustini, Pauli methodum & Christi doctrinam sequenti, qua refellit huiusmodi obiectioem, col. 1. 2. 3.

Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam calumniantur alij, ac si omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiam sustinuit Augustinus, quam absterfit libro de correptione & gratia ad Valentinũ: cuius lectio pios omnes & dociles faciliè placabit. pauca tamen hic libabo, quæ (ut spero) probis & non contentiosis satisfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuita fuerit Paulus, antè visum est: an ideo non edo & hortando frigidus? Conferant boni isti zelotæ eius vehementiam cum sua, glacies in ipsis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principium illud

illud scrupulos omnes tollit, non esse nos vocatos ad immūditatem, sed ut quisque vas suum possideat in honore, &c. deinde nos esse Dei figmentū, creatos ad bona opera quæ præparavit, ut in illis ambulemus. In sūma qui mediocriter exercitati sunt, in Paulo, absque longa demonstratione intelligent quàm aptè conciliet quæ isti fingunt inter se pugnare. Præcipit Christus ut in se credatur: neque tamen vel falsa est eius definitio, vel præcepto cōtraria, ubi dicit, Nemo potest venire ad me nisi cui datum fuerit à Patre meo. Cursum igitur suum habeat prædicatio quæ adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perseverantia contineat. Neque tamen impediatur prædestinationis cognitio, ut qui obediunt nō tanquam de suo superbiant, sed in Domino gloriantur. Non abs re dicit Christus, qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus præditi sunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod scriptum est, Ut audientes non audiant. Cur autem (inquit Augustinus) illi habeant, illi non? quis cognovit sensum Domini? nunquid idco negandum est quod apertū est, quia comprehendi non potest quod occultū est? Hæc fideliter ex Augustino retuli, sed quia plus fortè authoritatis habebunt eius verba quàm mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipsum leguntur. Nunquid si hoc audito nonnulli in torporem segnitieque vertantur, & à labore proclives ad libidivæ post concupiscentias eant: propterea de præscientia Dei falsum putandum est quod dictum est? Nōne si Deus illos bonos fore præsciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur: & si malos fore præsciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas, quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt vel tacenda? tunc scilicet quando si non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes quærere: quarum tamen est hæc una, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, ut fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non potest: nobis autem tacentibus ille qui potest: quid putamus faciendum? nōne potius est dicendum verum, ut qui potest capere capiat: quàm tacendum, ut non solum id ambo non capiant, verum etiam qui est intelligentior, ille sit peior: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent? Et nos dicere nolumus, quod teste Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: nō autem timemus ne tacētibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiat.

1. Theff. 4. 7.
Ephes. 2. 10.

Ioh. 6. 61.

Mart. 11. 9.

Iesa. 6. 9.
Lib. de bono
persec. c. 15.2. Resp. Augu-
stinum ipsum,
calumniatores
huius doctrine,
resellentem, in-
ducens.

Cap. 16.

Causa verum
tacendi.Prædestinationis
doctrina cur nō
tacenda, sed
prædicanda.

Eiusdem lib.
c. 20.

Confirmatio, ab
Apostolorum &
Apostolic. viro-
rum ex temp. o.

Quam sententiam breuius tandem perstringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem si Apostoli & qui eos sequuntur, Ecclesiae doctores vtrunque fecerunt, ut de aeterna Dei electione pie differerent, & sub pia vitae disciplina continerent fideles: quid est quod inuicta conclusi violentia veritatis illi nostri se recte dicere existimant, non esse populo praedicandum, etsi verum sit, quod de praedestinatione dicitur? Imò praedicandum est prorsus: ut qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, si non accipit ab eo qui se daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat, dum tamen qui capit, sumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim praedicanda est pietas, ut ritè colatur Deus: ita & praedestinatio, ut qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in se gloriatur.

Quomodo praediscanda sit & populo tradenda: ut videlicet ut edificatio Ecclesiae quaeratur, & prudenter caueatur, quoad licet, offensio.

14 Et tamen ut singulare aedificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veritatem temperat, ut prudenter caueatur quoad licet offensio. Nam quae verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Siquis ita plebem compelleret. Si non creditis, ideo sit quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiae. Si quis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quòd non sint credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quam doctrina. Tales itaque Augustinus non immeritè tanquam vel insulsos doctores, vel sinistros & ominosos Prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quod tunc correctione proficit homo quum misereatur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: ab sit ut dicamus iudicium luti esse non figuli. Item postea, quum homines per correptionem in viam iustitiae seu veniunt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante & irrigante dat incrementum? cui volenti saluum facere nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in caelo & in terra quaecumque voluit fecit, & qui etiam quae futura sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere quominus faciat ipse quod vult: quòd quidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item, quum vult adducere homines, numquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda mouet: eosque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuo subiicit, minimè omitti debet: quia nescimus quis ad praedestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere ut omnes velimus saluos fieri. Ita fiet ut quisquis nobis occurrerit, eum studeamus facere pacis consortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo quantum ad nos pertinet: omnibus ne percant, vel ne alios perdant, salubris & seuera instar

Summa ortho-
doxa doctrinae de
praedestinatione,
ab Augustino
tradita.

instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis
vtilem facere quos præsciuit & prædestinavit.

CAPVT XXIII.

*Electiōnem sanciri Dei vocatione, reprobos autem sibi accersere
iustum cui destinati sunt interitum.*

Huius capituli duas esse partes vel ipsum argumen-
tum ostendit.

1 De electis, à prima sectione ad duodecimam agitur.

2 De Reprobis à 11. ad finem capituli.

SED vt res melius elucescat, tum de electorum
vocatione, tum de execratione & induratione
impiorum agendum est. Et de priore quidem
iam aliquid disserui, eorum errorem refellens
quibus generalitas promissionum videtur æ-
quare totum humanum genus. Atqui nõ abs-
que delectu electionem, quàm in seipso alioqui absconditam
habet, vocatione demum sua Deus manifestat. quam ideo ap-
pellare propriè licet eius testificationem. Nam quos præsciuit,
eos & præfinit conformes fieri imaginis Filij sui: quos autem
præfinit, eos & vocavit: quos vocavit, eos & iustificavit, vt o-
lim glorificet. Quum suos eligendo iam in filiorum locum Do-
minus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni possessionem
non veniant, nisi dum vocantur: contrà vt vocati, quadam iam
fruantur electionis suæ communicatione. Qua ratione Spiritû,
quem accipiunt, & adoptionis Spiritum & sigillum, & arrha-
bonem hæreditatis futuræ vocat Paulus. quia scilicet eorum
cordibus futuræ adoptionis certitudinem suo testimonio stabi-
lit & obfirmat. Nam et si Euangelij prædicatio ex fonte electio-
nis scaturit, quia tamen reprobis etiam communis est, non ef-
fet per se solida illius probatio. Deus autem efficaciter electos
suos docet vt ad fidem adducat: sicuti citauimus antè ex verbis
Christi. Qui ex Deo est, hic vidit Patrem, non alius. Item, Ma-
nifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Quum
alibi dicat; Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxe-
rit eum. Quem locum prudenter expendit Augustinus: cuius
verba sunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit: quisquis
non venit, profectò nec didicit. Non est igitur consequens vt

*Dei arcana
quidem est ele-
ctio.*

Cap. 22.

10. & 11.

*Sed vocatione
efficaci demum
manifestatur.*
Rom. 8. 29.

*Qua sit huius
vocationis effi-
cacia.*

Rom. 8. 15.

Ephes. 1. 13. &
alibi.

Ioh. 6. 46.

Ioh. 17. 6.

Ioh. 6. 44.

Lib. 1. De gra-
tia Christi cõ-
tra Pela. & Cæ-
lest. c. 14. & 31.

Lib. De præde-
sanctorum c. 3.

qui potest venire etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non solum potest venire, sed etiam venit. ubi iam & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adest. Alibi etiam clarius, Quid est, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: nisi, nullus est qui audiuit & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit: profectò omnis qui non venit, non audiuit à Patre nec didicit. nã si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur & docet, ut veniatur ad Filium. Paulo post, Hæc gratia quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur, ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, auferit cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiae, quæ preparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet ut veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Filios ergo sibi designat, ac Patrem

se iis destinat Deus quos elegit. Vocando porro, in familiam eos suam asciscit, ac seipsum iis coadunat, ut simul vnũ fiat. Quum autem electioni vocatio subnectitur, in eum modum Scriptura gratis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitam Dei misericordiam. Si enim quærimus quos vocet, & qua ratione, respondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum venit, sola illic misericordia vndeunque apparet. Atque adeo verè hic locum habet illud Pauli, Non esse volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Neque id, quemadmodum vulgo accipiunt qui inter Dei gratiam, voluntatem, cursumque hominis partiuntur. Exponunt enim, desiderium hominis ac conatum nihil per se quiddam habere momenti, nisi Dei gratia prosperentur: sed quum adiuuantur illius benedictione habere suas quoque partes in comparanda salute contendunt. Quorùm cauillum Augustini verbis refellere quàm meis malo. Si nihil aliud voluit Apostolus, nisi non esse solius volentis aut currentis, nisi adsit misericors Dominus: retorquere è conuerso licebit, non solius esse misericordiae, nisi adsit voluntas & cursus. Quod si apertè impium est, non dubitemus Apostolum omnia misericordiae Domini dare, nostris autem voluntatibus aut studiis nihil relinquere. In hanc sententiam ille sanctus vir. Nec pili æstimo quam inducunt argutiolam, non fuisse id dicturum Paulum nisi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Non enim quid esset in homine reputauit: sed quum videret quosdam salutis partem hominum industriæ assignare, simpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde totam salutis summam Dei misericordiae vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm ut gratuitam

Quemadmodum autem electio in ea & vocatio efficax in gratuita misericordia Dei fundata est.

Cauillum quorundam inter pretum, refellitur August. verbis.

Rom. 9. 16.

Enchir. ad Laurent. c. 3.

Exceptionis eorundem dilutio.

tam Dei vocationem perpetuo deprædicent?

2. Ad hæc ipsa quoque vocationis natura & dispensatio perspicuè id demonstrat: quæ non sola verbi prædicatione, sed & Spiritus illuminatione constat. Quibus offerat verbum suum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus sum à non quærentibus me: palam apparui iis qui me non interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adsum. Ac ne Iudæi ad Gentes modò eam clementiam pertinere ducerent, ipsis quoque in memoriam reducit vnde assumpserit patrem eorum Abraham, quum ipsum sibi conciliare dignatus est. nimirum ex mediâ idololatria, in qua cum suis omnibus demeritus erat. Verbi sui luce dum immerentibus primùm affulget, eo gratiæ bonitatis suæ specimen satis luculentum exhibet. Hic ergo iam se exerit in mensa Dei bonitas, sed non omnibus in salutem: quia reprobos manet grauius iudicium, quoddam testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illustrandæ gloriæ suæ causa, Spiritus sui efficaciam ab illis subducit. Interior igitur hæc vocatio pignus est salutis quod fallere non potest. Quòd pertinet illud Iohannis, Inde agnoscimus nos esse eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne glorietur caro quòd vocanti & vltro se offerenti saltem responderit, nullas ad audiendum esse aures, nullos ad videndum oculos affirmat, nisi quos ipse fecerit. Facere autem nos secundum cuiusque gratitudinem, sed pro sua electione. Cuius rei insigne habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt communiter Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent omnes, narrantur credidisse qui ad vitam æternam erant ordinati. Quæ fronte gratuitam esse vocationem negemus, in qua ad vltimam vsque partem sola regnat electio?

3. Duo autem errores hinc cauendi sunt: quia nonnulli cooperari Deo faciunt hominem, vt suffragio suo ratam electionem faciat. ita secundum eos voluntas hominis superior est Dei consilio. Quasi verò Scriptura doceat tantum nobis dari vt credere possimus, ac non potius fidem ipsam. Alij, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus sancti: nescio tamen qua ratione inducti electionem à posteriori suspendunt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidè confirmari, quoad nos, inuimè obscurum est: elucescere etiam arcanum Dei consilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitum erat, & velut sigillo consignari. Sed falsò dicitur electionem tunc esse demum efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suumque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis petenda, quia si ad æternam Dei ordinationem penetrare tætemus, profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis

Vocationem esse
gratuitam pro-
bat, i. eius natu-
ra & dispensa-
tio.

2. Dei ipsius
vox.
Iesa. 65. 1.

3. Abrahæ pa-
tris credentium
votatio.
Iosue 24. 3.

4. Iohannis testi-
monium.
1. Ioh. 5. 24.

5. Et exemplum
vocationum.
Act. 13. 14.

Porro in sincerâ
vocationis ele-
ctionum doctri-
nam ut pingunt.

1. Qui nimium
voluntati huma-
næ tribuunt.

2. Quæ electionem
à fide suspendunt,
quorum
error multis ar-
gumentis retun-
ditur.

patefecit Deus, alius conscendere oportet, ne effectus causam obruat. Quid enim magis absurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos Deus elegit; lucis huius fulgore oculos nostros perstringi, ut attendere ad electionem reculent? Neque interea inficior, ut certi de salute nostra simus, initium à verbo fieri debere, eoque debere fiduciam nostram esse contentam ut Deum Patrem inuocemus. Præposterè enim quidam ut de consilio Dei (quod nobis propè est in ore & corde) certiores reddantur, supra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur est illa temeritas sobrietate fidei, ut Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in externo verbo, modò ne impediatur canalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorem obtineat.

Deut. 30. 14.

*Ea de causa, se-
ctione hac &
quinque sequen-
tibus agitur de
electionis certi-
tudine adu. Sa-
tana insultus.
Huius præcipua
argumenta.*

1. Vocatio effi-
cax.

2. Christus fide
apprehensus.

3. Protectio Chri-
sti electos custo-
diens. Non au-
tem in abditos
diuina sapientia
recessum perump-
pendum est, ut
intelligamus
quid sit de nobis
constitutum apud
Dei tribunal.

4. Ergo ut perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euangelij, qua illam ad nos sentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem si in quærenda electionis nostræ certitudine, in iis signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculoser fideles percellit Satan, quàm dum ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate sollicitat. Extra viam inquirere voco, ubi in abditos diuinæ sapientiæ recessus perumpere homuncio conatur, &, quo intelligat quid de se sit constitutum apud Dei tribunal, ad supremam vsque æternitatem penetrare. Tunc enim se in profundum immentæ voraginis absorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abyisso se adobruit. Sic enim æquum est horribili ruina ingenij humani stoliditatem punire, ubi suo opte Marte assurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eoque exitiosior est hæc tentatio, quòd ad nullam aliam propensiores simus ferè omnes. Rarissimus enim est cuius non interdum animus hac cogitatione feriatur. Vnde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio: Quæ si apud quempiam semel inualuit, aut diris tormentis miserum perpetuò ex cruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia, siquidem nullo pestilentiori errore infici mens possit quàm qui sua erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timemus, sollicitè ab hoc scopulo cauendum, in quem nunquam sine exitio impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamen in ea lustranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quem-

admodum in exitialem abyssum se ingurgitant qui vt de sua electione fiant certiores , æternum Dei consiliũ sine verbo percontantur : ita qui rectè atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo cõtinetur , eximium inde referunt consolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirēdi via, vt exordium sumamus à Dei vocatione , & in ipsam desinamus. Quanquam hoc non obstat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recondita illa adoptione descendere: sicuti loquuntur apud Iesaiam , Fecisti mirabilia : cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles , quando ea ceu tessera vult nobis confirmare Deus quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re appositè Bernardus. postquam enim de reprobis loquutus est , stat (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona , sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solũ habere propitium cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuit , sic est quasi non fuerit. Et paulo post, O veræ quietis locus , & quem non immeritò cubiculi appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut distentus cura prospicitur , sed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Visio ista non terret , sed mulcet : inquietam curiositatem non excitat , sed sedat: nec fatigat sensus , sed tranquillat. Hic verè quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia , & quietum aspicere quiescere est.

5 Primũ, si paternam Dei clementiam propitiũque animũ quærimus, ad Christum conuertendi sunt oculi, in quo solo Patris anima acquiescit. Si salutem, vitam, & regni cælestis immortalitatem, non aliò tum quoq; confugiendum est: quando ipse vnus & vitæ fons est, & salutis anchora, & regni cælorum hæres. Iam quorsum electio pertinet nisi vt in filiorum locum à cælesti Patre cooptati, eius fauore salutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excurias, vltimum tamen eius scopum non vtrà tendere intelliges. Proinde quos Deus sibi filios assumpsit , non in ipsis eos dicitur elegisse, sed in Christo suo: quia nõ nisi in eo amare illos poterat, nec regni sui hæreditate honorare nisi eius consortes antè factos. Quod si in eo sumus electi, nõ in nobis ipsis reperiemus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Patre, si nudum illum absque Filio imaginamur. Christus ergo speculum est in quo electionem nostram cõtemplari conuenit, & sine fraude licet. Quum enim is sit cuius corpori inferere de-

Sed à Dei vocatione exordium sumendum est, & in ea desinendum.
Iesa. 25. 1.

Quod Bernardi appposito dicto confirmatur.
Serm. 25. super cantic.

Vocationis autè huius vt electionis fundamentum est Christus.
Mat. 3. 17.

Eph. 1. 4.

In quem unum qui non recumbit, de electione sua certus esse nõ potest.

Rom. 8. 32.

Iohan. 3. 15.

Iohan. 5. 24.

Iohan. 6. 35.

*Est enim aeterni
consilij de salute
nostra fides in-
terpres.*

*Alia firmitudo
electionis nostrae,
Christi pastoris
nostri protectio.*

Ioh. 6. 37. 39.
& 17. 6. 12.

*Quomodo nobis
pastor.*
Ioh. 10. 3.

firmavit Pater quos ab aeterno voluit esse suos, ut pro filiis habeat quotquot inter eius membra recognoscit, satis perspicuum firmumque testimonium habemus, nos in libro vitae scriptos esse si cum Christo communicamus. Porro ille certa sui communionem nos donavit, quum per Evangelij praedicationem testatus est se nobis à Patre datum, ut cum suis omnibus bonis noster esset. Illud induere dicimur, in ipsam coalescere ut vivamus: quia ipse vivit. Toties repetitur haec doctrina, Filio unigenito non peperit Pater, ut quisquis credit in eum, non pereat. Qui vero in eum credit, dicitur transisse à morte in vitam. Quo sensu vocat se panem vitae, quem qui comederit, non morietur in aeternum. Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre caelesti omnes à quibus fide receptus fuerit. Si quid plus appetimus quam ut inter Dei filios censeamur & haeredes, supra Christum conscendamus licet Si haec suprema nobis est meta, quatenus insanimus, extra ipsum quaerendo quod & in ipso iam consequuti sumus, & in solo ipso inveniri potest.

Præterea quum sit aeterna Patris sapientia, immutabilis veritas, fixum consilium, non est timendum ne quod suo sermone nobis enarrat, ab illa quam quaerimus Patris voluntate vel minimum variet: quin potius ea fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit, ac semper futura est. Huius doctrinae praxis in precibus quoque vigere debet. Nam etsi ad Dei invocationem nos animat electionis fides: ubi tamen vota concipimus, eam obtrudere Deo praeposterum esset, vel hac conditione pacisci, Domine, si electus sum, me audias. quando suis promissionibus vult nos esse contentos, neque alibi quaerere an futurus sit nobis exorabilis. Haec prudentia nos à multis laqueis expediet si in rectum usum accommodare scimus quod rectè scriptum est: non autem inconsideratè huc illuc trahamus quod restringi debuerat.

6 Accedit ad stabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione nostra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesia sua finem Christus asciscit, eos dicitur in fidem tutelamque suam recipere. Quoscumque autem recipit, ei à Patre commissi dicuntur ac concrediti ut in vitam aeternam custodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus: quotquot Pater salvos esse velit eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si rescire libet an Deo curae sit nostra salus, quaeramus an Christo commendaverit: quem constituit unicum suorum omnium salvatorem. Iam si dubitamus an simus à Christo in fidem custodiamque recepti, ille dubitationi occurrit, dum se pastorem sponte offert, ac in ovium suarum numero nos fore pronuntiat si vocem suam audiamus. Christum ergo benignè nobis expositum, & obuiam

Obiectio 1. de sua
tu futuro.
Rom. 8. 30.

obuiam prodeuntem amplectamur, ille autē nos in grege suo
recensebit, & inter sua septa conclusos tenebit. At subit futuri
status anxietas. nam vt Paulus vocari docet qui electi antē fue-
rint: ita Christus ostendit multos esse vocatos. paucos verò ele-
ctos. Quinetiam ipse quoque Paulus alibi à securitate dehor-
tatur, Qui bene stat, inquit, videat ne cadat. Item, Insuper es in
populum Dei? noli superbire, sed time. potest enim Deus rur-
sum succidere, vt alios inserat. Denique ipsa experientia satis
docemur, parui esse vocationem ac fidem nisi accedat perseue-
rantia, quæ non omnibus contingit. Sed enim ista sollicitudine,
liberauit nos Christus. nam in posterū certē respiciunt istæ pro-
missiones, Omne quod dat mihi Pater, ad me venit: & eum
qui venerit ad me non eiciam foras. Item, Hæc est voluntas
eius qui misit me Patris, nequid perdam ex omnibus quæ de-
dit mihi: sed resuscitem ea in nouissimo die. Item, Oves meæ
vocem meā audiunt, & sequuntur me, Ego cognosco eas, & vi-
tam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas
quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi: maior omnibus
est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronun-
tiat, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus eradicabi-
tur: ex opposito innuit nunquam posse à salute euelli qui radi-
cem in Deo habent. Cui consentit illud Iohannis, Si ex nobis
fuissem, non exiissem vtique à nobis. Hinc etiam magnifica
Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præsentia & futura:
quam in dono perseuerantiæ fundatam esse oportet. Nec du-
bium est quin ad electos omnes sententiam hanc dirigat. Ali-
bi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vtique
in diem Christi. Sicuti etiam Dauid, quum labasceret eius
fides, in hanc fulturam recubuit, Opus manuum tuarum nō de-
feres. Iam verò neque hoc dubium est, quum orat Christus pro
omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt nun-
quam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculum
defectionis esse, quia eorum pietati constantiam postulans Fi-
lius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos discere voluit
Christus, nisi vt confidamus perpetuò nos fore saluos, quia il-
lius semel facti sumus?

Matt. 22. 14.
1. Cor. 10. 12.
Rom. 11. 20.

2. De perseueran-
tia. Solutio prio-
ris obiectiois.

Ioh. 6. 37. 40.
Ioh. 10. 27.

Posterioris solutio.
Matt. 15. 13.

1. Ioh. 2. 19.
Rom. 8. 38.

Phil. 1. 6.
Psal. 138. 8.

Luc. 22. 32.

7 At quotidie accidit, vt qui videbatur esse Christi, rursus
deficiant ab eo, & corruant. Imò eo ipso loco, vbi asserit nemi-
nem periisse ex iis qui sibi à Patre dati fuerant, excipit tamen
filium perditionis. Verū est id quidem: sed æquè etiam certum,
nunquam ea cordis fiducia tales Christo adhæsisse qua nobis e-
lectionis certitudinem stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit
Iohannes, sed è nobis nō erant. Si fuissent enim è nobis, permā-
sissent vtique nobiscum. Nec inficior quin habeat vocationis simi-
lia cum electis signa: sed illud certū electionis stabilimētū quod

Instantia, in
resp. ad 1. obie-
ctionem, qui vi-
dentur electi, ali-
quoties deficiunt.
Iohan. 17. 12.

Responsio.
1. Iohan. 2. 19.
Exceptionis di-
lucio.

fideles à verbo Euangelij petere iubeo, illis minimè concedo. Quamobrem eiusmodi exempla nequaquam nos permoueant quominus in Domini promissionem tranquilli recumbamus ubi pronuntiat à Patre datos esse sibi omnes à quibus vera fide

Ioh. 3. 16. & 6. 39.

Locus Pauli à securitate dehortantis explicatus, & qualis timor requiritur ab electis.

recipitur: quorum nemo, se custode ac pastore, periturus sit. De Iuda mox dicitur. Paulus non simplicem securitatem Christianis dissuadet, sed supinam ac solutam carnis securitatē, quæ fastum, arrogantiam, aliorum contemptum secum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei acceptaq; gratiæ oblivionem inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet, non esse Iudæis superbè & inhumaniter insultandum ideo quia ipsis abdicatis in eorum locum substituti essent. Timorem quoque requirit, non quo consternati vacillent, sed qui ad suscipiendā humiliter Dei gratiam nos instituens, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum est. Adde quòd non singulos, sed generatim sectas ipsas alloquitur. Nam quum diuisa esset Ecclesia in duas partes, & æmulatio dissidium pareret, admonet Paulus Gentiles, quòd subrogati sunt in locum peculiaris & sancti populi, timoris & modestiæ debere illis esse causā. Atqui inter eos multi erant ventosi, quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. Cæterùm alibi vidimus, spem nostram in futurum tempus extendi, etiam ultra mortem, nec quicquam magis contrarium esse eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum sit.

Explicatio disti-
de multis voca-
tis & paucis ele-
ctis.

Matt. 22. 14.

8 Illa Christi sententia de multis vocatis, paucis autè electis, pessimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguum si tenemus quod debet ex superioribus liquere, duplicem esse vocationis speciem. Est enim vniuersalis vocatio, qua per exterram verbi prædicationem omnes pariter ad se inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris cõdemnationis materiam proponit. Est altera specialis, qua vt plurimū solos fideles dignatur: dum interiori sui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus infideat. Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde suæ ingratiitudinis merito deserit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longèque publicari, à plurimis contempitui haberi, apud paucos iusto in precio esse: Deum sub regis persona nobis describit, qui conuiuium solenne instituens, vocatores suos circumquaque mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamen impetrare queat: quia pro se quisque impedimenta causetur. vt tandem recusantibus illis cogatur è triuuis obuimquæ libet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni coniuuatoris instar agere, qui circumeat mensas, ad suos hospiti-

Duplex vocatio.

Matt. 22. 2.

hospites comiter excipiendos. Quòd si quem reperiat veste nuptiali non ornatum, minimè passurum vt conuiuij festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrum fateor intelligendum de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur: sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dehonestamenta, & veit *καρκενυία* non sustinebit perpetuò Deus: sed prout meretur eorum turpitudine, extra proiciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æstimandam suam electionè. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritum regenerationis, qui est arrhabo & sigillum futuræ hereditatis, quo in diem Domini obsignatur corda nostra. In summa, quum hypocritæ non secus ac veri Dei cultores pietatem iactent, pronuntiat Christus electum tandem iri ex loco quem malè occupant, sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens manibus, & puro corde. Item alibi, Hæc est generatio quærentium Deum, quærentium faciem Dei. Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne agrè ferant Ismaelitas sibi misceri in Ecclesia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore eiicientur.

9 Eadem est ratio exceptionis nuper adductæ, vbi ait Christus neminem peritisse nisi filium perditionis. est quidè impropria loquutio, sed minimè obscura. ille enim non reputabatur inter oues Christi, quia verè esset: sed quia locū tenebat. Quod porrò ipsum alibi electū cum Apostolis à se fuisse asserit Dominus, id duntaxat ad ministerium refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus est. Nempe in Apostoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in salutem, eum procul ab electorum numero arcet, Non de omnibus loquor: ego scio quos elegerim. Siquis vocabulū electionis vtrobique confundat, miserè se implicabit: si distinguat, nihil est expeditius. Pessimè ergo & perniciosè Gregorius, dum vocationis tantū nostræ conscios esse nos tradit, electionis incertos. Vnde ad formidinem & trepidationē omnes hortatur: hanc etiam rationem viurpans, qui etiam si quales hodie simus sciamus, quales tamen simus futuri, nescimus. Verū eo loco satis declarat quomodo in hunc scopum impeggerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem suspendebat, deiciendis animis plus satis illi suppetebat causæ: confirmare non poterat, qui à seipsis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio posuimus gustum habent fideles: prædestinationem, si ritè cogitetur, non fidei conuulsionè, sed optimam potius confirmationem afferre. Neque tamen inficior, Spiritū ad modū sensus nostri interdum accommodare sermonem. Sicuti quū dicit, In arcano populi mei non erūt,

Ephes. 1. 13.

Psal. 15. 5.
Psal. 24. 6.

*Explicatio alij
dicti, neminem
peritisse nisi filij
perditionis.*
Ioh. 17. 12.
Ioh. 6. 70.

Ioh. 13. 26.

*Exceptionis ad-
uers. certitudinē
de electione certā
firmatio.*
Homil. 23.

Ezech. 13. 9.

Phil. 4. 3.

& in catalogo seruorum meorum non scribentur. Ac si Deus scribere inciperet in libro vitæ quos recenseret in numero suo: quum tamen sciamus vel teste Christo, scripta esse filio: ū Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed simpliciter his verbis eorum abdicatio notatur qui visi sunt inter electos præcipui. sicut dicitur in Psalmo: Deleantur è libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

Psal. 69. 29.

Explicatis locis que adu electio- nis certitudinem præferuntur, de vocationis præstantia agitur hac sect. & sequenti.

10 Enimvero electi, nec statim ab vtero, nec eodem omnes tempore, sed prout visum est Deo suam illis gratiam dispensare in ouile Christi per vocationem aggregantur. Ante verò quàm ad summum illum Pastorem colligantur, in communi deserto dissipati aberrant: nec ab aliis quicquam differunt. nisi quòd singulari Dei misericordia proteguntur, ne in vltimū mortis præcipitium ruant. In ipsos ergo si respicias, videbis Adæ progeniem, quæ communem massæ corruptionem redoleat. Quòd non in extremam & desperatam vsque impietatem feruntur, id non sit aliqua illis ingenita bonitate: sed quia in ipsorum salutem excubat Dei oculus, & manus extenta est. Nam qui ab ipsa natiuitate insitum esse eorum cordibus semen nescio quod electionis somniant, cuius virtute semper ad pietatem timorèmq; Dei sint inclinati, nec Scripturæ autoritate adiuuantur, & ipsa redarguantur experientia. Exempla quidem pauca pro-

ferunt, vnde probent, electos ante illuminationem quoque, nō fuisse à religione alienos: Paulum in suo Pharisæismo vixisse irreprensibile: Cornelium eleemosynis & orationibus fuisse acceptum Deo, & si qua sunt similia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari, iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuisse apparet, vt nihil illi deesset præter perspicuā

Phil. 3. 5.

Act. 10. 2.

1. Responsio, exemplum vni aut alterum non constituit regulam, quod confirmatur ab opposito exemplo.

Ephes. 2. 1.

2. Scriptura re- clamat huic error.

Ibid. 12.

Ephes. 5. 8.

Eph. 4. 18.

Exceptionis di- uitio.

Euangelij reuelationem. Sed enim quid pauculis istis exemplis tandem extorquebunt? electi sine omnino pietatis spiritu semper esse præditos? Non magis quàm siquis demonstrata Aristidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curiij, Camilli, & aliorū integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ deseruntur, sanctimoniam & probitatis fuisse studiosos. Quinetiam Scriptura non vno in loco illis palam reclamationem. Qui enim describitur à Paulo Ephesiorum status ante regenerationem, granum huius seminis nullum ostendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulastis iuxta seculū mundi huius, iuxta principem aëris, qui nunc agit in Filis contumacibus: inter quos & nos omnes versabamur aliquando in concupiscentiis carnis nostræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus naturæ filij iræ, sicut & cæteri. Item, Memento quòd sine spe aliquando fueritis, & Deo carueritis in mundo. Item, Eratis aliquando tenebræ: nunc autē lux in Domino: vt filij lucis ambulate. At ea fortè referri volent ad ignorantiam veri Dei qua electos antequam

quam vocentur, detineri non negant. Quoniam hoc esset impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius esse vel mentiendum, vel furandum: quid tamen ad alios locos respondebunt? Qualis ille est ad Corinthios, ubi quum denuntiasset, neque scortatores, neque idololatrias, neque adulteros, neque molles, neque pædicatores, neque fures, neque auaros regni Dei fore hæredes: cõtinuò subiūgit, illos iisdẽ flagitiis fuisse, ante Christum cognitū, implicitos: nūc verò & sanguine eius ablutos, & Spiritu liberatos. Itẽ alter ad Romanos, Quemadmodū præbuitis membra vestra serua immūditia, & iniquitati ad iniquitatẽ, nunc addicite illa in seruitutẽ iustitiæ. Quẽ enim fructū ex illis habuistis, in quibus nunc meritò erubescitis? &c.

3. Resp. ad Apo-
stol. s. expressis
testimoniis.
1. Cor. 6. 9. 11.

Rom. 6. 19.

Tertia responsio-
nis explicatio &
confirmatio.

11 Quale tunc, amabo, electionis semen in iis germinabat, qui tota vita multifariã cõtaminati, quã desperata nequitia, volutabantur in flagitio omnium maximè nefando & execrabilĩ? Secundū eos si loqui voluisset, debuerat ostendere quantum Dei beneficentiæ deberent, per quam conseruati essent ne in rãtas fœditates prolaberentur. Sic & Petrus debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum. Contra autem admonet, suffecisse præteritum tempus Gentium libidinibus consummandis. Quid si venitur ad exempla? Quale iustitiæ germen in Rahab meretrice ante fidem? in Manasse, quum Ierusalem intingeretur, & propè immergeretur sanguine Prophetarum? In latrone, qui inter vltimos tandem spiritus, de resipiscencia cogitauit? Facessant ergo hæc argumenta, quæ sibi ipsis homines curiosi temere sine Scriptura excogitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum instar aberrasse, vnumquenq; declinasse in viam suã, hoc est, perditionem. Hoc perditionis gurgite, quos aliquando eruere Dominus statuit, eos in suam opportunitatem differt: tantum conseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

1. Pet. 4. 3.

Iosue 2. 1.

2. Reg. 21. 16.

Luc. 32. 42.

Iesa. 53. 6.

12 Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia, salutem, ad quam eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus cõsiliū de illis suum exequatur. Quos ergo in vitæ contumeliã & mortis exitium creauit, vt iræ suæ organa forent, & seueritatis exempla: eos, vt in finem suum perueniant, nunc audiendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obstupescit. Prioris membri quum innumera sint exempla, vnum tamen, quod est præ aliis illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Christi aduentum effluerunt, quibus salutiferæ doctrinæ lucem cunctis gẽtibus occul-
tauit. Siquis respondeat, tãti beneficii compotes ideo nõ fecisse quia indignos iudicari: nihilo erũt digniores posterì. cuius rei

Alter pars ca-
pit. s. qua de re-
probis agitur.

Horum quosdã
audiendi verbi
sui facultate pri-
uat Dem.

Malac. 4. 1.

præter experiētiā testis locuples est Malachias, qui incredulitatem crassis blasphemiiis permistam coarguens, venturū tamen redemptorem denuntiat. Cur ergo his potius quā illis datur? frustra se torqueat qui hīc causam requirat arcano & inscrutabili Dei consilio altiozem. Nec est timendum nequis Porphyrij discipulus Dei iusticiam impunē arrodat, nobis pro ea nihil respondētibus. Quū enim asserimus nullos perire iminerētes, gratuita esse beneficentiæ Dei quōd nonnulli liberantur, abūdē pro illustranda eius glōria dictum est, vt nostra tergiuersione nequaquam indigeat. Prædestinationi igitur suæ viam facit summus ille arbiter, vbi quos semel reprobauit, lucis suæ communicatione orbatos deserit in cæcitate. Alterius membri cū extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis cōtinentur. Apud centum eadem ferē habetur concio, viginti propta fidei obedientia suscipiunt: alij vel nullius pensi habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. Siquis respondeat, diuersitatem ex eorum prouenire malitia & pueritate, nondum satisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadem malitia occuparetur, nisi Deus sua bonitate corrigeret. Ideoque semper implicabimur, nisi succurrat illud Pauli, Quis te discernit? Quo significat non propria virtute, sed sola Dei gloria alios aliis præcellere.

Alios eius prædicatione magis excæcat & obstupescit.

1. Cor. 4. 7.

Nec alia causa reddi potest cur Deus ita faciat, ergo quid sentimus, nisi quia sunt vasa iræ in contumeliā: Quia nisi quia reprobis sunt vasa iræ in contumeliā, & ad interitum aptata.
Act. 13. 48.
Lib. de Genes. ad literā c. 10.
Homil. de conuers. Pauli.
Act. 16. 14.

13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prætermitit? De illis causam reddit Lucas, Quia ad vitam sunt ordinati, De iis ergo quid sentimus, nisi quia sunt vasa iræ in contumeliā: Quare ne cum Augustino loqui nos pigeat, Possit (inquit ille) Deus malorum voluntatem in bonum conuertere, quia omnipotens est. Possit planē. Cur ergo non facit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere quā oportet. multoque id satius est, quā tergiuersari cum Chrysostomo. Quōd volentem trahat & manum porrigentem. ne delictum in Dei iudicio, sed solo hominum arbitrio situm videatur. Ad eō quidem nō situm est in proprio hominis motu accedere, vt piis quoque & Deum timentibus singulari adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia pupuraria Deum timebat, & tamen coreius aperiri oportuit, vt attenderet doctrinæ Pauli & in ea proficeret, Hoc non de vna muliere dictum est, sed vt sciamus profectum cuiusque in pietate, opus esse arcanū Spiritus. Istud quidem in quæstionem trahi non potest, multis verbū suum Dominum mittere, quorum cæcitate magis velit aggruari. Quorsum enim tot mādata deferri iubet ad Pharaonem? an quia sapius repetitis legationibus mitigatum iri sperabat? Imō antequam inciperet, exitum & nouerat & prædixerat. Itō (dicebat Mosi) & expone illi voluntatē meam. ego autē indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Ezechielē iuscitat præ-

1. Cōfirmatio ab oppositis electorū exemplis.
2. Ab exemplo apposto Pharaonis.
Exod. 4. 21.
Eze. 2. 3. & 12. 2.

præmonet se mittere ad populum rebellem & contumacem: ne terreatur si surdis se canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram eius doctrinam in ignem, ut populum instar stipulæ perdat & dissipet. Sed magis etiam nunc premit Iesaiæ prophetia. sic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filiis Israel, Audiendo audite & ne intelligatis. Videndo videte, & nesciatis, Obstina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obline: ut ne fortè videat oculis suis, & audiat auribus suis, & corde intelligat, quò conuersus sanetur. Ecce, vocem ad eos dirigit, sed ut magis obsurdescant: lucem accendit, sed ut reddatur cæciores: doctrinam profert, sed qua magis obstupescant, remediū adhibet, sed ne sanentur. Atque hanc prophetiam adducens Iohannes, Iudæos Christi doctrinæ nõ potuisse credere asserit quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti potest, quos Deus illuminatos nõ vult, illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiat, nisi ut in maiorem hebetudinem tradatur. Testatur enim Christus se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat: quia his datum sit nosse mysteria regni Dei, vulgo non item. Quid, inquires, sibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Considera unde vitium, & defines interrogare. In verbo enim qualiscunque sit obscuritas, satis tamen semper est lucis ad conuincendam impiorum conscientiam.

14 Restat nunc ut videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palam est. Si respondeatur, sic fieri quia impietate, nequitia, ingratitude sua meriti sunt homines: bene id quidè & verè dicitur: sed quia nondum patet istius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, isti obdurati persistant: in ea excutienda, necessariò ad illud quod ex Mose annotauit Paulus, transeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitavit Dominus ut ostenderet nomen suum in vniuersa terra. Quòd igitur sibi patefacto Dei verbo non obtemperant reprobi, probè id in malitiam prauitatemque cordis eorum reicietur, modò simul adiciatur, ideo in hanc prauitatem addictos, quia iusto, sed inscrutabili Dei iudicio suscitati sunt, ad gloriam eius sua damnatione illustrandã. Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auscultarunt salutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipsorũ nequitia profectam esse: verum simul notatur cur in contumacia deserti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile eius decretum. Eodem pertinet illud Iohannis, Quum tanta signa fecisset, nemo credidit in eum: ut sermo Iesaiæ impleretur: Domine, quis credidit auditui nostro? Etsi enim à culpa non li-

Iere. 1. 10.

Iesa. 6. 9.

Et populi Indai-
ci ante & post
Christum in car-
ne exhibitum.

Ioh. 12. 39.

Mat. 13. 11.

Questio. Cur
Deus reprobos
excacat.

Responsio 1.

Resp. 2. ad quam
necessario est
transseundum.

Rom. 9. 17.

Confirmatio à
perspicuo dicto,
& testimonio ex
historia sacra.

1. Sam. 2. 25.

Ex Euangelij

testimoniis.

Ioh. 12. 38.

berat peruicaces, contentus est tamen illa ratione, quod insipida sit hominibus Dei gratia, donec Spiritus sanctus saporem afferat. Et Christus Iesaiæ vaticinium citans, Erunt omnes docti à Deo, non aliò tendit nisi Iudæos esse reprobos & ab Ecclesia extraneos: quia sunt indociles: nec aliam causam affert nisi quòd ad eos non pertineat Dei promissio. Quod confirmat illud Pauli, Christum, qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stultitia, esse vocatis virtutem & sapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nempe vt alios exasperet, ab aliis spernatur, dicit apud solos vocatos esse in pretio. Paulò ante quidem nominauerat credentes, sed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum suum negare: quin potius hoc secundum correctionis vice addidit, vt Dei vocati-
Reproborum ob-
scitio.
Responsio.
 ni fidei suæ laudem adscriberent qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulo post docet à Deo electos esse. Hæc dū impij audiunt, quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in sæuitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus vt de mille interrogati ne in vno quidem satisfacere queant, confitemur nihil pati reprobos quod non iustissimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidum non assequimur, aliquid nescire non recusemus, vbi se Dei sapientia in suam sublimitatem attollit.

Aduersus hanc 15 At quoniam obiici solent pauci Scripturæ loci, quibus
de iusta reprobo-
rum reiectione
doctrinam obie-
ctiones.
Prima, ex Eze-
chiele.
Ezech. 34. 11.
Responsio.
Mat. 13. 23.
 videtur negare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quoad se reclamante ipsi mortem sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstremus nihil superiori sententiæ aduersari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc ad totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad resipiscentiam non sollicitat, quorum animi ad obedientiam magis sunt flexibiles quàm eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdurescunt? Apud Niniuitas & Sodomitas teste Christo, Euangelij prædicatio & miracula plus fructus attulissent quàm in Iudæa. Qui sit ergo, si vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipiendam paratiores essent, ianuam pœnitentiæ non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, si Dei voluntas cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius consilio, quo electos discreuit à reprobis. Nunc si quæritur genuinus Prophetæ sensus, tantum spem veniæ resipiscenribus facere vult. Atque hæc summa est, non esse dubitandum quin Deus paratus sit ignoscere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult, quatenus vult pœnitentiam. Experientia autem docet, ita velle resipiscere quos ad se inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen

Propheta locus
explicatur.

tamen ideo dicendum est fallaciter ipsum agere: quia etsi vox externa tantum inexcusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequuntur, verè tamen censetur testimoniù gratiæ Dei quò sibi reconciliat homines. Teneamus ergo Prophetæ consiliù, nõ placere Deo mortem peccatoris: vt confidat pij, simulac pœnitentia tacti fuerint, sibi paratam esse apud Deum veniam: impij verò sentiant duplicari crimen suù, quòd tantæ Dei clementiæ & facilitati non respondent. Pœnitentiæ igitur semper obuia Dei misericordia occurret: sed pœnitentia quibus detur tã omnes Prophetæ quàm Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docent.

16 Adducitur secundo Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes saluos fieri: cuius etsi diuersa est quã superioris ratio, aliquid tamen est commune. Respondeo, primùm ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunque enim copulat Paulus, quòd velit saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei consilio fixum esse volunt, vt salutis doctrinã percipiant: quid sibi vult illud Mosis. *Quæ gens est tam inelyta,* vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? *Qui factum est vt priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, qua alij fruebantur: Qui factum est vt nunquã pura doctrinæ pietatis cognitio ad quosdam peruenerit, alij vix obscura quædam rudimeta gustauerint:* Hinc iam elicere pròptum erit quorsum tendat Paulus. Præceperat Timotheo solennes in Ecclesia preces pro regibus & principibus concipere: quum autem absurdum non nihil videretur orationes ad Deum fundi pro genere hominum propè, deplorato (quia non tantum à Christi corpore alieni omnes erant, sed ad regnum eius opprimendum totis viribus enitebantur) subicit, acceptum id esse Deo qui velit omnes homines saluos fieri. Quo nihil aliud profectò significat quàm nulli hominum ordini viam ad salutem præclusisse: quin potius misericordiam suam sic effudisse vt nullum eius expertem esse velit. Aliæ sententiæ non declarant quid de omnibus occulto suo iudicio Dominus statuerit: sed paratam denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modò se ad eam requirendam conuertunt. Nam si tenacius vrgèat quòd dicitur velle misereri omnium, ego contra excipiam quod alibi scribitur, Deum non frustra esse in celo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor, & commiserabor quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat, eam non omnibus impertitur Sed vbi clarè apparet non de singulis hominib. sed de hominũ ordinibus illic agi, faceßat lógior disputatio. Quãquã simul nõtandum est, Paulum non asserere quid semper & vbique & in omnibus faciat Deus: sed liberum ei relinquere vt reges tandem & magistratus participes faciat celestis doctrinæ,

Secunda, ex Paul'o.

Responsio. 1. Tim. 2. 4.

Deut. 4. 7.

Sensus Apostoli.

Tertia, ex Scriptura dicitur: *in velle omnium misereri.*

Responsio. Plai. 115. 3.

Exod. 33. 19.

quauis aduersus eam pro cæcitate sua insaniant. Videntur fortius vrgeri obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitentiam. Verùm nodi solutio iam mox in secundo verbo occurrit: quia voluntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi potest nisi quæ passim traditur. Sanè conuersio in Dei manu est, an velit omnes conuertere, interrogetur ipse: dum paucis quibusdam se daturum promittit cor carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Verum quidem est, nisi recipere paratus esset qui eius misericordiam implorent, concidere illam sententiam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos, sed dico neminem mortalium ad Deum accedere nisi qui diuinitus præuenitur. Ac, si in hominis arbitrio esset pœnitentia, non diceret Paulus, Si fortè det illis pœnitentiam. Imò nisi idem Deus, qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertisti me, egi pœnitentiam.

*Responsio.**Zech. 36. 26.**Zach. 1. 3.**2. Tim. 2. 25.**Ierem. 31. 18.*

Quinta obiectio, duplicem voluntatem in Deo videri. Responsio.

17 Sed enim (inquies) si ita est, parum erit fidei promissionibus Euangelicis, quæ quum de voluntate Dei testantur, eum velle asserunt quod inuolabili eius decreto aduersetur. Minimè verò. quâlibet enim vniuersales sint salutis promissiones, nihil tamen à reproborum prædestinatione discrepant, modò in earum effectum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum esse demum promissiones scimus vbi eas fide recipimus: vbi contra exinanita est fides, simul abolita est promissio. Ea si est natura ipsa, videamus iam nunquid inter se hæc dissideant: quòd dicitur ab æterno Deus ordinasse quos amore cõplecti, in quos iram exercere velit: & quòd salutem omnibus indiscriminatim denuntiat. Equidè dico optimè conuenire. sic enim promittendo nihil aliud vult quàm omnibus expositam esse suam misericordiam, qui modò eam expetunt atque implorant. quòd non alij faciunt nisi quos illuminauit. Porro illuminat quos prædestinavit ad salutem. His (inquam) constat certa & inconcussa promissionum veritas, vt dici nequeat aliquid esse dissensionis inter æternam Dei electionem, & quòd fidelibus offert gratiæ suæ testimonium. Sed cur omnes nominat? Nempe quo tutius piorum conscientia acquiescant, dum intelligunt nullam esse peccatorum differentiam, modò adit fides: impij autem non causentur sibi deesse asylum, quòd se à peccati seruitute recipiant, dum oblatum sibi ingratitudine sua respuunt. Ergo quum vtrisque Dei misericordia per Euāgelium offeratur: fides est, hoc est, Dei illuminatio, quæ inter pios & impios distinguit: vt Euāgelij efficaciam illi sentiant, hi verò nullum inde fructum consequantur. Illuminatio quoque ipsa electionem Dei æternam pro regula habet. Querimonia Christi quam citant, Ierusalem, Ierusalem, quo-

*Exceptio 1.**Salus omnibus offertur.**Responsio.**Exceptio 2.**Responsio.**Mat. 23. 37.*

quoties volui congregare pullos tuos, & noluiti: nihil istis suffragatur. Fateor Christum non tantum in persona hominis loqui, sed exprobrare quod seculis omnibus repudiarint suam gratiam. Sed definienda est illa Dei voluntas de qua agitur. neque enim obscurum est quam sedulo incubuerit Deus ad retinendum illum populum, & quanta pernicacia a primis ad ultimos vagis suis cupiditatibus dediti collectionem respuerint: sed inde non sequitur irritum fuisse consilium Dei hominum malitia. Excipiunt, nihil minus esse consentaneum Dei naturae quam ut sit duplex in eo voluntas. Quod ego illis concedo, modo dextri sint interpretes. Sed cur non considerat tot testimonia, ubi Deus humanos affectus induens infra suam maiestatem descendit? Dicit se protensis brachiis rebellem populum vocasse. manere & sermo dedit operam ut eum ad se adduceret. Haec omnia si Deo aptare volent, ac figuram negligere, multae superuacuae contentiones emergent: quas una haec solutio componit, quod humanum est ad Deum transferri. Quamquam solutio alibi a nobis adducta abunde sufficit, quamvis multiplex sit Dei voluntas quoad sensum nostrum, non tamen eum hoc & illud in se velle, sed pro sapientia sua varie multiplici (ut eam Paulus vocat) attonitos reddere sensus nostros, donec cognoscere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nunc videtur esse voluntati eius aduersum. Caui illis etiam ludunt, quum Deus omnium sit pater, iniustum esse ut quenquam abdicet nisi qui sua culpa poenam hanc ante fuerit promeritus. Quasi vero non usque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quod si de humano genere agitur, respondeant cur Deus sese deuinxerit uni populo, ut eius esset pater: cur etiam exiguum inde numerum quasi florem decerpserit. Sed conuittatores istos impedit sua maledicendi libido ne considerent Deum ita solem suum producere super bonos & malos ut paucis reposita sit haereditas, quibus olim dicitur, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, &c. Obiiciunt etiam, Deum nihil odisse eorum quae fecit, quod ut illis concedam, saluum tamen manet quod doceo, reprobos Deo exosos esse, & quidem optimo iure: quia eius Spiritu destituti nihil proferre queunt quam maledictionis causam. Addunt non esse discrimen Iudaei & Gentilis, indeoque indiscriminatum omnibus proponi Dei gratiam: nempe modo admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudaeis quam ex Gentibus Deum pro suo beneplacito vocare, ita ut nemini sit obstrictus. Hoc etiam modo quod ex alio loco obtendunt diluitur, Deum clausisse omnia sub peccato, ut omnium miseretur: nempe quia omnium qui salui sunt salutem misericordiae suae vult adscribi: quamvis non omnibus sit commune hoc beneficium. Porro ubi multa vltro citroque adducta fuerint, sit haec vobis clausula, ad tantam profunditatem cum Paulo expauescere:

Exceptio 3.

Responsio 1.
I. sa. 65. 2.

Responsio 2.

Li. 1. c. 18. se. 8.
3. & lib. 3. c. 20.
se. 43.
Eph. 3. 10.

Exceptio 4.

Responsio 1.

2.

3.

Matt. 5. 45.
Matt. 25. 34.
Sexta obiectio.
Responsio.

Septima obiectio.

Rom. 9. 24.
Rom. 11. 22.
Responsio.

Octava obiectio.
Responsio.

Conclusio, breuissima, verissima, firmissima, sanctissima.

Rom. 9. 20.
De prædest. &
grat. c. 2.

quod si obstrepant petulantes linguæ, non pudeferi in hac eius exclamatione, O homo, tu qui es qui litigas cum Deo? Verè enim Augustinus peruersè facere contendit qui iustitiæ humanæ modo diuinam metiuntur.

CAPVT XXV.

De resurrectione vltima.

Partes huius capituli.

- 1 Orthodoxæ doctrinæ de resurrectione vltima philosophis ignota vtilitas, necessitas, veritas, adminicula immota proponuntur, sect. 1. 2. 3. & 4.
- 2 Atheorum, Sadducæorum, Chiliastarum, & aliorum fanaticorum sinceram hanc doctrinam impugnantium blasphemix refelluntur, sect. 5. 6. & 7.
- 3 Explicatur resurrectionis vltimæ modus, sect. 8. & 9.
- 4 De æterna tandem electorum felicitate, & sempiterna reproborum miseria, sect. 10. 11. & 12. agitur.

Ut inuicti sub
eruce, in voca-
tione nostra per-
seueremus, beata
spes nobis expe-
ctanda est, &
aduentus gloria
magni Dei.

2. Tim. 1. 10.
Ioh. 5. 24.
Eph. 2. 6. & 19.
Rom. 8. 26.
Heb. 11. 1.
1. Cor. 5. 6.
Coloss. 3. 3.
Tit. 2. 12.

T s i Christus, sol iustitiæ, morte deuicta per Evangelium illucens, vitam nobis illuminauit, teste Paulo, vnde & credendo dicimur transisse à morte in vitam, non iam peregrini & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici Dei, qui nos cum ipso vnigenito sedere fecit in caelestibus, vt ad plenam fœlicitatem nihil desit: ne tamen molestum sit nobis exerceri adhuc sub dura militia, ac si nullus victoriæ à Christo partæ fructus constaret, tenendum est quod alibi docetur de spei naturâ. Quoniam enim speramus quæ nõ apparent, atque, vt alibi dicitur, fides est demonstratio rerum inuisibilium: quandiu carnis ergastulo sumus inclusi, peregrinamur à Domino. Qua ratione alibi dicit idem Paulus nos esse mortuos, & vitam nostram cum Christo absconditam esse in Deo: & quum ipse, qui vita nostra est, apparuerit, tunc & nos cum ipso apparituros in gloria. Hæc igitur nostra conditio est, vt sobriè & iustè & piè viuendo in hoc seculo expectemus beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi. Hic patientia non vulgari opus est, ne defatigati vel retroflectamus cursum, vel stationem nostram deseramus. Itaque quicquid hæctenus de salute nostra expositum fuit, men-

Idque ornati e-
ximia quadam
patientia.

mentes in cælum erectas flagitat, vt Christum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus læticia inenarrabili & gloriosa, donec reportemus finem fidei nostræ, vt Petrus admonet. Qua ratione Paulus fidem & charitatem piorum respicere dicit ad spem quæ in cælo est reposita. Quum ita oculis in Christum defixis è cælo pendemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad promissam beatitudinem nos ferant, impletur verè illud, cor nostrum esse vbi est thesaurus noster. Hinc tam rata in mundo fides, quòd tarditati nostræ nihil magis difficile est quàm per innumera obstacula transcendere pergendo ad palmam supernæ vocationis. Ad ingentem miseriarum cumulum, quo ferè obruimur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur nostra simplicitas: dum bonorum præsentium illecebris sponte renuntiantes, videamur beatitudinem, quæ nos latet, quasi fugitantem vmbra captare. Denique sursum & deorsum, à fronte & à tergo violentæ nos tentaciones obsident, quibus sustinendis longè essent animi nostri impares, nisi expliciti rebus terrenis, cælesti vitæ, quæ in speciem procul remota est, deuincti essent. Quare ille demum solidè in Euangelio profecit qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem assuefactus est.

1. Pet. 1.8.
Col. 1.5.

Non obstantibus
ta: ditatu nostræ
dilationibus.
Mat. 6. 21.
Profanorum lu-
dibrium.

Violenti tenta-
tionibus.

2 De summo fine bonorum anxie disputarunt olim philosophi, atque etiam inter se certarunt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit summum hominis bonum esse eius coniunctionem cum Deo. qualis autem hæc esset, ne obscuro quidem gustu sentire potuit. nec mirum, vt qui de sacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in hac quoque terrena peregrinatione nota est: sed quæ sui desiderio corda nostra magis ac magis quotidie accedit, donec plena fruitio nos satiet. Ideo dixi ex Christi beneficiis fructum non percipere nisi qui ad resurrectionem animos attollunt. Sicuti hunc scopum præfigit Paulus fidelibus, ad quem se eniti dicit, & omnia obliuisci, donec eò perueniat. Quo nos quoque alacrius contendere oportet, ne si mundus hic nos occupet, tristes desideria nostræ pœnas demus. Proinde alibi fideles insignit hac nota, quòd eorum conuersatio in cælis sit, vnde & seruatorem suum expectant. Ac ne flaccescant animis in hoc cursu, idem illis omnes creaturas adiungit socias. Nam quia vbique deformes conspiciuntur ruinae, dicit quæcunque in cælo & terra sunt eniti ad renouationem. Nã quum Adam suo lapsu dissipauerit integrum naturæ hominem, sua creaturis seruitus, cui propter hominis peccatū subiectæ sunt, molesta & grauis est: non quòd præditæ sint aliquo sensu, sed quia integrū statū à quo exciderunt, naturaliter appetūt. Gemitū ergo & parturitionis dolorē illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati sumus, pudeat

Perfecta autem
illa fœlicitas. phi-
losophis ignota,
Dei electis in
ultima resurre-
ctione proponi-
tur.

Ad quam attol-
lendi sunt ani-
mi.
Phil. 3.8.
ibid. 20.

Maximè quum
omnes crea-
tura suo quodam
modo & more
suntum bonum
appetere vi-
deantur.
Rom. 8. 19.

in nostra corruptione tabescere, ac non imitari saltem mortua elementa, quæ alieni peccati pœnam sustinent. Quo autem acrius nos pungat, vltimum Christi aduentum vocat nostram redemptionem. Verum quidem est, iam completos esse omnes resurrectionis nostræ numeros: sed quia Christus semel oblatus est pro peccatis, iterum absque peccato conspicietur in salutem. Quibuslibet ærumnis premiamur, hæc nos redemptio ad suum vsque effectum sustineat.

Hæb. 10. 12.

Præcipue verò huius doctrinæ veritas & necessitas erigere nos debet: quum in resurgat mortuorum Evangelium fallax & inane sit.

3 Studium nostrum acuet ipsum rei pondus. nec enim Paulus abs re contendit, nisi mortui resurgant, totum Evangelium inane & fallax esse: quia miserior esset nostra quàm aliorum mortalium conditio, utpote qui multorum odium & probris expositi, in singulas horas periclitamur, imò sumus quasi oves mactationi destinatæ, ac proinde concideret eius autoritas non vna in parte duntaxat, sed in tota summa, quam & adoptio & salutis nostræ effectus complectitur. Atque ita in rem maximè omnium seriam sumus attenti ut nulla diuturnitas lassitudinem afferat. Quo consilio etiam in hunc locum distuli quod de ea breuiter tractandum erat, ut discant lectores, vbi Christum receperint perfectæ salutis authorem, altius assurgere, sciântque cælesti immortalitate & gloria vestitum, ut totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiam in eius persona Spiritus sanctus resurrectionis exemplum subinde proponit. Res est creditu difficilis, vbi putredine consumpta fuerint corpora, tandem suo tempore resurrectura esse. Itaque quum multi ex philosophis asseruerint immortales esse animas, carnis resurrectio à paucis probata fuit. in quo etsi nulla fuit excusatio, inde tamen monemur rem esse magis arduam quàm ut hominum sensus ad se trahat. Quo tantum obstaculum superet fides, duo adminicula Scriptura suppeditat: alterum est in Christi similitudine, alterum verò in Dei omnipotentia. Iam quoties de resurrectione agitur, occurrat Christi imago, qui in natura quam à nobis sumplerat sic peregit cursum mortalis vitæ, ut nunc immortalitatem adeptus, sit nobis pignus futuræ resurrectionis. Nam in miseris quibus obidemur mortificationem eius circumferimus in carne nostra, ut vita eius manifestetur in nobis. Et separare eum à nobis non licet, ac ne possibile quidem est quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio. Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: quia scilicet confessum illud principium sumit, Christum non sibi priuatim morti fuisse subiectum, vel de morte adeptum esse victoriam resurgendo, sed inchoatum fuisse in capite quod impleri in omnibus membris necesse est, secundum cuiusque gradum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem esset: Dicitur in Psalmo, Non permittes mansuetum tuum videre corruptionem. Huius

Et quoniam hac resurrectio est creditu difficilis, duo adminicula nobis suppeditantur.

1. Christi similitudo.

2. Dei omnipotentia.

2. Cor. 4. 10.

Primi adminiculi demonstratio. prima nostra cum Christo, extracto è mortuo, inseparabilis cõiunctio. Caput resurrexit: ergo membra resurgent.

1. Cor. 15. 13.

Pl. 16. 10.

Ius fiducia portio etiam ad nos pertinet secundum mensuram donationis, solidus tamen effectus non nisi in Christo apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrum corpus recepit. Iam ne ambigua sit nobis beata cum Christo resurrectionis societas, ut hoc pignore sumus contenti, disertè affirmat Paulus ideo sedere in caelis & venturum ultimo die iudicem, ut corpus nostrum humile & abiectum configuret corpori suo glorioso. Alibi etiam docet, Deum non suscitasse Filium à morte, ut specimen unum ederet suae virtutis: sed ut eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exerat: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finem datus est ut quod in nobis mortale est vivificet. Compendio perstringo quae & verius tractari possent, & merentur splendidius ornari: & tamen in paucis verbis latissimae materiae pios lectores reperturos confido quod ad fidem eorum edificandam sufficiat. Resurrexit ergo Christus ut nos haberet socios futurae vitae. Suscitatus est à Patre, quatenus erat Ecclesiae caput, à qua nullo modo paritur diucili. Suscitatus est virtute Spiritus, qui nobis ad vivificandi munus communis est. Denique suscitatus est ut esset resurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc speculo conspicuam nobis esse vitam resurrectionis imaginè, ita sit nobis ad fulciendos animos nostros firma hypothesis, modò ne longioris morae nos tædeat vel pigeat: quia nostrum non est proprio arbitrio temporum articulos metiri, sed patienter quiescere, dum pro sua opportunitate Deus regnum suum instauret. Quod spectat illa Pauli exhortatio. Primitiae Christi: deinde qui Christi sunt: quisque suo ordine. Cæterum nequa de Christi resurrectione, in qua fundata est nostra omnium, moueretur quaestio, videmus quot & quam variis modis illam nobis testatam fecerit. Ridebunt nasuti homines quasi puerile ludicrum, quae ab Evangelistis refertur historiam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidae mulierculae perferunt, & deinde confirmant discipuli ferè exanimis? Cur non potius in medio templo & foro illustra victoriae suae trophaea Christus statuit? Cur non formidabilis prodit in conspectum Pilati? Cur non etià rediit iuuvenis se sacerdotibus & toti Hierosolymae probat: Testes verò quos seligit vix idoneos esse concedent homines profani. Respondeo, quanquam in illis exordiis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei providentia hoc totum fuisse gubernatum: ut qui nuper metu exanimati fuerat, eos partim amor Christi & pietatis zelus, partim sua incredulitas ad sepulchrum raperet: non tantum ut oculati essent rei testes, sed ut audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo suspecta erit nobis eorum fides qui fabulam esse putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem praesentem sunt adducti? Totum verò populum, & ipsum praesidem

Altera, electorum corpora conformata debent esse capituli sui gloriose carni.

Est illa in calis euecta. Ergo electorum corpora resurgent & resumptis animabus cum Christo regnabunt in caelis.

Phil. 3. 21.

1. Cor. 15. 23.

Tertia. Resurrectio Christi variis modis testata fidem futurae nostrae nobis facit.

Et quoniam quaedam circumstantias rideant profani, admirabilis tamen ibi lucet Dei providentia, quae tot testibus & tam variis nostrae salutis complementum, reclamantibus inferorum portis, obsignavit.

Matt. 27. 66. & 28. 11. postquam satis superque conuicti fuerant, nihil mirum est tam Christi aspectu quā aliis signis fuisse priuatos. Obsignatur sepulchrum, custodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem spargunt fuisse à discipulis subreptum. Quasi ve:ò vel turmæ cogendæ facultas esset, vel arma suppeterent, vel etiam ad tale facinus auden dū exercitati essent. Quòd si militibus satis non erat animi ad illos abigendos, cur nō persequuti suat, vt ope plebis adiuti aliquos deprehēderent? Verè ergo annulo suo Pilatus Christi resurrectionem obsignauit: & qui appositi fuerunt ad sepulchrum custodes: tacendo vel mentiendo eiusdem resurrectionis præcones facti sunt. Interea personuit vox Angelorum, Surrexit: non est hic. Splendor cælestis non homines sed Angelos esse palàm ostendit. Postea Christus ipse siquid dubitationis adhuc hærebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem nostram profuit. Differuit inter eos de mysteriis regni Dei, tandem ipsis videntibus ascendit in cælum: nec vndecim modò Apostolis exhibitum fuit hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul visus est. Iam misso Spiritu sancto certum documentum edidit non tantum vitæ: sed etiam summi imperij: sicuti prædixerat, Expedit vobis vt abeam, alioqui Spiritus sanctus non veniet. Iam verò Paulus non mortui virtute prostratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potentia pollere sensit. Stephano apparuit in alium finem, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis testimoniis fidem derogare, non diffidentia est, sed prauæ adeoque furiosæ obstinationis.

Secundi admini- 4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros
culi demonstra- oportere dirigi ad immensam Dei potentiam, hoc breuiter do-
stratio prima. cet Paulus, Vt corpus nostrum abiectū (inquit) conforme red-
Deus est omni- dat corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ,
potens. Potest er- qua potest sibi subiicere omnia. Quare nihil minus consenta-
go mortuos exci- neum quàm hic respicere quid naturaliter fieri possit, vbi inæ-
tare. stimabile miraculum nobis proponitur, quod sensus nostros sua
Phil. 3. 10. magnitudine absorbet. Paulus tamen proposito naturæ docu-
Alteru. Ordo na- mento, socordiam eorum coarguit qui resurrectionem ne-
turæ id nos edo- gāt, Stulte (inquit) quod feminas non vegetatur, nisi prius mo-
cet. riatur, &c. In semente resurrectionis speciē cerni dicit, quia ex
Tertia. Piorum putredine nascitur seges. Nec verò res tā difficilis esset creditu,
omnium fides an- si ad miracula quæ se per omnes mundi plagas oculis nostris
ze & post Chri- ingerunt, attenti vt par est essemus. Cæterum meminimus
stum exhibitum, neminem de futura resurrectione verè esse persuasum nisi qui
hanc gloriam Dei omnipoten- in admirationē raptus, Dei virtuti suā dat gloriam. Hac fiducia
tia tribuit. clatus
Iesa. 26. 19.

elatus Iesaias exclamat, Viuent mortui tui: cadauer meum resurget. Expergiscimini & laudate habitatores pulueris. Rebus desperatis sese attollit ad Deū vitæ authorē, penes quem sunt exitus mortis, vt dicitur in Psalmo. Iob etiam cadaveri similior quàm homini, frater Dei potentia, non dubitat quasi integer ad diem illum se attollere, Scio quod redemptor meus viuuit: & in nouissimo die surget super puluerem (nempe vt suam potētiam illic exerat) & rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, viturus sum ipse, & non alius, nam etsi quidam subtilius detorquent locos istos, ac si de resurrectione exponi non deberent, confirmant tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde sancti viri solatiū petunt in suis malis quàm ex resurrectionis similitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoscitur. nam quum promissionem reditus Iudæi respicerent, ac obiterent, nihilo magis esse probabile sibi aperiri viam quàm mortuos exire e sepulchro, visio Prophetæ offertur cā-symbolo testatus est.

Quamquam sub figura illa populum ad spem reditus erigit, materiam tamen sperandi sumit ex resurrectione: sicuti nobis præcipuum est exemplar liberationum omnium quas sentiunt fideles in hoc mundo. Sic Christus, postquam vocem Euangelii viuificam esse docuit: quia venit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem Filij Dei, & prodibūt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quod potens sit qui nobis promisit futuram vitam, seruare depositum: atque ita gloriemur repositam esse nobis coronam iustitiæ, quam reddet nobis iustus iudex. Si fiet vt quicquid molestiarum perpetimur, ostensio nobis sit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis verò qui iniuste affligimur, requiem, in manifestatione Christi cum angelis potentæ suæ, in flamma ignis. Sed tenendum est quod paulo post adiungit, venturum vt glorificetur in sanctis suis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita fuerit Euangelio.

5. Etsi autem hominum mentes in hoc studio assiduè occupari decebat: quasi tamen data opera abolere vellent omnem resurrectionis memoriam, mortem vocarunt lineam rerum omnium, & interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo, quum dicit canem viuum meliorem esse mortuo leone. Et alibi, Quis scit an hominis anima ascendat sursum, & anima iumentum descendat deorsum? Omnibus autem seculis grassatus est hic brutus stupor, adeoque in ipsam Ecclesiam perrupit: quia palā ausi sunt profiteri, Sadducæi nullam esse resurrectionem, imò animas esse mortales. Sed ne quem leuaret crassa hæc ignorantia, ipso naturæ instinctu

Psal. 68. 21.
Iob. 19. 25.

Ezech. 37. 8.
Quarta, hanc potentem gratiā Deus visibilibus cā-symbolo testatus est.

Christus eandē proposuit.
Iohan. 5. 28.

Paulus respexit, & nos idem facere docuit.
2. Tim. 4. 8.

2. Thess. 1. 6.

Secunda pars, qua resilluntur huius doctrinæ hostes.
1. Athei.

Ecc. 9. 4.
Ecc. 3. 21.

Marc. 12. 18.
Luc. 20. 27.
2. Sadducæi.

Ahor. 2. 8.
Exceptio.

Responsio.

3. Chiliaſta.

Eorum effugiū.
Apoc. 20. 5.

Reſp. 1.

2.

3.

4.

5.

4. Reproborum
patroni.

Exceptio 1.

Reſponſio.

Exceptio 2.

Reſponſio.

increduli ſemper effigiem reſurrectionis habuerunt ante oculos. Quorſum enim ſacer & inuiolabilis mos ſepeliendi, niſi vt arrha eſſet nouæ vitæ? neque excipere licet, ex errore hoc eſſe natum: quia & ſepulturæ religio apud ſanctos Patres ſemper viguit, & Deus apud gentes manere voluit eundem morem, vt obiecta reſurrectionis effigies, earum torporē expergefaceret. Quauis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis tamen nobis eſt ſi prudenter finem ſpectamus: quia non leuis eſt incredulitatis reſutatio: omnes ſimul profeſſos eſſe quod nemo credebat. Atqui non modò obſtupescit Satan hominum ſenſus, vt ſepelirent vnà cum corporib. reſurrectionis memoriã: ſed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere molitus eſt, vt eandem interdiceret. Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: ſed paulo poſt ſequuti ſunt Chiliaſta, qui mille annis finierunt Chriſti regnum. Ac eorum quidem commentum puerilius eſt quàm vt reſutatione vel indignat, vel dignum ſit. Nec illis ſuffragatur Apocalypſis, ex qua errori ſuo colorem induxiſſe certum eſt: quando in millenario numero non agitur de æterna Eccleſiæ beatitudine, ſed tantùm de variis agitationibus quæ Eccleſiam adhuc in terris laborantem manebant. Ceterùm tota Scriptura clamat finem nullum fore nec electorum beatitudini nec reproborum ſupplicio. Omnium porrò rerum quæ & conſpectum noſtrum fugiunt, & mentis captum longè ſuperant, aut fides ex certis Dei oraculis petenda eſt, aut proſus abiicienda. Qui mille annos assignant filiis Dei, ad futuræ vitæ hæreditatem fruendam, non animaduertunt quantam contumeliam inurant & Chriſto & eius regno. Nam ſi immortalitate non induentur, ergo nec Chriſtus ipſe, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus eſt, ſi aliquem habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Chriſti, cuius ſoliditati innicitur, temporarium eſt. Denique aut imperitiſſimi ſunt rerum omnium diuinarū, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Chriſti que virtutem labefactare moliantur: quare complementum non aliter conſtat niſi obliterato peccato & abſorpta morte, vita æterna ad plenum inſtauretur. Quàm verò ſtolidè ineptiant qui timent nãmiam Deo ſeuitiam adſcribere ſi æternis pœnis reprobi abdicantur, vel cæcis perſpicuum eſt. Scilicet iniurius erit Dominus, ſi regno ſuo priuauerit qui eo ſe indignos per ingratitudinem reddiderint. At peccata eorum temporaria ſunt. Fateor. ſed Dei maietas atque etiam iuſtitia, quam peccando violarunt, æterna eſt. Meritò igitur non perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò eſt non ferenda blaſphemia. dum tam paruo æſtimatur Dei maietas, dum non pluris ſit eius contemptus quàm animæ vnus exitiū.

Sed

Sed omittamus nugatores istos, ne contra quàm præfati sumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

6 Duo præter hæc deliria inuecta sunt ab hominibus perperam furiosis. Alij putarunt, quasi totus homo intereat, animas resurrectiones cum corporibus: alij, quum immortales esse spiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis resurrectionem. De priore quoniam aliquid attingi in creatione hominis, satis mihi erit monere iterum lectores quàm belluinus sit error, ex spiritu ad imaginem Dei formato flatum euanidum facere, qui in hac tantùm caduca vita corpus vegetet, & templum Spiritus sancti redigere in nihilum: eam denique partem nostri, in qua maximè refulget diuinitas, & insignes sunt immortalitatis notæ, hac dote spoliare: vt melior atque excellentior sit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit quum morimur: quia ab ea parte nos æstimat quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus venisse quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, postquam dixit, Vbi terrestris domus nostra dissoluta fuerit, nobis esse ædificiũ in cælis: adiungit nos peregrinari à Domino quãdiu manemus in corpore, sed ex petere Dei præsentiam in absentia corporis. Nisi superstites essent animæ corporibus, quid est quod habet Deum præsentem vbi est à corpore separatum? Dubitationem verò tollit Apostolus, dum tradit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum, quibus verbis intelligit, nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colunt, vt non possimus esse Christi membra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiam animæ corporibus exutæ retinerent suam essentiam, ac beatæ gloriæ capaces essent, non dixisset Christus latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Tam claris testimoniis freti, ne dubitemus, Christi exemplo, morientes Deo cõmendare animas nostras: vel, exemplo, Stephani, tradere Christo in custodiam, qui non temerè vocatur fidelis earum pastor & episcopus. Porro de intermedio earũ statu curiosius inquirere neque fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando quem locum occupent, & an cælesti gloria iam fruuntur necne. Atqui stultum & temerarium est de rebus incognitis altius inquirere quàm Deus nobis scire permittat. Scriptura, vbi dixit Christum illis præsentem esse, & eas recipere in paradysum, vt consolationem percipiant, reproborũ vero animas cruciatus quales meritæ sunt perpeti, non vltra progreditur. quis iam doctõr aut magister quod Deus celauit nobis patefaciet? De loco non minus inepta & inutilis est quæstio: quando scimus non eam esse animæ dimensionem quæ corporis. Quod sinus Abrahamæ.

5. Curiosi quidã morte totum hominem interire & tandem animas cum corporibus resurrectiones somnantes.

Variis Scripturæ s. testimoniis refeliuntur, quæ animas post corporum interitum superesse ad beatos spiritus & ad Christum ipsum aggregari tradunt.

2. Petr. 1. 14.

2. Cor. 5. 1.

Hebr. 12. 2. 30

Luc. 23. 43.

Ibid. 46.

Actor. 7. 59.

1. Petr. 2. 25.

Quis sit animarũ

status & locus à

morte ad diem

ultimum.

M. ut. 5. 8. 26.

Iohan. 12. 32.

De sinu Abrahamæ.

dicitur beata sanctorum spirituum collectio, nobis abundè est ex hac peregrinatione excipi à communi fideiū Patre, ut nobiscum fidei suæ fructum cōmunicet. Interea quum Scriptura ubique iubeat p̄dere ab expectatione aduentus Christi: & gloriæ coronam eo vsque differat, contenti simus his finibus diuinitus nobis præscriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, ubi cum felici latitia fruitio nem promissæ gloriæ expectant: atque ita omnia teneri suspensa donec Christus appareat redemptor. Reprobis verò eandem esse sortem dubium non est quam Iudas Diabolis assignat, victos catenis teneri, donec ad supplicium cui addicti sunt, trahantur.

Iud. 6.

6. Vani oqui nonnulli & Manichæi, noua corpora fingentes, refelluntur variis argumentis è Scriptura de præscriptis.

1. Corpora munda sunt, & inuocabuntur.

1. Cor. 7. 1.

2. Cor. 5. 10.

2. Cor. 4. 10.

2. Vita Christi in iis manifestabitur.

1. Thess. 5. 23.

1. Cor. 3. 11.

1. Cor. 6. 15.

3. Sunt membra Christi.

2. Tim. 2. 8.

4. Ferunt Dominum.

1. Cor. 6. 20.

5. Aduentu corruptionem & immortalitatem.

1. Cor. 15. 53.

7. Equè prodigiosus est eorum error qui animas non recepturas quibus nunc induta sunt corpora, sed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidem per quàm futilis ratio fuit, minimè consentaneum esse ut caro quæ immunda est, resurgat. Quasi verò nulla sit animarum immundities: quas tamen à spe cælestis vitæ non arcebant. Perinde igitur fuit acsi dicerent, purgari diuinitus non posse quod peccati labe infectum est. nam illud delirium, quod naturaliter immunda esset caro, quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantùm ostendo, quicquid nunc cælo indignum in nobis est, resurrectioni non obstare. Atqui primò quū iubeat Paulus fideles se mundare ab omni inquinamento carnis & spiritus, inde sequitur quod alibi denuntiat iudicium, ut reportet vnusquisque per corpus siue bonum siue malum. Cui consentit quod scribit ad Corinthios, ut vita Iesu Christi manifestetur in carne nostra mortali. Qua ratione alibi non minus precatur ut Deus integra corpora conseruet vsque ad diem Christi, quàm animas & spiritus. Nec mirum: quia corpora quæ sibi in templa dicauit Deus, in putredinem sine spe resurrectionis decidere, absurdissimum esset. Quid quòd etiam membra sunt Christi? Quid quòd singulas eorum partes sibi Deus sanctificari præcipit? quòd vult linguis nomen suum celebrari, tolli ad se puras manus, sacrificia offerri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore dignatur cælestis iudex, cuius amentix est ad homine mortali in puluerè redigi absque vlla spe instaurationis? Similiter Paulus, quum nos ad ferendum Dominum hortatur tam in corpore, quàm in anima, quia vtrunque Dei est: non patitur certe quòd Deo tanquam sacrum vendicat, æternæ putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior suppetit Scripturæ definitio, quàm de carnis quæ gestamus resurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpora formaret Deus, ubi hæc qualitatis mutatio? Si dictum esset,

oportet

oportere nos renouari, ambigua loquutio fortè occasione
cauillo dedisset: nunc vbi corpora, quibus sumus circum-
dati, digito monstrans, incorruptionem illis promittit, noua
fabricari satis apertè negat. Imò magis expressè (inquit Ter-
ullianus) non poterat loqui, nisi cutem suam manibus tene-
ret. Nec vilo cauillo effugient quod alibi Christum fore mun-
di iudicem dicens, Isaia testimonium citat, Vivo ego, di-
cit Dominus, mihi flectetur omne genu: quando apertè obno-
xios ad rationem vitæ reddendam quos alloquitur fore denū-
tial. Quod non quadraret si noua corpora ad tribunal sifteren-
tur. Porrò in verbis Danielis nihil est perplexū, Multique dor-
mientium in terra pulueris expergiscentur, hi ad vitam æter-
nam, & illi ad opprobria, & ad contemptum sempiternum:
quando non ex quatuor elementis nouam materiam ad consti-
tuendos homines, sed ex sepulchris mortuos euocat. Atque hoc di-
stat aperta ratio. Nam si mors, quæ originem habet à lapsu
hominis, accidentalis est: instauratio, quam attulit Chri-
stus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale esse cœpit. Et
sanè quod ridet Atheniensis dum asseritur à Paulo resurre-
ctio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omni-
no risus ille non parum ad confirmandam fidem nostrā valet.
Digna etiā obseruatu est Christi sententia, Nolite metuere eos
qui occidunt corpus, animam occidere non possunt: sed eum
metuite qui potest & animam & corpus perdere in gehennam
ignis. Neque enim timendi causa, nisi supplicio obnoxium
esset quod nunc gestamus corpus. Nec verò obscurior est al-
tera eiusdem Christi sententia, Venit hora, in qua omnes qui
in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei: & prodibunt
qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò in mala ege-
runt, in resurrectionem iudicij. An dicemus animas in sepul-
chris quiescere, vt illinc Christum exaudiant? ac nō potius ad
eius imperium corpora in vigorem à quo exciderant reditura?
Ad hæc si nouis corporibus donandi sumus, vbi capitis & mem-
brorum conformitas? Resurrexit Christus: an nouum sibi cor-
pus fingendo? imò, vt prædixerat, Destruite templū hoc, & tri-
duo erigam illud. Quod prius gestauerat mortale corpus, iterū
recepit, neque enim multum nobis profuisset, subrogato nouo
corpore aboleri illud quod in sacrificium expiationis oblatum
fuerat. Tenenda est etiā illa societas quam prædicat Apostolus,
Nos resurgere, quia Christus resurrexit, quia nihil minus pro-
babile quàm vt priuatur Christi resurrectione caro nostra, in
qua circumferimus mortificationē ipsius Christi. Quod quidē
illustri documento patuit dum resurgēte Christo multa corpo-
ra Sanctorum exierunt è sepulchris. Neque enim negari po-
test, hoc vitæ quā speramus resurrectionis prælium fuisse,

Li. de resurr.
carnis.

Rom. 1. 4. 11.

Ier. 49. 18.

Dan 12. 2.

6. Coram tribu-
nali Christi s-
stentur.

7. E terra pulue-
ris suscitabun-
tur.

8. Instauratio
per Christum ad
corporis pertinet.
Mat. 10. 28.

9. Hæc corporum
resurrectio ab
Epicureis irrita
est.

10. A Christo
asseritur.

Iohan. 5. 28.

Iohan. 2. 19.

12. Conformia
erunt corpora
Christi. quod ve-
rè resurrexit: cor-
si aliud corpus
recepisset Chri-
sto, rueret salus
nostra.

1. Cor. 15. 12.

Mar. 17. 52.

12. Resurgent
hæc nostra, non
noua, corpora, vt
Christi corpus
mortuum in cru-
ce, resurrexit,
& sanctorum i-
tem quorundam
corpora.

Li. de resurr.
carnis.

vel potius arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus aternitatis candidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei custodiam recepti fuerint.

13. *Sacramenta, corporibus nostris percepta sunt nobis symbola resurrectionis quod non essent si ipsa corpora non resurrerent.*

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum consumere, sed hanc molestiam placidè mecum vorabunt lectores. nequa rima ad decipiendos simplices peruersis & audacibus ingeniis pateat. Cerebri sui cõmentum proferunt volatici spiritus quibuscum nunc disputo: in resurrectione nouorum corporũ fore creationem. *Qua* ratione impulsus ita sentiunt, nisi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine consumptum posse in pristinum statum redire? Ergo sola illis incredulitas huius sententiæ est mater. Nos contra Spiritus Dei ad sperandã carnis nostræ resurrectionem in Scriptura passim hortatur.

Col. 2. 12.

Hac ratione Baptismus, teste Paulo, sigillum nobis est futuræ resurrectionis: nec minus sacra Cœna ad eius fiduciam nos inuitat, dum symbola Spiritualis gratiæ ore percipimus. Et certè tota Pauli exhortatio, Vt membra nostra exhibeamus arma in obedientiam iustitiæ, frigeret, nisi accederet quod postea subiungit, Qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra. Quid enim iuaret applicare pedes, manus, oculos & linguas in obsequium Dei, nisi fructus & mercedis essent participes? Quod suis verbis apertè confirmat Paulus, Corpus nõ scortationi, sed Domino: & Dominus corpori.

2. Cor. 6. 47.
14. *Viuificabitur, quantum sint mortalia.*
Rom. 8. 11.

Qui verò suscitauit Christũ, & nos suscitabit per virtutem suã. Clariora sunt quæ sequuntur, ea esse templa Spiritus sancti & membra Christi. Interea videmus vt resurrectionem cum castitate & sanctimonia coniungat: sicuti paulo post pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi consentaneum non esset, Pauli corpus, in quo stigmata Christi portauit, & in quo magnificè Christum glorificauit, orbari coronæ præmio.

1. Cor. 6. 13, 15.
19.

15. *Virtute Christi suscitabitur.*
Gal. 6. 17.

16. *Abscisa & supplicio affecta conseruata corpori glorioso seruatoris nostri reddentur.*
Act. 4. 22.
Phil. 3. 21.

Vnde & illa gloriatio, Expectamus redemptorem è cælis, qui corpus nostrum abiectũ, cõforme reddet corpori claritatis suæ. Ac si verum illud, per multas afflictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingressu corpora prohibere nulla ratio sustinet, quæ & sub crucis vexillo exercet Deus & victoriæ laude ornat. Itaq; nulla eius rei dubitatio inter Sãctos orta est quin se Christi comites fore sperarẽt: qui omnes quibus probamur afflictiones in personam suam transfert, vt viuificas esse doceat.

17. *Externã ceremoniam sub Lege fideles de corporum resurrectione edoceri sunt, vt exemplis Abrahami & Iacobi ipsiusque Christi dicto colligi possent.*

Imò & sanctos Patres sub Lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit. Quorsum enim sepeliendi ritus, sicuti ante visũ est, nisi vt recõditis corporibus scirẽt paratã esse nouã vitã? Huc aromata quoq; aliãque immortalitatis symbola spectarũt, quibus

quibus

quibus sub Lege adiuta fuit non aliter quàm sacrificiis, doctrinæ obscuritas. Nec morem illum peperit superstitio: quando videmus Spiritum in narrandis sepulchris non minus diligenter Matt. 26. 10. insistere quàm in præcipuis fidei mysteriis. Et Christus officium hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de causa nisi quia à sepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in spectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam sedula obseruatio ceremoniæ quæ laudatur in Patribus satis cõprobat rarum illis fuisse & pretiosum fidei adminiculum. Neque enim ad eò sollicitè curasset Abraham vxoris sepulchrum, nisi religio illi proposita fuisset ante oculos, & vilitas mundo superior, nempe vt mortuum vxoris corpus insignibus resurrectionis exornans, suam & familiæ fidem confirmaret. Gen. 23. 4. 19. Clarior verò huius rei probatio eminet in exemplo Iacob, qui vt Gen. 47. 30. posteris testetur ne morte quidem spem terræ promissæ animo suo excidisse, iubet ossa sua illuc referri. Quæso, si nouo corpore induendus erat, nõnne ridiculum dedisset mandatũ de puluere in nihilum redigendo? Quare si qua apud nos viget Scripturæ autoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior desiderari potest probatio. Hoc ipsum pueris sonant resurrectionis & suscitandi voces. neque enim resurgere dicimus quod nunc primũ creatur: nec stare illud Christi, Quicquid dedit mihi Pater non peribit, sed suscitabo illud in nouissimo die. Eodem tendit dormiendi verbum, quod non nisi in corpora competit, Ioh. 6. 39. Vnde & cœmeteriis nomen impositum. Superest vt de resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus mysterium vocans ad sobrietatem nos hortatur, & liberius argutiũque philosophandi licentiam frænât. Primò tenendum est quod diximus, nos in eadem quam gestamus carne resurrecturos quoad substantiã: sed qualitatem aliam fore. sicuti quũ eadẽ Christi caro quæ in victimã oblata fuerat, suscitata fuerit, aliis tamen dotibus excelluit ac si alia prorsus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nã sicut humanæ & belluine carnis eadem est substantia, non qualitas: itellis omnibus eadẽ est materia, claritas diuersa: ita quanquam retinebimus substantiã corporis, mutationẽ fore docet: vt longè præstãtiõ sit cõditio. Corpus ergo corruptibile, vt suscitemur, non peribit nec euanescet: sed induet, deposita corruptione, incorruptionem. Quoniam verò elementa Deus omnia præsto habet ad suum nutũ, nulla eum difficultas impediẽt quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis consumptum reddant. Iesai. 46. 21. Quod etiam, licet non absque figura, Iesaias testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo vt visitet iniquitatẽ terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, nequet teget amplius interfe-

18. Scripturæ autoritas, resurrectionis vox, & dormiendi verbum superiora argumenta confirmant.

De resurrectionis modo.

1. Cor. 15. 51.

Qualitas corporum alia erit nõ substantia.

Ibid. 39.

Id est, corpora integra, induent incorruptionem. Suscitabitur autem virtute Dei omnipotentis.

At qui de resurrectionis viui in terris reperitur, in puncto temporis immutabuntur.

1. Cor. 15. 51.

1. Theff. 4. 15.

Heb. 9. 37.

Quaestio an impij resurgent, quum resurrectio sit singulare Christi beneficium.

Ioh. 31. 25.

Matt. 25. 32.

Responso 1.

Mat. 5. 45.

Exceptio.

Responso 1.

Etos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, & quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teste Paulo) sed omnes immutabimur: hoc est, necesse non erit distantiam temporis inter mortē & initium secundæ vitæ intercedere: quia in puncto temporis & nictu oculi penetrabit clauis tubæ qui mortuos excitet incorruptibiles, & viuos subita mutatione reformet in eandem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obeunda est consolatur: quia non præuenient mortuos qui tunc erunt superstites, quin potius resurgent priores qui dormierunt in Christo. Si quis obuiat illud Apostoli, statutum esse cunctis mortalibus semel mori, facilis solutio est. vbi mutatur natura, status, speciem esse mortis, & appositè sic nominari: ac proinde hæc inter se conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exuent mortale corpus, non fore tamen necessarium corporis & animæ dissidium vbi erit subita immutatio.

9 Sed hic difficilior quæstio exoritur, Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficiū. Scimus omnes in Adā morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vita: an vt promiscuè totum genus humanum viuificet? Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cæcitate consequi, quod sola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore iudicij, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum vt segreget agnos ab hœdis. Respondeo, non debere videri tam insolitum, cuius similitudinem in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hæreditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis communibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitæ. Vnde igitur fit vt Deus non solum oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad præsentis vitæ vsus, inæstimabilis eius liberalitas larga copia assidue profluat? Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & membrorum eius, ad impios quoque exundare: non vt legitima sit possessio, sed quo magis reddantur inexcusabiles. Sic Deum impij sæpe experiuntur beneficium, non vulgaribus documentis, sed quæ omnes piorum benedictiones interdum obscurent, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Siquis excipiat caducis & terrenis beneficiis resurrectionem non aptè conferri: hic quoque respondeo, vbi primùm alienati sunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuisse promeritos quo prorsus abolerentur: admirabili tamen Dei consilio repertum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihil absurdius videri debet, si accidentalis est impiis resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrum & doctorem recusant. Leuis enim esset pœna, morte absumi, nisi pœnas

pœnas suæ contumaciæ daturi coram iudice sisterentur, cuius in se vindictam sine fine & modo prouocauerunt. Cæterum quam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli confessio apud Felicem continet, se futuram expectare resurrectionem iustorum & impiorum: sapius tamen Scriptura resurrectionem solis Dei filiis vnâ cum cælesti gloria proponit: quia non venit propriè Christus in mundi exitium, sed in salutem. Ideo & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ.

Cur impij resurgunt.

Act. 27. 15.

3.

Cur resurrectio solis electis proposta.

10 Quoniam autem tunc demum implebitur Prophetia de absorpta per victoriam morte, semper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia si omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiant, vix tamen infima eius particula delibata fuerit. Nam utcumque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, fœlicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à sensu nostro remotissima & quasi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriam ipse facie ad faciem conspiciendam exhibebit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autem similes ei erimus, videbimus eum qualis est. Quamobrem Prophetæ, quia spirituales illam beatitudinem in seipsa nullis verbis exprimere poterant, sub rebus corporeis eam ferè delineantur. Quia tamen rursus aliquo suauitatis illius gustu accendi in nobis desiderij feruorem oportet, in hoc præcipuè cogitando immoremur, Si Deus bonorum omnium plenitudinem, ceu fons quidam inexhaustus, in se continet: nihil ultra eum expetendum iis qui ad summum bonum & omnes fœlicitatis numeros contendunt, sicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valde. Cui sententiæ succinit David, Portio mea Ichoua: fors mihi præclare cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atque Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiant consortes naturæ: Quomodo istud? Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus gloriam, virtutem, iustitiam suam cum electis participabit, imò seipsum illis fruendum dabit, & quod præstantius, quodam modo in vnum cum ipsis coalescet: meminimus sub hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoscamus tamen nos in imis adhuc radicibus subsidere, si mentis nostræ cõceptio cum mysterij huius sublimitate conferatur. Quo nobis in hac parte magis colenda est sobrietas, ne moduli nostri in memores, quo maiore audacia in sublime trãsuelabimus, fulgor cælestis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vt immodica cupido pluriquã fas est sciendi nos titillet. vnde subinde & friuolæ & noxiæ quæstiones scaturiunt. friuolâs voco, ex quibus nullâ potest

Postrema pars capituli de æterna fœlicitate.

Ole. 13. 14.

1. Cor. 15. 54.

1. Eru. excelsa captum nostrum longè superat.

1 Ioh. 3. 2.

Genes. 15. 2.

Psal. 6. 6.

Psal. 17. 15.

2. Pet. 1. 4.

Regula obseruanda.

Y y iij

elici utilitas. Sed hoc secundum deterius, quod qui sibi in illis indulgent, perniciosis speculationibus sese implicant, quamobrem voco noxiis. Quod scripturæ docent, ab omni controuersia exemptum apud nos esse debet: nempe sicuti variè Deus sua dona Sanctis in hoc mundo distribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, ubi dona sua coronabit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos estis gloria mea & corona in die Christi. Et illud Christi ad Apostolos, Sedebitis iudicâtes duodecim tribus Israël. Sed Paulus (qui sciebat, prout sanctos locupletat Deus spiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) peculiarem sibi coronam pro laborum ratione repositam esse non dubitat. Christus autem, ut Apostolis dignitatem muneris quo præditi erant cõmendet, fructum eius adiuuet, in cælo esse reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt ut splendor firmamenti: & iustificantes multos tanquam stellæ in seculum & in æternum. Ac si quis attentè Scripturas consideret: non modò vitam æternam promittunt fidelibus, sed specialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promissio Christi confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique sicuti corporis sui gloriam multiplici donorum varietate inchoat Christus in mundo, & amplificat per suos gradus: ita etiam in cælo perficiet.

3. Non equalis omnibus Dei filijs gloria modus futurus est.

1. Theff. 2. 19.
Matt. 19. 28.

Dan. 12. 3.

2. Tim. 4. 14.
Matt. 19. 29.

Spinosis questionibus exploratis, ad quasdam nõ inutiles additur responsio.

II Quemadmodum autem hoc vno consensu recipient omnes pij, quia verbo Dei satis testatum est: sic rursus spinosis quæstionibus, quas sibi obstaculo esse cognoscent, valere iussis, metas sibi propositas non transilient. Quantum ad me spectat, non solum priuatim mihi à superuacua rerum inutilium inuestigatione tempero: sed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatem respondendo foueam. Sciscitantur vanæ scientiæ iciuni homines quanta inter Prophetas & Apostolos, rursus inter Apostolos & Martyres futura sit distantia: quot gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum cæli angulum ab excutiendo intactum relinquunt. Deinde subit illis in mentem quorsum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filij Dei: sed erunt similes Angelis, quorum inedia æternæ beatitudinis symbolum est. Ego autem respondeo, in ipso aspectu tantam fore amœnitatem, tantam sine vsu suauitatem in sola notitia, ut hæc felicitas omnia quibus nunc iuuamur adminicula lōgè exuperet, fingamus in opulentissima & ubi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga esse positos: quem non sui morbi ab vsu beneficiorum Dei subinde impediunt ac prohibent? cui non sua intemperies cursum sæpè abrumpit? Vnde consequitur liquidam

Prima, quorsum orbis reparatio, quando nullius rei erunt indigi fideles.

liquidam & puram ab omni vitio fruiationem, quanuis nullus sit corruptibilis vitæ vsus, felicitatis esse cumulum. Alij se transferunt longius, quærunt annon scoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à restitutione absint, & ab ea dissideant. Quod

*Secunda, de re-
stitutione rerum
creatarum.*

vt illis aliquatenus concedam, expecto cum Paulo

Rom. 8. 22.

reparationem quæ initium sumplerunt à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Longius iterum progrediuntur, quænam melior conditio maneat genus humanum, quum sobolis benedictio finem tunc sumptura sit. Facilis est illius quoque nodi solutio. Quod tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus assidue naturæ ordinem pro-

*Tertia, quænam
melior conditio
nos maneat, quæ
sobolis benedictio
finem tunc sum-
ptura sit.*

uehit ad suam metam: in perfectione verò ipsa aliam rationem esse notum est. Sed quia incautos statim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, vbi sua cuique placita arrident, nullus est concertationum modus: hoc sit nobis vitæ compendium, contentos esse speculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quâ in celos eundem sit curant: omnes autem quid illic agatur scire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundû certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios sibi iâ depingunt.

*Pia admodum
& necessaria
admonitio.*

12 Porro quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla descriptio æquare potest, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletû, & stridorem dentiû, ignem inextinguibilem, vermem sine fine cor ar-

*A felicitate e-
lectorum Dei ad
miseriam re-
proborum appo-
sita digressio.*

rodentem. Talibus enim loquendi modis certum est Spiritum sanctum voluisse sensus omnes horrore conturbare: vt quum dicitur præparatam esse ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius esse ignem & ligna multa: statum Domini, ceu torrentem sulphuris, eam succendere. Quibus vt nos adiuuari oportet ad concipiendam vtcunque impiorum miseram for-

*Matth. 8. 12. &
22.
Ibid. 3. 12.
Marc. 9. 43.
Ies. 66. 24.
Ies. 30. 33.*

tem: ita nos in eo potissimum desigere cogitationem oportet, quàm sit calamitosum alienari ab omni Dei societate. neque id modò: sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, vt effugere nequeas quin ab ipsa vrgearis. Nam primùm eius indignatio instar ignis est violentissimi, cuius attactu omnia deuorentur

*Quæ miseria e-
rit summa &
sempiterna.*

& absorbeantur. Deinde illi ad exercendum iudicium sic feruiunt omnes creaturæ, vt cælum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersum se inflammata & in perniciem suam armata sensuri sint: quibus iram suam ita Dominus palàm faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntia-

1. Thess. 1. 9.

uit Apostolus, quum dicit infideles duros pœnas interitus æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties merù corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil pro tarditate nostra hyperbolicum afferant, præludia tamen admiscēt fûguri iudicij in sole & luna totòque mundi opificio. Quare nullâ

Eiusdem variae descriptiones. requiem inveniunt infelices conscientia, quin diro turbine vententur ac dissipentur, quin ab infesto Deo se discerpi sentiant, & confixa mortiferis aculeis lancinentur, quin ad Dei fulmen expauescant, & conerantur onere manus eius: vt abyssos & voragine quaslibet subire leuius sit quam in illis terroribus stare ad momentum. quale hoc & quantum est, aeterna & nusquam defitura illius obsidione vrgeri? Qua de re Psalmus nonagesimus continet memorabilem sententiam. quauis solo aspectu cunctos mortales dissipet ac in nihilum redigat, cultores tamen suos, quò magis sunt timidi in hoc mundo, vrgerè, vt cruce oneratos ad propèrandum incitet, donec sit ipse omnia in omnibus.

Huius doctrinae usus.

I N S T I -

INSTITUTIONIS
CHRISTIANÆ RELIGIONIS
LIBER QVARTVS.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL AD-
MINICVLIS, QVIBVS DEVS IN
Christi societatem nos inuitat,
& in ea retinet.

ARGVMENTVM.

Prioribus libris Symboli Apostolici de Deo creatore, redemptore, sanctificatore, tres partes explicata sunt. Quarta superest, de sancta Ecclesia Catholica & sanctorum communionem, qua postremo hoc libro absoluitur.

Ad tres autem precipuos locos viginti illa, quibus constat, capita commodè reuocabimus.

I. De Ecclesia.

II. De Sacramentis.

III. De Politica administratione.

Primus locus, qui vsque ad finem decimitertij capituli extenditur, multa continet: quæ tamen omnia ad quatuor precipua capita referri possunt.

1 De Notis Ecclesia, seu de ratione qua Ecclesia dignosci potest, quoniam unitas cum ea necessariò colenda nobis est, agitur cap. I. & II.

2 De regimine vel gubernatione Ecclesia, cap. III. IIII. V. VI. VII.

Quis sit ordo gubernanda Ecclesia, cap. 3.

Quæ forma apud veteres in vsu fuerit, cap. 4.

Qualis sit quæ sub Papatu hodie viget, cap. 5. & de Papæ primatu, cap. 6. & quibus gradibus se in hanc tyrannidem extulit, cap. 7.

3 De potestate Ecclesia, cap. VIII. IX. X. XI.

Quoad dogmata fidei, quæ vel in singulis, cap. 8. vel in

- uniuersis utpote Conciliis, residet, cap. 9.*
Deinde in legibus ferendis, cap. 10.
Postremò in Ecclesiastica iurisdictione, cap. 11.
4 De disciplina Ecclesia, cap. XII. & XIII.
De huius præcipuo usu, cap. 12.
De eiusdem abusu, cap. 13.
Secundus locus de Sacramentis tres partes continet.
1 De Sacramentis in genere, cap. XIII.
2 De utroque sigillatim, cap. XV. XVI. XVII. XVIII.
De Baptismo, cap. 15. qua occasione de Pado baptismo seorsim, cap. 16.
Deinde de Cæna Domini, cap. 17. & eiusdem profanatione, cap. 18.
3 De illis quinque qua Sacramenta falsò habita sunt, cap. XIX.
Tertius locus de politica administratione, cap. XX.
De hac primum in genere
Deinde de singulis eius partibus, } *Eodem*
Magistratu, } *capite.*
Legibus,
Populo.

C A P V T I.

*De vera Ecclesia cum qua nobis colenda est unitas: quia
piorum omnium mater est.*

Partes huius capituli.

- 1** Articulus Symboli, de sancta Ecclesia Catholica & sanctorum communione, breuiter explicatur, simulque ostenditur quibus nominibus nobis commendata sit Ecclesia, sect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
- 2** De Notis Ecclesiæ, sect. 7. 8. & 9.
- 3** A sancta Ecclesia Catholica & sanctorum communione non est vlllo modo discedendum. eapropter Nouatianorum, Anabaptistarum, ac eiusmodi Schismaticorum & malè feriatorum hominum circa hanc doctrinam errores, à sect. 10. ad fin. cap. abundè refelluntur.

FIDE Euangelij Christum fieri nostrum, & *De Ecclesia nunquam*
 allata ab eo salutis æternæque beatiudinis *necessario agendum est.*
 nos fieri participes, proximo libro expositum
 fuit. Quia autem ruditas nostra & legnities
 (addo etiam ingenij vanitatem) externis substi
 diis indigent, quibus fides in nobis & gignatur
 & augetur, & suos faciat progressus usque

ad metam: ea quoque Deus addidit, quo infirmitati nostræ
 confuleret. atque ut vigeret Euangelij prædicatio, thesaurum
 hunc apud Ecclesiam deposuit. Pastores instituit ac doctores,
 quorum ore suos doceret: eos autoritate instruxit: nihil
 denique omisit quod ad sanctum fidei consensum & rectum
 ordinem faceret. In primis sacramenta instituit, quæ nos experimento
 sentimus plusquam vtilia esse adiumenta ad fouendam
 & confirmandam fidem. Nam quia erga stulo carnis nostræ
 inclusi ad gradum Angelicum nondum peruenimus, Deus
 se ad captum nostrum accommodans, pro admirabili sua
 prouidentia modum præscripsit quo procul disuncti ad eum
 accederemus. Quare postulat docendi ratio ut nunc de Ecclesia
 eiusque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis
 tractemus, & postremò de politico etiam ordine: ac simul
 pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu
 adulterauit quæcunque Deus in salutem nostram destinauerat.

Incipiam autem ab Ecclesia: in cuius sinum aggregari vult
 Deus filios suos, non modò ut eius opera & ministerio alantur
 quandiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiam materna regantur
 donec adolecant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc
 enim quæ Deus coniunxit separari fas non est, ut quibus ipse
 est Pater, Ecclesia etiam mater sit: neque id sub Lege modò, sed
 etiam post Christi aduentum, teste Paulo, qui nouæ & cælestis
 Hierosolymæ nos esse filios docet.

Summa & partes huius libri.
Cur ab Ecclesia incipiat.

2 In symbolo, ubi profiteamur nos credere Ecclesiam, id
 non solùm ad visibilem, de qua nunc agimus, refertur, sed ad
 omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur
 etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & credendi verbum
 ponitur; quia nullum sæpe discrimen inter filios Dei &
 profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari
 potest. Nam quod particula *IN* à multis interponitur, probabili
 ratione caret. Fateor quidem esse vsitatus, & vetustatis etiam
 suffragio non destitui: quando & symbolum Nicenum, qualiter
 in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionem addidit.
 Simul tamen ex scriptis veterum animaduertere licet, fuisse
 olim citra controversiam receptum ut dicerent se Ecclesiam
 credere, non in Ecclesiam. Non enim sic modò loquuntur Au-

Marc. 10. 9.
Gal. 4. 26.
Quo sensu articulus symboli de Ecclesia sit accipiendus.

*Cur dicimus
Credo Ecclesiam
non in Ecclesiā.*

gustinus & quisquis ille est vetustus scriptor, cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, De symboli expositione: sed disertè quoque annotant loquutionem fore impropriam si prepositio attextatur: ac suam sententiam ratione non frivola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos testamur, quòd & in ipsum ut veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit, quòd in Ecclesiam non conveniret, quemadmodum nec in remissionem peccatorum, aut carnis resurrectionem. Itaque tamen si nolim de verbis litigare,

*Finis huius ar-
ticuli.*

malim tamen loquendi proprietatem sequi, quæ aptior sit rei exprimendæ, quàm formulæ affectare quibus res sine causa obscuratur. Finis autem est, ut sciamus quamvis ad diruendam Christi gratiam omnes lapides moueat Diabolus, & eodem etiam ferantur vesano impetu Dei hostes: non posse tamen extinguì, nec sterilem posse reddi Christi sanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio spectanda est: quia solus novit qui sui sint, & sub signaculo (ut loquitur Paulus) inclusos tenet: nisi quòd insignia eius gestant, quibus dignoscantur à reprobis. Sed quia

Ephes. 1. 13.

exiguus numerus & contemptibilis latet sub ingenti turba, & grana tritici pauca teguntur paleæ congerie, soli Deo permit-tenda est cognitio suæ Ecclesiæ, cuius fundamentum est arca-na illius electio. Nec verò satis est electorùm turbæ cogitatio-ne animòque complecti, nisi talem Ecclesiæ unitatem cogitemus in quam nos esse infitos verè simus persuasi. Nisi enim sub

*Catholica, seu
vniuersalis, cur
dicta.*

capite nostro Christo coadunati simus reliquis omnibus membris, nulla nos manet spes hereditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, seu vniuersalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin discernatur Christus: quod fieri non potest. Quin sic electi Dei omnes in Christo sunt conuexi, ut quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coalescant, ea inter se compage cohærentes quo eiusdem corporis membra: verè vnum facti, quia vna fide, spe, charitate, eodem Dei Spiritu simul viuunt, non in eandem modò vitæ æternæ hereditatem, sed in vnius Dei ac Christi participationem etiam vocati. Quamvis ergo tristis vastitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Ecclesiæ residuum esse clamet, sciamus fructuosam esse Christi mortem, Deumque mirabiliter Ecclesiā suam quasi in latebris seruare. Sicuti Eliæ dictum est, Seruani mihi septem millia virorum qui non flexerunt genu coram Baal.

1. Reg. 19. 18.

*Sanctorum com-
munio quid sit.*

3 Quamquam articulus symboli ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet, ut se quisque nostrum in fraterno consensu cum omnibus Dei filiis contineat: Ecclesiæ deferat quam meretur auctoritatem, denique se ita gerat ut ovis ex

grege. Atque ideo adiungitur sanctorum communicatio. quæ particula licet à veteribus ferè prætermiffa fit, non tamen negligenda est: quia Ecclesiæ qualitatem optimè exprimit, quasi dictum esset hac lege aggregari sanctos in societatem Christi, vt quæcunque in eos beneficia Deus confert, inter se mutuo comunicent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuersitas: sicuti scimus variè distribui Spiritus dona: neque etiam, & duellitur ordo politicus, quo suas vnique facultates priuatim possidere licet, vt necesse est, pacis inter homines conseruandæ causa, rerû dominia inter ipsos propria & distincta esse. Sed asseritur cõmunitas qualem Lucas describit, quod multitudinis credentiũ esset cor vnum & anima vna: & Paulus quum hortatur Ephesios vt sint vnum corpus, vnus spiritus, sicuti vocati sunt in vna spe. Neque enim fieri potest, si verè persuasi sint Deum communem sibi omnibus patrem esse, & Christum commune caput, quin fraterno inter se amore coniuncti, vtrò citròque sua comunicent. Iam plurimum nostra interest scire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Ecclesiam, vt certò persuasi simus nos esse eius membra. Hoc enim modo nititur salus nostra certis solidisque fulcris, vt etiam si tota orbis machina labefacteretur, corruere ipsa & concidere nequeat. Primùm stat cū Dei electione, nec nisi cū æterna illius prouidentia variare aut deficere potest. Deinde quodammodo coniuncta est cum firmitudine Christi: qui non magis patietur à se diuelli suos fideles, quàm membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit quod veritatè dum in Ecclesiæ sinu continemur, sèper nobis constaturam securi sumus. Postremò quod promissiones istas sentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum cõmorabitur in medio Ierusalem, ne vnquam cõmoueat. Tantiùm potest Ecclesiæ participatio vt nos in Dei societate contineat. In ipso quoque nomige communionis plurimum est consolationis: quòd dum ad nos pertinere fixum est quicquid membris suis ac nostris largitur Dominus: omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Cæterùm ad amplexandã eo modo Ecclesiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus est Ecclesiam ipsam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potius eo quòd in fide fixa est admonemur nihilo minus cogitandam esse, dum intelligentiam nostram præterit, quàm si palàm appareat. Neq; ideo deterior est fides nostra quòd incognitam apprehendit: quando hìc non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solius non nostrum) sed certo statuere in animis nostris, omnes eos qui Dei Patris clementia per Spiritus sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei peculium ac propriã possessionem segregatos, ac quum simus in eorum numero tantæ gratiæ nos esse consortes.

An tollat varia dona sanctis collata, aut ordinem politicum.
Act. 4. 32.
Ephes. 4. 4.

Quis fructus articuli de Ecclesia & sanctorum communionem.

1.

2.

3.

4.

Fructus Communionis sanctorum.

Ioel. 2. 32.

Abd. 17.

Psal. 46. 6.

An Ecclesiam oporteat esse visibilem vt unitatem eius amplexamur.

*Porrò quum de
visibili Ecclesia
fit sermo, matris
nomen ostendit
quàm necessaria
sit Ecclesia cogni-
tio: extra eam
enim non est sa-
lus.*
Mart. 22. 30.
Iesà. 37. 32.
Ioel. 2. 32.
Ezech. 13. 9.
Psalm. 106. 4.

4. Verùm quia nunc de visibili Ecclesia differere propositum est, discamus. vel vno matris elogio quàm utilis sit nobis eius cognitio, imò necessaria: quando non alius est in vitam ingressus nisi nos ipsa concipiat in vtero, nisi pariat, nisi nos alar suis vberibus, denique sub custodia & gubernatione sua nos tueatur, donec exuti carne mortali, similes erimus Angelis. Neque enim patitur nostra infirmitas à schola nos dimitti donec toto vitæ cursu discipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla est speranda peccatorum remissio, nec vlla salus, teste Iesàia & Ioel. quibus subscribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cælesti vita abdicat. Sicuti ex opposito dicuntur nomen suum inscribere inter ciues Hierosolymæ, qui se ad veram pietatis cultum conuertunt. Quà ratione & alio Psalmo dicitur, Memento mei Iehoua in beneficio populi tui: visita me in salute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, later in lætitia gentis tuæ, gaudeam cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare spiritualis vitæ testimonium ad gregem eius restringitur: vt semper exitialis sit ab Ecclesia discessio.

*Mater autem
nobis constituitur,
quatenus misterium
sacrum apud eam
minus deposuit,
quod nobis abun-
dè est, donec eius
educatione in vi-
rilem ætatem ad-
dolescamus.*
Ephes. 4. 11.

5. Cæterum quod huius loci proprium est exequi pergamus. Scribit Paulus Christum, vt impleret omnia, dedisse alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem pastores ac doctores, ad instaurationem sanctorum in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi. Videmus vt Deus, qui posset momento suos perficere, nolit tamen eos adolescere in virilem ætatem nisi educatione Ecclesiæ. Videmus modum exprimi: quia pastoribus iniuncta est cælestis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnũ cogi in eundem ordinem, vt mansueto & docili spiritu regendos se doctoribus in hunc vsum creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Christi insignierat Iesàias, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo, nunquam discedent neque ex ore tuo, neq; ex ore seminis tui & neporum. Vnde sequitur dignos esse qui fame & inedia pereant, quicumque spirituales animæ cibum diuinitus sibi per manus Ecclesiæ porrectum respuunt. Fidem nobis Deus inspirat, sed Euangelij sui organo, sicuti admonet Paulus fidem esse ex auditu. Sicuti etiam penes Deum sua residet potentia ad seruandum: sed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teste) depromit atque explicat. Hoc consilio voluit olim sacros haberi conuentus ad sanctuarium, vt fidei consensum aleret doctrina per os sacerdotis prolata. Nec aliò spectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, sanctuarium eius domicilium, vbi dicitur sede-

Iesà. 59. 21.

Rom. 10. 17.

Psalm. 132. 14.

Psalm. 80. 2.

re inter Cherubim, quàm vt pretium, amorem, reuerentiam, ac dignitatem cælestis doctrinæ ministerio conciliet: quibus alioqui non parum derogaret mortalis & contempti hominis aspectus. Ergo vt sciamus ex vasis testaceis nobis proferri inestimabilem thesaurum, Deus ipse in medium prodit, & quatenus huius ordinis author est, vult se præsentem in sua institutione agnosci. Itaque postquã auguriis, diuinationibus, artibus magicis, necromantiæ, aliisque superstitionibus suos vetuit dare operam, subiicit se daturũ quod pro omnibus sufficere debeat, nempe Prophetis nunquam destitutum iri. Sicuti autem veterẽ populum non ablegauit ad Angelos, sed doctores excitauit e terra, qui verè præstarent munus Angelicum: ita & nos hodie humanitas vult docere. Ac sicut olim non contentus fuit sola Lege, sed sacerdotes addidit interpretes, ex quorum labiis populus inquireret verum illius sensum: ita hodie non tantũ vult nos esse lectioni attentos, sed magistros etiã præficit quorum opera adiuemur. Cuius rei duplex est utilitas. nam ab vna parte optimo examine obedientiam nostram probat, vbi eius ministros, non secus atque ipsum, loquẽtes audimus: ex opposito etiã nostræ infirmitati consulit, dum per interpretes humano more nos maualt alloqui, vt ad se alliciat, quàm tonãdo à se abigere. Et certè quã nobis expediat hæc familiaris docẽdi ratio. sentiũt omnes pij ex formidine qua meritò illos consternat Dei maiestas. Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati sunt, contemptu exinaniri doctrinæ auctoritas, hi ingratitude suam produnt: quia inter tet præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua singularis est, quod dignatur ora & linguas hominum sibi consecrare, vt in illis sua vox personet. Quare ne vicissim & nos obedienter amplecti pigeat salutis doctrinam eius mandato & ore propositam: quia etsi externis mediis allegata nõ est Dei virtus, nos tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum recusant tenere fanatici homines, multis se exitiabilibus laqueis innoluunt. Multos impellit vel superbia, vel fastidium, vel æmulatio, vt sibi persuadeant priuatim legẽdo & meditando se posse satis proficere, atque ita contemnant publicos cœtus, & prædicationem superuacua ducant. Quoniam autem sacrum vnitatis vinculum quantum in se est solvunt vel abrumpunt: nemo iustam impij huius diuortij pœnã effugit, quin se pestiferis erroribus ac tererrimis deliriis fascinet. Quare vt viget apud nos pura fidei simplicitas, ne vti grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis sua institutione monstrauit esse necessarium, & tantopere commendat. Deo qui aures diceret claudendas esse nemo vnquam vel ex petulãtissimis canibus inuentus est: sed omnibus seculis difficile fuit certamẽ Pro-

Psal. 80. 23

2. Cor. 4. 7.
Leu. 19. 31.Nec hic educandi
modus est
contemendui,Imò duplici ra-
tione nobis est
utilis.Quam utilitatẽ
tollunt qui Ecclẽ
sic contemunt
pastores & do-
ctores.Horum contem-
ptorum proter-
uia retunditur
rationibus &
Scriptura testi-
monis.

phetis & piis doctoribus contra impios, quorū peruicacia nunquam iugum hoc subire potest vt ore & ministerio hominum doceantur. Quod perinde est ac Dei faciem, quæ nobis in doctrina affulget, delere. Neque enim fideles olim alia de causa faciem Dei in sanctuario quærere iussi sunt, idque tories reperitur in Lege, nisi quia Legis doctrina & Propheticæ exhortationes erant illis viua Dei imago, sicuti Paulus in sua prædicatione lucere asserit gloriam Dei in facie Christi. Quo magis detestabiles sunt apostatæ, qui scindendis Ecclesiis inhiant, perinde ac si oues abigerent à caulis, ac proicerent in fauces luporum. Nobis verò quod ex Paulo citauimus tenendum est, Ecclesiam non aliter ædificari quàm externa prædicatione, nec alio vinculo inter se retineri sanctos, nisi dum vno consensu discendo & proficiendo ordinem Ecclesiæ à Deo præscriptum colunt. In hunc præcipuè finem, vt dixi, iussi sunt olim fideles sub Lege confluere ad sanctuarium: quia dum Moses de habitaculo Dei loquitur, simul locū nominis Dei appellat, vbi Deus memoriam nominis sui posuit. Quo aperte docet nullum sine pietatis doctrina esse illius vsum. Nec dubium est quin eadem etiam ratione David ingenti spiritus amaritudine queratur se tyrannica hostium sequitia prohiberi tabernaculi ingressu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quod minimum iacturæ fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò suppetere alia delicia. Hac tamen vna molestia, anxietate & mœstitia se vri & cruciari & probè absumi deplorat: nempe quòd fidelibus nihil plurius est hoc adminiculo, quo Deus suos gradatim in sublime attollit. Nam & hoc notandum est, Deum in speculo suæ doctrinæ ita semper se ostendisse sanctis Patribus, vt spiritualis esset cognitio. Vnde & templum nō modò facies eius, sed (omnis superstitionis tollendæ causa) scabellum pedum vocatur. Atque hic est felix ille occurus in vnitatem fidei, dum à summo vsque ad infimum omnes ad caput adspirant. Quicquid templorum alio consilio ædificarunt Deo gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etsi nō pari crassitie, aliquatenus tamen prolapsi sunt Iudæi, quod illis ex ore Iesaiæ Stephanus exprobrat, Deum scilicet non habitare in templis manufactis, &c. Quia solus Deus templa sibi suo sermone in legitimum vsum sanctificat. Et siquid temerè tentamus eius iniussu, protinus malo principio adhærescunt aduentitia figmenta, quibus malum sine modo propagatur. Inconsideratè tamen Xerxes, dum consilio magorū, omnia Græciæ templa exussit, vel diriuic: quòd absurdum putaret Deos, quib. omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Quasi verò non sit in Dei potestate, vt nobis propinquus sit, quodammodo ad nos descendere: & tamen neque

mutare

Psal. 105. 4.

2. Cor. 4. 6.

In hunc finem, educationis scilicet filiorum Ecclesie, iussi sunt olim confluere ad sanctuarium.
Exod. 20. 24.
Psal. 84. 11.

Psal. 132. 7
Psal. 99. 5.
2. Paral. 28. 4.

Templorum ante & post Christum exhibitum abusus, & legitimus vsus.
Act. 7. 48.

mutare locum, neque nos affigere terrenis medijs : sed potius vehiculis quibusdam nos sursum efferre ad cælestem suam gloriam, quæ sua immensitate omnia replet, tum verò cælos altitudine superat.

6 Porro quia hoc tempore magna fuit concertatio de efficacia ministerij, dum eius dignitatem hyperbolicè amplificanti alij, alij contendunt perperam transferri ad hominem mortalem quod proprium est Spiritus, si ministros & doctores censemus penetrare ad mentes & corda, ut tam illarum cæcitatem quàm horum duritiam corrigam: recta huius controuersie definitio tradenda est. Quod utrinque disceptant, nullo negotio facilè transigetur, locos discretè obseruando, ubi Deus auctor prædicationis Spiritum suum cum ea coniungens, fructum inde promittit, vel rursus ubi se ab externis subsidijs separas, tam initia fidei quàm totum cursum sibi vni vendicat. Officium secundi Eliæ fuit, teste Malachia, illuminare mentes, & conuertere corda patrum ad filios, & incredulos ad prudentiam iustum. Christus se Apostolos mittere pronuntiat, ut fructum afferant ex labore suo. quis autem sit fructus ille breuiter definit Petrus, nos regigni dicens semine incorruptibili. Itaque gloriatur Paulus se per Euangelium genuisse Corinthios, eoque apostolatus sui sigillum esse: imò se non esse literalem ministrum, qui tantum sonitu vocis aures percusserit, sed datam sibi efficaciam Spiritus, ne inutilis sit doctrina. Quo sensu etiam alibi Euangelium suum fuisse negat tantùm in sermone, sed in virtute. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepisse. Denique pluribus locis non modò se cooperarium Dei facit, sed partes sibi assignat conferendæ salutis. Hæc certè omnia nunquam eo protulit ut vel tantillum sibi seorsum à Deo tribueret. sicuti breuiter alibi exponit, Labor noster non fuit inutilis in Domino secundum potentiam eius potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Circumcisionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Cæterùm in quàm nihil separatim ministris residuum faciat, ex alijs locis patet, Qui plantat nihil est, & qui rigat nihil est: sed Deus qui dat incrementum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Et certè retinere sententias illas oportet, ubi Deus sibi adscribens mentis illuminationem & renouationem cordis, sacrilegium esse admonet siquam vtriusque partem homo sibi arrogat. Interim si ministris, quos Deus præficit, se quisque docilem offerat, ex fructu cognoscet non frustra placuisse Deo hunc docendi modum, nec frustra etiam fidelibus iugum hoc modestiæ impositum esse.

7 Enimvero de Ecclesia visibili, & quæ sub cognitionem nostram cadit, quale iudicium facere cõueniat, ex superioribus

Ministerium solum quidem efficax est, non tamen à Spiritu Dei separatum.

Testimonia.

Malach. 4. 6.

Iohan. 15. 16.

1. Pet. 1. 23.

1. Cor. 4. 15.

1. Cor. 9. 2.

2. Cor. 3. 6.

1. Cor. 2. 4.

Galat. 3. 2.

1. Cor. 3. 9.

2. Thesi. 3. 5.

Galat. 2. 8.

1. Cor. 3. 7.

Altera pars cap. de nois Ecclesia.

iam liquere existimo. Diximus enim bifariam de Ecclesia sacras literas loqui. Interdum quum Ecclesiam nominant, eam intelligunt quæ reuera est coram Deo, in quam nulli recipiuntur nisi qui & adoptionis gratia filij Dei sunt, & Spiritus sancti ficatione, vera Christi membra. Ac tunc quidem non tantum sanctos qui in terra habitant comprehendit, sed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. Sæpe autem Ecclesiæ nomine vniuersam hominum multitudinem in orbe diffusam designat quæ vnum se Deum & Christum colere profiteretur : Baptismo initiatur in eius fidem : Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate testatur: cōsensionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem ministerium conseruat à Christo institutum. In hac autem plurimi sunt permixti hypocritæ, qui nihil Christi habent præter titulum & speciem: plurimi ambitiosi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurius vitæ, qui ad tempus tolerantur : vel quia legitimo iudicio conuinci nequeunt, vel quia non semper ea viget disciplinæ seueritas quæ debebat. Quemadmodum ergo nobis inuisibilem, solius Dei oculi conspicuam Ecclesiam credere necesse est, ita hanc, quæ respectu hominum Ecclesia dicitur, obseruare cuiusque communionem colere iubemur.

Quæ est inuisibilis, & quo respectu.

Et visibilis.

Visibilis Ecclesie status.

Deus solus notit qui sui sint.
2. Tim. 3. 19.

Hom. 45. in Iohan.

Attamen nobis designauit qui sint pro filiis habendi.

Idque certis notis.

8 Proinde, quatenus eam agnoscere nostra intererat, Dominus certis notis & quasi symbolis nobis designauit. Hæc quidem singularis est Dei ipsius prærogatiua, nosse qui sui sint, vt supra citauimus ex Paulo. Et certè ne hominum temeritas eò se proriperet prouisum est, ipso quotidie euentu admonente, quam longè sensum nostrum superent arcana illius iudicia. Nā & qui perditissimi videbantur, planèque deplorati fuerant, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ aliis stare videbantur, sæpe corruunt. Itaque, secundum occultam Dei prædestinationem (vt inquit Augustinus) plurimæ sunt foris oues, plurimi lupi intus. Nouit enim ac signatos habet qui nec eum nec se norunt. Ex iis autem qui palam eius ferunt signum, ipsius vnius oculi vident qui & sine fictione sancti sint, & in finem vsque perseveraturi: quod demum est salutis caput. Rursum ita demum, quia aliquatenus expedire prouidebat vt sciremus qui nobis habendi pro ipsius filiis essent, hæc in parte se captui nostro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo necessaria non erat, quoddam charitatis iudicium eius loco substituit: quo pro Ecclesiæ membris agnoscamus qui & fidei confessione, & vitæ exemplo, & sacramentorum participatione eundem nobiscum Deum ac Christum profitentur. Ipsius autem corporis notitiam quo magis salutis nostræ necessariam esse nouerat, eo certioribus notis commendauit.

9 Hinc nascitur nobis & emergit conspicua oculis nostris

Ecclesiæ

Ecclesiæ facies. Vbicunque enim Dei verbum syncerè prædicari atque audiri, vbi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquam esse Dei Ecclesiã nullo modo ambigendum est: quando eius promissio fallere non potest. Vbicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Sed vt summam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediendum est: Ecclesiam vniuersalem, esse collectam ex quibuscunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum diffusa & dispersa, in vnam tamè diuinæ doctrinæ veritatem consentit, & eiusdem religionis vinculo colligata est. Sub hac ita cõprehendi singulas Ecclesias, quæ oppidatim & vicatim pro necessitatis humanæ ratione dispositæ sunt, vt vnaquæque nomen & authoritatem Ecclesiæ iure obtineat. singulos homines, qui pietatis professione inter Ecclesias eiusmodi censentur, etiam si ab Ecclesia sint reuera extranei, ad ipsam tamè quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quamquam paulò diuersa est in priuatis hominibus atque in Ecclesiis æstimandis ratio. Vsu enim venire potest vt quos non omnino putabimus dignos esse piorũ confortio, tractare tamen instar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter communem Ecclesiæ consensum, quo feruntur & tolerantur in Christi corpore. Tales suffragio nostro non approbamus esse Ecclesiæ membra: sed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipsa multitudine aliter sentiendum est: quæ si ministerium habet verbi, & honorat, si sacramentorum administrationem, Ecclesia proculdubio haberi & censi meretur: quia sine fructu illa non esse certum est. Ita & Ecclesiæ vniuersali suam seruamus vnitatem, quam dissecare semper studuerunt diabolici spiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate distributi sunt, sua authoritate fraudamus.

10 Symbola Ecclesiæ dignoscendæ, verbi prædicationem sacramentorumque obseruationem posuimus. Nam hæc nullquam esse possunt quin fructificent, & Dei benedictione prosperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: sed nullibi recipi & statim habere sedẽ, nisi vt suam efficaciam proferat. Vtunque, vbi reuerenter auditur Euangelij prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Ecclesiæ apparet facies: cuius vel authoritatem spernere, vel monita respuere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impunè licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem.

Tanti enim Ecclesiæ suæ communionẽ facit Dominus, vt pro transfuga & desertore religionis habeat, quicumque se à qualibet Christiana societate, quæ modo verum verbi ac sacramen-

Ha nota sunt, ministeriũ verbi Dei & sacramentorum à Christo institutorum administratio.

Matth. 18. 20. Gradus in agnoscenda Ecclesia.

Nec tamen eadẽ est in singulis hominibus atque in Ecclesiis æstimanda ratio.

Tertia pars, ostendens ab Ecclesiis his notis insignita nullo modo esse discernendum.

Quis secus faciunt, sunt Apostata.

torum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius auctoritatem commendat, vt dum illa violatur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parui momenti est, quod vocatur columna & firmamentum veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mundo, Ecclesiam esse fidam eius custodem: quia eius ministerio & opera voluit Deus puram verbi sui prædicationem conseruari, & se nobis ostendere patrem familiam dum nos Spiritualibus alimentis pascit, & quæcunque ad salutem nostram faciunt procurat. Non vulgaris etiam laus, quod electa segregataque dicitur à Christo in sponsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde sequitur, discessionem ab Ecclesia, Dei & Christi abnegationem esse. quo magis à tam scelerato dissidio cauendum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis est, molimur, digni sumus ad quos conterendas toto iræ suæ imperu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen potest, quàm sacrilega perfidia violare coniugium quod nobiscum vngigenitus Dei filius contrahere dignatus est.

1. Tim. 3. 15.

Eph. 1. 33. & 5. 37.

Veritatis & domus Dei desertores. Dei & Christi abnegatores.

Coniugij sacri violatores.

Si diligentius hæ nota retinenda sunt, quod eas Satan molitur aut tollere, aut defectione nos ab Ecclesia eripere.

Duo errores. 1. Spornere veram Ecclesiam. 2. Reuereri falsam.

Nec satis causa est, vt quispiam ab Ecclesia visibili deficiat, etiã si vel communis professio quibusdam corrupteliis inquinatur.

II Quare notas illas diligenter animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio æstimemus. Nihil est enim quod magis Satan molitur quàm istorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis istis abolitis & deletis, veram germanamque tollat Ecclesiæ distinctionem: nunc vt iniecto earum contemptu, manifesta defectione nos ab Ecclesia abripiat. Eius arte factum est vt pura verbi prædicatione aliquot seculis euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandum ministerium: quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinauit, vt illo sublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculosa, imò quàm exitialis tentatio est, vbi vel in mentem venit discessionem facere ab ea congregatione in qua signa conspiciuntur, ac tesserae quibus sufficienter Ecclesiam descriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem ceu ad Lydium lapidem exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & sacramentis à Domino commendatum, non fallerit: securè illi honorem Ecclesiis debitum deferamus. rursus verò si absque verbo & sacramentis se venditat, à talibus præstigiis non minus religiosè cauendum, quàm in altera parte temeritas superbiæque fugienda.

12 Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrandis sacramentis ritum, idoneum esse pignus & arrhabonem, vt tutò possimus societatem in qua vtrunque extiterit pro Ecclesia amplexari, vsque eò valet vt nusquam abiicienda sit quandiu in illis perstiterit, etiã si multis alioqui vitiis scateat.

Quinetiam poterit vel in doctrinæ vel in sacramentorū administratione vitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius communione non debeat. Non enim vnus sunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam. ita necessaria cognitu vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis placita. qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac Dei filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & similia. Sunt alia, quæ inter Ecclesias controuersa, fidei tamē unitatē non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Ecclesiæ dissideāt, si altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciā asserendi, animas à corporibus demigrantes in cælum contolare putet: altera nihil ausit definire de loco, cæterū viuere tamen Domino certò statuat? Verba sunt Apostoli, Quicumque perfecti sumus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. Annon satis indicat, dissensionē de rebus istis non ita necessariis, dissidij materiam esse non debere inter Christianos? Primum quidem est vt per omnia consentiamus: sed quoniam nemo est qui non aliqua ignorantix nubecula obuolutus sit: aut nullam relinquamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationem condonemus in iis rebus, quæ & inuiolata religionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hic autem patrocinari erroribus vel minutissimis nolim, vt blandiendo & conuiuendo censeam fouendos: sed dico, non temere obquassibet dissensunculas deserendam nobis Ecclesiam, in qua duntaxat ea salua & illibata doctrinā retineatur qua constat incolumitas pietatis, & sacramentorum vsus à Domino institutus custodiatur. Interim si nitimur emendare quod displicet, facimus id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat singulis Ecclesiæ membris demandatum publicæ ædificationis studium pro mēsurā gratiæ suæ, modo decenter & secundum ordinē: hoc est, ne vel Ecclesiæ cōmunionem renuntiemus, vel in ea permanentes pacē & disciplinā ritē compositam turbemus.

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multo longius procedere indulgentia nostra debet. hinc enim valde lubricus est lapsus: neque vulgaribus machinamentis hinc Satan nobis insidiatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolutæ sanctimonix persuasione imbuti, tanquam aerij quidam dæmones iam facti essent, omnium hominum consortium aspernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accedebant) Donatistæ. Tales hodie sunt ex Anabaptistis nonnulli, qui supra alios volunt videri profecisse. Alij sunt qui incōsiderato magis iustitiæ zelo quàm insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangeliū annuntiat, eius doctrinæ nō respondere vitæ

Quæ possunt esse eiusmodi corruptela.

Phil. 3. 15.

Ratio huius obseruationis.

Cautio necessaria.

Membrorum Ecclesiæ officio. 1. Cor. 14. 30.

Nec recedendum est ab Ecclesia, etiam si quorundam vitia plurimis vitis referta sit.

In hanc regulā peccant veteres & recentes Cathari.

fructum vident, nullam illic esse Ecclesiam statim iudicant. Iur-
tissima quidem est offensio, & cur plus satis occasionis hoc mi-
serissimo seculo præbemus. nec excusare licet maledictam no-
stram ignauiam, quam Dominus impunitam non sinet: vt iam
grauibus flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dis-
soluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vulne-
rentur imbecilles conscientia. Sed in hoc vicissim peccant illi
quos diximus, quod offensionis suæ modum statuere nesciunt.
Nam vbi Dominus clementiam exigit, omiſſa illa, totos se im-
moderatæ seueritati tradunt. Quia enim nõ putant esse. Eccle-
siam vbi non est solida vitæ puritas & integritas, scelerum odio
à legitima Ecclesia discedunt, dum à factione improborũ de-
clinare se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctam esse. Ve-
rum, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, il-
lam ex ore Christi parabolam audiant, in qua reti comparatur,
quo pisces omne genus colliguntur, neque seliguntur donec
in litore sint expositi. Audiant agri esse similem, qui bona frug-
ge consitus, zizaniis inimici fraude inficitur: quibus non expur-
gatur, donec in arcam aduecta fuerit messis. Audiant denique
aream esse, in qua sic collectum est triticum vt sub palea deli-
tescat donec vannò & cribro repurgatum, in horreum tandem
reconditur: Quòd si hoc malo ad diem vsque iudicij laboratu-
ram Ecclesiam prouinciat Dominus, vt improborum permix-
tione oneretur. frustra nullo næuo inspersam quærent.

Ratio.

Horum obiectio
Prima.
Resp. ex tribus
Christi parabo-
lis.
Matt. 13. 47.

Ibidem 24.
Matt. 3. 12.

Obiectio secun-
da.
Responsio, à con-
sideratione sta-
tus Ecclesie Co-
rinthiaca.

14 Sed enim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitio-
rum pestis ita passim grassatur. Quid si Apostoli sententia hinc
quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant, sed
totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati spe-
cies, sed plurimæ: neq; leuia erant errata, sed horrenda quædã
flagitia: non sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quid
hic sanctus Apostolus? hoc est, cælestis Spiritus organum, cuius
testimonio stat & cadit Ecclesia? an diuisionem ab illis quærit?
an eos à Christi regno abdicat? an ultimo anathematis fulmine
ferit? Non modò nihil horũ agit: sed Ecclesiam Christi sancto-
rũque societatem & agnoscit & prædicat. Si inter Corinthios
manet Ecclesia, vbi feruent contentiones, sectæ, æmulationes:
vbi lites vigent & iurgia, cum habèdi cupiditate: vbi palàm ap-
probatur scelus quod Gentibus ipsis foret execrabile: vbi pe-
tulanter proscinditur Pauli nomẽ, quem ceu Patrem colere de-
buerant: vbi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio ha-
bent, cum cuius ruina totum corruit Euangelium: vbi Dei gra-
tiæ ambitioni non charitati seruiunt, vbi permulta indecenter
& inordinatè geruntur: & ideo manet quod ministerium verbi
& sacramentorum illic nõ repudiatur: quis audeat Ecclesie ti-
tulũ eripere iis quibus decima pars istorum criminũ impin-
gi ne-

1. Cor. 1. 11. & 3.
3. & 5. 1. & 6. 7.
& 9. 1. & 15. 12.

Et Ecclesiarum
Galatia.

gi nequeat? Qui tanta morositate læuiunt in præsentibus Eccle- In principio e-
 fias, quid quæſo Galatis feciſſent tantum non Euangelij deſer- piſt.
 toribus: apud quos tamen idem Apoſtolus Eccleſias reperiēbat?

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiur- Tertia obiectio.
 gat, quia flagitioſum hominem in ſuo contubernio ferant: de- 1. Cor. 5. 2.

inde generalem ſententiā poſit, qua nefas eſſe pronuntiat
 cum homine probroſæ vitæ vel panem comedere. Hic exclamant. Si vulgarem panem comedere non licet, panem Domini comedere qui liceat? Fateor certè magnum probrum eſſe ſi inter filios Dei locum habeant porci & canes: multo etiã maius ſi illis prostituatur ſacroſanctum Chriſti corpus. Neque verò, ſi bene moratæ erunt Eccleſiæ, ſceleratos in ſinu ſuo ferent: nec ad ſacrū illud epulum dignos ſimul ac indignos promiſcuè admittent. Verùm quia nõ ita ſedulò ſemper aduigilant paſtores, interdum etiam indulgentiores ſunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quàm vellent ſeueritatē exercere poſſint: ſit vt non ſemper ſubmoueantur etiã palā mali à ſanctorū cõtubernio. Hoc vitium eſſe fateor: neq; extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiam ſi Eccleſia in officio ceſſet, non ideo protinus vnuiuscuſque priuati erit iudicium ſeparationis ſibi ſumere. Nõ equidem nego quin pij hominis ſit ab omni priuata improborum conſuetudine ſubducere, nulla ſe voluntaria cum ipſis neceſſitudine implicare. ſed aliud eſt malorum fugere contubernium: aliud, ipſorum odio, Eccleſiæ communionem renuntiare. Quòd autem ſacrilegij eſſe putant participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multò ſunt quàm Paulus. Nam quū ad ſanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnusquisque totam Eccleſiam: ſed vt ſinguli ſe probent. Si cum indigno communicare nefas eſſet, iuberet certè Paulus nos circumſpicere annon aliquis in multitudine eſſet cuius immunditia pollueremur. nunc quum probationem ſui ipſorum ſolū à ſingulis requirit, oſtendit minime nobis ob eſſe ſi qui indigni ſe nobiſcum ingerant. Nec aliò ſpectat quòd poſtea ſubiicit, Qui indignè manducat, iudicium ſibi manducat & bibit. Non dicit aliis, ſed ſibi. Et meritò: neque enim in ſingulorum arbitrio ſitum eſſe debet qui recipiendi & qui repellendi ſint. Totius Eccleſiæ hæc cognitio eſt, quæ exerceri ſine legitimo ordine non poteſt, vt fuſius poſtea dicetur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab accēſſu nec poteſt nec debet.

Reſponſio 1. per conſeſſionem.

Reſp. 2. per diſtinctionem.

Inſtanſia dilu-
 tio.

Vid. Calu. li-
 bellum de cœ-
 na Domini: &
 inſtru. adu. A-
 nabaptiſtas.
 1. Cor. 11. 28.

Ibidem 29.

16 Quanquam autem ex inconsiderato iuſtitie zelo hæc Harū obiectio-
 tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamē reperiemus num origo, &
 nimiam moroſitatem ex ſuperbia magis & faſtu falſaque ſan- ſchiſmaticorum
 ctitatis opinione, quàm ex vera ſanctitate veròque eius studio piſtura.

nasci. Itaque qui ad faciendam ab Ecclesia defectionem sunt aliis audaciores, & quasi antesignani, ij vt plurimum nihil aliud causæ habent nisi vt omnium contemptu ostendant se aliis esse meliores. Bene ergo & prudēter Augustinus, Quis pia (inquit) ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ unitatē Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apostolus sufferendo inuicem præcipit custodiri, & quo nõ custodito, medicinæ vindicta non tantum superflua, sed etiam perniciosa, & propterea iã nec medicina esse cõuincitur: illi filij mali qui non odio ini-

*Ab Augustino
iam olim deli-
neata.*

quitatum alienarum, sed studio contentionum suarum infirmas plebes, iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditonibus turbulēti, ne luce veritatis carere ostendantur, vmbra rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis sanctis, salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis unitate, ad corrigenda fraterna vitia, moderatori curatio fieri præcepta sunt, ad sacrilegium schismatis, & occasionem præ-

Eiusdem lib. c.
2.

cisionis vsurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc consilium dat, vt misericorditer corripiant quod possunt: quod non possunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque lugeant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in messe eradicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire se pij omnes studeant, ne dū strenui & animosi iustitiæ vindices sibi vidētur, à regno cælorum, (quod est vnicum iustitiæ regnum) desciscant. Nam quia in hac externa societate, Ecclesiæ suæ communionem Deus coli voluit: qui odio improborum tessera eius societatis frangit, viam ingreditur qua procliuis est à sanctorū

*Pium aduersus
hac scandala
consilium ac tu-
tum remedium
idque multi-
plex.*

1.

communione lapsus. Cogitēt in magna multitudine complures esse verè sanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aspectum suū fugiant. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos esse qui in vitiis suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur, sed serio timore Domini identidem expergefacti, ad integritatem maiorem aspirant. Cogitent non ferendum esse de homine iudicium ab vno facto: quando sanctissimi interdum grauiſſimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendā Ecclesiam momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorū participationi, quàm vt quorundam impiorū culpa, vis illa tota euanescere queat. Postremò reputent, in censenda Ecclesia pluris esse diuinum quàm humanum iudicium.

2.

3.

4.

5.

Quarta obiectio.

17 Quod etiam obtendunt non abs re sanctam vocari Ecclesiam, perpendere conuenit qua excellat sanctitate: si Ecclesiam nolimus admittere nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus, Verum quidem est quod ait Paulus, Christū seipsum tradidisse pro Ecclesia, vt illam sanctificaret: mundasse lauacro aquæ in verbo vitæ, vt sibi exhiberet gloriosam spon-

*Responsio 1.
Ephes. 5. 25.*

sam,

lam, non habentem maculam aut rugam, &c. Nihilo tamen & illud verius est, Dominū quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisque abstergendis. Vnde sequitur, nondū perfectam esse eius sanctitatē. Sic ergo sancta est Ecclesia vt quotidie proficiat, nondū perfecta sit: quotidie procedat, nondū peruenerit ad sanctitatis metā: quēadmodū alibi quoque fusius explicabitur. Quod ergo sanctā fore Ierusalem vaticinātur Propheta, per quā alieni non sint transitori: sacrosanctū templū, quod impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde ac si nullus in Ecclesie mēbris n̄uus resideret, sed quia toto studio ad sanctimoniam & solidam puritatē adspirant, mundities illis quā nondū plenē consequuti sunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquam rara sapius indicia eiusmodi sanctificationis extant inter homines, statuendū tamen est, nullum fuisse ab orbe condito tempus quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad consummationem vsque seculi, quo non sit habiturus. Nā etsi statim à principio vniuersum genus hominū Adā peccato corruptū ac viciatū est: ex hac tamē ceu polluta massa semper vasa aliqua in honorem sanctificat: né vlla sit ætas quæ non suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionib. statutū fecit, quales sunt istæ, Ordinaui testamētum electis meis: iuravi David seruo meo, Vsq̄ue in æternum propagabo semen tuū: in generatione & generatione ædificabo sedem tuam. Itē, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. hæc requies mea in seculum seculi, &c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumen diei, lunā & stellas in lumen noctis. Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet.

18 Huius rei Christus ipse, Apostoli, & ferè omnes Prophetæ exemplum nobis præbuerunt. Horrendæ sunt illæ descriptiones quib. Iesaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alij Ecclesie Ierosolymitanæ morbos deplorāt. In plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia vsque adeo corrupta erant, vt non dubitet Iesaias æquare Ierosolymam Sodomæ & Gomorrhæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus passim referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes, & similia scelera. Neque tamen propterea aut nouas sibi Ecclesias erigebāt, aut noua altaria extruebant Propheta, in quibus separata sacrificia haberent: sed qualescunque essent homines, quia tamen reputabant Dominum apud eos verbum suum depoluisse, & ceremonias instituisse quibus illic colebatur, in medio impiorum cætu puras manus ad illum extendebant. Certè si putassent aliquid inde contagionis se contrahere, centies potius mortui fuissent quàm passi fuissent illuc se pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus discessionem facerēt, quàm seruandæ vnitatis studiū. Quod si religio sanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima scelera

Infantia.

Ioc. 1.3. 17.

Iesai. 35. 8.

Responsio 1.

2.

Confirmatio, 2

Dei promissionibus.

Psal. 89. 4.

Psal. 132. 13.

Iere. 31. 35.

Confirmatio altera, ab exemplis Christi & Apostolorum.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

Iesai. 1. 10.

non vnus aut alterius hominis, sed propemodum totius populi, se ab Ecclesia alienare: nimium nobis arrogamus, si protinus audemus ab Ecclesiæ communionem deficere, vbi non omnium mores vel nostro iudicio vel Christianæ etiam professioni satisfaciunt.

Christi item & Apostolorum a-tate.

19 Iam Christi & Apostolorum seculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit desperata illa Phariseorum impietas, & quæ tunc passim regnabat dissoluta viuendi licentia, quin iisdem sacris cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis tēplum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, nisi quia sciebant maiorum societate minimè pollui qui pura conscientia iisdem sacris communicarent? Siquem parum mouent Prophetæ & Apostoli, ille saltē Christi authoritati acquiescat.

Lib. 3. Epi. 5. Et Apostolicorum vitium.

Bene ergo Cyprianus, Et si videntur (inquit) in Ecclesia zizania, aut vasa impura, non est tamen cur ipsi de Ecclesia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum esse possimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argenteum simus. Cæterum fictilia vasa cōfringere, solius Domini est, cui & virga ferrea data est: nec quisquā sibi, quod proprium est soli Filio, vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam sufficiat, zizaniāque omnia humano iudicio segregāda. Superba est ista obstinatio, & sacrilega præsumptio,

Qui tamen externam Ecclesiæ communionem non deseruerūt.

quam sibi furor prauus assumit, &c. Fixum igitur utrūque istorum maneat, nihil excusationis eum habere qui externam Ecclesiæ communionem sponte deserit, vbi Dei verbum prædicatur, & sacramenta administrantur: deinde nihil obstare vel paucorū vel multorum vitia quominus illic ritè ceremoniis à Deo institutis fidem nostram profiteamur: quia nec alterius siue pastoris siue priuati indignitate læditur pia conscientia, nec minus pura sunt ac salutaria mysteria homini sancto & recto, quia simul ab impuris atrectentur.

Quinta obiectio.

20 Vtrā etiam progreditur eorum morositas & fastus: quia Ecclesiam non agnoscunt nisi minimis quibusque nāuis purā, imò probis doctoribus succentent: quia fideles ad profectum hortando tota vita sub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione ab-

Responsio obseruanda adu. veteres ac nouos Catharos & Novatianos, ac peccatorum remissione.

reduci. Fateor quidem in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multo minus cessandum esse: sed eius fiducia, dum adhuc in cursu sumus, imbuere animos, diabolicum esse commentum dico. Itaque in symbolo Ecclesiæ peccatorū remissio appositè subnectitur. hęc enim nō cōsequuntur nisi soli illius ciues ac domestici, quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cælestis Ierusalē, in qua deinde indulgentia hęc Dei locū habeat, vt quicumque ad eam concesserint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari

Iccl. 3. 14.

pri-

primùm oportere, nō quòd Ecclesia sine peccatorū remissione vlla esse queat: sed quia misericordiā suam Dominus non promisit nisi in sanctorum communione. Est ergo primus nobis in Ecclesiam ac regnare Dei ingressus, peccatorum remissio, sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur. In illa die percutiam vobis fœdus cum bestia agri, cum volucre cœli & reptili terræ. Arcum, gladium & hœllum conteram de terra, & dormire faciam homines absque terrore. Desponsabo vos mihi in sempiternū. Desponsabo (inquam) in iustitia, in iudicio, in misericordia & miserationibus. videmus qualiter per suam misericordiā nos sibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicit recolligendum populum, quem in ira dissipauerat. Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccarunt mihi. Quare in Ecclesiæ societate ablutionis signo initiamur: quo doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum nisi primùm eius bonitate sordes nostræ abstergantur.

Osee 2.18.

Ierem. 33.8.

21 Neque verò per peccatorum remissionem nos in Ecclesiam modò semel recipit & cooptat Dominus, sed per eandem nos in ipsa conseruat ac ruetur. Quorsum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vsui futura esset? Irritam autè & luforiam fore Domini misericordiam, si semel duntaxat obtingeret: vnusquisque piorum sibi testis est: quia nemo non sibi conscius est per totam vitam multarum infirmitatum, quæ Dei misericordia indigent. Et sanè non frustra suis domesticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec frustra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circunferimus, nisi assidua in remittendis delictis Domini gratia sustentemur, momentum vnum in Ecclesia vix persistemus. Vocauit autem suos Dominus in æternam salutem, suis ergo illi peccatis veniam semper paratam esse cogitare debent. Quare certò statuendū, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam esse ac quotidie fieri, qui in Ecclesiæ corpus asciti & inserti sumus.

*Responsionis ad
quintam obie-
ctionem consi-
deratio. per re-
missionem pecca-
torum perpetuā
reddi mansione
piorum in Eccle-
sia.*

22 Ad hoc bonum nobis impartiendum clauis Ecclesiæ datae sunt. Non enim quum Apostolis mandatum dedit Christus, & potestatem contulit remittendi peccata, hoc tantum voluit vt eos soluerent à peccatis qui ab impietate ad Christi fidem conuerterentur: sed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quòd Paulus docet, quum scribit legationem reconciliationis depositam esse apud Ecclesiæ ministros, quo subinde populum nomine Christi exhortentur ad se reconciliandū Deo. Ergo in sanctorū cõmunionem, ipsius Ecclesiæ ministerio nobis assiduè remittuntur peccata, quum Presbyteri vel Epi-

*Id vel ex hoc
vno satis liquet,
quod clauis Ec-
clesia in hunc fi-
nem precipuè
data sint, vt quo-
tidie hoc bonum
nobis impertiāt.
Mart. 16. 19. &
18. 18.*

Ioh. 20. 23.

2. Cor. 5. 20.

A&.20.20.

*Summa respon-
sonum ad quin-
tam obiectiōē,
& breuis resu-
tatio Catharo-
rum.*

leopi, quibus hoc munus cōmissum est, pias conscientias Euan-
gelicis promissionibus in spe veniæ & remissionis confirmant.
Idq; tam publicè quàm priuatim, prout necessitas postulat. Sunt
enim permulti, qui pro sua infirmitate, singulari pacificatione
indigent. Et Paulus non tantùm pro communi concione, sed e-
tiam per domos testificatum se refert fidem in Christum, & v-
numquemque sigillatim admonuisse de salutis doctrina. Tria
igitur hîc nobis obseruanda sunt: Primùm, quantalibet sanctita-
te polleant filij Dei, hac tamen cōditione semper esse, quandiu
in mortali corpore habitant, vt sine peccatorum remissione cō-
sistere nequeant coram Deo. Deinde, hoc beneficium sic esse Ec-
clesiæ propriū, vt non aliter eo fruamur quàm si permaneamus
in illius cōmunionē. Tertio, per Ecclesiæ ministros & pastores
nobis dispensari, vel Euangelij prædicatione, vel Sacramento-
rū administratione. atque hac in parte maximè eminere cla-
uium potestatem quam Dominus fidelium societati contulit.
Proinde, vnusquisque nostrū hoc officij sui esse cogitet, nō ali-
bi quærere remissionem peccatorum quàm vbi Dominus eam
posuit. De publica reconciliatione, quæ ad disciplinam spectat,
suo loco dicetur.

Sexta obiectis.

*A Nouatianis
olim proposita,
ab Anabaptistis
renouata.*

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi spiritus hanc
vnicam salutis anchoram eripere Ecclesiæ conantur: aduersus
tam pestilentem opinionem fortius roborandæ sunt conscien-
tiæ. Nouatiani olim isto dogmate Ecclesiās exagitarūt: sed No-
uatianis non multum dissimiles nostrum quoque seculum ha-
bet quosdam ex Anabaptistis, qui ad eadem deliramenta rela-
buntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptismo
in puram & Angelicam vitā quæ nullis carnis sordibus vitie-
tur. Quod si post Baptisma quis delinquat, nihil præter inexora-
bile Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori post ac-
ceptā gratiam lapsō spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam
agnoscunt peccatorum remissionem nisi qua primùm regene-
ramur. Etsi autem mendacium nullum à Scriptura clarius resu-
tatur: quia tamen reperiunt isti quibus imponant (quemadmo-
dum & Nouatus olim plurimos habuit sectatores) breuiter o-
stendamus quantopere in suam aliorūque perniciem insa-
niant. Principiō, quum Domini iussu quotidie sancti repe-
tant hanc precem, Remitte nobis debita nostra, se nimirum de-
bitores confitentur. Neque frustra petunt, quia Dominus non
aliud vbiq; petēdum præscripsit quàm quod ipse daturus ef-
set. Imò quum totā orationem exauditam iri à Patre sit testa-
tus, hanc tamen absolutionem peculiari etiāmnū promissione
obsignauit. Quid vltra volumus? peccatorum confessionem à
sanctis, & eam quidē assiduam, tota vita requirit Dominus, &
veniā pollicetur. Quæ audacia est aut à peccato illos eximere:

*Responso 1. for-
ma precandi à
Domino institu-
ta hunc errorem
manifestè con-
uellit.*

Matt. 6.12.

aut

aut, si impeerint, à gratia prorsus excludere? Iam quibus vult nos condonare septuagesies septies? annon fratribus: Quorsum præcipit nisi vt suam clementiam imitemur? Condonat igitur non semel aut bis: sed quoties delictorum agnitione cõsternati, ad eum suspirant.

24 Atque vt ab ipsis penè incunabulis Ecclesiæ ordiamur, Patriarchæ circumcisi erant, in fœderis participationem allekti, edocti haud dubiè patris diligentia iustitiam & integritatem, quã in fratricidium conspirarunt. scelus erat vel perditissimis latronibus abominandum Tandè mansueti facti Iudæ monitionibus, vendiderunt. hæc quoq; intolerabilis fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio dånata, in Sichimitas sæuierunt. Ruben cubile paternum spurcissima libidine contaminauit. Iudas dum scortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nûrum ingreditur. Atqui tantum abest quin expungantur è populo electo, vt potius in capita erigantur. Quid porrò David? quum præses esset iustitiæ, quanto cum flagitio, per innocentis sanguinis effusionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter regeneratos insignibus elogijs Domini ornatus. quod tamen vel inter Gentes horribile est flagitium perpetravit. & veniam tamen est consequutus. Et (ne singularibus exemplis immoremur) quot in Legge & prophetis erga Israelitas extant diuinæ misericordiæ promissiones, toties comprobatur Dominus se placabilem exhibere populi sui offensis. Quid enim Moses promittit fore vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Dominum? Reducet te Deus è captiuitate, & miseretur tui, & cõgregabit te ex populis ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde ego te recolligam.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nunquam finienda esset. pleni enim sunt Prophetæ eiusmodi promissionibus, quæ populo infinitis sceleribus cooperto misericordiam tamen offerant. Quod grauius est flagitium rebellionem? diuortium enim inter Deum & Ecclesiam vocatur. at hoc Dei bonitate superatur. Quis est vir (inquit per Ieremiam) cuius si vxor corpus suum adulteris prostituerit, cum ea redire in gratiã sustineat? Tuis autem scortationibus omnes viæ pollutæ sunt Iudæ, repleta fuit terra fœdis amorib. tuis. Reuertere tamè ad me, & ego te suscipiam. Reuertere auersatrix, non auertà à te faciè meam: quia sanctus sum, & non irascor in perpetuum. Et sanè non alius esse affectus eius potest, qui affirmat se nolle mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat. Ideo quũ templũ Solomõ dedicarat, in hũc quoq; vsum destinabat, vt orationes pro impetranda peccatorũ venia factæ inde exaudirẽtur. Si peccauerint, dicebat, tibi filij tui (uõ est enim homo qui nõ peccat)

Matt. 18. 22.

Resp. 2. exemplũ quibusdam ex veteri testamto desumptis, Moysi item & Davidis testimonio comprobata.

Genes. 37. 18. & 28.

Gen. 34. 25. & 35. 22. & 38. 16.

Ibid. 12. 37.

Deut. 30. 3.

Resp. 3. testimonijs perspicuis Ieremias, Ezechielis, Salomonis firmata.

Ier. 3. 1. & 12.

Ezech. 18. 23. & 32.

1. Reg. 8. 46.

& iratus tradideris eos inimicis suis, & egerint poenitentiam in corde suo, & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicentes, Peccauimus, iniquè egimus: & orauerint versus terram quam dedisti patribus eorum, & versus templum hoc sanctum: exaudies in cælo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi; & omnibus iniquitatibus eorum quibus prauaricati sunt in te. Nec frustra in Lege, quotidiana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit. nisi enim assiduis peccatorum morbis populum suum laborare Dominus prauidisset, nunquam illi constituisset hæc remedia.

Resp. 4. à sacrificiis petita.
Num. 28. 3.

Resp. 5. ex Nouo testamento.

Ratione.

Testimoniis,
Tit. 9. & 3. 4.
2. Tim. 1. 9.
Matt. 10. 33.
Marc. 6. 38.
Matt. 26. 39.
2. Thess. 3. 6.
Actor. 8. 22.

Exemplis speciatibus.

Generalibus item.
Gal. 1. 6. & 3.
1. & 4. 9.
2. Cor. 12. 21.

Insigni testimonio.

Pfal. 89. 31.

26 An aduentu Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum est fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant supplicare? ne, si Dominum offenderint, vllam misericordiam consequantur? Quid hoc erit aliud quàm Christum dicere in suorum perniciem venisse, non salutem, si quæ in Veteri testamento assiduè sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio sublatam dicitur? Quod si Scripturis fidenti habemus, disertè clamantibus, in Christo demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: ne dubitemus quin multo benignior nobis clemètia cælestis Patris exuberet potius quàm abiectam aut decurtatam fuerit. Neque verò defunt illius documenta. Petrus qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomen Christi non esset confessus ter vna nocte, nec sine execratione, abnegauit: non tamen à venia depellitur. Qui inordinate viuebant apud Thessalonicenses, sic castigantur, vt inuitentur ad poenitentiam. Ne ipsi quidem Simoni mago desperatio iniicitur, quin potius subetur bene sperare, quum ad preces confingere suadet illi Petrus.

27 Quid quod cotas interdum Ecclesiàs grauissima peccata occuparunt, à quibus tamen eas Paulus clementer potius extricauit quàm earum capita deuoueret? Galatarum defectio nõ mediocriter erat delictum: Corinthij eo minus illis erant excusabiles quòd pluribus neque lenioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à misericordia Domini excluduntur. Imò, illi ipsi qui præ aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad poenitentiam. Manet enim æternumque manebit inuiolabile pactum Domini, quod solenniter cū Christo vero Solomone, cuiusque membris sanciuit his verbis, Si dereliquerint filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si iustitias meas profanariat, mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Denique ipsa symboli dispositione admonemur, perpetuam residere

residere in Ecclesia Christi delictorum gratiam: quod Ecclesia velut constituta; remissio peccatorum adhuc subiungitur.

28 Quidam aliquanto prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perspicuitate Nouati dogma refutari, nō quodlibet delictum irremissibile faciunt, sed voluntariam Legis transgressionem, in quam sciens quis ac volens impegit. Porro sic loquentes peccatum nullum venia dignantur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verum quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantibus redimendis mandauit offerri sacrificia: quantæ est improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil esse apertius quàm vnicum Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostiis, veluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tantopere constat fuisse in lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipsum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerant Corinthij, vt lasciuiam, impuritatem, scortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti esset magistrum ciurare? Ergo Dei misericordiam tam benignè se exerenti viam nostram malignitate ne præcludamus.

29 Equidem non melatet veteres scriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos esse quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: poenitentiam verò solentem, quæ pro grauioribus flagitijs tum exigebatur, illis visam esse non magis iterandam quàm Baptisimum, quæ sententia non ita est accipienda quasi aut præcipitare in desperationem voluerint qui à prima poenitentia iterum recidissent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Scribant enim infidelitate sapius tutebare sanctos, iuramenta superuacua illis interdum excidere, in iram nonnūquā efferuere, imò prorūpere ad manifesti vsq; conuitia, alijs præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur, sed ita vocabatur vt distinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Ecclesiæ cognitionem veniebant. Quod autem ad eòdè difficulter ignoscebant iis qui dignum aliquid animaduersione Ecclesiastica perpetrarant, non idèd fiebat quod difficilem illis apud Dominum veniam putarent: sed hac seueritate volebant alios deterrere ne temerè proruerent in flagitia quorum merito ab Ecclesiæ communionem alienarètur. Quanquam verbum Domini, quod hic pro vnica regula nobis esse debet, maiorem certè moderationem præscribit. Siquidem eouſque intendendum docet disciplinæ rigorem, ne absorb eatur à tristitia is qui præcipue

Aliorū obiectis; voluntariam transgressionem peccatores: eadē Ecclesia excire. Responſo 1. summa d. sacrificiorum consideratione. Leuit. 4. 2. A summa Euangelij. 3. Ab exemplis Dauid, Patriarcharum, Corinthiorum, Petri.

Postrema obiectio Neuitianorum. ex tribus, poenitentiam solentem iterari non euilium. Responſ. 1. quæ hanc seueritatem interpretatur.

Responſ. 2. quæ moderationem laudatam huius seueritati opponit.

consultum oportet: ut fusiùs suprà differimus.

CAPVT II.

Comparatio falsa Ecclesie cum vera.

Partes huius capituli præcipuæ.

- 1 Falsæ Ecclesiæ descriptio, accommodata ad Papiſmum, successione personali tumentem, cuius refutatio subiicitur, sect. 1. 2. 3. & 4.
- 2 Ad criminationes Papiſtarum de schismate & hæresi Orthodoxarum Ecclesiarum nomine responsio, & quales hodie habendæ sint Ecclesiæ sub Papiſtatu degentes, à quinta sectione ad finem capituli.

Α'νακεφαλαιο-
σις eorum qua
superiori capite
edicta sunt.

VANTI apud nos valere verbi & sacramen-
torum ministerium, & quousque procedere
eius reuerentia debeat, ut sit nobis perpetua
testera dignoscendæ Ecclesiæ, explicatum est.
Nempe ubicunque integrum extat & illiba-
tum, nullis morum vitiis aut morbis impedi-
ri quominus Ecclesiæ nomen sustineat. Deinde illud ipsum le-
uiusculis erroribus non vitiari quominus legitimum æstime-
tur. Porro errores quibus talis debeatur venia, eos esse iudicatum
est quibus præcipua religionis doctrina non lædatur, quibus
non opprimantur quæ inter fideles omnes convenire debent
religionis capita: in sacramentis verò, qui legitimam authoris
institutionem non aboleant nec labefactent. Atqui, simul ac in
arcem religionis mendacium irrupit, summa necessariæ doctri-
næ inuersa est, sacramentorum vsus corrui: certè Ecclesiæ inte-
ritus consequitur. perinde atque de vita hominis actum est, iu-
gulo transfixo, vel præcordiis lethaliter sauciatis. Atque id ex
Pauli verbis liquidò euincitur, quum docet Ecclesiam fundatã
esse super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, ipso Chri-
sto summo angulari lapide. Si Ecclesiæ fundamentum est Pro-
phetarum & Apostolorum doctrina, qua salutem suam in vno
Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quo-
modo amplius ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia ne-
cesse est vbi intercudit illa religionis summa quæ sola sustinere
eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamen-
tum veritatis, certum est non esse Ecclesiam vbi regnum occu-
pauit mendacium & falsitas.

Summa huius
vbi regnant fal-
sitas & menda-
cium, illic non est
Ecclesia.

Ephes. 2. 20.

Falsitas, vbi sin-
cera doctrina de
Christo non vi-
get.

1. Tim. 3. 15.

Vide c. 1. sect.

1. & infra sect.

10. & c. 8. sect.

12.

Vide sect. 11.

& 12.

Ea autem falsi-
tas regnat sub
Papiſmo. Unde
sequitur Papi-
sa

2 In eum modum quam res habeat sub Papiſmo, intellige-
re licet quid Ecclesiæ illic supersit. Pro verbi ministerio peruer-
& mendaciis constata illic regnat gubernatio, quæ purã lucẽ
partim

partim extinguit, partim suffocat. In locum cœnæ Domini, sc̄o^{sum non esse} dissimum sacrilegium subiit: cultus Dei varia & non ferenda^{Ecclesiam, quod} superstitionum congerie deformatus: doctrina (citra quã Chri^{à partium enu-} stianismus non constat) tota sepulta & explosa: publici conuē^{meratione præ-} tus, idololatriæ & impietatis scholæ. Quare nullum est pericu-^{batur.} lum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab Ecclesia Christi diuellamur. Ecclesiæ communicatio non à lege instituta est vt vinculum sit quo idololatria, impietate, ignorãtia Dei aliisque malorum generibus irretiamur: sed potius, quo^{Papistæ tamen} in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi^{suam Ecclesiam} quidem suam nobis Ecclesiam commendat, nequa alia in mū^{magnificè com-} do esse videatur: postea, quasi re confecta, omnes schismaticos^{mendant, ac se-} esse constituunt qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obediẽtia^{cus sentientes} subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mu-^{schismaticos &} tire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere^{hæreticos consti-} confirmant? Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia,^{ruunt.} in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viris qui sana do-^{Vid. sc̄. 5.} ctrina fundarunt excitaruntque Ecclesias, doctrinamque ipsam & Ecclesiæ ædificationem suo sanguine stabilierunt, se originẽ ducere. Ecclesiam verò sic & spiritualibus donis, & Martyrum sanguine apud se consecratam, perpetua Episcoporum successione conseruatam fuisse ne interci deret. Commemorant quan-^{Hanc commem-} tum hanc successionem fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, ^{datiorem} Augustinus, & alij. Quàm friuola sint ista & planè ludicra, fa-^{successionis per-} ciam vt nullo negotio intelligant ii qui mecum ea paululum ^{sonatu nomine} expendere volent. Equidem eos quoq; hortarer vt huc animũ ^{tueri conantur.} seridò aduerterent, siquid discendo proficere me apud eos posse considerem, sed quando illis, ommissa veritatis ratione, hoc vnũ propositum est quacunque possunt via rem suam agere, pauca ^{Sed nullius esse} tantum dicam quibus sese boni viri & veri studiosi ab eorum ^{momenti proba-} captionibus expedire queant. Primum ab illis quæro cur non ^{tur ista successio,} Africam citent, Ægyptum & totam Asiam. Nempe quia in ^{qua à Christi} omnibus illis regionibus desit sacra hæc Episcoporum successio, ^{veritate recedit.} cuius beneficio se Ecclesias retinuisse gloriantur. Ed igitur recidunt, se ideo veram habere Ecclesiam, quia ex quo esse cœpit, nõ fuerit Episcopis destituta: perpetua enim serie alios aliis successisse. Sed quid si Græciã illis regem? Quæro igitur iterũ ab ipsis cur apud Græcos perisse Ecclesiã dicat, apud quos nunquam interrupta fuit illa Episcoporum successio, vnica eorum opinione, Ecclesiæ custos & cõseruatrix, Græcos faciunt schismaticos. quo iure? quia à sede Apostolica desciscendo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multo magis perdere meretur qui à Christo ipso deficiunt? Sequitur ergo euanidũ esse prætextũ successionis, nisi Christi veritatẽ, quam à patribus per manum acceperint, saluã & incorruptã posteri retineant, ac in ea permaneant,

3 Ergo non aliud prætendunt hodie Romanenses quam Iudæos olim obtendisse apparet, quum cæcitatibus, impietatibus, idololatriæ à Prophetis Domini arguerentur. Nam ut illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriose iactabant. quibus rebus Ecclesiam, magno, ut sibi videbantur, argumento metiebantur, ita pro Ecclesia externæ quædam larvæ ab his opponuntur, quæ longè sæpè absunt ab Ecclesia, & citra quas Ecclesia optimè consistere potest. Quare neque alio argumento refutandi nobis sunt, quàm quo aduersus stultam illam Iudæorum confidentiam pugnavat Ieremias. nempe ne gloriantur in verbis mendacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quando nihil Dominus vsquam suum agnoscit nisi ubi verbum suum auditur, ac religiosè observatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in sanctuario sederet, eamque sedem sibi statim fore pollicitus esset ipsis: ubi cultum eius pravis superstitionibus corrumpunt sacerdotes, aliò transmigrat, & locum sine vlla sanctitate relinquit. Si templum illud quod videbatur perpetuè Dei habitationi consecratum, derelinqui à Deo ac profanescere potuit, non est quòd nobis isti fingant Deum ita personis aut locis alligatum, & affixum externis observationibus, ut manere apud eos oporteat qui titulum modò & speciem Ecclesiæ habent. Atque hæc est contentio quam habet Paulus in Epistola ad Romanos, à nono capite vsque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conscientias, quòd quum viderentur esse populus Dei Evangelij doctrinam non modò respuebant, sed etiam persequebantur. Postquam ergo doctrinam exposuit. hanc difficultatem remouit: ac negat Iudæos illos, veritatis hostes, esse Ecclesiam: utcunque nihil eis deesset quod posset ad externam Ecclesiæ formam alias desiderari. Ideòque negat, quia Christum non amplecterentur. Aliquanto etiam expressius in Epistola ad Galatas, ubi Ismaelem cum Isaac comparando, multos dicit in Ecclesia tenere locum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti non sunt ex libera matre. Unde etiam ad comparisonem duplicis Ierosolymæ descendit: quia sicuti in monte Sina Lex est lata, Evangelium verò ex Ierusalè prodiit: sic multi seruiliter nati & educati, filios Dei & Ecclesiæ se esse non dubitanter iactant: imò superbè despiciunt genuinos Dei filios, quum sint ipsi degeneres. Nos quoque ex oppposito, dum audimus semel è cælo pronuntiatum esse, Eiiice ancillam & filium eius, hoc inuiolabili decreto freti fortiter spernamus inspidas eorum iactantias. Nam si externa professione superbiunt, Ismael quoque circūcisus erat: si antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si causa quæritur, eam Paulus assignat, non censeri inter filios nisi qui geniti sunt ex puro & legitimo doctrinæ semi-

1. Exempla & testimoniis ex Ieremia. Iere. 7. 4.

Ezech. 10. 4.

Ex Apostolo.

Galat. 4. 22.

Gen. 21. 20.

Rom. 9. 6.

Malach. 2.

ne. Secundum hanc rationem negat se Deus impiis Sacerdotib. obstrictum esse, quia pepigerit cum patre eorum Leui ipsum si-
 bi Angelum vel interpretem fore: imò in eos retorquet falsam *Ex Malachia.*
 eorum gloriationem, qua solebant insurgere contra Prophe-
 tas: quòd scilicet dignitas sacerdotij in singulari precio habenda foret. Hoc ipse libenter admittit, & hac conditione cū ipsi disceptat, quia pactum seruare paratus sit. dum autem ipsi mutò non respondent, repudiari merentur. En quid valeat successio, nisi imitatio etiam coniuncta sit atque æquabilis tenor: nepe, vt posteri, simulac conuicti fuerint descivisse à sua origine, omni honore priuètur. Nisi fortè quia Caiaphas multis piis Sa-
 cerdotibus successit (imò ab Aarone vsque ad illum continua *Ex Iohanne E-
 uangelista.*
 fuit series) idèd sceleratus ille cœtus Ecclesiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperiis hoc ferri posset, vt verus Reipublicæ status dicatur tyrånis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & similibus, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis successerint. Præsertim verò in Ecclesiæ regimine nihil magis friuolū, quàm omiſsa doctrina successione in ipsis personis locare. Nec verò quicquam minus Sanctis doctoribus, quos falsò nobis obtrudunt, propositum fuit, quàm præcisè quasi hæreditario iure probare, esse Ecclesias vbicunque Episcopi alij alijs subrogati fuerant. Sed quum extra controuersiam esset, nihil à principio vsque ad illam ætatem mutatum fuisse in doctrina, sumebant quod omnibus nouis erroribus cõficiendis sufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipsis vsq; Apostolis constanter & vnanimi cõsensu retētam. Non est igitur cui fucum amplius facere pergant ex Ecclesiæ nomine, quam nos vt decet reuerenter colimus: sed vbi ad definitionem ventum est, nō modò aqua (vt dicitur) illis hæret, sed hærent in suo luto, quia foetidā meretricè substituunt pro sacra Christi spõsa. Quæ suppositio ne nos fal-
 lat, præter alias admonitiones hæc quoque Augustini nobis succurrat. nam de Ecclesia loquens, Ipsa est, inquit, quæ aliquando, *3. Augustini au-
 thoritate.
 Ad Vincen. e-
 pist. 48.*
 obscuratur, & tanquam obnubilatur multitudine scandalorum: quando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd sæpius firmissimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latitarent.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenses, ac im-
 ritos terrefaciunt Ecclesiæ nomine, quum capitales sint Christi *Quicquid igitur
 obediunt Pa-
 pifæ nulla est
 Ecclesia vbi ver-
 bum Dei non
 apparet.*
 aduersarij. Quamuis igitur templum, sacerdotium, & reliquas
 huiusmodi laruas obtēdant, minimè permouere nos debet in-
 nis hic fulgor quo simplicium oculi perstringuntur, vt Ecclesiā
 esse recipiamus vbi verbū Dei non apparet. Hæc enim perpetua
 est nota, qua signauit suos Dominus noster, Qui est ex veritate, *Ioh. 18. 37.
 Ioh. 10. 4.
 Ibid. 4.*
 inquit, audit vocem meam. Item, Ego sum pastor ille bonus,

& cognosco oues meas, & cognoscor à meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. Paulò autem antè dixerat, Oues pastorem suum sequi, quia nouerunt vocem eius: alienum autem non sequi, sed effugere ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Quid igitur sponte in celsenda Ecclesia insanimus, quum eam minimè dubio symbolo designarit Christus, quod ubicunque spectatur, fallere non potest quin illic Ecclesiam certò ostendat: vbi verò abest, nihil restat quod veram Ecclesiæ significationem dare possit? Nò enim super hominum iudicia, non super sacerdotia fundatam esse Ecclesiam, sed super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potius Ierusalem à Babylone, Christi Ecclesia à Satanæ coniuratione, hoc discrimine dignoscenda est quo eas inter se Christus distinxit: Qui ex Deo est, inquit, verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non estis. In summa, quum Ecclesia regnum sit Christi, regnet autem ille non nisi per verbum suum: an vllis iam obscurum erit quò illa mendacij verba sint, quibus Christi regnum absque eius sceptro (id est sacrosancto ipsius verbo) esse fingitur?

Ratio, ex dictis Christi, & Pauli.

*Ephes. 2. 20.
Ioh. 8. 47.*

Refutata obiectione successionis personalis, altera de criminatione schismatis & hæresios, argumento à definitione ducto, tum ex Augustino quam ex Scripturis S. diluitur.
Li. quart. Euan. sec. Matæ.

5 Iam verò quòd reos schismatis & hæresios nos agunt quia & dissimilem prædicemus doctrinam, & suis legibus non pareamus, & seorsum conuentus ad preces, ad Baptismum, ad Cœnæ administrationem, aliàsque factas actiones habeamus: grauissima quidem est accusatio, sed quæ nequaquam longa aut laboriosa defensione opus habet. Hæretici & schismatici vocantur, qui dissidio factò Ecclesiæ communionem dirimunt. Hæc porro duobus vinculis continetur, sacræ doctrinæ consensione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & schismaticos hoc discriminis ponit Augustinus quòd illi quidem falsis dogmatibus fidei sinceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei similitudine, societatis vinculum dirumpant. Verum id quoque notandum est, hanc charitatis coniunctionem sic à fidei vnitatem pendere, vt hæc illius initium, finis, vnica denique regula esse debeat. Meminerimus ergo, quoties Ecclesiastica vnitatem nobis commendatur, hoc queri vt dum mentes in Christo consentiunt, voluntates etiam nostræ mutua in Christo benevolentia inter se coniunctæ sint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento sumit, vnum esse Deum, vnam fidem, & vnum Baptismum. Iamò ubicunque nos idem sentire & idem velle docet, continuò addit, In Christo, vel, secundum Christum: significans impiorum esse factionem, non conspersionem fidelium, quæ fit extra verbum Domini.

*Ephes. 4. 5.
Phil. 2. 2. & 5.*

Id ipsum Cyprianus auctoritate confirmatur.
De simplicitate Prælatorum.

6 Paulum quoque sequutus Cyprianus totius Ecclesiasticæ concordie fontem ab vnico Christi episcopatu ducit, postea subiicit, Ecclesia vna est, quæ in multitudinè latius incremento

scæcun-

fecunditatis extenditur: quo modo solis radij multi, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riuus plurimi defluunt, numerositas, licet diffusa videatur exundantis copiae largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium solis à corpore, diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præcisus arefcit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnū tamen lumen est quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionē quā habent inter se omnia Christi membra. Videmus vt ad caput ipsum perpetuò nos reuocet. Proinde hærefes & schismata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quaritur, nec caelestis magistri doctrina feruatur. Eant nunc, & clamitent hæreticos nos esse qui ab ipsorum Ecclesia recefferimus: quum nulla alienationis causa fuerit nisi hæc vna, quòd puram veritatis professionem nullo modo ferre possunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerūt. Quòd tamen ipsum satis superque nos absouit, nisi Apostolis quoq; schismatis dānare velint, quibusdam similem habemus causam. Prædixit, inquam, Christus Apostolis suis, fore vt à synagogis propter nomen suum eiicerentur. Illæ porò synagogæ de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Ecclesiæ. Quum ergo eiectos esse nos constet, idque propter Christi nomen fuisse factū parati simus ostendere, de causa certè prius quærendum est quàm aliquid de nobis, in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, si ita volunt, sponte remitto. abudè enim mihi est, oportuisse nos ab ipsis recedere vt ad Christum accederemus.

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis esse debeant Ecclesiæ omnes quas Romani illius doli tyrannis occupauit, si eum Israelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delinea est, cōferatur. Vera tum extabat apud Iudæos & Israelitas Ecclesia, quum in scæderis legibus perstarent: ea scilicet obtinentes Dei beneficio quibus Ecclesia continetur. Doctrinā veritatis habebant in Lege, eius ministerium penes sacerdotes erat & Prophetas: Circumcisionis symbolo in religionem initiabantur, aliis sacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competenter in eorum societatem elogia quibus Ecclesiam Dominus honorauit. Postquam deserta Lege Domini degenerarunt ad idololatriam & superstitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim ausit Ecclesiæ titulum is præripere apud quos verbi sui prædicationem, & mysteriorum obseruationem deposuit Deus? Rursum, quis ausit eum cœterum nulla cum exceptione Ecclesiam appellare, vbi verbum Domini palàm & impunè conculcatur? vbi eius ministerium,

Unde apparet
anathematizata
papistica nullius
esse momenti.

Ratio.
Ioh. 16. 2.

Eo enim loco habenda sunt Ecclesiæ Papistica quo Israelitica qua ad superstitionem & idololatriam sub Iarobeamo defecerunt.

præcipuus nervus, atque adeo anima Ecclesiæ, dissipatur?

*Quales fuerunt
tunc Ecclesiæ
Israeliticæ.*

8 Quid ergo? (diceret quispiam) nullane igitur reliqua erat in Iudæis Ecclesiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis est responsio. Primum dico in ipsa defectione fuisse gradus quosdam, neq; enim dicemus eundem fuisse lapsum Iudæ & Israël, quo primum tempore utriusque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam, quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum non licitum dedicaret, religionem prorsus corruptit. Iudæi prius se impiis moribus & superstitionis inquinantur quam statum in externa religionis forma perperam mutarent. Quamquam enim sub Rechabeam navitas iam peruersas ceremonias vulgò sibi asciverant, quia tamen Ierosolymis manebant & Legis doctrina & sacerdotium, & ritus quales Deus instituerat: habebant illic pij tolerabilem Ecclesiæ statum. Apud Israelitas vsque ad regnum Achab res minimè in melius restitute, tunc verò etiam in deterius prolapsæ sunt. Qui postea successerunt, vsque ad interitum regni, partim eius fuerunt similes, partim (quum aliquando meliores esse vellent): exemplum Iarobeam sequuti sunt, omnes autem ad vnum impij & idololatræ. In Iudæa variæ subinde mutationes fuerunt, dum alij reges cultum Dei falsis & commentitiis superstitionibus peruertunt, alij dissipatam religionem instaurant: donec ipsi quoque sacerdotes templum Dei profanis abominandisque ritibus polluerunt.

*Indeliquet. Pa-
pistas in quò sa-
cere, dum ad
Ecclesiæ suæ cõ-
munionem adi-
gere nos volunt.*

9 Age nunc negent Papistæ si possunt, ut sua vitia maximè extenuent, religionis statum ita apud se corruptum vitiatumque esse ut fuit in regno Israelitico sub Iarobeam. Atqui idololatriam habent crassiore: neq; in doctrina, guttula vna sunt puriores: nisi fortè in hac quoque ipsa magis sint impuri. Deus, imò quicumque mediocri iudicio præditi sunt, mihi erunt testes, & res etiam ipsa declarat quàm nihil hinc amplificem. Iam quum ad Ecclesiæ suæ communionem adigere nos volût, duo postulant à nobis: primum ut precibus, sacrisque & ceremoniis suis omnibus communicemus: deinde ut quicquid honoris, potestatis, iurisdictionis Ecclesiæ suæ tribuit Christus, id Ecclesiæ suæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hierosolymis fuerunt, quum res illic essent admodum corruptæ, nec seorsum sacrificasse, nec separatos habuisse ab aliis ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatû, quo in templum Solomonis conuenire iuebantur: Sacerdotes Leuiticos, quos, quia sacrorum antistites ordinati erant à Domino, necdum abdicari, utrunque indigni eo honore essent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod verò caput est totius quæstionis, ad nullum supersticiosum cultum adigebantur: imò nihil suscipiebant quod non esset à Deo institutum. Apud hos

*Duo postulant à
Christianis.*

*Ad primum, ve-
sponsio.*

Exod. 29. 9.

*Caput quæstio
22.*

hos autem, Papistas dico, quid simile? Vix enim vllum cum ipsis ^{Cur externo cultui Papistico interesse non possimus.} conuentum possumus habere in quo nõ aperta idololatria nos polluanus. Certè præcipuum communionis vinculũ in Missa est, quam nos vt maximum sacrilegium abominamur. Atque ^{Cap. 18. huius 4. libri.} id meritò an temerè à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum sacris interessent, nullas ceremonias vel spectare vel vsurpare cogebantur nisi à Deo institutas. Ac, si exemplum omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secundum institutum Iarobeam manebat ^{1. Reg. 12. 23.} circumcisio, siebant sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: sed propter commentitios ac veritos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac damnabat. Cedo mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrum fecerit Nouerant enim se id non facturos quin aliquo sacrilegio se contaminarent. Habemus ergo, non eousque valere apud piõs debere Ecclesiæ communionem, vt si illa ad profanos pollutõsque ritus degeneraret; sequi protinus necesse sit.

10 Verùm de altera parte magis etiamnum contendimus. ^{Ad secundum postulatum Papistarum responsio, An eorũ synagoga sit Ecclesia necne. Iesai. 1. 14.} nam si Ecclesia secundum eum modum consideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parère, cuius castigationibus commoueri, cuius communionè religiosè in omnibus colere oporteat: Ecclesiam illis concedere non possumus quin subiectionis & obedientiæ necessitas nos maneat. Libenter tamen eis concedemus quod Iudæis & Israelitis sui seculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari statu aut etiam meliore illic essent. Videmus autem vt passim clament profana esse conuenticula, quibus non magis consentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè si illæ Ecclesiæ fuerunt, sequitur ab Ecclesia Dei alienos fuisse, in Israele quidem Heliam, Micheam, & similes: in Iuda autem Iesaiam, Ieremiam, Oseam, & reliquos eius notæ, quos peius quibusuis incircuncisis oderant & execrabantur sui seculi Prophetæ, Sacerdotes, & ^{1. Tim. 3. 15.} populus. Si illæ Ecclesiæ, ergo Ecclesia non columna veritatis, sed firmamentum mendacij: non tabernaculum Dei viuentis, sed idolorum receptaculum. Necesse igitur habebant ab eorum cœtum consensione desciscere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduersus Deum conspiratio. Eadem ratione si quis præsentis cœtus idololatria, superstitione, impia doctrina contaminatos pro Ecclesiis agnoscat, in quarum plena communionem perstandum sit homini Christiano vsque ad doctrinæ consensionem, valde errabit. Nam si Ecclesiæ sunt, potestas clauium penes ipsas est. atqui clauis indiuiduum habent nexum cum ver-

bo, quod illinc profugatum est. Deinde si Ecclesiæ sunt, valet apud eas Christi promissio, Quodcunque ligaueritis, &c. Contra autem, abdicant à sua communione quicumque se Christi seruos non fictè profitentur. Ergo aut euanida est Christi promissio aut non sunt, hoc saltem intuitu, Ecclesiæ. Denique pro verbi ministerio habent scholas impietatis & errorum omne genus sentinam. Proinde aut Ecclesiæ, secundum hanc rationem, non sunt: aut nullum restabit symbolum, quo legitimi fidelium cœtus à Turcarum conuentibus discernantur.

Matth. 16. 19. &
18. 18.
Ioh. 20. 23.

Et si Papatus propriè nõ potest dici Ecclesia, mansit tamen, inuito ipso antichristo, in Papatu aliquod Ecclesia vestigium.

II Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiare quædam Ecclesiæ prerogatiuæ, ita nec hodie Papistis adimimus quæ superesse ex dissipatione vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus suum semel pepigerat Deus, id sua magis ipsius firmitate subnixum contra eorum impietatem eluctando persistebat, quàm ab illis conseruabatur. Quæ itaque certitudo est ac constantia diuinæ bonitatis, residebat illic fœdus Domini: nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita circuncisio poterat, quin simul

Ezech. 16. 20.

verum esset signum & sacramentum eius fœderis. Vnde liberos qui illis nascebantur, suos Dominus vocabat: qui nisi speciali benedictione nihil ad eum pertinerent. Sic quum fœdus suum in Gallia, Italia, Germania, Hispania, Anglia deposuerit: vbi illæ prouinciæ Antichristi tyrannide oppressæ sunt, quo tamen fœdus suum inuiolabile maneret, Baptismum primò illic conseruauit fœderis testimonium qui eius ore consecratus, inuita humana impietate vim suam retinet: deinde sua prouidentia effecit vt aliæ quoque reliquæ extarent, ne Ecclesia profus interiret.

Vt Baptismus, & alia quadam reliquia.

Et ita impleta est Pauli prophætia, Antichristi sessorum in templo Dei.

Ac quemadmodum ita sæpe diruuntur ædificia vt fundamenta & ruinæ maneat, ita non passus est Ecclesiam suam ab Antichristo vel à fundamento subuerti, vel solo æquari (vtcunque ad puniendam hominum ingratitude, qui verbû suum contempserant, horribilem quassationem ac dissectionem fieri permiserit) sed ab ipsa quoque vastatione semirutum ædificium supereffe voluit.

Ecclesia nomen Papatus non cõceditur: quannus sub eius tyrannide fuerint Ecclesia quadam.
Dan. 9. 27.
2. Thess. 2. 4.
Quarum deplorandus status at viuum depingitur.

12 Quum ergo Ecclesiæ titulum non simpliciter volumus concedere Papistis, non ideo Ecclesias apud eos esse inficiamur: sed tantum litigamus de vera & legitima Ecclesiæ constitutione quæ in communione cum sacrorum, quæ signa sint professionis, tum verò potissimum doctrine requiritur. Antichristum in templo Dei sessorum prædixerunt Daniel & Paulus. Illius scelerati & abominandi regni ducem & antesignanum apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd sedes eius in templo Dei collocatur, ita innuit, tale fore eius regnum quod nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos

neant : sed quas sacrilega impietate profanarit , quas immani dominatione afflixerit, quas malis & exitiabilibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruerit, & propemodum enecarit : in quibus semisepultus lateat Christus, obrutū Evangelium , profligata pietas , cultus Dei ferè abolitus : in quibus denique omnia sic sint conturbata, vt Babylonis potius quàm ciuitatis Dei sanctæ facies illic appareat. In summa, Ecclesiam esse dico quatenus populi sui reliquias , vtcunq; miserè dispersas ac disiectas, illic mirabiliter Dominus conseruat, quatenus permanent aliquot Ecclesiæ symbola : atque ea præsertim quorum efficaciam nec Diaboli astutia nec humana prauitas destruere potest. Sed quia è conuerso deleræ sunt illic notæ quas præcipuè in hac disputatione respicere debemus, dico vnumquenq; cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesiæ forma.

Summa huius capituli.

CAPVT III.

De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio.

Partes huius capituli.

- 1 In genere quædam de ordine Ecclesiæ, & de ministerij Ecclesiastici fine, vtilitate, necessitate, dignitate, præmittuntur, sect. 1. 2. 3.
- 2 Scorsim deinde agitur de personis ministerio Ecclesiastico fungentibus, à sect. 4. ad 10.
- 3 A decima sectione ad finem capituli de ordinatione vel vocatione ministrorum Ecclesiæ.

LAM de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernari voluit Dominus. Tamen enim solum ipsum regere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque præesse vel eminere , & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque administrari oportet; quia tamen visibili præsentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis suam ore coràm declaret, hominum ministerium in hoc adhibere diximus, & quasi vicariam operam , non ad eos ius suum honorémque transferendo , sed tantum vt per os ipsorum suum ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum instrumento vtitur artifex. Quæ iam ante exposui , iterum repetere cogor.

Summa dicendorum.

Matt. 26. 11.
Rationes cur Deus in Ecclesia gubernanda ministerio hominū vtitur.
Cap. 1. sect. 5.

- Posset id quidem vel per seipsum sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: sed complures sunt causæ cur per homines malit. Hoc enim modo primum dignationem erga nos suam declarat, quum ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungantur, qui arcana suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam repræsentent. Sicque experimento comprobatur non vanum esse quoddam passim nos vocat templa sua, dum ex ore hominum, velut ex sanctuario, responsa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac vtilissimum ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendum verbo suo assuefacit, utcumque per homines similes nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicatur. Si de cælo ipse loqueretur, nihil mirum foret si sacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerenter sine mora exciperentur. Quis enim præsentem eius potestatem non horreret? quis non ad primum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur? quis non immenso illo fulgore confunderetur? Verum ubi homuncio quispiam ex pulvere emerfus in nomine Dei loquitur, hæc nostram erga Deum ipsam pietatem & obseruantiam optimo testimonio declaramus, si dociles nos exhibemus eius ministro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiã causa cælestis suæ sapientiæ thesaurum in vasis fragilibus ac luteis abscondit, quo certius experimentum capiat quanti à nobis fiat. Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat quam hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pastor qui reliquos simul doceat & qui verò discipuli esse iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim sibi quisque sufficeret, nec indigeret alterius opera (quæ superbia est humani ingenij): contemneret quisque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur firmissimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suam adstrinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines deposuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, quum Ephesiis scriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quæ admodum & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma. Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verum vnique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quapropter dicit, Quum ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui descendit, idem ille est qui ascendit vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Evangelistas, alios Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis

1. Ut dignatione erga nos suam declarat.

2. Ut ad humilitatem & obedientiam nos assuefaciat, nostram infirmitati appposito remedio consulens.
Lege August. lib. 1. de doctr. Christ.

2. Cor. 4. 7.

3. Ut homines hoc vinculo constricti mutuam charitatem melius inter se fouere discant.

Confirmatio harum rationum, ex præclaro Apostoli testimonio desumpta.
Eph. 4. 4.

tionis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ: vt non amplius simus pueri, qui circumferamur omnî vento doctrinæ: sed veritatem sectantes in charitate, adolescamus in illum per omnia, qui est caput, nempe Christum, in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commissuram subministracionis, iuxta actum in mensura vniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem sui ipsius per charitatem.

2 His verbis illud ostendit hominum ministerium, quo Deus in gubernanda Ecclesia vitur, præcipuum esse neruum quo fideles in vno corpore cohæreant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumem seruari Ecclesiam posse quàm si his præfidiis fulciatur in quibus salutem eius reponere Domino placuit. Ascendit Christus in altum (inquit) vt omnia impleret. Hæc autem implendi ratio, quòd per ministros, quibus officium hoc mandauit, & muneris obeundi gratiam contulit, sua dona dispensat ac distribuit Ecclesiæ: seque adeo ipsum præsentem quodammodo exhibet, Spiritus sui virtutem in sua hac institutione exerendo, ne inanis sit vel otiosa. Sic instauratione sanctorum peragitur: sic ædificatur corpus Christi: sic adolescimus per omnia in eum qui est caput, & inter nos coalescimus: sic redigimur omnes in vnitatem Christi, si prophetia inter nos viget, si Apostolos recipimus, si doctrinam nobis administratam non aspernamur. Ecclesiæ ergo dissipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quisquis ordinem hunc de quo disputamus, & hoc genus regiminis vel abolere studet, vel quasi minus necessarium eleuat. Neque enim vel solis lumen ac calor, vel cibus ac potus tam sunt præsentis vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quàm est conferuandæ in terris Ecclesiæ Apostolicum ac pastorale munus.

3 Proinde supra admonui, Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis sæpe commendasse: vt in summo honore ac pretio, tanquam res omnium præstantissima, apud nos esset. Singulare beneficium se hominibus largiri, Doctores eis excitando, testatur, vbi iubet Prophetam exclamare, pulchros esse pedes, & beatum aduentum annuntiantium pacem: quum Apostolos lucem mundi & saltem terræ nominat. Nec splendidius ornari poterat hoc officium quàm quum dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Sed nullus est illustrior locus quàm apud Paulum in secunda ad Corinthios, vbi hanc quæstionem velut ex professo tractat. Contendit ergo nihil Euangelij ministerio in Ecclesia magis præclarum aut gloriosum esse, quum sit administratio Spiritus & iustitiæ & vitæ æternæ. Hæc & similia eò pertinet ne illa gubernandæ ac retinendæ per ministros Ecclesiæ ratio, quam Dominus in perpetuum san-

*Quo testimonio
apparet hominibus
illud ministerium
esse vtilissimum
Ecclesiæ.
Eph. 4. 10.*

*Ratio ab eorum
ratione commo-
dorum.*

Eph. 4. 12.

A simili.

*In hunc finem
ministerij, digni-
tas præclaris elo-
giis insignitur.
Ies. 52. 7.
Mar. 5. 13. 14.
Luc. 10. 16.
2. Cor. 4. 6.
2. Cor. 3. 9.*

*Eiusdemque ne-
cessitas multis
exemplis à Deo
commendatur.*
Act. 10. 3.
Act. 9. 6.

2. Cor. 12. 2.

ciuit, apud nos vilescat, ac ipso tandem contemptu obsolescat, Ac eius quidem necessitas quanta sit, non verbis modò, sed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis suæ luce, Angelum è celo misit qui ad eum Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam sui vocare, ac in Ecclesiam inferere vellet, non sua ipsius voce alloquitur, sed ad hominem remittit à quo & salutis doctrinam & Baptismi sanctificationem percipiat. Si non temere sit quòd Angelus, qui Dei est interpres, ab enarranda Dei voluntate ipse abstinet, hominem verò iubet accersiri qui eam enarret: quòd Christus vnicus fidelium magister, hominis magisterio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertium cælum rapere & miracula rerum ineffabilium reuelatione dignari constituerat: quis nunc contemnere ministerium illud audeat, vel quasi superuacuum præterire, cuius vsum talibus documētis testatum facere Deus voluit?

*Altera pars ca-
pituli, de ministris
Ecclesiasticis spe-
ciatim. Horum
alij, vt Apostoli,
Prophetae, Evan-
gelista ad tem-
pus fuerunt insti-
tuti.*

Apostoli.
Ephes. 4. 11.
Marc. 16. 15.
Rom. 15. 9. 20.

*Eph. 4. 11.
Prophetae.*

Euangelista.

Luc. 10. 1.

4 Qui Ecclesiæ regimini secundum Christi institutionem præsunt, nominantur à Paulo primū Apostoli, deinde Prophetæ, tertio Evangelistæ, quarto Pastores, postremò doctores. Ex quibus duo tantum vltimi ordinarium in Ecclesia munus habent: alios tres initio regni sui Dominus excitauit: & suscitauit etiam interdum, prout temporum necessitas postulat. Quæ sit Apostolica functio ex mandato illo constat. Ite, prædicare Euangelium omni creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines: sed totus orbis assignatur redigendus in obedientiam Christi: vt Euangelium vbicunque gentium poterunt spargendo, regnum eius vbique erigat. Proinde Paulus, quum suum Apostolatam approbare vellet, se non vnā aliquam urbem Christo acquisuisse, sed longè latèque propagasse Euangelium commemorat: neque alienis fundamentis apposuisse manus, sed vbi inauditum fuerat Domini nomen, Ecclesias plantasse. Missi ergo sunt Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent, regnumque eius vbique Euangelij prædicatione constituerent, vel, si maui, qui tanquam primi Ecclesiæ architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent, Prophetas vocat, non quoslibet diuinæ voluntatis interpretes, sed qui singulari reuelatione excellabant: quales nunc vel nulli extat, vel minus sunt conspicui. Per Euangelistas, eos intelligo qui quum dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, adeoque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secundo ab Apostolis loco Christus designauit. Secundum hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consentanea videtur) tres illæ functiones non idè institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpetuæ foret, sed ad id

ad id modò tempus quo erigendæ erant Ecclesiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Mose ad Christum traducendæ. *Exceptio.* Quamquam non nego quin Apostolos postea quoque, vel saltem eorum loco Euangelistas interdum excitari Deum, vt nostro tempore factum est. Talibus enim qui Ecclesiam ab Antichristi defectiōne reduceret, opus fuit. Munus tamen ipsum nihilominus extraordinarium appello, quia in Ecclesiis ritè constitutis locum non habet. Sequuntur pastores ac doctores: quibus carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discriminis esse puto quòd doctores nec disciplinæ, nec sacramentorum administrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præsumt, sed Scripturæ tantum interpretationi: vt sincera sanæque doctrina inter fideles retineatur. Pastorale autem munus hæc omnia in se continet.

5 Habemus quæ in Ecclesiæ regimine temporaria ministeria fuerint, & quæ idè instituta vt perpetuò durent. Quòd si Euangelistas Apostolis iungamus, restabunt nobis duo paria quodammodo inter se respondentia. Quam enim similitudinè habent nostri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apostolis pastores. Excellentius fuit propheticum munus, propter singulare reuelationis donum quo pollebant: sed doctorum officium similem ferè rationem & vnum prorsus finem habet. Ita duodecim illi quos Dominus elegit vt nouam Euangelij prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros antecesserunt. Tametsi enim ex oratione & crymo verbi ritè Apostoli possunt vocari omnes ministri Ecclesiastici, quia à Domino omnes mittuntur, eiuſque sunt nuntij: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorum missione notitiam, qui rem nouam & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero postea accessit Paulus) peculiari titulo ante alios insigniri oportuit. *Cur speciali Apostolorum nomine duodecim illi sunt insigniti.* Rom. 16. 17. Mat. 10. 1. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipse Andronico & Iuniæ, quos dicit fuisse insignes inter Apostolos: sed quum proprie loqui vult, non nisi ad primarium illum ordinem refert. Atque hic est communis Scripturæ vsus. Pastores tamè (excepto quòd certas singuli Ecclesias sibi attributas regunt) eandem sustinent cum Apostolis prouinciam. Porro quale illud sit, clarius adhuc audiamus.

6 Dominus, quum Apostolos mitteret, mandatum illis dedit (sicut dictum est nuper) de prædicandò Euangelio, & baptizandis credentibus in remissionè peccatorum. Antea autè mandauerat vt sacra symbola corporis & sanguinis sui ad exemplum suum distribuerent. En sanctam, inuiolabilem, perpetuamque legem impositam iis qui in Apostolorum locum succedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelij prædicatione & sacramentorum administratione. Vnde colligimus, eos qui vtrumque

Alij autem, vt Pastores & doctores functiones perpetuas retinent, nec sicut vnquam carere potest Ecclesia. Euangelista si Apostolis iungatur, restant duo paria. Pastores cum Apostolis, doctores cum prophetis.

Luc. 6. 13.
Galat. 1. 3.

Cur speciali Apostolorum nomine duodecim illi sunt insigniti.

Rom. 16. 17.
Mat. 10. 1.

Sicut Apostolis, ita & Pastoribus verbi prædicatio & sacramentorum administratio commissa est.

Mat. 28. 9.
Luc. 22. 19.

istorum negligunt, falsò prætexere Apostolorum personam. Quid autem pastores? Paulus non de seipso tantum, sed de omnibus illis loquitur, quum inquit, Sic nos æstimet homo ut ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Item alibi, Oportet Episcopum tenacem esse eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis: ut potens sit exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes refellere. Ex his similibus locis qui passim occurrunt, colligere licet, in pastorum quoque functione has esse duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & sacramenta

Verbi prædicationis, qualis esse debeat.

administare. Docendi autem ratio non in publicis tantum concionibus consistit, sed ad priuatas etiã admonitiones pertinet. Ita Paulus testes citat Ephesios, quòd nihil suffugerit eorum quæ in rem ipsorum erant, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per singulas domos, testificans Iudæis simul ac Græcis pœnitentiam & fidem in Christum. Item paulo post, Quòd non destiterit cum lacrymis monere vnumquemque eorum. Neque tamen præsentis instituti est singulas boni pastoris artes persequi, sed tantum indicare quid profiteantur qui se pastores appellant: nempe ita se præesse Ecclesiæ non ut otiosam habeant dignitatem, sed ut Christi doctrina populum ad veram pietatẽ instituunt, sacra mysteria administrent, rectam disciplinam conseruent atque exerceant. Quicumque enim speculatores positi sunt in Ecclesia, illis Dominus annuntiat, si quis per ignorantiam, eorum negligentia pereat, sanguinem se de ipsorum manibus requisiturum. In eos quoque omnes competit quod de se ait Paulus, Væ mihi, nisi euangelizem, quum dispensatio mihi sit commissã. Denique, quod orbi vniuerso præstiterunt Apostoli, id gregi suo, cui destinatus est, debet pastor vniuersique.

A&. 20. 20. & 21.

Ezech. 3. 17.

1. Cor. 9. 16.

7 Et si dum singulis assignamus suas Ecclesias, interim non negamus quin alias Ecclesias iuuare is possit qui vni est alligatus, siue quid incidit turbarum, quod eius præsentiam requirat: siue ab ipso petatur de re aliqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendam Ecclesiæ pacem necessaria est ista politia, vnicuique esse propositum quod agat, ne simul omnestum multitudine, sine vocatione incerti discurrant, in vnum omnes locum temere confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine deterant, qui de sua commoditate magis quàm de Ecclesiæ ædificatione sunt solliciti: hæc distributio quoad licet obseruari communiter debet, ut suis quisque finibus contentus in alienam prouinciã nõ irrumpat. Nec humanum est inuentum, sed Dei ipsius institutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creasse per singulas Listrensium, Antiochenorum, Iconium Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcipit ut oppidatum Presbyteros constituat. Sic alibi Philippensium Episcopos, & alibi Archippum

Ordo autem postulat, ut pastoribus singulis sua assignetur Ecclesia: non a deo tamen vnumquemque alligatum esse, quin aliis iuuare possit, publica auctoritate ista postulante, modo rite & ordine id publica auctoritate fiat.
A&. 14. 22.
Tit. 1. 5.
Philipp. 1. 1.

Sic alibi Philippensium Episcopos, & alibi Archippum

Coloss.

Colossensium Episcopum commemorat. Et extat insignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Ecclesiæ Ephesinæ. Quisquis ergo Ecclesiæ vnus regimen ac curam susceperit, huic diuinæ vocationis legi obligatum se esse sciat: nō quod veluti glæ bæ addictus (vt Iurisconsulti dicunt) id est mancipatus & quasi affixus, pedem indemouere nequeat, si ita publica vtilitas postularit, modò id ritè & ordine fiat. sed is qui in vnū locum vocatus est, non debet ipse de migratione cogitare, nec, prout sibi cō modum putarit, quærere liberationem. Deinde si quem expediat aliò transferri, non tamen debet hoc priuato consilio tentare, sed expectare publicam auctoritatem.

8 Cæterum quòd Episcopos, & presbyteros, & pastores, & ministros promiscuè vocauit qui Ecclesias regunt: id feci ex Scripturæ vsu, quæ vocabula ista confundit. quicumque enim verbi ministerio funguntur, iis titulum Episcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iussus est Titius constitnere Presbyteros oppidatim, continuò subiicitur, Oportet enim Episcopum esse inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Ecclesia Episcopos salutat. et in Actis refertur cōuocasse Presbyteros ephesinos, quos ipse episcopos sua oratione nominat. Hic iam obseruandum est, nos hæctenus non nisi ea officia recēuisse, quæ in verbi ministerio cōsistunt. nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Ephesios capite quod citauimus. Verum in epistola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt potestates, donū sanationū, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæpretium est in iis immorari. Duo autem sunt quæ perpetuò manent: gubernatio, & cura pauperū. Gubernatores fuisse existimo seniores è plebe delectos, qui censuræ morum & exercitiæ disciplina vnā cum episcopis præessent. Neque enim secus interpretari queas quod dicit, Qui præest, id faciat in solitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Ecclesia suum Senatū, cōscriptum ex viris piis, grauib; & sanctis: penes quem erat illa, de qua postea loquemur, iurisdicctio in corrigendis vitiis. Porro eiusmodi ordinem non vnus seculi fuisse, experientia ipsa declarat. Est igitur hoc gubernationis munus seculis omnibus necessarium.

9 Cura pauperum diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in simplicitate: qui miseretur, in hilaritate, quum de publicis Ecclesiæ muneribus eum loqui certum sit, oportet duos fuisse gradus distinctos. Nisi me fallit iudicium priore membro diaconos designat, qui eleemosynas administrabant, Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curandis sese dedicauerant, quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad

Col. 4. 17.
A. 20. 28.

Episcopi, presbyteri, pastores & ministri apud Apostolos eum idemque sunt.

Tit. 1. 5.
Philip. 1. 1.
A. 20. 17.

Rom. 12. 7. 7.

1. Cor. 12. 28.

Alia functionis temporaria omittuntur.

Seniorum videlicet & Diaconorum vixisse ad ministerium verbi peruenientes, & de quibus postea reuertuntur.

Rom. 12. 8.

Diaconorum gradus distincti ab Apostolo.

Rom. 12. 8.

1. Tim. 5. 10.

Alteri elemosynarij, alteri pauperum infirmorum curam gerente.

Timotheum. Nullum enim aliud publicum officium obire mulieres poterant, quàm si in obsequium pauperum se darèt. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsis curandis ecclesiæ seruiant. Tametsi autem nomen ipsum *diaconus* latius patet, hos specialiter tamen diaconos Scriptura nuncupat quos elemosinis dispensandis gerendæque pauperum curæ præficiet Ecclesia & velut publici pauperum ararij æconomos constituit: quorum origo, institutio ac functio à Luca in Actis describitur. Quum enim murmur à Grecis excitatum esset, quòd in pauperum ministerio eorum viduè negligerentur, Apostoli exultantes se non posse sufficere vtrique muneri, & prædicatione verbi & mensarum ministerio, petierunt à multitudine vt eligerentur viri probi septem, quibus id operæ demandarent. En quales habuerit diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat.

Act. 6. 3.

Tertia pars capituli de ordinatione seu vocatione ministrorum Ecclesia.

1. Cor. 14. 40.

IO. Iam verò quum ordine omnia & decenter in sacro cœtu gerenda sint, nihil est in quod seruari diligentius oporteat, quàm in constituenda gubernatione: quia nusquam maius periculum est si quid inordinatè geritur. Itaque ne homines inquieti ac turbulenti (quod aliàs futurum erat) temere se ad docendù vel regendum ingererent, non inatim cautum est nequis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo vt quis ceñteatur verus Ecclesiæ minister, primò ritè vocatus sit oportet: deinde vt suæ vocationi respondeat, id est iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulù animaduertere sapius licet: qui vbi suum Apostolatam vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister auctoritatem sibi arrogare non audeat vt in Ecclesia audatur, nisi quia & Domini mandato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quanta impudentia erit si quispiam mortalium, vtroque vel altero istorù destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet: Verùm quia de obeundi muneris necessitate superius attigimus, nunc de vocatione tantùm agamus.

Huius tractationis partes quatuor.

II Eius autem tractatio in quatuor versatur: vt sciamus quales & qualiter & à quibus instituendi sunt ministri, & quoritu quæue ceremonia initiandi. De externa & solenni vocatione loquor quæ ad publicum Ecclesiæ ordinem spectat: arcanam verò illam cuius sibi quisque minister coram Deo conscius est, ecclesiam testem non habet, omitto. Est autem bonum cordis nostri testimonium, quòd neque ambitione, neque auidicia, neque vlla alia cupiditate, sed sincero Dei timore, & ædificandæ Ecclesiæ studio oblatum munus recipiamus. Id quidem

Duplex vocatione externa & interna: quomodo item vtraque consideranda.

vaicuique nostrum (vt dixi) si volumus ministerium nostrum Deo approbare, necessarium est. Coram ecclesia tamen ritè nihilominus vocatus est qui mala conscientia eò accessit, modò non sit aperta eius nequitia. Solèt etiam dicere ad ministerium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia scilicet erudicio coniuncta cum pietate & reliquis boni pastoris dotibus quædam sit ad ipsum præparatio. Quos enim tanto muneri destinauit Dominus, eos prius iis armis instruit quæ ad id implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipsiſ officiis vellet disputare, dona prius recensuit quibus polle-^{1. Cor. 2. 7.} re debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc est primum ex quatuor capitibus quæ posuimus, eò iam pergamus.

12. Quales eligere episcopos deceat. Paulus duobus locis copiosè exequitur, summa tamè huc redit, nò esse eligendos nisi qui sint sanæ doctrinæ, & sanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatem, & ministerio ignominiam afferat. De diaconis & senioribus similis prorsus est ratio. 2. Tim. 3. 1. Videndum semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendum impares sint aut inepti, hoc est vt instructi sint iis facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessariæ. Sic Luc. 21. 15. & Christus, quum Apostolos missurus esset, eos armis & instrumentis quibus carere non poterant exornauit. Et Paulus, depicta boni ac veri Episcopi imagine, Timotheum admonet ne quem ab ea alienum eligendo seipsum contamine-^{Tit. 1. 9.} ^{1. Quales ministri sicut Ecclesia sint eligendi.} ^{2. Tim. 3. 1.} Particulam Qualiter non ad ritum eligendi, verùm ad religiosum timorè, qui in electione seruandus est, refero. Hinc ieiunia & orationes. quibus vsos fuisse fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent se rem agere omnium maxime seriam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentiâ & sollicitudine. Potissimum verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum consilii & discretionis à Deo peterent.

13. Tertium quod in partitione posuimus, erat, A quibus eligendi sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutione peti non potest, quæ non nihil habuit à communi reliquorum vocatione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, vt aliqua insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocari & constitui oportuit qui ipso songeretur. Illi ergo nulla humana electione, sed solo Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerunt. Hinc est quòd quum alterum substituere in locum Iudæ volunt Apostoli, non audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in medium producant, vt Dominus sorte declaret vnum ex iis velit succedere. In hunc quoque modum accipere conuenit, quòd negat Paulus se ab hominibus vel per hominem creatum fuisse

^{Apostoli cur à Christo solo electi.}

^{Act. 1. 23.}

^{Gal. 1. 12.}

Apostolum, sed per Christum & Deum Patrem. Prius illud scilicet, Ab hominibus, cum piis omnibus verbi ministris commune habuit. neque enim potuit quispiam hanc administrationem ritè sustinere nisi qui esset à Deo vocatus. Alterum autem proprium & singulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantum se habere iactat quod vero ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apostolatus profert. Quum enim essent apud Galatas qui eius auctoritatem studentes eleuare, gregarium aliquem discipulum ipsum facerent à primariis Apostolis subrogatum: quo saluam prædicationi suæ dignitatem vendicaret, cui insidias istas intentari nouerat, omni ex parte nihilo se reliquis Apostolis inferiorem ostendere necesse habuit. Proinde se non hominum iudicio, instar vulgaris vnus Episcopi, delectum esse affirmat, sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

De S. Pauli vocatione & electione.

Pastores ordinarij autem ab alijs pastoribus designantur.
Gal. 1.1.

14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitimæ vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamatur illud Pauli, vt dictum est, se non ab hominibus neque per homines fuisse missum: quum de ordinaria ministrorum electione illic non loquatur, sed quod erat speciale Apostolis sibi asserat. Quamquam sic Paulum quoque singulari prærogatiua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiasticæ vocationis interim vteretur. sic enim refert Lucas. Ieiunantibus & orantibus Apostolis, dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod selegi eos. Quorsum isthæc segregatio & manuum impositio, postquam suam electionem testatus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesiastica disciplina in designandis per homines ministris conseruaretur? Nullo igitur illustriore documento eiusmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dùm Paulum Gentibus Apolū se destinasse præfatus, eum tamen ab Ecclesia vult designari. Quod ipsum in Matthie electione cernere licet. Nā quia tanti erat munus Apostolicum vt vnum aliquem suo iudicio in eum gradum cooptare non ausint, duos in medio constituunt, quorum in alterum fors calura sit. vt ita & electio compertum è cælo testimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia.

Act. 13.2.

Cur aliquoties quidam ex Apostolis ab hominibus etiam sint designati.

Act. 1.23.

Porro, ista electio non ad vnum quempiam peruenit: sed præse huius debent alij pastores, & accedere populi consensu ac approbatio. quod va-

15 Quæritur nunc à totâ Ecclesia eligi debent minister, an à collegis tantum & senioribus qui censuræ præsumunt, an verò vnus auctoritate constitui possit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citant quod ait Paulus ad Titum, Propterea reuolui te in Creta, vt constituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini citò imposueris. Sed falluntur, si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnum exercuisse, vt suo vterque arbitrio omnia disponderet. Præfuerunt enim

enim

enim tantum ut bonis & salutaribus consiliis populo præirent: non ut soli, exclusis aliis omnibus, agerent quod placeret. Ac ne quid fingere videar, planum id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum simul notat, quum dicit factum id esse suffragiis, *χρησθέντων τε, & ορισθέντων κατ' ἐκκλησίαν*. Creabant ergo ipsi duo: sed tota multitudo, ut mos Græcorum in electionibus erat, manibus sublatis declarabat quem habere vellent. Nempe sic Romani historici non raro loquuntur, Consulem, qui comitia habuerit creasse novos magistratus, non aliam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit in eligendo. Non est certe credibile Paulum plus concessisse Timotheo & Tito quam sibi ipse sumperit. Videmus autem ipsum ex populi suffragiis Episcopos creare solitum. Sic ergo intelligendi sunt superiores loci, nequid de communi Ecclesiæ iure ac libertate imminuant. Bene ergo Cyprianus, dum contendit ex diuina autoritate descendere ut sacerdos plebe præsentem sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iussu Domini in Sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, ut ante consecrationem in conspectum populi producerentur. Non aliter ascribitur Matthias Apostolorum collegio, nec aliter septem Diaconi creantur quam populo videntem & approbantem. Hæc exempla, inquit Cyprianus, ostendunt sacerdotis ordinationem non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: ut sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium testimonio fuerit examinata. Habemus ergo, esse hanc ex verbo Dei legitimam ministri uocationem, ubi ex populi consensu & approbatione creantur qui visi fuerint idonei. Præesse autem electioni debere alios pastores, nequid per leuitatem, vel per inala studia, vel per tumultum à multitudine peccetur.

16 Superest ritus ordinandi, cui vltimum locum in uocatione dedimus. Constat autem Apostolos non alia cæremonia usus esse, quum aliquem ministerio admovebant, quam manuum impositione. Hunc autem ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more qui quod benedictum ac consecratum volebant, manu impositione Deo quasi representabant. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manasse, eorum capitibus manus imposuit. Quod sequutus est Dominus noster, quum super infantes precationem faceret. Eodem (ut arbitror) significato Iudæi ex Legis præscripto suis sacrificiis manus imponebant. Quare Apostoli per manuum impositionem cum se Deo offerre significabant quem initiabant in ministerium. Quanquam visum est etiam super eos quibus visibiles Spiritus gratias confere-

rii argumentis
testimoniis
confirmatur.
Tit. 1. 5.
1. Tim. 5. 22.
Act. 14. 23.

Li. 1. epi. 3.

Leuit. 8. 6.

Num. 20. 26.

Act. 1. 17. & 6.

4. Quo ritu ministri Ecclesiæ sint ordinandi.

Gen. 48. 14.

Matt. 19. 15.

Act. 19. 6.

Huius ritus nullam extat præceptum, sed usus cum vobis commendatur.

bant. Vt uaque sit, fuit hic solennis ritus, quoties ad ministeriū Ecclesiasticum aliquem vocabant. Sic pastores & doctores, sic diaconos consecrabant. Licet autem nullum extet certum præceptum de manuum impositione: quia tamen fuisse in perpetuo vsū Apostolis videmus, illa tamen accurata eorum obseruatio præcepti vice nobis esse debet. Et certè utile est eiusmodi simbolo cū ministerij dignitatem populo commendari, tum cum qui ordinatur admoneri, ipsum iam non esse sui iuris, sed Deo & Ecclesiæ in seruitutem addictum. Præterea non erit inane signum, si in germanam suam originem restitutū fuerit. Nam si nihil frustra Spiritus Dei in Ecclesia instituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta sit, sentiemus non esse inutilem, modò in superstitiosum abusum non vertatur. Hæc postremò habendum est, non vniuersam multitudinem manus imposuisse suis ministris, sed solos pastores. Quanquam incertum est an plures semper manus imposuerint nascens. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibusdam aliis factum fuisse constat. Sed Paulus ipse alibi se, non alios complures, Timotheo manus imposuisse commemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiā suscites quæ in te est per impositionem manuum mearum. Nā quod in altera epistola de impositione manuum Presbyterij dicitur, non ita accipio quasi Paulus de seniorum collegio loquatur: sed hoc nomine ordinationem ipsam intelligo: quasi diceret, Fac vt gratia quam per manuum impositionem recepisti, quum te Presbyterum crearem, non sit irrita.

A quibus imponerentur manus.

1. Tim. 1. 6.

1. Tim. 4. 14.

CAPVT IIII.

De statu veteris Ecclesiæ & ratione gubernandi qua in usu fuit ante Papatum.

Partes huius capituli.

- 1 Qualis fuerit hæc veteris Ecclesiæ gubernandi ratio, à sect. 1. ad 10.
- 2 De solenni Episcoporum & Ministrorum veteris Ecclesiæ ordinatione, à decima sect. ad finem capituli.

Veteris Ecclesiæ ratio gubernandi.

ACTENVS de ordine gubernandæ Ecclesiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus est, & de ministeriis, vt sunt à Christo instituta, differuimus. Nunc quo ista omnia clarius ac familiarius patefiant, ac melius etiam in animis nostris figantur, utile erit in iis rebus veteris Ecclesiæ formam recognoscere, quæ nobis diuinæ institu-

stitutionis imaginem quandam oculis repræsentabit. Tamen enim multos Canones ediderunt illorum temporum Episcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expressum esset, ea tamen cautione totam suam œconomiam composuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facillè videas nihil ferè hac parte habuisse à verbo Dei alienum. Verùm etiam siquid possit in ipsorum institutis desiderari, quia tamè sincero studio conati sunt Dei institutionem conseruare, & ab ea non multum aberrarunt, plurimum cõducet hic breuiter colligere qualem obseruationem habuerint. Quemadmodũ tradidimus triplices ministros nobis commẽdari in scriptura, ita quicquid ministrorum habuit vetus ecclesia, in tres ordines distinxit. nã ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Pastores ac Doctores reliqua pars censuræ morum & correctionibus præerat. Diaconis commissa erat cura pauperum & elemosynarum dispensatio. Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerum, verùm quos clericos vocabant, eos ab adulescentia certis exercitiis assuefaciebant ad seruiendum ecclesiæ, quo melius intelligerent quorsum essent destinati, & paratioris in tempore ad officium accederent: vt copiosius mox ostendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque proposuit ecclesiæ ordines: enumerat episcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

2. Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex suo numero in singulis ciuitatibus vnum eligebant, cui specialiter dabant titulum episcopi: neq; ex æqualitate, vt fieri solet, dissidia nascerentur. Neque tamen sic honore & dignitate superior erat episcopus vt dominium in collegas haberet: sed quas partes habet Consul in senatu, vt referat de negotiis, sententias roget, consulendo, monendo, hortando, aliis præeat, autoritate tua totam actionẽ regat, & quod decretum communi consilio fuerit exequatur: id muneris sustinebat episcopus in Presbyterorum cœtu. Atque id ipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum fatentur ipsi veteres. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum. Idem (inquit) Presbyter qui episcopus. Et antequam diaboli instinctu dissidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, communi consilio Presbyterorum ecclesiæ gubernabantur. Postea, vt dissensionum semina euellerentur, ad vnum omnis sollicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciunt se, ex ecclesiæ consuetudine, ei qui præest subiectos: ita episcopi nouerint se magis consuetudine quàm Dominiicæ dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere ecclesiam regere. Alibi tamen docet

Non omni ex parte ad verbi Dei normam composita.

Ministros in tres ordines distinxit: quorum duo explicantur: secundus qui est seniorum omittitur, & de Ecclesiæ disciplina agitur c. 12. In Iesaiam. ca. 9.

1. Presbyteri, seu Pastores quibus (orbini conseruandi gratia) Episcopus præerat.

Episcopi munitus. Presbyter & Episcopus, idem. Comment. in epi. ad Tit. c. 1.

Ad Euagriũ.

Huius ordinis
institutum an-
tiquum.

Tit. I. 9.

quàm fuerit antiquum institutum. dicit enim Alexandria à Marco Evangelista vsque ad Heracleam & Dionysium, Presbyteros semper vnum ex se electum in excelsiori gradu collocasse, quem Episcopum nominabant. Habebant ergo singulæ ciuitates Presbyterorum collegium, qui Pastores erant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi & corrigendi, quod Paulus Episcopis iniungit, omnes obibant: & quo semen post se relinqueret, iunioribus qui sacræ militiæ nomen dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde sumeret, & velut corpori Ecclesiæ illius accenseretur. Singula (vt dixi) collegia politiæ tantum & pacis cõseruandæ gratia vni Episcopo suberant: qui sic alios dignitate antecedeat, vt fratrum cœtui subiceretur. Quod si amplior erat ager qui sub eius episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus Episcopi muniis vbique posset, per ipsum agrum designabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiscopos, quod per ipsam prouinciam Episcopum repræsentabant.

Episcopi &
Presbyterorum
officium.

Epist. ad Euar-
grium.

3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Episcopum quàm Presbyteros verbi & Sacramentorum dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandria tantum (quoniam illic Arrius Ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates li. 9. Tripertitæ historiæ. Quod tamẽ ipsum Hieronymus sibi displicere nõ dissimulat. Certè instar portentosi habitum esset, si quis se pro Episcopo vendidisset, qui non etiam re ipsa exhibuisset verum Episcopum. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quale ab ipsis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnus tantum ætatis morem refero: siquidẽ ne Gregorij quidem tempore, quo Ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multum ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset Episcopum aliquem à cõcionibus abstinere. Sacerdos (inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus nõ audiatur, quia iram cõtra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum testatur Paulus se mundum esse à sanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos cõstringimur, nos rei esse ostendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacetes se & alios vocat, quia minus assidui essent in opere quàm cõueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuisset putas si quis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in Ecclesia, vt primæ Episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu ædificare Ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

In vetere Eccle-
sia rigidè cõser-
uatum.

Epist. 24.

Homil. in Eze-
II.
Act. 20. 16.

4 Quòd autem singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quòd item in Nicena synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopi superiores, id ad disciplinæ conseruationem pertinebat.

Quamquam in hac disputatione præteriri non potest quod rarissimi erat vsus. Ob hanc igitur causam potissimum instituti sunt illi gradus, vt siquid in Ecclesia qualibet incideret quod nõ posset bene à paucis expediri, ad synodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas causæ maiorem quoq; discussionem postularet, adhibeantur Patriarchæ vnà cū synodis, quibus non esset prouocatio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem sic constitutam nonnulli hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inusitato. Cauere enim voluit Spiritus sanctus nequis principatum aut dominationem somniaret, quum de Ecclesiæ gubernatione agitur. Verùm si rem omisso vocabulo intuemur, reperiemus veteres Episcopos non aliam regendæ Ecclesiæ formam voluisse fingere ab ea quam Deus verbo suo præscripsit.

5 Nec alia tum fuit Diaconorum ratio quàm sub Apostolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Ecclesiæ proventus recipiebant, vt conferrent in veros vsus, id est, partim ministris partim pauperibus alendis distribuerent: Episcopi tamen arbitrio, cui & œconomix suæ rationes quotannis redderent. Nam quòd Canones Episcopum vbique faciunt bonorum omnium Ecclesiæ dispensatorem, non ita intelligendum est quasi ipse per se eam sollicitudinem gesserit: sed quia ipse erat præscribere Diacono qui in publicam Ecclesiæ alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuum erat, quibus & quantum cuique erogandum esset: quia inspectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij sui esset. sic enim in Canonibus quos Apostolis adscribunt, legitur, Præcipimus vt in sua potestate res Ecclesiæ habeat Episcopus. Sic enim animæ hominum pretiosiores illi creditæ sunt, multò magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius potestate omnia pauperibus dispenserentur per Presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni sollicitudine ministrarent. Et in concilio Antiocheno decretum est vt coerceantur Episcopi, qui sine Presbyterorum & Diaconorum conscientia res Ecclesiæ pertractant. Sed de eo non est longius disputandum, quum ex plurimis Gregorij epistolis cõstet, illo quoque tempore quo aliàs Ecclesiasticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obseruationem durasse, vt Diaconi sub Episcopo pauperum essent œconomi. Hypodiaconos verisimile est fuisse initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: sed illud discrimen paulatim confusum fuit. Archidiaconi autem creati tunc cœperunt

De Archiepiscopis & Patriarchis: quorũ rariss. vsus.

In quem sine instituti.

Hierarchia, nomen improprie, & Scripturis inusitatum.

Diaconi, secundus ordo ministrorum veteris Ecclesiæ: horumque munus proprium.

Vid. cap. 3. sect.

Inspectorem habebant Episcopum.

Cap. 35.

Hypodiaconos item adiutores: & Archidiaconos præfatos.

Epist. ad Nepo- quum amplitudo facultatum nouam & exactiorem admini-
rianum. Epist. strandi rationem postulare: quanquam Hieronymus tam atate
10. li. i. sua fuisse commemorat. Erat autem penes eos summa redituū,
possessionum, suppellectilis & quotidianarum oblationum pro-
curatio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiat

*Euangelij lectio
Diaconorū mu-
nus aduentitiū,
honoru gratia.*

reatu constrictum teneri ipsum, siquid ex bonis Ecclesiæ vel
negligentia vel vllius fraude deperierit. Quod autem euangelij
ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum:
quod item ad porrigendum in sacra Cœna calicem adhibeban-
tur id niueris ornâti cauta fibat, quo maiori religione ipsum
obirent, quum admonerentur talibus symbolis non esse profa-
nam aliquam villicationem quam gererent, sed spirituales &
Deo dicatam functionem.

*Bonorum autem
Ecclesie dispen-
satio hæc fuit o-
lim.*

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Ecclesiasticorum
vltus fuerit, & qualis dispensatio. Passim tam in synodorum de-
cretis, tum apud vetustos scriptores reperias, quicquid possidet
Ecclesia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum esse patrimo-
nium. Itaque subinde illic hæc cantilena episcopis & Diaconis
cantur, vt meminerint se non proprias opes, sed pauperum ne-
cessitati destinatas attrectare: quas si mala fide supprimant aut
dilapident, rei sanguinis futuri sint. Vnde admonentur eū sum-
mo tremore & reuerentiâ, velut in conspectu Dei, sine perso-
narum acceptione, eas distribuere quibus debentur. Hinc & illæ
apud Chrysostomum, Ambrosium, Augustinum, & alios simi-
les episcopos, graves obtestationes, quibus suam integritatem

*1. Ut inde pau-
peres fideliter a-
berentur.*

apud populum asseuerant. Quum autem æquum sit, & Domini
etiam Lege sancitum, vt qui suam Ecclesiæ operam impendūt,
publicis Ecclesiæ sumptibus alantur, & nonnulli etiam eo secu-
lo Presbyteri patrimoniis suis Deo consecratis, voluntarij pau-
peres facti essent: talis erat distributio vt nec ministris deces-
sent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen in-
terim ne ministri ipsi, qui frugalitatis exemplum dare aliis de-
bent, tantum haberent vnde a fluxum aut delicias absterentur:

*2. Ministris Ec-
clesie iusta ali-
menta non deces-
sent.*

sed duntaxat quo suam inopiam sustinerent. Qui enim bonis
parentum sustentari possunt clerici, inquit Hieronymus, si quod
pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt: & per abu-
sionem eiusdem iudicium sibi manducant & bibunt.

*Refert cap. Cle-
ricos 1. & 2.*

7 Principio libera & voluntaria fuit administratio, quum
sponte fideles essent episcopi ac Diaconi, & conscientie inte-
gritas vitæque innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex
quorundam cupiditate vel prauis studiis nascerentur mala e-
xempla: ad hæc vitia corrigenda compositi sunt Canones, qui
Ecclesiæ reditus in quatuor partes diuiserunt, quarum vnâ as-
signarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris ædibus &
aliis ædificiis factis tectis tuendis, quartam verò aduenis paupe-
ribus.

*Porro libera &
voluntaria pri-
mum fuit.*

*Deinde Ecclesie
reditus in 4. par-
tes diuisi.*

ribus.

ribus. Nam quod hanc postremam Episcopo attribuunt alij Canonēs, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neque enim propriam eius esse volunt, vt vel solus ipse ingurgitet, vel quod libuerit profundat, sed vt hospitalitati, quam ab ordine ille Paulus exigit, sufficiat. Atque ita interpretantur Gelasius & Gregorius. non enim aliam rationem adducit Gelasius cur sibi quicquam Episcopus vendicat, nisi vt captiuus & peregrinis largiri queat. Et clarius etiā nū loquitur Gregorius, Mos est, inquit, Apostolice sedis, ordinato Episcopo præcepta dare, vt de omni stipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Episcopo & familiæ eius, propter hospitalitatem atq; susceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Nihil ergo Episcopo in suū vsum capere licuit, nisi quod ad moderatū frugalēque victum ac vestitum satis esset. Quod si quis insolescere cœpisset, vel luxu, vel ostentatione ac pompa, statim à collegiis reprimebatur: nisi paruisset, honore abdicabatur.

3 Porro quod in ornatum sacrorum conferebant, perquam exiguum primò erat: deinde quum paulo ditior Ecclesia facta esset, seruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic collocabatur, solum pauperibus manebat, nisi qua maior necessitas incidisset. Ita Cyrillus, quum fames Hierosolymorum provinciam occupasset, nec posset aliter inopiam subueniri, vasa & vestes distraxit, ac insumpsit in pauperum alimoniam. Similiter Acatius Amida Episcopus quum magna Persarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vasa constituit vnde miseris & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum splendorem inuehitur, honoris causâ Exuperium Tholose Episcopum sui temporis refert, qui corpus Domini in canistro vimineo portabat, & sanguinem in vitro: nullum verò pauperē esurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambrosius de seipso recitat. nam quum illum grauarent Arriani, quod in redemptionem captiuorum sacra vasa confregisset, pulcherrima hac excusatione vsus est, Qui sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt erogat, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Aſſyrii sustulerint? Nōne melius constat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus asportat hostis? Nōne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame emori? & certè habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui abducti sunt, nec redempti à carcere ab hoste occisi sunt

1. Tim. 3. 2.
Cap. præfulum
16. quæst. 3. Refert e. Mos est.
12. quæst. 1. 2.

Esi tertia pars horum reddituum in ornatu sacrorum conferretur: ea tamen quoties opus fuit, cessit pauperibus.
Vide lib. 1. c. 11. sect. 7. 13. & lib. 3. c. 20. sect. 50. & inf. c. 7. sect. 18. Tripar. hist. lib. 5. & 11. Ad Nepotia.

Praclara ad hanc rem dista, testimonia & exempla ex Cyrillo, Acatio, Hieronymo, Exuperio, Ambrosio.
De offi. li. 2. c. 28.

Melius fuerat ut vasa viuientium seruares quàm metallorū. His non poteris responsum dare. quid enim dicerēs? Timui ne templo Dei ornatus decisset. Responderet, Aurum sacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus

Li. 5. epi. c. 31. &
3.
Clerici autem,
inter quos Ostia-
rij & Acoluthi,
exercitiarū no-
mina ac veluti
tyronum rudimen-
ta fuerunt.

sacramentorum, redemptio captiuorum est. In summa, videmus verissimum fuisse quod idem alibi dicit, quicquid tunc Ecclesia possideret, sumptum fuisse egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non esset.

9 Hæc quæ recensuimus, veteris Ecclesiæ ministeria fuerūt, Alia enim, de quibus mentionē faciunt Ecclesiastici scriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparaciones, quàm certa munera. Nam sancti illi viri, ut Ecclesiæ seminarium post se relinquerent, adolescentes, qui ex parentum cōsensu & auctoritate, militiæ spirituali nomen dabant, recipiebant in suam fidem ac tutelam, atque etiam disciplinam: cōsque sic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiusmodi tyrociniis imbuebatur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem quidem aliud nomen magis proprium inditum illis fuisse. hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata est: quum tota Ecclesia clerus, hoc est hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipsum tamen institutum sanctum ac salutare imprimis fuit, ut qui se ac suam operam Ecclesiæ consecrare vellent, ita sub Episcopi custodia educarentur. nequis nisi bene Præformatus, Ecclesiæ ministraret, & qui à prima adolescentia tum sanctam doctrinam imbibisset, tum ex seueriore disciplina, grauitatis sancti orisque vitæ habitum quendam induisset, tum à curis profanis fuisset alienus, curisque ac studiis spiritualibus assuefactus. Quemadmodum autem militiæ tyrones vmbartilibus pugnis instituuntur ad verum seritumque certamen, sic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priusquam ad ipsa munia promouerentur. Illis ergo primùm aperiendi claudendique templi curam mandabant, ac eos nominabant Ostiarios. Postea vocabant Acoluthos, qui Episcopo in domesticis obsequiis adessent, eumque perpetuò comitarentur, primùm honoris causa, deinde ne qua suspicio nasceretur. Præterea ut sensim populo innotescerent, & commendationem sibi acquirerent: simul ut discerent ferre omnium conspectum & coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore cōfunderentur, locus legendi ipsis dabatur in suggestu. In hunc modum gradatim promouebantur, ut suam sedulitatem in singulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebāt. Hoc tantum volo, fuisse hæc tyronum rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Ecclesiæ ministeriis recenserentur.

1. Petr. 5. 3.

Ca. 3. sc&. 11. 12.

10 Quod primū & secundū in ministrorū vocatione esse dixi-

mus

mus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præscriptum & Apostolorum exempla venuste Ecclesia sequuta est. Solebant enim ad eligendos pastores cum summa reuerentia ac sollicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amussim exigebant.

Tantum peccarunt hic non nihil immodica seueritate, quod plus requirere voluerunt in Episcopo quam Paulus requirat: ac præsertim successu temporis calibatur. Verum in cæteris consentanea fuit ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. In eo autem quod tertio loco posuimus, quinam scilicet ministros instituire debeant, non vnum semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis, vt Cyprianus diligenter excuset quod Aurelium quandam inconsulta Ecclesia lectorẽ constituerit: quia id præter morem, tametsi non sine ratione factum fuerat. Sic autem præfatur, in ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos antè consulere, & mores ac merita singulorum communi cõsilio pöderare. Verum quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quod ad diurnam probationem & non magnam functionem assumerentur, rogari consensus plebis deest. Postea in reliquis quoque ordinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac presbyteris iudicium delectumque ferè perseruat. In tertio capite ordinationis ministrorum, quo ad consensum populi, non eadem semper fuit obseruatio veteris Ecclesiæ: cur populus minus sollicitus fuerit in retinendo suo iure.

Non nihil hic immodica seueritate, successu temporis, calibatur respectu peccatum est, 1. Tim. 3. 2.

In tertio capite ordinationis ministrorum, quo ad consensum populi, non eadem semper fuit obseruatio veteris Ecclesiæ: cur populus minus sollicitus fuerit in retinendo suo iure.

quod retinendo suo iure populus hac in parte minus sollicitus fuerit. nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non longum sui experimentum in clericatu, sub ea quæ tunc erat disciplinæ seueritate, dedisset. Postquam in eo gradu probatus fuerat diaconus constituebatur: inde ad presbyterij honorem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promouebatur de quo non reuera multis annis habitum esset sub populi oculis examen. Et erant multi Canones ad puniendâ eorum vitia: vt Ecclesia malis Presbyteris aut Diaconis non grauaretur, nisi remedia negligeret. Quanquã in Presbyteris quoque semper exigebatur cõuiuium consensus, quod etiam testatur Canon primus distin. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo statim annis temporibus fiebant, nequis clanculum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate abique testibus promoueretur.

ii In eligendis Episcopis diu sua populo libertas fuit conseruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in concilio Antiocheno vetitum est, nequis inuitis libertas seruata. At in ordinandis Episcopis populo diu sua libertas seruata. Epist. 90. c. 2.

sententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus postularint. Item, Qui præfaturus est omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficatur, necesse est vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à provincialibus cum metropolitani iudicio consecratur. Ad eò autem cauerunt sancti patres ne villo pacto immineretur hæc populi libertas, vt quum synodus vniuersalis Cõstantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere voluerit sine totius cleri & populi approbatione: vt sua ad synodum Romanam epistola testata est. Proinde quum episcopus quispiam successorem sibi designaret, non aliter ratum erat quàm si totus populus scisceret. Cuius rei non modò exemplum, sed formulam quoque habes apud Augustinum in nominatione gradij. Et Theodoritus, quum refert Petrum ab Athanasio successorem nominatum, continuò adiungit, sacerdotale ordinem ratum id habuisse, magistratum & primores populumque vniuersum sua acclamatione approbasse.

Notatu digna narratio.
Epist. 110.
Lib. 4. c. 20.

Post verò cancellis quibusdam inclusa est, ne inconsiderata multitudinis arbitrio res permitteretur.
Cap. 13.

12 Est quidem & illud (fateor) optima ratione sancitum in Laodicensi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit vt tot capita vno sensu rem aliquam bene cõponant, & ferè illud verum est, Incertum scindit studia in contraria vulgus. Verùm huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primum enim soli clerici eligebant, quem elegerant, offerrebant magistratui, vel senatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electionem, si iusta videbatur, consignabant: sin minus, eligebant alium quem magis probarent, tum ad multitudinem res deferrebat, quæ tamen si præiudiciis illis non alligaretur, minus tamen tumultuari poterat. Aut si à multitudine incipiebatur, tantùm id fiebat vt sciretur quem potissimum expecteret, auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præficere, nec tamè stultis populi desideriis obsequi necesse habebant. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda sunt vota ciuim, testimonia populorū, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus ac plebis, aliter (inquit) fieri nulla ratio sinit. Nec aliud sibi vult illud decretum synodi Laodicensis, quàm ne ab inconsiderata multitudine patiantur se abripi clerici & primores: sed potius sua prudentia & grauitate stulta eius cupiditates, si quando opus fuerit, reprimant.

Hæc eligendi ratio diu postea durauit.

13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorij valebat, & verisimile est diu postea durasse. Extant apud eum plurimæ epistolæ quæ luculentum huius rei testimonium dant. quoties enim de creando alicubi nouo Episcopo agitur, scribere solet ad clerum, ordinem & plebem, interdum etiam ad ducem, prout est

est regimen ciuitatis constitutum. Quòd si ob incompositum Ecclesiæ statum vicino alicui episcopo inspectionem in electione mandat, semper tamen requirit solenne decretum, omnium subscriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani episcopus esset Constantius quidam, & ob incursiones barbarorum multi Mediolanensium Genuam confugissent: non aliter fore legitimam electionem putat quàm si ipsi quocumque in commune conuocati assensu fuerint. Inòd nondum anni quingenti effluerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præirent Cardinales, Episcopi, deinde reliquum clerum sibi adiungerent, postremò plebis consensu electio firma esset. Et in fine recitat illud quod nuper citauit Leonis decretum, ac in posterum valere præcipit. Quòd si ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vix egredi cogantur: aliquos tamen è populo simul adesse iubet. Imperatoris verò suffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantùm Ecclesiis requirebatur. Romana & Constantinopolitana: quòd illic duæ imperij sedes essent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Episcopi electionem missus fuit Ambrosius cum potestate à Valentiniانو, id propter graues factiones quibus inter se ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit Imperatoris autoritas in Episcopo creando, vt

Teste Gregorio.
Lib. 2. epist. 62.

Dist. 23. cap. In nomine.

Et Niceo 40.

Epist. 5. lib. 1.

Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis constitutum esse dicat: quum tamen solenni ritu à populo fuisset experitus. Hoc autem moris fuit vt quum aliquem designassent ordo clerus ac populus, ad Imperatorem statim referret ille, vt vel scisceretur electionem sua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic consuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum esse vt sublata canonica electione, rex pro sua libidine Episcopum constituat, & à Metropolitibus non esse consecrandum qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliud enim est, spoliare Ecclesiam iure suo, vt totum ad vnus hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt sua autoritate legitimam electionem confirmet.

Nec huic repugnant Gratiani decreta.

14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesiæ ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem vel consecrationem, Græci *χρηστια* interdum etiam *χρηστια* vocarunt: licet *χρηστια* id genus electionis propriè dicatur vbi declarantur suffragia manuum eleuatione. Extat autem decretum Niceni concilij, vt Metropolitibus cum omnibus prouinciæ Episcopis cõueniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetudine, aut

Ritus huius ordinationis in veteri Ecclesia.

alia necessitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conueniant: qui autem absunt, suam consensionem per literas testentur. Atque hic Canon quum desuetudine obsolesceret, pluribus deinde synodis renouatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicumque excusationem non haberent, ideo adesse iubebantur quo grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen. neque enim sine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post electionem vocari, sed electioni interesse olim solitos: atque in eum finem vt essent quasi moderatores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi esse potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: aliquanto post subiungit, Propter quod diligenter de traditione divina atque Apostolica seruandum est & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuersas tenetur) vt ad ordinationes ritè celebrandas, ad eam plebè cui præpositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsentè. Sed quum tardius interdum cogerebantur, & periculum esset ne illa mora abuterentur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si designatione facta ipsi acciderent, ac legitima inquisitione probatum consecrarent.

Epist. 4. lib. 1.

*Qui paulatim
immutatus est.*

15 Hoc quum vbique sine exceptione fieret, paulatim mos diuersus inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi concederent. Quod ambitione magis & veteris instituti deprauatione factum est, quàm bona aliqua ratione. Nec multo post, aucta iam Romanæ sedis autoritate, obtinuit altera adhuc deterior consuetudo, vt totius ferè Italiæ Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex epistolis Gregorij. Paucis tantum ciuitatibus, quæ non ita facilè cesserant, antiquum ius seruatum erat. vt de Mediolano exemplum illic habetur. Fortassis solæ metropoles retinuerunt suum priuilegium. Solebant enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes prouinciales Episcopi conuenire in ipsam primariam ciuitatem. Cæterum ritus erat manuum impositio. Nihil enim præterea ceremoniarum adhibitum lego: nisi quòd aliquem ornatum in solenni cœtu habebant Episcopi, quo à reliquis presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & diaconos sola manuum impositione ordinabant: sed suos presbyteros quisque Episcopus cum presbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem agebant omnes: quia tamen præibat Episcopus, & quasi eius auspiciis res gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc sæpe habent, non differre alia re ab Episcopo presbyterum nisi quia ordinandi potestatem non habeat.

Lib. 2. Epist. 69.
& 76.

Qualis fuerit ille ritus.

CAPVT V.

Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus.

Capitis huius duæ sunt partes.

- 1 Qui, quales, & qua ratione sub Papatu vocentur ad ministerium Ecclesiasticum, s. & 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7.
- 2 Quàm fideliter munus suam adimpleant, à sect. 8. ad finem cap.

NUNC ordinem gubernandæ Ecclesiæ, quem hodie tenet Romana sedes ac omnes eius satellites, totamque hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretium est, ac cum illo quem descripsimus, primæ ac veteris Ecclesiæ conferre: quo ex comparatione eluceat, qualem Ecclesiam habeant qui hoc solo titulo ad nos grauandos vel potius obruendos ferociunt. Præstat autem à vocatione incipere, vt videamus quæ & quales & qua ratione vocentur ad hoc ministerium. Tum deinde considerabimus quàm fideliter munus suum impleant. Dabimus autem primum locum Episcopis: quibus vtinam hoc honori esse posset, in hac disputatione primum tenere ordinem. Sed res ipsa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum sine summo ipsorum dedecore. Et tamen meminero in quo scripti genere nunc verser: nec orationem meam, quæ ad simplicem doctrinam composita esse debet, ultra suas metas diffluere patiar. Sed tamen respondeat mihi quispiam eorum qui non prorsus frontem perdiderunt, quales hodie Episcopi passim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina nimis obsoletum est. quòd si quis habetur doctrinæ respectus, iurisconsultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare noverit quàm in Ecclesia concionari. Hoc constat, à centum annis vix centesimum quenque fuisse electum qui sacræ doctrine aliquid teneret. Superioribus seculis non ideo parco, quòd multò meliora fuerint, sed quòd de præsentis modò Ecclesiæ nobis quæstio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut propemodum nullos fuisse reperiemus quos non indignos veteres canones iudicassent. Qui nõ fuit ebriosus, fuit scortator: qui ab hoc quoque scelere purus fuit, aut alco fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ secundum vetustos Canones hominem ab Episcopatu excludunt. Hoc verò longè

Qui & quales Episcopi passim eligantur in Papatu.

Nullum examen de doctrina habetur.

2. Quod ad mores, eliguntur vel indocti. Vel dissoluti.

Aut pueri. Aut prodigiosè flagitijsi.

absurdissimum, quòd pueri quoque vix decennes Papæ concessione, Episcopi sunt facti. Eò impudentiæ ac stuporis pronecti sunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigiosum flagitium horrerent, quod ab ipso naturæ sentu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religioſæ fuerint electiones, vbi tam supina negligentia fuit.

3. *In populi in eligendo sublatum est, Leone, Cypriano & synodis reclamantibus.*
Epist. 90. c. 2.
Lib. 2. epist. 5.

2. Iam in eligendo totum illud ius populi sublatum est, Vota, assensus, subscriptiones, & omnia eiusmodi euauerunt. Ad solos Canonicos integra potestas trãslata est. Illi in què volunt cõferunt Episcopatũ, eum mox in conspectũ plebis producant: nõ examinandum, sed adorandum. Atqui reclamatione Leo, nullam rationè id siuere, ac violentã impositionè esse pronũciat. Cyprianus quum fluere ex iure diuino testatur ne fiat nisi ex consensu populi, pugnare diuersũ morem cum verbo Dei ostendit.

Sequitur nullam canonicam electionem superesse in Papatu. Exceptio.

Tot synodorum decreta ne secus fiat seuerissimè prohibent, ac si factum sit, iubent esse irritum. Si hæc vera sunt, nulla hodie neque diuino neq; Ecclesiastico iure Canonica electio in toto Papatu superest. Verũm etiamsi nihil aliud mali foret, quã tamè hoc excusare poterunt quod ita spoliauerint suo iure ecclesiæ? Atqui ita, inquit, exigebat tẽporum corruptio, vt quoniam apud plebem & magistratus plus valebant odia & studia in assumendis Episcopis, quàm rectum sanũque iudiciũ, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit sanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verũm vbi medicina morbo ipso nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo succurritur? Sed est, inquit, ipsiſ Canonici exactè præscriptum quid sequi in electione debeant. Sed an dubitamus quin sanctissimis legibus olim plebs se astringi intelligeret, quum videret sibi regulam è verbo Dei propositam, dum ad Episcopum eligendum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua describit veram Episcopi effigiem, meritò pluris esse debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, pessimo affectu corrupta nullam habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etsi optimè scri

Responsio.

Exceptio. 2.

Responsio.

Electiones Tapistica quales, & qui eligantur.

ptæ sunt leges, manent tamen in chartis sepultæ. Interim vix plurimum moribus receptum est, & (quasi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebriosis, scortatores, aleones passim ad hunc honorem promoueantur. parum dico: vt Episcopatus adulteriorum & lenociniorum sint præmia. Nam cum venatoribus & aucupibus dantur, præclare res cecidisse existimanda est. Tantam indignitatem villo modo excusare nimis improbum est. Habebat, inquam, olim optimum caonem populus, cui præscribebat Dei verbum, oportere Episcopum esse irreprehensibilem doctorem, non pugnare, &c. Cur ergo eligendi prouincia à Paulo ad istos trãslata est? Quia scilicet inter populi tumultus & factiones

1. Tim. 3. 1.

verbum

verbum Dei non exaudiebat. Et cur hodie ab istis rursus non transferatur, qui non modo leges omnes violant, sed abiecto pudore, libidinosè, auarè, ambitiosè humana diuinis commiscunt & confundunt?

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuisse inuentum. Sæpe in Episcopis eligendis tumultuatas olim fuisse vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare ausus est. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarēt his vitis, vel iam admissa corrigerent. Verum dicam quid sit. Quum populus in delectu habendo negligentior esse cœpisset, & hanc curam, quasi minus sibi congruentem, in presbyteros reiceret, illi hac occasione ad tyrannidem sibi vsurpandam abusi sunt: quam postea nouis canonibus editis stabilierunt. Ordinatio autem nihil aliud est quam merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic ostentant, ad eò inanis est & icuina, vt omni etiam fūco careat. Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt Principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipsi Episcopos, in eo nihil noui damni fecit Ecclesia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furari erant, adempta est. Est hoc sanè fœdissimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Episcopi ad occupandas Ecclesias, & piorum principum esset à tali corruptela abstinere. Est enim impia Ecclesiæ spoliatio, quoties alicui populo ingeritur Episcopus quem non petierit, vel saltem libera voce approbarit. Verum inordinatus ille mos qui in Ecclesiis iam pridem fuit, occasionem principibus dedit vt præsentationem Episcoporum sibi sumerent. Maluerunt enim suum esse beneficium, quam eorum in quos nihilo plus id competeat, & qui non minus perperam eo abutebantur.

4 En præclara vocatio, cuius causa Episcopi Apostolorum successores se esse iactant. Presbyteros autem creandi ius sibi solis competere dicunt. Sed in hoc pessimè corrumpunt vetus institutum, quòd non Presbyteros sua ordinatione creant qui populum regant ac pascant, sed Sacerdotes qui sacrificent. Similiter quàm Diaconos consecrant, nihil agunt de vero ac proprio ipsorum officio: sed ad certas modò ceremonias citra calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonenſi contra sanctum est, ne fiant absolutæ ordinationes, hoc est, quin locus simul assignetur ordinatis vbi munus suum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtilissimum est, Ne onerentur Ecclesie superuacuo sumptu, & in homines otiosos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ij qui ordinantur, cogitent non se ad honorem promoueri, sed munus sibi mandari ad quod obeundum solenni testificatione obligentur. At Romanenses

*Responsionis ad
priorè exceptionem
nem plenior ex-
plicatione qua po-
puli, Episcopos
(præcipue Romæ
novum) & prin-
cipum errata
decegit.*

*Electio Presby-
terorum & Diaconorum in Papa-
tu nulla.*

*1. Quia in alium
sine ordinantur.*

Dist. 70. c. 8.

*2. Contra insti-
tutum verbi Dei*

et synodi Chalcedonensis nulli loco assignantur.

primò titulum interpretantur reditum quia ad alimoniam sufficiat, siue ex patrimonio sit, siue ex Sacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant, nihil solliciti vbi debeant ministrare, ordinem illis conferunt, si modò satis diuites sint ad se alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat, vt titulus quem requirit concilij decretum, sit annuus proventus ad alimoniam? Iam verò quia recensiores Canones episcopos damnabant eorum alimonia, quos sine idoneo titulo ordinassent, quo sic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata est qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicumque titulo promittit eo se fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hîc fiunt, vt quum alij inanes sacerdotiorum titulos mentiantur, vnde quinq; asses annuatim conficere nequeant. alij sub arcana stipulatione sacerdotia commodatò accipiunt, quæ statim reddituros se pollicentur, sed interdum non reddunt. Et alia eius generis mysteria.

3. Mille fraudibus nomen et rem ipsam coinquinant.

Istorum corruptelarum refutatio.

Prima de ordinationis rectifine.

5 Verùm etiam si abusus crassiores tolerentur, annon illud semper absurdum est, Presbyterum constituere cui locum nullum assignes? neminem enim ordinant nisi ad sacrificandum.

Atqui legitima Presbyteri ordinatio est, ad Ecclesiæ gubernationem: Diaconi, ad eleemosynæ procuracionem vocari. Multis quidem pompis adumbrant id quod agunt: quo specie ipsa venerationem apud simplices habeat. sed apud sanos quid valere possunt istæ laruæ, vbi nihil solidi aut veri subest? Nam ceremonias adhibent vel ex Iudaismo accersitas, vel ex seipsis confictas: quibus abstinere satius foret. De vero autè examine (vmbra enim illam quam retinent nihil moror) de populi consensu, de aliis rebus necessariis, nulla mentio. Vmbra voco ridiculas illas gestulationes, ad ineptam ac frigidam vetustatis imitationem compositas. Habent Episcopi suos vicarios, qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere suas

De examine, et aliis rebus necessariis.

missas possint: an vulgare aliquod nomen, quod in lectione occurreret, declinare, an coniugare verbum, an vocis vnus significationem, nouerint. neque enim necesse est vt vel vnus versiculi sensum reddere sciant. Neque tamen adhuc sacerdotio repelluntur qui in his quoq; puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendacionem attulerint. Eiusdem farinae est quòd quum ad altare aduocentur, ordinandi, quæritur ter voce non intellecta, sintne digni honore. Respòdet vnus (qui eos nunquam vidit, sed nequid formulæ desit, has partes habet in fabula) Digni sunt. Quid in venerandis istis Patribus accuses, nisi quòd in tam apertis sacrilegijs ludendo, Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diurnis eius rei possessione sunt, putant id sibi iam licere. Quisquis enim

Quibus vanissimam pompam et deplorandam aacitatem opposuerunt impij et sanguinarij homines.

Quisquis enim

nim cōtra hęc tam clara tāmque atrocia flagitia hīscere audet, quasi qui sacra Cereris in apertū olim protulerat, ad capitale iudiciū ab ipsis rapitur. An hoc facerent si quē putarēt esse Deum?

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione, nunc prorsus est separata) quāto melius se gerunt? est autem apud eos multiplex ratio. neque enim soli episcopi conferunt sacerdotia, & in his etiam quorum vocantur collatores, non semper plenum ius habent: sed alij præsentationem habent, ipsi autem collationis titulum retinent, honoris causa. Accedunt etiam nominationes ex scholis, resignationes, vel simplices, vel permutationis causa factæ: rescripta commendatitia, præventiones, & quicquid tale est. Verū ita se omnes gerunt ut nullus eorum possit alteri quippiam exprobrare. Sic contendo: vix centesimum quodque beneficium hodie in papatu sine simonia conferri: qualiter simoniam veteres definierunt. Non dico omnes numerato pretio emere: sed cedo mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad sacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promoveat, alios parentum autoritas: alij obsequiis fauorem sibi conciliant. Denique in hunc finem conferuntur sacerdotia, non ut Ecclesiis sit prospectum, sed iis qui accipiunt. Itaque beneficia appellant, quo nomine satis declarant se non alio loco ea habere quàm principum donatiua, quibus vel conciliant fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto quòd in tonsores, coquos, muliones, atque eius facis homines hęc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perstreant iudicia quàm ob sacerdotia: ut dicas nihil aliud quàm prædam esse canibus obiectam ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile est, Pastores vocari qui in Ecclesiæ possessionem, quasi in hostile prædium iruperint? qui forensibus iurgiis euerterint? qui pretio redemerint? qui sordidis obsequiis emeruerint? qui pueri vix dum balbutientes, eam, ceu hæreditariam à patris & cognatis, interdum etiam à patribus spurij creuerint?

7 An vnquam eò progressa esset populi, quantumuis corrupti & ex legis, licentia? Sed hoc quoque maius portentum est, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui seipsum regere non potest) quinque aut sex Ecclesiis gubernandis præficatur. Videre est hodie in aulis Principum adulescentes ter Abbates, bis Episcopos, semel Archiepiscopos. Passim verò sunt Canonici, quinque, sex, septem sacerdotijs onusti: quorum nullam prorsus nisi in recipiendo prouentu curam habent. Non obiiciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iam pridem apud eos defuit habere tantillum momenti. Non obiiciam, multas severissimas sanctiones in pluribus Conciliis contra hanc improbitatem esse factas. nam has quoque quoties libet, fortiter

Secunda corruptela refutatio de locorum assignatione, quam beneficiorum collationem nominant ubi multiplures abusus paucis verbis exhibentur.

Sacerdotia curæ Beneficia dicuntur in papatu.

Deinde, quòd vnus quinque aut sex Ecclesiis gubernandis præficatur.

Qua corruptela fœdissima severiss. multorum Conciliorum sanctionibus dicitur.

contemnunt. Sed dico vtrunque esse prodigiosum flagitium, quod Deo, naturæ, & Ecclesiastico regimine profus aduersetur, vt vnus prædo pluribus simul Ecclesiis incubet: vt Pastor nominetur, qui gregi suo adesse, etiamsi velit, nequeat: & tamen (qua sunt impudentia) tam abominandas fœditates Ecclesiæ nomine prætexunt, quo ab omni reprehensione eximant. Quinetiam, si Deo placet, in istis nequitias continetur sacrosancta illa successio, cuius merito effectum esse iactant, ne Ecclesia perirèt.

Altera pars capituli. Quàm fideliter munus suum exerceant. 8 Nunc (quæ secunda nota est in æstimando legitimo Pastore) videamus quàm fideliter munus suum exerceant. Ex sacerdotibus, qui illic creantur, alij sunt Monachi, alij quos vocant Seculares. Prior ille grex incognitus fuit veteri Ecclesiæ. & habere talem in Ecclesia locum, ad eò cum monastica professio pugnat, vt quum olim ex monasteriis in clericum cooptarentur, monachi esse desinerent. Atque ad eò Gregorius, cuius tempus multum facis habuit, hanc tamen confusionem fieri passus non est. Vult enim clericum abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus simul esse & clericus ritè nemo queat: quum alterum alteri sit impedimento. Nunc si interrogem quomodo munus suum bene impleat quem Canones non esse idoneum declarant: quid obsecro, responsuri sunt? Citabunt mihi scilicet abortiua illa decreta Innocentij & Bonifacij, quibus monachi ad sacerdotij honorem & potestatem sic recipiuntur, vt in monasteriis suis maneant. Sed quæ ista est ratio, vt indoctus quiuis a finis, simulac Romanam sedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno enertat? Verùm de hac re postea. Istud nunc sufficiat, pro magna absurditate habitum esse in Ecclesia puriori, si monachus sacerdotio fungeretur. Nam Hieronymus se officium sacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: seque vnum ex plebe facit qui à sacerdotibus regatur. Verùm vt hoc illis demus, quid tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant vel demurmurant Missas in suis latibulis. Quasi ad hoc fieri Presbyteros, aut Christus voluerit, aut muneris natura patiatur. Quum Scriptura palàm testetur, Presbyteri esse propriam Ecclesiam regere, annon impia est profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare sacrum Dei institutum? Nam quum ordinantur, nominatim vetantur facere quæ Deus Presbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro contentus, nec sacramenta administrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præsumat. Negent, si poterunt, apertum esse Dei Indibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri vt à vero & germano officio abstineat, & cum qui nomen habet, rem non posse habere.

9 Venio ad seculares : qui partim beneficiarij sunt (vt lo-
quuntur) id est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quoti-
dianas operas locant missando vel canendo, & quasi collecta in-
de stipe victitant. Beneficiarij aut curam animarum habent, vt
Episcopatus & parochia: aut stipendia sunt hominũ delicato-
rum, qui cantillando victum acquirunt: vt præbendæ, canoni-
catus, personatus, ac dignitates, capellanix, & similia. Quanquã,
rebus sursum deorsum iam conuersis, Abbatix & Prioratus non
tantum secularibus Presbyteris, sed pueris quoque (priuilegio,
id est vulgari & vsitata consuetudine) conferuntur. Quantum
ad mercenarios attinet, qui in diem victum quærunt, quid ali-
ud facerent quàm quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudẽ-
do modo sese prostituant ad quæstum præsertim in tanta mul-
titudine quanta nunc orbis scateret. Itaque quum palam mendica-
re non audeant, vel hac via repitent se parum profecturos,
velut canes famelici circumeunt, & sua importunitate non se-
cus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum
ventrem ingerant. Hic si verbis persequi coner quantum sit de-
decus Ecclesiæ, eò rediisse honorem & munus Presbyterij, nul-
lus erit finis. Non est igitur cur à me expectent lectores ora-
tionem quæ tam flagitiosæ indignitati respondeat. Breuiter di-
co, Si Presbyteri officium est (quod & verbum Dei præscribit, &
vetusti Canones requirunt) Ecclesiam pascere, & spirituale
Christi regnum administrare: tales omnes sacrifici qui nullum
nisi in Missarum nundinatione opus aut stipendium habent,
non modò cessant in officio, sed nullum quod exerceant legiti-
mum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur:
nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis re-
liquum est præter altare in quo Christum sacrificent. quod
non est Deo, sed demoniis litare, vt alibi videbimus.

10 Non attingo hic extranea vitia, sed duntaxat intestinum
malum, quod in ipsorum institutione radicatus hæret. Addam
vocem, quæ malè sonabit in eorum auribus: sed quia vera est,
dicere oportet, eodem loco habèdos esse Canonicos, Decanos,
Capellanos, Præpositos, & quicumque otiosis sacerdotiis alun-
tur. Quare enim Ecclesiæ ministerium præstare queunt? Nam
verbi prædicationem, curam disciplinæ, & sacramentorum ad-
ministracionem, tanquam onera nimis molesta à se depulerunt.
Quid ergo habent reliquum quo se veros Presbyteros esse ia-
ctent? Cantum scilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc
ad rem? Si consuetudinem, si usum, si longi temporis præscri-
ptionem allegant: ego contra Christi definitionem regero, qua
& veros Presbyteros nobis expressit, & quid habere debeant qui
tales haberi volunt. Quòd si tam duram legem ferre nequeunt
vt se Christi regulæ subiiciant, pariantur saltem hanc causam

2. Presbyteri,
quorum alij be-
nificarij, alij
mercenarij.
Beneficiarij.
Episcopi.
Parochi.
Canonici.
Capellani.
Abates.
Priores.

Mercenarij.

1. Cor. 4. 1.
A verbo Dei i-
sti presbyteri
damnantur.

Cap. 18. sect. 3.
9. 14.

Beneficiarios au-
tem illos qui o-
tiosis sacerdotiis
aluntur nullò Ec-
clesiæ ministeria
sungi præbatur.

Exceptio.
Resp. 1.

2.

3.
Canonicos quales esse oportuit.

ex autoritate primæ Ecclesiæ decidi. At nihilo melior erit ipsorum conditio, si ex vetustis Canonibus de eorum statu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt, Presbyteri esse debuerant, ut fuerunt olim, qui Ecclesiam cum Episcopo in commune regerent. & veluti collegæ eius essent in munere pastoralis. Dignitates illæ capitulares quas vocant, nihil prorsus spectant ad veram Ecclesiæ gubernationem: multo minus Capellaniæ, & reliqua sæx talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbû Christi, & veteris Ecclesiæ observatio eos à presbyterij honore excludit. Presbyteros tamen se esse cõtentunt: sed detrahēda est larua: sic reperiemus, totam eorum professionem alienissimam esse ac remotissimam ab illo munere Presbyterorum quod & Apostoli nobis describunt, & in primæ Ecclesiæ requisitum fuit. Omnes ergo eiusmodi ordines quibuscunq; titulis insigniantur, nouitij quum sint, certè nec Dei institutione, nec antiqua Ecclesiæ obseruatione suffulti, locum nullû habere debēt in descriptione regiminis spiritualis, quod ore Domini ipsius consecratum Ecclesia recepit. Aut (si rudius at crassius me loqui malunt) quando Capellani, Canonici, Decani, Præpositi, & eius farinae otiosi ventres ne minimo quidē digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Presbyteris necessariò requiritur, non est ferendum ut falsò sibi honorem vsurpando, sanctam Christi institutionem violent.

*Altera exco-
 ptio.
 Responso.*

*Conclusio, istos
 beneficiarios,
 non presbyteros
 esse, immo verò
 beneficiarios.*

*Episcopi, & Pa-
 rochiarum recto-
 res, Ecclesias de-
 serentes earum
 que regimen ab-
 ycientes, vano
 nomine glorian-
 tur.*

II Superfunt Episcopi & parochiarum rectores: qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libèter enim illis concederemus eos habere pium & eximium munus, siquidē eo defungerētur: sed quum Ecclesias sibi commissas deserendo, earumque curam in alios reiiciendo haberi pastores volunt, perinde faciunt ac si munus pastoris esset nihil agere. Siquis scenerator, qui nunquam pedem vrbe moueret, aratorem se aut vinitorē esse profiteretur: si miles, qui assiduus fuisset in acie & castris, forum aut libros nūquam vidisset, pro iuriconsulto se vendicaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquanto absurdus isti faciunt, qui videri volunt & nominari legitimi Ecclesiæ pastores, & tamen esse nolunt. Quotus enim quisque est qui vel in speciem Ecclesiæ suæ regimen obeat? plurimi Ecclesiarū redditus tota vita deuorant, ad quas ne inspiciendi quidem causa vnquam accedunt. Alij semel quotannis aut veniunt ipsi, aut œconomum mittunt, nequid in locatione deperat. Quum hæc corruptela primùm obreperet, priuilegiis se eximebant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum est ut quis in Ecclesia sua resideat. æstimant enim nō secus ac villas, quibus vicarios suos tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atque hoc ipse quoque naturæ sensus repudiat, pastorem esse gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

12. Iam ætate Gregorij apparet quædam huius mali semina exitisse, vt Ecclesiarum rectores negligentiores in docendo esse inciperent: quia id grauius alicubi conqueritur. Mundus (inquit) sacerdotibus plenus est: sed tamen in messe rarus inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officij non implemus. Item, Quia charitatis viscera non habent, domini videri volunt: patres se minimè recognoscunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item, Sed nos, & Pastores, quid agimus, qui mercedem consequimur, & operarij non sumus? Ad exteriora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministerium prædicationis relinquimus & ad pœnam nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quum tanta verborum asperitate vtatur aduersus eos qui tantum erant in officio minus assidui vel seduli, quid, quæso, dicturus esset si videret ex Episcopis ferè nullum, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimum quemque suggestum semel tota vita conscendere? Nam eò furoris ventum est vt vulgò existimetur res Episcopali dignitate inferior, concionem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehatur in togatum ordinem: quem tamen credibile est fuisse tunc non paulo integriorem quàm nunc sit.

Huius mali semina, ætate Gregorij, in mercenariis inuehenti, Hom. 17.

Et Bernardi, acerbus eos obiurgantis.

13. Quòd si quis totam hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Papismo est, ritè perpendat ac excutiat, reperiens nullum esse spoliarium, in quo licentiosius sine lege & modo latrones grassentur. Certè omnia illic à Christi institutione ad eò dissimilia sunt, imò aliena, ad eò ab antiquis Ecclesiæ institutis ac moribus degenerarunt, ad eò cum natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christo fieri iniuria possit quàm dum eius nomen ad defensionem tam inordinati regiminis obtendunt. Nos (inquiunt) sumus Ecclesiæ columnæ, religionis antistites, Christi vicarij, fidelium capita: quia potestas Apostolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipites loquantur, istis ineptiis perpetuò superbiunt. Quoties verò istuc iactabunt, quæram ab iis vicissim quid habeant cum Apostolis commune. Non enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tantopere defugiunt. Similiter quum ipsorum regnum tyrannidem Antichristi esse asserimus, continuò excipiunt, esse venerabilem illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi verò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam, aut spirituale regimen, vt ipsis per manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vastitatis plenum chaos somniarēt, vbi Episcopi vel rudes vt plurimum a sui

Summa Papistica administrationis descriptio.

Ridicula istorum Ecclesiæ pseudo-ministratorum allegatio. Responsio.

Eorundem exceptio.

Responsio.

sunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudimenta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & si qui doctiores sunt (quod tamen rarum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse putant quàm splendoris & magnificentiæ titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pascendo grege cogitant quàm furor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissipatione sic confusa sunt, vt nullum inregrum vestigium paternæ illius ordinationis amplius appareat.

Mores autem eorum sunt longe omnium turpissimi.

Matt. 5. 14.

14 Quid si ad mores descendamus? vbi erit illa lux mundi quam Christus requirit: vbi sal terræ? vbi illa sanctitas quæ velut perpetua censura esse possit? Nullus hodie est hominum ordo magis infamis luxu, mollitiæ, deliciis, omni denique genere libidinum, nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, prodicionis, perfidiæ magistris. nusquam tantum ad nocendum vel solertiæ, vel audaciæ. Taceo fastum, superbiam, rapacitatem, sæuitiam. Taceo dissolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus vt verendum non sit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico quod inficiari ne ipsi quidem poterunt. Ex Episcopis ferè nullum: & parochiarum præfectis non esse censuratum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secundum veteres Canones sententia, non sit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò prisca illa disciplina, quæ exactiorem censuram de moribus cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res habet. Eant nunc qui sub Romanæ sedis vexillis & auspiciis militant, & de sacerdotali apud se ordine gloriantur. Certè quem habent, neque à Christo neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

Quod Diaconom, nulla prorsus in Papatu extat, licet quædam umbram illius obtineant. Vid. ca. 19. sc& 32.

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habent bonorum Ecclesiasticorum distributio. Quamquam Diaconos suos ad eam rem minimè iam creant. nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de elemosynis, nihil de causâ pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor. nam si spectemus quod faciunt, re ipsa non munus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in Missa tenent, inane simulachrum antiquitatis repræsentant. recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem se mutuo oscularentur fideles, & elemosynas ad altare offerrent: ita symbolo prius, deinde ipsa beneficentia charitatem suam declarabant.

Diacono

Mos veteris Ecclesie à Diaconis Papiæ corruptus.

Diaconus, qui œconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt distribueret. Nunc ex illis elemosynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm si in mare proiicerentur. Ludunt ergo Ecclesiam cum isto mendacij diaconatu. Certè in eo nec cum Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione simile quippiam habent. Ipsam verò bonorum dispensationem aliò transfulerunt: & ita composuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus, prædam inter se diuidunt: ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, putarunt expositum esse prædæ ac direptioni quicquid in sanctos vsus dicatum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quantum potuit.

Simile appositum.

16 Hic totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, non tantum conturbatæ, sed prorsus expunctæ & inductæ sunt. Bona Ecclesiastica qua à veteris Diaconis olim administrabantur, Episcopi & Canonici inter se diripuerunt, pauperibus defraudati. Pottissimam partem Episcopi & Presbyteri vrbani, qui facti hac præda diuites, versi sunt in canonicos, inter se diripuerunt. Partitionem tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vsque diem litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia saltem ex parte fuerant. Non minati enim quartam partem canones illis attribuunt: alteram verò quartam, ideo destinant Episcopis, vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsum illam conferre debuerint. nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis sumptibus deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæso, si scintillam vnã timoris Dei in corde haberent, sustinerentne hanc conscientiam, quòd quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio patum commouentur, saltem cogitarent homines esse, sensu & ratione præditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia sua ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter, an Diaconia sit furandi ac latrociniandi licentia. Hoc si negant, fateri etiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam deprædationem palàm conuersa est.

17 Sed hic vtuntur pulcherrimo colore. dicunt enim Ecclesiæ Prædonum istarum blasphemiam dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua secta quosdam ita impudentes vt audeant palàm iactare, sic denum adimpleri vaticinia illa quibus splendorem regni Christi describunt veteres Prophetæ vbi regis ille appara-

Prædonum istarum blasphemiam exceptio.

Psal. 72. 10.
Iesa. 52. 1. & 60.
6.

tus in ordine sacerdotali visitur. Non frustra, inquit, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient Reges, adorabunt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Consurge, consurge, induere fortitudine tua Sion; induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi. In hac improbitate confutanda si multum insistam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perdere non libet.

Responso 1.

Resp. 2. testimoniu allatus lucem faciens.

Quæro tamen, Siquis Iudæus istis testimoniis abuteretur, quam solutionem daturi essent? Nempe reprehenderent eius stuporem, quòd quæ de spirituali Christi regno spiritualiter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum terrestrium, cælestem Dei gloriam, quæ lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorum verba, nunquam minus abundavit Ecclesia, quàm sub Apostolis: & tamen vim regni Christi tunc maximè effloruisse omnes fatentur. Quid ergo sibi volunt illæ sententiæ? Quicquid vspiam est pretiosum, sublime, præclarum, id oportere Domino subiici. Quod autem nominatim de Regibus dicitur, falces submissuros Christo, diademata sua proiecturos ad eius pedes, opes suas consecraturus Ecclesiæ, quando verius ac plenius exhibitum fuisse dicent, quàm quum Theodosius, abiecta purpura, relictis imperij insignibus, tanquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solennem pœnitentiam submisit quàm quum ipse & alij similes pij Principes sua studia & suas curas ad puram in Ecclesia doctrinam conseruandam, ad spouendos & protegendos sanos Doctores contulerunt? At verò quàm non luxuriarint tunc superuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileiensis, cui præerat Ambrosius, satis declarat, Gloriosa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Episcopi nonnullas facultates, quibus conspicuum Ecclesiæ decus reddere poterant, si putassent hæc esse vera Ecclesiæ ornamenta. Sed quum scirent Pastorum officio nihil esse magis aduersum, quàm mensarum deliciis, vestium nitore, magno famulitio, magnificis palatiis splendere ac superbire, humilitatem ac modestiam, imò paupertatem ipsam quam Christus inter suos ministros consecrauit, sequebantur & colebant.

Reges Christum adorantes.

Theodosius.

Ambrosii vox Prædonum Papiſticorum insaniam arguens.

Altera istorum exceptio, de templorum ornatu.

Responso 1.
Vid. lib. 1. c. 11.
scilicet. 7. 13. & li. 3.
c. 20. & sup. c.
4. scilicet. 8.

18 Verùm ne hîc simus longiores, iterum in breuem summam colligamus, quàm procul absit ea quæ nunc est opum Ecclesiasticarum vel dispensatio, vel dissipatio, à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & verus Ecclesia observauit, Quod in templorum ornatu confertur, perperam collocari dico, si non adhibeatur is modus quem & ipsa natura factorum

rorum præscripsit, & Apostoli aliique sancti Patres, tum doctrina tum exemplis præscripserunt. At quid tale hodie in templis conspicitur? Quicquid, non dico ad priscam illam frugalitatem, sed ad honestam aliquam mediocritatem est compositum, respicitur. Nihil omnino placet, nisi quod luxum & temporum corruptelam sapiat. Interim tantum abest ut viuorum templorum, iustam habeant curam, ut potius multa pauperum millia fame perire passuri sint, quàm minimum calicem aut vceolum confringant ad inopiam eorum subleuandam. Nequid grauius à meipso pronunciem, hoc tantùm pios lectores cogitare velim, si nunc Exuperium illum Tholosæ Episcopum, quem retulimus, si Acatium, si Ambrosium, aut similem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam sint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum necessitate, quasi superfluas opes aliò transferri. Ut taceam, hos vsus quibus impenduntur (etiam si nulli sint pauperes) multis modis noxios: vitiles verò nulla ex parte esse. Sed homines omitto. Bona hæc Christo sunt dicata. eius itaque arbitrio dispensanda sunt. Frustra autem partem hanc impensam Christo ferent, quam præter eius mandatum profuderunt. Quamquam (ut verum fatear) non multum de ordinario Ecclesiæ reditu his sumptibus deceditur. Nulli enim sunt tam opulenti Episcopatus, nullæ tam optimæ Abbatix, nulla denique neque tam multa neque tam ampla sacerdotia, quæ ad explendam sacerdotum iugiuuiem sufficiant. Verùm dum sibi volunt parcere, populum superstitione inducunt ut quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas statuas, ad emenda vasa, ad pretiosas vestes comparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ elemosynæ absumuntur.

19 De reditu quem ex agris & possessionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quòd iam dixi, & est ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide administrant qui Episcopi vocantur & Abbates. Quæ insania est Ecclesiasticum ordinem hæc querere? An in satellitij numero, ædium splendore, vestitus & epularum deliciis, principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat singulare frugalitatis, modestiæ, cõtinentiæ, humilitatis esse exemplar? Quantùm & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuiolabilèq; Dei edictum turpis lucri appetentes esse vetat, & simplici victu contentos esse iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, sed in amplissimas satrapias inuolare, demum imperia ipsa occupare? Si verbum Dei contemnunt, quid respondebunt ad vetusta illa Synodorum decreta? quibus statuitur ut Episcopus non procul ab Ecclesia hospitium habeat, vilem mensam, & suppellectilem. Quid ad illud Synodi Aquileiensis elogium, quò

Postrema resposio, que profuse euerfam Ecclesiasticorum bonorum Diaconiã ab impuris istis prædonibus, vtri suo seruientibus fuisse ostendit.

Tir. 1. 7.

Concil. Carth. 4. c. 14. & 15.

Summa & scopus huius tractationis de diaconatu.

in sacerdotibus Domini gloriosa paupertas predicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, ut mensulâ eius pauperes & peregrini & cum illis Christus conuiuia nouerit tanquam nimis austerum repudiabunt. Verùm quod statim subicit pudebit eos diffiteri, Gloriam esse Episcopi, pauperum opibus prouidere ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quia se omnes ignominia condamnent. Sed non est necesse durius hic eos persequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonstrare sublatum esse iam pridem de medio apud ipsos legitimum Diaconatus ordinem: ne amplius hoc titulo ad Ecclesiæ suæ commendationem superbant. Quod me abundè fecisse existimo.

CAPVT VI.

De primatu Romanæ sedis.

Partes huius capituli.

1. Statu quæstionis proposito, argumenti pro primatu Pontificis Romanæ ex veteri Testamento desumpti refutatio additur, sect. 1. & 2.
2. Ad varia argumenta quæ ex noui Testamenti verbis, *Tu es Petrus, &c.* ad falsiendum hunc primatum proferuntur, responsiones à sectione 3. vsque ad capituli finem.

*Breuis A' γεκε-
σαλ'ιωσις ca-
pituli 4. & 5.*

HACTENVS eos recensimus Ecclesiæ ordines qui in veteris Ecclesiæ gubernatione fuerunt: sed postea temporibus corrupti: magis deinde ac magis viciati, nunc in Ecclesia Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud sunt quàm larvæ, ut ex comparatione iudicaret

*Cur de primatu
ibi nulla men-
tio.
Vid. Cal. adu.
concil. Tridēt.
& Theologos
Parisienses.
Quæ tamen Pa-
pista unitatis
Ecclesiastica sin-
gunt esse vniu-
luzo,*

pius lector qualem habeant Ecclesiam Romanenses, in cuius gratiam reos schismatis nos faciunt, quoniam ab ea discesserimus. Caput autem ac fastigium totius ordinis, hoc est primatum Romanæ sedis, vnde probare contendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiam, non attingimus, quia neque ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sumpsit originem, ut illæ superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, ut temporum vitio proliis degenerauerint, imò prorsus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse præcipuum ac propè vnicum Ecclesiasticæ

ſicæ vnitatis vinculum, ſi Romanæ ſedi adhæreamus, ac in eius obedientia perſeueremus. Hac, inquam, ſutura potiffimum nituntur, quum nobis Eccleſiam adimere & ſibi vindicare volunt, quod retinent caput ex quo pender Eccleſiæ vnitatis, & ſine quo diſſilire eam ac diſrumpi neceſſe eſt. Sic enim exiſtimant, Eccleſiam corpus eſſe quodammodo mutilum ac truncum, niſi Romanæ ſedi, tanquam capiti, ſit ſubiecta. Itaque quum de hierarchia ſua diſputant, ab hoc ſemper axiomate ſumunt exordium: Romanum pontificem (tanquam Chriſti, qui caput eſt Eccleſiæ vicarium) eius loco Eccleſiæ vniuerſali præſidere: nec aliter bene conſtitutam Eccleſiam, niſi ſedes illa ſuper alias omnes primatum teneat. Quam obrem hoc quoque quale ſit excutiendum eſt: nequid omittamus quod ad iuſtum Eccleſiæ regimen pertineat.

*Et ab hoc axioma-
te de ſua hierarchia diſputantes exordium ſumunt.*

2 Hic igitur ſit quaſtionis ſtatus, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) ſeu Eccleſiaſtici ordinis rationem neceſſe ſit ſedem vnã inter alias & dignitate & potestate eninere, vt ſit totius coporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus ſubiicimus Eccleſiam, ſi hanc ei neceſſitatem ſine verbo Dei iniicimus. Ergo ſi volunt euincere aduerſarii quod poſtulant, oſtendere eos primùm oportet œconomiam hanc à Chriſto eſſe inſtitutam. In hanc rem citant ex Lege ſummum ſacerdotium, ſummum item iudicium, quod Deus Hieroſolymis inſtituit. At facilis eſt ſolutio, eaque multiplex, ſiquidem vna illis non ſatis faciat. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuerſum orbem extendere nulla ratio cogit, imò gentis vnus & totius orbis longè diuerſa erit ratio, Quia vndique ab idololatriæ ſcepti erant Iudæi, ne religionum varietate diſtraherentur, cultus ſui ſedem in medio terræ ſibi Deus collocauit, illic vnũ antequam præfecit, quem omnes reſpicerent, quo melius in vnitatem continentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diſfuſa eſt, vni dari Orientis & Occidentis moderationem, quis non videat eſſe proſus abſurdum? Perinde enim eſt ac ſiquis contēdat totum mundum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed eſt altera etiam ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuiſſe Chriſti nemo ignorat. nunc translato ſacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porrò tranſlatũ eſt? Non ad Papam ſanè (vt ipſe impudenter iactare audet) quum hoc ad ſe elogium trahit: ſed ad Chriſtum, qui vt ſolus vnus ipſum ſine vicario aut ſucceſſore ſuſtinet, ita honorem alteri ne mini reſignat. Non enim in doctrina modò, ſed in propitiatione Dei, quam morte ſua peregit Chriſtus, & illa interceſſione qua nunc apud Patrem fungitur, conſiſtit hoc ſacerdotium.

3 Nō eſt igitur quod exēpio iſto, quod tēporariũ fuiſſe videm⁹

ſtatus quaſtionis adſcriptus.

*Cuius affirmati-
uam partem ad
uerſarij ex ſum-
mi ſacerdotij cō-
ſideratione pro-
bare contēdunt.
Reſponſio, qua
huius inſtitutio-
nis ſub lege can-
ſas aperit.*

*Secunda reſp.
qua ſummum ſa-
cerdotiũ ad Pon-
tificem Rom. tranſ-
ferri non poſſe
demonſtrat.*

H. b. 7. 11.

*Argumenta pro
Primatu Rom.
Pont. ex nouo
Teſtamento.*

quasi perpetua lege, nos obstringant. Ex Novo testamento nihil habent quod in sententiæ suæ confirmationem proferant, nisi quòd vni dictum est, Tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Item, Petre ainas meas? pascere oues meas. Verùm vt firmæ sint istæ probationes, ostendant in primis oportet, ei mandari potestatem in omnes ecclesias qui pascere Christi gregem iubetur: nec aliud esse ligare & soluere, quàm toti mundo præsidere. Atqui vt mandatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt pascant Ecclesiam. Hinc colligere licet aut illa Christi voce nihil præ aliis datum esse Petro: aut Petrum, ius quod acceperat, cum aliis ex æquo communicasse. Verùm, ne frustra litigenus, habemus alibi claram ex ore Christi expositionem, quid sit ligare & soluere: nempe retinere & remittere peccata. Modum verò ligandi & soluendi cum Scriptura tota passim ostendit, tum Paulus optimè declarat, quum dicit Euangelij ministros habere mandatum reconciliandi homines Deo, & simul potestatem habere exercendæ vindictæ in eos qui beneficium hoc respuerint.

Matth. 16. 18.
Ioh. 21. 15.
Resp. 1. in genere.

2. Pet. 5. 2.

Resp. 2.
Ioh. 20. 23.

2. Cor. 5. 18. &
10. 16.

Resp. 3. fundamētum quo potissimum nituntur, vera ac genuina interpretatio promissionis Christi de clauibus, enersitur.
Mat. 16. 19.

4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & soluendi mentionem faciunt, cum alibi perstrinxerim, tum fusius paulo post explicandum erit. Nunc tantum quid ex celebri illo Christi ad Petrum responso eliciant, videre operæ pretium est. Promisit ei clauis regni cælorum: dixit, quodcumque ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce & ligandi modo inter nos conueniat, statim cessabit omnis contentio. Nā & Papa libenter iniunctam Apostolis prouinciam omittet, quæ laboris & molestiæ plena suas ei delicias absque lucro excuteret. Quoniam Euangelij doctrina nobis cæli aperitur, eleganti metaphora insignitur clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & soluuntur homines nisi dum fides alios reconciliat Deo, alios sua incredulitas magis constringit. Si hoc tantum sibi sumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc successio laboriosa & minimè lucrosa nequaquam Papæ arridet, iam inde nascitur litis principium, quid Petro Christus promiserit. Ergo ex re ipsa colligo nonnisi muneris Apostolici dignitatem notari, quæ ab onere disiungi non potest. Nam si recipitur illa quam posui definitio (quæ nonnisi impudenter reiici potest) nihil Petro hic datur quod non fuerit collegis etiam commune. quia alioqui non modò personis fieret iniuria, sed claudicaret ipsa doctrinæ maiestas. Reclamant illi: sed quid iuuat, obsecro, ad hanc rupem impingere? Neque enim efficiunt quin sicuti omnibus Apostolis eiusdem Euangelij iniuncta fuit prædicatio, ita etiam cõmuniter ligandi & soluendi potestate instructi fuerint. Christus

Quæ clauis aliis Apostolis, vt & Petro promissa & data sunt.

2. Argumentū.
Matt. 18. 20.

(inquiunt) Petrum ecclesie vniuersae principem constituit, quum daturum se illi promissit clauces. Atqui quod vni tunc promissit, alibi reliquis simul omnibus confert, & quasi in manum tradit. 3. Argumentum
 Si idem iuris concessum est omnibus quod vni promissum quia in re erit ille collegis superior? In eo, inquiunt, excellit, quod & communiter & seorsum accipit: quod aliis non datur nisi in comune. Quid si cum Cypriano & Augustino respondeam, non ideo id fecisse Christum vt hominem vnum aliis praeferreret, sed vt Ecclesiae vnitatem sic commendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In persona vnus hominis Dominum dedisse omnibus clauces, vt omnium vnitatem denotaret. hoc itaque fuisse reliquos quod erat Petrus: pari consortio praeditos & honoris & potestatis: sed exordium ab vnitatem fieri, vt Ecclesia Christi vna monstratur. Augustinus vero, Si in Petro non esset Ecclesiae mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo clauces. si enim hoc Petro dictum est, non habet Ecclesia: si autem Ecclesia habet, Petrus quando clauces accepit, Ecclesiam totam designauit, Et alibi, Quum interrogati essent omnes, solus Petrus respondet, Tu es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo clauces, quasi ligandi & soluendi solus acceperit potestatem: quam & illud vnus pro omnibus dixit, & hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitatis est in omnibus.

Resp. eò verbis Cypriani & Augustini superiorum interpretationem confirmans.
 De simpl. p. 2. lat.

Homil. in Ioh. 50.
 Homil. 11.
 Repet.
 Homil. 114.

5 At illud, Tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, nusquam alteri dictum legitur. Quasi vero aliud de Petro illic Christus praedicet quam quod Paulus & Petrus ipse de omnibus Christianis. Ille enim Christum lapidem summum & angularem facit, in quo superstruantur qui crescunt in templum sanctum Domino: hic autem nos lapides vitos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati hac iunctura & copagine cum Deo nostro & inter nos cohaereamus. Ille (inquiunt) praeter alios: quia peculiariter nomen habet. Hunc certe honorem Petro libenter concedo, vt in aedificio Ecclesiae inter primos collocetur: vel (si hoc quoque velint) primus omnium fidelium: verum vt primatum in alio seum habere ex eo deducant, non permittam. Quae enim est ista ratio colligendi? Alios feruore studij, doctrina, animi magnitudine praecedit: ergo potestatem in eos habet. Quasi vero non meliori praetextu colligere liceat, Andream esse ordine priorem Petro, quia tempore ipsum antecessit, & Christo adduxit. sed hoc omitto. Priores sane habeat Petrus: multum tamen interest inter honorem ordinis & potestatem. Videmus Apostolos hoc ferè Petro detulisse vt in cetera verba faceret, & quodammodo praeretur, referendo, hortando, monendo: sed de potestate nihil omnino legimus.

Matt. 16. 18.
 Eph. 2. 20.
 1. Pet. 2. 5.
 4. Argum. Titulo
 Responso.

Instantia.
 Resp. 1. per collisionem

Ioh. 1. 40. & 41.

Resp. 2. per distinctionem ordinis & potestatis.

5. *Argumentum in Petro fundata est Ecclesia, quia dicitur super hanc petram ædificabo Ecclesiam.* 6 *Responsum sensum verborum apertius.* **6** *Matt. 16. 16.* *Quoniam nondum in ea disputatione sumus, tantum hoc in præsentia habere volo nimis futiliter eos argumentari, quum ex solo Petri nomine imperium in Ecclesiam uniuersam struere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucum inuidi facere tentarunt, relatu quoque, nedum refutatione indignæ sunt. In Petro fundatam esse Ecclesiam: quia dictum sit, Super hanc Petram, &c. At nonnulli ex Patribus sic exposuerunt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum autoritas aduersus Deum prætenditur? Imò quid de verborum istorum sensu, quasi obscurus sit, aut ambiguus, certamus: quum nihil dici queat magis liquidum nec certum? Confessus erat Petrus suo & fratrum nomine Christum esse Filium Dei. Super hanc petram ædificat suam Ecclesiam Christus: quia unicum est, ut ait Paulus fundamentum præter quod statui aliud non potest. Neque hinc Patrum autoritatem ideo repudio quia eorum testimoniis destituatur ad probandum quod dico, si citare libeat: sed quemadmodum dixi, nolo de re tam clara disceptando frustra molestus esse lectoribus: præsertim quum hæc res à nostris hominibus satis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.*

1. Cor. 3. 11. 1.

Huius responsionis confirmatio, multis Scriptura testimoniu, qua cuiuscumque Petrum fuisse aliorum Apostolorum parem & socium, non dominum.

A. 15. 5.

1. Pet. 5. 1.

A. 11. 3.

Ibid. 8. 14.

Gal. 1. 18, & 2. 8.

7 *Et tamen reuera nullus quaestionem hanc soluere melius potest quam Scriptura ipsa, si locos omnes conferamus ubi docet quid muneris & potestatis habuerit Petrus inter Apostolos, qualiter se gesserit, qualiter etiam fuerit ab ipsis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quam fuisse vnum ex numero duodecim, parem reliquis, & socium, non dominum. Refert quidem ad concilium siquid faciendum est, & quid factu opus sit admonet: sed alios simul audit, nec locum tantum concedit ducendæ sententiæ, sed arbitrium illis permissit: ubi statuerunt, sequitur & obtemperat. Quum ad Pastores scribit, non mandat ex imperio, quasi superior: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, ut inter æquales fieri solet. Quum accusatur quod ad Gentes ingressus fuerit, etiam si id sit immeritò, respondet tamen & sese purgat, Iussus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Quod cum inittunt Apostoli, eo declarat feminimè eum habere pro superiori: quod obsequitur & legationem sibi mandatam suscipit, eo fatetur sibi eum illis esse societatem, non aduersus eos imperium. Quod si nihil istorum extaret, vna tamè epistola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis facillè potest: ubi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quam se honore Apostolatus Petro esse parem. Hinc commemorat se ad Petrum venisse, non ut subiectionem profiteretur, sed tantum ut testatam omnibus faceret doctrinæ consensionem. Petrum quoque ipsum nihil tale postulasse, sed dedisse sibi dextram societatis ut communiter in vinea Domini laborent. Sibi non minorem gra-*

nam collatam esse inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minus fideliter ageret Petrus, fuisse à se correctum, & reprehensionem paruisse. Hæc omnia palàm faciunt aut fuisse æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus potestatis fuisse Petro in reliquos quàm ipsi in illum habuerint. At qui id, sicuti iam dixi, ex professo agit Paulus, nequis sibi in Apostolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erint, non domini.

8 Verùm ut de Petro illis concedam quod petunt, fuisse scilicet Apostolorum principem, & dignitate reliquos antecelluisse: non est tamen causa cur ex singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuersa sit ratio. Vnus inter Apostolos summus fuit: nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea consequetur, vnum debere centum millibus hominum præfici? Quòd duodecim vnum habuerint inter se qui omnes regeret, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc hominum ingenium postulat, ut in quouis cœtu etiam si æquales sint omnes potestate, vnus tamen sit veluti moderator in quem alij respiciant. Nulla est curia sine consule, nullus confessus iudicum sine prætore seu quæsitore, collegium nullum sine præfecto, nulla sine magistro societas. Sic nihil absurdi esset si fateremur Apostolos detulisse Petro talem primatam. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahendum est ad vniuersum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus sufficit. At qui illud (inquiunt) non minus in nature vniuersitate quàm in singulis partibus locum habet, ut sit vnum summum omnium caput. Et huius rei, si Deo placet, probatio neny sumunt à gruibus & apibus quæ sibi ducem vnum semper eligunt, non plures. Recipio sanè quæ proferunt exempla: sed an ex toto orbe confluunt apes, ut regem vnum eligant? suis aluearibus contenti sunt reges singuli. Ita in gruibus vnaquæque caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincet quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui? Ad ciuilia deinde exempla nos vocant, citant Homericum illud, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκρατῆν & quæ eodem sensu in monarchiæ commendatione leguntur apud profanos scriptores. Facilis est responsio. non enim hoc sensu vel ab Homericò Vlyssè, vel ab aliis laudatur monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed in dicare volunt, regnum duos non capere: & potestatem (ut ait ille) impatientem esse consortis.

9 Verùm sit sanè, ut volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia contineri, quod est tamen absurdissimum. sed ita sit: non tamen propterea concedam id ipsum in Ecclesiæ gubernatione valere. Habet enim illa Christum vnicum suum caput,

Et quamuis à aliqua dignitate reliquos Apostolos Petrus antecellisset, id tamen Rom. Pontificis primatum in omnes orbis Ecclesias & Pastores non inueniat.

6. Argumentum à simili seu ex-emplo.

Responsio, exemplum in Pontificis oppositè sortis quens.

7. Arg. à ciuilibus exemplis, Responsio 1.

Lucan. lib. 1.

Resp. 2. gubernationem politicam ab Ecclesiastica distinctione. In Eccle-

sua enim Christus unicum caput viget & vivit, cuius politie discretis verbis præscripta omnes servos acquiescere præstet.
Ephes. 4. 15.

sub cuius principatu omnes inter nos coheremus, secundum eum ordinem & eam politie formam quam ipse præscripsit. Insignem itaque iniuriam Christo faciunt quum eo prætextu volunt hominem vnum præesse Ecclesie univærsæ, quia hæc capite carere non possit. Christus enim caput est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensura cuiusq; membri augmentum corporis facit. Vides ut omnes mortales sine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Christo? Vides ut singulis membris tribuat certam mensuram, & finitam ac limitatam functionem: quo tum gratie perfectio tum summa gubernandi potestas penes Christum vnum resideat? Nec melatet quid cauillari soleant quum hoc illis obiicitur, Christum scilicet proprie vocari unicum caput, quia sua autoritate suoque nomine solus regnet: sed istud nihil obstare quominus sub ipso sit alterum caput ministeriale (ut loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verum hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderit hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministrationem per membra diffusam esse docet, virtutem ab vno illo cælesti capite fluere. Aut, si quid volunt apertius, quum Scriptura testetur Christum esse caput, & hunc ei soli honorem vindicet, non debet in alium transferri, nisi quem Christus ipse vicarium suum fecerit. Atqui non modò id nusquam legitur, sed refelli abundè ex multis locis potest.

3. *Arg. de capite ministeriali.*

Responsio 1.

Ephes. 1. 21. & 4. 15. & 5. 23. Col. 1. 18. & 2. 10.

Resp. 2. Paulum in depingenda Ecclesia imagine capitis huius ministerialis nullam fecisse mentionem.

Ephes. 4. 10. Ephes. 4. 7. & 11.

Aliquoties viam Ecclesie imaginè nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illi mentio. Quin potius ex eius descriptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum: Christus ascensu suo visibilem sui præsentiam nobis absulit ascendit ramè ut impleret omnia, nunc igitur ipsum adhuc præsentem habet Ecclesia, & semper habitura est. Rationem qua se exhibet dum vult Paulus ostendere, ad ministeria quibus vitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) est Dominus, secundum mensuram gratie quam unicuique membro contulit. Ideo constituit alios quidem Apostolos, alios verò Pastores, alios Evangelistas, alios Doctores, &c. Cur nõ dicit, vnum omnibus præfecisse qui vices suas gereret? Id enim locus maxime postulabat, nec vilo modo debuit omitti, si verum esset. Christus (inquit) nobis adest. Quomodo? Per ministerium hominum, quos gubernandæ Ecclesie præfecit. Cur non potius, per caput ministeriale, cui vices suas mandauit: Vnitatem nominat: sed in Deo & in Christi fide. Hominibus nihil tribuit nisi commune ministerium, & unicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam speciem vocationis, vnum Deum, vnam fidem

Ephes. 4. 4.

fidem, vnum Baptisma, non etiam continuò addidit, vnū summum Pontificem, qui Ecclesiam in vnitatem contineat? Nihil aptius dici poterat, si quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille, non dubium quin repræsentare illic penitus voluerit sacrum & spirituale Ecclesiæ regimen, quod posteri hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter ministros non modo nullam ponit, sed etiam indicat nullam esse. Non dubium est etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Christo capite cohærent. Illic non modò nullum ministeriale caput commemorat, sed operationem singulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique distributæ. Nec est quòd de comparatione cælestis & terrenæ hierarchiæ subtiliter philosophentur. nam nec de illa tutum est ultra modum sapere: & in hac constituenda non alium typum sequi oportet quàm Dominus ipse suo verbo delineauit.

II Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro Ecclesiæ primum, vt perpetua successione semper maneret: vnde tamen euincunt, sedem Romæ ita collocatam, vt quicumque sit vrbs illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ sine loci mentione data est? Petrus, inquit, Romæ vixit, & mortuus est. Quid Christus ipse? nonne Hierosolymis functus est Episcopatu dum vixit, & moriendo sacerdotij munus impleuit? Princeps pastorum, summus Episcopus, caput Ecclesiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longè ipso inferior potuit? Nonne sunt ineptiæ istæ magis quàm pueriles? Christus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ sedit: Ergo illic collocauit sedem primatus. Nempe hac ratione sedem primatus debuerunt olim Israelitæ constituere in deserto, vbi Moyses summus doctor & Princeps Prophetarum ministerio suo functus erat, & mortuus.

II Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur, Petrus, inquit, principatum habuit inter Apostolos. Ergo Ecclesia in qua sedit hoc priuilegij habere debet. Vbi autem primum sedit? Antiochiæ, inquit. Ergo Antiochena Ecclesia primatū sibi iure vendicat. Fatentur fuisse olim primam: sed Petrum, inde migrando, Romam transfuisse quem secum honorem attulerat. Erat enim sub nomine Marcelli Papæ ad Presbyteros Antiochenos Epistola, vbi sic loquitur, Petri sedes initio apud vos fuit, quæ postea, iubente Domino, huc translata est. Sic Antiochena Ecclesia, quæ olim prima erat, Romanæ cessit sedi. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum sic iussisse? Nam si iure definienda sit hæc causa, necesse est respondeat, vultntne priuilegium hoc personale esse, an reale, an mixtum.

*Apostolus in-
giantia & in-
scitia labe asper-
gunt Pontificij.*

*Resp. 3. Non con-
sequi Rom. Pon-
tificem esse ca-
put ministeriale,
etiam si Petro
nomen hoc con-
cederetur.*

*Exceptio. Petrus
Roma vixit &
mortuus est. Ergo
Romana Eccles.
Petri Priuilegio
gaudet, diluitur.*

Deut. 34. 5.

Instantia.

*Resp. quæ ex ad-
uersariorum hy-
pothesi, Antio-
chena Ecclesia
primatum dese-
rendum esse pro-
bat. 12. quæst. 1.
c. Rogamus.*

Alter a resp. di-
lemmatica. Vnum enim ex his tribus esse oportet. Si dixerint personale, nihil igitur ad locum: si reale, ergo ubi semel datum est loco, non adimitur propter personam vel mortem, vel discessum. Superest igitur ut mixtum esse dicant. tunc autem non simplex erit loci consideratio, nisi persona simul respondeant. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facile euincam, Romam nulla ratione primatum sibi arrogare.

Tertia respō.
Pontificis ad
absurda dedu-
cons. 13 Esto tamen: translatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia secundum locum? Nam si ideo primas habet Roma, quod illic vsque ad extremum vitæ sedit Petrus: cui secundæ potius dabuntur quàm ubi sedem primam habuerat? Qui factum est igitur vt Antiochiam Alexandria præcederet? Qui conuenit discipuli vnus Ecclesiam superiorem esse sede Petri? Si cuique Ecclesiæ pro fundatoris sui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Ecclesiis dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ esse, Iacobum, Petrum & Iohannem, si in honorem Petri Romanæ sedi primus locus tribuitur, nonne proximum & tertium inerentur ephesina & Hierosolymitana, ubi federunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter Patriarchas vltimum locum habuit olim Hierosolyma. Ephesus ne vltimo quidem angulo hæere potuit. Præteritæ sunt & aliæ Ecclesiæ, tum quascunque supdauit Paulus, tum quibus alij Apostoli præfuerunt. Sedes Marci, qui vnus tantum ex discipulis fuit, honorem adepta est. Aut præposterum illum ordinem fateantur fuisse: aut nobis concedant, non esse hoc perpetuum, vt cuique Ecclesiæ debeatur honoris gradus quem quisque fundator habuit.

Quarta respō.
Petrum non
fuisse Episcopum
Romanum e-
uincens. 14 Quanquam quod de sessione Petri in Romana Ecclesia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod est a pud eusebium, præfuisse illic 25. annos, nullo negotio refellitur. Constat enim ex primo & secundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Christi morte fuisse Hierosolymis, venisse deinde Antiochiam: ubi quandiu fuerit incertum est. Gregorius septem, eusebius autem 25. annos numerat. Atqui à morte Christi vsque ad finem imperij Neronis (sub quo ipsum cæsum fuisse memorant) reperientur tantum triginta septem anni. Passus enim est Dominus sub Tiberio, anno imperij eius decimo octauo. Si viginti annos decidas, quibus habitasse Petrum Hierosolymis, testis est Paulus, restabunt septemdecim ad summum: quos nunc inter duos episcopatus partiiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus est, non potuit Romæ sedere nisi per exiguum tempus. Quod ipsum clarius adhuc demonstrare licet. Scripsit Paulus Romanis ex itinere, quum Hierosolymam proficisceretur, ubi captus fuit & Romam adductus. Verisimile ergo est, epistolam hanc quadriennio antè scriptam esse quàm Romam veni-

Rom. 15. 15.

veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio: quæ minimè omittenda erat, si Ecclesiam illam rexisset. Quinetiam in fine, dum lōgum Rom. 16. 3. priorū catalogum recitat quos saluari iubet, vbi scilicet omnes sibi notos colligit, de Petro prorsus adhuc silet. Neq; hīc longa aut subtili demōstratione opus est apud sanioris iudicij homines. res enim ipsa & totum epistolæ argumentum clamat, non debuisse Petrum præterire, si Romæ fuisset.

15 Adducitur deinde vincētus Romam. Exceptum fuisse à Responsionis quarta continuario. A. 28. 16. fratribus narrat Lucas. De Petro nihil. Scribit illinc ad multas Ecclesias. Alicubi etiam quorundam nomine salutationes adscribit. nō vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuisse. Cui obsecro credibile erit, silere potuisse, si adfuisset? Imò ad Philipenses, vbi dixit neminem se habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Timotheus, conqueritur omnes quærere quæ sua sunt. Et ad eundem Timotheum grauior est querimonia, quòd nullus illi adfuerit in prima defensione, sed omnes eum dereliquerint. Vbi tunc igitur Petrus? Nam si Romæ fuisse aiunt, quātam illi ignominiam inurit Paulus, quòd defertor fuerit Euāgelij? Siquidem de fidelibus loquitur: quia subiungit, Deus illis non imputer. Exceptio. Responsio 1. Quamdiu igitur & quo tempore sedem illam tenuit Petrus? At constans est scriptorum opinio, vsque ad mortem Ecclesiam illam gubernasse. At inter ipsos scriptores non constat quis fuerit successor: quia alij Linum, alij Clementem faciunt. Et multas absurdas fabulas narrant de disputatione inter eum & Simonem magum habita. Nec dissimulat Augustinus, de superstitionibus disputans, ex opinione temerè concepta morem Romæ inoleuisse, ne eo die ieiunaret quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Denique res illius temporis ita sunt opinionum varietate implicite vt nō temerè adhibenda sit fides, vbi aliquid scriptum legimus. Et tamen propter hūc scriptorum consensum, non pugno quin illic mortuus fuerit: sed Episcopum fuisse præsertim longo tempore, persuaderi nequeo. Neq; id etiam multum moror: quando testatur Paulus Petri Apostolatū peculiariter ad Iudæos pertinere. suum verò ad nos. Proinde vt societas illa quum inter se pacti sunt, rata apud nos sit, imò, vt Spiritus sancti ordinatio firma apud nos habeatur, in Pauli Apostolatū magis quàm Petri respicere nos conuenit. siquidem ita inter eos provincias diuisit Spiritus sanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulū destinaret. Nunc itaque suum primatū alibi quærant Romanēses quàm in verbo Dei vbi minimè fundatus inuenitur. Resp. 2. per concessionem.

16 Veniamus nunc ad Ecclesiam veterem, vt palàm quoque fiat, eius suffragio non minus temere & falsò superbire nostros aduersarios, quàm testimonio verbi Dei. Quum itaque suum illud axioma iactant, non aliter contineri Ecclesiæ vnitatem Resp. 3 à consideratione Apostolatus Petri. Conclusio.

9. Arg. Vnitatis Ecclesie aliter contineri non potest quàm si vnum se in terris supra-

*omnium caput quod veteres Romanū Episcopum esse agnouerunt. Resp. 1. ostendens tres causas propter quas veteres magnum honorem Ecclesie Romanæ adtul-
erunt.*

quàm si vnum sit in terris supremum caput, cui mēbra omnia pareant: ideòque Dominum Petro, & deinde lūccessionis iure sedi Romanæ dedisse primatum, vt in ea vsque ad finem resideat: asserunt id fuisse ab initio semper obseruatum. Quoniam autem multa testimonia perperam detorquent, hoc primū præfari volo, me non negare quin magnum Romanæ Ecclesie honorem vbique deserant veteres, reuerentēque de ea loquātur. Quod tribus maximè de causis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ nescio quomodo inualuerat, fundatam & constitutam eam fuisse Petri ministerio, ad conciliandam gratiam & auctoritatem plurimum valebat, itaque in occidente sedes Apostolica, honoris causa vocabatur. Deinde cū illic esset caput imperij, & hac ratione credibile esset, præstantiores tum doctrina, tum prudentia, tum peritia, & multarum rerum vsu, viros illic esse quàm alibi vsquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiam Dei dona multo excellentiora cōtemni viderentur. Accessit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Ecclesie. Africanæ etiam, multis opinionū dissensionibus inter se tumultuarentur, hæc sedatio aliis & minus turbulenta fuerit. Ita factum est vt pij & sancti Episcopi, sedibus suis pulsi, illuc se veluti in asylum aut portū quendam sæpe reciperent. Nam quo minus acuto & celeri ingenio sunt Occidentales, Asiaticis & Afris, eo etiam sunt rerum nouarum minus cupidi. Hoc ergo Romanæ Ecclesie plurimum addidit auctoritatis, quòd non ita dubiis illis temporibus tumultuata est vt reliquæ, ad doctrinæ semel traditæ fuit aliis omnibus tenacior. quemadmodum melius statim explicabimus. Has inquam tres ob causas non vulgari in honore habita fuit, & multis præclaris veterum testimoniis commendata.

Resp. 2. de vnitatem Ecclesie quid senserint veteres, nullum tamen primatū Ecclesie Romanæ in alias tribuentes: se l hūc honorem vni Christo vniuersali Ecclesie capi deserentes.

17 Verūm quum primatum inde & summam in alias Ecclesias potestatem ei alstruere volunt nostri aduersarij, nimis perperam (vt dixi) faciunt. Quod vt melius cōstet, primū breuiter ostendam quid de hac, quam tantopere vrgent, vnitatem senserint veteres. Hieronymus ad Nepotianum, postquam multa vnitatis exempla recensuit, descendit tādē ad Ecclesiasticam hierarchiam. Singuli, inquit, Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur. Hic loquitur Romanus Presbyter, vnitatem in ordine Ecclesiastico commendat. cur non commemorat, vno capite, tanquam vinculo, omnes inter se Ecclesias esse colligatas? Nihil erat quod præsentī causæ magis seruiret: nec dici potest obliuione factū vt præterierit. nihil enim fecisset libentius si res passa esset. Vidit itaq; proculdubio, illam esse veram vnitatis rationē quam Cyprianus pulcherrimè describit his verbis, Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars

De simplicitate Prælati.

pars tēnetur : & Ecclesia vna est , quæ in multitudine latius incremento fecunditatis extenditur. Quo modo multi radij sunt Solis, & lumen vnum : & rami arboris multi, robur autem vnū, radice tenaci fundatum : & quo modo de fonte vno riuus plurimi defluunt , & numerositas licet diffusa videatur exundantis copię largitate, vnitas tamen seruetur integra in origine : sic & Ecclesia Domini luce perfusa per totum orbem radios suos porrigit, vnum lumen tamen est, quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis separatur : ramos suos per vniuersum orbem extendit, perfluentes largitur riuos : vnum tamen caput est & vna origo, &c. Deinde adulterari non potest sponsa Christi : vna domum nouit , vnus cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Vides vt Christi vnus Episcopatum vniuersalem faciat, qui totam sub se Ecclesiam capiat : illius partes in solidum ab omnibus teneri dicat qui sub hoc capite Episcopatu funguntur. Vbi primatus sedis Romanæ, si penes Christum solum integer residet Episcopatus, à singulis pars eius in solidum tenetur? Hæc eò pertinent vt obiter intelligat lector, axioma illud quod Romanenses pro confesso & indubio sumunt, de vnitate terreni capitatis in hierarchia, veteribus fuisse profus ignotum.

CAPVT VII.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit qua & Ecclesia libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit.

Partes huius capituli quinque.

- 1 Patriarchatus à synodo Nicena, deinde à Chalcedonense, Romano Episcopo tributus ac confirmatus, minimè tamen probatus à cæteris Episcopis, fuit Papatus initium, sect. 1. 2. 3 & 4.
- 2 Deinde Romana Ecclesia pios exules præsidij causa, impios etiam eò confugiētes iniusto patrocinio fouens, iniquitatis mysterio dedit incrementum : tamen si tunc neque ordinatio Episcoporum, neque admonitiones vel censuræ, neque ius conuocandi synodus, neque ius audiendarum appellationum ad Episcopos Romanos pertineret, & à Gregorio profana istorum *πλυται γ μείσσω* damnaretur, à sect. 5. vsque ad 14.
- 3 Sequuta sunt certamina post Taurinense concilium de Metropolitanorum autoritate, & turpes illæ consiſtationes inter Constantinopolitanum & Romanum Patriarchas, quibus rixis impurus Iatro Phocas, Bonifacio procurante imposuit, sect. 14. 15. 16. 17. 18.

- 4 Bonifacii malis artibus successerunt horrendæ fraudes à recentioribus excogitatæ, & à veteribus Gregorio præsertim ac Bernardo, expressis verbis damnatæ, sect. 19. 20. 21. & 22.
- 5 Tandem numeris suis absolutus prodiit Papatus Antichristi sedes, cuius sedis impietas, execranda tyrannis, & scelerata capita viuis coloribus depinguntur à 23. sectione vsque ad finem capituli.

Prima pars capituli, qua Papatus Rom. exordium detegitur, in Synodo Nicæna, ubi tamen primum locum primis obtinet.

VANTVM ad primatus sedis Romanæ vetustatem, nihil ad eam stabiliendam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Episcopo, & suburbanas Ecclesiâs iubetur curare. Vbi Concilium sic inter ipsum

& alios Patriarchas diuidit, vt singulis suos fines assignet: certè non eum constituit omnium caput, sed vnum ex præcipuis facit. Aderant Vitus & Vincentius Iulij nomine, qui Romanam Ecclesiâ tunc gubernabat. iis datus est quartus locus. Obsecro si caput Ecclesiæ agnosceretur Iulius, an in quartam sedem reicerentur eius legati? An præsideret Athanasius in concilio, vbi

Imò in concilio sequentibus alij Episcopi primas tenuerunt.

maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici? In Synodo Ephesina apparet Cœlestinum (qui tunc pontifex erat Romanus) obliquo artificio vsum esse vt sedis suæ dignitati caueret. Nam quum mitteret illuc suos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfuturus erat, vices suas mandauit. Quorsum istud mandatum, nisi vt quouis modo nomen suum in prima sede hæret? Sedent enim eius legati loco inferiore, sententiam inter alios rogantur, suo ordine subscribunt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius suo admiscet. Quid dicam de concilio Ephesino secundo: vbi quum adessent Leonis Legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioscorus velut suo iure præsidebat.

Exceptionis diluio.

Excipient non fuisse orthodoxum Concilium à quo & sanctus vir Flavianus damnatus, & Eutyches absolutus, cuiusque impietas improbata. At quum Synodus cogereretur, quum sessiones inter se Episcopi distribuerent: illi certè inter alios Romanæ Ecclesiæ legati non aliter quàm in sancto & legitimo Concilio sedebant. Non contendunt tamen de primo loco, sed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi si suum iure esse crederent.

Nectunt de prima sede litem mouere ausi sūt. Etsi autem in Chalcedonensi concilio primum locum occuparunt, id extraordinaria ratione factum est.

Nunquam enim puduit Romanos Episcopos maximas quasque contentiones pro suis honoribus suscipere, & hanc solam ob causam multis sæpe & perniciosis certaminibus vexare & turbare Ecclesiâ. sed quia videbat Leo nimis improbum fore postulatum si legatis suis primam sedem ambiret, eo superse-

dit.
2 Sequutum est Chalcedonense concilium, in quo primam sedem Imperatoris concessione occuparunt Romanæ Ecclesiæ legat.

legati. Sed hoc fuisse extraordinarium priuilegium Leo ipse cō-
fiteatur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria
Augusta, non contendit sibi deberi, sed tantum prætexit. Orien-
tales, qui Ephesino concilio præfuerant, turbasse tunc omnia, &
sua potestate malè abusos. Quum itaque graui moderatore o-
pus esset, nec esset verisimile, eos qui tam leues & tumultuarij
semel fuissent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter alio-
rum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad se transfe-
rantur, Quod singulari priuilegio & extra ordinem peritur, nō
est certè ex communi lege. Vbi hoc tantum prætexitur, opus es-
se nouo alio præside, quia se malè gesserant priores: constat ne-
que antè fuisse factum, neque perpetuum esse debere: sed præ-
sentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum ha-
bet in Chalcedonensi concilio Pontifex Romanus, non quòd se-
di hoc debeat, sed quia Synodus graui & apto moderatore
destituitur, dum ij quos præesse decuerat, per suam intemperie
& libidinem sese loco excludunt. Atque id quod dico successor
Leonis re ipsa comprobauit. Siquidem quum ad quintam Sy-
nodum Constantinopolitanam, quæ longo post tempore est
habita, legatos suos mitteret, non rixatus est de prima sede, sed
Mennam Patriarcham Constantinopolitanum præsidere facilè
passus est. Ita in concilio Carthaginensi, cui interfuit Augusti-
nus, videmus non legatos Rom. sedis, sed Aurelium loci Ar-
chiepiscopum præfuisse: quum tamen lis esset de Rom. Pontifi-
cis autoritate. Quinetiam habitum in ipsa Italia fuit conci-
lium vniuersale, cui Rom. Episcopus non interfuit. Præerat Am-
brosius, qui tunc insigni autoritate pollebat apud Cæsarem: nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambrosij
dignitate factum est vt illustrior esset Mediolanensis sedes quàm
Romana.

3 Quantum ad ipsum titulum primatus, & alios superbiæ titulos, quibus nunc mirabiliter se iactat, non est difficile iudicare quando & qualiter obreperint. Cyprianus sæpe meminit Cornelij, non alio nomine ipsum insignit quàm fratris, aut co-episcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum scribit, Cornelij successorem, non modò eum sibi & reliquis æqualem facit, sed durius etiam compellat, nunc arrogantiæ, nunc inscitiam obiiciens. Post Cyprianum habemus quid de ea re censuerit tota Ecclesia Africana. Vetuit enim concilium Carthaginense nequis princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Episcopus: sed tantum primæ sedis Episcopus. Quòd si vetustiora monumenta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione cōtentum tunc fuisse Roman. Episc. Certè quandiu durauit Ecclesiæ vera & pura facies, ista omnia superbiæ nomina, quibus insolere postea cœpit Romana sedes, prorsus erant inaudita.

*Nec à successoribus in aliis Conciliis est im-
petratum.*

Aquileiense concilium.

*Nec eiusmodi titulo Rom. Episcop. dignati sunt antiqui patres.
Lib. epist. 2. & li. 4. epi. 6.
Cap. 47.*

quid esset summus Pontifex, & vnicum Ecclesiæ in terris caput, nesciebatur. Quòd si tale quid sumere sibi ausus fuisset Romanus Episcopus, erant cordati viri qui mox eius stultitiam reprimere. Hieronymus, quum Romanus esset Presbyter, non magnus fuit in prædicanda Ecclesiæ suæ dignitate, quantum res & temporum status patiebantur: videmus tamen qualiter ipsam quoque in ordinem redigat. Si autoritas quæritur (inquit) orbis maior est vrbe. Quid mihi profers vnus vrbis consuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas? Vbicunque fuerit Episcopus, siue Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Rhegij, eiusdem meriti est & eiusdem sacerdotij. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas superiorem vel inferiorem Episcopum non facit.

In epist. ad E-
pigram.

Contra, Grego- 4
rius, cognomine
Magnus, hunc
titulum fortiter
impugnauit, quum
Episcopus Con-
stantinop. cum
ambiret: nec eum
sibi metipsum, pro-
pria sedis iure,
vendidit.
Lib. 4. epist. 76.
Mauri. Aug.
Constan. Aug.
ep. 78. eiusd. li.
Eiusd. lib. epi.
30.

De titulo vniuersalis Episcopi, Gregorij demum tempore exorta est contentio: cui occasione præbuit ambitio Iohannis Constantinopolitani. Ille enim (quod nemo vnquam alius tentauerat) sese volebat facere vniuersalem. In ea contentione non causatur Gregorius sibi ius adimi quod in se competeret: sed fortiter reclamationem esse profanam, imò sacrilegã, imò Antichristi prænuntiam. Corruit vniuersa Ecclesia à statu suo (inquit) si is qui vniuersalis dicitur cadit. Alibi, Triste valde est patienter ferre, vt omnibus despectis, frater & coepiscopus noster solus nominetur Episcopus. Sed in hac eius superbia

Auiano Dia. e-
pi. 83. eiusd. lib.
Mauricio Au-
gust. epist. 194.
li. 7.

quid aliud nisi propinqua iam esse Antichristi tempora designatur? Quia illum videlicet imitatur qui spreta Angelorum societate, ascendere conatus est culmen singularitatis. Alibi Eulogio Alexandrino, & Anastasio Antiocheno, Nullus vnquam decessorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc à Christiana mente, id sibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum suorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In isto scelesto vocabulo consentire, nihil aliud quàm fidem perdere est. Aliud est, inquit, quod conseruandæ vnitati si dei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quisquis se vniuersalem Sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum præcurrit: quia superbiendo se cæteris præponit. Item, rursus Anastasio Alexandrino, Dixi pacem nobiscum habere non posse, nisi elationem superstitiosi ac superbi vocabuli corrigeret, quam primus apostata inuenit. atque (vt de honoris vestri iniuria taceam) si vnus Episcopus vocatur vniuersalis, vniuersa Ecclesia corruit vbi ille vniuersus cadit.

Quamuis Con-
stantinopolita-
num eicisse
videtur, vt Ro-
mani sedem

Quòd autem scribit, oblatum fuisse Leoni hunc honorem in Synodo Chalcedonensi, nullam habet veri speciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipse, qui mul-

tis epistolis decretum illic in honorem Constantinopolitanæ sedis factum inipugnat, non præterisset proculdubio hoc argumentum quod erat omnium maximè plausibile, si verum fuisset ipsum repudiasset quod sibi dabatur: & homo alicui honoris plus satis cupidus non libenter omisisset quòd ad suam laudem faceret. Falsus est igitur in eo Gregorius quod titulum illū putauit sedis Romanæ fuisse delatum à Synodo Chalcedonenſi, vt taceam ridiculum esse quod à sancta Synodo profectum testatur & simul scelestum, profanum, nefandum, superbum & sacrilegum nūcupat: imò à Diabolo excogitatum, & ab Antichristi præcone publicatum. Et tamen subiungit, præcessorem suum recusasse, ne dum priuatim aliquid daretur vni, sacerdotes honore debito priuarentur vniuersi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit, ne si in Pontificatus gradu sibi gloriam singularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegasse videretur.

5 Venio nunc ad iurisdictionem quam sine controuersia se habere in omnes Ecclesias Pontifex Romanus asserit. Scio quæ tæ fuerint olim de hac ditteptationes, nullum enim fuit tempus quo non Romana sedes imperium in alias Ecclesias appetierit. Atque hoc loco non erit intempestiuum, quibus modis sensim tunc emerſerit ad aliquam potentiam, inuestigare. Nondū de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem sibi arripuit, nam id in suum locum differemus, verūm hīc paucis indicare operæpretium est qualiter olim & quibus rationibus sese extulerit, vt aliquid iuris sibi in alias Ecclesias sumeret. Quum Orientales Ecclesiæ diuisæ essent ac turbatæ Arrianorum factionibus, sub Constantio & Constante Cæsaribus Constantini magni filius, ac sede sua pulsus esset Athanasius fidei orthodoxæ præcipuus illic defensor: eiusmodi calamitas ipsum Romanam venire coegit, vt Romanæ sedis autoritate tum hostium suorum rabiem vtunque reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Susceptus est ipse honorificè à Iulio tunc Episcopo, ac obtinuit vt causæ suæ defensionem Occidentales susciperent. Quum ergo pij externo præsidio magnopere indigerent, in Romana autem Ecclesia cernerent sibi optimum esse præsidium, libenter ei deferebant quàm plurimum poterant autoritatis. Verūm id totum nihil aliud erat nisi vt magni æstimaretur eius communitio, ab ea autem excommunicari ignominiosum duceretur. Postea mali & improbi multum ipsi quoque addiderunt, nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc asylum se conferebant. Itaque si quis Presbyter à suo Episcopo, si quis Episcopus à Synodo suæ prouinciæ damnatus erat, statim prouocabant Romanam. Et has appellationes Romani Episcopi cupidius quàm par erat recipiebant, quòd videbatur esse species extraor-

confertis impati-
entem parares,
non sine horrōdo
Dei iudicio in
Occidentis Ec-
clesiis.

Li. 4. epi. 69. ad
Maur. Eulogio
suprà & epist.
76. lib. 7.
Euseb. epist.
Theſſaloni.

Pars secunda,
ambitionē Ro-
mana sedis, vt
Primum sibi
acquireret, ape-
riens.

Pios exules ho-
norificè excipien-
do.

Horum prouoca-
tiones & ha-
reticorum, etiam
querelas au-
dispo.

dinariæ potestatis, se longè latèque ita negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Constantinopolitano damnatus esset, apud Leonem cōquestus est factam sibi esse iniuriam. Ille nihil moratus, patrocinium malæ causæ nō minus temerè quàm subito suscepit. In Flavianum grauius inuectus est, quasi incognita causa hominem innoxium damnasset. atque hac sua ambitione effecit vt Eutychniana impietas spatio temporis se confirmaret. In Africa id sæpius accidisse constat. simul enim ac nebulo quispiam in ordinario iudicio succubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis suos grauabat: Romana autem sedes interponere se semper erat parata. Quæ improbitas coëgit Africanos Episcopos sancire nequis sub pœna excommunicationis ultra mare prouocaret.

*Quam ambitionem Ecclesia Africana offe-
serunt.*

Interim potestate Ecclesiastica in ordinandis Episcopis. indicendis Conciliis, de eisdem controuersis, castigandis contradicentibus, Episcopi Romani nisi in sua patriarcha fruebantur.

lib. i. epist. 68.
& 70.

6 Quicquid tamen fuerit inspiciamus quid iuris aut potestatis habuerit tunc Romana sedes. Continetur autem potestas Ecclesiastica his quatuor capitibus, Ordinatione Episcoporum, Conciliorum indictione, Audiendis appellationibus, aut iurisdictione, Monitionibus castigatoriis, aut censuris. Ordinari Episcopos à suis Metropolitibus iubent omnes veteres Synodi. nusquam aduocari Romanum Episcopum iubent nisi in sua Patriarchia. Sensim autem mos obtinuit vt Italici Episcopi ad petendam consecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitibus, qui se in hanc seruitutem redigi passi non sunt: sed quum ordinandus erat aliquis Metropoli mittebat illuc vnū ex suis Presbyteris Romanus Episcopus, qui tantum adesset, non autem præset. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in consecratione Constantij Mediolanensis, post Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuisse vetustissimum institutum: sed quum honoris & beneuolentiæ causa initio mitterent vltro & citro legatos, qui testes forent ordinationis, ad communionem testandam: quod voluntarium erat, pro necessario haberi postea cœpit. Vtunque sit, constat ordinandi potestatem non fuisse olim Romano Episcopo nisi in prouincia suæ Patriarchiæ, hoc est in Ecclesiis suburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epistolæ synodicæ missio, in qua nihilo superior erat aliis. Solebant Patriarchæ statim post suam consecrationem solenni scripto fidem suam consignare, quo profitebantur se sanctis & orthodoxis conciliis subscribere. Ita, reddita fidei suæ ratione, mutuo se alij aliis approbant. Si hanc cōfessionem recepisset ab aliis Romanus Episcopus, non dedisset, eo fuisset agnitus superior, sed quum oportuerit non minus dare quàm ab aliis exigere, & communi legi esse subiectum: certè societatis signum id fuit, non dominiij. Eius rei exemplum habetur in epistola Gregorij ad Anastasium & Cyriacum Constantinopolitanum, & ali-

lib. i. epist. 24. &
25. item li. 6.
epist. 169.

& alibi ad omnes simul Patriarchas.

7 Sequuntur admonitiones vel censurę, quibus vt olim vsi sunt Romani Episcopi erga alios, sic eas vicissim pertulerunt. Ireneus Victorem grauitur corripuit, quod temere ob rem nihil pernicioso diffidio turbaret Ecclesiam. paruit ille, non reclamauit. Ea libertas tunc vsitata fuit sanctis Episcopis, vt frater no iure vterentur in Romanum Pręfulem, admonendo & castigando, si quando peccaret, Ille vicissim, vbi respestulabat, alios admonebat officij, & siquid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Sephanũ hortatur vt moneat Gallię Episcopos, nõ sumit argumentum ex ampliori potestate, sed ex cõmuni iure quod habent inter sacerdotes Quæso, si Gallię tunc præfuisset Stephanus. annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas istos quia tui sunt? sed longè aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) societas, qua inter nos deuincti sumus, requirit, vt mutuo moneamus. Et videmus etiam quantaverborum acerbitate vir aliqui mansueti ingenij in ipsum Stephanum inuehatur, vbi nimis eũ insolescere existimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iurisdictione præditum fuisse Romanum Episcopum aduersus eos qui suę prouincię non essent.

8 Quantum ad synodos conuocandas, hoc erat Metropolitę cuiusque officium, vt prouincialem synodum statis tẽporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Episcopus. vniuersale autem concilium indicere solus Imperator poterat. Siquis enim Episcoporum hoc tentasset, non modò vocationi non paruisset qui extra prouinciam erant, sed tumultus statim exortus esset. Ergo imperator omnibus ex æquo vt adessent denuntiabat. Refert quidem Socrates Iulium cum Orientalibus Episcopis exoptulasse quod se ad Synodum Antiochenam nõ vocassent, quũ vetitum esset canonibus ne Romani Pontificis cõscientia quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum quę vniuersam Ecclesiam obstringunt? Porrò nihil mirũ si cum v. bis antiquitati & amplitudini, tum sedis dignitati id datur, absente Romano Episcopo vniuersale de religione decretum fiat, si quidẽ interesse non recuset. Verũ quid hoc ad totius Ecclesię dominium? Neque enim vnum ex præcipuis fuisse negamus: sed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenses, habuisse in omnes imperium.

9 Superest quarta species potestatis, quę appellationibus constat. Summum imperium penes eum esse constat ad cuius tribunal prouocatur. Multi sæpe Romanum Pontificem appellarunt. ipse quoque causarum cognitionem ad se trahere conatus est: sed semper fuit derisus, quoties suos fines excessit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: sed constat Gallię Episcopos fortiter restitisse quũ sibi imperiũ in eos sumere videre-

Si quos enim castigarunt admonitionibus, ab ipsidem aut alios coepiscopis grauius correpti sunt.
Epist. 13. lib. 3.

Ad Pompeiũ contra epi. Stephanum.

Neque iam conuocandi prouinciales Synodos obtinuerunt, præterquam in suis finibus, Concilia vniuersalis in dicitur ad solum imperatorem pertinebat.

Tripert. hist. lib. 4.

Hec Romanum tribunal alij Episcopi agnouerunt.

Immo ei fortiter Gallię Episcopi restiterunt.

tur. In Africa diu fuit de ea re disceptatum. nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Augustinus, excommunicati esset qui prouocarēt vltra mare, conatus est Romanus Pontifex efficere vt id decretum cortigeretur. Legatos misit qui id priuilegij sibi à Niceno concilio datum esse ostenderent. Proferebant Legati acta Niceni Cōcilij, quæ ex Ecclesiæ suæ armario sumptuerant. Restiterunt Africani, negaruntque fidem Romano Episcopo habendam esse in causa propria, proinde se Constantino-polim missuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minus suspecta haberentur, Compertum est nihil illic tale scriptum quale obtenderāt Romani. Ita raram fuit decretum illud quod Romano Pontifici summā cognitionem abrogauerat. Qua in

Vid. 1. volum.
Concil.
Restiterunt
Africani.

Duceſta Rom.
Pontificis impu-
dentia & repe-
ntia falsitate.

re flagitiosa ipsius Romani Pontificis impudentia apparuit. Nā quum fraude Sardicensem Synodum pro Nicena suppoluisset, turpiter in manifesta falsitate deprehensus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui fictitiā epistolam ad Concilium addiderunt, qua nescio quis Episcopus Carthaginensis, Aurelij decessoris sui arrogantiam damnans quod à sedis Apostolicæ obedientia subducere se ausus esset ac sui suæque Ecclesiæ deditioem faciens, suppliciter veniam precatur. Hęc sunt egregia vetustatis monumenta, quibus fundata est Romanæ sedis maiestas: dum ita pueriliter sub prætextu antiquitatis mentiuntur vt vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & contumacia elatus, Christo & sancto Petro rebellis fuit. proinde anathemate damnandus. Quid Augustinus; quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus est insullum illud scriptum multis verbis refellere, quod ne ipsi quidem Romanenses, siquid frontis habent reliquum, sine magno pudore inspicere possint? Sic Gratianus, malitiane an incitiae nescio, vbi decretum illud reculit, Vt communionem priuentur qui trans mare prouocauerunt, adiungit exceptionem, Nisi fortè Romanam sedem appellarint. Quid facias istis bestiis, quæ ad eò sensu communi carent, vt illud vnum à lege excipiant cuius causa legem esse positam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum transmarinas appellationes damnat, hoc tantum prohibet nequis Romam prouocet. Hic bonus interpret Romam à communi lege excipit.

Gratiani, item
insulsū exce-
ptione.
2. quæst. 4. ea.
Placuit.

Lyris. Iurisdictionem
porro in alias
ecclesias aut
causas Episcopum
Rom. minime
habuisse
ex probata hi-
storia liquet.

io Verum (vt semel quæstionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Episcopi iurisdictione, vna historia palam faciet. Accusauerat Cæcilianum Carthaginensem Episcopum Donatus à casis nigris. Damnatus fuerat reus indicta causa. Nam quum sciret conurationem contra se ab Episcopis factam, comparere noluit. Ventum inde est ad Constantinum Imperatorem. Ille quum vellet causam Ecclesiastico iudicio finiri,

finiri,

finiri, cognitionem mandauit Melciadi Romano Episcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hispania Episcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ sedis iurisdictione, audire appellationem in causa ecclesiastica, cur alios sibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio: imò cur ipse iussu magis Imperatoris quàm ex officio suo suscipit iudicium? Sed audiamus quid postea contigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à casis nigris cadit actione calumniosa, prouocat. Constantinus appellationis iudicium demandat Episcopo Arelatensi, sedet ille iudex, vt post Rom. Pontificem quod visum fuerit pronuntiet. Si Romana sedes summam habet potestatem sine prouocatione: cur sibi tam insignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt sibi Episcopus Arelatensis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Constantinus scilicet, quæ iactant non modò omne suum studium, sed omnes ferè Imperij opes contulisse ad amplificandam sedis suæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa supræma dominatione quam sibi in omnes ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis consensu obtinuisse mentitur.

Aug. epist. 162;
in breui. col-
lat. contra Do-
nat. & alibi.

II Scio quàm multæ sint epistolæ, quàm multa rescripta & edicta quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ, sciunt ita insulsa esse pleraque ex ipsis vt primo gustu facile sit deprehendere ex qua officina prodierint. Qui enim sanus ac sobrius Anacleti esse putet egregiam illam interpretationem, quæ sub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephæ sit caput? Plurimis eius farinæ nugis quas sine iudicio confarcinauit Gratianus, Romanenses hodie contra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris iudebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiam insulsiatē palam refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas priscorum Pontificum, quibus sedis suæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales sunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ecclesiæ fidem tunc habnerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod quaeritur. Apparet autem multos eius ambitione offensos, eius quoque cupiditati restitisse. Alicubi vices suas Thessalonicensi Episcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi. Arelatensi, aut alteri cuiquam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispanensem vicarium suum per Hispanias constitit: sed vbique excipit, ea lege se dare eiusmodi mandata vt salua & integra maneant

Nec papatus v-
surpationem in A-
lias Ecclesiis hac
in parte tyrannit
dem inuoluit Rom.
Pontificum de-
cretales epistolæ;
quarum vanti-
tas & ambitio
deregatur.
Dist. 22. cap. Sæ-
crofanctæ.

Vide epist. 85;
Epist. 83.

Epist.89.

antiqua priuilegia Metropolit. Atqui hoc vnum esse ex illis priuilegiis declarat Leo ipse, vt si qua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco cōsultatur. Hac ergo conditione erant istæ vices, ne aut Episcopus quispiam in ordinaria sua iurisdictione, aut Metropolita in cognoscendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in constituendis Ecclesiis impeditur. Hoc autē quid aliud erat quàm omni iurisdictione abstinere: sed se ad sedandas discordias interponere duntaxat, quantum fert lex & natura Ecclesiasticæ communionis?

*Et licet Gregorij
seculo aucta esset
Romani Episco-
pi auctoritas, ea
tamen non aliò
tendebat quàm
vt alios Episco-
pos inuaret &
quidem Impera-
toris mandato,
ac Episcopis ipsis
assentientibus.*

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac lacerato imperio, quum Gallix & Hispanix multis subinde acceptis cladibus afflictæ esset, vastatum Illyricum, vexata esset Italia, Africa verò assiduis calamitatibus ferè perdita: quo in tâta rerum ciuiliū conuulsione fidei saltem integritas maneret, aut certè non prorsus interiret, omnes vndique Episcopi se ad Romanum Pontificem magis adiunxerunt. Eo factum est vt sedis non modò dignitas, sed etiam potentia vehemèter cresceret. Quanquàm non ad eò moror quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit effrænata dominatio, vt imperare vnus aliis pro sua libidi-

*Ad Mediolan.
clerum, epist.
88. lib. 2. ad Do-
minicum Car-
thag. Episcopū
epist. vlti. libri
2. Epist. 64. lib.
7.*

ne potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat sedes Romana vt improbos & cōtumaces, qui à suis collegis in officio contineri nō poterant, sua auctoritate compesceret ac reprimeret. siquidem hoc diligenter subinde testatur Gregorius, se non minus fideliter seruare aliis eorū iura, quàm ab aliis ipse sua requirat. Nec vllis, inquit, quod sui iuris est, ambitu stimula nte derogo: sed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla est vox in eius scriptis, qua superbius iactet primatus sui amplitudinem quàm ista, Nescio quis Episcopus non subiectus sit sedi Apostolicæ, vbi in culpa inuenitur. Cōtinuò tamē subiungit, Vbi culpa nō exigit, omnes secundū rationē humilitatis æquales sūt. Tribuit sibi ius corrigēdi eos qui peccarūt: si omnes faciūt officiū, aliis se parem facit. Atque ipse quidem id iuris sibi tribuit: alsētiebantur autem qui volebant: aliis autē quibus non placebat, licebat impunè reclamare: quod fecisse etiam plerosque notū est. Adde quòd illic de Primatu Byzanceno loquitur, qui quum esset à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerāt eius collegæ. Imperator Gregorij cognitorem esse voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iurisdictionem, & id ipsum quod facit, vt aliis sit subsidio, non nisi mandato Imperatoris facere.

Præterea quor-

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Episcopi potestas, opponere

ponere se præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Episcopos non impediret. Itaque nihilo sibi plus in alios sumit quàm omnibus in se alibi concedit, quum fatetur se paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aquileiensem Episcopum iubet quidem Romam venire, ad causam dicendam in cõtrouersia fidei quæ inter ipsum & alios exorta erat: non tamen ex sua potestate iubet, sed quia id Imperator mandauerat. Neque se solum iudicem fore denunciat: sed Synodum se coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam autè ea adhuc erat moderatio, vt suos certos fines haberet potestas Romanæ sedis, quos excedere non liceret, atque ipse Romanus Episcopus non magis præfesset aliis, quàm subesset: apparet tamen quãtopere Gregorio displicuerit eiusmodi status: subinde enim conqueritur, se sub colore Episcopatus ad seculum fuisse reductum, seque magis implicitum esse curis terrenis, quàm in vita laica vnquam fuisset: premi se in illo honore tumultu secularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum fluctibus quatuor: & post illa quietis otia, tumultuosæ virgẽ tempestatibus affigor: ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Hinc collige quid dicturus fuerit si in hæc tempora incidisset. Officium Pastoris si non explebat, faciebat tamen, Ab imperij ciuilibus gubernatione abstinere: ac se vnà cum aliis fatebatur imperatori subiectum. In curam aliarum Ecclesiarum non se ingerebat nisi necessitate coactus. Et tamen sibi in labyrintho videtur esse, quia simpliciter Episcopi officio totus vacare nequit.

14 Litigabat eo tempore de primatu Constantinopolitanus Episcopus cum Romano, vt iam dictum est. Postquam enim Imperij sedes Constantinopoli firmata fuit, id postulare visa est Imperij maiestas, vt Ecclesia quoque illa secundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum, nisi quòd tunc illic erat Imperij caput. Extat apud Gratianum rescriptum sub nomine Lucini Papæ, vbi dicit non aliter distinctas esse vrbes, vbi Metropolitæ & primates præsidere debeant, quàm ex ratione ciuilibus gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam simile sub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, In iis vrbus quæ olim primos flamines habuerant, fuisse constitutos Patriarchas. Quod tamen vanum est, tamen ex vero est sumptum. Constat enim quo minimũ fieret mutationis, pro statu rerũ qui tũc erat, distributas fuisse prouincias, Primatèsque & Metropolitans in iis vrbus collocatos quæ honorib. & potestate reliquas antecedebat.

uis Rom. Episcopus alibi vt fratres alligueretur, nec eos solum iudicaret, horumque subiret iudicium, id totum Gregorio valde displicuisse constat, quod talibus curis ita distraheretur, vt ad meliora animum applicare non posset. Lib 2. & epist. 37. epist. 16. Theonist. 2. epist. 5. li. 1.

Anaf. Anrioc. epist. 7 & 25. li. 3.

Tertia pars capituli, quæ Primatus Rom. incrementum aperit, in Metropolitanorum definitiõnibus. Distinct. 8. 08

*Vnde sequitur
est Concilij Tau-
rinensis decretū.*

*Ab Innocentio
ambitiosè abro-
gatum.*

Itaque in Concilio Taurinensi decretum fuit, ut quæ in civili gubernatione primæ vrbes essent cuiusque prouinciæ, primæ essent Episcoporum sedes. Quod si honorem ciuilibus regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigisset, ut ius Metropoles vnâ illic transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex: quum antiquam vrbis dignitatem obsolescere videret ex quo sedes Imperij Constantinopolim translata erat, sedis suæ metuens, contrariam legem sancit: in qua negat necesse esse Metropoles Ecclesiasticas mutari prout Imperatoris Metropoles mutantur. Verum meritò Synodi authoritas, vnus hominis sententiæ præferenda est. tum suspectus esse nobis debet Innocentius ipse in propria causa. Vtunque sit, sua tamen cautione ostendit, ab initio sic fuisse comparatum, ut secundum externum imperij ordinem Metropoles disponderentur.

*Hinc ingens cer-
tamen de priore
& secundo loco
inter Episcopos
Constantinopoli-
tanum & Roma-
num.*

*Socrat. hist. tri-
part. lib. 9. cap.
13. Item in De-
cret. 12. dist. ca.
Constantino-
pol.*

15. Ex hoc veteri instituto sancitum est in Synodo Constantinopolitana prima, ut ciuitatis illius Episcopus honoris priuilegia haberet post Romanum Pontificem, eo quod esset noua Roma. Atqui longo post tempore, quum simile decretum Chalcedone factum esset, Leo acriter reclamauit. Nec modò sibi permisit pro nihilo ducere quod sexceti Episcopi aut supra decreuerant: sed grauibus etiam conuitiis eos exagitauit, quod aliis sedibus derogassent id honoris quod in Constantinopolitanam Ecclesiam conferre ausi essent. Obsecro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem pro re tantula, nisi mera ambitio? Ait inuiolabile esse oportere quod semel sancit Nicæna Synodus. Quæ si verò periclitetur fides Christiana si vna Ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distincta illic essent Patriarchiæ quàm politiæ causa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quod obtendit Leo, non esse defendendum honorem Constantinopolitanæ sedi qui Synodi Nicenæ authoritate, Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dicat communis sensus, fuisse eiusmodi decretum quod pro temporum ratione tolli posset. Quid quod Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maxime? Aderat certè Proterius, quem Alexandria in locum Dioscori præfecerant: aderant alij Patriarchæ, quorum honor imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assentiuntur, vnus Romanus resistit: pròptum est iudicare quidnam eum moueat: scilicet providebat quod non multo post accidit, decrecente veteris Romæ gloria, fore ut Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum esset Concilij decretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa prouincia placidè destite-

*Et superba Ro-
manorum ambi-
tio detecta, qua
nec superiorem
nec socium passa
est.*

runt, tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

16 Verùm paulò pòst eouſque erupit Ioannes, qui Gregorij tempore Conſtantinopolitanam Eccleſiam regebat, vt ſe vniuerſalem Patriarcham diceret. Hic Gregorius, ne in optima cauſa, ſedis ſuæ deſenſioni deeſſet, conſtanter ſe oppoſuit. Et erat certè intolerabilis cum ſuperbia tum inſania Iohannis, qui epiſcopatus ſui fines æquare Imperij finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, ſibi ipſi vendicat: ſed vocem illam à quocunq; tandem uſurperet, vt ſceleſtani & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam e uolgio Alexandrino epiſcopo alicubi ſuccenſet, à quo fuerat eiufmodi titulo honoratus. ecce, inquit, in præſatione epiſtolæ, quam ad me ipſum, qui prohibui direxiſtis, ſuperbæ appellatiõnis verbum, Papam me vniuerſalem appellando, imprimere curaviſtis. Quod peto, ſanctitas veſtra ulterius non faciat: quia vobis ſubtrahitur, quod alteri pluſquam exigit ratio datur. ego honorem non depuro, in quo fratrum meorum honor mihi minui video. Meus enim honor eſt honor vniuerſalis Eccleſiæ, fratrumque meorum ſolidus vigor. Si autem vniuerſalem me Papam ſanctitas veſtra dicit, negat ſe hoc eſſe quod me fatetur vniuerſum. Bona quidem erat & honeſta Gregorij cauſa: ſed Iohannes, Mauritij Imperatoris favore adiutus, dimoueri à propoſito non potuit. Cyriacus quoque eius ſucceſſor nunquam de ea re paſſus eſt ſe exorari.

Nihilominus tamen Conſtantinopolitanus multa molitus eſt vt Romanum de gradu deiceret.

Li. 7. epiſt. 30.

Qui aſtutè antagoniſtam euerſit.

17 Tandem Phoca, qui cæſo Mauritio in eius locum ſuſſeſtus eſt (neſcio qua de cauſa Romanis amicior, imò qua illic abſque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio conceſſit quod minimè poſtulabat Gregorius, vt Roma caput eſſet omnium Eccleſiarum. In hunc modum dirempta eſt controuerſia. Neque tamen ad eò profuiſſet hoc Imperatoris beneficium ſedi Romanæ, niſi alia deinde acceſſiſſent. Nam Græcia, & tota Aſia paulo pòſt ab eius communione abſciſſæ ſunt. Gallia ſic ipſum reuerebatur, vt non parèret niſi quoad libebat. Tunc verò primùm in ſeruitutem redacta eſt vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuiſſet ad perſidiam ac latrocinium, vt pulſo legitimo Rege, regnum quaſi prædæ expoſitum raperet; hoc mercedis tulit, vt in Eccleſias Gallicanas iuriſdictionem haberet Romana ſedes. Quem admodum prædones commune ſpolium ſolent partiendo diripere, ita boni iſti viri inter ſe compararunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium, ſpoliato vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium epiſcoporum, ac ſpiritualem poteſtatem haberet: quæ quum initio inſirma foret, (vt ſolet uſu venire in rebus nouis) Caroli inde authoritate cõfirmata fuit, ſimili ferè de cauſa. erat enim ipſe quoq; Romano Põrifici

Et tandem, inter ſeſſo Conſtantinopolitani patrono, a latrone Phoca nomen tã diu eſſectatum a deſtius eſt.

Quo nullius forte momenti fuiſſet, niſi malus arceſſet in Gallicanam Eccleſiam. Rom. Pontifices manus inieciſſent.

obnoxius, quod eius studio ad honorem Imperij peruenerat. Quanquam autem credibile est, prius valde deformatas fuisse vbiq̄ue Ecclesias, constat tamen veterem Ecclesiæ formam tunc demum in Gallia & Germania fuisse prorsus obliteratam. Extant adhuc in Archiuis Curia Parisiensis breues illorum temporum commentarij, qui, vbi de rebus Ecclesiasticis agitur, mentionem pactio- num faciunt tum Pipini tum Caroli cū Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuisse veteris status mutationem.

Postea, paulatim stabilis est tyvannu Pontificia, quam Bernardus suo tempore acerbiu deflet querelis.

18 Ex eo tempore quum res passim in deterius quotidie prolaberentur, stabilita quoque subinde & aucta est Romanæ sedis tyrannis: idque Episcoporum partim insentia, partim ignavia. Nam quum vnus sibi omnia lumeret, ac sine modo se contra ius & fas extollere magis magisque pergeret: nec zelo quo debuerat, incubuerunt Episcopi ad arcendam eius libidinem: atq; vt animus non defuisset, destituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam essent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigiosa Romæ omnium sacrorum profanatio, & totius Ecclesiastici ordinis dis-

Lib. 7. De conside- ad Eugenum. Circa finem libri 4.

patio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluerè ambitiosos, auaros, simoniacos, sacrilegos, concubinari- os, incestuosos, & quæque istiusmodi monstra, vt Apostolica autoritate vel obtinerent honores Ecclesiasticos, vel retine- rent: fraudem, & circumventionem, & violentiam inualuisse. Eum iudicandi modum qui tunc vsitatus erat, execrabilem esse dicit: nec modò Ecclesiæ, sed foro indecorum. Clamat plenam esse ambitionis Ecclesiam: nec esse qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm latrones in spelunca quum spolia viatorum distribuunt. Pauci (inquit) ad os legislatoris: ad manus omnes respiciunt. Non immeritò tamen. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale est, quod de spoliis Ecclesiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge: Pauperum vita in plateis diuitum semina- tur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, sed fortior: aut qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iste, vel potius mors ista, non venit, vtinam in te desinat. Inter hæc tu pastor procedis, multo & pretioso circumdatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonum magis quàm ouium pascua hæc. Scilicet sic factitabat Petrus: sic Paulus ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere consuevit. Mali enim illic non proficiunt, sed boni deficiunt. Iam quos appellationum abusus refert, nemo pius sine magno horrore legat. Tandem sic de effræni illa Romanæ sedis cupiditate in iurisdic- tione vsurpanda concludit, Murmur loquor & querimoniam communem Ecclesiarum. Truncari se clamitant ac demem- brari. Vel nullæ vel paucæ admodum sunt quæ plagam istam aut

Summa querelarum tanti viri, quæ à sequentibus Pontificibus non exaudite, immò lucubric habitæ sunt.

Lib. 7.

aut non doleant, aut non timeant. Quæris quam? subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, &c. Mirum si excusari hoc queat. Sic factitando, probatis vos habere plenitudinem potestatis: sed iustitiæ non ita. Facitis hoc quia potestis, sed utrum etiam debeat quæstio est. Ad honorẽ quibusque suum gradumque conseruandum positi estis, non inuidendum. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt partim videant lectores quàm grauitè tunc Ecclesia cõcidisset, partim etiã vt agnoscat quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit isthæc calamitas.

Piorum in Bernardo cogitationes sub spirituali Babylone.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iurisdictionis amplitudinẽ quam mediis temporibus, vt Leonis & Gregorij, habuit hæc sedes: quid hoc ad præsentem Papatum? Nondum loquor de terreno dominio, nec de ciuili potestate, de quibus postea suo loco videbimus: sed ipsum spirituale regimen quod iactant, quid simile cum illorum temporum conditione habet? Papam enim non aliter definiunt quàm summum in terris Ecclesiæ caput, & vniuersalem totius orbis Episcopum. Ipsi verò Pontifices, quum de sua auctoritate loquuntur, magno supercilio pronuntiant penes se esse imperandi potestatem, alios manere obediendi necessitatem: sic sanctiones omnes suas habendas esse quasi diuina Petri voce firmatas: prouinciales synodos, quia Papæ non habeant præsentiam, vigore carere: se posse de qualibet Ecclesia clericos ordinare: & qui alibi fuerint ordinati, eos posse ad sedem suam vocare. Innumera eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ non recenseo, ne nimis molestus sim lectoribus. Summa tamen huc redit, penes vnum Pontificem Romanum esse supremam Ecclesiasticam omnium causarum cognitionem, siue in diiudicandis definiendisque doctrinis, siue in ferendis legibus, siue in constituenda disciplina, siue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ sibi sumunt in reservationibus (vt vocant) & longum esset recensere & supernacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile est, nullum in terris iudicium relinquunt cõercendæ ac refrænandæ suæ libidini, si tam immensa potestate abutantur. Nemini (inquiunt) iudicium sedis huius liceat retractare, propter Romanæ Ecclesiæ primatum. Item, Neque ab Augusto, neque à Regibus, neque ab omni clero, neque à populo iudex iudicabitur. Id quidẽ plus satis imperiosè, quod vnus homo omnium se iudicem constituit, nullius autem iudicio parère sustinet. Sed quid si tyrannidẽ in populum Dei exerceat? si dissipet ac vastet regnũ Christi? si totam Ecclesiam conturbet? si munus pastorale in latrocinium cõuertat? Imò vt sit sceleratissimus, se ad reddendam rationem astringi negat. Sunt enim istæ Pontifici voces, Aliorũ hominum causas voluit Deus per homines terminare, sed sedis huius Præsulem

Quarta capituli pars. Est dignitas & eminentia hæc Gregorij secundi Roman. Ecclesiæ cõcederetur, nihil tamen ad hodiernum primatum facit.

Capita enim huius tyrannidũ alicui prorsus acriem ostentant.

Nicolaus cuius sententia hæc in Decretis 17. q. 3. c. Nemini. Innocentij 9. q. 3. c. Nemo. Simmach. 9. q. 3. c. Aliorum. Antherius ibi. c. facta.

suo sine quaestione seruauit arbitrio. Item, Facta subditorum iudicantur à nobis: nostra autem à solo Deo.

Nec ea que postulant à veteribus (ut ipsi mōxiuntur) sibi concessa sunt.

20 Ac quo eiusmodi edicta plus haberent ponderis, falsò supposuerunt veterum Pontificum nomina quasi res à primordio sic fuissent institutæ: quum certo certius sit nouum esse & fabricatum quicquid Romano Pontifici tribuit quàm ei à uetustis Conciliis datum fuisse retulimus. Quinetiam eò impudentiã uenerunt ut rescriptum ediderint sub nomine Anastasij Patriarchæ Constantinopolitani, in quo testatur antiquis regulis fuisse sancitum, nequid vel in remotissimis prouinciis ageretur quod non ad Romanam sedem prius relatum foret. Præterquam quod uanissimum id esse constat, cui hominum credibile erit, itaie Romanæ sedis elogium ab aduersario & honoris dignitatisque æmulo profectum esse: Sed oportuit scilicet eò demeritiã ac cæcitatē prouchi istos Antichristos, ut omnibus sanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire uolunt, conspicua esset ipsorū nequitia. Decretales autem epistolæ à Gregorio nono congestæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & ueluti barbarorum regum tyrannidem ubique spirant. Atqui hæc sunt oracula ex quibus uolunt Romanenses Papam suam æstimari. Hinc orta sunt præclara illa axiomata quæ uim oraculorum passim hodie in Papatu obtinent, Papam errare non posse, Papam esse superiorem Conciliis, Papam esse uniuersalem omnium Ecclesiarum Episcopum, & summum in terris Ecclesiæ caput. Taceo ineptias multò absurdiores, quas stulti canonistæ in scholis suis deblaterant: quibus tamen Romanenses theologi non modò assentiuntur, sed etiam applaudunt ut idolo suo adulentur.

Nec yis acquiescens Gregorius xx. Martini & alij, qui alia prorsus indigna & intoleranda cōfixerunt.

Quorum insolentia etsi opponi possit Cypria us conciliorum itē, historiarum ac veterum theologorum probata fides: hoc uno satis reselluntur quod à Gregorio suo uerbu ex præcis damnati sunt. Epist. 92. lib. 4. ad Iohannem Constantino-pol.

21 Non agam cum illis summo iure. Huic tantæ insolentiæ opponeret quispiã alius Cyprianæ sententiam, qua usus est apud Episcopos quorum concilio præsidebat, Nemo nostrum Episcopum se Episcoporum dicit, aut tyrânico terrore collegas ad obsequendi necessitatem adigit. Obiiceret quod aliquatò post Carthagine decretum fuit, Nequis uocaretur princeps Sacerdotum, aut primus Episcopus. Colligeret ex historiis multa testimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas sententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego istis supersedeo, ne uidear nimis præcis eos urgere. Respondent tamen mihi optimi patroni Romanæ sedis: quæ fronte titulum uniuersalis Episcopi defendere audeant, quæ uident toties anathemate damnari à Gregorio. Si ualere debet Gregorij testimonium, eo declarant Antichristum esse suum Pontificem quòd eum uniuersalẽ faciunt. Nomen etiã Capitis nihil magis fuit uisitatũ. Sic. n. alicubi loquitur, Petrus, præcipuum in corpore

corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen sub vno capite membra ecclesie sunt. imò sancti ante Legem, sancti sub Lege, sancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris sunt constituti: & nemo se vnquam vniuersalem dici voluit. Quòd autem iubendi potestatem sibi arrogat Pontifex, parum consentaneum est cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulogius Alexandrinus episcopus se ab eo iussum dixisset, responderet in hunc modum, Hoc verbum iussionis, poto, à meo auditu remouete, scio enim qui sum, & qui sitis: loco mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi: sed quæ utilia visa sunt, indicare curauit. Quòd iurisdictionem suam ita sine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantum reliquis episcopis, sed etiam singulis ecclesiis: quas eo modo discerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis sedem suam ædificet. Quòd autem omnibus se iudicis eximit, ac tyrannico more sic vult regnare, vt suam vnus libidinem pro lege habeat, id certè magis indignum est, & alienum ab Ecclesiastica ratione quam vt sustineri vllò modo queat. Prorsus enim abhorret non modò à sensu pietatis, sed etiam humanitatis.

Li. 7. epist. 18.

22 Verum ne singula persequi & excutere cogat, iterum istos appello qui hodie Romanæ sedis patroni & optimi & fidelissimi haberi volunt, ecquid pudeat ipsos præsentem statum Papatus defendere? quem constat centuplo corruptiorem esse quam Gregorij & Bernardi seculis fuerit: qui tamen tunc sanctis illis viris tantopere displicebat. Conqueritur passim Gregorius, se alienis occupationibus supra modum distrahi: se sub colore episcopatus ad seculum esse reductum: vbi tantis terræ curis inserviret quantis se nunquam in vita laica deseruisse reminisceretur: se premi tumultu secularium negotiorum, vt ad superna animus nullatenus erigatur: se multis causarum fluctibus quati, & tumultuosæ vitæ tempestatibus affigi: vt meritò dicat. Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Ecclesiam ordinare, collegis dare consilium, eosque ad officium hortari: super hæc restabat aliquid temporis ad scribendum: & tamen calamitatem suam deplorat, quòd sit in profundissimo mari demersus. Si administratio illius tēporis mare fuit: quid de præsentis Papatu dicendum erit? Quid enim simile inter se habent? Hic nullæ sunt conciones, nulla disciplina cura, nullum ecclesiarum studium, nulla spiritualis functio: nihil denique nisi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quasi nihil inueniri queat magis ordinatum ac dispositum. Bernardus verò quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum suæ ætatis vitia intuetur? Quid igi-

Ad summum autem impudentiam Papatus patronos peruenisse oportet: quum Gregorius & Bernardus admodum flebiliter conque-
sti sint de suæ a-
tatis malitia,
quam centuplo
nunc superatam
esse & totis vi-
ribus fueri ac
augeri à Rom.
Pontifice, consta-
t. Epist. 5. lib. 1. ad
Theoclit. Epi.
ad Anastas. itè
25. & alibi.

tur, si hoc nostrum ferreū seculum, & siquid est ferro deterius, inspiceret? Quæ ista est improbitas, nō modò pertinaciter tueri velut sacrosanctum ac diuinum, quod vno ore sancti omnes semper improbarunt: sed eorum quoq; testimonio abuti ad defensionem Papatus, quem constat fuisse illis prorsus incognitū? Quanquam de tempore Bernardi fateor tantā fuisse tunc corruptionem rerum omnium, vt non fuerit multum nostro dissimile. Verūm omni pudore carent qui ex medio illo seculo, Leonis scilicet & Gregorij & similium, prætextum aliquem petunt. perinde enim faciunt ac si quis ad stabiliendam Cæsarum monarchiam, antiquum Romani Imperij statum laudaret: hoc est libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

Quinta & postrema pars capituli, quæ præcipuam continet responsionem. *Patet* vide icet non esse Episcopum in Dei Ecclesia.

23 Postremò, etiamsi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum de integro certamen, quum negamus esse Romæ Ecclesiam, in qua eiusmodi beneficia residere queant: quum negamus esse Episcopū qui hæc dignitatis priuilegia sustineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamen illis iam extorsimus) Petrum voce Christi constitutum fuisse vniuersæ Ecclesiæ caput: ipsūque honorem sibi collatum in Romana sede deponisse: id veteris Ecclesiæ autoritate fuisse sancitum, longo vsu confirmatum: Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper vno consensu ab omnibus delatam: ipsum fuisse omnium & causarum, & hominum iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse. habeant etiam plura si velint: respondeo tamen vno verbo, nihil istorum valere nisi Romæ sit Ecclesia & Episcopus. Hoc mihi concedant necesse est, non posse Ecclesiarum matrem esse, quæ ipsa non sit Ecclesia: non posse Episcoporum esse principem, qui ipse non sit Episcopus. Volunt igitur sedem Apostolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimū Apostolatū. Volunt habere summum Pontificem? Dent mihi Episcopum. Quid autem? vbi vllam Ecclesiæ faciem nobis ostendent? Nominant quidem, & subinde in ore habent. Certè Ecclesia suis certis notis cognoscitur: & episcopatus, nomē officij est. Hic non de populo loquor: sed de ipso regimine, quod lucere in Ecclesia perpetuò debet. Vbi illic ministerium, quale requirit Christi institutio? Meminerimus quod de Presbyterorum & Episcopi officio antè dictum est. Si ad regulam illā exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus esse quàm Presbyteros. Ipse verò Pontifex quid omnino habeat episcopale scire velim. Primū in munere Episcopi caput est, plebē Dei verbo docere: Alterum & proximum huic sacramenta administrare: Tertium, monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere. Quid istorum facit: imò quid facere se simulat? Dicant igitur qua ratione velint haberi Episcopum, qui nullam officij partem minimo digito vel

Responsionis huius explicatio.

Confirmatio ab enumeratione partium essentialium episcopali munere.

vel in speciem saltem attingit,

24 Non ita de Episcopo est vt de Rege. hic enim, etsi non exequatur quod proprium est Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Episcopo diiudicando respicitur Christi mandatum, quod semper in Ecclesia valere debet. Hunc ergo nodum mihi soluant Romanenses. Nego ipsorum Pontificem, esse Episcoporum principem, quum non sit Episcopus. Istud proximū necesse est probent falsum esse, si vincere in illo priorē volent. Quid quòd non modò nihil habet Episcopi propriū, sed omnia potius contraria? Sed hic, ô Deus, vnde incipiam? à doctrināne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? ubi desinam? Hoc dico: quum mundus hodie tot peruersis impiisque doctrinis refertus sit: tot superstitionum generibus plenus, tot erroribus exæcatus in tanta idololatria demersus: nihil vspiciatorum esse quod non illic vel emanarit, vel saltem fuerit confirmatum. nec alia est causa cur tanta rabie ferantur Pontifices in renascentem Euangelij doctrinam, ad eam opprimendam nervos omnes suos intendant, Reges omnes ac principes ad sauitiam accendant, nisi quòd collabi ac corruere totum suum regnum vident vbi primum Christi euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: sanguinarius Clemens: truculentus est Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnandam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ suæ potentia. Salui igitur quum esse non possint nisi profligato Christo, non aliter laborant in hac causa quàm si pro aris ac focus, suisque ipsorum capitibus pugnarent. Quid ergo? num illic nobis erit sedes Apostolica vbi nihil cernimus nisi horrendam apostasiam? erit Christi vicarius, qui furiosis conatibus euangelium persequendo, Antichristum se esse palam profitetur? erit Petri successor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni grassatur? erit caput ecclesie, qui ecclesiam à Christo solo vero capite rescissam ac truncatam, in seipsa discerpit ac lacerat? Fuertit sanè olim Roma omnium ecclesiarum mater: verum ex quo Antichristi sedes fieri cœpit, desit esse id quod erat.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vocamus Antichristū. Sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestia in simulare, post quem nos loquimur: imò ex cuius ore sic loquimur. Ac nequis obiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendam non aliter quàm de Papatu posse intelligi. Antichristum in templo Dei fessurum Paulus scribit. Alibi quoque Spiritus describens eius imaginem in Antiochi persona, ostendit regnum eius in magniloquentia & Dei blasphemis situm fore. Hinc colligimus tyrannidē esse in animas magis quàm in corpora: quæ aduersus

Altera confessio, ab auctoritate institutionis Christi.

Tertia, à contrariis: quod in doctrina & moribus ab Episcopi veri munere tota via distet Pontifex Romanus.

Conclusio. Romā non esse hodie sedem Apostolicā, sed Apostolicā: non esse Ecclesiarum sed errorum matrē, & Antichristi thronum.

Probatio huius conclusionis, Patrum videlicet esse Antichristū, Paulo & Daniele.

2. Theff. 2.4. Dan. 7.25. Quorum (præcipue vero Apostoli) sententiæ explicatur.

spirituale Christi regnum erigatur. Deinde talem esse quæ nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat: sed potius Christi prætextu abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larua delitescat. Tamen si autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreses ac sectæ ad regnum Antichristi pertineant: quum tamen prædicat Paulus venturam defectionem, hac descriptione significat, sedem illâ abominationis tunc erigendam vbi vniuersalis quædam defectio Ecclesiæ occupavit: vtcunque multa Ecclesiæ membra in vera fidei vnitatem sparsim perseverent. Quum verò addit suo tempore cœpisse moliri in mysterio opus iniquitatis, quod postea palam facturum esset: ex eo intelligimus, calamitatem hanc, neque per vnum hominem fuisse inferendam, neque in vno homine finiendam. Porro quum hac nota designet Antichristum, quoddam Deo honorem prærepturus sit vt sibi sumat: hoc præcipuum indicium est quod sequi debemus in quærendo Antichristo: præsertim vbi eiusmodi superbia ad publicâ usque Ecclesiæ dissipationem procedit. Quum ergo constet, Pontificem Romanum impudenter ad se traustulisse quod Dei vnus & Christi maximè proprium erat, dubitandum non est quin impij & abominandi regni dux sit & antesignanus.

Consequens sensus e Pauli.

Non igitur Roma alligandus est primatus, et si olim hac sedes prima omnium fuerit. Li. 3. c. 5.

26 Eant nunc Romanenses, & antiquitatem nobis opponant. Quasi in tanta rerum omnium conuersione sedis honor stare possit vbi nulla est sedes. Narrat Eusebius, Deum, vt vindictæ suæ locus fieret, Ecclesiam quæ Hierosolymis erat, Pellam transfulisse. Quod semel factum fuisse audimus, fieri sæpius potuit. Proinde sic loco alligare honorem primatus, vt qui re vera infestissimus est hostis Christi, summus Euangelij aduersarius, maximus Ecclesiæ vastator ac dissipator, crudelissimus sanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Christi, Petri successor, primus Ecclesiæ antistes habeatur, tantummodo quia sedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum est ac ineptum. Taceo quantum sit discriminis inter Papæ cancellariam, & bene compositum Ecclesiæ ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac quæstione dubitationem potest optimè tollere. Nemo enim sanæ mentis episcopatum in plumbo & bullis includet: multo minus in illo captionum omnium ac circumscriptionum magisterio, quibus rebus censetur spirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum est, illam quæ iactatur, Romanam ecclesiam pridem conuersam fuisse in curiam, quæ sola nunc Romæ visitur. Neque hinc accuso hominum vitia: sed Papatum ipsum ex diametro cum ecclesiastica ratione pugnare demonstro.

Maximè quum Ecclesia Romana iam pridem in Cancellariam & turpè negotiationem versa sit.

Dere ipsa hactenus. Nunc ad perfonas. Et primū quod ad religionem attinet,

27 Ad homines autem si veniamus, satis scitur quales reperitur simus Christi vicarios: Julius scilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ fidei columnæ erunt, primique religionis

nis interpretes, qui nihil aliud de Christo tenuerunt nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quasi verò dubium sit qualem religionis speciem professi sint iam pridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primum enim arcanæ illius Theologiae quæ inter eos regnat, caput est, Nullum esse Deum. Alterum, Quæcunque de Christo scripta sunt ac docentur, mendacia esse & imposturas. Tertium, Doctrinam de futura vita & vltima resurrectione, meras esse fabulas. Nō omnes ita sentiunt, & pauci ita loquuntur. fateor. iam pridem tamen hæc ordinaria esse cœpit Pontificum religio. hoc quū sit notissimum omnibus qui Romā nouerunt. non cessant tamen Romanēses theologo iactare, Christi priuilegio tantum esse ne Papa errare possit, quia Petro dictū sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Quid obsecro, tam impudenter ludendo proficiunt, nisi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis venisse, vt neque Deum timeant, neque homines reuertantur.

Pontifices Rom. nullum esse Deum, Euangelium & doctrinam de vita æterna meras esse fabulas iam pridem professi sunt.

Luc. 22. 32.

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quod eam neque cōcionibus neque scriptis publicarint: sed in mensa duntaxat, & cubiculo, aut saltē inter parietes prodiderint. Atqui si priuilegium quod obtēdunt, ratū esse velint, expungāt è numero Pontificū oportet Iohannē vicesimum secundum, qui palam asseruit, animas esse mortales, vnāque cum corporibus interire vsque ad diem resurrectionis. Atque vt videas totam sedem cum præcipuis suis futuris tunc profus concidisse: nemo Cardinalium huic se tantæ insaniæ opposuit. sed schola Parisiensis Regem Galliarū impulit vt ad palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret: idque de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduersariis amplius de eo disputare quod dicunt, sedem Romanam eiusque Pontifices labi in fide non posse, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Certè ille tam sædo lapsus genere à recta fide excidit, vt sit insigne posteris documētum, non omnes esse Petros qui Petro in Episcopatum succedunt. Quanquam istud quoque magis per se puerile est quàm vt responsione egeat. nam si volunt ad Petri successores trahere quicquid Petro dictum est, sequetur omnes illos esse satanas, quum istud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. Tam enim facile nobis erit retorquere hoc posterius, quàm illis alterum obijcere.

Tum etiam Iohannes 22. teste Gerfone qui tunc vivebat, nomen tum errauit in doctrina de immortalitate animarum.

Ac proinde expungendus est ex Pontificum catalogo, vel potius ineptum est quod citant de firmitudine fides sedis Romana.

Luc. 22. 32. Matt. 16. 23.

29 Verū certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digressus eram. Sic alligare locum & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, vt quicumque illic præsideat, etiam si sit

Deinde quo ad mores, Romani Pontifices, athei aut religionis ho

ses cōiurati & diabolus, Christi tamē vicarius & caput Ecclesiæ cēseatur, quia
suo & *aliorum* fuerit olim Petri sedes: nō modò impium & Christo contume-
scelere sunt tur- liosum, sed nimis absurdum, & à sensu communi alienum esse
pis.mi. dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni prorsus carent
 2. Thef. 2. 4. religione, aut maximi sunt religionis hostes. Nihilò igitur ma-
 gis fiunt, ob sedem quā occupant, Christi vicarii, quā idolum
 vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum est. Iam si de
 moribus fiat censura: ipsi pro se Pontifices respondeant quid om-
 nino sit in quo Episcopi agnosci queant. Primum, quòd Ro-
 mæ sic viuitur, ipsis non modò cōniuentibus, ac tacentibus, sed
 tacito etiam quasi nutu approbantibus, id prorsus indignum
 est Episcopis: quorum officium est plebis licentiam disciplinæ
 seueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alic-
 nis delictis ipsos grauem. Quòd autem ipsi cum sua familia,

Cardinaliū &
cleri Rom. pictu-
ra.

cum toto ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri sui grege,
 ad omnem nequitiam, obscœnitatem, spurcitiã, ad omne scelerum
 & flagitiorum genus ad eò sunt prostituti, vt monstra referant
 magis quàm homines: in eo sanè produnt se nihil minus
 esse quàm Episcopos, Neque tamen vereri debent ne suam tur-
 pitudinem vterius detegam. Nam & in tam putido cœno ver-
 sari piget, & parcendum est pudicis auribus: & mihi videor sa-
 tis ac super demonstrasse quod volebam: etiam si caput Ecclesia-
 rum olim fuisset Roma, non tamen hodie esse dignam quæ in
 minimis pedum digitis censeatur.

30 Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, nescio
 quid factum sit vt ita subid. in tantam amplitudinem emerse-
 rint. Hic titulus Gregorij ætate in solos Episcopos cōpetebat.
Cardinales au- quàm Presbyterio Romanæ Ecclesia oim sue-
 rem nihil aliud runt. Hic titulus Gregorij ætate in solos Episcopos cōpetebat.
 quàm Presbyterio Romanæ Ecclesia oim sue-
 ri Romana Ec- aliis quibuslibet eos attribuit, vt in summa, nihil aliud sit Sa-
 clesia oim sue- cerdos Cardinalis, quàm Episcopus. Apud superioris seculi scri-
 gunt, ac Episco- ptores nomen hoc nō reperio. Video tamē fuisse tunc Episcopis
 pis longè infcrio- minores, quos nunc longè antecellunt. Notum est illud Augu-
 res. stini, Quamquam secundum honorum vocabula, quæ iam Ec-
 Epist. 15. & 77. clesiæ vsus obtinuit, Episcopatus Presbyterio maior sit, tamen
 & 79. in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est. Hic certè
 Lib. 2. Epist. 6. Romanæ Ecclesiæ Presbyterum ab aliis minimè discernit: sed
 25. & multis in omnes ex æquo postponit Episcopis. Idque eouique fuit obser-
 aliis. uatum, vt in Concilio Carthaginensi, quum duo adessent Le-
 Epist. 19. ad gati Romanæ sedis, vnus Episcopus, secundus Presbyter: hic in
 Hieronym. vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera perse-
 quamur, extat Concilium sub Gregorio habitum Romæ, in
 quo Presbyteri vltimo loco sedent, & seorsum subscribunt:
 Diaconi locum nullum in subscriptione habent. Et sanè nihil
 officij tunc habebāt, nisi vt in doct-ina & sacramentorum ad-
 ministracione Episcopo adessent ac subessent. Nunc ad eò mu-
 tata

Lib. 4. regit.

tata fors est, ut facti sint Regum & Cæsarum cognati. Nec dubium est quin vnâ cum suo capite sensim creuerint, donec ad hoc dignitatis fastigium euecti fuerunt. Verùm hoc quoque paucis verbis quasi obiter attingere placuit, quo melius intelligerent lectores, sedem Romanam, qualis hodie est, plurimum differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc se tuctur ac defendit. Verùm qualescunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Ecclesia muneris, fucum duntaxat & inanem laruam retinēt: imò quando omnia habent penitus contraria, necesse fuit illis euenire quod tam sæpe scribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denuntio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Quin potius impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos recessistis de via, & offendere fecistis in Lege plurimos. Itaq; irrium fecistis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vobis cōtemptibiles omni populo. Iam relinquopis omnibus cogitādum quale supremum sit Romanæ hierarchiæ fastigium: cui ipsum quoque Dei verbum, quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac sacrosanctum esse oportuerat, subiicere nefaria impudentia Papiæ non dubitant.

Ut verò nunc sunt nihil habet veri & legitimi muneris in Ecclesia.

Lib. 4. epist. 25. & 55. Lib. 5. Epist. 7. & a. ibi. Malac. 2. 8.

Conclusio huius tractationis.

CAPVT VIII.

De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu.

Duabus præcipuis partibus constat hoc caput.

- 1 Nouem prioribus sectionibus, quinam termini sint, quos Ecclesiæ sibi debet in huiusmodi rebus constituere ostenditur.
- 2 Deinde, coarguitur Ecclesiæ Romana quod hos limites transgredi ausa sit: à sectione decima vsque ad finem capituli.

De notis & regimine Ecclesiæ actum est, 7. prioribus capitulis.

Nunc de eiusdem potestate differitur: cuius partes tres, nempe doctrina, legum latitudo, iurisdictio, quas admonitio necessaria præcedit de fine totius dissertationis de hac potestate.

SEQUITUR nunc tertius locus, de Ecclesiæ potestate, quæ partim in Episcopis singulis, partim in Conciliis, & iis vel prouincialibus, vel generalibus spectatur. De spiritali tantum potestate loquar, quæ propria est Ecclesiæ. Ea autē cōsistit vel in doctrina, vel in iurisdictione, vel in legibus ferendis. Locus de doctrina duas habet partes: authoritatē dogmatum tradendorum, & eorū explicatiōnem. Antequā incipimus de singulis in specie differere, pios lecto-

2. Cor. 10. 8. & res volumus admonitos, vt quicquid de Ecclesiæ potestate doceretur. meminerint ad eum finem referre, in quem, teste Paulo, data est: nempe ad ædificationem, & non in destructionem: quæ qui legitime videntur, nihil plus se esse existimant quàm ministros Christi similes que ministros populi in Christo. Porro ædificandæ Ecclesiæ vna hæc ratio est, si ministri ipsi suam Christo authoritatem conseruare student, quæ salua aliter esse non potest quàm si id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnicus Ecclesiæ magister. Non enim de alio quoquam, sed de ipso solo scriptum est, Ipsum audite. Est igitur Ecclesiastica potestas non malignè quidem ornanda, sed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apostolis describatur. Nam si simpliciter hominibus cõcedimus quam sumere ipsi visum fuerit potestatem, omnibus in promptu est, quàm sit procliuis in tyrannidem lapsus, quæ procul à Christi Ecclesia abesse debet.

Matt. 17. 5.

2 Proinde hæc meminisse oportet, quicquid authoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, siue Sacerdotibus, siue Prophetis, siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus defert, id totum non propriè hominibus ipsis, sed ministerio cui præfecti sunt dari: vel (vt expeditius loquamur) verbo, cuius ministeriũ illis est commissum. Vt enim ordine omnes persequamur non reperiemus, vlla docendi aut respondendi authoritate fuisse præditos, nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, simul illis iniungitur nequid afferant ex seipsis: sed loquatur ex ore Domini. Nec eos autè producit ipse in medium vt à populo audiantur, quàm præceperit quidnam loqui debeant: nequid præter verbum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarum omnium princeps, audiendus præ aliis fuit: sed antè instruitur suis mādatis, nequid omnino nuntiare queat nisi à Domino. Itaque populus, doctrinam eius amplexus, in Deũ & in eius seruum Moſen dicitur credidisse. Sacerdotum quoq; authoritas ne contemptui foret: grauissimis pœnis sancita est.

Verũ simul ostendit Dominus qua lege audiendi essent, quum dicit percussisse fœdus suum cum Leui, vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulo post addit, Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legẽ requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Ergo si audiri velit Sacerdos, præstet se Dei nuntiũ: id est, mandata quæ ab aũthore suo accepit, fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, nominatim hoc ponitur, Vt secundum Legem Dei respondeant.

3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, eleganter apud Ezechielem describitur: Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel, audies igitur ex ore meo verbum

Prima pars huius potestatis est doctrina. incuius consideratione illud primum occurrit, authoritatem & dignitatem à Scriptura S. ministris Ecclesiæ declaratam, non hominibus ipsis, sed ministerio cui præfecti sunt tribui. Id est descenditur primum in Moſe & Sacerdotibus
Exo. 3. 4.
Ibi. 14. 31.
Deut. 17. 9.

Deinde in Prophetis.
Ezech. 5. 17.

verbum, & annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nonne quicquam ex se comminisci prohibetur? Quid verò est, nuntiare à Domino nisi sic loqui vt confidenter iactare auit, non suum esse, sed Domini verbum quod attulerit? Tãtundè est apud Ieremiam aliis verbis: Propheta, inquit, apud què est somnium, narret somnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verum. Certè illis vniuersis legem dicit. Est autem eiusmodi, quòd non patitur quempiam plus docere quàm iussus fuerit. Et postea paleam vocat quicquid à se vno profectum non est. Itaque nemo ex ipsis Prophetis os aperuit, nisi Domino verba præeunte. Vnde illa toties apud eos occurrunt, Verbum Domini, Onus Domini, Sic ait Dominus, Os Domini loquutum est. Et meritò: exclamabat enim Iesaias, polluta sibi esse labia: Ieremias se nescire loqui fatebatur, quia puer esset. Quid ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat nisi immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent? Sancta verò & pura illis labia fuerunt quum Spiritus sancti cœperunt esse organa. Vbi hac religione obstricti sunt Prophetæ nequid tradant nisi quod acceperint, tum insigni potestate ac eximiiis titulis ornantur. Nam quum Dominus testatur se præfecisse illos Gêntibus ac regnis, vt euellant & extirpent, perdant & destruant, ædificent ac plantent: continuò subiungit causam, Quia verba sua in eorum ore posuerit.

4 Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogiis commendantur, quòd lux sint mundi, & sal terræ: quòd pro Christo audiendi: quòd quæcunque in terra ligauerint aut soluerint ligata erunt aut soluta in cœlo. Verùm suo nomine præ se ferunt quantum sibi in suo munere permissum sit: nepe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid collibitum fuerit: sed madata eius à quo missi sunt, bona fide perferat. Et satis clara sunt Christi verba, quibus eorum legationem terminauit: quum madauit illis vt irent ac docerent omnes gentes, quæcunque præceperat. Quin ipse quoque hanc in se legem (ne cui eam detrectare fas esset) recepit, sibi que imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris consiliarius semper fuit, quique Dominus ac Magister omnium est constitutus à Patre, quia tamen docendi ministerio fungitur, ministris omnibus suo exemplo præscribit quàm in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta verbo Domini, & in eo quasi inclusa.

5 Atqui quum hoc ab initio in Ecclesia valuerit, hodiè que valere debeat nequid doceant serui Dei quod non ab ipso didicerint: pro temporum tamen varietate diuersas habuerunt discendi rationes. Ea verò quæ nunc est, plurimum à superioribus differt. Principio, si verum est quod ait Christus, quòd nemo Patrem

Ierem. 23. 28.

Iesai. 6. 5.
Ierem. 1. 6.

Ibidem 10.

Postremò in
Apostolis
Christo 10. 50.
Mat. 5. 13.
Luc. 10. 16.
Ioh. 20. 23.Matt. 28. 19.
Iohan. 7. 16.Vnde sequitur
Ecclesiam verbo
Dei scripto
esse alligatam.
Mat. 11. 17.

Ratio. Christus viderit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. oportuit certe
est unicus doctor ab æterna illa Sapiencia semper dirigi qui ad Dei notitiam per-
Ecclesie, à cuius uenire vellent. Quomodo enim Dei mysteria aut animo cõpre-
ore ministri hau hendissent, aut eloquuti essent, nisi docente eo cui soli patent
uire tenentur quic arcana Patris? Deum igitur non aliter cognouerunt olim sancti
quid alijs ad sa- homines, quàm ipsum in Filio, velut in speculo, intuiti. Hoc quò
lutem proponunt. dico, intelligo Deum non alia se vnquam ratione manifestasse
Varijs equidem hominibus quàm per Filium, hoc est vnicam suam sapientiam,
modis illam do lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauserunt Adam, Noe, Abra-
ciuit, quasamen ham, Isaac, Jacob & alij, quicquid habuerunt cælestis doctrinæ.
pioi ad eundem Ex eodem Prophetæ omnes hauserunt & ipsi quoque quicquid
doctorem semper cælestium oraculorum ediderunt. Enimvero hæc Sapiencia non
deduxerunt. vno modo se semper exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuela-
Primum per re- tionibus est vltus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa
uelationes, eas adhibuit, vt minimè dubium illis esse posset Deum esse qui lo-
verò minimè du quebatur. Patriarchæ quod acceperant, ad posteros per manus
bias. transmiserunt. ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus, vt ita
Deinde per Le- propagarent. Filij verò ac nepotes, Deo intus diſtante sciebant
gem & Prophe- è cælo esse non ex terra, quod audiebant.

Malac. 2. 7.

Qui Propheta,
quo ad doctrinã
auerunt Legis in
terpretes.

6 Vbi autem Deo visum est illustriorem Ecclesiæ formam
 excitare, verbum suum mandari scripto ac consignari voluit, vt
 inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, vtque ad eam
 regulã omnis quæ traderetur, doctrina exigeretur. Itaque post
 Legis promulgationem quum iubentur Sacerdotes docere ex
 ore Domini, sensus est, nequid extraneum aut alienum ab eo
 doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehenderet:
 addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti sunt deinde
 Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ
 ad Legem adderentur: non sic tamen noua quin ex Lege man-
 erent, & in ipsam respicerent. Quantum enim ad doctrinam, Le-
 gis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt
 nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodi-
 derunt quàm puram Legis explicationem. Verùm quia Domino
 placebat illustriorem extare doctrinam & ampliorem, quo me-
 lius infirmis conscientijs satisfaceret: Prophetias quoque scriptis
 mandari præcepit, & haberi verbi sui partem. His simul ac-
 cesserunt Historiæ, quæ & ipsæ Prophetarum sunt lucubrati-
 ones, sed diſtante Spiritu sancto composiæ. Psalmos Prophe-
 tiis adnumero: quando his commune est quod illis tribui-
 mus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Psalmis
 & Historiis compactum, verbum Domini fuit veteri populo,
 ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores & vsque ad Christi
 aduentum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis
 fuit vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectere: quia totum i-
 psorum manus his finibus inclusum erat, vt ex ore Dei populo
 respon-

Horum scriptis
historia sacre &
psalmi acceſse-
runt.

responderent. Quod ex insigni loco Malachia colligitur, ubi Malac. 4. 4. iubet memores esse Legis, & ad eam attendere usque ad Evangelij prædicationem. Nam ita eos arceat ab omnibus aduētitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quã Moses fideliter illis monstauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellentiã, totque eius encomia recenseat: ne scilicet Iudæi quicquam appetere extraneum, quum tota perfectio illic inclusa esset.

7 Verum ubi demum in carne manifestata est Dei sapiëntia, Postremo, per seipsum in carnem manifestatum. quicquid humana mente de Patre cælesti comprehendere potest, & cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Nunc itaque ex

quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinæ veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas esse solet, quum Heb. 1. 2. ante subobscura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid

prædicare voluit Apostolus, quum scripsit, Deum olim multifariam multisq; modis Patribus loquutum esse per Prophetas:

ac extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpisse. significat enim, imò apertè declarat, Deum non posthac, vt

antea, per alios subinde atque alios loquuturum. nec prophetias additurum prophetiis, aut reuelationes, reuelationibus: sed sic

omnes docendi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimum æternumque ab eo habendum sit testimonium. Quæ ratio totum

hoc Noui testamenti tempus, ex quo cum Evangelij sui prædicatione nobis apparuit Christus ad diem vsque iudicij, per horam nouissimam, Nouissima tempora, Nouissimos dies designatur: quo scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, ditca-

mus nullam vltra nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confectam admittere. Itaque non temere è Filium singulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddam ponderis ac energiæ quàm vulgò existimetur. perinde enim est ac si ab omnibus hominum doctrinis abductos, huic vni nosisteret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendere, in vno hæreret: denique (quod verba sonant) vnus voci auscultare. Et lauè quid iam ab homine aut exspectari aut expeti debeat, ubi verbum ipsum vitæ familiariter se nobis ac coram explicauit: Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille in quo cælestis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiã (quæ nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuelatio sperabatur) decebat: hoc est, vt post se nihil aliis dicendum reliquerit.

8 Esto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum

Que differentia hora nouissima, etc. nominatur, ut etiam perfectionem extraverbum Dei scriptum nemo pius formet.

Matth. 17. 5.

Colof. 2. 3.

Iohan. 4. 23.

Colof. 2. 3.

Iohan. 4. 23.

Colof. 2. 3.

Iohan. 4. 23.

Colof. 2. 3.

Iohan. 4. 23.

Nemini licet aliud in Ecclesia docere quam quod in Prophetis ac Apostolicis scriptis à Christi Spiritu distatis continetur.
 Mat. 28. 20.
 Mat. 23. 28.
 Iohan. 14. 26. & 16. 13.

esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quòd Lege primùm & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continentur: nec alium esse rite docendi in Ecclesia modum nisi ex eius verbi præscripto & norma. Hinc etiam colligimus: non aliud permillum fuisse Apostolis quàm quòd olim habuerat Prophetarum: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac ostenderent in Christo completa esse quæ illic traduntur: id ipsum tamen non facerent nisi ex Domino, hoc est, præeunte & verba quodam modo dictante Christi Spiritu. Hac enim lege eorum legationem definiuit Christus, quum iussit vt irent ac docerent, nõ quæ temerè ipsi essent fabricati, sed quæcunque ipsis præceperat. Et nihil apertius dici poterat quàm quod alibi dicit. Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus enim magister vester, Christus. Deinde quo altius hoc eorum animis insingeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magistri, capere pro sua ruditate non poterant. Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim restrictio attentè notanda, vbi partes Spiritui Sancto assignat, suggerere quæcunque antè ore docuit.

Nec Apostolicis nec Apostolicis viris licuisse, nec vniversa Ecclesia licere hæc metas transgredi.

1. Pet. 4. 11.

2. Cor. 10. 4.

1. Confirmatio à Petri & Pauli testimoniis.

9 Proinde nihil aliud vel sibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magistro edoctus quantum sibi liceret, nisi vt traditam à Deo doctrinam dispenfer. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam sermones Dei. hoc est, non dubitanter, vt trepidare solent sibi malè conscij, sed alta confidentia, quæ seruum Dei certis mandatis instructum decet. Quid hoc aliud est quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem capite profectæ sint) arcere: vt purus Dei sermo infidelium Ecclesia doceatur ac discatur? omnium hominum (cuiusque sint ordinis) placita vel potius figmenta tollere, vt solius Dei decreta rata maneant? Hæc sunt arma illa spiritualia potentia Deo ad demolitionem munitionum: quibus consilia demoliatur fidi Dei milites, & omnem celsitudinem quæ extollitur aduersus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cognitionem ad obediendum Christo. En summam potestatem, qua Ecclesiæ Pastores, quocunque demum nomine vocentur, præditos esse conuenit, nempe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maiestati omnem mundi virtutem, gloriam, sapientiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potentia fulti omnibus à summo vsque ad nouissimum imperent: Christi domum ædificent. Satanæ subuertant: oues pascant, lupos profligent: dociles instituunt & exhortentur: rebelles & pernicaces arguant, increpent, subigant: ligent ac soluant: fulgurent denique, si opus est, ac fulminent: sed omnia in verbo Dei.

2. Ab argumentis, à maioribus ad

interest, quòd illi fuerunt certi & authentici Spiritus sancti amanuenses:

manuenses : & ideo eorum scripta pro Dei oraculis habenda sunt : alij autem non aliud habent officij nisi vt doceant quod facris Scripturis prout est ac consignatum. Constituimus igitur , non esse iam fidelibus ministris relictum vt nouum ali- quod dogma excludant , sed simpliciter inharendum esse do- ctinæ cui Deus omnes sine exceptione subiecit. Hoc quum dico, non tantum ostendere volo quid singulis hominibus liceat, sed quid etiam vniuersæ Ecclesiæ. Quantum ad singulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino Ap- stolos: fidei tamen eorum dominari se negat. Quis iam domi- nium sibi arrogare audeat quod sibi non cõpetere testatur Pau- lus? Quòd si hanc docendi licentiam agnouisset, vt quicquid tradiderit Pastor, in eo certam sibi fidem haberi iure postulet: nunquam hanc disciplinam tradidisset iisdem Corinthiis, vt lo- quentibus Prophetis duobus vel tribus , cæteri diiudicarent: quòd si alicui sedenti reuelatum esset, primus taceret. Sic enim nemini pepercit, cuius authoritatem , verbi Dei censuræ non subiiceret. At de vniuersa Ecclesia, dicit quispiam, alia ratio est. Respondeo, Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem esse ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Scilicet si à solo Dei verbo pendet fides, si in illud solum respicit & recumbit, quis iam totius mundi verbo locus relinqu- tur? Neque hic hæsitare poterit quicumque bene nouerit quid sit fides. ea enim firmitudine subnixam esse oportet qua aduer- sus Satanam & omnes inferorum machinas, totumque mun- dum inuicta & intrepida consistat. Hanc firmitudinem non nisi in vno Dei verbo reperiemus. Deinde vniuersalis est ratio, quæ hic respicere conuenit: Deum idcirco adimere hominibus pro- ferendi noui dogmatis facultatem, vt solus ipse nobis sit in spi- rituali doctrina magister: vt solus est verax qui nec mentiri nec fallere potest. Hæc ratio non minus ad totam Ecclesiam, quàm ad vnumquenque fidelium pertinet.

10 Ist hæc verò quam diximus Ecclesiæ potestas, si cum ea conferatur qua se aliquot iam seculis in populo Dei venditarunt Spirituales tyranni, qui Episcopos se & religionis Præfules fal- sò vocarunt, nihilo melior erit consensus quàm Christo cum Belial. Neque hic mihi propositum est exponere qualiter & quàm indignis modis suam tyrannidem exercuerint: tantum referam doctrinam, quam scriptis primùm, deinde ferro & igni hodie uentur. Quoniam pro confesso sumunt, vniuersale Concilium esse veram Ecclesiæ imaginem, hoc principio sumpto, simul absque dubio statuunt, regi immediatè à Spiritu sancto eiusmodi Concilia, ideoque errare non posse. Quum verò ipsi Conci- lia regant, in eo constituant, re vera sibi vendicant quicquid con- cedunt deberi Conciliis. Fidem igitur nostram suo arbitrio

minus: Apostoli verbo Dei alligati sunt quanto magis alios Ec- clesia ministros ab eodem verbo scripto pendere oportet.

2. Cor. 1. 24.

1. Cor. 14. 1.

Rom. 10. 7.

Immo verò eò vniuersam Ec- clesiam, expresso ipsius Pauli te- stimonio.

3. Ab Authori- tate summi ma- gistra. Dei.

Contrà, Pontifi- ces Romani, a- liam doctrinam tradiderunt.

Sua Concilia ep- rare non posse.

stare volunt & cadere, vt quicquid ipsi vtranque in partem constituerint, firmū animis nostris statūmque sit: vt siue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue quid damnauerint, id quoque pro damnato esse oporteat. Interim sua libidine contemptōque Dei verbo, cudunt dogmata quibus postea fidem hac ratione haberi postulant. Nec enim Christianum esse, nisi qui in omnia sua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua certò consentiat: si non explicita fide, tamen implicita: quia penes Ecclesiam sit, condere nouos fidei articulos.

Ad Papistarū argumenta pro Ecclesia auctoritate.
 Matt. 28. 20.
 Ioh. 14. 16.
 i. Ecclesia ducitur in omnem veritatem.
 Resp. 1. Nō modo vniuersa Ecclesia, sed singulū fidelibus hæc promissio facta est.

II Primum audiamus quibus argumentis hanc Ecclesiæ datam auctoritatem confirmet: deinde videbimus quantum eos iuuat quod de Ecclesia allegant. Præclaras, inquit, promissiones habet Ecclesia, quod nunquam à sponso suo Christo sit deserenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promissionibus quas allegare solent, multæ non minus fidelibus singulis, quàm toti Ecclesiæ datæ sunt. Nam tamen duodecim Apostolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Item, Ego rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum scilicet veritatis, non tantum numero duodenario promittebat, sed illis quoque singulis: imò aliis similiter discipulis vel quos iam assumpserat, vel qui postea accessuri erant. Quum autem eiusmodi promissiones, eximix consolationis plenas sic interpretantur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed vniuersæ simul Ecclesiæ: quid aliud quàm Christianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipsos animandos redire debuerat? Neque hic nego quin tota fidelium societas multiplici donorū varietate instructa, longè ampliori & vberiori cælestis sapientiæ thesauro prædita sit, quàm seorsum singuli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum esse volo quasi Spiritu intelligentiæ & doctrinæ ex æquo omnes polleant: sed quia concedendum non est aduersariis Christi, vt ad defensionem malæ causæ Scripturam in alienum sensum detorqueant. Verum hoc omisso simpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò suis adesse, & eos Spiritu suo regere. Hunc Spiritum non esse erroris, ignorantix, mendacij aut tenebrarum: sed certæ reuelationis, sapientiæ, veritatis ac lucis, à quo non fallaciter discant quæ sibi donata sint: hoc est, quæ sit spes vocationis suæ, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis Dei in sanctis. Verum quum primitias, & quendam dūtaxat gustum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratiis præ aliis donati sunt: nihil illis potius restat quàm imbecillitatis suæ conscios, sese intra verbi Dei fines sollicitè continere: ne si proprio sensu longius euagentur, à recta via protinus aberrant, quatenus scilicet Spiritu illo adhuc vacui sunt, quo solo docete, verū à falso discer-

Resp. 2. que consilium aduersariorum inuertit.

Spiritu Dei non docet errores, verbo Dei scripto oppositos.

1. Cor. 2. 22.

Eph. 1. 18.

Resp. 3. veritas in quam p̄j ducuntur inclusa est in verbo Dei scripto.

discernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, se nondum ad metam pertigisse. Itaque ad quotidianum profectum magis contendunt quàm profectioe gloriantur. Phil. 3. 12.

12 Sed excipient quicquid partim sanctorum unicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipsam Ecclesiam. Hoc tamen habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego. Sic quidem singulis membris distribuit Deus dona Spiritus sui ad mensuram, ut corpori uniuerso nihil desit necessariū, ubi dona ipsa in commune conferuntur. Verum tales sunt semper Ecclesiae diuitiae, ut multum desit ad summam illam perfectionem quam aduersarij nostri iactant. Nec ideo vlla in parte destituitur Ecclesia quin semper habeat quantum satis sit: nouit enim Dominus quid eius necessitas requirat. Verum ut eam sub humilitate & pia modestia contineat, non plus ei largitur quàm nouit expedire. Scio quid hic quoque obiectare soleant, Ecclesiam scilicet mundatam esse lauacro aquae in verbo vitae, ut esset sine ruga & macula: & ideo alibi vocari columnam & firmamentum veritatis. Verum priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Christus, quàm quid iam perfecit. Exceptio adu. primam respon- sionem, per negationem diluita.

Nam si omnes suos in dies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certè adhuc naeuis ac rugis quibusdam asperos esse, eorumque sanctificationi deesse non nihil constat. Ecclesiam verò sanctam & immaculatam iam penitus ac omni ex parte censere, cuius membra omnia maculosa, & non nihil impura sint, quàm inane ac fabulosum est? Verum est igitur, sanctificatam esse Ecclesiam à Christo, at eius sanctificationis initium hic duntaxat visitur: finis verò & solidum complementum extabit quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate verè & in solidum implebit. Verum est etiam deletas esse eius maculas & rugas: sed ita ut quotidie adhuc deleantur donec suo aduentu Christus quicquid residuum est, penitus auferat. Nisi enim hoc recipimus, necesse erit ut cum Pelagianis asseramus, perfectam esse fidelium iustitiam in hac vita: cum Catharis & Donatistis nullam in Ecclesia infirmitatem feramus. Alter locus, ut alibi vidimus, prorsus alium habet sensum quàm intendunt. Vbi enim Timotheum instituit Paulus, & ad verum Episcopi officium formauit, dicit se ideo fecisse, ut sciat qualiter oporteat ipsum versari in Ecclesia. Ac quo maiori religione, & studio in eam rem intentus esset, subiungit Ecclesiam ipsam esse columnam ac stabilimentum veritatis. Quid autem aliud sibi volunt haec verba, quàm in Ecclesia conseruari Dei veritatem praedicationis scilicet ministerio? Quemadmodum alibi docet, Christum dedisse Apostolos, Pastores, atque Doctores, ne amplius circumferamur quolibet vento doctrinae, aut ab hominibus deludamur: sed vera Filij Dei cognitione illuminati. 2. Co. 3. Argumētum ex Pauli locis. Ephes. 5. 25. 1. Tim. 3. 15. Ad 2. respon- sio mentem A- postoli de Eccle- siae puritate aper- tiens.

Resp. ad 3. argumētum. quo sen- su Ecclesia veri- tatis columna ac stabilimentum dicatur. Ephes. 4. 11.

omnes simul occurramus in fidei unitatem. Quod ergo non extinguitur in mundo veritas, sed salua perstat, id fit quod fidem habet custodem Ecclesiam, cuius opera & ministerio sustinetur. Atqui si hæc custodia in ministerio Prophetico & Apostolico sita est, sequitur totam inde pendere si verbum Domini fideliter conseruetur, suamque puritatem retineat.

4. Arg. à primo dependens. Ecclesia ducitur in omnem veritatem Ergo errare non potest. Et quem sensum inde eliciant aduersarij.

Respons. quo sensu vera Ecclesia errare non possit ostendens.

Confirmatio, à nominum Ecclesie consideratione.

Item à Spei & fidei eiusdem substantia.

Iohan. 16. 7. & 11.

Serm. de sancto & adorando Spiritu.

Iohan. 12 50. & 14. 10.

Rom. 10 4.

Quam absurdum & impium sit eo loquens quod ex superiori antecedente Pontificij dicere conatur.

13 Atque ut melius intelligant lectores, in quo potissimum cardine versetur hæc quæstio, quid postulent nostri aduersarij, & in quo ipsi resistamus, paucis exponam. Quod illi negant errare posse Ecclesiam, huc spectat, atque ita interpretantur. Quando Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere sine verbo posse: quocumque pergat, non posse sentire aut loqui nisi verum, proinde siquid extra aut præter Dei verbum statuerit, id habendum esse non alio loco, quam certum Dei oraculum. Nos si demus illud primò, errare non posse Ecclesiam in rebus ad salutem necessariis, hic sensus noster est, Ideo hoc esse quod abdicata omni sua Sapientia, à Spiritu sancto doceri se per verbum Dei patitur. Hoc igitur est discrimen. Illi Ecclesie authoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexa, nec ab eo separari patimur. Et quid mirum, si sponsa ac discipula Christi suo sponso magistroque subiicitur, ut ab eius ore assidue ac sedulo pendeat? Hæc enim est domus bene compositæ ratio, ut mariti imperio vxor obtemperet: hæc scholæ bene moratæ regula, ut magistri solius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex se sapiat Ecclesia, non ex se cogitet quicquam: sed sapientiæ suæ terminum statuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis suæ inuentis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidètia aut hæsitacione vacillabit, sed magna certitudine firmaque constantia conquiescet. Sic etiam earum quas habet promissionum amplitudine confisa, habebit vnde fidem suam præclare sustineat: ut nihil addubitet, Spiritum sanctum sibi semper adesse, optimū rectæ viæ ducem: sed memoria simul tenebit quem è suo Spiritu vsum percipi Deus vult. Spiritus, inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia suggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex tuo Spiritu denunciat expectandum, quam ut mentes nostras illuminet, ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. Proinde scitissimè Chryostomus. Multi, inquit, Spiritum sanctum iactant: sed qui propria loquuntur, falsò illum prætendunt. Ut Christus non à seipso loqui se testabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis: ita siquid præter Euangelium sub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia sicut Christus Legis & Prophetarum impletio: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille. Iam colligere in promittu est quam perperam faciât nostri aduersarij, qui non alio fine

iactant Spiritum sanctum, nisi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent? quum ipse indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus esse velit, idque de eo profiteatur Christus dum Ecclesiæ suæ eum promittit. Sic est sanè. Quam sobrietatem semel Ecclesiæ suæ præscripsit Dominus, eam perpetuò vult obseruari. Venit autem nequid verbo suo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile est Dei ac Spiritus sancti decretum, quod abrogare conantur nostri aduerlarij quum Ecclesiam sine verbo regi à Spiritu fingunt.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuisse Ecclesiam nonnulla addere scriptis Apostolorum, vel illos ipsos supplere postea viua voce quod minus clarè tradidissent: nempe quum illis dixerit Christus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non potestis portare modò. atque hæc esse placita, quæ sine Scriptura, videntur & moribus recepta fuerunt. At quænam isthæc est impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant discipuli quum istud à Domino audirent: verùm hæcne tarditate etiam tenebantur, quum doctrinam suam scriptis commendaret, vt postea viua voce supplere necesse habuerint quod in scriptis suis ignorantia vitio omiserant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, sua scripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cognitionem complexi sint illic, consignatamque reliquerint? Sed age, demus illis quod perunt: designent modò ea quæ reuelari sine scripto debuerunt, id si tentare audeant, agam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, Quum Dominus tacuerit, quis nostrum dicat, Illa vel illa sunt? aut si dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re superuacua contendo? Nam vel puero notum est, in scriptis Apostolicis quæ isti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

15 Quid? inquit, annon extra controuersiam posuit Christus quicquid docet ac decernit Ecclesia, quum inbet haberi pro ethnico & publicano qui contradicere audeat? Primùm illic non fit doctrinæ mentio, sed tantùm censuris asseritur sua auctoritas ad corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponant qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omisso, valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum Ecclesiæ consensum, quæ nunquam nisi in veritatem verbi Dei consentit? Ecclesia audienda est, inquit. Quis negat? quandoquidem nihil pronunciat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant, sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus quòd adeo vehementer in hoc insisto, Non licere Ecclesiæ condere vllam nouam do-

5. Arg. Oportuit
Ecclesiam verbi
scripti defectum
traditionibus non
scriptis supplere.

Ioh. 6. 12.
Responsio 1.

2.

Homil. in Ioh.

96.

3.

6. Arg.
Matt. 18. 17.
Responsio 1.

2.

Strinā, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo suo reuelauit. Vident enim sani homines quātum sit periculum si hominibus semel concessum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta fenestra aperiatur impiorum fannis & cauillis, si dicamus id pro oraculo habendum esse inter Christianos quod homines censuerint. Adde, quòd pro temporis sui ratione loquens Christus, synedrio tribuit hoc nomē, vt postea discipuli sui sacros Ecclesiæ conuentus reuereri discant. Ita fieret vt singulis vrbibus & pagis par esset in dogmatibus cudendis libertas.

*Confirmatio superioris Argu-
menti 8. Pædo-
baptismus ex
Ecclesia decreto
emanauit: &
dogma de filij
s. iustia.
Cap. 16. huius
libri.
Responsio, ad
postremam illam
partem.*

16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuāt. Aiunt pædobaptismum non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Ecclesiæ decreto emanasse. At miserimum in asylum foret si pro defensione pædobaptismi ad nudam Ecclesiæ auctoritatem suffugere cogeremur: verùm satis a libi patebit longè secus esse. Similiter, quòd obiiciunt nusquam haberi in scripturis quod in Synodo Nicena pronuntiatum fuit, Filium esse consubstantialem Patri: eo grauem faciunt Patribus iniuriam, quasi temerè damnarint Arrium quòd in sua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Prophetis & Apostolicis scriptis est comprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: sed quum illic toties asseratur vnum esse Deū, rursus toties vocetur Christus vetus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarāt esse vnus essentia, nisi quòd natiuum Scripturæ sensum simpliciter enarrant? Atque hac præfatione in eorum cœtu vsū fuisse Constantinum refert Theodoritus: In disputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici & Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plene nobis ostendunt sensum numinis. Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explicationes. His sanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid adiciere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros non prodidisse, aut tale aliquid. Si verum est quod volunt nostri aduersarij, primū perperam egit Constantinus, qui Ecclesiæ suam potestatem eripuit: deinde quòd nemo Episcoporum tum surrexit, vt eam contrā vindicaret, hoc silentium perfidia non carebat. sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quum Theodoritus referat libenter amplexos esse quod dicebat Imperator, constat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino inco-
gnitum.

*Lib. 1. c. 5. hist.
Eccles.*

CAPVT IX.

De Conciliis, eorúmque authoritate.

Partes huius capituli.

Quoniam Ecclesiæ sensum & consensum, præcipuè quod ad auctoritatem dogmatum tradendorum & eorum explicationem, Papiſtæ Conciliis suis tribuunt: necessariò fuit de illis prius agendum, quàm de priori illa parte potestatis Ecclesiasticæ circa doctrinam versanti instituta esset tractatio.

- 1 Primùm igitur de Conciliorum auctoritate in dogmatis tradendis habetur disputatio. & ostenditur Spiritum Dei Ecclesiæ Pastoribus non esse ita alligatum vt aduersarij sentiunt, quorum obiectiones diluuntur, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
- 2 Quorundam conciliorum errores, antilogiæ: infirmitates deteguntur, & refellitur effugium illud, Præpositis sine distinctione esse obediendum, sect. 8. 9. 10. 11. 12.
- 3 Postremò de Conciliorum auctoritate circa Scripturæ S. interpretationem agitur, sect. 13. & 14.

N VNC vt omnia illis de Ecclesia concedam: *Sex illa pro Ecclesia auctoritate prolata Sophismata, superiori capite, nil inuuant Papiſtas. Vid. Calu. adu. Theologos Paris. Item ad Sadolet. & de necess. refor. Ecclesiæ.* pro sua tamen intentione ne sic quidem multum adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Concilia transferunt, quum eorum opinione Ecclesiam repræsentent. Imò quòd tam pertinaciter contendunt de Ecclesiæ potestate, non alio consilio faciunt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferant quod extorserint. Antequam verò hanc quæstionem expedire incipiam, duo hîc mihi breuiter præfari necesse est. Quòd hîc rigidior sum futurus, non ideo esse quòd vetusta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, subque in honore apud omnes esse cupio. Sed hîc est aliquis mōdus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porro hoc est Christi ius, vt Conciliis omnibus præsideat, nec socium habeat hominem in ista dignitate. Tunc autem demum præsidere dico, vbi totum confesum verbo & Spiritu suo moderatur. Deinde quòd minus Conciliis tribuo quàm aduersarij petunt, non ea causa facere quòd à Conciliis metuum, quasi illorum causæ suffragentur, nostræ verò sint contraria. Nam sicuti ad plenam doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papiſmi euerſionem abun dè

Sex illa pro Ecclesia auctoritate prolata Sophismata, superiori capite, nil inuuant Papiſtas. Vid. Calu. adu. Theologos Paris. Item ad Sadolet. & de necess. refor. Ecclesiæ.

Tum adu. Concil. Trident. & in scholis ad Paternam Pape admonit.

Occupatio quæ respondetur circa obiectioni, regulis appetitū quæ qualia esse debeant Concilia, demonstrant.

verbo Domini instructi sumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quod satis sit ad vtrunque vetera Concilia nobis subministrant.

Unde Conciliorum autoritas.
Mat. 18. 20.

2. Iam de re ipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum autoritas quaeritur, nulla extat illustrior promissio quam in hac Christi sententia. Vbi duo aut tres congregari in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum. Verum id nihilominus in particularem quemuis cœtum competit quam in Concilium vniuersale. Neque tamen in eo hæret quaestionis nodus: sed quod addita est conditio, ita demum fore Christum in medio Concilij, si in suo nomine congregetur. Quare vt millies

Nempe si in nomine Christi congregentur.

Episcoporum Concilia nominent aduersarij, parum promouebunt: nec antè efficiunt vt credamus quod contendunt, regi à Spiritu sancto, quam fidem fecerint, congregari in Christi nomine. Siquidem tam possunt impij improbiq; Episcopi aduersus Christum conspirare, quam boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento sunt plurima decreta quæ à talibus Concilijs prodire. Sed hoc postea videbitur.

Quid hoc sit.

Deut. 4. 2.
Apoc. 22. 18.

Nunc tantum vno verbo respondeo, Christum nihil polliceri nisi iis qui in suo nomine congregantur. Quid ergo illud sit definiamus. Nego in Christi nomine congregari eos qui abiccto Dei mandato, quo vetat quicquam addi verbo suo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis statuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc est vnica perfectæ sapientiæ regula, de suo capite nouum aliquid comminiscuntur. Certè quum non Concilijs quibuslibet se ad futurum promiserit Christus, sed peculiarem notam apposuerit qua vera & legitima ab alijs discerneret: nos hanc discretionem minimè negligere conuenit. Hoc est pactum quod olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore suo. Hoc semper à Prophetis requisitum: hanc quoque legem videmus Apostolis fuisse impositam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore sacerdotij, nec vlla autoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi soluant aduersarij, si velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Obiectio, In Ecclesia nõ remanet veritas nisi inter pastores.
I. Concilia.
Ies. 6. 10.
Resp. 1. ex veter. testamento ostendens Pastores vacuos fuisse Spiritu scientiæ & veritatis.
Ose. 9. 8.

3. Nam quod in Ecclesia remanere veritatem non putant nisi inter pastores, in Concilijs generalibus emineat: multum abest quin id verum semper fuerit, si vera de suis temporibus testimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Esaiæ tempore Ecclesia Hierosolymis, quam Deus nondum deseruerat. De Pastoribus verò sic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam noverunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Pastores ipsi nihil sciunt nec intelligunt: & in vniuersum respiciunt ad vas suas. In eundem modum

dum Oseas. Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, o-
 dium in domo Dei. Vbi ironice eos Deo coniungens, euandum Jerem. 6. 23,
 & 14. 14. sacerdotij prætextum esse docet. Durabat quoque Ecclesia ad
 tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Pastoribus dicat. A Pro-
 pheta vsque ad Sacerdotem quisque scetatur mendacium. Itē,
 Prophetæ mendacium prophetant in nomine meo: quum ego
 non miserim eos. neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium
 in recitandis eius verbis simus, legantur quæ toto vicesimo-
 tertio capite & quadragesimo scripsit. Tunc ex altera parte ni-
 hilo initius in eisdem inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (in-
 quit) Prophetarum in medio eius sicut leo rugiens & qui ra-
 pit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam, & pro-
 fanauerunt sancta mea: nec discrimen fecerunt inter sanctum
 & profanum, & cætera quæ subiungit in eum sensum. Similes
 quærimoniæ passim extant in Prophetis: vt nihil illic frequen-
 tius recurat.

Ezech. 22. 25.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit: nostrum verò se-
 culum à tanto malo immune est. Vtinam quidem esset: verum
 aliter fore Spiritus sanctus denuntiavit, clara enim sunt Petri
 verba. Quemadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pseu-
 doprophetæ: sic & inter vos erunt falsi doctores. scctas perdi-
 tionis insinuantes. Vident vt non à plebeis imminere pericu-
 lum prædicat, sed ab iis qui Doctorem & Pastorem titulo se-
 venditabunt? Præterea quoties à Christo & eius Apostolis est
 prædictum fore vt à Pastoribus summa Ecclesiæ pericula im-
 penderent? Inò palàm ostendit Paulus, non alibi sessurum An-
 tichristum quàm in templo Dei. Quo significat, non aliunde
 venturam horrendam illam calamitatem, de qua ibi loquitur,
 nisi ab iis qui pro Pastoribus in Ecclesia sedebunt. Et alibi, tan-
 ti mali exordia iam propè instare demonstrat. Nam dum Ephe-
 sinos Episcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd post discessum
 meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcentes gregi. Et
 ex vobis ipsi erunt qui loquantur perueria, vt abducant discipu-
 los post se. Quantum inter Pastores afferre corruptionis potuit
 longa annorum series, quum tantulo temporis spatio degene-
 rare sic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum
 impleam: omnium ferè seculorum exemplis monemur, nec ve-
 ritatem semper in sinu Pastorum ali, nec Ecclesiæ incolumita-
 tem ab eorum statu pendere. Decebat quidem illos Ecclesiasti-
 cæ pacis ac salutis, cui conseruandæ destinati sunt, præfides esse
 ac custodes: sed aliud est, præstare quod debeas: aliud, debere
 quod non præstes.

1. Pet. 2. ex Nozo
 Testamento, ubi
 prædictum est
 nostrum seculum
 ab eo malo im-
 mune haud fu-
 turum.

2. Pet. 2. 1.

Matth. 24. 11.
 & 24.
 2. Thess. 2. 4.
 Act. 20. 29.

Confirmatio ab
 exemplis omnium
 ferè seculorum.

Obiectionis oc-
 cupatione cuius-
 quã nesciat, non
 omnes Pastores
 esse qui sese pro
 Pastoribus ven-
 dunt.

5 Neque tamen nostra ista verba in eam partem quis acci-
 piam quasi pastorum auctoritatem passim ac temerè, nullòque
 delictu labefactare velim. Tantùm inter eos ipsos delictu ha-

bendum esse moneo, ne qui dicuntur, esse quoque Pastores continud existimemus, At Papa cum toto Episcoporum suorum grege, non alia ratione nisi quia Pastores nuncupantur, excusata verbi Dei obedientia, voluunt omnia, versantq; pro libidine: interim persuadere contendunt, sese luce veritatis destitui non posse: Spiritum Dei perpetud in se residere: Ecclesiam in se subsistere, & secum emori. Quasi verò iam nulla sint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitude aliquando ultus est: nempe vt Pastores percutiat cæcitate & stupore. Nec intelligunt stolidissimi homines, eandem se canere cantilenam quam canebat olim illi qui cum verbo Dei belligerabantur. Sic enim sese contra veritatem instruebant hostes Ieremiæ, Venite, & cogitabimus contra Ieremiam cogitationes: quandoquidem nō peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta.

Zach. 12. 4.

Ierem. 13. 18.

Tertia obiectio, Concilia generalia representant Ecclesiam, quæ aliqui consilere noquit.

Ier. 4. 9.

Ezech. 7. 26.

Mich. 3. 6.

Resp. vanitatem huius obiectiois ap. detegens, excipit quibusdam ex veteri testamento.

1. Reg. 32. 5. &

22.

6 Hinc facile est respondere ad illud alterum de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint, negari non potest. Quòd si generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, sed ordinè vniuerso denuntiet, Obstupescant Sacerdotes, & Prophetæ terrebuntur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & concilium à Senioribus. Item, Nōx vobis pro visione erit, & tenebæ pro diminutione: & occumbet sol super Prophetas, & obtenebrabitur super eos dies, &c. Age, si coacti in vnum tunc fuissent omnes eiusmodi, quis spiritus in eorum cœtu præfuisset? Eius rei insignis specimen habemus in eo Concilio, quod cōuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetæ. Sed quia non alio animo cōuenerant nisi vt Regi impio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui sit Spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium suffragiis damnatur veritas: Micha pro heretico damnatur, percutitur, coniicitur in carcerem. Sic Ieremiæ factum est: sic aliis Prophetis.

Deinde ex No. 10.

Ioan. 11. 47.

7 Sed vnum exemplum, quod est præ aliis memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo concilio quod collegerunt Pontifices & Pharisei Hierosolymis aduersus Christum, quid desideres quod quidem ad externam speciè attinet? Nisi enim tunc fuisset Hierosolymis Ecclesia, nunquam sacrificiis aliisque ceremoniis communicasset Christus. Fit solennis conuocatio: præibat summus Pontifex, totus ordo Sacerdotalis affidebat: damnatur tamen illic Christus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento est, inclusam minimè fuisse in illo Concilio Ecclesiam. At non est periculum nequid tale nobis eveniat. Quis nobis fidè fecit? Nam in re tanta nimis securus esse, fœcordiæ culpa non caret. Quin vbi desertis verbis vaticinatur Spiritus

Exceptio.

Responsio.

3. Theti. 2. 3.

Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire non potest quin Pastores Deum primi derelinquant) quid sponte hic in exitium nostrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum est, Ecclesiam in Pastorum cœtu consistere, quos Dominus nusquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronuntiauit. Vbi autem de periculo admonet, iudeo facit vt nos cautiore reddat.

8 Quid ergo inquires, nullane erit in definiendo Conciliorum autoritas? imò verò. neque enim hic omnia Concilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, & (quod dicitur) vna litura esse inducenda disputo. At cogis tamen (inquires) omnia in ordinem: vt cuiuslibet in medio positum sit recipere vel repudiare quod statuerint Concilia. Minimè verò. sed enim quoties Concilij alicuius decretum profertur, expendi primùm diligenter velim, quo tempore habitum sit, qua de causa habitum, & quo consilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipsum de quo agitur, ad Scripturæ amussim examinari: idque in eum modum vt Concilij definitio pondus suum habeat, sitque instar præiudicij: neque tamen examen, quod dixi, impediat. Vtinam eum omnes modum seruarent quæ præscribit Augustinus libro aduersus Maximinum tertio. Nam quum hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult compefcere. Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Ariminensem debes tanquam præiudicaturus obicere. Nec ego huius autoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum autoritatibus non quorunque propriis, sed quæ vtrisque sunt communes, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis sua esset quæ esse debet maiestas, interim tamen superiore loco emereret Scriptura, nequid esset quod non illius regulæ subiceretur. Sic præcas illas Synodos, vt Nicenam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reueremurque vt sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata, nihil enim continent quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem, quam sancti Patres spirituali prudentia, ad frangendos religionis hostes qui tunc emerferant, accommodarunt. In posterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis studium, notas adhæc ingenij, doctrinæ, prudentiæ non obscuras. Sed quemadmodum solentres in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Conciliis videre est quantum subinde Ecclesia à puritate illius aurei seculi degenerauerit. Nec dubito quin istis quoque corruptioribus seculis habuerint Concilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his accidit quod in Romanis senatuscõsultis nõ rectè fieri olim cõquebatur ipsi Senatores. Dũ enim numerantur, non appenduntur

Quarta obiectio.
Attamen Concilia sunt admittere.

Responsio, per distinctionem.
Admittenda quidem, ad Scripturæ amussim quatenus conueniunt.

Teste Augustino.

Exemplo sint Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum, &c.

*Impia aut repu-
dianda.*

sententiæ, meliorem partem à maiore vinci sæpius necesse fuit. Certè multas impias sententias protulerunt. Neque hinc opus est species colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alij fecerunt diligentius quàm vt multum addere liceat.

*Pugnantia cõci-
liarum, & qua
cum Dei verba
te consentiunt
amplectenda,
qua ab ea dis-
sentiant, rei-
cienda.*

9 Porro quid Concilia cum Conciliis pugnantia recenseam?

Nec est quòd mihi quispiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrũ non esse legitimum. Vnde enim id æstimabimus? Nèpe ex eo, nisi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, nõ esse orthodoxa illius decreta. Hæc. n. vna est certa Lex discretionis, læ

nongenti circiter anni sunt quũ Synodus Constantinopolitana sub Leone Imperatore congregata, subuertendas & cõfringendas imagines in templis collocatas, censuit. Paulo post Conciliũ

Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, restituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnosceremus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc posterius, quod in templis locũ imaginibus dedit. At

Augustinus id fieri posse negat sine præsentissimo idololatriæ periculo. Epiphanius ætate superior asperius multo loquitur. nefas enim & abominationẽ esse tradit, aspici in templo Christianorum imagines. Qui sic loquuntur, an approbarent Conci-

liũ illud si hodie essent superstites? Quòd si & vera narrant Historici, & actis ipsis creditur nõ imagines tantũ ipsæ, sed earũ

cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palàm est à Satana manasse. Quid quòd totam Scripturã deprauando & lacerando, ludibrio eã sibi fuisse demonstrant? Quod ego superius abundè

planum feci Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonensem ample-

ctimur, repudiata Ephesina secũda, quòd in hac Eutychiana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium non nisi ex scripturis fecerunt sancti viri, quos sic in iudicando sequitur, vt Dei verbum quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenses, & affixum alligatũque suis conciliis Spiritum sanctum pro more iacentent.

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus est quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

confirmatio ab exemplo Concilij Constantino-

pol. & Niceni.

Lib. I. ca. II. sect. 14.

*Chalcedonensis,
item & Ephesi-
ni. 2.*

*Turiorum Con-
ciliarum errata
& lapsus, quorũ
quatuor vel cau-
sa vel occasio-
nes.*

*Exemplum, in
Synodo Nice-
na ubi inte-
stis disti-*

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa

dy's Episcop' inter se consi. 26to

eneratione, vt merebatur, excepta est. Nam quum primarium fidei nostrę caput illic periclitaretur, adesset hostis Arrius in pro cinctu, quo cū manus conferendæ essent, summum verò momentum in eorum concordia esset qui ad oppugnandum Arrij errorem parati venerant: ipsi nihilominus tantorum discrimi nū securi, imò velut gravitatis, modestiæ & omnis humanitati's obliiti, omisso quod in manibus erat certamine, (quasi ex desti nato, Arrio gratificaturi, eò concessissent) intestinis dissidiis sese proscindere cœperunt: & stylum qui in Arrium stringendus erat, in se ipsos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libel li accusatorij volitabant: nec contētionum finis vllus factus es set donec mutuis vulneribus se confodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset, qui inquisitionem in eorum vitam, rē esse supra suam cognitionem professus, talem intemperiem lau de magis quā obiurgatione castigavit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde sequuta sunt Concilia lapsa fuisse verisimile est: Nec longa demonstratione opus hæc res habet. si quis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

II Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalce donensi, quam in dogmanibus orthodoxam fateretur ambitionē & inconsultam temeritatem obiicere, Legitimam quidem esse non negat: sed errare potuisse palàm asserit. Ineptus fortē alicui videar qui de commonstrandis huiusmodi erroribus laborem: quum fateantur aduersarij, errare Concilia posse in iis quæ ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuuus est hic labor. Tamen si enim coacti, verbo quidem id fatentur, quum ta men omnium conciliorum determinationē, in re qualibet, nul lo discrimine, pro Spiritus Sancti oraculo nobis obrūdār, plus exigunt quàm initio sumperant. Quid sic agendo contendunt, nisi errare non posse Concilia, aut si errant, nefas esse tamen ve rum cernere, aut non assentari erroribus? Neque aliud inten do, quàm inde posse colligi, spiritum sanctum sic piz. alioqui & Sanctas synodos gubernasse, vt interim aliquid eis humani tus accidere sineret, ne nimium hominibus confideremus. Hęc multò melior est sententia, quàm illa Gregorij Nazianeni. Nul lius vnquam Concilij se vidisse bonum finem. Nam qui asserit omnia sine exceptione malè decessisse, non multum authoritatis illis relinquit. De prouincialibus Conciliis mentionem scorsū facere nihil iam necesse est: quādo ex generalibus æstimare prō ptum est quantum authoritatis ad condendos fidei articulos, & quodecunque visum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

Aliud eodem in Synodo Chalcedonensi, cui ambitionem & inconsultam temeritatem Leo Romanus obiicit.

Quorsum aucto modi lapsus in mediū profertur.

Epist. 55. ad Procopium. Prouincialium Conciliorum eadem ratio.

12 At nostri Romanenses, vbi in causæ suæ defensione omnia rationis præsidia labascere sibi vident, ad extremum illud

Papistarum esfugium, ex Heb. 43. 17.

*Resp. 1. eorum
Præpositos non
esse verè Pra-
positos.
Ios. 1. 7. 8.*

*Resp. 2. Pseudo-
propheta expref-
so mandato sunt
fugiendi.*

Ier. 23. 16.

Mat. 7. 15.
1. Ioh. 4. 1.

*Resp. Spiritus
sunt probandi,
et cæci non se-
quendi.
Mat. 15. 10.*

*Conclusio diffu-
sionis de pote-
state Ecclesie
circa dogmata.*

*Postrema pars
capitis, de Ecclē-
siae potestate cir-
ca Scripturæ in-
terpretationem.*

miserumque suffugium concedunt, Etiam mente & consilio stupidi sint, animo verò & voluntate nequissimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpositis obedire iubet. Itane verò? quid si Præpositos esse negem qui tales sunt? Non enim plus sibi arrogare debent quàm habuerit Iosue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius pastor. Audiamus autem quibus verbis in- auguretur in suum munus à Domino: Non recedat, inquit, volu- men Legis ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad dexteram neque ad sinistram declinabis: tunc di- riges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur spirituales nobis erunt Præfecti qui à lege Domini neque huc neque illuc defle- ſcent. Quòd si nulla hæsitacione accipienda est quorumuis Pa- storum doctrina, quorsum attinebat toties tamque sollicitè Do- mini voce nos admoneri, ne pseudoprophetarum sermoni au- scultemus? Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba Prophe- tarum qui prophetant vobis. Vanitatem enim vos docent, & nõ ex ore Domini. Item, Cauete vobis à falsis prophetis, qui ve- niunt ad vos in vestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi ra- paces. Frustra & Iohannes nos hortaretur vt probemus spiritus nunquid ex Deo sint. Cui iudicio ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum suis mendacijs. Quid autem istud, si cæ- cus cæcum ducat, ambo in foueã cadent? Annon satis declarat multũ interesse quales Pastores audiantur. nec temerè omnes audiendos? Quare non est quòd suis nos titulis absterreant, quo in participationem trahant suæ cæcitatjs: quum videamus con- trà, singularem Domino curam fuisse absterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, sub quacunque nominis larua la- teat. Nam si verum est Christi responsum, cæci quique duces, siue Antistites, siue Præsules, siue Pontifices dicantur, nihil pos- sunt quàm suos confortes in idem rapere præcipitium. Quare nulla Conciliorum, Pastorum, Episcoporum nomina (quæ tam falsò obtendi quàm vsurpari possunt) nos impediunt quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium spi- ritus ad diuini verbi regulam exigamus, quo probemus num ex Deo sint.

13 Quoniam probauimus non esse datam Ecclesie potesta- tem erigendæ nouæ doctrinæ, dicamus nunc de potestate quã illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter concedimus, si quo de dogmate incidat disceptatio, nullũ esse nec melius nec certius remedium, quàm si verorum Episcopo- rum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutiat. Multo enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam communiter Ecclesiarum Pastores, inuocato Christi Spiritu consenserint, quàm si quisque seorsum domi conceptam popu- lo traderet, vel pauci homines priuatim eam conficerent. Dein- de

de vbi collecti in vnum sunt Episcopi, commodius in commune deliberant quid sibi & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertiò hanc rationem præscribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum singularis Ecclesiis attribuat diiudicationem, ostendit qui in grauioribus causis sit ordo agendi: nempe vt Ecclesiæ inter se communem cognitionem suscipiant: Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, vt si quis turbet Ecclesiam dogmate inuisitato, atque eò res perueniat vt sit periculum à grauiore dissidio, conueniat primùm Ecclesiæ: quæstionem propositam examinent: demum, iusta discussione habita, definitionem ex Scriptura sumptam professant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Artio coacta est Nicena Synodus, quæ sua autoritate & sceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesiis quas vexauerat, & æternam Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius & Macedonius, simili remedio eorum insania occursum est per Constantinopolitanum Synodum. Ephesino Concilio profigata est Nestorij impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Ecclesia ratio conferuandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat. Sed meminerimus, non omnibus seculis vel locis haberi Athanasios, Basilios, Cyrillos, & similes veræ doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi secunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hæresis obtinuit: sanctæ memoriæ vir Flavianus, in exilium eiectus cum aliquot pijs viris: multa eiusmodi flagitia designata, nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præsidebat. At non erat illic Ecclesia, Fateor. Sic enim omnino statuo, Non ideo interire in Ecclesia veritatem, etiamsi ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vt iterum suo tempore emergat & superet. Hoc autem perpetuum esse nego, vt vera sit & certa Scripturæ interpretatio quæ Concilij suffragiis fuerit recepta.

14 Verùm aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Concilijs statutum sit. De purgatorio, de Sanctorum intercessione, de confessione auriculari, & similibus, non reperietur vna syllaba in Scripturis. Verùm quæ Ecclesiæ autoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt verius loquamur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit Concilium, inter-

Matt. 26. 26.

Teste, prohibitiō-

ne commissiōni

sub utraque spe-

cie & conjugij.

1. Tim. 4. 1.

Heb. 13. 4.

pretationis habebit nomen. Iubet Christus omnes de calice quē in Cœna porrigit, bibere: Constantiense Concilium vetuit ne plebi daretur, sed solum Sacerdotem bibere voluit. Quod sic ex diametro pugnat cum institutione Christi pro eius interpretatione haberi voluit. Paulus conjugij prohibitionem vocat hypocrisin dæmoniorum: Sanctum verò in omnibus conjugium & honorabile Spiritus alibi pronuntiat. Quodd postea Sacerdotibus interdixerunt conjugium, id veram & nativam Scripturæ interpretationem haberi postulant: quū nihil magis alienum fingi queat. Siquis hircere contrā ausit, hæreticus iudicabitur: quando sine prouocatione est Ecclesiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera sit dubitari nefas est. Tantam impudentiam quid insecter? demonstrare enim, vicisse est. Quod de potestate approbandæ Scripturæ docent, prudens om-

Alia impuden-

tia, approbatio-

nem Scripturæ

hominum plac-

itū subsiciens.

Refutatio huius

erroris.

Cap. 8. sect. 9.

plenissimè au-

tem lib. 1. c. 7.

mitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum censuræ, vt ideo rata sint quia placuerint hominibus, blasphemia indigna est quæ commemoretur: & ego iam superius hoc ipsum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Ecclesiæ approbatione fundata est Scripturæ authoritas, cuius Concilij citabunt de ea re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Niceæ vinci se patiebatur Arrius testimoniis ex Iohannis Euangelio adductis? Erat enim, secundum istos, liberum repudiare: quādo nulla vniuersalis Concilij præcesserat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Ecclesiæ diiudicatione manasse. Sed rogo iterum quo in Concilio Canon ille editus fuerit. Hic obrutescant oportet. Quinquā scire præterea cupio, qualem esse illum Canonē arbitratur. Video enim inter veteres id parū constitisse. Et si valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Ecclesiasticus, & similes in ordinem Apocryphorum reiciantur: quod isti nullo modo facere sustinent.

Exceptionis Pa-

pistice dilutio.

Præfat. in libro

Solomonis.

CAPVT X.

De potestate in legibus ferendis: in qua sauisimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis.

Partes huius capitis præcipuæ.

- 1 De constitutionibus humanis in genere, vbi de discrimine legum politicarum & Ecclesiasticarum, de Conscientia, cur & quo sensu ministri Ecclesiæ conscientias leges imponere nequeant, sect. 1. 2. 3. 4. 5. & 7. 8.

- 2 De Traditionibus seu Constitutionibus Papisticis, ceremonias & disciplinam sectantibus, quas multis vitiis scaterere probat à sect.9. ad 17. deinde refelluntur argumenta quibus se harum traditionum defensores rueri solent, à 17. sect. vsque ad 27.
- 3 Ab hac sectione 27. vsque ad finem de bonis ac legitimis constitutionibus Ecclesiasticis agitur.

SECVITVR pars secunda, quam in legibus ferendis sitam esse volunt: ex qua scaturigine ortæ sunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad strangulandas miseræ animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quam Scribis & Pharisæis imponere aliorum humeris onera quæ digito nolissent attingere. Alibi docui quàm crudelis sit carnificina quod de auriculari confessione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: sed quæ videntur omnium maximè tolerabiles tyrannicè conscientias premunt. Taceo quòd adulterant cultum Dei & Deum ipsum, qui vnicus est Legislatores suo iure spoliant. Hæc potestas tractanda nunc est, an Ecclesiæ liceat conscientias obstringere suis legibus. In qua disputatione non attingitur ordo politicus, sed tantùm hoc agitur vt ritè colatur Deus secundum præscriptam à se regulam: & spiritualis libertas, quæ Deum respicit, salua nobis maneat. Vt obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta sunt ab hominibus edicta. Contra has nobis est certamen, non contra sanctas & vtilis Ecclesiæ constitutiones, quæ vel ad disciplinam vel honestatem vel pacem conservandam faciunt. Finis autem certandi, vt coërceatur immensum & barbarum imperium, quod sibi vsurpant in animas qui Pastores Ecclesiæ haberi volunt, re autem vera sæuissimi sunt carnifices. Quas enim leges conduunt, spirituales esse aiunt, ad animam pertinentes, & eas ad vitam æternam necessarias affirmant. Sic autem regnum Christi, vt nuper attigi, inuaditur: sic libertas ab ipso fidelium conscientias data, opprimitur penitus ac discititur. Taceo nunc quanta impietate legum suarum obseruationem sanciant, dum ex ipsa & peccatorum remissionem, & iustitiam & salutem quærere docent, dum totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc vnum contendo, necessitatem imponi conscientias non debere in quibus rebus à Christo liberantur, nec nisi liberatæ, vt antea docuimus, quiescere apud Deum possunt. Vnicum regem agnoscant, suum liberatorem Christum: & vna libertatis lege nempe sacro Euangelij verbo regantur oportet, si gratiam quam in Christo semel obtinuerunt, retinere volunt; nulla seruitute teneantur, nullis vinculis astringantur.

Hæc secunda pars Ecclesiastica potestatis, forma est humanarum traditionum. Vide initium cap. 8.

Ma. t. 13. 4. Luc. 11. 46. Lib. 3. ca. 4. sect. 4. & sequentibus. max. sect. 17. Questionis status.

Contra nuper inuictas traditiones tantum instituitur disputatio.

Harum traditionum impietas.

*Quas est Papiſta
praclaris titulis
exornent, tamen
reuera, obſerua-
tu non modo ſunt
difficiles verum
etiam impoſſibi-
les.*
1. Cor. 7. 35.

2 Fingunt quidem Solones iſti, ſuas conſtitutiones leges eſſe libertatis, ſuaue iugum, onus leue : ſed mera eſſe mendacia quis non videat ? Nullam ipſi quidem legem ſuarum grauitate ſentiunt, qui abiecto Dei timore tam ſuas quam diuinas leges ſecurè ac ſtrenuè negligunt. Qui verò aliqua ſalutis ſuae cura tanguntur, plurimum abeſt quin ſe liberos exiſtiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione verſatus ſit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum inicere auſus fuerit. neque id nulla cauſa. proſpiciebat certè quantum vulnus infligeretur conſcientiis, ſi earum rerum neceſſitas illis imponeretur quarum reiecta eſſet à Domino libertas. Contra numerari vix poſſunt conſtitutiones quas iſti grauiffimè aeternae mortis denuntiatione ſanxerunt, quas ſeueriſſimè exigunt tanquam ad ſalutem neceſſarias. Et in his permultae ſunt obſeruatione difficillimae : omnes verò (ſi in turbam ſuam congerantur) impoſſibiles : tantus eſt aceruus. Qui ergo fieri poterit vt nõ extrema anxietate & terrore perplexi vtantur quibus tanta difficultatis moles incumbit ? Huius generis ergo conſtitutiones hinc impugnare animus eſt : quae in hoc feruntur vt animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, ac ſi de rebus ad ſalutem neceſſariis præciperent.

*Ut autem qua-
ſtio commodius
explicetur, à de-
ſinitione Conſci-
entiae initium ſu-
mendum eſt.*
Vide li. 3. c. 19.
ſect. 15.
Rom. 13. 1.

3 Hæc quaſtio plerique ideo impedit quòd inter externũ (vt vocant) & conſcientiæ forum non ſatis ſubtiliter diſcernũt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendũ eſſe Magiſtrati præcipit, non pœnæ ſolũ metu, ſed propter conſcientiam. Vnde ſequitur, politicis quoque legibus obſtringi conſcientias. Quòd ſi ita eſſet, eaderet quicquid proximo capite diximus, ac iam dicturi ſumus de ſpirituale regimine. Vt hic nodus ſoluatur, primò operæpretium eſt tenere quid ſit conſcientia. Ac deſinitio quidem ex etymo vocis petenda eſt. nam ſicuti quum mente intelligentiæque homines apprehendũt rerum noticiam, ex eo dicuntur ſcire, vnde & ſcientiæ nomẽ ducitur : ita quum ſenſum habent diuini iudicij quaſi ſibi adiunctum teſtem, qui ſua peccata eos occultare non ſinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, ſenſus ille vocatur conſcientia.

*Quid ſit conſci-
entia.*
Rom. 2. 15.

Eſt enim quiddam inter Deum & hominem medium : quia hominem non patitur in ſeipſo ſupprimere quod nouit : ſed eoſque perſequitur donec ad reatum adducat. Hoc eſt, quod intelligit Paulus, quum tradit conſcientiam ſimul atteſtari hominibus, vbi cogitationes eos accuſant vel abſoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in hominibus reſidere poſſet veluti inclufa. Ergo ſenſus hic qui hominem ſiſtit ad Dei iudicium eſt quaſi appoſitus homini cuius, qui omnia eius arcana obſeruet ac ſpeculetur nequid in tenebris ſepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbiũ, Conſcientia mille teſtes. Eadem ratione

ratione, & Petrus bonæ erga Deum conscientia interrogationē
 posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia,
 nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad He-
 bræos non habere amplius conscientiam peccati, pro liberatos
 vel absolutos esse, vt peccatum non amplius nos arguat.

4 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita con-
 scientia ad Deum refertur: vt conscientia bona nihil aliud sit
 quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scri-
 bit, complementum Legis esse charitatem, ex pura conscientia
 & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intel-
 ligentia differat, ostendit, dicens quosdam à fide naufragium
 fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim ver-
 bis viuum esse colendi Dei affectum, sincerumque piè & sanctè
 viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoq;
 extenditur, vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se ope-
 ram dedisse vt bona conscientia ambularet erga Deum & ho-
 mines. Sed hoc ideo dictum est quòd bonæ conscientia fructus
 ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autem lo-
 quèdo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringe-
 re conscientiam lex dicatur quæ simpliciter hominem ligat, si-
 ne hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli
 gratia, Non modò castum seruare animum purumque ab omni
 libidine Deus præcipit, sed quamlibet verborum obscenitatem
 & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiã
 si nullus in mundo homo viueret, conscientia mea subiicitur. Ita
 qui se intemperanter gerit, non eo tantum peccat quod ma-
 lum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstri-
 ctam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ratio.
 Abstinere enim debemus si quod pariant offendiculum: sed li-
 bera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur,
 Siquis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter
 conscientiam. dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius.
 Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem
 nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris respectu necessaria il-
 li sit abstinentia vt à Deo præscribitur, non tamen conscientia
 libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus
 ligans conscientiam solutam relinquat.

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem lata
 sint vt religionem nobis iniiciant, quasi per se necessaria sit ea-
 rum obseruatio, dicimus conscientia imponi quod fas nõ erat.
 Neque enim cum hominibus, sed cum vno Deo negotium est
 conscientia nostris. Quo pertinet illud vulgare discrimen, inter
 terrenum & conscientia forum. Quum totus orbis densissima
 ignorantia caligine obuolutus esset, hæc tamen exigua lucis scin-
 tilla residua mansit, vt humanis omniibus iudiciis superiorem
 esse ma-

*Definitionis ex-
 positio. Conscien-
 tia adiuncta, di-
 scrimina & re-
 lationes.*

1. Pet. 3. 21.
 Heb. 10. 2.

1. Tim. 1. 5.
 Act. 24. 16.

*Exemp'a, quo
 definitionem Co-
 scientia & eius
 ad Deum rela-
 tionem illustrat.*

1. Cor. 10. 28.

*Quum autem i-
 stiusmodi legibus
 & traditioni-
 bus humanis
 conscientia ob-
 stringi non de-
 beat Paulus
 docens obedi-
 entiam esse ma-*

Magistratus propter conscientiam (cuius mens aperitur) errori Papistarum de traditionibus conscientiarum obligantibus minime faues.

esse hominis conscientiam agnoscerent. Quamquam quod uno verbo fatebantur, postea reipsum labefactabant: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christiane libertatis tunc quoque extare quod ab hominum tyrannide conscientias eximeret. Sed nondum expedita est illa difficultas quæ ex Pauli verbis nascitur. Nam si principibus obediendum est non pœnæ tantum, sed conscientiarum causa, inde consequi videtur, in conscientiam quoque dominari principum leges. Quod si verum est, idem & de Ecclesiasticis dicendum erit. Respondeo, primum inter genus & speciem hinc esse distinguendum. Nam etsi leges singulæ conscientiam non attingant, generali tamen præcepto Dei tenemur, quod magistratum auctoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine versatur Pauli disputatio, Magistratus, quoniam à Deo sint ordinati, honore prosequendos esse. Interea minime docet, quæ ab illis scribuntur leges ad interiorem animæ gubernationem pertinere: quum ubique & Dei cultum, & spiritualem iustitiam viuendi regulam supra quælibet hominum placita extollat.

Rom. 13. 1.

Altera ratio à superioribus pendens.

Alterum quoque notatu dignum est (quod tamen ex superioribus pendet) leges humanas, siue à magistratu, siue ab Ecclesia ferantur, tamen si sint obseruatiuæ necessariæ (de probis & iustis loquor) ideo tamen non ligare per se conscientiam, quia tota obseruandi necessitas ad generalem finem respicit, non autem consistit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul distant quæ & nouam formam præscribunt colendi Dei & necessitatem constituunt in rebus liberis.

Ad ipsam questionem præcipue hæret.

6 Tales autem sint quæ hodie vocantur Ecclesiasticæ constitutiones in Papatu, quæ pro vero ac necessario Dei cultu ingeruntur. Atque ut sunt innumere, ita infinita sunt ad captandas illaqueandasque animas vincula. Etsi autem in Legis expositione non nihil attingimus: quia tamen iustæ tractationi hinc oportunitor erat locus, nunc studebo totam summam quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam sibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pseudoepiscopi nuper disseruimus quantum satis esse videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantum quam se habere dicunt legum ferendarum potestate, hinc immorabor. Hoc igitur prætextu pseudoepiscopi nostri conscientias nouis legibus onerant, quod sint spirituales legislatores à Domino constituti, ex quo illis commissa est Ecclesiæ gubernatio. Itaque quicquid iubet ac præscribunt, id necessario obseruandum esse contendunt à populo Christiano: qui violauerit, cum duplicis inobedientiarum reum esse quod Deo & Ecclesiæ sit rebellis, Sanè si veri episcopi essent, aliquid eis in hac parte auctoritatis tribuerem, non quantum sibi postulant, sed quantum ad politiam Ecclesiæ ritè ordinandam requiritur. nunc quum nihil minus sint quam quod haberi volunt.

Quis sit dispositionis status.

Controuersia breuis decisio per distinctionem & concessionem.

volunt, non possunt tantillum sibi sumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi visum est, demus eis in presentia, quicquid potestatis habent veri Episcopi, id iure in eos competere. Nego tamen, propterea legistatores esse fidelibus impositos, qui præscribere à seipsis possint viuendi regulam, vel ad sua placita plebem sibi commissam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipsis minimè licere, quod ipsi à se absque Dei verbo excogitauerint, Ecclesiæ obseruandum pro necessario mandare. Id ius quum & Apostolis fuerit incognitum, & toties Ecclesiæ ministris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apostolorum exemplum, & contra manifestam Dei prohibitionem arripere ausi fuerint, & hodie defendere audeant.

7 Quod à perfecta bene viuendi regulam pertinebat id totum sic complexus est Dominus Lege sua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad summam illam adderent. Idque eo effecit primùm, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc sita est, si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tanquam ad normam) exigantur, vnicus vitæ magister ac director à nobis haberetur: deinde vt testatum faceret, se à nobis nihil magis requirere quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, non est obseruator Legis, sed iudex. Vnus autem Legislatores, qui potest seruare & perdere. Audimus, Deum hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verbi sui imperio ac legibus nos regat. Atque id ipsum antè ab Iesaiâ dictum fuerat, quanuis paulò obscurius, Dominus Rex noster, Dominus Legislatores noster, Dominus Iudex noster, ipse saluabit nos. Vtroque sanè loco ostenditur vitæ & mortis ei esse arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò sibi nemo hominum sumere potest. Deum igitur vnicum animarum Regem agnosci oportet, penes quem vnum seruandi perdendique potestas est, vt illa Iesaiæ verba sonant: & regem & iudicem & legislatorem & seruatorem. Itaque Petrus dum Pastores officij sui admonet, sic gregem pascant hortatur ne dominium exerceant aduersus clericos: quo nomine hæreditatem Dei, hoc est fidelium populum, significat. Id si ritè expendimus, nefas esse ad hominem transferri quod Deus suum vnus facit: intelligemus ita præcisum quicquid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei efferre volunt.

8 Porrò quoniam tota causa inde pendet, si Deus est vnicus Legislatores, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus memoria tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus asserat. Prior autem est, vt eius voluntas perfecta sit nobis omnis iustitiæ & sanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi scientia. Altera,

Item per negationem: nec enim Papis licet leges contra Dei verbum conscientiu imponere.

Perfecta siquid bene viuendi regula in lege Dei tradita est: & duplici de causa Deus est vnicus noster Legislatores.

Iac. 4. 11.

Ies. 33. 22.

1. Pet. 5. 2.

Prioris causâ consideratio.

Posterioris. vt ipse vnus (vbi eius ritè probèque colendi quæritur modus) imperium habeat in animas nostras, cui parère & à cuius nuu pendère debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit diiudicatio quæ hominum constitutiones sint verbo Domini contrariæ. Sunt autem eius generis omnes quæ ad verû Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientia obligantur, quasi obseruatu necessariè essent. Hac ergo lance meminimus ponderandas esse omnes humanas leges, si volumus habere certum examen, quod nusquam aberrare nos sinat.

Vnde necessariò sequitur humanas traditiones, quales finguntur in Papatu, verbo Dei esse contrarias.

Colos. 2. 8.

Priore contendit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersus pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabant. Secunda magis vititur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus. Quo hoc demonstret, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo. Initio secundi dicit omnes sapientiæ & intelligentiæ thesauros in Christo esse absconditos: inde postea concludit, caueant fideles ne per inanem philosophiam abducantur à grege Christi secundum constitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes *ἰδὲλ ἰθροποιείας*, hoc est fictitios cultus, quos homines sibi ipsi comminiscuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audet. Habemus ergo impias esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrget non esse laqueos conscientis induendos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperti: præsertim capite quinto. Ideo sufficiat annotasse.

Galat. 5. 1.

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltra progredimur, operæ pretium est hanc doctrinam ad nostra tempora accommodare. Constitutiones quas vocant Ecclesiasticas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse & impias: aduersarij sanctas esse & salutare defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam aliæ sunt de ceremoniis & ritibus, aliæ ad disciplinam magis spectant. Estne igitur iusta causa quæ nos ad vtrâque impugnandas moueat? Iustior certè quàm vellemus. Primum nõne authores ipsi clara voce definiunt, ipsissimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipsis contineri? In què finem conferunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperitæ multitudinis: sed eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum crassas abominations attingo, quibus totam pietatem moliti sunt pessun-
dare: sed apud eos non tam atrox fingeretur crimen, in minima quaque traditiuncula esse lapsum, nisi Dei cultum suis commet-

Altera pars capituli, in qua reuocatur thesis ad hypothesein, & de traditionib. Papisticis agit.

Harum alia ceremonias, alia disciplinam magis spectant.

Ceremonialium traditionum

Papisticarum impietas. Pro vero Dei cultu habentur.

eis subiicerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre nō possumus, quid peccamus? præsertim verò quum secundum elementa mundi huius colere præcipiunt, quod Paulus aduersari Christo testatur. Rursum quàm præcisa necessitate astringant conscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hic dum reclamamus, causam habemus cum Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

Col. 2. 20.

Gal. 5. 1.

10 Porro istud pessimum accedit, quòd ubi talibus vanis figmentis definiti religio semel cœpta est, peruersitatem illam perpetuò sequitur & altera execrabilis prauitas, quam Pharisæis exprobrabat Christus, vt irritum fiat præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præsentis nostros nomothetas verbis meis pugnare. vicerint sanè, si quo modo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immensò apud eos sceleratius sit auricularem confessionem vertente anno prætermisisse, quàm nequissimam vitam in solidum annum produxisse? linguam die Veneris infecisse modico carnis gustu, quàm totum corpus diebus omnibus scortando fœdasse? manum, die sanctulis nescio quibus consecrato, admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assidue membra omnia exercuisse? sacrificium legitimo vno conubio copulari, quàm illigari mille adulteriis? votiuam peregrinationem non persoluisse, quàm in promissis omnibus fidè fallere? in prodigiosos nec minus supernacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudisse, quàm defuisse vltimis pauperum necessitatibus? dolum sine honore præterisse, quàm hominum omne genus contumeliosè tractasse? non demurrasse certis horis longa sine sensu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepisse? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, nisi hoc est? quum obseruationes mandatorum Dei frigidè tantum & defunctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam nihilominus studiosè & anxie vrgent quàm si totam pietatis vim in se continerent? quum diuinæ Legis transgressionem leuibus satisfactionum multis vlciscentes, vnius sui decreti vel minimam offensum nulla leuiore pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita asperi & inexorabiles, suos contemptores implacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quàm apiculum in præceptis (vt vocant) Ecclesiæ violatum. Primum grauiter in eo delinquitur quòd ob res leuiculas, & (si Dei iudicio staretur) liberas, alter alterū

2. Propter has irritum fit Dei præceptum.

Huius 2. impietatis probatio ab enumeratione partium & colatione istarum traditionum cū Dei mandatis.

Mat. 23. 3.

Item ab eo quod non modò Dei mandata in Patru negliguntur, verumetiam traditionum istarum respectu nihil fiant & sepeliuntur.

Tanta impietas res refutatio.

contemnit, iudicat, & abiicit. Nunc verò quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis scribens nuncupat) quàm cælestia Dei oracula. Et qui propè in adulterio absoluitur, iudicatur in cibo: cui scortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc scilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, quæ tantum à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

3. *Sunt inutiles & inepta.*

II Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in iisdem constitutionibus improbamus. Primùm quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obseruationes præscribunt: deinde quòd immensa earum multitudine opprimuntur piæ conscientiæ, & in Iudaismum quendam reuolutæ, vmbri sic adhærescunt vt ad Christum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, scio carnis prudentiæ credibile non futurum: cui tantopere arrident vt Ecclesiam prorsus deformari putet vbi auferuntur. Sed hoc est quod Paulus scribit, habere speciem sapientiæ in commentitio cultu, in humilitate, & eo quòd austeritate sua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certè admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fal-

4. *Immensa, & Iudaismum inuehentes.*

Col. 2. 23.

Unde inutiles & inepta traditiones sapientiæ colorem habent.

lunt, inquit, humanæ traditiones sub specie sapientiæ. Vnde hūc colorem habent? Nempe quia confictæ sunt ab hominibus, humanum ingenium quod suum est illic recognoscit, & recognitum libentius amplectitur, quàm optimum aliquid quod suæ vanitati minus conueniret. Deinde quia videntur apta esse rudimenta ad humilitatem quòd hominum mentes iugo suo depressas humi detinent, hinc alteram habent commendationē. Postremò quia videtur eò spectare vt carnis delicias cohibeāt, & abstinentiæ rigore illam subigant, ideo videntur prudenter excogitata. Quid autem ad hæc Paulus? nuni laruas illas excutit, ne falso prætextu simplices deludantur? Quoniam hoc satis ad refellendum esse censuerat, quòd dixerat esse hominum commenta, hæc omnia, tanquam pro nihilo habeat, sine refutatione præterit. Imò quia nouerat in Ecclesia omnes commentitios cultus esse damnatos, & eo magis suspectos esse fidelibus quo humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falsam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum distare vt faciliè discerneretur: quia denique nouerat illam paedagogiam non pluris æstimari quàm corporis exercitationem: ea ipsa pro humanarum traditionum refutatione voluit esse fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

Harum refutatio.

Traditionē, quæ ad Iudaismum & Gentilismum despectunt, vanitas & impostura traducitur.

12 Sic hodie ceremoniarum spectaculo non modò vulgus indoctum, sed vt quisque mundana prudentia maximè inflatus est, mirificè capitur. Hypocritæ verò & fatuæ mulierculæ nihil nec speciosius nec melius cogitari posse existimant. At qui pe-

nicius discutiunt & verius expendunt secundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primum nugas esse quod nihil utilitatis habeant: deinde præstigias, quod spectantium oculos inani pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus subesse magna mysteria volunt Romanenses magistri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum est, earum auctores eò delapsos esse ut friuolis ineptiis & se & alios luderent: quia partim ex Gentium delirii exemplar sibi sumperunt, partim simiarum more temerè imitati sunt veteres Mosaica Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ, & reliqua his similia. Sanè etiam si nullum aliud sit argumentum, tamen ex farragine tam malè confuta nemo sanus aliquid boni sperabit. Et res ipsa palàm demonstrat, plurimas ceremonias non alium habere usum nisi ut populum obstupesciant magis quàm doceant. Sic & in nouitiis istis Canonibus, qui disciplinam inuertunt magis quàm conseruant, multum momenti reponunt hypocritæ. si quis introspiciat melius, reperiet nihil esse præter vmbatile & euanidum disciplinæ spectrum.

13 Iam verò (ut ad alterum veniam) quis non videt traditiones, alias aliis coaceruando, in tantum numerum excreuisse ut Christianæ Ecclesiæ nullo modo sint tolerabiles? Hinc factū est ut in ceremoniis appareat Iudaismus nescio quis, alię obseruationes grauem piis animis carnificinam afferant. Conquerabatur Augustinus quod suo tempore, neglectis Dei præceptis, tam multis præsumptionib. plena essent omnia. ut grauius corripere tur qui per octauas suas terram nudo pede terigerat, quā qui mentē in violentia sepelierat. Conquerabatur, Ecclesiā quam Dei misericordia liberā esse voluit, sic premi ut tolerabilior fuerit Iudæorum conditio. Si in seculū nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidius quàm tunc, exiguntur. Ita fieri solet: vbi semel peruersi isti legislatores imperium occupauerunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum morositatis perueniant. Quod Paulus etiam elagante indicauit his verbis, Si mortui estis mundo, quid quasi viuentes decretis tenemini? Ne manducaris, ne gustaueris, ne atrectaris. Nam quum verbum *ἀγγίζω* & manducare & tangere significet, in priore significato hic proculdubio accipitur ne superuacua sit repetitio. Hic ergo pseudoapostolorum progressus pulcherrimè describit. Initium à superstitione est, quod non tantum edere vetant, sed etiam tenuiter esitare, vbi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Postquam hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse.

4. In tantū numerum excreuerunt, ut multis dicitur sint intolerabiles.

Quod ab Augustino, secundum Apostoli doctrinam, damnatum est.

Ad Ianuar. epist. 119.

ducunt.

Innumerus iste
traditionum nu-
merus quam sue
est Ecclesia no-
xius.

Suprà in fine
sect. 12.

Item toto c. 12.
& nominatim
in fine sect. 21.

Epist. 118. ad
Ianuar.

Nec excusari po-
test, quod dicant
tot traditiones
institutas esse ad
pædagogiam ru-
dium.

Gal. 4. 1.

Ad Iudaismum
enim nos redu-
cunt.

Ioh. 4. 2. 3.

Spiritualem ado-
rationem iterum
ceremoniis obsu-
rant.

Christum denig-
ita inuoluunt, ut
agnosci nequeat.

14 Hanc tyrannidem in humanis constitutionibus merito hodie reprehendimus, quæ factum est ut innumeris edictis & immodica eorum exactione miseræ conscientiæ mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad disciplinam pertinētibus, alibi dictum est. De ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum est ut semisepulto Christo ad Iudaicas figuras redierimus? Dominus noster Christus, inquit Augustinus, Sacramentis numero paucissimis, significatione præstantissimis, obseruatione facillimis, noui populi societatem colligauit. Ab hac simplicitate quantum absit rituum multitudo & varietas quibus hodie implicari Ecclesiam cernimus, satis enarrari non potest. Scio quod artificio nonnulli acuti homines hanc peruersitatem excusent: Aiunt inter nos esse plurimos per æquè rudes atque fuerunt in populo Israelitico: Illorum causa institutam esse eiusmodi pædagogiam, qua tamen si firmiores carere possunt, negligere tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus esse utilem. Respondeo, nos non nescire quid fratrum infirmitati debeat: sed ex aduerso excipimus, non esse hanc rationem qua consulatur infirmis, ut magnis ceremoniarum aceruis obruantur. Non frustra hoc discrimen posuit Deus inter nos & veterè populum quòd illum voluit pueriliter erudire signis & figuris, nos simplicius, sine tanto externo apparatu. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à Pædagogo pro ætatis captu regitur, & sub custodia continetur: ita sub Lege custodiebantur Iudæi. Nos autem adultis similes sumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum esset in Ecclesia sua vulgus providebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum est modo inter nos & Iudæos discreuit. Stulta igitur ratio est si volumus imperitis consulere. Iudaismum à Christo abrogatum erigendo. Hanc quoque dissimilitudinem veteris & noui populi notauit Christus suis verbis, quum diceret mulieri Samaritanæ, venisse tempus quo veri cultores adorarent Deum in Spiritu & veritate. Hoc profecto semper factum fuerat, sed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd sub Mose spiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata & quodammodo implicata erat, quibus abolitis nunc simplicius adoratur. Proinde, qui hanc dissimilitudinem confundunt, ordinem evertunt à Christo institutum & sancitum. Ergone (inquires) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum impericiam? Id ego non dico, omnino enim utile illis esse sentio hoc genus adminiculi. Tantùm hinc contendo ut is modus adhibeatur qui Christum illustret, non obscuret. Ceremoniæ ideo nobis diuinitus pauca datæ sunt, & minime laboriosæ, quòd præsen-

tem Christum demonstrent. Iudæis plures datæ sunt, quò essent absentis imagines. Absentem autem fuisse dico, non virtute, sed significandi modo. Proinde modus ut retineatur, illam in numero paucitatem, in obseruatione facilitatem, in significatione dignitatem quæ etiam claritate constat, retinere necesse est. Id non esse factum quid attinet dicere? res enim est in omnium oculis.

15 Hic prætereo quàm perniciosis opinionibus imbuantur hominum mentes, sacrificia esse quibus ritè litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iustitia & salus comparetur. Negabunt extraneis eiusmodi erroribus vitari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minus peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, operibus temere humano arbitrio confectis tantum honoris tribui ut meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legislatores ipse obedientiæ respectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate proprio merito pretium accipiunt: sed quòd Deus obedientiam erga se nostram tanti æstimat. De ea operum perfectione hinc loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præstatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, nisi ex gratuita Dei benignitate gratiam habent, quia in ipsis infirma & mutila obedientia est. Sed quia hinc non disputatur quid opera sine Christo valeant, quæstionem illam omittamus. Quod præsentis argumenti proprium est iterum repeto, quicquid in se commendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam solam Deus respicit, ut testatur per Prophetam, Non præcepi de sacrificiis & victimis: sed tantum ut audiendo audiatis vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum vestrum, & non in panibus. Item, Frustra me colunt præceptis hominum. Hoc itaque nullo modo excusabunt, quòd patiuntur miseram plebem in externis illis nugis iustitiæ, quam Deo opponant, & qua se ante cæleste tribunal sustineant, quærere. Præterea annon hoc dignum insectatione vitium est, quod non intellectas ceremonias, vel histrionicam scenam aut magicam incantationem, ostentant? Certum enim est ceremonias omnes corruptas esse & noxias, nisi per eas homines ad Christum dirigantur. Quæ autem in usu sunt ceremonie sub Papatu, à doctrina separantur, ut homines signis omni significatione carentibus retineant. Postremò (ut ingeniosus artifex est venter) apparet in multis ab avaris sacrificulis inuentas esse, ut essent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habeant originem, sic omnes sunt ad fœdum quæstû prostitutæ ut bonam partem rescindere necesse sit si efficere volumus quò minus profana & sacrilega nundinatio in Ecclesia exerceatur.

5. Traditones pa-
pistica eò impel-
lunt superstitio-
sos, ut existiment
eas sacrificia esse
& expiatoria
& meritoria.

Huius erroris
refutatio.

Ier. 7. 28.

Iesa. 55. 2. & 29.

13.
Mat. 15. 9.

6. A doctrina
separata nil al-
lud quàm hi-
strionicam offen-
tationem aut in-
cantationem ma-
gicam ostentant.
7. Omnes sunt
ad fœdum qua-
sum prostituta,

16 Tametsi videor non perpetuam doctrinam de humanis constitutionibus tradere, quod ætati nostræ prorsus accommodata est hæc oratio: nihil tamen dictum est quod non sit omnibus sæculis futurum vile. Nam quoties obrepat hæc superstitio vt Deum suis figmentis colere homines velint, quæcunque in eum finem feruntur leges, statim ad crassos istos abusus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri ætati, sed omnibus sæculis minatur Deus, quod cæcitate & stupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc exæcatio perpetuò facit vt nullum absurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei monitis, sponte se in exitiales istos laqueos induunt. Quod si remotis circumstantiis, simpliciter habere libet quæ sint omnium temporum humanæ traditiones, quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit: erit illa, quam superius posuimus, certa & clara definitio, Esse omnes leges sine Dei verbo in hunc finem ab hominibus positas vt vel modum colendi Dei præscribant, vel conscientias religione obstringant, quasi de rebus præcipiant ad salutem necessariis. Si ad alterum vel ad vtrunque istorum accedunt alia vitia, quod sua multitudine Euangelij claritatem obscurant: quod nihil ædificent, sed inutiles sint ac lusoriæ occupationes potius quàm vera pietatis exercitia: quod sint ad sordes ac turpem quæstum expositæ: quod sint obseruatum nimium difficiles: quod sint malis superstitionibus inquinatæ: hæc erunt adiumenta vt facilius deprehendamus quantum sit in ipsis mali.

19.13.

Quæ sint traditiones, quæ ab Ecclesiâ profligari debent.

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi: eius verò authoritatem penes se residere. Hoc impetrato, simul conficitur, eorum traditiones Spiritus Sancti esse reuelationes, quæ nisi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magnis authoribus videantur, bonam suarum obseruationum partem fluxisse ab Apostolis credi volunt. & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in alijs fecerint Apostoli, quando in vnum Concilium coacti, ex Concilij sententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt se ab idolothytiis, sanguine & suffocato abstinerent. Iam alibi exposuimus quàm falsò ad se venditandos eumentiantur Ecclesiæ titulum. Quantum interest præsentis causæ, si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis esse debet, ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Christus, vt ad ipsius regulam nos formemus ac comparemus: faciliè nobis constabit, Ecclesiam non esse quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus lasciuat ac luxuriat. Annon enim illa semel Ecclesiæ dicta lex æterna manet

Argumenta

Papistarum pro suis traditionibus.

1. Traditiones ipsas esse à Deo, & à Dei Ecclesiâ qua errare non potest.

Act. 15. 20. & 29.

Cap. 8. sect. 20. 13.

Resp. 1. Eam non esse Dei Ecclesiam, quæ verbo Dei nouas leges addere velit.

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi: eius verò authoritatem penes se residere. Hoc impetrato, simul conficitur, eorum traditiones Spiritus Sancti esse reuelationes, quæ nisi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magnis authoribus videantur, bonam suarum obseruationum partem fluxisse ab Apostolis credi volunt. & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in alijs fecerint Apostoli, quando in vnum Concilium coacti, ex Concilij sententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt se ab idolothytiis, sanguine & suffocato abstinerent. Iam alibi exposuimus quàm falsò ad se venditandos eumentiantur Ecclesiæ titulum. Quantum interest præsentis causæ, si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis esse debet, ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Christus, vt ad ipsius regulam nos formemus ac comparemus: faciliè nobis constabit, Ecclesiam non esse quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus lasciuat ac luxuriat. Annon enim illa semel Ecclesiæ dicta lex æterna manet

manet

manet? Quod præcipio tibi, hoc obieruabis vt facias: non addes quicquam ne detrahas. Et alibi, Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo, ne te fortè arguat, inueniarisque mendax. Id cum Ecclesiæ dictū negare nō possunt, quid aliud quàm ipsius contumaciam prædicant, quam post talia interdicta addere nihilominus & admiscere de suo doctrinæ Dei ausū fuisse iactant? Absit autem vt eorum mendaciis assentiamur, quibus tantam Ecclesiæ contumeliam irrogant: sed falsò Ecclesiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de ista humanæ temeritatis libidine agitur quæ sese intra Dei præscripta continere non potest quin procaciter exulteret, ac in suas inuentiones excurrat. Nihil in verbis istis inuolutum, nihil obscurum, nihil ambiguum: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Ecclesia vniuersa, quam de Domini cultu & salutaribus præceptis agitur. Verùm de Lege sola id dictum fuit, quam subsequitur sunt Prophetiæ & tota Euangelij administratio. Fateor certè: & simul addo, quæ Legis cōplementa sūt potius quàm addimenta, vel defectiones. Quòd si verò Dominus ministerio Moysi plurimis inuoluerisvt ita dicam obscuro, nihil tamen addi nec detrahi sustinet, donec per seruos suos Prophetas, ac tandem per dilectū Filium clariorem doctrinam admittret: cur non multo nobis seuerius vetitum arbitremur nequid Legi, Prophetis, Psalmis Euangelio addamus: Non à seipso degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere se offendit iam pridem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces, quæ auribus nostris continenter insonare debuerant, Non sum loquutus Patribus vestris, quo die eduxi eos ex Ægypto, verba de Sacrificio & holocausto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens. Audiendo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mādauero vobis. Item contestando contestatus sum patres vestros. Audite vocem meam. Aliæque eiusdem generis: sed hæc præ aliis insignis, Nūquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci suæ? Melior enim est obediētia quàm victime, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum: Quoniam quasi peccatum ariolandi repugnare: & quasi idololatriæ iniquitas, non acquiescere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Ecclesiæ autoritate defenditur quum ab impietatis crimine excusari nequeat, falsò Ecclesiæ id imputari, arguere promptum est.

18 Hac ratione in istam humanarum traditionum tyrannidē, quæ sub Ecclesiæ titulo superciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neque enim (quod nostri aduersarij ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Ecclesiam ludibrio habe-

Deut. 12. 32
Prou. 30. 6.

Resp. 2. In verā Ecclesiam isti contumeliosè admodum insurgunt, quæ nihil addit aut detrahit verbo Dei scripto.

Resp. 3. A contumacijs: Non licet doctrinæ Legis addi: et nullo minus doctrinæ Euangelij.

Ierem. 7. 22

Idem. 11. 7.

1. Sam. 15. 22

Resp. 4. impudētia esse non ferrendam, abs. autē de Ecclesia po-

testate vociferari: Interim verò quid illi à Domino sit mandatum, & quem obedientià huic mandato præsta te tenentur, dissimulare.

2. Secundum argumentū. Traditiones esse Apostolicas. Resp. per negationem. Immo sunt mera impostura.

mus: sed obedientiæ laudem, qua maiorem nullam agnoscit, illi tribuimus. Ipsi potius vehementer sunt Ecclesiæ iniuri, qui aduersus Dominum suum contumacem illam faciunt, dum ultra progressam fingunt quàm per verbum Dei licuerit: ut taceam intignem esse impudentiã cum pari malitia coniunctam, assiduè de Ecclesiæ potestate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum sit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, dissimulare. At si nobis, ut par est, animus fuerit cum Ecclesia contentire, hoc magis ad rem pertinet, spectate ac meminisse quòd nobis ac Ecclesiæ à Domino præcipiatur, ut illi vno consensu obediamus. Non enim dubium est quin cum Ecclesia optimè consensuri simus, si nos Domino per omnia obedientes præstemus. Iam verò referre ad Apostolos traditionum originem, quibus hactenus oppressa est Ecclesia, meræ fuit imposturæ: quando tota in hoc incumbit Apostolorum doctrina, ne nouis obseruationibus onerentur conscientiæ, aut Dei cultus nostris inuentionibus contaminetur. Deinde si qua historiis vetustisque monumentis inest fides, Apostolis nō ignotum modò, sed inauditum fuit quòd illis tribuunt. Nec garriant, pleraque eorum placita vsu & moribus recepta fuisse, quæ scriptis tradita non fuerunt. Illa scilicet quæ Christo adhuc viuentem intelligere non poterant: post eius autem ascensum Spiritus sancti reuelatione didicerint. De eius loci interpretatione alibi visum est. Quòd ad præsentem causam satis est, ridiculos profectò se faciunt, quum ingentia illa mysteria, quæ tanto tempore Apostolis incomperta fuerint, partim obseruationes esse constet aut Iudaicas, aut Gentiles (quarum illæ inter Iudæos, hæc verò apud Gentes omnes promulgatæ multò antè fuerant) partim ineptas gestulationes & inanes ceremonias, quas insulsi sacrificuli, qui nec nare sciunt, nec literas, per quã ritè peragunt: imò quas pueri moriones adedò appositè effingunt, ut videri possit, nullos esse magis idoneos talium sacrorum antistites. Si nullæ essent historie, ex re tamen ipsa æstimarent sani homines, non subito erupisse in Ecclesiam tantam rituum & obseruationum congeriem, sed sensim obrepisse. Nam quum sanctiores illi Episcopi, qui Apostolis ætate proximi fuerunt, nonnulla instituisent, quæ ad ordinem ac disciplinam pertinebant: subsequenti postea sunt homines alij post alios, neque satis considerati & nimis curiosi ac cupidi: quorum ut quisque posterior erat, ita stulta æmulatione cum suis decessoribus certauit, ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat, ne breui obsolescerent sua inuenta, ex quibus laudem ad posteros affectabant, in exigenda eorum obseruatione erant multò rigidiores. Hæc ex eo nã bonam istorum rituum partem nobis peperit, quos isti pro Apostolicis nobis venditant.

Vel potius sunt obseruationes aut Iudaicæ, aut Gentiles, aut ineptæ & inanes gestulationes & ceremoniæ. Quod ex diligentibus historiis Ecclesiasticarum consideratione liquet.

Atque id quoque hystoriæ testantur.

19 Ne omnium catalogum texendo simus nimium prolixi, vno exemplo contenti erimus. In Cœna Domini administranda fuit sub Apostolis magna simplicitas. Proximi successores ad ornandam mysterij dignitatem aliquid addiderunt quod nõ esset improbandum. Sed postea superuenerunt stulti illi imitatores, qui varia frustula subinde consuendo hunc quæ in missa videmus sacerdotis vestitum, hæc altaris ornamenta, has gestulationes & totam rerum inutilium supellectilem nobis composuerunt. Atqui obiiciunt fuisse hanc olim persuasionem, quæ in Ecclesia vniuersa vno consensu fierent, ab ipsis Apostolis proditisse. Cuius rei Augustinum citant testem. Ego verò non aliunde quàm ex ipsius Augustini verbis solutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel Concilijs generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia auctoritas, statuta esse intelligere licet: sicuti quod Domini passio, & resurrectio & in cœlum ascensus, & aduētus Spiritus Sancti, anniuersaria solennitate celebrantur. Et siquid aliud tale occurrerit quod seruetur ab vniuersa, quacumq; le diffundit, Ecclesia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluisse vřitatas tunc obseruationes, non nisi simplices illas & raras & sobrias quibus Ecclesiæ ordinẽ contineri vtile est: Quantum autem hoc ab eo distat quod Romanenses magistri extorquere volunt vt nulla sit apud eos ceremoniola quæ non pro Apostolica censeatur?

20 Ne longior sim, vnum tantum exemplum proferam. Si quis eos interroget vnde aquam suam lustralem habeant, protinus respondent, Ab Apostolis. Quasi non hanc inuentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant hystoriæ, qui si Apostolos adhibuisset in consilium, nunquam profectò contaminasset Baptismum alieno & intempestiuo symbolo. Etsi nec mihi veri simile est, tam vetustam esse eius cõsecrationis originem quàm illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quasdã suo tempore Ecclesias solennem Christi imitationem in lotionem pedum refugisse, ne ad Baptismum ritus ille pertinere videretur, subin dicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllam haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à Spiritu Apostolico profectum fuisse minimè concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducitur, quodam modo reperatur. Nec moror quod alibi ipse idem Augustinus alia quoque Apostolis adscribit. Nam quum nihil præter cõiecturas habeat, non debet ab ipsis de re tanta iudicium fieri. Postremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multum tamen interest instituãne aliquod pietatis exercitiũ

rum. Si que ab antiquis Patri- bus inuenta sunt ceremonia, multum differunt à Papisticis. quo libera conscientia utantur fideles : si autem non erit illis utilis usus, abstineant: an legē feras quæ conscientias seruitute illaqueet. Nunc verò à quocunq; authore emanarint, postquā videmus in tantum abusum prolapsas esse, nihil obstat quominus sine vlla eius contumelia abrogemus: quando nunquam ita sunt commendatæ vt perpetuò immobiles esse oporteat.

3. *Tertium arg. à decreto Apostolorum.* 21 Nec magnopere eos mouat quòd ad excusandam suam tyrannidem prætexunt Apostolorum exemplum. Apostoli, inquit, & Seniores primæ Ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerunt: quo præcipiebant Gentibus omnibus, se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine. Id si illis licuit, cur non & successoribus quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Utinam verò cum semper aliàs, tum in hac re eos imitentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquā instituisse aut decreuisse nego.

Resp. i. locum S. historia explans. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur ceruicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit si iugum postea aliquod consentit imponi. Imponitur autem, à sua autoritate decernant Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, sanguinem & suffocatum attingant. Manet quidem adhuc scrupulus, quòd nihilominus videatur prohibere. Atqui facilè dissoluetur signis propius decreti ipsius sensum animaduertat: cuius primū ordine,

Primum caput huius decreti Apostolorum. & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus suam libertatem, nec illis obturbandum esse, aut de Legis obseruationibus exhibendam molestiam. Hactenus nobis egregiè patrocinantur. Quæ autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum æternūque Dei mandatum de non violanda charitate, nec punctum ex illa libertate delibat: sed Gentes duntaxat admonet qua ratione sese fratribus attemperent, ne sua libertate in eorum offensionem abutantur. Sit hoc igitur secundum caput, vt innoxia

Alterum caput. libertate utantur Gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tamen aliquid præscribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant quibus rebus in fratrum offensionem possint incurrere quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quæ fratrum offensionem prohibet, de suo afferunt.

Applicatio huius loci, ostendens quosdam in Partu recepta posse ad tempus à pijs sine superstitione, propter fratres infirmos 22 Quemadmodum si qui Ecclesiis nondum bene constitutis præsumt fideles pastores, omnibus suis edicant ne, donec imbecilles quibuscum viuunt adolecant, palam die veneris carnis bus vescantur, aut feris in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tametsi; seposita superstitione, indifferentiam per se sint: vbi tamen accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, vt spectaculū hoc infirmis

Infirmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum conscientias grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouā ferri ab iis legem dicat, quos constat duotaxat scandalis occurrere, quæ sunt à Domino satis disertè prohibita? Nihil autem magis & de Apostolis dici potest, quibus nihil aliud propositū erat, offensionum materiam tollendo, quàm diuinam vrgere Legem de vitanda offensione, ac si dixisset, Præceptum Domini est, ne fratrem infirmum lædatis. quæ idolis oblata sunt, suffocatum, & sanguinem manducare non potestis, quin offendatur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Idquæ ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis, qui certè non nisi ex Concilij sententia sic scribit, De eis quæ idolis immolantur, scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducant: & conscientia eorum infirma quum sit, polluitur. Videte ne facultas vestra offendiculū fiat infirmis. Cur isthæc probè perpensa fuerint, ei posthac fucus non fiet, qualem faciunt qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, ac si Ecclesiæ libertatem suo decreto infringere cœpissent. Verum, vt effugere nequeant quin sua etiam confessione solutionem hanc approbent, respondeant mihi quo iure illud ipsum decretum ausi sint abrogare. Nempe quis ab illis offensionibus ac dissidiis, quibus occurrere voluerant Apostoli, nihil amplius periculi erat: legem verò à suo fine æstimandam nouerant. Quum igitur lex ista respectu charitatis lata sit, in ea nihil præscribitur, nisi quantum charitatis interest. Quum fatentur nihil aliud esse legis huius transgressionem quàm violentiam charitatis, nõne simul agnoscunt non commentitiū aliquod esse additamentum ad Legem Dei, sed germanam simplicemq; accommodationem ad tempora & mores quibus destinabatur?

23 At verò vt iniquæ centies sint nobis & iniuriæ eiusmodi leges, esse tamen sine exceptione audiendas contendunt, non enim hic agi, vt erroribus consentiamus: sed tantum vt dura præceptorū imperia subditi perferamus, quæ detrectare nõ est nostrum. Verum hic quoque optimè verbi sui veritate occurrit Dominus, nõsque à tali seruitute in libertatem vindicat, quæ sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius beneficium verbo suo non semel obsignauit. Non enim (quod maliciosè fingunt) id solum agitur vt grauem aliquam oppressionē in corpore nostro perferamus, sed vt conscientia libertate sua, hoc est, sanguinis Christi beneficio spoliata seruiliter crucientur. Quanquam istud etiam, ac si parum ad rem faceret, omittamus. At quāti putamus referre suum Domino regnum eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem quoties humanarum intentionū legibus colitur: quum solus ipse cultus sui velit haberi legislator. Ac

Resp. 2. ab aduersariorū confessione petita. *Li enim abrogat decretū Apost. cuius tamen exemplo traditiones suas stabilire volunt.*

Resp. 3. Eiusmodi tyrannicis Apostolorum exemplo innuens duobus nominibus esse improbanda.

1. Et corpora conscientias excruciat. Deo suū dominium eripit, unde horrenda sequuntur iniuria.

ne rē esse nihili quis existimet, audiamus quāti reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mandato & doctrinis hominū, ecce, ego stupefaciam eū miraculo grādi & stupendo. peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intelligentia à senioribus recedet. Alibi, Frustra me colūt, docētes doctrinas, pręcepta hominū. Et sanē quod se filij Israel plurib. idololatriis, inquinaarūt, totius mali causa adscribitur impurę huic mixture, quod trāgressi Dei mandata, cultus novos fabricarint. Ideoque refert Sacra historia novos aduenas qui ad incolendā Samariā traducti fuerant à Rege Babylonio, fuisse discerptos & cōsumptos à feris bestiis, eo quod nescirēt iudicia vel statuta Dei terrę illius. Quāuis in ceremoniis nihil peccassent, nō tamen probata fuisset Deo inanis pōpa: sed interim cultus sui violationem, homines aliena à verbo suo cōmenta ingererēt, vlcisci nō destitit. Vnde postea dicitur, pœna illa territos ritus in Lege pręscriptos suscepisse: sed quia nondum purē colebant verum Deum, bis repetitur, timuisse ipsum & non timuisse. Vnde colligimus, partē reuerentię quę illi defertur, in eo esse positam dum in illo colendo simpliciter quod mandat, nullas nostras inuentiones miscendo sequimur. Atque ideo sapius laudantur pij Reges quod fecerint secundū omnia pręcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad sinistram. Vltrā progredior, etiam si in cōmentitio aliquo cultu palām nō apparet impietas: seuerē tamen à Spiritu damnatur, ex quo à Dei pręcepto discessum est. Altare Achaz, cuius exemplar è Samaria illatū erat, videri potuit augere tēplī ornatū, quum eius consiliū esset soli Deo illic sacrificia offerre, quod splendidius facturus erat quā in primo & vetusto altari: videmus tamē vt Spiritus audaciā illā detestetur nō alia de causa nisi quod hominum inuēta in Dei cultu impura sunt corruptelę. Et quo nobis clarius patefacta est Dei voluntas, minus excusabilis, quicquā tentādi proteruia. Ac proinde meritō aggrauatur hac circūstantia crimen Manasse, quod altare nouum extruxerit in Ierusalē: de qua pronuntiauerat Deus, Ponā illic nomē meum: quia nunc quasi ex professo respuitur Dei autoritas.

24 Mirantur pleriq; cur aded acriter interminetur Dominus se facturum stupenda populo, à quo mandatis hominum colebatur, & se frustra coli pronūtiat hominum pręceptis. At si spectaret quid sit in religionis (hoc est cęlestis sapientię causa) ab vno Dei ore pendere, simul viderent non leuē esse rationē cur peruerliā eiusmodi obsequia sic abominetur Dominus, quę pro humani ingenij libidine sibi pręstantur. Nam tametsi speciem habent quandā humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum parent: minimē tamen sunt coram Deo humiles, cui easdem pręscribunt leges quas ipsi seruant. Hęc verò ratio est cur nos tā diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur

Nec mirum. Deo enim displicent in causa religionu hominum inuenta.

Ratio. Hac sapientia exsuperbia & hypocrisis proficiuntur.

Colof. 1. 2. 4.

piamur per traditiones hominū, & illā quā vocat εἰδωλοθρησκεία, i. voluntarium cultū, & præter Dei doctrinā ab hominibus excogitatū. Sic est profecto stultescere & nostrā nobis ipsis & omnium hominū sapientiā oportet quo solum illū sapere permittamus. Quam viam minimè tenet qui confectis hominū arbitrio obseruationibus, illi se approbare meditatur, & quasi in iſto præuaricatricè erga eum obedientiā, quæ hominibus defertur, obtrudunt. Qualiter & aliquot antè seculis & nostra memoria factū est, & sic hodie quoque in iis locis in quibus creaturæ pluris est quā Creatoris imperiū: vbi religio (si tamè religio vocari ea meretur) pluribus magisque insulis superstitionibus cōspurcata est quam vlla vnquā paganitas. Quid enim posset parere hominum sensus quàm carnalia fatuāque omnia, & quæ suos aucthores verè referant?

Exemplo confirmata.

25 Quod etiam obtendunt superstitionū patroni, Samuelem sacrificasse in Ramatha, & quāuis præter Legē id fieret, placuisse tamen Deo: facilis solutio est, nō fuisse secundū aliquod altare quod vnico opponeret: sed quia nondum arcæ fœderis destinatus erat locus, oppidū vbi habitabat sacrificiis destiuasse tantū maximè cōmodū. Certè animus sancti Prophete non fuit quicquā nouare in sacris, vbi Deus tā arctè vetabat addi vel minui. Quod ad exemplū Menoha spectat extraordinariū & singulare fuisse dico. Obtulit illi Deo sacrificiū homo priuatus, nec sine Dei approbatione: nempe quia nō temerario animi sui motu, sed cælesti instinctu hoc suscepit. Quātopere autè abominetur Deus quæ mortales ex seipsis excogitant ad eū colendū alter non inferior Menoha Gedeon insigni documento est, cuius ephod non modò ei familiæ, sed toti populo cessit in ruinam. Denique aduentitia quælibet inuentio, quæ Deū homines colere appetunt, nihil aliud est quàm veræ sanctimonix pollutio.

4. *Quartū arg. ab exemplis.*
1. Sam. 7. 17.
Resp. ad 1. exemplum.

Judic. 13. 19.
Ad secundum.

26 Cur igitur, inquiunt, ferri voluit Christus onera illa im-portabilia quæ alligebant Scribæ & Pharisei? Imò cur alibi idē Christus cauere voluit à fermento Phariseorū? fermentum (interpretate Matheo Euangelista) appellās quicquid propriæ doctrine verbi Dei puritati admiscerent. Quid apertius volumus quā quod totam earum doctrinam iubemur fugere & cauere? Unde nobis certissimum sit, neque altero loco Dominum voluisse suorum conscientias propriis Phariseorum traditionibus vexari. Et verba ipsa, si modò non torqueantur, nihil tale sonant. Illic siquidem Dominus acerbè in Phariseorum mores inuehi instituens, simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quamquam nihil in eorum vita cernerent quod sequerentur, non tamen ea facere desinerent quæ verbo docebant, quum in cathedra Moſis (hoc est, ad enarrandam Legem) sederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium

Judic. 8. 27.

5. *Postremū arg.*
Christus eiusmodi onera ferre voluit.
Matt. 23. 3. & 16. 6.

Responsio. con-silium Dominus ostendens.

Resp. 2.
August. in Io-
han. Tract. 46.

exemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur. Verùm quia nonnulli rationibus minimè permouentur, authoritatem semper requirunt, subiiciam Augustini verba, quibus idè prorsus dicitur. Habet ouile Domini præpositos partim fidos, partim mercenarios. Præpositi qui si ii sunt, veri sunt Pastores. audite tamen, quòd & mercenarij necessarij sunt. Multi quippe in Ecclesiâ, commoda terrenæ sectantes, Christum prædicant & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues nõ mercenarium, sed Pastorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos. Scribæ, inquit, & Pharisei cathedram Moïsi insident. quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legè Dei docent. ergo per illos Deus docet. sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Augustinus.

Tertia pars capituli, de legitimis constitutionibus Ecclesiasticis.

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominũ conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt quibus Ecclesiæ ordo constituitur: illorũ quoque errori commodum hic occurrẽdũ est. Falli sanè perquam est lubricũ: quia non primã statim facie apparet quantum inter illas & has intersit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediã, ne cui imponat similitudo. Hoc primũ habeamus, si in omni hominum societate necessariam esse politiam aliquam videamus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendam concordiam valeat: si in rebus agendis vigere semper aliquem ritum, quem non respici publicæ honestatis interest, atque ad cõ humanitatis ipsius: id in Ecclesiis præsertim obseruandum esse, quæ cum bene composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur, tũ verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem si Ecclesiæ incolumitati bene prospectum velimus, diligenter omnino curandum est quod Paulus iubet, vt decenter omnia & secundũ ordinem fiant. At quum in hominum moribus tanta insit diuersitas, tanta in animis varietas, tãta in iudiciis ingenisq; pugna: neque politia vlla satis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine stata quadam forma seruari ritus quispiam potest. Huc ergo quæ conducunt leges tantũ abest vt damnemus, vt his ablatis, dissolui suis neruis Ecclesias, totasq; deformari ac dissipari contendamus. Neque enim haberi potest quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant nisi aditis obseruationibus, tanquam vinculis quibusdam ordo ipse & decorum consistat. Id tantũ semper in istis obseruationibus excipiendum est, ne aut ad salutem credantur necessariæ, atque ita conscientias religione obstringant, aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

Quarum fundamentum nititur generali axioma Apostoli. et omnia fiant fluxu, uoluntate et ratione. 1. Cor. 14. 40.

In his autem
duo extrema
cauenda.

28 Habemus ergo optimam & fidelissimam notam quæ inter impias illas constitutiones distinguat (quibus veram obscurari religionem & consciências subverti dictum est) & legitimas Ecclesiæ obseruationes: si his meminerimus alterum semper ex duobus esse propositum, aut vtrumque simul, vt in sacro fidelium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipsa hominum communitas velut quibusdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim semel publicæ honestatis causâ posita lex intelligitur, iam sublata est superstitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur, euerſa est falsa obligationis & necessitatis opinio, quæ ingentem terrorem conscientijs iniiciebat, quum putarentur traditiones ad salutem necessariæ. Siquidem hic nihil quæritur nisi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretium est clarius adhuc definire quid sub illo decreto quod Paulus commendat, quid item sub ordine comprehendatur. Ac decori quidem finis est, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus sacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modestia & grauitas, quæ in omnibus honestis actionibus spectari debet, illic maxime eluceat. In ordine hoc primum est, vt qui præſunt regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectamque disciplinam assueſcat. Deinde vt bene composito Ecclesiæ statu paci & tranquillitati consulatur.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentum inerit: quale exemplum videmus in illo theatro apparatu, quo vtuntur Papiſtæ in suis sacris, vt nihil quàm inutilis elegantix larua, & luxus sine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad sacrorum mysteriorum reuerentiam aptum vt sit idoneum ad pietatem exercitium: vel saltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neque id ipsum sine fructu: sed vt fideles admoneat quanta modestia, religione, obseruantia, sacra tractare debeant. Porro vt pietatis exercitia sint ceremonix, ad Christum rectam nos deducant necesse est. Similiter ordinem non constituemus in illis nugatorijs popis quæ nihil habent præter euanidum splendorem, sed in ea compositione quæ omnem confusionem, barbariem, cõtumaciam, turbas omnes & diffidia tollat. Prioris generis exempla sunt apud Paulum, Vt ne prophana symposia cum sacra Domini Cœna commisceantur: Ne mulieres in publicum nisi velatæ procedant: & alia plurima in quotidiano vsu habemus: quale est, Quod flexis genibus, pudòque capite oramus: Quod Domini Sacramenta non sordide, sed cum aliqua dignitate administramus: Quod in sepeliendis mortuis quandam honestatem adhibemus, & quæ alia

*Ad hanc amul-
sim si traditiones
Papiſtica exa-
minentur, inde-
cora & inordi-
nata apparebunt.*

*Quid decori &
ordinis nomine
intelligat Pau-
lus.*

*Decorum nullis
in Papiſticis ce-
remonijs.
Veri decori de-
scriptio.*

*Nullus ordo in
popis Papiſticis.*

*Veri ordinis e-
xempla.
I. Cor. II. 21. &*

5.

*Christiani deco-
ri exempla.*

eodem pertinent. In altero genere sunt horæ publicis precationibus, concionibus & mysticis actionibus destinata: in ipsiſ concionibus quies ac silentium, loca destinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi, quòd Paulus vetat ne mulieres in Ecclesia doceant, & si qua sunt similia. In primis verò quæ disciplinam conseruant, vt catechesis, censura Ecclesiasticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eundem catalogũ referri possunt. Ita omnes Ecclesiasticas constitutiones, quas pro sanctis & salutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad disciplinam & pacem respiciunt.

1. Cor. 14. 34.

*Duo capita con-
stitutionũ Eccl.*

*Porro nullæ con-
stitutiones eius
modi sunt, nisi
quæ Dei autho-
ritate fundata,
& ex Scriptura
desumptæ sunt.*

30 Sed quia hic periculum est ne ab vna parte pseudoepiscopi prætextum inde caprent ad impias suas & tyrannicas leges excusandas, ab altera sint quidam nimis meticulosi, qui superioribus malis admoniti, nullum quamlibet sanctis legibus locum relinquunt: hic testari operæpretium est, eas demum humanas constitutiones me probare quæ & Dei autoritate fundatæ, & ex Scriptura desumptæ adeòque prorsus diuinæ sint. Exemplum sit in genuculatione quæ fit dum solennes habentur precationes. Quæritur sítne humana traditio, quum repudiare vel negligere cuius liceat. Dico sic esse humanam vt simul sit diuina. Dei est quatenus pars est decoris illius cuius cura & obseruatio nobis per Apostolum commendatur: hominum autem quatenus specialiter designant quod in genere fuerat indicatũ magis quàm expositum. Ab hoc vno exemplo æstimare licet quid de toto hoc genere sit sentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iustitiæ summam, & omnes cultus numinis sui partes, & quicquid ad salutem necessarium erat sacris suis oraculis tum fideliter complexus est, tum perspicuè enarravit: in his solus Magister est audiendus. Quia autem in externa disciplina & ceremoniis non voluit figuratim præscribere quid sequi debeamus (quòd istud pendere à temporum conditione præuideret, neque indicaret vnã seculis omnibus formã conuenire) confugere hic oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi necessitas Ecclesiæ postulabit. Postremò quia ideo nihil expressum tradidit, quia nec ad salutem hæc necessaria sunt, & pro moribus vniuscuiusque gentis ac seculi variè accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem, prout Ecclesiæ utilitas requireret, tam vsitatas mutare & abrogare quàm nouas instituere cõuenit. Fateor equidem, non temerè nec subinde, nec leuibus de causis ad nouationem esse decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet, charitas optimè iudicabit: quam si moderatricem esse patiemur, salua erunt omnia.

1. Cor. 14. 40.

*Secundum genus
diuinæ esse debet
licet quoad spe-
ciem humanitas
ordinata sint.*

*Optima verò i-
storum modera-
rix charitas est,
quæ Ecclesiæ æ-
dificationem re-
spicit.*

31 Iam verò Christiani populi officium est, quæ secundũ hunc

canonem fuerint instituta, libera quidem conscientia, nullaque
superstitione, pia tamen & facili ad obsequendum propensione
seruare, non contemptim habere, non supina negligentia præ-
terire: tantum abest vt per fastum & contumaciam violare a-
pertè debeat. Qualis (inquies) in tanta obseruantia & cautione
conscientiæ libertas esse poterit? Imò verò præclarè constabit v-
bi reputabimus, non fixas esse & perpetuas sanctiones quibus
astricti simus, sed externa humanæ infirmitatis rudimenta: qui-
bus tamen non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia
alij aliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò sumus ob-
noxij. Hoc in exèplis superius positis recognoscere licet. Quid?
an in mulieris carbaso sita religio est, vt nudo capite egredi sit
nefas? An sanctum de eius silentio decretum, quod violari sine
summo scelere non possit? An aliquid in genu flexione, in hu-
mano cadauere mysterium, quod præteriri sine piaculo non
possit? Minimè. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iu-
uando proximo quæ velare caput non sinat, nihil delinquit si
aperto capite occurrat. Et est vbi loqui non minus opportunum
illi sit quàm alibi tacere. Stantem quoque orare qui morbo im-
peditus curuare genua nequit, illi verat. Denique satius est ma-
turè humare mortuum, quàm vbi linteum deest, vbi non adsunt
qui deducant, expectare dum inhumatus putrescat. Sed est ni-
hilominus in istis rebus quod agendum aut cauendum mos re-
ligionis, instituta, ipsa denique humanitas & modestiæ regula
dicet: vbi si imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nul-
lum admissum crimen est: sin contemptu, improbanda est con-
tumacia. Similiter dies ipsi qui sint, & horæ, quæ locorum stru-
ctura, qui quo die canantur Psalmi, nihil interest. Verùm & cer-
tos dies & statas esse horas conuenit, & locum recipiendis om-
nibus idoneum, si qua seruandæ pacis ratio habetur. Nam quæ
rarum rixarum semen futura sit earum rerum confusio, si prout
cuique libitum sit, mutare liceat quæ ad communem statum per-
tinent: quando nunquam futurum est vt omnibus idem placeat,
si res velut in medio posita, singulorum arbitrio relictæ fue-
rint. Quòd si quis obstrepat & plus sapere hic velit quàm oportet,
viderit ipse qua morositatem suam ratione Domino approbet.
Nobis tamen istud Pauli satisfacere debet, nos contendendi morem
non habere, neque Ecclesias Dei.

*Exemplis, quæ
frequenter oc-
currere possunt,
hæc conclusio il-
lustratur.*

*Regula obser-
uanda.*

Ratio.

32 Porro summa diligentia incumbendum est nequis irre-
pat error, qui purum hunc vsum vel inficiat vel obscuret. Quod
quidem obtinebitur si quæcunque erunt obseruationes mani-
festam utilitatem præ se ferant, si parcissimæ admittantur: po-
tissimum verò si accedat fidelis Pastoris doctrina, quæ prauis o-
pinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt sua
cuique in his rebus omnibus libertas constet, & quandam ni-

1. Cor. II. 16.

*Ex altera parte
cauendum. i. ne
vniuersa irrepant
aliqui error qui
has constitutio-
nes inquinat.*

2. Aut superstitio, qua pietatem aut charitatem offendat.

3. Aut necessitas quaedam, qua libertatem Ecclesiarum tollere vellet.

hilominus suæ quisque libertati necessitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ ἀπείρον, aut charitatis ratio exigeret. Deinde vt & in earum rerum obseruatione nulla superstitio versemur ipsi, nec morosè nimium ipsam ab aliis requiramus, ne potioem Dei cultum ceremoniarum multitudine æstimemus, ne Ecclesia Ecclesiam ob externæ disciplinæ varietatem contemnat. Postremò vt nullam hîc perpetuam legem nobis statuentes, totum obseruationum vsum & finem ad Ecclesiæ ædificationem referamus: qua postulante, non modò mutari aliquid, sed quicquid antè in vfu nobis obseruationum fuerit, inuerti nulla offensione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quosdam, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præsentis experimento est hæc ætas. Nam (quæ superiorum temporum cæcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione tamque pertinaci studio antehac in ceremoniis hæserunt Ecclesiæ, vt vix satis repurgari à prodigijs superstitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollantur nec abs re olim fortè institutæ, & nulla per se impietate notabiles.

CAPVT XI.

De Ecclesia iurisdictione, eiusque abusu, qualis cernitur in Papatu.

Caput XI. ad duas partes præcipuas commodè reuocari potest.

1. Iurisdictionis Ecclesiasticæ necessitas, origo, descriptio, partes essentielles, nempe sacrum verbi ministerium, & excommunicationis disciplina perpetua, cuius scopus, vsum item ac abusus declaratur, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.
2. Argumenta quæ Papistæ proferunt in defensionem Pontificæ tyrannidis, ius vtriusque gladij, imperatoriam pompam ac dignitatem, ditiones alienas, & immunitatem (quam vocant) vsurpanus, res. Aluntur, à nona sectione ad finem capituli.

Absoluta tractatione de potestate Ecclesiastica circa doctrinam & leges ferendas, superest disputatio de eadem potestate quoad iurisdictionem, quæ hoc capite & sequē-

EST AT tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua, Ecclesiasticæ potestatis, quam in iurisdictione positam esse diximus. Tota autem Ecclesiæ iurdictio pertinet ad morum disciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemadmodum enim nulla vrbs nullusve pagus sine magistratu & politiâ stare potest: sic

sic Ecclesia Dei (quod iam docui, sed nunc iterum cogor repetere) sua quadam spiritali politia indiget: quæ tamen à civili prorsus distincta est, eamque ad eò nihil impedit aut imminuit, ut potius multum iuuet ac promoueat. Ista igitur iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quàm ordo comparatus ad spiritalis politia conservationem. In hunc finem fuerunt ab initio constituta in Ecclesiis iudicia quæ censuram de moribus agerent, animaduertent in vitia, & exercendo clauium officio præessent. Hunc ordinem designat Paulus in epistola ad Corinthios, quò gubernationes nominat. Item ad Romanos, quò dicit, Qui præsit, in sollicitudine præsit. Non enim alloquitur magistratus (qui nulli tunc erant Christiani) sed eos qui ad spirituale Ecclesiæ regimen erant adiuncti Pastoribus. Ad Timotheum quoq; duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præsunt. Hoc posteriore genere non dubium est quin eos intelligat qui ad inspectionem morum & totum clauium vsum constituti erant. Nam potestas hæc: de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesiæ contulit, Matthæi decimo octauo capite: vbi iubet grauius publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quòd si in sua contumacia pergant, à societate fidelium abdicandos docet. Porro monitiones istæ & correctiones sine causæ cognitione fieri nequeunt. Proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem uisi uelimus irritam facere clauium promissionem, & excommunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere: aliquam Ecclesiæ iurisdictionem, demus necesse est. Obseruent lectores non zgii illo loco de generali doctrinae autoritate, sicuti Matthæi cap. 16. & Iohannis 21. sed ius synedrj in posterum transferri ad Christi gregem. Ad illum vsque diem Iudæis sua fuerat gubernandi ratio, quam in Ecclesia sua stabilis Christus quoad puram institutionem, atque in g. au. sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & fastuosis hominibus sperni alioqui posset. Ac ne lectores impediatur quòd Christus uisdem uerbis res aliquantulum inter se diuersas notat, hunc nodum soluere uile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligando & soluendo loquuntur. Alter est Matthæi decimo sexto, vbi Christus, postquam se clauis regni cælorum Petro daturum promisit, continuò subiungit, Quodcumq; ipse in terra ligauerit aut soluerit, ratum in cælo fore. Quibus uerbis nihil aliud significat quàm aliis quæ habentur apud Iohannem quum discipulos missurus ad prædicandum, postquam insufflauit in eos. Quorum, inquit, remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam

ti absoluitur.

Huius autem iurisdictionis necessitas, ergo, & de scripto paucis ostenditur & probatur Apostoli uerbis.

Vide initium c. 8.

1. Cor. 12. 23.
Rom. 12. 8.

1. Tim. 5. 17.

Pendet hæc iurisdictione à clauibus, Ecclesiæ concessis.

Clauium autem duplex est consideratio.

Cuius explicatio subiungitur, ex duobus locis Euangelistarum deprompta.

Mat. 16. 19.

Io. 20. 23.

Matt. 16. 19.

Prior pars clauis, quæ ministerium verbi respicit ad dispensationem de Ecclesiastica iurisdictione non est referenda.

interpretationem non argutam, non coactam, non detortantem, sed germanam, fluentem, obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum & illa de ligando & soluendo Petro facta promissio non aliò debent referri quàm ad verbi ministerium, quod dum Apostolis committebat Dominus, simul & hoc soluendi ligandique munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelij, nisi quòd omnes serui peccati & mortis solimur ac liberamur per redemptionem quæ est in Christo Iesu? qui verò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiunt nec agnoscunt, eos æternis vinculis damnatos addictosque esse? Hanc legationem quum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt suam esse & se profectam approbaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit: idque in eximiam confirmationem Apostolorum ipsorum, tum eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apostoli constantem ac solidam suæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, molestiis, periculis obituri erant, sed suo demum sanguine obfignaturi. Ipsam, inquam, vt scirent non vanam esse nec inanem: sed potentia plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantisque discrimimbus, Dei se negotium agere persuasi essent: vt toto mundo aduersante & repugnante, Deum pro se stare cognoscerent: vt Christum doctrinae suæ authorem, aspectu in terra præsentem non habentes, ipsum esse in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam sibi tradiderat doctrinae veritatem. Oportebat rursum & auditoribus certissimè testificatum esse illam Euangelij doctrinam Apostolorum nõesse sermonem, sed Dei ipsius: non vocem in terra natam, sed è cælo delapsam. Non enim in hominis potestate hæc esse possunt, peccatorum remissio, promissio vitæ æternæ, salutis nuntium. Testificatus est ergo Christus nihil in Euangelij prædicatione Apostolorum esse præter ministerium: se esse qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remissionem quam annuntiarent, veram esse Dei promissionem: damnationem quam pronuntiarent, certum esse Dei iudicium. Hæc autem testificatio seculis omnibus data est, firmaque manet, quæ certiores omnes securusque reddat, Euangelij verbum, à quocunque tandem homine prædicetur ipsissimam esse Dei sententiam, apud summum tribunal promulgatam, in libro vitæ scriptam, in cælo ratam, firmam, ac fixam. Habemus, potestatem clauis esse simpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam potestatem esse quàm ministerium, si ad homines respicimus. Non enim hominibus hanc potestatem propriè Christi dedit, sed verbo suo, cuius homines ministros fecit.

Est enim prædicationis & ministerium, non iurisdictionis.

2 Alter, quem de ligandi & soluendi potestate extare diximus, locus, Matth. 18. habetur, vbi ait Christus, si frater aliquis *qua pertinet ad Ecclesiā non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Ad discip'nam ex-* *communicatio-* *nis. ea q̄, de qua hoc capite agi-*

in cælo: quæcunq; ligaueritis super terrā, erunt ligata & *ur.*
 in cælo: quæcunq; solueritis, soluta erunt. Hic locus non omnino est priori similis, sed paulò in diuersam partē intelligendus est. Non autem sic diuersos facio, vt non multam habeant inter se affinitatem. Hoc primum vbiq; simile est, quòd vtraque est generalis sententia, eadem semper ligandi soluendiq; potestas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promissio. Eo autem differunt, quòd prior locus peculiariter de *Quibus nitatur*
 prædicatione est, qua verbi ministri funguntur: hic ad disciplinam excommunicationis pertinet, quæ Ecclesiæ permilla est. *fundamentis.*

Ligat autem Ecclesia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac desperationem coniciat, sed quia eius vitam ac mores damnat, ac, nisi resipuerit, iam eum suæ damnationis admonet. Solut quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Christo Iesu. Ne quis ergo contumaciter Ecclesiæ iudicium contemnat, aut parui faciat se fidelium suffragiis damnatum: testatur Dominus tale fidelium iudiciū non aliud esse, quàm sententiæ suæ promulgationem, ratūq; haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruersos damnent: *Qualis esse de-*
 habent verbum, quo resipiscentes in gratiam recipiant. Errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissentire, quia non nisi ex *beat.*

Lege Dei iudicant, quæ non incerta est aut terrena opinio, sed *Duplicis usus*
 sancta Dei voluntas, & cæleste oraculum. Ex istis duobus locis, *clauum abusus*
 quos vt breuiter, ita & familiariter: & verè enarrasse mihi videor, furiosi illi, nullo discrimine, prout sua vertigine feruntur, *in Papatu.*
 nunc confessionem, nunc communionē, nunc iurisdictionem, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias, statuere conātur. Priorem verò ad astruendum Romanæ sedis primatum allegant, ita norunt clauis suas, quibus visum est aptare seris & ostiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuisse.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuisse imaginantur: quum magistratus à religionis nostræ professione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non animaduertunt quā *Porro disciplina*
 sit discrimen, & qualis dissimilitudo Ecclesiastica & ciuili *illa excommuni-*
 potestatis. Neque enim ius gladij habet Ecclesia, quo puniat *cationis est per-*
 vel coerceat, non imperium vt cogat, nō carcerem, non pœnas *petua. unde se-*
 alias, quæ solent infligi à magistratu. Deinde non hoc agit vt *quitur eos salu-*
 qui peccauit, inuitus plectatur: sed vt voluntaria castigatione *quis existimant*
 pœnitentiam profiteatur. Est igitur longè diuersa ratio: quia *illis locum non es-*
 nec quicquā sibi sumit Ecclesia quod sit propriū magistratus, *se vbi Christia-*
 neque hoc efficere potest magistratus, quod ab Ecclesia peragi *ni sunt magistra*
tur.

*Distinctio ciu-
lis & Ecclesia-
stia potestatis,
exemplo illustra-
ta, quæ iurisdic-
tionis Ecclesie
necessitatem a-
perit.*

tur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus est aliquis? in vrbe be-
ne constituta, pœna erit carcer. scortatus est? aut similis, aut pos-
tius maior. Ita erit satis factum & legibus, & magistratui, & ex-
terno iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ signi-
ficationem, quin potius vt obmurmuret vel fremat. An illic ces-
sabit Ecclesiâ? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat &
Christo & sacra eius institutioni iniuria. Et hoc postulat ratio,
vt qui Ecclesiam offendit malo exemplo, solenni pœnitentiæ
declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quâ
adducunt illi qui contrâ sentiunt, nimis est frigida. Manda-
bat, inquirunt, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset
magistratus qui exequeretur. Sed accidit sæpenumero vt sit ne-
gligentior magistratus: imò nonnunquam fortè vt sit ipse nec
castigandus: quod & Theodosio Cæsari contigit. Ad hæc tamen a-
dem dici poterit de toto ferè verbi ministerio. Nunc ergo se-
cundum eos desinant reprehendere Pastores manifesta flagi-
tia: desinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Christia-
ni magistratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At
quemadmodum magistratus, puniendo, & manu coercendo,
purgare debet Ecclesiam offendiculis: ita verbi minister vicis-
sim subleuare decet magistratum, ne tam multi peccent. Sic
coniunctæ debent esse operæ vt altera sit adiumento alteri, non
impedimento.

Exceptio.

Responsio 1.

2.

3.

*Confirmatio pro-
ximè præuen-
tis assertio-
nis, excommuni-
cationis disciplina
esse perpetuam.*

4. Et sanè si quis propius expendat Christi verba faciliè per-
spiciet, statum & perpetuum Ecclesiæ ordinem, non tempora-
rium illic describi. Neque enim consentaneum est, vt qui mo-
nitionibus nostris obtemperare noluerint, eos ad magistratum
deferamus. quod tamen necesse foret si in vicem Ecclesiæ ille
succederet. Quid ista promissio, an vnus anni dicenda erit, vel
paucorum, Amen amen dico vobis quicquid ligaueritis in ter-
ra? Præterea Christus nihil hic nouum instituit: sed consuetudi-
nem in veteris gentis suæ Ecclesia semper obseruatam, sequutus
est: quo significauit, non posse carere Ecclesiam spirituali iuris-
dictione, quæ ab initio fuisset. Atque id omnium temporum
consensu fuit confirmatam. Neque enim vbi cœperunt Impe-
ratores & magistratus Christo nomen dare, protinus abrogata
est spiritualis iurisdicção: sed ita duntaxat ordinata nequid ci-
uili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò non enim
magistratus, si pius est, eximere se volet communi filiorum Dei
subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex verbo
Dei iudicanti se subicere: tantum abest vt iudicium illud tol-
lere debeat. Quid autem honorificentius (inquit Ambrosius)
quàm vt Ecclesiæ filius dicatur Imperator? Imperator enim bo-
nus, intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Quare illi qui
vt magistratum orant, Ecclesiam spoliant hac potestate, non
modò

*Et suo impera-
toribus & ma-
gistratibus Chri-
stianis fuisse or-
dinatam.*

Epist. 32. ad Va-
lentinianum.

modò falsa interpretatione corrumpunt Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiumque magistratus falso prætextu sibi vsurpauerint.

5 Sed hoc quoque ex aduerso operæpretium est videre, quis fuerit olim verus vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, & quantus abusus obrepserit: vt sciamus quid abrogandum sit, & quid ex antiquitate restituendum, si volumus, euerso regno Antichristi, verum Christi regnum iterum erigere. Primum hic scopus est,

vt scandalis obuiam eatur: quòd siquid scandali exortum sit, aboléatur. In vsu duo sunt cõsideranda: Vt à iure gladij profus separetur hæc spiritualis potestas: deinde ne vnus arbitrio, sed per legitimum confessum administretur. Vtrunque in puriore Ecclesia obseruatum fuit. Neque enim vel mulctis, vel carceribus, vel aliis ciuilibus pœnis potestatem suam exercuerunt sancti Episcopi: sed solo Domini verbo, vt decebat, vsi sunt. Seuerissima enim Ecclesiæ vindicta, & quasi vltimum fulmẽ, est excommunicatio, quæ non nisi in necessitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum desiderat, sed verbi Dei potentia contenta est.

Denique veteris Ecclesiæ iurisdictionis nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de spirituali Pastorũ potestate. Data est, inquit, nobis potestas, qua demoliamus munitiones, qua humiliemus omnem altitudinem quæ se extollit aduersus cognitionem Dei, qua subigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiam Christi: in promptu verò habemus vindictam aduersus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Christi: ita, ne doctrina sit ludibrio, secundum id ipsum quod docetur iudicare debent qui se profitentur fidei domesticos. Id porrò fieri nequit nisi vnà cum ministerio coniunctum sit ius vocandi eos qui priuatim monendi sunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ cõmunionem qui recipi sine tanti mysterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non esse nostrum extraneos iudicare, filios Ecclesiæ censuris subiicit quæ eorum vitia castigant, ac tunc vixisse iudicia innuit à quibus nemo fidelium esset immunis.

6 Eiusmodi verò potestas (vt proposuimus) non penes vnum erat, vt pro sua libidine quiduis ageret: sed penes confessum seniorum, qui erat in Ecclesia quòd in vrbe est Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos suo tempore exerceretur, adiungere solet totum clerum Episcopo. Sed alibi quoq; demõstrat sic præfuisse clerum ipsum vt plebs interim à cognitione non excluderetur. sic enim scribit, Ab initio Episcopatus mei statui sine cleri concilio, & plebis consensu, nihil agere. Verùm hæc

ratio, vt per senatum Presbyterorum

1. Cor. 4. 6. *A iure gladij profus separata sunt hæc spiritualis potestas*

2. Cor. 10. 4. *Non vnus arbitrio, sed per legitimum confessum administrabatur.*

1. Cor. 5. 12. *Epist. 14. li. 3. & eiusd. li. ep. 19. & alibi ep. 10. lib. 3.*

2. Non vnus arbitrio, sed per legitimum confessum administrabatur.

Epist. 14. li. 3. & eiusd. li. ep. 19. & alibi ep. 10. lib. 3.

Epist. 14. li. 3. & eiusd. li. ep. 19. & alibi ep. 10. lib. 3.

Epist. 14. li. 3. & eiusd. li. ep. 19. & alibi ep. 10. lib. 3.

Ecclesiæ iurisdictione exerceretur : quorū duo (vt dixi) erant genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum censores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc institutū à suo primordio : vt iam Ambrosij seculo soli clerici in iudicijs Ecclesiasticis essent cognitores. Quod ipse cōqueritur his verbis. Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesia Seniores habuit, quorū sine cōsilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit, nescio: nisi fortè doctorem desidia, vel magis superbia dum soli uolunt aliquid uideri. Videmus quantopere sanctus uir indignetur aliquid de meliore statu concidisse: quum tamē adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè uestigium referunt uetusti ædificij? qua deploratione uteretur? Principiò contra ius & fas, quod Ecclesiæ datum erat, sibi vni uendicauit Episcopus. Perinde enim est ac si Senatu expulso Consul imperium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quòd vnus homo, translata ad se cōmuni potestate, & tyrānicā libidini patefecit aditum, & Ecclesiæ quod suum erat eripuit, & concessum à Christi spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

Sed paulatim sublata est: Primum enim soli clerici tractarunt iudicia Ecclesiastica.
In 5. cap. 2. ad Timoth.

Deinde Episcopus ad se unum traxit quod toti Ecclesiæ datum erat.

Tandem Episcopi quod sibi solis uendicauerant, ad alios quos Officiales uocant, ablegarunt, & spiritualem iurisdictionem in profana iudicia conuerterunt.

7 Verū (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi uelut rem sua cura indignam fastidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales: qui locum illum sustinerent: nondū dico quale genus hominum, hoc tantū dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen spiritualem iurisdictionem adhuc uocant ubi non nisi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil sit aliud mali, forum litigiosum qua fronte uocare audent iudiciū Ecclesiæ? At illic sunt monitiones, est excommunicatio. Scilicet ita cum Deo iuditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur, si cōparet, damnatur. Damnatus nisi satisfaciat, monetur: à monitione secunda gradus fit ad excommunicationem. si non comparer, monetur vt se sistat iudicio. si moram facit, monetur, & mox excommunicatur. Quæso, quid omnino simile uel cum Instituto Christi: uel cum more prisco, uel cum ratione Ecclesiastica? At fit etiam illic de uitijs censura. Nempe scortationes, lasciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantū tolerant, sed tacita quodam modo approbatione fouent ac confirmant: neq; id in plebe modò, sed in ipsis quoq; clericis. Ex multis paucos ad se uocant, uel ne videantur nimis socordes in conuiuendo, uel vt pecuniam emulgeant. Taceo prædas, rapinas, peculatus, sacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligantur ad hoc munus. Hoc satis superq; est, quòd quum iurisdictionē suā spiritualem iactant Romanenses, ostendere præptum est institutæ à Christo rationi nihil esse

Exempla, quæ impiam hanc cōtentionem traducunt.

esse magis contrarium : cum prisca verò consuetudine nihil plus habere similitudinis quam tenebras cum luce.

8 Tametsi non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & ea quoque ipsa quæ diximus, paucis perstricta sunt: sic tamē ^{Repetitio eorum qua ab initio ca: 8. hucusque dicitur sunt.} debellatum esse confido vt nihil iam sit cur quisquam ambigat spirituales potestatem, qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum ac iniustam in eius populum tyrannidem. Ac spiritualis quidem potestatis nomine tum audaciam cōplector in fabricandis novis doctrinis, quibus miseram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquearunt, tum pseudoecclesiasticam iurisdictionem, quam per suffraganeos & officiales exercent. Nam si Christo regnum inter nos permittimus, fieri nō potest quin totum istud dominationis genus extemplo prosternatur ac corruat. Ius autē gladij quod sibi quoq; tribuunt, quia in conscientias non exercetur, tractare præsentis negotij non est. Qua tamē etiam in parte animaduertere operæpretium est sui semper esse similes: nihil scilicet minus quam quod haberi voluit, Ecclesiæ pastores. Nec peculiaria hominum vitia, sed commune totius ordinis scelus, adeoque ipsam ordinis pestem arguo: quando mutilus ille fore creditur, nisi opulentia & superbis titulis spectabilis fuerit. Si hac de re Christi auctoritatem quærimus, nō dubium quin verbi sui ministros à civili ^{Sūma est, Christi sibi voluisse verbi sui ministros à civili dominatione ac terreno imperio arcere,} dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quū diceret, ^{Matt. 20. 23, Luc. 22. 25,} Reges Gentium dominantur illis: vos autem non sic. Significat enim non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis: sed res esse magis separatas quam vt in vnum ^{Exo. 18. 16,} hominem coire queant. Nam quòd Moses vtrunque simul sustinuit, primum raro id miraculo factum: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino præscribitur, civilis gubernatio ei relinquitur: sacerdotium iubetur fratri resignare. & meritò. est enim supra naturam vt vnus homo vtrique oneri sufficiat. idq; fuit seculis omnibus diligēter in Ecclesia obseruatū. Nec quitquā extitit Episcoporum, quādiu duravit vera aliqua Ecclesiæ facies, qui de vsurpando iure gladij cogitaret: vt istud esse vulgare pro uerbium Ambrosij ætate, Imperatores magis sacerdotium obtinere quam imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod postea dicit, Ad imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Ecclesias.

9 Posteaquam verò excogitata fuit ratio qua Episcopi titulum, honorem, opes sui muneris tenerent sine onere ac sollicitudine: ne otiosi prorsus relinquerentur, ius illis gladij datum est, vel potius ipsi sibi vsurparunt. Hanc impudentiam quo tandem prætextu defendēt? An iudiciorū cognitionibus, ciuitatū-

Refert hoc homil. de basilic. tradendis. Papiſtarum excepciones.

quæ & prouinciarum administrationibus sese inuoluere, & occupationes à se tam alienas latissimè amplecti, id Episcoporum erat? quibus tantum in suo munere operæ ac negotij est; vt si illic toti assiduèque sint, nec vllis auocamētis distrahantur, vix tamen sufficere queant. At verò, qua sunt peruicacia, iactare non dubitant, sic pro dignitate fiorere gloriam regni Christi, nec se interim nimium abtrahi à vocationis suæ partibus.

1. Hæc pompa extollitur & floret gloria Christi.

2. Se non abstracti à vocationis suæ partibus.

Ad 1. resp.

Matt. 20. 25.

Luc. 12. 15.

Luc. 12. 14.

Quantum ad prius illud attinet, si hoc decorum est sacri muneris ornamentū, eò fastigij euectos esse vt summis quibusq; monarchis sint formidabiles: est cur cum Christo exostulēt, à quo grauius eo modo læsus est eorum honor. Quid enim contumeliosius, eorum quidem opinione, dici poterat istis verbis; Reges Gentes & Principes dominantur illis: vos autem non sic. Nec tamen duriores legem seruis suis imponit quam ipse primus sibi tulit ac recepit. Quis me (inquit) iudicem constituit aut diuisorem inter vos? Videmus iudicandi munus simpliciter à se reicere, quod non faceret si res esset suo muneri cōsentanea. In ordinem cui se Dominus subiecit, non patientur serui se cogi? Alterum vellem tam experimento probarent quàm dicitare facile est. Atqui quum Apostolis visum non fuerit, derelicto Dei sermone, ministrare mensis: ex eo quia doceri nolunt, conuincuntur, non eiusdem esse & bonum Episcopū prestare & bonum Principem. Nam si illi qui pro donorum quibus præditi erant amplitudine, pluribus longè & grauioribus curis sufficere poterant quàm vlli post eos nati homines, cōfessi sunt tamen se verbi & mensarum ministerio incumbere simul non posse quin oneri succumberēt: quomodo isti præ Apostolis nihili homunciones possent eorum industriam cētuplo superare? Id quidem tentare impudentissimæ nimiumque audacis confidentiæ fuit. Sed tamē factū videmus, quo successu, palàm est neque enim aliter euenire poterat quàm vt deserta sua functione in aliena castra commigrarent.

A& 6. 2.

Ad 2. Resp.

Huius tyrannidis initia & progressus, ubi etiā estenditur quibus gradibus usque tandem conscenderint.

10 Nec dubiū quin ex tenuissimis initiis paulatim tātos progressus fecerint. Neque enim primo passū hucusque poterant conscendere: sed nunc vafritie & obliquis artibus sese clanculum extulerunt, ita vt nemo futurum prospiceret, donec factū esset: nunc per occasionem, terrore & minis extorserunt à Principibus aliquod potentiæ suæ auctarium: nunc quum viderent Principes ad largiendum non difficiles, stulta & inconsiderata eorum facilitate sunt abusi. Olim pij, siquid controuersiæ inciderat, vt litigandi necessitatem effugerent, Episcopo mandabant arbitrium: quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitriis sæpe implicabantur veteres Episcopi, quòd ipsis quidem summopere displicebat (quemadmodum alicubi testatur Augustinus) sed ne partes ad contentiosum iudicium profi-

Primus gradus, curiositas.

lissent,

lirent, hanc molestiam inuiti obibant. Isti ex voluntariis arbitriis, quæ prorsus à forensi strepitu abhorrebant, fecerunt ordinariam iurisdictionem. Quum vrbes ac regiones aliquâto post tempore variis difficultatibus premerentur, ad Episcoporum patrociniûm se contulerunt, vt ipsorum fide protegerentur: isti miro artificio ex patronis dominos se fecerunt. *Quin violentis factionibus bonam partem occuparint negari non potest. Qui verò Episcopis iurisdictionem sponte contulerunt Principes, variis ad id studiis impulsî sunt.* Verùm vt aliquam veritatis speciem habuerit ipsorum indulgentia, non optimè tamen hac præpostera sua largitate consuluerunt Ecclesiæ commodis, cuius antiquam verâque disciplinam sic corruerunt: imò, vt verè dicam, penitus aboleuerunt. *Qui verò tali Principum bonitate abusi sunt in suum commodum Episcopi, hoc vno specimine edito, satis superque testati sunt, se minimè esse Episcopos.* Nam si quam scintillam habuissent Apostolici Spiritus, respõdissent proculdubio ex ore Pauli, arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritualia sunt. Verùm cæca cupiditate rapti, & se & posteros & Ecclesiam perdiderunt.

It Tandem Romanus Pontifex mediocribus satrapiis non contentus, regnis primùm, deinde imperio quoque manum iniecit. Atque vt possessionem mero latrocinio occupatam, quæ licunque colore retineat, nûc iure diuino se habere gloriatur, nunc Constantini donationem, nunc alium titulum prætendit. Primùm cum Bernardo respondeo, Esto vt alia quacunque ratione hoc sibi vendicet, non tamen Apostolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: sed dedit successoribus quod habebat, sollicitudinem Ecclesiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magister, se non esse constitutum inter duos iudicem, non debet seruo ac discipulo indignum videri si non iudicet vniuersos. Loquitur autem Bernardus de iudiciis civilibus: subiungit enim, Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra, quoniam propter illa, non propter has accepistis clauis regni cælorum. Quænam tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es superior (Eugenium Papam alloquitur) ad quid? Non enim ad dominandum, opinor. Nos igitur, vt multum sentianus de nobis, meninerimus impositum ministerium, non dominium datum. Disce sarculo tibi opus esse, non sceptro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planum est, Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vsurpare aude aut dominans Apostolatium, aut Apostolicus dominatus. Et continuò post, Forma Apostolica hæc est, dominatio interdicitur: indicitur ministratio.

Secundus, ambitio.

Tertius, violentia.

Quartus, hypocrisis.

Quintus, impietas.

2 Cor. 18. 4.

Postremus, iniquitatis mysterium, & Antichristi Satanicus furor regni & imperio manus iniiciens.

Lib. 2. consider.

2. Luc. 12. 14.

Lib. de cõsid. 2.

Huic tyrannidi Bernardus suo seculo fortiter reclamauit.

Attamenius v- Hæc quum ab homine sic dicta sint vt ipsam veritatem loqui
triusque gladij omnibus palam sit, imò quum sine vllis verbis res ipsa pateat:
Papa sibi tri- nihil tamen puduit Romanum Pontificem in Concilio Arela-
bunt. tensi decernere, supremum ius vtriusque gladij sibi competere
 iure diuino,

12 Quantum ad Constantini donationem pertinet, qui me-
Præterea dona- diocritice in illorum temporum historiis versati sunt, non opus
tionem silitiam habent doceri quàm sit hoc non modò fabulosum, sed etiam
Constantini allo- ridiculum. Sed vt omittamus historias, vnus Gregorius huius
gavit vt suam rei, & idoneus & locupletissimus est testis. Nam quoties de Im-
tyrannidem sta- peratore loquitur, serenissimum dominum vocat: & se indignū
biliret. eius seruum. Item alibi, Sacerdotibus autem non ex terrena
Epist. 5. li. 2. potestate dominus noster citius indignetur: sed excellenti con-
Epist. 20. li. 3. sideratione propter eum cuius serui sunt, eis ita dominetur vt
Epist. 61. li. 2. etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in subie-
Epist. 31. li. 4. ctione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim
 alterius cuiuspiam, sed suam illic causam agit. Alibi, In om-
 nipotenti Deo confido quòd longam piis dominis vitam tri-

Epist. 34. li. 4.

Cuius donationis
vanitas detegi-
tur.

buet, & nos sub manu vestra secūdam suam misericordiam dis-
 ponet. Neque hæc ideo adduxi quòd mihi propositum sit hanc
 de Constantini donatione quæstionē penitus excutere, sed tan-
 tūm vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiatur Ro-
 manenses, quum terrenum imperium suo Pontifici asserere co-
 nantur. Quo scædior Augustini Steuchi impudentia fuit, qui in
 causa tam deplorata operam suam & linguam Romano Ponti-
 fici venditare ausus est. Valla quod homini docto & acris inge-
 genij difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Ne-
 que tamen (vt homo parum in rebus Ecclesiasticis exercitatus)
 omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irrumpit Steuchus, ac
 putidas nænias spargit ad claram lucem obruendam. Et certè
 nõ minus frigidè domini sui causam agit, quàm si facetus quis-
 piam, idem se agere simulans, Vallæ suffragaretur: sed digna est
 causa scilicet cui tales patronos mercede redimat Papa: æquè
 autem digni conductitij rabulæ quos spes lucri frustretur, sicuti
 Eugubino contigit.

Quo tempore &
qua ratione ad
eam imperato-
riam dignitatē
Rom. Pontifices
peruenerint.

13 Cæterum si quis tempus requirat ex quo commentitium
 hoc imperium cœpit emergere, nondum elapsi sunt anni quin-
 genti quum in subiectione Principum adhuc manebant Ponti-
 fices, nec Pōtifex sine Imperatoris auctoritate creabatur. Huius
 ordinis nouandi occasionem præbuit Gregorio septimo Impe-
 rator Henricus, eius nominis quartus, homo leuis & temera-
 rius, nullius consilij, magnæ audaciæ, & vitæ dissolutæ. Nam
 quum Episcopatus totius Germaniæ haberet in aula sua partim
 venales, partim prædæ expositos, Hildebrandus, qui laceffitus
 ab eo fuerat, plausibilem prætextum arripuit quo se vindicaret.

Hildebrandus
homo impurus
& nequam, ty-
rannidū Popu-
licæ architectus.

Quia

Quia autem videbatur bonam & piam causam agere, multorū fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henricus, propter insolentiorē administrandi rationem, plerisque Principum exosus. Tandem Hildebrandus, qui se Gregorium septimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi sui malitiam prodidit, quæ causa fuit vt à multis qui cum eo conspirauerant, destitueretur. Hoc tamen profecit vt impunè liceret successoribus non modò iugum excutere, sed Imperatores quoque obnoxios sibi facere. Huc accessit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henrico similiores quàm Iulio Cæsari: quos subigere non fuit difficile, quum domi rerum omnium securi & ignaui desiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta sit egregia illa donatio Constantini qua imperium Occidentale Papa traditum sibi fingit.

14 Interea temporis non cessarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: urbem quoque ipsam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in potestatem suam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Christianum orbem ita ducentis annis (cæperant enim antequam sibi raperent vrbis dominatum) turbarent vt propemodum perdiderint. Olim quum sub Gregorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum iniicerent prædiis quæ censabant Ecclesiæ esse, ac fiscali more titulos imprimerēt in signum vendicationis, Gregorius coacto Episcoporum concilio, grauiter in morem illum inuectus, rogauit annò pro anathemate haberent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam occuparet: similiter Episcopum, qui id vel fieri præciperet, vel suo iniussu factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inscriptione fundum vendicare, facinus est anathemate dignum in Clerico: vbi rotos ducentos annos nihil aliud meditatur Pontifices quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituū interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vastationes regnorum, tantummodo vt alienis dominiis manum insiciant: quæ talibus exemplis puniendis sufficere possunt anathemata? Certè nihil eos minus quærere quàm Christi gloriam minimè obscurum est. Nam si in vniversum quicquid habent secularis potestatis spontè resignent, nullum gloriæ Dei, nullum sanæ doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculum vertitur. sed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant nisi cum austeritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

Quibus artibus urbem Remam & alias ditiones inuasurint.

Habetur lib. 4. Registr. c. 88.

Quàm illos dedecet talu rapacitas.

Ezech. 4. 4.

Immunitas autem quam v-

15 Iurisdictioni annexa est immunitas quam sibi sumunt Cle-

nā vendicant, rici Romanenses. Rem enim indignam esse putant si in causis
veteribus Epi- personalibus coram ciuili iudice respondeant: atque in eo po-
scopis ignota est. sitam esse arbitrantur Ecclesie tum libertatem tum dignitatem,
 si communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres E-
 piscopi, qui aliās in asserendo Ecclesie iure rigidissimi erant,
 nihil lædi se ac suum ordinem iudicarunt si subiicerentur. Pij
 quoque Imperatores, nullo reclamante, ad sua tribunalia, quo-

Refertur lib. I. Theodori. cap. 1. Theodori. cap. 20. lib. 4. Theodori. c. 8. *Uteunque cau-
 sas fidei vel
 quæcunque ad
 Episcopos pro-
 priè spectarent
 ab irreligijs
 principibus non
 paterentur sua
 cognitioni eripi.*
 tines opus erat, Clericos semper vocarūt. Sic enim loquitur Cō-
 stantinus in Epistola ad Nicomedenses: Si quis Episcoporū in-
 consultè tumultuarius sit, ministri Dei, hoc est, mea executione,
 illius audacia coerceritur. Et Valentinianus, Boni Episcopi
 potentie Imperatoris nō obloquuntur: sed syncerè, & Dei ma-
 gni Regis mandata custodiūt, & nostris legibus parent. Hoc si-
 ne vlla cōtrouersia tūc erat omnibus persuasum. Ecclesiasticæ
 quidem causæ ad Episcopale iudicium referebantur. Quemad-
 modum si quis Clericus nihil in leges deliquisset, Canonibus
 tantum reus agebatur: nō citabatur ad commune tribunal: sed
 Episcopum habebat in ea causa iudicem. Similiter si fidei que-

Epist. 32.

Ambrosius ad Valentinianum: Augustæ memoriæ pater tuus
 non modò sermone respondit, sed legibus quoque sanxit, in
 causa fidei eum iudicare debere qui nec munere sit impar, nec
 iure dissimilis. Itē, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur,
 quis est qui abnuat: in causa fidei, in causa (inquam) fidei Epi-
 scopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores
 de Episcopis iudicare? Item: venissem, Imperator, ad consistoriū
 tuum, si me vel Episcopus, vel populus ire passus foret: dicen-
 tes, causam fidei in Ecclesia coram populo debere tractari. Cō-
 tendit quidem spiritualem causam, hoc est, religionis, ad ciuile
 forum non esse trahendam vbi profanæ controuersie agitan-
 tur. Meritò in hac re eius constantiam laudant omnes. Et tamē
 in bona causa eò vsque progreditur, vt si ad vim & manū ven-
 tum fuerit, cessurum se dicat. Volens, inquit, locum mihi com-
 missum non deseram: coactus repugnare non noui, arma enim
 nostra preces sunt & lachrymæ. Obseruemus singularē sancti
 hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitu-
 dine fiduciaq; coniunctam. Iustina Imperatoris mater, quia in
 partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab
 Ecclesie gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat si in
 palatium ad causam dicendam vocatus venisset. Negat igitur
 Imperatorem idoneum esse cognitorem tantæ controuersie.
 Id quod & illius temporis necessitas postulabat, & ipsa etiam
 perpetua rei natura. Moricndū enim sibi potius iudicabat quā
 vt tale exemplum ad posteros, se consentiente, transmitteretur.

Hom. de basi-
lic. tradendis.

*Veterum Epi-
 scoporum mode-
 ratio, fortitudo,
 constantia &
 prudentia, ponti-
 ficia immunitati
 ex aduerso repu-
 gnans.*

& tamen si vis afferatur, de resistendo non cogitat. Negat enim id episcopale esse, fidem & Ecclesiæ ius armis tueri. Cæterùm in aliis causis quiduis se facere paratum ostendit quod iusserit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Ecclesiæ tributum soluunt. Si agros petit, potestatem habet vendicandi: nemo nostrum interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Serenissimi, inquit, domini animum non ignoro, quod se in causis Sacerdotalibus miscere non soleat: ne nostris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à Sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: sed certas causas esse dicit quas Ecclesiastico iudicio relinquere debeat.

Li. 3. epist. 20.

16 Atque adedò hac ipsa exceptione nihil aliud quæsierunt sancti viri, quàm ne Principes minus religiosi tyrannica uolentia & libidine Ecclesiam in suo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant si quando suam auctoritatem interponerent Principes in rebus Ecclesiasticis, modò conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, disciplinæque stabiliendæ, non dissoluendæ hoc fieret. Nam quum Ecclesia cogendi non habeat potestatem, neque expetere debeat (de ciuili coërcitione loquor) piorum Regum ac Principum partes sunt, legibus, edictis, iudiciis religionem sustinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator Episcopis quibusdam mandasset vt vicinos collegas à Barbaris expulsos susciperent: eam iussionem confirmat Gregorius, hortaturque ipsos vt pareant. Ipse verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Episcopo Constantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori secularis immunitatem iactat, quin potius se obsequentem fore promittit, quoad licebit per conscientiam: & simul hoc dicit fecisse Mauricium quod religiosum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

Quid constantia
sua quarebant
veteres Episcopi?

Li. 1. epist. 43.

Li. 4. epist. 32. &

34.
Li. 7. epist. 39.

CAPVT XII.

De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione.

Constat duabus præcipuis partibus hoc caput.

- 1 Prima pars disciplinæ Ecclesiasticæ, plebem respiciens, & communis dicta, duas partes obtinet: quarum prior pender à potestate clauium, de qua sc&. 1. vsque ad 14. posterior in indicendis ieiuniis & oratione consistit. de qua sc&. 14. vsque ad 22.

2 Altera pars eiusdem disciplinae, ad clerum pertinens, explicatur à 22. sectione vsque ad finem capituli.

Prima partis prior pars, de potestate clauium, seu de communis Ecclesia disciplina.

DISCIPLINA Ecclesiae, cuius tractationem in hunc vsque locum distulimus, paucis expedienda est: vt aliquando ad reliqua trãseamus. Ea autem maxima ex parte à potestate clauium & spiritali iurisdictione pender. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Ecclesiam in duos ordines præcipuos: clerum scilicet & plebem. Clericos appello vsitato nomine qui publico ministerio in Ecclesia funguntur. Loquemur primùm de communi disciplina, cui subesse omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui præter illam communem, suam propriam habet. Sed quia nonnulli, in odium disciplinae, ab ipso quoque nomine abhorrent, hi sic habeant: Si nulla societas, imò nulla domus quæ vel modicam familiam habeat, contineri in recto statu sine disciplina potest: eam esse multo magis necessariam in Ecclesia, cuius statum quàm ordinatissimum esse decet. Proinde quemadmodum saluifica Christi doctrina anima est Ecclesiae, ita illic disciplina pro neruis est: qua fit vt membra corporis, suo quoque loco inter se cohæreant. Quamobrem quicumque vel sublatam disciplinam cupiunt, vel eius impediunt restitutionem, siue hoc faciant data opera, siue per incogitantiam, Ecclesiae certè extremam dissipationem quærunt. Quid enim futurum est si vnicique liceat quod libuerit? Atqui id fieret, nisi ad doctrinae prædicationem accederent priuatæ monitiones, correctiones, & alia eiusmodi adminicula quæ doctrinam sustinet & otiosam esse non sinunt. Disciplina igitur veluti frænum est quo retineantur & domentur qui aduersus Christi doctrinam ferociunt: vel tanquam stimulus quo excitentur parum voluntarij: interdum etiam velut paterna ferula, qua clementer & pro Spiritus Christi mansuetudine castigentur qui grauius lapsi sunt. Quum ergo iam imminere cernamus initia quædam horrendæ in Ecclesia vastitatis, ex eo quòd nulla est cura nec ratio continendi populi, ipsa necessitas clamat remedio opus esse. Porro hoc vnicum est remedium quod & Christus præcipit, & semper vsitatum inter pios fuit.

Huius disciplinae necessitas.

Utilitas maxima.

Gradus.

1. Priuatæ monitiones.

2 Primum disciplinae fundamentum est, vt priuatæ monitiones locum habeant: hoc est, si quis officium sponte nõ faciat, aut insolenter se gerat, aut minus honestè viuat, aut aliquid admiserit reprehensione dignum, vt patiatu se moneri: atque vt quisque fratrem suum, dum res postulabit, monere studeat. Præsertim verò in hoc aduigilent Pastores ac Presbyteri, quorū partes sunt non modò concionari ad populum, sed per singulas domos

domos monere & exhortari, sicubi vniuersali doctrina non factis profecerint. quemadmodum docet Paulus, quum refert se docuisse priuatim & per domos: & se mundum à sanguine omnium attestatur, quia non cessauerit cum lachrymis nocte & die monere vnumquemque. Tunc enim vim ac auctoritatem obtinet doctrina, vbi minister non tantum omnibus simul exponit quid Christo debeant, sed ius & rationem habet id ipsum exigendi ab iis quos vel parum doctrinae obsequentes, vel se-gniores animaduernerit. Siquis eiusmodi monitiones vel perui-caciter respuat, vel pergendo in suis vitiis contemnere se ostendat: vbi secundò testibus adhibitis monitus fuerit, ad Ecclesiae iudicium, qui est Seniorum confessus, vocari Christus praecipit: illic grauius admoneri, quasi publica auctoritate, vt si reueretur Ecclesiam, subiiciat se & pareat. Si ne sic quidem frangatur, sed in sua nequitia perseveret, tum iubet, tanquam Ecclesiae cõ-temptorem à societate fidelium abdicari.

3 Verum quia de occultis modò vitiis illic loquitur, ponenda est ista diuisio: Peccata esse alia priuata, alia publica vel palam manifesta. De prioribus dicit Christus vnicuique priuato. Argue inter te & ipsum solum. De manifestis dicit Paulus Timotheo, Coram omnibus argue: vt reliqui timorem habeant. Nam praedixerat Christus, Si frater tuus in te peccauerit. Quam particulam aliter (nisi contentiosus esse velis) accipere non potes, quam Sub tua conscientia: ita vt non sint plures conscij. Quod autem Timotheo praecipit Apostolus de arguendis palam iis qui palam peccant, ipse in Petro sequutus est. nam quum ille ad publicum vsque offendiculum peccaret, non monuit seorsum, sed in conspectum Ecclesiae produxit. Erit igitur hæc legitima agendi series, si in occultis corrigendis progrediamur secundum illos gradus à Christo positos: in manifestis statim procedamus ad solennem Ecclesiae correptionem, si quidem offendiculum sit publicum.

4 Sit altera quoque distinctio: Ex peccatis alia esse delicta, alia scelera vel flagitia. His posterioribus corrigendis non tantum adhibenda est admonitio vel obiurgatio, sed seuerius remedium: quemadmodum demonstrat Paulus, qui Corinthium incestum nõ modò verbis castigat, sed excommunicatione punnit, simul atque de scelere factus est certior. Nunc ergo melius incipimus cernere quomodo spiritualis Ecclesiae iurisdictio, quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimum sit & sanitatis subsidium, & fundamentum ordinis, & vinculum unitatis. Ergo dum Ecclesia manifestos adulteros, scortatores, fures, prædones, seditiosos, periuros, falsos testes, & eius generis reliquos, item contumaces (qui de leuioribus etiam vitiis ritè admoniti, Deum & eius iudicium ludibrio habent) è cõsortio suo

Act. 20. 20. & 26.

2. Coram testibus reprehensiones.

Mat. 18. 15. & 17.

3. Excommunicatio.

Delictorū gradus deinde considerandi.

Mat. 18. 15.

1. Tim. 5. 20.

Galat. 2. 14.

Quomodo in vrisque castigandu progredientium.

Distinguenda item delicta à flagitiis.

1. Cor. 5. 4.

Posteriora, i. flagitia seuerius castiganda.

exterminat: nihil sibi præter rationem usurpat, sed iurisdictione sibi à Domino delata fungitur. Porro, ne quis tale Ecclesiæ iudicium spernat, aut parvi æstimet se fidelium suffragiis damnatum, testatus est Dominus, istud ipsum nihil aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationem, ratumq; haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Domini quo peruersos damnent: habent Verbum quo respicientes in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, disciplinæ vinculo qui diu stare posse Ecclesias confidunt, opinione falluntur: nisi fortè carere impunè possimus eo adminiculo, quod Dominus fore nobis necessarium prouidit. Et sanè, quanta sit eius necessitas, ex multiplici vsu melius perspicietur.

Matt. 16. 19. &
18. 18.
Ioh. 20. 23.

Fines huius discipline.

1. *Ne impij ad contumeliam Christi admisi, Christum contumelians aliquam inurant.*
Col. 1. 24.

Sunt autem tres fines quos spectat Ecclesia in eiusmodi correctionibus & excommunicatione. Primus est, ne cum Dei contumelia inter Christianos nominentur qui turpem ac flagitiosam vitam agunt, ac si sancta eius Ecclesia foret improborum & sceleratorum hominum coniuratio. Nam quum ipsa Christi sit corpus, eiusmodi scetidis & putridis membris inquinari non potest quin aliqua ignominia in caput recidat. Nequid ergo tale extet in Ecclesia vnde probrum sacrosancto eius nomini inuratur, abigendi sunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Christianum nomen infamia redundaret. Atque hic quoque habenda est Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiscua exhibitione profanetur. Verissimum est enim, eum, cui commissa est dispensatio, si sciens ac volens indignum admiserit quem repellere iure poterat, perinde reū esse sacrilegij ac si corpus Domini canibus prostitueret. Quamobrem Chryso-
stomus grauer inuehitur in Sacerdotes, qui dum magnorum potentiam formidant, neminem audent arcere. Sanguis, inquit, è manibus vestris requiretur. Si hominè timetis, ille vos deridebit. sin Deum, eritis hominibus quoque ipsis venerabiles. Non falces horreamus, non purpuram, non diademata, maior hic est nobis potestas. Ego certè corpus meum potius tradam in mortem, ac sanguinem meum fundi patiar, quàm pollutionis istius fiam particeps. Ergo, ne sacratissimum hoc mysterium afficiatur ignominia, in eo dispensando magnopere delectus requiritur: qui tamen haberi nequit nisi per Ecclesiæ iurisdictionem. Alter finis est, ne assidua malorum consuetudine, vt fieri solet, boni corrumpantur. Nam (quæ nostra est ad deuiadum procliuitas) nihil facilius est quàm vt malis exemplis à recto vitæ cursu abducamur. Hunc vsum notauit Apostolus, quum incestum à consortio suo amandare Corinthiis præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam massam corrumpit. Ac tantùm hic periculum prospiciebat vt vel ab omni sodalitate interdiceret. Si quis, ait, frater inter vos non inatur vel scortator, vel auarus, vel

Homil. in Mat.
3.
Ezech. 3. 18. &
33. 10.

2. *Ne alios corrumpant.*

2. Cor. 5. 6. & 11.

vel idolorum cultor, vel ebriofus, vel maledicus, cū huiusmodi nec cibū sumere permitto. Tertius, vt eos ipsos pudore cōfusus suæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita cōducit & illis suā nequitiam castigari, quo expergefiat sensu ferulæ qui indulgentia obstinatiores futuri erant. Id significat Apostolus quū in hunc modum loquitur, Siquis non obedit doctrinæ nostræ, hunc no-^{3. Ut ipsi respiciant.} tate: & ne cōmiscemini cum illo, vt pudore suffundatur. Item ^{2. Thess. 3. 14.} alibi, quum se tradidisse Scribit Corinthiū Satanæ, vbi Spiritus ^{1. Cor. 5. 5.} saluus fieret in die Domini. hoc est (vt ego quidem interpretor) concessisse in damnationem temporaneam, vt æternū saluus fieret. Ideo autem Satanæ tradere dicit, quia extra Ecclesiam Diabolus est, quemadmodum in Ecclesia Christus. Nam quod quidam ad certam carnis vexationem referunt, mihi videtur incertissimum.

6 His finibus propositis, superest videre qualiter hanc partem disciplinæ, quæ in iurisdictione posita est, Ecclesia exequatur. Principiō retineamus illam partitionem superius positam, peccatorum alia esse publica, alia priuata vel occultiora. Publica sunt quæ non vnum vel alterum modò testem habent: sed palàm & cum totius Ecclesiæ offensione designantur. Occulta voco, non quæ homines prorsus latent, qualia sunt hypocritarum (nam illa sub Ecclesiæ iudicium nō cadunt) sed mediij generis, quæ scilicet testibus non carent, neque tamen sunt publica. Prior species non requirit gradus illos quos Christus enumerat, sed Ecclesia. vbi tale quid emergit, facere officium suum debet in vocando peccatore, & corrigendo pro modo delicti. In secundo genere non venit ad Ecclesiam donec accesserit contumacia, secundum illam Christi regulam. Vbi ad cognitionem ventum est, tunc obseruanda est altera diuisio inter scelera & delicta. Neque enim in leuioribus peccatis adhibenda est tanta seueritas, sed sufficit verborum castigatio: eaque lenis & paterna, quæ non exasperet peccatorem nec confundat, sed reducat ad seipsum: vt magis gaudeat se correctum, quàm tristetur. Flagitia autem acriore remedio castigari conuenit, neque enim satis est si is qui edito mali exempli facinore grauitè Ecclesiam læsit, verbis tantum castigetur: sed priuari ad tempus Cœnæ communionem debet, donec resipiscentiæ suæ fidem fecerit. Neq; enim Paulus in Corinthiū verborū modò obiurgatione vitur, sed ab Ecclesia eliminat, reprehenditque Corinthios quod tandiu eum tulissent. Hanc rationem tenuit vetus ac melior Ecclesia, quum vigeret legitima gubernatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exortū esset, offendiculū, primū à sacræ Cœnæ participatione abstinere. deinde & coram Deo sese humiliare, & coram Ecclesia pœnitentiam testari iubebatur. Erant autem solennes ritus qui iniūgi lapsis sole-

Aug. de verb. Apost. Sermon. 68.

Qua moderatone corrigenda sint peccata tam publica quam occulta.

Leuia item graua.

1. Cor. 5. 5.

Epist. 2. lib. 1.
Epist. 14. lib. 3.
& eiusdem lib.
epist. 26.

bant, vt essent pœnitentiæ indicia. Vbi sic defunctus erat vt satisfactum Ecclesiæ foret, tum per manuum impositionem recipiebatur in gratiam, quæ receptio sæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiusmodi ritum breuiter describit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri ius cõmunio- nis accipiunt. Quaquam sic præerat reconciliationi Episcopus cum suo clero, vt simul plebis consensum requireret: quem admodum alibi tradit.

Nemo ab hac disciplina, ne princeps quidẽ, eximendus.
Ambros. li. 1.
Epist. 3. in orat. habita in funere Theodof.

7 Hac disciplina ad cõdem nemo eximebatur, vt principes quoque vnà cum plebeiis se ad eam ferendam subiicerent. Et merito: quum Christi esse constaret, cui omnia Regum scepra & diademata submitti æquum est. Sic Theodosius, quum ab Ambrosio ob cõdem Thessalonicæ perpetratam iure cõmunio- nis priuatus esset, strauit omne quo circumdatus erat insigne regium: desleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod aliorum fraude obrepserat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id sibi esse debent iudicare magni reges, si coram Christo Rege regum suppliciter se prosternant, nec illis displicere debet quòd per Ecclesiam iudicentur. Nam quum in aula sua nihil ferè audiant præter meras assentationes, plusquam necessarium illis est per os Sacerdotum à Domino corripi. Quin potius optare debent ne sibi Sacerdotes parcant, quo parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda isthæc iurisdictio sit: quia alibi dictum est. Hoc tantum addo, illam esse legitimam in excommunicando homine progressionem, quam demonstrat Paulus: si non soli Seniores seorsum id faciant, sed conscia & approbante Ecclesia: in eum scilicet modum vt plebis multitudo non regat actionem, sed obseruet vt testis & custos, nequid per libidinem à paucis geratur. Tota verò actionis series, præter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem habere debet quæ Christi præsentiam præ se ferat: vt dubium non sit quin ipse suo iudicio præsideat.

Quo animi affectu tractanda.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quæ cum spiritu mansuetudinis coniuncta sit. Sæper enim diligenter cauendum est, quemadmodum præcipit Paulus, ne absorbeat in tristitiis in quem animaduertitur. sic enim ex remedio fieret exitium. Verum ex fine melius sumi poterit moderationis regula. nam quum hoc in excommunicatione quærat ut ad pœnitentiam perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel malè audiat Christi nomen, vel ad imitationem alij prouocentur, hæc si in- tuebimur, licebit facillè iudicare quousque progredi & ubi desinere debeat seueritas. Ergo ubi pœnitentiæ suæ testimo- nium.

2. Cor. 2. 7.
Ratio, à fine eiusdem.

nium Ecclesię dat peccator, & hoc testimonio scandalum, quãtũ in se est, obliterat: nequaquam vltra vrgendus est. quod si vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quæ & prorsus à Domini præscripto dissidebat, & erat mirum in modum periculosa. Nam quum peccatori pœnitentiam solennem & priuationem à sacra communione nunc in septem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totam vitam indiceret: quid inde sequi potuit nisi vel magna hypocrisis, vel maxima desperatio? Similiter quòd nemo qui iterum lapsus esset, ad secundã pœnitentiam admitteretur, sed vsque ad finem vitæ eiiceretur ab Ecclesia, id nec vtile erat, nec rationi consentaneum. Quicumque igitur sano iudicio rem æstimabit, desiderabit hinc eorum prudentiam. Quanquam publicum hinc potius morem improbo quàm eos omnes accuso qui eo vsi sunt, quorum nonnullis displicuisse certum est: sed ideo ferebant quia nõ poterant corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm non sponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra venientibus præsto est. Opto omnes in Ecclesiam regredi: opto omnes commilitones nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio examino: delictis plulquam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentes. Chryso-
Stomus a-

Qua in parte quidam ex veteribus nimirum rigidi fuerunt.

More recepto magis quàm improbo consilio.

Ad Cornelium epist. 3. lib. 2.

*Cypriano, Chryso-
 stomo, & Augustino, testibus.*

9 Quemadmodum autè in toto Ecclesiæ corpore hæc mansuetudo requiritur, vt clementer nec vsque ad summum rigorem animaduertat in lapsos, sed potius, secundum Pauli præceptum, charitatem in eos confirmet: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare se debet. Non ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesia sunt expulsi expungere ex electorum numero, aut desperare quasi iam perditos. Alienos quidem ab Ecclesia iudicare fas est, & proinde à Christo: sed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd si tum quoque maiorem pernicitatis quàm humanitatis speciẽ præferunt, eos tamen iudicio Domini commendemus, meliora de iis in posterum sperantes quàm videmus in præsens: nec

*Non tantum Ec-
 clesia vniuersa,
 sed singula quo-
 que membra ad
 eam moderatio-
 nem se accom-
 modare debent:
 ne ex disciplina
 ad carnisicinam
 dilabamur.*

propterea desinamus pro iis Deum precari. Et (vt verbo vno complectar) non personam ipsam, quæ in manu atque arbitrio Dei solius est, in mortem addicamus : sed tantum qualia sint cuiusque opera æstimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum sequimur , stamus potius diuino iudicio quam nostrum proferimus. Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare, ac misericordiæ eius legem dicere: cui quoties visum est, pessimi in optimos mutantur, alieni inferuntur, extranei cooptantur in Ecclesiam. Idque Dominus agit vt sic hominum opinionem eludat, & temeritatem re-
tundat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius supra quam de-
cet vsurpare audeat.

Matt. 18. 18.

*Nec aliò trahi
potest quod de li-
gatione & solu-
tione Christus
pronuntiauit.*

10 Nam quod promittit Christus ligatum in cælo fore quod sui in terra ligauerint, ligandi vim ad Ecclesiæ censuram limitat: qua non coniciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, sed vitam morèsq; suos damnari audientes, suæ etiam ipsorum perpetuæ damnationis, nisi resipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate exco-
municatio, quod illud, adempta omni venia, hominẽ deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quanquam plectit etiam ipsa hominem: sic tamen plectit vt futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, ita salutem reuocet. Quod si obtineatur, parata est reconciliatio & in communionem restitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vsus est. Proinde tametsi familiarius versari aut interiorem consuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Ecclesiasticam disciplinam: debemus tamen contendere, quibus possumus modis, vt ad meliorem frugem conuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Quemadmodum Apostolus quoque docet, Nolite (inquit) existimare quasi inimicos, sed corrivere vt fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quam communiter seruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabamur ad carnificinam.

*Anathematis
rarus aut nul-
lus omnino v-
sus.*

2. Thess. 3. 15.

*Nimia quoque
morositas tam in
Priuatim quam
in pastoribus ca-
uenda est.*

Lib. 2. contra
Parmæ. c. 1.

11 Hoc quoque ad disciplinæ moderationem in primis requiritur quod Augustinus contra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si viderint minus diligenter à seniorum Concilio vitia corrigi, discessionem propterea continuò ab Ecclesiâ faciant: aut ipsi Pastores, si nequeant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant ministerium, vel inuultata asperitate totam Ecclesiam perturbent. Est enim verissimum quod scribit, Nempe qui quis vel quod potest arguendo corrigit: vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat: hunc à maledi-

Etione liberum ac solutum esse. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Ecclesiasticæ disciplinæ vnitatem Spiritus in vinculo pacis intueri semper debet: quod Apostolus Lib. 3. cap. 5. sufferendo nos inuicem præcipit custodiri: & quo non custodito, vindictæ medicina non tantum superuacua, sed etiam perniciofa esse incipit: ideòq; medicina esse desinit. Hæc (inquit) qui Cap. 2. diligenter cogitat, nec in conseruatione vnitatis negligit disciplinæ seueritatem, nec intemperie correctionis dirumpit vinculum societatis. Fatetur quidem non Pastores modò debere Cap. 3. in hanc partem incumbere nequid in Ecclesia vitij remaneat, sed vnique eodem enitendum pro sua virili: nec dissimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiam si iis non faueat, nec cum iis peccet, reum esse coram Domino: quòd si talem gerit personam vt etiam à Sacramentorum participatione possit separare, & nõ facit, iam non alieno malo peccare sed suo. Tantum id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania, frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corripiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat. & cum dilectione gemat atque lugeat. Mart. 3. 29.

12 Hoc autem dicit propter Donatistarum morositatem, qui In quâ pateret quum cernerent in Ecclesiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Episcopi, sed excommunicatione non plecterent, Donatista pesti- (quia non putabant se hac via quicquã profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam disciplinæ proditores: Cap. 1. & à Christi grege impio schismate se diuidebãt. Qualiter hodie faciunt Anabaptistæ, qui dum nullum cœtum Christi esse agnoscunt nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuum, sub prætextu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales Et nostro seculo Anabaptistæ qui ab Augustino in Parisiarcharum suorum persona vitiis coloribus depinguntur. (inquit Augustinus) non odio iniquitatis alienæ, sed studio suorum contentionum, infirmas plebes: iactantia sui nominis irritas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: superbia tumidi, perucacia vesani, calumniis infidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, umbram rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitatem, ad corrigenda fraterna vitia moderatori curatione fieri iubentur, ad sacrilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Ita se transfigurat Satan in Angelum lucis, dum per occasionem quasi iustæ seueritatis crudelem sæuitiam persuadet, nihil aliud appetens nisi vt corrumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocendum, mucipulæ insidiarum comminuuntur, & consilia euerstonis euanescunt. 2. Cor. II. 14.

13 Vnum istud præcipuè cõmendat, si contagio peccãdi mul-

Porro moderatio hæc tum omnium maximè adhibenda est, quum non tantum paucos, sed ipsam multitudinem inuasi peccandi contagio.

Epist. 64.

Augustino teste.

Ca. 2. li. 3. contra Parm.

1. Cor. 5. 7.

Ephes. 4. 2.

Altera pars cõmunis disciplinæ, ieiunia, solennes supplicationes, & alia sancta exercitia respiciens.

Fidelibus Dei seruis sub utroque fœdere constituta.

Ad quos usus renovanda.

titudinem inuaserit, uiuix disciplinæ seueram misericordiam esse necessariam. Nam & consilia (inquit) separationis inania sunt, ac perniciofa, ac sacrilega: quia impia atque superba fiunt: & plus perturbant infirmos bonos quàm corrigant animosos malos. Ac quod aliis ibi præcipit, ipse quoq; fideliter sequutus est. Nam Aurelio Episcopo Carthaginensi scribens, conqueritur ebrietatem impunè grassari in Africa, quæ ad eò grauius in Scipituris damnatur: suadetque vt coacto Episcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non asperè, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Neq; tamen intelligit conuiuendum propterea aut tacendum Episcopis, quòd seuerius punire publica flagitia nequeant: quemadmodum ipse postea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, vt quòd licet sanitatem potiùs quàm exitium corpori afferat. Atque ideo sic tandem concludit. Quamobrem & illud præceptum Apostoli nullo modo negligendum est, de malis segregandis, quum sine periculo violandæ pacis fieri potest: quia nec aliter fieri voluit, & istud quoq; seruandum est, vt suffidentes inuicem studeamus seruare unitatem Spiritus in vinculo pacis.

14 Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non continetur, in eo est vt pro temporum necessitate plebem exhortentur Pastores vel ad ieiunia vel ad solennes supplicationes, vel ad alia humilitatis, pœnitentiæ, ac fidei exercitia: quorùm nec tempus nec modus nec forma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquuntur. Huius quoque partis obseruatio, sicuti est utilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vltq; Apostolis semper fuit vtitata. Quanquam ne ipsi quidem Apostoli primi fuerunt authores, sed exemplum sumserunt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, conuocata fuisse plebem, supplicationes indictas: indictum ieiunium. Id ergo sequuti sunt Apostoli quòd & populo Dei nouum non erat, & utile fore præuidebant. Similis est ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari vel in officio ac obedientia contineri potest. Exempla passim extant in Sacris historiis, quæ non opus est colligere. Sic in summa habendum est: quoties de religione incidit controuersia quæ vel Synodo, vel Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligendo Ministro agitur, quoties deniq; tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rursum quum apparent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, & bellum, & fames, hoc sanctum esse, & seculis omnibus salutare institutum, vt Pastores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebè hortentur.

Si quis

Siquis testimonia quæ ex veteri testamento adduci possunt, nõ recipiat, quasi Christianæ Ecclesiæ minus conueniant, constat Apostolos quoque sic fecisse. Tamen si de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat quæstionem. De ieiunio ergo dicamus non nihil: quia plurimi dum non intelligunt quid utilitatis habeat, non ad eò necessarium esse iudicant: alij etiam vt superuacuum, prorsus reiiciunt: & vsu eius non bene cognito, facilis est in superstitionem lapsus.

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac subigendam carnem, ne lasciuat, vel vt ad preces ac sanctas meditationes melius simus cõparati, vel vt testimonium sit nostræ coram Deo humiliatio nis, dum volumus reatum nostrum coram ipso confiteri. Primus finis, non ita sæpe locum habet in publico ieiunio, quòd non vna est omnibus corporis constitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriusque communis est, tam enim vniuersa Ecclesia eiusmodi præparatione ad preces opus habet, quàm priuatim fidelium vnusquisque. Tertius quoque similiter. fit enim interdum vt bello, vel peste, vel calamitate aliqua gentè vnã percutiat Deus. In hac communi ferula ream se tota plebs faciat oportet, ac reatum profiteatur. Si quem verò priuatum feriat manus Domini, id ipsum faciat vel solus vel cum sua familia. Id quidem præcipue situm est in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix potest quin erumpat in externam testificationè. Idque tũ maximè si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul peccatum suum palàm confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuo singuli exemplo suo cohortentur.

16 Vnde ieiunium, vt est signum humiliationis, frequentiorẽ usum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vt cunquẽ sit commune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium vnã cum oratione indicere expedit. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quo eorum ministerium, quod tanti momenti erat, melius Deo commendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipsi postea quum ministros præficerent Ecclesiis, soliti sunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunij non aliud spectarunt nisi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, ventre pleno mentè non ita esse in Deum erectam, vt & serio ardentique affectu ferri inprecationè, & in ea perseverare possit. Sic intelligendum est quod refert Lucas de Anna, eam seruasse Domino ieiunijs & obsecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatem,

De ieiunio loquitur.

Huius tres fines.

Primus priuato ieiunio magis conuenit.

Secundus & tertius.

Publicum ieiunium cum oratione coniunctum indicere solent Pastores, quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est. Act. 13. 3. Ibidem. 14. 23.

Nehem. 1.4.

Tale fuit ieiunium Nehemiæ, quum intentiore studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Hanc ob causam dicit Paulus fideles rectè facere si ad tempus abstineant à thoro conjugali, vt liberius vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium præcationi vice adminiculi coniungēs, nullius per se mōmenti esse admonet, nisi quatenus refertur in hūc finem. Deinde quum præcipiat eo loco coniugibus, vt alij aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum est non de quotidianis precibus cum loqui, sed quæ attentionem magis seriam exigunt.

1. Cor. 7.5.

Ibidem 3.

Item, quoties publica aliqua calamitas grassari incipit.

17 Rursum si grassari incipit vel pestilentia, vel fames, vel bellum, aut si qua clades imminere aliàs regioni ac populo videtur. Pastorum tunc quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiam, quo suppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari, & quodammodo armari denunciat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei solebant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos quum rei agimur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari, cum eius gloriæ interest ac publicæ ædificationis, tum nobis quoque ipsis vtile est ac salutare. Atque id quidem

Exempla sub Lege. Iocel. 2.15.

vsitatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Iocelis colligere promptum est. nam quum iubet cani tuba, conuocari cœtum, indici ieiunium, & ea quæ sequuntur, loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulò antè dixerat, de flagitiis populi constitutam esse quæstionē, ac iam imminere iudicij diem nuntiauerat, reosque citauerat ad dicendam causam. deinde vociferatur, vt properent ad saccum & cinerem, ad fletum & ieiunium: hoc est, vt externis quoq; testificationibus se coram Domino prosternant. Cinis quidem & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus, & ieiunium, & quæ sunt his similia, non dubium quin ad nostram quoque ætatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarum cōditio postulat. Nam quum sanctum sit exercitium cum ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minus vtamur quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstitiæ non modò Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam ac cōstitutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationē habebant. Quid causæ est igitur cur non idem agamus? At externa est ceremonia, quæ finem in Christo vnà cum aliis accepit. Imò hodièque optimum fidelibus adminiculum est (vt semper fuit) & vtilis admonitio, ad seipsos excitandos, nè sua nimia securitate & socordia Deum magis ac magis prouocent, dum eius flagellis castigantur. Proinde Christus, quū Apostolos suos excusat, quod nō ieiunent, non dicit abrogatum esse ieiunium: sed

1. Sam. 7. 6. & 31.13.
2. Reg. 1.12.
Ionæ 3.5.

Matth. 9.15.
Luc. 5.34.

excusat, quod nō ieiunent, non dicit abrogatum esse ieiunium: sed

sed calamitosis temporibus ipsum destinat, & coniungit cū luctu: Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis sponfus.

18 Ne quis autem error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium. non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hīc intelligimus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt quandam ieiunij speciem, quoad fieri potest, toto suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiunium aliud temporale, quum aliquid ex consueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnum, vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorem ac seueriorem. Hoc in tribus situm est, in tempore, in ciborum qualitate, & parsimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium. *Quemadmodum, exempli causa, si ob solennē precationem quis ieiunet, vt eò impransus accedat.* Qualitas in eo sita est vt absint omnes lautitiæ, ac plebeiis vilioribusque cibis contenti, palatum delicatis non irriteremus. *Quantitatis ratio in hoc est, vt parcius ac leuius solito vescamur: tantum ad necessitatem, non etiam ad voluptatem.*

19 At verò semper in primis cauendum ne quid obrepat superstitionis, quemadmodum antehac magno Ecclesiæ malo accidit. Multo enim satius fuerit nullum prorsus esse ieiuniorum vsū quàm diligenter obseruari, & interim corruptum esse falsis perniciosisque opinionibus, ad quas mundus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudentia obuiam eant Pastores. Primum est vt semper vrgeant quod docet Iael, scindēda esse corda, non vestimenta: hoc est, admoneant plebem, non magni per se æstimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati & sui ipsius displicentia, vera humiliatio, verusque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ob causam vtile esse nisi quòd istis accedit velut inferius adminiculum. Nihil enim magis exécratur Deus quàm dum homines signa & externam speciem pro cordis innocentia obijciendo, fucum sibi facere conantur. Itaque in hanc hypocrisin seuerissimè inuehitur Iesaias, quod Iudæi satisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vt cunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit? & quæ sequuntur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocritarum ieiunium, sed maxima abominatio. Alterum malum huic affine summopere cauendum est, ne pro opere meritorio aut specie diuini cultus censeatur. Nam quum sit res per se media, nec quicquam habeat momēti nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima superstitio est, confundere cum operibus à Deo mandatis, & per se necessariis non alio respectu. Tale fuit olim

Ieiunium in tribus præcipue situm est: tempore, ciborum qualitate, & parsimonia.

Ne quid verò superstitionis obrepat: tria sunt inculcanda.

1. Scindēda esse corda, non vestimenta.

Ioel. 2. 13.

Iesa. 58. 5.

2. Cauendum ne pro opere meritorio, aut specie diuini cultus censeatur.

Li. 4. De morib. delirium Manichæorum: quos dum refellit Augustinus, satis Manic. c. 13. & clarè docet, ieiunium non nisi ab iis quos dixi finibus æstimand. lib. 30. contra dum, nec Deo aliter probari nisi eò referatur. Tertius error nõ Faustum, aded quidẽ impius, periculosus tamen: tanquam vnum ex præcipuis officiis morosius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis sic extollere vt homines se aliquid eximium fecisse putent

3. Abſtinentiam illam non immodicè extollere.

Quam ieiunauerint. Qua in parte non in totum excusare audeo veteres quin & superstitionis quædam semina iecerint, & occasionem præbuerint tyrannidi quæ postea exorta est. Occurrunt quidem interdum sanæ ac prudentes de ieiunio sententiæ, sed postea occurrunt subinde immodicæ ieiunij laudes, quæ ipsam inter præcipuas virtutes extollunt.

Quod quum fuerit factum inuolunt ieiunij quadragesimali obseruatio ex xpo Galia.

Matt. 4. 2.

20. Et tunc passim inualuerat superstitiosa quadragesimæ obseruatio: quia & vulgus eximium aliquod obsequium Deo se in ea præstare existimabat, & Pastores eam commendabant pro sancta Christi imitatione: quum planum sit non ideo ieiunasse Christum vt aliis exemplum præscriberet, sed vt Euangelij prædicationem sic auspiciando, non humanâ doctrinam esse, sed e cælo profectam re ipsa comprobaret. Ac mirum est tam crassam hallucinationem hominibus acuti iudicij obrepere

Qua obseruatio superstitiosa tribus rationibus refellitur.

potuisse: quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim sapius ieiunat Christus (quod fieri oportet si anniuersarij ieiunij legem tradere vellet) sed semel tantum, quum se ad Euangelij promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat si homines ad imitationem prouocare vellet: sed magis exemplum designat quo in sui potius admirationem omnes

Exod. 24. 18. & 28.

rapiat quàm ad æmulandi studium excitet. Denique non alia est istius ieiunij ratio quàm eius quod defunctus erat Moyses, quum Legem e manu Domini acciperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum ad stabilendam Legis auctoritatem, non debuit in Christo prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem prætextu imitationis Moysis, talem ieiunij formam in populo Israëlitico erigere. Nec vllus ex sanctis Prophetis ac

1. Reg. 19. 8.

Patribus id sequutus est, quum tamen ad omnes pias exercitationes satis animi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum sine cibo & potu quadraginta dies transegisse, non aliò pertinebat quàm vt populus agnosceret eum excitatum esse Legis vindicem, à qua vulgò propè totus descuerat. Fuit igitur mera κακὸς ἔργα & superstitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Christi, ieiunium ornabant. Quanquam in modo

Usitata quidem apud veteres, sed diuersa ratione.

ieiunij mira tunc erat diuersitas, vt refert Cassiodorus ex Socrate, historix suæ libro nono. Romani enim (inquit) non nisi tres habebant septimanas: sed illis continuum erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbato. Illyrigi & Græci sex: alij

alij septem: sed ieiunium per interualla. Nec minus in ciborum discrimine dissidebant, alij non nisi pane & aqua vescerantur, alij addebant olera: à piscibus alij & volatilibus non abhorrebant: alij nullū babebant in cibis discrimen. Huius etiā differentia meminit Augustinus, posteriore epistola ad Ianuarium.

*Postea lata sunt
leges de ciborum
delectu: & varij
abusus irrepse-
runt iam inde
ab Hieronymi
seculo.*

21 Sequuta sunt deinde deteriora tempora, & ad præposteriorum vulgi studium accessit Episcoporum tum inscitia & ruditas. tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ sunt impiæ leges, quæ conscientias exitia libus vinculis stringunt. Interdictus carniū esus quasi hominem contaminaret. Additæ sacrilegæ opiniones aliæ super alias, donec in profundum omnium errorum vetum est. Ac nequid prauitatis ommitteretur, ineptissimo abstinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquisitissimis quibusque deliciis laus ieiunij quæritur. nullæ tunc lautitiæ sufficiunt. nunquā maior ciborum vel copia, vel varietas, vel suauitas. In tali ac tam splendido apparatu putant se ritè seruire Deo. Taceo quod nunquam scœdius se ingurgitant qui volunt haberi sanctissimi. In summa, his summus est Dei cultus, à carnibus abstinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiæ: ū. Rursum hæc vltima est impietas, & vix morte expiabilis, si quis minimū laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario gustauerit. Narrat Hieronymus, iā suo seculo quosdam extitisse, qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui, ne oleo vescerentur, cibos delicatissimos vndique aduehi sibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abstinebant: sed suaves pretiosasque sorbiti unculas fieri sibi curabant: quas non ex calice hauriebant, sed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare est inter omnes diuites: vt scilicet non alio sine ieiuent, nisi vt lautius nitidiusque epulêtur. Sed nolo multum verborum profundere in re non ad eò dubia. Hoc tantum dico, cum in ieiuniis tum in omnibus aliis disciplinæ partibus ad eò nihil recti, nihil sinceri, nihil bene compositi ac ordinati haberi Papistas, vt superbiendi occasionem vllam habent, quasi aliquid reliquum sit apud eos laude dignum.

Conclusio, nullam esse communis disciplinæ Ecclesiasticæ proximè in Papatu.

22 Sequitur altera pars disciplinæ, quæ ad clerum peculiari-
rer pertinet, Ea Canonibus continetur, quos sibi veteres Episcopi subque ordini imposuerunt. Quales sunt, Nequis clericus venationi, nequis aleæ, nequis comestationibus vacaret: nequis exerceret scœnus aut mercaturam: nequis lasciuus saltationibus interesset: alijsq; eius generis. Adiciiebantur & pœnæ, quibus ipsa Canonum authoritas sanciebatur, nequis eos impunè violaret. In hunc finē vnicuiq; Episcopo committebatur cleri sui gubernatio, vt secundum Canones, suos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finem institutæ erant annuæ inspectiones ac Synodi, vt si quis foret in officio negligentior, ad-

Alter pars disciplina Ecclesiastica, clericum respiciens.

Qualis, quæque fuerat olim fuerit.

moneretur: si quis peccasset, pro modo delicti in eum animaduert-
 reretur. Ipse quoque Episcopi quotannis suas habebant provin-
 ciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur
 siquid præter officium admiserant. Nam si quis Episcopus du-
 rior erat aut violentior in suum clerum, illuc erat prouocatio,
 etiam si vnus tantum conquerebatur. Animaduersio seuerissi-
 ma erat, vt deponeretur ab officio qui peccauerat, ac comuni-
 nione ad tempus priuaretur. Quia autem erat ille perpetuus
 ordo, Synodum dimittere nunquam solebant quin locum ac
 tempus proximè indicerent. Nam vniuersale cogere Conciliū
 solius erat Imperatoris, quemadmodum testantur omnes ve-
 tustæ indictiones. Quandiu vigeat hæc seueritas, non plus
 verbo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & opere præ-
 starent. Quin multo rigidiores erant in seiplos quàm in vul-
 gus. Et sane ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar)
 disciplina plebs regatur: clerici inter se acriores exerceant cen-
 suras, minùsq; longè sibi quàm aliis indulgeant. Istud totum vt
 obsoleuerit nihil opus est referre, quū nihil hodie fingi queat
 hoc ordine magis effræne ac dissolutum: ac eo licentiæ pro-
 rupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipsos videatur pro-
 fus sepulta esse omnis antiquitas, umbris, fateor, quibusdā de-
 cipiunt simplicium oculos, sed quæ ad vetustos mores nihilo
 propiùs accedunt quàm simiæ æmulatio ad id quod ratione &
 consilio faciunt homines. Memorabilis est apud Xenophontē
 locus, vbi docet, quom turpiter degenerassent Persæ à maioriū
 institutis, & ab austero viuendi genere ad molliciem & delicias
 prolapsi essent, vt tamē dedecus hoc tegerent, priscos ritus se-
 dulò seruasse. Nam quom Cyri tempore eousq; vigeret sobrie-
 tas & temperantia vt emungi opus non esset, atq; etiam probri
 loco duceretur: apud posteros durauit religio nequis mucum
 è naribus traheret, forbere verò & intus alere ad putredinem
 vsq; foetidos humores quos ex ingluuie contraxerant, permis-
 sum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad mensam nefas:
 merum ingurgitare, vt ebrios auferri necesse foret, tolerabile.
 Semel comedere præscriptum: hoc non abrogauerant boni isti
 successores, sed vt à meridie vsque ad mediā noctem continua-
 rent suas crapulas. Conficere diurnum iter ieiunos, quia lex iu-
 bebat, perpetui apud eos moris fuit: sed lassitudinis vitæ cau-
 sa, iter ad duas horas contrahere, liberum & vsitatum ex con-
 suetudine fuit. Quoties degeneres tuas regulas obtendent Pa-
 pistæ, vt se ostendant affines esse sanctis Patribus: ridiculā eo-
 rum imitationem hoc exemplum satis coarguet, vt nullus pi-
 ctor magis ad viuum possit exprimere.

Quam miserè
 hodie obsoleue-
 rit.

Lib. 8. Fæd. Cy-
 ri.

Exemplum Pa-
 pistæ admodum
 conueniens.

Inscus de sacer-
 dotum caliba.

23 Vna in re plusquam rigidi sunt & inexorabiles, ne coniu-
 gium Sacerdotibus permittat. Quanta apud eos scortandi gra-
 secur

feratur impunitas dicere nil attinet. ac foetido suo coelibatu freti
 occalluerunt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè o-
 stendit quàm pestiferæ sint omnes traditiones: vtpote quæ non
 solum orbavit Ecclesiam probis & idoneis Pastoribus, sed hor-
 rendam inuexit scelerum colluuiem, multâsque animas in gür-
 gitem desperationis proiecit. Certè quòd sacerdotibus interdi-
 ctum fuit coniugium, id factum est impia tyrannide, non mo-
 dò contra verbum Dei, sed etiam contra omnem æquitatem.

Primum vetare quod Dominus liberum reliquisset, nulla ra-
 tione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauisse ver-
 bo suo ne hæc libertas infringeretur, clarius est quàm vt longa
 demonstratione vti necesse sit. Omitto quòd Paulus pluribus
 locis Episcopum vult esse vnius vxoris virum: sed quid potuit ve-

hementius dici quàm vbi ex Spiritu sancto denuntiat, fore no-
 uissimis temporibus homines impios qui coniugiũ prohibeant:
 cõsque non modò impostores nuncupat, sed demones? Hoc igitur
 vaticinium, hoc sacrum oraculum est Spiritus sancti quo
 Ecclesiã ab initio præmunire aduersus pericula voluit, Doctri-
 nam demoniorum esse coniugij prohibitionem. Verum bellè se

elapsos esse putant quum hanc sententiam detorquet ad Mõra-
 num, Tatianos, Encratitas, aliõsque veteres hæreticos. Illi (in-

quiunt) soli matrimonium damnarunt: nos minimè dånamus,
 sed Ecclesiasticum ordinem tantum ab eo arcemus, cui puta-
 mus non satis conuenire. Quasi verò etiam si in illis superiorib.
 completum sit primo loco hoc vaticinium, non in istos etiam
 competat: aut quasi auditu digna sit puerilis ista argutiola, quòd
 prohibere se negant, quia non omnibus prohibent. Perinde e-
 nim est ac si tyrannus iniquam non esse legem contendat, cuius
 iniquitate pars duntaxat ciuitatis præmatur.

24 Obiiciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdo-
 tem. Quasi non prouiderit hoc quoq; Dominus quibus orna-
 mentis excellere deberent Sacerdotes. Ita Apostolum perturba-
 ti ordinis confusique decoris Ecclesiastici insimulant, qui quũ
 absolutam boni Episcopi ideã delinearet, inter reliquas dotes
 quas in eo requirebat, ausus sit coniugium ponere. Scio qualiter
 hoc interpretentur, nempe eligendum non esse qui secundam
 habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non esse no-

uam concedo: sed falsam esse ex ipso contextu palàm est: quia
 statim præscribit quales Episcoporum & Diaconorum vxores
 esse oporteat. Paulus inter Episcopi virtutes numerat coniu-
 gium: isti intoierabile vitium in ordine Ecclesiastico esse do-
 cent. Et, si Deo placet, hæc generali vituperatione nõ contenti,
 immunditiem & pollutionem carnis in suis Canonibus vocant.
 Cogitet quisque apud se ex qua officina hæc prodierint. Chri-

stus eo honore dignatur coniugiũ vt imaginem esse velit sacræ

tu, in quo disci-
 plina Ecclesia-
 stica vni omnẽ
 Pontificij consti-
 tuerunt.

Refutatio impia
 huius tyrannidis
 ex Scriptura.

1. Tim. 3. 2.
 Tit. 1. 6.

1. Tim. 4. 3.

Exceptionis Pa-
 pificæ ad locum
 Apostoli dilutio.

Argumentum
 Papiæ. pro Sa-
 cerdotum cali-
 bati.

Responsio.
 Exceptio.

Responsio 1.

Syricius ad E-
 piscopos Hi-
 spaniarum.

Responsio 2.

suæ cum Ecclesia conjunctionis. Quid splendidius dici poterat ad commendandam coniugij dignitatem? Quæ igitur frôte immundum vel pollutum vocabitur, in quo similitudo spiritualis Christi gratiæ elucet?

2. *Argumentum.* 25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendant. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos ministrandi vices redibāt, oportuit ab vxorib. secubare, quo puri & immaculati sacra tractarent. Nostra ergo sacra, quæ & multo nobiliora sint & quotidiana, à coniugatis tractari valdè fuerit indecorū. Quasi verò eadem sit Euangelici ministerij persona, quæ fuit sacerdotij Leuitici. Illi enim tanquam *ἀντίτυποι* Christum repræsentabant, qui mediator Dei & hominum, absolutissima sua puritate reconciliaturus Patrē nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere peccatores typum sanctitatis eius non possent, quibusdam tamē lineamentis vt adumbrarent, iussi sunt vitra humanum morem se purificare, dum ad Sanctuarium accederent: quia tunc scilicet propriè Christum figurabant, quod veluti pacificatores. ad reconciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cælestis tribunalis simulacrū. Hanc personam quia hodie non sustinent Ecclesiastici Pastores, frustra cum illis comparantur.

Responsio.

Heb. 13. 4.

Quare Apostolus citra exceptionem securè pronuntiat, honorabile esse inter omnes coniugium, scortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. Et ipsi Apostoli suo exemplo comprobant, nullius quamlibet excellentis functionis sanctitate indignum esse coniugium. Nam eos non tantum vxores retinisse, sed secum etiam circumduxisse testis est Paulus.

1. Cor. 9. 5.

3. *Argumentum.*

Responsio, Apostolorum auctoritate, & veteris Ecclesie testimonio firmata.

26 Deinde mira fuit impudētia, quod decorū istud castitatis pro necessaria re venditarunt, in summā veteris Ecclesie ignominiam: quæ quum abundaret eximia Dei eruditione, plus tamen sanctimonia excelluit. Nam si Apostolos nihil morantur (vt solent eos interdum strenuè contemnere) quid, amabo, facient omnibus vetustis Patribus, quos certum est nō modò coniugium in Episcoporum ordine tolerasse, sed etiā approbasse? Alebant scilicet scdām sacrorum profanationem, quando ita non ritè apud eos Domini mysteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicæna Synodo de indicendo cœlibatu: vt nunquā defuit superstitiosuli, qui semper nouum aliquid cōmimiscunt, vnde admirationem sibi conciliant. Sed quid constitutum fuit? nempe in sententiam Paphuutij discessum est, qui pronuntiauit castitatem esse cum propria vxore concubitum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neque aut ipsis dedecori cessit, aut maculam vllam aspergere ministerio creditum est.

Hist. tripar. li.

2. c. 14.

Argumentum à virginitatis su-

27 Sequuta sunt deinde tēpora, quib. inualuit nimis superstitiosa cœlibatus admiratio. hinc illa subinde & sine modo decā-

Tata virginitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cū ea cōferenda vulgo crederetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, sic tamen extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non videretur satis forti animo ad perfectionē adspirare qui non ab ipso sibi temperaret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium contraherent qui peruenissent ad sacerdotij gradum: deinde ne in eum ordinem assumerentur nisi cælibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxoribus renuntiarent. Hæc quia videbantur reuerentiam sacerdotio conciliare, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. Sed si mihi antiquitatem obijciant aduersarij, primùm respondeo, hanc libertatem & sub Apostolis & aliquot postea seculis extitisse, vt coniuges essent Episcopi. hæc, sine difficultate, vlos esse ipsos Apostolos, & alios primariæ autoritatis Pastores, qui in eorum locum successerunt. Illius antiquioris Ecclesiæ exemplum pluris meritò nobis debere esse quàm vt illicitum vel indecorum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vsitatūque fuit. Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit esse coniugio iniquior, nō ita imposuisse Sacerdotibus legem cælibatus quasi res per se necessaria esset, sed quia cælibes coniugatis anteferebat. Postremò non ita exegisse vt necessitate ac vi adigeret ad continentiam qui ad eam seruandam idonei non essent. Nam quum seuerissimis legibus in scortationes vindicaret: de iis qui matrimonium contraherent, hoc tantum statuebat vt à functione supersederent.

28 Ergo quoties cælibatui suo defendendo prætextum antiquitatis quærent nouæ istius tyrannidis defensores, toties excipiendum erit vt veterem illam castimoniam in suis Sacerdotibus restituant, amoueant adulteros ac scortatores: ne eos, in quibus honestum ac pudicum thori vsum non sustinent, in omne libidinis genus impunè ruere sinant: reuocent illam obsoletam disciplinam, qua omnes lasciuix coerceantur: liberent Ecclesiam hac tam flagitiosa turpitudine, qua iamdiu deformata est. Vbi hoc concesserint, tum rursus admonendi erunt ne eam rem pro necessaria venditent, quæ per se libera ex Ecclesiæ utilitate pender. Neque tamen hæc dico quod vlla omnino conditione dandum esse locum iis Canonibus censeam, qui vinculum cælibatus Ecclesiastico ordini iniiciunt: sed vt intelligant cordatiores qua fronte hostes nostri sanctum coniugium obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantum ad Patres attinet, quorum scripta extant, neque ipsi, quum ex suo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo, tanta malignitate coniugij honestati obrectarunt. Contenti erimus vno Chrysostomi elogio: quod is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non potest in matrimonij commendatio-

Responsio 1.

Resp. 2.

Resp. 3.

Conclusio disputationis de cælibatu, ostendens quid sit excipiendum, quoties antiquitatis prætextu commenta sua defendunt Papistæ.

Veteres itam huius errori non prorsus fauissent.

Hom. de inuentione Crucis.

nem videri fuisse aliis profusior. Sic autem loquitur, Primus gradus castitatis est, sincera virginitas: secundus, fidele coniugium. Ergo species secunda virginitatis, est matrimonij casta dilectio.

CAPVT XIII.

De votis, quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit.

Constat hoc caput duabus partibus.

- 1 Primum in genere de votis agitur, à prima sectione ad octauam.
- 2 Deinde verò vsque ad finem nominatim de votis monasticis: nempe de monastica professione & moribus, sect. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. Postea de monachorum votis, & præcipuè de voto cælibatus, sect. 17. 18. 19. 20. & 21.

Transitio à tota superiori tractatione de tyrannide pseudopastorum ad hanc sequentem.

DEPLORATA quidem res est, Ecclesiam, cui inestimabili sanguinis Christi pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide sic fuisse oppressam, & ingenti traditionum congerie ferè obrutam: sed priuata interim cuiusque amentia ostendit, non sine iustissima causa iatum fuisse diuinitus Satanae eiusque ministris permissum. Neque enim satis fuit neglecto Christi imperio quælibet onera à falsis doctoribus imposita perferre, nisi propria etiam singuli sibi accerterent: adeoque cauernas sibi fodiendo se profundius demergerent. Id factum est dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet. Quando itaque docuimus eorum audacia qui sub Pastorum titulo dominati sunt in Ecclesia, viciatum fuisse Dei cultum, vbi iniquis suis legibus miseris animas illaquearunt: hic malum affine annectere non intempestiuum erit, vt appareat, mundum pro ingenij sui prauitate, quibus potuit obstaculis semper adiumenta repulisse quibus ad Deum adduci debuerat. Porro quo melius pateat grauissimam perniciem ex votis inuectam esse, principia iam antè posita teneant lectores. Docuimus enim primum, quicquid ad vitam piè sanctèque instituendam desiderari potest, in Lege esse comprehensum. Docuimus rursus Dominum, quo melius nos ab excogitandis

Ex generalibus quibusdam fundamentis ostenditur quo loco vota sint habenda.

Li. 2. c. 8. sect. 5.

tandis nouis operibus auocaret, totam iustitiæ ladem in simplici voluntatis suæ obedientia inclusisse. Hæc si vera sunt, iudicare promptum est, fictitios omnes cultus, quos nobis ipsi ad promerendum Deum comminiscimur, minimè esse illi acceptos, quantumuis nobis arrideant. Et certè Dominus ipse multis locis non tantùm apertè eos respuit, sed grauius abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio, quæ præter expressum Dei verbum sunt, quo loco sint habenda, an nuncupari ritè possint ab hominibus Christianis, & quatenus eos obstringant. Nam quod inter homines dicitur promissio, id Dei respectu Votum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longè igitur maiorem in votis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maximè seriè agendum est, dirigantur. Hic mirum in modum omnibus seculis grassata est superstitio: vt homines sine iudicio, sine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorum ineptiæ, imò prodigiosæ absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolenter cum diis suis luserunt. Aquæ vtinam hanc illorum audaciam non imitati essent etiam Christiani. Minimè id quidem decuit: sed videmus aliquot seculis nihil fuisse hac improbitate vltatius: vt populus contempta passim Dei Lege, vouendi quicquid per somnium arrisisset, in sano studio totus flagraret. Nolo odiosè exaggerare, nec sigillatim recensere quàm grauius, ac quot modis hic peccatum sit: sed hoc obiter dicere visum est, quo melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæstionem instituere, quum de votis tractamus.

2 Porro si nolumus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præposterat:ria expendere cõuenit: nempe quis sit is, cui votum nuncupatur: qui simus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primùm eò spectat, vt cogitemus nobis cum Deo esse negotium: quem ad eò delectat nostra obedientia, vt ἐὲ θελοῦσθαι καὶ ἄς omnes, quamlibet in oculis hominum speciose sint ac splendida, maledictas esse pronunciet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitemus, Deo sunt abominabiles, sequitur nullum ei acceptũ esse posse, nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis sumamus, vt audeamus Deo vouere, quod nullum testimonium habeat, qualiter ab ipso æstimetur. Nam quod Paulus docet, peccatum esse quicquid sit absque fide, quum ad actiones quamlibet extendatur, tunc certè præcipuè locum habet, vbi cogitationem tuam rectà in Deum dirigis. Imò si in minimis quibusque (vt illic de ciborũ discrimine disputat Paulus) labimur, vel erramus, vbi non præluceat fidei certitudo: quanto plus mo-

Quam superstitiosè non tantum Ethnici, sed etiam Christiani in votis nuncupandis peccarint.

Disputatio de votis ad tres articulos reuocata. Col. 2. 23. 1. Quis ille sit, cui votum nuncupatur, nempe Deus.

Rom. 14. 23.
Huic nihil vou-
endum, nisi
quod ipse requi-
sit.

2. Qui simus nos
qui vouemus.

Hic primum me-
tiente vires no-
stra.

Deinde vocatio-
nis nostra ha-
benda ratio.

Cap. II.

Rom. 12. 3.

I. Cor. 12. 11.

Alioqui faci'e
peccamus.

Act. 23. 12.

Exemplis id pro-
batur.

Iudic. 11. 30.

Que cum cla-
rus Paphiticus
non animadu-
erit, sed de
horrendum in
modum lapsus
est.

Gen. 1. 18.

Cum enim con-
iugium probis
affecerunt Papi-
sta. horrendas vo-
nas Deo luerunt.

Deut. 6. 16.

destiæ adhibendum est ubi rem maximi ponderis aggredimur? Si quidem nihil magis serium esse nobis decet religionis offi-
ciis. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquam ad a-
liquid vouendum descendamus, quin certò prius conscientia
constituerit, se nihil temerè tentare. Tunc autem à temeri-
tatis periculo tuta erit quum Deum sibi habebit præuentem,
& quasi ex verbo suo dictantem quid factu bonum sit vel
inutile.

3 In altero quod hîc diximus considerandum, id contine-
tur, vt metiamur vires nostras, vocationem nostram intuea-
mur: ne beneficiû libertatis, quod nobis Deus contulit, negli-
gamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel eum
vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam,
qua rerum omnium dominus constituitur, contemnit, ingra-
tus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam esse sic in manu
nostra positum, vt propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo
promittamus. Verissimè enim in Arausiano Concilio decre-
tum fuit, nihil ritè Deo voueri nisi quod de manu eius accepe-
rimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera sunt eius dona.
Sed quum Dei benignitate alia nobis data sint, eius æquitate al-
ia negata: mensuram collatæ sibi quisq; gratiæ (vt iuber Paulus)
respiciat. Nihil ergo hîc aliud volo, quàm vota esse attèpe-
randa ad eum modum quem tibi sua donatione Deus præscri-
bit: ne si vltra coneris quàm ille permittat, te ipsum nimis tibi
arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent sicarij
illi quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gusturos ni-
si occiso Paulo: etiam si nõ fuisset sceleratum consilium, teme-
ritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam &
mortem subiicerent suæ potestati. Sic Iephthe stultitiæ suæ pœ-
nas dedit quum præcipiti seruore inconsideratum votum con-
cepit. In quo genere primatum vesanæ audaciæ tenet cæliba-
tus. Sacrifici enim, Monachi & moniales suæ infirmitatis obli-
ti, cælibatui se pares esse confidunt. Quo autem oraculo edocti
sunt, constaturam sibi tota vita castitatem, in cuius finem eam
vouent? Audiunt de vniuersali hominum conditione Dei vo-
cem, Non est bonû homini esse soli. Intelligunt, atque vtinam
non sentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis
aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere au-
dent in totam vitam? quum donum continentiæ sapius in cer-
tum tempus, prout oportunitas requirit, concedatur. In tali
peruicacia ne Deum auxiliatorem expectent: sed meminerint
potius eius quod dictum est, Dominum Deum tuum nõ tenta-
bis. Hoc verò Deum tentare est, contra inditam ab eo naturam
niti, ac præsentia eius dona spernere ac si nihil ad nos pertine-
rent. Quod isti non quodò faciunt, sed matrimoniû etiam quod
insti-

instituire non alienum sua maiestate censuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiavit, quod Christus Dominus non ster sua præsentia sanctificavit, quod primo suo miraculo cohonestare dignatus est, pollutionem vocare audent: tantum ut qualemcunque calibatam miris encomiis tollant. Quasi verò non aliud calibatam esse, aliud virginitatem, luculentum ipsi documentum præbeant in sua vita: quam tamen impudentissimè angelicam vocant, in hoc certè Angelis Dei ninium iniurij, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdus comparant. Et sanè argumentis hîc minimè opus est, vbi re ipsa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis pœnis huiusmodi arrogantiam, & ex præsentia donorum suorum contemptum passim vlciscatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipsum quod intelligitur nimum est. Nihil esse vouendum quod nobis sit impedimento quominus vocationi nostræ seruiamus, extra controuersiam est. Quemadmodum si paterfamilias voueat, relictis liberis & vxore, se alia onera suscepturum: vel qui ad gerendum magistratum idoneus est, vbi eligitur, voueat se priuatum fore. Quid autem sibi velit quod de libertate nostra non spernenda diximus, non nihil habet difficultatis, nisi explicetur. Itaque sic paucis recipe. Quum rerum omnium dominos cõstituerit nos Deus, & eas sic nobis subiecerit ut omnibus pro nostra cõmoditate vteremur: non est quod speremus gratum Deo fore officium, si rebus externis, quæ nobis adminiculo esse debent, nos in seruitutem addicamus. Hoc idè dico, quod nonnulli laudem humilitatis ex eo captant si se illaqueent multis obseruationibus, à quibus non frustra nos liberos atq; immunes Deus esse voluit. Proinde si hoc periculum volunus effugere, semper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis minimè esse discedendum.

Heb. 13. 4.
Ioh. 2. 2. & 9.

Proinde nihil
vouendum quod
vocationi nostræ
repugnat.

Nec libertas à
Domino nobis
acquisita sper-
nenda est.

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet referre quo animo votum nuncupes si velis ipsum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, non externam speciem intuetur, sit ut eadem res, mutato animi proposito, nunc placeat ei acceptaque sit, nunc vehementer displiceat. Vini abstinentiam sit ita voues quasi in ea subsit aliquid sanctimonix, superstitiosus es: si in alium finem non peruersum respicis, nemo potest improbare. Sunt autem, quantum possum iudicare: quatuor fines ad quos vota nostra dirigentur: quorum duos, docendi causa ad præteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinent vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficiis testamur, vel ad iram eius deprecandam, ipsi à nobis pœnam ab admissa delicta exigimus. Priora vocemus, si placet,

3. Qua animo vo-
tum est nuncu-
pandum, si Deo
ipsum approba-
ri volumus.

Sunt autem vo-
torum quatuor
fines quorum duo
tempus præteri-
tum, reliqui fu-
turum respiciunt,
& sunt exerci-
tia gratiarum
actionis ac pen-
tentia.

exercitia gratiarum actionis: altera pœnitentiæ. Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumen ab exilio in patriam reduceret. Præterea in sacrificiis veteribus pacificorum, quæ pij Reges ac duces, iustum bellum suscepturi vouebant se reddituros si victoria potiti essent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligendi sunt omnes loci

Genf. 28. 20. in Psalmis qui de votis loquuntur. Eiusmodi vota hodie quoq; Pf. 22. 26. & 56. nobis in vſu esse possunt, quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis discrimine eripuit. Votorum primi generis exempla & vſu. Neq; enim à pij hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut solehne recognitionis symbolum Deo consecra-

Votorum secundigenere exempla, vſu & libertat. re: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale sit, vno duntaxat familiari exemplo ostendere sufficit. Si quis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstat quominus ad castigandam imperiem lautitiis omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare, idque facere voto adhibito, quo arctiore vinculo se astringat. Neque tamen sic perpetuam legem iis statuo qui similiter deliquerint: sed ostendo quid facere illis liceat, qui tale votum sibi vile esse censuerint. Sic igitur eiusmodi votum licitum facio vt liberum interini relinquam.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim vt di- que in futurum ximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores, partim vt quibusdã tempus conse- veluti stimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis se adeò rantur. procliuem esse in certum vitium, vt in re aliàs non mala sibi temperare nequeat quin protinus in malum delebarur: nihil absurdum faciet, si eius rei vſum ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Quemadmodum si quis periculosum sibi esse hunc vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus vehementer appetat, quid melius faciat quàm vt frænum sibi iniicendo, hoc est necessitatẽ abstinenti imponendo, sese omni dubitatione liberet? Similiter si quis vel obhufosus sit vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriã expergeficiat, & pigritiam excutiat? In vtroque speciem esse pædagogicæ fateor: sed eo ipso quòd sunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non sine utilitate vsurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota præsertim in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocatoni nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ sint limitata.

6 Iam nec difficile est colligere quid de votis in vniuersũ De votis in vni- sentiendum sit. Vnum est votum fidelium omnium commune, uersum doctrina. quòd in Baptismo nuncupatum, Catechismo ac Cœnæ sumptione

ptione confirmamus, & quasi sancimus, sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus misericordiam nobis suam atque ex ea vitam æternam defert: nos vicissim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè summa, quòd Satanæ renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, non autem obsequamur prauis carnis nostræ desideriis. Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin sanctum sit & salutare dubitari non debet. Nec obstat quòd perfectam legis obedientiam quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præstat. Quando enim hæc stipulatio in fædere gratiæ est inclusa, sub quo & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis continetur: pollicitatio quã illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxiliij postulatione cõiuncta est. In iudicandis particularibus votis tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde tutò licebit, quale sit votum numquodque votum æstimare. Neque tamen ea ipsa vota: quæ sancta esse assero, sic commendare me putes, vt quotidiana esse velim. Nam etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: si quis tamen consilio meo obtemperet, non nisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad multa vota nuncupada subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate vilescet, & procliuus crit in superstitionem lapsus. Si perpetuo voto te obstringas, aut magna molestia tædiòque solues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

7 Iam nec obscurum est, quanta superstitione in hac parte laborauerit mundus aliquot seculis. Alius se abstemium fore vouebat, quasi vini abstinentia cultus esset per se Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abstinentiæ se adstringebat ad certos dies, quibus singularem aliquam præ aliis religionem subesse sibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etsi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna sapientia habitum: votiuas peregrinationes ad sanctiora loca suscipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore seminudo, quo plus meriti ex lassitudine acquireretur. Hæc & similia, quorum incredibili studio mundus aliquã diu æstauit, si secundum eas quas antea posuimus regulas examinentur, nõ tantum inania deprehendentur ac nugatoria, sed plena manifestæ impietatis. Vtcunq; enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones, quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti sunt, credunt se non vulgarem iustitiam sibi comparasse: summam pietatis in externis obseruationibus reponunt: alios omnes despiciunt qui apparent earum rerum minus curiosi.

8 Singulas formas enumerare nihil atinet. Sed quia vota

Votum cõmune omnium Christianorum.

Et quidem sanctum ac salutarium.

Vota autem particularia ad tres superiores regulas sunt ex generalibus.

Vnde satis constat quàm miserrata fuerit aliquot seculis hominum temerè & superstitiosè videntium conditio: quòd minus in genere ostenditur.

Deinde in specie in votis mona-

chorum, Atque monastica maiori in veneratione habentur quod videntur pu-
ita ad 2. capitū blico Ecclesiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum est.
partem deueni- Principio, nequis longi temporis præscriptione defendat mo-
tur. & primū nachismum qualis hodie est, notandum est, fuisse olim in mo-
qualis fuerit ve- nasteriis longè aliud viuendi institutum. Qui se ad summam
terum monacho- rum vitam, quale austeritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebant.
rum vita, quale Qualem enim sub Lycurgi legibus fuisse Lacedæmoniorum
institutum: unde disciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multo
liquet quàm dis- disciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multo
similis & ridi- etiam rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua, cibus, pa-
culum sit Papi- nis, herbarum ac radicula, præcipuè lautitiæ in oleo & ciceribus.
cu monachif-
mus.

Epist. 81.

Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abstinebant. Hæc hyperbolica videri possent nisi ab oculatis & expertis testibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Basilio & Chrysothomo, Talibus verò rudimentis se ad maiora munera præparabant. Monastica enim collegia fuisse tunc veluti seminaria ordinis Ecclesiastici, cum illi quos nuper nominauimus, satis claro documento sunt (nam omnes in monasteriis educati, illinc ad Episcopale munus vocati sunt) tum alij complures eorum ætate magni ac præstantes viri. Et Augustinus illud suo quoque tēpore fuisse vñtatum ostendit, vt Ecclesiæ clericos cœnobii ministrarēt, nam monachos Caprarie insulæ sic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propositum vestrū custodiatis, & in finem perseueretis: ac si quando operam vestram mater Ecclesia desiderauerit: nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo. Nec vestrum otium necessitatibus Ecclesiæ præponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini non inueniretis. Loquitur autem de ministerio quo fideles spiritaliter renascuntur. Item ad Aurelium, Et ipsis lapsus occasio & ordini clericorum sit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex iis qui in monasterio permanent, nō tamen nisi probatiores ac meliores in clerum assumere soleamus. Nisi fortè sicut vulgus dicit. Malus choraules, bonus est symphonicus: ita & de nobis iocabitur, Malus monachus, bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad tam ruinofam superbiam monachos surrigamus, & tã graui cōtumelia clericos dignos putemus, quum aliquādo etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat: si ad sit ei sufficiens continentia, & tamen desit necessaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines sese ad Ecclesiæ gubernationem monastica disciplina solitos fuisse præparare, quo aptiores & melius formati tantum minus subirent. Non quod omnes ad hunc finem peruenirent, aut etiam tenderent, quum maiori ex parte essent homines illiterati: sed quia idonei erant seligebantur.

Epist. 76.

9 Duobus tamen præcipuè locis veteris monasticæ formam nobis

nobis depingit. Libro de moribus Ecclesiæ catholicæ, ubi aduersus Manichæorum calumnias eius professionis sanctimoniam opponit: & altero, cui titulum fecit, De opere monachorum. ubi in degeneres quosdam monachos, qui institutum illud corrumpere cœperant, inuehitur. Ego hinc eorum quæ tradit summâ ita colligâ, vt verbis quoque eius, quoad licebit, utar: Contemptis, inquit, mundi huius illecebris, in communem vitam castissimâ sanctissimamque cōgregati, simul ætatē agunt, viuentes in orationibus, lectionibus, disputationibus: nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti: nulla inuidentia liuidi. Nemo quicquā possidet proprium: nemo cuiquā onerosus est. Operantur manibus ea quibus & corpus pasci possit, & mens à Deo impediri non possit. Opus autem suum tradunt eis quos Decanos vocant. Illi autem decani cum magna sollicitudine omnia disponentes rationem vni reddunt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres non solum sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, omnibus rebus excelsi, nulla superbia cōsulunt iis quos filios vocant. magna sua in iubendo authoritate, magna ipsorum in obtemperando voluntate. Conueniunt autem diei tempore extremo de suis quisque habitaculis, dū adhuc ieiuni sunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad singulos Patres, terna vt minimum hominum millia (de Ægypto potissimum & Oriente loquitur) corpus dein de reficitur, quantum salutis & salubritati sat est: coercente vnoqueque concupiscentiâ ne se profundat vel in ea ipsa quæ præstito sunt, parca & vilissima. Itâ non solum à carnibus & vino abstinere pro sufficientia domandarum libidinum, sed ab iis quæ tanto concitatus ventris & gutturis prouocant appetitum, quanto quasi mundiora nonnullis videntur. Quo nomine solet turpe desiderium exquisitorum ciborum quod à carnibus alienū est, ridiculè turpiterque defendi. Quicquid necessario victui redundat (redundat autem plurimum ex operibus manuum, & epularum restrictione) tanta cura egentibus distribuitur quanta non ab ipsis qui distribuunt, comparatum est. Nullo enim modo satagunt vt hæc sibi abundant: sed omni modo agunt, vt non apud se remaneat quod abudauerit. Deinde commemorata austeritate, cuius ipse exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aspera, quæ ferre non potest: nulli quod recusat imponitur: nec ideo condemnatur à cæteris, quod in eorum imitatione se fateretur inualidum, meminerunt enim quantopere cōmendata sit charitas: meminerunt omnia munda mūdīs, &c. Itaque non reiciendis generibus ciborum, quasi pollutis, sed concupiscentiæ perdomandæ, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilat omnis industria. Meminerunt, Esca ventri, & venter escis, &c. Multi tamen firmi propter infirmos abstinēt. Multis non est causa ista faciendi:

Veterum monachorum ex A. Augustino p. 10. 1. 1. 1.

Horum pietas. De morib. Eg. cathol. c. 31. Modestia.

Faustitas.

Laborem manuum. Oeconomias.

Institutes.

Conuentus.

Vicius raris.

Amor erga pauperes.

Austeritas.

Ibid. c. 33.

Tit. 1. 15.

1. Cor. 5. 13.

Abstinens.

sed quòd viliorè victu & minimè sumptuoso se sustentare placet. Itaque iidem ipsi, qui sani sibi temperant, si ratio valetudinis cogat, ægroti sine vlla formidine accipiunt. Multi vinum non bibunt: nec tamen se eo inquinari putant: nam languidioribus, & qui sine ipso nequeunt salutem corporis obtinere, humanissimè præberi faciunt: & nonnullos stultè recusantes fraternè admonent ne vana superstitione debiliores citius quàm sanctiores fiant. Ita pietatem sedulò exercent: corporis verò exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Charitas præcipuè custoditur: charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnam conspiraturque charitatem: hanc violare, tãquam Deum, nefas ducitur: huic si quis resistit, ei iicitur atque vitatur: hanc si quis offendit, vno die durare non finitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monastice, repræsentasse visus est sanctus ille vir, ea, tametsi longiora, huc inferere non piguit: quòd me longiorem aliquanto fore cernebam, si ex diuersis eadem colligerem, quantumuis studerem compendio.

*Humanitas.
Superstitionis odium.
Charitas.*

*Quantũ à veteri monachatu nouum defecerit.
1. Inconsiderato rigore.*

10 Hic autem mihi propositum non est totum istud argumentum persequi, sed obiter tantum indicare non modò quomodo habuerit vetus Ecclesia monachos, sed qualis tunc ferit monastica professio: vt ex cõparatione iudicare possint sani lectores quid frontis habeant qui ad sustinendum præsentem monachismum, antiquitatem allegant. Augustinus dum sanctum ac legitimum monachismum nobis deformat, omnem rigidam exactiõnem vult abesse earum rerum quæ nobis verbo Domini liberæ relinquuntur. Atqui nihil est quod hodie seuerius exigatur. Scelus enim inexpiabile esse ducit si quis in colore aut specie vestis, si quis in genere cibi, si quis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimum à præscripto deflexerit. Augustinus fortiter contendit nõ licere monachis de alieno otiosis viuere. Tale exemplum suo tempore extitisse negat bene cõstituti monasterij. Nostri præcipuam sanctimonix suæ partem in otio collocant. Nam si otium illis tollas, vbi erit illa contemplatiua vita qua se alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriantur? Augustinus denique monachismũ requirit qui nihil aliud sit quàm exercitium adiuuamentumque ad pietatis officia, quæ Christianis omnibus commendantur. Quid? quum summam, ad eòque propè vnam eius regulam facit charitatem, an putamus conspirationem laudare, qua pauci homines inter se deuincti, ab vniuerso Ecclesiæ corpore separentur? Imò verò eos exemplo suo reliquis vult prælucere ad seruandam Ecclesiæ vnitatem. In vtroque ad eò diuersa est præsentis monachismi ratio, vt vix quicquam magis dissimile, ne dicam contrarium, reperias. Siquidem monachi nostri non contenti ea pietate,

De opere monachorum.

2. Inutili otio.

3. Falsa perfectionis venditione.

pietate, cuius vnus studio suos esse perpetuò intentos Christus iubet, nouam nescio quam imaginantur, cuius meditatione sint aliis omnibus perfectiores.

11 Hoc si negant, scire ab illis velim cur ordinem suum perfectionis titulo vnum dignentur, & eundem omnibus Dei uocationibus adimant. Neque me latet illa sophistica solutio non ideo sic vocari quia perfectione in se contineat, sed quia ad acquirendam perfectionem sit omnium optimus. Quum se apud plebem venditare, quum rudibus ac ignaris adolescentulis laqueum iniicere, quum priuilegia sua asserere, quum in aliorum contumeliam, suam dignitatem extollere volunt, iactant se esse in statu perfectionis. Quum propius vrgentur quàm vt inanem hanc arrogantiam tueri queant, ad istum cuniculum suffugiunt, se nondum perfectionem esse consequutos, in eo tamen statu esse quoad ipsam præ aliis aspirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quasi sola vita monastica sit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæstuosissimas nundinas exercent. illa autem moderatio in paucis libris sepulta manet. Hanc esse intolerandam ludificationem quis non videt? Sed perinde cum ipsis agamus ac si nihil plus tribuerent suæ professioni quàm vocando statum adipiscendę perfectionis. Sane hoc illi nomen deferendo, tanquam speciali nota ab aliis vitæ generibus distinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor transferatur ad institutum, nusquam vel vna syllaba approbatum: eodem indignæ censeantur omnes Dei uocationes, sacro eius ore non modò præceptæ, sed insignibus elogiis ornata? Et quanta, obsecro, iniuria fit Deo, quum omnibus vitæ generibus ab eo ordinatis, eius testimonio laudatis, commentitium nescio quod anteferrur?

12 Age, calumniam esse dicant quòd antea tradidi non esse contentos præscripta à Deo regula. Atque etiam si taceam, ipsi plus satis se accusant. aperte enim docent se plus oneris suscipere, quàm suis Christus imposuerit: quoniam scilicet Euangelica consilia de diligendis inimicis, de non appetenda vindicta, de non iurando, &c. se seruaturus promittant, quibus non sunt communiter astricti Christiani. In eo quam nobis antiquitate obtendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: omnes vna voce clamant, nullam penitus vculã à Christo emissam cui non sit necessariò obtemperandum. Et hæc ipsa nominatim quæ isti boni interpretes Christum consuluisse duntaxat nugantur, iussa esse, nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc pestilentissimũ errorem esse supra docuimus, satis hic sit breuiter notasse, ea opinione fundatum esse monachismum qui nunc est, quam meritò pij omnes execrari debet: vt scilicet fingatur aliqua esse perfectior viuendi regula quàm ista communis

Imaginaria & falsissima huius perfectionis monastica refutatio.

Exceptionis dilutio.

Ad rem ipsam accessus.

Argumentum pro monastica perfectione. Mar. 5. 44.

Responsio.

uniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid superstruitur, non nisi abominabile esse potest.

13 Verùm aliud suæ perfectionis argumentũ afferunt quod sibi firmissimum esse putant. Dixit enim Dominus adolescenti de perfectione iustitiæ interroganti, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Id an faciant ipsi, nondum disputo, demus hoc illis in præsentia. Perfectos igitur se factos iactant, omnia sua relinquendo. Si in hoc sita est perfectionis summa, quid sibi vult quod Paulus docet, eum qui omnia sua distribuerit pauperibus nisi charitatem habet, nihil esse? Qualis iusta est perfectio, quæ si abest, charitas in nihilum cum homine redigitur? Hic respondeant necesse est, summum hoc quidem, sed non vnicum esse perfectionis opus. Verùm hic quoque reclamât Paulus, qui non dubitat charitatem sine eiusmodi renũtiatione, facere vinculum perfectionis. Si certum est, inter magistrum & discipulum nihil esse dissensionis, alter autem clarè negat hominis perfectionem in eo consistere vt suis omnib. renuntiet, & rursum sine eo constare asserit: videndum est qualiter accipiendum sit illud Christi, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obscurus erit sensus, si expendamus (quod in omnibus Christi concionibus obseruare semper conuenit) ad quem dirigantur hæc verba. Adolescens interrogat quibus operibus ingreditur in vitam æternam. Christus quia de operibus rogabatur, eum remittit ad Legem: & meritò est enim via æternæ vitæ, si in se consideretur: nec aliunde inualida est ad salutem nobis afferendam, quàm ex nostra prauitate. Hoc responso declarauit Christus, se non aliam vitæ formandæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & testimonium Legi diuinæ reddebat, quòd esset perfectæ iustitiæ doctrina: & simul calumniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, sed vana confidentia tumidus, se omnia Legis præcepta à puero seruasse respondet. Certo certius est immenso spatio procul ab eo abfuisse, quò se peruenisse iactabat. Et si vera fuisset gloriatio, nihil illi defuisset ad summam perfectionem. Suprà enim demonstratum est, quòd in se contineat Lex perfectam iustitiam: & hoc ipsam inde patet, quòd via æternæ salutis vocatur eius obseruatio. Vt edoceret quantulum in ea iustitia profecisset, quam se impleuisse nimis audacter responderat, operæpretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor illis affixum habebat. Ergo quia vulnus hoc secretum non sentiebat, à Christo lancinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuisset custos Legis quàm putabat, nõ discederet mœstus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit

Argumentũ.
Mat. 19. 21.

Responso 1.
1. Cor. 13. 3.

Eccl. 3. 14.

Resp. 2. dictum
Christi quo modo
pachi abutun-
tur explians.

Luc. 10. 25.

ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantū habet pro stercore, sed tanquā exitiale abominatur. Ergo quod diuitem auarū relinquere iubet Christus omnia quæ habet, per inde est acsi ambitiosum omnibus honoribus, voluptuosum omnibus deliciis, impudicum omnibus libidinis instrumētis iuberet renuntiare. Sic ad particularem mali sui sensum reuocandæ sunt conscientiæ, quæ nullo generalis admonitionis sensu tanguntur. Frustra igitur hypothesin istam ad generalem interpretationem trahunt, acsi Christus hominis perfectione in renuntiatione bonorum statueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem sibi vltra modum placētem, ad sentiendum vlcus suum adigere: vt intelligeret se longo adhuc intervallo abesse à perfecta Legis obedientia, quā sibi alias falsò arrogabat. Fateor hunc locū fuisse à quibusdam ex Patribus male intellectum, atque hinc natā esse voluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi se Christo deuouerent. Sed cōfido bonis omnibus & non contentiosis satisfactū iri hac mea explicatione vt de mente Christi nihil ambigant.

*Paralogismus
monachorum.*

14. Quanquam nihil minus cogitarunt Patres quam stabilire eiusmodi perfectionem quæ postea à cucullatis Sophistis fabricata fuit, vt duplicem Christianitum sic erigerent. Nōdum enim natum erat sacrilegum illud dogma quod professionem monasticæ Baptismo comparat, imò palam asserit, formā esse secundi Baptismi. Ab hac blasphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruisse? Iam illud extremum quod apud veteres monachos fuisse dicit Augustinus, vt scilicet totos se ad charitatem accommodarent, quid opus est verbis demonstrare esse ab hac nouitia professione alienissimum? Res ipsa loquitur, eos omnes qui in cœnobia concedant, discessionem ab Ecclesia facere. Quid enim? annon se à legitima fidelū societate separant, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorū administrationem asciscendo? Quid est Ecclesiæ communionem dilliculare, si hoc non est? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationem persequar, & semel claudā) quid simile hac in parte habent cū veteribus monachis? Illi tametsi separatim ab aliis habitabant, nō tamē habebant separatā Ecclesiā: sacramenta participabant cum aliis, ad solennes conuentus se sistebant: illic pars plebis erant. Isti priuatū sibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & se ab vniuerso Ecclesiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempserunt ministerium, quo pacem ac charitatē voluit Dominus inter suos conferuari. Itaque quot sunt hodie monasteria, tot esse dico schismaticorum cōuenticula, qui turbato Ecclesiastico ordine, à societate fidelium legitima sunt execti. Et ne obscura esset ista

*Quum verò i-
p-rum verba
(suam cucullam
alterum aliquod
Baptisma esse
somniauerunt)
& res ipsa lo-
quatur nouos mo-
nachos disces-
sionem à Dei Ec-
clesia facere: cō-
stat quod sunt ho-
die monasteria
tot esse schimati-
corum cōuenti-
cula, sicuti ex va-
rijs sectarum no-
minibus & re-
guis apparet.*

1. Cor. 1. 12. &
1. 4.

discessio, varia factionum nomina sibi indiderūt. Nec ipsos pu-
duit in eo gloriari quod sic execratur Paulus vt satis exaggera-
re nō possit. N si fortē Christum fuisse à Corinthiis diuisum ar-
bitramur, quum alius alio doctiore superbiret: & nunc sine vlla
Christi iniuria fieri quōd pro Christianis alios Benedictinos,
alios Franciscanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita
vocari vt ipsi dum affectant à vulgo Christianorum distingui,
hos titulos pro religionis professione fastuosē sibi sumant.

*Hæc tãrum pro-
fessio ipsa hodie
vniuersa est: sed
quæ mores eorum
longè sunt cor-
ruptissimi.*

15 Hæc quæ hæctenus inter veteres & nostræ ætatis mona-
chos discrimina recensui, non in moribus sunt, sed in ipsa pro-
fessione. Proinde meminerint lectores, fuisse me de monachis-
mo potius quàm de monachis loquutum, & ea vicia notasse nō
quæ in paucorū vita hærent, sed quæ ab ipso viuendi instituto
separari nequeunt. In moribus autem quanta sit discrepantia,
quid attinet sigillatim exponere? Hoc constat, nullum esse ho-
minum ordinem magis omni vitiorum turpitudine inquinatum:
nisi quàm magis feruent factiones, odia, studia partium,
ambitus. In paucis quidem cœnobiis pudicè viuunt: si pudicitia
vocāda est vbi eatenus reprimatur libido ne palàm sit infamis:
decimum tamen quodque vix reperias quod nō lupanar sit po-
tius quàm castitatis sacrarium. At in victu qualis frugalitas? Nō
aliter porci in hæræ saginantur. Sed ne querantur se nimis in-
clementer à me tractari, non vterius pergo. Quanquam in his
paucis, quæ attigi, nihil esse aculatoriè dictum fatebitur qui-
cunque rem ipsam nouit. Augustinus, quum tanta castitate, se-
cundum eius testimonium excelleret monachi, queritur tamē
multos esse erroneos, qui malis artibus & imposturis simpli-
ciores pecunia emungāt, qui reliquias Martyrū circumferendo
turpes nūdinationes exerceāt, imò pro Martyrū reliquiis quo-
rumlibet mortuorum ossa venditent: qui multis similibus fla-
gitiis ignominia ordini inurāt. Vt se nullos vidisse meliores præ-
dicat, quàm qui in monasteriis profecerint: ita deplorat nullos
se deteriores vidisse quàm qui in monasteriis defecerint. Quid
diceret, si hodie cōspiceret tot ac tã deploratis vitiis exundare,
& quodammodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil ni si
quod omnibus est notissimum dico. Neque tamen ad omnes
sine vlla prorsus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quem-
admodum enim nunquam ad eò bene constituta fuit in mona-
steriis sanctè viuendi regula & disciplina, quin extarent aliqui
fuci longè aliis dissimiles: ita nō sic hodie à sancta illa antiqui-
tate monachos degenerasse dico, quin aliquos in suo grege bo-
nos adhuc habeant. sed hi pauci & dispersi in illa ingenti malo-
rum & improborum multitudine delitescunt: nec contemnū-
tur modò, sed etiam petulanter incessuntur, interdū etiam cru-
deliter tractantur ab alijs: qui (vt est in Milcstorum proverbio)
nemini

*De opere Mo-
nachorum, in
fine.*

nemini apud se bono locum esse debere credunt.

16 Hac veteris & hodierni monachismi comparatione effecisse me quod volui confido, vt appareat, cucullatos nostros ad professionis suæ defensionem, primæ Ecclesiæ exemplum falso prætexere: quandoquidem ab illis nõ minus differunt quàm sibi-
miæ ab hominibus. Interim non dissimulo, vel in illa quam Augustinus commendat, prisca forma esse nõ nihil quod mihi parum placeat. In externis rigidioris disciplinæ exercitiis nõ fuisse superstitiosos concedo: at immodicam affectationem & *υμνα-
ζουδία* non abfuisse dico. Pulchrum fuit abdicatis facultatibus, omni terrena sollicitudine carere: at pluri à Deo fit familiæ piæ regendæ cura, vbi sanctus pater familiæ, omni auaricia, ambitione, aliisque carnis cupiditatibus solutus & liber, hoc habet sibi propositum vt in certa vocatione Deo seruiat. Pulchrum est in secessu, procul hominũ consuetudine, philosophari: at Christianæ mansuetudinis non est, quasi odio humani generis, in desertum & solitudinem confugere, & simul ea officia deserere quæ Dominus in primis mandauit. Etiam si demus nihil aliud fuisse mali in ea professione, hoc certè non mediocre malum fuit, quòd exemplum inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

17 Nunc igitur videamus cuiusmodi sint vota quibus in præclarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. Primum, quia nouum & fictitium cultum promerendi Dei causa instituere illis animus est: abominationi esse apud Deum quicquid vouët, ex superioribus cõcludo. Deinde quia nullo vocationis Dei intuitu, nullaq; eius approbatione, viuendi genus quale libet sibi ipsi comminiscuntur: temerarium, ideòq; illicitum ausum esse dico: quia nihil habet ipsorum conscientia quo se apud Deum sustineat: & quicquid non est ex fide, peccatum est. Præterea quum ad multos simul peruersos atque impios cultus, quos hodiernus monachus sub se continet, seipsos astringant: eos non Deo consecrari, sed dæmonio, contendo. Cur enim Prophætæ dicere licuerit, Israëlitas filios suos immolasse dæmoniis & nõ Deo, tantum ob id quòd verum Dei cultum profanis ceremoniis corruperant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà cum cucullo mille impiarum superstitionum laqueum sibi induunt? Iam quæ votorum species? Virginitatem Deo perpetuam promittunt, quasi cum Deo antè pepigerint vt se à coniugij necessitate liberaret. Non est quòd cauentur, se non nisi gratia Dei fretos votum hoc nuncupare, nam quum ipse non omnibus dari pronuntiet, fiduciam specialis doni cõcipere nostrum non est. Qui habent, eo vtantur, si quando se à carne sua inquietari sentiunt, confugiant ad eius opem cuius sola virtute possunt resistere. Si non proficiunt, ne remedium quod ipsis offertur contempnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniu-

Et in prisco illo monachismo non nihil quoque est quod non admodum placere debet: & tunc in 4. vitiis potissimum ostenditur.

1.

2.

3.

4.

Votorum monachorum refutatio generalis.

Prima.

Secunda.

Rom. 14. 23.

Tertia.

Deut. 32. 17.

Psal. 106. 37.

Speciali refutatio.

1. Voti continentia.

Matt. 19. 11.

1. Cor. 7. 9.

gium quibus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua corpus solùm à scortatione purum seruator, sed qua mens impollurata castitatem seruat. Neq; enim externam tantùm lasciuiam, sed animi quoque vstionē caueri Paulus præcipit. Hoc, inquit, ab vltima memoria fuit obseruatum, vt se alligarent continentix voto qui totos se Domino dicere velent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuisse hunc morem: sed eam ætatem sic ab omni vitio liberam fuisse non concedo vt pro regula habendū sit quicquid tunc factū est. Et paulatim irrepfit inexorabilis illa seueritas, vt post conceptum votum, nullus pœnitentiæ locus fieret. Quod ex Cypriano constat. Si se ex fide Christo dicauerūt virgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium virginittatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel nō possunt, melius est nubant, quàm in ignem deliciis suis cadant. Quibus probris non lacerarent nunc eum qui continentix votum tali æquitate temperare vellet? Longè ergo ab illo vetusto more discesserūt, qui non modò nullam admittunt moderationem aut veniam si quis præstando voto impar deprehendatur: sed grauius peccare nullo pudore pronuntiant, si accepta vxore, carnis intemperatiæ medetur, quàm si scortando corpus & animam cõtaminet.

18 Verùm instant adhuc, & sub Apostolis vtitatum fuisse tale votum ostendere conantur: quia Paulus viduas, quæ semel in publicum ministerium receptæ nubent, primã fidem abnegare dicat. Ego verò illis minimè nego, viduas quæ sese suãq; Ecclesiæ operas addicerent, perpetui cælibatus legè simul suscepisse: non quia in eo religionem aliquã statuerent, vt postea fieri cœptum est: sed quoniam nisi sui iuris, & iugo maritali solutæ functionem illam sustinere non possent. Quod si data fide ad nouas nuptias respectarent, quid hoc erat aliud, quã Dei vocationem excutere? Non igitur mirū quòd talibus desideriis lasciuire in Christum eas dicit. Postea verò amplificandi causa subiungit, ad eò ipsas quod Ecclesiæ pollicite sunt non præstare, vt primam quoque fidem in Baptismo datam violent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur vt vocationi quisque suæ respondeat. Nisi fortè hoc mauis intelligere, quòd veluti amisso pudore omnem deinde honestatis curam abiicerent, ad omnem lasciuiam & petulantiam se prostituerent, licentiosa dissolutaq; vita nihil minus quàm Christianas mulieres præ se ferrent. qui sensus mihi perplacet. Respondemus ergo, quæ tunc ad publicū ministerium recipiebãtur viduæ, eas sibi perpetui cælibatus conditionem imposuisse: si postea nuberēt, facile intelligimus accidisse quod dicit Paulus, vt proiecto pudore, insolentiores fierēt quã deceret mulieres Christianas. Ita non solùm peccasse, sed Ecclesiæ datã fallendo: sed à communi piarum mulierum lege desci-

Instantia 1.

Responsio.

Epist. II.

*Instantia 2. pro
continentia voto.
1. Tim 5. 12.*

*Responsio, locum
Apostoli de vi-
duis Ecclesiæ in-
seruientibus ex-
planans.*

desciuisse. Sed primum nego, alia ratione professas esse cælibatum, nisi quia coniugium cum ea quam subibāt functionē minimè conueniret: ac omnino se ad cælibatum astrinxisse, nisi quatenus ferret uocationis suæ necessitas. Deinde ita obligatas non concedo fuisse quin illis tunc quoque fatius esset nubere quàm vel carnis aculeis sollicitari, vel in aliquā prolabi obscœnitatē. Tertio eam ætatem dico à Paulo præscribi quæ sit communiter extra periculum: præsertim quum eas tantùm diligi iubeat quæ unico matrimonio contentæ, continentia specimen iam ante præbuerint. Votum autem cælibatus non alia ratione improbanus nisi quia & pro cultu perperâ æstimatur, & temerè ab iis nuncupatur quibus continendi potestas facta non est.

19 Ad moniales verò quæ trahere licuit hunc Pauli locum? Creabantur enim diaconissæ, non ut cantionibus aut murmure non intellectu Deum demulcerent, reliquū temporis uiuerent ociosæ: sed ut publico Ecclesiæ ministerio erga pauperes defungerentur, ut omni studio, sedulitate, diligentia, in officia charitatis incumberent. Non uoueant cælibatum, ut cultum inde aliquem exhiberent Deo quod à nuptiis abstinerent: sed tantum quod essent ad exequendum suum munus expeditiores. Denique non uoueant vel ineunte adolescentia, vel medio adhuc ætatis flore, ut serio postea experimēto discerent quantum se in precipitium dedissent: sed cum omne periculum superasse viderentur, non minus tutum quàm sanctum votum nuncupabunt. Verum ut duo priora non uideam, dico nefas fuisse ad uouendam continentiam recipi mulieres ante annum sexagesimū: quum Apostolus solas sexagenarias admittat iuniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primū duodecim, deinde viginti, postea triginta annorū facta relaxatio ullo modo excusari potest: & multo minus tolerabile est quod miseræ puellæ, antequam vel per ætatem se nosse potuerint, vel ullum sui experimentum capere, ut in illos maledictos laqueos se induant, non tantum fraude inducuntur, sed vi ac minis compelluntur. In reliquis duob. votis impugnandis non insistam. Hoc tantum dico: præterquam quod non paucis superstitionibus, sunt implicata (ut hodie res habent) in hoc composita esse videntur, ut qui ea nuncupant, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur singulas particulas nimis malignè exagitare, illa generali, quæ superius posita est, confutatione contenti erimus.

*Instantia. 3. locū
Apostoli de uis
duis ad moniales
pertrahens.*

*Responsio cōstans
tribus rationib.*

*In aduersarios
instantia retor-
quetur.*

*Hæc duo sunt vo-
ta pauperatis
& obedientia.*

20 Cuiusmodi legitima sint & accepta Deo vota, satis expositum esse arbitror. Quia tamen interdum rudes ac timida conscientia, etiam ubi votū aliquod displicet ac improbat, de obligatione nihilominus dubitant, & grauius excruciantur, quum & violare datam Deo fidem horret, & ueretur ecouerso ne seruando magis peccent: hic succurrendum illis est, quo se

*Vota temerariè
facta de perpe-
tuo cælibatu an
conscientias ob-
ligent.*

Questio solutio.

possint ab hac difficultate eripere. Vt autem semel omnē scrupulum tollā: dico omnia non legitima nec ritè concepta vota, vt apud Deum nihili sunt, sic nobis irrita esse debere. Nam si in humanis contractibus ea tantum promissa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus, vult nos habere obligatos: absurdum est, ad ea præstāda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit: præsertim quum nō aliter recta sint opera nostra nisi vbi Deo placent, & hoc conscientię testimonium habent quod placeant. Manet enim illud fixum. Quicquid non est ex fide, peccatum est. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione susceptū est opus, propterea vitiosum esse, quod omnium bonorū operum radix est fides, qua certi sumus illa Deo accepta esse. Ergo si nihil nisi hac certitudine aggredi licet homini Christiano, cur non, siquid temerè susceperint ignorationis vitio, ab errore postea liberati desistant? Eiusmodi quum sint vota inconsideratè suscepta, non modò nihil obligant, sed necessariò sunt rescindenda. Quid autem, quod non tantum pro nihilo æstimanatur in conspectu Dei, sed abominationi quoque sunt? vt prius demonstratum est. Superuacuum est de re non necessaria longius differere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni scrupulo liberandas pias conscientias abundè esse mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem diriguntur, à Deo repudiari: & ita repudiari vt nō minus in illis pergere quàm ipsa inchoare nos vetet. Inde enim conficitur, quæ ab errore & superstitione profecta sunt vota, & nullius esse apud Deum momenti, & à nobis deserenda.

Ex superiori solutione sequitur immeritò eos fractæ fidei accusari qui à monachatu ad honestum viuendi genus concedunt. Prima eorum defensio, libertas Christianiana.

Gal. 3. 3-

21 Habebit præterea qui hanc tenebit solutionem, quo aduersus improborum calumnias eos defendat qui ex monachismo ad honestum aliquod viuendi genus concedunt. Fractæ fidei & periurij grauiter accusantur, quod vinculū (vt vulgò creditur) insolubile, quo erāt Deo & Ecclesiæ obligati, abruperint. At ego nullum fuisse vinculum dico, vbi quod homo cōfirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuisse obligatos, quū ignoratio ne Dei & errore impliciti teneretur: nūc postquā veritatis notitia sunt illuminati, simul Christi gratia liberos esse dico. Nam si tantam efficaciam habet crux Christi vt à Legis diuinæ maledictione qua vincēti detinebamur, nos absoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quæ nihil sunt quàm captiosa Satanæ retri) nos eruet? Quibuscunque ergo Christus Euangelij sui luce affulget, non dubium est quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus se per superstitionem induerant. Quanquam nec illis deest altera defensio, si ad calibatum non fuerunt idonei. Nam si votum impossibile certum est animæ exitium, quam seruata vult Deus, non perditam: sequitur in eo minimè esse permanendum. Quam autem impossibile sit votum cōtinentiæ iis qui

singu-

Altera: in voto impossibile & a nima exitioso nō est permanendū.

singulari dono, præditi non sunt, antea docuimus: & experientia, me tacente, loquitur, neque enim est ignotum quanta obscenitate scateant omnia ferè monasteria. Et si qua videntur honestiora magisque verecunda esse aliis, non ideo tamen casta sunt quod impudicitia malum intus premunt ac continent. Ita scilicet horum rendis exemplis hominum audaciam vlciscitur Deus quum suæ infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant quod est illis denegatum, & contemptis remediis quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obstinatione incontinentiæ morbum superare se posse cõfidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam esse dicemus, vbi quis admonitus coniugio sibi opus esse, idque sibi à Domino remedij loco dari, non modò id contemnit, sed etiam sacramento se adigit ad contemptum?

CAPVT XIII.

De Sacramentis.

Hoc caput constat duabus præcipuis partibus.

- 1 De sacramentis in genere: vbi primùm doctrinæ summa proponitur sect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. deinde contra aduersarios vtrinque munitur, nempe adu. eos qui vim sacramentorum eneruant, sect. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13. tum adu. alios qui nimium sacramentis tribuunt, sect. 14. 15. 16. & 17.
- 2 De sacramentis speciatim, tum veteris tum noui Testamenti, de quorum scopo & re significata agitur, refutatis iis qui aut veterum sacramenta nimium extenuauerunt, aut nostra nimium extulerunt, à sect. 18. vsque ad finem capituli.

Rædicationi Euangelij aliud affine est fidei nostræ adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquam doctrinam tradi, manere, gnopere nostra refert, vnde nos & quem in finem instituta fuerint, & quis eorum nunc vsus sit, discamus. Principio animaduertere *Quid sit Sacramentum.* Videtur au-

tè mihi hæc simplex & propria fore definitio, si dixerimus eternum esse symbolum, quo beneuolentiæ erga nos suæ promissiones conscientijs nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem: & nos vicissim pietatem erga

Prima pars capituli, agens de sacramentis in genere,

Quid sit Sacramentum.

Alia definitio. eum nostram tam coram eo & Angelis quàm apud homines testamur. Licet etiam maiore compendio aliter definire: vt vocetur diuinæ in nos gratiæ testimonium externo signo confirmatum, cum mutua nostræ erga ipsum pietatis testificatione. Vtrambet ex his definitionibus eligas, ab illa Augustini, quæ sacramentum esse tradit rei sacræ visibile signum, aut inuisibilis gratiæ visibilem formam, sensu nihil differt: rem verò ipsam melius ac certius explicat. Nam quum in illa breuitate sit aliqua obscuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volgi pluribus verbis pleniorẽ reddere sententiam, nequid dubitationis hæretet.

De significatio- 2 Qua ratione vocabulum hoc vsurpauerint veteres in eo
ne vocis. sensu non est obscurum. Nam quoties Græcam vocẽ *μυστήριον*.

Latinè reddere voluit Vetus interpres, præsertim vbi de rebus

Eph. 1.9. & 3.2. diuinis agebatur, transulit Sacramentum. Sic ad Ephesios, Vt

notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. Item, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in

Col. 1.26. vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factum

est sacramentum. Ad Colossenses, Mysterium quod absconditum

fuit à sæculis & generationibus, nunc autem manifestatum est

1. Tim. 3.16. sanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias sacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis sa-

cramentum: Deus manifestatus est in carne. Noluit autem dicere

arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere vide

retur. Sacramentum ergo posuit pro arcano, sed rei sacræ. In ea

significatione apud Ecclesiasticos scriptores subinde occurrit.

Et satis notum est, quæ sacramenta vocantur apud Latinos, Græ-

cis esse mysteria: quæ synonymia litem omnem dirimit. Atque

hinc factum est vt ad signa illa quæ augustam sublimium ac

spiritualium rerum repræsentationem haberent, deduceretur:

Quod etiam notat alicubi Augustinus. Longum, inquit, esset di-

sputare de varietate signorum: quæ quum ad res diuinas perti-

nent, Sacramenta appellantur.

Epist. ad Marcellin.

Definitionis ex- 3 Porro ex hac quam posuimus definitione intelligimus,

applicatio. 1. Cur nunquam sine præeunte promissione esse sacramentum, sed ei

Sacramentis pro potius tanquam appendicè quandam adiungi, eo sine vt pro-

missiones suas missionem ipsam confirmet ac obsignet, nobisque testatiorem,

Deus nobis obfi- imò ratam quodammodo faciat: quo modo nostræ ignorant-

gnet. iæ ac tarditati primùm, deinde infirmitati opus esse Deus pro-

uidet: neque tamen (propriè loquendo) tam vt sacrum suum

sermonem firmet, quàm vt nos in ipsius fide stabiliat. Siquidem

Dei veritas per se satis solida certaque est: nec aliunde melio-

rem confirmationem quàm à se ipsa accipere potest. Verùm

vt exigua est & imbecilla nostra fides, nisi vndique fulciatur,

ac modis omnibus sustentetur, statim concutitur, fluctuatur,

vacil-

vacillat, adeoque labascit. Atque ita quidē hīc se captui nostro pro immenta sua indulgentia attemperat misericors Dominus, ut quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elementis etiam istis terrenis nos ad se deducere non grauetur, atque in ipsa carne proponere bonorum spiritualiū speculum. Nam si incorporei essemus (ut Chrysostomus ait) Hom. 60. ad pōnuda & incorporea nobis hæc ipsa daret. Nunc quia corpori- pulum. bus infertas habemus animas, sub visibilibus spiritualia tradit, non quia tales inditæ sunt dotes naturis rerum quæ in sacramētis nobis proferuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signatæ sunt.

4 Atque hoc est quod vulgò dicunt, constare sacramentum 2. Quid sit ver- verbo & externo signo. Verbum enim intelligere debemus, nō bum illud quod quod sine sensu & fide insulurratum, solo strepitu, velut magi- accedere debet ad elementum, unde fit & con- stituitur sacramentum. ca incātatione, cōsecrāndi elementi vim habeat: sed quod prædicatum intelligere nos faciat quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatum est, non caruit ingēti mysteriorum profanatione. putarunt enim satis esse si Sacerdos, populo sine intelligentia obstupente, cōsecrationis formulam demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctri- næ inde ad plebem perueniret. omnia enim Latine pronuntiarunt apud homines illiteratos. Postea eousque erupit superstitio, ut consecrationem non nisi rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, ritè peragi crederent. At longè aliter de verbo sa- Hom. in Io- hannem 13. cramentali docet Augustinus, Accedat, inquit, verbum ad elementum, & fiet sacramentum. Vnde enim ista tanta virtus aquæ ut corpus tægat, & cor abluat, nisi faciente verbo? nō quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus Rom. 10. 8. Actor. 15. 9. 1. Petr. 3. 21. trāsiciens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, inquit Apostolus. Vnde in Actis Apostolorum. Fide mūdans corda eorū. Et Petrus Apostolus, Sic & nos Bāptisma saluos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quo sine dubio, ut mundare possit, consecratur & Bāptismus. Vides ut prædicationē requirat vnde nascatur fides. Nec est quòd in hac probatione laboremus, quādo minimè obscurū est quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid sequuti sint Apostuli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imò ab initio vsque mundi notum est, quoties signum aliquod obtulit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ copulam sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderētur. Ergo quum de verbo sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus quæ clara voce à ministro prædicata, plebē eò manu ducat quò signum tendit ac nos dirigit.

Adu. eos qui verbum seu Dei promissionem ab elemento diueltere conantur.

5 Nec audiendi sunt quidam qui contrà pugnare conantur arguto magis quàm solido dilemmate. Aut verbum, inquit, Dei, quod sacramentum præcedit, scimus esse veram Dei voluntatem, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentum cuius vis omnis in verbo sita est. Quibus breuiter responsum sit: Sigilla, quæ diplomatibus aliisque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, utpote quæ frustra appensa forent si membrana nihil haberet descriptum. neque tamen ideo non confirmant atque obsignant quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hanc similitudinem nuper à nobis confictam iactare possunt, quam Paulus ipse usurpauit, Circumcisionem vocans *σφραγίς* ubi ex professo contendit, non fuisse Circumcisionem Abrahamæ in iustitiam, sed eius pacti obsignationem cuius fide fuerat iam antè iustificatus. Et quid est obsecro, quod aliquem magno opere offendat, si promissionem docemus obsignari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palàm si alteram altera confirmari? Nempe ut quæque est manifestior, ita est ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramenta verò & promissiones afferunt clarissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quod eas veluti in tabula depictas nobis ad viuum repræsentant. Neque nos mouere debet quæ inter Sacramenta & diplomatium sigilla obiectari solet distinctio. quòd quum vtraque carnalibus huius mundi elementis constent, illa ad promissiones Dei obsignandas sufficere vel paria esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternæ: quemadmodum hæc ad obsignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidem vir fidelis, dum oculis sacramenta obuersantur, non in illo carnali spectaculo hæret: sed illis quos indicaui analogiæ gradibus, ad sublimia mysteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

In hunc finem symbola fœderis dicuntur.

Gen. 6. 18. & 9. 9. & 17. 22.

6 Et quando Dominus promissiones suas fœdera nuncupat: sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verba intercederent? imò nisi præterent? Nam porcæ sæpius cæduntur citra vllum interius aut sublimius mysterium. Quid dextra data, quum manus hostiliter non rarò conferantur? At ubi verba præterint, talibus sanè symbolis fœderum leges sancuntur, quanuis prius verbis conceptæ, conditæ, decretæ, Sacramenta igitur exercitia sunt quæ certiore in verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: ut ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogum manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, verbum visibile nuncupat: quòd Dei promissiones vel

Velut in tabula depictas repræsentet, & sub aspectum graphicè atque εἰκονικῶς expressas statuatur. Aliæ quoque similitudines afferrî possunt quibus sacramenta plantius designentur, vt si vocemus fidei nostræ columnas. Quo enim modo ædificium suo quidem fundamento stat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in verbo Dei: non secus ac fundamento residet: sed quum accedunt sacramenta, ipsis adhuc ceu columnis, solidius innititur. Aut si dicamus specula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contèplari liceat, illic enim sese nobis (vt iam dictum est) manifestat quantum nostre hebetudini agnoscere datum est, suamque erga nos beneuolentiam & amorem expressius quàm verbo testatur.

7 Nec satis appositè ratiocinantur, dum ex eo contendunt non esse testimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque porriguntur, qui tamen Deum nihilo sibi magis propitium inde sentiunt, sed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium esset testimoniũ gratiæ Dei, quod à multis auditur ac spernitur: nec Christus demum ipse, qui à compluribus visus est ac cognitus, quorum paucissimi eũ receperunt. Simile etiam in diptomatibus spectare licet. siquidem bona pars multitudinis addeuina illud sigillum, vtcunq; à Principe ad consignandam voluntatem suam profectum esse nouerit, irridet tamen atq; eludit: alij velut rem ad se minimè pertinentem, sũtque deque habent: alij etiam execrantur, vt conspecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa superius à me usurpata similitudo arridere debeat. Itaque certum est nobis à Domino misericordiam, ac gratiæ suæ pignus cum sacro suo verbo, tum sacramentis offerri. verum non apprehenditur nisi ab his qui verbum & sacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in salutẽ oblati à Patre ac propositi Christus, non tamen ab omnibus agniti exceptisque est. Id quum alicubi indicare Augustinus vellent, dixit, Verbi efficaciam in sacramento proferri: non quia dicitur, sed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit: sic de sacramentis disserit vt in illis Christi communionem includat, vt quum dicit, Quicumque baptizati estis, Christum induistis. Item, Vnum corpus & vnus Spiritus sumus omnes qui in Christo baptizati sumus. Quum verò de præpostero sacramentorum usu loquitur, nihilo plus illis tribuit quàm frigidis & inanibus figuris. quo significat, vtcunq; impij ac hypocritæ sua peruersitate diuinæ gratiæ in sacramentis effectum vel opprimant, vel obsecrent, vel impediunt, id tamen minimè obstare quominus ubi & quoties Deo placet, & verum de Christi communicatione testimonium afferant, & hoc ipsum quoque exhibeat præstetque Spiritus ipsius Dei quod promittunt,

In Ioh. homil.
89.
Lib. 19. contra
Faustum.
Et nobis sunt
veluti columna
ac specula.

Nec obstat quod
impiis porriguntur.
Sunt enim nihilo
minus testimonia
gratiæ Dei.

Quis quidem non
apprehenditur
nisi a fidelibus.

Galat. 3. 27.
1. Cor. 12. 12.

Constituimus ergo sacramenta verè nominari testimonia gratiæ Dei ac veluti quædam benevolentia, qua erga nos affectus est, sigilla: quæ ipsam nobis obfignando, fidem nostrâ hoc modo sustinent, alunt, confirmant, adaugent. Quæ verò contra hanc sententiam obiectari à nonnullis solent rationes, nimis friuolæ eneruésque sunt. Aiunt meliorem fidem nostram fieri non posse, si bona est, non enim esse fidem nisi quæ inconcussè, firmiter, indistractè Dei misericordiæ innitur. Quibus satius fuerat cum Apostolis orare vt Dominus sibi augeter fidem, quâ talem fidei perfectionem securè obtendere quâ nemo vnquam ex filiis hominum assequutus est: nemo assequetur in hac vita. Respondeant qualem ei fuisse fidem existimēt qui dicebat, Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Nam & illa vtcunq; inchoata fides, bona erat, & melior sublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumento quàm suæ ipsorum conscientia refelluntur. Nam si peccatores se fatentur (quod velint nolint inficiari nequeunt) id ipsum fidei suæ imperfectiōni imputent necesse est.

8 At respondit, inquit, Philippus Eunucho, Baptizari eū licere si ex toto corde crederet. Què hîc locum habet Baptismi confirmatio, vbi fides totum cor implet? Rursum ipsos interrogo, annon bonam cordis sui partem fide vacuum sentiunt, an non noua quotidie incrementa agnoscunt? Gloriabatur ille, se discendo fieri senem. Nos igitur ter miseri Christiani si nihil proficiendo senes simus, quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adolescat in virum perfectura. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, nō est perfectè Christo credere: sed ex animo duntaxat & sincera mente illum amplecti: non eo saturum esse, sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod sincerè & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista, in toto corde meo exquisui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & similia. Quemadmodum contrà, vbi fraudulentos ac ac fallaces obiurgat, illis cor exprobrare solet. Subiiciunt deinde, Si fides per sacramenta augeatur, frustra datum esse Spiritum sanctum, cuius virtus atque opus est inchoare, tueri, consummare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum Spiritus sancti opus fidem esse, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius thesauros agnoscimus, & sine cuius lumine mens nostra aded cæca est vt nihil conspiceret, aded stupida, vt nihil subodorari rerū spiritualium possit. Verùm pro vno Dei beneficio quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primùm verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde sacramentis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mentibus nostris illucet: & aditum in corda nostra verbo ac sacra-

1. Obiectio aduers. hanc sententiam.

Luc. 17. 5.

Responsio.

Matt. 9. 24.

Act. 8. 37.

2. Obiectio.

Responsio. 1.

Ephes. 4. 13.

Resp. 2. locum

Lucæ explanat.

Psal. 119. 10. &

111. 1. & 133. 1.

Psal. 12. 3.

3. Obiectio.

Responsio.

ac sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuertarentur, interiora minimè afficerent.

9 Quamobrem de confirmatione augmentoque fidei momentum velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expressisse mihi videor) id ministerium sic me sacramentis assignare, non quasi arcanam vim nescio quam illis perpetuò insitam putem, qua fidem per se promouere aut confirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabiliendæ augedæque fidei seruiant. Cæterùm munere suo tum ritè demum perfunguntur, vbi interior ille magister Spiritus accesserit: cuius vnus virtute & corda penetratur, & affectus permouentur, & sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil sacramenta plus præstare mentibus nostris possunt quàm si vel solis splendor cæcis oculis affulgeat, vel surdis auribus vox insonet.

Quod fides per sacramenta confirmari & augeri dicitur, nec arcane alicuius sacramentorum, virtuti, nec quouis modo sacramentis hoc ita assignatur, quin tantum id ab interioriore S. Spiritus efficacia pendeat.

Itaque sic inter Spiritum sacramentaque partior, vt penes illum agendæ virtus resideat, his ministerium duntaxat relinquatur: idque sine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vimque suam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc clarum est qualiter secundum hanc sententiam, pia mens in fide per sacramenta confirmetur: nempe quo modo Solis fulgore vident oculi, vocis sono aures audiunt: è quibus, neque illi quouis lumine quicquam afficerentur, nisi inditam haberent aciem quæ suapte sponte illustraretur: & hæc clamore quolibet nequicquam pulsarentur, nisi ad audiendum natæ aptæque forent. Atque si verum est quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis nostris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem: id esse in cordibus nostris Spiritus sancti opus, ad fidem & concipiendam, & sustinendam, & fouendam, & stabiliendam: vt trunque perinde consequitur, Neque sacramenta hælum proficere sine Spiritus sancti virtute, & nihil obstare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis, fidem & robustiorem & auctiorem reddant. Hoc tantùm interest, quòd audiendi viuendique facultas naturaliter auribus & oculis indita est: Christus autem præter naturæ modum speciali gratia idem in animis nostris agit.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones simul dissoluuntur: Si fidei seu incrementum seu confirmationem creaturis adscribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem solum eius authorem agnoscere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius id ipsum quod fidem auget atque firmat, nihil esse aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mētes nostras comparare ad suscipiendam eam quæ à sacramentis proponitur, confirmationem. Quòd si adhuc nimium obscurè dictum est, simi-

4. Obiectio à terra dependens.

Responsio.

Similitudine illustata.

litudine hac quam adducam, fiet planè dilucidum. Si quem verbis ad aliquid agendum persuadere instituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam sententiam pertrahatur ac penè subigatur, consilio tuo ut obtemperet. Verùm nihil dum actum est, nisi ipse vicissim perspicaci sit acutoque iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti expendere queat: nisi docili etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato, nisi postremò eam de fide prudentiæque tua opinionem cõceperit, quæ ad subscribendum cuiusdam sit illi instar præiudicij. Nam & sunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas: & ubi suspecta fuerit fides, ubi contempta autoritas, parum apud dociles proficitur. Adhinc rursum illa omnia: efficiunt profectò ut illis ipsis consiliis auditor cui cõsulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus. nam ne verbum frustra aures percellat, ne frustra oculos sacramenta verberent, Deum esse ostendit qui nobis istuc loquitur, cordis nostri pernicitatem emollit, atque ad eam quæ Domini verbo debetur obedientiam componit. Denique externa illa & verba & sacramenta ab auribus in animam transmittit.

Applicatio similitudinis.

Confirmat ergo fidem nostram & verbum & sacramenta, dum bonam Patris cælestis erga nos voluntatē nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei nostræ firmitudo consistit, & robur auget: confirmat Spiritus, dum eam animis nostris confirmationem insculpendo, efficacem reddit. Interea prohiberi non potest Pater luminum, quin sicut corporeos oculos solis radiis, ita mentes nostras sacramentis, quasi intermedio fulgore illustret.

Conclusio fidem confirmari verbo & Sacramentis.

De incremento fidei per verbi prædicationem, cum S. Spiritus efficacia coniunctam, non tamè confusam, sed distinctam.

Matth. 13. 4.
Luc. 8. 15.

II Quam externo verbo proprietatem subesse docuit Dominus, quum in parabola semen appellauit. Quemadmodum enim semen si in desertam neglectamque agri partem decidit, nihil aliud quàm emoriatur: si verò in segetem aptè laboratam atque excultam iactum fuerit, suum cum optimo fœnore fructum referet: ita verbum Dei, si in duram aliquam ceruicem incidit, velut in arenam proiectum, sterilestet: si animam natum fuerit cælestis Spiritus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadem est seminis verbique ratio, ut è semine frumentum & nasci, & auferre, conscendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus? Vtrunque Paulus diuersis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriam vult quàm efficaciter vsus sit Deus sua opera, gloriatur se habere ministeriū Spiritus: perinde ac si indiuiduo nexu cū sua prædicatione coniuncta esset vis Spiritus sancti, ad mentem intus illuminandam & permouendam. At verò quū alibi admonere vult quid per se valeat Dei verbum ab homine prædicatū, ipsos ministros

1. Cor. 2. 4.
1. Cor. 3. 6.

ministros agricolis comparat, qui ubi laborem ac industriam in excolenda terra posuerint, nihil amplius quod faciunt habent. *1. Cor. 3. 6.* Quid autem aratio & satio & rigatio prodesse, nisi quod satio est, caelesti beneficio vegetaretur? Itaque concludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil esse: sed omnia esse Deo adscribenda qui solus dat incrementum. Spiritus ergo potentiam exerunt in sua praedicatione Apostoli, quatenus Deus ordinatis a se organis ad spiritualis gratiae suae explanationem utitur. Et tamen retinenda est distinctio, ut quid homo per se valeat, quid Dei proprium sit, meminerimus.

12 Aded autem Sacramenta confirmationes sunt fidei nota, ut nonnunquam Dominus, quando rerum ipsarum, quae in Sacramentis ab eo promissae erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipsa auferat. Quum Adam in mortalitatis dono sponliat & abdicat, Non colligat, inquit, de fructu vitae, ne viuat in aeternum. Quid audimus? an suam Adae incorruptionem, a quo iam deciderat, restituere poterat fructus ille? Minime. sed hoc perinde est ac si dixisset, Ne vana fiducia fruatur si promissionis meae symbolum teneat: excutiat illi quod spem aliquam immortalitatis facere posset. Hac ratione quum Apostolus Ephesios hortatur ut meminerint fuisse hospites testamentorum, alienos a consortio Israelis, sine Deo, sine Christo, dixit non fuisse participes Circumcisionis. Quo metonymice significat, a promissione ipsa excludos qui tesseram promissionis non accepissent. Ad eorum vero alterum obiectum, Dei gloriam ad creaturas derivari, quibus tantum virtutis attribuitur, sicque ceteris diminui, respondere promptum est, nullam in creaturis virtutem a nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac instrumentis, quae expedire ipse prospicit, ut: ut eius gloriae omnia obsequantur, quando omnium ipse Dominus est & arbiter. Ergo ut per panem ceteraque alimenta corpora nostra pascit: ut per solem, mundum illuminat: ut per ignem calefacit: nec tamen, aut panis, aut ignis aliquid sunt nisi quatenus sub iis instrumentis benedictiones suas nobis dispensat: ita spiritualiter per Sacramenta fidem alit, quorum unicum officium est, eius promissiones oculis nostris spectandas subiicere, imò nobis earum esse pignora. Et ut nostrum est in ceteris creaturis, quae Dei liberalitate & beneficentia vobis nostris destinatae sunt, quarumque ministerio bonitatis suae munera nobis largitur, nihil fiduciae defigere, nec quasi boui nostri causas admirari & praedicare: ita neque in Sacramentis haerere fiducia nostra debet, nec Dei gloria in ipsa transferri: sed omissis omnibus, ad ipsum & Sacramentorum & rerum omnium autorem surgere & fides & confessio debent.

Quomodo & quatenus Sacramenta sunt fidei nota sunt fidei nota sunt confirmatio- nes. Gen. 3. 22.

Ephes. 2. 12.

5. Obiectum. Responsio similitudine familiari admodum illustrata.

13 Quod autem ex ipso demum Sacramenti nomine argu-

6. *Obiectio eorum qui Sacramenta nihil volunt esse quàm nuda quædam signa.* mentum nonnulli afferunt, minimè firmum est. Sacramentum, inquit, quum multas habeat apud probatos authores significaciones, vnam tantùm habet quæ signis conueniat: nempe quæ solenne illud iuramentum significat quod miles Imperatori præstat quum militiae initiatur. Vt enim militari illo sacramento fidem suam obstringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita nostris signis Christum Imperatorem profite-mur, & sub eius signis nos militare testemur. Addunt similitudines quibus rem magis dilucidam reddant. Vt toga Romanos à palliatis Græcis discernebat: vt ipsi inter se ordines Romæ suis symbolis distinguebantur: Senatorius ab equestri, purpura & lunatis calceis: rursus à plebeio Equester, annulo: ita nos symbola nostra gestamus quæ nos à profanis discernant. At ex superioribus abundè liquet veteres qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minimè respex. sibi quis fuisset verbi huius vsus Latinis scriptoribus: sed nouam hanc significacionem pro suo commodo affixisse, quæ simpliciter sacra signa designarent. Quòd si altius arguari volumus, videri possunt eadem analogia nomen hoc ad eiusmodi significacionem transtulisse qua nomen fidei ad eum sensum in quo nunc vsurpatur. Quum enim fides sit in præstandis promissis veritas. fiden tamen dixerunt certitudinem, seu certam persuasionem quæ de ipsa veritate haberetur. Ad hunc modum, quum sacramentum sit militis, quo se suo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta se nobis in Deum fore pollicetur, & nos sibi fore in populū. Verùm tales argutias omitimus: quando satis planis argumentis probasse mihi videor, nihil aliud spectasse quàm vt significarent signa hæc sanctarum & spiritualium rerum esse. Similitudines quas afferunt de externis insignibus, recipimus quidem, sed non ferimus, quod posterius est in Sacramentis, ab illis primum atque ad eò vnum constitui. Est autem hoc primum, vt fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius, vt confessionem nostram apud homines testentur. Secundum hanc posteriorem rationem valent illæ similitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent mysteria (vt visum est) nisi fidei nostræ adminicula essent, doctrinæque appendices in eundem vsum & finem destinatæ.

Resp. 1. à vocis explanatione.

Resp. 2. à rei p. 4.

Instantia dilu- sio.

Aduersus eos qui Sacramentu plus aquo tribuunt.

14 Rursus admonendi sumus, vt isti vim Sacramentorum eneruant, vsùmque prorsus evertunt: ita ab aduersa parte stare alios qui arcânas nescio quas virtutes Sacramentis affingunt quæ nusquam illis à Deo insitæ leguntur. Quo errore periculosè falluntur simpliciores & imperiti, dum & Dei dona quære docentur vbi reperiri minimè possunt, & à Deo sensum abstrahuntur, vt pro eius veritate meram amplexentur vanitatem.

tem. Magno enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc est, quæ nunc in usu sunt Christianæ Ecclesiæ iustificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia dici non potest, quàm sit exitialis & pestilens, eòque magis quòd multis antè seculis magna Ecclesiæ iactura, in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica est. nam dum iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitum præcipites agit: deinde quia iustitiæ causam à Sacramentis ducit, miseris hominum mentes, in terram suapte sponte plus satis inclinatas, hac superstitione illigat, ut in spectaculo rei corporeæ potius quàm in Deo ipso acquiescant. Quæ duo utinam adeo comperita non haberemus: tantùm abest ut longa probatione indigeant. Quid verò est Sacramentum citra fidem sumptum, nisi certissimum Ecclesiæ exitium? Nam quum nihil inde extra promissionem sit expectandum: promissio autem non minus iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta sibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatum, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendere ex Sacramenti participatione salutis fiduciam, ac si iustificatio sita illic foret: quam in vno Christo repositam, nihilo minus Euangelij prædicatione quàm Sacramenti obfignatione, nobis communi cari scimus: ac sine hac posse in solidum constare. Vsq̄ue ad eò verum est quod ab Augustino quoque scribitur. Inuisibile sanctificationem sine visibili signo esse posse, & visibile rursum signum sine vera sanctificatione. Induunt enim (ut ipse quoque alibi scribit) homines Christum aliquando vsque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Atq; illud primum & bonis & malis potest esse commune: hoc autem alterum, proprium est honorum ac piorum.

15 Hinc illa si ritè intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem Augustino sæpius notata distinctio. neque enim significat duntaxat, figuram & veritatem illic conuergeri, sed non ita coherere quin separari queant: ac in ipsa etiã coniunctione oportere semper discerni rem à signo, ne ad alterum transferamus quod alterius est. De separatione loquitur quum scribit, in solis electis efficere Sacramenta quod figurant. Item, vbi de Iudæis sic scribit, Sacramenta quum essent omnibus communia, non erat communis gratia quæ virtus est Sacramentorum. sic & nunc commune est omnibus lavacrum regenerationis: sed ipsa gratia qua membra Christi cum suo capite regenerantur, non omnibus est communis. Rursus alibi de Cæna Domini, Nos quoque visibilem cibum hodie accipimus: sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Quid est quod multi de altari accipiunt, & moriuntur: & accipiendo

Obiectio scholasticorum, de vis sacramentorum nouæ Legis.
Responsio 1.

Lib. 1. de quaest. Vet. test. Lib. 5. de Baptis. contra Donat. c. 24.

Confirmatio responsionis ex Augustino distinguere Sacramentum & rem Sacramenti. De Baptis. paruulorum. In Psal. 78.

In Iob. homil. 26.

moriuntur: Nam & buccella Dominica venenum fuit Iudæ: nō quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit. Paulò pōst. Huius rei Sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis dierum interval- lis in mensa Dominica præparatur: & de ea sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res verò ipsa, cuius & Sacramentum est omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicumque eius particeps fuerit. Et aliquando antè dixerat, Non morietur, qui manducauerit: sed qui pertinet ad virtutem sacramenti, nō ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non foris: qui manducat corde, non qui premit dente. Hic ubique audis, Sacramentum sic à sua veritate separari indignitate fumentis, ve nihil maneat præter inanem & inutilem figuram. Vt autem non signum veritate vacuunt, sed rem cum signo habeas: verbum quod illic inclusum est, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Christi communicatione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies vtilitatis.

*Supra d. Horum
plenius explica-
tio.*

*Lib. 4. Senten-
tiarum. I.*

Obiectio 2.

*Responso, Au-
gustini auctori-
tate confirmata.*

*Hom. in Ioha.
26. Li. 3. de Do-
ctrin. Christ.
ca. 9.*

*II. 3. De doct.
Christ. ca. 9.*

16 Id si est obscurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Christum Sacramentorum omnium materiam, vel (si mauis) substantiam esse dico: quando in ipso totam habent suã soliditatem, nec quicquam extra ipsum promittunt, quo minus tolerabilis error est Petri Lõbardi, qui diserte ea instititæ & salutis causas facit quorum partes sunt. Itaque causis omnibus quas sibi fingit hominis ingenium, valere iussis, nos in hac vni ca retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Christi notitiam in nobis fouendam, confirmandam, augendam, tum ad eum plenius possidendum, fruendâsq; eius diuitias, illorum ministerio adiuuamur, tantũ apud nos efficacitæ habent. id autem sit vbi quod illic offertur, vera fide suscipimus. Ergone, in- quies, id efficiunt sua ingratitude impij, vt irrita sit Dei ordi- natio, ac in nihilum cedat? Respondeo, nō sic intelligendũ quod dizi, quasi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & ve- ritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmũ quod Deus instituit, naturamque suam retinet, vtcunque variant homines: sed quum aliud sit, offerre, aliud recipere: nihil obstat quo minus cõsecratum verbo Domini symbolum sit re vera quod dicitur, vimque suam conseruet: nulla tamen inde vtilitas ad hominem scelestum ac impiũ perueniat. Sed hæc quæstionẽ paucis verbis bene soluit Augustinus, Si carnaliter (inquit) accipis, spirituale esse non definit: sed tibi non est. Quemadmodum verò Sacramentum rem esse nihili, si à veritate sua separatur, superioribus locis ostendit Augustinus: sic alibi in ipsa quoq; coniunctione, distinctione opus esse admonet, ne in externo signo nimis hæ- reamus. Vt literam sequi (inquit) & signa pro rebus accipe- re seruilis infirmitatis est. sic inutiliter signa interpretari, malè vagan-

vagantis erroris est. Duo ponit vitia quæ hîc cavenda sunt: Alterum dum ita accipimus signa aeli frustra data essent, nostraq; malignitate arcanas eorum significationes eleuando aut extenuando efficimus ne quem nobis fructum afferant. Alterum, dum mentes vltra visibile signum non erigendo, ad ipsum transferimus eorum bonorum laudem quæ non nisi ab vno Christo nobis conferuntur, idque per Spiritum sanctû, qui nos facit Christi ipsius participes: & quidem adiuuantibus externis signis, quæ, si nos ad Christum inuitant, vbi aliò torquentur, indignè evertitur tota eorum vtilitas.

17 Quamobrem fixum maneat, non esse alias Sacramento-
rum quàm verbi Dei partes: quæ sunt offerre nobis ac propo-
nere Christum, & in eo cælestis gratiæ thesaurus: nihil autem
conferunt aut profunt nisi si se accepta. non secus ac vinum, vel
oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamen
ac peribit nisi aperto vasis ore: vas autem ipsum vndique perfu-
sum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendum præ-
terea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad ampli-
ficandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentius à
veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur latentem aliquam
virtutem Sacramentis annexam affixamque esse, quo ipsa per se
Spiritus sancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum
in cratere propinatur: quum hoc tantum illis diuinitus iniun-
ctum sit munus, testificari nobis ac sancire Dei in nos beneuo-
lentiam: nec vterius proficiant nisi accesserit Spiritus sanctus
qui mentes ac corda nostra aperiat, nosq; huius testimonij ca-
paces reddat. vbi etiam varix distinctaq; Dei gratiæ luculen-
ter eminent. Sacramenta enim (vt suprâ attingimus) id sunt nobis
à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntij, vel arrhæ in
pactis sancientis: vtpote quæ non à se quidem largiantur ali-
quid gratiæ, sed renuntient & ostendant, atq; (vt sunt arrhæ &
tesseræ) rata apud nos faciant quæ diuina largitate nobis data
sunt. Spiritus sanctus (quem non omnibus promiscuè Sacramen-
ta aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis confert) is est
qui Dei gratias secum affert, qui dat Sacramentis in nobis lo-
cum, qui efficit vt fructificent. Quanquam autem Deum ipsum
præsentissima Spiritus sui virtute, suæ institutioni adesse nõ in-
ficiamus: ne infructuosa sit & inanis quam ordinauit Sacramen-
torum administratio, interiorem tamen Spiritus gratiam, vt ab
externo ministerio distincta est, seorsum reputandam & cogi-
tandam asserimus. Præstat igitur verè Deus quicquid signis pro-
mittit ac figurat: nec effectu suo carent signa, vt verax & fidelis
probetur eorum author. Tantum hîc quaritur, propriâne & in-
trinsicè (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis sym-
bolis resignet suas vices. Nos verò contendimus, quæcunq; ad-

*Rem Sacramen-
ti semper Sacra-
mento, quous-
ritè administrat-
tur, adesse aptis-
sima similitudi-
ne constat.*

*Hi præterò cauē-
dum, ne Sacra-
mentu plus quàm
per est tribua-
mus.*

*Summa d' spua-
tionis de Sacra-
mentorum effi-
cacia.*

hibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quò docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclare commendatur, & vsus apertè indicatur, & utilitas abundè prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rursus quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentum quo iustificationis causa vtriusque Spiritus sancti elementis ceu vasculis ac plaustris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis prætermissa fuit, discretè explicatur. Hic quoque notandum est, quod externa actione figurat ac testatur minister, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus sibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Augustinus. Quomodo (inquit) & Moses sanctificat & Deus: non Moses pro Deo: sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum, Deus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi totus etiam fructus est visibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia ista Sacramenta quid profunt?

Quid præterea observandum.

Quæst. Vct. Test. lib. 3. c. 84.

Alterà pars capituli, de Sacramentis in specie. Genes. 2. 17. & 3. 3. Genes. 9. 13.

Nomini Sacramenti lata significatio, omnia generaliter signa complectens, quæ unquam hominibus data sunt, vt certiores de promissionum suarum veritate Deus eos redderet: siue ea in rebus naturalibus, siue in miraculis exhibuit: quorum exempla proponuntur.

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hætenus disseruimus, omnia generaliter signa complectitur quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores securusque de promissionum suarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus non unquam extare voluit, nonnunquàm in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, vt quò Adæ & Heuæ arborem vitæ in arthabonem immortalitatis dedit, vt eam securè sibi promitterent quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cælestem arcum, Noè & eius posteritati in monumentum statuit, posthac se diluuium non dissipaturum terram. hæc Adam & Noè pro Sacramentis habuerunt, Non quòd arbor præstaret illis immortalitatem, quæ sibi ipsa dare non poterat: aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui solaris duntaxat radij repercussio est in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei insculptam habebant, vt documenta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea quidè arbor erat arbor: arcus, arcus: vbi inscripta fuerunt verbo Dei, indita est noua forma: vt inciperent esse quod prius non erant. Hæc ne frustra dici quis existimet, arcus ipse hodie quoque nobis restitit est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noè: quæ quoties intuemur, hæc Dei promissionem in eo legimus, terram diluuium nunquam perditum iri. Itaque si quis philosophaster, quo fidei nostræ simplicitatem rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radijs & opposita nube oriri naturaliter contendat: fateamur quidem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & præsidem non agnoscat: qui pro suo arbitrio elementis omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quòd si soli, stellis, terræ, lapidibus, huiusmodi monumenta impressisset, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac signatum ar-

gentum non eiusdem sunt pretij, quum idem prorsus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percussum, nummus fit, & nouam taxationem recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo signare non poterit, vt fiant Sacramenta, quæ prius nuda erant elementa? Secundi generis exempla fuerunt, quum Abrahæ lucem in clybano fumigante ostēdit: quum vellus rore irrigauit, sicca terra: rursum terram irrorauit, intacto vellere, ad pollicendam Gedeoni victoriam: quum vmbra horologij retrosum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechix incolumitatem. Hæc quando fiebant ad subleuandam ac stabiliendam fidei illorum imbecillitatem. Sacramenta quoque erant.

19 Verùm præsentis instituti est, de his Sacramentis peculiariter disserere quæ Dominus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia, ad alendos in vnam fidem vnusque fidei confessionem suos cultores ac seruos. Nam (vt verbis Augustini vtar) in nullo nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel Sacramentorum visibilibus consortio colligentur. Hanc ergo necessitatem quum optimus Pater prouideret, certa pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: quæ postea Satan ad impios & superstitiosos cultus transferēdo, multis modis deprauauit ac corruptit. Hinc illæ gētilium initiationes in sua sacra, & ceteri degeneres ritus: qui tamen erroris erant ac superstitionis pleni, indicio tamen ipsi quoque simul erant, non posse in professione religionis homines externis eiusmodi signis carere. Verùm quia nec verbo Dei subnixæ erant, nec ad eam veritatem referebātur quæ omnibus signis proposita esse debet, indigna sunt quæ commemorentur vbi mentio fit de sacris symbolis quæ à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerunt, nempe vt sint veræ pietatis adiumenta. Constant autem non simplicibus signis, qualia erant arcus & arbor: sed ceremoniis, aut (si mauis) signa quæ hic dātur, ceremoniæ sunt. Quemadmodum autem superius dictum est, esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt professionis notæ, quibus palàm in Dei nomē iuramus, fidem illi vicissim nostram obstringentes. Scitè ergo Chrysostramus ipsa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos sibi confæderat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hic mūtua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus inducere ac delere si quid delinquendo noxæ ac pœnæ contractū à nobis fuerit, nosque sibi recōciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocētię studiū hac professione illi nos vicissim obligamus, vt dicere merito possit, Sacramēta huiusmodi ceremonias esse quibus exerce-

Gen. 15. 17.
Iudic. 6. 37.
2. Reg. 20. 9.
Iesa. 38. 7.

De Sacramentis
ordinariis in Dei
Ecclesia.
Lib. 9. contra
Fauftum Ma-
nich. c. 11.

Quam sint ne-
cessaria.

Quid sint Dei
respectu.

Quid etiam sint
nostri respectu.

Horum vsus &
scopus.

citandam, confirmandam: deinde testandam apud homines religionem.

In duobus generibus distribuuntur.

20 Hæc etiam ipsa diuersa fuerunt pro varia temporis ratione, secundum dispensationem qua Domino visum est his aut illis modis sese hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius posteritati mandata est Circuncisio: cui postea purificationes &

Nempe in Sacramenta veteris & noui testamenti.

sacrificia aliique ritus ex Lege Mosaisca addita sunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Christi vsque aduentum: abrogatis illis, duo Sacramenta instituta, quibus nunc Christiana Ecclesia utitur, Baptismus & Cæna Domini. Loquor autem de iis quæ in usum totius Ecclesiæ sunt instituta. Nam impositionem manuum, qua Ecclesiæ ministri in suum munus initiatur, ut non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autem quæ vulgò recensentur, quo loco habenda sint, mox videbimus. Quamquam in eundem, in quem nunc nostra intendunt, scopum, & vetera illa

Utique verè eodem spectant, nempe ut ad Christum veluti manus nos ducant.

spectarunt, nempe ut ad Christum dirigerent, & penè manu ducerent: aut ipsum potius, cæu imagines representarent, ac cognoscendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, esse quædam sigilla quibus promissiones Dei obsignantur: sit autem certissimum, nullam vnquam Dei promissionem hominibus oblatam nisi in Christo: ut de aliqua Dei promissione nos doceant, Christum ostendant necesse est. Quò pertinet caeleste illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Moysi obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat discrimen est, quòd illa Christum promissum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præstitum & exhibitum testantur.

Quod apparet in Sacramento veteris testamenti.

21 Hæc vbi per partes ac sigillatim declarata fuerint, multo clariora fient. Circuncisio Iudæis symbolum erat: quo admonerentur, quicquid ex hominis semine prodit, hoc est vniuersam hominum naturam corruptam esse, putationeque habere opus. præterea documentum ac memoriale, quo sese confirmarent in promissione Abrahæ data, de semine benedicto in quo benedicendæ essent omnes nationes terræ: à quo & sua ipsis benedictio expectanda erat. Porro salutare illud semen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Christus, in quo solo recepturos se confidebant quod in Adam perdididerant. Quare illis erat Circuncisio, quod Abrahæ fuisse tradit Paulus, signaculum scilicet iustitiæ fidei: hoc est sigillum quo certius confirmarentur, suam fidem, qua semen ipsum expectabant, sibi à Deo pro iustitia acceptam ferri. Sed nos meliore alibi occasione Circuncisionis Baptismiq; comparisonem longius prosequemur. Baptismata & purificationes suam illis immunditiam, spurcitiâ, pollutionem ante oculos ponebant, qua in sua natura cõtaminati erant:

aliud

Gen. 22. 18.

Gal. 3. 16.

Rom. 4. 11.

Heb. 9. 1. & 14.

1. Ioh. 1. 7.

Apoc. 1. 5.

aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergentur & abluerentur eorum sordes. Et hoc lauacrum Christus erat: cuius sanguine abluti, eius puritatem afferimus in conspectum Dei, ut inquinamenta omnia nostra tegat. Sacrificia illos suæ iniquitatis arguebant, simulque docebant, necessariam esse aliquam satisfactionem quæ iudicio Dei solueretur. Fore ergo summum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediator, qui Deo satisfaceret per sanguinis effusionem, ac hostiæ immolationem, quæ in remissionem peccatorum sufficeret. Hic summus Sacerdos fuit Christus: proprium ipse sanguinem effudit, víctima ipse fuit. te enim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia, hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat.

22 Quantum ad nostra attinet, Christum eo clarius nobis afferunt quo propius manifestatus est hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promissus fuerat, exhibitus fuit. Baptisma enim nobis quod purgati & abluti simus testificatur: Cæna eucharistiæ, quod redempti. In aqua figuratur ablutio: in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperiuntur, qui (ut ait Iohannes) venit in aqua & sanguine: hoc est, ut purgaret & redimeret. Cuius rei testis quoque est Spiritus Dei. Imò tres in vno sunt testes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & sanguine purgationis & redemptionis habemus testimonium: Spiritus verò primarius testis huiusmodi testimonij certam nobis fidem facit. Sublime istud mysterium præclare nobis in Christi cruce ostensum est, quum aqua & sanguis effluerunt ex sacro eius latere: quod eam ob causam iure Augustinus Sacramentorum nostrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulo fufius differendum erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hinc se proferat, si tempus aliàs cum tempore compares, non dubium est. Nã id ad regni Christi gloriam pertinet: sicuti ex pluribus locis, ac præsertim ex septimo Iohannis capite colligimus. Quo sensu accipere oportet illud Pauli, umbras fuisse sub Lege, corpus in Christo. Neque eius consilium est exinanire suo effectu testimonia gratiæ in quibus olim Patribus se veracem probare Deus voluit, non secus ac hodie nobis in Baptismo & sacra Cæna, sed comparatiuè, magnificere quod nobis datum est, necui mirum esset Christi aduentu abolitas esse Legis ceremonias.

23 Scholasticum autem illud dogma (ut hoc quoque obiter perstringam) quo tam longum discrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde ac si illa nõ aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præsentem conferant: penitus explodendum est. Siquidem nihil splendidius de illis Apostolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandem

Heb. 4. 14. &
5. 5. & 9. 11.
Philip. 2. 8,
Rom. 5. 19.

Deinde in Sacramentis noui Testamenti.

1. Ioh. 5. 6.

Ioh. 19. 34.

Hom. in Iohã-
nem 20. sæpe

Col. 2. 17.

Ex superioribus
sequitur impiam
esse scholasticam
doctrinam de
discrimine Sa-
cramentorum
Veteris & No-
uæ legis.

1. Cor. 10. 3.

nobiscum spiritualem escam manducass: & escam illam Christum interpretatur. Quis inane ausit facere signum illud quod veram Christi communionem Iudæis exhibebat? Et status causæ quam illic agit Apostolus, pro nobis non obscure militat. nã nequis frigida Christi cognitione, inanĩq; Christianismi titulo ac externis insignibus fretus, Dei iudicium cõtemnere audeat: diuinæ seueritatis exempla in Iudæis spectanda exhibet: vt easdem quas illi dederunt, pœnas sciamus nobis imminere, si iisdẽ vitiis indulgeamus. Iam vt apta esset comparatio, oportuit ostẽdere nihil esse inæqualitatis inter nos & ipsos in iis bonis quib. falsò gloriari nos verbat. Ergo primùm in Sacramentis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuæ particulam nobis relinquit quæ animos ad spem impunitatis facere queat. Nec verò Baptismo nostro plus tribuere fas est quàm ipse alibi Circũcisioni tribuit, quum vocat sigillum iustitiæ fidei. Quicquid ergo nobis in sacramentis exhibetur, id in suis olim recipiebant Iudæi, Christum scilicet cum spiritualib. suis diuitiis. Quæ habent nostra virtutem, eã quoq; in suis sentiebant: vt scilicet essentialis diuinæ erga se benevolentia sigilla in spem æternæ salutis. Si dextri fuissent interpretes epistolæ ad Hebræos, non ita fuissent hallucinati: sed quum illic legerent legalib. ceremoniis expiata non fuisse peccata, imò veteres vmbas nihil habuisse momẽti ad iustitiam, neglecta comparatione quæ illic tractatur, dum hoc vnum arripiunt, Legem per se nihil profuisse suis cultoribus, putarunt simpliciter figuras veritate vacuas fuisse. Apostoli verò consilium est Legem ceremonialem in nihilum redigere donec ad Christum ventum fuerit, à quo solo pendet tota illius efficacia.

1. Obiectio Scholasticorum, de Circumcisione à Paulo extenuata.

1. Cor. 10. 5.

1. Pet. 3. 21.

Responsio, Apostoli consilium explanans.

24 At obiciunt quæ de Circumcisione literæ apud Paulum leguntur, eam nullo loco esse apud Deum, nihil conferre, inane esse. Eiusmodi enim sententiæ illam lougè infrà Baptismum nostrum deprimere videntur. Minimè verò. Id enim ipsum de Baptismo iure diceretur. Quinetiam dicitur: primùm à Paulo ipso, vbi ostendit Deum nihil morari externam abluitionem qua in religionem initiamur, nisi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimum perseueret: deinde à Petro dum Baptismi veritatem non in externa positam abluitione testatur, sed bono conscientia testimonio. At videtur alio etiam loco Circumcisionẽ manu factam penitus contemnere, dum eam cum Christi Circumcisione comparat. Respondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius dignitate. Illic contra eos disputat Paulus qui eam velut necessariam requirebãt, quum esset iam abrogata. Monet igitur fideles vt omissis veteribus vmbis, in veritate insistant. Vrgent (inquit) isti magistri, vt corpora vestra circumcidantur. Atqui spiritualiter circumcisi estis

estis secundum animam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ longè potior est quàm umbra. Poterat autem quispiã contrà excipere, non ideo spernendam esse figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuisset illa depositio veteris hominis de qua loquebatur, quibus tamen non fuisset externa Circumcisio superuacua. Hanc objectionem præuertit, quum addit continuò, fuisse Colossenses Christo consepultos per Baptismum. Quo significat id hodie esse Baptismum Christianis quod veteribus erat Circumcisio. ideòq; sine illius iniuria non posse hanc iniungi Christianis.

25 At quod sequitur, & iam nuper citavi, difficilius est ad soluendum, Iudaicas omnes ceremonias fuisse umbras rerum futurarum, corpus esse in Christo: longè verò difficillimum quod multis capitibus epistolæ ad Hebræos tractatur, sanguinem pecudum non pertigisse ad conscientias: Legem habuisse umbram futurorum bonorum, non imaginem rerum: cultores ex ceremoniis Mosaicis nihil perfectionis fuisse consequutos, & similia. Repeto quod iam attigi. Paulum nõ ideo umbratiles facere ceremonias quòd nihil haberent solidi, sed quia eorum complementum, usque ad Christi exhibitionem, quodammodo suspensum erat. Deinde non de efficacia, sed potius de modo significandi hoc intelligendum esse dico. Donec enim manifestatus est in carne Christus, omnia signa velut absentem eum adumbrabant: utcunque virtutis suæ sui que ad eòd ipsius præsentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc maximè obseruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non simpliciter, sed per contentionem loqui. Quoniam illi certamen erat cum pseudoapostolis, qui in ceremoniis solis, nullo Christi respectu, pietatem sitam esse volebant, ad eos confutandos satis erat duntaxat tractare quid per se valeant ceremoniæ. Hunc quoque scopum sequutus est author epistolæ ad Hebræos. Meminerimus ergo hic de ceremoniis, non in sua vera & natia significatione acceptis, sed ad falsam præterquamque interpretationem detortis, nõ de legitimo earum usu, sed de superstitionis abusu disputari. Quid igitur mirum si separata à Christo ceremoniæ, omni virtute exauntur? In nihilum enim redigitur quicquid est signorum ubi res signata tollitur. Sic Christus, ubi negotium habebat cum iis qui manna nihil aliud quàm cibum ventris fuisse cogitabant, sermonem accommodat crassæ eorum opinioni, dicitque se meliorem cibum administrare qui animas ad spem immortalitatis pascat. Quòd si clariorem solutionem requiris, huc tendit omnium summa. Primò totum illud ceremoniarum apparatus, qui in Lege Mosaica fuit, nisi ad Christum dirigatur, rem esse euanidam ac nihili. Deinde sic in Christum respexisse ut eo demum in carne manifestato,

2. Obiectio, ex locis Scripturæ sumpta, qui uniuersam Legem cum omnibus ceremoniis & sacrificiis suis in totum tollere videntur.

Responsio 1.

2.

3.

4. Scopum authoris epistolæ ad Hebræos ostendens.

Ioh. 6. 27.

5. Quæ omnium summam continet, & ad tres articulos reuocatur.

complementum suum habuerint. Postremò eius aduentu oportuisse abrogari, non secus atque umbra in perspicua solis luce euanescit. Sed quia longiorem adhuc de ea re sermonem in eum locum differo quo Baptismum cum Circumcisione conferre institui, parcius nunc attingo.

3. Obiectio, ex
Theologis vete-
ribus noui fæde-
ris Sacramenta
immodicè lau-
dantibus.

26 Fortè miseros istos Sophistas deceperunt immodica et à illa Sacramentorum encomia quæ de signis nostris apud veteres leguntur. Quale est illud Augustini, Quod veteris Legis Sacramenta Saluatorem tantum promittebant: nostra vero dant salutem. Has & similes dicendi figuras quum non animaduer-

In præmio
enarr. Pf. 73.
Resp. illorum
sententias & hy-
perbolicas esse:
& non de effica-
cia, sed de modo
significandi in-
telligendas.

terent hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt, sed profus alieno sentu à veterum scriptis. Nò enim aliud illic voluit Augustinus quam quod idem alibi scribit, Sacramenta Mosaicæ Legis Christum prænantiasse: nostra verò annuntiare. Et contra Faustum, Fuisse illas promissiones rerum complendarum: hæc indicia cõpletarum, ac si diceret, illa figurasse quum adhuc expectaretur: nostra velut præsentè exhibere qui iam prætitus est. Porro de modo significandi loquitur, si-

Quæst. supra
Num. ca. 33. lib.
19. ca. 14.

cut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænantiantia rem futuram: nostri verò temporis Sacramenta venisse contestantur quod illa venturam prædicabant.

Lib. 2. contra
lit. Petil. ca. 37.
Hom. in Iohan-
nem 26.

Quid autem de re & efficacia senserit pluribus locis explicat, ut quum dicit, sacramenta Iudæorum in signis fuisse diuersa: in

Hom. in Iohan.
45.

re quæ significatur, paria, diuersa specie visibili, paria virtute spiritali. Item, In signis diuersis eadè species: sic in signis diuersis, ut in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora:

In Psal. 77.
lib. 19. contra
Faustum, ca. 13.

& utique nihil aliud sunt verba quàm signa. Bibebant Patres eundem spiritualem potum, nam corporalem non eundem. Videte ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus quod in altari ponitur. Et illi pro magno sacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norunt fideles. Si visibilem speciem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spirituale biberunt. Alibi, Idè in mysterio cibus & potus illorum qui noster: sed significatione idem, non specie, quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Quanquam hac quoq; in parte aliquid differentie esse concedimus. Vtraque enim paternam Dei in Christo benevolentiam ac Spiritus sancti gratias nobis offerri testatur: sed nostra illustrius ac luculentius. In vtrisque Christi exhibitio: sed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo supra disseruimus Veteris & Noui testamenti discrimen. Atque id est quod voluit idem Augustinus (quem ut optimum ex tota antiquitate & fidelissimum testem sapius citamus) quum tradit, Christo reuelato sacramenta fuisse instituta, numero pauciora, significatione augustiora, virtute præstan-

De doctrina
Christi. lib. 3.
Epist. ad Iac-
nuar.

tan-

stantiora. Huius quoque rei breuiter admonitos esse lectores expedit, quicquid de opere operato nugati sunt sophistæ, non modo falsum esse, sed pugnare cum sacramentorum natura, quæ instituit Deus, ut fideles vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde sequitur, ea recipiendo nihil istos agere unde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum respectu merè passiuæ est) nullum illis posse opus adscribi.

CAPVT XV.

De Baptismo.

Capitis huius duæ sunt partes.

1. De duobus finibus Baptismi dissertatio. De priorè à sectione 7. ad 12. De posteriorè, sect. 13.
2. Altera pars ad 4. capita referri potest. 1. De vsu Baptismi. 14. & 15. sect. 2. De ministri dignitate vel indignitate, 16. 17. 18. sect. 3. De corruptelis quibus hoc Sacramentum fuit inquinatum. 16. sect. 4. Ad quos spectet eius administratio. sect. 20. 21. & 23.

BAPTISMVS signum est initiationis quò in Ecclesiæ cooptamur societate, ut Christo *Baptismò diffinitio.* inter filios Dei censeamur. Porro in hunc finem nobis à Deo datus est (quod mysteriis omnibus commune esse docui) primùm ut fidei nostræ apud se, deinde ut confessioni apud homines seruiret. Vtriusque institutionis rationem ordine prosequemur. Tria autem asserti fidei nostræ Baptismus, quæ & ipsa sigillatim pertractanda sunt. Hoc primum est quod nobis à Domino proponitur, ut symbolum sit nostræ purgationis ac documentum: vel (ut melius explicem quod volo) instar signati cuiusdam diplomatis, quo nobis confirmet peccata nostra omnia sic deleta, inducta, obliterata esse, ne vnquam in conspectum suum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remissionem peccatorum. Proinde quibus visum est Baptismum non aliud esse quàm *Eiusdem primis finis.* tesseram ac notam qua religionem nostram apud homines profitemur, quo modo imperatoris sui insignia præferunt milites, in suæ professionis notam: ij quod primum erat in Baptismo non perpenderunt. Id verò est, quod à nobis accipiendus sit cum *Qui in tribus potest sumari constat* hac promissione, Quicumque crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. *1. Quod testetur peccatorum remissionem.*

2. In hunc sensum intelligendum quod à Paulo scribitur,

*Hac remissio peccatorum quibus-
dā Scriptura te-
stimonis com-
probatur.
Ephes. 5. 26.
Tit 3. 5.
1. Pet. 3. 21.*

Ecclesiam à sponso Christo sanctificatam esse, & mundatā lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, nos secundum eius misericordiani saluos factos esse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et à Petro, quòd Baptisma nos saluos facit. Non enim significare voluit ille, abluionem & salutem nostram aqua perfici: aut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in se continere: neque hic salutis causam, sed duntaxat talium donorum cognitionem & certitudinē in hoc sacramento percipi, quod verbis ipsis satis euidenter explicatur. Nam verbū vitæ & baptismum aquæ simul cōnectit Paulus: ac si diceret, per Euangelium nobis nostræ abluionis & sanctificationis nuntium afferri, per Baptisma huiusmodi nūtiū obsignari. Et subdit continuò Petrus, Baptisma illud non esse depositionem sordium carnis, sed conscientiam bonam, apud Deum, quæ ex fide est. Imò non aliam nobis purificationem Baptismus pollicetur quàm per asperisionem sanguinis Christi: qui per aquā, propter mundandi abluendiq; similitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua ista mundari dicat, quæ certò testatur Christi sanguinē verum esse atq; vnicum nostrum lauacrū? Vt non aliunde peti, queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutē referunt omnia quam ab ipsius Baptismi significatione: quæ tam ab elemento illo visibili quod oculis nostris obiicitur, abstrahit, quàm ab aliis omnibus medijs, vt vni Christo mentes nostras deuinciat.

Res ea præteritorum tantum, sed etiam futurorum peccatorū est.

3 Neque verò existimandum est, Baptisma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapsibus, in quos à Baptismate recidimus, quærenda sint alia noua expiationis remedia in alijs nescio quibus sacramentis, perinde ac si illius vis obsoleta esset. Hoc quidem errore olim factum est vt nonnulli nisi in ultimo vitæ discrimine, atque adeo inter vltimos spiritus Baptismo initiari nollent, vt sic totius vitæ obtinerent veniam. In quam præposteram cautionē veteres Episcopi toties in scriptis suis inuehuntur. Sic autem cogitandum est, quocumque baptizemur tempore, nos semel in omnem vitam ablut & purgari. Itaque quoties lapsi fuerimus, repetenda erit Baptismi memoria, & hac armendus animus, & de peccatorum remissione semper certus securusque sit. Nam etsi semel administratus præterisse visus est, posterioribus tamen peccatis nō est abolitus. Puritas enim Christi in eo nobis oblata est: ea sēper viget, nullis maculis opprimitur: sed omnes nostras sordes obruit & extergit. Neq; hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda est (vt certè hinc ad talem audaciā minimè instruimur) sed hæc doctrina iis tantum traditur qui vbi peccauerūt: sub peccatis suis fatigati & oppressi gemunt, vt habeant quo se erigant ac consolentur, ne in confusionem ac desperationem ruant. Sic

Hinc tamen peccandi licentia minimè capianda.

Paulus

Paulus ait, Christū factū nobis esse propitiatorem, in remissionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam asiduatamque peccatorum remissionem ad mortē vsque in eo obtineri: sed datum eum à Patre miseris tantūm peccatoribus significat, qui conscientia cauterio vulnerati, ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil sibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

4 Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentia & clauium beneficio nos obtinere post Baptismum remissionem, quæ prima regeneratione per solum Baptismum nobis datur. Sed qui hoc comminiscuntur, in eo errant: quod non cogitant potestatem clauium, de qua loquuntur, à Baptismo sic pendere, ut nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesiae ministerio, nempe non sine Euangelij prædicatione. Qualis autem illa est? Nos sanguine Christi mundari à peccatis. Atqui lauacri illius signum ac testimonium quod est nisi Baptismus? Videmus igitur ut ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error commentitium Pœnitentiae sacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attingi, & quod residuum est suo loco absoluiam. Nihil autem mirum, si homines, qui pro ingenij sui crassitie rebus externis immodicè sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: ut pura Dei institutione non contenti noua subsidia à seipsis confecta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitentiae sacramentum. Quod si hæc in totam vitam nobis commendatur, vis quoque Baptismi ad eosdem quoque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi memoriam reuocare audeant, ut se inde confirmet in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia, quam habemus in Christi sanguine.

5 Alterum etiam fructum affert, qui nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nouam in eo vitam. Siquidem (ut ait Apostolus) in mortem eius baptizati sumus, consepulti ipsi in mortem, ut in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius nos solum exhortatur (ac si diceret, admoneri nos per Baptismum, ut quodam mortis Christi exemplo, concupiscentiis nostris inoriamur, & exemplo resurrectionis, ut in iustitiam suscitemur) sed rem longè altius reperit: nempe quod per Baptismum Christus nos mortis suæ fecerit participes, ut in eam inferamur. Et quemadmodum surculus substantiam alimentumque ducit à radice, cui insitus est: ita qui Baptismum ea qua debent fide accipiunt, verè efficaciam mortis Christi sentiunt, in mortificatione carnis suæ: simul

Refutatur eorū error, qui aliter sentiunt. Et inter Baptismum & Pœnitentiam ita partuntur, ut remissionem priorum Baptismi, sequentium verò pœnitentiæ assignent.

2. Secundus fructus seu fructus Baptismi est, ut intellegamus nos in mortificationem & nouam vitam unā cum Christo inseri. Rom. 6. 3.

Col.2.12.
Tit.3.5.

etiam resurrectionis, in viuificatione Spiritus. Inde exhortationis materiam desumit: quòd si Christiani sumus, debemus mortui esse peccato, & iustitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vtitur, Quòd circumcisi sumus, & exuimus veterem hominē, postquam per Baptisum in Christo sepulti sumus. Et hoc sensu, eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaq; primùm gratuita peccatorum venia & iustitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus sancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformat.

3. *Ut sciamus nos sic ipsi Christo esse unitos, ut omnium eius bonorum participes.*

6 Postremò & hanc è Baptismo vtilitatem fides nostra accipit, quòd certò nobis testificatur, non modò in mortem & vitam Christi nos inuitos esse: sed sic ipsi Christo unitos vt omnium eius bonorum participes simus. Ideo enim Baptisum in suo corpore dedicauit, & sanctificauit, vt communem eum nobiscum haberet, ceu firmissimum vnionis ac societatis, quam nobiscum inire dignatus est, vinculū. vt Paulus ex eo probet, nos esse filios Dei, quia Christum in Baptismo induimus. Ita videmus Baptismi complementum in Christo esse, quem etiam hac

A& 3.16. & 19.5.

ratione vocamus proprium Baptismi obiectum. Proinde mirū non est si in eius nomen baptizasse narrantur Apostoli, qui tamen in Patris quoque & Spiritus nomen baptizare iussi fuerāt. Quicquid enim in Baptismo proponitur donorū Dei, in Christo vno reperitur. Neque tamen fieri potest, quin Patris simul & Spiritus nomen inuocet qui in Christum baptizat. Ideo enim eius sanguine emundamur, quia misericors Pater nos pro sua incomparabili clementia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio statuit, qui nobis fauorem apud ipsum conciliet.

Secundus & tertia hinc tam in Iohannis quam Apostolorum Baptismo est perspicuus.

Regenerationem verò ita demum ab eius morte & resurrectione consequimur, si per Spiritum sanctificati imbuamur noua & spiritali natura. Quamobrem nostræ tum purgationis, tum regenerationis in Patre causam, in Filio materiam, in Spiritu effectum cōsequimur, & quodāmodo distinctè cernimus. Sic primùm Iohannes baptizauit, sic deinde Apostoli, Baptismo pœnitentiæ, in remissionem peccatorum: pœnitentiæ verbo huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione peccatorum, ablutionem.

In hunc finem Baptismus Iohannis & Apostolorum vnus idemque prorsus est.

7 Quo etiam certissimum sit, idem fuisse prorsus Iohannis ministerium, quod Apostolis postea delegatum est. Non enim alium Baptisum faciunt diuertæ manus, quibus administratur: sed eundem esse eadem doctrina ostendit. In vnâ doctrinâ Iohannes & Apostoli consenserunt: vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum: vtrique in nomen Christi, à quo pœnitentia & peccatorū remissio esset, baptizarunt. Iohannes dixit, agnū esse Dei, per quē tollerentur peccata mundi, vbi cum hostiā fecit Patri acceptam, propitiatorem, iustitiæ salu-

Iohann. 1.29.

salu-

salutisque authorem. Quid ad hanc confessionem addere poterant Apostoli? Quare neminem perturbet quod alterum ab altero discernere veteres contendunt, quorum non tanti esse nobis debet calculus ut Scripturæ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chrylostomo potius auscultet, neganti in Iohannis Baptismo comprehensam fuisse peccatorum remissionem quam Lucæ contra asserenti, Iohannem Baptisum penitentiae prædicasse in peccatorum remissionem? Nec recipienda est illa Augustini argutia, in spe dimissa fuisse peccata Baptismo Iohannis, Christi Baptismo re ipsa dimitti. Quum enim Euangelista clarè testetur, Iohannem in suo Baptismo remissionem peccatorum pollicitum fuisse: quid extenuare hoc elogium opus est, quum nulla necessitas ad id cogat? Siquis autem differentiam Dei verbo quæret, non aliam inueniet quam quod in eum qui venturus erat, Iohannes baptizabat: Apostoli in eum qui iam se exhibuerat.

8 Quod luculentiores Spiritus gratiæ à Christi resurrectione ne effusæ sunt, nihil ad statuendam baptismarum diuersitatem atinet. Siquidem Baptismus quem ipso adhuc in terris agente, Apostoli administrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorum Spiritus opulentiam habebat quam baptismus Iohannis. Quin ne post ascensionem quidè, Spiritu supra vulgarem priorum fidelium modum, donantur Samaritani, etiam si in nomen Iesu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus imponant. Hoc solum veteribus imposuisse arbitror, ut hunc ad illum præparationem duntaxat esse dicerent, quod legebant rursus à Paulo baptizatos qui Iohannis baptismum semel susceperant. Sed quam hic sint hallucinati, alibi suo loco clarissimè explicabitur. Quid ergo est quod Iohannes dixit, se quidem aqua baptizare: venturum autem Christum qui baptizaret Spiritu sancto & igni? Paucis expediri hoc potest. Non enim Baptismus à Baptismo distinguere voluit, sed personam suam cum Christi persona contulit: se ministrum esse aquæ, illum Spiritus sancti datorem: & hanc virtutem v sibi miraculo declaraturum quo die Spiritum sanctum Apostolis sub linguis igneis mitteret. Quid Apostoli iactare ultra potuerunt? Quid & qui hodie baptizant? sunt enim exterioris duntaxat signi ministri, Christus interioris gratiæ author. ut iidem illi veteres vbique docent, in primisque Augustinus, cui hæc præcipua est futura contra Donatistas, Qualiscunque sit qui baptizat, vnum tamen Christum præesse.

9 Hæc quæ tum de mortificatione, tum de ablutione diximus in populo Israel adumbrata sunt: quem eam ob causam Apostolus dicit in nube & in mari fuisse baptizatum. Mortificatio figurata est quum Dominus è manu Pharaonis, & crudeli serui-

Hom. in Matt.

Luc. 3. 3

Lib 5. de Bapt. contra Donatist. c. 10.

Luc. 3. 16.

A&. 19. 14.

Obiectio eorum, qui Iohannis Baptismum ab Apostolorum Baptismo diuersum esse statuunt diluitur.

A&. 8. 14. 17.

A&. 19. 3. 5.

Matt. 3. 11.

A&. 2. 3.

Denique Baptismi beneficia in populo Israel per transitum maris & refrigerium non

bu adumbrata *tute eos afferens, viam illis stravit per Mare rubrum. & Pharo-*
nam ipsum, & Ægyptios hostes, qui à tergo illis instabant, &
cervicibus imminebant, submersit. Nam & ad hunc modum in
 1. Cor. 10. 2. & *Baptismo pollicetur nobis, & dato signo ostendit, nos ex Ægy-*
 Evod. 14. 21. & *pti captiuitate, hoc est è peccati seruitute, sua virtute eductos &*
 36. *vindicatos: submersum Pharaonem nostrum, id est diabolum.*
quoniam nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Ve-
 rum vt Ægyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat,
 sed in littore prostratus, terribili aspectu adhuc Israelitas terre-
 bat, nocere tamen non poterat: ita hic noster adhuc quidem mi-
 natur, arma ostendit, sentitur, sed vincere non potest. In nube,
 purgationis symbolum fuit. Nam vt tum illos Dominus oppo-
 sita nube operuit, & refrigerium præstitit, ne inclementiore so-
 lis ardore deficerent, & tabescerent: ita in Baptismo nos Christi
 sanguine opertos esse & protectos agnoscimus, ne Dei severitas,
 quæ verè est flamma intolerabilis, nobis incumbat. Etsi ve-
 rò tunc obscurum & paucis cognitum fuit mysterium: quia ta-
 men non alia est salutis adipiscendæ ratio quàm in illis duabus
 gratiis, noluit Deus vtriusque tessera vetustos patres, quos hæ-
 redes adoptauerat, priuare.

Obiectio aliorum *Io iam perspicuum est quàm falsum sit quod docuerunt pri-*
dem nonnulli, in quo alij persistunt, per Baptismum solui nos
& eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in
vniuersam posteritatem propagata est, atque in eandem iustitiã
naturæq; puritatem restitui quã obtinisset Adam si in ea qua
primùm creatus fuerat, integritate steteret. Tale enim doctorũ
genus, nunquam quid peccatum originale, quid iustitia origi-
nalis, quæ gratia Baptismi esset, assequutum est. Iam verò antè
disputatum est, peccatum originale esse naturæ nostræ prauita-
tem ac corruptionem, quæ primùm reos facit nos iræ Dei, tum
etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis.
 Hæc itaque duo, distinctè obseruanda: nempe quòd sic omni-
 bus naturæ nostræ partibus vitiati peruersique, iam ob talem
 duntaxat corruptionem damnati meritò conuictique coram
 Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia,
 puritas. Atque aded infantes quoque ipsi suam secum damna-
 tionem à matris vtero afferunt: qui tamen si suæ iniquitatis fru-
 ctus nondum protulerunt, habent tamen in se inclusum semẽ.
 Imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen: ideo non
 odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Hanc damnatio-
 nem sublata & à se depulsam esse certi per Baptismum fide-
 les fiunt. quando (vt dictum fuit) Dominus hoc signo nobis
 pollicetur plenam solidamq; remissionem factam esse, & culpæ
 quæ imputanda nobis erat, & pœnæ quæ ob culpam luenda:
 iustitiam quoque apprehendunt, sed qualem in hac vita obtri-

Et est in ipsis in
 fantibus.

Iusti autem sunt
 electi Dei ba-
 ptisati. imputa-
 tione iusti: a dũ-
 taxat in hac vi-
 ta.

nerē populus Dei potest, nempe imputatione dūtaxat: quia pro iustis & innocentibus eos sua misericordia Dominus habet.

11 Alterum est quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assidue fructus parit, ea scilicet quæ antè descriptimus opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas perpetuo efflat, aut scaturigo aqua sine fine egerit. Ea autem originali corruptio tota vitæ huius curriculo pias nequissimum faciescit.

Nam concupiscentia nunquã planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt amplius non sit, aut nobis negotium non facessat: sed tantum ne superet. Nam quandiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus, habitabunt in nobis reliquie peccati: sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fidentemur, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo blandiatur quum audit peccatū semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, vt peccatis suis securè indormiant qui alioqui plus satis propensi sunt ad peccandum: sed tantum ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & punguntur. Magis cogitent se in via adhuc esse, & multum se profecisse credant, quum à sua concupiscentia aliquantulum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quò tendunt: nepe ad vltimum interitum carnis suæ, qui in huius vitæ mortalis interitu perficietur. Interea & strenuè certare, & ad progressum se animare, & ad plenã victoriam stimulare nõ desinãt. Nã & hoc magis acere debet eorū conatus, quòd sibi postquã diu enixi fuerint non parū adhuc negotij restare videt. Sic habẽtũ est, baptizamus in mortificatione carnis nostrę, quę à Baptismo in nobis inchoatur, quã quotidie profequimur: perficietur autẽ quã ex hac vita migrabim⁹ ad Dominũ.

12 Hic nihil aliud dicimus quàm quòd Apostolus Paulus sexto & septimo ad Rom. capite clarissimè exponit. Postquam enim de gratuita iustitia disputauerat, quia nonnulli impij inde inferēbant viuendum esse pro libidine, quia nõ essemus operum meritis accepti Deo: subiūgit, eos omnes qui iustitia Christi induuntur, simul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos arrham habere in baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominũ peccato permittant in suis mēbris. Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus: ne propterea delicerēt, adiecit cōsolationem, quòd non sint sub Lege. Quia iterum videri poterat, insolescere posse Christianos, eo quòd non sint sub iugo Legis, tractat qualis sit illa abrogatio: & simul quis sit Legis vsus, quam quætionem iam secundò distulerat. Summa est, nos esse liberatos à rigore Legis vt Christo cohæreamus. Legis verò officium esse, vt prauitatis nostrę conuicti, nostram

Nec inde tamen peccandi licentiã arripiunt: immò cautius & iustius ambulant in uis Domini.

Prauitatem illã pias facessere negotiũ exẽplo & testimonio Pauli Apostoli ostenditur.

Rom. 6:14.

impotentiam & miseriam confiteamur. Porro quia prauitas illa naturæ non tam facile apparet in homine profano, qui sine timore Dei cupiditatibus suis indulget: exemplum in homine regenerato ponit, hoc est in seipso. Dicit igitur perpetuam sibi luctam esse cum reliquiis carnis suæ, seq; vincitum misera seruitute detineri quominus se totum diuinæ Legis obedientiæ cōsecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare. Infelix ego, *Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio?* Quod si filij Dei captiui in carcere detinentur quandiu viuunt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timori obuiam eatur. Attegit ergo in hunc vltimū consolationē, nihil esse dānationis amplius iis qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus recepit in gratiam, in Christi sui cōmunionem inseruit, in Ecclesiæ societatem per baptismum cooptauit, dum in Christi fide perseuerant, etiam si à peccato obfideatur, atque adeo peccatum in se circumferant, reatu tamen & dānatione esse absolutos. Hęc si simplex est agenuina Pauli interpretatio, non est quod inusitatum aliquid tradere videamur.

Rom. 7. 24.

Secundam finis Baptismi, est ut nostre apud homines confessioni seruiat: & quomodo id fiat.
Rom. 8. 1.

13 Confessioni autem nostræ apud homines sic seruit Baptismus. Si quidem nota est qua palam profiteamur nos populo Dei accenseri velle: qua testamur nos in vnus Dei cultū, in vnā religionem cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem nostram publicè affirmamus, vt nō modò laudem Dei spirent corda nostra, sed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus possunt significatiōibus personent. Ita enim, vt decet, nostra omnia in obsequium gloriæ Dei conferuntur, qua nihil vacuū esse debet, & cæteri nostro exemplo ad eadē studia incitētur. Huc respiciebat Paulus, quū interrogaret Corinthios annō in Christi nomen baptizati fuissent. Inuens scilicet, eo ipso quod in eius nomen fuissent baptizati, sese illi deuouisse, in eius nomen iurasse, & fidē illi suā apud homines obstrinxisse, vt cōfiteri amplius aliū nō possent præter solū Christū nisi cōfessionē abnegare vellēt quā in Baptismo ediderant.

Alterā capituli pars in 4. partes distincta.

De vsu Baptismi, quantum ad fidei confirmationem.

1. Cor. 12. 13.

14 Nunc postquam enarratum est quod spectauerit Dominus noster in institutione Baptismi: quæ sit nobis vtendi accipiendique ratio indicare promptum est. Nam quatenus erigendæ, alendæ, confirmandæque fidei nostræ datur, sumendus est quasi è manu ipsius autoris: certum persuasūmq; habere conuenit, ipsum esse qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluit, delictorum memoriā abolet: ipsum esse qui mortis suæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui cōcupiscentiæ nostræ vires enervat: imò qui in vnū coalescit nobiscum, vt cum induti, filij Dei cēleamur. Hęc, inquam, tam verè certoque animæ nostræ intus præstare, quàm certò videmus corpus nostrū extrā abluī, submergi, circūdari. Isthec enim si ue
analo-

analogia, siue similitudo, certissima est sacramentorum regula, ut in rebus corporeis spirituales conspiciamus, perinde ac si coram oculis nostris subiectæ forēt, quando istiusmodi figuris representare Domino visum est, non quia sacramento tales gratiæ illigatæ inclusæque sint, quo eius virtute nobis conferantur: sed duntaxat quia hac tessera voluntatem suam nobis Dominus testificatur: nempe se hæc omnia nobis velle largiri. Neque tantum nudo spectaculo pascit oculos: sed in rem præsentem nos adducit, & quod figurat, efficaciter simul implet.

15 Huius documentum sit Cornelius Centurio, qui peccatorum remissione, qui gratis Spiritus sancti visibilibus iam antea donatus, baptizatus est: non largiorem remissionem è Baptismo petens, sed certiozem fidei exercitationem: imò fiducia argumentum ex pignore. Obiecerit forte aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias ut peccata sua per Baptismum ablueret, si baptismi ipsius virtute peccata non abluuntur? Respondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei nostræ sensum, nobis à Domino exhibetur, siue id tum primùm testatur, siue testatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantum voluit Ananias, Ut certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptismo remissionem peccatorum. hanc accipe, & securus esto. Quanquã mihi animus non est Baptismi vim extenuare, quin signo accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc sacramento, quemadmodum ex aliis omnibus nihil assequimur nisi quantum fide accipimus. Si fides desit, erit in testimonium ingratitude nostræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promissioni illiæ datæ increduli fuerimus. Quatenus verò confessionis nostræ symbolum est, testari eo debemus fiduciam nostram in Dei misericordia esse, & puritatem nostram in peccatorum remissione, quæ parta nobis est per Iesum Christum: nõsque in Ecclesiam Dei ingredi, ut vno fidei & charitatis consensu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc postremum voluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes 1. Cor. 12. 13. Spiritu baptizatos esse, ut vnum corpus simus.

16 Porro si verum est quod constituimus, sacramentum nõ ex eius manu æstimandum esse à quo administratur, sed velut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubiè profectum est: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atq; inter homines, si qua missa e-

Confirmatio, Cornelij & Pauli & xpo illustrata. Act. 10. 48.

Act. 9. 17.

De usu Baptismi, quantum ad fidei confessionem.

2. De indignitate siue dignitate ministri. Nihil hac Baptismo afferri ueh auferri.

tiebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui ritè nos baptizatos pernegant, quòd ab impiis & idololatris in regno Papali baptizati sumus. Itaque anabaptismū furiosè vrgent. Aduersus quorū ineptias satis valida ratione muniemur, si cogitemus nos Baptismo initiatos, non in nomē alius hominis, sed in nomen Patris, & Filij & Spiritus sancti. idèque Baptismū nō esse hominis, sed Dei: à quocunque tande administratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari aut contemptores fuerint qui nos baptizabant: non tamen in suæ ignoratiæ vel sacrilegij cōsortiū nos tinxerunt, sed in fidem Iesu Christi: quia non suū, sed Dei nomē inuocauerūt, nec in aliud nomen nos baptizarūt. Quod si baptisma Dei erat, habuit certè inclusā promissionē de peccatorū remissione, mortificatione carnis, viuificatione spirituali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus & apostatis fuisse circūcisos: neque propterea irritum fuit signū, vt iterari necesse foret, sed ad genuinā originē redire satis fuit. Quod obiciunt, in cōuentu piorum debere Baptismum celebrari, nō efficit vt totā eius vim quod in parte vitiosum est extinguat. Nam quum docemus quid fieri deceat vt purus sit Baptismus, omnique inquinamento vacuus, non abolemus Dei institutionem, quæ eam idololatræ corrumpant. Nam quū olim multis superstitionibus vitata esset circūcisio, pro gratiæ tamen symbolo haberi non desit. nec Iosias & Ezechias, quū ex toto Israele colligerēt qui defecerant à Deo, ad alteram eos circūcisionem vocarunt.

Nec satis firmū est quod Catabaptistæ ab esse etū ducunt argumentum, quia post Baptismum aliquot annis eorum increduli manifesti.

Rom. 3. 3.

Nā Dei promissio firma permanet.

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptismum aliquot annis sequuta sit, vt inde euincant irritum esse Baptismum, qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis si de accepto: ad id postulatum respondemus, nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat, non tenuisse: promissionē tamen ipsam, quando à Deo erat, statam semper & firmam veracemque mansisse. Etiam si omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax esse nō desinit: etiam si omnes peridi, Christus tamen salus manet. Fatemur ergo Baptismum pro eo tempore non profuisse nobis hilum, quando in eo nobis oblata promissio, sine qua Baptismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc vbi Dei gratia, respiscere cœpimus, cæcitatem nostrā & duritiem cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tamdiu ingrati fuerimus. Ceterum promissionem ipsam non euanuisse credimus: quin potius sic reputamus, Deus per Baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam indubiè omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatē sepulta fuit: nūc igitur eam per fidem recipiamus. *Quamobrem vbi ad respiscen-*

scientiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circū-
 cisione nil iis præcipit, qui impia (vt diximus) & sacrilega ma-
 nu circuncisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant:
 sed solam cordis conuersionem vrget. Quoniam, vtcunque fœ-
 dus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœderis, ex Do-
 mini institutione, firmum inuolabileque semper manebat. So-
 la ergo resipiscentiæ conditione in fœdus restituebantur, quod
 semel cum illis in circuncisione Deus percusserrat: quam tamen
 per fœdisfragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in se e-
 rat, rursus polluerant, & cuius effectum extinxerant.

18 Verùm igneum sibi videntur telum vibrare quum alle-
 gant, Paulum rebaptizasse eos qui Iohannis Baptismo semel
 baptizati erant. Nam si nostra confessione, idē prorsus fuit Io-
 hannis Baptismus qui nunc noster est: quemadmodū illi antea
 peruersè instituti, vbi rectam si lem edocti sunt, in eam sunt re-
 baptizati: ita Baptismus ille qui sine vera doctrina fuit, pro nihilo
 reputandus est: & ex integro baptizari debemus in veram re-
 ligionem qua nunc primū imbuti sumus. Nonnullis videtur,
 quempiam fuisse Iohannis *καυχήλον* qui priori Baptismate in
 vanam potius superstitionem illos initiasset. Cuius rei videntur
 hinc coniecturam sumere quod se ignaros prorsus Spiritus S.
 esse confitentur: cuius scilicet ruditatis nunquam discipulos à se
 Iohannes dimisisset. Verùm nec verisimile est Iudæos, etiam si
 minimè fuissent baptizati, omni Spiritus cognitione fuisse de-
 stitutos qui tot Scripturæ testimoniis celebratur. Quòd ergo
 respondent se nescire an sit Spiritus, intelligendum est ac si di-
 cerent se necdum audiuisse, an gratiæ Spiritus, de quibus roga-
 bantur à Paulo, Christi discipulis darentur. Ego autem conce-
 do, fuisse illud verum Iohannis Baptisma, & vnum idēque cū
 Christi Baptismate: sed rebaptizatos nego. Quid igitur sibi vo-
 lunt verba, Baptizati sunt in nomine Iesu? Quidam interpretan-
 tur, tantū sincera doctrina eruditos à Paulo fuisse. sed sim-
 plicius intelligere malim, Baptismum Spiritus sancti, hoc est,
 gratias Spiritus visibiles per manuum impositionē datas: quas
 Baptismi nomine significari non nouum est. Qualiter in die
 Pentecostes, recordari Apostoli dicuntur verborum Domini de
 baptismo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem sibi in memoriam
 rediisse commemorat, vbi gratias illas in Cornelium eiusque
 familiam & cognationem effusas vidisset. Nec repugnat quod
 postea subditur, Quū imposuisset illis manus, descendebat Spi-
 ritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas: sed
 formam narrationis sequitur Hebræis familiarem, qui primum
 rei summam proponunt, deinde fusius explicant. Quòd ex ipso
 verborum contextu animaduertere quiuis potest. Dicit enim,
 His auditis baptizati sunt in nomine Iesu. Et quum impo-

Et Deus Iudeos
 ad resipiscētiā
 inuans iterum
 circuncide non
 iubet.

A& 19. 3. 5.

Illud etiam val-
 de infirmum est,
 quod exemplo
 Pauli se muniūt,
 ac si ille discipu-
 los quosdam re-
 baptizasset.

Baptisma Iohan-
 nis, & quid sit
 baptizari in no-
 mine Iesu.

A& 1. 5.

A& 11. 16.

fuiſſet illis manus Paulus, Spiritus ſanctus deſcendebat ſuper illos. Hac poſteriori locutione deſcribitur qualis ille fuerit Baptiſmus. Quòd ſi priore Baptiſmum ignorantia vitiat, vt ſit altero Baptiſmo corrigenda: primi omnium rebaptizandi erant Apoſtoli, qui toto poſt baptiſmum ſuum triennio vix modicam ſincerioris doctrinæ particulam deguſtauerant. Iam & quæ inter nos flumina ſufficerent tot repetendis tinctionibus. quot ignorantia, Domini miſericordia, quotidie in nobis corrigitur?

3. De corruptelis 19 Myſterij vis, dignitas, vtilitas & finis ſatis iam, niſi fallor, liquere debet. Quod ad externum ſymbolum pertinet, vtiſſimam genuina Chriſti inſtitutio valuiſſet, quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quasi enim res eſſet contemptibilis, ex Chriſti præcepto, aqua baptizari inuenta eſt benedictio, vel potius incantatio, quæ veram aquæ conſecrationem pollueret. Additus poſtea cereus cum chriſmate: exſufflatio vero ianuam ad Baptiſmum aperire viſa eſt. Etſi autem me non latet quàm vetuſta ſit aduentitiæ huius ſarraginis origo: reſpucere tamen mihi & piis omnibus fas eſt, quicquid ad Chriſti inſtitutionem addere auſi ſunt homines. Quum autem videret Satan ſtulta mundi credulitate abſque negotio ferè inter ipſa

Incantatio aquæ.

Cereus.

Chriſma.

Exſufflatio.

Sputum & ſimiles nugæ. quibus multifarum & mirum in modum ſeculi aliquot anteacti hominum inuentu Baptiſmus vitiatuſ eſt. Chriſtiani ac ſinceri Baptiſmi forma & ritus. Euangelij exordia receptas eſſe ſuas impoſturas, ad craſſiora ludibria prorupit. hinc ſputum & ſimiles nugæ palàm in Baptiſmi probum effræni licentia in uſu. Quibus experimentis diſceamus nihil vel ſanctius eſſe, vel melius, vel tutius quàm vnus Chriſti authoritate contentos eſſe. Quanto igitur ſatius erat, omiſſis theatricis pompis, quæ ſimplicium oculos perſtringunt, & mentes hebetant, quoties baptizandus aliquis eſſet, in cœtu fidelium ipſum repræſentari, & tota Eccleſia, velut teſte, ſpectante & orante ſuper eum, Deo offerri: recitari fidei confeſſionem, qua ſit inſtituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptiſmo habentur promiſſiones: catechumenum baptizari in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti: remitti denum cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia, quæ à Deo authore profecta eſt, nullis exoticis ſordibus obruta, clariffimè effulgeret. Cæterum mergaturne totus qui tingitur, idque ter an ſemel, an in ſulz tantum aqua aſpergatur, minimum refert: ſed id pro regionum diuerſitate Eccleſiis liberè eſſe debet. Quanquam & ipſum baptizandi verbum mergere ſignificat, & mergendi ritum veteri Eccleſiæ obſervatum fuiſſe conſtat.

Immerſio libera eſſe debet.

4. Ad quos ſpectet Baptiſmi adminiſtratio.

Non ad priuatos homines aut ad mulieres: ſed ad Eccleſiæ miniſtros.

20 Hoc etiam ſcire ad rem pertinet, perperam fieri ſi priuati homines Baptiſmi adminiſtrationem ſibi uſurpent: eſt enim pars Eccleſiaſtici miniſterij, tam huius quàm Cœnæ, diſcretio. Neque enim aut mulieribus, aut hominibus quibuſlibet mandauit

dauit Christus vt baptizarent: sed quos Apostolos cōstituerat, iis mandatū hoc dedit. Et quum discipulos iussit facere in Cœnæ administratione quod ab ipso viderant, quum ipse legitimi dispensatoris officio functus esset: voluit proculdubio vt in eo suum exemplum imitarentur. Quòd autem multis ab hinc seculis, adeòque ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptum fuit, vt in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset, non video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipsis quidem veteribus, qui hunc morem vel tenebant, vel patiebātur, constabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem præ se fert Augustinus, quum dicit, Et si laicus necessitate compulsus Baptismū dederit, nescio an piè quisquam dixerit esse repetēdum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est: si autem necessitas vrgeat, aut nullum: aut veniale delictū est. De mulieribus porrò citra vllam exceptionem sancitum fuit in Concilio Carthaginensi, ne baptizare omnino præsumant. At periculum est, ne is qui ægrotat, si absque Baptismo decesserit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes nostros, antequā nascantur, se adoptare in suos pronuntiat Deus, quum se nobis in Deum fore promittit, semini que nostro post nos. Hoc verbo continetur eorum salus. Nec quisquam in Deum tam contumeliosus esse audebit, vt eius promissionem effectui suo sufficere per se neget. Quantum dñi inuexerit dogma illud malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis, pauci animaduertunt: ideòque minus sibi cauent. nam vbi inualuit opinio, perditos esse omnes, quibus aqua tingi non contingit, nostra conditio deterior est quàm veteris populi, quasi restrictior esset Dei gratia quàm sub Lege. venisse enim Christus contēbitur, nō ad implendas promissiones, sed abolendas: quando promissio, quæ tūc ante octauum diem salutis conferendæ per se erat satis efficax, nunc absque signi adminiculo rata non esset.

21 Qualis verò ante natum Augustinum consuetudo fuerit, primū n ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Ecclesia, sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum sacerdotalis officij sortem sibi vendicet. Eiusdem rei locuples testis est Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat, quòd mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me latet, eorum qui contrà sentiunt responsio, multū scilicet differre communem vsu ab extraordinario remedio quum vltima vrget necessitas: sed quum ludibrium esse pronuntians dare scæminis baptizandi licentiam nihil excipiat, satis apparet corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Libro etiam tertio, vbi nè sanctæ quidem Christi matri fuisse permittitur docens, nullam restrictionem addit.

Unde priuatorū
& mulierum
Baptismus.

L. b. contra e-
pist. Parm. 2. c.
13.

Cap. 100.

Hæc profana cor-
ruptela refusa-
tur.

A Tertulliano
& Epiphano
etiam explosa
est.

Lib. contra hæ-
reses. 1.

Obiectio, Sephora exemplo confirmata. 22 Intempestiuè citatur Sephoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus, postquam illa arrepto lapide filium circumcidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicendum esset, placuisse Deo quem Gentes ab Assyria traductæ erexerant cultū. Sed aliis validis rationibus probatur inscitè ad imitationem trahi quod egit stulta mulier. Si dicerem, fuisse aliquid singulare quod in exemplum trahi non debet, ac præsertim quum nusquã legatur olim circumcindi speciale datum fuisse Sacerdotibus mandatum, dissimilem esse rationem Circumcisionis & Baptismi: hoc ad refutationem satis valeret. Aperta enim sunt Christi verba, Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Quando eosdem constituit Euãgelij præcones & ministros Baptismi, nemo verò in Ecclesia, teste Apostolo, honorem sibi vsurpat, sed qui vocatus est vt Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. In rebus etiam minutissimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur, Paulus apertè clamat esse peccatum. In multebri igitur Baptismo multo grauius peccatur, vbi regulam à Christo traditam violari palàm est, quando quidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas esse scimus. Sed hoc totum omitto: tantum lectores attendere velim, nihil minus Sephoræ fuisse propositum quàm vt Deo ministerium præstaret. Filium periclitari videns, fremit & obmurmurat, nec sine indignatione præputium in terram proiicit: marito sic conuitiatur, vt Deo quoque succenseat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum esse palàm est: quia Deo & marito obstrepit, quòd filij sanguinem fundere cogitur. Adde quòd si in aliis omnibus probè se gessisset, hæc tamen est inexcusabilis temeritas quòd præsentem marito circumcidit filium, non priuato quopiam homine, sed Mose primario Dei Propheta, quo nullus vquam maior in Israele surrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus sub Episcopi oculis. Sed hanc cõtrouersiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, nõ argenti à regno cælorum infantes quos è præsentem vita migrare continget, antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam vitium est, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi, nisi in eo acquiescimus. ac si per se infirmum esset: quum eius effectus neque à Baptismo, neq; ab vllis accessionibus pendeat. Accedit postea sacramentum sigilli instar, non quòd efficaciam Dei promissioni, quasi per se inualidæ, conferat, sed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde sequitur, non ideo baptizari fidelium liberos, vt filij Dei tunc primum fiant, qui antè alieni fuerint ab Ecclesia, sed solenni potius signo ideo recipi in Ecclesiam, quia promissionis beneficio iam antè ad Christi corpus pertinebant. Proinde si in omittendo signo nec sollicitudo est, nec contemp-

Resp. 3. infantes non arceri à regno cælorum, quos mox continget, priusquam aqua mergi datum fuerit, modo contemptus & neglectus absint.

ptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo sumus. Multo igitur sanctius est, hanc Dei ordinationi reuerentiam deferre, ut non aliunde sacramenta petamus quàm ubi Dominus deposuit: Vbi ab Ecclesia sumere non licet, non sic illis alligata est Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini consequamur.

Baptismus unde petendus.

CAPVT XVI.

De pædobaptismo cum Christi institutione & signi natura optimè congruere.

Partes huius capituli.

- 1 Orthodoxæ de pædobaptismo doctrinæ confirmatio, sc&. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. & 9.
- 2 Dilutio argumentorum quæ Anabaptistæ aduersus pædobaptisum proponunt, à sc&. 10. ad 31.
- 3 Serueti speciales obiectiones refelluntur, sc&. 31. & 32.

Voniam autem hoc seculo phrenetici quidã spiritus ob pædobaptisum graues excitarunt in Ecclesia turbas, nec tumultuari etiamnum desinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorum furias appetitorem hinc subiiciam. Quæ sicut impendio prolixior fortè visa fuerit, is, quælo, secum reputet tanti esse nobis debere doctrinæ in re maxima puritatem vnà cum Ecclesiæ pace, ut nihil fastidiosè sit excipiendum quod ad vtramque redimendam cõducatur. Adde quod disputationem hanc ita studebo componere, ut mysterio Baptisimi clarius explicando non parum habitura sit momenti. Argumento sanè in speciem fauorabili pædobaptisum impugnant, nulla Dei institutione fundatum esse iactando, sed hominum duntaxat audacia, prauaque curiositate inuectum, stulta deinde facilitate vsu temerè receptum. Sacramentum enim nisi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. Verùm quid si re probè animaduersa eiusmodi calumniam falso ac iniquè sanctæ Domini ordinationi iniuri apparebit? Disquiramus ergo primùm eius ortum. Et si quidem constiterit, sola hominum temeritate excogitatum, eo valere iusso, veram Baptisimi obseruationem sola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius authoritate nequaquam destitui

Disputationis de Pædobaptismo recessitas.

Vide Calu. in instruct. adu. Anabapt. artic.

Utilitas.

Pædobaptisimè ortus à Deo.

comprobatum fuerit , cauendum ne sacrosancta Dei instituta conuellendo , in ipsum quoque authorem simus contumeliosi.

*Id ex promissione
num considera-
tione demonstra-
tur.*

Genes. 17. 10.

2 Principio dogma est satis notum, & inter pios omnes confessum, rectam signorum considerationem, non in externis duntaxat ceremoniis sitam esse: verum à promissione pendere potissimum, ac mysteriis spiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipsas Dominus ordinat. Itaque qui perditcere voluerit quid valeat Baptismus. quorsum spectet, quid denique omnino sit: ne cogitationem suam in elemento sistat , & corporeo spectaculo: sed eam potius ad Dei promissiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quæ illic repræsentantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, solidam Baptismi veritatem , & totam, vt ita loquar, eius substantiam est assequutus : atque inde etiam docebitur quæ sit ratio & quis vsus externæ asperisionis. Rursum qui his contemptim præteritis, visibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit & alligatam, nec vim nec proprietatem Baptismi intelliget: neque id quidem, quid sibi aqua velit, aut quem vsum habeat. Quæ sententia pluribus & luculentioribus Scripturæ testimoniis comprobata est quàm vt longius eam in præsens persequi necesse sit. Superest ergo iam vt ex promissionibus in Baptismo datis quæramus quæ vis eius sit & natura. Scriptura ostendit, peccatorum purgationem , quam à Christi sanguine obtinemus, hæc primò demonstrari. Deinde carnis mortificationem quæ mortis eius participatione constat , per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque ad eò Christi societatem. Ad hanc summam referri potest quicquid in Scripturis de Baptismo traditum est : nisi quòd etiam præterea testandæ apud homines religionis est symbolum.

*Quæ autem
sunt promissiones
aqua simbolo
annexa, non melius
perspicitur potest,
quàm in circumcisionis
institutione,*

Matt. 22. 32.

Luc. 20 33.

Ephes. 2. 12.

3 Quoniam autem ante institutum baptismum, eius vice, populo Dei Circumcisio erat: quid inter se differant, qua similitudine conueniant hæc duo signa, inspiciamus : vnde pateat quæ sit alterius ad alterum anagoge. Vbi Dominus Circumcisionem Abrahamæ seruandam mandat, præfatur se illi & semini illius in Deum fore: addens penes se affluentiam sufficientiamque esse rerum omnium, qua Abraham manum eius omnis boni scaturiginem fore sibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, argumentum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & resurrectionem. Neque enim (inquit) Deus mortuorum est, sed viventium. Quare & Paulus Ephesius demonstrans ex quo exitio liberasset eos Dominus, ex eo quòd in Circumcisionis fœdus admissi non fuerant, eos sine Christo, sine Deo, sine spe, extraneos à testamenti promissionis fuisse colligit. quæ omnia fœdus ipsum comprehendebat. Primus autem ad Deum
acces-

accessus, primus ad immortalem vitam ingressus, est peccatorum remissio. Vnde conficitur, promissioni Baptismi de nostra purgatione, hanc respondere. Pōst ab Abrahamo Dominus stipulatur, ut ambulet coram se in sinceritate & innocētia cordis: quod ad mortificationem pertinet seu regenerationem. Ac nequis ambigeret, signum mortificationis esse Circumcisionem. Deut. 10. 16. Deut. 30. 6. Moses alibi clarius explicat, dum Israeliticum populū exhortatur ad præputiū cordis Domino circumcidendum, propterea quod electus sit in populū Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus, ubi Abrahæ posteritatem in populum sibi cooptat, circumcidi præcipit: ita Moses corde circumcidi oportere pronuntiat: enarrās scilicet quæ sit istius carnalis circumcisionis veritas. Deinde nequis ad eam suis ipsius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei esse docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculcantur, ut multa huc testimonia congerere non sit opus quæ sponte passim occurrunt. Habemus ergo spiritualem promissionem in Circumcisione Patribus editam qualis in Baptismo nobis datur: quandoquidem peccatorum remissionem & carnis mortificationem illis figuravit. Præterea ut fundamentum Baptismi, Christum esse docuimus, in quo utrunq; istorum residet: ita & circumcisionis esse cōstat. Ipse enim Abrahæ promittitur, atque in ipso Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obsequandæ, Circumcisionis signum additur.

4 Iam nullo negotio videre est, quid simile sit in his duobus signis, aut quid diuersum. Promissio, in qua signorum virtutem consistere exposuimus, in utroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo istarum rerum cōplementum nititur, in utroque vnū. Quare nihil in mysterio interiore est discriminis, è quo tota sacramentorum vis & proprietates æstimanda est. Quæ restat dissimilitudo, ea in ceremonia exteriori iacet, quæ minima est portio: quum potissima pars à promissione & re signata pendeat. Itaque constituere licet, quicquid Circumcisioni conuenit, ad Baptismum simul pertinere, excepta visibilis ceremoniæ differentia. Ad hanc anagogen & comparisonem nos manu dūcit Apostoli regula, qua omnem Scripturæ interpretationem ad proportionem fidei exigere iubemur. Et sanè penè se palpandam hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circumcisio, quia tessera Iudæis quædam erat qua se in populum familiamq; Dei adoptari fiebant certiores, ac ipsi etiam vicissim nomen se Deo dare profitebantur, primus ille erat in Ecclesiam ingressus: nunc quoque per Baptismum Deo initiamur, ut eius populo adscribamur, & ipsi mutuo in eius nomen iuremus. Quo extra controuersiam apparet, Baptismū in Circumcisionis

*Aque promissio
& res figurata
in Circumcisione
& in eo Baptismo
adeo vnum
idēq; est ut nul
la dissimilitudo,
nisi in exteriorē
ceremonia repe
riatur.*

Rom. 12. 3. & 6.

Unde sequitur,
non minus Ba-
ptisimum infan-
tibus Christiano-
rum, quàm Cir-
cuncionem Iu-
daorum liberis
competere: nec à
signo arceri de-
bere, qui rei si-
gnata sunt par-
ticipes.

Obiectio de sta-
to die circumci-
sionis, diluitur.

Alterum argu-
mentum, ex sc̄o
dere quod cum
Abrahamo Do-
minus pepigit,
1. Cor. 7. 14.
Genes. 17. 12.

locum subiisse, vt easdem apud nos partes obeat.

5 Iam si vestigare placet an iure infantibus Baptisma com-
municetur: nonne nimium illū ineptire, imò delirare dicemus,
qui in elemento aquæ duntaxat & externa obseruatione immo-
rari velit, ad spirituale verò mysterium mentem advertere non
sustineat? Cuius si qua habeatur ratio, constabit proculdubio in-
fantibus meritò administrari Baptisimum, vt qui illis debeatur.
Non enim Dominus olim Circuncionem dignatus est quin eo-
rū omnium participes faceret quæ per Circuncionem signata
tunc fuerunt. Alioqui meris præstigijs ludificatus esset populū
suū, si fallacibus symbolis eos lactasset. quod solo auditu hor-
rendū est. Disertè namque pronuntiat. Circuncionem infan-
tuli, loco sigilli futuram ad obsignandam fœderis promissionē.
Quod si fœdus firmum & fixum manet: Christianorum liberis
non minus hodie competit, quàm sub Veteri testamento ad Iu-
dæorū infantes spectabat. Atqui si rei signatæ sunt participes,
cur à signo arcebuntur? si veritatē obtinent, cur à figura depel-
lentur? Quæquam signū exterius in sacramento ita cum ver-
bo cohæret, vt diuelli nequeat: si tamen discernatur, utrū, quæ-
so, pluris censebimus? Sanè quum signum videamus verbo ser-
uire, subesse illi dicemus, & inferiore loco statuemus. Quum
ergo ad infantes destinatur Baptismi verbum: cur signum,
hoc est verbi appendix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, si
nullæ aliæ suppeterēt, abundè sufficeret ad confutādos omnes
qui reclamare voluerint. Quod obiicitur statū fuisse diem Cir-
cuncionis, planè tergiversatorium est. Nos iam certis diebus
non esse Iudæorum instar alligatos concedimus: verūm quando
Dominus, vt cunq̄ nullum diem præscribat, declarat tamen
sibi placere vt solenni ritu in suum fœdus recipiantur infantes:
quid ultra quarimus.

6 Quæquam Scriptura certiozem adhuc veritatis noti-
tiam nobis aperit. Siquidem euidentissimū est, quod semel cum
Abrahamo Dominus fœdus percussit, nō minus hodie Christia-
nis constare, quàm olim Iudaico populo: adeoq; verbū istud nō
minus Christianos respicere, quàm Iudæos tum respiciebat. Ni-
si fortè arbitramur, Christum suo aduentu Patris gratiam im-
minuisse aut decurtasse. quod execrabili blasphemia non va-
cat: Quamobrem & Iudæorum liberi, quod eius fœderis hæ-
des facti ab impiorum liberis discernentur, semen sanctum
vocabantur: eadem etiamnum ratione sancti censentur Chri-
stianorū liberi, vel altero duntaxat fidei parente geniti: & A-
postoli testimonio differunt ab immūdo idololatrarum seme-
ne. Iam quum Dominus statim post fœdus cum Abrahamo
percussum, id ipsum in infantibus cōsignari exteriori sacramē-
to præceperit, quid causæ dicēt Christiani quominus hodieque
ipsū

ipsum testificentur, atque obsequantur in suis liberis: Neque mihi obiciat quispiam, non alio quàm Circumcisionis symbolo quod iam pridem abolitum est, Dominum præcepisse fœdus suum confirmari. Respondere enim præoptum est, ipsum, pro Veteris testamenti tempore, circumcisiōē instituisse confirmãdo suo fœderi: ea verò abrogata, manere tamen semper eandem confirmandi rationem quam cum Iudæis communē habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri cōuenit quid utrisque sit commune, quid illi separatim à nobis habeant. Fœdus commune est, communis eius confirmãdi causa. Modus cōfirman-

Tertium arg.
Christi aduentus,
factum non est
ut obscurior mi-
nusque testata sit
nobis Dei gratia quam ante
Iudæis erat.

7 Quamobrem Dominus letus specimen editurus, unde mundus intelligat ipsum amplificandæ potius quàm limitandæ Patris misericordiæ aduenisse, comiter oblatos sibi infantes amplectitur, discipulos obiurgans qui aditu illos prohibere conabantur: quando eos, quorum esset regnum cælorum, à se abducerent, per quem solum patet in cælum ingressus. Verùm quid simile (dixerit quispiam) Baptismo cum hoc Christi amplexu? neque enim baptizasse illos narratur: sed excepisse, amplexus esse, & illis bene precatus. Proinde si eius exemplū imitari libet, precibus infantes adiuuemus: non autem baptizemus. Verùm nos Christi gesta paulo attentius reputemus quàm tale genus hominum. Neq; enim hoc leuiter est prætereundū quòd infantes sibi offerri Christus iubet, addita ratione, Quoniam talium sit regnum cælorum. Ac postea voluntatem suam opere testatur, dum ipsos amplexus, precatione benedictionēque sua Patri commendat. Si adduci Christo infantes æquum est, cur nō & ad Baptismum recipi, symbolum nostræ cum Christo communionis ac societatis? Si eorum est regnum cælorū, cur signum negabitur, quo velut aditus aperitur in Ecclesiam, ut in eam cooptati, hæredibus regni cælestis adscribantur? Quā iniqui erimus, si abigamus quos Christus ad se inuitat? si quos suis donis ornat, spoliemus? si excludamus quos ipse vltro admittit? Quòd si discutere volumus quantū à Baptismo absit quod illic egit Christus, quāto tamē maiore in pretio habebim⁹ Baptismū (quo testificamur infantes in Dei fœdere contineri) quā susceptiōē, am-

Quartum arg.
adito Christi in-
fantes comiter
amplectentis.
Matt. 19. 13.

Exceptio.
Responsio. Chris-
ti factum dili-
genter experien-
dens & ad pa-
dobaptismum
appositiuè ac-
commodans.

Instantia.

plexum, manuum impositionem, precationem, quibus Christus ipse præsens, & suos esse, & à se sanctificari declarat? Aliis cavillis, quibus eludere hunc locum nituntur, nihil quàm suam ignorantiam produnt. arguantur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venire paruulos, iam grandiusculos annis fuisse, qui ad ingrediendum iam essent idonei. Sed ab Evangelistis *βρέφη & παιδία*,

Responsio.

nominantur: quibus verbis significant Græci infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo positum est simpliciter pro accedere.

Alia instantia.

En quales cogantur decipulas texere, qui aduersus veritatem obdurerunt. Porro quod iactant regnum cælorum infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, non ipsorum, nihilo est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua ostendere vult ætate infantes à se non alienos? Quum iubet ut ad se infantes accedere sinantur, nihil est clarius quàm veram infantiam notari. Quod ne absurdum videretur, subiungit, Talium est regnum cælorum. Quod si infantes comprehendi necessarium est, minimè obscurum erit, per dictionem Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

Responsio.

8 Nemo iam est qui non videat pædobaptismum nequaquam humanitus fabricatum fuisse, qui tanta Scripturæ approbatione fulciatur. Nec satis speciosè nugantur, qui obiiciunt nusquam reperiti, vel infantem vnum per Apostolorum manus fuisse baptizatum. Et si enim id nominatim ab Evangelistis non narratur, quia tamen neque rursum excluduntur illi quoties familie alicuius baptizatae incidit mentio: quis inde, nisi infans, ratiocinetur non fuisse baptizatos? Si quid valerent id genus argumenta, mulieres pariter Cœna Domini interdiciendæ essent, quas Apostolorum sæculo ad eam fuisse admissas non legimus. sed enim hic fidei regula contenti sumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus communis candus sit illius usus facile iudicium est, quod & in Baptismo obseruamus. Siquidem ubi animaduertimus quem in finem institutus fuerit, euidenter conspicimus & infantibus non minus

*Obiectio, nullos
infantes per A-
postolorum ma-
nus fuisse bap-
tizatos.*

Responsio. 1.

Act. 16. 35. & 23.

competere quàm natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris voluntati fraus manifesta fiat. Quod autem apud simplicem vulgum disseminant, longam annorum seriem, post Christi resurrectionem præterisse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo scèdissimè mentiuntur. siquidem nullus scriptor tam vetustus, qui non eius originem ad Apostolorum seculum pro certo referat.

2.

*Obiectio, Pædo-
baptismum esse
rem nouam.*

*Responsio per
negationem.*

9 Superest ut breuiter iudicemus quisnam ex hac obseruatione fructus redeat, cum ad infideles qui liberos suos Ecclesie tingendos sistunt: tum ad ipsos qui sacra aqua tinguntur, infantes: ne quis ceu inutilem ac otiosam aspernetur. Quanquam si cui in mentem venit, Pædobaptismum hoc prætextu irridere, circūcisio-

*Usus & fructus
duplex: pædoba-
ptismi.*

nis

nis præceptum à Domino positum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod nõ in hãc retorqueatur? Sic Dominus vlciscitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis suæ sensu non comprehendunt. Verùm aliis armis nos instruit Deus quibus eorũ stoliditas retundatur. Neque enim sancta hæc eius institutio, qua fidem nostrã eximia consolatione iuuari sentimus, superuacua meretur dici. Si quidem Dei signum puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionẽ pio parẽti datam confirmat, ac ratum esse declarat quod Dominus non illi modò, sed semini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiãque sua prosequi velit, sed eius posteros in millesimam vsque generationem. Vbi quũ ingens sese proferat Dei benignitas, primùm amplissimam gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat, & pia pectora lætitia non vulgari perfundit, qua simul ad redamandum tam piũ Patrem vehementius incitantur: cui propter se posteritatem suã curæ esse conspiciunt. Neque moror si quisquam excipiat, confirmandẽ filiorum nostrorum saluti sufficere debere promissionem: quando secus Deo visum est, qui prout imbecillitatem nostram perspectam habet, tantum illi hac in re indulgere voluit. Proinde qui promissionem de misericordia Dei in liberos suos propaganda amplexantur, officij sui esse cogitent, ipsos misericordiæ symbolo signandos Ecclesiæ offerre: atque inde se ad certiore[m] animare fiduciam, quòd præsentì oculo fœdus Domini filiorum suorum corporibus insculptum cernunt. Nõ nihil rursus emolumentum pueri è sũo Baptismo capiunt, quod in corpus Ecclesiæ insti, aliis membris sunt aliquanto cõmendatiores. Deinde vbi adoleuerint, eo ad serium Dei colendi studium non mediocriter stimulantur, à quo in filios solenni adoptionis symbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoscere Patrem possent. Denique terrere nos summi opere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, si quis fœderis symbolo filium insignire contemnat: quòd eo contemptu, oblata gratia respuatur & quasi eturetur.

10 Iam argumenta discutiamus, quibus sanctam hanc Dei institutionem furiosa quædam belluæ impetere non cessant. Principiò, quoniam similitudine Baptismi & Circumcisionis vltra modum vrgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrãhere hæc duo signa contendunt, nequid alteri cum altero commune esse videatur. Nã & res signari varias, & fœdus omnino diuersum, & appellationẽ puerorũ nõ eandem esse dicũt. Atqui dum illud primum instituunt probare, Circumcisionem obtendunt mortificationis non Baptismi fuisse figuram. quod profectò libentissimè illis damus. Nobis enim optimè patrociniatur. Neque alia sententiæ nostræ probatione vtimur quã Ba-

1. Parentum vspectu.

Exceptionis dilutio.

2. Puerorum vs baptizatorum.

Secunda pars capituli, analaptistarum argumenta proponens. Gen. 17. 14.

1. A dissimilitudine Circumcisionis & Baptismi quam constituunt triplicem. 1. Res signari varias.

2. Fœdus esse diuersum.

2. Puerorum ap-
pellationem esse
figuratiuam.
Resp. 3. res va-
rias non signari
nec fœdus esse
diuersum.

ptimum & Circumcisionem mortificationis esse signa. Hinc
constituimus, in huius vicem illum esse suffectum, quo id ipsum
nobis repræsentet quod olim Iudæis signabat. In asserenda fœ-
deris differentiâ quàm barbara audacia Scripturam dissipant &
corrumpunt, neque vno in loco: sed ita vt nihil saluum aut in-
tegrum relinquunt. Iudæos enim ad eò carnales nobis depingūt
vt pecudum similtiores sint quàm hominum. Quibuscum scili-
cet percussum fœdus ultra temporariam vitam non procedat,
quibus datæ promissiones, in bonis præsentibus ac corporeis
subsistant. Quod dogma si obtineat, quid restat nisi vt gentem
Iudaicam fuisse ad tempus Dei beneficio saturatam (non secus
ac porcorum gregem in hara saginant) vt æterno demum exi-
tio perirēt? Simul enim ac Circumcisionem eique annexas pro-
missiones citamus, Circumcisionem literale signum, promissio-
nes eius carnales fuisse respondent.

Resp. 2. ampicor
de fœdere quod
in Baptismo &
circumcisione non
esse diuersum o-
stenditur: siue si-
gna siue res signi-
ficata spectentur.
Col. 2. 11.

II Sanè si literale signum erat Circumcisio, nihilo secius de
Baptismo censendum est. Quandoquidem Apostolus Colof. 2.
nihil magis alterum altero spirituale facit. Dicit enim nos in
Christo circumcisos Circumcisione non manu facta, deposito
corpore peccati quod in carne nostra habitabat: quam Circun-
cisionem Christi vocat. Post in eius sententiæ explicationem
subiungit, Nos per Baptismum Christo consepultos. Quid sibi
vult istis verbis nisi Baptismi complementum & veritatem, esse
veritatem simul & complementum Circumcisionis quoniam rem
vnam figurent? Demonstrare enim contendit esse id Christia-
ni Baptismum quod antè fuerat Iudæis Circumcisio. Quoniam
autem iam ad liquidum exposuimus, promissiones vtriusque si-
gni & quæ illis repræsentantur mysteria inter se conuenire: lon-
gius in præsens non immorabimur. Târùm fideles admonebo,
me tacete vt secum reputent an terrenum ac literale habendum
sit signum cui nihil subest nisi spirituale & caeleste. Verùm, ne fu-
mos suos simplicibus vendant, obiectum vnum quo impuden-
tissimum hoc mendacium prætexunt, in transcurso diluemus.
Certo certius est, primarias promissiones, quibus continebatur
quod sub Veteri testamēto cum Israelitis fœdus Deus sanciuit,
spirituales fuisse, & ad æternam vitam respexisse. Tum vicissim
à Patribus spiritualiter, vt par erat, acceptas, quo fiduciam inde
conciperent futuræ vitæ, ad quam toto animi affectu aspira-
rent. Interim verò nequaquam inficiamur quin suam illis be-
nevolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis testatus sit: qui-
bus etiam dicimus spem illam promissionum spiritualium fuisse
confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem seruo suo
Abrahæ pollicitus est, quo manifestum fauoris sui indicium illi
ob oculos subiiciat, addit alteram de possessione terræ Chana à
promissionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunqu e
genti

Gen. 15. 7. & 18.

genti Iudaicæ terrenæ promissiones datæ sunt : vt spiritualis promissio, ceu caput, primas semper teneat quò illæ referantur. Atque hæc quoniam vberius in discrimine Noui & Veteris testamenti tractaui, nunc leuius perstringo.

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abraham sub veteri testamento dictos qui ab eius semine originè ducunt: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalè quæ in societatem fœderis per Circumcisionem inferebatur, spirituales Noui testamenti infantes figurasse, qui Dei verbo regenerati sunt ad vitã immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veritatis scintillam intuemur : sed in hoc grauiter peccant leues isti spiritus, quò dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi ultra progrediendum foret, & multa inter se conferenda, in verbum vnum pertinaciter insistant. Vnde fieri aliter nequit quin subinde hallucinentur : quia in nullius rei solidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale Abraham semen locum ad tempus tenuisse (spiritualis seminis quod per fidem illi inferitur. Illius enim filij nuncupamur vt cunq; nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm si intelligunt, quò non obscurè demonstrant, carnali Abraham semini nunquam spiritualem Dei benedictionem promissam, hic verò longè falluntur. Proinde in meliorem scopum collimare nos oportet: ad quem certissimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abraham pollicetur futurum illi semen in quo benedicendæ sint omnes terræ nationes : ac simul fidem dat, se illi & semini eius in Deum fore. Quicunq; Christum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promissionis sunt hæredes: idcòque Abraham filij nominantur.

13 Quanquam autem post Christi resurrectionem, fines regni Dei longè latèque in quilibet nationes indiscriminatim prorogari cœperunt, vt secundum Christi sententiã vnde quæque fideles colligerentur qui in gloria cælesti accumberet cum Abraham, Isaac, & Iacob: multis tamè antè seculis tanta illa misericordia Iudæos cõplexus fuerat. Et quia cunctis aliis præteritis, vnã hanc gentem selegerat in qua gratiã suam pro tempore contineret: peculium suum & populum acquisitum dicebat Ad testandã eiusmodi beneficentiã data fuit circumcisio, cuius symbolo doceretur Iudæi, Deum sibi esse salutis præsidem, qua cognitione in spem vitæ æternæ erigebatur eorum animi. Quid enim defuturum est ei què semel in fidè Deus acceperit? Quare Apostolus probaturus Gentiles vñã cum Iudæis esse Abraham filios, in hanc formam loquitur : Abraham, inquit, fide iustificatus fuit in præputio. Pòst signũ accepit circumcisionis, sigillum iustitiæ fidei, vt Pater esset omnium fidelium & præ-

Resp. 3. Puerorũ appellationem non figuratam, sed simplicem eandem esse in vtroque sacramento.

Gal. 4. 18. Rom. 4. 12.

Infantes Iudæi vt & Christiani in sedere Dei comprehesi sunt. Exod. 19. 5. Matt. 8. 11.

Quod Circumcissionis signo testatum est.

Rom. 4. 10. Teste Apostolo.

Ephes. 2. 14.

putij & circuncisionis, non eorū qui sola circūcisione gloriantur, sed qui sequuntur fidem quā pater noster Abraham in præputio habuit. Annō videmus dignitate utrosque adæquari? Nā ad tempus Dei decreto constitutum, pater fuit Circuncisionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodū alibi scribit Apostolus) quo Gentes à Iudæis secernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnum Dei, factus est illarum Pater, idque citra circūcisionis signum: quod Baptismum vice Circuncisionis habent. Quod autem nominatim Abraham iis esse Patrē negat qui sūt ex circuncisione tantū, id positum est ad retundendum quorundam supercilium, qui omīssa pietatis cura, solis ceremoniis se venditabant. Qualiter hodiēque refutari possit eorum vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam quærunt.

Aduersus superiorem responsionem exceptio.

R. Sp. Ap. loci explanans.

14 Sed aliter Apostoli locus ex epist. ad Rom. 9. 7. contrā profertur, vbi eos qui ex carne sunt non esse Abraham filios docet: sed eos modò in semine censeri qui sunt filij promissionis. Innuere namque videtur, nihil esse carnalē Abraham cognitionē, quam nos aliquo gradu ponimus. At enim diligētius animaduertendum est quam illic causam tractet Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quā nō esset alligata semini Abraham Dei bonitas, imò quā nihil per se cōferat, eius rei documēto Ismaelē & Esau profert: quibus reiectis non secus ac si extranei fuissent, tamēsi secundū carnem germana erant Abraham progenies, in Isaac & Iacob residet benedictio. Vnde conficitur id quod postea affirmat, pendere salutem à Dei misericordia, qua prosequitur quem illi visum fuerit: causam verò non esse cur Iudæi fœderis nomine sibi placeāt ac gloriētur, nisi fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursū vbi vana generis sui confidentia illos deiecit, quia tamen ex altera parte cernebat, fœdus quod semel cum Abraham posteritate inuitum fuerat à Deo irritum nullo modo fieri posse, cap. II. carnalem Abraham cognitionem non esse sua dignitate spoliandam differit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos esse Euangelij heredes, nisi quatenus sua ingratitude, ceu indigni, abdicati fuerunt: sic tamen vt non penitus ab eorum gente cælestis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdis fragos, sanctos nihilominus appellat (tantum honoris defert sanctæ generationi, quam Deus sacro fœdere dignatus fuerat) nos verò si cum illis componamur, velut posthumos, aut etiā abortiuos Abraham filios, idque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore surculus, in alienum stipitem inferatur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit donec oblatū reiecerunt, & sua ingratitude effe-

effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunq; contumacia cum Euangelio bellum gerere perfistat, ideo tamen nobis sunt despiciendi: si reputamus, in promissionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum residere: vt certè nunquam inde profus abscessuram Apostolus testatur: quoniam si-
 Rom. II. 29.

15 En quid valeat, & qua lance metienda sit promissio, Abrahamæ posteritati data. Proinde quanquã in discernendis regni hæredibus à spuris & extraneis, vnã Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: simul tamè perspicimus ei placuisse, semen Abrahamæ peculiariter misericordia sua complecti: ac quo testator haberetur, circûcisione obsignare. Porrò eadè omnino est Christianæ Ecclesiæ ratio. Nam vt illic Paulus sanctificari à parentibus suis Iudæos disputat: ita alibi docet, eandem à parentibus sanctificationem Christianorû liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis meritò segregari qui impuritate conuerso damnantur. Iam quis ambigere possit quin falsissimû sit quod deinde subnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantium duntaxat spiritualement figurasse, quæ ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tam argutè philosophatur Apostolus, vbi Christum circûcisionis ministrum esse scribit ad implendas quæ Patribus editæ fuerant promissiones, ac si in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem à Patre semel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidè si ne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis non allegoricè tantum, sed vt verba sonant, carnali semini Abrahamæ implendam censeat? Eodem pertinet quod Petrus, Act. 2. 39. Iudæis denuntiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apostoli supra citatus locus, vbi impressam infantibus circûcisionem pro testimonio eius quam cum Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nãias auscultamus, quid illa promissione fiet qua Domino in secundo Legis suæ capite, seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam vsque generationem? hiccine ad allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiversatio. An id dicemus abolitum? Verum ita Lex dissiparetur, cui potius stabiliendæ Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra contro-
 Conclusio, Iudæos in Dei fœdere fuisse comprehensos: vnde sequitur inter Circûcisionem & Baptismû, quod ad rem ipsam attinet, nullam esse dissimilitudinẽ.
 1. Cor. 7. 14.

Abrahamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem à Patre semel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidè si ne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis non allegoricè tantum, sed vt verba sonant, carnali semini Abrahamæ implendam censeat? Eodem pertinet quod Petrus, Act. 2. 39. Iudæis denuntiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apostoli supra citatus locus, vbi impressam infantibus circûcisionem pro testimonio eius quam cum Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nãias auscultamus, quid illa promissione fiet qua Domino in secundo Legis suæ capite, seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam vsque generationem? hiccine ad allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiversatio. An id dicemus abolitum? Verum ita Lex dissiparetur, cui potius stabiliendæ Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra contro-
 Rom. 15. 8.
 Conclusio confirmatio ex verbis Apostoli.

Abrahamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem à Patre semel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidè si ne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis non allegoricè tantum, sed vt verba sonant, carnali semini Abrahamæ implendam censeat? Eodem pertinet quod Petrus, Act. 2. 39. Iudæis denuntiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apostoli supra citatus locus, vbi impressam infantibus circûcisionem pro testimonio eius quam cum Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nãias auscultamus, quid illa promissione fiet qua Domino in secundo Legis suæ capite, seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam vsque generationem? hiccine ad allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiversatio. An id dicemus abolitum? Verum ita Lex dissiparetur, cui potius stabiliendæ Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra contro-
 Act. 3. 25.
 Eph. 2. 11.

Abrahamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem à Patre semel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidè si ne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis non allegoricè tantum, sed vt verba sonant, carnali semini Abrahamæ implendam censeat? Eodem pertinet quod Petrus, Act. 2. 39. Iudæis denuntiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apostoli supra citatus locus, vbi impressam infantibus circûcisionem pro testimonio eius quam cum Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nãias auscultamus, quid illa promissione fiet qua Domino in secundo Legis suæ capite, seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam vsque generationem? hiccine ad allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiversatio. An id dicemus abolitum? Verum ita Lex dissiparetur, cui potius stabiliendæ Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra contro-
 uersiam, Deum suis ad eò bonum esse ac liberalem vt in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo suo accenseri velit.

16 Quæ præterea inter Baptismum ac circûcisionem inij- Appendix I. ar.

gumēti Anabap-
tistarū, quo ce-
remonias circū-
sionis & Ba-
ptismi, ad mo-
mentum temporis
varias esse con-
tendunt: & ideo
esse dissimilitudi-
nem inter hæc
Sacramenta.

Resp. etsi quoad
diem, circuncisi-
onū tēpus fuerit
præfixum, baptis-
mi non itē, quod
ad rem nulla ta-
men est dissimi-
litudō.

Rom. 6. 4.

Infantia, de non
baptizandu mul-
lieribus, quum
sub lege nō fue-
rint circuncise.

Responsio.

2. Arg. ab hac
17. scēt. ad 22. In-
fantes non esse
ad percipiendum
Baptismum ido-
neos: ideo nō ba-
ptizatos esse.
Responsio.

cere discrimina moliuntur, nō ridicula modo sunt, & omni ra-
tionis specie vacua, sed inter se pugnantia. Nam ubi Baptismū
ad primum spiritualis certaminis diem spectare affirmarunt,
circuncisionem autem ad octauum, iam peracta mortificatio-
ne: exemplo illius obliti, cātilenam inuertunt: ac circuncisionē
quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptismum
verò sepulturam, in quam nulli nisi iam mortui, tradendi sint.

Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate diffiliant? Nam prio-
re sententia, Baptismus circuncisioni præire debet: per alteram
in posteriorem locum relegatur. Neque tamen nouum exem-
plum est, vt hominū ingenia, ubi pro certissimo Dei verbo ad-
orant quicquid somnariint, sursum deorsum ita volutetur. Nos
ergo priorē illam differentiam metum esse somnium dicimus.

Si in octauo die libebat ἀλλοτρίων, non tamen eo modo conue-
niebat. Multo satius fuerit post veteres numerum octonariū in
resurrectionem octauo die factam referre, vnde vitæ nouitatē
pendere scimus: aut ad totū præsentis vitæ cursum, quo proce-
dere semper debet mortificatio, donec, eo peractō, ipsa quoque
perfecta fuerit. Quāquam videri queat Deus ætatis teneritudinī
prospicere voluisse, circuncisionem in diem octauum diffe-
rendo: quoniam vulnus, recens natæ & adhuc à matre rubenti-
bus, periculosius futurum erat. Quanto neruotius est illud, nos
iam ante mortuos per Baptismum sepeliri: quum Scriptura di-
sertè reclamet, nos ea conditione in mortē sepeliri vt emoria-
mur, ac mortificationem istam exinde meditemur: Iam eiusdē
est dexteritatis quod fœminas nō esse baptizandas cauillantur,
si Baptismum circuncisioni conformari oporteat. Nam si com-
pertissimum est circuncisionis signo testatā fuisse seminis Israe-
litici sanctificationem: ex eo neque dubium est quin maribus
pariter ac fœminis sanctificandis datum fuerit. Sola autem ma-
sculorum corpora ipso imprimebantur, quæ per naturam pote-
rant: sic tamen vt fœminæ per eos, circuncisionis quodā modo
sociæ ac consortes essent. Itaque talibus eorum ineptiis procul
ablegatis, in Baptismi ac circuncisionis similitudine hæreamus,
quā amplissimè in mysterio interiori, in promissionibus, in vsu,
in efficacia quadrare conspiciamus.

17 Rationem quoque firmissimam obtendere sibi videntur
cur arcendi sint à Baptismo pueri, dum causantur, non esse per
ætatem adhuc idoneos qui signatū illic mysterium assequantur.
Id autem est spiritualis regeneratio, quæ cadere in primam in-
fantiam non potest. Itaque colligunt, non alio loco habendos
quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint secundæ na-
tuitati congruentē. Atqui his omnibus vbique refragatur Dei
veritas. Nam si inter filios Adæ sinendi sunt, in morte relin-
quentur: quando in Adam nihil quàm mori possumus. Con-
trā

tã verò Christus sibi adduci iubet. Quid ita? quia vita est. Eos Exceptio dilata
 ergo vt viuificet, sui participes facit: quã interim isti longè ab-
 actos, morti adiudicant. Nam si tergiuerantur, non ideo perire
 infantes si filij Adæ reputentur, satis supérque Scripturæ testi-
 monio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes 1. Cor. 15. 22.
 mori pronuntiet, sequitur nullam nisi in Christo vitæ spem re- Ephes. 2. 4.
 stare. Quo igitur vitæ hæredes siamus, nos cum eo communi- Psal. 51. 7.
 care oportet. Rursum quum scriptum alibi sit, natura nos iræ 1. Cor. 15. 22.
 Dei omnes esse obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damna-
 tio perpetuò adhæret: è natura nostra demigremus oportet an-
 tequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius
 potest, quàm carnem & sanguinem regnum Dei possidere non
 posse? Aboleatur ergo quicquid nostrum est (quod non citra
 regenerationem fiet) tum possessionem hanc regni cernemus.
 Denique si verè loquitur, Christus, quã se vitam esse prædicat, Iohan. 11. 25. &
 nos in ipsum inferi necesse est, quo è mortis seruitute assera- 14. 6.
 mur. At quomodo, inquit, regenerantur infantes, nec boni Secunda exce-
 nec mali cognitione præditi? Nos autem respondemus, opus ptio diluta.
 Dei, etiam si captui nostro non subiaceat, nõ tamen esse nullũ.
 Porrò infantes qui seruandi sint (vt certè ex ea ætate omnino a-
 liqui seruantur) antè à Domino regenerari minimè obscurum
 est. Nam si ingentiam sibi corruptionem è matris utero secum
 afferunt: ea repurgatos esse oportet, antequã in regnum Dei ad-
 mittantur: quò nihil ingreditur pollutum aut inquinatum. Si Apoc. 21. 27.
 peccatores nascuntur, quo modo & Dauid & Paulus affirmant, Ephes. 2. 3.
 aut Deo ingrati inuisque manent, aut iustificentur necesse est. Psal. 51. 7.
 Et quid vltra quærimus quum palàm ipse iudex affirmet, nullis Ioh. 3. 3.
 patere in vitam caelestem ingressum nisi renatis? Atque vt ob- Luc. 1. 15.
 loquutores hoc genus compesceret, documentum præbuit in
 Iohãne Baptista, quem in matris utero sanctificauit, quid in re-
 liquis posset. Nec qua hic ludunt tergiuersatione quicquã pro- Tertia.
 ficiunt, id semel duntaxat factum: vnde nõ statim consequatur,
 Dominum ita solere passim cum infantibus agere. Neq; enim
 nos eum in modum ratiocinamur. Tantùm ostendere animus
 est, iniquè ac malignè intra eas angustias limitari ab eis Dei vir-
 tutem, quibus ipsa includi se non sustinet. Tantundem habet Quarta.
 ponderis & alterum suffugium. Vtitato scripturæ more perin-
 de valere allegant particulam Ab utero, ac si diceretur, E pueri-
 tia. Sed videre perspicuè licet, Angelum quum id Zachariæ de-
 nuntiaret, aliud voluisse: nempe nondum natum, Spiritu san- Resp. 2. ad duo
 cto repleum iri. Ne ergo legem Deo imponere tentemus, quin argumenta à
 sanctificet quos visum fuerit, quo modo hunc sanctificauit, Christi exemplo
 quando nihil eius virtuti decessit. à prima infantia
 sanctificari, vt
 nos in seipso san-
 tificaret peccata.

18 Et sanè ideo à prima infãtia sanctificat⁹ fuit Christus, vt ex æ-
 tate qualibet sine discrimine electos suos in seipso sanctificaret.

Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnem sibi induit, in qua perfectam causam vicemque nostra obedientiam præstaret: ita ex Spiritu sancto conceptus fuit, ut eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet. Si absolutissimum in Christo habemus gratiarum omnium exemplar, quibus filios suos Deus prosequitur, hac quoque parte scilicet documento nobis erit, infantiam ætatem non usque ad eam sanctificationem abhorrere. Vtunque, hoc tamen extra controverfiam ponimus, neminem electorum è præfenti vita evocari, qui nõ prius sanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. Quod contra obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam nisi ex incorruptibili semine, id est, Dei verbo regenerationem agnoscere: perperam illi Petri sententiam interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini esse spiritualis regenerationis semen vnicum: sed ex eo negamus colligendum, nõ posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis, & prompta est, quam nobis incomprehensa & admirabilis. Deinde non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne sese illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat.

Quinta exceptio.

1. Pet. 1. 23.

Responsio.

Sexta exceptio, quum fide careant infantes, fidei symbolo minime donandi sunt.

Responsio 1. Deut. 1. 39.

Resp. 2. de cognitione Dei, qua imbuuntur infantes.

Quid de fide infantium in hac vita sit sentendum.

19 At fides, inquit, per auditum, cuius nondum usum adepti sunt, nec Deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verum non animadvertunt Apostolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tantum Domini œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non autem perpetuam ei regulam præstitueret, ne alia vi ratione possit. Quo modo certè in multorum vocatione usus est: quos interiore modo, Spiritus illuminatione, nulla intercedente prædicatione, vera sui cognitione donavit. Quoniam autem valde absurdum fore putant, si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei, quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeant quæso mihi, quid periculi sit, si aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò post perfruatur? Nam si vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam transeant, ad contemplandam certè Dei faciem præsentissimam recipiunt. Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustraturus est Dominus, cur non iis quoque in præfens, si ita libuerit, exigua scintilla irradiaret: præsertim si nõ antè exiit ipsos ignorantia, quam eripit ex carnis ergastulo? Non quod eadè esse fide præditos temerè affirmare velim, quã in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei similem: (quod in suspensio relinquere malo) verum ut istorum stolidam arrogantiam paululum coercerem,

ceam,

ceam, qui prout inflata illis bucca fuerit, securè quiduis aut negant, aut afferunt.

20 Verùm quo adhuc validius hac parte insistant, subne-
 ctunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse. quare
 quum neutra in tenellam infantiam cadat, cavendum ne, si in
 Baptismi communionem admittatur, inanis & euanida redda-
 tur significatio. At enim hæc tela in Deum magis quàm in nos
 diriguntur. Siquidem & Circumcisionem fuisse pœnitentiæ si-
 gnum, multis Scripturæ testimoniis compertissimum est. Dein-
 de à Paulo nuncupatur sigillum iustitiæ fidei. Ab ipso itaque
 Deo ratio exigatur, cū eam infantium corporibus inscribi ius-
 serit. Postquam enim in eadem sunt causa Baptismus & Circū-
 cisio, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant.
 Si ad solitum cuniculū respectât, figuratos tum fuisse per infant-
 iæ ætatem spirituales infantes, iam obstructa est illis via. Dici-
 mus ergo, quū Circumcisionem pœnitentiæ fideique sacramē-
 tum infantibus Deus cōmunicari t, nō videri absurdum si nunc
 Baptismi participes fiant: ni palàm in Dei institutionem debac-
 chari placet. Verùm cū in Dei factis omnibus, tum in hoc
 quoque ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ad retundendas impiorum
 obtreccationes relucet. Nam etsi infantes, quo circumcideban-
 tur momento, quid sibi vellet signū illud intelligentia non cō-
 prehendebant: verè tamen circumcidebantur in naturæ suæ cor-
 ruptæ ac contaminatæ mortificationem, quā adulti postea me-
 ditarentur. Denique nullo negotio solui potest obiectio hæc, *Secunda, Bap-*
 Baptizari in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etsi nondum *tantur in futu-*
 in illis formatae sunt, arcana tamen Spiritus operatione yrius- *ram pœnitentiã*
 que semen in illis latet. Hac responsione semel euertitur quic- *& fidem, quarū*
 quid aduersum nos torquent à Baptismi significatione petitur. *semen in illis la-*
 Quale est elogium quo à Paulo insignitur, vbi vocat lauacrum *ter.*
 regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini nisi *Tit. 3. 5.*
 earum rerum capaci conferendum. Sed enim nobis ex aduerso *Instantia, à Ba-*
 excipere licet, neque Circumcisionem aliis quàm regeneratis *pismi elogio pe-*
 fuisse conferendam, quæ regenerationem designabat. Atque *tita diluio.*
 ita Dei institutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam
 aliquoties attingimus) quæcunque ad quatefaciendam Circun-
 cisionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppug-
 nando Baptismo. Neque elabuntur si dixerint statum esse no-
 bis ac fixum quod Dei autoritate certò nititur, etiamsi nulla
 eius ratio extet: quæ reuerentia neq; pædobaptismo debetur,
 neque aliis similibus, quæ expresso Dei verbo non sunt nobis
 cōmendata: quando hoc dilemmate deprehensi semper tenen-
 tur. Aut enim legitimum nullisque cauillis obnoxium, aut re-
 prehensione dignum fuit de circumcidēdis infantibus Dei præ-
 ceptum. Si nihil abseni nec absurdi in illo fuit, nec in pædoba-

*Septima exce-
 ptio. Baptismus
 est pœnitentiã &
 fidei Sacramen-
 tum, quib. quum
 prouentur infan-
 tes, ad signi par-
 ticipationem ne-
 quaquam ad-
 mitti debent.*

*Responsio I. Cir-
 cuncisi sunt, ergo
 & baptizandi.*

*Secunda, Bap-
 tantur in futu-
 ram pœnitentiã
 & fidem, quarū
 semen in illis la-*

*Tit. 3. 5.
 Instantia, à Ba-
 pismi elogio pe-
 tit a diluio.*

Instantia altera.

*Responsio dilem-
 mate confirma-
 ta.*

Octava ex- ptissimi obseruatione quippiam notari poterit.
prio ab absur- 21 *do.* Quam vero conantur hoc loco inurere absurditatis ma-
Responsio. sic eluimus. Quos electione sua dignatus est Dominus,
 sic accepto regenerationis signo, præfenti vita antè demigrent
 quàm adoleuerint. eos virtute sui spiritus nobis incomprehen-
 sa renouat, quo modo expedire solus ipse prouidet. Si grande-
 scere in ætatem contingat, qua Baptismi veritate edoceri queat,
 hinc magis ad renouationis studium accendentur, cuius tessera
 se à prima statim infantia donatos esse discent, quo eam toto
 vitæ decursu meditarentur. Eodem referatur quod duobus locis
 Paulus docet, nos Christo per Baptismum conspeliari. Nam
 eo nõ intelligit, conspeltum Christo iam prius eum esse oportere,
 qui Baptismo sit iniciandus: sed quæ Baptismo subest doctrina,
 simpliciter declarat: idque iam baptizatis. vt ne infanti
 quidem Baptismo præire ex hoc loco pugnaturi sint. In hunc
 modum & Moses & Prophetæ populum admonebant quid sibi
 vellent Circumcisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantū-
 dem valet quod & Galatis scribit, Eos dum baptizati fuerunt,
 Christum induisse, Quorsum id? Nempe vt Christo in posterū
 viuerent: quia non antè vixissent. Et quanquam in natu grandioribus
 mysterij intelligentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen
 alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud statuendum est
 de loco Petri, in quo sibi magnum præsidium statuunt: quum dicit non
 esse abluitionem ad abstergendas corporis sedes, sed bonæ cōscientiæ
 testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Contendunt quidem
 illi ex eo nihil pædobaptismo reliquum fieri nisi vt inanis sit
 fumus, nempe à quo longè seposita sit hæc veritas. Verum hallucinatione
 ista identidem peccant, quòd rem temporis ordine semper signo præire
 velint. Nam & Circumcisionis veritas eodem conscientiæ bonæ testimonio
 constabat. Quòd si necessario præcedere debuisset, nunquam infantes Dei
 mandato fuissent circumcisi. Verum ipse bonæ conscientiæ testimonium
 circumcisionis veritati subesse ostendens, simul tamen præcipiens
 paruulos circumcidi, ea parte in futurum tempus circumcisione conferri
 latis indicat. Quare nihil plus in pædobaptismo præsentis efficaciam
 requirendum est, quàm vtsædus cum illis à Domino percussum obfirmet,
 & sanciat. Reliqua eius sacramenti significatio, quo tempore Deus ipse
 prouiderit, postea con-
 queritur.

Rom. 6. 4.
 Col. 2. 12.

Galat 3. 27.

Instantia.
 2. Pet. 3. 21.

Responsio.

3. *Arg Baptis-*
mus in peccato-
rum remissionem
datur. Infantes
nondum peccau-
erunt: Ergo non
baptizandi sunt.

22 Neminem iam esse puto qui non perspicuè cernat omnes
 huius notæ rationes meras esse Scripturæ inuersiones. Quæ
 supersunt his affines, cursim persequemur. Baptismū in peccato-
 rum remissionem dari obiciunt. Quod vbi concessum fuerit,
 sententiæ nostræ abundè patrocinabitur. Peccatores enim quū
 nascamur,

nascamur, remissione & venia iam à matris utero opus habemus. Porro quum spem misericordiæ huic ætati non præcidat Deus, sed potius certam faciat: cur signū re ipsa multo inferius præriperemus? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipsos. paruuli peccatorum remissione donantur: ergo signo privandi non sunt. Proferunt simul illud ex epistola ad Ephesios, Ecclesiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendum, nihil aptius citari poterat, nam inde nobis facilis nascitur probatio. Si testatam Baptismo vult Christus ablutionem qua Ecclesiam suã emundat, æquū non videri ut suo in paruulis testimonio careat, qui in Ecclesiæ parte iure censentur, quū hæredes regni cælestis sint nuncupati. Vniuersam enim Ecclesiã Paulus cõplectitur, vbi dicit mundatã lauacro aquæ. Nihilo secius & ex eo quod alibi dicit, nos in Christi corpus per Baptismum esse insertos, colligimus, infantes, quos membris suis annumerat, baptizãdos esse, ne à suo corpore diuellantur. En quo impetu cū tor machinis in fidei nostræ præsidia impressionē faciant.

23. Iam ad sæculi Apostolici praxim atq; consuetudinem descendunt, quo nemo, nisi fidem ante pœnitentiãq; professus, ad Baptismum admissus cõperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis, quibus erat respiciendi animus, quid factus sit opus: ut pœnitentiã primū agant consuluit, deinde ut baptizentur in remissionē peccatorū. Similiter Philippus, quum baptizari eunuchus illic postularet, respondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc sibi obtinere posse videntur, Baptismū, nisi præeunte fide ac pœnitentiã, cuiquam concedi minimè fas esse. Enimverò si huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, solū sufficere pœnitentiã euincet: alter, quo pœnitentiã minimè requiritur, solam satis esse fidem. Excipient. puto, locum alterum altero adiuuari. idēque simul esse connectendos. Ego quoque vicissim conferendos dico alios locos, qui ad istius nodi solutionem aliquid valēt. Quandoquidem multæ in Scriptura sententiæ habentur, quarum intelligentiã à loci circumstantiã pendeat. Quale in præsentia exēplum occurrit: nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate sunt ad pœnitentiã meditandam fidē, que concipiendam idonea. Tales, nisi perspecta eorum cõuersione & fide (saltem quantum hominum iudicio explorari potest) baptizandos esse fortiter negamus. Verū in alium catalogum relegandos esse infantes, plus satis perspicuum est, nam si quis olim te Israeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri, & Legge erudiri oportebat, quàm circuncisione signaretur: quòd natione erat ἀνόμοτος, hoc est, alienigena ab Israëlítico populo, quo cum fœdus, quod Circūcisio sanciebat, percussum fuerat,

Resp. argumen-
tum retorquens.

Ephes. 5. 26.

Apostoli autho-
ritate (qua abu-
tuntur aduersa-
rii) confirmata.

1. Cor. 12. 13.

4. Arg. ab Apo-
stolici seculi
praxi.

Actor. 2. 37.

Actor. 8. 37.

Responsio ad v-
trunque locum
ab aduersariis
in alienum sen-
sum detortum.

Resp. 2. de infan-
tibus iis locis qd
agi.

3. Resp. à confide 24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum si-
ratione fœderu bi cooptat, à Circumcisione sumit exordium, interim quid illo
& circumcisi signo sibi velit dissimulans: verum quod ferire cum ipso fœdus
n. s. Abrahami instituat, primùm denunciat: tum deindè post fidem promissio
& Isaac. ni habitam, sacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fi-
Genes. 15. 1. dem sacramentum sequitur, in Isaac filio intelligentiam om-
Genes. 17. 11. nem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœ-
deris societatem recipitur à quo fuerat hætenus alienus, eius
cõditiones antea perdiscere æquum est: infantem verò ex eo pro-
genitum, non item: qui hæreditario iure, secundũ promissionis

Resp. 4. A signo formulam, iam à matris utero in fœdere continetur. Aut (quo
minimè arcendū res clarius ac breuius indicetur) si fidelium liberi, citra intelli-
sunt, qui res si- gentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id
gnata. id est. fœ- à signo arceantur, quia in fœderis stipulatione iurare nequeunt.
deris sunt parti- Hæc certè ratio est cur aliquoties Deus infantes qui ab Israelti-
cipies. tis oriuntur, sibi genitos & natos fuisse asserit. Nam filiorum

Ezech. 16. 20. & haud dubiè loco habet eorum filios quorum semini in patrem
23. 37. se fore pollicitus est. Qui verò infidelis est, impius ortus paren-
tibus, donec per fidem Deo uniat, à fœderis communione

Cur extra fœdus extraneus censetur. Itaque nihil mirum si nec signo commu-
infantes non cir- nicet, cuius significatio in eo fallax inanisque foret. In eam sen-
cuncidebantur tentiam Paulus quoque scribit, Gentes quandiu in sua idolola-
sub lege, nec sub tria immerse fuerunt, extra testamentum fuisse. Hoc compen-
Euangelio bap- dio, tota res, nisi fallor, perspicuè expediri queat, Qui adulta de-
tantur. mum ætate Christi fidem amplectuntur, eos quum hætenus
Ephes. 2. 13. alieni à fœdere fuerint, nõ esse Baptismo insigniendos nisi fide
ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis socie-
tatem patefacere solæ possunt, qui verò à Christianis originem

Contra Christia- 25 Adhæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur,
norum liberi in proferunt, quibus præsentè in Baptismo regenerationem existi-
baptismum re- mant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non
cipiuntur. potest ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore
Mat. 3. 6. Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis mi-
nimè capaces esse satis superque notum est, quo prætextu Ba-
ptismo iniciamus qui sine ipso constare nequit? Primum in eo
falluntur quod Baptismi mentionem fieri hoc loco putant quia
aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem
Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia
ille

5. Arg. ex dicto 25 Adhæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur,
Christi ad Nico- proferunt, quibus præsentè in Baptismo regenerationem existi-
demum. mant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non
potest ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore
Ioh. 3. 5. Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis mi-
nimè capaces esse satis superque notum est, quo prætextu Ba-
ptismo iniciamus qui sine ipso constare nequit? Primum in eo
falluntur quod Baptismi mentionem fieri hoc loco putant quia
aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem
Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia
ille

Respon. mentio 25 Adhæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur,
Baptismi non fit proferunt, quibus præsentè in Baptismo regenerationem existi-
hos loco. mant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non
potest ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore
Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis mi-
nimè capaces esse satis superque notum est, quo prætextu Ba-
ptismo iniciamus qui sine ipso constare nequit? Primum in eo
falluntur quod Baptismi mentionem fieri hoc loco putant quia
aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem
Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia
ille

sibi

ille renascentiam corporalem somniabat, modum hinc indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quasi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum simpliciter accipio pro Spiritu, quia aqua est. Neque hæc noua est locutio: prorsus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit, Qui sequitur me, ille est qui baptizatur in Spiritu sancto & igni. Quæadmodum ergo Spiritu sancto & igni baptizare, est Spiritum sanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturamque habet: ita renasci aqua & Spiritu nihil aliud est quam vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id faciat quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: sed hunc esse germanum sensum non dubito: quia consilium Christi non aliud est quàm ut doceat exeundum esse proprium ingenium omnibus qui ad cælestem regnum aspirant. Quanquam si putidè eorum more cauillari libeat, reuertere illis promptum esset (ubi concesserimus quod volunt) Baptismum priorem esse hinc & penitentiam: quando in Christi verbis Spiritum præcedit. De spiritualibus donis hoc intelligi certum est: quæ si Baptismum sequuntur, adeptus sum quod volo. Sed omissis cauillis, tenenda simplex est interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua uia, hoc est Spiritu, posse ingredi in regnum Dei.

26 Iam & ex eo explodendum esse eorum commentum palam est qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis administrari Baptismum, ex eorum postulatione fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis ritè probèque imbuitur, dum tinctionis dies appetit, si subita morte præter spem omnium abripi contingat? Clara est Domini promissio. Quicumque in Filium credidit, non visurum mortem, nec in iudicium venturum, sed transiisse à morte in vitam: non dum baptizatum nullibi damnasse comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde ac si Baptismum cõtemni impunè posse innuerem (quo cõtemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantùm abest ut excusare sustineam) tantum euincere sufficit, non esse ad eò necessarium, ut perisisset protinus existimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas, Atqui si eorum commento assentimur, eos omnes citrà exceptionem damnabimus quos à Baptismo casus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui si de præditos: per quam Christus ipse possidet. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus baptismum negant, sua ipsorum confessione, ad salutem necessarium. Viderint nunc quàm bellè sibi cum Christi verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque ut nihil illis non concedamus quantum ad huius

Matth. 3. 13.

exeundum

Resp. 2. Baptis-
mum præcedere
fidem & peni-
tentiam. Sed
priori resp. ad
hærendum est.

Ex huius lecti
Ioh. 3. 5. ex-
plodendus est eo-
rum error, qui
omnes non baptis-
atos æterna
morti adiudi-
cant.
Vide Calu.
contra Theo-
log. Par. art. 1.
Ioh. 5. 24.

Matth. 19. 14.

loci intelligentiam atinet, nihil tamen inde elicietur, nisi prius quod iam constitutum est à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

Matth. 28. 19.

6. Arg. ex præcepto & exemplo Christi, prius docendum, quam baptizandum instituentis.

Marc. 16. 16.

27 Sed propugnaculum omnium munitissimum in ipsa Baptismi institutione se habere gloriantur, quã ex capite Matthæi ultimo petunt. vbi Christus Apostolos mittens ad gentes vniuersas, de illis docendis primum, alterum de bapt. zãdis mãdatum dar. Tum ex Marci ultimo istud annectunt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Quid vltra (inquiunt) quærimus quum verba Domini apertè sonent, prius docendum quã baptizandum, & Baptismo secundum à fide locum assignent? Cuius ordinis specimen Dominus etiam Iesus in se præbuit, qui anno demũ tricesimo baptizari voluit. Hic verò quot modis, bone Deus & se implicant, & inscitiam suam produnt. Nam in eo iam plusquam pueriliter labuntur, quod primã Baptismi institutionem inde deriuant, quẽ ab exordio prædicationis suæ Apostolis Christus administrandum mandauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, ac si primam institutionem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum, quàm neruosa tamen est isthæc argumentatio? Equidem si tergiuersari libeat, non latebra, sed latissimus campus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini insistunt, quoniam dictum est, Ite, prædicate, & baptizate. Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prædicandum prius quã baptizandũ: & credendum prius quàm Baptismum appetendum ratiocinentur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendã eorum quæ Christus mandauit obseruationem? nempe quum dicatur, Baptizate, docentes seruare quæcunq; præcepi vobis. quod idẽ annotauimus in illa Christi sententia, quæ de aqua & Spiritu regeneratione nuper citata fuit. nam si ita intelligitur vt postulant, illic cerè priorem spiritali regeneratione Baptismum esse conueniet: quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus.

Resp. 3. de prædicando Euangelio hic datur præcipue mandatum, cui baptizandi ministerium instar appendicis subnectitur.

28 Iam aliquatũ concussa videtur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantopere confidunt: verũ quia satis habet in simplicitate præsidij veritas, leuibus eiusmodi argutiis elabi nolo. Solidam ergo responsionem sibi habeant. Potissimum hãc à Christo de prædicando Euangelio datur mandatum: cui baptizandi ministerium, instar appendicis subnectit. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium vniuersis orbis nationibus promulgãdum, vt vndique in regnũ suũ perditos antè homines doctrina salutis colligant.

Quos

Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares sint, esse mentionem. Post adiungit tales ubi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. An de infantibus toto illo sermone vel vna est syllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta sunt ætate, antè instituendi sunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptismum ergo infantibus communem facere nefas est. Non, si serumpant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi ante prædicandum esse Euangelium iis qui sunt adiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obicem struât impediendis à Baptismo infantibus.

29 At verò quo cæcis quoque palpabiles sint eorum fallacix, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit vt edant nisi qui laborant, nonne dignus erit qui ab omnibus conspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferenter rapit. Nihilo istorum in præsentia causâ maiore dexteritas. Quod enim ad adultam duntaxat ætatem pertinere nemo non videt, ad infantes trahunt, vt hæc quoque ætas subiacet regulæ quæ non nisi grandioribus posita fuerat. Quantum ad Christi exemplum attinet, eorum causam nequaquã fulcit. Non ante tricesimum annum est baptizatus. Verum id quidem, sed in promptu ratio est: quia tum solidum Baptismi fundamentum, sua prædicatione iacere instituebat, vel potius stabilire, quod paulò antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptismum ergo quum sua doctrina instituere vellet, quò maiorem suæ institutioni auctoritatem cõciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, idque qua maximè decebat tẽporis opportunitate, nepe quum suam prædicationem auspicaretur. Deniq; nihil aliud conficiet, nisi Baptismum originem & exordium sumpsisse ab Euangelij prædicatione. Quòd si annum tricesimum præfigere libet, cur eum non obseruant: sed vt quisque eorum iudicio satis profecit, cum ad Baptismum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magistris, quum tempus hoc pertinaciter vrgeret, iam vicesimo primo ætatis anno cœperat Prophetam se iactare. Quasi verò ferendus sit qui doctoris locum in Ecclesia sibi arrogat antequam sit ipse Ecclesiæ membrum.

30 Tandem obiiciunt, non maiorem esse causam cur infantibus Baptismus communicetur, quàm Cœna Domini: que tamen illis minimè conceditur, quasi verò Scriptura latum modis omnibus discrimen non notaret. Fuit quidem id in veteri Ecclesia factitatum, vt ex Cypriano & Augustino cõstat: sed merito

Resp. 4. de infantibus nulla hic locis mentio.

Resp. 5. qua terribilius considerat 2. The. 3. 1. 5

Resp. 6. de baptismo Christi annos 30. nati. Luc. 3. 23.

7. Arg. ad Baptismum non esse admittendos infantes, quàm Cœna Domini. 30.

Responsio, virius que sacramenti communionem distinctam esse ostendit, temporis & personarum respectu.

mos ille obsoleuit. Nam si ingenium ac proprietatem Baptismi reputamus, quidā certè est in Ecclesiam ingressus ac veluti initiatio per quā in Dei populū accēsemur, signū spiritualis nostræ regenerationis per quam in filios Dei renāscimur. quum è conuerso cœna, grandiusculis attributa sit, qui superata teneriore infantia, iam ferendo sint solido cibo. Quæ distinctio perquā euidenter in Scriptura demonstratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptisimum attinet, nullum ætatum delectū facit, Cœnam verò non omnibus deinde participandam exhibet, sed iis modò qui discernendo corpori ac sanguini Domini, qui suę ipsorum examinandæ conscientia, qui morti Domini annuntiandæ, qui virtuti eius expendendæ sint idonei. Volūmus apertius quippiam, quàm quod Apostolus tradit, dum exhortatur vt se quisque ipsum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane & è calice bibat? Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus frustra expectetur. Item, Qui indignè manducat, damnationem sibi manducat & bibit non discernens corpus Domini. Si dignè participare nequeunt, nisi qui sanctitatem corporis Christi ritè distinguere nouerint, cur venenum pro viuifico alimento tenellis nostris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum. In mei commemorationem facietis? quid alterū, quod inde Apostolus deducit. Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat? Quam obsecro ab infantibus recordationem exigemus eius rei quam sensu nunquam assequuti sunt? quam prædicationem crucis Christi, cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt? Nihil istorum in Baptismo præscribitur. quare inter hæc duo signa plurimum est discriminis, quod sub Veteri quoque testamento in similib. signis animaduertimus. Circumcisio quidem, quam Baptismo nostro respondere notum est, infantibus destinata erat. pascha verò, in cuius vicem nunc Cœna subit, non quoslibet promiscuè conuiuas admittebat: sed ab iis ritè demū edebatur qui de eius significatione rogare per ætatem possent. Si mica sani cerebri istis restaret, an ad rem vsque adedò perspicuam & obuiam cæcutirent.

1. Cor. II. 28.

Ibid. 29.

Confirmatio, verbis Apostoli, infantes à mensa Domini manifestè arcentis.

Altera confirmatio per Collationem Circumcisionis & Pascha cum nostris Sacramentis.

Postrema capituli pars Serueti argumenta retellens.

1. Argumentum. Responsio.

31 Tametsi nugarum congerie lectores onerare piget: quas tamē Seruetus non minimus inter Anabaptistas, imò huius ceteruæ magnum decus, ad prælium se accingens, speciosas rationes adducere sibi visus est, breuiter diluere operæ pretium erit. Obtedit, Christi symbola, vt sunt perfecta, exigere etiā perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui solutio est expedita, Baptismi perfectionem, quæ ad mortem vsque extenditur, perperam restringi ad vnum temporis articulum. Addo etiā, stultè primo die in homine quæri perfectionem ad quā Baptismus tota vita per cōtinuos gradus nos inuitat. Obicit Christi symbola

bola ad memoriam instituta esse, vt quisque recolat se Christo fuisse conscriptum. Respondeo, quod ex capite suo confinxit, refutatione non egere: imò quod ad Baptismum trahit, sacre Cœnæ proprium esse ostendunt Pauli verba, vt se quisque examinet: de Baptismo nusquam aliquid tale. Vnde colligimus, ritè baptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis sunt capaces. Quod tertio adducit, Manere in morte omnes qui Filio Dei non credunt, & iram Dei manere super eos: ideòq; infantes, qui credere nequeunt, iacere in sua damnatione. Respondeo, Christum illic non de generali reatu loqui quo impliciti sunt omnes posterii Adæ: sed tantùm minari Euangelij contemptoribus, qui oblatam sibi gratiam superbè & contumaciter respuunt. Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariam rationem oppono, Quemcunque benedixit Christus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei eximi. Quum ergo infantes ab eo benedictos esse notum sit, sequitur à morte exemptos esse. Falsò deinde citat quod nusquam legitur, Quisquis natus est ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etsi demus esse scriptum, nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obsequium formari. Atqui quod de certo numero dictum est, ad omnes aequè trahere vitiosum est. Obiicit quartò, Quia præcedit quod animale est, expectandum esse tempus maturum Baptismo qui est spiritualis. Ego autem, etsi fateor omnes posteros Adæ ex carne genitos ab ipso vtero gestare suam damnationem, id tamen obstare nego quominus statim remedium Deus afferat. Neque enim ostendet Seruetus plures annos diuinitus fuisse præscriptos quo incipiat spiritualis vitæ nouitas. Paulo quidem teste, licet natura perditum sint qui nascuntur ex fidelibus, supernaturali gratia tamen sancti sunt. Allegoriam deinde profert, quòd Dauid in arcem Sion conscendens, nec cæcos, nec claudos secum duxerit, sed strenuos milites. Quid autem si parabolam oppono, in qua Deus ad cæleste epulum inuitat cæcos & claudos, hoc se nodo quomodo expediet Seruetus? Quæro etiã annon prius cum Dauide militassent claudi, & mutili. Longius tamen in hac ratione insistere superuacuum est, quam ex mera falsitate constat, ex Sacra historia deprehendent lectores. Sequitur altera allegoria, Apostolos piscatores hominum fuisse, non paruulorum. Ego autem quæro quid sibi velit illud Christi, In rete Euangelij colligi omne piscium genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, respondeo, quum Apostolis iniunctum fuit docendi munus, non fuisse tamen prohibitos ab infantibus baptizandis. Quanquam scire adhuc velim, quum ἀνθρώπων nominet Euangelista (qua voce absque exceptione cõprehenditur humanum genus) cur infantes neget esse homines. Obtendit septimo, Quum spiritualibus quadrent

2. Argumentum.
Responso.

Ioh. 3. 36.

3. Argumentum.
Resp. 1.

2.

Instantia.
Dilutio.4. Argumentum.
1. Cor. 15. 46.
Resp.

1. Cor. 7. 14.

2. Sam. 5. 8.

5. Arg. allegori-
cum.

Luc. 14. 21.

Responso 1.

2.

3.

6. Arg. allegori-
cum.

Mat. 4. 19.

Mat. 11. 47.

Responso 1.

7. Arg.
Resp.

1. Cor. 2. 13.

8. Arg.
Resp.9. Arg.
Resp.Exceptio.
Resp. 1.

2.

Exceptio altera.
Mat. 24. 49.
Resp. 1.
10. Arg.
Ioh. 4. 35.
Resp.
Act. 11. 26.11. Arg.
Resp.12. Arg.
Resp.

13. Arg.

spiritualia, infantes qui spirituales non sunt, neq; ad Baptismū aptos esse. Sed primò quàm perversè torquat locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quum sibi in vano acumine plus æquo placerent Corinthij, eorum socordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cælestis rudimētis adhuc imbuēdi essent. Quis inde colliget negandum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat? Quòd excipit, pascendos esse spirituali cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eos admitti in Christi gregem & sufficere illis adoptionis symbolum, donec adulti pares sint ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tempus examinis quòd Deus in sacra Cœna disertè flagitat. Obiicit postea, Christum vocare omnes ad sacram Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam sunt præparati. Vnde sequitur, infantes quos amplexu suo dignatus est, distincto & proprio in gradu subsistere donec adoleseant, neque tamen exteros esse. Quòd excipit, portentum esse si homo postquam natus est non comedat: respondeo aliter pasci animas quàm externo cœnæ esu: ideòque Christum infantibus cibum nihilo minus esse, licet à symbolo abstineant. Baptismi diuersam esse rationem quò illis tantum ianua in Ecclesiam aperitur. Rursum obiicit bonum œconomum distribuere cibum familiæ tempore suo. Quòd etsi libenter fateor, quo tamen iure definiat nobis Baptismi tempus, ut probet non dari tempestiuè infantibus? Adducit præterea illud Christi mādātum ad Apostolos, ut properent ad messem dum albescent agri. Nempe hoc tantum vult Christus, ut Apostoli præsentem laboris fructum cernentes, alacrius se ad docendum accingant. Quis inde colliget solum messis tempus Baptismo esse maturum? Vndecima ratio est, quòd in prima Ecclesia idem erant Christiani & discipuli: sed iam vidimus eum in seicte ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocantur iustæ ætatis homines qui iam fuerant edocti, & Christo nomen dederant. sicuti Iudæos sub lege Mosis discipulos esse oportuit: nemo tamen inde rectè inferet extraneos fuisse infantes, quos Deus testatus est pro domesticis sibi esse. Adhæc obtendit, Christianos omnes esse fratres, quo in numero infantes nobis non sunt quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, nō esse hæredes regni cælorum nisi qui Christi sunt membra: deinde Christi amplexum veram fuisse tesseram adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abstinentiam temporalem à cœna obstare quominus pertineant ad Ecclesiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuersus desit esse frater piorum: quia nuius ad Cœnam nunquam accesserit. Addit postea, neminem fieri fratrem nostrum nisi per Spiritum adoptionis:

nis: qui tantum ex auditu fidei confertur. Respondeo: semper in eundem relabi paralogismus: quia præposterè ad infantes trahit, quod de solis adultis dictum est: docet illic Paulus hunc esse Deo ordinarium vocationis modum, ut electos suos ad fidem adducat, dum illis suscitavit fidos doctores, quorum ministerio & opera manum porrigit. Quis inde legem imponere ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Christo inferat? Quod obiicit, Cornelium accepto Spiritu sancto baptizatum fuisse, quàm perperam ex vno exemplo generalem regulam eliciat, patet ex Eunuchis & Samaritanis, in quibus diuersum ordinem Deus tenuit, ut Baptismus dona Spiritus præcederet. Decima quinta ratio plusquam insulsa est. dicit nos regeneratione deos fieri: esse autem deos ad quos sermo Dei factus est: quod non competit in pueros infantes. Quòd deitatem affingit fidelibus, vnum est ex eius deliriis, quod excutere non est præsentis loci: sed locum Psalmi torquere in tam alienum sensum, perditæ impudentiæ est. Dicit Christus Reges & Magistratus vocari à Propheta Deos, quia munus sustineat diuinitus sibi iniunctum. Hic verò dexter interpres, quod de speciali gubernandi mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelij doctrinam trahit, ut infantes ab Ecclesia exterminet. Obiicit rursum infantes non posse novos homines censeri: quia non gignuntur per sermonem. Ego verò, quod sapius iam dixi, nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam semen esse incorruptibile, siquidem ad eam percipiendam sumus idonei: vbi verò nondum per ætatem nobis inest docilitas, Deum tenere tuos regenerandi gradus. Postea ad allegorias suas redit, quòd ovis & capra in Lege non statim ac egressæ erant ex utero fuerint oblata in sacrificium. Si figuras huc trahere libet, mihi promptum est regerere, primogenita omnia simulac vluam aperuerant fuisse Deo sacra: deinde oportuisse agnunt anniculum maectari. Vnde sequitur virile robur minimè esse expectandum, quin potius & fortis recensentes & adhuc teneros à Deo in sacrificia del gij. Còten dit præterea, non posse venire ad Christum, nisi qui à Iohanne fuerint præparati. Quasi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed ut hoc omittam, illa certè præparatio non fuit in pueris, quos amplexus est Christus, ac benedixit. Quare valeat cum falso suo principio. Patronos tandem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacræ ablutiones non conueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gætium ritus, ne aliter administraretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei autoritas, cui visum est infantes sibi consecrare, ac iniurare sacro symbolo, cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas esse ducimus à Gætium expiationibus mutuari, quod æternà & inuiolabilem Dei

Responso.

A&. 10. 44.

Ibid. 8. 27.

14. Argum.

Resp.

Ioh. 10. 39.

15. Argum.

Responso 1.

2.

16. Argum.

Resp.

17. Argum. allegoricum.

Resp.

Exod. 13 12.

Exod 12 5.

18. Argum.

Resp.

10. Argum.

Resp.

20. *Argum.
Responsio.*

legem, quam de circuncisione sanxit: in Baptismo nostro mutet. Ultimo loco ratiocinatur, Si infantes liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludètibz mimicè & per iocum posse administrari. Atqui de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuitne igitur res ludicra, vel obnozia puerorum ineptis, ut potuerint sanctam Dei institutionem euertere? Sed nihil mirum est, reprobos istos spiritus, quasi phrenitide agitentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorum fastiù & pertinaciam tali vertigine iuste vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiue-rit, planum me fecisse confido.

*Cur iàto impe-
ru Satan in pa-
dobaptismum
feratur.*

Ratio 1.

2.

32. Iam nemini sobrio ambiguum fore arbitror, quàm teme-merè Ecclesiam Christi conturbent, qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptismum. Sed enim operæpretium est obseruare quid tanta ista vafritia Satan moliat: nēpe ut singulari fiduciæ & spiritualis gaudij fructum, qui hinc colligendus est, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet. Quàm enim suaue piis animis, nō verbo tantum, sed oculari etiam spectaculo certiores fieri, tantum se gratia apud Patrem cælestem obtinere ut posteritas sua illi curæ sit? Hic enim videre est, ut prudentissimi erga nos patrisfamilias personam suscipit, qui ne post mortem quidem nostram, sollicitudinem nostri deponit, quin liberis nostris consulat ac prospiciat. Annon hinc exemplo Davidis toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, vbi tali bonitatis specimine eius nomen sanctificetur? Hoc, hoc certè agit Satan, pædobaptismū tantis copiis impetendo: quo scilicet testificatione ista gratiæ Dei è medio sublata, quæ per ipsam oculis nostris obuerfatur promissio, sensim tandem euanescat. Vnde non impia tantum aduersus Dei misericordiam ingratitude nasceretur, sed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neque enim parum incitantur hoc aculeo ad eos in serio Dei timore Legisque obseruatione educandos, dum reputamus statim à partu, filiorum loco esse ab ipso habitos & agnitos. Quamobrem, nisi malignè Dei beneficentiam obscurare libet, infantes illi nostros offeramus, quibus locum inter suos familiares ac domesticos, id est Ecclesiæ membra, attribuit.

Rfal. 48. 11.

*Ex hoc Anaba-
ptistarū erroris
duo mala pra-
cipua. 1. Ingra-
tuitudo erga Deū.
2. Ignauia in li-
beris ad pietatē
erudiendu.*

*Conclusio horti-
toria, ut infan-
tes Deo offera-
mus.*

CAPVT XVII.

De sacra Christi Cœna: & quid nobis conferat.

Constat hoc caput duabus præcipuis partibus.

- 1 Prima pars primùm ostendit quidnam sit quod Deus in S. Cœna exhibet, sect. 1. 2. 3. 4. Deinde quomodo & quatenus id nostrum sit, à sect. 5. vsque ad 12.
- 2 Secunda pars continet potissimum refutationes errorum quos circa Cœnam Domini superstitione inuexit. Primùm autem Transubstantiatio refellitur, sect. 12. 13. 14. 15. Deinde Consubstantiatio & Vbiquitas, sect. 16. 17. 18. 19. Tertiò, institutionem ipsam contra hyperbolicos istos doctores facere ostenditur, sect. 20. 21. 22. 23. 24. 25. Quartò, aliis rationibus è verbo Dei desumptis confirmatur orthodoxa sententia, sect. 26. 27. Quintò, autoritas Patrum aduersariis excutitur, sect. 28. Sextò, eueritur præsentia illa quam ipsi statuunt, aliisque stabilitur, sect. 29. 30. 31. 32. Septimò, agitur de communione nostra, & qualis esse debeat, sect. 33. 34. Octauò, refellitur adoratio ab aduersariis inuenta, & ostenditur quorsum instituta sit Cœna Domini, sect. 35. 36. 37. 38. 39. Postremò, de examine communicantium, sect. 40. 41. 42. De externæ actionis ritibus, de frequenti communione, tum de communione sub vtraque specie instituitur disceptatio dilutis aduersariorum obiectis, sect. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. & 50.

POST QUAM nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tantùm vt seruorum loco nos habeat, sed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de sua progenie solliciti, continuo etiam vitæ cursu nos alendos suscipit. Nec eò contentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem alterum Ecclesiæ suæ sacramentum dedit per manum vnigeniti Filij, spirituale epulum scilicet, vbi se Christus viuificum esse patrem testatur, quo animæ nostræ ad veram & beatam immortalitatem pascuntur. Quoniam verò apprime necessaria est tanti mysterij cognitio, & pro sua magnitudine accuratam explanationem postulat: & Satan, vt hoc inestimabili thesauro Ecclesiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obscurandæ eius luci induxit, tum contentiones & pugnas mouit quæ ab huius sacri alimenti gustu alienaret simplicium mentes, & nostra etiam ætate idem artificium tenuit: vbi summam pro rudium

Cœna cur à Christo instituta.

Ioh. 6. 51.

Huius mysterij cognitio quam necessaria.

*Quæ sint signa in
hoc mysterio.*

capto complexus fuero, nodos illos quibus mundum inlaqueare Satan molitus est, expediam. Primò signa sunt panis & vinum, quæ inuisibile alimentum, quod percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis repræsentant. Sicut enim Baptismo nos regenerans Deus in Ecclesiæ suæ societatem inserit, & adoptione suos facit: ita diximus officium prouidi patrisfamiliâs in eo præstare, quòd cibum assiduè ministrat, quo nos in ea vita sustineat ac conseruet in quam nos verbo suo genuit. Porro vnicus animæ nostræ cibus Christus est, ideòq; ad eum nos inuitat cælestis Pater, vt eius communicatione refecti, vigorem subinde colligamus, donec ad cælestem immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanae Christi cum piis

*Quorsum nobis
ea, & non alia,
instituta sint.*

vnionis natura incomprehensibile est, figuram eius & imaginè in signis visibilibus exhibet ad modulum nostrum apissimis: imò velut datis arrhis ac tesseriis tam certum nobis facit quàm si oculis cerneretur: quia in crassissimas quasque mentes hæc tam familiaris similitudo penetrat, non secus animas Christo pasci quàm panis & vinum corporalem vitam sustentant. Iam ergo habemus in quem finem spectet mystica hæc benedictio, nempe quo nobis confirmet, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatum vt nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificij efficaciam in nobis sentiamus: sanguinem eius sic pro nobis semel fustum, vt sit nobis perperuus potus. Atque ita sonant verba promissionis illic additæ, Accipite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum semel est in salutem nostram, iubemur accipere & comedere: vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in suo sanguine. Fœdus enim quod sanguine suo semel sanciuit, quodammodo renouat, vel potius continuat quantum ad fidei nostræ confirmationem attinet, quoties sacrum illud sanguinem libandum nobis porrigit.

*Confirmatio ab
institutione peti-
ta.*

Matt. 26. 26.
Marc. 14. 17.
Luc. 22. 19.
1. Cor. 11. 24.

*Huius sacramenti
multiplex usus
& fructus, prior
respectu.*

2 Magnum verò fiduciæ ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere possunt piæ animæ, quòd testimonium habeant in vnum corpus nos cum Christo coaluisse, vt quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur vt nobis securè spondere audeamus, vitam æternam nostram esse, cuius ipse est hæres: nec regnum cælorum quòd iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursum peccatis nostris nõ posse nos damnari, à quorum reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit ac si sua essent. Hæc est mirifica commutatio, qua pro immensa sua benignitate nobiscum vsus est: quòd filius hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecerit: quòd suo in terras descensu, ascensum nobis in cælum strauerit: quòd accepta nostra mortalitate, suam nobis in immortalitatem cõtulerit: quòd

fulsca

suscepta nostra imbecillitate, suam in nobis virtutem confirmaverit: quod nostra in se recepta paupertate, suam ad nos opulentiam transtulerit: quod recepta ad se, qua premebamur iniustitiæ nostræ mole, sua nos iustitia induerit.

3 Horum omnium ad eò solidam habemus testificationem in hoc sacramento, ut certò statuendum sit, verè nobis exhiberi non secus ac si Christus ipse præsens aspectui nostro obiceretur, ac manibus atrectaretur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illudere nobis potest. Accipite, edite, bibite: hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hic est sanguis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quod accipere iubet, significat nostrum esse: quod edere iubet, significat vnam nobiscum substantiam fieri: quod de corpore prædicat pro nobis esse traditum, de sanguine pro nobis effusum, in eo docet vtrumque non tam suum esse quam nostrum: quia vtrumque non suo commodo, sed in salutem nostram & sumpsit & posuit. Ac diligenter quidem observandum est, potissimam & penè totam sacramenti energiam in his verbis sitam esse. Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus & sanguinem Domini nunc distribui, nisi in redemptionem ac salutem nostram exposita semel fuissent. Itaque sub pane & vino repræsentantur: quò discamus non modò nostra esse, sed nobis destinata in spiritualis vitæ alimentum. Id est quod antea admonuimus, à rebus corporeis quæ in sacramento proferruntur, quadam analogia nos ad spirituales deduci. Sic quum panis nobis in symbolum corporis Christi datur, hæc statim concipienda est similitudo. Ut corporis nostri vitam panis alit, sustinet, tuetur: ita corpus Christi vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum esse cibum. Quum vinum in symbolum sanguinis propositum intuemur: cogitandum quos corpori vsus vinum afferat, ut eisdem spiritualiter afferri nobis Christi sanguine reputemus: sunt autem, fouere, reficere, confirmare, exhilarare. Nam si satis perpendimus quid nobis sacrosancti huius corporis traditio, quid sanguinis effusio profuerit: non obscure perspiciemus, hæc panis & vini attributa, secundum eiusmodi analogiam, optimè illis erga nos convenire dum nobis communicamus.

4 Non ergo præcipuæ sunt sacramenti partes, corpus Christi simpliciter & sine altiori consideratione nobis porrigere: sed magis promissionem illam qua carnem suam verè cibum testatur, & sanguinem suum potum, quibus in vitâ æternam pascimur, qua se panem vitæ affirmat, de quo qui manducaverit, viuet in æternum: illam (inquam) promissionem obfirmare & confirmare: & quo id efficiat, ad Christi crucem mittere, ubi ea promissio verè præstita, & numeris omnibus impleta fuit. Neque

Cena Domini redemptionis nostra miranda benedictio & Christum ipsum nobis exhibet.

Quod ex institutionis verbis clarissime constat.

In quibus id præcipuè sit considerandum ostenditur.

Signorum eorum verum significatarum cœnœ nientia.

Qua sint præcipua huius sacramenti partes.

enim Christo ritè & salutariter vescimur nisi crucifixo, dum efficaciam mortis eius viuo sensu apprehendimus. Nam quòd se panem vitæ nuncupauit, non eam à sacramento sumpsit appellationem, vt quidam peruersè interpretantur: sed qui talis à Patre datus nobis fuerat, talémque sese præstitit: quum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ suæ immortalitatis consortes fecit: quum in sacrificium se offerens, maledictionem in se nostram sustulit, vt sua nos benedictione perfunderet: quum morte sua mortem deglutiuit & absorbuít: quum in sua resurrectione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem suscitauit.

*Præter partem
prima articulo
explicato, sequitur
posterior, nē
pe quomodo Christi
panis vitæ
fit à nobis recipiendus.*

Restat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cum per Euangelium, tum illustrius per sacram Cœnam, vbi & se ipse cum bonis suis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit sacramentum vt Christus panis vitæ esse primum incipiat: sed dum in memoriam reuocat, panem vitæ esse factum, quo assidue vescamur, eiusque panis gustum & saporem nobis præbet, vt vim panis illius sentiamus fecit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut passus est Christus, id ad nos viuificandos factum esse. Deinde hanc viuificationem æternam esse, qua sine fine alamur, sustineamur & conseruemur in vita. Siquidem vt panis vitæ nobis non fuisset Christus, nisi nobis natus & mortuus fuisset, nisi nobis resurrexisset: ita nunc minimè esset nisi eius natuitatis, mortis, resurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis. Quod totum eleganter his verbis expressit Christus. Panis quem ego dabo pro mundi vita. Quibus haud dubiè innuit, suum nobis corpus ideo pro pane futurum ad spiritualem animæ vitam, quia in mortem pro salute nostrâ exponendum erat: nobis autem porrigi vt vescamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipsum dedit quo panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendum exposuit: quotidie dat, vbi participandum, quatenus crucifixum est, Euangelij verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem sacro Cœnæ mysterio obsignat: vbi id ipsum in-
tus complet quod exterius delignat. Porrò nobis hic duo cauenda sunt vitia: ne aut in extenuandis signis nimij, à suis mysteriis ea diuellere quibus quodammodo annexa sunt: aut in iisdem extollendis immodici. mysteria interim etiam ipsa non-nihil obscurare videamur. Christum esse panem vitæ, quo in salutem æternam nutriantur fideles, nemo est nisi prorsus irreligi-
osus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis sit eius participandi ratio. Sunt enim qui manducare Christi carnem, & sanguinem eius bibere, vno verbo definiunt nihil esse aliud quàm in Christum ipsum credere. Sed

mihî

Ioh. 6. 51.

Fide nimirum.

*Ubi duo vitia
sunt cauenda, ne
videlicet signa
nimium exte-
nuentur aut ex-
tollantur.*

mibi expressius quiddam ac sublimius videtur voluisse docere
 Cbristus in præclara illa concione, vbi carnis suæ manducatio
 nem nobis commendat: nempe vera sui participatione nos vi-
 uificari:quam manducandi etiã ac bibendi verbis ideo designa-
 uit, ne quam ab ipso vitã percipimus, simplici cognitione per-
 cipi quispsã putaret. Quemadmodum enim non aspectus, sed
 usus panis corpori alimentum sufficit: ita verè ac penitus parti-
 cipem Christi animam fieri conuenit, vt ipsius virtute in vitam
 spiritualem vegetetur. Interim verò hanc non aliam esse quàm
 fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi potest. Ver-
 rùm hoc inter mea & istorum verba interest, quòd illis mandu-
 care est duntaxat credere: ergo credendo māducari Christi car-
 nem, quia fide noster efficitur, eãque manducationem fru-
 ctum effectũque esse fidei dico. Aut si clarius velis, illis man-
 ducatio est fides: mihi ex fide potius consequi videtur. In ver-
 bis quidem parum, sed in re non mediocre est discrimen. Nam
 etsi docet Apostolus Christum in cordibus nostris habitare per
 fidem, nemo tamè habitationem istam fidem interpretabitur:
 sed eximium fidei effectum explicar iohannes sentiunt, quòd
 per ipsam fideles consequuntur vt Christum in se habeant ma-
 nentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ se
 nuncupando, non tantũ docere in mortis resurrectionisque
 suæ fide repositam esse nobis salutem: sed vera etiam sui com-
 municatione fieri vt vita sua in nos transeat, ac nostra fiat: non
 secus ac panis, dum in alimentum sumitur, vigorem corpori
 administrat.

6 Nec alio sensu Augustinus, quẽ illi patronum sibi aduo-
 cant, credendo nos manducare scripsit, quam vt manducatio-
 nem istam fidei esse non oris indicaret. Quod neque ipse nego:
 sed simul tamen addo, nos fide complecti Christum non emi-
 nus apparentem, sed se nobis vnientem, vt ipse caput nostrum,
 nos verò eius membra simus. Neque tamen locutionem illam
 simpliciter improbo: sed tantum nego plenam esse interpreta-
 tionem si definire volunt quid sit Christi carnem edere. Alio-
 qui video Augustinum hac loquendi forma sæpius vsum esse,
 vt quum dicit libro De doctrina Christiana 3. Nisi māducave-
 ritis carnem filij hominis: figura est, præcipiens passioni Domi-
 ni esse communicandum, & suauiter atque vtiliter reconden-
 dum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulne-
 rata sit. Item quum dicit, tria illa millia hominum, qui Petri
 concione conuersi sunt, sanguinem Christi, quem sæuendo su-
 derant, credendo bibisse. Verũ plurimis aliis locis illud fidei
 beneficium egregiè commendat, quòd per ipsam non minus
 reficiuntur carnis Christi communionem animæ nostræ quàm
 corpora pane quo vescuntur. Atque id ipsum est quod alicubi

Præterea non
 tantum ad fidẽ
 sed etiam ad fi-
 dei effectum ve-
 ceptio illa refe-
 renda est.

Manducare
 Christum, quid.

Ephes. 3. 17.
 Iohan. 6. 51.

Christus quo sen-
 su panis vita.

Augustini &
 Chryssostomi au-
 thoritate confir-
 matur quod de
 manducatione
 supra dictum est.

Hom. in Ioh.
 31. & 40. & 2-
 libi.
 Actor. 2. 41.

Homil. 60. & scribit Chryostomus, Christum non fide tantum, sed re ipsa
 61. ad popul. nos suum efficere corpus. Neque enim aliunde quam à fide ta-
 Ant. Te bonum consequi intelligit: sed hoc tantum vult excludere,
 Homil. in nequis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem cō-
 Marc. 83. cipiatur. Eos verò qui Cœnam volunt externæ solum professionem
 Cap. 14. scilicet. 13. notam esse, nunc prætereo: quia satis eorum errorem refu-
 Luc. 21. 20. tasse mihi videor quum agerem de sacramentis in genere. Hoc
 solum obseruent lectores, dum calix vocatur fœdus in sangui-
 ne, promissionem exprimi quæ ad fidem confirmandam valeat.
 Unde sequitur, nisi in Deum respicimus, & amplectimur quod
 offert, nos sacra Cœna rectè non uti.

Nec satis est quod hanc communionem, non nulli, præterita carnis & sanguinis mentione, nihil quam spirituales esse agnoscant. 7 Neque illi præterea mihi satisfaciunt qui nonnullam nobis esse cum Christo communionem agnoscentes, eam dum ostendere volunt, nos Spiritus modò participes faciunt, præterita carnis & sanguinis mentione. Quasi verò illa omnia de nihilo dicta forent, carnem eius verè esse cibum, sanguinem eius verè esse potum: non habere vitam nisi qui carnem illam manducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinent. Quare si ultra eorum descriptionem (vt nimis restricta est) solidam Christi communionem progredi constat: quousq; pateat & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de contrario vitio excessus verba faciam. Erit enim mihi longior cum hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christum quoque carne sua exutum in phantasma transfigurant. si tamen ullis verbis complecti tantum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter ideo fateor, nequis eius sublimitatem infantie meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nimium angustos fines, mentis sensum contineant: sed multo altius assurgere cōtendant, quàm meo ductu possint. nam ego ipse quoties hæc de re sermo est, vbi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quanquam autem cogitando animus plus valet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoq; vincitur & obruitur. Itaque nihil demum restat nisi vt in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mens planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententiæ tamen meæ summam exponam vtrunque: quam vt nihil dubito veram esse, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

Secl. 12. & seq.

Huius tamen communionis tantum est mysterium ut fatendum sit, hominem in hac vita non posse satis affegri, quo modo sit de ea statuendum.

8 Primum omnium è Scripturis docemur, Christum ab initio viuificum illud Patris verbum fuisse, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent semper acceperunt. Quare Iohannes nunc sermonem vitæ nuncupat, nunc in ipso vitâ fuisse scribit, significans illum etiam tum creaturas omnes influentem,

Quod autem potest author, huiusmodi est. Nullam omnino vitam esse nisi in Christo.

vim spirandi ac viuendi eis instillasse. Idem tamen postea subicit, manifestatam tunc demum fuisse vitam, quum assumpta nostra carne. Filius Dei se visendum oculis, manibú (que palpandum præbuit. Nam etsi virtutem prius quoq; suam in creaturis diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat sibi imminentem: vt spem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias si Dei quidem verbum, à quo remotissimus sis, vitæ plenitudinem in se continere audias, in te autem ipso ac circumquaque nihil præter mortem occurrat, & ante oculos versetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne nostra cœpit, iam non procul nobis absconditus lateret, sed coram se participandum exhibet. Quin & ipsam, in qua residet, carnem viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum (inquit) panis vitæ qui de cælo descendit. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò se vitam esse quatenus sermo est Dei æternus, qui è cælo ad nos descendit: sed descendendo vim istam in carnem, quam induit, diffundisse: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam consequuntur, Quòd caro eius verè est cibus: sanguis eius verè est potus, quibus alimentis in vitam æternam fideles educantur. In hoc ergo sita est piis eximia consolatio, quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam motu penetrant, sed vltro sibi expositam & obuian habent. Cordis sinum tantùm protendant, quo præsentem amplectentur, & eam obtinebunt.

9 Etsi autem tantam à seipsa virtutem non habet Christi caro vt nos viuificet, quæ & prima sua cõditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per se non viuít: iure tamen viuifica dicitur, quæ vitæ plenitudine perfusa est, quam ad nos transmitteret. In quem sensum illud Christi dictum cū Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso. Illic enim propriè de suis dotibus differit, nõ quas ab initio apud Patrem possidebat, sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne, in qua apparuit. proinde in sua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habere ostendit: vt quisquis carni suæ ac sanguini communicarit, vitæ participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. Quemadmodum enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à seipso exuberat in tot vltus, sed ab ipsa scaturigine, quæ perenni fluxu nouam subinde largitatem illi sufficit. ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuitiis & inex-

2. Eñ verò hanc habere duplici ratione: primum à seipso, vt est Deus: deinde transfundendo eam in carnem, quam induit, vt inde ad nos vitam communicatio promanaret. Iohan. 1. 1.

Ioh. 6. 43. & 51.

Confirmatio ex Cyrillo.

Iohan. 5. 29.

Et familiari exemplo, seu similitudine.

Ephes 1. 23. 4.
15.
1. Cor. 6. 15.

hausti, quæ vitam à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cælestem vitam aspirant? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementum, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commixturas, incrementum corporis facit: Corpora nostra membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quàm totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam illam societatem qua eius carni copulamur, splendidiore adhuc clogio illustrauit quum dixit, nos esse membra corporis eius, ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem: quam tantam esse declarat Apostolus, vt eam admirari quàm explicare malit.

Unde constat, & quomodo Christi caro sit viuifica, & qualis sit nostra cum Christi communio.

Qua nulla locorum distantia impediri potest.

IO Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & sustinent. Neque enim aliter quadraret analogia signi, nisi alimentum suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnum coalescat, nosque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorum distantia penetrare ad nos Christi carnem vt nobis sit in cibum, meminerimus quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri.

Itaque sic in 8. Cæna consignatur, vt in ea non inane symbolū, sed rem ipsam percipiamus. Teste Apostolo.

Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis disuncta sint. Iam sacram illam carnis & sanguinis sui communicationem, qua vitam suam in nos transfundit Christus non secus ac si in ossa & medullas penetraret, in Cæna etiam testatur, & obfigurat: & quidem non obiecto inani aut vacuo signo, sed efficaciam Spiritus sui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et sanè rem illic signatam offert & exhibet omnibus qui ad spirituale illud epulum accumbunt. quanquam à fidelibus solis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera fide animiq; gratitudine suscipiunt. Qua ratione dixit Apostolus, Panem quem frangimus, communionem esse corporis Christi: calicem quem verbo & precibus in hoc consecramus, communionem esse sanguinis ipsius. Nec est quod obiiciat quispiam, figuratam esse locutionem, qua signatæ rei nomen signo deferatur. Fateor sanè fractionem panis symbolum esse, non rem ipsam. Verùm hoc posito, à symboli tamen exhibitione rem ipsam exhiberi, ritè colligimus. Nisi enim quis fallacem vocare Deum volet, inane

1. Cor. 10. 16.

Obiectio, figuratam tantum esse locutionem. Responso.

Ab ipso symbolum proponi. nunquam dicere audeat. Itaque si per fractionem panis Dominus corporis sui participationē verè repræsentat, minimè dubium esse debet, quin verè præstet atque exhibeat. Atque omnino isthæc piis tenenda est regula, ut quoties symbola vident à Domino instituta, illic rei signatæ veritatem adesse certò cogitent, ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolum tibi Dominus in manum porrigat, nisi ut de vera eius participatione te certiorè faciat? Quòd si verum est præberi nobis signum visibile, ad obsignandum in invisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, non minus corpus etiam ipsum nobis dari certò confidamus.

Regula de Sacramentis ecclesiastica.

11 Dico igitur, (quod & semper in Ecclesia receptum fuit, & hodie docent quicunq; rectè sentiunt) duabus rebus constare sacrum Cœnæ mysterium: corporeis signis, quæ ob oculos proposita res invisibiles secundum imbecillitatis nostræ captum nobis repræsentant: & spirituali veritate, quæ per symbola ipsa figuratur simul & exhibetur. Ea qualis sit, dum familiariter demonstrare volo, tria soleo ponere: significationem, materiam, quæ ex ea dependet, virtutem seu effectum qui ex utraque consequitur. Significatio in promissionibus est sita, quæ quodammodo sunt signo implicatæ. Materiam aut substantiam voco Christum cum sua morte & resurrectione. Per effectum autè, redemptionem, iustitiam, sanctificationem, vitamq; æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Christus, intelligo. Porrò tamen si fidem hæc omnia respiciunt: nullum tamen locum relinquo huic cavillo: quasi dum fide percipi Christum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illi promissiones, non ut in aspectu modò nudæque notitia hæreamus: sed ut vera eius communicatione fruamur. Et sanè non video quomodo in cruce Christi redemptionem ac iustitiam, in eius morte vitam habere se quis confidat, nisi vera Christi ipsius communiōne in primis fretus. Non enim ad nos bona illa pervenirent, nisi se prius nostrum Christus faceret. Dico igitur, in Cœnæ mysterio per symbola panis & vini, Christum verè nobis exhiberi, ad obsequium corpus & sanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparanda nobis iustitia adimplevit: quo scilicet primò in vini corpore cum ipso coalescamus: deinde participes substantiæ eius facti, in bonorum omnium communicatione virtutem quoque sequamur.

Conclusio partium prima. istam capitulum: nōpe duabus partibus consistere Cœnæ sacramentum, corporeis signis, & spirituali veritate. Quæ partes completiuntur significationem, materiam, & effectum.

Per symbola Christum nobis verè exhibetur.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas superstitio inuexit. Altera pars capitulum. al. n. uem articulos redunt.

1. *Transsubstantiationis papistica consideratio. Et refutatio. Huius origo & absurditas.* curiæ artifices cōfinxerunt: ac si locali præsentia, corpus Christi manib. atrectandum, atterendū dentibus, ore deglutiendū, sifteretur. Hanc enim palinodiæ formulā dictauit Berengario Nicolaus papa, quæ pœnitentiæ testis foret: verbis scilicet eousque prodigiosis, vt glossæ author exclamet, periculum esse, nisi prudenter sibi caueant lectores, ne hæresin inde hauriant peiorem

Curexplodenda. quàm fuerit Berengarij. Dist. 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etsi in excusanda absurditate multū laborat, magis tamen inclinatur in diuersam sententiam. Siquidem vt finitū esse, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cœlōque contineri, quò semel receptum est, donec ad iudiciū redeat, ita sub hæc corruptibilia elementa retrahere ipsum, aut v-

Chryso. Sermo ne quodam de Spiritu sancto. bique præsens imaginari, prorsus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritū suum nobis Dominus largitur vt vnū corpore, Spiritus & anima, secum fiamus. Vinculum ergo istius cōiunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidā veluti canalis, per quem quicquid Christus ipse & est & habet ad nos deriuatur. Nam si solem conspicimus radiis in terram

Confirmatio refutationis à simili. micantem, ad generandos, fouendos, vegetandos eius fœtus suā quodammodo substantiam ad eam traicere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad cōmunionem carnis & sanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de nostra

A Scriptura sensu. cum Christo participatione loquitur, vim eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Christum non aliter in nobis quàm

A Pauli testimonio. per Spiritum suum habitare differit: quo tamen illam de qua nunc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet vt totum Christum possideamus & habeamus in nobis manentem.

Qualem transubstantiationem finxerunt scholastici. 13 Verecundius Scholastici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamē ipsi quoq; quàm subtilioribus præstigijs ludunt. Non circumscripti uè, nec corporali modo contineri illic Christum cōcedunt: sed rationē deinde comminiscuntur, quam nec ipsi intelligunt, nec aliis possunt explicare, quæ tamen eò recidit, vt Christus in specie panis quam vocant quærratur, Quid enim quum substantiam panis in Christum conuertit dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquā faciūt?

Horum error resellitur. At sic continetur in sacramento vt in cœlo maneat, inquit: nec aliam quàm habitudinis præsentiam statuimus. Verūm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationem Christum fieri qui antea panis erat: vt deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam di-

Lib. 4. Dist. 12. fertè exprimere eos non pudet. sunt enim Lombardi verba, Cor-

ba, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub speciē panis, facta consecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua est, quæ carnis conspectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus est vt deprehendamus quas istis verbis insidias tendere voluerint, quum res ipsa clarè loquatur. Quanta enim superstitione iam seculis aliquot non tantum hominum vulgus, sed primores quoq; ipsi detēti fuerint, ac hodie in Papistis Ecclesiis detineantur, videre est. Nam de vera fide parum solliciti (qua sola & in Christi peruenimus societatem, & cum ipso cohæremus) modo carnalem eius præsentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

14 Hinc prodiit fœticia illa transsubstantiatio, pro qua hodie acrius depugnāt quā pro omnibus aliis fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentix architecti poterāt

quomodo Christi corpus panis substantiæ permixtus foret, quin protinus occurrerent multa absurda. Ergo ad hoc signum confugere necesse fuit, fieri conuersionem panis in corpus: non quod propriè ex pane corpus fiat, sed quia Christus

sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mirum autem est eò incitiæ imò stuporis fuisse prolapsos, vt nō solum

repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesiæ consensu monstrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum cōuersionis voce interdum fuisse vtos: non quod abo-

lere vellent in externis signis substantiam, sed vt docerent panem mysterio dicatum longè à vulgari distare, ac iam alium esse. Vbiq; autem clarè prædicant omnes sacram Cœnam dua-

bus partibus constare, terrena & cælesti: ac terrenam sine con- trouersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetustatis patrociniò, quod euidenti Dei verbo sæpe op-

ponere audent, in cōfirmando isto dogmate destitui palàm est. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non

melioribus illis sæculis modò, quibus purior adhuc vigeat religionis doctrina: sed quum iam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum qui sacra Cœnæ symbola non fa-

teatur disertis verbis panem & vinum esse: etsi, vt dictum est, variis epithetis illa interdum insigniunt, ad commendandam mysterij dignitatem. Nam quòd dicunt, in consecratione fieri arcanam conuersionem, vt iam aliud sit quàm panis & vinum,

nuper admonui eo non significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse quàm communes cibos, qui duntaxat ad pascendum ventrem sunt destinati: quum in eis nobis exhibeatur spiritualis animæ cibus ac potus. Id neq; nos negamus.

Si conuersio est, inquit isti, necesse est aliud ex alio fieri. Si in-

Quas & quantitas superstitiones hic error inuenit.

Cur Transsubstantiatio con-

tra Scripturam S. & veterum consensum

Nam & si conuersionis uoce quidam uti sunt transsubstantiatione papisticam nunquam agnouerunt.

Obectio. Resp. 11.

2.

*Instantiæ dilu-
sio.*

*Transsubst. Pa-
pisticæ solida re-
futatatio, non posse
quadrare signi-
ficationem Cœ-
næ, nisi maneat
externorum signo-
rum substantia.*

*Confirmatio, ex
verbis Christi,
Iohan. 6. & A-
postoli.*

1. Cor. 10. 17.

*2. Errorem illum
transsubst. promo-
unt coniectatio,
quæ veluti in-
cantatio magica
fuit.*

Exod. 17. 6.

1. Cor. 10. 4.

telligunt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suam illam imaginationem trahere volunt, respondeant mihi quam mutationem fieri sentiant in baptismo. Nam Patres hinc quoque mirificam conuersionem statuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri spirituale animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. At nihil, inquit, tale in Baptismo habetur, quale istud est in Cœna, Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quæ satis expeditum sensum habent: ac non potius de illa voce cōuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valeant igitur cum istis syllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm suam ieiunitatem produunt. Nec verò significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo symbolo testari, carnem suam esse cibum, si inane duntaxat panis spectrum non panem verum proponeret, vbi analogia, vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet? Nam vt omnia inter se conueniant, non longius se extendet significatio, quàm nos specie carnis Christi pasci. Quemadmodum si in Baptismo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non esset ablutionis nostræ pignus: inò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Euertitur ergo sacramenti natura nisi in modo significandi terrenum signum rei cælesti respondeat. Ac proinde nobis mysterij huius veritas, nisi verus panis verum Christi corpus repræsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm cōspicua eius promissionis testificatio, quæ Iohannis sexto habetur, nempe Christum esse panem vitæ, qui è cælo descendit: panem visibilem intercedere oportet, quo spiritualis ille figuretur: nisi nobis perire volumus omnem fructum, quem in hac parte sustinendæ nostræ imbecillitati Deus indulget. Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse, qui panem vnum simul participamus, si spectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

15 Nec verò Satanæ præstigiis tam fœdè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrem transmitti. Tam brutæ imaginationis causa fuit, quod cōsecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem nõ nisi hominibus ad quos dirigitur sermo, esse sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod prius non erat, simulatque annexa est promissio. Exemplo similis sacramenti hoc melius liquebit. Aqua è rupe profluens in deserto eiusdem rei tessera & signum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus eundem potum spiritualem eos bibisse. Atqui iumentis populi & peco-

pecori communis erat aquatio. Vnde facillè colligitur, in elementis terrenis, dum ad spiritualementem usum adhibentur, non alia fieri conuersionem, quàm hominum respectu, quatenus illis promissionum sunt sigilla. Adhæc quum Dei consilium sit, vt iam sæpius inculco, nos commodis vehiculis sursum ad se tollere, illud impiè sua peruicacia frustrantur, qui ad Christum quidem nos vocant, sed sub pane inuisibiliter latentem. Neque enim fieri potest vt mens hominum, à locorum immensitate se expediens, ad Christum vsque supra cælos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxi o pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cælesti Christi propinquitate egeamus. En necessitas quæ ipsos ad egit ad transfigurandum Christi corpus. Bernardi quidem ætate, etsi durior inualuerat loquendi ratio, transsubstantiatio tamè nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo illa in ore omnium volitabat, panis & vino rem spiritualementem coniunctam esse in hoc mysterio. De vocibus acutè, vt sibi videntur, respondent, sed nihil afferendo causæ præsentis consentaneum. Virga (inquiunt) Moysis in serpentem conuersa, quamuis asciscat nomen serpentis, pristinum tamen retinet, virgæque dicitur. Ita secundum eos æquè probabile est, quamuis in nouam substantiam transeat panis, *καταγενεσιως*, sed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum reperiunt inter illustre miraculum & fictitiã eorum illusionè cuius nullus in terra oculus testis est? Præstigiis luserât magi, vt Ægyptiis persuasum esset, diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinem pollere. Prodit Moses, ac profligatis eorum fallaciis, insuperabilè Dei potèntiam à sua parte stare ostendit: quia vna eius virga omnes reliquas absunit. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad præsentem causam, vt diximus: & exiguo pòst tempore visibiliter rediit virga ad suam formam. Adde quòd nescitur substantiã fuerit illa extemporales conuersio. Spectanda etiam est allusio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuersionem quæ nulla erat: quia præstigiatores illi nihil aliud quàm tenebras spectantium oculis offuderant. Quid autem cum eo simile habent istæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia eiusmodi? Incantatione quidem magorum oculos tantùm fuisse deceptos certum est. Quòd ad Moysen, magis ambigua res est, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere serpètem, & rursus virgam ex serpente, quàm induere Angelos carnis corporibus, & paulo pòst exuere. Si eadem vel affinis esset huius mysterij ratio, esset aliquis color eorum solutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnè

At panis non est sacramentum sibi, sed hominibus ad quos dirigitur.

Exod. 4. 3. & 7. 10. Obiectio de virga Moysis in serpentem conuersa excutitur, nec transsubstantiatio papsis fauet.

Ibidem 12.

Vide Ambros. de iis qui inuentione c. 9. & August. li. 3. de Trin. c. 10.

Nec aliquid simile habet cum verbis institutionis Cœnae. 1. Cor. 10. 16 & 11. 26. Act. 2. 43.

3. *Obiectio.*

Jerem. 11. 19.
Responsio.
Plal. 69. 22.

Instantia.
Resp.

2. *Consubstantiationis error detegitur, unde nata Ubiquitas.*

Huius erroris summa.

Ubiquitariorum commenta naturarum in Christo veritatem confundentia.

A. 1. 3. & 9. & 7. 55. & 9. 3.

Christi verè esse in cibum, nisi vera externi symboli substantia respondeat. Atque (vt error vnus ex alio nascitur) locus Ieremix tam insulsè detortus est ad probandam transsubstantiationem vt referre pigeat. Conqueritur Propheta lignum positum in pane suo: significans hostium læuitia panem suum infectum esse amaritudine. Quemadmodum Dauid simili figura cibum suum fuisse felle corruptum, & potum aceto deplorat. Isti allegoricè corpus Christi ligno crucis fuisse affixum volunt. At ita senserunt nonnulli veterum. Quasi verò non magis ignoscendum sit eorum inscitix, & sepeliendum dedecus, quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Propheta sensu hostiliter adhuc consistere.

16 Alij qui vident non posse analogiam signi & rei signatæ conuelli quin mysterij veritas concidat, fatentur panem Cœnæ verè substantiam esse terreni & corruptibilis elemèti, nec quicquam in se pati mutationis, sed sub se habere inclusum Christi corpus. Si ita sensum suum explicarent, dum panis in mysterio porrigitur, annexam esse exhibitionem corporis, quia inseparabilis est à signo suo veritas: non valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipsum locantes, vbiuitatem illi affingunt naturæ suæ contrariam, addendo autem sub pane, illic occultum latere volunt. tales astutias è suis latebris paulisper extrahere necesse est. Neque enim adhuc ex professo totam hanc causam absolute in animo est: sed tantùm vt disputationis, quæ mox suo loco sequetur, fundamenta iaciam. Volunt ergo Christi corpus inuisibile esse & immensum, vt sub pane lateat: quia se cum eo communicare aliter non putant quàm si in panem descendat: modum verò descensus, quo nos ad se sursum euehit, nõ comprehendunt. Obtendunt quoscumque possunt colores: sed vbi omnia dixerunt, satis apparet locali Christi præsentix insistere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & sanguinis participationem concipere sustinent nisi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel crassa aliqua inclusione constet.

17 Ac quo errorem semel temerè susceptum obstinatè tueantur, non dubitant aliqui ex ipsis iactare, non alias vnquam dimensiones habuisse Christi carnem nisi quàm longè latèque cælum & terra patent. Quòd autem puer ex utero natus sit, quòd creuerit, quòd in cruce expãsus, quòd sepulchro inclusus, id dispensatione quadam factum, vt nascendi, moriendi, ceterisque humanis officiis defungeretur. quòd solita corporis specie post resurrectionem cõspectus fuerit, quòd in cælum assumptus, quòd postremo etiam post ascensionem Stephano & Paulo visus: eadem id dispensatione factum, vt regem in cælo constitutũ hominum aspectui pateret. Quid hoc est nisi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, corpus Christi phantasma vel phan-

phantasticam fuisse, si ea conditione fuit. Alij paulò argutius e-
labuntur, Corpus hoc quod in sacramento datur, gloriosū esse
& immortale. itaque nihil absurdi si pluribus in locis , si nul-
lo loco, si nulla forma, sub sacramento continetur. Sed quæro,

*Aliorum argu-
ria.*

*Responsio.
Matt. 17. 2.*

Quale dabit discipulis Christus pridie quàm pateretur: an non
verba sonant, mortale illud quod paulo pòst tradendū erat de-
disse? Iam ante, inquit, suam gloriā tribus discipulis in monte
conspiciendam præbuerat. Verùm id quidem, sed ea claritate
gustum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea
nō reperient illic duplex corpus, sed vnū illud, quod Christus
gestabat, noua gloria ornatum. Quum verò corpus suū in pri-
ma Cœna distribueret, imminabat iā hora qua à Deo percus-
sus & humiliatus, sine decore vt leprosus iaceret: tantū abest vt
tunc gloriā resurrectionis proferre vellet. Et hīc quanta Mar-
cioni fenestra aperitur si Christi corpus vno in loco mortale &
humile videbatur, in alio immortale & gloriosum tenebatur?
Quanquam si valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia
fateri coguntur corpus Christi in se visibile inuisibiliter latere
sub panis symbolo. Et tamen qui eiusmodi portenta euomunt,
ad eòs non pudet sui dedecoris, vt nos vltro atrocibus con-
uitiis impetant quia non subscribimus.

Iesa. 53. 4.

Resp. 2.

3.

18 Age, si corpus & sanguinem Domini, panis ac vino affige-
re libet: alterum ab altero necessariò diuelleretur. Nam vt panis
seorsum à calice porrigitur, ita corpus panis vnitum, à sanguine
in calicē incluso, diuisum esse oportebit. Quum enim corpus
in pane, sanguinem in calice esse affirmant, panis autem & vinū
locorum spatiis inter se distent: nulla tergiuersatione elabi
possunt quin à sanguine corpus sit discernendum. Quod autem
obtendere solent, per concomitantiam (vt fingunt): in corpore
esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sanè frivo-
lum est: quum symbola, quibus includuntur, ita distincta sint.
Cæterùm si oculis animiq̃ue in cælum euehimur, vt Christum
illic in regni sui gloria quæramus, quemadmodū symbola nos
ad eum integrum inuitat, ita sub panis symbolo pascemur eius
corpore, sub vini symbolo distinctè eius sanguine potabimur:
vt demum toto ipso perfruamur. Nam tamesi carnem suam à
nobis sustulit, & corpore in cælum ascendit, ad dexteram tamè
Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris re-
gnat. Hoc regnum nec vllis locorum spatiis limitatū, nec vllis
dimensionibus circumscripsum, quin Christus virtutem suam,
vbicunq; placuerit, in cælo & in terra exerat: quin se præsentè
potentia & virtute exhibeat: quin suis semper adsit, vitam ipsis
suam inspirans, in iis viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet,
conseruet incolumes, non secus ac si corpore adesset: quin de-
nique suo ipsius corpore eos pascat, cuius communionem

*Absurda qua
consubstantia-
tionis errorem
comitantur.*

*Exceptionis di-
luctio.*

*Orthodoxa sen-
tentia ingenua
& p̃ta expositio
& sequenti se-
ctiōne 19.*

Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

Qualis sit in Coena vera praesentia Christi.

19 Nos vero talem Christi praesentiam in Coena statuere oportet quae nec panis elemento ipsum affigit, nec in panem includat, nec villo modo circumscribat (quae omnia derogare celestis eius gloriae palam est) deinde quae nec mensurae illi suam auferat, vel pluribus simul locis distrahatur, vel inmensam illi magnitudinem affingat, quae per caelum & terram diffundatur, haec enim naturae humanae veritati non obscure repugnant. Ista, inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi. Nequid caelestis Christi gloriae derogetur: quod fit dum sub corruptibilia huius mundi elementa reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanae naturae minus consentaneum: quod fit dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Caeterum his absurditatibus sublaeis, quicquid ad exprimendam veram substantialemque corporis ac sanguinis Domini communicationem, quae sub sacris coenae symbolis fidelibus exhibetur, facere potest, libere recipio: atque ita ut non imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed ut re ipsa frui in alimentum vitae aeternae intelligantur. Cur tam odiosa mundo sit haec sententia & tam iniquis multorum iudiciis praeripiatur eius defensio, nihil cause est, nisi quod horribili fascino Satan dementauit eorum mentes.

Vera substantia illa que corporis ac sanguinis Domini communicatione.

Certum quod docemus, Scripturis optime per omnia conuenit: nihil continet vel absurdi vel obscuri, vel ambigui: a vera pietate & solida aedificatione non abhorret: nihil denique in se habet quod offendant, nisi quod seculis aliquot, qui in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tam perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos spiritus hodie quoque molitur quibuscumque potest calumniis & probris foedare, nec in ullam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratius eam tueri & asserere operaretur est.

Orthodoxa sententia veritas & firmata.

A turbulentis ingenis oppugnata.

1. Absorum calumniis vindicatur.

20 Porro antequam ultra progrediamur, tractanda est ipsa Christi institutio: praesertim quia aduersariis haec maxime plausibilis est obiectio, nos discedere a Christi verbis. Ergo ut falsa inuidia, qua nos grauant, leuemur, aptissimum exordium erit a verborum interpretatione. Narrat tres Euangelistae & Paulus, Christum accepisse panem, fregisse gratis actus, dedisse suis discipulis, ac dixisse, Accipite, comedite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur, vel frangitur. De calice ita Matthaeus & Marcus, Hic calix est sanguis Noui testamenti, qui pro multis fundetur in remissionem peccatorum. Paulus vero & Lucas, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Transsubstantiationis patroni per pronomen hoc in speciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur consecratio: & nulla

1. Verborum in interpretatione adhibita.

Matth. 16. 26.

Marc. 14. 22.

Luc. 22. 17. 9.

1. Cor. 11. 24.

est substantia quæ demonstrari queat. Atqui si eos tenet verbum religio, quia Christus quod in manum porrigebat discipulis corpus suum esse testatus est, ab eorū sanè proprietate alienissimum est istud cōmentum, quod fuit panis, iam esse corpus.

Quæ tuetur aduersus transsubstantiatorū glossamata.

Quod in manus sumptum Apostolis præbet Christus, corpus suum asseuerat, sumpterat verò panem, quis ergo nō intelligat, panem etiamnum ostendi? ac proinde nihil absurdius quàm ad speciem transferre quod de pane prædicatur. Alij, dum particulam EST pro transsubstantiari positam interpretantur, ad glossam suffugiunt magis coactam & violenter detortam. Idcircoque non est cur se verborum reuerētia moueri obtendant. Est enim hoc

gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum EST in hūc sensum vsurpetur, nempe pro conuerti in aliud. Quæ tū ad eos

Et aduersus con-
substantiatores.

spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmant esse Christi corpus, multa illis est inter se varietas. Qui modestius loquuntur, quanquam præcisè vrgent literam, Hoc est corpus meum,

postea tamen desistunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Christi esse cum pane, in pane & sub pane. De re ipsa, quam affirmant, aliquid iam attingimus, & mox plura à

huc dicenda erunt. nūc tantum de verbis disputo, quibus se cōstringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia signum sit corporis.

Atqui si tropum omnem refugiunt, cur à simplici Christi demonstratione transiunt ad suas loquutiones longè diuersas? multum enim differunt, panem esse corpus, & corpus esse cum pane.

Sed quia videbant fieri non posse vt simplex hæc propositio staret, panem esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elaborentur.

Herum effugia diluuntur & ad absurda blasphemata deducuntur.

Alij verò audaciores, asserere non dubitant, propriè loquendo panem esse corpus: atq;

hoc modo verè se literales esse probant. Si obiicitur, panem igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id quidem, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficient negando: quando omnes consentiunt totum Christum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blasphemia est, sine figura prædicari de elemento caduco & corruptibili quòd sit Christus.

Quæro iam ex ipsis idemne valeat dæ istæ propositiones. Christus est Filius Dei, & Panis est Christi corpus. Si diuersas esse cōcedant (quod ab inuitis extorquebitur) respondeant vnde differentia.

Non aliam, arbitror, adducunt, nisi quod sacramentali modo panis vocatur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non subiici communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omnibus etiam morosis & præfractis literæ exactioribus quæro, vbi

Lucas & Paulus calcem dicunt testamentum in sanguine, an non idem exprimant quod priore membro, vbi panem nominant corpus? Eadem cerè religio fuit in vna parte mysterij, quæ in altera: & quia obscura est breuitas, sensum melius elucidat

Luc. 12. 20.

1. Cor. 11. 25.

longior sermo. Quoties ergo verbo vno contendunt, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis comodatam interpretationem afferam esse testamentum in corpore, Quid enim? an quæredus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de ea quam confessus sum corporis Christi communicatione: stultam modò peruicaciã, quam hostiliter litigant de verbis, refellere propositum est. Panẽ authoribus Paulo & Luca, corpus Christi esse intelligo: quia fœdus est in corpore. Quod si impugnant, non mecum, sed cum Spiritu Dei certamen illis est. Vt cunque verborum Christi reuerentia tangi se quiritentur quominus figuratè intelligere audent quæ sunt aperte dicta: non est tamen hic satis iustus prætextus, cur omnes quas contrà obiicimus rationes ita respuant. Interea quale sit istud, In Christi corpore & sanguine testamentum, vt iam admonui, tenere conuenit: quia non aliter prodesset nobis fœdus sacrificio mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Christo coalescimus.

Nomen rei significata cur Symbolis sacramentalibus sit attributum ostenditur ex Scriptura locis.

21 Restat igitur vt propter affinitatem quam habent cum suis symbolis res signatæ, nomẽ ipsum rei fateamur attributum fuisse symbolo: figuratè id quidem, sed non sine aptissima analogia. Allegorias & parabolas omitto, nequis subterfugia me quærere, & extra præsentem causam egredi causetur. Dico metonymicum esse hunc sermonẽ, qui vtitur est passim in Scriptura, vbi de mysteriis agitur. Neque enim aliter accipere possis quod dicitur, Circumcisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacrificia Legis esse expiationes: denique petram, ex qua in deserto aqua profluebat, fuisse Christum, nisi translaticie dictũ accipias. Nec modò à superiore ad inferius nomen transfertur, sed contrà, etiam rei signatæ tribuitur nomen signi visibilis: vt quũ dicitur Deus apparuisse Mosi in rubo, arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus sanctus. Nam etsi essentia symbolum à re signata differt, quòd hæc spiritualis est & cælestis, illud corporeum & visibile: quia tamen rem cui repræsentandæ consecratum est, nõ figurat tantum ceu nuda & inanis tessera: sed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipsum iure competat? Quod si humanitus excogitata symbola, quæ imagines sunt rerum absentium potius quam notæ præsentium, quas etiam ipsas fallaciter sæpissimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo sunt instituta, multo maiori ratione rerum nomina mutuuntur quarũ & certam minimeque fallacem significationem semper gerunt, & adiunctam habent secum veritatem. Tanta igitur est similitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procliuus vltro citroque sit deductio. Desinant itaque aduersarij insulas facetias in nos congerere, Tropistis vocãdo, quãdo ex cõmuni Scripturæ vsu sacramentalẽ loquen-

Exod. 17. 6.

Exod. 3. 2.
Psalm. 84. 8. &
42. 3.

Matt. 3. 16.

loquendi modum exponimus. Nam cum in multis sacramenta simul conueniunt, tum in hac metonymia quaedam est ipsis omnibus inter se communitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritalis potus scaturiebat. Christum fuisse Apostolus docet, quod visibile symbolum foret sub quo spiritalis ille potus verè quidem, sed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Christi panis hodie nuncupatur, quando symbolum est quo veram corporis sui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel sensit vel loquutus est Augustinus: nequis hoc aspernetur tantquam nouum commentum. Si sacramenta (inquit) quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, utique sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quandam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentum fidei, fides est. Multi sunt apud eum similes loci, quos superuacuum foret congerere, quum vnus ille sufficiat: nisi quod monendi sunt lectores idem à sancto viro tradi in Epistola ad Euodium. Friuola autem tergiversatio est, ubi docet Augustinus frequentem ac tritam esse metonymiam in mysteriis, non fieri mentionem Cœnæ. quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad speciem non liceret, nec valeret argumentum. Omne animal motu præditum est, ergo bos & equus motu præditus est. Quamquam longior disceptatio alibi eiusdem sancti verbis dirimitur, ubi dicit Christum non dubitasse vocare corpus suum quum signum daret corporis sui: contra Adimantum Manichæum cap. 12. Et alibi in Psalm. 3. Miranda (inquit) Christi patientia, quod Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

22 Siquis tamen morosus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantum verbo insistat, HOC EST, quasi mysterium hoc ab omnibus aliis separet, facilis solutio est. Verbi substantiui tantam esse emphasin dicunt, ut nullum schema admittat. Quod si illis concedimus, nempe in verbis Pauli substantiuum verbum legitur, ubi panem vocat *κοινωνίαν* corporis Christi. Aliud autem est communicatio quam corpus ipsum. Imò ferè ubi de sacramentis agitur, idem verbum occurrit Hoc erit vobis scædus mecum. Agnus hic erit vobis Peshah. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuisse Christum, cur illis minus emphaticum est eo loco substantiuum verbum quam in Christi sermone? Respondeant etiam, ubi dicit Ioannes, Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus: quid valeat substantiuum verbum. Nam si regulæ luge affixi manent, abolebitur æterna Spiritus essentia, quasi initiu accepit à Christi ascensione. Respondeant demum

1. Cor. 10. 4.

Item ex Augustino.

Epist. 23. ad Bonif.

Exceptio, Augustinus non loquitur de Cœnâ.

Responsio.

Confirmata ipsius Augustini duplici testimonio.

Obiectio, ex vocabulo. Hoc

est, conflat.

Responsio 1.

1. Cor. 10. 16.

Gen. 17. 13.

Exod. 12. 43.

1. Cor. 10. 4.

Ioh. 7. 39.

3.
Tit. 3. 5.
1. Cor. 12. 12.
4.

quid significet illud Pauli, Baptismum esse lauacrum regenerationis & renouationis: quæ constat multis esse inutilem. Sed nihil ad eos refellendos validius est quàm illud Pauli, Ecclesiam esse Christum. Nam similitudine corporis humani adducta subnectit, Sic est Christus. vbi non intelligit vnigenitum Dei Filiũ in se, sed in membris. His iam me adeptum esse arbitror vt sanis & integris hominibus sceteant hostium nostrorum calumniæ dum spargunt, fidem nos abrogare Christi verbis: quæ nos non minus obedienter amplectimur quàm ipsi, & maiori religione expendimus. Imò supina eorum securitas indicio est non magno perè eos curare quid voluerit Christus, modò clypeum illis suppeditet ad tuendam obstinationem: sicuti nostra disquisitio testis esse debet quanti sit nobis Christi authoritas. Odiosè iactant, humanum sensum nobis obstare quominus credamus quod Christus sacro suo ore protulit: sed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clarius deinde liquecet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Christo credamus, & simulac hoc vel illud annuerit, acquiescamus. Tantùm hoc agitur, an nefas sit de genuino sensu sciscitari.

Obiect. 2. nos philosophicè non theologicè agere. Responso.

Obiect. 3. A verbis Christi ne rãtillum quidem esse discedendũ.

23 Verant boni isti magistri, vt liberati appareãt, vel tantillum à litera discedere. Ego contrã, vbi Scriptura Deũ nominat virũ bellicosum: quia sine translatione nimis asperam locutionem fore video, non dubito sumptam esse ab hominibus comparationem. Et sanè non alio prætextu molesti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropomorphitæ, nisi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim absurditatum monstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si illis permittitur singulos apices stabiliendis suis placitis obiicere? Quod obiiciunt, non esse verisimile, quum Christus

Resp. deducens ad absurda.

Obiect. 4. Christum in Cœna perspicuè esse locutum.

Responso.
Ioh. 14. 5. 8. & 16. 17.

Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium ænigmaticè loquutum esse vel obscure, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in mentem panem vocari figuratè corpus, quia symbolum esset corporis, turbati haud dubiè fuissent re tam prodigtiosa. Eodem ferè momento narrat Iohannes in minimis quibusque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptant quomodo iturus sit Christus ad Patrem, & quæstionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cælesti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuissent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub cõspectu suo, & inuisibilem includi sub pane? Quòd ergo panem siue dubita-

dubitatione edendo, consensum suum testantur, hinc apparet eodem quo nos sensu accepisse Christi verba. quia illis occurrit quod in mysteriis non debet videri insolens, nomen rei signatæ signo transcribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis cōsolatio, vt nobis est, nullo ænigmate implicita. nec aliud causæ est cur à nostra interpretatione quidam resiliant, nisi quod eos excæcavit diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras sibi fingant, vbi obuia est concinnæ figuræ interpretatio. Præterea si in verbis præcisè insistitur, perperam aliud seorsum de pane prædicaret Christus quàm de calice. Panem vocat corpus, vinum vocat sanguinem: aut confusa erit battologia, aut erit partitio, quæ corpus à sanguine diuidat. Imò tã verè dicitur de calice, Hoc est corpus meum, quàm de pane ipso: & prædicari vicissim poterit, panem esse sanguinem. Si respondeant, spectandum esse in quem finem vel vsum instituta sint symbola: fatetur id quidem. sed interea minimè se expediēt quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinem, & vinum corpus. Iam quid hoc sibi velit, nescio, quum res diuersas esse concedant panem & corpus, asserere tamen alterum de altero propriè & sine figura prædicari: ac si quis diceret vestem quidem diuersam esse ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quasi in pertinacia & cōiuitis victoria illis sita esset, Christum accusari mendacij dicunt, si quæritur verborum interpretatio. Iam lectoribus indicare promptum erit, quàm iniustam nobis iniuriam faciant isti syllabarum aucupes, dum simplices imbuunt hac opinione. fidem nos detrahere Christi verbis, quæ furiosè ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonstrauimus.

24 Sed non potest huius mendacij infamia penitus abstergi, nisi diluto altero crimine. nos etiam rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentæ, quàm naturæ ordo patitur, & dicitur communis sensus. A tam improbis calumniis prouoco ad ipsam doctrinam quam tradidi: quæ satis dilucidè ostendit, me hoc mysterium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus subiicere. Obsecro, an ex Physicis didicimus, Christum perinde animas nostras è cælo pascere carne sua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hæc carnî virtus, vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi carnem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapietur in admirationem arcanae Dei potentæ. Isti autem boni eius zelotæ miraculum sibi fabricant, quo sublato euanescit Deus ipse cum sua potentia. Lectores iterum admonitos cupio, vt quid ferat nostra doctrina diligenter æstiment, pendeant à sensu communi, an verò fidei

Cur interpretacionem verborum S. Cæna respuat aduersarij orthodoxa doctrina.

Huius interpretationis perspicua assertio ex ipsis verbis institutionis collecta.

Obiectio 5. Nos ita humanarationi esse addictos, vt Dei omnipotentia derogemus.

Resp. 2. quæ objectionem torquet in aduersarios.

alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christum tam externo symbolo, quàm Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substantia carnis suæ & sanguinis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non sentit multa subesse miracula, plusquàm stupidus est: quando nihil magis præter naturã, quam vt vitam spirituales & cælestem animæ mutuëtur à carne, quæ originem suam è terra accepit, & quæ morti fuit subiecta, nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ spatio distitas ac remotas, in tanta locorum distantia non solùm coniungi, sed vniri, vt alimentum percipiant animæ ex carne Christi. Desinant ergo præposterè homines inuidiã putida calumnia nobis facere, ac si de immensa Dei potentia malignè aliquid restringeremus. Ipsi enim vel nimis stultè errant, vel improbè mentiuntur. Non enim hîc quæritur quid Deus potuerit, sed quid

Heb 4. 15.

De omnipotentia Dei non est questio in hac disputatione, sed de voluntate. Infantia.

voluerit. Affirmamus autem id factum esse quod illi placitum erat. Placuit autem Christum fratribus per omnia similem fieri excepto peccato. Qualis est nostra caro? nõnne quæ certa sua dimensione constat, quæ loco continetur, quæ tangitur quæ videtur? Et cur (inquiunt) non faciat Deus vt caro eadẽ plura diuersãque loca occupet, vt nullo loco contineatur, vt modo & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas, vt carnẽ faciat simul esse & non esse carnem? Perinde ac si infes vt lucem faciat simul esse lucem & tenebras. At lucẽ vult esse lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem. Conuertet quidem quum vollet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: sed quum exigis vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem sapientie Dei peruertis? Carnem igitur carnẽ esse oportet: spiritum, spiritum: vnumquodque quæ à Deo lege & cõditione creatum est. Ea verò est carnis conditio, vt vno certoque loco, vt sua dimensione, vt sua forma constet. Ea conditione carnem induit Christus, cui, teste Augustino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abstulit.

Solutio Augustini testimonio confirmata.

Epist. ad Dardanum.

Obiectio 6. Se nisi expressis Christi verbis. Responsio. 1.

25 Excipiunt, se verbum habere quo palàm facta est Dei voluntas: nempe si illis cõceditur, donum interpretationis ex Ecclesia profligare, quod lucem verbo afferat. Fateor illos habere verbum: sed quale olim Anthropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent: quale Marcion & Manichæi, quum fingerent Christi corpus vel cæleste, vel phantasticum. Citabãt enim testimonia, Primus Adam è terra terrestris, secundus Adam è cælo cælestis. Item, Christus seipsum exinaniuit forma serui accepta, & similitudine repertus vt homo. Verùm crassi comestores nullam Dei potentiam esse existimãt, nisi monstro in cerebris suis fabricato euertatur totus ordo naturæ. quod potius est Deum circumscribere, vbi figmētis nostris appetimus experiri quid possit. Ex quo enim verbo sumpserunt, corpus Christi in

1. Cor. 15. 47. Responsio. 2.

cælo

cælo visibile esse, latere autem inuisibile in terra sub innumeris panis frustulis? Dicent necessitatem hoc flagitare, vt Christi corpus detur in Cæna. Nempe quia carnalem esum ex Christi verbis elicere libuit, suo ipsorū præiudicio abrepti, necesse habuerunt argutiam hanc excudere, cui reclamatione tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potentia Dei, vsque eò falsum est vt nostra doctrina apprimè magnificum sit eius elogium. Sed quia semper nos insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respuimus quòd secundum communem sensum difficile est creditu, licet ore Christi promissum fuerit: iterum respondendo quòd nuper, nos in fidei mysteriis sensum commune non consulere, sed placida docilitate & spiritu mansuetudinis, quem commendat Iacobus, suscipere profectam è cælo doctrinam. Sed in quo ipsi perniciosè errant, nos vtilem moderationem sequi non diffiteor. Illi à vobis Christi verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mente remotissimum imaginantur. Vbi autem ex hoc commento emergunt fœdè absurditates, quia iam præcipiti festinatione laqueos induerunt, demergunt se in abyssum omnipotentiae Dei: vt hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Christus, hac ipsius voce contenti, Hoc est corpus meum. Nos verò, vt in tota Scriptura sanâ huius loci intelligentiam non minore obedientia quàm cura consequi studemus: neque præpostero feruore temore arripimus, & sine delectu quòd primum se mentibus nostris ingerit: sed sedula meditatione adhibita sensum amplectimur, quem Spiritus Dei suggerit. quo freti, despiciamus ex alto quicquid terrenae sapientiae contra opponitur. Imò captiuas tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere audeant. Hinc nata est expositio verborum Christi, quam ex perpetuo Scripturae vsu sacramentis communem esse, omnes in ea mediocriter versati norunt. Nec verò nefas esse nobis ducimus, sanctae Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodo fieri possit.

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit, quàm vbi didicerint, quam posuimus doctrinam ex puro Dei verbo sumptam esse, euitque authoritati inniti: hoc quoque qua potero beuitate planum faciã. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradit finitum esse, ac cælo comprehendi vsque ad vltimum diem. Nec me lateat, locos, qui in hanc rem citantur, securè ab ipsis eludi, Quoties dicit Christus se abiturum relicto mundo, excipiunt, discessum illum nihil aliud esse quàm mutationem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum, supplendo, vt loquuntur, absentiae suae defectui: quãdo in illius

Exceptionis dicitur.

Obiectio 7. non Christi dicitur respicere.

Responsio 1.

Iacob. 1. 21.

Obiect. 8. Miraculum subesse in hoc Sacramento, Dei omnipotentia innitens, unde fastuosa voces.

Responsio 1.

Luc. 1. 34.

4. Aliter rationibus è verbo Dei desumptis orthodoxa sententia confirmatio.

Prima, à consideratione veritatis corporis Christi, ab aduersariis uicibus uindicata.

locum non succedit, nec rursus descendit Christus ipse ex cælesti gloria, ut conditionem mortalis vitæ susciperet. Certe aduentus spiritus & ascensus Christi antitheta sunt: idcirco fieri non potest ut eodem modo secundum carnem nobiscum habet Christus, quo Spiritum suum mittit. Adde quod discretè

*Secunda, ad
cto Christi, se nō
semper fore in
mundo. Augusti
ni expositione
confirmatur.
Matth. 26. 11.*

exprimit, se cum discipulis non semper fore in mundo. Hoc etiam dictum pulchrè sibi diluere videntur: quasi neget Christus se pauperem & miserum semper fore, vel necessitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circumstantia loci palam reclamant: quando non agitur de egestate & inopia, vel misero terrenæ vitæ statu, sed de cultu & honore. Vnctio discipulis nō placebat, quod putarent superuacuum & inutilem esse sumtum, & luxuriæ affinem: idcirco in pauperes impensum maluissent pretiū illud, quod malè profusum fuisse putabant. Respondet Christus se non semper fore præsentem ut tali honore colatur. Nec ali-

*Tract. in Ioan.
50.*

Matth. 28. 20.

ter exposuit Augustinus, cuius hæc minime ambigua sunt verba, Quum diceret Christus, Me non semper habebitis vobiscum, loquebatur de præsentia corporis. Nam secundum maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum inaffabilem & inuisibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum est, Ecce, ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi, secundum carnem verò quam verbum assumpsit, secundum id quod de Virgine natus est, secundum id quod à Iudæis comprehensus est, quod in ligno confixus, quod de cruce depositus, quod in linteis inuolutus, quod in sepulchro conditus, quod in resurrectione manifestatus: Non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & deducenibus eis v. dendo non sequendo ascendit. Non est hic: ibi enim sedet ad dexteram Patris. Et tamen hic est, quia nō recessit præsentia maiestatis. Aliter secundum præsentiam maiestatis, semper habemus Christum, secundum præsentiam carnis rectè dictum est, Me autem non semper habebitis. Habuit enim Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (ut hoc quoque breuiter annotem) tribus modis eum nobis præsentem facit, maiestate, prouidentia, ineffabili gratia, sub qua mirificam istam corporis & sanguinis eius communionem comprehendo: modò Spiritus sancti virtute fieri intelligamus, non ficticia illa corporis ipsius sub elemento inclusione. Siquidem carnem se habere & ossa Dominus noster testatus est quæ palpari & videri possent. Et Abire ac Ascendere, non speciem ascendentis abeuntisq; dare significant, sed verè id facere quod verba sonant. Ergone, dicet quispiam, certam cæli regionem Christo assignabimus? Ego autem cum Augustino respondendo, curiosissimam esse hanc & superuacaneam quæstionem, modò

*Sententia Au-
gullini breuis
explicatio.*

*Lib. de fide &
lym. ca. 6.*

modò tamen in cælo esse credamus.

27 Quid verò, toties repetitum ascensus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum significat? Negant: quia per altitudinem secundum eos tantum notatur imperij maiestas. Sed quid ipse ascendendi modus, annò spectantibus discipulis in sublime euehitur? annon clarè narrat Euangelistæ receptum fuisse in cælos? Excipiunt acuti isti Sophistæ, nube interposita subductum fuisse è conspectu: vt discerent fideles non fore postea in mundo visibilem. Quasi verò non debuerit potius momento euanescere, vt fidem faceret præsentia inuisibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dicit verò sublimis fertur in aerem, & subiecta nube se amplius in terra quærendum non esse docet, tutò colligimus domicilium nunc ei in cælis esse: sicut etiam asserit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli discipulos, frustra eos in cælum suspicere: quia Iesus qui assumptus est in cælum, sic veniet quem madmodum eum viderant ascendere. Hic quoque faceta, vt sibi videntur, tergiuersione effugiunt saluæ doctriinæ aduersarij, venturum tunc visibilem, qui nunquam è terra discessit quin apud suos inuisibilis maneat. Quasi verò Angeli duplicem illic præsentiam insinuent, ac non simpliciter discipulos faciant oculatostestes ascensus, nequa supersit dubitatio: perinde ac si dicerent, Vobis videntibus in cælum receptus, cæleste sibi imperium asseruit, superest vt patienter expectetis dum rursus adueniat mundi iudex: quia nunc cælum ingressus non est, vt illud solus occupet. sed vt secum vos & omnes pios colligat.

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum suffragiis nihil pudet illud ornare, ac præsertim Augustini: quâ peruersè id conentur, paucis expediam. Nam quum à doctis & pijs viris collecta fuerint eorum testimonia, nolo rem actam agere, ex eorum lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Augustino quidem congeram quæcunque ad rem facerent: sed contentus ero paucis ostendere, sine controuersia totum esse nostrum. Quòd aduersarij, vt eam nobis extorqueant, prætexunt, passim in eius libris occurrere, carnem & sanguinem Christi dispensari in Cœna, nempe victimam semel in cruce oblatam: friuolum est: quum simul vocet vel eucharistiam, vel sacramentum corporis. Cæterùm quo sensu voces carnis & sanguinis versusurpet, non est quòd longo circuitu quæramus: quâdo seipsum explicat, dicens sacramenta ex similitudine rerum quas signant nomina accipere: idèòque secundum quendam modum sacramentum corporis esse corpus Cui concinit alter locus satis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, quum signum daret. Iterum obiectant, disere scribere Au-

Tertia, ab ascensu Christi consideratione, adstra Sophismatum Ubiqum: à rum reuersione.
A. Cor. 1.9.
Marc. 16. 19.
Luc. 24. 51.

Phil. 3. 20.

Effigium de vniuersi sibi & inuisibilis præsentia t. s. sellitur.

5. Auctoritas Patrum, aduersariariorum erroribus de Christi præsentia non suffragatur.

Ad Bonif. ep. 23.

Nam aperta sunt quæ dicit libr. de Ciu. Dei 15. c. 27. in Psa. 26. & 46. traç. 13. 102. 106 107. in Iohannæm & 2. libi.

Augustinus illis excutitur, vt etiam est aduersarium.

Contra Adm. mantum Man. lib. 12.

Lib. 3. de Trini. gustinum, corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi: nempe eodem sensu quo consumi affirmat: quia vtrunq; simul coniungit. Nec obstat quod dicit, peracto mysterio panem consumi: quia paulò antè dixerat: Qui h. omnibus hæc nota sunt, quando per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere, tanquam mira non possunt. Nec aliò spectat quod aduersarij nimis inconsideratè ad se trahunt, Christum se quodammodo potasse manibus suis, quum panem mysticum discipulis porrigeret. Nam aduerbio similitudinis interposito satis declarat, non verè nec realiter fuisse sub pane inclusum, Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, si illis tollantur spacia locorum, nusquam fore: & quia nusquam erunt, penitus non fore. Ieiuna est caullatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus specialè virtutè exerit: quia de Christi carne mota erat quæstio, & sanctus vir ex professo respondens, Immortalitatem, inquit, carni suæ dedit Christus, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non putandus est vbique diffusus. cauendum enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens vt quod in Deo est sit vbique Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunque vnus Christus: vbique per id quod est Deus, in cælo per id quod est homo. Cuius scordix fuisset nõ excipere Cœnæ mysterium, rem adeo seriam & grauem, siquid doctrinæ quam tractabat illic fuisset aduersum? Et tamen si quis attentè quod paulò post sequitur legat, reperiet sub illa generali doctrina Cœnam quoque cõprehendi, Christum vnigenitum Dei Filium, eundemque Filium hominis, vbique totum præsentem esse, tanquam Deum in templo Dei (hoc est in Ecclesia) esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cœli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Christum cum Ecclesia vniendum, corpus eius è cælo non eliciat, quod certè facturum erat, si corpus Christi verè cibis nobis non esset nisi sub pane inclusum. Alibi definiens quomodo fideles Christum nunc possideant, Habes, inquit, per signum crucis, per Baptismatis sacramentum, per altaris cibum & potum. Quàm rectè superstitiosum ritum inter symbola præsentix Christi numeret, non disputo: sed qui præsentiam carnis cõparat crucis signo, satis ostendit se Christum bicorporem non fingere, vt occultus sub pane lateat qui in cælo visibilis sedet. Quod si explicatione indiget, continuò post illic adiungitur, Secundum præsentiam maiestatis nos semper habere Christum: secundum præsentiam carnis rectè dictum esse, Me nõ semper habebitis. Excipiunt simul etiam hoc addi. Secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Sed nihil

In Psalm. 33.

Epist. ad Dardanum.

Praclarus Augustini locus, placidus ingenio, superque factus.

Tract. 50. in Iohannem.

Augustinus seipsum explicat.
Matt. 26. 11.

Matt. 28. 20.

nihil in eorum commodum : quia hoc tandem ad maiestatem restringitur, quæ semper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutèque discernitur. Sicut alibi eadem antithesis apud eum legitur, quod reliquerit Christus discipulos præsentia corporali, ut futurus sit cum illis præsentia spirituali: ubi clarum est, carnis essentiã distingui à Spiritus virtute, quæ nos Christo coniungit, hoc eorum alioqui distantia procul distitos. Eodem loquendi genere sæpius vitur, ut quum dicit, Venturus est ad viuos & mortuos præsentia itidem corporali, secundum fidei regulam sanãque doctrinam. nam præsentia spirituali ad eos utique erat venturus, & cum tota Ecclesia futurus in mundo usque ad consummationem seculi. Ergo ad credentes dirigitur hic sermo, quos seruare iam cœperat præsentia corporali, & quos relicturus erat absentia corporali, ut eos cum Patre seruaret præsentia spirituali. Corporale accipere pro visibili, nugatorium est: quando & corpus opponit diuinæ potentiæ: & addens, Cum Patre seruare, clarè exprimit gratiam suam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

Perspicua eiusdem sententia, aduersariorum errorem de carnali Christi præsentia euertens

29 Et quoniam tantum fiduciæ ponunt in hac latebra præsentia inuisibilis, agedum videamus quàm bene in ea se occultent. Primò syllabam non proferent ex Scripturis, qua probent inuisibilem esse Christum : sed pro confesso sumunt quod nemo sanus illis dabit, nõ posse aliter Christi corpus in Cœna dari nisi opertum panis larua. Atque hoc ipsum est de quo nobiscum litigant: tantum abest ut principij locum obtineat. Ac dum ita garrunt, coguntur duplex facere Christi corpus : quia in se visibile est in cælo secundum eos, in Cœna autem speciali dispensationis modo inuisibile. Quàm verò bellè hoc conueniat, tum ex aliis Scripturæ locis tum Petri testimonio facile iudicium est. Dicit Petrus oportere Christum cælo capi vel comprehendendi, donec iterum adueniat. Docent isti vbique locorum esse sed absque forma. Excipiunt, iniquum esse naturam gloriosæ corporis subiicere communis naturæ legibus. Atqui Serueticum illud delirium (quod piis omnibus meritò detestabile est) absorptum fuisse corpus à diuinitate, secum trahit hæc responsio. Non dico eos ita sentire. verum si inter dotes glorificati corporis numeratur, inuisibili modo omnia implere: corpoream substantiam aboleri palàm est, nec discrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde si ita multiforme & varium est Christi corpus, ut vno in loco appareat, in altero sit inuisibile: ubi ipsa corporis natura, quod suis dimensionibus constat? & ubi vnitas? Longè rectius Tertullianus, qui verum & naturale Christi corpus fuisse contendit: quia eius in mysterio cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ spiritualis. Et certè de corpore glorioso dicebat Christus, Videte

6. Præsentia inuisibilis ab aduersariis confessa refutatio.

23

24

31

Act. 3. 21.

Exceptionis delatio.

4. Refutatio ex Tertulliano.

- Luc. 24. 39. & palpat, quia Spiritus carnem & ossa non habet. Ecce ipsius Christi ore carnis veritas probatur, quia palpari potest ac videri, aufer ista, iam caro esse desinet. Semper ad latibulum confugiunt suæ dispensationis quam sibi fabricarunt. Nostrium verò est, quòd absolutè pronuntiat Christus ita amplecti, vt sine exceptione apud nos valeat quòd vult asserere. Se non spectrum esse probat: quia sit in carne sua visibilis. Tollatur quòd tanquam proprium corporis sui naturæ vendicat: nõne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocumq; se circumagant, in loco illo Pauli fictitia eorum dispensatio locum non habet, vbi dicit, nos expectare è cælo saluatorem, qui corpus nostrum humile configurabit corpori suo glorioso. Neque enim speranda nobis est conformitas in illis, quas Christo affingunt, qualitatibus: vt cuique inuisibile sit ac immensum corpus. Nec verò reperietur quispiam tam bardus cui tantam absurditatem persuadeant. Ne igitur corpori Christi glorioso hanc adscribât dotem, multis in locis simul esse, nullòque spatio contineri. Denique vel apertè negent carnis resurrectionem, vel concedant Christum vestitum cælesti gloria, non exuisse carnem, qui nos in carne nostra, illius eiusdem gloriæ facturus est consortes ac socios, quando nobis futura est communis cum eoresurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura, quàm Christum vt veram nostram carnem induit quum è Virgine natus est, in vera carne nostra passus est, quum pro nobis satisfecit: ita eandem veram carnem & resurgendo recepisse, & in cælum sustulisse? Hæc enim nobis nostræ resurrectionis & in cælum ascensionis spes est, quòd Christus resurrexit & ascendit: atque (vt ait Tertullianus) arrham nostræ resurrectionis secum in cælos tulit. Porro quàm infirma & fragilis foret spes illa, nisi hæc ipsa nostra caro in Christo verè suscitata, & in regnum cælorum ingressa esset? Atqui hæc est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimensionibus constet, vt suam faciem habeat. Facessat istitur stultum illud commentum quòd tam mentes hominum quàm Christum pani affigit. Quorsum enim occulta sub pane præsentia, nisi vt qui Christum sibi habere coniunctum cupiunt, in simbolo illo subsidant? Atqui Dominus ipse non oculos tantum, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se attingi à mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Quum pro reuerentiæ studio Mariã videat properare ad osculandos pedes, cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla causa est, nisi quia nusquam a libi vult quæri. Quòd obiiciunt postea visum fuisse Stephano, facilis solutio est. neque enim ideo necesse fuit Christo locum mutare, qui serui sui oculis perspicaciam dare potuit quæ cælos penetraret. Idem & de Paulo dicendum. Quòd Christum exiisse
5. *Ex dicto Christi, etiam post resurrectionem.*
6. *A veri corporis definitione.*
- Philip. 3. 21.
- Exceptionis dilutio.
7. *Ab absurdo.*
8. *A scriptura te Simonis expressis qua veram carnem Christo tribuunt.*
9. *A fidei nostra fundamento.*
10. *Ab absurdo.*
- Ioh. 20. 17.
11. *Ab eo quod Christus sursum vult quæri.*

exiisse è sepulchro clauso, & clausis ianuis ad discipulos ingres-
sum esse obiiciūt, nihilo magis eorum errori suffragatur. Nam
sicut aqua non secus ac solidum pavementum, Christo iter præ-
buit super lacum ambulanti: ita nihil mirū si ad eius occursum
se flexit lapidis durities. Et si probabilius est, eius imperio amo-
rum fuisse lapidem, & mox, transitu dato, in suum locum re-
diisse. Nec ianuis clausis intrare tantundem valet ac penetrare
per solidam materiam, sed sibi aditum patefacere diuina virtu-
te, vt repentè steterit inter suos discipulos, planè admirabili
modo, quum obseratæ essent fores. Quod citant ex Luca, Chri-
stum subitò euauisse ex Discipulorum oculis, quibuscum E-
maunta profectus erat, nihil illis prodest, & nos adiuuat. Nam
vt sui conspectum illis auferret, non factus est inuisibilis: sed
tantum disparuit. Sicuti, eodem Luca teste, quum simul iter fa-
ceret, non induit nouam faciem ne agnosceretur: sed tenuit eor-
um oculos. Isti verò non modò Christum transformant, vt in
terra versetur: sed alium alibi suique dissimilem esse fingunt.
Denique ita nugando, non vno quidem verbo, sed periphra-
si, ex carne Christi spiritum faciunt, nec eo contenti, qualitates ei
penitus contrarias induunt. Vnde necessariò sequitur duplicem
esse.

30 Iam vt illis demus quod garrunt de inuisibili præsentia,
nondum tamen probata erit immensitas, sine qua frustra Chri-
stum sub pane includere tentabunt. Nisi vbique simul esse possit
Christi corpus, nulla loci circūferentia, sub pane in cœna latere
credibile non erit. Qua necessitate ab illis inducta est prodigio-
sa vbiquitas. Atqui firmis clarisque Scripturæ testimoniis de-
monstratum est circumscribi humani corporis mensura: deinde
suo in cælum ascensu palàm fecisse non omnibus se esse in locis,
sed, dum in vnum transit, priorem relinquere. Nec verò pro-
missio quam adducunt, ad corpus trahenda est, Ego vobiscum
sum vsque ad consummationem seculi. Primùm non stabit per-
petua coniunctio, nisi extra Cœnæ vsum Christus in nobis cor-
poraliter habitet. ideoque iusta ratio non est cur tam acerbè
de verbis Christi litigent, vt Christum in cœna includant sub
pane. Deinde contextus euincit, Christum nihil minus quàm
de carne sua loqui, sed inuictū auxilium promittere discipulis,
quo eos aduersus omnes Saranæ mundique insulcus tueatur &
sustineat. Nam cum difficilem prouinciam iniungeret, ne eam
aggredi dubitent, vel trepidè obeant, præsentia suæ fiducia eos
confirmat. ac si diceret non de fore illis suum præsidium, quod
insuperabile erit. Nisi omnia confundere libèret, annon præ-
sentia modum distinguere oportuit? Et certè quidam cum
magno dedecore prodere infeitiam suam malunt quàm vel
minimum de errore cedere. Non loquor de Papistis: quorum

Act. 9. 4.
Mat. 28. 9.
Ioh. 20. 19.
Mat. 14. 25.
Luc. 24. 31.
Exceptio 3. & 4.
(Christus visus
est à Stephano
& Paulo: exiit
item è clauso se-
pulchro. & oc-
clusis ianuis ad
discipulos est in-
gressus. Ergo
Christi corpus
est in terra) di-
luto.

Exceptionis 5.
dilitio.

Ibid. 16.

12. Resurrectio hu-
ius commenti in-
uisibilis præsen-
tia, quod dupli-
citer Christum
fabricat.

Vbiquitas corpo-
ri Christi affir-
manda est neces-
sariò ab iis qui
sub pane corpus
illud inclusum
esse somniant.

Mat. 28. 20.

Vbiquitariorum
sophisma refelli-
tur variis argu-
mentis.

1.

2.

3.

tolerabilior, vel saltem magis verecunda est doctrina, sed quosdam ita abrupte contentio, vt dicant, propter vnitas in Christo naturas vbicunq; est diuinitas Christi, illic quoque esse carnē, quæ ab illa separari nequit. Quasi verò vnio illa conflauerit ex duabus naturis medium nescio quid, quod neque Deus esset, neque homo. Sic quidem Eutyches, & post eum Seruetus. Verum ex Scriptura aperte colligitur, sic vnicam Christi personam constare ex duabus naturis vt cuique tamen sua maneat salua proprietates. Ac Eutychem iure fuisse damnatum negare eos pudebit: ad damnationis causam mirum est eos non attendere: quod discrimine inter naturas sublato, personæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius ergo amētix est, cælum terræ potius miscere quàm non extrahere Christi corpus è cælesti sanctuario? Nam quòd pro se testimonia illa adducunt. Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit Filius hominis qui in cælo est. Item, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: eiusdem est stuporis spernere idiomatum *καὶ ὅμοιος*, quæ non frustra olim à sanctis Patribus inuenta est. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in sua diuinitate quicquam fuisse passum: sed quia Christus, qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idē Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & Filius hominis in cælo erat: quia ipse idem Christus, qui secundum carnem filius hominis habitat in terris, Deus erat in cælo. Qua ratione eo ipso loco descendisse dicitur secundum diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, vt in ergastulū corporis se abderet: sed quia tametsi omnia impletet, in ipsa tamen Christi humanitate corporaliter, id est naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita est in scholis distinctio, quam me referre non pudet, Quamuis totus Christus vbique sit, non tamē totum quod in eo est, vbique esse. Atque vtinam Scholastici ipsi vim huius sententiæ probè expendissent: quia ita occursum fuisset insulto commento de carnali Christi præsentia. Mediator ergo noster quum totus vbique sit, suis semper adest: & in cœna speciali modo præsentem se exhibet, sic tamen vt totus adsit, non totum: quia, vt dictum est, in carne sua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.

31 Longè autem falluntur qui nullam carnis Christi præsentiam in cœna concipiunt nisi in pane sistatur. Ita enim arcanae Spiritus operationi quæ nobis Christum ipsum vult, nihil reliquum faciunt. Christus præsens illis non videtur nisi ad nos descendat. Quasi verò si ad se nos euchar, non æquè potiamur eius præsentia. Ergo tantum de modo quaestio est: quia Christū ipsi in pane locant, nobis autem nō ducimus fas esse eum è cælo detrahere. Vtrū rectius sit iudicent lectores. Tantum facessat calum-

Alterum Sophisma quod affine est heresi Euty. vni & Serueti.

Tertium Sophisma ex Scripturis collectum. Ioh. 3. 33. Idem 1. 18. 1. Cor. 2. 8. Idiomatum καὶ ὅμοιος ab vbiq; natura sublata.

Vera item Scholasticorum distinctio: Totum Christum vbique, non tamen Totum Christi.

Huc imaginaria Papistarum consubstantiarum & vbiq; tantum præsentia, vera carnis Christi, arcanae Spiritus S. vniōne præsentia operatur.

calumnia illa, auferri Christum à sua cœna nisi sub panis integumento lateat. Nam quum mysterium hoc cœleste sit, necesse non est, Christum elicere in terras ut nobis sit coniunctus.

32. Porro de modo si quis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum quàm ut vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis quèat: atque, ut apertius dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquiescere tutò licet, hîc sine controuersia amplector. Pronuntiat ille carnem suam esse animæ meæ cibum, sanguinem esse potum. Talibus alimentis animam illi meam pascendam offero. In sacra Cœna iubet me sub symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem suum sumere, manducare ac bibere. nihil dubito quin & ipse verè porrigat, & ego recipiam. Tantiùm absurda reiciò quæ aut cœlesti Christi maiestate indigna, aut ab humana eius naturæ veritate aliena esse apparet: quando & cum Dei verò pugnare necesse est, quod & sic in gloriam regni cœlestis receptum fuisse Christum docet ut supra omnem mundi conditionem eum euehat, nec minus diligenter in humana eius natura commendat, quæ propria sunt veræ humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione absolum videri debet: quia ut spirituale est totum Christi regnum, ita quicquid agit cû sua Ecclesia, ad rationem seculi huius minimè exigendum est. Vel, ut Augustini verbis utar, per hominem hoc mysterium peragitur ut reliqua, sed diuinitus: in terra, sed cœlitus. Ea (inquam) est corporis præsentia, quam Sacramenti ratio postulat: quam tanta virtute tantæque efficacia hîc eminare dicimus, ut non modò indubitatam vitæ æternæ fiduciam animis nostris afferat, sed de carnis etiam nostræ immortalitate securos nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui supra hæc suis hyperbolicis euehatur, nihil aliud quàm talibus involucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicuti nondum satisfactum fuerit, hîc velim paulisper mecum reputet, de sacramento nunc haberi sermonem, cuius omnia ad fidem referenda sunt. Eidem verò nos ista quam enarrauimus corporis participatione non minus laurè affluentèrque pascimus, quàm qui ipsum Christum è cælo detrahunt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem qualis ab ipsis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christum è carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quanvis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclarè constare nihil dubium est. Qui veritati aded perspicuè reclamant, ad quam fidei animum se forment viderint.

Ea qualis sit ostenditur: ita tamen ut modus agnoscat in comprehensibilis.

Absurda reicienda. Luc. 24. 26.

Irenæus li. 4. c. 34.

Aduersariorum hyperbola quid efficiant.

Fide participamus reipsa Christum.

Mixtura autem transfusiones, à curiosis excogitata, repudianda sunt.

Rom. 12. 3.

2.Ioh.7.

Qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

9. Hactenus qua ad sacram Cœnam à parte Dei exhibentis spectare videtur, sunt proposita: supersunt ea quæ nos propius respiciant, explananda. In propriis, nostram carne & sanguine Christi communicatio.

33 De communicatione idem sentiendum: quæ nulla ab ipsis agnoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. Atqui Spiritui sancto non leuis fit iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute ut cum carne & sanguine Christi communicemus. Imò si vis mysterij qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ ab annis quadringentis, pro dignitate expensa esset, satis superque erat vnde nobis satisfaceret: clausa fuisset multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accessæ sunt horrendæ dissensiones, quibus tum olim, tum nostra etiam ætate Ecclesia miserè vexata est: dum hyperbolicum præsentiam modum exigunt curiosi homines, quem Scriptura nunquam ostendit. Ac de re stultè & temerè concepta periode tumultuantur acsi inclusio Christi sub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis esset. Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditum est, nostrum fiat: quomodo sanguis effusi participes fiamus, scire in primis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Nuac his omiſſis quibus tantum inerat momenti: imò neglectis & penè sepultis,

Quæ tametsi spirituali non oralis, realis esse non definit. Non queritur enim an verum Christi corpus pro nobis crucifixum percipiamus (Id enim est extra controuersiam) sed quo modo.

hæc vna spinosa quæstio illis placet, quomodo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. Falsò iactant, quicquid docemus de spirituali manducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponit: quandoquidem non nisi ad modum respicimus, qui apud eos carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritualis: quia vis arcana Spiritus nostræ cum Christo coniunctionis vinculum est. Nihilò verior est altera obiectio nos fructum vel effectum duntaxat quem ex esu carnis Christi capiunt fideles, attingere. Diximus enim antea Christum ipsum cœnæ esse materiam: inde verò sequi effectum, quod sacrificio mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrectione erigimur in spem cælestis vitæ. Sed stulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramentum esse putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, sunt species panis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacramentum, mystica eius caro. Item paulo post, Res significata & contenta est propria caro Christi: significata & non contenta, mysticum corpus. Quod inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prædita est, assentior: quòd autem Sacramentum esse fingit, & quidem sub pane contentum, error est non ferendus. Hinc nata est Sacramentalis manducationis falsa interpretatio: quia putarunt impios quoque & sceleratos edere Christi corpus, quamlibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in mysterio

Lib. 4. Dist. 8.

Falsa interpretatio rationis scholasticorum oralem & carnalē cor-

mysterio

mysterio cœnæ non minus spiritualis res est, quàm æterna sa-
 lus. Vnde colligimus, quicumque vacui sunt Christi Spiritu: car-
 nem Christi nihilo magis posse edere quàm vinum bibere cui
 non sit coniunctus sapor. Certè nimis indignè laceratur Chri-
 stus, quum prostituitur incredulis emortuum. & nullius vigoris
 eius corpus: & repugnant aperta eius verba. Quisquis ederit car-
 nem meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego
 in eo. Excipiunt, illic non agit de sacramentali esu: quod ego fa-
 teor, modò ne ad eundem scopulum subinde impingant, comedi
 carnem ipsam absque vllò fructu. Scire autem ex ipsis velim
 quandiu eam contineant vbi manducarunt. Hic meo iudicio,
 exitum non reperient. Sed obiciunt, non posse hominũ ingra-
 titudine quicquam detrahi, vel intercideri de de fide promissi-
 onum Dei. Fateor sanè, & vim mysterij integram manere dico,
 quantumuis impij eam, quoad in se est, exinanire studeant. Aliud
 tamen est offerri, aliud recipi. Spiritualem hũc cibum om-
 nibus porrigit Christus, potumque spiritualem propinat: alij au-
 tidè vescuntur, alij fastidiosè respuunt. an horum reiectio faci-
 et ut cibus & potus suam naturam perdant? Dicent hac simili-
 tudine sententiam suam iuuari, nempe carnem Christi, licet in-
 sipida sit, esse nihilominus carnem. Ego verò nego posse comedi
 absque fidei gustu: vel (si cũ Augustino loqui magis placet)
 nego plus referre homines ex Sacramento quàm vase fidei col-
 ligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius
 veritas & efficacia, quamuis ab externa eius participatione in-
 anes discedant impij. Si rursus obiciant, derogari huic verbo,
 Hoc est corpus meum, si panẽ corruptibilem & nihil præterea
 impij recipiunt: in promptu solutio est, Deum nolle veracem a-
 gnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis suæ cõstantia, vbi in-
 dignis præitare quod reiciũt paratus est, imò liberaliter offert.
 Atque hæc est sacramenti integritas, quam violare totus mũdus
 non potest, carnem & sanguinem Christi non minus verè dari
 indignis quàm electis Dei fidelibus: simul tamen verum est, nõ
 secus atque pluvia super duram rupem decidens effluit, quia
 nullus in lapidem ingressus patet: ita impios sua duritie repelle-
 re Dei gratiam quominus ad ipsos penetret. Adde quòd Christũ
 absque fide recipi nihilo magis consentaneum est quàm semen
 in igne germinare. Quòd autem quærunt quomodo in dam-
 nationem quibusdam venerit Christus nisi eum indignè reci-
 piant, frigidum est. quando nusquam legimus, Christum indi-
 gnè recipiendo mortem sibi accersere homines, sed potius re-
 spuendo. Nec eos iuvat Christi parabola, vbi dicit semen e-
 nasei inter spinas, & postea suffocatum corrumpi: quia illic
 differit quid valeat temporalis fides, quam edendæ Christi car-
 ni, & bibendo sanguini necessariam esse non putant qui Iu-

portis Christi mā
 ducationem esse
 ventum refuta-
 tio.

Ioh. 6. 56.

Exceptio 1. pro
 manducatione o-
 rali.

Alteræ.

Tertiã.

Quarta.

Quinta.

Sexta, ex Mat.
 13. 7.

Eid. 4. 5.

dam hac in parte æqualiter faciunt socium Petri. Quin potius eadem parabola refellitur eorum error, vbi dicit Christus aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrum agere radicem. Vnde sequitur, incredulis suã duritiem esse obstaculo quominus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutem nostrã hoc mysterio adiutã cupit, nihil aptius inueniet quã vti fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum esse quo inferamur in corpus Christi, vel insiti, magis ac magis coalescamus, donec solidè nos secum vnjat in cælesti vita. Obiiciūt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis Christi, nisi eorum essent participes. Ego autem respondeo, non ideo damnari quòd comederint, sed tantum quòd mysterium profanauerint, pignus sacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter suscipere debebant, calcando.

Septima.

1. Cor. II. 29.

Quia, ex Augustino, què huic errori fauisset saluè asserunt.

34. Porro quia Augustinus inter vetustos scriptores præcipuè asseruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quã in scitè & perperam illud ad causam præsentem trahant qui canibus edendum proiciunt Christi corpus. Sacramentalis manducatio secundam istos est, qua impij Christi corpus & sanguinem absq; virtute Spiritus vel vilo gratiæ effectu recipiunt. Augustinus contrà, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non morietur in æternum. Nempe (inquit) virtutem sacramenti, non tantum visibile sacramentum: & quidem intus, nõ foris: qui corde comedit, nõ qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, in Cœna Dominica proponi, quibusdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipsam, cuius sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad e-

Homil. in Io-
han. 26.
Ioh. 6. 50.

Explicatio sententia Augustini.

xitium, quicumque fuerit particeps. Nequis hinc cauilletur, rem vocari non corpus, sed quæ ab illo separari potest Spiritus gratiã, has nebulas discutit antithesis inter epitheta Visibile & Inuisibile: nam sub priore comprehendere non potest Christi corpus. Vnde sequitur, visibili tantum symbolo incredulos communicare. Ac, quòd melius tollatur dubitatio, postquam dixerat panẽ hunc interioris hominis quærere esuriam, subiicit, Moses & Aaron, & Phinees, multique alij qui manna comederunt, placuerunt Deo. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intelligebant, spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Paulo pòst, Ac per hoc, qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubie nec manducat spiritualiter

Vera eiusdem testimonia, aduers. manducationem oralem. Exod. 16. 14.

carnem

carnem eius, nec bibit sanguinem, licet carnaliter & visibiliter
 premat dentibus signum corporis & sanguinis. Audimus rur- Homil. in Io-
 sum opponi visibile signum spirituali manducationi. Quo re- hannem 59.
 fellitur error ille, corpus Christi inuisibile sacramentaliter re
 vera comedi, quamuis non spiritualiter. Audimus etiam profa-
 nis & impuris nihil concedi præter visibile signi sumptionem.
 Hinc celebre eius dictum, reliquos discipulos panem Domi- Homil. 62.
 num manducasse, Iudam verò panem Domini, quo incredulos 2. Cor. 12. 7.
 clarè excludit à participatione corporis & sanguinis. Nec aliò Li. 5. de Baptif.
 spectat quod alibi dicit, Quid miraris si datus est Iudæ panis contra Dona-
 Christi, per quem manciparetur diabolo: quum videas è cõtra- ist.
 rio datum Paulo Angelu diaboli per què perficeretur in Chri- 1. Cor. 11. 29.
 sto? Dicit quidem alibi, corpus Christi fuisse illis panem cœnæ
 quibus dicebat Paulus, Qui manducaverit indignè, iudicium
 sibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepisse, quia malè acce-
 perint. Sed quo sensu, plenius alio loco explicat. nam ex pro-
 fesso definiendum suscipiès quomodo improbi & scelerati, qui Quomodo impij
 fidem Christianam ore profitentur, factis autem abnegant, corpus Christi
 Christi corpus comedant (& quidem aduersus quorundam opi- comeuant.
 nionem, qui non solo sacramento eos edere, sed re ipsa puta-
 bant) Sed nec (inquit) dicendi sunt manducare corpus Christi
 quia in membris Christi computandi non sunt. Ut enim alia
 taceam, non possunt simul esse membra Christi & membra me-
 retricis. Denique ipse dicens, Qui manducat carnem meam, & Ioh. 6. 56.
 bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: ostendit Lib. De ciuit.
 quid sit, non sacramento tenus, sed re vera corpus Christi ede- De 21. c. 25.
 re. hoc enim est in Christo manere, ut in illo Christus maneat.
 Sic enim hoc dixit tãquam diceret, Qui non manet in me, & in
 quo ego non maneo, non se dicat aut existimet māducare cor-
 pus meum, aut sanguinem bibere. Expendant lectores anti- Sacramento ta-
 theta, sacramento tenus, & re vera edere: & nulla restabit du- nus, non re vera
 bitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, Nolite pa- impij edunt cor-
 rare fauces, sed cor: inde commendata est ista cœna. Ecce cre- pus Christi.
 dimus in Christum quum fide accipimus: in accipiendo noui-
 mus quid cogitemus. modicum accipimus, & in corde sagina-
 mur. non ergo quod videtur, sed quod creditur, pascit. Hic quo-
 que quod sumunt impij, restringit ad signum visibile: nec ali- Cõtra Faustum
 ter Christum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco, di- li. 13 c. 16.
 feretè pronuntians bonos & malos signaculis communicare, Serm. 2. de ver.
 hos à vera carnis Christi manducatione excludit. Nam si rem i- Apost.
 ipsam perciperent, non tacuisset omnino quod causæ magis erat
 consentaneum. Alio etiam loco de manducatione eiusque fru-
 ctu differens, sic concludit, Tunc vita vnicuique erit corpus &
 sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in
 ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur.

Ergo qui incredulos faciū: participes carnis & sanguinis Christi, vt cum Augustino consentiant, nobis representent corpus Christi visibile: quando tota veritas secundum eum spiritualis est. Et certò ex eius verbis colligitur, sacramentalem esum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tantundem valere ac visibilem vel externū. Quòd si verè nec tamen spiritualiter comedi posset Christi corpus, quid sibi vellet quod alibi tradit? Nò hoc corpus quod videtis, mādicatori estis, & bibituri sanguinē quē fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendauit vobis: spiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in sacrificium Christus obtulit, in Cœna porrigatur: sed manducationis modum notauit: quòd scilicet in cœlestem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inspiret. Fateor quidem, sapius apud eum occurrere istam loquendi formam, Comedi corpus Christi ab infidelibus: sed seipsum expliat, addens, In sacramento. Et alibi spiritualis māducatio ab eo describitur, in qua gratiā morsus nostri non consumunt. Ac ne congerie me pugnare dicant aduersarij, scire velim quomodo ab vna eius sententia se expediant, vbi dicit Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebūt quin figuret in Cœna panis, Christi corpus. Vnde sequitur, reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillum quoq; non aliter sensisse declarant hæc verba, Perinde ac si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat: ita necesse est, si quis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso coniungi, vt Christus in eo & ipse in Christo inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali esu priuari qui sacramentaliter tantum Christi corpus comedūt, quod à sua virtute separari nequit: nec ideo labascere fidē promissionum Dei, qui non desinit è cælo pluere, quanuis pluiæ liquorem saxa & rupes non concipiunt.

Spiritualiter comere, idem Augustino.

Quo sensu dicat ab infidelibus comedi corpus Christi.

Cyrilli sententia de māducatione carnis Christi.

8. A communicatione transitio ad adorationē: ac primum ostenditur quā in firma sit aduersariorum de cōcomitantia conscientura.

35 Hæc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abstrahet, quā peruersa temeritate quidam in sacramento exerunt: quòd secum subducerent, Si corpus est, & anima igitur & diuinitas sunt vna cum corpore, quæ iam diuelli non possunt. igitur illic adorandus Christus. Primum, si sua illa quam obtinent concomitantia ipsis negetur, quid facient? Nam vt maxime absurditatem vrgeant si corpus ab anima & diuinitate separetur, quis tamen sanus & sobrius Christi corpus Christum esse sibi persuaadat? Videntur quidem sibi suis id syllogismis pulchrè conficere. Verum quum de corpore & sanguine suo distinctè loquatur Christus, modum autem præsentia non describat: quomodo ex re ambigua certò conficiet quod volunt? Quid ergo? nōne si grauiore aliquo sensu eorum conscientias exerceri contigerit, protinus cum suis syllogismis dissoluētur ac liquecent?

quiescent? nempe ubi certo Dei verbo defici se videbunt, quo vno consistunt animæ nostræ quum ad rationem vocantur, & sine quo primo quoque momento labascunt: ubi Apostolorum doctrinam & exempla sibi aduersari, se verò solos sibi auctores esse cogitabunt. Accedent ad tales impulsus & alij non leues stimuli. Quid? an res erat nullius momēti, Deum hac forma adorare vt nihil nobis præscriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentandum de quo nullum vltquā verbum legebatur? At si qua decet humilitate cogitationes omnes suas sub Dei verbo cōtinuissent, aut cōsultassent certè quod ipse dixit, Accipite, manducate, bibite: huicque mandato paruissent, quo accipi sacramentū, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum est, sine adoratione accipiunt, securi sunt se à mandato Dei non deflectere: qua securitate nihil melius est quū quid operis instituiamus. Habent Apostolorum exemplum, quos non legimus prostratos adorasse, sed, vt erant discumbentes, accepisse & manducasse. Habent Apostolicæ Ecclesiæ vsum, ubi fideles non in adoratione sed in fractione panis communicasse, à Luca narratur. Habent Apostolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Ecclesiam instituit, professus se à Domino accepisse quod tradebat.

36 Atque hæc quidem eò tendunt, vt expendant pij lectores quam non tutum sit in rebus tam arduis à simplici Dei verbo ac cerebri nostri somnia euagari. Quæ autem superius dicta sunt, omni hac in re scrupulo liberare nos debent. Nam vt Christum illic rite apprehendant piæ animæ, in cælum erigantur necesse est. Quod si hoc sacramenti officium est, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam spiritualium mysteriorum altitudinē sursum assurgat: qui in signo externo detinētur, à recta quærendi Christi via aberrant. Quid ergo? supersticiosam esse cultum negabimus, quum sese homines coram pane prosternunt vt Christum illic adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicæna Synodus, quū vetuit nos humiliter attentos esse ad proposita symbola. Nec alia causa institutum olim fuit vt ante cōsecrationē populus alta voce admoneretur habere sursum corda. Ipsa quoque Scriptura, præterquam quod Christi ascensionem diligenter nobis enarrat, qua corporis sui præsentiam à conspectu nostro consuetudinēque subduxit: quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipse meminit, mentibus sursum erigi iubet, & ipsum in cælo quærere sedentem in patris dextera. Secundū hanc regulam erat potius spiritualiter in cælesti gloria adorandus, quam excogitandum istud tam periculosum adorationis genus, plenum carnalis crassæque de Deo opinionis. Quare qui sacramenti adorationem excogitarunt, eam non modò à seipsis

Deinde quanta temeritate superbiaque turgent, rantes Christi verbo addunt, & Ecclesia Apostolice vsum minime sequuntur.

A Cor. 2. 42.
1. Cor. 11. 23.

Hic adorationis signorum error damnatus est.

1. A Christo ipso sacramenti auctore.

2. A Synodo Nicæna.

3. A vetere consuetudine.

4. Ab ipsa scriptura, quæ Coloss. 3. 2. & alibi mentes nostras in cælos erigit.

Unde sequitur adorationem signorum meram esse idolatriam.

somniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mētio ostendi potest (quæ tamen non fuisset prætermiffa si Deo accepta foret.) sed reclamante Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deum fabricati sunt, derelicto Deo viuente. Quid enim est idololatria, si hoc non est, dona pro datore ipso colere? Vbi dupliciter peccatum est. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus est: & ipse etiam in polluto ac profanato suo beneficio inhonoratus, dum ex sancto eius Sacramento factū est execrabile idolum. Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra Dei doctrina. Est enim ea Spiritus sancti optimi magistri schola, in qua sic proficitur, vt nihil sit aliunde asciscendum: ignorandum verò libeater quicquid in ea non docetur.

Cui tutum opponitur remediū.

5. A Sacramēti natura & institutione, cui hac adorationū forma minime congruit.

37 Iam verò (vt superstitio rectos fines semel egressa, nullum peccandi finem facit) longè vterius prolapsi sunt. ritus enim excogitarunt à Cœnæ institutione prorsus extraneos, in hoc tantum vt diuinis honoribus signum afficerēt. Christo, Inquiunt, hanc venerationem deferimus. Primum si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum esse legitimam quæ non in signo residet, sed ad Christum in cælo sedentem dirigitur. Nūc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promissionem? Consecrant hostiam, vt vocant, quam circumferant in pompa: quam spectandam, colendam, inuocandam solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent esse ritū consecratā, nempe verba illa proferent, Hoc est corpus meum Ego verò contrā obijciam, simul dictum esse, Accipite & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc sub illo ita inclusam, vt separata, fiat omnino nulla. Id simili exemplo fiet clarius. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me. promissionem addidit. Exaudiam te. Siquis

6. A promissione & mandato institutionis, nullū mandatum exat adorationis: ergo nullum Sacramentum habent adoratores signorum.

Psal. 50. 16.

Ratio, à simili Scriptura testimonio mandato promissionem coniungenti.

inuocato Petro aut Paulo, hac promissione gloriatur, nōne omnes clamabūt eum perperam facere? Et quid aliud quæro, faciunt qui omissio mandato de manducatione, mutilam promissionem abripiūt. Hoc est corpus meum, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutantur? Meminerimus ergo hanc promissionem iis esse datam qui mandatum cum ea coniunctum obferuant, eos autem omni verbo destitit qui Sacramentum aliò transferūt. Antea disseruimus quomodo nostræ apud Deū fidei seruiat sacræ Cœnæ mysterium. Quando autem tantam hinc suæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non solum nobis in memoriam Dominus reuocat, sed quasi de manu in manum profert, & ad eam agnoscendam uos excitat: simul admonet ne tam effusæ beneficentiæ ingrati simus: quin potius eam quibus par est, laudibus prædicemus, & gratiarum actione

Luc. 22. 19.

1. Cor. 11. 26.

Non igitur in adorationē datum est hoc sacramentum: sed in alios quosdā fines.

actione celebremus. Itaque quum sacramenti ipsius institutum Apostolis traderet, ut id in sui memoriã facerent docuit. Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id autem est publicè atque vno simul omnes ore palàm fateri, totam vitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: ut nostra illum confessione glorificemus, & alios nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hic apparet rursùm quòd sacramenti scopus spectet: nempe ut nos in mortis Christi memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi ut oris confessione prædicemus quod fides nostra in Sacramento agnovit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam. Hic secundus est Sacramenti vsus, qui ad externam confessionem attinget.

38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: qua non alia vehementius cum ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, consensum animare nos inflammarè que posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat ut vnum prorsus nobiscum fiat, nosque cum illo. Porro quum non nisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnū corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræsentat panis qui in sacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se cõmixtus ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos connexòsque esse decet, nequid dissidij aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis explicari malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclarè verò in Sacramento poscerimus si impressa in sculptraque animis nostris fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quenquam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut vllò modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniuriis: non posse nos à fratribus dissidere quin simul à Christo dissideamus: Christum à nobis diligì non posse quin diligatur in fratribus: qualè corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tangitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tangamur. Quam obrem non abs re Augustinus, toties sacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acriter admoueri stimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quàm dum

1. Ut excitet nos ad gratiarum actionem.

2. Ut exerceat nos in recolenda mortis Christi memoria.

3. Ut nos excites ad vitam puritatem & sanctimoniam.

4. Tum ad charitatem & pacem erga proximos.

1. Cor. 10. 16.

De hac charitate & pace cum proximis colenda admodum necessaria admonitio.

Augustini testimonio comprobata.

Christus seipsum nobis donans, non modò suo nos exemplo; vt alter alteri nos mutuò deuoueamus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem: nos quoque omnes vnum in seipso esse facit.

Hinc liquet quàm longè à Sacramenti natura absit, quod fit sub Papatu.

*1. Vertitur in mutam actionē.
2. Consecratio ad elementa ipsa, non ad recipientes destinatur.*

3. Verba sine intellectu & adificatione demurrantur.

4. Fit inutilis repositio panis, vino omisso.

5. Vera consecratio ignoratur.

6. Veteris Ecclesie exemplo abutuntur.

Postremum articulus secunda partis, agens primo loco de indigne ad mensam Christi accedentibus.

39 Hic autem optimè confirmatur quod alibi dixi rectam Sacramenti administrationem non absq; verbo cōstare. Quæcunque enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbū requirit siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitandi ad officium, precatione opus est. Nihil ergo magis præposterum fieri in Cœna potest, quàm si vertatur in mutam actionem: quod sub Papæ tyrannide factum est. Totam quidem vim consecrationis à Sacerdotis intentione pendere voluerunt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysteriū maximè explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quòd non obseruabant promissiones illas quibus cōficitur consecratio, nō ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. Atqui non panem alloquitur Christus, vt corpus suum fiat: sed discipulos iubet manducare atque illis corporis & sanguinis sui communicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cum pane & calice promissiones fidelibus offerantur. Ita est sanè. Non hinc magicam aliquam incantationem imaginari nos decet, vt satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ auditores ædificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimatur ac insideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quam nōnulli urgent vt ægrotis extra ordinem distribuatur, inutile esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnà cum signo veram mysterij explicationem coniungat. In silentio est abusus ac vitium. Si referuntur promissiones, & mysterium enarrantur, vt cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quod dubitemus hanc esse veram consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque non peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesie exemplum. Fateor, verùm in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quàm ipsam veritatem sequi.

40 Porò quemadmodum sacrum hunc panem Cœnæ Domini, spiritualesse cibum videmus, suaue ac delicatum nō minus quàm salutiferum piis Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christum suam esse vitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursus in nocentissimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionem laudis

laudis charitatēq; non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, ubi ventrem offendit vitiosis humoribus occupatum, ipse quoque vitiat & corruptus nocet magis quam nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam incidit malitia nequitiaque polluta, maiore illam ruina præcipitat. non suo id quidem vitio, sed quia pollutis & infidelibus nihil est mundum, quamlibet alioqui sanctificatum Domini benedictione. Nam, Tit. I. 17. ut ait Paulus, qui indignè manducant & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, iudiciumque sibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod sine vlla fidei scintilla, sine vlllo charitatis studio, ad usurpandam Cœnam Domini, instar porcorum se proripit, minimè discernit corpus Domini. Nam quatenus corpus illud suam esse vitam non credunt, qua possunt contumelia ipsam afficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac demum sic accipiendo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac dissidentes, sacrum corporis Christi symbolum cum suis dissidiis cōmiscere audent, nō stat per eos quominus Christi corpus disceperatur, ac membratim dilanetur. Itaque non immerito rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate scdè ad eò polluunt. Hac ergo indigna manducatione damnationem suam sibi accipiunt. Nam quum nullam in Christo fidem repositam habeant, Sacramento tamen accepto, profitentur nō alibi quàm in eo esse sibi salutem, omnemque aliam fiduciam abiurant. Quare ipsi sibi sunt accusatores: testimonium ipsi aduersum se pronuntiant, damnationem ipsi suam obsignant. Deinde quum odio ac malevolentia diuisi distractique à fratribus, hoc est Christi membris, partē in Christo nullam habeant: testificantur tamen hanc vnam salutem esse, Christo communicare, & illi vnitum esse. Eam ob rem præcipit Paulus vt prebet seipsum homo antequam de hoc pane edat, aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquemque in se descendere, & secum reputare an in teriore cordis fiducia in salutem à Christo partem recumbat: an oris confessione agnoscat: deinde an innocentia ac sanctitatis studio ad Christi imitationem aspiret: an eius exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se iis communicare quibuscum Christum communem habet: an vt ipse à Christo censetur, ita vicissim fratres omnes pro corporis sui membris habeat: an eos instar membrorum suorum fouere, tueri, iuare cupiat. Non quia hæc tum si se tum charitatis officia nunc perfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere & votis omnibus aspirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem

Tit. I. 17.
I. Cor. II. 29.

Quales illi sint.

Et quam gravè
iudicium
imminet.

Hinc male vti
medium propo-
nit Apostolus:
nō enim
vnius usque
examen: & quò
illud esse de-
beat.

*Falsum verò à
Papistis inducū
examen, ostendi
tur esse dirum
tormentum, quod
homines arceat à
mensa Domini.*

comparare volunt, miseris cōscientias torserunt ac diuexarunt
diris modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem essent at-
tulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in statu gratiæ es-
sent. In statu gratiæ esse interpretati sunt purum purgatūque
omni peccato esse. Quo dogmate omnes quotquot in terris vn-
quam fuerunt & sunt homines, ab huius Sacramenti vsu arce-
bantur. Nam si hoc agitur vt nostram à nobis dignitatem petā-
mus, actum de nobis est: desperatio tantum & exitialis ruina
nos manet. Totis licet viribus adnitamur, nō aliud proficiemus
nisi vt tum denique indignissimi futuri simus quum de quære-
nda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quo huic vl-
ceri mederentur, modum excogitarunt acquirendæ dignitatis:
vt quantum in nobis est examine habito, reposcitāque à nobis
factorum omnium ratione, contritione, cōfessione satisfactio-
ne, nostram indignitatem expiaremus: quæ expiandi ratio qua-

*Huius examini
Papistici resu-
tatis.*

1.

lis sit, dictum est vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præ-
sens institutum attinet, dico hæc nimium esse ieiuna euaniidā-
que solatia cōsternatis deiectisq; cōscientiis, & peccati sui horro-
re percussis. Nam si Dominus interdicto neminem in Cœnæ
sux participationem admittit nisi iustum & innocentem: nō le-
ui cautione opus est, quæ aliquem suæ iustitiæ securum reddat,
quam à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur
securitas, apud Deum defunctos esse qui fecerūt quod in se est?
2. Quod si etiam ita esset, quando tamē erit vt spondere quis sibi
audeat, se fecisse quod in se erat? Ita quū nulla certa nostræ di-
gnitatis securitas fiat, manebit sempe clausus aditus, horribili
illo interdicto, quo edicitur iudicium sibi manducare & bibere
qui indignè manducant & bibunt.

*Conclusio, examē
à Papistis inue-
ditum esse spiri-
tus mendacis
fumentum.*

42. Nunc iudicare promptum est qualis sit hæc, quæ in Pa-
patu regnat doctrina, & à quo auctore profecta sit, quæ mise-
ros peccatores & trepidatione mœstitiæque afflictos, huius sa-
cra nenti consolatione immani sua austeritate orbat & spoliat:
in quo tamen omnes Euangelij deliciae illis proponebantur.
Certè diabolus nullo maiori cōpendio homines perdere pote-
rat, quàm sic eos infatuando, ne gustū & saporem talis alimenti
perciperent quo eos optimus Pater cælestis pascere voluerat.
Ne igitur in huiusmodi præcipitium ruamus, meminerimus
has sacras epulas ægrotis esse pharmacū, peccatoribus solatiū,
pauperibus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus siqui repe-
riri possent nullum afferrent operæpretium. Nam quū in illis
Christus nobis in cibum detur: intelligimus, nos sine ipso
tabescere, liqui, deficere, qualiter inedia corporis vigorem ex-
tinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos sine ip-
so in nobis planè mortuos esse. Quare ea est dignitas quā v-
nam & optimam afferre Deo possumus, si nost: à ei utilitatē, &

*Cui opponitur
Christianum
examen, cuius
ha sunt partes.*

*2. Dignitatis &
efficacia Christi
consideratio.*

vt ita loquar) indignitatem offeramus, vt sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis despondeamus, vt nos in ipso consolemur: si nos humiliemus, vt ab ipso erigamur: si nos accusemus, vt ab ipso iustificemur: præterea si ad eam quam in sua cœna nobis commendat vnitatem aspiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit: ita vnam omnino animam, cor vnum, linguam vnam nobis omnibus optemus. Hæc si perpenſa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes, etiam si concutiant, prosternent. Nos bonorum omnium egeni & nudi, nos peccatorum sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægros ad medicum, peccatores ad iustitiæ auctorem: mortuos denique ad eum qui viuificat, dignitatem illam, quæ à Deo mandatur, fide præcipuè constare quæ omnia in Christo, nihil in nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipsa quam Deo imperfectam offerre satis sit, vt ipsam in melius augeat: quando præstati solida non potest. Alij nobiscum in hoc consentientes dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamen ipso dignitatis longè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & charitatem parenti ei quam Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnæ sacrosanctæ accessu, non secus ac si fides infirma & charitas imperfecta sit: quando ad vnum omnes rei conuictique suæ imperfectionis tenerentur. Et sanè nimij stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere quæ Sacramentum irritum superuacuumque faciat: quod non perfectis institutum est, sed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, stimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum: defectum verò vtriusque corrigendum.

43 Cæterùm quod ad externum actionis ritum spectat, in manum accipiant fideles, necne: inter se diuidant, aut singuli quod sibi datum fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponunt, an proximo tradant: panis sit fermentatus, azyrius: vinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quanquam certum est, veteris Ecclesiæ ritum fuisse vt omnes in manum acciperent. Et Christus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrant historia: qui primus azyro pane delectatus est: qua id ratione, non video, nisi vt plebis oculos nouo spectaculo in admirationem traheret magis quàm vt animos proba religione institueret. Oannes obiuro, qui vel leui aliquo pietatis studio tanguntur, anno

2. Indignitatis
nostra sensus, quod
nos ad Christi
deducit.

3. Fidei & charitatis incrementum.

ita tamen ut
animos non despondeamus etiam
si fides infirma
& charitas imperfecta sit: quando
ad vnum omnes rei conuictique
suæ imperfectionis tenerentur.
Et sanè nimij stuporis, ne dicam
stoliditatis, fuerit, eam perfectionem
in recipiendo Sacramento
requirere quæ Sacramentum
irritum superuacuumque
faciat: quod non perfectis
institutum est, sed infirmis
ac debilibus ad vellicandum,
excitandum, stimulandum,
exercendum fidei & charitatis
affectum: defectum verò
vtriusque corrigendum.

Nonnulla autem euidenter perspiciant, & quanto præclarius Dei gloria hæc re-
a superstitione splendeat, & quâto affluentior spiritualis consolationis suau-
introducuntur sunt, itas ad fideles redeat, quàm in istis frigidis & histrionicis nugis
et ad necessita- quæ nullum alium vsum afferunt nisi vt stupentis populi sen-
tem quandam sum fallant. Id populum religione contineri vocant, quum su-
audacter ac ma- perditione stolidus & infatuatus, quouis trahitur. Siquis vetu-
le restricta. state tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quàm
 vetustus sit chris-matis & exufflationis in Baptismo vsum: quàm
 non longè ab ætate Apostolorum Cœna Domini tacta rubigi-
 ne fuerit: sed isthæc scilicet humanæ cõfidentix procacitas est,
 quæ se continere nequit quin semper in Dei mysteriis ludat &
 lasciuat. Nos verò meminimus tanti esse Deo verbi sui obe-
 dientiã, vt in ea & Angelos suos & orbẽ vniuersum iudicare nos

Quib. facessere velit. Porrò tanta ceremoniarum congerie facescere iussa, sic
suffis, externus administrari decetissimè poterat, si sæpissimè & singulis ad mi-
sacra Cœna a- nimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ. initium autem
tionis ritus, vt fieret à publicis precibus: haberetur deinde concto. tum mini-
quàm decentis- ster, proposito in mensa pane & vino, institutionem Cœnæ re-
simè administra- ferret: deinde promissiones enarraret quæ in ea nobis relictx
ri quæat, paucis sunt, simul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini
et ex veteris ab ea arcentur: postea oraretur, vt quæ Dominus benignitate
Ecclesia institu- sacrum hoc alimentum nobis largitus est; nos quoque ad id su-
to. idque maiori sciendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret, &
ex parte, descri- bitur. quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos face-
 ret tali conuiuio. hæc verò aut canerentur Psalmi, aut aliquid
 legeretur, & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis com-
 municarent: ministris panem frangentibus, & populo præbēti-
 bus. finita Cœna, exhortatio haberetur ad synceram fidem & fi-
 dei confessionem, ad charitatem & mores Christianis dignos.
 postremò gratiarum actio referretur, & laudes Deo caneren-
 tur. Quibus finitis Ecclesia dimitteretur in pace.

44 Quæ de Sacramento hoc hæctenus differvimus, abundè
 ostendunt, non institutum ideo fuisse vt semel quotannis acci-
 peretur, idque perfunctoriè (vt nunc communiter moris est) ve-
 rùm quo frequētī in vfu Christianis omnibus esset, vt frequen-
 ti memoria passionem Christi repeterent. qua recordatione &
 fidem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad confessionem
 laudis Deo canēdam bonitatemque eius prædicandam horta-
 rentur, & qua postremò mutuum charitatem alerent, & sibi e-
 tiam inter se testificarentur, cuius copulam in vnitatem corporis
 Christi viderent. Quoties enim symbolo corporis Domini cõ-
 municamus, velut data & accepta tessera, alter alteri nos vi-
 cissim obstringimus ad omnia dilectionis officia: vt nequid
 admittat nostrum quispiam quo fratrem lædat, nequid præter-
 mittat quo eum iuuare possit, vbi necessitas postulat & facultas
 suppetit.

*Tertio loco, Cœ-
 na participatio-
 nem Christianis
 omnibus frequen-
 tem esse debere
 probatur 1. purio
 ris Ecclesia præ-
 zii.*

suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ vsum, Lucas in actis AA. 1. 42. commemorat, quum fideles ait perseverantes fuisse in doctrina Apostolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agendum omnino erat, vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, orationibus, participatione Cœnæ & elemosynis. Hunc & apud Corinthios fuisse institutū ordinem, satis ex Paulo conicere licet: & multis postea seculis in vsu fuisse constat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Et in vetustis illis Canonibus quos Apostolorum vocant, habetur, Qui non perseverat vsque ad finem, & sacram communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Ecclesiæ mouentes, corrigēdos. In Antiocheno etiam Concilio decretum est vt qui Ecclesiam intrant, Scripturas audiunt, & à communionē abstinēt, ab Ecclesia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tamen in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuit, vel mitioribus saltem verbis propositum: tamen illic quoque statuitur, vt qui audita concione nunquam communicare deprehensi fuerint, admoneantur. Si post monitionem abstineant, arceantur.

45 His scilicet constitutionibus volebant sancti viri retinere ac tueri frequentem communionis vsum, ab ipsis Apostolis traditum: quem fidelibus maximè salutarem esse, vulgi autem negligentia sensim obsolescere videbant. De ætate autem sua testatur Augustinus, Huius, inquit, rei sacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis interuallis die rum, in Dominica mensa præparatur, & de mensa illa sumitur: quibusdam ad vitam, aliis ad exitium. Et in Epistola ad Ianuarium priore, Alij quotidie communicant corpori & sanguini Dominico, alij certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantum & Dominico, alibi non nisi Dominico. Quoniam autem, vt diximus, plebs interdū remissior erat, instabāt sancti viri seueris obiurgationibus, ne coniuere ad hęc societia viderentur. Tale exemplū est apud Chryostomū in epistolā ad Ephesios, Non est dictū ei qui coniuuium dehonestabat, Quare recubuiisti? sed, Quare ingressus es? Quisquis mysteriorum particeps non est, improbus est, & impudens quod hęc adstat. Quæso, si quis ad coniuuium vocatus venerit, manus lauerit, discubuerit, visus fuerit se ad edendum comparare, deinde nihil guster, nonne contumelia & coniuuiū afficiet & coniuuatore? Sic tu, inter eos stās qui oratione se ad sumendum sacrosanctum cibum præparant, te vnum esse ex eorum numero, eo ipso quod non abcessisti confessus es, tandem nō participas, nonne satius foret te non comparuisti? Indignus sum, inquis. Ergo nec communionē orationis dignus eras, quæ

2. Veterum etiā
Episcoporum in-
stitutū.

Quibus societas
populi seuerè da-
mnorunt.

In 6. cap. Ioh.
tra&. 26.

Frequens S. Cœ-
næ participatio
August. aetate.

In cap. 1. Hom.
26.

Mat. 22. 12.

Neglecta rem-
es? Quæso, si quis
Chrystos-
mā.

est ad sumendum sacrum mysterium præparatio.

*Papistica autem
consuetudo quot
annis semel com-
municare subes-
excetrandum est
inuentum, licet
ex fonte nõ pr-
su impuro pri-
mũ promanasse
potuit.*

46 Et sanè hæc consuetudo quæ semel quotannis commu-
nicare iubet, certissimum est diaboli inuentum: cuiuscunque rã-
dem ministerio inuenta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti
fuisse authorem: quod tale fuisse nequaquam credibile est qua-
le nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè
Ecclesiæ consulebat, vt tum erant tempora. Minimè enim du-
bium est quin tum sacra Cœna proponeretur fidelibus quoties
in cœtum conuenirent, nec dubium etiam quin bona eorum
pars communicaret. sed quum vix vnquam eueniret vt omnes
simul communicarent, esset verò necesse eos qui permixti erãt
profanis & idololâtris, externo aliquo symbolo fidem suam te-
stari: diem illum, ordinis & politicæ causa, vir sanctus stauerat,
quo totus Christianorũ populus fidei confessionem participa-
tione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini insti-
tutum malè detorsit posteritas, quum certa lex de vna quotan-
nis communicatione posita est: qua factum est vt ferè omnes,
quum semel communicauerũt, quasi in reliquum anni tempus
pulchrè defuncti, in vtramque aurem securi dormiant. Longè
aliter factum oportuit: singulis ad minimum hebdomadibus
proponendã erat Christianorum cœtui mensa Domini, decla-
randæ promissiones quæ nos in ea spiritualiter pascere: nul-
lus quidem necessitate cogendus, sed cohortandi omnes, & sti-
mulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gre-
gatim, vt famelici, ad tales lautitias conuenirent. Non iniuriz
igitur principio conquestus sum, diaboli arte intrusam hanc cõ-
suetudinem: quæ dum vnum anni diem præscribit, in totum
annum socordes reddit. Videmus quidem peruersum hunc a-
busum Chrysoctomi tempore iam obrepisse: sed videre simul
licet quantopere ipsi displicuerit. Conqueritur enim grauibus
verbis eo quem nuper citauit loco, tantam esse huius rei inæ-
qualitatem, quòd l aliis anni temporibus sæpenumero, nec quũ-
mundi essent, accederent: in Paschate, etiam in mundi. Deinde
exclamat, O consuetudinem, ò præsumptionem! Frustra ergo
habetur quotidiana oblatio: frustra stamus ad altare. Nemo est
qui simul participet. Tantum abest vt autoritate sua interposi-
ta comprobaret.

*Huic malo re-
medium, etiam
nostro seculo ne-
gligitur.*

*A Chrysoctomo
desideratum, non
impetratum.*

*Quarto loco sub
vna tantum spe-
cie communitio in
Papatu Satana
inuentum esse
probatur.*

47 Ex eadem prodit officina & altera constitutio, quæ di-
midiam cœnæ partem meliori populi Dei numero vel furata
est, vel eripuit: nempe symbolum sanguinis, quod laicis & pro-
fanis (his scilicet titulis Dei hæreditatem insigniunt) interd-
ctũ, paucis raris & vctis in peculiũ cessit. Edictum æterni Dei
est vt omnes bibant: quod homo noua & contraria lege anti-
quare & abrogare audeat, edicens ne omnes bibant. Ac ne sine
ratione aduersus Deũ suum pugnent tales legislatores, pericula
obten-

obtendūt quæ accidere possent si omnibus passim exponeretur facer hic calix: ac si ab æterna Dei sapientia prospecta ea & animaduersa non essent. Deinde argutè scilicet ratiocinantur, verum pro duobus esse satis. Nam si corpus est (inquiunt) totus Christus est, qui à suo corpore iam diuelli non potest. Ergo & corpus sanguinem per concomitantiā complectitur. En sensus nostri cum Deo consensum, vbi vel tantillum laxi habentis lasciuire ferocirèque cœpit. Dominus, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum ostendit, sanguinem vocat. Humanæ rationis audacia cōtrà reclamationem, panem esse sanguinem, vinum esse corpus, ac si Dominus nulla causa corpus suum à sanguine & verbis & signis distinxisset: & vnquam fando auditum esset, corpus Christi, aut sanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè si designare se totū voluisset, dicere poterat. Ego sum: qualiter loqui in Scripturis consuevit: non autem, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Sed fidei nostræ infirmitati succurrere volens, calicem seorsum à pane statuit, vt doceat se ad potum non minus quàm cibum sufficere. Nunc tollitur pars vna, non nisi dimidium alimētorum in eo reperiemus. Ergo, vt verum sit quod obtendunt, sanguinem esse in pane per concomitantiam, & corpus rursus in calice: confirmatione tamen fidei, quam Christus vt necessariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutius eorum valere iussis retinēda nobis est vtilitas quæ in duplici artha ex Christi ordinatione percipitur.

48 Equidem scio, Satanæ ministros (vt solenne illis est Scripturas ludibrio habere) hinc cauillari. Primū causantur, ex simplici facto non esse ducen tam regulam qua Ecclesia ad perpetuam obseruationem obligetur. At mentiuntur quum simplex factum esse dicunt: neque enim porrexit tantum calicem Christus: sed instituit vt Apostoli sic in posterum facerent. Præcipientis enim verba sunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus sic factum esse commemorat vt pro certo instituto commendet. Alterum effugium est solos Apostolos in huius cœnæ participationem à Christo admissos, quos iam in sacrificiorum ordinē allegerat & cooptauerat. Velim tamē mihi ad quinque postulata respondeant: quibus elabi non poterunt quin facilè cum suis mendacijs reuincantur. Primum, quo oraculo reuelatam habent hanc solutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenset qui accubuerint cum Iesu: sed non ita Christi dignitatem obscurat, vt sacrificios eos appellet, de quo nomine postea suo loco. Etsi duodecim tum dedit, præcepit tamen vt sic facerent: nempe vt sic inter se distribuere. Secundo, cur meliore illo seculo, ab Apostolis ad mille vsque annos postea, sine exceptione omnes fiebant vtriusque symboli participes? ignorabātne vetus Ecclesia quos Christus conuiuas

Nec huius erroris patronis fauēt pericula & effugia qua obtendunt: quorum etiam subiciuntur refutatio.

Quare Christus panem & vinum corpus & sanguinem distinctè expressissetque verbis nominauit.

Alii dicit Papista- rum effugium. Responso.

Postremū, calicem ad solos sacrificios Apostolorum successores pertinere. Postulatum primum huius postremo cauillo oppositum responsonis loco.

Secundum postulatum, veteris Ecclesie testimonio & praxi firmatum.

Lib. de resur. ad cœnam suam admisisset? Perditissimæ impudentiæ fuerit hic
 car. restitare & tergiuersari. Extât Ecclesiasticæ historiæ, extant ve-
 Refert Theo- terum libri, qui aperta huius rei testimonia suggerût. Caro (in-
 dorit. l. 3. c. 18. quit Tertullianus) corpore & sanguine Christi pascitur, vt ani-
 Hieron. in 2. ma de Deo saginetur. Quomodo huiusmodi manibus (dicebat
 Malac. Chry- Ambrosius Theodosio) sacrum Domini corpus suscipies? Qua
 soft. in 2. Cor. audacia poculum sanguinis pretiosi ore tuo participabis? Hie-
 ca. 8. Rom. 18. ronymus, Sacerdotes, qui eucharistiam conficiunt, & sangui-
 nem Domini populo distribuunt. Chrysostomus, Non sicut in
 veteri Lege partem quidem sacerdos comedebat, partem verò
 populus. verùm omnibus corpus vnum proponitur, & pocu-
 lum vnum. Ea quæ sunt eucharistiæ, communia sunt omnia
 inter Sacerdotem & populum. Id ipsum Augustinus plurimis
 locis testatur.

Secundi illius po- 49 Sed quid de re notissima disputo? Legantur omnes Græ-
 sculati amplior ci & Latini scriptores: passim occurrent eiusmodi testimonia.
 consideratio Gre Neque obsoleuit hæc cõsuetudo, dum aliqua integritatis gutta
 gorij, Ge asii, Cy in Ecclesia superfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Epi-
 priani auctori scopum fuisse iure dicere possis, sua ætate seruatum fuisse do-
 tatæ comprobata. cet. Quis sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo,
 didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. Imò qua-
 dringentis post eius mortem annis, quem iam omnia degene-
 rassent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, sed
 pro lege inuiolabili habebatur. Vigebat enim tũc diuinæ insti-
 tutionis reuerentia: nec sacrilegiũ esse dubitabant, separare que
 essent à Domino coniũcta. Sic enim loquitur Gelasius, Cõperi-
 mus quòd quidam sumpta tantummodo corporis sacri portio-
 ne, à calice abstineãt: qui proculdubio, quoniam quæ su-
 perstitutione videtur adstricti, aut integra Sacramenta percipiãt,
 aut ab integris arceantur. Diuisio enim istius mysterij sine grã-
 di sacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani ratio-
 nes, quæ sanè Christianam mentẽ permouere debent. Quomo-
 do, inquit, docemus aut prouocamus eos in cõfessione Christi
 sanguinem fundere, si militaturis sanguinem eius denegamus?
 Aut quomodo facimus ad martyrii poculum idoneos, si nõ eos
 ad bibendum Domini poculum prius in Ecclesia iure commu-
 nionis admittimus? Quod autem ad sacerdotes restringunt Ca-
 nonistæ illud Gelasij decretum, magis puerile est cauillum
 quàm vt refutari debeat.

Refertur De
 consecr. dist. 2.
 cap. Comperi-
 mus.

Serm. 5. de la-
 plis.

Tertium po-
 sculatum.
 4. Quartum.

50 Tertio cur de pane simpliciter dixit vt ederent: de calice,
 vt omnes biberẽt? Ac si Sannæ calliditati ex destinato occurre-
 re voluisset. Quarto, si sua Cœna Dominus solos sacrificos (vt
 ipsi volunt) dignatus est, quis vnquam hominum ausus esset vo-
 care in participationẽ extraneos, qui à Domino exclusi essent?
 & participationem quidem eius doni cuius penes se potestas
 non

non esset, nullo eius mandato qui solus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vsurpant, vt plebeculæ symbolum Christi corporis distribuunt, si nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, se accepisse à Domino quod illis tradiderat? Nā postea ^{5. Quintum.} traditionē declarat, vt omnes promiscuè vtroque symbolo communicarēt. Quòd si à Domino Paulus acceperat, omnes sine discrimine admittendos, videant à quo acceperint qui vniuersam penè Dei plebem abigunt. quando iam Deum authorem prætere tendere nō possunt, apud quem nō est Est & Non. Et adhuc tales abominaciones nomine Ecclesiæ prætexere audent, & hoc ^{2. Cor. 1. 19.} prætextu defendere. quasi verò aut isti Antichristi Ecclesia sint, ^{Conclusio dilectiomatica,} qui Christi doctrinā & institutiones tam facillè proterunt, dissipant, abrogant: aut Apostolica Ecclesia, Ecclesia non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

CAPVT XVIII.

De Missa Papali, quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta.

Partes huius capitis.

- 1 Missæ abominatio, sect. 1. multiplex impietas quinque capitibus comprehensa, sect. 2. 3. 4. 5. 6. 7. eiusdémque origo describitur, sect. 8. & 9.
- 2 De nomine sacrificij, quod S. Cœnæ veteres tribuerunt, sect. 10. 11. 12. & de sacrificijs apposita disputatio, Papistarum pro Missatico sacrificio argumenta refellens, sect. 13. 14. 15. 16. 17. & 18.
- 3 Summa doctrinæ de Sacramentis Ecclesiæ Christi, qua viam sibi munit author ad sequentem tractationem de quinque falsò nominatis sacramentis, sect. 19. & 20.

Mis & similibus inuentis conatus est Satan, velut offusis tenebris, sacram Christi Cœnam infuscare & inquinare: ne saltem eius puritas in Ecclesia retineretur. Sed horrendæ abominatiõis caput fuit, quum signum extulit, quò non modò obscuraretur & peruerteretur, sed penitus obliterata & abolita evanesceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum pestilentissimo errore totum penè orbem obcæcauit, vt crederet missam sacrificium & ^{Huius describitur} oblationem esse ad impetrandam peccatorum remissionem. ^{plis.}

Omnium abominatiõnum adu. Cœnam Domini erectarũ Missa Papalis est caput.

Quomodo initio dogma istud acceperint saniores Scholastici nihil moror: valeant ipsi cum spinosis suis argutiis: quæ utcumque cauillando defendi queant, ideo tamen repudiãdæ sunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iussis, congregati me hîc lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichristus ac eius prophetæ totum orbem imbuerunt, nempe Missam esse opus quo sacerdos qui Christum offert, & alij qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam esse victimam, qua sibi Deum reconcilient. Neque id communi tantùm vulgi opinione receptum est, sed ipsa quoque actio sic est instituta vt genus sit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo satisfiat. Hoc quoque sonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiano vsu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc pestis, scio: quãta sub specie boni lateat, vt nomẽ Christi præferat, vt vno Missæ nomine totam fidei summam completi se multi credant. Sed vbi verbo Dei, clarissimè comprobatũ fuerit, hanc quantumuis fucatam & splendidam insigni contumelia Christum afficere, crucẽ eius sepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructũ qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, enervare & dissipare: an erũt vllæ tã profundæ radices quas non validissima hæc securis, verbũ in quã Dei, cõscindat & euertat? An vlla tã speciosa facies sub qua latẽs malum lux hæc non prodat?

Descriptionis plenur traditio.

Abominationis huius efficacia.

1. Prima Missa papali impie blasphemiam Christum unicũ Ecclesia Sacerdotis (acsi nullus esset) ei substituentis.
 Heb. 5. 5. 10. & 7. 17. 21. & 9. 11. & 10. 21.
 Psal. 110. 4.
 Gen. 14. 18.

2 Ostendamus ergo quod primo loco propositum est, intolerabilem illic blasphemiam ac contumeliam Christo irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre consecratus est, non ad tempus quomodo illi in Veteri testamento constituti leguntur, quorum quum vita mortalis esset, sacerdotium immortale esse non poterat: quare & successoribus opus erat qui subinde in demortuorum locũ subrogarentur. At Christo, qui immortalis est, vicarium substitui minimè necesse est. Itaque à Patre designatus est Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec: vt æternum permanente sacerdotio fungeretur. Hoc mysterium in Melchisedec antè multò figuratum fuerat, quem vbi Scriptura semel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquam postea eius meminit, acsi nullũ vitæ finẽ habuisset. Hæc similitudine Christus secundum eius ordinem Sacerdos dictus est. Iam verò qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiant necesse est, quos Christo velut successores & vicarios subrogent. Quæ subrogatione non modò Christum suo honore spoliant, & æterni sacerdotij prærogatiuam illi rapiunt: sed è dextera Patris deturbare ipsum conantur: in qua sedere immortalis nõ potest quin simul æternus Sacerdos maneat. Neque cauentur nõ suffraganeos

Exceptio Papi starum diluatur.

dunta-

duntaxat esse æterni eius sacerdotij quod propterea stare non definit. Verbis enim Apostoli fortius constringitur, quàm ut sic elabi possint: nepe alios plures esse factos sacerdotes quia morte impediretur permanere. Christus ergo qui morte non impeditur vnus est, nec cõsortibus indiget. Quæ tamen eorum est improbitas ad impietatem suam tuendam, exemplo Melchisedec se armant. Quia enim obtulisse dicitur panem & vinum, colligunt fuisse præludium Missæ suæ, ac si inter eum & Christum similitudo esset in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunium est ac frinolum quàm ut refutatione egeat. Panem & vinum dedit Melchisedech Abrahamæ & eius comitibus, ut lassos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad sacrificiũ? Humanitas sãcti regis laudatur à Mose: mysterium importunè niti excidunt cuius nulla fit mentio. Fucant tamen suum errorem alio colore: quia sequitur cõtinuò post, Et erat Sacerdos Dei altissimi. Respondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apostolus ad benedictionem refert. Quũ ergo Sacerdos esset Dei, benedixit Abrahamæ. Vnde idem Apostolus (quo melior non est quærendus interpres) colligit eius præstantiam: quia minor benedicitur à maiore. Quòd si oblatio Melchisedech sacrificij Missalis figura esset, an Apostolus, obsecro, qui minima quæque excutit, rē ad eò seriam & grauē fuisse oblitus? Iam (quicquid nugentur) rationem quæ ab ipso Apostolo adducitur, frustra cõuellere tētābūt, cessare ius & honorē sacerdotij inter homines mortales, quia Christus, qui immortalis est, vnicus ac perpetuus est Sacerdos.

3 Altera Missæ virtus proposita erat, quòd Christi crucem & passionem opprimit & obruit. Hoc quidem certissimũ est, euersti Christi crucem simulac erigitur altare. nã si in cruce semetipsum in sacrificium obtulit, quo nos in perpetuũ sanctificaret, & æternam redemptionem nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificij nullo sine perstat. Alioqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus quàm de bobus & vitulis qui sub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quòd sapius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æternæ vim defuisse fatendum erit, aut vno semel sacrificio Christũ in omnia secula defunctum esse. Id est quod dicit Apostolus, Summum hunc Pontificem Christum semel, per immolationem sui apparuisse, sub consummationem seculi ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi semel. Item, Christum vna oblatione in perpetuum consummasse sanctificatos. Quibus insignem sententiam subnectit, Acquisita semel peccatorum remissione, nullam amplius restare oblationem. Hoc & postremã suã voce & inter vltimos spiritus edita Christus significauit,

Heb. 7. 23.

Exemplo Melchisedeci defenditur.

Responsio, locum Mosi explanas.

Instantia. Resp. 1. verbis Apostoli. Heb. 7. 7.

Altera.

2. Secunda Missa impietas.

Christi crucem euerit, altare erigens.

Heb. 9. 11.

Ratio firmissima.

Heb. 9. 26. & 10. 10. & 14. & 26.

Altera, Christi postrema voce confirmata.

Ioh. 19. 30.

quum dixit, Consummatum est. Solemus extremas morietium voces pro oraculis obseruare. Christus moriens, testatur vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutem nostram erat. Nobis huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculenter ad eum commendauit, quasi imperfecto, an innumera quotidie assuere licebit? Quando sacrosanctum Dei verbum non affirmat modò, sed clamat etiam & contestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere: qui aliud postulant, nõne ipsum imperfectionis insimulant &

Tertia.

Quarta à Missa
ipsius institutio-
ne.

infirmitatis? At verò Missa quæ hac lege tradita est vt millies centena sacrificia in singulos dies peragantur, quò spectat nisi vt Christi passio, qua vnicam hostiam se Patri obtulit, sepulta submersaque iaceat? Quis, nisi cæcus, non videat, Satana audaciam fuisse quæ veritati ad eum apertæ ac dilucidæ oblectaretur? Nec me lateat quibus præstigijs hanc suam fraudem prætexere soleat pater ille mendacij, non varia esse nec diuersa sacrificia, sed vnum idem sæpius repeti. Verùm tales fumi nullo negotio discutiuntur, tota enim disputatione contendit Apostolus non modò nulla alia esse sacrificia, sed vnum illud semel oblatum fuisse, nec amplius iterandum. Subtiliores occultiore etiam nũ

Exceptio 1.

Responsio.

Exceptio 2.

Responsio, Pauli
testimonio com-
probata.

rima effugiunt, non repetitionem esse, sed applicationem. Sed nihilo difficilius hoc quoque sophisma confutatur. neq; enim hac lege se obtulit semel Christus, vt nouis quotidie oblationibus ratum fieret suum sacrificium: verùm vt Euangelij prædicatione ac sacre Cœnæ administratione fructus eius nobis cõmunicetur. Sic Paulus dicit Christum Pascha nostrum immolatum esse: ac nos epulari iubet. Hæc (inquam) ratio est qua nobis ritè applicatur crucis sacrificium, dum fruendum nobis communicatur, & nos vera fide recipimus.

I Cor. 5. 7.

Exceptio 3. ex
Malachia di-
cto.

Malach. 1. 8.

Resp. sensum
Propheta ape-
riens.

4 Sed operæpretium est audire quo præterea fundamento missarium sacrificium fulciant. Nam huc Malachie vaticinium trahunt, quo pollicetur Dominus futurum vt incensum per orbem vniuersum offeratur nomini suo, & oblatio munda. Quasi verò nouum sit aut insolitum Prophetis, quum de Gætium vocatione loquuntur, spiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu designare, quo familiarius seculi sui hominibus indicarent in veram religionis societatem esse vocandas. Qualiter etiam in vniuersum rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis suæ typis describere solent. Sic pro conuersione ad Dominum, ascensum in Ierusalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationem: pro ampliore eius notitia qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia & visiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Iesaiæ vaticinio simile est, vbi Propheta de tribus altaribus in Assyria, Ægypto & Iudæa erigendis prædicat. Primùm enim quæro

Confirmatio ex
alio locu petita.

Ioc. 2. 28.

Iesa. 19. 21. 23.
24.

annon

annon huius prophetiæ complementum in regno Christi esse concedant. Deinde ubi sint aræ illæ, aut quando vnquam sint erectæ. Tertio, num existiment singulis regnis destinari singula templa, quale illud Hierosolymitanum fuit. Hæc si perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam sub typis ætati suæ congruentibus, de spirituali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis solutionem damus. Huius tamen rei quia passim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori sollicitus. Quanquam in hoc quoque miserè halucinantur, quòd nullum agnoscunt sacrificium nisi Missariū: quum re vera nunc sacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicitur.

Responsio 3.

5 Nunc descendo ad tertias Missæ partes, ubi explicandum est quomodo veram & vnā mortem Christi obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines testamēti confirmatio à morte testatoris pendet, ita etiam testamentum, quo nos peccatorū remissione & æterna iustitia donauit, morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc testamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegāt, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò est Missa nisi nouum & proflus diuersum testamentum? quid enim?

3. Tertia, Missæ impietas. Mortē Christi ex hominum memoria excutit.

annon singulæ Missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionem promittunt. vt iam tot sint testamenta quot Missæ? Veniat ergo rursus Christus, & altera morte nouū hoc testamentum, vel potius infinitis mortibus innumera Missarū testamenta rata faciat. Annō igitur verum principiō dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per missas? Quid, quòd

Nam Christi testamentum obliterat.

edirectè spectat Missa, vt rursus si fieri possit, trucidetur Christus? Nam ubi testamentum est (inquit Apostolus) mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea hostiam quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis Missis sacrificatur: eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli argumentum, Si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum,

Christum iterum mactat, & cruci affigit. Heb. 9. 16.

oportuisse illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor esse illis in promptu responsum quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim sibi obici quod nec cogitarint vnquam, ac ne possint quidem. Nos verò scimus, mortem ac vitam Christi nequaquam in eorum manu esse. An ipsum interficere instituant, non respicimus: tantum ostendere animus est, quale absurdum consequatur ex impio ac scelesto eorū dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demonstro. Reclament centies licet, sacrificium hoc esse *ad iugum*: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt sacrificia naturam mutant. quia hoc modo concideret sacra

Exceptio Papi-starum.

Responsio.

Exceptio 2. de incruento sacrificio.

Responsio.

& inuiolabilis Dei institutio. Vnde sequitur, firmum esse illud principium Apostoli, requiri sanguinis effusionem ne desit ablutio.

4. Quarta Missæ impietas, Mortis Christi fructum nobis præcipit. Exceptionis dicitur.

6 Iam quartum Missæ munus tractandum, ut scilicet fructu qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præcipiat: dū ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionem viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissionem viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Non enim aliud affert quàm si iacet ea lege nos à Christo redemptos esse ut nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Satanæ ministris doctrina sparsa est, & talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur. Nos, quum Christū Patri in Missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionem, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi ut sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores? Christus ipse, dum in cœna veniæ fiduciam obsignat, non iubet discipulos in actione illa herere, sed ablegat eos ad mortis sacrificium: cœnam monumentum vel memoriale (ut vulgoloquuntur) esse significans, ex quo discant victimam expiatrix: qua placandus erat Deus, non nisi semel offerri debuisse. Neque enim sufficit Christum tenere unicam esse victimam, nisi & unica immolatio accedat: ut fides nostra cruci eius affixa sit.

Impietatis huius vicia delineatio.

5. Quinta Missæ impietas Cœnæ Domini sustulit.

7 Ad coronidem nunc venio, nempe sacram cœnam, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatamque reliquerat: eterna Missa, è medio sublatam, inductam, & deperditam. Siquidem cœna ipsa donum Dei est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Missæ pretium Deo numere fingitur quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare & accipere, tantum à Sacramento cœnæ sacrificium differt. Atque hæc quidem miserima hominis ingratitude est, quod vbi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agenda, in eo Deum sibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Christi morte non semel duntaxat restitutos in vitam: sed assidue viuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Missæ sacrificium longè aliam cantilenam canit, Christum oportere quotidie sacrificari, ut aliquid nobis commodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communionem doceret qua omnes cohæremus in Christo Iesu. Hanc communitatem dissoluit ac distrahit Missæ sacrificium: postquã enim error inualuit, oportere esse Sacerdotes qui pro populo sacrificarēt, quasi relegata esset ad eos cœna, desit iuxta Domini mandatum fidelium Ecclesiæ

In cœna enim Pater Christum nobis offert. In Missa sacrificium Christum Patri offerunt.

Cœna Christianis omnibus commune est sacramentum.

Missæ pecuniarius est unico sacrificio.

clesiæ communicari. Aditus Missis priuatis est patefactus, quæ excommunicationem quandam magis referrent quam cõmunitaliam à Domino institutam quum sacrificulus suam victimam seorsim voraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatam uoco, (nequis fallatur) vbicunque nulla est inter fideles Dominicæ cœnæ participatio, etiam si aliàs magna hominum multitudo interfuit.

8 Ac ipsum quidem Missæ nomen vnde natum sit nunquã certo potui iudicare: nisi quod mihi verisimile est, ab oblationibus quæ conferebantur, fuisse sumptũ. Vnde & veteres pluraliter numero vsurpant. Sed vt de nomine remittamus contro-^{Priuatas Missas impiam esse} uersiam, dico priuatas missas cum Christi institutione ex dia-^{S. Cœnæ profanationem.} metro pugnare: ideòque impiam esse sacræ Cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nõnne accipere & diuidere inter nos? Qualem mandati obseruationem docet Paulus? nõnne fractionem panis, quæ cõmunio sit corporis & sanguinis? Quum igitur vnus sine distributione accipit, quid simile est? At ille vnus totius Ecclesiæ nomine facit. Quo mandato? annon hoc apertè illudere Deo est, quum vnus priuatim ad se rapit quod non nisi inter plures fieri debuerat? Sed quia satis clara Christi & Pauli uerba sunt, breuiter concludere licet: vbicunque non est fractio panis ad communionem fidelium, illic non cœnam Domini, sed falsam & præposteram cœnæ imitationem esse. Falsa autem imitatio, deprauatio est. Porro deprauatio tanti mysterij, impietate non caret. In Missis ergo priuatis impius est abusus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud subinde parit) postquam semel obrepit ille mos sine communionem offerendi, paulatim cœperunt in singulis templorum angulis innumerabiles Missas facere, & populum huc atque illuc distrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt suæ vnitatis mysterium recognosceret. Eant nunc, & idololatriam esse negent quod panem in suis Missis ostendunt pro Christo adorandum. frustra enim promissiones illas de Christi præsentia iactant: quæ vt cunq; intelligantur, nõ ideo certè datæ sunt vt homines impuri & profani, quoties velint & in quencunq; libeat abusum, corpus Christi conficiant: sed vt fideles, dum religiosa obseruatione sequuntur Christi mandatũ in cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

9 Adde quod hæc peruersitas puriori Ecclesiæ incognita fuit. Vtcunq; enim fucum hic facere conentur qui sunt inter aduersarios impudentiores, certo tamen certius est, totam antiquitatẽ ipsi aduersari, vt superius in aliis demonstrauimus, & certius ex assidua veterum lect. one iudicari poterit. Verũ an requã finẽ dicẽdi faciã, Missarios nostros doctores interrogo, quum sciant potiorem esse Deo obedientiam, quã victimas

De Missæ origine.

Priuatas Missas impiam esse S. Cœnæ profanationem.

1. Cor. 10. 16.

Unde tot Missæ, quæ tot locis de murmurantur, nate sunt, & quã multiplicat impietate sciantur.

Puriori autem Ecclesiæ hac abominatio sua incognita. 1. Sam. 15. 22. Nec in Dei verbo fundata est.

Hebr. 5. 4.

& magis poscere ut voci suæ auscultetur, quam ut sacrificia offerantur: quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullum illis constat mandatum, & quam ne vna quidem scripturæ syllaba probari vident: Preterea quæ Apostolum audiant dicentem, neminem sibi nomen atque honorem sacerdotij usurpare nisi qui vocatus est, ut Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocationi: aut sacerdotij sui authorem Deum institutorémque proferant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati, improba temeritate irruerunt. Atqui ne apicem quidē literæ obtendere possunt qui suo sacerdotio patrocinetur. Cur non igitur sacrificia euascent, quæ sine sacerdote offerri non possunt.

*Alter pars capit, à 9. sectio-
ne fluens.*

*Veteres nonnul-
los Cœnam sa-
crificium appel-
lasse: sed non
propitiatorium,
vs suum Missa-
ticum Papista
somniaut.*

*Lib. 20. contra
Faustum. cap.
18.*

*Quod Augustinus
testimonis pro-
batur.*

*Contra aduer-
sarium Legis
sæpius.*

10 Siquis hinc inde concisas veterum sententias obrudat, & eorum autoritate contendat aliter intelligendum esse quod in cœna peragitur sacrificium, quàm nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrificij cōmento, quale in missa cōfinxerunt Papistæ, agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Utuntur quidem illi sacrificij vocabulo: verum simul exponunt se aliud nihil intelligere, quàm memoriam veri illius & vnicui sacrificij quod in cruce peregit Christus, vnicui (ut ipsi passim prædicant) noster Sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo, prophetiam celebrabant futuræ victimæ quam Christus obtulit: Christiani iam peracti sacrificij memoriam celebrant, sacrosancta oblatione & participatione corporis Christi. Hic certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicumque tandē sit author. Verba sunt: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre & Spiritu sancto, tempore Veteris testamenti animalia sacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu sancto (cum quibus vna est illi diuinitas) sacrificium panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse erat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusus in remissionem peccatorum. In isto autem sacrificio, gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit: & sanguinis, quæ pro nobis idem effudit. Vnde Augustinus ipse, pluribus locis nihil aliud quàm sacrificium laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies, non alia ratione vocari Cœnam Domini sacrificium, nisi quod est memoria, imago, testimonium illius singularis, veri & vnicui sacrificij quo nos Christus expiauit. Memorabilis etiã locus est lib.

4. De Trinitate cap. 24. ubi postquam disseruit de vnico sacrificio, ita concludit. Quoniam in sacrificio quatuor considerantur, qui offeratur, & à quo, quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verusque Mediator per sacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum ipso manet cui obtulit, vnum in se facit pro quibus offeratur, vnus ipse est qui obtulit: & quod obtulit. Lib. 2. contra Parm. c. 8.
In eundem quoque sensum loquitur Chrysostomus. Honorem verò sacerdotij ita Christo vindicant, vt Antichristi vocem forte testetur Augustinus si quis Episcopum inter Deum & homines intercessorem facit.

11. Neque tamen diffitemur quin ita nobis monstratur illic Christi immolatio, vt crucis spectaculum penè ob oculos statuat. qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dùm illis proposita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorsisse quàm institutioni Domini conueniebat (quod nescio quàm repetitè aut saltem renouatè immolationis faciem eorum cœna præ se ferebat) nihil tatius pectus fuerit quàm in pura simplici que Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam indeo vocatur cœna quoniam sola hic eius auctoritas vigere debet. Equidem quum pius atque orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos videam, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimum derogare, vilius impietatis damnare eos non sustineo. excusari tamen non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicum sacrificandi morem quàm aut ordinauerat Christus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non contenti simplici ac germana Christi institutione ad Legis umbras nimis deflexerunt.

12. Siquis diligenter expendat hoc discrimen inter Mosaica sacrificia & eucharistiam nostram verbo Domini statui obseruabit, quòd quum illa eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico repræsentarint quæ nobis in cœna hodie exhibetur, diuersa tamen fuerit repræsentationis species. Siquidè illic sacerdotes Leuitici quòd peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figurare: consistebatur hostia, quæ vicem ipsius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: sic denique gerebatur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificij effigies quòd Deo in expiatione offerendum erat. At peracto sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblatis sibi à Filio sacrificij ad populum fidelem transmittat. Mensam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare super quòd offeratur victima. non sacerdotes consecrauit, qui immolent: sed ministros, qui sacrum epulam distribuunt. Quo sublimius est ac sanctius

*Regula certa in hac disputatio-
ne.* mysterium, eo religiosius ac maiore reuerentia tractari conuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quod Scriptura tradidit hæreamus. Et certè si cogitanius Domini non hominum Cœnam esse, non est cur vlla hominum autoritate vel annorum præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaq; Apostolus, dum vult eam vitiis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiam irrepererat, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnicam illam institutionem reuocat: vnde perpetuam esse petendam regulam ostendit.

Locus de sacrificio & sacerdote.

13 Porro nequis rixator ex sacrificij ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediã, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui sacrificij vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas actiões extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vsu sacrificium appellari scimus quod Græci nunc *θυσία* nunc *προσφορὰ* nunc *πλῆτὺ* dicunt. Quod generaliter acceptum, complectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare distinguamus oportet: sic tamen vt hæc distinctio anagogen à sacrificiis Legis Mosæicæ habeat: sub quorum vmbri vniuersam sacrificiorum veritatē populo suo repræsentare voluit Dominus. Illorum autem quâquam varix fuerunt formæ, tamen ad duo membra referri omnes possunt.

Distinctio.

1. Propitiatoriũ.

2. Eucharisticũ. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam satisfactionis specie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionisq; testificatio, nunc vice supplicationis, ad fauorem Dei postulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis testandum: nunc pro simplici pietatis exercitatione, ad renouandã fœderis sanctionem, ad quod posterius membrum holocausta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera distribuamus, ac alterum, docendi causa vocemus *λατρευτικόν* & *σεβαστικόν*: quoniam veneratione cultuque Dei constat quem illi fideles & debent & reddunt. vel si mauius *ἑχθηρικόν*: quandoquidem à nullis Deo exhibetur nisi qui im-

Sacrificij eucharistici alia nomina.

mensis eius beneficiis onusti, se totos cum actionibus suis omnibus illi rependunt. Alterum propitiatorium, siue expiationis. Est autem expiationis sacrificium, cui propositum est iram Dei placere, ipsius iudicio satisfacere, eoque peccata abluere & abstergere: quo peccator eorum sordibus repurgatus, & in iustitiæ puritatem restitutus, in gratiam cum Deo ipso redeat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerrebantur: non quod reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ ini-

Exod. 19. 36.

Nullum aliud nisi Christi mors.

quitati pares forent: sed quod verum huiusmodi sacrificiũ adumbrarent quod tandem ab vno Christo re ipsa peractum fuit.

ab ipso autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et semel, quod illius vnus à Christo peracti efficacia & vis æterna est, vt sua ipse voce testatus est, quò dixit perfectum esse & impletum: hoc est quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remissioni, iustitiæ, saluti necessarium erat, id totum vnica illa sua oblatione præstitum & consummatum: adeoque nihil deesse, vt nullus postea locus alteri hodie relinqueretur.

Ioh. 19. 30.

14 Quamobrem constituo, sceleratissimum probrum, & non ferendam esse blasphemiam tam in Christum quàm in sacrificiũ quo per mortẽ suam in cruce pro nobis defunctus est, si quis repetita oblatione, de redimenda peccatorum venia, de propitiando Deo, & obtinenda iustitia cogitet. At quid aliud missando agitur, nisi vt nouæ oblationis merito, passionis Christi fiamus participes? Et ne vllus esset insaniendi modus, parum esse putauerunt, si dicerent commune ex æquo fieri sacrificium pro tota Ecclesia, nisi adderent sui arbitrij esse, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potius cuiunque qui talẽ sibi mercem numerato pretio emere vellet. Porrò quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterant: vt tamen vel aliqua nota authoris sui exemplum referrent, numeri similitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, secundum Gallicam quidem supputationẽ, triginta nummulis æreis vendunt. sed ille, semel: hi quoties emptor occurrit. Hoc sensu & Sacerdotes esse negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationẽ peragant. Nam Christus, vnicus est Noui testamenti Pontifex & Sacerdos, in quem translata sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa ac terminata. Et si nihil Scriptura de æterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullum instituit, manet inuictum Apostoli argumentũ, Ne minem sibi honorem vsurpare nisi qui à Deo vocatus sit. Quæ ergo fiducia sacrilegi isti, qui se iactant Christi carnifices, audent se Dei viuientis Sacerdotes appellare.

Unde sequitur,
Cenam Domini
ni. multo minus
Missam Papi-
sticam, Sacrifi-
cium propitiato-
rium dici non
posse.

Nec sacerdotes
dici possunt qui
Missam demur-
murant.

15 Est apud Platonem libro de Rep. secundo elegantissimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis disierit, stultamque improborum ac scelestorum hominum confidentiã ridet, qui putarent his quasi velis obtegitosa flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pactione, securiũs sibi indulgeret: profus videtur ad Missariæ expiationis vsum, qualis hodie in mundo est, alludere. Fraudare alium & circumuenire, nefas esse omnes sciũt. Vexare iniuriis viduas, pupillos expilare, molestiã inferre pauperibus, malis artib. aliorũ bona ad se rapere, periuriis & fraudibus iauolare in cuiusquã fortunas, vi ac tyrãnico terrore opprimere quenquã, impiũ esse fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia passim audent tam multi, tanquam impunẽ

Quorum vanitas, vel ab ipso Platone satis arguitur, dum blos falsè ridet, qui expiationibus eiusmodi mixte curius agunt, quod talibus piaculis pœnæ redimi opinemur.

ausuri? Sanè si ritè expendimus, non alia causa tantum illis animi facit, nisi quia Missario sacrificio, tanquam soluto pretio, satisfacturos se Deo confidunt, aut saltem hanc sibi cum eo transigendi facilem esse viam. Pergit deinde Plato crassum eorum stuporem ridere, qui talibus piaculis pœnas redimi opinantur, quas alioqui apud inferos subituri essent. Et quorùm hodie spectat anniuersaria, & maior pars Missarum, nisi vt qui tota vita crudelissimi tyranni fuerunt, aut rapacissimi prædones, aut ad omne flagitium profuturi, tãquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

Ad eucharisticum genus omnia pietatù in Deum & charitatis in proximù officia spectant.

16 Sub altero sacrificij genere quod *εὐχαριστία* diximus, continentur omnia charitatis officia, quibus dum fratres nostros complectimur, Dominum ipsum in mèbris suis honoramus: omnes deinde nostræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore sacrificio dependent, quo anima & corpore in templum sanctum Domino consecramur. Neq; enim satis est si externæ nostræ actiones ad illius obsequium applicentur: sed nos primò, deinde nostra omnia consecrari ac dedicari illi conuenit: vt quicquid in nobis est, gloriæ eius seruiat, & eius amplificandæ

Quæ sacrificij species nihil ad iram Dei placandã pertinet.

studium spiret. Hæc sacrificij species nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificando duntaxat & exaltando Deo versatur. Siquidem gratum acceptumque Deo esse non potest nisi ex eorum manu quos iam accepta peccatorum remissione, sibi aliunde reconciliauit, idèoque piaculo

Nec potest ab Ecclesia separari.

absoluit. Est autem ad eam Ecclesiæ necessaria vt abesse ab ea nõ possit. Itaq; æterna futura est quandiu stabit populus Dei, què

Malac. 1. 11.

admodùm iã ex Propheta superius visum est: siquidem eo sentu accipere libet vaticinium istud, Quoniam à solis ortu vsque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus: & in omni loco incensum offerretur nomini meo, atq; oblatio munda: quoniam terribile est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus, tãtùm abest vt submoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora nostra, hostiam viuẽtem, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi significanter admodum loquutus est, quum

Rom. 12. 1.

hanc esse rationalem nostrum cultum subiecit. intellexit enim spirituales colèdi Dei ritum, quem carnalibus Legis Mosaicæ sacrificijs tacitè opposuit. Sic beneficentia & cõmunicatio, vitimæ appellatur quibus placetur Deus. Sic Philippensium benignitas qua Pauli inopiam subleuarant, hostia bonæ fragrantia, sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiæ.

Quod Propheta & Apostoli testimonius comprobatur.

hanc esse rationalem nostrum cultum subiecit. intellexit enim spirituales colèdi Dei ritum, quem carnalibus Legis Mosaicæ sacrificijs tacitè opposuit. Sic beneficentia & cõmunicatio, vitimæ appellatur quibus placetur Deus. Sic Philippensium benignitas qua Pauli inopiam subleuarant, hostia bonæ fragrantia, sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiæ.

Heb. 13. 16.
Phil. 4. 18.

Orationes gratiarum actiones & eiusmodi sacra exercitia in

17 Et quid multa persequor? Subinde enim in Scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc sub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, satis tamen exprimebant

nebant Prophetæ, subesse illis carnalibus sacrificiis veritatem, quæ Christianæ Ecclesiæ cum Iudaica gente cõmunis est. Quæ ratione precabatur David vt oratio sua, sicut incensum, in conspectum Dei ascenderet. Et Oseas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi David sacrificia laudis nuncupat. Quem Apostolus imitatus, hostias laudis etiam ipse vocat: & interpretatur fructum labiorum confitentiu nomini eius. Huius generis sacrificio carere non potest Cœna Domini, in qua dum mortem eius annunciamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium nuncupamur omnes Christiani: quodd per Christum offerimus illam, de qua loquitur Apostolus, hostiam laudis Deo, fructum labiorum confitentiu nomini eius. Neque enim nos cum nostris muneribus, sine intercessore, in conspectum Dei apparemus. Christus est, quo mediatore intercedente, nos ac nostra Patri offerimus. Ille Pontifex noster, qui in sanctuarium cœli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria nostra imponimus: vt in illo audeamus quicquid audemus. Ille inquam est, qui nos Patri regnum ac sacerdotes fecit.

18 Quid superest nisi vt cæci videant, surdi audiant, pueri intelligant hanc Missæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, omnes Reges terræ & populos, à summo vsque ad nouissimum sic inebriauit, sic percussit sopore ac vertigine, vt brutis ipsius stupidiores, proram & puppim suæ salutis in hac vna exitiali voragine statuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandumq; Christi regnum. Hæc est Helena, pro qua veritatis hostes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur. & verè Helena, cum qua spiritali fornicatione (quæ omnium est maxime execrabilis) ita se conspurcant. Non hic vel minimo digito attingo crassos illos abusos, quibus sacræ suæ Missæ profanatâ puritatem præterdere possent: quàm turpes nũ linas exerceant, quàm sordidos quæstus faciant suis missationibus, quanta rapacitate auaritiam suam expleant. Tantum indico, idque paucis & simplicibus verbis, qualis sit sanctissima ipsa Missæ sanctitas: ob quam aded spectabilis esse, tantaque in veneratione haberi aliquot seculis meruit. Nam & tanta hæc mysteria pro dignitate illustrari, maioris operis fuerit: & illas obscenas sordes, quæ ante oculos oraque omnium versantur, admiscere nolo: vt omnes intelligant, Missam in selectissima sua, & qua maxime

deo sacrificia dicta sunt.
Psal. 141. 2.
Oseas 14. 3.
Psal. 51. 21.
Hebr. 13. 15.

Cœna Domini eodem sensu Eucharistia nominatur.
2. Pet. 2. 9.

Hoc sensu fideles omnes sunt sacerdotes.
Apoca 6.

Conclusio, Missa abominationem calicem esse, quò inebriati sunt Reges terra & populi, ac Helenam illam, pro qua tanta atrocitate digladiantur.

Missæ elogium.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia,

Capitulum postrema pars, summam eorum repetens qua de S. Baptismo & Cœna tenere conuenientissimè ostenditur, cur cœna sapienter iteretur, Baptismus non item. Nec homo quispiam potest erigere noua sacramenta.
 Ies. 40. 13.
 Rom. 11. 34.

quæ sciri de duobus istis Sacramentis referre duximus: quorum usus à primordio Noui testamenti ad consummationem usque seculi, Christianæ Ecclesiæ est traditus: ut scilicet Baptismus, quidam quasi ingressus in ipsam esset, & fidei initiatio: Cœna uerò, assiduum uelut alimentum, quo Christus fidelium suorum familiam spiritualiter pascit. Quare ut non nisi vnus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Baptismus non nisi vnus est, nec sæpe iteratur: Cœna autem subinde distribuitur, ut intelligant se Christo assidue pasci qui semel in Ecclesiam allekti sunt. Præter hæc duo ut nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vllum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbitrij, erigere ac statuere noua Sacramenta, facillè intelligit qui meminerit quod supra satis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo posita esse ut de aliqua eius promissione nos edoceant, & bonam erga nos uoluntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo consiliarium qui nobis certum aliquid de eius uoluntate spondere possit, aut certiores securusque reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul namque constituitur, neminem signum proponere posse quod eius uoluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit: solus ipse est qui signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuius, & fortè rudiùs, sed apertius: Sacramentum, sine salutis promissione esse nunquam potest. Omnes homines in vnum simul coacti nihil à se nobis polliceri de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aut erigere Sacramentum.

Argumento firmis. id demonstratur.

Christianos hisce duobus contentos esse debere: quod collat one temporum ante & post Christum probatur.

Exod. 16. 13. & 17. 6.
 1. Cor. 10. 3.
 Num. 21. 8.
 Ioh. 3. 14.
 Col. 2. 3.
 1. Ioh. 3. 2.
 1. Ioh. 2. 18.
 1. Pet. 1. 20.

20 His ergo duobus contenta sit Christiana Ecclesia: nec modò nullum aliud tertium ad præsens admittat aut agnoscat: sed ne appetat quidem, aut expectet, ad consummationem usque seculi. Nam quod diuersa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter sua illa ordinaria data sunt (ut manna, qua è petra profluens, serpens æneus, & similia) hac variatione admonebantur ne talibus figuris insisterent, quarum status parum firmus esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu nulloque fine perstaret. Alia lógè ratio nobis est, quibus reuelatus est Christus in quo thesauri omnes scientiæ & sapientiæ sunt absconditi tanta affluentia & ubertate, ut nouam aliquam accessionem ad hos thesauros sperare uel postulare, uerè Deum irritare sit, & aduersum nos prouocare. Vnum duntaxat Christum esurire, quærere, spectare, discere, ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni sui Dominus ad plenù manifestabit, & se qualis est nobis spectandù ostendet. Atque hac ratione nostrum hoc seculum in Scripturis, per Nouissimam horam, nouissimos dies, nouissima tempora designatur, nequis uana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione

tione sese fallat. Sæpenumero enim multisque modis antea lo-
 quutus per Prophetas, vltimis his diebus loquutus est cælestis
 Pater in dilecto Filio suo, qui solus Patrem manifestare potest:
 & re vera ad plenum manifestavit, quantum nostra interest, dū
 nunc per speculum eum conspicimus. Iam verò vt hoc homini-
 bus ablatum est, ne noua Sacramenta in Ecclesia Dei cõdere
 possint: ita optandum esset, iis ipsis quæ à Deo sunt, quàm mi-
 nimum humanæ inuentionis admisceri. Perinde enim atque
 infusa aqua vinum fugit & diluitur: aspersioque fermento tota
 farinæ massa acefcit: sic mysteriorum Dei sinceritas nihil aliud
 quàm inquinatur vbi homo quicquam de suo adiicit. Et tamen
 videmus quantum à germana sua puritate degenerarint Sacra-
 menta, vt hodie quidem tractantur. Plus satis vbique pompa-
 rum, ceremoniarum, gestulationum: at verbi Dei interim nul-
 la neque ratio, neque inentio: sine quo Sacramenta etiam ipsa,
 Sacramenta non sunt. Quin nec ceremoniæ ipsæ à Deo institutæ
 in tanta turba caput exerere possunt, sed tanquam oppressæ ia-
 cent. Quantulum in Baptismo aspicitur quod vnum illic lucere
 & spectari debuerat, vt alibi iustè conquesti sumus, nempe Ba-
 ptismus ipse? Cœna profus sepulta est quum versa fuit in Mis-
 sam, nisi quòd semel quotannis, sed concepta & dimidiata lace-
 ràque forma visitur.

*Quid efficiant
 ab hominibus
 excogitata sa-
 cramenta, aut
 additamēta qua
 S. Baptismū sœ-
 darunt & Cœnā
 sepelierunt.*

CAPVT XIX.

*De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non es-
 se quinque reliqua qua pro Sacramentis hætenus vulgo
 habita sunt, declaratur, tum qualia sint
 ostenditur.*

Duæ sunt partes huius capitis.

- 1 In genere de his quinque Sacramentis differitur, sect. 1. 2. & 3.
- 2 Dein speciatim à sectione 4. vsque ad finem capitis.
- 1 De confirmatione, sect. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.
- 2 De pœnitentia, sect. 14. 15. 16. & 17.
- 3 De extrema vnctione, sect. 18. 19. 20. & 21.
- 4 De ordine, ex quo septem sacramentula prodierunt, sect. 22. 23. 24. 25.
 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. & 33.
- 5 De matrimonio, sect. 34. 35. 36. & 37.

Præsentis disputa-
tione cū tra-
ctatione de S.
Baptismo &
Cæna complexio

Oterat superior de sacramentis disputatio apud dociles & sobrios hoc obtinere ne vltà curiosius progredierentur, nec præter illa duo quæ à Domino instituta nosset, vlla alia Sacramenta sine Dei verbo amplecterentur. Verùm quoniam illa de septem Sacramentis opinio, omnium ferè sermone trita, scholàstique & conciones omnes peruagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominum animis etiamnum insidet: visus tum mihi operæ pretium facturus, si quinque reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac propius excuterem, omniq̃ absterfo fuce, simplicibus spectanda proponerem qualia sint, & quàm falsò pro Sacramentis hæctenus habita fuerint. Principio hic testatum volo piis omnibus, me hanc de nomine cōtentionem minimè litigandi cupiditate suscipere, sed grauibus causis adduci ad impugnandum eius abutum. Non me latet, Christianos, vt verborum, sic rerum omnium esse dominos: posse igitur pro suo arbitrio voces rebus accommodare, modo pius sensus retineatur, etiam si qua sit in loquendo improprietas. Hoc totum concedo: etsi melius fuerit, verba rebus subesse quàm res verbis subiici. Sed in nomine Sacramenti alia est ratio. Nam qui septem ponunt, simul illam definitionem omnibus tribuunt, vt sint gratiæ inuisibilis visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, causas obrinendæ gratiæ. Adeoque ipse Magister Sententiarum, Mosaicæ Legis sacramenta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabât. Estne, obsecro, tolerabile, vt quæ sÿmbola Dominus ore suo consecravit, quæ eximiiis promissionibus insigniuit, ea pro Sacramentis nō censentur: interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltem sine expresso Dei mandato obseruant? Ergo aut definitionem mutant, aut hac verbi vsurpatione absteineât, quæ falsas & absurdas opiniones post generet. Est (inquiunt) extrema vñctio inuisibilis gratiæ & figura & causa, quia est Sacramentū. Quod inferunt si nullo modo cōcedere oportet, in ipso certè nomine est occurrendū, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasionem præbeat. Rurū quum probant Sacramentum esse, causam adiungunt: quia externo signo constet ac verbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quàm reclamare?

Causa.

Necessitas gra-
uibus raiōnibus
innitens.

Quarum præci-
pua est doctorū
Papistarum im-
pietas, humani
ritibus plus quàm
Dei institutu
tribuentium.

Exemplo perspi-
cua id probatur.

Unde liquet non
de verbo, sed de
reous: autissimū
agi. Nec posse
homines sacra-
mentū instituere.

2. Iam apparet non de vocabulo nos rixari, sed de re ipsa nō superuacua controuersiam mouere. Proinde hoc fortiter retinendum est quod inuicta ratione prius confirmauimus, Sacramenti instituendi arbitrium non nisi penes Deum vñ esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fidelū

conscientias ac consolari debet: quæ eam certitudinem nunquã ab homine acciperent: Sacramentũ nobis testimonium esse debet bonæ eiga nos Dei voluntatis: cuius nullus hominum aut Angelorũ testis esse potest: quando nemo Dei consiliarius fuit. Iesa 40. 13. Rom. 11. 34. Solus ergo ipse est qui de se nobis per verbum suum testificatur legitima autoritate. Sacramentum, sigillum est quo Dei testamentum seu promissio obfirmatur. Obfirmari verò non posset rebus corporeis & elemētis huius mūdi, nisi virtute Dei ad hoc formentur & designentur. Instituire ergo Sacramentum homo non potest: quia facere vt sub rebus tam abiectis tanta Dei mysteria lateant, id verò humanæ virtutis non est. Verbũ Dei præeat oportet quod Sacramentũ esse Sacramentũ faciat: vt Augustinus optimè docet. Præterea retineri aliquod discrimen vile est inter Sacramenta & alias ceremonias, nisi volumus in multa absurda incidere, Apostoli orarunt genibus flexis. genua igitur non flexerunt sine Sacramento. Discipuli feruntur orasse versus Orientẽ. sit nobis Sacramentum Orientis aspectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus. & eleuatis manib. oratio sæpius à sanctis facta memoratur. & manuum quoque extensio Sacramentum fiat. omnes denique sanctorum gestus in Sacramenta transeant, et si ne hæc quidem admodum morarer, modò non essent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

3 Si veteris Ecclesiæ autoritate premere nos velint, dico eos fucum facere. Nusquã enim apud Ecclesiasticos scriptores numerus hic septenarius inuenitur. nec satis constat quo primũ tẽpore obrepserit. Fateor quidem in vocabulo Sacramenti, esse interdum liberiores: sed quid eo significant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniãque pietatis exercitia. Quũ autem de his signis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ testimonia esse debent, duobus istis, Baptismo & Eucharistia, contenti sunt. Nequis falsò iactari hoc à me putet, pauca Augustini testimonia hic referam. Ad Ianuariũ, Primò (inquit) tenere te volo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrũ Christum (sicut ipse in Euangelio loquitur) leni iugo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde Sacramētis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præsentissimis, societatem noui populi colligauit. Sicuti est Baptismus Trinitatis nomine cõsecratus, & cõmunicatio corporis & sanguinis Domini, & siquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Christiana. A resurrectione Domini quædam pauca signa pro multis, eadẽmq; factu facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicut est Baptismus, & Celebratio corporis & sanguinis Domini. Cur nullam hic sacri numeri, hoc est septenarij, mentionẽ facit? An verisimile est prætermisurum fuisse si tũc fuisset in

Homil. in Io-
han. 80.

Act. 9. 40. &
20. 36.

1. Tim. 2. 8.

Deinde vile est
vt aliquod

discrimen inter
Sacramenta &

alias ceremonias
retineatur, ne o-

mnia in Sacra-
menta inepi-
transiant.

Nec apud Ecclē
siasticos scripto-
res septem sacra-
menta inueni-
tur.

Epist. 118.

Augustinus, qui
instar omnium
esse potest, duo
tantum diuine
in nos gratiæ te-
stimonia & Chri-
stianorũ sacra-
menta, agnouit.

Li. 3. c. 9.

Sic & Ambros. lib. de iis qui ini. mysteriis & in sex lib. de sacrament. Conclusio, verbo Dei & veteru Ecclesie consensu Papis sacra-mentarios care-
 Ecclesia institutus: præsertim quum sit aliàs in obseruandis nu-
 meris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismum &
 Cœnam nominat, alia subicit: annò satis innuit, hæc duo my-
 steria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore
 loco subsidere? Quare sacramentarios istos Doctores non tan-
 tùm verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesie consensione de-
 stitui dico, vt cunq; hoc prætextu maximè superbiant. Sed iam
 ad ipsas species descendamus.

4. DE CONFIRMATIONE.

Qualis olim fue-
 rit confirmatio.
 Vid. Calu. adu.
 Conci. Trident.
 Item præfat. in
 Catechis. Lati-
 num.

Impositio ma-
 nuum.

Epist. 39.

Epist. 77.

Hodie in purum
 vsum restituenda.

Qualis post in-
 troducta sit con-
 firmatio.

Hic mos olim fuit vt Christianorum liberi, postquam ado-
 leuerant, coram Episcopo sisterentur: vt officium illud im-
 plerent quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti offe-
 rebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec ritè fidei
 mysteriis instituti poterant fidei confessionem coram Episcopo
 ac populo edere. Qui ergo B. ptismo initiati erant infantes,
 quia fidei confessione apud Ecclesiam tunc defuncti nõ erant,
 sub finem pueritiæ, aut ineunte adolescentia, repræsentabantur
 iterum à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundum
 formulam catechismi quam tunc habebant certam ac commu-
 nem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis sanctaque me-
 ritò esse debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremo-
 nia quoque adhibebatur manuum impositionis. Ita puer ille, fi-
 de sua approbata, cum solenni benedictione dimittebatur. Hu-
 ius moris sæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab
 hæreticis redit, ne iterum baptizetur: sed quod illic ei defuit, per
 Episcopalem manuum impositionem virtus Spiritus ei confere-
 ratur. Clamabunt hic nostri aduersarij, Sacramentum iure vo-
 cari in quo Spiritus sanctus conferatur. Verùm ipse Leo alibi
 explicat quid his verbis sibi velit. Qui apud hæreticos baptiza-
 tus est, inquit, non rebaptizetur, sed Spiritus sancti inuocatione
 per manuum impositionem confirmetur: quia Baptismi tantùm
 formam sine sanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus
 contra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo non-
 nihil hallucinari Hieronymum, quòd Apostolicam esse obser-
 uationem dicit: longissimè tamen ab istorum ineptiis abest. Et
 illud ipsum mitigat quum addit, hanc benedictionem solis E-
 piscopis esse datam magis in honorem sacerdotij, quàm ex Le-
 gis necessitate. Talem ergo manuum impositionem, quæ sim-
 pliciter loco benedictionis fiat, laudo, & restitutam hodie in
 purum vsum velim.

Posterior autè ætas, re propè oblitterata, fictitiã nescio quã
 confirmationem pro Dei Sacramento posuit. Confirmationis

virtutem esse finxerunt, Spiritum sanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptismo collatus sit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam, qui in Baptismo regenerati sunt ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Consigno te signo sanctæ crucis, & confirmo chrismate salutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Pulchrè omnia, & venustè. Sed vbi Dei verbum, quod Spiritus S. præsentiam hic promittat? Ne iora quidem obtendere possunt. Vnde ergo nos certiores facient, chrismâ suum esse vas Spiritus sancti? Videmus oleum, crassum scilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Augustinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferant, si quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd si Sacramentorum se ministros, vt par est, agnoscerent, non diutius pugnandum esset. Hæc prima ministri lex est, ne quid sine mandato obeat. Age, mandatum huius ministerij aliquod producant, & verbum non addam. Si mandato deficiuntur, sacrilegam audaciam excusare non possunt. Hac ratione Pharisæos Dominus interrogabat, essetne Baptismus Iohannis à cælo, an ex hominibus. Si respondissent, ex hominibus: obtrinebat, friuolum esse & vanum: si è cælo, doctrinam Iohannis agnoscere cogebatur. Itaque ne essent nimium in Iohannem contumeliosi, non ausi sunt fateri esse ex hominibus. Si itaque ex hominibus est confirmatio, vana & friuola esse conuincitur: si è cælo persuadere volunt, probent.

Quàm falsò sacramentum naminetur.

Verbo enim & mandato caret. Math. 21. 25.

Dilemma aduersus confirmationem hanc.

6 Tuentur se quidem Apostolorum exemplo: quos nihil temerè fecisse existimant. Rectè id sanè: neque à nobis reprehenderentur, si se Apostolorum imitatores ostenderet. Sed quid fecerunt Apostoli? Narrat Lucas in Actis, Apostolos, qui Hierosolymiserant, quum audissent Samariam recepisse verbum Dei, misisse illuc Petrum & Iohannem: illos pro Samaritanis orasse vt Spiritum sanctum acciperent, qui nondum in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Iesu: oratione facta, manus illis imposuisse, per quam impositione Spiritum Sanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuum impositione aliquoties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: nempe suum ministerium fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gratias, quas tunc in populum suum effundebat, voluit Dominus à suis Apostolis per manuum impositionem administrari & distribui. Huic autem impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito: sed huiusmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipso gestu significarent, se Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant. Hoc ministerium quo tunc Apostoliungebantur, si adhuc in Ecclesia maneret, manuum quoque impo-

1. Argumentum pro confirmatione papistica ab Apostolorum exemplo, A.G. 8. 15.

Responsio 1.

Ioh. 7. 37.

sitionem oporteret seruari : sed vbi gratia illa defertur, quorsum pertinet manuum impositio? Adhuc certe adest populo Dei Spiritus sanctus : quo nisi doctore & direttore consistere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim æternam & perpetuam constaturam promissionem, qua Christus sitientes ad se vocat, vt bibant aquas viuas. Sed cessarunt illa virtutum miracula, & manifestæ operationes, quæ per manuum impositionem distribuabantur, nec nisi ad tempus esse debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelii prædicationem, nouum Christi regnum, inauditis & infinitis miraculis illustrari & magnificari. A quibus vbi cessauit Dominus, non protinus Ecclesiam suam deseruit: sed regni sui magnificentiam, verbique sui dignitatem satis excel-

Histrionum Pa-
pisticorum va-
nitas.

lenter manifestatam docuit. Quæ igitur in parte histriones isti Apostolos se imitari dicent? Hoc agendum erat manuum impositione, vt euidens Spiritus sancti virtus statim se exereret. Id non efficiunt. quid igitur pro se iactant manuum impositionem, quam Apostolis quidem in vtu fuisse legimus, sed profus in alium finem?

Responsio cõ-
firmatio à simili
exemplo Christi.
Ioh. 20. 22.

7 Eiusdem hoc rationis est, ac si quis doceret statum illum, quo Dominus discipulos suos afflauit, Sacramentum esse quo datur Spiritus sanctus. Atqui hoc se mel Dominus quum fecit, non à nobis etiam fieri voluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore quo visibiles Spiritus sancti gratias ad eorum preces administrari, Domino placebat: non vt posteri vacuum & frigidum signum (quod similitæ istæ faciunt) mimicè tantum & sine re effingerent. Quod si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent præter nescio quam præposteram *uau-*
gnitæ) vnde tamen oleum, quod vocant salutis? Quis eos in oleo salutem quærere docuit? quis vim roborandi illi attribueret? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abstrahit, qui nihil magis damnat quàm talibus obseruatiunculis hære? Hoc verò non à me, sed à Domino audacter pronuntio,

Galat. 4. 9.
Colos. 2. 20.

Resp. 3. ab ab-
surdo & impio
dicto istorum qui
suum oleum vo-
cant oleum salu-
ti.

Qui oleum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elementa, quæ vtu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nunquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cœna Domini exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo spectanda esse: substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinent panis, vinum, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramen-

Exceptionis di-
lutio.

ris offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter es-
cis: Deus utrūque destruet. Prætereunt enim & euanescent cum
figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei sanctificantur
vt Sacramenta sint, non in carne nos retinent, sed verè & spiri-
tualiter docent.

8 Verùm propius adhuc inspiciamus, quæ monstra foueat
alâque hæc pinguedo. Dicunt isti vnctores Spiritum sanctum
in Baptismo ad innocentiam dari in confirmatione, ad gratiæ
augmentum: in Baptismo nos regenerari ad vitam, in confirma-
tione nos ad pugnam instrui. Et ad eò nihil eos pudet, vt negēt
Baptismum ritè sine confirmatione perfici posse. O nequi-
tiam! Annon igitur in Baptismo Christo consepulti sumus, fac-
ti participes mortis eius, vt & resurrectionis simus conforres?
Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus in-
terpretatur mortificationem carnis nostræ, & viuificationem
Spiritus: quòd vetus homo noster crucifixus est, quo nos in no-
uitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc
est? Quòd si verbum Dei conculcare pro nihilo ducebant, cur
non Ecclesiam saltem reuerentur, cui tam vbique obsequen-
tes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipsorum do-
ctrinam proferri potest, quàm illud Mileuitani Concilij decre-
tum? Qui dicit Baptismum in remissionem peccatorum dari
tantum, & nō in adiutorium futuræ gratiæ, anathema sit. Quòd
autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in no-
mine iesu Christi fuisse, qui non accepissent Spiritum sanctum:
non simpliciter negat, vilo Spiritus dono præditos, qui in Chri-
stum corde crederent, & ipsum ore confiterentur: sed acceptio-
nem Spiritus intelligit, qua manifestæ virtutes, & visibiles gra-
tiæ percipiuntur. Sic dicuntur Apostoli Spiritum accepisse
in die Pentecostes, quum longè antea illis à Christo dictum
esset. Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri,
qui loquitur in vobis. Videte malitiosam & fonticam Sata-
næ fraudem, qui ex Deo estis. Quòd verè in Baptismo dabi-
tur, in sua confirmatione dari mentitur: vt furtim incautos à
Baptismo abducat. Quis iam dubiter, hanc Satanæ esse doctri-
nam, quæ promissiones Baptismi proprias, à Baptismo abscis-
sas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali ni-
tatur fundamento præclara ista vnctio: Dei verbum est: Om-
nes, qui in Christo baptizati sunt, Christum induisse cum suis
donis. Verbum vnctorum, Nullam promissionem in Baptis-
mo percepisse, qua in agonibus instruuntur. Illa vox est veri-
tatis: hanc mendaciæ esse oportet. Verius ergo definire hanc
confirmationem possum, quàm ipsi hætenus definerint: nem-
pe insignem esse Baptismi contumeliam, quæ vsum ipsius ob-
scurat, imò abolet: falsam esse diaboli sollicitationem, quæ

1. Cor. 6. 13.

2. Arg. Baptis-
mus sine confir-
matione ritè per-
fici non posse.

Responsio.

Rom. 6. 4.

Confirmatio re-
sponsionis è Mi-
leuitano Concilij
decreto petita.

Act. 2. 4.

Matt. 20. 20.

Resp. 2. triplicè
impetatem hu-
manæ dogmatis re-
tens.Prima, sine con-
firmatione Ba-
ptismum non
prodesse.

Galat. 3. 27.

De cōsecrat.

dist. 5. c. 10.

Confirmationis nos à veritate Dei abstrahit. Aut si manis, Oleum diaboli mendacis *descriptio.* dacio pollutum, quod velut offusis tenebris, simplicium mentes fallit.

Secunda impietas, Sine confirmatione pleni Christiani esse non possumus. 9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum sanctum per manuum impositionem accipere debere post Baptismum, vt pleni Christiani inueniantur: quia nunquam erit Christianus nisi qui confirmatione Episcopali fuerit chrismatus. Hæc illi Verba cap. 1. ad verbum. Atqui putabam, quæcunque ad Christianismum de Consecr. pertinent, omnia Scripturis perscripta ac comprehensa esse. dist. 5. Con. Nunc, vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda descendaque est. Dei ergo sapientia, cælestis veritas, tota Christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac sententia damnantur omnes Apostoli, & tot Martyres, quos nunquam fuisse chrismatos, certo certius est: quando nondum factum erat oleum, quo perfusi, omnes Christianismi numeros implerent, vel potius Christiani fierent, qui nondum erant. Verùm vt taceam, abundè se ipsi refellunt. Quotam enim populi sui partem post Baptismum perungunt? cur igitur patiuntur in suo grege tales semichristianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam supina negligentia omittere eos sinunt, quod omitti sine graui piaculo non licebat? cur non seuerius exigunt rem ad eò necessariam & sine qua salus obtineri non potest? nisi fortè quis subita morte prædicitus fuerit. scilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti esse quanti venditant.

Tertia impietas, hanc suam in confirmatione vntionem præstantiorem esse Baptismo, idque primum quoddam à digniore conferatur. 10 Postremò constituunt, sacram hanc vntionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptismum: quod illa summorum Pontificum manibus peculiariter administratur, Baptismus ab omnibus vulgariter sacerdotibus distribuitur. Quid hinc dicas nisi planè furiosos esse, qui suis inuentionibus ita blandiuntur, vt præ ipsi sacrosanctas Dei institutiones securè contemnant? Os sacrilegum, tunc pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam, audes Christi sacramento opponere, & conferre eum aqua verbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tuæ improbitati, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ sedis responsa, hæc Apostolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hanc, sua quoque opinione, effrænem insanient cœperunt paulùm moderari. Maiori, inquit, veneratione colenda est: fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quam conferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est in fronte: vel quia manus augmentum virtutum præstat, licet Baptismus plus ad remissionem valeat. Verùm prima ratione nonne se Donatistas produnt, qui vim Sacramenti à ministri dignitate æstimant? Faxo tamen, vocetur dignior confirmatio à dignitate

Lib. 4. Sent. dist. 7. cap. 2.

Huius impietatis refutatio 1.

dignitate

dignitate Episcopalis manus. Sed si quis ab illis sciscitetur unde tanta prærogatiua Episcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter suam libidinem? Soli Apostoli eo iure vsi sunt. qui soli Spiritum sanctum distribuerunt. An soli Episcopi Apostoli? Imò an omnino Apostoli? Demus tamen & istud: cur non eodem argumento contendunt, solis Episcopis Sacramentum sanguinis in cœna Domini attingendum esse? quod laicis ideo denegant, quia solis Apostolis à Domino datum fuerit. Si solis Apostolis, cur non inferunt, Ergo solis Episcopis. Sed Apostolos eo loco simplices Presbyteros faciunt: nunc capitibus vertigo aliò eos rapit, vt subito Episcopos creent. Postremò non erat Apostolus Ananias, ad quem tamè Paulus missus est vt visum reciperet, baptizaretur, & impleretur Spiritu sancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuino proprium hoc munus Episcoporum fuerat, cur ausi sunt ad plebeios Presbyteros transferre? quemadmodum in quadam Gregorij Epistola legitur.

II Altera ratio quàm friuola, inepta, & stolidiorem vocare suam confirmationem, quàm Dei Baptismum: quia in ea frons oleo inficiatur, in Baptismo cranium: quasi verò Baptismus oleo, & non aqua peragatur. Testor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur isti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermento suo vitient. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei est, inter humanarum inuentionum turbam. Si quis eius rei tum fidem mihi non habebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce præterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptismo magnificiunt. Nos ergo contra dicimus, in Baptismo quoque frontem aqua tingi. Præ hac vestrum oleum non vnus stercoreis facimus, siue in Baptismo, siue in confirmatione. Quòd si quis pluris vendi alleget, hac pretij accessione si quid boni alioqui inesset vitiat, tantùm abest vt furto venditare liceat scèdissimam imposturam. Tertia ratione impietatem suam traducunt, dum maius virtutum argumentum conferri in confirmatione garrunt, quàm in Baptismo. Impositione manuum Apostoli visibiles Spiritus gratias administrarunt. Qua in re istorum pinguedo se fecundam ostendit. Sed valeant isti moderatores, qui sacrilegium vnum multis sacrilegijs opertunt. Nodus Gordianus est: quem abrumpere fatius sit, quàm in dissoluendo tantopere laborare.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici se vident, prætexunt quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem & multorum seculorum cõsensu firmatam. Etiam si id verum esset, nihil tamen efficiunt: non è terra est Sacramentum, sed è cælo: non ex hominibus, sed ab vno Deo. Deum suæ confirmationis authorem probent oportet, si Sacramentum

2.

3.

4.

Agor. 9. 17.

5.

Distin. 95.

c. Peruenit.

Deinde quòd in digniore parte corporis sit.

Resp. i. qua impietatem istorum nebulonum aperit.

2.

Tertio, quòd maius virtutum augmentum conferat.

Refusatio.

3. Arg. à consuetudinibus vetustissimæ.

Resp. i.

2. haberi volunt. Sed quid vetustatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum esset fidei nostræ præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis quæ isti Sacramenta ementiuntur. De manuum impositione loquuntur veteres, sed an sacramen-

Lib. 3. de Bapt. contra Donatist. capit. 16. tum vocant? Augustinus apertè affirmat nihil aliud esse quam orationem. Neque hic mihi putidis suis distinctionibus obgan- niant, non ad confirmatoriam Augustinum illud retulisse, sed

3. Augustinus de confirmatione quid senserit. curatoriam vel reconciliatoriam. Extat liber & in hominum manibus versatur. si in alium sensum detorqueo quàm Augustinus ipse scripsit, cedo, non conuitiis modò, pro solenni suo more, sed spatis me obruant. Loquitur enim de iis qui à schismate ad Ecclesiæ unitatem redibant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manuum impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem absurdum videri poterat manuum impositionem repeti potius quàm Baptismum: discrimen ostendit.

Lib. 5. cap. 23. Quid enim (inquit) aliud est manuum impositio quàm oratio super hominem? Atque hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

Vetus autem confirmatio fuit admodum laudabilis.

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuisse admonui, priusquàm abortiua hæc Sacramenti larua nasceretur. non enim esset confirmatio talis qualem isti fingunt, quæ sine Baptismi iniuria nec nominari potest: sed catechesis qua pueri aut adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coràm Ecclesiâ exponerent. Esset autem optima catechizandi ratio si formula in hunc usum conscripta esset, summam continens & familiariter explicans omnium ferè religionis nostræ capitum, in quæ

Et nostro hæc sculo in Christianis Ecclesiis restituta.

vniverla fidelium Ecclesiâ consentire sine controuersia deber. puer decennis Ecclesiæ se offerret ad edendam fidei confessionem: rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: si quid ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur. Ita vnica, veram & sinceram fidem, quia vnanimiter Deum vnū colit fidelium populus, teste & spectante Ecclesiâ profiteretur. Hæc disciplina si hodie valeret, profectò parentum quorundam ignauia acueretur, qui liberorum institutionem quasi rem nihil ad se pertinentem, securè negligunt, quam tum sine publico dedecore omittere non possent, maior esset in populo Christiano fidei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas. non adedò temere quidam nouis & peregrinis dogmatibus abriperetur. omnibus deniq; esset quædam velut methodus doctrinæ Christianæ.

14 DE POENITENTIA.

Proximo loco statuunt pœnitentiam : de qua sic confusè & perturbatè differunt vt nihil certi nec solidi ex eorum doctrina referre possint conscientia. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex Scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus, nunc id tantùm nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Ecclesiæ ritu, cuius prætextu abusi sunt illi ad stabiliendum suum commentum.

Hunc ordinem in publica pœnitentia obseruabant, vt qui in iunctis sibi satisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione reconciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur coram Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eum benignè, abolita offensæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus sæpenuerò appellat, pacem dare. Quo autem & grauior esset, & plus commendationis apud populum haberet ista actio, constitutum fuit vt semper Episcopi autoritas hæc intercederet. Hinc illud decretum Concilij Carthaginensis secundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Missa presbytero non liceat. Et alterum Concilij Arausicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, sine reconciliatoria manus impositione ad communionem admittantur : si reualuerint ex morbo : stent in ordine pœnitentium : completòq; tempore, reconciliatoriam manus impositionem ab Episcopo accipiant. Itam Carthaginensis tertij, Presbyter sine auctoritate Episcopi, non reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò spectabant, ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcoporum ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circumspiciorem fore. Quamquam Cyprianus alicubi tradit, non solum Episcopo n manus imposuisse, sed totum etiam clerum, sic enim loquitur, Pœnitentiam agniti iusto tempore: deinde ad communionem veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Postea successu temporis eò delapsa res est vt extra publicam pœnitentiam in priuatis quoq; absolutionibus hæc ceremonia vterentur. Hinc illa distinctio apud Gratianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obseruationem, de qua Cyprianus meminit, sanctam & Ecclesiæ salutarem fuisse iudico : ac hodie restitutam esse cuperem. Recentiorum hanc tamethi improbare, vel saltem acrius insectari nõ audeo, minustamen necessariam arbitror. Vt cuique sit, videmus tamen manuum impositionem in pœnitentia ceremoniam esse

De pœnitentiæ confusè, incertè & insulse differunt Pontifici doctores.

Lib. 3. cap. 3. & 4.

Adu. quos primum ostentatur, quis apud veros res vsus fuerit solentis illius manuum impositionis.

Lib. epist. 3. epist. 2.

Cap. 31.

Lib. epist. 3. epist. 14.

In Decret. 26. quæst. 6.

Quæ ista faciunt veluti fundamentum sacramenti Pœnitentiæ.

ab hominibus, non à Deo institutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda sit, non illa quidem contemnenda, sed quæ inferiore loco esse debeant quàm quæ Domini verbo nobis sunt commendata.

Deinde inter eos ipsos non conuenit qua ratione, vel quo sensu Pœnitentia dicitur sacramentum.

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est omnia perperam interpretando corrumpere) anxie in reperiendo hîc Sacramento desudant. nec mirum videri debet: nodum enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem implicitam, suspensam, incertam, opinionumq; varietate confusam ac turbatam relinquunt. Dicent ergo, vel pœnitentiam exteriorem esse Sacramentum: & si ita est, existimare debere signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ erit res Sacramenti: vel vtranque simul esse sacramentum: nec duo, sed vnû cõpletum. Verùm exteriorem esse Sacramentum duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remissionem autem peccatorum, rem tantum, & non Sacramentum. Qui Sa-

Porrò quicquid obtendant, definitio sacramenti nullo modo ei conuenit.

cramenti definitionem supra à nobis positam memoria tenet, ad eam exigant id quod dicunt esse Sacramentum, & inuenient non esse ceremoniam externam à Domino institutam ad fidei nostræ confirmationem. Quod si causentur definitionem meam legem non esse cui parere necesse habeant: audiant Augustinum, quæ sacrosanctum se habere fingunt. Sacramenta (inquit) propter carnales, visibilia instituta sunt: vt ab iis quæ oculis cernuntur ad ea quæ intelliguntur, sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipsi vident, aut alius queunt ostendere in eo quod sacramentum pœnitentiæ vocant? Idem alibi, Sacramentum iudeo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet spirituales. Neque vlllo modo, sacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: vbi nulla species est corporalis quæ spirituales fructum repræsentet.

Lib. 3. quæst. Vet. testam.

In sermone quodam de Baptif. infant.

Longè speciosius absolutionem Saccerdotis quam pœnitentiam Sacramentum dicere potuerunt.

16 Ac (vt istas belluas in sua arena conficiam) si vllum hîc sacramentum quæratur, nõne longè speciosius iactari poterat absolutionem sacerdotis sacramentum esse, quàm pœnitentiam vel interiorem vel exteriorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam esse ad confirmandam fidem nostram de peccatorum remissione, habereque promissionem clauium, vt vocant. Quodcunque ligaueritis aut solueritis super terram, erit

Non obstante quòd Sacerdotes non semper efficaciter absoluant: quod illi contra obiecti posse verentur.

solutum & ligatum in cælis. Sed obiecisset quispiam, plerosque solui à sacerdotibus, quibus nihil tale accedit tali absolutione: quum ex eorum dogmate sacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Vt in Eucharistia duplicem manducationem statuunt, sacramentalem, quæ bonis æquè ac malis communis est: spirituales, quæ bonorum tantum

tum est propria: cur non & absolutionem bifariam percipi fingant? Nec tamen hactenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo suo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate distinet docuimus quum id argumentum seriò tractaremus. Tantum hic ostendere volo, hunc scrupulum nihil impedire quominus absolutionem sacerdotis sacramentum nuncupent. Respondere enim per os Augustini licebat, Sanctificationem esse sine visibili sacramento, & visibile sacramentum sine interiori sanctificatione. Item, sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Item induere Christum alios vsq; ad sacramenti perceptionem, alios vsq; ad sanctificationem. Illud bonos & malos pariter facere: istud, bonos solos. Sanè hallucinati sunt plusquam pueriliter, & cæci in sole fuerunt, qui quum multa difficultate æstuant, rem planam aded & cuius obuiam non perspexerunt.

17 Ne tamen animos tollant, quacunque in parte sacramentum posuerint, nego iure haberi pro sacramento. Primum quod nulla Dei promissio singularis ad hanc rem extet, vnica sacramenti hypostasis. Deinde quod quæcunq; hæc ceremonia proferatur, merum sit hominum inuentum: quum ceremonias sacramentorum nonnisi à Deo institui posse iam definitum sit. Mendacium ergo & impostura fuit quod de sacramento pœnitentiæ commenti sunt. Ementitū hoc sacramentum ornatū quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia si quis vestem innocentiae in Baptismo perceptam peccando corruerit, per pœnitentiam reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscunq; sit, quin planè impium sit excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur. Quasi verò per peccatum delectatur Baptismus, & nō potius in memoriā reuocandus sit peccatori quoties de peccati remissione cogitat, vt illic sese colligat, animūq; recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionē se impetratū quæ sibi in Baptismo promissa sit. Quod autē durè & improprie Hieronymus dixit, pœnitentia reparat Baptismum (à quo excidunt qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Apertissimè itaque dixeris si Baptismum vocaueris pœnitentiæ sacramentum, quum in confirmationem gratiæ & fiduciæ sigillum iis datus sit qui pœnitentiā meditantur. Quod ne cōmentum esse nostrum putes, præterquā quòd scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruulgatum instar certissimi axiomatis. Nam in libello de fide ad Petrū, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur, Et quid ad incerta cōfugimus? Quasi verò apertius quippiam requirendum sit, quàm quod recitat Euangelista: Ioannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

Lib. 3. quæst. Vet. testa. de Bap. paruulorum.

Lib. 5. De Bap. primo contra Donatist.

Sed quacunque in parte Sacramentum posuerint, non est verè sacramentum.

Lib. 4. Sent. dist. 1. 4. cap. 1. de Pœnit. dist. 1. cap. 2.

Ideo licentius peccarunt, quum Pœnitentiam appellarunt sicutam tabulam post naufragiū.

Baptismus est pœnitentiæ Sacramentum.

Citatur Decret. in quæst. 1. cap. Firmissime.

Marc. 1. 4.

Luc. 3. 3.

DE VLTIMA, vt vocant

V N C T I O N E.

*Extrema v-
tionis descri-
ptis.*
Vide Caluin.
epist. de fugie-
dis illicitis sa-
cris.
*Quam in Iacobi
Apost. verbis sta-
bilitatem esse vo-
lunt.*
Iacob. 5. 14.

*Sed ab histrioni-
ca hypocrisis ori-
tur.*
Marc. 6. 13.

*Nec Tapistis fa-
uet locus D. Ia-
cobi, quum vn-
ctio Apostolica
fuerit tempora-
ria & miracu-
losa.*

Iohan. 9. 6.
Matth. 9. 29.
Luc. 18. 42.
Act. 3. 6. & 5. 16.
& 19. 12.
Psal. 85. 8.

Tertium fictitium Sacramentū est, Extrema vnctio: quæ nõ nisi à Sacerdote perficitur, idque in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo consecrato, atq; hac verborum forma, Per istam sanctam vnctionem, & piissimam suam misericordiã indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum, per auditum, odoratum, tactum, gustū. Eius duas esse virtutes fingunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamen, si ita expediat: sin minus, animæ salutem. Aiunt autem institutionem ab Iacobo positã esse, cuius verba sunt, Infirmatur quis inter vos? Inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eū oleo in nomine Domini: fideique obsecratio saluum reddet laborantem, ac eriget eū Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vnctio, cuius esse manuum impositionem supra demonstrauimus: nempe histrionica hypocrisis, qua citra rationem, & sine fructu, Apostolos referre volunt. Refert Marcus, Apostolos in prima sua missione, iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, demonia eiecisse, leprosos mundasse, infirmos sanasse, in curatione autem ægrorum, oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabãtur. Huc respexit Iacobus quum iussit accersi presbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius subesse mysterium faciliè iudicabunt qui obseruarint quanta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in reb. istis externis. Dominus cæco redditurus visum, ex puluere & sputo lutum composuit, alios tactu sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo verbo, alios tactu, alios vnctione curarūt. At verisimile est vnctionem istam non temerè (vt nec omnia alia) fuisse vsurpatam. Fateor: non tamen vt esset curationis organum, sed symbolum duntaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent. Oleo autem significari Spiritum Sanctum eiusq; dona vulgare ac tritum est. Cæterum euauit gratia illa curationum, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus, quo nouam Euangelij prædicationem in æternum admirabile redderet. Vt igitur maximè demus vnctionem sacramentum fuisse earum virtutum: quæ tum per manus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione
maiore ratione faciūt quàm ex aliis quibusuis symbolis quæ nobis in Scriptura
commemo-

commemorantur? Cur non aliquam natatoriam Siloah destinant in quam certis temporum vicibus se immergant male habentes? Frustra, inquit, id fieret. Certè non magis frustra quàm vnctio. Cur non mortuis incubant, quoniam puerum mortuū, illi incubando, suscitauit Paulus? Cur non lutum ex sputo & puluere Sacramentum est? Sed alia singularia exempla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur, nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim suę vnctio*n*i inesse: sed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas, quas verbo Dei, hoc est vita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia iudicati sint: quum nihil eos pudeat corporis sensus viuos ac sentientes vel le fallere. Ridiculos ergo se faciunt dum gratia curationū præditos sese iactant. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis, & eorum languoribus, quoties opus est, medetur, nõ minus quàm olim: manifestas tamen illas virtutes, non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispenfat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitude statim intercidit.

20 Itaque non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demandatam, olei symbolo, palam testati sunt, non suam, sed Spiritus sancti esse virtutem: ita rursus Spiritui sancto sunt iniurij qui putidum & nullius energię oleum faciunt eius virtutem. Perinde id est ac si quis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti, quod eo nomine in Scriptura nuncupetur: omnem columbam esse Spiritum sanctum, quod ea specie apparuerit. Verum de iis viderint. Quod nobis in præsentia abundè est, certo certius perspicimus, eorum vnctionem Sacramentum nõ esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vilam promissionem habet. Siquidem quum duo ista in Sacramento exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim circumcisionem iam Sacramentum Christianæ Ecclesiæ quisquam esse contendit, tametsi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promissio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promissionem quam in vnctione ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpata non debuit nisi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus maciando ac trucidando valent, quàm sanando.

21 Quanquam etiam si obtinuerint, huic ætati conuenire quod de vnctione ab Iacobo præcipitur, (à quo longissimè ab-

possunt ex hac vnctione facere Sacramentum, quam ex aliis quibusvis Symbolis in Scriptura commemoratis.

Ioh. 9. 7. Act. 20. 10.

Tertio, nulla vbi suam illam vnctionem hodie pollere.

Quarto, in istis esse spiritui sancto, qui putidum & inutile oleum faciunt eius virtutem.

Mat. 3. 16. Ioh. 1. 32.

Quinto, utcumque sit, vnctionem illam Sacramentum non esse, quum nec à Domino instituta sit: nec promissionem habeat.

Sexto, nihil esse conuenientius

*Inter unctio-
nem sunt) ne sic quidē adhuc multum promouerint in approbanda
ab Apostolo pra-
ceptam & pin-
guedinem Papi-
sticam, quingue
collationibus o-
stenditur.*

1.

2.

3.

4.

5.

sua unctio-
ne qua haectenus nos illeuerunt. Iacobus omnes in-
firmos vult ungi: isti non infirmos, sed semimortua cadaue-
ra, sua pinguedine inficiunt, quum iam iam anima in primori-
bus labris laborat, vel (vt ipsi loquuntur) in extremis. Si praesentem habent medicinam in suo sacramento, qua vel morborum acerbitatem leniant, vel saltem aliquod animae solatium adferant, crudeles sunt qui nunquam in tempore medentur. Iacobus vult infirmum ungi à senioribus Ecclesiae: isti unctorem non admittunt nisi sacrificulum. Quod apud Iacobum presbyteros interpretantur sacerdotes, & pluralem numerum ad decorem positum nugantur, nimis frivolum est: quasi verò Ecclesiae eo tempore sacrificiorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum sacri olei ferculum. Iacobus dum simpliciter ungi infirmos iubet, non aliam unctio-
nem nihi significat, quam vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Isti oleum non dignantur nisi ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu salutatum: ter, Ave sanctum oleum: ter, Ave sanctum chrisma: ter, Ave sanctum balsamum. A quorales exorcismos hauserunt? Iacobus dicit, vbi unctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit super eum, si in peccatis fuerit, remissum iri: vt scilicet abolito reatu, poenae leuationem impetrent: non intelligens, pinguedine deleri peccata, sed fidelium orationes quibus afflicti frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas. Isti per sacram suam, id est abominabilem unctio-
nem peccata remitti impie mentiuntur. En quam pulchre proficient, vbi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permixsi fuerint. Ac ne diutius sit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant. referunt enim Innocentium Papam, qui Augustini aetate Romanae Ecclesiae praefuit, instituisse vt non presbyteri modò, sed omnes etiam Christiani oleo vterentur, in suam suorumque necessitatem unguendo. Author: Sigebert. in Chronico.

22 DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

*De sacramento
ordinis, admodum
fecundo discuti-
tur, duo discutienda
proponit.*

Quartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum ordinis: sed adeò foecundum, vt septē ex se sacramentula pariatur. Est verò istud perquam ridiculum, quod quum affirmant septem esse sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant. Neque verò causari possunt, vnum esse sacramentum: quia omnia in vnum sacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipsum sunt gradus. Siquidem quum in singulis diuersas esse

esse ceremonias constet, diuersas esse gratias ipsi loquatur: nemo dubitet quin septem sacramenta dici debeant si eorū placita recipiuntur. Et quid, quasi rem ambigūā, controuertimus, quando ipsi planè distinctèque septem declarant? Primum autem obiter perstringemus, quot & quā insulas absurditates nobis ingerant, dum nobis suos ordines pro Sacramentis cōmendare volūt: deinde an omnino sacramentū dici debeat ceremonia qua vtuntur Ecclesiæ in ordinandis ministris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Ecclesiasticos faciūt: quos insigniunt titulo sacramēti. Sunt autem Ostiarij, Lectores, Exorcistæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et septē quidem esse dicunt propter Septiformem Spiritus sancti gratiam, qua præditi esse debent qui ad eos promouentur. Augetur autē illis & largius cumulatur in promotione. Iā numerus ipse peruersa Scripturæ interpretatione consecratus est: quod videntur sibi apud Iesaiam legisse, septem Spiritus sancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Iesaiā quam sex: nec Propheta omnes eo loco concludere voluerit. tam enim alibi Spiritus vitæ, sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quā illic sapientix, intelligentiæ, consilij, fortitudinis, scientiæ, & timoris Domini. Quauquam alij acutiore, nō septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiunt, triumphantis Ecclesiæ. Atque inter eos etiam pugna est, quod alij clericalem tonsurā volunt esse primum omnium ordinem, Episcopatum vltimū: alij exclusa tonsura, Archiepiscopatum ordinibus annumerant. Isidorus aliter distinguit, fecit enim diuersos, Psalmistas & Lectores: illos cationibus præficit, hos legendis Scripturis, quibus plebs erudiatur. Atq; hæc distinctio in Canonibus obseruatur. In tanta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicimusne septem esse ordines? Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi dissident. Præterea sacratissimi Canones aliō nos vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus diuinis sine verbo Dei disceptant.

23 Verūm hoc omnem stultitiam superat, quod in singulis Christi sibi collegam faciunt. Primum, inquit, ostiarij munere sanctus est, quando vendentes & ementes, flagello ex funiculis facto, è templo eiecit. Ostiarium se esse significat, quum dicit, Ego sum ostium. Lectoris munus assumpsit, quum in synagoga Iesaiam legit. Exorcistæ officio functus est, quum linguam & aures surdi & muti, salua tangens, auditum reddidit. Acoluthum se esse his verbis testatus est, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus est, quum linteo præcinctus pedes discipulorum lauit. Diaconi personam sustinuit, quum corpus & sanguinē distribuit in Cœna, Sacerdotis

1. Quot & quā insulas absurditates nobis hic ingerant.

Lib. 4. Sentent. dist. 34. ca. 9.

2. An ordo Ecclesiasticus sit sacramentum.

Ac prinò quòd septem faciunt, id ab inscitia & nimia incogitantia promanauit. Ieta. 11. 2.

Ezech. 1. 20.

Rō. 1. 4. & 8. 15.

Opinio hæc est Hugonis: altera Guliel. Parisien.

Isid. libr. 7. e. tym. allegatur

ca. Cleros dist.

21. & dist. 31. ca.

Lector. & cap.

Ostiarius.

Secundò non inter ipsos conuenit quot, quivē sint ordines.

Tertiò, iniquissimè in singulis

illis suis ordinibus Christum sibi collegam faciunt, quo suas

ineptias magis

commendent.

Iohan. 2. 15.

Iohan. 10. 7.

Luc. 4. 17.

Marc. 16. 35.

Iohan. 8. 12.

Iohan. 13. 5.

Matt. 26. 26.

Matt. 27. 50.

partes impleuit, quum in cruce Patri se hostiam obtulit. Hæc absque risu adedè audiri non possunt vt mirer absq; risu scripta esse: si tamen homines erant qui scribebant. Sed in primis spectabilis est argutia qua in acoluthi nomine philosophatur, ce- referariū appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inauditogētibus ac linguis omnibus, quum *αἰχμαῖος*, Græcis simpliciter significet pedissequum. Quanquam si his seridè refelliendis inhareā, iure & ipse quoque ridear: adedè friuola sūt & ludicra.

Quarid, horum
ordinum maxi-
ma pars nihil
aliud sunt quā
vana, nullum
sertum munus
secum trahen-
tia.

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorum vanitas. Creant eximia pompa ac solemnitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acoluthos, ad ea ministeria exequenda quibus vel pueros certè quos vocant laicos, præficiunt. Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, nisi puer, aut ex laicis fordidulus aliquis qui ex ea re quæstum facit? Nonne iidem canunt? nonne templorum ianuas claudunt & aperient? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel ostiarium suis partibus fungētem? Quin potius qui puer acoluthi munere functus est, quum in ordinem acoluthorum cooptatur, desinat esse id quoddici incipit: vt videātur ex professo velle munus ipsum abdicere quum titulum assūmunt. En cur sacramentis consecrari & Spiritum sanctum accipere necesse habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexant hanc esse temporum peruersitatem, quod ministeria sua deserunt ac negligunt, simul fateantur nullum hodie esse in Ecclesia vsum nec fructum sacrorum suorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totāque Ecclesiam suam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vrceolos à pueris & profanis atrectari permittat, quibus tangendis nulli digni sunt nisi in acoluthos consecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato audiri non debebant. Exorcistas verò in quem tandem finem consecrant? Audio Iudeis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcistinis dictos video, quos exercebant. De eumentitiis istis exorcistis quis vnquam fando audiuit quod specimen vnum suæ professionis ediderint? Fingitur illis potestas data imponēdi manus super energum enos, & catechumenos, & dæmoniacos, sed tali se potestate præditos dæmonibus persuadere non possunt, non modò quia eorū imperiis non cedunt dæmones, sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimuni quemque reperias qui non malo spiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, confata sunt ex inscitis insulsisque mendaciis. De veteribus acoluthis & ostiariis & lectoribus, alibi dictum est, quum Ecclesiæ ordinem exponeremus. Nobis hic propositum est duntaxat purgare contra nouitium illud inuentum de septemplici sacramento in ordinibus Ecclesiasticis: de quo

micula exce-
prio.

Exorcista Pa-
pifici.

Quid de ista or-
dine inordona-
rorum a rāgiz
sentiendum sit.

nusquam alibi quàm apud ineptos istos rabulas, Sorbonistas & Canonistas, legitur.

25. Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò quoscumque in militiam suam adscribunt, communi symbolo iniciant in clericatum. Radunt enim eos in vertice, ut coronæ regale decus significet: quia Reges debent esse clerici, ut se & alios regant. De his enim sic loquitur Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. At sacrilegium fuit, quod uniuersæ Ecclesiæ tribuitur, solis sibi arrogare, & titulo superbè gloriari quem fidelibus præripuerat. Petrus, totam Ecclesiam alloquitur: isti ad pauculos rasos detorqueant: quasi soli illis dictum sit, Sancti estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint: quasi soli illi per Christum facti sint regnum & sacerdotium Deo. Assignat deinde & alias rationes: summitas capitis denudatur, ut eorum mens ad Dominum libera demonstraretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempletur: vel ut vitia oris oculorum doceantur præcidenda. Vel rasura capitis est temporalium depositio: circumferentia verò coronæ reliquæ sunt bonorum quæ ad sustentationem retinentur. Omnia in figuris: quia scilicet velum templi nondum scissum est. Itaque persuasi se præclarè de sanctos esse suis partibus quòd talia per coronam suam figurauerint, nihil eorum re ipsa præstant. Quoutque nos talibus fucis & præstigiis ludent? Clerici de tonsis aliquot capillis significant temporalium bonorum abundantiam se abieciisse, gloriam Dei contemplari, aurium oculorumque concupiscentiam mortificasse: nullum est hominum genus rapacius, stupidius, libidinosius. Cur non magis sanctitatem verè exhibent quàm falsis mendacibusque signis ipsius speciem simulant?

26. Porro quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & rationem, quid aliud adferunt quàm sua mystèria à Iudaicis ceremoniis nata esse, vel potius merum esse Iudaismum? Quòd autem addunt, Priscillam, Acylam, & Paulum ipsam suscepto voto sibi rasisse caput, ut purificarentur: crassiam suam ignorantiam produnt. Nusquam enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etiam incertum est, siquidem tam ad Paulum referri potest tonsura illa quàm ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruandum est simplicioribus, Paulum nunquam caput sibi totondisse ad sanctificationem aliquam: sed duntaxat ut fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiusmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc est, non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemadmodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem semel, atque ad breue tempus, ut Iudæis se tantisper accommodaret.

2. Ad secundum illud veniens, nō in ordinis ceremonie qua uentur, dicit debeat, primum ostendit quanta vanitate clericos suos in vertice radant.

Cap. duo. 13. quæst. 1.

1. Pet. 2. 9.

Li. 4. Ser. di. 24. Cap. duo sunt.

Deinde, quam infusis & irrationalibus rationibus visitatum illud tucantur.

Lib. 4. Sentent. dist. 24. c. 1.

Tertio, coronam hanc suam à Nazaræis, aut à Priscilla, Acyla & Paulo deducentes, ineptè Iudaizare. Act. 13. 18.

Cur Paulus ex voto caput sibi abrasit.

1. Cor. 9. 16.

Num. 6. 18.

Cap. Prohibe.
dist. 15.

1. Cor. 11. 4.

*Huius clericali
tonsuræ origo, ex
Augustino.*August. de o-
pere Monac. in
fine.

Itē in Retract.

*Progressus.**Corruptio.*Li. 4. Sent. dist.
24. c. 8.*Alia inepta ce-
remonia quibus
Ostiaris. Lecto-
res, Exorcistas
& Acoluthos
consecrant.**Indigna sunt
quæ Sacramenti
nomine insigni-
ant.**Quod ad sacer-
dotes attinet.*

Isti quum Nazaræorū purificationes nullo vsu imitari volunt, quid aliud quàm alterum Iudaismum erigunt dum veterē perperam æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa epistola composita est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolum, ne comam nutriant, sed instar spheræ radant, quasi Apostolus, docens quid viris omnibus decorū sit, de spherica clericorū rasura sollicitus fuerit. Hinc lectores reputent qualis sint energæ ac dignitatis alia quæ sequuntur mysteria, quib. talis est ingressus.

27 Vnde originem habuerit clericorum tonsura, abundè vel ex vno Augustino constat. Quum illo seculo capillum non alerent nisi delicati, & qui nitorem elegantiamque non satis virilem affectabant: videbatur esse non boni exempli si clericis id permitteretur. Iubebatur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, ne quæ effeminiati cultus speciem præ se ferret. Aded autem id vulgare erat, vt monachi quidem, quo magis suam sanctimoniam notabili distinctoque ab aliis habitu venditarent, comam demitterent. Quum vero postea res ad crines redisset, & ad Christianismum accederent gentes quædam, quæ semper comatæ fuerant, vt Gallia, Germania, Anglia: verisimile est clericos vbique rasisse caput, ne comæ ornamentum videretur affectare. Tandem corruptiore seculo, quū prisca omnia instituta vel inuersa forent, vel in superstitionem degenerassent, quia in rasura clericali nihil cernebant causæ (neque enim quicquam retinuerant præter stultam imitationem) ad mysterium confugerunt: quod nunc superstitosè nobis obtrudunt pro Sacramenti sui approbatione. Ostiarij in consecratione clauis templi accipiunt, quo sibi mandati custodiam intelligant. Lectores sacra Biblia. Exorcistæ, formulas exorcismorum quibus super energumenos & catechumenos vtantur. Acoluthi, cereos & vreoolum. En ceremoniæ quibus (si Deo placet) tantum inest arcane virtutis vt esse possint gratiæ inuisibilis non modò signa ac testis, sed etiam causæ. Hoc enim secundum suam definitionem postulant quum inter Sacramenta haberi volunt. Verum, vt paucis absoluam, dico absurdum esse quòd in scholis & canonicis minores istos ordines Sacramenta faciunt: quando eorū etiam qui hoc tradunt confessione, primitiue Ecclesiæ incogniti fuerunt, & multis postea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promissionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, sed à Deo solo institui debent: cuius vnus est promissionem dare.

28 Superfunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerū translatus est, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his testimonium habere à verbo Dei, sacros ordines, honoris causa, peculiariter nominant. Sed quā obliquè Domini institutis

in prætextum suum abutantur, videndum est. Incipiemus autem ab ordine presbyterij, siue sacerdotij. His enim duobus nominibus rem vnā significant, ac sic appellant eos ad quos pertinere aiunt sacrificium corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenam cum hostiis accipiunt, in symbola collatæ sibi potestatis placabiles Deo hostias conferendi, manūque illis inunguntur: quo symbolo docentur datam sibi esse consecrandi potestatem. Sed de ceremoniis postea. De re ipsa dico, aded nullum apicem habet à verbo Dei, quod obtinent, vt non potuerint improbius ordinem à Deo positum deprauare. Principio quidem pro confesso esse debet (quod de Missa papali tractando asseruimus) iniurios omnes esse Christianos, qui se Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiam. Constitutus ille & consecratus à Patre Sacerdos cum iururando fuit, secundum ordinem Melchisedec, nullo sine, nullo successore. Hostiam semel obtulit æternæ expiationis, & reconciliationis: nunc etiam sanctuarium cæli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus sacerdotes, sed ad laudes & gratiarum actiones, ad nos denique nostraque Deo offerenda. Illi vni singulare fuit, sua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quum sibi isti vsurpent, quid superest nisi eorum sacerdotium impium esse, ac sacrilegum? Certè nimis improbi sunt, dum sacramenti titulo insignire audent. Quantum ad verum presbyterij munus attinet, quod ore Christi nobis est commendatum, libenter eo loco habeo. illic enim ceremonia est, primùm ex Scripturis sumpta, deinde quam non esse inanem, nec superuacaneam, sed fidele spiritualis gratiæ symbolum, testatur Paulus. Quod autem tertium in numero non posui, eo factum est quod non ordinarium nec commune est apud omnes fideles, sed ad certam functionem specialis ritus. Verùm quum hic honor Christiano ministerio tribuitur, non est propterea quod superbiant Papistici sacerdotes. Euangelij enim sui ac mysteriorum dispensatores ordinari iussit Christus, non vicinarios inaugurari. Mandatum de prædicando Euangelio paciscendoque grege, non de hostiis immolandis dedit. Spiritus sancti gratiam promisit, non ad peragendam peccatorum expiationem, sed ad gubernationem Ecclesiæ ritè obeundam ac sustinendam.

29 Cum re ipsa optimè congruunt ceremoniæ. Dominus noster quū Apostolos amandaret ad Euangelij prædicationem, insufflauit in eos. Quo symbolo Spiritus sancti virtutem, quam illos donabat, repræsentauit. Hanc insufflationem retinuerunt boni isti viri, & quasi Spiritum sanctum è gutture suo egerant, super suos quos formant sacrificulos demurmurant,

Quorum munus describitur.

1. Christi Sacerdotio sunt iniuri, quod placationis hostiam se offerre profiteantur.

Psal. 110. 4.

Heb. 5. 6. & 7. 3.

Vnde liquet eorum Sacerdotium non Sacramentum esse, sed impietatem ac sacrilegium.

1. Tim. 4. 14.

2. Verbo Dei desinitur eorum ordinatio.

Mat. 28. 19.

Marc. 16. 15.

Ioh. 21. 15.

3. Insulsè & impie Christi insufflationem imitantur.

Ioh. 20. 22.

*Exceptionis di-
turo.*

Ioh. 20. 22.

Ioh. 11. 43.

Matth. 9. 5.

Ioh. 5. 8.

*Alia exceptio
profana refelli-
tur.*

Accipite Spiritum sanctum. Adeò nihil prætereunt quod non præposterè effingant: non dico more histrionum (qui nec sine arte gesticulantur, nec sine significatione) sed instar simiarum, quæ lasciuè & absque vlllo delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus, quæ nobis exemplum esse noluit. Dixit Dominus discipulis, Accipite Spiritum sanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ suæ virtutis specimen edidit quum insufflando in Apostolos, Spiritus sancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conantur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certamen protocant, sed longissimè absunt ab effectu, nec aliud inepto isto gestu quàm Christum illudunt. Sūt quidè adeò effrontes vt asserere auiunt, conferri à se Spiritum sanctum. sed quàm id verum sit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri asinos, ex fatuis phreneticos quicumque in sacerdotes consecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantum ceremoniam ipsam damno, quæ in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Christo in singulare miraculi symbolum vsurpata est: tantum abest vt illis patroeinari debeat imitationis excusatio.

*4. Vnctio eorum
improbatur.*

Li. 4. Sent. dist.

24. c. 8. & in Ca-

non. dist. 21. c. 1.

30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Respondent se accepisse à filiis Aaron, à quo & suus ordo sumpsit initium. Peruersis igitur exemplis perpetuò se tueri malant, quàm fateri à se excogitatum quod temerè vsurpant. sed interim non animaduertunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios: quod vnum omnibus veteribus sacerdotiis adumbratum figuratumque fuit. In eo igitur omnia conclusa & impleta fuerunt, in eo cessarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis est, & epistola ad Hebræos nullis glossis adiuta testatur. Quòd si tantoperè Mosaisis ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad sacrificia rapiunt?

*Nam Iudaismū
sed imperfectū,
inuicunt.*

Habent quidem bonam partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: sed hoc tamen eorum religioni deest, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obseruationem Circumcisione multò esse perniciosiorem: præsertim vbi accedit superstitio & Pharisaica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circumcisione fiduciam iustitiæ reponebant: isti in vnctione spirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli esse appetunt, apostatæ fiunt à Christo, seque Pastorum munere abdicant.

*Per consequens
fiunt Apostata à
Christo, & lupi
non pastores.*

*5. Inpositionem
manuum nullam
hic osolum habe-
re ostenditur, sed
eius vices sub-
pleuit vnctio eu-
iua profanas ri-
dicula desegi-
tur.*

31 Hoc est (si Deo placet) sacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quasi verò oleum puluere & sale abstergi non possit, aut (si tenacius adhæsit) sapone: At character ille spiritualis est. Quid oleo cum anima? An oblitum sunt quod ex

Augustino occurrunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore nisi aquam: habere autem à verbo vt sit Sacramentū? Quod verbum ostendent in sua pinguedine? an quod Mosi mandatum est de filiis Aaron vngendis? At illic etiam mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona sanctitatis, quibus ornandus erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant vestiendi eius filij Mandatur de mactando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus secandis & comburendis, de sanctificandis auriculis & vestimentis, alterius arietis sanguine: & innumeræ aliæ obseruationes, quibus prætermittis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aspergi gaudent, cur oleo potius aspergantur quàm sanguine? Scilicet rem ingeniosam conantur ex Christianismo & Iudaismo & Paganitate, velut confutis centunculis, religionem vnā conficere. Fætet igitur eorum vnctio, quæ sale, id est verbo Dei, destituitur. Superest impositio manuum, quam vt in veris legitimisque ordinacionibus Sacramentum esse concedo: ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Christi mandato obtemperant, nec finem respiciunt, quod nos ducere debet promissio. Signum si non negari sibi volunt, ad rem ipsam cui dedicatum est, accommodent oportet.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem, si restitueretur in suam integritatem ministerium illud quod sub Apostolis & in puriore Ecclesia fuit. At verò quos isti fingunt Diaconos, quid habent simile? Non de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitis suam doctrinā æstimari) sed pro iis ipsis quos sua doctrina nobis tradunt, testimonium ab eorum exemplo quos Apostolica Ecclesia Diaconos instituit, indignè peti contendo. Aiunt ad suos diaconos pertinere, assistere sacerdotibus, administrare in omnibus quæ aguntur in Sacramentis, scilicet in Baptismo, in chrismate, in patena, in calice, oblationes inferre & disponere super altare, componere mensam Domini, & vestire: crucem ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epistolam ad populum. An hic verbum vnum de vero Diaconorum mysterio? Nunc institutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, solus Episcopus manum imponit. Orarium illi & stolam super læuum humerum collocat, vt intelligat se accepisse iugum Domini leue, quo ad sinistram pertinentia diuino timori subiiciat. Textum Euangelij præbet, vt se eius præconem agnoscat. Et isthæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac si quis Apostolos se instituere diceret, quos duntaxat adolendis thuribus, simulachris polien-dis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominū genus vocari Apostolos pateretur, & coferri cum ipsis Christi Apostolis? Posthac ergo ne Diaconos, *ceremonia quibus ordiuntur, eorumque occupationes à verorum Diaconorum institutione & officio remotissima, damnantur, vt pote verbo Dei & Apostolica Ecclesia ordinati ex diametro opposita.*

Exod. 30. 30.

nos esse mentiantur, quos non nisi ad histrionicos suos ludos instituant. Quinetiam ipso nomine satis declarant quale sit officium. Leuitas enim appellant, eorumque rationem ac originem ad filios Leui referre volunt, Quod per me quidem licet, modo ne alienis plumis eos postea vestiant.

De Subdiaconis idem sententiã, ac de omnibus in uniuersum, & in summa, Spiritum sanctum istis minimè includi: ideo eas Sacramentorum nomine spoliandas.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quum reuera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam nescio quam functionem illis attribuant, vt calicem ac patenam, vrcolum cum aqua, mantile ad altare deferant, aquam fundant ad manus lauandas, &c. iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt, quas velut anathemati destinatas ingurgitant. Huic muneri optimè respondet initiandi ritus. Vt ab Episcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrcolum cum aqua, manuale & huiusmodi scruta accipiat. His ineptis vt inclusum Spiritum sanctum fateamur postulant. Quis pius hoc concedere sustineat? Verum, vt simul finiamus, licet de his idem quod de reliquis statuere, neque enim opus est longius repetere quæ supra sunt explicata. Hoc satis esse poterit modestis & docilibus (quales instituendos suscepi) nullum esse Dei Sacramentum, nisi vbi ceremonia ostenditur annexa promissioni, aut certè potius nisi vbi promissio in ceremonia spectatur. Hic ne syllaba quidem habetur certè alicuius promissionis: frustra igitur quæratnr ceremonia ad confirmandam promissionem. Rursum nulla ceremonia ex iis quas vsurpant, à Deo instituta legitur. Sacramentum igitur nullum esse potest.

34 DE MATRIMONIO.

Matrimonium Sacramentum non esse, vt euidenti apparet: primum ad uersariorum rationes tolluntur, & ostenditur multa Sacramenta protinus emeritura si perinde ac illi faciunt ratiocinaverit.
1. Cor. 15. 41.
Matt. 13. 31. & 33.
Iesa. 40. 11.
Iesa. 42. 13.

Postremum est matrimonium, quod vt à Deo institutum fidentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vsque ad Gregorij tempora viderat. Et cui vnquam sobrio in mentem venisset: Ordinatio Dei bona est & sancta: & agricultura, architectura, lutrina, tonstrina, ordinationes sunt Dei legitimæ, nec tamen Sacramenta sunt. id enim non tantum in Sacramento quæritur vt Dei sit opus, sed vt sit ceremonia exterior à Deo posita ad confirmandam promissionem. Nihil tale esse in matrimonio, pueri quoque iudicabunt. Sed signum est, inquit, sacre rei. hoc est spiritualis cõiunctionis Christi cum Ecclesia. Si verbo signi, solum intelligunt à Deo nobis in hoc propositum vt fidei nostræ certitudinem erigat, longè à scopo aberrant: si signum simpliciter accipiunt, quod in similitudinem adductum sit, ostendã quàm acutè ratiocinentur. Paulus ait, Sicut stella à stella differt in claritate, sic erit resurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Christus ait, Simile est regnum cælorum

cælorum grano sinapi. En alterum. Rursum, Simile est regnū cælorum fermento. Ecce tertium. Iesaias ait, Ecce Dominus gregem suum pascet quasi pastor. Ecce quartum. Alibi, Dominus quasi gigas egredietur. Ecce quintum. Et quis tandem finis, aut modus? nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolæ sunt & similitudines, tot erunt Sacramenta. Quin etiam fortum Sacramentum erit: quandoquidem scriptum est, Dies Domini sicut fur. Quis ferat istos Sophistas tam inscitè garrientes? Fateor quidem, quoties aspicitur vitis, optimum esse in memoriam reuocari quod ait Christus, Ego sum vitis, vos palmites, Pater meus cultor. Quoties occurrit pastor cum grege, & illud etiam occurrere bonum esse, Ego sum pastor bonus: oues meæ meam vocē audiunt. Verum si quis tales similitudines Sacramentis annumeret, in Anticyram mittendus sit.

1. Thc. ff. 5. 2.

Iohann. 15. 1. 5.
Iohan. 10. 11.

35 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus Sacramenti nomē matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnā. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia. At sic tractatæ Scripturas, terram cælo miscere est. Paulus vt ostenderet maritis quā singulari amore vxores suas complecti debeant, Christum illis in exemplar proponit. Vt enim ille viscera pietatis effudit in Ecclesiam, quā sibi desponderat: sic vnumquemq; affectum esse vult erga propriam vxorem. Sequitur deinde, Qui vxorem diligit, semetipsum diligit: quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam. Porro vt doceret quomodo Christus dilexerit Ecclesiam perinde atque semetipsum, imò quomodo se vnum fecerit cum sponsa sua Ecclesia, refert ad eum quæ Moses narrat Adam de se dixisse. Quū enim adducta esset in eius cōspectum Heua, quā ē sua costa formatam sciebat: Hæc, inquit, est os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Totum id spiritualiter impletum in Christo, & in nobis testatur Paulus, quum membra nos esse ait corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, adeoque vnā cum ipso carnem. Tandem epiphonema subnectit, Magnum hoc mysterium, &, ne quis amphibologia falleretur, exprimit se non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, sed de spirituali Christi & Ecclesiæ coniugio. Et sanè verè magnum mysterium est, quod sibi Christus costam detrahi passus est, vnde formaremur: hoc est, quum fortis esset, debilis esse voluit, quo sua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipsi, sed viuat ipse in nobis.

Secundò, locum
Apostoli, cuius
interpretatio
additur, aduer-
sarius errorē
minimè tueri
ostenditur.

Genes. 2. 23.

Galat. 2. 20.

36 Imposuit illis Sacramenti nomen. Verū æquūne erat vt Erroris occasio.

ex amphibologia. Sacramenti enim vocem male intellexerunt: unde multiplex oritur absurditas, ut primum conceditur matrimonio esse sacramentum.

1. Tim. 3. 9. Ephes. 1. 9. Lib. 4. Sent. dist. 17. c. 4. & in D. c. 27. q. 2. c. Quomodo solent. Gl. c. Lex divina. Ibidem Dec. lib. 4. Sent. dist. 33. ca. 2. & in decret. 32. c. Quicquid.

eorum insecitæ pœnas tota Ecclesia penderet? **Mysterium** dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere possit Interpret, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamen alio sensu quàm Græcè à Paulo mysterium dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamosè infectentur, quarum ignorantia in re facili & cuius obuia tandiu scœdissimè hallucinati sunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantoperè vrgent, aliquoties neglectam prætereunt? Nam & in Epistola ad Timotheum priore à vulgari Interprete posita est: ac in eadem ipsa ad Ephesios Epistola, vbique pro mysterio. Condonetur tamen illis hic lapsus: saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium verò Sacramenti titulo commendatum: immunditiam postea, & pollutionem, & carnales sordes vocare quàm vertiginosa est leuitas? Quàm absurdum est arcere Sacerdotes à Sacramento? Si à Sacramento se arcere negent, sed à coitus tantum libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt. eoque demum figurari vñionem quæ nobis est cū Christo, in naturæ conformitate: quia vir & mulier non nisi carnali copula, vna caro fiant. Quamquam duo Sacramenta quidam eorum hic repetunt, alterum Dei & animæ, in sponso & sponsa: alterum Christi & Ecclesiæ, in marito & vxore. Vtunque, coitus tamen Sacramentum est, à quo vllum Christianum arceri nefas fuit. Nisi fortè Christianorum sacramenta adedè malè conueniunt, stare vt simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vquam Spiritum sanctum adesse.

Postremo: ubi id semel obtinere, ad se quoque traxerunt matrimonialium causarum cognitionem. Tum leges sanxerunt partim impias, partim iniquissimas.

37 Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quàm longam errorum, mēdaciōrum, fraudum, nequitiarum seriem vni errori attexerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæsiisse, dum è matrimonio Sacramētum fecerunt. Vbi enim id semel obtinere, conjugaliū causarum cognitionem ad se traxerunt: quippe res spiritualis erat profanis iudiciis non attractanda. Tum leges sanxerunt, quibus tyrannidem suam firmarūt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, Vt conugia inter adolescentulos, parentum iniussu contracta, firma rataque maneant. Ne inter cognatos, ad septimum vsq; gradum legitima sint matrimonia: & quæ contracta sunt, dissoluantur. Gradus verò ipsos, contra Gentium omnium iura, & Mosis quoque politiam constringunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à septuagesima ad octauas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebren-

celebrentur, & similes innumeræ, quas recensere longum fuerit. Et ex earum cœno aliquando emergendum est, in quo iam diutius hæsit oratio quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quòd leonis pellem istis asinis quadam ex parte detraxi.

Conclusio huius capitis.

CAPVT XX.

De Politica administratione.

Hoc caput constat duabus præcipuis partibus.

- 1 Generalis est tractatio de politicæ administrationis necessitate, dignitate & usu, aduersus Anabaptistarum furores, sect. 1. 2. 3.
- 2 Specialis additur explicatio trium partium, quibus hæc administratio præcipuè constat, à sect. 4. v. sive ad finem capitis.
- 1 Pars prima agit de Magistratuum functione, quorum auctoritas & vocatio probatur, sect. 4. 5. 6. 7. Deinde tres formæ ciuilibus regiminis adduntur, sect. 8. Tertio, de Magistratus officio, pietatis & iustitiæ respectu discutitur, ubi de præmiis & pœnis, nempe de fontibus plectendis, innocentibus tuendis, seditiosis r. primendis, pacis & b. lli arcibus tractandis, habetur disputatio, sect. 9. 10. 11. 12. 13.
- 2 Altera pars de legibus, earum vtilitate, necessitate, forma, auctoritate, constitutione, scopo, sect. 14. 15. 16.
- 3 Postrema, est de populo, ubi primum exponitur, quis legum, iudiciorum, magistratuum usus ad copiam Christianorum societatem redeat, sect. 17. 18. 19. 20. 21. Secundò, quantum magistratibus priuati deferre tenentur, & quousque obedientia progredi debeat, sect. 22. vsque ad finem capitis.

DORRO quum duplex in homine regimen superius statuerimus: & de altero illo, quod est in anima, seu interiore homine positum, æternamque vitam respicit, satis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad instituentem ciuilem duntaxat, externamque morum iustitiam pertinet, non nihil vt differamus, locus hic appetit. Altera est politica pars totius operis, cuius institutio nempe spectans, cuius tractatio est necessaria, 1. Ut Anabaptista resellatur.

Etsi enim à spirituali scilicet doctrina, quam tractandam suscepimus, separata esse videtur huius argumenti ratio: progressus tamen ostendet, meritò à me coniungi, imò necessitate me impelli vt id faciam: præsertim quoniam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuinitus institutum, furiosè euertere conantur. Principum verò adulatores eorum potentiam sine modo extollentes, Dei ipsius imperio opponere

2. Item adulatores Principum.

non dubitant. Vtrique malonisi obuiam eatur, peribit fidei sinceritas. Adde quod scire quam benignè hac in parte consuluerit Deus generi humano non parum nostrâ refert vt ad gratitudinem testandâ maius in nobis vigeat pietatis studium. Principio, antequam in rem ipsam ingrediamur: tenenda illa est distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus, quæ diuersam profusionem habent. Illi enim quum in Euangelio promitti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullumque magistratum agnoscat, sed in Christum vnum intueatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant quandiu aliquam supra se eminere potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimant, nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia sint, nec leges, nec magistratus, & siquid simile est quod officere suæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxamque vitâ, & futuram illam aternamque discernere nouerit: neque difficile intelliget, spirituale Christi regnum, & ciuilem ordinationem, res esse plurimum sepositas. Quum ergo Iudæica illa sit vanitas, Christi regnum sub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perspicuè Scriptura docet, spirituale esse fructû cogitantes, qui ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipso nobis promittitur, atq; offertur, meminimus intra suos fines continere. Nam quid est quod ipse idem Apostolus, qui iubet vt stemus, nec subiiciamur iugo seruitutis, alibi sollicitos esse seruos de statu suo vetat, nisi quia spiritualis libertas cum politica seruitute optimè stare potest? In quæ etiam sensum accipiendæ sunt istæ eius sententiæ, In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus, non masculus aut fœmina, non seruus aut liber. Item, non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circumcisio, Barbarus, Scythæ, seruus, liber: sed omnia in omnibus Christus. Quib. significat, nihil referre quis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas, quando in rebus istis minimè situm est Christi regnum.

3. *Ut ad gratitudinem erga Deū excitemur.*

Aduersus Anabaptistarum errorem ostenditur, politicam administrationem non aduersari Christianæ libertati.

Etiamsi à spirituali regno Christi eam distinguere oporteat.

Galat. 5. 1.
1. Cor. 7. 21.

Galat. 3. 28.
Colos. 3. 11.

1. *Anabaptistarum obiectio, ciuilem administrationem homine Christiano esse indignam.*

2. *Eiusmodi in se esse. vt Christiana professio ex diuinitate repugnet.*

2. Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quo totam politicæ rationem, rem esse pollutam reputemus, ad homines Christianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici, quos delectat effrænis licentia, vociferantur, ac iactant, Postquâ mortui sumus per Christum elementis huius mundi, & translati in regnum Dei, sedemus inter cælestes: indignum hoc nobis esse, ac infra nostram excellentiam longè positum, profanis istis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Christiano homine negotia versantur. Quorsum, inquit, leges sine iudiciis & tribunalibus? Quid autem cum iudiciis ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verum vt distinctum

Etum istud regnum in genis à spirituali illo & interno Christi regno auper monuimus : ita nec quicquam pugnare sciendum est. Nam illud quidem, initia caelestis regni quaedam iam nunc super terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidâque vita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodammodo auspiciatur: at huic destinatum est, quandiu inter homines agemus, externum Dei cultum fouere & tueri, sanam pietatis doctrinam & Ecclesiæ statum defendere vitam nostram ad hominum societatem componere, ad ciuilem iustitiam mores nostras formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tranquillitatem alere. quæ omnia superuacua esse fateor, si præsentem vitam extinguit regnum Dei, quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aspiramus, peregrinari super terram. eius verò peregrinationis vsus talibus subsidiis indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in Ecclesia Dei perfectionem debere esse causantur, cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolidè ipsi imaginantur, quæ in hominum communitate reperiri nunquam possit. Quum enim tanta sit improborum insolentia, nequitia tam contumax, quæ multa legum feueritate coerceri vix possit: quid facturos expectamus si patere suæ improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi satis coguntur.

3 Sed de politiæ vsu erit aliis oportunior dicendi locus. Nunc istud tantum intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanè esse barbariem: cuius vsus non minor inter homines quàm panis, aquæ, solis, & aeris: dignitas quidem multo etiam præstantior. Non enim (quæ illorum omnium còmoditas est) huc spectat duntaxat vt spirant homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hæc certè omnia complectitur, dum efficit vt simul viuant) non tamen, inquam, huc spectat solùm: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacrilegia, ne aduersus eius veritatem blasphemix, aliæque religionis offensiones publicè emergant, ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur: vt suum cuique saluum sit & incolume: vt innoxia inter se commercia homines agitent: vt honestas & modestia inter ipsos colatur. Denique vt inter Christianos publica religionis facies existat, inter homines constet humanitas. Nec quenquã moueat quòd rectè constituendæ religionis curam ad hominum politiã nunc refero, quam extra hominum arbitrium posuisse supra videor. Siquidem nihilo hic magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus suo arbitrio ferre permitto quam politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei Lege còtinetur, palàm, publicèque sacrilegiis impunè violetur ac còspurcetur. Verùm ipsa

Deinde perspicuitate adiuri lectores, melius quid de toto generis causis re politicae administrationis sentiendum sit, assequentur, si eius disputatio ad tres partes praecipuas reuocatur. 1. de Magistratu 2. de Legibus 3. de Populo.

ordinis perspicuitate adiuri lectores, melius quid de toto genere politicae administrationis sentiendum sit, assequentur, si eius partes seorsum pertractemus. Sunt autem tres: Magistratus, qui praefes est legum, ac custos: Leges, secundum quas ipse imperat: Populus, qui legibus regitur, & magistratui pareat. Videmus ergo primum de ipsa magistratus functione, num legitima sit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta potestas? deinde quibus instituenda sit legibus Christiana politia: tum postremo, quis legum usus ad populum redeat, quae magistratui obedientia debeat.

Magistratum functionis, Dei voce & elogiis probata.

Exod. 21. 8.

Psal. 82. 1. & 6.

1. *Dij* vocantur.

Iohan. 10. 35.

Deut. 1. 16.

1. Paral. 19. 6.

2. *A Dei sapientia ordinatur.*

Prouer. 8. 14.

Rom. 12. 8.

1. Cor. 12. 28.

Rom. 13. 1.

4 Magistratum functionem non modò sibi probari acceptaque esse testatus est Dominus: sed honorificentissimis insuper elogiis eius dignitatem prosequutus mirificè nobis commendauit. Vt pauca commemorem: Quòd *Dij* nuncupantur quicumque magistratum gerunt, ne in ea appellatione leue inesse momentum quis putet, ea enim significatur, mandatum à Deo habere, diuina autoritate praeditos esse, ac omnino Dei personam sustinere, cuius vices quodammodo agunt. Non meum hoc est cauillum, sed Christi interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum est. Quid hoc est, nisi demandatum illis esse à Deo negotiù, vt illi in suo munere seruiant? & (quod Iudicibus suis dicebat Moses & Iosaphat, quos per singulas ciuitates Iuda constituebant) iudicium exercent, non pro homine. sed pro Deo? Eodem pertinet, quòd Sapientia Dei per os Salomonis affirmat, suum esse opus, quòd Reges regnant, & consiliarij decernunt ista: quòd Principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim istud valet ac si dictum esset, nò humana peruersitate fieri, vt penes Reges & Praefectos alios sit in terris rerum omnium arbitrium, sed diuina prouidentia & sancta ordinatione: cui sic visum est res hominum moderari: quandoquidem illis adest, ac etiam praest in ferendis legibus, & iudiciorum aequitate exercenda. Quod & Paulus apertè docet, dum praefecturas inter Dei dona enumerat, quae secundum gratiae diuersitatem variè distributa, à seruis Christi in aedificationem Ecclesiae conferri debeant. Tenetis enim illic propriè de senatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Ecclesia constituebantur, vt conformandae publicae disciplinae praessent (quod minus in Epistola ad Corinthios *κρυβήτοις* vocat) quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilibus potestatis, non dubium quin omne iustae praefecturae genus nobis commendet. Multò verò clarius, vbi iustam ea de re disputationem instituit. Nam & potestatem, Dei ordinationem esse tradit: nec potestates esse vllas, nisi à Deo ordinatas. Ipsos autem Principes, ministros esse Dei bene agentibus, in laudem: malis, ad iram ultores. Hoc accedunt

accedunt & sanctorum virorum exempla: quorum alij regnis, vt David, Iosias, Ezechias: alij satrapiis, vt Ioseph & Daniel: alij ciuilibus prefecturis in libero populo, vt Moses, Iosue, ac Iudices, sancti sunt: quorum functiones sibi probatas esse, Dominus declarat. Quare nulli iam dubium esse debet, quoniam ciuilis potestas, vocatio sit, non modò coram Deo sancta & legitima, sed facerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honestissima.

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quanuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Indices, hodie tamen perfectioni quam Christus cum Euangelio suo attulit, minimè quadrare seruire illud gubernandi genus. In quo non suam modò infirmitatem, sed diabolicum factum produnt, dum perfectionem sibi arrogant, cuius ne centesima quidem pars in illis conspicitur. Verùm qualecunque sint, refutatio facilis est: quia vbi David Reges & prefectos omnes ad osculandum Dei Filium hortatur, non tæbet imperio deposito ad priuatam vitam concedere, sed potestatem qua sunt instructi, Christo subiicere: vt vnus supra omnes emineat. Similiter Iesaias, dum promittit Reges fore Ecclesiæ nutritios, & Reginas nutrices, nõ abdicat eos honore: quia potius honorifico elogio patronos constituit piis Dei cultoribus, nam ad Christi aduentum pertinet vaticinium illud. Plurima testimonia sciens omitto, quæ passim occurrunt, ac præsertim in Psalmis, quibus suum ius prefectis omnibus asseritur. Omnium verò maxime illustis est locus Pauli, vbi Timotheum admonens, in cætu publico concipiendas esse preces pro Regibus, rationem mox subiicit, Vt tranquillam vitam sub ipsis agamus cum omni pietate & honestate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutelæ statum Ecclesiæ commendat.

6 Quæ cogitatio magistratus ipsos assidue exercere debet, quando ingentem illis stimulum addere quo ad officium excitentur, & singularem consolationem asserre potest, qua muneris sui difficultates (quæ multæ certè & graues sunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, mansuetudinis, continentiæ, innocentæ studium sibiipsis imperare debent, qui diuinæ iustitiæ ministros se constitutos esse norunt? Quæ fiducia iniquitatem in tribunal suum admittent, quod Dei viuentis thronum esse audiunt? Quæ audacia iniustam sententiam pronunciant eo ore quod diuinæ veritati designatum esse organum intelligunt? Quæ conscientia in impia decreta subscribent ea manu quæ ad perscribenda Dei acta sciunt ordinata? In summa, si se Dei vicarios esse meminerint, omni cura, sedulitate, industria inuigilent oportet, quo hominibus quædam diuinæ providentiæ, custodiæ, bonitatis, beneuolentiæ, iustitiæ imaginem in se representent. Ac perpetuò illud sibi subiiciant, Si maledicuntur

Sanctorum item virorum, qui in ea functione pie versati sunt, exemplum confirmatur.

Exceptio, Iudæis non Christianis institutam fuisse hanc potestatem.

Psalm. 2. 12.

Responsio ex Davide, Iesaiæ & Paulo, magistratum patrocinio tutela statum Ecclesiæ hodie commendari. Iesai. 49. 23.

1. Tim. 2. 2.

Huius doctrinæ usus, magistratum esse debet.

1. Maxima cum pietate agatur & diligenti: a. in suo munere versari debent.

Jerem. 48. 11.

omnes qui opus vindictæ Dei exequentur in dolo, multo grauius maledici, qui in iusta uocatione fraudulenter versantur. Itaque quum suos iudices ad officium cohortari uellent Moses & Iosaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent quàm quod prius retulimus, Videte quid agatis, non enim pro homine exercetis iudicium, sed pro Deo: quippe qui iuxta uos est in causa iudicij. Nunc igitur sit pavor Domini super uos. Videte, & agite: quoniam non est vlla peruersitas apud Dominum Deum uostrum. Et alio loco dicitur, Deum sterilem in synagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere. quo ad officium animentur dum audiunt Dei se legatos esse, cui administratæ provinciarum rationem aliquando reddere oporteat. Et merito apud eos plurimum hæc admonitio ualere debet. nam siquid delinquant, nõ hominibus modò sunt iniurij quos sceleratè vexant, sed in Deum quoque ipsum contumeliosi, cuius sacrosancta iudicia polluunt. Rursum habent & unde se præclare consolentur, dum secum reputant non in profanis, nec à seruo Dei alienis occupationibus se uersari, sed sanctissimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

7 Qui uerò non mouetur tot Scripturæ testimoniis quo minus sacrum hoc ministerium insectari ausit, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quàm Deum ipsum sugillant: cuius ignominia cum ministerij sui probro non esse coniuncta non potest? Ac prorsus non magistratus reprobant, sed Deum abiiciunt ne super se regnet. Si enim istud uerè de populo Israel à Domino dictum est, quod Samuelis imperium detrectassent: qui minus uerò hodie de iis dicitur qui in præfecturas omnes à Deo institutas debacchari sibi permittunt? At quum discipulis dictum est à Domino, Reges gentium dominari illis, inter ipsos uerò non ita esse, ubi qui primus sit, fieri minimum oporteat: hac uoce interdictum est Christianis omnibus ne regna aut præfecturas capeant. O dextros interpretes! Inter discipulos orta erat contentio quis alium præcelleret. hanc uanam ambitionem ut compesceret Dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter cæteros unus eminet. Quæ collatio quid quæso ad ignominiam regiarum dignitatis facit? imò quid omnino euincit, nisi regium munus, Apostolicum non esse ministerium? Præterea inter ipsos magistratus tametsi uariæ sunt formæ, nullum tamen discrimen hac in parte est quin pro Dei ordinibus se sciipiendæ à nobis omnes sint. Nam & omnes simul complectitur Paulus, quum ait non esse potestatem nisi à Deo: & quæ omnium minimè ardebat, eximio præ aliis testimonio commedata est, nempe uinius potestas: quæ quia publicam omnium seruitutem secum fert (excepto uo illo cuius libidini omnia subiicit) heroicis & excel-

Deut. 1. 16.
2. Par. 19. 6.

Psal. 82. 1.
Ier. 3. 14.

2. Præclara ful-
ciuntur consola-
tione.

3. Anabaptista-
rum furor scilicet
facere delent:
quum isti nõ ho-
mines sed Deum
ipsum ne regnet
abiiciant.
1. Sam. 9. 7.

Luc. 22. 25.

Nec obstat Chri-
sti dictum quod
malè intellectum
peissimo animo
abiiciunt.

Nec refert qua
sit gubernationis
forma.

Rom. 13. 1.
Omnes enim à
Deo ordinata
sunt.

Prou. 8. 15.
1. Pet. 2. 17.

excellentiorebus ingeniis minus olim approbari potuit. At Scriptura, quo iniquis istis iudiciis occurrat, diuinæ sapientiæ providentiam esse nominatim affirmat quod Reges regnant : & peculiariter Regem honorari præcipit.

8 Et sanè valdè otiosum esset, quis potissimus sit politix, in eo quo viuunt loco, futurus status, à priuatis hominibus disputari: quibus de constituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam simpliciter id defini nisi temere non posset, quum magna huius disputationis ratio in circumstantiis posita sit. Et si ipsos etiam status citra circumstantias inter se compares non facile sit discernere quis utilitate præponderet, adeo æquis conditionibus contendunt. Procliuus est à regno in tyrannidem lapsus : sed non multo difficilior ab optimatum potestate in paucorum factionem, multo verò facillimus, à populari dominatione in seditionem. Equidè in se cõsiderentur tres illæ quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel aristocratiam, vel tẽperatum ex ipsa & politia statum aliis omnibus longè excellere: non id quidè per se, sed quia rarissimè contingit. Reges ita sibi moderari, vt nunquã à iusto & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse vt vnusquisque videat quantum satis est. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alij alijs mutuo sint adiutores, doceant ac moneãt alij alios, ac si quis plus æquo se efferat, plures sint ad cohibendã eius libidinem censores ac magistris. Id cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tũ sua quoque autoritate Dominus cõfirmavit quum aristocratiam politix vicinam apud Israelitas instituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Christi produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum esse gubernationis genus isto beatius, vbi libertas ad eam quã decet moderationem est composita, & ad diurnitatem ritè constituta: sic & beatissimos censeo quibus hac conditione frui licet: & si in ea conseruanda retinendãque strenuè ac constanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinetiam huc summa diligentia intenti magistratus esse debèt, nequa in parte libertatem, cuius præsidēs sunt constituti, minui, nedum violari patiantur. si in eo sunt legiores & parum solliciti, perfidi sunt in officio, & patriæ suæ proditores. Verũm si hoc ipsum ad se transferant, quibus Dominus aliam gubernationis speciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam sollicitentur, non modò stulta erit & superuacua, sed profusoria etiam cogitatio. Quod si non in vnã duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed vniuersum simul orbem circumspectas ac contempleris, vel aspectum in longiora saltem religionum

Tres autem sunt formæ regiminis ciuilibus, Monarchia, Aristocratia, Democratia. Vtr a meliori sit defini certo non potest.

Potior, aristocratia, bene temperata potior videtur.

Experimento ipso & Dei autoritate comprobata.

Tres verò illæ formæ à Deo sunt ciuilibus providentiæ sit vt diuersis positis variis regionibus admittantur.

spatia diffundas, competes profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuersis politis regiones variæ administrantur. Nam quemadmodum nonnisi inæquali temperatura, elementa inter se cohærent: ita hæc sua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiam omnia frustra his dicuntur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus fenatores aut decuriones, quoscuque locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est iis nos morigeros ac obediētes præstare.

*Ultimus locus
prima pars de
magistratum
officio.*

9 iam officium magistratum, quale verbo Dei describitur, ac quibus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est.

Extendi verò ad utrâque Legis tabulam si non doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus discendum esset. nullus enim de magistratum officio, ferendis legibus & publico statu distulit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiã feliciter posse constitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteræ esse leges quæ

*Horum prima
cura debet esse
Religionis Chri-
stiana & vera
pietatis conser-
uatio.*

*Id exemplis &
testimonijs pro-
batur.*

neglecto Dei iure tantum hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium omnium consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac magistratus pudeat suæ socordia, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam ostēdimus has illis partes à Deo specialiter iniungi: sicut æquum est tuendo & asserendo eius honori operã impendere cuius vicarij sunt, & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudatur sancti Reges in Scriptura, quod Dei cultum corruptum vel euersum restituerint, vel curam gesserint religionis, vt sub illis pura & incolumis floreret. Contra verò Sacra historia inter vitia anarchias ponit, quod non esset Rex in Israël, id est quod faceret quicquid quod placebat. Vnde coarguitur eorum stultitia qui vel-

Iudic. 21. 25.

*Argumento ite
à contrarijs.
Ab absurdo.*

lent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicendo tantum intētos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momenti erat prætermiserit, vt ipse pure coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impune omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio sublato cupiant. Quod ad secundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iustitiã, liberent vi oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam & pupillum ne contristent, ne iniuriam faciãt, & sanguinem innocentem ne effundant. Eodem spectat quæ in Psalmo 82. exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenum absoluãt, eripiãt pauperem & egenum è manu oppressoris. Moses verò principibus quos in vices suas suffecerat, edicit. Audiãt causam fratrum suorum, & iudicent inter virum & matrem

Ierem. 22. 7.

*Altera cura in
situa admini-
stratio, quod te-
stimonij proba-
tur.*

Deut. 1. 16.

trēm

trem eius, & peregrinum, neq; facies agnoscant in iudicio, tam paruum quam magnum audiant, neque timeant ab vilo viro: quia iudicium Dei est. Illa autē omitto, Ne multiplicent sibi equos Reges, ne ad avaritiam adiciant animum, ne eleventur super fratres suos: ut in meditanda Lege Domini sint assidui cunctis diebus vitæ suæ. Ne iudices quibus declinent ad alteram partē, ne munera accipiant, & quæ passim in Scripturis similia leguntur: quoniam in exponendo hinc magistratum officio, nō tam magistratus ipsos instituere cōsiliū est quam alios docere quid sint magistratus & quem in finē à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocentiae, modestiae, honestatis & tranquillitatis protectores statui ac vindices, quibus studium vnum sit cōmuni omnium salutis ac paci prospicere. Quarum virtutū exemplar se fore David profitetur ubi in regale solium euectus fecerit: ne scilicet consentiat vllis sceleribus, sed det. stat. ut impios, calumniatores & superbos: consiliarios verò probos & fidos vndique accersat. Id verò quū prestare non possunt, nisi viros bonos ac improborum iniuriis prohibeant, oppressis a latro. ne ac presidio, potestate quoque armati sint, qua palam maleficos ac facinorosos (quorum nequitia perturbatur vel exagitur publica quies) seuerè coerceant. Si quidem id prorsus experimur quod dicebat Solon, Fræmo & pœna res omnes publicas cōsistere: iis sublati, totā civitatum disciplinā collabi ac dissipari. Friget enim in multorum animis æqui iustiq; cura, nisi virt. ut paratus sit suus honos: nec cōtineri sceleratorū hominum libido, nisi seueritate ac pœnarū animaduersione potest. Atq; hæc duæ partes cōprehensæ sūt à Propheta, dū Reges ab obiq; præf. Et os iubet facere iudiciū & iustitiā. Iustitia quidem est, innocentes in fidē suscipere, cōplecti: rueri, vindicare, liberare. Iudiciū autem, impiorum audaciæ obfistere, vim comprimere, delicta punire.

10 Verū ardua hic, ut videtur, & difficilis nascitur quaestio, Si leg. Dei occidere Christiani omnes verantur, & Propheta de monte sancto Dei, hoc est Ecclesia, varcinatur, quod nō affligent in ea, neque nocebunt: quomodo mag. strat. bus & piis simul & sanguinariis esse licet? At si intelligamus, magistratū in exercendis suppliciis non à se agere quicquā, sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediemur. Occidere Lex Domini prohibet. at ne impunita sint homicidia, gladium in manum suis aut. stris dat ipse Legislator, quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere, piorum non est: atqui hoc nocere non est nec affligere, piorum afflictiones, Domini mandato, vlciferi. Utinam istud semper animis nostris obuersaretur, nihil hic hominis temeritate, sed Dei iubentis autoritate omnia fieri: qua præeunte, à recta via nunquam aberratur. Nisi fortè diuinæ iustitiæ injectum est frænum ne de sceleribus

Ibid. 17. 16.

Ibid. 16. 19.

Psal. 101.

Ob eam causam
p. testate armati
sunt.Timo. scilicet
& pœna quibus
Respu. omnes
consp. ut.Ierem. 21. 12. &
22. 3.Aduersus supe-
riorē doctrinam,
quæ magistratū-
bus dat locū in
Ecclesia Dei. A-
n. baptistarum
obscutionis.

Exod. 20. 13.

D. ut. 5. 17.

Mat. 5. 21.

Ier. 11. 9. & 65.
25.Lex Dei Chri-
stianos ab effu-
sione sanguinis
Christiani absti-
nere iubet, & in
Dei Ecclesia non
erit qui affligat
aut noceat, in-
quit Propheta.
Et magistratus
sanguine effun-
dūt: affligūt itē.

nocent. Ergo pœnas sumat. Quòd si illi legem dicere fas nō est, cur eius mīnī-
Magistratus, stris calumniam intendemus? Non frustra gladium gerunt, in-
quod magi- quit Paulus: nam Dei ministri sunt ad iram, ultores malè agētī-
stratum ordi- bus. Itaque, si nihil Domino sua obedientia fore acceptius no-
nem tuentur, runt principes aliique præfecti, in hoc ministerium incumbāt.
in legē Dei si quidem suam Deo pietatem, iustitiam, integritatē approbare
Propheta doctri- student. Hoc scilicet affectu agebatur Moses quum se destina-
nam peccans. tum Domini virtute populi sui liberatorem cognoscens, Ægy-
 Rom. 13. 4. ptio manus intulit. Deinde quum cæsis vno die tribus homi-
 Exo. 2. 12. num millibus, in populi sacrilegium vindicauit. David quoque
 Act. 7. 28. quū sub vitæ suæ finem Solomoni filio præcepit de occidendo
 Exod. 32. Ioab & Semei. Vnde etiam inter regis virtutes hanc commemo-
 1. Reg. 2. 5. rat, perimere impios terræ, vt omnes operarij iniquitatis
 Psal. 45. 3. profigētur ex vrbe Dei. Quòd etiam pertinet laus quæ Solomo-
Resp. Magistra- ni tribuitur, Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem. Quomo-
tus iudicia Dei do lene illud & placidum Moſis ingenium in tãram truculentiam
exequuntur: exardet, vt fratrum suorū sanguine aspersus ac madidus, per ca-
adeo nō peccan- strā decurrat ad nouas strages? Quomodo David tanta in omni
ſceleratos puniē- vita mansuetudine vir cruentum illud testamentum inter vlti-
do, vt herſit mos spiritus nuncupat? ne filius suus caniciem Ioab & Semei in
vnac regiu vir- pace ad sepulchrum deducat? Verū n vterque manus suas, quas
tutib. pietatis parcendo inquinasset, sic læuendo sanctificauit, dum vltionem
que eorum ap- sibi à Deo commissam exequutus est. Abominatio est apud Re-
 probatio. ges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iustitia so-
 Prou. 19. 12. lium firmatur. Rursum, Rex qui sedet in folio iudicij, spargit o-
 Ibid. 20. 8. culos in omnem malum. Item, Dissipat impios Rex sapiens, &
 Ibid. 20. 26. conuertit eos super rotam. Item, Aufer scoriā ab argento,
 Ibid. 25. 4. & egredietur vas confatori: aufer impium à conspectu Regis,
Id quod testimo- & statuatur in iustitia folium eius. Item, Qui impium iustifi-
nis Scripturae, cat, & qui condemnat iustum, vterque abominatio est Domi-
do, vt herſit no. Item, Rebellis acquirit sibi malum, & mittitur ad eum nun-
ſi. Davidus, So- tius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iustus: huic populi
lomonis, confr- maledicunt & nationes. Nunc si vera eorum est iustitia, stricto
maur. gladio fontes & impios persequi: gladium recondant, & puras à
 Ib d. 17. 15. sanguine manus contineant dum perditī homines nefariè per-
 Ibid. 17. 11. cædes interim & strages grassantur: summa sese impietate ob-
 Ibid. 24. 24. stringent, tantum abest vt bonitatis & iustitiæ laudem inde re-
 ferant. Faceſſat modò abscissa læuāque asperitas, & tribunal il-
 lud quod reorum scopulus iure nominetur. Non enim is sum
 qui aut importunæ læuitiæ fauceam, aut æquum iudicium pro-
 nunciari posse censeam, nisi semper assidente optima illa Regū
 consiliaria & certissima, vt Solomo affirmat, regij throni con-
 seruatrice, clementia: quam primam esse principū dotem verè
 à quodam olim dictum est. Vtunque tamen magistratui vidē-
 dum, ne aut nimia seueritate vulneret magis quàm medeatur:

Tribunal
Casilij.

Hic autem vi-
tadi duo scopu-
li, nimia clemē-
tia affectatio,
& nimis rigor.

aut superstitiosa clementiæ affectatione, in crudelissimam incidat humanitatem, si molli dissolutaque indulgētia cum multorum perniciē diffuset. Est enim & istud non absre quondam Apud Dionē. sub Neruæ imperio iactatum. Malum quidem esse sub principe viuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia.

II Quando verò Regibus populisque ad exercendam huiusmodi publicam vindictam arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstimare licet, legitima esse quæ sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas qua ditioni suæ quietem tueantur, qua inquietorum hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis opitulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre cam possint, quàm ad compescendum eius furorem, à quo & priuatim singulorum otium, & communis omnium tranquillitas perturbatur? qui seditiosè tumultuatur, à quo violentæ oppressiones & indigna maleficia perpetrantur? Si legum custodes esse ipsos, & assertores conuenit, omnium conatus pariter euertant oportet quorum scelere legum disciplina corrumpitur. Imò si iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantum progressæ fuerint: an totam latrociniiis regionem impunè affligi vastarique sinent? Siquidem nihil interest, rexne sit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eamque hostiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi sunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officij ratio dicitur, armatos esse principes non tantum ad priuata officia iudicialiis pœnis coercenda, sed ad ditiones quoque fidei suæ commissas, bello defendendas, si quando hostiliter impetantur. Et eiusmodi bella Spiritus sanctus multis Scripturæ testimoniis legitima esse declarat.

12 Quòd si mihi obiicitur, in Nouo testamento nullum exemplum aut testimonium exat in Nouo testamento, quod doceat bellum esse licitum Christianis. Respondio trimōbrū Augustini testimonio ex e. p. 5. ad Marcell. confirmata.

2. Obiect. Nullū exemplum aut testimonium exat in Nouo testamento, quod doceat bellum esse licitum Christianis.

Responso trimōbrū Augustini testimonio ex e. p. 5. ad Marcell. confirmata.

conslum salutis petentibus diceretur vt armā abicerent, seq; militia penitus subduerent. Dictum est autem eis, Neminem concusseritis, nemini iniuriā feceritis, sufficiat vobis stipendiū vestrū. Quibus proprium stipēdiū sufficere debere præcepit,

*Item Iohannis Baptistæ præce-
pto ad milites.
Luc. 3. 14
Interea cauendum,
ne cupiditatibus suis,
aut affectu magu-
quam boni publici
sensu & amore
magistratus ducantur.
Cic. in lib. de officiis.*

*Hinc etiam sequitur
præsidia, fœdera & poli-
tica et a auxiliis
esse licita.*

Tributa etiã & vestigalia.

*Ezech. 48. 21.
Rom. 13. 6.*

*Quamvis & hic quoque
magistratum est cauere,
ut quicquid audent,
id bona corã Deo
conscientia au-
deant.*

militare utique non prohibuit. Verùm magistratuuum omnium fuerit summoperè hîc cauere, ne cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ; non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ardeant, miserentur etiam communem in eorum naturam (vt Augustinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in hostem, hoc est armatum latronem, induenda sunt, non ex facili occasionem caprent: imò nec oblatam accipiant nisi summa necessitate adacti. Nam si multò plus nobis præstandum est quàm exegerit Ethnicus ille, qui bellum videri voluit pacem quaesitam: omnia prius certè tentanda sunt quàm armis decernendum. In utroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corrigi, sed publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in suum illis commodum, sed aliorum bonum ac ministeriũ data est. Ex eodem præterea belligerandi iure pendet & præsidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præsidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt siquid barbarum in agris suis inciderit, mutua sibi opem ferant, & vires in commune conferant ad opprimendos humani generis communes hostes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari vsus est.

13 Liber istud quoq; postremò adicere, tributa & vestigalia legitimos esse principum redditus: quos ad sustinenda quidem potissimùm publica muneris sui onera conferant: quibus tamè vti similiter possunt ad splendorem suum domesticum, qui cum imperij quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Iosiam, Iosaphat aliòsq; sanctos Reges, Ioseph etiam & Danielem, videmus pro personæ quam sustinebant modo, inoffensa pietate fuisse ex publico sumptuosos, & amplissimum agri spatium Regibus attributum legimus apud Ezechielè. Vbi tamen Christi spirituale depingit regnũ, à legitimo tamen hominum regno simulachri exemplar petit. Sic quidè, vt vicissim meminerint principes ipsi, fiscos suos nõ tã priuatas esse arcas quàm totius populi æraria (sic enim Paulus testatur) quæ prodigere aut dilapidare siue manifesta iniuria non possunt. Vel potius ipsum penè esse populi sanguinè, cui non parcere durissima sit inhumanitas: suas autem indictiones & oblationes aliãque tributorum genera, non nisi publicæ necessitatis subsidia esse reputent, quibus miseram plebem absque causa fatigare, tyrãnica sit rapacitas. Hæc principibus ad profusionem & luxuriam sumptuum nõ faciunt animos (vt certè facem eorũ cupiditatibus, plus iusto sponte accèssis subiicere opus non est) sed quũ plurimum referat, ipsos pura coram Deo conscientia

scientia audere quicquid audent, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi sunt quantum sibi liceat. Neque hæc doctrina privatis hominibus superuacua est, ne quosuis principum sumptus, tametsi vulgarem civilemque modum excedunt, temere ac procaciter sugillare sibi permittant.

Privati autem à calumniis in principes & magistratus abstinere debent.

14 Proximæ sunt magistratui in politis leges, validissimæ rerum publicarum nervi: vel (quo modo secundum Platonem à Cicerone vocantur) animæ, sine quibus consistere nequit magistratus, quemadmodum nec ipse rursus sine magistratu quicquid vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quam mutum esse magistratum, legem magistratum, legem esse viam. Quod autem dicturum me recepi, quibus legibus constituenda sit Christiana politia, non est cur longam de optimo legum genere disputationem quis expectet: quæ & immensa foret, nec præsentis esset argumētī & loci. paucis tantum & quasi in transcurso, notabo quibus legibus pie coram Deo uti possit, & inter homines ritè administrari. Quod etiã ipsum prorsus silentio transmittere maluissim, nisi intelligerem periculosè hinc à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compositam esse rempublicam negent, quæ neglectis Mose politis, communibus Gentium legibus regitur. Quæ sententia quàm periculosa sit & turbulenta, viderint alij, mihi falsam esse ac stolidam, demonstrare satis erit. Est autem observanda vulgata illa partitio, quæ uniuersam Dei Legem per Moysen promulgatã in mores, ceremonias, iudicia distribuit: ac dispiciendæ singulæ partes, ut habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minus. Nec interim quempiam moretur hic serupulus, quod ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Veteres enim qui partitionem hanc tradiderunt, tametsi duas istas posteriores partes non ignorabant circa mores versari, quia tamen saluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non constet vera morum sanctitas & immutabilis rectè vivendi norma.

A tera pars tractationis de Legibus, earumque utilitate & necessitate.

Sublato eorum errore qui neglecta Mosis politia, Gentium Leges recipiunt.

Distinctio Legis per Moysen promulgatæ, in moralem, ceremoniam & iudicalem.

15 Lex itaque moralis (ut inde primum incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum alterum pura Deum fide & pietate colere, alterum sincera homines dilectione cõplecti simpliciter iubet: vera est æternæque iustitiæ regula, gentium omnium ac temporum hominibus præscripta qui ad Dei voluntatem vitam suam componere volunt. Siquidem hæc æterna est & immutabilis eius voluntas, ut à nobis ipse quidem omnibus colatur, nos verò mutuo inter nos diligamus. Ceremonialis Iudæorum pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino visum est, donec veniret tempus illud plenitudinis quo sapientiam suam terris ad plenum manifestaret, ac veritatem exhiberet earum rerum quæ tum figuris

Summa & scriptura legis moralis.
Galat. 4.4.

Ceremonialis.

Judicialis.

adumbrabantur. Judicialis, politia loco illis data, certas equitatis & iustitiae formulas tradebat, quibus innocenter & quiete inter se agerent. Atque ut illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam proprie pertinebat (utpote quae Iudeorum Ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsa tamen pietate distingui poterat: ita haec iudiciorum forma (quam non aliud spectabat, quam qui optime servari posset ea ipsa charitas, quae aeterna Dei Lege praecipitur) ab ipso tamen dilectionis praecipito distinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo salva & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremoniae: ita & iudicialis his constitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia & praecipua manere possunt. Quod si verum est, libertas certe singulis gentibus relicta est condendi quas sibi conducere prouiderint leges: quae tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, ut forma quidem variant, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quae fures honore prosequerantur, quae promiscuos coitus permittebant, aliaeque multo tum foediores tum absurdiores, pro legibus habendas minimè cenfeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iustitia modò, sed humanitate etiam & mansuetudine.

Cöclusio, singulis gentibus libertatem reliquam esse condendi leges quas sibi conducere prouiderint, modò ad perpetuam charitatis regulam exigantur.

Ideo in omnibus legibus vigere debent aequitas & constitutio: quarum prior immota esse debet: altera variare potest, pro ratione circumstantiarum.

16 Id quod dixi planum fiet si in legibus omnibus duo haec, ut decet, intuemur, legis constitutionem & aequitatem, cuius ratione constitutio ipsa fundata est ac nititur. Aequitas, quia naturalis est, non nisi vna omnium esse potest. ideo & legibus omnibus, pro negotij genere, eadem proposita esse debet. Constitutiones, quia circumstantias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem aequitatis scopum omnes pariter intendant, diuersas esse nihil obest. Iam quum Dei Legem quam moralem vocamus, constet non aliud esse quam naturalis legis testimonium, & eius conscientiae quae hominum animis à Deo insculpta est, tota huius de qua nunc loquimur aequitatis ratio in ipsa praescripta est. Proinde sola quoque ipsa legum omnium & scopus, & regula, & terminus sit oportet. Ad eam regulam quaecunque formatae erunt leges, quae in eum scopum directae, quae eo termino limitatae, non est cur à nobis improbentur, utcunque vel à Lege Iudaica, vel inter se ipsae alias differant. Lex Dei furari prohibet. Quae furtis constituta fuerit poena, in politia Iudeorum, videre est in Exodo Aliarum gentium vetustissimae leges furtum duplo puniebant. quae postea sequutae sunt, discreuerunt inter manifestum & non manifestum. Aliae ad exilium progressae sunt, aliae ad flagrum, aliae denique ad capitis supplicium. Falsum testimonium talionis poena inter Iudeos plectebatur: alibi graui tantum ignominia, alibi suspendio, alibi crucis. Homicidium omnes pariter leges sanguine viciscuntur, diuersis

Id exemplis quibusdam illustratur peccatis ex legibus aduersus, falsos testes, homicidas, adulteros.

terfis tamen mortis generibus. In adulteros alibi seueriores, alibi leuiores edictæ sunt pœnæ. Videmus tamè vt eiusmodi diuerſitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno ſimul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata ſunt facinoræ: nempe homicidia, furta, adulteria, falſa teſtimonia: ſed in pœnæ modo nõ conueniunt. neq; verò id neceſſe eſt, neque etiam expedit. Eſt regio quæ, niſi horrendis exemplis in homicidas ſæuiat, cædibus ſtatim & atrociniis perdenda ſit. Eſt ſeculum quod pœnarum acerbitatem augeri poſtulet. Siquid turbatum ſit in ſtatu publico, nouis edictis corrigenda ſunt que inde naſci ſolent mala. Belli tempore in armorum ſtrepitu cõcideret omnis humanitas niſi inſolito pœnarum metu iniecto. In ſterilitate, in peſtilentia, niſi adhibeatur maior ſeueritas, peſſimum ibunt omnia. Eſt gens in vitium quoddam propenſior niſi acerrimè compeſcatur. Quàm malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuerſitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obſeruationem accõmodatiſſima? Nam quod iactatur à quibuſdam fieri cõtumeliam Legi Dei per Moſem lata, quũ abrogata illa, nouæ aliæ illi præferuntur, vaniſſimum eſt. neq; enim aliæ illi præferuntur dum magis probantur, non ſimplici collatione, ſed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nunquam fuit. Siquidem non eam Dominus per manum Moſis tradidit quæ in omnes gentes promulgaretur, & vbique vigeret: ſed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrociniũ, chentelam ſuam ſuſcepſiſſet, illi etiam peculiariter legislator eſſe voluit: ac quod ſapientis legislatoris erat, ſingularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

17 Super eſt nunc vt videamus quod poſtremo loco propoſitum erat, Quis legum, iudiciorum, magiſtratuũ vſus ad communem Chriſtianorum ſocietatem redeat. Cui etiam annexa eſt altera quæſtio, Quantũ magiſtratibus debeant priuati homines deferre, & quouſque obedientia progredi debeat. Plurimis videtur ſuperuacaneũ eſſe munus magiſtratus inter Chriſtianos, quòd ſcilicet implorare piè non poſſint, vtpote quibus vindicare, in iudicium poſtulare, litigare vetitum ſit. At quum Paulus cõtã clarè teſtetur, miniſtrum Dei nobis eſſe in bonum: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum eſſe vt eius manu ac præſidiis aduerſus flagitioſorum hominum improbitatem & iniurias deſenſi, quietam ac ſecuram vitam agamus. Quòd ſi fruſtra in præſidium nobis à Domino datus eſt, niſi tali nobis beneficio vti licet, ſatis apparet implorari quoque & appellari non impiè poſſe. Hic verò mihi cum duplici hominum genere agendum eſt. ſunt enim permulti qui tanta litigãdi rabie æſtuat, vt quietem nunquam habeant apud ſe niſi cum aliis pugnent.

Æquitas damnat apud omnes populos eiusmodi ſcelera: conſtituto ſupplicio tam varia eſt.

Alia conſtitutionis conſideratio, proratione temporum & perſonarum.

Lex politica Moſis quomodo etiamnum vigeat & abrogata eſt.

Poſtrema pars tractationis ſpecialis de adminiſtratione politica. populorum reſpiciens Huius ſumma ad duo capita reſertur. i. De vſu legum, reſpectu priuatorum.

Rom. 13: 4.

Stabilita magiſtratum authoritate, in adminiſtranda ciuitate.

criminosi Lites verò ipsas & capitali odiorum acerbitate, & insana vindicta
(quam vocant) candi nocendique cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui vsque aduersarij ruinam Interim ne
in homines cum animi impotentia litigantes inuehitur. quid nisi iure agere existmentur, iudiciorum pretextu talem peruersitatem defendunt. At si cum fratre iudicio agere permisum est, non protinus odisse ipsam licet, non furioso nocendi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi.

Et quæ sit moderatio, ad cuius normam istiusmodi litigantes exigere se debeant ostenditur. 18 Sic ergo tales habeant legitima esse iudicia si quis rectè utatur. Rectum autem esse vsum, tum actori, agendum defendendi, reo: si hic quidem postelatus ad condictam diem se sistit & qua potest exceptione causam defendit citra acerbitatè: sed hoc tantum affectu, vt quod suum est iure tueatur: ille verò indignè siue in capite, siue in fortunis oppressus, in Magistratus fidem se conferat, querimoniam exponant, quod æquum est ac bonum postulet: sed omni procul nocendi vindictæ siue libidine, procul asperitate & odio, procul contentionis ardore: quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimico in aduersarium animo ferri. Contrà ubi animi maleuolentia suffusi sunt, corrupti inuidia, iracundia incensi, vltionè spirantes, aut sic denique ardore certaminis inflammati vt de charitate aliquid remittant: tota etiam iustissimæ causæ actio nõ impia esse non potest. Nam hoc constitutum esse axioma Christianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litem iustè tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium dilectione beneuolentiæque prosequatur ac si iam amicè, quod cõtrouertitur negotium transactum ac compositum esset. Iniecerit fortè aliquis, talem moderationem ad eò nunquam in iudicium afferri, vt instar sit prodigij futura si qua reperta fuerit. Fateor sanè, vt sunt horum temporum mores, rarum extare probi litigatoris exemplum: sed restamen ipsa nullius mali accessione inquinata, bona esse & pura non desinit. Cæterum quum sanctum esse Dei donum audimus, auxilium magistratus: eo diligentius cauendum est ne nostro vitio polluetur.

Deinde reselluntur Anabaptistæ qui iudicialias omnes disceptationes præcisè damnant.
Act. 2. 1. & 24. 12. & 25. 10.
Obiect. 1. Christianis interdicitam esse vindictam.
Num. 19. 18.
Math. 5. 39.
Deut. 32. 35.
Rom. 12. 15.

19 Qui verò iudicialias omnes disceptationes præcisè damnant, intelligant se sanctam Dei ordinationem simul repudiare & donum ex eorum genere quæ mundis munda esse possint, nisi fortè Paulum flagitij insinulare volent, qui & accusatorum calumnias, eorum quoque vassitiam & malitiã exponendo, à se depulit: & Romanæ ciuitatis prærogatiuam sibi in iudiciis asseruit: & ab iniquo præside, ad Cæsaris tribunal, quum opus fuit, prouocauit. Nec obest quòd Christianis omnibus interdicitam esse vindictæ cupiditas, quæ & nos à Christianis subsellis longissimè abigimus. Nam siue ciuilitè cõtenditur, non recta incedit via nisi in innoxia simplicitate, rem suam iudici tanquam publico tutori commendat, nihil minus quàm mutuam mali vicem
(qui est

(qui est vindictæ affectus) rependere cogitans siue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, eum accusatorem requirimus qui nullo vlciscendi æstu correptus, nulla priuata iniuriæ offensione tactus, in forum accedat: sed in animo duntaxat habens, perniciosi hominis conatus impedire, ne reipublicæ noceant.

Quòd si vindicem animum tollis, nihil in mandatum illud delinquitur, quo vltio Christianis interdicitur. At non solùm vindictam appetere verantur, sed manum quoque Domini iubentur expectare, qui se oppressis & afflictis ad futurum vltorè pollicetur: illam autè cælestis patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem aut sibi aut aliis ferri à magistratu postulât. Minimè id verò: siquidè magistratus vindictam, non hominis, sed Dei esse cogitandum est, quam per hominis ministerium in bonum nostrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet.

20 Nihilo etiam magis cum Christi verbis pugnamus, quibus resistere malo prohibet, & dexterā maxillā obuertere precipit ei qui alapam in sinistram impegerit: permittetèque ei palium qui tunicam auferat. Vult quidem illic suorum animos à retaliandi cupidine tantopere abhorrere, vt citius duplicari in se iniuriam laturi sint quā rependere eam appetant, à qua quidem patientia nec ipsi eos abducimus. Verè enim Christianos esse oportet hominum genus ad cõtumelias iniuriâsque ferendas natum, pessimorum hominū nequitia, imposturis, ludibriis expositum, neque id modò: sed eorum omnium malorum tolerantibus esse oportet. hoc est, sic totis animis compositos, vt suscepta vna offensione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam vitam promittentes quàm perpetuæ crucis tolerantiam.

Interim & iis qui sibi iniurijs sunt, benefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica est sua victoria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non quærent oculum pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebant Pharisei, ad appetendā vltionem) sed (quomodo à Christo erudimur) & corpus suū mutilari, & matiosè sua sibi eripi sic ferent, vt eas iniurias, simulac irrogatæ sibi fuerint, remissuri sint ac vtrò condonaturi. Neque isthæc tamen animorum æquitas & moderatio impedit, quin integra in suos inimicos amicitia, magistratus ope ad rerum suarum cõseruationem vtantur: aut publici boni studio, fontem ac pestilentem hominem ad pœnam postulent, quem emendari nisi morte nõ posse nouerint. Verè enim Augustinus hæc præcepta omnia eò tẽdere interpretatur, vt paratus sit homo iustus & pius eorum malitiam patienter sustinere quos fieri bonos quærit: vt numerus potius crescat bonorum, non vt pari malitia se quoque numero addat malorū: deinde ad præparationē cordis quæ intus est magis pertinere, quàm ad opus quod in aperto fit: vt tenet

Responso.

Obiect. 2. Christiani iubentur expectare Deum.

Responso. Rom. 13. 4.

Obiect. 3. Christiani resistere malo prohibentur.

Responso.

Matth. 5. 39.

Rom. 12. 21.
Matth. 5. 39.

atur in secreto animi patientia cum beneuolentia: in manifesto autem id fiat quod illis fidemus prodesse posse quibus bene uelle debemus.

Obiect. 4. Paulus in uniuersis lites damnauit. 1. Cor. 6. 6

Responsio, locum Apostoli explanans.

Christianorum in litibus persequendis officio.

21 Quod autem obiectari solet, lites à Paulo in uniuersum esse damnatas, id quoque falsum est. Intelligi ex eius uerbis facile potest, inmodicum fuisse litigandi furorem in Corinthiorum Ecclesia: usque eò ut Christi Euangelium, & totam quam profitebantur religionem, impiorum cauillis ac maledicentia exponerent. Id primum reprehendit in illis Paulus, quòd Euangelium apud infideles dissensionum suarum intemperie traderent. Deinde & hoc ipsum, quòd eum in modum inter se dissiderent fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant ut alij aliorum fortunis auidè inhiarent, ultro lacerarent, & damnum inferrent. In illam ergo litigandi insaniam inuehitur, non simpliciter in quauis controuersias. At omnino uitium vel infirmitatem esse pronuntiat, quòd non potius damnum acciperent rerum suarum, quàm pro his conseruandis ad contentiones usque laborarent: nempe quum ad eò facile quibuslibet damnis commouerentur, & minimis de causis ad forum & lites decurrerent, hoc indicio esse dicit quòd animo essent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato. Id sanè Christianis agendum est, ut de suo iure decedere semper malint quàm in forum progredi: unde uix exire possint nisi commotiore animo & in fratris odium accento. Verum ubi quis citra charitatis dispendium rem suam se posse tueri uiderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat, nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimi cuique consilium dabit charitas: sine qua quæcunque suscipiuntur, & ultra quam quæ progrediuntur disceptationes iniusta esse & impias, extra controuersiam ponimus.

Alterum caput postrema partis de reuerentia & obedientia quam privati magistratibus debent. primum autem reuerentia exigit, ut de magistratum functione privati quam honorificentissimo sentiant.

1. Pet. 2. 17.

Prou. 24. 21.

Rom. 13. 5.

22 Subditorum erga suos magistratus officium primum est, de eorum functione quàm honorificentissimè sentire, quam scilicet uelut delegatam à Deo iurisdictionem agnoscunt: còsque ob id suspicere ac reuereri ut Dei ministros ac legatos. Quosdã enim reperias qui suis se magistratibus ualde obsequetes præbent, ac nolit quidẽ non esse quibus obsequatur, quòd bono publico ita expedire norunt: de ipsis tamen magistratibus non secus existiment ac malis quibusdam necessariis. Verum plus quiddam à nobis requirit Petrus, quum Regem honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri præcipit. Ille enim sub honorandi uerbo sinceram ac candidam existimationem completitur: hic Regem cum Deo coniungens, sanctæ cuiusdam uenerationis ac dignitatis plenum esse ostendit. Est & illud præclarum apud Paulum elogium, Ut obediamus non solum propter iram, sed propter conscientiam. Quo intelligit, non

non terrore modò principum ac præfectorum adduci subditos debere vt in eorum subiectione cõtineantur (qualiter succumbere hosti armato solent qui vindictam fore promptam vident si resisterint) verùm quia Deo ipsi redduntur obsequia quæ istis præstantur: quando eorum potestas à Deo est. De hominibus non disputo, acsi larua dignitatis stultitiam, vel ignauiam, vel crudelitatem morèsque improbos & flagitij plenos tegetet, atque ita vitius acquireret laudem virtutum: sed dico ordinem ipsam honore & reuerentia dignum esse: vt quicumque præsent, apud nos sint in pretio, & venerationem obtineant præfecturæ suæ respectu.

23 Ex eo & alterum deinde sequitur, vt propensis in eorum obseruationem animis, suam illis obedientiam approbent: si edictis parendum, siue tributa soluenda, siue subeunda publica munera atque onera quæ ad communem defensionem spectent, siue qua alia iussa capeßenda. Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit. qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Admoneto illos (scribit idē Tito) vt principatibus ac potestatibus subditi sint, vt magistratibus pareant, vt ad omne opus bonum sint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, estote cuius humanæ creaturæ (vel potius, vt ego quidem interpretor, ordinationi) propter Dominum, siue regem, tãquam præcellenti: siue præfidibus, qui per eum mittuntur, ad vindictam quidem nocentium, laudem verò rectè agentium. Porro quo non subiectionem simulare, sed sincerè & ex animo subiectos se esse testentur, addit Paulus, vt eorum sub quibus viuunt salutem ac prosperitatem Deo commendent. Adhortor, inquit, vt fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt placidam & quietam vitam degamus, cum omni pietate ac honestate. Neque hic se ququam fallat. Quando enim resisti magistratui non potest quin simul Deo resistatur: etiamsi impunè contemni videretur posse inermis magistratus, Deus tamen armatus est qui sui contemptum fortiter vlciscatur. Sub hac præterea obedientiã moderationem comprehendo, quam sibi in publico imperare debent priuati homines, ne se vltro admisceant publicis negotiis, aut temerè irrumpant in partes magistratus, ac nequid omnino publicè moliãtur. Siquid in publica ordinatione corrigi intererit non tumultuentur ipsi, nec ad moueant operi manus, quas illis omnibus ligatas esse hac in parte decet: sed ad magistratus cognitionem deferãt, cuius vnus hic solata est manus. Intelligo autem, nequid iniussu audeant. nam vbi accessit præfecti imperiũ, iam ipsi quoque publica authoritate præditi sunt. Vt enim auctore satq; oculos principis vocare vulgò solent eius consiliarios;

Deinde, vt obedi-
entiam præstent.

Rom. 13.1.

Tit. 3.1.

1. Pet. 2. 13.

Etque sincerè
animi affectus.

2. Tim. 2. 10.

Magistratumque
salutem ac prosperitatem Deo
commendantes.

Moderatè viuẽtes
in officio
se contuentes.

Non tumultuantes.

Nec in partes
magistratus temerè irrumpentes.

ita non insulsè principis manus quis dicat, quos rebus agendis mandato suo præferit.

*Hac bonis principibus & magistratibus ut cunque se debe-
re fateantur omnes, multi tamen sunt quibus persuaderi non potest ea ipsa tyranni deberi.*

24 Quoniam autem hæc magistram descripsimus qui verè sit quod dicitur, ille scilicet patriæ pater, & ut postea loquitur, pastor populi, custos pacis, præses iustitiæ, innocentiæ vindex: infans meritò iudicandus sit cui tale nõ probetur imperium. Ac quum omnium propè seculorum hoc exemplum sit, ut principum alij, eorum omnium securi quibus providendis intèti esse debuerant. procul omni sollicitudine socordes delicientur: alij ad rem suam attentis, iura omnia, privilegia, iudicia, diplomata, venalia prostituunt: alij plebeculam exhauriant pecunia quàm postea infans largitionibus profundant, alij expilandis domibus, virginibus ac matronis violandis, mastrandis innocentibus, mera latrocinia exercent: eos verò pro principibus agnoscendos esse, quorum imperio, quoad licet, parendum sit, multis persuaderi non potest. Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena, non à magistratus modò, sed hominis quoque officio, facinora, nullam speciem imaginis Dei intuentur quæ in magistratu elucere debuerat: dum nullum conspiciunt vestigium eius ministri Dei, qui in laudem bonis, malis in ultionem datus erat: ita neque etiam præfectum illù agnoscunt, cuius dignitatem atque authoritatem Scriptura nobis commendat. Et sanè is semper hominum animis ingenuus fuit sensus, nõn mire tyrannos odio atque execratione insectari quàm dilectione & veneratione prosequi legitimos Reges.

At Dei verbũ iubet ut non tantum bonis subditis simus, sed etiam omnibus qui rerum potiuntur, etiam si nihil minus præstent, quàm quod ex officio erat principum.

25 Verum si in Dei verbum respicimus, non longius nos deducet, ut non eorum modò principum imperio subditi simus qui probè, & qua debent fide, munere suo erga nos defunguntur: sed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiam si nihil minus præstet quàm quod ex officio erat principum. Tametsi enim summum suæ beneficentiæ munus esse magistratù, ad salutem hominum conservandam, testatur Dominus, ac suos magistratibus ipsis fines præscribit: simul tamen declarat, qualescunque sint, non nisi à se habere imperium. Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius suæ beneficentiæ exëplaria esse & specimina: qui verò iniuste & impotenter dominantur, eos ad vindicandam populi iniquitatem à se excitatos: omnes ex æquo sancta illa maiestate esse præditos, qua legitimam potestatem instruxit. Non ultra progrediar donec certa eius rei aliquot testimonia subiecero. Nec tamen quò furorem Domini super terram esse impium Regem, confirmemus, laborandum est, quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec sic de Rege plus dictũ fuerit, quàm de prædone qui rem tuã diripiat: & adultero, qui thronum tuum polluat: de sicario, qui te ad cædem appetat: quũ huiusmodi calamitates omnes inter Dei maledictiones

ledictiones Scriptura recenseat. Verū in eo probādo insistamus magis, quod non ita facilē in hominum mentes cadit: in homine deterrimo honorēque omni indignissimo, penes quem modò sit publica potestas, præclaram illam & diuinam potestatem residere, quam Dominus iustitiæ ac iudicij sui ministris verbo suo detulit: proinde à subditis eadem in reuerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, quæ optimum Regem si daretur, habituri essent.

26 Principiò velim animaduertant, seduloque obseruent Id ut admittatur duo probatur lectores illam quæ non sine causa toties nobis in Scripturis ex Scriptura. commemoratur, Dei prouidentiam, ac singularem actionem in distribuendis regnis, statuendisque quos illi visum fuerit Regibus. Dan. 2. 21. & 37.

Apud Danielelem, Dominus mutat tempora & vices temporum, 1. Non sine Dei prouidentia ac singulari actione abiicit Reges & instituit. Item, Vt cognoscant viuentes quod magistratus constituit. potens sit Altissimus in regno hominum: & cui ipse voluerit, dabit illud. Cuiusmodi sententiis quum passim abundet Scriptura, illa tamen prophetia peculiariter scætet. Iam qualis rex fuerit Nebuchadnezar, is qui Ierusalem expugnauit, satis scitur: nempe strenuus aliorum inuasor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielē se illi terram Ægypti dedisse affirmat, pro obsequio quod sibi in vastanda illa præstiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus cælorum dedit regnum potens ac forte atque gloriosum. tibi, inquam, dedit, & omnes terras vbi habitant filij hominum, bestiarum syluestres, & volucres cæli: eas tradidit in manū tuā, ac fecit te dominari eis.

Rursum eius filio Belsazar: Deus altissimus dedit Nebuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam: & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt trementes & timentes à conspectu eius. Quum audimus, à Deo impositum esse Regem, simul illa Ezech. 29. 19. Dan. 2. 37. de honorando & timendo Rege, cælestia edicta animo repetamus: & nequissimum tyrannum non dubitabimus eo habere

loco quo Dominus ipsum dignatus fuerit. Samuel, quum populo Israel denūtiaret qualia esset à Regibus suis passurus, Hoc Dan. 5. 18. ius erit Regis, dicebat, qui regnabit super vos: filios vestros tollet, & ponet eos ad currum suum, vt ponat eos pro equitibus suis, & vt arent agros suos, & messem suam metant, & arma fabricentur. Filias vestras tollet, vt sint pigmentariæ, coquæ, & pistrices. Agros denique vestros, vineas vestras, & oliueta optima auferet, & dabit seruis suis. Semina vestra, & vineas vestras decimabit, & dabit eunuchis & seruis suis. Seruos vestros, ancillas & asinos tollet: & adhibebit operi suo quin & greges vestros decimabit: & vos eritis serui illius. Certè non id iure facturi erāt Reges, quos optimè ad omnem cōtinentiam Lex instituebat: sed ius in populum vocabatur, cui parère ipsi necessè

erat. 2. Ex eo admonitiones duci vt ius parcamus. 1. Sam. 8. 11. Ius regis quid apud Samuelem.

effret, nec obistere liceret. ac si dixisset Samuel, Eò se propriet
licentiæ Regum libido, quam cohibere vestrū non erit: quibus
hoc restabit vnum, iussa excipere, ac dicto audientes esse.

Jerem. 27. 8.

*Ex Ieremia ma-
gistratum au-
phoriam. Et obe-
dientia illi de
bent confirmatur.*

27 In primis autem insignis est & memorabilis apud Iere-
miam locus, quem (tamen si prolixiore) ideo non pigebit re-
ferre, quia totam hanc quæstionem clarissimè definit. Ego feci
terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ sunt in super-
ficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extento: & ip-
sam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nunc itaque ego
dedi omnes terras istas in manum Nebuchadnezar serui mei, &
seruient gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus ve-
niet terræ eius. Etique, vt gens & regnum quæ non seruiert
Regi Babel, visitabo gētem illam in gladio, fame & peste. qua-
rè seruite Regi Babel, & viuite. Videmus quanta obedientia
Dominus retrum illum ferocēque tyrannū coli voluerit, non
alia ratione nisi quia regnum obtinebat. Id autem ipsum erat
cælesti decreto, in solium regni impositum esse, ac in regiam
maiestatem assumptum: quam violare nefas esset. Hoc nobis
assiduè ob animos & oculos obuersetur, eodem decreto consti-
tuiti etiam nequissimos Reges quo Regum autoritas statuitur:
nunquam in animum nobis seditiois illæ cogitationes veniēt,
tractādum esse pro meritis regem: nec æquum esse vt subditos
ei nos præstemus qui vicissim Regem nobis se non præstet.

*Obiectio. Man-
datum illud fuit
Israelitis pecu-
liare.*

Ier 27. 17.

*Responsio. Respon-
dens fuisse gene-
rale, quum om-
nes ex aquo do-
ceat, cuiusque*

*delatum fuerit
imperium ei ser-
uendum esse.*

Prou. 28. 2.

Iob. 12. 18.

Ier 29. 7.

*Testimonium qui-
buslibet nec non
Davidis exēplo,
responsio confir-
matur.*

28 Frustra obijciat quis mandatum illud fuisse Israelitis pecu-
liare. Obseruandum enim est qua ratione ipsum Dominus
stabiliat. Detuli, inquit, Nebuchadnezari regnum: quare serui-
re illi, & viuite. Cuiusque ergo delatum fuisse regnum consta-
bit, ei seruiendum esse ne dubitemus. Atque simulac in regium
fastigiū que impiam euehit Dominus, restatam nobis facit suam
voluntatem, quòd regnare illum velit. De eo enim extant ge-
neralia Scripturæ testimonia. Solomo, Propter iniquitatem ter-
ræ sunt multi principes. Item Iob, Subiectionem tollit à Regi-
bus, & rursus accingit eos cingulo. Eo autem confesso nihil
restat nisi vt seruiamus & viuiamus. Est apud Ieremiam Prophe-
tam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum
suum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti es-
sent: & orare ad se pro ea: quoniam in pace eius futura esset pax
eorum. Ecce, Israelitæ fortunis omnibus exuti, è domibus
suis auulsi, in exilium abacti, in miseram coniecti seruitutem,
pro victoris prosperitate orare iubentur: non quomodo iube-
mur aliàs persecutoribus nostris bene precari: sed vt saluum il-
li regnum & tranquillum conseruetur, vt sub eo ipsi quoque
prosperè agant. Sic David, iam Rex Dei ordinatione designatus
sanctoque eius oleo unctus, quum nullo suo merito indignè à
Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctū habebat
caput,

caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me (dicebat) vt corà Domino faciã rem istam, domino meo Messia Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam Christus Domini est. Item, Pepercit tibi anima mea: dixique, Non mittã manum meam in dominum meum, quoniã Christus Domini est. Item, Quis mittet manum suam in Christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eũ, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descenderit: absitã me vt mittam manum meam in Christum Domini.

1. Sam. 24. 7. 11.

1. Sam. 16. 9.

29 Hunc reuerentiã atque adedpietatis affectum debemus ad extremum præfectis nostris omnibus, qualefcunque rãdem sint. Quod sæpius ideo repeto, vt discamus non homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quòd eam voluntate Domini, personam sustineãt cui inuolabilem maiestatem impressit ipse & insculpfit. At mutuas (inquies) subditis suis vices debent præfecti. Id iam confessus sum. Verũm si ex eo statuis, non nisi iustis imperiis rependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nã

Quibus cogitationibus patientiam suam frangere debeantque sub tyrannis uiuunt.

vt viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis astringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibentur ad iracundiã prouocare, sic se duos & intractabiles præbeant vt sua eos morositate ultra modum fatigent: hi

Ephes. 6. 1.
Ephes. 5. 26.
1. Pet. 3. 7.

Obiectionis delutio.

suas vxores, quas diligere, & quibus, seu vasculis fragilibus parere iubentur, contumeliosissimè accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & cõiugibus mulieres obsequentes erunt? At improbis quoque & inofficiosis subiiciuntur. Quin, quum omnibus istud agendum sit potius, ne in manticam à tergo pendente respectent, hoc est ne alij in aliorum inquirãt officia, sed quod sui est muneris, id sibi vnum singuli subiiciant: id verò inter eos præsertim valere debet qui sub aliorum sunt potestate positi. Quare si à sæuo principe crudeliter torquemur, si ab auaro: aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauo negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur, ob pietatẽ: subbeat primũ delictorum nostrorum recordatio, quã talibus haud dubiè Domini flagellis castigantur. Inde humilitas impatientiam nostram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non nostrum esse, huiusmodi malis mederi. hoc tantum esse reliquũ, vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt regum corda, & regnorum in. linationes. Ille Deus est qui stabit in synagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: à cuius facie concidẽt & cõterentur Reges omnes & Iudices terræ quicunque non osculati fuerint Christum eius: qui scripserint leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & viam facerẽt causæ humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

Prima cogitatio.

Alter.

Prou. 21. 1.

Tertia, Sperandum est, Itho-

30 Aque hæc mirabilis eius sum bonitas tum potentia tum

quam in tempore
effuturum qui
tyrannorum li-
centiam coerce-
bit: idque duo-
bus modis.
Iesa. 10. 1.

Exod. 3. 7.
Iud. 3. 9. & se-
quentibus.

Priuatos homi-
nes suis principi-
bus, quicunque
 tandem fuerint,
 sese subdere o-
 portet. hoc ta-
 men non obstat,
 quin populares
 quidam magi-
 stratus esse pos-
 sint, penes quos
 sit ferocenti Re-
 gum licentia in-
 tercedere, & po-
 puli libertatem
 tueri.

providentia sese profert. nam modò ex seruis manifestos vin-
dices excitat, ac mandato suo instruit, qui de scelerata domina-
tione pœnas sumant, & oppressum iniustis modis populū è mi-
sera calamitate eximant, modò furorem aliud cogitantium, &
aliud molientium hominum eò destinant. Sic populum Israel è
tyrannide Pharaonis per Mosen: violentia Chusam Regis Syriæ,
per Othoniel: ex aliis seruitiis, per alios vel Reges vel Iudices,
in libertatem asseruit. Sic Tyri superbiam per Ægyptios, sic Æ-
gyptiorum insolentiam, per Assyrios, Assyriorum ferociam, per
Chaldæos, confidentiam Babylonis, per Medos & Persas do-
muit, quum iam Medos Cyrus subiugasset. Regum verò Iuda
& Israel ingritudinem & erga tot sua beneficia impiam con-
tumaciam, nunc per Assyrios, nunc per Babylonios contudit &
afflixit. quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim il-
li quando ad edenda talia facinora legitima Dei vocatione ac-
cessiti erant, in Reges arma sumendo, minimè violabant eam
quæ diuina ordinatione Regibus indita est maiestatem: sed è
cælo armati minorè potestatè maiore coercebāt: perinde ac in
suos satrapas Regibus animaduertere licet. Hi tametsi Dei ma-
nu, quo illi visum erat, destinabant, opusque eius inscientes
peragebant: nihil tamen aliud animo quàm scelus volabant.

31 Verum utcunque ipsa hominum facta censeantur, Domi-
nus tamen per ea suum æquè opus exequatur, quum languin-
naria Regum insolentium sceptrà cōfringeret, ac intolerandas
dominationes euerteret. Audiāt principes & terreantur. Nobis
autem interim summo opere cauendum, ne illā plenam venerā-
dæ maiestatis magistratuum autoritatè, quam Deus grauissi-
mis edictis sanxit, etiamsi apud indignissimos resideat, & qui
eam sua nequitia, quātum in se est, polluūt, spernamus aut vio-
lemus. Neque enim si ultio Domini est effrenatæ dominatio-
nis correctio, ideo protinus demandatam nobis arbitremur:
quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum est mā-
datum. De priuatis hominibus semper loquor. Nam si qui nūc
sint populares magistratus ad moderandam Regum libidinem
constituti (quales olim erant, qui Lacedæmoniis Regibus op-
positi erant Ephori: aut Romanis Consulibus, Tribuni plebis:
aut Atheniensium senatui, Demarchi: & qua etiam fortè pote-
state, vt nunc res habent, funguntur in singulis regnis tres or-
dines, quum primarios conuentus peragunt) ad eò illos fero-
ciori Regum licentiæ pro officio intercedere non veto, vt si
Regibus impotenter grassantibus, & humili plebeculæ insul-
tantibus conuieant, eorum dissimulationem nefaria perfidia
non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius se Dei or-
dinatione tutores positos norunt, fraudulenter produnt.

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi consti-
tuimus

cuius obedientia, id semper excipiendum est, imò in primis obseruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota subesse, cuius decretis iussa cedere, cuius maiestati fasces submitti par est. Et verò, vt hominibus satisfacias, in eius offensionem incurrere, propter quem hominibus ipsis obedias, quàm præposterum fuerit? Dominus ergo Rex est regum: qui vbi sacrum os aperuit, vnus pro omnibus simul ac supra omnes est audiendus. iis deinde qui nobis præsumunt hominibus subiecti sumus: sed non nisi in ipso. Aduersus ipsum siquid imperent, nullo sit nec loco nec numero. neque hic totà illam qua magistratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ singulari illa verèque summa Dei potestate, cogitur. Secundum hanc rationem Daniel se quicquam in regem peccasse negat vbi impio eius edicto non paruit: quia excefferat ille fines suos: aec modò iniurius fuerat in homines, sed cornua tollendo aduersus Deum, potestatem sibi ipse abrogauerat. Ex opposito damnatur Israelitæ quòd impio Regis edicto nimium fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conlasset, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas superstitiones defecerant. Eadem facilitate posteri sese flexerant ad Regum suorum placita, hoc illis seuerè Propheta exprobrat, quod Regis edicta amplexi fuerint. tantum abest vt laudem mereatur modestiæ prætextus, quo aulici adultores se tegunt, & simplices decipiunt, dum sibi fas esse negant quicquam abnuere à Regibus suis impositum. quasi verò ius suum Deus resignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuatür terrena potestas, dum suo auctori subiicitur, coram quo cælestes etiam principatus supplices expauescunt. Scio quantum quàmque præsens huic constantiæ periculum immineat, quòd indignissimè se contemni Reges ferant, quorum indignatio nuntius est mortis, inquit Solomon. Sed quum istud à cælesti præcone Petro pronuntiatum sit edictum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione consolemur, illam tum nos præstare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potius quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labascant animi, alium etiam stimulum Paulus admouet. Nos ideo tãti à Cbristo redemptos esse quanti illi constitit nostra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obsequium: multo verò minus impietati simus addicti.

Eatenus autem Regibus & aliis magistratib. obediendum est, quatenus eorum placita cum verbo Dei consentiunt. Siquid enim aduersum imperat, occurrit regula, Obediendū Deo potius quàm hominibus.

Dan. 6. 22.

Osee. 5. 13.

1. Reg. 12. 30.

Prou. 16. 14.

Act. 5. 29.

1. Cor. 7. 23.

L A V S D E O.

Quæ quatuor libris huius Institutionis
continentur.

LIBRO PRIMO,

De cognitione Dei Creatoris,

CAPITA XVIII.

1	Dei notitiam & nostri res esse
coniunctas, & quomodo inter
se cohæreant. Pag. 1.	exclusivè opponere diis omni-
bus Gentium. 22
2	Quid sit Deum cognoscere, &
quem in finem tendat eius co-
gnitio. 2	11 Deo tribuere visibilem formã
nefas esse, ac generaliter desi-
cere à vero Deo quicunque i-
dola sibi erigunt. 23
3	Dei notitiã hominum menti-
bus naturaliter esse inditã 3	12 Deũ ab idolis discerni, ut so-
lus insolidum colatur. 29
4	Eandem notitiã partim in-
scitia partim malitia vel stes-
focari vel corrumpi. 4	13 Vnicam Dei essentiam ab i-
psa creatione tradi in Scriptu-
ris quæ tres in se personas con-
tinet. 31
5	Dei notitiam in mundi fabri-
ca & continua eius guberna-
tione lucere. 6	14 In ipsa etiam mundi & rerũ
omnium creatione Scripturã
certis notis discernere verum
Deum à fictitiis. 45
6	Vt ad Deum Creatorem quis
perueniat opus esse Scriptura
duce & magistra. 12	15 Qualis homo sit creatus. ubi
de animi facultatibus, de i-
maginis Dei, libero arbitrio.
& prima natura integritate
differitur. 53
7	Quo testimonio Scripturam o-
porteat sanciri, nempe Spiritus
ut certa cõstet eius auctoritas:
atque impium esse commentũ,
fidem eius pendere ab Ecclesia
iudicio. 14	16 Deum sua virtute mundum
à se conditum fouere ac tue-
ri, & singulas eius partes sua
prouidentia regere. 58
8	Probationes, quatenus fert hu-
mana ratio, satis firmas suppe-
tere ad stabiliendam Scriptu-
ra fidem. 16	17 Quorsum & in quem scopum
referenda sit hæc doctrina, ut
nobis constet eius utilitas. 63
9	Omnia pietatis principia e-
uertere fanaticos, qui postha-
bita Scriptura, ad reuelatio-
nes transuolant. 21	18 Deum ita impiorum opera u-
ti & animos flectere ad exe-
quenda sua iudicia, ut purus
ipse ab omni labo maneat. 70
10	Scripturam, ut omnem super-
stitionem corrigat, verũ Deũ	

L I B. I I.

De cognitione Dei Redemptoris in Christo, quæ
 Patribus sub Lege primùm, deinde & no-
 bis in Euangelio patefacta est.

CAPITA XVII.

1	Ad lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse. ubi de peccato originali.	74	Euangelio demum exhibitum fuisse.	140
2	Homines arbitrij libertate nunc esse spoliatum, & misera seruituti addictum.	79	10 De similitudine Veteris & Noui testamenti.	142
3	Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnable prodire.	90	11 De differentia vnius testamenti ab altero.	150
4	Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.	98	12 Christum, ut mediatoris officium prestaret, oportuisse fieri hominem.	155
5	Obiectionum refutatio qua pro defensione liberi arbitrij afferri solent.	100	13 Christum verã humanam carnis substantiam induisse.	159
6	Homini perduto querendam in Christo redemptionem esse	109	14 Quomodo dua natura Mediatoris efficiant personam.	162
7	Legem fuisse datam, non qua populum veterem in se retineret, sed qua foueret spem salutis in Christo usque ad eius aduentum.	112	15 Ut sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus Propheticum, Regnũ & Sacerdotium.	166
8	Legis moralis explicatio.	119	16 Quomodo Redemptoris partes impleuerit Christus, ut nobis salutẽ acquireret: ubi de morte & resurrectione eius agitur, & in calum ascensu.	170
9	Christum, quamuis sub Lege Iudais cognitus fuerit, tamen		17 Rectẽ & propriẽ dici Christiẽ nobis promeritum esse gratiã Dei & saluem.	179

De modo percipiendæ Christi gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

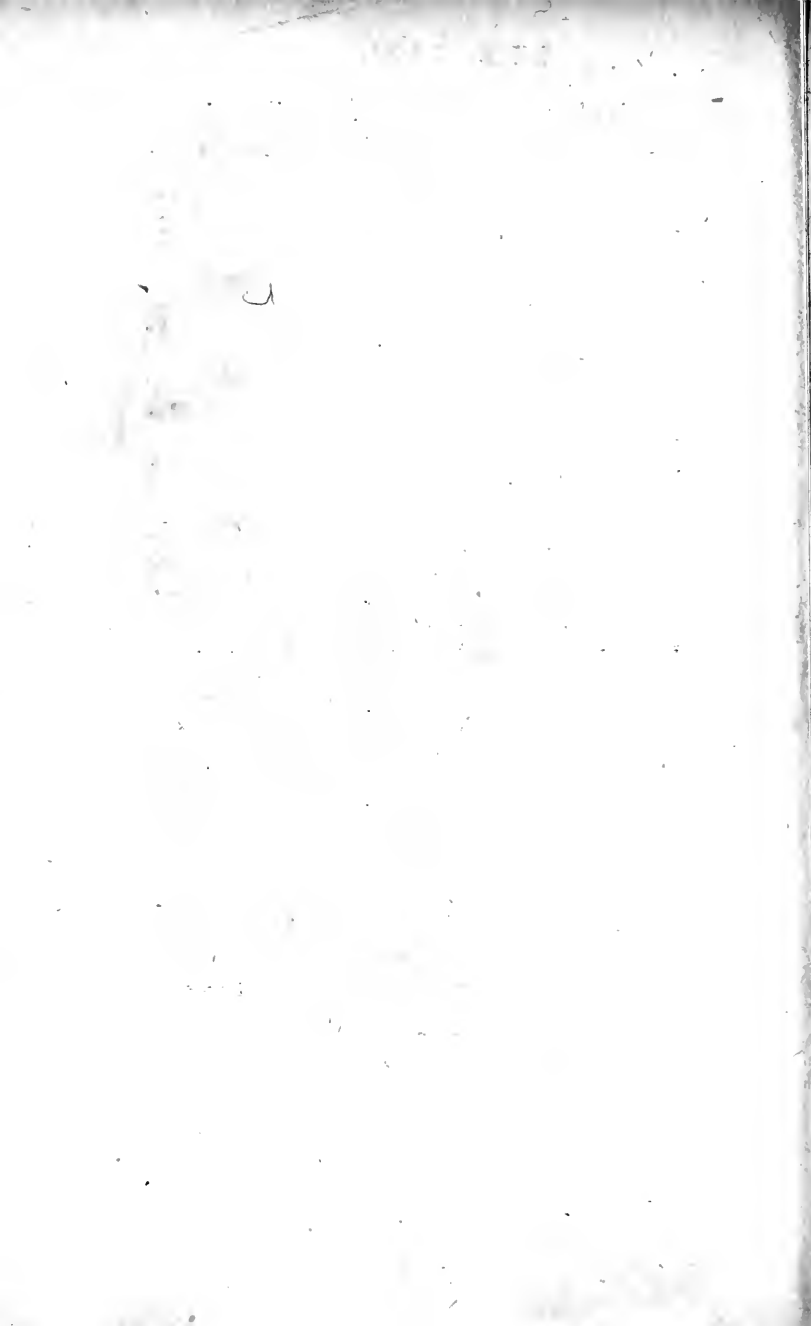
CAPITA XXV.

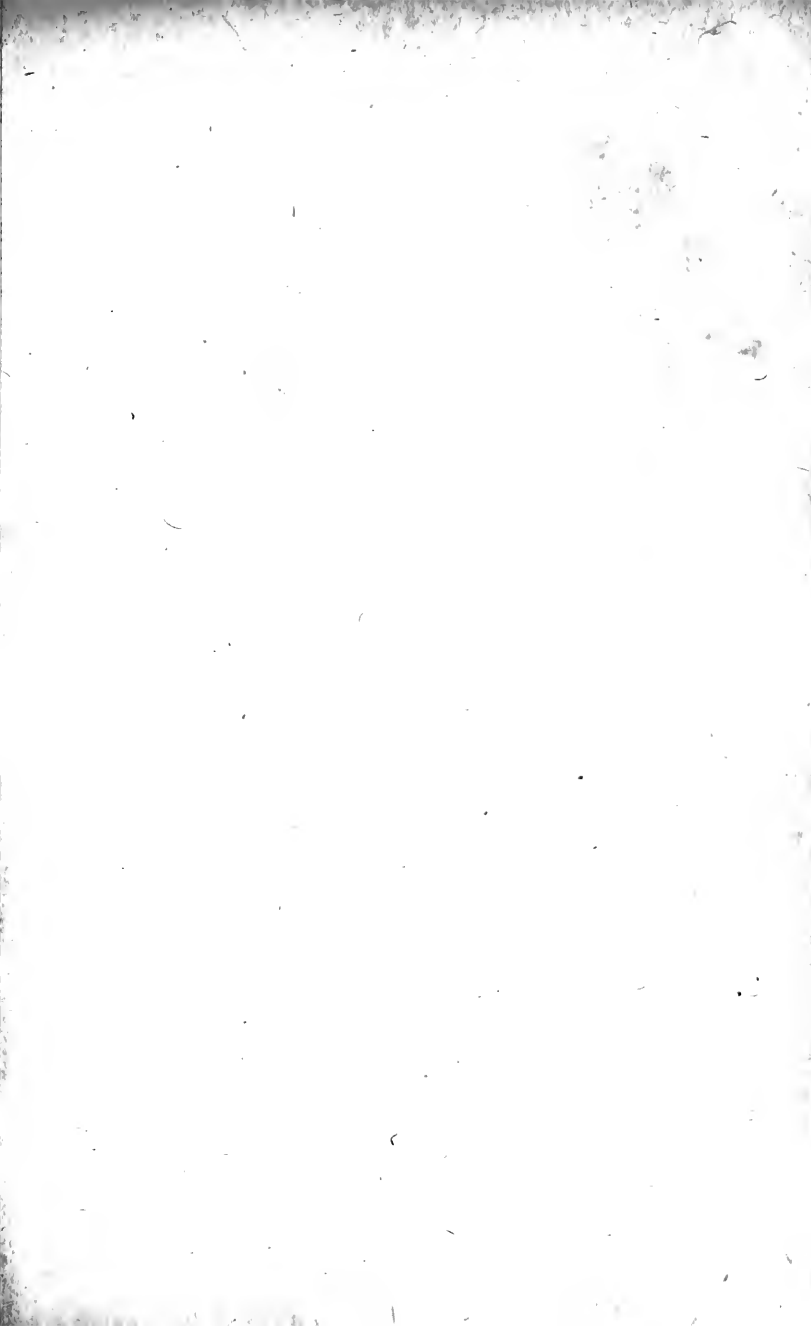
1 Qua de Christo dicta sunt, nobis prodesse, arcana operatione Spiritus. 182 2 De fide. ubi & definitio eius ponitur; & explicantur qua habet propria. 184 3 Fide nos regenerari. ubi de penitentia. 202 4 Quam procul absit ab Evangelij puritate quicquid de penitentia garrunt Sophista in suis scholis. ubi de confessione & satisfactione agitur. 213 5 De supplementis qua ad satisfactiones adiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio. 230 6 De vita hominis Christiani: ac primum quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura. 235 7 Summa vita Christiana. ubi de abnegatione nostri. 237 8 De crucis tolerantia, qua pars est abnegationis. 242 9 De meditatione futurae vite. 246 10 Quomodo utendum presenti vita, eiusque adiumentis. 249 11 De iustificatione fidei, ac primo de ipsa nominis & rei definitione. 251 12 Ut seruo nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes 261	13 Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda. 265 14 Quale initium iustificationis & continui progressus. 267 15 Qua de operum meritis iactatur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quam salutis certitudinem euertere. 274 16 Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papista. 278 17 Promissionum Legis & Evangelij conciliatio. 287 18 Ex mercede male colligi operum iustitiam. 287 19 De libertate Christiana. 292 20 De oratione, qua precipuum est fidei exercitiū, & qua Dei beneficia quotidie percipimus. 297-298 21 De electione aeterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum predestinauit. 324 22 Confirmatio huius doctrinae ex Scripturae testimoniis. 329 23 Refutatio calumniarum quibus hac doctrina semper iniquè grauata fuit. 334 24 Electionem sanciri Dei uocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, in meritum. 341 25 De resurrectione ultima. 349

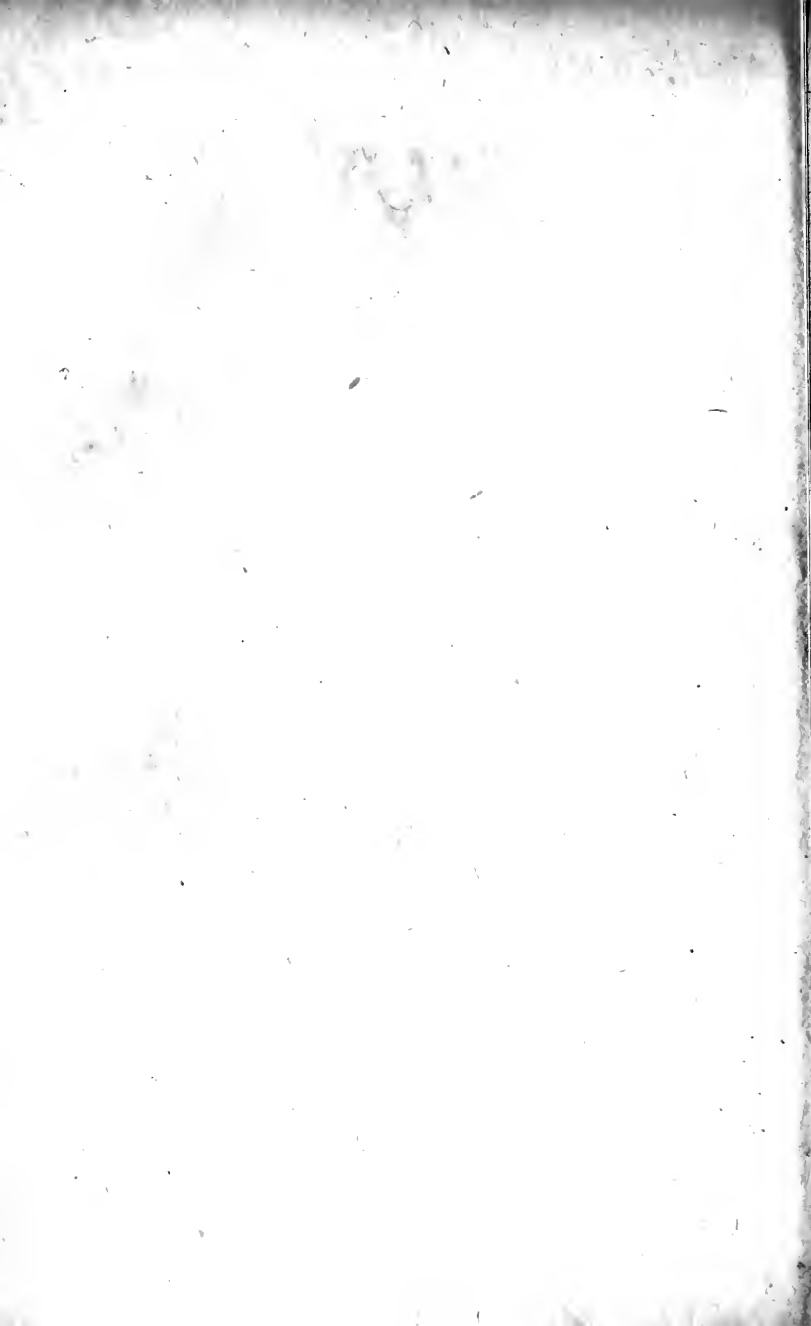
De externis mediis vel adminiculis quibus Deus
in Christi societatem nos inuitat, &
in ea retinet.

CAPITA XX.

1 De vera Ecclesia, cū qua nobis colēda est unitas, quia piorum omnium mater est. 358 2 Comparatio falsa Ecclesia cū vera. 369 3 De Ecclesia doctoribus & ministris, eorum electione & officio. 374 4 De statu veteris Ecclesia, & ratione gubernādi qua in usu fuit ante Papatum. 379 5 Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus. 385 6 De primatu Romana sedis 391 7 De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit, qua & Ecclesia libertas oppressa, & omnis moderatio eversa fuit. 397 8 De potestate Ecclesia quoad fidei dogmata: & quā effreni licentia ad vitandam omnem doctrina puritatem tracta fuit in Papatu. 408 9 De conciliis, eorūque auctoritate. 414 10 De potestate in legibus ferendis, in qua sauisimam tyrannidem in animas & carnis-	cinam exercuit Papa cum suis. 418 11 De Ecclesia iurisdictione eius que abusu qualis cernitur in Papatu. 430 12 De Ecclesia disciplina, cuius praeipuus usus in censuris & excommunicatione. 437 13 De votis quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit. 446 14 De Sacramentis. 455 15 De Baptismo. 465 16 Padobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere. 472 17 De sacra Christi Cæna, & quid nobis conferat. 485 18 De Missa Papali: quo sacrilegio non modo profanata fuit Cæna Christi, sed in nihilum redacta. 505 19 De quinque falsè nominatis Sacramentis: ubi Sacramenta non esse quinque reliqua, qua pro Sacramentis hætenus vulgo habita sunt, declaratur: tum qualia sint ostenditur. 516 20 De politica administratione 529

INDEX IN INSTITVTIONEM CHRISTIANÆ RELIGIONIS A IO. CALVINO CONSCRIPTAM:

TYPOGRAPHVS LECTORI.

Quum librum hunc (praesertim in hac postrema editione) tam accuratè distinctum tamq̃m
pro ordine composuimus, ut attento lectori singula doctrinae capita sua reperire locis
difficile futurum non esset, indicem ei addere minimè necessarium esse putabamus: quia tamen à
pluribus, quæ reguntur eum, ut et hinc, aliud etiam recepta consuetudine dandū existimauimus.

A

de Abnegatione nostri.

Principium formandæ vitæ ad regulam
in Lege præscriptam, considerare, nos nõ
esse nostri iuris, sed Deo consecratos &
dicatos. Itaque nos nobis rationique no-
stræ (quam solam putant audiendam phi-
losophi) renuntiare oportere, vt verbo
Spiritusque Domini gubernemur, lib. 3. c.
7. sect. 1.

Item, Non querenda quæ nostra sunt,
s. d. quæ ex Domini sunt voluntate, & ad
eius gloriam faciunt, hanc esse nostri ab-
negationem, sine qua mundus vitiorum
reconditus est in hominis anima, & si
qua est virtutis species, praua gloriæ cu-
pidine vitiat, lib. 3. c. 7. sect. 2.

Abnegatio nostri siue mortificatio par-
tim homines respicit, partim (& præci-
pue) Deū. Iubet Scriptura duo erga alios
præstare: nẽpe vt illos nobis anteferamus
honore, & procurandis eorum comodis
totos nos bona fide impendamus. Quo-
rum prius quomodo faciendum docetur,
lib. 3. c. 7. sect. 4. ad alterum etiam quomo-
do nos manu ducat Scriptura, sect. 5.

Vide quædam huc pertinentia, lib. 3. c.
20. sect. 43.

de Acoluthis.

Acoluthi in vetere Ecclesiâ, lib. 4. c. 4.
sect. 1. & 9.

de Adæ lapsu.

Lapsus Adæ non ex gula intemperie
processit, sed ex infidelitate (nam contẽ-
pto Dei verbo & veritate deflexit ad Sa-
tanæ mendacia) quæ ambitioni & super-
biæ ianuam aperuit, (quibus annexa fuit
ingraticudo) ambitio contumaciæ mater
fuit, lib. 2. c. 1. sect. 4.

Adæ lapsu quum reliquæ creaturæ quo-
dammodo deformatae fuerint, non mirū
totum humanum genus fuisse corruptū,
id est à prima origine degenerasse, &
maledictioni fuisse addictum. Id veteres
dixisse peccatum originale: & tamen hoc
doctrinæ caput minus dilucidè quàm par-
erat explicuisse. Interim Pelagium graui-
ter errasse, quum diceret imitatione tan-
tū, non propagine, peccatum à primò
homine transiisse in totam posteritatem,
probat rationibus & Scripturæ testi-
monijs, lib. 2. c. 1. sect. 5. 6. Neque si peccati
lues potissimum in anima residet, pro-
pterea ad huius doctrinæ definitionem
facere disputationem illam, An filij animæ
ex traduce animæ patris oriatur: quum
non in substantia carnis aut animæ cau-
sam habeat contagio, sed quia à Deo
fuit ordinatum vt quæ primo homini cõ-
tulerat dona, ille sibi suisque haberet ac
perderet. Postremò huic doctrinæ nõ ob-
stare quòd sancti fiantur fidelium liberi,
lib. 4. c. 1. sect. 7.

Per lapsum Adæ naturalia dona in ho-
mine corrupta esse, supernaturalia abla-
ta, multi vsurparunt, pauci intellexerunt,
lib. 2. c. 2. sect. 4. & 16. Quod dictum expo-
nitur c. 2. sect. 12.

Nempe supernaturalia dona abõstia
esse, fidem, amorem Dei, charitatem erga
proximos, sanctitatis & iustitiæ studium,
sed restitui à Christo: naturalia, mentem
scilicet & cor esse corrupta, quia sanitas
mentis & cordis restitudo simul fuerunt
ablata. Item rationem in homine non pe-
nituisse deletam, sed partim debilita-
tam, partim vitiam: sic voluntatem quia
inseparabilis est ab hominis natura, non

perisse, sed pravis cupiditatibus fuisse deuinctam, lib. 2. cap. 2. sect. 12.

Augustini & Scripturæ testimoniis confirmatur. Deum non modò primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam præuidisse aut permisisse: sed arbitrio quoque suo dispensasse, li. 3. c. 23. sect. 7. 8.

de Angelis.

Angelos esse Dei creaturas, licet Moses non exprimat in historia creationis, lib. 1. c. 14. sect. 3. De tempore vel ordine quo creati fuerint inquirere nõ expedit, quãdo Scriptura nihil eorum tradit, quam pro regula sequi debemus, li. 1. c. 14. sect. 4.

Cur cælestes Spiritus vocentur Angeli, Exercitus, Virtutes, Principatus, Potestates, Dominationes, Throni, Dij, lib. 1. cap. 14. sect. 5.

De Angelis docet Scriptura quæ ad consolationem nostram fideique confirmationem valent, nempe diuinæ erga nos beneficentiæ esse dispensatores & administratos, idque variis modis, lib. 1. capi. 14. sect. 6. 9.

Non vni tantùm Angelo quemque nostrum esse curæ, sed omnes vno consensu vigilare pro salute nostrâ: itaque superuacuum esse querere an suis cuique Angelus sit custos assignatus, li. 1. c. 14. sect. 7.

De Angelorum multitudine & ordine querere, curiositatis erit: definire, temeritatis: & cur, Spiritus quomodo sint, alatos pingat Scriptura sub Cherubim & Seraphim, lib. 1. c. 14. sect. 8.

Contra Sadducæos & similes fanaticos variis testimoniis Scripturæ euincitur, Angelos non esse qualitates aut inspirationes siue substantia, sed veros spiritus, lib. 1. cap. 14. sect. 9.

De vitanda hęc superstitione, & ne Angelis tribuamus quæ Dei solus & Christi sunt, lib. 1. c. 14. sect. 10.

Hoc periculum vt caueamus, expendendum, quòd opera illorum vitur Deus, nõ facere necessitate, quãsi carere illis nequeat, sed ad solatiu nostræ imbecillitatis, lib. 1. c. 14. sect. 11. Proind quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem referri oportere, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostrâ fortius stabilietur, non autem vt nos ipsi à Deo abducant, lib. 1. c. 14. sect. 12.

Angelos etiam ad Dei similitudinem creatos esse, lib. 1. c. 15. sect. 3.

de Anima.

Animam siue spiritum hominis non esse statum tantum, sed essentiam immortalem, licet creatam, probatur ex conscientia, Dei cognitione, & tot præclaris dotibus quibus mens humana pollet, ad eoque ex us quæ in somno ipso concipit: item multis argumentis ex Scriptura petitis, lib. 1. capi. 15. sect. 2. Deinde ex eo quòd ad imaginem Dei dicitur creatus homo, sect. 3.

Contra eos qui naturæ prætextu Dei prouidentiam & gubernationem negant in animæ mirificis & penè innumeris facultatibus se exerentem, li. 1. c. 5. sect. 4. 5.

Refutatio erroris Manichæorum & Seruæti, Animam esse traducem substantiæ Deitatis: Ouidii, imaginem Dei in homine non agnoscentis sine essentiali iustitia, lib. 1. c. 15. sect. 5.

De animæ immortalitate nemo ferè philosophorum certò est loquutus: sed eius facultates præcæti vitæ affigunt: quæ Scriptura ita priuatum illi in regenda vitæ tribuat, vt etiam ad colendum Deum excitet. Item de pluribus animabus, variæque diuisione facultatum animæ secundum philosophos, li. 1. c. 15. sect. 6. Alia diuisione conuenientior Christianæ doctrinæ, in intellectum & voluntatem: & vtriusque officium ac vis in prima hominis conditione, lib. 1. c. 15. sect. 7. 8.

Reliquiæ seminis religionis impressæ adhuc in ipsis vitis animæ, li. 1. c. 15. sect. 6.

De eorum errore qui putarunt morte totum hominem interire, & tandem animas resurrecturas cum corporibus, lib. 3. c. 25. sect. 6.

De ita animarum à morte ad diem vltimum, lib. 3. c. 25. sect. 6.

Ex Bernardo descriptio miseriarum animæ fidelis, considerata pro vt in se est & ex se, & ex opposito certæ glorificationis eius in Christo, quæ indignitates illius omnes delet, lib. 3. c. 2. sect. 15.

de Aqua lustrali PapisTarum.

Vide lib. 4. c. 6. sect. 20.

de Archiepiscopis & Patriarchis.

Vide lib. 4. c. 4. sect. 4. & c. 7. sect. 5.

de Ascensu Christi in calum.

Christum, etiam resurgendo gloriam suã virtutemque plenius illustrare cepit, sua tamen demum in celum ascensione verè regnum suum auspiciatum esse: quia maiorem

lorem tum Spiritus sui abundantiam effudit, magnificentius regnum suum promouit, & maiorem potentiam ostendit, tum in adiuuandis suis, tum in hostibus dei iudicandis. Ita tamen abesse secundum presentiam carnis, vt semper vbique sit secundum presentiam maiestatis, & cū fidelibus secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam, lib. 2. c. 16. sect. 14.

De Christi sessione ad Patris dexteram, & multiplici fructu quem inde colligit fides nostra, ibid. sect. 15. 16.

B

de Baptismo.

Baptismi definitio: finis primus, vt seruiat fidei nostræ apud Deum: alter vt confessioni nostræ apud homines. Tria afferit fidei nostræ: Primū, quod est symbolum nostræ purgationis, confirmans omnia peccata nostra deleta esse, lib. 4. c. 15. c. 1. Quod demonstratur Scripturæ testimonio: & non aqua mundari nos, sed Christi sanguine, sect. 2.

Baptismi vim non restringi ad tempus preteritum, sed eo nos semel in omnem vitam abluui & purgari: neque tamen hinc peccandi in futurum licentiā capiendā, sect. 3. Clauum potestatem (vt vocant) id est Ecclesiæ ministerium, quo nobis quotidie annunciarur remissio peccatorum, non est à Baptismo separandum, sect. 4.

Alter fructus fidei ex Baptismo, quod nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nouam in eo vitam, lib. 4. c. 15. sect. 5. Tertius, quod sic nos Christo vnitos testificatur, vt omnium eius bonorum simus participes. vnde Christus dicitur proprium Baptismi obiectum: & in Christi nomen baptizarunt Apostoli: in quo tam purgationis quàm regenerationis nostræ materiam consequimur, vt in Patre causam, in Spiritu effectum, sect. 5.

Eundem fuisse Baptismum in ministerio Iohannis & Apostolorum ostenditur, licet alter quidam vererum senserint, lib. 4. c. 15. sect. 7. Neque ob stare quod luculentiores Spiritus gratiæ à Christi resurrectione sunt effuse. Interim distinguendam in Baptismo Christi personam ab Iohanne, Apostolis, & reliquis ministris, sect. 8.

Tam mortificationem quàm purgationem nostram adubraras fuisse in populo Israel, per transitum maris, & refrigeriū

nubis, lib. 4. c. 15. sect. 9.

Falsum esse quod docuerunt nonnulli per Baptismum nos in eandem iusticiam & naturæ puritatem restitui quā ab initio habuerat Adam. Et ostenditur in filiis Dei manere adhuc reliquias peccati, licet nō regnent, quod acuit eorum conatus, non sibi blandiendi occasionem dat, lib. 4. cap. 15. sect. 10. 1. Id confirmatur ex Paulo, sect. 12.

Quomodo Baptismus seruiat confessioni nostræ apud homines, lib. 4. c. 15. sect. 13.

Quæ sit ratio vtendi Baptismo tam ad fidei confirmationem quàm ad confessionem apud homines. Vbi ostenditur Dei gratias non esse inclusas Sacramento, vt eius virtute nobis conferantur, lib. 4. c. 15. sect. 14. 15.

Baptismo nihil afferri eius dignitate qui administrat, nihil item auferri illius indignitate: contra Donatistas, & nostros Catapaptistas, qui Anabaptismum vrgēt quia suuinus baptizati in regno Papali, lib. 4. c. 15. sect. 16. Refutantur eorum argumenta, sect. 7. 18.

Baptismus perpetuum in totam vitam penitentiae sacramentum, vt alio nouo opus non sit, lib. 4. c. 19. sect. 17.

De aquæ incantatione, de cereo, Chrismate, exussatione, sputo, & similibus nugis simplici Christi ceremoniæ adiectis: cuius puræ administrandæ in Ecclesia ratio ostenditur, lib. 4. c. 15. sect. 19.

Ecclesiæ ministrorum esse Baptismum administrare, non priuatorum hominū, nedam mulierum, ostenditur: & refutantur contrariæ obiectiones, lib. 4. c. 20. 21. & 22.

De infantum Baptismo, vide in dictione Pædobaptismi.

de Bellis.

Legitima esse bella, quum magistratibus arma capere necesse est ad excrucandam publicam vindictam in eos qui ditionis ipsorum quietem turbant, siue domestici sint, siue extranei hostes, lib. 4. c. 20. sect. 11. Non ob stare quod nonnulli prætexunt, nullum existere in Nouo testamento vel testimonium, vel exemplum, quod doceat bellū rem esse licitā Christianis. Cauendum summo opere magistratibus, ne in armis capiendis, cupiditatibus vel tantillum obsequantur. Vt bellum, sic prædicia, fœdera, ciuiles mutationes, res esse Christianis permissas,

lib. 4. cap. 20. sect. 11.

C

De Cantu Ecclesiastico.

Vocem & cantum nihil habere momenti in precibus, nisi adsit cordis affectus, lib. 3. cap. 20. sect. 31. & 33.

De ritu canendi in Ecclesiis, lib. 3. c. 20. sect. 32.

De Cardinalibus.

Cardinalium nomen quando primum coepit, & quomodo ita subito in tantam amplitudinem emerferint, lib. 4. c. 7. sect. 30.

De Ceremoniis.

Ceremonias veteres abrogatas quo ad usum tantum, non quo ad effectum: (constat enim nobis hodie clarissime & efficacissime in Christo) idque nihil earum sanctorum derogare probatur, lib. 2. c. 7. sect. 16. Easque per se considerata & extra Christum merito vocari à Paulo chirographa nobis contraria, sect. 17.

Constitutiones de ceremoniis in Papatu præscribunt observationes magna ex parte inutiles, interdum etiã ineptas, licet speciem habeant sapietiae. deinde immensa multitudo opprimunt conscientias, lib. 4. c. 10. sect. 11. 12. 13.

Non posse excusari ceremonias Papales quod sint institutae ad pedagogium rudium, exemplo ceremoniarum Legis: quia manifestum est hic discrimen inter nos & veterem populum, lib. 4. c. 10. sect. 14.

Ceremoniarum papales creduntur sacrificia esse peccatorum expiatoria & meritoria vitae aeternae: doctrina carent, & sunt aucupia captivae pecuniae, lib. 4. c. 10. sect. 15.

De Charitate erga proximum.

Contra sophistas Sorbonicos ostenditur charitatem esse amorem proximi non nostri ipsorum, lib. 4. c. 8. sect. 54. Proximi vocabulo etiam alienissimum quemque & inimicum comprehendit, lib. 4. c. 8. sect. 55. Itaque damnantur ignorantiae scholastici, qui ex præceptis de non appetenda vindicta & diligendis inimicis consilia fecerunt, quorum necessariae observationi soli monachi se astringerent, & ostenditur aliter sensitse veteres Ecclesiae doctores, adeoque Gregorium ipsum, lib. 4. c. 8. sect. 56. 57.

Ne aliis benefaciendo fatiscamus, patientia esse opus, nec hominum indignitatem aut alias qualitates quae nos removere possent attendendas, sed Deum, qui

iubet, respiciendum, lib. 3. c. 7. sect. 6.

Vt omnes charitatis numeros impleamus, non satis esse si defungamur omnibus charitatis officiis, sed sincero amoris affectu id faciendum. In quo primum est, ut eius, quem ope nostra indigere conspicimus, personam suscipiamus, ita vitabitur arrogantia reliquaque charitatis inquinamenta, lib. 3. c. 7. sect. 7.

Christum & Apostolos in commemoratione Legis summa prætermittere interdum priorem tabulam: non quod pluris sit ad iustitiam summam, cum hominibus innocenter vivere, quam pietate Deum honorare: sed quia non fisa charitas veræ pietatis est approbatio, lib. 2. c. 8. sect. 52. 53.

Refutantur Pharisei nostri temporis, qui contendunt nos Charitate iustificari quia dicitur à Paulo charitas maior fide & spe, lib. 3. c. 18. sect. 8.

Expositio decimi præcepti: quo non tantum consilium omne nocendi proximo (ut superioribus præceptis) prohibetur, sed etiam concupiscentia siue cupiditas omnis aduersa charitati, lib. 2. c. 8. sect. 49. & 58. Merito tantum ardorem dilectionis tantamque rectitudinem Deum à nobis exigere, lib. 2. c. 8. sect. 50.

Expositio sexti præcepti: quo non tantum caedes vel odium proximi interdicitur, sed cõsuetudo vitæ illius nobis commendatur, quia homo & caro nostra est & imago Dei, lib. 2. c. 7. sect. 39. 40.

De Christo.

Filij deitas probatur, lib. 1. c. 13. sect. 7. Contra quosdam canes, qui aternitatem suam Filio Dei clam suffrantur, ipsi tantum primum coepisse esse affirmantes quum Deus in mundi creatione loquutus est, lib. 1. c. 13. sect. 8.

Varia testimonia Scripturae, quae deitatem Christo asserunt: & primum ex veteri testamento, lib. 1. c. 13. sect. 9. 10. Deinde ex Novo, lib. 1. c. 13. sect. 11.

Eiusdem deitatis probatio ex operibus quae illi in Scripturis ascribuntur, lib. 1. c. 13. sect. 12. Item ex miraculis, & aliis quibusdam, lib. 1. c. 13. sect. 13.

Discrimen inter Christum miracula edentem, & Prophetas aut Apostolos similia operantes, lib. 1. c. 13. sect. 13.

Multis iisque firmissimis Scripturae testimoniis probatur, Christum veram humanam carnem substantiam induisse, non spectram

ſpectrum aut laruam hominis (vt ſingebant Marcionitæ) non etiam cæleſte corpus, vt Manichei mētiebantur, l. 2. c. 13. ſ. 1.

Exponuntur loci Scripturæ quos in erroris ſui cōſ. mationem Marcion detorquebat, quos item Manichæus, & hodie nonnulli eorum diſcipuli, ſect. 2. & 3. Vbi etiam reſutatur noui Marcionitæ, qui, vt euincant Chriſtū de nihilo corpus ſumpſiſſe, mulieres cōtendunt eſſe ἀσώτους. Reſelluntur & alia quæ tanquam abſurda obiiiciunt ſect. 4.

De Chriſti aſcenſu in cælum, vide in diſtione Aſcenſus.

de Clericis.

De clericis in vetere Eccleſia, li. 4. c. 4. ſect. 9.

de Calibatu.

Impudentia eorum qui calibatus decorum pro re neceſſaria venditant in ſummam veteris Eccleſiæ ignominiam. Quibus gradibus hæc tyrannus obreperit in Eccleſiam: nec poſſe defendi veterum quorundam canonum prætextu, lib. 4. c. 12. ſect. 26. 27. 28.

Sacerdotibus interdicitum fuiſſe coniugium impia tyrannide & contra verbum Dei, & contra omnem æquitatem, li. 4. c. 12. ſect. 23. Reſponderetur aduerſariorum obiectioni, Oportere aliqua nota diſſerre Sacerdotem à plebe, ſect. 24.

Papæ blaſphemia, coniugium eſſe carnis pollutionem & immunditiam, li. 4. c. 12. ſect. 24.

Fruuolū eſſe prohibitionem coniugij defendere exemplo Sacerdotum Leviticorum, qui ingreſſuri Sanduarium ab vxoribus ſecubabant, li. 4. c. 12. ſect. 25.

de Cæna Domini.

De pane & vino ſignis ſacræ Cænæ: & cur illis uti nos voluerit Dominus oſtenditur ex verbis ipſius in Cæna, l. 4. c. 17. ſ. 1.

Magnum ſiſtitiæ ac ſuauitatis fructum nos colligere ex hoc Sacramento, quod teſtatur nos cum Chriſto ſic coaluiſſe in vnum corpus, vt quicquid ipſius eſt noſtrum vocare liceat, ſect. 2. Id explicatur ex verbis Cænæ, ſect. 3.

Non eſſe præcipuas ſacramenti partes, Chriſti corpus ſine altiori conſideratione nobis porrigere, ſed magis obſignare promiſſionem illam qua carnem ſuam verè cibum eſſe teſtatur, ſect. 4.

Non facit Cæna vt Chriſtus panis vitæ

primū eſſe incipiat, ſed vt vim panis illius ſentiamus. Ipſum ſemel dediſſe carnem ſuam pro mundi vita, & quotidie ſuis dare. Cauendum ne ſimus nimij in extenuandis vel extollendis ſignis. Manducationē carnis Chriſti non eſſe fidem, ſed potius fidei eff. & am, ſect. 5.

Ita ſenſiſſe Chryſoſtomum & Auguſtinum: & quo ſenſu hic dixerit credendo nos manducare Chriſti carnem, ſect. 6.

Non fatis dicere illos qui præterita carnis & ſanguinis mētionem, nos Spiritus modò Chriſti participes fieri ſentiunt. Tantū eſſe Cænæ myſterium, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinē complecti poſſit, ſect. 7.

Quouſque pateat ſolida Chriſti communio, vbi oſtenditur, Chriſtum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quam aſſumpſit, viuificam nobis eſſe feciſſe, ſect. 8. & 9. Eam fideles verè manducare, quaracunque ſit inter eos & illam locorum diſtancia, ſect. 10.

Duabus rebus conſtare Cænæ myſterij, corporeis ſignis & ſpirituale veritate: quæ tria completitur, ſignificatione, materiam, eff. & am, ſect. 11.

De tranſubſtantiatione panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti, quam Romanæ curiæ artiſtes conſinxerunt, lib. 4. c. 17. ſect. 12. 13. & ſeq. & ſect. 20.

Deſtitui eos veruſtatis teſtimonio: & quo ſenſu veteres dixerint in confeſſatione fieri arcanam conuerſionem. Item non quadrare Cænæ ſignificationem niſi maneat ſubſtantia ſignorum externorum, ſect. 14.

Panem nonniſi hominibus ad quos ſermo dirigitur eſſe Sacramento. Vbi etiā reſutatur quædam argumenta doctōrum tranſubſtantiationis, ſect. 15.

De quibuſdam, qui licet ſubſtantiam ſignorum manere vno verbo concedant: in pane tamen & ſub pane corpus Chriſti locātes, in localem præſentiam recidunt, & vbiſque in ipſū aſſigunt, lib. 4. c. 17. ſect. 16. 17. 18. & 20. Reſutantur eorum obiectiones, ſect. 21. 22. 23. 24. & ſeq.

Nec Auguſtini teſtimonijs. nec Scripturæ autoritate iuuari hoc dogma demōſtratur, ſect. 28. 29. 30. 31.

Reſoluntur aliæ quædam iſtorum obiectiones: & præcipue, quicquid docemus de ſpirituale manducatione, verè & reali

opponitur: ubi etiam ostenditur, infidelibus quoque offerri in Cœna Christi corpus non tamen ab ipsis recipi, *sect. 33.* Neque huc trahi posse dictum Augustini, Sacramentis nihil decedere infidelitate hominum, variis eiusdem testimoniis euincitur, *sect. 34.*

Quomodo in Cœna corpus & sanguis Christi nobis exhibeantur, & qualem Christi præsentiam ibi statuere oporteat, *l. 4. c. 17. f. 8. 19. & 32.*

De expositione verborum Christi in Cœna, *l. 4. c. 17. sect. 20. 21.*

Corpus Christi finitum esse, ac cælo comprehendit vsque ad vltimum diem probatur ex Scripturis, *l. 4. c. 17. f. 26. 27.*

De adoratione carnali & concomitantia Papistarum, de consecratione hostiæ (vt vocant) & circûgestatione in pompa, *l. 4. c. 18. sect. 35. 36. 37.*

Cœnæ mysterium nos ad gratiarum actionem excitare debet, exercere in recollectione mortis Christi memoria, inflammare ad vitæ sanctimoniam, præcipuè verò ad charitatem, *l. 4. cap. 17. sect. 37. 38.*

In Papatu Cœnam (cuius recta administratio non constat absque verbo) versam esse in mutam actionem: ubi etiam de repositione Sacramenti, vt agrotis extra ordinem distribuatür, *l. 4. cap. 17. sect. 39.*

Qui Cœnam Domini vsurpant sine fide & charitatis studio, illis veri in nocissimum venenum, & meritò reos fieri corporis & sanguinis eius, *l. 4. cap. 17. sect. 40.*

Doctrinam Papistarum, dum ad manducandi corpus Christi, dignitatem comparare volunt homines, diris modis torquere conscientias, neq; potuisse Diabolum maiori compendio perdere homines: tum de optimo remedio vitandi huius præcipuij: & aberrare illos qui fidei perfectionem in Cœna exigunt à fidelibus, *l. 4. c. 17. sect. 41. 42.*

Quod ad externum ritum actionis Cœnæ multa esse indifferentia: & quomodo administrari possit quàm decentissimè, *l. 4. c. 17. f. 43.*

De infrequenti hodie participatione Cœnæ, qui contemptus est indicium, & vehementer displicuit olim sanctis Patribus: & certissimum fuisse diaboli inuen-

tum consuetudinem quæ semel quotannis communicare iubet, *l. 4. c. 17. sect. 44. 45. 46.*

Ex diaboli officina produisse constitutionem quæ symbolum sanguinis Domini laicis eripuit, ostenditur ex auctoritate Scripturæ, & vsu veteris Ecclesie etiam quadringentis annis post Gregorij mortem, aliisque multis argumentis, *l. 4. c. 17. sect. 47. 48. 49. 50.*

De concomitantia sanguinis in carne Christi, sigmento Papistico, *li. 4. cap. 17. sect. 47.*

Profanari Domini Cœnam si omnibus promiscuè exhibetur, & de ministrorum officio in repellendis indignis, *li. 4. c. 12. sect. 5.*

Breuis summa eorum quæ de duobus Sacramenti tenere conuenit, & cur Cœna sep usiretur Baptismus non item, *l. 4. c. 18. sect. 19.*

de Cognitione Dei.

Deum cognoscere non est concipere tantum esse aliquem Deum, sed tenere quod de eo scire nostra refert, vtile est in eius gloriam, & expedit, *l. 1. c. 2. sect. 1.*

Huc valere debet Dei notitia, primùm vt ad timorem ac reuerentiam nos inlicitat: deinde vt ea duce ac magistra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum fide discamus, *l. 1. c. 2. sect. 2. & cap. 5. sect. 8.*

Philosophos non aliam habuisse Dei cognitionem quàm quæ ipsos redderet inexcusabiles, non autem ad veritatem reduceret, *l. 2. c. 2. f. 13.*

Naturaliter ingentiam esse omnibus hanc persuasorem, esse aliquem Deum *l. 1. c. 2. f. 3.* Idque vt suo ipsorum iudicio damnentur qui illum non coluerint, *l. 1. c. 3. sect. 1.*

Licet omnes naturâ sciant aliquè esse Deum, alij tamè in superstitionibus euascent, alij data opera malitiosè à Deo desistent, *l. 1. c. 4. sect. 1.*

de Concilio.

Tenendum esse modum in honorandis conciliis, nequid Christo derogetur: & veteribus conciliis magna ex parte confirmari nostram doctrinam, *l. 4. c. 9. sect. 1.*

Ex Scripturis nullam esse conciliorum auctoritatem, nisi in Christi nomine cõgregentur: & quid hoc sit, *l. 4. c. 9. sect. 2.*

Falsum esse quod papistæ obtendunt, non

non remanere in Ecclesia veritatem nisi inter Pastores cōstet, nec Ecclesiam ipsam consistere nisi in conciliis generalibus emineat, libr. 4. capit. 9. sectio. 3. 4. 5. 6. 7.

Quum agitur de concilij alicuius auctoritate, quæ sint expendenda: & optimum modum præscribi ab Augustino, li. 4. c. 9. sect. 8.

Concilia cum conciliis pugnantia, sect. 9. Etiam in prioribus illis & antiquis conciliis peccata & lapsus deprehendi, sect. 10. & 11.

de Concupiscentia.

Differentia inter concupiscentiam & consilium, li. 2. c. 8. sect. 49.

Omnes hominum cupiditates malas esse & peccati reas, nõ quatenus naturales, sed quia omnes sunt inordinatæ propter naturæ corruptionem. Sicque sensisse Augustinum, si propius expendatur, li. 3. c. 3. sect. 12. Id confirmatur ex multis scriptorum eius locis, li. 3. c. 3. sect. 13.

de Confessione auriculari.

De Confessione pugna Theologorum scholasticorum contra Canonistas asserentes non esse ex Dei mandato. Refutatio argumentorum quibus priores nituntur. Primum quia Dominus in Evangelio leprosum a se mundatum remisit ad Sacerdotes: ubi ostenditur vera facti illius ratio, li. 3. c. 4. sect. 4.

Refutatio secundæ eorum argumenti, quod Dominus præcepit discipulis ut Lazarum suscitatum fasciis soluerent & expedirent, li. 3. c. 4. sect. 5.

Vera expositio duorum locorum quibus fulcire nituntur suam confessionem: nempe quia qui ad Iohannis Baptismi veniebant, confitebantur sua peccata, & Iacobus vult ut alter alteri peccata confiteamur, li. 3. c. 4. sect. 6.

Vnum est sciendi Sacerdoti vetustissimum fuisse, sed liberum, ut politicam disciplinam, non ut legem à Christo vel Apostolis positam, deinde à Nestario Constantinopolitana Ecclesiæ Episcopo fuisse abrogatum, propter Diaconum qui hoc prætextu matronam compresserat. Hanc tyrannicam legem non fuisse impositam Ecclesiis ante Innocentij tertij tempora: (anni sunt trecerti) cuius constitutionis ineptiæ & verborum barbariæ ostenditur, li. 3. c. 4. sect. 7.

Abrogationis illius testimonia ex Chrysostomo Constantinopolitana Ecclesiæ Episcopo, li. 3. c. 4. sect. 8.

Expositio legis Innocentij de confessione omnium peccatorum: ubi recitantur Romanensium Theologorum variæ sententiæ de numero & usu clauium, & de potestate ligandi & solvendi, lib. 3. cap. 4. sect. 15.

Indignitas singulorum capitum legis confitendi, in primis illius de enumerandis omnibus peccatis, li. 3. c. 4. sect. 16. Et luculenta descriptio carnificinæ qua per varios circuitus torquebantur illic miseræ conscientia, ibid. sect. 17.

Similitudine describitur quomodo huiusmodi illusioni acquiescit bona pars orbis. Legem esse impossibilem, & reddere homines hypocritas. Inde ostenditur certissima confessionis regula, proposito Publicani exemplo, li. 3. c. 4. sect. 18.

Refutatio capituli illius, Non dimitti peccata nisi voto confitendi firmiter concepto, & clausam esse paradisi portam, &c. ubi etiam soluitur eorum obiectio, Non posse ferri iudicium nisi causa cognita, id est, dari absolutionem nisi enumeratis omnibus peccatis, ibid.

Non mirum esse si auricularem confessionem damnamus & abrogamus, & falsò aduersarios hoc ei vtilitatis tribuere, quod erubescencia humiliet peccatorem, quum contra ad peccandi confidentiam ardeat, li. 3. c. 4. sect. 19.

Frustra illos obrendere clauium potestatem quum non sint Apostolorum successores, nec Spiritum sanctum habeant: ut qui quotidie sine delectu soluant quæ ligari Dominus præcepit, & contra, lib. 3. c. 4. sect. 20.

Quod potestatem clauium aliquando exerceri posse sine scientia dicunt, factum ostenditur: quum hoc modo incerta futura sit absolutio. Vbi etiam de absoluteione vel damnatione quam Evangelij ministri vel Ecclesiæ pronuntiat ex verbo, & de illius certitudine, li. 3. c. 4. sect. 21.

Absolutio Sacramentorum in Papatu est incerta tam à parte absoluentis quàm contentis, contra in Evangelica absoluteione: quæ ab hac vna cōditione pendet, Si peccator expiationem querat in vno Christi sacrificio, & acquiescat oblata sibi gratia, li. 3. c. 4. sect. 22.

Doctores Papisticos, dum prætexunt ius soluendi datum Apostolis, perperam ad auricularem confessionem torquere quæ à Christo dicta sunt partim de Euāgelij prædicatione, partim de excommunicatione. Error Lombardi & similibus in hac re: & de modo remittendi cum in iunctione pœnæ & satisfactionis, li. 3. c. 4. sect. 23.

Summa eorum quæ dicta sunt, quid sentire debeant pij de confessione auriculari, lib. 3. cap. 4. sect. 24.

de vera Confessione.

Quod genus confessionis nobis verbo Dei traditum sit: nempe ut Deo confiteamur, cordium nostrorum & cogitationum omnium cognitori, lib. 3. c. 4. sect. 9.

Ex hac arcana confessione quæ fit Deo, sequi voluntariam apud homines confessionem, quoties id vel diuinæ gloriæ vel humiliationis nostræ interest. Et huius secundi generis ordinariū fuisse sub veri populo esseque hodie in Ecclesia visum: sed tamen extra ordinem singulari modo usurpari debere, si quando populum communi aliquo delicto obstringi contigerit, aut aliqua calamitate affigi. Et de utilitate huiusmodi confessionis, lib. 3. c. 4. sect. 10. & 11.

De duabus aliis priuatæ confessionis formis: quarū prior nostra causa fit, quā consolationem à fratribus petimus, quia nos angit & affigit peccatorum sensus (qua in re ad pastores præcipuè recurrendum nobis est, & hoc remedio prudenter moderatèque utendum, nequa seruitus introducatur) posterior ad placandum & reconciliandum proximum, si qua in re nostro vitio læsus fuerit. Sub quo genere comprehenditur confessio eorum qui usque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarūt, lib. 3. c. 4. sec. 12. & 13.

Clauium potestatem in tribus confessionis generibus locum habere: & de fructu qui inde ad contentes redit, quod sciūt à Christi legato sibi annunciari peccatorum remissionem, lib. 3. c. 4. sec. 14.

Confessio peccatorum quædam generalis, quædam specialis: lib. 3. c. 20. sect. 9.

de Confirmatione Papali.

Ceremonia impositionis manuum quā liberi fidelium, qui infantes fuerant baptizati, reddebant rationem fidei, lib. 4. cap. 19. sect. 4.

De Papistico Sacramento confirmationis subrogato in locum sanctæ illius institutionis, sect. 5. perperam hic prætexi Apostolorum exemplum, sec. 6. Blasphemiam, dum vocant illud oleum salutis, sec. 7. 8. & iactant plenos Christianos nō fieri nisi qui christiati sunt Episcopali confirmatione, sec. 9. Et hanc vñctionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptismum, sec. 10. 11.

Optandum ut reuocetur in usum mos veteris Ecclesiæ in exigenda à pueris fidei ratione, lib. 4. c. 19. sec. 13.

de Conscientia.

Fiduciam suæ coram Deo iustificationis dum quarunt conscientia, debere ipsas totam Legis iusticiam obliuisci, li. 3. c. 19. sec. 2. 3.

Fidelium conscientias non quasi Legis necessitate coactas legi obsequi, sed Legis ipsius iugo liberatas voluntati Dei vltima obediunt, lib. 3. c. 19. sec. 4. 5. 6.

De libertate conscientia in rebus externis & indifferentibus, lib. 3. cap. 19. sec. 7. 8.

Fidelium conscientias Christi beneficio libertatem adeptas eximi omnium hominum potestate: & quomodo id intelligendum. vbi etiam de regimine spiritali & politico: & quomodo distinguenda, li. 3. c. 19. sec. 14. 15.

Quid sit conscientia, & quo sensu dicat Paulus obediendū esse magistratui propter conscientiam, lib. 3. cap. 19. sect. 15. 16.

Quid sit conscientia, & de distinctione vulgari inter externum & conscientia forum, lib. 4. c. 10. sec. 3. & 5.

de Creatione mundi.

Quamquam ex rerum creatione Deus cognosci debeat, ne tamen ad Gentium signa defluerent fideles, historiam creationis in Scriptura extare voluit, & tēpus notari, lib. 1. c. 14. sect. 1. Vbi refutatur profana subfannatio eorum qui quarunt cur non citius Deo venerit in mentem calum & terram condere. Ibid.

In eundem finem narrari, non vno momento, sed sex diebus absolutum fuisse opus: deinde ordinem describi, nempe non ante creatam fuisse Adam quàm Deus mundum omni bonorum copia completasset, lib. 1. cap. 14. sec. 2. & 22.

Refutatio erroris Manichæi de duobus principiis, lib. 5. c. 14. sect. 3.

Dei nōritiam, quæ in mundi opificio relet, nō posse per se nos perducere in rectam viam, probatur ex Scripturis, li. 1. c. 5. sect. 13. Et tamen omni nos excusatione meritō excludi, sect. 14.

Licet cæli terraque contemplatio & admīstrationis rerum humanarum consideratio nos ad Deum colendum sollicitent, effluerunt tamē ista sine vero profectu etiam sapientissimis philosophis, li. 1. c. 5. sect. 10.

Hinc immensa deorum turba, hinc infinitæ & contrariæ inter philosophorum sectas opiniones de Deo, lib. 1. c. 5. sect. 11. Dei essentia incomprehensibilis: sed in operibus suis certas gloriæ suæ notas insculpens visibilem se quodammodo exhibuit, li. 1. c. 5. sect. 1.

Dei sapientiam testantur non tantum ea quæ philosophi & eruditi homines speculantur in cælo & terra, sed etiam quæ plebei solo oculorum adminiculo percipiunt, li. 1. c. 5. sect. 2.

Vt vera fide apprehendamus quod de Deo scire refert, historiā creationis mūdi operapretium est tenere, qualiter à Mose est tradita, cuius summa capita breuiter recitantur, li. 1. c. 14. sect. 20.

Consideratio operum Dei (sid est, creationis rerum omnium) ad duos fines præcipuos debet referri. Primū, vt quas in suis creaturis exhibet cōspicuas virtutes, non ingrati vel incogitantia vel obliuione transeamus, lib. 1. c. 14. sect. 21. Deinde vt eas nobis ipsi applicare discamus quod nos ad ipsius fiduciam, inuocationē, laudem, amorem excitemus, li. 1. c. 14. sect. 22.

de Crucis tolerantia.

Oportet nos ipsos abnegemus ad crucē ferendam: quoniam Deus suos omnes sub cruce vult exercere, à Christo suo primogenito exorsus, quæ cum Christo societas iam magnam patientiæ & consolationis materiam suppeditat, li. 3. c. 8. sect. 1.

Multis rationib. nobis esse necessē sub assidua cruce vitam degere. primū ad retundendam arrogantiam & virium nostrarum confidentiam, eoque remedio opus habere etiam sanctissimos ostenditur Davidis exemplo, li. 3. c. 8. sect. 2. Hinc fiduciam nostram in Deum confirmari, & spem augeri, sect. 3.

Deinde vt patientia nostra exploretur & vt ad obedientiam erudiamur, sect. 4.

quod nobis maximē necessarium est, quæ tanta sit carnis nostræ lasciuia ad excutiendum Dei iugum simulatque liberaliter ille nos tractat, sect. 5.

Aliquando etiam vt præterita delicta corrigat: in quo boni Patris officio erga nos fungi agnoscimus: contra, infideles sunt sæpe obstinatiores, sect. 6.

Singularis consolatio, vbi pro iustitia patimur vel ignominiam, vel damnum, vel calamitatem quamuis: quæ crux maximē est propria fidelium, li. 3. c. 8. sect. 7.

Quam necessē sit in afflictionum acerbitate fideles hac cogitatione instrui, Deum diligere ipsos, vitis autem eorum irasci, li. 3. c. 4. sect. 34.

D

de Descensu Christi ad inferos.

Descensum Christi ad inferos rei maximæ mysterium continere, neque parui esse momenti ad redemptionis nostræ effectum. Huius partis diuersæ expositiones afferuntur & refutantur, lib. 2. cap. 16. sect. 8. 9. G. nuina affertur ex verbo Dei, sanctæ, piæ, & plena eximæ consolationis (quæ etiam confirmatur veterum testimonio) Christum non tantum corporea morte defunctum fuisse, sed etiam diuinæ vitionis seueritatem sensisse, quod & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto in dicio: itaque oportuisse eum cum inferorum copis æternæque mortis horrore quasi confertis manibus luctari. Neq; tamen Deū fuisse vnquam illi vel aduersarium, vel iratum: sed diuinæ seueritatis grauitatem eū sustinuisse, quoniā manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punitis Dei signa expertus est, sect. 10. 11. Refutantur nebulones quidam mali & indocti, qui hęc expositionem hodie exagitant, clamitantes Filio Dei fieri iniuriā, illique desperationem adscribi, quæ fidei contraria sit. Itaque contra eos manifestis testimoniis ostenditur optimè constare sibi hęc duo, verè Christū tenuisse, turbatum fuisse spiritū, expauisse, tentatum fuisse per omnia sicut nos: & absque peccato tamen, sect. 12.

de Deo.

Scriptura tradens Dei essentiam immensam esse & spiritualem, non tantum vulgi deliria, sed etiam profanæ philosophiæ argutias, item Manichæorum errorē de duobus principiis, & Antropomer-

phitarum de Deo corporeo euerit, li. 1. c. 13. sect. 1.

Quo sensu dicatur Deus esse in calis, & qua inde doctrina colligenda, li. 3. c. 20. sect. 40.

Quid sit sanctificari Dei nomen, lib. 3. c. 20. sect. 41.

De regno Dei inter homines, eius progressu & plenitudine, li. 3. c. 20. sect. 42.

De Dei notitia, vide in dictione Cognitio Dei.

de Diabolis.

Quæ de diabolis tradit Scriptura, eò ferè tendit vt solliciti simus ad præueniendos eorù insidias, & his armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis sint firma, li. 1. c. 14. sect. 12.

Quò autem ad id agendum magis excitemur, denunciat non vnum aut alterum diabolum, sed magnas esse malorum spirituum copias quæ nobiscum bellum gerunt: & quo sensu diabolum numero singulari aliquando proponat, lib. 1. cap. 14. sect. 14.

Ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet quod aduersarius Dei & noster vbique dicitur, li. 1. cap. 4. sect. 15.

Diabolus natura prauus; homicida, mendax, & omnis malitiæ architectus, li. 1. c. 14. sect. 15. Sed hæc naturæ eius malitia non ex creatione est, verum ex deprauatione, Ibid. sect. 16. De causa, modo, tempore, & specie lapsus angelorum malorù querere curiosum est, quum Scriptura subiceat Ibid.

Hoc à seipso suique nequitia habere diabolù, vt cupiditate & proposito, Deo adiuuatur: sed nihil facere & exequi posse nisi volente & annuente Deo, lib. 1. c. 14. sect. 17. Qui sic regimen hoc temperat vt Satanz in animas fidelium regnum non permittat, quum semper in fine victoriâ obrianeant: (licet in quibusdam particulibus actibus vulnerentur & concidant) sed impios dumtaxat illi gubernados tradat, vt in eorum animis, & corporibus imperium exerceat, Ibid. sect. 18.

Reselluntur qui nugantur diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbaciones esse: & testimoniis Scripturæ euincitur esse mentes vel spiritus sensu & intelligentia præditos, li. 1. c. 14. sect. 19.

de Diaconis.

De Diaconis & eorum duobus generibus, li. 4. c. 3. sect. 9.

In vetere Ecclesia idem fuisse Diaconorum munus quod sub Apostolis. De Hypodiaconis & Archidiaconis, quando primum creati ceperint, li. 4. c. 4. sect. 5.

Quis bonorum Ecclesiasticorum vsus & qualis dispensatio in vetere Ecclesia, li. 4. c. 4. sect. 6. 7.

De Diaconis Papisticis, eorum functione, & ordinationis ceremonia, lib. 4. c. 19. sect. 32.

De Hypodiaconis Papisticis & eorum nugatoria functione, & ridiculo initiandi rita, li. 4. c. 19. sect. 33.

De Diaconis Papisticis, & eorum institutione, li. 4. c. 5. sect. 15. Papistas nullam diaconiam reliquam habere, quum tota opum Ecclesiasticarum administratio illic in sacrilegam deprædationem palam sit conuersa, Ibid. 16. 18. 19.

Resistant impudentia quorandam Papistarum, qui luxum Sacerdotum totiusque Ecclesiæ Papalis dicunt esse splendorem regni Christi prædictum à sanctis Prophetis, li. 4. c. 5. sect. 17.

de Disciplina.

Disciplinam rem esse maximè necessariam in Ecclesia, li. 4. c. 12. sect. 1.

De monitionibus priuatis, quod est primum disciplinæ Ecclesiasticæ fundamentum, li. 4. c. 12. sect. 2.

De senatu Ecclesiastico, id est senioribus qui morum cæsuræ & præsent vnà cum Episcopis, li. 4. c. 3. sect. 8.

Principes etiam vnà cum plebeis debere subijci Ecclesiæ disciplinæ, & ita olim factum fuisse, li. 4. c. 12. sect. 7.

De veteri disciplina clauis, & prouincialibus synodis quotannis cogendis: hincque ordinem sepultum esse in Papatu, nisi quòd eius umbras nescio quas retinent, li. 4. c. 12. sect. 23.

E

de Ecclesia.

Ecclesia mater fidelium, li. 4. c. 1. sect. 1. 4. 5.

Expositio articuli Symboli. Credo sanctam Ecclesiam, &c. li. 4. c. 1. sect. 2. 3.

Sanctitatem Ecclesiæ nondum esse perfectam, li. 4. c. 8. sect. 12.

De Ecclesia inuisibilitate de visibili, cuius signa sunt iuicera verbi prædicatio & Sacramentorum administratio, f. 7. 8. 9. 10. 11.

Vbiçunque signa illa sunt ab ea nos sociate

tate discessionem non debere facere, l. 12.

Vitij aliquid obrepere posse in doctrina vel Sacramentorum administratione, propter quod non sit nobis abiicienda Ecclesiæ illius communio : & multò minus ob id vitæ imperfectionem & morum corruptelam : vbi taxantur Anabaptistæ, lib. 4. c. 1. f. 12. 13. 14. 15. 16 &c.

Ita sanctam esse Ecclesiam vt multis semper vitis laboret, nec tamen d. sinat esse Ecclesiæ, Scripturæ testimoniis & seculorum omnium experientia ostenditur, l. 4. c. 1. f. 17. 18. 19.

de Ecclesiæ potestate quo ad fidei dogmata.

Quicquid autoritatis habet Ecclesia, id propriè nõ hominibus, sed verbo & cuius ministerium illis est commissum, dicitur itaque nunquam licuisse Ecclesiæ aliud docere quàm quod à Domino acceperat, ostenditur Prophetarum & Apostolorum ad eoque Christi exemplo, l. 4. c. 8. f. 1. 2. 3. 4. & 8. 9.

Christum semper docuisse suam Ecclesiam : varias tamen tenuisse docendi rationes pro temporum diversitate , ante Legem scriptam, sub Lege & Prophetis, & demum ipso manifestato in carne, l. 4. c. 8. f. 5. 6. 7.

de falsa Ecclesia.

Vbi regnum occupant mendacium & falsitas, illic non esse Ecclesiã : quod ostenditur reperiti sub Papismo, licet ibi iactetur perpetua Episcoporum successio, l. 4. c. 2. f. 1. 2. 3. 4.

Non esse hæreticos aut schismaticos qui à Papatu d. sciunt, l. 4. c. 2. f. 5. 6.

Vt maxime exterrere quis velit vitia Ecclesiæ Papisicæ, nõ tamen esse meliorem eius statum quàm fuit in regno Israel sub Iarobeam, lib. 4. cap. 2. sect. 7. 8. 9. 10.

Manere tamen Dei benignitate in Papatu vestigia quædam Ecclesiæ, & ita impleri quod scriptum fuit, Annichistum fissurum in templo Dei, l. 4. c. 2. sect. 11. 12.

Comparatio potestatis quã habet vera Ecclesia in docendo, cum tyrannide Pape & suorum in condendis fidei nouis articulis, l. 4. c. 8. sect. 10.

De axioma Papisarum, Errare non posse Ecclesiam, l. 4. c. 8. sect. 13.

Falsum esse, oportuisse Ecclesiam adde

re scriptis Apostolorum, li. 4. c. 8. sect. 14. 15. 16.

Refutantur argumenta quibus Papisæ confirmant datam esse potestatem Ecclesiæ vt eudat nouos fidei articulos, l. 4. c. 8. sect. 11. 12.

de Episcopis.

Episcopi nomen in veteri Ecclesia attributum vni alicui in singulis ministrorum collegiis, politica causa, nõ autem vt in alios dominationem exerceret, lib. 4. c. 4. sect. 2.

Tam Episcopi quàm reliquorum Presbyterorum partes fuisse, incumbere prædicationi & Sacramentorum administrationi, lib. 4. c. 4. sect. 3.

Veterem Ecclesiam ferè obseruasse prescriptum Apostolorum in ministrorum vocatione, l. 4. c. 4. sect. 11. 12. 13.

Quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesiæ ministri, l. 4. c. 15.

De ceremonia ordinationis verorum Presbyterorum, l. 4. c. 19. sect. 28.

Sæpe corruptissimum fuisse in Ecclesia ordinem Sacerdotum, Prophetarum & pastorum, l. 4. c. 9. sect. 3. 4. 5.

Non esse sine exceptione obediendum pastoribus Ecclesiarum, sed in Domino & verbo eius, l. 4. c. 9. sect. 12.

Qui & quales creentur in Papatu, l. 4. c. 5. sect. 1.

Ius populi sublatum in eligendo, violatõque canones antiquos, sect. 2. & 3.

Quales presbyteri creentur in Papatu, & ad quid, l. 4. c. 5. sect. 4. 5.

De beneficiorum collationibus in Papatu, l. 4. c. 5. sect. 6. 7.

Quàm fideliter munus suum exercent Sacerdotes omnes in Papatu, siue sint Monachi, siue seculares, vt Canonici, Decani, &c. Parochiarum rectores, Episcopi, l. 4. c. 5. sect. 8. 9. 10. 11.

Negligentia eorum qui Ecclesiis præerant tempore Gregorij & Bernardi, l. 4. c. 5. sect. 12.

Tota facies gubernationis Ecclesiasticæ quæ hodie est sub Papismo, est velut spoliarium, in quo sine lege & modo latrones grassantur, l. 4. c. 5. sect. 13.

De dissoluta in omnibus vitæ partibus licentia Sacerdotum, Episcoporum, &c. in Papatu, l. 4. c. 5. sect. 14.

de Euangelio.

Christum quauis sub Lege Iudæis

cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuisse, & sanctos Patres delibauisse gratiam quæ hodie nobis plena abundantia offertur: vidisse diem Christi, licet obscuriore intuitu: cuius nunc gloria nullo interposito velo in Euangelio refulget, li. 2. c. 9. sect. 1. 2. Vbi etiam ostenditur Euangelium propriè & specialiter vocari promulgationem exhibitæ in Christo gratiæ, non quæ de peccatorum remissione apud Prophetas extant promissiones.

Contra Seueticum dogma (qui eo prætextu quòd fide Euangelij habemus promissionum omnium complementum, abolet promissiones) ostenditur, quæuis præsentem spirituum bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Christus offerat, fruitionem tamen sub custodia spei semper latere quandiu hæc viuimus, ideoque in promissiones adhuc nobis recumbendum, lib. 2. c. 9. sect. 3.

Conuincitur eorum error qui legem nunquam aliter Euangelio conferunt, quam operum merita gratiæ impurationi iustitiæ, lib. 2. c. 9. sect. 4.

Iohannem Baptistam habuisse munus medium inter Prophetas Legis interpretes, & Apostolos Euangelij præcones, lib. 2. c. 9. sect. 5.

De Excommunicatione.

Quid sit potestas iurisdictionis Ecclesiasticæ, quàm necessaria, & antiqua, lib. 4. c. 11. sect. 1. & 4.

De potestate ligandi & soluendi quantum ad disciplinam pertinet: vbi de excommunicatione, lib. 4. c. 11. sect. 2. distinctam esse hanc Ecclesiæ potestatem à civili, & alteram alteri esse adiumento, itaque falsò quosdam existimare locum illi non esse vbi Christiani sunt Magistratus, lib. 4. c. 11. sect. 1. 3. 8. & statum ac perpetuum esse hunc ordinem in Ecclesiâ, non temporarium, sect. 4.

De recto vsu huius iurisdictionis in veteri Ecclesiâ, & non fuisse penes vnum hanc potestatem, sed penes confessum seniorum, lib. 4. c. 11. sect. 5. 6. & c. 12. sect. 7.

De Ecclesiæ excommunicatione, illiusque autoritate, lib. 4. c. 12. sect. 4.

Tres fines quos spectat Ecclesiâ in correctionibus & excommunicatione, lib. 4. c. 12. sect. 5.

De disciplina Ecclesiæ exercenda pro ratione peccatorum, quum alia sint pri-

uata, alia publica: item alia delicta, alia scelera, lib. 4. c. 12. sect. 3. 4. 6.

In excommunicatione seueritatem moderatam esse debere, & in hac parte notatur immodica veterum austeritas, lib. 4. c. 12. sect. 8.

Priuatius etiam quisque excommunicatos debet alienos iudicare ab Ecclesiâ, sed non pro desperatis habere, & pro virili contendere vt in viam redeant, lib. 4. c. 12. sect. 9. 10.

Si collegium seniorum minùs diligenter vitia corrigat, aut ipsi Pastores nequeant ex animi sui voto omnia repurgare, non tamen debere priuatos facere discessionem ab Ecclesiâ, aut Pastores ministerium abiicere, lib. 4. cap. 12. sect. 11.

Contra Donatistarum veterum & nostrorum Anabaptistarum morositatem qui nullum cæcum Christi esse agnoscut nisi in quo omni ex parte reluceat Angelica perfectio, lib. 4. c. 12. sect. 12.

Si contagio peccati alicuius totâ multitudinem inuaserit, temperandam esse misericordiam disciplinæ seueritatem, ne exitium corpori afferatur, lib. 4. c. 12. sect. 13.

F

De Fide.

Fidei nomen aliter sumptum à sacris scriptoribus quàm à profanis, lib. 4. c. 12. sect. 13.

Deum esse fidei obiectum, quomodo intelligi debeat, lib. 2. c. 5. sect. 4.

De fide: vbi reprehenduntur Sophistæ, qui hac voce nihil aliud concipiunt quàm vulgarem Euangelicæ historiæ assensum, & simpliciter Deum obiectum fidei vocant, Christum interim omitentes, sine quo nulla fides, nullusque ad Deum accessus, lib. 3. c. 2. sect. 1.

Impugnatur scholasticorum dogma de fide implicita, quæ fides requirat explicitam diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia, sect. 2.

Fidem quidem nostram, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse multis ignorantie reliquiis, & in cunctis semper fidei mixtam incredulitatem (cuius rei multa exempla notantur in Christi discipulis, antequam ad plenam illuminationem venissent) nihilominus tamen verissimum illud esse, semper cum fide

fide coniuncta esse intelligentiam, sec. 3. 4.

Quandam esse Christi obsequantiam, & docilitatem cum proficiendi desiderio, quæ ornatur fidei titulo, quum tamen sit tantum præparatio ad fidem: & eam posse vocari fidem implicitam, longè tamen distare à Papistarum commento, sect. 5.

Veram fidem, siue Christi cognitionem esse quum eum suscipimus qualis à Patre offertur, nempe Euangelio suo vestitum: & mutuam esse fidei relationem cum verbo: quia verbum fons est fidei, basis fidei, & speculum in quo Deum fides intuetur, sect. 6.

Fidem, licet omnibus partibus verbi Dei subleuat, propriè tamè in eo respicere Dei benevolentiam & misericordiam, id est gratiæ promissiones in Christo fundatas, in quarum intelligentiam & certitudinem mentes illuminat & corda confirmat Spiritus. Inde concluditur fidei de finitio, sect. 7.

Refutatur Sophistarum distinctio fidei formatæ & informis: vnde apparet eos de singulari Spiritus dono nunquam cogitasse, quum fides à pio affectu nullo modo possit distrahi, sect. 8.

Fidei vocabulum diuersas habere significationes, & sumi interdum pro facultate edendorum miraculorum (quo dono Dei pollent aliquando impij) aliquando abusiue pro ea notitia Dei quæ in quibusdam impijs cernitur, quæ potius umbra & imago est fidei, cuius diuersæ formæ in ipsis cernuntur, sect. 9. 10.

Reprobos interdum etiam simili ferè sensu atque electos affici, non tamen solidè percipere vim spiritualis gratiæ, sed tantùm confusè, id ipsum nihilominus esse operationem quandam Spiritus inferioris, sed longè distare sensum hunc à peculiari testimonio quod reddit electis, sect. 11.

Neque tamen fallacem esse Spiritum, quum leuiter tingit interdum Euangelij notitia reprobos, & Diuini amoris sensu, qui postea euanescat. Aliquando etiam in cordibus eorùm excitare mutui quoddam erga Deum amoris desiderium, sed qui mercenarius sit, non sincerus. Concluditur tandem quosdam esse qui fidem non simulant, qui tamè vera fide carent quod rursus probatur Scripturæ testimonijs, sect. 12. & à Scriptura eiusmodi sensum vocari fidem, licet impropriè, sect. 13.

Fidem nonnunquam accipi pro sana pietatis doctrina, & rota eius summa, aliquando contra, restringi ad particulare aliquod obiectum, aliquando referri ad Ecclesiæ ministerium, sect. 13.

Optimè ratione fidem vocari Agnitionem & scientiam: & tamen esse eiusmodi notitiam quæ certitudinè magis quàm apprehensione constet, quum omnibus modis sit infinitum quod mens nostra fide complectitur, lib. 3. cap. 2. sect. 14.

Fidem non esse contentam dubia opinione aut obscura conceptione, sed plenam fixamque certitudinem requirere: eoque referenda esse tot elogia quibus verbo Dei auctoritatem asserit Spiritus sanctus, lib. 3. c. 2. sect. 15.

Per multos ita misericordiam Dei concipere ut quàm minimum inde consolationis recipiant, quia dubitant an sibi sit misericors futurus: sed longè alium esse sensum *πληροφορίας* fidei, cuius præcipuus cardo est ne promissiones gratiæ extra nos tantum veras esse arbitremur, sed potius eas intus complectendo nostras faciamus, inde colligitur quis verè fidelis dici possit, lib. 3. c. 2. sect. 15. 16.

Quod fideles in recognoscenda erga se Dei bonitate non modò sæpe tentantur inquietudine, sed grauissimis etiam terroribus interdum quatestant, non obstat quin fides certitudinem secum afferat: quia qualemcumque in modum assistentur, nunquam tamen decidunt ac desciunt à certa illa quam de misericordia Dei conceperunt fiducia: sed cum propria infirmitate certantes semper tandem emergunt, quod multis in Dauide exemplis ostenditur, lib. 3. c. 2. sect. 17. Describitur conflictus carnis & Spiritus in anima fidei, sect. 18.

Diuinæ benevolentiae certitudo, lib. 2. c. 2. sect. 18.

Refutatur pestilentissima quorundam semipapistarum philosophia, qui licet fateantur nos, quoties in Christum respicimus, inuenire plenam bene sperandi materiam, volunt tamè nostræ indignitatis intuitu nos fluctuari & hæsitare: ostenditurque certam nos nihilominus salutem expectare debere quum mirabili quadam comunione Christus in vnum corpus nobiscum in dies magis ac magis coalescat,

l. 3. c. 2. sect. 24.

Vbi primum vel minimam fidei guttulam habemus, Deum nobis propitium contemplari incipimus, procul quidem & eminus, sed ita certo intuitu ut sciamus nos minimè hallucinari. Vtrunque confirmatur Pauli testimoniis, l. 3. c. 2. sect. 19. 20.

Exemplis ostenditur quomodo ad imperus tentationum sustinendos fides se verbo Domini armat & munit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti vniquam patitur pia mens, quantum multis incredulitatis & dissidentis reliquis oppugnetur, l. 3. c. 2. sect. 21.

In diuina benevolentia (quam respicere dicitur fides) licet sibi præcipuè proponat vitæ æternæ certam expectationem, contineri tamen promissionis vitæ etiam præsentis, solidamque honorum omnium securitatem, sed qualis è verbo percipi potest. Vtrunque Scripturæ testimoniis confirmatur, l. 3. c. 2. sect. 28.

Fidem, licet Dei verbum omni ex parte amplectatur, (hoc est in mandatis etiam & interd. & s. ac minis) fundamentum tamen & proprium scopum habere in gratuita misericordiæ promissione: at que hac ratione Euangelium dici verbum fidei, opponique L. g. l. 3. c. 2. sect. 29. Neque tamen hac distinctione sedè lacerari à nobis, ut impudenter calumniatur Pighius, sect. 30.

Fidem non minus verbo Dei opus habere, quam fructum viua radice arboris, & cum verbo coniungendam esse Diuinæ potentis considerationem, sine qua illud aures malignè admittent, vel non estimabant iusto pretio. Potentiam autem effectuale considerandam ex operibus videlicet Dei, & ex beneficis eius vel particularibus, vel vetustis, & toti Ecclesiæ collatis, lib. 3. c. 2. sect. 31.

Fideles nonnunquam ita agere ut eorum fidei errores aliqui sint permixti & videantur verbi fines excedi, sic tamen ut illa primatum semper teneat, Sare & Rebecca exemplis ostenditur: quas in obliquo animi sui delectionibus, arcano Deo fræno in verbi obedientia retinuit, Ibid.

Propter cæcitatem perueiciamq; nostram verbum nõ sufficere ad fidem, nisi Spiritus Dei mentem nostram illuminet, & virtute sua cor confirmet: eumque

non tantum inchoatorem esse fidei, sed eam etiam augere per gradus, l. 3. c. 2. sect. 33. Licet *magis dicitur* in plerisque videatur neminem posse in Christum credere nisi cui donatura sit: verissimum tamen esse ostenditur rationibus, testimoniis Scripturæ, & exemplis, lb. d. sect. 34. Propterea si lem vocari Spiritum fidei, opus & beneplacitum Dei: donumque esse singulare, quod impertu singulari privilegio quibus vult, ut confirmatur egregius sententiis ex Augustino sumptis, Ibid. sect. 35.

Non satis esse mentem illuminari verbi intelligentia, nisi etiam in cor ipsum verbi certitudo transfundatur. quorum vtrumque; spiritu operatur: qui propterea & sigillum, & arilla & Spiritus promissionis dicitur, l. 3. c. 2. sect. 36.

Licet variis dubitationibus impetatur fides, semper tamen ipsam emergere tandem ex tentationum gurgite, & quietem suavissimam concipere, lib. 3. cap. 2. sect. 37.

Impugnatur perniciosum scholasticorum dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter statuere non posse quam ex coniectura morali, l. 3. c. 2. sect. 38. Miserrimæ cæcitatibus arguuntur quod rementatis esse dicant nos concipere indubitatum diuinæ voluntatis notitiam. Inferitur egregia antichæsis istorum & Pauli in hoc dogmate, Ibid. sect. 39. Refutatur eorum finolæ tergiversatio. Etiam si secundum præsentem iustitiam ritum de gratia Dei iudicium nobis sumere liceat, manere tamen in suspensio finalis perseverantiæ notitiam, Ibid. sect. 40.

Ostenditur d. finitio fidei tradita hoc capite, sect. 7. bene conuenire cum ea que habetur apud Apostolum, Heb. c. 11. Et testimonio Bernardi refellit scholasticorum deliramentum, charitatem fidei esse priorem esse, lib. 3. c. 2. sect. 4.

Ex fide semper gigni spem, & hanc illius comitem esse, in diuina, adeo ut qui spe caret, fidem etiam nullam habere conuincatur, item fidem spe ali & confirmari: & quam necessaria sine spei subsidia ad fidei stabilendam, que tot rationum formis impetitur, lib. 3. cap. 2. sect. 41.

Propter hanc coniunctionem & affinitatem spei cum fide, Scripturam hæc vocabula

cabula nonnunquam confundere, aliquid simul iungere. Refutatur Petri Lombardi error, qui duplex fidei fundamentum ponit, nempe gratiam Dei & operum meritum, li. 3. c. 2. sect. 43.

De imperfectione fidei, & illius confirmatione & augmento, libr. 4. cap. 14. sect. 7. 8.

De summa Fidei nostræ, quam Symbolum Apostolorum vocamus, lib. 2. cap. 16. sect. 18.

Conclusio capituli 16. in qua summam comprehenduntur bona quæ ad nos redeunt ex iis quæ de Christo recitantur in Symbolo Apostolorum quod vocant, sect. 19.

de Furto.

Expositio octavi præcepti. Vbi de variis furtorum generibus, & quibusdam quæ licet aliter iudicent homines, apud Deum tamen furta censentur: ad quæ eum qui non exequitur quod ex sua vocationis munere aliis debet, furem esse, lib. 2. cap. 8. sect. 45. Quid præstare nos oporteat, ut pareamus huic mandato, ostenditur variis exemplis, pro ratione personarum & diuersarum functionum, lib. 2. sect. 46.

H

de Homine.

Homō sui agnitione non tantum instigatur ad querendum Deum, sed quasi manu ducitur etiam ad reperendum, li. 1. cap. 1. sect. 1.

Homini creatio egregium specimen potentie, bonitatis & sapientie Dei: vnde *μικροκομος* à quibusdam philosophis dictus, lib. 1. c. 5. sect. 3. Hominum ingratitude, qui Dei providentia signa & in animo & in corpore sentientes, Deo non dant laudem, lib. 1. c. 5. sect. 4.

Duplex nostri cognitio: nempe in prima origine, & post Adæ lapsum, & hanc illa prætermissa non accipiendam, ne videamur corruptionem referre ad Deum naturæ authorem, lib. 1. c. 15. sect. 1.

Homini maximè necessaria sui ipsius recta cognitio: quæ in hoc sita est, quemadmodum præscribit Dei veritas, ut primum reputans quem in finem sit creatus, & domus non contemnendis prædictus, totus à Deo pendeat, à quo precario tenet omnia: deinde miseram suam post Adæ lapsum conditionem expendens, verè sibi displiceat, & novum concipiat

querendi Dei studium, ut in eo recuperet bona quorum prostris inanis & vacuus deprehenditur. Itaque cauendum ne hæc iudicio carnis philosophorum quæ libris auscultemus: qui dum nos reputandis tantum bonis nostris detinent, in pessimam nostram ignorationem abriperent, lib. 2. c. 1. sect. 1. 2. 3.

Homo nunquam ad puram sui notitiam pervenire potest, nisi prius Dei faciem sit contemplatus. Id est, ex verbo cognoscere & expendere cæperit qualis sit, & quam exacta iustitiæ, sapientiæ & virtutis eius perfectio, ad quam nos conformari oportet, lib. 1. c. 1. f. & 2.

Suavissimi etiam homines, quoties Deus illis extra ordinem manifestavit præsentiam & gloriâ suam, horrore & stupore perculsi fuerunt, lib. 1. cap. 1. sect. 3.

Totum hominem corruptum esse utraque sui parte (id est & mente & corde, siue voluntate) probatur ex variis elogiis quibus illum describit Scriptura, maxime quum carnem esse dicit: & ostenditur hanc vocem non referri tantum ad sensualem, sed etiam ad superiorem animæ partem, lib. 2. cap. 3. sect. 1. Frustra homines in sua natura aliquid boni requirere probatur ex Paulo, qui de vniuersa filiorum Adæ natione agens, nec alicuius seculi depravatos mores taxans, sed perpetuam naturæ corruptionem accusans, hominibus adimit iusticiam, id est integritatem & puritatem, deinde intelligentiam, & postremo Dei timorem, lib. 2. cap. 3. sect. 2.

Diluitur obiectio de profanis quibusdam hominibus, qui quum natura duce rota vita ad virtutem & honestatis studium fuerint intenti, monere nos videntur ne hominis naturam in totum viciosam putemus. Itaque ostenditur naturæ peruersitatem, quæ vndique pollutus est homo, Deum non quidem purgare intus (quod facit in electis) sed tamen sua providentia aliquando refrænare in incredulis, ne in actum erumpat, & cohibere variis rationibus, quatenus expedire novit ad conservandam rerum vniuersitatē, li. 2. c. 3. sec. 3. Et quæ leguntur in profanis quibusdam emicuisse virtutes, non esse idonea argumenta puritatis naturæ, quum animus intus fuerit pravus, ambitione aut alio ve-

neno corruptus, nō studio illustrandę Dei glorię directus : & quem non sint communes naturę dotes , sed speciales Dei gratię , quas varię & ad certum modum profanis alioqui hominibus dispensat, vt sępe regibus, nonnunquam etiam priuatis quibusdam, lib. 2. cap. 3. sect. 4.

de Humilitate.

Veram humilitatem non esse (quam à nobis exigit Deus) nisi omni nos dono & iustitia penitus vacuos agnoscimus, lib. 3. ca. 12. sect. 6. Cuius humilitatis exemplum ostenditur in Publicano, sect. 7.

Vt Christi vocationi locum demus, accessere à nobis oportere tum arrogantiam tum securitatem, lib. 3. cap. 12. sect. 8.

Non est periculum ne sibi nimium addimat homo . dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. Verbum est diabolicum , licet nobis dulce, quod hominem in seipso erigit, ad quod repellendum recitantur ex Scriptura multę graues sententię , quę hominem seuerę prosternunt: item promissiones, quę non aliis gratiam promittunt quàm tabescens tibus suę paupertatis sensu, lib. 2. cap. 2. sect. 10. Item egregię quędam dicta de humilitate verã à Chryostomo & Augustino, lib. 2. c. 2. sect. 11.

I

de Idolis.

Scriptura Deum certis epithetis & notis insignit, non vt vni loco aut populo alliget, sed vt sacrum eius nomen ab idolis discernat, lib. 2. c. 8. sect. 15.

Primi præcepti expositio: vbi ostenditur , adorationem , fiduciam, inuocationem , gratiarum actionem Deo in solidum competere: eorũque ne tantillum quidem aliõ deriuari posse sine ipsius graui iniuria, cuius oculis omnia patent, lib. 2. c. 8. sect. 16. Secundi præcepti expositio : vbi de idolis & imaginibus, lib. 2. cap. 8. sect. 17. Scripturam vt ad verum Deum nos deducat , disertę excludere deos omnes Gentium, lib. 1. cap. 10. sect. 3. & maxime idola ac simulachra omnia, lib. 1. cap. 11. sect. 1. Deum ab idolis discerni, non tantũ vt solus D i nomen obtineat, sed vt solus in solidum colatur, nec aliõ transferatur quicquid in diuinitatem competit, lib. 1. cap. 12. sect. 1. Impio mendaciõ corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla assignitur, lib. 1. cap. 11.

sect. 1. Simpliciter Deo displicere omnes statuas & imagines quę fiunt ad eum figurandum, probatur testimoniis & rationibus, lib. 1. cap. 11. sect. 2. neque ad Iudęos tantũ pertinuisse eam prohibitionem, lib. 1.

Sic Deum certis signis visibilibus præsentiam suam olim ostendisse vel toti populo vel quibuidam scilicet, vt eadem signa monerent eos de incomprehensibili Dei essentia, lib. 1. c. 11. sect. 3. Infamire Papiſtas qui simulachra Dei & sanctorum defendunt exemplo Cherubim oprietium propitiatorium , ostenditur vel Iuuenalis testimonio , lib. 1. cap. 11. sect. 3.

Simulachra non esse deos, materia ipsa ostendit , item fabricatio , quę manibus hominum perficitur , lib. 1. cap. 11. sect. 4.

Contra Gręcos, qui Deum non sculpunt, sed pingere sibi permittunt, lib. 1. c. 11. sect. 4.

Gregoriũ dictum (quo niti se dicunt Papiſtę) imagines esse libros idiotarum, refutatur testimoniis Ieremię & Habacuc, Lactantij, Eusebij, Augustini, Varronis, & decreto Concilij Elibertini, lib. 1. cap. 11. sect. 5. 6. 7.

Papiſtarum statuas vel picturas quib. sanctos martyres & pias virgines repræsentant, perditissimi luxus & obscenitatis exemplaria, lib. 11. cap. 11. sect. 7. & 12.

Ex verbi prædicatione & Sacramento- rum administratione multo plus discet populus quã ex mille crucibus ligneis lib. 1. cap. 11. sect. 7.

Idololatrię veritas & origo, quod homines Deum sibi adesse non credentes, nisi carnaliter se præsentem exhibeat, e- rlexerant signa in quibus ipsum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant, lib. 1. cap. 11. sect. 8. Tale figmentum sequitur protinus adoratio simulachri , sicut Dei aut alterius creaturę in simulachro. quorum vtrumque lex Dei prohibet, sect. 8. 9.

Contra eos qui ad defensionem execrabilis idololatrię prætexunt, se non reputare imagines pro diis , ostenditur neque Iudęos vitulum, neque Ethnicos simulachra sibi fabricantes, existimasse illa Deum esse: quos tamen nemo excusare sustineat, lib. 1. cap. 11. sect. 9.

Papistas non minus quàm Ethnicis & idololatrias Iudæos, persuasos esse se Deum ipsum colere sub simulachris ostenditur, libro 1. cap. 11. sect. 10. neque ipsos elabi posse distinctione sua dulcia & latria, libidem, sect. 11. & 16. & cap. 12. sect. 2. Quum idololatria damnatur, non repudiari prorsus sculpturam & picturam, sed requiri purum & legitimum virtutisque usum, ad hoc ne Deus effingatur visibili specie, sed ea tantum quorum capaces sint oculi, libro 1. capit. 11. sect. 12.

De imaginibus in templis Christianorum, lib. 4. cap. 9. sect. 9.

Etiam idololatriæ omnibus seculis naturaliter senserunt unicum esse Deum: sed hic sensus non ultra voluit nisi ut essent inexcusabiles, lib. 1. c. 10. sect. 3.

Idololatria amplum est documentum Dei notitiam omnium mentibus naturaliter esse inditam, lib. 1. c. 3. sect. 1.

de Ieiunio.

De ea parte disciplinæ Ecclesiasticæ quæ est de indicendis ieiunijs, aut precibus extraordinarijs, & quomodo id facere debeant pastores, lib. 4. c. 12. sect. 14. 16. 17. Providendum nequid in ieiunio obrepat superstitionis, sect. 19.

Santum & legitimum ieiunium tres habet fines, lib. 4. c. 11. sect. 15. Ieiunij definitio, lib. 4. c. 12. sect. 18.

De quadragesimæ superstitione & varia ieiunij illius obseruatione, lib. 4. cap. 11. sect. 20. 21.

de Imagine Dei in homine.

Quid sit hominem creatum esse ad imaginem Dei: ubi refutantur futiles expositiones Osiandri & aliorum quorundam: ac ostenditur, quantum Dei imago reluceat etiam in homine externo, & extendatur ad totam præstantiam qua eminet hominis natura inter omnes animantium species, primariam tamen eius sedem in mente & corde, vel in anima eiusque potentijs esse, lib. 1. c. 15. sect. 3. lib. 2. ca. 2. sect. 1.

Imaginem Dei initio conspicuam fuisse in Adamo, in luce mentis, cordis rectitudine, & partium omnium sanitate, probatur ex reparatione corruptæ naturæ qua Christus nos reformat ad imaginem Dei, & alijs argumentis, lib. 1. c. 15. sect. 4.

de Impositione manuum.

De impositione manuum in ordinandis ministris, lib. 4. c. 14. sect. 20.

De impositione manuum in creandis Sacerdotibus Papisticis, lib. 4. cap. 19. sect. 31.

de Indulgentiis.

Quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ, argumento esse quàm alia errorum nocte aliquot seculis immergi fuerint homines, lib. 3. c. 5. sect. 1.

Quid sint indulgentiæ ex Papistarum doctrina: unde conuincitur esse profanationem sanguinis Christi. Egregia antithesis Christi & indulgentiarum Papalium, lib. 3. c. 5. sect. 1.

Confoditur impium dogma indulgentiarum egregijs sententijs Leonis Romani Episcopi & Augustini: ostenditurque sanguinem Martyrum nõ esse infructuosum, licet nullum locum habeat in remissione peccatorum, lib. 3. cap. 5. sect. 3. & 4.

Aut mendax Dei euangelium esse oportere, aut mendaces indulgentias, ostenditur, & quæ eorum origo fuisse videatur, lib. 3. c. 5. sect. 5.

de Iudicijs forensibus.

De iudiciorum, magistratuum & legum usu inter Christianos. Eicere Christianis coram magistratu ius suum perfectum, modò id illæsa pietate & charitate proximi fiat, lib. 4. ca. 20. sect. 17. 18. Vindictæ cupiditatem semper fugiendam, siue actio sit civilis siue criminalis, qua contenditur coram iudice, sect. 19. Præceptum Christi de pallio promittendo ei qui runicam auferat, & similia, non repugnare quominus Christianus coram magistratu litiget, & eius ope utatur ad rerum suarum cõseruationem, sect. 20. Paulum non damnare in vniuersum lites, sed reprehendere immodicum litigandi furorem in Corinthiis, sect. 21.

de Iudicio ultimo.

De visibili præsentia Christi quum apertè parebit supremo die: de iudicio viuorum & mortuorum: meritoque ad diei illius cogitationem reuocari fidem nostram, & de egregia consolatione quæ inde conscientis nostris oritur, sect. 17. 18.

De incomprehensibili grauitate diuinæ vltionis in reprobos, lib. 3. cap. 35. sect. 2.

de Iuramento.

Expositio tertij præcepti: quo tria hæc continentur. Ne quid de ipso Deo cogitemus aut loquamur nisi reuerenter, nequid etiam de eius verbo & adorandis mysteriis, nequid postremo de eius operibus, lib. 2. c. 8. sect. 21.

Iuramenti definitio: vbi ostenditur speciem esse cultus diuini: ideoque cauendum ne iuramenta nostra contineant contumeliam in nomen Dei, quod fit peierando: vel contemptum eius, quod fit in superuacuis iuramentis, aut quibus aliterius quàm Dei nomen adhibetur, l. 2. c. 8. sect. 23. 24. 25.

Contra Anabaptistas probatur ex Scriptura nõ omnia iuramenta nobis interdici, Christumque in Euangelio nihil mutasse quo ad regulam iurandi in Lege præscriptam, lib. 2. c. 8. sect. 26. quod ipsius etiam exemplo confirmatur: nec solum publica, sed priuata etiam iuramenta permissa esse, obseruata moderatione quam Lex iubet, lib. 2. c. 8. sect. 27.

de Iustificacione fidei.

De iustificacione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione, lib. 3. c. 11.

Maximi esse momenti caput doctrinæ de iustificacione fidei, lib. 3. c. 11. f. c. 1.

Quid sit iustificari operibus, quid item fide, ostenditur ex Scriptura, lib. 3. c. 11. sect. 2. 3. 4.

Refutatur Osiandri delitium de essentiali iustitia, quod homines seruo gratuita Christi gratiæ sensu priuat, lib. 3. c. 11. sect. 5. 6. 7. & seq. vsque ad 13.

Refellitur Osiandri commentum, Quò Deus & homo si. Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis esse iustitiam, lib. 3. c. 11. sect. 8. 9.

Contra eos qui iustitiam imaginantur ex fide & operibus cõstatam, ostenditur, altera stante alteram necessariò euertri, lib. 3. c. 11. f. c. 13. 14. 15. 16. 17. 18.

Ex scriptura probatur cõtra sophistas firmum esse axioma, Nos sola fide iustificari, lib. 3. c. 11. sect. 19. 20.

Confirmatur Scripturæ testimoniis, iustitiam fidei esse reconciliacionem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constat, l. 3. c. 11. sect. 21. 22.

Sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere vt coram Deo iustificemur, lib. 3. c. 11. sect. 23.

Vt serio nobis persuadeatur gratuita iustificatio ad Dei tribunal tollendas esse mentes: coram quo nihil est acceptum nisi omni ex parte integrum & absolutum, cuius tremenda maiestas describitur ex variis Scripturæ locis, lib. 3. cap. 12. f. c. 1. 2.

Pios omnes scriptores ostendere, vbi sibi cum Deo negotium est, vnicum conscientix alylum esse in Dei gratuita misericordia, excluda omni operum fiducia: demonstratur testimoniis Augustini & Bernardi, lib. 3. c. 12. sect. 3.

Duo esse in gratuita iustificacione obseruanda: nempe vt Domino constet illibata sua gloria: quod fit vbi solus ipse iustus agnoscitur: quoniam aduersus Deam gloriantur qui in se gloriantur, lib. 3. c. 12. sect. 1. 2. Deinde vt conscientis nostris coram ipsius iudicio placida sit quies, sect. 3. 4. 5.

Quale initium iustificacionis, & continui progressus, lib. 3. c. 14.

Breuis summa fundamenti doctrinæ Christiænæ ex Paulo, lib. 3. c. 15. sect. 5.

Eo fundameto iacta sapientes, architectos rectè atq; ordine superedificare, siæ doctrina & exhortatio fir proponenda, siue consolatio adhibenda, sect. 2.

Doctrinã iustificacionis si lei non destrui bona opera, l. 3. c. 16. f. c. 1.

Falsissimum esse abduci hominum animos ab aff. tu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus, l. 3. c. 17. f. c. 2. 3.

Futurissimam esse calumniam, inuitari homines ad peccandum quum gratuitã peccatorum remissionem, in qua collocatam dicimus iustitiam asfirmamus, lib. 2. c. 16. sect. 4.

Quo sensu dicat nonnunquam Scriptura fideles iustificari operibus, lib. 3. c. 17. sect. 8. 9. 10. 11. 12. Item, factores Legis iustificari, lib. 3. c. 17. sect. 13. Item, eum qui ambulat in integritate sua iustum esse, sect. 15.

Exponuntur loci quidam quibus fideles iustitiam suam exarinandam Dei iudicio audacter afferunt, ac secundum eam de se statui cupiunt: & ostenditur non pugnare cum gratuita iustificacione fidei, l. 3. c. 17. sect. 14.

Sententiæ Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, non pugnare cum gratuita

gratuita iustificatione fidei , l. 3. cap. 18. sec. 9.

L
de Legge.

Legem, id est formam religionis, à Moyse promulgatam, non fuisse datam ut veterem populum in se retineret, sed ut in illorum cordibus foueret spem salutis in Christo vique ad eius aduentum: ostendit toties repetita fœderis mentio apud Moysen: item et temonarum ratio præscripta in sacrificiis quàm in ablutionibus: item eius sacerdotij in tribu Leui, & regia dignitas in Dauide & posteris. Legem etiam decem præceptorum datam fuisse ut homines ad Christum querendum præpararet, l. 2. c. 7. sec. 12. Idque fieri quam nos peccatorum nostrorum vndique conuictos magis inexcusabiles reddidit, ut ad veniam reatus expetendam sollicitet, l. 2. c. 7. sec. 3. 4.

Impossibile esse Legis obseruationem probatur ex Scriptura, & exponitur, l. 2. c. 7. sec. 5.

Legis moralis vsum officiumque; triplex esse. quorum primum est, ut iustitiam quæ sola Deo accepta est ostendens, nobis sit instar speculi, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postmodò ex vtraque maledictionem contemplerur, neque id in ignominiam Legis, sed in gloriam beneficentiæ Dei cedere, quæ & auxilio gratiæ ad faciendum quod iubetur succurrit, & misericordia delet lapsus nostros. neque ramen in reprobis cessare omnino hoc Legis officium, l. 2. cap. 7. sec. 6. 7. 8. 9. Secundum, ut pœnarum formidine coerceret reprobos, ne effrænate perpetrarent quam semper intus alunt & amant prauitatem: filios etiam Dei ante regenerationem ab externa perulancia retrahat, l. 2. c. 7. sec. 10. 11. Tertium, fideles respicit, illisenim Lex licet iam digito Dei inscripta cordibus, bifariam adhuc prodest: nam eius meditatione in intelligentia voluntatis Domini magis confirmantur, & ad obsequium excitantur roboranturque, ne carnis ignauia degenerent. l. 2. c. 7. sec. 12. 13. Nam quantum ad maledictionem Legis abrogata est fidelibus, ne amplius se contra illos exerat damnando ac perdendo, l. 2. c. 7. sec. 14.

Ex decem præceptis Legis discimus ea-

dem illa quæ Lege naturali dictante tenentur tantum degustamus. Primum Deus reuerentiam, amorem, timorem debet nobis: iustitiam illi placere, iniquitatem displicere: deinde, vitæ nostræ examine factio ad Legis regulam, nos indignos esse qui locum nostrum retineamus inter Dei creaturas, & vires nostras reputandò non modo impares esse adimplendæ Legi, sed profus nullas. Vtrunque humilitatem & deiectionem in nobis generat, quæ ad Dei misericordiam recurrere, & opem gratiæ eius exposcere nos docet, l. 2. c. 8. sec. 1. 2. 3.

Quoniam Deus Legislator est spiritualis (id est, animæ non minus quàm corpori loquitur) Lex etiam non externam modò honestatem, sed interiori spiritualesque iustitiam requirit, & planè Angelicam puritatem, l. 2. c. 8. sec. 6. Quod probatur ex ipsius Christi interpretatione Pharisæorum peruersam expositionem recusantis, qui externam tantum nesci quæ Legi obseruationem urgebant, sec. 7.

Plus semper inest in præceptis & interditiis Legis quàm verbis exprimitur. Itaque ad rectam & veram eorum interpretationem expendere conuenit quæ ut cuiusque ratio siue finis. Deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur ad contrarium ducenda est ratiocinatio, ut non tantum malum vetari, sed illi malo contrarium bonum imperari intelligamus, l. 2. c. 8. se. 8. 9. Cur Deus synecdochicè loquutus sit in concipiendis Legis suæ præceptorum formulis, sec. 10.

De Legis partitione in duas tabulas eaque nos doceri primum iustitiæ fundamentum (atque ad eò animam) esse Dei cultum, l. 2. c. 8. sec. 11. De diuisione decem præceptorum, & quot priori, quot item posteriori tabulæ assignanda, Ibidem, se. 12. & 50.

Præceptorum Dei explicatio: ubi ostenditur Dominum initio Legis ad sancendam eius maiestatem triplici argumento vti, primum sibi potestatem supremam & eius imperij in nos vendicando, velut necessitate ad parendum trahere: deinde promissionis gratiæ dulcedine allicere: postremo beneficii accepti commemoratione ad obedientiam stimulare, l. 2. c. 8, sec. 13. 14. 15.

Legem non docere rudimenta tantum quædam & primordia iustitiæ, sed verum eius complementum, expressionem imaginis Dei, & sanctitatis perfectionem: quæ tota comprehenditur duobus capitibus, dilectione videlicet Dei & proximi, l. 2. c. 8. sect. 51.

Lex naturalis, l. 2. c. 2. sect. 22.

de Legibus politicis.

Nec Leges sine magistratu, nec magistratus sine legibus consistere potest. Refellitur ij qui negant rectè compositam esse rempublicam nisi politicis legibus Mosis regatur. ad id diuiditur Lex Mosis in mores, ceremonias & iudicia, & cognito singularum partium scopo ostenditur liberum esse singulis gentibus leges politicas condere, l. 4. c. 20. se. 14. 15. modò ad æquitatem illam naturalem referatur cuius ratio in Lege morali Mosis scripta est. Itaque pœnarum sanctiones posse variare pro regionis, seculi, aliarumque circumstantiarum diuersitate, declaratur propositis exemplis, sec. 16.

de Libertate Christiana.

Quàm necessaria sit eius cognitio, l. 3. c. 19. se. 1.

In tribus partibus sitam esse Christianam libertatem. Prima tractatur, lib. 3. c. 9. sec. 2, 3. secunda, sect. 4. 5. 6. tertia, l. c. 7. 8.

Libertatem Christianam esse rem spirituales: & eam peruersè interpretari quicumque vel suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vel ea abutuntur cum fratrum infirmorum offendiculo, l. 3. capi. 19. se. c. 9. 10.

de Libero arbitrio.

Libero arbitrio pollebat homo in prima conditione creationis, l. 1. c. 15. sect. 8. quod lapsu suo amisit. Hoc ignorasse philosophos, & planè desipere qui eos sequuntur, liberum arbitrium adhuc homini tribuentes, Ibidem.

Flexibilitas liberi arbitrij vel imbecilla facultas, quæ fuit in primo homine, non excusat eius lapsum, l. 1. c. 15. sect. 8.

Non minus è re nostra esse quàm ad Dei gloriã pertinere, agnoscere vires omnes nostras baculum arundineum, imò fumum esse. interim cauendum ne dum omni restitudine abdicatur homo, inde desidia occasionem arripiamus: quin potius excitari nos ita conuenit ad quæren-

dum in Deo bonum omne, quo vacui sumus. Liberum arbitrium à suis defensoribus magis præcipitari quàm stabiliri, l. 2. c. 2. sec. 1.

Philosophi tres animæ facultates constituent, intellectum, sensum & voluntatem, siue appetitum: purantque humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem à sensu quidem ad mala sollicitari (adeo vt cum difficultate rationi se subiiciat, & aliquando variè distrahatur) sed tamen habere liberam electionem, & nequaquam posse impediri quin rationem ducem per omnia sequatur. d. nique virtutes & vitia in nostra esse potestate, l. 2. c. 2. sect. 2. 3.

Scriptores Ecclesiastici, licet agnoscerent & mentis sanitatem & voluntatis libertatem ex peccato grauius vulneratam, nimis tamen philosophicè hac de re loquuti sunt. veteres quidem, primùm neminem communi hominum iudicio absurdam traderent: deinde & præcipuè, ne carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidia occasionem præberent: vt ostenditur ex pluribus sententiis Chrystost. & Hiero. Græci præ aliis, maxime Chrystostomus, modum excedunt in extollendo libero arbitrio: ita tamen veteres in genere omnes, excepto Augustino, variant & vacillant in hoc doctrinæ capite, vt nihil ferè certi ex eorum scriptis referri queat. qui postea venerunt, in deterius alij post alios sunt dilapsi. Item liberi arbitrij variz definitiones ex Origene, Aug. Bernardo, Anselmo, & Petro Lombardo & Thoma, l. 2. c. 2. sect. 4.

Quibus in rebus vulgò dent homini liberum arbitrium: & de triplici voluntate hominis, libr. 2. cap. 2. sect. 5. item de vulgari distinctione triplicis libertatis, Ibidem.

An in totum sit homo priuatus facultate bene agendi, an verò habeat adhuc nonnullam, licet infirmam; vbi de vulgari distinctione gratiæ operantis, & cooperantis & quid in ea offendant, l. 2. c. 2. sect. 6.

Quum non alia ratione dici possit homo liberum arbitrium habere, nisi quia voluntate sua malè agit, non coactione: magnopere interesse Ecclesiæ nunquam usurpatam esse hanc vocem, quæ in exitialem confidentiam euexit homines. Veteres etiam sæpe declarare quid de voce

ipsa sentiant: Augustinum in primis, ex quo plurimi loci citantur ubi vim eius enervat & eludit, cum seruum arbitrium nominans, tum rem ipsam ut est exponens pluribus verbis, libr. 2. cap. 2. sect. 7. 8.

Licet veteres scriptores Ecclesiastici nimij sint interdum in libero arbitrio extollendo, & ambigè varièque in ha. re loquuti sint, apparet tamè ex quam plurimis eorum sententiis, humana virtute nihil aut quàm minimo æstimata, totam bonorum omnium laudem Spiritui sancto detulisse: quarum nonnullæ recitantur Cypriani, Augustini, Eugenij, Chrysostomi, l. 2. c. 2. sect. 9.

Humani arbitrij facultas non ab euentu rerum, sed à iudicij electione & voluntatis affectione est æstimanda, lib. 2. c. 4. sect. 8.

Contra patronos liberi arbitrij ostenditur peccatum esse necessarium, neque tamen ideo minus debere imputari: item esse voluntarium, non tamen euitabile, l. 2. c. 5. sect. 1.

Soluitur altera eorum obiectio. Nisi ex libera arbitrij electione tū virtutes tum vitia procedant, non esse consentaneum ut homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur, lib. 2. cap. 5. sect. 2. Item quod obiiciunt, Si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonū aut malum eligere, oporteret homines omnes esse malos, aut omnes bonos, l. 2. c. 5. sect. 3.

Contra eosdem etiam docetur non frustra fieri exhortationes, admonitiones, obiurgationes, licet non sit penes peccatorem parère: & quid illæ operentur tum in pijs, tum in fidelibus, ostenditur, l. 2. c. 5. sect. 4. 5.

Ex præceptis & Lege Dei non inferendum est homines habere liberum arbitrium & vires aliquas præstandi: nā Deus non tantum imperat quod fieri oportet, sed etiam præmittit obediendi gratiam, l. 2. c. 5. sect. 6. 7. 9.

Id ostenditur tam in præceptis quæ primam ad Deum conversionem exigunt, quàm in iis quæ simpliciter de Legè obseruatione loquuntur, item iis quæ perseverare incepta Dei gratia iubent. Idem enim Deus qui hæc exigit, testatur dona sua gratuita esse conversionem peccatoris, vitæ sanctitatem, & perseverandi

constantiam, neque earum laudem partientiam inter Deum & hominem, l. 2. c. 5. sect. 8. 9. 11.

Promissiones conditionales, Si volueritis, Si auderitis, & similes, non probant liberam volendi audiendive facultatem esse in homine: neque tamen Deum hominibus illudere ita cum illis paciscendo ostēditur: & quis eiusmodi obtestationum vsus sit tum erga pios, tum erga impios, l. 2. c. 5. sect. 10.

Exprobrationes quibus Deus populo significat, per eum duntaxat stetit quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit, non probant fuisse in hominum potestate, mala, quibus vexari sunt effugere. Vbi de eiusmodi exprobrationum vsu, tam erga eos qui obstinatè in vitijs pergunt, quàm erga dociles qui ad poenitentiam conuertuntur. Item quòd agendi partes non unquam Scriptura nobis tribuere videtur, non alia ratione facere, nisi ut carnis pigritiem expergeret, l. 2. c. 5. sect. 11.

Quod Moses dicit, prope est præceptū in ore tuo & in corde tuo, &c. nō iurare liberi arbitrij defensores: quum ibi nō de nudis, præceptis, sed de promissionibus Euangelicis agat, l. 1. c. 5. sect. 12.

Nihilo magis pro ipsis facere locos ubi dicitur Dominus expectare & speculari quid facturi sint homines, l. 2. cap. 5. sect. 13.

Item eos, ubi bona opera vocantur nostra, & nos docemur facere quod est sanctum placitumque Domino. Ibi què ostēditur solum Dei Spiritum omnes bonos motus operari in nobis, non tamen quasi in truncis, l. 2. c. 5. sect. 14. 15.

Expositio aliquot aliarum Scripturæ testimoniorum, quibus gratiæ Dei hostes abantur ad stabilendum liberum arbitrium, l. 2. c. 5. sect. 17. 18. 19.

M

de Magistratibus.

Magistratum functionem non modè coram Deo sanctam & legitimam esse, sed acerrimam etiam, & in tota mortalium vita longè honestissimam, probatur varijs elogijs quibus eam ornatur Scriptura, & sanctorum virorum exemplis qui civilem potestatem exercuerunt, lib. 4. cap. 20. sect. 4. Hanc cogitationem stimulum esse pijs magistratibus quo

excitentur ad officium: & consolationem qua muneris sui difficultates leniant, lib. 4. c. 20. sect. 6.

Refutantur qui, licet sub Lege præfuerint olim reges ac iudices populo Dei, hoc tamen seruire gubernandi genus asserunt non conuenire perfectioni quam Christus cum Euangelio suo attulit, lib. 4. c. 20. sect. 5. 7.

Falli eos qui magistratus arcent à religionis cura: quum eorum officium extendatur ad vtraque Legis tabulam. Ex Scriptura ostenditur constitutos esse tam cultus Dei quam publicæ pacis & honestatis protectores ac vindices. quod sine gladij potestate præstare omni ex parte non possunt, lib. 4. c. 20. sect. 9.

Quæstio, Quomodo liceat magistratibus esse piis, & gladiū stringere, sanguinemque humanum fundere, explicatur ex Scriptura, ostenditurque adeo non peccare sceleratos puniendo, vt hæc sit vna ex regis virtutibus, pietatisque eorum approbatio. Duo hæc magistratibus vitia esse cauenda, nimiam severitatem & superstitiosam clementiæ affectationem, lib. 4. c. 20. sect. 10.

Subditorum officium erga magistratus, honorificentissimè de ipsis sentire tanquam de Dei ministris ac legatis, quantum ad ipsum ordinem: non quod hominum vitia pro virtutibus sint habenda, lib. 4. c. 20. sect. 22.

Propensis in eorum obseruationem animis suam illis obedientiam approbare, siue edictis parendum, siue tributa soluenda, &c. eorum salutem ac prosperitatem Deo commendare, non tumultuari, nec irrumperè in partes magistratus, sect. 23.

Malos etiam principes, & vitæ nequam ac tyrannicè dominantes eadem in reuerentia ac dignitate habendos (quantum ad publicam obedientiam attinet) qua optimum regem haberemus, lib. 4. c. 20. sect. 24. 25. quia non sine Dei providentia ac singulari actione illi etiam publicam potestatem habent, quod testimoniis variis exemplisque Scripturæ confirmatur, & ostenditur quibus considerationibus impatientiam suam frænare debeant, qui sub huiusmodi impiis & flagitiosis tyrannis viuunt subditi, sect. 26. 27. 28. 29. & 31.

Non licere privatis hominibus insurgere in tyrannos, sed iis tantum qui secundum regni aut regionis leges vindicæ sunt libertatis populi, lib. 4. cap. 20. sect. 31.

Dominum admirabili bonitate & providentia excicare interdum ex seruis suis qui pœnas sumant de tyrannis. nonnunquam impiorum aliud molientium suorum eo destinare, li. 4. c. 20. sect. 30.

In ea quæ regum & præfectorum imperiis debetur obedientia semper excipiendum, Ne à Dei obedientia nos abducat, neque vllam ipsi fieri iniuriam dum aduersus Deum præcipientibus parere detrectamus: idque nostri officij esse, quantumvis magnum ac præsens periculum immineat huic constantiæ, li. 4. c. 20. sect. 32.

de Matrimonio.

Expositio septimi præcepti, quo scortationem Dominus, prohibet, pudicitiam & puritatem requirit: quam & animo, & oculis, & corporis cultu, & lingua, & moderato cibi potuque vñu fouere & conseruare debemus, lib. 2. cap. 8. sect. 41. 44. Continentiam singulare esse Dei donum, quod non omnibus, sed quibusdam dat, idque nonnunquam ad tempus. Quibus non est concessum, illi omnino ad coniugium (quod est in necessitate humane remedium à Domino sanctum) confugiunt, lib. 2. cap. 8. sect. 41. 42. 43. Coniugibus videndum nequid omnino admittant indignum honestate ac temperantia matrimonij: alioqui vxorum adulteri videntur esse, non mariti, li. 2. c. 8. sect. 44.

Perperam matrimonium dici Sacramentum à Papistis: & refutantur eorum rationes, lib. 4. cap. 19. sect. 34. Ostenditur non iuari loco Pauli, quo se tegere conantur, sect. 35. Interim ipsos secum pugnare, quum à Sacramento hoc arcent suos Sacerdotes, & dicunt esse immunditiam ac pollutionem carnis, lib. 4. cap. 19. sect. 36.

Hoc Sacramenti falso prætextu Papau cum suis traxisse ad se causarum coniugialium cognitionem, leges sanxisse de matrimonio partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniuriosissimas: quæ recitantur, lib. 4. cap. 19. sect. 37.

de Mediatore Christo.

Christum, vt mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem: quia sic Deus statuerat quod nobis optimum erit: quum nemo alius pacis restituendæ interpres inter Deum & nos esse posset, nemo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni cælestis hereditatē, nemo pro hominis inobedientia remedij loco obedientiam opponere, li. 2. cap. 12. sect. 1. 2. 3.

R: futatur vaga speculario eorum qui Christum, etiam si ad redimendum genus humanum non fuisset opus remedio, contendent futurum fuisse hominem: & multirationibus testimoniisque ostenditur, quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne vt fieret redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimis esse temeritatis, li. 2. c. 12. sect. 4. Neque fas esse de Christo longius inquirere: quique id faciant, eos impia audacia protumpe ad nouum Christum fingendum, vbi reprehenditur Oslander, qui rursus hoc tempore hanc quæstionē mouit, & contendit nullo Scripturæ testimonio hoc commentum repudiari, sect. 5. Refutaturque principium quod sumit, hominem creatum esse ad imaginē Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret, quem iam Pater carne vestire decreuerat ostenditurque imaginem Dei in Adamo fuisse præstantiam notas quibus eum Deus indignierat, quæ etiam relucet in Angelis, sect. 6. 7.

Soluuntur & aliæ obiectiones siue absurditates quas mouit idem Oslander, vt, Christum non nisi per accidens natum esse, & creatum ad imaginem Adæ: carituros fuisse Angelos capite, homines rege Christo, &c. Ibidem.

Quomodo duæ naturæ efficiant mediatoris personam in Christo: quod ostenditur similitudine sumpta coniunctionis animæ & corporis in vno homine. Deinde variis locis demonstratur Scripturam tribuere nonnunquam Christo quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: aliquando quod vni naturæ proprium est, alteri tribuere: qui tropus vocatur communicatio idiomatum, lib. 2. c. 4. sect. 1. 2. Aliquando

etiam Christo tribuere quæ veramque simul naturam complectuntur, neutri seorsum satis conueniant: quod potterum plerique veterum non satis obseruarunt: tamen vtile est attendere, ad soluendos plurimos nodos, & vitandos errores Nestorij, Eutyichis, &c. 3. 4. Serueti etiam error refutatur, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne, & tribus elementis increatis constat pro Filio Dei supposuit. Eius vafrities detegitur: & (quod ille negat) est neditur, Christum, etiam antequam in carne nascereur, fuisse Dei filium, quia est Sermo ille ante secula ex Patre genitus, sect. 5. Item probatur verè & propriè esse Dei filium in carne, id est natura humana: sed deitatis tamen respectu, non carnis, vt garrir Seruerus, sect. 6. Exponuntur quidam loci, quos ille illiusque sectatores vrgent in erroris sui parrocinium: detegitur etiam alia eius calumnia, Antequam apparuit Christus in carne, nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura, sect. 7. Detegitur eorum omnium error quicumque Christum non agnoscant Filium Dei nisi in carne: & summam proponuntur crassiores præstigie Særueti, quibus se & quosdam saeculauit, euerrens quod pura fides credit de Filij Dei persona, ac inde colligitur, versutis ambagibus impuri illius canis spem salutis prorsus fuisse extinctam, sect. 8.

de Mendacio.

Expositio præcepti noni: quo falsitatē Dominus coëret, qua vel mendacio vel obrestandi libidine, alicuius nomen lædimus, aut commodis detrahimus, lib. 3. c. 8. se 3. 4. 7. Multum hic à nobis peccari, etiam si non mentimur, prudenter tamen distinguendam misericordiam quæ hic damnatur à iudiciaria denuntiatione, & oburgatione quæ fit castigandi studio, &c. Ibidem sect. 4. 8.

de Meritis operum.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in cōferenda iustitia, quam salutis certitudinem euertere, lib. 3. cap. 15.

Meriti nomen quicumque primus bonis operibus coram Dei iudicio aprouit, malè illum fidei sinceritati consuliisse, & eo quidem vsos veteres, sed ita vt multis locis ostenderint salutem se non

tribuere operibus, lib. 3. c. 15. sect. 2.

Exponitur loci quidam quibus sophistæ probare nituntur meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri, lib. 3. cap. 15. sect. 4.

Iustitiæ præmia ex Dei benignitate mera pendere, probatur auctoritate Apostoli & Augustini, l. 3. c. 5. sect. 2.

Falsum esse ostenditur Christum meruisse nobis primam tantum gratiam: postea nos operibus nostris mereri, l. 3. c. 15. sect. 6. 7.

de Merito Christi.

Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem: ubi ostenditur Christum non instrumentam duntaxat esse vel ministrum salutis, sed authorem & Principem: neque ita loquendo obscurari Dei gratiam, quia non opponitur meritum Christi misericordiæ Dei, imò ab ea dependet, & quæ subalterna sunt, non pugnant, lib. 2. cap. 17. sect. 1.

Hæc distinctio meriti Christi & gratiæ Dei probatur ex pluribus Scripturæ locis, sect. 2.

Afferuntur multa Scripturæ testimonia, ex quibus certò & solidè colligitur. Christum sua obedientia verè nobis gratiam apud Patrem acquisivisse ac promeritum esse, sect. 3. 4. 5.

Stultam esse curiositatem, quærete an aliquis Christus sibi ipse meruerit: temerarium verò asserere, sect. 6.

de Ministerio Ecclesiæ.

De ministerio Ecclesiæ & iis qui hunc discendi modum contemnunt, li. 4. cap. 1. section. 5. De efficacia ministerij, sect. 6.

Deum qui solus docere posset Ecclesiam, vel per Angelos, id facere hominum ministerio tribus de causis, lib. 4. cap. 3. sect. 1. Insignibus elogijs ornari in Scriptura ministerium Ecclesiæ, sect. 2. 3. De Apostolis, Prophetis, Evangelistis, Pastoribus & Doctoribus: & quæ sit singulorū functio, sect. 4. 5.

Functionis Apostolorum & Pastorum præcipuas esse partes, Evangelium nunciare & Sacramenta administrare, lib. 4. cap. 3. sect. 6.

Pastores suis Ecclesiis ita esse alligatos, ut aliò migrare non debeant sine publica auctoritate, l. 4. c. 3. sect. 7.

Episcopos, Presbyteros, Pastores, Ministros vocari in Scriptura eos qui Ecclesias regunt, l. 4. c. 3. sect. 8.

Neminem se in Ecclesia ad docendum vel regendum ingerere debere, sed vocationem requiri, l. 4. c. 3. sect. 10.

Verbi Dei prædicatio comparatur semini quod in terra spargitur: unde intelligimus totum profectum à Dei benedictione & Spiritus efficacis provenire, l. 4. c. 14. sect. 11.

Quales Episcopos eligere oporteat, qualiter à quibus sint eligendi, & quo ritu quæve ceremonia iniciandi, l. 4. c. 3. sect. 11. 12. 13. 14. 15. 6.

Verus Ecclesiæ ante Papatum, quicquid ministrorum habuit, divisit in tres ordines, Pastores, Seniores & Diaconos, l. 4. c. 4. sect. 1.

De mandato remittendorum & retinendorum peccatorum, siue ligandi & solvendi: quæ pars est potestatis clauium: & ad ministerium verbi refertur, l. 4. c. 11. sect. 1.

de Missa Papali.

Quid sit Missa ex Romani Antichristi & eius Prophetarum definitione, l. 4. c. 18. sect. 1.

Prima Missæ virtus, quod illic insigni contumelia Christus afficitur: quippe cuius æternum sacerdotium non agnoscitur: quem alius velut successorem ei datur. idque fieri in Missa, quicquid prætexant Papistæ, l. 4. c. 8. sect. 2.

Altera Missæ virtus, quòd erecto secundo altari Christi crucem evertit, & nouo sacrificio illius vnicum & perpetuum ac semel oblatum sepelit, sect. 3. 9. 14.

Exponitur Malachiæ locus qui hodie Missarum sacrificium falcire conantur aduersarij, sect. 4.

Tertia Missæ virtus, quod veram & vnam mortem Christi obliterat, & ex hominum memoria excutit, sect. 5.

Quarta, quòd fructum qui ex morte Christi ad nos redibat, nobis præcipit, sect. 6.

Quinta, quòd sacram Cœnam, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatamque reliquerat, enervat: è medio auferit & dissipat, sect. 7.

Missæ nomen vnde, sect. 8.

Missæ sacrificium nõ posse defendi veterum auctoritate, qui Cœnam quidem
scpe

sæpe sacrificium dixerunt, sed alio sensu quam Papistæ, ipsos tamen veteres in eo videri nimis deflexisse ad Legis umbras, lib. 4. c. 18. sect. 10. 11.

Missarum sacrificij fiducia multos sibi securus indulgere in vitis & sceleribus, lib. 4. cap. 8. sect. 15.

Describitur sanctissima ipsa missæ sanctitas suis elogiis, lib. 4. c. 18. sect. 18.

de Monachatu.

Monasteria olim fuisse velut seminaria ordinis Ecclesiastici, ubi describitur ex Augustino veteris Monastices forma, & solitos fuisse cum labore manuum victum sibi querere, unde apparet longè aliam esse Papistici monachismi hodie rationem, lib. 4. c. 13. sect. 8. 9. 10.

De superbo perfectionis titulo quo monachi suum vitæ genus ornant, lib. 4. cap. 13. sect. 11. Quia consilia Evangelica (vt vocant) quibus reliqui Christiani nõ sunt astricti, obseruatuos se recipiant, sec. 12. Quia omnia sua reliquerint, sec. 13.

Discessionem ab ecclesia facere omnes qui in exœnobio concedunt, quum monastice suam palam asserant esse formam secundi Baptismi, & c. 1. 4. c. 13. sec. 14.

In moribus multum discrepare Papisticos monachos ab illis veteribus, lib. 4. cap. 13. sec. 15.

Quædam reprehendenda etiam in veteris illius monastices professione: & periculosum exemplum in Ecclesiam induxisse qui eius fuerunt authores, lib. 4. cap. 3. sec. 16.

Monachos suis votis non Deo sed dæmonio se consecrare, lib. 4. c. 13. sec. 17.

Omnia non legitima nec rite concepta vera, vt apud Deum nihili sunt, sic nobis irrita esse debere, lib. 4. cap. 13. sec. 20. Itaque qui à monachismo ad aliquod honestum viuendi genus concedunt, immerito accusari fractæ fidei & periurij, sec. 21.

de Morte Christi.

Licet toto obedientiæ suæ cursu (id est rota vita singularique eius partibus) Christus redemptorem se nostrum præstiterit: Scripturam tamen, quæ certius designat modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiare ac proprium adscribere. In qua primum gradum occupat voluntaria Christi subiectio: ita tamen voluntaria vt non absque certamine proprio

se affectu abdicauerit. Consideranda etiam damnatio, in qua duo notantur: Christum scilicet inter iniquos reparatum: & tamen eius innocentie testimonium sapius redditum ipsius etiam iudicis ore, lib. 2. c. 1. sec. 5. Noranda mortis species, crux scilicet maledicta: idque ita factum oportuisse, vt maledictione quæ nobis incumberebat, in eum traducta, & superata ac abolita, nos eximeremur, & fuisse figuratè representatum in Mosaicis sacrificiis quod in Christo demum, figuratum archetypo, fuit exhibitum, declaratur Esaiæ & Apostolorum multis testimoniis, sec. 6. Tam in morte quam sepultura Christi duplex beneficium nobis proponi, liberationem scilicet à morte cui mancipari eramus, & carnis nostræ mortificationem, sect. 7.

O

de Obedientia liberorum erga patentes.

Expositio quinti præcepti, finis eius, & summa, l. 2. c. 8. sec. 35. Vocabulum honoris quam larè hinc pateat, tresque esse eius partes, reuerentiam, obedientiam & gratitudinem, Ibidem, & sec. 36.

De promissione adiecta quinto præcepto, de longa duratione vitæ, & quatenus ad nos hodie spectet, l. 2. c. 8. sect. 37. Quomodo Deus & quam varijs modis vindictam suam in immorigeros exerceat. Parentibus tamen & aliis non deberi obedientiam nisi salua Dei Lege, s. & 38.

de Officialibus.

De Officialibus (quos vocant) Episcoporum Papistorum, l. 4. c. 11. sec. 7. 8.

de Operibus.

Comparatio puritatis Dei cum tota hominum iustitia, l. 3. c. 12. sec. 4. 5.

Diuisa omni Adæ progenie in quatuor genera hominum, ostenditur nihil eos sanctitatis aut iustitiæ habere: primum in iis qui nulla Dei agnitione præditi sunt: in quibus licet nonnunquam appareant egregie dotes, quæ sunt Dei dona, nihil tamen purum, lib. 3. c. 14. sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Idem ostenditur in iis qui Sacramentis initiati, titulo tenentur Christiani, Deum factis abnegantes: item in hypocritis, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt, l. 3. c. 14. sec. 7. 8.

Probatum demum etiam Dei filios verè Spiritu eius regeneratos, non posse vlla operum suorum iustitia coram Dei iudicio stare: quia nullam ab illis proferri potest bonum opus quod non sit aliqua carnis impuritate respersum: itaque damnabile, deinde si tale aliquod daretur, vnum tamen peccatum satis est ad dandam omnem memoriam prioris iustitiæ, lib. 3. c. 14. sec. 9. 10. 11.

Resistantur subterfugia Papistarum de iustitia operum, & præcipuè horrendum portentum operum supererogationis, l. 3. c. 14. sec. 12. 13. 14. 15.

Quum de operibus agitur, dux pestes depellendæ ex animis nostris: nequid ponamus fiducia in operum iustitia: nequid etiam gloriæ illis adscribamus, l. 3. c. 14. sec. 16.

Quatuor genera causarum in constituenda salute nostra ponuntur & declarantur ex Scriptura: & ostenditur, nullam illis operum esse rationem, lib. 3. cap. 14. sec. 17.

Quod aliquando sancti se confirmant innocentia integritatisque suæ memoria, quomodo sit accipiendum: neque id vilo modo derogare gratuita iustitiæ in Christo, l. 3. c. 14. sec. 18. 19. 20.

Vbi fidelium bona opera Scriptura dicit incitare Deum ad illis benefaciendum, sermo magis notari quàm causam, l. 3. c. 14. sec. 21.

Cur Dominus in Scriptura vocet bona opera nostra, & illis remunerationem promittat, l. 3. c. 15. sec. 3.

Refutatur sophistarum commentum de moralibus operibus, quibus Deo gratiosi reddantur homines antequam Christo inferantur, l. 3. cap. 15. sec. 6. & cap. 17. sec. 4.

Fidelium operibus rependi quæ iustitiæ cultoribus in Lege sua Dominus promittit: sed eius rei considerandam triplicem causam, l. 3. c. 17. sec. 3.

Duplicem hominis acceptationem apud Deum obseruandam ex Scriptura, quarum posterior licet opera bona fidelium respiciat, & ipsa tamen gratuita est misericordiæ Dei, l. 3. c. 17. sec. 4. 5.

Quum dicitur Deus bene facere iis qui iustum diligunt, non causa cur illis beneficiat hæc ponitur, sed potius modus, & quales ipsi sint Dei gratia, lib. 3. cap. 17.

sec. 6.

Exponuntur loci quidam, quibus Scriptura bona opera iustitiæ titulo insignit: & ostenditur non esse contrarios doctrinæ iustificationis fidei, lib. 3. cap. 17. sec. 7.

Vnum bonum opus aut plura non sufficere ad iustitiam coram Deo, licet vnum peccatum sufficiat ad damnationem: neque hæc valere axioma illud, Contrariorum eadem est regula, l. 3. c. 18. sec. 10.

Cur Dominus dicat se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat, lib. 3. c. 18. sec. 3. Et nostræ imbecillitati sic occurrere ipsum, ne animis lubascamus, sec. 4. 6. 7.

Inde pendere bonorum operum iustitiam quæ faciunt fideles, quod per veniam Deo approbantur, l. 3. c. 18. sec. 5.

de Oratione.

Veram fidem non posse otiosam esse à Dei invocatione, l. 3. c. 20. sec. 1.

Quam necessaria, & quot modis sit utilis precandi exercitatio, lib. 3. c. 20. sec. 2. licet Dominus nobis non petentibus non sit cessaturus, nec monitorem opus habeat, sec. 3.

Rite instituendæ orationis prima lex, vt non aliter mente animoque compositi simus quàm eos docet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, l. 3. c. 20. sec. 4. 5. Altera, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seridè cogitantes omnibus quæ petimus nos indignum, seriù & ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipsa precatione, sec. 6.

Omni tempore orandù esse: & in summatantum omnium tranquillitate solam peccatorum nostrorum recordationem non leuem nobis stimulum esse debere ad id exercitium, l. 3. c. 20. sec. 7.

Tertia ritè precandi lex, vt omni propriæ gloriæ fiducia nos abdicemus: ne siquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie conuidamur, l. 3. c. 20. sec. 8.

Rite precandi initium est veniæ deprecatio cum humili & ingenuæ confessione, l. 3. c. 20. sec. 9.

Quo sensu accipiendæ sint orationes quædam sanctorum, quibus propriæ iustitiæ suffragium citare videntur ad exorandum Deum, l. 3. c. 20. sec. 10.

Quarta ritè precandi lex, vt ita prostrati &

ti & subiecti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandum animemur. Ita in precibus concurrere fidem cum penitentia, li. 3. c. 20. sect. 11.

De certitudine fidei qua statuunt fideles Deum sibi esse propitium, & quam necessaria in inuocatione. neque labefactari eam certitudinem, ubi connectitur cum agnitione nostræ miseræ, lib. 3. c. 20. sect. 12.

Præcipit Deus ut ipsum inuocemus: promittit exauditum iri, utrumque omnino necessarium, ut in fide precemur, li. 3. c. 20. sect. 13.

Recitantur varæ Dei promissiones: quarum dulcedine qui non excitantur ad precandum, omnino sunt inexcusabiles, li. 3. c. 20. sect. 14.

Exponuntur loci quidam quibus videtur Deus quorundam precibus annuisse quæ promissione nulla nitentur, lib. 3. c. 20. sect. 15.

Quatuor ritè precandi leges non ita exigi summo rigore quin multas hinc infirmitates Deus, imò intemperies in suis toleret, ex variis exemplis comprobatur, li. 3. c. 20. sect. 16.

In Christi solius nomine semper orandum esse, li. 3. c. 20. sect. 17. & 36. neque aliter vnquam fuisse exauditos fideles, sect. 18. Qui aliter precantur, illis nihil reliquû fieri in throno Dei præter iram & terrorem, sect. 19.

Non esse contrarium officio mediatoris Christi, quod alij pro aliis orare iubemur, li. 3. c. 20. sect. 19.

Refellitur sophistarum commentum, Christum esse redemptionis mediatorem, fideles autem intercessionis, lib. 3. cap. 30. sect. 20.

Contra eos qui sanctos mortuos statuunt sibi apud Deum intercessores, vel Christi intercessionem miscere mortuorum precibus & meritis, li. 3. c. 20. sect. 21. Hanc stoliditatem ad crassa impietatis monstra & horrenda sacrilegia progressam esse in Papatu sect. 22. Refutatur argumenta quibus Papistæ sanctorum mortuorum intercessionem confirmare nituntur, sect. 23, 24, 25, 27.

Nefas esse preces nostras ad sanctos mortuos dirigere, quem cultus hic Deo vni sit maximè proprius, lib. 3. cap. 20. sect. 27.

De orationis speciebus, maximè de gratiarum actione: item de assidua exercitatione fidelium in precibus & gratiarum actione, li. 3. c. 20. sect. 28, 29.

De bacrologia Papistarum: item de vitanda omni ostentatione in precibus: & de secessu querendo: de precibus publicis, li. 3. c. 20. sect. 29.

Populari & patrio sermone concipendas esse preces publicas, ubi de genuculatione & capitis detractione in precibus, li. 3. c. 20. sect. 31.

De immensa Christi bonitate, qui nobis formam etiam orandi præscripsit: & quanta inde ad nos consolatio redeat, li. 3. c. 20. sect. 34. Diuisio precatationis Dominicæ, sect. 35. Eiusdem precatationis expositio, sect. 36 & seq. Numeris omnibus absolutam verè legitimum esse, sect. 43. Cui nihil addendum, licet aliis verbis vni liceat in concipiendis precibus, sect. 49. De fiducia quam adfert nobis appellatio filiorum Dei, quam ne peccatorum quidem nostrorum conscientia labefactare debet, li. 3. c. 20. sect. 35, 37.

Licet pro omnibus (maximè fidei domesticis) precari nos oporteat, id tamen non obstare quominus & pro nobis & pro certis aliis orare specialiter liceat, li. 3. c. 20. sect. 38, 39. & 47.

De petendi audacia quam Dominus suis concedit & fiducia obtinendi, li. 3. c. 20. sect. 47.

Bonum esse ut sibi quisque nostrum exercitationis gratia peculiare horas constituat ad precandum, modò sine superstitiosa obseruatione, libr. 3. cap. 20. sect. 50.

In omni oratione diligenter cauendum ne Deum certis circumstantiis alligare velimus, li. 3. c. 20. sect. 50.

De perseverantia & patientia in precandi exercitio, li. 3. c. 20. sect. 51, 52.

de Ordinibus Ecclesiasticis

Tapæ.

Sacramentum Ordinis parit Papistis septem alia Sacramentula, de quorum nominibus & distinctione nondum conuenit inter illos, lib. 4. cap. 39. sect. 22. Ridicula & impia eorum stultitia, quòd in singulis Christum sibi collegam faciunt, sect. 23.

de Acoluthis, Ostiariis & Lectoribus quos ordines Ecclesiasticos & Sacramen-

ta faciunt Papistæ, li. 4. cap. 19. sect. 24. Et quibus ceremonis eos cōsecrent, sect. 27.

De Exorcistis, ordine Ecclesiæ Papalis, li. 4. c. 19. sect. 24.

Psalmarum, Ostiariorum, Acoluthorū ordines vana esse nomina in Papatu, quum ministeria illa ipsi non exequantur, sed puer aliquis, aut quivis laicus, li. 4. c. 19. sect. 24.

De clericali tonsura & eius significatione, ex Papistarum doctrina, li. 4. c. 19. sect. 25. Perperam ab ipsis referri ad Paulum, qui suscepto voto rasisse apud, aut ad veteres Nazareos, sect. 26. Ex Augustino ostenditur vnde originem habuerit, sect. 27.

De tribus ordinibus maioribus: primū de ordine Presbyterij vel Sacerdotij. vbi ostenditur Papistas improbissimè pervertisse ordinem à Deo positum, & Christo vnico æternò Sacerdoti esse iniurios, li. 4. c. 19. sect. 28.

De exuffatione in creandis Sacerdotibus Papisticis: & peruersè illos eiusmodi ceremonia imitari Christum vbi tractatur, multa egisse Dominum quæ nobis exemplum esse noluit, li. 4. c. 19. sect. 29.

De caractere indelebili sacri olei, quo vnguntur in creatione ipsa Sacerdotes Papistici: perperamque referri ad filios Aaron: sed istos, dum Leuitarum æmuli esse appetunt, fieri apostatas à Christo, li. 4. c. 19. sect. 30. 31.

P

de Pædobaptismo.

Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere, li. 4. c. 16.

Circūcisioni Baptismū successisse: quid simile habeant, quid item diuersum, li. 4. c. 16. sect. 3. 4.

Quum rei signatæ in Baptismo participes infantes etiam faciat Dominus, non esse ipsos à Baptismo arcendos, li. 4. c. 16. sect. 5. & ipsos etiam regenerari à Domino, sect. 17. 18. 19.

Quum confet nobis idem fœdus quod cum Abrahamo percussum Deus voluit in infantibus consignari sacramento exteriori, in iis etiam locum hodie habere Baptismum, li. 4. c. 16. sect. 6.

Rectè probari pædobaptismum ex eo quod Christus puerulos est amplexus, & manus eis imposuit, sect. 7.

Refutatur quædam argumenta aduersariorum pædobaptismi, lib. 4. c. 16. sect. 8. & 22. 23. 25. 27. 28. 29.

Magnum ex pædobaptismo fructum redire & ad patres fideles, & ad ipsos infantes, li. 4. c. 16. sect. 9. quo Satan per Anabaptistas priuare nos conatur, sect. 32.

Refutantur argumenta contraria aduersariorum, Res alias signari Baptismo quam Circūcisione, fœdus nostrū aliud esse ab illo veteri: alios hodie quàm tum dici pueros, li. 4. c. 16. sect. 10. 11. 12. 13. 14. 15. Dilantur & alia ab ipsis cōficta discrimina inter Circūcisionem & Baptismum, sect. 16. Item quod obiciunt Baptismum pœnitentiæ & fidei esse sacramentum, quorum neutrum in tenellam infantiam cadat, sect. 20. 21.

In adultis fides & intelligentia debet præcedere Baptismi administrationem: sed in infantibus fidelium Baptismus intelligentiam præcedit, li. 4. c. 16. sect. 24.

Refellitur eorum commentum qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant, li. 4. c. 16. sect. 26.

Quod Christus anno tantum tricesimo fuit baptizatus, optima factum fuisse ratione: nec iuuare causam aduersariorum pædobaptismi, li. 4. c. 16. sect. 29.

Cur Cœna infantibus fidelium non sit administranda, Baptismus non denegandus, li. 4. c. 16. sect. 30.

Longus catalogus argumentorum quibus impius Seruetus pædobaptismū impugnauit: & eorundem refutatio, lib. 4. c. 16. sect. 31.

De pædobaptismo, li. 4. c. 8. sect. 16.

de Papa.

Non esse ex Christi instituto primatū Romanæ sedis ostenditur, lib. 4. c. 6. sect. 1. 2. 3. 4. neque Petrum habuisse principatum in Ecclesia, aut inter Apostolos, sect. 5. 6. 7. neque vtile esse, neque fieri posse vt vnus homo vniuersæ Ecclesiæ præsit, sect. 8. 9. 10.

Etiam si Petrus habuisset primatum in Ecclesia, non tamen sequi, sedem illius primatus Romæ esse debere, li. 4. c. 6. sect. 11. 12. 13. Multis argumentis ostenditur Petrum nō fuisse Episcopum Romanum, li. 4. cap. 6. sect. 14. 15. Primatum Romanæ sedis non esse ex vsu veteris Ecclesiæ, lib. 4. c. 6. sect. 16. 17.

De exordio & incrementis Romani Papatus

patus, donec se in hanc altitudinem extulit qua Ecclesie libertas oppressa, & omnis moderatio eversa fuit, l. 4. c. 7.

In plerisque conciliis non Romanum Episcopum aut eius legatos primum locum tenuisse, sed alium aliquem ex Episcopis in Chalcedonenſi obtinuisse, sed extra ordinem, lib. 8. c. 7. sect. 1. 2.

De titulo primatus & alius superbiæ titulis quibus se iactat Papa, quando & qualiter obrepserint, l. 4. c. 7. sect. 3. Vniuersalis Episcopi titulum à diabolo excogitarum, & ab Antichristi præcone publicatum pronuntiat Gregorius, li. 4. c. 7. sect. 4.

Quod iactat Romanus Pontifex, se iurisdictionem habere in omnes Ecclesias, falsum esse ostenditur ex usu veteris Ecclesie, lib. 4. cap. 7. sect. 5. siue ordinationem Episcop. spectes, sect. 6. siue admonitiones & censuras Ecclesiasticas, sect. 7. siue conciliorum indictionem, sect. 8. siue ius audiendarum appellationū, sect. 9. 10.

Ambitiose priores Pontifices Romanos in plerisque epistolis prædicasse sedis suæ amplitudinem, sed quæ fidem tunc non habuerunt: supposuisse etiã si iuria quædam quasi à sanctis viris olim scripta, li. 4. c. 7. sect. 11. & 20.

Licet Gregorij tẽpore valde aucta esset Romani Episcopi autoritas, multum tamen abuisse ab essetiani comminatione & tyrannide, ostenditur ex eius scriptis, lib. 4. c. 7. sect. 12. 13. & 22.

Cerratum de primatu inter Cõstantinopolitanum Episcopum & Romanum, lib. 4. cap. 7. sect. 14. 15. 16. donec Phocas concessit Bonifacio tertio vt Roma esset caput omnium Ecclesiarum: quod postea confirmauit Pn inus, quũ Romanæ sedi iurisdictionem dedit in Ecclesiis Gallicanas, l. 17. Inde magis ac magis creuisse tyrannidem Romanæ sedis, partim inscitia, partim ignauia Episcoporum quã dispositionem totius Ecclesiastici ordinis deplorat & exprobrat Pontifici Bernardus, sect. 18. 22.

Insolentia & impudentia Romanorũ Pontificum in prædicanda suprema sua autoritate, lib. 4. cap. 7. sect. 19. 20. Quæ redarguitur ex Cypriano & Gregorio, sect. 21.

Non posse Romam esse matrem omnium Ecclesiarum, quum non sit Ecclesia: neq;

Romanum Pontificem. Episcoporum principem, quum non sit Episcopus, lib. 4. sect. 23. 24.

Papam esse Antichristum probatur ex Paulo, lib. 4. c. 7. sect. 25.

Etiã si Romana Ecclesia olim habuisset honorem primatus, eum tamen loco non esse alligandum, l. 4. c. 7. sect. 26. 29.

De moribus vrbis Romæ, Pontificis & Cardinalium, & eorum theologia, lib. 4. c. 7. sect. 27. 28.

Romanum Pontificem regnis primum, deinde etiã imperio manum iniectisse: quod indignum esse eo qui se Apostolorum successorem iactat, ostenditur ex grauissimis reprehensionibus Bernardi, lib. 4. c. 11. sect. 11. De Constantini donatione, qua latrocinium suum tegere conatur, sect. 12. & nondum elapsos esse annos quingentos quũ in subiectione principũ adhuc manebant Pontifices: quaque occasione illam excusserint, sect. 13. Redegisse ipsos in suam potestatem vrbem Romam ante annos centum circiter & triginta, sect. 14.

de Patientia.

Abnegationis nostri, quateus Deum respicit, pars est æquanimitas & tolerantia. quam præstabimus, si in querẽda vitæ præsentis commoditate vel tranquillitate nos Domino totos resignemus, neque vllam prosperandã rationem appetamus, speremus, cogitemus, quã ex eius benedictione, lib. 3. c. 7. sect. 8.

Ita fiet vt commoda nostra ex illicitis artibus vel cum iniuria proximorum nõquam queramus: deinde ne immodica opum vel honorum cupiditate arceamus: postremo si bene res nostræ cedant, ab arrogantia: si malè ab impatientia cohibebimur, li. 3. c. 7. se. 9. Quod ad omnes etiã casus quibus obnoxia est præsens vita, extenditur: quorum Dei Patris sui manum moderatorem semper agnoscunt fideles, non autem fortunam, sect. 20.

Non eam esse fidelium patientiã quæ careat doloris sensu, sed quæ diuina consolatione suffulta pugnet aduersus naturalem doloris sensum. Itaque reiiciendũ Stoicorum patientiam, neque vitiosum per se esse lachrymari aut formidare, li. 3. c. 8. sect. 8. 9. Descriptio repugnantie illius quæ generatur in cordibus piorũ ex naturæ sensu, qui penitus exui nõ potest.

& pietatis affectu, quo illum subigi & do-
mari oportet, sec. 10.

Multum interesse inter philosophicam
patientiam & Christianam, quod illi pa-
rere doceant quia sit necesse, Christus,
quia iustum, deinde nobis salutare, l. 3. c.
8. sec. 11.

de Peccatis.

Platonis dictum, Non peccare homines
nisi ignorantia, improbat. item eorum
qui in omnibus peccatis, consultam mali-
tiam & prauitatem intercedere tradunt,
l. 2. c. 2. sec. 22, 23, 25.

Contra peruersam sophistarum imagi-
nationem de peccatis venialibus (quæ di-
cunt esse cupiditates sine deliberato as-
sensu, & non diu cordi insidentes) ostendit-
ur, omne peccatum (ad leuissimam vs-
que concupiscentiam) mortem mereri, &
mortale esse, nisi in sanctis, qui Dei mise-
ricordia veniam consequuntur, l. 2. cap. 8.
sec. 58, 59.

Refutatio ineptæ distinctionis eorum
inter peccata mortalia & venialia: & ca-
lumniam eorum, dum dicunt nos facere
peccata omnia æqualia, l. 3. c. 4. sec. 28.

Quomodo accipiendum, quod Deus vi-
sitat iniquitatem patrum in filios in ter-
tiam & quartam generationem: & an ta-
lis vindicta diuinam iustitiam dedecet,
l. 2. c. 8. sec. 19, 20.

de Peccato originali.

Peccati originalis definitio & explica-
tio, l. 4. c. 15. sec. 10, 11, 12.

Peccati originalis definitio vera, & de-
finitionis explicatio: vbi ostenditur non
solum pœnam ab Adamo in nos gratta-
tam esse, sed instillatam ab ipso lumini
nobis residere: & quomodo sit peccatum
alienum, sit etiam proprium, deinde non
ad inferiorem tantum appetitum, sed ad
mentem & cor intimum penetrauit
eiusmodi contagionem, vt nulla sit ani-
mæ pars à corruptione immunis, l. 2. c. 1.
sec. 8, 9.

Refutantur qui Deum suis vitiis inscri-
bere audeant, quia dicitur naturaliter vi-
tiosos esse homines. Et ostenditur, natu-
rali quidem vitiositate corruptum esse
hominem: (nequis praua consuetudine
comparari putet) sed quæ à natura non
fluxerit, imò sit aduentitia qualitas, non
substantialis ab initio proprietatis, l. 2. c. 1.
sec. 10, 11.

*de Peccato in Spiritum
Sanctum.*

Peccati in Spiritum sanctum vera de-
finitio, & exempla ex Scriptura, l. 3. cap. 3.
sec. 22.

Non esse particularem lapsum vnum
aut alterum, sed vniuersalem defectionem:
cuius descriptio ex Apostolo declaratur,
neque mirum esse siira prolapsis Deus
semper sit futurus implacabilis, lib. 3. c. 7.
sec. 23. Quam pœnitentibus tantum veniam
promittat, quod illi nunquam facient. Et
licet quibusdam eiusmodi Scriptura tri-
buat gemitum & clamorem: id tamen nõ
fuisse pœnitentiam & conuersionem, sed
potius cæcum tormentum ex desperatio-
ne, libid. sec. 24.

de Perseuerantia.

Lib. 2. c. 5. sec. 3.

Refutatur pessimus error, perseueran-
tiam dispensari à Deo pro hominum me-
rito, prout se quisque non ingratus pri-
mæ gratiæ præbuerit: bifariamque in illa
sententia errari ostenditur. Et de distin-
ctione vulgari operantis gratiæ & coo-
perantis, & quomodo ea visus sit Augu-
stinus, commoda definitione lenius, l. 2.
c. 3. sec. 11.

de Pœnitentia.

Pœnitentiam ex fide nasci, non autem
eam præcedere, l. 3. sec. 1. Refutantur ra-
tiones eorum qui contra sentiunt. Hoc
tamen non significari spatium aliquod
temporis quo fides pœnitentiam partu-
riat: sed tantum ostendi, neminem posse
serio studere pœnitentiæ nisi se Dei esse
nouerit. De errore Anabaptistarum quo-
rundam, Iesuitarum, & similibus, qui cer-
tos dies suis neophytis præscribunt ad
pœnitentiam, l. 1. c. 3. sec. 2.

Doctes quosdam etiam ante hæc tem-
pora duas pœnitentiæ partes constituisse,
mortificationem (quam vulgo contritio-
nem vocant) & viuificationem, quam ip-
si perpetim interpretantur consolatio-
nem ex sensu misericordiam Dei: quum po-
tius reuendæ studium significet, l. 3.
c. 3. sec. 3.

Alios duas ponere pœnitentiæ formas,
alteram Legalem, alteram Euangelicam:
vbi etiam proponuntur vtriusque exem-
pla ex Scriptura, l. 3. c. 3. sec. 4.

Vera definitio pœnitentiæ ex Scriptura:
& pœnitentiam, licet à fide separari non
possit,

possit, debere tamen distingui, lib. 3. c. 3. sect. 5.

Dilucidior enarratio de finitionis pœnitentiæ: ubi primùm ostenditur requiri conuersionem ad Deum, id est, transformationem non in operibus tantùm externis, sed in anima ipsa, lib. 3. c. 3. sect. 6. Deinde ex sermone Dei timore ipsam proficisci. Vbi etiam agitur de tristitia quæ secundum Deum est, lib. 3. c. 3. sect. 7.

Tertio explicatur quod dictum fuerat, pœnitentiã conitari duabus partibus, carnis mortificatione & Spiritus viuificatione, lib. 3. c. 3. sect. 8.

Vtrumque ex Christi participatione nobis contingere: prius ex mortis eius, posterior ex resurrectionis communicatione. Itaque pœnitentiã esse reformationem imaginis Dei in nobis, & instaurationem in Dei iustitiam Christi beneficio: eamque instaurationem non vno momento impleri in nobis, lib. 3. c. 3. sect. 9.

Sed manere in sanctis omnibus, dum habitant in mortali corpore, certaminis materiam cum carne sua. sicque sensisse omnes sani iudicij scriptores Ecclesiasticos Augustinum in primis, qui hunc mali fomitem & concupiscendi morbum in electis vocat infirmitatem, aliquando etiam peccatum: & re vera esse peccatũ, lib. 3. c. 3. sect. 10.

Id confirmatur Pauli testimonio, & ex summa præceptorum. Quod autem Deus dicitur purgare Ecclesiam ab omni peccato, referri ad statum potius quàm ad ipsam peccati materiam: quod habitare non definit in regeneratione (sed regnare definit) licet non imputetur, lib. 3. cap. 3. sect. 11.

Declaratio septem causarum, vel effectuum, vel partium, aut affectionum pœnitentiæ, quas recenset Paulus. Eæ autem sunt studium aut sollicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Vbi etiam modum tenendum esse in huiusmodi vindicta & timore, adicitur ex Paulo, & illustratur egregia Bernardi admonitione, lib. 3. c. 3. sect. 15.

Pœnitentiæ fructus, pietas erga Deum, charitas erga homines, sanctitas & puritas in tota vita sed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde postea externa testimonia emergant. Vbi etiam de externis quibusdam pœnitentiæ

exercitiis: quæ plus æquo vrgere videntur verusti scriptores, lib. 3. c. 3. sect. 16.

Conuersionem cordis ad Deum, præcipuum esse pœnitentiæ caput: sacrum & cinerem, sicutum & ieiunium, à veteribus ante Christum sæpe usurpata tanquam publicæ pœnitentiæ indicia quorum tamen duo posteriora locum adhuc habere possunt ad deprecandam Dei iram in calamitosis Ecclesiæ temporibus, lib. 3. c. 3. sect. 17.

Impropriè transferri ad externam hæc professionem pœnitentiæ nomen. Confessio publica non semper necessaria in peccatis, priuata apud Deum nunquam omitti potest: in qua nos tantùm recens admittit fateri cõuenit, sed grauioris lapsus alicuius displicentia nos ad præteritorum memoriam reuocare debet. De speciali pœnitentiã, quæ à sceleratis & aliis quibusdam exigitur: & de ordinaria, cui Dei filios (perfectissimos etiam) tota vita dare operam oportet, lib. 3. c. 3. sect. 18.

Dominum ideo gratis suos iustificare, quo simul eos Spiritus sui sanctificatione in veram iustitiam instauret. propterea Iohannem, Christum & Apostolos prædicasse pœnitentiã & remissionem peccatorum: cuius locutionis vis clarius explicatur, lib. 3. c. 3. sect. 19.

Christianos perpetuam pœnitentiã meditari debere, & nihil plurimum profecisse qui sibi plurimum displicere didicit, lib. 3. c. 3. sect. 20.

Singulare donum Dei esse pœnitentiã, ad quam homines omnes vocat, quam iis omnibus dat quos seruare vult, & quam Apostolus pronuntiat nunquam datum iri omnibus voluntariis apostatis. quorum irremissibilis est impietas, id est peccantibus in Spiritum sanctum, lib. 3. c. 3. sect. 21.

Quamuis si qua pœnitentiã non placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis conuersionem aliquam præseferentibus parcere ad tempus, non eorum gratia, sed in commune exemplum, vt discamus alacrius ad sinceram pœnitentiã adiciere animos: ostenditur exemplis Achab, Esau & Israelitarum, lib. 3. c. 3. sect. 25.

Scholasticos sophistas turpiter hallucinari in iis quas assignat pœnitentiæ definitiõ

nibus: nihilo felicius diuidere dum eam partiuntur in contritionem cordis, confessionem oris, & satisfactionem operis. Vbi de quæstionibus quibusdam quas agitant, ex quibus facile colligitur eos de rebus sibi ignotis garrere quum de pœnitentia loquuntur, lib. 3. c. 4. sect. 1.

Quæ tria illa requirunt in pœnitentia, iisdem etiam necessariò alligare peccatorum remissionem, quod si ita est, nihil nob. miserius, quum nūquam tranquillitatem conscientia habere possimus. Quod ostenditur primùm in illa contritione cordis qualem requirunt, lib. 3. c. 4. sect. 2.

Multum interesse inter eiusmodi contritionis doctrinam, & eam quam à peccatoribus requirit Scriptura, ut verè esuriant & sitiant Dei misericordiam, lib. 3. cap. 4. sect. 3.

Quo sensu veteres scriptores existimant solennem pœnitentiã, quæ pro grauioribus peccatis tum exigebatur, non magis iterandam quàm Baptismum, lib. 3. cap. 1. sect. 29.

*de Pœnitentia, sacramento
Papistico.*

Deritu veteris Ecclesiæ in publica pœnitentia, & de reconciliatoria manuum impositione, item successu temporis in priuatis quoque absolutionibus manuum impositionem vsurpatam, lib. 4. cap. 9. sect. 14.

Variæ scholasticorum opiniones quomodo pœnitentia sit sacramentum: & ostenditur ei non conuenire definitionem sacramenti, lib. 4. cap. 19. sect. 15. 16.

Mendacium & imposturã fuisse quod de sacramento pœnitentiæ sunt commēti: & ornari ab illis impio & blasphemio elogio, Secundam esse tabulam post naufragium à Baptismo, libr. 4. cap. 19. sect. 17.

de Politica administratione.

Distinguendam politicam à regimine interiori animæ: repudiandos qui illam euertere conantur ut Christianis non necessariam, aut qua stante pereat spirituales animæ libertas: Item adulatorum qui nimis illi tribuunt, atque Dei imperio opponunt, lib. 4. c. 20. sect. 1. 2.

Politicam donum Dei est, humano generi magnas utilitates afferens, & non paruum adminiculum ad statum religionis tuen-

dum. Politicæ administrationis tres partes, magistratus, leges & populus, lib. 4. c. 20. sect. 3.

De trib. regiminis ciuillis formis, aristocratia, democratia & monarchia, vera sit melior, simpliciter definiti nō posse fieri tamen hominum vitio ut tutius sit & tolerabilius plures tenere gubernacula, quàm vnum regnare. Sed omnes formas has à Deo esse, & variè ab ipso dispensari: itaque priuatorum esse parère, non suo arbitrio res nouare, lib. 4. c. 20. sect. 8.

Dei immunitate quam sibi sumunt Clerici Romanenses, veteris Ecclesiæ Episcopis incognita, lib. 4. c. 11. sect. 15.

In causis fidei cognitionem olim fuisse penes Ecclesiam, non penes principes, licet aliquando principes auctoritatem suam interponerent in rebus Ecclesiasticis, sed conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, lib. 4. c. 11. sect. 15. 16.

De iure gladij vsurpato ab Episcopis in Papatu: & quomodo ex tenuibus initiis paulatim tantos progressus fecerint, lib. 4. c. 11. sect. 9. 10.

de Promissionibus.

Non sine causâ promissiones omnes in Christo concludi, quum quælibet promissio sit diuinæ erga nos dilectionis restitucio: nemo autem à Deo extra Christum dilatur. Neque Naaman Syrum, Cornelium Centurionem, Eunuchum ad quem delatus est Philippus, Christi cognitione caruisse, licet eius guttum admodum tenuem haberent, & fidem aliqua ex parte implicitam, libro 3. cap. 2. sect. 32.

Ut iustitiæ amore & iniquitatis odio corda imbueret Dominus, nuda præcepta proposuisse non contentus, promissiones subiunxit benedictionum tam vitæ præsentis quàm æternæ beatitudinis, minas etiam tam calamitatum præsentium quàm mortis æternæ. Minæ summam Dei puritatem, promissiones summum eius erga iustitiam amorem, miram quoque in homines benignitatem testantur, lib. 2. c. 8. sect. 4.

De promissione propagandæ Dei misericordie in mille generationes, lib. 2. c. 8. sect. 21.

Promissiones Legis licet conditionales, non tamen frustra datas esse, lib. 2. c. 7. sect. 4.

de Prædestinatione.

Suauiſſimi fructus eſſe oſtenditur doctrinæ prædeſtinationis cognitio. Eius tres præcipuæ utilitates recensentur : & admonentur ij qui curioſitate quadâ impuſſi vltra Scripturæ limites prorumpunt in diuinæ ſapientiæ adyta, lib. 3. c. 21. ſect. 1. 2. Item ij qui omnem prædeſtinationis mentionem ſepeliri iubent, ſect. 3. 4.

Quid ſit prædeſtinatio, quid præſcientia Dei: & perperam alteram alteri ſubijci. Prædeſtinationis exemplum in tota Abrahæ tobole, aliarum gentiũ reſpectu, confirmatur multis teſtimoniis Scripturæ, lib. 3. c. 21. ſect. 5. Oſtenditur etiam ſpecialis prædeſtinatio, qua inter filios Abrahæ quosdam ab aliis diſcreuit, ſect. 6. 7.

Confirmatio doctrinæ prædeſtinationis ex Scripturæ teſtimoniis petita, lib. 3. cap. 22.

De iis qui prædeſtinationis cauſam faciunt præſcientiam meritorum, item de aliis qui item Deo intendunt, quòd quosdam alius electis præterierit, lib. 3. cap. 22. ſect. 1.

Deum tam in electione quàm reprobatione nullam rationem habuiſſe operum, nec præteritorum, nec futurorũ, ſed illius beneplacitum vtriuſq; cauſam eſſe, lib. 3. c. 22. ſect. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 11. Confirmatur hoc ex Auguſtino, ſect. 8. & reſellitur contraria Thomæ argutio, ſect. 9.

Promiſſiones ſalutis non omnibus, ſed electis peculiariter deſtinari, lib. 3. c. 22. ſect. 10.

Non pugnare hæc duo, quòd Deus verbi prædicatione externa multos vocet, paucis tamen det fidei donum, lib. 3. c. 22. ſect. 10.

Contra eos qui electionem ita fatentur vt negent quenquam à Deo reprobari, lib. 3. c. 23. ſect. 1.

Fruſtra litigare cū Deo reprobos, quũ Deus nihil ipsis debeat, nihil non iuſtè velit, & ipſi ſuæ damnationis iuſtas cauſas in ſe reperiant, lib. 3. c. 23. ſect. 2. 3. 4. 5.

Reſpondetur ad ſacrilegam interrogacionem quorundam, cur Deus ea vitio imputaret hominibus quorum neceſſitatem illis ſua prædeſtinatione impoſuit, lib. 3. c. 23. ſect. 6. 8. 9.

Prædeſtinationis definitio, lib. 3. ca. 23. ſect. 8.

Reſutantur qui ex doctrina prædeſti-

nationis inferunt, Deum habere acceptio- nem perſonarum, lib. 3. c. 23. ſect. 10. 11.

Contra porcos, qui prædeſtinationis obtentu ſecuri in vitis ſuis pergunt, & omnes qui hæc doctrina ſtâte dicunt cõ- cidere omne bene agendi ſtudium, lib. 3. cap. 23. ſect. 12.

Contra eos qui dicunt hæc doctrinam euertere omnes ad piè viuendum exhortaciones, oſtenditur ex Auguſtino, curſũ ſuum habere prædicationem, neque tamè impediri prædeſtinationis cognitio- nem, lib. 3. c. 23. ſect. 13. Sic in hoc capite doctrinæ temperandam veri docendi rationem vt prudenter caueatur (quoad li- cer) offenſio, ſect. 14.

Quòd verbi Dei prædicationi alij obediunt, alij cõtemnunt, vel ea magis excæ- cantur & indurantur, licet id fiat horum malitia & ingratitude, ſimul tamè tenendũ, diuerſitatè eiufmodi pèdère ex ar- cano Dei cõſilio, quo altioſam cauſam re- quirere ſit neſas, lib. 3. c. 24. ſect. 12. 13. 14.

Exponũtur loci quidam, quibus videtur negare Deus ſua ordinatione fieri vt iniqui pereant, niſi quoad ſe reclamante ipſi mortem ſponte ſibi accerſunt. & oſtenditur eos nihil repugnare doctrinæ prædeſtinationis, lib. 3. cap. 24. ſect. 15. 16. 17.

Vniuerſalitatem promiſſionum ſalutis non repugnare doctrinæ prædeſtinationis reproborum: nec tamen ſine optima cauſa vniuerſaliter concipi, lib. 3. cap. 24. ſect. 17. Vbi etiam diluuntur nonnullæ obiectiones eorũ qui negãt caput hoc doctrinæ.

de Providentia Dei.

Aliter prophanos homines carnis ſen- ſu fateri Deum creatorè, aliter nos per fi- dem: vt pote quæ moderatorem etiam omnium eſſe doceat, non vniuerſali qua- dam motione, ſed ſingulari quadã pro- uidentia, quæ ad minimum vſque parte- rem extenditur, lib. 1. c. 16. ſect. 1.

Qui fortunæ aliquid tribuunt, ſepeliũt Dei prouidentiam, cuius oculo cõſilio omnes euentus gubernantur, lib. 1. c. 16. ſect. 2.

Res inani natas, quãuis ſua ſingulis na- turaliter indita ſit proprietas, vim tamen ſuam nõ ex rere niſi quatenus præſenti Dei manu ditiuntur, oſtenditur ex ſo- le, ante quem & lucem extare, & terram

omni bonorum genere abundare voluit: quem etiam biduo substituisse, & decem gradibus ad Dei iussum retrocessisse legimus, l. i. c. 16. sect. 1. item ex stellis & signis cæli, quæ metuunt increduli, sect. 3.

Dei omnipotentiam in continuo actu versari, sic ut ad singulos & particulares actus intenta sit, & nihil nisi eius consilio accidat, quod qui non agnoscunt, Deum sua gloria fraudant, & eius bonitatem extenuant, nos contra inde duplicem fructum percipimus, l. i. c. 16. sect. 3.

Dei providentiam non tantum speculari quæ sunt, sed euenus omnes moderari probatur. Vnde euertitur signum de nuda præsentia, de vniuersali tantum providentia, item error Epicurorum, & eorum qui Deo dominatum tribuunt tantum supra mediam aëris regionem. Quandam tamen vniuersalem providentiam constitui posse, sed ita ne specialis obscureretur quæ moderatur non tantum quosdam, sed omnes particulares actus, l. i. c. 16. sect. 4. 5.

Penes Deum non esse tantum principium motus, ostendit anni vniuersa fertilitas, alterius sterilitas: quum illud benedictionem, hoc maledictionem & vindictam suam vocet Dominus, libr. i. cap. 16. sect. 5.

Dei providentiam in gubernando mundo præcipue considerandam in humano genere, & singulorum hominum varia conditione, euentuumque diuersa dispensatione, l. i. cap. 16. sect. 6. 7.

Contra eos qui calumniantur, hæc doctrinam de providentia Dei esse dogma Stoicorum de fato, libr. i. cap. 16. sect. 8.

An aliquid fortuito vel contingenter accidat: vbi Basilij Magni dictum, Ethnicorum voces esse Casum & Fortunam, & Augustini: pœnitete se vsum esse Fortunæ nomine. Fortuita tamen dici posse quoad nos, quæ in natura sua considerata, aut secundum noticiam nostram æstimata eiusmodi apparent, licet in Dei occulto consilio sint necessaria, item contingentia posse nominari furura omnia, vt nobis incerta sunt, libr. i. c. 16. sect. 8. 9.

Quæ consideranda sint vt in rectum finem referatur doctrina de providentia Dei quo nobis eius cõstet utilitas. Et vbi eorum quæ accidunt, causæ nobis non apparent, cauendum esse ne vel fortunæ

impetu res volui putemus, vel Deo obloquiamur: sed ita nos reuereri oportere eius iudicia occulta, vt nobis eius voluntas, iustissima sit rerum omnium causa, l. i. cap. 17. sect. 1.

Contra canes quosdam (qui doctrinam de providentia Dei larratu impetunt) probatur ex Scriptura, quum Deus voluntatem suam in Lege & Euangelio ita reuelarit vt suorum mentes illuminet intelligentiæ Spiritu, ad mysteria percipienda quæ illic continentur, alioqui incomprehensibilia, mundi tamen gubernandirationem vocari profundam abyssum: quia dum nos eius causæ latent, reuerenter tamen adoranda est, l. i. c. 17. sect. 2.

Profanos eiusmodi homines stultè tumultuari, dum obdormunt, si doctrina de Dei providentia vera sit, orationes fidelium quibus aliquid in futurum petant, esse peruersas, non esse capiendæ de rebus futuris consilia, & homines qui aliquid contra Legem Dei admiserint, non peccasse: quæ præcipua vitabunt quicunque in providentia Dei consideranda ad veram modestiam erunt compositi, l. i. c. 17. sect. 3. & seq.

Quod ad futura pertinet, Scripturam bene conciliare humanas deliberationes cum Dei providentia, probatur: quia æternis eius decretis minime impedimur quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus, consultandi enim cauendique artes inspiratas hominibus esse à Domino, quibus providentiæ eius subseruiamus in vitæ propriæ conseruatione, libr. i. cap. 17. sect. 4.

In præteriti temporis euentibus omnibus intercedere Dei voluntatem: nec tamen excusari scelerum auctores: quia propria conscientia redarguantur, nec Dei volûtati, sed suæ cupiditati obsequuntur. Eos quidem diuinæ providentiæ esse instrumenta, sed ita vt totum malum in se deprehendant, penes Deum autem non nisi legitimum malitiæ eorum vsus reperitur, libr. i. cap. 17. sect. 5. & c. 18. sect. 4. Vbi idem ostenditur in electione regis tarbeam, deficientibus à dõmo Davidis decem tribubus, cæde filiorum Achab, & traditione Filij Dei.

Pia sanctaque providentiæ Dei meditatio, quam dicat pietatis regula: primū vt cer-

vt certo persuasū nihil fortuito contingere, ad Deum velut præcipuam rerum omnium causam oculos semper referamus: deinde vt singularem eius providentiam pro nobis excubare nō dubitemus, siue cum hominibus tam malis quā bonis, siue cum reliquis creaturis nobis sit negotium. In quem vsum sumendæ ex Scriptura Dei promissiones quæ id testentur: quarum exempla recitantur, l. i. cap. 17. sect. 6. Adiungenda etiam testimonia Scripturæ, quæ docent sub Dei potestate esse omnes homines, siue conciliandi nobis sint eorum animi, siue cohibenda malitia hostium nostrorum, quod postremum Deus variis modis facit: nempe interdum mentem illis adimendo, nonnunquam, vbi mentem illis concedit, absterrendo, ne quod conceperunt machinentur: interdum etiam vbi conari permisit, impetus eorum opportunè abrumpendo, quam notitiam necessariò sequitur animi gratitudo in prospero rerum successu, l. i. c. 17. sect. 7.

In rebus autem aduersis, quum ab hominibus lædamur, patientia placidāque animi moderatio: quod Iosephi à fratribus, Iobi à Chaldæis afflicti, & Duidis à Semei conuictis imperiti exēpla demonstrant. Quod si siue hominum opera nos miseria aliqua premi contingat, hanc eādem doctrinam optimum esse impatientiæ remedium, quia res aduersas etiam prodire à Deo Scriptura testatur, l. i. c. 17. sect. 8.

In Dei providentiam præcipuè attentus vir pius non tamē conuiebit ad causas inferiores. Itaque si beneficium à quocumque accepit, illi etiam se obstrictum ex animo sentiet & fatebitur, siquid damni fecerit, vel aliter dederit sua negligentia vel imprudentia, sibi imputabit: multo minus scelera excusabit. In rebus verò futuris causarum inferiorum potissimum rationem habebit: ita tamen vt in capiendis consiliis proprio sensu non feratur, sed Dei sapientiæ se commendat, nec externis subsidiis ita eius fiducia subnitatur, vt in illis securè acquiescat quum adsunt, aut trepidet quum desunt, l. i. ca. 17. sect. 9.

Inæstimabilis piæ mentis scelicitas quæ in Dei providentiam recumbit, eleganter multisque describitur. contra, misera an-

xietas, quæ alioqui constringi nos necessæ est, quum tot morbis terreni huius domicilij infirmitas obnoxios nos reddat, quum infinitis periculis domi, foris, in terra, in mari, ab hominibus, à diabolis vita salūque nostra obſideatur, l. i. c. 17. sect. 10. 11.

Doctrinæ de providentia non obſtare locos Scripturæ, vbi dicitur Deum pœnituisse: quum illic (quem admōdum etiam quando dicitur irasci) ad caprum nostrum se submittere, eum describat non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Item quod Ninivitis pepercit, quibus excidium intra quadraginta dies minatus erat: Ezechix vitam prorogavit in plures annos, cui mortem præsentem denuntiauerat, quia eiusmodi denunciationes tacitam continent conditionem, quod simili exemplo in rege Abimelech propter Abrahæ vxorem increpato optimè comprobatur, l. i. c. 17. sect. 12. 13. 14.

Refelluntur ij qui modestiæ laudem captantes, Dei iusticiam mendaci patrocinio asserere tentant, dum Dei permisso tantum, non etiam providentia & voluntate fieri obtendunt quæ Satan & omnes reprobi malè faciunt. Et nihil efficere homines nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, probatur ex afflictione Iob, deceptione Achab, Christi cade, Absalon incesto coitu, & aliis plurimis exemplis, l. i. c. 18. sect. 1.

Idque non tantum in actionibus externis locum habere, sed in motibus etiam arcanis. Deum enim in improborum etiam mentibus & cordibus operari ostenditur ex Pharaonis induratione & aliis testimoniis. Nec obſtare quod illic Satanzæ opera sæpe interuenit. agit enim nihilominus Deus, sed suo modo: iustam scilicet vindictam exercens, libr. i. cap. 18. sect. 2. itaque Deum non esse scelerum authorem, Ibidem sect. 4.

Superbiæ intolerabilis arguuntur qui modestiæ prætextu hanc doctrinam reiiciunt. Diluitur eorum obiectio, Si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse voluntates, quò occulto consilio decernat quæ lege sua palam vetuit, & ostēditur Deum secum non pugnare,

non mutari Dei voluntatem, non simulare ipsum se nolle quod vult: sed quum vna & simplex sit in Deo voluntas, nobis multiplicem apparere: quia pro mentis nostræ imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri & velit non capimus. Tandem ex Augustino ostenditur, hominem interdum bona voluntate velle aliquid quod Deus non vult, & mala voluntate velle quod Deus vult bona, l. 1. c. 18. sec. 3.

Dei potentia & consideratio in regenda hac mole cæli & terræ, singularumque quæ in piis sunt partium, l. 1. c. 5. sec. 5.

Dei prouidentia sic administrari hominum societatem vt se liberalem, misericordem, iustum & seuerum ostendat, l. 1. c. 5. sec. 6.

Qui censentur in vita hominum fortuiti casus, tam prosperi quam aduersi, sunt totidem cælestis prouidentia signa, l. 1. c. 5. sec. 7. & debent nos expergefacerere ad spem futuræ vitæ, *ibid.* sec. 9.

Quomodo Deus operetur in cordibus suorum, Satan in impiorum, ita tamen vt ipsi non excusentur, l. 2. c. 4. sect. 1.

Deum etiam operari in impiis, idque eodem in opere quo Satan. neque tamen Deum prædicari authorem peccati, aut Satanam vel impiis excusari: sed distinguendum alterum ab altero, tum in fine agendi, tum in modo, l. 2. c. 4. sec. 2.

Veteres nonnunquam hæc retulisse nõ ad operationem Dei, sed ad præscientiam aut permissionem, ne inde impij occasione arripent de Dei operibus irreuerenter obloquendi. Scripturam tamen, quum Deum dicit excæcare, iudicare, & similia, plus aliquid quam permissionem notare: licet Deus duobus modis operetur in reprobis: nempe deferendo, Spirituumque suum ab illis auferendo: deinde etiam tradendo illos Satanæ ministro iræ suæ, l. 2. c. 4. sect. 3. 4.

Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus sua prouidentia eos destinant, l. 2. c. 4. sec. 5.

de Purgatorio.

Ad doctrinam de Purgatorio non esse conueniendum, quum sit exitiale Satanæ commentum, quod Christi crucem euauat, & c. l. 3. c. 5. sect. 6.

Explicatio quorundam locorū Scripturæ

quos Papistæ perperam detorquent ad confirmationem sui Purgatorij, l. 3. c. 5. sec. 7. 8. 9.

Respondetur ad obiectionem Papistarum, vetustissimum fuisse Ecclesiæ obseruationem vt preces fierent pro defunctis. Vbi ostenditur id à veteribus factum sine verbo Dei, peruersa quadam æmulatione, ne Christiani, si pigri essent in curandis funeribus, viderentur prophanis hominibus deteriores. Interim tamen hæc latam esse differentiam inter hunc veterum lapsum & Papistarum pernicacem errorem, l. 3. c. 5. sec. 10.

R

de Ratione hominis.

Intellectum hominis non ita esse dammandum perpetuæ cæcitatibus vt nihil intelligentia vllò in rerum genere ei relictum fiat: sed nonnullam esse eius perspicaciam, quod veritatis inquirendæ studio naturaliter rapitur. Et tamen hæc appetentiam mox concidere in vanitatē: quia mens hominis præ hebetudine restam veri inuestigandi viam tenere nequit: deinde in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, sapius non discernit, l. 2. c. 2. sect. 22.

Quod ad res terrenas attinet, hominis mentem valere acumine ostenditur exemplis: primo in politia & æconomia: quum nemo non intelligat oportere hominum cætus legibus contineri: & harum legum principia mente complectatur, l. 2. c. 2. sec. 13.

Item in artibus tum liberalibus tum manualibus: quibus discendis (licet alij aliis magis idonei) inest homini quædam aptitudo: imò etiam amplificandis & exponendis. Sic tamen vniuersale bonum esse lumen rationis & intelligentiæ in hominibus, vt prorsus gratiarum sit erga singulos beneficentiæ Dei munus, quod ostendit Deus dum quosdam moriones & stupidos creat. item dum facit vt hic acumine, alius iudicio, alius mentis agilitate præstet: item dum instillat singulares motus non solum pro cuiusque vocacione, sed etiam pro ratione temporis aut rei quæ agenda est, l. 2. c. 2. sec. 14. & 17.

Artium inuentio, methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio, quæ in antiquis iureconsultis, philosophis, medicis (prophanis sanè hominibus) elucet, admonens

admonent nos mentem hominis quantumlibet ab integritate sua collapsam, eximii tamen Dei donis (etiamnú esse ornatum), l. 2. c. 2. sect. 15.

Ea esse dona Spiritus, quæ Dominus quibus vult dispensat (etiam impiis) in publicum bonum generis humani. itaque iis uti nos oportere, etiam si impiorum ministerio nobis communicentur: quibus sunt fluxa & euanida, quoniam destruentur ipsi solido veritatis fundamento, l. 2. c. 2. sect. 16.

Humanã rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & res cælestes (quæ tribus capitibus continetur, Deum nosse, paternum eius erga nos favorem, & formandam secundum Legis regulam vitæ rationem) demonstratur in duobus primis, li. 2. c. 2. sect. 18. & in eam rem varia Scripturæ testimonia citantur, sect. 19. 20. 21. In tertio videtur aliquanto esse quàm in superioribus acutior, quum lege naturali ad rectam vitæ normam homo instituitur. sed imperfecta est, & non aliò valet eiusmodi notitia incredulis quàm ut reddantur inexcusabiles, nec lumine illo naturali veritatem in singulis cernant. Vbi explicatur Themistij dictum, intellectum in definitione vniuersali rarissimè falli, sed hallucinationem esse quum ad hypothesin descendit: & ostenditur, hominis iudicium vniuersale in boni & mali discrimine non esse vbiq; sanum & integrum. Nam quæ præcipua sunt in prima Legis tabula non assurgunt, nempe de fiducia in Deum, &c. in secunda tabula quantum plus habeat intelligentiæ, deliquit tamen aliquando pati deprehenditur: ut quum iudicat absurdum esse nimis imperiosam dominationem ferre, & non vlcisci iniurias. item concupiscentiæ morbum non agnoscit in vniuersa Legis obseruatione, li. 2. c. 2. sect. 22. 23. 24.

Coram Domino nihili esse rationis nostræ acutem in cunctis vitæ partibus, ostendit ex Scriptura: & mētibus nostris necessariam esse illuminationis gratiam, nō initio tantum aut vno aliquo die, sed in singula momenta, li. 2. c. 2. sect. 25.

Vide sub dictione Liberum arbitrium quædam huc pertinentia.

de Christo Redemptore.

Inutilem nobis esse cognitionem Dei creatoris, nisi succedat etiam fides ipsam

in Christo Patrem & redemptorem nobis proponens: eamque doctrinam ab exordio mundi omnibus seculis locum habuisse inter Dei filios, l. 2. c. 6. sect. 1.

Variis argumentis & Scripturæ testimoniis probatur, felicem Ecclesiæ statum semper in Christi persona fuisse fundatum. Nam & prima electi populi adoptio, & Ecclesiæ conseruatio, liberatio in periculis, & instauratio post dissipationem, à gratia mediatoris semper pendeat, neque alibi spes omnium piorum vnquam fuit reposita quàm in Christo, l. 2. c. 6. sect. 2. 3. 4.

Diligenter reputandum quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, ut in ipso omnia nobis necessaria reperiamus, quum (ut ait Bernardus) sit nobis lux, cibus, oleum, sal, &c. l. 2. c. 16. sect. 1.

Exponitur quomodo conueniat dicere, Deum fuisse nobis inimicum donec per Christum nobis reconciliatus est: quum dare nobis Christum & misericordia præuenire nos, signa fuerint amoris quo iam nos complectebatur. & ostenditur Scripturam hac locutione & similibus uti, ut se ad sensum nostrum accomodet: neque tamen falsò ita loqui. Idque totum autoritate Scripturæ & Augustini testimonio probatur, sect. 2. 3.

de Regeneratione.

Contra Anabaptistas quosdam qui phreneticam intemperiem pro spirituali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentie iam restitutos Dei filios non oportere amplius sollicitos esse de carnis libidine refrananda, sed tantum Spiritum ducem sequendum, l. 3. c. 3. sect. 1. 4.

de Religione.

Reprobis necessitas extorquet confessionem aliquem esse Deum, l. 1. c. 4. sect. 4.

Falsi eos qui dicunt paucorum vilitia excogitaram religionem ad continentium in officio simplicem populum, l. 3. c. 3. sect. 2.

Etiã impij & athei homines coguntur, velint nolint, sentire aliquem Deum esse, l. 1. c. 3. sect. 2. Et quo sensu dicat David eos sentire non esse Deum, lib. 1. c. 4. sect. 2.

de Remissione peccatorum.

Contra eos qui perfectionem somniant in hac vita quæ venis peritæ necessita-

tem tollat, l. 3. c. 20. sect. 45.

De peccatorum remissione: & quo sensu peccata vocentur debita, & nos dicamur aliis remittere qui in nos peccarunt, l. 3. c. 20. sect. 45.

De distinctione culpæ & pœnæ: vbi firmissimis Scripturæ testimoniis refellitur Papistarum delirium, Culpa remissa Deū pœnam retinere, quæ sit redimenda satisfactoribus, lib. 3. c. 4. sect. 29. 30. Vbi etiam ostenditur non posse ipsos elabi sua distinctione inter æternam pœnam & temporales.

De locis quibusdam Scripturæ quibus illi suum errorem confirmare nituntur: vbi ostenditur duo esse diuini iudicij genera: vnum vindictæ, alterum castigationis, quæ sunt prudenter distinguenda, l. 3. c. 4. sect. 31.

Prius fideles semper vehementer esse deprecatos: posterus placido animo suscepisse, quia amoris habet testimonium. Item quod irasci dicitur Dominus sanctis suis, non ad punientis cōsiliū vel affectum referri, sed ad vehementem doloris sensum, quo ipsi afficiuntur simulac vel qualemcunque eius seueritatem sustinet: hocque illis expedire in malis suis sibi displicere. Reprobos contra, dum flagellis Dei feriuntur, iam quodammodo incipere pœnas pendere illius iudicio. Quæ omnia confirmantur Scripturæ testimoniis, item Chrysostrōmi & Augustini expositionibus, Ibid. sect. 32. 33.

Deum remisso Davidi adulterio, eum castigasse cum in commune exemplum, eum ut ipsum humiliaret. & hac ratione fideles, quibus propitius est, quotidie subicere communibus huius vitæ miseriis, l. 3. c. 4. sect. 35.

Expositio articuli Symboli de remissione peccatorum, l. 4. c. 1. sect. 20. 21.

Claues Ecclesiæ datas esse ad remittenda peccata, non tantum iis qui nunc primum conuertuntur ad Christum, sed fidelibus per totam vitam, l. 4. c. 1. sect. 22. Confirmatur hæc doctrina testimoniis Scripturæ aduersus Nouatianos & quosdam ex Anabaptistis, qui fingunt Baptismo regenerari Dei populum in Angelicam vitam, & postea non superesse lapsis veniam, sect. 23. 24. 25. 26. 27.

Refutantur & ij qui voluntariā Legis transgressionem faciunt delictum irre-

missibile, Ibid. sect. 28.

de Christi Resurrectione.

Sine Christi resurrectione mutilum esse quicquid de cruce, morte & sepultura credimus. Eius triplicem nos percipere fructum: quod & iustitiam nobis acquisiuit coram Deo, & nobis pignus est futuræ resurrectionis, & eius vita iam nunc regeneramus in vitæ nouitatem, l. 2. cap. 16. sect. 13.

Exponitur historia resurrectionis Christi, li. 3. c. 25. sect. 3.

de Resurrectione vltima.

Quoniam spe & patientia maximè opus habent fideles, ne deficient in vocationis suæ cursu, solide illum in Euangelio profecisse qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem est assuefactus, li. 3. c. 25. sect. 1. 2.

Caput de resurrectione vltima continet doctrinam magni ponderis, seriam & creditu difficiliorē: quam difficultatem vt superet fides, duo adminicula suppeditat Scriptura, Christi similitudinem, & Dei omnipotentiam, li. 3. c. 25. sect. 3. 4.

Refutantur Sadducæi negantes resurrectionem, & Chiliastæ, regnum Christi terminantes mille annis, li. 3. c. 25. sect. 5.

Refellitur eorum error qui imaginantur animas die vltimo nō recepturas corpora quibus nunc indutæ sunt, sed nouis & aliis præditas fore, Ji. 3. c. 25. sect. 7. 8.

De modo resurrectionis vltimæ, lib. 3. c. 25. sect. 8.

Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio vltima, quæ singulare est Christi beneficium, l. 3. c. 25. sect. 9.

S

de Sabbato.

Expositio quarti præcepti, finis eius, & tres causæ quibus constare ipsum obseruandum est, li. 2. c. 7. 8. sect. 28. Prima causa, spiritualis quietis adumbratio (id est, sanctificationis nostræ) primarium locum tenuisse in Sabbato, probatur ex variis locis, Ibid. sect. 29. Cur septimum diem assignarit Dominus, Ibid. sect. 30. 31. partem hanc, quum ceremonialis esset, abolitam fuisse Christi aduentu, Ibid.

Dux posteriores causæ, vt stari sint dies celebrandi conuentibus Ecclesiasticis, vt feruis detur à labore remissio, omnibus seculis conueniunt, l. 2. c. 8. sect. 32.

De diebus conuentuū Ecclesiasticorum
ad

ad verbum audiendum & preces publicas: vbi de diei Dominici obseruatione, l. 2. c. 8. sect. 32. 33. & de viranda hinc super-
 stitione, Ibid. 34.

*de Sacerdotio Christi, regno & munere
 Prophetico.*

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse: munus Propheticum, regnum & sacerdotium: ad eaque pertinere quòd ei tribuitur Christi (sive Messie & Vncti) elogiù, licet peculiariter regni intuitu ita sit dictus. Licet Prophetas & Doctores Ecclesie sue Deus semper dederit, omnes tamen pios plenam intelligentiam lucem Messie demum aduentu expectasse probatur: & ipsum quò apparuit, vñctum fuisse Prophetam non sibi modò, sed toti suo corpori, li. 2. c. 15. sect. 1. 2.

Quòd ad regnum, primum notare oportere spiritualem esse eius naturam: vnde & eius aeternitas colligitur. quæ est duplex: altera ad totum Ecclesie corpus pertinet, altera propria est cuiusque mē-
 bri. Vtraque declaratur, & Scripturæ testimoniis illustratur. sect. 3. Exponitur utilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi, quam dum spirituale esse cognoscimus: eamque duabus in rebus consistere: nempe quòd nos bonis omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat: deinde quòd robore & virtute munit aduersus diabolum omnesque eius imperus. itaque Christum nobis magis quam sibi regnare: vnde & Christiani non immeritò dicimur. Aeternitati regni eius nihil derogare quòd dicitur vltimo die traditurus regnum Deo & Patri, similesque sententias, sect. 4. 5.

De sacerdotio: vt ad nos perueniat eius efficacia & vrilitas, ostenditur incipiendum esse à Christi morte. Hinc sequi æternum esse deprecatorum, cuius patrocinio favorem consequimur: vnde tunc precandi fiducia, cum tranquillitas piis conscientiis oritur. postmodò ita esse ipsam Sacerdotem vt nos asceiscat in societatem tanti honoris, quo grata sint Deo quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis, sect. 6.

de Sacramentis.

Quid sit sacramentum, lib. 4. c. 14. sect. 1. Quæ ratione veteres hoc vocabulum v-

surpauerint in eo sensu, sect. 2. 13.

Nunquam esse sacramentum sine præeunte promissione, quam hoc modo Dominus obsignat, nostræ ignorantie & tarditati, deinde etiam infirmitati consulens, sect. 3. 5. 6. 12.

Sacramentum constare verbo & signo externo: sed aliter esse verbum sacramentale sumendum quam existiment Papistæ, l. 4. c. 14. sect. 4.

Sacramenta non desinere esse testimonia gratiæ Dei, licet impiis quosque porrigantur, qui inde grauiorem damnationem contrahunt, l. 4. c. 14. sect. 7.

Sic confirmari fidem nostram Sacramentis vt ramen id pendeat ab interiore Spiritus efficacia, li. 4. cap. 14. sect. 9. 10. 11. non ponatur virtus aliqua in creaturis, sect. 12.

Impugnatur diabolicum dogma scholarum sophisticarum, sacramenta nouæ Legis iustificare & conferre gratiam, modo non ponamus obicem peccati mortalis, l. 4. c. 14. sect. 14.

Augustini scita distinctio inter sacramentum & rem sacramenti, qua ostenditur, licet Deus in sacramentis Christum verè offerat, ab impiis tamen nihil recipi præter sacramentum, id est signum externum, l. 4. c. 14. sect. 15. 16.

Non esse arbiarandum, latentem aliquam virtutem sacramentis annexam affixamque esse, quo ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, lib. 4. c. 14. sect. 17.

Sacramenta olim quædam exhibituis Deus in miraculis, quædam in rebus naturalibus, vbi de arbore vitæ & de arcu caelesti, libr. 4. cap. 14. section. 18.

Sacramenta esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis, & à nobis vniuersim professionis notas, l. 4. c. 14. sect. 19.

Sacramenta veteris Ecclesie sub Legge eundem habuisse scopum quem nostra, Christum: quem tamen nostra clarius offerunt: quare explodendum dogma scholasticum, illa adumbrasse gratiam Dei, nostra præsentem conferre, li. 4. c. 14. sect. 20. 21. 22. 23.

Exponuntur quædam Scripturæ loca, & veterum testimonia, ex quibus aliter res habere videtur, Ibidem sect. 24. 25.

20.

*de quingus falso nominatis
Sacramentis.*

Quum sacramenta negamus esse quinque ab hominibus inuenta, nõ de nomine sed de re contendimus: quia volunt Papistæ esse inuisibilis gratiæ visibiles formas, l. 4. c. 19. sect. 1.

Multæ afferuntur rationes cur non liceat hominibus instituere sacramenta. item distinguendum esse inter sacramenta & alias ceremonias, lib. 4. cap. 19. sect. 2.

Veteris Ecclesiæ autoritate non posse probari septenarium numerum in sacramentis, l. 4. c. 19. sect. 3.

Licet plura sacramenta habuerit vetus Ecclesia sub Lege, hodie tamen Christianâ Ecclesiam duobus à Christo institutis contentam esse debere: neque licere hominibus alia condere, aut his aliquid de suo addere, l. 4. c. 18. sect. 20.

de sacrificiis.

Differentia inter Mosæica sacrificia & Cœnam Domini in Ecclesia Christiana, l. 4. c. 18. sect. 12.

Quid propriè significet sacrificij nomen: & de variis generib. sacrificiorum sub Lege, quæ ad duo mēbra referri possunt, vt alia vocentur Eucharistica, siue gratiarum actionis, alia Propitiatoria siue expiationis, lib. 4. c. 18. sect. 13.

Vnicum nobis sacrificium propitiatorium, mors Christi: eucharistica plura, omnia nempe charitatis officia, preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur, l. 4. c. 18. f. 13. 16. 17.

Hæc sacrificandi species quotidie locum habet in Ecclesia, & in Cœna Domini: & inde Christiani omnes sacerdotes sunt.

de satisfactionibus Papisticis.

De satisfactione, cui tertium locum assignant in Pœnitentia, de retentione pœnz, culpa remissa, & similibus mēdaciis, quæ corruunt opposita gratuita peccatorum remissione per nomen Christi, l. 3. c. 4. sect. 25.

Refuratur blasphemus error scholasticorum, Remissionem peccatorum & reconciliationem semel fieri in Baptismo sed post Baptismum resurgendum esse per satisfactiones, l. 3. ca. 4. sect. 26. Eiusmodi errore Christum suo honore spo-

liari, & conscientiarum pacem turbari, quum nunquam certò statuere possint sibi remissa esse peccata, l. ibid. sect. 27.

Apud Danielem quum iubetur Nebuchadnezer peccata sua iustitiâ redimere, illud redimere referri ad homines potius quàm ad Deum: & non causam veniæ illic describi, sed potius modum veræ conuersionis. Idem de quibusdam aliis Scripturæ locis, l. 3. c. 4. sect. 36.

Expositio loci illius in Euangelio, Remissa sunt illi peccata multa quia dilexit multum: dilectionem scilicet non esse causam remissionis, sed probationem remissionis, l. 3. c. 4. sect. 37.

Veteres Ecclesiasticos scriptores non eo sensu loquutos de satisfactionibus quo Papistæ: & intellexisse pœnitentes satisfacere Ecclesiæ, non Deo, lib. 3. c. 4. sect. 38. 39.

de Scandalis.

Quæ cauenda sint, quæ negligenda, quid scandalum datum, quid item scandalum acceptum, l. 3. c. 19. sect. 11.

Quinam sint infirmi, quibus cauendum est ne offendiculum popamus, declaratur ex Pauli doctrina & exemplo, l. 3. c. 19. sect. 12.

Quòd cauere iubemur ne offendiculum simus infirmis, locum habere tantum in rebus indifferētibus: itaque hac doctrina perperam abuti qui in infirmorum gratiam dicunt se Missam audire, l. 3. cap. 19. sect. 13.

*de Scriptura, verbo Dei, & illius
authoritate.*

Homines non bene Deum agnoscere creatorem, & discernere à fictitijs Deis rerum creaturarum consideratione nisi lumine verbi accedente adiuuentur: eumque ordinem in suis erudiendis Deum tenuisse, non tantum ex quo Iudæos in populum peculiarem elegit, sed ab initio etiam erga Adam, Noë, & cæteros Patres, l. 1. c. 6. sect. 1.

Vel per oracula & visiones, vel aliorum ministerio Patres habuerunt verbum quod certò persuasi fuerunt esse Dei, quo ipsum agnouerunt verum Deum creatorem & gubernatorem rerum omnium, quod verbum ipse postea, vt in omnes gentes cõsularet mortalibus, voluit quasi publicis tabulis cõsignari in Lege & Prophetis, l. 1. c. 6. f. 2. 3. vbi etiam Scripturæ testi-

testimoniis confirmatur, rerum creaturam considerationi adiungendam esse verbi doctrinam, ne euanidam Dei notitiam concipiamus.

Dei is qui Scripturæ autoritatem dicit, pendere ab Ecclesiæ iudicio: & quàm malè nobiscum ageretur si ita esset, l. 1. c. 7. sect. 1.

Optimè refelli hoc commentum ex loco Pauli (Eph: 2.) fideles ædificatos super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, l. 1. c. 7. sect. 2.

Quo sensu Augustinus dicat se non crediturum Euangelio, nisi Ecclesiæ ipsum moueret autoritas: quem locum illi calumniosè detorquent ad erroris sui confirmationem, l. 1. c. 7. sect. 3.

Licet suppetant alia multa argumenta, quæ fidem faciunt (& ab impus etiam extorquent) Scripturam à Deo proditisse: non alio tamen quàm Spiritus sancti arcano testimonio verè persuaderur cordibus nostris, Deum esse qui loquitur in Lege, Prophetis & Euangelio, idque pluribus locis ex Iesaiâ confirmatur, lib. 1. c. 7. sect. 4. 5.

Ordinata diuinæ sapientie dispensatio, nihil terrenum redolens doctrina, pulchra partium omnium inter se consensio, & præcipuè cont. mptibilium verborum humilitas sublimia regni cælestis mysteria loquens, secundaria sunt adminicula ad stabilicndam Scripturæ fidem, l. 1. c. 8. sec. 1. 2. 11. Item Scripturæ antiquitas: quum aliarum religionum libri sint recentiores libris Moïsi, qui tamen ipse nouum Deum non comminiscitur, sed Deum Patrem Israelitis proponit, l. 1. c. 8. sec. 3. 4.

Quòd Moïses Leui patris sui dedecus, Aaronis fratris & Mariæ sororis murmur non subicit, proprios filios non euehit, argumenta sunt, in libris eius nihil esse ab homine confictum, l. 1. c. 8. sec. 4.

Item miracula omnia quæ contigerunt tam in Legis promulgatione quam toto reliquo tempore, l. 1. cap. 8. sect. 5. Quæ quum profani scriptores negare non possent, calumniari sunt magicis artibus à Mose edita: quæ calumnia firmissimis rationibus refutatur, l. 1. c. 8. sec. 6.

Item quòd Moïses in Iacobi persona loquens tribui Iuda principatum assignat, & quòd vocationem Gentium prædicat,

(quum illud quadringentis post annis, hoc duobus ferè post annorum millibus contigerit) argumenta sunt, Deum ipsum esse qui in libris Moïsi loquitur, l. 1. c. 8. sect. 7.

Quòd Iesaias prædicat Iudzorum captiuitatem, & eorum redemptionem auctore Cyro (qui centesimo post illius mortem anno natus est) quòd Ieremias antequam populus abduceretur, præscribit: exilio tempus annorum septuaginta, quòd Ieremias & Ezechiel locis alter ab altero longè diffisi in dictis omnibus consentiant, quòd Daniel prædicat de rebus futuris ad annum vsque 600. documenta sunt certissima ad sancicndam librorum Propheticozum autoritatem, l. 2. cap. 8. sect. 3.

Contra quosdam profanos derisores, qui querunt quæ sciamus Moïsi & Prophetarum esse quæ sub eorum nominibus leguntur: irem Moïsen vnquam fuisse aliquem, l. 1. c. 8. sect. 9. Item qui querunt vnde ad nos peruenerint exemplaria librorum Scripturæ, quum Antiochus iusserit omnia concremari. Vbi de admirabili Dei providentia in illis per tot secula conseruandis inter tot hostes & tam sauas persecutiones, l. 1. c. 8. sect. 10.

Trium Euangelistarum sermonis simplicitas cælestia mysteria continens, Iohannis oratio grauibus sententiis è sublimi tonans, in Petri & Pauli scriptis relucens cælestis maiestas, Matthæi inperata vocatio à mensa, & Petri & Iohannis à nauiculis ad Euangelij præconium, Pauli hostis conuersio & vocatio ad Apostolatium, signa sunt loquentis in ipsis Spiritus sancti, l. 1. c. 8. sect. 11.

Tot seculorum, tam variarum gentium & tam diuersorum animorum consensus in amplectenda Scriptura, rara etiam quorundam pietas eius autoritatem apud nos debent confirmare, l. 1. cap. 8. sect. 12.

Item tot martyrum sanguis qui pro eius confessione mortem firmo & sobrio Dei zelo oppetierunt, l. 1. c. 8. sect. 13.

Contra fanaticos qui posthabita Scripturæ lectione & doctrina, Spiritum iactant, & ad reuelationes transuolant, l. 1. c. 9. sect. 1. 2.

Refutatio obiectionis ab ipsa allatæ, Indignum esse, Spiritum Dei, cui subit-

cienda sunt omnia, Scripturæ subiacere, l. 1. c. 9. sect. 2.

Item quòd dicunt literæ occidenti nos incubare, l. 1. c. 9. sect. 3.

Mutuo nexu Dominus doctrinæ Spiritusque sui certitudinem inter se copulavit, l. 1. c. 9. sect. 3.

Qualem cæli & terræ reliquarumque creaturarum contemplatio Deum nobis delineat, eundem repræsentat Scriptura, nempe æternum, plenum bonitate, clementia, misericordia, iustitia, iudicio & veritate: idque non alium in scopum, l. 1. c. 10. sect. 1. 2.

Quid sentiendum de potestate Ecclesiæ in Scripturæ interpretatione, l. 4. cap. 9. sect. 13.

Perperam hoc colore abuti Romanenses ad suorum errorum & blasphemiarum confirmationem, sect. 14.

de Spiritu sancto.

Testimonia quibus probatur deitas Spiritus, l. 1. c. 13. sect. 14. 15.

Spiritum sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus, ac sine eo nobis inutile esse quicquid in salutem generis humani Christus passus est ac fecit, l. 3. c. 1. sect. 1. 3.

Christum peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum, nempe ut à mundo nos segregaret. Inde dici Spiritum sanctificationis. Quare nunc Patris, nunc Filij Spiritus dicitur: & dici Spiritum Christi, non modò quare nunc Christus est Sermo ille æternus: sed secundum Mediatoris quoque personam, sect. 2.

Interpretatio elogiorum quibus Scriptura insignit Spiritum. vbi de exordio totaque instauratione salutis nostræ agitur, Spiritus adoptionis, arthabo & sigillum nostræ hæreditatis, vira, aqua, oleum & vnctio, ignis, fons, Dei manus, & c. sect. 3.

Fidem præcipuum esse opus Spiritus, propterea que ad eam magna ex parte referri que passim occurrunt in Scriptura ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam, sect. 4.

de Superstitione.

Superstitionum simplicitas eos non excusat, quia eorum cæcitas vanitate, superbia, & contumacia implicita deprehenditur, l. 1. c. 4. sect. 1. 3.

Deo gratificari quum tætar superstitione,

mendacibus fucis ei illudit, l. 1. c. 4. sect. 3.

Superstitiosi non appropinquat ad Deum nisi inuiti & seruli timore, l. 1. c. 4. sect. 4.

Quicunque puram religionem adulterant, licet antiquitatis consensum vel vrbis alicuius consuetudinem sequantur, discessionem faciunt ab vno & vero Deo, l. 1. c. 5. sect. 12.

Quid à superstitione differat religio ostenditur ex etymologia vocum superstitionis, religionis, & c. l. 1. cap. 12. sect. 1.

Superstitionis astutia, dum vni Deo supremum locum concedens, illi turbam minorum Deorum circumdat, lib. 1. ca. 12. sect. 1. 3.

T

de Templis.

De Templis Christianorum ad conuentus Ecclesiæ celebrandos, l. 3. c. 20. sect. 30.

Non expedit in Templis Christianis vllas omnino habere imagines, veteris Ecclesiæ autoritate & Augustini rationibus confirmatur, l. 1. c. 11. sect. 13.

Verbi prædicatio & sacramenta viuæ sunt imagines solæ templis Christianis conuenientes, l. 1. c. 11. sect. 7. 13.

Synodi Nicenæ, quæ Irenæ imperatrici iussu habita est, impietas, putida insultrates & ineptiæ in approbandis imaginibus in templis, earumque adoratione, l. 1. c. 11. sect. 14. 15. 16.

De templorum & sacrorum ornatu in vetere Ecclesia, lib. 4. cap. 4. sect. 8. & cap. 5. sect. 18.

de Tentationibus.

De variis tentationum formis: & quo sensu dicitur Deus nos tentare, l. 3. c. 20. sect. 46.

de Testamento veteri & nouo.

De similitudine Veteris & Noui testamenti: vbi ostenditur vnum esse substantia & re ipsa, administratione tantum variare. Similitudo in tribus præcipue capitibus vertitur, l. 2. c. 10. sect. 1. 2.

1. Vetus testamentum non detinuisse Patres in terrena fœlicitate, sed præcipue spectasse ad futuram vitam, ostenditur ex Paulo; qui sub eo dicit contineri promissiones Evangelij, Ibidem sect. 3.

Idem etiam probatur ex Lege & Prophetis: primum consideratis verbis fœderis, Ego sum Deus vester, Ibid. sect. 7. 8. Item,

Item, Ero Deus feminis vestri post vos, *sect.* 9. Deinde etiam ex vita sanctorum Patrum, nempe Adam, Abel, Noë, *sect.* 10. Abraham, *sect.* 11. Isaac, Iacob, *sect.* 12. 13. 14. Tum ex multis testimoniis Davidis, *sect.* 15. 16. 17. 18.

Iobi, *sect.* 19. in genere posteriorum Prophetarum, *sect.* 20. Sed nominatim Ezechielis, *sect.* 21. Iesaiæ, & Danielis, *sect.* 22. Tandem concluditur totum hoc caput: ubi rursus testimonia quaedam ex Novo testamento adducuntur, *sect.* 23.

2. Vetus testamentum non hominum meritis, sed gratuita Dei misericordia fuisse suffultum; 3. ita tunc constituisse Christi mediatoris cognitione fœdus Patrum cum Deo probatur, *ibid.* *sect.* 4.

Sacramentorum etiam significatione Israelitas sub Lege Christiano populo patres fuisse, *li. 2. c. 10. sect.* 5. 6.

Quatuor differentia Veteris testamenti à Novo, quibus quintam adiicere licet. Prima, quod tametsi olim quoque Dominus populi sui animas in cœlestem hereditatem volebat collimare: quo tamen in spe illius melius alerentur, contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodam modo degustandam exhibebat: nunc clarius reuelata per Evangelium futuræ vitæ gratia, rectè ad eius meditationem mentes nostras erigit, omisso inferiori, quem apud Israelitas adhibebat exercitationis modo, *lib. 2. cap. 11. sect.* 1. Propterea comparati veterem Ecclesiam heredi paruulo, qui à tutoribus regitur, *sect.* 2.

Eadem ratione tanti aestimasse veteres Patres hanc vitam eiusque benedictiones, *sect.* 3.

Secunda differentia est in figuris: quibus Vetus testamentum imaginem & umbram spiritualium bonorum ostentabat: nouum præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Additur ratio quare Dominus hunc ordinem obseruarii. & subiicitur definitio Veteris testamenti, *ibid.* *sect.* 4.

Hoc sensu dicitur, Legis Pædagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam in carne ex liberetur, *sect.* 5. Quod in excellentissimis etiam Prophetis & singulari Spiritus gratia pollentibus locum habuit, *sect.* 6.

Tertia differentia sumitur ex Ieremiæ 31.

& 2. Cor. 3. quod Vetus testamentum literale est, Nouum spirituale: Vetus mortiferum, Nouum, vitæ organum, &c. *Ibid.* *sect.* 7. 8.

Quarta differentia, quod Vetus testamentum Scriptura vocat seruitutis, quia timorem in animis generat: Nouum, liberatis: quod eosdem in fiduciam & securitatem erigat. Tres posteriores differentia comparationes sunt Legis & Evangelij. Prima continet etiam promissiones ante Legem editas, Patres sub Lege & Veteri testamento ita vixisse, vt non illic resisterint, sed aspirarint semper ad Nouum, adeoque certam eius communionem amplexi sint, *sect.* 9. 10.

Quinta, quod ante Christi aduentum gentem vnã Dominus segregauerat, in qua fœdus gratiæ suæ cõtiueret, reliquis inrerim velut neglectis. Sic gentium vocatio insignis est tessera qua supra Vetus testamentum Noui excellentia illustratur: res adeo incredibilis, vt Apostolis etiam ipsi in Prophetarum lætione versatis, & Spiritu sancto donatis noua adhuc visa fuerit, *sect.* 11. 12.

Conclusio huius loci: & responsio ad varias obiectiones nonnullorum, qui hæc in gubernanda Ecclesia varietatem, diuersum in docendo modum, tantam rituum & ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactant. Vbi ostenditur Dei constantiam elucere in hac mutatione, nihilque ab eo factum nisi sapienter, iustè, & in misericordia: quum aliter Ecclesiã in pueritia, aliter in adolescentia gubernat. itè quum gratiæ suæ manifestationem in vno populo ante Christi aduentum continuat, quam deinde effudit super omnes nationes, *sect.* 13. 14.

de Timore.

Fideles sæpe timore & diffidentia laborare ex propriæ firmitatis sensu, *lib. 3. c. 2. sect.* 17.

Altera timoris species in pio pectore concepta, vel ex exemplis diuinæ vltionis in impios, vel ex propriæ miserix consideratione. Eiusmodi timorem adeo non esse contrarium fidei, vt fidelibus maximè commendetur, nec mirum esse si simul sint in fideli anima pauor & fides, quum ex opposito in impiis simul sint torpor & anxietas, *lib. 3. cap. 2. sect.* 22. 23.

Timorem Domini gemino ex sensu emanare, quum scilicet Deum honoramus tanquam Patrem, timemus vt Dominum: nec mirum esse si vtrumque affectum inde animus recipiat, lib. 3. c. 2. sect. 26. Et alium esse hunc timorem à timore infidelium, quem seruillem vulgò vocant, lib. 2. sect. 27.

de Traditionibus.

Quum Dominus verè iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocarit, inde constat nihil eorum esse quicquid bonorum operum ex suo ingenio excogitant homines: sed legitimum cultum sola constare obedientia, eamque esse originem, matrem custodemque virtutum omnium, lib. 2. cap. 8. sect. 5.

De traditionibus humanis, id est edictis de cultu Dei præter eius verbum profectis ab hominibus: & earum impietate & necessitate, lib. 4. c. 10. sect. 1. 2. 5. 6. 7. 8.

Constitutionum Papalium (quas vocant traditiones Ecclesiasticas) diuisio in eas quæ ritus continet, & alias quæ ad disciplinam spectare dicuntur. Vtrarumque impietas, quòd in illis Dei cultus constituitur, & præcisâ necessitate astringuntur conscientia, lib. 4. c. 10. sect. 9. Propter illas fit irritum Dei præceptum, sect. 10.

Vera nota traditionum humanarum quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit, lib. 4. cap. 10. sect. 16.

Refutantur quorundam prætextus defendentium traditiones Papales, quòd sint à Deo, quia Ecclesia non possit errare, & regatur à Spiritu Sancto, lib. 4. c. 10. sect. 17.

Meram esse imposturam, referre ad Apostolos originem traditionum quibus hætenus oppressa fuit Ecclesia, lib. 4. c. 20. sect. 18. 19. 20.

Falsò ad excusandam tyrannidem legum Papalium prætexti exemplum Apostolorum, præcipientium Gêtibus vt abstineant ab idolochytis, suffocato, & sanguine, lib. 4. c. 10. sect. 21. 22.

Domino suum regnum eripitur quoties ipse traditionum humanarum legibus calitur, quod grauissimum semper fuisse crimen coram Deo exemplis & testimonis Scripturæ ostenditur, lib. 4. c. 10. sect. 23. 24.

Inuentiones humanas non posse defendi exemplo Menoha priuari hominis sacrificium offerētis, aut Samuelis sacrificantis in Ramatha, lib. 4. cap. 10. sect. 25. aut Christi iubentis ferre onera importabilia quæ alligabant Scribæ & Pharisei, lib. 4. c. 10. sect. 26.

De sanctis & vtilibus Ecclesiæ cõstitutionibus, ac earum scopo, lib. 4. c. 10. sect. 1.

De cõstitutionibus Ecclesiasticis, quæ sanctæ haberi debent, vt quæ verè seruiant decoro, vel ordinem & pacem conferunt in Ecclesia, lib. 4. c. 10. sect. 27. 28. 29. Prudenter expendendum quæ sint eiusmodi, sect. 3. Christiani populi officium esse illas obseruare: & qui cauendi hinc sint errores, & quomodo interui semper sua conscientia salua maneat libertas, sect. 31. 32.

de Tributis.

De tributis, veltigalibus, indictionibus, oblationibusque quæ principibus persoluntur, quomodo iis vti bona conscientia possint pij principes, lib. 4. c. 20. sect. 13.

de Trinitate.

In vna & simplici Dei essentia tres nobis distinctè considerandas personas, siue (vt Græci dicunt) hypostases, lib. 1. c. 13. sect. 2.

Refutantur ij qui personæ nomen in hac materia damnant & reiiciunt propter nouitatem, lib. 1. c. 13. sect. 3. 4. 5.

Voces quasdam nouas excogitare coacti sunt sacri doctores, ad asserendam Dei veritatem contra vafros quosdam homines, qui tergiversando ipsam eludebant: vt contra Arrium nomen *μυστις*, contra Sabellium, proprietatum vel personarum trium, lib. 1. c. 13. sect. 4. 16. Et de Hieronymi, Hilarij ac Augustini diuersis sententiis in harum vocum vsu, sect. 5.

Quid personam vocemus quum de Trinitate disseritur, lib. 1. c. 13. sect. 6. Et de errore Serueti in acceptione huius vocis, lib. 1. c. 13. sect. 22.

Quemadmodum Christi aduentu clarior se patefecit Deus, ita etiam tunc in tribus personis familiarius innotuisse, lib. 1. c. 13. sect. 16.

Testimonia Scripturæ quibus demonstratur distinctio Patris à Verbo, & Verbi à Spiritu, lib. 1. c. 13. sect. 17. Et distinguuntur in Scriptura Patrem à Verbo & Spiritu, Spiritum etiam ab utroque, tam ex ordinis

obseruatione quã ex propriis attributis, lib. 1. c. 13. sect. 28.

Simplicissimam Dei vnitatem non impedit ista personarum distinctio, lib. 1. c. 13. sect. 19. Et quo sensu dicant veteres Patrem Filij esse principium, & tamen Filium à seipso essentiam habere, Ibid.

Breuis summa eorũ quæ de vnica Dei essentia & tribus personis credere nos oportet li. 1. c. 13. sect. 29. Et hic sobriè multiplicat cum moderatione nobis philosophandũ, ne aut cogitatio aut linguavltra verbi Dei fines præcedat, Ibid. sect. 21.

Refutatio deliriorum Serueti in hoc capite doctrinæ, lib. 1. c. 13. sect. 22.

Refutatio erroris quorũdam nebulorũ Patrem verè & propriè vnicũ esse Deum, qui filium & Spiritum formando suam in eos deitatem trãsfuderit, l. 1. c. 13. s. 23. Et falsum esse quod sumũt, quoties Dei mētio fit in Scriptura, nõ nisi Patrè intelligi, se. 24. Itẽ quod indiuidua essentia, quorũ singula partẽ obtineat essentia, s. 25. Responso ad eorum obiectionẽ. Christũ, si propriè sit Deus, perperam Filiũ Dei vocari, Ibid. s. 26. Responso ad multos locos, quos in confirmationẽ suæ sententiæ adducunt ex Irenæo, vbi partẽ Christi asserit esse vnicũ & aternũ Deum Israel, Ibid. sect. 27. Itẽ ad locos ex Tertulliano, Ibid. sect. 28. Iustinum, Hilarium, Augustinum pro nobis facere, Ibid. sect. 29.

Filium esse consubstantialem Patri, lib. 4. c. 8. sect. 16.

V

de Vita hominis Christiani.

Vitæ formandæ regulam cõtinet lex, sparsim etiam eam tradunt varij Scripturæ loci: nec sine methodo, licet nõ ita exquisita & affectata vt philosophi, lib. 3. c. 6. sect. 1.

Duo hĩc exequitur Scriptura: excitat nos ad iustitiæ amorẽ, & normã præscribit eius sequendæ. Prius varis argumentis & rationibus facit, l. 3. c. 6. se. 2. Hĩc Scripturam multo præstantiora fundamenta sumere quàm reperiri possint in omnibus Philosophorum libris, l. 3. c. 6. sect. 3.

Contra eos qui Christi cognitionẽ obtendunt, quum vita & mores eorũ Christi doctrinam non referant, l. 3. c. 6. sect. 4.

Licet perfectio optãda esset omnibus, agnoscendos tamẽ pro Christianis etiam plerõiq; qui nõ ita multam adhuc pro-

gressi sunt. Enitendum semper nobis esse neque desperandum propter successus tenuitatem, lib. 3. c. 6. sect. 5.

Ex Pauli loco partes vitæ bene compositæ, gratiæ Dei consideratio, abnegatio impietatis & mundanarum cupiditatum, sobrietas, iustitia, & pietas (quæ veram sanctitatem designat) spes beatæ immortalitatis, lib. 3. c. 7. sect. 3.

de Vita futura.

Variis miseris Deum nos erudire ad præsentis vitæ contemptum, vt seriõ futuram desideremus, l. 3. c. 9. sect. 1. 2. 4.

Talem vitæ huius cõtemptum requirĩ à nobis, vt neque eam oderimus, nec aduersus Deum ingrati simus, cuius clementiæ ipsa etiam est testimonium fidelibus, lib. 3. c. 9. sect. 3.

Admonentur ij qui nimia mortis formidine tenentur: Christianorum potiõ esse diem illum expetere, qui finem cõtinuis prope eorum miseris imponet, & vero gaudio eos perfundet, l. 3. c. 9. se. 5. 6.

De fœlicitatis aternæ (quæ resurrectionis est finis) excellentia incõprehensibili, cuius suauitatis gustum hĩc nos assiduè percipere oportet: vitare tamẽ curiositatem: vnde friuolæ & noxiæ quæstiones, atq; ad eò perniciosæ speculationes. Item, non æqualem fore omnibus Dei filiõ gloriæ modum in cælis, lib. 3. c. 25. s. 10. 11. Vbi etiam respondetur ad quæstiones quas quidam mouent de statu filiorum Dei post resurrectionem.

Quo sensu vita aterna dicatur nonnũquam merces operum, l. 3. c. 18. sect. 24.

de præsentis vita, eiusque adiumentis.

Optimum modum vtendi boni huius vitæ proponi in Scriptura, lib. 3. c. 10. s. 4. 5. Cauendæque duo vitia: ne vel nimia austeritate astringamus conscientias, vel laxemus fræna hominum intemperatiæ, lib. 3. c. 10. sect. 1. 3.

Deum & in vestibus & in alimentis nõ tantum necessitati nostræ, sed etiã oblectationi voluisse consulere, lib. 3. c. 10. sect. 2.

Maximè necessarium esse, vnumquẽque nostrum in cunctis vitæ actionibus in suam vocationem intueri, nequid temerè vel dubia cõscientia tentemus, lib. 3. cap. 10. sect. 6.

Deum non dignari corporis etiam nostri terreni necessitatibus consulere, &

quo sensu ab eo petamus panem quotidianum, lib. 3. c. 20. sect. 44.

de Ultima (ut vocant) unctiōe.

Extremæ unctiōnis Papisticæ administratio qualis, & qua forma verborum: nec posse defendi Iacobi autoritate aut Apostolorum exemplo, l. 4. cap. 19. sec. 18. Quum gratia curacionum olim data Apostolis iam pridem desierit extare in Ecclesia, sec. 19. 20. Et, vt extaret, longe tamen abesse à sancta Apostolorum cremonia impiam istorum obseruationem: cuius blasphemix demonstrantur, dum oleum exorcizant, & ei tribuunt quod est Spiritus sancti, sect. 21.

de Voluntate hominis.

An omni ex parte vitata sit corruptaque voluntas vt nihil nisi malū generet, an verò aliquam adhuc retineat arbitrij libertatem. Vbi exponitur vulgare dictū à philosophis vulgò sumptū, Omnia naturali instinctu bonum appetere: & ostenditur nō posse inde probari libertatē voluntatis, l. 2. c. 2. fe. 26. Non tantū imbecillam, sed nullam esse animæ facultatem vtrò ad bonum aspirandi, & quum totus homo peccati imperio subiaceat, ipsam certē voluntatem arctissimis vinculis cōstringi, probatur testimoniis Scripturæ & Augustini, l. 2. c. 2. sect. 27.

Lapsu suo hominem amisisse nō voluntatem, sed voluntatis sanietatem, vt ad bonum ne quidem commouere se possit, nedum applicare: sed necessario in malum trahatur vel ducatur, (licet non coactē sed voluntariē) probatur ex Augustino & Bernardo: & fusè ostenditur differentia inter coactionem & necessitatem, l. 2. c. 3. sect. 5.

Quum Dominus bonum in cordibus nostris & inchoet & perficiat, quum operetur in nobis velle (id est, bonam voluntatem) quum creet cor nouum, auferat la pideum, det carneum: sequitur penitus corruptam esse hominis voluntatem, & nihil boni habere, l. 2. c. 3. sect. 6.

Rationib. & variis Scripturæ testimoniis clarissimè probatur, Deum operari bonam voluntatem in suis, non tantū præparando aut conuertendo ab initio: (ita vt postea ex se ipsa aliquid boni agat) sed quia illud vnus est, q̄ rectè amorem concipit voluntas, quòd in eius studium inclinatur, quèd ad eius sectandi

conarum incitatur & mouetur: deinde q̄ electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremo quòd homo in illis constantè pergit & in finē vsque perseverat, l. 2. c. 3. fe. 7. 8. 9.

Itaque falsum esse quod multis seculis traditum est, Deum ita voluntatem mouere vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari, aliisque similes inuentias, Scripturæ & Augustini autoritate probatur, l. 2. c. 3. sect. 10. 11. 12. 13. 14.

In actionibus etiam quæ per se nec iustæ nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis quàm spiritualem vitam spectant, hominis voluntatem non esse liberam, sed Dei motione speciali inclinari ad elementia, misericordiam, iram, pauorem, aliisque diuersos affectus, quoties ipse viam facere vult prouidentix, probatur ex Scripturæ, quotidiana experientia, & Augustini autoritate, l. 2. c. 4. sect. 6. 7.

de Voluntate Dei.

De voluntate Dei arcana: item de alia, cui respondet voluntarium obsequium, l. 3. c. 20. sect. 43. & l. 3. c. 24. sect. 17.

de Vocatiōe.

De Vocatiōe efficaci siue interiari, quæ electionis est certum testimonium, & à sola Dei gratuita misericordia pendet, l. 3. c. 24. sect. 1. 2.

Contra eos qui in prædestinatione hominem faciunt Deo cooperarium: item qui electionem à posteriori suspendunt, l. 3. c. 24. sect. 3.

Electiōnis nostræ certitudo cognoscenda ex verbo & Dei vocatiōe, nec perripendum nobis in æternum Dei consiliū, l. 3. c. 24. sect. 4. In Christo solo nos elegit Pater: in eo ergo contempserunt electiōnis nostræ firmitudinem, l. 5. Et ita vt inde etiam finalis perseverantiæ fiduciam concipiamus, l. 3. c. 24. sect. 6. 7. 8. 9.

Vocatiō duplex, vniuersalis & specialis, l. 3. c. 24. sect. 8.

Electos ante vocatiōem non differre quicquam ab aliis: & falsum esse quod quidam somniant, ab ipsa natiuitate insitum esse in cordibus eorum semè aliquod electiōnis: probatur variis exemplis & Scripturæ testimoniis, l. 3. c. 24. sect. 10. 11.

Quomodo suæ erga electos vocatiōnis efficaciam salutem, ad quæ eos eterno cōsilio destinatur, perficit Deus: ita suam ipsam

I N D E X.

ipsum habere aduersus reprobos iudicia, quib. consilium de illis sum exequitur, & prædestinationi suæ viam facit, tractatur fufissimè, lib. 3. c. 24. sect. 12. 13. 14.

de Votis.

De votis quæ præter expressum Dei verbum fiunt an nuncupari rite possint ab hominibus Christianis : & quo loco sint habenda, lib. 4. c. 13. sect. 1. 6.

Tria obseruanda in votis, *Quis* sit is cui vouemus, nempe Deus, qui obedientia delectatur, se. 2. *Qui* simus nos qui vouemus, vt metiamur vires nostras, vt vocationem nostram intueamur, ne benefi-

cium libertatis quod nobis Deus cõtulit negligamus, sect. 3. Et quo animo voueamus, se. 4.

De voto cœlibatus Sacrificiorum, Monachorum & Monialium, lib. 4. c. 13. sect. 3. & 17. 18. 19.

Votorum quatuor fines: duo in præteritum tempus referuntur, duo in futurum, lib. 4. c. 13. sect. 4. 5.

Votum fidelium omnium commune, quod in Baptismo nuncupatur, 1. 4. c. 13. sect. 6.

De mundi temeritate & superstitione in votis nuncupandis, lib. 4. c. 13. sect. 1. 7

CHRISTIANIS ET HVIVS LIBRI STUDIO S I LECTORIBVS, AVGVSTINVS MARLORATVS

Salutem à Domino precatur.

*V*icunque subsequenter Indicè Bibliçè legerint, mirari poterunt, quid mihi post tam multas huius operi editiones ac recognitiones in mentem venerit, vt omnes sacrarum literarum in eo citatas, ac bonam partem expofitas authoritates colligerem, quum id, si aliquem fructum afferre poterat, maturius fieri oportere præsertim verò ab hinc triennio, quum author huic libro tam sedulo incubuit, vt præter plurimas viles rerum quas continet additiones, earum collocatio ab ipsius manibus suis absoluta numeris prodierit: ita vt libris quatuor, in capita eaq; in diuersas sectiones, distinctis, totius Christianæ religionis summam non minus sæliciter quam familiariter comprehenderis. Ac sanè non inficior commodissimum futurum fuisse si iam tum aliquis fideliter ac sedulo in his locis colligendis inuigilasset: id quod & ipse ex typographi sententia facere decreuerat: sed quòd meum minus aliò me auocabat, vel quum iam recognito & secus atque antea disposito operi finis imponeretur, rem omittere aut certè intermittere sum coactus. Ex quo enim liber hic & Latinus & Gallicus emanauit, quumq; tam passim vaueret, quia videbam neminem esse qui in Scripturæ locis ad copiosissimū indicem redigendus operam daret, & quòd quanta esset utilitas ad omnes peruentura intelligebam, non potui quin pro viribus, & pro eo otio quod mihi hæc temporum procella concedebat, totā curam impenderè. Verum vt omnia certiora ac emendatiora prodirent, nolui fidè adhibere numeris hactenus à typographo adscriptis: nam omnibus diligenter collatis, non paucos falsos, plures prætermisissos, aliquot etiam traiectos comperi; facile enim id recognitoribus minus sacrarum Literarum peritis vt plurimum euenire solet, vt dormitantes hallucinentur. Itaque omnibus summa cum diligentia restituitis, isq; expletis quæ omissa videbantur, sacra Scripturæ locos ex ordine Veteris ac Noui Testamenti coaceruatos ita digessi, vt si qui, aut memoria vitio, aut alio modo prætermisissos sint fieri enim vix potest quin spica aliqua in tam copiosa messe colligenti oculos fallat hoc sperare audeam, tam paucos inuentum iri, vt si quando a prælo renouetur Index, nõ multò locupletior sit futurus: tamen si rogo atque hortor Lectores, vt si quid animaduertant ad typographum deserant, quò res magis ac magis elaborentur. Hoc quoq; obseruandum est, versiculos quos ego rotos Indice sum complexus non integros citari, multò verò minus exponi in Institutione, sed tantum dimidios: quod tamen à nobis temere non est factum. Sæpe enim occurrit, vt in diuersis Institutionis locis certæ authoritates, quæ ex eiusdem versiculi parte aliqua afferantur. Et quia repetitionibus in locis ac numeris notandis utendum fuisse, quæ lectori tedium afferre poterant, malui integrum & perpetuum collocare versiculum, quam eum in plures partes secando repetitionibus seruacaneis uti. De utilitate quam ex hoc meo labore percipere poterunt Lectores præter id quod me usus & experientia docuit in huiusmodi indicibus, quos ad priuata studia & exercitationem in Institutiones antea editas scripsi: eis saltem asserere possum qui nondum satis in tractandis sacris literis sunt exercitati, quique Ecclesiæ seruiendi studio tenentur, atque

*ad eò in dies ei dant operam, fore ut latissimum a litum inueniant tunc ac summa cum dextere
 rate, sum Prophetarum tum Apostolorum scripta explicandi, auctoritates etiam hic citatas,
 atq; ad eò his similes ad Ecclesie adificationem, qui verus est finis, accommodandi. Quamuis e-
 nim nobis non desint commentarij qui genuinum sensum sacrorum Scriptorum in quibus ver-
 samur, nobis aperiant, tamen quoniam qui eos scripserunt, & in eis feliciter desudarunt, nuda
 ac sincera textu explanatione contenti fuerunt: haud faciliè, nisi qui in Religionis capitibus non
 mediocriter versati sunt, commentarij solius opera freti, intelligere poterint, ad quem locum cõ-
 munem, argumentum quod tractatur referri debeat. Qui verò hoc Indee uti non grauibitur,
 ubi locum quem exponit in eo inuenerit, videbit quomodo, & ad quem finem, siue ad vera de
 Arina confirmationem, sit accommodandus: Id quod magno erit vsui, non solum ut amplifietur
 aliquod argumentum, verum etiam ut is qui in præcipuis Religionis Christiane fundamen-
 tis cupiunt confirmari, satifiat Satis enim constat, quàm frigida & ieiuna sit eorum oratio,
 qui nihil aliud quàm quod in Commentariis legerint, offerunt: cum eorum auctores, doctissimi
 inquam ac præstantissimi, breuitati diseritè studuerint, quo Lectores locis communibus uteren-
 tur, ad ea que in Commentariis breuiter exposita reperunt fusius explicanda. Præterea cum
 non semper habeamus in promptu qua in Biblia Auctores scripserant: atque ad eò cum pauce-
 rum in aliquot libros, tum vel maximè auctoris huius operis, Commentarij inueniantur, nos
 parum hic Index, cum aliogni obscuras & difficiles auctoritates explanabit, adminiculi Le-
 ctõribus offeret. Aut enim subitam interpretationem, aut saltem adiuu aliquem ad vera
 sententia inuestigationem, inuenire poterunt. Ad versionem verò quod attingi spero equidem
 id non alienum Lectõribus visum iri, quòd ipsa Bibliorum verba ponit: sim sequutus, quàm
 quomodo à Ioanne Caluino in hac Institutione citantur. Ut enim peritissimus est ac multitudine
 hominõ lectionis, quem admodum & ipsius opera satis restantur quàm ei sacra litera sint familia-
 res, non semper præ oculis dum scribit libros explicatos habet. Etenim ne necesse quidem est ut
 quicquid ex Veteri ac Nouo Testamento citat, totidem verbis describat: satis est quòd sensus
 ita fideliter retinetur, vocabulorũque proprietates tam accurate obseruatur, ut faciliè omnium
 calumnias vitet: nisi fortasse eorum, qui ea libenter carpunt, qua ne minima quidem ex parte
 imitari possint. Persuasus itaque nec ingraturum auctori, nec aliorum lectõribus visum iri, si
 sententia, quomodo extant in nouissima Bibliorum, ex Hebræo quòd ad Vetus Testamentum
 attinet, quòd ad Nouum è Græco versione sumerentur: non dubitauit sacrarum literarum au-
 thoritates, aliter atque in institutione hælentur, quòd ad verba attinet, describere, ut quòd
 interdum in tertia persona affirmatur, index habeat in secunda. & contra, eadem tamen seruat
 sententia: quòd quisque faciliè iudicabit si singula diligenter contulerit, ac sine anticipata opi-
 nione, qua leuioribus & curiosis ingenis, fructum quem ex multa lectione reportare debent,
 eripit. In nominibus verò & numeris tum librorum tum capitulũ Veteris Testamenti, non vul-
 gatam, sed eam qua Hebræo quadrat versionem, secuti sumus: cuius quidem lectores commone-
 facere lubuit, ne primum Regum pro primo Samuelis, secundum Regum pro secundo eiusdem
 Propheta accipiant, quòd ab eis factitatum est qui usque adhuc impressu Institutionibus nu-
 meros adscripserunt, quoque qui magnis Bibliorum, quas vocant, Concordantijs ex vulgari
 versione desumptis, adhaerunt: ex qua nonnulli Veteris Testamenti libri secus inscripti, Psal-
 mi verò etiam aliter quàm ex Hebræorum ordine, ut omnibus constabit, inserti sunt. Ceter-
 um cum in hoc libro omnia religionis capita copiosè & fideliter nobis exponantur, quibus fa-
 ciliè aduersariorum falsas opiniones resellere possimus, quisquis ad eius lectionem cum docili-
 tate, ac proficendi studio accesserit, non dubium est quin & ipse cumulatè proficiat & alius
 prodesse possit, quorum conscientias ita corroboret, ut nulla re nunquam lahesactari possint: ut-
 pote qui certum habeant fidem suam firmis, mo niti fundamento & Trinitarum & Apo-
 stolorum, qui & scripserunt & loquuti sunt afflari spiritu Dei, qui verbum suum quod habet
 clarissimum ac pretiosissimum, legi, audiri, tractari, & cum omni timore ac reuerentia nihil
 neque addendo neque detrahendo, ne iure Vanitatis arguamur, accipi præcipit. Itaq; cum om-
 ni simplicitate ac timore Dei hac tam utilia & necessaria legamus, & quotidie progressus sæ-
 ciamus in gratia & cognitione Christi, qui solus Seruator est, & caput ac Dõctor Ecclesie, cui
 hoc & sempiterno tempore sit gloria, Amen. Kgl. M. aij, 1562.*

INDEX, QVO CONTINENTVR BIBLIORVM
 RVM LOCI EX SERIE LIBRORVM
 Veteris ac Noui Testamenti.

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum caput, posterior versum indicat: si unicum versum tantum Primus verò contextus postpositus, Institutionis librum, Secundus caput, Tertius sectionem designat.

GENESIS.

1. N principio Deus creauit
 cælum & terram 1.14.20
 2 Et Spiritus Dei expansus
 erat super abyssos 1.13.14.
 & 1.13.22.
 3 Et dixit Deus, Fiat lux, & lux fuit 1.13.
 7. & 1.16.2. & 1.13.8
 11 Germinet terra herbam virentem &
 facientem semen iuxta genus suum 1.
 16.2.
 26 Faciamus hominem ad imaginem &
 similitudinem nostram 1.13.24.1.15.3
 27 Et creauit Deus hominem ad imagi-
 nem & similitudinem suam, ad imagi-
 nem Dei creauit illos masculû & femi-
 nam 1.11.14. & 1.15.3. & 2.1.1.
 28 Et dominamini piscibus maris, & vo-
 latilibus cæli, & vniuersis animalibus
 quæ mouentur super terram 1.14.22
 31 Viditque Deus cuncta quæ fecerat, &
 erant valde bona Et factum est vespe-
 re & mane dies sextus 1.14.22, & 3.23.8
 21 Igitur perfecti sunt cæli & terra, & o-
 minis ornatus eorum 1.14.4
 2 Complēuit Deus die septimo opus suū
 quod fecerat: & requieuit die septimo
 ab vniuerso opere quod fecerat 1.14.1
 & 2.3.30
 7 Formauit igitur Dominus Deus homi-
 nem de limo terræ, & inspirauit in fa-
 ciem eius spiraculum vitæ, & factus est
 homo in animam viuentem 1.14.8
 & 1.15.1. & 1.15.5
 9 Lignum etiam vitæ in medio paradisi,
 lignumque scientiæ boni & mali 4.14.3
 17 In quocunque die comederis ex eo,
 morte inorieris 2.2.7
 13 Non est bonum hominem esse solum:
 Faciamus ei adiutorium simile sibi
 4.14.2
 23 Hoc nūc os ex ossibus meis, & caro de
 carne mea, hæc vocabitur virago, quo-

- niam de viro sumpta est 2.12.7
 34 Dixit serpens ad mulierem: Nequa-
 quam moriemini 1.14.15
 6 Vidit igitur mulier quòd lignum esset
 bonum ad vescendum, & pulchrum oc-
 culis, aspectuque delectabile: & tulit
 de fructu illius, & comedit, deditque
 viro suo, qui comedit 2.1.4
 15 Inimicitias ponam inter te & mulie-
 rem, & semen tuum, & semen illius,
 ipsa conteret caput tuū & tu insidia-
 beris calcaneo eius 1.14.18. & 2.10.2
 & 2.13.2.
 17 In laboribus comedes ex ea cunctis
 diebus vitæ tuæ 3.14.13. & 2.10.10
 19 In sudore vultus tui vesceris pane, do-
 nec reuertaris in terram, &c. 1.15.1
 22 Nunc ergo ne fortè mittat manum
 suam, &umat etiam de ligno vitæ, &
 comedat & viuat in æternum, eiciamus
 eum 4.14.2.
 23 Et emisit eum Deus de paradiso volu-
 pratis vt coleret terrā de qua sumptus
 est 1.15.2
 44 Et respexit Dominus ad Abel, & ad
 munera eius 3.14.8
 7 Sub te erit appetitus eius, & tu domi-
 naberis illi. 2.5.16
 8 Quicumque essent in agro, confurrexit
 Cain aduersus fratrem suum Abel, &
 interfecit eum 2.10.10
 10 Vox sanguinis fratris tui clamat ad
 me de terra 3.2.7.
 13 Maior est iniquitas mea quàm vt ve-
 niam merear 3.3.4
 6.3 Non permanebit spiritus meus in ho-
 mine in æternum, quia caro est, &c.
 3.14.1
 5 Videns autem Dominus quòd multa
 malitia hominum esset in terra, & cū-
 cta cogitatio cordis intenta esset ad
 malum omni tempore 2.2.25.
 6 Tunc pœnituit Dominus quòd ho-

I N D E X .

- minem fecisset in terra 1.17.12
- 18 Pōnam fœdus meum tecum 4.14.6
- 22 Fecit Noe omnia quæ præceperat illi Deus 20.10.10
- 8.21 Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua 2.2.25. & 2.2.27 & 3.14.1
- 9.2 Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quæ mouentur super terram: omnes pisces maris manus vestræ traditi sunt 1.14.22
- 9 Ecce ego statuo pactum meum vobiscum & cum semine vestro post vos 4.14.6
- 13 Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram 4.14.18
- 24 Euigilatus autem Noe ex vino, quum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor 2.10.10
- 25 Ait, Maledictus Chanaan: seruus seruum erit fratribus suis ibid.
- 27 Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan seruus eius ibid.
- 12.3 In te benedicentur omnes cognationes terræ 2.13.1
- 12.4 Egredius est itaque Abraham sicut præceperat ei Dominus 2.10.11
- 10 Facta autem est fames in terra: descenditque Abraham in Ægyptum, vt peregrinaretur ibi ibid.
- 13 Dic ergo obsecro te, quod soror mea sis ibid.
- 17 Flagellauit autem Dominus Pharaonem, & domum eius propter Sarai uxorem Abram 2.8.19
- 13.7 Et facta est rixa inter pastores Abram & pastores gregum Loth 2.10.11
- 11 Diuisique sunt alteruter à fratre suo ibid.
- 14.13 Et ecce vnus qui euaserat nuntianit Abram Hebræo ibid.
- 18 At verò Melchisedec rex Salem, proferens panem & vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi,) 4.18.1
- 15.1 Noli timere Abram, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis 2.11.1. & 3.25.10. & 4.16.11. & 4.16.24
- 2 Dixitque Abram, Domine Deus quid dabis mihi? &c. 2.10.11
- 5 Suspice cælum, & enuenera stellas si potes, & dixit ei, sic erit semen tuum 3.18.2
- 17 Quum ergo occubasset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas 4.14.18
- 18 S mini tuo dabo terram hanc à fluuiio Ægypti vsque ad fluuium magnū Euphratem 14.16.11
- 16.2 Ecce conclusit me Dominus ne parerem: ingredi ad ancillam meam, si forte saltem, &c. 3.2.31
- 5 Dixitque Sarai ad Abraham, Iniquè agis contra me 2.10.11
- Ego dedi ancillam meam in sinum tuum 3.2.31
- 9 Dixitque ei Angelus Domini, Reuertere ad dominam tuam 1.14.16
- 15 peperitque Agar Abram filium 2.10.11
- 17.2 Pōnam fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis 3.18.2
- 5 Constitui te patrem multarum gentium 2.10.11
- 7 Et statuo pactum meum inter me & te & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, vt sim Deus tuus, & seminis tui post te 2.8.2.1. & 2.10.9. & 2.13.1. & 4.15.20. & 4.16.3
- 10 Circumcidetur ex vobis omne masculum 4.14.20. & 4.16.3
- 11 Et circumcidetis carnem præputij vestri, vt sit in signum fœderis inter me & vos 4.16.24
- 12 Infans octo dierum circumcidetur in vobis omne masculū in generationibus vestris 4.16.5. & 4.16.6. & 4.16.39
- 13 Erūque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum 4.17.22.
- 14 Masculus cuius præputij caro circumcisa nō fuerit, delibetur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritū fecit 4.16.6
- 21 Constituam pactum meum cum Isaac 4.14.5
- 18.1 Apparuit autem ei Dominus in cōualle Mamre
- 2 Apparuerunt ei tres viri stantes prope eum 1.14.9
- 10 Reuertens veniam ad te tempore isto vita comite, & habebit filium Sara uxoris tuae 3.18.2
- 18 Quia benedicendi sint in illo omnes nationes terræ 2.13.1
- 23 Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, peri-

- te, peribunt simul & non parces loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in eo? 3.20.17
- 27 Quia semel cepti, loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis & cinis 1.15.1
- 19.1 Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere 1.14.9
- 20.2 Dixitque de Sara vxore sua, Soror mea est 2.10.11
- 3 En, morieris propter mulierem quam tulisti: habet enim virum 1.17.14
- 13 Concluserat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abraham 2.8.19
- 20.1.2 Et profectus inde Abraham in terram australem, habitauit inter Cades & Sur, & peregrinatus est in Geraris. Dixitque de Sara vxore sua, Soror mea est, misit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam 2.10.11
- 21.2 Concepitque Sara, peperitque filium Abraham, in senectute sua 2.10.11
- 10 Ecce ancillam hanc & filium eius 2.10.11. & 4.2.3
- 12 Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius: quia in Isaac vocabitur tibi semen 3.22.6
- 14 Surrexit itaque Abraham mane, & tollens panem & vrræ aquæ imposuit scapule eius, tradiditque puerum & dimisit eam 2.10.11
- 24 Dixitque Abraham, Ego iurabo 2.8.27
- 25 Et Abraham in respauit Abimelech propter puteum aquæ quæ vi abstulerant ferui eius 2.10.11
- 30 Ego fodi puteum istum Ibid.
- 22.1 Quæ postquam gesta sunt, tentauit Deus Abraham 3.8.4. & 3.20.46
- 2 Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque offeres eum in holocaustum 2.10.11
- 3 Igitur Abraham de nocte confurgens strauit asinum suum, ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum: quumque conficidisset ligna in holocaustum, abiit in locum quem præceperat ei Deus 1.18.2
- 8 Filii mi, Deus prouidebit sibi victimam holocausti 1.16.4
- 12 Nunc cognoui quod timeas Dominum, & non peperisti vnigenito filio tuo propter me 3.8.4
- 16 Per memetipsum iuravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, & non peperisti filio vnigenito, &c. 3.18.2
- 17 Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris Ibid.
- 18 Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ 2.13.1. & 4.14.21
- 23.4 Aduentum & peregrinum apud vos date mihi ius sepulchri vobiscum, vt sepeliam mortuum meum 3.25.8
- 7 Surrexit Abraham, & adorauit populum terræ, filios videlicet Hebræos 3.12.3
- 12 Adorauit Abraham coram Domino & populo terræ Ibid.
- 19 Atque ita sepeliuit Abraham Saram vxorem suam in spelunca agri duplicis quæ respiciebat Mambræ, hæc est Hebron in terra Chanaan 3.25.8
- 24.7 Ipe mittet Angelum suum coram te 1.14.6. & 1.14.2
- 12 Domine Deus domini mei Abraham, occurre obsecro mihi hodie, & fac misericordiam cum domino meo Abraham 1.14.12
- 25.27 Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur 3.2.38
- 26.1 Orta autem fame super terram, postquam sterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Palestinorum in Geraræ 2.10.12
- 4 Et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli: daboque posteris tuis vniuersas regiones has, & benedicentur in semine tuo omnes gentes 2.13.1
- 7 Respondit, Soror mea est: timuerat enim confiteri quod sibi esset sociata coniugio 2.10.13
- 15 Quod hoc inuidentes ei Palestini, omnes puteos quos foderat serui patris illius Abraham, illo tempore obstruxerunt, implentes humo 2.10.14
- 20 Sed & ibi fuit iurgium pastorum Geraræ, aduersus pastores Isaac 2.10.12
- 31 Erigentes mandæ, iurauerunt sibi mutuo 2.8.27
- 35 Quæ ambæ offenderant animum Isaac & Rebecca 2.10.12
- 27.9 Pergens ad gregem, & affer mihi duas hædos optimos, &c. 3.2.31
- 14 Abiit & attulit, deditque matri 2.10.14
- 27 Statimque vt sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait,

- Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus 3.11.23
- 38 Esau eiulatu magno fleuit 3.3.24. & 3.3.25
- 39 In pinguedine terræ, & in rore cæli desuper erit benedictio tua 3.3.25
- 28.5 Isaac igitur dimisit Iacob 2.10.12
- 11 Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum 2.9.2.
- 12 Angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per viam 1.14.12
- 18 Surgens ergo Iacob manè tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleum desuper 1.11.15
- 22 Cunctorum quæ dederis mihi offeram decimas tibi 4.13.1
29. 20. Seruiuit Iacob pro Rachel septem annis 2.10.11
- 23 Et vespere Leam filiam suam introduxit ad Iacob 2.10.12
- 27 Imple hebdomadam dierum huius copulæ: & hanc quoque dabo tibi pro opere quo seruiturus es mihi septem annis aliis 2.10.12
30. 1 Cernens autem Rachel quod infœcunda esset, inuidit forori suæ, & ait marito suo, Da mihi liberos, alioqui moriar 2.10.12
- 2 Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui? 1.16.7
31. 19 Et Rachel furata est idola patris sui 1.11.8
- 23 Qui assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem: & comprehendit eum in monte Galaad 2.10.12
- 40 Die noctûque æstu urgebar, & gelu, fugiebátque somnus ab oculis meis 2.10.12
- 53 Iurauit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac 2.8.27
31. 1 Iacob autem abiit in itinere quod cœperat, fueruntque ei obuiam Angeli Dei 1.14.5
- 7 Timuit Iacob valde, &c. 2.10.12
- 10 Minor sum cunctis miserationib. tuis, & veritate tua quam expleuisti seruo tuo: in baculo meo transiui Iordanem 3.20.14. & 3.20.26
- Erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eum timeo, ne forte venies percuciat matrem cum filiis 2.10.12 & 30.20.14
- 28 Num si contra Deum fortis fuisti, quãro magis homines praualebis? 1.14.5
- 29 Interrogauit eum Iacob. Dic mihi quo appellaris nomine? Respondit, Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et benedixit ei eo in loco 1.13.10
- 30 Vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens, Vidi Dominum facie ad faciẽ, & salua est anima mea 1.13.10
33. 3 Et ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius 2.10.12
34. 5 Intellexit Iacob eum violasse filiam suam Dina 2.10.12
- 15 Simeon & Leui fratres Dinæ, gladiis ingressi sunt urbem confidenter, interfecitque omnibus masculis, &c. 2.10.12 & 4.1.24.
- 29 Turbasti me, & odiosum fecistis me Chananzis & Pherezæis habitatoribus terræ huius 2.10.12
35. 18 Egre diente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit &c. 2.10.12
- 22 Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris, quod illum minime latuit 2.10.12 & 4.1.24
37. 18 Et prætereuntibus Madianitis negotiatoribus, extrahentes eum de cisterna, vendiderunt eum Israhelitis viginti argenteis numis 4.1.24
- 32 Tulerunt autem tunicam eius, mittentes qui ferret ad patrem, &c. 2.10.12
38. 18 Ad vnum igitur coitum mulier concepit, &c. 2.10.12. & 4.1.24
42. 6 Fratres Ioseph venerunt, & adorauerunt eum 1.3
- 36 Absque liberis me esse fecistis, Ioseph non superest, Simeon tenetur in vinculis, & Benjamin aufertis, in me hæc omnia mala reciderunt 2.10.12
43. 14 Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet in vinculis; & hunc Benjamin: ego autem quasi orbatus absque liberis ero 2.4.6
45. 8 Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum, &c. 1.17.8
47. 7 Et Iacob saluauit Pharaonem 1.11.15
- 9 Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt parui & mali 2.10.12
- Et non peruenerunt vsque ad dies paruum

I N D E X.

- trum meorum quibus peregrinati sunt
2.10.13
- 29 Facies mihi misericordiam & veritatem, vt non sepelias me in Ægypto 2.10.13
- 30 Sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condâsq; in sepulchro maiorum meorum 2.10.13. & 3.25.8
- 31 Quo iurante, adorauit Israel Dominû, conuersus ad Ierusalim caput 1.11.15
- 48.14 Et Israel extendens manum dexteram posuit super caput Ephraim 4.3.15
- 16 Angelus qui eruit me de cunâ matris, benedicat pueris istis 1.14.6
Et super eos innocentiur nomina patrum meorum Abraham & Isaac 2.20.25
- 19 Sed & frater eius minor, maior erit illo, & semen illius crescit in gentes 3.22.5
- 49.5 Simeon & Leui fratres: vasa iniquitatis bellantia, &c. 1.8.4
- 9 Catulus leonis Iuda: ad prædâ filii mei, ascendisti: quiescens accubisti vt leo, & quasi læna, quis suscitabit eum? 1.8.4
- 10 Non auferetur sceptrû de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium 1.8.7
- 18 Salutare tuum expectabo Domine 2.10.14
- 50.20 Vos cogitastis de me malû, sed Deus vertit illud in bonum: vt exaltaret me sicut in præsentia cernitis 2.17.8
- 25 Quum Deus visitabit vos, asportate ostia mea vobiscum de isto loco 2.10.13
- E X O D V S.
- 2.12 **C**umque cuncti pexisset huc atq; illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Ægyptium abscondit in fabulo 4.20.10
- 32 Apparuitque ei Dominus in flamma ignis, de medio rubi, &c. 4.17.21
- 6 Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob 2.8.15. & 2.10.9
- 8 Descendi vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa 4.20.30
- 10 Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum 4.8.2
- 14 Qui est misit me ad vos 1.13.23
- 21 Dabôque gratiam populo hæc coram Ægyptiis: & quum egredimini, non exhibitis vacui 1.17.7
- 4.3 Dixitque Dominus, Proiice eam in terram: Proiecit, & versa est in columnum 4.17.15
- 11 Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus est mutum & surdum, videntem & cæcum: nonne ego? 1.13.14
- 21 Vide vt omnia ostenta, quæ posui in manu tua, facias coram Pharaone: ego indurabo cor eius, & non dimittet populum 2.4.4. & 3.24.13
- 22 Indurabo cor eius, & non dimittet populum 1.18.2
- 15 Tulit illico Sephora acutissimam peram, & circumcidit præputium filij sui 4.15.22
- 6.7 Et assumam vos mihi in populum, & ero vester Deus 2.10.8
- 23 Accepit autem Aaron uxorem Elizabeth filiam Aminadab, sororê Nahasson, quæ peperit ei Nadab & Abiu, & Eleazar & Ithamar 2.13.3
- 7.1 Dixitque Dominus ad Moysen, Ecce constitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus 1.3.9
- 3 Sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo signa & ostenta mea in terra Ægypti 1.18.2. & 2.4.3 & 2.4.4
- 10 Tulitque Aaron virgam coram Pharaone & seruis eius, & versa est in columnum 4.117.15
- 11 Vocauit autem Pharaon sapientes & maleficos: & fecerunt ipsi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam similiter 1.8.5
- 12 Proieceruntque singuli virgas suas, quæ versa sunt in dracones: sed deuorauit virga Aaron virgas eorum 4.17.15
- 8.15 Vidēs autem Pharaon quod data esset requies, ingrauuauit cor suum 1.18.2
- 10.1 Et dixit Dominus ad Moysen, Ingredere ad Pharaonem: ego enim indurauit cor eius, & seruorum illius: vt faciam signa hæc in eo 2.4.4
- 11.3 Dabit autē Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis. Fuitque Moyses vir magnus in terra Ægypti, coram seruis Pharaonis, & omni populo 2.4.6
- 12.5 Erit autem agnus absque macula, masculus anniculus 4.16.31
- 26 Et cum dixerint vobis filij vestri, Quæ est ista religio? 4.16.1.30
- 43 Hæc est religio Phasæ, Omnis alien-

I N D E X.

- nigens non comedet ex eo 4.17.22
 46 Nec os illius confringetis 1.16.9
 13,2 Sanctifica mihi omne primogenitum
 quod aperit vuluam in filiis Israel tam
 de hominibus quam de iumentis: mea
 sunt enim omnia 4.16.31
 14.19 Tollensque se Angelus Domini, qui
 præcedebat castra Israel, abiit post eos
 1.14.6
 31 Cùmque extendisset Moyses manum
 contra mare, abstulit illud Dominus,
 flante vento vehementi & vento tota
 nocte, &c. 4.15.9
 26 Et ait: Dominus ad Moysen, Extende
 manum tuam super mare, ut reuertan-
 tur aquæ ad Ægyptios super currus &
 equites eorum 4.15.9
 31 Timuſque populus Dominum, & cre-
 diderunt Domino, & Moysi seruo eius
 4.8.2
 25,3 Dominus quasi vir pugnator, omni-
 potens nomen eius 1.13.24. & 4.17.23
 .7 Et inane videbitis gloriam Domini:
 gaudiu enim murmur vestrum contra
 Dominum. nos verò quid sumus quia
 mulſitatis contra nos? 1.8.5
 14 Quùmque operuiſſet superficiem ter-
 ræ, apparuit in ſolicidine minutum, &
 quali pilo tuſum in ſimilitudinẽ pru-
 i-næ super terram 4.17.34. & 4.18.20
 17.6 En ego ſtabo ibi coram te, ſupra pe-
 tram Horeb: percutiesque petram, & e-
 xibit ex ea aqua, ut bibat populus 4.17.
 15. & 4.17.21. & 4.18.20
 15 Ædificauitque Moyses altare: & voca-
 uit nomen eius, Iehonah-Niſſi 1.13.9
 18.6 Quùmque acciderit eis aliqua di-
 ſceptatio, venient ad me, ut iudicem
 inter eos, & oſtendam præcepta Dei, &
 leges eius 4.11.8
 19.5 Eritis mihi in peculium de cunctis
 populis: mea eſt enim omnis terra 4.
 16.13
 6 Et vos eritis mihi in regnum ſacerdo-
 tale, & gens ſancta 2.7.1
 16 Iamque aduenerat tertius dies, & ma-
 ne inclaruerat: & ecce cœperunt audiri
 toni tua, ac micare fulgura, & nubes
 denſiſſima operire montem. clangor-
 que tubæ vehementius perſtrepebat:
 & timuit populus qui erat in caſtris I.
 8.5
 20,3 Non habebis Deos alienos coram
 1.13.24
 4 Non facies tibi ſculturæ, neque omnẽ
 ſimilitudinẽ quæ eſt in celo de ſuper, &
 quæ in terra deorfum, nec eorum quæ
 ſunt in aquis ſub terra 1.11.1. & 1.11.12.
 & 1.13.24
 5 Non adorabis ea neque coles: ego ſum
 Dominus tuus foris, zelotes, viſitans in-
 iquitatem patrum in filios, in tertiam
 & quartam generationem eorum qui
 oderunt me 1.12.1
 6 Et faciens miſericordiam in miſſis his
 qui diligunt me, & custodiunt præce-
 pta mea 2.10.9
 15 Non occides 4.20.10
 24 In quo fuerit memoria nominis
 mei veniam ad te & benedicam tibi
 4.1.5
 21.16 Qui maledixerit patri ſuo vel matri,
 morte moriatur 2.8.36
 13 Qui autem non eſt inſidiatus, ſed Deus
 tradidit eum in manus eius, &c. 1.16.6.
 & 1.18.3
 22.1 Si quis furatus fuerit bouem aut ouẽ,
 & occiderit vel vendiderit, quinque
 boues pro vno boue reſtituet, & qua-
 tuor oues pro vna oue 4.23.16
 8 Si latet fur, applicabit Dominus dô-
 mus ad Deos, & turabit quod non
 extendit manum &c. 4.10.4
 11 Inſurandum erit in medio, quod non
 extendit manum ad rem proximi ſui
 2.8.26
 29 Decimas & primitias tuas non tarda-
 bis dedere 3.7.5
 23.1 Non diſcipies vocem mendaciæ, nec
 iunges manum tuam ut pro impio di-
 cas falſum teſtimonium 2.8.47
 4 Si occurreris boui inimici tui, aut aſi-
 no erranti, reue ad eum 2.8.16
 5 Si videris aſinum edientis iacere ſub
 onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis
 eum eo 2.8.36
 12 Ut requieſcat bos & aſinus tuus, & re-
 frigeretur filius ancillæ tuæ & aduena
 2.8.32
 13 Et pro nomen externorum deorum non
 iurabitis, neque audietur ex ore veſtro
 2.8.25
 19 Primitias frugum terræ tuæ deferes in
 domum Domini Dei tui 3.7.5
 20 Ecce ego mittam Angelum meum qui
 præcedat te, & custodiat in via, & in-
 troducat in locum quem præparaui 1.
 14.6

24. 18 Ingressusque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem : & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus 1.8.5. & 4.12.10
25. 17 Facies & propitiatorium de auro mundissimo: duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius, & cubitum ac semissem latitudo 1.11.3
- 18 Duos quoque Cherubin aureos, & productiles facies, ex utraque parte oraculi 1.11.3
- 20 Utrunque latus propitiatorii tegant expandentes alas, & operient sora.ulum, respiciantque se mutuo versus vultibus in propitiatorium quo operienda est arca, in qua ponet testimonium quod dabo tibi 1.11.3
- 40 Inspice, & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est 2.7.1. & 4.14.20
28. 9 Sumesque duos lapides Onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israel 3.20.18
- 10 Sex nomina in lapide vno, & sex reliqua in altero iuxta ordinem natiuitatis eorum 3.20.18
- 12 Portabitque Aaron nomina eorum coram Domino super utrumque humerum ob recordationem 3.20.18
- 21 Habebuntque nomina filiorum Israel. duodecim nominibus exalabuntur singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus
- 29 9 Cingesque eos balteo, Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua, &c. 4.2.9
- 36 Et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum : mundabitque altare, &c. 2.17.4. & 4.18.13
30. 10 Et deprecabitur Aaron super cornua eius semel per annum, in sanguine quod oblatum est pro peccato 2.15.6
- 30 Aaron & filios eius unges, sanctificabisque eos, vt sacerdotio fungantur mihi 4.19.31
- 31 3 Et impleui Beseleel, spiritu Dei, sapientia, intelligentia, & scientia in omni opere 2.2.16
- 13 Videte vt sabbatum meum custodiatis: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris 2.8.29
32. 1. Surge, fac nobis deos qui nos præcedant: Moyse enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit 1.11.8
- 4 Dixeruntque, Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti 1.11.9
- 27 Ponit vir gladium super femur suum, ite & redite de porta vsque ad portam, per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum 4.20.10
- 32 Aut dimitte eis hanc nexam, aut si nõ facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti 3.20.35
- 33 19 Miserebor eius voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit 2.5.17. & 3.11.11. & 3.22.6. & 3.22.8. & 3.24.15
- 20 Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet 1.11.3
34. 6 Domino transcunte coram eo, ait, Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multa miserationis 1.10.2
- 7 Qui reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem 2.8.19
- 28 Fuit ergo ibi cum Domino Moyses, quadraginta dies, & quadraginta noctes: panem non comedit, & aquam non bibit 4.12.20
- 29 Cumque descenderet Moyses de monte Sinai, tenebat duas tabulas lapideas testimonij, & ignorabat quod conuata esset facies sua ex consortio sermonis Domini 1.3.5
35. 2 Sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus, sabbatum & requies Domini 2.8.29
- 30 Ecce vocauit Dominus ex nomine Beseleel, filium Vei filij Hur, de tribu Iuda 2.2.16
40. 34 Et nubes operiebat tabernaculum maiestate Domini coruscante 1.85
- L E V I T I C U S.
1. 2 **H**omo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino: le pecoris, id est de bobus & ouibus offerens victimas 4.14.20
- 4 Ponetque manus super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atque in expiatione eius proficiens 4.3.16
- 5 Immolabitque vitulum coram Domino 4.18.11
- 4 2 Anima cum peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis Do-

I N D E X.

- mini, &c. 4.1.28
- 5.13 Et expiabit eum sacerdos à peccato suo quod peccauit in vno de istis, & remittet ei, &c. 2.7.4.
- 6.6 Congregatàque omni turba ante fores tabernaculi statim abluit Aaron & filios eius 4.3.15
- 11.44 Sancti estote quia ego sanctus sum 4.25
- 16.2 Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuariū, quod est intra velum coram propitiatorio, quo regitur arca 2.15.6
- 21 Et Aaron posita vtraque manu super caput hirci viuientis, cōfiteatur omnes iniquitates filiorum Israel & vniuersa delicta atque peccata eorum 3.4.10
- 18.5 Quæ faciens homo viuere in eis 2.8.4. & 2.17.5. & 3.14.13. & 3.17.3
- 6 Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius 4.19.3
- 38 Turpitudinem sororis patris tui non discoperies: quia caro est patris tui 2.13.3
- 19.2 Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester 2.8.24. & 3.6.2. & 4.19.25.
- 12 Non peierabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui, ego Dominus 2.8.24
- 16 Non eris criminator, nec susurro in populo 2.8.47
- 18 Non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum 2.2.8.56. & 4.20.19
- 31 Ne declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, vt polluamini per eos 4.1.5
- 20.6 Anima quæ declinauerit ad magos, & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui 1.8.5
- 7 Sanctificamini, & estote sancti, quia & ego sanctus sum Dominus Deus vester 4.19.25
- 9 Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur 2.8.36
- 26.3 Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea 2.5.10
- 4 Dabo vobis pluias temporibus suis, &c. 1.16.5. & 2.8.4
- 12 Ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vósque eritis populus meus 2.10.8
- 20 Consumetur in cassum labor vester, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt 3.20.44
- 23 Quod si nec volueritis recipere disciplinam, sed ambulaueritis ex aduerso mihi 1.17.8
- 26 Postquam confregero baculum panis vestri, ira vt decem mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus, &c. 3.20.44
- 33 Vos autem dispergam in gentes, & euaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta, & ciuitates vestre dirute 2.11.1
- 36 Er qui ex vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum 1.18.2. & 2.4.6.

N U M E R I.

- 6.5 O mni tempore separationis suæ nouacula non transibit per caput eius 4.19.26
- 18 Tunc radetur Nazareus ante ostium tabernaculi fœderis cæsarie consecrationis suæ: tollétque capillos eius, & ponet super ignem 4.19.26
- 9.18 Cunctis diebus quibus stabat nubes super tabernaculum, ad imperium Domini erigebant tentoria 4.15.9
- 11.9 Quicumque descenderet nocte super castra ros, descendebar pariter & Man 1.8.5
- 18 Sanctificamini, cras comedetis carnes 3.20.51
- 31 Ventus autem egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit 1.16.7
- 33 Adhuc carnes erant in dentibus eorū, nec defecerat huiuscemodi cibus: & ecce furor Domini concitatus in populum, &c. 3.20.51
- 12.1 Loquutàque est Maria & Aaron contra Moysen, propter vxorem eius Æthiopiā 1.8.4
- 14.4 Amalecites & Chanaanæ ante vos sunt, quorū gladio corrueritis, cō quod nolueritis acquiescere Domino, nec erit Dominus vobiscum 2.5.11
- 15.30 Factum est autem, quum essent filij Israel in solitudine, & inuenissent hominem colligentem ligna in die Sabbathi 2.8.29

16. 24 Præcipe vniuerso populo vt separeretur à tabernaculis Core & Daran, & Abiron 1.8.5
20. 10 Congregata multitudine ante petram dixit eis, Audite rebelles & increduli, Num de petra hæc poterimus vobis aquam elicere? 1.8.5
- 26 Quòmque nudaueris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filium eius 4.3.15
21. 8 Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, viuet 4.18.10
- 9 Fecit ergo Moyfes serpentem æneum, & posuit eum pro signo: quem quum percussi aspicerent, ianabantur 2.12.3
23. 10 Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia 2.10.14
- 19 Non est Deus quasi homo vt mentiat, nec vt filius hominis vt mutetur 1.17.12
28. 2 Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos quoridie in holocaustum sempiternum 4.1.5
- D E V T E R O N O M I V M.
1. 16 **A**udite illos, & quod iustum est iudicate: siue cuius sit ille, siue peregrinus 4.20.4. & 4.20.6. & 4.20.9
- 39 Paruuli vestri, de quib. dixistis, quòd capriui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur 4.16.19
2. 30 Indurauerat Dominus Deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius, ita vt traderetur in manus tuas 1.18.2. & 2.4.3 & 2.4.4
4. 2 Non adderis ad verbum quod vobis loquor: nec aufereris ex eo 4.9.2
- 7 Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris 3.24.15
- 9 Custodi igitur te ipsum, & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne exciderint de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, &c. 2.8.5
- 11 Et accessistis ad radices montis qui ardebat vsque ad caelum: erantque in eo tenebræ, & nubes & caligo 1.11.3
- 15 Custodite igitur sollicitè animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua loquutus est vobis Dominus 1.11.2
- 16 Ne fortè decepti, faciatis vobis sculpam similitudinem, aut imaginem masculi vel femine 2.8.17
- 27 Similitudinem omnium iumentorum quæ sunt super terram, vel auium sub caelo volantium 2.8.17
5. 14 Vt requiescat seruus & ancilla tua, sicut & tu 2.8.12
- 17 Non occides 4.20.10
6. 5 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota fortitudine tua 2.7.5. & 2.8.51. & 3.19.4
- 13 Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruius, ac per nomen illius iurabis 2.8.25.
- 16 Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis 4.13.3
- 25 Eritque nostri misericors, si custodierimus & fecerimus omnia præcepta eius, coram Domino Deo nostro, sicut mandauit nobis 3.17.7
7. 6 Quia populus sanctus es Domino Deo tuo: te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram 2.8.14
- 7 Non quia cunctas gentes numero vincetis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos, cum omnibus sitis populis pauciores 3.22.5
- 8 Sed quia dilexit vos Dominus, & custodiuit iuramentum quod iurauit patribus vestris, &c. 3.22.5
- 9 Et scies quia Dominus tuus, ipse est Deus fortis & fidelis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus se, & iis qui custodiunt præcepta eius 3.17.5
- 12 Si postquam audieris hæc iudicia, custodieris ea & feceris, custodiet & Dominus Deus tuus pactum tibi & misericordiam quam iurauit patribus tuis 3.17.1
- 13 Et diliget te & multiplicabit, benedicetque fructus ventris tui & fructui terræ tuæ, &c. ibidem
8. 2 Et reordaberis itineris cuncti per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret 3.20.46
- 3 Vt ostenderet tibi, quòd non in solo pane vivit homo, sed in omniverbo quod egreditur de ore Domini 1.16.7. & 3.20.44

9. 6 Scito ergo quòd non propter iustitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem cum durissimæ ceruicis sis populus 3. 21. 5.
10. 12 Et nunc Israel, quid Dominus petiit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum? &c. 2. 8. 51
- 14 En Domini Dei tui cælum est, & cælum cæli, terra, & omnia quæ in ea sunt 2. 11. 11 & 3. 21. 5
- 15 Et tamen patribus tuis conglutinatus est Dominus, & amauit eos, elegitque semen eorum post eos, &c. 3. 21. 5
- 16 Circumcidite igitur præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induritis amplius 2. 5. 8. & 3. 3. 6. & 4. 16. 3. & 4. 16. 21
- 18 Dominum Deum tuum timebis, & ei soli seruias: ipsi adhærebis, iurabisque in nomine illius 2. 8. 25
11. 16 En pronono in conspectu vestro hodie benedictionem & maledictionem 3. 17. 1
12. 13 Caue ne offeras ho'ocasta tua in omni loco quem videris 4. 2. 9.
- 14 Sed in eo quem elegerit Dominus, in vna tribuum tuarum offeras hostias, & facies quæcunq; præcipio tibi ibid.
- 28 Obserua, & audi omnia quæ ego præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, &c. 2. 2. 5
- 32 Nec addas quicquam nec minuas 4. 10. 17
13. 3 Tentauit vos Dominus Deus vester, vt palam fiat verum diligatis eum, an non in toto corde & in tota anima vestra 3. 20. 46
14. 2 Populus sanctus es Domino Deo tuo: & elegit vt sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quæ sunt super terram 2. 8. 14
16. 10 Et celebrabis diem festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui 4. 13. 8
17. 18. 19 Postquam autem sedebit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius, &c. 1. 8. 9
- 19 Non accipies personam, nec munera: quia Munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum 4. 20. 9
7. 8 Si difficile & ambiguû apud te iudiciu perspexeris inter sanguinẽ, & sanguinem, causam & causam, &c. 3. 4. 4
- 9 Veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, ac ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis. &c. 3. 4. 4 & 4. 8. 2
- 11 Et docebunt te iuxta Legem eius: sequerisque sententiam eorum 4. 8. 2
- 12 Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo: ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel ibid.
- 16 Quumque fuerit constitutus, nõ multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Egyptum 4. 20. 9
18. 11 Neque qui quærat à mortuis veritatem 3. 5. 6
- 13 Perfectus eris, & absque macula cum Domino Deo tuo 2. 8. 51
- 15 Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies 4. 1. 5
19. 19 Reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit 4. 20. 16
21. 18 Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui nõ audierit patris a matris imperium, & coercitus obedire contempserit, &c. 2. 8. 36
- 23 Maledictus à Deo est qui pendet in ligno 2. 7. 15. & 2. 16. 16
23. 5 Veritatemque maledictionem eius in benedictionem tuam, eo quòd diligeret te 3. 21. 5
24. 13 Sed statim reddes ei pignus ante solis occasum, vt dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam eam Domino Deo tuo 3. 17. 7
16. 18 En, Dominus elegit te hodie, vt sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius 2. 8. 4
27. 26 Maledictus qui non permittet in sermonibus Legis huius, nec eos opere perficit 2. 7. 5 & 2. 7. 15 & 2. 16. 6. & 3. 11. 19. & 3. 12. 1. & 3. 14. 13 & 3. 17. 1. & 3. 17. 9
28. 1 Si autem audieris vocẽ Domini Dei tui, vt facias atq; custodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie: faciet te Dominus Deus tuus excellentiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra 1. 17. 8. & 2. 5. 10
- 2 Venientesque super te vniuersæ benedictiones istæ, & apprehendent te, si tamen præcepta eius audieris 2. 8. 4

- 12 Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, cælum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ, &c. 1.16.5
- 29 Omnique tempore calumniam sustineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te 4 2.20.25
- 36 Du erque te Dominus, & regem quem constituit super te, in gentem quam ignoras tu, & patres tui, &c. 2.11.1
- 65 Dabit enim tibi Dominus cor pauidū, & deficientes oculos, & animam consumptam mœrote 2.4.6
- 29.2 Vos vidistis vniuersa quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti, &c. 2.2.20
- 4 Et non dedit vobis Dominus cor intelligentis, & oculos videntes, & aures quæ possint audire, vsque in præsentem diem ibid.
- 13 Ne fortè sit inter vos vir aut mulier, familia, aut tribus, cuius cor auersum est hodie à Domino nostro, vt vadat & seruiat, &c. 3.17.5
- 19 Quòmque audierit verba iuramenti huius, benedicat sibi in corde suo, dicēs, Pax erit mihi & ambulabo in prauitate cordis mei: & assumat ebria stidentem 3.17.5
- 20 Dominus non ignoscat ei, sed tunc quàm maxime furor eius fumus, & zelus contra hominem illum: & sedeant super eum omnia maledicta quæ scripta sunt in hoc volumine, &c. 3.3.7
- 29 Abscondita, Domino Deo nostro quæ manifesta sunt, nobis & filiis nostris vsque in semiternum, vt faciamus vniuersa legis huius 1. 7.2. & 3.21.3
- 30.2 Et reuertus fueris ad eum, & obedieris eius imperiis, sicut ego præcipio tibi, cum filiis tuis, &c. 3.3.6
- 3 Reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua ac miserebitur tui, & rursus congregabit te de cunctis populis in quos te ante dispersit 4.1.24
- 6 Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum, &c. 2.5.8. & 2.5.12. & 3.3.6. & 4.16.3
- 10 Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & custo lieris præcepta eius, & cæremontias, quæ in hac Legge præscripta sunt, &c. 1.7.5
- 11 Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum 2.5.12
- 12 Nec in cælo sitū vt possis dicere, Quis nostrum valet ad cælum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atque opere compleamus? 1.17.2
- 13 Neque trans mare positum: vt causeris, & dicas, Quis è nobis poterit transfractare mare, & illud ad nos vsque deferre, vt possimus audire? 1.17.2. 2.5.12
- 14 Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & in corde tuo vt facias illum 1.17.2.2. 1.12 & 3.14.3
- 15 Considera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum 3.17.1
- 19 Testes hodie inuoco cælum & terram, quòd proposuerim vobis vitam, & bonum, benedictionem & maledictionē: elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum 2.5.4. & 2.7.3
- 32.5 Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus, generatio praua atque peruersa 1.8.6.
- 8 Quando diuidebat Altissimus gentes: quando se parauit filios Adami, constituit terminos populo: um, &c. 2.11.11. & 3.21.5
- 15 Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. Incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, &c. 3.8.5
- 17 Immolauerunt demoniis & non Deo 4.13.17
- 21 Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus 1.13.15
- 35 Mea est ultio, & ego retribuam, &c. 2.8.56. & 4.20.19
- 46 Ponite corda vestra in omnia verba mea quæ ego testificor vobis hodi: vt mandetis ea filiis vestris custodire & facere & implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine legis huius 1.7.13
- 33 Omnes sancti in manu illius sunt 2.10.9
- 29 Beatus es tu Israel, quis similis tui popule, qui saluaris in domino? &c. 2.10.8
- 34.5 Mortuusque est ibi Moyse seruus Domini in terra Moab, iubente Domino 4.6.11

I O S V E.

- 1.7 **N**E declines ab ea ad dextram vel ad sinistram, vt intelligas cuncta quæ agis 4.9.12

- 8 Non recedat volumen Legis huius ab ore tuo: sed meditaaberis in eo diebus ac noctibus, &c. 4.9.12
- 2.1 Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, & quieverunt apud eam 3.24.11
- 9 Noui quod Dominus tradiderit vobis terram: etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terræ 2.4.6
- 11 Et hæc audientes, pertimuiimus, & elanguit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum, Dominus enim Deus vester ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum, ibidem.
- 5.14 Sû princeps exercitus Domini 1.14.5
- 7.19 Et ait Iosue ad Acam, Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris 2.8.24
- 10.13 Steteruntque sol & luna 1.16.2
- 11.10 Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarunt contra Israel 1.18.2
- 14.2 Trans fluuium habitauerunt patres ab initio, Thare pater Abraham & Nachor: seruiertque diis alienis 1.11.8. & 3.24.2
- 3 Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamia finibus, & adduxi eum in terra Chanaan, &c. 3.24.2
- I V D I C E S.
- 2.1 **A**scenditque Dominus de Galgalis ad locum flentium 1.14.6
- 18 Quumque Dominus iudices suscitaret in diebus eorum, flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium 3.3.25. & 3.20.15
- 19 Postquam autem mortuus esset iudex reuertebantur, & multo faciebant peiora quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos 3.3.25
- 3.9 Et clamauerunt ad Dominum, qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos 3.20.15. & 4.20.30
- 12 Addiderunt autem filij Israel facere malum in conspectu Domini 3.20.15
- 15 Et postea clamauerunt ad Dominum: qui suscitauit eis saluatorem Aod, inclytum filium Gera 3.20.15
- 6.1 Venit autem Angelus Domini & seddit sub quercu 1.14.6
- 4 Respexitque ad eum Dominus, & ait, Vade in hac fortitudine tua: & liberaabis Israel de manu Madian 1.13.10. & 1.14.5
- 34 Spiritus autem Domini induit Gedeon qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer, vt sequeretur se 1.2.17
- 37 Ponam hoc vellus lanae in area: si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, &c. 4.14.18
- 8.27 Fecitque ex eo Gedeon Ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra, fornicatumque est omnis Israel in eo, & factum est Gedeoni & omni domui eius in ruinam 4.10.25
- 9.20 Sin autem peruersè, egredietur ignis ex Abimelech, & cõsumat habitatores Sichem, & oppidum Mello, &c. 3.20.15
- 11.30 Votum vouit Domino Iephthe diceus, Si tradideris filios Ammon in manus meas, &c. 4.13.3
- 13.10 Ecce apparuit mihi vir quem antè videram 1.14.6
- 16 Cui respõdit Angelus, Si me cogis non comedam panes tuos: si autem vis holocaustum facere, offer illud Domino 1.13.10
- 18 Cur queris nomen meum quod est mirabile? 1.13.10
- 19 Tuli itaque Manue hædum de capris & libamenta, & posuit super terram offerens Domino 4.10.25
- 22 Morte moriemur, quia vidimus Dominum 1.13.10. & 1.14.5
- 23 Si Dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum & libamenta non suscepisset, &c. 1.11.10
- 16.28 Domine Deus meus memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem pristina, vt vlciscar me de hostibus meis 3.20.15
- 21.25 In diebus illis non erat rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat 4.20.9
- R V T H.
- S**In ille noluerit te retinere, ego te absque vlla dubitatione suscipiam, viuut Dominus 4.8.9
- I. S A M V E L.
- 1.15 **P**orro Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus nõ audiebatur. Estimauit ergo eam Heli temulentam 3.20.33
- 2.6 Dominus mortificat: & viuificat: deducit

- ducit ad inferos & reducit 3.20.52
 9 Pedes sanctorum suorum seruiabit & impij in tenebris conticescent 2. 10.18
 10 Et dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui 2 6.2
 23 Et nō audierunt vocem patris sui: quia voluit Dominus occidere eos 1.18.3. & 3.24.14
 34 Hoc autem erit tibi signū quod vēturū est duobus filiis tuis O: hni & Phinees, in die vno morientur ambo 1.12.1
 6.9 Et aspicietis: & siquidem per viā finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit malum hoc nobis grāde, &c. 1.16.8
 7.3. Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio vestri, Baalim & Astaroth, & pręparate corda vestra domino, &c. 3. 3.5
 6 Et ieiunauerunt in die illa atq; dixerunt ibi, Peccauimus domino 4. 1.17
 17 Aedificauit etiam ibi altare domino 4.10.25
 8.7 Non enim te abiecerunt, sed me ne regnem super eos 4.20 6
 11 Hoc erit ius regis qui imperatus est vobis filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. 4.20.26
 10.6 Et insiliet in te spiritus domini, & prophetabis eum eis, & mutabis in virum aium 2.2.17. & 2.3 4
 9 Itaque cū auertisset humerum suum vt abiret a Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & vērūt omnia signa hęc in die illa 3 2.12
 26 Saul abiit in domum suam in Gabaar: & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda 2.2.17
 11.6 Et insiliuit Spiritus Domini in Saul, cū audisset verba hęc 2. 4.6
 15 Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram domino, &c. 1 8.6
 12.22 Et non derelinquet dominus populum suum, propter nomen suum magnum, quia iurauit dominus facere vos sibi populum 3. 21.5
 14.44 Et ait Saul, hęc faciat mihi Deus, & hęc addat, quia morte morieris Ionnathan 2.8.24
 25.11 Pœnitet me quod cōstituerim Saul regē: quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit: Contristatūque est Samuel, & clamauit ad Dominum tota nocte 1.17.12. & 3.20.15
 22 Nunquid vult dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci domini? Melior est enim obedientia quā victimā: & auscultare magis quā offerre adipem arietum 4.10.17. & 4.18.9.
 23 Quoniam quasi peccatum ariolādi est repugnare: & quasi scelus idololatrię nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abiecasti sermonem domini, abiecit te dominus ne sis rex 4.10.17. & 3.4.33. & 3. 22.6
 29 Porro Triumphator in Israel nō parcat, & pœnitentiā non sęquitur: neque enim homo est vt agat pœnitentiā 1.17.12.
 30 At ille ait. Peccaui: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, &c. 3.3.4
 35 Verumtamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitebat, quod constituisset regem Saul super Israel 3.20.15
 16.1 Dixitque Dominus ad Samuel: vsque quō tu lugebis Saul, cū ego proiecerim eum ne regnet super Israel? 3.20.15. & 3.22.6
 13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius 1.8.6. & 2.1.7.
 14 Et exagitabat eum spiritus nequam a domino 1.14.17. & 2.4.5
 13.10 Post diem autem alteram, inuasit spiritus Dei malus Saul, 1.14.17. & 2.4.5
 19.9 Et factus est spiritus domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam, &c. 2.4.5
 23.26 Et ibat Saul, & viri eius ad latus rōtis ex parte vna, David autem & viri eius erant in latere montis 1.16.9
 27 Et nuncijs venit ad Saul dicens, festina, & veni quoniam infuderunt se Philistini super terram ibidem
 24.7 Propius sit mihi dominus, ne faciā hanc rem domino meo Christo domini, vt mittam manum meam in eum, quia Christus domini est 4.20.28
 11 Sed pepercit tibi oculus meus: dixi enim: non extendam manum meam in dominum meum, quia Christus domini est ibidem

I N D E X.

- 26.9 Et dixit Dauid ad Abisai, Ne interficias eum: quis enim excuset manum suam in Christum domini, & innocens erit? ibidem
- 12 Omnes dormiebant, quia sopor domini irruerat super eos 1.18.2
- 23 Dominus retribuatur unicuique secundum iustitiam suam & fidem: tradidit enim te dominus in manum meam, &c. 3.17.14
- 1.13 Et tulerunt ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus 4.12.17
- II. SAMUEL.
- 5.8 **I**n circo dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus non intrabunt in templum 4.16.31
- 7.14 Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum 3.4.32
- 27 Quia tu domine exercituum Deus Israel reuelasti aurem serui tui, dicens, domum ædificabo tibi, &c. 3.20.13
- 28 Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus & verba tua erunt vera: locus tuus enim ad seruum tuum bona hæc 3.20.14
- 10.12 Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro, & ciuitate Dei nostri, Dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo 1.17.9
- 11.4 Missi itaque Dauid nuntii, tulit eam: quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea 4.1.24
- 15 Scripsit autem in Epistola, Ponite Vriam ex aduerso belli, vbi fortissimum est prælium, & derelinquite eum ut percussus intereat ibid.
- 2.12 Tu fecisti absconditè: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel 1.18.1
- 13 Et dixit Dauid ad Nathã, peccavi domino Dixitque Nathã ad Dauid, Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris 3.3.4. & 3.4.10. & 3.4.31. & 4.1.24
- 14 Veruntamen quoniam blasphemare fecisti inimicos nomè domini: propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur 3.4.33
- 16.10 Dominus præcepit ei ut malediceret Dauid: & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit 1.17.8. & 1.18.1. & 1.18.4
- 22 Tetenderunt ergo Absalòn tabernaculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui, coram vniuerso Israel 1.18.1. & 1.18.4
- 17.17 Et dixit Chusai ad Absalòn, Nò est bonum consilium quod dedit Achitophel hac vice 1.17.7
- 14 Domini autem natu dissipatum est consilium Achitophel vtile, ut induceret Dominus super Absalòn malum 1.17.7 & 2.4.6
- 22.20 Et eduxit me in latitudinem: liberauit me, quia complacui ei 3.17.5
- 22.21 Tribuit mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum munditiam manuum mearum reddidit mihi ibid.
- 24 Et addidit furor domini irasci contra Israel, commouitque Dauid in eis dicentem ad Ioab, Vade numera Israel & Iuda 1.14.18
- 10 Percussit autem cor Dauid eum, postquam numeratus est populus: & dixit Dauid ad Dominum, Peccaui valde in hoc facto, &c. 3.3.4
- 20 Et egressus adorauit regem pro no vultu in terram 1.12.3
- I. REGVM.
- 1.6 **I**nclinauit se Bathabee, & adorauit regem 1.12.3
- 21 Eritque cum dormierit Dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus peccatores 3.11.3
- 2.5 Tu quoque nostri que fecerit mihi Ioab filius Serue, que fecerit duobus principibus exercitus Israel, &c. 4.20.10
- 6 Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & nò deduces canitem eius pacificè ad infros ibid. m
- 8 Habes quoque apud te Semei filium Gera filij Gemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, &c. ibidem
- 8.23 Qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulat coram te in toto corde suo 3.17.5
- 46 Quòd si peccauerit tibi (non est enim homo qui non peccet) & iratus traderis eos inimicis suis, &c. 2.7.5. & 3.14.9. & 4.1.25
- 47 Et agerint penitentiam in corde suo iocosa captiuitatis, &c. 4.1.25
- 58 Sed inclinet corda nostra ad se ut ambuletis in vniuersis viis eius, & custodiamus mandata eius, & cæremonias eius,

- eius, & quæcunque iudicia mandauit patribus nostris 1.2.9
- 11.12 Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui scindam & illud 2.6.2
- 23 Suscitauit ei quoque Deus aduersarium, &c. 1.8.1
- 31 Ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus 1.13.1
- 34 Nec auferam omne regnum de manu eius, sed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ, propter Dauid seruum meum, &c. 2.6.2
- 39 Et affligam semen Dauid super hoc, veruntamen non omnibus diebus ibid.
- 12.10 Et dixerunt ei iuvenes qui cum eo nutriti fuerant, Sic loquere populo huic, &c. 1.17.7
- 15 Et non acquieuit rex populo: quoniam aduersatus fuerat eum dominus, &c. 1.17.7. & 1.18.4. & 2.4.6.
- 20 Nec secutus est quispiam domum Dauid præter tribum Iuda solam 1.18.4
- 28 Et excogitate consilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite ultra ascendere in Ierusalem, ecce Dii tui Israel qui te eduxerunt de terra Ægypti 4.2.8
- 30 Et factum est verbum hoc in peccaturarum: ibat enim populus ad adorandum vsque in Dan 4.20.12
- 31 Et facta est phana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Leui
- 14.4 Sed propter Dauid, dedit ei dominus Deus suus lucernam in Ierusalem, vt insisteret filium eius post eum, & statueret Ierusalem 2.6.2
- 18.10 Viuit dominus Deus tuus, non est gens aut regnum in quo non miserit dominus meus, &c. 2.8.27
- 41 Et ait Elias ad Achab, Ascende & comedet & bibe, quia sonus multæ pluuie est 2.20.3
- 42 Elias autem ascendit in verticem Carmeli & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua ibid.
- 43 Et dixit ad puerum suum, Ascende, & prospice contra mare: qui quum ascendisset & contemplatus esset, ait, Non est quicquid. & rursum ait illi, Reuertere septem vicibus ibidem
- 19.8. Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta dieb. & quadraginta

- noctibus vsque ad montem Dei Horeb 4.12.20
- 18 D. reliqui mihi in Israel septem millia virorum quorum genua non sunt incuruata ante Baal 4.1.2
- 21.12 Prædicauerunt ieiunium, & sedere fecerunt Naboth inter primos populi 4.12.17
- 28 Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten 3.3.25
- 29 Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius, &c. 3.3.25. & 5.20.15
- 22.6 Cõgregauit ergo rex Israel quadringentos circiter prophetas 4.9.6
- 21 Egredius est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait. Ego decipiam 1.14.17. & 1.17.7. & 1.18.1
- 22 Et ille ait. Egrediar, & ero Spiritus me dux in ore omnium prophetarum eius 4.9.6
- 27 Hoc dicit rex, Mittite virum iustum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustia, donec reuertat in pace ibidem

I I. R E G V M.

- 5.17 Dixitque Naaman, vt vis: sed obsecro, concede mihi seruo tuo, vt tollam vnus duorum mulorum de terra: non enim faciet ultra seruus tuus holocaustum, aut victimam diis alienis nisi Domino 3.2.32
- 18 Hoc autem solum est de quo deprecaris Dominum pro seruo tuo, quado ingredietur Dominus templum, &c. ibi.
- 19 Qui dixit ei, Vade in pace: abiit ergo ab eo eo electo tempore ibidem
- 6.15 Heu ha u domine mi, quid faciemus? 1.14.11
- 16 Plures nobiscum sunt, quam cum illis.
- 17 Domine, aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Elizei 1.14.7. & 1.14.8. & 1.4.11.
- 31 Hæc mihi facit Deus, & hæc addat si steterit caput Elisei filij Saphat super iptum hodie 2.8.24
- 10.7 Quumque venissent literæ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt septuaginta viros, &c. 1.18.4
- 10 Videte ergo nunc quoniam non cecidit de sermonibus Domini in terram quos locutus est Dominus, &c. ibidem

- 6.10. Quumque vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Vriam sacerdotem exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius. 4.10.23
- 27.24. Adluxit autem rex Assyriorum viros de Babylone & de Cutha, &c. ibidem
- 25 Quumque ibi habitare cepissent, non timebant Dominum: & commisit eis Dominus leones qui interficiebant eos 4. 4.18.23.
- 32 Et nihilominus colebant Dominum, fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdotes excelsum, &c. 3.2.13. & 4.10. 23. & 4.15.22.
- 33 Et quum Dominum colerent, diis quoque suis seruebant iuxta consuetudinem Gentium, de quibus transfugerant Samaritam 3.2.13
- 34 Usque in presentem diem morem sequuntur antiquum, non timeant Dominum, neque custodiunt ceremonias eius, &c. ibidem
- 19.4 Et fac orationem pro reliquiis quæ reperta sunt 3.20.14
- 35 Factum est igitur in nocte illa, venit angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia 1.14.6
- 20.1 Præcipe domi tuæ: morieris enim tu, & non viues 1.17.11
- 2 Tunc Ezechias conuertit faciem suam ad parietem, & orauit Dominum 3.3.4
- 3 Obsecro Domine, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te fecerim 3.14.19 & 3.2.10
- 5 Ecce sanauit te, die tertio ascendes templum Domini
- 9 Vis ut ascendat umbra decem lineis, aut ut reuertatur totidem gradibus? 4.14.18
- 11 Inuocauit Iesaias Propheta Dominum & reduxit umbram per lineas, quibus descenderat in horologio Achaz 7.6.2
- 21.4 Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus, in Ierusalem ponam nomen meum 3.10.23
- 16 Insuper & sanguinem innoxium fudit Manassis multum nimis, donec impleteret Ierusalem usque ad eos, &c. 3. 24.11
- 20 Fecitque quod placitum erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris sui, non declinauit ad dexteram siue ad sinistram 4.10.23
- 8 Dixitque autem Helcias Pontifex ad Saphan scribam, Librum Legis reperi in domo Domini: deditque Helcias volumen Saphan scribæ, qui legit & illud 1.8.9
- I. PARALIP.
- 28.2 ET scabellum pedum Domini Dei nostri 4.1.5.
- II. PARALIP.
- 19.6 Videte, ait quid faciatis: non enim hominis exercetis iudiciu: sed Domini 4.2.4. & 4.20.6
- 34.15 Et ait ad Saphan Scribam, Librum legis inueni in domo Domini, Et tradidit ei. At ille intulit volumen ad regem, &c. 1.8.9
- NEHEMIAS.
- 1.4 Quumque audissem verba huiusmodi, sedi & fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cæli 4.12.16
- 5 Quæso Domine Deus cæli, fortis, magne atque terribilis, qui custodis pactum, & misericordiam cum iis qui te diligunt, &c. 3.17.5
- 7 Vanitate seducti sumus, & non custodimus mandatum tuum, & ceremonias, & iudicia quæ præcepisti Moyse seruo tuo 3.4.11
- 9.14 Et sabbathum sanctificatum tuum ostendisti eis 2.8.29
- IOB.
- 1.6 Quadam autem die, quum uenissent filij Dei ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan 1.14.17 & 1.14.19. & 1.18.1. & 2.14.5
- 12 Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce uenisti quæ habet, in manu tua sunt, tantum in eum ne extendas manum tuam 1.17.7
- 17 Sed & illo loquente uenit alius, & dixit, Chaldaei fecerunt tres turmas, & in uasurunt camelos, & tulerunt eos, nec non pueros percusserunt gladio, & ego fugi solus, ut nuntiarem tibi 2.4.2.
- 21 Dominus dedit, Dominus abstulit: sit non en Domini benedictum 1.17.3. & 1.18.1. & 1.18.3. & 2.4.2.
- 21 Venit quoque Satã inter eos ut staret in conspectu Domini 1.14.17. & 1.14. 19. & 1.18.1.

- 17 Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factorè suo purior erit vir? 3.12.1
- 18 Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles & in Angelis suis reperit prauitatem 3.12.1. & 3.17.9.
- 19 Quanto magis hi qui habitant domos lucas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tineà? 1.15.1. & 1.15. & 3.12.11.
- 17 Beatus homo qui corrigitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes 3.4.32
- 9.2 Verè scio quòd ita sit, & quod nõ iustificetur homo compositus Deo 3.12.2
- 20 Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendere, prauum me comprobabit 3.12.5
- 10.15 Et si impius fuero, vix mihi est, & si iustus, non leuabo caput, saturatus afflictione & miseria 3.14.16
- 12.18 Balaheum regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum 4.20.18
- 20 Commutat Deus labium veracium, & doctrinam senum auferit 2.4.4
- 13.15 Etiã si occiderit me, in ipso sperabo 2.10.19. & 3.2.21
- 14.4 Quis potest facere mundum de immundo, nõne tu qui solus es? 2.1.5. & 3.12.5
- 5 Breues dies hominis sunt, mensum numerus apud te est: constituisti terminos eius qui præteriri non poterunt 1.16.9
- 17 Signasti quasi in sacculo delicta mea, sed curasti iniquitatem meam 3.4.29
- 15.15 Ecce inter sanctos eius, nemo immutabilis, & cæli non sunt mundi in conspectu eius 3.12.1
- 16 Quãto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quasi aquam, iniquitatem? 3.12.5
- 19.25 Scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum 2.10.19. & 3.25.4
- 26 Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum 2.10.19
- 27 Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius, &c. ibidem
- 21.13 Dacut in bonis dies suos & in puncto ad inferna descendunt 2.10.17
- 25.5 Ecce luna etiam non splendet, & stelle non sunt mundæ in conspectu eius 3.2.1
- 16.14 Ecce hæc ex parte dicta sunt viarum eius: & cum vix paruam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitru magnitudinis illius intueri? 1.17.2
- 28.12 Sapiëntia verò vbi inuenitur, & quis est locus intelligentiæ? ibid.
- 21 Abscondita est ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cæli latebunt ibidem
- 23 Deus intelligit viam eius, & ipse nouit locum eius ibid.
- 28 Et dixi homini, Ecce timor Domini; ipsa est sapiëntia: & recedere à malo in intelligentia 1.17.2. & 3.2.26
- 34.30 Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi 4.20.25
- 36.37 Qui aufert stillas pluriæ, & effudit imbres ad instar gurgitum 1.5.5
- 41.2 Et quis ante dedit mihi, & reddam ei? omnia quæ sub cælo sunt mea sunt 3.14.5

P S A L M O R V M.

- 11 Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit 3.17.10
- 2 Sed in Lege Domini voluntas eius, & in Lege eius meditabitur die ac nocte 2.7.13
- 22 Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius 2.16.3
- 3 Dirumpamus iugula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipsorum ibid.
- 4 Qui habitat in cælis iridebit eos: & Dominus sublannabit eos 1.5.1. & 2.16.3
- 8 Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ 2.11.11
- 9 Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli cõfringes eos 2.15.5. & 4.1.19
- 12 Apprehendite disciplinam: ne quãdo irascatur Dominus, & pereatis de via iusta 2.6.2. & 4.20.5. & 4.20.29
- 35 Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi: quia Dominus suscepit me 3.2.37
- 47 Signatum est super nos lumen vultus tui Domine 1.11.14
- 5.4 Mane astabo tibi, & videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es 20.12
- 8 Ego autem in multitudine misericordiarum tuarum introibo in domum tuam. adorabo ad templum sanctum tuum in iherusalem

- more tuo 3.2.23. & 3.20.11
- 6.1 Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripas me 3.4.32
- 7.6 Exurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum, &c. 3.20.15. & 3.17.17
- 9 Iudica me Domine secundum iustitiã meam, & secundum innocentiam meã super me 3.17.14
- 8.3 Ex ore infantium & lactentium perficisti laudem 1.16.3
- 5 Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniã visitas eum? 1.5.3. & 2.13.2
- 9.10 Et sperent in te qui nouerunt nomẽ tuum 3.2.31
- 10.13 Dixit enim in corde suo, Oblitus est Deus, auertit faciem suam ne videat in finem 1.4.2
- 11.4 Dominus in templo sancto suo 1.5.1
- 12.2 Vana loquuti sunt vnusquisque ad proximum suum: labia dolosa, &c. 4.14.8
- 7 Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinarum, probatum terrã, probatum septuplum 3.2.15
- 14.1 Dixit insipiens in corde suo, non est Deus 1.4.2
- 3 Dominus de cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum 3.14.1
- 4 Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum 2.3.2
- 15.1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescet in monte sancto tuo? 3.17.6. & 3.24.8
- 2 Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Qui loquitur veritatem in corde suo 3.6.2. & 3.17.2
- 16.2 Deus meus es tu, quoniã bonorum meorum non egēs 2.3.53
- 3 Sanctis qui sunt in terra eius, miraculabit omnes voluntates meas in eis 1.11.14. & 2.8.53. & 3.7.5
- 5 Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei, tu es qui restitues hereditatẽ meam mihi 2.11.2. & 3.25.10
- 10 Non derelinques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptionem 3.15.3
- 17.1 Exaudi Domine iustitiam: intende deprecationi meæ 3.17.14
- 3 Præstisti cor meum, & visitasti nocte: igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas ibidem
- 17 Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo: satiabor cum apparuerit gloria tua 2.10.17. & 3.25.20
- 18.1 Diligam te Domine fortitudo mea 3.20.2. & 4.17.23
- 21 Et eduxit me in latitudinem: saluum me fecit quoniã voluit me 3.17.5
- 23 Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi 3.17.5. & 3.17.14
- 30 Quoniã tu populum humilem saluum facies: & oculos superborum humiliabis 3.12.6
- 33 Eloquia Domini igne examinata: protector est omnium sperantium in se 3.2.15
- 19.1 Cæli narrant gloriam Dei 1.5.1. & 1.6.4
- 8 Lex Domini immaculata conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis 1.6.4. & 2.7.12. & 4.8.6
- 13 Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me 3.4.16. & 3.4.18. & 3.17.2
- 20.4 M. mor sit omnis sacrificij tui: & hoc locustium tuum pingue fiat 3.20.18
- 10 Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te 2.6.2
- 22.1 Deus Deus meus, quare me dereliquisti? 2.16.11
- 4 In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, & liberaisti eos 3.20.26
- 26 Vota mea reddam in conspectu timẽtium eum 4.13.4
- 23.4 Nam etsi ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala: quoniã tu mecum es 1.17.11. & 3.11.21. & 3.2.23
- 8 Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ 2.3.12
- 24.3 Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? 3.6.2
- 4 Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo ibidem
- 6 Hæc est generatio querentium eum 3.24.8
- 25.1 Ad te Domine leuavi animam meam 3.20.5

- 6 Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum quæ à seculo sunt 3.20.9
- 7 Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias ne memineris: secundum misericordiam tuam memento mei tu 3.3.8. & 3.20.9
- 10 Vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas requirentibus testamentum eius, &c. 3.20.7. & 3.17.2
- 11 Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum enim est 3.17.2
- 18 Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea 3.19.9
- 26.1 Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in Domino sperans non infirmabor 3.17.14
- 2 Proba me Domine, & tenta me: virenes meos, & cor meum 3.20.46
- 5 Odi ecclesiam malignantium: & cum impiis non sedabo 3.7.14
- 8 Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ 1.11.14
- 9 Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris, &c. 3.17.14
- 27.1 Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? 1.17.11
- 3 Si consistat aduersum me castra, non timebit cor meum ibid.
- 10 Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me 3.20.36
- 14 Experta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & sustine Dominum 3.2.17
- 28.8 Dominus fortitudo pleribus suis: & protector saluationum Christi sui est 2.6.2. & 2.6.3
- 29.3 Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonauit: Dominus super aquas multas 1.6.4
- 3.6 Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia 1.10.8
- 7 Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebo in æternum: Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem: Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus 3.8.2
- 31.1 In te Domine speraui, non confundar in æternum: in iustitia tua libera me, 3.11.12
- 6 In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me Domine Deus ueritatis 3.20.26
- 16 In manibus tuis sortes meæ 1.17.1
- 23 Ego autem dixi in excessu mentis meæ. Proiectus sum à facie oculorum tuorum 3.1.16
- 32.1 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum testata sunt peccata 3.4.29. & 3.11.11. & 3.14.11. & 3.17.10
- 5 Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, &c. 3.4.9
- 6 Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, &c. 3.20.7. & 3.20.26
- 33.6 Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum 1.13.15. & 1.16.1
- 12 Beata gens cuius est Dominus, Deus eius: populus quem elegit in hæreditatem sibi 2.10.8. & 3.2.28. 3.21.5
- 13 De cælo respexit Dominus: uidit omnes filios hominum 1.16.1
- 18 Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius 3.20.40
- 22 Fiat misericordia tua Domine super nos quemadmodum sperauimus in te 3.20.12
- 34.7 Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius saluauit eum 3.20.26
- 8 Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum: & eripiet eos 1.14.6. & 1.14.8. & 3.20.23
- 15 Diuerse à malo, & fac bonum 3.3.8
- 16 Oculi Domini super iustos: & aures eius in preces eorum 1.16.7. & 3.20.3. & 3.20.10
- 17 Vulcanus autem Domini super faciente malam: ut perdat de terra memoriam eorum 1.16.17
- 22 Mors peccatorum pessima 2.10.14. & 2.10.18
- 23 Redimet Dominus animas seruatorum suorum 2.10.16
- 36.1 Dixit iniustus ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos 1.4.2
- 2 Quoniam dolose egit in conspectu eius: ut inueniatur iniquitas eius ad odium ibidem
- 6 Domine in cælo misericordia tua: &

- veritas tua vsque ad nubes 3.1.7
 7 Iudicia tua abyssus multa 1.17.2.
 & 3.23.5
 10 Apud te est fons vitæ: & in lumine tuo
 videbimus lumen 2.2.20
 37. 7 Subditus esto Domino, & ora eum
 3.2.37
 23 Quia benedicentes ei hæreditabunt
 terram: maledicentes autem ei disperi-
 bunt 2.1.2
 38.1 Domine, ne in furore tuo arguas me,
 neque in ira tua corripas me 3. 4.32
 5 Iniquitates meæ suggestæ sunt caput
 meum: & sicut onus graue grauata sunt
 super me 3.4.16
 39. 10 Obmutui, & non aperui os meum,
 quoniam tu fecisti 1.17.8
 13 Aduena ego sum apud te, & peregrini-
 nus, sicut omnes patres mei 2.10.15
 14 Remitte mihi, vt refrigerer priusquam
 abeam, & amplius non ero 3.30.16
 40. 4 Et immisit in os meum canticum
 nouum, carmen Deo nostro: videbunt
 multi & timebunt, & sperabunt in
 Domino 3.20.26. & 3.20.18
 6 Multa fecisti tu Domine Deus meus
 mirabilia tua: & cogitationibus tuis nõ
 est qui similis sit tibi 1.5.9. & 1.17.1
 7 Sacrificium & oblationem noluisti: au-
 res autem perfodisti mihi 3.22.10
 8 Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri
 scriptum est de me 2.16.5
 9 Deus meus volui, & Legem tuam in
 medio cordis mei ibidem
 11 Veritatem tuam & salutare tuum dixi.
 Non abscondi misericordiam tuam
 & veritatem tuam à concilio multo 3.
 2.7
 12 Misericordia tua & veritas tua semper
 susceperunt me ibidem
 41. 5 Sana animam meam, quia peccaui
 tibi 3.20.23
 42. 3 Sitiuit anima mea ad Deum fontem
 viuum: quando veniam & apparebo
 ante faciem Dei? 4.17.21
 9 Transibam vsque ad domum Dei, in vo-
 ce exultationis & confessionis, &c. 3.
 4.9
 6 Quare tristis es anima mea, & quare
 conturbas me? Spera in Deo 3.2.16
 43. 5 Quare tristis es anima mea, & quare
 conturbas me? Spera in Deo
 ibid.
 44. 4 Nec enim in gladio suo possederunt
 terram, & brachium eorum non salua-
 uit eos: sed dextra tua, & brachium
 tuum, & illuminatio vulvris tui, quo-
 niam complacuisti in eis 3.21.5
 21 Si oblitus sum nomen Dei nostri, & si
 expendamus manus nostras ad Deum
 alienum 3.20.27
 22 Nonne Deus requiret ista? ipse enim
 nouit abscondita cordis 3.20.27
 23 Quoniam propter te mortificamur to-
 ta die: æstimati sumus sicut oues occi-
 sionis 3.25.5
 45. 7 Sedes tua Deus in seculum seculi:
 virga directionis, virga regni tui 1.13.9
 8 Dillexisti iustitiam, & odisti iniquita-
 tē: propterea vnxit te Deus, Deus tuus
 oleo lætitiæ præ consortibus tuis, 2.15.
 5. & 4.19.18. & 4.20.10
 13 Et filia Tyri in muneribus vultum
 tuum deprecabuntur, omnes diuites
 plebis 1.11.15
 46. 1 Deus noster refugium & virtus, ad-
 iutor in tribulationibus 3.2.37
 2 Propterea non timebimus dum turba-
 bitur terra, & transferentur montes in
 cor maris
 6 Deus in medio eius non commouebi-
 tur 4.1.3
 47. 3 Dominus excelsus, terribilis, Rex
 magnus super omnem terram 1.13.24
 5 Elegit nos hæreditatem suam, speciem
 Iacob quem dilexit 3.2.15
 48 Sicut audiuimus sic vidimus in ciuitate
 Domini virtutum, in ciuitate Dei
 nostri: Deus fundauit eam in æternum
 1.11.14
 11 Secundum nomen tuum Deus, sic &
 laus tua in fines terræ: iustitia plena est
 dextera tua 3.20.41. & 4.16.31
 49. 7 Qui confidunt in virtute sua, & in
 multitudine diuitiarum suarum glo-
 riantur 2.10.17
 8 Frater non redimit: non dabit Deo pla-
 cationem suam ibid.
 11 Cùm viderit sapientes morientes: simul
 insipiens & stultus peribunt, ibid.
 12 Tabernacula eorum in progenie &
 progenie: vocauerunt nomina sua in
 terris suis ibid.
 13 Et homo quum in honore esset, non
 intellexit: comparatus est iumentis in-
 sipientibus, & similis factus est illis i-
 bidem
 14 Hæc via illorum scandalum ipsis: &
 postea in honore suo complacebunt
 ibidem

I N D E X.

- ibidem
- 15 Sicut oves in inferno positi sunt: mors
descendet eos: & dominabuntur eorum
iusti in matutino Ibidem
- 50.15 Et inuoca me in die tribulationis:
& eruam te, & honorificabis me 3.20.
13. & 20.28. & 4.17.37
- 23 Qui laudem sacrificat, is me glorificat:
& hæc est via per quam ostendam ei
salutem Dei 4.18.17
- 51.1 Miserere mei Deus pro bonitate tua,
&c. 3.4.9
- 6 Vt purus agnoscaris quando iudicaeris
1.18.3. & 3.11.11. & 3.23.2
- 7 In ego in iniquitate formatus sum, &
in peccato concepit me mater 1.1.5. &
3.3.8. & 3.20.9. & 4.16.17
- 12 Cor mundum crea mihi Deus, & spiritum
firmum intra me innoua 2.2.25. &
2.2.27. & 2.3.9
- 17 Aperi Domine labia mea, vt os meum
laudem tuam prædicet 3.20.28
- 19 Sacrificia Deo spiritus contractus: cor
contritum & contractum Deus non despicies
3.20.16
- 21 Tunc delectaberis hostiis, sacrificio &
holocausto iustitiæ: tunc vitulos imponent
super aram tuam 4.18.17
- 52.10 At ego similis oleæ frondosæ in domo
Dei 2.10.17
- 53.1 Dixit insipiens in corde suo, Non est
Deus 1.4.2
- 4 Non est qui quod bonum est faciat 2.
3.2
- 55.23 Reitice in dominum sarcinam tuam,
& ipse te suffulciet: non permittet vt
iustus perpetuo labascet 1.17.6. & 2.
10.17
- 24 Tu interim, ô Deus, derrudes sanguinarios
istos & fraudulentos in puteum
interitus 2.10.17
- 59.5 In Deum speraui, nihil metuo quod
caro mihi faciat 1.17.11
- 10 Quoties te inuoco, hostes mei retrocedunt,
in hoc certus fio quod tu es
Deus meus 3.20.11
- 13 Vota nuncupabo tibi ô Deus; reddam
laudes tibi 4.13.4
- 59.11 Bonitas tua, ô Deus meus, antenerat
me: fac Deus oprata in hostibus
meis videam 2.3.12
- 60.14 In Deo fortiter faciemus, & ipse
conculcabit hostes nostros 3.20.46
- 62.9 Effundite ante conspectum eius cer
vestrum, Deus refugium nobis 3.20.5
- 10 Filij hominum vani sunt, mendaces
filij viri: si simul ponantur in balance,
ipsa vanitate leuiore erunt 2.3.1
- 63.4 Bonitas tua, ipsa vita optabilior est
3.2.28. & 3.17.14
- 65.1 Tibi ô Deus laus in Sion, sibi perfoluetur
votum 3.20.29
- 3 Tu exaudi precem: hinc omnis caro ad
te veniet 3.20.13
- 5 Beatus quem elegeris, quem tibi adhibueris:
habitabit ille in atriis tuis, &c.
3.21.5
- 68.19 Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem
1.13.18
- 21 Domino Deo exitus mortis 3.25.4
- 36 Tremendus es, ô Deus, de sanctuariis
tuis, Deus Israelis ipse dat robur populo
1.11.14. & 4.7.2
- 69.3 Demersus sum in limum profundissimum,
in quo non est fundum, &c. 4.
7.13
- 5 Vt quæ non rapui rependere cogar 2.
16.5
- 22 Et dederunt in cibo meo fel: & cum
sitire potauerunt me aceto 4.17.15
- 29 Deleantur de libro viuientium, & inter
iustos non scribantur 2.10.18. & 3.
24.9
- 71.2 Pro tua iustitia erue me, & libera me
3.11.12
- 72.8 Imperitet à mari ad mare vsque, &
à flumine vsque ad terminos terræ 2.
11.1
- 11 Et adorent eum omnes reges, omnes
gentes seruiant ei 4.5.17
- 73.2 Parum absit quin nutarent pedes
mei, serè effusi sint gressus mei 3.9.6
- 17 Donec in secretiora Dei adyta penetraui,
& intellexi vt postremò essent
quique habituri 2.10.16. & 3.9.6
- 26 Consumitur caro mea & cor meum,
Deus autem est petra cordis mei, &
portio mea in æternum 2.11.2
- 74.2 Memores sis cæcus tui, quem iam pridem
comparas isti: & fortis hæreditariæ
quam vendicasti; montis Sionis in quo
habitare es solitus 3.20.14
- 9 Signa nostra non videmus: nullus superest
propheta: nemoque nobiscum
qui sciat quousque tandem 2.15.1
- 75.7 Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente,
neque à meridie exaltatio contingit 1.16.6

- 97.10 Oblitus estne misereri Deus, contine-
berne in ira misericordias suas? 3.
2.16
- 11 Tandem cogitabam, Hæc mea est in-
firmitas, dextera Excelsi vices mutat
3.2.31
- 78.8 Nec evadant similes partibus suis
nationi deficienti & rebelli, nationi
quæ rectè cor suum haudquam in-
struit, & cuius spiritus nunquam verè
Deo credidit 2.5.11
- 36 Ore suo blanditi sunt eis, lingua autem
sua ei mentiebantur 3.3.25
- 37 Cor eorum nõ erat rectum ei ga illum,
nec fidi fuerunt in fœdere eius ibi-
dem
- 49 Immisit in eos æstum iræ suæ, impetû,
indignationem & angustiam, cacodæ-
monum incursiones 1.14.17
- 60 Ut desereret tabernaculum Siso, ten-
torium in quo inter homines habita-
bit 2.6.2
- 67 Et repudiavit tentorium Ioseph, &
tribun. Ephraim non elegit 2.6.2. & 3.
22.6
- 70 Et elegit Davidem seruum suum, à
caulis ouum tulit eum 2.6.2
- 79.9 Auxiliare nobis, ô Deus salutis no-
stræ, propter gloriam nominis tui: & li-
bera nos, & propitius sis peccatis no-
stris propter nomen tuum 3.20.14
- 13 Et nos populus tuus, & grex pascuorû
tuorum te celebrabimus in sæculum,
& per omne ævum prædicabimus lau-
des tuas 3.7.10
- 80.2 Qui insides Cherubino, affulge 1.13
24. & 2.8.15. & 4.1.5
- 4 Deus restitue nos, & fac illucescere fa-
ciem tuam, & salvi erimus 3.2.23
- 5 Domine Deus exercituum, quousque
tandem excædesces in oratione populi
tui? 3.20.16
- 18 Sit manus tua cum viro dextere tuæ,
cum filio hominis quem tibi co. robo-
rasti 2.6.2
- 81.1 Ego sum Dominus Deus tuus, qui e-
duxi te de terra Ægypti 3.2.31
- 82.1 Deus consistit in cœtu Dei, in medio
Deorum iudicem agit 4.20.4. & 4.20.
& 4.20.29
- 3 Vindicate pauperem & pupillum, affli-
ctum & miserum absoluite 4.20.9
- 4 Er. pite tenuem, & inopem de manu
impiorum liberate ibid.
- 6 Equidem dixeram, Vos dij estis, & vos
omnes filij Excelsi 1.14.5. & 4.20.4
- 84.1 Quam sunt amabilia ô Domine ex-
ercituum tabernacula tua! 4.1.5
- 3 Ardet, & etiam deperit anima mea ad
atria Domini, cor meum & caro mea
clamant ad Deum vivum 2.11.2
- 8 Ibiunt de virtute in virtutem, cõpare-
bit quisque eorum apud Deum in Sio
4.17.31
- 86.2 Custodi vitam meam quoniam be-
neficus sum: serva tu Deus seruum tuû
3.20.10
- 5 Etenim tu Domine bonus es & propi-
tius, ampla bonitate in omnes qui te
invocant 3.2.29
- 11 Dirige me Domine in viis tuis, tunc
ambulabo in veritate tua: coge pectus
meum, vt timeat nomen tuum 2.2.27.
& 2.3.9
- 88.17 Super me transferunt furores tui, &
terrores tui me conf. erunt 3.4.34
- 89.4 Pepigi fœdus cum electo meo, iura-
ui Davidi seruo meo 4.1.17
- 5 Semen tuum in æternum confirmabo,
& stabiliam soliam tuam ad omnia
posteritatem ibid.
- 31 Si filij eius Legem meam deseruerint,
& in iudiciis meis non ambulaverint
3.4.32. & 4.1.27
- 32 Si statuta mea prophaverint, & præ-
pta mea non custodierint 3.4.32
- 33 Prævaricationes eorum virga visitabo,
& iniquitates eorum flagellis 3.4.32. &
4.1.27
- 34 At bonitatem meam non auferam ab
eo, nec fallam illi fidem meam 3.4.32.
& 4.1.27
- 36 Semel per sanctitatem meam iuravi,
haudquamquam Davidem f. fellero 2.
15.3
- 37 Semen eius in æternum erit, solium ei-
us coram me vt sol persistabit ibid.
- 38 Firmum vt luna manebit, quæ est cer-
tus in æthere testis 2.15.3
- 90.4 Mille anni coram te sunt vt dies he-
sternus qui præterit, imò vt noctis vi-
gilia 3.2.42
- 7 Etenim ira tua deficiamus, & feruente
indignatione tua terremur 3.4.34
- 9 Nam cuncti dies nostri te irascente de-
labuntur, annos nostros finimus dicto
citius 3.25.12
- 11 Quis vim iræ tuæ novit? vt te quique
timent,

- timent , ita eos indignatio iræ tuæ sæ-
 uit ibid.
 91.1 S:edens in abdito excelso, sub vmbra
 Omnipotentis commoratur 1.17.6. &
 2.8.41
 3 Nam is à laqueo venatoris , & à p:ste
 exitiæ te liberabit 1.17.11
 11 Nam angelis suis tua causa præcipiet,
 vt in omnibus viis tuis te custodiant
 1.14.6.9. & 2.8.42. & 3.20.23
 15 Me inuocabit, ideo eum exaudiam, ad-
 ero ei in afflictione , eripiam eum &
 gloriosum eum reddam 3.20.14
 92.6 Quàm magna sunt facta tua , ô Do-
 mine , vehementer profunda consilia
 tua 2.10.17
 7 Vir stupidus istud non cognoscit , ne-
 que stultus intelligit 1.5.9
 13 Iustus vt palma florebit , & sicut Ce-
 drus in Libano succrescet 2.10.17
 14 Plantati in domo Domini in atrijs
 Dei nostri florebut ibid.
 93.1 Dominus rex est , induit celsitudinẽ,
 indait inquam Dominus robor , seque
 accinxit: quin & orbis sic firmatus est
 vt non nutet 1.6.3
 5 Domum tuam decet sanctitudo, Domi-
 ne in longitudine dierum 1.6.4
 94.11 Nouit Dominus cogitationes homi-
 num vanas esse 2.2.13. & 3.14.1
 12 Fœlix vir quem tu ô Domine castiga-
 ueris , & quem in Lege tua institueris
 3.4.34
 19 Pro æstu multarum cogitationum in-
 tra me, recreauit animam meam cõ-
 solationes tuæ 3.20.7
 95.7 Si hodie voci eius auscultaueritis 3.
 2.6
 8 Ne induretis cor vestrum, vt in Meri-
 ba, vt in die Massan def:ro 2.5.11
 96.10 Dicite in gentibus , Dominus reg-
 nat , & orbis firmabitur ne nutet,
 &c. 1.6.3
 97.1 Dominus regnat, exultet terra, & in-
 sularam multitudo lætetur ibid.
 7 Procumbite coram eo dii vniuersi 1.
 13.11. & 1.12.23. & 14.9
 10 Custodit Dominus animas sanctorum
 suorum, seque manu impiorum eos cus-
 todit 2.10.16
 11 Lux facta est iustis , & iis qui integro
 sunt corde lætitia ibid.
 99.1 Domino regnante, cum tumultu popu-
 li concurrat: insidet Cherubim, ter-
 ra mouet 1.6.3. & 2.8.15
 5 Exaltate Dominum Deum nostrum, &
 prosternite vos ad scabellum pedum i-
 psius: sanctus enim est 1.11.2. & 4.1.5
 9 Exaltate Dominum Deum nostrum, &
 prosternite vos ad montem sanctitatis
 eius : est enim sacrosanctus Dominus
 Deus noster 1.10.15
 100.3 Agnosceite quòd Dominus est Deus,
 ipse noscicit , & non ipsi nos : sumus
 populus eius , & grex pascuorum eius
 2.3.6. & 3.21.5
 101.3 Scelus nefarium ante oculos meos
 quod designtum , non proponam, dese-
 ctos odio prosequar, nec vnquam mihi
 adhærescent 4.20.9
 8 Mature perdam omnes impios terræ, vt
 è ciuitate omnes facinorosi excindan-
 tur 4.20.10
 102.14 Tu itaque exurgens miseris i-
 psius Sion 1.13.11
 16 Et timebunt gentes nomen Domini,
 & omnes reges terræ gloriam tuam
 ibid.
 18 Ac rationem habuerit precationis hu-
 milium, neque precationem eorum
 spreuerit 3.20.23
 19 Quod quidem literarum monumentis
 transmittetur ad posteros : & popu-
 lus qui creabitur , laudabit Deum
 ibid.
 22 Vt celebrent homines nomen Domi-
 ni in Sion, & laudem eius in Ierusalem
 ibid.
 26 Nam primùm terræ fundamenta ieci-
 sti , & celi sunt opus manuum tuarum
 1.13.11. & 2.10.15
 27 Quæ int:ribunt , tu autem perstas : &
 vnuerfa vt vestis veteralescent , &c. 2.
 10.15
 28 Verùm tu idem es perpetuò , & anni
 tui non finuntur ibid.
 103.8 Misericors & misericors Dominus:
 longanimis & multum misericors 3.
 2.29
 27 Domini autem benignitas erga timẽ-
 tes eum durat ab æterno in sempiternu-
 num tempus 2.10.15
 20 Prædicare Dominum Angeli eius, qui
 pollentes virtute exequimini eius vol-
 untatem , obediendo voci verborum
 eius 1.14.4. & 3.20.43
 104.2 Luce amicus est tanquam vesti-
 mento 1.5.1

- 4 Qui legatos suos effecit spiritus, & ministros suos ignem flammantem 1.16.7
- 5 Et vinū quod exhilarat cor hominis, & oleum quod nitidam reddat faciem 3.10.2
- 27 Vniuersa autem ex te pendent, vt eis cibum suum des suo tempore 1.16.1
- 28 Téque dante colligunt, & te manum aperiente satiuntur bonis ibid.
- 32 Si autem abscondas faciem tuam, turbantur: sique spiritum eis eripias, exspirant, & reuertuntur in puluerem ibidem
- 30 Rursum animalia creantur, si tuum spiritum mittas, & renoues terræ faciem ibid.
- 105.4 Semper faciem eius quærite 4.1.5
- 6 O semen Abrahami cultoris ipsius, filij Jacobi electi eius 2.21.5
- 15 Vértitque cor eorum in odium sui populi vt dolum commolirentur in seruos ipsius 1.18.2. & 2.4.4
- 106.3 O beatos qui seruant iudicium, & faciunt semper quod iustum est 3.17.10
- 4 Memento mei Domine per fauorem erga tuum populum: meique rationem habeto per tuam salutem. Vt videam bonum electis tuis hominibus paratum, & gaudeam gaudium gentium tuarum 4.1.4
- 12 Tuncq; fidem habuerunt verbis eius, vt decantarent laudem ipsius 3.20.15
- 13 Verum confestim obliui sunt eius, neque sustinuerunt consilium eius.
- 31 Quod ei est imputatum pro iustitia sempiternis temporibus 3.17.7. & 3.17.8
- 37 Nam filios suos & filias suas macauerunt victimas dæmonibus 4.13.17
- 43 Vicibus multis liberauit eos, ipsi autē exacerbauerunt eum consilio suo, & humiliati sunt propter iniquitatem suam 3.20.15
- 46 Et fecit eos gratiosos apud victores suos vniuersos 2.4.6
- 47 Serua nos Domine Deus noster, & congrega nos ex gentibus, vt confiteamur nomini tuo sanctissimo, & celebremus te laudibus tuis 3.20.28
- 207.4 Qui errabant in deserto, in solitudine per itinera quibus oppidum habitatum non inueniebant 1.5.7
- 6 Clamauerunt ad Dominū in periculis suis, & eripuit eos ex angustiis ipsorum 3.20.15
- 13 Clamauerunt etiam Dominum in periculis qui eripuit eos ex angustiis ipsorum ibid.
- 16 Quia contriuit valuas areas, & effregit obices ferrcos 2.16.9
- 19 Clamauerunt etiam Dominum, &c. 2.20.15
- 25 Qui suo imperio ciet ventum procellosum, qui altè fluctus ipsius attollit 1.16.7.
- 29 Et sedata tēpestate reddit mare tranquillum, ita vt desinant fluctus quibus iactabantur ibidem
- 40 Nam Deus effundit contemptum in principes, & errare facit eos per vastitatem iniuiam 1.18.2. & 2.2.17. & 24.4
- 43 Quisquis igitur sapit, custodiet hæc & beneficia Domini considerabit 1.5.7
- 110.19 Dixit Dominus Domino meo, Sede mihi ad dexterā, donec inimicos tuos subdam scabellum tuis pedibus 2.15.3. & 2.16.16
- 4 Iurauit Dominus, nec pœnitet eum, vt tu sis sacerdos æternus ritu Melchisedech 2.11.4. & 2.16.5. & 4.18.2. & 4.19.28
- 6 Iudicabit Messias in gentibus & omnia plena cadaueribus erunt, quando contundet capita in multis regionibus 2.15.5
- 111.1 Confitebor Domino ex toto corde in concilio & cœtu proborum 4.14.8
- 2 Magna sunt Domini facta, quæ in iuruntur ab omnibus qui delectantur in ipso 1.18.13
- 10 Principium sapientiæ est timor Domini 2.3.4. & 3.2.26
- 112.1 Beatus est vir qui timet Dominum, & valde præceptis eius delectatur 3.17.10
- 6 Memoria iusti vsque durabit 2.10.16
- 9 Eius iustitia æternum perstabit, cornūque eius altum erit cum gloria ibid.
- 10 Minimèque impij assequentur quod desiderant ibidem
- 113.6 Sequè demittit vt inspiciat quæcūque sunt in cælo & in terra 1.16.5
- 7 Qui erigit tenuem ex puluere, & pauperem à stercore euehit 1.5.7
- 9 Qui sterilem matrem familiās efficit matrem gaudentem liberis 1.16.7
- 115.3 Atqui Deus noster in cælo est, qui perficit quicquid voluerit 1.16.3 & 1.18.2

I N D E X.

- & 1.18.1.8.3.& 3.24.15
- 4 Simulacra ipsorum sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis produ-
citur 1.11.4
- 8 Quibus similes euadunt qui ea faciunt,
& quicumque fidit eis ibidem
- 116.1 Diligo Dominum, quandoquidem
exaudiuit supplicem meam vocem 3.
20.28
- 7 Reuertere anima mea ad locum tuum
quietum, quia Dominus in te benefi-
cium contulit 3.2.17
- 12 Quam gratiam referam Domino pro
illis omnibus quæ in me contulit be-
neficiis? 3.20.28
- 13 Sumpto calice quo gratiæ aguntur pro
accepta salute, nomen Domini vocabo
ibid.
- 14 Meaque vota exoluam Domino nunc
coram vniuerso populo ipsius 4.13.4
- 15 Nam apud Dominum mors benigno-
rum ipsius maximi est momenti 2.10.
14.& 2.10.18
- 18 Mea vota exoluam nunc coram vni-
uerso populo ipsius 4.13.4
- 117.2 Benignitas eius erga nos præpoller,
ac veritas Domini æternum permanet
3.2.7
- 118.6 Domino à me stante non timebo
quid mihi homo inferre conetur 1.17.11
- 18 Probè me castigauit Deus, artamen
non permisit vt morerer 3.4.32
- 25 Ah Domine serua quæso, ah Domine
da quæso felicem successum 2.6.2
- 26 Optima quæque illi precamur, qui ven-
nit in nomine Domini: nôsque fausta
imprecamur vobis è domo Domini i-
bid.
- 119.1 O beatos qui vita integrum iter ten-
nent incedentes ad præscriptum Legis
Domini 3.17.10
- 10 Quum autem te quæram ex toto cer-
de meo, ne sinas me aberrare à manda-
tis tuis 2.2.45.& 4.14.8
- 14 In via testimoniorum tuorum delecta-
tus sum magis quàm in omnibus diui-
tiis 3.2.35
- 18 Velamen detrahe oculis meis, Vt in-
spiciam admirabilem sapientiam quæ
recondita est in Lege tua 2.2.21
- 34 Doceto me vt retineam Legem tuam,
& toto corde illam custodiam 2.2.35
- 36 Inclina cor meum ad obsecrationes
tuas, & non ad avaritiam 2.3.9.&
- 2.5.11
- 41 Et obuenant mihi tua beneficia, & fa-
lus tua secundum eloquium tuum 3.2.31
- 43 Et ne omnino eripias ab ore meo ver-
bum veritatis: siquidem tua iudicia
expecto 3.2.17
- 71 Bonum mihi quia humiliasti me vt
discam iustificationes tuas 3.4.32
- 76 Verùm obtingat quæso mihi tua be-
nignitas: quæ me consoletur secundum
eloquium tuum quod spem aperuit
seruo tuo 3.3.4.& 3.10.14
- 80 Sit cor meum integrum in tuis decre-
tis. propterea non pudeam 2.2.27
- 89 Verbum tuum Domine perstat æter-
num in cælo 4.8.6
- 103 Quàm dulce est palato meo eloquiũ
tuum, certè ori meo dulcius melle est
3.2.5
- 105 Verbum tuum lucerna est pedibus
meis, & lux ad iter meum 1.17.2.& 2.
7.12.& 4.8.6
- 111 Æterna hæreditate mihi venerunt te-
stimonia tua: sunt enim gaudium cor-
dis mei 3.2.15
- 112 Adieci animum meum decretis tuis,
vt exequar illa in finem vique, & adeo
æternum 2.5.11
- 127 Quam obrem præcepta tua amaui
magis quàm aurum, &c. 3.2.15
- 133 Formato gressus meos, eloquio tuo, &
ne dominetur mihi vlla vanitas 2.3.9
- 121.14 Ecce non dormiscet, neque dormiet
qui custodit Iisraelem 3.20.3
- 130.1 Ex profundo malorum te voco Do-
mine 3.20.4
- 3 Si enim iniquitates obseruare velis, ô
Deus Domine quis subsistet? 3.12.1.3.
17.14
- 4 Verum apud te clementia est, & pro-
pter eò timeris 3.3.2.& 3.16.3
- 131.2 Male sit mihi si non comparauit, &
similem indicauit animam meam pue-
ro ablectato apud matrem suam: estque
anima mea in me similis puero abla-
tato 3.7.9
- 132.2 Memento Domine omnium quibus
afflictus fuit Dauid 3.20.25
- 7 Adreamus tabernacula eius, & adore-
mus scabellum pedum eius 4.1.5
- 11 De fructu ventris tui aliquem folio
tuo imponam 2.13.3
- 13 Dominus elegit Sion, & expediuit eam
sibi sedem 4.1.17

- 14 Hæc mea est requies sempiterna , hinc habitabo quoniam expectavi eam 4 1.5
137. 3 Quia Dominus mandavit ibi esse benedictionem & vitam sempiternam 2.11.2
135. 15 Simulacra gentium sunt argentea & aur. a. opus quod manibus hominis proceditur 1.11.4
133. 1 Confitebor tibi toto corde meo, & coram iudicibus psallam tibi 4. 14.8
- 2 Confitebor nomen tuum propter benignitatem, & propter veritatem tuam 3.2.7
- 8 Non omittes opera manuum tuarum 2.24.6
140. 14 Profectio iusti confitebuntur nomini tuo, & probi permanent in conspectu tuo 2.20.16
141. 2 Valeat precatio mea pro incenso ante te, ac levatio manuum mearum pro vespertino sacrificio 3.20.14. & 4.18.17
- 142.6 Proinde Domine te elamo, ac dico, Tu es meum confugium, & fors mea in terra viventium 2.11.2
- 8 Et ero iustus vice coronæ, quia beneficiis me affecisti 3.20.26
- 143.2 Ne ambules tamen in ius cum seruo tuo: nullus enim vivens coram te iustus est 2.7.5. & 3.12.2. & 3.14.15. & 3.17.14. & 3.20.8
- 5 Recolo tamen tempora superiora, & de omnibus factis tuis commentor 3. 2.31
144. 15 Beatorum populum cui contingit ita vivere: beatum populum cuius Deus est Dominus 2.10.8. & 3.2.28
145. 3 Magnus est Dominus & impense laudandus, cuius magnitudo imperuestigabilis est 1.5.8
- 5 De maiestatis gloriæ tue decore, & rebus tuis admirandis disseram ibid.
- 8 Dominus enim beneficus & misericors, patiens & magnæ benignitatis 1.10.2. & 3.20.9
- 9 Bonus est Dominus in omnes, & misericordia eius superat omnia opera ipsius 1.5.5
- 13 Regnum tuum regnum est sempiternum, & dominium tuum per secula vniuersa durat 1.13.24
- 13 Præsto adest Dominus omnibus vocantibus eum, omnibus eum vocantibus cum veritate, / 3.20.3. & 3.20.7. & 3.20.14
- 19 Facit autem quicquid volent timentes eum, & clamorem eorum exaudit ac seruat eos 3.20.5. & 3.20.13
147. 9 Qui dat pecori suum pastum, & pullis coruorum qui eum vocat 1.16.5
- 10 Non probat fortitudinem equi, neque delectatur tibi viri 2.2.10
- 20 Non egit ad hunc modum cum omnibus gentibus, neque manifestauit eis iudicia 3.21.6

PROVERBIA.

- 17 **T**imor Domini, scientiæ initium 3. 2.26
2. 21 Recti enim inhabitabunt terram. & integri superflites in ea erunt 2.11.2
- 22 Impij verò e terra excinduntur, & præuaricatores ex ea funditus euelluntur ibid. m
- 3.11 Castigationem Domini caue auerteris, filii mei, neque fallidias ad increpationem eius 3.4.32
- 11 Quem enim amat Dominus castigat, & tãquam pater in filio delectatur 3.8.6
8. 15 Per me regnant reges, & principes decernunt iustitiam 4.20.4. & 4.20.7
- 22 Dominus possedit me initio vitæ suæ, ante opera eius tum eram 1.13.7
- 23 Ab æterno ordinata sum, & ab initio ante terram ibidem
- 24 Nondum erant abyssi quum ego essem formata, nondum fontes aquis redundabant 1.13.7. & 2.14.8
9. 10 Principium sapientiæ est timor Domini 3.2.26
- 10.7 Memoria iusti laudem habet: impiorum verò memoria sordet 2.10.18. & 3.17.15
- 12 Odium excitat occasiones contentionum. sed dilectio omnes præuaricationes obicit 3.4.31. & 3.4.36
12. 14 Quisque pro operis sui ratione donabitur 3.18.1
- 28 In semita iustitiæ vita est, & hæc ipsa ad mortem nequaquam ducet 3.17.15
13. 13 Qui præceptum timet, huic rependetur 3.18.1
14. 21 Qui proximum suum contemnit, peccat, qui autem afflictis benignè facit beatus est 3.17.10
- 26 In timore Domini forte est asyllum. filiis quoque eius erit perfugium 3.14.19
15. 3 In omni loco oculi Domini contemplantur malos & bonos 4.17.28

I N D E X.

- 8 Sacrificium impiorum abominatur Dominus, oratio autem rectorum gratissima est ei 3.14.8
- 16.1 Hominis est disponere cor : à Domino autem est responsio linguæ 1.16.6
- 2 Homini omnes viæ suæ mundæ videntur in oculis suis : Dominus autem disponit spiritus 3.12.5
- 4 Omnia operatur Dominus propter te, impium quoque ad diem malum 3.23.6
- 6 Beneficentia & fide expiatur iniquitas, & in timore Domini receditur à malo 3.4.31. & 4.4.36
- 9 Cor hominis d. liberat d. vii sua : Dominus autem dirigit gressum eius 1.17.14
- 11 Pōdas & stat. ra iudicia Domini sunt : & opera eius omnes lapides sacculi 1.16.6
- 12 Impieratem designare, abominandum esse debet regibus : iustitia enim solū fulcum esse oportet 4.20.10
- 14 Ira regis mortis est nuntius : sapiens autem placare illam poterit 4.20.32
- 33 In sinum deiciuntur sortes, at omne iudicium earum pendet à Domino 1.16.6
- 17.11 Rebellis duntaxat malum querit : huic crudelis nuntius mittetur contra eum 4.20.10
- 15 Ex æquo abominatur Dominus iam eū qui fecerit scilicet ab soluit quàm eum qui infontem damnat
- 18.10 Turris fortissima est nomen Domini, quò quem currit iustus extra telorum iactum est 1.13.13. & 3.20.14
- 19.17 Domino scenerat quisquis benefacit pauperi, secundum beneficium rependetur ei 3.18.6
- 20.7 Iustus ambulat in sua integritate, liberi eius post ipsam beati 2.8.21
- 8 Rex sedens in solio iudicij, dissipat omne malum inuadens 4.20.10
- 9 Quis dicit, Mundum est cor meum, pursum à peccato m. o? 3.12.3
- 12 Auris auditum, & oculi visum, ambo hæc fecit Dominus 2.4.7
- 20 Quin. al. dicit patri suo aut matri (u. e. huius lucerna extinguetur in mediis ten. bris 2.8.36
- 24 Gressus viri fortis à Domino, & mortalis quomodo intelligeret viam suam?
- 26 Dissipat impios rex sapiens, & rotam vertit super eos 4.20.10
- 21.1 Cor regis est in manu Domini velut riuus aquarum : quocunque volet inclinat illud 1.18.2. & 2.4.7. & 4.20.9
- 2 Sua cuique via recta videtur 3.12.5
- 22.2 Diuus & Pauper obuiauerunt sibi : vtriusque operator est Dominus 1.16.6
- 24.71 Time Dominum fili mi & regem 4.20.22
- 24 Qui dicit impio Iustus es, huic maledicunt populi, hunc rationes detestantur 4.20.10
- 25.2 Gloria Dei est cætere verbū : at gloria regum, est scrutari verbum 3.21.3
- 4 Aufer rubiginem ab argento, iam exiit excoctori vas. Auferatur impius à conspectu regis, iam thronus eius iustitia firmus erit 4.20.10
- 21 Si esturiat qui te odit ciba illū pane : si sitierit, pota eum aqua 2.8.56
- 27 Quemadmodum multum mellis credere non est bonum, sic qui gloriam scrutatur opprimitur à gloria 3.21.2
- 26.10 Egregius aliquis ac magnus vir cōfisiit per se omnia : stultus autem mercede conduit transgressores 3.23.4
- 28.2 Propter præuaricationem eorū qui in terra habitant, fit vt alij subinde imperent 4.20.28
- 14 Beatus est homo qui iugiter pauet : qui autem cor suum obdurat, corruet in malum 2.2.23
- 29.13 Pauper & scenerator iater sese conueniunt : vtriusque autem oculos Dominus illustrat 1.16.6
- 30.4 Quod nomen est eius, & quod nomen filij eius, si nosti? 2.14.7
- 5 Omnis sermo Dei purgatus est, scutum his qui conituntur 3.2.15
- 6 Ne addas sermonibus eius, ne te redarguat & mendax inueniaris 4.10.17

E C C L E S I A S T E S.

- 2.11 **E**T conuersus sum ad omnia opera mea quæ peregerunt meæ manus, & ad laborem quem pertulit, & ecce omnia inanitas & animi molestia 2.2.12
- 3.19 Eadem enim solēt hominibus & brutis animantibus euenire : & qualis est mors vniū, talis est mors alterius, & spiritus idem omnibus inest, nec habet honor quicquam præstantius pecore siquidem omnia sunt inanitas 3.2.38

- 21 Quis autem scit an spiritus hominum sursum ascendat, & spiritus pecoris deorsum in terram descendat? 3.15.5
- 7.30 Deus hominem probum condidit: ipsi autem plures iam facti cogitationes vanas persecuti sunt 2.1.10. & 2.1.18
- 9.1 Homo pariter odiū & amorem ignorat eorum quæ sibi sunt propōita 3.2.38. & 3.13.4
- 2 Omnibus eadem prorsus vsuueniunt iusto & impio, &c. 1.16.9
- 4 Canis viuens præstat leoni mortuo 3.25.5
- 5 Qui viuunt sciunt se morituros esse: at mortui prorsus nihil nouerunt, &c. 3.20.24
- 6 Tum amor ipsorum, tum odium ipsorum, tum inuidia ipsorum iam abolita est, nec amplius habent sortem in mūdo ex omni eo quod est sub sole ibid.
- 12.7 Et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum 1.15.2. & 1.15.5
- CANTICVM CANTICORVM.
- 1.14 **O** Stende mihi faciem tuam; sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis & facies tua decora 1.11.14
- 5.3 Exui meam tunicam, & quomodo rursus induam illam? laui pedes meos & quomodo coinquinabo eos? 1.16.14
- E S A I A S.
- 1.5 **A**d quid percuteremini vltra, addituri scilicet defensionem? omne caput languet, & omne cor mœret 3.4.33
- 10 Audite verbum Domini tyranni Sodomorum, ausculta & tu Gomorrhæ plebs Legem Domini 4.1.18
- 12 Quis postulauit id à manu vestra? 3.14.15
- 13 Ne vltra afferatis frustraneum munus, incensum res est mihi abominanda, neomenias, sabbatum vestrum defessus sum ferendo, &c. 2.8.34. & 3.14.8
- 14 Neomenias vestras & staras ferias ex animo odi, lassum reddunt me 4.2.10
- 15 Et quum expanderitis manus vestras, abscondam oculos meos à vobis, etiāsi multiplicaueritis orationē, haudquam exaudiam, nam manus vestræ plenæ sunt sanguinibus 3.20.7
- 16 Auferte malitiam 3.3.8
- 17 Discite beneficiis, sciscitemini iudicium, dirigite oppressum, ius dicite pu-
- pillo, causam videt & suscipite 2.8.52. & 3.3.8
- 18 Si peccata vestra fuerint vt coccus, niue reddētur albiora: si rubuerint instar purpuræ, sicut natiua lana sient 3.4.29
- 19 Si volueritis & audieritis, bonis terræ fruemini 2.5.10
- 20 Si verò renueritis, ac contumaces fueritis, gladio deuorabimini, quoniam os Domini loquutum est ibid.
- 2.8 Idolis quoque plena est terra eius, operi manuum suarum genuculantur, & ei quod fecerunt digiri sui 1.11.4
- 3.1 Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet à Ierusalem & à Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ 1.16.7
- 3 Et dabo pueros principes eorum, & effœminari dominabuntur eis 4.20.25
- 4.1 Modò nomine tuo voceratur, tollisque opprobrium nostrum 3.20.25
- 5.8 Væ his qui copulant domum domui, & agrum agro continuant, donec locus deficiat, &c. 1.18.1. & 2.4.4
- 26 Et eriges signum gēti quæ procul est, & sibilo annuet ei ab extremitate terre, &c. 3.19.9
- 6.1 Vidi Dominum sedere in folio sublimi & edito, & simbriz eius replebant regiam 1.13.11. & 1.13.23
- 2 Seraphim autem supernè: senæ alæ erant singulis 1.2.3. & 1.14.8
- 5 Væ mihi quoniam ad silentium redactus sum, eò quòd homo sum polluta habens labia 4.8.3
- 6 Volauitque ad me vnus ex Seraphim, habens in manu sua carbonem incensum correptum forcipe ex ara 1.2.3
- 9 Dicebat ille, Vade, & dicito populo isti, Audiendo, audire, & ne intelligatis, &c. 1.13.15. & 3.23.13. & 3.24.13
- 10 Crassum reddito cor populi huius, & aures eius fac hebetes, & oculos eius obline, ne forte vel oculis suis videat, &c. 2.4.3
- 7.4 Obserua & sis tranquillus, ne timeas, neque mollescat cor tuum à duabus caudis istorum titionum fumigatium, &c. 1.17.11. & 3.2.17
- 14 Ecce virgo illa concipiet & pariet filium, & vocabis eum Immanuel 2.6.3. & 2.12.1
- 18 Fiet eodem tempore vt Dominus sibi se annuat muscæ quæ est ad finem flu-

- minum Ægypti, & api quæ est in terra
 Assyriorum 2.4.4
 8.14 Is erit sanctuarium, sed lapis offen-
 diculi, & petra ruinæ duabus domibus
 Israelis 1.13.11. & 1.13.23
 16 Liga testimonium, signa Legem in di-
 scipulis meis 3.2.10
 17 Expectabo Dominum qui abscondit
 faciem suam à domo Iacob, & præto-
 labor eum 3.2.4.2
 18 En ego & pueri quos dedit mihi Do-
 minus. &c. 3.2.10
 9.6 Puer natus est nobis, filiûsque datus
 est nobis: cuius Impetium erit super
 humero eius, & vocabitur nomen eius
 Admirabilis, Consiliarius, Deus, Heros
 fortis, Pater æternitatis, Princeps pa-
 cis 1.13.9. & 2.15.1. & 2.17.6. & 3.13.4
 12 Sed manus eius adhuc extenta est 4.
 17.3
 10.1 Væ his qui decernunt decreta ini-
 qua 4.20.29
 5 Heus Assur virga furoris mei, is est ba-
 culus, in manu eorum indignatio mea
 1.18.1. & 4.29.25
 6 Ad gentem hypocriticam mittâ eum, &
 contra populum qui indignationem
 meam commeruit, mandabo ei vt au-
 ferat spolia, & diripiat prædam vt re-
 digat eum in conculcationem instar
 lutæ quod in plateis est 1.18.2
 12 Futurum autem est, quum Dominus
 perfecerit vniuersum opus suum in mō-
 te Zion & in Ierusalem, &c. 1.19.1
 15 Num gloriabitur securis aduersus eam
 qui ea faciat? aut ferra magnificabitur
 aduersus eum qui se tractat? Quod per-
 inde esset ac si virga sese eleuaret cō-
 tra eum qui ipsam fert, & baculus se-
 se extolleret, quasi lignum non esset
 2.4.4
 11.2 Et requiescet super eum Spiritus Do-
 mini, Spiritus sapientiæ & intellectus,
 Spiritus consilij & fortitudinis, Spi-
 ritus scientiæ & pietatis 2.15.5. & 4.19.12
 3 Et faciet eum spirare timore Domini:
 ob id non ad aspectum suorum oculo-
 rum iudicabit, neque ad famam, quæ
 ad aures eius affertur, arguet 2.3.4
 4 Spiritu labiorum suorum interficiet
 impium 1.13.15
 7 Non afficient malis, neque vastabunt
 per omnem sanctum montem meum,
 &c. 4.20.10
 10 Tunc quoque vsuueniet vt radicem
 Iesse: (quæ stat in signum populorum)
 gentes quoque requirant 1.13.13
 12.1 Confitebor tibi Domine, quoniam i-
 ratus es mihi: conuersus est furor tuus,
 & consolatus es me 3.4.3.2
 14.1 Miserebitur Dominus Iacob, & eli-
 get adhuc Israellem 3.21.5
 27 Domino exercituum cōstituente, quis
 faciet ipsum irritum? quumque exten-
 derit manum suam, quis eam refellet?
 1.17.4
 19.18 In die illa erunt quinque ciuitates in
 terra Ægypti, quæ loquentur lingua
 Chananaica, & quæ iurandum præ-
 stent Domino exercituum, &c. 2.8.23
 19 In die illa erit altare Domino in me-
 dio terræ Ægyptiacæ, &c. 4.18.4
 21 Cognosceat Dominus ab Ægyptiis,
 contra cognoscent Ægyptij ipsum Do-
 minum in illa die, & colent eum ho-
 stijs & muneribus, vouebuntque vo-
 tum Domino & reddent ibid.
 23 Cui benedixit Dominus exercituum,
 dicens, Benedictus populus meus Æ-
 gypti, opus manuum mearum Assyrius
 1.18.1
 25.1 Designasti admiranda, & cōsilia tua
 sunt procul verè & firmiter 3.24.4
 8 Montè præcipitabit in sempiternum,
 & absterget Dominus lachrymam ab
 omni facie, &c.
 5 En, hic est Deus noster, expectauimus
 eum, & seruabit nos 1.13.10. & 1.13.24
 26.1 Vrbs fortis nobis est, salus ponet mu-
 ros & propugnaculum 1.17.6
 19 Mortui tui viuent, & quemadmodum
 corpus meum resurgent: expergiscimi-
 ni, & iubilare habitatores pulueris,
 &c. 2.10.21. & 3.25.4
 21 Ecce enim Dominus egredietur de lo-
 cis suo, visitatum iniquitatem habita-
 torum terræ, & proferet terra sangui-
 nes suos, neque occulet ultra interfe-
 ctos suos 3.25.8
 28.16 Qui crediderit non confundetur 1.13.13
 29.13 Eo quod à populo iste ore suo ad me
 accedit, & labijs suis me honorificè præ-
 dicat, cor autem eius longè abest à me,
 & timor eorum, &c. 3.20.7. & 3.20.31.
 4.10.15. & 4.10.15. & 4.10.23
 14 Ideo en ipse quoque addam vt mirifi-
 cè agam cum populo isto, mira scilicet
 & portentosa, nempe, peribit sapientiæ

- gressiones nostras, & attritus propter iniquitates nostras: multa enim correctionis nostræ ei imposita est, & in liuore eius nobis medicatum est 2.12.4. & 2.16.5. & 2.16.9. & 2.17.4. & 3.4.30.
- 6 Nos omnes tanquam oues errauimus, quisque viam suam secutus, Dominus autem effecit vt incurreret in ipsum omnium nostrum iniquitas 2.16.5. & 3.4.27. & 3.12.5. & 3.24.11
- 7 Multatus est & afflictus, nec tamen os suum aperuit, sicut pecus ad mactationem ducetur, & sicut agnus coram torquis suis mutus fit, is non aperuit os suum 2.26.5
- 8 Absque dilatione, citraque iudicium raprus est & generationem eius quis enarrabit? quoniam succisus est de terra viuentium, &c. 2.15.2
- 10 Dominus tamen voluit ipsum irfirmam suam hostiam delicti, videat semen, &c. 2.7.2
- 11 Et ipse baiulabit eorum iniquitates 2.16.5. & 3.11.8
- 12 Et cum transgressoribus connumeratus est 2.16.5
- 13 Porro vniuersi filij tui docti erunt à Domino, paxque multa filiis tuis 1.7.5 & 2.2.10. & 3.20.10. & 3.24.14
- 15.1 O vos omnes qui sititis, venite ad aquas, & hi quibus non est pecunia, adeste, cibum comparate & comedite, &c. 2.2.10. & 3.1.3. & 3.15.4
- 2 Cur expenditis pecuniam pro eo quod cibum non est, & laborem vestrum pro eo quod non satiat? 3.14.15. & 4.10.15
- 3 Inclinate aurem vestram, & ad me venite: audite, & viuet anima vestra: feriam enim vobiscum fœdus sempiternum, misericordias Dauidis fideles 2.6.3. & 3.2.6
- 4 Ecce dedi eum testem populis, principem ac præceptorem populis 2.6.3. & 2.15.1
- 6 Querite dominum dum inuenitur, inuocate eum dum prope est 3.3.20
- 15.1 Custodite iudicium, & facite iustitiam: quia properat salus mea ad veniendum, & iustitia mea vt reueletur ibidem
- 2 Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehenderit, custodiens (scilicet) sabbathum, ne prophanet illud, &c. 2.8.29
- 7 Hos adducam ad montem meum sanctum, & exhilarabo eos in æde mea oratoria, holocausta, & sacrificia eorum accepta erunt in ara mea: quoniam ædes mea ædes orationis vocabitur cunctis populis 3.10.29
- 10 Speculatores eius omnes cæci sunt, omnes sunt ignari, canes muti, &c. 4.9.3
- 15.15 Sic dixit excelsus & sublimis, inhabitans æternitatem, & cuius nomen sanctum, &c. 3.12.6
- 15.5 Num huiusmodi ieiunium est quod ego elegi (nimirum) vt certo die homo affligat animam suam, aut torqueat caput suum, &c. 4.12.19
- 6 An non potius hoc ieiunium eligo, Aperite nexus improbitatis, &c. 3.3.6
- 7 Et à carne tua ne te abscondas 3.7.6
- 9 Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, En me tibi 3.20.14
- 13 Si auerteris pedem tuum sabbatho, quominus facias voluntatem tuam in die meo sancto, &c. 28.21. & 2.8.34
- 15.1 Ecce manus Domini non est mutila, quominus seruare possit: neque aggravata auris eius, vt non exaudiat 3.11.22
- 2 Sed iniquitates vestrae diuellunt inter vos & inter Deum vestrum, & peccata vestra abscondunt vultum eius à vobis, ne exaudiat 2.12.1. & 3.11.21
- 7 Pedes ipsorum ad malum currunt, & properant ad effundendum innocentem sanguinem: cogitationes eorum, cogitationes sunt vanæ, vastitas & contritio in visceribus eorum 2.3.2
- 15 Hæc quum videret Dominus, displicuit in oculis eius quod non esset iudicium
- 16 Et vidit Deus (idque obstupescens & admirans) quod nemo esset, nemo inquam esset, qui sese opponeret, & salutem præstitit ei brachium eius, & iustitia eius fulciuit eum 3.14.6
- 17 Induit iustitiam tanquam lorica, & galeam salutis capiti suo imposuit, &c. 3.11.12
- 20 Porro ipsi Zioni, & eis qui de Iacob à perfida transgressione resipuerint, veniet Redemptor 3.3.20. & 3.3.21
- 21 Spiritus meus qui super te est, & verba mea quæ inserui otu tuo, nunquam emident de ore tuo, neque de ore feminis tui, &c. 1.7.4. & 1.9.1. & 4.1.5
- 60.2 Ecce enim tenebræ operient terram, & caligo

& caligo populos, super te autem orietur Dominus, gloria eius super te apparebit 2.3.1

6 Omnes de Saba venient, aurum & thus ferentes, & laudes Domino annuntiantes

7 Omnes oves Cedar congregabuntur tibi 4.5.17

19 Sol non erit tibi ultra in lucem diurnam, & splendor Lunæ non lucebit tibi, &c. 2.2.10

61.1 Spiritus Domini Dei super me est, eo quod vinxit me Dominus, & misit me ut læta nuncium mansueris, &c. 2.15.2 & 3.20. & 3.4.3. & 3.12.7

3 Et vocabuntur arbores iustitiæ, & platanus Domini ad glorificandum 3.4.16

62.5 Habitabit iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filii tui: & ut est gaudium sponso super sponsam, sic gaudebit super te Deus tuus 2.8.18

63.10 Porro ipsi rebellarunt & asperarunt Spiritum eius sanctum 2.13.15

16 Quam tu sis pater noster (siquidem Abraham ipse non cognoscit, neque Israel nos novit) tu Domine pater noster es, Redemptor noster 3.20.25 & 3.20.36

17 Cur abduxisti nos Domine à viis tuis, cur durasti cor nostrum quominus timeamus te? 2.4.4. & 3.3.21

64.5 Ecce autem iratus es quod peccavimus 3.20.7

6 Et fuimus nos omnes veluti immundum, & sicut vestis centonum abiectionum omnes iustitiæ nostræ, defluximus nos omnes tanquam folium, &c. 3.2.25

65.1 Quæsitus sum ab his qui non interrogaverunt, inuentus sum ab his qui me non quæsierunt, &c. 3.24.2

2 Expandi manus meas tota die ad populum desertorem, qui graditur in via non bona 3.24.16

16 Qui sibi benedicere voluerit in terra, benedicet sibi in Deo vero: & qui iuraverit, iurabit per Deum verum, &c. 2.8.23

24 Futurumque est, ut priusquam innocent ego respondeam, & adhuc illis loquentibus ego exaudiam 3.20.14

25 Non affligent neque vastabunt in uniuerso monte meo sancto, &c. 4.20.10

66.1 Cælum solum meum est, terra verò scabellum pedum meorum, vbi igitur

erit domus ista quam ædificabitis mihi? & vbi locus iste in quo quiescam? 3.20.30. & 4.17.24

2 Ad quem autem respiciam, & ad eum qui est humili & fracto spiritus & qui ad verbum meum contremiscit, &c. 12.6

22 Sicut cæli noui, & terra noua quæ conditurus sum stant coram me, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum 2.10.24

23 Et erunt perpetuæ neomeniæ, & perpetua sabbatha: veniet omnis caro ut adoret coram me 2.8.30

24 Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt facti in die omni carni 3.25.12

I E R E M I A S.

1.6 **A**H Domine Deus en non noui loqui: quoniam puer sum ego 4.8.3

9 Ecce ego posui verba mea in ostium ibidem

10 Ecce ego constitui te hodie super Gentes, & super regna, ut euellas & extirpes, ut perdas & dissipēs, ut ædifices & plantes ibidem

2.13 Duo mala fecit populus meus, me deseruerunt fontem aquarum perennem ut effoderent sibi puteos, puteos, in quibus pertusos, qui aquas continere non valent 3.20.14

3.1 Ajunt si quis uxorem suam repudiat, illa autem abiens ab eo, alteri viro nubit, &c. 2.18.18. & 4.1.25

2 Attolle oculos tuos in vertices, & vide sicubi non sis subagitata, &c. 2.8.18

12 Reuerte te aduerfatrix Israel, ait Dominus: non coniciam vultus meos contra vos, quia beneficus sum, &c. 8.18. & 4.1.25

4.1 Si reuerti voles ô Israel/ dicit Dominus, ad me reuerte: & si amoueris abominationes tuas à conspectu meo, non eris extorris 2.5.10. & 3.3.6

4 Nouate vobis nouellera, neque in spinas seminate. Circûcidimini Domino, & auferte præputia cordis vestri quifque in Iuda & ciues Ierusalem, &c. 2.5.8. & 3.3.6. & 3.3.7. & 4.16.21.

9 Et fiet in die illo, ait Dominus, concidat cor regis, & cor principum, obstupescant sacerdotes, & prophetae consternentur 4.9.6

11 In tempore illo dicitur populo isti & Ierusalé, Vetus exsiccat per vertices

- venit, in deserto, via filiae populi mei, &c. 1.16.7
- 14 Ablue à malitia cor tuum, ô Jerusalem, &c. 2.5.8
- 53 Domine, nonne oculi tui ad fidem intenti sunt? Percussisti eos, & non doluerunt, tu percussisti eos, sed noluerunt recipere disciplinam, indurauerunt vultus suos magis quam saxum, noluerunt reuerti 3.4.35. & 9.14.8
- 7 Vbi in hac re propitius tibi essem? Filij tui deseruerunt me, & iurauerunt per eos qui diu non sunt, &c. 2.8.23
- 14 Quia loquuti estis verbum istud: ecce ego do verba mea in ore tuo in igne, & populum istum in lingua, & vorabit eos 3.24.13
- 6.13 A minimo eorum vsque ad maximum eorum quisque auaritia lucro inhiat, & à propheta vsque ad Sacerdotem qui scilicet fraudulenter & perinde agit 4.9.3
- 7.4 Nolite fidere verbis mendacibus, dicendo, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini 4.2.3
- 5 Si emendando emendaueritis vias vestras, ac studia vestra, si ius reddideritis inter virum & proximum eius, &c. 3.17.1
- 13 Quoniam vos fecistis omnia opera ista dicit Dominus, etiam quam loquerer ad vos mature surgens & loquens, sed non audistis, vocaui, sed non respondistis 2.5.11
- 14 Faciam domum super quam inuocatum est nomen meum, &c. quemadmodum ipsi Silo feci ibidem
- 21 Nihil loquutus sum cum patribus vestris, neque præcepit eis eo tempore quo educerem eos de terra Ægypti, de ratione holocausti & sacrificij 4.10.15
- 22 Sed hoc verbum præcepit eis dicendo, Audite vocem meam, & ero vester Deus, &c. 4.10.15. & 4.10.17
- 27 Tu quoque loqueris ad eos omnes sermones istos, sed non auscultabunt tibi: clamabis ad eos, sed non respondebunt 2.5.11
- 28 Hec est gens quæ non audierunt vocem Domini Dei sui, in qua disciplina receperunt ibidem
- 9.22 Ne gloriatur sapiens in sapientia sua, neque gloriatur robustus in robore suo, nec gloriatur diues in diuitiis suis 3.13.1
- 23 In hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me quia ego sum Dominus qui facio misericordiam & iudicium & iustitiam in terra, &c. 1.10.2. & 1.3.1
- 10 2 A cæli signis ne formidatis, nunc gentes ab illis formidant 1.16.3
- 8 Et hec vno brutescunt, & stulti fiunt, quod disciplina vanitatum lignum est 1.11.5
- 11 Dij qui cælum & terram non condiderunt, perdentur de terra & de sub cælis ipsis 1.13.23
- 23 Scio, ô Domine, quod hominis illius non est via tua, nec cuiusquam viæ earum & gressus suos disponat 1.16.6
- 24 Castiga me Domine, sed in iudicio non in furore tuo, ne forte, &c. 3.4.32
- 11.7 Obtestar, obtestatus sum patres vestros, ab eo tempore quo eduxi eos de terra Ægypti in hunc vsque diem, tempestiue surgendo, obtestando, & dicendo, Audite vocem meam 3.20.7 4.4.10.17
- 8 Sed non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam, &c. Induxi ergo super eos omnia verba fœderis huius, quæ præcepit peram ut facerent, &c. 3.20.7
- 11 Ecce adducam super eos malum, de quo eluctari non poterant, clamabuntque ad me, & non exaudiam eos ibidem
- 19 Corrumpamus lignum in cibum eius, & excindamus eum à terra viuentiū, &c. 4.10.15
- 12.16 Si illi discendo didicerint vias populi mei, ut iurent scilicet per Nomen meum: nampe, Viuit Dominus, quemadmodum docuerunt, &c. 2.8.23
- 14.7 Si iniquitates nostræ responderint nobis, facito tu ô Domine propter nomen tuum: quoniam auersiones nostræ multæ sunt, tibi peccauimus 3.20.8
- 14 Propheta isti mendaciū prophetant in nomine meo, non misi eos: nihil mandaui eis, &c. 4.9.3
- 15.1 Si istarent Moyses & Samuel coram me, non esset animus meus ad populum istum: eice eos à facie mea, ut egrediantur 3.20.23
- 17.1 Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, vnguèque adamantino exaratum in tabula cordis vestri & in cornibus ararum vestrarum 3.4.29
- 5 Sic dicit Dominus, Execratus vir qui confidit in hominem, & carnem ponit brachium

I N D E X.

- chium suum, à Dominòque recedit cor eius 2.2.10
- 9 Vestrum cor super omnia, & ærumnosum est, quis cognosceat illud? 2.3.2
- 21 Cauete, quàm cara sunt vobis animæ vestre, ne tollatis onus die sabbathi, ad inferendum illud per portas Ierusalem 2.8.29
- 22 Neque efferatis onus è domibus vestris die sabbathi: imò nihil operis faciatis, sed sanctificate diem sabba hi, &c. ibid. m
- 27 Si verò me non audieritis, sanctificando diem sabba hi quominus tollatis onus, & caris per portas, &c. ibid.
18. 8 Si redierit ea gens (contra quam loquutus eram) à malitia sua, iam & me quoque pœnitēbit mali quod ei facere constitueram 1.17.12
- 18 Adeste, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: quoniam non peribit lex à sacerdote, & consilium à sapiente, & verbum à Propheta 4.9.5
20. 2 Percussit Phaisur Ieremiam Prophetam, & coniecit eum in neruum, qui erat ad portam Beniamin superiorem, quæ fuit iuxta ædem Domini 4.9.6
21. 12 His reddite manē, asserite spoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c. 4.20.9
- 22 3 Facite iudiciam & iustitiam, & asserite spoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c. ibid.
23. 1 Væ pastoribus qui perdunt & dissipant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus 4.9.3
- 5 Ecce diēs veniunt, dicit Dominus, vt exerem germen iustum Dauidi, regnabitque rex, & prudenter rem geret, & faciet iudicium & iustitiam in terra 2.6.3
- 6 Et hoc nomen eius quo vocabunt eum, Dominus iustitia nostra 1.13.9. & 3.11.8
- 16 Ne audieritis verba Prophetarum qui vobis prophetant, vanos reddunt vos, &c. 4.9.2
- 24 An non cælum & terram impleo, dicit Dominus? 4.1.5
- 28 Propheta apud quem est somnium, somnium narret: & is apud quem est verbum meum, loquatur verbum ex fide 4.8.3
24. 7 Et dabo eis cor, vt sciant me, quia ego sum Dominus: ipsi erunt mihi populus, & ego ero eorū Deus, quia reuertentur ad me ex toto corde suo 2.2.20
25. 11 Redigeturque vniuersa ista terra in solitudinem & vastitatem, & seruient gentibus illis, nempe regi Babylonio septuaginta annos 1.8.7
- 12 Quòmque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo & ipsius Regis Babylonici & eorū iniquitatem, ait Dominus, &c. ibid. m
- 29 Ecce ego incipio affligere urbem, quæ vocatur nomine meo, & vos omnino impune abiretis? &c. 3.4.34
27. 5 Ego feci cælum & terram, hominem & iumenta, quæ sunt in superficie terræ, &c. 4.20.27
- 6 Nunc autem tradidi omnes istas terras potestati Nabuchodonosoris regis Babylonis serui mei 4.20.27. & 4.30.28
- 7 Et seruient ei omnes gentes, & scilicet eius atque nepoti eius: donec eius quoque terræ tempus veniat, &c. 4.20.27
- 8 Porro gens aut regnum quod seruire Nabuchodonozori regi Babylonio, & quod collum subdere iugo regis noluerit, &c. ibid.
- 9 Vos ergo ne audiatis prophetas vestros diuinos vestros, somniatores vestros, mathematicos vestros, & veneficos vestros qui vobis sic dicunt, Non seruietis regi Babylonis 4.9.3
- 14 Ne audiatis sermones prophetarum prophetantium, ac dicentium vobis. Non seruietis regi Babylonis ibid.
- 17 Ne audiatis eos, sed seruite regi Babylonio & viuite 4.20.28
29. 7 Quærite pacem eius ciuitatis, ad quam ego vos transtuli, & orate Dominum pro ea, quoniam, &c. ibidem
31. 18 Audiui plane Ephraim sese in captiuitate conuertentem, Castigasti me, & castigatu, sicut viculus nō assuetus, conuertere me, & conuertar: quoniam 14 es Dominus Deus meus 2.3.5. & 2.5.8. & 3.24.15
- 19 Protinus enim vt conuersus sum pœnitenti, & postquam cognitus sum, mihi complosi maris super femur, &c. 2.5.8
- 31 Ecce dies venient, ait Dominus, vt feriam cum domo Israel, & cum domo Iuda fœdus nouum 2.11.7. & 3.4.29
- 32 Non iuxta fœdus quod pepigi cum patribus eorū, tempore quo prehensa

I N D E X.

- manu eorum, eduxi eos de terra Aegypti, quod fœdus meum ipsi irritum fecerunt, &c. 2.5.9. & 2.11.7
- 33 Post dies illos, dicit Dominus, inferam legem meam in interiora illorum, & in cor eorum scribam eam: erôque Deus eorum, ipsique erunt mihi populus 2.8.14. & 3.20.45
- 34 Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccata eorum non recordabor amplius 3.4.29. & 3.20.45
- 35 Sic dicit Dominus, qui dedit solem in lucem diurnam, lunam stellarumque ordines in lucem nocturnam, &c. 4.17.17
32. 16 Posteaquam dedissem literas emptionis ipsi Baruch filio Neriz, orabam ad Dominum 3.20.15
- 18 Tu facis misericordiam in millia, & rependis iniquitatem patrum in sinum filiorum qui post eos nascuntur, &c. 2.8.19
- 23 Non paruerunt voci tuę, & in Lege tua non ambulauerunt, & quicquid præcepisti eis ut facerent, non fecerunt: idcirco effecisti ut euenirent eis omnia ista mala 2.5.11
- 39 Et dabo eis cor vnum, & viam vnam, ut timeant me vniuersis diebus: & bene sit eis, & filiis eorum post eos 2.3.8
- 33.8 Mundabo eos ab omni iniquitate eorû, qua peccauerunt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorum quibus in me peccauerunt 3.10.45. & 4.1.20
- 14 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & confirmabo verbum bonum quod loquutus sum ad domum Israel, & ad domum Iuda 3.11.8
- 13 In diebus illis & in tempore illo germinare faciam ipsi David germen iustitię: & faciet iudicium atque iustitiam in terra 3.11.8
- 16 In diebus illis seruabitur Iuda, & Ierusalem habitabit securę: & hoc est quod vocabit eam, Dominus iustitia nostra 1.13.9. & 3.11.8
42. 2 Sine, quæso, te exorari, ut pro nobis ores ad Dominum Deum tuum, &c. 3.20.14
- 9 Sic dixit Dominus Deus Israelis, ad quem vos me misistis ut prosternerem precepcionem veteram in conspectu eius ibid.
49. 10 Maledictus qui facit opus Domini dolo malo 4.20.6
50. 20 In diebus illis & in tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas Israelis, & nulla erit: & peccatum Iuda, & non inuenietur 3.4.29
- 22 Quomodo fractus est & contritus mal-leus vniuersę terrę? quomodo Baby-lonia inter gentes redacta est in solitudinem? 2.4.4
- 25 Aperuit Dominus armamentarium suum: & protulit arma indignationis suę: quoniam hoc opus quod factum est in terra Chædororum, à Domino Deo exercituum est 1.18.1
- L A M E N T A T I O N E S.
- 38 Sed & si clamem & supplicę, obstruit Saures ad orationem meam 3.20.16
- 38 Ex ore Altissimi nonne non profici-scuntur mala & bona? 1.17.8
4. 20 Spiritus narium nostrarum vnctus Domini captus est in retibus eorum. de quo nos dicebamus, In umbra eius viuemus inter gentes 2.6.2
- E Z E C H I E L.
1. 20 Quocunque impellebat impetus eundi, illuc ibant, & quocunq; erat animus eundi, rotę subuehebatur è regione ipsorum: quoniam spiritus animalium, &c. 4.19.23
1. 28 Velut aspectus arcus quum fuerit in nube in die pluuie, hic erat aspectus splendoris per gyrum, Hęc visio similitudinis glorię Domini, & vidi & cecidi in faciem meam, &c. 1.1.3
2. 3 Fili hominis mitto te ad filios Israel, ad gentes rebelles, quę contra me rebellauerunt: ipsi & patres eorum perfidę mecum egerunt vsque in hunc ipsum diem 3.24.13
- 4 Filij sunt mitto ad eos & pertinaci corde, ego te mitto ad eos ibid.
3. 14 Spiritus quoque leuauit me & assumpsit me, & abij amarus in indignatione Spiritus mei: manus enim Domini erat mecum, &c. 1.1.3
3. 17 Fili hominis speculatorem constitui te domui Israelis: audies igitur verbum ex ore meo, & disertę monebis eos ex me 4.8.3
- 18 Ille quidem impius morietur in iniquitate sua, sanguinem verò eius de manu tua requiram 4.3.6. & 4.2.5
7. 26 Calamitas alia super aliam veniet, & erit

- erit rumor super rumorem : & inquirant visionem à Propheta, & lex peribit à sacerdote, atque confilium à senioribus 1.18.2. & 4.9.6
- 10.4 Et sublata est gloria Domini ab ipso Cherub ad limen ædis 4.2.3
- 5 Et sonitus alarum Cherubim auditus est vsque ad atrium exterius 1.14.8
- 11.19 Dabo eis quoque cor vnum, & spiritum nouum dabo in visceribus eorū: auferam cor lapideum de carne eorū, & tribuam eis cor carneum 1.13.10. & 2.3.8. & 2.5.5. & 3.24.1
- 20 Ut ambulent in iustitiis meis dabo eis cor vnu: & custodiant iudicia mea, faciāque ea: & erunt mihi populus, ego verò ero eorum Deus 2.5.5
- 12.1 Domus rebellis sunt 3.24.13
- 13 At ego expandam super eum rete meū, inque sagena mea capietur, ducāque eum Babylonem in terram Chaldaeorum, quam tamen non videbit, & ibi morietur 2.4.4
- 13.9 In cætu populi mei non erunt, & in albo domus Israël non scribētur, &c. 2.24.9. & 4.1.4
- 14.9 Et propheta si seductus loquutus fuerit sermonem, ego Dominus seduxi prophetam illum, &c. 1.18.2
- 14 Et si fuerint tres viri illi in medio eius Noë Daniel, & Iob: ipsi in iustitia sua liberabunt animam suam, &c. 3.20.23
- 16.20 Accepisti etiam filios tuos & filias tuas quo peperisti mihi, & sacrificasti eos illis vt deuorarent, &c. 2.2.11. & 4.16.24
- 17.20 Expandam super eum rete meum, & deprehendetur in cassibus meis, & adducam eum in Babylonem, vt iudicet illic cum eo idque propter transgressionem qua transgressus est contra me 2.4.4
- 18.4 Anima quæ peccauerit ipsa morietur 2.8.4. & 3.4.28
- 9 Qui in statutis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, vt faciat veritatem: iustus ille est, viuendo viuet, dicit Dominus Deus 3.17.35
- 20 Anima quæ peccauerit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filij, &c. 2.8.9. & 2.3.19. & 2.8.20. & 2.8.59. & 3.3.24
- 21 Quod si auersus fuerit impius ab omni bus peccatis suis quæ fecit, & custodierit omnia statuta mea, feceritque iudicium & iustitiam, viuendo viuet, & morietur 3.3.24. & 3.4.18. & 3.17.13
- 23 Num desidero aut volo mortem impij, dicit Dominus Deus? An non magis vt se conuertat à viis suis malis, & viua? 4.7.25
- 24 Et si iustus auerterit se à iustitia sua, & fecerit iniquitatem: iuxta omnes abominaciones quas fecit impius, &c. 3.4.26. & 3.14.10
- 27 Quum impius se auerterit ab impietate quam fecit, feceritque iudicium & iustitiam, ipse animam suam seruabit 3.4.29
- 31 Abiicite à vobis omnes prauaricationes vestras, in quibus prauaricati estis, & facite vobis cor nouum & spiritum nouum, &c. 3.3.6
- 32 Quandoquidem non delector mortem orientis, dicit Dominus Deus, auertite ergo & viuere 4.1.25
- 19.12 Et ventus orientalis exsiccauit fructum eius 1.16.7
- 20.11 Dedi que eis statuta mea, atque iudicia mea indicauit eis, in quibus non, si ea fecerit, viuet 3.17.3
- 12 Sed & sabbatha mea dedi eis, quæ essent signū inter me & inter eos, vt scirent quod ego Dominus qui sanctifico eos 2.8.29
- 42 Scietis que quia ego Dominus, quum induxero vos in terram Israël, & in terram, &c. 3.13.1
- 43 Et recordabimini ibi viarum vestrarū, atque cunctorum studiorum vestrorū in quibus polluti estis, &c. ibid.
- 22.8 Sancta mea despexisti, & sabbatha mea profanasti 2.8.29
- 25 Coniuratio prophetarum eius in medio eius, sicut leo rugiens & qui prædā rapit, comederunt animam 4.9.3
- 26 Sacerdotes eius violenter disceperunt: Legem meam, sanctuariam meam prophanauerunt, nec discrimen habuerunt inter sanctum & profanum ibid.
- 23.37 Filios etiam suos quos mihi genuerant, adduxerunt eis in cibum 4.16.24
- 33 Polluerunt sanctuarium meum in die illa: atque profanarunt sabbatha mea 2.8.29

- 28.10 Mortibus incircunciorum morientis per manum aliorum, quoniam ego loquutus sum, dicit Dominus Deus 2.10.13
- 29.4 Ego ponam hamos in maxillas tuas, & efficiam vt hereant pisces fluminum tuorum in squamis tuis, &c. 1.17.11
- 30 Ecce ego do Nabuchodonosori regi Babylonis terram Aegypti, & auferet multitudinē eius, diripiet spolia eius, & depraedabitur pradam eius, & erit merces exercitui eius 4.20.26
- 30 Pro opere quo mihi ministrant in ea, dedi ei terram Aegypti, eò quòd mihi fecerunt, dicit Dominus Deus 4.20.26
- 31.13 Inter incircuncisos dormies cum interfectis gladio. Hic est Pharaò & uniuersus strepitus eius, &c. 2.10.18
- 35.8 Ipse impius in iniquitate sua morietur, & sanguinem eius de manu tua requiram 4.12.5
- 31 Non delector morte impij, quin magis quam reuertitur impius à via sua, & vixerit, &c. 3.24.15
- 34 Et is conuersus à peccatò suo, fecerit iudicium & iustitiam, &c. 3.17.15
- 34.4 Qui in duritia & ferocia domini estis is 4.11.14
- 23 Et suscitabo super eas pastorem vnum, qui pascet eas, Dauidem seruum meum: is pascet eas, atque is erit eis pastor 2.6.3
- 35.21 Et peperci Nomini meo sancto quod profanauerunt domus Israelis inter gentes ad quas uenerunt 3.4.10
- 32 Non propter vos ego facio, o domus Israel, sed propter nomen meum sanctum quod profanastis inter gentes, &c. 3.12.3. & 3.15.2
- 25 Et spargam super vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus uestris, atque à cunctis idolis uestris mundabo vos 3.1.3
- 26 Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in prae cordia uestra: auferam cor lapideum de carne uestra: & dabo vobis cor carneaum 2.3.6. & 2.5.8. & 3.24.1. & 1.24.15
- 27 Inferam spiritum meum in interiora uestra efficiamque vt ambuletis in statutis meis, & iudicia mea custodiatis atque faciatis 1.3.10. & 2.3.6
- 32 Non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus, hoc notum sit vobis: pudeat vos viarum uestrarum, & erubescite, domus Israelis 3.4.3. & 3.12.3. & 3.15.2
- 37.4 Tum dixit ad me, Varietate super cista ista & die ad ea, Ossa arida audie verbum Domini 2.10.27
- 25 Et Dauid seruus meus erit princeps eorum vsque in aeternum 2.6.3
- 26 Percutiam denique cum eis foedus pacis, foedus perpetuum erit cum eis: ibidem
- 43.12 Principis autem erit quicquid reliquum est vtriusque iuxta collationem facram, & iuxta possessionem vrbis, &c. 4.2.13
- 35 Et nomen vrbis ab eò die, Deus illic 1.13.4

D A N I E L.

- 2.21 Qui deponit reges, & creat reges 4.2.26
- 37 Tu rex omnium regum praestantissimus es, in quem Deus caeli regnum, potentiam, robur & decus contulit 4.20.26
- 44 Porro temporibus regum istorum Deus caeli regnum condet, quod aeternis temporibus non destituitur, nec imperium eius alteri populo relinquatur, quod comminuet & finiet omnia ista regna, ipsum verò in aeternum stabit 2.15.3
- 4.24 Proin re, meum consilium probebit tibi, & tua peccata redime iustitia, & iniquitates tuas beneficia in pauperes 3.4.31. & 3.4.36
- 5.13 Tuo parenti Nebuchadnezar, o rex, sumus Deus contulerat regnum & amplitudinem, & decus & magnificentiam 4.20.26
- 6.22 Imò & te iudice, rex, nullum scelus patraui 4.20.32
- 7.4 Primum simile fuit leoni, habens aquilinas alas: spectabam verò donec euulsa sunt eius alae, &c. 1.8.7
- 10 Decies mille myriades ante ipsum stabant: quumque iudicium confidisset, libri aperti sunt 1.14.5. & 1.14.8. & 3.2.4.1
- 25 Et sermones contra excessum loquentur, & sanctos excelsos implicabit: subique arrogabit mutare temporum statum & leges, &c. 4.7.25
- 8.16 Et audiui vocem viri inter viros, qui exclamauit & dixit, Gabriel, fac interligere, &c. 1.14.8

- 9.5 Peccauimus, & iniqui fuimus, impiè egimus. & deficiuimus à re defleſcendo etiam à præceptis tuis, & iudiciis tuis 3.4.9
- 7 Tibi quidem Domine tribuenda est iuſtitia, nobis autem pudor, &c. 4.20.19
- 10 Neque bitemperauimus voci Domini Dei noſtri, vt tranſigeremus vitam ex ipſius Legibus, quas propoſuerat nobis per ſuos ſeruos prophetas 2.5.11
- 28 Non in precibus noſtris quas effundimus coram te, alk gemus noſtram iuſtitiam, ſed tuam profuſiſſimam miſericordiam 3.20.3. & 3.27.14
- 21 Adhuc loquebar in oratione, & vir ille quem videram Gabriel &c. 1.14.3
- 24 Septuaginta hebdomades præſentæ ſunt populo tuo & vrbi tuæ ad conſummandum ſcelus, & perficiendum peccata, & expiandum iniquitatem, & ad iuſtitiam ſempiternam adducendum. &c. 2.7.2. & 2.15.1. & 2.15.6
- 27 Porrò hebdomada vna confirmabit fœdus erga multos, & dimidium hebdomadis abogabit victimam & oblationem, criticque vaſta. or ſuper abominationum ala, &c. 4.2.12
- 10.3 Sed princeps regni Perſici reſiſtit mihi 1.14.7
- 20 Nunc quidem reuertar pugnam ad verſas principem Perſarum ibid.
- 21 Michael princeps veſter 1.14.8
- 12.1 Illo tempore Michael princeps magnus rui poterit, qui ſtat à filiis tui populi, cui que tempus difficile &c. 1.14.7. & 1.14.8. & 2.10.11
- 2 Multique dormientium in terra puluerienta reſurgunt: hi ad vitam æternam, illi verò ad probra & cõtemptum æternum 2.25.7
- 3 Porrò doctores ſplendebunt vt ſplendor ſiro amenti, & qui multos ad iuſtitiam adducunt, vt ſtella ſempiternis temporibus 3.25.10
- H O S E E.
- 1.11 **E**T congregabuntur filij Iuda & filij Iſraelis ſimul: ponentque ſibi caput vnum, acque aſcendent de terra 2.6.3
- 2.2 Poſtulate cum matre veſtra, expoſtulate: quonia ipſa non eſt vxor mea, & ego non ſum vir eius: vt auferat fornicationes, &c. 2.3.18
- 2.3 Si quidem mater eorum ſcortata eſt, & genitrix eorum pudefacta, quia dixit: Ibo, ſequar amatores meos, &c. 2.8.18
- 18 Et pangam cum eis fœdus in die illo, cum beſtiis campis, & cum volucribus cœli, & cum reptili terræ &c. 4.1.20
- 19 Et deſpondebo te mihi in ſempiternum, deſpondebo inquam te mihi in iuſtitia, & in iudicio, & in beneficentia, & in miſerationibus 2.8.18. & 3.14.6. & 4.1.20
- 23 Miſericordique ipſi Lo-humana: & dicam ad Lo-anani. Anitu: & ipſe dicet mihi. Deus meus 3.14.6
- 3.5 Poſtea reuertuntur filij Iſraelis, & inquitent Dominum Deum ſuum, & Dauidam regem ſuum, & pauebit ad Dominum, & ad bonitatem eius nouiſſimis diebus 2.6.3. & 3.2.23
- 5.1 Vim ac calumniã paſſus eſt Ephraim, fraſus eſt iudicio quòd animum induxit ſequi præceptum 4.20.32
- 15 Et reuertar à legum meum, donec ſe inculpa eſſe cognoſcant, & que rant faciem meam 2.5.13
- 6.1 Venite reuertamur ad Dominum: quoniam ipſe diſceſſit, & ſanabit nos: percuffit & obligabit nos 3.3.2
- 7.8 Ephraim factus eſt placenta que non eſt verſa 3.4.35
- 8.4 Iſi reges inſtituerunt, ſed non ex me 3.13.4
- 9.8 Speculator Ephraim cum Deo meo, propheta loquutus acrius eſt in omnibus: nis eius, ediam in domo Dei eius 4.2.3
- 12.5 Et Dominus Deus exercituum: Dominus memoriale eius 1.3.37
- 13.1 Dixam tibi regem in furore meo, & ſuſtuli eum in exca deſcendit 1.13.4. & 4.20.5
- 12 Colligata eſt iniquitas Ephraim, & ſeruatam peccatam eius 3.4.29
- 14 De manu inferorum redemiſſem eos, à morte iudicaſſem eos: vbi cauſa tua o mors: vbi perniciēs tua o inferi? &c. 3.25.10
- 14.3 Aufer omnem iniquitatem, & accipe bonum, & perſoluenus inuen eos laborum noſtrorum 3.4.37. & 3.20.28. & 4.13.17
- 4 Aſſur non ſanabit nos, ſuper equos nõ equitabitus: neque dicemus ultra operi manuum noſtrarum: Vos Dij noſtri eſti: nõ quòd in te ſit miſeratio

pupillo

1.11.4

5 Ego sanabo auersionem eorum, diligam eos liberalissimè, quoniam auersus est furor meus ab eo 3.4.6

I O E L.

2.12. **C**onuertimini ad me in toto corde vestro, ieiunio, fletu, & lamento 2.5.8. & 3.3.17

13 Scindite cor vestrum, & non vestimenta vestra, &c. 3.3.16. & 4.12.19

15 Clangite tuba in Zione, sanctificate ieiunium, indicite cœtum 4.12.14. 4.12.17

28 Et post hæc, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filij vestræ: senes vestri somnia somniant, & iuuenes vestri visiones videbunt 2.15.2. & 3.1.2. & 4.18.4

32 Quicumque inuocauerit nomen Domini, liberabitur, quoniam in monte Zion & in Ierusalem erit saluatio 1.13.13. & 1.13.20. & 3.20.2. & 3.20.14 & 4.1.3. & 4.1.4

37. Erit Ierusalem sacrosancta, nec alieni per eam ultra transibunt. 4.1.17

A M O S.

1.2 **D**ominus ex Zione rugiet, de Ierusalem edet vocem suam, &c. 2.8.15

3.6 Estne malū aliquod in ciuitate quod Deus non fecerit? 1.17.8. & 1.18.3

4.7 Adhæc pluuiam negaui vobis, dum adhuc essent tres menses vsque ad messem, & pluui super ciuitatem vnam, super aliam non pluui, &c. 3.22.10

5.14 Quarite bonum, & non malum, vt viuatis, &c. 2.5.10.

6.1 Væ opulenti in Zione, &c. 3.19.9

4 Qui dormiunt in lectis ebarnis, indecorè se distendentes in grabbatis, &c. ibid.

3.11 En dies veniūt, dicit Dominus Deus, vt missurus sim famem in terram, non panis quidem famem, aut aquæ sitim, sed audiendi verba Dei 3.22.10

9.11 Die illa excitabo tabernaculum Dauidis collapsum, & sepe circumdabo rupturas eius, demolitionēque eius in staurabo: reedificabōque eam vt retro temporibus 2.6.3

A B D I A S.

17 **A**T in monte meo Zion, reliquiae supererunt quæ seruantur, &c. 4.1.13

I O N A S.

1.4 **D**ominus autem excitauit ventum magnum in mari, factaque est inges t. pestas in illo mari 1.16.7

2.10 Ego autem voce gratulatoria tibi sacrificabo, quæque voui persoluam: ipsa salus Domini est 3.20.28

3.4 Adhuc intra quadraginta dies Niniue subuertetur 1.17.12

5 Crediderunt itaq; ciues Niniuite Deo, & ieiunio indigito à magno ad paruū vsque saccos induerunt 3.3.4. & 4.12.17

10 Vidit Deus opera eorū, nempe quòd à viis suis malis auersi essent, & Deus quoque pœnitentiæ ductus est super malo quod illis inferre decreuerat, & non intulit 1.17.14

M I C H A E A S.

2.13 **A**scendit pandens iter ante egressū, & transibunt per eam: & egredientur per eam: & transibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum 2.6.3

3.6 Non vobis vice visionis irruet, tenebræque pro diuinatione, & occumbet sol super prophetas, diesque super eos obtenebrescet 4.9.6

5.2 Et ru Bethleem Ephrata, paruula quidem es inter Chiliaρχas Iehuda, ex te autem prodibit mihi qui Dominator sit in Israele: & exitus, &c. 2.14.7

13 Excidam quoque sculprilia tua, & statuas tuas è medio tui, ne ultra opus manuum tuarum adores 1.11.4

7.9 Indignitatem Domini feram, quia si peccaui, donec causam meam egerit, &c. 3.4.32

19 Deponet iniquitates nostras, & proiciet in profundum maris omnia peccata nostra 3.4.29

H A B A C V C.

1.12 **A**N non tu es ab initio Domine Deus meus, Sanctus meus, & non moriemur Domine 2.10.8

2.3 Si distulerit, expecta eum, certissimè enim veniet, neque moram nectet 3.2.42

4 Iustus in sua fide viuet 3.11.18. & 3.14.11. & 3.18.5

38 Quid proderit sculprile, quoniam sculpsit illud sc̄tor eius? fusile, & doct̄or mendax, quod fidit eo, sc̄tor sc̄l̄l̄t̄et figmen-

- figmento suo, vt faceret idola muta 1.
5.12. & 1.11.5
- 20 At Dominus in templo sanctitatis suæ:
taceat à conspectu eius vniuersa terra
1.5.12 & 1.10.3. & 2.8.15
- 3.2 Memor sis in ira misericordiæ 3.4.32
- 3 Deus ab Austro venit 1.13.17
- 13 Egressus est in salutem populi tui, in
salutem cum Christo tuo, &c. 2.6.3
- S O P H O N I A S.
- 1.5 **E**Os quoque qui in testis militiam
Cæli adorant, & qui adorant ac
iurant per Dominum, iurantque per
Melchom 2.8.23
- 3.11 Nam tum ex te tollam eos, qui in te
insolenter exultant, neque tu te vltra
cêres in monte sancto meo 3.12.6
- H A G G A E V S.
- 2.12 **I**nterrogâ sacerdotes Legem, dicēs,
Si tolerit homo carnem sanctifica-
tam in ala vestimenti sui, &c. 3.14.7
- Z A C H A R I A S.
- 1.3 **R**euertimini ad me dicit Dominus
exercituum, reuertârque ad vos
2.5.9. & 3.24.15
- 2.4 Angelus alius egrediebatur in occur-
sum eius. Et dixit ad eum. Curte, lo-
quere ad puerum istum, dicens, Abiq;
muro habitabitur Ierusalem præ mul-
titudine hominum & iumentorum in
medio eius 1.13.10
- 8 Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi
mei 2.13.10. & 1.17.6
- 11 Adiungentur denique gentes multæ ad
Dominum in illa die, erûntque mihi
populus: in medio autem tui habita-
bo, sciēsque Dominum exercituum
me ad te misisse 1.13.10
- 12 Et hæreditate possidebit Dominus Ie-
hudam, tanquam partem suam, in ter-
ra sancta, & rursum eliget Ierusalem
3.21.5
- 3.10 In die illa, dicit Dominus exerci-
tuum, quisque proximum suum subter-
vitem & subterficum vocabit 3.13.4
- 7.13 Euenit illi quemadmodum ipse cla-
mauerat, illique non audierûnt, sic iam
clament, nec eos exaudiam dicit Do-
minus exercituum 3.3.24
- 9.9 Exulta vehementer filia Sion, iubila
filia Ierusalem, En rex tuus veniet tibi
(iustus & seruator ipse) mitis, &c. 2.6.
3. & 2.17.6
- 11 En tu in sanguine fœderis tui, dimisi-
sti viuos tuos de lacu in quo non est aqua
2.16.9
- 12.4 In die illa, dicit Dominus, percuriam
omnem equum stupore, & eum qui cū
insidet vesania, &c. 4.9.5
- 13.9 Ipse inuocabit nomen meum, & ego
exaudiam eum: dixi, Populus meus hic:
& ipse dicet, Dominus est Deus meus
3.20.13
- 14.9 Erîtque Dominus rex super omnem
terram: in illo die erit Dominus vnus,
nomen eius vnum 1.12.3
- M A L A C H I A S.
- 1.2 **A**non Esau frater erat ipsius Ia-
cob? dicit Dominus 3.21.6.7
- 3 Et tamen Iacob dilexi, Esau autem odii
habui ibid.
- 6 Filius honorat patrem, & seruus domi-
num suum: si ergo ego Pater sum, vbi
honor est quæ mihi impenditis? si verò
Dominus sum vester, vbi mei timor? 2.
8.14. & 3.6.3. & 3.2.26
- 10 Etenim ab ortu solis ad occasum eius
vsque, magnum est nomen meum inter
gentes, & in omni loco nomini meo
incensum atque mola pura offertur,
&c. 4.18.4. & 4.18.16
- 2.4 Tum sciētis quod ad vos mandatum
meum miserim vt esset fœdus meum
cum Leui, dicit Dominus exercituum
4.2.3. & 4.8.2
- 5 Fœdus meum fuit cum eo, vitæ scilicet
& pacis: dedique ei ea, timorem, vt me
metueret, metûque nominis mei pauere-
ret 4.2.3
- 6 Lex veritatis fuit in ore eius, nec fuit
deprehensa in labiis eius iniquitas, &c.
4.2.3. & 4.8.2
- 7 Etenim labia sacerdotis custodient
scientiam, legemque ex ore eius requi-
rent: Legatus enim est Domini 4.8.2
& 4.8.6. & 4.9.7
- 8 Vos autem recessistis de via, & offendi-
culo posito multos in Lege impinge-
re fecistis, & corrupistis fœdus Leui,
&c. 4.2.3. & 4.7.30
- 3.1 Subitòque ad templum suum veniet
Dominus ille quem vos queritis, &
legatus fœderis quo vos delectamini 1.
13.10. & 1.14.9
- 15 Esque parcam, vt quispiam filio suo
seruiens sibi parcat 3.19.5
- 4.1 Ecce dies illa venit, ardēs vt clibanus:
tum erunt omnes arrogantes, & omnis

- qui impietatem patrat stipula, inflam-
mabitque eos dies ventura, &c. 3.24.12
2 Vobis autem, qui nomen meum time-
tis, oriatur sol iustitiæ, &c. 2. 6.1 & 3.
24.12
4 Mementote legis Moſis ſerui mei, quã
ei in Horeb ad omnem Iſraelem man-
dauit 4.3.6
5 En ego mittam vobis Eliam Prophetã,
priusquam dies Domini magnus & ter-
ribilis veniat 2.9.3
6 Is reducet cor patrum in filios, & cor
filiorum in patres ſuos 4.1.6

T O B I A S.

3. 25 **E**T miſſus eſt Angelus Domini
ſanctus Raphael, vt curaret eos
ambos 1.14.8

S A P I E N T I A.

- 14.16 **D**Einde interueniente tempore,
conualeſcente iniqua conſue-
tudine hic error tanquam lex cuſto-
ditus eſt. & tyrannorum imperio cole-
bantur ſigmenta 1.11.8

E C C L E S I A S T I C V S.

15. 4 **D**Eus ab initio conſtituit homi-
nem. & reliquit illum in manu
conſilij ſui. Adiecit mandata &
præcepta ſua 2.15.18
15 Si volueris mandata ſeruare, conſerua-
bunt te, &c. ibidem
16 Appoſuit tibi aquam & ignem, ad
quod volueris porrigere manum tuam i-
bid.
17 Ante hominem vita & mors: bonum
& malum, quod placuerit ei dabitur il-
li ibid.
16. 5 Omnis miſericordia faciet locum v-
nicuique ſecundum meritum operum
ſuorum, & ſecundum intellectum pe-
reginationis iſtius 3.15.4

B A R V C H.

- 2.18 **S**ed anima quæ triftis eſt ſuper ma-
gnitudinem mali, quæ declinans,
& labafeens abit, mœſtus animus
oculique deficientes, & eſuriens anima
gloriam tuam prædicarint & iuſtitiam
2.20.8
19 Neque enim iuſte factis patrum, aut
regum noſtrorum fratri, preces noſtras
coram te Domine Deus noſter effan-
dimus 3.20.8
20 Sed quia indignationem & iram tuam
immiſiſti nobis, quemadmodum per
ſcrutatos tuos prophetas denunciatiſti i-
bi-

dem

I. M A C H A B.

4. 54 **L**ibrique legis qui inuenti fuiſ-
ſent, conſcripti & igne cremari
ſunt 1.8.9

I I. M A C H A B.

12. 43 **T**Um deinde ſtipe vititum coaſta,
ad duo millia draſmarum ar-
genti miſit Hieroſolymam ad ſactifi-
cium pro peccato faciendum, &c. 3.5.8
15. 39 Et ſiquidem rectè & commentario
congruenter, hoc & iuſe volebam: ſi
exiliter ac tenuiter, hoc eſt quod po-
tuit ibid.

M A T T H A E V S.

1. 5 **S**almon autem genuit Booz à Ra-
hab: Booz autem genuit Obed à
Ruth. Obed autè genuit Ieſſè 1.13.3
16 Iacob autem genuit Ioseph virum Ma-
riæ, ex qua genitus eſt I E S V S ille qui
dicitur Chriſtus ibid.
21 Pariet autem filium. & vocabis nomen
eius I E S V S. Ipſe enim ſeruabunt
populum ſuum ex peccatis ipſius. 2.
6.1
23 Ecce, virgo quædam uterum feret, &
pariet filium, & vocabis nomen eius
Emanuel: quod eſt, ſi interpretetur,
Nobiſcum Deus 2.12.1
2. 6 Et tu Bethleem terræ Iuda, nequa-
quam minima es inter duces Iuda, ex
te enim exhibit dux qui paſcet populum
illum meum Iſrael 2.14.7
3. 2 Ioannes dicebat, Reſpiciſcite: appro-
pinquauit enim regnum cælorum 3.3.
2. & 3.3.5. & 3.3.19
6 Et baptizabantur ab eo in Iordane,
confitentur peccata ſua 3.4.6. & 4.15.
6. & 4.16.24
11 Ego quidem baptizo vos aqua ad reſi-
piſſentiam, &c. 4.15.6. & 4.15.18. &
4.16.26
12 Cuius ventilabrum in manu ipſius, &
perpurgabit aream ſuam: & coget tri-
ticum ſuum in horreum, paleam autè
exuret igni inextinguibili 3.25.12. &
4.1.13. & 4.1.19
13 Tunc aduenit Ieſus à Galilea in Iorda-
nem ad Iohannem, vt baptizaretur ab
eo 4.15.6. & 4.16.27
15 Onitte me nunc: ita enim decet nos
implere omnem iuſtitiam. Tunc omi-
tit eum 2.16.15
16 Et vidit Spiritum D. i. aſcendentem
tanquam

- tanquam columbam. & venientem super ipsum 1.11.3. & 4.17.21. & 4.19.20
- 17 Et ecce vox è cælis, dicēs, Hic est filius ille meus dilectus in quo acquiesco. 2.16.11. & 3.2.32. & 1.8.1. & 3.24.5
- 4.2 Et quum venisset ad eum tentator, dixit, Si filius es Dei, dic vt isti lapides panes fiant 3.20.46
- 3 Et quum venisset ad eum tentator, dixit, Si filius es Dei, dic vt isti lapides panes fiant 3.20.46
- 4 Non è solo pane viuet homo, sed ex omni verbo procedente per os Dei 3.20.44
- 6 Scriptum est quia Angelis suis mandabit de te, & ipsi tollent te in manus, ne quado offendas ad lapidem pedem tuum 1.14.9
- 10 Tunc dicit ei Iesus, Abi Satana: scilicet scriptum est enim, Domini Deum tuum adorabis & ei soli seruias 1.20.3
- 11 Tunc omittit eum Diabolus: & ecce Angeli accedebant, & ministrabant ei 1.14.6
- 17 Ex eo tempore cepit Iesus prædicare, & dicere, Resipiscite: appropinquauit enim regnum cælorum 2.9.2. & 3.3.2. & 3.3.9
- 19 Sequimini me, & faciam vos piscatores hominum 4.16.31
- 5.3 Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum 3.17.10
- 4 Beati qui lugent: quoniam ipsi consolationem accipient 3.8.9
- 8 Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt 3.25.6
- 10 Beati qui persecutionem patiuntur iustitiæ causæ: quoniam ipsorum est regnum cælorum 3.8.7
- 12 Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cælis 3.18.1
- 13 Vos estis sal terræ 4.3.7. & 4.3.4
- 14 Vos estis lux mundi 4.3.5. & 4.5.14
- 15 Neque accendat lucernam & ponunt eam sub tor modium: sed in candelabrum & splendet omnibus qui sunt in domo 1.11.4
- 16 Ita splendeat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, glorificentque Patrem vestrum qui est in cælis 3.16.3
- 17 Ne existimate me venisse vt dissoluam Legem aut Prophetas: non veni vt dissoluam: sed vt impleam 2.7.14
- 19 Quisquis igitur soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cælorum: quisquis autem fecerit, &c. 2.8.39
- 21 Audistis dictum fuisse antiquis, Non occides: quisquis autem occiderit, tenetur iudicio 4.20.10
- 22 Ego verò dico vobis, quicumque irascitur fratri suo remerè, tenetur iudicio 2.8.7. & 2.8.39
- 23 Esto amicus aduersario tuo cito, dum es in via cum eone quando, &c. 3.5.7
- 26 Amen dico tibi, nequaquam exhibis illi vique dum reddideris vltimum quadrante[m] 3.25.6. & 3.5.7
- 28 Quicunque aspicit mulierem vt eam concupiscat, iam adulterauit eam in corde suo 2.8.7
- 34 Ne iuretis omnino, neque per cælum, &c. 2.8.26. & 4.13.12
- 39 Ego verò dico vobis ne resistatis malo: sed quisquis te cædet in dexteram tuam obuerte ei & alteram 4.20.19. & 4.20.20
- 44 Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui deuouent vos 2.8.57. & 3.7.6. & 4.13.12
- 45 Vt sitis sicut filij Patris vestri qui est in cælis: facit enim vt sol suus exoritur super bonos ac malos, &c. 3.20.15. & 3.24.16. & 3.25.9
- 46 Si dilexeritis eos qui diligunt vos quàm m reedem habebitis? nonne & publicani idem faciunt? 2.8.7
- 6.2 Itaque quum dabis elemosynam, ne curas buccina cani coram te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in plateis, vt gloriam consequantur ab hominibus. Amen dico vobis eos referre mercedem suam 3.7.2
- 6 Tu verò quum precaris, introito in clauium tuum, & clauso ostio tuo precare Patrem tuum qui est in occulto, &c. 3.20.39
- 7 Precantes autem ne sitis loquaces vt Ethnici: putant enim fore vt sita illa loquacitate exaudiantur 3.20.39
- 9 Vos igitur ita precamini, Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, &c. 3.20.6. & 3.20.34
- 11 Panem nostrum quotidianum da nobis hodie 2.5.14

- 21 Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris 3. 4. 39. & 4. 1. 23
- 21 Nam ubi est thesaurus vester, illic erit etiam cor vestrum 3. 4. 25. & 3. 18. 6. & 3. 25. 1
- 23 Quod si oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Ergo si lumen quod est in te, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ? 3. 2. 25
- 26 Intuemini in volucres cæli: non serunt enim neque metunt, neque cogunt in horrea, Pater Vester cælestis alit eas r. 16. 1
7. 7 Petite, & dabitur vobis, quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis 3. 20. 13
- 11 Si vos igitur quum sitis mali, nostis dona bona dare liberis vestris, quãtò magis Pater vester qui est in cælis dabit bona iis qui ab ipso petent? 3. 20. 36
- 12 Quæcunque igitur volueritis vt faciãt vobis homines, & vos facite eis: ista enim est Lex & Prophetæ 2. 8. 53
- 15 Cauete vobis à pseudoprophetis, qui veniunt ad vos cum vestimentis ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces 4. 9. 2
8. 4 Dicit Iesus leproso purgato, vide vt nulli dicas: sed abroistende te ipsum Sacerdoti, & offer donũ illud quod imperauit Moses, vt hoc sit eis testimonio.
- 10 Hæc quum audisset Iesus miratus est: & ait sequẽtibus, Amen dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem inueni 3. 2. 13
- 11 Multi ab Oriente & Occidente venturi sunt, & discumbent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cælorum 2. 10. 23. & 4. 16. 13
- 12 Filij regni eiciuntur in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentiũ 3. 25. 12
- 13 Et dicit Iesus Cæsurioni, Abi, & vt credidisti fiat tibi. Sanatusque est puer eius eo ipso momento 3. 20. 11
- 25 Et accedentes discipuli excitauerunt eum, dicentes, Domine serua nos, perimus 3. 2. 31
- 29 Quid nobis tæcũ, Iesu fili Dei? venisti huc vexatum nos ante tempus? 1. 14. 19
9. 2 Et ecce obrulerunt ei paralyticum in lecto proiecitur: quomque vidisset Iesus fidem eorum, dixit paralytico, Cõfide filii, remissa sunt tibi peccata tua 2. 2. 13 & 3. 4. 35. & 3. 20. 9
- 3 Quidam e scribis dicebant apud se, Iste blasphematur 1. 13. 12
- 4 Et quum vidisset Iesus cogitationes eorum, &c. ibid.
- 5 Vtrum enim est facilius dicere, remissa sunt tibi peccata: an dicere, surge & ambula? 4. 19. 29
- 6 Vt autem sciatis authoritatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata, (tunc dicit paralytico) Surge tolle tuum lectum, & abi domum tuam 1. 13. 12
- 12 Qui valent non egent medico, sed male affecti 2. 12. 4
- 13 Non veni vt vocarem iustos, sed peccatores ad resipiscentiam 3. 3. 20. & 3. 12. 17. & 3. 14. 5
- 15 Num possunt filij thalami lugere quãdiu est cũ eis sponsus? 3. 3. 17. & 4. 12. 17
- 29 Tunc tetigit oculos cæcorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis 3. 2. 43. & 3. 4. 22. & 3. 20. 11. & 4. 19. 18
- 34 Pharisei dicebant, Per principem demoniorum eicit demonia 3. 9. 22
- 35 Et circuibat Iesus vrbes omnes ac vicos, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, &c. 2. 9. 2
10. 1 Tũc aduocatis duodecim Apostolis, dedit eis potestatem aduersus spiritus impuros 4. 3. 5
- 5 In viam Samaritanorum ne abieritis, & in urbem Samaritanorum ne ingrediamini 2. 11. 12
- 8 Ægrotos sanate, leprosos purgate, mortuos excitare, demonia eicite 1. 13. 13
- 18 Et ad præfides ac reges adducemini mea causa, vt hoc sit eis & Gentibus testimonium 3. 4. 4
- 20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, is est qui loquitur in vobis 1. 4. 19. 8
- 28 Et ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem nõ possunt trucidare: sed timete potius eum qui potest & animam & corpus perdere in gehenna 1. 15. 2. & 3. 25. 7
- 29 Nunne duo passeruli assario vaneũt, & vnus ex eis non cadet humi sine Patre vestro 1. 16. 1. & 1. 16. 5. & 1. 17. 6
- 30 Vestri verò etiam capilli capitis omnes numerati sunt 1. 16. 2
- 31 Ne igitur timete: vos multis passerulis præ-

I N D E X.

- præstatis 1.17.6
- 33 Quisquis autem negauerit me coram hominibus: negabo eum & ego coram patre meo qui est in caelis 4.1.26
- 11.10 Iste enim est de quo scriptum est, Ecce, ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam coram te 3.3.19
- 21 Non surrexit inrer eos qui gignuntur è mulieribus: quilibet maior Ioanne Baptista: sed qui est minimus in regno cælorum, maior eo est 2.9.5
- 13 Omnes Prophetæ & ipsa Lex vsque ad Ioannem prophetarunt 2.12.5. & 2.11.10
- 23 Et tu Capernaum, quæ es vsque ad cælum sublata, vsque ad inferos deprimeris: nam si Sodomis ædificasset virtutes quæ ædificæ sunt apud te, manifestarent vsq; ad hodiernum diem 3.24.15
- 25 In illo tempore respondens Iesus dixit, confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ quod absconderis hæc à sapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus 3.2.34
- 27 Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cuiuscunque voluerit filius retegerere 4.8.5
- 28 Venite ad me omnes qui fatigati estis & onerati, & ego faciam vt requiescatis 3.3.20. & 3.4.3. & 3.12.7. & 3.18.9
- 29 Tollite iugum meum super vos, & discite à me quod mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris 3.18.9
- 30 Iugum enim meum facile est, & onus meum leue est 4.19.3
- 12.24 Pharisei verò quum hæc audissent, dicebant. Iste non eiicit demonia nisi per Beelzebub principem dæmoniorum 3.3.22
- 29 Quomodo potest aliquis ingredi domum validi alicuius, & vasa eius diripere, nisi primò vinxerit validum illum? 1.14.13
- 31 Quoduis peccatum & blasphemia remittetur hominibus: blasphemia verò in Spiritu non remittetur hominibus 3.3.21. & 1.13.15 & 3.3.22.
- 32 Et quisquis loquutus fuerit aduersus Filium hominis, remittetur ei, quisquis autem fuerit loquutus aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hæc sæculo, neque in futuro 3.5.7
- 41 N'ne uicæ resurgēt in iudicio cum natione hac, & cõdemnabunt eam quod ipsi resipuerint ad prædicationem Ionæ 3.24.15
- 43 Quum impurus Spiritus exierit ab homine, ambulat per arida loca, querens requiem, & non inuenit, &c. 1.14.14. & 1.14.19
- 13 4 Et in seminando, alia quidem ceciderunt iuxta viam: & uenerunt volucres, & deuorarunt ea 3.22.10. & 4.14.11. & 4.17.35
- 5 Alia verò ceciderunt in petrosa, vbi non habebant terram multam: & statim exorta sunt, propterea quod non habebant profundam terram 4.17.13
- 7 Alia verò ceciderunt in spinas, & suffocarunt ea ibid.
- 9 Qui habet aures ad audiendũ, audiat 3.23.13
- 11 Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum 1.7.5. & 3.24.13
- 16 Vestri verò beati sunt oculi, quod cernant, & aures vestre quod audiãt 2.9.1
- 17 Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & iusti desiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt 2.11.6
- 24 Simile est regnum cælorum homini seminanti bonum semen in agro suo 4.1.13
- 29 At ille dixit: Non: ne colligendo zizania, eradicetis simul cum eis triticum 4.12.11
- 31 Simile est regnum cælorum grano sinapi, quod acceptum quispiam seminavit in agro suo 4.19.34
- 33 Aliam parabolam loquutus est eis, dicens, Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier condidit in farinae satis tribus, vsque quo fermentaretur tota 4.19.34
- 29 Inimicus autem qui seminavit ea est diabolus 1.14.15
- 14 25 Quarta autè noctis vigilia abiit ad eos Iesus ambulans super mare 4.17.29
- 15.3 Quare & vos transgredimini mandatum Dei, per traditionem vestram? 4.10.10
- 4 Nam Deus mandauit dicens: Honora patrem tuum & matrem. Et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur 2.8.36
- 8 Appropinquat mihi populus hic ore suo & labiis me honorat: cor autem eorum procul abest à me, 3.20.31
- 9 Sed frustra me colunt, docentes do-

- Agrinas quæ sunt mandata hominum
 4.10.3. & 4.10.23
 13 Omnis plâta, quam non plantauit pater ille meus cælestis, eradicabitur 2.3.6. & 3.2.12. & 3.23.1. & 3.24.6
 14 Sinite eos: duces sunt cæci cæcorum: Porrò si cæcus cæco præierit, ambo in foueam cadent 3.19.11. & 4.9.1. & 4.9.12
 24 Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel 2.11.12
 16.6 Videte & caute à fermento Pharisæorum & Sadducæorum 4.10.26
 12 Tunc intellexerunt eum non dixisse ut cauerent à fermento panis, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum ibidem
 16 Tu es Christus ille filius Dei uiuentis 4.6.6
 17 Beatus es Simō bar-Iona: quia caro & sanguis hæc non retexit tibi, sed Pater meus qui est in cælis 2.2.19. & 3.1.4 & 3.2.34
 18 Sed & ego tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiã meam 4.6.3. & 4.6.5.
 19 Et tibi dabo clauas regni cælorum, & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cælis: & quicquid solueris in terra, erit solutum in cælis 3.4.12. & 4.1.22. & 4.2.10. & 4.6.4. & 4.11.1. & 4.12.4
 23 Abscede à me satana, scandalo es mihi 4.7.23
 24 Siquis uult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam ac sequatur me 3.7.2. & 3.8.1
 27 Futurum est ut Filius hominis ueniat cum gloria Patris sui cū Angelis suis: & tunc reddet unicuique secundum facta eius 3.18.1
 17.2 Transformatusque est coram eis, & splenduit facies eius ut sol: uestimenta autem eius facta sunt alba ut nix 4.17.17
 8 Adhuc eo loquente ecce nubes lucida inumbravit eos: & ecce vox è nubis dicens, Hic est filius ille meus dilectus, in quo acquiesco: ipsum audite 2.13.2. & 3.2.32. & 3.8.1. & 3.20.48. & 4.8.1. & 4.8.7
 10 Dico uobis Angelos eorum in cælis per omne tempus uidere faciem patris mei qui in cælis est 1.14.7. & 1.14.9
 11 Venit Filius hominis ut seruet quod perierat 3.12.4
 15 Si peccauerit in te frater tuus, ueni & argue eum inter te & ipsum solum: si te audierit lucratus es fratrem tuum 4.12.3
 17 Quod si neglexerit esse audire, dic Ecclesiæ: quod si Ecclesiã audire neglexerit, sit tibi uelut quispiam Ethnicus & quispiam publicanus 4.8.15. & 4.11.2. & 4.12.3
 18 Amen dico uobis, quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in celo, & quæcunque solueritis in terra, erunt soluta in celo 3.4.12. & 3.4.20. & 4.1.21. & 4.2.10. & 4.8.4. & 4.2.4. & 4.12.9
 19 Rursum dico uobis, si duo ex uobis confenserint in terra, quodcumque petierint, fiet eis à patre meo qui in cælis est
 20 Vbi enim sunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic sum in medio eorum 4.1.9. & 4.6.4. & 4.9.2
 22 Non dico tibi usque sepries, sed usque septuagies septies 4.1.23
 24 Prociens ergo conseruus eius ad eius pedes, precabatur eum dicens, Differ iram erga me, & omnia reddã tibi ibidem
 18.10 Videte ne contempnatis aliquem ex paruus istis: dico enim uobis Angelos eorum in cælis per omne tempus uidere faciem patris mei qui in cælis est 1.14.9
 19.6 Itaque non amplius sunt duo, sed uno caro: quod ergo Deus coniunxit homo ne seungat 4.15.22
 11 Non omnes capiunt hunc sermonem, sed quibus datum est 2.8.42. & 4.13.17
 12 Sunt enim Eunuchi qui ex matris utero nati sunt ita: & sunt eunuchi qui castrati sunt ab hominibus: & sunt eunuchi qui seipso castrant propter regnum cælorum 2.8.42
 13 Tunc oblatus sunt ei pueruli ut manus eis imponeret, & precaretur: discipuli autem obiurgarunt eos 4.16.7
 14 Sinite pueros, & ne prohibete eos ad me venire: talium est enim regnum cælorum 4.16.7. & 4.16.17. & 4.6.26
 15 Et quum imponisset eis manus, profectus est illinc 4.3.15
 17 Nullus est bonus, nisi vnus, inquit Deus, Si uis uentem ad uitam ingredi, serua

serua mandata 1.13.13. & 13.24. & 3.18.9
 18 Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, &c.
 19 Honora patrem & matrem 2.8.12
 2. Si vis perfectus esse, abi vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo 4.13.13
 25 His auditis discipuli eius percussu sunt valde, dicentes, quis ergo potest seruari?
 26 Intuitus autem eos Iesus dixit eis. Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possible sunt ibidem
 28 Iesus dicit eis, Amen dico vobis, vos qui sequuti estis me, in regeneratione quam fuderit filius hominis in throno gloriæ suæ, sedebitis etiam, vos inquam super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël 2.16.13 & 3.25.10
 29 Et quisquis reliquerit domos aut fratres, aut sorores, aut patrē, aut matrē, aut uxorem, aut liberos, aut agros, causa nominis mei, centuplicatis accipiet, & vitam æternam hereditatis iure possidebit 2.16.10
 20. 1 Simile est regnum cælorum patrifamilias, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios quos mitteret in vineam suam 3.18.3
 25 Scitis principes Gentium in eas dominari, & qui magni sunt licentia vti in eas 4.11.8. & 4.11.9
 26 Verum non ita erit inter vos: sed quicumque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister 4.11.8
 27 Sicut Filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ministraret, daretque animam suam in redemptionem pretium pro multis 2.16.5
 21.9 Perdō turba quæ præbat, & quæ sequeretur, clamabat, dicens, Hosanna filio David: benedictis qui venit in nomine Domini 2.6.4
 22 Quæcumque præcando petieritis, si crederitis, accipietis 3.20.11
 25 Baptisma Iohannis vnde erat? è celo, an ex hominibus? At illi ratiocinabatur apud se, dicentes, Si dixerimus, è celo: Dicit nobis, quare ergo non credidistis ei? 4.19.5
 31 Vter è duobus fecit quod voluit eius pater? Dicunt ei, Prior. Dicit eis Iesus

Amen dico vobis, publicani & meretrices præeunt vobis in regnum Dei 2.8.14. & 3.7.2
 22.2 Simile est regnum cælorum cuiusdam regi qui facit nuptias filio suo 2.4.8
 12 Amice, quomodo huc introisti non habens vestem nuptialem? 4.17.45
 13 Ligatis pedibus & manibus eius tollite eum & conicite in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentium 3.25.12
 14 Multi enim sunt vocati, pauci verò electi 3.24.6.8
 23 In illo die adierunt illum Sadducæi (qui dicunt non esse resurrectionem) 2.10.23
 30 Nam in resurrectione, neque uxores ducunt, neque nuptum dantur: sed sunt ut Angeli Dei in celo 1.14.9. & 1.15.3. & 2.12.6. & 3.25.11. & 4.1.4
 32 Ego Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus non est Deus mortuorum, sed viventium 2.10.9. & 4.16.3
 37 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua 2.8.11. & 2.5.51 & 3.3.11
 38 Secundum autem simile est huic, diliges proximum tuum ut teipsum 2.8.11
 43 Quomodo ergo David per Spiritum vocat eum Dominum? 1.17.5
 23.4 Ligant enim onera grauiam difficultate portatu, & imponunt in humeros hominum: Digito autem suo nolunt ea mouere 4.10.1. & 4.10.26
 8 Vos autem ne vocemini Rabbi. vnus enim est doctor vester, nempe Christus: omnes autē vos fratres estis 4.8.8
 9 Et patrem vestrum neminem vocetis in terra: vnus est enim pater vester qui in cælis est 3.20.38
 23 Et omittitis quæ grauiora sunt Legis, iudicium, misericordiam ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittite 2.8.52
 25 Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritarum, quoniam purgatis exteriorē partem patinæque partem, intus autem illa plena sunt rapina & intemperantia 3.4.36
 37 Ierusalem, Ierusalem, quæ trucidas Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi

I N D E X.

- funt, quoties volui congregare liberos tuos, &c. 4.14.16
- 24.11 Et multi pseudoprophetae surgent ac seducent multos 4.9.4
- 24 Et praedicabitur istud euangelium regni in vniuersa terra, vt sit testimonio omnibus gentibus: & tunc veniet finis 3.4.4
- 24 Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetae, & aedent signa magna & miracula, ita vt seducant (si fieri possit) etiam electos 4.9.4
- 30 Tunc apparebit signum filij hominis in caelo: & tunc omnes tribus terrae plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum potentia & gloria multa 2.16.17
- 36 De die autem & hora nemo scit, ne Angeli quidem caelorum, sed Pater meus solus 1.14.9
- 45 Quis igitur est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super famulitium suum, vt det illis alimentum in tempore 4.16.31
- 23.3 Quae erant fatuae acceptis lampadibus suis, non ceperunt oleum secum 3.5.7
- 21 Dixit autem dominus seruo, Bene habet serue bone & fidelis: in paucis fuisti fidelis, super multa te constitua: ingredete in gaudium Domini tui 2.3.11
- 23 Bene habet, serue bone & fidelis: in paucis fuisti fidelis, &c. 2.3.11
- 29 Omni habenti dabitur, & augetur: qui vero non habet, etiam quod habet tolletur ab eo 2.3.11. & 3.15.4
- 31 Quum venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriae suae 4.14.9. & 4.16.17
- 32 Et cogentur coram eo omnes gentes: & separabit eos, alteros ab alteris, vt pastor separat oves ab haedis 2.15.9
- 34 Venite benedicti Patris, possidete regnum paratum vobis a iactis fundamentis mundi 3.18.1. & 3.18.2. & 3.18.3. & 3.24.16
- 35 Esuriui enim, & dedistis mihi quo vescerer: sitiui, & dedistis mihi potum, &c. 3.18.1
- 40 Amē dico vobis, quatenus id fecistis vni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis 3.18.6
- 41 Maledicti, abite a me in ignem aeternum, qui paratus est Diabolo & angelis eius 1.14.14. & 1.14.19. & 3.25.9
- 44 Et abibunt isti in supplicium aeternum: iusti vero in vitam aeternam 3.25.5
- 26.10 Quid molestiam exhibetis isti mulieri? opus enim bonum operata est erga me 3.25.8
- 11 Semper enim pauperes habetis vobiscum: me vero non semper habebitis 4.3.1. & 4.17.26. & 4.17.28
- 12 Quod enim haec vnguentum hoc iniecit corpori meo, ad sepeliendum me fecit 3.25.8
- 15 Ait eis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Ipsi vero appenderunt ei triginta argenteos numos 4.18.14
- 26 Edentibus autem eis accepit Iesus panem: & quum benedixisset, fregit, deditque Discipulis, & ait, Accipite, comedite: hoc est corpus meum 4.14.20. & 4.16.30. & 4.17.1. & 4.17.20. & 4.19.23
- 27 Et accepto poculo, & gratis actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes 4.9.14
- 38 Tunc dicit eis Iesus, Vndiquaque tristis est anima mea vsque ad mortem: manete hic, & vigilate mecum 2.16.12. & 3.8.9.
- 39 Et progressus paululum, procidit in faciem suam, precans & dicens, Pater mi, si possibile est, abeat a me poculum istud: veruntamen non vt ego volo, sed vt tu 2.16.12
- 53 An putas me non posse precari patrem meum qui lucet tibi plures quam duodecim legiones Angelorum? 1.14.8
- 74 Tunc cepit seipsum deuouere, & iurare, dicens, Non noui hominem 4.1.26
- 75 Tunc meminit Petrus verborum Iesu, qui dixerat ei, Priusquam gallus uocem mittat, ter me abnegabis. Et egressus extra fleuit amare 3.3.4
- 27.4 Peccaui, prodito sanguine innoxio. At illi dixerunt, quid ad nos? tu uideris 3.3.4
- 12 Et quum ipse accusaretur a principibus & senioribus, nihil respondit 2.16.5
- 14 Et non respondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur praeses valde ibidem
- 23 Praeses autem ait, Enimvero quid malificet? At illi amplius clamabant, dicentes, Crucifigatur ibidem
- 24 Videns

- 24 Videns autem Pilatus se nihil proficere, sed maiorem tumultum fieri, accepta aqua ab'uit manus coram turba, dicens, Innoxius ego sum à sanguine huius iusti: vos videritis *ibidem*
- 46 Circiter verò horam nonam exclamavit Iesus voce magna, dicens, Eli, Eli, Lamasabachtani? Hoc est, Deus meus, Deus meus, cur deseruisti me? 2. 16. 11
- 50 Iesus autem quum rufum clamasset voce magna, emisit spiritum 4. 19. 23
- 52 Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexunt 2. 10. 23. & 3. 25. 7
- 53 Qui egressi è monumentis post resurrectione eius, introierunt in sanctam urbem, & apparuerunt multis 2. 10. 23
- 66 Ipsi autem profecti munierunt sepulchrum, ob signato lapide cum custodia 3. 25. 3
28. 5 Respondens autem Angelus dixit mulieribus, Vos verò ne timeate, &c. 1. 14. 6
- 6 Non est hïc, surrexit enim prout dixit 4. 17. 29
- 7 Dicite discipulis eius, eum surrexisse à mortuis 1. 14. 6
- 31 Proficiscentibus autem ipsis, ecce quidam è custodia venerunt in urbem, & annunciauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant 3. 25. 3
- 32 Tunc coacti cum senioribus, consilio capto, pecuniam multam dederunt militibus *ibidem*
- 33 Dicentes, dicite, Discipuli eius nocte venerunt, & eum furati sunt nobis dormientibus *ibidem*
- 38 Data est mihi omnis potestas in celo in terra 3. 15. 5
- 19 Profecti ergo docete omnes gètes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti 3. 13. 16. & 4. 3. 6. & 4. 8. 4. & 4. 14. 20. & 4. 15. 6. & 4. 15. 18. & 4. 15. 20. & 4. 15. 22. & 4. 16. 27. & 4. 19. 28
- 20 Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad cõsummationem seculi 2. 16. 14. & 4. 8. 8. & 4. 8. 11. & 4. 17. 25. & 4. 17. 28. & 4. 17. 30
- M A R C U S.
1. 1 P Rincipium Euangelij Iesu Christi filij Dei 2. 9. 2
- 4 Baptizabat Ioannes in deserto, & predicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum 3. 3. 19. & 4. 19. 17
- 15 Et dicens, Impletum est tempus, & appropinquatum regnum Dei, resipiscite & credite Euangelio 3. 3. 19
3. 15 Habèrèntque potestatem sanandi morbos, & eiiciendi dæmonia 1. 13. 13
- 28 Amen dico vobis, quæuis peccata remittentur filiis hominum, & blasphemia quibuscunq; blasphemarint 3. 5. 7
- 29 Sed quicumque blasphemarint in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed tenetur æterno iudicio 1. 3. 15. & 3. 3. 22
6. 7 Deditque eis potestatem aduersus spiritus impios 2. 13. 13
- 13 Et dæmonia multa eiiciebant: vnguebantque multos ægros, & sanabant eos 4. 19. 18. & 4. 19. 28
7. 33 Ipse verò quum abduxisset eum è turba priuatim, misit digitos suos in auriculas eius, & quum spuisset tetigit linguam eius 4. 19. 23
8. 38 Quæcumque puduerit mei ac sermorum meorum in natione ista aduersa & peccatrice, Filium etiam hominis pudebit eius, &c. 4. 1. 26
9. 23 Credo Domine, succurre incredulitati meæ 4. 14. 7
- 43 In gehènam, in ignem inextinguibilibem: vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur 4. 25. 19
10. 9 Quod ergo Deus coniunxit, homine se iungat 4. 1. 2
- 30 Quin accipiat centuplicia nunc isto tempore, domos, & fratres & sorores, & matres & liberos, & agros, cum persecutioibus, & in seculo venturo vitam æternam 3. 18. 3
11. 24 Quæcumq; precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis 3. 20. 11
12. 18 Tunc veniunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, & interrogauerunt eum dicentes 3. 25. 5
13. 32 Sed de die illo ac hora nemo scit, ne Angeli quidem: qui in celo sunt, & ne ipse Filius, sed solus Pater 2. 14. 2
14. 22 Et edentibus ipsis, quum accepisset Iesus panem, & benedixisset, fregit: deditque eis & ait, Accipite, edite: hoc est corpus meum 4. 17. 1. & 4. 17. 20
- 33 Et assumit Petrum & Iacobum & Ioan-nem secum, cõspitque expauescere: & grauissimè angit 3. 8. 9
- 34 Et dixit eis, Vndiquaq; tristis est anima mea vsque ad mortem: manete hïc

- & vigilate 2.16.13
 15.28 Et impleta est Scriptura quæ dicit,
 Et cum sceleratis numeratus est 2.16.5
 16.9 Apparuit primùm Mariæ Magdale-
 næ, ex qua eiecerat septem dæmonia
 1.14.14
 15 Profecti in mundum vniuersum, præ-
 dicare Euangeliū omni creaturæ 4.3.4
 & 4.3.12. & 4.16.17. & 4.19.28
 16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, ser-
 uabitur 4.15.1. & 4.16.27
 19 Dominus igitur postquam loquutus
 fuisset eis: sursum recepit est in cælum,
 & sedit ad dexteram Dei 2.14.3.
 & 4.17.27

L V C A S.

- 1.6 **E**Rant iusti ambo in cōspectu Dei,
 Incedentes in omnibus mandatis
 & constitutionibus Domini inculpate
 3.17.7
 15 Et Spiritu Sancto implebitur etiam ab
 utero matris suæ 4.16.17
 17 Nam ipse præcedet in conspectu eius,
 cum Spiritu & virtute Eliæ, vt cōuer-
 tat corda patrum in filios, & rebelles
 ad prudentiam iustorum, vt parer Do-
 mino populum instructum 4.1.6
 19 Ego sum Gabriel qui adito in cōspe-
 ctu Dei 1.14.8
 26 Missus est Angel⁹ Gabriel à Deo 1.14.8
 31 Et ecce concipies in utero, & paries
 filium: & vocabis nomen eius I E S U S
 2.16.1
 32 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vo-
 cabitur: dabitque ei Dominus Deus
 sedem David patris ipsius 2.14.4. &
 2.14.17
 33 Regnabitque super domum Iacob in
 æternum, & regni eius non erit finis 2.
 14.3. & 2.15.3
 34 Dixit autem Maria ad Angelū, Quo-
 modo erit istud, quandoquidem virū
 non sum cognitura? 4.17.25
 35 Et respondens Angelus, dixit ei, Spiritus
 Sanctus superueniet in te, & virtus
 Altissimi inumbrabit te: propterea id
 etiam quod nascetur ex te sanctum, vo-
 cabitur Filius Dei 2.14.5
 43 Et vnde hoc mihi, vt veniat mater
 Domini mei ad me? 2.14.4
 54 Si suscepit Israel puerum suum, vt me-
 mor esset misericordiæ 2.10.4
 72 Vt videretur misericordia erga patres
 nostros, ac memor esset testamenti sui

- sancti ibidem
 73 Et iuraturandi, quod iuravit Abraha-
 mo patri nostro, &c. ibid.
 74 Vt sine metu, è manu inimicorum no-
 strorum liberari, seruiremus ipsi 3.16.2
 77 Et des cognitionem salutis populi
 eius per remissionem peccatorum i-
 psorum 3.11.22
 79 Vt appareat iis qui in tenebris & um-
 bra mortis positi sunt, ad dirigendos
 pedes nostros in viam pacis 2.12.4
 211 Nempe natum esse vobis hodie ser-
 uatorem, qui est Christus Dominus, in
 vrbe David 2.15.5
 13 Et r. pentè adfuit cum Angelo multi-
 tudo exercituum cælestium, laudantiū
 Deum 1.14.5
 37 Et quum esset vidua quasi annorū o-
 ctoginta quatuor, non abscedebat à tē-
 plo ieiuniis & deprecationibus seruicis
 Deo noctem ac diem 4.12.16
 52 Iesus autem proficiebat sapientia, &
 statura, ac gratia apud Deum & homi-
 nes 2.14.2
 3.3 Venit igitur in omnem regionem cir-
 cūiacentem Iordani, prædicans Baptis-
 mum resipiscentiæ in remissionem pec-
 catorum 3.3.19. & 4.15.7. & 4.19.14
 8 Ferte igitur fructus dignos iis qui resip-
 uerint, & ne cæperitis dicere apud
 vos ipsos, Patrem habemus Abraham.
 Dico enim vobis, posse Deū etiam ex
 lapidibus istis excitare liberos Abra-
 hamo 3.3.5
 14 Interrogauerunt autem eum etiā mi-
 lites, dicētes, Et nos quid faciemus? Et
 ait eis, Neminem concutite, neque cal-
 lurniemiini: & contenti estote stipen-
 diis vestris 4.20.12
 16 R. spōdit Iohānes, Ego quidem bap-
 tizo vos aqua: sed venit qui validior me-
 est cuius nō solum dignus qui solum
 corrigiam solearum: ipse vos baptiza-
 bit Spiritu sancto & igni 3.1.3. & 3.1.4.
 & 4.15.6. & 4.15.7
 22 Ac descendit Spiritus sanctus corpora
 specie rāquam columba, supra eum: &
 vox de cælo exiit, dicens, Tu es Fili-
 us ille meus dilectus, in te acquiesco
 4.17.21
 23 Ipse autem Iesus incipiebat esse quasi
 annorum triginta, filius (vt existima-
 tur) Ioseph, qui fuit filius Heli 4.10.27
 & 4.16.39

I N D E X.

- 38 Qui fuit filius Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei 2. 12. 7. & 2. 13. 3
4. 10. 11 Scriptum est enim, Angelis suis mandabit de te, vt custodiant te. Et in manus tollent te, nequando offendas ad lapidem pedem tuum 1. 14. 9
- 17 Tunc datus est ei liber Esaiæ Prophetæ: quumque explicuisset librum, inuenit locum in quo scriptum erat 4. 19. 23
- 18 Spiritus Domini super me, propterea quod vnxit me: vt euangelizem pauperibus misit me, vt sanem contritos corde 2. 15. 2. & 3. 3. 20. & 3. 4. 3
5. 14 Iesus tetigit leprosum: & statim lepra abiit ab eo. Ipse verò præcepit ei vt nulli hoc diceret: sed vade, inquit, ostende te ipsum Sacerdoti, & offer pro purgatione tui prout præcepit Moses, vt hoc sit eis testimonio 3. 4. 4
- 34 Num potestis facere vt filij thalami, quo tempore cum ipsi esset sponfus, ieiunent? 4. 12. 17
6. 13 Et quum dies ortus esset, aduocauit discipulos suos: & quum ex ipsis elegisset duodecim, quos & Apostolos nominauit, &c. 4. 3. 5
- 23 Gaudete illo die & salite, ecce enim, merces vestra multa est in calis 3. 18. 1
- 24 Sed vae vobis diuitibus: nam reportatis consolationem vestram 8. 19. 9
- 36 Estote ergo misericordes, prout & pater vester misericors est 3. 7. 6
7. 29 Et iis auditis totus populus, & publicani iustificauerunt Deum qui baptizati fuerant Baptismo Iohannis 3. 11. 3
- 35 Sed iustificata est sapientia à filiis suis omnibus ibid.
- 36 Rogauit autem eum quidam ex Phariseis vt cum ipso vesceretur, itaque ingressus domum Pharisei discubuit 3. 4. 37
- 47 Cuius rei gratia, dico tibi, remissa esse peccata eius multa: nam dilexit multum: cui autem paululum remittitur, paululum diligit 3. 4. 31
8. 2 Et quædam mulieres quas sanauerat à spiritibus malis & morbis, Maria que vocabatur Magdalene, ex qua septem demonia exierat 1. 14. 14
- 7 Et aliud cecidit inter spinas, & simul enaræ spinæ suffocarunt illud 3. 2. 10
- 13 Qui verò super petram, ij sunt qui cum audierint, cum gaudio excipiunt sermonem: sed isti radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abscedunt ibid.
- 15 Quod autem in bonam terram cecidit, ij sunt qui in corde honesto & bono auditum sermonem retinent & fructum afferunt per patientiam 4. 14. 15
9. 23 Si quis vult me sequi, abneget seipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me 3. 15. 8
- 26 Quem enim puduerit mei, & meorum sermonum, eius pudebit Filium hominis quando venerit cum gloria sua, & Patris sanctorumque Angelorum 1. 14. 9
- 41 Respondens autem Iesus ait, O natio incredula & peruersa, quousque tandem ero apud vos, & tolerabo vos, Adduc filium tuum huc 3. 4. 36
- 55 Sed conuersus Iesus obiurgauit eos, dicens, Nescitis cuius spiritus vos sitis 3. 20. 15
10. 1 Post hæc autem designauit etiã Dominus Nios septuaginta, misitque eos binos ante faciem suam, &c. 4. 3. 4
- 6 Quod si fuerit illic quispiã filius pacis, requiescet super eum pax vestra, si minus, ad vos reuertetur 3. 23. 14
- 16 Qui vos audit, me audit: & qui vos reiiicit, me reiiicit 4. 3. 3. & 4. 8. 4
- 18 Spectabam Satanam vt fulgur è cælo cadentem 1. 14. 18
- 20 Sed de eo ne gaudete quod spiritus vobis subiiciantur, gaudete verò potius quod nomina vestra scripta sunt in cælis 3. 24. 9
- 21 Eo ipso momento exultauit Iesus Spiritu, & dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cali & terræ, quod hæc absconderis à sapientibus & intelligentibus. & detexeris ea infantibus: etiam Pater, quia ita placuit tibi 3. 2. 34
- 22 Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, & nemo nouit quis sit Filius, nisi Pater, & quis sit Pater, nisi Filius, & cuiuscunque voluerit Filius detegere 3. 2. 1. & 4. 18. 19
- 23 Beati oculi qui vident quæ vos videris 2. 9. 1
- 24 Dico enim vobis multos Prophetas & Reges cupiuisse videre quæ videtis, nec vidisse, &c. 3. 9. 1. & 2. 11. 6
- 25 Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? 4. 13. 23
- 27 Ille verò respondens dixit, Diliges Do-

I N D E X.

- minum Deum tuū ex toto corde tuo,
 & ex tota anima tua, & ex totis viribus
 tuis, & ex tota cogitatione tua: & pro-
 ximum tuum vt teipsum 2.8.11
- 30 Quidam descendebat ab Hierusalem
 in Ierico, & incidit in latrones, &c. 2.5.19
- 36 Quis igitur horum trium tibi videtur
 proximus fuisse illi qui incidit in latro-
 nes? 2.8.55
- 11.2 Dixit autem eis, Quum precamini, di-
 cite, Pater noster qui es in cælis, &c. 3.
 20.6. & 3.20.34
- 3 Panem nostrum quotidianum da nobis
 in diem 2.5.14
- 21 Quum validus quispiam armatus cu-
 stodit aulam suam, in pace sunt ea quæ
 habet 1.14.13. & 2.14.10
- 22 Posteaquam verò quispiam validior
 inuadens vicerit eum, totam armatu-
 ram eius aufert qua confidebat, & spo-
 lia eius distribuit 1.14.18
- 9 Dixit autem Dominus ei, Vos quidem
 Pharisæi exteriorem poculi puritatisque
 partem purgatis, sed quod intra vos est
 plenum est rapina & scelere 3.4.36
- 49 Væ vobis Legis interpretibus, quoniã
 oneratis homines oneribus difficilib.
 portatu, sed ipsi vno ex digitis vestris
 non attingitis opera 4.10.1
- 12.5 Timete eum qui postquam trucidari
 præditus est auctoritate iniiciendi
 in gehennam 1.15.2
- 10 Quisquis dicet quippiam in Filium ho-
 minis, ei remittetur: ei verò qui in Spi-
 ritum sanctum blasphemauerit, non
 remittetur 1.13.15. & 3.3.21. & 3.3.22. &
 3.5.7
- 44 Heus tu, quis me vobis iudicem, aut
 partitorem præfecit? 4.11.9. & 4.11.11
- 14.21 Abi cito in plateas & vicos vrbs, &
 pauperes ac mancos, claudosque & cæ-
 cos huc introducito 4.16.31
- 15.7 Dico vobis ita fore gaudium in cælo
 super vno peccatore resipiscēte, maius
 quàm super nonaginta nouem iustis
 quib. non opus est resipiscētia 1.14.7
- 10 Gaudium est apud Angelos Dei super
 vno peccatore resipiscēte 1.14.9
- 20 Quum autem longè adhuc abesset, vi-
 dit eum pater ipseus, ac misericordia
 motus est, & accurrens incidit in col-
 lum eius & osculatus est eum 3.20.37
- 16.2 Vocauit eum igitur, & dixit ei, Quid
 hoc audio de te? redde rationem di-
 spensationis tuæ: non enim poteris am-
 pliù esse dispensator 3.10.5
- 9 Et ego vobis dico: facite vobis amicos
 ex mammona iniusto, vt quum defec-
 eritis, recipiant vos in æterna taber-
 nacula 3.18.6
- 5 Vos estis qui iustificatis vos ipsos in ho-
 minum conspectu, Deus autem nouit
 corda vestra 3.11.3. & 3.12.2
- 16 Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem: ab
 eo tempore regnum Dei annunciatum,
 & quiuis in illud vi irrupit 2.7.16
- 22 Factum est autem vt moreretur men-
 dicus, & asportaretur ab Angelis in si-
 num Abrahæ, 1.14.7.9. & 1.15.2. & 3.25.6
- 17.3 Si peccauerit in te frater tuus, obiur-
 ga eum: & si resipuerit, remitte ei 3.
 7.6
- 5 Tunc dixerunt Apostoli Domino, Adde
 nobis fidem 4.14.7
- 7 Quis autem vestrum habet seruum a-
 rantem, aut pascentem, qui regresso ab
 agro, &c. 3.14.15
- 10 Ita & vos, quum feceritis omnia quæ
 præcepta sunt vobis, dicite, Serui inu-
 tiles sumus, nam quod debuimus face-
 re, fecimus 3.14.14. & 3.15.3
- 14 Quum autem eos vidisset, dixit eis,
 Profecti ostendite vos sacerdotibus. Et
 factum est vt inter eundum purgati
 sint 3.4.4
- 20 Interrogatus autem à Pharisæis, quãdo
 venturum esset regnum Dei, respondit
 eis, & dixit, Non veniet regnum Dei
 ita vt obseruari possit 2.15.4
- 18.1 Dixit autem eis etiam parabolã huc
 spectantem, quòd oporteret semper i-
 psos precari, nec legnescere 3.20.7
- 13 Publicanus autem procul stãs, nolebat
 vel oculos in cælum attollere: sed per-
 cutiebat pectus suã, dicens: Deus propi-
 tius esto mihi peccatori 3.4.18. & 3.
 12.7
- 14 Dico vobis, descendit publicanus iu-
 stificatus domum suam potius quàm
 Pharisæus: quia quicumque se extollit,
 deprimetur: & qui se deprimat, extol-
 letur 3.4.35. & 3.11.3
- 42 Et Iesus dixit ei, Recipito visum: fides
 tua te seruauit 4.19.12
- 19.17 Dominus autem ait, Bene habet
 serue bone: quia in minimo fuisti fide-
 lis, habeto potestatem super decem vr-
 bes 3.3.14

- 26 Omni habenti dabitur : ei autem qui non habet etiam quod habet adimeretur ibid.
- 20.27 Tunc nonnulli Sadducæorum (qui negant esse resurrectionem) accesserunt 3.10.23. & 3.26.5
- 37 Mortuos autem excitari, etiam Moses indicauit apud rubum, quum dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, Deum Iacob 2. 10.9
- 38 Nam Deus non est mortuorum, sed uiuorum 4.16.3
- 21.15 Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt contradicere, neque resistere omnes qui se vobis opponent 4.3.12
- 28 Quum autem hæc fieri incipient, erigite & attollite capita vestra, quonia appropinquat redemptio vestra 3.9.5
- 22.17 Et accepto poculo quum gratias egisset, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis ipsis 4.17.20. & 4.17.43. & 4.18.8
- 19 Et accepto pane, quum gratias egisset, fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum quod pro vobis datur: hoc facite in mei recordationem 4.3.6.4. 15.20.4.16 30.4.17.1.4.17.20. & 4.17.37
- 20 Idem etiam dedit eis poculum, postquam cœnasset, dicens, Hæc poculum est Nouum illud Testamētum per sanguinem meum, qui pro vobis effunditur 2.11.4. & 2.17.3. & 4.17.6. & 4.17.20
- 25 Reges gentium dominantur eis : & qui habent potestatem in eas, benefici vocantur 4.11.8. & 4.11.9. & 4.20.7
- 26 Vos autem non ita : sed qui maximus est inter vos, sit sicut qui minimus est : & qui princeps est : sicut qui min. 4.11.8
- 32 Sed ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua 3.24.6. & 4.7.27. & 4.7.28
- 43 Visus est autem ei Angelus è cælo corroborans eum 1.14.6. & 2.16.12
- 44 Erat autē sudor eius quasi grumi sanguinis descendentes in terram 2.16.12. 3.8.9
- 61 Tunc conuersus Dominus intuitus est Petrum : & recordatus est Petrus sermo nis Domini, quomodo (nimirum) dixerat ipsi, Priusquam gallus vocem emisserit, ter me abnegabis 3.4.35
- 62 Et egressus foras Petrus, fleuit amarè 3.3.4
- 23.42 Dixitque Iesu, Domine, memento mei, quum veneris in regnum tuum 3.24.11. & 4.16.31
- 43 Tunc dixit ei Iesus. Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso 3.25.6
- 46 Quumque clamasset voce magna Iesus, ait, Pater, in manus tuas depono spiritum meum 1.15.2. & 3.25.6
- 24.5 Dixerunt eis, Quid inter mortuos queritis eum qui viuit? 1.4.6
- 6 Non est hic, sed surrexit : mementote ut loquutus sit vobis, quum adhuc in Galilæa esset 3.25.3
- 11 Sed visa sunt apud eos quasi deliramentum verba earum, neque crediderunt eis 3.2.4
- 12 Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum : & quum introspexisset, videt lintea sola illic iacentia, abiitque, apud semetipsum mirans hoc factum ibid.
- 16 Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent 4.17.29
- 26 Nonne hæc oportuit pati Christum, & introire in gloriam suam? 2.17.6. & 3.18.7. & 4.17.32
- 27 Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso scripta erant 1.9.3. & 3.2.34
- 31 Sed ipse ablatu est ex eorum conspectu 4.17.29
- 39 Videte manus meas & pedes meos : nã ego ipse sum : contrectate me, & videte : nam spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspiciatis habere 2.1.4. 2.3.25. & 4.17.39
- 44 Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moïsis, & Prophetis, & Psalms de me 3.5.8
- 45 Tunc aperuit eorum mentem, ut intelligerent Scripturas 3.2.34
- 46 Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die 2.2.4. & 3.3.19
- 47 Et prædicari in eius nomine respiciētiam ac remissionem peccatorum apud omnes Gentes incipiendo ab Hierusalem 2.12.4 & 3.3.1. & 3.3.19
- 49 Vos autem manete in Vrbe Hierusalem, vsquequo induamini virtute exaltæ 4.3.12
- 51 Et factum est, dum ipse benediceret eis, disunctus ab eis, sursum ferebatur in cælum 4.17.27

SECUNDVM IOHANNEM.

- 1.1] N principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, eratque ille Sermo Deus 1.13.6. & 1.13.11. & 1.13.22
- 3] Omnia per hunc Sermonem facta sunt 1.13.7. & 1.13.17
- 4] In ipso vita erat, & vita erat Lux illa hominum 1.13.13. & 1.15.4. & 2.2.19. & 2.6.1. & 4.17.8
- 5] Et lux illa in tenebris lucet, sed tenebræ eam non comprehenderunt 2.2.12
- 9] Hic erat lux illa vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum 2.12.4
- 10] In mundo erat, & mundus per eum factus est, sed mundus eum non agnouit ibid.
- 12] Quotquot eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem, vt filij Dei fierent, nempe iis qui credunt in nomen eius 2.6.1. & 3.1.4. & 3.20.36. & 3.22.10
- 13] Qui nõ ex sanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt 2.2.19. & 2.13.2. & 3.1.4
- 14] Et Sermo ille caro factus est: & commoratus est inter nos (& spẽ&auimus gloriam eius, gloriã inquam, vt vnigeniti egressi à Patre) plenus gratiæ ac veritatis 1.13.11. & 2.12.4. & 2.14.1. & 2.14.3
- 16] Et ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia 2.13.1. & 2.15.5. & 3.11.9. & 3.20.1
- 17] Nam Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum existit, 2.7.16
- 18] Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit 1.13.17. & 2.2.20. & 2.9.1. & 4.17.30
- 23] Ego sum vox clamantis in deserto, Cõplanate viam Domini, prout dixit Esaias Propheta 2.9.5
- 29] Ecce agnus ille Dei qui tollit peccatũ mundi 2.14.3. & 2.16.5. & 2.17.4. & 3.4.26. & 4.15.7
- 31] Testatus est Iohannes, dicens, Cõspexi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, qui etiam mansit super eum 2.15.5. & 4.19.20
- 33] Et ego non noueram eum: sed qui misit me, vt baptizare aqua, ille mihi dixerat, super quem videris Spiritum descendentem ac manentem super eum, hic est qui baptizat Spiritu sancto 2.15.5
- 36] Ecce agnus ille Dei 2.9.5
- 41] Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierãt illa ex Iohanne & sequuti fuerant eum 4.6.5
- 43] Et adduxit eum ad Iesum ibid.
- 52] Deinceps videbitis cælum apertum, & Angelos Dei descendentes, ac descendentes super Filium hominis 1.14.12. & 2.9.2
- 2.2] Vocatus est autem etiam Iesus, ac discipuli eius ad nuptias 4.13.3
- 9] Vt autem gustauit Architrictinus aquã illam quæ facta fuerat vinum ibid.
- 15] Facto que flagello è funiculis, omnes eiecit è templo, & oues & boues: & gentariorum nummos effudit, mensãque subuertit 4.19.23
- 19] Respondit Iesus, & dixit eis, Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud 2.14.4. & 3.25.7
- 21] At ille loquebatur de templo corporis sui ibid.
- 23] Quis autem esset Hierosolymis in Pascha, die festo, multi crediderunt in nomen eius conspicientes signa quæ edebat 4.2.5
- 24] Ipse autem Iesus non credebat eis semetipsum, eò quod nosset omnes 3.2.13
- 33] Amen, amen, dico tibi, nisi quis fuerit genitus denuo, non potest videre regnum Dei ibid.
- 5] Nisi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu non potest introire in regnum Dei 4.16.25
- 6] Quod genitum est ex carne, caro est: & quod genitum est ex Spiritu, spiritus est 2.1.6. & 2.3.8
- 13] Nullus ascendit in cælum, nisi qui descendit è cœlo, nempe Filius hominis, qui est in cœlo 2.14.2. & 4.17.30
- 14] Prout Moyses extulit serpentem in deserto, ita extolli oportet filium hominis 2.12.4. & 4.18.20
- 16] Ita Deus dilexit mundum vt filium suum vnigenitum dederit, vt quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam 2.12.4
- 23] Baptizabat autem etiã Iohãnes in Ænon, prope Salim, &c. 2.16.4 & 2.17.2. & 3.14.17. & 3.24.5. & 3.24.7. & 4.15.6
- 27] Non o non potest recipere quicquam, nisi fuerit ei datum è cœlo 2.2.20
- 33] Qui recipit eius testimonium, is obgnauit quòd Deus verax sit 3.2.8
- 34] Nam is quem misit Deus, verba Dei loqui-

- loquitur , non enim huic admetitur
Deus Spiritum 2.13.1. & 2.15.5
- 36 Qui credit in Filium , habet vitam æternam: qui verò non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum 4.16.31
- 4.1 Ut ergo cognouit Dominus Phariseos audisse ipsum plures discipulos facere & baptizare quàm Iohannem 4.15.6
- 14 Quisquis autem biberit ex aqua illa quam ergo ei dabo, non sitiet in æternum: sed aqua illa quam ego ei dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam 3.1.3
- 22 Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est 1.5.12. & 1.6.4. & 2.6.1
- 23 Sed venit hora, & nunc est, quum veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu ac veritate 3.20.30. & 4.10.14
- 24 Deus est Spiritus 1.13.24
- 25 Sicut Messiam venturum , qui dicitur Christus: quum venerit ille, nobis annuntiabit omnia 2.15.1. & 4.8.7
- 35 Ecce dico vobis, attollite oculos vestros, & spectate regiones: nam albæ iam sunt ad messem 4.16.31
- 42 Et mulieres dicebant, Non amplius propter tuos sermones credimus: ipsi enim audiuius, & scimus hunc esse verè Seruatorem illum mundi, Christum 3.2.5
- 53 Agnouit ergo pater id factum esse illa ipsa hora qua dixerat ei Iesus, Filius tuus viuitt: & credidit ipse ac domus eius tota ibid.
- 5.8 Dixit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula 4.19.29
- 17 Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor 1.13.7. & 1.13.12. & 1.16.4. & 2.14.2
- 18 Propterea ergo magis studebant eum Iudæi trucidare, quia non solum soluisset Sabbatum, sed & Patrem suum dixisset Deum, parem se faciens Deo 1.13.12
- 21 Sicut enim Pater excitat mortuos & viuificat, ita & Filius quos vult viuificat 2.14.3
- 22 Neque enim Pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio 1.14.4. & 2.16.18
- 23 Ut omnes honorent Filium, prout honorant Patrem. Qui non honorat Fi-
lium, non honorat Patrem qui misit eum 2.6.2. & 2.14.3
- 24 Qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in condemnationem non venit: sed transiit à morte in vitam 2.9.3. & 3.15.6. & 3.24.5. & 3.25.1. & 4.16.26
- 25 Veniet tempus, & nunc est, quum mortui audient vocem Filij Dei, & qui audierint viuent 2.5.19. & 2.12.4. & 3.14.5
- 26 Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso 4.17.9
- 28 Ne hoc miramini: nam veniet hora qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem eius 3.25.4. & 3.25.7
- 29 Et prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem condemnationis 3.18.1
- 32 Alius est qui testatur de me 1.13.17
- 35 Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluistis ad tempus exultare in eius luce 2.9.5
- 36 Opera quæ dedit mihi Pater ut ea perficerem, ipsa inquam opera quæ ego facio, testantur de me quòd Pater miserit me 1.13.13
- 44 Quomodo vos potestis credere, quum gloriam alij ab aliis capetis & gloriã quæ à solo Deo proficiscitur non queratis 3.11.9
- 46 Si crederetis Moysi, crederetis mihi, de me enim ille scripsit 2.9.1
- 6 27 Operemini non cibo qui perit, sed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis 3.8.1. & 2.4.25
- 29 Hoc illud est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille 3.10.10
- 35 Ego sum panis ille vitæ: qui venit ad me nequaquã esuriat: & qui credit in me non sitiet unquam 3.24.5. & 4.7.4
- 37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & cum qui venit ad me non eiciam foras 3.22.7. & 3.24.6
- 38 Quia descendit è cælo ut faciam non voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me 2.14.2
- 39 Hæc est autem voluntas Patris qui misit me, ut quicquid mihi dederit non perdam ex eo, sed suscipiam illud in ultimo illo die 3.22.7. & 3.22.10. & 3.24.6. & 3.24.7. & 3.25.8

- 40 Hæc est autem voluntas eius qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, &c. 3.22.10. & 3.24.6
- 44 Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: ego verò suscitabo eum ultimo illo die 2.2.20. & 2.5.5. & 3.24.1. & 3.2.35. & 3.22.7.
- 45 Est scriptum in Prophetis, Et erunt omnes docti à Deo, Quisquis ergo audiuit à Patre & didicit, venit ad me 1.3.10. & 2.2.20. & 2.3.7. & 2.5.5. & 3.2.34. & 4.24.1. & 3.24.14
- 46 Non quòd Patrem viderit quisquam, nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem 3.2.34. & 3.22.10. & 3.24.1
- 47 Qui credit in me, habet vitam æternam 1.13.13
- 48 Ego sum panis ille vitæ 3. 11. 9. & 4. 18.4. & 4. 17.4
- 49 Patres vestri comederunt manna in deserto & mortui sunt 2.10.6
- 50 Hic est panis ille qui è cælo descendit, ut qui eo vescitur non moriatur 10.6. & 4.17.34
- 51 Ego sum panis viuificus qui è cælo descendit, si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum, & panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita 3.11.8. & 4.11.7. & 4.17.5. & 4.17.8. & 4.17.14
- 53 Dixit ergo eis Iesus, Amen amen, dico vobis, nisi ederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nõ habetis vitam in vobis 3. 11.9. & 4. 17.6
- 54 Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in ultimo illo die 3.11.9. & 4.17.34
- 55 Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus 2.17.5. & 3.17.8
- 56 Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo 4.17.33
- 57 Sicut misit me vivens ille Pater, & ego vivo per Patrem: ita etiam qui ederit me, vivet ipse quoque per me 2.17.5
- 65 Propterea dixi vobis, neminem posse venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo 3.13.13
- 70 Nõne ego vos duodecim elogi, & vnus ex vobis est diabolus? 3.22.7. & 3.24.9
- 7 16 Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me 2.8.26. & 4.8.4
- 37 Ultimo autè die illo magno festi stetit Iesus, & clamavit, dicens, Si quis sitit, veniat ad me. & bibat 1.16.4. & 3.1.2. & 3.1.3. & 4.19.6
- 39 Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus 4.17.23
- 8.12 Iesus loquutus est, dicens, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ 2. 14.3. & 3.2.1. & 3.11.12. & 4.19.23
- 16 Solus non sum, sed ego & qui misit me Pater 1.13.17
- 26 Qui me misit, verax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor mundo 2.8.26
- 30 Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum 3.2.5
- 31 Dicebat ergo Iesus iis Iudæis qui crederant ipsi, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis 3.2.12
- 34 Amen amen dico vobis, quisquis committit peccata, servus est peccati 2.2.27
- 44 Vos ex patre diaboli estis 1. 4.15. Ille fuit homicida à principio, & in veritate non perstitit: nõ est enim veritas in eo. Quotiescunque loquitur mendaciũ, de suo loquitur, quia mendax est, & mendacij pater 1. 14.16. & 1.14.18. & 14.19
- 47 Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis quia ex Deo non estis 4.2.4
- 50 Ego verò non quæro gloriam meam: est qui quærat, & iudicet 2.14.2
- 56 Abraham pater vester gestiuit ut videret diem istum meum: & vidit, ac gauisus est 2.9.1. & 2.10.4
- 58 Dixit eis Iesus, Amen amen dico vobis, priusquam Abraham sciret, ego sum 2.14.2
- 9.3 Neque iste peccavit, neque parentes eius: sed oportet opera Dei manifesta fieri in eo 1.17.1
- 5 Quærandi fuerò in mundo, Lux sum mundi 2.14.3
- 6 Hoc quum dixisset, spuit humi, & fecit lutum ex sputo, & illeuit lutum oculis cæci 4.19.18
- 7 Dixitque Iesus, Vade, laua in piscina Siloæ, (quod est, si interpreteris, missus) abiit ergo & lauit, rediitque Videns 4.19.19
- 24 Et dixerunt ei, Tribue gloriam Deo 2.8.24
- 31 Scimus autem Deum peccatores non audire: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem

I N D E X.

- Iustitiam eius exequitur, hunc audit 3.
 20.7. & 320.10
 10.3 Hunc aperit ianitor, & oves vocem eius audiunt: & suas oves vocat nominatim, & educit eas 3.24.6
 4 Quumque oves suas emisit, antegreditur eas, & oves eum sequuntur, quia norunt vocem eius 3.22.10. & 4.2.4
 5 Alium autem nequaquam sequuntur, sed fugient ab eo: quia non norunt vocem alienorum 3.22.10
 7 Iesus ergo rursus dixit eis, Amen, amen dico vobis, ego sum ostium ovium 4.19.23
 9 Ego sum ostium, per me quisquis introierit servabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet 2.14.3
 11 Ego sum Pastor ille bonus: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus 4.19.34
 14 Ego sum pastor ille bonus, & agnosco oves meas, &c. 4.2.4
 15 Prout novit me Pater, ita & ego novi Patrem, & animam meam pono pro ouibus 2.26.5
 16 Alias autem oves habeo quae non sunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere, &c. 3.24.6
 17 Propterea Pater me diligit, quia pono animam meam ut eam rursus assumam 2.12.4
 18 Non tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi. Hoc mandatum accepi a Patre meo 2.12.4. & 2.16.5
 26 Sed vos non creditis: non enim estis ex ouibus meis 3.22.10
 27 Oves meae vocem meam audiunt, & ego eas agnosco, &c. 3.24.6
 28 Et ego vitam aeternam do eis, nec peribunt in aeternum, neque rapiet eas quisquam e manu mea 3.15.5. & 3.21.1. & 3.22.7. & 3.24.6
 29 Pater meus qui eas dedit mihi, maior omnibus est: neque quisquam potest rapere e manibus Patris mei 3.22.10
 30 Ego & Pater vnum sumus 2.9.2.8
 34 Nonne scriptum est in Lege vestra, Ego dixi, Dij estis? 4.16.31
 35 Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura 4.20.4
 37 Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi 1.13.15
 1.25 Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet 1.13.13. & 2.32.4. & 3.25.9. & 4.17.16
 41 Pater, gratias ago tibi quod me audieris 1.13.13
 43 Et cum haec dixisset clamavit voce magna, Lazare, adesum foras 4.19.29
 44 Tum qui fuerat mortuus, prodit manus & pedes vinctus fasciis, facies autem eius sudario erat obvincta. Dicit eis Iesus, Soluite eum, & finite abire 3.4.5
 47 Coegerunt ergo pontifices & Pharisaei concilium, & dicebant, Quid faciemus? 4.9.7
 12.27 Patet conserua me ab hac hora, sed propterea veni in horam hanc 2.16.12. & 2.12.4
 18 Pater glorifica nomen tuum 2.12.4
 31 Nunc damnatio adest mundi huius: nunc princeps mundi huius eiicietur foras 1.14.13. & 1.14.13
 32 Et ego si sublatu fuero e terra, omnes traham ad me ipsum 2.25.6
 39 Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias 3.24.13
 41 Haec dixit Esaias quando vidit gloriam eius, & loquutus est de eo 1.13.11 & 1.13.23
 43 Dilexerunt enim gloriam hominum potius quam gloriam Dei 3.11.9
 49 Ego ex me ipso non sum loquutus 4.8.13
 13.4 Surgit a caena, & deponit pallium, & accepto linteo praecinxit se 4.19.23
 15 Exemplum enim praebui vobis, ut prout ego feci vobis ita & vos faciatis 3.16.2
 18 Non de omnibus vobis loquor, ego scio quos elegerim 3.22.7. & 3.24.9
 34 Mandatum novum do vobis: ut alii alios diligatis, sicut inquam dilexi vos, ut etiam diligatis alii alios 3.16.2
 14.1 Creditis in Deum, credite etiam in me 1.13.13. & 2.6.4
 5 Dixit ei Thomas, Domine nescimus quod abeas, quomodo igitur possumus viam scire? 4.17.23
 6 Ego sum via & veritas, & vita 1.13.17. & 2.6.1. & 3.20.21. & 4.16.17
 8 Dicit ei Philippus, Domine ostende nobis Patrem & sufficit nobis 1.14.13
 10 Non credis me in Patre, & Patrem in

- me esse? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor: sed pater qui in me manet, ipse facit opera 2. 14. 2. & 4. 8. 13
- 11 Credite mihi, me in Patre, & Patrem in me esse: sin minus, propter ipsa facta credite mihi 1. 13. 13
- 13 Et quicquid petieritis in nomine meo hoc faciam: vt glorificetur Pater in Filio 3. 20. 17
- 16 Ego autem rogabo Patrem, & alium consolatorem dabit vobis, &c. 1. 13. 17. & 4. 7. 11
- 17 Nempe Spiritum illum veritatis quem mundus non potest recipere, quia non videt eum nec nouit eum, vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit 3. 1. 4. & 3. 2. 39
- 26 Consolator autem ille, id est Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo: ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæ dixi vobis 2. 2. 21. & 3. 1. 4. 8. 8. & 4. 8. 13
- 28 Pater maior me est 1. 13. 26
- 30 Non loquar amplius multa vobiscum: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam 1. 14. 18
35. 1 Ego sum vitis illa vera, & Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat, vt plus fructus ferat 2. 3. 9. & 2. 14. 3. & 4. 19. 34
- 3 Iam vos estis puri propter sermonem quem loquutus sum vobis 3. 6. 3
- 5 Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me & in quo ego maneo, hic feret multum fructum: nam absque me, &c. 2. 3. 8. & 2. 3. 9. & 2. 5. 4 & 4. 29. 34
- 60 Si mandata mea seruaueritis, manebitis in charitate mea: sicut & ego Patris mei mandata seruauit, & maneo in eius charitate 3. 16. 2
- 16 Ego elegi vos & constitui vt abeuntes fructum adferatis, & fructus vester maneat 3. 22. 3. & 3. 22. 8. & 4. 1. 6
- 19 Si ex mundo fuissetis, mundus quod suum est amaret: quia verò ex mundo non estis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus 3. 22. 7
- 26 Spiritus ille veritatis qui à Patre emanat 1. 13. 17
16. 2 Mouebitur vos synagogis 4. 2. 6
- 7 Expedi vobis vt ego abeam 1. 13. 25. & 2. 16. 14. & 3. 15. 3. & 4. 17. 26
- 11 De iudicio autem, eò quòd princeps huius mundi condemnatus sit 1. 14. 13
- 12 Adhuc habeo multa quæ vobis dicam, sed nunc non potestis portare 3. 20. 1. & 4. 8. 14
- 13 Quum autem venerit ille, id est Spiritus veritatis deducet vos in omnem veritatem, non enim loquetur à semetipso: sed quæcunq; audierit loquetur 1. 9. 1. & 3. 24. & 4. 8. 8. & 4. 8. 13
- 20 Amen amen dico vobis, si bilis vos & lamentabimini, mundus autem gaudebit: vos verò tristes eritis, sed tristitia euadet in gaudium 2. 8. 9
- 24 Vsq;e adhuc non petistis quicquam in nomine meo, petite & accipietis vt gaudium vestrum sit plenum 3. 20. 17
- 26 Illo die in nomine meo petitis 3. 20. 18
- 28 Exiui à Patre & veni in mundum: iterum relinquo mundum & proficiscor ad Patrem 4. 17. 26
17. 3 Hæc est autem vita æterna vt te solum cognoscant esse Deum verum, & quem misisti Iesum Christum 1. 13. 26. & 2. 6. 1. & 3. 2. 3
- 5 Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipsum ea gloria quã habui apud te prius quã hic mundus existeret 1. 3. 8. & 1. 13. 22. & 2. 14. 2
- 6 Pateteci nomen tuum hominibus quos dedisti mihi selectos è mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti 3. 24. 1. & 3. 24. 6
- 9 Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi qui tui sunt 3. 22. 7
- 12 Quum essem cum eis in mundo, ego seruabam eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ego custodiui, & nemo ex eis periit, nisi filius ille perditionis, vt Scriptura impletetur 3. 22. 7. & 3. 24. 6. & 7. & 9
- 15 Non rogo vt tollas eos è mundo, sed serues eos à malo 2. 5. 11
- 19 Et pro iis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati per veritatem 2. 13. 1. & 4. 2. 15. 6. & 2. 17. 6. & 3. 11. 12
- 21 Vt omnes vnus sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnus sint: vt credat mundus me à te missum esse 3. 2. 24
18. 4 Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant in se, prodiens dixit eis, Quem queritis? 2. 16. 5
- 36 Respondit Iesus, Regnum meum non est ex

- est ex hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei certarent ne traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non est hinc 2.15.3
- 37 Quisquis est ex veritate, audit vocem meam 4.2.4
- 38 Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? & quum hoc dixisset, venit rursus ad Iudæos, & dicit eis, Ego nullum inuenio crimen in eo 2.16.5
- 19.70 Quum ergo accepisset Iesus accutum, dixit, Consummatum est, &c. 4.13.3. & 13
- 34 Sed quidam ex militibus lancea latus eius fodit, & statim exiuit sanguis & aqua 4.14.22
- 36 Non confringetur vllum os ipsius 1.16.9
- 20.8 Tunc ergo introiuit etiam alter ille discipulus, qui venerat prior ad monumentum, viditque & credidit 3.2.4
- 17 Ne me tangito: nondum enim ascendi ad Patrem meum 2.12.2. & 4.17.29
- 19 Quum ergo vespera esset die illo primo hebdomadis, & fores essent clausæ illic ubi erant discipuli coacti propter metum Iudæorum, venit Iesus, stetitque in medio 4.17.29
- 22 Et quum hæc dixisset afflauit, & dixit eis, accipite Spiritum sanctum 4.19.7. & 20
- 23 Si quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: si quorum retinueritis, retenta sunt 3.4.12. & 4.1.22. & 4.3.10. & 4.6.3. & 4.6.4. & 4.8.4. & 4.11.1. & 4.13.4
- 25 Dominus meus & Deus meus 1.13.11
- 31 Hæc autem scripta sunt ut credatis Iesum esse Christum Filium Dei, & credentes vitam habeatis, &c. 3.2.6
- 21.15 Simo fili Ionæ, diligis me plus quam hi? dicit ei, Etiam Domine, Tu nosti quod amem te: dicit ei, Pasce agnos meos 4.6.3. & 4.11.1. & 4.19.23
- 18 Quum esses iunior cingebas te, & ibas quod volebas, quum autem tenueris, &c. 3.8.9
- ACTA SANCTORVM
Apostolorum.
- 1.3 Quibus etiam seipsum postquam ipse passus fuit representarat viuū multis indubitatis signis, per dies quadraginta conspectus ab eis, & dicens quæ ad regnum Dei spectant 2.16.14. & 3.25.3. & 4.17.17
- 5 Iohannes quidem aqua baptizauit, vos autem baptizabimini Spiritu sancto istis non multis post diebus 4.25.13
- 8 Sed recipietis virtutem Spiritus sancti, postquam superuenerit in vos, eritisque mihi testes & in Ierusalem, & in tota Iudæa, Samariæque & vsque ad vltimas terras 4.3.12. & 4.19.28
- 9 Et quū hæc dixisset aspicientibus ipsis eleuatus est: & nubes susceptum eum abstulit ab oculis eorum 2.16.14. & 3.25.3. & 4.17.27
- 10 Ecce viri duo astiterunt illis albo vestitu 1.14.6
- 11 Hic Iesus qui sursum à vobis receptus est in cælum, ita veniet quemadmodum conspexistis eum proficiscentem in cælum 1.14.6. & 2.16.17. & 4.17.24. & 27
- 15 Et per eos dies asurgens Petrus in medio discipulorum, dixit, (erat autem turba capitum eodem loci quasi centum viginti) 4.3.15
- 23 Statuerunt igitur duos, Ioseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam 4.3.13. & 4.3.14
- 26 Lece runt igitur sortes eorum: & cecidit fors super Matthiam: qui communibus calculis allectus est cum vndecim Apostolis 4.3.15
- 2.3 Et visæ sunt eis dispersitæ lingue instar ignis, qui etiam sedit super vnumquemque eorum 4.15.8
- 4 Repleti sunt autem omnes Spiritu sancto, cæperuntque loqui aliis linguis 4.19.8
- 11 Quicumque inuocauerit nomen Domini, seruetur 1.13.20
- 23 Hunc inquam definito consilio & prouidentia Dei deditum quum accepisset, manibus sceleratis cruci affixum interemisit 1.13.1. & 3.22.6
- 24 Quem Deus excitauit, soluit doloribus mortis, eò quod impossibile erat ipsum ab ea retineri 2.16.11. & 2.16.12
- 33 Itaque dextera Dei euectus, promissum sanctum Spiritum adeptus à Patre effudit hoc quod vos nunc spectatis & auditis 2.16.15
- 37 Quid faciemus, viri fratres? 3.3.4. & 4.16.22
- 38 Resipiscite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum, & accipietis

- donum Spiritus sancti 4.15.6
- 39 Vobis facta est promissio & liberis vestris & omnibus qui longè sunt, quoscunque videlicet aduocauerit Dominus Deus noster 4.6.16
- 41 Qui ergo libenter exceperunt sermonem eius, baptizati sunt, & addita sunt Ecclesie die illo capita quasi ter mille 4.15.6. & 4.17.6
- 42 Erantque perseverantes in doctrina Apostolorum & communicatione, & fractione panis, & precibus 4.17.5. & 4.17.35. & 4.17.44
- 3.6 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do, in nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula 1.13.13. & 4.19.18
- 15 Principem autem vitæ trucidastis, quem Deus excitauit à mortuis: cuius rei nos testes sumus 2.17.1
- 18 Deus autem omnia quæ pronunciauerat per os omnium Prophetarum suorum, Christum passurum 1.18.1
- 19 Resipiscite igitur, & conuertimini, ut deleantur peccata vestra 3.3.20
- 21 Quem oportet quidem cælo capi, vsque ad tempora restitutionis omnium, quæ tempora prædixit Deus per os omnium sanctorum à seculo Prophetarum 2.16.15. & 4.17.29
- 25 Vos estis filij Prophetarum & patrum quod pepigit Deus erga patres nostros, &c. 2.10.23. & 2.13.1. & 4.16.15
- 26 Vobis primum Deus excitatum filium suum Iesum misit qui benediceret vobis vnumquemque auertendo ab ipsis sceleribus 3.3.20
- 4.12 Nec est in alio quoquam salus, nec enim aliud nomen est sub cælo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari 2.16.1. & 2.16.14
- 23 Ut facerent quæcunque manus tua & consilium tuum prius definierat facienda 1.18.1. & 18.4
- 32 Multitudinis autem qui crediderant erat cor vnum & anima vna 4.1.3
- 5.4 Tu non es mentitus hominibus, sed Deo 1.13.15
- 16 Conueniebat autem etiam vulgus vicinarum vrbi in Ierusalem, adducens ægros ac vexatos à spiritibus impuris: qui sanabantur omnes 4.19.18
- 19 Obedire oportet Deo potius quam hominibus 3.3.19
- 31 Hunc inquam Deus dextera sua electum constituit principem ac seruatorem, vt deresipiscerentiam Israeli & remissionem peccatorum 3.3.19
- 41 Ipsi ergo gaudentes profecti sunt à conspectu consilij, quod digni habitii essent qui pro nomine Iesu contumelia afficerentur 3.8.7
- 6.1 Cæterum per eos dies quum multiplicarentur discipuli, orrum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, quod ipsorum viduæ dispicerentur in ministerio quotidiano 3.2.6
- 2 Itaque duodecim illi aduocata multitudinæ discipulorum, dixerunt, non est æquum nos derelicto sermone Dei, ministrare mensis 3.2.6. & 4.3.15. & 4.11.9
- 3 Dispicite ergo fratres 7. viros ex vobis idoneo testimonio ornatos, &c. 4.3.9
- 6 Qui cum peccati essent, imposuerunt eis manus 4.3.15
- 7 Itaque sermo Dei crescebat, & valde multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalem 3.2.6
- 10 Sed non potuerunt resistere sapientie & Spiritui per quem loquebatur Stephanus 3.3.22
- 7.5 Nec dedit ei possessionem in ea, nec vestigium quidem pedis 2.10.13
- 28 Num tu me vis interimere, quemadmodum interemisti heri Ægyptium? 4.20.10
- 44 Tabernaculum testimonij fuit patribus nostris in deserto, prout præceperat is qui dixerat Moysi vt faceret illud secundum exemplar quod viderat 2.7.1
- 48 Excelissimus ille non habitat in templis manu factis 3.20.30. & 4.1.5
- 53 Qui accepistis Legem per dispositionem Angelorum, nec seruastis 1.14.9
- 55 Quum autem esset plenus Spiritu sancto, intentis in cælum oculis vidit gloriam Dei, & Iesum adstantem ad dexteram Dei 4.17.17. & 4.17.29
- 56 Et ait, Ecce, conspicio cælos apertos, & Filium hominis adstantem ad dexteram Dei 2.16.15. & 4.17.29
- 59 Lapidarunt igitur Stephanum, inuocantem & dicentem, Domine Iesu, suscipe, &c. 1.13.13. & 1.5.2. & 3.25.6
- 8.13 Simon verò & ipse credidit, & baptizatus perdurabat apud Philippum, & conspiciens signa, &c. 3.2.10

- 14 Miserunt ad eos Petrum ac Ioannem
4.6.7. & 4.15.8
- 15 Qui quum descendissent, precati sunt
pro eis, vt acciperent Spiritum sanctum
4.19.6
- 16 Nondum enim in quenquam illorum
illapsus fuerat, sed baptizati tantum
fuerant in nomine Iesu 4.5.6. & 4
19.8
- 17 Deinde imposuerunt eis manus, & rece-
perunt illi Spiritum sanctum 4.15.8
& 4.16.31.
- 18 Quum autem conspexisset Simon per
impositionem manuum Apostolorum
dari Spiritum sanctum, obrulit eis pe-
cunias 3.2.10
- 21 Respice igitur ab ista malitia tua, &
roga Deum, si forte remittatur tibi co-
gitatio cordis tui 4.1.26
- 27 Is igitur surgens profectus est, & ecce
quidam Æthiops Eunuchus, dynastes
Candaces reginæ Æthiopum, qui præ-
erat vniuersis illius opibus, veneratq;
adoraturus in Ierusalem 3.2.32
- 31 At ait ille, Qui enim possum eum audi-
re, nisi quis mihi præierit 3.2.32
- 37 Dixit verò Philippus, Si credis ex toto
corde, licet 4.14.8
- 38 Ambo in aquam descenderunt Phi-
lippus simul & Eunuchus, & ille bap-
tizauit eum 4.16.12. & 4.16.31
- 9 Saul a. huc minas spirans ac cædem
aduersus discipulos Domini 3.2.6
- 3 Quum autem iter facerent, factum est
vt appropinquaret Damasco, & repen-
te circumfussit eum lux è cælo 4.17.17
- 4 Et quum cecidisset in terram, audiuit
vocem dicentem sibi, Saul, Saul, quid
me persequeris? 3.25.3. & 4.17.29
- 6 Surge & ingredere urbem, & dicetur
tibi quid te oportet facere 4.3.3
- 10 Erat autem quidam discipulus Dama-
sci, nomine Ananias, ad quem dixit per
visum Dominus, Anania, & ille ait, Ec-
ce ego adsum Domine 3.2.6
- 13 Domine audiui ex multis de viro isto
quod malis affecerit sanctos tuos in Ie-
rusalem 1.13.13
- 14 Quinetiam hoc loco habet potesta-
tem à principibus Sacerdotum vincie
di omnes qui inuocant nomen tuum
ibidem
- 15 Instrumentum electum est mihi ille
4.3.5
- 17 Abiit igitur Ananias, & introiuit do-
mum illam, & impositis manib. dixit,
Saul frater, Dominus misit me, Iesus
inquã qui apparuit tibi in via qua ve-
niebas, vt visum recipias 4.19.10
- 19 Fuit autem Saulus cum discipulis qui
erant Damasci per dies aliquot 3.2.6
- 25 Acceptum igitur eum discipuli nocte,
per murum demiserunt, fune summis-
sum in sporta ibid.
- 35 Ioppæ autem fuit quædam discipula
nomine Tabitha, quæ si interpreteris,
dicitur Caprea. Hæc erat diues operum
bonorum & eleemosynarum quas præ-
stabat ibidem
- 38 Quum autem Lydda esset prope Iop-
pem, discipuli, audito Petrum illic esse,
duos viros miserunt ad eum ibid.
- 40 Eiectis verò omnib. foras, Petrus pos-
sitis genibus precatus est 4.19.2
- 10.2 Pius ac timens Deum, cum tota do-
mo sua, & præstans eleemosynas mul-
tas populo 4.19.2. & 3.24.10
- 3 Qui quum assiduè precaretur Deum,
vidit per visum manifestè quasi hora
diei nona Angelum Dei introeuntem,
4.3.3
- 25 Vt autem factum est vt introiret Pe-
trus, occurrens ei Cornelius, & accidès
ad eius pedes adorauit 2.12.3
- 31 Dixitq; Corneli, exaudita sunt preces
tuæ, & eleemosynæ tuæ commemoratæ
sunt in conspectu Dei 3.2.32
- 34 In veritate comperio Deum non acci-
pere personam 3.17.4. & 3.23.10
- 42 Præcepit autem nobis vt prædicare-
mus populo: ac testificaremur eum esse
qui definitus sit à Deo, iudex viuor-
um & mortuorum 2.16.17
- 43 Huic etiam omnes Prophetæ testimo-
nium dant, remissionem peccatorum
accepturum per nomen eius quemuis
qui crediderit in eum 3.4.25. & 3.5.2
- 44 Adhuc loquente Petro verba ista, il-
lapsus est Spiritus sanctus in omnes qui
audiebant hunc sermonem 4.16.31
- 48 Iussitque eos baptizari in nomine Do-
mini 4.15.19
- 11.3 Ad viros præputium habentes introi-
sti, & vnà edisti cum eis 4.6.7
- 4 Exorsus autem Petrus omnia exposuit
eis ordine 4.6.7
- 16 Memini autem illius dicti Domini
cũ diceret, Iohannes quidè baptizauit

I N D E X.

- aqua, vos verò baptizabimini Spiritu sancto 3.2.3. & 4.15.18
- 18 His autem auditis quieverunt, & glorificauerunt Deum, dicentes: nempe etiã gentibus Deus respicientiam dedit ad vitam 3.3.21
- 26 Ita vt discipuli nominarentur primũ Antiochiã Christiani 3.2.6. & 4.16.31
- 29 Singuli autem discipulorum, prout cuiq; supperebat, decreuerunt aliquid subsidio mittere 3.2.5
- 12.15 At illi dicebant, Angelus eius est 14.7
- 13.2 Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos aduocauit 4.12.14
- 3 Quĩ igitur ieiunassent & precati essent & imposuissent eis manus dimiserunt eos 4.3.15. & 4.12.14. & 4.12.16
- 36 Dauid quidem quum sua ætate inferuisset Dei consilio, obdormiuit, & adiunctus est patribus suis, sensitque corruptionem 3.20.23
- 58 Notum sit igitur, vobis, fratres, annuntiare vobis remissionem peccatorum per istum 3.11.3. & 3.11.22
- 39 Et ab omnibus à quibus per Legẽ Moysis absolui nõ poruistis, per hunc quemuis qui credat absolui 2.17.5. & 3.11.3
- 43 Qui alloquentes eos, persuaserunt eis vt perseverarent in gratia Dei 2.5.8
- 48 Gentes autem hæc audientes gauisæ sunt, & glorificabant sermonem Domini, & crediderunt quo quot erãt ordinati ad vitam æternam 3.2.11. & 3.24.2. & 3.24.3
- 52 Discipuli verò replebantur gaudio & Spiritu sancto 3.2.6
- 14.16 Qui præteritis ætatibus fuit omnes Gentes suis ipsarum viis incedere 1.5.13. & 2.11.11
- 20 Sed quum cinxissent eum discipuli, surrexit, & ingressus est urbem 3.2.6
- 22 Oportet nos per multas oppressiones ingredi in regnum Dei 3.8.1. & 3.18.7. & 3.25.8
- 23 Quomoue ipsi per suffragia creassent per singulas Ecclesias Presbyteros, precatique essent cum ieiuniis, commendarunt eos domino in quem crediderant 4.3.7. & 4.3.12. & 4.3.15. & 4.12.1.6
- 15.7 Quum autem multa disceptatio fuisset, surgens Petrus dixit eis Viri fratres, vos scitis Deum iam pridem inter nos elegisse me 4.6.7
- 9 Nihilque discreuit inter nos & illos, fide purgatis, &c. 3.14.8. & 4.14.4
- 10 Nunc ergo quid tentatis Deum, imposito iugo ceruici discipulorum 3.2.6
- 11 Imò per gratiam domini Iesu Christi credimus nos seruatum iri, quemadmodum & illos 3.5.4
- 20 Sed ad eos scribendum vt abstineant à pollutionibus idolorũ, & scortatione, & suffocato, &c. 4.10.17. & 4.10.21
- 29 Videlicet vt abstineatis ab his quæ sũt immolata simulacris, &c. 4.10.17
- 16.1 Peruenit autem Derben & Lystrã: & ecce discipulus quidã erat illic nomine Timotheus, filius mulieris cuiusdã Iudææ fidelis, &c. 3.2.6
- 3 Eum itaque voluit Paulus secum proficisci, & assumptum eum circumcidit, propter Iudæos qui in illis locis erant: 3.19.12
- 14 Quædam autem mulier nomine Lydia quæ purpuram vèdebat in vrbe Thyatirorum, Deum colens, &c. 3.24.13
- 15 Quum verò baptizata fuisset & familia eius, &c.
- 33 Et baptizatus est ipse, & omnes domestici illius loco 4.16.8
- 37 Paulus autem dixit eis, Cæcos nos publicè, indicta causa, quum simus Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc clam nos eiciunt: non profectò: sed veniant ipsi, & nos educant 4.20.19
- 17.27 Vt quærerent Deum, si fortè palpando eum inuenirent, quanquã profectò non lógè abest ab vnoquoq; nostrum 1.5.3. & 1.5.8. & 1.5.13
- 28 Per ipsum enim viuimus & mouemur, & sumus, sicut & quidam vestrarum poetarum dixerunt: nam huius progenies etiam sumus 1.15.5. & 1.16.1. & 1.16.4
- 29 Progenies ergo Dei quum simus, non debemus existimare autò aut argento, aut lapidi, sculpturæ artificij aut commentationis hominum numè esse, &c. 1.11.2
- 30 Temporibus igitur istis ignorantiæ dissimularis Deus nunc denuntiat omnibus vbique hominibus vt reuipiscant 3.7
- 32 Quum audissent autem resurrectionem mortuorum, alij quidem cauillabantur, &c. 3.25.7

I N D E X.

- 18.18 Quam rotōdisses caput Cencreis:
habebat enim votum 4.19.26
- 23 Confirmans omnes discipulos 3.2.16
- 19.1 Vbi quum discipulos inuenisset, di-
xit eis, &c. ibidem
- 3 In quid ergo baptizati estis? at illi di-
xerunt, in Ioannis baptisma 4.15.8. &
4.15.18
- 4 Ioannes quidem baptizauit baptismo
relipiscentiæ, dicens populo vt in eum
qui vēturus erat post ipsum crederet
4.15.7
- 5 His igitur auditis baptizati sunt in no-
men Domini Iesu 4.15.6. & 4.15.8. & 4.
15.18
- 6 Et cum eis imposuisset manus Paulus,
venit Spiritus Sanctus in eos : & lo-
quebantur linguis, & prophetabant
4.3.15
- 12 Ita vt etiam ad ægros deferrentur à
corpore eius sudaria seu semicinctia,
& discederet ab eis morbi, & spiritus
mali ab eis exirent 4.19.18
- 12 Agressi sunt verò quidam ex circula-
toribus Iudæis exorcistis nominati su-
per eos qui habebant spiritus malos,
nomen Domini Iesu, dicentes: Adjura-
mus vos per Iesum quem Paulus præ-
dicat 4.19.14
- 20.1 Postquam autem cessauit tuus vultus
quum aduocasset Paulus discipulos, &
complexus esset, &c. 3.2.6
- 10 Quum descendisset autem Paulus, ruit
in eum, & complexus dixit, Ne tumul-
tuamini, anima eius enim in ipso est
4.19.19
- 17 Missis autem Muleto nuntiis Ephesum,
acceruiit Presbyteros Ecclesiæ 4.
3.8
- 18 Vos scitis à primo die quo ingressus
sum Asiã, quomodo vobiscum per
omne tempus fuerm 4.3.7
- 20 Vt nihil subterfugerim eorum que
vobis cōducerent, quominus ea vobis
annuntiarem, & docerem vos publicè,
& per singulas domos 4.1.22. & 4.3.6
& 4.11.14
- 21 Testificans Iudæis simul & Græcis cō-
uerfionem ad Deum, & fidem in do-
minum nostrum Iesum 3.2.1. & 3.3.2.
& 3.3.5
- 16 Testor vos hodierno die, me purū esse
à sanguine omnium 4.4.3. & 4.12.2
- 28 Attendite igitur vos ipsos, & totum
gregem in quo vos Spiritus sanctus cō-
stituit episcopos ad pacendam Eccle-
siam Dei, quam proprio illo sanguine
acquisiuit 1.13.11. & 2.14.2. & 3.5.2. & 3.
11.8. & 4.3.8. & 4.5.8
- 19 Ego hoc noui, post discessum meum
lupos graues, non parcentes gregi, in-
gressuros esse in vos 4.9.4
- 30 Et ex vobis ipsi exorituros qui loquā-
tur peruersa, vt discipulos post se ab-
strahant ibid.
- 31 Ideo vigilate, memores me per trien-
nium nocte & die non cessasse cum la-
crymis monere vnumquemque 4.3.6
- 36 Et quum hæc dixisset, positis genibus
suis orauit cum illis omnibus 4.19.2
- 21.4 Permansimus autem ibidem dies sep-
tem inuentis discipulis 3.2.6
- 22.1 Viri fratres & patres, audite meam
qua nunc apud vos vtor defensionem
3.20.19
- 16 Exurge & baptizare, & ablue peccata
tua, inuocato nomine Domini 4.15.15
- 18 Et vidi eum qui mihi dixit, Festina, &
exi cirò ex Ierusalem: quoniam nō re-
cipient testimoniū tuum de me 4.17.
17. & 4.17.29
- 25 Quum autem adstrinxissent eum loris
dixit adstanti Centurioni Paulus, Nū
hominem Romanum & indemnatum
licet vobis flagellare? 4.20.19
- 23.1 Intencis autem in confessum oculis
Paulus ait, Viri fratres, Ego omni con-
ficientia bona, setiuui Deo ad hunc vs-
que diem 3.17.14
- 8 Sadducæi quidem dicunt non esse re-
surrectionem, neque Angelum, neque
Spiritus 1.14.9. & 1.15.2. & 2.10.23. &
3.25.5
- 12 Orto autem die quidam ex Iudæis fa-
cta coitione deuouerunt sese, dicen-
tes, neque efutos se, neque bibitu-
ros vsque quo trucidassent Paulum 4.
13.3
- 24.12 Neque verò me in templo inuene-
runt cum aliquo dissentem, aut coi-
tionem turbæ facientem, neque in sy-
nagogis, neque in vrbe 4.20.19
- 15 Et spem habeam in Deum, fore quam
etiam ipsi expectant resurrectionem
mortuorum, tum iustorum tum iniu-
storum 3.25.9
- 26 In hoc igitur me exerceo, vt conficien-
tiam habeam sine offendiculo, apud

- Deum & apud homines semper 3.19.
16. & 4.10.4.
- 25.10 Dixit autem Paulus, Ad tribunal
Cæsaris sto, vbi me oportet iudicari,
Iudeis nulla in re iniuriam feci, sicut
& tu pulchrè nosti 4.20.19
- 11 Nam siquam iniuriam ac dignum mor
te aliquid feci, non recuso mori. sin ve
rò nihil est eorum quorum isti me ac
cusant, nemo potest me illis condona
re: Cæsarem appello 4.20.19
- 16.17 Eruens te ex hoc populo, & Genti
bus ad quem nunc te mitto 3.2.1
- 28 Vt aperias oculos eorum vt se conuer
tant à tenebris ad lucem, & à potesta
te Satanz ad Deum, vt remissionè pec
catorum & sortem inter sanctificatos
accipiant, per fidem quæ est in me
ibidem
- 20 Sed iis primùm qui sunt Damasci, &
Hierosolymis, & per omnè regionem
Iudææ, deinde & gentibus annuntiaui
vt respicerent & reciperent se ad
Deum, opera facientes digna iis qui
respiciunt 3.3.5
- 28.15 Vnde quum audissent fratres de re
bus nostris prodierunt nobis in occur
sum 4.6.17
- 16 Quum autem venissemus Romam, Cæ
turio tradidit vinclos præfecto exerci
tuum 4.6.15
- 25 Reçtè sanè Spiritus sanctus loquutus
est per Esaiam Prophetam Patribus
nostris 1.13.15
- AD ROMANOS.
- 1.1 **P**aulus seruus Iesu Christi, ex Dei
vocatione Apostolus separatus ad
prædicandam Euangelium Dei, 2.14.
6. & 4.3.10
- 2 Quod ante promiserat per prophetas
suos in Scripturis sanctis 2.10.3
- 3 De filio suo (facto ex semine Davidis
secundum carnem 2.13.1. & 2.13.3. & 2.
14.6
- 4 Declarato filio Dei potenter secundùm
Spiritum sanctificatiõnis, per resurre
ctionem à mortuis) nempe Iesu Christo
domino nostro 2.16.13. & 4.19.22
- 5 Per quem accepimus gratiam & Apo
stolatam ad obedientiam fidei, inter
omnes Gentes, &c. 3.2.6. & 3.1.8. & 3.2.19
- 7 Gratia vobis sit & pax à Deo Patre no
stro & Domino Iesu Christo 1.13.13
- 9 Testis est vobis Deus cui seruio spiritu
meo in Euāgelio Filij ipsius, quod inde
sincerè meminere vestri 2.8.17
- 16 Non me pudet Euangelij Christi: po
tentia Dei siquidem est ad salutem cui
us credentis, Iudæo in primis tum e
tiam Græco. 2.9.4. & 2.10.3. & 3.2.19.
& 4.1.5
- 17 Iustitia enim Dei per illum retegitur
ex fide in fidem sicut scriptum est, Iustus
ex fide viuere 3.2.19. & 3.11.19. & 3.2.32
- 19 Quoniam id quod de Deo cognosci
potest manifestum est ipsi: Deus enim
eis manifestum fecit 1.5.1. & 1.5.13
- 21 Propterea quòd cum Deum cognoue
rint, tamen vt Deum non glorificaue
runt, neque gratias ei egerunt, sed va
ni facti sunt in ratiocinationibus &c.
1.5.12
- 12 Quum se profiterentur sapientes, stulti
facti sunt 1.4.1
- 26 Propterea tradidit eos Deus fœdis af
fectibus, &c. 1.18.2
- 28 Et sicut non viuunt est eis Deum in no
uitia retinere: ita tradidit eos Deus in
mentem omnis iudicij expertem, vt
facerent quæ minimè conueniebant
1.18.2
- 2.6 Qui reddet vnicuique secundum o
pera ipsius 3.16.3. & 3.18.1
- 11 Non enim est personarum acceptio ap
ud Deum 3.23.10
- 12 Quicumque enim sine Lege peccau
erunt, sine Lege quoque peribunt: &
quicumque in Lege peccauerunt, per
Legem damnabuntur 2.2.22
- 13 Non enim qui audiunt Legem, iusti sunt
apud Deum, sed qui Legem præstant
iustificantur 3.11.11.15. & 3.17.13
- 14 Nam quum Gentes quæ Legem non
habent natura quæ Legis sunt faciant,
isti Legem non habentes 2.2.22
- 15 Vt ostendant opus Legis scriptum in
cordibus suis, vnà testimonium red
dente ipsorum conscientia, & cogita
tionibus sese mutuo accusantibus, &c.
3.19.15. & 4.10.3
- 25 Si transgressor Legis fueris, circumcisio
tua facta est præputium 4.14.24
- 3.4 Imò esto Deus verax, omnis autem
homo mendax 4.15.17
- 9 Quid igitur præcellimus? nullo modò:
nam ante criminati sumus Iudæos &
Græcos omnes esse sub peccato 3.4.6
- 10 Sicut scriptum est, Non est iustus ne
vnu

I N D E X.

- vnus quidem 2.1.9. & 2.3.2. & 2.5.3
- 12 Non est qui faciat quod bonum est, non est vique ad vnum 2.3.3
- 15 Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem ibidem
- 19 Scimus autem, quæcunque Lex dicit, iis qui in Lege sunt dicere: vt omnes obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei 2.7.8. & 2.10.3. & 3.4.6
- 20 Propterea ex operibus Legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius: per Legem enim agnitio peccati 2.5.6. & 2.7.7. & 3.11.19
- 21 Nunc verò absque Lege iustitia Dei patefacta est, comprobata testimonio Legis & prophetarum 2.9.4. & 2.10.3. & 3.11.18. & 3.11.19
- 23 Iustificantur autem gratis, id est eius gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo 2.5.3. & 2.6.5. & 2.17.5. & 3.4.30. & 3.11.4. & 3.11.19. & 3.15.16. & 3.20.45
- 14 Quem proposuit Deus vt esset placamentum per fidem, in sanguinem ipsius, ad declarandam iustitiam suam, per remissionem præcedentium peccatorum ex Dei tolerantia 4.15.3
- 25 Ad declarandam iustitiam suam præsentem tempore: vt sic ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu 3.11.12. 3.13.1. & 3.13.2. & 3.14.17
- 26 Vbi igitur gloriatio? excusata est, per quam legem operum non, imò per legem fidei 3.11.13. & 3.13.2
- 4.2 Nam si Abraham ex operibus iustus factus fuit, habet quod gloriatur, ac non apud Deum 3.11.13. & 3.11.18
- 3 Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei pro iustitia 3.17.8. & 3.17.10
- 4 Ei qui operatur merces non imputatur ex gratia, sed ex debito 3.11.20
- 5 Ei vero qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia 3.11.3. & 3.11.6
- 6 Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominem cui Deus imputat iustitiam absque operibus dicens 2.7.5. & 3.11.4. & 3.11.20. & 11.23
- 7 Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum obiecta sunt peccata, 2.11.12
- 10 Quomodo ergo imputata est? cum esset in circumcissione, an quum esset in præputio? &c. 4.16.3
- 11 Et signum accepit circumcissionis, quod obsignaret iustitiam fidei, quæ fuerat in præputio 4.14.5. & 4.14.21. & 4.14.23. & 4.16.20
- 12 Et pater circumcissionis, iis videlicet qui non solum sunt ex circumcissione, &c. 4.16.12
- 13 Non enim per Legem promissio cessit Abraham, aut semini eius vt esset hæres mundi, sed per iustitiam fidei 3.14.11
- 14 Etenim si ij qui ex lege sunt, hæreses sunt, inanis facta est fides, & vana redita est promissio 3.11.11. & 3.13.3
- 15 Nam lex iram efficit: siquidem vbi non est lex, ibi nec transgressio est 2.7.7. & 3.11.19
- 17 Sicut scriptum est (patrem multarum gentium constituit te) coram eo cui credidit, Deo videlicet viuificante mortuos, & vocante quæ non sunt, tanquam sint 2.10.11. & 3.2.15. & 3.14.5
- 21 Ac planè persuasum habes, eum quod promiserat, posse etiam facere 3.2.31
- 25 Traditum in mortem propter offensas nostras, & excitatum propter iustificationem nostram 2.15.5. & 2.16.3. & 8.17.5
- 5.1 Iustificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum nostrum Iesum Christum 3.2.16. & 3.13.6
- 3 Scientes quòd oppressio patientiam efficiat 3.8.3
- 5 Porro spes non pudefacit, quòd charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis 3.1.2. & 3.2.12
- 8 Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quòd quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit 2.12.4. & 2.16.4. & 3.4.25
- 9 Iustificati igitur eius sanguine, seruabimur nunc multò magis per eum ab ira 2.16.5
- 10 Nam si quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo, per filij eius mortem, multò magis reconciliati seruabimur per vitam ipsius: 2.16.2. & 2.6.5. & 1.17.3. & 2.17.4. & 2.17.6. & 3.11.21. & 3.14.6
- 12 Sicut per vnum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors transiit, in quo omnes peccarunt 2.16

- & 2.1.3. & 2.13.4
- 15 At non vt offensa , ita etiam est quod Deus glorificatur , nam si illius vnus offensa multi mortui sunt, multò magis gratia Dei & donum per gratiam quæ est vnus hominis Iesu Christi, &c. 3.5.4
- 16 Neque vt illud quod introiit per vnũ qui peccauit, ita est beneficium: nam reatus quidem ex vna offensa introiit ad condemnationem: quod autem gratificatur Deus , datur ex multis offensis ad iustificationem 2.17.3. & 2.17.4
- 19 Sicut per inobedientiam vnus hominis peccatores cõstituti sunt multi, ita per vnus obedientiam , iusti constituentur multi 2.1.4. & 2.16.5. & 2.17.3 & 3.11.4. & 3.11.9. & 3.11.12. & 3.11.2. & 4.14.21
- 20 Lex verò introiit vt augetur offensa, sed vbi auctum est peccatum, ibi superabundauit gratia 2.5.6. & 5.7.7
- 6.3. An ignoratis nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum , in mortem eius esse baptizatos? 4.15.5
- 4 Sepulti igitur sumus vnà cum eo per Baptismum in mortem: vt sicut excitarus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos in noua vita ambulemus, 2.8.31. & 2.16.7. & 2.16.13. & 3.3.5. & 4.16.16. & 4.16.21. & 4.19.8
- 6 Illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum illo crucifixum esse, vt eneruetur corpus peccati, ne posthac nos seruiamus peccato 3.3.9. & 3.3.11
- 12 Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore , vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis 3.3.13
- 14 Peccatum vobis non dominabitur , nõ enim estis sub Lege, sed sub gratia 3.19.6. & 4.15.12
- 18 Liberati igitur à peccato , mancipati estis iustitiæ 3.6.3. & 3.16.2
- 19 Hominum more loquor, propter infirmitatem carnis vestræ. Itaque sicut stitisti membra vestra se: rua impuritati & iniquitati ad patranda iniquitatem, &c. 1.24.10. & 3.2.5.8
- 23 Stipendia peccati mors, donum autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro 2.8.38. & 3.2.16. & 3.13.6
- 7.1 An ignoratis fratres (peritos enim alloquor) Legẽ tantisper dominari homini quoad ipse vixerit? 4.15.12
- 7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit, imò peccatum non cognoui nisi per Legem, &c. 2.5.6. & 2.7.6
- 12 Itaque lex ipsa quidem, sancta, & mandatum illud sanctum , iustum ac bonum 2.9.4
- 14 Scimus enim Legem esse spiritualem 2.8.6
- 15 Quod enim perpetro, non agnosco: nõ enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio 2.2.27
- 18 Noui enim in me non habitare, (id est in carne mea) bonum: nam velle adest mihi, &c. 2.1.9
- 19 Non facio bonum quod volo: sed malum quod nolo hoc ago: 2.2.27. & 3.3.1
- 20 Quod si id facio quod ego nolo , non amplius ego id perpetro: sed peccatum quod in me habitat id perpetratur 2.2.27
- 23 Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ & captiuum reddentem me legi peccati quæ est in membris meis 3.3.14
- 24 Miser ego homo : quis me eripiet ex isto corpore mortis? 3.9.4. & 11.11. & 4.15.12
- 8.1 Nulla igitur nunc est cõdemnatio iis qui sunt in Christo Iesu, id est, qui nõ secundum carnem incedunt, 3.4.18. & 4.15.12
- 3 Quum enim Legis impotentia nihil posset in carne , Deus suo ipse filio misso conformato carni peccato obnoxii, idque pro peccato . condemnauit peccatum in carne 2.7.5. & 2.12.4. & 2.13.1 & 2.13.4. & 2.16.6. & 3.2.32 & 3.4.17. & 3.1.23
- 6 Nam intelligentia carnis, mors est: intelligentia verò spiritus vita & pax 2.3.1
- 7 Propretea quòd intelligentia carnis , inimicitia est aduersus Deũ, Legi enim Dei non subiicitur: nam ne potest quidem 2.1.9 & 3.3.8. & 3.20.24
- 9 Vos autem non estis in carne , sed in spiritu: siquidem spiritus Dei habitat in vobis: quod si quis spiritum Christi non habet, is non est eius 3.1.2. & 3.2.39. & 4.17.12
- 10 Porrò si Christus in vobis est , corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus autem vira est propter iustitiam 2.1.6. et 3.1.3. et 3.2.24. et 3.25.3. et 4.17.12

- 11 Si Spiritus eius qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem eius Spiritum in vobis 1. 13. 18. & 3. 1. 2. & 3. 2. 39. & 3. 25. 5. & 3. 25. 8. & 4. 17. 12
- 14 Quotquot Spiritu Dei ducuntur, ij sunt filij Dei 3. 2. 39
- 15 Non accepistis Spiritum seruitutis rursus ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis, & c. 2. 11. 9. & 2. 14. 5. & 3. 1. 13. & 3. 2. 11. & 3. 13. 5. & 3. 20. 1. & 3. 24. 1. & 4. 19. 22
- 19 Quia ipse Spiritus testatur vna cum spiritu nostro nos esse filios Dei 3. 2. 39
- 17 Quòd si filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, & c. 2. 12. 2
- 19 Res creatæ quasi exerto capite obseruantes, expectant reuelationem filiorum Dei 3. 9. 1. & 3. 25. 2
- 20 Res creatæ vanitati subiectæ sunt, non sua sponte, & c. 2. 1. 5
- 21 Scimus omnes res creatas vnâ suspirare & vnâ parturire ad hoc vsque tempus 2. 1. 5. & 3. 25. 2
- 22 Neque verò ille solùm, sed & ipsi qui primitias spiritus habemus, nos ipsi, in quâ apud nos ipsos suspiramus, adoptionem expectantes, id est redemptionem corporis nostri 3. 18. 3. & 3. 25. 11
- 23 Spe seruati sumus, spes autem si cernatur, non est spes, & c. 2. 9. 3
- 24 Si verò quod non videmus speramus, nempe per patientiam expectemus, 3. 2. 41. & 3. 2. 43. & 3. 25. 1
- 25 Iridem autem & spiritus vnâ subleuat infirmitates nostras, quid enim precemur vt oportet, non nouimus, & c. 3. 20. 5
- 26 Qui seruat corda, nouit quis sensus Spiritus: quia secundum Deum interpellat pro sanctis 3. 20. 5. & 3. 20. 34. & 3. 18. 7. & 3. 24. 1
- 23 Quos præsciuit, eosdem prædestinavit, vt conformes fiant imagini filij sui, vt is sit primogenitus inter multos fratres, 2. 13. 2. & 3. 1. 1. & 3. 13. & 3. 5. 1. & 3. 15. 8
- 29 Quos verò prædestinavit, eos etiâ vocauit: & quos vocauit eos etiam iustificauit: quos autem iustificauit, & c. 2. 5. 2. & 3. 14. 20. & 3. 18. 4. & 3. 24. 6
- 31 Is quidem qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quis non etiam cum eo nobis omnia nobis gratificabitur? 2. 14. 7. & 2. 17. 6. & 2. 24. 5
- 32 Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est qui iustificat 3. 11. 3. & 3. 11. 6. & 3. 11. 11
- 33 Quis est qui condemnet? Christus is est qui mortuus est, imò verò qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dextram Dei, & c. 2. 16. 13. & 2. 16. 16. & 2. 18. & 3. 20. 20
- 34 Quis nos separabit à charitate Christi? num oppressio, num angustia, num persecutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius? 3. 13. 5
- 35 Causa tua occidimur totum diem, habitus sumus velut oves destinatæ matationi 3. 9. 6. & 3. 25. 3. & 3. 14. 19
- 37 Nam mihi persuasum est neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura 3. 2. 16. & 3. 2. 40. & 3. 15. 8. & 3. 24. 6
- 38 Neque sublimitatem, neque profunditatem, neque rem vilam aliam creatam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro, 3. 2. 16. & 3. 2. 28. & 3. 2. 40
9. 3 Optarim enim ego ipse anathema esse à Christo, pro fratribus meis, cognatis inquam meis secundum carnem: 3. 2. 35
- 5 Quorum sunt Patres, & ij ex quibus Christus quòd ad carnem accinet, qui est supra omnes Deus laudandus in secula, Amen. 1. 13. 11. & 2. 13. 3. & 2. 13. 1. & 2. 14. 6
- 6 Non omnes qui sunt ex patre Israele, sunt Israel 3. 22. 4. & 4. 2. 3
- 7 Neque quia sunt semen Abraham, ideo omnes sunt filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen 3. 21. 7. & 4. 16. 14
- 8 Hoc est, non qui filij carnis, ij filij Dei: sed qui sunt filij promissionis, censentur in semine 3. 21. 7
- 11 Nondum natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, vt propositum Dei quod est secundum ipsius electionem 3. 22. 4
- 12 Non ex operibus sed ex vocante, firmum maneret, dictum est ei, Maior

- seruiet minori 3.2.25
- 13 Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau
verò odio habui 3.21.7. & 3.22.11
- 14 Quid igitur dicemus? num iniustitia
est apud Deum? Absit 3.22.8
- 15 Miserebor cuius misertus fuero, & cõ-
miserabor quem commiseratus fuero 3.
22.6
- 16 Nempe igitur electio non est eius qui
velit, neque eius qui currat, sed mise-
rentis Dei 2.1.4. & 2.5.17. & 3.24.1
- 17 Ad hoc ipsum excitauit te vt ostendam
in te potestatem meam, &c. 3.24.14
- 18 Itaque cuius vult miseretur, quem au-
tem vult indurat 1.18.2. & 3.22.11
- 20 Imò verò, ò homo, tu quis es qui ex
aduerso reponas Deo? 3.23.1. & 3.13.4.
& 3.24.16
- 21 An non habet potestatem figulus in
lutum, vt ex eadem massa, &c. 3.17.5
- 22 Quid verò si volens ostendere iram,
& notam facere potentiam suam, per-
tulit multa lenitate vasa iræ, &c. 1.14.
18. & 3.23.1
- 24 Quos etiam vocauit nimirum nos non
solum ex Iudæis, verum etiam ex Gen-
tibus 3.24.16
- 27 Esaias autem clamat super Israel, E-
tiam si fuerit numerus filiorum Israel
vt arena maris, reliquæ seruabuntur 3.
21.7
- 32 Offenderunt ad lapidem offendiculi 1.
13.23
- 33 Ecce, pono in Sion lapidem offendiculi
& petram offensionis 1.13.11
- 34 Quisquis credit in eum non pudefiet 1.
13.13
- 10.3 Nam ignorantibus Dei iustitiã, & pro-
priam iustitiam studentes, &c. 3.11.13
- 4 Finis Legis est Christus ad iustitiam
cuius credenti 1.6.2. & 2.6.4. & 2.7.2.
& 3.22.6. & 4.8.13
- 5 Qui præstiterit ea, viuere per illa 3.11.14.
& 3.11.17. & 3.17.3
- 6 At quæ ex fide est iustitia, ita dicit, Ne
dixeris in corde tuo, Quis ascendet in
cælum? &c. 1.17.2
- 7 Aut quis descendet in abyssum? Hoc est
Christum ex mortuis reducere ibi-
dem
- 8 Hoc est verbum illud fidei quod præ-
dicamus 2.5.12. & 3.2.29. & 3.2.30. & 4.
14.14
- 9 Quòd si confessus fueris ore tuo domi-
num Iesum, & credideris in, &c. 3.11.4
- 10 Corde creditur ad iustitiam, ore autem
confessio fit ad salutem 3.2.2. & 3.2.8
- 11 Quisquis credit in eum non pudefiet
1.13.13
- 14 Quomodo igitur inuocabunt eum in
quem non crediderint? &c. 3.20.1. & 3.
20.11
- 17 Fides ex auditu: auditus, &c. 3.20.27.
& 4.1.5. & 4.8.9. & 4.16.19. & 4.6.31
- 11.2 Non abiicit Deus populum suum
quem præcognouit, &c. 3.22.6
- 4 Sed quid dicit ei diuinum responsum?
f. ci vt remanserint mihi septem millia
virorum qui non flexerunt genu ima-
gini Baal 4.1.2
- 3 Ita igitur & hoc tempore reseratio se-
cundum electionem gratuitam facta
est 3.21.1. & 3.21.7
- 6 Quòd si per gratiam, non iam ex operi-
bus, alioqui gratia iam non est gratia,
&c. 3.14.5
- 16 Quòd si primitiæ sanctæ, sancta etiam
massa, & si radix sancta est, etiam rami
4.16.15
- 17 Quòd si nonnulli rami defracli sunt,
tu verò quum esses oleaster insitus es
pro ipsis, & particeps radicis & pin-
guedinis oleæ factus es 3.1.1
- 20 Rectè per infidelitatem defracli sunt,
tu verò per fidem stas ne effertor ani-
mo, sed time 2.3.22. & 3.24.6
- 26 Et ita totus Israel seruabitur, sicut scri-
ptum est, veniet ex Sion ille liberator
& auertet impietates Iacob 3.3.21
- 29 Dona & vocatio Dei eiusmodi sunt vt
eorum ipsum pœnitere non possit 4.
16.14
- 32 Concluserunt Deus omnes in contumacia,
vt omnium miseretur 2.7.2. & 3.23.
11. & 3.24.16
- 33 O profundas diuitias tum sapientiæ,
tum cognitionis Dei, quàm inscruta-
bilia sunt eius iudicia, & eius viæ im-
peruestigabiles 1.17.2. & 3.23.5
- 34 Quis cognouit mentem Domini? aut
quis ei fuit à consilio 3.2.34. & 4.18.19.
& 4.19.2
- 35 An quis prior dedit ei, & reddetur ei?
3.14.5. & 3.22.3. & 3.23.11
- 36 Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt
omnia 2.8.13
- 12.1 Precor igitur vos fratres, per misera-
tiones Dei, vt sistatis corpora vestra
hostiam

- hostiam viuam, sanctam, acceptam Deo, rationalem illum cultum vestrum 2.5. 4. & 3.7.1. & 3.16.3. & 4.18.16
- 2 Et ne cōfiguramini seculo isti, sed trāsfōrmemini per renouationem mentis vestræ, ad hoc vt probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa, accepta, ac perfecta 2.1.9. & 4.16.4
- 3 Prout cuique Deus partitus est mensuram fidei 4.13.3. & 4.16.4
- 4 Quemadmodum in vno corpore membra multa habemus, membra autem omnia non habent eandem actionem 3.16.2
- 6 Siue prophetiam, prophetemus pro portione fidei 4.16.4. & 4.17.32
- 7 Siue ministerium, versetur in ministrando: tum is qui docet in docendo 4.3.8
- 8 Tum qui exhortatur in exhortatione: qui distribuit cum simplicitate: qui præest cum diligentia: qui miseretur cum hilaritate 4.3.8. & 4.3.9. & 4.11. & 4.20.4
- 10 Fraternali charitate alij ad alios amandos propensū: honore alij aliis præeuntes 3.7.4
- 14 Benedicite iis qui vos insectantur, benedicite, inquam, & ne imprecamini 4.20.20
- 19 Non vosmetipsos vlciscimini, dilecti, sed date locum iræ: scriptum est enim, Mihi est vltio, ego rependam, dicit Dominus 4.20.19
- 21 Non vincitor ab eo quod malum est, sed vince bonitate malitiam 4.20.20
- 13, 1 Omnis anima potestatibus supereminentibus subiecta esto, non enim est potestas nisi à Deo: & quæ sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ 3.19.15. & 4.10.3. & 4.10.5. & 4.20.4. & 4.20.7. & 4.20.73
- 4 Princeps enim Dei minister est tuo bono: quod si feceris quod malum est, metue, non enim temerè gladium gestat, nam Dei minister est, vltor ad iram ei qui quod malum esse fecerit 4.20.10. & 4.20.17. & 4.20.19
- 5 Quapropter necesse est subiici, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam 3.19.15. & 4.10.3. & 4.20.22
- 6 Propter hoc enim tributa soluitis: siquidē Dei ministri sunt in hoc ipsam incumbentes 4.20.13
- 8 Nemini quicquam debere, nisi vt alij alios diligatis: nam qui diligit alterum Legem impleuit 2.8.57
- 9 Siquidem illud, Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, & si quod aliud est mandatum, in hoc sermone summam comprehenditur; Diliges proximum tuum sicut teipsum 2.8.57
- 14 Sed induimini Domino Iesu Christo, & carnis curam ne habere, ad explendas cupiditates 3.1.1. & 3.10.1
- 14.1 Eū qui fide est infirmatus assumite, non tamen ad certamina disputatorum 3.10.11
- 5 Alius quidem æstimat diem prædie, alius quidem per æstimat quemuis diem, vnusquisque in animo suo plene certus esto 2.8.33
- 10 Omnes sistemus apud tribunal Christi 1.13.23. & 3.5.8
- 11 Scriptum est enim, viuo ego, dicit Dominus: quoniam mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua cōstabitur Deo 1.13.11. & 1.13.25. & 3.25.7
- 13 Ne amplius igitur alius de alio iudicemus: sed hic potius adhibete iudicium vt ne offendiculum ponatis fratri 3.19.1.1. & 4.10.30
- 14 Noui & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse impurum per se, sed ei qui existimat aliquid esse impurum 3.19.8
- 17 Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium per Spiritum sanctum 2.15.4. & 2.17.4
- 22 Tu fidem habes: apud teipsum habere coram Deo. Beatus qui non cōdemnat seipsum in eo quod approbat 3.19.8
- 23 Qui vno ambigit si egerit, cōdemnatus est, quoniam non edit ex fide: quicquid verò ex fide non est, peccatum est 3.5.10. & 3.15.6. & 4.13.17. & 4.15.22
- 15.1 Debemus nos qui firmi sumus, imbecillitates infirmorum portare, ac non indulgere nobis ipsis 3.19.11
- 5 Deus autem patientiæ, & consolationis author, det vobis vt eodem animo in vos mutuo affecti sitis, secundum Iesum Christum 4.2.5
- 6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deum, ac patrem Domini nostri Iesu Christi 3.20.29. & 3.20.3

I N D E X.

- 8 Illud autem dico, Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis, vt confirmaret promissiones patrum 3.2.32. & 4.16.15
- 22 Erit radix Iesse, & qui exurgat ad imperandum Gentibus, in ipso Gentes sperabunt 1.13.13
- 19 Ad eò vt ab Ierusalem & circumiacentibus regionibus, vsque ad Illyricum, impleuerim prædicandi Euangelij Christi munus 4.3.4
- 20 Ita porrò ambiens prædicare Euangelium, non vbi nominatus esset Christus ibid.
- 25 Nunc autem proficiscor Hierosolymam, ministrans sanctis 4.6.34
- 30 Precor autem vos, fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem spiritus, vt mecum ceteris vestris pro me apud Deum precibus 3.30.20
- 16.3 Saluate Priscillam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu 4.6.14
- 7 Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos & concaptiuos meos, qui sunt insignes inter Apostolos, qui etiam ante me fuerunt in Christo 4.3.5
- 30 Porrò Deus pacis princeps conteret Saramam sub pedes vestros citò 1.14.8. & 3.15.5
- 25 Ex reuelatione ministerij quod à temporibus æternis tacitum fuit 2.9.4
- 26 Nunc verò factum est manifestum, & per Scripturas propheticas. &c. 2.9.4
- A D C O R I N T H I O S I.
- 1.1 **P**Aulus vocatione Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Sosthenes frater - 4.3.10
- 3 Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo 1.13.13
- 9 Fidelis Deus per quem vocati estis ad communionem filij ipsius Iesu Christi, &c. 3.5.5
- 11 Declaratum est mihi de vobis, fratres mei, à domesticis Chloes, quòd lites sunt inter vos 4.1.14
- 12 Hoc autem dico, vnumquemque vestrum dicere, Ego quidem sum Pauli, &c. 4.13.14
- 13 Nam dispersit est Christus enim Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomen Pauli baptizari fuisistis? 3.5.2. & 4.15.3
- 20 Vbi sapiens? vbi scriba? vbi inquisitor secularis? 2.2.20
- 21 Postquam in Dei sapientia mundus non cognouit Deum, ex eius sapientia, placuit Deo per stultam prædicationem seruare credentes 2.6.1
- 23 Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem in offensiculum, Græcis verò stultitiam 3.14.14
- 26 Videtis vocationem vestram, fratres, vos videlicet non esse multos sapientes, secundum carnem. non multos potentes, non multos nobiles 3.2.10
- 30 Ex ipso autè vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, iustitiæque & sanctificatio, &c. 2.15.2. & 2.16.19. & 3.3.19. & 3.4.30. & 3.11.6. & 3.11.12. & 3.4.17. & 3.15.5. & 3.16.1
- 2.2 Non deceui quicquã scire inter vos nisi Iesum Christum, cumque crucifixum 1.13.13. & 2.12.4. & 2.12.5. & 2.15.2. & 3.2.1. & 3.2.32
- 4 Neque oratio mea, neque prædicatione mea versata est in periuosioribus humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione spiritualis, &c. 1.3.11. & 3.2.35. & 4.1.6. & 4.14.1
- 5 Ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed in potentia Dei 3.2.35
- 8 Quam nemo principum huius seculi cognouit, nisi cognouissent, &c. 1.5.1.2. & 2.14.2. & 4.17.30
- 10 Nobis autem Deus ea reuelauit per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei 1.13.14 & 3.2.34
- 11 Quis enim hominum nouit ea quæ sunt hominis nisi spiritus hominis qui est in eo? ita etiam ea quæ sunt Dei nemo nouit nisi Spiritus Dei 3.2.54
- 12 Nos verò non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui est ex Deo: vt sciamus quæ Deus est nobis gratificatus 3.2.39. & 4.8.11
- 13 Spiritualia cum iis quæ sunt spiritualia coniungentes 4.16.31
- 14 Animalis autem homo non est capax eorù quæ sunt Spiritus Dei. Sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter diiudicantur 2.2.20. & 3.2.34
- 16 Quis nouit mentem Domini, qui instructurus sit eum? nos autem Christi mentem habemus 1.13.14. & 3.13.4

- 3.2 Lactis potu vos alui & non esca: nondū enim poteratis id ferre. imò ne nunc quidem adhuc potestis 3.19.13
- 3 Quum enim in vobis sint liuor & contentio, & dissidia, nonne carnales estis & secundum hominem inceditis? 4.1.14.
- 4 Etenim quum dicit quidam, Ego quidem sum Pauli, alter verò, ego sum Apollo, nonne carnales estis? 4.4.2. & 4.13.14
- 6 Ego planraui, Apollo rigauit, sed Deus dedit incrementum 2.5.4. & 3.23.14. & 4.1.6
- 8 Vnusquisque suam mercedem accipiet secundum suum laborem 3.16.3. & 3.18.1
- 9 Dei sumus administri: Dei aruum, Dei ædificatio estis 2.5.17. & 4.1.6
- 11 Fundamētum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est quod est Iesus Christus 3.15.5. & 4.6.6
- 12 Siquis superædificet super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam 3.5.9
- 13 Cuiusque opus manifestum fiet: dies enim declarabit, nam per ignem regetur, &c. ibid.
- 14 Si cuius opus manebit, quod superædificauerit, mercedem accipiet ibidem
- 15 Si cuius opus exustum fuerit, damnatum faciet: ipse verò seruabitur, ita tamen vt per ignem ibid.
- 16 An nescitis vos esse templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? 3.6.3. & 3.16.2 & 3.15.7 & 4.3.1. & 1.13.15
- 19 Sapientia n.andi huius, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Carpit sapientes cum sapientia ipsorum 1.5.7. & 2.2.20
- 21 Itaque nullus gloriatur in hominibus: omnia namque vestra sunt 4.19.1
- 4.1 Sic de nobis reputet homo vt de ministris Christi, & dispensatoribus mysteriorum Dei 4.3.6. & 4.5.9
- 4 Nullius rei mihi conscius sum, sed non per hoc iustificatus sum: sed Dominus is est qui me diiudicat 1.14.18. & 3.12.2. & 3.17.14
- 5 Ne ante tempus quicquam iudicet, vsquedum venerit Dominus, qui & illustraturus est occulta tenebrarum, & manifesta faciet cōsilia cordium 3.12.4
- 7 Quis te discernit? quid autem habes quod non acceperis? quòd si etiam accepisti, quid gloriaris, vt qui non acceperis? 2.5.2. & 3.7.4. & 3.24.12
- 15 In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui 4.1.6
- 5.1 Omnino auditur esse inter vos scortatio, & eiusmodi scortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur, &c. 4.1.14
- 2 Et vos inflati estis, ac non potiùs luxistis, vt tollatur et medio vestri qui facinus hoc parrauit 4.1.15
- 4 Vobis & meo Spiritu in nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis cum potestate Domini Iesu Christi 4.11.5. & 4.12.4
- 5 Eiusmodi inquam homo tradatur Sarracis, ad interitum carnis, vt Spiritus saluus sit die illo Domini Iesu 4.10.5. & 4.12.6
- 6 An nescitis paululo fermenti, totam massam fermentari? 4.5.2.5
- 7 Etenim Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est, nempe Christus 4.12.13. & 4.18.3
- 11 Siquis quum frater nominatur, sit scortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuitiator, aut ebriosus, aut rapax, cū eiusmodi, inquam, ne edatis quidem 4.1.15. & 4.12.5
- 12 Quid enim mea interest etiam de extraneis iudicare? nonne de iis qui intus sunt, vos iudicatis? 4.11.5
- 6.6 Sed frater cum fratre iudicio experitur, idque sub infidelibus 4.20.21
- 7 Iam omnino impotentia in vobis est, quòd iudicia habetis inter vosmetipsos 4.1.14
- 9 An ignoratis iniustus non esse Dei hæreditatem posseduros? 3.4.21. & 3.24.10
- 10 Ne erate, neque scortatores, neque idololatæ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cum masculis, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque conuitiatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem possidebunt 3.4.21
- 11 Iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri 1.13.14. & 3.1.1. & 3.6.3. & 3.14.6. & 3.24.10
- 13 Escæ ventri destinatae sunt: & venter escis: Deus autem & hunc & eas abolebit

- 3.25.8. & 4.13.9. & 4.19.7
 5 An ignoratis corpora vestra esse membra Christi? 3.6.3. & 3.25.8. & 4.17.9
 19 An ignoratis corpus vestrum esse templum Spiritus sancti, qui est in vobis, quem habetis à Deo, &c. 1.13.15. & 3.3.5. & 3.25.8. & 3.25.7. & 4.3.1
 20 Nā empti estis pretio: glorificate igitur Deum in corpore vestro & in spiritu vestro, quæ sunt Dei 2.17.5. & 3.25.7
 7.2 Sed propter fornicationē, suam quisque uxorem habeat, & proprium quæque virum habeat 3.8.43
 3 Vxori vir debitam benevolentiam reddat: similiter autem & vxor viro 4.12.19
 5 Ne fraudate alius alium, nisi siquid ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus: & rursus simul conuenite ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram ibidem
 7 Velim omnes homines esse vt etiam ipse sum: sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita 2.8.42
 9 Quod si non continent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere, quam vri 2.8.43. & 4.13.17
 14 Maritus infidelis, sanctificatus est vxori, & vxor infidelis sanctificata est viro: alioqui certè liberi vestri impuri essent: nunc autem sancti sunt 2.17. & 4.16.6. & 4.16.15. & 4.16.31
 19 Circuncisio nihil est, & præputiū nihil est, sed obseruatiū mandatorū Dei 4.14.24
 21 Seruus vocatus es? ne tibi sit curæ: sed si potes etiam liber fieri, potius eo vtere 4.20.1
 23 Pretio empti estis, ne estote serui hominum 4.20.32
 31 Qui vtuntur mundo hoc, vt non abutentes, præterit enim species huius mundi 3.10.1. & 3.10.4. & 4.19.7
 34 Quæ est innupta, curat ea quæ sunt Domini, vt sit sancta cum corpore, tum spiritu, &c. 2.8.43
 35 Hoc autem dico vestro commodo: non vt laqueum vobis iniiciam, &c. 4.10.2
 3.1 Caterum de iis quæ idolis immolantur, scimus nos omnes sciētia esse præditos 4.10.22
 5 Etiam si sint qui dicantur d'j & in celo & in terra 1.13.11
 6 Nobis tamen vnus est Deus Pater ille, à quo omnia & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum, 1.13.11. & 2.3.6. & 2.14. & 2.15.5
 9 Sed videre ne quo modo potestas illa vestra offendicū sit iis qui infirmi sunt 3.19.11. & 4.10.22
 9.1 Nōne sum Apostolus? nōne sum liber? nōne Iesum Christum Dominum nostrum vidi? nōne opus meum vos estis in Domino? 3.14.15. & 4.1.14. & 4.17.17. & 4.17.29
 2 Sigillum Apostolatus mei estis in Domino 4.1.6
 5 Annon habemus potestatem serorem vxorem circūducendi, vt reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? 4.12.25
 12 Atqui non vsi fuimus iure isto: sed omnia sustinemus, nequid remoremur Euāgelium Christi 3.14.15
 16 Vx autem mihi est, nisi euāgelizem 4.3.6
 19 Quum liber sim ab omnibus, omnibus me ipsum seruum feci, vt plures lucrifaciam 3.9.12
 20 Et factus sum Iudæis vt Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam, &c. 4.19.26
 22 Factus sum infirmis vt infirmus, vt infirmos lucrifaciā: omnibus factus sum omnia, vt omnino aliquos seruem 3.19.12
 10.1 Nolim autem vos ignorare, fratres, Patres nostros omnes sub illa nube fuisse, & omnes per mare transisse, &c. 2.10.5
 2 Et omnes in Mosē baptizatos esse nube & mari 4.15.9
 3 Et omnes eandem escam spiritualem edisse 4.14.23. & 4.18.20
 4 Et omnes eundem potum spiritualem bibisse: Bibebant enim ex sequenti spiritali petra: Petra verò erat Christus 1.13.10. & 2.9.1. & 4.14.26. & 4.17.15. & 4.17.21. & 4.17.22
 5 Sed plerosque illorum non approbauit Deus: prostrati sunt enim in deserto 4.14.24
 11 Hæc autem omnia typicè eueniebant eis: scripta autem sunt ad nostri admonitionem, in quos fines seculorum occurre-

I N D E X.

- occurrerunt 2.3.22. & 2.10.5
- 12 Itaque qui sibi videtur stare, videat ne cadat 3.2.40. & 3.34.6
- 13 Tentatio vos non cepit nisi humana 3.20.46
- 16 Poculum benedictionis cui benedicimus nonne communio sanguinis Christi est? panis quem frangimus, nonne communio corporis Christi est? 4.17.10. & 4.17.15. & 4.17.22. & 4.18.38. & 4.18.8
- 17 Quoniam vnus panis, vnū corpus multi sumus: nam omnes vnus panis sumus participes 4.17.14
- 32 Omnia mihi licent, at non omnia conferunt: omnia mihi licent, at non omnia edificant 3.19.12
- 25 Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conscientiam 3.19.11
- 28 At si quis vobis dixerit, hoc idolis statum est, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conscientiam 2.3.6. & 2.3.9
- 29 Conscientiam autem dico non tuam, sed illius alterius 4.10.4
- 31 Siue igitur editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite 3.20.44
- 32 Estote sine offensus & Iudæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei 3.19.11
11. 4 Omnis vir orans aut prophetans operto capite, dedecorat caput suum 4.19.26
- 5 Omnis verò mulier orans & prophetans non operto capite, dedecorat caput suum 4.10.29
- 7 Vir non debet velare caput: cum is imago sit & gloria Dei: at mulier gloria viri est 1.15.4
- 16 Quòd si quis videtur contentiosus esse, nos eiusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei 2.10.31
- 20 Itaque quom conuenitis in vnum, hoc non est Dominicam cœnâ edere 4.18.12
- 22 Nam domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis? 4.10.29
- 23 Ego accepi à Domino quod & tradidi vobis 4.17.35. & 4.17.50
- 24 Et gratiis actis fregisse, ac dixisse, Accipite, edite, hoc meū est corpus quod pro vobis frangitur, hoc facite ad mei recordationem 4.17.1. & 4.17.20
- 25 Idem & poculum, postquâ cœnasset, dicendo, Hoc poculum est nouum illud Testamentum per meum sanguinem, &c. 4.17.20
- 26 Quotiescunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiat, vsque quo venerit 4.16.30. & 4.17.37
- 28 Probet autem quisque seipsum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat 4.1.15. & 4.16.30. & 4.17.40
- 29 Nam qui edit & bibit indignè, dânationem sibi ipsi edit & bibit, nō discernens corpus Domini 4.1.15. & 4.16.30. & 4.17.33. & 4.17.34. & 4.17.40
- 31 Etenim si nos ipsos diiudicemus, non puniremur 3.3.18
- 32 Sed quom punimur, à Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur 3.4.33. & 3.8.6
12. 3 Notum vobis facio, nullum per Spiritum Dei loquentem, dicere Iesum anathema, &c. 2.2.20
- 6 Et discrimina facultatum sunt, sed idē est Deus efficiens eas omnes in quibusuis 2.3.6. & 2.3.9
- 8 Nam huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij verò sermo cognitionis, per eundem Spiritum 4.3.11
- Alij verò genera linguarum, alij verò interpretatio linguarū 1.14.14. & 3.2.9
- 10 Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem Spiritus, distribuens priuatim illa singulis sicut vult 1.13.14. & 4.17.22
- 12 Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia verò membra corporis vnus multa quom sint, vnum sunt corpus: ita & Christus 1.13.16. & 3.7.5. & 3.16.2. & 4.17.22
- 13 Per vnum Spiritum nos omnes in vnum corpus baptizati sumus siue Iudæi, siue Græci, &c. 4.14.7. & 4.15.15. & 4.16.22
- 21 Vt ne sit dissidium in corpore, sed membra idem curent alia pro aliis 3.20.20
- 25 Et alios quidem cōstituit Deus in Ecclesia, primū Apostolos, deinde Prophetas, tertio doctores, deinde constituit potestates, deinde dona sanationum, opulationes, &c. 4.3.3. & 4.11.1. & 4.20.4
- 31 Sed ambite dona potiora, & porro iter ad excellentiam vobis indicabo 3.2.9
13. 1 Si linguis loquar hominū & Angelorum, charitatem autem non habeam,

- factus sum *as* resonans, aut cymbalum tinniens 2.5.4
- 2 Et si habeam totam fidem, adeo ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum 3.18.8
- 3 Et si infumam alendis egenis omnes facultates meas, & si tradam corpus meum ut comburam, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodest 4.13.13
- 4 Charitas patiens est, comis est, charitas non invidet, charitas non agit perperam, non inflatur 3.7.5. & 3.7.6
- 5 Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetaemus 3.2.20
- 10 Postquam aduenerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est abolebitur 3.2.13
- 12 Cernimus nunc per speculum & per aenigma, tunc autem coram cernemus 3.25.11. & 4.58.20
- 13 Nunc vero manet fides, spes, charitas, tria haec: maxima autem harum charitas 3.18.8
- 14.15 Quid est igitur: precabor spiritu, sed precabor etiam intelligentia, &c. 3.20.5. & 3.20.32
- 26 Quandoquidem si benedixeris spiritu, is qui implet locum idiotarum quo modo dicitur est Amen ad tuam gratiarum actionem? &c. 3.20.33
- 29 Prophetarum autem duo aut tres loquuntur, alij diiudicant 4.8.9 & 4.9.13
- 30 Quod si quid alij patefactum fuerit audenti, prior taceat 4.1.12
- 34 Mulieres vestrae in conuentibus, sileant nec enim permissum est eis ut loquantur, &c. 4.10.29
- 40 Omnia vero decenter & ordine fiant 2.8.32. & 3.20.29. & 4.3.10. & 4.10.27. & 4.10.30
- 15.6 Postea visus est amplius quam quingentis fratribus semel, &c. 3.25.3
- 16 Amplius quam illi omnes laboraui: non ego tamen, sed gratia Dei quae mecum est 2.3.12. & 4.1.6
- 12 Quod si Christus praedicatur ex mortuis excitatus esse, quomodo dicunt quidam inter vos, non esse resurrectionem mortuorum 3.25.7. & 4.1.14
- 13 Nam si resurrectio mortuorum non est, Christus quoque non est excitatus 2.13.12. & 3.25.3
- 14 Quod si Christus non est excitatus, inanis videlicet est praedicatio nostra, inanis autem etiam est vestra fides ibid.
- 16 Nam si mortui non excitantur, Christus quoque non est excitatus 2.13.2
- 17 Quod si Christus non est excitatus, inanis, &c. 2.13.2. & 2.16.13
- 19 Si in hac solum vita speramus in Christum, miserimi omnium hominum sumus 3.9.6. & 3.18.4
- 20 Nunc autem Christus excitatus est ex mortuis: & primitiae eorum qui obdormierunt factus est 2.16.13
- 21 Quia per hominem mors, per hominem quoque resurrectio mortuorum 2.1.6
- 22 Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificantur 4.16.17
- 25 Nam oportet eum regnare, usque quo omnes inimicos subiecerit pedibus eius 2.16.16
- 28 Postquam vero subiecta ei fuerint omnia, tunc & in se Filius subiicietur ei, &c. 1.3.26. & 2.8.30. & 2.14.3. & 2.15.5. & 3.20.42. & 3.25.12
- 36 Demens, quod tu feminas non viuificet nisi mortuum fuerit 3.25.4
- 39 Non omnis caro, eadem caro: sed alia quidem caro hominum, &c. 3.25.8
- 41 Alia gloria solis, & alia gloria lunae, & alia gloria stellarum, stella enim a stella differit in gloria 4.19.54
- 45 Factus est prius homo Adam animal viuens: posterior autem Adam factus est spiritus viuificus 1.15.4. & 3.1.2
- 46 At spirituale non est prius, sed animale, deinde spirituale 4.16.34
- 47 Primus homo est terra, terrenus: secundus homo ipse Dominus est a caelo 2.12.7. & 2.13.2. & 2.13.4. & 4.17.25
- 50 Caro & sanguis non possunt regni Dei hereditatem consequi, &c. 4.16.17
- 51 Ecce mysterium vobis dico, non omnes quidem obdormietis, sed omnes mutabimur 2.16.17. & 3.25.8
- 52 Momento & iactu oculi, ad ultimam tubam, (canet enim tuba,) & mortui suscitabuntur incorrupti, & nos mutabimur 2.16.17
- 53 Oportet enim hoc corruptioni obnoxium, inducere incorruptam naturam, &c. 3.25.7
- 54 Quum autem hoc corruptioni obnoxium induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem 3.25.10
- 16.2 Primo quoque die hebdomadis, unusquisque

I N D E X.

- nusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod pro Dei benignitate licuerit, &c. 2.8.33
- 7 Nolo vos nunc in trāscurſu videre, sed ſpero temporis aliquantum manſurum me apud vos, ſi Dominus permiferit 1.17.11
- I I. AD CORINTHIOS.
- 12 Gratia & pax ſit vobis à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto 1.13.13
- 3 Pater ille miſericordiarum & Deus omnis conſolationis author 3.20.37
- 9 Siue autem perimus, id ſit pro noſtra conſolatione ac ſalute, quæ efficitur in tolerantia earūdem perfeſſionū quibus & nos afficimur: ſiue conſolationē accipimus, id ſit pro veſtra conſolatione ac ſalute 3.5.4
- 12 Nam gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimoniū videlicet conſcientiæ noſtræ, quod cum ſimplicitate & ſinceritate Dei, nō non cum ſapientia carnali, &c. 3.3.41. & 3.17.14
- 19 Dei filius Ieſus Chriſtus, qui inter vos per nos prædicatus eſt, &c. 4.17.50
- 20 (Quotquot ſunt promiſſiones Dei, in ipſo ſunt etiam, & in ipſo ſunt Amē) &c. 2.9.2. & 3.2.32. & 3.20.17. & 4.14.20
- 22 Qui etiam obſignauit nos, deditque arrhabonem Spiritus in cordibus noſtris 1.7.4. & 3.1.3. & 3.2.36. & 3.24.1
- 23 Ego vero teſtem Deum inuoco in animam meam, me idcirco nondum veniſſe Corinthum 1.5.2. & 2.8.24. & 2.8.27
- 24 Non quòd dominemur veſtræ fidei, ſed quòd adminiſtri ſumus gaudiij veſtri, &c. 4.9.9
- 26 Sufficit iſtiusmodi homini iſta obiurgatio à pluribus profecta 3.4.12
- 7 Vt è contrario potius vos ei condonentis, cumque conſolemini, ne quomodo redundante triſtitia abſorbeat vir huiusmodi 4.1.29. & 4.12.8
- 8 Quapropter precor vos vt ratam faciatis in illum charitatem 4.12.9
- 16 Nempe, odor mortis ad mortem his, illis verò odor vitæ ad vitam, &c. 2.5.5
- 3.3 Dum palàm ſit vos eſſe epiſtolā Chriſti ſubminiſtratam à nobis, inſcripſam non atramento, &c. 2.8.57
- 5 Non quòd idonei ſimus ex nobiſiſſis, ad cogitandum quicquam velut ex nobis, &c. 2.2.25. & 2.2.27. & 2.3.6
- 7 Qui etiā fecit vt idonei eſſemus miniſtri Noui Teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus: nā litera occidit, ſpiritus autē viuificat 1.9.3. & 2.7.2. & 3.1.4. & 4.1.6. & 4.14.11
- 7 Quòd ſi mortis miniſterium literis inſormatum in ſaxis, fuit glorioſum, ad eò vt non poſſent intueri filij Iſrael, &c. 2.7.7
- 8 Qui non potius miniſterium ſpiritus erit glorioſum? 1.9.3
- 9 Nam ſi miniſterium condemnationis fuit glorioſum, multò magis miniſterium iuſtitie abundat gloria 2.11.7. & 4.3.3
- 14 Itaque occaſſuerunt mentes eorum: nam vſque ad diem hodiernum in leſione Veteris Teſtamenti manet non reſectum velamen illud, (quod per Chriſtum tollitur) 2.30.23
- 15 Sed ad hunc vſque diem quum legitur Moſes, velamen cordi eorum impoſitum eſt ibid.
- 17 Dominus verò, ſpiritus ille eſt, vbi autem ſpiritus Domini, ibi libertas 2.2.8
- 18 Nos autem omnes reſecta facie gloriæ Domini vt in ſpeculo intuentes in eādem imaginem transformamur 1.15.4. & 1.15.5. & 3.20. & 3.3.9
- 4.4 In quibus Deus huius ſeculi excæcauit mentes, id eſt in fidelibus, ne irradiet eos lumen Euangelij gloriæ Chriſti qui eſt imago Dei 1.14.13. & 1.18.2. & 2.4.1. & 1.9.1
- 6 Deus qui dixit vt è tenebris lux ſplendefceret, iſ eſt qui ſplenduit in cordibus noſtris, &c. 2.9.1. & 3.2.1. & 4.1.5. & 4.5.3
- 7 Habemus autem theſaurum hunc in æſtaceis vaſculis, vt eius virtutis præſtantia ſit Dei, & non ex nobis 4.15.5. & 4.4.1
- 8 Dum in omnibus premimur, at non coarctamur: hæſitamus, at non profuſus hæremus 3.2.9. & 3.15.8
- 9 Perſecutionem patimur, ſed in ea non deſerimur: deſicimus, at non perimus 3.15.8
- 10 Quolibet die mortificationem Domini Ieſu in corpore circumferentes, vt etiam vita illa Ieſu in corpore noſtro manifeſta fiat 3.15.5. & 3.15.8. & 3.18.7. & 3.25.3. & 3.25.7

- 13 Quia habemus eundem Spiritum fidei secundum illud quod scriptum est, Credidi, & ideo loquutus sum, &c. 3.2.35
- 5.1 Scimus enim nos, si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros 3.25.6
- 2 In hoc enim suspiramus, expetentes domicilio nostro, quod est cælo est, superindui 3.9.5
- 4 Nō cupimus exui, sed superindui, ut absorbeat mortalitas in vita 1.15.2. & 3.9.5
- 5 Qui etiam dedit nobis arrhabonē Spiritus 2.9.3. & 3.2.36
- 6 Confidentes igitur semper, & scientes nos aduenas esse in corpore, peregre absumus à Domino 1.15.2. & 3.2.14. & 3.9.4. & 3.25.1. & 3.25.6
- 7 Per fidem enim incedimus, non per aspectum 3.2.14
- 8 Confidimus autem, & probamus potius migrare à corpore & ad Dominum ire habitatum 1.15.2
- 10 Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Christi, &c. 1.13.11. & 3.15.2. & 5.18.1. & 3.25.7
- 17 Siquis igitur est in Christo, noua creatura est, vetera præterierunt, &c. 3.2.32
- 18 Hæc autem omnia sunt ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Iesum Christum, &c. 3.2.29. & 3.5.5. & 3.11.4 & 4.6.3
- 19 Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputando eis peccata ipsorum, &c. 1.12.4. & 2.17.2. & 3.2.32. & 3.4.25. & 3.14.11. & 3.1.22
- 20 Itaque nomini Christi legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos 3.4.27. & 4.1.22. & 4.3.1
- 21 Fecit enim ut qui nō nouit peccatum, pro nobis peccatum esset, ut nos efficeremur iustitia Dei in eo 2.16.5. & 2.16.6. & 2.17.2. & 3.5.2. & 3.11.11. & 3.11.22. & 3.11.23
- 6.3 Per gloriam & ignominiam, per conuicia & laudes 3.8.8
- 16 Vos templum estis Dei uiuentis 1.13.13. & 5.6.3. & 3.16.2
- 7.1 Has igitur quæ habeamus promissiones, dilecti, purgemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, &c. 1.15.2. & 2.5.11. & 2.9.3. & 3.16.2. & 3.25.7
- 10 Nam qui secundum Deum est dolor, respiciantiam efficit ad salutem, cuius nunquam pœniteat: at mundi dolor mortem efficit 3.3.7. & 3.4.2
- 15 Ecce enim istuc ipsum, quod secundum Deum tristitia affecti fuistis, quantum in uobis effecit studium, &c. 3.3.15
- 8.11 At nunc etiã illud ipsum facere absoluite: ut sicut adfuit promptum illud uelle, etiam adsit ipsum perficere ex eo quod habetis 2.5.8
- 16 Gratia autem sit Deo qui cordi Titii indidit idem studium pro uobis ibid.
- 17 Quod tum exhortationem illam gratam habuit, &c. ibid.
- 9.6 Qui serit parçcè, parçcè etiam metet, & qui serit benignè, benignè etiam metet 3.18.6
- 7 Quisque sicut præoptat corde, ita agat, non ex tristitia aut necessitate: nam hilarem datorem diligit Deus 3.16.3
1. Nam subministratio oblationis istius nō solum supplet sanctorum inopiam, &c. 2.7.5
- 10.4 Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed diuinitus valida, & ad subuersionem, &c. 4.8.9. & 4.11.5. & 4.11.10
- 6 Et paratum habemus quo uindicemus omnem contumaciam, postquam impleta fuerit uestra obedientia 4.6.3
- 8 Nam si amplius etiam quippiã gloriæ de potestate nostræ quom dedit nobis Dominus ad ædificationem, &c. 4.8.1
- 11.2 Ambio uos Dei Zelotypia. Præparauimus enim uos quos uni uiro (ut uirginem puram) sistam, nempe Christo 2.8.18
- 11.3.4 Neque id mirum, ipse enim Sathanas transformatur in Angelum lucis 1.9.2. & 4.12.12
- 12.2 Noui hominem in Christo ante annos quatuordecim (an in corpore nescio: an extra corpus nescio, Deus nouit) raptum in tertium usque cælum 1.9.1. & 1.14.4. & 4.3.3
- 4 Raptus fuisse in Paradisum & audisse ineffabilia uerba, quæ non liceat homini loqui 1.14.4
- 7 Et ne excellentia reuelationum supra modum efferrer, datus est mihi surculus infixus carni, & angelus Satan, &c. 1.14.18. & 3.14. & 4.17.34
- 8 Super hoc ter Dominum rogauimus, ut abscederet à me 1.13.20
- 9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, &c. ut potentia Christi inhabitet in me 1.3.13. & 1.13.20. & 3.3.14
- 12 Ne iterum, ubi uenero, me deprimat Deus meus apud uos, & luceã multos, &c.

- &c. 3.3.18. & 4.1.27
- 18 Nam et si crucifixus fuit ex infirmitate, vivit tamen ex potentia Dei. nam & nos infirmi sumus cum eo, &c. 2.13. 2. & 2.14.6. & 2.16.13
- 5 Vos ipsos tentate an fidei infide, vos ipsos probate: an non agnoscitis vosmetipsos, videlicet Iesum Christum in vobis esse, nisi reprobi estis? 3.2.9
- 10 Ex potestate quam dedit mihi Dominus ad destructionem 4.3.1
- 13 Gratia Domini Iesu Christi, & charitas Dei & communicatio Spiritus, &c. 3.1.2
- A D G A L A T I A S.
1. Paulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum 4.3.13
- 2 Quique mecum sunt omnes fratres, Ecclesis Galatiarum 4.1.14
- 3 Gratia vobis & pax à Deo patre, & domino nostro Iesu Christo 1.13.3
- 6 Minor vos ita cito deserto eo qui vocat vos in gratiam Christi, transferri in aliud evangelium 4.1.27
- 8 Sed etiam nos, aut Angelus è caelo eum evangelizet vobis praeter id quod vobis evangelizavimus, anathema esto 4.9.12
- 16 Retegere filium suum in me, ut evangelizare ipsum inter gentes, &c. 3.22.7
- 18 Deinde tribus post annis rediit Hierosolimam, ut visitem Petrum, & mansi apud eum dies quindecim 4.6.7. & 4.6.14
21. Deinde interiectis annis quatuordecim, rursus ascendi Hierosolimam vnicum Barnaba, assumpto simul & Tito 4.6.14
- 3 Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset Graecus, coactus fuit circumcidi 3.19.12
- 6 Personam hominis Deus non accipit 3.23.10
- 7 Mihi creditum erat Evangelium praeputij, sicut Petrus circumcissionis 4.6.7
- 8 Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apostolatam circumcissionis, efficax fuit etiam per me inter gentes 4.1.6. & 4.6.7
- 9 Quumque cognovissent gratiam mihi datam Iacobus & Cephas & Ioannes, &c. 4.6.13
- 14 Sed quum vidissem eos non recto pede incedere ut veritati Evangelij congruebat, dixi Petro coram omnibus, Si tu,
- &c. 4.12.37
- 16 Scientes iustificari hominem non operibus Legis, sed per fidem Iesu Christi, &c. 3.17.2
- 17 Ego enim per Legem Legi mortuus sum, ut Deo viverem 2.16.7
- 20 Vivo autem non amplius ego, sed vivit in me Christus, &c. 4.19.35
- 3.1 Amemus Galatae, quis vos fascinavit ne obsequeremini veritati, &c. 1.11.7. 4.1.27. & 4.18.11
- 3 Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex fide per auditum percepta? 3.2.31. & 4.1.6
- 6 Sicut Abraham credidit Deo, & imputatum est ei ad iustitiam 3.17.8
- 8 Providens autem Scriptura Deum ex fide iustificaturum gentes, ante evangelizavit Abraham 3.11.3. & 13
- 10 Quotquot ex operibus Legis sunt, sub execratione sunt. Scriptum est enim, Execrabilis quisquis non manserit in omnibus, &c. 2.7.5. & 2.7.17. & 2.16.2. & 3.11.19
- 12 Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea homo, vivet in ipsis 3.11.18. & 3.11.19
- 13 Christus nos redemit ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio, &c. 2.7.15. & 2.8.57. & 2.16.2. & 2.16.6. & 2.16.19. & 2.17.4. & 3.4.27. & 3.11.12. & 3.19.3. & 4.12.21
- 16 Abraham vero dictae sunt promissiones & semini eius, &c. 2.6.2. & 2.13.3. & 3.2.7. & 4.14.21
- 17 Hoc autem dico, passionem ante confirmatam à Deo respectu Christi, Lex quae post annos quadringentos & triginta coepit, non facit irritam, ut aboleat promissionem 3.11.20
- 8: Si ex Lege est hereditas, non ita ex promissione, Abraham vero per promissionem gratificatus est Deus hereditatem 3.11.7
- 19 Quid igitur Lex? Transgressionum gratia addita est, &c. 1.14.9. & 2.5.6. & 27.2.3.21.7
- 20 Internuntius autem vnius non est: Deus vero vnus est 3.21.7
- 21 Num igitur Lex addita est adversus promissiones Dei? Absit, &c. 3.11.19 3.4.6
- 22 Sed conclusit Scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus 3.4.6

- 24 Itaque lex pædagogus noster fuit in Christum respiciens, vr ex fide iustificaremur 2.7.2. & 2.7.11. & 2.11.5
- 27 Nam vos qui in Christo baptizati estis Christum induistis 3.1.1. & 3.1. & 4.14. 7. & 4.15.6. & 16.21. & 4.19.8
- 28 Non est ludæus neque Græcus, nõ est seruus neque liber, non est masculus ac fœmina, omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu 2.21.11. & 4.20.1
- 41 Hoc autem dico, Quandiu hæres est infans, nihil differt à seruo, quãuis sit dominus omnium 2.11.2. & 2.11.5. & 2.11.13. & 4.10.14
- 2 Sed sub tutoribus, & curatoribus est vs que ad tempus quod pater præfuerit 2.11.13. & 4.10.14
- 3 Ira & nos quæsa effemus infantes, sub elementis mundi eramus in seruitutẽ redacti ibidem
- 4 At postquam venit plenum tempus misit Deus filium suum factum ex muliere, &c. 2.16.5. & 2.7.15. & 2.11.11. & 2.12.7. & 2.13.1. & 2.13.3. & 2.17.5. & 4.20.15
- 5 Vt eos qui Legi erant obnoxij, redimeret. vt adoptionem acciperemus 2.7.15. & 3.19.2
- 6 Quoniam autem estis filij, emisit Deus Spiritũ Filij sui in corda vestra, clamãtem, Abba, id est Pater 2.14.5. & 3.1.3. & 3.2.11. & 3.13.5. & 3.20.37
- 8 Tum quidem ignorantes Deum, seruicibus iis qui natura non sunt diij 1.4.3. & 1.12.3
- 9 At nunc cum cognoscitis Deũ, imò potius edocti sitis à Deo, &c. 4.1.27. & 4.10.10. & 4.19.7
- 10 Dies obseruatis & menses, & tempora & annos 2.8.33
- 11 Metuo de vobis ne frustra fatigatus sim apud vos ibidem
- 22 Scriptum est enim, Abrahamum filios duos habuisse, vnũ ex ancilla, & vnum ex libera 2.7.17. & 4.2.3
- 24 Per quæ aliud figuratur: Nam hæ sunt duæ illæ pãssiones, &c. 2.11.9
- 25 Sina enim est mons in Arabia, pari autem serie respondet ei Ierusalem quæ nunc est, &c. 3.2.6
- 26 Sublimis verò illa Ierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum 4.1.1
- 28 Promissionis filij sumus secundum Isaac 4.16.12
- Et ecce ancillam & filium eius 3.18.2
- 5.1 In libertate igitur qua Christus nos liberavit perferate, &c. 3.19.2. & 3.19.14 & 4.10.8. & 4.10.9. & 4.20.1
- 4 Quicumque per Legem iustificamini, & à gratia excidistis 3.19.14
- 5 Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus 3.2.4.2
- 6 In Christo Iesu neque circũcisio quicquam valet, neque præputium, &c. 3.11.20
- 13 Tos enim ad libertatẽ vocati estis, fratres: tantum ne libertatem, &c. 3.19.11
- 14 Tota Lex vno verbo cõpletur, isto videlicet, Diliges proximum tuum vt teipsum 2.8.53
- 17 Caro concupiscit aduersus spiritũ, spiritus autem aduersus carnem &c. 2.7.5 & 2.2.27
- 19 Manifesta sunt opera carnis: quæ sunt adulterium, scortatio, impuritas, proteruita 2.11.8. & 3.14.1. & 4.15.10
- 6.10 Dum tempus habemus simus benefici erga omnes, &c. 3.7.6. & 3.20.39
- 14 A me verò abũt gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mũdo 2.16.7
- 15 Nam in Christo Iesu neque circũcisio quicquam valet, neque præputium 4.14.24
- 17 De cætero nequis mihi molestias exhibeto: ego enim itigmata, &c. 3.18.7. & 3.25.8

AD EPHESIOS.

- 1.2 **G**Ratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo 1.13.13
- 3 Qui benedixit nobis omni benedictione spirituali, in cælis in Christo 2.2.10
- 4 Sicut elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi, vt simus sancti, &c. 2.38 & 2.8.53 & 2.12.5. & 2.16.4. & 3.15.5. & 3.17.15. & 3.19.2. & 3.22.1. & 3.23.12. & 3.24.3. & 3.24.5
- 5 Qui prædestinauit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, &c. 2.12.5. & 3.11.4. & 3.18.2
- 6 Ad laudẽ gloriosæ suæ gratiæ, qua nos gratis effecit sibi gratos in illo dilecto 2.17.2. & 3.2.32. & 3.11.4
- 7 In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, &c. 3.4.30
- 9 Patefacto nobis mysterio voluntatis suæ, secundum gratiam suam beneuolentiam, &c. 4.14.2. & 4.19.16

INDEX.

- 10 Ut in pleni temporis dispensatione recolligeret omnia in Christo, tum quæ in cælis sunt, &c. 2.12.5. & 3.20.21
 13 In quo separastis & vos audito sermone veritatis, id est Euāgelio salutis vestræ, &c. 1.7.4. & 2.9.3. & 2.10.3. & 3.1.4.3.2.6. & 3.24.1. & 3.24.8
 14 Qui est arrhabo hæreditatis nostræ, dum in libertatem vindicemur, &c. 3.24.8
 19 Ut Deus Domini nostri I. su Christi, Patris illius gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ, &c. 1.2.21
 18 Ut sciatis quæ sit spes illa vocationis ipsius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipsius in sanctis 3.2.16 & 4.8.11
 20 Quam exeruit in Christo, quum excitauit eum ex mortuis, &c. 2.16.15
 21 Longè supra omne imperium ac potestatem, & potentiam, & dominium, & omne nomen quod nominatur, &c. 1.14.5. & 2.15.5. & 2.16.15
 21 Eumque constituit caput supra omnia, ipsi Ecclesiæ 2.15.5. & 4.6.9
 23 Quæ est corpus ipsius, & complementum eius qui omnia implet in omnibus 2.15.5. & 3.20.38. & 4.1.10. & 4.17.9
 2.1 Quum essetis mortui in offensis & peccatis 3.24.10
 2 In quibus olim versati estis, ut est vita mundi huius, secundum principem cui potestas est æris, &c. 2.14.13. & 1.14.18. & 2.4.1. & 3.24.10
 3 Inter quos & nos omnes conuersati sumus, olim in cupiditatibus carnis nostræ, faciētes quæ carni ac cogitationi bus libebāt, &c. 2.1.6. & 1.11.1. & 4.16.17
 4 Sed Deus qui diuus est misericordia, propter multā charitatem suam qua dilexit nos 3.14.3
 5 Quum per offensas mortui essemus, vnā viuificauit nos, &c. 2.5.19
 6 Vnāque excitauit, vnāque collocauit in cælis, in Christo Iesu 2.16.16. & 3.15.16. & 3.25.1
 8 Gratia estis seruati per fidem, idque nō ex vobis, sed Dei donum est 3.13.2. & 3.14.11
 9 Non ex operibus, ne quis gloriatur 3.13.2
 10 Nā ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, &c. 2.3.6. & 3.3.21. & 3.14.5. & 3.15.7. & 3.23.13
 11 Mementote vos quondam gētes in carne, quæ dicebamini præputium, &c. 4.14.12. & 4.16.15
 12 Vos inquam, illo tempore fuisse absque Christo, alienos à Repub. Israelis, &c. 1.4.3. & 1.5.12. & 2.6.1. & 3.24.10. & 4.16.3. & 4.16.24
 14 Ipse est pax nostra, qui vtraque fecit vnum, &c. 2.7.17. & 2.11.11. & 3.2.28. & 3.2.31. & 3.13.4. & 4.16.13
 16 Et ut virosque in vno corpore reconciliaret Deo per crucem, &c. 2.17.2
 16 Non igitur amplius estis hospites, & inquilini, sed conciuēs, &c. 3.25.1
 20 Superstructi super fundamentum Apostolorum ac prophetarum, &c. 1.7.2. & 4.1.9. & 4.2.1. & 4.2.4. & 4.6.5
 21 In quod totum ædificium cōgruenter coagmentatum crescit ut sit templum sanctum Domino 3.15.5. & 3.16.2
 3.2 Siquidem audiuiſtis dispensationem gratiæ Dei quæ data est mihi apud vos 4.14.2
 7 Cuius factus sum minister ex dono gratiæ Dei, &c. 3.22.7
 10 Ut nota nunc fiat per Ecclesiam imperiis ac potestatibus quæ in cælis sunt, &c. 1.18.3. & 2.11.12. & 3.24.16
 12 In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia, &c. 2.8.15. & 3.13.5. & 3.20.12
 14 Huius rei gratia flexit genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi 3.2.15
 15 Ex quo tota familia in cælis, & in terra nominatur ibid.
 16 Ut det vobis diuite sua gloria, ut fortiter corroboremini, &c. 2.12.15. & 3.15.5
 17 Et inhabitet Christus per fidem cordibus vestris 2.9.3. & 2.12.5. & 4.17.5
 19 Ut in charitate radicati, & fundati, valeatis assequi cum omnibus sanctis, &c. 2.12.5. & 3.2.14. & 3.14.19
 19 Et cognoscere charitatem illam Christi omni cognitione superiorem, &c. 2.12.5
 4.2 Tolerantes alij alios per charitatem 4.12.11. & 4.12.13
 3 Studentes seruare vnitatem Spiritus per vinculum pacis ibidem
 4 Vnum est corpus & vnus Spiritus, &c. 4.1.3. & 4.3.1. & 4.6.10
 5 Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma 1.3.16. & 4.2.5
 7 Sed vni cuique nostrum data est gratia, &c. 2.15.5. & 3.1.2. & 4.6.10
 8 Quum ascendisset in sublime, captiuus

- duxit captiuitatem, &c. 1.13.11. & 2.16.16
 10 Qui descendit ipse est etiam qui ascendit, longè supra omnes cælos, &c. 2.16.14. & 4.3.2. & 4.16.10
 11 Dedit, igitur ipse alios quidem Apostolos, alios uerò Prophetas, &c. 4.1.1. & 4.1.5. & 4.3.4. & 4.6.10. & 4.8.12
 12 Ad coagmentationem sanctorum, ad opus ministerij, &c. 4.1.5
 13 Donec euadamus omnes ad unitatem fidei, &c. 4.14.8
 14 Vt ne simus amplius pueri, qui fluctuamus & circumferamur quouis uento doctrinæ, &c. 2.10.23. & 4.3.1
 15 Sed ueritatem sectantes cū charitate, profus adolescamus in eum, &c. 2.16.15. & 3.1.1. & 3.1.3. & 4.3.2. & 4.6.9. & 4.17.9
 16 Ex quo totum corpus cōgruenter coagmentatum, & cōpactum per omnes suppeditas commissuras, &c. 2.13.1. & 4.6.9
 17 Hoc itaque dico, & obtestor per Dominum, ne ampliùs uertemini, &c. 2.1.9. & 2.3.1
 18 Cogitationem habentes obscuratam, & abalienatam, &c. ibidem
 20 Vos non ita didicistis Christum 3.2.6 & 3.6.4.
 21 Nempe deponere quòd ad pristinam conuersationem attinet, ueterem illum hominem, &c. 3.3.8. & 3.6.4
 23 Renouemini Spiritu mentis uestræ 2.1.9. & 2.3.1. & 3.3.8 & 3.7.1
 24 Et induite nouum illum hominè, qui secundū Deum conditus est, &c. 1.15.4
 27 Neque date locum diabolo 1.14.18
 28 Qui furabatur, non ampliùs furetur, sed potius laboret, &c. 2.24.10
 30 Et ne tristitia afflicte Spiritum illum sanctum Dei, per quem, &c. 2.5.8
 1 Estote igitur imitatores Dei, ut filij dilecti 3.6.3
 2. Versamini cum charitate, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsū, &c. 3.17.5. & 4.19.23
 6 Ne quisquam vos seducat inanibus sermonibus, propter hæc enim, &c. 3.2.27
 8 Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino, &c. 3.16.2. & 3.24.10
 14 Excitare, qui dormis, & surge à mortuis & illucescet tibi Christus 2.5.19
 23 Quoniā uir est caput uxoris, ut & Christus est caput Ecclesiæ 3.6.3 & 4.6.9
 25 Et semetipsum exposuit pro ea 4.1.17. & 4.8.12. & 4.20.29
 28 Vt eam sanctificaret, purgans, &c. 3.3.11. & 3.6.3. & 4.1.13. & 4.15.2. & 4.16.22
 27 Vt misteret eam sibi gloriosam, id est, Ecclesiam non habentem, &c. 3.3.11. & 4.1.10
 28 Ita debent uiri diligere suas uxores, ut sua ipsorum corpora, &c. 4.19.35
 29 Nullus enim unquam suam ipsius carnem odio habuit, imò enutrit, ac fouet eam, sicut & Dominus Ecclesiam ibid.
 30 Membra sumus corporis eius, ex carne eius, &c. 2.8.18. & 2.12.2. & 2.12.7. & 3.1.3. & 4.17.9
 32 Mysterium hoc magnum est, loquor autem de Christo & Ecclesia 4.12.24
 6.1 Liberi, auscultate in Domino parentibus uestris &c. 2.8.36. & 2.8.38. & 4.20.29
 4 Et vos patres ne prouocate liberos ad iram, &c. 4.20.29
 9 Apud eum nullus est personæ respectus 2.23.10
 10 Quod super est fratres mei, corroboremini per Dominum, &c. 2.5.8
 12 Non est nobis lucta aduersus sanguinem & carnem, &c. 1.14.13. & 1.1.7.8
 13 Propterea assumite uniuersam illi armaturam Dei, &c. 1.14.13. & 2.5.1
 16 Insuper assumpto scuto fidei, quo possitis omnia, &c. 3.1.21. & 3.20.12
 18 Omni prece & supplicatione, precantes omni tempore per Spiritum, &c. 3.20.5. & 3.20.7. & 3.20.12
 19 Et pro me ut mihi detur sermo ad apertionem oris mei cum libertate 3.10.20

AD PHILIPPENSES.

- 1.1 Paulus & Timotheus serui Iesu Christi, &c. 4.3.7. & 4.3.8
 4 Semper in omni precatione mea pro omnibus uobis, &c. 2.2.25
 6 Persuasum habens hoc ipsum, fore ut qui cepit in uobis opus bonum, &c. 2.3.6. & 3.18.1. & 3.24.6
 20 Secundum intentionem expectationem & spem meam, quod nulla in re pudeam, sed cum omni libertate, &c. 3.2.43
 23 Coarctor enim utrinque, cupiens migrare, & esse cum Christo 3.9.4
 29 Nobis enim datum est in Christi negotio, non solum in eum credere, &c. 3.17.5

- 2.2 Explete meum gaudium, vt itidem sitis affecti, eandem charitatem habentes, &c. 4.2.5
- 3 Nihil gerite per contentionem aut per inanem gloriam, sed ex modestia, &c. 4.2.5
- 5 Itaque is sit affectus in vobis qui fuit in Christo Iesu 4.2.5
- 6 Qui quum esset in forma Dei, non duxit rapinam, &c. 1.13.11. & 1.13.24
- 7 Ipse se exinaniuit, forma serui accepta, & similis hominibus factus, &c. 2.13.14. & 2.13.2. & 2.16.5. & 4.17.25
- 8 Ipse se summisit, factus obediens vsque ad mortem, &c. 2.13.2. & 2.14.3. & 3.15.8. & 4.14.22
- 9 Quapropter & Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donauit nomen, &c. 2.11.12. & 2.13.2. & 2.15.5. & 2.16.15. & 2.17.6
- 10 Vt ad nomen Iesu omne genu se flectat, &c. 1.13.24. & 2.11.12. & 2.14.3. & 3.5.8
- 12 Dilecti mei, sicut semper obedistis, non vt in presentia mea solum, &c. 2.5.11. 3.2.23. & 3.18.1
- 13 Deus is est qui efficit in vobis, vt velit, & vt efficiatis, &c. 2.2.37. & 2.3.6. 2.3.11. & 2.5.11. & 3.2.23. & 3.11.12
- 15 Vt sitis irreprehensi & sinceri, filij, inquam, Dei, inculpati, &c. 3.17.15
- 17 Quin etiam si pro libamento offerar, super hostia sacrificioque fidei vestrae gaudeo & gratulor omnibus vobis 3.2.6
- 20 Neminem enim habeo pari animo preeditum, qui germane res vestras curaturus sit 4.6.15
- 21 Nam omnes quae sua ipsorum sunt quae-runt, non quae Christi Iesu ibid.
- 3 5 Hebraeus ex Hebraeis: religione Pharisaeus 3.24.10
- 6 Quod ad zelum attinet, persequens Ecclesiam, &c. 3.24.10
- 8 Quin etiam omnia duco damnum esse propter eminentiam cognitionis Christi Iesu Domini mei, &c. 3.11.13. & 3.25.2
- 10 Vt cognoscam eum: & vim resurrectionis ipsius, &c. 2.16.13. & 3.3.1. & 3.15.8. & 3.25.2
- 12 Nedom vt iam metam apprehenderim aut iam perfectus sim, sed, &c. 4.6.11
- 14 Vnum autem ago; equidem quae a tergo obliuiscens, &c. 3.14.13. & 3.25.1
- 15 Quotquot perfecti sumus, hoc sentiamus, quod siquid aliter sentitis, &c. 3.2.4. & 4.1.12
- 20 Nos enim vt municipes caelorum nos gerimus: vnde etiam seruatorem expectamus, &c. 3.25.2. & 3.25.3. & 4.17.27. & 4.17.29
- 21 Qui transformabit corpus nostrum humile, &c. 3.25.3. & 3.25.8. & 4.17.2
- 4.3 Et rogo te quoque, socie germane; opitulare ipsis, vt quae in Euangelio 3.24.9
- 6 Nulla re solliciti estote: sed omni in precibus & supplicatione, &c. 3.20.28. & 3.20.40
- 12 Noui aut. m deprimi, noui etiam abundare, vbique & in omnibus initiatus sum, &c. 3.10.5. & 3.19.9
- 18 Expletus sum, inquam acceptis ab Epaphrodito, quae a vobis, &c. 4.18.16
- AD COLOSSENSES.
- 1.4 **A**vdita fide vestra in Christo Iesu, & charitate in omnes sanctos 2.10.3. & 3.18.3. & 4.10.24
- 5 Propter spem sepositam vobis in caelis, &c. 3.18.3. & 3.25.1
- 9 Propterea & nos, ex quo die id audiui-mus, non desinimus pro vobis orare, &c. 2.2.25
- 10 Et crescentes in agnitionem Dei ibid.
- 12 Gratias agentes Patri, qui idoneos vos fecit, &c. 3.22.1
- 13 Qui liberauit nos a potestate tenebrarum, &c. 3.15.6
- 14 In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, &c. 2.17.5. & 3.4.30. & 3.15.5
- 15 Qui est imago Dei inconspicui, primogenitus omnis rei creatae 2.2.20. & 2.6.4. & 2.12.4. & 2.12.7. & 2.14.2. & 2.14.5
- 16 Nam per eum condita sunt omnia, quae in caelis sunt & quae in terra, visibilia & inuisibilia, &c. 1.14.10. & 2.17.2. & 2.12.7
- 18 Estque caput corporis Ecclesiae 2.12.7. 4.6.9
- 21 Itaque vos quondam abalienatos & hostes, mente operibus, &c. 2.16.2. & 3.13.6
- 20 Et per eum reconciliare omnia sibi, &c. 1.14.10. & 3.4.27. & 3.15.5

- 22 Nunc tamen reconciliauit vos in corpore illo carnis suæ, &c. 1.16.2
- 24 Nunc gaudeo de iis quæ pator pro vobis, &c. 3.5.2. & 3.5.4. & 4.12.5
- 26 Myſterium abſconditum à ſeculis, & ætatibus, nunc autem illud eſt patefactum ſanctis eius 2.11.12. & 2.7.17. & 3.2.14. & 4.14.2.
- 2.2 Vt conſolationem accipiant eorum corda, iſtis charitate compaſtis, 3.2.14
- 3 In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ ac cognitionis abſconditi 2.12.4. & 2.15.2. & 3.2.13. & 2.11.5. & 3.12. & 4.8.7. & 4.10.8. & 4.18.10
- 8 Videte nequis ſit qui vos deprædetur per philoſophiam, &c. 4.10.8. 4.10.24
- 9 Nam in illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter 1.13.13. & 3.11.5
- 10 Et eſtis in eo completi qui eſt caput omnis imperij ac poteſtatis 1.14.5. & 4.6.9
- 11 In quo etiam circumciſi eſtis, circumciſione quæ ſit ſine manibus, &c. 4.14.24 & 4.16.11
- 12 Conſepulti cum eo per Baptiſmum, &c. 3.25.8. & 4.15.5. & 4.16.21
- 13 Vosque mortuos in peccatis, & præputio carnis veſtræ, &c. 2.7.17
- 14 Deleto quod aduerſum nos erat rituum chirographo, &c. 2.7.17. & 2.17.5. & 3.4.25
- 15 Expoliata imperia ac poteſtates traduxit palam, triumphatis illis per eam 2.16.6
- 16 Nequis igitur vos damnet ob cibum vel potum, aut reſpectu diei feſti, &c. 2.8.13
- 17 Quæ ſunt umbra rerum futurarum, ac corpus eſt Chriſti 2.7.16. & 2.8.31. & 4.14.22. & 4.14.25
- 19 Neque obrinens caput, ex quo totum corpus per commiſſuras & compages ſuppeditatur, &c. 2.15.1
- 20 Si itaque mortui eſtis in Chriſto, liberi eſtis ab elementis mundi, &c. 4.10.9. & 4.19.7.
- 21 Ne attingas, neque guſtariſ, 4.10.13
- 23 Quæ rationem quidem habet ſapientie cultu voluntario, &c. 4.10.11. & 4.10.24 & 4.13.1.
- 3.1 Itaque ſi reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperne ſurſate non terreſtria 4.17.36
- 3 Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, &c. 2.16.7. & 2.16.13. & 3.25.1
- 5 Mortificare igitur membra veſtra terreſtria, ſcortationem, impuritatem, &c. 2.16.13.
- 6 Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces 3.2.27
- 9 Ne mentimini alius aduerſus alium, cum exeritis veterem, &c. 3.3.8
- 10 Et indueritis novum illum, qui renouatur, &c. 1.15.4. & 2.12.6. & 3.3.8
- 11 Vbi non eſt Græcus, & Iudæus, Circuſiſo & Præputiû, barbarus, &c. 4.20.1
- 14 Adhæc autem omnia induimini charitate, &c. 2.8.53. & 3.18.8. & 4.13.13
- 16 Docendo, & commonefaciendo vos mutuò Pſalmis, hymnis, &c. 3.20.32
- 20 Liberi, auſcultate parentibus 2.8.36
- 24 Scientes vos à Domino recepturos mercedem hæreditatis, &c. 3.18.2
- 25 Neque eſt perſonarum reſpectus 3.2.10
- 4.3 Precantes ſimul etiam pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis, &c. 3.20.20
- 17 Et dicite Archippo, Vide vt miniſterium, quod accepisti, &c. 4.3.7

I. AD THESSALONI-
CENSIS.

2.18 Deo volumus venire ad vos (ego Iquidem Paulus) &c. 1.17.11

19 Nam quæ eſt noſtra ſpes aut gaudium, aut corona de qua gloriemur &c. 3.25.10

3.5 Quamobrem etiam ego non amplius ferens veſtri deſiderium, miſi eum vt cognosceret fidem veſtram, &c. 3.20.46. & 4.1.6

12 Faxit autem Dominus abunde & exuberetis mutua inter vos, &c. 2.6.6

13 Vt corda veſtra inculcata ſtabiliat in ſanctimonia coram Deo, &c. 3.17.15

4.3 Hæc eſt voluntas Dei, nempe ſanctificatio veſtra 3.16.2

7 Non enim vocauit nos Deus ad impuritatem, ſed ad ſanctificationem 3.16.2. & 3.19.2. & 3.23.13

15 Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore vt nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini, non præueniamus eos qui obdormierunt 3.25.1

16 Nam ipſe Dominus cum hortationis clamore, & voce Archangeli ac Dei tuba, deſcendet è celo, & qui mortui ſuo-

I N D E X.

- fuerint in Christo, resurgent primum
1.14.8. & 2.16.17
- 17 Deinde nos viui qui reliqui erimus,
rapiemur simul cum eis in nubes in oc-
cursum Domini in aera: & ita semper
cum Domino erimus 2.16.7
5. 2 Ipsi enim penitus scitis diem illum
Domini, vt forem in nocte, ita ventu-
rum esse 4.19.34
- 9 Non constituit nos Deus ad iram, sed
ad salutem obtinendam per Dominum
nostrum Iesum Christum 2.16.2
- 17 Indefinenter orate 3.20.7. & 3.20.28
- 18 In omnibus gratias agite, hæc enim est
voluntas Dei per Christum Iesum erga
vos 3.20.28
- 19 Spiritum ne extinguite 1.9.3. & 2.5.11
- 20 Prophetias ne pro nihilo habete, 1.
9.3
- 23 Deus autem pacis auctor, sanctificet vos
totos, & integer vester spiritus, anima
& corpus inculpate in aduentum Do-
mini nostri Iesu Christi seruentur 3.6.
3. & 3.17.15. & 3.25.7

II. AD THESSALONICENSES.

- 1.4 **N**Os ipsi de vobis gloriamur apud
Ecclesias Dei, id est de tolerantia
vestra, & fide in omnibus persecutio-
nibus vestris & oppressionibus quas
toleratis 3.2.11
- 5 Quæ res manifesto est indicio iusti iu-
dicii Dei, vt digni censeantur regno
Dei pro quo etiam ista patimini 3.2.
11. & 3.18.7
- 6 Iustum est apud Deum, vicissim redde-
re iis qui affligunt vos, afflictionem 3.
9.6. & 3.18.7. & 3.25.4
- 7 Vobis verò qui affligimini relaxatio-
nem nobiscum, quum patefiet Domi-
nus Iesus de cælo cum Angelis potentia
sua 3.17.7
- 9 Qui pœnam pendent æterni exitij dâ-
nari à præsentè Domino, & potente i-
psi gratia 3.25.12
- 10 Quum venerit vt sanctificetur in san-
ctis suis, & admirandis fiat in fidelibus
omnibus, quod fides habita sit testi-
monio nostro apud vos in die illo 3.
25.10
- 11 Cuius etiam rei gratia precamur sem-
per pro vobis, vt vos dignetur ista vo-
catione Deus noster, & compleat om-

- nem suæ bonitatis gratuitam beneuo-
lentiam, & opus Dei potenter 2.5.8. &
3.2.35
- 2.3 Ne quis vos seducat vllò modo: non e-
nim adueniet dies Christi quin venerit
defectio prius, & reuersus fuerit homo
ille sceleratus, filius inquam ille perdi-
tionis 4.9.7
- 4 Sese opponens & effers adversus quic-
quid dicitur Deus, aut numen: ad eò vt
in templo Dei tanquã Deus sedeat, &c.
4.2.12. & 4.7.25. & 4.7.29. & 4.9.4
- 9 Illum inquam, cuius aduentus est ex ef-
ficacia Satanæ, cum omni potentia, &
signis, & prodigiis in mendacibus 1.14.
17
- 11 Propterea igitur Deus mittet illis effi-
caciã deceptionis, vt credant menda-
cio 1.14.17. & 1.18.2.4.5
- 12 Vt damnentur omnes qui non credi-
derunt veritati, sed acquieverunt in in-
iustitia 1.18.2. & 2.4.5
- 13 Nos autem debemus gratias agere Do-
mino semper de vobis fratres dilecti
à Domino, quòd elegerit vos ab initio
ad salutem per sanctificationem Spi-
ritus, & fidem habitam veritati 3.
1.4
- 14 Quo vocauit vos per Euangelium no-
strum ad obtinendam gloriam Domi-
ni nostri Iesu Christi 2.10.3
- 3.6 Denuntiamus autem vobis fratres, per
nomen Domini nostri Iesu Christi, vt
subducatis vos ab omni fratre qui in-
ordinare se gerit, &c. 4.1.26
- 10 Etiam quũ essemus apud vos, hoc de-
nuntiahamus vobis, quod si quis nolit
operari, etiam non edito 4.16.29
- 12 Iis autem qui sunt istiusmodi, denun-
tiamus, & eos obsecramus per Domi-
num nostrum Iesum Christum, vt cum
quiete operantes, suo pane vescantur
4.1.26
- 14 Quòd si quis non auscultat nostro per
epistolam sermone, hunc notate & ne
commercium cum eo habete, vt eum
pudeat 4.12.15
- 15 Neque vt inimicum ducite, sed admo-
nete vt fratrem 4.12.10

I. AD TIMOTHEVM.

- 1.5 **F**inis mandati est charitas ex puro
corde & conscientia bona, & fide
I ij

I N D E X.

- non simulata 2.5.6. & 2.8.51. & 3.2.12.
& 3.19.15. & 4.10.4
- 9 Sciens Legem iusto positam non esse, sed Legis contemptoribus, & iis qui subiici nesciunt, impiis, &c. 2.7.10
- 13 Me inquam qui prius eram blasphemus, & persequor & iniuriosus, sed mei miserus est, nam ignorans id faciebam fidei expertus 3.3.22
- 15 Iesus Christus in mundum venit ut seruaret peccatores, quorum primus sum ego 2.12.5
- 17 Regi autem æterno, immortalis, inuisibili, soli sapienti Deo honor sit & gloria 1.13.11. & 1.13.24
- 19 Retinens fidem & bonam conscientiam, qua repulsa, nonnulli fidei naufragium fecerunt 3.2.12
- 2.1 Adhortor igitur ante omnia ut fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones, pro quibusuis hominibus 3.20.19. & 4.20.23
- 2 Pro regibus & quibusuis in eminentia constitutis: ut tranquillam & quietam vitam degamus, cum omni sanctitate & honestate 4.20.5. & 4.20.23
- 4 Qui quosuis homines vult seruari, & ad agnitionem veritatis venire 3.24.15
- 5 Vnus Deus, vnus etiam mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus 2.12.1. & 2.17.5. & 3.20.17. & 3.20.20. & 4.12.25
- 6 Qui semetipsum dedit redemptionis pretium pro quibusuis, Christus inquam testimonium illud suis temporibus destinatum 2.17.5. & 3.4.30
- 8 Velim igitur viros precari in quouis loco, puras manus attolentes, absque ira & disceptatione 3.20.29. & 3.25.7. & 4.19.2
- 3.2. Oportet igitur Episcopum irreprehensum esse, vnus vxoris virum, vigilantem, sobrium, compositum, hospitalē, aptum ad docendum 4.3.12. & 4.4.7. & 4.4.10. & 4.5.2. & 4.12.23. & 4.12.24
- 9 Tenentes mysterium fidei cum pura conscientia 3.2.13. & 4.19.36
- 15 Quæ est Ecclesia Dei viuus, columna & stabilimentum veritatis 4.1.10. & 4.2.1. & 4.2.10. & 4.8.12
- 16 Et sine controuersia magnum est pietatis mysterium, Deus conspicuus factus est in carne 1.13.11. & 4.14.2
- 4.1 Spiritus autem disertè dicit, fore ut posterioribus temporibus descendant quidam à fide, spiritibus deceptoribus attendentes ac doctrinis dæmoniorum 4.9.14
- 2 Docentes mendacium per hypocrisim, quorum conscientia cauterio resecta est 4.9.14
- 3 Prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abstinere à cibis quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem 4.9.14. & 4.12.23
- 4 Nam quicquid creauit Deus, bonum est, nec quicquam reiiciendum est, si cum gratiarum actione sumatur 3.19.8
- 5 Sanctificatur enim per verbum Dei, & preces 3.19.8. & 3.20.28
- 6 Innutritus in sermonibus fidei, bonaque doctrina quam affectatus es 3.2.13
- 8 At pietas ad omnia utilis est, ut quæ promissionem habeat vitæ præsentis ac futuræ 2.9.3. & 3.2.28. & 3.20.44
- 10 Idecirco etiam fatigamur & probri afficimur, quod speramus in Deo viuo, qui est seruator omnium hominum, maximè verò fidelium 3.8.8
- 13 Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ, interitum dum venio 1.9.1
- 14 Ne negligito donum quod in te est, quod datum est tibi ad prophetandum, cum impositione manuum presbyterij 4.3.15. & 4.19.28
- 5.9 Vidua allegatur non minor annis sexaginta quæ fuerit vnus viri vxor 4.3.9
- 12 Ex eo damnandæ, quod primam fidem reiecerint 4.13.18
- 17 Qui benè præsent presbyteri duplici honore digni habentur, maximè qui laborant in sermone & doctrina 2.8.35. & 4.11.1
- 20 Eos qui peccant coram omnibus argue, ut & reliqui timeant 4.12.3
- 21 Obtestor in conspectu Dei, & Domini Iesu Christi, & electorum Angelorum, ut hæc iterum, absque eo ut vnum alteri præferas, nihil faciens in alteram partem declinando 1.14.9. & 1.14.16. & 3.23.4
- 22 Manus citò ne cui imposito, neque communicato peccatis alienis 4.3.12. & 4.3.15

- 6.4 Is turget nihil sciens, sed infaniens circa quaestiones ac verborum pugnas, ex quibus nascitur inuidia, lis, maledictio, suspiciones mala 1.13.3
- 10 Siquidem radix omnium malorum est amor pecuniae, quam quidam dum appetunt, aberrant a fide, & seipsum transfixerunt doloribus multis 3.2.13
- 16 Qui solus immortalitatem habet, lucē inaccessam habitans, quem vidit nemo hominum, neque videre potest, cui honor, & robur, in aeternum, Amen 1.6.3. & 1.18.3. & 3.2.1
- 17 Is qui diuites sunt in hoc seculo, denuntia ne efferantur animo, neque spem ponant in diuitiis incertis, sed in Deo vivo, qui praebeat nobis omnia copiose ad fruendum 3.18.6
- 20 Timothee, depositum serua, & auersare profanos de rebus inanibus clamores, & oppositiones falso nominatae scientiae 1.16.8
- II. AD TIMOTHEVM.
- 1.1 **P**aulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, secundum promissionem vitae, quae est in Christo Iesu 2.9.3
- 6 Suggero tibi vt exultes donum Dei quod est in te per impositionem manuum mearum 4.3.15
- 9 Qui seruauit vos & vocauit uocatione sancta, non ex operibus nostris, sed ex suo proposito & gratia, &c. 2.12.5. & 3.14.5. & 3.22.3. & 4.3.26
- 10 Patet facta nunc est per illustrem illum aduentum Seruatoris nostri Iesu Christi, qui & mortem aboleuit, & vitam in lucem produxit, ac immortalitatem per Euangelium 2.9.2. & 3.35.1
- 12 Quam ob causam & haec patior, neque erubescio, noui enim cui crediderim, & mihi persuasum est illum posse depositum meum in illum diem seruare 3.2.31. & 3.25.4
- 14 Praclarum depositum serua per Spiritum sanctum qui inhabitat in nobis 3.2.33
- 18 Det ei Deus vt inueniat misericordiam apud Dominum in die illo 13.25.10
- 2.10 Ideo omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutem consequantur, quae est in Christo Iesu, cum gloria aeterna 3.5.4
- 12 Si cum eo mortui sumus, cum eo etiam uiuemus: Si toleramus, & cum eo regnabimus 3.15.8
- 13 Si infidi sumus, ille tamen fides manet, negare seipsum non potest 1.4.2. & 3.20.36
- 16 Prophanos clamores de rebus inanibus cohibe: ad maiorem enim procedent impietatem 3.2.13
- 19 Solidum tamen Dei fundamentum stat, habens sigillum hoc, Nonit Dominus qui sint sui, &c. 3.22.6. & 4.1.2. & 4.1.3
- 20 In magna domo non tantum sunt uasa aurea & argentea, sed & lignea ac testacea, & alia quidem ad decus, alia uero ad dedecus 3.15.8
- 25 Cum lenitate erudito eos qui contrarium animo sunt affecti, equando det eis Deus vt resipiscentes agnoscant ueritatem 1.14.8. & 3.3.21. & 3.24.15
- 26 Et elapsi ex diaboli laqueo, à quo captiui tenentur, mentis sanitate recipiant, ad praestandam illius uoluntate 1.14.18. & 3.3.21
- 3.7 Semper discentes, sed quae nunquam ad cognitionem ueritatis venire possint 3.2.5
- 8 Quemadmodum Iannes & Iambres resistunt Moysi, ita & illi resistunt ueritati, homines mente corrupti, reprobis circa fidem 3.2.13
- 16 Tota Scriptura diuinitus est inspirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quae est in iustitia 1.9.1. & 2.7.14
- 17 Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructis 1.9.1
- 4.1 Obtestor igitur ego te coram Deo & Domino Iesu Christo, qui iudicaturus est uiuos & mortuos, in illustri illo suo aduentu & regno suo 2.16.17
- 8 Quod superest, reposita est mihi iustitiae corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, iustus ille iudex 3.10.4. & 3.25.4
- 16 In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt 4.6.15
- AD TITVM.
- 1.1 **P**aulus seruus Dei, Apostolus aucterem Iesu Christi, secundum fidem electorum Dei, & agnitionem ueritatis, quae est secundum pietatem

- 3.2.12. & 3.22.10
 5 Huius rei causa reliqui te in Creta, vt quæ reliqua sunt pergas corrigere, & cōstituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi mandavi 4.3.7. & 4.3.6. & 4.3.15
 6 Si quis est inculpatus. vnius vxoris vir, liberos habens fideles, &c. 3.4.12. & 4.12.23
 7 Oportet Episcopum inculpatum esse, tanquam Dei dispensatorem, &c. non turpis lucri cupidum 4.5.19
 9 Tenacem fidelis illius sermonis, qui ad doctrinam facit, vt possit etiam exhortari per doctrinam suam, & contradicentes conuincere 4.3.6
 13 Testimonium hoc est verum: quam ob causam redarguit eos præcisè, vt sani sint in fide 3.2.13
 15 Omnia quidem pura puris: polluris autem & infidelibus, nihil est purum, &c. 3.16.9. & 4.13.9 & 4.17.40
 2.2 Vt senes sobrij sint, venerandi, temperantes, sani fide, charitate, & tolerantia 3.2.13
 12 Illuxit enim gratia illa Dei saluifera omnibus hominibus 2.12.4 & 3.7.3. & 3.16.2. & 4.1.26
 12 Erudiens nos vt abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter, iustè, & piè viuamus in præfenti seculo 3.16.2. & 3.25.1
 13 Expectantes beatam illam spem & illustrem illum aduentum gloriæ magni illius Dei, ac Seruatoris nostri nempe Iesu Christi 3.9.5. & 3.16.2
 3.1 Suggere ipsis, vt sese subiciant principatibus, ac potestatibus obtemperent. vt ad omne opus bonum sint parati 4.20.23
 4 Postquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris nostri Dei, seruauit nos 2.5.17. & 3.14.5. & 4.1.26
 5 Non ex operibus iustis quæ feceramur nos, sed ex sua misericordia, per lauacrum regenerationis, &c. 1.13.14. & 3.4.25. & 4.15.2. & 4.15.5. & 4.16.20. & 4.17.23
 7 Vt iustificati ipsius gratia, hæredes effici-

ceremur secundum spem vitæ æternæ 3.15.6
 9 Stultas autem quæstiones & genealogias, & contentiones ac pugnas legales cohibe: sunt enim inutiles & vanæ 2.12.5

AD HEBRÆOS.

- 1.1 **D**Eus multis vicibus, multisque modis olim loquutus Patribus per Prophetas 2.9.1. & 2.15.1. & 4.8.7
 2 Vltimis hisce diebus loquutus est nobis per Filium 1.13.7. & 4.8.7. & 4.18.20
 3 Qui cum sit splendor gloriæ, & character personæ illius, sustineatque omnia verbo illo suo potète, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, &c. 1.13.2. & 1.13.12. & 1.16.4. & 2.2.20. & 2.14.3
 4 Tantò præstantior factus Angelis, quãtò excellentius præ illis sortitus est nomen 1.14.9
 6 Adorent eum omnes Angeli Dei 1.13.11. & 1.13.23. & 1.14.9
 10 Et tu in initio Domine. terram fundasti, & opéra manuum tuarum sunt cæli 1.13.11. & 1.13.23. & 1.13.26
 14 Nonne omnes sunt ministratores spiritus, qui ministerij causa mittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis? 2.14.9. & 3.20.23
 2.5 Non Angelis subiecit mundum illum futurum de quo loquimur 1.14.9
 9 Sed Iesum illum cernimus, gloria & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpeffionem: vt beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret 1.13.26. & 2.16.7
 11 Nam & qui sanctificat & qui sanctificantur, ex vno sunt omnes, quam ob causam non erubescit fratres ipsos vocare 2.13.2
 14 Vt per mortem aboleret eum qui mortis imperium haberet, hoc est diabolus, &c. 1.14.18. & 2.13.1. & 2.13.2. & 3.11.12
 15 Et liberos redderet quotquot metum mortis, per omnem vitam obnoxij erant seruituti 2.16.7. & 11
 16 Non enim videlicet Angelos assumpserit, sed

- sed semen Abraham assumptis 1. 14. 9. & 2. 11. 1. & 2. 12. 2
- 17 Debit per omnia fratribus similis fieri, ut misericors esset, & fidelis pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent 2. 13. 1. & 2. 16. 12. & 2. 16. 19
3. 14 Christi participes facti sumus, si modò principium illud quo sustentamur, firmum tenuerimus ad finem usque 3. 2. 6
- 4 9 Ita que reliquus est aliquis sabbatissimus populo Dei 2. 8. 29
- 14 Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetrauit cælos, Iesum filium Dei, teneamus hanc professionem 2. 7. 2. & 4. 4. 21
- 15 Non habemus Pontificem qui non possit officii sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter absque peccato 2. 12. 1. & 2. 12. 7. & 2. 13. 1. & 2. 16. 12. & 4. 17. 24
1. 6 Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, ut consequamur misericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunitum auxilium 3. 20. 12. & 3. 20. 17
5. 1 Omnis autem Pontifex ex hominibus assumitur, & pro hominibus constituitur in iis quæ apud Deum agenda sunt, ut offerat donaria & victimas pro peccatis 2. 12. 4
- 4 Neque sibi ipsi quisquam sumit hunc honorem, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron 4. 3. 10. & 4. 15. 22. & 4. 18. 9. & 4. 18. 14
- 5 Ita & Christus non sibi hunc honorem tribuit ut fieret Pontifex, &c. 4. 14. 21. & 4. 13. 2
- 6 Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec 4. 19. 28
- 7 Qui in diebus carnis suæ, quum deprecationes & supplicationes apud eum qui poterat ipsum seruare à morte, cum clare ore valido ac lachrymis obtulisset, & exauditus esset ex metu 2. 16. 11
- 8 Quamuis filius esset, tamen ex iis quæ passus est, didicit obedientiam 3. 8. 1
- 10 Cognominatus à Deo Pontifex, secundum ordinem Melchisedec 4. 18. 2
6. 4 Nam fieri non potest ut qui semel fuerint illustrati, gustauerintque donum cælestis, & participes fuerint Spiritus sancti 3. 2. 11. & 3. 3. 21. & 3. 23
- 6 Si prolabantur ut denudò renouentur per resipiscentiam, &c. 3. 3. 21
- 10 Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis vestri, & laboriosæ charitatis, quam exhibuistis ipsius nomini 3. 18. 7
- 13 Deus enim pollicitus Abraham, quum non posset per quenquam maiorem iurare, iurauit per seipsum 2. 8. 25
- 16 Homines quidem iurant per eum qui sit maior, atque iisdem omnis controuersæ finis, est iurandum ad confirmationem adhibutum 2. 8. 27
7. 3 Sine patre, sine matre, sine genere, nec initium dierum, neque vitæ finem habens, sed assimilatus Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum 4. 19. 28
- 7 Porro sine vlla controuersia id quod minus est, ab eo quod maius est benedicitur 4. 18. 2
- 11 Si consummatio per Leuiticum Sacerdotium erat, &c. 2. 11. 4
- 12 Murato igitur Sacerdotio, necesse est ut legis quoque mutatio fiat 3. 4. 4. & 4. 6. 2
- 17 Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec 4. 18. 2
- 19 Nihil enim sanctificauit Lex, sed adscita spes melior, per quam appropinquamus Deo 2. 7. 17. & 2. 11. 4
- 21 At hic cum iureiurando per eum qui dixit ei. Iurauit Dominus, & non penitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum, &c. 4. 8. 2
- 22 Tanto potioris fœderis sponsor factus est Iesus ibid.
- 24 At iste, propterea quòd in æternum manet, perpetuum habet sacerdotium 2. 15. 6
- 25 Unde & seruare prorsus potest eos qui per ipsum accedunt ad Deum 2. 16. 16
8. 1 Cæterum eorum quæ dicimus hæc summa est: Talem nos habere Pontificem, qui consedit ad dextram throni

- maiestatis illius cœlestis 2.16.15
 5 Vide, inquit, ut facias omnia ad exemplar quod ostensum est tibi in monte 2.7.1
 6 At nunc noster ille Pontifex eò excellentius ministerium sortitus est, quò præstantioris est fœderis intercessor, &c. 2.16.12
 9.1 Habebat quidem etiam prius fœdus constitutos religionis ritus, & sanctuarium mundanum 4.14.21
 7 In secundum autem, semel quotannis solus Pontifex, nõ sine sanguine quem offert pro seipso, & pro populi erratis 2.15.6
 8 Hoc declarante Spiritu sancto, nondum patefactam fuisse viam ad sacrarium, priore tabernaculo adhuc consistente ibid.
 9 Quo dona sacrificiæque offeruntur, quæ non possunt in conscientia sanctificare cultorem 2.17.17. & 2.11.4. & 9.14.25
 12 Adueniens autem Christus Pontifex futurorum, &c. 2.16.16. & 4.14.21. & 4.12.2
 13 Neque sanguine hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in Sacrarium 2.17.4. & 4.18.3
 13 Nam si sanguis taurorum & hircorum & cinis iuuenæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis puritatem 2.17.4
 14 Quanto magis sanguis Christi qui per Spiritum æternum seipsum obrulit, inculpatum Deo, purgabit, &c. 2.16.16. & 3.16.1. & 4.14.21
 15 Itaque ob id noui fœderis Mediator est, ut morte intercedente, &c. 4.17.4. & 2.17.17
 16 Nam ubi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris 4.18.5
 22 Et omnia ferè secundum Legem sanguine purificantur, & absque sanguinis effusione non fit remissio 2.15.6. & 2.17.4
 26 Sed nunc semel in consummatione seculorum ad abolendum peccatum, per immolationem sui ipsius patefactus est, &c. 4.18.3
 27 Et sicut illud statutum est hominibus ut semel moriantur, postea verò iudicium 2.16.17. & 3.25.8
 28 Ita & Christus semel oblatiis ut multorum peccata tolleret, altera vice absque peccato cõspicietur is, qui ipsum expectant ad salutem 3.25.2
 10.1 Lex enim vniuersam obtinens futurorum honorum, non exprellam formam rerum, is hostiis quas singulis annis easdem assidue offerunt, nunquam potest accedentes sanctificare 2.7.16. & 2.7.17. & 2.11.4. & 4.14.23
 2 Alioqui desisset offerri, propterea quòd qui sacrificassent, ac semel purgati essent, nullorum peccatorum amplius sibi conscij essent 3.19.15. & 4.10.3. & 4.14.25
 4 Non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata 4.14.25
 7 Tunc dixi, Ecce adsum: in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, vota tua 2.16.6
 8 Quum superius dixisset, Sacrificium & oblationem & holocaustomata & hostiam pro peccato noluisse, neque approbasse, quæ iuxta Legem offeruntur: tum dixit, Ecce adsum ut faciam, Deus, voluntatem tuam 2.16.5
 10 Qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam 3.6.3. & 4.18.3
 14 Vnica enim oblatione consecrauit in perpetuum eos qui sanctificantur 3.5.2. & 4.18.3
 19 Quum igitur fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per sanguinem Iesu 3.20.20
 20 Ea via quam dedicauit nobis recentem & viuam per velum, hoc est carnem suam 3.20.18
 26 Si vltro peccauerimus post acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua est hostia 3.3.21. & 3.3.23. & 4.18.3
 27 Sed horrenda quædam expectatio iudicij, & ignis feruor qui deuoraturus est aduersarios 3.25.12
 29 Quanto putatis acerbior supplicio dignus censetur, qui filium Dei cõculcarit, & sanguinem fœderis per quæ fuerat sanctificatus profanum duxerit, & Spiritum gratiæ cõtumelia affecterit 3.3.21
 36 Patientia vobis est opus, ut ubi voluntatem Dei præstiteritis, reportetis promissionem 3.2.37
 11.1 Est autè fides, illud quod facit ut expectent

- tent quæ sperantur, & quod demõstrat
 quæ non videntur 3.2.41 & 3.25.1
 3 Per fidem intelligimus constructũ fuisse
 mundum verbo Dei, vt quæ cernimus
 non sint ex apparentibus facta 1.6.1.&
 1.5.13.& 1.16.1
 6 Arqui fieri non potest vt quisquam ei
 sine fide placeat. Nam qui accedit ad
 Deum, hũc credere oportet esse Deũ,
 & præmia largiri iis qui ipsum requi-
 runt 3.11.15. & 3.14.4. & 3.20.40
 7 Per fidem diuinitus admonitus Noe de
 iis quæ nondum videbantur veritus,
 &c. 3.2.20
 9 Per fidem commoratus est in terra pro-
 missa vt alienus, &c. 2.10.13
 17 Abraham quum tentaretur obtulit I-
 saac per fidem, vnigenitum inquam il-
 lum obtulit is qui promissiones exce-
 perat 3.19.6
 21 Adorauit baculo innixus 1.11.15
 12. 3 Reputate igitur quis ille sit qui ta-
 lem sustinuit à peccatoribus aduersus
 sese contradictionem, ne animis defi-
 cientibus fatiscatis 3.3.15
 5 Et obliuiscitis exhortationis, quæ vobis
 tanquam filiis loquitur, Fili me, ne ne-
 gligito castigationem Domini, neque
 deficias animo cũ ab eo argueris 3.4.32
 8 Quòd si estis absque castigatione, cuius
 participes sunt omnes, nempe spurij es-
 stis, & non filij 3.8.6
 9 Deinde corporum nostrorum patres ha-
 buimus castigatores, & eos reuertiti su-
 mus, annon multò magis subiiciemur
 Patri spirituum, & viuemus? 1.15.2
 17 Scitis cum etiam postea quum vellet
 hæreditario iure benedictionem asse-
 qui, reprobatum fuisse, non enim re-
 perit pœnitentiæ locum, quamuis cum
 lachrymis benedictionem illam exqui-
 sisset 3.3.24
 18 Non enim venistis ad contrectabilem
 montem, & incensum ignem, & turbi-
 nem & caliginem, & procellam 2.11.9
 22 Sed accessistis ad montem Sion & ci-
 uitate Dei viuui, Ierusalem cœlestem, &
 myriadas Angelorum 1.14.9
 23 Conuentum & concionem primogeni-
 torum qui conscripti sunt in cœlis, &
 iudicem vniuersorum Deum 1.25.6
 13.4 Honorabile est inter quosuis coniu-
 gium, & cubile impollutum; scortato-
 res autem & adulteros damnabit Deus
 4.9.14. & 4.12.25. & 4.13.3
 8 Iesus Christus heri & hodie idem est, &
 in secula 2.10.4
 15 Per ipsum igitur assidue offeramus Deo
 sacrificium laudis, id est fructum labio-
 rum confitèrium nomini eius 3.20.28.
 & 4.18.61. & 4.18.17
 16 Beneficentiæ verò & communicationis
 ne obliuiscamini: talibus enim victimis
 delectatur Deus 3.4.36. & 3.7.5. & 3.15.
 4 & 4.18.17
 17 Obedite ducibus vestris, & obsecũda-
 te, vigilant enim pro animabus vestris,
 tanquam rationem reddituri 1.13.2

I A C O B I.

 1. 2 **P**RO summo gaudio ducite fratres
 mei, quoties in tentationes varias
 incidistis 3.20.46
 12 Beatus vir qui tolerat tentatione, quo-
 niam cum probatus erit accipiet coro-
 nam vitæ 3.17.10
 13 Nemo quum tentatur, dicat se à Deo
 tentari: nam Deus tentari malis non
 potest, nec quinquam tentat 3.20.46
 14 Sed vnusquisque tentatur, dum à pro-
 pria cupiditate abstrahitur & inescat-
 ur 3.20.46
 15 Deinde cupiditas posteaquam conce-
 pit parit peccatum: peccatum verò
 peractum gignit mortem 3.3.13
 17 Omne munus bonum & omne donum
 est perfectum, (superne descendens à pa-
 tre luminis, apud quem nõ est trans-
 mutatio, aut conuersionis obumbratio
 1.13.8. & 2.2.11. & 4.14.10
 21 Quapropter abiecit omnibus sordibus
 & excremento malitiæ, cum lenitate
 recipite insitum sermonem, qui possit
 seruare animas vestras 4.17.25
 2. 5 Nõne Deus elegit pauperes mundi
 huius, vt fieret diuite p̃fide, cohæredes
 regni quod promisit iis à quibus dili-
 gitur? 3.23.10
 10 Quisquis totam Legem seruauerit, of-
 fenderit autem vno, omnibus tenetur
 3.14.10. & 3.18.10
 14 Quæ utilitas, fratres mei, si fidem dicat
 aliquis habere se, opera verò non ha-
 beat? Non potest fides illa eum serua-
 re 3.2.9. & 3.2.12
 19 Tu credis Deum vnum esse, rectè facis,
 & dæmonia credũt, & horrescunt 3.2.10
 21 Abrahã pater ille noster, nõne ex o-
 peribus iustificatus est, quum obtulisset

- Isaac filium super altare? 3.17.11
- 43 Petitis & non accipitis, eò quòd malè peratis, vt in voluptates vestras infumatis 3.20.7
- 6 Sed maiorem offert gratiam, quia dicit, Deus superbis resistit: modestis autem dat gratiam 2.2.10. & 3.12.5
- 8 Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: Emundate manus, vos peccatores, & purificate corda, vos duplices animo 3.3.16
- 11 Qui damnat fratrem suu. loquitur contra Legem, & damnat Legem: quòd si damnas Legem, &c. 4.10.7
- 12 Vnus est Legislato. qui potest seruare & perdere ibid.
- 14 Qui ignorans quid futurum sit postero die, quæ est enim vita vestra? vapor enim est, &c. 3.20.28
- 15 Pro eo quod dicere debuistis, Si Dominus voluerit, & viuamus, faciemus hoc aut illud ibidem
- 5.12 Ante omnia, fratres mei, ne iurate neque per cælum, neque per terram, neque aliud vllum iusiurandum. Sit autem vestrum est, est, & non, non, &c. 2.8.26
- 13 Affligitur aliquis inter vos? oret. si aliquis æquo animo? psallat 3.20.7
- 14 Infirmatur quis inter vos? accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo, &c. 4.19.18 & 4.19.21
- 15 Et oratio fidei seruare laborantem, erigetque eum Dominus: quòd si peccata commiserit, remittentur ei 3.20.11
- 16 Consistimini alij alios offensas, & orate alij pro alijs, vt sanemini: multum enim valet deprecatio iusti efficax 3.4.6. & 3.4.11. & 3.20.27
- 17 Elias homo erat iisdè quibus nos obnoxius, & precibus precatus est ne plueret: & non pluit super terram annos tres & sex menses 3.20.26
- I. P E T R I.
- 1.2 **D**ilectis ex prænotione Dei Patris ad sanctificationem Spiritus, per obedientiam & asperionem sanguinis Iesu Christi, Gratia vobis & pax multiplicetur 3.1.1. & 3.14.6. & 3.22.6. & 4.15.2
- 3 Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis 2.6.13
- 5 Qui virtute Dei custodimini per fidem ad salutem quæ parata est patesceri tempore vltimo 3.7.42. & 3.18.3
- 7 Vt exploratio fidei vestra multò pretiosior exploratione auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur 3.8.4
- 9 Reportantes mercedem fidei vestræ, salutem animarum 1.15.2. & 3.18.3. & 3.25.1
- 11 Scrutantes in què aut cuiusmodi temporis articulum, prænuuntius ille qui in ipis erat, Spiritus Christi, declararet euerturas Christo perpeffiones 1.13.18. & 2.9.1
- 12 Quibus patefactum est eos nõ sibi, sed nobis ea administrare quæ nũc annuntiatæ sũt vobis 1.14.19. & 2.9.1. & 2.11.6
- 15 Sed sicut qui vos vocauit sanctus est, ipsi quoque sancti in omni conuersatione reddamini 3.6.3
- 16 Sancti estote, nã ego sanctus sum 3.6.2
- 18 Vt qui sciatis vos nõ caducis rebus, argento vel auro, fuisse redemptos ex vana vestra conuersatione, ex patrum traditionibus accepta 2.17.5
- 19 Sed pretioso sanguine vt pote agni immaculati & incontaminati, nempe Christi. 2.17.5. & 3.6.3
- 20 Præordinati quidem ante iacta mundi fundamenta, patefacti verò vltimis temporibus propter vos 3.22.6. & 4.13.20
- 21 Qui per eum creditis Deo, qui excitauit eum à mortuis, & gloriam ei dedit, vt spes ac fides vestra in Deo esset 2.16.13. & 3.2.1. & 3.2.4.3
- 22 Animabus vestris purificatis, auscultando veritati per Spiritum, cum charitate fraterna simulationis experte, &c. 1.15.2. & 2.5.11
- 33 Renati non ex semine mortali, sed ex immortali, per sermonem Dei viui, & manentis in æternum 2.10.7. & 3.2.21. & 4.1.6. & 4.16.18. & 4.16.31
- 2.5 Ipsi quoque veluti viui lapides ædificemini, domus spiritualis, &c. 4.6.5. & 4.18.16
- 9 Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus què sibi Deus vt proprium vendicat: vt virtutes prædicetis illius qui vos vocauit è tenebris in admirabilem suam lucem 2.7.1. & 3.13.2. & 4.18.17. & 4.19.25.
- 11 Dilecti precor vt rãquã aduenz & peregrini abstineatis à carnis cupiditatibus, quæ militat aduersus animã 1.15.2

- 13 Subiecti estote cuius humanæ ordina-
tioni, propter Dominum: siue regi vt
qui supereminet 4.20.23
- 17 Omnes honorate, fraternitate diligite,
Deum timete, Regem honorate 4.20.7
- 18 Famuli, subditi estote eum omni timore
dominis, non solùm bonis & æquis,
sed etiam prauis 4.10.23
- 12 Christus passus est pro nobis, relin-
quens nobis exemplar, vt insequeremi-
ni vestigia ipsius 3.16.2
- 24 Qui peccata nostra pertulit in corpo-
re suo super lignum: vt peccatis mor-
tui, iustitiæ viuere mus: cuius vibicibus
sanati estis 2.16.6. & 2.17.4. & 3.4.25.
& 3.4.27 & 3.4.30. & 4.15.21
- 25 Eratis vt lut oues errantes: sed cõuersi
nunc estis, ad pastorem & curatorem
animarum uestrarum 1.15.2. & 3.25.6
- 3.7 Viri similiter vna versentur vt leien-
tes decet, vasi muliebri vt infirmiori
tribuentes honorem, &c. 4.20.29
- 18 Nã & semel Christus pro peccatis pas-
sus fuit, iustus pro iniustis, vt nos ad
Deum adduceret, mortifiatus quicquid
carne, viuificatus autem Spiritu 2.13.2
- 19 Per quem etiam spiritibus qui sunt in
carere profectus prædicauit 2.16.9
- 21 Qui nunc correspondens exemplar Ba-
ptismi nos quoque seruat (nõ quæ car-
nis sordes abiciuntur, sed quo fit vt
bona conscientia Deũ interroget) per
resurrectionem Christi 3.9.15. & 4.10.3.
& 4.14.4. & 4.14.24. & 4.15.2. & 4.16.21
- 4.3 Satis est nobis quod antea cõto vitæ tẽ-
pore libidinem gentiũ patrauerimus,
quum incederemus in proteruiis, &c.
3.15.8. & 3.24.11
- 8 Ante omnia verò charitatem alij in a-
lios propensam habentes. nam charitas
operiet multitudinem peccatorum 3.
4.31. & 3.4.36
- 10 Vt quisque accepit donum, ita alius in
alium illud ministrans, vt boni
dispensatores variæ Dei gratiæ 3.7.5
- 11 Si quis loquitur, loquatur vt eloquia
Dei 3.8.8. & 4.8.9
- 17 Nam tẽpus est quo incipiat iudicium
à domo Dei: quod si primum incipit à
nobis. quis erit finis? &c. 3.4.34
- 5.1 Presbyteros qui inter vos sunt pre-
cor, ego vna presbyter, &c. 4.6.7
- 2 Pascite Dei gregem qui penes vos est. 4.
10.17. & 4.6.1
- 3 Neque vt dominantes cleris 4.4.9. &
4.10.7
- 5 Deus superbis resistit, humilibus autem
dat gratiam 3.13.5
- 6 Submittite igitur vos ipsos potẽti ma-
nu Dei, vt vos in tempore extollat 3.
2.40
- 7 Omni cura uestra in eum coniecta, nam
illi cura est de vobis 1.17.6
- 8 Sobrius estote, vigilate, nam aduersarius
uester diabolus, tanquam leo rugiens
ambulat quærens quem deuoret 1.14.
13. & 1.4.18. & 3.20.46
- 10 Ceterum Deus omnis gratiæ autor qui
vocaui nos ad æternam suam gloriam
in Christo Iesu, paulisper afflictos, is
inquam absolutos vos reddat, stabili-
liat, roboret, fundet 3.2.40

II. P E T R I.

- 1.4 **E**X eo quòd nobis maxima & pre-
tiosa promissa donata sunt, vt per
hæc efficeremini diuinæ consortes na-
turæ, &c. 3.11.10. & 3.25.10
- 5 Ad hoc ipsum verò vos omni præterea
collato studio, adicite fidei uestræ vir-
tutem, virtuti verò scientiam 2.5.11
- 10 Quapropter fratres potius studete vocationem
& electionem uestram firmã
efficere: hæc enim si feceritis, nõquam
impingitis 3.15.8
- 13 Iustum arbitror quãdiu sum in hoc ta-
bernaculo excitare vos per admonitionem
nem 1.15.2
- 14 Quum sciam breui futurum, vt depo-
nam hoc tabernaculum meum: sicut
Dominus Iesus Christus declarauit
mihì 1.15.2. & 3.25.6
- 19 Et habemus firmissimum sermonem
Propheticũ, cui rectè facitis quòd at-
tendatis velut lucernæ splendenti in
obscurò loco, vsque dum dies illuce-
scat, & lucifer exoriatur in cordibus
uestris 1.9.2
- 21 Non libidine hominis allata est olim
Propheta, sed acti à Spiritu sancto, lo-
quuti sunt sancti Dei homines 1.13.7.
& 1.13.15
- 2.1 Fuerunt & pseudoprophetæ in popu-
lo: vt etiam inter vos erunt falsi docto-
res, &c. 4.9.4
- 4 Si Deus Angelis qui peccauerant, non
pepercit, sed in tartarũ detrusos, catenis
caliginis tradidit, &c. 1.14.16. & 1.14.19

- 9 Nouit Dominus pius è tentatione eripere 3.10.46
- 19 A quo quis superatus est, huic etiam in seruitutem est additus 2.2.8
- 3.4 Vbi est pollicitatio aduentus eius? nã ex quo die patres obdormierunt omnia ita permanent ab initio creationis 3.2.42
- 8 Vnum autem hoc ne vos lateat, dilecti, Vnum diem apud Dominum, perinde esse vt mille annos, & mille annos vt diem vnum 3.2.42
- 9 Nolens vllos perire: sed omnes tendete ad resipiscenciam 3.24.15
- I. IOHANNIS.
- 1.1 Quid erat à principio, quod audiui-
mus, quod vidimus oculis no-
stris, quod spectauimus, & quod ma-
nus nostre tractauerunt de sermone vitæ
2.14.2. & 2.14.7. & 4.17.8
- 7 Quod si in luce incedimus, sicut ipse est
in luce, communionem habebimus cum
eo mutua, & sanguis Filij eius Iesu
Christi purgat nos ab omni peccato
2.17.4. & 3.5.2. & 4.14.21
- 9 Si cõfiteamur peccata nostra, fidelis est
& iustus, vt remittat nobis peccata no-
stra, &c. 3.4.10. & 3.20.9
- 10 Si dixerimus nos non peccasse, men-
dacem facimus eum, &c. 3.20.45
- 2.1 Si quis peccauerit, Aduocatum apud
Patrem habemus Iesum Christum ius-
tum 3.4.26. & 3.20.17
- 2 Ipse enim est propitiatio pro peccatis
nostris: nec pro nostris solum, sed etiã
pro totius mundi peccatis 2.17.2. & 3.
4.26. & 20.20
- 12 Scribo vobis filioli, quoniam remissa
vobis sunt peccata propter nomẽ eius
2.17.5. & 3.4.26
- 18 Pueruli, vltimum rēpus adest, & sicut
audistis antichristum vēturum 4.18.20
- 10 E nobis egressi sunt, sed non erant ex
nobis: nam si fuissent ex nobis, permã-
sissent vti que nobiscum, &c. 3.3.23. &
3.24.6.7
- 10 At vos vnctiõnem habetis à Sancto il-
lo profectam, & nostis omnia 3.1.3
- 23 Quisquis negat Filium, is ne Patrem
quidem habet 2.6.4
- 27 Sed vnctio quam vos accepistis ab eo,
manet in vobis, nec necesse habetis, vt
quisquam doceat vos, verum sicut vn-
ctio eadem docet vos, &c. 3.1.3
- 3.1 Videte qualem charitatẽ dedit nobis
Pater, nempe vt filij Dei vocemur. pro-
pterea mundus non nouit nos, quia nõ
nouit eum 3.6.3. & 3.20.36
- 2 Charissimi, nunc filij Dei sumus, sed
nondum patefactum est quod erimus:
scimus autem forte, vt cum patefactus
ipse fuerit, similes ei simus, &c. 2.9.3. &
3.2.14. & 3.11.10. & 3.25.12. & 4.18.20
- 3 Et quisquis habet hanc spem in eo sitã,
purificat se, sicut & ille purus est 3.16.2
- 8 Qui committit peccatum, ex diabolo
est quoniam à principio diabolus pec-
cat. Filius autem Dei, &c. 1.14.15. & 18.
& 19. & 3.15.8
- 9 Quisquis natus est ex Deo, peccatum
non committit, quoniam semen ipsius
in eo manet, nec potest peccare, eò
quod ex Deo natus est 1.13.10. & 2.5.11
- 10 Per hoc manif. sti sunt filij Dei, & filij
diaboli, &c. 1.14.9. & 3.16.2
- 25 Quisquis odit fratrem suum, homicida
est: & noster nulum homicidã habere
vitam æternam in se manentem 2.8.39
- 16 Per hoc cognouimus charitatẽ, quod
ille animam suã pro nobis posuit: nos
igitur debemus pro fratribus animas
ponere 2.14.12
- 20 Nam si nos condemnet cor nostrum,
potentior est Deus corde nostro, & no-
uit omnia 3.4.18
- 22 Et quicquid petierimus, accipiemus
ab eo, quoniam præcepta eius custodi-
mus, &c. 3.20.7. & 10
- 24 Qui seruat eius mandata, in eo habi-
tat, & per hoc nouimus eum habitare
in nobis, nempe ex Spiritu quem no-
bis dedit 3.14. & 3.2.39
- 4.1 Dilecti, ne cuius spiritui credite, sed
probate spiritus, an ex Deo sint, &c.
4.9.2
- 3 Quicumque spiritus non confitetur Ie-
sum Christum in carne venisse, ex Deo
non est 4.17.32
- 10 In hoc est charitas. non quod nos dile-
xerimus Deum, sed quod ipse dilexerit
nos, & miserit Filium suum, &c. 2.17.2.
& 3.14.6
- 11 Dilecti, si Deus nos ita dilexit, de-
bemus & nos alij alios diligere 3.16.2
- 13 Per hoc cognoscimus nos in eo habita-
re, & ipsum in nobis, quod de Spiritu
suo dicit nobis 3.1.4. & 3.24.2
- 18 Metus nõ est in charitate: expleta cha-
ritas

- ritas foras eicit metum, quoniam metus cruciatum habet, qui autē metuit, non est perfectus charitate 3.2.27
- 19 Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos 2.16.3
- 5.4 Quicquid natum est ex Deo, vincit mundum, & hæc est victoria quæ vicit mundum, nempe fides nostra 1.18.3. & 25.11. & 3.2.21
- 6 Hic ille est Iesus Christus qui venit per aquam & sanguinem, &c. 4.14.22
- 7 Tres sunt qui testificantur in cælo, Pater, Sermo. & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt 3.1.1
- 8 Et tres sunt qui testificantur in terra, spiritus, & aqua, & sanguis, & hi tres in vnum consentiunt ibidem
- 12 Qui habet Filium habet vitam: qui non habet Filium Dei vitam non habet 3.14.3. & 3.15.6
- 14 Et hæc est fiducia quam apud Deum habemus, ipsum, siquid petierimus secundum voluntatem eius non audire 3.20.5
- 15 Quod si scimus eum audire nos, quicquid petierimus, scimus nos habere petitiones quas ab eo petimus 3.20.5
- 18 Qui genitus est ex Deo, conseruat seipsum 2.5.11
- 19 Sciamus nos ex Deo esse, & mundum totum in malo iacere 3.2.14
- 20 Hic est verus Deus & vita æterna 1.13.11. & 25
- 21 Filii, caute vobis ab idolis, Amen. 1.11.1
- II. IOANNIS.
- 1.7 **M**ulti impostores ingressi sunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum venisse in carne, &c. 3.17.32
- IVDAE.
- 1.6 **E**T Angelos qui non seruata origine reliquerunt suum domicilium iudicio magni illius dei, vinculis æternis sub caligine reseruasse, &c. 1.14.16. & 1.14.19. & 3.25.6
- 9 At Michael Archangelus, quum aduersus diabolum certans disceptaret de corpore Moÿs, non ausus est impingere illi notam maledicti, sed dixit, Increpet te Dominus 1.14.8. & 1.14.19
- 2.5 **E**I qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris per sanguinem suum 4.14.21
- 6 Et fecit nos Reges & sacerdotes Deo & Patri suo 2.15.6. & 4.18.17
- 5.13 Et omnem creaturam quæ in cælo est & quæ super terram, & sub terra, & in mari, & quæ in eis sunt omnia, audiui dicentia, &c. 3.5.8
- 7.14 Hi sunt qui venerunt ex afflictione magna, & lauerunt stolas suas ac dealbarunt in sanguine Agni 3.5.2
- 13.5 Datumque est ei os loquens magna & blasphemias 4.7.25
- 14.13 Beati posthac mortui, inquam quæ Domini causa moriuntur. Etiam dicit Spiritus, requiescunt enim à laboribus suis 3.5.10
- 18 Reddite ei sicut & ipsa reddidit vobis, & duplicate ei duplum secundum opera eius 3.9.6
- 19.10 Et cecidi ante pedes eius, vt adorem eum, sed dixit mihi, Vide ne feceris, conseruus tuus sum, vnus ex fratribus tuis qui habent testimonium Iesu, Deum adora 1.12.3. & 1.14.10
- 10.4 Deinde vide sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est eis: & animas eorum qui securi percussæ sunt propter testimonium Iesu, & propter sermonem Dei, quisque non adorarunt bestiam, neque imaginem eius, neque acceperunt charactrem eius in frontibus suis, aut in manibus suis, viuētq; & regnabunt cum Christo mille annis 3.25.5
- 21.27 Non intrabit in eam quicquæ quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat, sed tantum, &c. 4.16.17
- 22.8 Ego verò hæc quum vidissem & audissem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc ostendebat 1.12.3 & 1.14.10
- 9 Is verò dixit mihi, Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & vnus fratrum tuorum Prophetarum, &c. 1.12.3 & 1.14.10.
- 18 Siquis adiecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto 4.9.2
- 19 Et si quis abstulerit aliquid ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius à libro vitæ, &c. ibidem.

R E R V M E T N O M I N V M
 Q V Æ H O C V O L V M I N E C O N -
 T I N E N T V R I N D E X .

Olim ab Aug. Marlorato primùm collectus.
 Postrema autem hac editione renouatus,
 & duplo auctior redditus.

*Primus numerus librum: alter caput:
 tertius sectionem indicat.*

<p>A</p> <p> Braham pater fidelium 3. 10.11. Abraham sola fide iustificatus 3.11.13 Abraham vitam miseriarum plenam duxit 2.10.11 Acacius Amadæ Episcopus 4 4.3 Actio gratiarum soli Deo debetur 2.8.16 Actio gratiarum necessaria fidelibus 3.20.21 Acceptio hominis duplex apud Deum 3.17.4 Achab, & eius pœnitentia 3.3.25. & 3.20.15 Ακαλαθια, & eorum munus 4 4.10. & 4.19.23 Adam quomodo lapsus 2.1.4 Adam Dei providentia lapsus 3.23.8 Adam posterior. Vide Christum Administratio sacramentorum. pars ministerij Ecclesiastici 4.15.10 Admonitiones priuatae in Ecclesiae necessariz 4.12.2 Adoratio soli Deo debetur 2.8.16 Aduentus Christi in iudicium 16.17</p>	<p>Adulterium prohibitum 1.8.4 Aegyptiorum garrulitas ridicula 1.8.4 Aedificatio necessaria fidelibus 4.1.12. & 4.8.1 Afflictiones à Deo immixtæ 1.17.3 Afflictiones fidelibus necessariæ 3.8.1 Afflictiones variis modis vtilis 3 4.32.33. & 3.8.2.3 Afflictionum finis semper considerandus 3.9.1 Afflictiones fidelium & impiorum differunt 3.4.32. & 3.8.1 Afflictiones impiorum maledictæ 3.4.32.33 Allegoriæ 3.5.19. & 3 4.4 Ambrosius, lib. de philosophia 2.1.4.4 Lib. 1. de Iacob & vita beata 6. c. 2. 7. 7. & 2. lib. 2. cap 2. 11. 23 Lib. de Isaac & anima 3.20.21 Lib. 2. de off. 28. cap. 4 4 8 Lib. 6. de Sacramentis 4.19.3 Lib. de his qui myst. rits initiantur 4.17. 15. & 4. 9. 3 Lib. 1. de vocatione gentium. 1. & 2. cap. 3. 18. 3. & 3. 22 9 Serm. 46. de pœnit. Petri 3.4.45 Serm. seu homilia de Basilicis tradendis</p>
---	---

I N D E X.

dis	4.11.8. & 15	Archidiaconi, & illorum in Ecclēsia origo	4.4.5
Epist. 32. ad Valentin.	4.11.4. & 15	Archiepiscoporum in Ecclesia institutio	4.4.4
Epist. lib. 5. 31. & 33. epist.	4.12.17	Aristocratia inter Israelitas à Deo constituta	4.20.8
Epist. lib. 5. 31. & 33. epist.	4.4.8	Aristoteles Philosophus lib. 11. de hist. animal. 17. cap.	1.5.3
In 5. cap. 1. ad Timorh.	4.11.6	Lib. 11. de animo, & 1. Metaphys.	1.5.5
Ambrosij magnanimitas	4.12.7	Lib. 6. Ethic. cap. vlt. & 6. lib. 2. cap. 1.	1566
Anabaptistarū errores detecti & refutati	2.8.26. & 2.10.1.7. & 3.2.14. & 4.1.13. & 4.12.12. & 4.15.16. & 4.16.1. & 4.20.2	L. b. 6. Ethic. 3. cap.	1.15.7
Ananemaris significatio	4.12.10	Lib. 3. Ethic. 5. cap.	2.2.3
Angeli à Deo creati	1.14.3.4	Lib. 7. Ethic. 3. cap.	2.2.23
Angeli ad Dei imaginem creati	1.15.3	Artis hæreticæ refellitur	1.13.4.16
Angeli Spiritus essentialis naturæ	1.14.9	Artes sedentariæ à Deo sunt	2.2.16
Angeli cur sic dicti	1.14.5	Ascensus Christi ad cælum	2.16.14
Angeli cur appellentur exercitus	ibid.	Astrologiæ vsus	1.5.5
Angeli interdum dij vocantur	ibidem	Assentatores principum periculosissimi	4.20.1.32
Angeli cur virtutes dicantur	ibid.	Artheismus vnde	1.5.12
Angeli non adorandi	1.14.11	Artheorum ingratitude	1.5.4
Angeli ad salutem fidelium constituti	1.14.7	Audite ad credendum	3.2.6
Angelorum caput Christus	3.27.1	AUGUSTINVS.	
Angeli mali, illorumque lapsus	1.14.16	Quoniam in citandis & explicandis Augustini locis frequens est Calvinus, ordinem Tomorum Augustini sequuti sumus in hoc indice.	
Angelorum munus	1.14.6.12. & 3.20.13	I.	
Angelorum diuersa nomina	2.14.8	Retractionum 1. lib. 1. cap.	1.16.8
Animæ definitio	1.15.6	Lib. eodem. 3. cap.	2.2.8
Anima est immortalis essentia	1.5.4.4.5. & 1.15.2.6	Lib. eodem. 5. cap.	2.8.50
Anima bipertita	1.15.7	Confessionum 10. lib. 33. cap.	3.20.32
Animæ à Deo creatæ	1.15.5	Confess. 11. lib. 12. cap.	1.14.1
Animæ immortales	1.5.2. & 2.10.9	Lib. 2. de Ordine. 9. cap.	1.7.3
Anselmus	2.2.4	Lib. de morib. Eccl. Catholicæ	3.6.1
Anthropomorphitæ	4.17.23.25	Eod. lib. 31. & 33. cap.	4.13.9
Antichristus, & eius in Ecclesia sedes	4.2.12	Lib. de morib. Manich. 13. cap.	4.12.19
Apollinarius vetus hæreticus	2.16.12	Lib. 2. de Genesi Contr. Manich. 1.14.1	
Apostoli qui proprie	4.3.4.5	Eod. lib. 3. cap.	3.23.2
Apostoli Spiritu diuino afflati, & loquuti sunt & scripserunt	4.8.9	II.	
Apostoli quomodo præferantur Ioanni Baptistæ	2.9.5	Epistola 2. ad Ianuar.	4.6.15
Apostolorum in scriptis scopus	4.20.12.	Epist. 5. ad Marcellin.	4.20.12.20
Apostoli, ab iis qui se eorum successores prædicant, longè differunt	4.8.9	Epist. 19. ad Hieronym.	4.7.30
Apparitiones Dei	1.11.3	Epist. 23. ad Bonif.	4.17.21.28
Appetitus vindictæ prohibitus & 4.20.20	2.8.57	Epist. 24. ad Alip.	2.5.7
Appetitus vindictæ in Samsone	3.20.15	Epist. 43. ad August.	1.10.3
Arbitrium, vide Liberum Arbitrium		Epist. 44. ad Maxim.	ibid.
		Epist. 47. ad Valen.	2.2.1
		Epist. 48. ad Vincent.	1.13.4. & 4.2.3
		Epist. 49. ad Deograt.	1.11.13
		Epist. 52. ad Maced.	2.5.2
		Epist. 56. ad Diosc.	2.2.11
		Epist. 57. ad Dardan.	4.17.15.28

I N D E X.

Epist. 64. ad Aurel.	4.12.13	Lib. de continentia, 8. cap.	2.8.50
Epist. 66. ad Maxim.	1.13.15	Lib. de pœnitentia	3.14.8
Epist. 82. ad Largum	4.13.8	V.	
Epist. 89. ad Hilarium	2.7.9	De ciuitate Dei, 1. lib. 8. cap.	1.6.10
Epist. 95. ad Innocent.	ibid.	☉ 4. lib. 9. cap.	1.11.6
Epist. 99. ad Euodium	2.16.9	☉ 4. lib. 12. cap.	2.8.5
Epist. 105. ad Sextum	2.3.14 ☉ 3.15.7	☉ 4. lib. 31. cap.	1.11.13
☉ 3.23.10		☉ 5. lib. 24. cap.	4.20.12
Epist. 106. ad Bonif.	2.3.7. ☉ 2.3.14	☉ 6. lib. 10. cap.	1.11.2
☉ 3.23.13.5.11		☉ 10. lib. 29. cap.	2.14.7
Epist. 107. ad Vital.	2.5.17	☉ 11. lib. 2. cap.	3.2.1
Epist. 108. ad Sixtum	3.22.8	☉ 19. lib. 17. cap.	4.20.16
Epist. 110. ad Eradium	4.4.11	☉ 19. lib. 27. cap.	3.1.22
Epist. 118. ☉ 19. ad Ianuar.	4.10.13.14	☉ 21. lib. 25. cap.	4.17.34
19. ☉ 4.14.26. ☉ 4.19.3		☉ 22. lib. 2. cap.	3.20.15
Epist. 144. ad Anastas.	2.2.8	☉ 24. lib. 13. ☉ 16. cap.	3.5.10
Epist. 162. ad Episcop.	4.7.10	V I.	
Epist. 174. ad Pascent.	1.13.19	Contra Epistolam fundamenti	4. ☉ 5.
Epist. 200. ad Afellic. 2.7.9. ☉ 2.8.50		cap. 1.7.3	
I I I.		Contra Adimantum,	12. cap. 4.17
Lib. 1. de doct. Christ.	23. cap. 2.8	21.28	
54. ☉ 57		Contra Faustum, 9. lib. 11. cap.	4.14.19
Lib. 3. de doct. Christi	2.5.8	☉ 13. lib. 16. cap.	4.17.34
Eod. lib. cap. 9	4.14.16.26 ☉ 4	& 19. lib. 13. cap.	4.14.6.16
17.6 ☉ 4.19.3		☉ 20. lib. 18. cap.	4.18.10
De fide & Symbolo, 6. cap. 4.17.26. ☉ 8.		☉ 30. lib.	4.12.19
cap. 2.16.16		☉ 32. lib.	1.7.3
Enchirid. ad Laurent.	2.5.7. &	Contra aduersar. legis & prophet.	2.8.6
3.23.7		☉ 4.18.10	
Eod. enchirid. 5. cap.	2.15.1	De bono coniugali	2.8.6
☉ 30. cap.	2.2.8	V I I.	
☉ 31. cap.	3.24.1	Contra epist. Parmeniani. 2. lib. 1. cap. 4.	
☉ 32. cap.	2.3.11	12.1. ☉ 2. lib. 8. cap. 3.20.27. ☉ 4.18.10.	
☉ 36. cap.	2.14.4	☉ 2. lib. 13. cap. 4.15.20. ☉ 3. lib. 1. & 2.	
☉ 68. cap.	3.5.9	c. 4.1.16. ☉ 4.1.11.12.13	
☉ 101. cap.	1.18.3	Contra literas Petiliani,	2. lib. 3. cap.
☉ 116. cap.	3.10.35	14.26	
Lib. de Ecclesiast. dogmatib.	54. cap. 3.	Contra 2. Gaudentij epist.	23. cap.
4.38		3.5.8.	
Lib. 3. de Trinitate, 4. cap.	1.16.8	De Baptismo contra Donatistas, 2. lib. 6.	
☉ 3. lib. 10. cap.	4.17.15.28. ☉ 5. lib.	cap.	2.8.58
8. ☉ 9. cap.	1.13.5. ☉ 10. lib. 1.15.4	☉ 3. lib. 16. cap.	4.19.12
De Genesi ad literam, 5. lib.	3.21.4	☉ 5. lib. 10. cap.	4.15.7. ☉ 4.17.34
☉ 6. lib. 15. cap.	3.23.8	☉ 5. lib. 23. cap.	4.19.12
☉ 10. lib. 10. cap.	3.24.13	☉ 5. lib. 24. cap.	4.14.14
☉ 11. lib. 7.8. ☉ 9. cap.	1.15.8	In breui collat. contra Donatist.	4.
De opere monachorum	4.13.10.15	7.10	
☉ 4.19.20		De peccatorum meritis & remissione: 1.	
Lib. de Spiritu & litera,	2.2.8. ☉ 2.7.5	lib. 27. cap.	4.19.23
I I I I.		☉ 2. lib. 18. cap.	2.3.7. & 3.2.41
Lib. quæst. Euangel. secund. Matth.	4.2.5	☉ 2. lib. 18. cap.	3.44.33
Lib. 83. quæst.	1.16.8. ☉ 1.17.2. ☉ 2.8.50	☉ 3. lib. 8. cap.	2.1.8
Lib. 2. quæst. veteris test. 2.8.12. ☉ 3. lib. 4.		Lib. de natura & gratia	2.2.11. & 2.3.
14.17.26. ☉ 14.19.15.16		6. ☉ 2.7.5	

I N D E X.

Baptismus pro circumcissione	4.14.24.& 4.6.6	Bonorum Ecclesiæ communio	4.1.4
Baptismus in quo differat à circumcissione	4.14.21.& 4.16.3	Bonum summum	1.2.3.& 3.25.2
Baptismus quomodo necessarius	4.16.26	Boni inter improbos	3.21.7.& 4.1.7.8.13
Baptismus ex administrantis dignitate non æstimandus	4.15.16	C.	
Baptismus tria ad fidem Christianam affert	4.15.1	Caligula audax & insignis numinis contemptor	1.3.2
Baptismus Ioannis & Apostolorum idem	2.9.5	Calumnia damnatur	2.8.47
Baptismus infantium sacris literis probatus ac confirmatus	4.16.1	Canonici qui in Papatu	4.5.10
Baptismus non repetendus	4.15.16	Cantus introductus in Ecclesiam	3.20.32
Basilus	1.14.20.& 1.16.8	Capellani in Ecclesia Papistica	4.5.10
Bella quomodo legitima	4.20.11	Caput ministeriale	14.6.9
Benedictio Dei maximam vim habet	3.7.8.9	Cardinales quomodo in Ecclesia cuncti	4.7.30.
Beneficentiæ argumentum	3.7.6	Carnis opera	2.1.8
Beneficium Dei 2.8.15. eius finis	3.6.3	Carnis petulantia	3.10.3
Beneficia Papalia	4.5.6.9	Caro Christi verè cibus	4.17.7. viuifica 4.17.9
Benevolentia diuina causa salutis	3.2.28	Caro pugnat cum spiritu	3.20.17.18
Berengarius	4.17.12	Cassij tribunal	4.20.10
Bernardus de gratia & lib. arbitrio	2.2.4.& 6.	Casu an aliquid fiat	1.16.5
Idem Serm. 2. in Cantica	2.3.12	Castigatio Dei vnde	3.2.21.& 3.4.35
& 11. Serm.	3.3.15	Catechisandi ratio in Ecclesia	4.19.12
& 13. Serm.	3.12.3.8	Catharienses	4.1.13
& 15. Serm.	2.16.1	Cato	3.10.4
& 22. Serm.	3.11.22	Causæ salutis nostræ quatuor	3.14.17.21
& 23. Serm.	3.24.4	Celestini hæretici refelluntur	2.1.5 & 3.23.5
& 61. Serm.	3.12.3	Censuræ 4.7.7. veterum quales	4.1.29
& 78. Serm.	3.21.1	Ceremoniæ aduentu Christi deletæ	4.15.25
& 81. Serm.	2.3.5. & 2.5.1	Ceremoniæ à Christo separatæ inutiles	4.14.25
& 98. Serm.	3.15.2	Charitas	2.8.5.4
Serm. 15. in psal. qui habitat	3.12.3	à fide procreatur	3.2.41
Serm. 1. de annuntiatione	3.2.41	quomodo fide maior	3.18.8
Serm. 2. in octaua paschæ	3.2.38	facit efficacem fidem	3.11.20
Serm. 2. in die ascensionis	3.2.38	huius ingenium	3.7.5.6
& 3.23.1		& efficacia	3.4.36
Serm. 5. in dedicat. templi	3.2.25	huius regula	3.10.5. & 3.19.14
& 3.13.4		tres fines	4.17.38
Epist. 107. ad Thomam præposit.	3.22.10	Character indelebilis	4.19.31
Lib. 1.2.3. & 4. de considerat. ad Eugen.	4.7.18. & 4.11.11	Cherubim, quid	1.11.3
Blasphemia in Spiritum S.	1.3.15	Chiliasæ	3.25.5
Boethius de definitione	1.5.3	Chorepiscopi	4.4.2
Bonifacij ambitio	4.7.17	Christina papisticum	4.19.7
Bonitas Dei	1.5.5. & 1.14.2. & 3.3.19	Christiani Sacerdotes & vniuersi	2.15.6.
Bonorum terrestrium vsus	3.10.1	& 4.19.9	
Bonorum eccles. distributio	4.4.6. & 4.7.7	Christianorum consolatio	2.16.19
		Christiani qui non dicendi	3.6.4
		Christus Deus æternus	2.13.7. & 2.14.2
		Christus Deus & homo	2.12.2
		Christus	

I N D E X.

Christus habet duas naturas	2.14.1	Christus in Euangelio patefactus	2.9
Christus cui Iesus appellatus	1.16.1	9.8	
Christus alter Adam	1.15.4. & 2.12.7	Christus omnis peccati expertus	2.13.4. & 2.16.5
Christus patronus	3.20.17	Christus nobis Dei gratiam & vitam æternam acquisiuit	2.17.1
Christus Angelus nominatus	1.3.20. & 1.1.4.5	Christus in celo quæri debet	4.17.19
Christus verus ac solus miraculorum author	1.13.13	Christus veræ carnis nostræ essentiam assumpsit	1.13.1
Christus author vitæ	2.17.1	Christus sedet ad dextram Dei patris	2.1.4.3
Christus ecclesiæ caput	4.6.9	Christus solus omnibus fidelibus est satis	2.16.19
Christus hominum & angelorum caput	2.12.1. & 3.22.1	Christus in iudicium venturus	2.16.17. & 4.17.9
Christus solum animarum nostrarum alimentum	4.17.1	Christus est præditus carne vniuersificante	
Christus solus Ecclesiæ doctor ac magister	4.3.3. & 4.8.7.8	Christus morte sua nobis vitam attulit	2.16.5
Christus filius David	2.13.3	Christus ad inferos descendit	2.16.8.2
Christus propriè Dei filius	2.14.5	Christus 40. dies ieiunauit, quàmque ob causam	4.12.20
Christus finis Legis	1.6.2. & 2.6.4. & 2.7.2	Christus nostras induit infirmitates excepto peccato	2.16.12
Christus omnium fidelium frater	2.12.2	Christus perfecta iustitia præditus	3.14.12
Christus solus ecclesiæ fundamentum	3.15.5	Christi meritum	2.17.8
Christus vt officio mediatoris fungeretur debuit carnem humanam assumere	2.12.1.4	Christi miracula	1.13.13
Christus perfectissima Dei imago	1.15.4	Christus sua obedientia deleuit nostra peccata	2.16.5
Christus rotius mundi iudex	2.16.17	Christi officium	2.6.2. & 2.5.2. & 2.12.4. & 3.12.7
Christus sacramentorum substantia	1.14.16. & 17.11	Christus infinita potentia præditus	2.15.5. & 2.16.16
Christus solus intercessor inter Deum & hominem	1.14.12 & 2.6.2.3. & 2.12.1. & 2.16.16. & 2.17.1.4. & 2.17. & 4.12.25	Christi regnum æternum	2.15.3. & 3.25.5
Christus verum Baptismi obiectum	4.15.6	Christi regnum spirituale	2.15.3.4. & 4.5.17. & 4.17.18. & 4.20.1.12.13
Christus panis vitæ	4.17.5	Christus à mortuis resurrexit	2.16.13
Christus Propheta, rex, & sacerdos	2.15.1	Christus victor in Satanam	1.14.18
Christus verum nostræ electionis speculum	3.24.5	Christus interdum nomen suum Ecclesiæ communicat	4.17.22
Christus sacerdos	2.14.4. & 2.15.6. & 4.18.2. & 4.19.28	Chrysolom. homil. 10. in Genes. & 18. homil. & 22. homil. & 33. homil.	3.4.38 2.2.4 2.5.3 3.15.2
Christus solus omnium electorum seruator	3.15.5	homil. 2. in 50. psalm.	3.4.8.38
Christus sol iustitiæ	2.10.20. & 3.25.1. & 4.8.7	Opere imperf. in Matth. homil. 3. in Matth. & homil. in 14. Matth. & homil. 12. de Chananza	3.20.35 4.12.5 4.15.7 3.4.4
Christus complementum legis	2.7.2	homil. 8. in Marc.	4.17.6
Christus anno circiter tricesimo baptizatus	4.16.19	homil. de Lazaro	3.4.8
Christus diuersis afflictionibus obnoxius	3.8.1	homil. 16. in Iohann.	3.2.2
		homil. de conuers. Pauli	3.24.1

I N D E X.

homil. 18. in 2. ad Corinth. 8. cap. 4. 17.	48	48	fuffocatur	1.4.1
homil. 26. in epist. ad Ephes. 1. cap. 4.	17. 45	48	huius effecta & finis	1.1.2. & 1.2.1
homil. de inuent. S. crucis 2.3.7. & 4.12.28	2.3.7. & 4.12.28	48	Cognitio hominis duplex in duobus consistit	1.15.1
homil. 62. & 61. ad popul. Ant. 4.14.3. & 4.7.6	4.14.3. & 4.7.6	48	huius effecta & finis	1.1.1
homil. de incomprehensib. Dei natura 1.13.21. & 3. 4.8	1.13.21. & 3. 4.8	48	& fructus	2.1.1
Serm. de pœnit. & confess. 3.4. 8. & 3. 4.33.	3.4. 8. & 3. 4.33.	48	cui obtingat eius regula	2.2.10
Serm. 3. de Spiritu S. 4.8.13. & 4.17.13	4.8.13. & 4.17.13	48	Colere lenius quàm seruire	1.1.2. & 1.2.2
Serm. 3. de prouidentia, ad Stagium 3. 4.35	3.4. 8. & 3. 4.35	48	Collationes beneficiorum	1.11.11
Lib. de compunctione cordis 2.8.57	2.8.57	48	Collègia monachorum	4.13.8
De perfectione Euangel. 2.2.11	2.2.11	48	Colloquium cum Deo	3.20.2
Cicero lib. 3. quæst. Tuscul. 2.2.3	2.2.3	48	Comminationes	2.5.1
Lib. 1. de natura deor. 1.3.1.2.3. & 1.5.5. & 1.6.11.12	1.3.1.2.3. & 1.5.5. & 1.6.11.12	48	Comminationes Dei conditionales	1.18.1
& 2. lib. 1.5.5. & 1.12.1	1.5.5. & 1.12.1	48	Communicatio idiomatum	2.14.1.2. & 4.19.30
& 3. lib. 2.2.3	2.2.3	48	Communio Sanctorum	3.25.3. & 4.1.3. & 4.1.12
de finibus 5. lib. 1.15.6	1.15.6	48	Comparatio inter Christum & Moſen	2.11.4
de officiis 4.20.12	4.20.12	48	Conciliatio locorū (specie tenus pugnantium)	2.8.12. & 2.8.20. & 2.10.6. & 2.15.5. & 2.16.17. & 3.17.11.12.13. & c.
de legib. 2. lib. 1.5.13. & 4.1.5	1.5.13. & 4.1.5	48	Conciliatio quæſtionum	2.9.4
Circumcisio in quo differat à Baptismo 4.14.21. quomodo conueniãt 4.16.3. gratiæ symbolum 4.15.16. mortificationis figura 4.16.10	4.14.21. quomodo conueniãt 4.16.3. gratiæ symbolum 4.15.16. mortificationis figura 4.16.10	48	Concilia 1. gitima eorum contrarietates & error	4.8.10. & 4.9.9. quæ necessaria 4.9.7. genera- lia 4.9.6 à quibus conuocabantur 4.12.12 papistica qualia 4.7.8
Claues regni cælorum 3.4.13. & 3.4.20. & 4.2.10. & 4.6.4	3.4.13. & 3.4.20. & 4.2.10. & 4.6.4	48	Concilium vniuersale Aquileiense 4.5.17. & 4.7.2 Carthaginense 4.19.14. Laodicense 4.4.12 Mileuitanum 4.7.9 Taurinense 4.7.14	
Clementia Dei 1.5.6	1.5.6	48	Concupiscentia damnatur 2.8.49	
Clemens papa 4.7.24	4.7.24	48	Concupiscentia in regeneratis 3.2.10	
Clerici qui olim 4.4.9	4.4.9	48	Concupiscentia peccatum coram Deo 3.3.12	
Clericorum immunitas 4.11.15	4.11.15	48	Conditio humana extra Christum misera 4.17.37	
Clericorum tonsura 4.19.26.27	4.19.26.27	48	Confessio coram Deo 3.4.9 coram hominibus 3.4.10 Priuata, & eius species 3.3.18. & 3.4.12 extraordinaria 3.4.11 publica 3.3.18 auricularis, noxia 3.4.19 eius origo 3.4.24	
Coactio 2.3.5	2.3.5	48	Conferre spiritum 4.19.6	
Cœlibatus 2.8.43. & 4.12.26. & 4.13.18	2.8.43. & 4.12.26. & 4.13.18	48	Congregationum utilitas 2.8.32	
Cœmeteria 3.25.8	3.25.8	48	Confirmatio quid 4.19.4	
Cœna domini quomodo instituta 4.17.1	4.17.1	48	verus	
20. eius energia 4.17.3	4.17.3	48		
fines tres 4.17.1	4.17.1	48		
materia 4.17.11	4.17.11	48		
utilitas & significatio 4.17.1	4.17.1	48		
eius partes 4.17.11.14	4.17.11.14	48		
infantibus cur non administratur 4.16.30. continuum fidelibus alimentum 4.18.19. quando & quomodo celebranda 4.17.43. quibus administranda 4.1.15. & 4.16.31. reliqua vide in 1. indice	4.16.30. continuum fidelibus alimentum 4.18.19. quando & quomodo celebranda 4.17.43. quibus administranda 4.1.15. & 4.16.31. reliqua vide in 1. indice	48		
Cœtus eccl. necessarii 2.8.32. & 4.1.5	2.8.32. & 4.1.5	48		
Cognitio Christi 3.2.6	3.2.6	48		
Cognitio Dei naturaliter hominibus insita 1.2.3	1.2.3	48		

I N D E X.

verus huius vsus	4.19.13	Corda hominum in manu Dei	1.18.12
confir.papisticæ formula	4.19.5	Cordis affectus	3.20.5
Confictus	3.8.9	Cordis durities	2.4.5
Conformitas Christi	3.25.3	Cornelius centurio cur baptizatus	4.15.15
Congregatio in Christi nomine	4.9.2	Cornelius priusquam Euangelium ex ore Petri audisset regeneratus	3.24.10
Coniecturæ fidei contrariæ	3.2.33	Cornelij fides	2.2.32
Coniugium interdicitur	4.12.23	Corpus etiam Deo consecratum	3.25.7
Coniunctio Dei cum fidelibus	2.8.18	Corpus Christi finitum	4.17.26
Conscientia quid	3.19.15. & 4.10.3	Corpus Christi templi appellatur	2.4.4
Deum respicit	4.10.4	Corpus Christi quomodo in cœna edatur	4.17.5
qualis est eius pax	3.13.3	Corruptio hominis, aduentitia qualitas	2.1.11
ei nullus iniiciendus laqueus	4.10.2	Crates Thebanus	3.10.1
Consecratio in cœna	4.17.14	Creatio, quid	1.6.1. & 1.15.6
Consecratio presbyterorum	4.19.28	creationis tempus	1.14.1
ministerorum	4.4.15	creatio hominis	1.14.20. & 1.15.1
Consensus Ecclesiæ ad confirmandam Scripturam	1.8.12	quanta eius excellentia	1.15.8
Consensus veteris & noui testamenti	2.10.1	creaturam humanam, post peccatum, quomodo Deus simul amet & odio prosequatur	2.16.4
Consistoria	4.3.8. & 4.11.1	Credere Ecclesiam, quid	4.1.2
Consolationes 1.4.6. & 1.16.3. & 1.17.11. & 2.8.21. & 2.16.5.18. & 2.25.4. & 3.8.7. & 3.9.6. & 3.15.8. & 3.20.51. & 3.25.4. & 4.1.3	4.7.10. & 4.11.12	Credere ex toto corde	4.14.8
Constantinus	4.7.10. & 4.11.12	Cruciatu impiorum	3.25.12
Constitutiones Ecclesiasticæ	4.10.29	Crucis causæ	3.8.1
bonæ & vtilis, quæ	4.10.30.32	fructus	3.8.2
papisticæ, quales	4.10.9	species propria fidelium	3.8.9
Consubstantialis filius	1.13.4	tolerantia	3.8.1
Consuetudo laudabilis	4.11.10	triumphus	3.9.6
Conemptus ministerij non inultus manebit	4.1.5	Crux triumphalis Christi	2.16.6
Contemptus mortis	1.9.5	Cucullati fratres	4.11.5
Contemptus periculosus	4.10.31	Culpa peccati	3.4.28
Contentio in Ecclesia de vniuersali Episcopio titulo	4.7.4	cum pœna collocatur	3.4.29
Contentio pro infantulorum baptismo	4.16.32	Cultus Dei	1.5.9
Contentiæ nomen quid significet	4.11.17	iustitiæ fundamentum	2.8.11
Contentiæ donum Dei singulare	2.8.42	Cupiditates quæ damnandæ	3.3.12
Contritio, quid	3.4.2	Curiositas	1.2.2. & 1.4.1. & 1.14.1.4.7.8.16. & 1.14.14. & 1.15.3. & 2.1.10. & 2.12.5. & 2.6.18. & 2.17.5.6. & 30.20.24. & 3.21.1.2. & 3.25.6.10
Contumelia in Christum	4.18.2	Cyprianus, epistolarum 1.11.2. epist. 4.12.6. & 4.19.14	4.12.7
Contumacia	2.1.4	& 3. epist.	4.4.14
Conuentus Ecclesiastici necessarii	2.8.32. & 4.1.5	& 4. epist.	4.7.3
Conuentus in nomine Christi	4.9.2	& 2. lib. 2. epist.	4.4.10. & 4.5.2
Conuersio quænam in sacramentis inueniatur	4.17.14.15	& 5. epist.	4.1.19
Conuersio peccatoris huius principium à Deo, & Dei opus est	3.7.7. & 2.4.6	& 3. lib. 5. epist.	4.11.6
Conuersatio fidelium	2.3.5. & 2.4.9	& 10. epist.	4.11.6. & 4.12.6. & 4.19.14
	1.8.12	& 14. epist.	4.11.6
		19.14	4.11.16
		& 19. epist.	4.7.3
		& 4. lib. 6. epist.	

de Simplicitate prælatorum	4.2.6.&	duobus modis in electis operatur	5.5
4.6.4.15		beneficium suum electis duntaxat largitur	2.2.6.& 2.3.14
Serm. de lapsis	4.17.49	hominibus sua benedictione datat	3.7.8.9
ad Pompeium contra epist. Steph.	4.7.7	in omnes creaturas suam infundit misericordiam	3.5.5
Cyrellus lib. 7. de Trinit.	1.3.19	omnia regit sua providentia	1.16.1
lib. 3. Dialogorum	1.13.19	iram suam in reprobos rector	3.2.5.
de recta fide ad reginas	2.16.11	12	
In Iohannem	4.17.9	hominibus gratuita sua benignitate acciurrit	3.14.5. & 3.2.4.2
D		in corda potius quam in opera inuenitur	2.14.8. & 3.20.31
David figura & imago Christi	3.4.3.	quomodo improbis rector	1.18.1
& 3.26.25		suus diuersis modis indulget	3.15.4.3.1.9.5.3.20.12.19. & 4.17.14
Debemus Deo quæ	2.8.2	nonnunquam vult verbum suum annunciari reprobis	3.14.13
Decorum in Ecclesia seruandum	4.10.29	Dei nomen	1.13.1.20
Decretum Apostolorum	4.10.20	bonitas	1.5.5 & 1.14.2
Deliberationes de futuris conueniunt cum Dei providentia	1.17.4	pænitentia	1.7.2
Decretum diabolicum	4.7.19	iudicium	1.5.6
Dei imago	1.15.3	presentis effecta	1.1.3
Deitas filij & Sp. S. probatur	1.13.7.14	Deus solus Legislator	4.10.7
Deus vnus	1.10.3. & 2.8.16	amat creaturam suam	2.16.3
non est acceptor personarum	3.23.10	tenet suos, & cur	3.8.4
origo & fons honorum omnium	1.2.1	omnium est crea or	1.16.1
non est author peccati	1.14.16. & 1.18.4. & 2.4.2	quomodo in suis agit	2.4.5
solus corda nouit	2.8.23. & 3.4.9	vbi non verè cognoscitur	1.2.1
solus omnium rerum creator	1.14.3	Deus quomodo recedit	1.2.3.7
doctor fidelium	3.2.6	quomodo cuncta ad suum finem dirigit	1.16.4
rotius mundi iudex	1.15.6	non vult malum	1.17.4
spiritualis legislator	2.8.6	malos cohibet	2.3.3
sibi ipsi lex est	3.21.2	eius misericordia	1.10.1
omnipotens	1.16.2.3	liberalitas	2.3.11
sponsus Ecclesiæ	2.8.18	non alligatur semini carnali	1.16.4
natura liberalis	3.10.26	eius ad veniam propensio	3.3.25
rex æternus	3.20.42	apparuit sub forma humana	1.11.3
semper sibi similis	1.4.2.3. & 2.11.13	in eo nulla varietas	1.17.12.13
quodammodo se visibilem reddit in Christi persona	2.9.1	de eo non minori religione loquendum quam cogitandum	1.13.3
cur mundum sex diebus creauit	1.14.22	Diabolus quomodo improbus	2.3.5
non debet vlla visibili effigie representari	1.11.1	Diaboli spiritus essentielles	1.14.19
quomodo dicatur esse in cælo	3.20.40	Diaconi sunt duorum generum	4.3.9
duobus modis cognosci potest	1.2.1	Diaconi in Ecclesia & eorum munus	4.3.9
est simplicis & infinitæ essentiæ	1.11.2	Diaconi quales in Papatu	4.5.15. & 4.19.32
nobiscum & cum patribus sædus inuit sed diuersa ratione	2.10.2	Diaconissæ in Ecclesia	4.13.39
ficta pænitentia non placatur	3.3.25	Diagoras	1.2.3
quomodo obsæcet & induret improbas	2.4.3	Dies Dominicus	2.8.34
quomodo in cordibus hominum operetur	2.4.1	Dij tutelares	3.20.22
			Dignitas

Dignitas hominis	1.15.3. & 4.17.42	Doctrina fidei in Papæu corrupta	3.2.1
Dioecesis	4.4.2	Doctrina pœnitentiæ à Sophistis corrupta fuit	3.4.1
Disciplina Eccl. necessaria	4.11.2	Dona Dei diuersa	2.2.17
separatur à ciuili	4.11.5	Donatio Constantini	4.11.12
communis populo & clero	4.12.2	Donatistæ refutantur	4.1.13. & 4.15.16
eius pars prima & secunda	4.12.	Donatistæ durissimi	4.12.12
6.22		Dotes in homine	2.2.17
Dionysius de hierarchia cœlesti	1.14.4	Durities cordis	2.4.5
Dicendi in Ecclesia pro temporum ratione diuersus modus	4.8.5.6.7		
Discrimen inter Deum & homines	2.8.6. & 2.10.9. & 3.20.26	E	
Discrimen inter iustum & iniustum	3.14.2	Ecclesiasticus dubiæ authoritatis scriptor	2.5.18
Discrimen inter Legem & Euangelium	2.9.2.3.4	Ecclesia vera	4.1.1
Discrimen inter necessitatem & coactionem	2.3.5	Ecclesia fidelium mater	ibid.
Discrimen inter pastores & doctores	4.3.4	Ecclesia vera longè differt ab adulterina	4.2.1
Differentia inter patres, & fideles sub nouo testamento	2.7.16. & 2.9.1. 2.4. & 2.10.5. & 2.14.15. & 4.10.14. & 4.14.23	Ecclesiæ conspicua facies	4.1.9.10
Discrimen inter veram religionem & superstitionem	1.12.1	Ecclesia bifariam consideranda	4.1.7
Discrimen inter sacramenta veteris ac nouæ Legis	4.14.23.26	Ecclesiæ locus	4.1.9
Discrimen inter schismaticos & hæreticos	4.2.5	Ecclesia suam habet iurisdictionem	4.11.1
Discrimen inter vetus ac nouum fœdus	2.11.1	Ecclesiæ perfectio	4.8.12
Displicere sibi multum est	3.3.21	Ecclesiæ perpetuitas	2.15.3
Disputatio inter Petrum & Simonem Magum fictitia	4.6.15	Ecclesia semper in mundo fuit	4.1.17
Dissimulatio quorundam reprehenditur	3.19.13	Ecclesia catholica seu vniuersalis	4.1.2
Distancia locorum non impedit vsum Cœnæ	4.17.10	Ecclesia quomodo sancta	4.1.13.17. & 4.8.12
Distinctio fidei formatæ & informis auguraria	3.2.8	Ecclesia regnum est Christi	4.2.4
Distinctio dulciæ & latræ	1.11.11. & 1.12.3	Ecclesia interdum Christi nomine appellatur	4.17.22
Distinctio scholastica trium libertatis generum	2.2.5	Ecclesiæ, antequam existeret Papatus conditio	4.4.1.2
Distinctio scholastica necessitatis	1.16.9	Ecclesia Papistica	4.2.2
Distinctio pœnæ & culpæ	3.4.26	Ecclesiæ Romanæ authoritas	4.6.16
Distinctio ridicula peccati mortalis & venialis	2.8.58. & 3.4.28	Ecclesia errare potest	4.13
Distinctio inter sacramentum & rem ipsam sacramenti	4.14.15	Ecclesia quomodo ædificanda	4.8.1
Docendi in Ecclesia verus modus	4.8.8	Ecclesiæ anima est Christi doctrina	1.21.4
Doctores necessarij in Ecclesia	4.3.4	Ecclesiæ magna est authoritas	4.1.10
Doctrina Mosis scopus	1.8.7	Ecclesia semper à Domino conseruatur	2.15.3
Doctrina Christi anima est Ecclesia	4.12.1	Ecclesiæ disciplina	4.1.39
		Ecclesiæ fundamentum	1.733. & 4.3.1
		Ecclesiæ potestas subiecta Dei verbo est	4.8.4
		Electi soli Dei gratiæ sunt compotes	2.2.6
		soli verè credunt	1.2.5. & 3.2.11. & 3.24.12
		soli Deum timeant	2.3.4
		quomodo ad Dei notitiam adducuntur	1.6.1
		soli perire nequeunt	3.14.6.7
		soli in fide permanent	3.24.6
		multum differunt à reprobis	3.2.18

I N D E X.

17. & 3.4.32. & 3.8.6. & 3.9.6. & 3.13.3. & 1.20.16.29		Exhortationes ad ieiunia & preces	4.12.14
Electio Dei æterna	3.21.1	Exhortationes fidelibus vtiles ac neces- sariæ	2.7.12
gratuita	3.22.1	Exhortationum vsus	2.3.5
est Ecclesiæ fundamentum	4.1.2	Exercitiæ in papatu	4.19.24
vocatione stabilita & confirmata	3. 24.1	Exuperius episcopus Tolosanus	4.5.18
Electio constantia	3.24.4	F.	
finis vite sanctimoniam	3.23.12	Facetiæ damnandæ	4.5.18
ordo & probatio	3.24.1	Facultates animæ	2.2.2
testimonia	3.21.5	Fanaticorum ridiculæ reuelationes	1.9.1
species	3.21.5.6	Fatum	1.16.8
Electio omnium gratiarum initium	3. 14.21	Fideles iusti appellati, & qua ratione	4. 15.10
Electio fructus, fides	3.2.11	Dei filij	4.17.2
causa, Dei voluntas	3.22.9	in hoc mundo peccatores	3.3.11.12
Eleuatio manuum	3.20.5	sacerdotes dicti	2.15.6
Eliz ieiunium	4.12.20	à Deo edocti	3.2.6
Eligere quando plebs desit	4.4.10.12	in varias cogitationes abstracti	2.6
Elohim	1.13.9	sunt participes mortis & resurrectionis Christi, & qua ratione	3.3.9
Energia naturalis	2.2.14	aliquando proferunt innocentiæ suam & integritatem	3.14.18.19
Encratitæ	4.12.23	cur Christiani dicti	2.15.5
Epicuri opinio de diuinitate	1.2.2	perpetuò bellum gerunt	1.14.13.15.18. & 3.3.10. & 3.20.46. & 4.15.11.12
Epicurei semper multi	1.16.14	Fidelium afflictiones	3.4.32. & 3.8.1
Epiphanius	4.9.9 & 4.15.21	scopus	2.10.1. & 3.25.2
Episcopi, presbyteri, pastores, ministri, interdum idem designant	4.3.8	conditio	2.15. & 3.8.1. & 3.9.6
Episcopi qui eligendi	4.3.12	timor	3.2.21.22
Episcopi papistici	4.5.11. & 4.1.6	desiderium	4.13.4
Eractio manuum in precibus	3.20.16	dignitas	1.14.2. & 2.16.16. & 4.17.2
Errores sæpe cum fide permixti	3.2.31	felicitas	2.15.4. & 3.25.10
Error Saræ & Rebeccæ	3.2.31	virtus	2.3.5
Esau & illius penitentia	3.3.25	perfectio	3.17.15
Ethnicorum prophana templa	4.1.5	sacrificia	4.18.4.16
Euangelistarum munus	4.3.4	Fideles semper tuti	3.24.7
Euangelium pro manifesta arcani Christi declaracione	2.9.2	in Satanam victores	1.14.18
Euangelium interdum reprobis annun- tiatur	3.2.4.1	Fidei diuersæ significaciones	3.2.13
Euangelium à lege differt	2.9.2.3.4	Fides interdum pro spe sumitur	3.2.43
Euangelij summa	3.3.1.19	pro confidentia	3.2.15
Euangelium sprædat fidem	2.11.19	pro potestate edendi miracula	3.2.9
Eunuchi pietas	3.2.32	Fides vera	1.7.5. & 3.2.6.7.41
Eusebius	3.11.6. & 4.6.14. & 4.7.26	Fidei natura	3.13.4
Eurycles hæreticus	2.14.4. & 4.17.30	fundamentum est Dei promissio	2.3.29
Examen Sp.S.	3.12.4	incrementum necessarium	4.14.73.14.8
Examen Cenzæ	4.16.33	Fides est Dei donum	1.7.51. & 2.3.8. & 3.14.8
Examen ministrorum	4.4.14	ab electione proficitur	3.22.10
Examen morum	4.5.14	doctrinæ comes	3.2.6
Examine vicarij Episcoporum quo tritur	4.5.5	non est sine intelligentia cum spe coniuncta	3.2.3 3.2.42
Excommunicatio ab anathemate differt	4.11.10	cerra ac firma esse debet	3.2.39
Excommunicatio tres habet fines	4.12.5	quomodo appellatur opus inuocationis mater	3.2.39 3.20.1
		omnium bonorum radix	4.13.20
			peni-

I N D E X.

pœnitentiam gignit	3.2.1	3.13.1	
sola iustificat	3.11.19. & 3.17.10		Gradus ad salutem 3.18.2
hominem regenerat	3.5.1		Gratia operans & cooperans 2.2.5
Fides reproborum	3.2.10.11		Gratiarum actio 2.8.16
Simonis Magi	3.2.10		Gratia Dei libera 3.21.6. & 3.22.1
Sophistarum intricata	3.2.2		Gregorij septimi astus 4.11.3
Fidei obiectum	3.3.19		Gregorius Nazianzenus citatus 1.13.17. & 4.9.1
Fides formata & informis sophist.	3.2.23		Gregorius papa, 11. homil. in Ezech. 4.4.3. & 17. homil. 4.5.12
Fidei semen in infantibus	4.16.20		Epistolarum 1. lib. 5. epist. 44.13. & 4.7.13.22
Fidei & Euangelij relatio	3.11.17		& 7. epist. 4.7.13
Fidei merces	3.18.3		& 16. epist. 4.4.5
Fides miraculorum	3.2.9		& 24. epist. 4.4.3.7.6
scholastica	3.2.1		& 25. epist. 4.7.13.22
temporalis	3.2.11		& 43. epist. 4.11.16
informis	3.2.8		Lib. 2. epistolarum, 5. epist. 4.11.12
implicita	3.2.32		& 6. & 25. epist. 4.7.30
opposita	3.2.38		& 61. epist. 4.11.12
Fiducia quæ	3.10.2. & 1.14.12. & 2.8.16		& 68. epist. 4.7.6.12
est pax animorum	3.2.16		& 69. epist. 4.4.13.14
qualis in precibus esse debet	3.2.12		& 70. epist. 4.7.6
Fiducia perf. actionis vana	4.1.20		& 76. epist. 4.4.14
Fiducia & gloria pestes	3.14.16		& ult. epist. 4.7.12
Figuris Dei vox opponitur	1.11.2		Lib. 3. epist. 11. epist. 4.5.8
Filij Dei qui nascuntur per fidem	1.13.2		& 20. epist. 4.11.22
eorum schola	1.6.4		Lib. 4. epist. 25. epist. 4.7.30
Filij Abrahamæ qui	4.14.18		& 32. & 34. epist. 4.11.16
Filij Diaboli qui	4.14.18		& 34. epist. 4.11.18
Filiorum correctio	3.4.21		& 55. epist. 4.7.30
Fines diversi vnius actionis	2.4.2		& 76. 78. 80. epist. 4.7.4
Finis singulorum præceptorum	2.8.35.36		& 92. epist. 4.7.21
Finis nostræ regenerationis	1.19.4. & 33.19		Lib. 5. epist. 7. epist. 4.7.30
Fletus in pœnitentia	3.3.17		Lib. 6. epist. 169. epist. 4.7.6
Fœlicitas Christiana æterna	3.25.1		& 188. epist. 4.7.4
Fortuita	1.16.6		Lib. 7. epist. 23. epist. 4.7.21
Fortuitum nihil	1.16.2.8		& 30. epist. 4.7.16
Fortuna ethnicorum vocabulum	1.16.18		& 39. epist. 4.11.16
Fortunæ nulla vis	1.6.14. & 3.17.10		& 64. epist. 4.7.12
Fundamentum Ecclesiæ	1.7.2.4. & 4.2.1		& 76. epist. 4.7.4
Fundamentum fidei, gratuita Dei promissio	3.2.19		& 109. epist. 1.11.5
Furtum prohibitum	2.8.45		& 194. epist. 4.7.4
G			Lib. 9. epist. 9. epist. 1.11.5
Galenus	1.5.2		Lib. 12. epist. 6. epist. 4.19.37
Gaudium fidelium	3.9.5		Lib. 4. Regist. 4.7.30. & 4.11.14
Gelafij decretum	4.17.49		Gubernationes 4.11.1
Generatio hominis immunda	2.13.4		Gubernatores Ecclesiæ 4.3.8
Geniculario	3.5.8		H
Gentium vocatio	1.11.11.12		Habitare, quid 3.11.5
Gloria Dei in iustificatione	3.13.1		Habitus corporis 2.8.44
Gloria fidelium post hanc vitam	3.25.10		Hæretici qui 4.2.5
Gloria fidelium in hoc mundo	2.15.4		Henrici imperator 4.11.13
			Hierarchia papistica 4.5.13

I N D E X.

Hieronimus cicatus præfat. in lib. Salomonis	4.9.14	Idololatria damnatur	1.11.1. & 2.8.16.17
in cap.9. comment. in Iesaiam	4.4.1	Idololatriæ origo	1.5.11. & 1.11.8
in 2. Malach.	4.17.48	Ieiunij definitio	4.12.18
in 2. cap. epist. ad Titum	4.4.2	Ieiunium sanctum & legitimum tres habet fines	4.12.15
in epist. ad Euagr.	4.4.2.3. & 4.7.3	Ieiunij vsus	3.3.17
in epist. ad Neporian.	4.4.5.8. & 4.12.21	Ieiunium quomodo necessarium	4.12.14
in epist. ad Cresiphont.	2.5.2. & 2.7.5	Ieiunium Mosis	4.12.10
dialog. contra Pelag.	2.5.2.17	Eliz.	ibidem
& 3. dialog.	2.2.4	Christi	ibidem
Hilarius citatus	1.13.5.11. & 2.16.11	Papistarum	4.2.21
Hildebrandus	4.11.13	Iephthe votum	4.13.3
Historia tripertita, lib. 2. cap. 14. & 4. lib. & 5. lib. & 9. lib. cap. 13. 38. 4. 12. 26. & 4. 7.8. & 4.4.8. & 2.8.34. & 4.7.15		Ierusalem nomine Dei insignita	1.13.9
Homerus	1.17.3. & 2.2.17. & 4.6.8	Iesuitæ	3.3.2
Homicidium prohibitum	2.8.39	Ignatius	1.15.29
Hominis creatio	1.14.20. & 1.15.1. & 2.1.10. & 2.3.11. & 2.5.18	Ignis, pro examine	3.5.9
eius excellentia	1.15.3.4.8	Ignorantia hominis voluntaria	3.2.3
microcosmus	1.5.3	superstitiosa	1.4.1
operum Dei specimen mirandum	1.14.20	fidelis	3.23.4
totus corruptus	2.3.1	Illuminati sine prædicatione	4.16.19
eius captiuitas	2.4.1. & 1.5.11	Imago Dei quid in Adamo quid magnum beneficentiæ argumentum	3.7.6
miseræ extra Christum conditio	2.16.2	Imagines quando in templis positæ	1.11.13
reliqua vide in priori indice.		licitæ & illicitæ	1.11.12
Homines infinitis periculis in hac vita sunt obnoxij	1.17.10	idiotarum libri	1.17.5
Honestas in Ecclesia seruanda	4.10.29	Immunitas cleri & episcoporum papisti.	4.5.15 & 4.11.15
Honor maioribus debitus	2.8.15	Impiis bonum fuisset non nasci eorum opera quomodo Deus vitur	3.9.4
Honoris significata & genera	2.8.25.36		18.1
Horatius	1.11.14	eorum punitio	3.4.31
Horæ precibus destinatæ	3.20.28	cruciatu	3.25.12
Humilitati Christi conuenientia	2.14.2	resurrectio accidentalis	3.25.9
Humilitas vera	2.2.11. & 3.12.6	exultatio ad tempus	1.5.6
via ad Christum	2.8.3	cur in Ecclesia tolerantur	4.1.7
præcedit inuocationem	3.8.2	senum deitatis excutere nequænt	1.3.3
Hypocritis homini insita	1.1.2	inexcusabiles coram Deo	1.4.1
Hypocritarum natura	1.4.4	quo sensu dicant non esse Deum	1.4.1
opera	3.14.7	Impositio manuum in pastorum electione	4.3.16
preces detestandæ	3.20.29	Impositio manuum an sacramentum	4.14.20
Hypostatice vno	2.14.5	Improbi quamuis Dei sint instrumenta, tamen excusatione car. ne	1.17.5. & 1.18.4. & 2.5.5. & 3.13.19
I		Improbi diuinis castigationibus indu-rantur	3.4.32 & 3.8.6
Iacob vitæ in speciem miseræ exemplum	2.10.12	Improbi quomodo Deum timeant	4.10.23
Iacobi spes	ibidem		
Iactura ferenda	1.1.7.9		
Idiomatum communicatio	2.14.2		
& 4.19.30			
Idola	1.10.1		
eorum origo	1.11.8		
Idololatriæ sunt athet	1.5.12		

I N D E X.

Improbi nonnunquam donis præstantibus excellunt	3.14.2.3.2.1.4	Iustitia operum ex mercede colligi non potest	3.18.1
Indulgentiæ satisfactioibus additæ	3.5.1	Iustitia Christi & Christianorum	3.11.
Indulgentiarum origo	3.5.5	10. &c.	
Indurationis improborum origo	3.24.14	Iustitia partialis à sophistis conficta	3.
Infantes damnationem secum ex utero matris adducunt	4.15.10	14. 13	
Infantes à Deo regenti	4.16.17	Iustinus Martyr	1.10.3. & 3.7.5
Infantes baptizandi	4.16.1	Iuuenalis	1.11.3
Infidelitas radix omnium malorum	2.1.4	L	
Inimici diligendi	2.8.3.36	Labyrinthus	1.3.21
Inobedientia prima humani generis perniciēs	2.1.4	Lacedæmoniorum disciplina	4.9
Intellectus & voluntas duæ animæ partes	1.15.7	13.9	
Intelligentia cum fide coniuncta	3.2.3	Lactantius	1.12.1. & 1.6.1.2. & 1.4.3. & 1.11.6
Intentiō bona	2.2.25	Laiçi baptizare non possunt	4.15.10
Intercessio Christi	3. 20.20	Lampades naturales	1.5.13
Intercessionis, sanctorum origo	3. 20.21	Lapsus hominis	2.1.1.4
Inuocatio à fide promanat	ibid.	duplex	3. 19.7
Inuocatio soli Deo debita	2.8.16	lubricus	4.1.13
Ioannis Baptiste ministerium	4.15.17	eius causa	2.5.3
Iohannis Baptiste munus	2.9.5	Laquei papales	4.10.12
Ioannes Baptista medium inter legem & Euangelium	ibid.	Laræ papisticæ	4.5.4
Ioannes Baptista quomodo Elias dictus	ibid.	Latronum partitio	4.5.16
Iosephus	1.8.4. & 2.8.12	Latria & dulia	1.4.7. & 1.12.2
Ira Dei maximè in reprobos	3.25.12	Lazarus quomodo fasciis solutus	3.4.6
Irenæus	1.3.27. & 2.6.4. & 2.14.7. & 4.7.7	Lectio Scripturæ necessaria	1.9.2
Isaaci conditio quod ad mundum spectat	2.10.12	Lectores	4.4.1. & 4.4.2
Isaaci peccatum	3.2.31	Legislator vnus	4.10.7
Iudas à Christo electus quomodo	3.2.4.9	Legis summa	2.8.11
Iudas quomodo Cœnæ Christi communicarit	4.17.34	Legis vsus	1.12.1. & 2.7.1
Iudicia Dei bifariam	3.4.31	Legis munus	2.7.6. & 3.19.2. & 4.15.12
Iudicia quomodo legitima	4.20.18	Leges ciuiles ab hominibus cõstitutæ sunt	4.20.15
Iudæi primogeniti in Dei familia	4. 16.14	Leges politicæ nerui validissimi rerum publicarum	4.20.4
Iustificandum est species cultus diuini	2. 8.23	Leo Romanus	3.5.3. & 4.4.11. & 4.5.2. & 4.7.11
Iuramenta priuata licita necne	2.8.27	Leprosi cur ad Sacerdotes missi	3.4.4
Iurifurandi formulæ sacris literis familiarēs	2.8.24	Lex contrariorum	3.13.9
Iurisdicctio in homine duplex	4.19.15	Lex Dei in tres partes à Mose distincta	ibid.
Iurisdicctio Ecclesiastica penes quem	4.7. 5. & 4.11.1	Lex Moralis duabus partibus constat	4. 20.15
Iurisdicctio in Ecclesia	4.11.1	Lex Mosis miraculo quodam conseruata	1.8.9
Iustificari coram Deo	3.11.2. & 3.17.12	Lex cur promulgata	1.6.2
Iustitia Christi perfecta	3.14.12	Lex quomodo abolita	2.7.14
		Lex spiritualis	2.8.6
		Lex obseruari non potest propter carnis imbecillitatem	2.5.6.7. & 2.7.4.5
		Libertas Christiana spiritualis	3.19.9
		in tribus consistit	3.19.2
		Libertas populi in Episcoporum electione	4.4.11

I N D E X.

Liberum arbitrium hominis ante lapsum	1.15.8	Martyrum sanguis	1.8.13
Liberum arbitrium hominis	1.15.8. & 2.2.1. & 2.5.1	cius fructus	3.5.4
Liberini	1.9.1	Matrimonium à Deo constitutum	2.8.41
Ligare, quid	4.11.2	Matrimonium non est sacramentum	4.69.34
Lingua peregrina non fiunt preces	3.20.33	Matrimonium non debet prohiberi Ecclesie ministris	4.12.23
Litera & spiritus	2.11.8	Maria Christi mater Iosepho affinis	2.13.3
Lombardus citatus, & refutatus.		Mediator, vide Christus.	
lib. 2. Sententiarum,	24.25.26.28	Meditationes pie	1.5.5. & 1.14.31. & 3.25.1
& 31. distinct.	2.2.4. & 2.2.5.6. & 2.3.7.13. & 2.2.6.16. & 3.15.7. & 2.1.9	Mercis promissa fidelibus	3.18.3
lib. 3. Sentent.	9.16.18. & 25. distinct.	Mendacium omnino prohibitum	2.8.47
3.4.26. & 3.11.15. & 3.2.8. & 3.2.41		Meritum fidei sinceritati contrarium	3.15.2
lib. 4. Sentent. 1.7.10.12.14.18.24.26.32.33. & 34. distinct.	4.14.16. & 4.19.10. & 34.25. & 4.17.13. & 3.4.15. & 4.19.16. & 12.25.27.30.32.36.37	Michael princeps magnus	2.10.22
Lucretius, de rerum natura	1.5.5	Michael Seruetus, Anabaptista	4.16.31
M		Michael Seruetus refellitur	1.13.10.22. & 1.15.5. & 2.9.3. & 2.10.1. & 2.14.5.6.7. & 4.16.29.31. & 4.17.29.30
Macedonius hæreticus refutatur	3.13.6	Milestorum proverbum	4.13.15
Magistratus dignitas	4.20.14	Ministerium verbi in Ecclesia necessarium	4.1.5. & 4.3.2.3. & 4.1.4.11
Magistratus munus	2.8.46. & 4.20.9	Ministerium Iohannis Baptistæ & Apostolorum vnum	4.15.7
Magistratui parendum	4.20.38.22.23	Ministri verbi, vide Pastores.	
Magistratus Deo subiectus	2.8.38. & 4.20.32	Ministorum paupertas gloriosa	4.5.17
Magistratui citra peccatum licet interficere	4.20.10	Ministeriale caput	4.6.9
Magistratus à Deo ordinati sunt eique placet	4.20.4	Miracula Moïsis	1.8.5
Magistratus nomine Dei verè appellantur	4.16.31	Miracula Christi	1.13.13
Magistratus Dei sunt vicarij	4.20.6	Miseria hominis	3.12.5. & 3.14.5
Magnitudo animi sanctorum	3.8.8	Miseria impiorum descripta	1.25.12
Maledicentia damnatur	2.8.47.48	Misericordia & veritas coniunctæ sunt	5.13.4
Malitia hominis	1.4.4	Misericordia Dei in omnes creaturas effusa	1.5.5
Mandatum Dei	2.4.8. & 3.20.13. & 3.20.31. & 4.20.6	Misæ origo	4.18.8
Manducatio carnis Christi	4.17.6	Misæ virtutes	2.15.6. & 4.2.9. & 4.18.1
Manuum impositio in pastorem electione	4.3.16	Misærum forum in Papatu	4.5.9
Manichæi hæretici refelluntur	1.13.1. & 1.14.3. & 1.15.5. & 2.1.11. & 2.11.3. & 2.13.1.2. & 2.14.8. & 3.11.5. & 3.23.5. & 3.25.7. & 4.12.19	Moderatores Ecclesie	4.3.8
Marina	2.10.6	Modestia fidelibus necessaria	2.2.1.11
Manua	1.13.10	Monachi veteri Ecclesie incogniti	4.5.8
Manuum eleuatio	3.20.5	Monachorum corrupti mores	4.13.15
Marcionitæ	1.13.1.2. & 4.17.17	Monachorum periculosa sectæ	4.13.14

Mona-

I N D E X.

Monachi vota temeraria faciunt	4.	Obedientia Deo gratissima	2.8.
1.3.7		Obedientia Christi nostra deleuit peccata	2.16.5
Moniales veteri Ecclesie ignota	4.	Obedientia parentibus debita	2.
13.19		8.38	
Monica mater Augustini	3.5.10	Obedientia regibus & magistratibus debita	4.20.8.22.23.32
Monitiones priuata necessaria in Ecclesia	4.12.2	Obiectum fidei	3.3.19
Monothelita refelluntur	2.16.12	Obscuratio dierum superstitiosa damnatur	2.8.31
Mortificatio carnis	2.16.7	Observatio legis est impossibilis	2.7.5
Mortis Christi magna vis	2.16.5	Odiu est homicidium	2.
Mors Ethnicorum voluntaria	2.8.13	8.39	
Mors a fidelibus contempta	3.9.5	Odiu peccati, poenitentiae exordium	3.
Morum examen	4.5.14	3.20	
Mortuorum intercessio	3.20.21	Officiales papistici	4.11.7
Moses omnium Prophetarum princeps	4.8.2	Olei consecratio	4.19.30
Moses familiariter scripsit	1.14.3	Omnipotentiae Dei consideratio	2.
Mosis doctrina	1.8.3	16.3	
Mosis cur quadraginta dies ieiunauit	4.12.20	Opera Dei ordinaria & extraordinaria	1.5.10.&c.
Mosis auctoritas	1.8.4	Opus Spiritus sancti	4.14.8.9
Mosis miracula	1.8.5	Opus idem pluribus omnino contrariis tributum	1.18.4.& 2.4.2
Motus animi	1.18.2	Opera hominem non iustificat	3.
Mulieris sub hominum nominibus in genealogiis comprehenduntur	2.13.3	17.11	
Mulieribus baptizare non licet	4.15.20	Opera carnis a peccato originali proueniunt	4.15.10
Mundi duo in homine	3.19.15	Opera supererogationis	3.14.14
Mundus pro genere humano creatus	1.16.6	Operum iustitia	3.18.1
Mysterium quid	2.2.20.& 4.14.2	Opera bona ex Dei gratia proueniunt	2.3.13
N		Opera bona a fide procedunt	4.
Namani Syrii pietas	3.2.3	13.20	
Naturae corruptio	2.5.1	Opera carnis	2.1.8.& 4.15.11
Natura duplex in persona mediaioris	2.14.1	hypocritarum	3.14.7
Nebuchadnezar, seruus Dei	4.20.27	supererogationis	3.14.14
Necessitas duplex	1.16.9	Oracula	1.6.2
Necessitas & coactio differunt	2.3.5	Officium pastoris differt a principis officio	4.11.8
Necessitas fatalis Stoicorum	1.16.8	Orationis significatio	3.20.2
Nehemiae ieiunium	4.2.16	Oratio omnibus fidelibus necessaria	3.
Nestorius haereticus	2.14.4.5	20.2	
Nicena Synodus	1.11.14.& 4.17.36	Oratio utilis multis modis	3.20.2
Nomen Dei summa cum reuerentia sumi debet	2.8.22	Oratio quomodo concipi debeat	2.
Nomen Dei quomodo sanctificari debeat	3.20.41	20.4.8.11	
Nomen Christi aliquando Ecclesiae tribuitur	4.17.22	Oratio Dominica exponitur	3.
Nota Ecclesiae	4.1.7	20.36	
Notitia Dei	1.3.3.& 1.4.1.& 1.6.10	Oratio non intermissa	3.20.7
Nouatian: refelluntur	3.3.21.& 4.4.23	Orationes publicae Deo gratiae	2.2.
O		20.29	
Obsecratio	3.24.12	Ordinationes	4.4.6.10.14
Obedientia mediatoris	2.12.3	Ordines tres in regnis	4.20.31
		Ordo in Ecclesia	4.10.38

I N D E X.

Ordo, Sacramentum à Scholasticis inuē- tum	4.19.22	15.17	Pauperum cura in Ecclesia	4.3.8
Originale peccatum	2.1.5		Pax à remissione peccatorum procedens	3.13.4
Origenes 2.2.4.27. & 2.5.17. & 2.8.12. & 3.22.8			Peccatum originale	2.1.5.8. & 4.15.10
Ostiaander refellitur	1.15.3.3. & 2.12.5.6.7 & 3.11.5		Peccatum in Spiritum sanctum	3.13.22
Ostiarj	4.4.9		Peccatum veniale ex Sophistis	3.8.59
Orium monachale	4.13.10		Peccatum omne per se mortale est	2.8.59
Ouidius	1.15.3. & 1.2.23		Peccata duobus modis	4.12.36
P			Peccata cur debita appellantur	3.20.45
Panis pro rebus necessariis corpori 3. 20.44			Peccata patrum quomodo in filiis puni- antur	2.8.19.20
Panis assumit nomen corporis Christi	4.17.20		Peccata sanctorum sunt venialia	2.8.59
Pædobaptismus	4.8.15		Peccata extra ecclesiam non condonan- tur	4.1.20
Papa se Christi vicarium appellat	4.6.2		Peccata sigillatim numerari nō possunt	3.4.16.18
Papa Antichristus	4.7.21.15. & 4.9.4		Peccatores cur puniantur	1.17.5
sibi occidentis imperium subiecit	4.1.23		Peccatores pro dissolutis hominibus	3.20.10
quando & quo pacto tantum creuerit	4.7.1.12		Peccatorum remissio	3.16.14
eius insignia & auctoritas	3.5.2. & 4.7.26		Pelagiani hæretici refelluntur	2.1.5. & 2.2.21. & 2.7.5. & 3.23.8
corruptio	4.7.2		Perfectio Ecclesiæ	4.8.12
Papatus an sit Ecclesia	4.2.10		Perfectio fidelium	3.17.15
eius principium	4.7.1		Perfectio fidei	ibidem
hodie deterrimus	4.7.22		Perfectio monachorum	4.17.11
Paphnutij opinio de cœlibatu	4.12.29		Perfectiois vana fiducia	4.1.20
Papistæ Christi simiæ	4.19.29		Periurium est execrandum	2.8.24
Papistæ quomodo imagines defendant	1.11.15		Perpetuitas Ecclesiæ	2.15.3
Papistæ Christum ignorant	2.15.1		Persecutio pro iustitia	3.8.7
Papistarum ieiunia	4.12.21		Perse solem adorabant	1.11.1
Pastor & Episcopus	4.3.8		Perseuerantia donum Dei	2.3.11
Pastores in Ecclesia	4.3.4.5		Perseuerantia, electorum tantum propria	2.3.11
Pastores & doctores necessarij in ecclesia	4.3.4		Personæ significatio in Scriptura	3.23.10
Pastorum munus	2.8.46. & 3.3.17. & 4.1.1.5.22. & 4.3.6. & 8.1. & 4.2.11.14.17		Personæ in Deo	1.13.6
Pastorum potestas	3.4.14		Personæ tres in vna essentia Diuina	1.13.2
Pastorum vocatio	4.3.11		Petrus nullum habebat ius in alios Apo- stolos	4.6.5
Patientia fidelibus necessaria	3.8.1. & 3.20.52. & 3.25.1		Petrus Romæ non fuit	4.6.14
Patientia Christianorum & philosopho- rum	3.8.11		Perulantia carnis	3.10.3
Patres sub Vetere Testam.	2.7.16. & 2.9.1.2.4. & 2.10.5. & 2.14.5. & 4.10.15. & 4.14.23		Phantasiæ	2.8.50
Patriarchæ in Ecclesia	4.4.4		Philosophorum confusæ opiniones de Deo	1.6.12
Paupertas, in quibus gloriosa	4.7		Philosophorum opinio de libero arbi- trio	

I N D E X.

ario	2.2.3	Prædeterminationis cognitio ardua & difficilis	3.21.8
Phocas Romanæ sedis patronus	4.	Prædicatio Euangelij reprobis etiam est communis	3.24.8
17.7		Præparatio Papistarum	2.2.27
Philoftratus in vita Apoll,	3.10.1	Præcipientia in Deo quid significet	3.21.5
Pieratis definitio	1.2.1	Præcipientia Dei homines perterrefacit.	1.1.3
Pighius hæreticus	3.2.30	Præsidia in civitatibus	4.20.12
Plato varis dialogis, citatus 1.3.5. & 1.5.5. 1.6.11. & 1.14.12. & 1.15.6.7. & 2.2.3.22. & 3.3.20. & 3.20.34		Presbyteri seculares in Papatu	4.5.9
Platonis icomma	4.18.15	Presbyterorum munus	4.12.2
Plautus	1.17.3	Preces assidua	3.20.7
Plinius	1.16.4	Preces hypocritarum coram Deo abominandæ	3.20.29
Plutarchus 1.3.3. & 1.5.12. & 1.6.11. & 3.10.1		Preces sanctorum defunctorum	20.21
Pœnitentia vera	3.3.5	Primatus sedis Romanæ	4.6.1
ex fide proficitur	3.3.1	Primogenitura vis	3.2.16
eximium Dei donum	3.3.21. & 3.24.15	Primogenitura dirigebat ad vitam æternam	2.10.4
in oratione necessaria	3.20.7	Primogenitura Christi	1.13.2
Legalis & euangelica	3.3.4	Primogenitura aliquando à Deo continentitur	3.2.5
pars Euangelij	3.3.1	Princeps disciplinæ subiicitur	4.12.17
non est sacramentum	4.15.10, & 4.19.4	quid possit in reb. eccl. f.	4.11.16
Pœnitentiæ effecta	3.3.15.16	Principia non sunt duo	1.14.3
partes	3.3.3.8	Principium proximè necessarium	2.6
Pœnitentia in Deo non inuenitur	1.17.12.13	Principium conversionis à Deo	2.3.5
Pœnitentia papalis	3.4.1. & 4.4.5. & 4.19.14	Principibus obediendum non blandiendum	4.10.5
Pœnitentia Achab	3.3.25. & 3.20.15	Probatio sui ipsius	4.17.4
Pœnitentiam agere in cinere & cilicio, quid	3.3.4	Promereri, quid	2.17.3.
Politia inter Christianos	4.10.3.8	Promissio Dei gratuita, est fundamentum fidei	3.2.29
Politia eccl. iust. ca non contemnenda	4.10.27	Promissiones Dei in solis electis sunt efficaces	3.24.16
Potentia Dei 1.14.20.21. & 1.16.3. & 3.2.31. & 3.21.4		Promissionum Dei vsus	2.5.10
Potentia nostra	2.2.13. & 2.8.3	Promissiones Dei omnes in Christo includæ.	3.2.32.
Potentia sine scientia	3.4.29	Promissionum vsus erga fideles & improbos	2.5.10
Potentia Dei	4.17.24. & 2.8.15	Promissiones Legis & Euangelij quomodo inter se consentiant	3.17.1
Potentia Eccl.	4.2.1. & 4.7.6	Prophetæ qui propriè	4.3.4
Potentia ligandi & solvendi	3.4.14.15.	Prophetæ Legis interpretes	1.6.2
Potentia prophetarum	4.8.3	& 4.8.6	
Præcepta Dei ex hominis facultate non æstimanda	2.5.4.6	Prophetæ bonitatem Dei terrenis beneficiis adumbrarunt	2.10.20
Præcepta legis quomodo consideranda	2.8.8	Prophetarum potentia	4.8.3
Præcepta Dei ab hominibus perfectè observari nequeunt	2.5.4.6	Proverbum falsum	3.8.54
Præceptorum tria genera	2.5.6.8		
Prædeterminatio quid significet	3.21.5		

I N D E X.

Prouerbum Milesiorum	4.13.15	Regnum Christi æternum	2.15.3.&
Prouidentia Dei erga omnes creaturas	1.	3.12.7	
16.4.5		Regnum Dei	3.3.19
Prouidentia Dei quomodo consideranda	1.17.1.1.5.6.7.& 1.17.6.7.8.9.10.11	Regna Dei prouidentia distribuuntur	4.20.26
Prouidentia Dei in regnorum distributione	4.20.26	Regala Christiana obseruanda in disputat. de homine	1.14.4
Proximi significatio	2.8.35	15.1	
Prudentia naturalis	1.3.2	adu. infidelitatem	1.16.3
Pugna fidelium assidua	1.14.13 15.18. & 3.3.10. & 3.20.46. & 4.15.11.12	triplex in consideratione legis Dei	2.8.6
Punitio peccatorum	1.17.5	in iuramentis	2.8.27
Punitio impiorum	3.4.31	de S. Patribus, sub vetere testam.	2.11.10
puniatur quisque pro suo peccato	2.8.20	obseruatu digna in disputatione de persona Christi	2.14.3
Purgatorius ignis quomodo excogitatus	3.5.6	de iustificatione Christiana	3.12.8
		de mercede operum	3.18.3
		de confessione	3.4.18
		orationis Christi.	3.20.4
		6.8.11	
		recte orandi	3.20.15
		de gratiarum actione	3.20.28
		de felicitate æterna	3.
		25.10	
		de consil. ecclesiast.	4.
		10.31	
		de sacramentis	4.17.20
		de Cœna domini	4.
		18.12	
		Relatio inter fidem & verbum Dei	3.2.
		6.9.31. & 3.11.17. & 3.22.10	
		Religionis origo	1.12.1
		Religio vera	1.2.2. & 1.4.3
		Remissio peccatorum in sola ecclesia reperitur	4.1.20
		Remissio peccatorum primus est in Ecclesiam & Dei regnum aditus ibidem	
		Remissio peccatorum pacem gignit	3.13.4
		Renunciare sibi ipsi	3.3.8. & 7.1.2
		Repetitiones Hebræicæ familiares	1.15.3
		Reprehensiones ad legis violatores	2.5.11
		Reprobatio ex Dei voluntate	3.22.11
		Reprobi Deo iniusti	3.24.16
		Reprobi excusatione carent quum peccent	3.25.9
		Reprobi Deum non timent vt decet	3.2.27
		curâ Deo exercentur	3.24.14
		Reproborum fides	3.1.11.12
		Repro.	

Quadragesimæ obseruatio superstitiosa 4.12.20

Quales vocandi ad eccles. ministerium, qualiter, quomodo, & à quibus 2.8.16

Quatuor hominum iustificatorum species. 3.14.1

Quatuor Deo inprimis debentur 2.8.6

Querimonia Senecæ de idolis 1.11.2

Quæstiones inutiles reliquendæ 1.4.1.4. & 2.12.3

Quies spiritualis 2.8.18

R.

Ratio humana in rebus spiritualibus cæca 2.2.19

Rationis vis 2.2.2

Rebecæ peccatum 3.2.31

Rebellio in Deum, grauiss. flagitium 4.2.25

Reconciliator Dei & hominum, Christus 1.6.1

Redemptio in vno Christo 2.6.1

Regeneratio per fidem 3.3.1

Regenerationis finis 1.15.4.

& 3.3.19

Regenerationis gradus 4.16.34

Regeneratio ex Anabaptistis 3.3.1

Regeneratorum opera 3.4.9. quomodo regenerantur infantes 4.16.17

Reges nutritij Ecclesiæ 4.20.5

Regimen duplex in homine 3.19.15. & 4.20

Regiminis tres species 4.20.8

I N D E X.

Reprobatorum misera conditio 25.6	3.	14.18	
Reprobatorum pœna erit grauissima 25.12	3.	4.18.20	Sacramenta due in Ecclesia 4.14.20. &
Reprobi Dei verbum audire possunt 5.5	2.		Sacramenta numeroplura ex scholasticorum opinione 4.19.1
R sipiscencia, VIDE Pœnitentia.			Sacramentorum vsus 4.14.13
Res animata & inanimata reguntur Dei providentia 19.12	1.		Sacramenta Legis ab Euangelicis differunt 4.14.23.26
Resurrectio Christi 16.13	2.		Sacrificium Christi non iterandum 4.18.3
Resurrectio carnis creditu difficilis 25.3	3.		Sacrificium Moÿs & Eucharistiæ 4.18.12
Resurrectio carnis bonis & improbis communis 3.25.9			Sacrificium duplex 4.18.13.16
Resurrectio mirò quodam modo fiet 25.8	3.		Sacrificium Deo gratum 3.7.8
Reuelationes fanaticorum 1.9.1			Sacrificiorum vsus 2.7.1.17. & 2.12.4
Reuelationes 4.8.5			Sacrificium fidelium 4.18.4.16
Regibus obtemperandum 4.20.8.22.23. & 4.20.32	4.20.8.22.23.		Sadducæorum de Angelis opinio 1.14.9
Reges ac magistratus Dij nominantur 16.31	4.		Sadducæorum de animis sententia 1.15.2
Regibus assentatores adesse non oportet 4.20.12			Sadducæi refelluntur 2.12.23. & 3.25.8
Ritus vocationis ministrorum 3.16	4.		Salus certa 4.13.3
Romæ cur nulla ecclesia 4.7.33. cur tantum hœnoris datum 4.6.16			eius causæ 2.17.2. & 3.14.17
Romanistæ frustra sibi Apostolorum successionem gloriose arrogant 2.2.3	4.		materia, Christus 2.17.3
Roma omnium Ecclesiarum non est caput 4.7.17			à quo nobis merito acquisita 2.17.1
Rudimenta infirmitatis 4.10.31			Samuelis sacrificium 4.10.25
Ruina ex nobis 2.1.10			Sapientia vera 1.1.1. & 1.18.4
S.			Sandimonia vitæ, electionis scopus 3.23.12
S Abbati vera obseruatio 2.3.18			Sandii nec vident nec audiunt quæ faciunt 3.20.14
Sabbatarum quomodo Christi aduentu abolitum 2.8.31	1.		Sandiorum gloria, & gloriatio 3.14.18 & 3.25.10
Sabellius hæreticus refellitur 13.4.			Sandii interdum diuina præsentia perterrefiunt 1.1.3
Sacerdotium Christi 6.2	2.15.2.6. & 4.		Sandii defuncti an pro nobis preces concipiant 3.20.20.24
Sacerdotij Christi fructus 2.15.6			Salus à Dei electione prouenit 3.24.4.5
Sacerdotium Aaroni resignatum 11.8	4.		Salus fidelium cum ipsius omnibus partibus in Christo continetur 2.16.19
Sacerdotes papistici 4.8.2			Salutis quatuor causæ 3.14.17.21
Sacramenti vera significatio 4.14.1			Samson hostes vlciscendo quodammodo peccauit 3.20.15.
Sacramentum sine promissione non est 4.4.3			Sandificare nomen Dei 3.20.41
Sacramenti generalis significatio 4.			Saræ peccatum 3.2.31
			Satan omnis improbitatis ac iniquitatis author 1.14.15
			Satan author dissidij 4.17.1
			Satan diuersus appellatur nominibus 1.14.13

I N D E X.

Satan vocatur Dei spiritus	2.4.5	Seraphin	1.11.3
Satan vltionis diuinæ minister	1.8.2. & 2.4.2	Seruatus, vide Michael Seruatus	
Satan Dei simia	1.8.2. & 4.14.	Seruorum munus & relaxatio	2.8.25.
19		46	
Satan quomodo in reprobis operetur	2.4.2	Sessio ad patris dexteram	2.16.15
Satan nihil nisi Deo volente ac permit- tente potest	1.14.17. & 17.7	Signa pœnitentiæ extrinseca	4.12.14.
Satan Ecclesiæ prout vellet non nocet	1.14.18	17	
Satanæ astus	3.20.46. & 4.1.11.13. & 4.14.19. & 4.15.19. & 4.16.32. & 4.17.12. & 4.18.18	Simonis magi fides	3.2.10
Satisfactio à Sophistis excogitata	3.4.15. & 3.16.4	Simonæ significatio	4.5.6
Satisfactiones Eccl.	3.4.39	Simplicitas sacrarum literarum magna est efficacia	1.8.1
Scala Iacob	1.14.12	Simile	1.1.2. & 2.4.1 & 2.7.7. & 2.8.18. & 2.11.13.14. & 2.14.1. & 3.2.34. & 3.4.18. & 3.12.2.4. & 3.15.3. & 3.18.8. & 3.20.33. & 4.3.2. & 4.5.15. & 4.14.10.13
Scandalum duplex	3.9.11	Simulachra	1.11.6.9
Scandala vitanda	ibid.	Sinus Abraham	3.15.6
Schismatici qui propriè	4.2.5	Sobrietas fidelibus necessaria	1.
Scopus omnium fidelium	2.10.11. & 3.25.2	9.3	
Scottatio damnatur	2.8.41	Sol à Persis adoratus	1.11.1
Scriptura homines ad Dei cognitionem adducit	1.6.1	Sol Dei providentiæ testis	1.
Scriptura duobus modis de Ecclesia verba facit	4.1.7	16.2	
Scripturæ certitudo, efficacia, antiquitas, authoritas, necessitas	1.6.2. & 1.8.13. &c.	Solon	4.20.9
Scripturæ maximus est fructus	1.9.1	Sozomenus	3.4.7
Sedes Christi ad dexteram patris	2.16.15	Spes pro fide	3.2.43
Sciæ monachorum periculosa	4.13.14	Spes cura fide coniuncta	3.2.
Semina legum in omnibus hominibus	2.2.13	42	
Semen religionis in mente humana	1.3.1. & 1.5.1	Spes etiam ultra mortem porrigitur	3.24.7
Seneca	1.13.1. & 1.5.12. & 2.2.3. & 3.8.4	Spes propter bona antea à Deo accepta	3.2.31
Sensus quinque in homine	1.15.6	Spei natura	3.25.1
Sensus diuinitatis in hominum mēte in- sculpsus	1.2.3. & 1.3.1	Spiritus sanctus est Deus æternus	1.13.14
Sephora filium quorsodo circumciderit	4.15.22	Spiritus sanctus internus doctor	3.1.4
Sepultura veterum, & illius significatio	3.25.8	Spiritus sanctus in improbis non habet domicilium	2.2.16
Sepultura veterum	2.12.13	Spiritus sancti elegia	3.1.3
Sepulturæ Christi significatio	2.16.7	Spiritus sancti munus	5.2.36
		Spiritus sancti opus	4.14.8.9
		Statius	1.4.4
		Stoici & illorum opinio de necessitate	1.16.8
		Strabo	4.1.5
		Summa legis	2.8.11
		Summa Euangelij	3.3.1.19
		Subdiaconi in Ecclesia	4.4.10
		Subdiaconi papatus	4.19.33
		Sueronius	1.3.2
		Superbia in homine insita	1.
		1.2	
		Superbia omnium malorum initium	2.
		1.4	

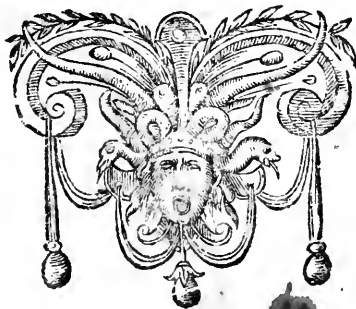
I N D E X.

Superstitionis descriptio	3.	Tristitia duplex	3.3.7. & 3.4.2
19.7		Triumphus Christi	3.6.9
Superstitionis origo	3.12.1	Turcæ idolum loco veri Dei ponunt	2.
Superstitio differt à vera religione	1.	6.4	
12.11		Tyrannus in Ecclesia	4.11.6. & 13.1
Superstitio fugienda	2.8.16	Tyrannus quis	4.20.24. an & cur ei
Sursum corda	4.17.36	obediendum	4.20.28
Symbolum Apostolorum	2.16.18		
T		V	
Atiani	4.12.23	Valerius Max.	1.3.8
Templorum vsus	3.20.30. & 4.	Valla	3.23.6
1.5		Varro	1.11.6
Templa Græciæ à Xerxe incensa aut diruta	ibidem	Vbiquitarij	4.17.16
Templorum superfluis ornatus	4.	Vestigialia principibus pendenda	4.
5.18		20.13	
Tempus creationis	1.4.1	Veritas & misericordia coniunctæ	3.
Tentationis diuersæ species	3.	4.4	
20.46		Vidua senes, & illarum calibus	4.
Tentare Deum quid significet	4.	13.18	
13.3		Vigilare perpetuò	1.14.15
Tertullianus	1.10.3. & 1.13.6.23. & 2.14.7. & 3.20.43. & 3.25.7. & 4.15.21. & 4.17.29. 48	Vindicta Deo relinquenda	2.8.57. & 4.
Testamentum vetus Christi opera confirmatum	2.10.4	20.20	
Testamentum vetus & nouum in quibus similia	2.10.1	Vindictæ appetitus prohibitus	ibidem
Themistius	1.15.6. & 2.2.23	Virgilius	1.5.5
Theodoricus	4.4.11. & 4.11.15. & 4.4.17.48	Vita hominis à Deo limitibus est circumscripta	1.16.9. & 1.17.4
Theodorus episcopus	1.1.14	Vita præfens Dei benedictio	2.8.57
Theodosius Mirensis episcopus	1.	Vita præfens breuis ac futilis	3.9.2
11.15		Vita Christiana	3.3.20 & 3.6.1
Theodosius imperator, publicum peccatum agnouit	4.12.7	Vita æterna scopus omnium fidelium	2.
Theologia Papatum & Cardinalium	4.	12.11	
7.27		Vita æterna cur merces aut præmium appetatur	3.18.3.4
Thesaurum ecclesiæ quid Papistæ vocent	3.5.3	Vnctio extrema non est sacramentum	4.
Thomas Aquinas	2.2.4.26 & 3.22.9	19.18	
Timor Dei qualis in reprobo	3.2.27. & 4.10.25	Vnio Hypostatica	2.14.5
Timor Domini	3.2.26	Vocationis dux species	3.24.8
Timor fidelium	3.2.21.22.27	Vocatione electio confirmatur	3.24.1.2
Tonsuræ origo	4.19.26.27	Vocatio vniuersalique consideranda	3.
Transubstantiatio à sophistis excogitata	4.17.12.14.15	10.6	
Tradi Satanz	4.12.5	Vocationis fidelium scopus	3.6.2. & 3.25.1
Tributa Principibus pendi debent	4.	Vocatio gentium	2.11.11.12
20.13		Vocatio pastorum quatuor in rebus sita est	4.3.11
Trinitas personatum in Deo	1.13.1.	Voci significatio	4.13.1
2.3.4		Votum cælibatus	4.13.18
Trismegistus	1.5.5	Votum Iephthæ	4.13.3
		Vota charitatis	4.19.26
		Vota fidelium, quatuor sibi res proponunt	4.13.4
		Vota monachorum temeraria	4.13.
		3.17	
		Vota temeraria violanda	4.13.10
		Voluntas Dei simplex	3.24.16

I N D E X.

<p>Voluntas Dei bifariam consideranda 1. 17.2 Voluntas Dei, suprema rerum omnium causa 1.14.1.& 1.16.8.& 1.17.2.& 1. 18.2 Voluntas Dei est rerum omnium neces- sitas 3.23.8 Voluntatem Dei sequi oportet 3.20.43 Voluntas Dei, summa iustitiæ regula 3. 23.3 Voluntas hominis quomodo in regene- ratione aboleatur 2.5.15 Voluntas & intellectus duæ partes ani- mæ 2.15.7</p>	<p>Voluntas hominũs in Dei manu 2.46 6.7 Voluntas in regeneratis 2.3.6.& 1.5.15 Vox Dei figuris opposita 1.11.2 X. Xenophon 1.5.12.& 4.12.22 Xerxes incendit aut diruit omnia templa Græciæ 4.1.5 Z. Zachariæ Papæ perfidia 4.17.17 Zelus quomodo ex pœnitentiâ exci- tetur 3.3.15 Zepherini constitutiõ de Cœnæ celebra- tione 4.17.46</p>
--	--

F I N I S.

James Smith Esq. Treasurer

Guil: Bradshaw

James Smith Esq. Treasurer

Establishment of the
- ports, it is our duty
to maintain.

James Smith Esq. Treasurer
Guil: Bradshaw
Establishment of the
- ports, it is our duty
to maintain.

Handwritten text, possibly a signature or name, located in the upper right quadrant of the page. The text is dark and appears to be written in a cursive or stylized script.

Handwritten text, possibly a signature or name, located in the center of the page. The text is dark and appears to be written in a cursive or stylized script.

